רשי

ויהי איש אחד · הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים מסר לשופט עד שהגיע לעלי וממנו לשמואל כמו ששנינו וזקנים לנביאים: מן הרמתים צופים · שתי רמות היו שצופות ורואות זו את זו ויונתן תירגם צופים מתלמידי נביאיא: אלקנה · לוי היה מבני אביאסף בן קרח כי כתייחס בדברי הימים: אפרתי · יונתן תירגם בטורא דבית אפרים ומדרש אגדה אפרתי בן פלטין אבגינוס אד' חשוב כמו אפרין נמטייה לר"ש לשו' אח:

ועלה

רדק

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים · כבר כתבנו בתחלת ספר יהושע כי הו"ו תמצא בלשון הקדש בתחילת הדברים וכן מנהג לשון ישמעאל ודקדוק מלת ויהי כתבנו שם ג"כ: מן הרמתים · כתבו רבותי' ז"ל שתי רמות הם שצופו' זו את זו וא"כ שפתי רמות הם והמלה מוכיחה כן שהיא בלשון שנים יהיה פירוש מן הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד בשתים תתחתן בי והדומים להם וטעם צופים על הרמתי' כמו שפירשנו ויש לפרש צופים נביאים ומן שזכר עומד במקום שנים כאילו אמר מן צופים כלומר ממשפחת צופים וכן תרג' יונתן מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פי' הנכון כי ממשפח' נביאים היה כי מבני קרח היה כמו שמפורש יחסו בדברי הימים ובני קרח נביאים היו והם אסיר ואלקנה ואביאסף ושקנה אבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח: מהר אפרים · לוי היה והיה גר בארץ אפרים ואפשר כי לטעם זה נסמך מעש' פלגש בגבעה לסיפור הזה בדב' אלקנה ותולדת שמואל שגם הוא לוי היה והיה גר בירכתי הר אפרים ומסבתו באה רעה גדולה לישראל ומסבת זה באה טובה גדולה לישראל ושמואל בנו החזיר ישראל לדרך טובה: אפרתי נאמר על שני פנים האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי מחלון וכליון אפרתים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכך קראו אפרתי כי לא נוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה א"כ מה שאמ' אפרתי שהיה מהר אפרים · ויש לתמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן ואפשר שאמר ג"כ לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל צוף אמ' אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פי' מהר אפרים זהו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרים נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערי' בהר אפרים כמו שאמ' בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגומר את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות: אפרתי · אמר רבי יהושע בן לוי פלאטיני ות"י אפרתי גברא פליג חולק בקודשיא בטורא דבית אפרים:

ועלה

ויהי

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶּן־צוּף אֶפְרָתִי׃ וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים׃

ועלה

ב' מגרעה　ד' י' ב'　ד' ר"פ　ב'

והוה גַּבְרָא חַד מְרָמָתָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיאַיָּא מִטּוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וּשְׁמֵיהּ אֶלְקָנָה בַּר יְרוֹחָם בַּר אֱלִיהוּא בַּר תּוֹחוּ בַּר צוּף גַּבְרָא פְּלִיג חוּלַק בְּקוּדְשַׁיָּא בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם׃ וְלֵיהּ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא חַנָּה וְשׁוּם תִּנְיֵיתָא פְּנִנָּה וַהֲוָה לִפְנִנָּה בְּנִין וּלְחַנָּה לֵית בְּנִין׃ וסליק

חד מן נ"א מלין דכתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרי' יו"ד וסי' מצותו ועשה חסר דמשנה תורה · תקעו והחלוץ הולך לפני הכהנים תקעו דיהוש ע · אזנו ויאמר שאול לרצים · בלבו ושם איש נבל · שנואו ויאמר דוד ביום ההוא · בנפשו או עשיתי בנפשו שקר · בעינו מרוע בזית את דבר ה' · וישבו בנוב אשר בילדי הרפה · דרכו האל מעוזי חיל · העצנו ואלה שמות הגבורים · הצרו הכרמלי פערי הארכי · רגלו אתה ידעת את דוד אבי · וקדשו ויבא את קדשי אביו · נבואו עד ה' בישראל וביהודה · הביאו עצה עשה פליליה · הכרו נלאית ברוב עצתיך · התפתחו התנערי מעפר קומי · עצתו קורא ממזרח עיט · מטעו ועמך כולם צדיקים · תקראו ואנכי אמרתי איך אשיתך · תשובו ב' בפסוק · אכלנו הממנו נבוכד ה' בפסוק · וידו ארם מתחת כנפיהם · חתיתו כי נתתי את חתיתו · רבוא אכתוב לו רבו תורתי · ישבו ומשפחת סופרים · בנו אלקנה בנו אלקנה · בנו ויאמר דוד לשלמה בנו אני היה · ומוציאו וישלח ה' מלאך ויכחד · יגודו למנצח לדוד בה' חסיתי · חסדו אלהי חסדו יקדמוני · ועננו למען יחלצון ידידך · כחו ענה בדרך כחו · ויודעו ישובו לי יראיך · הראיתנו אשר הראיתנו צרות · תחיינו ב' בפסוק · יהרו כי יתרו פתח ויענני ורסן מפני שלחו · במו אם התרחצתי כמו שלג והזכות בבורי כפי · או אל למלכים למואל · אשתנו בארין נבוכד נאצר התמלי · לשורשו וכל דלא להוא עבד דתא · ויעשו מתניה מתני ויעשו · ידו ומבני נבו יעואל · וענו ובקבקיה וענו ואחיהם · ולו ד' ר"פ וסי' ולו שתי נשים · ולו היה בן ושמו שאול · ולו אחים בני יהושפט · ולו הכין כלי מות חציו :

רלבג

הנה ספר שכב' היה איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהוא בן תוחו בן צוף אפרתי וכבר נתבאר בספר דברי הימים שהוא היה לוי והיה מבני קרח ולזה נתבאר שלא נקרא אפרתי אלא מפני היותו גר בהר אפרים ולזה יהיה ראוי אמרו מן הרמתים צופים מודיע המקום המיוחד שהיה ממנו והוא הרמתה כמו שאמר אחר זה ויבאו אל ביתם הרמתה ואמרו מהר אפרי' מודיע מקומו הכולל שהיה גר שם וידמה שתהיה העיר הנקראת הרמתה כראית כשתי' והיו צופות זו לזו ולזה אמר שהוא הרמתי' צופים או יהיה זה מודיע מעלת משפחתו ומקומו ויהיה הרמתים כמו הרמתי' אשר נקוד חירק תחת הת"ו וכמו ונעקש דרכי' יפול באחת והרצון בזה שהוא היה מן האנשים היושבים ברמה שהיו צופים ר"ל נביאים כי היושב ברמ' יקר' רמתי כמו שהיושב במצרים יקר' מצרי והוא הודיע בזה כי ממשפחות נביאים היה שהיו יושבים ברמה ולזה קבע שם שמואל ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו והנה הוא היה מבני קרח כמו מהם כאמרו הרמתי' שהיה מבני קרח אלו הרמתי' צופים לא נקראו אלא מבני קרח שמו צופי בספר דברי הימים ויורה על שהם היו מתייחסי' אל צוף שהם שאמ' אתה זה כאשר בא שאול ונערו הרמתי' אשר באו בארץ צוף · והנה סמך זה הספור לספורי הספורים הקודמים כי בכל אחד מהספורים ההם יבא מה שהגיע הקלקול בסב' לוי היה גר בהר אפרים כי הכשר הלוי היה גר בבית מיכה שהיה בהר אפרים והאיש הלוי בעל הפילגש ג"כ היה גם בהר אפרי' והביאו עוד שני הספורי' ההם שכב' כשע מבית לחם יהודה מי שבא על ידו הקלקול כי הלוי אשר בא בבית מיכה היה מבית לחם יהודה ופלגש הלוי היתה מבית לחם יהודה ומשם ידו · והנה סמך לזה זה הספור שהיה איש לוי גר בהר אפרים ושבאה טובה גדולה על ידו לישראל וספר שכבר היו לאלקנה שתי נשים שם פנינה ולא זכתה חנה לבנים:

מיתים

מנחה קטנה

ויהי איש אחד מן הרמתים וגו' [illegible]

כלי יקר

ויהי איש אחד מן הרמתים כו' עיין רש"י ז"ל ומדרש שמואל ויהי איש כל מקום שנא' בלשון [illegible]

פי' רבי ישעיה

ויהי איש אחד מן הרמתים וגו' [illegible]

ועלה התים · לשון הוא עולה היה מזמן מוע' למוע' לשילה ומדרש אג' בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחר כדי להשמיע יפר' ויעשו כמותו : ויהי היום · והוא יום מועדא : מנה אמת לפי · חולק מד במירי הרחוי להתקבל בסב' פניס יפות : נרתיה · לשון בעלה פניה : גם כעם · כעם אחר כעם תמיד לכך נאמר גם היתה לומר לה כלום קנית מטפורת לבנך גדול או חלוק לבניך קטן : בעבור הרעימה · שתתאונן ותבוותיפו אמרו בעבו' הרעימה שתתפלל ולמס מיים נתכוונה : בעל רחמה · כנגד רחמה וכן כל לשון בעל : וכן

רלבג

מימים ימימה · הלשון הזה משנה לשנה או מרגל לרגל כמות התוקה והיותר נכון שמשנה לשנה היה עולה שם עם כאדו בדגל ורגל ולזה נאמר ועלה התים ההוא מעידו מימים ימימה ל"ל שפעם אחת בשנה היה עולה מעידו בדרך שלא נשתר לו שם בביתו לפי הנשים והטף : ולזבוח ליי' בשילה · פי' רבותי' ז"ל להשתחוות ולהתפלל ולא"פ שהיה מתפלל גם כן בעידו הנה התפלה בבית המקדש היתה עיקר ההשתחוה ממש כי הנכנס שם היה משתחוה כמו שאמרו ז"ל : ולזבוח · הם שלמי שמחה ושלמי תגיגה : ויהי היום · כלשון זבח שלמים נתן לפניו' ואתו ואת בניה ובנותיה נתן לה מנה מזמת כי כלם היו שם כמו שפירשנו · ואולם לחנה יתן מנה אחת לפיס ר"ל שהיה נותן לה מנה אחת בעלת שני מני' כלומ' תתן לה מהנתיי' השמים מלא שהיה נותן להם מתנה כדי שתקבל פניס להשניח לותה ולזה הדגיש בעניה לוה תתקבל שלא תקלקה : והנה

זבנת לבריך רבה מודר לו לתנייג חלוק : בעבור הרעות · מן רעמו פניס ענין זעף ורי"ם הרעימה דגושה שלא כמשפט ובא כן לחזק קריאת הר"י כמו קוף ונתקנוהו מן העיר וזולתו מן הדגושי' לתפארת הקריאה וי"ת הרעימה לתקניותה כלומר שתהא לה קנאה ממנה היתה חומרת בפניה דברים של גידולי בנים וכיוצא בהם כדי שתהא לה קנאה ויכאב לבה : בעד רחמה · על רחמה כמו בעד השלח יפולו וכפר בעדנו :

וכן

בלי יקר

מחמיצה לה ולה ועיין הרלב"ג ז"ל ותהרי"ח ז"ל כתב קרוב למ"ש הרד"ק ז"ל בשם הבי ז"ל לחנה יתן מנה מ' כאפים כלו' בב' יגונו הם' כי את חנה יהב ה' סגר רחמ' יהיה עצב חסרון הבניס מלהבותו והיגון הב' על מה שהית בניניה מכעסת את חנה וזהו שסמך וכעסתה צרתי וכו' : ולע"ד לדקדק שנוי הלשון בבני פניה חמר ונתן לפניו' לשון עבר ובני חנה חמר יהיה עתיד ולמה לא כן גבי חנה ולמה חמר בניה ובנותי' ולא חמר בני ובנותי כי הבנות בנותיו והבני' כי לא יתכן שהיו לפניה בניס ובנות מבעל אחר ומה לו' מנה מ' לפיס כי אם הי' מנה מ' לניה לפיס ורמז כי לאלקנ' להוב לדק ומשפט ולכך היה מקדי' לתת בפניה וילדיה מנות כי אמתו היה בבחינת שאם הבני היה ול"ז ונתן לפניו' לשון עבר שתכף היה נותן לפניו' · זולת ועוד שהיה אמתו ביחוד בבחינת הילדים והיה נדיך לכל בנותיה מנו' ולחבידות הבני' רלוי להקדי' לתת לה רחשובה ממנס את מנה אחר להב היה מכבד לאותה ומחבב' בתת לה מנה מ' לפיס בכפלי' בהופן שמה שהיה פוגם בה בחיסור מנותיה שע"כ כתיב יתן מנה וכו' בלשון עתיד להורות שאחר שנתן לפניו' יתן לחנה גם סלר הכתוב מוכיח כן והקדי' לפניה כדי שלא להטיל קנא' ביניהן שמה שפוגם בה בתת לה מנה מ' ולעדת' חב' מנה מ' לפי' בכפלי' הנה מצינו בכבוד' בהקדימה ויהיו לפי' ולו' וכמ"ש ולו יתי כפי' כלו' ב' כפיס הזוה בכנונן כלומר עוד לפער כי מפני מיעתו של הזבח היה מחל' המנות לבניו ולבנותיו ולפניה כי יכוסו זבח הפסח ז"ס ויזבח אלקנה וכבר נתן אלקנה לפניה דהיינו קודם הזבח נתן לפניו' ולכל בניה ובנותיה מנות שהיה אומר נתת פלו' לפניה ונתת פלוני לבני פלוני כי היה מחזיק עם פניו' כן ופיו' הילדים ומזה נ"ב היה מייעד לתת לחנה מנה מ' לפי' ד"ל כפלי' לב' סיבו' הא' כי ת' חב' להב והב' כי הי' סגר רחמ' והיה מרת כפל רלוי להחזיר לב נדכאי' בתת לה מנה מ' לפיס ז"ס כי ת' חנה להב והי' סגר וכו' ועוד טעם ב' שה' סגר רחמ' לו יאמר מנה מ' ר"ל מ' מיוחד' ומוזהר' מב' פני' ז"ס לפיס ד"ל ב' פני' היו בזה הפועל הא' כי ת' חנה להב והב' כי ה' סגר רחמ' ופ' לפר' כי לפניה אמתו יחדיו עם כל בניה ובנותי' לא יתן אלא ב' ממות דרך משל ב' ממקלי' בשר מבשר זבח השלמי' שעם היות' מרובי' לא יתן כ"א ב' ממות לפניו' ולכל דייקה שלשלם ר"ל עם היות' מרובי' ממות ב' לבד נתן שמיעוט ממות ב' כלכתיב ומשלח מנו' היה לרעהו למנס לחנ' יתן מנה מ' עיי' כה לפיס בכפלי' שתהי' מנת חנ' כשיעור הב' על פניו' ובניה ובנותיה כי ת' חנה להב ולפניו' מכבד' בתת לה ב' ממות שמה בעלמא ת' לה ולחד לילדיה עם היו שתיהן כמו' מ' על חנה והנכון בעיני כי לפניו' היה נותן ממות לה ולכל בניה ובנותיה בשוה משקל מ' לגולגל' ולחנ' ג"כ היה נותן מנה מ' לבד כמשקל כל מנה ומנה שאחר המנות שלא להטיל קנאה בשעושה כי בניו ובנותיו הם לבד הכנו' שהי' עוזר לחנ' הוא בתת מנתו תאחר לחלקו' עלמו לל חנה שתשבול חלקו עם חלק' כי ת' חנה להב ויהל עמה ז"ס ולחנה יתן מנה מ' לה לעלמה והיו לפי' כפלי' ר"ל ב' ממות עם מנתו של אלקנה וכזה כתייעד ואומרו מנה אחת ואחייעד הו' לפיס שמונן שהיה נכפלי' והבן זה · ובזה מובן לומר בניה ובנותיה ר"ל כדי שלא תגשער חנה לה היה לוכל שעמהם ולא מלניח להם פני' כאלו הם בניה ובנותי' ולא בניו ונותן להם הממות ולהיכו לוכל עמהם לא כן עם חנה שאר להב שם יתן חלקו וחלקה יחליו ולבך היה רוחה אחב' בלתי לוכלת עד שלמר לה חנה למה לא תאכלי הלא לבבי טוב לך ר"ל הלא אנכי הלוכל עמך ומנתך טוב לך זה יותר מעשרה בניס לשר לפניה שהיו לוכל עמהם כלומר ואולי כיון בלומרו להב ולא כתב לוהב לומר שאמת שהיא לוהבת להבנית מפניה היה לוהב לוהה תמיד ואולי לזה אמ' לפניה לאמתו שהיא לוהבת אם הבניס בניו ובנותיה לשר נבנה עמה לוהת חנה להב כמו להב לנזון עבר כי ה' סגר רחמה לו לשר וה' סגר רחמה שברולות ה' שלת חנה להב סגר רחמה כדי שיתפלל אל ה' כי מתלוה הוא לתפלתן של נזיקים לו כדי שיתהב לת פניה מלד בניה ע"ל וירח ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ולשרתם בני פרץ ולהנה יתן מנה אחת לפיס כלומר בפני כל אחד ואחד מבניו וזהו לפיס לא היה נותן לה כי אם מנה אחת לכך היה עושה כך אלקנה כדי שתתנחם היא וה' כאשר היה עושה ויפתח את רחמה ולזה נתן טעם הפסוק כי את חנה להב כלומר מלד שהבת' וכך היה מבעיסה מפני שה' סגר רחמה ולולי עתה יפתח את רחמה ע"ל וירח ה' כי שנואה לאה ולפי' כלו' בלף והיתי' לה יתן לה כאלו היתה לה והוא ג"כ לשון בלף וכו' והיה לא ידעתי כוונתו שלאלהבתה היה עושה כך כדפרש"י וכו' :

וכעסתה

צרתה גם כעם כן פסי' וכעסתה צרתה גם כעם מכעסה וחוזרת ומכעסת מה הוה לומרה זבנת לבנך הרה סזיר ובמנות נחלוק לבנך הקן לומר רב נהמן וכו' ועיין בילקוט · הרי שתקנו חז"ל בכל וכעסתה צרתה גם כעם והיתה גם שהכונה שהיתה מכעסת וחוזרת ומכעסת כמה מיני הכעסות הנו' במדרש כנו' שכולם נכללות בתיבת גם לרבות וכבכל וכעסתה גם כעם וזכן הביא רש"י ז"ל עוד לשם במדרש בשאר ברעימה לומר רב נהמן היה פניניה

וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל: וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים: וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת הֵיכַל יְהוָה: וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה:

ותדר

וְכֵן יַעְבֵּיד שְׁנָא בִשְׁנָא בִּזְמַן מַסְּקַהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ כֵּן מַרְגְּזָא לַהּ וּבַכְיָא וְלָא אָכְלַת: וַאֲמַר לַהּ אֶלְקָנָה בַּעְלַהּ חַנָּה לְמָה אַתְּ בַּכְיָא וּלְמָא לָא תֵיכְלִי וּלְמָא בָאִישׁ לִיךְ לִיבֵּךְ הֲלָא רְעוּתִי טָבָא לִיךְ מֵעַשְׂרָא בְנִין: וְקָמַת חַנָּה בָּתַר דַּאֲכָלַת בְּשִׁילֹה וּבָתַר דִּשְׁתִיאַת וְעֵלִי כַּהֲנָא יָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ עַל מְזוּזֵי בִּסְטַר סִיפָא דְהֵיכְלָא דַיְיָ: וְהִיא מְרִירַת נְפַשׁ וּמְצַלְיָא קֳדָם יְיָ וּמִבְכָּא בַּכְיָא:

וקיימת

ל' וכל יחזקאל דכו'

וכן ז'ר"פ דאית בהון תרין מילין קדמ' נסיב וי"ו ותניינ' קרא

אכלה ל' הסף וחד ואכלה דליד וחסמא א"ב חד א' וחד וא' ולית דכ'

תכעסנה ב' חס' וסימ' מדי עלותה בית יי' · ויעזבו את יי' · וכל ירמיה דכוו' במ"א ולא תכעיסו · וכל במכעיסי' דכוו' מל' במ"א חס' והכה יי' את ישר' : ולא תאכל ג' בקריא' וסי' רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש · שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו כן תכעסנ' ותבכה ולא תאכל :

רד"ק

וכן יעשה · אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית יי' עם ביתו ופנינה ג"כ היתה מכעיס' חנה בכל פעם מדי עלותה בית יי' כי בדבר המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה מנות ולחנה לא היתה אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנו' : הלא אנכי · כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים וי"מ אנכי טוב לך יות' ממה שאני טוב לעשרה בני' שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני ואמרו כי עשרה בנים היו לפנינה ולפירושנו יהיה טעם עשרה דרך כלל חשבון כמו ואפו עשר נשים מעשר שליטים שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק והדומים להם : אכלה · מקור בהוספת ה"א ואין הה"א לנקבה כי איננה מפיק וכן שתה מקור ופירוש אחרי שאכלו ושתו ואפשר כי חנה גם כן אכלה אף על פי שאמר ותבכה ולא תאכל אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ופצר בה אכלה מעט ובעל הדרש אמר שתה ולא שתתה לא דקדק : ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת היכל יי' · פירוש סמוך למזוזת כי המזוזות הם לחיי השערים לא המפתן וכן ועליו מטה מנשה סמוך לו וזבחת עליו סמוך לו וכת"י בסטר סיפא דהיכלא דיי' ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אפי' למלכי בית דוד אלא לכהן גדול שנא' ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת אבל ויבא דוד וישב לפני יי' פירשוהו שישב עצמו לתפלה ודרשו רבותינו ישב שהוא חסר וי"ו ואמרו ישב כתיב מלמד שבאתו היום מינוהו כהן גדול : ותתפלל על יי' · כמו אל יי' וכן ונתן הספר אל יודע ספר על שפן כמו אל שפן :

רש"י

וכן יעשה אלקנה שנה בשנה · נותן לה חלק מובחר להרבותה שמחבב' ורבתה לפי חיבה שבעלה מראה לה כן תרבה גם היא להכעיסה : מעשרה בני' · שילד' לי פנינה : אכלה בשילה · לא מפיק ה"א והאלף חטף קמץ והוא כמו אחרי אכול בשילה ואחרי שתה והלשון נופל בין לזכר בין לנקבה אחרי אכלה לשון פעול כמו לאכלה לשון לפעול : ועלי הכהן יושב על הכס' · אותו היום שב על כסא גדול שנתמנ' שופט על ישראל : על מזוזת · כמו אצל מזוזת : ועלי הכהן יושב על הכס' אצל מזוזת היכל יי' · ולא היה יושב בהיכל אלא בעזרה היה לו רשות לשבת שם לפי שהיה כהן גדול : והיא מרת נפש ותתפלל על יי' · ר"ל כנגד קדשי קדשים והצד ההוא לפני יי' ר"ל מה שישים לצד המפרש' שהיה בו ארון ברית יי' והיתה בוכה בעת התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו :

יי' צבאות

רלב"ג

והנה היתה הסבה בזה הכעס שהכעיסתה צרתה שהיתה מתפארת ברבוי בניה והיתה מבזה אות' על שאין לה בנים · והנה אמר לה אלקנה לנחמה כשהיה רואה אותה בוכה ואינה אוכלת למה תבכי ולמ' לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשר' בני' לרוב אהבתי אותך · והנה קמה חנה אחרי האכיל' והשתייה אבל היא לא אכלה . ולא שתתה כמו שאמר ותבכה ולא תאכל וכמו שאמרה ויין ושכר לא שתיתי :

והנה

ותדור

כלי יקר

מסכמ' ולומרת לחנה אין את עומדת ומרחצ' פניהם של בניך כדי שילכו לב"ה כו' ובשם שעות היתה אומר לה חנה אין את עומדת ומקבלת בניך שבאו מבית הספר · ר' תנחום בר אבא אמר היו יושבי' לאכול היה אלקנה נותן לכל א' ואחד מבניו חלקו והיתה פנינה מתכוונת להכעים את חנה היתה אומר לאלקנה תן לזה בני חלקו ולזה בני חלקו ולזה לא נתת חלקו למה בעבור הרעימה על אלהים אמר לה הקב"ה את מרעמת אותה עלי חייך שאין רעמים שאין מטר אחריהם ומיד אני פוקדה שנאמר כי פקד ה' את חנה עכ"ל · וצריך לדקדק מאי איכא בין רב נחמן לרבי תנחום ונראה דרב נחמן דרש כפל וכעסת' גם כעס כי הכעס הראשון בבקר בבקר מסכמת ואומרת לחנ' אין את עומדת ומרחצת פניהם של בניך והכעס השני שאומר גם כעס היינו בשם שעות היתה אומרת אין את עומדת ומקבלת בניך מבית הספר ולהורות שהשני כעסים בענין הבנים האחת בהליכתם והאחת בחזרתם מבית הספר ולכך אמר גם כעס שבתיבת גם רומז שגם הכעס השני היה מענין הא' בבנים · אמנם ר"ת רצה לדקדק או' גם לרבות את אלקנה והוא כי היו יושבים לאכול והיה אלקנה נותן לכל א' וא' מבניו חלקו והיתה פנינה מכוונת להכעים את חנה היתה אומר לאלקנה תן לזה בני חלקו ולזה לא נתת חלקו הכונה בזה שאלקנה היה נותן לכל א' וא' מבניו חלקו הייינו שהיה מכין להם חלק כל אחד וא' מבניו ואומר לפנינה הרי חלק כל א' וא' מבניך חלקי בניהם ותני טרף לביתיך וחוק לנערותיך כדי שלא תקנה חנה אמנם פנינה היתה מתכוונת להרעימה והיתה אומר' לאלקנה תן לזה בני חלקו ותן לזה בני חלקו ר"ל תן אתה בעצמך ועל ידך ולזה בני שלא נתת לי כדי שאתן לו תן לו חלק וזהו שאמרה ולזה לא נתת חלקו כלל אף בידי ולא מידך לידו וגזה מוכח כפל תן לזה בני חלקו תן לזה בני חלקו ולזה לא נתת חלקו וכן ניחא כמי שהם כוכת תן לזה בני חלקו ותן לזה בני חלקו היינו משום שלא ניתן להם חלק כלל קשה מצד הענין שאלקנה שאלקנה היה שוכח מליתן לבנים רבים והוא זר מצד הענין גם מצד הלשון שכבר הזכיר ואמר והיה אלקנה נותן לכל אחד מבניו חלקו ולשון לכל א' מורה שהיה נותן לכל וא"כ איך יתכן שלא יתן לרבים מהם עד שתאמר פנינה תן לזה בני חלקו ותן לזה בני חלקו ועוד למה משנה בלשונם תאמר כי בכולם לזה בני לא נתת חלקו ולזה בני לא נתת חלקו כדמסיק ולזה לא נתת חלקו אלא כדאמרן שהפי' על אותם שנתן אלקנה חלקו של כל א' וא' בידך היתה מפקד' שיתנהו [illegible]

הגיד הפ' הענין לאמתו שה' סגר רחמה ורצה לפייסה ולא אמר בעד כי תיבת בעד כמו בעבור ואלו אמר בעד רחמה מורה שהיה איזו אשמה חלילה ברחמה שבעבור סבה זאת וה' סגר רחמה דרך עונש אמנם בפ' הזה המדבר בצרתה שכעסתה כמה מיני כעסים גם כעס גדול מיוחד עולה על גביהם כדי שע"י תהרעם כי הוא שמור והוא שהיתה פנינה אומר לחנה כי סגר ה' והסגירה היתה בעבור רחמה ז"ש בעד רחמה שהרחם עצמו היה סיבת והוא עצמו חייב הסגירה לפי שחטא בו בהשיג גבול פנינה מצד היות אלקנה אוהב את חנה היה מתקרב אליה יותר מאל פנינה וזה גרם לה הסגיר' ז"ש בעד רחמה :

וכן יעשה שנה בשנה עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב וכן יעש' על פנינה כן תעש' מידי שנה בשנה כן תכעיסנה והיו"ד במקום תי"ו כמו תעשה שנה בשנה וכעס שהיתה מכעסת אותה מידי עלותה בית ה' ולא בזולת הזמנים מובן בדברי חז"ל במה שאמרנו שטן ופנינ' לש"ש נתכונו כי לכך היתה מכעסת את חנה מידי עלותה בית ה' כדי שתתפלל אל הש"י מידי שנה תבכה שערי דמעה לא ננעלו וישמע אליה הש"י ויפקדה ואפשר לו' עוד כי פנינה היתה ברמה ה' מן הרמתים וחנה ברמה שנית ואלקנה היה איש אחד מן השתי רמות הנז"[illegible] לכך לא בי' להם קטטה כי אם מידי עלותה בית ה' ששם היו פוגעות זו בזו ומכעיסות זו את זו ע"כ תורף דבריו · והביא גם כן טעם הרד"ק ז"ל : ולע"ד לדקדק או' בבית ה' בי"ת יתירה דהי"[illegible] מידי עלותה בית ה' בבית ה' למה מזה הכריח מה שכתב מהרי"א ז"ל שפנינה לש"ש נתכונ' ולכך היתה מכעסת אותה מידי עלות' בית ה' כדי שתתפלל להש"י ויפקדה ע"כ · ובדבריו אלה נבין הו' בבית ה' ולא בית ה' כן תכעיסנה שכונת הכתוב לפרש הענין בפרטות שאפי' מידי שנה בשנ' לא היתה מכעסת את חנה בשילה כי אם בבית ה' כן תכעיסנה ר"ל בהיותה בבית ה' בתוכו ממש כן תכעיסנה ותיבת כן מורה שכשיעור שהיא עומדת בפנים בבית הש"י וכשהיא עומדת קרוב לפתח בית ה' תכעיסנה אבל לא כ"כ אבל כשהיא בחוץ לא מינה ולא מקצתה לא היתה מכעסת אות' כלל כי כונתה לש"ש כדי שתתפלל תכף אל הש"י ועל כן בהיותה חוץ מבית ה' לא תכעיסנה כי אם דוקא בהיותה בבית ה' בתוכו כאמור וזה מורה בבית ה' כן תכעיסנה גם תיב' בן ומ"ש ותבכה ולא תאכל מדרש שוחר טוב היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה מכאן [illegible]

[illegible]

מנחה קטנה

למה תבכי וגו' המס כסגול כלומר איזה תועלת ותיקון תוגאי מזה לצרתך וזה למה תבכי מה תועל' בבכי ושתא תאמרי שהוא להזקיק ולבכי' את דאגת הלב כדרך הבוכים שמשככים בבכיה קצת את צרתם אם זו היא כוונתך להניח יגון ואנחה ע"י הבכי א"כ הוא ולמה לא תאכל כי באכילה תסייע לדון דאגה זאם הוא כי מורת לבך ונפשך אונסתך ומעכבתך מלאכול ושתם הנה אמיקרא דדינא פירכא כי ולמה ירע לבבך בלי סיבה כי אין האשה מחויבת בפרי' ורביה ומ"מ מ"מ אתה דואג כי ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה חייב לגרשה זה הוא למי שאין לו בנים כלל אבל אני יש לי בני' ומ"כ אנכי טוב לך וברוך המקום שנפלת בגורלי כי אלו באת בגורל מי שאין לו בנים היה מגרשך והי' לך לבזיון גדול וכ"מ מ"מ לא יגאת ידי דאגתך כי שמא היום או מחר ימותו בני' וזה שדאגה היה אם היה לי בן אחד או שתי' אבל עכשיו יש לי עשרה בנים מילתא דלא שכיחא שוא שימותו כלם וז"ש הלא אנכי טוב לך מכל שיש לי עשרה בנים : אחרי אכלה בשילה · תיבת בשילה נראה שיותר אלא כוונת הכתוב להורות שחנה לא שת לבה לכל דברי בעלה שהרי כתיב אחריו והיא מרת נפש שבתלונותה הראשונה קיימ' כי תנחומין של אהבה היה לה דברי בעלה כי כל כוונתה היה להעמיד תולדות · לא היתה רוצה לפעוס אכילה אלא שעם אכילתה היתה מצד שהי' בשילה שהיה זבחי שלמים שמגוז באכילתה ומה גם שמוסך שהוכל של שלמי קדוש' ומקדש עצמו לקדושה ע"י אכילה זו כאילו היא רוחנית ועל שם זה נקרא קרבן שמקרב עצמו לקדושה וע"י במסבת הקדושה תהא מוכנת יותר להתפלל בכוונה רצויה ושתהא נשמעת תפלת' וע"כ תוד אחר אכלה וגו' הלכה להתפלל בהיכל ה' מקום מוכן לקבלת התפלה ומה גם ע"כ תעמוד בכוונה יתירה כי אדמת קודש הוא מקום כורח: והיא מרת נפש וגו' הנה מנינו גבי איוב שהשיא דברי' כלפי מעלה . ואע"פכ אמר הש"י כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב ואמ"ז שוה היא לפי שאין אדם נתפס על צערו וזה שאמר בפסוק גבי חנה שא"ז שהטיחה דב"י' כלפי מעלה שדכתי' על ה' גם אמרו שחנה בוה מריר לבה טובא כאופן מה שנכרה היא מצד הצער ומרירו' לבה וע"כ לא נענשה על דבורה וחרכ' כי שמע ה' לקולה · וזה ש"כה הכתוב להרז למה לא נענש' חנה על שטיחה דברי' כלפי מעלה [illegible]

פי' רבי' ישעיה

[illegible]

ידמועד ה׳ חלילה לה וכנגד רחל אשר אמרה על בני זלפה ספחתה ותלד על ברכי שזה לב טוב וכן גם לאה אחות׳ לנ״א ולמה ירע לבבך לבלתי התעסק עם בני פנינה שהיה לך ללמוד מרחל וטוב לבבה · עוד אפשר דלמה תבכי ולמה לא תאכלי הכל חלוקה אחת שהרי תולדת הבכיה היא מניעת האכילה וכמ״ש בדחז״ל שהבכיה משבעת וזה כנגד שרה שלא היתה בוכה כדי שימשך שלא תאכל מעולם לא עשתה כך ויש נקודה מפסקת אחר למה ירע לבבך נראה שרצה שהמשיך זה למעלה אחרי רבקה באופן שלא ירע לבבך כנגד רבקה · וכנגד תלונת רחל אנכי טוב לך מעשרה מבני פנינה שהיו עשרה : עוד במדרש שמואל הלא אנכי טוב לך אמר ר׳ לוי הלא אני טוב לך אין כתיב כאן אלא אנכי א״ל ברייך יהא בחלקיך כד״א אנכי ה׳ אלקיך ע״כ : וכוונת המאמר לו׳ שהוכיח אלקנה חנה על מה שהיתה מבזה את המועדות בבכיה ועוון כפם שהרי הוא פריקת עול ה׳ ומצותיו אשר נצטוינו באנכי ה׳ אלהיך לקבל עולו ובפרט שאחז״ל שהמבזה את המועדות כעובד אלילים ולמדו כן מסמיכות הפסוקים אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה את חג המצות תשמור ובזה מובן אומרו הלא אנכי ה׳ אלהיך טוב לך לשלימות נפשך מעשר בנים ואת מבטלת אנכי ה׳ אלהיך וכאילו את עוש׳ פסל ומסכה מאחר שאת מבזה את קדושת המועדות בבכי ולא תאכלי שאת חלק האלילים ויותר טוב שברייך יהא בחלקי ואמר מעשרה בנים מכוון לעשרת הדברות שהם כללים ותלויים באנכי ה׳ אלהיך וכו׳ · ורש״י ז״ל כתב הלא אנכי טוב לך ומחבבת יותר מעשרה בנים אשר לפנינה וכן הרלב״ג ז״ל והרד״ק ז״ל בשם התרגום הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים · ומ״ש עשרה בנים אמרו שעשרה בנים היו לפנינה או עשרה הוא כלל חשבון כמו ואפו י׳ נשים מעשרה שליטים שהיו בעיר ע״כ · ומהרי״א ז״ל שבראות אלקנה תוגת אשתו חנה דבר על לבה דברי ניחומים ואמר לה חנה למה תבכי שהבכי מיוחד למתי׳ כדכתיב אל תבכו למת ואת למה תבכי האם יש לפניך מת ועוד שהתור׳ צותה לאכול ברגלים מזבחי השלמים ואת למה לא תאכלי בזמן הרגל ועוד צותה התורה בשמחת הרגל והיית אך שמח ואת למה ירע לבבך בזמן החג ראוי ליטב לבבך ושמחת בחגך הלא אנכי טוב לך מועיל לך יותר מעשרה בנים אשר תולידו ולא זכר הכתוב תשובת חנה ע״כ :

ולע״דן במה שאמרו במדרש הנז״ל בסמוך הלא אנכי על אנכי ה׳ אלהיך כו׳ כמו שפרשתיו יאמר עתה נעריך אפשר שהוא על עיקרי העול׳ הזה הנה מאחת הבחינה אנכי אוסף ז״ש ויאמר לה אלקנה והמאמר ש׳ אמר לה הוא שהוא אישה ומחבבה וא״כ למה תבכי ולמה לא תאכלי כי אני אוסף מחלה אליך ואם כנגד שלמות הנפש אשר זה תכלית טוב על זה אמ׳ ולמה ירע לבבך מצד אחריתך לעולם הבא אין לך להצטער כי הקב״ה שברא׳ ועשאך עקרה כרא׳ שזה הוא הטוב לך ז״ש הלא אנכי ה׳ בעיניו כראה לו ית׳ שזהו הטוב לך ואם כן למה ירע לבבך וזה אפשר שנרמז בדברי המאמר בלשון ברייך יהא בחלקך כלומר הבורא שבראך על זה האופן הוא יהיה בחלק׳ ועוד שאין האשה מצווה על פריה ורביה ואת כשרה והגונה ומה שביארתי בתחלת הפסוק בביאור המאמר נכון מאד עיין עליו :

ותקם חנה אחרי אכלה בשילה · עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן פירש הרלב״ג וכן מהרי״א ז״ל והוסיף לקיים פי׳ אכלה ושתה כאילו מפיק ה״א וכדברי הרד״ק ז״ל שאכלה לחם צד ומים לחן שהרי כתיב ויין ושכר לא שתיתי אבל לא שללה מים קרים ולחם ע״כ · ובמסכת כתובות דרש ר׳ יהודה איש כפר גבוריא מנין שאין פוסקים יינות לאשה שנאמ׳ ותקם חנה אחרי אכל׳ בשילה ואחרי שתה ולא שתת אלא אכלה ולא אכלת · אכן מדשני קרא בדבוריה קאמרינן מכדי בגווה קא עסיק מאי טעמא שני ש״מ שתה ולא שתת תנא כוס אחד יפה לאשה שנים נוול ג׳ תובעת בפה ד׳ אפילו חמור תובעת ואינה מקפדת אמרו רבה לא אמרן אלא שאין בעלה עמה אבל בעלה עמה לית לן בה והא חנה דבעלה עמה אכסנאי שאני דאמר רב יהודה מנין לאכסנאי שאסר בתשמיש המטה שנאמר וישכימו בבקר וישתחוו לפני ה׳ וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו השתא אין מעיקרא לא עכ״ל :

ולע״דן לדקדק בפסוק שתיבת בשילה מיותרת · ועוד למה הפסיק בתיבת בשילה בין אכלה לשתה דהי״לל אחרי אכלה ואחרי שתה בשילה · ועוד כפל אחרי אחרי · ועוד ועלי הכהן מאי קמ״ל שהרי ידוע הוא שעלי כהן הוא וכל שאר הכתוב מיותר כי מה לנו לידע מקום מושבו · ונראה שכונת הכתוב לומר כשרות חנה וזריזותה לחלות פני ה׳ שלא נתעכבה זמן רב עד שתאכל בו פעמים רבות באותן הימים הרבים אלא תכף שאכלה בשילה ר״ל בכניסתה לשילה אכלה פעם אחת לבד ואחרי אכלה בשילה ליתובי דעתא מטורח הדרך כי הרעב אסו׳ להתפלל ולכך אכלה ואחרי אכלה קמה וז״ש אחרי אכלה בשילה דהיינו האכילה הראשונה ולפי שאין ראוי להתפלל תכף לאכילה ושתיה ללכת בגאוה וברמות רוחא לז״א אחרי שאחרי מופלג כדחז״ל בתחלת יהושע שעבר זמן לאכילתה והלכה לבית ה׳ ואחרי שתה לאלקנה כנז״ל דמסכת כתובות לכך לא כתב יחדיו אחרי אכלה ושתה אלא עשאן ב׳ חלוקות לפי ששתה אלקנה כנז״ל ואכלה חנה ושקנה ולפי שעדיין יש לשואל שישאל שהיה לה להזדרז להקדים ולבא אל בית ה׳ תכף ומיד לכניסתה ואפי׳ קודם אכילה כלל לזה נתן עוד טעם ב׳ והוא שכשבאו לשילה בבק׳ עדיין עלי טרוד בהקרב׳ הקרבנות והעבודה ואז בעת ההיא ועלי הכהן יושב ובטל מכהונו לא כן קודם שהי׳ כהן ומקריב על כן נתעכבה ז״ש ועלי הכהן שלהיותו כהן נתעכבה עד אחרי אכלה כי היתה רוצה להקביל פני זקן להתברך בו בהקבלת פניו וגם שהוא כהן לאל עליון וז״ש הכהן להורות גם כן על מעל׳ הקבלת פניו והוא טעם שני להזכיר הכהן גם הזכיר המקום שהיה יושב סמוך למזוזת היכל ה׳ מקום שתוכל היא להתקרב אליו לנשק ידיו לא כן בהיותו בפנים גם להתפלל בתוך ארבע אמותיו באמ׳ האמצעית כדי שזכות עלי יסייע להקבלת תפלת׳ וכמו שלמדו חז״ל ממה שכתוב עמכה בזה א׳ בסוף תיבה רמז לאמה האמצעית וז״ש ועלי שומר את פיה כו׳ שהיתה סמוכה אליו כאמור · ואולי לא היה מנהגו של עלי לשבת שם על הכסא אלא שאותו היום הסב״ה ית׳ וית׳ עשה שישב שם לכבוד חנה וז״ש ועלי הכהן ר״ל עם היותו הכהן המתעסק בכהונתו ובלתי יושב אותו היו׳ ישב וז״ש ועלי הכהן יושב ישב כתיב חסר וי״ו ונסייע זה ממ״ש חז״ל ישב כתיב שאותו היום מינוהו שופט על ישראל כנז׳ לעיל ובזה מובן אומרו ועלי הכהן ישב על הכסא וכו׳ :

והיא מרת נפש כו׳ חז״ל פרק אין עומדין שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש מנא הני מילי אמר ר׳ אלעזר דאמר קרא והיא מרת נפש ותתפלל על ה׳ וממאי דלמא שאני חנה דהוה לבא מרירא טובא אלא אמר רבי יוסי בר חנינא מהכא ואני ברוב חסדך כו׳ אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ומסקנא דגמרא מפסוק וגילו ברעדה א״ר אבא בר אהבה במקום גילה שם תהא רעדה ע״כ · שאחרי שלמדנו בכל אדם שאין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כ״ש חנה בהתחנכה שהוסיפה מיכה להיות מרת נפש קודם התפלה ובזה מובן שהפסיק הפסוק בין והיא מרת נפש לובכה תבכ׳ להודיע שמרת נפש מוכרח קודם עמד להתפלל שאין עומדין כל העולם להתפלל אלא מתוך כובד ראש והיא מרת נפש כלומר והיא התמידה יות׳ להקדים מרירות נפש ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן הביא מהרי״א ז״ל :

ולע״דן שטעם היות חנה מרת נפש על ביאם כמשפט הנשים דבעו חוטרא לידא ומרה לקבור׳ וז״ש והיא מרת נפש אבל עיקר בכיתה היתה על ה׳ ועבודתו שהיתה רוצה בבן קורא בתורה וכמו שהרחיב בפסוק כי מה׳ שאלתיו · עוד אפשר להרחיב זה גם בתחלת הכתוב שאמר והיא מרת נפש ר״ל היא משונה משאר הנשים שמרירותה הוא ענין נפש לא על ענין גופני כשאר הנשים או יאמר כי המתפלל בכובד ראש ובכיה בלי ספק תפלתו תהיה על הש״י כ״י כמשא כבד עד יעשה לו מבוקשו ויאמר כוונה לדהו וז״ש והיא מרת נפש ועם כ״ז כפנית מרירות׳ וכל עסקיה ותתפלל חנה זה גרם להיות התפלה ההיא על ה׳ כ״י כמשא כבד עד יוציא לאור משפטה וזה על דרך השלך על ה׳ יהבך עליו תהם ונצטרף לזה ובכה תבכה שעורי דמעה לא ננעלו · או יאמר על ה׳ כמו על מזוזת היכל ה׳ שפירושו סמוך כן הרבתה תפלה ותחנונים עד שנכנסה תפלת׳ סמוך וקרוב ה׳ לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת וכם׳ הזוהר פירשו ממ״ש חז״ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא וכיתא על מה דאתגליא בסיד התפארת ומזלא על מה דסתימא ביד הבינה והן ב׳ שמות ההויה שם הויה בנקודת חו״לם זכותא שם הויה בנקוד׳ צי״רי מזלא וז״ש בבני יוסיף על ימיך ט״ו שנה יוסף בלשון כסתר על עלמא סתימא ותפלתו תלה שבו תלויים בחי׳ וכו׳ ובזה אני מבין היות׳ ט״ו כנגד שם יה שהוא סתימא וזהו ותתפלל חנה על ה׳ על דייקא ומהר״יא ז״ל הביא מדרש שחנה הטיחה דברים כלפי מעלה ובזה מובן אומרו על ה׳ רמז להטחת דברים כלפי מעלה כ״י עליו ית׳ הטיחה דברים מגורף אל תפלתה :

ותדר נדר וכו׳ חז״ל ותדר נדר כל מעשיה בכפלים וכעסתה צרתה גם כעס וכנתה בכפלים חנה אחת אפים בכיתה בכפלים ובכה תבכה ראייתה בכפלים אם ראה תראה נדרה בכפלים ותדר נדר ע״פ: ולע״דן כונת דבריהם כי הם דקדקו כפל ותדר נדר לכך אמרו כל מעשיה בכפלים כמו שמבאר כעסה בכפלים והכונה וכעסתה צרתה ומלבד זה היה לה כעס מעצמה וז״ש גם כעס והיא משתי בחינות הא׳ בטבע שרוצה שיהיו לה בנים כדי שלא להכנע תחת יד צרתה וזהו וכעסתה צרתה והבחינה השנית גם כעס מצד מצות הבנים שזוכה בהם האשה בהוליכתם ללמוד ככתוב תורת אמך וזהו כעסה בכפליים מהשתי בחינות ולכך היה נותן לה בעלה מנה אפים כלומר משתי בחינות האחת כי את חנה אהב כדי שלא תתגאה עליה צרתה והשנית כי ה׳ סגר את רחמה להפיס דעתה ולא שוה לה ולזה בכיתה בכפליים הא׳ להיותה גרועה משאר נשים עקרה והשנית מצד העדר השלמות המושג ע״י הבני ולזה בא בכוון ראיית׳ בכפלים הבחינה הראשונה אשר היא לשם שמים ולעבודת השם יתב׳ שזה ראוי שתראה תחלה שכן היתה התפלה שהתפללתי על ה׳ ועבודתו והבחינ׳ השנית תראה בעיני אמתך ותתיש על הכנעת עיני אמתך ולזה נדרה בכפלים כי היה די כשיהיה הנדר פשוט דהיינו שאחר שיהיה בן ל״ה שנה כשני הלויים בהכנסתם לעבודת הלוים ככתוב בתורה כן שמואל מל״ה שנים והילך יעלה בית ה׳ ועד ל״ה תשמח בו חנה אמו אמ׳ כעת שנדרה ונתתיו לה׳ כל ימי חייו הנה נדרה כפול וזהו נדרה בכפלים ול״ז את הכתוב ותדר נדר ר״ל נדר כפול היה נדרה זה כאמור ולסברת ר׳ נהוראי במשנה שסובר נזיר היה שמואל כדברי רבי נהוראי שנאמר ומורה לא יעלה על ראשו כו׳ ניחא טפי שנדרה כפול הנדר הא׳ ונתתיו לה׳ כל ימי חייו לעבוד עבודת משא הלויים והנדר השני נזירות שנאמר ומורה לא יעלה על ראשו וזהו ותדר נדר שני נדרים · עוד לחז״ל במ״ש ותאמר ה׳ צבאות ברכות פרק אין עומדים א״ר אלעזר מיום שברא הק״בה את עולמו לא היה אדם שקראו להק״בה צבאות עד שבאה חנה אמרה לפניו רבש״ע מכל חיילות שבראת בעולמך קשה לפניך שתתן לי בן אחד משל לה״ד למלך ב״ו שעשה משתה לכל עבדיו בא עני א׳ ועמד על הפתח אמר תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו דחק ונכנס לפניו המלך אמר מכל הסעודה שעשית קשה לך ליתן לי פרוסה אחת עכ״לה : ולע״דן לדקדק ענין המשל שאין צורך בו ואינו מתייחס עם הנמשל כי מה דחק ונכנס שייך בנמשל ובמה שקדם בפסוק הקודם היות הבנים תלויים במזלא עלאה דסתימא מובן שמתחלה עמדה על הפתח דהיינו פתח עינים זה השער לה׳ לבא אל המלך בזכותא וכשלא השגיחו עליה ונכנסה לפני ולפנים אל עלאה דסתימא במזלא ובזה תובן צורך המשל והיותו מכוון צורך המשל והיותו מכיין הנמשל · עוד בפסיקתא א״ר יהודה בר סימון א״ר יהודה אמרה חנה לפני הקב״ה רבש״ע יש צבא למעלה ויש צבא למטה הצבא של מעלה לא אוכלים ולא שותים ולא פרים ורבים ולא מתים אלא חיים לעולם והצבא של מטה אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים ואיני יודעת מאיזו צבא אני אם מצבא של מעלה אני לא אהא אוכלת ולא שותה ולא מולידה ולא מתה אלא חיה לעולם ואם מצבא של מטה אני אהא מולידה ואוכלת ושותה ד״א חנה היתה עולה לרגל וראתה כל ישראל אמרה לפניו רבש״ע כל הצבאות הללו יש לך ואין לי אחד בהם עכ״לה : ולע״דן לדקדק מה ספק היה לחנה אם היא מלאכה או מצבא מרום ומה כיונו חז״ל בזה · והיה אפשר לומר שחנה דברה צחות והלצה עם הקב״ה במ״ש בפסוק ה׳ צבאות ר״ל שני צבאות יש לך צבא מרום וצבא תחתון ואם אני מצבא תחתון תן לי בנים ואם אני מן העליונים והיא קושית לא ימנע והלצה זו רמוזה באו׳ ה׳ צבאות כאמור · גם בזה מובן אם ראה תראה ככל הראיות אם ראה שאני מהעליונים לא אמות ואם תראה שאני מן התחתונים הבה לי בנים וז״ש תראה בעיני אמתך ונתת לאמתך זרע אנשים כיון שאנשים אני ולא מצבא מרום מלאכים · נמצא בזה מובן תיבת צבאות וכפל ראה תראה ותיבת אנשים · ובד״א תקנו הב׳ עניינים מהג׳ הנז׳ באופן יותר נאות שאמרה חנה בתיבת ה׳ צבאות מכל הצבאות הללו יש לך ר״ל שלך הם שהרי באים הם לרגל לכבדך ואין לי אחד בהם ר״ל ואין לי זכות שיהיה לי אחד בהם ובתוכם עובד ה׳ וז״ש אם ראה כלו׳ אם כמו שהוא האמת שאתה רואה את כל העולים ברגל לכבדך דראוי הוא שג״כ אני בעיניו יהי לי חלק א׳ בתוכם לפארך ולרוממך וז״ש תראה בעיני אמתך וז״ש זרע אנשים אפילו א׳ בהם נקרא זרע · ובזה מובן אחז״ל חנה את הרבית חיילותי גם אני ארבה חיילותיך דכתיב כל אלה בנים להימן חוזה המלך עכ״ל שדקדק באומרו הרבית חיילותי כלומר שהתכלית שלך לש״ש כשיהיה לך בין העובדים אותי בן אחד אף אני תכליתי יהיה להרבות חיילותיך ולא לכבו׳ עצמי מדה כנגד מדה · והיינו דכתיב כל אלה בנים להימן שדקדק ריב״ל אומרו בנים להימן דפשוט הוא שהם בנים ולא בנות הם ועוד דהי״לל כל אלה בני הימן אבל כיון לו׳ שהתכלית היה להרבות בני׳ וחיילות להימן חוזה המלך בדבר האלהים שכן היה דבר הש״י שהתכלית להרים קרן חנה ולהרבות חיילותיה כאמור · עוד לחז״ל בכפל אם ראה תראה במסכת ברכות פ׳ אין עומדים אמר רבי אלעזר אמרה לפני הב״ה אם ראה מוטב ואם לא תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי ומשקה לי מי סוטה ואם ושלום אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר ונזרעה זרע עכ״לה : ולע״דן שמלבד קושית הכפל של ראה תראה והשנוי שלא אמר אם תראה או אם ראה דקדקו בפסו׳ עוד בעני אמתך · גם לשון זרע אנשים לכך דרשו אם ראה הרי טוב ואם לאו על כרחך תראה בעני אמתך שאסתר וכו׳ זה עני אמתך ובזוי ודלדול ואין אתה עושה תורתך פלסתר שכתוב בה ונזרעה זרע ואל זרע הנז׳ בסוטה כונ׳ חנה במ״ש זרע כשים קנוי בין שני אנשים שנסתרה אשת אחד עם חברו ובמ״ש בפני אלקנה בעלי לומר שמו מוכיח עליו ענין קנוי וסתירה · עוד מסיק בגמרא לרבי דברה תורה כלשון בני אדם אם ראה תראה ובילקוט ד׳ א׳ אם ראה בצערי תראה בעיבורי תראה בלדתי ע״כ · וזו ש אמתך אמתך אמרו בפרק אין עומדים א״ר יוסי בר חנינא שלשה דבקי מיתה בראת באשה ואמרי לה בדקי מיתה ואלו הן חלה נדה והדלקת הנר ע״כ · ופרש״י שלש פעמים אמתך כתיב בפסוק ודריש להו לשון מיתה על שם שלשה דבקי מיתה שהוא דבקה למות או בדקי שנבדקת למות נדה וחלה והדלקת הנר של שבת על שלש עבירות הללו נשים מתות בשעת לידתן וטעמא יהיב במסכת שבת ומ״ש זרע אנשים שם מאי זרע אנשים אמר רב גבר בגוברין ושמואל אמר זרע שמות שני אנשים שאול ודוד ור׳ יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים משה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ורבנן אמרו זרע שמובלע בין אנשים לא ארוך ולא קצר לא אלם ולא חיגר לא סומ׳ לא אוכם ולא גיחור לא חכים ולא טיפש ד״א אנשים חכמים כד״א אנשים חכמים וידועים כו׳ אנשים נביאים כד״א וישארו שני אנשים במחנה אנשים גדולים והאיש בימי שאול בא באנשי׳ ע״כ · ומ״ש ומורה לא יעלה מחלוקות ר׳ נהוראי ור׳ יוסי דלרבי נהוראי לשון שירות כמו ומורה דשמשון ולרבי יוסי אין מורה אלא לשון מורא של בשר ודם והקשו עליו והלא לא נתקיים זה שנאמר ושמע שאול והרגני וכו׳ ומסייע לרבי יוסי תרגומו ועיין הרד״ק ז״ל וכמ״ש ה׳ צבאות הביא דחז״ל שלא מצינו מי שקרא להק״בה צבאות והוסיף כי מ״ש לה׳ צבאות בשילה הוא ספור דברים ממחבר הספר שלמד כן ממנה · ובכפל אם ראה תראה דרשו ואין צורך כי כן מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעולה כמו אם שמוע תשמעון וכן כמו נגד עני אמתך שלשה פעמים כי כן דרך המקראות לכפול הדברים וזכרתני ולא תשכח הכפל לחזק התפלה וכן זכור אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק המצות ודרשו חז״ל וזכרתני בזכרי׳ ולא תשכח את אמתך בנקבות וזרע אנשים פי׳ זכרים וכ״ש ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה כי לא יאמר זה על נקבות ע״כ · ובשאר הפרטים כתב כדחז״ל הנ״ל ומ״ש ונתתיו לה׳ שיהא נזיר קדשה׳ ור״ת ואשמשיניה דיהא משמש קדם ה׳ ולדעת המתרגם נ״ל שעם היות הלויים נתונים נתונים היינו מבן ל׳ ומעלה וזה נתון כל ימי חייו ומורה תער כמו ומורה דנ״בי שמשון · ור״ת דשמשון ומספר ותרגם זה ומרות ועניינו לפי דעתו כמו באלוף וקרוב להמז״ל הביא מהר״יא ז״ל ועיין הר״לבג ז״ל

מנחה קטנה

ותדר נדר וגו׳ ידוע דשלשה שותפין באדם וק״ל דמין חסם תדירם את בנה בנזיר לזה אמר ותדר נדר ותאמר ה׳ נכחו כלומר הש״י שמתיק כידי להדיר בני מכלל וכל כי חלק בעלי ואני יכול ע״מ של חלק שנינו אל הנדר וזה כפל ותדר נדר אחד בשביל חלקה השם וא׳ בשביל חלקי וע״ה אמרה ה׳ צבאות שמוך לו כי חלק שנינו יהי׳ קודש · וז״ש נ״כ ונתתיו לה׳ מה שהוא חלקי נתתי לה׳ מה חלק ה׳ קדש אף חלקי כן ואמרה כל ימי חייו שזהו במסך זמן השותפו׳ כי אח״כ נתפרדה החבילה שהק״בה נוטל חלקו והנך רבאו ואמו מונח׳ לפניהם ובטלה השותפו׳ ולזה הטעם אמר׳ ג״כ ומורה לא יעלה על ראשו ולא הזכירה יין או מלטמא למתים · כי בתוך החלק מה שהיא נותנת הוא הבערות וע״כ של זה יש לה רשות להזירו לה׳ · ואפשר שהיתה חנה בטוחה שבעלה לא יקפיד על זה ויסכי׳ עמה שיהא גם חלקו קדש כי אמרי רבים לנפות כיון ששני׳ מהשותפי׳ נוחים שבכן גם השלישי יכריע ויסכי׳ עמהם · ונתת לאמתך זרע הנטיה תי״ו של אמתך הרחמן ושני נקוד סגול ושלמי נקוד בש״בא כי הסגול הוא ג׳ נקודות מורה על הג׳ שותפי׳ שע״י התחברות התאום התשולם תפקד והנה ידוע שחכמי האמת שכל בן היתה מסיטרא דנוקבא אינו מתקיים הרבה וע״כ לא אמרה ונתת לאמתך בסגול הת״יו כאילו היא אינו רוצה שיהי׳ חלקה רב בו כדי שלא יהא מסטרא דנוקבא רק בש״בא שתי נקודות כאילו אין כאן כי אם חלק המקום וחלק אביו וכאילו היא מסולקת ממנו וז״ש ונתת׳ לאמתך זרע אנשים שיהא מסטרא דדוכרא למען יאריך ימי׳ וז״ש כל ימי חייו וכלומר שיהיו ימיו ימי חיי׳ ארוכי׳ · או ירצה ונתתה לאמתך זרע אנשי׳ דידוע שתלה הכתוב בזכרי׳ בנקבות כדכתי׳ אלה בני לחם ונו׳ · וזה מטעם כשאשה מזרעת תחילה הוא זכר · וז״ש ונתתה לאמתך זרע שתהי׳ לה זרע המזרע לה וזה זרע אנשי׳ · עוד הטע׳ שסיגתה בנקוד הב״א כי אמ״זל של פעמי׳ אמתך שאמרה הם כנגד ג׳ מצות שהאשה נצטוה בהן נדה חלה והדלקת והשרם בהם מבוחי כי נדה וחלה נוהגת בכל זמן משא״כ הדלקה שאינו כ״א משבת לשבת ע״כ בשתי׳ הראשוני׳ נס״גל הת״יו שנקרא עם הנקוד׳ במלא׳ משא״כ השלש הוא בחסוף ואינו נקרא עם הנקודה להורות שהוא מבוין זמן לקיימו כ״א מצוה שהזמן גרמא: והיה כי הרבתה להתפלל ונו׳ ויחשבה עלי לשכורה אי׳ בירושלמי הובא בב״י ע״י שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל וע״כ עלי שמע ממנה שני דברי׳ סותרי׳ זה את זה שתחילה בקשה על אריכות ימי׳ לבנה כדלעיל ועכשיו הרבתה להתפלל וזה גורם לו קצור ימי׳ ויחשבה עלי לשכורה · ואע״ג דכתי׳ וקולה לא ישמע זה הי׳ כשהי׳ מתפללת אבל מה שאמר ותדר כו׳ ונו׳ זה היה כמו הקדמה לתפלתה וזה אמרה בקול רם · עוד יתכן והי׳ כי הרבתה ונו׳ כי בלי ספק היה עלי יודע הדין שאסור להשמיע קולו בתפלתו אלא כי דרך המתפלל ה״א להתפלל בלחש ואח״כ להתחנן מה שהוא מוכיח אחר תפלתו בקול רם כנודע מהפוסקים ע״כ עלי חן שראה כי מתוך התחילה להתפלל לא השמיעה קולה היתה בעיניו להסת הכונה מתפללת ע״מ הדין אך ברואותו כי הרבתה להתפלל אמר בלבו אין ספק שהספיק מה שהתפללה כל כה לשיעור תפלה ועתה תתחנן בקול רם וע״כ היה שומר ומתמין את פיה ממתי התפלה בלחש מתכוה קולה בהתחננה בקול וישמע

וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה ׀ בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ׃ וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃

וחנה

וְקַיֶּימַת קְיָם וַאֲמַרַת יְיָ צְבָאוֹת אִם מִגְלָא גְלֵי קֳדָמָךְ סִיגוּף אַמְתָּךְ וְיֵעוֹל דָּכְרָנִי קֳדָמָךְ וְלָא תַרְחִיק יָת אַמְתָּךְ וְתִתֵּן לְאַמְתָּךְ בַּר בְּגוֹ בְּנֵי אֱינָשָׁא וְאֶמְסְרִינֵיהּ דִּיהֵי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי וּמָרוּת אֱנָשׁ לָא תְהֵי עֲלוֹהִי׃ וַהֲוָה מִדְּאַסְגִּיאַת לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וְעֵלִי אוֹרִיךְ לַהּ עַד דְּתִפְסוֹק׃

וחנה

ראה ה' בקריאה וסימ' ראה ראינו כי היה יי' עמך · ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים · אם ראה תראה בעני אמתך · וראו ראו ואל תדעו · קדמאה ובתרא כתיב ו' ומציעתא כתיב ה' · ונמסר גם בסדר תולדות :

רשי

יי' צבאות · למה נתיחד שם זה כאן אמרה לפניו רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתוני' פרים ורבים ומתי' אם אני מן התחתוני' אהיה פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים אני לא אמות זו מצאתי באגדה של ר' יוסי הגלילי · ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו על הנה לא היה אד' שקראו להקב"ה צבאות אלא כך אמר' לפניו רבונו של עולם מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד : אם ראה תראה · רבותי' דרשו בו במס' ברכות מה שדרשו : אמתך האמו' ג' פעמי' במקר' כנגד שלשה דברים שהאשה מצוה עליה': זרע אנשים · צדיקי' כמה דאת אמ' אנשים חכמי' וידועי' · ומרות איגש לא תהא עלוהי : ונתתיו ליי' · שיהא ראוי לתתו ליי' : שומר את פיה · מצפה שתפסיק כך תרגמו יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסו' שומר לשו' המתנ' כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי :

ותאמר [illegible]

רדק

ותדור נדר · אני תמה איך אל נדרה על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואיך חל הנדר עליו ואפילו היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו נזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפי' באיש לא מצאו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר ואם תאמ' כי אלקנה עשה הנדר גם כן אחרי ששמע מאשתו זה לא ראינו והיאך הניחה פסוק לספור עיק' הנדר וכתב נדר חנה שאינו נדר זה רחוק · ויותר אני תמי' איך לא דברו רז"ל בז' הדבר כי לא מצאתי בדבריה' בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד : יי' צבאות · דרשו רז"ל לפי שלא מצאנו' עד הנה אד' שקראו יי' צבאו' כי מה שאמ' למעלה ליי' צבאות בשילה הוא סיפור דברי ממחב' הספר לפיכ' אמרו למה נתיחד כאן בשם הז' אמר' חנ' לפני הקב"ה שני צבאו' בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים התחתוני' פרים ורבים ומתים אם מן התחתוני' אני אהיה פרה ורבה אם מן העליוני' אני אהי' בחיים ולא אמות ועוד אמרו רז"ל אמר רב פעמי רגלים היו עולים אמרה חנה לפני הקב"ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פוקדני באחד מהן : אם ראה תראה · דרשו מפני הכפל ואין צריך כי כן מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעלי' כמו אם שמוע תשמעון ואת'כי לחזק הדבר הוא זה הצירוף והם ז"ל דרשו בו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנאה לאלקנה בעלי ואני יולדת כמו שכתבת בתורתך ואם לא נטמא' האשה וטהורה היא וגו' : בעוני אמתיך · שלשה יש בפסוק כמו אלא תולדות נח וישראל חמשה בפסוק כי כן דרך המקרא' לאחות · ודרשו בו אמרה חנה שלש מצו' נצטותה האשה ולא עברתי אחת מהן : וזכרתני ולא תשכח את אמתך · הכפל לחזק התפיל' והבקשה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק המצוה · ודרשו רז"ל וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנקבות: זרע אנשים · פי' זכרים וזה שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה כי לא יאמר זה על הנקבות וי"ת בר בגו בני אינשא ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לסרים · ד"א זרע אנשים חכמי' כמא דאת אמר אנשי' חכמי' ונבונים אנשים נביאים כמ' דאת אמר וישארו שני אנשי' ועוד אמרו זרע שמקול כשני אנשים ומאי נינהו משה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו : ונתתיו ליי' · שיהיה נזיר קדש ליי' וי"ת ואמסריניה דיהא משמש קדם יי' ואם כן לדבריו מה נתכ' לו חנה והלא כל הלויים ליי' נתוני' נכול לפרש כי שאר הלוים היו באין לעבודת יי' מבן עשרי' וחמש שנה והי' נתנ'אותו ליי' כל ימיו : ובדרש אמרו לה לחנה למה את מבקשת זרע אנשים חכמים זרע אנשים נביאים אמרה להם שיהא ראוי לתתו ליי' וזהו ונתתיו ליי' : ומורה · תער כמו ומורה לא יעלה על ראשו דשמשון וי"ת של שמשון ומספ' ותרגם זה ומרו' אנש לא תהא עלוהי ועניינו לפי דעתי כמו באל"ף ובדברי רז"ל מחלוקת בזה ר' נהוראי אומ' נזיר היה שמואל שנ' ומורה לא יעלה על ראשו מה מורה האמור בשמשון נזיר אף מורה האמור בשמואל נזיר אמר ר' יוסי אין מורה אלא של בשר ודם אמר לו רבי נהוראי והלא כתיב ושמע שאול והרגני והרי שכבר היה עליו מורא של בשר ודם ואמ' רב יוסף כמאן מתרגמי' ומרות אינש לא תהא עלוהי כמאן כרבי יוסי · ובדרש מפני' למה נקרא תער מורה א"ר אמי לא תבא שמה יראת שמיר ושית מה הדין מורה לא מדחיל אלא מן פרזלא אף הדין שערא לא מדחיל אלא מן פרזלא : והיה כי הרבת' · בדרש ר"ש בשם ר' חלפתא ובשם ר"מ מכאן כל המרבה בתפלה נענה מחלפא שטתיה דר"מ תמן אמר רבי אבהו בריה דרב פפי ור' יהושע דסכנין בשם דרבי לוי בשם ר' מאיר בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתי' אך למחסור חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנ' וישב שם עד עולם ואין עולם של לוים אלא חמשים שנה דכתיב ומבן חמשים שנה וגו' והא איכון נ"ב אמר ר' יוסי בר בון תרתי שנגמלתו : שומר את פיה · היה שומר ומעיין את פיה מה היתה זאת התפלה הארוכ' לא ישמע קולה רק שפתיה נעות לפיכ' היה חושב אותה שהיא שכורה ות"י שומר כמו ממתין כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי ופירוש את פיה כמו מאמרה ודבריה וכן תרגם יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק :

מדברת

רלבג

והנה נדרה חנה נדר ליי' שאם יראה בעניה ויתן לה זרע אנשים רוצה לומר הזרע המתהוה מן האנשים והוא שיהיה לה ולד תתננו ליי' כל ימי חייו רוצה לומר שיהיה תמיד לעבודת הש"י עד יום מותו ותער לא יעלה על ראשו לגלח שערו כי יהיה נזיר וקדש ליי' אם יהיה ראוי לזה ר"ל אם היה זכר · ובכאן רמז שהנודר מן התגלחת כל דיני נזירות חלין עליו כי היא לא נדרה רק מן התגלחת ושתקה משאר דיני נזירות · או יהיה הרצון באמרה זרע אנשים בן זכר וזה כי זרע האנשים כשלא ישתנה מזרע הנקבה יהיה הולד זכר וכשישנהו זרע הנקבה תהיה נקבה כמו שהתבאר בחכמה הטבעיות : והיה כי הרבתה להתפלל לפני יי' · ר"ל לפני קדשי הקדשים :

הנה

כלי יקר

ולהר"לבג אז' ונתתיו לה' מהנדר ולרש"י ז"ל ונתתיו כו' מכלל השאלה הוא ונתת לאמתך כו' וגם ונתתיו לה' ר"ל תתן לי שיהא ראוי לתתו לה' ומהרי"א ז"ל פי' ונתתיו כדרש"י הנ"ל אבל כתב בהבנת הפסוק כן מגזרות אם ראה תראה' שאם ישגיח הש"י יהיה מחויב שיתן לה זרע אנשי' ואם לא יתנהו יהי' להערר ההשגח' ואמר זה לחייב שמפא' הצדק והיושר ראוי שיפקד' אהי' כפי ענין' ולחנה וז"ש אם ראה תראה ר"ל אם אתה משיג ותדע עניני הפרטים וזכרתני ולא תשכח את אמתך שלא תהיה לפניך שכוחה חנה אז בלי ספק תתן לאמתך זרע אנשים כלו' זכרים שהוא זרע הכתלה באנשים וכאשר יהיה זה נדרה נדר ונתתיו להם ע"כ : ולע"ד בכפל ותדר נדר שרמז שנדרה חנה בפני אלקנה בעלה והחריש ולא הפר וקם נדרה וז"ש ותדר וע"י שלא הפר לה בעלה נתקיים והיה נדר ובזה נסתלקה תמיהת הרד"ק הנ"ל מההיא דהאיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה דהשתא האיש הדיר את בנו כיון שלא הפר או אפשר שאלקנה נדר בפיו והיא ותדר נדר מהכרח יתור נדר והראשון עיקר : ואמר ותאמר ה' צבאות שגוף האמירה שאמר' וטענתה היא ה' צבאות לרמוז אל מה שאחז"ל אם מן העליונים אני לא אמות כו' כנז"ל בדחז"ל ז"ש ותאמ' ה' צבאות שגוף האמירה היא ה' צבאות שני צבאות צבא מרום וצבא התחתון ואפשר שרמז אל מ"ש חז"ל מכל צבאות כו' כנז"ל · עוד אפשר דבני חיי ומזוני במזלא תליא מילתא במזלות התחתונים גם כן שאם המזל טוב מה טוב ומה נעים ואם המזל רע צריך שיתגלה המזל הרוחני שהוא השגחת השם ית' הנוראה ונעלמה מעיני כל חי סוד הבינה לסדר כל המזלות התחתונים וזהו מ"ש הקב"ה לאברהם אבינו מאי דעתיך דקאי צדק במזרח הנא מהדרנא ליה למערב כי וכוחך גדול מאד ואתה למעלה מכל המערכות וז"ש ה' צבאות ר"ל וה' שליט בכל צבאות מעלה שאעפ"י שיורו המזלות ההם להיותי עקר' אתה תשדד אותם ותבטל הוראתם וע"י זה ימשך שתראה ר"ל ע"י ראית השגחתך בהם להכניע המזלות מזה ימשך שתראה בעני אמתך · ואפשר עוד ענין זה באופן אחר קרוב לזה והוא שאומר בזאת יודע שאתה ה' צבאות כלומר שליט עליהם הלא הוא אם ראה תראה בעני אמתך ונתת לאמתך זרע אנשים עם היותו עקרה גם מזל רע ואתה תשדדם לעשות כרצונך ומתוך דברי מהרי"א ז"ל אפשר ללמוד אם ראה שאתה רואה ומשגיח בשפלי' בזאת יבחן במה שתרא' בעני אמתך כו' · עוד אפשר שאמר אם ראה לפי שאחז"ל שיתפלל על זולתו והוא בכלל שואל על חולה יאמר אל נא רפא נא לפלוני בכלל חולי עמך כי זכותא דרבים עדיף הוא מ"ש דוד זכרני ה' ברצון עמך פקדני כו' וז"ש אם ראה לזולתי לפקדה הנא אנ' אותה הפקידה פקדני גם אני ותראה בעני אמתך כו' וכן אח"ז שכשנפקדה שרה כמה עקרות נפקדו עמה וזכרתני לחז"ל לשון בנים זכרי' כנ"ל ולי אפשר וזכרתני הוא בפקידה להתעבר ולא תשכח שלא ימות שאם ימות כמאן דשכחת מה שזכרתני וזהו וזכרתני ולא תשכח שיהיה בן קיימא וזה יהיה מצד ראות עני אמתך ומעת ההריון תתן לאמתך חלק זרע שיגדלו אנשים ממנו שיחיו ויתגדלו כאמור · ולזה אפש' להבין גם כן כפל אם ראה תראה בעני כו שצריך שתראה שני פעמי' העוני של אמתך הראיה אחת כנגד וזכרתני והאחת כנגד ולא תשכח אמנם להיותי זרע אנשים חשובי' כי הפי' הנ"ל זה יהיה דרך מתנה וז"ש ונתת לאמתך זרע אנשים כי תראה בעני אמתך הלואי יספיק למציאות בנים כל דהו באופן שהיותו זרע אנשים יהיה מתנת חנם מאוצרך הטוב שאחז"ל ואתחנן אל ה' מתנת חנם וכמו שאמר תתן לי מתנה כן גם אני ונתתיו לה כו' ובכפל שלש אמתות אח"ז שלש בדקו מיתה שהם נדה וחלה והדלקת הנר שעליהן נשים מתות בשעת לידתן וכרש"י ז"ל בגמרא שדורשי'חז"ל אמתך לשון מיתה וזהו שלש בדקי מית' וכאן בנביאים פיר' שלש אמתות האמורים במקרא כנגד שלשה דברים שהאשה מצוה עליהן ע"כ שהם נדה וחלה והדלקת הנר שאשה עובדת כאמה להשם ית' : ולע"ד להרחיב הענין בעני אמתך כנגד עניני הנדות להתרחק מבעלה כמנודה הזה ותטמא בכל אשר תגע והראי' הוא שיהיה עמל הנדות לבריון וזכרתני ולא תשכח את אמתך כמו שאני זוכרת לבלתי שכוח הפרש' החלה שאמרו הראשוני' שדבר זה צריך עתה בזמן הזה לאומר ערב שבת עם חשיכה הפרשתם חלה במקום עשרתם שהיו אומרים בזמן המעשרות וכמו שאני זהירה וזוכר' הפרשת חלה כן גם אתה וזכרתני ולא תשכח את אמתך במדה שלא עברתי ממצותיך ולא שכחתי ונתת לאמתך זרע אנשים כנגד הדלקת הנר שהזהירות בנר מצוה מחיוב היות זרע אנשים תורה אור שכן אמרו במסכת שבת פ' במה מדליקין רב הונא הוה רגיל דליף ותני אפתחא דאבין נגרא חזי דהוה רגיל בשרגא טובא אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא 'נפקי רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דבי נשיה דרב שזבי חזא דהוה רגיל בשרגא טובא אמר גברא רבה נפק מהכא נפק מיניהו רב שזבי עכ"לה וכתבו התוספות הא דהוו רגילי בשרגא פי' הבעל והאשתו לכך אמר תרי גברי רברבי נפקי ולקמן חזיה דהוה רגילה האשה לכך אמר דנפיק חד גברא רבה בזכותה ע"כ : ולע"ד שראיתי כתוב דלמעלה גרסינן בשרגי לשון רבוי' נר שבת ונר חנוכ' לכך אמר תרי גברי רברבי נפקי ולקמן גרסינן בשרגא לשון יחיד בנר של שבת לכך נפק חד גברא רבה ולכל הפירושים למדנו שהזכיר בנר של שבת נר מצוה זוכה לתורה אור לכך אמרה חנה בהתחננה ונתת לאמתך זרע אנשים בזכות שהיא רגילה וזהירה נר של תורה כי נר מצוה ותורה אור והלואי היה אלקנה זהיר גם בנר עם אשתו ולכך שאלה אנשים בלשון רבים · עוד אפשר דרך הללה בשלש פעמים אמתך גם בכפל וזכרתני ולא תשכח כו' שחנה בחסידותה בשאלה על עצמה שאלה גם לפנינה שלא יארע תקלה בילדיה מפני שהכעיסה את חנה וז"ש אם ראה, בצערי צריך שג"כ תראה ותשגיח בזולתי זו פנינ' בעני אמתך כלומר שהעוני שמענה לי אמתך היא פנינה שלשמך כמו שאחז"ל לש"ש נתכונה וע"י זה וזכרתני לי אני חנה ולא תשכח את אמתך זו פנינה שלא תשכחנה במיתת בניה שפחדה חנה שלא יתקיים בה מה שהיה בסופה שנאמר עד עקרה ילדה שבעה ורבת בני' אומללה זו פנינה אמנם ונתת לאמתך זרע אנשים על חנה עצמה והשני' הראשונים אמתך בסגול וזה האחרון בש"בא לסימן שהשנים הראשונים נאמרו על פנינה ואמתך השלישי על חנה ועם כ"ז לא שוה לה להציל בניה כולם אלא מקצתם ושאלה מהש"י יתן לה זרע אנשים רבים וא' מהם ונתתיו להם או חוזר אל תיבת זרע שכולם יתנם לה' ועבודתו :

והיה כי הרבתה כו' חז"ל במדרש שמואל ר' חייא בשם רבי יוחנן ור' שמעון בן חלפתא בשם רבי מאיר מכאן שכל המרבה בתפלה נענה מיחלפא שיטתיה דרבי לוי דכתיב בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור רבי אבא בריה דרב פפי ורבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי חנה ע"י שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם ועולמו של לויים דכתיב מבן חמשי' ישוב מצבא העבודה והא אינון נ"ב אמר רבי יוסי בר אבין שתי שנים שגמלתהו עד כאן : ולע"ד לדקדק מהיכן יליף שהמרבה בתפלה נענה שאין התכלית של הפסוק להודיע אלא שעלי שומר את פיה והיא הרבתה להתפלל ולכך ויחשבה עלי לשכורה ועוד קשה מהיכן מוכיח דמחלפ' שיטתיה דר' לוי דלעולם נאמר שהמרבה בתפלה נענה הוא אך בזאת שלא ידבר הועה וטעות ויהיה זריז בדבורו לדבר נכונה ונחות ועוד קשה כי וישב שם עד עולם לא אמרה חנה כן בשעת התפלה אלא אחר שנולד שמואל אמרה כן אם כן לא מיחלפא שיטתיה ולא שייכי הענינים להדדי הן אמת שממ"ש רבי לוי שע"י שהרבתה בתפלה קצרה ימיו אלמא אין ראוי להרבות וכדכתיב ודבר שפתים שאמרה הנה גרם לחסר ימיו של שמואל ות"ק סבירא ליה שארינות בתפלה והרבות בה גורם להיות נענה ומזאה הבחינה הוא דמחלפא שטתיה כו' ונראה שדקדקו ייתור תיבת והיה די שיאמר והרבה חנה להתפלל כו' עוד הוקשה להם אומרו כאן לפני ה' מאי שנא למעלה אמר ותתפלל חנה על ה' לז"א שכוונת הפסוק להודיע שכל המרבה בתפלה נענה וז"ש והיה כי הרבתה להתפלל היה דבר זה מסבת רבוי התפלה שנכנסה תפלתה לפני ה' דהיינו שנענה ולז"א כאן לפני ה' ולא אמר על ה' · עוד אפשר שדקדק יותר והיה די שיאמר והרבה חנה להתפלל לכך דרשו שענית התפלה שהוא תכלית בשמחה בזה רמז בלשון והיה לשון שמחה הנה

בתהוית

מנחה קטנה

[illegible]

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

הלבית על לבה · כתרגומו פד מצלה בלבה כלומר שהיתה מפיונת את לבה בתפלתה : עד מתי תשתכרין · עד מתי תרגילו עצמך כיינו את שכורה שאת מתעסקת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעין : הסירי את יינך · והתפקחי כי את נראת כשכורה ואין את עושה כשאר המתפללין שאומרים בקשתם בדרך שתוכל לשמוע ואף על פי שלפעמים המתפלל לומר דבריו בחשאי קלת אפי' הכי נוטף ומתפלל במקלת דבריו גם כן ואת הרבית כל כך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה כר' שכורה את · וי"ת עד מתי תתנהגון את משתכיות הלח תפיגון ית תמריך מינך : לח תלכי · סימני שכורה כמו שתשוב תלח תשה קשת רוח מנכי רוחי קשה עלי מרוב לרתי וסמיכות קשת רוח כסמיכות נובלת עליה מגלחי וקן קרועי בגדי והדומי להס . ויין ושכר · כתרגומו חמר חדת ועתיק וכן חומר בדרש ויין זה חדש שכר זה ישן ויתכן לפרש שכר השעשה מהפירות : ואשפוך את נפשי · ברוב התפלה כלילו שפכה נפשה כמו שפכה לפניו לשבכשו ו"ת ואחרית עולבן נפשי בלנו קדש וי' : לפני את בליעל · לפני י' כתת בליעל כלומר לל החשוב שמעמוד שכור לפני ו"ת כבת רשע ו"ת לח תכלים יח מחמך קדש את רשיעה נרשה מדברת כי בת בליעל אמר' על פניה לרתה ואמרה לו לח תכלימני בפניה כי היח תשמח לחידי והיח מכעיסה אותי · ופירוש לל תתן לל תתנני בזה הדבר הרע לל תכלימני בו לפני זולח החשה את בליעל וכנון הוא הפירוש :

רשי

ויתפנה עלי לשכור · שלח היח רגילים להתפלל בלחש : לח לדוני · לח חדון בדבר הזה קדשת רוח הקדש עורה עליך ואתה מחרר עליה יין ושכר מפני שרואה אותך משתכר : כבת יין · חל תתן את לאוחך · כלפי שלמר לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלח יתנכ' הפקר ובזיון לפני לרתה בת בליעל : כי

רלבג

שנה היה עלי חדיב ודוחה תנועת פתחי וקולה לח היה נשמע ולוחת הסבה תשנה עלי לשפורה וניכה לוחה על שכרותה · ועכשה חנה ואמר לח לדני והנה יין הנעי' כאו שחשבת לכל יני קשת רוח חלל הרע ואמרתה לו לח תכלימני כפניה כי היח תשמח לחידי והיח מכעיסה לוחי · ופירוש לל תתן לל תתנני בזה הדבר הרע לל תכלימני בו לפני זולח החשה את בליעל וכנון הוא הפירוש : כי

ג' דסמיכי בקריא וסי' לחם לא אכלתם ויין ושכר · מכל אשר יצא מבפן היין · ותען חנה ותאמר לא אדוני :

ויחשבה ג' בקריאה וסי' ויראה יהודה ויחשבה לוונה · ויחשבה לו צדקה · ויחשבה עלי לשכורה : ויין ושכר

כלי יקר

בתחלת שמחת העניה שנענית מלד כי הרבתה להתפלל שכל המרבה להתפלל נפשה ומ"ם מחלפין ששתים היינו כי מה שהרבתה להתפלל חיכי מה שאמרה ויפד בס עד עולם שחיכו אמור בששת תפלה ועוד כי לח היה בזה קלרות ימים לשמואל כי אמרת בס עד עולם עולמו של לוייס וחח"כ ישוב מלכח העבודה לל ביתו ושמח לת משכנו ומורה הוראות לכל ישרחל לכל מה שהרבתה להתפלל הוח מ"ם וכתתיו לה' כל ימי חייו שזה גרם קלרות שאמרה חח"כ ויפד בס עד עולם דהיינו עולמו של יובל שזהו ביאור ופירוש למ"ם וכתתיו לה' כל ימי חייו שלח יהיו לו חיים חלח מה שיפד בס עד עולם שבשעה שאמרה כן חיגלחי מלהח למפרע במה שאמרה כל ימי חייו דהיינו עד עולם עולמו של לוייס כמלח שמה שהרבתה בתפלה גרם קיצור ע"י ויפד בס כו' ורש"י ז"ל כתב מלפני עולם עולמו של לוייס ולע"ן לפי הפשט שאמר שמ"ם שהיח מהרבת' חנה להתפלל לח מיחה בה עד שהשתוקק היח מעלמה כי הרבתה להתפלל שיחתוך בשפתיה וקולה לח ישמע חלח מי שיכול לשמוע חבל חנה היח מדברת בלבה ושפתיה נעות חבל קולה לח ישמע חלח היח עושה כל התפלה רק תנועת שפתיה ז"ס רק שפתיה נעות חבל חנה היח מתפללת בכוונה מלטרפת לל השפתים וז"שרק שפתיה נעות בלבד והעיקר היח חנה מדברת על לבה שהוח הכוונה · עוד הפשר שלמר רק שפתיה נעות שלשון רק למעט הוח שלח שלח היה נשמע קולה רק שפתיה נעות לבד לל שמיעות קול וכמו שמסיים ואמר וקולה לח ישמע כי לסור להגביה קול בתפלה :

ואמר חליה עלי וכו' חז"ל פ' לין עומדין מכלן לרוחה דבר שהיו הגוף בחביירו שהייב להוכיחו ע"כ ועיין הר"ק ז"ל ובדבריו חלה מוכן לומרו ומשתכרין ולח לתר תשכרין חיורה בדבריו ז"ל עד מתי תרגילו עצמך כיילו לת שכור' ומהרי"ח ז"ל כתב שלפי שחלקנה היה בח שמה מידי שכח בשנה ועלי חוכב חותו ולפי שפעמים רחה כן בחנה על כן לתר לה עד מתי תשתכרין ולח לתר כן על העבר כי לם על העתיד ו"ס עד מתי תשתכרין לעתיד תמיד לישעך שלילוך לך לעשות נדר לפי' מיין כל ימי חייך מעליך וכיון שתלכי לל קלה להחרון למנוע עצמך לפילו מכל שהוח חנוכי לבלתי תשתכר וזה מוכן כפל עד מתי תשתכרין הסירו לת יינך מעליך ע"כ תורף דבריו · ולע"ן בטעם הכפל דהכי קתמר עד מתי תשתכרין שהיח מדה פחותה ולם נכשלת בשכרות רלוי שבשכלך תכלכלי מהלידך שתפיגי יינך בשינ' ולו בדרך מיל שלחז"ל שיין מביא לם הוח עד כדי רביעיות ז"ס הסירי לת יינך מעליך דמשמ' שלחרי היות היין עליה הסירהו וכן ת"י הלה תפיגון ית תמריך מינך :

ותען חנה וכו' פ' לין עומדין לתר עולה ויחיתת רבי יוסף בר מניה לתר לו לל לתה לתון בדבר זה לישה לתרי לל לתה לדון בדבר זה לל שכינה ולל רוח הקדש שורה עליך שבשבילי חוכה ולל לכתני לכך זכות שי לל ידעת בהשה לתר לכני ויין ושכר לל שתיתי לתר רבי עלשר מכלן למי שחוטדין לותו בדבר ולין בו שלריך להודיעו ע"כה ורלוי לדקדק מנה לבי ז"ל למדרש בן לל לתה לדוני לל לתה לדון בדבר זה · ועוד מנה ליה תרתי לישה דלתרי לל לתה

כי־מרב שיחי וכעסי דברתי עד־הנה׃
ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי
ישראל יתן את־שלתך אשר שאלת
מעמו׃ ותאמר תמצא שפחתך חן
בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל
ופניה לא־היו־לה עוד׃ וישכמו
בבקר וישתחוו לפני יהוה וישבו
ויבאו אל־ביתם הרמתה וידע
אלקנה את־חנה אשתו ויזכרה יהוה׃
כ ויהי לתקפות הימים ותהר חנה
ותלד בן ותקרא את־שמו שמואל
כי מיהוה שאלתיו׃

ארי מסגי אקניותי וארגזותי אורכית בצלו עד כען׃ ואתיב עלי ואמר איזילי לשלם ואלהא ישראל יתן ית בעותיך דבעית מן קדמוהי׃ ואמרת תשכח אמתך רחמין בעינך ואזלת אתתא לאורחיה ואכלת ואפין בישין לא הוו לה עוד׃ ואקדימו בצפרא וסגידו קדם יי ותבו ואתו לביתהון לרמתא וידע אלקנה ית חנה אתתיה ועל דכרנה קדם יי׃ והוה לזמן מישלם יומיא ועדיאת חנה וילידת בר וקרת ית שמיה שמואל ארי אמרת מן קדם יי שאילתיה׃

רש"י

כי מרוב שיחי · דברתי לפניך קושי : שיחי · יש מקומות שהוא לשון אניות לב : ד"א מרוב שיחי וגו' כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכי' בצלו עד כען : כעסי · שצרתי מכעסת אותי : אל תתן · כמו אל תתנני בנפש צרי : את שלתך · חסר א'לף לדרוש בו לשון בנים כמו ובשליתה היוצאת וגו' : יתן את שאלתך · בשרה שנתקבלה תפלתך : תמצא שפחת' חן · לבק' עליה רחמים : ופניה לא היו לה · פני' של זעם : ויבאו אל ביתם · וידע אלקנ' · מכאן לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה : לתקופות הימים · מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים שנים לששה חדשים ושני ימים מכאן היולדת לשבעה יולדת למקוטעים : שמואל · על שם אל ועל שם המעש' נקר' כי ממנו שאלתיו : את

רד"ק

כי מרוב שיחי וכעסי · כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכית בצלו עד כען כלו' מרוב שיש לי לשוח לפני האל על הקנאה שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני יי' יתברך עד הנה : יתן יי' את שלתך · חסר ה"אלף והוטלה תנועתה על הש"ין כי משפטו שאלתך ופי' דרך תפלה או אומ' לה כך דרך נבואה כי נביא היה ואמ' לה לכי לשלום כי אלהי ישראל יתן את שאלתך לפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי קותה לדברי הנביא ואמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך על דרך אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני ולפי' הראשון יהיה פירוש תמצ' שפחתך חן בעיניך שתתפלל עלי עוד ולפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי חשבה כי תפילת עלי תועיל לה · ובדרש נרא' כי דרך נבואה אמר לה לכי לשלום אמר לה הדין שלמא מן דידי ברם שלמיך מן בריך : ואלהי ישראל יתן את שלתך · שלתך כתיב אמ' לה הבן הזה שאתה עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד הוא לשלול מן התורה : לדרכה · הלכה לה לביתה ואכלה נראה שלא אכלה עם בעלה או אפש' כי אכלה מעט בהפצר בעלה ועכשיו הטיבה את לבה ואכלה · ובדרש מהו לדרכה שפירשה נדה כמו כי דרך נשים לי : ופניה · פניה הרעי' לא היו לה עוד וכ"תי ואפין בישין : לתקופות הימים · ימי העבור כתרגומו לזמן משלם יומיא · ופי' ותהר חנה שהרתה כבר כי כאשר שבו משילה ידע' אלקנה בעלה והרתה כמו שאמר ויזכרה יי' לתקופת הימים והו כשהשלים ימי' ההריון ילדה בן ויש ווין כזאת מורו' לשעבר כמו אם אתה קלפת ונטעת ויבקעו הימים והדומי' להם ואמרו רז"ל כי ימי הריונה היו ששה חדשים ושני ימים מעוט תקופות שתים מעוט ימים שנים והתקופה היא ג' חדשים ולמדנו מזה היולדת לשבעה יולדת למקוטעים : שמואל · הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מיי' שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו גם כן מאל כאילו אמרה שאול מאל : כי מיי' שאלתיו · חסר מלת אמרה כלומר למה קראה שמו שמואל כי אמרה מיי' שאלתיו · וכת"י ארי אמרת מן קדם יי' שאלתיה : וכל

רלב"ג

כי לא דברתי בסבת השכרות אבל בסבת רוב צרכי להתפלל לשם ית' ולסבת הכעס שמכעס' אותי צרתי דברתי עד הנה להשיג רצוני מה שי' ולהשקיט המיית לבבי מהכעס כי כבר ישקיט הכעס באופן מה מהספור וההגד' בו כאמרם ז"ל דאגה בלב איש ישחנ' ישיחנ' לאחרי' ובזה האופן היה מנוח לה מרגזה ומעצבה · והנה אמר לה עלי על הדרך מן הנבואה שתפלתה תהא נשמעת או אמר לה זה על דרך התפלה והבקשה ולזה אמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך שתתן לבך להתפלל עליה : ותלך האשה לדרכה ותאכל לבטחונה על תפלת הנביא שתהיה נשמעת או לבטחונה בייעודו ושקט כעסה לזאת הסבה · והנה השכימו בבקר והשתחוו לפני יי' ושבו לביתם וזכר הש"י חנה וילדה בן ותקרא שמו שמואל להורות כי מיי' שאלה אותו · ואם אמר אומר שהיה ראוי א"כ שתקרא שמו שאול · אמרנו לו כי לא ידקדקו קוראי השמות כל כך הלא תראה לאה שקראה שם בנה ראובן כי ראה יי' בעניה ונקרא שם בנה לאחר זה ינחמנו ממעשינו והיה ראוי א"כ שיהיה שמו מנח' : והנה

כלי יקר

בשפיכת נפשי לפני ה' לא מרוב שיחי וכעסי וזדוני דברתי והרב בעל העקידה ז"ל בשער כ' אל תתן את אמתך לפני בת בליעל וכו' וזה כי מפני שהיא יגלה ממדת המוסר לחרף צרתה בפניך בקרותי אותה בת בליעל וכמו שאחז"ל איזהו אפיקורוס המבזה חבירו בפני תלמיד חכם ראתה להתנצל מזה ואמרה כי מרוב שיחי וכעסי דברתי כו' שודאי הכעס הביאני לזה מצד מה שאמרת אלי עד מתי תשתכרין כו' כי המאמר הזה בזה אותה לפני צרתה ונתנה לחרפה וקלס לפניהם השמחה לאידה כששמע שהסיר עלי תפלה ממנה והשאר עגונה ורמזה לו בזה שהוא היה תחלת החטא ההוא אגלה ועליו למחול עכ"ל :

ולע"דן אל תתן את אמתך כאילו לפני בת בליעל נתגלתי כיון שלא הדריכתני אמי במוסר והו' שלא לדבר קשו' לפני גדול הדור כמוך כי מרוב שיחי וכעסי דברתי עד הנה ואין אדם נתפס על צערו ואין אשם נתרבות שלי כלל · או יאמר שבת בליעל היא הזונה ופי' הכי מוליכ' היא לפני האשה יותר עוזה בפניה לפרסוריות ולזה אמרה חנה אל תתן את אמתך כעזה זו שלפני בת בליעל הנז' כיון שהעזתי פני לדבר לפניך עזות כי אין זה מעזו' פנים אלא מרוב שיחי וכעסי דברתי עד הנה אם כן אל נא תתן אותי לפני בת בליעל :

ויען עלי ויאמר כו' פ' אין עומדין א"ר אלעזר מכאן לחושד בחבירו דבר ואין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנא' ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו ע"כ · ובמדרש שמואל ויען עלי ויאמר לכי לשלום עלמא מן דידי עלמא מן בריך ואלהי ישר' יתן את שלתך כתיב אמר לה הבן הזה שאת עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד לשלול בתורה עכ"ל :

ולע"ד נראה לדקדק מנא להו שלום מן דידי שלום מן בריך דילמא מן דידי דוק' מן בריי מנא ליה אבל דרשו כפל ויען ויאמר ויען לכי לשלום על שלמא מן דידי פיוס על החשדה שחשד אותה אמירה מחודשת ודרך נבואה א"ל לכי לשלום שלום מן בריך וזה השלו' מן בריך הוא מן כו' אלהי ישראל יתן את שלתך לשון שלל בתורה ות"ח ידוע מרבים שלום בעולם ע"י התורה מקשרת [illegible]

מבריע ביותר לדרכה שהוא על אורח נשים וכתיב כי דרך נשים לי וזהו גם כן לדרכה דרך נשים דת כנות · גם לשון ופניה בכנוי מבריע כדבריהם כי די שיאמר ופנים לא היו לה דהיינו על פנים של זעם אבל באומרו ופניה בכנוי היינו בהכרח של שנוי פניה מפני קוף לפני השה ולזה הכל' ועיין רש"י ז"ל וכן פירש הרד"ק ז"ל גם כן תמצא חן שתתפלל עלי כפי פירושו שפירש למעלה גבי יתן את שלתך שהוא לשון תפלה וגם הוא לשון בשורה ואמר תמצא שפחתך חן כמו אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני בבשורה זו הטובה שבשרתני שיתן ה' את שאלתי לדרכה הלכה לה לביתה ואכל' לא אכלה עם בעלה אלא זו או אפשר שאכלה עם בעלה מעט בהפצר בעלה ועכשיו הטיבה לבה ואכלה ופניה לא היו לה עוד כפירוש רש"י הנז"ל פנים של זעם כתרגומו אפין בישין ע"כ · וכן הרלב"ג ז"ל וכן פי' מהרי"א ז"ל שבאת בתפלתה בייעוד עלי הנביא ולכך ותלך האשה לדרכה והוסיף במ"ש תמצא שפחתך חן בלשון עתיד ר"ל שאעפ"י שעתה חשדתני בשכורה ולא מצאתי חן בעיניך מובטחת אני שלעתיד תמצא שפחתך חן בעיניך שתחזיקני כאשה כשרה יראת ה' היא תתהלל ותלך האשה לדרכה ופניה של זעם לא היו לה עוד כי אע"ג דאיהי לא חזיא מזלה קא חזי ושמחה ואכלה ע"כ : **ולע"דן** לפי שעלי בשרה אלהי ישראל יתן את שאלתך וכו' אף היא השיב אמריה לו דרך ענוה תמצא שפחתך חן בעיניך ר"ל מה שאמרת שאמצא חן בעיני אלהים ויתן שאלתי כן יהיה ע"י שתמצא שפחתך חן בעיניך כי כיון שרוח הבריות נוחה הימני רוח המקום גם כן תהיה נוחה הימני ויתן את שאלתי כאשר אמרתי :

וישכימו בבקר וכו' כתב מהרי"א ז"ל זכר שהשכימו בבקר לפי שאחז"ל כל פניות שאתה פונה מן המקדש יהיו בבקר ושהשתחוו לפני ה' להפטר מהרב ית' וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה ר"ל שלא הלכו לרמה לבית פנינה אלא לבית חנה ואמר אל ביתם לרמוז לאלקנה ולחנה ולהיותו שם בביתה וידע אלקנה את חנה אשתו ויזכרה ה' שזוכר תפלתה ושם דמעת' בנודו ורש"י ז"ל כתב ויבאו אל ביתם וידע אלקנה מכאן לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה ע"כ :

ולע"דן לדקדק כפל אומרו וישובו ויבואו אל ביתם וישובו או ויבואו אל ביתם מספיק · ועוד [illegible]

מנחה קטנה

לכי לשלום אינך צריך להשתכר ולשתות משתמרי' כדי לעשות שלו' בינך ובין בעלך כי מעתה לכי לשלו' וקפי' שתיה גליא שהיית עומד בנסיון והיית יוצאת נקי ממנו וע"כ יתן את שאלתך וזה אלהי ישראל וגו' היודע מחשבת יתן שאלתך וגם תבל שאמרת שיהי' לה' וע"כ אלהי ישראל ימלא שאלתך אשר שאלת מעמו שיהי' צדיק ראוי לעבודת ה' כי הנה לשכר מסייעין לו' עוד מספר אלהי ישראל וגו' שיחוס על כבודו שלא ישתק שמו שנכתב בקדושה כשתלך ותשתכר וז"ש אלהי ישראל יתן את שאלתך אשר שאלת מעמו דייקא : וישתחוו לפני ה' ירמה מע"ש שחנה לבד הזירה בנה לנזיר בלי בעלה עכשיו גם אלקנה בעלה שבה עתה להשתחות לפני ה' שניהם כאחד להורות שגם הוא רוצה בכך ולב שתיהם שוות בזה : וישבו ויבאו אל ביתם ע"ד שאמרו חז"ל גבי אברהם שהלך למסעיו שלא שינה אושפיזו אף אלקנה כן שבה בדרך אשר הלך בה ולא שינה אושפיזו : וידע אלקנה וגו' הקשה בכלי יקר אחד שהוכיח באריכות שזה היה אחר שבאמות וק"ל בר"ה נפקדה חנה לפה איחר כ"כ זמן וכי היה מעכב בדרך עד ר"ה ותי' שהי' מסבב בדרכים כדי לעורר אנשי המדינה לילך לשילה לרגל כנא · ואחשוב שזה שאמר הכתוב ויהי לתקופו' הימי' שילדה לששה חדשי' כי אם היה הולך בדרך ישר והי' היה מגיע לביתו סוף סיון והיתה מתעברת בר"ח תמוז באופן שהיתה משתדת ע"כ שלשה חדשי עד ר"ה ולפי העשה זה לכבוד שמים שלם לה הש"י שכרה שלא תפסיד ע"כ והיתה יולדת לששה חדשי :

פי' רבי' ישעיה

את שלתך · נעלמה ה' אלף כמשפט אותיות אה"וי · ופניה לא היו לה עוד · פירו' פני' רעים · ומה נכנס בלב' רוח שמח שלא להתאונן עוד' שמואל כי מה' שאלתיהו · אף על פי שהשמות נקראו על שם המאורע · אי אפשר שלא יחסר מהם או יוסיפו בהם עוד :

רש״י

את זבח הימים י״ת דבח מועדיא: ואת נדרו · נדרים שנדר בין רגל לרגל היה מקריב ברגל: עד יגמל · לסוף כ״ב חדשים שכך זמן תינוק לינק: וישב שם עד עולם · עולמו של לוים חמשים שנה ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וכך היו ימיו של שמואל חמשים ושתים שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנ׳ שופט בא אותה שנה לעיבורו של שמואל כשתירדו ל״ם ושמואל פירנס את ישר׳ משמת עלי שלש עשרה שנה שהרי יום שמת עלי גלה הארון וישב בשדה פלשתים ארבעה חדשי׳ משם בא לקרית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה והמליכוהו כל ישר׳ עליה׳ וכתיב ויהי מקץ שבע הארון בקרית יערי׳ וירבו הימים ויהיו עשרי׳ שנה צא מהן שבעה שני׳ שמלך דוד בחברון נמצא משגלה הארון עד שמת שאול שלש עשר׳ שנה וארבע׳ חדשי׳ ושמואל מת לפני שאול ארבעה חדשי׳: אך

מקרא

ג׳ וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ
לַיהוָה אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ׃
ד׳ וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ
ד׳ב׳מל׳וב׳ הפ׳ ה׳ עַד יִגָּמֵל הַנַּעַר וַהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־
פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם׃
וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי
ה׳ ב׳ · נ׳ הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ
אַךְ

תרגום

ג׳ וּסְלִיק גַּבְרָא אֶלְקָנָה וְכָל אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ
לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ יָת דְּבַח מוֹעֲדַיָּא
ד׳ וּלְשַׁלָּמָא יָת נִדְרֵיהּ׃ וְחַנָּה לָא סְלִיקַת
אֲרֵי אָמְרָה לְבַעֲלָהּ עַד דְּיִתְחַסִּיל
רַבְיָא וְאַיְתֵינֵיהּ וְאִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ וְיִתֵּיב
תַּמָּן עַד עָלְמָא׃ וַאֲמַר לַהּ אֶלְקָנָה
ה׳ ב׳ · נ׳ בַּעֲלָהּ עֲבִידִי כִּדְתַקִּין בְּעֵינַיְכִי אוֹרִיכִי
עַד דְּתַחְסְלִין יָתֵיהּ ברם

מסורה

וכל ביתו ג׳ וסימ׳ ויעל האיש אלקנה · ויצא המלך וכל ביתו ברגליו · וימת שאול ושלשת בניו דד״ה: ונראה ה׳ בקריאה וסימ׳ ונראה אל הכהן · ונראה שנית אל הכהן · עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את · וגם אני חשפתי שוליך ונראה קלונך · גלה הציר ונראה דשא · ונמסר גם בסדר תוריע:

רד״ק

וכל ביתו · כתרגומו וכל אינש ביתיה: את הזבח הימים · כתרגומו ית דבח מועדיא: ואת נדרו · לזבוח את זבח הימים שהיה רגיל לזבוח את זבח המועד מימים ימימה ועלה ג״כ לזבוח נדרו כי נדר קרבן לה׳ על בנו וכת״י ולהשלמא ית נדריה: עד שיגמל · עד תשלם יניקתו והוא עשרים וארבע חדש שהתינוק יונק ואע״פ שהיו חייבי׳ להביאו משום יראה כל זכורך אמרו רז״ל כי ראתה חנה בנער שהיה מעונג וחלוש וחשש׳ שמא יחלה מפני הדרך: וישב שם עד עולם · כמו שנדרה עליו ונתתיו ליי׳ ופי׳ עד עולם על ימי חייו ור״ל דרשו עד עולם עולם הלוי׳ שהיו משרתים עד חמשים שנה כמו שכתוב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ואמרו כל שנותיו של שמואל לא היו אלא נ״ב שנה כי כבר אמר׳ חנה ונתתיו ליי׳ כל ימי חייו ואמ׳ וישב שם עד עולם והו׳ עולם של לויים שהם חמשי׳ שנה ונפבא לבי׳ יי׳ עד יום מותו חמשי׳ שנה ושתי שנים שינק כמו שאמר עד יגמל הנער ודרך הנע׳ לינק כ״ד חדשים הרי נ״ב שנה: יקם

רלב״ג

והנה מקץ שנה שנפרדו משילה עלה האיש אלקנה וכל ביתו לזבוח לה׳ שלמי היום טוב ההוא ואת נדרו אשר נדר בשנ׳ ההיא כי בנאו שם ח ייב לשלם שנאמר ובאת שמה עולותיכם וזבחיכם וחנה לא עלת׳ אז כי איב׳ מחוייבת בזה כמו שקדם ולא רצתה להביא שם שמואל עד גמלו כי בדעתה שתכף היותו שם ישאר שם בבית ה׳ כל ימיו וזה אמרה וישב שם עד עולם ולפי שכבר מצאנו עולם שהוא יובל אמרו ז״ל שכבר ישב שם חמשים שנה כעולמו של יובל ולזה אמרו שכל ימיו של שמואל הרמתי לא היו כי אם נ ב שנה כי ימי ההגמל היו ב׳ שני׳ ולזה יהיה המאמר מכוונה על דרך הכבואה והנה יראה שכן היה כי לא שפט עלי ישראל כי אם ארבעים שנה ואחריו עמד ארון ה׳ בבית אבינדב עשרים שנה ואז עברו שבע שנים למלכות דוד לפי מה שנזכר בזה הספר ולזה לא יהיה מראשית ימי עלי עד מלכות דוד כי אם נ״ג שנה ושבעה חדשים שעמד הארון בשדה פלשתים וכבר מת שמואל קודם מות שאול והיה עלי שופט קודם הולד שמואל ואע״פ שנאמר שביום הראשון שהוקם היתה אשריו חנה הנה לא יתכן שיהיו חיי שמואל יותר מן נ״ב שנה זמן מועט ולזה יהיה מן הפלא במה שאמר שמואל ואני זקנתי ושבתי ולהתיר זה הספק אמרו שקפצה עליו זקנה והנה נפרש זה על דרך אחר כפשט בהגיענו שם בג״ה:

כלי יקר

עוד לומר ששמואל הוא כמו שמו אל כי כל הדברים באלהים יקראו בשם הקב״ה כמו שקרא למזבח אל אלהי ישראל והנביא אמר ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור ולפי שאלה אותו מאת הש״י והש״י נתנו לכך קראה אותו שמואל עכ״ל · ולפירוש הראשון קשה שהיה לו לקרותו שמואל בקמ״ץ תחת השי״ן כיון שהוא לשון שימה ולפי׳ הב׳ קשה יתור הוי״ו והשי״ן שהיה לו לקרותו מאל בלבד שי״ן וא״ו למה ולכל הג׳ פי׳ נתינת טעם כי מה׳ שאלתיו בלתי מתיישב׳ כיון שאין בשם שמואל התייחסו׳ בשאלה ע״כ: ולע״ד שלתקופות הימים נתעברה דהיינו אחר תקופת תמוז ותשרי שנכנס בתקופת השנים ז״ס לתקופות הימים ותהר וחז״ל פי׳ שהוא מוסב אל ותלד שלתקופות הימים והלד אפשר שלהיות לידתה בשני תקופות שהם ו׳ חדשים וימי מספר באופן שלדבריהם היה ההריון והלידה תכף בעוד ו׳ חדשים וז״ש ותהר ותלד וכו׳ · והנה להיות תכלית שנה בשאלת הבן הזה לשמו של הב״ה וכמו שפי׳ גבי ותתפלל חנה על ה׳ וכן אחז״ל אמרו לחנה למה את שואלת הבנים שבמים ונבונים גדולים ולדיקים אמרה להם לפי שהם לשמו של הקב״ה ע״כ הובא בילקוט בפ״אם ראה תראה בעני גבי זרע אנשים הרי שהסיבה שנה שתכלית שאלתה לשמו של הב״ה וזה כ״ל שאמר ותקרא שמו שמואל על שם שהכלית שאלתה היתה לשמו של אל וז״ס כי מה׳ שאלתיו ר״ל מה׳ ועבודתו היה מבוקשי כששאלתיהו וזהו שמו אל כאלו הוא ב׳ תיבות שמו אל כלו׳ לשמו של אל · עוד אפשר במ״ש חז״ל באגדה שמואל בפ׳ אך יקם ה׳ את דברו ר׳ ירמיה בש״ר שמואל בר יצחק אמר בכל יום ויום היתה בת קול יוצאה ומפללת בכל העולם והו׳ עתיד לדיק ה׳ לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה את שמו שמואל וכיון שהיו רואים את מעשיו היו הו׳ אין זה שמואל ע״כ · שהנה חנה בהתחננה נכספה וגם כלתה נפשה לכן לא היתה שואלת שאת על אותו שמואל שהיתה הבת קול או׳ עתיד לדיק ה׳ לעמוד ושמו שמואל ואותו הוא אשר שאלה חנה וז״ש בסמוך אל הנער הזה התפללתי ר״ל לעומת זה אמר כאן ותקרא את שמו שמואל יען כי מה׳ שאלתיו לשמואל בשם זה כשהיתה הבת קול יוצאת והו׳ עתיד לדיק ה׳ לעמוד ושמו שמואל באופן שכיון ששאלתיו מאת ה׳ ששמואל אשר הבת קול יצא ממני לכך מחוייב לקרותו בשם שמואל כדי שיסכים אל הבת קול עד שאמרו העולם כמדומין אנו שזה הוא ובפרט בראות׳ הבת ק״ל שנה הלד אין זה אלא לדיק אחד שעתיד לעמוד ושמו שמואל כמלא שאין כונת שם שמואל על היותו שאול מאת ה׳ דא״כ היה לה לקרותו שאול אבל קראתו שמואל כי מאת ה׳ שאלה ששמואל יהיה בחלקה וגורלה ולכך קראתו כן כדי להסכים אל הבת קול וז״ש ותהר חנה ותלד שמשעת ההריון ידעה שיהיה בן זכר זרע אנשים ולא נקבות כיראתה היות׳ בת ק״ל שנה וילדה אין זה כ״א אותו שמואל של הבת קול · ותתני הה״ר אברהם י״ן פי׳ שכונת הכתוב לתת טעם למ״ש ותקר׳ את שמו וכו׳ שהיא הקוראה לו שם ולמה לא קרא שמו אלקנה כי ראיש יאות לקרוא שם בנו הנולד לו בהמולו בשר ערלתו לזה נותן טעם שהיא קרא׳ את שמו ולא בעלה כי מה׳ שאלתיו וא״כ אני הייתי סבת ביאתו לכך גם אני אקראנו השם וז״ש ותקרא שמו שמואל כי מה׳ שאלתיו · ובתנא דבי אליהו לא ולמד מחנה שהיתה עקרה י״ט שנה וששה חדשים עד שבא שמואל ושמחה · כותן טעם מפני מה בעלי בתים בים׳ נעצרים על הבנים כדי שירבו רחמים ומסיק לא ולמד מאברהם כו׳:

ויעל האיש אלקנה כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב כדברי המפ׳ הנז״ל והוסיף לו׳ שעלה בסוכות דאזדא לטעמיה שסובר ויהי היום ויזבח אלקנה שהיא בסוכות ומאז אל השנה האחרת שהוא ימים עלה אלקנה לזבוח לה׳ את זבח הימים ימימה משנה לשנה שהיה זובח ולקיים את נדרו שנדר לעלות שילה שנה בשנה ע״כ:

ולע״ד או׳ ויעל האיש אלקנה דהי״לל ויעל אלקנה האיש למה לי · ונר׳ כי לפי שהדעת מחייב שהרבו לנדור הבעל והאשה חנה על דבר הזכירה אשר זכרה ה׳ ותהר ותלד בן ולא יאות איחור הנדר כי בעון נדרים בנים מתים ח״ו וחנה לא רצתה לעלו׳ אז עד הגמל בנה וישב שם עד עולם לז״א הפ׳ ויעל האיש אלקנה כלו׳ כיון שהוא האיש של חנה הבעל כאשתו לענין השלומי הנדר לבלתי איחור ולכך ויעל האיש כו׳ לזבוח את זבח הימים תמידין כסדרן בכל שנה ושנה ואת נדרו אשר עשה לשם בנו הנולד לו כי חנה לא עלתה והנה המוסכם מוספין שהוא׳ כעת ז״ש ואת נדרו אשר עשה לשם בנו הנולד לו כי חנה לא עלתה והנה המוסכם ביניהם שיעלה האיש אלקנה שהוא ימלא מקומ׳ בנדרים ואיש במקום אשתו:

וחנה לא וכו׳ כבר כתבתי למעלה בפ׳ ויהי כי הרבתה להתפלל מ״ש חז״ל ר׳ אבא בריה דרב פפי ור׳ יהושע דסכנין בש״ר לוי חנה ע״י שהרבתה בתפלה קרא ימיו של שמואל שנא׳ וישב שם עד עולם עד עולמן של לויים דכתיב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה והא ליכון חמשין ותרתין א״ר יוסי בר אבין שתים שגמלתו ע״כ · וביארתיו למעלה ועיין רש״י ז״ל ומדוקד׳ בזה או׳ יגמל ולא אמר עד גמל הנער שבאו׳ יגמל מאליו משמע דהיינו כ״ב חדש שכך זמן תינו׳ לינק שבהשלים הזמן יגמל מאליו וכמ״ש וישב שם עד עולם הביא כדברי חז״ל הנז״ל ע״ש והרד״ק ז״ל כתב כפרש״י ע״ש והדין עם חז״ל מדלא כתיב וישב שם לעולם וכתב עד עולם לשון עד מורה על גבול עולם קצוב והוא עולמן של לויים · ועיין הרלב״ג ומהרי״א כת׳ מעין הנז״ל בדברי הרד״ק שלפי שהיה חלוש לא הוליכה אותו עד גמלו או לפי שנולד למקוטעין כדחז״ל ע״כ תורף דבריו:

ולע״ד שחנה עכב׳ עד גמלה אותו שיהיה ראוי לעמוד יחידי וז״ש והביאותיו ר״ל אני יחיד׳ כי שלא בזמן המועד לא יעלה אלקנה וכשיגמר זמן ההנקה והביאותיו ונראה את פני ה׳ שיהיה ראוי לעמוד שם ואז וישב שם כו׳ שבאו׳ תיבת שם נרמז ששם בשילה ישב עד עולם של לויים מלבד ב׳ שנים של היניקה ז״ש שם עד עולם מדוקדק עם דחז״ל כנז״ל:

ויאמר לה אלקנה אישה וכו׳ אך יקם ה׳ את דברו אגדת שמואל ר׳ ירמיה בשם ר׳ שמואל בר ר׳ יצחק בכל יום ויום היתה בת קול יוצאה ומנגנגת בכל העולם כולו והו׳ עתיד לדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן מוציאה את שמו שמואל וכיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל וכיון שנולד שמואל וראו את מעשיו אמרו כמדומין שזה הוא עכ״ל · וקשה דבשלמא לפי׳ המפרשים ז״ל יקם את דברו שדבר עלי יתן את שאלתך שדרך נבוא׳ היה ניחא שאמר אך יקם ה׳ את דברו ר״ל את דבר נבואתו שע״י עלי אכן כפי המדרש הזה בלתי מתיישבת תיבת אך יקם כי אין האיחור כאן מעכב עד שיאמר אך יקם ה׳ את דברו · ועוד מאי קאמר וכל אשה שהיתה יולדת בן מוציאה את שמו שמואל מוציאה מכחת את שמו שמואל מבעי ליה · ועוד מאי קאמר כיון שנולד וכו׳ ורואים את מעשיו דהי״לל כיון שראו את מעשיו של זה אמרו כמדומין אנו שזה הוא אבל הו׳ כיון שנולד זה הוא מיותר:

ונראה כי חנה אמר׳ ונראה את פני ה׳ וישב שם עד עולם הוכיחה בחיתוך דבריה אלא שהבן הזה יהיה לדיק ועומד לפני ה׳ עד עולם ולכך נתעכבה לעומת זה ענה אלקנה ואמר עשי הטוב בעיניך כו׳ אך יקם ה׳ דברו הוא הבת קול שהיה מכריז עתיד לדיק לעמוד ושמו שמואל כ״א יקם ה׳ את דברו בבן הזה שיהיה הוא אשר יעד ה׳ בדברו בבת קול כדי שישב שם עד עולם שוקד על דלתות ה׳ כלדיק · ואמר כי כל הנשים היולדות בן היו מוציאות שם בניהם שמואל לפי שהמעשים לא היו גודקים לשהוא שמואל לכך אמר מוציאות את שמו שמואל שהיה ההולאה כמי שמוליא דבר לחוץ למקומו ולכך לא אמר מנחת את שמו או משימה שמו שמואל אלא מוציאה שמו לא כן כשנולד שמואל האמיתי בן חנה ראו בו שני ענינים הא׳ מולאות תולדתו שלא בטבע מן אשה עקרה כיון שנולד זה שלא בטבע שהיה דבר תמוה לרבים ונוסף עוד ענין שני שהיו רואים את מעשיו אז על פי ב׳ עדים אלו אמרו כמדומין אנו שזה הוא · ועיין רש״י ז״ל וכן כתב הרד״ק ז״ל ועיין הרלב״ג ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב בשרש״י ז״ל שכתב אך יקם ה׳ את דברו הוא אשר דבר נביא אקים להם מקרב אחיך כמוני אליו תשמעון על שמואל השקול כמשה ואהרן שנ׳ משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגםשהיה לוי כמוהו · ומהרי״א ז״ל כתב אך יקם ה׳ את דברו הכוונה לפי שחנ׳ אמרה ג׳ דברים האחד שלא תעלה עד הגמל הנער והשני שאז תביא את הנער שמה ר״ל מיד אחרי הגמל אותו יביאהו ולא יאחר עוד · והג׳ שישב שם עד עולם ר״ל שנים רבות כפי פשוטו או לעולמו של יובל או של לויים כפי הדרש בעבור זה השיב אלקנה ואמר לשלשתם עשי הטוב בעיניך על מה שאמרת והביאותיו ונראה את פני ה׳ עם היותו דבר קשה שילד קטן אחרי ההנקה מיד יבא בית ה׳ עם כל זה עשי הטוב בעיניך ואמר עוד שבי עד גמלך אותו כנגד מש״א עד יגמל הנער שלא תלך למקדש עד שתגמלהו שחנה לא היתה מחויבת ברגל שאין החיוב אלא על הזכרי׳ ואמר עוד אך יקם ה׳ את דברו על מ״ש וישב שם עד עולם דהשם יתב׳ יקיימהו כי יחיה שנים רבות ויקם ה׳ את דברו ויהיה לפי זה כינ׳ י דברו חוזר לשמואל כלומר יקם ה׳ את דברו של שמוש שדברה חנה עליו באומרה וישב שם עד עולם והמפרשים אמרו שכינוי דברו יחזור אל הקב״ה שיקים דברו הטוב אשר דבר על ידי עלי שאמר וה׳ אלהי ישראל יתן את שאלתך כו׳ אבל זה הוקשה אלי לפי שחנה לא שאלה כי אם שיתן לה ה׳ זרע אנשים ועליו אמר עלי ואלהי ישראל יתן את שאלתך כו׳ וזה כבר נתקיים כאשר ילדה את שמואל ואם כן איך יאמר אלקנה אך יקם ה׳ את דברו וחז״ל דרשו שהיתה בת קול כו׳ כנז״ל ע״כ · וקושייתו שעל המפרשים יש לתרץ שבכלל זרע אנשים נכלל כמה ענינים כנז״ל בשם חז״ל ובפרט אמרה ונתתיו לה׳ כל ימי חייו שיהיה הגון לעמוד לפני ה׳ כל ימי חייו לשרתו והיינו דמסיק ומורה לא יעלה על ראשו שלא יהיה לו מורא של בשר ודם כפי דרש׳ חז״ל ועל הכל ענה אותה עלי ואמר יתן ה׳ את שאלתך אשר שאלתי מעמו על הפרטים הנזכרים זרע אנשים חסידים ומורה לא יעלה על ראשו כי עתה יש צורך באו׳ אך יקם ה׳ את דברו שיתקיימו בו כל הדברים הנכללים בתיבת אנשים כאשר כתבנו שם בפסוק זרע אנשים:

ולע״ד במה שכתב מהרי״א ז״ל בפ׳ ויעל האיש אלקנה ז״ל מה שיורה פשט הכתוב ראוי שיאמר שלא הוליכו את שמואל לפני עלי בזמן המועד כ״א כאשר גמלתהו באותו זמן שנשלמה יניקתו ע״כ · באופן שבהשלים ימי ההנקה תביאהו חנה ואפי׳ קודם המועד ואפי׳ היא לבדה וז״ש והביאותיו ונראה כו׳ והביאותיו ר״ל היא לבדה ואפי׳ בלא בעלה לבלתי יתאחר רגע להיות חוץ מבית ה׳ לעומת זה אמר לה אלקנה אישה שעם היותו אשר לא עכב על ידה אלא נתן רשות עשי הטוב בעיניך להתעכב עתה מעלות עמנו וכן שבי עד גמלך אותו ואפי׳ שלא בזמן המועד כשתגמלי אותו את תעלי עמו ז״ש שבי עד גמלך אותי שאחרי שתגמלי אותו אז לא השבי ואפי׳ שתעלי את יחידה אך יקם ה׳ את דברו ר״ל אע״פ שאני הולך יחידי ואחר כך תלכי את יחידה בגמלך הנער עכ״ז הרשות בידך אך יקם ה׳ את דברו והכל יהיה גמר טוב וז״ש אך יקם ה׳ דברו שהענין הזה לא כעס׳ אלא בדבר ה׳ שלא בדרך טבע יקם ה׳ דברו שהתחיל שילא הדבר לידי גמו׳ טוב והגיד הכתוב והשב האשה כו׳ עד גמלה אותו ומיד ותעלהו עמה ולא עם בעלה כי לא עלה אלקנה כי אם במועד וזהו ותביאהו כו׳ שתולה הכל בחנה שזו הורא׳ שלא עלה עמה אלקנ׳ ונתקיי׳ והביאותיו ונראה כו׳:

ותעלהו עמה כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהרי״א ז״ל שחנה העלתה את שמואל כאשר גמלתהו כי עם היותו רך ויחיד לפני אמו לא נמנע׳ מהסירו מבין שדיה והביא׳ מיד הוליכתו למקדש ומה שאמר כאשר גמלתו למדנו שהיה הניקתו וזה שחלב הלם יוהר נאות לנער

מנחה קטנה

[illegible]

מנחה קטנה

אך יקם ה' את דברו כי שאינו מס שמואל עלינו כדי שיהי' חזק ובריא לעבודת ה' גם ה' ישמע את שלו כי הבא לספר שסייעין אותו · והנער נער כמ"ש ויהושע בן נון נער שהוא משמש כלמוד זה שסיפר הכתוב שאחר זמן שהנער גדול לקרוא נער היה נער כלומר משמש בית אולפנא ובחותו זמן היה וישחטו את הפר ומו היתה פסיקתא והביאה אל עלי ואין הפר הוא מהשלשה כנזכרי' שא"כ למה הוצרך ה"א הידיעה אלא רבותי' שכב' בנותרים כי אם ספר אחר שהיה מעויים ע"י אותו מעשה · ואמרה שענות להביאו הא' אל הנער הזה התפללתי שיהא הוא הצדיק שאמר הכתוב קול ויתן ה' לי לא לאשה אחרת את שאלתי אשר שאלתי מעמו כלומר אשר כבר היתה עמו כהמשם הואת עוכבת עמו ועוד משנה שנית כי הוא נתון לה' ותמכנו הוא והוא יכילנו כי שלו הוא וז"ש וגם אנכי וגו' כלומר וגם משנה אחרת כי ואנכי השאלתיהו וגו': התפלל

פי' רבינו ישעיה

איפה אחת קמח · פי' ג' פרים צריכין ט' עשרוני' הרי איפה חסר עשרון · וקמח הוא סולת כמו שלש סאין קמח סולת: ונבל יין · לנסכים:

רד"ק

יקם יי' את דברו · הפסוק מוכיח כי מה שאמ' עלי יתן יי' את שאלתך דרך נבואה אמ' שיתן לה יי' את שאלתה והנה שאלתה היתה שיהא לה זרע אנשי' ושיהיה ליי' לפי' אמ' יקם יי' את דברו פי' אשר דבר ע"י הנביא שיתן שאלתה והוא בן שוחיה ויהיה ליי' ובדרש אך יקם יי' את דברו בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעול' ואומר' עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהית' יולד' בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואין את מעשיו היו אומרי' אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמר יקם יי' את דברו: בפרים שלשה · מהם לאכול ומהם לנבוח ליי' וכן ואיפה את' קמח לאכול ולהקריב ממנה מנחה וכן ונבל יין לשתות ולהסיך ממנו לפיכך אמר וישחטו את הפר ולא אמר הפרים ר"ל הפר שהקריבו ליי': והנער נער · כלומר עודנו נער קטן ורך ואף על פי כן לא המתינה לו עד שיתחזק אלא כיון שגמלתו כלומר שהשלימה לו יניקתו לסוף כ"ד חדשים שנולד מיד העלתהו עמה בית יי' וי"ת ורביא הוה יניק ואין ר"ל שהיה יונק עדיין שהרי אומר כאשר גמלתו שסלמה יניקתו אלא יניק ר"ל נער קטן כי כן לשון ארמית קוראין לנער יניק כמו שמצאנו בדברי רז"ל יניק וחכים מר ינוק' ומר קשיש' · וי"מ והנער נער חריף יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער את הפסולת מן הפשתן: ויביאו את הנער · אלקנה וחנה אחרי ששחטו את הפר לקרבן הביאו את הנער בית יי' אל עלי להיות יושב ולומד לפניו ושיחנך אותו לכל תורה ומצות והדרש אין צריך לכתוב כי נודע הוא והוא רחוק: בי אדני · ענין תחנה ובקשה כתרגומו בבעו רבוני חינפשך שתתן עיניך אל הנער הזה ותלמדהו כי אני האשה שהתפללתי אל יי': עמכה · כלומר לפניך ובמעמדך שהיית אתה שם בהתפללי ובעבור הנער הזה התפללתי ונתן לי יי' את שאלתי כמו שבשרתני אתה וה"א עמכה כה"א אשר שלחתי בשמכה ספרים והיו לאות על ידכה והדומים להם כי הנה פעמים יכתב ופעם לא יכתב ויש בו דרש תכאן לארבע אמות של תפלה: אל הנער · בעבור הנער: השאלתיהו · החזרתי לו השאלה שהוא כתולי וי"ת מסרתיה דיהא משמש קדם יי': אשר

רש"י

אך יקם יי' את דברו · את שאלת ממנו זרע אנשים ועלי בישבה בהוס הקדש ואלהי ישראל יתן את שאלתך יקם יי' את דברו זהו לפי פשוטו ומדרש אגדה רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל וכיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמ' יקם יי' את דברו שיהא זה שמואל הצדיק: ואיפה אחת קמח · שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי איפה קמח שלשה סאין לבוציא מנחה שלשה עשרונים סלת הראוי לפר האחד כדתנן לחם הפנים עשרים וארבע עשרונים מעשרים וארבע סאין עשרון סלת לסאה חטין: ונבל יין לנסך: והנער נער ורביא הוא יניק: ויביאו את הנער אל עלי · לראו' שתתקיימה נבואתו ורבנ' דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיט' כדאית' בברכות: בי אדני · לתת עינך עליו שאתה תלמידך ולפי מדרש רבותינו שלא יענישוהו מיתה: אל הנער הזה התפללתי · שלא תאמר זה ימות ויתן לך אחר · וגם

אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה	ג' ירמיהו סער' ודין	בְּרַם יְקַיֵּים יְיָ יָת פִּתְגָּמוֹהִי וְאוֹרִיכַת
וַתֵּינֶק אֶת בְּנָהּ עַד גָּמְלָהּ אֹתוֹ׃	ל' · ל'	אִתְּתָא וְאוֹנִיקַת יָת בְּרַהּ עַד דְּחַסִּילַת
וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים	ג'	יָתֵיהּ׃ וְאַסְּקַתֵּיהּ עִמַּהּ כַּד חַסִּילְתֵּיהּ
שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן		בְּתוֹרִין תְּלָתָא וּמְכִילְתָּא חֲדָא
וַתְּבִאֵהוּ בֵית יְהוָה שִׁלוֹ וְהַנַּעַר נָעַר׃		דְּקִמְחָא וְגָרַב דַּחֲמַר וְאַיְתִיתֵיהּ
וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת הַנַּעַר כה		לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ לְשִׁילוֹ וְרַבְיָא הֲוָה
אֶל עֵלִי׃ וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ	ז'	יָנִיק׃ וּנְכִיסוּ יָת תּוֹרָא וְאַיְתִיאוּ יָת
אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה	ל' מל'	רַבְיָא לְוָת עֵלִי׃ וַאֲמַרַת בְּבָעוּ
לְהִתְפַּלֵּל אֶל יְהוָה׃ אֶל הַנַּעַר הַזֶּה		רִבּוֹנִי חַיֵּי נַפְשָׁךְ רִבּוֹנִי אֲנַא אִתְּתָא
הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת שְׁאֵלָתִי		דְּאִתְעַתַּדַת עִמָּךְ הָכָא לְצַלָּאָה קֳדָם
אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ׃ וְגַם אָנֹכִי	ה'	יְיָ׃ עַל רַבְיָא הָדֵין צַלֵּיתִי וִיהַב יְיָ לִי יָת
הִשְׁאִלְתִּהוּ		בָּעוּתִי דִּבְעֵית מִן קֳדָמוֹהִי׃ וְאַף אֲנָא
		מְסַרְתֵּיהּ

ותביאהו ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה · ויקם אשה וילך אחריה · ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה · מצעית' מ"ל:

רלבג

אמר אלקנה אך יקם ה' את דברו על דרך תפלה ר"ל שיהיה הבן בזה האופן שיתקיים בו מה שנדרה חנה: בפרים שלשה · אחשוב שהביאום שם לזבוח שלמים מרוב השמחה והקמח למנחות והיין לנסכי' והביאה הנער בית ה' שילה לקיים כדרה · והנ' היה הנער צעיר ימים מאד והנה עם זה לא נמנעה מלהביאו שם לקיים את נדרה · והנה אחר ששחטו את הפר והביא את הנער לפני עלי כי בעבור הנאתו היתה רוב השמחה וידמה שאמרו לעלי שהוא ישאר שם והיה עלי מצחק זה לקטנו כי הלוי לא יכנס לעבוד' כי אם מבן כ"ה שנה ומעלה ולזה אמרה לו חנה בבקש' שישמע דבריה והנ' נשבע' בחי נפש הכהן הגדול שהיא האשה הנצבת עמו במקום ההוא להתפלל אל ה' הנה הוא הנער שהיתה בעבורו תפלתו כי בה נתן השם שאלתי אשר שאלתי ממנו גם אנכי השאלתיו לה' לעבדו כל ימיו כדרך המשאיל דבר מה להשתמש בו: והנה

כלי יקר

דברי קבלה ועיין מהרל"בג ז"ל וכבה · וזכרתי במהרי"ם שוב' ומקנה לתכבור לאחלפם והביאו את הנער אל עליעם ב' השדי' הנותרי' לקרבן לה' ולבר"דק הפר לגבנם נלבך הביאוהו לנער עם [illegible]

לנער מחלב זולתה ולזה דקדק מרים שתליק יוכבד את בנה ואמר שהוליכה עמה פרים שלשה ואיפה אחת קמח וכו' וירהה שהדברים האלה בלהי מתייחסי' כי היה ראוי שתביא יותר קמח ויות' יין כפי שלשה פרים ורש"י ז"ל פתב היפה קמח ונבל יין לכל פר ופר והרלב"ג ז"ל פירש שהיו הפרי' לעולות והקמח למנחות ולניסוך היין ונכון לומר שהיה פר אחד והקמח והיין להכילתם בשילה ושני הפרים האחרים היו לקרבן אחד בעד חנה היולדת וא' בעד שמואל בנה והנה יורה על זה מ"ש וישחטו את הפר ששחטו את הפר שהיה להכילתם ואחר זה הביאו את הנער אל עלי ר"ל עם שאר הפרים ואמר וישחטו ויביאו רומז לאלקנה ולחנה אשתו ואמר והנער נער ר"ל עם היות הנער נער רך לא נמנעו מלהביאו לפני ה' · ובמדרש אמרו שהיה בן שתי שנים ועל כל שנה ושנה אמר נער נער עד כאן לשונו:

ולע"דן לדקדק [illegible]

[illegible]

אשר היה · כמו אשר יהיה ורבים כמוהו : הוא שאול · כמו נתון כלומר הוא שהיה שאול הנה הוא נתון לה' ויש בו דרש באותה שעה נגלית בה רוח הקדש ואמרה כל זמן שמואל קיים שאול קיים זהו שאמר שאול לה' : וישתחו אלקנה · כנוטל רשות ללאת מבית ה' או פירושו וישתחו שמואל אף ע"פ שלא היה אלא בן שתי שנים למדוהו להשתחות לה': ותתפלל חנה ותאמר · התפללה לפני ה' ונתנה לו שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה לה' שיחיה ויהיה לה' ות"י וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למיהוי נביאה על ישראל וגו' וכ"תי שירה זו על מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסוק אין קדוש כה' אמר על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת ובפסוק אל תרבו אמר על נבוכד נצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת ובפסוק קשת גבורים חתים אמר על מלכות יון אתנביאת ואמרת ובפסוק שבעי' בלחם על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת ובפסוק ה' ממית ומחיה עד ה' יחתו מריביו אמר על גמול הצדיקים בגן עדן ועל פורענות הרשעים בגיהנם ובפסוק ה' יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגוג ומלכות משיח · ולפי הפשט פתחה חנה בשירה זו על שלוי עולם ומתגאים ועל עניי ארץ ושפלי' כי הקב"ה רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה השפלי' כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינה צרתה : עלץ לבי בה' · לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי להרים ראש לפני צרתי עתה רמה : רמה קרני בה' · התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמו שאמר בהם עמי' ינגח והוא באדם דרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמו שאמר ועתה ירום ראשי על אויביו וכל זה בה' שהיה בעזרי : רחב פי · מלעיל מפני פי שהוא מלה זעירא : על אויבי · על פנינה ועל המכעיסים אותה בהיותה עקרה : בישועתך · שהושעת לי ונלרתי ונתת לי בן : אין

הִשְׁאִלְתִּהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר (ל' וכס"א נחס' ל' וחס') הָיָה הוּא שָׁאוּל לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה׃ וַתִּתְפַּלֵּל
חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהוָה רָמָה (ח' ג' בטעל) קַרְנִי בַּיהוָה רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי (י"א מלי) כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ׃ אין

מְסַרְתֵּיה דִּיהֵי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמַיָּא דְהוּא קַיָּם הוּא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ וּסְגִיד תַּמָּן קֳדָם יְיָ׃ וְצַלִּיאַת חַנָּה בְּרוּחַ נְבוּאָה וַאֲמָרַת כְּבַר שְׁמוּאֵל בְּרִי עָתִיד לְמֶהֱוֵי נְבִיָּא עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמוֹהִי יִתְפַּרְקוּן מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וְעַל יְדוֹהִי יִתְעַבְדָן לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן בְּכֵין תְּקוֹף לִבִּי בְּחוּלָקָא דִּיהַב לִי יְיָ וְאַף הֵימָן בַּר יוֹאֵל בַּר בְּרִי שְׁמוּאֵל עָתִיד דִּיקוּם הוּא וְאַרְבְּעַת עֲשַׂר בְּנוֹהִי לְמֶהֱוֵי אָמְרִין בְּשִׁירָה עַל יְדֵי נִבְלִין וְכִנּוֹרִין עִם אֲחֵיהוֹן לֵיוָאֵי לְשַׁבָּחָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא בְּכֵין רָמַת קַרְנִי בְּמַתְּנָתָא דְּמַנֵּי לִי יְיָ וְאַף עַל פּוּרְעָנוּת נִסָּא דַעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בִּפְלִשְׁתָּאֵי דַעֲתִידִין דְּיַיְתוּן יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בַּעֲגַלְתָּא חֲדַתָּא וְעִמֵּיהּ קוּרְבַּן אֲשָׁמָא בְּכֵין תֵּימַר כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַפְתַּח פּוּמִי לְמַלָּלָא רַבְרְבָן עַל בַּעֲלֵי דְבָבִי אֲרֵי חֲדֵיתִי בְּפוּרְקָנָךְ׃ על

אויבי י"א מלאים בקריאה וסימ' רחב פעיל אויבי · ואנקמה מאויבי · בשוב אויבי אחור · ארדוף אויבי ואשיגם · אל יעלהו אויבי לי · הצילני מיד אויבי · אויבי יאמרו רע לי · כי אמרו אויבי לי · אז ישבו אויבי אחור · מהוללי בי נשבעו · פרץ האלהים :

רשי

הוא שאול · ל' נחד והוא שאול וכל שוס אר ויש דכו'

וגם אנכי השאלתיהו לה' · כאדם המשאיל כלי לרבו או משאילו בכו א לשמשו : הוא שאול · אפר' ונכון בלע"ז כלו' אין אתה רשאי לעכשו הקב"ה נעשה עליו שואל כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לי : וישתחו שם · שמואל ויש אומרים אלקנה : רחב פי על אויבי · על פנינה : ואין

רלבג

והנה השתחוה עלי לה' שם לתת לו תודה כשמוע שנתן לה השם שאלתה כמו שאמר עלי לה או אולי השתחוה הנער לה' כי למדוהו זה לחנכו לעבודת הש"י וידמ' שאת הפרים שהביאו שחטו בימי הנשארי' מהרגל או הביאו' בית ה' לכבד' עם הנער · והנ' התפללה חנה לש"י על דבר נכה שבח והודאה לש"י כעל כל אש' גמלה רב טוב וידמ' שזאת התפלה היתה על דרך הנבואה ואם נתערב בה קצת מזה שהורגש לה בחוש · וזה ענין התפלה לפי מה שאחשוב : עלץ לבי בה' · אמרה כל זה בעד כנסת ישראל כשיבא שמואל בנה לעבוד את ה' לבדו ולהסיר הבעלים והעשתרות שאם לא יעשה לישראל טוב אחר די בו שמחה : רמה קרני בה' · לנגח את אויבי אחר כן כי כבר נפלו לו אז הפלשתים בידו : רחב פי על אויבי · להיותם תמיד נופלים בידו כל ימי שמואל כמו שנזכר אחר זה והיתה סבת זה כי שמחתי בישועתך שהראית במלחמה הראשונה שהיתה לשמואל עם פלשתים להגלות בה ידך החזקה אשר חזקה והוסיפה אמונתי בך : הנה

מנחה קטנה

ותתפלל חנה ותאמר ירצה שאין זה הודאה לבד על העבר אלא גם תפלה על העתיד וכמ"ש"ל שכל י"ח ברכות נכללי' בה · ואמרה עלץ לבי בה' · מדת הרחמי' כי אין הדין נותן להיות זרע לבת ק"ל שנים כמוכי' · ועוד ירצה אחר שהוא נדיק המיתן לי משמים על זה עלץ לבי ע"ד אם חכם בני ישמח לבי גם אני · ומה נס רמה קרני בה' כי עשה לי נס כמו שנעשה ליוכבד שילדה בת ק"ל שנים' והוליד משה שהי' מדריך ישראל בדרך השם וגם התפלל בעד ישראל ובישל ע"ז גם אני כמוהם שילדתי בת ק"ל שנה וכיון שנעשה לי נס כזה ודאי זה יהי' הצדיק שאמר הבת קול באומן שגם הוא ידריך ישראל ויתפלל עליהם ובטל ע"ז באומן שקול שמואל כמשה : רחב פי על אויבי זה היצ'הרע שקראהו חז"ל שונא לפימר גירא בעיני דשטנא ולא יקיתו לגרע כי שמחתי בישועתך שאמרת ע"י בת קול שיהא צדיק : אין

פי' רבי' ישעיה

כל הימים אשר היה · פירו' כל הימים אשר יהיה חי וכן ת"י כל יומין דהוא קיים · ינא העתיד בלשון עבר · וישתחו שם · אלקנה :

כלי יקר

בעליך שזכותך היותי נלבת עמך כשהתפללתי על הנער הזה היא שעמדה לו באופן שהנער הזה שלך הוא · ז"ש חי נפשך אדוני אני האשה הנלבת עמכה בזה להתפלל אל ה' שם נלבת עמכה ר"ל זכותך עמדה לי כשאל הנער הזה התפללתי ויתן ה' שאלתי וגם זכות שני עמדה לי שאנכי השאלתיהו לה' ז"ש וגם אנכי השאלתיהו וכו' ר"ל נוסף עלי היותך נלב אצלי ואנכי האשה הנלבת עמך בזה גרם וגם גרם לי שאנכי השאלתיהו קודם הורתו לה' כל הימים מה טעם עשיתי כך יען אשר היה הוא שאול לה' ר"ל הנער הזה היה שאול מה' תמיד כאלת הבת קול וכל הנשים כולם היו שואלים אותו מה' וכשהיה להם בן זכר היו מסימין שמו שמואל אולי הוא אותו שהכריזה הבת קול וכיון שכולם שאלו אותו מה' ונפל בחבלתי וגורלי לכך השאלתיהו לה' יען אשר היה הוא שאול מה' כאמור:

ותתפלל חנה וכו' מדרש ילמדנו מכאן אנו למדים שנשים חייבות בתפלה שכן חנה היתה מתפללת י"ח ברכות רמה קרני בה' מגן אברהם כו' ממית ומחיה מחיה המתים אין קדוש כה' האל הקדוש כי אל דעות ה' אתה חונן וכשלים אזרו חיל הרוצה בתשובה מוריד שאול ויעל חנון המרבה לסלוח כי שמחתי בישועתך גואל ישראל מקימי מעפר דל רופא חולי עמו ישראל שבעי' בלחם מברך השנים רגלי חסידיו ישמור מקבץ נדחי עמו ישראל ה' ידין אפסי ארץ אוהב צדקה ומשפט ורשעים בחשך ידמו מכניע זדים וירום קרן משיחו את צמח ואין צור כאלהינו שומע תפלה אל תרבו תדברו גבוהה שאותך לבדך ביראה נעבוד יצא עתק מפיכ' הטוב שמך ולך נאה להודות ויתן עוז למלכו עושה שלום הרי י"ח ברכות שהתפללה ע"כ · מכאן שהנשים חייבות בתפלת י"ח ברכות שהרי כאן נזכרו רמזיהן ובהכי ניחא למה דברו כן מכאן ולא למדו מחג'שנז"ל דכתיב ותתפלל על ה' דמהתם אין ללמוד דאמר לצור' שעה לשאול כן התפללה לא שתה' מחויב' בתפלה אמנם כאן נאמר ותתפלל חנה ותאמר שהתפללה י"ח כדיליף דהשתא ניחא שפיר כיון שראינו שהתפללה אפי' אחר שנולד לה מכאן ראי' שהנשים חייבות להתפלל ומכאן ראי' על הנוסח של י"ח ברכות כדיליף לה אחת לאחת וז"ש ותתפלל חנה כמנהגה וכחובתה שגם הנשים חייבות והגב התפללה ותאמר השבח הזה של רמה קרני כו' שבכללו רמוז הי"ח ומדקאמר ותתפלל חנה ותאמר משמע שב' ענינים היו כאן הא' ותתפלל חנה והשני ותאמר א"כ למדנו מותתפלל שנשים חייבות ואין ללמוד כן מותתפלל על ה' דדילמא בשעת הצורך התפללה אבל מכאן יליף שפיר ומ"ש עלץ לבי במדרש שמואל ע' שבעים ל' שלשים ז' תשעים הרי קץ אמרה לאברהם נתת בן לק' שנה ולשרה לצ' שנה לכך עלץ לבי ע"כ · וכונ' המאמר לו' שהיתה מצטערה על העקרו' ואף גם זאת שנפקד' שרה חנה עדיין לא נפקדה ומדוע איחר הריונה לז"א כי בראותה ק"ך שנה כמכין עלץ שהיו אברהם ושרה שקרא זה חייב שעלץ לבה שעיכוב ההריון שבח הוא ולא גנאי שהב"ה מתאו' לתפלתן של צדיקים ועוצר אותם כדי שיתפללו וגם חנה חשובה בעיני ה' וה' סגר רחמה' או אפשר שהשמחה שעלץ לבה הוא כי אברהם ושרה בני ק"ן ק' לאברהם וצ' לשרה והנה הדבר פלא הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת צ' שנה תלד ולזה ראוי שתשמח היא כי נסה יותר גדול שהיתה בת ק"ל שנה כפי הנ"זל במדרש ז"ש עלץ לבי שנדר העלצון בלבי מה שזכורני מענין אברה' ושרה שנחשב לפלא גדול מהיות שנותם כמכין עצ"ן עא"כו ק"ל שנה ואפשר עוד דרך ג' במאמר שמדבר על הזמן שקוד' הריון שמואל ולדתה לומו שאז לא היה לה עלצון כי אסבה' שמי שענה את אברהם ושרה שילידו והולידו בני ק"ן שנה הוא יענה אותי ז"ש עלץ לבי ע' שבעים ל' שלשים ז' תשעי' שזאת נחמתה בעקרותה שלא יפלא מה' דבר ועיין בסמו' כי שם בס"ד ארחיב בזה והרדק ז"ל כתב ותתפלל חנה התפלל' לפני ה' ונתנה לו שבח והודא' על הבן שנתן לה והתפללה לה' שיחי' ויהיה לה ות"י וצליאת חנה ברוח נבוא' ואמרית כבר שמואל ברי עתיד למהוי נביא' על יש' וכו' וכת"י שיר' על מלכי א"ה ועל כנס' יש' ובפ' אין קדוש כה' אמר על סנחריב מלכ' דאתור את נביאת ואמרת ובפ' אל תרבו תדברו גבוהה כו' על גוג קשת גבורים כו' אמר על מלכות יון ובפסוק שבעי' בלחם על בנוהי דהמן ובפסוק ה' ממית ומחיה עד ה' יחתו מריביו כו' אמר' על גמול הצדיקים בג"ע ועל פורענות הרשעים בגהינ' ובפסוק ה' יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגו' ומלכ' משיח' · ולפי הפש' פתחה חנה בשירה זו על שלוי' עול' המתגאי' ועל עניי ארץ ושפלי' כי הב"ה רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינ' צרתה עלץ לבי בה' לפי שהיה עצב עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי להרים ראש קרן לפני צרתי עתה רמה קרני בה' התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה גם הקרני' הם תוק' החיה כמ"ש בהם עמי' ינגח וכאילו אמ'רם וראשי כמו ועת' ירום ראשי על אויבי וכו' בה' שהי' בעוזרי רחב פי מלעיל מפני שהי' מלה זעיר' על אויבי על פנינ' ועל המכעיסי' אותה בהיותה עקר' בישועתך שהושעת לי מצרתי ונתת לי בן ע"כ · ורש"י ז"ל כתב רחב פי' כו' על פנינ' ע"כ · ועיין הר"לבג ומהר"יא כתב כדברי הר"דק שחנ' מכלל הנביאות מנו אותה חז"ל ובדבריה יש כמה נבואו' כמו שת"י · ועוד ראי' מאו' ישב שם עד עולם כפי מה שדרשו חז"ל על חייו של שמואל שיהיו נ"ב שני' וכן מה שדרשו גבי כל הימים אשר היה הוא שאול לה' שכל ימיו של שמואל יחיה שאול המלך נ"ו הוכחה מהתנבאו' רוח נבואת' בדברי הנה וגם כפי הפשט אין המלט משנאמר שנבאה על מלכו' שאול ועל מלכות דוד ע"ה במ"ש ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו כמו שאמר ב"ה ואמר כי חנה אחרי' אשר ילדה את שמואל קבל' בסיבתו הכב' רבה ונגלה בה רוח הקדש לא שהיה נבוא' החלטי' כישעיה וירמיה ודבורה אשה נביאה אבן היה ענינ' כענין רוח הקדש אשר כדוד ושלמה ולכן היו דברי' במשמעו' החוטי' ומהבחינ' הזאת כנה אותה בשם תפלה ואמר ותתפלל כי היו הדברים בבחינ' עצמה תפלה ותחנונים לאל ית' מלד שעשה כל שאלת' ובקשת' ושבכל הדברים שבקשה בתפלת' קיימו ויצאו דברים כנוחיי' ומזאת הבחינ' כתבו חז"ל שהיתה נביאה חנה כמו שמנו ג"כ דוד ושלמה ומאשר היתה תפלת' כאשר הביאה את שמואל בנה ראוי שיפורשו הדברים בעניני שמואל ומעשיו לא בשה סקר' אחרי מיחו כדרך יונתן וכה אמר ותתפלל חנה ותאמר הנה התפלל בעצם וראשונה בפסוק האחרון משרשה ה' יחתו מריביו והוא לשון התפלה אלא שלפי שחז"ל יסדר אדם שבחו של מקום קודם לתפלה באופן שהו' ותתפלל חנה רצת' חנה לעשות כן וז"ש ותאמר עלץ לבי שהוא שבחו של מקום עד הפ' של ה' יחתו מריביו ואומר ותאמר כלו על סדור שבחו של מקום עלץ לבי רמה קרני והנמשכי' ואמר המפר' כפי הכתוב עלץ לבי שהי' עלב עתה ישמח בה' וכבודי שהיה שכן לעפר עתה ירום ויגבה קרני ומלכותי לא יהיה רמה קרני לנגח אויבי וכן רחב פי על אויבי שהם פנינ' וקורתיה לפי שמחתי בישועתך ואמרה זה לפי שהיה לבה עלב על כבודה וקולה לא ישמע ואני אחשוב שאמרה זה כדי להשיב ראשונה לדברי אלקנה אשר דבר אליה ושני' לדברי עלי אשר אמר אליה שם וזה לפי שאלקנה אמר לה דברי ניחומי' למה תבכי וכו' לו' שתשמח עמו ולא תתעלב לבעדר הבני' עוד אמר הלא אנכי טוב לך מעשר' בני' שגדול כבודה עמו לז"א עלץ לבי בה' ר"ל עם כל דברי בעלה שאמר לי ולמה ירע לבבך והנה לא שמח לבבי עם דבריו אבל עת' בה' עלזה לבי ושמח לבי ואף שבעלי אמר אנכי טוב לך על הכבו' הנה לא היה כן כי לא רמה קרני וכבודו בדבריו כ"א בה' ואם עלי הכהן קללני קללה כמרג' על שהיו שפתי' נעו' וקולי לא ישמע הנה עתה רחב פי על אויבי והסיבה בכל זה כי שמחתי בישועתך כי התשוע' האלהי' היא המשמח' המכבד' המרחב' את פיה לא דבר אחר והבן הדברים שהב' אמרה שלא יחשוב אדם שהיתה שמחת' עם הילד אינו כן כי אם בה' ובישועתו מאשר בא מאתו הנער לא בבחינת הילד כ"א בבחינת הנותן ית' ע"כל :

ובכלי חמדה בסדר ראשון בראשית שם הרחבתי בזה והוא שהקשתי ראשונה אומרו ותתפלל חנה והיכו מזכיר כאן לא תפלה ולא שאלה כי אם שבח וגם קשה יותר עלץ לבי ורמה קרני בה' ותירלהי שם שכל ההפטרה הזו סובבת על ה' יחתו מריביו אלא הם כת המכחישים מציאות ה' המריבה האחד · והשני כת' המכחישי ההשגחה וכמו שארחיב בסמוך בס"ד ועל כן מקדמת ואומרת שמתוך הפלא הזה של עיבור חנה ובפרט היותה בת ק"ל שנה ולדתה בן לדיק והכם בולין בולין מקטפי ידיע שהורה הלכה בפני רבו ראתה לשבח אל ה' יהב' כי מתוך כעולותיו ניכר מציאותו כי אין בלתי משגיח ולזה אמר ותתפלל חנה ותאמ' שהשבח הזה כבר היה מגמ' פניה מאז מעת התפלה על דרך מה שפירשתי בכלי חמדה בפסוק מהולל אקרא ה' ומאויבי אושע שר"ל קודם שאושע מאויבי כבר סדרתי שבחו של מקום על אותם שוע' שאושע מאויבי ז"ש מהולל אקרא ה' ומאויבי אושע וזהו או' ותתפלל חנה ר"ל מהעת ההיא אשר התפללה חנה לה' בעד בנים מאז ותאמר עלץ לבי כי נכון לבה בטוח בה' לא תשוב ריקם כי שערי דמעה לא ננעלו והי' הבכה ולא תאכל בודאי ישמע אלהים ואל דמעתה אל יחרש וזהו שאמר ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' מאז אמנם כעת שילא הענין בפועל רמה קרני בה' ובהיות השני ענינים בזמנים מתחלפים לכך לא ערב אותם לומר עלץ לבי ורמה קרני בה' אבל אמר עלץ לבי בה' מאז וכעת רמה קרני בה' כאמור עוד אפשר שע"י הבן הזה והיותו לדיק הנה רמה קרנה של חנה בה' ועתה חוקרת על מה שרמה קרנה בה' על כן עלץ ושמח לבי והפועל הוא שרמה בלתי בן שעתה רחב פי על אויבי המכחישים מציאות ה' או השגחתו כי עתה רחב פי על אויבי כי יש לי מופת חותך האם בת ק"ל שנה תלד באופן שרחב פי על אויבי וכל שמחתי שמחתי היא מלד היות הישועה ישועתך ועל ידך לא על מציאות הישועה עצמה מהיות לי בן כ"א שמחתי היא על שהשגח' עלי לפקדני וזכרני בישועתך ולפי זה כי שמחתי בישועתך על קדוש שמך שיאמרו כל העולם אין קדוש כה' כי אין בלתך ע"כ · או אפשר כי לפי שחנה הביאה את בנה רך בשנים וידידות נפש' התפללה כעת אל ה' יאמץ כעת אל לבה שיהיה עלץ ומתעל' בה' ולא תתעצב על הניחה את בנה קירו' לבה ז"ש ותתפלל חנה ותאמר אנה ה' מה שעלץ לבי בה' יתמיד עלצון זה ולא ירע לבבי בתתי אותו כל ימיו אל עלי ולבית ה' · ואולי אמר עלץ לבי וכו' על ג' זמני' הא' קודם הריון שמואל שלא היה לה במה לשמוח כי אם בה' וז"ש עלץ לבי בה' קודם לידת שמואל ויסייע לזה המאמר הנ"ל עלץ לבי התשעי' של שרה ומאה של אברהם כדפרישית שזאת נחמתה שמי שענה לאברהם ושרה הזקנים הוא יענה אותם ויתן לי בן עם היותי זקנה ועקרה ובזה היתה לה תקוה ותוחלת ובזה עלץ לבי קודם לידת שמואל ואחר הורתו ולידתו רמה קרני בה' · ועתה שהבאתיו אל בית ה' רחב פי על אויבי פנינה ויואב בה כי היגלאי מלתא שתכליתי בבנים היתה לעבודה ה' ולא לזולתו מהסבות הנכריות ז"ש

רחב

ב אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: ג אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלֹא נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת: (ולו ס"ו כתי' ק' א' וק' ויו)
ד קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל

עַל סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר אִתְנַבִּיאַת וַאֲמָרַת עָתִיד דִּיקוּם הוּא וְכָל חֵילְוָתֵיהּ עַל יְרוּשְׁלֵם וְנִסָּא סַגִּי יִתְעֲבֵיד בֵּיהּ תַּמָּן יִפְּלוּן פִּגְרֵי מַשִּׁירְיָתֵיהּ בְּכֵין יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא וְיֵימְרוּן לֵית דְּקַדִּישׁ אֱלָא יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִינָּךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית תַּקִּיף אֱלָא אֱלָהָנָא: עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אִתְנַבִּיאַת וַאֲמָרַת אַתּוּן כַּסְדָּאֵי וְכָל עַמְמַיָּא דַעֲתִידִין לְמִשְׁלַט בְּיִשְׂרָאֵל לָא תַסְגּוּן לְמַלָּלָא רַבְרְבָן לָא יִפְקוּן גִּידוּפִין מִפּוּמְכוֹן אֲרֵי אֱלָהָא יָדַע כּוֹלָא וְעַל כָּל עוֹבָדוֹהִי מְתִיחַ דִּינֵיהּ אַף לְכוֹן עָתִיד לְשַׁלָּמָא פּוּרְעֲנוּת חוֹבֵיכוֹן: עַל מַלְכוּת יָוָן אִתְנַבִּיאַת וַאֲמָרַת קַשְׁתַּת דְּגִבָּרֵי יָוָנָאֵי יִתְּבְּרוּן וּדְבֵית חַשְׁמוֹנָאֵי דַּהֲווֹ חַלָּשִׁין יִתְעֲבְדָן לְהוֹן ניסין

רש"י

ואין צור כאלהינו · אין צייר כאלהינו הצר צורה בתוך צורה: אל תרבו תדברו · כל נסי הדום אשר שעתם מגלחת ובשביל פנינ' שהית' מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ולפי מדרשו כתרגומו שתרגם יונתן: עתק · חזק · ד"א עתק לשון סרה כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר סרה מפיכם: כי אל דעות ה' · יודע מה בלבבכם: ולו נתכנו עלילות · כל מעשה האדם נמנין לפניו · נתכנו לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו · קשת גבורים חתים וגו' · כך אומנותו של הקב"ה מתיש את הגבורי' ומחזיק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים: שבעים

רד"ק

אין קדוש כה' · שהתפללתי בבית מקדשו ושמעה תפלתי: כי אין בלתך · ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל כן עלי לומר אין קדוש כה': ואין צור כאלהינו · אין חזק כאלהינו שהופך הטבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת: אל תרבו · שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותו: יצא · אל יצא ואל שוכר עומד במקום שנים: עתק · דבר חזק: כי אל דעת ה' · הכל יודע הוא ואין נסת' ממנו ואמר דעות לשון רבים כלומר כל דעות בני אדם ידעם כאח' בלא רבוי ובלא שינוי אצלו כמו שאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם: ולא נתכנו עלילות · כתוב בא"לף וקרי בו"יו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ האל ופי' הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה ובן אדם אומר ולא יעשה ודב' ולא יקימנה ופירוש עלילת מעשים: קשת גבורים חתים · טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופי' חתים הם וקשת' וכמוהו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: אזרו חיל · החיל והכח הוא אזורם: שבעים

רלב"ג

הנה כשנעיין בקדושים שבלא הש"י והם המלאכים שהם נבדלים ונקדי' מחומר לא ימצא בהם מי שהוא קדוש ונבדל כמו הש"י וזה שכל אחד מהם לא יתקיים אל הגלגל שהוא מניע אותו והוא משים אותו מי ביחס ההוא המיוחד כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות ה' אמנם הש"י אין לו יחס לאח' מהם כי אין בלתי כמה' אותו ואין לו שום יחס עם חומר ואין בורא ויוצר כאלהינו כי אף על פי שהש"י סדר שיתהוו קצת הילודות באמצעות פועלים מה הנה הם לא ישגו את תפקידם ולא יתחדש מהם רק מה שסדר הש"י שיתחדש מהם על המנהג הטבעי ואולם הש"י עושה ויוצר כל מה שירצה ואף על פי שיהיה כנגד הטבע: והנה אמרה זה לפי מה שאחשוב בעבור המופת שעשה הש"י לה שהיתה עקרה וילדה ובעבור שאר המופתים הדומים לזה שעשה הש"י: אל תרבו תדברו · אמרה בעבור דברי פנינה והכעסתה אותה על שאין לה בנים והיותה מתגדלת עליה מצד רבוי בניה ובעבור הדברים האלו שאומרים האנשים קצת לקצת אל תרבו לדבר גבוהה גבוהה ודבר חזק בעבור מה שתראו שהגיע לכם מהטוב או שראוי להגיע מצד כחכם ועוצם ידיכם או רוב הצלחתכם או חולשת שכנגדכ' אם הצלחתם כי השם לבדו יודע העתידות ולא נתכנו המעשים לאיש אשר יחשב לעשותם כי לא אדם דרכו כמו שזכרה אחר זה · ולמה שהוא קרי ב"ויו ולו נתכנו העלילות כי הוא לבד יכול על כל אשר יחפוץ · הגבורים הם חתים כשירצה הש"י עם היות קשתם בידם וכחם · והאנשים הנכשלים אזרו חיל עם עזר הש"י כמו שהתבאר מענין סנחריב להלחם על ירושלם עם שאר המופתים הדומים לו: האנשים

מנחה קטנה

אין קדוש כה' אמ"ל שם אמרה כנגד ברכת אתה קדוש וגו' ורנתהכוס להבדיל בין קדושת המקום לקדושת ישראל שאע"פ דכתי' קדושים תהיו כי קדוש אני ה' מ"מ אינו דומה כי אין קדוש כה' וקרוב לזה בב"ר פרשה ג' קדושים תהיו יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני קדושתי למעלה מקדושתכם · וז"ש בנוסח אתה קדוש ושמך קדוש · ואע"פ וקדושים יהללוך וגו' שגם ישראל נקראו קדושי' מ"מ כח"י האל מקדוש קדושתך למעלה מקדושתם · כי אין בלתך כי מי ידמה לך שיהא נקרא קדוש בשלמות כמוך כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והן בקדושיו לא יאמין · ואין צור כאלהינו אמ"ל א"ת צורא אלא צייר כי אין צייר כמותו כי צייר בכל יש מאין ומש"א לשום יש מיש: אל תרבו תדברו גבוהה וגו' הנה ידוע דא"ל שחנה בתפלה זו כוללי' שמנה עשרה ברכות שבתפלה ואמרו חז"ל שאסור להרבות לספר בשבחו של מקום כי אם מה שאמר משה בתורה האל הגדול הגבור והנורא · ואם יוסיף נראה כאילו סיימתינהו לשבחו של מקום כדאי' בברכות · וזה שאמרה חנה אחרי שאמרה עלץ לבי וגו' שהם אבות וגבורות וקדושת השם שאלו שלשה הם ברכות שבח למקום אמרה אל תרבו תדברו גבהה יותר ממה שתקנו ז"ל ולא יצא עתק מפיכם דברים עתיקי' לשבחו של מקום אע"פ שכוונתכם לטובה להרבות בשבחו של מקום כההיא דבאית לקמא דר' חנינא ואמר האל הגדול הגבור והנורא והעזוז וכו' כדאי' בברכות וגערו בו כי לו דומי' תהלה ע"כ כל מה שאתה מסגת אתה פוגם כי מי ימלל גבורות ה' וגו' ע"כ יהיו דבריכם מעטי' · ושמא תאמרו היתכן שמעטם בכבוד שמים שאתת לו תוארים בשבחי' הרבה וכונתי רצוי להרבות בכבוד שמים ולא למעטו חלילה לזה אמרה כי אל דעות ה' וגו' והוא יודע כוונתך כי טובה היא עם"כ די בזה שיהא כוונתך לשמים וכזה שמעטם אתה כולל הרבה בדעתך והוא יודע תוכן לבות וכי תמים אתה עם ה' אלהי' · והמעט עיקר שבחי שתקו' הוא לומר בלשון שלילה כמו אין כמוך במוהו אין גבור כמוהו ולא נתכנו עלילות אין מי שיוכל לתוכן ולספר עלילות ה' ונפלאותיו וגבורותיו וזה כפי הכתיב לא בא"לף שלא יוכל אדם לתוכן גודל עלילות ה' · וכפי הקרי לו נתכנו עלילות ירצה שהוא טעם לזה לא תרבה לדבר גבוהה ודברי עתיקי' ברבוי תוארים כי לו נתכנו כל עלילות וכל שבחי שבחי יותר ויותר מה שאתה אומר כלולי בו וא"כ מי חסר להשמיע כל תהלתו וע"כ יהיו דבריך מעטים כי אם נעה שכרעת לבד:

פי' רבי ישעיה

אל תרבו תדברו גבוהה ויצא עתק מפיכם לחרף אותי על שהייתי עקרה: כי אל דעות יי': ולא נתכנו עלילות · והוא יכין ליתן לעקרות בנים ולהמית בני היולדות: עתק · בו' דיבור קשה כמו הדוברות על צדיק עתק: ונתכנו · כמו ויתכן את רוח יי': עלילות · ריצפים: קשת גבורי' חתי' · פי' דקרא מסורס הוא · גבורי קשת חתים ועל שנכחרים כחר גבורים:

כלי יקר

רחב פי על אויבי יען כי שמחתי בישועתך ר"ל היותך מושיעי זה עקר תכליתו והוכחה לזה הוא תתי את הבן יקיר לי לבשרתו ולברך בשמו שזו הורה גדולה היותי חפצה בעבודת ה' וביראתו · ובדברי חז"ל רמה קרני עשרה קרנות הן קרנ' וכו' הובא בילקוט נראה מדבריהם שדברי חנה אלו על כללות ישראל ויהיה הכונ' שהעניינים שייכי' זה לזה שכמו שחנה שמחה בבן כן הוא יתברך ישמח ויגל בבניו הלא הם ישראל ורמה קרני כדכתיב וכל קרני רשעים אגדע ואז הרוממנה קרנות צדיק אלו ישראל ודרך הסוד הנה רמז לשכינה ולישראל כשיושעו מהגלות רמה קרני על שכינת עוזו וכו':

אין קדוש כה' מגילה א"ר יהודה בר מנשיא אל תקרי בלתך אלא בלותך שלא כמדת הב"ה מדת ב"ו מדת בשר ודם מעשיו מבלין אותו אבל הב"ה מבלה מעשיו · ואין צור כאלהינו אר"י בן מנשיא אין צייר כאלהינו שלא כמדת הב"ה מדת בשר ודם ב"ו צר צור' על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים אבל הב"ה צר צורה בתוך צור' ומטיל לתוכה רוח ונשמה קרבי' ובני מעים ע"כ ובמס' ברכו' בזה עיין בילקוט · ורש"י ואין צור כאלהינו אין צייר כאלהי' כו הצר צורה בתוך צורה ע"ב · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שלפי שחנה אמרה עלץ לבי בה' וכו' לגמר שביתם לזרתה בדרך נס ופלא אלהי והיה לאות אמת שהיתה צדקת בטבע ולא מסיבת האלי"ת' שבוא להתחנן בבלי תמורויתן ונבוה מעל גבוה לא ישגיח ולא ידע הדברים השפלים האלה ולא יתבונן בהם לזה רצתה להודיע שזו האמת מסבת בספר' כי הנה האלהים עם היותו קדוש ונבדל כי בקדושה הוכנה ב"ה הבדל וההפרד מן החמריות הנה עכ"ז הוא יודע כל הדברים השפלים ומשגיח בהם לתת לאיש כדרכיו ולז"א כמודה בהקדמת המולק אין קדוש כה' ור"ל אמת הוא מ"ש כי אין קדוש כה' ולפי שלא יאמר אומר ויהר עליו עם שאר הנבדלי' כי אין לו שום יחס לז"א אין בלתך ר"ל אין קדוש בלתי ה' אבל עם הודאת ההקדמה הזאת אל תרבו תדברו גבוהה ר"ל שהוא גבוה ומפני זה לא ישגיח אינו כן ואל תטעו בדברי שקר דברי הפלוסופים ואל התעסקו בחקירתם אבל יצא עתק מפיכם ותדברו דברים ותיקין למיתיים והם כי אל דעות ה' ר"ל יודע הדברים אשר בכאן כולם ולו נתכנו עלילות ר"ל שהוא המשגיח וגדול העצה ורב העליליה ולו יאותו המעשי' כולם כי הם מאתו ובידו ע"ב ובכלי חמדה שכתבתי שמלמ' אין קדוש כה' מקושר עם רחב פי על אויבי שרחב פי לה' בפה מלא אין קדוש כה' והכוונה שעל"פ שהקדושה לו ית' וההשגחה בדברים השפלים לספור את רובע יש' ועיפה זו מה תהא עליה וכיוצא נראים בעיני הפתאים שהם שני ענייני' הפכיים ונגדיים זה לזה ש"ס קדוש הוא איך ישגיח בדברים כיוצא באלו הנבזים ונמאסים היא קדושתו ופרישותו לז"א כי אין קדוש כה' כי לדרב' היא הנותנת ומורה על עולם קדושתו הנוראה שלא יצטרך להסיר בלתו ממשרתיו להשגיח חלילה בעניינים החומריים כי קדושתו נפלאה והראיה כי אין בלתך להשגיח מתחת ידך חלילה כי זו הורה שלא יגרע מקדושתך בהשגיח בכיוצא בדברים אלו ואפי' נמבזים זה למה"ד לאיש חכם ומיוחס מאד שאפי' שיטפל בענייני' שפלים יתלו בענותנותו לא כן איש רק שאם לא יתנהג בכבודו ופרישו' לא יחשבוהו לכלום כן אתה המבדיל עם היותך גדול וקדוש אין בלתך אמצעי יען שהוא דבר נמנע כי אין צור וצייר כאלי"נו באופן שבהכרח הוא שנעשו כל הדברים בהשגתו עם היותו קדוש וזו שייך לענין חנה בהריונה שלא בטבע ושייך אל כללות כוונתה בתפלתה שהיא מיוסדת על מציאות ה' והשגחתו כמו שארחיב בסמוך ג"כ יחתו מריביו ע"כ תורף דברי ושמעתי מפרשים אין קדוש כה' כי אין בלתך שום קדושה וכיון שכל הקדושות נמשכו ממך ומאצילותך לא יתכן שהעלול יתדמה אל עילתו להיות בשוה אליו וז"ש אין קדוש כה' יען שאין קדושה בלתך שאתה קדוש וממך כל קדושה נמצאה לקדושים ותרשישים ואישים:

אל תרבו תדברו וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וקרוב לזה כתב הרלב"ג ז"ל בקרי וכתיב ומהרי"א ז"ל כבר זכרתי שיטתו בפסוק הקודם עיין שם: והרב במה"רר יעקב בי רב ז"ל כתב שהכתוב הזה סובב על מה שכתב הרמ"בם ז"ל בעניין ידיעתו י"ת שאם הוא יודע א"כ ידיעתו מכרעת שלא הפועל ההוא כמו שידעו הוא י"ת כדי שלא יהיה חסרון בידיעתו שהרמ"בם ז"ל תירץ בזה כי לו הדמים כ"ו שאין ידיעתו חוץ ממנו וכמו שלא נשיג מהותו כך לא נוכל להשיג ידיעתו לדעת איך יודע העתידות ובלתי מכריע ועל זה אמר הרב הנז' כי אל דעות ה' לדעת העתידות ולו נתכנו עלילות והמעשים מפאת הידיעה כי איננה מכרעת כי עמקו מחשבות ה' וידיעתו אבל האמת הוא שהוא אל דעו' ואיננו מכריע וזהו ולא נתכנו עלילו' מהרחבת הידיעה ע"כ: ובכלי חמדה פירשתי אל תרבו תדברו גבוה דהיינו בהסתלקות ההשגחה השפלים ממנו י"ת בחשבכם שהוא גבוה ר"ל גבהות ומעלה אליו י"ת וז"ש שנית גבוהה כי יש לחוש פן יצא עתק מפיכם דבר כפירה לעקור את הכל ואפי' מציאות ה' ותיבת עתק יהיה לפי זה מלשון המעתיק הרים ולא ידעו לעומת זה אל תרבו תדברו גבוה' בחשבכם שהיא גבוהה פן יצא עתק מפיכם שהאמת אינו כן אלא שאל דעות ה' וכל אותם העלילות שאתם מ"לילים עליו באו' שאינו משגיח וכיוצא באלו העלילות לא נתכנו ולא יתכן שכולם יהרסו ואת כולן ישא רוח יקח הבל והיינו ולא נתכנו עלילות ולא באלף ואם הוא בוא"ו פירושו כל הדברים שאתם רואים כאלו הם שלא כדין ובלתי עשוי' על נכון ורמשפט חלילה לאל מרשע ושדי מעול שלו ולפניו נתכנו על הנכון כל הדברי' הנראים לעינינו בעלילות בלי יושר לפניו הם מתוכנים ונכונים וז"ש ולו נתכנו עלילות ע"כ והכש' עוד כי אל דעות ה' יודע הדברים בכח קודם שנתכנו בפועל וז"ש כי אל דעות ה' כי עדין שלא נתכנו העלילות קודם התכנם יודע ה' אותם וכוונתו להכריח דרוש ההשגחה · ובמסכת ברכות כי אל דעות ה' אמר ר' אמי גדול דעת שנתנה בין שתי אמות שנ' כי אל דעות ה' ע"כ:

קשת גבורים כו' עיין רש"י ז"ל והמתללה פירושו שלא נזכרו על שם פנינה כ"א על שם חנה ובהכי ניחא שלא אמר אומללו אלא אומללה שלא נזכרו עוד בשם אמם כ"א בשם חנה ע"כ ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומ"ש שבעי' בלחם נשכרו הרד"ק כפי' רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל פי' שכוונת הפ' להביא ראיה איך הוא ית' סיבת כל העניינים שבעולם והתפוכותיו כי בענין הכבוד והשררה אם תראו שקשת גבורים חתים ר"ל גדולתם וחוזקת' באפס יד ישבר ונהרף עין חתים הגבורים ההם והנכשלים שהם האנשים החלשים ופתוחים בפתע אזרו חיל ואם תראו ג"כ בענין העושר שבעים בלחם נשכרו ר"ל אותם שהיו שבעים באו לידי חוסר כל עד שנשכרו לעבוד עבודת בעד ככר לחם והפך ברעבים שלא היה להם לחם לאכול חדלו כלו' חדלו מלהיות נשכרים ואם תראו ג"כ בעניין הבנים שעד עקרה ילדה שבעה ר"ל עד היות' עקרה בלתי ראויה להוליד ילדה בנים הרבה ובהפך מה שהיתה רבת בנים אומללה מהם הנה ג' הדברים הנ' שתראו בהם עולם הפוך הכונה ראו שאינו במקרה אבל סיבתה הוא ית' ולזה אמר להזכירם ביחסם אלין יתברך והתחילו במאי דסליק מיניה שהוא עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה שזה יהיה ע"י ה' שה' ממית ומחיה כלו' שה' ממית רבת בנים ומחיה לעקרה שילדה שבעה והמכם בענין העושר אמר זכר' כנה האלוה ית' הוא סיבתו ה' מוריש ומעשיר לא בכמו' קטן אבל משפיל אף מרומ' וזה ג"כ בעניין העושר אשר זכר והמכם בענין הכבוד אמר גם כן האל הוא סיבתו כי הוא מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון ולא זה על העושר כי אם על הכבוד שהאל ית' מרים הדל והנבזה מהאשפות ועם היות כבודם חדש עמהם הנה ברצון ה' יושיבהו עם נדיבים וזקנים והמעל' ואף המלכות שהוא תכלית הכבוד והמעלה והעילוי פעמים ינחילהו אל הפחות והדל וזש"ה וכסא כבוד ינחילם ואמר שאין בזה עול וחמס לשאר האנשים המושלים בתוכו בקרב הארץ כי לה' מצוקי ארץ ר"ל עמודי הארץ וישת עליהם תבל וכיון שהוא ית' ברא העולם והטביעו על מה שהוא איך לא ימליך את בן טבאל בתוכו ואיך לא יעשה בו כרצונו עכ"ל:

ובכלי חמדה כתבתי קשת גבורים חתים שהכונה להכריח מציאות ה' כי אותם הגבורים אשר ניחתה קשת נחושה מזרועותם כעת אפי' בהתחברם שני גבורים ואפי' על קשת אחד כל דהו מהרבים אינם יכולים לדורכו וז"ש קשת בלשון יחיד ואפי' עליו הגבורים חתים ונכשלים אחר שנכשלו שנפל לבם מכשלונם עכ"ז אזרו חיל לא בחיל ולא בכח כי אם בכח ה' והשבעים מאז כעת נשכרו והרעבים חדלו מלהשכיר אותם ע"ד והתמכרתם בארץ אויביכם ואין קונה · או אמר שבעי' בלחם נשכרו והרעבים חדלו מהשכיר עצמם בלחם כי נכנסו השבעים תחתם וכפרם וכן על זה הדרך עד עקרה וכו' שמאלו העניינים הנגלים ומושגים אלינו נקח ראיה אל הנעלמים בתחיית המתים שנוכל ללמוד מאליו לאמת כי ה' ממית ומחיה שכבר ראינו תחייה המתים ומיתת החיים במורים ומעשיר ע"כ · עוד היה אפשר לפרש פסוק קשת גבורים חתים ונכשלים הכל חלוקה אחד שאומר נפלאות ה' שאפי' אחר שקשת גבורים חתים וג"כ נכשלים הגבורים הנה ראו שהיה מיתת הקשת וכשלון שבר על שבר ועכ"ז אמר שאירע להם כל זה אזרו חיל בעזר ה' ולכך הביאם ה' שיכשלו ושיהיו חתים כדי שידעו כי לא בכח יגבר איש כי אם מאת הש"ית אמנם יגידו שאר הכתובים עליו שכל' שתי חלוקות וזה הכתוב גם כן כאחד מהם: עוד אפשר שבכלל דבריה אלה כיונה קנטור אל צרתה פנינה אשר היתה מכעסתה צרתה גם כעס וזורה לה חלים כמתלהלה' ירדות חדרי בטנה עליה רמז קשת גבורים על חליה כחיצי גבורים שנונים עם גחלי רתמים הנה קשת גבורים חתים ונכשלים אזרו חיל על עצמ' לא להזיק ולחרף זולתה כי אם אזרו חיל לעצמה קשת חיל ועליה אמר שבעים על פנינה שהיתה שבעה ורעבים חדלו על חנה עצמה שמאז ותבכה ולא תאכל כעת ורעבים חדלו ויוכיח זה הסיום עד עקרה ילדה שבעה ר"ל בנים רבים ועל עצמה אמר' ורבת בנים אומללה על פנינה שאחז"ל כנז"ל בדברי רש"י ז"ל שבהילד בן לחנה פנינ' קוברת שנים עד שספו תמו מן בלהות ורבת בני' אומר לה ובזה ידוקדק או' עד עקרה שהיבת עד מיותר' די שיאמר עקרה ילדה שבעה אבל הכונה לקשר ענין עקרה ילדה שבעה עם מאמר ורעבים חדלו אשר בכלל דבריה אלו רמז על עצמה שמאז היתה רעבה ולא תאכל ממרירות נפשה וכעת חדלו מהרעבון ומסיימת שנמשך הרעבון ההוא עד אשר עקרה ילדה שבעה וכו' וזהו אומרו עד עקרה וכו' דהיינו שמואל ששקול כשבעה בנים כלומר בנים מרובים או ששמואל עולה בגימטריא שבע' כמו שכתב רש"י ז"ל וחז"ל אמרו בפ' ע"ב ב"ר שדרשו שבעים זו לאה שהיתה שבעה בבני' ונשכרה ורעבים חדלו זו רחל שהיתה רעבה בבנים חדלה עד עקרה ילדה שבעה זו לאה שהיתה עיקר' של בית וילדה שבעה ורבת בנים אומללה זו רחל שהיתה ראויה שיעמדו ממנה רובן של בני' אומללה ומי עשה כן ה' ממית ומחיה לדבריהם ניחא שענין שבעים הוא מענייני' דבנים ומעין הדרוש על פקידת חנה:

ה' ממית ומחיה וכו' חז"ל אמרו ב"מסכת סנהדרין שנו רבותינו עדת קורח אין להם חלק לעוה"ב שנאמר ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעה"ב · ר' אליעזר אומר עליהם הכתוב אומר ה' ממית ומחיה ריב"ל בשם רבי אומר כך היתה עדתו של קרח שוקע' ויורדת
עד

רשי

שבעים בלחם · ולא צריכים להיות נשכרים לשום מלאכה מרעיבם ונשכרו בלחם פרנסתם ורעבים שהיו סורחים ויגעים על מזונות חדלו מטרחם : עד עקרה ילד' שבע' ורבת בנים וגו' · ובעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים אמללה וקוברת בניה חנה ילדה שבעה שנאמר כי פקד יי' את חנה ותהר ותלד ג' בנים ושתי בנות וכשחנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים ועשרה בנים היו לה שנא' הלא אנכי טוב לך מעשר' בנים של פנינ' כשילד' חנה ארבעה קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וולד חמישי נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה אלו דברי רבי נחמיה רבי יהוד' אומר בני בנים הרי הן כבנים ויש אומרים שבעה בגימטרא כמניין שמואל : חסידו

חָיִל: שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה: יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל: יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם: מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים

נִסִּין וּגְבוּרָן: עַל בְּנוֹהִי דְּהָמָן אִתְנַבִּיאַת וַאֲמָרַת דַּהֲווֹ שַׂבְעִין בְּלַחְמָא וְגָעַן בְּעוּתְרָא וְסַגִּיאִין בְּמָמוֹנָא אִתְמַסְכְּנוּ תָּבוּ לְאִתַּגָּרָא בִּלְחֵם וּמְזוֹן פּוּמְהוֹן מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר דַּהֲווֹ חֲשִׁיבִין מִסְכֵּינִין עֲתָרוּ וְאִיתְנְשִׁיאוּ יַת מִסְכֵּינוּתְהוֹן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי בְּנֵי חוֹרִין כֵּן יְרוּשְׁלֶם דַּהֲוַת כְּאִתְּתָא עֲקָרָא עֲתִידָא דְּתִתְמְלֵי מֵעַם גָּלְוָתְהָא וְרוֹמִי דְּמַלְיָא סַגֵּי עַמְמַיָּא יְסוּפוּן מַשִּׁירְיָתְהָא תִּיצְדֵּי וְתִיחֲרוּב: כָּל אִילֵּין גְּבוּרָתָא דַּיְיָ דְּהוּא שַׁלִּיט בְּעָלְמָא מֵמִית וְאָמַר לְאַחָאָה וּמַחִית לִשְׁאוֹל וְאַף עָתִיד לְאַסָּקָא בְּחַיֵּי עָלְמָא: יְיָ מְמַסְכֵּין וּמַעְתִּיר מַשְׁפִּיל אַף מָרִים: מֵקִים מֵעַפְרָא מִסְכֵּינָא מִקִּילְקַלְתָּא

רדק

שבעים בלח' נשכרו · אותם שהם שבעים מתחלה שבו להיות נשכרי' בפת לחם ואותם שהיו רעבי' מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרף' כי היו שבעי' ברצון הבורא יתברך עד שיגיע רצון הבורא על כך והשגחתו עד כי מי שהית' עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כצרתי פנינה עתה אומללה ככרת' כלומר שמתו בניה · ומה שאמר שבעה אינו דוקא אבל הוא סך חשבון כי כן דרך הכתו' כשירצ' לומר רבים יאמר שבע כמו אומללה יולדת השבעה שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק וקם לפי שהעולם במספר שבע' ז' ככבים משרתים שבע ימי השבועה ועל עצמ' אמרה חנה שהיו לה בנים ובנו' כמו שכתוב כי פקד יי' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות : ורבת בנים · זה אמרה על פנינה אמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה מתי' שנים · ודרש עד עקרה הילדה שבע' שמואל בגימטריא במספר שבעה ויתכן לומ' כי אמרה זה חנה על כנסת ישראל וכל השירה כולה נס כן על כנסת ישרא' ולכך התחיל בה בלשו' ותתפלל כי לשון התפילה יפול כרו' על העניני' העתידי' ובמעט על מה שעבר ואמר' זה ברוח נבואה ולכך הוסמה במכתב בין הנביאי' כי היא נבואה כולה עתידה על צרות ישראל ותשועתם כמו שתרגם המתרגם יונת' בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב בלב הנבונים ודעתנו בזה הפסוק והשירה כולה כי אמרה חנה כל עניני העולם ודרכי בני אדם תלויין ביד הבורא ית' וברצונו והוא מנהיג בכללים ובפרטים ועוש' בהם כרצונו ואפילו אם נראה לבני אדם שיעשה להם דבר שאינו על רצונם וחפצם יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם בקשתם ורצונם בכל דבר שהיה חפצם ורצם כי השגחתו בתחתוני' כמו שהיא בעליוני' כמו שאמרה בסוף כי ליי' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות תחת האומות המשלי' לאש' שילדה בנים הרבה והיא מתגא' בהם ושמחה ומתאדר' עליה' בכל עת שתתנב' האשה הרבה בבנים להצר ולהרע לעקרה והיא כנסת ישראל המשלת לאשה עקרה שיולדת מעט בנים כמו שנרא' בישעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרב' אפילו שהיו לה מעט בנים לזאת העקרה עוד יבא זמן שתהיה גם היא רבת בני' בעת שישובו אל יי' בכל לבם ויתפללו אליו בגלותם וצרתם ואז אותה שהית' רבת בנים אומללה פי' נכרתה ונפסקה מלהוליד ולהצליח ומה שילד' יכרת ויאבד וזה מורה על ביאת המשיח וענין תשועת ישראל בשובכו לארצנו במהרה בימינו ומיתת הנועדי' עם גוג מגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראלי' כללו הטובי' שבהם ועל זה אמר רגלי חסידיו ישמור וכל הענין נמשך בזה הדרך ומעט' פתחתי לך הדרך והבין מעצמך: יי' ממית ומחיה · את האדם אמר בתחלה ממית ואח' כך מחיה בהסכו מחיה שמעמידו בחיי' ומאריך ימיו כשירצה וכן והחלימני ותחייני והדומים לו שפי' העמדת החיים באדם וכן מוריד שאול ויעל כמו העלית משאול נפשי חייתני מיורדי בור וכן מיד שאול כי יקחני סלה כי טעם מיד שאול למעלה ממנו ולמטה ממנו או הוא רמז לצרות ולרווחות וכן אני אמות ואחיה או יחיה ממית ומחיה אני אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולעונש הרשעים בנפשותם או אמר פסוק זה בדרך נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא : אף מרומם · הרבוי לפי שהעלייה יותר כח וגבורה מהירידה: מאשפות · לשון יחידות בשקל אחות הראוי בתשלומו אחיו' וקבוצו חבקו אשפתות בתמורת הכח בדגש : מצוקי

רלבג

האנשים השבעים כשהם עשירים שבו כשירצה הש"י להיות עניים עד שיהיו משתכרים בפת לחם שהוא השכר המיוחס להם בתכלית הדלות · והאנשים הדלים והם הרעבים חדלו כי שבו עשירים וחדלו מהשתכר כשירצה הש"י עד שהעקרה כשרצה השם ילדה שבעה ר"ל בנים רבים ואמרה זה על עצמה בדרך נבואה כי ראתה שיהיו לה עוד בנים ובנות כמו שספר אחר זה כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים והנה אמרה שבעה על דרך אמרו שבע יפול צדיק וקם שבע תועבו' בלבו ומי שהיא רבת בנים יקרה לה כשרצה הש"י שאומללה ונכרתה מרוב בניה באבדן בניה ואפשר שמתו בסוף בני פנינה ועליה אמרה כן : ה' ממית ומחיה · האנשים אחר זה כאן כתנבאה על תחיית המתים בביאור להיות עיניכו בתכלית הפלא · ואמרה מוריד שאול ויעל לכפול הענין במלות שונות כי הרצון בשאול קבר כמו כי ארד אל בני אבל שאולה ונקרא הקבר שאול להיותו בבטן הארץ וכזה נקרא היותר שפל שאול כמו שפירשנו בביאורנו לספר איוב : ה' מוריש · הש"י הוא מוריש ואחר כך מעשיר האדם כשירצה ומשפיל אותו ואחר כך מרומם אותו כשירצה ולזה אין ראוי שיתגאה העשיר על עשרו ורוממותו ולא שידאג מאד על שפלותו השפל ועל עניו העני כי הש"י מקים מעפר דל וירים האביון מן האשפה ר"ל מי שהיה אביון כל כך עד שהיה מנקה המקומות להסיר מהם האשפה והלכלוך ידיעהו הש"י להושיב אותו עם נדיבים : וינחילם

כלי יקר

עד שעמדה חנה והתפללה עליהם שנאמר ה' ממית ומחיה ע"כ : ולע"ד לדקדק אומרו עליהם בכתוב אומר וכו' ריב"ל אומר כך היתה כו' מאי ביניהו · ונראה דתרוויהו פליגי אדרבותינו שאמרו אין להם חלק לע"הב והם סברי דיש להם חלק לע"הב אמנם במשמעו' הכתוב פליגי דלר' אליעזר עליהם הכתוב אומ' ה' ממית ומחיה כפשוטו ואעפ"י שהלשון בלתי צודק דקאמר ה' ממית ומחיה דהו"ל המית ומחיה הוריד שאול ויעל בלשון עבר אמנם באומרו ממית מוריד משמע על כלל העולם מדבר לו"א עליהם הכתוב אומר ר"ל אף עליהם דאי לא תימא הכי מה לה לחנה בשבח זה אמנם ריב"ל מתקן הכתוב באו' כך היתה עדת קורח שוקעת ויורדת עד שעמדה חנה אם כן ספיר קאמר ממית כי בכל יום היתה להם מיתה מחודשת והכי דייק לשון מוריד שוקעת ויורדת עד שהתפללה חנה כי בדברי רי"בל מדוקדק לשון מוריד כי עד אותו רגל שהתפללה חנה יורדים והולכים היו ז"ש מוריד וכו' ולאח' ויעל ומחי' לעולם הבא ולפי זה רי"בל סובר שהאמת עם רבותינו ויאבדו מתוך הקהל לע"הב לולי חנה וזה דקדק באומר כך היתה עדת קרח שוקעת ויורדת ר"ל כמו שאמרו רבותינו ז"ל הוא האמת שעדת קרח היתה שוקעת והולכה עד שעמדה חנה רוצה לומר עמדה בעובי הקורה שנאמר ותתפלל וכו' ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל דרך תפלה ובזה פליג ארבי אליעזר · או אפשר לתת שייכות לענין זה עם אחינת חנה מלבד קורבת שאר בשר והוא כי אמרו חכמים ז"ל שקרח ראה שלשלת יוחסין יוצאה ממנו ועל זה נשען לקנתר את משה ולא ידע שהוא נבלע ובניו עושים תשובה מהם יוצא שמואל ע"כ · נמצא שמואל היה סיבת מחלוקת קרח עם משה ע"ה סיבה רחוקה כאמור ולזה כשאמרה חנה על עצמה עד עקרה ילדה שבעה וכו' אז אמרה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל ר"ל כיון שאתה ברחמיך רחמתני שעקרה כמוני ילדה שבעה ואלו הבנים שיולאים ממני הטעו את קרח והיו גרמה בנזקיו לכך אני מתפללת עליהם שאתה ממית ומחיה ולאלו לא המתה אות' אלא ירדו חיים שאולה לפחות העלה נא אותם וזה הוא מוריד שאול ויעל · עוד נראה לי בזה ענין נפלא במה שאמרו חז"ל בפסיקתא אוזכרנו בסמוך בפסוק כי פקד ה' את חנה עיין שם שכל בן שנולד לחנה מתים שנים מהעשרה של פנינה כשנתעברה חנה החמשי היו ראויים למות שני בני פנינה הנותרים לא שאמר' בינתי לך מחול לי ואמרה לה חנה כבר היו מהים ואת היית סיבה שיחיו יקראו על שמך וזהו עד עקרה ילדה שבעה חמשה מחנה שילדה ושני בני פנינה הרי שבעה וז"ש עד עקרה ילדה ורבת בנים במעט קט אומללה אלא שה' ממית ר"ל כבר היה ממית אותם אלא בזכות חנה ותפלתה עליהם חיו ז"ש ומחיה וכן הם הגיעו עד שאול אלא שהקב"ה עזר בזכות חנה ויעל שלא מתו והוא קשר נפלא בפסוק · ועיין הרד"ק ז"ל וכפי' השלישי כתב הרלב"ג ז"ל ע"ש : ולע"דן לפרש על דרך שאם ימות יחיה ז"ש ממית את האדם ועל ידי המות שבזה העולם מחייהו וכן ע"י הורידו לשאול ואבדון את הנפש לזכך אותה היא סיבת עילוי הנשמה על ידי המירוק בשאול הוא גיהנם מוריד שאול ועל ידי זאת הירידה ויעל מעין ממית שהוא סיבה למחיה :

ה' מוריש ומעשיר עיין הרד"ק ז"ל ולדבריו קשה דגבי מעשיר כמי הי"לל אף מעשיר וחז"ל דרשו בתנה' אף מרום' באף שהוא מביא על זה מרומ' את זה תדע לך כשבקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד הפיל את הדיינים בידם מה כתי' וישבו בני ישרא' את בני מדין ואחר כך ומקנ' רב היה לבני ראובן ע"כ ולפי שיטתם ז"ל ה' מוריש לאחד ומעשיר לזולתו מסיבת הרשות שהוריש לראשון דרך משל אם עושים חליפין זה עם זה האחד מוריש והשני מעשיר והרלב"ג פירש הש"ית מוריש ואחר כך מעשיר אותו כשירצה וכן משפיל ואח"כ מרומם אותו כשירצה ולזה אין ראוי להתגאות העשיר בעשרו ולא להצטער העני בעניו ושפלותו כי השם ית' מקים כו' ע"כ :

ובבלי חמדה פי' משפיל ולפעמים ההשפלה יותר טובה מהרוממות שלפעמים מרומם הקב"ה את האדם והרוממות ההוא הוא באף והימה כדי שתהיה הנפילה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא כמו גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא שאות' הגדולה רוממות באף היתה וזהו אף פירש ר"ל מרומ' באף כדי שתהיה הנפיל' גדולה מאד או יהיה הרוממות באף בשיתגאה על אותו הרוממות ויבעט בה' על דרך וישמן ישורון ויבעט שאז הוא אף מרומם באף וחימ' הוא ע"כ ואפשר עוד בהפך משפיל ואותה ההשפלה לפעמים גורמת רוממות לנפש על ידי ההשפלה ההיא וז"ש משפיל וגם מרומם באותו המשפיל עצמו כאמור :

מקים מעפר דל וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ובדברי מהרי"א ז"ל כהכתים בפסוק קשת גבורים חתים עיין עליהם : ובבלי חמדה בדרוש הנז' פי' שהש"י יקים מעפר הדל ומאשפות האביון להושיב אותו עם נדיבי' אשר הטיבו עמו והחזיקו בידו ויושיב העני והנדיב יחד בכסא כבוד כסא אחד לשניהם ז"שכסא כבוד ינחיל' והטעם שאין נותנין כסא לכל אחד לעצמו הוא כי לה' מצוקי ארץ ר"ל כי עשיר ורש נפגשו עושה שניהם ה' מצוקי ארץ העני בשפלותו והנדיב בצדקתו מעמידים בעולם עד ששת עליה' תבל ועל הנדיב ועל העני שהרי הם היו המצוקי' ארץ כאמור לפומת זה בנתינת השכל יהיה יחדיו וכסא כבוד ינחילם יען כי לה' מצוקי ארץ וכו' שלא כפרדו בחייהם ובמותם אין ראוי שיפרדו אלא כסא כבוד לשניהם יחד וסיוע לזה מה שאמרו חז"ל במסכת יומא כי לה' מצוקי ארץ אמר רבי יוחנן ראה הקב"ה שהצדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור שנאמר כי לה' מצוקי ארץ ע"כ : ולע"דן דדריש מצוקי ארץ לשון צרה ומוקה צר ומצוק וכו' והכי קאמר כי לה' נגלה מצוקי הארץ מצד מיעוט הצדיקים שראה הקב"ה שהם מועטים וישת ר"ל שתלן בכל דור ודור כדי שיהיה עליה מתקיים התבל הרי שהצדיקים מקיימים העולם והכי שקיל וטרי קרא דון מינה למ"ש שהעני ונדיב הם מעמידים הארץ · עוד נראה לי לדקדק אומרו מקים בלשון הווה וירים בלשון עתיד עוד שינה גבי הדל הזכיר הקימ' תחלה ואח"כ מעפר לא כן גבי אביון הזכיר מאשפות תחילה ואחר כך ירים :

ונראה כי כשהאדם במדרגה האחרונה אז יקוה לשלום כי קרובה אליו הישועה כמו שחר העולה מתוך השחרית מאיר לו"א כי כשאני רואים שמקי' בהווה הדל כשהגיע אל העפר ששחה לעפר נפשו אז נכון שהאביון עתיד הב"ה להרים האביון מהאשפות ולהיות שמקים ר"ל מופת ואות על ירים אביון לכך שינה הלשון בפיהם לומר שהם שני ענינים זה מופה לזה להושיב עם נדיבים שמא תאמר כיון שנשתנה הגלגל לטוב כן יש פחד שמא יסוב הגלגל וירוץ עד השפילם שנית והשיב לעפרם ולאשפות לזה אמר הכתוב וכסא כבוד ינחילם שנחלה עולמית להם ולבניהם אחריה':

רגלי חסידיו ישמור אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אפי' בשביל צדיק אחד העולם מתקיים שנאמר וצדיק יסוד עולם ר' חייא בר אבא דידיה אמר רגלי חסידיו ישמור חסידיו תרי משמע · אר"י חסידו כתיב ואמר ר' חייא בר אבא כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא שנא' רגלי חסידיו ישמור דבי ר' שילא אמר כיון שבא לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור ענכל"ה · ופרש"י ז"ל דלרבי חייא דחסידיו כתיב ובשביל חסיד א' העולם מתקיים דריש רגלי כמו ויברך אותך ה' לרגלי שבסיבת צדיק א' ישמור ה' העולם ולמ"ד כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא דריש רגלי לשון סוף שכמו שהרגלי' הם סוף האדם כך חסידו בסוף ימיו ישמור ה' לותו שלא יחטא כיון שעברו רוב שנותיו ולמ"ד כיון שבא לידו דבר עבירה פעם א' וב' כו' שוב אינו חוטא דריש רגלי לשון שלש רגלים שהוא לשון פעמים שכיון שבאה עבירה לידו ורגלי' דהיינו פעמים יהיה חסידו שבכלל הימנה שוב אינו חוטא : ולע"דן דלרבי חייא בר אבא דידי' דריש רגלי חסידיו לשון רגלים כפשוטו לפי שחסידו כתיב וחסידו הוא מעמיד רגלי העולם שהוא הוא המעמידו כאדם הזה העומד על רגליו וזהו רגלי חסידיו ישמור ר"ל הסידי' ישמור רגלי העולם ולמ"ד כיון שעברו רוב שנותיו של אדם אשר כבר רגלי חסידו יורדות מות לו הש"ית ישמור אותו מחטא ולמ"ד כיון שבא לידו דבר עבירה פעם ראשונה וכו' דריש רגלי לשון רגילות שהרגיל להיו' חסידו פעם ראשו' ושניה גורם שישמור ה' את חסידו שוב אינו חוטא למדנו מתוך דברי חז"ל הנז' ומתוך דברי רש"י ז"ל שלשה פירושים בתיבת רגלי הא' לשון סיבה כמו ויברך ה' אותך לרגלי והב' לשון סוף והשלישי לשון פעמים כמו שלשה רגלים :

מנחה קטנה

קשת גבורים חתים · מה שאמרתי שלא תרבו תדברו וגו' · כי אין כח לב"ו לשבח כראוי לו כי אם בלשון גלילה ודרך כלל לספר מעשה גבורתיו כמו קשת גבורים חתים וגו' שהם דברים נגד הטבע מקנה אל קנה להודות שבידו לשנות הכל כרצונו לגבורה ולחלוש להוריש ולהעשיר להמית ולהחיות בזה הסדר ניתן רשות לאדם לספר בשבחו כמו שאנו מכני' השם נורא יוצר רם ס' חנון וכדומה אבל לא ליתן שיעור למעשיו · ואמר קשת גבורים חתים כי אין רע יורד מלמעלה כי אם נכבלת ההשגחה הם נופלי' מאליה' · וכן ונכשלים אזרו חיל ע"י שנחת השם הם נאזרים בגבורה ה' ממית ומחיה כי הוא פועל רחמים בדין גם המיתה הוא מצד הרחמים כי כולן הוא מעולם קיר לעולם ארוך מעולם של צער לעולם של שמחה באופן שממית ומחיה כאחד כי מיתת הגוף הוא חיים לנשמה וחיי הצדיק הם במותו והצדיקי' במיתתם קרוין חיים וכן מוריד שאול ויעל כאחד כי אותה הפורדה היא כדי להעלותו כמניין מאמר ר' מאיר על אלישע אחר מתי אתות ואעלה עשן מקברו שעי"כ יזכה לעלות לג"ע מה"כ אשלא היה נדון בגלל שלא היה עולה לעולם נמלאת הורדתו עלייתו וזהו מוריד שאול ויעל וכן ה' ברחמים מוריש ומעשיר שמה שמתרושש הדל הוא עושר לו שתקבל יסורי העוני בשמחה נמצא שמוקם שאינו ממון ונקרא עשיר וזהו לצדיק אך לרשע עושרו הוא שפלותו כי הוא לרעתו · וכן מקים מעפר דל כי מהעפר שהוא השפלות שהוא כי הוא זוכה לרוממות כי בכנעתו תקרבנו אל מחסידות וש"ת הלא טוב טוב היה לו להקימו על ידי עושר שיתפרנס סופרים ומסכים וכיוצא ולא על ידי עוני לז"א הנה גדול הוא בעוני עולם מהנדיבי' כותני צדקה עם שהוא מקבל צדקה מהם וזהו להושיב עם נדיבי' וגו' חלק כחלק יאכלו הנותן והמקבל ויותר חלק למקבל כי נזדכך על ידי העוני ויצא נקי מעונותיו · וגם מזכים לאחרי' על ידי העוני והיסורי' הם נושאי' חטא רבים כמו שמצינו בר' חנינא בן דוסא שכל העולם ניזון בזכותו ע"י שהוא ניזון בקב חרובי' שסבל היסורים כראוי לבא לעולם כי בתוברותו נראה לנו' וזה וישת עליהם תבל כי על זכותם העולם קיים : רגלי

פי' רבי ישעיה

שבעים בלח' נשכרו · לאחרי' בלחם : לרעבי' חדלו מרעבונם : וכך הם דרכי הבורא · חסני' העתי' עד שהעקרה יולדת הרבה ורבת בנים אומללה : ובא חדלו ו' ורגש בלא צורך · וחבירו בותשר דבורה · ושבעה הוא רבוי חשבון כמו הן חלק לשבעה וכמו כי שבע יפול צדיק וקם · ולא על עצמה דברה אלא על כל העקרות שתולד הבורא · ה' מוריש ומעשיר · אין מוריש מלשון רש שאילו קהיה לו לומר מרי' המוס בצירי · אלא מורי' האלי' מירושתי · כמו שרש הפרש :

רדק

מצוקי ארץ · עמודי ארץ וכן ויציקם לפני יי' ויעמידום · ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל וכן אמ' וצדיק יסוד עולם או יהיה פירושו על דרך ומתחת זרועו' עולם ר"ל כי הוא יתברך הוא קיום עולם ומעמידו ומעמידי האדם לו הם ובכחו עומד הכל וסדר הישוב בארץ להעמיד הילודים עליה וזהו שאמר וישת עליהם תבל כי מקומות הישוב יקראו תבל : חסידו · כתי' בלא יו"ד וקרי בי"וד וכן מריבו עלו והענין אחד כי יו"ד הרבוי חסור לפעמים : ישמור · שלא יגנפו : ידמו · שתקו מרגשת' ורשעתם או פי' יכרתו וכן אל תדמו בעונם ופי' בחשך כאדם שהולך בחשך שיפול : כי לא בכח יגבר איש · לא יהיה מה שיחשבו שיגברו בכחם ובחילם כי כאשר יהיה רצון האל להושיבם בחשך והיא הגרה שתבא אליהם לא תועילם גבורת' ועושרם : יי' יחתו מריביו · מריבי הצדיקים הם מריביו : עליו בשמים ירעם · עליו על כל אחד מריביו וב"ת בשמים במקו' מן כמו שנ' ירעם מן שמיי' וכן כ"ת בקדשים לא יאכל והנותר בבשר ובלחם והדומי' להם ויש לפרשו כמשמעו כלומר יעשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם וזהו פירוש עליו כלו' בעבורו והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמי' שהא' וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם : ידין אפסי ארץ · על דרך כי הוא לקצות הארץ יביט הם יסתר איש במסתרים : ויתן עז למ'כו' וירם קרן משיחו · כפל דבר כי המלך הוא המשיח ואמר' חנה זה על דרך נבואה או דרך קבלה כי היתה קבלה אצלם כי עתיד להיות מלך בישראל ומתחה השירה הזאת בדברי המלך לפי שזכרה מפלת הרשעים והם אויבי ישראל ואמרה כי האל יתן עז למלך ישר' שיושעו ישר' על ידו מיד אויביהם ואם אמרה זה בדרך נבואה למזה בזה שעל ידי שמואל בנה יהיה מלך בישר' והוא ימשחנו :

יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל׃ רַגְלֵי חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ׃ יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃ וילך

מרים חשיכא לאותבותהון עם צדיקיא רברבי עלמא וכורסי יקרא מחסין להון ארי קדם יי' גלן עובדי בני אנשא מלרע אתקין גהנם לרשיעיא עברי על מימריה וצדיקיא עבדי רעותיה שכליל להון תבל : וגוית עבדוהי צדיקיא ייטר מגהנם ורשיעיא בגהנם בחשוכא יהדרון להודעא ארי לא מן דאית ביה חילא זכי ליום דינא : יי' יתבר בעלי דבבא דקיימין לאבאשא לעמיה עליהון מן שמיא בקול רם ישקיף יי' יעביד פורענות מן מגוג וממשירית עממין חטופין דאתן עימיה מסיפי ארעא ויתן תוקפא למלכיה וירבי מלכות משיחיה : ואזל

ינחלם ג' חס' בליש' ינחלם בקריא' וסי' וכסא כבוד ינחלם · כי הוא ינחלנה את ישר' · מאחזתו ינחל את בניו : וישת בקריאה וסי' וישת לו עדרים לבדו ולא שתם · וישת על ראש אפרים והוא הצעיר · וישת אל המדבר פניו · וישת עליהם תבל · וישת חשך סביבותיו · וימד שש שערים וישת עליה · ונמסר גם בסדר ויצא :

רשי

חסידו · כתי' חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יחתו מריביו מריבו בין יחיד בין רבים : עליו בשמי' ירעם · עלו כתי' אפי' עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם : ידין אפסי ארץ · שופטן ומייסרם יושט"יצייא בלע"ז : היה

רלבג

ויכחילם כסא כבודם · ר"ל שישימם מלכים נכבדים ומנהיגים אחר היות' דלים ואביונים · והנה אמרה זה לפי מה שאחשב על דלות' מהבנים ונתן לה הש"י בן שסופו להיות מושל בישראל ממשלה נכבדת · והנה היה זה כן כי לה' עמודי הארץ ועל העמודים ההם שת הישוב אשר בו ימצא המין האנושי ואלו העמודים הם אופני השגחתו באלו השפלי' אם הם סבת קיום המין האנושי באופן שלם · ובזאת ההשגחה ישמר רגלי חסידיו מהכשל ברעות העולם · ואולם הרשעי' לא יכין להם אור ויראה להם הרע שיפלו בו כדי שישמרו ממנו אבל יכרתו בחשך · וכבר יתבאר' שזה אמת כי לא בכח יגבר איש אבל ימצא שינצח עם היותו יותר חזק משכנגדו וזה יהיה בהכרח מצד השגחת הש"י באיש החלוש · והנה עתה התפללה חנה בעבור בנה ואמרה דרך תפלה ה' יחתו מריבי שמואל והם הפלשתים שבאו להלחם עמו ועם ישראל בעבורו · ירעם הש"י בשמים וכן היה במלחמה הראשונה שנלחם שמואל בפלשתים שנאמר וירעם ה' בקול גדול ביום ההוא על פלשתים ויהמם · ה' ידין אפסי ארץ כי הוא היה הולך ממקום למקום לשפוט ישראל · ויתן הש"י עוז למלוכה אשר ימליכהו שמואל וימלוך בחייו והוא שאול באופן שינצח אויבי ישראל · וירים הש"י קרן משיחו אשר ימשחהו שמואל ולא ימלוך בחייו והוא דוד אשר רמה קרנו מאד לנצח כל אויביו ונתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו · עוד

כלי יקר

ולע"ד פירוש רגיעי לשון רגילות : עוד לחז"ל רגלי חסידיו ישמור זה יעקב שנא' לו ושמרתיך בכל אשר תלך ורשעים בחשך ידמו זה עשו ואלופיו שרדפו אחר יעקב בעשר שעות והשקיע הקב"ה את היום והיה עשו עומד בחשך ע"כ · כוונתם ז"ל דקשיא להו אומרו חסידו ולא חסידיו לזה דרשוהו גבי יעקב שנודע אומרו חסידו בלשון יחיד · ודקדקו עוד שני ענינים הא' אומרו רגלי חסידיו ולמה לא ישמור את כל החסידים א"כ לשתוק קרא מרגלי ויאמר חסידיו ישמור · ועוד הוקשה להם אומרו ישמור בלשון עתיד דהי"לל שומר לזה אמר זה יעקב שנאמר לו ושמרתיך בכל אשר תלך שבזה פתישבו השני דקדוקים שאומר רגלי לפי שהבטחון היה על ההליכ' שהיה ברגלים שנאמר לו ושמרתיך בכל אשר תלך ברגלך ולפי שנאמר לו ושמרתיך בלשון עתיד לכך כתב הכא ישמור בלשון עתיד וזה דקדק באומר בלשונו בעל המאמר במ"ש שנאמר לו ושמרתיך שכיון שנאמר לו ושמרתיך נתרצו השני דקדוקים הא' באומר רגלי לפי שנאמר בכל אשר תלך וניחא או' ישמור לפי שנאמר לו ושמרתיך וכו' · עוד אפשר לפרש שהקב"ה השקיע לו ליעקב השמש לשני תועלות הא' כדי שיסתר עשו בחשך ולא ישיג את יעקב אנא ואלופיו והשני גלוי לפניו ית' שעתיד יעקב בחזרה להיות צולע על ירכו ורגלו ויורה לו השמש לרפואתו החמה שם · עם כעת קודם זמנה ולמה שאמרו חז"ל ז"ש רגלי חסידיו ישמור זה יעקב שנאמר הנה אנכי עמך וכו' שבזה היה לו שמירה לרגליו מהלכד עם עשו ואלופיו בהווה ושמירה לרגליו שיתרפאה מהיותו צולע על ידי זריחת השמש לו לבדו קודם הזמן מצד שבעת שקיעה לו חמה כדי שתבא החמה מזומנת לעתיד ושמור' ורשעים בחשך ידמו והשתא ניחא דלמה נקט בחסידיו מכת רגליה וברשעים אמר עונשם בחשך ידמו כי שייכי שפיר ששמירת רגלי החסידיו היתה בשקיעת החמה וממנו במשך ורשעים בחשך ידמו וכוון המאמר בדבריו דפתח בעשו ואלופיו ומסיים והיה עשו עומד בחשך ולא הזכיר אלופיו עם עשו עומדים בחשך :

ונראה שהכתוב אמר ורשעים בחשך ידמו לשון הכרת יכרתו כי איך יכרתו בחשך היות ששקעה חמה דבשלמא אם היינו מפרשים בחשך גיהנם ניחא שיכרתו הרשעים בהושך גהינם אבל בשקיעת חמה זו איך יכרתו הרשעים לז"א זה עשו ואלופיו שרדפו אחרי יעקב בעשר שעות והשקיע הקב"ה היום ונכרתו אלופים שהלכו להם כיון שראו שנוי סדרי בראשית והיה עשו עומד בחשך הוא לבדו שבזה צדק או' ידמו נכרתו שהלכו להם ונכרתו מהמקום ההוא :

ובאגדת שמואל ד"א רגלי חסידיו ישמור זה יוסף ורשעים בחשך ידמו זו אשתו של פוטיפר כי לא בכח יגבר איש דהתינה איזהו גבור הכובש את יצרו ע"כ צריך לדקדק מאי קשיא להו ז"ל שדרשו הפסוק ביוסף ועוד קשה למאי לדרים באשתו של פוטיפר מאי ורשע' בל... ורשעה בחשך תדם הי"לל ומאי קאמר כי לא בכח יגבר איש דהכינן איזהו גבור וכו' :

ונראה דקשיא להו או' רגלי חסידיו ישמור דהי"לל חסידיו ישמור למה הזכיר השמירה ברגלי' ועוד חסיד כתיב והי"לל חסידיו כמו שמזכיר ורשעי' או יאמר ורשע כמו שאמר חסידו ועוד מהו הענש הזה של בחשך ידמו ותרצו בדבריהם כי הכתוב מדבר ביוסף ולהכי ניחא אומר חסידו בלשון יחיד וניחא נמי לשון רגלי חסידו ישמור ששמר רגליו מהכשל בעבירה ששם בין רגליו אות ברית קדש ולכך לדק השימור בהם ורשעים בחשך ידמו רוצה לומ' כשהיתה אשתו של פוטיפר עם נעלה ואמרה לו כדברים האלה עשה לי עבדך ופירשו ז"ל כדברים האלה של תשמיש והיה מהלכי שיאמינהו פוטיפר והב"ה עשה שבכל חרון אפו של פוטיפר לא הועיל אלא לשום אותו בבור כדי שיעלה לגדולה ז"ש ורשעים בחשך ידמו וישתקו מעשות רע זו אשתו של פוטיפר דבאו' זו אשתו של פוטיפר ולא אמר א הלוכהו שליוסף תקן המאמר או' לשון רבים ורשעים כי הכתוב מדבר על הזמן ביחוד שהיתה אשתו של פוטיפר ד"ל מתייחדת עמו באמו' ואשתו של פוטיפר שהיה השכל מחייב שיהיו שני רשעים הבעל ואשתו יחדיו לינקם מיוסף והב"ה עשה שידמו וישתקו יכרתו כי לא בכח יגבר איש אבל באלה דבר יגבר בהיותו כובש את יצרו דהכנן איזהו גבור הכובש את יצרו באופן שיוסף מהיותו גבור כובש את יצרו עם אדוניו נעשה גבור שכל העולם כאין נגדו ופוטיפר ואשתו בכלל כי לא בכח יגבר איש כי אם בחסידות יגבר איש והיה שעמדה לו סף כמלאכת הבנת רגלי חסידיו שמירה מהכשל בעבירה ורשעים בחשך ידמו כנרתו לא יוכלו עם החסיד אשר רגליו שמורי מעבירות זמה כי לא יגבר האיש בכח כי אם בהיותו כובש את יצרו וכש"ה פ' בראשית דף כ"ב והיה חשך דאתגריא ביומא קדמאה לרשיעיא כד"א ורשעים בחשך ידמו עכ"ל ומדוקדק ב"ה או' בחשך בפתח שלא אמר בחשך בשד"א להורות על החשך הידוע הנברא ביום ראשון כאילו אמ' בהחשך ידמו ויעיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל והרי"א ז"ל כתב לפי שאמר' שהקב"ה עוזר הדבקים והדברים משונים ממית ומחיה מוריש ומעשיר אמרה שלא יחשוב שיש בזה שינוי בצלו י"ת ושהוא מתנחם ומתחרט לז"א שהשינוי במקבלים שהרי רגלי חסידיו ישמור ורשעי' בחשך ידמו אין זה אלא שחסידות החסיד גורם לו השימור ורשעות הרשעים גורם להם שידמו שאין הדבר תלוי בכחם וגבורתם כי לא בכח יגבר איש כי אם בצדקות ורצון האל שהוא אל דעות ולו נתכנו

עלילות כמו שהכינה בראשונה ולכן כהתפלה בה' באולדת בנה כי מאתו הכל ע"כ :

ובכלי חמדה בדרוש הכ"ו אחרי שאמר שהקב"ה כסא כבוד ינחילם צריך לעשות לו הדום רגלי' לכסא כבוד ז"ש רגלי חסידיו ישמור בשית להם הדום רגלים וכמו שהחסיד התחסד עם קונו ונכנס לפנים משורת הדין כן ראוי שיכנס לו הש"ת בשמירתו לפנים משורת הדין שתהי' שמיר' מעולה לרגליו לא כן הצדיק שהצדיק רגליו יורדות סמוך למות כיון שהוא עומד בשורת הדין ולא נכנס לפנים משורת הדין ומידה כנגד מידה לא בטלה לכך רגלי חסידיו ישמור ולא רגלי צדיקיו ואמנם הרשעים בחשך גהינם ידמו כי לא בכח יגבר איש שהרי הרשעים יש להם כח ואין ראוי לקרותם גבורים כיון שנכנסים ירדם שאין גבור אלא הכובש יצרו וכוחו תשום כי לא בכח יגבר איש עד שיקרא גבור ובעל כח ע"כ · עוד אפשר במה שאמר חסידיו וקרינן חסידיו והוא כי לפי שבפסוק הקודם אמר שכסא כבוד ינחילם לעני ולעשיר המטיב עמו יחדיו כדפרישית לעיל גבי זכסא כבוד ינחילם יחדיו לז"א כי רגלי חסידיו של שניהם כי העני חסיד במובלו עול העני' בסבר פנים יפות והעשיר נקרא חסיד בעשם בתתו מלחמו לדל ז"ש חסידיו קרי דקרינן על שניה' חסידיו והכתיב חסידו על העשיר העושה חסד שהוא החסיד האמיתי ורשעים הבלתי עושים צדקה בחשך ידמו כי לא בכחו ועוצם ידו יעשה לו האדם חיל וגבורת עושר כי לא בכח כו' :

יי' יחתו מהנביא כו' אגדת שמואל מריביו מריבו כתיב א"ר אבא בר כהנא אם חד הוא יפול ואם תרין אינון יפלון עליו בשמים ירעם עלו כתיב א"ר אבא בר כהנא אם עולים הם לשמים משם אני מרעים בקולי ומורידם ה' ידין אפסי ארץ א"ר אבא בר כהנא אלין אומי עלמא דסוכריהון פסיק מן בריהון עד כאן ויש לדקדק שאין הבנ' לאו' אם חד הוא יפול ואם תרין יפלו כי מה הודיענו הפסוק בזה הידוע ויודיע אותנו מריביו דאם תרין אינון יפלו וכ"ש חד דיפול ומאי קאמר עלו בשמים אם עולים הם וכו' ואפשר לומר כי נפילת המריב האחד יותר קלה מנפילת המריבים מרובים ולזה הפסוק או' מריביו ומריבו רוצה לומר שהב"ה יפילם ויחתם אפילו המרובים יפולו בנקל כאחד וז"ש המאמר אם חד הוא יפול אם תרין אינון יפלון ר"ל שכמו שיפול האחד בנקל כן יפלון השנים כענין נפילת האחד בנקל כי כל מריביו כאין נגדו אפס ותהו נחשבו לו · והנכון כי המריבים עם הש"ת הלא הם המריבי' עם ישראל כנודע מס"ב בפסוק להתייצב על ה' שבהתייצבם על ישראל הרי הוא כאילו התייצבו על ב' ממש ועליהם הוא או' ה' יחתו מריביו ואלו המריבים הם על שני פנים הא' המריבים הגשמיים והשנים הרוחניים העומדים בשמים ממעל מתחזקי' הם מעוונות ישראל לקטרג עליהם אלא שהתשובה שישראל שבי' גורמ' שיחתו ולז"א אם חד הוא יפול ר"ל אם חד מריב גשמי יפול ואם תרין אינון דהיינו אחד גשמי בארץ ואחד רוחני בשמים ממעל מתחזק מעבונות ישרא' אם תרין אינון על זה האופן יפלון ג"כ אך יזהר בקושי על ידי תשובה ותפילה ולזה כתיב מריבו וקרינן מריביו לרמוז אל הב"ה והיינו דתפי' עליו בשמים ירעם שהם הוא יחיד עליו ירעם ברעם קולו בשמים והוא נקל אכן אם עלו בשמים ר"ל שעלייתם תלויה ג"כ בשר שלהם העומד בשמים מתחזק בכח עוונות ישראל ז"ש אם עולים הם לשמים משם אני מרעים בקולי להחריד לב ישראל לשוב בתשובה ורמז שאח"ז והאלהים עשה שיראו מלפניו אלו רעמי' שהם סיבה לעורר שיראו בני אדם מלפניו יתבר מקול פחדים באוזניהם מהרעם ז"ש אני מרעים בקולי ומורידם לא שההורדה תלויה ברעם ודאשונה ברעם כי להורדתם אין צריך רעם אכן הוא במקרה שמרעים אני בקולי ומורידם למריבו יען כי ישראל שבים בתשובה כאמור באמצעות קול הרעם שעשה ה' שיראו מלפניו ואפשר שרמז עוד באו' אם עולים הם לשמים ר"ל גם טועים הם לחשוב שעלייתם תלויה בשמים והוראת כסילים והכל תלוי במזל ז"ש אם עולים הם לשמים הנה אני מרעים בקולי והשגחתי ומורד' כדי שידעו שהכל תלוי בידי שמים זולת יראת ה' וז"ש אפסי ארץ שאותם אומות דסוכריהון פסיק מן בריהון שאין להם תקוה כי אם מהמזל אותן האפסי ארץ שקרא' אפסי לפי שתקוותם ותוחלתם נעשית אפס ותוהו שאין להם תקו' מהשי"ת כי בטחו במזל' אותם ידין ה' ויפיל' כדי שידעו שהכל בידי שמים חוץ מירא' שמים א"ש אפסי ארץ ועליהם אמר עליו בשמי ירעם' וכן הוא אומר ירעם מן שמים ה' כדמסיק ועליון יתן קולו ברד וגחלי אש כן יעשה ה' ברזא' האפסי ארץ והם האומות מ"ה דמוכד סוכריהון מן בריהון לא יהי' כונת המאמר בהביאו פסוק וירעם מן שמי' כו' לפרש פסוק זה של בשמי' ירעם שבי"ת בשמי' כמו מן השמים ירעם וכמו שהביא בדברי הרד"ק ז"ל בסמוך וכן הביא רש"י ז"ל והוסיף לו' ידין אפסי ארץ שופטן ומייסרן יוצט"ייצא בלעז עד כאן ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וקר"ב לזה כתב מהרי"א ז"ל והוסיף באו' עליו בשמים ירעם שרמזה חנה שבכלל דברים שעליו ובעבור שמואל ירעם בשמים רמז שנאמר הלא קציר חטים וכו' : ובכלי חמדה בדרוש הנז' כתבתי שכל הפטרה זו מיוחדת על שני מיני מריבים שיש להש"ת המריב האחד מכחשים השגחתו ית' והשני כופר בכל ואפילו מציאות ה' עליהם יחדיו אמר מעתה מאחר שהוכחנו מצד פעולותיו המורים ובשגחתו ומצא יחתו מריבי שני המריבים כי הש"ת משגיח וידין אפסי ארץ להעניש הרשעים בגורמי'

רגלי חסידיו ישמור · הנה זה שהשדי כ' שאמ"ש שהאדם הוא בעל בחירה במעשיו ע"ש הבא לטהר מסייעין לו שכיון שבא לידו עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה ע"י בחירתו אח"כ אין חשש בא לידו כי ה' לא אנה לידו שום עון ומעבירו על זה"ה כאמרם ז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנ' ה' לא יעזבנו בידו וזה ענין לאדם שכר פעולתו אשר פעל והגביר על יצרו בכח גדול וביד חזקה נלחם עם היצ"הר ע"כ גם ה' יתן לו כמיעור ליגצל מרע ומעת"כ יש לו שכר על המצות שעושה אז כמו שהי לו נפת נלחם עם היצר כמו שכתבנו על שכר מצוה מצוה · וז"ש חנה רגלי חסידיו ישמור ע"י שהוא חסיד במעשיו הקב"ה משמר רגלו שלכד והוא צריך לאותו עזר כי לא בכח יגבר איש שאלמלא הקב"ה עוזרו אין משמרו' לאדם לעמוד בו · מעת"כ הרשעי' בחשך ידמו וע"כ הקב"ה מתן להם הטנה בע"הז להכבידם לעתיד והם לא כן ידמו כי שברו שהטנה באה להם · בכח' ונתרינותם ובאמת אינו כן כי לא בכח מעשה ידיו יגבר איש כי אם ע"פ השגחת השם ובזה פרשנו כי לא בכח יגי' על ליסוד דקריאה גם על השיפוט · עוד אפשר כלפי שאמרו ז"ל שלצדיקים נדמה היצר ככר לפי שהם תפיכין לצמוח לו והוא מתגרה בהם ביותר ויותר כאמרם ז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו · מעת"כ לרשעים נדמה להם כחוט השערה כי אין היצר הרע צריך להתגבר עליהם ב"כ כי כבשתם מוטעת הם [illegible]

[illegible]

פי' רבי' ישעיה

[illegible]

על ביתו · כמו אל ביתו וכן ותתפלל על ה' כמו אל ה': את פני עלי · כמו לפני כלו' שהיה עלי מלמדו עבודת ה' ות"י בחיי עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס על פני להאבידו בחייהון לאובדיהון: בני בליעל · בני רשע · ובדרש בנים שבלו שם שמים מעליהם אמרו אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את ה' או פירוש לא ידעו את ה' לא היו יודעים דרך ה' שהיו עושים מעשה רשע בכהונתם כמו שמספר והולך מה היו עושים ות"ת גברין רשיעין לא הוו ידעין למדחל מן קדם ה': ומשפט הכהנים · הם שמו להם זה החק והמשפט: כבשל הבשר · בשר שלמים ומלבד משפט שהוא חזה ושוק היה נער הכהן לוקח משאר הבשר שהיה חלק הבעלים: כל אשר יעלה המזלג בבת אחת וזה היה חק עלה וגזל ששמו הכהנים על ישראל והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו שינים שמעלין בו בשר מן הקדירה: שלש השינים בידו · שלש שם תואר סמוך כאילו אמר כי המזלג משולש בשיני' וכמוהו גדול הכנפי' ר"ל שכנפיו גדולים כן שלש השינים ר"ל בו שיניו שלש ויהיה שלש תואר על משקל גדול ואמר שנים בלשון שנים אף ע"פ שהם שלש לפי ששיני האדם והבהמה הם זוגות אמר בשיני הכלים בלשון זוגות ואע"פ שאינם זוגות: והכה · במזלג שבידו היה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מתרצה בחלק הכהונה הכתוב בתורה: בכיור · כיור דוד קלחת פרור מיני קדרו' הם ות"י וקבע ליה בכיור' או בדודא או בקדירא או במליסא ותרגום מזלג משליא ותרגום ירושלמי ומזלגותיו ומחתותיו ומשליתיה ומחתתיה: יעלה · מבניין הפעיל: גם

רשי

היה משרת את ה' את פני עלי · מכהן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני שכינה: ומשפט הכהנים · הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה לנהל כי אם חזה ושוק של שלמים: דוד סיר: בקלחת · יורה: בפרור מחבת: כי

יא וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל־בֵּיתוֹ וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה אֶת־פְּנֵי עֵלִי הַכֹּהֵן׃
יב וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיַּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהוָה׃
יג וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ׃
יד וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג יִקַּח הַכֹּהֵן בּוֹ כָּכָה יַעֲשׂוּ לְכָל־יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים שָׁם בְּשִׁלֹה׃
גם

יא וַאֲזַל אֶלְקָנָה לְרָמְתָא לְבֵיתֵיהּ וְרַבְיָא הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי עֵלִי כַהֲנָא׃
יב וּבְנֵי עֵלִי גֻּבְרִין רַשִׁיעַיָא לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ׃
יג וְנִימוּסָא דְכַהֲנַיָא מִן עַמָּא כָּל גְּבַר דְּנָכֵיס נִכְסַת קוּדְשִׁין וְאָתֵי עוּלֵימָא דְכַהֲנָא כְּמִבְשַׁל בִּסְרָא וּמַשִׁלְיָא דִּי לֵיהּ תְּלַת שִׁנִּין בִּידֵיהּ׃
יד וּבְקַע לֵיהּ בְּכִיּוֹרָא אוֹ בְדוּדָא אוֹ בְקִדְרָא אוֹ בְמִלֵּיסָא כֹּל דְּמַסִּיק מַשִׁלְיָא נְסִיב כַּהֲנָא לְנַפְשֵׁיהּ כְּדֵין עָבְדִין לְכָל יִשְׂרָאֵל דְּאָתַן לְדַבָּחָא תַמָּן בְּשִׁילוֹ׃
אף

רלבג

פוי ספר שכבר הלך אלקנה זה הרמתה בעבור ביתו ולולי זה היה נשאר שם בעבור הנער שנשאר שם לשרת את ה' והניחו שם את פני עלי הכהן כדי שילמדנו וייסירנו לעבודת הש"י · או יהיה על ביתו כמו אל ביתו כמו ישעה האדם על עושהו שהוא כמו אל עושהו · והנה בני עלי היו רשעים ובלתי יודעים הש"י ולזאת הסבה היו רודפים אחרי הזוללות והיו מפני זה לוקחים מישראל יותר מכדי חקם מבשר השלמים שהוא חזה ושוק ועשו להם הכהני' חק ומשפט שהיו לוקחים מהבשר שבשלו ישראל מן השלמים כל מה שיעלה המזלג מהכלי שהיו מבשלים בו הבשר וזה היה חמס וגזל לקרבנות ה' מצד שלא יערך להם לטרות בחמס · ועשו רעה גדולה יותר מזאת שקודם שהיו לוקחים אותם על צד רדיפת התאוות ולא נתנו להם המתנות שנתן להם הש"י אם לא לתכלית שיתעסקו בתורת ה' מצד שהיו חוטפים להם בחזקה ונבשר הזבח לאכל בבלי תחת הבשר המבושל ששמו להם לחק לקחת מזבחי ישראל יותר על מה שקרבנו מתירי השלמים לכהנים ולישראל והם החלבים עם מה שנמשך להם היו והיה עקר הכוונה לאלהי לשולחן גבוה כאילו היתה לשוא העבודה לה' ובזה האופן נאצו בני עלי את מנחת ה': והנה שהיה ראוי להם והנה שמו שלחנם קודם [illegible]

מנחה קטנה

[illegible]

והוסיפו לקחת טרם יקטירו את החלב שהוא איסור גדול הימנו שלא הותר הבשר לא לכהנים ולא לבעלים: נער

פי' רבינו ישעיה

ומשפט הכהנים · קבעו להם חוק לוקח כל אשר יעל' המזלג יתר על חזה ושוק שלהם:

כלי יקר

הגורמי' אפיסה בארץ ז"ש אפסי ארץ ויתן עוז למלכו שבר טוב למתהלך לפניו כמו שהוכיחה מקשת גבורים וכו' ומ"ש מוריש ומעשיר כו' שהיה השגחה פרטית וכיונה בכל הפרטיות הנזכרים שם והכי כיתה הו' מריביו בלשון רבים וכתיב מריבו לרמוז אל המכחים מציאות ה' שהוא מריב עצמיו ולכך כתיב מריבו ואמר עליו בשמים ירעם שהש"ית יפקוד עליו על צבא המרום במרום ובשמים וע"י שעליו בשמים יפקוד מתילה ירעם להתהוגים והיינו הו' עליו בלשון יחיד על שר של מעלן וירעם בלשון רבים על אנשי הצבא התחתונים עד כהן והפסר עוד ויתן עוז למלכו המשי' הראשון ואחר כך וירם קרן משיחו בן דוד לעולם ומ"ז אמרו שהעשר קרנות שהיו לישראל כולם נטלם אומות כדכתיב בדניאל קרניי' עשר וכבוא המשיח אשר קרני רשעים יגדע ככתוב וכל קרני רשעים אגדע אז תתרוממנה קרנות צדיק הם העשרה קרנות שניטלו מישראל כדכתיב גדע בחרי אף כל קרן ישראל ועליהם אמר וירם קרן רוצה לומר כל קרן איתהי בזמן משיחו:

וילך אלקנה עיין רש"י ז"ל דקדק שלא אמר את פני ה' ואת פני עלי מדקאמר את משמע הקם ועיין הרד"ק והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב והנער היה משר' את פני ה' ר"ל הכלי' שכשא' שסהוא לשר' את הש"י ובהתחלה שעדיין לא היה מסיב שמואל באלו המכיני' של השהות הנה התחלתו לשר' את פני עלי הכהן שיתגבהו כמלאך הו' את פני ה' ההכלית:

ולע"ד לדקדק או' את ה' את פני עלי בוא"ו העטוף וכמ"ש המפרשי' ז"ל שעמד לפני עלי [illegible]

[illegible]

רדק

גם בטרם · היו לוקחים את הבשר ואוכלים קודם הקטרת האימורי' וזה רעה רבה כי לא נתן להם השם אלא שיזכו משלחנו אחר שיזרקו הדם ויקטירו החלבים : ובדרש אמר להם הב"ה תפני מה אתם אוכלים שירי מנחה ומניחי' את הקומץ לזבובים מפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שטוחין בהמה מה ישר' אומרין להם יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואחר כך יקח לו הבשר מה הכהן אומר לו הדם איני זורק והחלב איני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן : ולא יקח ממך · כך היה אומר לו ואחר כך היה לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב כבשל הבשר ופעמים היה לוקח מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כך מן המבושל :

כיום · הכף כ"ף האמתו' וכן השבעה לי כיום כי אותו כהיום תמצאון אותי : ואמר לו · כתוב מ"ו וקרי באלף ושניהם נכונים בעניין : כי נאצו · כמו כי נאץ גאלת עניין מיאוס ובזוי וכ"תי ארי בזו : את מנחת ה' · לתרגו' ית קרבנא דה' : משרת את פני ה' · למה כתב זה · והלא אמר למעלה משרת את ה' אלא לפי שספר בגנות בני עלי ספר בשבח שמואל שלא למד ממעשיה' להתעסק בהבלה ובשחייה וכתענוג העולם אלא משרת את פני ה' ומה היתה עבודתו היה מתעסק בתלמוד תורה ולדעת את ה' וללמוד את עבוד' הלויים בשיר בפה ובכלי וכל זה הוא עבודת ה' : חגור

אַף עַד דְּלָא יִתַּסְקוּן תַּרְבָּא לְמַדְבְּחָא וַהֲוֵי עוּלֵימָא דְּכַהֲנָא וַאֲמַר לְגַבְרָא דְּדָבַח הַב בִּשְׂרָא לְמֵטוֹי לְכַהֲנָא וְלָא יִסַּב מִינָּךְ בְּשַׂר מְבַשַּׁל אֱלָהֵן כַּד חַי : וַאֲמַר לֵיהּ גַּבְרָא אוֹרִיךְ עַד דְּיִתַּסְקוּן תַּרְבַּיָּא וְסַב לָךְ כְּמָא דְּרַעֲוָא נַפְשָׁךְ וַאֲמַר לֵיהּ אֲרֵי כְעַן תִּתֵּן וְאִם לָא יִסְבוּן מִינָּךְ בְּעַל כּוּרְחָךְ : וַהֲוַת חוֹב עוּלֵימַיָּא סַגִּי לַחֲדָא קֳדָם יְיָ אֲרֵי בָּזוּ גַּבְרַיָּא יַת קוּרְבָּנַיָּא דַּייָ : וּשְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ עוּלֵימָא אסיר

טו גַּם בְּטֶרֶם יַקְטִרוּן אֶת־הַחֵלֶב וּבָא ׀ נַעַר הַכֹּהֵן וְאָמַר לָאִישׁ הַזֹּבֵחַ תְּנָה בָשָׂר לִצְלוֹת לַכֹּהֵן וְלֹא־יִקַּח מִמְּךָ בָּשָׂר מְבֻשָּׁל כִּי אִם־חָי : וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאִישׁ קַטֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם הַחֵלֶב וְקַח־לְךָ כַּאֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְאָמַר ׀ לוֹ כִּי עַתָּה תִתֵּן וְאִם־לֹא לָקַחְתִּי בְחָזְקָה : וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת־פְּנֵי יְהוָה כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים אֵת מִנְחַת יְהוָה : וּשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־פְּנֵי יְהוָה נַעַר חָגוּר

רשי

כי נאצו · לשון בזיון : נער חגור אפוד בד · כרדוט לבון והוא לשון מעיל שהרי תירגם יונתן מעילין דכי כן תלבשנה הבתולו' מעילין כרדוטין : ומעיל

רלבג

והנה היה שמואל משרת את ה' והנה מקטנותו היה חגור אפוד בד לשית שהוא נבדל לעבודת הש"י כמו הענין בכהני נוב עיר הכהנים שהיו הם שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד : ויהיה

חטאת ז' פתחין בקריאה וסי' מלבד חטאת הכפורים · כי חטאת קסם מרי · ותהי חטאת הנערים · חטא' יהודה כתובה · וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה · חטאת הקהל הוא · חטאת פימו דבר שפתימו · וכל תריסר דכוו' במ"א קמץ רחם המרכבה לרכש · ונמסר גם בסדר תצוה:

מנחה קטנה

נער הכהן אפשר שזה הי' נער משרת לבני עלי וע"כ אמר ולא יקח ולא אמר ולא אקח וכיון עושי' זה כדי להתגאל על זה כנגד שהיה שונא לומר שבנער בעליו משה זה שלא תדעתם כאותן שהיו מעירות' מן האותם ולא היו משגיחי' על כבוד השם כיודע בספרים · אלא הי' עליהם מורא שמי' בתורה בשר ודם וה"ה ועשי' שמחה ... גדולה את פני ה' אלא כשהיו בכבוד וירא' ... בשר ודם : כי נאצו ... כי שלבד שמה שעשו גם היו ידי ... ואומרים בלבם אם כהני ה' ... עמו שם מבזים ... אם יצא ... שהיו ... קרבנות ה' בשבאת קרבנותיהם בעיניה' ואמרו כי בנוס שכלו ... ואת זה קרא לכתוב ... השם בשאלם גדול ... עבירה ... וכזה ... ועוון ... אמרים ע"כ היתה חטאת גדולה מאוד ... אשר ... שע"ב היה ... לקרב ... בנער ... במקום שהיה לו להקריבו בשמחה וזה גרם שהיה ... לבוא להקריב קרבן כי אם ע"פ ההכרח ולא למדו ממעשה שמואל שהיה עומד בנקיון משרת את פני ה' כל ... ואם כ"ח מסדריכת ... לבד : ומעיל

כלי יקר

לזבנים וזהו פרקו עול שמים כו' ופירשו ב"ב בני כמו בנים מוכרת זלא סמוך וזהו הו' בני' שפרקו עול שמים מעליה' ועוד מעט עד שכפרו ואמרו אין מלכות בשמים שעבירה יפריק' עול גררה עבירה המורה שלא ידעו מציאות ה' ז"ש לא ידעו את ה' · והרד"ק ז"ל בתב כעין הנז"ל במדרש תורת כהנים וכן הביא הרלב"ג ז"ל גם בדברי מהרי"א ז"ל בפסוק ומשפט הכהנים הוזכר כן בקצת ההפיטי עיין למעלה ומ"ש ולא יקח ממך בשר מבושל עיין הרד"ק ז"ל ולע"דן לפי פירוש הראשון שכתב הרד"ק שהיו לוקחים מן הבשר החי ומן המבושל נלע"ד שאל זה כיון הפסוק בהו' גם בטרם יקטירון ר"ל מלבד מה שלוקחים במבושל גם בטרם כו' תנה בשר לצלות לכהן שנמצא שהיו לוקחים פעמים מבושל ופי וז"ש גם בטרם כו' ולפי הפי' השני שכתב שלפעמים היו לוקחים מבושל ולפעמים היו לוקחים חי הנה הו' גם בטרם כו' שנראה מוסיף על חטאתם פשע הכוונה כי בתחילה לא היו לוקחים אלא אחר הקטר חלבים כי ישר' בעל הזבח לא היה מבשל הבשר עד אחר הקטר חלבים שהיו ישראל זריזים יותר מהכהנים אבל היתה חטאת נער הכהן שהיה לוקח בגזל הבשר יעלה המזלג ביותר מהראוי לו ובפסוק הזה מזכיר שלפעמים מוסיפים על חטאתם פשע לקחת קודם ההקטר שאעפ"י שלא היו לוקחים בשר חי יותר מהראוי להם היה לכי האמת נחשב כולו כגזל כיון שלוקחים אותו קודם ההקטר שעדיין לא זכו בו עד הקטרת חלבים א"כ א קשה מן הראשונה שהוא כולו גזל ועוד שביזו קדשי שמים להביאם לזבובים וחלבי' לחמה ומ"ש הנה בשר לצלות לכהן כו' שהדברים כפולים ומכופלים תנה בשר לצלות לכהן שזה פשוט שעל בשר חי הוא לו' ואח"כ הו' ולא יקח ממך בשר מבושל פשוט הוא דכיון שלוקח חי לצלות ודאי שלא יקח מבושל דלא יתגלגל בדעת לקחת מנה אחת אפי' חי לצלות ומבושל וחוזר לו' עוד כי אם חי :

ונראה כי בהשוב' שואל ממנו שיתן בשר לצלות ר"ל בשר ראוי לצלי שיש בשר מיוחד לצלי כנודע והיינו דקאמר בשר לצלות לכהן ולא אמר בשר לכהן לצלות והכונ' הכהן מסביר לו פני' שלא יפסד שיקח כעס בשר לצלי ויטוב ויקח מהמבושל ז"ש ולא יקח בשר מבושל ועוד עתה מרויח שבקחתו מהמבושל לוקח כאשר יעלה המזלג דהיינו יותר מכשיעור וכעת לא יקח ממך כי אם חי מה שהרצ' אם מעט ואם הרבה וז"ש ולא יקח ממך בשר מבושל דתיבת ממך למה לי הבל אמר לא יקח ממך בשר מבושלר"ל לא יקח ממך מה שהוא ממך דהיינו מה שיעלה המזלג ואפילו שהוא ממך בעת בתתך לו שי לא יקח ממך מבושל כי אם חי ר"ל כשיעור הראוי לבד · או יאמר לא יקח ממך מבושל שאתה טורח בבישול כי אם חי והוא יותר נקל לך בלי יגיעה וטורח הבישול בלשון שהי' בא בפרך בפה רך בתחלה :

ויאמר אליו האיש קטר יקטירון כו' בסנהדרין פרק ארבע מיתות אמר · אמר ר' חנינא המגביה ידו על חבירו אעפ"י שלא הכהו נקרא חוטא שנ' ואם לא לקחתי בחזקה עכתיב ותהי חטאת הנערים גדולה ע"כ ועיין הרד"ק ז"ל : ולע"דן לדקדק הו' ויאמר אליו האיש שלא אמר האיש הזובח כמו שהזכירו בפסוק הקודם ועוד כפל קטר יקטירון ומהו הו' כיום דהי"ל קטר יקטירון עתה החלב או קטר יקטירון עתה החלב וקח לך כי' כיום למה לי :

ונראה כי בתחילה קראו האיש הזובח שהוא בעל הזבח ומושל בו אם לא הכן כאשר בא נער הכהן ושאל הנה בשר לכהן ולא יקח ממך בשר מבושל כי לאסוף שהאריכות הדברים כנוי' לודין לב ויד רמה עם כוונ שפירשתי אותם בפסוק הקודם דר' פיוס עכ"ז פשוטן של דברי' מורה גאה וגאון ודרך רע מהטאת הנערים שעכ"פ יקחו הבשר החי לצלות לעומת זה הו' בפסוק הזה ויאמר אליו האיש כי שברו טבוח לעיניו ואין גאל יגא כאילו אינו בעל הגמד ז"ש ויאמר הלי' קטור יקטירון שאינו מדבר כאילו הוא בעל כזבח כי אם בכובד ראש ושפה רפה וחזו ויאמר אליו האיש דברי' של פיוס והם קטר יקטירון ר"ל היה ראוי שהכהן השולח לזתך יקטר שהוא יקטיר ואח"כ ישלח לזתך לקח' בשר החי ז"ש קטר בדי שיזכה בבשר או לפחות יקטירון שאר כהנים מי שיהיה ואח"כ תבא לשאל הבשר ולפי' שלא תהיה אתה המקטיר ז"ש קטר יקטירון ואמר כיום החלב לרמוז אל מה שאחז"ל כנו"ל החלבים הכנסתם בחמה ז"ש כאן קטר יקטירון כיו' החלב ר"ל כפי היום והזמנה של החמה מחממת החלבים ומסריחתן כן היה ראוי שקטר יקטירון בזריזות כיום שהיום החם ראוי להקטיר בן החלב יותר בזריזות ובזה אפשר להבין באופן שני כפל קטר יקטירון כיום שאמר האיש לנער הכהן בשלמת בשאר הימים אפי' שיהיה קטר בעצלה אין בכך כלו אכן ביום החם יקטירון היום בפי' היו' השם בך צריך שיקטירון מהר ואח"כ יקח לך כאשר תאוה נפשך מוכיח מה שפירשתי בבי תבב לי בשר לצלות שיש בשר מיוחד לצלי יותר מזולתו ז"ש כאן קח לך כאשר תאו' נפשך מאחר שיקטירון החלב תזכה במהגות ולא תצטרך שההנהגה לך אבל אתה קח לך בשר כאשר תאו' נפשך לצלי או בזולתו ואמר ואם לא לקחתי בחזקה ר"ל ואם לא היה לבי בטוח שעתה תתן הנה כבר לקחתי מאז בחזקה ובזה מובן שלא אמר אקח בחזקה אלא לקחתי חזקה · ומהוך דברי רש"י ז"ל שכתב בסמוך בפסוק וגדעתי את זרעך וכו' מוצו שבחזקה פי' בחזקת הבדי' שני תהן להם שחשבו שלא תיעקר לעו' כהונה גדולה ממשפחתם וזהו בחזקה :

ותהי חטאת הנערים גדולה כו' זכרתי מה שאחז"ל שמקושר עם מ"ש לקחתי בחזקה דהיינו הרמת יד ונקרא חוטא המרים ידו על חבירו וזהו דסמיך ותהי חטאת הנערים גדולה ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב ותכי' חטאת הנערים חשבו המפרשים שהנערים שזכר כאן הם בני עלי והם מה שאמר כי נאצו האנשים את מנחת ה' וכפי הפשט לא אמרו כי אם על נערים הכהנים זכר שהיתה חטאתם גדולה בעיני ה' במה שהיו חומסים את הבעלי' ומבזים את עבודת המקדש ואמר שחטאת הנערים האלה גדלה ומשכה מהם בגללו האנשים את מנחת ה' ר"ל קרבנותיהם והאנשים הם הכהנים בני עלי שלהיותם מנהלי' את מנחת ה' היו הנערים עושים במעשיהם וחוטאים ג"כ לה' מאד א"כ הנערים הם נערי הכהנים והאנשים הם הכהנים בני עלי אשר היו סיבת הרעה הגדולה ההיא ע"כ : ולע"דן כי הנערים הם נערי הכהנים הנזכרים בפסוקים הקודמים שהיה בא לקחת בשר חי לצלי קודם הקטרת חלבים והנער הבא לקחת בשר מבושל יותר מכשיעור ... הם אשר והמונה ... שלא היכבו' מאכיד מעשה הנערים

בעיני בני אדם כי אם חטאת בעלמא שבזה היתה חטאתם גדולה מאד את פני ה' כלומר לפני השי"ת נגלו תעלומות מעשיהם והיתה חטאתם גדולה מאד לפניו יען שלפניו נגלו לבות האנשים מביאי המנחה וראה ללבב שנאצו את מנחת ה' יען שראו האנשים המנחה עומדת הקומץ לזבובים והחלב מסריח שטוח לחמה כנזכר לעיל בדברי הז"ל בתורת כהני' כמו שהבאתי בפסוק גם בטרם יקטירון מהגלות זה את פני ה' נמשך שתהי חטאת הנערים גדולה לפניו ית' עם היות לעיני בני אדם חטאת הנערים :

ושמואל משרת את פני ה' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב ושמואל משרת להגיד שעם היות נערי הכהנים רעים וחטאים לה' מאד הנה שמואל עם היותו כמו הם הנערים בטבעם ילמדו זה מזה הנה שמואל לא למד הבה משרת את פני ה' ולא את כהן את פני עלי כדלעיל לרמוז שכבר היה מכוון לבו לשמי' ולא לעבוד את פני עלי לבד כמו שהי' בהתחלתו וזכר טעם היותו לוי היה חגור אפד בד ומגיד בזה שהכהנים בני עלי בזו וגיאלו כהונת' עם היותם אנשים ושמואל עם היותו נער ולוי שלא היה כהן משרת את ה' וכשירותו ומלבושיו כמו כהן באפוד ע"כ : ולע"דן לדקדק שלמעלה אמר את ה' וכאן אמר פני ה' ואפשר שלהיותו נער וענ"ו מתכבר במעלליו זך וישר פעלו ונער חגור אפוד בד בעכבסיסי כהן גדול בא בימים זה הייב להשתעשע בו השי"ת והיותו נגד פני ה' תמיד עיני ה' בו ז"ש כאן ושמואל משרת את פני ה' ואולי שירותו שהיה משרת את פני ה' הוא היותו חגור אפד בד כי זה היה מקבלו השי"ת במקום שירות וא"כ יהיה סוף הפסוק ביאור לתחילתו שאמר משרת וכו' וקשר פסוק זה עם הקודם הוא שחטאת הנערים גדולה מאד כי נאצו בו ושכב זה ג"כ היות שמואל משרת את פני ה' בו אשר בהשים זה לעומת זה יכריע הנערי' לכף חובה יותר על דרך באת אלי איש האלהים להזכיר את עוני בערך איש האלהים כך בערך חסידות שמואל גדלה חטאת הנערים מאד אם מצד הדברים עצמם היותם מכוערים ואם בבחינת ההעמדה והעברת פעולהם כנגד ערך מעשה שמואל הצדיק :

ומעיל קטן תעשה לו אמו כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק והוא ז"ל מפרש מימים ימימה ממועד למועד אמנם הרלב"ג מפרשו משנה לשנה שכתב ז"ל והיתה אמו עושה לו מעיל קטן וכו' ומהרי"א בשיטה הב' של הרד"ק שהיתה עושה לו מעיל קטן ר"ל במדתו והיה הולך וגדל ולכך תעשה לו א' מדי שנה בשנה ע"כ ועל השיטה הא' של הרד"ק הוסיף שיוע החכמינו ז"ל שמעיל א' היה לו מנערותו ואמו היתה מביאתו ברגל וחוזרת להוליכו ושנקבר במותו מעוטף בו וז"ש הבעלי' אוב מעוטף מעיל הה"ד תתהפך כחומר חותם וכו' ע"כ : ולע"דן לדקדק יותר כל אלו הסימנים שהו' בעלותה את אשה לזבוח כו' כי די שיאמר ועלת לו' מימים ימימה וכו' שכוונת חנה בכל מעשיה יחד לש"ש ומוכחה שבענין המעיל שלא היה להכבתה את בנה הבן יקיר לה אלא להיותו משרת את פני ה' כנו' בפ' הקודם עלה מסיק ומקשה ואו' ומעיל קטן תעשה לו אמו מקושר עם הקודם שלכבוד שירותו את ה' תעשה לו אמו מעיל תמיד כדי שלא יהיה ח"ו בכלל מסכאי הבגו מות משחז"ל על ת"ח שיש לו רבב בבגדו וזהו הו' והעלתה מימים ימימה בעלותה את השה בשניהם יחדיו בעלותה תכליתה לזבוח את זבח הימים ולא לראות את בניהם היו עולים וע"ז בא ההקש של בעלות' את השה ללמוד וללמד שכול' לש"ש :

וברך עלי את אלקנה וכו' אמר לו כל בנים שעתיד הב"ה ליתן לך יהיו מן הצדק' הזו ודכוות' ויעתר יצחק כו' עיין בילקוט ויש לדקדק מנא ליהו למדרש הכי ומי מכריח לזה · וגר' דקשיא ליהו ובפ' יתור אמר כי הי"ל וברך עלי את אלקנה ואת אשתו ישם ה' לך זרע כו' ועוד קשיא להו הו' וישם ה' לך זרע מן האשה הזאת לשון שימה דהי"ל יתן ה' זרע מן כו' ועוד קשה הו' זרע דהי"ל בנים ועוד שכבר היה לו זרע קודם מן האשה הזאת הוא שמואל א"כ לא יצדק הו' זרע מכל אלו הדקדוקים למדו שא' לו כל בנים שעתיד הב"ה ליתן לך יהיו מן הצדקה הזאת שבתיבת ואמר נרמז אמר לו כו' ובזה מובן ג"כ אומר לשון ישם ה' לך זרע ר"ל הזרע שכבר עתיד הב"ה ליתן לך שאינו צריך לומר יתן עוד אלא שישים אותו לך מן האשה הזו שע"י יבואו לך אות הנהוגים לך מאת ה' ובזה מובן לומר זרע מן האשה הזאת לרמוז ולכלול שכל מציאות הזרע כולו בנים שעתיד הב"ה ליתן לך יהיו מן האשה הזאת וכן גבי ודכוותה ויעתר יצחק כו' דרשו ג' עניני' הא' לשון ויעתר דלא קא' ויתפלל שמתוך דקדוק זה דרשו בב"ר דרשות הרבה · עוד דקדקו דהי' כוונת הכתוב בהו' לנוכח אשתו להודיע שהיה שוות באיתא וכיא שטוחה נגדן בזוית האחרת הי"ל ויעת' יצחק נוכח אשתו למ"ד לנוכח למה לי לעומת זה דרשו אחר שהתפלל יצחק על בנים וגעטה שיתן לי בנים כוערך עוד להתפלל תפלה כעתר הזו שמהפכת התבואה ממקום למקום · כך אלא יולדו מיצחק מאשה אחרת כי אם מאשתו זו רבקה וזה מורה למ"ד לנוכח לו' שאמר לפניו רבש"ע כל בני' שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזו · וכן גבי ודכוותה ויהי ביתך כבית פרץ כו' דרשו לשון מן הזרע אשר יתן וכו' לשון זרע דקא' שרצה לכלול כל זרע ולו' כל בנים שעתיד הב"ה ליתן לך יהיו מן הצדקת הזאת עלה בידינו דקדוק לשון הכתיב ישם ה' לך זרע הו' לשון שימה ישם ה' ולשון זרע ויתיר היבת ואמר · ורש"י ז"ל וברך עלי לשון הווה כו' ע"ש ועיין הרד"ק והרלב"ג ומהרי"א כי שהיה מברך עלי לאלקנה ולאשתו שנה בשנה על שילה מחללם איש חיל כיוצא בשמואל ז"ה תחת השאלה כו' ר"ל בעבור השאלה ששאלה מהש"י ששבבה לידה שמואל ראוי בו בעבור זה ולכך היה מברכה תמיד שיתן ה' לך עוד מן האשה הא בנים אחרים כיון שסבבה ליד שמואל כי בלי ספק חסידות הנע' הי' מפאת אמו שהיה חסיד בשמים אשה יראתה' ע"כ ולשיטתו ק"ק הו' אשר שאל לשון זכר דהי"ל אשר שאלה דבשלמא להרד"ק והרלב"ג שפי' אשר שאל כל א' מהם ניחא ומה"ש למקומו למד מהרי"א שהרמת לאוד והוא מקו' חנה ורמה לאוד והוא מקו' אלקנה ועליו אמר והלכו למקומו או בהפך אלקנה מהרמתה וחנה מהרמה וכוונת הפ' לו' והלכו למקומו מקושר עם הפ' שאחר זה כי פקד ה' כו' לו' שהלכו למקו' שמחים ובטוחים כי פקד ה' כו' ע"כ תורף דבריו ז"ל : ולע"דן לדקדק יתור ואמר וכן לשון ישם ולו' אשר שאל ולא אמר אשר שאלה כי תבה היא בשאלם ואלה ביעלי קדוש ה' לא ירבה שיחה עם חנה כי אם הרבה שיח' עם האשה אבל

אגור אפוד בד׳ ת״י כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנ׳ בנות המלך הבתולות מעילין כרדוטין והרג׳ ומעיל קטן כתשמעו זעיר דומה לי כי המעיל נעשה בתכונות שונות יש מעיל לעטיפה וכן מעיל שמואל שנאמר והוא עוטה מעיל וכן היה מעיל כהן גדול הבגד העליון שהי׳ עוטה אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשות והיה מלבוש עשוי בתכונת מלבושי הנשים וכן האפוד עשוי בתכונת שונות של כהן גדול היה עשוי בתכונ׳ הכתובה בתורה ואפוד של פשתן היו חוגרים אותו העובדים את יי׳ והיו משתנים בו משאר בני אדם ואותו היו חוגרים בין כהן בין לוי בין ישראל כמו שכתוב בכהנים וימת ביום ההוא שמנים וחמשים איש נושא אפוד בד וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד וכן דוד כשהיה בעבוד׳ האל לפני הארון חגור אפוד בד כמו שכתוב ודוד חגור אפוד בד: ומעיל קטן עשתה לו׳ המעיל שהיה עוטה במועד לכבוד היום ובאמרו קטן כלומר במדתו והוצרך לומר זה כי לא מנהגם לעטות מעיל את הגדולים אבל הקטנים לא וזה מרוב אהבתה אותו וכי היה נשרת את פני ה׳ עשתה לו מעיל ולא היתה מניחתו אצלו כדי שלא יעטה אותו בימי החול אלא ממועד למועד לכבוד היום והוא היה נער ולא היה נשמר מלטנפו לפי׳ היתה מעלה אותו לו במועד ומחזיר׳ אותו עד מועד אחר: תעשה׳ כמו עשתה ורבים כמוהו או אמר תעשה כי לא עשתה לו מעיל אחד לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כןתעשה לו כמדתו מעיל: והעלתה׳ כפתחו הה״א והעי״ן להקל על קריאתם וקריא׳ המלה מלרע כי הטעם בת״יו: וברך׳ כן היה עושה בכל זמן שהיו עולי׳ היה מברך אותם ואומר להם שישים ה׳ להם זרע שיהיו עמה׳ כי שמואל כבר נתנוהו לה׳ ותחתיו יתן להם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל ולוי׳ כמו מיי׳ או יהיה פירושו תחת השאל׳ אשר שאלו כי כבר נתנוהו לה׳ והיו צריכין לבנים אחרים שיגדלו עמהם וישרתום לעת זקנתם וי״ת זרע בנין כשרין: למקומו׳ ולא אמר למקומם נראה כי הרמתה היתה מקומו ולא מקומ׳ כי חנה היית׳ משפחה מעיר אחרת: כי פקד׳ טעם לזה שאמר והלכו למקומו כלומ׳ הלכו בטוחין בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד ה׳ אותה: עם ה׳׳ משמש כתרגומו קדם ה׳: זקן

חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃ וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה־
לּוֹ אִמּוֹ וְהַעַלְתָה לוֹ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה
בַּעֲלוֹתָהּ אֶת־אִישָׁהּ לִזְבֹּחַ אֶת־זֶבַח
כ הַיָּמִים׃ וּבֵרַךְ עֵלִי אֶת־אֶלְקָנָה
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאָמַר יָשֵׂם יְהוָה לְךָ זֶרַע
מִן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת תַּחַת הַשְּׁאֵלָה
אֲשֶׁר שָׁאַל לַיהוָה וְהָלְכוּ לִמְקוֹמוֹ׃
כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד
שְׁלֹשָׁה־בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל
הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם־יְהוָה׃
ועלי

אֲסִיר כַּרְדּוּט דְּבוּץ׃
וּמְעִיל זְעֵיר עַבְדָא לֵיהּ אִמֵּיהּ
וּמַסְקָא לֵיהּ מִזְמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד
בְּמִסְקַהּ עִם בַּעֲלַהּ לְדַבָּחָא יָת דְּבַח
מוֹעֲדַיָּא׃ וּבָרִיךְ עֵלִי יָת אֶלְקָנָה וְיָת
אִתְּתֵיהּ וַאֲמַר יְקַיֵּים יְיָ לָךְ בְּנִין כַּשְׁרִין
מִן אִתְּתָא הָדָא חֲלַף שְׁאֵילְתָא
דִּשְׁאֵיל קֳדָם יְיָ וַאֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ אֲרֵי
עַל דָּכְרָנָא דְּחַנָּה קֳדָם יְיָ וְעַדִּיאַת
וִילִידַת תְּלָתָא בְנִין וְתַרְתֵּין בְּנָן וּרְבָא
רַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ׃
ועלי

וברך ג׳ בקריאה וסי׳ וברך את לחמך ואת מימיך׳ וברך פרי בטנך ופרי אדמתך׳ וברך עלי את אלקנה ואת אשתו׳ ונמסר גם בסדר משפטים:

רשי

מעיל קטן תעשה לו אמו׳ משנה לשנה: וברך עלי׳ לשון הוה הוא מברכו היה בכל שנה תחת השאלה אשר שאל לו בן ואומר לו ישים ה׳ לך זרע יהיה רצון שכל בנים שיהיו לך יהו מן כלדק׳ הזו והרי זה מקר׳ מסורס: אשר

רלבג

והיתה עושה לו אמו מעיל קטן שנה בשנה ועליו היה חגור אפוד בד׳ שנה בשנה היה מברך עלי את אלקנה ואת אשתו שישים לו זרע מן האשה תחת השאלה אשר שאל לה׳ כל אחד מהם והלכו אחר זה למקום אלקנה וידמה שזאת הברכה היתה שנה בשנה מפני ראות עלי טוב תכונת הנער והיותו גדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים כמו שזכר אחר זה׳ עוד ספר כי עלי היה זקן ושמע החמס שהיו עושין בניו לכל ישראל מענין לקיחתם מהם הבשר שמבושל או הני באופן הקודם: ושמע

מנחה קטנה

ומעיל קטן תעשה לו אמו׳ שנה בלי ספק היה אלקנה אביו מספיק לו כל צרכיו ומלבושיו׳ כי משלו אחרים לא היה רוצה לבנות ובמלאכ׳ לא היה עוסק כי אם משרת את פני ה׳׳ אלא שסיפר הכתוב מלבד זה עשתה לו מעיל קטן לחיבת בנה. ולפי שאין רשות לאשה ליתן שלא מידיעת בעלה כי אם מתנה מועטת ע״כ אמר מעיל קטן ר״ל קטן בשווי׳ ואף גם זו לא נתנה כי אם מימים ימימה׳ ואפ״ה לא נתנה לו גם את זה כי אם בידיעת בעלה ע״כ אמר בעלותה את אישה וגו׳: וברך עלי וגו׳ לשון הוה׳ שזאת הברכה בירך עלי מימים ימימה עד שילדה שלשה בני׳ וגו׳׳ ואמר ישם ה׳ לך ולא אמר לכם כמו שאמר את אלקנה ואת אשתו כי אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש׳ והטעם לברכה זו כי אמר עלי כיון שה׳ נתן לה בן צדיק א״כ הגלוי׳ שתעמיד תולדות הרבה: ויגדל הנער שמואל עם ה׳ כל כמה שהי׳ גדול היה גדול ביראת ה׳ ובעבודתו: ועלי

פי׳ רבי׳ ישעיה

תחת השאלה אשר שאל לה׳׳ כי לא שאלה חנה בן אחד ולא יותר אלא שתעשה בנים ולא נגל פי שילדה שמואל היה מברכה עלי ברוח הקדש שיהיו לה בני׳ אחרי׳׳ וזהו שכתוב לפני׳ כי פקד מודיעה שנתקיימה ברכתו כי ברוח הקדש היה מברכ׳ כברכת יצחק ליעקב ויעקב לבניו׳ ושאל עולה על לב חנה ממש והגל דור שאול על פסם דוד:

כלי יקר

היה מברך לאלקנה שיתן לו ה׳ זרע מן האשה הזאת ולא שידבר עם חנה כי אפי׳ להעלות שמה על שפתיו לא היה מעלה ז״ש וברך עלי את אלקנה ואת אשתו ר״ל ברכה כולל לשניהם והיא ישם ה׳ לך זרע מן האשה הזא׳ שזהו פי׳ לוברך עלי את אלקנה כו׳ וז״ש ואמר ר״ל בדקדוק הלשון הזה של ישם כו׳ ובאו׳ ישם ה׳ לך כיון שיהיה זרע כשר בשימת עין טוב שיהיה לך דומה לך מן האשה הזאת בכשרה שיתדמו אל צור חוצבו אביהם ואמר אחר השאלה אשר שאל כי לפי האמת חנה שאלה ועלי הוסיף לשאול מאת ה׳ שאמר ואלהי יש׳ יתן את שאלתך אשר שאלת מעמו הרי ששאל עלי על שאלת׳ לז״א הפ׳ וברך עלי כו׳ שישים להם זרע התמורה ותחת השאלה אשר שאל עלי כי גם הוא של ונצטרף שאלתו זו עם שאלתה׳ או אפשר שאמר אשר שאל על חנה וכמו שפי׳ מהרי״א ז״ל ומה שלא אמר אשר שאלה אלא אשר שאל בלשון זכר לומר כי חנה בפועל הזה עשתה כזב שלא פנתה אל רהב׳ בחוטרא לידה ומרה לקבורה כדרך נשים אלא דרך איש לה שלא שאלה אותו לשום כניהו כי אם לעבודת הש״י ולז״א אשר שאל לה׳ ר״ל ששאל לשם ה׳ ועבודתו ואין זו דרך נשים כי אם דרך איש שלם כאמור וזה הוא אשר שאל:

כי פקד ה׳ את חנה חז״ל אמר יש פקידה לבכורות שנא׳ פקוד כל בכור זכר יש פקידה לבנים שנאמר כי פקד ה׳ את חנה יש פקידה כו׳ ובפסיקתא זש״ה מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו כשם שהמצרף הזה מכנים את הכסף בהם ואת הזהב לכור כך הב״ה צורף את הצדיקים כל א׳ וא׳ לפי כחו וכן אתה מוצא שרה צרפה הב״ה כ״ה שנה משבאת לא״י ורבק׳ אף היא צרפה הב״ה לפי כחה עשרה שנה ואף חנה צרפה הב״ה י״ט שנים שהיה עמו עשר שנים ולא ילדה ונטל פניני׳

ושמואל מלד עצמו הרי ג׳ וד׳ שילדה הרי ז׳ אלא שדייכו לו׳ ששמואל כשני׳ ובפרט כמשה ואהרן׳ עוד הפ׳ שנאמר שאלה הה׳ לר״י הוו מלבד שמואל ויוכיח הפ׳ כן בהו׳ וברך עלי כו׳ וא״כ כי פקד ה׳ את חנה ותהר ותלד ג׳ בנים וב׳ בנו׳ פקידה מחודשת אחר הברכה כמצא שהיו ה׳ מלבד שמוא׳ ושמואל שקולה כב׳ הריז׳ ומדברי מהרי״א נראה שמפרש כן בפשט הפ׳ שהיו אלה הה׳ זולת שמואל כמו שאזכיר בסמוך בס״ד וידוקדק בזה או׳ א״כ גבי ר׳ נחמיה או׳ ה׳ ילדה שגר׳ שהוא מיותר אלא נראה שכיון לו׳ שסיטה זו של ה׳ מדה מוחלפים השיטה מהה׳ ילדה הנז׳ בדברי ר״י והעפ״י שמהדמה הוא בלשון מתחלף הוא בענין ולכך הוצרך ר׳ נחמיה לשני בני שמואל שימלאו מספר ילדה ז׳׳ וגבי רבנין שילד׳ לו׳ ה׳ ילדה שחוזר לראש ובשיטה ר״י שהיו חמשה זולת שמואל אלא שכיון שנתעברה מהחמשה היא ב׳ בני פנינה הנותרים נוטים למות והתפללה חנה עליהם ומלולו כדמסיק בסוף המא׳ וכשנולד הששי מכ״ם שלא יארע עוד תקלה בבני פנינה כיכבר בטלה הגזרה מהחמישי ואילך׳ או אפ׳ עוד שכשנולד שמואל הצדיק לא אירעה תקלה בבני פנינה והשכל מחייב כן שלא יתגלגל חובה בעת לידת צדיק כמוהו וכשנולדו הה׳ אחריו מעת הפקידה הזו של כי פקד ה׳ את חנה כו׳ בעת ההריון הה׳ נטו למות שני בני פנינה אלא שחנה התפלל עליב׳ אשר אפשר לו׳ שחנה מצאה פתח תקוה פתוח לפניה להלין כיון שנילולו בעת לידת שמואל אין ראוי שימותו כעת וברוך היודע׳ ורבנין אפ׳ לומר עוד שיטה אחרת יותר פשוטה בהה׳ ילדה עם שמואל ובשני בני פנינה נשלם מנין ילדה שבעה ולפי זה דוקא לר׳ יהודה הוא שנולדו חמשה זולת שמואל׳ עלה בידינו מהמאמר הזה פירש בפ׳ כי פקד ה׳ את חנה שזהו הפקידה היא י״ט שנה

רדק

זקן מאד · אמר זה להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה מרוב זקנותו לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושים בדברי הכהונה ואע"פ שכהן אינו נפסל בשנים אם הזקין בשנים הרבה שירתת הוא נפסל ועל עלי נאמר זקן מאד מאד מלמד שהגיע לעת הרתת : ישכבון · כמשמעו ויש מרבותי' ז"ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהם אלא ע"י שהיו מעלות קרבניהן לשילה והיו הם משהים אותן ומלינים אותם חוץ לבתיהם לילה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו שכבום : הצובאות · הנשים היולדות הבאות לשילה בקרבן כמו שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן וקראו בלשון צבא וכן בלויים הבאים לעבודת אהל מועד אמר לצבוא צבא לפי שהבאים לעבודת האהל לביתו באים צבא וחיל שנאספין מזה ומזה לבא שם וכן הנשים היולדות נאספות להביא קרבנותיהן לפיכך אמר הצובאות וכן אמר במראות הצובאות והתרגום בשניהן דאתיין לצלאה · ומה שאמר בשניהם פתח אהל מועד לפי שלא היו נכנסות הנשים באהל מועד וקרא בית ה' אשר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא היריעות מלמעלה : העם · שהם הבאים לזבוח גם בני עיר שילה : מעבירים עם ה' · שאתם מעבירים עם ה' מלבא באהל מועד מפני החמס שאת' עושי' להם בקרבנותיהם וי"ת דרננין עמא דיי כלומר מעבירי' עם ה' קול עליכם ומרננים אחריכם : ופללו

<table>
<tr><td>

ועלי סיב לחדא ושמעית כל דעבדין בנוהי לכל ישראל וית די שכבין ית נשיא דאתין לצלאה בתרע משכן זמנא: ואמר להון למא תעבדון כפתגמיא האילין די אנא שמע ית פיתגמיכון בישין מן כל עמא אילין: לא כבר ארי לא תקנא שמועתא די אנא

</td><td>

ועלי זקן מאד ושמע
כב את כל־אשר יעשון בניו לכל־
ישראל ואת אשר־ישכבן את־
הנשים הצבאות פתח אהל מועד:
כג ויאמר להם למה תעשון כדברים
האלה אשר אנכי שמע את־דבריכם
רעים מאת כל־העם אלה: אל בני
כד כי לוא־טובה השמעה אשר אנכי
שמע

</td></tr>
</table>

רשי

אשר ישכבון · כמשמעו ורבותינו אמרו מתוך ששיהו את קנים' שהם היו ממתינות עד שהרואן קנים' קריבין מעלה עליהם כאילו שכבום: אשר אנכי שומע מעבירי' עם ה' · שמועה שעם ה' מעבירי' עליכם לשון ויעבירו קול במחנה מוציאי' עליכם קול שמועה לא טובה : ופללו

רלבג

ושמע גם כן את אשר ישכבון הנשים הצובאות פתח אהל מועד · וראוי שתדע שאין הכונה בזה הענין המשגל שאם היה הענין כן היה ראוי שיגנה הכתוב שבא לעלי בני עלי על זה החטא העצום ולא מלאכו שגנה אותם רק על החטא שזכר תחלה ולזה יהיה הרצון בזה כי הנשים הצובאות פתח אהל מועד אחר הבאתן קיניהן והם הזבות והיולדות הם היו מתעכלין בהקרבת קרבניהן באופן שהיו שוכבים וקיניהן לא קרבו ובזה האופן היו שוכבין את הנשים שלא הקריב' קרבנותיהן בדרך שיוכלו ללכת לבתיהן וזהו פירוש נאות מאד לפי הלשון ולפי הענין ובדרך זאת הבינו רז"ל זה הפסוק ר"ל שלא שכבו עמהן אבל היו עוכבות קיניהן · ואמר להם על זה עלי כי לא טוב' השמועה והקול שהיו מעבירין עליהם עם ה' כי הם היו חוטאים בזה לה' ובועטים בקרבנותיו באופן שזכרנו : אם

כלי יקר

ופללו אלהים · ישפטנו הדיין וי"ת אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקד' דייל וישמע מליהון ויפלי ביניהו' נר' כי פירוש פללו מתרגו' ובערת ופלי׳ : **מי יתפלל לו** · מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכנס למשפט בעבורו עם הש"י · ויש לפרשו לשון תפילה ובקשה על דעת יונתן שתרגמו כן ממן יבעיה וישתביק ליה : **כי חפץ ה' להמיתם** · על דרך השמן לב העם הזה והמר עד אשר אם שאו ערים וכן ויחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והטעם כי כשיגדיל האדם לחטוא ימנע האל ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והגשארים יראו וייראו אבל הרשע שלא הרב' לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצה לשוב ועליו נאמר כי לא אחפץ במות המת השיבו וחיו ואפילו ירבה הרשע לחטוא אם שב אל ה' בכל לבבו ומראה לבני אדם גם כן תשובתו שלימה ואוחז הדרך הטובה בכל נפשו ובכל מאודו באמת תקובל תשובתו שלימה ויהיה לו סיוע מאלהי התשובה אבל בוחן לבבות יודע האמת וראה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם ואפי' ישמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם הרעה ידע כי לא יעשו זה בכל לבם לפיכך חפץ שלא ישמעו לקול אביה' ויענשו וימותו ברשעם כדי שיאמרו בני אדם רשעים היו אלה וראוים היו לעונש הזה וצדיקו עליהם את הדין · ורבותי' הקשו אלו הפסוקים ואמרו כתיב כי חפץ ה' להמיתם וכתוב כי לא אחפוץ במות המת ותירצו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין : **הולך וגדל וטוב** · כמו שהיה גדל כן היה מטיב דרכיו וי"ת וטוב ושמיה טב : **גם עם ה'** וגם עם אנשים · כתרגומו והתקן אורחתי' קודם ה' ותירצין עובדוהי בגו בני אינשא : ויבא

רש"י

ופללו · לשון משפט כמו ונתן בפלילים : **אלהים** · דיין : **כי חפץ ה' להמיתם** · שכבר נחתם גזר דין הבל קודם שנחתם גזר דין נאמר כי לא אחפוץ במות המת · ויב[א]

כה שָׁמֵעַ מְעַבִּרִים עַם־יְהוָה׃ אִם־יֶחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים וְאִם לַיהוָה יֶחֱטָא־אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל־לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי־חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתָם׃ וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב גַּם עִם־יְהוָה וְגַם עִם־אֲנָשִׁים׃ ויבא

שָׁמַע דְּרָעַן עַמָּא דַיְיָ׃ אִם יְחוֹב גְּבַר לִגְבַר הֲלָא יֵיתוֹן לִקֳדָם דַּיָּינָא וְיִשְׁמַע מִלֵּיהוֹן וְיִפְלֵי בֵּינֵיהוֹן וְאִם קֳדָם יְיָ יְחוֹב גַּבְרָא מִמָּן יִבְעֵי וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימַר אֲבוּהוֹן אֲרֵי רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְקַטָּלוּתְהוֹן׃ וְרַבְיָא שְׁמוּאֵל אָזִיל וְסַגִּי וּשְׁמֵיהּ טָב וְתַקִּין אוֹרְחָתֵיהּ קֳדָם יְיָ וְתָרִיצִין עוּבָדוֹהִי בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ ואתא

וטוב ה' קמצין בקריא' וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן ... שמו שאול בחור וטוב · וימצאו מרעה שמן · הוספת חכמה וטוב · וסימ' בלשון ... גם שמואל טליא בתו יא רדש ואשכח חכמתא · ונמסר גם בריש וירא :

וטוב א' קמץ וסי' שמואל טליא בחירת יהם ואשכח חכמת' ·

רלב"ג

אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ר"ל ישפטהו הדיין וזה [illegible] את אשר עותו כי הדיין [illegible] קנאה על זה החטא כי לא [illegible] וירא' זכותו לפי מה שאפשר · ואולם אם לה' יחט' איש הנה אין בזה תקון כי אין שם שופט על זה זולת הש"י והוא יענשהו כי לו חטא ולזאת [illegible] זה דרך משל כאמרו כי אנכי ה' אלהיך אל קנא והיה בחטא זה ע"א שהיה החטא לש"י · והנה לא היו שומעים בקול אביהם לקבל תוכחת כי [illegible] להמיתם על אלו החטאים כדי שירחקו [illegible] ולא יפסידו כונת התורה בענין הקרבנות כמו שהיו כדב ואבי' לזאת הסבה כמו שבארנו לשבוי התורה · או היה זה הענין [illegible] להיותו סבת כל הדברים כאמרו ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה' או יהיה הרצו' בזה כי היה לבני עלי חטא אחד היה ראוי שיומת הש"י עליו אע"פ שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי וזה כי הם לא ידעו את ה' הספק מה שכיון בענין העבודה והנה אע"פ שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי היה ראוי להם כי הם לא הבינו בענין הקרבנות מה זבח ... עבודת הש"י ולא חשבו דהם תכלית את' זולת השמנת נופש וכבר דקדק' התורה שתהיה הכונה בהם לה' ולזה שרחיק שתויי יין מן הקרב' שאי אפשר שתהיה כונתם שלימה כ"ש אפשר לא ידעו את ה' ירחיקו מן הקרב' ולזה היה רצון הש"י מיתתו בני עלי כדי שידקדקו הבאי' אחריהם בכונת הקרבנות וידעו שאין הכוונה בהם השמנת נופש כמו שחשבו אלו : ויבא

כלי יקר

איש אלא ה"ק אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ימחול לו ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו תשובה ומעשים טובים עכ"ל · ופרש"י ז"ל והכתיב ופללו אלהים קס"ד ופללו לשון תפלה ופיוס שהב"ה מפייסו ומפללו ומכפר עליו מאן אלהים דיינא ודהי ופללו לשון וכתן בפלילים הדיין ישפוט ביניהם אי הכי דפללו דקרא לשון משפט כינהו אימא סיפא מי יתפלל לו מי ישפטנו במקום המקום וכי אין שלוחים הרבה למקום ליפרע ממנו הכי קאמר אי הכי כמי דפליל דקרא לשון פיוס והכי קאמר אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים לחבירו וירצהו אלהים ימחול לו ואם לה' יחטא מי יתפלל בעדו אם אינו שב מעבירות שבידו כך היה עלי הכהן מוכיח את בניו שישובו מרעתם ע"כ · ונ"ע דרש"י ז"ל כתב דפירש הגביא זה לבונו ופללו לשון משפט כמו ונתן בפלילים אלהים דיין ע"כ · כי דבריו אלה אינם כפי המסקנא דהא מסקינן דופללו לשון פיוס ותיבת אלהים אינו חול דיין אלא אלהים ממש וצ"ע · ובהבנת המאמר ולע"ד דהפילו לקס"ד ידעינן דופללו לשון דין משמע הוא וה"כ מאי פריך הכא תנן עבירות וכו' אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו אבל כשירצה את חבירו אז יום הכפורים מכפר לו שא"כ היכי קאמר אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים דפסיק והכי ופללו אלהים שידון אותו ואפי' כשירצה אותו והלא אם ריצה אותו לא יוכל האלהים לדונו כי ניתן למחילה · א"כ מהו ופללו ומשני מאן אלהים דיינא שהדיין דן ביניהם ולא ה' והאלהים לשון דיין אבל לא חידש בתיבת ופללו דבר כי גם לקס"ד לשון בפלילים הוא וניחא לפי' זה דלא קה' בגמרא מאי ופללו לשון דיינות כדכתיב בפלילים ומאן אלים דיינא מדלא קאמר אלא מאן אלהים דיינא לבד משמע שזהו הדוש לבד ותיבת ופללו כדקאי קאי דלעולם לשון דפלילים הוא ופריך אי הכי דתיבת אלהים חול הוא אימא סיפא דקרא אין לו הבנה דקאמר מי יתפלל לו והלא הוא עד והוא דיין ית' ויתי' א"כ מאי קאמר מי יתפלל לו דבשלמא אלו הייני מפרשים אלהים קדש ניחא דה"ק קרא כשב' בני אדם חוטא זה לזה עד האלהים ית' יבא דבר שניהם אימתו תבעת' ועדיו יבא דבר שניהם אמנם השתא דאמרת אלהים לשון דיינא היכי מסיק קרא ואם לה' יחטא מי יתפלל לו דהא האלהים ית' ידין אותו כדאמתו ז"ש אי הכי אימא סיפא ואם לה' יחטא איש לז"א אלא הכי קאמר וכו' שעוקר בתיבת אלא מה שהיה לו' עד עתה שהאלהי' הוא דיין ובשר ודם דלאו הכי הוא אלא הכי קאמר אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ודנו עד שקבל עונשו אז אלהים מוחל לו ושהים קודם אמנם אם לה' יחטא מי ידון אותו תחלה דדי שאח"כ תבוא סליחות השלהים הא אין לו תקומה אלא תשובה ומעשים טובים שזהו פלולו בחטוא לה' ואח"כ ג"כ אלהים ימחול לו · ולפי' זה תיבת ופללו לשון וכתן בפלילים הוא לעולם כדפרש"י ז"ל כאן אלא שעדיין קשה מ"ש אלהים דיין דלא קאי הכי למסקנת הגמרא וכמו שכתבתי וצ"ע · ועוד היה אפשר דכי קאמר אלא הכי קאמר ופללו אלהים מחול דעוקר פי' ופללו שעד עתה בין לקס"ד בין למסקנא היה מפרשו לשון דין וכתן בפלילים ועכשו עוקר ומפרשו לשון פיוס כדפרש"י ז"ל בגמר' כנז"ל וכן עוקר תיבת אלהים ומפרשו לשון קודש והיינו שאחר הפיוס לחבירו ה' ימחול לו · וקשה קצת לפי' זה דהכתוב קאמר מי יתפלל לו דפסיק וקאמר דליכא פיוס ואח"כ תשובה ומ"ע וא"כ העיקר חסר · ונראה כי גם בין אדם לחבירו כשיפייסהו האלהים מוחל ואפי' שלא יהיה הפיוס בהרטה מלב ונפש לז"א וה' לה' יחטא מי יתפלל לו דפיוס לפניו הו טיבל ושרץ בידו אינו מועיל כי לפניו נגלו כל התעלומות הה אינו מועיל אלא תשובה ומ"ע שהיא הרטה בלב שלם יפשפש הפלה כמגא דמאמר מי יתפלל פסק פסוק שאין פיוס בעוד החטא עומד עד שישוב וניחם אל האלהים ואפשר נרמזה התשובה באו' מי יתפלל שנאמר על התשובה אם עונות תשמר יה ה' מי יעמוד כי עמך הסליחה למען תורה וזהו ומי יתפלל אותו המי של מי יעמוד · ועל דרך האמת המי היא התשובה עלה בידינו מתוך הנז' לעיל ב' פי' בלשון ופללו הא' לשון פיוס והב' לשון דיינים וכן גבי מי יתפלל ג"כ שניהם ולקס"ד בגמרא אלהים לשון חול דיין ולמסקנא לשון קדש אלהים מוחל וסולח · וכאן בנביאים כתב רש"י כתב ופללו לשון משפט כו' ע"ש וכבר כתבתי הקושי אשר בזה דלא אתי כמסקנת הגמרא · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב והנכי מפרש הפי' לכל א' מהדעות בהיות ופללו לשון משפט או מלשון תפלה וכלד השוה שבהם היא היות אלאלהים קדש יאמר כפי הדעה הא' שפללו הוא מלשון משפט אם יחטא איש לאיש הנה ישפוט אותו האלהים כי יהיה האדם בעל דינו והאל ית' השופט והדיין אבל אם לה' יחטא איש מי יתפלל לו ר"ל מי יהיה נזקק להשפט עמו הנה בלי ספק יהיה בעל דינו הש"י ואיך יעמוד לבו התחזקנה ידיו במשפטו עם האלוה ית' שוה בשוה ויהיה התפלל התפעל מענין הפלילים והמשפט וכו' והביאו הרד"ק בספר השרשים בשרש פלל ואם נאמר שופללו אלהים לשון הפלה יהיה פי' כולם יחטא איש לאיש הנה ישוב האיש אשר חטא לו לכפר את הטאתו ולהתפלל בעד החוטא אל האלהים כמו שנ' ויתפלל בעדך וכו' וזהו ופללו אלהים ר"ל ופלל בעבורו אלהים אל האלהים אבל אם לה' יחטא מי יתפלל בעבורו אל האלהים כי אין לו איש בעל דינו שיכפר לו חטאתו ויתפלל בעבורו אל ה' ומפני זה יהיה מרוחק מן הכפרה וספר הכתוב שעם כל דברי עלי הטובים ולא ישמעו ויהיה עתיד במרור עבר כמו ולא שמעו כי חפץ ה' להמיתם ע"ד ויחזק ה' כנז"ל בדברי הרד"ק גם הביא דברי רז"ל כאן קודם גזר דין כו' והוסיף ובמסכת נידה כאן קודם תשובה כאן לאחר תשובה עכ"ל :

ולע"ד שכוונת עלי הוכיחם תוכחת מגולה שהעונות שלהם היו כוללים ב' דברים הא' בין אדם לחבירו שאין לו תקומה עד ישוב את הגזילה אשר גזל ויפייס את חבירו שהרי היו גוזלים הבשר בקחתו כאשר יעלה כמזלג והוסיפו על חטאתם פשע לה' בהקדים לקיחת הבשר ללא קו' הקטרת באיסורים גם במה שסברו שגזלו הבשר יש' מוסף לה' לסיבתה במזלו התחילו רבים אשר המקטיה רבי' אין מספיקים בידו לעשו' תשובה ועבירות שבין אדם לחבירו כמנע התשוב' עד שירצה חבירו ואלו עשו כן בכל יש' המביאי' קרבן ולא ידעו למי גזלו וכמה גזלו עד שישובו וניחמו ועוד שחוטין שיש' מוחלין להם על הבשר שלוקחים יותר משיעור ואינם יודעים שחוטאים כדי שיתנו לב לשוב אשר במנעו בהם דברים רבים מאותם שמנה הרמ"בם כו' דברים מעכבין את התשובה אשר כל אלו הסיבות גרמו כי חפץ ה' להמיתם שהרי אין בידם ספק לשוב בתשובה אין שעשו הדברים שאין מספיקין בידם לשוב כאמור ולז"א אם יחטא איש לאיש ופללו אלהי' ידין אותו אם לא ריצה את חבירו בעונש גדול ואם ריצהו ידין אותו בעונש קל אם מת קודם כפור ולזה כסוק תני סתמא ופללו לפי שהוא דין בין כשרצה את חבירו או לא ריצה אותו ואם לא יחטא ר"ל ואם ג"כ נוסף על חטא זה שחטא איש לאיש נוסף עוד שלא יחטא באופן שיהיה החטא כולל יחד בין איש לאיש ועם ה' ז"ש לה' יחטא איש שתיבת איש מיותרת אבל כיון לו' על האיש הא' שאמר יחט' איש לאיש ואם לה' יחטא איש הא' מי יתפלל לו שהרי גדול עונו כולל הוא בין אדם לחבירו ובינו למקו' והנה כן הוא עונכ' כולל ביניכם לאנשים רבים ועם ה' או אפשר יהיה פללו לשון פיוס אם יחטא איש לאיש ה' יפייסנו כשישאל ממנו מחילה ויא' לו אחר שאל ממך מחילה תמחול לו ואם גם כן לא יחטא האיש הא' ז"ש יחטא איש מי יפיי' בעדו שהרי הש"י קטיגורו ומי יתפלל לו וזה כיון ביתור תיבת איש כדלעיל · או אפשר כיון בתיבת איש לומר ואם לה' יחטא איש שהוא תימה גדול מאד שהחוטא כיותו איש רמה ותולעה ומאד האל אשר חטא לו רם ונשא מאד מי יתפלל לו ומי יפייסהו והגיע מעניינם שידע אביהם קשי ערפם וזדונם שלא ישמעו לקול אביהם ואפי' הכי הוכיחם כדי שלא ידי חובתו ע"ד הוכיח תוכיח את עמיתך ואעפ"י שבריא לו שלא ישמ' כדי שלא ישא עליו חטא ז"ש כאן ויא' להם אביהם אל בני וכו' אם יחטא וכו' ואעפ"י שהיה יודע שלא ישמעו לקול אביהם עכ"ז הוכיחם אביהם · ז"ש ולא ישמעו ולא אמר ולא שמעו · או אפשר שכיון באומרו ולא ישמעו כו' נוסף על העונות הנז' מבין אדם לחבירו ובינה למקום נוסף על אם יחטא איש לאיש שכ"ז גורם שחפץ ה' להמיתם :

והנער שמואל וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב והנער שמואל הולך וגדל בכל השלימיות וטוב עם אלהים שלא למד מבני עלי גם עם אנשים בני עלי שלא חשבוהו כמשפט הנערים מביא דבה אל אביהם עלי כדכתיב ויבא יוסף את דבתם רעה ז"ש גם עם אנשי' בני עלי כהנו ה' שלא חשבוהו כמביא דבה אל אביהם כי לבם נכון עמו : ולע"דן לדקדק אומרו גם עם ה' גם עם אנשים שהרי באומרו גם עם ה' נכללו האנשים ואם כן מהצורך עוד לו' גם עם אנשים ובמה שכתב מהרי"א ז"ל שאו' גם עם אנשים שעל בני עלי קאמר ניחא שבכלל גם ה' נכללו כל אנשי יש' שהיה טוב עמים' גם עם ה' ואו' עוד גם עם אנשים היינו בני עלי שגם עמה' היה טוב בלתי מביא דבתם רעה אל אביהם אמנם לפי הפש' שגם עם אנשים על בני יש' קאמר צריך ליישב זה ונאמר שמואל בתחלה רוח הבריות נוחה הימנו שהיה הולך וגדל וטוב עם בני אדם גם עם ה' עד שהיה רוח הבריות נוחה הימנו ורוח המקום גם כן ולפי שיקרה לפעמים בהדבק האדם אל ה' ועבודתו יגרום לו פרישות מבני אדם מרוב חסידותו ויגרום לו לבלתי היות רוחם נוחה הימנו באחרית ימיו לעומת זה אמר שמואל אפי' אחר שהגיע למדרגת השלימו' להיותו טוב עם אלהים עכ"ז החזיק גם כן במדת החסידות והיא להיות דעתו מעורבת עם הבריות ז"ש גם עם אנשי' שלא גרמה לו היותו טוב עם ה' לפרוש מן הציבור ומן האנשי' אבל היה טוב גם עם ה' גם עם אנשים ועוד אפשר שבתיבת וטוב גם עם ה' שהיתה חסידותו בינו לבין הבריות ובינו לבין המקום ז"ש וטוב גם עם ה' בבחינת הש"י ולומר גם עם אנשים שהוא מיותר הכי פירו' וגם עם אנשים כתגדל שמו ולא טבעו בעולם כמו הולך וגדל וכו' באופן שהיה טוב עם בני אדם ועם ה' וגם זה מפורסם וידוע עם אנשים הללו :

ויבוא איש האלהים אל עלי וכו' בילקוט והוא מסדר עולם זה אחד מעשרה שנקראו איש האלהים אלקנה נקרא איש האלהים שנא' ויבוא איש אלהים אל עלי וכו' ע"כ הרי פירשו שאלקנה הוא זה האיש האלהים ומאמר הנגלה נגליתי רשב"י אומר בא וראה כמה חביבין ישראל על הקב"ה שבכל מקום שגלו גלתה שכינה עמהם שנאמר הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וכו' ע"כ שהרי או' שנגלה ב' במצרים ובכפל הנגלה נגליתי ר' שמוא' בר נחמני בשם ר' יוחנן ב' גליות נגליתי הנגלה נגליתי אחד להוציא בניך ממצרים וה' ליתן כהונה לבניך ואתם מורדים בי ר' ור' תנחומא ור' [illegible] ור"ח בשם רבי יוחנן מלינו שטמא טהור עצמו מפני כבודן של צדיקים ובמצרים היכן נגלה עליו ר' ברכיה בשם רבי ח' בו מתוך פלטרין של פרעה ע"כ · דקדקו לומר לבית פרעה שכיון לו' שמתוך בית פרעה שהוא מקום טומאה יותר מכל מצרים ז"ש לבית פרעה שמשם נגלה אליו ה' והיא נבואת עוד נגע אחד אביא על פרעה כו' שנאמרה לו בתוך פלטרין של פרעה לפי שאמר לו אל תוסף עוד ראות פני וכו' ורש"י ז"ל והרד"ק והרלב"ג ומהרי"א כולם ביארו ויבא איש אלהים שהוא אלקנה כנז"ל בדברי חז"ל ומ"ש הנגלה נגליתי עיין רש"י ז"ל ולפי' הה"א ה"א השאלה · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ומהרי"א ז"ל כתב ג"כ ויבא איש אלהים אלקנה או פנחס כדברי הרלב"ג וה"א הנגלה נגליתי ה"א השאלה כמו ה"א הבמחנים אם במבצרים היתה זאת בימיכם ואמר אם נגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים ואמר זה על אהרן ראש הכהנים כי למשה לא נגלה אלא בהר סיני ובחור אותו מכל שבטי ישראל

מנחה קטנה

[illegible]

פי' רבי ישעיה

מעבירים עם ה' · חיו דרכיו [illegible] : אם יחטא איש לאיש ישפטנו הדיין ויפייס את התובע אבל אם יחטא איש לבורא מי יפייס לבור' ויתפלל בעדו שימחול לו אם לא ישוב החוטא מדרכו הרעה · ונפל דבשו' [illegible] ופללו להקל :

וַיָּבֹא אִישׁ־אֱלֹהִים אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פַּרְעֹה׃ וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחִי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לָשֵׂאת אֵפוֹד לְפָנָי וָאֶתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת־כָּל־אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לָמָּה תִבְעֲטוּ בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן וַתְּכַבֵּד אֶת־בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית כָּל־מִנְחַת יִשְׂרָאֵל לְעַמִּי׃ לָכֵן נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר אָמַרְתִּי בֵּיתְךָ וּבֵית אָבִיךָ יִתְהַלְּכוּ

(גליון: ס"א הנגלה · ב' מטעי' · כ"ד · ט' כתיב יו"ד · ל' יו"ד וכל סוס קרס דכו' · ל' · ה' · ל · ג' מל')

וַאֲתָא נְבִיָּא דַּיְיָ לְוָת עֵלִי וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִתְגְּלָאָה אִתְגְּלֵיתִי לְבֵית אֲבוּךְ כַּד הֲווֹ בְּמִצְרַיִם וּמְשַׁעְבְּדִין לְבֵית פַּרְעֹה׃ וְאִתְרְעֵיתִי בֵּיהּ מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי כָּהֵין לְאַסָּקָא קוּרְבְּנַיָּא עַל מַדְבְּחִי לְאַקְטָרָא קְטוֹרֶת בּוּסְמִין לְמִלְבַּשׁ אֵיפוֹד לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי וִיהָבִית לְבֵית אֲבוּךְ יָת כָּל קוּרְבְּנַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לְמָא אַתּוּן אַנְסִין בְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּבְקוּרְבְּנֵי דְּפַקֵּידִית לְקָרָבָא קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְּשִׁי וְיַקַּרְתָּא יָת בְּנָךְ קֳדָמַיתָא לְאַכְלוּתְהוֹן מֵרֵישׁ כָּל קוּרְבַּן מִנְחַת יִשְׂרָאֵל דְּעַמִּי׃ בְּכֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל מֵימַר אֲמָרִית בֵּיתָךְ וּבֵית אֲבוּךְ יְשַׁמְּשׁוּן

רש"י

ויבא איש אלהים · זה אלקנה : הנגלה נגליתי אל בית אביך · מכאן שנתנבא אהרן במצרים ומה היה הנבואה היא שנאמרה ביחזקאל ואומר אליהם איש את שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו : הנגלה נגליתי · הידעתם כי המובא הזאת והגדולה כזאת נתתי לאהרן: אשר צויתי מעון · כאשר צויתי במעוני; להבריאכם מראשי' וגומר · הרי זה מקרא מסורס ותכבד את בניך ממני לעמי לעיני עמי כבדת את בניך ממני ומהו הכבוד להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל קדמה סעודתם לסעודתי כמה שנאמר גם בטרם יקטירו' את החלב וגומר : להבריאכ' · לשון סעוד' כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם : לעמי · מוסב על ותכבד את בניך ממני הראית' לעמי שאת'כבדי' ממני ובמה הראית' להבריאכם מראשי' מנחתי : אמור אמרתי · שני פעמי' פסקתי גדולה לבני איתמר בבני גרשם ובבני מררי נאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן ועלי מבני איתמ' היה זו ראיתי במדרש שמואל · ולש"ון הג"ון מז"ה שמע"תי · אמר אמרתי ביתך ובית אביך וגו' · מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנאמר והפשט אהרן את בגדיו וגומר ובימי פלגש שפקרו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פנחס וכיוצא בו שהיה להם לסבב מעיר אל עיר ולהוכיח' נטלתי הכהונה גדולה מהם ונתתיה לך שמבני איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו עד עולם : כי

רד"ק

ויבא איש האלהים · רבו' אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל כי נביא היה והיה מכלל ארבעים ושמנה נביאים שנתנבאו לבני ישראל: הנגלה · מקור בתשלומו עם נ"ון כפעל כמו נשאל נשאל דוד וה"א לתמיהה והמפרשים פירשו הה"א לאמת הדבר כפשוטו של הענין וכן ה"א הרצחת גם ירשת ואדוני אבי ז"ל פירשו לתמיהה והוא קשור עם סוף הענין וכן ה"א הנגלה נגליתי אל בית אביך ובחו' אותו כדי שתבעטו בזבחי ובמנחתי למה תבעטו בזבחי והנכון בעיני כי תבא זאת הה"א לתחלת הדברים לשמוע התשוב' ואע"פ שהדבר ידוע וכן במלות השאלה כמו אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים וכן הה"א שהיא לשאלה גם כן כמו הנגלה נגליתי וכן הרצחת וגם ירשת המן הסלע הזה הראית כי נכנע אחאב : אל בית אביך · אהרן ומשה שהיו נביאי ה' במצרים : לבית פרע' · כתרגומו ומשעבדי' לבית פרעה : לעלות על מזבחי · משפטו להעלות מבניין הפעיל כלומר להעלות עולות : למה תבעטו בזבחי · כי המבזה הדבר בועט בו ברגליו כך אתם תבזו הזבח והמנחה שתראו שאינה באים הזבחים והמנחות אלא להבריאכם והנה זה בזיון הקדשי' ובאילו תבעטו בהם ותרחיקוה כי בעבורכ' נמנעים ישרא' מלהביא: אשר צויתי מעון · כלו' במעוני וכן הנמצא בית ה' כמו בבית ה' · ותכבד שלא גערת בהם ולא מנעתם מעשות הרעות: להבריאכם · ולא אמ' להבריאם כי אף על פי שלא היה עלי אוכל ממה שהיו בניו אוכלי' ופירוש להבריאכם להשמינכם וכן ועגלון איש בריא מאד : לעמי · הלמ"ד כלמ"ד הרגו לאבנר והשליש לאבשלום : אמור אמרתי · במדרש מתחילה נתתי כהונה לאלעזר הכהן ובניו שנאמ' והלבשת אותם את אלעזר בנו ובימי פלגש בגבעה שפקרו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פנחס ואלעזר ושאר הכהנים שהיה להם לסבוב מעיר אל עיר ולהוכיחם ולא עשו כן לפיכך נטלתי כהונה גדולה מהם ונתתיה לך שאתה מבני איתמר והמרתי שיתהלכו ביתך ובית אביך לפני עד עולם עתה חלילה לי כי מכבדי אכבד ובוזי בני פנחס שכבד אותי בשטים :

רלב"ג

ויבא איש האלהים אל עלי · אמרו שהוא אלקנה אולי היה זה מקובל אצלם והנה לא מצאנו לו נבואה במקום אחר ואפשר שנאמר כי הוא פנחס כאן הענין בנבואות הנזכרות בספר שופטים וידמה שפסקה נבואה מעלי מצד הזקנה ולזה הוצרך שיבא לו איש האלהים : הנגלה נגליתי · אין הה"א ה"א התימה אבל הוא ה"א האמתות כמו ה"א הלבן אשה שנה כמו שפירשנו שם וכבר נגלה הש"י לאהרן בהיות ישראל במצרים והיה מוכיח ישראל כמו שנזכר בספר יחזקאל ולזה אמר הש"י הנה השפעתי לאהרן שפע הנבואה ולא הספיק זה אבל בחרתי אותו לכהן מכל משפחות ישר' להקריב על המזבח ולהקטיר על המזבח הפנימי ולשאת לפני בגדי כהונה גדולה להשרות עליהם רוח נבואה באמצעות האורים והתומים ואני עשיתי להם כל הטובה הזאת ולמה אתם בועטים בזבחי ובמנחתי אשר צויתי במעון שתהיה במעון הידוע ואחר זה תזכו במתנות משולחני ואתה מכבד את בניך ממני וזה שהם לוקחים תחלה מהזבח והמנחה קודם שיקריבו אותם כאילו היה הרצון להשמינכם מראשית כל מנחת ישראל שהיה ראוי להיות לי בעבור עמי שיקחו בו תועלת כמו שבארנו בדברינו לדברי התורה ואתם משימים התועלת בכוון לעמי בזה הענין להשמינכם : והנה יקחו ישראל תועלת במה שיאכלו הכהנים כשיסתפקו בו באופן הראוי כי הם יורו משפטי הש"י ליעקב ותורתו לישראל : מכבדי

כלי יקר

ישראל ר"ל ואם בחרתי אותו מכל שבטי ישראל לא היה זה להיותו אדון ומושל והולך בחצר בית פרעה וזהו או' לבית פרעה אבל בחרתי אותו לכהן לי בענין הקרבנות לעלות על מזבחי ואם לענין הקטרה להקטיר קטרת ואם בענין האורים ותומים לשאת אפוד לפני ובעבור העבודה והשררה ואתנה לבית אביך את כל אשי ישרא' ומאחר שהוא כן למה תבעטו בזבחי וכו' עד כאן : ולע"דן לדקדק כפל הנגלה נגליתי גם אדקדק אומרו בהיותם במצרים שלא אמר בארץ מצרי' ואמר לבית פרעה ואפשר שהוא לשון ה"א השאלה ור"ל האם נגלה נגליתי אל בית אביך רוצה לומר שני מיני גלויים היו שם במצרים לבית אביך עמרם והאחד לאהרן וזה היה בהיותם מטומעים במצרים במצריים ובגלוליהם אשר אז נגליתי אל בית אביך להוכיחם כאמור שם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל הטמאו שזהו אומרו בהיותם במצרים ר"ל בהיות מטומעי' ומעורבים בתוך גלוליהם ועל זה בא גלוי האחד הרמוז בתיבת הנגלה והגלוי הב' הרמוז בנגליתי מוסב ומקושר עם לבית פרעה שנגליתי אליו ע"י משה ואהרן שגם הוא מבית אביך הוא משה ואהרן נגליתי עליו לכלות בית פרעה במכות וז"ש לבית פרעה ולהיות נבואה זאת פורענות ותוכחת לעלי לא נגלה עליו השם יתברך מענותנותו ולא דבר בו פה אל פה אלא ע"י שליח והיא האלהים עם היותו לו נביא ה' :

ובחור אותו מכל שבטי ישראל חז"ל אמרו ברבה אשרי מי שבחרו אעפ"י שלא קרבו וכו' ואהרן בחרו וקרבו שנ' ובחור אותו וכו' ואתה הקרב אליך וכו' ובכלי חמדה ביארתי המאמ' הזה ובילקוט בשם תנחומא הביא אשרי אהרן בכפליים שבחרו וקרבו שנאמר ובחור אותו מכל שבטי ישראל וכתיב ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך לכך נאמר אשרי תבחר ותקרב ע"כ והרד"ק ז"ל להעלות על מזבח משפטו להעלות מבנין הפעיל כלומר להעלות עולות ע"כ ודברי הרלב"ג נזכרו בפסוק הקודם · גם דברי מהרי"א ז"ל : ולע"ד מדוקדק או' ובחור אותו כמו שא' חז"ל שאהרן נבחר ואחר כך נכהה שנ' ובאהרן התאנף ה' ואחר וקרבו שנאמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וכו' כ"ז נראה לי שכיון באו' ובחור אותו לשון מקור כלומר תמיד אני בוחר אותו והיה נבחר מקוד' וזהו או' משבטי ישראל יסרא' שבא כי הקדישו לי לשמי באו' וכל אשר אהן לי עשר אעשרנו לך ובחור אותו מכל מאז היה לי והוספתי בו קדושה ליחדו לכהן שיהיה לו רשות לעלות על מזבחי ולדרוך במזבח דלאו אורח ארעא במלך ב"ו לדוש ברגליו השלחן ולאהרן נתתי רשות לעלות על מזבחי רק שלא יעלה במעלות וכו' כדכתיב אשר לא תגלה ערותך עליו והתכלית בעליה להקטיר קטרת חלב או סמים שהכל בכלל להקטיר קטרת ולפי' זה ניחא או' להקטיר דלמפרשים הי"לל ולהקטיר בוא"ו ומוסיף על ענין ראשון גם ניחא דכתיב לעלות על מזבחי ולא כתב להעלות ומ"ש לשאת אפוד ולא אמר ולשאת בוא"ו לפי שהזכיר ב' ענינים הא' בלומרו לי שר"ל לי לשמי לתהלה ולתפארת והב' לכהן והיינו דלא כתב לכהן להורות שהם ב' ענינים ופי' מאי דסליק מיניה לכהן דהיינו לעלות על מזבחי להקטיר וכו' שהוא ענין שירות ועבודה וכיהון כ"ש לכהן · ואח"כ פי' מאי דפתח ביה והוא תיבת לי שהוא לכבוד ולתפארת ז"ש לשאת אפד לפני ואתנה גם כן לבית אביך את כל אשי ישראל שזה בכלל תיבת לי ולי לשמי יהיו כל אשי ישראל ר"ל שיזכו בחלקם משולחני שלחן גבוה קא זכו :

למה תבעטו בזבחי וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ומהרי"א ז"ל כתב שכלל עלי בכלל תוכחה זו לפי שלא מיחה בבניו לרדותם במקל שלא הוכיחם כי אם בדברי' קלים דברי' בעלמא ורבי' מאד לכך אמר אליהם ועלי בכלל למה תבעטו להבריאכ' וכו' כמו עד הנה מהכת' שבכלל משה ובמלת לעמי פי' קרוב לדברי הרלב"ג שהכוונה בקרבנו' לעמי ר"ל לכפרת עמי והם חשבו שהתכלית להשמינכם ע"כ תורף דבריו · ולע"דן לדקדק או' תבעטו בש"בא התה הבית שהי"לל תבעטו בפתח התה הבי"ת אבל כיון לומר שאעפ"י שהם מבעטים בזבחי ובמזבחי לפי האמ' בכם ובעצמכ' הוא הביעוט שאת' הבעטו והמתבעטי' כדמסיק ובוזי יקלו · ואשר כי תגלית המנח' הזבח הוא כהשתעבדו' עידה שבבי' בזה שיון להו"י ז"ש בזבחי ובמנחתי

אשר צויתי הבאתם כדי שע"י יתקשרו העולמות ויהיה הבית הזה מעון ובזה מדוקדק שלא אמר במעון או יאמר אם הבית הזה מעונר"ל מעון להשי"ת א"כ איפה איך תבעטו בזבחי ובמנחתי לעיני שאני דר כאן ואם מעון הוא היה מורא ויראתו שנטויהם במנות מקדשי תירא לני ה' : ואמר ותכב' את בניך ממני להבריאכם כו' אמר אין בניך עושי' כענין המשל גייפה בחזרין ומחלק' לביישי' הם נוטלי' מראשית כל מנחת ים' ומהמובחר כדי להבריא' לעמי ר"ל כדי לעשות סעודה לעמי ולהאכילם מראשית כל מנחת ישר' כדי שיתכבדו בשם נדיבות באופן שהיו חומסים כאשר יעשה המזלג ומראשית כל מנחת ישר' המביאים כדי ליתן לעמי ולהם באופן שבניך נוטלים מהבלתי ראוי ממנו ויותר מכשיעור כדי להאכיל לאוהם מעמי הבלתי כדאי' באופן שנאסך בא הבשר להם ובהבל ילך ואין זה הראוי ודרך הללה נוכל לרמוז כל באו' ותכבד את בניך ממני שאין כי' ממני יותר ממני אבל פי' כיבדת את בניך ולא מכיסך כי אם ממני ומכיסי כבדתם בקרבנו' ובמנחותם ולשון להבריאכ' לפעתי לשון סעודה כפרש"י ז"ל הנז"ל וכן הרגם לאכלותיהן לשון הכיל' והוצי' עלי מן הכלל שתרגם לאכלותהון ולא תרגם לאכלותכון :

לכן נאם ה' אלהי ישראל ברמשית רבה כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו אמ"ר ירמיה בן אלעזר האמי' הב"ה על כבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו כתיב כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו ע"י אחרי' בכבודו של צדיק כתיב והברכה מברכיך ומקללך אאר הנה עכ"ל ויש לדקדק בו למה הרא'הב"ה אומר' זו בבוזים לו שיקלו מה שלא אמר כן בצדיק ומקללך אאר · ויאמר כה אומרה זו ענין בכבוד שיאמר בצדיקים והברכ' כדקאמר וגם בכבודו יאמ' כי מכבדי יכובדו בוזי יקלו ומאי שנא דנקט לומר זו בבוזי ולא במכבדי' · ונראה שהדב' מוכרח כן כי לא יתכן לו' במכבדי יכובדו מאליהם דהא המכבדי' הש"י צדיקי' הם וכיון שהם צדיקים שהב"ה מחמי' בכבוד' של צדיקי' מוכרח הוא לכבדם בעצמו ולו' בהם מכבדי אכבד באופן שלי אפש' להראות חומר יתירה בכבודן של צדיקים יותר מבכבודו יתבר' כי אם בבוזים שבוזיו יקלו ובמקלל הצדיקים כת' ומקללך אאר · עוד אפשר לו' שלו הונח שהמכבד לא יהיה צדיק כי אם בהודו פרטי שכבד את ה' עכ"ז כיון שלא הראה החומרה לכבוד הצדיקים כי אם בבוזי' ולא במכבדי' לפי שהיא הוראה גרועה וזה כי ידוע הוא שאין הב"ה מכנה שמו על הרעה כדכתיב ויקרא אלהי' לאור יום ולחשך קרא לילה · אשר בכנות שמו על הרעה באו' ומקללך אאור אני בעצמי הנה זו הוראת חומרא יתירה בכבודן של צדיקים שהרי לא חשש הש"ת לכנות שמו על הרעה לכבודן של צדיקים והכתיב עליו ומקללך אאור ובכבודו לא כן שלא כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו ולא אמר אקלל שלא לכנות שמו על הפורענו' ורש"י ז"ל אמור אמרתי שני פעמים כו' ע"ש וכן הרד"ק וכן הרלב"ג ובמ"ש חלילה לי עיין הרד"ק ז"ל וכן כתב מהרי"א ז"ל וסת' דעת חכמי הנכרי' שכתבו שעלי בהיותו שופט לקח הכהונה הגדול' [illegible] ואמר אמור אמרתי ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד עולם שזה [illegible] ומה שכתב מהרי"א ז"ל [illegible] ולע"דן לדקדק [illegible] הש"י לו [illegible] ובכלל אמר אמרתי [illegible] להקל בכבודך אלא שחלילה לי מעשות קלקול [illegible]

מנחה קטנה

[illegible]

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

ובוזי יקלו · שנאמר ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן וגומר כדבר ה' אשר דבר אל בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול שהיה מבני פנחס: חלילה לי · שיתהלכו הם לפני כי אחר שהם בוזי דין הו' שיקללו ועל זרע עלי אמר זה ולא על שאר הכהנים אע"פ שאמר מתחלה ביתך ובית אביך ובכלל בית אביך שאר הכהנים כמו שאמר נגליתי לבית אביך והוא אהרן הכהן הוא ובניו שחטאו בכהונה סילק מהם כבוד הכהונה וברית הכהונה וכבוד הכהונ' הוא להיות כהן גדול ולא היה בזרעו כהן גדול אלא טפל לאחרים כמו שאמר ספחני נא וברית הכהונה החיים והשלום כמו שאמר לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל זרע עלי אמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים הפך הברית כמו שהם חללו הברי' וכבוד הכהונה: יקלו · ענין קלון ולהבדיל הענין בא קל הק"וף ונדגש ק"וף יקלו רודפיכם שהוא ענין קלות ושניהם מבניין נפעל ומפעלי הכפל ואמר יקלו ולא אמר אקל כמו שאמר אכבד כי הם יקלו מעצמם בהסתירי פני מהם · ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל מלינו שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו של צדיק מה כתיב ומקללך אאור בכבודו של הקב"ה כתיב ובוזי יקלו יקלו על ידי אחרים: הנה ימים באים · כי לא חלה הקללה על זרע עלי עד שנעשה צדוק כהן גדול: וגדעתי · פי' והכרתי: זרועך · תוזקך כלומר אורך החיים: מהיות זקן · שימותו בחורים ורבו' פירשו חכם כמו והדרת פני זקן ר"ל שלא יהיה מבית עלי סמוך בסנהדרין · צר מעון · מעון הוא בית ה' ופירש צר כמו וכעסתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית המקדש צרים זה לזה לפי שכל אח' נוטל חלקו ועינו צרה בשל חבירו וצר סמוך למעון או פירושו צר במעון: וכל אשר ייטיב · וכל הטוב אשר ייטיב ה' את ישראל כשיבנה בית המקדש זרעך יהיה נקלה שם שהיה גדול עליהם והם טפלי' לאחרים וי"ת ותהא מסתכל בעקתא דתיתי על אינש ביתך בחובין דחבתון בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל: לכלות את עיניך · ר"ל עיני בני בניך אשר יהיו בזמן ההוא וכן ולהדיב את נפשך נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא וזהו כליון עיני' שיראו בבית המקדש כהן נגיד עליהם ויותר גדול יהיה עונש זה משימותו כלן ולא ישאר מהם זכר לפיכך אמר ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמר דוד אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו כי זה הוא העונש הגדול שיחיו ויראו ברעתם וכן שאל משה רבינו ע"ה הרגני נא הרוג ולא אראה ברעתי: ולאדיב את נפשך · הפוך מן דאבון נפש וכן תרגומו ולאפחא נפשך וכן תרגם ומדיבו' נפש ומפחן נפש: וכל מרבית ביתך · כענין אשר ספחתי ורביתי סרימי"כע בלע"ז: ימותו אנשים · בחורים וכת"י עולימין וכן בא באנשים כאנשים זקני' כל אחד יתפרש לפי מקומו: וזה לך האות · כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי העתיד אשר דברתי על בניך יתקיים: והקימותי

יִתְהַלְּכוּ לְפָנַי עַד־עוֹלָם וְעַתָּה נְאֻם־יְהוָה חָלִילָה לִּי כִּי־מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ: הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְגָדַעְתִּי אֶת־זְרֹעֲךָ וְאֶת־זְרֹעַ בֵּית אָבִיךָ מִהְיוֹת זָקֵן בְּבֵיתֶךָ: וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵיטִיב אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל־הַיָּמִים: וְאִישׁ לֹא־אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי לְכַלּוֹת אֶת־עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת־נַפְשֶׁךָ וְכָל־מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים: וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־שְׁנֵי בָנֶיךָ אֶל־חָפְנִי וּפִינְחָס בְּיוֹם אחד

יְשַׁמְּשׁוּן קֳדָמַי עַד עָלְמָא וּכְעַן אֲמַר יְיָ קוּשְׁטָא אִינוּן דְּיָנַאי אֲרֵי לִדְמִיקָרִין קֳדָמַי אֵיקַר וְדִמְבַסְּרִין עַל שְׁמִי יִתְשָׁטוּן: הָא יוֹמַיָּא אָתַן וְאֶקְטוֹף יַת תְּקוֹף זַרְעָךְ וְיַת תְּקוֹף דְּרַע בֵּית אֲבוּךְ מִלְּמֶהֱוֵי סִיב בְּבֵיתָךְ: וּתְהֵי חָזֵי מִסְתַּכַּל וּתְהֵי חָזָא בְּעָקְתָא דְּתֵיתֵי עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ בְּחוֹבִין דְּחַבְתּוּן קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְּשִׁי וּבָתַר כֵּן אַיְתֵי טַבְתָא עַל יִשְׂרָאֵל וְלָא יְהֵי סִיב בְּבֵיתָךְ כָּל יוֹמַיָּא: וֶאֱנָשׁ לָא אַפְסִיק לָךְ מִן כַּדְבְּחִי לְחַשְׁכָא יַת עֵינָךְ וּלְאַפָּחָא יַת נַפְשָׁךְ וְכָל סַגִּיאוּת בֵּיתָךְ יִתְקַטְּלוּן עוּלֵימִין: וְדֵין לָךְ אָתָא דְּהֵיתֵי לְוָת תְּרֵין בְּנָךְ לְוָת חָפְנִי וּפִנְחָס בְּיוֹמָא חד

זרעך ה' חס' בליש' בקריאה וסימ' נמסר בסד' עקב : זרע ג' חס' בנביאים ובכתובים וסי' ונדעתי · זרעך ואת זרע · כל היום יחרש החרש לזרע · ולא בארע גדולה ובעם רב · וכל אוריתא דכוו' חס' במג' מ"ל וסימ' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה · במסות באתות ובמופתי' ובמלחמה · וטרף זרוע אף קדקד ותמסר גם בסדר וארא : מזבחי ח' בקריא' וסי' נמסר בסוף סדר וישמע יתרו : מרבית ג' בקריא' וסי' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים : וחצי מרבית חכמתך · מרבית העם וב' ובמרבית וסימ' לא תתן אכלך ובמרבית ביתך :

רשי

כי מכבדי אכבד · את בני פנחס שכבד אותי בשטים וכן היתה בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' כדבר ה' אשר דבר על בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול תחתיו שהי' מפנחס שכן נתייחסו בדברי הימים : ובוזי יקלו · מאליהם משאסתלק מהם : וגדעתי את זרועך · החוזק שיש לכם בבריתי שאת' אומרים אם לא לקחתי בחזק' : והבטת צר מעון · ורא"ת צרתך בלכך בתוך מעוני כאשה הרוא' צרת' עמה בבית : בכל אשר ייטיב את ישראל · כשיבנה בית עולמי' בימי שלמה ותהא טובת' של ישראל שלימה כמה שנאמר שם לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגו' וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה : ולאדיב · כמו ולדאיב : ימותו אנשים · בחורים אינו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק : ולא יהיה זקן בביתך · מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן : וזה לך האות · שיתקיים הדבר ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך אות שיתקיי' כל הפורענות שנאמר לך והבט' צר מעון וכל מרבית ביתך ימותו אנשים : כהן

רלבג

מכבדי אכבד · ר"ל פינחס שכבד הש"י בקנאו את קנאת הש"י בשטי' ולזה השיב הכהונה הגדול' לו בימי שלמה כי היה צדוק כהן גדול תחת אביתר שהיה מבית עלי שהיה מבני איתמר כמו שזכר בדברי הימים כי אחימלך בן אביתר היה מבני איתמר : מהיות זקן בביתך · ירצה בזה שלא יהיה בהם מי שיזקין אבל ימותו בחורים : והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל · ר"ל שכבר תביט מקום צר דחוק לך בכל הטוב אשר ייטיב ה' את ישראל ולא יהיה בך לא חלק לשמח בו : ולא יהיה זקן בביתך כל הימים · ר"ל שלא ימצא חכם בביתו כל הימים כמו שהוא עתה שהיה בו עלי שהיה חכם ונביא : ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי · כדי שיראו בדעת' בהיותם תחת כהן מושל עליהם תחת אשר היתה להם הממשלה לולי זה החטא ולזאת הסבה לא ימותו בניך בעודם קטנים אבל ימותו בהיותם אנשים כדרך שיראו שפלותם ודלותם בעבודת הכהונה : כהן

מנחה קטנה

לכלו' וגו' · והבטת צר מעון שלא לבד כזמן כבית שכוא' מעון רחב וגדול שלא יהי' זקן בסנהדרין מביתך כי אם גם אחר והבטת צר מעון שלא יהיה רק מקדש מעט שכוא מעון צר אפי' או תניס ליסמך עליו ולא יוסיל לך גם שאינה סמיכה של סנהדרין במקדש כי אם צר מעון ולא' תגלים כי לא יהי' זקן בביתך כל הימי' שאין נסמכין לבית עלי: לכלות את עיניך וגו' כי כל מי שמניח בן שמלא מקומו כרי הוא כאלו אינו מת וכיון שלא ישאיר לך בן כרי הוא מיתה ממש וזה לכלו' את עיניך ולאדיב את נפשך · ולא לבד שלא יהי' לך בן ממלא מקומך אלא אפי' שום זרע לא תניח אפרין כי חפני ופנחס ביום אחד ימותו שניהם ואין לך דאבון נפש גדול מזה · ושמא תאמר איך אפשר שכ"כ גדול יהיה חטאי פי שאינו מוחה לפני המקום שנתיעד לי כל הרעה הגדולה הזאת על שלא מחיתי ידעת עדם שכן הוא וזה לך האות אשר יבא אל שני בניך חפני ופנחס ואע"פ שפנחס לא חטא אלא שלא מיחה בחפני ע"מ יחד יענשו וזוה תראה מגם אתה כמוהם שיש לך עונש כדב' כאילו עשית ומ"כ ביום אחד ימותו שניהם למען תדע שטור' הם מי שחטא ומי שאינו מוחה: והקמותי

פי' רבי' ישעיה

הנה ימים באים · בימי שלמה כגירש את בני עלי מכהונ' גדולה · וכתי' שם כדבר ה' אשר דבר על בית עלי : והבטת צר מעון · תביט הצר שלך שיכהן בכהונ' גדולה במעוני והנ"ית חבר : ואיש לא אכרות לך מעם מזבחי · פירו' שימשו כשאר הכהני' ויכלו עיניה' וידאבו נפשותם כשיראו השררה שלהם לאחרים · ולאדיב · כמו ולדאיב : וזה לך האות אשר יבוא אל שני בניך · פי' מה שיגיע לשני בניך שימותו ביום אחד יהיה לך אות שתגיע אלך הרע' :

כלי יקר

לי מהקל אני בעצמי בכבודך אלא מכבדי אכבד ובוזי יקלו ממילא ומאליהן וכי מלשון אלא הוא מד' לשונ' שכי משמש בהם לו אמר ועתה חלילה לך להורידך מגדולה שזכי' בה לעבוד בימי שלמה וזהו כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו מאליהן וכו' מתון ולכך חלילה לי לעשות כן עתה וכמו שפיר' במדרש שמואל כי מכבדי אכבד על ענין פנחס ככז"ל מובן אומר כאן כו' כי מכבדי אכבד דלא הי"לל אלא ועתה חלילה לי כי בוזי יקלו דשייך לענין בני עלי שהיו מבזים קדשי ה' ומנחותיו ונבין גם כן או' ובוזי יקלו דהי"לל אקל אבל אמר הכי מקזיר עטרה ליושנה לזרע פנחס כי מכבדי אכבד שיהיו כהנים גדולים ויצאים משלשלת פינחס בן אלעזר ובזה הכבוד שהכב' למכבדי בני פינח' ממילא בוזי יקלו הם בניך ומשפחתיך הבאי' מאיתמר שנסתלקה הכהונה גדולה מהם ונתנה לבני פינחס בן אלעזר :

הנה ימים באים וכו' מתוך המדרש הנ"ל שבימי שלמה ניתנה כהונה גדולה לצדוק הבא מפינחס ז"ש הנה ימי' באי' וגדעתי וכו' על ימי שלמה הבאים ומ"ש מהיות זקן בביתיך פי' במס' סנהדרין פ"א בפסוק ולא יהיה זקן בביתך כל הימים שלא יהיה מוסמך מבית עלי ולא על זקן ממש נאמר שהרי כבר נאמר בסמוך וכל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא ודאי זקן סמיכ' קאמ' ע"כ ובזה מובן אומרו וגדעתי את זרועך וכו' מהיות זקן בביתך שמהסתלק הסמיכה מבי' עלי דהיינו זקן לא יהיה להם זרוע ולא זדון כי אין להם עוז ולא סמך מוסמך ומובן גם כן אומרו ואת זרוע בית אביך דעל איתמר קאמר שלא יהיה לו עוד זרע דהיינו שלא יצא כהן גדול מבי' אביו איתמר · ומדברי מהר"י ז"ל ג"כ נלמוד זקן על כהן גדול שהוא על הרוב זקן ונשוא פנים · ועיין רש"י והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ג"כ כתב זקן כפשוטו ומהר"א ז"ל הביא כדברי חז"ל שבסנהדרין:

ולע"דן הנה ימים באים מקושר עם ועתה נאם ה' כמו שפירשתי שעתה בעת כזאת היה ראוי לפקד עליך אבל חלילה לי כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו אימתי הנה ימים באים בזמן שלמה · ואמר שבהיות שאז בימי שלמה לא זקן בביתך אז תצטער בקבר ע"ד וירעו אותנו המצרים ז"ש הנה ימים באים וגדעתי את זרועך וגם כל אבותיך ירגישו בקבר ואת זרוע בית אביך כשלא יהיה זקן בביתך מוסמך · ולפי שהיו באים בכח זרוע לקחת מהקרבנות בשר לגלי בכח הזרוע לז"א וגדעתי את זרועך ואת זרוע בית אביך שהיו למדים המשפחה כולה ממנו שאין משפחה שאין בה מוכס שאין כולם מוכסים: או שמחפים עליו · ועיקרא דהאי מלתא הכי איתא התם · רבי חנינא ורבי אושעיא הוה קא משתקיד רבי יוחנן למסמכינהו לא הוה מסתייעא מלתא הוה קא מצטער טובא אמרו לו לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קא אתינא דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן מניין שאין נסמכין לבית עלי שנאמר לא יהיה זקן בביתך כל הימים והרי קראי למה לי דבחד קרא דכל מרבית ביתך ימותו אנשים סגי דהא מימותו אנשים ממעט זקן ממש וחד קרא מהני הרי קראי לסמיכה קאתי · ותירץ לי חתני כה"ר אברהם נר"ו דאי מחד קרא הוה אמינא בשלא יהיה בביתך ראוי לסמיכה קאמר אבל השתא דאיכא תרי קראי מוסיף לומר דאפילו שימצא ראוי והגון לסמיכה כמעשה רבי חנינא ורבי אושעיא שהיו ראויים שהרי משתקיד רבי יוחנן למסמכינהו יגרום עונש בית עלי דלא מסתייעא מלתא למסמכינהו וזהו שבר על שבר ולהכי אתו הרי קראי מהיות זקן בביתך ולא יהיה זקן בביתך ולפירוש זה אומר וגדעתי את זרועך ואת זרוע בית אביך מהיות זקן הכי קאמר שאפילו שיהיה זקן וראוי לסמיכה אגדע זרועך וזרוע בית אביך דלא ליסתייעא מלתא למסמכינהו וזהו שאמר מהיות זקן שאפילו שימצא מי שיאריך ימים על ידי תורה וג"ח עכ"ז לא יזכה ליסמך וכנכון הוא · ולא יהיה זקן בביתך מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנם בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן עד כאן :

והבטת צר מעון וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל · ולע"דן והבטת צר מעון שהמעון הקדש יהיה בעיניך ובהבטתך כאלו אתה מביט צר ואויב יען שלישראל ייטיב המעון כל הטובה מהגו יתד ממנו פנה ובביתך תראה שהמעון גרם לך שלא יהיה זקן בביתך כל הימים הנה מזה יתחייב שתביט במעון כאלו הוא צר ואויב לך ומטיב לכל ישראל · או אפשר שקראו לעלי צר ואויב של המעון כיון שלא הוכיח את בניו הגורמים ניאוץ בקרבנות ה' ולמאוס לבא אל מעונו וזהו שאמר והבטת אתה האיש צר ואויב המעון תביט בכל אשר ייטיב ה' את ישראל ותביט במה שלא יהיה בביתך זקן בדאבון נפש כדמסיק · או אמר והבטת וכו' כדפרישית צר על עלי ואליו קאמר תביט בכל אשר ייטיב ה' את ישראל ושבכלל הטובה שמטיב עמם הוא שלא יהיה זקן בביתך כל הימים וזהו שאמר ולא יהיה שהו"או מוסיף על בכל אשר ייטיב שלא יהיה זקן בכלל אשר ייטיב שאם יהיה זקן יחזור העולם לקלקולו לקחת בחזקה חלקם וקודם ההקטרה ואשר ישכבון את הנשים :

ואיש לא אכרית לך וכו' עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ועיין הרד"ק ז"ל וכן כתב הרלב"ג ז"ל: ולע"דן לדקדק אומרו ואיש לא אכרית לך שהכונה שלא יכרית ה' איש מעם מזבחי ר"ל איש ראוי והגון למזבח לה' וז"ש לך דומה לך שאז יהיה הכליון לדאבון נפש גדול כיון שנמצא איש הגון ועכ"ז יהיה נטרד וזולתו ממשפחת פינחס מברת אשר יהיה זה סיבה לכלות עיניך ולהדיב את נפשך כנפשך ממש שבראה מזכי הבא וכיון שזה לא יעלה לשרת לכהונה גדולה יהיה בלי ספק דאבון לנפשך לעלי ונפשו ממש · ובזה אין אנו צריכים למה שנדחק הרד"ק לכלות עיניך עיני בני בניו וכן נפשך נפש בני בניו אלא עיניך ונפשך ממש של עלי קאמר · ובאומרו וכל מרבית ביתך ימותו אנשים רמז שאם לא יהיו מרבית ביתו דהיינו התעסקות בקרבנות לבד אבל יתרבו בענין זולת הזבח והמנחה שהוא התעסקות בתורה וגמילות חסדים אז יזכו להאריך ימים וכמו שאמרו בגמרא ברא"ש השנה בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים :

וזה לך האות עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן לדקדק אומרו שני בניך אל חפני ופנחס אל בניך חפני ופינחס מספיק · ונרא' שהאות הזה בשני חלקים החלק האחד חלק האות הוא מיתת שניהם ביום א' · והחלק השנית היות אל חפני תחלה ואחר כך אל פינחס · והכונה שכן הוא הדין היות כסדר ה"ה כיון שחפני עיקר בחטא ופינחס עונשו על שלא מיחה בחפני אם כן ראוי ליענש חפני תחלה והדריו פינחס אבל עדיין ק"ק יהור לשון דשם תחילה שאמר אשר יבוא אל שני בניך וכו' ואח"כ מפרש שמה שיבוא הוא ביום אחד ימותו שניהם · ואפשר לומר שהקב"ה גילה טפח באומרו ביום אחד ימותו שניהם וכסה טפחיים באומרו אשר יבוא אל שני בניך דהיינו שלא ימותו מיתת עצמם אלא יהרגו לא רצה לומר לו בפירוש אלא סתם ונתם אשר יבוא אל שני בניך כדי שלא יצטער ביותר · עוד אפשר שבאומרו אשר יבוא אל שני בניך יעוד הוא ולא אות והכי קאמר וזה לך האות על קיום היעוד אשר יעדתי אשר יבוא אל שני בניך שיעדתי שלא יהיה בהם זקן כמוך ושלא ימותו כי אם בחורים וגידוע זרועך וזרוע בית אביך שכל זה בכלל באו' אשר יבוא אל בניך בהמשך הזמן הנה האות המאמת קיום אשר יבוא אל שני בניך האות הוא אל חפני ופנחס ביום אחד ימותו שניהם :

והקימותי לי כהן נאמן וכו' רש"י ז"ל כהן נאמן הוא צדוק ע"כ · וכן הרלב"ג ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרחיב ע"ש ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב בית נאמן שלא תפסק עוד כל ימי עולם הכהונה הגדולה ע"כ : ולע"דן לפי שבני עלי חטאו בגזל לקחת בשר כאשר יעלה המזלג לכך אמר והקימותי לי לכהן נאמן נאמן ולא גזלן כבני עלי · ובענין רע

רדק

והקימותי לי כהן נאמן · אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה על זרע עלי הקללה עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה כשהיה בורח דוד מפני אבשלום שנסתלק אביתר והיה צדוק כהן גדול שנאמר ויעל אביתר ואחר כן אמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ואותו היום נתמנה כהן גדול אבל לא היה כהן גדול עד שנמשח שלמה והוא גם כן נמשח לכהן גדול וקודם היום הזה לא היה מסולק זרע עלי מכהונה גדולה שהרי היה אחיה בן אחיטוב נושא אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק: כאשר בלבבי ובנפשי יעשה · פי' שיעשה כל אשר ברצוני ובת"י די כמימרי וכרעותי יעביד: בית נאמן · פי' קיים כמו במקום נאמן כי זרע צדוק היו כהנים גדולים וכן תמצאם מיוחסים בדברי הימים עד עזרא: והתהלך לפני משיחי · הוא וזרעו ואמרו לפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורתו הדרך הטובה ולא היה המלך בא לפני הכהן הגדול אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו וכן אמר זכריה הנביא וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם ופי' והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כיון עומדים עליו נלפים עליו שהו' כמו לפניו וי"ת וישמש קדם משיחי ונראה כי דעתו כמו שפירשו: להשתחות לו · כתרגו' לאשתפלא ליה כלומר יפיל עצמו לפניו יבקש ממנו על מחיתו: לאגור' כסף · בעבור אגורת כסף והאל"ף נוספת והוא מן עשרים גרה ותרגומו למעא דכסף כתרגום עשרים גרה עשרים מעין ויש מפרשים אותו מתרגום שכר הגרה: וככר לחם · כתרגומו פיתא דלחמ' כלומר חתיכת לחם: ספחני נא · חברני נא כמו ונספחו על בית יעקב מהסתפח בנחלת ה' ענין החבור והדבוק: אל אחת הכהונות · אל אחת ממשמרות הכהנים וכ"ת מניני כען לחדא ממטרת כהניא: משרת את ה' · כבר פירשנוהו: יקר · שלא היו נביאים בישראל וזהו אין חזון נפרץ שלא היה החזון נפרץ אלא כגדר וסתום ותרגומו הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא: ויהי

חד יתקטלון תרויהון: ואקים קדמי כהין מהימן דכמימרי וכרעותי יעבד ואקיים ליה מלכו קיימא וישמש קדם משיחי כל יומיא: ויהי כל דישתאר בביתך ייתי לאשתפלא ליה למעא דכסף ופיתא דלחמא ויימר מניני כען לחדא ממטרת כהניא למיכל פיתא דלחמא: ורביא שמואל משמש קדם יי בחיי עלי ופתגמא דיי הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא: וחוה

אחד ימותו שניהם:
וַהֲקִימֹתִי לִי כֹּהֵן נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בִּלְבָבִי וּבְנַפְשִׁי יַעֲשֶׂה וּבָנִיתִי לוֹ בַּיִת נֶאֱמָן וְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי מְשִׁיחִי כָּל הַיָּמִים:
וְהָיָה כָּל הַנּוֹתָר בְּבֵיתְךָ יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֺת לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר לָחֶם וְאָמַר סְפָחֵנִי נָא אֶל אַחַת הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת לָחֶם:

ג

א וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת יְהוָה לִפְנֵי עֵלִי וּדְבַר יְהוָה הָיָה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם אֵין חָזוֹן נִפְרָץ:

ויהי

רשי

כהן נאמן · הוא צדוק: לאגורת כסף · בשביל להשתכר מעה כסף · לאגור' כסף · ממשקלות עשרים גרה הוא: ספחני · אספני: היה יקר · היה מנוע וכן יקר רוח איש תבונ' מנוע דברי' אלם מבין: אין חזון נפרץ · לית נבואה גליא: נפרץ · לשון ופרצת ימה וקדמה: ושמואל

רלבג

כהן נאמן · הוא צדוק שהושם כהן תחת אביתר בימי שלמה: והתהלך לפני משיחי כל הימים · ר"ל לפני המלך אשר יעמוד בעמי: יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם · ר"ל שיבקש לו שיסיפהו במשמרות כהונה בעבור דב' מועט שיגיע לו מהתועלת בשביל הכהונה ההיא והיא מעה כסף וככר לחם ויספי' לו לראותו שיחברוהו לאחת ממשמרות כהונה כדי שיגיע לו מתנה מעט לחם לאכול וזהו העונש הראוי לבית עלי תחת לקחם אשר לא להם להשמין את עצמם ויסו' הש"י מהם מה שראוי להיות להם בדרך שלא ישא' להם כי אם מעט יוכלו לחיות ממנו בדוחק · והנה הנער שמואל היה משרת את ה' לפני עלי שהיה מיישיר אותו על זה · והנה היה דבר ה' בימים ההם יקר ר"ל שהנבואה היתה מגעת בקושי עד שלא היתה אז נבואה נפתחת אבל היה ענין הנבואה סתום שלא ימצא אז מי שיתנבא: ויהי

כלי יקר

לשמים שהיו בני עלי אשר ישכבון וכו' ויואלא לכך א' כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ר"ל לא די שיעשה היוצא מפי כי הם בלבבי ובנפשי דליבא לפומא לא גלי יעשה ויקיים אותו שיחפש להוציא דבר מתוך דבר שברצוני לעשותו כי יפק רצון מה' והני מקדם ומאז מימי פינחס בן אלעזר בקנאו את קנאתי נתתי לו בריתי שלום ברית כהנת עולם אלא לפי שנתעלל כנחם מהוכיח את ישראל כנו' ניטלה ממנו הכהונה גדולה וניתנה לבני איתמר וכעת העטרה חוזרת אל ליושנה שלא והו' ובניתי לו בית נאמן ובניתי לשון עתיד והתהלך לפני משיחי כדברי המפרשים ז"ל על שלמה ואולי אמר משיחי על העתיד והכונה כל הימים יהיה עד בוא משיחנו יתהלך לפני משיחו והאריו וכו' כל הימים:

והיה כל הנותר בביתך וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל כתב כדברי הרד"ק ז"ל ורש"י ז"ל יהוסיף שזה יהיה עונש מה שהיו אוכלים מותרות להשמין עצמן ועכשו אפילו ההכרחי פת להם לא ישיגו כי אם בדוחק גדול מאד · ומהרי"א ז"ל כתב כדבריהם והוסיף לומר [illegible]

כתיב ושמואל משרת את ה' כיון שעדיין לא בא לכלל דעת את ה' ופירושו אבל הגיד שהיה משרת שם במקום ההוא לפני ה' וכדפרשית לעיל שמהיותו דבר תמוה נער קטן חגור אפד בד היה הדבר הזה את פני ה' והשגחתו להשתעשע בו ז"ש משרת את פני ה' נער חגור אפד בד אמנם כאן שנה בזה להודיע אחר שנתגדל וטוב גם בעיני אלהים גם בעיני אנשים על כן הוא הו' והנער שמואל משרת את ה' ממש בעבודת הלויים ועומד גם כן לפני עלי והזכות הזה הנמצא בו בשמואל להיות מזורז בשירות ה' גם בשירות רבו עלי כמורא שמים סוף הגורם לו טעם היות דבר ה' יקר בימים ההם אין חזון נפרץ ר"ל שלא היה דבר ה' בא כי אם לאחד מעיר ופעם ביובל ואפי' באותו הפעם לא החזון נפרץ להגלות האלהים במראה בגלוי כי אם בחידות אליו יתודע ולא במראה כי אין חזון נפרץ כמו שיגיד בסמוך לנבואת שמואל שעם היותו נער היה משרת את ה' לפני עלי במראה ויראה: עוד הפשר שכוונת הכתוב הזה להגיד שבא איש האלהים לדבר אל עלי התוכחה כולה שבזאת הפרשה הגיד הכתוב מעלת שמואל ושלימות והשיבותו היותו עם שלא יטה אזנו לקול מלאכים איש האלהים הבא אל עלי לשמוע מה בפיו כדרך כל הנערים לז"א והנער שעם היות [illegible]

[illegible]

מנחה קטנה

[illegible]

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

ויהי ביום ההוא· הלילה בכלל היום· במקומו· במקום שהכהנים ישנים לפנים מן הלוים: החלו כהות· להיות כהות כי הוא תואר: לא יוכל לראות· תוספות ביאור ופירש לא יוכל לראות היטב אבל רואה היה שהרי אמר החלו ולא אמר כהו וכן הוא אומר ביעקב אבינו לא יוכל לראות ואח"כ אמר וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם עניינו על דרך פשוטו לא מצאתי לו טעם נכון ואם הו' דרך משל ור"ל עיני הלב כלומר רוח הקדש וטעמו שהיתה רוח הקדש הולכת ופוסקת ממנו שלא היתה רגילה אצלו כבתחלה מפני מעשה בניו לפי' באה הנבואה הזאת אל שמואל ולא באה אליו· ובדרש אומר כהות ממש ואמר כל המעמיד בן רשע עיניו כהות מנא לן מיצחק וכן עלי ולדעת הדרש היה הספור הזה הנה לפי שעתיד לזכור הנבואה שבאה לשמואל על עון בנו: ונר אלהים טרם יכבה· אם על נרות המנורה אמר היה זה קודם עלות השחר כי הנרות היו דולקי' מערב עד בקר אע"פ שפעמים היו כבות מקצתן בלילה ושמן היו נותנין בהן כמדה שהיו דולקי' מערב עד בקר וברוב פעמי' היו דולקין עד הבקר ונר מערבי בכל זמן היו מניחי' אותו דולק ואמר כי באה נבואה זאת לשמואל קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר שהרי אומר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר· ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר ואמרו וזרח השמש ובא השמש עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק אחד הוא מזריח שמשו של אחר עד שלא שקיע שמשו של משה מזריח שמשו של יהושע עד שלא תשקע שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה:

וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וְעֵלִי שֹׁכֵב בִּמְקוֹמוֹ וְעֵינָו הֵחֵלּוּ כֵהוֹת לֹא יוּכַל לִרְאוֹת: וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל יְהוָה אֲשֶׁר שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים: וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיָּרָץ אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִּי וַיֹּאמֶר לֹא קָרָאתִי שׁוּב שְׁכָב וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁכָּב: וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא עוֹד שְׁמוּאֵל וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ אֶל עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיֹּאמֶר לֹא קָרָאתִי בְנִי שׁוּב שְׁכָב: וּשְׁמוּאֵל טֶרֶם

וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וְעֵלִי שְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ וְעֵינוֹהִי שְׁרִיאוּ לְמִכְהֵי לָא יָכִיל לְמִחֱזֵי: וּבוֹצִין בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ עַד לָא טְפָא וּשְׁמוּאֵל שְׁכִיב בַּעֲזָרַת לֵיוָאֵי וְקָלָא אִישְׁתְּמַע מֵהֵיכְלָא דַּיְיָ דְּתַמָּן אֲרוֹנָא דַּיְיָ: וּקְרָא יְיָ לִשְׁמוּאֵל וַאֲמַר הָא אֲנָא: וּרְהַט לְוַת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וַאֲמַר לָא קְרֵיתִי תּוּב שְׁכִיב וַאֲזַל וּשְׁכִיב: וְאוֹסִיף יְיָ לְמִקְרֵי עוֹד שְׁמוּאֵל וְקָם שְׁמוּאֵל וַאֲזַל לְוַת עֵלִי וַאֲמַר הָא אֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וַאֲמַר לָא קְרֵיתִי בְּרִי תּוּב שְׁכִיב: וּשְׁמוּאֵל עד

עינו ח' חס' יו"ד בתרא וסי' ועינו החלו כהת· ולא כחד מכנו ויאמר יי' הוא דטוב· ויברח אבשלום· ועברת העבדה לעבור· יקח ויעל' ועניו את עיני תראינה· יראו עיניו כידו· קרץ בעינו: קרא ד' בקריא' וסי' שמואל· וחברו· חדש ושבת קרא מקרא· בטרם ידע הנער:

רשי

ושמואל שוכב· במקומו בעזרת הלוים השומרים בית המקדש וכן תירגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת ליואי: בהיכל ה' אשר שם ארון האלהים: ויקרא ה'· וקול יצא מהיכל ה' מבית קדש הקדשים שקרא שמואל סוף המקרא העליון מחובר לראש המקרא התחתון זה שאמר הכתוב ירעם אל בקולו נפלאו' עלי היה כהן ושומר מבפנים ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ וקפץ הקול דרך עלי לשמואל במסכת תמיד: טרם

רלבג

ויהי ביום ההוא· שבא איש האלהים לעלי להגיד לו הדברים הקודמים בימי עלי היה שוכב במקומו מרוב הזקנה והחלו עיניו להיות כהות באופן שלא יוכל לראות· הנה

ושמואל שוכב בהיכל ה'· בהיכל ה' דבק עם ונר אלהים טרם יכבה כי הנר היה בהיכל ה' ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל ה' אלא בעזרת הלוים לפיכך האתנחתא בשוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל ה' וכן פירשו רז"ל כי לא יתכן להבין הפסו' כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כל שכן שכיבה וכל שכן בהיכל ות"י ובוצין בית מקדשא דיי' עד דלא טפא ושמואל שכיב בעזרת ליואי וקלא אישתמע מהיכלא דיי' דתמן ארונא דיי'· ובדרש ירעם אל בקולו נפלאות תמן תנינן נעל הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ קפץ הדבור על עלי ודבר על שמואל מבחוץ: אשר שם ארון האלהים· בלא ה"א הידיעה והמסרה לית כותיה: טרם

כלי יקר

יוכל לראות כמו לא יוכל לראות בהם· עוד אפשר על פי הכתוב דכתיב עינו וקרין עיניו כי בתחלה כהה העין הא' כעין והנהגה שהוא שמוה עין לגמרי הה' עוד מעט לא יוכל לראות אפי' מהשנית שנשארה לו כי לזה כיון הכתיב שכתוב עיניו השתים:

ונר אלהים טרם יכבה כו' ויקרא האלהים אל שמואל כו' במסכת קדושין פ' יוחסין אמרו חז"ל אין צדיק יוצא מן העולם עד שנברא כמותו שנ' וזרח השמש ובא השמש וזהו ונר אלהים טרם יכבה ר"ל קודם שיכבה נרו של עלי ושמואל שוכב בהיכל ה' כמלאות מקומו עשו נר זה כמו נר ה' נשמת אדם וכן כתב מהרי"א ז"ל: ולחז"ל ושמואל שוכב והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב במקומו ע"כ· ועיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל והוסיף סיוע מהאתנח אשר בתיבת קולו שוכב שזה מורה שאיננו מקושר עם בהיכל ה'· ועם היות שהרד"ק ז"ל לא הזכיר סיוע זה אלא לפי' הא' שמקשר בהיכל ה' עם תחלת הפסוק כאלו כתוב ונר אלהים בהיכל ה' טרם יכבה ושמואל וכו' הנה גם האתנח מסייע לפירוש הב' שכתב רש"י ז"ל ממסכת תמיד שהאתנח מורה שתיבת בהיכל ה' אשר עם ארון האלקים נמשכת למטה לויקרא ה' אל שמואל מן ההיכל· ועוד צריכים אנו לומר דלפי הפי' הא' מחז"ל שאו' ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב כונת הכתוב להודיענו ב' ענייני' הא' שהכבוד של נר אלהים שהיה בהיכל לכבוד התורה אשר שם ארון האלהים· והודיענו ענין שני שמואל לא היה שוכב עד זמן גדול מהלילה שהיה לומד עד זמן רב שהגיע נר אלהים ליכבות· ולפי' הב' שהביא רש"י שבהיכל ה' נמשך למטה אם כן הודיענו ונר אלהים הענין הא' לבד שלא ישן שמואל עד שעבר זמן רב מהלילה ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב ומה שאמר אשר שם ארון אלהים בלא ה"א הידיעה ובמסרה לית דכוותה ע"כ זהו"ל ארון האלקים· ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב כעין הנז"ל והוסיף מדיליה ושמואל שוכב בהיכל ה' רוצה לומר שבהיות שמואל שוכב ושקט מוכן לנבואה· וגם השכל פנוי מעסקי העולם ומשוטט במחשבתו בהיכל ה' אשר שם ארון האלהים אשר ע"י ההתבודדות הוכן לשהגיע אליו דבר ה' ויקרא שמואל ולהיות מחשבתו משוטטת בארון אלהים ע"כ באה אליו הנבואה שעתיד ארון האלהים לגלות בגלות:

ולע"רן שכוונת הכתוב לומר שעם היות שוכב הגיע אליו קול ה' ושמע שקראו שעם היותו שוכב שמעו שקול ה' בכח ועכ"ז לא שמעו עלי והודיענו שעם היותו שוכב נזדרז מיד כשקראו ויאמר הנני ולא הוצרך כאן השנות אליו הקריאה לומר שמואל שמואל אלא ויקרא ה' אל שמואל ומיד ויאמר הנני כי בזה יורה ענוותנות שמואל ומורא רבו לא כן בסמוך כשאמר לו עלי ואמרת דבר כו' כי שומע עבדך שם כאמר שקרא שמואל שזה ג"כ מענוה כי לא האמין יבוא אליו דבר ה' כי עפר הוא בעיניו ומה הוא לכך המתין עד השנות אליו הקריאה שמואל שמואל· ואמר שם ארון אלהים בלא ה"א הידיעה לומר שהיה נר ה' כהון בהיכל אשר שם ארון ואשר שם אלהים שכל אחת משתי בחינות אלו ראוי לחלוק כבוד למקום ההוא לכבוד התורה ולכבוד אלי"ם· ובפרט עם בעת שנגלה והרעים ה' בקולו נפלאות ויקרא אל שמואל:

ויקרא ה' אל שמואל כו' צריך לדקדק מה טעם הקריאה הראשונה אמר שמואל הנני ובשנייה נאמר ויוסף ה' קרוא עוד שמואל ולא נאמר הנני אלא ויקם שמואל וילך אל עלי ויאמר הנני וכן בשלישית· ונראה כי כשנגלה ה' אל שמואל בתחלה נגלה לו בהריאה ולא שקראו שמואל רק קול לו קול אליו כמי שישן ויגערו בו לעוררו ועל זה אמר ויקרא ה' אל שמואל דלא כתי' ויקרא ה' שמואל אלא אל שמואל קריאה שהגיעה אל שמואל אבל לא בשמו ואולי היתה קריאה בנועם קולו של עלי כמו שאידע למרע"ה שאז"ל אנכי אלקי אביך שנגלה לו בקולו של עמרם ועניה משה אבי והשיבו ה' אנכי אלקי אביך איני אביך אלא אלקי אביך· ויחייב השכל כן כי זה חייב לו שרץ אל עלי ויאמר הנני כי קול הקריאה בנועם הקול היה שקראה לי אתה ז"ש כי קראת לי כהדמו' קולך שמעתי ויאמר לא קראת לך ולא לזולתך ז"ש לא קראתי כלל· אמנם בפעם השנית מלבד שהיה נוספת על הפעם הראשונה הנה הוסיף בה עוד על הפעם הראשונה שקראו בשמו שמואל· ויוסף ה' קרא עוד שמואל ולא קאמר אל שמואל והכרח השני אומרו כאן תיבת עוד שהיה מיותרת וההכרח שלישי שלא אמר בפעם השלישית תיבת עוד אלא ויוסף ה' קרוא שמואל בג'· והנה לא אמר בפעם הב' ולא בג' הנני בעת הקריאה יען שכיון שראה שעלי שוכב במקומו רחוק ממנו ראה כי מה תועלת באו' הנני כי בפעם ראשונה חשב שעלי קם ממשכבו ובא קרוב אליו וקראו לכך הנני וכשלא ראהו שרץ אל עלי כי חשב שהיה קרוב אלו. כשקראו ולכתיב' הדבר לא נתעכב עלי שם אלא הלך לו אחר שקראו ולכך וירץ במרוצה אל עלי וכשראהו במשכבו ואמר לו לא קראתי שוב שכב מאז בפעם השנית ושלישית לא אמר הנני הפסיק עד לכתו אל עלי או קרוב אליו ויאמ' הנני כי קראת לי וגם לזאת השיב' לא רץ כי כבר בא לכלל דעת שלא בא עלי אצלו והלך לו ואם כן למה ירוץ כיון שאין כאן דבר נחוץ ולזה וילך אל עלי ויאמר הנני וכו' ואז בפעם השני' חשב עלי שמיראתו מורא רבו כמורא שמים היה נמשך זה פעם ושתים ולז"א לו בני שוב שכב א"ל בני אתה בלשון חיבה לחסידות שמואל אמר אפי' בהיותו ישן לא שכב לבו מפחד ומורא רבו מבעתו ולפי' כהאות ישנו לכך אמר בני שוב שכב· אמנם מהרי"א ז"ל כתב כי בפעם הראשונה כשבא שמואל אל עלי מיד כששמעו הקול בהיותו על מטתו אמר הנני נקם ורץ וילך אל עלי ויאמר הנני כי קראת לי ועלי השיבו לא קראתי שוב שכב דרך גערה שחשב עלי כי היה זה מהדמיון כי כמו שהדברים ילכו מההוסים אל הדמיון כן לפעמים ילכו מהדמיו' אל ההוסים וזו הסיבה אשר ירבו הדמיונות הכוזבים אל המוקדחים ואל הלוקי המזג וחשב עלי קרה כן לשמואל לכך גער בו ואמר לא קראתי שוב שכב ושמואל שב אל המטה בבושת פנים וכשבא הקול פעם שנית אעפ"י שחשב שעלי קורא אותו עכ"ז לא אמר הנני מן המטה וגם לא רץ כבראשונה מהבושה אשר הכלימו עלי בראשונה ולזה הלך אליו ואמר הנני כי קראת לי א"ל הנה עתה לא תוכל להכחיש שקראת לי אחרי ששנה הקול ב' פעמים וידמה שעלי הרגיש בדבר ולכך לא גער בו כאשר גער בו בראשונה אבל אמר לו בני שוב שכב כי בבריאת תגבורת הדמיון לא יהיה כי אם על המעט ורחוק להמצא ולכן אמר לו בלשון רכה בני שוב שכב ע"כ· ומה שכתבתי נכון כי רחוק לומר שעלי יגער בו בשום פעם:

ושמואל טרם ידע את ה' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל הביא דברי המורה ע"ה אשר הסכים בספרו בחלק שנית שלא יגיע לשום נביא מאת ה' קול מוחש כי אם קול מושכל כמראה הנבואה ולא בהקיץ· ומאשר הוקשה לו מהשנות כאן בענין שמואל קול הקריאה כאשר יקרא עלי אליו קול מוחש· והשיב בפ' מ"ד מהחלק הנזכר ואמר זה לשונו והאפשר שישמע הנביא הדבר ההוא שישמעהו במראה הנבואה כדבר הרגיל הנודע עד שלא ירחיק ממנו דבר זה יתבאר מענין שמואל כי כאשר קראהו ה' בנבואה חשב שעלי הכהן קראהו פעם אחר פעם שלשה פעמים· אח"כ ביאר הכתוב עילתו ואמר שאשר חייב לו זה להיותו חושב אותו עלי הוא לפי שלא נודע אז שדבר ה' אל הנביאים יהיה בזאת הצורה ולא נגלה לו זה הסוד עדיין והוא אז' ושמואל טרם ידע את ה' וטרם נגלה ר"ל שהוא לא היה ולא נגלה לו שכן דבר ה'· או יהיה או' טרם ידע את ה' רוצה לומר שלא קדמה לו נבואה כי כאשר יתנבא כבר כאמר במראה אליו אתודע ויהיה פי' הכתוב לפי עניינו כן ושמואל לא התנבא קודם ולא ידע כי כן תהיה צורת הנבואה עכ"ד המורה ז"ל והכי המהתי עליו בספר מחזה שדי אשר לי שאין זה דבר כמו שחשב הרב ז"ל אלא שממש בא קול מוחש אל שמואל מעין הקול שבא לישראל בסיני קול אלקים כקרא בגם ושהנבואה תבא להם לנביאים לפעמים מושכלת בהתודעות ברור מגיע לשכליהם ולפעמים תבוא מדומה בצורות אשר יראו בכחם המדמה ופעמים תבוא מוחש' בקול מגיע לאזניהם ובדבר נורא שיראו לעיניהם בפועל ושכל אלה מיני הנבואה וחכמי הנוצרים הסכימו בזה והקשה על הרב מפסוק זה של ושמואל טרם ידע את ה' וכו' למה בא בין פעם שנית לשלישית וירצה מדבריו שהוא חשב היה אחרי כל הקריאות ושלא עיין בכתוב ואחשוב אני שלא בא הפסוק הזה כי אם להבדיל בין עלי ובין שמואל כי שוגג היה עלי בקריאה הראשונה לא חשב שהיתה קריאה נבואיית וגם שמואל לא חשב כן והיו שניהם שוים שהכנה בזאת הפעם אמנם אחרי שקראו שנית הרגיש עלי קצת בדבר ואמר שוב בני שכב כאשר אמרתי ובפעם השלישית הבין השלימות שה' קורא לנער ושמואל לא ידע ולא הרגיש כלל גם בשנית גם בשלישית עד שלמדו עלי ובא הפסוק הזה לתת טעם למה לא הרגיש שמואל בדבר כמו שהרגיש עלי והשיב ושמואל טרם ידע את ה' ר"ל עלי היה לו מקום להבין ולדעת לפי שכבר ידע את ה' ר"ל שההכנה הוא עצמו ונגלה אליו דבר ה' שיביא בקול מוחש אבל שמואל עדיין לא ידע את ה' כי לא נתנבא עד הנה ועוד שלא נגלה אליו דבר ה' מפי שומע ומלמד איך תהי' צורת הנבואה ולכן לא הרגיש כלל בקריאות עד שהודיעו עלי הדבר ות"י עד לא יליף למידע דחלתא דה' וזכר הכתוב כי גם בפעם השלישית הלך שמואל אל עלי כי לא נמנע מלכת אליו עם היות שלא ענהו כחפצו כשאר הפעמים והכריע דבריו מאו' דבר כי שומע עבדיך שזה מורה שיגיע קול מוחש לנביא עד כאן הורף דברי מהרי"א ז"ל:

ולע"רן לפרש ושמואל טרם ידע את ה' שבא הפסוק בין הקריאה שנייה לג' שדווקא בזאת השנית הוא שמואל עדיין לא ידע את ה' וכו' אמנם בפעם השלישית כבר התחיל רוח ה' לפעמו ונסתפק לו' מי זה הקורא אלי כיון שעלי אמר פעמים שלא קראני אולי מה' יצא הדבר ז"ש ושמואל טרם ידע את ה' עדיין לא ידע כלו מתמיה איך עדיין לא ידע את ה' ולפחות אם לא ידע את ה' והשגתו והי"לו את דבר ה' שקול ההורא קול שדי ז"ש ושמואל טרם לא ידע את דבר ה' ר"ל ועדיין לא ידע דבר ה' זו קשה מן הראשו' ואמר זה להודיע כי כאן היה לו לידע ולגלו' לנו שאחר כך ידע בשלימות אך לא בבירור וז"ש ויוסף ה' קרוא שמואל בשלישית שתיבת בשלישי' מיותרת אבל רמז שבפעם השלישית הזו כתוספה בו שהקריאה מה' היתה לא בבירור אך פוסח על שתי הסעיפים שהרי ויקם וילך אל עלי ואז ויבן עלי כי ה' קורא לנער והדמיון שחשב שמואל שעלי הורא אותו לא היה כוזב כי בא אליו האלקים בקולו של עלי להיותו נער והוא שגרם לו לבוא גם בשלישית אל עלי עם היות שהוחזק לו פעמים שלא כדה בדמיונו ז"ש ויבן עלי ב' ענייניס הבין שהדיבור מהשי"ת הוא ז"ש כי ה' קורא זה הוא ענין א'· והבין גם כן טעם בואו אליו בקולו של עלי יען שהוא לנער על כי דרכו· עוד אפשר שכוונת הכתוב לומר התכלות לשמואל איך לא נתן

מנחה קטנה

עליו שלא עם מתיק חוב תורה· ושמא תאמר מ"מ כיון שנבואת שמואל היה מרה כלענה ולא טוב טוב היה תבא לעלי בשורה רעה ע"י אחר ולא ע"י שמואל שגדלו כבן ולמדו תורה וגרם לו כל הכבוד הזה ואיך תבא לו הבשורה רעה בזאת על ידו ע"כ הקדים ואמר אמת הוא שטוב שתבא לו הבשור' ע"י אחר אך מה נעשה כי דבר ה' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ כאופן שלא היו נביאים אלתו ודי לחלק' ובנבואה כרעה אשר אחר לו ולמה ישנה לו עיד באחרת קשה כישנה או דומה לו וע"ס הוכרח להיות על ידי שמואל: ועיניו החלו כהות לא יוכל לראות ה"ד"ע בגם שנבואתו שמואל מיד כשנאמר החיל לקיים· והנה מדרך הטבע בשכריסם מתחיל לילך וחסור מהזקן הוא חסר מטע טעם של שכרוב הימי' עינים כהות ושמ"כ שם לא כן היה כי אם ויהי ביום ההוא שבא השם לגלות אוזן עלי ע"י שמואל מיד עיניו החלו כהו' עד שלא יוכל לראות מזה נראה שהנבעם אלהי' היה שמיד שכהם עיניו נאמרה נבואת שמואל וכשנאמרה נבואות שמואל כהם עיניו וזה שאמר ויהי ביום ההוא וגו' ועיניו החלו כהות וגו' ושמואל שוכב וגו' כהיל רוצה לומר עוד זה מדבר וזה בא שניהם כאחד ממשמשי' ובאים כאופן שמיד כשנאמר' נבואת שמואל עשנה רושם בעלי: ושמואל שוכב בהיכל ה' סיפר בזה מעלת שמואל שהיה ה' דיבר אתו בהקיץ ולא בשינה ע"פ חלום וזה שאמ' ונר אלקי' טרם יכבה ושמואל שוכב וגו' הטעם השמואל שוכב הוא מפני שבכר התחיל להכבות ולא היה יוכל לראות עוד לעיין בלימודו ואלולי כך לא היה שוכב עדיין כי אם עוסק בתור' אלא ע"פ הסברה שהיה אור הנר הולך ומתמעט עד שכמעט שלא כבה היה שיעור קטן להכבות ואז ושמואל שוכב וכמעט רגע קם לשכיבתו שעדיין לא נם כלל שלא היה משכיבתו אז שיעור להתנמנם ואה רחים ונר אלקי' טרם יכבה שעדיין לא כבה הנר והוא שכב עצמו קרוב וסמוך לכבית הנר מזה נראה שהשיעור קטן היה ביני וביני ואז ויקרא ה' בהקיץ אל שמואל ולא במתוך על שישכב בתנומות עלי משכב לגלות אזני שלא בהקיץ ממש· ושמא תאמר שאין זה הכרח שלא ייושן כלל כי אולי מיד ברגע כשימרם ששכב ישן כדרך כמה בני אדם שישינים סמוך לשכיבתם ממש וביותר שמואל שהיה ניר וזמן רב תוך הלילה ואינו מסתיימא שמטבעתו שינה מיד לזה אמ' שאינו כן שהרי היה שוכב במקום נורא בהיכל ה' אשר שם ארון אלהי' והי' ירא מן המקום עליו שלא ליישן מיד וכענין שאמר יעקב מה נורא המקום הזה ואנכי לא ידעתי שאלו ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה מזה נראה שאימת המקום גורם מניעת השינה בתקנת וש"מ שבהקיץ דבר ה' עמו· ועל כן וירץ אל עלי וגו' כי ידע בבירור שהקול לו וקול אליו בא אלא שלא ידע טבעו מהותו מי קרא לו מעתה"כ גם היה זה בחלום לא היה רץ תיד על קריאתו שנית בהקיץ כי היה כמסתפק אם הוא קול ממש או חלום בעלמא ע"כ אמר הנני כי קראתי לי שהקול ודאי שמעתי בהקיץ ולא בחלום ועלי השיבו לא קראתי ולא שמעת שום קול· אלא שהכנת המדמה מפני היראה שאתה שוכב לבד בהיכל אתה סבור אתה

פי' רבי' ישעיה

החלו כהות· החלו להיות כהות ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' אשר שם ארון אלהי'· ושמואל שוכב· והוא מקרא מסורס והיה שוכב בעזרה עם הלויים:

טרם ידע את ה׳ · פירש טרם שידע את דבר ה׳ היה זה שקרוי אליו ולא הבין ולא נגלה אליו דבר ה׳ בנבואה לפיכך לא היה מבין כי ה׳ קורא על כן לשמואל כי אלם קורא לאותו ומתוך שנתו היה נדמה לו זה ולא היה קורא לו אלם מבלי כאשר רואה כי אלם פעמים זו אחר זו אמנם הקול היה טועה שמואל ובאמת היה שומע הקול ולא היה קול אלם כי לא היה אם אלם אחר שהיה קורא אותו לפי הבין עלי כי קול מלאך ה׳ היה והחכ׳ רחב״ע פי׳ כי לפי שמואל לבדו היה שומע הקול ועלי לא היה שומע אותו ידע עלי והבין כי קול הנבואה היה שהקב״ה משמיע אותו למי שירצה וכן ויבא ויתיצב הקול מדבר אליו וכן אר״ל מדב׳ אליו קול לו קול אליו משה שומע ואין ישראל שומעין : ויבא ה׳ ויתיצב · נראה בפעם הזאת שתהא תמונה לנגד עיניו בראה בפעם הראשונה לפי׳ אחר כי ויתיצב כמו שומע עבדך · ולא אחר ה׳ כמו שאמר לו עלי כי היה ירא עדיין מהזכיר השם במראה הנבואה ויש גם דרש כי השם מעידין שמא קול הוא זה רחוק : עוקה

עַד לֹא אֲלַף לְמֵידַע אוּלַפֵּן מִן קֳדָם יְיָ
וְעַד דְּלָא אִיתְגְּלִי לֵיהּ פִּתְגָם נְבוּאָה
דְיְיָ : וְאוֹסִיף יְיָ לְמֵיקְרֵי שְׁמוּאֵל
בְּתִלְיָתָאָה וְקָם וַאֲזַל לְוָת עֵלִי וַאֲמַר
הָאֲנָא אֲרֵי קְרֵיתָא לִי וְסַבָּר עֵלִי אֲרֵי
מִן קֳדָם יְיָ מְתְקְרֵי לְרַבְיָא :
וַאֲמַר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל אֵיזִיל שְׁכוֹב וְיְהֵי
אִם יְקָרֵילָךְ וְתֵימַר מַלֵּיל יְיָ אֲרֵי שָׁמַע
עַבְדָּךְ וַאֲזַל שְׁמוּאֵל וּשְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ :
וְאִתְגְּלִי יְיָ וְאִיתְעַתַּד וּקְרָא כְּזִמְנִין בְּזִמְנִין
שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל מַלֵּיל
אֲרֵי שָׁמַע עַבְדָּךְ : ואמר

טֶרֶם יֵדַע אֶת־יְהוָה וְטֶרֶם יִגָּלֶה
אֵלָיו דְּבַר־יְהוָה : וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא׳
שְׁמוּאֵל בַּשְּׁלִישִׁית וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־
עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיָּבֶן
עֵלִי כִּי יְהוָה קֹרֵא לַנָּעַר :
וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה
אִם־יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר יְהוָה
כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב
בִּמְקוֹמוֹ : וַיָּבֹא יְהוָה וַיִּתְיַצַּב וַיִּקְרָא
כְּפַעַם־בְּפַעַם שְׁמוּאֵל ׀ שְׁמוּאֵל
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ :
ויאמר

רשי

טרם ידע את ה׳ · עדיין לא היה מכיר ענין קול נבואה כלל טרם שנמקרה לשונקעדיין לא כתרגומו עד לא ואינו לשון לפני וזה יוכיח ועוד כי טרם תירגון מפורש ממנו וכן כל שיח השלה טרם יהיה בתרן : ויאמר שמואל דבר · ולא הזכיר שם שמים כמו שפיהו עלי אמר שמע קול אחר הוא : עוקה

רלבג

הנה טרם שכבה כי אלהים והוא אצל עליית השחר היה שמואל שוכב בין לבין · ולפחד שכיר׳ ולפחד הזוהר קדת׳ ובהר׳ שלא ובעיון שם והוא ג׳ ·

שמואל ד׳ שמו׳ מוכפלי ופסקיה ב״ת משה שלא כי היה פסקם

בעיון כוב עיר הכהנים ·

כלי יקר

כתן לבו בפעם שנית והילך שהש״ת קורא לו לז״ל כי שמואל כבר נכנס בלבו שפק לו׳ לומי אין עלי הקרוי כיון שכמה לי ברהשוכה שקראני ורצתי אליו ואמר לו קראתיך וגם בשנית ג״כ הוית מזקק למלון לומר בתרי הויה חזקה ואעפ״י שעיין ההלכה כן מ״מ רמי לחוש ולכן מסנית והילך לא אמר הכתי בעת השמיעה כאשר ברהשוכה כי אם עד בוזו לפני עלי ויילך הל עלי ויאמר הנני כי לא ידע מי הוא הקורא וכן בשלישית הסיבה גם כן לא אמר הנני כי אם עד בוזו לפני עלי בהופן שכבר חצב חולי אין זה כמו שנעלם ממנו לגמרי שעדיין לא ידע הוא את ה׳ ואת דבר ה׳ כי מרוב עסוקתו לא את לבו חולי דבר ה׳ ושמואל טרם ידע את ה׳ ר״ל עדיין לא ידע את ה׳ ועדיין לא נגלה אליו דבר ה׳ הבל כבר ידע ונתן הל לבו שיהנו עלי והלך לפניו לדבר הענין על ידו כי ניסה בהלה והוא רבו · ודרך הלויי ושמואל טרם ידע טרם כמו לפני ר״ל טרם זאת הפעם השלישית שיזכיר ידע את ה׳ וטרם גם כן ידע שיגלה דבר ה׳ אליו שלא העמה חייבה לו שיוסף ה׳ קרוא הל עלי ויאמר הנני עם היות שטרם ידע טרם שיגלה אליו דבר ה׳ עכשיו ואעפ״כ לא יסף לקרוא עוד אלא הנני ולא קם ויבא אל עלי אלא כשקרא לו בשלישית ומזה נלמד שלא יקרא אדם לחבירו בשלישית אלא אם כן ידוע לו שהוא ער ומכוין לדבריו ·

לשלישית לו׳ שטרם השלישית ידוע הכל ונתון הל לבו לך לא בבירור :

ויוסף ה׳ קרוא הל שמואל וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכבר כתב׳ שהרי״ח מכרח שמהפעם השנית התחיל להבין עלי ונסתפק הולי ה׳ דבר בו ומלתו על לשונו ומנם בפעם הג׳ לז ויבן עלי תוכן הענין בלי פקפוק : ולע״ד כתבתי בפסוק הקול׳ שויבן עלי כולל שני ענינים הא׳ שהבין שהמדבר אליו שמש יתב׳ המדבר ז״ש כי ה׳ קורא והענין הב׳ הבין טעם למה בזה אליו הקריאה בפעם הולי עלי יען היותו לנער שלא יקבל נזק מהפחד ז״ש קורא ופשט לומר עוד כי בפעם הראשונה כשאמר אמר לו עלי שוב שכב הניח הכתוב שעשה שמואל כן דכתיב וילך ויישכב למקם בפעם השנית בני שוב שכב לא כתיב וילך ויישכב כי ראה ה׳ כוססה בו ותחל רוח ה׳ לפעמו ותדל שכחו מעיניו ולפי לשכב על המיטה בלי שיהה לו רצה לשכב ולהיותו מוכן בה הבין תכף וזהו שאמר ויוסף ה׳ קרוא שמוא בשלישית דיוקא לומר שלא עבר זמן שכיבה שלא תכף בשלישי׳ קרהו ה׳ דהם לו כן בשלישית מה בזה למדנו ידוע הוא שלא ולפי לומר שלישית בזמן היות הבל לא בשיעור ולכך בבואו בתפזון הבין עלי כי ה׳ קורא לנער מלבד היות פעם שלישית דבהלהה היות חזקה שהולי זה רמז בהומר בשלישית כלומר שהיותו בשלישית חייב לעלי להבין כי ה׳ קורא לנער תכף מה שבהה הנבואה אל שמואל על זה הופן כתב מהרי״ח ז״ל כי מאת ה׳ היתה זאת כדי שיה ה גלוי דעת לעלי והקדמת ידיעה כדי שיקבלהו בלבב ויודע שהלו בהה שיו הנבואה בנוף הולי היה שמואל בוש וירא להומרה לעלי רבו שהרי גם בכל זאת לה גילה לזהה אליו כי אם אמר ההשבעה עד כאן : ולע״ד עוד טעם בזה כדי שלא יחשוב עלי כי רעיוני לבו על השכבו שליקו והם שהיה לה נבוהה אלא מהרהוריו לתדמה לו כן ויילפים את שמואל תלמידו לכך היה ה׳ ויוכח אתם על ידי אים הלהים ובלילה קרא שלש פעמים שמואל עד שהבין עלי כי ה׳ קורא לנער ונתברר אצלו היותה נבואה ברורה וחזון נפרץ :

ויאמר עלי לשמואל לך שכב וכו׳ נראה לדקדק לומרו כאן לך שכב ובפעמים הקודמים שוב שכב גם צריך לדקדק לומרו ויישכב במקומו ולמעלה לומר ויישכב בלבבו ונראה כי עלי ידע ונתברר לו היות ה׳ מדבר אליו ולכך יעקוב בהופן שלא יוכל עוד שמואל ליתן עד הגיע אליו נבואה לכך אמר לך שכב ולא אמר שוב שכב שלשון שוב שכב מורה על שיוב לשכב כאשר שכב מקודם וזה נמנע כי נדמה שיהה מעיניו עד ימלא את הדבקות הנלוי · ולפשר עוד כי עלי רצה בשכבו שתין נבואה זו אלא על עלמו לבף על גב דהיינו לא חזי מזליה לחזי · ופוד רצה אלא נגלה אליו לים הלהים אלא למלמידו הבין שתין בשורה מוכנת בפיו לזה היה בוחר עלי להרחיק הנבואה הזאת ממני כמעט רגע עד יעבור זעם את דינה בטל דינה ולזה אמר לשמואל לך שכב שילך למקום אחר שיהא לשכבו ולא יסוב אל המקום אשר עמד ושכב שם עד הנה ולכך לא אמר שוב שכב בשלשון שוב שכב מורה שיסוב אל אותו המקום עצמו אבל אמר שוב שכב למקום אחר שיקרא לילך ולא יחזור למקום עצמו אשר שכב שם ולזה אמר לו אם יקרא לילך כמה שאמרנו שתשב הנבואה ולעומת זה הזכיר הכתוב כי שמואל הלך וישכב במקומו דרך אמרת כאלו רצה ושכב במקום אחר כאשר דבר עלי ויחזר וישכב במקומו דייקא שכיון שהגיע אליו גלוי דעת מעלי רצו כי אי ה׳ המדבר אליו חזר אל מקומו הקבוע לו אחר נו נראה לו ה׳ פעמים הולי יגמור ה׳ בעדו · ולפ על פי שאמר לו עלי והמרת דבר ה׳ כי שומע עבדך לא עשה כן שמואל מהטעמים שיבואו בפסוק ויבא ה׳ :

ויבא ה׳ ויתיצב ויקרא כפעם בפעם וכו׳ חז״ל הוספת׳ דברכות בילקוט ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל כאשר עשתם הם הם מעבדך עד עתה יעקב יעקב מעה משה לשון חיבה לשון זרוז הם הם עד שלא נדבר עשתם הם הם מעבדך עשתם הם הם עד שלא נכנסו לגדולה ע״כ · ובב״ר פר׳ ויצא פ׳ ע״ב ויאמר לילי מלאך הלהים בחלום יעקב יעקב ונומר רבי לליעזר ן׳ יעקב לומר לתד לו ואחד לדורות אין לך דור שאין בו כאברהם ואין דור שאין בו כיעקב ואין לך דור שאין בו כשמואל ע״כ · ובילקוט מבית גם כז אין לך דור שאין בו כמשה עכ״ל · וכן הביא מהרי״ח ז״ל ואמר שאין הכוונה בבחינת הנבואה שהרי כתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה הבל אמר כן בבחינת מביכים שנמצא בכל דור ודור כמשהם להבין ז״ל יפתח בדורו כשמואל בדורו ע״כ · ואולי מדרש רבה שלא הזכיר משה הוא מפני קושית לא קם נביא עוד ולא תקן קולם קרוא על כן בריכים אלו לומר דבר שיה לכל מי שהוכפלו שמותם שהוא סימן מיד ולדורות שבכל דור יהיה כמותו׳ שלא לומר כן שהרי לו נאמר במשה שלא נאמר משה משה ובי הלבי דבמשה לא מצית למימר לו ולדורות

רד"ק

עושה דבר· זהו גלות הארון: תצלינה· מבנין הפעיל שרשו צלל והו' ענין הרעשה כמו לקול צללו שפתי: ביום ההוא· ביום שיהיה זה הדבר הקשה אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו ביום ההוא אקים אל עלי מה שדברתי אל ביתו ע"י איש האלהים כמו שכתוב למעלה כי ביום ההוא תהיה תחלת הפורענות הבאה על בית עלי שימותו בניו וכן הכלה הרעה אל בית עלי עד עולם: אל ביתו· כמו על ביתו וכן אל ההריס לא אכל: כי שופט אני· לא יכלה משפטי בזרעו עד זמן קצוב אלא עד עולם אשפטם שיחבאו ויתקצרו ימיהם: בעון אשר ידע· בעון סמוך למלת אשר כאילו אמר בעון הדבר אשר ידע וכעונו ילקה זרעו עד עולם שכתוב ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ואף על פי שהיו בנים זכאים האל ית' שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכר לו עון אבותיו זה: כי מקללים להם בניו· תקון סופרים כי לא רוצה לומר לאל יתברך אלא שכנה הכתוב וזה אחד מי"ח פסוקים שהם תקון סופרים והקללה הזאת הוא ענין בזיון כמו שאמר עליהם ובוזי יקלו וי"ת הרי מרגזין להון בנוהי: לא כהה בם· לא עצרם ולא מנעם אע"פ שאמ' אל בני כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקנותו שלא היו יראי' ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן: בזבח ובמנחה· לפי שהיו הם כהנים ומקריבים זבח ומנחה אמר כן כלו' לא תועיל להם כהונת' לפני או מפני שמעלו בזבח ובמנחה אע"פ שישתדלו בזבח ובמנחה לכפר מעלם לא יכפר להם לעולם ורבותי' ז"ל דרשו בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדים ותהם אמרו אבל מתכפר בתפלה: ויפתח· כלו' קם בבקר ופתח דלתות בית ה' כמנהגו ולא הלך אל עלי בקומו לספר לו המראה כי ירא מהגידה לו: כה

רש"י

עושה דבר· היא לקיחת הארון ביד פלשתים: תצלינה· לשון צללים שנט"ינטיר בלע"ז: החל וכלה· אותו היום תתחיל גזרתי על בית עלי שימותו חפני ופנחס ומכאן ואילך אכלה גזרתי ואשלימה עליה' מדוד אל דור להמיתם אנשי' בן שמנה עשרה שנה: החל וכלה· אקומ"ינצט אחיספ"ליימנט בלע"ז: כי מקללים להם בניו· מקללים לי היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מקללי' מקילים כל קללה לשון קלות ובזיון היא: ולא כהה· לא הכהה פניהם לעבירם מגדולתן: כה

מקרא

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה שְׁתֵּי אָזְנָיו׃ בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל־עֵלִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּיתוֹ הָחֵל וְכַלֵּה׃ וְהִגַּדְתִּי לוֹ כִּי־שֹׁפֵט אֲנִי אֶת־בֵּיתוֹ עַד־עוֹלָם בַּעֲוֹן אֲשֶׁר־יָדַע כִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה בָּם׃ וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד־עוֹלָם׃ וַיִּשְׁכַּב שְׁמוּאֵל עַד־הַבֹּקֶר וַיִּפְתַּח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וּשְׁמוּאֵל יָרֵא מֵהַגִּיד אֶת־הַמַּרְאָה אֶל־עֵלִי׃ וַיִּקְרָא עֵלִי אֶת־שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל בְּנִי וַיֹּאמֶר

(גליון: י"א · ג' קמץ וא' פתח · ט"ו · ט"ז · ל' · ד')

תרגום

וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל הָא אֲנָא עָבֵיד פִּתְגָמָא בְּיִשְׂרָאֵל דְּכָל דְּיִשְׁמְעִנֵּיהּ יִצְלָן תַּרְתֵּין אוּדְנוֹהִי׃ בְּיוֹמָא הַהוּא אָקִים עַל עֵלִי יָת כָּל דִּי מַלֵּילִית עַל בֵּיתֵיהּ אֲנַמַּר וְאֵישֵׁיצֵי׃ וְחַוֵּיתִי לֵיהּ אֲרֵי מִתְפְּרַע אֲנָא מִן אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עַד עָלְמָא בְּחוֹבִין דִּידַע אֲרֵי מַרְגְּזִין לְהוֹן בְּנוֹהִי וְלָא כְהָה בְּהוֹן׃ וּבְכֵן קַיֵּימִית לְבֵית עֵלִי אִם יִשְׁתַּבְקוּן חוֹבֵי בֵּית עֵלִי בְּנִכְסַת קוּדְשִׁין וּבְקוּרְבָּנִין עַד עָלְמָא׃ וּשְׁכֵב שְׁמוּאֵל עַד צַפְרָא וּפְתַח יָת דָּשֵׁי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וּשְׁמוּאֵל דָּחִיל מִלְּחַוָּאָה יָת חֵיזוּ נְבוּאֲתָא לְעֵלִי׃ וּקְרָא עֵלִי יָת שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל בְּרִי וַאֲמַר

מסורה

אנכי עשה ד' בליש' וסי' הנה אנכי עשה דבר ביש' · והיתה לי ב' בפסוק · אנכי יי' עשה: אקים ו' וסי' · אקים את יצחק · נביא אקים: אקים אל עלי · ואת דוד מלכם · את סכת דוד · והריסותיה אקים:

רלב"ג

ואמר כי כל שומעו תצלינה שתי אזניו להפלגת קושי הענין הזה יהיה הקול ההוא מרעיד האזני' כאילו מחוזק הקורא מהקול ההוא תתחדש הצלילה והחבלה באזן: מקללים להם בניו ולא כהה בם· הרצון בזה שהוא ידע שישראל היו מקללים בניו בסבת העושק שהיו עושקים אותם בית עלי מאמה שהיו חוטפין מהם מן הזבחים ובעבור העולה שהיתה בהם מהקרב' הקרבנות אשר הובאו להם עד שכבר ישכבו' וקרבנות הנשים הצובאות פתח אהל מועד לא קרבו עדיי' הנה לא הוכיחם עלי על זה באופן שימנעו מעשות כן אבל אמר להם אל בני כי לא טובה השמועה וגו'· ולא דקדק אחר זה שיוסרו מאלו החטאים· ולכן נשבע השם לבי' עלי שלא יתכפר להם עונם באמצעות קרבנות כאילו תאמר זבח ומנחה כי כלם באים לכפרה ולזה היתה סמיכה על ראש השלמים להעיר שגם הם באים לכפרה ומזה המקום דקדקו רבו' ז"ל שהכפרה לא תשלם לבית עלי בזבח ומנחה ואולם תשלם במה שהוא יותר טוב מהם והוא העסק בתורה ובגמילות חסדים ומזה המקום יותר הספק איך ענש השם יתע' האנשים שלא חטאו מפני חטא אבותיהם אלא כי זה העונש לא היה אלא למי שלא ידע את ה' מהכהנים שהוא אוחז את חטא אבותם אלם מי שהתעסק מהם בידיעת הש"י ינצל מזה העונש אלא שכבר ימשך לו עונש מה במקרה בעבור חטא אבותיו והוא שלא תהיה לו שררה בענין הכהונה מפני היותם הסרה מכל משפחתו בחטא האבות: כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף· הוא

כלי יקר

וי"ל מה שאמר דבר בישראל אמר כלה שלא תמשך עוד פורענותם של ישראל כמו שיהיה אל בית עלי שהוא התחלה· או אפשר שאמר החל וכלה כיון שהיה הייעוד שלא ימות הבן האחד ואחר כך השני אחר זמן מה כי אם שניהם אפני ופנחס החל וכלה כי שניהם כאחד ביום אחד ימותו יחדיו והחל והכליון חרוץ יחדיו שהם רע גדול כמאמר הצדקת רבקה אמנו למה אשכל גם שניכם יום א' שהכוונה מלבד השכול שהוא רע ומר הנה נוסף עוד היות שניכם ביום אחד ז"ש גם שניכם ר"ל גם רע שני היות שניכם יום אחד· וכאלו המקרא מסורס למה אשכל שניכם גם יום אחד· והנכון בעיני לצורך נבואה זו של שמואל אחר שבא דבר איש האלהים הוא כי כאשר בא דבר איש האלהים אל עלי אליו קירש כוס ועצרה עם בניו וביתו יחדיו וגער בהם לומר להם דעו כי מרה תהיה לכם באחרונה בלי ספק שהיה הוא ניחם על הרעה אמנ' השתיקה הזו בשתק עלי ולא שת לבו ולא כיהה גם בבניו זו קשה מן הראשונה ועל זה חרה אף ה' עוד ואמר ה' אל שמואל אחר שעלי לא נתפעל מדברי הנה אנכי עושה דבר בישראל אשר כל שומעו וכו' ביום ההוא וכו' לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר וכו' שעשאו גזר דין שיש בו שבועה אין לכן אלא לשון שבועה להסיף לומר שלא יתכפר עוד בזבח ומנחה ותמהני על מהרי"א ז"ל איך לא תירץ כן מאחר שהוא מפרש כן בפסוק והגדתי לו וכו' כמו שיבא:

והגדתי לו כי שופט אני את ביתו כי מקללים להם בניו חז"ל תנחומא שכינה בו הכתוב וכן כתב רש"י ז"ל ע"ש ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל: ומהרי"א ז"ל כתב שהמפרשים פירשו והגדתי לו שר"ל כמו והגיד לו ע"י העונש יגיד לבית עלי חטאתם כי מתוך העונש הגדול יוכר עוצם החטא ואין זה מתיישב ולדעתי יוכיח לעלי על אשר לא התפעל מדבר איש האלהים אשר בא אליו קודם זה ז"ש והגדתי לו כי שופט אני את ביתו אשר הגיד לו ע"י איש האלהים שהיה שופט את ביתו עד עולם בעון אשר ידע אשר מקללים להם בניו ועפ"ז שאמר לו איש האלהים לא אלי ולא מרגיש שהכה עלי לא כיהה בם כשבא איש האלהים לא כיהה בם כיהות ולא גער בהם שבודאי היה ראוי ומחוייב כשבא איש האלהים אל עלי יעשה רושם לגעור בהם והוא לא כיהה בם אשר זה חייב שלכן נשבעתי לבית עלי וכו' ואמרו אשר מקללי' להם בניו אין צורך לומר מה שאמרו חז"ל שהוא תקון סופרים אלא דברים ככתבם כי להם לעצמם מקללים ולא לי שמעשיהם גרמה להם לעצמם קללה כמו שקללם כי בוזי יקלו ואם כן לפי האמת להם הם מקללים ולא לי עד כאן ובדבריו עיינתי ושפתים ישק: ולע"ד שכוונת הכתוב לתרץ קושיא אחת והוא כי מה הועיל' היה בהגדה זו שהגיד ה' לבית עלי כיון שגלוי לפניו שלא יגער בהם בבניו א"כ בתיקותו יתברך יפה מדבורו כי לא ימשך מההגדה זו שום תועלת אלא נזק וצער לעלי אם כן מה בצע בהגדה זו וז"ש והגדתי לו כי שופט אני את ביתו עד עולם בלשון קושייא הוא כאלו אמר מה תועלת במה שהגדתי לו כי שופט אני את ביתו עד עולם הוא מותיב לה והוא מפרק לה ואומר בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ועכ"ז לא כיהה בם בעבור עון זה הגדתי לו שאלו כיהה בם לא הייתי מגיד לו כן שלא יהא יושב ומיצר ומצטער קודם בא הפורענות אבל בעבור העון שידע ולא מיחה ואפילו בדברים בעלמא לכך הגדתי לו כי שופט אני את ביתו כו' · ולכן נשבעתי לבית עלי שתליתי העניין בבית עלי להיות שהיה ראוי לו למחות ולכהות בם ולא כיהה ע"ד כי מי נח זאת לי שנתלה הדבר בנח וז"ש ולכן נשבעתי לבית עלי וכו' רוצה לומר נמשך ממ"ש בעון אשר ידע וכו' שנמשכו ב' דברים האחד שהגדתי לו כי שופט אני את ביתו עד עולם כדי שיהיה יושב דוה כל היום והב' לכן נשבעתי לבית עלי וכו' ומ"ש כי מקללים להם בניו רוצה לומר שבניו מקללים להם לישרא' ומזלזלי' בם ותיבת להם חוזרת אל ראש הענין שאמר הנה אנכי עושה דבר בישראל אשר כל שומעו כו' יען שמקללים להם להנז' בניו של עלי:

ולכן נשבעתי לבית עלי חז"ל ר"ה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין לגזר דין שיש בו שבועה שאינו מתקרע שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר כו' אמר רבה בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה אביי אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בגמילות חסדים רבה ואביי מדבית עלי קא אתו רבה דעסיק בתורה חייה ארבעין שנין אביי דעסיק בתורה ובגמילות חסדים חיי שיתין שנין עד כאן ויש לדקדק ראשונה דכיון דדייק מקרא מדקאמר אם יתכפר בזבח ובמנחה אבל מתכפר הוא וכו' קשה שהיה ראוי שיתכפר כפרה גמורה שיחיו כשאר העולם ואפילו כמה שנים ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות וכו' ואם כן היכי קאמר דרבה דעסק בתורה חיי ארבעים ואביי דעסיק בתורה ובגמילות חסדים חיי שיתין שנין והיה מן הדין שאפילו עסק בתורה בלבד או בגמילות חסדים בלבד יספוק לשיאריכו ימים רבים ועוד שכיון דמדיוקא דקרא ילפינן לבית עלי כפרה זולת זבח ומנחה אם כן היה ראוי שכל דבר זולת זבח ומנחה יכפר ומאי שנא תורה וג"ח ממצות זולתם· הן אמת כי התורה עץ חיים היא וג"ח עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא וג"ח כצדקה השיבה· אלא יקשה דאם כן נילף מינה לצדקה נמי והמאמר הזה לא הזכיר אלא תורה וג"ח·

ונראה שחז"ל סוברים שמאמר שבגזרה היא שימותו בני עשרים וי"ח ולא יותר כדכתיב ימותו אנשים· לכך זכות התורה יספיק להוסיף על ימיהם עשרים שנה וכן ג"ח עשרים שנה ובהצטרף שניהם ארבעים שנה והוכיחו כן מלשון הכתוב שאומר אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם דהי"ל עולם או לעולם דאומרו עד עולם מורה גבול כמו שלמדו מאו' וישב שם עד עולם עד עולם של לויים חמשים שנה וכאן לא יתכן לפרש כן ואם כן הי"ל בזבח ובמנחה לעולם מדקאמר עד עולם דקדקו שכוונת הכתוב לומר אם יתכפר בזבח ובמנחה והכפרה הזו מכוחה עד עולם רוצה לומר עד שיעשו עולם חדש דהיינו תורה · דכמו שהתורה הוא עמוד שהעולם עומד עליו כדתנן על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים דל מהכא עבודה דהיינו זבח ומנחה ישארו תורה וג"ח כי הם עמודי העולם שאם יעסקו בהם יהיו כי יעשה להם עולם חדש והוא העולם מספיק שיהיה כעין עולמם הקודם שהם חיים עד עשרים פחות ולא יותר כמאה דהעוסק בתורה והוא עמוד א' יועיל שיחיה עשרים שנה ולא יותר וכן בג"ח עשרים ולא יותר כי הוא להם עולם חדש וזהו עד עולם ולפי שיש שם בילקוט שג"כ תפילה מכפרת רוצה לומר האריכות בתפילה והכוונה בה אפשר אם כן שמי שמאריך בתפלתו הרי חשוב כקרבן דכתיב ונשלמה פרים שפתינו ואיזו היא עבודה שבלב זו תפילה אם כן לפי זה העמיד התפילה כעמוד העבודה של הקרבנות ולבית עלי יותר כי נשבע וכו' שלא יתכפר בזבח ומנחה אבל מתכפר הוא בתפלה ואם כן בג' עמודים שהעולם עומד עליהם תורה ועבודה וג"ח גם שהם יועילו לבית עלי להאריך ימיהם כל אחד ואחד עשרים שנה ונילף הכי מדכתיב עד עולם ואלו מסגולות יותר ממצות זולתם שהם הם תשתיתו של עולם דקרא עד עולם קאמר כאמור · ולפי שלא נטעה לומר דאומר בזבח ובמנחה וכ"ש בזולתם להכי גלי קרא ואמר אם יתכפר עון בית עלי וכו' דלא קאמר לא יתכפר עון וכו' אבל אמר אם יתכפר לומר שכבר נכנס העון הזה בסוג אם יתכפר ואינו נמנע מכת הנמנעות אלא בזבח ובמנחה לבד עד שיעשו תקון העולם והעמדתו וז"ש עד עולם דהיינו תורה וגמילות חסדים ובמקום עבודה זו תפלה וכדפרישי' בכלי חמדה בפסוק זבח רשעים תועבה ותפלת ישרים שהיא תמורת הזבח רצונו יתברך כי ונשלמה פרים שפתינו ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן הביא מהרי"א ז"ל עד כאן וק"ק דאם כן כשעוסק בתורה או בג"ח או בזולתם מהמצות לא היה ראוי ליענש והיה לו להאריך ימים כיון שאינו אוחז מעשה אבותיו בידו והמאמרים הנז"ל מוכיחים בהפך כנז"ל ואפשר שהוא ז"ל לפשטיה דקרא מפרש הוא דדוקא בזבח ומנחה לא יתכפר אבל מתכפר הוא בשאר שלמיות כיון שאינם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם ודבריו לפי פשוטו של מקרא והדרשא תדרש ועדיין צ"ע ודברי מהרי"א ז"ל אינם סובלים תקון זה וצ"ע:

ולע"ד שאומר ולכן נשבעתי וכו' שבעבור שידע כי מקללים להם בניו ולא כיהה בם נמשך לו שהגדתי כי שופט אני את ביתו וכו' ונמשך לו גם כן שלכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה עד עולם כיון שלא גער בהם ולכך הוא אומר לבית עלי עון בית עלי שכל האשם תלוי בעלי ראש הבית כיון שהיה לו למחות בביתו ולא מיחה בם ולכך לא אמר עון בניו ואפשר שכונת הכתוב אומרו אם יתכפר ולא אמר שלא יתכפר עון בית עלי בזבח כו' להורות שאינו אומר שהכפרה נמנעת אבל אומר אם יתכפר עון בית עלי להורות שאפשרית הכפרה אך לא בזבח ומנחה וכאילו אמר אם יתכפר עון בית עלי לא בזבח ומנחה:

וישכב שמואל וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל הוסיף דאו' וישכב שמואל עד הבקר שכיון ששמע דברים קשים לכך לא קם בזריזות להגידם של עלי כמו שהיה קם לאמר לו הנני כי קראת לי אבל וישכב עד הבוקר עד כאן: ולע"ד שאמר וישכב שמואל שלא אמר ויישן שמואל כי נדדה שינה מעיניו אלא וישכב שכיבה על מיטתו לבד כדי שלא ירגיש עלי:

ויקרא עלי את שמואל צריך לדקדק אומרו את שמואל אל שמואל או ויקרא עלי לשמואל הי"ל גם אומרו שמואל בני· ונראה שעלי ראה שקול ה' הבא אליו פעמים שלש לא ישקוט עד אשר ידבר עם שמואל בלי ספק עוד נתן אל לבו שאם לא היה מדבר לו היה שמואל מגיע עדיו בבוקר ואומר לו לא בא אלי עוד הדיבור ההוא אשר מזה אמת היות נגלה ה' אל שמואל· עוד ראה בשכלו שלא דבר לו בשורה טובה רק אם שמואל שמע בשורה לא יחשה ולא יחכה עד אור

מנחה קטנה

[illegible]

פי' רבי ישעיה

[illegible]

שמואל א ד

כה יעשה לך אלהים · כן הוא מנהג הלשון לאמר דבר זה בשבועה וכן כה יעשה לי אלהים וכדרך שיעשה לך אלהים שתין בני ירשו את מקומי כך יורשי את מקומך: ולא כחד ממנו · וכדרך שפירש"כ בחה לו קללתו מכאן אתרו קללת חכם אפי' על תנאי היא בחה · ה' הוא · כדרך אמר ליה לאדון הוא אמר הטוב בעיניו יעשה: ולא הפיל מכל דברין ארצה · כל מה שהיה אומר היה כת והצ"ה מקייס על ידו אפי' הדברים שהיה אומר שלא ברוח נבואה וזה הדבר ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנביא לה' ותרגומו ולא בטיל מכל פתגמוהי לארעא: להחזה · כאולם וכן להחזה אל מזמוהי כמו שכת בשלמים הגחון תגתן: כי נגלה · שפש מלת כי לפי שאמר יוסף לאמר כי המרחה הרחבה הבחה לשמואל היתה בשילה בבית ה' וכן עתה הוסיף להרחה לו בשילה והמרחי הזאת היתה לו לצוות בני ישראל לעלות לרגלות שלשת הרגלים ולזה אמר כדבר ה' וכן אמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל: ויצא ישראל · כלומר זה החזיון שהיה לשמואל היה לטובת ישראל שיהיו יכולין להלחם עמהם ולשם יגיעו אל מלחמה ולא יחזרו מפני שהיו מוכנים ומזומנים לשם ולא יפלו לפני פלשתים זה המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה כמו מות לעלות ויגפו: על האבן העזר · כמו האבן הזו והכתוב אמר זה כי כשהיתה זאת המלחמה אבן גף היתה ולא אבן עזר ועדיין לא נקראה אבן העזר כי על המלחמה האחר' שעשה שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא לאותה שמואל אבן העזר ועזרני ה' אותה מלחמה אבל מה שנכתב הנה אבן העזר הסופר הם וכן וירדף עד בן · ותטש

ואמר חא אנא: ואמר מה פתגמא דמליל עמך לא כען תכסי מיני כדין יעבדי לך ייי וכדין יוסיף אם תכסי מיני פתגם מכל פתגמא דמליל עמך: וחוי ליה תכחד ממני דבר מכל פתגמא דאמר לך ולא כסי מיניה ואמר ייי הוא דתקין בעינוהי: ולא כסי מיניה דבר מכל פתגמיא ולא כסי מינך דבר אלין: ויגדיל שמואל את כל פתגמיא: ורבא שמואל ומימרא דייי הוה בסעדיה ולא בטיל מכל פתגמוהי ידיע: וידע כל ישראל מן דן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה': ואוסיף ייי לאתגלאה בשילה בפתגמי נבואתא דייי: ויהי דבר שמואל לכל ישראל למלחמה ופלשתאי אתיבלי ליד שמואל בשילו בפתגמא דייי: והוה פיתגם שמואל מדעא לכל ישראל ונפק ישראל לקדמות פלישתאי לאגחא קרבא וישרו על אבן סעדרא ופלשתאי

ואמר מה פתגמא: ויאמר מה הדבר אשר דבר אליך אל נא תכחד ממני דבר מכל הדבר אשר דבר אליך: ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו ויאמר עלי הוא יעשה ה' הטוב בעיניו תעשה: ויגדל שמואל והי' ה' עמו ולא הפיל מכל דבריו ארצה: וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה': ויסף יהוה להראות בשלה כי נגלה יהוה אל שמואל בשלו בדבר יהוה: ויהי דבר שמואל לכל ישראל ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה ויחנו עד האבן העזר ופלשתים

בדבר יי' ה' בקריאה וסי' במם' רבת':

רלבג

ד

הוא לשון קללה והרמון בו כה יעשה לך אלהים ויסף כה יוסיף לך · למדנו מזה שמי שלא יפיל מכל דבריו לארצה לא יצטרך להתירת שות לו מופת לאחר שהוא נביא לפי שזה דבר מיוחד בנבואה ולא יקדים בשאלה כמו החלום והקסם והודעי שלום כי הם לא יאחרו לאחר לפעמים הנה יכזבו פעמים רבות ואין הענין כן בנבואה · וכבר יתבאר בראוי סוד מן המבחנים יבדק זה בנבואה ובאי זה מהם לא ידקק כי ידע שאחר שיתבאר הנבואה בקול הטובות והרעות ויתקיים הנמצאים כמעשהו יקרא שלא מדעתו ולא יבדק בשאלה כי לא בזה הנבואה ולא בזה הנמצאים יבדק זה מהרא שאמר לא להם בעבור שיעוד הרע: והנה זכר שכבר הושיע ה' לשמואל לכל ישראל בחיי עלי בעיניי הנבואה וזכה החזון היה מכניע לחותם גם בחיי עלי כי כבר נתפרסם להם שהוא נביא לה' · ואחר זה שכבר יצא לפלשתים למלחמה · מעצמם ולא שאלו בשלו מהם שיעלו עמהם לחרים ותומים ובניה לך יתנהגו בעניין המלחמה הזאת הפעם הזה כמו שעשו בפעם הראשון: ותטש

בלי יקר

הנקר כן ימצאנו עון עם רבו עלי ואין זר שהכרה בי שמואל ענתה בו כי ירה מהביד את המרחה ובניו בלי ספק זועפים ז"ם ויקרה עלי את שמואל ר"ל כבר הגין היות את שמואל וההו עמו דבר ה' וזהו ויקרא ייי את שמואל ועל כן אמר לו שמואל בכי כי ידעתי טוב לבנך והיותך כבן לי שירתת ובזה לתה מהביד לי המרחה ז"ם שמואל בכי · ומורמז לו שהקדיקים עיקר תולדותם הם מעשים טובים והתלמיד כמוך בני הוא ולא חפצי ובפחם כי המה בני הגוף והיה בני כנפשי והמה יתבדו ואיכם בני והיה העמוד זהו שאמר בני ולכך שאל לו בפעמות מה הדבר אשר דבר לילך שכבר היה ברור לו שדבר אליו ה':

ויאמר מה הדבר אשר דבר לילך וכו' חז"ל במסכת מכות אמר רבי לבלו קללת חכם אפילו על תנאי היא בחה מכלן מעלי דקאמר ליה לשמואל כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף לם תכחד ממני ואע"פ שלא אמר לו שמואל את הדברים החלה ולא בחד ממנו כתיב ולא הלכו בניו בדרכיו ע"כ שעלי קלל את שמואל שכה יעשה לו אלהים וכמחה זו ממם שלה ימלטו בניך מקומך כמוני ז"ם כה יעשה כמו שבני היכם מחללים מקומי ומתקיים בשמואל: וכן הביה רם"י ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וכן הביה הרד"ק ז"ל והוכיח לפי הפשם כן המכתב לומר דבר זה בשבועה וכן יעשה לי אלהים · וכן הרלב"ג ז"ל · ולע"ן שחז"ל יתרלו קושייתו שלמר כי לא היה יודע עלי כמו שזכרנו למעלה שכבר כתן עלי לא לבו שנבואתה רעה שמואל כיון שלא רלה להגידה לו וע"כ יפלך לומרו כה יעשה לך אלהים לשון קללה · והנריסם ז"ל מופרחים כהן מיתור לשון לכתו שהרי כבר לתר לו תכחד ממני דבר כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף מה צורך עוד לומר לם תכחד ממני דבר לומר דבר מיותר · ועוד שהיה לה להקדים בתחלת הכסיק ולומר כה יעשה לך אלהים לו תכחד ממני וי"מ דמשמיך כה יעשה לך אלהים לם תכחד ממני מכל זה למדו שהיבת כה יעשה לך אלהים לשון קללה הוא לם תכחד ממני דבר ומדוקדק ג"כ לומרו לשון אלהים שהין אלהים בכל מקום אלא דיין והי"ל כה יעשה לך ה' דבשלמה נבי בן הדד לא ידע כי לם שם אלהים אלא נבי מדבקו אלהים ס"מ קללה הוא:

ולע"ן לדקדק לריכות לשון מה הדבר דבר הלילך היה לו לקבר ולומר מה דבר הלילך וכו' ועוד הי"ל לבר דבר הלילך ה' ולא סתם דבר הלילך גם קשה כפל הל תכחד וכו' לם תכחד וכו' שהוא שלילה וחיוב וכבר זכרתי זאת הרשת חז"ל:

ונראה כי עלי רלה הברת פניו של שמואל זועפים גם מפתיקותו הבין היות הגבואה רעה עליו ועל כיתו לכך לומר בחסידותו מה הדבר לבר דבר הלילך כמבהיל ולומר מה הרעה והדבר לבר דבר הלילך הלא מלבר היה בערך מפני כני המקולקלים והם כן רעיניך לל יבלוך לל תכחד ממני ולהיות שכבר הבין היותה בשורה רעה לכך לא רלה להיות שמו ית עליה לכל לומר לבר דבר הלילך ולא לומר לבר דבר הלילך ה' על דרך מה שחז"ל ויקרא להים ליוסף ויאמר קרא לילה · ואמר לל נא תכחד ממני כה יעשה לך ה' וכה יוסיף לשון ברכה היה לל נא תכחד ממני מהגבואה כה יעשה לך ה' שידבר לך גבואה וכה יוסיף להגלות נבלות אלילך ומכלל הן התה שותף עמו שלא תכחד כה יעשה לך וכה יוסיף היה לם תכחד לא יוסיף עוד להגלות אלילך ועל זה הוא לומר לם תכחד ממני דבר וכו' שהוא מוסב על הדיוק ולכי מבריע כן שהוא לעומד מהגאיר בכל מקום אלא דיין · עוד כ"ל בשעם הלילה של לל נא תכחד ממני וכו' שנית חיזק תכחד ממני וכו' · והתקדק תיבת דבר מכל הדבר לבר דבר הלילך שתיבת דבר מיותרת ולם בלנו לדקדק דבר מכל הדבר מיוהר לי שיאמר לם תכחד ממני מכל לבר דבר הלילך · ומהלה כי כאן היה לבבר להכחיד לחד מבני דבריס לו לשיכחיד לו לפלו מן העניניס לו אלא יכחיד לו מן העניניס כי לם מהלשון ושיהה קלה כי הלה שלי אלפי שיהה קלה שדבר לו הבת יהבדך לא יכחד ממנו ועל זה הוא לומרו לל נא ולין נא אלא לשון בקשה בחופן שבהלה שהבקשתי והוא חלה כניו דרך בקשה לליך ה' בבקשה ממך שהיה אר לותו הנוסח עלמו ללי זה שאמר מה הדבר לבר דבר לל נא תכחד ממני המנם לעניין הקללה של כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אינו מביא לוהה בלשרת הברית של קללה כה יעשה אלהים וכה יוסיף אלא לם תכחד ממני דבר כל עט מכל הדבר לבר דבר לילך ה' דרך משל על ולא יהיה זקן שהוא דבר לחר ולא יהיה שמוך וכל מרבית ביתך יחותו אנשים וכו' כלופן שהענינים לל רלה שיבלו ממנו מלך החלה לחנם בנוסח ובלשון עלמו חלה פניו בחל נא תכחד ממני ולעומת זה יבא על נכון ויגד לו שמואל:

ויגד לו שמואל לה כל הדברים וכו' שלומרו לת כל שהוא לשון רבוי רמז שלפי הנוסח של ז"ל הלון הלה והכל כלו עד כאן · וכן בביה הרד"ק ז"ל בשם בלרש · וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף לומר

כה יעשה אלהים · וכה יוסיף · כך ירך לשון זה במקרא לשבוע" וראינו מדבר זה: ויוסף · ויי' להרחי' · בשלה לשמואל כי נגלה ויי' אל שמואל בחלום · ונזהו מה שאמר לו בחלומו: על החבן העזר · הי"ח יתירה ומקרי' על שם שאחריה נראי אחול: נקרת

ותטש המלחמה · כעין ויטש על המחנה ענין התפשטו הדבר ו"ת ותתרטישו עבדי קרבן : ויושיענו · ת"י ובדיל יקר שמיה נחפריק מיד בכלי דבבנא : את ארון ברית ה' לבחות יושב הכרובים · מעט הספור הזה לומר כי הוא לדון החילו' להגביר תוכיחו ולהחליש מויבין ויושב הכרובים תמר להודיע כי הוא קרוב לבני מדם לכל אשר יקראוהו בחמת ולולי העונות לכל זה היה כמלא והעונות גרמו ומפני זה אמר ומס שני בני עלי עם ארון ברית האלהים שפחתי ונתתי אותם לפלשתים ולכל זה היה כמלא והעונות גרמו את המכשלה ובדי שיכוהו למלחמה היתה סבה מחת האלהים שפחלו וקני ישראל את הארון והם גרמו את המכשלה עם עונות ישראל ע"ז ואחרון זה הוא הארון שבו מוכחין שברי לוחות והוא היה יונח עמהם למלחמה והוא סל עליו וארון ברית ה' נוסע לפניהם · ומלחמו מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל בזה מהו שברי לוחות מונחין בארון מחד ושברי לוחות מונחין בארון מחד וספר תורה עמהם בארון ומה שאמר ומתם אותו מלד ארון ברית ה' זו פירושו ומתם אותו בארון מלד לוחות ברית הם ומהם אמרו כי כמין גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח וזהו שאמר מלד ארון ברית ה' ומהם אמרו כי בארון מחד לבדו היה ספר תורה מונח ומהם אמרו כי לשברי לוחות היה ארון לבדו והוא היה יונח למלחמה והפסוקים מוכיחין כי הלוחות השלימו היו בזה הארון שהביאו במחנ' שהרי אמר יוכב הכרובים מרמה כי הכרובים היו עליו ועוד כי זה הארון שיצא למלחמה זה הוא ארון שיהיה בבית שמש כשובו משל פלשתים : מיד

רשי

ותטש המלחמה · ותתפשט המלחמה · כמו והנס נטושי על פני המדבר וכן וינטשו בלחי : חבן העזר · עדיין לא היה כן שמה כי בימי שמול נקראה כן וכמן נקראה על שם סופה : בכל

רלבג

ותטש המלחמה · הלשון הזה משמש המלחמה · לפי שם הפלגים המכי' את מלדים בכל מכה בחדבר · ר"ל וכחדבר כי ענין קריעת ים סוף היה בחדבר לשם כן חתו פרעה וחילו וכבד הכח קודם זה בחלדים בחיבי דנים מהחכות : פן

וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בָאֲפֵק : וַיַּעַרְכוּ
פְּלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטּשׁ
הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בְּשָׂדֶה
כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ : וַיָּבֹא הָעָם
אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל
לָמָּה נְגָפָנוּ יְהוָה הַיּוֹם לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים
נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשִּׁלֹה אֶת־אֲרוֹן בְּרִית
יְהוָה וְיָבֹא בְקִרְבֵּנוּ וְיוֹשִׁיעֵנוּ מִכַּף
אֹיְבֵינוּ : וַיִּשְׁלַח הָעָם שִׁלֹה וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה צְבָאוֹת
יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי עִם־
אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים חָפְנִי וּפִינְחָס :
וַיְהִי

וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בַאֲפֵק :
וְסַדְּרוּ קְרָבָא פְּלִשְׁתָּאֵי לֶקֳדָמוֹת
יִשְׂרָאֵל וְאִיתְרְטִישׁוּ עַבְדֵי קְרָבָא
וְאִיתְבְּרוּ יִשְׂרָאֵל קָדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹ
בְּסִדְרָא בְּחַקְלָא כְּאַרְבְּעָה אַלְפִין
גַּבְרָא: וְאָתָא עַמָּא לְמַשְׁרִיתָא וְאָמְרוּ
סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמָה אִתְבְּרָנָא יְיָ יוֹמָא דֵין
קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי נֵיסַב לָנָא מִשִּׁילוֹ יַת
אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְייֵתֵי בֵינָנָא כְּדִיל יְקַר
שְׁמֵיהּ נְתְפְּרִיק מִיד בַּעֲלֵי דְבָבָנָא :
וּשְׁלַח עַמָּא לְשִׁילוֹ וְנָטְלוּ מִתַּמָּן יַת
אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ צְבָאוֹת דְּשָׁכִינְתֵּיהּ
שַׁרְיָא עֵילְ מִן כְּרוּבְיָא וְתַמָּן תְּרֵין בְּנֵי
עֲלֵי עִם אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ חָפְנִי וּפִינְחָס:

ויבא י"א רפין בקריאה וסי' כמס' רבתי' : ויושיענו ג' ב' מלאי' וא' חס' וסימ' נקחה אינו · אל תחרש ממנו · זה יי' קוינו לו ויושיענו · קרמאה חס' :

והוא סיהיה נקרית יערים ובני עזא חלוס ובעיר דוד ומעיר דוד העלוהו והכניסוהו לבית קדם הקדשים : מיד

כלי יקר

במקומות זולתו · ומובן גם כן מ' בפעם הרחשונה בשילה בה"ח והוא שמו ובשני בשלו בו"ן לומר שבפעם הזאת נראה בשילה מלד עלמה לא כן בחשר בגלה ה' לל שמואל שאז לא היה בשילה כי אם בשלו ר"ל בחשר הוא שלו הוא שמואל שלו וכמון לנביא לו ושלו יתברך הוא · לו אמר בשלו על שמואל שנגלה ה' לל שמואל בהכנתו של שמואל ובשלו שמואל נתנו לו לשמואל ולזה כתב בשילו בו"ן ולא בשילה בה"ח :

ויהי דבר שמואל וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכבר כתבתי למעלה מה שהקשה מהרי"ח ז"ל על ומה שתירלו לייחס דברי הרד"ק ז"ל · ובפסוק הקודם כתבתי פיטת הרלב"ג ז"ל שהיה דבר שמואל לל כל ישראל להוכיחם ולהדריכם ולפי' בחיי עלי וכו"ו לח שהלו עיין שם · ומהרי"ח ז"ל כתוב זה כדברי רש"י ז"ל ועוד פירש שכונת הכתוב לומר שדבר ה' לשר דבר שמואל משמוע בפילת ישראל ביד פלשתים לח העלימו שמואל מיבראל לחל דברו היה גלוי וידוע לפני כל ישראל זהו שלמר ויהי דבר שמואל לל כל ישראל גלוי וידוע להם ועם כל זה לח שתו לבם ולח פחדו ללח ויצח ישראל לקרלת פלשתים כי מסיג חכמים לחור לעשות כרלונו :

ולע"ן שכונת הכתוב לומר שעם היות דבר ה' לל שמואל על ישראל ועל בית עלי בשתר בשתר דבר ולח גלה סודו שמואל כי אם לל עלי לבדו ולח לזולתו והוא הקדוק הכתוב שלו' ויגד לו שמואל ולח כיחד ממנו שהשמות הדבר פעמים ואומר לו וממנו מורה שלח לבדו גילה ואחר ההשגעות ולח לזולתו ולשומת זה הזכיר כלן שעם כל זה ילח דבר ה' והיה נודע לכל ישראל עם היות שמואל לח דבר כלום והוא המחת הלעי שמואל לח יגלה דבר שלח ניתן לו רשות לאו"ז לח כתב וידבר שמואל לל כל ישראל כי הוא לח דבר שלח שהדבר נגלה מעלמו והיה לכל ישראל זהו שלמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל מלליו נהיה ונגלה ותרגומו והוה פתגם שמואל מהיה לכל ישראל · ומ"ש על האבן העזר עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והיום ף ע"ש וכ"כ מהרי"ח ז"ל כי דברי הספור הם ע"כ : ולע"ן שלח היה רלוי להזכיר כלן האבן העזר שם לח שפלי' הנפילה הזו שנתנגפו תחשב לעזר בפחינת שקבלו עוכס על חטחתם ותס עוכס על דרך מה שלמרו חז"ל לח היו ימים טוניס לישראל כיום שניתן לפס מגילת חיכה שבה נטלו ישראל חיפופוסים על עונותיהם ובפחינה זו שייך קלת עזר ולזה הזכירה כלן בפס וסס כלמר עד הנה עזרנו ה' ר"ל מלז ההחיל לעזרינו בין שנתנקש מפנחס ופפני ועונות ישראל כתכבו והיה הכנה לפקיס רועה נאמן כשמואל ונגמר העזר במלחמה הזאת כשהנגפו פלשתים לפני ישראל וזהו שלמר פס וילמר עד הנה עזרנו ה' :

ויערכו פלשתים עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ומהרי"ח ז"ל פי' כמו ויטוש משכן שילה לשון עזיבה שכאשר בטשו במלחמה ועזבוה מיד וינוף ישראל : ולע"ן כפי' מהרי"ח מלשון עזיבה וכונת הכתוב לומר שסה"ו עשה ניסיון שלח יבכרו לרימו הפלשתים לומר ידיעו רמה במלחמה וכדי שיכירו ישראל שמלת ה' היתה זאת לכך לח נגפו בתוקף המלחמה שהיה הדבר בטבע הכן לחר עזיבת המלחמה לז נגפו לח בחיל ולח בכח הפלשתים כי לס בגזירה הלהות ז"ש ויערכו פלשתים לקרלת ישר' ולחר עזיבת המלחמה לז וינוף ישראל ז"ש והטוס המלחמה וינוף ישראל לפני פלשתים ולמר שהרגו מהס כלרבעת לפיס היס קלתס מהמערכה וקלתס מהנפוסים בשדה שנטשו המלחמה ועזבוה שם עליהם והרגום וז"ש ויכו במערכה בשדה כמו במערכה ובשדה במערכה הערוכים ומסודרים לילחס ובשדה על הנטושים ונפוסים · ולפי המפרשים והטוס לפון ההפטות לפי שדרך הלוחמים לעמוד מערכה מול מערכה ויוצלים לנפשם גבורים ממערכה זו לל זו והמוכים הס הנטושים על פני השדה חוץ מהמערכות ז"ש ויערכו פלשתים לקרלת ישראל ונתפשטה המלחמה וינוף ישראל והכו במערכה ובשדה בין הכל כלרבעת ללפיס היס שהוא דבר יוצח מן ההקש להכות במערכה בשדה במערכה להודיע שגברה יד פלשתי' ושלטו ופשטו ידם במערכ' ולומרו בשדה פי' שהכוס הללים בשדה ולח הכוהו כל והו לחה הפלוס חללים בשדה :

ויבא הטס וכו' · ירושלמי דשקלים שני ארונות היו עם ישראל במדבר לחד שהיה תורה נתון בתוכו ולחד שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו וזה שהיתה תורה נתונה בתוכו היה נהלל מועד שנלמר וארון ברית ה' ומשה לח משו מקרב המחנה זה שהיו שברי לוחות היה נכנס ויולח עמהס ורבנן ממרין ארון לחד היה פעם לחת יולח בימי עלי ונשבר וקרלו מסייע ליה לרבנן לוי נמו מי יכילנו מיד הלל"ס הלדירים הללה מלה חמון מימיהון וקרלו מסייע ליה לרבי וילמר שמול לחתיה הגיבו ארון הללחים והלה ארון ברית יערים היה ללה מלי עבדו ליה רבנן הגיסה הלי ליץ וקרלו מסייע ליה לפי' הארון וים' ושבון בסיכות והלה הארון בניון ללה מלי עבדי ליה רבנן לוי נמו ספר שהוא בקרוי שעליון לח הקשה מזה לרבי יהודה כמו שהקשה בסמוך לרבנן מקרלו דמסייע לר' יהודה והזכרת לומר הגיסה זה הניון יען כי להבין שלמעלה שרלו במלחמת לחזק הארון ח"ו בשברי לוחות לח היה כזה לפר בה ברית ה' בלוחות שלמות יוסד הכרובים והרלעה שעשו הודיע לנו פלשתים חיכות הארון הזה ומעלתו כי הכל נודע וחין דבר נעלם ולח הועלך להרחק זה לר' יהודה כי ברור הוא לכן בסמוך לרבנן שלריך לזחק הארון ללין יהוה דוחק גדול לכך הועלך להקשות לרבנן ולתרץ הדוחק הזה לרבנן · והנה מהרי"ח ז"ל הרחיב זה מלד בפסוק ויערכו פלשתים עיין עליו · ובספר יפה מראה פרק י"ג שופרות בדף ק"ח כי שם נוכח על דברי מהרי"ח ע"ש ומהרי"ח ז"ל כפשר נכפי ים לומרו הזכיים והחכמים שבשם למה נגפנו ה' היום לפני פלשתים רולה לומר הנה לנחנו לח חטלנו וחשבו שלח היה העניין על לד היצוב כי לס על העדר ההשגחה לכי שלח היו לדיקים ומפני זה התחכמו ולומרו נקחה ללינו חרון הללהים ויבל נקרבנו ויושיענו

חס"ו מזה הפקום היס מיכן לפפשות להם עם ליערמלים ויפיתי שחול וחס"כ חפני הפשי' נתבטן בפקום להם לפרעמנו' ולומר לן בחיין הפקיש נורם לנפש חו לנוחם חלח כפל לפי מפשיהם על ישראל : וינף בקרבנו כי יהוה שחין רלי ישרחל ד"ל ישרחל ולח חלפילה חלח ע"י חטחתם כמו שכתוב בפרשת בהלותך חת הנרות וכן בפרשת בחוקותי חם בקריו וכו' : וכיון שהשכינה היה שורה על החרון חשרו נקפה חרון ברית ה' וינף בקרבנו וכיון שהשכינה מתלונן חתיך בחשה חין רש נגף כמו : ומס שני בני חלי וגו' חס"ו לפלשתים היו ניסחי' לחרון ע"י בין שידעו מנפי יריחו היה בכפני' נוסחים חוסף וגברו בחזקות החרון ע"י להניחו עם שתה כיו להניחו ע"י להלהים חפני וקפחם וחפר ומס שני בני חלי עם חרון החלהים שכחו נרחו שנחמן נפי חוזו ויחת עם חרון החלהים שכחו נפ"ב (סוסה ד"ל ה) חף כחן שני בני חלי עם חרון החלהים שכיון שקבלו חוכסס נפ"ב ומו נפ"ב הכ : חי

פי' רבי ישעיה

חלינו בח לחוד בחלה חחיך כמו הנ"ן ונוכלה כרוב החלי' ותחחר ויקחו כמו ויכסו בהבלת הלמ"ד וה"ן חף זה נבלע הלמ"ד והיה רחוי גלקחה כמו נפעה ונלכה · חתניס חת חנריס

מיד האלהים האדירים האלה: ת"י מיד מימרא דיי' דעובדוהי רברבין אילין אינון גבורתא דיי' וגומר וא"א ז"ל פי' במדבר מן ומדבר נאוה וזה פירש במלותו ובדברו הכל מצרים ועתה הוא בעצמו בא אוי להם ובדברי רז"ל עירובי דברי' כאמרה בפרשה מי יצילנו מיד אלהים האדירים האלה על כאן דברי צדיקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים אלה הם אלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר אמרו עשר מכות היו לו וכלן הביאן על המצרים ושאר המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד מעתה אמר להם הב"ה אתם אומרים שאין לי מכה עוד אני מביא עליכם מכה שלא נהיתה מעולם והיה אחד מהם יוצא בטחור ועכבר יוצא מן התהום וסומט את בני מעיו וחוזר לתהום וכן הוא אומר ותכבד יד ה' על האשדודים · ויש מפרשי' מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי מנהג בלשון הפלשתים לקרא לאלהים אחרי' לשון רבים וזהו שאמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכיוצא בדבר ואתה עיקוינע על ישראל ולא ירא אלהים על עמלק עירובי דברים כתובין כאן וכן יתכן להיות כפשוטו : ויו

ה וַיְהִי כְּבוֹא אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיָּרִעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה
ג' גְדוֹלָה וַתֵּהֹם הָאָרֶץ: וַיִּשְׁמְעוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־קוֹל הַתְּרוּעָה וַיֹּאמְרוּ
מֶה קוֹל הַתְּרוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
בְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים וַיֵּדְעוּ כִּי אֲרוֹן יְהוָה
ח' בָּא אֶל־הַמַּחֲנֶה: וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים
ל' כִּי אָמְרוּ בָּא אֱלֹהִים אֶל־הַמַּחֲנֶה
וַיֹּאמְרוּ אוֹי לָנוּ כִּי לֹא הָיְתָה כָּזֹאת
ג' ד' חס' בנביי אֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם: אוֹי לָנוּ מִי יַצִּילֵנוּ
ל' מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה אֵלֶּה
הֵם הָאֱלֹהִים הַמַּכִּים אֶת־מִצְרַיִם
ז' בְּכָל־מַכָּה בַּמִּדְבָּר: הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ
ס' לַאֲנָשִׁים פְּלִשְׁתִּים פֶּן תַּעַבְדוּ
לָעִבְרִים כַּאֲשֶׁר עָבְדוּ לָכֶם וִהְיִיתֶם
לַאֲנָשִׁים וְנִלְחַמְתֶּם: וַיִּלָּחֲמוּ
פְלִשְׁתִּים וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ
לְאֹהָלָיו וַתְּהִי הַמַּכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד
וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רַגְלִי:
וארון

וַהֲוָה כַּד אֲתָא אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ
לְמַשְׁרִיתָא וְיַבִּיבוּ כָל יִשְׂרָאֵל יַבָּבָא
רַבָּא וְאִשְׁתַּגַּשַׁת אַרְעָא: וּשְׁמָעוּ
פְלִשְׁתָּאֵי יַת קָל יַבָּבָא וַאֲמָרוּ מָה קָל
יַבָּבָא רַבָּא הָדֵין בְּמַשְׁרִיתָא דִיהוּדָאֵי
וִידָעוּ אֲרֵי אֲרוֹנָא דַייָ אֲתָא לְמַשְׁרִיתָא:
וּדְחִילוּ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי אֲמָרוּ אֲתָא
אֲרוֹנָא דַייָ לְמַשְׁרִיתָא וַאֲמָרוּ וַוי לָנָא
אֲרֵי לָא הֲוָת כְּהָדָא מֵאִתְמָלֵי
וּמִדְּקַמּוֹהִי: וַוי לָנָא מַן יְשֵׁזְבִינָנָא מִיַּד
מֵימְרָא דַייָ דְעוֹבָדוֹהִי רַבְרְבִין אִלֵּין
אִלֵּין אִנּוּן גְּבוּרְתָּא דַייָ דִּמְחָא יַת
מִצְרַיִם בְּכָל מְחָא וּלְעַמֵּיהּ עֲבַד
פְּרִישָׁן בְּמַדְבְּרָא: אִתְקְפוּ וַהֲווֹ
לְגֻבְרִין פְלִשְׁתָּאֵי דִּילְמָא תִשְׁתַּעְבְּדוּן
לִיהוּדָאֵי כְּמָא דְאִשְׁתַּעְבִּידוּ לְכוֹן
וּתְהוֹן לְגֻבְרִין גִּבָּרִין וּתְגִיחוּן קְרָבָא:
וַאֲגִיחוּ קְרָבָא פְלִשְׁתָּאֵי וְאִתְּבָרוּ
יִשְׂרָאֵל וְאַפְכוּ גְּבַר לְקִירְווֹהִי וַהֲוָת
מַחְתָּא רַבְּתָא לַחֲדָא וְאִתְקְטַל
מִיִּשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין גְּבַר רִיגְלִי:
וארונא

מסרה

ותהם הארץ · ותה' הקריה · ותהם כל העיר עליהן : מה כ"ד פתחין וסימ' נמס' בסדר כי תשא : אתמל ג' בקריא' וסימ' גם אתמל גם שלשום דשמואל · כי לא היתה כזאת אתמל שלשום · כיום אתמול ·

רשי

בכל מכה במדבר · על ים סוף וי"ת ולעמי' עבד פריש' במדבר' · ובסיפרי שנינו שהפרשה הזו עירוב דברים מי שאמר זה לא אמר זה כשרין שבהם אמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והרשעים אמרו אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה כל מכות שהיו לו על המצריי' הביאים אין לו עוד מכה מעתה · איש

מה כ"ד וכל דסמי' לאחה"ע כותי'כת מה ומ

רלבג

פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם · זה מורה כי לא היו פלשתים מושלים בישראל ולא ישר' בפלשתים ואפשר שזמן קרוב יצאו בני ישר' מעבדות או אפשר שיארך זמן עבדות' את הפלשתים עד מות עלי ויהיו א"כ כל שנות שמשון כללות בשנות עלי ונמנו לשניהם כי רוב ישיבת שמשון היה בישיב' שדה פלשתים וכאלו היה שמשון שר היה שופט אותה עלי : והנה

מנחה קטנה

מי יצילנו מיד האלהים האדירים וכו' שנה אמרו ז"ל על פסוק כי גדול שמו בגוים דקורתו' ליה אלהא דאלהא וא"כ אמרו אדירי' לשון רבים כלומר שאלהותו של אלה אף על כל אלהי העמי' וז"ש מי יצילנו וגו' שאין לומר שיסתפקו על דבון אלהיהם כי הוא האלהי' האדירי' שאדיר הוא על כל אלהי העמי' והא רמי' אלה הם המכים את מצרי' ובכללם נלקה גם בע"ז שלהם כדכתי' ובכל אלהי מצרי' אעשה שפטי' וא"כ מי יצילנו ואין לומר שבשתוך על האדי שלנו שלמעלה שגם זה אינו כי הוא שמכה את מצרי' עם מצרי' לא נאמר אלא מצרי' הוא השר שלהם וכענין שאמרו ז"ל על פסוק וירא ישראל את מצרי' מת שהוא נאמר על שרו של מצרים · וא"כ אין לנו על מי להשען ולית שמשגנו ולא לנוס שר או אלוה כי ברחות האלהים האדירים כי לא נכנס לעזרתו או אלוה או שר או מזל גם הוא ירפה ממנו כי נהיה כעומדים גדולתו ויגיע הדבר אל כח אנשים כטבע וזה התחזקו והיו לאנשים : וינגף ישראל וינוסו איש לאהליו · אמרו חז"ל תחילת נפילה ניסה וז"ש וינגף ישראל וזה בא ע"י וינוסו איש לאהליו · כי ע"י סתר ההשגחה עתה לא עצרו כח לעמוד במלחמה יום או יומים מערכה מול מערכה כבשתרי' מלחמות אלא מיד וילחמו פלשתים תחילת המלחמה וינגף ישראל כי לא לחמו עם אויביהם כפעם בפעם כי אם וינוסו איש לדרכו גם להביל כפתו כי חרדת אלהי' נפל עליהם ולא יכלו עמוד כי אם פנו עורף · ואמר וינגף לשון יחיד שחשב כאן כאלו כיון איש אחד · גם אמר וינוסו איש לומר שבתפזרו כ"כ עד שלא היו שנים יחד כי אם כל אחד לבד גם לדרכו עוד ירצה שהלכו כבושה איש לאהליו כבושי' כאשר יתגנב בעם הנכלמים הנוסים במלחמה : וארון

פי' רבינו ישעיה

בכל מכה במדבר · חסר וי"ו בתחלתו ובמדבר והוא מדבר ים סוף :

כלי יקר

ויהי כבוא ארון ברית ה' וכו' מהרי"א ז"ל כתב שכוונת הכתוב לו' שטעו בעשות תרועת בקול ענות גבורות המנצחים שחשבו שהארון יהיה סיבת הניצוח ולא ידעו שהכל תלוי ביראת שמים ותשובה ותלות עיניהם למרום והעד זה ענין יריחו שציוה ה' שלא יריעו העם כי אם בנפול החומה לא קודם אבל ראוי לעמוד בכובד ראש הולים עיניהם למרום ע"כ ובדבריו אבין לע"ד או' ויהי כבוא בכ"ף הדמיון שעדיין לא בא ר"ל תכף להגיעו ומיד הריעו ואולי היתה תרועה קטנה לא יאשמו שהית' לסימן הכנעה כמו התרועה שבר"ה שהיא באה להכנעת הלב ולשבר את ערלתו מעין הרועם בשבט ברזל אמנם היות התרוע' גדולה היה בזה שהיה לשמחת נצחון ותהום כל הארץ לקול שמחתם ולא יאות כן לשמוח כפתאים וכמ"ש בתנא דבי אליהו הובא בילקוט סימן ק"ג זה לשונו אמר ישראל למה נגפנו ה' אמר הב"ה כשהיו מכעיסים לפני בעזרת ישראל ובעזרת הנשים לא אמרת כך שלחו והביאו את הארון הברית והריעו תרועה גדולה שאין בה ממש על אותה שעה אמר כתנה עלי בקולה על כן שנאתיה מיד נהרגו פלשי' אלף איש ונשבה וכו' שבזה ראו שקול התרועה אין בה ממש ושנאוי היה לפני הקב"ה לזה אמר ותהום כל הארץ אבל לא בשמים שלא נשמעה כלל שהרי נשבה הארון ובזה מובן דסמיך ליה :

וישמעו פלשתים את קול התרועה ויאמרו מה קול התרועה הגדולה כי מה טעם יש בה להיותם גדולה המורה על הנצחון והיא במחנה העברים המנוצחים שלא תאות תרועה גדולה כזאת אלא במחנה פלשתים המנצחים ודרך הלצה אפשר לקשר תיבת הזאת לסוף הפסוק הזאת יתכן להיות במחנה העברי' או יאמר במחנה העברים לבזיון עמא פחיזא בכל ענייניהם שהרי בעבר הנהר היו עובדים מארץ מולדתם אל ארץ לא להם שע"כ נקראו עברי' על שם עבר הנהר באופן שהם עמא פחיזא והכתי' בפחוזייהו קיימי לקדם בתרועה ובזמירות להריע קודם הנצחון אין זה אלא מדרכם בפחיזות כשל למו' · וידעו תשובה לשאלתם זו והיא כי ארון ה' בא אל המחנה ומי יעמוד לפניו מאז אפו אם כן לזה שמחו והריעו ואולי אמר וידעו כי ארון ה' בא אל המחנה ועכ"ז התלוצצו ואמרו מה קול התרועה ויהיה א"כ אלו מהחלק שהיו שם במחנה פלשתים שאמרו אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר וכמו שיבוא בס"ד בסמוך אלא מהמחסידים שבמחנה שאמרו אוי לנו מי יצילנו מיד וכו' :

ויראו הפלשתים כו' ויאמרו אוי וכו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב כדברי רש"י ז"ל ועיין ברד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל : ולע"רן לדקדק שינוי לשון שבין שני הכתובים שבאחד אמר פלשתים וישמעו פלשתים בלא ה"א וכאן הוא אומר ויראו הפלשתים בה"א גם בפסוק זה הוא או' אוי לנו וכו' ובפסוק השני שנה ואמר אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים כו' גם שינוי שכתוב בא אלהים אל המחנה כו' וכאן הוא או' האלהים האדירים : ונראה להבין כל זה במה שזכרנו מדברי חז"ל ערבובי דברים יש כאן מי שאמר זה לא אמר זה שלפי זה אומר וישמעו פלשתים בלא ה"א הידיעה להורות אל כלל פלשתים שכולם שמעו את קול התרועה ויאמרו כו' הידיעה הכללית לפלשתים היא כי ארון ה' בא אל המחנה ארון ה' ולא אלהים עצמו אמנם בפסוק זה אמר ויראו הפלשתים בה"א הידיעה להורות על הבינונים שיראו את ה' וז"ש הפלשתים המיוחדים כי אמרו בא אלו"ם אל המחנה אלהים בא ולא ארון כאשר ידעו הכלל מדלת העם ארון ה' לבד ולא אלהים ולעומת זה אמרו אוי לנו כי לא היתה כזאת אתמול שלשום · אמנם הכתוב של אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים אלו דברי הכשרים שבהם והיודעים ומכירים את מעשה ה' כי נורא הוא לעומת ז"א שנית אוי לנו מי יצילנו כי אוי לנו כי לא היתה כזאת וכו' הוא מדברי הבינונים וזה הוא דברי הכשרים ולכך אמר האלהים האדירים שידוע אצלם כחו וגבורתו ומיתור אומרו שנית אלה הם האלהים המכים כו' הכריחו היות' דברי הרשעים האומרים אל הכשרים שבהם אל תיראו כי אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר כלומר כל המכה כלתה ואין לו עוד מכה שם במדבר כלה שבמצרים התחילו ובמדבר כלתה כל המכה שלא נשאר לו עוד מכה ובזה מובן אומ' במדבר שזה מכריח היותם דברי הרשעים שאילו היו דברי הכשרים למה יזכיר במדבר ולא במצרים ששם היו תוקף המכות אבל כיון שהם דברי הרשעים לו' שתמו כל מכותיו הוכרח לו' בכל מכה במדבר לומר ששם במדבר הוא המקום שכלתה כל מכה שהיה לו · או אמר על פי שיטת חז"ל שהרשעים אומרים אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר ר"ל לא נצח את מצרים להכותם בכל מכה אלא במדבר חוץ למחוז מצרים ולא בתוך מצרים עצמה שזה מורה חולשה בו אם כן אל נא תיראו ממנו : עוד אפשר לפרש שכל השני כתובים כאמר מפי א' ולא היו האומרים מחולפי' ומגיד כי יראו הפלשתים מאד כי אמרו בא האלהים כעת למחנה ואמרו מי יתן והיה שבא והיתה כזאת התמול שלשום ושהיו מנצחים אותנו והיינו יכול' הולכים לדרכנו לא כן שלא בא התמול שלשום אלא כעת שהרגנו מהם ארבעת אלפים שהנצחנו הזה לרעתינו הוא כי ירדפני גואל דם ז"ש ויאמרו אוי לנו ואהה עלינו שלא היתה כזאת בתמול שלשום שאלו היתה כזאת תמול שלשום לא היה אוי לנו שלא היינו נוצחים אותם ולטובתינו נשברה רגל פרתינו שעתה אוי לנו מי יצילנו מהאלהים האדירים האלה אבר דסעדיו יקים ומלומד בזה כי אלה הם עצמם אותם האלהים המכים את מצרים בכל מכה עד תומם במדבר לנקום נקמת בני ישראל שחוששים אנו שכן יעשה ג"כ עתה עד תומינו לנקום נקמת הארבעת אלפים שהרגנו ומי יתן ובא האלקים התמול שלשום ולא הרגנום כי בא קלנו הרבי ימינו בהריגתם כי אלה הם האלהים המכים ונוקמים ונוטרים :

התחזקו והיו לאנשים וכו' עיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שאמר אלה לאלה התחזקו וגו' מאחרי שאין לכם ענין אלהות הוא ראוי הוא לכם פלשתים שתתחזקו ותהיו לאנשים כי בכח אנשים תלחמו אחרי שאין לכם כח אלהית ויאמרו הכרח התגברותם לזה באומר פן תעבדו לעבריים וכו' והוא או' עוד והייתם לאנשים ונלחמתם וכו' שירצה מיותר הוא דרך פיוס ר"ל ואני ידעתי שתהיו אתם לאנשים ונלחמתם כי כן ראוי אל כל בני חיל ע"כ :

ולע"דן בטעם הכפל התחזקו והיו לאנשים והיתה לאנשים וכו' שאמר להם התחזקו עתה והיו לאנשי' והוא היותר טוב להזדרז בהתחלת הדברים פן תכהמו באחרית ואף כי ע"י היותכ' משועבדים לעבדים הבער בקרבכם להתחזק ולהלחם באחרונה לצאת משועבדם ויותר טוב ההתחזקות מועט בתחיל' ז"ש התחזקו והיו לאנשים פלשתים ר"ל לאנשים פלשתים הידועים בשם טוב בעולם מגבורה וניצוח פן תעבדו לעברים שהוא פחיתות משני פנים האחת העבדות והשנית לעבריים זה העם לא היה ונוסף עוד היותכם עבדים לעבדי' שהוא רע ומר יותר ז"ש כאשר עבדו לכם ולא עוד אלא שאם לא תתחזקו עתה אלא תשתעבדו לעבריים סוף סוף שתתעורר לבסוף והייתם לאנשים ונלחמתם שלא תוכלו לסבול עול כחיות השתעבדו' לעבריים עבדכם ולא תהיו לאנשים פלשתים ר"ל הנודעים בשם גבורים כי אם לאנשים כל דהו וז"ש והיתה לאנשי' ונלחמתם ולמעלה אמר והיו לאנשים פלשתים כי יותר טוב הוא ההתחזקות לבלתי נפול כי אחר הנפילה קשה לקום על דרך מה שאמר הכתוב וכי ימוך אחיך ומטה ידו והחזקת בו שאמרו חז"ל משל כמשאת בעוד שהוא על הבהמה קל להעמידו ואפי' ע"י יחיד נפל לארץ צריכה כמה בני אדם להקימו או יאמר התחזקו כדת פלשתים ז"ש התחזקו והיו לאנשים פלשתים מזרז על היותם מחזיקים בדת פלשתים שהוא העזר העיקרי אצלם לתת עוז ותעצומות לאלהיהם ועל זה אמר ראשונה שלהיותם פלשתים צריכים להם חיזוק כדתם פן תעבדו לעברים שאז לא תוכלו להיות אנשים פלשתים רוצה לו' מחזיקים בדת פלשתים כי יתקיים בכם קללת התורה שאמרה בים' ונמכר לגר או לעקר משפחת גר שאמר חז"ל בנוצא' ונותן בפירות שביעית שסופו שימכר לע"א שנעקרת ז"ש כאן כן תעבדו לעבריים כאשר עבדו לכם שנתקיימה בהם קללת לעקר משפחת גר באופן שצריך ג"כ היו לאנשים בענין אנושות המלחמה בגבורה ולהלחם ז"ש והייתם לאנשים ונלחמתם או יאמר והייתם לאנשים ונלחמתם מדלא קאמר והיו לאנשים כמו בתחילת הכתוב כיון לומר התחזקו ואל תיראו מהארון פן תעבדו וכו' כאשר עבדו לכם והנה כבר הייתם לאנשים ונלחמתם שהרגתם ארבעת אלפים ומאחר שכבר הייתם לאנשים ונלחמתם התמול שלשום מעתה אל תעכבו שלא התחזקו והיו לאנשים באופן שתחילת הכתוב לשון צווי וסופו לשון הודעה וראיה מן העבר על העתיד ואמר ונלחמתם וכו' אפי' שתצטערו במלחמה ראוי שתלחמו והסבלו עול המלחמה בעד עריכם ואהיכם ז"ש ונלחמתם ולא אמר ולחמתם או והלחמת' שלא ונלחמתם ר"ל שתהיו כפעלים מן המלחמ' וסמיך ליה וילחמו פלשתים בקמץ תחת הלמד שהיה לו לומר וילחמו בשוא וכמו שאבאר בס"ד :

וילחמו פלשתים וינגף ישראל וכו' מהרי"א ז"ל כתב זכר שכאשר בני עלי לא יראו את ה' ולא כבדוהו כך לא עזרם ולא היה עמהם וכאשר הפלשתים יראו מלפניו וכבדוהו בדבריהם באומר מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה הלך לפניהם וינגף ישראל וינוסו איש לאהליו ומתו כשלשים אלף איש ונלקח ארון האלהים ושני בני עלי שהיה הארון בידיהם מתו כדבר ה' אשר דבר ביד איש האלהים וביד שמואל ע"כ : ולע"דן שהספ"ת עשה שיראו ויכירו כולם שלא בכחם ועוצם ידם עשו חיל כי אם עון ישראל ז"ש וילחמו בקמץ שאחר שהפלשתים נלחמו ונדחקו במלחמה מישראל כי שבוס גם שבבוס עד שחשבו כי כלתה הרעה אל פלשתים שישראל ינצחום או אז וינגף ישראל בחטאם ולכך לא הזכיר וינגף ישראל לפני פלשתים כי לכבוד הארון שבא חשש השי"ת ועשה באופן שינגף ישראל מאליהם כאילו הנגיפה נעשית מאליה ולא לפני פלשתים שהרי הם קבלו ההפעלות המלחמה מישראל ונדחקו בה כמו שדקדקתי מאומרו וילחמו ואחר כך וינגף ישראל וכו' שנסו איש לאוהליו ונתחזקו פלשתים להלחם עם ישראל ולהכות בהם מכת חרב וזכר ותהי המכה גדולה מאד כאילו המכה נהיתה מאליה שלא אמר ויכו פלשתים בהם מכה גדול' אלא אמר וינגף ישראל וכו' ותהי המכה גדולה שאין זר לומר וינגף שכשלו איש באחיו כפשוטו של מקרא באופן שאימרו וינגף ישראל ר"ל מיניה וביה נגף ולא ע"י פלשתים · ודרך הלצה אמר ויפול מישראל וכו' ר"ל מסיבת ישראל בחטאיו או שהיה המפיל איש באחיו ומ"ש מישראל מ"ם הסיבה ויכריע כן תיבה מישראל דלא יעלה בדעת שהנפילה מפלשתים עד שיאמר ויפול מישראל שלא ודאי בא להודיע שאין הנגיעה והנפילה מחיל וכח פלשתים אלא מישראל עצמן כהתחייבה המכה הנזכר כפי הבחינות הנזכר ובפסוק ותקרא לנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מיש' אכיף ידי בס"ד לברר זה הענין הנז' ובאומר שלשים אלף רגלי הודיע שהנסים היו הרוכבים על סוסים מנשרים קלו והנופלים היו הרגליים שלשים אלף רגלי :

וארון האלהים נלקח לא אמר ויקחו ארון האלהים שלא נלקח לומר שהוא ברצון הש"י נלקח ע"ד אשר הגלהה מירושלם הוגלה מעצמו ושני בני עלי מתו הלך השוה שבשניהם המיתה שמתו אבל בסיבת המיתה לא השוו כי חפני בחטאו מת ופנחס מה על שלא מיחה בו ז"ש חפני ופנחס ר"ל כל א' בסיבתו מת · ואפשר לומר זה בסגנון אחר והוא ושני בני עלי מתו ר"ל שני בני עלי כפרדים זה מזה בסיבת המיתה כנזכר חפני העקר בחטא ופנחס על שלא מיחה בחפני · ויש לדקדק למה לא הזכיר בפ' זה ארון ברית אלהים שבכל הפסוקים הקודמים מזכירו בשם ברית ה' בבית

רד"ק

וירץ איש בנימן · דרשו בו שהוא היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גולית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה נגעים וכמה רעות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד כל שכן את שלחו יד בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו כמה מהם כי ראו בארון ה': יך דרך מצפה כתיב יך כלומר שהיה לבו מכה אותו ומפחד על ארון האלהים שילקח ונכתב יך לזה הטעם על דרך ויך לב דוד אותו וקרי יד שפי' מקום כמו ויד תהיה לך כלומר היה יושב על הכסא במקום שהיה רואה דרך הבאי' מן המלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהים ויונתן הוסיף בו שער שתירגם על כיבש אורח הרעה מסכי כמו שאמר בפסוק האחר בעד יד השער: ועיניו קמה · כל אחת מעיניו קמה כלומר כהתה ואמר לשון קימה בעין וכן כי קמו עיניו משיבו כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורה ויש מפרשים ענין כליון עינים וכן תרגם יונתן כלו עיניהם קמה עיניהון וכן תרגם ועיניו קמה: ויען המבשר · מספר החדשות על טוב ועל רע נקרא מבשר: נלקחה · נזכר הרון בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר ברוב וכן בזו הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסוק בלשון נקבה וכן אשר באה אליהם ארון ה': כהזכירו

וְאֲרוֹן אֱלֹהִים נִלְקָח וּשְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי
מֵתוּ חָפְנִי וּפִינְחָס: וַיָּרָץ אִישׁ־
בִּנְיָמִן מֵהַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא שִׁלֹה בַּיּוֹם
הַהוּא וּמַדָּיו קְרֻעִים וַאֲדָמָה עַל־
רֹאשׁוֹ: וַיָּבוֹא וְהִנֵּה עֵלִי יֹשֵׁב עַל־
הַכִּסֵּא יַךְ דֶּרֶךְ מְצַפֶּה כִּי־הָיָה לִבּוֹ
חָרֵד עַל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְהָאִישׁ בָּא
לְהַגִּיד בָּעִיר וַתִּזְעַק כָּל־הָעִיר:
וַיִּשְׁמַע עֵלִי אֶת־קוֹל הַצְּעָקָה וַיֹּאמֶר
מֶה קוֹל הֶהָמוֹן הַזֶּה וְהָאִישׁ מִהַר
טו וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לְעֵלִי: וְעֵלִי בֶּן־תִּשְׁעִים
וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה וְעֵינָיו קָמָה וְלֹא יָכוֹל
לִרְאוֹת: וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל־עֵלִי
אָנֹכִי הַבָּא מִן־הַמַּעֲרָכָה וַאֲנִי מִן־
הַמַּעֲרָכָה נַסְתִּי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר מֶה־הָיָה
הַדָּבָר בְּנִי: וַיַּעַן הַמְבַשֵּׂר וַיֹּאמֶר
נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה
גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם וְגַם־שְׁנֵי בָנֶיךָ מֵתוּ
חָפְנִי וּפִינְחָס וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה:
ויהי

וַאֲרוֹנָא דַיְיָ אִשְׁתְּבִי וְתַרֵין בְּנֵי עֵלִי
אִתְקְטָלוּ חָפְנִי וּפִינְחָס: וּרְהַט גַּבְרָא
מִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִין מִסִּידְרָא וַאֲתָא
לְשִׁילֹה בְּיוֹמָא הַהוּא וּלְבוּשׁוֹהִי
מְבַזְעִין וְעַפְרָא רְמֵי עַל רֵישֵׁיהּ: וַאֲתָא
וְהָא עֵלִי יָתִיב עַל כּוּרְסְיָא עַל כִּיבַשׁ
אוֹרַח תַּרְעָא מְסַכֵּי אֲרֵי הֲוָה לִבֵּיהּ
תְּבִיר עַל אֲרוֹנָא דַיְיָ וְגַבְרָא אֲתָא
לְחַוָּאָה לְקַרְתָּא וְאִשְׁתְּגִישַׁת כָּל
קַרְתָּא: וּשְׁמַע עֵלִי יָת קָל צְוָוחְתָא
וַאֲמַר מָה קָל שִׁגּוּשְׁיָא הָדֵין וְגַבְרָא
אוֹחִי וַאֲתָא וְחַוִּי לְעֵלִי: וְעֵלִי בַּר
תִּשְׁעִין וְתַמְנֵי שְׁנִין וְעֵינוֹהִי קָמָה וְלָא
יָכִיל לְמֶחֱזֵי: וַאֲמַר גַּבְרָא לְעֵלִי
אֲנָא אֲתֵית מִן סִידְרָא וַאֲנָא מִן סִידְרָא
דִקְרָבָא אַפְּכֵית יוֹמָא דֵין וַאֲמַר מָה
הֲוָה פִּתְגָמָא בְּרִי: וַאֲתֵיב דִּמְבַשַּׂר
וַאֲמַר אַפַּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי
וְאַף מַחְתָא רַבְּתָא הֲוָת בְּעַמָּא וְאַף
תְּרֵין בְּנָךְ אִתְקְטָלוּ חָפְנִי וּפִינְחָס
וַאֲרוֹנָא דַיְיָ אִשְׁתְּבִי: והוה

רשי

איש בנימן · זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גולית וברח לו: יד דרך מצפה · אצל יד הדרך היה מצפה: מפרקתו

רלבג

והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפ' · ר"ל שהיה הכס' במקום שהיה מצפה ומביט הדרך אם יבא מבשר להגיד לו מה שקרה לארון האלהים · כי היה לבו חרד על ארון האלהים · ולזאת הסבה היה הכסא אצל מקום השער לראות העוברים והשבים וזה מורה על רוב חסידותו שלא היה חרד לבניו עם מה שנגלה לו איש האלהים ששניהם ימותו ביום אחד גם כשמעו מות חפני ופנחס לא חרד מאד עד ששמע שארון האלהים נלקח כי אז נפל אחורנית מעל הכסא מרוב החרדה ובסבת הנפילה נשברה מפרקתו מרוב החולשה ומת מכובד גופו ורוב הזקנה כי הכובד ההוא היה סבת מיתתו בנפלו:

הרה

מסרה

ויבוא ט"ו מלאים בקריאה וסי' ויבוא והנה עלי יושב על הכסא · ויקץ שלמה והנה חלום . בן אשה אלמנ' הוא ממטה נפתלי · וגבי' אחד זקן · ויבוא אל מלך · ויתחפש מלך ישראל ויבוא · וימת המלך ויבוא שמרון · ויבוא יהוא יזרעאלה · ויבוא ישעי' בן אמוץ דישעיה · ויבוא אלי אנשים מזקני ישר' · ויבוא אל הגוי' אשר באו שם · ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה · ויבוא אל שער פניו: ויבוא גם השטן: וחברו · וכל מגלת אסת' דכוות' מ"ל במ"ב הס' וסי' אל המשתה אשר עשתה אסתר · ויבא המלך והמן לשתות:

כלי יקר

בית אלהים והיה אפשר לומר שכיון שנלקח הארון בזה שלפי שלא היו נוהגים כתורה וכהלכה לשמור ברית אלהים לכך אמר וארון אלהים נלקח שאלו היו נוהגים בו כברית הכרותה ביניהם לא היה נלקח · והנכון במה שאגיד בסמוך בפ' וירץ איש בנימין שאמר חז"ל ששאול חטף הלוחות מיד גלית והביאם אל שילה · בדבריהם אלו אבין או' וארון אלהים נלקח שהארון לבדו נלקח לגמרי שנשאר שם עד שהחזירו במנחות אמנם ברית אלהים שהם הלוחות לא נלקחו לגמרי אלא לפי שעה שהרי בה בשעתה חטף אותו שאול וחטף ברית אלהים שהם הלוחות · ובסמוך בס"ד בפ' ויען המבשר נתן טוב טעם למה נאמר כאן נלקח ושם נאמר נלקחה בה"א וגם שם אבאר התחלפו' סדר הענינים שבין פ' זה לפ' ויען המבשר ע"ש:

וירץ איש בנימן מהמערכה חז"ל אמרו וירץ איש בנימן מן המערכה זה שאול ר' לוי בר סימון ורבנין רבי לוי אמר ס' מיל הלך שאול באותו יום במערכה היה ושמע שנשבו הלוחות הלך וחטפן מיד גלית ובא · ורבנין אמרי ק"פ מילין במערכה היה וברח לשילה ושמע שנשבו הלוחות חטפן מיד גלית ובא ע"כ: ויש לדקדק במאי קא מפלגי רבי לוי ורבנין שזה אמר ששים מיל וזה ואמר ק"פ מנא להו הכי אם קבלה נקבל · ונראה דמאומרו ואיש בנימן דמה לנו בהודעה זו דמה לי אם הוא מבנימן או מזולתו מהשבטים · ועוד היה לו לומר איש ימיני מאומרו איש בנימן דקדקו שזה שאול שהיה איש ראש בנימן ובפרט בפועל השלם הזה אשר עשה מהצלת הלוחות שאולי על ידי זה זכה למלוכה · ואולי הכריחו גם כן היותו שאול מלשון ומדיו קרועים שכן כתיב בשאול גבי דוד וילבש אותו מדיו לומר שלהיות שאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם לעומת זה קרא הכתוב בגדיו בלשון מדיו לומר שארוכה מדתם ביותר מכשיעור זולתו וזהו אומרו כאן ומדיו קרועים מלשון מדיו גם כן זה שאול · והנה ר' לוי דקדק אומרו מהמערכה שהוא מיותר די שיאמר וירץ איש בנימן ויבא שילה מהמערכה למה לי · גם אומרו ביום ההוא שהוא מיותר · גם אומרו ומדיו קרועים ולא אמר לשון ובגדיו אלא ומדיו · ונדקדק עוד אומרו בסמוך ויען המבשר למה קראו מבשר בדבר רע · והרד"ק ז"ל כתב שמספר חדשות נקרא בין טוב בין רע נקרא מבשר עד כאן · את זה דקדק רבי לוי ודרש ששים מיל הלך שאול באותו היום שבזה מובן אומרו ויבא שמה ביום ההוא שכוונת הכתוב בזה להודיע זריזות האיש הרץ שבא מהמערכה לשילה ביום ההוא עם היות מהלך ששים מיל ולמה שמע שנשבו הלוחות והלך וחטפן מיד גלית ובא מאומרו מהמערכה למד כן שכוונת הכתוב לומר שלא היה זה האיש מן הנסים שנסו אלא אדרבא מן המתגברים שנתאמץ בגבורה והחזיק במערכתו לרוץ לקראת גלית ולקחת לוחות הברית וכל זה רמז באומרו מהמערכה · וענין הלוחות בפרטות אפשר שלמד כן ממה שדקדקתי בפסוק הקודם שכתוב וארון אלהים נלקח הארון דוקא ולא הברית שהם הלוחות כי שאול הצילם · ובזה מדוקדק לשון ויען המבשר שעל בשורה טובה יצא שהיא הצלת הלוחות · ובזה יתיישב גם כן קושיא אחת בתקשיתי במי הכנים לשאול בתגר זה לבא לבשר בשורה רעה לא יאות כן כי אם לכסיל להיותו מוציא דבה ובשורה רעה כי האיש טוב לא יאות לו כי אם בשורה טובה כדכתיב כי איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבא · ובמה שאמר שסיבה כאן בשורה טובה מהצלת הלוחות והחזרתן למקומן יאות לו בשאול פועל שלם כזה · ורבנין הוסיפו ששאול ברח מהמערכה הרי ששים מיל לשילה ושמע שם שנשבו הלוחות וחזר לקראת גלית ולקחתם מידו הרי ס' מיל אחרות הרי מאה ועשרים ולקחן והוליכן לשילה הרי מאה ושמונים · ולשיטת רבנין ניחא טפי ששאול לא השמיע כי שלום מבשר טוב לבד מהצלת הלוחות כי ענין בשורה רעה הוא שמעה בשילה ולמדו כן מלשון הכתוב שאומרו בסמוך ויאמר האיש על עלי אנכי הבא מן המערכה ואני מהמערכה נסתי היום מה היה הדבר כפול אבל הגיד לו אני הבא מן המערכה עם היותי שאני נסתי היום מהמערכה וכששמעתי שנלקחו הלוחות חזרתי שם ולקחתים ואנכי הבא מהמערכה עתה בלוחות וכל זה נעשה היום שנמ' שהלכתי היום מאה ושמונים מיל כדפירשנו והבאתי הבשורה טובה מהצלת הלוחות וזה אגיד לך באומרי נס ישראל וכו' ועם כל זה שנסו ישראל באתי אל לבי להציל הלוחות באופן שהארון לבדה נלקחה ולא הברית שהם הלוחות ובסמוך אכיף ידי בזה בע"ה · ורש"י ז"ל פירש איש בנימן וכו' שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו עד כאן · וכן הביא מהרי"א ז"ל והקשה ואמר ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה נגעים וכמה רעות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד כל שכן אם שלחו יד בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו במה מהם כי ראו בארון ה' ע"כ · והמדרש נכון מאד ואמר שבכלל המכות פקד ה' על שלחו יד בלוחות ומהרי"א ז"ל כתב גם כן המדרש הנזכר וכתב עליו כבר יסדונו חז"ל שאין משיבין על הדרש · אכן פשוטו של מקרא שהלוחות נשבו עם הארון וחזרו עמו ואיש זה מבנימן הוא איש בעלמא ולא שאול · ולעד"ן שהמדרש הזה עיקר כמו שהוכחתי למעלה ונוסף עוד דקדוק לשון וירץ כי מה טעם במרוצה הזאת האם לבשר רע לא יתכן אלא ודאי לבשר טוב רץ דהיינו הצלת הלוחות והיינו אומרו וירץ איש בנימן מהמערכה רוצה לומר שמשם מהמערכ' התחיל לרוץ ולא היתה מרוצתו קרוב אל שילה כי לבשר טוב הוא בא מהצלת הלוחות ולכך בא במרוצה בו ביום ההוא ובזריזות אלא שעל לקיחת הארון והרג עם ה' בא במדיו קרועים ואדמה על ראשו:

ויבא והנה עלי יושב על הכסא עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן כתב הרב בעל העקידה ז"ל · והוסיף לומר שכוונת הכתוב לומר מחסידות עלי עליו השלום שלא נחרד על בניו ולא על ישראל עם היות שייעד לו השם יתברך ששניהם ימותו ביום אחד לא חרד כי אם על ארון האלהים עיניו ולבו שם · וכן כתב מהרי"א ז"ל והוסיף לומר שהאיש הזה לא בא דרך שם אלא מצד אחר ותזעק העיר ועלי שמע הצעקה ושאל עליה עד כאן:

ולע"דן ליושב דכתיב יך דרך מצפה דתיבת יך ייושב אותה הרד"ק ז"ל כנזכר לעיל שהוא כמו ויך לב דוד אמנם תיבת דרך לא ישב לכתוב ואפשר שתיבת דרך איננה מקושרת עם תיבת יך אלא עם תיבת מצפה כלומר היה לבו מכה אותו ומפחד כדרך וכמנהג המצפה שתמיד לבו נקפו פן קראהו אסון · או אמר והנה עלי יושב על הכסא לא יושב בנחת רק יך כאלו היה מוכה מהכסא כיושבו עליו שמיד היה קם מהכסא כדרך האיש שהוא מצפה וצופה אשר לא ישב ישיבת קבע אלא מיד יקום · ולקרי יד דרך מצפה כפשוטו שהיה מצפה בדרך אולי יבא מבשר והאיש בא להגיד כמו והאיש בא בעיר להגיד לעלי אלא שהעיר ותזעק כירהו הסימנים רעים מבגדיו קרועים ואדמה על ראשו אבל הוא לא הגיד דבר בעיר כאמן לשולחיו וזה הוא שאמר הכתוב ויבא ויגד לעלי ולא לעיר:

וישמע עלי את קול הצעקה אמר שעלי שמע את קול הצעקה שכבר ידע ושמע היותה צעקה מרה ואין קול התרועה של נצחון ולא רצה לפתוח פיו לשטן לשאול מה קול הצעקה אלא מה קול ההמון הזה כאלו לא נתברר לו מהות הקול ההוא ששמע אם הוא של צעקה וילולה או של שמחה והיה מהירות האיש הבא בעוד עלי שואל מה קול ההמון והאיש מהר ויבא בזריזותו ויגד לעלי ולא לזולתו כי כן דרך הציר כאמן לבלתי הגיד כי אם אל האיש הראשי:

ועלי בן תשעים ושמנה שנה עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף · או אפשר שלרוב הלחו' בזקנה כלו המים על עיניו וקמו ונהעבו מאד והוא אשר יסבב לזקנים העדר הראות ע"כ:

ויאמר האיש לעלי וגו' · כבר ביארתי למעלה בפסוק וירץ איש בנימן טעם כפל אנכי האיש הבא מן המערכה ואני מן המערכה נסתי וכו' שהוא על שני פעמים שבא מן המערכה כפי שיטת רבנין הבא מן המערכה כעת וגם כן מאז הבקר ג"כ נסתי מן המערכה וזהו שאמר ואני מן המערכה נסתי היום שכל זה נעשה היום הלוכה ק"פ מיל ונרמז ענין הלוחות בתיבת אנכי הבא וכו' שרומז אל הלוחות שכתוב בהם אנכי ה' אלהיך וכו' · או יאמר אנכי הבא מן המערכה לא אמר בא אלא הבא ה"א יתירה ר"ל הידוע שאנכי באתי כאן מאז בבקר וכששמעתי שלקח גלית הלוחות חזרתי והלכתי ולקחתי הלוחות מידו בחטיפה עד שאני מן המערכה נסתי בלוחות שחטפתי מיד גלית והיום הזה היה כל הנזכר והוא פלא ללכת ב' פעמים ולבא ביום אחד ויהיה זה כשיטת רבנין · ולשיטת רבי לוי שסובר שלא בא אלא פעם אחת הגיד הכתוב אנכי וכו' לומר שלפי האמת גם הוא מן המערכ' שכיון שהבי' הלוחות בידו ובנצחון זה לא נחשב לו נסיה שהוא כחיתות לאיש הנס מן המערכה אלא כאלו בא הוא נחשב וזהו שאמר אנכי האיש הבא מן המערכה עם היות שאני מן המערכה נסתי היום כי נצחון לקיחת הלוחות כבוד גדול הוא ולעומת זה הוא שואל מה היה הדבר בני הגידה נא לי בני שאבין אמריך אלו ויען המבשר וכו' כדפרישית שבשורה טובה דפי' מהצלת הלוחות וזהו אומרו המבשר בשורה טובה והודיע לו זה באומרו וארון האלהים נלקחה שלא נלקח אלא הארון לא לוחות הברית אשר בתוכו ולכך לא כתיב וארון ברית אלהים נלקחה כמו שדקדקתי למעלה ועיין הרד"ק ז"ל · והרמב"ן ז"ל כתב נלקחה נזכר ארון לשון זכר ולשון נקבה בלשון זכר ברוב וכן בזה הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסוק נלקחה בלשון נקבה וכן אשר באה אליהם ארון ה' · ולע"דן לדקדק מה טעם שינה המבשר סדר הענינים כי כפי ספור הכתוב למעלה סיפר מגפת ישראל תחלה ואחר כך וארון האלהים נלקח ואחר כך ושני בני עלי וכו' ובסדר הזה היה יעוד השם יתברך שאמר הנה אנכי עושה דבר בישראל וכו' ואחר כך ביום ההוא אקים את עלי וכו' שקודם יעשה דבר בישראל מגפת העם ולקיחת הארון אשר כל שמעו תצלנה שתי אזניו ואח"כ יקים לבית עלי שימותו שני בניו אם כן למה לא הזכירם המבשר כסדרם שאירעו ובזה שאמרנו שענין ארון האלהים היה בטחון לשאר ה'רות שמי שיקים נקמת הארון יקום נקמת ישראל לכך הזכירו באחרונה עם היות לקיחתו באמצע · ואפשר עוד כי הזכירם כפי חומר הדברים החמור באחרונה תחלה הזכיר הניסה ואח"כ המגפה גדולה היתה בעם וי"הר חמור לך הוא וגם שני בניך מתו והיותר חמור הוא וארון האלהים נלקחה וכו':

מנחה קטנה

וארון אלהי' נלקח' ושני בני עלי מתו סמך מיתת עלי ללקיחת ארון אלקי' לכוונה שכתבתי למעלה שזכו לעה"ב ע"י שלקחו הפלשתים שלהם שבעה"ז: וארון אלהי' נלקח לא אמר לקחו או ויקחו ארון אלקי' וזה לב' טעמי' א' לומר שהפלשתי' שמו כל רצונם ליקח הארון והיו נלחמי' עם ישראל עד שלקחו הארון ועו"כ הנה ה' גם כי אחרי שהגיע הארון ליהם רצוי להם להחזירו לכבוד השם · ושנית ע"פ מה שאמרו ז"ל במשל למרגליות שהיתה אבודה כל מקום שהיא היתה מרגליות אלא שהיתה כיבדה אלא שבעליה אף כאן וארון אלקי' נלקח והארון היה לישראל שנלקחה מהם ארון אלקי' אבל הארון עצמו כל מקום שהיה הרי הוא בקדושתו וזה נראה מהמכה אשר נכה ה' בה על דבר הארון: וירץ איש בנימן · שיבת רינתו היתה שהיה מתירא שהפלשתים ירדפו אחריו וע"כ לכבוד השי' רץ במרוצות וזריזות ואלקי' עזרו שהלך דרך רחוק ביום אחד הו' קפיצת הדרך כמו שאמרו ז"ל ומה גם שרץ עם משא גדולה בלוחות אבן בת ששה טפחים ולזה אמר איש בנימן שהיה איש מיוחד גבור ורב הקומה משכמו ומעלה גבוה מכל העם כי לזה היה צריך כח וגבורה לרוץ עם משא כזה · גם ייחס אותו אמר בנימן שקידוש שם שמים בירידת לים תחלה אף שאול קידש שם שמי' שחטף הלוחות מיד גלית שהי' הגבור הגדול שבפלשתי' וע"כ אמר איש בנימן: ומדיו קרועים וגו' ירצה כשבא סמוך לשילה קרע בגדיו כי על הדרך לא יוכל לעשות זאת וע"כ לא אמר ויבא איש בנימן מהמערכה ומדיו קרועי' אלא ויבא שילה ביום ההוא ובגדיו קרועים: ויבא והנה עלי יושב וגו' כי הנה האיש התחב לדעת בשורה ומקום לאיש ומייחל לבני אדם יבילו דבר אם עינים לו לראות ילך ברגליו אל הדרך אשר יבאו בו רגלי מבשר ואם כבר מגיע

פי' רבי ישעיה

שמואל א ד

ל׳ וַיְהִי כְּהַזְכִּירוֹ ׀ אֶת־
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּפֹּל מֵעַל־הַכִּסֵּא
אֲחֹרַנִּית בְּעַד ׀ יַד הַשַּׁעַר וַתִּשָּׁבֵר
ל׳ מַפְרַקְתּוֹ וַיָּמֹת כִּי־זָקֵן הָאִישׁ וְכָבֵד
וְהוּא שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים
ל׳ שָׁנָה׃ וְכַלָּתוֹ אֵשֶׁת־פִּינְחָס הָרָה לָלַת
וַתִּשְׁמַע אֶת־הַשְּׁמֻעָה אֶל־הִלָּקַח
ל׳ אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וּמֵת חָמִיהָ וְאִישָׁהּ
ל׳ וחס׳ וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי־נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִרֶיהָ׃
ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ כ וּכְעֵת מוּתָהּ וַתְּדַבֵּרְנָה הַנִּצָּבוֹת
עָלֶיהָ אַל־תִּירְאִי כִּי־בֵן יָלָדְתְּ וְלֹא
ל׳ עָנְתָה וְלֹא־שָׁתָה לִבָּהּ׃ וַתִּקְרָא
ב׳ לַנַּעַר אִי־כָבוֹד לֵאמֹר גָּלָה כָבוֹד
מִיִּשְׂרָאֵל אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
וְאֶל־חָמִיהָ וְאִישָׁהּ׃ וַתֹּאמֶר גָּלָה כָבוֹד
מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃
ופלשתים

ל׳ וַהֲוָה כַּד אַדְכְּרוּתֵיהּ יַת
אֲרוֹנָא דַיְיָ וּנְפַל מֵעַל כּוּרְסְיָא
לַאֲחוֹרוֹהִי עַל כְּבֵשׁ אוֹרַח תַּרְעָא
ל׳ וְאִתְּבָרַת פְּקוּתֵיהּ וּמִית אֲרֵי
סִיב גַּבְרָא וְיַקִּיר וְהוּא דָן יַת יִשְׂרָאֵל
ל׳ אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ וְכַלְּתֵיהּ אִתַּת פִּנְחָס
מְעַדְיָא לְמֵילַד וּשְׁמַעַת יַת שְׁמוּעֲתָא
ל׳ דְאִשְׁתְּבֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא
ל׳ וחס׳ וְדְאִתְקְטַל בַּעֲלַהּ וּכְרַעַת וִילֵידַת
ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ אֲרֵי בִיעוּתְהָא חִיבְלָהָא׃ וּכְעִידַן
מוֹתַהּ וּמַלִּילָה נְשַׁיָא דְקַיְמָן עִילָוַהּ
ל׳ לָא תִידְחֲלִין אֲרֵי בַּר דְּכַר יְלִידַת וְלָא
ב׳ אֲתִיבַת וְלָא שַׁוִּיאַת עַל לִבַּהּ׃ וּקְרַת
לְרַבְיָא אִי כָבוֹד לְמֵימַר גְּלָה יְקָרָא
מִיִּשְׂרָאֵל דְאִשְׁתְּבֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית
חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטֵיל בַּעֲלַהּ׃ וַאֲמַרַת
גְּלָא יְקָרָא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי אִשְׁתְּבֵי
אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ ופלשתאי

ותדברנה ג׳ בקריא׳ וסי׳ ותדברנה הנצבות עליה · ותאמר האשה האחרת לא כי בנך · ותדברנה בפיכ׳ דירמיה :

רשי

מפרקתו · אפרקותיה פלס הצואר : ללת · על כרחו ללדת פירושו ואין לו דמיון ומכא׳חברו בחלק יללה לפי שחבלי לידת׳ביללה באו לה ויסוד יללה אין אות ביסודה אלא למ״ד לבדה : נהפכו · נשתנו מכדרכן לכך מתה : ציריה · צירי דלתי בטפה קר״דוניל בלע״ז : אי כבוד · אין כבוד וכן ימלט אי נקי אין נקי : אל הלקח · כמו על הלקח ואינו כרידלזוו מלשון אל למי שיוד׳ להבין דברו : אל הלקח·איטווירס לאיסט״ריפריש בלע״ז : ואל מות חמיה · אל הרעה הזאת שמת חמיה ואישה: אבל

רדק

כהזכירו · כהזכיר המבשר ארון האלהים : ויפל · עלי · מרוב כאב לב שאחזו נפל לאחריו : בעד יד השער . כתרגומו על כיבש אורח תרעא : מפרקתו · עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שניצה פרקים פרקים : וכבד · כבד התנועה מפני זקנתו או פי׳ שהיה כבד בשר שהיה בעל בשר לפיכך מת בנפלו מפני כבודו : הרה ללת · היתה הרה וקרבו ימיה ללדת והדל״ת חסרה כן דעת רוב המפרש׳ וכות״י מעדיא למילד ורבי אחי רבי משה פירשו מן יללה כלומר קרבו ימיה לחיל ולזעוק בחבליה ודקדוק המלה ללת בפלס לרדת לשבת בחסרון יו״ד ילל כמו י׳ ירד ישב ומכפל הלמ״דין חסרי האחרונה שהיא למ״ד הפעל ונשא׳במלה מןהשרש ע״ין הפעל לבד כמו לתת אלא שזו בצירי וזו בפתח : כי נהפכו עליה ציריה · כלומר נהפכו ונתגלגלו עלי׳ ציר וחבלי הלידה עם חבלי השמוע׳ הרעה ומחוזק ציריה כרעה וילדה ומתה ות״י ארי בעתוה חבלהא ובדברי רבותינו ז״ל תניא רבי אלעזר או׳ כשם שצירים לדלת הבית כך יש צירים לרחם האשה שנ׳ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה : וכעת · בכ״ף : מותה · בשורק : אי כבוד · כמו אין כבוד בחסרון הנ״ון ובא בחירק כמו ואין יש פה תחת ילך או כמו אי·כבוד בצירי כלומר איה הכבוד שהיגנו היום בישראל : ותאמר · פעם אחרת אמרה כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור שמת חמיה ואישה ועתה שבה ואמרה בעבור הארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד : ויגנו

רלבג

הרה ללת · אחשוב שיהיה שרשו ללך ויהי׳ מקור ומכונו ענין שלמות כאילו אמר שמלאו ימי הריונה ללדת כאמרו וימלאו ימיה ללדת וכבר פירשוהו מענין יללה והוא חסר למ״ד אחרת כי היה משפטו ללדת : ותכרע ותלד כי נהפכו עלי׳ ציריה · ולא יכלה להתאמץ על דבר הליד׳ כראוי · והיא קראה שם הנער אי כבו׳ לאמר גלה כבוד מישראל · ואל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה · כי חמיה היה נביא וכהן גדול ואישה היה ראוי לשמש בכהונה גדולה אחריו כי ידמה שהיה יותר ראוי לכהונה מחפני כי לא היה רע כ״כ כמו חפני ולזה נתקיימ׳ הכהונה גדולה מזרע פינחס עד מלכות שלמה כמו שיתבאר במה שיבא ולזה הקדים בפורענות לזכר חפני קודם פינחס בסוף הענין שבא לזכר כי השנה החזיק׳ למה שאמרה גלה כבוד מישר׳ הוא הלקח ארון האלהים כי כבר נשאר לישראל נביא והיה שם מהכהנים גם כן מי שיתמנה כהן גדול תחת עלי · והנה

מנחה קטנה

בניו ולא מלתה לו עי׳ אם ותזעק כל העיר כל אחד לעצמו היה טרוד כאבלו ונצערו על קרוביו ואבות ובני׳ ונשים כל פי שהי׳ אנשיהם ובניהם ואחיהם במלחמה וע״כ לא בא אדם להגיד לעלי מה ששמעו וע״כ כראו׳ האיש כי אין איש מגלה הכב׳ לעלי היה הוא מיהר לבוא להגיד לעלי ע״פ ההכרח : גם ישראל ותחלת נפילה ניסה שע״כ מגפה גדולה היתה בעם · וגם שני בניך מתו הזכיר בבניו לשון מיתה ולא אמר וגם שני בניך נגפו מפני כבוד עלי שהשוכן ממנו היא ג״כ מיתה טבעית ועל כן לא אמר ג״כ נגפו ישראל ושני בניך אלא עשה בגא לפני עצמו כדי להפריש בין נגיפת ישראל למיתת בניו שלא יצטער יותר מדאי וגם על מיתתם אין לך להצטער יותר מדאי כי די לצכך להיות כרגו כינס ארון האלהי׳ נלקחה עוד כיון בדבריו אלה תנחומין לעלי לותר שהיה כמצטרות בניו להציל עצמם אם היה רוצים לברוח אלא שלא רצו להניח הארון בלי שמירה וע״כ אמרו טוב לנו למות על קדוש השם שלא נעזוב ארון אלקי׳ וזה שאמר וגם שני בניך מתו וארון אלקי׳ נלקחה שארון [illegible]

כלי יקר

ויהי כהזכירו וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן רש״י ז״ל כי היה כבד התנוע׳ מפני זקנתו · או פירושו שהיה כבד בבשר שהיה בעל בשר לפיכך מת בנפלו מפני כבדו עד כאן · וכן פירש מהרי״א ז״ל והוסיף באומרו והוא שפט את ישראל ארבעים שנה שהוא טענה לכבדותו והולשתו עד שתכף שנפל מת מהיות הלום וכבד יען היותו זקן וגם ששפט את ישראל ארבעים שנה והטורח ועול הדיינים החלישוהו או יהיה כפשוטו שמספר מעלתו ששפט את ישראל ארבעים שנה שמיתתו עושה רושם ונוסף עוד שבר זה לישראל על שברם ויגון על יגונם :
ולע״דן שכוונת הכתוב לומר שאלו המתין עלי לשמוע דברי המבשר כי בשורה טובה בפיו בבחינת הצלת הלוחות שעל כן אמר וארון האלהים ולא ארון ברית אלהים הגיד הכתוב שתכף כהזכירו ארון אלהים לא נתן דעתו להבין מדבריו אלה שהלוחות ניצולו ונטרד ונצטער כל כך עד שנפל מעל הכסא אחרנית בעד יד השער שהיות הנפילה אחורנית והיותה על יד השער אולי היה שם אבנים בשער כמנהג על המפתן או רצפה ותשבר מפרקתו וימות וחזר לראש הכתוב לתת טעם אל הנפילה כי זקן וכו׳ לא שהפיל עצמו אלא נפל כי זקן האיש וכבד וכו׳ :
וכלתו אשת פנחס עיין רש״י ז״ל וכן כתב הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהר״יא ז״ל הוסיף לפרש ציריה לשון צירים וחבלים שמדרך היולדת הבן או בת אחר הלידה יבאו לה צירים וחבלים ויצאו המותרות הדמיות והם שמם פלרי״ש בלע״ז לא כן בזאת כי אחר שילדו נהפכו עליה ציריה לאחור שאותם המותרות חזרו לאחור ולקרבה ולא יצאו לחוץ כראוי והם סבבו מיתתה :
ולע״דן שכוונת הכתוב לסמוך כלתו של עלי כמו שעלי רוב צערו על הלקח ארון האלהי׳ וכלתו אשת פנחס דומה היא אליו ז״ש וכלתו מוסיף על ענין עלי ודומה היא לו ואמר כי לא גרמה השמועה ללדת בלי זמן וא״כ ישכ׳ כן הנער היולד אבל היתה הרה ללדת שכבר מלאו ימי ההריון אכן בשומעה השמועה והיא שמעה שנלקח ארון האלהים גרם מות היויה מצער הלקחתו וכן מות אישה ז״ש אל הלקח ארון האלהים ומות חמיה ואישה שמיתת שניהם בארון תלויה ולפיכך לא כתב ואל מות חמיה אלא כתב ומת חמיה ר״ל בסיבת הארון או אפשר שהמשמיעים השמיעוה הקל בעיניה תחילה מארון האלהים עם מיתת חמיה לפי האמת חשבו שהיא גם כן תקל בעיניה כי האשה תרגיש צער במיתת בעלה באופן שארון האלהים קל כפי הערתם בעיניה ואחר כך ומות חמיה ואחר כך אישה אמנם היא החסידה לבבה לא כן ידמה ז״ש ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה ר״ל כי נהפכו הצירים והחבלים עליה בהזכירם שלא כסדר שהשמיעוה שמועות אלו מהופכים אשה תחילה ואח״כ חמיה ואח״כ הארון או לפחות חמיה תחילה ואחר כך אישה ואחר כך הארון כי הצירים היותר חזקים לחזוה על הלקח ארון האלהים מעין חמיה עלי שלא נצטער כי אם בהזכירו ארון האלהים וז״ש וכלתו אשת פנחס וכו׳ כדמות עלי שלא נצטער אלא על הארון כן כלתו אשת פינחס וקשיא לי בזה למה אלה המשמיעים לא השמיעו בכלל השמועה מיתת גיסה חפני :
ונראה כי כבר נתברר למעלה היות האשמה הלויה בחפני ואשמת פנחס הוא שלא מיחה וכן עלי על שלא מיחה וז״ש ותשמע את השמועה אל הלקח ארון האלהים ומת חמיה ואישה שלא הזכירו השמועה אלא ארון וחמיה ואישה הכשרים שעליהם נתפעלו לא על חפני אולי שמחו לאידו ממה שהיה עושה עם הנשים בקרבנות ועם הנשים בהשהות קיניהם באופן שעל הארון וחמיה ואישה הכשרים נהפכו עליה ציריה ולא על גיסה חפני :
וכעת מותה ותדברנה וכו׳ הרד״ק ז״ל וכעת בכף מותה בשורק : ולע״דן לדקדק למה לא אמר ובעת בבית ינראה כי ידי נשים האלה לא ידעו בברור עת מותה על כן לא אמר ובעת מותה בבי״ת אלא בכ״ף הכרלה ונדמה היות עת מותה דברו הנצבות עליה לאמ׳ אל תיראי מהמיתה כיון שמת חמיה ואשה וכהיא דתהלה כל המשפחה כי בן ילדת ונולד בן וכבר נתרפאה כל המשפחה כדחז״ל ז״ש אל תיראי כי בן ילדת ונתרפאה ולא ענתה ולא שתה לבה אל תנחומיהן של הבל כי דאהב נגעה אליה הרעה והמיתה :
ותקרא לנער אי כבוד ותאמר גלה כבוד וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק כתב כרש״י זכרו לברכ׳ ועיין הרלב״ג ז״ל והוא קרוב לדברי הרד״ק ז״ל ומהר״יא ז״ל כתב אמרו ותקרא לנער אי כבוד יורה שאשת פנחס אמרה זה ויהיה אם כן שלא לצורך אמרה שנית ותאמר גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלהים וגם יקשה למה לא זכר שם כפסוק השני מות חמיה ואשה ולהשיב שאשת פנחס עם היות שלא ענתה לנשי׳ על מה שאמרו אל תיראי וכו׳ ולא שתה ליבה לשמחת הבן הנה היא לבדה קראה לנע׳ אי כבוד כי אמר׳ כאשר ידעו שילדה בן יקראהו אי כבוד כלו׳ אין כבוד ולא דבר׳ עוד והנשי׳ הנלבו׳ פי׳ דבריה ואמר׳ שכוונת׳ בזה השם לשלשה סיבות הם אל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואל אישה ולפי זה ותקרא לנער אי כבוד בלבד דברי אשת פנחס ימ׳ שר שמעה באזניה שפירשו דבריה שלא באמת ושלא כראוי שהשוו מיתת חמיה ואישה אל הלקח ארון האלהים נתחזק׳ וחזרה לדבר ולי ותאמר גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלהים בלבד ולא ישתתף שום דבר עם כבוד ה׳ באופן שאשת פנחס לא עשתה השינוי בדבריה אבל היה הנשים מהנשים בה׳ נו בהבנת דבריה ולכך חזרה לברר כוונתה על נכון שכל הכלית שם אי כבוד על הלקח ארון האלהים לא כוונת זולתו עד כאן תורף דבריו ז״ל · ובכלי חמדה פרש׳ חוקה דרוש רביעי שם הבאתי דברי מהרי״א ז״ל גם שם כתבתי מה שכתב מהרי ז״ל בדרשותיו ביאור תיבת לאמר כי קראתו לנער והיה אפשר לטעות ולומר שקראתו אי כבוד על כי גלה בכבודו של הנער הזה במות זקנו ואביו כי תפארת בנים אבותם ועכשיו נשאר יתום שאביו ואמו גם היא נוט׳ למות באופן שפנה כבודו לכך פירשו דברים שהתכלית בקרות האתה אי כבוד הוא גלה כבוד מישראל שעל הכלל מישראל היה מצטערת לא על הפרט של הילד עצמו ולהיות נעריה על הכלל לכך בדקה בסידרה הדברי׳ על הסדר הזה כי תחיל׳ הקדימה לארון האלהים שהם בבחינת עצמה היה לה להקדים מות אישה לכל ולומר שעיקר שם אי כבוד על מות אישה בעלם ורחשונה וגם שלי חמיה וגם אל הלקח ארון האלהים ולפי סרחתה והנהגה אל לבה שעיקר הצער על הלקח ארון האלהי׳ ואין לפרש לא דבר זולתו לזה חזרה ואמרה ותאמר גלה כבוד על לקיחת הארון ואין לזכור עוד שום דבר מצרף לזה : ולע״דן אלמוד מיסודו של הגאון מהרי״א ז״ל לפרש הכתובי׳ בסגנון זולתו והוא שהיה קראתו אי כבוד לכלול על לקיחת הארון ועל מות חמיה ואישה כי היא ידעה מעלת חמיה וגם אישה כשר מאד לא נמלא בו רק שלא מיחה בחפני לבד ואפי׳ חפני עצמו לא נמלא בו רק עון שפיכה קיני נשים והכתיב עליו אשר ישכבון את הנשים לעומת זה ביודעה חסידותם של חמיה ובעלה כללה הטעם קריאת אי כבוד וכיונה לאמר אל הלקח ארון האלהים ואל חמיה ואישה והיינו שלא זכרה ואל מות חמיה כי אין מות הצדיקים שלפי׳ במיתתן קרואי׳ חיים לנ״ה ואל חמי׳ ואישה ר״ל אל הסתלקותם ולהיות שישראל חשבו גם את בעלה פנחס ואפי׳ על חמיה עלי כתרעמו על שלא מיחה בבניו לעומת זה העפ״י שלפי האמת אגלה ראוי לקראות שם אי כבוד על הארון וגם על חמיה ואישה עכ״ז לא רצתה להוציא מפיה כן כיון שכל העולם לא כן יחשבו לכך ותאמר בפירוש גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלהים ולא רצתה להזכיר ולומר בפי׳ אל הלקח ארון האלהים פן תהיה לבוז שבעלה השוב בעיני אדם על כן ותאמר גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלהים כמלאו השני כתובים מודקים הראשון בבחינת כוונתה שקראתהו אי כבוד על הב׳ ענינים יחד והכתוב השני של ותאמר הגיד בו מה שאמרה בפירש אבל עדיין קשה לכל הפירושים הנזכר שהיה לה לקראהו גלה כבוד על שם גלה כבוד מישראל ולמה קראתהו אי כבוד ·
ולע״דן הוא כי כלהו אשת פנחס ראתה כאן שני מקרים רעים האחד לקיחת הארון והשני מות חמיה ואישה וכל אחד מהשני מקרים האלה חמור מחבירו בבחינה א׳ הלקח ארון האלהי׳ חמור כי הוא חילול ש״ש בהלקח ארון האלהים ובבחינה השנית מות חמיה ואישה חמור יותר שהוא דבר מעוות לא יוכל להתקן וחסרון לא יוכל להמנות כי החכמה והחסידות מאין תמצא היום כעלי וגם פנחס בעלה גדול בישראל כי דרך גוזמא באמר אשר ישכבון את הנשים וכדפרשית אמנ׳ענין הארון קל בבחינה זו כי סופו לבוא כי לא איש אל ללכת שבי לפני צר כי אלהים אדירים הוא ויכה אותם בכל מכה לזה בחרה לקראתו אי כבוד בבחינת מות חמיה ואישה שהכבוד הזה איננו כי לא ישוב עוד ולא ידק בהם ובבחינתם לומר גלה כבוד שגלה מורה על דבר הגולה וישוב למקומו ואילו חמיה ואישה לא ישובו עוד לביתו ולא יכירם עוד מקומם וזהו ותקרא לנער אי כבוד בבחינת [illegible]

ויליכו · ויעמדו: נופל לפניו · כמו על פניו וכן ת"י על אפוהי : אל המפתן · כמו על המפתן וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על והמפתן היא האסקופ' התחתונ' · רק דגון נשאר עליו אמרו כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג לפיכך נקרא דגון ומטבורו ולמעלה צורת אדם כמו שאומר ושתי כפות ידיו כרותו' אל המפתן וזהו פירושו רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו וי"ת לחוד גופיה דדגון אשתאר עלוהי : לא ידרכו · בדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק מכינו שהחמירו ישר' בע"א יותר מאומות העולם באומות העולם כתיב על כן לא ידרכו אבל בישראל כתיב ופקדתי על כל הדולג על המפתן קפן : בעפולי' כתיב וקרי בטחורי' והכתיב הוא שם כנוי לתחתוניו' כי עפולי לשון גבוהו' כמו עפל ובוחן והכנוי בהפך והקרי הוא שם החולי : גת

ה

רשי

אבל דגון · צלם עשוי כדמות דג: המפתן' איסקופה : וישימם' לשוממה : בטחורים · חלחולת כרכשא מכת הנקב עכברין נכנסין ושומטים בני מעיהן ויוצאין : ויסתרו

מסרה

וראש י"א וסימ' נמסר בסדר האזינו ובשפטים סוף סימ' ז' : טחרים דכתבן עפלים ו' בקריא' וסימ' בשחין מצרים ובעפלים · ותכבד יד יי' · ויהי אחרי הסבו אתו · והאנשים אשר לא מתו · מה האשם אשר נשיב לו · ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם · ושארה כדקריין · כן כתבן :

כרתות ג' כתוב כן ויכן את בית יער ולין ואחרא כרתת פתיב :

א וּפְלִשְׁתִּים֙ לָֽקְח֔וּ אֵ֖ת אֲר֣וֹן הָאֱלֹהִ֑ים
וַיְבִאֻ֛הוּ מֵאֶ֥בֶן הָעֶ֖זֶר אַשְׁדּֽוֹדָה׃
וַיִּקְח֤וּ פְלִשְׁתִּים֙ אֶת־אֲר֣וֹן הָאֱלֹהִ֔ים
וַיָּבִ֥יאוּ אֹת֖וֹ בֵּ֣ית דָּג֑וֹן וַיַּצִּ֥יגוּ אֹת֖וֹ אֵ֥צֶל
דָּגֽוֹן׃ וַיַּשְׁכִּ֤מוּ אַשְׁדּוֹדִים֙ מִֽמָּחֳרָ֔ת
וְהִנֵּ֣ה דָג֗וֹן נֹפֵ֤ל לְפָנָיו֙ אַ֔רְצָה לִפְנֵ֖י
אֲר֣וֹן יְהוָ֑ה וַיִּקְחוּ֙ אֶת־דָּג֔וֹן וַיָּשִׁ֥בוּ
אֹת֖וֹ לִמְקוֹמֽוֹ׃ וַיַּשְׁכִּ֣מוּ בַבֹּ֘קֶר֮
מִֽמָּחֳרָת֒ וְהִנֵּ֣ה דָג֗וֹן נֹפֵ֤ל לְפָנָיו֙ אַ֔רְצָה
לִפְנֵ֖י אֲר֣וֹן יְהוָ֑ה וְרֹ֨אשׁ דָּג֜וֹן וּשְׁתֵּ֣י ׀
כַּפּ֣וֹת יָדָ֗יו כְּרֻתוֹת֙ אֶל־הַמִּפְתָּ֔ן רַ֥ק
ה דָּג֖וֹן נִשְׁאַ֥ר עָלָֽיו׃ עַל־כֵּ֡ן לֹֽא־יִדְרְכוּ֩
כֹהֲנֵ֨י דָג֜וֹן וְכָל־הַבָּאִ֤ים בֵּית־דָּגוֹן֙ עַל־
מִפְתַּ֣ן דָּג֔וֹן בְּאַשְׁדּ֑וֹד עַ֖ד הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃
וַתִּכְבַּ֧ד יַד־יְהוָ֛ה אֶל־הָאַשְׁדּוֹדִ֖ים
וַיְשִׁמֵּ֑ם וַיַּ֤ךְ אֹתָם֙ בָּעְפָלִ֔ים אֶת־
אַשְׁדּ֖וֹד וְאֶת־גְּבוּלֶֽיהָ׃ וַיִּרְאוּ֙ אַנְשֵֽׁי־
אשדוד

וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁבוֹ יַת אֲרוֹנָא דַייָ וְאַיְתוֹהִי
מֵאֶבֶן סַעֲדָא לְאַשְׁדּוֹד : וּנְסִיבוּ
פְלִשְׁתָּאֵי יַת אֲרוֹנָא דַייָ וְאָעִילוּ יָתֵיהּ
לְבֵית דָּגוֹן וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ בִּסְטַר דָּגוֹן :
וְאַקְדִּימוּ אֱנָשֵׁי אַשְׁדּוֹד בְּיוֹמָא
דְּבַתְרוֹהִי וְהָא דָּגוֹן רָמֵי עַל אַפּוֹהִי
עַל אַרְעָא קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ וּנְסִיבוּ יַת
דָּגוֹן וְאָתִיבוּ יָתֵיהּ לְאַתְרֵיהּ : וְאַקְדִּימוּ
בְּצַפְרָא בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְהָא דָּגוֹן
רָמֵי עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם
אֲרוֹנָא דַייָ וְרֵישׁ דָּגוֹן וְתַרְתֵּין פִּיסַת
יְדוֹהִי קְצִיצָן מַחֲתָא עַל סְקוּפְתָּא
לְחוֹד גּוּפֵיהּ אִשְׁתְּאַר עֲלוֹהִי : עַל כֵּן
לָא דָרְכִין כּוּמְרֵי דָּגוֹן וְכָל דְּעָלִין
לְבֵית דָּגוֹן עַל סְקוּפַת דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד
עַד יוֹמָא הָדֵין : וּתְקֵיפַת מַחֲתָא
דַייָ עַל אֱנָשׁ אַשְׁדּוֹד וְאַצְדִּינוּן וְאַלְקֵי
יַתְהוֹן בִּטְחוֹרִין יַת אַשְׁדּוֹד וְיַת
תְּחוּמָהָא : וַחֲזוֹ אֱנָשֵׁי אשדוד

רלבג

והנה הביאו הפלשתים ארון האלהים בבית ע"א שלהם שהיה בהם צלם על צורת בן אדם שהיו קורין אותו דגון · והנה על כד המופת עשה הש"י לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון ה' להעיר כי אין עוד מלבדו ואולי חשבו הפלשתים שכבר היה זה על דרך המקר' לא מאת הש"י ולזה לקחו את דגון והשיבו אותו למקומו ולא השתדלו להסיר משם ארון אלהים · וביום השני מצאו דגון נופל לפני ארון ה' וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותו' על המפתן רק הנשאר מדגון היה נשאר אצל ארון ה' נופל ארצה ולזה היו כומרי דגון נשמרי' מלדרוך על מפתן דגון כי חשבו שהיה המקום קדוש מצד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפיו ידיו · ולא הספיק לש"י השפטים שעשה באלהיהם אבל הכה האשדודי' ושמם שוממים ותמהים על המכות שבאו להם בדרך אלא היו יכולים לאמר שיהיה מקום זה המקרה להם אם לא מפני מה שהסבו אליהם ארון האלהים · וזאת המכה היתה שהוכו בטחורים והוא חולי מצער מאד ויצ'מהם דם רב כל שכן אלו שבאו להם מאת הש"י להכאיבם מאד ולזה הוכרחו להוציא ארון האלהים מאשדוד ושלחוהו בגת וידמה שאלה המופתים עשה הש"י באמצעות שמואל שהי' נביא או נעשה זה בזולת נביא להשגחתו על ישראל שלא יאבד ארון האלהים מהם · והנה

כלי יקר

ופלשתים לקחו וכו' נראה שכוונת הפסוק לומר שהיתה זריזות הפלשתים ומשמחתם שכבו' מצאה ידם מלקיחת הארון שלא האמינו לזכות באמצע הדרך שלא לקחו את הארון ויביאהו מאבן העזר אשדודה הכל במסע אח' בלי חניית באמצע ובזה מובן יותר מאבן העזר שכבר נודע מהפסוקים הקודמים שמאבן העזר לקחוהו כי שם נפלו ישראל או אפשר שכוונת הכתו' לומר שאותם הפלשתים עצמם שלקחו הארון הם בעצמם הביאוהו מאבן העזר עד אשדודה וזהו שאמר ופלשתים לקחו ר"ל אותם הפלשתים עצמם שלקחו ארון האלהי' הם הם בעצמם הביאוהו אשדודה :

ויקחו פלשתים את ארון האלהים רבי יוחנן וריש לקיש רבי יוחנן אמר כבדוהו אמר זה אלוה וזה אלוה יבוא אלוה וישרה אצל אלוה ריש לקיש אמר כך היה סברן אלא אמרו זה נכוח וזה נוצח יבוא נוצח ויעבוד לנוצח א"ל הקב"ה אי אתם נכוים בפוסרים אלא ברותחין הה"ד וישכימו בבקר והנה דגון נופל לפניו ארצה עכ"ל · ולע"דן בהכרח שהכריח ריש לקיש ואמר כך היה סברן שאם כבדוהו לא יאות פיענים עונש כזה להכרת ראש דגון דרבי יוחנן אמר לך לעולם אימא לך שכבדוהו אמנם אותו הכבוד בזיון הוא לפי האמת כלפי הש"י שהשוו אותו אל הע"א ולכך בתחלה הכם בראש והראן קצת מגבורותיו שבבוקר ממחרת והנה דגון נופל לפניו ארצה וכשחבו ככלב שב על קיאו כסילים שונים להשיב את דגון שנית למקומו אז חרה אף ה' ונפל ונכרת ראש דגון ושתי ידיו אמנם כפי שטות אלו של רבי יוחנן וריש לקיש כבין קצת דקדוקים בפסוק דניחא לשיטה אחר מלאולתם דלשיטת רבי יוחנן ניחא אומרו ויקחו פלשתים את ארון האלהים שהוא מיותר

רחשו וידיו הכריתו וזהו שאמר רק דגון נשאר עליו שר"ל לא נשאר דגון עלין למעלה אלא למיעוט ולהרפה לדגון וזהו שאמר רק דגון וכו' שרק מיעוט הוא :

על כן לא ידרכו כהני וכו' יש לדקדק דכיון דכל הבאים בית דגון דרך כלל לא ידרכו מכ"ש כהני דגון שראוי להם להחמיר ולנהג כבוד בדגון כי להם יאתה שלא ידרכו ובפסוק לא יתכן הירוק זו אף זו קתני דיאמר החביב אבל זה יובן במשחז"ל הובא בילקוט ר' ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק מכינו שהחמירו ישרא בע"א יותר מאומות העולם באומות העולם כתיב על כן לא ידרכו כהני ה' ובישראל כתיב ופקדתי על כל הדולגים על המפתן קפון עכ"ל כי בזה יובן שהאומות ואפי' כהני וכומרי דגון לא החמירו אלא שלא ידרכו על המפתן אבל היו עוברים עליו דרך שם בלי דלוג ויש'החמירו יותר לדלג ולקפון לעומת זה הוצרך הכתוב להזכיר כהני דגון שלא ידרכו דאם לא הזכיר אלא כל הבאים הייתי אומר אולי כהני הבמות החמירו יותר דהיינו לדלג לזה הזכיר שאפי' כהני דגון לא החמירו לדלג אלא שלא לדרוך אבל לא החמירו לדלג ושאר הבאי' גם כן החמירו שלא לדרוך כדי שנדע שישראל החמירו באלילים יותר מהאומות כי הרי אפי'כהני דגון לא החמירו לדלג :

ותכבד יד ה' אל האשדודים וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג וקרוב לזה כתי'מהרי"א ז"ל : ולע"דן שכוונת הכתוב בזה שהשי"ת אפי'עם עוברי רצונו נתנהג תחילה ברחמים שהרי הפיל דגון וכשלא לקחו מוסר כרת ידיו וראשו כשהוסיפו על חטאתם פשע שלא לדרוך על המפתן ועמדו במרדם אז ותכבד יד ה' אל האשדודים אליהם בפרעות משתי סבות

רדק

גת יסוב · לגת ורבים כמוהו: ויסבו את ארון אלהי ישראל · בדגש הסמך והבי"ת : ויסתרו · להם · כתיב בשי"ן והוא כמו בסמ"ך ופי' שיהיה להם מכת הטחורים במקום סתר מבפנים והיה קשה להם ממה שאם היה להם במקום גלוי ותרגום ולקו יתהון בטחוריא : להמיתני ואת עמי · שרי עיר עקרון אמרו כן : למה

רלבג

והנה אחר הסבו אותו בגת היתה מכת הש"י בעיר מהומה גדולה לא נשאר שם אחד שלא הוכה במכת הטחורים והיו הטחורי' נסתרים ולזה הם יותר קשי' ויותר קשי הרפואה · וכראותם זה שלחו ארון האלהים לעקרון ותכף שבא שם הביא הש"י מהומ' מות בכל העיר והנשארים בחם שלא מתו הוכו בטחורים הנה כל זה קרה לפלשתים מפני ארון האלהים תוך שבעה חדשים : אז קראו פלשתי' לכומריהם ולקוסמיהם לקחת עצה מהם מה יעש' לארון ה' אם ישיבוהו לישרא' אם לא ואם היה' פנתם שישלחוהו ליש' במה ישלחוהו שם כדי שתסו' אף הש"י מהם : ונתנו

מנחה קטנה

עלינו ועל דגון אלהינו ירצה בזה הענה ודאי עלינו ע"י הארון ואין לומר שמקרה הוא שהרי דגון אלהינו יוכיח כי אם היה מקרה לא היה נלקה דגון אלהינו : וישב למקומו · הוא מעצמו כי אין אנו צריכין כי אם לשלחו ואח"כ הוא מעצמו ישב למקומו : להמיתני גו' נרית כרותה לפלשתים שאמ"ע שאמר מקומו' לא מתו כי אם הוכו בטחורי' והם כיון שאמרו להמיתני היתה גם מהומת מות . אי נמי לפי שהוכו אחרי מקומו' בטחורי' שהוא מין נרפא ונגרע חזוב בפת ע"כ אמרו להמיתני וזה שאמר ג"כ והאנשי' אשר לא מתו הכו בעפולים וכוב מינקזוכים כמתים : נפה

פי' רבינו ישעיה

ו סתרו להם טחורי' ומפני שהם נולדים בתוך המעי אומר להם לבון כתר : ומפני שהן בסתרי הבורא לקו במכת בית הסתרי' : וישב למקומו' כמו ויבוב ונתחלפה התנועה :

רשי

ויסתרו · כמו ויסתרו שהרי הוא במסורת כתובין סי"ן ומפורשי' בלשון סמ"ך מכת בית הסתרי' : מהומ' מות : כל מהומות ע"י רעש וזה אביהן וירעם ה' בקול גדול על פלשתי' ויהומם כדמפורש באגדת שלשי' ושתים מדות דרבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי : במה

אַשְׁדּוֹד כִּי־כֵן וְאָמְרוּ לֹא־יֵשֵׁב אֲרוֹן	אַשְׁדּוֹד אֲרֵי שַׁוְיָא עֲלֵיהוֹן
ו׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּנוּ כִּי־קָשְׁתָה יָדוֹ	מַחְתָא וְאָמְרִין לָא יִשְׁרֵי
עָלֵינוּ וְעַל דָּגוֹן אֱלֹהֵינוּ: וַיִּשְׁלְחוּ	אֲרוֹן אֱלָהָא יִשְׂרָאֵל עִמָּנָא אֲרֵי
וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים	תְקִיפַת מַחְתֵיהּ עֲלָנָא וְעַל דָּגוֹן
אֲלֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲרוֹן	טַעֲוָתָנָא: וּשְׁלַחוּ וּכְנַשׁוּ יָת כָּל טוּרְנֵי
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ גַּת יִסֹּב אֲרוֹן	פְלִשְׁתָּאֵי לְוָתְהוֹן וַאֲמַרוּ מָה נַעֲבֵיד
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּסֵּבּוּ אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי	לַאֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַרוּ לְגַת
יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי אַחֲרֵי הֵסַבּוּ אֹתוֹ	יִסְתְּחַר אֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַסְחַרוּ (ו׳ כנע׳ כסיפ׳)
וַתְּהִי יַד־יְהוָה בָּעִיר מְהוּמָה גְּדוֹלָה	יָת אֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה
מְאֹד וַיַּךְ אֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר מִקָּטֹן וְעַד־	בָּתַר דְּאַסְחַרוּ יָתֵיהּ וַהֲוַת מַחְתָא דַיְיָ
גָּדוֹל וַיִּשָּׂתְרוּ לָהֶם עְפָלִים: וַיְשַׁלְּחוּ	(כחרים ק׳) בְּקַרְתָּא שִׁגּוּשָׁא רַבָּא לַחֲדָא וּמְחָא
אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עֶקְרוֹן וַיְהִי כְּבוֹא	יָת אֱנָשֵׁי קַרְתָּא מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עֶקְרוֹן וַיִּזְעֲקוּ	וּלְקוֹ לְהוֹן בְּטַחוֹרִין: וְשַׁלַּחוּ יָת
ל׳ הָעֶקְרֹנִים לֵאמֹר הֵסַבּוּ אֵלַי אֶת־	אֲרוֹנָא דַיְיָ לְעֶקְרוֹן וַהֲוָה כְּמֵיתֵי
ד׳ אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לַהֲמִיתֵנִי וְאֶת־	אֲרוֹנָא דַיְיָ לְעֶקְרוֹן וּזְעִיקוּ עֶקְרוֹנָאֵי
ה׳ עַמִּי: וַיִּשְׁלְחוּ וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־סַרְנֵי	לְמֵימַר אַסְחַרוּ לְוָתָנָא יָת אֲרוֹן אֱלָהָא
פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ שַׁלְּחוּ אֶת־אֲרוֹן	דְיִשְׂרָאֵל לְקַטָּלוּתָנָא וְיָת עַמָּנָא:
ט״ו · ח׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב לִמְקֹמוֹ וְלֹא־יָמִית	וּשְׁלַחוּ וּכְנַשׁוּ יָת כָּל טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי
ד׳ אֹתִי וְאֶת־עַמִּי כִּי־הָיְתָה מְהוּמַת־	וַאֲמַרוּ שַׁלַּחוּ יָת אֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
ד׳ מָוֶת בְּכָל־הָעִיר כָּבְדָה מְאֹד יַד	וִיתוּב לְאַתְרֵיהּ וְלָא יִקְטוֹל יָתִי וְיָת
הָאֱלֹהִים שָׁם: וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר	עַמִּי אֲרֵי הֲוָת שִׁגּוּשׁ קְטָלָא בְּכָל
(נסתרים ק׳) לֹא־מֵתוּ הֻכּוּ בַּעְפֹלִים וַתַּעַל שַׁוְעַת	קַרְתָּא תַקִּיפַת לַחֲדָא מַחְתָא דַיְיָ תַמָּן:
הָעִיר הַשָּׁמָיִם: וַיְהִי	וְגַבְרַיָּא דְּלָא מִיתוּ לְקוֹ בְּטַחוֹרִין
	וּסְלִיקַת צְוָחַת קַרְתָּא לְצֵית שְׁמַיָּא:
	וַהֲוָה

ארון אלהי ישראל ו' וסימ' ויראו אנשי אשדוד ושל אחריו ג' בפסוק · הסבו אלי · אם משלחים את ארון אלהי ישראל : וישלחו ד' בנביאים ובכתובים וסי' וישלחו את ארון האלהים עקרון · ויקחו את ירמיהו · ויכרתו את ראשו · וישאו את ראשו ואת כליו · וכל אוריתא דכוו' כמ"א וישלחו האנשים את ידם : ויאספו י' פתחין וסי' בלשון תרגום סביא שלחו סלויא ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא ופירושם נמסר בסדר שמות :

ויאספו י' פתחי' וכו' סכיא [illegible] פלויא [illegible] פלשתאי גרמוי [illegible] ולאחיהו' [illegible] וכספא :

כלי יקר

וישלחו את ארון האלהים עקרון וכו' הטעם בשלחו אותו עקרון מעצמם בלי אסיפת סרני פלשתי' כאשר עשו מאז וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים וכו' אפשר מפני שהא' כי כהעתיקו ממקומו בהוש' ע"י כל פלשתי' הוצרך לעשות מעמד מכל הסרנים אמנם אחר אשר היעתק מאשדוד וקל להעתיקו מגת להוליכו אל מקום זולתו לכך כתיב וישלחו את הארון האלהים עקרון עוד אפשר כי בתחלה עשו קבוץ כל הסרנים לפי שאמרו מה נעשה לארון אלהי ישראל האם נוליכהו למקום זולתו או אם נחזירהו לישראל כי הוא אלהיהם ואחר שעלה המוסכם שיעמוד בתוכם אז לא הוצרך עוד קבוץ סרנים אלא וישלחו את ארון האלהים הם שלחוהו מעצמם בלי רשות ומעמד סרנים והנה כאן חרדו לקראתו ארון האלהים כי עשה דין ונקמה גדולה בהם קראו ארון האלהים ויזעקו לאמר הסבו אלי את הארון שנוקם ונוטר נקמות היותו אלהי ישראל ז"ש כאן את הארון אלהי ישראל או אמרו את הארון שרוצה לחזור לארצו ולהיותו עוד אלהי ישראל ולעומת זה ו שלחו ויאספו את כל סרני פלשתים והסכימו ויאמרו שלחו את הארון אלהי ישראל וכו' ואמר להמיתני ואת עמי שהדברים היו מתרבים בהדרגה והולכים בתחלה באשדוד הכה בטחורים אחר כך לגת מהומה גדולה ואולי היו קצת יהידים מתים לכך צעקו עקרון ואמרו הסבה אלי כו' להמיתני ואת עמי שימותו הגדולים הראשיים ואחר כך כלל עמי על דרך ונאכל גדיש או הקמה שבתחלה מתים הצדיקים והראשיים ואחר כך אפי' הקוצים זהו שאמר להמיתני על הראשי' כי פיהם המדבר בעדם ואחר כך ואת עמי על דלת העם והרד"ק ז"ל כתב כן להמיתני ואת עמי שרי עקרון אמרו כן ע"ב וכ"כ מהרי"א ז"ל :

וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתי' עיין רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב ומאשר אמר ולא ימית אותי ואת עמי כראה לי שפיר' האמיתי הוא שהעקרונים שלחו ויאספו את כל סרני פלשתים ויאמרו העקרונים אליהם שלחו את הארון אלהי ישראל וישוב למקומו בטרם ימית אותי ואת עמי ר"ל את שרי עקרון ואת עמו כי היתה בעיר מהומת המוכים שכבדה מאד יד האלהים שם כלומר שאין בית אשר אין שם מת ומלבד המתים הנשארים אשר לא מתו הוכו בטחורים וצזה עלתה שועת העיר השמים עד כאן והדין עמו שהעפ"י שאפשר לפרש בהפך ולומר שאומרו ויאמרו שלחו הוא מאמר הסרנים שאמרו ונתנו רשות לעקרונים שלחו את הארון אלהי ישראל וישוב למקומו ולא ימות אותי על הסרנים ואת עמי על כל עיירות פלשתים שכולם היו תחת ממשלת סרני פלשתים ועם שאהם הם והפי' הזה בלתי צודק שאם היו מוסכמים לשלוח מי הכניסם בתגר זה ללכת אחרי הקוסמים אלא ודאי דברי העקרונים בפסוק הזה לכך אחר כך נשאו ונתנו בדבר הפלשתים והסרנים עם הקוסמים וגם לשון כי היתה מהומת וכו' בלתי צודק שיאמרו כן הסרנים שהם לא ידעו דבר ממהומת מות אשר בעיר אלא ודאי דברי העקרונים הוא הפסוק הזה אמנם במה שאמר ולא ימית אותי ואת עמי כי היתה מהומת מות וכו' :

ולע"דן שכוונת הפסוק לומר שלחו את הארון אלהי ישראל וישוב למקומו שבניחו שם במקומו לא ימית אותי מצד המנוחה ונחת רוח שהיה במקומו ולא ימי' אותי ואת עמי שהם העקרוני' כי כבר ראינו שהיתה מהומת מות בכל העיר על גת היה אמורי שהרי עקרון לא ניזוקו כלל שברו תכף ומיד בבוא ארון האלהים אליהם צעקו לאמר הסבו אלא ודאי ע"כ על אנשי גת שנזכר בהם ותהי יד ה' בעיר מהומה גדולה וכו' שעליהם מספרים ואומרו כי היתה מהומת מות בכל העיר של גת כי כבדה מאד יד האלהים שם בגת ולא כאן והוא דקדוק נכון בתיבת שם מבריע פירושי זה וכן היא כוונת הפסוק הבא אחר זה שאומר :

והאנשים אשר לא מתו היינו על אנשי גת שנזכר לעיל ויך את אנשי העיר מקטן ועד גדול ויסתרו בטחורים ועליהם הוא אומר עתה העקרונים והאנשים אשר לא מתו בעיר הנזכרת לעיל דהיינו גת הוכו בטחורים ואין ספק שנתקבלה צעקתם ותעל השמים שהרי עשתה הפילתם פירות שיבא ארון ה' משם והסבוהו אלינו ואנחנו עשינו קיבוץ סרני פלשתים [illegible]

[illegible]

ויהי ארון ה' בשדה פלשתים ז' חדשים [illegible]

[illegible]

הברכם היה לו ליקח מאבימלך כמו שאמרו המפרשים ז"ל :

ויקראו פלשתים לכהנים וכו' עיין רש"י ז"ל והרלב"ג : ולעד"ן לדקדק מה טעם בקריאת כהנים וקוסמים שאין שייכות לכהנים עם קוסמים מה להבן את הבר ונבן מה טעם אמר לשון לאמר בחלוקת מה נעשה ובחלוקת במה נשלחנו למקומו אמר לשון הודיעונו ועוד קשה כפל מה נעש' וכו' במה נשלחנו מתוך דברי מהרי"א ז"ל מובן תירוץ לזה שהם קראו הקוסמים לפי שהם יודעים בנסתרות והנעלמות ורצו לשאול את פיהם אם ישלחו הארון או אם יחזיקו בו שם והשאלה השנית רצו לשאול במה נשלחנו אם בעגלה או בכתף ישאוהו או על גבי פרדות וכיוצא ועל שאלה זו הביאו הכהנים היודעים בטיב העבודה להודיעם איך ישאוהו ולפי זה בי"ת במה נשלחנו בי"ת הכלי והם יחדיו השיבו ויאמרו אם משלחים וכו' אל תשלחוהו ריקם וכו' שנדרשו ללא שאלו והודיעו התחלה שצריך להשיב לו אשם והזכירו אופן האשם מספר סרני פלשתים וכו' עפולי זהב וכו' ואחר כך חזרו להשיב על השאלה הראשונה ואמר ולמה תכבדו את לבבכם שאתם מספקים אם תשלחוהו או לאו שאמרתם מה נעשה לארון ה' ועל מה ששאלו במה נשלחנו וכו' עד כאן תורף דבריו · ובדבריו אלה אשר כן עיינתי אבין אומרו לאמר מה נעש' לארון כי גבי הקוסמים דסליק מיניה שמהם שאלו מה נעשה לארון ה' צודק לאמר מה נעשה כי זה תלוי שיגידו ויאמרו להם מה שיראו בקסם אמנם בשאלת הכהנים היודעים בטיב העבודה אופן נשאו' בו הרון דשייך בידיעת' שהם יודעים לכך אמר הודיעונו אתם הכהני' הנינגשים היודעי' הודיעונו במה נשלחנו למקומו אלא שלפירוש מהרי"א ק"ק להיותם נדרשים לאשר לא שאלו :

ולע"דן ששאלו שתים האחת מה נעשה לארון ה' כאן מהכבוד מהקרבנות וכיוצא והשאלה שנית במה נשלחנו למקומו מהקרבנות ומנחות משולחות עמו למקומו ולפי זה השא' הראשונ' מהכהנים שאלוה דשייך לענין עבודה מה עבודה נעשה כאן לארון ה' שראוי לעבדו כאן והשאלה השנית שאלו לקוסמים במה נשלחנו אל מקומו שזה צריך קוסמים ויודעים מה נתן לו מתייחס והגון לשלחו אל מקומו ועל פי שאלות אלו באו התשובות מכוונות על ענין העשייה זה שאמרו מה נעשה אמרו אין צורך כאן לעשות לו דבר כי לא לרצון יהיה לכם פה והוא גולה זהו שאמר אם משלחים את ארון אלהי ישראל השילוח היותר חביב מהם שאפשר ואם כן מה בלע בהעלות לו קרבנות בארצכם כי טוב יום בחצריו עם תומו מתפאר בהיותו אלהי ישראל מאלף עולות שתקריבו לו זהו שאמר אם משלחים את הארון אלהי ישראל ובזה מדוקדק אומרו כאן אלהי ישראל כאילו אומר אם משלחים את הארון להיותו בארצו אלהי ישראל מה נחת רוח יש גדול מזה כי זו עולה לריח ניחוח אם כן אל כא תאחרוהו בעשות לו כאן עולות וזבחים או אפשר שאמר אם משלחים כי הראוי הוא שלא תשלחוהו ע"י שלוחים כי אם אתם הסרנים בעצמכם לכן אם משלחים את הארון אלהי ישראל ע"י שליח ולא אתם בעצמכם אל תשלחוהו אמרו אם משלחים לרמוז את מה שעשו אחר כך שלחוהו יחידי והוא עלה מאליו אל ארצו ודרך גבולו ואולי נרמז זה בשאלת במה נשלחנו למקומו רוצה לומר במה חברה האם יחידי ישלחנו או יחידי סגולה שילכו עמו ולזה השיבו אם משלחים את הארון אלהי ישראל רוצה לומר אם משלחים אותו יחידי כי אינו רוצה בחברתכם כי אלהי הוא אשר [illegible]

[illegible]

למה לא תסו' ידו מכם · אז תדעו למה לא סרה ידו והכתו מכם לפי שהייתם מעכבים ארונו אצלכ' כי בשלחכ' אותו תרפאו והאשם לכפרה על אשר עשיתם : וחמש'עכברי זהב · זה מסייע הדרש שכתבנו למעלה כי כשהיה להם חולי התחתוניות והיתה יוצאת הלחליו' שלהם בפי הטבעת מתוך החולי והיו באי' העכברי' ושומט את המעי ההוא ולפי שהיה החולי אחד לסרנים ולעם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו אף בדמות הטחורים חמשה ובדמו' העכברי' חמשה כמספר הסרנים ויהיו אשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מהם : לכולם ולסרניכם · כמו שמעו עמים כלם : ולמה

ונראה להם עצה שישלחוהו בכבוד וישיבו לו אשם לכפר עליהם או ירפאו אם בסבתו בא להם הרע ויהיה נודע להם למה לא תסור יד הש"י מהם כי הוא רוצה שיתנו לו כבוד תחת אשר חשבו לחלל שמו ואמרו זה להודות כי בזה יבחר אם בא להם הרע הזה בסבתו כי כבר היה דעתם שאם לא בא להם הרע בסבתו לא ישובו להשיבו לישראל · ודמה שכב' שלח הש"י עוד שם עכברים הם משחית' את הארץ והתפשט' החטא בכל ... פלשתי' ולזה אמרו להם כומריהם וקוסמיה' שישימו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים וזהו האשם שישיבו לה' כדי שתסו' ידו מעליהם והזהירום שלא יקשה להם מעשות זה לא יקר' להם כמו שקרה למצרים ולפרעה : והנה

ו

א וַיְהִי אֲרוֹן־יְהוָה בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים
שִׁבְעָה חֳדָשִׁים : וַיִּקְרְאוּ
פְלִשְׁתִּים לַכֹּהֲנִים וְלַקֹּסְמִים לֵאמֹר
מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲרוֹן יְהוָה הוֹדִעֻנוּ בַּמָּה
נְשַׁלְּחֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ : וַיֹּאמְרוּ אִם־
מְשַׁלְּחִים אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אַל־תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רֵיקָם כִּי־הָשֵׁב
תָּשִׁיבוּ לוֹ אָשָׁם אָז תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע
לָכֶם לָמָּה לֹא־תָסוּר יָדוֹ מִכֶּם :
וַיֹּאמְרוּ מָה הָאָשָׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ
וַיֹּאמְרוּ מִסְפַּר סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים חֲמִשָּׁה
עָפְלֵי זָהָב וַחֲמִשָּׁה עַכְבְּרֵי זָהָב כִּי־ (טחורי ק')
מַגֵּפָה אַחַת לְכֻלָּם וּלְסַרְנֵיכֶם :
ה וַעֲשִׂיתֶם צַלְמֵי עֳפְלֵיכֶם וְצַלְמֵי (טחריכם ק')
עַכְבְּרֵיכֶם הַמַּשְׁחִיתִם אֶת־הָאָרֶץ
וּנְתַתֶּם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד אוּלַי יָקֵל
אֶת־יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם וּמֵעַל אֱלֹהֵיכֶם
וּמֵעַל אַרְצְכֶם :
ולמה

וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַייָ בְּקִירְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי
שַׁבְעָא יַרְחִין : וּקְרוֹ פְלִשְׁתָּאֵי
לְכוּמְרַיָא וּלְקוּסְמַיָא לְמֵימַר מָה
נַעֲבֵיד לַאֲרוֹנָא דַייָ הוֹדִיעוּנָנָא בְּמָה
נְשַׁלְּחִינֵיהּ לְאַתְרֵיהּ : וַאֲמַרוּ אִם אַתּוּן
מְשַׁלְּחִין יַת אֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא
תְּשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ רֵיקָן אֱלָהֵין אָתָבָא
תְתִיבוּן קֳדָמוֹהִי קָרְבַּן אֲשָׁמָא בְּכֵין
תִּתַּסוּן וְיִתְרְוַח לְכוֹן לְמָא לָא תְנוּחַ
מַחְתֵּיהּ מִנְּכוֹן : וַאֲמָרוּ מָה קוּרְבַּן
אֲשָׁמָא דְנָתִיב קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר מִנְיַן
טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי חַמְשָׁא טְחוּרֵי
דְדַהֲבָא וְחַמְשָׁא עַכְבְּרֵי דְדַהֲבָא אֲרֵי
מַחָא חֲדָא שַׁוְיָא לְכוּלְכוֹן וּלְטוּרְנֵיכוֹן :
וְתַעַבְדוּן צַלְמֵי טְחוּרֵיכוֹן וְצַלְמֵי
עַכְבְּרֵיכוֹן דִּמְחַבְּלִין יַת אַרְעָא וְתִתְּנוּן
קֳדָם אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יְקָרָא מָאִים
תְּנוּחַ מַחְתֵּיהּ מִנְּכוֹן וּמִן טַעֲוָתְכוֹן וּמִן
אַרְעֲכוֹן : ולמה

רשי

במה נשלחנו · באיזה ענין אשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו : אשם · היכר דבר שאתם מודים שמעלתם : אז תרפאו ונודע לכם · שהוא עשה כי למה לא תסור ידו אז מכם : סרני פלשתים · חמשה הם כמה שנא' ביהושע העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני : עלות

פי' רבינו ישעיה

כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם · פי' אמרו להם קוסמי' מגפה אח' יש לכל בפלשתי' · ולסרניכם · בעבור זה יעשו לאם והסרנים וכן עשו הסרני' עשו חמשה · וכל העיירו' עשו כל אחת ואח' בעצמה כמפורש לפנינו :

כלי יקר

לו אשם בשתי השבות ההשבה האחד מן טחורי זהב והשבה שנית מן עכברי זהב שאליהם רמז כפל השב תשיבו לא שהוא מתרפס ברצי כסף שלילה אבל כוונת ההשבה להודות ולהתוודות לו אשר הוא תכלית ההשבה הא ובמספר הסרני' כי ...

כלי יקר

עכברים לכפר על הכלל והיינו הו' צלמי עפוליכם המשחיתים את הארץ כי הרי לא מצינו בסמוך שהביאו כ"א חמשה חמשה לבד ועוד קשה בפי' איך אמר אולי יקל ידו שאפי' ...

רדק

ולמה תכבדו · זה לבדו כמלא מבנין הדגוש בלשון כבדות : התעולל בהם · עשה מעשה השחתה כמו את אשר התעללתי במצרים : חדשה · שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון : עלות · מניקות כתרגומו וכקראו עלות על שם היונקים שנקראו עולים ועוללים וצוו לקחת פרות עלות להראות המופת שלא שבו בעבור בניהם : אשר לא עלה עליהם עול · זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכה אחרת כמו שאמרו גם כן עגלה חדשה : אל העגלה · כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו או הוא כמו בעגלה וכן ואל הארון תתן שהוא כמו ובארון וכ״תי בעגלתא : בארגז · בתיבה כתרגומו בתיבותא : כלו בבית · כמו כלאו והוא מבעלי הה״א כמו לא יכלה ממך אשר כלתני היום הזה או היא מבעלי הא״לף ובא כדרך בעלי הה״א וכן מלו תוכך חמס כמו מלאו ונשו את כלמת׳ כמו ונשאו כי כבר נשתמשו בזה הענין בשתי לשונות בה״א וב״אף לפי שדרכם להמיר זה בזה · וטעם להשיב את בניהם מאחריהם ולכלוא אותם בבית לפי שלולי דבר הארון היו שבות אל בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם : וישרנה

תרגום

ולמה תיקרון ית לבכון כמה דיקרו מצראי ופרעה ית לבהון הלא כד איתפרע מנהון ובתר כן שלחינון ואזלו : וכען סבו ועיבידו עגלתא חדתא חדא ותרתין תורן מינקן די לא נגידא בניר והיסרון ית תורתא בעגלתא ותיתיבון בניהין מבתריהין לגיו : ותסבון ית ארונא דיי ותתנון יתיה בעגלתא וית מני דהבא דאתיבתון קדמוהי קרבן אשמא תשוון בתיבותא מסיטריה ותשלחון יתיה ויהך : ותחזון אם באורח תחומיה יסק לבית שמש מן קדמוהי איתעבידת לנא ית בישתא רבתא הדא ואם לא ונידע ארי לא מחתיה קריבת בנא עירוע הוא דהוה לנא : ועבדו גבריא כן ונסיבו תרתין תורן מינקן ואסרינון בעגלתא וית בניהין כלו בביתא : ושויאו ית ארונא דיי בעגלתא וית תיבותא וית עכברי דדהבא וית צלמי טחוריהון :

ואכוינא

מקרא

ה׳ דגש ר״ס וְלָ֣מָּה תְכַבְּדוּ֙ אֶת־לְבַבְכֶ֔ם כַּאֲשֶׁ֛ר
ג׳ כִּבְּד֥וּ מִצְרַ֛יִם וּפַרְעֹ֖ה אֶת־לִבָּ֑ם הֲלוֹא֙
ל׳ כַּאֲשֶׁ֣ר הִתְעַלֵּ֣ל בָּהֶ֔ם וַֽיְשַׁלְּח֖וּם וַיֵּלֵֽכוּ׃
וְעַתָּ֗ה קְח֨וּ וַעֲשׂ֜וּ עֲגָלָ֤ה חֲדָשָׁה֙
ה׳ אַחַ֔ת וּשְׁתֵּ֤י פָרוֹת֙ עָל֔וֹת אֲשֶׁ֛ר לֹא־
ל׳ עָלָ֥ה עֲלֵיהֶ֖ם עֹ֑ל וַאֲסַרְתֶּ֤ם אֶת־
הַפָּרוֹת֙ בָּעֲגָלָ֔ה וַהֲשֵׁיבֹתֶ֥ם בְּנֵיהֶ֛ם
ו״ט י׳ מֵאַחֲרֵיהֶ֖ם הַבָּֽיְתָה׃ וּלְקַחְתֶּ֞ם אֶת־
אֲר֣וֹן יְהֹוָ֗ה וּנְתַתֶּ֣ם אֹתוֹ֮ אֶל־הָעֲגָלָה֒
ג׳ וְאֵ֣ת ׀ כְּלֵ֣י הַזָּהָ֗ב אֲשֶׁ֨ר הֲשֵׁבֹתֶ֥ם ל֙וֹ֙
אָשָׁ֔ם תָּשִׂ֥ימוּ בָאַרְגַּ֖ז מִצִּדּ֑וֹ וְשִׁלַּחְתֶּ֥ם
אֹת֖וֹ וְהָלָֽךְ׃ וּרְאִיתֶ֗ם אִם־
דֶּ֨רֶךְ גְּבוּל֜וֹ יַעֲלֶ֨ה בֵּ֣ית שֶׁ֗מֶשׁ ה֚וּא
עָ֣שָׂה לָ֔נוּ אֶת־הָרָעָ֥ה הַגְּדוֹלָ֖ה הַזֹּ֑את
וְאִם־לֹ֗א וְיָדַ֙עְנוּ֙ כִּ֣י לֹ֤א יָדוֹ֙ נָ֣גְעָה בָּ֔נוּ
ב׳ וכל קהלות דכו׳ מִקְרֶ֥ה ה֖וּא הָ֥יָה לָֽנוּ׃ וַיַּעֲשׂ֤וּ
הָֽאֲנָשִׁים֙ כֵּ֔ן וַיִּקְח֗וּ שְׁתֵּ֤י פָרוֹת֙ עָל֔וֹת
ד׳ וַיַּאַסְר֖וּם בָּעֲגָלָ֑ה וְאֶת־בְּנֵיהֶ֖ם כָּל֥וּ
ד׳ חס׳ בַבָּֽיִת׃ וַיָּשִׂ֛מוּ אֶת־אֲר֥וֹן יְהֹוָ֖ה
אֶל־הָעֲגָלָ֑ה וְאֵ֣ת הָאַרְגַּ֗ז וְאֵת֙ עַכְבְּרֵ֣י
ג׳ ג׳ כ״כ יקריין הַזָּהָ֔ב וְאֵ֖ת צַלְמֵ֥י טְחֹרֵיהֶֽם׃

וישרנה

ופרעה ג׳ בקריא׳ וסי׳ ופרעה חולם והנה עמד על היאר · ופרעה הקריב וישאו · ולמה תכבדו את לבבכם : עלות ה׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח : ואת בניהם ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן ויהושע סימ׳ ח׳ : ויישמו ד׳ חס׳ וסי׳ אבנים גדולות · ארון יי׳ אל העגלה · ל׳ האבן הגדולה · וישמו לה ידים דאיזבל דמלכי׳ ונמסר בסדר מקץ וגם ביהושע סי׳ י׳ :

רש"י

עלות · מניקות : אשר לא עלה עליהם עול · כל זה לנסיון שאין אלו ראויות למשוך ועוד שניעות אחר בניהם ואם יהא כח בארון שיוליכו אותו מאיליה סדע שהוא עשה לנו : ארגז · שקריניי״ בלע״ז : כלו בבית · לשון כלא : וישרנה

פי׳ רבינו ישעיה

ולמ׳ תכבדו את לבבכם · כמו תכבידו : כלו בבית · אינו מלשון כלא שאם כן היה אומר כלא אלא מלשון לא יכלה ממך · שמנעו בניהם מהם בתוך הבית :

רלבג

והנה הייעידו אותם עוד באופן אחר לדע׳ בקלות אם בא להם רע זה בסבת ארון האלהים כי האופן הראשון היה בו מה ספק וזה כי אף על פי שהיה זה הרע להם בסב׳ ארון האלהים הנה לא יחויי׳ שירפאו תכף קודם השבתם אותו למקומו ולזה לא יתכפר להם כי מידו היתה זאת להם עד שובו לישראל וזה אם לא ירפאו לא יוכלו הפלשתים להשיבו אליהם עם האשם ולזה לא תועיל לפלשתים זאת הבחינה הראשונה ולזה ידמה שלא היו מסכימים בזאת העצה והבידו זה הכהנים והקוסמים ואמרו להם שלא יכבידו לבם ועם כל זה נתנו להם בחינה שנית תוכר להם קודם השיבם הארון לישראל ולזה צוו שיעשו עגלה חדשה לכבוד הש״י ויהיו להם שתי פרות מניקות עגלים שלא עלה עול על הפרות ולזה לא תהיינה בנות תרבות למשוך בעגלה כי לא נשו שום מלאכה עם שבכאן תהיה סבה שנית למעט מן ההליכה והיא היותם משיבים בניהם מאחריהם הביתה כי אהבתם את העגלים תמשכם לשוב אליהם כפר כחם אם לא היה זה מאת הש״י להשיב הארון לישראל ואם תישרנה הפרות מעצמן ללכת ישראל דרך בית שמש שהיה המקום הקרוב להם מישראל הנה יתבאר כי מה׳ היתה זאת בסבת ארון אלהים ואם לא הנה הגיע זה לנו במקרה שאם היה מגיע ממנו על דרך המופת לא תקצר ידו מעשות זה המופת השני והוא להגיע הפרות אל שילכו מעצמן דרך בית שמש ואם היה זה לנו במקרה לא יושב זה האשם לו ולא כשיב ארון האלהים לישראל : והנה

והשיב דין והם כתי׳ והשיבותם כתי׳

כלי יקר

והם לא תלקו וסוף שיתקיימו דבריו וז״ש ועתה קחו וכו׳ רוצה לומר ועתה בעת ועונה הזאת תכף ומיד קחו ועשו וכו׳ :

ועתה קחו וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן מהרי״א ז״ל ועיין הרל״בג ז״ל · ולע״רן כי באומרו קחו ועשו עגלה חדשה כוונו בזה לשני ענינים יחדיו הא׳ שתהיה חדשה לכבוד ה׳ כדברי הרד״ק והוסיפו שיקחו העגלים ויעשוה לשם קדושת השם ולא נסתפקו באומרו קחו עגלה חדשה אלא קחו ועשו ולא אמרו עשו עגלה חדשה כדי שלא יקחו עצים בגזל אלא קחו במקח ועשו עגלה חדשה כי ה׳ שונא גזל בעולה הרי בבחינת הכבוד לא כ״ז שיה בכלל זה כיונו להוסיף כח גבורת הכם והמופת כי העגלה חדשה התנהג בכבדות כי לא נסתה עדיין ללכת והאופנים לא הורגלו לכך אמרו שיקחו ויעשו עגלה חדשה ולא יטרד דבר כי יד ה׳ עשתה כל זאת בדרך המופת והוסיף בענין המופת הזה במ״ש ואסרתם את הפרות בעגלה והשבותם לומר שאחרי שילכו הפרות עלות עם עוליהם ובניהם ויאסרום בעגלה קשה מאד הוא להפרים את בניהם לעיניה׳ יותר משאם הניחו הבנים תחלה בבית לעומת זה אמרו הקוסמים ואסרתם את הפרות בעגלה ואח״כ והשבותם את בניהם מאחריהם הביתה שיתור תיבת מאחריהם מורה על האמור שקשה מאד להשיבם מאחריהם ר״ל אחרי שהלכו אחריהם קשה להשיבם הבית ולהניק אמותיהם שבדרך טבע נמנע אם לא בדרך המופת וז״ש בסמוך ויעשו האנשים כו׳ ויקחו שתי פרות כו׳ וכמו שנבאר בס״ד :

ולקחתם את הארון ה׳ כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל · ולע״רן לדקדק למה סדרו לקיחת הארון ונתינתו אחרי לאסר הפרות בעגלה ונראה שהיה זה לפני סבות הה׳ דרך כבוד שאין ראוי שיתעכב הארון אל הפרות ואל נושאיו כי לזה ליה הש״י בשבעות הארון יהיו הבדי׳ לא יסורו ממנו כדי שיהיה מוכן ומזומן והו שהקדימו כאן ואסרתם את הפרות כו׳ ואח״כ שהכל מוכן ולקחתם את הרון ה׳ כו׳ והטעם השני להוסיף מופת בנס שלפי׳ קודם שיבוא הארון כשיאסרו הפרות בעגלה לא יסרבו כלל מצד היותם קשורות בעגלה המיוחדת לנשא הרונה׳ ואילו אמרו שיתנו הארון ואח״כ יאסרו הפרות לא היה כ״כ מופת ופלא כי הם כל בשר מפני ה׳ אבל היותם מתעכבות במאסר ואפילו קודם בא הארון הוא פלא גדול ומורה כי מלא כל הארץ כבודו ואפי׳ קודם הגלות הארון ופלא בפניו קלקו כבוד כי הכל כבפניו הוא · גם סדרו שיושם הארון תחלה בעגלה כדי שיהיה מרוצה ומפויים כמי שנוסע לביתו ומכוחתו ואח״כ תסדרו לפניו התקרובת והדורון כדי שיקבלהו ברצון טוב וז״ש ונתתם אותו אל העגלה ואח״כ ואת כלי הזהב כו׳ תשימו בארגז מצדו ושלחתם אותו ותלך כאן הגידו ענות הש״י כדי שילמדו ממנו כל באי עולם וז״ש ושלחתם אותו והלך שלא ילך עד שתשלחוהו כ״י שתתנו לו רשות כשבוי שלא ילך אלא ברשות רבו ז״ש ושלחתם אותו והלך ואמר ואת כלי הזהב כו׳ שלא הזכירם בשם טחורי הזהב או עכברי להודיע שאמרו ידענו כי לא תעשו בקרבן זה איכות ולא היותם כלי זהב זה בלבד הסבותה לו לא הסבה וזולה מהכנע ווידוי · ויתרצה ויתפייס להם :

וראיתם אם דרך כו׳ קשה איך נסתפקו בדבר עד שאמרו ואם לא וידענו כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו שלא יתכן היות מקרה שבהכנס הארון לציר יוכו בטחורים אין זה כ״א יד ה׳ היוה · ונוסף עוד מופתי הפרות להניח כולהם ולעלית א״כ למה תלוי המופת בעליית דרך בית שמש כי אפילו שלא יעלה לא תבוטל ההשגחה · ועיין הרלב״ג ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב שאם יעלו הפרות דרך בית שמש בלי לימוד ולא יחושו לבניהם בזה יודע שמהארון היתה זאת ואם לאו יכירו כי היה הענין במקרה ולא בהשגחה והמרוזה כדי שיעשוהו כי ידעו שילא הנסיון כדעתם בלי ספק עד כאן · ונראה כי לא יתכן לחשוב שהיה דרך מקרה כמו שהקשיתי למעלה הן מצד מוצירות המכה שלא היתה אלא בעיר שארון האלהים שם והן מצד הפרות היותם עולות ומניחות בניהם גם מצד שלא עלה עליהם עול ולא נישו וגם מצד שאינן חסות על בניהם אבל הכונה לומר כי הענין אפשר שכל המכה באה עליהם בדרך המופת בהשגחת השם יתברך בלי שום שנוי אז אפשר לומר שבטבע בעופות הארץ היה להחליאם בטחורים והיתה מהשגחה להשגיח להכביד עליהם יותר אבל לא היה מיד ה׳ הויה לבדו וז״ש אם דרך גבולו יעלה כו׳ בלי ספק שזו השגחה פרטי פרטית כאין שהשגית ממרום קדשו אל הפרות לתת בהם תבונה לבחור הדרך היותר קרוב לא״י דרך בית שמש אז מתוך זה יתברר לנו שהוא עשה לנו את הרעה הזאת הוא לבדו עשה את הרעה הגדולה הזאת רוצה לומר בכל חלקיה וזו שאמר הזאת כמו שהיא גדולה ואם לא יהיה אז וידענו כי לא ידו נגעה בנו כלומר לא ידו לבדה נגעה בנו אבל מקרה הוא היה לנו רוצה לומר על המקרה הרע שאירע בקרי ומקרה עיפוש גורם טחורים ועכברים משחיתים אותנו ונוסף גם הוא על המקרה שמגלה בעל חוב מקום לגבות חובו שבטבע ומקרה היה משחיב קצת מכה והוא יתברך היה לנו נוסף על המקרה והטבע שאם תיבת הוא היה לנו הוזר אל המקרה מיותרת תיבת הוא די שיאמר מקרה היה לנו הוא למה אלא ודאי תיבת הוא חוזר אל השם יתברך כדפרישית שנוסף כעת מטה רגלם בקרי ומקרה ומובן גם כן אומרו ואם לא וידענו דהיה לו לומר ואם לא נדע כי לא ה׳ אבל אמר וידענו קרוב ללשון עבר על מה שכבר ידעו מהעבר שהיה מקרה והשגחה מעורבין כאן במכה הזאת יחדיו אלא שוי״ו וידענו מהפך אותה לעתיד כי יתברר להם דבר זה יותר אם לא יעלה דרך בית שמש שיכריעו שגם מקרה היה מצורף בדבר הזה ולא היה כולו בהשגחה כאז נשאר בידיעתנו שידענו מאז כי מקרה והשגחה היו יחדיו בזה :

ויעשו האנשים כן וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל · ולע״רן לדקדק שהיה לו לומר הכלל על ויעשו האנשים כן ובכלל הכל בזה אם כן מה צורך לפרט שני הכתובים הבאים כאחד ויקחו שתי הפרות כו׳ וישימו את ארון ה׳ · ונראה כי המאמר זה של ויעשו האנשים כן נכללו שני דברים הנזכר למעלה האחד קחו ועשו עגלה חדשה והשני שתי פרות אשר לא עלה עליה׳ עול שהדעת האנושי מחייב כן לעשות עגלה חדשה לכבוד ה׳ וכן פרות שלא עלה עליהם עול כי אם עתה עול שמים וזהו שאמר ויעשו האנשים כן שמפאת אנושותם עשו כן שמחוייבים לעשותו ולא רחוק הוא מן השכל האנושי אמנם שתי פרות עלות כו׳ זה היה מצד ההשגחה שעם היותם שתים לא נמצא אחת מהם פרה סוררה מצד בניה ואסרום בעגלה תחלה ואחר כך ואת בניהם כלו בבית ואפילו שכלו אותם בבית לא סררה פרה אחת מהם אין זה כי אם דרך מופת אלהי :

וישימו את ארון ה׳ וכו׳ לא הזכיר כאן לשון לקיחה כמו שאמרו למעלה ולקחתם את ארון ה׳ ונתתם אותו אל העגלה אבל אמר כאן לשון שימה בלי לקיחתו להודיע כי לעת מצוה לא הוצרכו לקחתו ולתתו בארון אבל הארון נושא את נושאיו הוא מעולם באופן שלא נעשה בו לא לקיחה ולא נתינה רק שימה בעלמא׳ וישימו את ארון האלהים אל העגלה והגיד כאן העכברי׳ תחלה ואחר כך הטחורים דרך כבוד לפי שהארגז היה בצד הארון ובצד הסמוך לארון עכברי הזהב ואחר כך ואת צלמי טחוריהם שלא להסמיכם לארון ה׳ דבר טינוף ובעכברים לא הזכיר צלמי כי דבר קל הוא לעשות דמות עכברים ממש לכך אמר ואת עכברי הזהב ולא הוצרך לומר צלמי עכברי הזהב לא כן בטחורים צריך אמון לכך אמר צלמי שיתדמו לטחוריהם ולא לזוג או פעמון זהב או אמר בטחורים לשון צלמי לדרך כבוד ונקיות לשון להיותם טחורים דבר טינוף יותר מהעכברים אמנם בעכבריה לא הוצרך לאמר בהם לשון נקיה צלמי עכבריכם :

וישרנה הפרות בדרך וכו׳ ב״ר פרק כ״ד רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק בשם רבי אבא למה היכו אנשי בית שמש על ידי שהיו מליזין בארון ואמר הקב״ה שו תרנגולתו של אחד מהם אבדה היה מחזר אחריה כמה פתחים והרוני בשדה פלשתים שבעה חדשים ואין אתם משגיחים בו אם אין אתם משגיחין עליו אני משגיח עליו שנאמר הושיע לו ימינו וזרוע קדשו הדא הוא דכתיב וישרנה הפרות בדרך מהלכית ביערות הפכו פניהם כלפי הארון ואמרו שירה והיינו דכתיב וישרנה הפרות שירה כלה איזו שירה המרור׳ מאיר אמר שירת הים אמרו נאמר כאן הלוך וגעה ונאמר להלן כי גאה גאה רבי יוחנן אמר שירו לה׳ שיר חדש רבי אלעזר אמר הודו לה׳ קראו בשמו וכו׳ רבנין אמרי ה׳ מלך תגל הארץ רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר יצחק אמר תלת שירו לה׳ שיר חדש שירו לה׳ כל הארץ ה׳ מלך ירגזו עמים תני דבי אליהו רומי השיטה התנופפי

ברוב

מנחה קטנת

ולמה תכבדו את לבבכם · שנה מגינו נבי מצרים בתחילה כתיב ויכבד את לבו ואח״כ ויכבד ה׳ את לב פרעה [illegible]

ויישרנה הפרות · כתרגו' ואכוינא תורתא ר"ל כוונו דרך בית שמש והלכו דרך ישרה לא סרו ימין ושמאל ובא בסימן אחד של נקבה לבד כמו ויחמנה בבואן לשתות ודגש הסי"ן בחסרון ה"יוד פא הפועל ובמלת ויחמנה בא נח הל"ירי תמורת ה"יוד פ"א הפועל: הלוך וגעו · היו געות בעבור בניהם נעקת הבקר תקרא געייה כמו אם יגעה שור ובדרש שאמרו שירה האיזו ויסרנה מלשון שירה: וישמחו לראות · עד שמרוב שמחה פרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו כמו שכתוב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו. ואת הפרות העלו עולה · אנשי בית שמש בקעו עצי העגלה והעלו הפרות עולה כי הותרו הבמו' מחשבה שילה ונקבה כשירה בבמת יחיד ויש בדרש מרז"ל כי סרני פלשתים העלו אותם כי רבי אליעזר אומר כי אין מקריבין מבהמות גוים והקשו לו זה הפסוק ותירצו כי מסרני פלשתי' הנו למדין ובמקום אחר אמרו הוראת שעה היתה זהו לדעת רבי אליעזר אם ישראל הקריבו': ועכברי

וַיִּשַּׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ עַל־דֶּרֶךְ בֵּית שֶׁמֶשׁ בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ הָלֹךְ וְגָעוֹ וְלֹא־סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים הֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם עַד־גְּבוּל בֵּית שָׁמֶשׁ: וּבֵית שֶׁמֶשׁ קֹצְרִים קְצִיר־חִטִּים בָּעֵמֶק וַיִּשְׂאוּ אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרוֹן וַיִּשְׂמְחוּ לִרְאוֹת: וְהָעֲגָלָה בָּאָה אֶל־שְׂדֵה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי וַתַּעֲמֹד שָׁם וְשָׁם אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְבַקְּעוּ אֶת־עֲצֵי הָעֲגָלָה וְאֶת־הַפָּרוֹת הֶעֱלוּ עֹלָה
טו לַיהוָה: וְהַלְוִיִּם הוֹרִידוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־הָאַרְגַּז אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֲשֶׁר־בּוֹ כְלֵי־זָהָב וַיָּשִׂמוּ אֶל־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ הֶעֱלוּ עֹלוֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים בַּיּוֹם הַהוּא

ה' · ד' חס' וכל ירמיה דכו' · בט"ו מל' ב' · ג' עפרון · ג' · ל' · ד' הכ'

וְאַכְוִינָא תוֹרָתָא בְּאוֹרְחָא עַל אוֹרַח בֵּית שֶׁמֶשׁ בִּכְבִישָׁא חֲדָא אָזְלִין מֵיזַל וְגָעַן וְלָא סְטָאָה לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי אָזְלִין בָּתְרֵיהוֹן עַד תְּחוּם בֵּית שֶׁמֶשׁ: וּבֵית שֶׁמֶשׁ חָצְדִין חֲצַד חִטִּין בְּמֵישְׁרָא וּזְקַפוּ יַת עֵינֵיהוֹן וַחֲזוֹ יַת אֲרוֹנָא וְחַדִיאוּ לְמֶחֱזֵי: וְעֶגְלְתָא אֲתַת לַחֲקַל יְהוֹשֻׁעַ דִּי בְּבֵית שֶׁמֶשׁ וְקָמָא תַּמָּן וְתַמָּן אַבְנָא רַבְּתָא וְצַלְחוּ יַת אָעֵי עֶגְלְתָא וְיַת תּוֹרָתָא אַסִּיקוּ עֲלָתָא קֳדָם יְיָ: וְלֵיוָאֵי אֲחִיתוּ יַת אֲרוֹנָא דַּייָ וְיַת תֵּיבוּתָא דִּי עִמֵּיהּ דִּי בֵיהּ מָנֵי דְהַבָא וְשַׁוִּיאוּ עַל אַבְנָא רַבְּתָא וְגַבְרֵי בֵּית שֶׁמֶשׁ אַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנַכִּיסוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין בְּיוֹמָא הַהוּא

רלבג

והנה כתישרו הפרות דרך בית שמש מזולת נטייה וסרני פלשתים הולכים אחריהם עד גבול בית שמש לראות אמת' הענין: והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי · ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי העגלה ואת הפרות העלו אותם עולה לה' על המזבח אשר בנו שם ואנשי בית שמש העלו עולו' וגם זבחו שלמים ביום ההוא לה': ויך

רשי

ויישרנה · הרי תיב' זו אנדרוגינוס מלמד שאף הוולדות היו אומרים שירה · רבי רבי השיט' התכופפי וכו' כדאיתא במסכת ע"א ולפי פשוטו ויישרנה לשון דרך ישר היו הולכות: בית שמש · הלך וגעה לשו' צעקת בקר געייה: וישמחו לראות · היו מסתכלי' כיאך הוא בא לבדו ומשמחים נהגו בו קלות ראש ולא היו מסתכלין בו באימה ודרך כבוד: כופר

פי' רבי' ישעיה

ויישרנה הפרות · דגשו' הש"ין להבליע בו הי"וד שהוא פ"א הפועל · ובא בסימן אחד לנקיבה כמו ויחמנה · כמו ארבע מלכיו מגוי יעמד' : במסלה אחת · פירו' שלא נטו לכאן ולכאן אלא יכוונו המסלה :

מנחה קטנה

האנשים הנקובים למעלה והם הסרנים הם עצמם עשו ולא שינו לעשות ע"י שליח וכן לקיחת הפרות ואסירת העגלה הם הכל עשו בעצמם ובכבודם כאשר דברו הכהני' והקוסמי': ואמר ויקחו שתי פרות שהוסיפו על דברי הקוסמי' שהם אמרו קחו ועשו עגלה חדשה שכיוונו באלות האו שתהי' לקחיותה לשמה · אבל גבי הפרות לא אמרו קחו אלא ושתי פרות עלות ע"מ הביאו אפי מאשר בבתיהם והם לא כן עשו אלא ויקחו שתי פרות אף הפרו' לקחו מן השוק לשם זה כדי שלא יגבר דבר מכל הנעשה שיהי' הכל לשמה : ובית שמש קוצרים שהוא שמחה לבעלי השדות כד"א כשמחת הקציר ונתוסף להם עוד שמחה כי נשאו את עיניהם ויראו את הארון וישמחו ע"כ ברוב שמחה כפולה נגה להם לראות ולהסתכל בארון וזהו וישמחו לראות ועל זה נאמר למטה ויך וכו' כי ראו בארון ולא נאמר מיד ויך באנשי בית שמש כו' כי אם אחר סיפור הקרבת העולה וסיפור חזרת הסרנים למקומם ונכתבם יתכן הוא שלא רצתה יד' הכותם על ראייתם עד שהלכו להם סרני פלשתים פן יעלזו הפלשתים אם היו רואים פן יאמרו כי כחות זה כן כחות זה כי גם מתים הארון בישראל כאשר מתו פלשתים ע"כ אחר כל הנעשי' ושבשו הסרני פלשתי' למקומ' אז ויך באנשי בית שמש : ויך

על דרך ה' וסי' נמסר בשפטים סי' ה' :

כלי יקר

ברוב הדרך המחוסקה ברקמי זהב המהוללה בדביר ארמון המעולפת מבין שני הכרובים אמר רבי שמואל בר רב נחמן כמה יגיעת יגע בן עמרם עד שלמד שירה ללויים ואתם אומרות שיר' מאליכם יושר כחכן עכ"לה · ובפרק הלו נאמרים ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' משום דראו ויך רבי אבהו ור' אלעזר חד אמר קוצרים ומשתחוים היו וחד אמר מלייה אמור מאן אמריך דאמריית מאן פייסך דאיפייסת עד כאן · ופירש רש"י ז"ל משום דראו ונסתכלו בו ויך בתמיה קוצרין ומשתחוין היו לא בטלו מלאכתן לכבודו והאי כי ראו לשון בזיון כמו אל תראוני שאני שחרחורת מאן אמריך דאימריית מי הכעיסך שנכעסת ולא הצלת עצמך מן השביה ועתה מאן פייסך שנתפייסת לבא מאליך ע"כ שדברי הגמרא הם דברי המדרש הנזכר למעלה שהיו מליזין בארון או שהיו קוצרים ולא נתבטלו או שאמרו מאן אמריך דאימריית · שלכל הפירושים ככללו בלשון כי ראו לשון שחוק ולזות · והחכם השלם כמה"ר אברהם ן' אשר זכרונו לברכה פירש שהיו אומרים שטבעו רע להכות בכל מקום שהוא יושב ולהרע להם עד כאן · וזהו מליזין בארון לשון לזות שפתים אלא שקשיא לי על דבריו שלא יתכן שאמרו בשלע בנפש עד שהכה בהם ואם כן למה הלכו אנשי בית שמש כדי שיאמרו אחר כך אנשי שמש וכו' לזות שהרי הלזות הזה בודאי שלא אמרוהו עד שהוכו ולקו' ונראה כי לשיטת החכם השלם הנזכר למעל' כששואל במדרש למה לקו היימ רבוי המכה שבעם דמשום דראו די שימותו קצת אבל לקורבים דהיינו עשרים ושנים אלף למה לקו לזה משיב לפי שהוכו מעט מהם משום דראו והיו מליזין בארון לומר שטבעו רע אז הכביד המכה בהם והלקה אותם כמה אלפים :

ולע"דן שהיו מליזין על שלא הלכו לפקח עליו בהיותו בשדה פלשתים שבעה חדשים ואנשי בית שמש הם היות' קרובים אליהם והם היו מחוייבים יותר מכל ישראל והיינו דמסיק במאמר אמר הק"בה אלו הרנגולתו של אחד מהם וכו' והין אתם משגיחים בו שזהו פירוש שהיו מליזין בארון ולשון שהיו מליזין מורה על היות מליזין בהתמדה והיינו שלא השגיחו ללכת אחריו שבע חדשים כאמור ויהיה טעם הגמרא לחוד והמדרש לחוד ואחר כל דברי המדרש באר החכם השלם כמ"הר אברהם בן אשר כ"ע בב"ר בפרשת נ"ד עיין שם ולמדנו מן המדרש הזה פירוש ויסרנה לשון יושר שהלכו בדרך ישרה שכיונו אל הדרך ופירוש שני שירה כאלה מורכב הוא בלשון ויסרנה ויסר נה לשון נוטריקון נה נאה ולמדנו גם כן לשון הולך וגעו שהע"ין מתחלפת בא"לף כאילו היו אומרות השירה לה' כי גאה גאה וזהו שאמר הולך וגעו הלוך וגאה כי האלף ממולא העין ויש הרבה קורין לאלפין עיינין ובסמוך אלמוד מזה המאמר לביאור הכתובים בס"ד ועיין רש"י ז"ל והיינו דלא קאמ' והשרנה הלוך וגעו לשון צעק' בקר געי וכן הרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"א ז"ל והביא בדברי המדרש ויסרנה לשון שירה והרל"בג ז"ל גם כן כתב ויסרנה שהלכו ביושר מבלי נטית ימין ושמאל וסרני פלשתים אחריהם לראות אמיתות הענין : ולע"דן לומר שלדברי במדרש הנ"ל שאמרו שיר' לא אמרו עד שכיונו הדרך תחילה בדרך בית שמש כמו ששמו הקוסמי' זה לאות ולסימן גבי מה' יצא הדבר ואח' שהוברר אמיתת הענין כי מה' היה הדבר אז בדרך שוררו ולא קודם וזהו ויסרנה הפרות בדרך ולא קודם אלא כשהיו כבר בדרך בית שמש והנה מההשגחה האלהית שאפילו בו בדרך בית שמש במסילה אחת הלכו ולא היו הולכות עתים מצד הדרך מערבי ועתים בצד הדרך המזרחי אלא במסילה אחת הלכו עם היותם טרודות בגעייתן של בניהן ולערך זהו שאמר במסילה אחת הלכו עם היות שהלוך וגעו ולא סרו ימין ושמאל אפילו בדרך עצמו ומתוך הנ"ל במדרש רבה שהפכו פניה' כלפי הארון ואמרו שירה מובן או' הולך וגעה טעם שהגעיי' הייתה בהפיכת פנים אל הארון עם כל זה לא בא להם ההליכה ואכשר שלמדו חז"ל גם כן מתיבת ויסרנה שיישרו פניהם כלפי הארון וגם כן שוררו ויסרנה תרתי משמע לשון שירה ולשון יושר שיישרו פניהם כלפי הארון שלא לתת אחוריהן לארון מדרך מוסר ויהיה הפלא יותר גדול במה שלא סרו ימין ושמאל עם היותם הולכות לאחור ופניהם לארון והגיד הכתוב כי הסרנים הלכו ללות את ארון דרך כבוד וסרני פלשתים הולכים אחריהם ומלוין את המלך כי "קדקי דברי הכהנים והקוסמים שאמרו אם משלחים את ארון אלהי ישראל שהכוונה כדפרשית איכו רלוי אלא שתלכו אתם עצמכם עמו כי אין עצה ואין תבונה נגד ה' אבל אם משלחים אותו על ידי הזולת אל תשלחוהו ריקם כו' לכך הלכו אחריו סרני פלשתים וצריך לחקור אם היו הולכים סרני פלשתים אחרי הפרות לבד בין העגלות לפרות או אחרי הכל גם אחרי הארון ונראה מדלא קאמר אחריהן בנ"ון אלא אחריהם משמע שגם אחרי הארון היו הולכין וכן יכריע מדרך המוסר שלא להפוך אחוריהם לארון והיה להם ללמוד מן הפרות שלא הפכו אחריהם לארון כמו שזכרתי אלא הפכו פניהם לארון ושוררו וכו' וסרני פלשתים הולכים אחריהם גם אחרי הארון והבקר ללות אותו עד גבול בית שמש שהוא גבול ישראל ולדברי הרל"בג לא היו צריכים ללכת עד גבול בית שמש לא נתאמת הענין :

ובית שמש קוצרים כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל : ולע"דן עפ"י שיטת הגמר' של מס' סוטה פ' אלו נאמרין שעל שלא ביטלו ממלאכתן נענשו בזה אבין או' ובית שמש קוצרים קציר חטים בעמק שהזכירו שהיו קוצרים גם הזכירו שהיה בעמק הוא הקדמה למאי דמסיק ויראו את הארון ובשהרי עדיין קוצרים שלא בטלו ממלאכת' לכבוד הארון וז"ש וישמחו לראות שהיבת לראות מיותרת אבל כיון לומר שהשמחה לא הועילה להם כי אם לראות ולא לבטל ממלאכתן ולכך נענשו וזהו לראות ולא בטלו ממלאכתן ללכת להקביל פניו עם היותם בעמק קרוב אליו ועפ"י

סיטת רש"י ז"ל שוירלו את הארון שחזר' למקומו פלשתים וישמחו לראות השמחה על ראות שהי' בא מאליו ונראה לע"ד שזהו שמיכות הכתוב וישמחו לראות והעגלה באה וכו' שהשמחה על היות באה מאליה כנזכר :

והעגלה באה אל שדה כו' עיין הרד"ק ז"ל והר"בג. ומהרי"א ז"ל הביא השתי שטות ואמר כי לשטת האומרים שפלשתים ביקעו עצי העגלה ואת הפרות העלו עולה להם צריך לו' שגם אנשי בית שמש הוצרכו להעלו' עולו' וז"ש בסמוך ואנשי בית שמש העלו עולו' ויזבחו וכו' ולע"דן הפסוק הזה מקושר ונמשך אל מה שאומר בסוף וחמשת סרני פלשתים ראו כו' רוצה לומר שראו שהעגלה באה מאליה אל שדה יהושע כו' שנטת' מן הדרך והוא דבר גדול לנטות מן הדרך אל השדה של יהושע בית השמשי יותר מזולתו מהשדות אשר לזולתו אולי לבשורתו כי בו בחר ה' ושמו יהושע בית השמשי כראה שהוא כנכבד מבית אביו בית השמשי שראה שע"ש משפחת אביו השמשי נקרא כל המקום בית שמש ותעמוד שם או היה לסיבת היות שם אבן גדולה להורות להם שהנה שם כדי שיתעוררו להורידו מעל העגלה שם על האבן גדולה ולבקע עצי העגלה להעלות עולה וזבח וז"ש ותעמוד שם יען שושם אבן גדולה ויבקעו את עצי העגלה כתב מהרי"א כדי שלא ישתמשו בהם עוד בדבר חולין אחרי שנתקדשו בארון :

והלוים הורידו צריך לומר שהלויים הורידו תחילה את ארון ה' ואחר כך נתבקעה העגלה לעצי' ואף על פי שנזכר בפסוק הקודם ויבקעו את עצי העגלה וכו' ואחר כך והלוים יאמר שעשו כפול למנחת פלשתים אשר בארגז לשים אותה על האבן בצד הארון אל האבן הגדולה ולפי שעל הכהנים להוריד הארון ולא על הלוים כדכתיב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו על כן הגיד הכתוב שנעשו ביום ההוא רוצה לומר בהוראת שעה שני עניינים האחד והלוים הורידו ולא הכהנים כי לא נמצאו שם והשני גם כן ואנשי בית שמש העלו עולות ויזבחו זבחים ביום ההוא ר"ל להוראת שעה היה כל זה :

וחמשה סרני פלשתים וכו' הגיד הכתוב וראותם או ע"ד גם שבאו עם הארון ונתעכבו עד שראו כל הנזכר וישובו עקרון הכל היה ביום ההוא כאלו קפצה להם הדרך או שהארון נשא נושאיו בביאה בזמן מועט :

ואלה טחורי הזהב אשר הביאו כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שטחורי זהב היו חמשה בעד חמשת הסרנים אמנם העכברים היו יותר עכבר לכל עיר ואפילו לכפר הביאו עכבר לירא אם וכדי להנצל ואף על פי שהקוסמים לא אמרו אלא חמשה עכברי זהב בעד חמשת ערי סרני פלשתים הנה ראה כי עם הארץ מירא' וכדי להנצל הרבו בעכברים להביא אפילו בעד כל כפר עד כאן : ולע"דן שלא שנו כלל מאמרי הקוסמים והכהנים לא בטחורי זהב ולא בעכברי זהב כי כולם חמשה חמשה ולא יותר וזה מדוקדק באמרו ואלה טחורי וכו' לשלול ולומר שלא היה שם יותר ועכברי הזהב גם כן מספר כל ערי הפלשתים לחמשת הסרנים מעיר מבצר אשר לסרני' אלא הם החמשה הביאו ועד כופר הפרזי ולא עד בכלל כי לא הביאו מכפרים ערי הפרזי שאין מוקפת חומה כי אם מהחמש' לבד כי לא ישנו את הפקיד' של הקוסמים ובהכי ניחא שלא אמר ומעיר מבצר בו"ו כי אם מעיר מבצר בהוא ביאור לכו' שהוללת טחורי הזהב גבו אותם המעות מעיירות של מבצר הביאו מכסם להם לא מהכפרי' שלא להטריח אנשי העניים והאביונים הכפריים ולעולם שלא היו כי אם חמשה טחורים וחמשה עכברים והמוסיף על הכסף הנז' עליו הראיה :

ועכברי הזהב מספר וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"א ז"ל בשם הרד"ק ז"ל וכתב שאין ועד אבל הגדולה חוזר למעלה כי אם למה שיאמר אחריו ושיעורו ועד האבן הגדולה אשר הניחו עליה הארון הנה היא יושבת עד היום בשדה יהושע להגיד כי לא די שעוד ה' ים יזכר וידע שדה יהושע אבל גם האבן הגדולה היא עד היום באותו שדה ונקראת אבל הגדולה על שם ההבדלות כדלעיל עד כאן תורף דבריו ז"ל : ולע"דן לקיים אומרו ועד אבל הגדולה שהוא מקושר למה שאמר למעלה ואלה טחורי הזהב אשר הביאו פלשתים ופי' מספ' הפסוק מי הכותנים לאשדוד אחד לעזה אחד וכו' ושגבו אותם מכל עיר מבצר ועד כופר הפרזי כולם כתנו חלק בטחורי זהב ובעכברי זהב כדפרשי' והם השיבו הנז' אשם לה' ועד אבל הגדולה היתה ההשבה כי עיקר ההשבה היא להשיב לו עד הגבול שימות הארון ושם יהכוס לו דהיינו אבל הגדולה כי עד שם האבל הגדולה הלכו אחרי הארון להיות ההשבה עד אבן הגדולה אשר הניחו עליה את ארון יי' עד שם היתה ההשבה שהרי לא שבו אל ארצם עד שנח הארון במנוחתו על האבן הגדולה והקריבו לפניו והסרנים רואים ואחר כך חזרו לעריהם :

ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון כבר זכרתי למעלה דברי חז"ל במס' סוטה ספי' כי ראו לזלזול כמו אל תראוני שאני שחרחורת כו' שהיו קוצרים ורואים בו או שאמרו מאן אמריך דאמריית מאן יפייסך דיפייסי' גם שם שבעי' איש כל אחד שקול כחמשים אלף או חמשים אלף איש כל אחד ואחד מהם שקול כשבעי' איש הסנהדרין : ולע"דן שהכריחו בן מתיב' בארון דה"לל כי ראו הארון לומר בארון מורה על היות ראו שהוא לשו' בזיון שלעגו ובזו בארון ומא' שבעים איש חמשים אלף איש בלי וא"ו וחמשים הכריחו שהם שבעים איש שקולים כחמשים או חמשים שקולים כשבעים עוד הכרח שני איש איש למה לי והכרח שלישי שהזכיר הפרט המ' עם של שבעים איש תחילה ומנהג להזכיר בתחלה ולו' חמשי' אלף ושבעים איש ומתוך דברי הגמ'

דעי

מנחה קטנה

ויך באנשי בית שמש וגו׳ אמר שאנשי בית שמש היו סבורי׳ שהלוחות היו בארון כי לא ידעו שהשם אותם שהול מן הפלשתי׳ וע״כ נהגו בו כ״כ כבוד והקריבו עולות ושלמים · ואח״כ ראו בארון ה׳ שלא היה בו הלוחות לא היו נותנ׳ כ״כ כבוד ולזה נענשו וע״כ לא נענשו בתחיל׳ עד אמר כל כמעשי׳ וזה שאמר ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה׳ ולא ראו בו שלוחו׳ ולא נסנו בו כבוד כמקדם · ובאמת היה קדושת הארון גדולה מבלי עשו ועם גם שהי׳ שם מקום קבוע להשראת השכינה ועשם דברם השכינה עם משה בדבתי׳ ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר מעל ארון העדות · וע״כ נענשו :

פי׳ רבי ישעיה

אל שדה יהושע בית השמשי · יש לומ׳ היה בית שמש היה אומ׳ אדם שהשמש נקרא חרס כ.אמר בחרס ילא החרסה : ואת הפרות הפלו · שאין נוהג זכרות בבהמ׳ כפר הפרזי · לשון כפר : ועד אבל הגדולה · כמו אבן הגדולה וכא הלמ״ד בחילוף נו״ן כמו נשב׳ לשב׳ : כי ראו בארון · כי אין דרך זה דרך כבוד לראות כל בארו׳ שהי מקום השכינ׳ שהרי גוהי׳ את הגוי׳ על כך ולא יבאו לראות כבלע וגו׳ :

רדק

ועכברי הזהב · כמו שהיו טחורי הזהב במספר הערים חמשה כן היו העכברים מספר כל ערי פלשתים שהם חמשה הנזכרים וכן היו מעשה בעכו חמשת הסרני׳ כלומר שהיו כפר לפולן כמו שאמר למעלה כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם · ומה שאמר מעיר מבצר עד כפר הפרזי חסר וי״ו מעיר מבצר כלומר אע״פ שלא היתה מצות הקוסמים והכהנים לעשות אלא חמשה טחורי זהב וחמשה עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם אשדוד ועזה ואשקלון וגת ועקרון הם עשו מעצמם יותר מחורי׳ זהב ועכברי׳ כי היו יריאים עדיין ועשו מכל הערים והכפרים שהם ערי הפרזות כל עיר וכל כפר עשו טחר זהב ועכבר זהב בכל המקומות שהיו יושבים שם פלשתי׳ :

עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ה׳ · כלומר כי סמוך לאותו מקום היו פרזו׳ פלשתים : ומה שאמר עד היום הזה בשדה יהושע אמר שהניחו עליה הארון שהיה עד היום הזה בשדה יהושע ונקראת האבן הגדולה אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו העם וי״ת אבל הגדולה אבנא רבתא: כי ראו בארון · ת״י על לחדיאו דחזו ית ארונא דיי׳ כמו שאמר ושמחו לראות ובדברי רז״ל משום דחזו ויך באנשי בית שמש נחלקו בזה מהם אמרו שהיו קוצרי׳ ומשתחויים כלו׳ שלא הניחו מלאכתם בעבורו ומהם אמרו שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון אמרו מאן אמרייך דאמרית ומאן פייסך דפייסי׳ ובדברי הדרש הזה יהיה פירו׳ ראו כמו לראות בך והדומי׳ לו שמפרשי׳ אותם לשון בזיון והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר בארון ולא אמר ארון : שבעים איש חמשי׳ אלף איש חסר וי״ו השמוש וחמשי׳ אלף איש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם וי״ת וקטיל בסבי עמא שבעים גברא וקהלא חמשין אלפי גברא · ובדברי רז״ל שבעים איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש וי״א חמשים שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין : אל

הָהוּא קֳדָם יְיָ׃ וְחַמְשָׁא טוּרְנֵי
פְלִשְׁתָּאֵי חֲזוֹ וְתָבוּ לְעֶקְרוֹן בְּיוֹמָא
הַהוּא׃ וְאִלֵּין טְחוֹרֵי דְּהַבָא
דַּאֲתִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי קָרְבַּן אֲשָׁמָא קֳדָם
יְיָ דְּאַשְׁדּוֹד חַד דְּעַזָּה חַד דְּאַשְׁקְלוֹן
חַד דְּגַת חַד דְּעֶקְרוֹן חָד׃ וְעַכְבְּרֵי
דְּהַבָא מִנְיַן כָּל קִרְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי
לְחַמְשָׁא טוּרְנַיָּא מִקִּרְוִין כְּרִיכָן וְעַד
קִרְוֵי פַּצְחַיָּא וְעַד אַבְנָא רַבְּתָא
דְּאַחִיתוּ עֲלַהּ יַת אֲרוֹנָא דַּייָ עַד יוֹמָא
הָדֵין הָא הִיא בְּחַקַל יְהוֹשֻׁעַ דְּמִבֵּית
שָׁמֶשׁ׃ וּקְטַל בְּגֻבְרֵי בֵית שֶׁמֶשׁ עַל
דַּחֲדִיאוּ דַּחֲזוֹ אֲרוֹנָא דַייָ כַּד גְּלֵי וּקְטַל
בְּסָבֵי עַמָּא שַׁבְעִין גַּבְרָא וּבִקְהָלָא
חַמְשִׁין אַלְפֵי גַּבְרָא וְאִתְאַבָּלוּ עַמָּא
אֲרֵי מְחָא יְיָ בְּעַמָּא מְחָא סַגִּיאָה׃
וַאֲמָרוּ גֻּבְרֵי בֵית שֶׁמֶשׁ מַן יָכִיל
לְמֵיקַם קֳדָם אֲרוֹנָא דַייָ אֱלֹהִים
קַדִּישָׁא הָדֵין וּלְאֵידֵין אֲתַר יִסְתַּלַּק
מִינָּנָא׃ וּשְׁלַחוּ אִזְגַּדִּין לְוַת יָתְבֵי
קִרְיַת יְעָרִים לְמֵימַר אֲתִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי
יַת אֲרוֹנָא דַייָ חוּתוּ אַסִּיקוּ יָתֵיהּ
לְוָתְכוֹן׃ וַאֲתוֹ גֻּבְרֵי קִרְיַת יְעָרִים
וְאַסִּיקוּ יַת אֲרוֹנָא דַייָ׃ וְאַעִילוּ

הַהוּא לַיהוָֹה׃ וַחֲמִשָּׁה סַרְנֵי
פְלִשְׁתִּים רָאוּ וַיָּשֻׁבוּ עֶקְרוֹן בַּיּוֹם
(כ׳כתי׳וקרי בענין) הַהוּא׃ וְאֵלֶּה טְחֹרֵי
הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁיבוּ פְלִשְׁתִּים אָשָׁם
לַיהוָֹה לְאַשְׁדּוֹד אֶחָד לְעַזָּה אֶחָד
לְאַשְׁקְלוֹן אֶחָד לְגַת אֶחָד לְעֶקְרוֹן
אֶחָד׃ וְעַכְבְּרֵי הַזָּהָב
מִסְפַּר כָּל־עָרֵי פְלִשְׁתִּים לַחֲמֵשֶׁת
הַסְּרָנִים מֵעִיר מִבְצָר וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי
וְעַד אָבֵל הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ
אֵת אֲרוֹן יְהוָֹה עַד הַיּוֹם הַזֶּה בִּשְׂדֵה
יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי׃ וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי
בֵית־שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן יְהוָֹה וַיַּךְ
בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ
וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי־הִכָּה יְהוָֹה בָּעָם
מַכָּה גְדוֹלָה׃ וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי בֵית־
שֶׁמֶשׁ מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָֹה
הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה וְאֶל־מִי יַעֲלֶה
מֵעָלֵינוּ׃ וַיִּשְׁלְחוּ מַלְאָכִים אֶל־
יוֹשְׁבֵי קִרְיַת־יְעָרִים לֵאמֹר הֵשִׁבוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן יְהוָֹה רְדוּ הַעֲלוּ
אֹתוֹ אֲלֵיכֶם׃ וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי
קִרְיַת יְעָרִים וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָֹה
ויבאו

רשי

כופר הפרזי · כפר שאין לו חומה : אבל הגדולה · היא אבן הגדולה האמורה למעלה שהלמ״ד באה במקום נו״ן וכן נשכה במקום לשכה בספר עזר׳ ומפני שיארע להם אבלות בדבר קראה אבל : שבעים איש חמשים אלף איש · תרגם יונת׳ וקטל בסבי עמא שבעים גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא ורבותינו אמרו שבעים איש שכל אחד היה שקול כחמשים אלף או חמשים אלף איש שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין : קדשו

רלבג

ויך · הש״י באנשי בית שמש כי ראו בארון ה׳ · ולא עזבו מלאכתם שהיו קוצרים קציר חטים ונגפו מהעם שבעים איש שהיו שקולים חמשים אלף איש לגודל מעלתם או היו המוכים חמשים אלף ושבעים איש · ויתאבלו העם כי הכה ה׳ בעם מכה גדולה : והביאו

ז

הניחו והניחו ד׳ וסי׳ ועכברי הזהב · ובצאתם הכהנים : ההפכי׳ ללענה · ממתים ידך יי׳ ממתים מחלד חלקם בחיים : הקדוש ד׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר קרח · וְאֶ מי ד׳ וסי׳ וְאֶ מי יעלה מעלינו · וְאֶ מי תדמיון אֵ · וְאֶ מי תדמיוני · וְאֶ מי מקדושים תפנה :

כלי יקר

דבי אליהו נראה שלשון כי ראו בארון כפשוטו שהיה להם לכסות עיניהם וליפול על פניה׳ ולראות מהביט אל האלהים כיון שלא עשו כן לכך נענשו שמתו ממש הסנהדרין וז״ש שבעים איש דהיינו הסנהדרות וג״כ מתו חמשים אלף איש שהשני המספרי׳ לדקו עכ״ד : וגם מהג׳ הכרתים בנזכר הכרית תנא דבי אליהו שהשני מספרים מתורש״י ז״ל כתב כדברי חז״ל דמס׳ סוטה וכן הר״דק ז״ל ובוסיף ע״ש ועיין הר״לבג ז״ל ולפי׳ השני קשה השלשה הכרחיות שכתבתי למעלה ומהרי״א ז״ל הקשה על השטות הנז׳ כולם כי בית שמש מקום קטן מאד וא״כ איך נאמר שמתו חמשים אלף איש גדולים ושקולים כא׳ מהם כשבעים איש ועוד כי למה מתו כולם על עון נקל שלא עזבו מלאכת׳ אין זה עון פלילי גם שלא יתכן שהיו חמשים אלף איש קוצרים כ״ש שבכתוב אמר שאנשי בית שמש זבחו וכבדו ה׳ מהעם וא״כ עזבו מלאכת׳ וכבדו ה׳ ואם פתחו הארון לא יתכן שכ׳ אלף איש פתחוהו שמתו כולם וכן מאן אמריך דאמרית לא יתכן שסך בזה יאמרו לשון הרע והנכון אלא שלא מתו באנשי בית שמש כי אם ע׳ איש לבד מה׳ מהטעמים הנז״ל אמנם הנ׳ אלף איש שזכר כאן הוא מספר ההרוגים שמתו בסיבת הארון הם בעם פלשתים ואם בבית שמש שהיו כולם נ׳ אלף איש ורצה הכתוב להודיע זה כאן לפי שהשלי׳ בזה סיפור עון פלשתים וביאת הארון והשלים להודיע פלאות הארון וכל המתים שמתו בסיבתו ויהיה ביא באנשי בית שמש במקו׳ עם כמו ברכבו ובפרשיו · והגיד הכתוב שהיתה ההכאה מהפלשתים שזכר למעלה ועם אנשי בית שמש שמתו ג״כ בסיבת הארון היו כולם נ׳ אלף איש וזכ׳ הכתוב שנתאבלו אנשי בית שמש שהכה ה׳ בעם מכה גדולה והם הע׳ איש שמתו מאנשי בית שמש כי בערך קוטן המקום היה זו מכה רבה ע״כ תורף דבריו : ולע״דן כי הזולזל שהליזו בארון שלא החשיבו אותו אפי׳ כהרגגול׳ או שהגדה לו להדם שמתו׳ עליה במה פתחים ואנשי בית שמש גדלה אשמתם שהיו קרובים של הארון בעומדו בשדה פלשתים לפחות היה להם להשתדל כפי אפשרותם אם יוכלו לקחתו לפיכך נפלו כ״כ אלפים מישר׳ וכמ׳ שכת׳ למעלה בפ׳ ויערכ׳ הפרות גבי שהיו מליזין בארון וזה אפשר כאן ויך באנשי בית שמש כי ראו לשון אל תראוני והנכון כי זלזול הזה תלוי בקולר כל יש׳ כי היה להם לנדד שיג׳ עד ימלאו מקום לקחת הארון ה׳ ולא ישליכו אחרי גיוס באופן שאנשי בית שמש חטאו שהביטו בארון ה׳ ושאר ישראל שזלזלו בו שלא לפקח עליו כהרגגלות כנזכר ז״ש ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה׳ כו׳ אמנם בית מכה רבה ז״ש ויך בעם שבעים איש כחמשים כו׳ כדלעיל שא״ל שכל א׳ היה שקול כע׳ סנהדרין שזה מוכיח היו׳ המכ׳ ביש׳ כי בבית שמש לא היו כ״כ שפי׳ וב״כ גדולי הערך שיהיה שקול וכו׳ וכן אית׳ בתנ׳ דבי אליהו כסי׳ ק״ג בילקוט לפיכך נפל מיש׳ נ׳ אלף איש וכו׳ מיש׳ דייקא ולפי זה אמר שנתאבלו העם על כי הכה ה׳ בעם ר״ל שנתאבל על ב׳ ענייני׳ הא׳ על היות ה׳ מכה בעם שזו הרע׳ כעם ותימ׳ עזה שהם נזוכי׳ מהש״י ז״ש על כי הכה ה׳ בעם והענין הב׳ הוא היו׳ המכ׳ גדול׳ ר״ל גדולת הערך שמתו אנשים גדולי האיכו׳ כ׳ אלף שכל א׳ שקול כע׳ סנהדרין שזו מכה גדולה ר״ל בגדולי׳ ויור׳ על מ״ש אז ויאמר אנשי בית שמש מכלל שהעם שנתאבלו אינ׳ מבית שמש דא״כ הי״לל ויאמרו מי מכל כו׳ או׳ אנשי בית שמש משמע שהב״זל אינם מבית שמשי :

ויאמרו אנשי בית שמש מהרי״א בת׳ ואפ׳ שכאשר בא הארון אצל בית שמש וראו מה שהכה בפלשתים אז אנשי בית שמש דחו אותו אצל קרי׳ יערי׳ ושלחו מלאכים שם ולכך הכה הארון בהם כמו שעש׳ בפלשתים ואנשי קרית יערי׳ לא מת בהם עד אחד ולפי זה יהיה הו׳ שאמר אנשי בית שמש מי יוכל כו׳ וישלחו מלאכים כו׳ ויבאו אנשי קרי׳ יערי׳ כו׳ כל הפסוקים האלה קודמי׳ במעש׳ למית׳ הע׳ איש שמתו באנשי בית שמש כאשר ראו את הארון ה׳ והוא כאלו אמר וכבר אמר אנשי בית שמש וכו׳ וכבר שלחו מלאכים וכו׳ ובאו אנשי קרית יערי׳ וכו׳ זה אחריו לתת סיבה למה שהכה אותם שהוא לפי שלא הושיבוהו בתוכם אלא שלחוהו לקרית יערים ולזה הכה בהם מספר הב״ד הגדול ע׳ איש ויור׳ ע״ז שכאשר אמרו מי יוכל לעמוד כו׳ לא הזכירו כלל מן המתים לפי שלא מתו עדיין עם היות שנז׳ אחריו להודיע סיב׳ ענשם כמו שאמרהי ע״כ תורף דבריו · ולע״דן דברים בכתב׳ וכסדר שנסדרו זה אחר זה שאחר שהוכו מכת ע׳ איש אמרו זה בי בם לא״ש נתאוו לראות בעוז ה׳ וראהו ועכ״ז נענשו על שעמדו ולא ברעו ונפלו לפני

הארון ולא כסו פניה׳ ז״ש אנשי בית שמש ולא שאר העם כי העם נענשו על סיבת הזלזול שזלזלו שלא לחזר אחריה׳ כדפי׳ אמנם אנשי בית שמש שנענשו על כי ראו בארון כפשוטו של מקרא ושלא נפלו לפני הארון על פניהם בבריע׳ בכריע׳ כנ״ל בשם תנא דבי אליהו ע״כ אמר בלשון הזה של מי יוכל לעמוד לפני ה׳ הא׳׳יס הקדוש הזה שהרי על שעמדנו ולא נפלנו לפניו באה אלינו הכרה של מכה זו ואמר הקדוש שאע״פי שישב בין טמאים בקדושתו עמד שהרי זה לא קרב אליו שהוכו בטחורים לא אמר הקדוש כי נתקדש בעולמו ע״י המכות הגדולות האלה שהכה בפלשתים ויקץ כישן ה׳ כגבור מתרונן מיין ויך צריו אחור חרפת עולם נתן למו והוא נתקדש שמו ז״ש הקדוש הזה והור׳ בהאכבע הקדוש הזה שהרג בהם כמה נפשות שזו הוראת קדושתו הנפלאה ז״ש ה׳ האלהים הקדוש הזה שהורה הדין בא׳לכים שהרי הכה בשוכלים וברולים אותו והקדוש הזה כאמור · ואל מי יעלה מעלינו שלא יקבלוהו כיון שהודיע כל כך פיקוח נפשות בנו כי מה שהיה בפלשתים אין משם ראיה כי לא עשה כן אלא כדי שיחזירוהו אמנם מה שעשה עלינו שמי יעלהו מעלינו שהבה עלינו יפחדו פן יארע להם כמונו וזהו הומרו ואל מי יעלה מעלינו שתיבת מעלינו מיותרת אבל כיון אל הנזכר ולעוממת זה יזכיר האמור :

וישלחו כו׳ אחיכם נתחכמו שלא לשלוח אל קרית יערים לומר להם מעשה שהיה כך היה שמתו כמה נפשות חסידים ממנו בסיבת הארון כי אז מי יערב לבו להעלותו אליו פן יקראהו אסון כמוהם לזה הבליעו הענין ואמרו לאמר ר״ל לאמר בנוסח הזה ראוי לאמר אות באות והוא השיבו פלשתים את הארון ה׳ לא ארון אלהים שאין אלהים בכל מקום אלא דין רצו לומר רדו העלו אותו אליכם כאילו שהם קרובים אל פלשתים ולא יאות לשבת שם סמוך לספר פן ישובו לקחתו לכן רדו העלו אותו אליכם כדי שיהיה יותר שמור ולא הזכירו מעין מיתת השבעים איש וזולתו לא מינה ולא מקלתה ואמר אל יושבי קרית יערים שלא שלחו השלוחים כי אם אל הראשוני׳ יושבי קרית יערים ר״ל העוסקי׳ בישובה של העי׳ והמעידי׳ בזכותם ז״ש יושבי קרית יערים כמו שדרשו חז״ל גבי יושבי הארץ עוסקי׳ בישובה של ארץ :

ויבאו הכתו׳ הזה מגיד שעל היות שהשלוחים לא הלכו כי אם יושבי קרית יערים הגדולים העוסקים בישיבה של עיר כנז״ל עכ״ז לעת מצוה באו׳ כולם כלל העם ז״ש ויבואו אנשי קרית יערים כלל האנשים גם כן מלבד היושבים כי כולם רצו לזכו׳ בו ואמר שהיה לבם שלם עמו שלא חשבוהו בארון האלהים עושה דין ומכה את פלשתים ואת יושבי בית שמש אלא ידעו שארון ה׳ הוא נאמן לשלם שכר טוב למהלכי׳ לפניו וז״ש ויעלו את ארון ה׳ ומ״ש ויביאו אותו של בי׳ אבינדב כו׳ ועיין הרד״ק ז״ל וכן רש״י ז״ל קדשו ומינו : ולע״דן במ״ש בית אבינדב בגבעה כי אולי היו לאבינדב זה שני בתים האחד בהר והאחד בגבעה לכך אמר שהביאוהו לבית אבינדב לאותו הבית אשר בגבעה שהיה יותר פרוש שיעמוד שם הארון במקום מתבודד ופרישות ולכך הוצרך לו׳ שומר וקדשו את אלעזר בנו לשמור את ארון ה׳ :

ויהי מיום שבת הארון כו׳ חז״ל אמרו אחד עשר של שמואל ושתים שנמשח דוד ושבעה שמלך בחברון ע״כ ועיין רש״י ז״ל וכן הביא הר״דק ז״ל ועיין הר״לבג ז״ל ומהרי״א ז״ל גם כן הביא פי׳ חז״ל שבמדרש שמואל ובסדר עולם פירשו שעמד הארון בקרית יערי׳ ימים רבים הלא הם עשרי׳ שנה י״א של שמואל ושתים שנים של שאול והשבעה שנים שמלך דוד בחברון ולפי דרכם ראוי שיפורש הכתוב כן שמיו׳ שבת הארון בקרית יערים שאותה ישיבה היו ימים רבים כי היו עשרי׳ שנה הנה מיום שבתו שמה וינהו בני ישראל אחרי ה׳ ובכו וחזרו בתשובה וידמה לי שהיה זה לפי שראו פלאי הארון כי עשה בקרב פלשתים ובאנשי בית שמש והיה זה להם לאות גדול שה׳ הוא האלהים ובראות זה נתחרטו על אלהי הנכר שהיו עובדים באופן שכוונת הכתוב לפי זה שמיום שבת הארון שם בקרית יערים שבו ישראל אל האלהים והמה נוכל לטעון להכרעת זה הפירוש ממה שלא אמר ויהי אחרי שבת הארון בקרית יערים עשרים שנה וינהו בני ישראל שאז יראה היות התשובה אחרי העשרי׳ אבל לומר ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים להגיד שמיום שבתו שמה נהו ישראל אחרי ה׳ ומאשר נתגלגלו הדברים בהודעת שבת הארון שם הודיע כמה ימים ישב ואמר וירבו הימים ויהיו עשרי׳ אבל קשה לי לדעת היה אומר היה וירבו הימים ויהיו עשרים שנה כי אין המקו׳

הזה

קדשו · זמינו : מיום שבת המרון בקרית יערים · ורחו הפורענות שבת עליהם בעון בית עלי ואת הגבורה שעשה הקב"ה בפלשתים : וינהו מחרי ה' · על ידי שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחן : וינהו לשון המשכה הוא מתנהון לפולחני וכן לא נוה בהם אין בהם תועלת למושכם אל הטוב ומנחש חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה וכן וללא נה בהם ופירוש וינהו מחרי ה' שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו מחרי ה' ל"א וינהו כמו מתרגמי' ויתנהו למפלח בה כל ממני' ויהיה מזה העין גם כן ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם כלומר ולא מקבון שלהם: וישחבו מיס ויעבדו · תרגם יונתן ופסיקו לבהון בתיובתא כמיתת קדם ה' ולפי משמעו אינו אלא סימן הכתוב הרי אמו לפניך כמיס הללו הנשפכין : ויספט שמואל · בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו : ויעלהו

דלבנ

העשתרות ל' חס' בכתי' בכל תוריא דבו' כמ"ש מלי

והניחו המרון לקרית יערים אל בית מדינדא שבר בנבעה ואת הלעזר בנו קדשו לשמור את ארון ה' : ויהי מיום שבת המרון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה ר"ל שבכר עמד בית מדינדא בעשרים שנה עד שהשירו דוד משם : והנה נחשפו כל בית ישראל אחר ה' אחר מות עלי ואחתרו מחשבותיהם הרעים בלחוש בחנפה הגדול שהיתה בעם בימיהם והיה ואחר הרעות הללו עקרו להם והכירו כי פעולותיהם הרעות הם אלה לו יהיה הלזון הזה שבכר רבו הימים מיום שבת המרון בקרית יערים והיו הימים עשרים שנה ואחר כן נחשפו כל בית ישראל אחר ה' : ואחכם היה שם המרון יותר מעשרים שנה כי הוא עמד עם שמלך דוד שבע שנים והנה זה הפי' לפי שאחר שבכשכו כל שנות שמשון בשנות אחרי ה' ואחכם היה שם המרון עמד עם שמלך דוד שבע שנים והנה זה הפי' לפי שאחר שבכשכו כל שנות שמשון בשנות עלי ולזה הפי' יתכן שיהיו ימי חיי שמואל ואחי זקנתי ושפתי ואחכם שם לא נאחר כן הנה היה כי שם כ"ב שנה ולא יתכן שיאחר על עצמו שהוא זקן ורוח שיבה ואפשר עם זה שמואל קודם שנתחכה עלי ישראל ויהיו ימי חייו יותר ממה שזכרנו · והנה שבע שמואל ואחר זה שהשירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את ה' לבדו וקבצם שמואל המצפה ושפכו לפני ה' להעיד שבכר התחילו שם בעניניהם ושפטם להעיר מהם כל אלהי הנכר אשר בקרבם ואחרי זאת עשו זה בהצלחה כי כבר היה מוסכ' בניהם שמה שיעשה שם נעשה לפני ה' כמו שזכרנו בדבר יפתח.

וכשמע

ג' קת את אלהי הנכר מתוככם · קדשו

ד' כול' מל' כמ"ש חס'

ה

ו

ז

ח

ט

י

ג' מל'

ב' יח'

ג' · ג'

ח'

ג' מל'

וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ בַּגִּבְעָה וְאֶת אֲרוֹן יְהוָה לְשַׁמֵּר אֶת אַרְוֹן יְהוָה : וַיְהִי מִיּוֹם שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַיִּהְיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וַיָּנַהּוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יְהוָה : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם בְּכָל לְבַבְכֶם אַתֶּם שָׁבִים אֶל יְהוָה הָסִירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִתּוֹכְכֶם וְהָעַשְׁתָּרוֹת וְהָכִינוּ לְבַבְכֶם אֶל יְהוָה וְעִבְדֻהוּ לְבַדּוֹ וְיַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד פְּלִשְׁתִּים : וַיָּסִירוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַבְּעָלִים וְאֶת הָעַשְׁתָּרוֹת וַיַּעַבְדוּ אֶת יְהוָה לְבַדּוֹ : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כְּנ֣וּ כָל יִשְׂרָאֵל הַמִצְפָּתָה וְאֶתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם אֶל יְהוָה : וַיִּקָּבְצוּ הַמִצְפָּתָה וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם וַיִּשְׁפְּכוּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוֹמוּ בַיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמְרוּ שָׁם חָטָאנוּ לַיהוָה וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִצְפָּה :

וישמעו

וַאֲעִילוּ יָתֵיהּ לְבֵית אֲבִינָדָב דִּי בְגִבְעָתָא וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ זַמִּינוּ לְמֵיטַר יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ : וַהֲוָה מִיּוֹמָא דִּשְׁרָא אֲרוֹנָא בְּקִרְיַת יְעָרִים וּכְנִיאוּ יוֹמַיָּא וַהֲווֹ עֶשְׂרִין שְׁנִין וְאִתְנַהִיאוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ : וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִם בְּכָל לִבְכוֹן אַתּוּן תָּיְבִין לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אַעְדּוּ יָת טָעוֹת עַמְמַיָּא מִבֵּינֵיכוֹן וְעַשְׁתָּרְתָּא וְאַתְקִינוּ לִבְכוֹן לְפוּלְחָנָא דַיְיָ וּפְלַחוּ קָדָמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי וְיִשֵׁיזִיב יָתְכוֹן מִידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי : וְאַעְדִּיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת בַּעְלַיָּא וְיָת עַשְׁתָּרְתָּא וּפְלַחוּ קָדָם יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי : וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּנִישׁוּ יָת כָּל יִשְׂרָאֵל לְמִצְפָּיָא וַאֲצַלֵּי עֲלֵיכוֹן קָדָם יְיָ : וְאִתְכְּנִישׁוּ לְמִצְפָּיָא וְשֵׁפִיכוּ לְבְהוֹן בְּתִיוּבְתָא כְּמַיָּא קָדָם יְיָ וְצָמוּ בְיוֹמָא הַהוּא וְאָמְרוּ תַּמָּן חַבְנָא קָדָם יְיָ וְדָן שְׁמוּאֵל יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְפָּיָא :

ושמעו

בלי יקר

רצוי להודיע בו כמה זכיס יעב הלזון בקרית יערים כי לא מתי עמו התשובה והודעת הימים שיעב שם הלזון שיבא שם בתחילת הספור כלאחר זכר שבת הלזון לקרית יערים ושם בהניחו כלאחר לוקח מעט ולא שיודיענו לבב גדרה הדברים וספור התשובה וגם לומרו וירבו הימים הוא ללא צורך לחרי ספירם ויהיו ה' שנה ולפי שם"ל על זה היסוד בנו דעתם בשנות שמול ושנות שלול ולזה יתחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחן : וינהו לשון המשכה הוא לפולחני וכן לא נוה בהם תועלת למושכם אל הטוב ומנחש חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה וכן וללא נה בהם ופירוש וינהו מחרי ה' שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו מחרי ה' ל"א וינהו כמו מתרגמי' ויתנהו למפלח בה כל ממני' ויהיה מזה העין גם כן ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם כלומר ולא מקבון שלהם: וישחבו מיס ויעבדו · תרגם יונתן ופסיקו לבהון בתיובתא כמיתת קדם ה' ולפי משמעו אינו אלא סימן הכתוב הרי אמו לפניך כמיס הללו הנשפכין : ויספט שמול · בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו : ויעלהו

דלבנ

העשתרות ל' חס' בכתי' בכל תוריא דבו' כמ"ש מלי

והניחו המרון לקרית יערים שב בית מדינדא שבר בנבעה ואת הלעזר בנו קדשו לשמור את ארון ה' : ויהי מיום שבת המרון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה ר"ל שבכר עמד בית מדינדא בעשרים שנה עד שהשירו דוד משם : והנה נחשפו כל בית ישראל אחר ה' אחר מות עלי ואחתרו מחשבותיהם הרעים בלחוש בחנפה הגדול שהיתה בעם בימיהם והיה ואחר הרעות הללו עקרו להם והכירו כי פעולותיהם הרעות הם אלה לו יהיה הלזון הזה שבכר רבו הימים מיום שבת המרון בקרית יערים והיו הימים עשרים שנה ואחר כן נחשפו כל בית ישראל אחר ה' : ואחכם היה שם המרון יותר מעשרים שנה כי הוא עמד עם שמלך דוד שבע שנים והנה זה הפי' לפי שאחר שבכשכו כל שנות שמשון בשנות עלי ולזה הפי' יתכן שיהיו ימי חיי שמול ואחי זקנתי ושפתי ואחכם היה שם כ"ב שנה ולא יתכן שיאחר על עצמו שהוא זקן ורוח שיבה ואפשר עם זה שמול קודם שנתחכה עלי ישראל ויהיו ימי חייו יותר ממה שזכרנו · והנה שבע שמול ואחר זה שהשירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את ה' לבדו וקבצם שמול המצפה ושפכו לפני ה' להעיד שבכר התחילו שם בעניניהם ושפטם להעיר מהם כל אלהי הנכר אשר בקרבם ואחרי זאת עשו זה בהצלחה ועל שבכרו בדבר יפתח.

וכשמע

ג' קת את אלהי הנכר מתוככם · קדשו

ד' כול' מל' כמ"ש חס'

ה

ו

ז

ח

ט

י

ג' מל'

ב' יח'

ג' · ג'

ח'

ג' מל'

וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ בַּגִּבְעָה וְאֶת אֲרוֹן יְהוָה לְשַׁמֵּר אֶת אַרְוֹן יְהוָה : וַיְהִי מִיּוֹם שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַיִּהְיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וַיָּנַהּוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יְהוָה : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם בְּכָל לְבַבְכֶם אַתֶּם שָׁבִים אֶל יְהוָה הָסִירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִתּוֹכְכֶם וְהָעַשְׁתָּרוֹת וְהָכִינוּ לְבַבְכֶם אֶל יְהוָה וְעִבְדֻהוּ לְבַדּוֹ וְיַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד פְּלִשְׁתִּים : וַיָּסִירוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַבְּעָלִים וְאֶת הָעַשְׁתָּרוֹת וַיַּעַבְדוּ אֶת יְהוָה לְבַדּוֹ : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כְּנ֣וּ כָל יִשְׂרָאֵל הַמִצְפָּתָה וְאֶתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם אֶל יְהוָה : וַיִּקָּבְצוּ הַמִצְפָּתָה וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם וַיִּשְׁפְּכוּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוֹמוּ בַיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמְרוּ שָׁם חָטָאנוּ לַיהוָה וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִצְפָּה :

וישמעו

וַאֲעִילוּ יָתֵיהּ לְבֵית אֲבִינָדָב דִּי בְגִבְעָתָא וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ זַמִּינוּ לְמֵיטַר יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ : וַהֲוָה מִיּוֹמָא דִּשְׁרָא אֲרוֹנָא בְּקִרְיַת יְעָרִים וּכְנִיאוּ יוֹמַיָּא וַהֲווֹ עֶשְׂרִין שְׁנִין וְאִתְנַהִיאוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ : וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִם בְּכָל לִבְכוֹן אַתּוּן תָּיְבִין לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אַעְדּוּ יָת טָעוֹת עַמְמַיָּא מִבֵּינֵיכוֹן וְעַשְׁתָּרְתָּא וְאַתְקִינוּ לִבְכוֹן לְפוּלְחָנָא דַיְיָ וּפְלַחוּ קָדָמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי וְיִשֵׁיזִיב יָתְכוֹן מִידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי : וְאַעְדִּיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת בַּעְלַיָּא וְיָת עַשְׁתָּרְתָּא וּפְלַחוּ קָדָם יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי : וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּנִישׁוּ יָת כָּל יִשְׂרָאֵל לְמִצְפָּיָא וַאֲצַלֵּי עֲלֵיכוֹן קָדָם יְיָ : וְאִתְכְּנִישׁוּ לְמִצְפָּיָא וְשֵׁפִיכוּ לְבְהוֹן בְּתִיוּבְתָא כְּמַיָּא קָדָם יְיָ וְצָמוּ בְיוֹמָא הַהוּא וְאָמְרוּ תַּמָּן חַבְנָא קָדָם יְיָ וְדָן שְׁמוּאֵל יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְפָּיָא :

ושמעו

מנחה קטנה

וירבו הימים ויהיו עשרים שנה · ויהי כל בית ישראל · ויאמר שמואל · ויעלהו · וישמעו

לא תחרם ממנו · מבנין הפעיל והוא פועל עומד וכן החריבו ממנו רוב הפעל הזה בבניין הפעיל הוא פועל עומד : ועלה חלב · שהיה יונק עדיין : ויעלה עולה · כן כתיב וקרי ויעלהו ודרז"ל בכתוב ותמרו ויעלה כתיב שהיתה נקבה ומכאן סמכו שעולת נקבה כשרה בזמת יחיד וקבלו נמ כן זר מקריב בזמת יחיד כי מסתרב משכן שיל' ובזו להס לנוב הוסרו הבמות כל זמן שהיה אהל מועד בנוב וגבעון עד שנבנה בית עולמים שנאמרו ושוב לא היה להס היתר ותמרו אין הדמה נתרת אלא ע"י נביא כי שמוא העלה רלחצון בזמת יחיד מסתרב משכן שילה וכן בגלגל יהושע העלה בזמת יחיד רלחצון שנאמר אז יבנה יהושע : ויענהו ה' · תפסר ע"י שם שירדה מן השמים על העולה לו על ידי הרעם שהרעיס בקול גדול על פלשתים להבהילם וכאשר נשמע הרעש אז ידע כי ענהו ה' : לבית

רשי

ויעלהו עולה · ויעלה כתיב נקבה היתה מכאן למדו רבותינו עולת נקבה כשרה בזמת יחיד כמס' ע"ז : מתתת

מסרה

על ישראל ז' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסר כפדר ויהי : מעלה ח' פתחין וסימ' שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק בירקון בבבל ופירוש נמסר בסדר ראה : ויהמם ג' בקריאה וסי' וידי שמואל מעלה העלה · ויהמם יי' לפני ישראל · ברקים רב ויהמם ·

ז וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי הִתְקַבְּצוּ בְנֵי־ישראל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּצְפָּה וַיַּעֲלוּ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים אֶל־יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים :

ח וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוּאֵל לְא תַשְׁתֵּק מִמֶּנּוּ מִזְּעָק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְיוֹשִׁיעֵנוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים :

ט וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טְלֵה חָלָב אֶחָד וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה כָּלִיל לַיהוָה וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה :

י וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלֶה הָעוֹלָה וּפְלִשְׁתִּים נִגְּשׁוּ לַמִּלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיהוָה הִרְעִים בְּקוֹל גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל :

יא וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן־הַמִּצְפָּה וַיִּרְדְּפוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכּוּם עַד־מִתַּחַת לְבֵית כָּר :

יב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶבֶן אַחַת וַיָּשֶׂם בֵּין הַמִּצְפָּה וּבֵין הַשֵּׁן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ הָאֶבֶן הָעֵזֶר וַיֹּאמֶר עַד־הֵנָּה עֲזָרָנוּ יְהוָה :

יג וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא יָסְפוּ עוֹד לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי יַד־יְהוָה בַּפְּלִשְׁתִּים כָּל־יְמֵי שְׁמוּאֵל :

יד וַתָּשֹׁבְנָה הֶעָרִים אֲשֶׁר לָקְחוּ פְלִשְׁתִּים מֵאֵת יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד־גַּת וְאֶת־גְּבוּלָן הִצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין הָאֱמֹרִי :

טו וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי חַיָּיו :

טז וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל־הַמְּקֹמוֹת הָאֵלֶּה :

יז וּתְשׁוּבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי־שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה :

רלבג

וכאשר שמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל במצפה עלו סרני פלשתים אל ישראל להלחם עמם וירדו ישראל מהרי פלשתים ובקשו מפלשתים שיתפללו להם בעבודם כדרך שיושיעם מיד פלשתים · והנה להגיע הכנוסה לו והדבקות האלהי העלה שמואל עולה לה' כי המלה תיישיל לזה כמו שבארנו בפירושו לדברי התורה ולפסר שהעלה לחותה על ידי כהן לוי כאשר שמואל לא היה כהן ולפסר שהיתה הוראת שעה והכ' לז הותרה בזמת יחיד כי כבר חרב משכן שילה ולא היה עם זה עדיין בזמת גבוד · ועם העלותו העולה התפלל שמואל לה' בעבור ישראל והכריעם ה' בקול רעם גדול מלחיל על פלשתים ביופן שכבר נגפו לפני ישראל ולפסר שלאחת הסבה האלה העולה להרחוק לישראל מהקף שהיה מעלה העולה ניתחדשו הקולות האלו

מעלה ח' וסי' שמואל לפני כהניו כהריהון ובזק ברקים בפלב

מלבדים כדי שיתמיהו יותר בם ·' לחשוב שעם אלו הברקים היו יודעות להבות ואש אלהים זד ולוקח זה כבר היה חזק הקול לישראל בחופן הזקו לפלשתים ווסך

כלי יקר

השליבת מים ובאוס שם מעלמו לה' כי הפס חטף על הנפש וכמו שחטף ל"ל שדנו ק"ו מנזיר שלא הזיר עלמו כי אס מן היין נקרא חוטף הפס שמוכע עלמו מכל דבר עלה"ו בחופן שלדקו בזה שלמרו שם חטלמו לה' · אס אפי' בפועל מלוה ועוב לו לפסר אלפי ישראל בקבלו במלפה לתשובו' ולבכות על חטלתם שגרמה תרבן שילה וגלות הלרון על כן לחרו שם חטלמו לה' ר"ל אס בשילה חטלמו לה' שגרמו תרבן מקום קדו' וליעום משכן שילה :

וישמעו פלשתים כו' כתב מהרי"ח ז"ל ידמה שהיו פלשתים יודעים שבמלפה חטלת ההפגת' מעולה ושבהקבץ עמי' יתדיו שמה יהיו מלחמים ולכן הרה לפס בהקבץ ישראל שם במלפה ויעלו מיד לילחם בס · ואמר שבשמוע שנתקבצו ישראל במלפה מלד היותו במלפה יתכן שהיו לפ לבס חולי בתקבצו עליהם ז"ש וישמעו פלשתים כי נתקבצו ישראל המלפתה מיד ויעלו סרני פלשתים להרחות כח ועוצם יד שהם הולכים לחרימם להלחם בם ולינם מחרימים עד בחו ישראל שליהם שהיו לז מורים חליצות כח כיולו לזלת ידם ולכן כשמעו ישראל כך מהקבץ סרניהם בה שעתה פחדו מלד הרחותם לחבירו לבבם שבחו לקרחתם לל המלפה ובפרט שזכרו לת לסר נפלו מלז בידם ולקלה להרון ז"ם ויראו מפני פלשתים כי ידעו ישראל ל' שכבר נכשלו ונפלו בידם ובזה מובן שלה לתמר שתם ויראו בלבב · ואולי לה היה בכוונת, להלחם בם הלה בתקבצו שם לקבל תוכחת שמואל ע"ה וכמו שת' ותפללו בעדכם להי"ו שיקבל ה' תפוצתם ואמר בתחילת הכתוב בני יסר, וכן בשמוע וישמעו בני יסר' והחמלע הכתוב לחור ויעלו כל ישראל ולה לתר ויעלו כל בני ישראל · הכוונה כי הפלשתים כתבלו יענין בתום בדרך שהוכ מיתתם עליהם וחשבו שלה יזכר שם יסר' עוד לחר לת השעם ז"ם לל ישראל כולו מקטון ועד גדול לה לל בני יסר' הנמלחים מקובצי' שם במלפה · ומ"ל לפסר שרמז כלן מה שלמו"ל מכלן שהחבות מלטיירים בקבר וכפרט ישראל שבה לפסר נלטער ביותר על גדול בנים וז"ם שם זירה ישראל לת היד הגדולה ונחמר נגד תבותם שבה פלה כו' וז"ם כלן נע"ד לל ישראל יסר' שבה שבעלותם על בני ישראל הרי הוה כפילו עלו על ישראל שבה · וז"ש ג"כ בשמוך ויעקך שמואל לל ה' בעד ישראל רולה לומר עשה נה למען ישראל שבה וענהו :

ויאמרו בני ישראל כו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל לל תחרם ממנו כלו' מסבתנו מזעוק לל ה' שיושיענו מיד לל פלשתים ונחמר לל התרם בלשון שוללל הוה ע"ל ה' וכו' ועוד ויושיענו מיד פלשתים הי"ל · ובלה דהכי קלמר אפי' לחרי שזעקך לל ה' אלהינו ותקובל תפילתך ויושיענו מיד פלשתים עכ"ז אנו מחליט פניך שלל תחרם ממנו תמיד אפי' לחרי התשובה כי לה יערוך שוער כשתקדים לוחה לצרה כמו שהרחו חז"ל בפסוק היערוך שוער לך בלר · ובלומרו לל תחרם ולה לומר לל התרם כמו שלהי תהיתי לל התרם · לפסר דהכי קלמר ידעתי כי הפי"ת הוה שלהי תהיתי וחל דומי לו לל יחרם ולל יפקוע רק צריך התעוררות מוצקתך כדי שעל ידה לל יחרם ולל יפקוע לל ז"ם לל תחרם שהוה פועל יוצה כלומר לל תניח לת הפי"ת שיחרם ממנו וזה ימשך מזעוק לל ה' שלהינו שע"י זה לל תניח הפי"ת ליחרם והוה לל תחרם וימשך זה מזעוק לל ה' שלהינו וע"י כן ויושיענו מיד פלשתים ולומר מיד פלשתים יען כי כבר עשמו טעם יד פלשתים לפר ישהויה בכל לפר להם ולפי' בלומר ז"ם מיד פלשתים ולה לומר מפלשתים :

ויקח שמואל טלה חלב חז"ל בילקוט והוה בויקרל רבה עלה קכ"ה ר"ח חמה בר חנינה לין הבמ' מוחרת הלה ע"י נביה ר' יוחנן הוה מייתי לה מן הלה לז יבמה יהושע מזבח לין לי הלה בגלגל בנבעון מנין שנא' ויהי בלילה הוא ויומר ה' לל נדעון לוא לי הלה בנבעון בשילה מנין שנא' ויקח שמואל טלה חלב לחד ה"ר לבה בר כהנה ג' עבירות נעשה בו הוה ועורו ומחוסר זמן ולוי היה לומר ר' יוסי לי מהכה לית לת שמע כלוס ולתית הלה בר' שמוא בר בחמני ותסוקתו דהתם לי שם ביתו עכ"ל והכווכה שר' לבה בר כהנה למד שכלם עבירות נעשו בעלה שמואל דהוה ר' יוסי לדי מהכ"לין לך דהי' כלל כי לתית כהניה לל"ר' שמוא בר בחמני בפסוק ותסוקתו דהתם לי שם ביתו שבכל מקום שהיה הולך שם ביתו וה"כ לה חסר לו ללה טלה שהכלים ז' ימים תחת לחו ולה חסר לו בפשט ולה כהן סיקריב לוהה · עוד בפ' לין עומדים ל"ר לחלה בר להבה מנין לשולת נקבה שהיה בשרה בזמת יחיד שנ' ויקח שמוא טלה חלב ה' ויעלהו עולה ויעלהו לשון זכר מלמע הכיה רש"י ז"ל · ועיין הרד"ק ז"ל וכ"כ מהרי"ח ז"ל בזה · ועיין הרלב"ג ז"ל וכדבריו כתב מהרי"ח ז"ל : **ולע"ן** לפקדק מ' לחד שהוה מיותר די שילחר טלה חלב ויעלהו וכרבו לחז"ל שלר נקבה היתה מהו לחד · ולפסר לחד מיותר בחכיות קלמר לו יומר שהיה טלה חלב יחיד לומו יונק מסדיה שהיה בלי ספק חסוד בויהר ויומר ויזעק כו' ה' כלו' בעד ישראל ר"ל כלה כ' עשה כה למען ישראל עבדיך לה בשביל שמוא פן יקרלהו לסון כי הוה המנהיג ומעותד למקרי' ודקה"ה נעתר לו לשמוא עלמו ז"ם ויעלהו ה', ויהיה על דרך ויפתר יפתק לה' לנוכח לפתו כי עקרה כו' שהיה זועק עליה והוה נעשה תפילה בעתר לו ה' לו יומר בעד ישראל סבה והיינו דלה כתיב בעד בני ישראל וכדפרשית בפסוק ויזעקו ישראל וכו' ולפסר שלו' ויענהו ה' היינו שלמר לו לל תירה · ובויקרל רבה פ' תלוה עלה ג' מובן מדבריהם שהביאו בפסוק קחו עמכם דברים בו' ומפיק ביה שמוא לה בהפילה שעתה להם שנא' ויזעק שמוא בעד ישראל ויענהו ה' כו'

רדק

לבית כר · ת״י לבית שרון כמו כר נחרב : ובין השן · שן סלע היה שם ונקרא המקום על שמו : כל ימי שמואל · עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבא לפניהם ולסבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד פלשתים עליהם וזה היה להם הסבה אשר שאלו להם מלך ואילו לא חטאו לא היו צריכי׳ לפיכך היה רע בעיני ה׳ יתברך כששאלו להם מלך אבל צריכים היו למלך כמו שאמר האל לשמואל כשבא אליו שאול כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באו צעקתו אלי : ותשבנה הערים · כי שבט יהודה לכד הערים האלה מתחילה כמו שאמר בתחלת ספר שופטים ואחר כך באו פלשתים ולקחום מהם ועתה בימי שמואל שבו אותם הערים לישראל: בין ישראל ובין האמרי · לא ידעתי טעם לספור הזה בזה המקום כי לא ראינו בזמן ההוא מלחמה בין ישראל ובין האמרי אלא עם פלשתים ואולי בהיות הפלשתים נלחמים בישראל היו נלחמי׳ בהם ג״כ יתר האמרי שנשארו בארץ עם בני דן כמו שאמר בספר שופטים וילחצו האמרי את בני דן ואומר וגבול האמורי ממעלה עקרבי׳ מהסלע ומעלה והם היו נלחמי׳ בהם ובראותם כי נכנעו פלשתים עשו גם הם שלום עם ישראל : כל ימי חייו · מיום שהחל להיות שופט עד שמת והם שלש עשרה שנה · ובדרש וכי כל ימי חייו והלא לא שפטם אלא שלש עשרה שנה אלא בן לוי עד שהוא במעי אמו הוא כתוב בהסרטיא של מעלה: ותשובתו הרמתה כי שם ביתו · ומשאר מקומות הרחוקי׳ זולתי אותה שזכר שהיה סובב היו באים שם ברמה לפניו למשפט ורז״ל דרשו בכל מקו׳ שהיה הולך ביתו עמו כלומר שלא היה נהנה מאדם אלא משלו ופי׳ שם בכל המקומות שהיה סובב : ויבן שם מזבח לה׳ · מיום שנחרב שילה שהותרו הבמות עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים כי זר מקרי׳ בבמת יחיד יואל כמו שכתבנו :

רשי

מתחת לבית כר · מלרע לבית שרון : ובין השן · שן הסלע : זיעו

מסרה

ולא יספו ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויכנע מדין ויכנעו הפלשתי׳ דשמואל · ויתקע יואב בשופר · ויעמדו כל העם · ויכרה להם כירה גדולה : וסבב ג׳ בקריאה וסי׳ והלך מדי שנה בשנה · וסבב לעפל ויגבהה · ובא אליה מלך גדול וסבב אתה :

גבולן ל׳ ויתכנן ל׳ צידונין ל׳ וכמהן ל׳ תחתיהן ל׳ חטין ל׳ החיין ל׳ אחרין ל׳ צחיין ל׳ מלכין ל׳ הימין ל׳

רלבג

וזכר שכבר נכנעו ישר׳ את הפלשתים ויכום באופן שנכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבא בגבול ישר׳ ושבו הערי׳ לישראל שלקחו פלשתים מאתם והנה היה גם כן שלו׳ בימי שמואל בין ישראל ובין האמורי · והנה זכר איך שפט שמואל את ישראל כל ימי חייו בהשגחה נוספת כי הוא לא היה מטריח ישראל לבא אליו כמו שהיו עושים בכיו אבל הוא היה הולך לשפטם בבית אל והגלגל והמצפה והיו מתקבצי׳ שם אליו המקומות הקרובים להם ואחר היה שב אל הרמה כי שם היה ביתו ובית אבותיו ושם היה שופט את ישר׳ הקרובים לו והנה בנה שם מזבח לה׳ לא נאסרה אז במת יחיד כמו שזכרנו · והנה התועלת המגיעות מזה הספור הם אלו :

הראשון הוא להודיע יחס שמואל לכבודו והודיענו כי הגזר שאוצב ממנו היה נכבד מאד מצד אביו ואמו שהיתה נביאה לפי מה שנזכר ממנה ולזה היה ראוי אל שתגיע לזאת המעלה הנכבדת שהגיע אליה עם שכבר היה קדוש ונבדל לעבודת הש״י מעת הלידה :

השני הוא להודיע כי הש״י משגיח בשפלים ולזה מפני שראה הש״י כי חנה היתה האהובה אצל אלקנה נתן לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים וכמו שנזכר בתורה בדומה לזה בענין רחל ולאה :

השלישי הוא להודיע שאע״פ שאין הנשים חייבות לעלות לרגל ולא הטף אלא מי שיכול לעלות ברגליו מירושלים להר הבית אחת בשנה ראוי לשלם לעלות שם עם נשיו וטפיו בכללם וזה לשתי סבות האח׳ להיישירם לאמונה אמתית כמו שיראו מענין המקדש והשנית כי השמחה השלימה לא תשלם לאדם אם לא בהיותו עם אשתו ובניו בכללם ולזה ידמה שיהיה ראוי להיות זה בחג הסוכות שהוא חג השמחה ולזה זכר שאלקנה היה עולה מעירו שנה בשנה להשתחות ולזבח לה׳ ר״ל שלא היה משאיר בעירו דבר מבני ביתו ולזה היו שם נשיו וכל בניו ... אחת בשנה :

הרביעי

11 וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן־הַמִּצְפָּה וַיִּרְדְּפוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכּוּם עַד־מִתַּחַת לְבֵית כָּר׃
12 וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶבֶן אַחַת וַיָּשֶׂם בֵּין־הַמִּצְפָּה וּבֵין הַשֵּׁן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ אֶבֶן הָעָזֶר וַיֹּאמַר עַד־הֵנָּה עֲזָרָנוּ יְהוָה׃
13 וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי יַד־יְהוָה בַּפְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שְׁמוּאֵל׃
14 וַתָּשֹׁבְנָה הֶעָרִים אֲשֶׁר לָקְחוּ־פְלִשְׁתִּים מֵאֵת יִשְׂרָאֵל ׀ לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד־גַּת וְאֶת־גְּבוּלָן הִצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין הָאֱמֹרִי׃
15 וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי חַיָּיו׃
16 וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה׃
17 וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי־שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפָט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

ויהי

תרגום

ונפקו אנשי ישראל מן מצפיא ורדפו ית פלשתאי ומחונין עד מלרע לבית שרון׃ ונסיב שמואל אבנא חדא ושוי בין מצפיא ובין שינא וקרא ית שמה אבן סעדא ואמר עד הכא סעדנא יי׃ ואיתברו פלשתאי ולא אוסיפו עוד למיעל בתחום ישראל והות מחתא דיי בפלשתאי כל יומי שמואל׃ ותבא קירויא דנסיבו פלשתאי מן ישראל לישראל מעקרון ועד גת וית תחומיהון שיזיב ישראל מידא דפלשתאי והוה שלמא בין ישראל ובין אמוראי׃ ודן שמואל ית ישראל כל יומי חיוהי׃ ואזל בזמן שנא בשנא ומסתחר לבית אל ולגלגלא ולמצפיא ודאין ית ישראל ית כל אתריא האילין׃ ובמתביה לרמתא ארי תמן ביתיה ותמן דן ית ישראל ובנא תמן מדבחא קדם יי׃

והוה

מנחה קטנה

ואחר ויכנעו הפלשתים וגו׳ וישפוט שמואל שע״י המשפט של שמואל ויכנעו הפלשתי׳ כענין מה שאמרו ויהי דוד עושה משפט וצדקה וגו׳ כו׳ ויואב על המלחמ׳ שבי׳ מגנת ע״כ במלחמה : והלך וסבב וגו׳ · ירצה כמו שאמרו באלקנה אביו שהי׳ שבבב דרך הלוכו בכל שנה באופן אחר וגרם לישראל שיעלו לרגל ע״כ וכה לבן שהלך וסבב ג״כ בכל שנה ושנה סיבוב אחר לשפוט את ישראל ולהורותם את הדרך אשר ילכו בה בתורת ה׳ ובעבודתו : ותשובתו הרמתה כי שם ביתו · ירצה אע״פ שהיה כל השנה חוץ לביתו מ״מ היתה ביתו שם ברמה זה בית מדרשו לא וזה תמקומו כל הימים ושם באו כל ישראל לשפטם בבית המדרש שלו ע״פ התורה אשר למד שם עם תלמידיו וע״כ נקראת המשפט על שמו אע״פי שהי׳ ע״י תלמידיו וז״ש כי שם ביתו ושם שפט את ישראל ויבן שם מזבח שם שם למה לי אלא להורות שהי׳ שם המקום קבוע בית המדרש הגדול אש׳ לו ושם יקבצו כל בית ישראל לשאול הדבר הקשה להם כי היה שם מקום מעורכב לתורה ולעבודה כי שם בנה ג״כ מזבח לה׳ :

ויהי

כלי יקר

בתנאיות הביאה היא שלא הוסיפו עוד לבא אפי׳ ביאת עוד כל דהו כי נכנעו הכנעה גדולה עד שיעור כזה ועכ״ז שלא היו באים עכ״ז ותהי יד ה׳ מכת בפלשתים כל ימי שמואל בזכותו וכן ת״י יד מחתא · והפשר שאו׳ ותהי יד ה׳ כפשוטו והוא נתינת טעם למ״ש ויכנעו פלשתים כו׳ מסיבת שהיתה יד ה׳ תקיפה בפלשתים שלא ירימו ראש ז״ש ותהי יד ה׳ בפלשתים כל ימי שמוא׳ וזה גרמה להם ההכנעה והיה זה בלי ספק כי פקד ה׳ על צבא המרום של פלשתים ואז התחתונים אין להם רשות להרים ראש וז״ש ויכנעו הפלשתים בה״א הידיעה ולא אמר ויכנעו פלשתים :

ותשובנה הערים וכו׳ אמר כי ע״י ההכנעה הנז׳ שלא יספו לבא בגבול ישרא׳ נתחייב מזה שעבו הערים מאליהן לישראל ז״ש ותשובנה הערים כו׳ והיו קצת ערים הלא הם מעקרון ועד גת ואת תחומן שאלו הערים הציל ישרא׳ מיד פלשתים בכח הזרוע אמנם שאר הערי׳ ותשובנה מאליהן באופן שהיו קצת הערים ששבו מאליהן וקצתם שהצילום בע״כ ובזה מובן כפל ותשובנה הערים כו׳ מעקרון כו׳ כי מה צורך לפתוח ואח״כ לפרש אלא ודאי שהיו כאן ב׳ הפעלים יחדיו כאמור ואמר ויהי שלום בין ישראל כו׳ כי ע״י שנתרחב גבול ישראל מצד הפלשתים בחזרת הערים אשר שבו אל ישראל נמשך מזה היות שלום בין ישראל ובין האמורי לא כן בהיותם נדחקים מפלשתים כי היתה מלחמה בין ישראל ובין האמורי שהיו ישראל נדחקים מפלשתים והולכים אל גבול האמורי להרחיב גבול וכבר זכרתי בפ׳ ויקח שמואל שיטת הרד״ק ז״ל שמקדם ומאז בראות׳ את פלשתים נלחמים עם ישראל היה האמורי נוסף גם הוא על שונאם ונלחם בם לא כן עתה כשנכנעו פלשתים לפני ישרא׳ נשאו האמורי ק״ו בעצמם ונכנעו ויהי שלום בין ישרא׳ ובין האמורי:

וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו וכו׳ קשה היאך שפט כל ימי חייו והלא בימי קטנות היאך ישפוט · חז״ל אמרו במדבר רבה פרשה כ׳ עלה ק״מ אמר רבי שמואל בר צעיר את מוצא כתוב בשמואל וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו וכי כל ימי חייו שפט שמואל את ישראל והרי כל ימי חייו לא היו אלא נ״ב שנה והתה מוצא שתים שהיה יונק וארבעים שנה שהי׳ עלי קיים ושופט בהם לא היה שמואל לשפוט לפני דבו ושתי שנים שמלך שאול הרי מ״ב נשתייר שם עוד עשרה שנים הוי לא נשא כשאון של ישראל אלא עשר שנים וכתיב · וישפוט שמואל את יש׳ כל ימי חייו אלא אמר הקב״ה הריני מכתיב עליו כל ימי חייו שיקבל שכר כל ימים שהיה בעולם והף שבט לוי אמר הקב״ה למשה שימנה אותם מבן חדש ומעלה כדי שיהא מתחשב לה׳ עד שהם מבן חדש הוי מבן חדש ומעלה תפקדם עד כאן · עוד שם בעלה הנז׳ וכי בני קהת מבן חדש ומעלה שומרים משמרת הקדש והלא עד שהיה מבן שלשים לא היה כשר לעבודה למה עשה כן לפי שהיה הארון מכלה בבני קהת והיה ממעטן שהיה מקצר ימיהם ואעפ״י כן בחיבת הקדש היו רצים בני קהת לפיכך העלה עליהם שכר כאילו מבן חדש נכנסו לשמש כמו שכתב בשמואל הרמתי וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו אף הוא היה מבני קהת ע״כ · הרי מכלל דבריהם אלו שלהיות שמואל מבני קהת אשר עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו הארון ומכלה בהם לכך העלה להם שכר מבן חדש ומעלה כאלו הם שומרי משמרת הקדש אשר שמוא׳ מהיות לוי מבני קהת כבר זכה לימנות לגיון מבן חדש לקבל שכר וא״כ כשזכה בסופו לשופט מוכיח סופו על תחלתו לתת לו שכר כאילו כל ימי חייו שופט לכך הכתיב עליו וישפוט שמוא׳ כל ימי חייו אף הוא היה מבני קהת · ועיין הרד״ק ז״ל ולדברי הרד״ק ז״ל קשה ממה שהזכיר המאמר הנזכר למעלה שתי שנים שמלך שאול שהוהר שלא שפט מיום שהחל לשפט עד שמת אלא שנוכל לומר שגם בימי שאול היה גם כן שמואל שופט וסובב מידי שנה בשנה · ומהרי״א ז״ל הביא כדברי הרד״ק ז״ל וגם דברי המדרש והרחיב כי זה הפסוק חתימת ענין שמואל כי מכאן ואילך יתחיל בסיפורי שאול ולכך חתם בזה להודיע שגם כשמלך שאול היה שמואל שופט את ישראל :

והלך בית אל והמצפה וכו׳ יש לדקדק דהיה לו לקצר ולומר וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפטן כל שאר הכתוב מיותר · ונראה כי בלכת שמואל אל בית אל לא היה שופט את עיר בית אל לבדה כי אם גם את ישראל כל אשר לוריב נחוץ שאינו יכול להמתין דינו עד סוב שמואל אצל מחוז שלא היה לו לבית אל וכיוצא בזה כשהיה בגלגל וכיוצא בזה במצפה ז״ש והלך מידי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל ר״ל את כל ישרא׳ את כל המקומו׳ האלה כי גם שם בהיותו שופט את המקומות האלה באים אליו שאר ישראל לדרוש אלהים ודבר המשפט · וחז״ל אמרו לפי שמואל עליו השלום הקל טורח ישראל לבא אצלו לדין הלא אדרבה האיש בא אצלם כן באותה מדה בא ה׳ אליו וקראו שמואל שמואל ויאמר הנני לא הצריכו לחפש אחר דבר ה׳ כמו שאר הנביאים :

ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וכו׳ ברכות פרק א׳ אמר רבה א״ר יצחק כל הרוצה ליהנות יהנה כאלישע דכתיב ונשים לו שם מטה ושולחן וכל שאינו רוצה ליהנות אל יהנה כשמואל שנאמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו מאי כי שם ביתו אמר רבי יוחנן כל מקום שהלך שם ביתו ע״כ · וק״ק היכי יליף מכי שם ביתו לכל מקום שהולך שם ביתו · דהאי קרא ברמתה מיירי והיכי מוקים ליה בעל המאמר לכל מקום שהלך שם ביתו שהיה מוליך כל צרכו עמו · ונראה דדייק לשון כי שם דיספיק שיאמר ותשובתו הרמתה וכו׳ ז״ש מאי כי שם ביתו דתיבת כי שם קשיא ליה ומשני דכי שם לא קאי ארמתה כי היכי דתקשי שהוא מיותר אלא כי שם חוזר אל המקומות הנז׳ בפסוק הקודם בית אל והגלגל והמצפה כי שם ביתו בכל מקום שהיה הולך שם ביתו · ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב והנה זכר שהיה שמואל הולך מעיר לעיר לשפוט את ישראל בכל המקומות והנכון שלא היה הולך כי אם לאותם המקומות הערי׳ אשר ישב שם הארון והשגחת ה׳ היתה דבקה בהם והם בית אל שהיה שילה שכן נקרא שמא׳ בית אל מפני היות בית האלהים שם ימים רבי׳ והגלגל והוא המקום אשר ישב הארון שם ראשונה אחר שעבר הירדן והמצפה להיותו מקום משפט ומוגבה מאד ושם היתה תשובתו הרמתה כי שם היה ביתו קבוע והביא דברי חז״ל הנז״ל ויבן מזבח כו׳ כדברי המפרשים :

ולע״ד לדקדק לשון כי שם ביתו ותשובתו הרמתה אל ביתו הי״ל ומהו משם שפט את ישראל הי״ל שפט את ישראל ושם למה לי וסמיכות ויבן שם מזבח אבל הכוונה כי אחר שהיה סובב הולך בכל המקומות הנז״ל ושם בהם שופט אותם ואת כל ישראל כי יהיה להם דבר בא אליו שם באחד המקומות ההם וא״כ היה השכל נותן אשר בבואו אל ביתו הרמתה שם ינוח יגיע כח ההקף ולצער הדינים ועול צבור לז״א ותשובתו הרמתה כי שם ביתו אשר הוא בית מנוחתו ועכ״ז ושם אשר בא לנוח הנה ושם שפט את ישראל כי לא ינוח לא בסיבובו וגם לא בהשובתו הרמתה ששם שפט את ישראל ובעת שלא יהיה לו דינים ומשפט ויבן שם מזבח באופן שתמיד הולך מחיל אל חיל כי כן טבע השלם לא ישקוט אפי׳ כרגע קטן אל יתן פוגת לו :

ויהי

הרביעי הוא להודיע שרלוי לתכן הקשי יום ולהטיבד לבם כפי היכלת ולזה ספר כי מפני שהיה זה לתכה ברלוחה רבוי התנות לפניהם ולבניהם והיו היתה יחידה היה תלקבה מטיב לב תכה כפי היכלת והיה נותן לה תכה שהיו עיניו בם ולזה היה מוסיב תכה תל פניו ושלר התנות היה נותן כלילו היה מעליך לותם לחרי גוו ובזה התופן היה מכחס לותם מן הכעס שהיתה מכעסת לותה צרתה כשהיה לוחל לה שהוא טוב לה מטשרה בניס :

החמשי הוא להודיע שרלוי לתוי להתנחות על דבוי הטובה ולבזו' הקשי יום הלל תרלה כי פניהם מתפללת ברבוי בניה ובנותיה והיתה מבעסת תכה מפני היותה עקרה והש"י רלה עני תכה ונתן לה בניס ובנות ובני פניהם היו מתיס כמו שתמרה תכה עד עקרה ילדה שבעה ודנת בניס לומללה :

הששי הוא להודיע שרלוי לתוי להתפלל לחר החכילה והשתייה כי לו לא יתכן שתצלם הכוכ' בזה לפי הרלוי ולזה ספר כי מפני שחר זמן חכילה ושתייה קשה תכה להתפלל לכני ה' הנה לא תשב עלי שתהיה מתפללת לך תשבה עלי לשכוחה כי לא נכון להתפלל לחר החכילה והשתייה והיתה תשובת תכה מפני זה שתי ושכר לא שתיתי ולזה לא תתפלל תם תתפלל לו :

השביעי הוא להודיע שרבוי התפלה והכניה עוזרים לל שתהיה בכוונה יותר ולזה תרו"ל כי שערי דמעה לא ננעלו ובבוי התפלה נוסה שתחוק הדבקות בין המתפלל ובין הש"י ולוחק הסבה זכר בתפללת תכה שהיתה נשמעת כי היה הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיר שבחלו הדברים היה רוסם להשמיע התפלה וידמה שלוחת הסבה לחר שנתן לה הש"י שלחה :

השמיני הוא להודיע שמתפלל לין נרך שישמיע קולו כי הש"י יודע מחשבות הלבבים לכל נרך שיוציא נשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכוונה בה ולזה לחר תתפלל תכה לך שפתיה נעות וקולה לא ישמע :

התשיעי הוא להודיע שהמבקש דבר מה מהש"י על נ' החסד שידור בלב שלם יתן שלחתו יקייומהו כי בזה יביא להלמין שהשוב הגיע לו מה ש"י ולזה יקריים בעבורו בלבד הסוא ולזה היה קיום הלבד בלחו התקוותות הוכרת החסד ולוחק הסבה תלבד בתקוותות בניס בלבד כלבו בזה התופן מלחו זה ביעקב וביתתו וברביס זולתם ולזה מלחנו שבלבה תכה זה הלבד בזה התקום וידמה שכבר קיים לותו שמואל ולש"ם שלין החסד מלדת לת בכה בעיור ולל היה בם בן בזה התופן שהבי לל נולד שמואל עליון כשבלבה תכה זה הלבד לפרסום לחות והמופת שעשה לה הש"י :

העשירי הוא להודיע שרלוי לשלם שיעיין בעניני התבנים כדי שיוכיחם שם עשו דבר שלל כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר לת פיה לעיין מה היה עניכה ולל על פי שלל היה מדרך השלם ההוא לתת עינו בנשים וכשלר מרבתה לעשות זה הפועל חשב עלי שתהיה שכורה ולזה הוכיחה על זה :

האחר עשר הוא להודיע שרלוי לכל לדם שיהיל עלמו מן החשד לפי מה שתפשר לו ולזה ספרה תכה ושם היה רלוי שתבוש מלדבר בפני עלי שהיה כהן גדול וכבוי לל קלרה מלדבר לעלי לת דבר התגלוחה :

השנים עשר הוא להודיע שתפלת הכביר יותר נשמעת מתפלת זולתו ולזה שחתה תכה כשהתפלל עלי שיתן לה הש"י לת שלחתה ובקשתה ממנו שיתפלל לה' בעבורה על זה ולזה גם כן בחתה שתהיה תפלתה נשמעת ולזה לבלה ושר בעשה מחנה :

השלשה עשר הוא להודי' שרלוי לתכמי משתם מטתו ולזה שר שידע לבלקה לת תכה לפתו לת שבבו ובלו לל ביתה ליודעו מזה כי בשלה לל ידע' ולש"פ שהיה בתלית הכוסף שהיה לו ודע מתנה לפתו ולם לחר לומר לו שלל היה מחוי' שיכינהו שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה לפשר לבלקה שיעמוד יום לחד שם :

הארבעה עשר הוא להודיע שחלב הלם יותר לביר מחלב זולתה ולזה דקדק' מרי הנביא' שתניק יוכבר לת משה ודקדק תכה שתניק היה לת מרי הנביא' שתניק יוכבר לת משה ודקדק תכה שתניק היה לת נגה מפני לל ידה שהיה נבדל לעבודת הש"י :

החמשה עשר הוא להודיע שרלוי לתת לש"י תודה כעל כל לשר גמל מן הסוב ולזה זכר מהבילה קמח עם שמואל פלשה פרים לזבוח ליי' ולילה לחת קמח ולבל יין ושמטו הפר לחחד מהם ליי' קודם הנערת הנער לל עלי כדי לעשיס עבודת הש"י לשמה כזה כדי שיעמדו שם :

הששה עשר הוא להודיע שחי שילדה בו שיהיה פלם מלד לדיק שיתכבדו לל השלחות בעודו קטן לפי מה שתפשר כדי שיגדל בחבתם המשוחים לימשך לחבדם ולזה זכר שכבר השתחוה שמואל לייי' והוא כחמו לן שיה שתי פנים לפי שהש למוהו על זה לתכן להשתחוות לעבודת הש"י ולוחק הסבה מקטנותו חנוך לפיך לל :

השבעה עשר הוא להודיע מה שכוכר בחלמר תכה על דרך הכבוחה שבתפלל כזה בספו' עם מה שיבל לחרים שכבר נתקיים לחר זה לפי מה שפירשנו בפסוק ותתפלל תכה ובפסוק יי' ויתו מרי בנו : **השמנה עשר** הוא להודיע שלין בקדושה שיהוה לשם ית' בעניו הקדושה והסבלל מחוור והכה למדנו מה שלין הש"י המציל החמשי מספר תלחמו יי' וזה למדנו מהם שתמרה תכה לן קדוש כיי כי לין בלתך בחמשי החמשי מספר תלחמו יי' וזה למדנו מהם שתמרה תכה לן קדוש כיי כי לין בלתך : **התשעה עשר** הוא להודיע שהש"י הוא שפר לו נתכנו עלילות לבדו ולילר מה שילדה לחכם זולתו מהפלולי מחנו לן יוכל לחדם רק מה שפדר לו הש"י ית' מהפעולות ולזה לחמ' חכה ולין זולר כלילנו : **העשרים** הוא מה שלמדנו מדברי תכה שלין הוא להתנחו' מפני דבוי הבניס ולל מפני יתרון הנבוהה ולל מפני יתרון העושר כי הלהים מוסט זה ישפיל וזה ירים : **העשרים ואחר** הוא מה שלמדנו מדברי תכה שהש"י ית' מחייה המתים ומעלה לוחם מקבר ותמית לדיקים ומחכם הרשעים ידמו בחשך ובכתו זה לחמ' דוד כי יודע יי' דרך לדיקים ודרך רשעים תלבד : **העשרים ושלשה** הוא להודיע כי לא היתה הסבה בחטת בני הוא היות עלי בלתי מסגיח בעניכם ובלתי מייסר לותם לל הטוב וזה כי לת פני עלי ובניתם בחתו שמואל לשרת ית' ועם כל זה לא הועלה הכהנת עלי להישיר בניו לל השלחות מלד רוע תכוונתם : **העשרים וארבעה** הוא להודיע תכוכת בני עלי בעניו הקדבנו' כי זה תועלת לבלר שהם שהגיעו להם מלת הש"ת מהעוכם המופלג לשר בזה הסבר היה ניוסר ולל' בלר שהם כמו לל המדה המגונה מלד והוא הוולגות ובמדה

יואל · הוא ושני הנזכר בדברי הימים : שופטים בבאר שבע · ספור זה להודיע כי לא הלכו בדרכי אביהם שהיה הולך וסובב על העריס שלא להטריח את כל ישראל לבא אליו למשפט והם לא די להם שלא עשו זה אלא שישבו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היה בקצה ארץ ישר' כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שתיהן היו קצות ארץ ישראל ועדיין אילו היה האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל שניהם היו שופטים בבאר שבע להטריח ישראל לבא אליהם ולהרבות שכרן · ואמרו רבותינו ז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל מקומות ישראל וישבו בבתיהם כדי להרבות שכר לחזניה' ולסופריהם מעלה עליהן הכתוב כאילו לקחו שוחד ומהם אמרו חלקם שאלו בפיהם ומהם אמרו מחנו' נטלו בזרוע ולפי פשט הפסוק נראה שחטאו : ויטו אחרי הבצע · הם נטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבבם נוטה לממון והיו נבהלים להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה אלא שונאי בצע כמו שאמר בתורה והם האנשים המסתפקים בחלקם הנמנעים מן העולם הזה ואינ' רודפים אחר הממון וזהו פירש שונאי בצע ואין לפרש שונאי גזלה וחמס ושוחד כי כבר אמר יראי אלהים אנשי אמת ובני שמואל היו אוהבי בצע ולא עוד אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל י"ת ויטו את' הבצע ואתפניאו בתר ממון דשקר : אתה זקנת · ואין אתה יכול לשפטנו כמו שעשית עד היום ובניך ששמת לנו שופטים לא הלכו בדרכיך : שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים · אמרו רבותי' ז"ל שלש מצו' נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה אם כן למה היה הדבר רע בעיני ה' לפי שבתרעות שאלו אותו ולא לשם מצו' כי אילו אמרו הנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטים ישרים או אילו אמרו נבא לפניך ותשפטנו אתה · · · ויאמר

ח

רשי

א ויטו · הם עצמם · ד"א את המשפט · ורבותינו אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן הם לא עשו כן כדי להרבו' שכר לחזניהם ולסופריהם : וירע

א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל : וַיְהִי שֶׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע : וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט : וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה :
ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ לֹא הָלְכוּ בִּדְרָכֶיךָ עַתָּה שִׂימָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם :

וירע

וַהֲוָה כַּד סִיב שְׁמוּאֵל וּמַנִּיאַת בְּנוֹהִי דַּיָּינִין עַל יִשְׂרָאֵל : וַהֲוָה שׁוּם בְּרֵיהּ בּוּכְרֵיהּ יוֹאֵל וְשׁוּם תִּנְיָינֵיהּ אֲבִיָּה דַּיָּינִין בִּבְאֵר שָׁבַע : וְלָא הֲלִיכוּ בְנוֹהִי בְּאוֹרְחָתֵיהּ וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר מָמוֹן דִּשְׁקַר וְקַבִּילוּ שׁוּחֲדָא וְצַלּוּ דִּינָא : וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וְאָתוֹ לְוָת שְׁמוּאֵל לְרָמְתָא : וַאֲמַרוּ לֵיהּ הָא אַתְּ סַבְתָּא וּבְנָךְ לָא הֲלִיכוּ בְּאוֹרְחָתָךְ כְּעַן מַנֵּי לָנָא מַלְכָּא לְמִידָנַנָא כְּכָל עַמְמַיָּא :

ובאיש

נדרכיו ל' · ק' · ל' ד' · ב' דיוקסע · מל' דשמואל · חס' · ד' · ד'

ויטו ד' וסי' ויקחו שחד ויטו משפט · ויטו לאבשלום האלה · ויטו כתהו צדיק · ויטו נשיו את לבבו : ככל הגוים ד' בקריא' וסי ככל הגוי' אשר סביבתי · עתה שימה לנו מלך לשפטנו · והיינו גם אנחנו ככל הגוים · יען אמר מואב ושעיר :

רלבג

ספר אחר זה שכאשר היה זקן שמוא' והיה לואה מהנהיג ישראל על דרך שנהג שם בניו שופטים לישראל בבאר שבע כדי שישפטו שם הרחוקים ממנו ויקלו מאליו והנה לא הלכו בניו בדרכיו אבל הלכו אחר התועלת ולזה לקחו שוחד והיה זה סבה שהטו משפט כי השחד יעור עיני חכמים כמו שנזכר בתורה ולזה אסור לקבל שחד אף על פי שלא יכוין להטו' משפט כי טבע השחד כן הוא שיפות' האדם בו להועיל בדינו לאשר קבלהו ואע"פ שלא יתכוין מקבל השחד להטות הדין הנה השחד יסבב שיעלם ממנו אמתת הדין מפני חשקו להועיל לאשר קבל השוחד ממנו עד שלא יוכל לראות לו חובה · והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפט' ככל הגוים והנה טעו בזה כי ישראל אינן באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי הגוים שימיסדי' לעמם נימוסי' כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שאם יאמרו ישראל שישימו עליהם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם שלא יוכלו לשים עליהם כי אם מאחיהם שהם נקשרים לקיו' התורה ועל פי התורה ינהיגום לא בנימוסים אחרים ולזה צותה התורה שיכתוב לו המלך ספר תורה אחד זולת הספר שהיה לו כשהיה הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו לעם על פי התורה ולזאת' הסבה היה רע בעיני שמואל כאשר בקשו ישר' זאת הבקשה ולזה הודיע להם בסוף הענין כי אין לישר' מלך זולת הש"י וגם הש"י אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור' מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיה' סבה להתעות ישראל ולהסיר' מעל ה' עד שהביאו לגלות מעל אדמתם כמו שנזכר מירבעם בן נבט וחבריו ולזה רצה הש"י להרחיקם מזה מפני התכלית הרע שהי' עתיד להמשך מזה וצוה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך כדי שיסורו מזה בסבת הקושי אשר יהיה לעם לסבול כל אלה הדברים שזכר שהיה מושל המלך עליהם עד שהיו לו לעבדים :

כלי יקר

ויהי כאשר זקן שמואל כו' במסכת תעניות א"ל רב נחמן לרב יצחק ומי סיב כולי האי והא בר חמשין ותרתין שנין הוה דאמר מר מת בנ"ב שנה זו מיתתו של שמואל הרמתי א"ל ה"ק רבי יוחנן זקנה קפצה עליו דכתיב נחמתי כי המלכתי את שאול אמר לפניו רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן דכתי' משה ואהרן בכהניו ושמוא' בקוראי שמו מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא יבטלו מעש' ידי בחיי אמ' הקב"ה היכי נעביד לימות שאול לא שביק שמוא' לימות שמוא' כל זוטר קא מהרהרו כ"ע אבתריה לא לימות לא שמואל ולא שאול כבר הגיעה מלכות בית דוד ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא מיד קפצה עליו זקנה והיינו דכתיב ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה וכי מה ענין גבעה אצל רמה אלא לומר לך מי גרם לשאול שיעמוד בגבעה תפלתו של שמואל הרמתי ומי מדחי גברא מקמי גברא אין דא"ר שמואל בר נחמני מאי דכתיב ע"כ חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי במעשה ידיהם לא נאמר אלא באמרי פי אלמא דחי גברא מקמי גברא עכ"ל למדנו מכאן שקפצה עליו זקנה שלא כפי ערך שניו ובאברהם נאמר ואברהם זקן בא בימים זקנה לפי השנים · ובדבריהם אדקדק לע"ד שלא אמר ויהי כי זקן שמואל כי אינו זקן בא בימים לכך אמר כאשר זקן שקפצה עליו זקנה וכו' לעיני העולם כאשר זקן ולא זקן ממש אלא שכאשר זקן אז וישם בניו שופטים לישראל כדי שימלאו מקומו · ומהרי"א ז"ל כתב [illegible]

זרוע ולחיים וקיבה והם לא היו כהנים · ל"א מתנות לויה כגון מעשר וקרא כתיב ונתן לכהן ולא שיטול מעצמו בשחיטת חולין · וה"ה לכל מתנות כהונה ולויה ע"כ :

ולע"דן לדקדק דקדוק א' שמביא ראיה שנ' ויהי כי זקן שמואל ולא הלכו בניו בדרכיו דלא היה לו להביא קרא דכאשר זקן שמואל לא היה לו להביא אלא קרא דלא הלכו בדרכיו לדקדק בדרכיו לא הלך מחטא כמי לא חטאו · ונרא' דמקרא דכאשר זקן שמואל יליף דלא חטאו והוא שהם כוונת הפסוק כפשוטו דלא הלכו בדרכיו שלא חטאו ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד איך היה זה כאשר זקן דהא הנוטה אחרי הבצע מקטנותו יודע וא"כ למה תלה זה בזמן הזקנה של שמואל דבשלמא ויקחו שוחד ויטו משפט תלאם בכאשר זקן שמואל כי אז נכנסו הם לדיינים ושופטים ז"ש המאמר האו' בני שמואל חטאו אינו אלא טועה שנ' ויהי כאשר זקן שמואל שזה מוכיח שכל עניינים אלו הכו' כאן הכוונה ויטו אחרי הבצע להרבות שכר לחזניהם וסופריהם שזה נמשך בעת היא כאשר זקן שמואל ונמנו הם לשופטים והוא נכון · זה לשון המאמר בב"ר פ"ה עלה כ"ד ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע אפשר בניו של שמואל הצדיק היו עושים אותו המעשה א"ר ברכיה מברכת הית' עוברת בבאר שבע והיו מניחים צרכי צבור ועוסקין בצרכי עצמן ומכח אותו מעשה מעלה עליו הכתוב כאילו לקחו שוחד ע"כ · ולי אפשר שיהיה הטעם שהדיין צריך להיות לבבו כנוי לעומק הדין [illegible]

[illegible]

השיתו לא אותך מאסו כי אם אותי כמה שאמרה למנו' שופטי' ע"פ מלך ושיזופטו' מאימת בשר ודם ולא אמרו שידונו דין אמת מאימת המקום באופן שהגדילו אימת בשר ודם מאימת המקום ב"ה זה שאמר הש"י אותי מאסו ממלך עליהם שהיה להם לומר שתבאר להם שופטים יראי אלקי' שתהא יראת אלקים נגד פניהם וכאילו גהינם פתוחה מתחתיהם וחרב שליפה מונחת נגדיהם וזה הוא הכל מאימת המלך הקדוש בא"ה. שאלקי' נצב בעדת אל ולא לעשות עיקר מאימת בשר ודם כאמור · ולפי זה אלו היו ישראל מבקשי' מלך ללחום מלחמותיהם ולילך לפניהם ככל הגוים היו שאלו כהוגן ולא היה כאן העדר כבוד למקום ית' כי על זה נצטוינו בתורה אמנם כמה שהי' עיקר כוונתם שבאו על מסקי שופטים שהמלך הוא יהי' גיס וסיב' לשפוט אמת מבל יראתו בזה היה שאלתם שלא כהוגן: ועל זה בא דברי ה' בכל המעשים אשר עשו וגו' שהשליכו יראתי אחרי גווס ועשו במאזן מעשיהם שלא השוו כבוד עבד לכבוד קונם והיו כפוי טובה שלא להזכיר כל הנסים וחסדים אשר עשיתי עמם מיום העלותי אותם מארץ מצרים עד היום הזה כן כמה עושים לך שעשית עמה' כמה חסדים ויתפללת עליהם והם מאסו בן וע"כ אל תקניף כי די לעבד להיו' כרבו: וירע

אמרה התורה שאם יאמר ישר' שישימו להם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם שלא יוכלו לשים עליהם כי אם מקרב אחיהם שהם נקשרים לקיום התורה וע"פי התורה ינהיגום ולזה צותה התורה שיכתוב לו המלך ס"ת על שמו זולת הספר שהיה לו כשהוא הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו לעם ע"פ התורה ולזאת הסיבה היה רע בעיני שמואל כששאלו ימ' מלך ולזה הודיע להם בסוף הענין שאין לישראל מלך זולת השי"ת וגם השי"ת אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיהם סיבה להתעות ישר' ולהסירם מעל השי"ת · ומהר"יא ז"ל בפי' הכתוב שאו' אתה זקנת כו' כתב כדברי הר"דק ובטעם היות הדבר הזה רע בעיני שמואל ובעיני ה' לא חרה אפו כ"כ כתב ז"ל כמה דעות הראשון לחז"ל בספרי אמרו לא בקשו ישראל מלך אלא להעבירים לע"א שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים כו' ואו' ככל המעשים אשר יעשו כו' ויעזבוני ויעבדו אלהים אחרים · והדעת הזה רחוק מאד כי אם כן לא היה הקב"ה מולא שאלתם ולא היה מספיק בידיהם ולא יאמר כעת מחר אשלח אליך איש כו' והושיע את עמי מיד פלשתים יורה שהיתה המלכתו הכרחית לתשועת העם ועוד שכאשר אמר הב"ה לשמואל ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך כו' היה לו להזהירם על ה"ע שלא יכשלו בה כל זה מורה שלא כיונו לעבוד ע"א ומה שאמרו ככל הגוים לא כיונו לענין ע"א אלא לענין המשפט ומה שאמר הש"י ככל המעשים כו' ויעזבוני ויעבדו אלהים אחרים לא שהיה הבקשה הזה לענין עבודת ע"א אבל היה תכלית המאמר כן המה עושים לך ר"ל שהיו עוזבים ההנהגה האלהית והנהגת שמואל · ומבקשים הנהגת מלך ע"כ: ולע"דן שהקב"ה לא מלא שאלתם בתת להם מלך פושע אבל אדרבה נתן להם מלך חסיד שאול הגון לנגיד ישראל ויושיעם אבל לעולם אימא לך שכונתם לרעה והיקש של ככל הגוים יוכיח כן שאין היקש למחצ' וההכרח השני שהביא מפסוק ועתה שמע בקולם אך כי העד וכו' איכה ראיה שאו' אני שבכלל אך כי העד תעיד גם היינו שיעיד בהם היום את השמים ואת הארץ כי אבד יאבדון אם יעזבו את הש"י לעבוד ע"א ז"ס אך כי העד תעיד גם וגם כן תעשה ענין שני והגדת להם משפט המלך לא שיהיה הכל ענין אחד כי אם כן יהיה יתור לשון אמר אך כי העד תעיד גם והגדת להם משפט המלך כו' · כתב עוד מהר"יא ז"ל הדעת השני הוא גם כן לרז"ל והביאוהו בתוספת' דמסכת סנהדרין שנענשו על שאמרו והיינו אנחנו ככל הגוים שאמרו חז"ל זקנים שבהם שאלו כהוגן שנאמר שימה לנו מלך כו' ועמי הארץ שבהם קלקלו שנא' והיינו אנחנו ככל הגוים יראה שלא חטאו במה ששאלו מלך כי אם באופן השאלה ויתדמה שלזה כיון הרמ"בם ז"ל בס' שופטים הלכות מלכים פ"א שאמר שהיה החטא לפי ששאלוה בתרעומת ולא לשם מצוה אלא שקצו בשמואל הנביא והרד"ק ז"ל בפי' לזה המקום פירש התרעומ' שהיה לפי שלא אמרו לשמואל שישפוט בעצמו עם היותו זקן או ישים להם שופט אחר במקומו אחרי שבניו לא הלכו בדרכיו · וגם זה איננו שוה לי לפי שהתורה כאשר צותה בענין המלך אמרה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי ואם ישראל שאלו באותו הלשון שצותה התורה מה פשעם ומה חטאתם · ועוד שאני הפסוקים האלה שוים בעיניהם כי אמרו שימה לנו מלך לשפטינו ככל הגוים שהוא מאמר שיחסו חז"ל לזקנים שדברו כהוגן שזה הוא אל מה שאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים שיחסוהו חז"ל לרשעים שקלקלו כי מה קלקול אשר בזה ועוד שהכתוב אומר וירע בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטינו ואמר בתוכחתו ליש' ודעו תעשתכם רבה כו' לשאול לכם מלך הנה לא אמר ככל הגוים ולא מפני התרעומת והוא המורה שהיה הרע בשאלתם מלך וכן באו' עוד ותאמרו לא כי מלך ימלך עלינו וה' אלהיכם מלככ' הנה אם כן בעצמות השאלה היה הגנות ע"כ: ולע"דן שדברי חז"ל נכונים וכבר ביארתי בפסוק ויתקבצו שהזקנים דברו כשורה שימה לנו מלך אתה בעצמך מלך הגון וכשר והתכלית שופטינו במשפט יעמיד ארץ שזהו במשפט התורה ככל הגוים שהמלך שופטם וזהו לשפטינו ככל הגוים שההקש לענין המשפט אמנם עמי הארץ קלקלו שאמרו בדבר שמואל ויאמרו לא כי מלך יהיה עלינו מ"מ ולא שתשימהו אתה דאם כן היה להם לומר כי מלך תשים עלינו לא יהיה עלינו והוסיפו על חטאתם פשע באו' והיינו ככל הגוים שההקש בא על ההויה ככל הגוים שאמרו והיינו ככל הגוים דמשמע הויה כוללת בכל מכל לא בבחינת היות להם מלך לבד דא"כ היה להם לומר לא כי אם מלך יהיה עלינו ככל הגוים · ובסמוך אוסיף בס"ד ענין נכון בדקדוק תיבת אם מלך דהי"לל לא כי מלך כו' עיין שם · ואו' ושופטנו מלפני ויצא כו' משמע ואינלאי מילתא למיפרע במאמר והיינו אנחנו ככל הגוים שאינו מאמר על ענין המלך והמשפט אלא בכל כלל מעשיהם וגם הראיה שהביא מהר"יא ז"ל ממה שנאמר בתורה אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי איננה ראיה דאדרבה הכתוב מגיד מראשית אחרית כאילו אמר ידעתי כי עתיד אתה לומר אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי דברים שלא היה לך לאומר וידעתי מעתה רוע לבך שתאמרת אשימה עלי כו' לא שיהיה ואמרת אשים' עלי מלך לשון צווי עד שיקשה מהר"יא ז"ל אם כן מה פשעם כיון שאמרו בלשון הכתוב בתורה גם הראיה הב' איננה ראיה שיפה אמר הכתוב בכוון וירע בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטינו כפי מה שפירשתי בכלי חמדה כמו שאזכיר בסמוך בס"ד · עוד כתב מהר"יא ז"ל דעת ג' לה"רר נסים ז"ל בדרשותיו אמר שכפי התורה היה ענין המשפט מסור לשופטים וענין המלחמות מסור למלך וישראל חטאו במה ששאלו מלך לשפוט כי אילו שאלוהו שיהיה או מלך להלחם היה ישר בעיני שמואל ולקח זה החכם הנז' מדברי הר"לבג ז"ל כי לא שהרל"בג ז"ל הרכיב עמו שאר הדעו' וכן נטה הר"דק ז"ל לקבץ הדעו' כולם בחשבו להמלט מהספקות · וגם זה הדעת בלתי נכון שאם היות שאמרו מלך לשפטינו אין הכונה לשפטינו בין דם לדם בין דין לדין כי איך יתכן שהמלך יעיוד כל פרטי' כאלה אלא ודאי לשפטינו על המשפט הכללי להכות במקל ורצועה שהוא המיוחד למלך · ומה לנו לטעון בזה כי אם דברי שמואל שאמר כאשר הטיל הגורל כה אמר ה' אלהי ישראל אנכי העליתי אתכם ממצרים והיום מאסתם את אלהיכם לא יהם הגנות כי אם בשאלתם מלך בהיות האל יתברך מלכם לא כמו שכתבו המשפט למלך כדברי הר"ן ע"כ · ולע"דן מוכרח שהמלך למשפטי הדינים שאלוהו מדקאמר אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו כי שאילו לענין דיני המלוכה אפילו שיהיה זקן היה יכול להנהגת המלכות אבל לענין המשפטים ודברי ריבות הוא מעלה ומוריד הזקנה שהזקן לא יוכל שאת עול הדיני' בין דם לדם ובין דין לדין דברי ריבות באופן דמדקאמר אתה זקנת כו' שימה לנו מלך אלמא לענין הדינים קאמר דאילו לעניןהמלחמות והנהגת המלכות לא יתכן שהמלך כשיזקן יורידוהו מכסא מלכותו זה הכרח גדול לה"רן למה שפי' שחטא ישראל לפי ששאלו המלך לדון דיני ממונות · והשיטה הרביעית הביא מהר"יא ז"ל בשם הרמ"בן ז"ל בפי' התורה בפסוק לא יסור שבט מיהודה כתב שהיה החטא במה ששאלוהו בימי שמואל הנביא והיה בזה אליו מהקלון והחרפה בהיותה מודים שמואסים בהנהגתו ובוחרי' בזולתו עם היות שמואל שופט ונביא וקדוש ה' שזו אשמה גדולה להם · ולפי שיוכל לטעון הטוען שהיה שמואל חוטא במה שלא הוכיח לבניו כעלי הכהן ולכן שאלו ישראל בימיו וזולתו אני אשיב בעד הרב כי שמואל לא ידע דבר מהשוחד הניתן בסתר לא כן עון בני עלי שהיה בפרהסיא ועוד שהיו הם כהנים וחוטאים באמונתם האלה לא כן בני שמואל הם לא היו שופטים כי אם מתחת יד אביהם ולכן נעלם עונשם כשהסירום מהשררה · וכבר מצאתי זה הדעת בקצת מחכמי הנוצרים והנה גם לשיטה זו קשה הקושיות. שלשיטת הר"ן כי לא הוכיחם הנביא על ששאלו מלך בימיו כי אם על השאלה עצמה בשאלם מלך בסתם ע"כ · ועל מ"ש ולפי שיוכל לטעון הטוען כי כבר זכרתי שאין כאן קושיא כלל לא להרמ"בן ז"ל ולא לזולתו כי בני שמואל לא חטאו כלל לא כן בני עלי שאע"פי שלא חטאו בגלוי ערית' מ"מ חטאו בבזוי קדשי' כמו שכתבתי למעלה גם הכתובים מסייעים לשיטת הרמ"בן ז"ל כי לא אותך מאסו כו' כן המה עושים גם לך · כתב עוד מהר"יא ז"ל הנה עוד אקשה לכולם יחד כי אם שאלת מלך דבר נכון מצד עצמה ולא היה החטא כי אם באופן השאלה או בזמן השאלה או בכוונתה יקשה למה יהושע ושאר השופטים לא המליכו מלך ואיך עברו כולם על מצות התורה בהיות' בארץ שכבר כבשוה וחלקוה ע"כ · וגם בזה כאחר שאין הכי כתי' ששאלת מלך מצד עצמה איננו הגון ולכך לא שאלוהו השופטים ולא שמו עליהם אבל

עיקר האשמה בזה היה לפי ששאלוהו בזמן שמואל נביא נאמן ובסמוך אזכיר בזה שיותר יפסיק להציל את כל השיטו' מהקושי' הזאת בהביאי הכלע"ד מתחל' אבל עדייןצריכין אנו לחודעי כו' עיין עליו עוד כתב מהר"יא ז"ל שיט' חמישית בשם חכם נוצרי שהמלךאפשר שיבחרו בה לקיים משפטי התורה ולדון בהם או שהמלך ידוןכרצונו שלא כתורה שלא בדין בינוע או בימוס אשר יבחר והאופן הראשון הוא צווי התור' שום תשים עליךמלך כו' וכתב לו משנה התור' כדי שלא יסור מהתורה והאופן השני הוא ששאלו ישרא' שכן אמרו ושפטנו מלכנו ר"ל שישפוט כרצונו ולכן אמר השם ית' כי אותי מאסו כמאס' משפטי התורה וזהו והיינו אנחנו ככל הגוי' ושפטנו מלכנו שהגוי' מלכם שופטם כפי העול' ברצונו וכימוסו' ולזה צוה ה' שיגיד לעם משפט המלךהמאסן שהמלךהישר לא יגע מכל אשר לעם והם הפגירו בחטאת' ואמרו והיינו גם אנחנו ככל הגוי' ושפטנו מלכנו כי עכ"פ היו רוצ' המלךשלא יהי' ככנע לשו' דרדוע"כ אמר הושע ע"ה אתן לך מלך באפי ר"ל מהמיןהשני המזיק לא מהבין ושומע ד"ת ודן על פיה ולז"א להם שמוש בתוכחתו אות' ועת' הנה המלך אשר בחרת' וכו' אם תראו את ה' ועבדת' אותו וחיית' גם אתם וגם המלך אשר מלךעליכ' אחרי ה' אלהיכ' לומר שהטוב הוא שהם ומלכ' יכנעו של הדת ושל תורת משה ומשפטיה ואם לא יעשו כן תהיה יד הויה תמיד: ואם ישאל שואל אם הם חטאו למה כאשר שבו בתשובה ואמרו כל העם אל שמוש התפלל בעד עבדיך אל ה'אלהיך ואל נמות כי יספנו על חטאתינו רעה לשאול לנו מלך איך לא פירשו אופן החטא שהיה לשאול מלך לשפוט כרצונו ואיך לא עזבו החטא והוא המלך ששאלו והיו א"כ שבים בתשובה מבלי עזיבת החטא והוא דומה לטובל ושרץ בידו · השיב החכם הנז' שלא עזבו מלכם לפי שכבר היה כמשח בדבר ה' ואיך תהיה בחירתו והמשחתו לבטלה וגם לפי שהיה הדבר מפורסם בכל ישרא' ויהיה אם כן לשאול קלון מתמיד וחרפה רצופה וגם לפי שכבר עשה מלחמת יבש גלעד ולא יהיה ראוי לגמלו רעה תחת טובה וגם לפי שכבר נתחדש מלכותו בגלגל ויזבחו שם ואיך ישוב כל זה אחור · הנה אם כן במ"ש ודעו וראו כי רעתכם רבה בשאול לכם מלך ואמרם גם כן יספנו על חטאתינו רעה לשאל לנו מלך הוא כאמר על המלך מהאופן השני הנזכ' וזכרו זה ברמז כי סמכו על מה שכבר בארו בדבריה' ולא חזרו מפשתם לפי שהיה הדבר מפורסם מהמלכ' שאול ע"כ תורף דברי החכם הנזכ' מהיות שמהרי"א ז"ל הביאם יותר בהרחבה עיין בספרו · באופן שהמלך על האופן השני הוא הרע וזכרו ברמז לשא' לנו מלך שהוא על האופן לשפוט כרצונו והרע ע"כ דברי החכם והליץ בעדו מהרי"א ז"ל משאול שלא נמשכה מלכותו על שלא עשה כדת כמ"ש לו בגלגל הסכלת כי לא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך כו' בקש לו ה' איש כלבבו ויצוהו לנגיד ובענין עמלק וימת שאול במעלו כו' שכל זה מורה שאמר שתכלית המלך להקים דבר ה' כשבטל מצותו בוטל מלכותו ונתנה ה' לדוד הידוע לבבו ה' כדכתיב יען מאסת את דבר ה' וימאסך ה' ממלך כו' ע"כ תורף דבריו · והנה שיטה זו של חכם זה הוא להרלב"ג ז"ל ובכלל דבריו שזכרתי מעלה שאמר שטעו בשאלם מלך לשופטם ככל הגוים והב' טעו בזה כי ישרא' אינם באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצ' כמו במלכי הגוים שמייסדים להם נימוסים כאשר יעלה על רוחם עיין לעיל בדבריו ולא חסר מדבריו כלום מה"ש החכם הזה וה' יודע אם מהרלב"ג ז"ל שמעו כן · לא הוסיף החכם כי אם במה שאמר ואם ישאל שואל אם הם חטאו כו' ככז' לעיל אשר באמת לשיטת הרלב"ג ז"ל הנזכר שהיא גם היא שיטת החכם הזה לא קשה מידי מקושייתו כלל ועיקר וזה כי לעולם אימא לך שהם שאלוהו שישפטם כרצונו ולא על פי התור' ומזה האופן אין ראוי למלכותו מלך כי הן לצדק ימלוך מלך ושרים לקיים משפט התורה ישורו · אמנם כאשר חרה אף ה' בהם ואמרו וידוי ושבו בתשובה לא יתחייב מן התשובה ההיא ביטול המלך לגמרי כי מספיק שתבוטל תכלית כונתם מהאופן ההוא שבקשוהו לשפטם כרצונו ויתנו אל לבם שימלוך להיות שוטר לקיים דיני התורה ומשפטיה ואדרבה יזכו במנוי המלך על התכלית הזה · שאם היה לך איסור במינוי המלך לא יכלל משאלת השואל במה שהשיב ואמר לפי שכבר היה כמשח כו' כי אין עצה ואין תבונה לנגד ה' ואילו היה איסור לא היה מצוה למשחו כי הוא מגיד מראשית ומקדם אשר לא נעשו ובמה שכתבתי נתיישבה על נכון שאלת השואל והכתובים מכוונים בזה לזרז העם אל שיסכימו בהעמדת הדת ע"י המלך ולזרז המלך על זה והנה הדעת הזה נכון ואעפ"י שמהרי"א ז"ל הקש' עליו ראשונ' שהפסוקים סותרים אותו במ"ש כי אותי מאסו ממלוך עליה' לא דבר מהאופן פרטי מהמלכות כי אם שבהמלכתם מלך היו עוזבים הנהגת האל ית' ושמואל אמר ותאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו וה' אלהיכם מלככם ואמר בתוכחתו ודעו רעתכם רבה בשא' לכם מלך והם עצמם אמרו יספנו על חטאתינו רעה לשאל לנו מלך שכל זה יורה שהמלך בסתם באיזה אופן שיהיה היה רעה גדולה ומון פלילי ע"כ: ולע"דן שהחכם הנז' כבר הרגיש קושיא זו במ"ש הם חטאו כו' איך לא פרשו כי החטא שהיה לשאל מלך לשפוט כרצונו ואיך לא עזבו כו' והחכם עצמו תירץ קושייתו זו בתוך דבריו בתחילת' שכת' והש"י ית' אמר לא אותך מאסו כו' כי אותי מאסו ממלוך עליהם לפי שהיו פורקים מהם עול התורה ודיניה והיו בוחרים במלך שישפוט כפי העול' על רוחו כו' גם כשהרגיש קושיא זו ואם ישאל שואל כו' בסוף דבריו הנה אבא למה שאמר לשאל להם מלך לשאול לנו מלך הוא כאמר על האופן השני דהיינו שישפוט כרצונו אמר וזכרו זה ברמז כי סמכו על מה שכבר ביארו בדבריהם · וכיון שהחכם הזה הקשה קושיית מהרי"א ז"ל ויישב אות' לא היה לו למהרי"א ז"ל לחזור ולעורר הקושיא עליו · והדברים האלה ברורים בדברי החכם הנזכ' בידור גמור עד שאמר תמיה שכמעט מתחילת דבריו לסופן יש קצת התחלכות שבתחילת דבריו אשר קדם ואם ישא' שואל כו' שאמר והאל ית' אמר לא אותך מאסו כי אותי מאסו כו' לפי שהיו פורקים עול תורה ודיניה מעליהם והיו בוחרים מלך שישפוט כפי העולה על רוחו ע"כ שדבריו אלה נכונים שכונת אותי מאסו ממלוך עליה' היינו משום שהדן על פי התורה עול השם יתברך ועל תורתו עליו ובשאלם מלך שישפוט כרצונו כפי העולה על רוחו הנה אותי מאסו ממלוך עליהם הא אם היו רוצים במלך שידונם ע"פ התורה לא היו או מואסים כי אם אותך לא כן כעת ז"ש לא אותך מאסו והוא תירוץ נכון עד שהחכם הנזכ' הולך עוד לתירוץ אשר בסוף דבריו שלא באר אם לומר לשא' מלך לשפטינו ככל הגוים לפי שסמכו על מה שכבר ביארוהו בדבריהם לתרץ בתירוץ זה פסוק לשאל לכם מלך ופסוק יספנו על חטאתינו רעה לשאל לנו מלך אבל פסוק לא אותך מאסו כל זה מיושב הוא על נכון אם כן נסתלקה הקושיא הראשונה שהקשה מהרי"א ז"ל · הקשה עוד מהרי"א ז"ל קושיא חזקה מאומד דעותיהם שזקני ישראל אשר חרה להם ענין בני שמואל על שלא הלכו בדרכיך כו' ואיך יתכן שישאלו מלך שישפטם כרצונו וכעולה על רוחו שלא כמשפטי התורה שאם כן היו בוחרים רע יותר גדול מרע בני שמואל ואיך יבואו לפני שמואל על שאלה כזו ע"כ תורף קושייתו והיא חזקה · ואפשר לע"ד להסדיר בדוחק כי הזקנים ראו שכשידונם דיין בדין תורה ויטה משפט הנעלם מעין הדיין ומהעול עצמו לא כן בשומו מלך עליה' לשפטם כפי העולה על רוחו לא יאשם בנטותו מן הדין שיבצוע מאחר שקבלוהו למלך עליהם לדין דיניה' כפי שכלו והמלך לא יכיר פני' כי כולם עבדיו ולא יצטרך לשוחד וגם מוראה של מלכות שלא יבלע איש את רעהו חיים ואפי' שלא יהיה סובב מעיר לעיר לא כן בהיות בני שמואל שופטים בבאר שבע בלתי הולכים בדרכיו של שמואל לסובב בכל עיר ועיר מדינה ומדינה אשר ראו בזה שיתוקן להם הכל ע"י המלכת המלך · הקשה עוד מהרי"א ז"ל כי אם היתה המלכת המלך מהאופן הראשון נכונה אם כן למה יהושע והשופטים לא המליכוהו בימיהם ולא נתעוררו אליו ובעת לא שאלוהו כי אם מסבת זקנת שמואל ומסבת היות בניו בלתי הולכים בדרכיו ואם שימת המלך מהאופן הראשון כזאת אם כן היה להם שישאלו בלי הצטרף סבות אלו הב' ע"כ תורף דבריו · וכבר זכרתי קושייתו למעלה שהקשה אות' אם לכלל השיטות הנז"ל וגם ישבתי שבסמוך בע"ה כהביאי הכלע"ד מתחיל אבל עדיין אנו צריכי' לחודעי ע"ש כי שם כתבתי דבר שיספיק לקושיא זו וכת' עוד מהרי"א ז"ל שיטה מחז"ל ואין לנו של' שחטאו ישרא' במה שאמרו שימה לנו מלך שהיה ראוי שיאמרו שאל לה' שיתן לנו מלך כמו שמצאתי בדעות חכמי הנוצרים ג"כ אין זה נכון כי אחרי שהם לא המליכוהו מעצמם ובאו לפני הנבי' לשא' מלך ידוע הוא שע"פ ה' יתנו וע"פ ה' יסעו ושלא אמרו שימה לנו מלך כי אם ע"פ כונאתו מאת ה' ע"כ חירף דבריו וזו איננה קושיי' אלי כי באו' שימה לנו מלך מראי' היות הדבר סובבם אלים כן ושעל כל פנים שימה לנו מלך אמנ' אילו היו אומרים שאל לנו מאת ה' מלך היה הדבר מעותד

אל

מנחה קטנה

וירע הדבר וגו' תנה לנו מלך לשפטנו וגו' זה מסייע לפירושנו שאמרנו שזה היה עיקר תרעומו' ס'וגם שמואל כמה שאמרנו לשפטינו שהיה עיקר כוונתם להיו' עיני' שיופטי' ע"פ המלך שאז יהיה עליו מורא מלכות ואת יראת ה' לא דרשו כאמור למעלה: ויתפלל שמואל אל ה' זה תמוה כי אין כאן מקום לתפלה ואפשר שתפלה זו היה שלא יענשו ישראל על ידו על אשר מאסו בו כי כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסי' אותו במחיצתו של הקב"ה ולזה השיבו הש"י אל תירא מזה ומכדן לא יכנר דבר מכל אשר זממו ושמע בקולם לכל אשר יאמרו יהי' תכלית כוונתם לאיזה אופן שיהי' לכל אשר יאמרו אליך שמע בקולם ואל תדאג שיענשו על ידך כי לא אותך מאסו לענוש עי"כ כי אם אותי כאופן שאם יגיע להם עונש על זה לא יהי' בסיבת מאיסת אותך כי אם על אשר אותי מאסו ממלך עליהם ככל המעשים אשר עשו וגו' שכל התוכח שהגיע עליהם על זה לא היה כ"א על אשר עזבו אותי ואלי היה הדבר נוגע כן הוא ג"כ עתה ובסיבת זה עלי לשלם להם כמעשיהם ולא יענשו בסיבתך גם יש הוכחה קצת לזה הפירוש מהושע שאמר ושופטיך אשר אמרת תנה לי מלך ושרים וגו' וכי היכן מצינו שאמרו כן אלא כדפירשו' שעיקר כוונתם היה למנות להם שופטים ע"פ מלך וז"ש ושופטיך אשר אמרת תנה לי מלך ושרים וגו' שבקשת לך שופטי' ושרים ע"פ מלך כדפירשו': והגדת

רד"ק

אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזור על המקומות היו אומרים טוב או אם אמרו נמנה בעצמך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה מוראו עלינו לשמור דרך ה' זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיעוט בטחון בהשם ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכים ככל הגוים אם היו שומרים דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמות' והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם ואין כוונתם שימאסו אותך למשפט כי אינם רוצי' מלך בדב' המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חייך אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוך עליהם וסלקו בטחונם ממנו:

ובדברי רבו' ז"ל מחלוקת מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ומהם אמרו לא בקשו להם מלך אלא להעבידם ע"א שנאמר שימה וגומר והיינו אנחנו ככל הגוים ומהם אמרו זקנים שבהם כהוגן שאלו שנאמר שימה עלינו מלך לשפטנו ועמי הארץ שבהם קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים: ויתפלל שמואל· התפלל שתבא אליו הנבואה בענין זה מה ידבר ה':

גם

ו וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה׃

ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי־אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם

וּבְאֵישׁ פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּד אֲמָרוּ מַנִּי לָנָא מַלְכָּא לְמִידַנְנָא וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל קַבֵּיל לְמֵימַר עַמָּא לְכֹל דְּיֵימְרוּן לָךְ אֲרֵי לָא יָתָךְ רַחִיקוּ אֲרֵי בְּפוּלְחָנִי קָצוּ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן

רש"י

וירע הדבר· לפי שאמר לשופטנו ככל הגוים: העד

פי' רבי' ישעיה

כי אותי מאסו· פי' שאני הייתי מקים להם שופט והיה מושיעם כשהייתי רואה שהיו שבים אלי· ועכשיו סילקו בטחונ' מעלי ורוצי' שימלך מלך קבוע עליהם ככל הגוים:

כלי יקר

בוחרים במלכות האנוש׳ ומפני זה לא הקים יהושע מלך ולא שאר השופטים יראי ה' וחושבי שמו להיותו דבר בלתי הגון כו' אשר זו קושיא לר' יהודה דסבר במס' סנהדרין פ"ב שלש מצות נצטוו ישראל בהכנסתן לארץ כו': ולע"רן להבין זה במה שכתב על דברי ר' יהודה רש"י ז"ל ג' מצות לפני נקט ג' מצות הללו שהם תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כמפרש לקמן בתחלה מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה בכניסתן לארץ דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשתם וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך בעמלק כתיב והיה בהניח ה' לך וכו' בבנין בית הבחירה כתיב והעברתם את הירדן וישבתם בארץ והדר כתיב והיה המקום עד כאן כי מתוך דברי רש"י ז"ל מובן שהו' בכניסתם לארץ לאו דווקא תכף לכניסתם אלא למעוטי קודם כניסתם אבל אחר כניסתם והכיבוש והחילוק אז מצוה שישימו המלך וילחמו עם עמלק ויבנו בית הבחירה ויהושע להיותו טרוד בכיבוש וחילוק לא שם מלך וכן השופטים והראיה לזה שכאשר כמשח שאול נצטוה במלחמת עמלק אלא שנכשל בחמל העם ונטלה מלכותו וניתנה לדוד ורצה לבנות בית הבחירה אלא שהקב"ה לא רצה אלא שע"ה יבנהו עכ"ז הוראה שתכף מלחמת עמלק ואח"כ בית הבחירה ובזה מדוקדק לשון ג' מצות נצטוו כו' מכיילא למה לי לומר שזו תכופה לזו וזו אחר זו ושלשתן תלויות זו בזו וזהו העולה במצודתי בענין הזה אשר הרחיב בו מהרי"א ז"ל ומה שדקדקתי עליו כיד ה' הטובה עלי ילוזו מעיניך כי הם דקדוקים דקים וכוכים· והרב"ע ז"ל בשער פ"ה עלה רנ"א כתב בהפך משיטת מהרי"א ז"ל שמהרי"א כתב היות הנהגת המלך גרועה מהנהגת המדינה ע"י רועים רבי' אמנם הרב"ע ז"ל הוכיח מההנהגה הטבעית הלא היא הנהגת הגוף שבלב רועה אחד מיוחד לכל הגוף על פיו יצאו ויתנהגו כל כחות הגוף והוכחה שנית מהבעלי חיים מלך בבהמות שור מלך בחיות אריה מלך בעופות נשר ובפלא אמר החכם מלך אין לארבה אשר אין לה קצין שוטר וכו' וכן בודאי ירבה התועלת אל העם בהיותם נרעים ע"י רועה א' ולפי זה כשאמרה התורה וא' אשימה עלי מלך שצוה שיאמרו כן כדי שלא יהיו גרועים מכל הגוים אשר יש להם השלימות הזה ואין ראוי שהאומה הישראלית תחסר משאר הגוים אבל תהיה שלימה ביותר משאר האומות שיהיה להם מלך אחד ונוסף עוד שיהיה ההשגחה האלהית שורה על המלך ועמו האמנם אשמת ישר' בשאלם מלך לא היתה מצד שאלת המלך הכן היה מצד התכלית ששאלוהו לכשיהיו חטאים ופושעים שאז תפסק ההשגחה מהם אז יסתייעו מהמלך ולזה הרה קף כ' ולהסתיר זה אמרו תנה לנו מלך לשפטנו שא' היות תכלית המלך לשפוט ומזה רע בעיני שמואל שאמרו מלך לשפטנו כי מלך מאן דכר שמיה במשפט ואז גילה לו ה' שזה שאמרו לשפטנו כסות לרשעותם אבל תכליתם הוא שאותי מאסו שלא רצו לקבל מוראי והשגחתי אבל רוצים לבקש להם אלהים אחרים אשר ילכו לפניהם וכו' והוהו מאסו ממלוך עליהם כי לא רצו לקבל עוד מוראי והדבקות המתחייב להם לשיופטו על הדרך הנסיי התמיד ובקרו להם שיהיה להם עזר הנמלא ליתר הגוים לכשיסורו מאחרי ואין רע הוא מה שהוכיח להלן באומרו ואתם היום מאסתם את אלהיכם כלומר מאסתם את טורח העבודה והדבקות אשר ע"י הייתם נושעים בהשגחת אלהיכם ותאמרו לא כי מלך תשים עלינו לכשתסור ההשגחה ולפי שכבר היה בזה כך הסרה מאחריו יתברך הסתירו אותו בצורך המשפט ומה שלא נשאו פנים לו ולא חסו לכבודך ולפרנסותך הכא נהגו בזה עמך ככל המעשים אשר עשו מיום העלותם אותם מארץ מצרי' שעשיתי עמהם כמה גדולות ונוראות והמה קפחו שכרי ועכ"פ שמע בקולם כי הידוע ועד בכוונת' אך כי העד תעיד בהם והגדת להם משפט המלך כי כמו שיש על המלך להשתדל בהועלו הכוללו' ההכרחיות להם כן ראוי שיהיה לו גם כן עליהם חוקים ידועים בהם יעצור בעמו להגיעם אל התכלית המבוקש וסיודיע חומר הענין כדי שיקבלוהו עליהם ולא יטענו טענ' הוכלה וז"ש בסוף וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא והכוונה לו' כי הם בוחרים במלך לעזר להועיל לכשתסור ההשגחה מהם להתרשל בענייניהם והנה מזה מבואר כי בזמן ההיא גם כי יזעקו ויושעו מלפני מלכם הלוגם יהיבק אותם לא יענה ה' אותם ביום ההוא ויהיה להם הרע מכופל בהיות הלירר משתרב על הארץ וימאנו העם לשמוע בקול שמואל

[illegible]

לא יסור שבט מיהודה ובפרט היות הדבר קודם זמנו ופגה ידע לא יהיה אחרית טוב ולכך היה נחבא אל הכלי' מלבד שחז"ל אמרו שמהיותו ענין מהד ברח מעם הצרה· והנה הטעם שפירשתי ככון ונרמז בשם שאול שהיה דרך השאלה וערא'· גם אפשר שנרמז בשמו שאול עשו כי אסת ישראל הנזכר היה ששאלוהו פגה קודם זמן עת הזמיר ממלכות הגיע כאמור וזהו שאול לשון שאלה על ששאלו אותו קודם זמנו ואכלוהו פגה לכך לא הצליחו ואפשר לרמוז הסוד הזה בכלל ר' יהודה שאמר למה נענשו בימי שמואל לפי שהקדימו על ידם ככל הגוים אשר סביבותינו שבתיבת שהקדימו מורה שהקדימה גרמה הפורענות שהקדימו על ידם בקנאתם ככל הגוי' אשר סביבותינו והיה להם להמתין עד שתושלם מלכות הגוים ההם ואחר כך ימלכו הם כי לכל זמן· ובזה נסתלק' השאלה החמישית ששאל מהרי"א זכרו לברכה למה לא המליך את דוד והוזרו שמנה ועשרים שנה: עוד כתבתי בכלי חמדה שיטה אחרת קרובה לשיטה הששית שזכרתי למעלה הביאה מהרי"א ז"ל והיה כי חטאם על שלא אמרו שאל לנו מלך מאת ה' אבל אמרו שימה לנו מלך משמע שהשימה תהיה ממנו ולא מאת ה' שבהיותו מושם על ידו ועל ידו יכירו הם פנים במלך להעמיד והוא גם כן יכיר להם פנים במשפט כי זהו הרע המגיע מהיותו השופטים מרודים שכל א' מהם יחניף קרוביו ומיודעיו ולזה אמר וירע הדבר בעיני שמואל לא מצד השאלה עצמה של כאשר אמרו תנה לנו מלך אם רע בעיניו כיהוא אינו הגותן כי אם הש"י ומסכים למ"ש השואלים מאתו מלך ולא מאת ה' והיינו דלא כתיב השואלים ממנו מלך אלא מאתו ולהוציא מלבן זה קראו הש"י לשאול בחיר ה' לומר שלא נתקיימה שאלתם להיותו נבחר ע"י בני אדם זה זה אומר בכה וזה אומר בכה את בחיר ה' ונבחר ממנו ע"כ· מעתה אבא אל ביאור הכתובים אחד לאחד למצא חשבון· ונדקדק בכתוב הזה אשר אמרו בו אומר אתה זקנת הנה זקנת ובניך וכו' אתה מיותר ומהו עתה שימה לנו מלך· ונראה במה שחז"ל כאשר זכרתי למעלה שקפצה זקנה על שמואל והוא היה הגורם כנו' בפסוק ויהי כאשר זקן שמואל אמר לפניו רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן מה משה ואהרן לא בטלו מעשיהם בחייהם אף אני לא יבטל מעשה ידי בחיי אמר הקב"ה היכי נעביד למות שאול לא שביק שמואל וכו' מיד קפצה עליו זקנה וכו' עיי"ע עליו שבדבריהם ז"ל אבין על נכון אומרו אתה זקנת ר"ל אתה גרמת לעצמך שזקנת ושקפצה עליך זקנה מלך שלא רצית שימוהו מעטיך בחייך כנז"ל זהו אתה זקנת וכו' וכיון שקפצה הזקנה פתאום עתה מיד כעת ואת שימה לנו מלך כי אין לאחר פן יקרא האסון ז"ש עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים כאשר לעיל:

וירע הדבר בעיני שמואל עיין רש"י ז"ל והרד"ק ומתוך הנז"ל מובן שוירע הדבר בעיני שמואל מה בחינה שאמרו לו תנה לנו שלא היה להם לומר אלא שהש"ית יתן להם כי הוא יבחר ולא הם ולפי שיטת הרמ"בן ז"ל שפירש היות אשמתם לפי ששאלוהו בחיי שמואל והיה בזה בזוי לשמואל הנביא הנאמן וזה אשר נרמז וירע הדבר בעיני שמואל שאמרו לו על פניו תנה לנו שלדבר אליו ואל פניו ולשיטת ה"רן ז"ל שהביאה מהרי"א בשיטה שלישית עיין עליה יובן בה שחטאם היה לפי שאמרו שמלך יהיה לשפטנו לכך וירע בעיניו שהמשפט לשופטים הוא לא למלך בעצם כי המלך לערוך המלחמות ושאר הנהגות הוא לכך וירע הדבר בעיני שמואל:

ובכלי חמדה פירשתי לפי שדברי ישראל במה שאמרו לשפטנו ככל הגוים סובל שלשה פירושים או שהקשו ככל הגוים חוזר לענין שימת המלך ככל הגוים שיש להם מלך ושופט אותם כך מלכנו יהיה שופטנו מחוקקנו והפירוש הב' לשפטנו ככל הגוים וכמשפטם ולא כדיני התורה כי אם כדיני הבלוע קרובים אל הפשרות והג' מלך לשפטנו לחוד והיבה ככל גוים יהיה ענין בפני עצמו מרצו עוד להיותם בכל הגוים ההם פרוקים מעול שמים וזה הדבר רע משלשתם לעוותת זה אמר שמואל דגם לכך זכות וירע הדבר בעיניו רע כל דהו כאשר אמרו ככל כאלו אמרו תנו לנו מלך לשפטנו שתיבת ככל הגוים נכלל בכלל זה שאין התכלית שיכוונו שידונם כדין הגוים רק ככל הגוים הוא כפי הפירוש הראשון שזכרנו לכך וירע בעיניו הדבר כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו

[illegible]

ויאמר זה יהיה משפט. והנה הודיע שמואל לישר׳ את משפט המלך ר״ל שיקח המעשר מהם ואחשוב שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל לירא׳ ולבהלם והודיעם מה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם ממה שאי אפשר לעשותו מצד משפטי התורה: וזעקתם

גם לך. פירו׳ עמך כלומר אע״פ שאתה עמה׳ ויצאת לפניהם במלחמותיהם והצליחו עד אשר השלמת להם אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמה כי השיבות׳ על הדרך הטובה אע״פ כן עתה מרדו בי גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכי׳ כי אין להם מלחמ׳ כי אם מלחמת נחש מלך בני עמון: משפט. חוק וכן משפט הכהנים מאת העם וכן תרגם יונתן נימוסא. ונחלקו רבותינו ז״ל במשפט המלוכה רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו רבי יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא ליראם ולבהלם: ורצו

רשי

העד תעיד בהם. שתהא אימת מלכים עליהם: ולעשות

עֲלֵיהֶם׃ כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר־
עָשׂוּ מִיּוֹם הַעֲלֹתִי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם (ג׳ חס׳)
וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעַזְבֻנִי וַיַּעַבְדוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הֵמָּה עֹשִׂים גַּם־ (ה׳)
לָךְ׃ וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי־הָעֵד
תָּעִיד בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט (ד׳ גל׳)
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת
כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֶל־הָעָם הַשֹּׁאֲלִים
מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם
יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו (ג׳ קמצ׳ וכל א זכ׳ים ס דכו׳)
ורצו

עֲלֵיהוֹן׃ כְּכָל עוֹבָדַיָא
דִּי עֲבַדוּ מִיּוֹמָא דְאַסֵיקִית
יַתְהוֹן מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין
וּשְׁבָקוּ פּוּלְחָנִי וּפְלָחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָא
כֵּן אִינוּן עָבְדִין אַף לָךְ׃ וּכְעַן
קַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן בְּרַם אֲרֵי אַסְהָדָא
תַסְהִיד בְּהוֹן וּתְחַוֵי לְהוֹן נִימוֹסָא
דְמַלְכָּא דְיִמְלֹךְ עֲלֵיהוֹן׃ וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל יַת כָּל פִּתְגָמַיָא דַיְיָ לְעַמָא
דְשַׁאֲלִין מִינֵיהּ מַלְכָּא׃ וַאֲמַר דֵין
יְהֵי נִימוֹסָא דְמַלְכָּא דִי מְלַךְ עֲלֵיכוֹן
יַת בְּנֵיכוֹן יְדַבַּר וִימַנֵי לֵיהּ בִּרְתִיכוֹהִי
וּבְפָרָשׁוֹהִי וּרְדְפִין

ויעזבני ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים דשמוא׳. יען אשר עזבני דירמיה. חסד ואמת אל יעזבך: המה עשי׳ ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל. העד העיד בהם העדה בהם ד׳ בליש׳ בקרי׳ וסי׳ אך כי העד העיד בהם ותעד בהם להשיב׳. אשר העדות בהם. ואעידה בהם: יקח ג׳ קמצין בקריא׳ וסי׳ וזה יהיה משפט המלך. גם אתו לאשור יובל. בנשך לא יתן. וכל א״ספ דכוו׳ קמצין:

כלי יקר

בין ב׳ הכתות המדייכות ושמואל לא דן אותה אלא להבנה שלישית שימה עלינו מלך ככל הגוים לשפטנו ולכך לא הזכיר בדבריו אלא וירע בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו לעומת זה השיבו הקב״ה ואמר ה׳ לשמואל אל תהי צדיק הרבה אלא שמע והבן בקול העם לכל אשר יאמרו אליך וז״ש אשר יאמרו בלשון עתיד ולא אמר אשר אמרו לא ראוי שתבין בדבריהם כל מה שאפשר שיסבלו מהפירושי׳ לגנאי דהיינו אותם הב׳ פירושים כי דע לך שכוונת דבריהם שאמרו ככל הגוי׳ כיונו לו׳ שרצו להיות כגויה ההם בלי עול תורה ובלי עול דעה אלא בחרו להיות ככל הגוים ודיניהם כי לא אותך מאסו כמו שהבנת שרצו במלך ככל הגוים לשפטם ולא בך אבל הב׳ האמיתי׳ היא שאותי מאסו ממלוך עליהם ולפי זה אומרו שמע בקול רוצה לומר הבן בקול אשר אמרו כל אשר תוכל לדונם לחובה כי תולים קלקלה במקולקלים כל שכן שלב׳ גלוי לפני ולעומת זה מובן שהוצרך לומר שנית ועתה שמע בקולם להפיק רצונם ואעפ״י שלא היה ראוי לשמוע אך העד תעיד בהם שלא יעזבוני שאם יעזבוני יספו הם ומלכיהם בכל חטאתם: עוד פירש שם שאפילו נפרש שמע בקולם נותן טעם לו׳ כי לא אותך מאסו והכי קאמר אלו אותך מאסו לבד לא היה ראוי לשמוע בקולם כדי שלא תמשך לי מאיסה דעבירה גוררת עבירה אבל כעת שכבר מאסו שמע בקולם כי אין לחוש עוד לנזק זולתו שהרי כבר מאסו אותי ממלוך עליהם והרחבתי שם בשיגנון אחר ענין זה במה ששמעתי בשם מה״ר שלמה אלק״אבץ הלוי ז״ל בטעם ענ׳ אהרן העגל ולא דחה אותם או ימסור נפשו ויהרג ואל יעבור כי כיון שרא׳ אהרן שישראל כבר חטאו ונכשלו לעשות עבודת אלילים ומחשב׳ רעה הב״ה מצרפה למעשה בענין עבוד׳ אלילים בלבד כדכתיב למען תפוש את בית ישראל בלבם והיו חייבים לשמי׳ עונש ע״א ואם ימיתם ימחו על מחשבתם זו ימשך חלל שיאמרו מה חרי האף הגדול הזה על מה עשה ה׳ ככה כי לא הפרסם להם חטא מחייב זה לעומת זה אהרן לשם שמים נתכוון לגלות ולפרסם מסתורין אשר בלבם עד שיהיו פרועים ונגלים לכל וזהו וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן פריע׳ גלוי לבד עשה להם אהרן ע״כ וזה הטעם בעצמו כל״ע שאמר כאן שמע בקול העם ועשה רצונם כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם וענין זה אבק עבודת אלילים הוא באופן שצריך פרסם כדי שיהיו פרועים כדי שאם יבא עליהם עונש שידעו שהוא בדין לדק כי מאסו את ה׳ מלוך עליהם ובילקוט ויאמר ה׳ שמע בקול העם וכו׳ תני רשב״י אומר לא אותך מאסו כי אותי מאסו בשלשה דברי׳ עתידים למאוס במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבנין בית המקדש אימתי מאסו׳ שלשתן בימי רחבעם הה״ד ויען איש ישראל ויאמרו אין לנו חלק בדוד זו מלכות שמים ולא נחלה בבן ישי זו מלכות בית דוד איש לאהליו ישראל ולא לבית המקדש אל תקרי לאהליו אלא לאלהיו אמר רבי סימון בר מנסיא אין ישראל רואין סימן גאולה עד שיחזרו ויבקשו שלשתן הה״ד אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה׳ אלהיהם זו מלכות שמים ואת דוד מלכם זו מלכות בית דוד ופחדו אל ה׳ ואל טובו זה בית המקדש עכ״ל ויש לדקדק מה שייכות יש למאמר זה ע״ד בפסוק היה כי לא יספיק היות כאן מאיסה ודוחק לפרש שכוונת המאמ׳ לומ׳ שהקב״ה אומר לשמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי דיו לעבד להיות כרבו כי לא אותך מאסו כי אותי וכו׳ עתידים למאוס ממלוך עליהם וזהו כי אותי מאסו ממלוך עליה׳ כדמסיק בשלשה דברים עתידים למאוס וכו׳ וכל זה נרמז באומרו כי אותי מאסו והוא עבר במקום עתיד ובהכי ניחא שהכתוב נותן טעם לשישמע בקול העם כי לא אותך מאסו וכו׳ והיא המוהכנת כמו שהקשיתי לעיל אבל בדברי רשב״י שמפרש כי אותך מאסו על העתיד ניחא דהכי קאמ׳ שמע בקול העם לכל אשר יאמר אליך כי לא אותך מאסו בלבד כי אותי ימאסו בעתיד כדפרשית אלא שלשון מאסו דוחק שהיה לו לומר ימאסו גם צריך להבין שייכות אלו בשלשה דברים יחדיו ועוד קשה מנא ליה לפרש אין לנו חלק בדוד זו מלכות שמים וכו׳ אם מפני הכפל נקשה הקרא גופיה למה כונה מלכות שמים לדוד ועוד איש לאהליו ישראל ולא לבית המקדש כיון׳ אבל מנא ליה לדרוש איש לאהליו לאלהיו ולמה ליה זה ונראה דקשיא ליה היאך יתכן שמאוס בשמואל הרי הוא כאלו מאסו בהקב״ה כי מה להבן את הדבר לזה אמר הכי רשב״י אומר לא אותך מאסו כי אותי מאסו כל הבנת הכתוב הזה תלויה זה בזה יובן בענין אחר וכיוצא בזה והוא שבג׳ דברי׳ עתידי׳ למאוס במלכות שמים ובמלכות בית דוד שכיון שמלכי בית דוד דן ודנין אותם לחסידות הנה המואס במלכות בית דוד מאוס במלכות שמים והמואס במלכות שמים מאוס במלכות בית דוד ומואס גם כן במקדש שהשכינה שורה בישראל על ידו ועל ידי הקרבנות הנעשים בתוכו ואמר ובבנין בית המקדש הבנין מאן דכר שמיה אלא הכי קאמר שכיון שבנעשים ומואסים מלכות בית דוד מואסי׳ גם כן בבית המקדש ובבנין המקדש שבנאו שלמה זה הוא שאמר ובבנין אמנם בסמוך כשהזכיר ופחדו אל ה׳ ואל טובו זה בית המקדש לא אמר זה בנין בית המקדש שהו׳ לא ישוב כי אם בית המקדש על ידי ה׳ מקדש ה׳ כוננו ידיך לכך לא אמר בסמוך זה בנין בית המקדש אלא זה בית המקדש עוד אמר בבחינה למאוס במלכות שמים ויליף ליה אין לנו חלק בדוד דכיון דדוד נתמנה על השם יתברך והרי אומר אין לנו חלק בדוד הרי הוא חשוב כאלו אמרו אין לנו חלק במלכות שמים שמינהו למלך ולא נחלה בבן ישי כפשוטו או אפשר שדוד נקרא׳ מדת המלכות על שמו לכך אמר זו מלכות שמים ממש ובן ישי על דוד ילוד איש ישי ועל פי מה שכתבתי שאמר המאמר אין לנו חלק בדוד נחשב בזה כאילו מאסו במלכות שמים המתמנה אותו בזה מובן שייכות כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם כיון שמאסו את נביאי כי לא אותך מאסו כי אותו אשר שלחתי מנהיג ודבר לפניהם:

ככל המעשים וכו׳ הרד״ק ז״ל גם לך פירושו עמך כלומר אף על פי שאתה עמם ויצאת לפניהם בכל מלחמותיהם והצליחו עד אשר השלמת אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמ׳ כי השיבותם על הדרך הטובה אף על פי כן עתה מרדו בי גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכים כי אין להם מלחמה כי אם מלחמת נחש מלך בני עמון עד כאן ומהרי״א ז״ל כתב קרוב לזה ככל המעשים וכו׳ כלומר אין זה דבר חדש להם להניח הנהגת מלך מלכי המלכים בעבור הנהגת בשר ודם כי היה זה ככל המעשים אשר עשו מיום עלותם מארץ מצרים שעזבוהו וילכו אחרי אלהים אחרים כן המה עושים היום הזה שעוזבים את השם יתברך ושואלים מלך ואומרו כן המה עושים גם לך לרבות השם יתברך וגם לשמואל שעוזבים הנהגתו ושואלים מלך כאשר עשו לשם יתברך: ולעד״ן שכוונת הכתוב להקיש ככל המעשים אשר עשו עמי מיום העלותי אותם מארץ מצרים ויכסו אותי עבר פעמים שזה הוא ויעזבו אותי ויעבדו אלהים אחרים אשר הרג אתי ונלטערתי בכל אותם המעשים כן בשיקול אחד נשיה הוא מה שהמה עושים לך שאני

כלי יקר

מלטער וכאילו לי היה וזה הוא שאמר גם לך רוצה לומר ראוי להוסיף גם על אותם מעשים שעשו מיום העלותי אותם וכו׳ זה אשר המה עושים לך כעת שעלי היו כולנה. ומה שאמר איש לאהליו דרשו לאלהיו לעבוד בו עבודתו ולבנות במה לעצמו דאם לא כן לאהליו למה לי וכיון שאיש מקריב באהליו הפירוד בעבודתו יתברך גוררת הגורמת לעוד מעט ויעבוד איש לאהליו ומאהליו בעבודה יהיה לאלהיו:

ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הביא הרלב״ג ז״ל והוסיף ע״ש ומהרי״א ז״ל פירש העד תעיד בהם כלומר מה שיהיה בעתיד ממעשה המלכים והביא דברי ר׳ יוסי כל האמור בפרשת המלך המלך מותר בו רבי יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיימם ולבהלם והרמ״בם בספר שופטים בהלכות מלכים פרק ראשון פסק כרבי יוסי ואמר מהרי״א ז״ל שכדברי רבי יהודה נראה שהרי לא מצינו בתורה שיזכיר בפרשת המלך דבר מאלו הענינים שיזכה המלך ואם משה לא אמרם מאת תיתי שהנה לא נתנה מצוה חדשה אחרי מות משה עבד ה׳ באופן שאין זה אלא ממה שיעשה המלך ביד חזקה בכח הזרוע והמ׳ שזהו אומר משפט המלך רוצה לומר לפי שהם שאלו מלך לשפטנו לעומת זה השיבם שזהו יהיה משפט המלך אבל הוסיף לומר עוד אשר ימלוך מלכיהם רוצה לומר המלך אשר אתם שואלי׳ ואשר ימלך עליכם זה יהיה המשפט אשר יעשה לכם את בניכם יקח וכו׳ ואת בנותיכם יקח וכו׳ עד כאן ולעד״ן דהלכה כרבי יוסי דנימוקו עמו ובכלל אומרו שום תשים עליך מלך שאומר שימות הרבה בכלל שתהא אימתו ויראתו עליך בהשתעבד לו בכל ההשתעבדות הנזכר בפרשה זו של מלך שהכל הוא פירוש על פסוק שום תשים עליך מלך וגו׳ ואף על פי שכבר אמר שמע בקול העם וכו׳ נוסיף לומר שנית ועתה שמע בקולם מלבד מה שכתבתי בפסוק ויאמר אפשר שסיכה לו׳ ועתה שמע כו׳ לומר אל תתרשל אלא עתה מיד שמע בקולם והסר מעלי תלונותם כי לא הוכל שאתם או נאמר הנכון היה שלא ישאלוהו אבל עתה ששאלוהו שמע בקולם אך העד תעיד בהם בכמה התראו׳ לבל יטעו מאחרי שלא יטעם מלכיהם להסיר׳ מאחרי והגדת להם משפט המלך וכו׳ לרבי יוסי דייק קרא׳ באומרו אשר ימלוך עליהם דהכוונה לומר המלך החסיד אשר במשפט יעמיד ארץ אשר יתמיד על ידינו המלכתו ז״ש והגדת להם משפט המלך מאשר זוכה בו שופכי הדין שבעשותו המשפט ימשך לו אשר ימלוך עליכם רוצה לומר יצליח ויתמיד במלכותו דהא אם לא יעשה כמשפט לא ימלוך עליכם ולרבי יהודה כמי אפשר שאמר והגד׳ להם משפט המלך אשר ימלוך עליכם בזה המשפט רוצה לומר שיעשהו בכח הזרוע אשר ימלך עליכם הוא בכחו ועוצם ידו יעשה לא שהמליכוהו מן השמים על זה:

ויאמר שמואל כו׳ מהרי״א ז״ל כתב שלא אמר זה יהיה משפט המלך אשר כו׳ בכאן כי אחרי זה בעת שהפיל הגורלות אמר וידבר שמואל אל העם את משפט המלוכה כו׳ אבל הכוונה בכאן שהגיד שמואל אל העם את כל דברי ה׳ והם הדברים שזכר כי לא אותך מאסו כו׳ ככל המעשים כו׳ וכאשר הפיל הגורלות אז הודיעם משפטי המלוכה:

ולעד״ן מוכרח שעל דבר המשפט קאמר שאמר לשמואל והגדת להם משפט המלך וכו׳ וכמו שכתוב בסמוך ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלוך עליכם כו׳ אבל באומרו את כל דברי ה׳ את כל רבויים הם לרבות שלא הפיל דבר מדברי ה׳ שלא דבר להם ואמר כן אל העם השואלים מאתו מלך שמלבד היות שאלת המלך מצד עצמה בלתי הגונה הנה הוסיפו סרה בשאלם אותו מאתו כי שאלו ממנו שיסלק עצמו מהנהגתם ויכין להם מלך והוא דבר בלתי הגון לשאול מאתו מלך לכך אל חלק הזה מהעם השואלים מאתו מלך אמר להם את דברי ה׳ למרות את עיני כבודם:

ויאמר זה יהיה משפט המלך לרבי יהודה שאפי׳ האמור בפרשה זו אסור מן הדין למלך ניחא אומרו זה יהיה משפט המלך שתיבת יהיה מיותרת אבל כיון לומר שזה יהיה משפטו לא שיהיה משפט אמת ואילו כתב זה משפט המלך היה מובן שזה משפט אמת אבל בלו׳ יהיה רמז שכן יהיה ר״ל שהמלך יהיה אותו כך בני מוסו לא שיהיה צודק המעשה בזה כי עול הוא. ולר׳ יוסי אפשר שתיבת יהיה כלומר הלואי שזה יהיה משפט המלך שלא יפריז על המדה יותר ואמר את בניכם יקח ושם לו שיהיו פקידי׳ במרכבותיו ובפרשיו לסדרם ולתקנם ויראו בניכם יותר הנזכר לפני מרכבותיו ושם לשון מנוי וכת״י וימני ליה ברתיכוהי או יהיה ושם שישי׳ אות׳ במרכבתו ובפרשיו בתחלה להתניפם ולרדותם בפרך בפה רך ואחר כך יורידם ורצו לפני מרכבתו. ועיין הרד״ק ומהרי״א ז״ל כתבו ויאמר זה יהיה משפט המלך כו׳ זכר שהמלך לא יעשה משפט ולדקה לכל עמו שהמשפט אשר שאלו ואשר חשבו שיעשה להם הם הדברים הרעים שיזכור וקרא זה משפט המלך על דרך סגי נהור ואמר שיקח מבניכ׳ להיות רצים רגליים לפני מרכבתו ולפני פרשיו ע״כ:

ולשום לו שרי אלפים וכו׳ עיין רש״י ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב על דברי הרד״ק ז״ל וזה לדעת האומרים שהדברים האלה המלך מותר בהם ושהוא כפי הדין וכפי מה שפי׳ יהיו הדברים כפשטן ויאמר שיקח מבניהם אם לרוץ לפניו אנשים רגליים וזה הבחורים הראוים לזו ואם לעשותם שרים שרי אלפים ושרי חמשים ועם היות זה מבואר להם הנה הנכבדים יברחו מהשררה לא ירצו להתודע אם לא מאימת המלך כי יתחלו עם זה מעשות לרכיהם עם טורח ועמל המנוי והשררה וכמו שאמר יותם בן גדעון במשליו החדלתי את דשני והלכתי לנוע על העצים וכמו שפי׳ בספר שופטים וכן יקחם לעבוד האדמה יקח מהעובדים אדמה באופן שאפי׳ העניים עובדי אדמה אינם חפשים בעול מלכות עד כאן ולעד״ן לדקדק אומרו ולשום לו שרי אלפים דהי״ל ושם לו שרי אלפים כמו שאו׳ ושם לו במרכבתו כו׳ ועוד למה א׳ שרי אלפים ושרי חמשים ולא אמר שרי מאות ושרי עשרות ונראה כי מנוי שרי אלפים ושרי עשרות שררה היא וכבוד אבל לא יקח מאליהם ויניס אותה תכף ומיד אבל יקח מבניהם וישימם במרכבתו ובפרשיו ומהם רצו לפניו ואח״כ יעלם במעלה ויעש׳ מהעומדים במרכבתו שהם ופרשיו כבדי יותר הנכבדים יעשה מהם שרי אלפים ומהרצי׳ לפני מרכבתו שהם גרועים יעשה מהם שרי חמשים כי שרי עשרות יעשה מדלת העם הכף בקחתו את בניכם כיון שאינה מעלה גדולה אבל לשרי חמשים צריך שירוצו לפניו תחלה ואחר כך יעלו במעלה וזהו שא׳ ולשום להורות על הנזכרים את בניכם יקח ושם לו במרכבתו כו׳ והיו גם כן מעותדים ולשום לו שרי אלפים וכו׳ וכמנהג המלך תוגר שלוקח עגלם אוגלן ומשים אותם במלאכה כזו וכמם לחטוב עלים בפרדסו ולחרוש ולזרוע ובהמשך הזמן יעשם שרים גדולים ולחרוש כו׳ כפשוטו או יהיה נמשך ומקושר עם מה שאמר ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרוש

מנחה קטנה

והגדת להם משפט המלך וגו׳ ירצה תדרש להם לאמר לא שאלו כי הם בקשו שופטי׳ ע״פ מלך ולא ידעו מה יהי׳ משפט המלך לשנתו ומה שיכביד עולם עליהם כאשר ימלך עליהם. באופן שיהי׳ הפרש גדול בינך ובין המלך כי אתה נביא ושופט עליה׳ לא חמור אחד מהם לקחת וכל מקום שהלכת בינך ממך ולא נהנית מהם כלום. והמלך יהיה להם למשא מכרס בלו והלך ושארי הכבדות אשר יכביד עליהם המלך אולי ימלטו ולא יענדו כמזומתם כי אחר הבחירה א״א לבטלו שכיון שניתן גדולה לאדם מן השמים אין מורידין אותו ממנו ע״כ העיד תעיד בהם טרם שנבחר מלך. ויאמר שמואל וגו׳ אל העם השואלים מאתו מלך שישא דקרא נראה מיותר דידוע הוא שהם שאלו מלך אלא ירצה בהבנם הזה היה בהם מדת קנאות ועל זה נמקו על בניו של שמואל לפי שהיו מרבים שכר לחזניהם ולשופריהם ואמר להם שמואל משפט המלך כלומר אם על דבר מועט כזה אתם מקפידים וזעקתם אלי כ״ש כשיהי׳ לכם מלך שאת בניכם יקח וגו׳ אמ״כ שתזעקו לה׳ ולא יענה אתכם: עוד אמר אל העם וגו׳ שלמעלה אמר זקני ישראל וכיון ששאלו מלך מכנה אותם לנכחי אל העם או ירצה כלפי שא״ל שוקים שנהם כהינו שאלו אלא שרשעי׳ קלקלו וע״כ אמר השם ית׳ שמע בקול העם וגו׳ לפי שהיו דברי שמואל דברי קנתורי׳ ע״כ אמר זה אל העם לא אל הזקני׳. וזעקתם וגו׳ ולא יענה ה׳ אתכם כי יאמר לכו אל מלככם אשר בחרתם: ויענו

ורצו לפני מרכבתו: מלר"ע והיה משפטו מלעיל על דרך נחי העי"ן אע"פ כן בא מהם מלרע כמו שכתבנו בחלק הדקדוק מספר מכלל ומעט ורצו על הפרשי' שזכר או טעמו כי יקח מבניכם ג"כ להיותם רצים רגלי' לפני מרכבתו וכן תרגם יונתן כמו רצים ורדפין קדם רתיכוהי: ולעשות כלי מלחמתו· ת"י והומניא למיעבד מאני קרביה וכל זה בשכר ולא בחנם אלא שהמלך קודם לכל אדם: לרקחות· לרקח מרקחת הבשמים וי"ת לשמשן: ולטבחות· מבשלות וכן בערבי יקרא המבשל טב"אך וה"כף בערבי חי"ת בעברי או יהיה כמשמעו לשון זביחה כי המבשלות יזבחו מה שיבשלו: ולאופות· אופות הלחם: וזרעיכם· פירוש שדות וכרמים וכבר אמר ואת שדותיכם ואת כרמיכ' כי השדות והכרמים והזתים הטובים יקחם כלם אם ירצה ושאר השדות והכרמים יעשר ר"ל יקח המעשר מן השדו' והכרמים או מתבואות אחר מעשר הלוי'· ורבותינו ז"ל פירשו לא שיקח השדות והכרמי' אלא פירותיהם אם יצטרכו אותם עבדיו כשילכו למלחמה יפשטו על המקומות אם אין להם מה יאכלו שם יקחו אותם ונותן את דמיהן אבל מעשר התבואה והפירות והכאן הוא משפטו בכל עת שירצה שהרי שלמה מלך ישראל היה לוקח וכן לקחת בנותיכם לנשי' ולפלגשי' בכל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי מלחמתו כי כלם עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שאם כן היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה ולא היתה מצטרכת איזבל לכל הנלולים ההם ולשפיכת דם נקי ומה שאומר הטובים כלומר שיבחר מהטובי' לקחת פירותיה' ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם וכרמיכם וזיתכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהריך: לאנכם יעשר· ובכללם הבקר שהרי לא זכר בפרשה: ואתם תהיו לו לעבדים· אחר שאמר כל הפרשה מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים הלא אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז"ל שיוכל להטיל מס עליכם כתיב הכא לעבדי' וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך: ויאמרו לא· בדגש הלמ"ד וכן ויאמרו לא כי ברחוב נלין: ושפטנו מלכנו· בדברי הדיינין או פירושו יקח משפטינו מיד אויבינו כמו שפטני ה' וריבה ריבי וכ"ת ויתפרע לנא: ונלחם· מבנין נפעל כלומר הוא יהיה נלחם את מלחמותינו וכ"ת במקלת הנוסחאות ויגיח ית קרבנא ואפשר שהיה הנ"ון למדברים בעדם מהקל וכן הוא בתרגום במקלת הנוסחאות ונגיח ית קרבנא: וידברם באזני ה'· כתרגומו וסדרינון קדם ה' כלומר בתפילתו שהתפלל לאל שיענה בדבר המלוכה וסדר דבריהם לפניו:

ורצו לפני מרכבתו: ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו: ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות: ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו: טו וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן לסריסיו ולעבדיו: ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו: צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים: וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם ולא יענה יהוה אתכם ביום ההוא: וימאנו העם לשמע בקול שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו: כ והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו: וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם באזני יהוה: ויאמר

ורדפין קדם רתיכוהי: ולמנאה ליה רבני אלפין ורבני חמשין ואיכריא למינר גיריה ולמיחצד חצדיה ולמעבד מאני קרביה ומאני רתיכוהי: וית בנתיכון ידבר לשמשן ולטבחן ולאפן: וית חקליכון וית כרמיכון וזיתיכון טביא יסב ויתן לעבדוהי: וזרעיכון וכרמיכון יסב חד מן עשרא ויהב לרברבוהי ולעבדוהי: וית עבדיכון וית אמהתכון וית עולימכון שפירין וית חמריכון ידבר למהוי עבדין עבידתא: ענכון יסב חד מן עשרא ואתון תהון ליה לעבדין: ותצוחון ביומא ההוא מן קדם מלככון דאתרעיתון לכון ולא יקביל יי צלותכון ביומא ההוא: וסריבו עמא לקבלא למימר שמואל ואמרו לא אלהן מלכא יהי עלנא: ונהי אף אנחנא ככל עממיא ויתפרע לנא מלכנא ויפוק ברישנא ויגיח ית קרבנא: ושמע שמואל ית כל פתגמי עמא וסדרינון קדם יי: ואמר

רשי

ולעשות כלי מלחמתו· לעשות אותם אומנים ונפחים ונגרים: לרקחות· מתקנות מרקחים ובשמים לתמרוקי הנשים: בארץ

רלבג

טו וזעקתם· ואמר להם הנה יכבד עליכם זה עד אשר תזעקו לה' מכובד העול שיעמיס עליכם מלככם ולא יענה ה' אתכם כי רוח בחירתכם הביאה אתכם כל זה וענו העם כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם וימש' להם מהתועלת ממנו שיצא לפניהם להלחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבים באופן שהיו מושלים מקד' כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להלחם עם אויביהם וזה

מסרה

ולא יענה ה' בקריא' וסי' וזעקתם ביום ההוא· אז יזעקו אל יי' דמיכה· ישאהו על כתף· שם יצעקו ולא יענה· לעבדי קראתי ולא יענה: ונלחם ה' פתחין בקריא' וסי' נמסר בסדר שמות:

מנחה קטנה

ויאמרו העם לשמוע וגו' פי' אמרו אע"פ שאנו תקנתילי' שבשמעל דבר תועלת הרבית שבר לאחוני' ולסופרי' שמשו בניך אות מפני שהי' ע"י כך באו עינוי הדין ועוות הדין ועל זה אנו זועקי' לא על השמון ומ"כ מלך ימלוך עלינו ומ"י יהי' ההנהגה ישרה באמת ובדק יבא לאור משפט ומה נסכמה תועלת יגיע לנו ע"י זה בענין מלחמה ושאר דברים באופן שיבא שבשבדנו בשכרנו שגרוית ע"כ ומה שהקנפת עלינו על שבזינו כבוד וירחת שמים כלפעל עתה אנו אומרים לא כי לא כאשר אמרת שמבינו מורא שמים טפל ומורא ב"ו עיקר לא כי אלא כך אנו אומרים מלך יהי' עלינו שאע"פ שעיקר הוא ע"י מורא שמים מ"מ ע"י שיש מלך שופט בארץ תכפל היראה על השופטי' ומתוך שלא לשמה בא לשמה ידוכו דין אמת לאמתו מירחת שמים ואם פן וחולי יהי' מי שיגרו תקפו לעשות דין וליקח שוחד יהי' עליו מורא מלכות ומ"כ יעמוד בראשו' שיחזור עליו ירחת שמים· ומה שאמרנו והיינו ככל הגוים זה יהי' בעסקי המלחמה שהמלך מסדר מלחמתם ועניניהם ולא נעשה בטחוננו בו אלא על ה' ישתכו שישלח לנו עזר ע"י המלך והמלך אינו כי אם יצא לפנינו ונלחם וגו' ומ"מ לה' הישועה: וישמע שמואל וגו' למד זה ממשה רבינו שנ' וישב משה את דברי העם אל ה' למדך תורה דרך ארץ כו' אף כאן וידברם באזני ה' מפני הכבוד גם הראה בזה זריזות שמואל בעסקי ישראל שמיד ששמע את דברי העם מיד וידברם באזני ה' ולא עיכב כדי לשמוע מה יענה ס' אותו על זה:

ויפי

ויהי

כלי יקר

דולה לומר ויעשה מהם גם כן שרים פקידים על החורשים לחרוש ועל הקוצרי' לקצור לא שהם עצמ' יחרושו ויזרעו כי הוא עול גדול· או אפשר כפשוטו לחרוש חינם כי מורה התר הכל להאכיל לאנשי החיל הלוחמים מלחמותם:

ואת בנותיכ' יקח כו' עיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל: **ואת** שדותיכם כו' וזרעיכ' וכרמיכם וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שלפי הפשט שכל זה סיפור החמס שיעשה המלך ביד רמה הדברים כפשטן שכל הנזכר יקח חינם אין כסף כמה שאחז"ל שיקח פירות הכרמי' לחילו בדמים לא השדות הוא לפי' רבי יוסי האו' שכל הכתוב בפרשת המלך המלך זוכה בו עד כאן ולע"דן שלא לזוז מדברי חז"ל הכו"ל ואני אומר דלפי חז"ל הכו"ל ואת שדותיכ' ואת כרמיכ' כו' על הפירות שיתן לחילו יתן דמיהם כיאה הרתי הדה לו' ואת שדותיכם כלומר לא שיקח השדו' עצמם אלא ואת רוצה לומר הטפל להם דהיינו הפירות כמו שדרשו חז"ל כמו גבי ערלתו ערלתו את פריו את לרבות הטפל לפריו· גבי וזיתיכם לא כתב ואת לפי שאפי' שיקח זיתיכם כולל ג"כ עני הזית וא"כ ה"ל ואת זיתכם עם כל זה ניחא שלא אמר ואת זיתכם לפי שסובלת פי' וזיתכם על הזתים עצמן הטובים דהיינו הפירות לא על עני הזית והוא דקדוק נכון עוד מדוקדק לשיטת' הו' כאן ונתן לעבדיו לא כן בסמוך שא' ונתן לסריסיו ולעבדיו והטעם שכאן שלוקח ביד רמה הפירות לא התיר לקחתם אלא לעבדיו והם אנשי החיל שהם מועילים לכלל ישראל ולכך התיר לו לקחת הפירות הטובים וכרמים אבל לא לסריסיו העומדי' לבניו אמנם בסמוך שמדבר על המעש' שיקח המלך בדינא דמלכותא דינא או אמר ונתן לסריסיו ולעבדיו שבשלו הוא רשאי להלק לסריסים ועבדים:

ואת עבדיכם כו' מהרי"א ז"ל כתב ואת עבדיכם כו' ר"ל גם יעשה עול אחר והוא שהעבדי' והשפחות וחמורים ובחורים שיצטרכו לכל עבוד' האדמה גם היו' שהמל' יקח מהתבואות מעשר הנה עוד יקח מהם משרתיהם וחמוריהם באופן שלא יוכלו לעשות מלאכתן: ולע"ד הא' כשיהיה לו מלאכה יהיו משועבדים בעבדיהם ושפחותיהם ובחוריהם הטובים לעשות מלאכתו כשיצטרך לאיזו מלאכה פתאום· אבל בכתוב מיותרת למ"ד למלאכתו ועוד יקח לעשות מלאכתו מהו ועשה למלאכתו אבל הכוונה באו' ועשה למלאכתו שייחד אותם מיוחדים למלאכתו חוזר חליל' איש יומו וזהו ואת עבדיכם כו' יקח ועשה אותם מיוחדים למלאכתו והיותר טובים יבחר וייחדם לזה צאנכם יעשור כו' הרד"ק ז"ל ובכללם הבקר שהרי לא זכר בפרשה ואתם תהיו לו לעבדים הלא כבר אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים ומהו ואתם תהיו לו לעבדים אחז"ל לתת לו מס שנ' בו והיו למס ועבדוך ע"כ וכן הביא מהרי"א ז"ל והוסיף עוד שאתם גם גופותיכם לא תהיו בני חורין כי המלך ישתעבד מכם כעבדים כנעניים בכל אשר ירצה:

ולעד"ן שאין זה ממשפטי המלוכה שאם כן הוא מיותר שכבר אמר ואת בניכ' יקח כו' אבל אמר שאתם מרצונכם תקבלו עול מלכות ואהם מאליכ' תשתעבדו ותהיו לו לעבדים והיינו דלא כתיב ואתכם יקח לעבדים אלא ואתם תהיו לו לעבדים מעצמיכם תהיו לעבדים תעבדוהו:

וזעקתם ביום ההוא כו' עיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל וזעקתם ביום ההוא מלפני מלכיכם שלא תוכלו לשלוח בו יד כדכתיב כי מי שלח ידו במשיח ה' וניקה אבל וזעקתם ב זם ההוא לפני ה' ועם היותו קרוב לכל קוראיו לא יענה אתכ' לפי שכבר התרה בכם ולא שמעת' עד כאן ולע"דן ביום ההוא פעמים שהם מיותרים די שיאמר וזעקתם מלפני מלכיכ' אשר בחרתם לפני ה' ולא יענה אתכם· אבל אמר שיהיה החמס שיעשה המלך ביום ההוא שימלוך החמס קם למטה רשע זהו שאו' וזעקתם ביום ההוא שימלוך ולא תזעקו אל ה' על מלככם אבל תזעקו מכאב לב על שאת' גרמתם כל זה לעצמיכם זהו שאו' זעקתם ביום ההוא מלפני מלכיכם והזעקה תהיה על שאתם בחרתם לכם ובדוע בחירתכם באה אליכם הצרה הזאת שאין מנחם· וא' ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא ר"ל מהיותו אוהב משפט בהכרח ישמע לזעקתכם ואע"פ שאין אתם זועקים אליו עם כל זה יענה לאחר זמן זהו שא' ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא לא יענה אבל לאחר זמן ביום אחר יענה כי יקוב הדין את ההר:

וימנאו העם לשמוע כו' והיינו ככל הגוים כו' יש לדקדק לשון גם שהוא מיותר דהי"לל לא כי מלך ימלוך עלינו גם או' והיינו גם אנחנו כו' מיותר שכבר אמר כן בתחל' שאמרו מגזי' עלינו וכבר זכרתי מה שאמר הרב ב"ע שכוונ' ה' לו' לא יהרע לנו זה כי יש מלך בלבד ר"ל מלכות הוא שיהיה עלינו בלבד אבל לא יעשה לנו חמס זהו שא' לא כלו' לא יעשה לנו כמו שאתה או' כי אם מלך בלבד יהיה עלינו והיינו גם אנחנו ככל הגוים סובלים עול המלך ומסיו והרגוניו כדי לקבל תועלת המשפט ויצא לפנינו לכל דבר כבוד ותפארת יהיה הוא לנהג ולבא לפנינו וג"כ ונלחם את כל מלחמותינו· ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל הוסיף לומר שהפי' שהמלך יעש להם החמס כנז' ראוי לסבול העושק וחמס הפרטי הזה כדי להנצל מהחמס ועושק האויבים הנלחמים עמם שהמלך יצילם מהם וה' ועוד כיונו לו' שאין זה ראוי ליחשב המס למלך כיון שהוא עובד עבודת' ולוח' מלחמות' הנה שכרו אתו יהיה מה שיקח מן הבחורות ופירו והשתעבדות ולא חמס ע"כ ולפי זה או' לא כי מלך ימלוך עלינו הרי לא יחשב להמס כ"א מלך יהיה עלינו ושפטנו ונלח' מלחמותינו אין ראוי לדונו בחמסן וגזלן והרלב"ג ז"ל כתב שעכ"פ הם רוצים בחק המלך יען שבהיות ישראל בלי מלך כשהיה בא על איזה מהם איזה מלחמה לא היו מתקבצים יחדיו לעזור איש את רעהו ולכן היו מנוצחים מאויביהם ולכן בחרו במלך שאז הוא מחוייב לקבץ חילותיו ולהושיעם בבא מלחמה על איזו בפרט שיהיה וכאשר ראה השי"ת כוונת' הסכים עמהם אך הייסיר' בסוף הענין שיהיו נזהרים לשמור התורה ואם לא יספו הם ומלכם· ולע"דן לדקדק יתו' שכיון שרוב המפרשים הסכימו היו' הפקדה שמואל על אומר ככל הגוים א"כ למה יכנו באולה' ולמה הקדימו לו' והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו· מלכנו דהיה להם לו' ושפטנו מלכנו ככל הגוים כדלעיל ונראה כי לפי ששמואל הגיד אל כל דברי ה' אל העם ובכלל זה אמר להם דברי ה' לא כי אותי מאסו ממלוך עליהם לעומת זה ענו יחדיו ואמ' לא ר"ל לא נמאס בה' ובעבודתו חליל' כי אם מלך יהיה עלינו והיינו גם אנחנו וכו' השני כתובים מקושרים יחדיו וה"ק כי אדרב' אם יעלה בדעתינו לעזוב את ה' ודרכו ולהיות גם אנחנו ככל הגוים ובחוקותיהם הנה המלך ישפטנו ר"ל שיעשה בנו משפט כתוב בתורה ועיקר הרצוי וזהו שא' כי אם מלך יהיה עלינו ימשך תועלת שאם היה נהיה גם אנחנו ככל הגוים לסור מאחרי ה' הנה אז ושפטנו מלכנו על מה שהיינו גם אנחנו ככל הגוי' ישפטנו וייסרנו כמלא המלך מועי' בהימתו לבלתי סור מן המצוה והועלה שני ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו ר"ל ירגיש ויצטער מהמלחמות שילחמ' בנו אויבנו כאילו הוא בעצמו נלח' שאליו יגיע הצער וזהו שא' ונלחם כו':

וישמע שמוא' כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל פי' וידברם שהתפלל אל ה' שיענהו ויסיב מה יעשה בענין המלך והרב ב"ע ז"ל הקשה בשער כ"ה וישמע שמואל כו' מה שמועה שמע מהם אשר לא שמע רא שונה ולמה ידבר דבריהם באזני ה' שהרי אמר לו מתחלה שמע בקול' אך כי העד תעיד כו' ותירץ כי לפי שכבר שמע מפיהם כעת מה שלא שמע עד עתה וכמ"ש לא כי אם מלך ימלוך עלינו והיינו גם אנחנו ככל הגוים כו' כנז"ל בפ' הקודם בשם הרב ב"ע ז"ל לכך נאמר וישמע שמואל את קול דברי העם ירצה שדבר שמע מהם מה שגלה אזנו בכוונתם ולזה היתה תשובתו שנית שמע בקולם והמלכת עליהם מלך כי נכון הדבר מאת האלהים מסכים עם מה שא' בתורה אשימה עלי מלך ככל הגוים כי היא הטענ' היותר נאות' בשאלה זו ע"כ:

ולע"דן במה שפי' שעכש ו חזרו יש' בתשובה ממה שאמר ככל הגוים בסוף שאז היה המובן ככל הגוים באמונות אבל כעת בהקדימו כוונו לו' שאם יטו מדרך הישרה והיינו ככל הגוי' הנה אז ושפטנו מלכינו במשפטו כדמו' להחזירנו למוטב והמלך לא יזיק אבל יועיל מאד מהמורא שלו לבלתי חטא וגם ילחם מלחמותינו אשר דברים טובים כאלה במעט שמואל ונהנה מאד משמועת' כי היטיבו בכל אשר דברו זה שא' וישמע שמואל את כל דברי העם את כל דייק' מדבר קטן ועד גדול ולכך כיון שישרו' בעיניו וידבר' באזני ה' כי יהיו לרצון לא כן למעלה דכתיב וירע הדבר שאז לא דבר דבריהם באזני ה' אדרבה ויתפלל שמואל אל ה' לומר אל השת עליהם חטאת אשר נואלנו ואשר חטאו ובזה מדוקדק אומרו שם ויתפלל וכאן וידברם באזני ה' וכו':

ויאמר

וגם יוסף לישראל חזק ואולם כשלח היה לישראל מלך היו החוזים נלחמים עם קנת ישראל
והיו הכשלחים בלתי החזקים לת ידם וזה האומן היו החוזים מנצחים עם היותם מעטים
מישראל הרבה וידמה שכבר אמר זה מצד ירצאתם מכתם מלך בני עמון שבא עליהם להלחם עמהם
כמו שאמר להם שמואל כתה שאחר זה וכאשר כתה הש"י מונעתם הסכים עמהם לך הייתים
בסוף הענין על פי שמואל סיהיו מהרהים לעשר מלות התורה וגם הם גם מלכם:
כתם

ט בלי יקר

ויאמר ה' אל שמואל שמע בקולם מהרי"ח ז"ל כתב שמע לעון הבנה הבן ושמע בקול' שכיון שאמרו לך תנה לנו מלך כונת' שהדבר מסור בידך זהו שאמר והמלכת עליהם מלך ר"ל שהמלכה בידך היא להמליך אשר תחכון והודה נא לדבריה' שאתה המליך עליהם ומה למד שמואל שאמר להשבי ישראל לכו הים לעיניו ר"ל הני המלך המלך כמו שאמרתם מה לכם בזה לכו לעיניכם והני העבה כדבריכם והיתה הכוונה כי הלך יתברך יבחר במלך כאשר ירצה והוא יקראם ויחסוף ית ישראל לתרי סהודיעכו הש"י המלך אשר ימלוך עליכם:
ולע"ד אין שאמרו דברי העם בהזמי ה' כנ"ל השיבו ה' בלב שלם שמע בקולם כמו שאמר למנות עליהם מלך לך לא נמ"ם עתה שימה לנו מלך שהיו רוצים בו תכף ובתה בעוד' זו כדפרישית ליה אמר שמתון מתון ז"ם והמלכת עליהם מלך והמלכת להם מלך לעתיד כדי לבחור מלך נאות להם להם ולא עליהם כמו שאמר כי הם מלך יהיה עליהם כשהזקה לבד השי"ת רצה לבחור במלך גורת מן השמרה ז"ם והמלכת להם מלך והמלכת ולא עליהם ומזה למד שמואל והבין ויאמר אל ישראל הנבחרים השלמים הקדושים הקודמים לזה שמואל אמר להם לכם לבחור ישראל לעיניכם כי אין הדבר כאן כלה במיתון:

ויהי היום מבן ימין וכו' לאחז"ל ויאמר שמואל וכו' לכו היום לעיניו ומי היה הגון לדבר היום יהודי וכו' בילקוט ובירושלמי דשביעית פ"ג, כתיב ושם דרך לרחקו בישע אלעים אמר רבי שמעון בן לקיש שאול לא זכה למלוכה אלא ע"י שהיה זקנו מדליק נר לרבים בקרח שמו נר וכתוב אחד אומר כלפי שאול ועל אביהל הקמר דע"י שהיה אביהל הבן' שהוא זקנו של שאול מדליק נרות לרבים על כן נקרא שמו נר להזהר לא תסיח שבבו נר הוא שם העבם • ומצם במ"ם אלא היה רחוי למלוכה לפי שעתיד לחמול על עמלק ולכך הוצרך זכות זקנו מהנרות שהיה מדליק ה"כ לדבריו למה נאלה המלכות ממנו כשחטא בעמלק העמוד לו זכו' נרות זקנו • ולפשר להיות דבריו מצד אותו טון לא היה רחוי למלוך כלל וזכות זקנו כדי לשימלוך שתי שנים שהמלכות ליהודה בשביל שהיה בכרכת לא יסור שבט מיהודה ולעולם יהודה בתחלה לכתיב מי יעלה בתחלה וילמר ה' יהודה וכו' ובברכת ויתחנו לך בני לכ"ף בלעון שלילה שאול לא זכה למלוכה אלא וכו' שמלמד שאינו מיהודה אלא מבנימין קטן שבשבטים לא זכה למלוכה אלא ע"י זקנו מדליק נר לרבים ומהטעם שזכר הכתוב הגלם בילה מדה שהוא מדה כנגד מדה שזה כיון בעל המלמר בפ' ושם דרך לרחקו ע"י הנר אלא יכלו הרבים יזכר שרחקו בן שבע"י יומיע ה' את ישראל וז"ם ביעב אלהים ואם לקלקל בי"ת ביעב דמסניק לרחקו יעב אלי"ם לבל שון לו' זכות כזה של שימת דרך בזכות זה לרחקו ביעב אחי, שבם במלך ביולא מחלניו לרחקו זה הזכות של שימת דרך בזכותו המלך ביעביע אלהים את ישראל ע"י ז"ם ביעב אלהים ואפשר עוד שאפי' שיהיה לאדם כמה זכיות מדיך שיהיה לו זכות אחת מזה כנגד מדה לזכותו הדבר של שרחה הוא גדולה שנותנים לו מן השמים ז"ח כלן שאול לא זכה למלוכה ר"ל לא זכה זכות שיהיה מכוון מכ"מ למלוכה אלא ע"י זקנו שהיה זקנו מדליק נרות שזה הזכות מכוון וזכה בו יותר מלבניו או שאר קרוביו לפי שלא היו בו דיופי לבל המכריע ושנחתם לו גזר דין המלכות לעומ' לא היה אלא ע"י זכות הנרות ויהיה זה מעין לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל אע"פ שהיה להם כמה עבירות שלהו זה גרם בחיתו והרד"ק כתוב עבן ימין ב' מלות וכו' ע"ם וכן הביא מהרי"ח ואמר עוד ואחזוב שבפסוקים הללה הודיע ד' סיבו למה רחתה החכמה העליונה לבחור בשאול למלך והיה השלחה הה' שבשלחני בפרשה זו בהיותו משבט בנימין ודוד היה בן כ"ח שנים בעת שהיה הסיפה הה' לחיות קיש גבור חיל מלד זה סייע ליהוה שהיה גבור כמותו בלב תמים להוציא לת ישראל כמאמר דקאמר שבשום המזונה יולד שום מובחר • והסיבה הפנית להיות שמו שאול להגיד שבש במלכותו לא יתמיד ופפה הב"ם בעתיד כי כן קרא אלהים הה' קין להיותו קנין והבל כי כל ימיו על האדמה בסיב' הג' שבש היות שאול בחור בזמן הנעורת היפה"ר היה טוב עם ה' ושם לבשים עד שהגיע מלמות שהין ג"ל שלא היה ביעבל בחור כמוהו אלא לפי שהיה גדול בשני' מהילי ישראל לא היה כמוהו ז"ם והין היה מבני ישראל טוב ממנו מלילות מדותיו וחסידותו מסייע גודל הבלמון • הסיב' הל' ליופיו ולתפארת תולדו שבל העם היו סרי למ שמעתו ליופיו והדרו ועליו אמר משבמו ומעלה גבוה מכל העם שהיה מינו נלה לאדני' והביא בעניני ה' דברי הרמב"ם בפ' לא יסור שבט מיהודה שהמלכות נקרא שבט דכתיב שבט מיסיר שבט מלבותך לא יסור מיהודה שהוא יתלוך בחיתו וכן ומחוקק מבין רגליו שהוא מי שיש בידו עבעת המלך עד כי יבא שילה ר"ל בנו ולו יקבת עמי' כולם לעשות רלונו והוא מלך המשיח שהוא בנו של יהודה והרחי' מלות ויבח' ה' להיות מלך על ים' לעולם כי בחר ביהוד' להיות לנגיד ובית יהודה בית לדיכו' ומה שבמלך שאול מבנימין לפי שבית' השלחה שלא בהונן וכתב' בלחמה כדכתיב אתו לך מלך בחיי וכו' לכך לא רצה לבים עליה' מלך מיהודה שלא מבנימין ולקחו בשבחתי לפי שבחנו להם בלף ולבך נפלו שאול ובניו ונפסקה המלכות ממנו וז"ם נסלחת כי לא שמרת את מלות ה' כי עתה הכין ה' לת מלכותך על ים' עד טולם עניטו שהם לא חטא שאול היה לזרעו מלכות בית' לולי בשבט בנימין ומבקה ואפרים וזה טעם אלים' לא על יהודה ויפראל ויהודה המיד בחשבי' הם כב' שמתים הוא מלך מהת' יד מלך יהודה ולהיות שהמלכים המולכים ביפר' לחרי דוד היו עוברים על דעת הזהן יעקב אע"ה לכך לא הלניחו והזו עונש החשמוני' על שלא המליכו מבני דוד ע"ב והבית שלא הדעת הזה נעו כל המפרשים ורלב"ג פי' נוטה לזה ע"ם ומהרי"ח חולק על דבריו מז' טענות אלא שאשם שבט בנימין מוכרח על המלכות לבל הוא כ' בלל ממשלי והנהנת שמים שבט מושל ואם כן הי' לא יסור המלכות מיהודה שהוא לעון פרטי ואם כן לפי דבריו ז"ל לא היה רחוי להיות שום ממשלה תון מיהודה ומשלמו שלא העמיד כי אם שופט אחד או שנים שזה מורה שלא כיון הזהן לזה ועוד שאם כן היך עשה משה לדיון הגבילים מלך הכתוב ויהי

ויהי היום מבן ימין • כן כתיב בשתי מלות וקרי מבנימין מלה אחת והטעין אחד: קיש בן אביאל • ובדברי הימים אומר ושר הוליד את קיש וגר בן אביאל והלא היה אחי קיש ואבי אבנר כמו שאומר בזה הספר ויתכן לפרש כי אביאל היה שמו ג"כ נר ושני שמות היו לו כמו שמלמנו כמוהו רבים בדברי הימים והיו לו שני בנים החחל קרח שמו קיש והאחר קרח שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר • ומלאתי בויקרא רבה כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהי' מדליק נרות במבותות ההפלות: בחור

ואמר יי לשמואל קביל למימרידהון ותחליך להון מלבא ואמר שמואל לאנשי ישראל איזילו גבר לקרתיה: והוה גברא משבטא דבית בנימין ושמיה קיש בר אביאל בר צרור בר בכורת בר אפיחבר גברא משבטא דבית בנימין גיבר חילא:

ולוי

כלי יקר

ביאורון מלך ונקרא מחוקק כי שם חלקת מחוקק ספוזאמרי יהושע רחם לכובעי' לוי לא היו מבשב לוי ואהרים הבל היו מבשב יהודה והשופטים העליונים שהם ניתן המלכות ליהודי על לחיו ה ה לו לפרש כן ולומר לא יסור שבט מיהוד' ומחוקק מעל לחיו כי יסור שבט מיהודה לא בדר חס עליו עצמו יהיה השבט הזה על לחיו או על תהרים הרביעית ה"ק ע"ב גזר סיהיה המלכות מביה יהודה הם כן היה לו לומר בפרשת בוס הפיה עליך מלך מיהודה התחילת בהם המלכות נתנה ליהודה כשחטא שלמה היה רחוי ליתנה למשפחת זולתה הבל מבשב יהודה לא הסיר בשביל שהם כתנה המלכות ליהודה היה רחוי היות המלך הראשון כשיטלהו מיהודה ולא מבנימין ומ"ש הרמ"בן ז"ל ולהיות שלמה המלך נתעב העניים את ישראל בעלה נתן להם מלך מהשבט הראוי כי הם מבשב בנימין שלה היה בר קיימה הוא דעת בעל ואין לו במה שיסמך לפי שהחטא בהוסף השלמה לבל שבטי ישראל ולוי יעקב עליו שבט יהודה לבדו בהסיר ממנו המלכו' הראוי לוומה העונש הזה ליפראל סיהיה המלך מבשב בנימין ושהקריכיקים מלך אחר ואין בזה ליפראל עונש כלל ולוי יסמוהו בו וכל שכן שנאמר שבשרש שאול ובניו בעונש מה שבשלו יפראל מלך חלילה לל מרבש ושדי מעול שיסבול שאול עליו מה שלא חטא הת בל שלמות יפראל השביעי' שכיון שזכה שאול למלכות לא היה רחוי שתבטל ממנו כמו שנאמר למען ימיך יאריך ימים על ממלכתו היה ובניו בקרב יפראל וכו' ואמרו בסנהדרין שהמלכות ורושה היה למלך וכו' והביאו הרמ"ן ז"ל בפ"ח מהלכות מלכים זכן מוכיח לשון הכתוב ד"ת ממלכתך עד עול' ולא כן ברכת יעקב לבניו מה ההפ עליה ומה שכתב הרמ"בן ז"ל כי היה שאול מולך על הלק מיפראל הו מולך על יפראל מתחת יד מלך יהודה זה היה שלו' הכתוב ה' את ממלכתך עד עול' מורה שממלכתך כעין שלהה מולך כן תהיה עד עולם • מכח שבעה טעמות שלהזכירו מהרי"ח ז"ל שלו' לא יסור שבט מיהודה היינו לומ' על שבט המלכות שבל לומר שבט על ממשלה ושולטנות שלא יסור זה מיהודה שבדגלי' ושלמלחמה יהודה יעלה בתחלה ועולם היה ליהודה סם ונבולה לנדו שכתיב ויהיו יפראל שמנה מלות שלה ויהי יהודה חמש מלות שלה יהיה דבר קיימ' היה בעל שבל כנז"ל וכו' הנה כבר כתבתי בכלי חמדה ענין נכון בעשם חרון לף ה' על שאול שלמה כי לא שלם עון מהאמורי והלמות בהם עד הנה ושלמה פגה כי מלכות בית דוד היתה מתהנת למעלה ולמטה עדיין ולכל זמן דרוש מסם בדרשת סופסים עליה ר"מ וגם למעלה בפסוק ויאמרו אליו אחה זקנת וכו' כי דברי הרמ"בן ז"ל סעד גדול עליהם ושם לנכי על אמרת הרמ"בן ז"ל כמוכח שלל רב כי לא ראיתי דבריו בזה עד הנה לאר דבריו מיוסדים על הסוד ומלובסים בפשט • והנה דברי הרמ"בן ז"ל כך הם שכוונת הכתוב של לא יסור שבט מיהודה כך היה שמלך כשיטלך מלך ביהוד' לא יסיר עוד ולא יפסק לעולם וכן היה שלפי' כשחטא שלמה ורחבעם לא סרה מלכות מיהודה שהניח לו מי הבני שבטים שבט יהודה ובנימין וכן בא בדברי הרמ"בן ז"ל והשבט שזכר בכתוב רמז למלכות בית דוד שיהיה המלך מבית יהודה ולא יסיר עוד לאפר שרלה הש"י שימלוך המלך מהשבט הקטן בנימין ודוד ומפופע שבשבטים מענין פילגש בגבעה וכמ"ש שאול עצמו הלא בן ימיני מקטני שבטי יפראל להורות שהש"ת מקים מעפר דלוכדי שלא ירום לבבו מלחיו בגודל שנבחר וכלאחר חעה ניתן המלכות לדוד מבל עצמו לא מבל היותו משבט יהודה לדרבא מבל דוד ניתן המעלה לשבט יהוד' וז"ם ויבחר ה' בי לעולם' כי יהודה בחר ה' רא"שונה וא"ם לאר כי יהודה בחר ה' וא"ח זה אמר כי יהוד' בחר ה' לבניך ובבית יהודה בית לביו וכו' לומר שלחרו בחר בו מבני יהודה בחר ה' לשבת בית המלכות בשבטו ולא בבל בית ממנו כי אם בבית לדיו ולא בבל ח' מלחיו בבני הנה בחר בהוא היה החלל' והסיבה לא יהודה והלריך ברחיי' יעויין בספרו: ולעד"ן לקייס דברי הרמ"בן ז"ל והניח ידי על הטעמות ז' שהביא מהרי"ח ז"ל לא לומות הסבון להסיב בעד הרמ"בן כי הטעמה הא' בטעון מלה יסור שבט מיהודה שהי"ל לא יסור מלכות מיהודה כי אם שבט מיהו מורה כי אם על ממשלה לא על מלכות הנה זו היתו טענה כלל כי לו הוצ בדבריו כן הוא לבך כיון המלכות מבית יהודה ומשבט לוי ואהרים שבט מיהודה לא בדר לא יסור שבט מיהודה אלא יסור שבט מיהוד' לבל המלכות ולא יסור שבט מיהודה לבל המלכות ולא יסור שבט מיהודה לבל המלכות ולא יסור שבט מיהודה

רדק

בחור וטוב · פי׳ טוב בתואר ובמראה וכ״תי עולים ושפיר פי׳ טוב בתאר וכן טוב ממנו שפיר מיניה : בארץ שלישה · תרגם יונתן בארעא דרומא וכן תרגם מבעל שלישה מארעא דרומא · בארץ שעלים · תרגם יונתן בארע מתברא : בארץ צוף · תרגם יונתן בארע דבה נבייא : ודאג לנו · תרגם יונתן ויציף לנא כלומר יפחד וכן בבראשית רבה ואיה השה לעולה אמר לו יציף ההוא גברא מכל מקום ה׳ יראה לו השה : והאיש נכבד · כלומר נכבד וגדול בדברי הנבואה כל אשר ידבר בא יבא וכן תרגם יונתן ונבראה מתנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיימא יתקיים והוצרך לומר זה אף על פי שכל נביא אמת כן הוא כי כל מה שידבר בנבואה יבא אלא לפי שהיה העולם בזמן ההוא דבר הנבואה יקר עד שהתכנא שמואל והוכרי שמים או הקוסמי׳ שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים העתידות או הנעלם יכזבו פעמים רבות לפיכך אמר כל אשר ידבר בא יבא : את דרכינו אשר הלכנו עליה · כלומר הדבר אשר הלכנו בעבורו : ומה

ב וְלוֹ־הָיָה בֵן וּשְׁמוֹ שָׁאוּל בָּחוּר וָטוֹב וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל־הָעָם׃
ג וַתֹּאבַדְנָה הָאֲתֹנוֹת לְקִישׁ אֲבִי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר קִישׁ אֶל־שָׁאוּל בְּנוֹ קַח־נָא אִתְּךָ אֶת־אַחַד מֵהַנְּעָרִים וְקוּם לֵךְ בַּקֵּשׁ אֶת־הָאֲתֹנֹת׃
ד וַיַּעֲבֹר בְּהַר־אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ־שָׁלִשָׁה וְלֹא מָצָאוּ וַיַּעַבְרוּ בְאֶרֶץ־שַׁעֲלִים וָאַיִן וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ־יְמִינִי וְלֹא מָצָאוּ׃
ה הֵמָּה בָּאוּ בְּאֶרֶץ צוּף וְשָׁאוּל אָמַר לְנַעֲרוֹ אֲשֶׁר־עִמּוֹ לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ׃
ו וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה־נָא אִישׁ־אֱלֹהִים בָּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא עַתָּה נֵלֲכָה שָּׁם אוּלַי יַגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ עָלֶיהָ׃

וְלֵיהּ הֲוָה בַר וּשְׁמֵיהּ שָׁאוּל עוּלֵים וְשַׁפִּיר וְלֵית גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁפִּיר מִינֵּיהּ מִכַּתְפֵיהּ וּלְעֵילָא רָם מִכָּל עַמָּא׃ וְאַבְדָא אֲתָנַיָּא לְקִישׁ אֲבוּהִי דְשָׁאוּל וַאֲמַר קִישׁ לְשָׁאוּל בְּרֵיהּ דְּבַר כְּעַן עִמָּךְ יַת חַד מֵעוּלֵימַיָּא וְקוּם אֵיזִיל בְּעֵי יַת אֲתָנַיָּא׃ וַעֲבַר בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם וַעֲבַר בְּאַרַע דָּרוֹמָא וְלָא אַשְׁכָּחוּ וַעֲבַר בְּאַרַע מַתְבְּרָא וְלֵית וַעֲבַר בְּאַרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין וְלָא אַשְׁכָּחוּ׃ אִינּוּן אָתוֹ בְּאַרְעָא דְבָהּ נְבִיָּא דַייָ וְשָׁאוּל אֲמַר לְעוּלֵימָא דְעִמֵּיהּ אִיתָא וְנִתוּב דִּילְמָא יִשְׁבּוֹק אַבָּא מִן עֵיסַק אֲתָנַיָּא וְיִצִיף לָנָא׃ וַאֲמַר לֵיהּ הָא כְעַן נְבִיָּא דַייָ בְּקַרְתָּא הָדָא וְגַבְרָא מִתְנַבֵּי קְשׁוֹט כָּל דְּאִיתְנַבֵּי אִתְקַיָּמָא יִתְקַיֵּים כְּעַן נֵיזִיל לְנָא תַּמָּן מָאִים יְחַוֵּי לָנָא יַת אוֹרְחָנָא דַאֲתֵינָא עֲלַהּ

וטוב ה׳ קמצין וסי׳ שליח בחירה והט אשכח הכמתא ·

ויעבר ד׳ זוגין מן ד׳ ד׳ חנייכ׳ חסניה ·

רשי

בארץ צוף · בארע דבה נבייא · צוף · כמו צופה : פן יחדל אבי מן האתונות · שתגדל דאגה שלנו עליו עד שישכח את האתונות : ודאג · אידוב״ירא בלע״ז : את דרכינו · מעשה האתונו׳ מה נהיה בם שבשבילם הלכנו את כל הדרך הזה : מה

רלבג

המה באו׳ בא׳ צוף · היא הרמה שהי׳ בית שמואל שם וקראה ארץ צוף לפי שהיו היושבים שם מתיחסים בצוף כמו שאמר בראש זה הספר כי אלקנה היה בן צוף ולא נכנסו עדיין ברמה אך היו בשדה העיר : ויאמר

מסרה

אשר עמו י״א וסי׳ ויאכלו וישתו הוא · ויאמר יעקב ✡ ביתו · ויבא יעקב לוזה · ויארבו על שכם · ואבימלך והראישים · מה ראיתם עשיתי · בארץ צוף · ושאול יושב בגבעה · ויקם דוד ויעבר הוא · ואנשים אשר עמו העלה · וינש יואב והעם · וכל ד״ה דכו׳ :

כלי יקר

הרמ״בן ז״ל סעד לדבריו ממה שאמ׳ ד״ה ע״ה ויבחר ה׳ אלהי ישראל בי להיות למלך על ישראל לעולם כי ביהודה בחר ה׳ שאחר שאמרו ויבחר ה׳ אלהי ישראל בי חוזר לראש הענין לסדר הבחירה באי זה אופן היתה ואומרו שבתחל׳ בחר ה׳ בי כי ביהודה בחר ה׳ ובבית יהודה בית אבי ובבית אבי שעל כרחך מיתור סוף הפסוק שאומרו שנית ובבית אבי בא להורו׳ כדברי הרמ״בן ז״ל שהבחירה היתה ביהודה תחילה ואחר כך בבית אבי כי דאילו למהרי״א ז״ל או׳ ובבית אבי בי מיותר לגמרי שכבר אמר ויבחר ה׳ אלהי וכו׳ בי באופן שהבחירה היתה מתחלה ביהודה בזכות שהציל ליוסף כמו שאחז״ל ואח״כ בחר בדוד אלא שלפי שהיה נתעב שאלת מלך בעת ההיא בא׳ מב׳ בחינות הא׳ שעדיין לא הגיע זמן של מלכות בית דוד ויעקב לא יעד שלא יהיה מלך מזולת שבט יהודה כי ייעודו של יעקב הוא שאחר שימלוך מלך ביהודה לא יסור עוד אלא שלפי שהיה ראוי שלא להמליך מזולתו מהשבטים כיון שהוא חשוב בעיניה׳ כשיעור זה שאחר שימלוך לא יסור שבט מיהודה לכך הוצרך הרמ״בן ז״ל לומר שלהיות נתעב שאלת המלך ואין בו הצלחה לכך לא רצה ה׳ שימלוך מלך באפו ית׳ ביהודה אבל יהיה מבנימין וז״ש הרמב״ן ז״ל לא רצה להמליך עליהם מן השבט אשר לא תאות המלכות לעולם שיהיה לעולמים ונתן להם מלכות שעה ואולי רמז הכתוב ואתן לך מלך באפי ואקח בעברתי לפי שנתנו לו שלא כרצונו ואומרו לפי שנתנו לו שלא כרצונו חוזר לראש לו׳ ואתן לך מלך באפי לא אל ואקח בעברתי כמו שהבין מהרי״א ז״ל בדברי הרמ״בן שסובר שנענש על שנתנו לו שלא כרצונו שלכך לקחו מברכתו ולכן לקחו וע״כ תמה מהרי״א ז״ל ואמר חלילה לו׳ מרשע וכו׳ ושאר התמיהות אשר בכלל הטענה הבפי׳ כולם נסתלקו בזה דהרמב״ן ז״ל סברתו היא שכיון שניתן לו שלא כרצונו ע״כ אמר אתן לך מלך באפי אמנם ואקח בעברתי היינו שכיון שנכשל שאול בענין עמלק ונתחייב בעונש לא עמדה לו זכות ישר׳ כיון שמתחל׳ נמלך באפו לקחו אח״כ בעברתו על מעשיו של שאול עצמו ונצטרף לזה עון שאלת ישר׳ וז״ש הרמ״בן ז״ל ולכן לקו שאול ובניו בעברתו שנהרג שאול ובניו ונפסקה ממנו המלכות ולא ניתן להם מלכות של קיימא. וז״ש נסכלה כי לא שמרת וכו׳ דברי הרמ״בן ז״ל נכונים גם דברי הרלב״ג ז״ל ככז״ל · והטענה השביעית וכל חלקיה אומרו דמלשון של בקש לו ה׳ איש כלבבו משמע שכלבבו של השי״ת לא היה מלכות שאול ולפי שאלהו בימי שמואל וגם השם יתברך יודע הוא העתידות וזהו בקש לו ה׳ איש כלבבו כן בקש לו בפיו כדי שיהיו פיו יתברך ולבו שוין באותו המלך לא כך שאין פיו ולבו שוים שלעפ״י שבפיו המליך אותך אין בלבבו כן ואפי׳ יהיה שאול חסיד היתה נכונה ממלכתו עד עולם שיצריך ימים שאול על ממלכתו יותר משתי שנים ואחריו זרעו ברכת שבטים לקיים יצריך ימים על ממלכתו הוא ובניו וכו׳ שהמלכות ירושה ובפסק הרמב״ם ז״ל בפ״א מלכים ויהוד׳ בקלתם לקיים את אשר כלבבו ית׳ להמליך את יהודה ודוד באופן שאומרו הכין ה׳ את ממלכתך בבחינת מלכותו היה עד עולם אבל לא בכלל בזה זרעו שימלוך בכיוצא בו בכל ישראל כמובן בכלל לזה אל הכנת ממלכתם עד עולם בזמן ולא בהיכות המלכות שיהיה כיוצא בשיעור הזה הנמצא בעת שמולך בכל ישראל · זה הכלל רואה אני כוונת מהרי״א ז״ל לסתר דברי הרמ״בן ז״ל והם הזקים כראי מוצק ולא הרחבתי בזה כי דברי הרמ״בן ז״ל אינם צריכים חיזוק :

ולע״ד לתת טעם בהמלכה שאול מבנימין מזולתו טעם הז״ל שמצד חסידותו ומצד זקנו שהי׳ מאיר במבואות הפלפים כנז״ל הנה זכה שאול למלוכה מצד היותו גבור חיל לקח לוחות הברית מיד גלית כשנשבה ארון האלהים ביד פלשתים כנז״ל בפסוק וירץ בנימין מהמערכ׳ שאחז״ל זה שאול ובפסוק ויען המבשר פירשתי הבשורה שהבשורה מהללת לוחות הברית מיד גלית הפלשתי שבשים כפשו בכפו על הצלת לוחות זכה למלוכה ואולי נרמז זה באומרו מבן ימין בבתי תיבות שלהיות ממינו אם דת הציל לכך בן ימין הוא ופשוטו מבנימין וכאילו אמר הפסוק שלעפ״י שהיה משבט בנימין עם כל זה זכה לפי שהיה קיש בן גדולים והיה גבור חיל ולו היה בן ושמו שאול שלא אמר ולו בן אלא ולו היה בן כלומר שאול באותה הגבורה שעשה מהללת הלוחו׳ ובשלימות חסידותו הנה היה לו בן רואה לומר היה דומה אליו בכל אשר כל רואהו יכירהו כי הם זרע ברך ה׳ קיש אביו וגבור חיל ומיוחס כן הבחור ההוא לפי שהרשע בן לדיק אינו בנו אלא במקרה ההולדה לא בעצם והאשוכה וזהו שאמר ולו היה בן ושמו שאול שמו קודם לו ככל הלדיקים ששמו בועז ושמו מרדכי דומים לבוראם ושמי ה׳ כמו שאמרו הז״ל ובחסידות בחור וטוב וכו׳ והרד״ק ז״ל וטוב פירו׳ בתואר ובמראה וכת״י עולים שפיר וכן טוב ממנו שפיר מיניה ע״כ משכמו ומעלה גבוה מכל העם חז״ל אמרו שנאה בצוארו ובה נתגלה לכך נפל בחרב בצוארו · ולהז״ל עוד משכמו ומעלה שהוא פירו׳ למה שאמר ואין איש מבני ישראל טוב ממנו יכול מכל ת״ל משכמו ומעלה גבוה מכל העם ע״כ שהכוונה שבדבר הזה הפרטי שהיה יפה וטוב מכל בני ישראל וכו׳ :

ותאבדנה האתונות וגו׳ י״ל לקיש מספיק מה צורך לו׳ סימן אבי שאול וכן ויאמר קיש אל שאול בנו אל שאול די ועוד קח נא אתך את אחד מהנערים שלא היה ראוי להיות הינה נא לשון בקשה אלא בצי וקום לך נא בקש את האתונות · ונראה שכונת הכתוב לומר שהקב״ה עשה כן בכוונת המכוין שיאבדו האתונות כדי שיבא שאול אל שמואל ושיהיה בהיותו ש׳ בהיותו הולך במצות כבוד אב תכין לו המלוכה הזאת להיותו ראוי לקבל עטרת המלכות וזהו שאמ׳ ותאבדנה האתונות לקיש וסיבת אבידה זו להיותו אבי שאול כדי שיאמר אל בנו לך וילך לכבי שמואל הנביא וכו׳ וזהו שאמר ויאמר קיש אל שאול בנו שאמירה זו לתועלת שאול בנו היתה להגיעו למלוכה ולפי שהיה שאול עניו מכל האדם וכמו שאמרו חז״ל בפסוק ודאג לנו וכו׳ וקיש אביו יודע בו כן וחשש פן יפיס לדרך פעמיו לבקש האתונות יחידי לזה אמר קח נא אתך נא לשון בקשה שלא הלך יחידי אלא קח נא את אחד מהנערים וקום לך בקש את האתונות · ובזה אפשר שנבין אומרו ויאמר קיש אל שאול בנו רוצה לומר להיות שאול בנו הנודע לו בחסיד מקיים מצות אביו בזריזות

כלי יקר

והוא יחידי ימהר יחישה מעשהו ללכת לכך אמר לו כן קח נא וכו׳ כאמור וכתב את האתונות לרבות המלכות כי אותה הזה מבקש שהאתונו׳ הולכות הם מהשם יתברך וע״כ אמר בלשון יחיד בקש את האתונות שהוא המבקש האתונות ולא את האתונות לרבות המלכות לו אמר בקש ולא בקשו כי הנער אין לו נער בביקוש כי אם שאול לבדו המבקש ומאר ומלמטר שהנער מאי איכפת ליה :

ויעבור בהר אפרים וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל · ולע״ד לדקדק כי בפסוק הזה נזכרו ארבע׳ מקומות הר אפרים ארץ שלישה ארץ שעלים ארץ ימיני ובהר אפרים לא אמר ולא מצאו ולא לשון ואין וגבי בארץ שלישה אמר ולא מצאו וגבי וארץ שעלים ואין וגבי בארץ ימיני ולא מצאו מאי שנא וכן מאי שנא גבי בארץ שעלים נאמר ויעברו בלשון רבים וכל אחד ויעבור · ונראה כי במסע הראשון בעברם בהר אפרים לא אמר שום לשון כי לא תמהו שלא מצאום שם לכך לא אמר ולא מצאו כי אם במסע השני ויעבור בארץ שלישה ולא מצאו כאילו הוא תימה שתמהו איך לא נמצאו בשני המקומות שעברו ותיבת ולא מצאו אל בארץ שלישה בלבד היא חוזרת דאי לבהר אפרים לערבינהו ויעבור בהר אפרים ובארץ שלישה ולא מצאו ובמקום השלישי בארץ שעלים לא היה קול מבשר ואומרו דרך כאן עברו וכיוצא כנזכר במקום ארץ שלישה אלא ואין לא מינה ולא מקצתה שאפילו קול הברה מבשורת ראות אותם עוברות דרך שם אין · או אפשר כי במקום הזה הוא השלישי באו לבקש זה מצד זה וזה מצד זה וזהו שאמר ויעברו בלשון רבים שעברו שניהם בארץ שלישה זה במערבה וזה במזרחה אשר חשבו להגיע למבוקשם על כן אמר שלא שוה להם זהו שאמר ואין ואולי להיות שעלים ארץ מדברה ואולי פירושו נחלקת לשנים על כן אמר כאן ויעברו שאול בצד א׳ והעם בצד שני ועם כל זה ואין כאמור · ואפשר לפרש בהפך שבמקום שנאמר ויעבור היינו שכל אחד ואחד עבר יחידי מצד אחד ועם כל זה לא מצאו לא הנער ולא שאול אמנם בארץ שעלים היה המקו׳ מסוכן להיותו ארץ מתברא אולי נקרא כן על שם עבור האויבים ואל תקרי שעלים אלא שועלים הם האויבים על כן אמר ויעברו שעלים יחדיו ואין וכו׳ אמנם בארץ ימיני שבט בנימין חזרו ויעבור כל אחד ואחד לבדו כבתחלה כי שם חלקת שבטם בנימין :

המה באו בארץ צוף וכו׳ חז״ל בתוספתא דברכות פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו מפני מה זכה שאול למלכות מפני הענוה דכתיב ודאג לנו שקל עבדו כיוצא בו יבא שמואל לא אמר כן אלא הנה כעס אביך את דברי האתונות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני ע״כ כוונת חז״ל פשוטה שלע״פי שגם שם נאמר ודאג לכם בשוה עכ״ז מדמסיק לאמר מה אעשה לבני משמע שהדאגה העיקרית שיאמר אותה היא זו לאמר מה אעשה לבני כי לנער יש תמורה אמנם שאול אמר ודאג לנו בשוה ולא הזכיר לאמר מה אעשה לבני אמנם מה שראוי לדקדק היא דהיכי קאמר אבל שמואל לא אמר כן שאין זה מדברי שמואל אלא סיפור דברים שמספר שמואל מה שיאמרו על בני האנשים אשר אצל קבורת רחל ואין לתלות הדברים אל שמואל · ונראה שמאמר הזה סובר שאו׳ והנה אביך נטש וכו׳ כלם הם דברי שמואל ולא מדברי האנשים ההם כמו כן מפשוטו של מקרא אשר הלכת לבקש ויכריע זה אומרו נטש אביך את דברי האתונות שאם מאנן לא שייך נטישה כיון שכתקן הענין אשר לעומת זה כתב הרד״ק והנה נטש אביך פירש קודם שנמצאו ע״כ ואת זה ראו הז״ל והכריעו שהם דברי שמואל שאומר לשאול סיפור המאורע שקודם שנמצאו האתונות נטש דאגת האתונות ודאג לכם לאמר · ועוד מה ענין דכיון דהדאגה בלב והאמירה בפה לאמר מה אעשה לבני מנא להו להאנשים ההם שדאג לכם בלבו דילמא לא דאג אלא על מה שראה מזה הכריעו שהם דברי שמואל על פי הנבואה שידע מה שבלב אבי שאומר שדאג לכם על שניכם אבל לא בשו׳ אלא העיקר על שאול והיינו אומרו לאמר דאלו בפי׳ אמר כן אלא מכלל הדאגה שעם שהיתה לכם עכ״ז עיקר לאמר מה אעשה לבני ולפי זה יש ג׳ הכרעות שהם דברי שמואל ב׳ מהלשון וא׳ מהענין · ורש״י ז״ל בארץ צוף בארעא דביה נביאה צוף כמו צופה כתיב כו׳ כן יחדל אבי מן האתונו׳ שתגד׳ דאג׳ עליכו עד שישכח את האתונות ודאג אירוכטי״רא בלעז ע״כ וכן הרד״ק ועיין הרלב״ג ז״ל ·

ולע״ד לדקדק אומרו לנערו אשר עמו דאשר עמו מיותר גם תיבת לכה מיותרת נשובה פן יחדל אבל זה מובן מדברי חז״ל הנז״ל ענות שאול שהשוה נערו ועבדו אליו באומר ודאג לנו והכי אומר שגם בתחילת הפסוק מורה ענות שאול המה בארץ צוף ושאול אמר לנערו אשר עם היותו עמו משועבד אליו עכ״ז אמר לו לכה ונשובה שלא אמר נלכה ונשוב אלא לכה כאילו הנער עיקר והוא טפל אליו אשר בלכת הנער ישוב שאול זהו שאמר לכה ונשובה פן יחדל אבי מן האתונות שאולי ימצאם וידאג לנו אמנם לשון יחדל עתיד מוכיח כדברי רש״י ז״ל :

ויאמר לו הנה נא כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף ע״ש · ומהר״יא ז״ל והאיש נכבד שלם במדות וכל אשר ידבר בא יבא שלם בדעות וזה לנו אות כי אולי יגיד לנו דרכינו אשר הלכנו עליה דרכינו ממש אשר הלכנו בארץ שלישה ובארץ שעלים וארץ ימיני שה הה הליכתנו בדרך עקלתון אשר בהגיד אותו לנו נקח מופת מהגדה זו על העתיד ע״כ :

ולע״ד שאמר והאיש נכבד על היות נבואתו אמיתית כדברי הרד״ק ז״ל והמתרגם יען כי מי שאין נבואתו מתקיימת הוא נבזה ומבוזה מכל העולם לכן אמר שזה האיש נכבד יען שכל אשר ידבר בא יבא ובזה מדוקדק אומרו כל אשר ידבר דלא כתב וכל אשר ידבר אם מילי קאמר לו אמר שאמר נכבד כאמור על הנבואה או האיש נכבד איזהו מכובד המכבד את הבריות באופן שלא נבוש בלכתינו לפניו ובפרט על דבר האתונות כי האיש נכבד מאד וגם יש לו סגולה שלא זו בלבד יגיד העתידות אבל לו סגולה כפלאה והיא כל אשר ידבר בא יבוא על כל פנים וזה טעם כפל בא יבוא כי יגזור אומר ויקם לו ועל דרכיו נגה אור שהקב״ה מסכים עמו עתה נלכה שם אולי יגיד לנו את דרכינו והטעם שאני אומר אולי האי במעלתו ואולי יגיד לנו׳ היינו משיב השאלה שאנו הולכים לפני והוא על דבר קל ובזה ז״ש אשר הלכנו עליה · וע״ד מהרי״א אוכל להרכיב דהפי

מנחה קטנת

ומוד שפי׳ בחור וטוב וגו׳ יש בו למלאות רצון ישראל שבקשו מלך ללחם מלחמותיהם ולזה צריך גבור חיל : ותאבדנה האתונות וגו׳ אחז״ל על הפסוק הניקי לי את הילד ואני אתן את שכרך לא דיין לצדיקי׳ שמחזירין להם אבידתן אלא שמקבלין עליהן שכר אף כאן לא די שהחזירו האתונות אלא שהכינו שאול ג״כ המלוכה ע״כ : קח נא אתך שנה לשון לקיחה כאומר גבי אדם הוא בדברים ובהיות שאול בחור בבית אביו ע״כ חלק לו אביו כבוד באמרו את אחד מהנערים המיוחד והחשוב שבהם ואולי יתאון השכל עליו אתך להיות לו כסעד כבוד למצוא אחר אתונות אשר שהרחיק לצאת מ״י נערים נכונים ושפלים · אף אתה תשיב לו די לשכל להיות כרגו כי גם אתה תלך אתו עמו וז״ש קח נא אתך וגו׳ ויקום לך כינה ולא ידע מה כינה שקימה היתה לו ע״כ שנעשה מלך · ומה׳ יבא הדבר טעם היות שאול אבוז בחור וטוב ונהודר עכ״ז שלחו אביו בהרים ובגבעו׳ לבקש את האתונות כדי שיקרה מקרהו ילך אל שמואל להמליכו : ויעבור בהר אפרים וגו׳ הגיד הכתוב זריזות שאול לקיים מצות אביו שלא תיפש באחד המקומות שהיה ביותר משערי למצוא שם ולשוב אחור אלא שהי׳ מחפש בחיפוש אחר חיפוש ועבר מעיר לעיר וממדינה למדינה כי אמר אולי יצטער אביו על אבדון האתונות ע״כ היה זריז ונשכר לעבור בכל המקומות הנזכרי׳ בכתוב : פן יחדל אבי וגו׳ כלומר כלום עשיתי כל הטלטול הזה אלא לכבוד אבי ושלא יצטער על אבדון האתונות וכיון שיצטער יותר על איחור ביאתנו א״כ למה זה אינע עוד ואוסיף צער אל אבי ומה גם כבר עשינו את שלנו ושפרזנו על העדה כי אין דרך באתונות להתרחק בכל שיעור זה שהלכנו כי אם עד שניבות מקומם כברת ארץ וכיוצא ע״כ יחדל מן האתונות ודאג לנו׳ השיב שנער הנה איש אלהי׳ וגו׳ כי מי יודע פן ואולי באחד המקומות אשר עברנו בם לפקס היה האתונות תועה ואיש עאסף אותם הביתה עד דרוש אחיו אותו ואכתבנו לא ידענו מזה ע״כ נלך אל איש אלהי׳ והוא יגיד לנו את דרכנו אשר הלכנו עליה באיזה מקום שהם מופקדים ונאספים הביתה : והנה

מה נביא לאיש · לא היו יודעים אם היה מקבל ממון כמו הקוסמים שנותנים להם ממון השואלים מהם ותרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לגברא : כי הלחם אזל · וכי לחם היו נותנין לו שכר אלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפילו הלחם אין לנו לצידה ובמה נקנה צידה לדרכינו ובדרך הזה תרגם יונתן אף הכהנא זודין עטרו מיננא עסרו פי' סרו והבמות לא סרו תרגומו לא עטרו : ותשורה אין להביא · מנחה אין לנו להביא לו : מה אתנו · ויונתן תרגם ומדעם דכשר לית לאעלאה לנביא דיי' ומה עמנא למיעבד : ויוסף הנער לענות את שאול · פירוש לדבר כמו ועניתם ואמרת ויען איוב הראשון זה תחלת השבת הדבור שהשיב הנער אל שאול בדבר הנביא ואיך יאמר ויוסף הנער וכן תרגם יונתן למעני ית שאול ולא תרגם להתבא · ויתכן לפרשו כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי נתחילה אמר שאול לנערו לכה ונשובה וענה לו הנער הנה נא איש האלהים בעיר הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל : רבע שקל כסף · ת"י זוזא חד דכספא כי השקל ארבעה זוזים : כי לנביא היו' · קבלו רז"ל כי שמואל הנביא כת' ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו כי בחיי שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אם כן מה הוא לפנים או מהו היו' יתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כך היה היום שכתב שמואל זה מה שאמר לפנים אין רצונו לומר שנפסק היום אלא רוצה לומר כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו רואה כמו שאמרו היש בזה הרואה איזה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנפרצה הנבואה ויצאו דברי הנביאי' בישר' הן בתוכחות הן בעתידו' היו קוראים גם כן לרואה נביא לפי שלשון נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואף על פי שאינם שורש אחד ובימי שמואל יש שהיו קוראי' רואה כדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא ופירוש רואה שרואה במראה הנבואה העתידו' או מה שמצוה לפי שעה להגיד וכן זאת לפנים בישראל וגומר שלף איש נעל כי מלפנים היה ואותו היום גם כן היתה זאת התעודה ועוד היום הוא הקנין שקונין בו כל דבר : ותאמרנה יש · יש בו דרש אמרו לו תראה הענן קשור על פתחו כד"א ויש אשר יהיה הענן : הנה לפניך · כנגד שאול כי הוא הנכבד וחבירו נערו היה : לעם

י ויאמר שאול לנערו והנה נלך ומה נביא לאיש כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא לאיש האלהים מה אתנו : ח ויסף הנער לענות את שאול ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והגיד לנו את דרכנו : ט לפנים בישראל כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הראה כי לנביא היום יקרא לפנים הראה : י ויאמר שאול לנערו טוב דברך לכה נלכה וילכו אל העיר אשר שם איש האלהים : יא המה עלים במעלה העיר והמה מצאו נערות יצאות לשאב מים ויאמרו להן היש בזה הראה : יב ותענינה אותם ותאמרנה יש הנה לפניך מהר עתה כי

נ"ב קמ"ז · ב' מל' ד' · כ"א · יס ר"פ · מ' ד'

ואמר שאול לעולימיה והא ניזיל ואם מקביל מכון מה נעיל לנביא דיי אף אנהנא זוודין עדן עטרו מננא ומדעם דכשר לית לאעלא לנביא דיי ומה עמנא למעבד : ואוסיף עולימא למעני ית שאול ואמר הא אשתכח בידי זוזא חדא דכספא ונתן לנביא דיי ויחוי לנא ית אורחנא : בקדמין בישראל כדנן אמר גברא במיזליה למתבע אולפן מן קדם יי איתו ונתמטי עד חזויא ארי לנביא יומא דין מתקרי מלקדמין חזויא : ואמר שאול לעולימיה תקין פתגמך איתא ניזיל ואזלו לקרתא דתמן נביא דיי : אינון סלקין במסקנא דקרתא ואינון אשכחו עולימן נפקן לממלי מיא ואמרו להין האית הכא חזויא : ואתיבת יתהון ואמרת אית דא הא קדמך אוחי כען ארי

לדרוש אלהים ד' בקריא' וסי' יבא אלי העם לדרש אלהי' · לפנים ביש' כה אמר האיש בלכתו · לכה ונלכה עד הרואה · ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו : וב' לדר' האלהים · וסי' אבל דברים טובים · כל לכו הכין :

רשי

מה נביא לאיש · תרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לגברא לא היה שאול מכיר במעשיו של שמואל וסבור שישאל שכר : ותשורה · תירגם יונתן מדעם דכשר לשון יושר ומנחם פי' תשור' לשון תקרובת ראיית פני מלך ואדם חשוב לשון אשורנו ונראין דבריו : רבע שקל · זוזא חדא דכספא : בישר' · הסופר כתב זאת ואין זה מדברי נער שאול : כי לנביא היום · למי שקורין אותו נביא היום היו קורין לפני' רואה : כבאכם

רלבג

ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף · ראוי שישאל שואל מה המתן הזה למי שהיה מושל בישראל ואיך יתכן שידמה שיהיה מדרך הנביא לקחת אלו המתנות · ונדמה שנאמר בזה כי זה המתן לא היה אלא להעיר הנביא שיתבודד בעניני בעל זה המתן ובזה האופן היתה מחשבתו מתבודדת בעניניו והיתה מגעת לו הנבואה בהם ולזה היה נהוג שיתנו לו השואלים ממנו דב' נבואה דבר מה לסבב שיתבודד מחשבתו בעניניהם ואולי היה זה עתה כי אולי מלך הזקנה לא היתה מגעת לו הנבואה בכמו אלו הענינים כי אם בזה האופן וכן מצאנו ביצחק שאמר לעשו שיביא לו מטעמים ויאכל כדי שתתבודד מחשבתו בעניניו זמן רחב ויגיע לו בדרך נבואה מה שעתיד לבא אליו כי אין מדרך השלם שיבקש כמו אלו הדברים לבקשת התענוג כמו שבארנו בפירושינו לדברי התורה והנה שמואל להיות מחשבתו משוטטת בענין המלך ששאלו ישראל מי מהם יבחר לו להיות מלך כי כבר אמר לו הש"י שימליך לישראל מלך הגיע אליו הנבואה בזה קודם שישאל ממנו שאול דבר ולזה הודיע אותו כל עניניו תכף ובשר אותו על נד המלוכה כשאמר לו שכל חמדת ישראל היה לו ולכל בית אביו : והנה

כלי יקר

מנחה קטנה

שאלת אליך היום וגו' כי היום סבוכים מכניתי על פי אבותיהן אלך אלו ע"פ ס' לעשות אותו שאלת אליך : כי היה נפקדתי וגו' לשון יחיד כלומר כולם כאחד נפקדו ונקבצו אלך ומצד שהם רבים הן אל כביר לא ימאס תפלת הרבים : וה' כיון שמואל שכבר נפקדו ונקבצו אליו לשם שאלת אליך היום :

כי אותו כהיום' תחנתון אותו • פירוש כי אותו בלחש : ושמואל רחם את שאול וייי עמהם • פיר' רחם אותם יפה והבון • ואחר בלבו שאל והיה שאחר לבלות לו עד שעמדו הם :

אֲרֵי יוֹמָא דֵין עַל לְקָרְתָא אֲרֵי שֵׁירוֹ נִיכְסַת קוּדְשָׁיָא יוֹמָא דֵין לָעַמָּא בְּבֵית אַסְחַרוֹתָא : כְּמֵיעַלְכוֹן לְקָרְתָא כֵּן תְּשַׁכְחוּן יָתֵיהּ עַד לָא יִסְקֵ לְבֵית אַסְחַרוֹתָא לְמֵיכַל אֲרֵי לָא אָכִיל עַמָּא עַד מֵיתוֹ דְּי אֲרֵי הוּא פָּרִים מְזוֹנָא כָּרַר כֵּן אָכְלִין זַמְנַיָּא וּכְעַן סָקוּ אֲרֵי יָתֵיהּ כְּיוֹמָא דֵין תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ : וְסָלִיקוּ לְקָרְתָא אִינוּן עָלִין בְּגוֹ קָרְתָּא וְהָא שְׁמוּאֵל נָפִיק לְקֳדָמוֹתְהוֹן לְמֵיסַק לְבֵית אַסְחַרוֹתָא : וּמִן קֳדָם יְיָ אִיתְאֲמַר לִשְׁמוּאֵל יוֹמָא חָד קֳדָם מֵיתֵי שָׁאוּל לְמֵימָר : כְּעִדַּן הַדִּין מְחַר אֶשְׁלַח לְוָתָךְ גַּבְרָא מֵאַרְעָא שִׁיבַט בְּנְיָמִין וְתִמְשְׁחִנֵּיהּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִפְרוֹק יָת עַמִּי מִידָא דְּפִלְשָׁתָאֵי אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דּוּחֲקָא דְעַמִּי אֲרֵי עֲלַת קֳבֵילְתְּהוֹן לְקֳדָמָי : וּשְׁמוּאֵל חֲזָאִית שָׁאוּל וּמִן קֳדָם יְיָ אִיתְאֲמַר לֵיהּ הָא גַּבְרָא דַּאֲמָרִית לָךְ דֵּין יַעֲדֵי מַרְוָותָא מִן עַמִּי : וַעֲרַע שָׁאוּל יָת שְׁמוּאֵל בְּגוֹ תַּרְעָא וַאֲמַר חֲזִי כְעַן לִי אֵי דִין

כִּי הַיּוֹם בָּא לָעִיר כִּי זֶבַח הַיּוֹם לָעָם ג' וחס' בַּבָּמָה : כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה לֶאֱכֹל כִּי לֹא יֹאכַל הָעָם עַד־בֹּאוֹ כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי־כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרֻאִים וְעַתָּה עֲלוּ כִּי־אֹתוֹ כְהַיּוֹם ל' תִּמְצְאוּן אתו : וַיַּעֲלוּ הָעִיר הֵמָּה בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל יֹצֵא לִקְרָאתָם לַעֲלוֹת הַבָּמָה : וַיהוָה גָּלָה טז אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בּוֹא־שָׁאוּל לֵאמֹר : כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח יז אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ לְנָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת־ עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת־ עַמִּי כִּי בָּאָה צַעֲקָתוֹ אֵלָי : וּשְׁמוּאֵל יח רָאָה אֶת־שָׁאוּל וַיהוָה עָנָהוּ הִנֵּה ג' וחס' הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ זֶה־יַעְצֹר בְּעַמִּי : וַיִּגַּשׁ שָׁאוּל אֶת־שְׁמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא לִי אֵי־ זֶה

רשי

כבואכם העיר כוונומר מהריכות היו בדברים כדי להסתכל יפיו של שאול : לבית לסתרות • מסתרב שילה והוחרו הבמות והיו מקריבין שלמים ואוכלין יחד : כי הוא יברך הזבח• הרי הוא פרים על מזונה בועט על המזון על השלמים מברכין בהכילתן ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במלותיו וציונו לאכול הזבח : כהיום • כאחר היום קיים : יעלו בעתי • ימשל כמו עלור ועזוב כן דרך המושל לעלור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו וזה מזה ולעלור בכל אחד מעשות רעה בלשונינו קורי' מעלו' קור"ס בלע"ז : וינש• וערע : ולמי כל חמודת ישראל • כאן בת לרמוז לו דבר המלוכה :

לעלות ל"ל וכל ויהושפט כתב ב"ג להעלות ופי"נו תאצר לנגנות

מסרה

יעצר ג' וחס' וסי' ושמואל ראת את שאול • אל יעצר עמך אנוש• הן יעצר במים ויבשו •

כלי יקר

כי' והכין לו שמואל סעודה והוא בלחש כי זבח היום לעם בבמה סבורים הוה יש בו דבר חדוש כי זבח לעם כי זבח שמואל הפר עשה והכין לעם להקריבם לכבוד שאול בבמה אזו שלחר לעם בבמה ומדלא קחשר כי זבח העם בבמה ועל כן נחמר כי הוא יברך את הזבח כי היה בעל הבית בוצע ההוא על השולחן בועט והוא יברך את הזבח :

כבואכם העיר כן תמצאון אותו וכו' מכילתה כי הוא יברך הזבח לחמר רבי נתן מכאן לברכ' שהיה לפני המזון רבי ישמעאל אומר קל וחומר ומה לם כשהכל ע"כ ובמסכת ברכות כבואכם העיר כן תמצאון אותו בערס יעלה הבמתה כל כך למה חמר שהנשים דברניות הן ושמואל חמר כדי להסתכל ביופיו של שאול דכתיב משכמו ומעלה גבוה מכל וכו' רבי אומר לפי שהיו מלכות נוגעת בחברתה לפי' כמלח נ"מ עד כאן יש לדקדק למה לח הקשו בגמרח על חר ש שמואל דקחמר כדי להסתכל ביופיו של שאול מה שהקשו בהגדת שמואל על רבי יהודה שהזכיר סנדרי זו דלימח שהם כל הלומד הזה למה מביטות בנויו של שאול היו ולח היו שבעות ממנו ח דברי רבי יהודה ח"ל לרבי יסי ח"ל עשית בנות ישרחל כזונות והלח כשם שהי לחסר לזון לח עיניו מלשה שהיה רחוק לו כך היו לפשה לזון לח עיניה מהם שהיו חלח חלה הגיע עדיין השעה שהחר הקב"ה לשמואל כשם שחחר לחלק ע"כ הקושיית עשית בנות ישרחל כזונות קשה על דברי שמואל • וגם קריך לדקדק ברחיה דמשכמו ומעלה גבוה מכל העם מה רחיה קריך לסיום יפה הדבר פשוט הוח ועוד קשה דבגמרח דילן קחמר משום דהיו מלכות נוגעת בחברתה כמלח נ"מ דהיינו מלכות וממשלת שמואל בעדיין היה לו לאותו הזמן המועט ובעוד שהיו מהריכות הנשים בדברים הלו ולכך עיכבו הנשים עד שיגיע עת מלכות שאול ואם כן בהגדת שמואל למה לח הזכירו מזה כלום חלח משום כעת מחר ובגמרח דילן למה לח הזכירו כהיחה דהגדת שמואל משום כעת מחר שהיה לרי לעסוק עד כח העת ההיח של מחר מעת לעת • ונרחה דדוקח גבי סנדרי רבי יהודה שב הגדת שמואל דקחמר שהיו מביטות בנויו של שאול ולח היו שבעות ממנו חוח שהשה לו רבי יוסי עשית בנות ישרחל כזונות כיון דקחמר שלח היו שבעות ממנו לזונות היו מביטות בו למנם בגמרח דילן מפי דקחמר שמואל היינו מזה הסוג שהם בהיו מביטות הוח לשבה המרוס של סנדרי דהיה כהו ז"ס כדי להסתכל ביופיו של שאול מבחינה דכתיב משכמו ומעלה גבוה מכל העם שהוח דבר מסוכה בטבע מזהת הבחינה היו מסתכלות ביופיו לח ליהנות ממנו והיינו מה שהשיב שמואל פ' דכתיב משכמו ומעלה לגלות סנדרתו בכוונתם בהסתכלותם ביופיו של שאול דלכם שהים היו מסתכלות כלומר ומשום הכי לח השבו שמואל מה שהשבו לרבי יהודה בהגדת שמואל עשית בנות ישרחל כזונות • ובמה שחמר בגמרח רבי חומר מלכות נוגעת כו' ומה שחמר בהגדת שמואל שלח הגיעה השעה שחמר הקב"ה לשמואל כעת מחר חשלח לחיך לח פליגי כי המה רלו מה טעם חמר הקב"ה כעת מחר חשלח לחיך היש מלרין בניסין וכו' כי למה יקפיד הש"ת בעתים לעשות הדבר מעת לעת לומר כעת מחר לח מחר חשלח היש חלח ודחי הטעם הוח לפי שבהיו' עדיין מיורי מלכות ומשלה לשמואל לכך חמר הקב"ה כעת מחר ולח קודם ולח לחחר השת הזחת חלח בשמשום כעת הזחת של מחר חשלח לחיך וכו' שחין מלכות נוגעת ועל כן מוכרח להיות ביחתו מעת לעת כזו מחר ז"ם כעת מחר בשלשת הגמרח שלנו עם הגדת שמואל זחת ההלוקה מוסכמים שלח בהגדת שמואל המסויד ובגמרח הזכירו הסיבה ועיין רש"י ז"ל יהוח קרוב לדברי הרד"ק ז"ל הכו"ל בפסוק הקודם ע"ם ומהרי"ח ז"ל פירש שלפי שהם חזיזהו לחומרו מהר עשה וכו' לכך נותנים טעם לדבריהם ולומר בבואכם העיר כן וכו' רוחה לומר כי על זה חיתן הנזכר בהיחות וחריזות זו בחמלחו חותו בעשם יעלה הבמתה שהוח מוכרח לעלות לזבוח הזבח ולחחרי כן יחכלו הקרואים לכל קודם לכן לח יחכלו והוח היש ככבד שלח יהלה לחטריח לנער הקרואים המטובבים לשלחי לכול עד בואו ולכן יממה הנזיד לנה שמה ומפני זה הלות לכם לנקטו מהר ומה שלמר עוד כי כיהיום תמלחו לותו רוחה לומר שלח יקיו עוד כיום מהר לדבר עמו כי חותו כיום ההוח תמלחו חיהו מהני ביחתו שמה לזבח הבל ביום אלת היום ההוח לח יפלחהו בדרך שהשעה מריכה לכך עד כחן שלח סך חוך יהכו שלח יעמוד שלח ביום לחד ולח שני מספר עד שיהיו ביחסם דברי ריבית בשערם בן שם לשם בן דין לדין וגם הכ"ם יחיה דהי"ל ויחותו היום המלחותו •

ושמואל רחה חת שחול וכו' עיין רש"י ז"ל ורד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כתב קרוב לומר ומה עוד שמכלון רחיה שלפשר שהגיע יציעה לנביח בעודו מסתתם בחוטיו כי כן נחה ההודעה הזחת ל שמואל • ושלח כדברי הרב המורה ע"כ •

ולע"ן שזה הפסוק מוכיח מה שזכרתי ויעלו העיר וכו' שלהיות שם גילה לשמואל נחמר כעת מחר השלח לך היש וכו' היה עיניו על הדרך ולכן יצח מכיחו לפגוש שם המלך ויהי' כמו הקדלת פניו ולעומת זה הגיד הפסוק כחן ושמואל רחה חת שחול ר"ל רחה חותו כי נתן ל לבו מהו היום ובעודו רוחה חותו וה' עניהו הנה היום שנזה מדוקדק לשון עניהו שהיה שחל מסתכה מחריש לדעת חם זה היום חם לח ועניה ה' חותו לשחלתו וספקו ואמר לו הנה היום חשר לחריתי לחיך ומה שהה מסתפק וכבר הוח שלח תהיה מלכותו כמלכות זולתו ממלכי ישרחל סימליכו ויודה שהעם מהיחתם עמי לח כן זה שלח זה יעצור בעמי שלח יהלו לתרבות רעה שלח עמי יהיו והולו רמז בדו' זה יעצור בעמי ר"ל זה דוקח יעצור בעמי כולו ולח יוכלו יהיכו שתחזור המלכות ליהודה :

ויגש שחול חת שמואל וכו' רש"י ז"ל ויגש ויערע ע"כ וכן מהר"ח ז"ל חת שמואל והר"ק ז"ל כמו חל שמואל : **ולע"ן** שלפי המהרגם ויערע שחול חו' חת שמואל שכעב ד ו למנם להר"ק ז"ל שחמר חת שמואל כמו חל שמואל ל נרחה כמפרש כפשוטו כמו ויגש חליו יהודה וכן ויגש שחול חת שמואל חל שמואלות במקום חל הוח וכונת הכתוב להגיד השגחתו'ת שחלת לשחול חלל שמואל בשחלת חיזה בית הרואה יהוח פלח שלח פגע בזולתו לשחול חיזה בית הרואה ושפגע בו בתוך השער הוח פלח מהסברת שחול בן הטערה נכונה שנתן חל לבו לקרב בתוך השער של שמואל וכו' :

ויען

זה בית הראה: ויען שמואל את שאול ויאמר אנכי הראה עלה לפני הבמה ואכלתם עמי היום ושלחתיך בבקר וכל אשר בלבבך אגיד לך:
כ ולאתנות האבדות לך היום שלשת הימים אל תשם את לבך להם כי נמצאו ולמי כל חמדת ישראל הלוא לך ולכל בית אביך:
ויען שאול ויאמר הלוא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצערה מכל משפחות שבטי בנימן ולמה דברת אלי כדבר הזה:
ויקח שמואל את שאול ואת נערו ויביאם לשכתה ויתן להם מקום בראש הקרואים והמה כשלשים איש: ויאמר שמואל לטבח תנה את המנה אשר נתתי לך אשר אמרתי אליך שים אתה עמך: וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר שים לפניך אכל כי למועד שמור לך לאמר העם קראתי ויאכל שאול עם
כה שמואל ביום ההוא: וירדו מהבמה העיר וידבר עם שאול על הגג:

וישכימו

דין בית חזיא: ואתיב שמואל ית שאול ואמר אנא חזיא סק לקדמי לבית אסחרותא ותיכלון עמי יומא דין ואשלחינך בצפרא וכל דיבלבך אחוי לך: ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למיבעיהון יומא דין דנן תלתא יומין לא תשוי ית ליבך עליהון ארי אשתכחא ודמן כל חמדת ישראל הלא היא לך ולכל בית אבוך: ואתיב שאול ואמר הלא בר שיבט בנימין אנא מזעירי שבטיא דישראל וזרעיתי חלשא מכל זרעית שיבט בנימין ולמא מלילתא עמי כפתגמא הדין: ודבר שמואל ית שאול וית עולימיה ואעילינון לאסחרותא ויהב להון אתר בריש זמיניא ואינון כתלתין גברא: ואמר שמואל לטבחא הב ית מנתא די יהבית לך דאמרית לך שוי יתה עמך: וארים טבחא ית שקא ורכיה ושוי קדם שאול ואמר הא דאשתאר שוי קדמך אכול ארי לזמנא נטיר לך למימר עמא זמינית לשירותא ואכל שאול עם שמואל ביומא ההוא: ונחתו מבית אסחרותא לקרתא ומליל עם שאול על איגרא:

ואקדימו

רשי

בראש הקרואים · במקום מסיבת הגדולים כי בדרך מסיבתן היה ניכר איזה הגדול דרך מסיבתן: אשר אמרתי לך · לפי שידע שמואל שיבא שאול צוה לתת לו מנה יפה לכבודו: ואת השוק והעליה · את השוק והירך שעליה: הנה הנשאר · מן המנות של הקרואים והוכן לבד לכבודך: שים לפניך לאכול · בפרק אחרון דזבחים ק"ל חזה ושוק בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה לפיכך הותר לאכול לשאול: כי למועד שמור · כי למועד האכילה היה השוק הזה שמור לכבודך: לאמר העם קראתי · אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מספר' והזהר במנות' ונתתי לו המנו' למספרם וזו שמורה לכבודך: וידבר עם שאול על הגג · מוכיחו ומלמדו ליראה את הקב"ה: ויעבר

רדק

אנכי הרואה · לא היה זה חוץ מדרך הענוה כי כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יעננו ורבותינו ז"ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר שאל לאחרי' כיוצא בזה אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא הרואה אני מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעהו בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי וגומר וירא את אליאב אמר לו הקב"ה לא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו: וכל אשר בלבבך אגיד לך · דבר האתונות וזולתו ממה שיש בלבו לשאול: שלשת הימים · לא אמר שלשת ימים על אבדת האתונו' אלא על בקשתם וכן תרגם יונתן ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למיבעיהון יומא דנן תלתא יומין: ולמי כל חמדת ישראל · בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה: ויביאם לשכתה · אל הלשכה ועניינו חדר וזאת הלשכה היתה בית הבמה אשר שם אכלו הקרואים וכן ת"י ואעלינון לבית אסחרות': כשלשים איש · הכ"ף הוא כ"ף השיעור ר"ל שלשים פחות מעט או יותר מעט: את השוק והעליה · פיר' ואשר עליה והוא הירך וכן ת"י ורכיה · ובדברי רז"ל מאי והעליה רבי יוחנן אומר שוק ואליה רבי אליעזר אומר שוק וחזה רבי שמואל בר נחמני אומ' שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עלוי שוק: ויאמר הנה הנשאר · פירוש ויאמר שמואל לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי לקרואי' וזאת המנה אמרתי לטבח להצניעה לבדה לשים לפניך אכול כי למועד הזה הוא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח העם קראתי הכן המנות ואמרתי לשמור זה לך החלק כי ידעתי בואך:

ויהי

רלבג

והנה הרחיק זה שאול להיות שבטו היותר קטן שבשבטים ומשפחתו הצעיר' מכל משפחו' בנימן · והנה הביא שמואל את שאול ואת נערו אל הלשכ' ולכבוד שאול כבדם יחד הוא ונערו ונתנ להם מקו' בראש הקרואים · ויאמר שמואל הנה יפ' לשאול להורות על הגדולה והמלכו' ולזה שם לפניו השוק ומה שעליה וא"ל שהנשאר שלא יוכל לאכול ישים לפניו לאכול לנערו את זה או לאשר לפניו מהקרואי' והו' יותר נכון כי לזמן כזה מהזמ' האחרת תמתין ותיחל למלכות שתמלוך על ישראל ותאמר העם קראתי:

והנה

אנכי ה' בטע' וכל פס"ק דכותי' במ"א חף אנכי ·

מסרה

ולמי ג' וסי' למי אלה לפניך · ולמי כל חמדת ישר' · ולמי אני עמל: כשלשים איש ג' וסי' ויצאו בני בנימן · ויהפ' איש ישראל · ויתן להם מקום · קדמ' כשלשם כתיב: וירם ח' בקריאה וסי' במסר' רבת':

מנחה קטנה

איזה בית הרואה · מפני נכיעות לא רצה לומר איה הרואה אלא בית הרואה שמשמעו שיש לו לדבר עם אדם אחד שהוא בבית הרואה ושמואל השיבו ידעתי כי לא כן הוא אלא שיש לך לדבר עם הרואה בעצמו ואנכי הרואה: עלה לפני כי רוצה אתה שילך לפני גם לאכול עמי וגם כל אשר בלבבך וגו' לך וגו' ואל תתיה כל החלוקת בכבוד עמני כי לגדולה מזו אתה מתוקן למי כל חמדת ישראל וגו': כן ימיני אנכי וגו' ואם תאמר שהש"פ נאמר הק"בה נבניין ע"י זכות שנידו מקידשם ה' בהורדם לים תחלה מ"מ רבה לי שלא תמשפחה קטנה ונעירה אנכי וא"כ למה תדבר אלי ולא לאחר גדול ממני ואפשר כיון ששמואל לא אמר לו הדבר בשם ה' אלא כאילו מדבר מעצמו זה לדרך ברכה מגד היותו איש גבור חיל משכמו ולמעלה גבוה מכל העם אמר לו ולמי ראוי כל חמדת ישראל להיות מלך הלא לך יאתה לפניך ומי יתן שה' יתפיץ בך למלוך · ועל זה השיב שאול ויאמר ראוי להחזיק לך טובה על הברכה שברכתני ואם גם יודע אני כי איש חיל אתה וברכתך לא ישוב ריקם אך בדבר הזה נראה לי שברכתך ברכה לבטלה הוא כי איך יעלה על הדעת שה' יבחר בי להיותי ממשפחה צעירה מכל משפחות שבטי בנימן · ועל זה השיב שמואל תדע כי דבר ה' הוא וטרם בואך אלי כבר הכנותי לך מקום בראש הקרואי' וגם אמר לנער בפני שאול תנה את המנה וגו' שזה יראה שאול שהכל היה גלוי לשמואל שיבא אליו וע"פ ה' אמר שהוא ימלוך:

פי' רבי ישעיה

וכל אשר בלבבך אגיד לך · פי' כל הספיקו' שיש בלבבך לפרש מהאתונו' אגיד לך · וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר והיה לשאר העם · שים זה המנ' לפניך ואכול אותה כי למועד זה היה שמור לך זה שכן אמר לו שמואל כך וכך עם קראתי וזימנתי אותו' לא' ולך וימנתי זאת המנה:

כלי יקר

ויען שמואל וכו' אנכי הרואה וכו' רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר ליה הק"בה שמואל אתה קורא עצמך הרואה אני מראה דבר שאין אתה רואה אימתי אלא בשעה שא"ל מלא קרנך שמן וכו' ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל קומתו וכו' ע"כ ·

ולע"דן להקשות מה השמה יש לשמואל האם לא ישיב וי"ל דהי"ל אנכי לבד וזה יספיק לתשובה הרואה למה והנכון כי שאול לא שאלו אלא הגידה נא לו איזה בית הרואה והיה לו לשמואל לומר זה ביתו או אפילו יאמר זה בית הרואה לא יאשם אבל בהיותו נדרש ללא שאלו ששאול שאל על הבית ושמואל משיב לו על מציאות הרואה לאמר אנכי הרואה לזה הוא שנענש:

ולע"דן לדקדק כפל ויען שמואל את שאול ויאמר אנכי שהוא כפל ענין ענייה ואמירה וא' מהם מספיק · ונראה כי לשיטת הרד"ק ז"ל שאין אשם לשמוע זה שאין מוכרח לענות אפס' כלזה כיון הפסוק בכפל כאילו אמר מהיות מוכרח בענייה לענות שמואל זהו ויען שמואל את שאול אין להאשים אותו על מאמרו ויאמר אנכי הרואה ולשיטתי שאמרתי שעכ"ז הדין עם הז"ל כי היה לו לענות לשאול בענין השאלה איזה בית הרואה לענות זהו ביתו או זהו בית הראה אבל ממה שענה לשאול ויאמר לו שלא כענין אנכי הראה לכך נענש ובאומרו את שאול שנראה שהוא מיותר אפשר דהכי קאמר שלענין הכבוד עשהו לשאול ואליו ענה ואליו אמר עלה לפני הבמה בלשון יחיד אבל בענין האכילה אמר ואכלתם בלשון רבי' עליו ועל נערו כי בשניהם רוצה שיאכלו אתם או' וכל אשר בלבבך אגיד לך בלשון יחיד על שאול כי בודאי איש חיל כמוהו בחו' וטוב בלי ספק שהיו בלבו כמה ספקות וחקירות במושכלות ובתלי תלים של הלכות עליו אמר וכל אשר בלבבך אגיד לך מעניני החכמה וסתרי התורה ולאתונות וכו' זה זולת אשר בלבבך:

ולאתנות וכו' עיין הרד"ק ז"ל ולמי כל חמדת ישראל רש"י ז"ל כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה ע"כ וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב ולענין האתונות האובדות עם היותם שלא תשאל עליהם אל תשת לבך להם כי נמצאו כ"ש שאין ראוי שתחוש לאתונות כי למי כל חמדת יש' הלא לך · ולע"דן לדקדק או' האובדות הי"לל האבודות ומאי לך כי לא לו המה אלא לאביו ועו' מהו או' אל תשת לבך להם שמאחר שמבשר אותו כי נמצאו א"כ למה ישים דעתו עליהם ונראה כמ"ש הרד"ק שהיום שלש' ימים הוא ג' מהבקום לא מאבידתן בזה אבין או' האובדות לך דהכי קאמר לך שבקשת אותם ולא מצאתן אתה עתה האובדות לך הן שהרי אתה קרוב להתיאש מהם באופן שהם אובדות לך ובעיניך יען שהיום ג' ימים שאתה מבקש אותן ולא מצאתם ואמר הימים בה"א הידיעה להוסי' שאלו הג' ימים בקשום בזריזות כאלו הם ארבע' ימים או יותר לז"א שלשת הימים בה"א הידיעה רוצה לומר הידועים שבקשתם אותם בזריזות ומהירות גדול ובשרו שנמצאו ואמר לו אל ישים אל לבו להם לא לאבירתם ולא למציאתם ועכשיו שבשרו שכבר נמצאו אל תשם לבך להם כי נמצאו לשמוח במציאתם כי למי כל חמדת ישראל הלא לך ולכל בית אביך וכיון שכן אין ראוי לך לשים לב על דברים שפלי הערך כאלה מהאתונות לשמוח בלבך על מציאותן כי כל חמדת ישראל לך שאתה מלך או אמר האובדות לך שכל אבידתך לא היו אלא בשבילך כמו שכתבתי למעלה בפסוקי דבנה האתונות שהשם ית' סבב סבות כדי שילך שאול אל שמואל או יאמר האובדות לך שלשת דלך הם שלשת ימים שהם אובדות אבל לא לאביך כי נמצאו קודם השלשת ימים:

ויען שאול ויאמר וכו' מהרי"א ז"ל כתב לפי שרמז לו לשאול על המלכות וכבאל שאול מזה ועל זה משיב הלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל וגם מאותו השבט הקטן ממשפחתי הצעירה ממנו ואם כן למה דברת אלי כדבר הזה עד כאן: ולע"דן לפי שהיה מקובל אצל הכל היו' המלכו' מיהודה לזה אמר הלא בן ימיני אנכי ולא מיהודה ולא תהות לי המלכות ועוד שאילו הייתי מספר שבטים החרשתי אלא הרני מקטני שבטי ישראל קטן שבבני יעקב וקטנה היכנ' וכמות מעניין פילגש בגבעה זהו שא' מקטני לשון רבים דהי"לל קטן שבטי ישראל ומשפחתי הצעירה מכל משפחות כו' הצעירה בה"א הידיעה לומר שהיא ידועה בכך לכל לא שהוא אז כך דרך ענוה ולמה תדבר אלי כדברים האלה שאין להם שחר · ואולי אמר קושיא אחרת באו' ולמה דברת אלי כדבר הזה כלומר מה תועלת יש בדברך אלו כדבר הזה שאם מהשי"ת יצא הדבר של מלכות מלכיו בבא העת יעשה כמלכיו' בחיל שמיא וארעא ואם כן למה ולאיזה סיבה ותכלית דברת אלי כדבר הזה פן יגבה לבי זהו שא' שדקדק באומרו דברת אלי אלי דייקא שלא תפלתי בדרך אלי בדבר הזה שאין תועלה אלא אדרבה נזק:

ויקח שמואל את שאול ואת נערו כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהר"א ז"ל והנה הביא שמואל את שאול ואת נערו אל הלשכה ולכבוד שאול כבדם יחד הוא ונערו ונתן להם מקום בראש הקרואים ע"כ: ולע"דן לדקדק איך ישיב נערו עם שאול יחדיו שאין זה מדרך ארץ והיינו יכולין לומר שרצה ללמדו למכאן והלאה כשיכנס למלכות שהקטן שבישראל יהיה בעיניו חשוב כמוהו כי בזה תהיה הנהגתו מעולה והנכון כי מנהג של ערבישתן הוא בסדר השולחנו' הוא להסב הנכבדים מוסמכים אל הכותל ודלת העם והנערים לעומתם באופן שאין זר שהאדון ישב ראש פנה והוא מוסמך אל הכותל ונערו נגדו יושב ואוכל כי הוא יבלע לו הלחם והבשר וסדר הדברים וזהו ויקח שמואל את שאול ואת נערו ויביאם לשכתה ויתן להם מקום בראש הקרואים שאול בראש הקרואים שבצד הכותל יושב בהסבה ומוסמך אל הכותל ונערו נגדו בראש הקרואים שמנגד דרך הסבה והמה חוזר לשאול ונערו שהיה לפניה' מאכל כשיעור השלשים איש שם קרואים ותהיה הכ"ף כף הדמיון כי לכבוד שאול הרבו לפניו בצווי שמואל:

ויאמר שמואל לטבח תנה וכו' עיין רש"י ז"ל והרלב"ג ז"ל ולע"דן לדקדק כפל הדברים תנה את המנה אשר נתתי לך אשר אמרתי וכו' יאמר החביב מהם ונראה כי שמואל רצה לברכו לעיני הכל בשני ענייניו האחד בהו' לטבח לעין כל תנה את המנה אשר נתתי לך אני בעצמי ותהיה לך שבזה מורה לשון חשיבות שאול בעיני שמואל עד שהוא בעצמו וכבודו וזקנתו לקח המנה ונתנה לטבח ולפי שלא יובן מזה באשר נתתי לך הולי נתנה לו לעצמו לזה אמר אשר אמרתי לך אשר אמרתי אליך שים אותה עמך בשמירה מעולה לעת מצוה ועת הצורך ואילו אמר הגיעה השעה תנה המנה אשר אמרתי לך שים אותה עמך לא היה מורה בחשיבות שאול כי אם בבחינה אחת שא' לנערו שישים עמו מנה חשובה לעת מצוה אבל כעת הוסיף חשיבות באומרו אשר נתתי לך אני בעצמי כאמור נוסף על אשר אמרתי אליך שים אותה עמך:

וירם הטבח את השוק והעליה פ' אין מעמידין מאי והעליה רבי יוחנן אמר שוק והעליה ומאי קרי ליה והעליה דמסמכא ליה רבי אליעזר או' שוק וחזה מאי והעליה דמחית ליה לחזיה עילויה דשוק רבי שמואל בר נחמני אמר שוק ושופיה ומאי והעליה משום דשופי עלוי שוק קאי עד כאן ורש"י ז"ל את השוק והירך שהעליה הנה הנשאר מן המנות של הקרואים והוכן לבד לכבודך לשים לפניך לאכול בפרק אחרון דזבחי' קיימא לן חזה ושוק בבמה גדול' ואין חזה ושוק בבמ' קטנה לכי' הותר לאכול לשאול כי למועד שמור לך כי למועד האכיל' היה השוק הזה שמור לכבודך לאמר העם קראתי אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מספר' והזהר במנהם ונתתי לו המנו' למספרם וזו שמור' לכבודך ע"כ · וכן הרד"ק ז"ל ע"ש והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל שוק והעליה הכי קאמר השוק והשומן שעליה שהמנה היותר מובחר' ושמנה הכין לשאול לכבוד המלכו' · ומה שאמר ויאמר הנה הנשאר לדברי המפרשים הנז"ל הוא מאמר שמואל ולכי אהבוב שהם דברי הטבח אל שאול לפי שכאשר ישב שאול על השולחן כבר היו הקרואים יושבים ומאכליהם לפניהם ובא שמואל והושיב שאול בראש ואז הביא הטבח את המנה ולכך הוצרך לו לשאול אל תחשוב לפי שבאת באחרונה שהמנה אשר שמתי לפניך הוא המותר הנשאר מהקרואים אינו כן כי הוא היה מוהרי השולחן אבל למועד הזה שמור לך זה הנשאר באומרו העם קראתי ר"ל בחשבי שהיו עמי אנשי העם קרואים הנה זה שאמרתי החלק הזה והכנעתי אותו לכבודך ואמר לו כן להודיעו שהיה החלק הזה ושלא בא שם בקרי והזדמן ולזה אמר וירם הטבח את השוק להגיד שכאשר הביאו לפני הביאו ברוממות ומעלה כמו שמנהג להביא המאכל לפני מלכים ברוממות הידים ע"כ:

ולעד"ן שכוונת הכתובים אלה יחדיו להורות מעלת הנביא שמואל כי מאז ציוה לטבח על המנה הזו של חזה ושוק או שוק והאליה כפי' הנזכר לעיל לשים אותה עמו לעת מצוה כי נכון לבו בטוח בה' שהגיד לו שבעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן וכו' וידע כי לא יפול מדבר ה' ארצה ויורה הבטחון הנמרץ היות הקרואים מסובים על השלחן ממתיני' עד בא שמואל לברך הזבח ושמואל ממתין את האיש וכו' אשר ייעד לו השי"ת שיבוא בעת מחר ובהגיע העת יצא שמואל לקראתו כמו שפירשתי למעלה בפסוק והנה שמואל יוצא לקראתם וכו' יוצא בכוונה ולא במקרה ויוכיח כן מה שהכין לו המנה יפה כמו שאמר ויאמר שמואל לטבח תנה המנה אשר נתתי לך וכו' ועשה כן הטבח וירם הטבח והוא לשון הרמה ומירה יען שהיה שם נשאר תבשיל והרים זו המנה המעולה השוק והעליה וישם לפני שאול ויאמר הטבח כי הוא הנזכר כאן ויאמר הנה הנשאר שים לפניך כו' השם פן יחשוב שאול שמה שיורי קדרה הנשארת לטבח למנתו אם כן יהיה זו סעודה המיוחדת לבעליה

ויהי כעלות השחר · בכ"ף : ויעבור לפנינו · שלא ישמע את דברינו : עמוד כיום · ולא אמ' שיעמוד היום, בעיר שהרי בהוצו היום הלך לו שהרי אמר לו ואשלחך ועוד שאמר לו בלכתך היום מעמדי אלא פירוש כיום לאמת הדבר כמו השבעה לי כיום ופי' עמוד עמוד עד שאדבר עמך : את פך השמן · לא היה זה השמן המשחה כי לא היו משוחות ממנו אלא מלכי בית דוד אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן : וישקהו · בדרש כל נשיקות הם של תפילות חוץ מג' נשיקות נשיקה של גדול' נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות נשיקה של גדולה ויצוק על ראשו וישקהו נשיקה של פרקי' וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו נשיקה של פרישו' ותשק ערפה לחמותה ר' תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנאמ' וישק יעקב לרחל לפי שהיתה קריבתו : הלא כי משחך · מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז האדם וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומי' להם : בלכתך היום · אמרו רבותינו ז"ל היכן. מצינו שנקברה רחל בצלצח בגבול בנימן והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר ואתה בית לחם אפרתה וגו' אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימן בצלצח: והנה נטש אביך · פירוש קודם שנמצאו האתונות : אילון

וַיַּשְׁכִּמוּ וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הַגָּג לֵאמֹר קוּמָה וַאֲשַׁלְּחֶךָּ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וּשְׁמוּאֵל הַחוּצָה: הֵמָּה יוֹרְדִים בִּקְצֵה הָעִיר וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל־שָׁאוּל אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים:

א וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי־מְשָׁחֲךָ יְהוָה עַל־נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד: בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם מֵעִמָּדִי וּמָצָאתָ שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִם־קְבֻרַת רָחֵל בִּגְבוּל בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת־דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי: וחלפת

ואקדימו והוה כמסק צפרא וקרא שמואל לשאול לאגרא למימר קום ואשלחינך וקם שאול ונפקו תרויהון הוא ושמואל לברא: אינון נחתין בסיפי קרתא ושמואל אמר לשאול אימר לעולימא ויעיבר קדמנא ועבר ואת קום הכא כיומא דין ואשמעינך ית פתגמא דיי: ונסיב שמואל ית מנא דמשחא ואריק על רישיה ונשקיה ואמר הלא ארי משחך יי על אחסנתיה למהוי מלכא: במהכך יומא דין מיני מלותי ותשכח תרין גברין עם קבורתא דרחל בתחום בנימין בצלצח: ויימרון לך אישתכחא אתניא דאזלת למיבעי יתהן והא שבק אבוך ית עסק אתניא וציף לכון למימר מה אעביד לברי : ותהך

ויעבר ג' בקריא' רפין וסי' אמר לנער ויעבר לפנינו · ויעבר אחד מהנערים · ויעבר עלי מה: דבר אלהים ג' בקריאה וסים' ואהוד בא אליו · ויהי בלילה ההוא דר"ה · ואשמיעך את דבר אלהים : קברת ג' ב' חסרים וא' מלא וסי' נמסר בסדר וישלח :

רשי

ויעבור לפנינו · וילך ברחו ממנו לא ישמע דברינו ויעבר הנער לפניה' ולשאול אמר ואתה עמוד עמדי : עם קבורת רחל בגבול בנימן · והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם אלא עכשיו הם בקבור' רחל וכשתפגע בהם בגבול בנימן בצלצח כך שנויה בתוספתא דסוטה צלצח כל לצח של הב"ה שהוא צח ואדום והיא ירושלם : ודאג לכם · ירא' עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דוטש"יר בלע"ז : הילון

ואשמיעך ל' וחד וירד בית היוצר והוא משמ' א"ב

רלבג

והנה לקח שמואל פך השמן ויצק על ראש שאול למשחו למלך על ישראל ונתן לו אותות כדי שיאמין כי המלכ' תהיה לו והאות היותר חזק מהם הוא ההשפלו לב אחר והתנבאו עם נביאי' והוא לא נשה קודם זה להיות לו יד ושם בנבואה : ועד

כלי יקר

לבעליה הטובה ואם כן יש גזל בזה מפני הבושה הביא' לפני ולא נשאר לו בקדרה כלום ולחסידותו הנמרץ היה המספר ימנע מלאכול לזה אמר לו הטובה לא התום כי הנה הנשאר ראה אותו כי הוא לחלקו ומעתה אכול בשמחה זאת המנה שים לפניך ולא תשימ' לפני הקרואים להיותך חושש לאבק גזל מאחר שהראיתיך הנשאר בקדרה מעת' שים לפניך זאת המנה ואכול בלב טוב כי למועד שמו' לך ולך הוא לי לאמר שכך אמר לי הטבח' שאשמרהו לך ואימתי היה זה בעת שאמר לי העם קראתי אז כוה לי על שמירת המנה הזאת לך ואז כששמע שאול כן ויאכל שאול וגם לפי שהיה אוכל עם שמואל ששמע בודאי לא יאכל מדבר שיהיה בו אבק גזל בסעודה שאינה מספקת לבעליה כי איש אלהים קדוש הוא והו ויאכל שאול עם שמואל ואומרו ביום ההוא מורה שהיתה הסעודה ביום ולא בלילה שלא כדברי מהרי"א שכתב ז"ל וזכר שאחרי אכילה שהיתה כפי הנראה בלילה כי בן היה המנהג בימים ההם כמו שכתוב בספרי הרומיים ואני אומר שביום ההוא היה אלא שנמשכה עד הלילה שזהו נמשך שהלכתם משם תכף עלו לגג לישן וידבר עם שאול על הגג :

וירדו מהבמה העיר וכו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב ולא זכר הכתוב במה היו דבריו ויתכן שהגיד אליו את כל הדברים אשר הלכו הוא ונערו וענין האתונות כמו שייעד לו כל אשר בלבבך אגיד לך : ולע"דן שדבר עמו דברי סודות ומעשה מרכבה כמו שכתבתי למעלה באומר כאשר בלבבך לב הכם חוקר באלהות אגיד לו דבר עמו בענייני המלכות בסתם ולכך העלהו הגג שהמקום פנוי ואין שם כותלים כי אזנים לכותל ויוכיח כן ויקרא שמואל אל שאול הגג שנראה שהיה שם מקום וועד שדבר סודות · או אפשר שהיה ישן שמואל שם ולכך קראו לדבר על הגג המקום ששמואל ישן וירד שאול לישן בבית ועד לאורחים ובבקר כעלות השחר קראו שניה אל הגג :

וישכימו כעלות השחר וכו' הרד"ק ז"ל כעלות בכף ע"כ ומהרי"א ז"ל כתב שלנו שם על הגג ואומרו וישכימו כעלות השחר היה כי באחד מהמאמרים באלה אם היתה הכונ' לבד על ההשכמה הכל ידמה שמואל בלילה לא שכב לבו בחושבו איך ימשח את שאול למלך וגם שאול לא יוכל ישן בחושבו בדברי שמואל שאמר לו ולמי כל חמדת ישראל הלא לך ובמה שכבדו ויתן את כסאו מעל כל הקרואים ובהיותם המנה כבר ערוכה לו מאתמול וזה רמז באומר וישכימו שניהם שהשכימו כל אחד במקומו קודם עלות השחר לפי שלא היו יכולין לישן ויהי כעלות השחר אז קרא שמואל אל שאול הגג ויאמר לו קומה ואשלחך ויצאו שניהם שמואל ושאול והנער אחריהם ע"כ : ולע"דן לא לן על הגג אלא שמואל לבדו ושאול לן למטה עם נערו וישכימו שאול ונערו ללכת בהשכמה כי לבם בל עמם על נער קיש אבי שאול אמנם לא יכלו ללכת כי אם ברשות הנביא והנביא לא רצה לשלחם כי אם בכי טוב עד עלות השחר ועוד שרוצה למשוח המלך באור היום ולא בלילה כי אורח לדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום ולעומת זה ויהי כעלות השחר סמוך לעלות וזה מורה הכ"ף הנה אז קרא שמואל אל שאול שיעלה אל הגג למה מאמר שלא לן שם כדפרישית שלא כדברי מהרי"א ז"ל ואז אמר לו קומה ואך עמך ללוותך לוייה וזהו שאמר קומה ואשלחך ויקם שאול לשון קומה כי עלה לגדול' ומלכות ויצאו שניהם יחדיו הוא ושמואל החוצה ללוותו וגם כדי שלא תהיה לעשות המשיחה שם בסוד כדי שילית שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין :

המה יורדים בקצה העיר וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א כתב שמדרך המוסר אמר שמואל אל שאול שיאמר לנערו עבור לפנינו ולא אמר שמואל עצמו כן לנער שאין ראוי שיצוה איש לנער איש זולתו כי אם על ידי אדוניו · ואתה עמוד עמדי כיום ר"ל עד שיהיה היום ברור שיזרח השמש ואז אשמיעך את דבר ה' ואולי כיון שיהי' השמש בבית הראשון במזל צומח בשעת המלכתו כדי שתהיה מלכותו כצאת השמש בגבורתו ע"כ : ולע"דן המה יורדים בקצ' העיר שהלכו בקצה העיר מקום פנוי מבלי עוברים ושבים כל כך לדבר כרצונם ואמר והמה יורדי' דרך דרש אומר להודיע שהסררה נטלה משמואל ויורד הוא דאם לא כן לו הוכח שיהיה המקו' מורד והדרך ירידה מה צורך בהודיע לנו זה אלא ודאי כדאמרן ואמר ירידה לשאול אבל שמואל גם הודיע ששמואל נפטר בתוך שנתו של שאול באופן שלעתיד שניהם יורדים והטעם שלא אמר שמואל לנער עבור לפנינו הוא להיות שמואל רוצה לעשות דבר בסוד נתחכם לבלתי אמור כך הוא בעצמו הדבר לנער שאול שיעבור לפניהם כי יבין הנער שהיה סוד בדבר ויספר לאביו וקרובו שאול לאמ' סוד דבר עמו הנביא לכך אמר שיאמר כן שאול לנערו כי אל ידע הנער אז אם דבר לו סוד או לאו כי יאמר הנער בלבו שאול אמר לי עבור לפנינו אולי חשב שיאמרו לו סוד ואפשר שלא אמר לו סוד כי אינו מוכרח ואמר ואתה עמוד שלא יהא הולך ושומע דבר ה' דרך עראי אבל אתה עמוד כדי שאשמיעך את דבר ה' מעין ההולך בדרך שצריך לעמוד לבלתי לכת אנה ואנה בקרית שמע עד על לבבך לקבל עול מלכות שמים ז"ש ואתה עמוד עומד ולא הולך דאם לא כן פשיט' שהוא יעמוד שם ולא יעבור עם נערו ואשמע דבר אלהים כי און אלהים בכל מקום אלא דיין כמו אלהים לא תקלל לומר לא תעלה על דעתך שאתה דיין ומלך ישראל כי ה' מלכם ה' שופטם ה' מוסיפם אבל אתה פקיד מתחת ידי השי"ת להעמיד דגל התורה · ואמר כיום לרמוז מה שזכרנו למעלה בשם חז"ל שבנערות היואלות לשאול מים האריכו למנותם עד שתגיע עונת מלכות שמים לשאול וזה נראה לי שאמר כאן עמוד עד היות כיום ר"ל היום המיוחד למלכותך ואז אשמיעך את דבר אלהים כנה יום ועת התחלת מלכותך שלכל זמן וכו' :

ויקח שמואל בראשית רבה פ' וגו' כל נשיקה לתפלות בר מתלת נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות נשיקה של גדולה דכתיב ויקח שמואל את פך השמן וכו' נשיקה של פרקים ויפגשהו בהר האלהים וישק לו · נשיקה של פרישות שנא' ותשק ערפה לחמותה · רבי תנחומא אומר נשיקה של קרבות שנא' וישק יעקב לרחל וישא וכו' עד כאן · ופי' האמנם השלם כמהר"ר שלמה הלקח"בןהלוי ז"ל דנשיקות של גדולה היינו משום שמציאות הנשיקה היא לדבקה רוחא ברוחא הנושק עם הנישוק ולהיות שאול מבנימין והמלכות מיוחדת ליהודה דכתיב ישתחוו לך בני אביך לכך הוצרכה הבאה ע"י נשיקת שאול משמואל לדבקה רוחא ברוחא רוח שמואל ברוח שאול כדי שיקבל הנועם האלהי עליו ויגלה למלכות ובמסכת הוריות אחז"ל שהשמן הזה אינו שמן המשחה שלא נמשחו בשמן המשחה כי אם מלכו' בית דוד בלבד אבל פך השמן זה משמן אפרסמון היה · ועוד אמרו רמה קרני ולא רמה פכי שאול שנמשח בפך השמן לא נמשכה מלכותו דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותם ע"כ · ובדבריהם מובן הכתוב ותרם כרהם קרני ולא פכי בלותי בשמן רענן זה שמן המשחה ולא שמן אפרסמון שלא נמשח בשמן רענן הוא שמן המשחה כי אם בית דוד וכן הביא הרד"ק ז"ל וכתב הלא כי משחך ה' מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז האדם וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומים להם עד כאן · ומהרי"א ז"ל כתב אומרו לשון הלא כי משחך הלשון הזה מורה כי כבר היה נגזר לפניו יתברך שימלוך על ישראל וזהו ענין הלא משחתיך · אמנם צריך לדעת מה טעם נמשח שאול בסתר דבשלמא דוד מפני פחד שאול ויהוא מפני יורם אבל שאול לפני כל ישראל היה ראוי שימשחהו כמו שנמשח שלמה והנראה לי כי שאול משחו שמואל כדי שתצלח עליו רוח ה' ויהפך לאיש אחר כי המשיחה יכינהו לקבל הרוח האלהי ויקדשהו ולפי שהיה עתיד להפיל עליו גורלות לכן היתה המשחה בסתר כי אלו היה זה מפורסם יהיה אחר כך ענין הגורל דבר מיותר ויאמרו ששמואל מדעתו עשה זה ולכן משחו ויקדשו ולפי שהיה עתיד להפיל עליו גורלות ולכן היתה המשחה בסתר כי אלו היה זה מפורסם יה' אחר כך ענין הגורל דבר מיותר ויאמרו ששמואל מדעתו עשה זה ולכן משחו בסתר :

ולע"דן שלהיות המלכות לדע"ה והמשיחה הזאת אינה בשמן המשחה כי אם בשמן אפרסמון הוכרחו לעשות דבר בסתר לפי שעה וגם לאחר זמן כדי שלא יודע שנמשח בזולת שמן המשחה ולא יהשיבהו לשאול · זאת ועוד שלהיות המלכות לבית דוד הוכרחו למשוח אל שאול בסתר כדי שילאית כי הדבר הסמוי מן העין יצליח מ"ד וכולי האי והוא יצליח כיון שהוא מבנימין ולא מיהודה ועתידה מלכותו ליבטל ממנו ולחזור אל אכסניא שלה ויהיה זה מטעם הנסיק' וזכרתי בשם החכם השלם ז"ל הנז"ל והפכר שכל הנז"ל כרמז בפסוק שאומר ויקח שמואל פך השמן דהיינו פך שמן אפרסמון ולא קרן השמן של המשחה וישקהו ויאמר טעם לכל זה הוא הלא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד כי משיחת קרן לדוד היא לדורי דורות ולכך צריך הבנת הנשיקה ולא יהות בקרן שמן המשחה כיון שאינו רק לנגיד לשעתו :

בלכתך היום מעמדי וכו' תוספתא דסוטה ומצאת שני אנשי' על קבורת רחל וכי היכן מצינו שנקברה רחל בצלצח והלא בגבול יהודה נקברה שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם אמר ליה עכשיו שאני עמך הנה על קבורת רחל אתה הולך והם באים ואתה מוצא אותם בגבול בנימין בצלצח · רבי יוסי הגלילי אומר צח כל יום רבי עקיבא אומר צח כל של זקן ומלכים מהלכים יצאו עד כאן · ובבראשית רבה פרש' ב' אמר רבי ינאי ורבי יונתן היו יתבו אתא האי אשה מילה שאלינהו מאי דכתיב בלכתך היום מעמדי והלא צלצח בגבול בנימין וקבורת רחל בגבולו יהודה דכתיב ותקבר בדרך אפרת וכתיב בית לחם אפרתה אמר רבי ינאי אסוף את תרפתי אמר ליה הכי קאמר בלכתך היום מעמדי עם קבורת רחל ומצאת שני אנשי' בגבול בנימין בצלצח והית דאמרי בלכתך היום מעמדי בגבול בנימין בצלצח ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל והוי דוקה וכך אתה מוצא שבגבול בנימין הוו דכתיב ויעבור בארץ בנימין ולא מצאוהו באו ארץ צוף וכתיב והנה נא איש אלהים בעיר הזאת עד כאן · ועיין רש"י ז"ל ודאג לכם ירא עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דוטש"ר בלע"ז וכן הביא הרד"ק ז"ל כשיטה הראשונה הנז"ל והנה נטש אביך פירוש קודם שנמצאו האתונות עד כאן וכן מהרי"א ז"ל ·

ולעד"ן לפרש בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל רוצה לומר שם תמצאם בלכתך היום מעמדי אתה כעת עומדים הם בצלצח בגבול בנימין ומשם ילכו אל קבורת רחל והיא דבר שלא כדרך טבע שיעמדו כעת כאן בגבול בנימין ותמצאם בלכתך מעמדי עם קבורת רחל ואמרו אליך נמצאו האתונות ומציאתם היתה על ידי הליכתך לבקש והו שאמר אשר הלכת לבקש זה גרם המציאה שעל ידי הודעתך להבריך חברך חברא אית ליה וחברך דחברך חברא אית ליה וידיעו שהלכתו לכם יהביאום לאביך ונמצאו על ידי בקשה שהלכת לבקש והנה נטש אביך את דברי האתונות וכו' למעלה אמר לשון יחדל על שם שיחדל מדאגת האתונות ודאג לנו וכו' אמנם כאן נראה לי שמדבר על אחר שנמצאו האתונות ולכן לא שייך לשון יחדל אבל אמר לשון נטש כלומר אף על פי שנמצאו נטש ועזב את דברי האתונות שאינו רוצה להביט בהם אחר שדאג לכם ועיקר דאגתו לאמר מה אעשה לבני שעיקר הצער על שאול כי הנער יש לו תמורה לא הבן יקיר :

וחלפת משם והלאה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"א ז"ל והרחיב בענין השלשה את נות למה היו שלשה ובענינים האלה ולא בזולתם ואמר כי להיות האדם טבעי דבק עם יולדיו אמי ואביו הם האות הראשון שימצא האנשים יודיעוהו מענייני אביו שנמצאו האתונות ושאביו דואג עליו וזהו בבחינה שהוא חי טבעי האמנם בלד בחינה זו שהית שמצא בו היותו של · ש

מנחה קטנה

אמרו עמוד כיום את"ז בנבואת נביאי אה"ע בא להם בלילה בחלום משא"כ נביאי ישראל בא להם בנבואה ביום לפי שהי' הדבר רחוק אצל שאול שימלוך מגד היותו שנמוך ממשפחת בנימין ואמר אולי חלמא הוא שאמה ואמר שבום גדולה מיכנת לו ומ"כ חלם חלמא שכח עלי ומא"מ שראהם בחלומו שאחר' מלך אין חלום בלא דברים בטלים ומ"ת אינו כי אם הוראת שום גדולה ע"כ אמר שמואל עמוד כיום ואשמיעך את דבר אלהי' בנבואה ממש הבא אלי ביום שכולו אמת: את פך השמן וגו' ירצה אמר שיקשה שאול אם כדבריך לשם אין אתה משחני בשמן המשחה בדרך שמושחין המלכים ע"כ אמר אינו צריך לזה כי הלא משחך ה' וגו' כבר משוח ומותר אתה מן המים · ועיין בכלי יקר מה שכתב בזה משם מוה"רם אלקבץ ז"ל והרב מוה"רם אלשיך הרחיב הענין ז"ל דבר ידוע כי עיקר מלכות ישראל הוא מיהודה כדכתי' היתה יהודה לקדשו וגו' ונבואת שירד לים תחילה ונתגן כראשם עד בא השיים עד חוטאים ע"כ וגם שיהיו ישראל מתמלותיו ושלח יהיה מלכם אלא שלמשות נקמה בעמלק הוצרך שאול שהוא ימיני כי אין עיקר נפי' ת עמלק אלא בבני רחל ואמ"כ כנגד בנימן תיוסף להיות אלא המקומו לעזר הכי עמלק וגם שהוא נכנס תחילה לים אלא שבני יהודה רגעו אותם והניאו ויכאו בנימן ונכנסו בני יהודה ומ"כ אחשבה שקדם שאול ויצא הוא מהמלכות ונכנס יהודה · עוד אחשבה כי למען התחיל הוא ית' אדון בכל חיים על פעדה למלך צריך ישים במלך יתרון על כל מיני ההמון במיכות שה"כ תאי רבותים מינייכו שאול עליהם והנה ע"י שמן המשחה הוא שמן משחת קודש אשר גזה אלהים לעשות יוספא שפת יתרון חיכות קדושה על הנמשח כי קדוש הוא ולא לאנוש אחר שנמשך משכן וכל כליו וכהנים ומלכים כלב עדין בל יסימור משה משה קיים לא חסר ממנו אמתה וגם לא על אנוש נכרת משחת דרבותא אלא שהוא נותן ומשפיע רבותה לנמשח ממנו ועקדה אלא דבר הכתוב ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו וגו' ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה וגו' אך אמנם אין זה רק אל הנמשח בשמן המשחה כי קדוש הוא אך לא לנמשח בשמן אפרסמון והנה שאול שנמשח בפך היה בשמן אפרסמון ע"כ כאשר לקח את פך השמן שהוא אפרסמון ויצק על ראשו והנה כתבנו כי בשמן בזה אינו משפיע שפע קדושה כבשמן המשחה ע"כ מיד וישקהו לאדבקה רוחא ברוחא להשפיע ברוחו הבנת שפע לאשלים אשר יחסר לו על בלתי היות בשמן הקדושה כאפרסמון כאשר בשמן משח' קודש ע"כ אמר לו הלא כי וגו' כלומר בלא תקפיד בזה דע כי שתים הוא כי משחך ה' וגו' כלומר מלכותך לא קיימא לעולם אם לבנים כנחלה כי אינה רק נחלה לה' וזה כי משחך ה' על נחלתו כלומר ולא נחלה לך ולא תוחר אותך מלך כ"א לנגיד והוא כי המלוכה היתה ערוכה בכל שורה לדוד ועל זה אחשוב היתה אות יתירה בהלוא שהיא וה"ו והלף כלומר שמלכותו מפוסק בהתחדה אם תהיה המשיחה אם הנגידות לו אם לא ולזה כתיב לו בו"ו עם נחלך : בלכתך

פי' רבי' ישעיה

הלא כי' משחך · הלא הדע כי משחך · ויינה' בם שני אנשי' כהם יעומדי' עכשיו עם קבורת רחל ותמצא אותם בגבול בנימין בצלצח :

רדק

אילון תבור · כתרגומו מישור תבור : עולים אל אלהים בית אל · הוא לוז שקראו יעקב בית אל ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעת היתר הבמות היו מקריבים שם והוא שבי' היה קדוש והיו באים שם ישראל באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב וכן אמר על זה יעקב יהיה בית האלהים ואף על פי שהדרש יש לו דרך אחרת בזה זה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקים כי בית אל היה מקום קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה כמו שאמר וזה שער השמים פירוש שער לידע ממנו מה שנגזרין בתחתונים מן השמים ואמר הושע בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ותרגם יונתן עולים אל האלהים דסלקין למיסגד קדם ה' לבית אל : שתי לחם · תרגם יונתן תרתין גריסין דלחם פירושו חלות לחם: ושלשה ככרו' לחם · תרגום תלתא פיתין דלחם והככרו' הם גדולות מן החלות נראה כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא גם כן חלות לחם וזכר גם כן הככרות לפי שהם הגדולות ולא זכר הקטנות כי לא יתכן כי אם לא היו נושאים אלא שלשה ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו עמהם. אלא ככר אחד והם היו שלשה אלא כי גם חלות לחם היו נושאים שתי' או שלשה ונתנו לשאול ונערו שתי חלות לחם ואחר שזכר ככרות וזכר חלות ידוע הוא שלא קראו לככרות חלות וכן כתוב בתורה וככר לחם אחת וחלת לחם אחת: גבעת האלהי' תרגם יונתן לגבעת' די בה ארונא דיי' והוא גבעת קרית יערים כי שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם : אשר שם נציבי פלשתים · שהיו פלשתים מושלים בישראל והיו להם נציבי' ממונים על ישראל שם וכן גבע בנימן כמו שאמר בדוד כשהיה מושל באדום וישם באדום נציבים והתמונה לדבר שנקרא נציב שמעמידין אותו עליהם · ואמר לו שמואל כי שם תצלח עליו רוח ה' לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון והשני לפי שהיו שם נציבי פלשתים רמז לו כי הוא יסירם משם ויושיע ישראל מידם : חבל נביאים · תרגם יונתן סיעת ספריא רוצה לומר תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים והנה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן ומעלי עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון . מהבמה · כי שם בקרית יערים היה במה : ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור · כי רוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה : והמה מתנבאים · תרגם יונתן משבחין כלומר נבואת' היתה שירות ותושבחות לאל כאמרות ברוח הקדש : וצלחה עליך רוח ה' · תעבור ותנוח עליך רוח נבוא' : והתנבית · בא על דרך בעלי הה"א : ונהפכת לאיש אחר · רוצה לומר שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ושררה וזהו שאמר גם כן ויהפך לו אלהים לב אחר : כי תבאינה · כתוב בי"וד כמו תבואינה בהיכל מלך שנקראת האלף והיו"ד למשך אבל זה נקרא תבאנה בהעלם הא"לף הכתוב והקרי שניהם אחד ושניהם נכונים בלשון כמו תשובנה ותשובינה : עשה

וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה וּבָאתָ עַד־אֵלוֹן תָּבוֹר וּמְצָאוּךָ שָּׁם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים עֹלִים אֶל־הָאֱלֹהִים בֵּית־אֵל אֶחָד נֹשֵׂא ׀ שְׁלֹשָׁה גְדָיִים וְאֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם וְאֶחָד נֹשֵׂא נֵבֶל־יָיִן: וְשָׁאֲלוּ לְךָ לְשָׁלוֹם וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי־לֶחֶם וְלָקַחְתָּ מִיָּדָם: אַחַר כֵּן תָּבוֹא אֶל־גִּבְעַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־שָׁם נְצִבֵי פְלִשְׁתִּים וִיהִי כְבֹאֲךָ שָׁם הָעִיר וּפָגַעְתָּ חֶבֶל נְבִאִים יֹרְדִים מֵהַבָּמָה וְלִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים: וְצָלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ יְהוָה וְהִתְנַבִּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר: וְהָיָה כִּי תְבֹאֶינָה הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה לָךְ עֲשֵׂה

וְתֵהַךְ מִתַּמָּן וּלְהָלָא וְתֵיתֵי עַד מֵישַׁר תָּבוֹר וְיִשְׁכְּחוּנָךְ תַּמָּן תְּלָתָא גוּבְרִין דְּסָלְקִין לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ בְּבֵית אֵל חַד נָטֵיל תְּלָתָא גַדְיָן וְחַד נָטֵיל תְּלַת פִּתִּין דִּלְחֵים וְחַד נָטֵיל גַּרְבָּא דַחֲמַר: וְיִשְׁאֲלוּן לָךְ לִשְׁלָם וְיִתְּנוּן לָךְ תַּרְתֵּין גְּרִיצָן דִּלְחֵים וּתְקַבֵּל מִידֵיהוֹן: בָּתַר כֵּן תֵּיהַךְ לְגִבְעֲתָא דִּי בַהּ אֲרוֹנָא דַּייָ דְּתַמָּן אִסְטַרְטִיגֵי פְּלִשְׁתָּאֵי וִיהֵי כְּמֵיעֲלָךְ תַּמָּן לְקַרְתָּא וְתִעְרַע סִיעַת סָפְרַיָּא נָחֲתִין מִבֵּית אַסְחָרוּתָא וְקֳדָמֵיהוֹן נִבְלִין וְתוּפִּין וְצִלְצְלִין וְכִנּוֹרִין וְאִנּוּן מְשַׁבְּחִין: וְתִשְׁרֵי עֲלָךְ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וּתְשַׁבַּח עִמְּהוֹן וְתִשְׁתַּנֵּי לִגְבַר אוּחֲרָן: וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן אָתַיָּא הָאִלֵּין לָךְ עֲבֵיד

רשי

אילון תבור · מישור תבור : גבעת האלהים · גבעת קרית יערים אשר עכשיו ארון האלהים שם : נציבי פלשתים · סרדיוטות שמינו על ישראל שהיו רודין בהם ומושיבין נציבים בערי ישראל : חבל נביאים · סיעת ספריא חבל סיעה וכן חבלי האהל שבוני משרית רסיען אקפוני : מהבמה · מבית אסחרותא : כי תבאנה האותו' האלה לך · ותדע כי דברי אמת וכשם שבאו לך אותו' הללו כך יתקיים דבר המלוכה : עשה

מסרה

רוח יי' ה' בסיפ' וסי' נמסר בסדר ויקהל : והתנבית ד' חס' א' בליש' נביא וסי' וצלחה עליך רוח · ויכל מהתנבות · מדוע נבית בשם יי' · והתנבי חגי:

כלי יקר

אדם נימוסיי מנהיג ישראל אמר לו ותלפת משם והלאה רוצה לומר ראוי ומחוייב לך מאחר שאתה מלך ישראל אין ראוי נהיות לך יחס עם ענייני התאוות ולצרכי אביו אבל שיעזוב אותם ויפנה להלאה כלומר אל דברים יותר מעולים וגדולי' והוא האות השני שנתן לו עם היות עם האחד שלשה

[illegible]

נציבים בארץ אחרת כי אם בגבעת האלהים להורות ידם בכל משלה חלילה לאל וזהו שאמר גבעת האלהים אשר שם נציבי פלשתים · או אפשר שמי שבא אל המקום אשר שם נציבי פלשתים מתחייב שיתפעל מהם ויטרד בדעתו כי אימתו תבעתם לז"א לשאול אחר כן תבא גבעת

[illegible]

מנחה קטנה

בלכתך היום וגו' כתב

[illegible]

פי' רבי' ישעיה

גבעת האלהים · זו גבעת קרית יערים · ששם הארון :

שמואל א י

עשה לך אשר תמצא ידך · כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי אלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה הדבר על מלחמת נחש העמוני ויכהן התגש לתקן לך מתני מלכותך:
שבעת ימים תוחל · כלו' מיום הפרדי ממך בגלגל וזה היה לאחר תירוש המלוכה כמו שנינו במלוכה שניה' כאן הגלגל יחד עם כל ישר' ולהאר שדבר שמואל דברים הלך לו
ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח להוהליו ומיום שנפרד שמואל משאול עם בנגלגל אמר לו שיוחל לו שבעת ימים עד שיבוא אליו ושאול לא ידע מן הגלגל אלא היה
עם מחדוש המלוכה עד שעת המלחמה כמו שאמר ושאול עודנו בגלגל ומה שאמר לו זה הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז שבעת
ימים תוחל עד בואו אליך מפני שעתה כשדבר לו בדבר המלוכ' רמז לו בזה הדבר שם יתקיים לו המלוכה שם לאו היה מצוה ושם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכה ושם לאו לא תתקיים' לפיכך אמר והודעתי לך את אשר תעשה כלומר אז תהיה מוליך לחודמה יהיה ממלכותך:
מתתיהו · בחירק הת"ף ודגש התי"ו: ומי מביהם · תרגם יונתן ומן רכהון וכן הוא בפירו' מי המלמל אלה הנביאים ומשרה עליהם רוח נבואה ומין לתמוה בזה כי הקדוש ברוך הוא המלמד אלה הנביאים מלמד גם כן זה · ויש מפרשים מביהם כמשמעו לפי שאמרו מה זה היה לבן קיש אמרו ואלה הנביאים מי מביהם' וכי מאביהם היה להם הנבואה שאתם תמיהים על כן קיש: על כן היתה למשל · פירו' זאת החמירה היתה למשל מהו' ההוא ומעלה כשהיה אדם שפל עולה במעלה היה אומר הגס שאול בנביאים: מהתנבות · בת שבע דרך בעלי הת"ת: ויבא הבמה · כי הנביאים מלאוהו חוץ לבמה וכשלה מהתנבות עמהם בת לבית הבמ': ויאמר דוד שאול מלאו מס בבי' מתוליו · תולי מלאו מס בבי' הבמה מן קצר הכתוב והלך לו שאול אל עירו ומלאו דודו תחלי

עֵיבִיד לָךְ מַנֵּי מַלְכוּתָא אֲרֵי מִימְרָא
דַּיְיָ בְּסַעֲדָךְ: וְתֵיחוֹת קֳדָמַי לְגִילְגָּלָא
וְהָא אֲנָא נָחִית לְוָתָךְ לְאַסָּקָא עָלְוָן
וְלַנְכָּסָא נִכְסַת קוּדְשִׁין שַׁבְעָא יוֹמִין
תּוֹרִיךְ עַד מֵיתִי לְוָתָךְ וַאֲחַוִּי לָךְ יַת
דְּתַעֲבִיד: וַהֲוָה כַּד אִיתְפְּנִי בֵּיתְפֵּיהּ
לְמֵיזַל מִלְּוָת שְׁמוּאֵל וְשַׁנֵּי לֵיהּ יְיָ לִבָּא
אָחֳרָנָא וַאֲתָאָה כָּל אָתַיָּא הָאִילֵין
בְּיוֹמָא הַהוּא: וְאָתוֹ לְתַמָּן לְגִבְעָתָא
וְהָא סִיעַת סַפְרָיָא לְקָדָמוֹתֵיהּ וּשְׁרַת
עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְשַׁבַּח
בֵּינֵיהוֹן: וַהֲוָה כָּל דְּיַדַּע לֵיהּ
מֵאִיתְמֶלִי וּמִדְּקָמוֹהִי וַחֲזוֹ וְהָא עִם
סַפְרָיָא מְשַׁבַּח וַאֲמַר עַמָּא גְּבַר
לְחַבְרֵיהּ מַא דֵּין הֲוָה לְבַר קִישׁ הַאַף
שָׁאוּל בְּסַפְרָיָא: וַאֲתֵיב נַבְרָא
מִתַּמָּן וַאֲמַר וּמַן רַבְּהוֹן עַל כֵּן הֲוַת
לְמַתְלָא הַאַף שָׁאוּל בְּסַפְרָיָא: וּפְסַק
מִלְּשַׁבָּחָא וְעַל לְבֵית אַסְחָרוּתָא:
וַאֲמַר אַח אֲבוּהִי דְּשָׁאוּל לֵיהּ
וְלִעוּלֵימֵיהּ לְאָן אַזְלְתּוּן וַאֲמַר לְמִבְעֵי
יַת אָתָנָיָא וְחֲזֵינָא אֲרֵי לָא אַשְׁכַּחְנָא
וַאֲתֵינָא לְוָת שְׁמוּאֵל: וַאֲמַר אַח אֲבוּהִי
דְּשָׁאוּל חַוִּי כְעַן לִי מָה אָמַר לְכוֹן
שְׁמוּאֵל

עֲשֵׂה לְךָ אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶיךָ כִּי
הָאֱלֹהִים עִמָּךְ: וְיָרַדְתָּ לְפָנַי הַגִּלְגָּל
וְהִנֵּה אָנֹכִי יָרֵד אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת
לִזְבֹּחַ זִבְחֵי שְׁלָמִים שִׁבְעַת יָמִים
תּוֹחֵל עַד־בּוֹאִי אֵלֶיךָ וְהוֹדַעְתִּי לְךָ
אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: וְהָיָה כְּהַפְנֹתוֹ
שְׁכֶם מְלֶכֶת מֵעִם שְׁמוּאֵל וַיַּהֲפֹךְ־
לוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר וַיָּבֹאוּ כָּל־הָאֹתוֹת
הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַהוּא:
וַיָּבֹאוּ שָׁם הַגִּבְעָתָה וְהִנֵּה חֶבֶל־
נְבִיאִים לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ
אֱלֹהִים וַיִּתְנַבֵּא בְּתוֹכָם: וַיְהִי כָּל־
יֹדְעוֹ מִאֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה
עִם־נְבִאִים נִבָּא וַיֹּאמֶר הָעָם אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ מַה־זֶּה הָיָה לִבֶן־קִישׁ הֲגַם
שָׁאוּל בַּנְּבִיאִים: וַיַּעַן אִישׁ מִשָּׁם
וַיֹּאמֶר וּמִי אֲבִיהֶם עַל־כֵּן הָיְתָה
לְמָשָׁל הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִיאִים: וַיְכַל
מֵהִתְנַבּוֹת וַיָּבֹא הַבָּמָה:
וַיֹּאמֶר דּוֹד שָׁאוּל
וְאֶל־נַעֲרוֹ אָנָן הֲלַכְתֶּם וַיֹּאמֶר
לְבַקֵּשׁ אֶת־הָאֲתֹנוֹת וַנַּרְא כִּי־אֵין
וַנָּבוֹא אֶל־שְׁמוּאֵל: וַיֹּאמֶר דּוֹד
שָׁאוּל הַגִּידָה־נָּא לִי מָה אָמַר לָכֶם
שמואל

רשי

עשה לך אשר תמצא ידיך לתקן לך מתני מלכותך והכן לך כל צרכיך המלכים כמה שתוכל: וירדת לפני הגלגל · ולמה סתמוך תרד הגלגל לפני קול' שתרד מני: והנה אנכי ירד אליך להעלות עולות וגו' · לסוף שבעה ימים שתרד אליך · לסוף שבעה ימים שתרד אתה · תוחל · תמתין: לך לחחי־רוח גבורת מלכות: ומי מביהם · מה תימה לך בדבר מי מביהם שכל הנביאים וכי נבואה ירושה היה: ותת

רלבג

ומי מביהם · רוצה לו' שלין ענין הנבואה והשלוחות מניע מהאדם לפי ולזה יתכן שיהיה הכן כפי · ולפ על פי שהיו לאינו נביא · וכבר יפאל שמואל לאיך היו שם כל כך נביאים וכבר כל כמה שקדם כי דבר ה' היה יקר בימים ההם לין חזון נפרץ · ולפשר שכאמר כי הפרש יש בין זה הזמן ובין הזמן שהתחיל שמוש להתנבי' ועל כן לפשר שכאמר בהתלת זה הספק כי זה היה בעת שהיה שהתחי' שמואל להתנבי' ולתמה עתה רבו הנביאים לם תלד שבעה ולתמה עתה רבו הנביאים לם תלד מה שלמד לתת שמואל והנביאים אל הבלות לם לפנות ויקרב

עשה לך ז' בקריא' וסי' נמסר בסדר בהעלתך: כי האלהי' ו' דסמיכ' בקריא' וסי' ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה · והיה כי תבאנה האתות האלה · ויאמר נתן אל דוד דר"ה · מענה בשמחת לבו · כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן · ויזבחו כיון · ההוא: וה' אנכי ה' בקריא' וסי' נמסר ברית סדר ויצא · בנביאי' ה' וסי' הנם שאול · ושל אחרית על כן יאמרו · וישאל שאול · חצבתי בנביאים:

בלי יקר

שהיה בעיני יהונתן וכעורו לו כיוצא עד כאן תורף דבריו והפיר' שפיר' שבעת ימים דבק למעלה לחוק מלך מלך עלמו גם מלך הפסוק על ויחל שבעת ימים למועד אשר שמואל כו' מורה על פסוק שבעת ימים תוחל שהשבעה ימים למולת ומה שבלקט בו מהר"ת ז"ל בלתי מתייצב ושם היינו מקריבים שבעת ימים למעלה להעלות עולות וזבחי שלמים שבעת ימים שם כן היה מובן שהעלת העולות ושלמים יתמידו שבעת ימים לפי שכל ימי מלואים כי ימי מלואים לא כתבם הלוה לכהנים למלות ימים במקדש לו במשכן לפי שלני הי ישראל העובד בבמה אסרו לו מלואים והכלע"ל שבעת ימים מקושר עם תוחל על מקדח וכן הביאו חז"ל ויקדח דבה פכ"ו דף רכ"ד ז"ל ועל שלח שמע לשמואל שנאמר שבעת ימים תוחל עד בואי אליך ולא עשה כך ע"כ · שם יקשה לך דהי"ל שבעת ימים תחל והוה לליך והודעתיך ות אשר תעשה יהיה הכוונה כי שמואל ברוח הקדש ניבא ולפי יהא מה ניבא שאול לבלתי הוחיל עוד מעט כסיעור שעה ותכף יבא שמואל וזהו שלמרו לו מרחשית שבעת ימים החיל וביום השביעי כא הוחל עוד מעט עד בואי אליך שאל העיר כנר בתתי לפי שבעוד שהיי אליך מפתה העיר עד בואי אליך כסיעור מועט כזה תבהל ותמהר ותסכל עשה לכן כא תיחל עד בואי אליך כרגע קטן עוד מעט הנ"ל עד בואי אליך וזה הודיע גם כן בלומר לפני ירד שבעודי יורד אליך חוקעני ירד תבהל

והמהר לתה להקריב העולות ותעבור פי ה' והיה לך תפלה ולא שוה לו כל זה הזירוז:

והיה כהפנותו כו' רש"י ז"ל לב אחר רוח נבואה מלבו עד כאן ומהרי"ח ז"ל כתב וזכר הכתוב שמיד כהפר הפנה שאול מעם שמואל הרגיש בעצמו תכונה אחרת ולב אחר עם היות שמואל לא ייעד לו לב אחר עד אחרי כל ההותות שזכר ושוה סבר שבהו כל ההותות הנזכרים והם השנים הראשונים שיעד לו ומהרס בכלל להיותם יותר מבעי המעלה מלהר הוא בעל חי ומהר הוא לדם לחנם היישוד השלישי הזכירו בפרטות להיותו מעולה מיד אלהי בחול הנבואה עליו עד כאן · ולעד"ן לדקדק אומרו בהפנותו בכף ולא בבית אלא בכף לומר קודם שנכנה לגמרי משמואל שרתה עליו רוח נבואתי על שאול ולכבודו של שמואל לא נתה רוח ה' על שאול לפני שמואל ממש אלא בהפנותו מעין מה שאחז"ל אסאור לתלמיד להורות הלכה בפני רבו זהו שאמר בהפנותו לאופן שקודם שפנה לגמרי נהפך לו לב אחר והיה זה בדבר שמואל ע"ה שמואל אחר לאחר הפנותו כולו יהפך לאיש אחר וכאן התחיל קלת מהפנותו ללכת מעם שמואל הפך לו אלהים לב אחר אבל לא נגמר היותו איש אחר עד העשות כל ההותות והזו ויבאו כל ההותו' בהלך ביום ההוא על הפלשה אמר כו':

ויבאו שם הגבעתה כו' ויען איש וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"ח ז"ל בפי' הזה הפני והוסיף לומר ב"ש על כן היתה למשל הגם שאול בנביאים ולא היה למשל הגם בן קיש בנביאים כי ממעו תיכחת היום אשר ענה שאול בנביאים על שאר הנביאים בתופן שאין לתמוה שאין נביאים אחרים שהיו בימיו ולא נתפרסמו כמו שאול ועל כן היתה למשל הגם שאול בנביאים ולא שאר נביאים אחרים שהיו בימיו ולא נתפרסמו כמו שאול:

ולעד"ן לדקדק אומרו מהתמול שלשום דיי שיאמר ויכי כל יודעיו וירעו והנה עם נביאים כו' · ועוד ולדקרי לה מהי קרי לה לאותם שתחלו בנבואתם בגדם ומי מביהם כו' ועוד כי קיש היה מהנכבדים ח"ו לשל המלך המלוך נרות לרבים היה מסך:

ונראה כי התימה שהתחו עליו הוא שלא ראוהו שוקד בהתבודדות כמנהג להתבודד זמן רב ות"כ נוהר תלמה בהתבודדות יהלל פריה בהשגת הנבואה שבדרך תימה נאמר יגעתי בלחתי ומנחה לא מלאתי על סיגא בהתבודדות ומנוחת הנבואה לא מלא ז"ם ויכי כל יודע מלחמול שלשום שלשה היום הולך בדרכי ההתבודדות ובכ"ז עתה ראוה והוא עם נביאים בגה רוצה לומר והוא עתה בהתחברו עם נביאי' בלבד ניבא המה ראו כן על כן תמהו ויאמר בעם כ ולו היום שלל ראשו מה זה היה לבן קיש רוצה לומר מה זה היה שלחיו מרוח מלהיו כמנהג הרוצה להתבודד שפרוך לעזוב את חביו כמו שעשה הליטע עם חליהו שנשק את חביו ואת חמו יהלך אחרי חליהו ז"ם מה זה היה לבן קיש הגם שאול בנביאים כך בנקלה מבלי קדימת פריעת מחביו והתבודדות הלא פלוסים יזכה בנבואה דבר גדול הוא זה:

ויען היום מסס ויאמר ומי מביהם ר"ל הדין עמך שהבנואה תלויה בהתבודדות וכאן לשאול לא קדם לו התבודדות כלל גם מתמול גם משלשום הבל היה עמך ונוח לנבואה אוח לעיף

ויאמר דוד שאול כו' ויען היום וכו' עיין הרד"ק ז"ל ובפי' מהרי"ח ז"ל בפי' הזה הפני ולא שאול בנביאים ולא היה למשל הגם בן קיש בנביאים כי ממעו תיכחת היום אשר ענה שאול בנביאים על שאר הנביאים בתופן שאין לתמוה שאין נביאים אחרים שהיו בימיו ולא נתפרסמו כמו שאול ועל כן היתה למשל הגם שאול בנביאים ולא שאר נביאים אחרים שהיו בימיו ולא נתפרסמו כמו שאול ועל כן לפשר שכאמר בהתלת זה הספק כי זה היה בעת שהיה שהתחי' שמואל להתנבי' ולתמה עתה רבו הנביאים לם תלד שבעה ולתמה עתה רבו הנביאים לם תלד מה שלמד לתת שמואל והנביאים אל הבלות לם לפנות ויקרב

לא הגיד לו · אולי מתוך צניעות שהיתה בו : ויצעק שמואל · כמו ויאסף ולפי שהאסיפה והקבוץ על ידי הצעקה יבא בזה הלשון : אל ה' המצפה · כמו שפי' בספר יהושע ובספר שופטים הטעם למה היה מנהג ישראל להקבץ במצפה ושם היה מזבח ובית התפלה : כה אמר · מתחלה כששאלתם מלך אמר לכם זה : ותאמרו לו · יש מפרשים כמו לא בא"לף כי אותיות אה"וי מתחלפות והנכון כמשמעו כמו שת"י ואמרתון קדמוהי לית אנחנא מתפרקין אילהין מלכא תמני עלנא והוא הוסיף בו מלת לא בא"לף כמו שאמר בחדוש המלוכה ותאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו : התיצבו לפני ה' · לפי שאם היה אומר להם שמואל שאול ימלוך עליכם היו מקנאים שאר השבטים אם לא היה נלכד על ידי אורים ותומים וזהו לפני ה' שהיה שם כהן ואורים ותומים והיו שואלים בהם על הדרך שפירשנו בדבר פלגש בגבעה ואפשר שהביאו שם הארון : וילכד שאול · מקרא קצר כי קודם לכן הקריב משפח' המטרי לגברי' ואז נלכד שאול : הבא עוד הלום איש · כלומ' אם בא עדיין הנה שאול : אל

רשי

את דבר המלוכה לא הגיד · דרך צניעות היתה בו : וילכד שאול · אע"פ שלא היה שם נפל הגורל עליו שהיו כותבין שמם באיגרות ונותנין בקופסא ובנכיא מכנים ידו ונוטל איגרת אחת : נחבא

רלבג

ויקרב שמואל · והנה על פי הגורל נפלה המלוכה לגורל שאול : והנה היה גבוה מכל העם משכמו ומעלה · והנה

שמואל: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דּוֹדוֹ הַגֵּד הִגִּיד לָנוּ כִּי נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת וְאֶת־דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא־הִגִּיד לוֹ אֲשֶׁר אָמַר שְׁמוּאֵל:
וַיַּצְעֵק שְׁמוּאֵל אֶת־הָעָם אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה: וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וָאַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־הַמַּמְלָכוֹת הַלֹּחֲצִים אֶתְכֶם: וְאַתֶּם הַיּוֹם מְאַסְתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוּא מוֹשִׁיעַ לָכֶם מִכָּל־רָעוֹתֵיכֶם וְצָרֹתֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לוֹ כִּי־מֶלֶךְ תָּשִׂים עָלֵינוּ וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁבְטֵיכֶם וּלְאַלְפֵיכֶם:
כ וַיַּקְרֵב שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט בִּנְיָמִן: וַיַּקְרֵב אֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָו וַתִּלָּכֵד מִשְׁפַּחַת הַמַּטְרִי וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל בֶּן־קִישׁ וַיְבַקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא: וַיִּשְׁאֲלוּ־עוֹד בַּיהוָה הֲבָא עוֹד הֲלֹם אִישׁ וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה

שְׁמוּאֵל: וַאֲמַר שָׁאוּל לַאֲחָא אֲבוּהִי חַוָּאָה חַוִּי לָנָא אֲרֵי אִשְׁתְּכַחָא אֲתָנַיָּא וְעַל עֵיסַק מַלְכוּתָא לָא חַוִּילֵיהּ דִּי אֲמַר שְׁמוּאֵל: וּכְנַשׁ שְׁמוּאֵל יַת עַמָּא לִקְדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא: וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אֲנָא אַסֵּיקִית יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְשֵׁיזֵבִית יַתְכוֹן מִידָא דְּמִצְרָאֵי וּמִיַּד כָּל מַלְכְּוָתָא דְּדַחֲקִין יַתְכוֹן: וְאַתּוּן יוֹמָא דֵין קַצְתּוּן בְּפוּלְחָנָא דֶּאֱלָהֲכוֹן דְּהוּא פָּרִיק לְכוֹן מִכָּל בִּישָׁתֵיכוֹן וְעָקָתְכוֹן וַאֲמַרְתּוּן קֳדָמוֹהִי לֵית אֲנַחְנָא מִתְפָּרְקִין אֱלָהֵין מַלְכָּא תְּמַנֵּי עֲלָנָא וּכְעַן אִתְעַתַּדוּ קֳדָם יְיָ לְשִׁבְטֵיכוֹן וּלְאַלְפֵיכוֹן: וְקָרֵיב שְׁמוּאֵל יַת כָּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל וְאִתְאֲחַד שִׁבְטָא דְּבֵית בִּנְיָמִין: וְקָרֵיב יַת שִׁבְטָא דְּבִנְיָמִין לְזַרְעֲיָתֵיהּ וְאִיתְאַחֲדַת זַרְעִית מַטְרִי וְאִתְאַחַד שָׁאוּל בַּר קִישׁ וּבְעוֹהִי וְלָא אִשְׁתְּכַח: וּשְׁאִילוּ עוֹד בְּמֵימְרָא דַּיְיָ הַאִית עוֹד הָכָא גַּבְרָא וַאֲמַר יְיָ הָא

מסרה

דודו ח' מלאים וסי' נמסר בספר שפטים סוף סימן ט' :

כלי יקר

אמר שמואל אליו שיאמר לנערו עבור מלפנינו ז"ש אשר אמר שמואל ואעפ"י שהיה אפשר ששמואל לא היה מקפיד כי אם שישמע נערו לא דודו עם כל זה החמיר שאול לבלתי גלות דבר המלוכה ז"ש לא הגיד לו דייקא מכ"ש לזולתו :

ויצעק שמואל את העם וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף וכתב ג' סיבות במה שרצה הש"י היות המלך נבחר על ידו ולא שיבחרוהו ישראל האחד להשבית דין ודברי' שלא יאמר כל אחד ואחד אני אמלוך או משבטי יהיה המלך ובהבחר ע"י ה' איש על מקומו יבא בשלום השנית לפי שה' יראה ללבב מלך ישראל לבלתי רום לבבו מאחיו ושלא יסור מהמצות ובוחן לבות וכליות אלהים צדיק לא בן אדם שיראה לעינים השלישית שבהיות המלך נבחר מהם בהכרח להחניף להם למלוך אדם חנף ממוקשי עם עד כאן :

ויאמר אל בני ישראל עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שהדברים אלו התראה פן יאמרו ישראל למחר אנחנו שאלנו מתחילה המלך ואחר כך הלכנו איש לעירו והתרעמנו שהמליך מלך ושמואל מרצונו הטוב המליכו כי לא מלבנו בעת ההיא לזה הוצרך שמואל כל הדברי' האלה להודיעם כי לא מלבו ולא השם יתברך חפץ במלוכת המלך כי אם בהכרח להפיק רצונם עושם זאת וזהו שאמר כה אמר וכו' אנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואציל אתכם מכל הלוחצים ובכל זה לא המליך עליכם מלך ואתם מאסתם את אלהיכם ותאמרו אליו שימליך עליכם מלך ועתה בסיבת שאלתכם ולמלאת בקשתכם וחפציכם אספתי אתכם ולכן התיצבו עתה לבחור המלך ע"פ הגורל והאורים ותומים ובזה תירץ שלא היה זה תוכחת למה קצר כאן בתוכחות וחזר אח"כ בגלגל להאריך בתוכחות על עון זה עד כאן :

ולע"דן שבתחילה מדבר שלא לנוכח אנכי העליתי את ישראל שלא אמר העליתי אתכם לנוכח כמו שאומר אח"כ ואציל אתכם מיד מצרים :

ונראה לי כי כוונתו לומר כה אמר ה' אנכי העליתי את ישראל הדור ההוא אשר יצאו ממצרים כי אותו הדור היו כדאים לכך כי לא שאלו מלך ולפי שאלו לא הוצאתי את הרשעים ממצרים עדין אתם משועבדים על כן יאמר בדמיון ואציל אתכם מיד מצרים שאעפ"י שלא היה בפועל היה בכח ומיד כל הממלכות אשר עוד היום בהווה הם לוחצים אתכם כמו פלשתים שבזמן העבר הצלתי אתכם מידם ועתה העונות גרמו שהם לוחצים אתכם וכן נחש העמוני הלא מזמן יפתח נכנע והצלתי אתכם מידם ובעת לוחצים אתכם ז"ש הלוחצים אתכם בלשון הוה ולא אמר אשר לחצו אתכם והכונה לו' מאחר שאני הוצאתי אתכם והצלתי אתכם בעצמי וכבודי אני ולא מלאך אני ולא שליח מה לכם לבקש מלך שיהיה אמצעי ביני וביניכם כיון שהשגחתי אתכם לפקח עליכם אני בעצמי וכבודי :

ואתם היום מאסתם את אלהיכם כו' עיין הרד"ק ז"ל ובפ' הקודם זכרתי בשם מהרי"א ז"ל ג' סיבות מחייבות היות בחירת המלך ע"פ ה' ולפניו עם היות שעוד היום בהווה הוא מושיע לכם מכל רעותיכם וצרותיכם שבכל דור ודור עומדים עליכם לכלותכם אף שאני מצילכם מידם בכל רגע ועכ"ז ותאמר לו אל פניו כי מלך תשים עלינו תיבת כי מוסב אל מאסתם ה' ר"ל כאלו אמרתם לא אין חפצינו בך אלא מלך תשים עלינו וכי מלשון אף הוא או יהיה פירושו ותאמרו הישועה הגדולה בכל התשועות שהושעתנו היא זו כי מלך תשים עלינו :

ויקרב שמואל הרלב"ג והנה עפ"י הגורל נפלה המלוכה לגורל שאול :

ויקרב את שבט בנימין למשפחות · עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"א : ולע"דן לתת טעם למה קצר הכתוב שלא הזכיר לכידת הגברי' ונר' שכונת הפ' לו' ענות שאול כי מאז שנלכד משפחת המטרי ידע שעליו יפול הגורל ומיד ברח לו מן הסררה וזה כיון הכתוב באו' ותלכד משפחת המטרי וילכד שאול שמאז ומעת הלכד משפחת המטרי לא נמצא שאול שנזדרז לברוח ואמר עוד מהרי"א שהיתה זאת הלכידה עפ"י הגורל או ע"פ אורים ותומים והנכון שהיו שם שניהם יחדיו גורל ואורים ותומים כמו בחלוקת הארץ ע"כ :

וישאלו עוד בה' כו' תנחומ' זש"ה גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד כל מי שבורח מן הסררה הסררה רודפת אחריו שאול ברח מן הסררה בשעה שבא למלוך שנ' וישאלו עוד בה' הבא עוד הלו' איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלי' כשבאו ואמר לו דבר המלוכה א' להם אין אני ראוי למלכות לא שאלו באורים ותומים אם אני ראוי הנני ואם לאו הביאו אותי מיד וישאלו עוד בה' מיד החביא עצמו עד ששאלו באורים ותומים ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים אלו אורים ותומים ברח מן הסררה ורדפה אחריו שנ' הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמוהו בכל העם ע"כ יש לדקדק מאי קשיא ליה בפ' וישאלו עוד בה' שאמר זש"ה גאות אדם כו' ועוד התחלת הכתוב האו' גאות אדם כו' אין לו שייכות כאן כי אם סופו האומר ושפל רוח יתמוך כבוד זה שאול ועוד מהו או' שאול ברח מן הסררה בשעה שבא למלוך דהי"לל ברח מן הסררה בשעה שבא למלוך למה לי ועוד ורדפה אחריו שנ' הראיתם אשר בחר בו ה' אין צריך ראיה לרדפה אחריו שהרי ראינו אותו שנמלך והכתוב שמביא ממנו ראיה שנא' הראיתם אשר בחר בו ה' אין לו שייכות לרדפה אחריו :

ונראה דקשיא ליה למה הוצרך לשאול עוד בה' הבא עוד הלום איש כיון שנלכד שאול עפ"י הגורל הוא ולא אלהו לזה משיב שהיתה העכבה משאול שברח מן הסררה ולא רצה ליכנס בה אעפ"י שנפל עליו הגורל עד ששאלו באורים ותומים ז"ש וישאלו עוד וז"ה גאות אדם

כלי יקר

וכו' וכדמסיק ז"ל איזהו ראוי למלכו' הלא שאלו באורים ותומים וכו' ואמר שאול ברח מן הסרר' בשעה שבא למלוך למעוטי אחר שמלך שאז רדף אחריה ורמז אל מ"ש במסכת זבחים הגדול' קשה לאדם לעלות בה וקשה לירד ממנה שכן מצינו בשאול בשעתו שאמר לו עמד במלכות היה מתחבא אל הכלים ובשעה שאמר לו לירד ממנו היה מחזר אחרי דוד להורגו ע"כ ז"ש שאול ברח מן הסררה בשעה שבא למלוך בא דוקא ברח כאמור ואולי לזה כיון בהביאו ג"כ תחילת הפסוק לרמוז שתחיל' הכתוב האו' גאות אדם תשפילנו נתקיים ג"כ בשאול בסופו שנתגאה על דוד להורגו ונפל וסוף הפ' האומר ושפל רוח יתמוך כבוד בתחילתו בשעה שבא למלוך ומדוקדק לשון הכתוב שאו' יתמוך כבוד שנראה שהכבוד והסררה רודפת אחריו והשפל בשפלותו תומך לבד תמיכות בעלמא שאחר שרדף אחריו הכבוד והשיגו הוא תומכו לבד בשפלותו והנה מפרש זה אמר נחבא אל הכלים על האורים ותומים שאם הגרסה כפשוטו נחבא בתוך הכלים שהיו שם מהבאים הי"לל נחבא בכלים או' אל הכלים מוכיח שהכונה נחבא הוא עד שיראה מה שיוכיחו הכלים הם האורים ותומים שאל הכלים תלוי הדבר לנררו ז"ש אל הכלים ולא אמר בכלים ואמר ורדפה אחריו שנאמר הראית' אשר בחר ה' בו שאין כמוהו בכל העם כיונו חז"ל בזה להודיע שלא שבח שמואל היות שאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם כי לא ישבח הנביא ענין גשמי היותו גבוה אבל כיון בודאי לשבחו הראית' אשר בחר ה' בו באי' חסיד בורח מן הסררה שאין כמוהו בכל העם ביופי המדות ענוה ויראת חטא ובכלל זה נכלל היותו גבוה לא שיהיה עיקר השבח על זה ז"ש המאמ' ברח מן הסררה ורדפו אחריו שנ' הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כו' שהב' ענינים יחדיו למד מזה הכתוב ברח מן הסררה מכי אין כמוהו בכל העם ברח מן הסררה ורדפה אחריו למד מהראית אשר בחר בו ה' שאפי' שברח רדפה אותו ובחר בו וזוהי מדוקדק יתור או' ברח מן הסררה כי די היה שיאמר ורדפו אחריו שנ' הראית' כו' ודוחק לו' שמאמר ברח מן הסררה הוא מקוש' למעלה הנה הוא נחבא אל הכלים אלו אורים ותומים ברח מן הסררה ומאמר רדפה אחריו נמשך למטה אל שנ' הראית' אשר בחר בו אלא כדפרישית עיקר · ורש"י ז"ל נחבא אל הכלים בבי' שנהגו שם הבאים כליהם ומדרש הגדה ר' תנחומא אל הכלים באורים ותומים אמר שמא איני ראוי לגדולה שישאלו באורים ותומים ושאל ועלה בידו ע"כ ועיין הרד"ק ומהרי"א פי' אעפ"י שלא היה שם נפל הגורל על שמו והנה שאלו עוד בה' הבא עוד הלו' איש לפי שלא מצאו שם שאול שאלו האם יבא עוד כאן איש מלבד אשר כאן והשיבו הש"י הנה הוא נחבא אל הכלים כת' כדברי רש"י והרד"ק והוסיף אל כלי הבק' אשר היו בשדה או בבית אחר והוא נחבא שם ע"כ תורף דבריו :

ולעד"ן שאם כדברי מהרי"א הבא עוד איש לשון עתיד ולא הבא בלשון עבר ונר' כי אין הלום אלא מלכות כמשאחז"ל כי הביאותני עד הלום כו' ומגיד הכתו' כי כשבקשוהו ולא נמצ' אמר אולי נדחה מהסררה לזה וישאלו עוד בה' הבא עוד הלום איש ר"ל אולי זה העיכוב הוא מפני שבא איש בגבולי ויגש הלום אין הלום אלא מלכות ז"ש הבא לשון שאלה ויאמר כי הנה הוא ר"ל הוא הראוי ולא זולתו ונחבא אל הכלים כי שם נחבא בענותנותו ז"ש הוא כי די שיאמר הנה נחבא אבל אומרו הוא ר"ל הנה הוא הראוי או אפשר שהמ' הוא נחבא לגלות על תיבת נחבא אינו פועל עבר אבל פי' נחבא בהווה וזה מגלה באומר הנה הוא נחבא כלומר עדיין הוא נחבא והולך מרוב ענותנותו והיה מתחבא בין הכלים לפני ולפנים והתרגום תרגם וטמיר ולפירושי זה נחבא צריך לתרגמו מתטמיר נחבא והולך מרוב הענוה :

וירצו ויקחהו משם כו' הגיד הכתוב ענותנותו שנתיצב מעומד בתוך העם כלא' העם עומד ומתיצב לא יושב ז"ש ויתיצב בתוך העם ואמר ויגבה מכל העם משכמו ומעלה לפי שהארוך ביות' אינו שבח אח"ז שיופי שאול היה בצוארו הארוך ז"ש משכמו ומעלה שעד שכמו היה גבהו ככל שאר העם אבל משכמו ומעלה גבה צוארו כמגדל השן וז"ש ויגבה מכל העם משכמו ומעלה והוא נכון ולפי זה אין כונת הכתוב לומר שיעור גבהו מה שגבה והוא שכל העם היו כאילו עד שכמו ומשכמו ומעל' הגבוה הוא מכל העם אבל כונת הפסוק לו' שמה שגבה מעט או הרבה היה משכמו ומעלה דהיינו בצוארו כאמור והרל"בג ז"ל כתב והוא היה גבוה מכל העם משכמו ומעל' ע"כ פי' הכתוב כפשוטו :

ויאמר שמואל כו' עיין הרד"ק ז"ל והרל"בג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב הראיתם ענין הגורל איך מה' כל משפטו כי הנה האיש אשר נפל עליו הגורל הנה לו הוד מלכות והוא מצד עצמו נכון מה שכבר זכרתי למעלה בפסוק וישאלו שנכלל באומר כי אין כמוהו בכל העם לא במראהו ולא בקומתו גם לא במעשיו ובענוה ויראת חטא כי כבר שנה שאול במלכו אשר מעתה בשלא מחלוקת לומר אני אמלוך או שבט פלו' ימלוך כי אין כמוהו בכל העם וכו' :

וידבר שמואל אל העם וכו' עיין רש"י והרל"בג ז"ל וכן הביא מהרי"א ז"ל בשם הרל"בג ז"ל

וגם שאול הלך לביתו עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הביא מהרי"א והרחיב שהמלך צריך ב' ענינים הא' שיבחר ה' בו כדכתיב אשר יבחר ה' אלהיך בו והב' שיקבלוהו העם עליהם שנאמר שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' בו וכאן לא קבלוהו כל העם כי יש אנשי' שבזו מצד שהי' משבט קטן שבשבטי' ומשפחתו הצעירה והמלך צריך עזר משבטו ומשפחתו ולכן הוצרך לחדש המלוכה בגלגל להורות שכל העם קבלוהו עליהם ברצון טוב אחר שהצליח בענין נחש העמוני ע"כ

ולעד"ן כדברי רש"י ז"ל והמתרגם והרחיב מדילי כי הרשעים העון מבדיל בינם לבין אלהים אמנם היראי אלהים כ"י נגע אלהים על לבם שאין דבר מפסיק אלא נוגע ממש ובזה מדוקדק לשון נגע אלהים בלבם ואמר וגם שאול הלך כו' ר"ל כמו שהעם לא הלך עד שיפטר שמואל

מנחה קטנה

כה אמר אלהי ישראל וגו' ·

כלי הבלי · כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבלתי־ס שנתנו כליהם בבית אחד והוא נחבא בין הכלים ההם שהיה נזורה ונה אל במקום כי"ת השמיום כמו והא תרון תחן את העלות כמו ובהרון · ובדרך הל הכלים בחורים ותומים ממר שמואל שמה מיעני הגון למלכות עד שימצאו בחורים ותומים : הרמיקס · בדגש הרי"ם שלא מבהג וכן הרמיתם כי שלא בן המרלת הזה : כי חין כמוהו · כי חדם בעל קומה ולורה נאה יהות למלוכה ויירחו העם מותו יותר : ימי המלך · תרגם יונתן יללת מלכא : כמשפט המלוכה · חק המלוכה על העם כמו שכתוב למעלה : ויגד לפני ה' · בהרון הגיחו : ונס שמואל הלך לביתו · להודיע שהלך לו לביתו כבתחילה כיון שרחה שלא היה מקובל ויראים לכל ישרחל הלך לביתו ולא התכהג עדיו׳ כמשפט מלך : אשר נגע אלהים בלבם · שנתן אלהים בלבם לרלות לו ויוכלו תרגם ויחזקו עמיה קלת מן עמק גבורין לחלי חמאה להתיהב דחלת מן קדם ה׳ בלבהון ויוכיח פירושו ובני בליעל אחמר אחר כן: ולא הביאו לו מנחה · כמו שהות מנהג שמביחים מנחה למלך ביוס שהוקס מלך ויוכלו תרגם ולא נתנו למשחל בשלמיה : עין ימין · ענין הסמיכות רוצה לומר עין לל הימין ופי׳ הפסוק כמשמעו ויש בו דרש חמ׳להס נחש הביחו ספר תורה שהוח עין ימינכס ומעקר מתוכו לח יבח עמוני בקהל ה׳: בח לחרי הנקר · כמו שחמר למעלה וגס שחול הלך לביתו כמו שפירשתי והיה נחת עסק בלרכי ביתו והיה בח מחרי הנקר עם הלחרים : ותצלח

מסרה

הראיתם נ׳ בקריאה ודגישי׳ וסי׳ הראיתם אשר בחר בו יי׳ · הראיתם האיש העלה · כי שלח בן המרחצת הזה : ויגש ז׳ רגישין בקריאה וסימ׳ בספר בסדר קרח וביהושע סוף סימן כ״א : בלבם ט׳ בקריא׳ וסי׳ במסרה רבתא העמיני ח׳ מלחים בלישׁ בקריא׳ וסי׳ ויעל נחש העמוני ישול אחריו · ויאמר אדם נחש · לא יבא עמוני ומואבי · צלק העמיני דוד ולעזר׳ לנו דעזר׳ וגמם׳ בתצא · ואם אין ג׳ בקריאה וסי׳ אם אין לאיש גואל להשיב · ואם אין מושיע · ואם אין לך לשלם :

הָא הוּא טָמִיר בְּמָנְיָא׃ וְרַהֲטוּ וְדַבְּרוּהִי מִתַּמָּן וְאֵיתָעַדַּת בְּנוֹ עַמָּא וְרַם מִכָּל עַמָּא מִכַּתְפֵּיהּ וּלְעֵילָא׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל עַמָּא הַחֲזִיתוּן דִּי אִיתְרְעִי בֵּיהּ יְיָ אֲרֵי לֵית דְּכוָתֵיהּ בְּכָל עַמָּא וַיְבִיבוּ כָּל עַמָּא וְאָמְרוּ יְצַרַח מַלְכָּא׃ וּמַלִּיל שְׁמוּאֵל עִם עַמָּא יָת מְסוֹף דְּמַלְכָּא וְכָתַב בְּסִפְרָא וְאַצְנַע קֳדָם יְיָ וְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל יַת כָּל עַמָּא גְּבַר לְבֵיתֵיהּ׃ וְאַף שָׁאוּל אָזַל לְבֵיתֵיהּ לְגִבְעָתָא וַאֲזָלוּ עִימֵיהּ קְצַת מִן עַמָּא דַּחֲלֵי חֶטָאָה דְּאִתְיְהֵב מִן קֳדָם יְיָ בְּלִבְהוֹן׃ וּבְנֵי רִישְׁעָא אָמְרוּ בְּמָה יְפַרְקִינָנָא דֵּין וְשָׁטוּהִי וְלָא אַרְתוּ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלֵמֵיהּ וַהֲוָה כְּשָׁתִיק׃ וְסָלִיק נָחָשׁ מַלְכָּא דְּבְנֵי עַמּוֹן וְשָׁרָא עַל יָבֵישׁ גִּלְעָד וְאָמְרוּ כָּל אֱינָשֵׁי יָבֵישׁ לְנָחָשׁ גְּזַר לָנָא קְיָם וּנְפַלְחִנָּךְ׃ וַאֲמַר לְהוֹן נָחָשׁ מַלְכָּא דְּבְנֵי עַמּוֹן בְּהָדְיָא אֶגְזַר לְכוֹן בְּמֵיקַר לְכוֹן כָּל עַיְנָא דֵּימִינָא וַאֲשַׁוֵּינֵהּ חִסּוּדָא עַל כָּל יִשְׂרָאֵל׃ וְאָמְרוּ לֵיהּ סָבֵי יָבֵישׁ אוֹרֵךְ לָנָא שִׁבְעָא יוֹמִין וְנִשְׁלַח אֵיגָּדִין בְּכָל תְּחוּם יִשְׂרָאֵל וְאִם לֵית דְּפָרִיק יָהָנָא וְנִיפּוֹק לְוָתָךְ׃ וְאָתוֹ אֵזְגָּדֵיָא לְגִבְעָתָא דְּשָׁאוּל וּמַלִּילוּ פִּתְגָמַיָּא קֳדָם עַמָּא וְאָרִימוּ כָל עַמָּא יָת קָלֵיהוֹן וּבְכוֹ׃ וְהָא שָׁאוּל אָתָא בָּתַר תּוֹרַיָּא מִן חַקְלָא וַאֲמַר שָׁאוּל מָה לְעַמָּא אֲרֵי בָכִן וְאִשְׁתָּעוֹ לֵיהּ יָת פִּתְגָמֵי אֱנָשֵׁי יָבֵישׁ׃

ישרת

ג׳ הֲגַם־הֻוא נַחְבָּא אֶל־הַכֵּלִים׃ וַיָּרֻצוּ ג׳ וחב׳ וַיְקַחֵהוּ מִשָּׁם וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הָעָם וַיִּגְבַּהּ מִכָּל־הָעָם מִשִּׁכְמוֹ וָמָעְלָה׃ ג׳ · ד׳ כה וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־הָעָם ג׳ הֲרְאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר־בּוֹ יְהוָה כִּי אֵין ג׳ וחב׳ כָּמֹהוּ בְּכָל־הָעָם וַיָּרִעוּ כָל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃ ז׳ וחב׳ · ו׳ וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אֶת מִשְׁפַּט הַמְּלוּכָה וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר וַיַּנַּח לִפְנֵי יְהוָה ל׳ וחב׳ · ו׳ וַיְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הָעָם אִישׁ כ״ג ל׳ ר׳ ס׳ פ׳ ס׳ לְבֵיתוֹ׃ וְגַם שָׁאוּל הָלַךְ לְבֵיתוֹ גִּבְעָתָה וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר־נָגַע אֱלֹהִים בִּלְבָּם׃ ע׳ · ל׳ וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ ל׳ וחב׳ · ל׳ מַה־יֹּשִׁיעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא־הֵבִיאוּ ל׳ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ׃ ה׳ תל׳ וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיַּחַן עַל־ א יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ אֶל־נָחָשׁ כְּרֹת־לָנוּ בְרִית וְנַעַבְדֶךָּ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי בְּזֹאת אֶכְרֹת לָכֶם בְּנַקּוֹר לְכֻם כָּל־עֵין יָמִין ה׳ ותל׳ וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זְקֵנֵי יָבֵישׁ הַרְ לָנוּ שִׁבְעַת יָמִים וְנִשְׁלְחָה מַלְאָכִים בְּכָל ג׳ גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְאִם־אֵין מוֹשִׁיעַ אֹתָנוּ וְיָצָאנוּ אֵלֶיךָ׃ וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים גִּבְעַת שָׁאוּל וַיְדַבְּרוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי מ״ב הָעָם וַיִּשְׂאוּ כָל־הָעָם אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ׃ וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר מִן־הַשָּׂרֶה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מַה־לָּעָם כִּי יִבְכּוּ וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֶת־דִּבְרֵי אַנְשֵׁי יָבֵישׁ׃

רשי

מחבח אל הכלים · בבית שנחמ עם הבלים כליהן שהיה בורח מן הגדולה ומדרש אגדה רבי תנחומח אל הכלים בחורים ותומים למר שמח היו רחוי לגדולה עד שימלאו בחורים ותומים ושאל ועלה בידו : אשר נגע אלהים · גדרון דחלי חטאה דאיתיהב דחלח מן קדם ה׳ בלבהון: כל עין ימין כמשמעו ומדרש אגדה הביאו לי ספר תורתכ׳ פניתכ׳ בימין ומסרס על שכתוב בו לח יבח עמוני ומואבי : חרפה · גידוף : כמחרי הנקר · כמר זמן מועד ביום הנקר ין השדה : לנקרו

רלבג

יא והנה דבר שמואל אל העם שים למלך על עמו המלוכה ל׳ל הכח שים למלך על עמו והעומם הדאוני למי שימלוך את פיו וכתב זה בספר והניחו לפני ה׳ ל׳ל אחר שהיה שמואל שופט בכל ימי חייו ידעו העם שהוא ירא את ה׳ ומשפטיו ולכן עתה שהביאו לו לחם והוא לחכזריותו לח הסכי׳לקחת ממם ום שלח שניקר להם כל עין ימין לחסרם זה הענין חרפה על כל ישרחל שלחולים זח הלכו ויטרחל לכרות ברית עמו וזה ה׳חוקן לחשר כח מהזרו והקושי הדבר · ולקחו ממנו זמן שבעת ימים לשלח זה בכל גבול ישרחל לרחות ים ימלחו עזר ים לח ימלחו יגלו לנו ויעשה בהם כרלומו · והנה הסכים בזה נחש כי דעתו היה להלחם עם ים׳ ולקחת לח לחלם ים יוכל : והנה

כלי יקר

שמואל את העם כן גם שאול כדלוך לניתו בעלים שמואל והזהרו היה זה :

ובני בליעל וכו׳ עיין הר״ק ז״ל והרל״ב ומהרי״ח כתב שלח היה בזוי זה כי לח מלד שבטו היותו קטן מבחבתו׳ ומבזחתו בעיניו׳ והמלך בריך היותו לו עזר מקרובי ובטבטו רשבטונה כמו שזכרתי בפ׳ הקודס · ולעד״ן שרלה בני בליעל על שלח הבינו עליהס עול הס״ והמלך לכר בחר בו הרי הס כמרקיס עול מלכות שמי׳ זחת וכו׳ כלו׳ מה יועילנו זה הורו שבן שלס מוסיפו ולח חמרו כי להס היעוץ׳ והוח המושיע על כן קרחס בני בליעל מעיין ע״ש יען לחמרו מה יושיענו זה וכזה מובן שהי׳ לו להקדי׳ וביאורו ר״ת מה יועיענו זה בל מחי דסמיך לחמרו מה יועיענו לי בני בליעל רומז שבט׳ כי קרח׳ בני בליעל כלומר ולחמר ויקי כחתרים בלחי מבין וזהו כמחרים ולח מחרים :

ויעל נחש וכו׳ לבי לו׳ לי שמלכני יבח בעל קלח מהבני בליעל שחמרו מה יושיענו זה ויוכי׳ כן ויחמרו כרת לנו ברי׳ ונעבדך שהס הבליהו עליהס מלך רחוי היה כי חמרו לו מתחל׳ הנה לנו זמן ונשחל לח פי מלכנו וזה הענין חייב להס הנחר על עליי׳ נחש העמוני עליהס ועל ידס כתברהס מעלת שחול בהתוזקה מלכותו בימ׳ ומה נעים שנחמר בכאן שהס או שלהס דברו לעין הרע הביח הפי״ח נחש העמוני שכמו נחש יפרע מבעלי לעון הרע בעבר חותם ויחיה ע״ך ויעלה ה׳ בעס לח בכחתיים הפרעים על כי דברו בהלהיים ובמסה ׳ ומהרי״ח ז״ל כתב שכך הכתו׳ עשלה להם מלך בני עמון בשביל היה מור׳ רוע מעשיו שהיה נהם ברית כמו פתן דרש ילעס לזמו שהוח מלך בני עמון בשביל היה מור׳ רוע מעשיו שהיה נהם ברית ויבזדוהו ועיין הלל״ב ז״ל :

ויאמר לליהס נחש העמוני כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הר״ק ז״ל ולעד״ן הר״ק מדוקד ל׳בקור על מחיקת לח יבח עמוני טפי ממה שהזכיר רש״י ז״ל והחרכוה ומהר״ח הביח עוד בשם המדר׳ לחן הקלעים יהקשתו׳ שבים שהס עיניהס של ים ור״ם חמר לחו שהבדרין שבים שהס נס ל׳ רבנין מוכי׳ כדחמרי׳ הביחו ליה ת שהוח עין ימינכס והקעו׳ ממנו לח יבח עמוני ע״כ משמע שרלו לעקו׳ חת כלל ולשחדו וכעס׳ שחו׳ ומהיה הרס על כל ים׳ מוכי׳ כן שחלו לח מדקד ל׳ בקור כל המחרה מה תרע׳ היח מפורסמ׳ דכ״ע לחו׳ דיב׳ והור׳ נמירי וע״פ דברי רש״י ומדרשו רלה להלדיך ממה שרל׳ ולשרו׳ שהמדה והרב״ע ז״ל שער כ״ז שלה ע׳ כתב הורה שהיה מבזה בעל׳ פד שלה היה רולה חלה לחרף חת כל ים׳ בזה שלח יבולו לפוסיע חת לחיהס ולזה היה לריך פרס׳ דבר שחלחר שלהה רולה לבזותס לריך שילעו גלוי לעיה כדי שהמדך להס החרפה כשלה יוסיע׳ס:

ויאמר לליו זקני יבח בעל וכו׳ למעל׳ פי׳ כל מבני יבח כי סס דברו כל הלה העם והס למרו ועבד׳ כי לח נהנו לב להלו׳ לל מלב׳ שחול ולחיהם בית ישרחל למנס חלו דברי הזהנים בוסיפים חכמה ליודעי׳ סיפיע ר׳ חת ים׳ והזו חרף לנו שבע׳ ימים וכו׳ ולס היו מוסיע בלשון יחיד על ה׳ ועל מסיפו שלו והה להוסיע ולהכי לח כתב ולס לח יוסיענו חלה ולס היו מוסיע לוהנו וכו׳ ומה שחמר ויל׳נו לליך הוח מחמר מסוקף לילמס כי סו לקבל מה יעשו ברס בעוד בעיניה ושפי׳ חלו הלוים בעפי הפי׳ על בנקו׳ לפס כל עין ימין מפס הדבר כבבושו

פי׳ רבינו ישעיה

כל עין ימין · פירו׳ כל עין שנגד ימין · שלולו על העין שהוח כלי לחור ומלחתה ובח מפורסס בלחים ובמלחה בגבול ולח מלי לוחר בו לחר לשון נקור פי׳ נוקב של סיסו ובח חבי׳ נקרו חלקך לנקור חת עפרי ג

לנקדו לכתותיו: ויפקד׳ בזוק · רבותינו ממרו בספרי מרסים · לשון מחר בזוק בחכנים שנטל מכל אחד לחן ומנחס כמו ויפקד׳ בטלאי׳ שנטל מכל אחד טלה ומכח׳ בהס כמו שהיו מונים אותם בחלקי פלגים ותרגום כלורור לחן במרגמ׳ היך בזקף לכיפף בקלעת ובילמדנו ויספרס בטלאים כל חינון מסכינין בחילן בזקיין כל חינון עתידי׳ בחילן לחורי׳ · לשון מחר בזוק שם מקום הנזכר בספר שופטים וימלטו את מלוכי בזק בזוק: מי שהזמר · כלשון בזוין: שמול ימלוך עלינו תנו אותם ונמיתם · ימלוך עלינו בתמיה: ויאמר

רלבג

והנה כלו הדברים עד שמול וכבר בחסדו כל ישראל להלחם עם נחש. והכו את עמון מכה רבה והפזרתים כסו ונתפזרו לנה ואל על אלף כאשר בהם שנים יחד: לו יומת איש היום הזה · יתכן שלא היה היום המיוחס לו למחר שמול לו יומת איש ביום הזה על כי התחבולה למלט האנשים ההם מיד ישראל להרוגות להם שדעתו להמיתם לאחר היום הטוב · ואולי

כחם חילין כחות כ׳ וקריין כ׳

בלי יקר

ויקח למד בקר וינתחהו וכו׳ עיין הר״דק ז״ל ומהרי״ח זכרו לברכה כתב כדברי הר״דק זכרו לברכה והוסיף וגם כדי שיבטחו בתשועת ה׳ לאחרי שהכניע שמול עמו אחר כבר עשה עמהם להפליג במלחמת פלשתים ואמר כה יעשה לבקרו ולא פירש אם יעשה על ידו או מלת ה׳ מן השמים כי המלחמים המשומפים בשדרי׳ המסופקים וזכר שנפל פחד על העם ויצאו כאיש אחד רומה לומר שלא פחדו שיעשה שמול כן לבקרים כי לא היה מוחזק מלפנ כל כך שבל פחדו של ה׳ ולזה יצאו למלחמה עד כאן:

ולע״ן לדקדק מלי שנא גבי שמואל שאמר אחר ובקרו אחרי שמול שאמר אחרי שאחר שמוך ואחרי מופלג · ונראה כי שמול נזהר בדוק בהסכם נוסחה בו ונתת למד בקר ושלח על ידי המלאכים עצמם שבאו כדי שהם ידעו לכיון הדברים על מהכוונתם ודבר דבור על לופניו זהו שאמר ויעלה וכו׳ בית המלאכים הידועים לאמר רומה לומר ידעו לפי שהם ידעו לדבר ולאמר אחר תיכנו יוצא לא אמר אחר לפי שלא להודיע שאפי׳ יצא לאחר זמן כיון שאיחר לצאת יצא בהשעה דמוקה מלד כמו שיגידו המלאכים שהזמן קצר שבעת ימים לבד לזה אמר אחר תיכנו יוצא שלריך שהכף יהיה יוצא ולא תיכנו יוצא וכו׳ אמר כה יעשה לבקרו ואמר אחר שמואל ואחרי שמול שחלק בכוד לשמואל הנביא שחייב לת הצם שיצאו שמוך לו זהו שאמר אחר שמואל כי אחר שמוך בשמול עלינו אמר אחרי שמול · ואפשר שכיון זה הלשון להודיעכם שבשמול יצא בראש המלחמה עם הכבי הצבא והוא יצא לפניהם ואחריו שמואל בחמלצ עם הכבי לבא ולבך אחר אחר תיכנו יוצא אחרי שמול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו שהרי ידוע הוא שהעם יוצאים בחמרוכה אחר שמואל וסמוך לו ואחרי שמול הוא שהרי שמול הולך לפני כל המלחמה ולא יצא אחרי הוא לייעכב ואמר ויפול פחד ה׳ על העם ויצאו כאיש אחד יחד כולם יחדיו ולא יצאו מהם עם שמול ומהם אחרי כול׳ כמו שזכרתי לבל יצאו כולם בדגע כאיש אחד ועל פי המדרש הנזכר שבראה שרצה נחש העמוני לערוף התורה לזה אמר ויפול פחד ה׳ שפחדו מהשם יתברך מהשעבד בדבר כבוד התורה ולזה יצאו כולם כאיש אחד:

ויפקדם בזוק ויהיו בני ישראל וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ולזה אמר בזוק ואמר שתמיד שבט יהוד׳ למעלה ממנה לבדו וכן תמלא כאן ויהיו בני ישראל וכו׳ ואיש יהודה שלשים אלף ע״כ: ולעד״ן שלהיות מבני יהודה כולם בהגודה אחת לכך נזכרו לבדם בני ישראל אמר בני ישראל לשון רבוי לא כן בני יהודה לא אמר בני יהודה אלא איש יהודה שכולם היו בהגודה ה׳ כאיש אחד ולכך היו חשובים ביותר:

ויאמרו למלאכים הבאים וכו׳ אמר ויאמרו בלשון רבים על שמול ושמול שהם רחם המלחמה הם אמרו למלאכים הבאים כה תאמרון לאיש יבא בכל מקום שתמלאו אותו מידי עברכם כי אין זה שברחו קצת מהעם מיבא בלעד מפני פחד כאשר זהו שאמר כה תאמרון לאיש יבא בלשון יחיד וכן עשו המלאכים בודאי והבינו הגיד שבאו המלאכים ליבא ויגידו זה הענין הנו׳ לאנשי יבא ויעמדו על שברחו בן לאיש ואיש יבא המפזר ובורח בערי ישראל וזהו שאמר כאן לשון הבלה · או לפשר שמול זה למלאכים שיאמרו לאיש יבא בלעד לא פירשם הדברים אלא לאיש יבא בלעד לאיש ר״ל הראשי לבד אחר תהיה לכם התשובה בחוש השמע והמלאכים לא ענרו על דברי שמול כי שמול זה ביגידו לאיש הראשי פרטות הענין והזמן שבחוש השמע אחר תהיה לכם תשובה אמנם המלאכים הגידו לאנשי יבא כולם הגדה כללית דרך כלל דרך רמז ירמס ה׳ וכיוצא ויעמדו אנשי יבא בעפ״כ שלא הגידו להם המלאכים הענין בפרטות עכ״ז יעמדו או לפשר שאמר ויעמדו על שלא הגידו הדברים כי אם לאנשי יבא בלעד ולא פרשמו הדברים לחון כי בזה עלה בית אנשי יבא להטעות את היהודים ויאמרו וכו׳ ויאמר אנשי יבא אחר נצא אליכם בעשית׳ לנו ככל הטוב בעיניכם כדי שיתיאשו מלחמה ופתחום יבוא לידם ועל כן שמחו שלא בהגלה בשעה שיעמדו ומתי קמ״ל ויעמדו · ואפשר עוד כי הולי שעברו השבעת ימים בהליכת המלאכים לגבעת שמול והסוף את העם עד שבא תשבון השבעת ימים מכיון מלד ועל זה שמחו שביומו בקחתם זמן שבעת ימים שבא בכיון עם מה שבאו המלאכים והגידו להם מצומצם ומכוון בימים שבעה · ומה שאמר כחם השמע הרד״ק ז״ל כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף והענין אחד:

ויאמרו אנשי יבא מחר נצא אליכם וכו׳ יש לדקדק מה צורך להקדים הידיעה הזאת לו׳ להם מחיים מחר נצא אליכם · ונר׳ שכיונו להטעות שהנה היום עומדים ומכינין מנחה גדולה כדי להתרצות אליהם כדי שתחום עליהם עיניכם וי״ם מחר נצא אליכם ועשיתם לנו ככל הטוב בעיניכם · ומהרי״ח ז״ל כתב שמחמר נצא אליכם הוא מלחמר מבוקש אנשי יבא היו מכוונ׳

וחללה רוח אלהים · רוח גבורה וכן תרגם יונתן ורוח גבורה מן קדם ה׳ על שמול: בשמעו · כתיב בבי״ת וקרי כ״ף והענין אחד: ואחרי שמואל · לפי שלא קבלו אותם כולם למלך אחר ואחרי שמואל מי שלא ירלה לזאת אחרי יצא אחרי שמואל כדי שיהיו זריזים לנאת: בזבוק · שם מקום וכבר פירשנו אחר בספר מכלל שהוא כמו בחבנים כלומר שלקח אבן אחת מכל אחד ואז ידע בזה מספרם ותרגום כנרו׳ אבן במרגמה היך בזקף לכיפף בקלעת · ובמדרש ויפקדם בזבוק ויספרס בטלאים כך תיכון מסכינין בחילן בזקיין כך תיכון עתידין בחילן לחורי׳: בחש השמש · כתי׳ בבי״ת וקרי בכף והענין אחד: בהשמורת הבקר · מחלק משמרות שמחלקים הלילי׳ משמורים כמו שנלמר בדבר גדעון ושמול בת שלש מחנה עמון בחשמורת הבקר: ויפוגו · הו״ן כו״ן ויהי היום הסליתי ויפוגו מהרם את עיניו והדומים לו כלומר מה שנשתרו מהם שלא הכוס כי נפוגו הנה והנה: שנים יחד · כתרגומו תרין לערקין כחדא: שמול ימלוך עלינו · בתמיה ו״ת מה דין דמבסר למימר לת כאר שמול למימלך עלינו:

ונחדש

בלי יקר

לנאת להלחם בם והעמונים לחרו יצאו להשתעבד ע״כ ולעזון ועשיהם לנו ככל הטוב בעיניכם מוכיח בפי׳ בהבנת הכתובים והיוכלון מלחר מסופק:

ויהי ממחרת וכו׳ ע״ין הרד״ק ז״ל:

ויאמר העם אל שמואל עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ולזה אמר העם אל שמואל כי שמול הוא היה מוחזק מלפנ כל כך ולזה יצאו למלחמה עד כאן:

ולע״ן לדקדק מלי שנא גבי שמואל שאמר אחרי שמוך ואחרי מופלג · ונראה כי שמול נזהר בדוק בהסכם נוסחה בו ונתת למד בקר ושלח על ידי המלאכים עצמם שבאו כדי שהם ידעו לכיון הדברים על מהכוונתם ודבר דבור על לופניו זהו שאמר ויעלה וכו׳ בית המלאכים הידועים לאמר רומה לומר ידעו לפי שהם ידעו לדבר ולאמר אחר תיכנו יוצא לא אמר אחר לפי שלא להודיע שאפי׳ יצא לאחר זמן כיון שאיחר לצאת יצא בהשעה דמוקה מלד כמו שיגידו המלאכים שהזמן קצר שבעת ימים לבד לזה אמר אחר תיכנו יוצא שלריך שהכף יהיה יוצא ולא תיכנו יוצא וכו׳ אמר כה יעשה לבקרו ואמר אחר שמואל ואחרי שמול שחלק בכוד לשמואל הנביא שחייב לת הצם שיצאו שמוך לו זהו שאמר ואחרי שמול עלינו אמר אחרי שמול · ואפשר שכיון זה הלשון להודיעכם שבשמול יצא בראש המלחמה עם הכבי הצבא והוא יצא לפניהם ואחריו שמואל בחמלצ עם הכבי לבא ולבך אחר אחר תיכנו יוצא אחרי שמול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו שהרי ידוע הוא שהעם יוצאים בחמרוכה אחר שמואל וסמוך לו ואחרי שמול הוא שהרי שמול הולך לפני כל המלחמה ולא יצא אחרי הוא לייעכב ואמר ויפול פחד ה׳ על העם ויצאו כאיש אחד יחד כולם יחדיו ולא יצאו מהם עם שמול ומהם אחרי כול׳ כמו שזכרתי לבל יצאו כולם בדגע כאיש אחד ועל פי המדרש הנזכר שבראה שרצה נחש העמוני לערוף התורה לזה אמר ויפול פחד ה׳ שפחדו מהשם יתברך מהשעבד בדבר כבוד התורה ולזה יצאו כולם כאיש אחד:

ויפקדם בזוק ויהיו בני ישראל וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ולזה אמר בזוק ואמר שתמיד שבט יהוד׳ למעלה ממנה לבדו וכן תמלא כאן ויהיו בני ישראל וכו׳ ואיש יהודה שלשים אלף ע״כ: ולעד״ן שלהיות מבני יהודה כולם בהגודה אחת לכך נזכרו לבדם בני ישראל אמר בני ישראל לשון רבוי לא כן בני יהודה לא אמר בני יהודה אלא איש יהודה שכולם היו בהגודה ה׳ כאיש אחד ולכך היו חשובים ביותר:

ויאמרו למלאכים הבאים וכו׳ אמר ויאמרו בלשון רבים על שמול ושמול שהם רחם המלחמה הם אמרו למלאכים הבאים כה תאמרון לאיש יבא בכל מקום שתמלאו אותו מידי עברכם כי אין זה שברחו קצת מהעם מיבא בלעד מפני פחד כאשר זהו שאמר כה תאמרון לאיש יבא בלשון יחיד וכן עשו המלאכים בודאי והבינו הגיד שבאו המלאכים ליבא ויגידו זה הענין הנו׳ לאנשי יבא ויעמדו על שברחו בן לאיש ואיש יבא המפזר ובורח בערי ישראל וזהו שאמר כאן לשון הבלה · או לפשר שמול זה למלאכים שיאמרו לאיש יבא בלעד לא פירשם הדברים אלא לאיש יבא בלעד לאיש ר״ל הראשי לבד אחר תהיה לכם התשובה בחוש השמע והמלאכים לא ענרו על דברי שמול כי שמול זה ביגידו לאיש הראשי פרטות הענין והזמן שבחוש השמע אחר תהיה לכם תשובה אמנם המלאכים הגידו לאנשי יבא כולם הגדה כללית דרך כלל דרך רמז ירמס ה׳ וכיוצא ויעמדו אנשי יבא בעפ״כ שלא הגידו להם המלאכים הענין בפרטות עכ״ז יעמדו או לפשר שאמר ויעמדו על שלא הגידו הדברים כי אם לאנשי יבא בלעד ולא פרשמו הדברים לחון כי בזה עלה בית אנשי יבא להטעות את היהודים ויאמרו וכו׳ ויאמר אנשי יבא מחר נצא אליכם כדי שתיאשו מלחמה ופתחום יבוא לידם ועל כן שמחו שלא בהגלה בשעה שיעמדו ומתי קמ״ל ויעמדו · ואפשר עוד כי הולי שעברו השבעת ימים מכיון מלד ועל זה שמחו שביומו בקחתם זמן שבעת ימים שבא בכיון עם מה שבאו המלאכים והגידו להם מצומצם ומכוון בימים שבעה · ומה שאמר כחם השמע הרד״ק ז״ל כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף והענין אחד:

ויאמרו אנשי יבא מחר נצא אליכם וכו׳ יש לדקדק מה צורך להקדים הידיעה הזאת לו׳ להם מחיים מחר נצא אליכם · ונר׳ שכיונו להטעות שהנה היום עומדים ומכינין מנחה גדולה כדי להתרצות אליהם כדי שתחום עליהם עיניכם וי״ם מחר נצא אליכם ועשיתם לנו ככל הטוב בעיניכם · ומהרי״ח ז״ל כתב שמחמר נצא אליכם הוא מלחמר מבוקש אנשי יבא היו מכוונ׳

ויאמרו ו׳ ר״פ בטעם גריש וסי׳ הבה נלבנה · הבה נלבנה · אבל אשמים · לבו ונפילה גורלות דיונה · למלכים הבאים · ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו · וישמחו ג׳ קמץ וסי׳ ויגידו לאנשי יבש וישמחו · ויהי בראות כל העם · ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים דעזרא ·

פי׳ רבי׳ ישעיה

ונחדש שם המלוכה · לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה עכשיו נתרצו כולם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש ואחר שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד התורן והלכ מועד שהיו שם מתחלה כשאמר להתרן לפיכך היו מכבדי' לותו המקום מע"פ שאתה לא היה שם כי בעוד היה : וקנתי ושבתי · הסיבה יותר מהוקנה ואמרו רבותינו ז"ל כי קפלה עליו זקנה כי לא היה מלך בן ממשים ושתים שנה כשמת ולפי פלא יאמרו עליו ולא ירננו העם שמת בקצר ימים קפלה עליו זקנה כדי שירחה זקן כי לא יוכל הכל יודעים מספר שניו והוא בחר מיתתו כדי פלא יומת שמואל בחייו וג"ב שנה על שמואל ואחר שמואל לחדש המלוכה בגלגל ואחר שמואל לחדש שם המלוכה בגלגל לכבוד התורן והלכ מועד שהיו שם מתחלה כשאמר להתרן לפיכך היו מכבדי' לותו המקום מע"פ שאתה לא היה שם כי בעוד היה : וקנתי ושבתי · הסיבה יותר מהוקנה ואמרו רבותינו ז"ל כי קפלה עליו זקנה כי לא היה מלך בן ממשים ושתים שנה כשמת ולפי פלא יאמרו עליו ולא ירננו העם שמת בקצר ימים קפלה עליו זקנה כדי שירחה זקן כי לא יוכל הכל יודעים מספר שניו והוא בחר מיתתו כדי פלא יומת שמואל בחייו וג"ב שנה על שמואל ואחר שמואל

לולי קבלה היתה בידם לא היו יודעים זה כי מן הפסוקים לא היה נראה זה כי אפשר שעדיין לא היה שופט עלי לבדו כשהיה נביא וכהן גדול בשילה ולאחר זמן נתחנה שופט ואם כן הוא שבחותו היום מינוהו שופט ימלוך לפי זה שלא היה שמואל שלם בן נ"ב שנה שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה ואת שמשון היה ז' מדשים ובימי פלשתים והיה בקרית יערים כ' שנים ודוד העלה אותו מקריית יערים לתר ז' שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מכ' שנים ז' שנים של דוד כשתרו י"ג שנה לשמואל וארבעים של עלי הרי כ"ג לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לקחת הימים הרי נ"ב · ובני הנס לתבס לפשר תעטרכו להם בדברי התורות והדיוקים שקבלו ממני ע"כ · ומהרי"ח ז"ל וכתבה הנה המלך וכו' ר"ל עתה שהנה כשר המלך לפניכ' להבר את דברי וכו' ולפי שהת ישראל יפרל לתת זקנת וביך לת הלכו בדרכיך וכו' לתר להם שמוא ואני זקנתי ושבתי ר"ל הנה בתינן הזקנה לתת שתהלכתי לפניכם ונם בני ישראל · וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד"ה · קימו וקבלו היהודים · ואת מי ד' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סימן כ"ח :

ואני זקנתי ושבתי ט' פסוקים אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסי' ואני זקנתי ושבתי · כי עשית משפטי ודיני · עדי וסהדי במרומים · פרא חפשי ומוסרו' ערוד · עד זקנה אני הוא ועד שיבה · עצמיא אפיקי נחושה נרמין · נם שב גם ישיש בנו : דין ומשפט יתמכו · שמחה וששון ליהודים : את שור מי לקחתי ח' פסוקים תלשין ופסקי בקריא וסי' אל אלהים יי' · את שור מי לקחתי · וירבר אחאב אל נבות · וישלח חזקיה אל מלך אשור · אתן לגוג מקום שם קבר בישראל · ויקהל דוד את כל שרי ישראל · וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד"ה · קימו וקבלו היהודים · ואת מי ד' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סימן כ"ח :

רשי

ויאמר שמואל ונחדש שם המלוכה לפי שבראשונה היו עומדים על הדבר ועתה נתרצו כולם : ואני זקנתי ושבתי · אמרו רבותינו ז"ל זקנה קפלה עליו כדי שיאמרו עליו פלא ולפי שבחותו היום מינוהו שופט ימלוך לפי זה שלא היה שמואל שלם בן נ"ב שנה שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה ואת שמשון היה ז' מדשים ובימי פלשתים והיה בקריית יערים כ' שנים ודוד העלה אותו מקריית יערים לתר ז' שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מכ' שנים ז' שנים של דוד כשתרו י"ג שנה לשמואל וארבעים של עלי הרי כ"ג לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לקחת הימים הרי נ"ב · ובני הנס לתבס לפשר תעטרכו להם בדברי התורות והדיוקים שקבלו ממני ע"כ · ומהרי"ח ז"ל וכתבה הנה המלך וכו' ר"ל עתה שהנה כשר המלך לפניכ' להבר את דברי וכו' ולפי שהת ישראל יפרל לתת זקנת וביך לת הלכו בדרכיך וכו' לתר להם שמוא ואני זקנתי ושבתי ר"ל הנה בתינן הזקנה לתת שתהלכתי לפניכם ונם בני ישראל · וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד"ה · קימו וקבלו היהודים · ואת מי ד' בקריאה וסי' נמסר בישעיה

רלבג

לזאת הסבה סבב שמואל לחדש המלוכה בגלגל כאילו הלשה שכל עתה לא היה מלך בשלמות · ואחר לפני ה' בגלגל כי שם כבו מזבח ובחו וברשלטוכה היה שם המשכן כמו שנזכר בספר יהושע בתחלת · ואחר זה התחיל שמואל להכיח לת יסר' ומלכם ש שתקבגו בדברי התוכחה אלא שיזהרו ממנו וזכר להם תחלה שכל ימיו כל מה שהתנהגו בלכ מאת ה' בגלגל כי שם בנו מזבח ובחו וברשלטוכה היה שם המשכן כמו שנזכר בספר יהושע בתחלת · ואחר זה התחיל שמואל להכיח לת יסר' ומלכם ש שתקבגו בדברי התוכחה אלא שיזהרו ממנו וזכר להם תחלה שכל ימיו כל מה שהתנהגו בלכ מאת ה' בגלגל כי שם בנו מזבח ובחו וברשלטוכה היה שם המשכן כמו שנזכר בספר יהושע בתחלת · ואחר זה התחיל שמואל להכיח לת יסר' ומלכם ש שתקבגו בדברי התוכחה אלא שיזהרו ממנו וזכר להם תחלה שכל ימיו

כלי יקר

ושמואל משיגיעד שהם הודו שהחטת כן הוא כאן עתה אחר שמואל ונכנס

ואמר שמואל לעמא איתו וניזיל לגלגלא ונחדת תמן מלכותא :
ואזלו כל עמא לגלגלא ואמליכו תמן ית שאול קדם יי בגלגלא ונכיסו תמן ניכסת קורשין קדם יי וחדי תמן יי וחדי תמן שאול וכל אנשי ישראל עד לחדא :
ואמר שמואל לכל ישראל הא קבילית למימרכון לכל די אמרתון לי ואמליכית עליכון מלכא : וכען הא מלכא מהלך קדמיכון ואנא עמכון קשיש וסכית ובני הא אינון עמכון ואנא הליכית קדמיכון מזעירי עד יומא הדין : הא עד די אנא קיים אסהידו בי קדם יי וקדם משיחיה ית תורא דמן דברית וית חמרא דמן שחרית וית מן עשקית וית מן אנסית ומיר מן קבילית ממון דישקר וכבשית לפניכם מנערי עד היום הזה :
הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו את שור מי לקחתי ומי לקחתי חמור מי עשקתי מי רעצותי ומיד מי לקחתי כפר ואעלים

ויאמר שמואל אל העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה :
וילכו כל העם הגלגל וימלכו שם את שאול לפני יהוה בגלגל ויזבחו שם זבחים שלמים לפני יהוה וישמח שם שאול וכל אנשי ישראל עד לחדא :
ויאמר שמואל אל כל ישראל הנה שמעתי בקלכם לכל אשר אמרתם לי ואמליך עליכם מלך : ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי ובני הנם אתכם ואני התהלכתי לפניכם מנערי עד היום הזה :
הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ומי עשקתי מי רעצותי ומיד מי לקחתי כפר ואעלים

ויאמר שמואל לכל העם אתם עדים היום כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמרו עד :
ויאמר שמואל אל העם עד יהוה אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים :
ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני יהוה את כל צדקות יהוה אשר עשה אתכם ואת אבותיכם :
כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל יהוה וישלח יהוה את משה ואת אהרן ויוציאו את אבותיכם ממצרים וישבו אותם במקום הזה :
וישכחו את יהוה אלהיהם וימכר אותם ביד סיסרא שר צבא חצור וביד פלשתים וביד מלך מואב ונלחמו בם :
ויזעקו אל יהוה ויאמרו חטאנו כי עזבנו את יהוה ונעבד את הבעלים והעשתרות ועתה הצילנו מיד אויבינו ונעבדך :
וישלח יהוה את ירבעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ויצל אתכם מיד אויביכם מסביב וישבתם לבטח :
וכי ראיתם כי נחש מלך בני עמון בא עליכם ותאמרו לי לא כי מלך ימלך עלינו ויהוה אלהיכם מלככם :
ועתה הנה המלך אשר בחרתם אשר שאלתם והנה נתן יהוה עליכם מלך :
אם תיראו את יהוה ועבדתם אתו ושמעתם בקולו ולא תמרו את פי יהוה והייתם גם אתם וגם המלך אשר מלך עליכם אחרי יהוה אלהיכם :
ואם לא תשמעו בקול יהוה והמריתם את פי יהוה והיתה יד יהוה בכם ובאבותיכם :
גם עתה התיצבו וראו את הדבר הגדול הזה אשר יהוה עשה לעיניכם :
הלא קציר חטים היום אקרא אל יהוה ויתנה קולת וגשם ותדעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני יהוה לשאול לכם מלך :
ויקרא שמואל אל יהוה ויתן יהוה קולת וגשם ביום ההוא וייראו כל העם מאד את יהוה ואת שמואל :
ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל יהוה אלהיך ואל נמות כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאול לנו מלך :
ויאמר שמואל אל העם אל תיראו אתם עשיתם את כל הרעה הזאת אך אל תסורו מאחרי יהוה ועבדתם את יהוה בכל לבבכם :
ואל תסורו אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תהו הם :
כי לא יטש יהוה את עמו בעבור שמו כי הואיל יהוה לעשות אתכם לו לעם :
גם אני חלילה לי מחטא ליהוה מחדל התפלל בעדכם והורתי אתכם בדרך הטובה והישרה :
רק יראו את יהוה ועבדו אתו באמת בכל לבבכם כי ראו אשר הגדיל עמכם :
ואם הרע תרעו והסר תסרו אתם ומלככם :

ויאמר שמואל לכל ישראל הנה שמעתי בקלכם לכל אשר אמרתם לי ואמליך עליכם מלך : ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי ובני הנם אתכם ואני התהלכתי לפניכם מנערי עד היום הזה :
הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ומי עשקתי מי רעצותי ומיד מי לקחתי כפר ואעלים

ויאמר שמואל אל העם עד יהוה אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים :
ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני יהוה את כל צדקות יהוה אשר עשה אתכם ואת אבותיכם :
כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל יהוה וישלח יהוה את משה ואת אהרן ויוציאו את אבותיכם ממצרים וישבו אותם במקום הזה :
וישכחו את יהוה אלהיהם וימכר אותם ביד סיסרא שר צבא חצור וביד פלשתים וביד מלך מואב ונלחמו בם :
ויזעקו אל יהוה ויאמרו חטאנו כי עזבנו את יהוה ונעבד את הבעלים והעשתרות ועתה הצילנו מיד אויבינו ונעבדך :
וישלח יהוה את ירבעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ויצל אתכם מיד אויביכם מסביב וישבתם לבטח :
וכי ראיתם כי נחש מלך בני עמון בא עליכם ותאמרו לי לא כי מלך ימלך עלינו ויהוה אלהיכם מלככם :
ועתה הנה המלך אשר בחרתם אשר שאלתם והנה נתן יהוה עליכם מלך :
אם תיראו את יהוה ועבדתם אתו ושמעתם בקולו ולא תמרו את פי יהוה והייתם גם אתם וגם המלך אשר מלך עליכם אחרי יהוה אלהיכם :
ואם לא תשמעו בקול יהוה והמריתם את פי יהוה והיתה יד יהוה בכם ובאבותיכם :
גם עתה התיצבו וראו את הדבר הגדול הזה אשר יהוה עשה לעיניכם :
הלא קציר חטים היום אקרא אל יהוה ויתן קולת וגשם ותדעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני יהוה לשאול לכם מלך :
ויקרא שמואל אל יהוה ויתן יהוה קולת וגשם ביום ההוא וייראו כל העם מאד את יהוה ואת שמואל :
ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל יהוה אלהיך ואל נמות כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאול לנו מלך :
ויאמר שמואל אל העם אל תיראו אתם עשיתם את כל הרעה הזאת אך אל תסורו מאחרי יהוה ועבדתם את יהוה בכל לבבכם :
ואל תסורו אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תהו הם :
כי לא יטש יהוה את עמו בעבור שמו כי הואיל יהוה לעשות אתכם לו לעם :
גם אני חלילה לי מחטא ליהוה מחדל התפלל בעדכם והורתי אתכם בדרך הטובה והישרה :
רק יראו את יהוה ועבדו אתו באמת בכל לבבכם כי ראו אשר הגדיל עמכם :
ואם הרע תרעו והסר תסרו אתם ומלככם :

וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם׃
וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ
וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה׃
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד
מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי
מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם
יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־
אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ
וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־
צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם
וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב
מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה
וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם
וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ וַיִּשְׁכְּחוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם
בְּיַד סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־
פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ
י בָּם׃ וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר חָטָאנוּ
כי

(מסורה בגליון: י"ב סבי' ויאמרו · ד' ג'מל' וא' חס' · כול' מל' כמ"א חסר · ויאמרו ק')

וּכְבֵשִׁית עֵינַי בְּדִינָא מִינֵיהּ וְאָתֵיב
לְכוֹן׃ וַאֲמָרוּ לָא עֲשַׁקְתָּנָא וְלָא
אַנְסְתָּנָא וְלָא קַבֵּילְתָּא מִיַּד אֱנָשׁ
מִדָּעַם׃ וַאֲמַר לְהוֹן סָהִיד מֵימְרָא
דַּיְיָ בְּכוֹן וְסָהִיד מְשִׁיחֵיהּ יוֹמָא הָדֵין
אֲרֵי לָא אַשְׁכַּחְתּוּן בִּידִי מִדָּעַם וַאֲמָרוּ
סָהִיד׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא יְיָ דַעֲבַד
גְּבוּרָן עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּדְאַסִּיק
יַת אֲבָהַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
וּכְעַן אִתְעַתְּדוּ וְאִתְוַכַּח עִמְּכוֹן קֳדָם
יְיָ יַת כָּל זַכְוָתָא דַיְיָ דַעֲבַד עִמְּכוֹן וְעִם
אֲבָהַתְכוֹן׃ כַּד עַל יַעֲקֹב לְמִצְרָיִם
וּזְעִיקוּ אֲבָהַתְכוֹן קֳדָם יְיָ וּשְׁלַח יְיָ יַת
מֹשֶׁה וְיַת אַהֲרֹן וְאַפִּיקוּ יַת אֲבָהַתְכוֹן
מִמִּצְרַיִם וְאוֹתִיבִנּוּן בְּאַתְרָא הָדֵין׃
וְאִתְנְשִׁיאוּ יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן
וּמְסַר יַתְהוֹן בְּיַד סִיסְרָא רַב חֵילָא
דְחָצוֹר וּבִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּבִידָא
מַלְכָּא דְמוֹאָב וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בְּהוֹן׃
וּזְעִיקוּ קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ חַבְנָא
ארי

רשי

ואעלים עיני בו · כדי להעלים עיני מן המשפט בשבי' הממון · ואשיב לכם · כל מה שתאמרו : ויאמר עד · בת קול יוצאת ואומרת עד וזה אחד משלשה מקומות שהופיעה רוח הקדש בבית דין של מטה כדאיתא במסכת מכות: אשר עשה את משה ואת אהרן · להיות כנוכים לשליחותו להוציא אבותיכם ממצרים : ואשפטה אתכם : אתווכח עמכם :
ירובעל

רדק

ואעלים עיני בו · אם יבוא לומר בפני אעלים עיני שלא אסתכל בו ואומר לכם ואשיב כן פירשו אדוני אבי ז"ל ויונתן פירש לענין הדין וכן תרגם ומיד מאן קבילי' ממון לשקר וכבשית עיני מניה בדינא ואתיב לכון : ויאמר עד · כל ישראל כאחד אמרו עד לפיכך אמר ויאמר בלשון יחיד ורבותינו ז"ל אמרו כי בת קול יצאה ואמר' עד אמור להם הקדוש ברוך הוא אתם מעידי' עליו על מה שנגלוי ואני מעיד עליו על מה שנסת' וזה אחד משלשה מקומו' שהופיע רוח הקדש בבית דין של מטה : אשר עשה את משה ואת אהרן · אשר הגדילם ולמדם וכן ואת הכנפש אשר עשו בחרן וי"ת דיעב' גבורן על ידי משה ואהרן · וטעם הפסוק הזה על אשר הקדים עד ה' כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגאולתכם ועל ידם העלה את אבותיכם מארץ מצרים הוא יהיה עד ביני וביניכם : ואשפטה אתכם · כלומר אהיה נשפט עמכם לפני ה' ביניכם ובין ה' כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות : כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו · דרך קצרה דבר כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם במה לזעוק אלא כאשר בא יעקב מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו שם ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזירות וצעקו אל ה' : ויושיבום במקום הזה · והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה אלא שהוכיחו אותם ולמדום ללכת דרך ה' ולפיכך נכנסו לארץ והרי הם כאילו הושיבום במקום הזה : ויאמר חטאנו · ויאמר כתיב וקרי ויאמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט :
ירובעל

רלבג

הנה אמר שמואל ה' שעשה את משה ואת אהרן לעזר' השגחתו על ישראל אשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים רצה בזה כי ה' שעשה כל זה יהיה לעד ביניהם · או אמר זה על צד ההודעה והרצון בו ה' הוא אשר עשה כל זה להשגחתו על זה וזה נגלה מצד האותות והמופתים שנתחדשו או זה יותר נכון ויותר בקשר למה שאחריו : ואחר

מסרה

ויוציאו י"ב וסי' נמסר בסוף אמור וביהושע סימן ו' ·

פי' רבינו ישעיה

ואעלים עיני בו · כמו והעלמתי : ויאמר עד · כל א' מישראל אמר עד יהיה השם בדבר זה ·

מנחה קטנה

ויאמר שמואל וגו' כיון שאתם בעצמכם שמדתם כי א"כ כדרך קושיא לדוכתי' לפה שאלתם כי ובקשתם מלך ומה שהוא מפני כני אין שקנך הוה כדי על הכוי; הוה שעשיתם להם כי לא חטאו לכם כ"כ כי אם שלא הלכו בדרכי לכבת רגליכם מעיר לעיר. וא"ת בקשת שהלך היה להיות ככל הגוים שיש להם מלך לצאת ולבא במלחמה על זה נתווכח שכרי כמה מלחמות היה לכם עיותות משה עד כיו' הזה וכמה שלוחים למקום שבלא לפניכם להושיע אתכם מאויבכם בלי מלך וגם עתה כי בא עליכם נחש מלך בני עמון הי' ה' שולח לכם עזר מקודש בלי מלך ואתם אמרתם לא כי מלך ימלוך עלינו בזה שאלתם כ"י מלכות שמים כי ה' הוא מלככם והי' בכוד שמים מתרגם שנלקתם בלי מלך והייתם משבחים ומודים לש"י אשר נתן לכם תשועה בלי מלך בשר ודם ונבזיתם למלכי האומות משא"כ עתה אתם סומכים על מלככם וכאילו העזר בא ממנו וכמו שאמרו ומי האומ' שאול ימלוך עלינו תנו האנשים ונמיתם וזה ע"י ששבה תשועה וכישראל ותליתם התשועה בו אלא שאול לא רצה לקבל הכבוד ותלה הגדולה בכמלי' בתומרו כי היום עשה ה' תשועה בישראל לא כמו שאתם עושי' לתת כבוד לבשר ודם ולאמום במלכות שמים קלילה :
ועתה

כלי יקר

חמור מי ולהיות העניינים חלוקים שור לקרבן וחמור לסבוב לכך לא ערבינהו אלא אמרם בשתי חלוקות עם היותם בלשון אחד ואמר שדבר בענין הממון דבר בגוף האדם לומר את מי עשקתי להשתמש בו בעצמו ואמ' את מי רצותי ולא אמר את מי להורות שבכל חלוקה אחת ואת מי עשקתי את מי רצותי לו' פשיטא לי שלא ימצא את מי עשקתי אין צריך לו' או אבל כוונתי לו' הנני ענו בי את מי רצותי ופייסתי מכלל הרצוי והפייוס אתה שומע שאת מי עשקתי שאם לא היה עושק רצוי למה באופן שמה שאני אומר ואת מי עשקתי איני אומר שיבואו ויעידו את מי עשקתי כי פשיטא שלא ימצא אבל הכי קאמר את מי עשקתי שיובן שעשקתי מכלל ומתוך מה שרציתי אפי' זה לא ימצא · או אפשר ואת מי עשקתי את מי רציתי שבכל חלוקה אחת וה"ק שהעושק אפשר לעשותו באחד משני פנים עושק ביד רמה ועושק בדברים טובים עושקו שבים ממנו מרוב דברי רצויו וזה בשני קל מהראשון והוא מה שאמר שמואל ואת מי עשקתי מהמין הקל של עושק את מי רצותי שיהיה עושק ע"י דברים טובים ורצוי אפי' זה העושק שע"י רצוי לא עשיתי וכ"ש זולתו עושק זדון ויד רמה ואמר ואעלים עיני בו ואשיב לכם אם אבוא להשיב הגזלה או העושק או אתם תבושו לקחתו ממני כדי שלא אבוש אני הנה העשה זאת לכם אותו השור או החמור או עושק או רצוי או כופר העש' ממנו העלמת עין כדי שתבאו והעלו את שלכם ואשיב לכם בהבלעה והעלמת עין ואשיב לכם דרך הלנה ומיד מי לקחת כופר שוחד ואעלים עיני מה שהירע לעיני בו דהיינו כי השוחד יעור עיני חכמים :

ויאמרו לא עשקתני ולא רצותנו וכו' מהרי"א ז"ל כתב לא עשקתנו כנגד ואת מי עשקתי ולא רצותנו כנגד ואת מי רצותי ולא לקחת מיד איש מאום' כנגד ואת שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ע"כ · וקשה דא"ם כן הי"לל ולהקדים לא לקחת מיד איש מאומה ולא עשקתנו ולא רצותנו וכו' ולע"ד נראה שגם בכלל זה בכלל ומיד מי לקחתי כופר האמור באחרונה ולכך באחרה ולא לקחת מיד איש מאומה לא כופר ולא שור ולא חמור ואיחרו לבסוף כדי שיהיה זו אף או לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה ודבר בכלל התחלה בלשון רבים ואח"כ אמר שאפי' מיד איש יחיד לא לקח מאומה :

ויאמר אליהם עד כו' מכות פרק אלו הן הלוקין א"ר אלעזר בג' מקומות הופיע רוח הקדש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה כו' עיין עליו דמסיק ויאמר עד רוח הקדש והב"ה אמר עד והיינו דקאמר ויאמר בלשון יחיד ולא כתיב ויאמרו עד · וכן הביא רש"י ז"ל ושם ויאמר עד אתם מעידי' עליו על מה שנגלוי ואני מעיד עליו על מה שנסתר · והרד"ק ז"ל והוסיף לומר ויאמר עד כל ישראל כאחד אמרו עד לפיכך אמר ויאמר עד בלשון יחיד · ומהרי"א ז"ל ויאמר כל אחד מישראל אמר כן והיינו ויאמר עד בלשון יחיד ולע"דן לפי שהם אמרו עד ה' ועד משיחו היום הזה שמשיחו שהוא יאמר נכרא עד היום הזה בעודו בחיים לא כן הש"ית שהוא עד לעולם לעולמי עולמים וזהו שא' עד ה' בכם ועד משיחו ולא ערבינהו עד ה' ומשיחו בכם ויאמר עד שאול שהוא משיחו ענה ויאמר עד אני כי הוא המלך ומי ימרה פיו ועדותו כאילו העידו כל ישר' יחדיו ולפי שהאדם יראה לעינים ולא יוכל להעיד על מה שנסתר לזה אמר עד ה' בכם ועד משיחו שלא מצאתם בידי מאומה לא מהפרטים כנז' לא חמור כו' ולא מזולתו כל מאומה אין בידי שהב"ה יעיד עלי כי לא מצאתם בידי מאומה · ויאמר עד הש"ית אמר כן כנז"ל במס' מכות כי לו ית' יאתה להעיד על הדברים שבסתר כי ה' יראה ללבב :

ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן כו' ואשר העלה את אבותיכם כו' אשר עשה את משה ואת אהרן להיות נכונים לשליחותו להוצי' אבותיכם ממצרים ע"כ · והר"ק אומר ואש' כו' הוציא כו' בי"ו ומוסיף על ענין ראשון והרד"ק ז"ל אשר עשה אשר הגדילם ולמדם וכן הכנפש אשר עשו בחרן וי"ת די עבד גבורן עם משה ואהרן כו' ופי' שהפסוק הזה מקושר עם הפסוק הקודם ה' אשר עשה את משה כו' הוא יהיה עד ביני וביניכם כמו שאמר עד ה' ע"כ וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב על דברי הרל"בג ז"ל ופשט הכתוב לא יסבלהו כי היה ראוי שיקדים זה לא' ויאמר עד ושלא יהיה ביניהם הפסק פרשה ויקשה ג"כ למה ייחס להש"ית עשיית משה ואהרן ולא בריאת שמים וארץ ושאר הדברים הנפלאים ואשר אני אחשו' בפירושו שאחר ששמואל הוכיח את ישראל על מאסם הנהגתו רצה להוכיחם על מאסם הנהגתו ית' שהם שתי הנחיכות שתסבול שאלת המלך כמו שאמרתי ולזה בתחילת הפרשה אמר ויאמר שמואל אל העם וקודם התוכחה רצה להקדים הקדמה אחת יצטרך אליה והיא אומר ה' אשר עשה את משה ואת אהרן כי לא היתה בריאתם טבעית כשאר בני אדם כי אם רצונית אלהיית כדי לעשות על ידם נסים ונפלאות וגם כן הוא היה אשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים כי לא יצאו בגבורתם וכוח' כי אם בנס אלהי ועתה התיצבו ואשפטה אתכם ר"ל ועתה אחרי הנחת הקדמה זו התיצבו ואשפט' אתכם לפני ה' לא על ענייני כמו שהיתה התוכחה כי אם על כל צדקות ה' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם והיתה צריכה ההקדמה הזו לפי שיאמר אחר זה שמשה ואהרן הוציא את בני ישראל ממצרים לכך הקדים הוא משה ואהרן שעשאם הש"ית על דרך נסיי ורצוניי לזה התכלית ושהוצאה היציאה עם היותה מיוחסת אליו ית' עשאה בכחו ובגבורתו : ולע"דן כמו שאמר חז"ל כנז"ל שבת קול יצאת ויאמר עד ושמואל פירש להם ויאמר שמואל אל העם זה האומר עד מי הוא דעו שהיא ה' אשר עשה את משה ואהרן ר"ל שעשאם גדולים בעיני פרעה ובעיני מצרים היא האומר עד שרצה להגדיל אותי גם כן בעיניכם להגדילני והוציאני מאפד ואמ' העלה את אבותיכם מארץ מצרים שרצה להעלותם ולעשותם מעולים על דרך המעלך מארץ מצרים הוא אשר העולה את אבותיכם הוא הרוצ' להעלו אותי ויאמר עד לכבדני ולהעלותני לעיניכם :

ועתה התיצבו ואשפטה כו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל ובפסוק הקודם זכרתי דברי מהרי"א ז"ל · ולע"דן כוונת הפסוק על דרך התקוששו וקושו ודרשו חז"ל קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים ואחר שקשט שמואל עצמו בעדות כל ישראל שאמרו עד ובת קול ואז אמר ועתה התיצבו ואשפטה אתכם ר"ל עתה שאני צדיק ולא מצאתם בידי מאומה עתה יאות לי לקשט אחרים ואשפטה אתכם לפני ה' שאתם כפוי טובה ולכן אשפטה אתכם כי בהזכירי את כל צדקות ה' אשר עשה עמכם להפליא ואתם שבתם היום מאחרי הש"ית לשאול מלך ואמר את כל צדקות ה' אשר עשה אתכם ואותם הצדקות הרי הוא כאילו נעשו עם כל אבותיכם כי וירעו לנו מצרים ולאבותינו מכאן שהאבות מצטערים בקבר ומינה ילפינן שבהיות ההשגחה על הבנים ינוחו האבו' בקבר וזהו שא' את כל צדקות ה' אשר עשה אתכם שהוא נחשב כאילו נעשו אתכם ואת אבותיכם דאם לא כן הי"לל את כל צדקות ה' אשר עשה את אבותיכם ואתכם וכדמפרש ואז"ל כאשר בא יעקב מצרים כו' :

באשר בא יעקב מצרים כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שכוונת שמואל בזה להוכיח' על שאלם מלך שהרי כאשר בא יעקב מצרים ויצעקו אבותיכם אל ה' זעקו כי יהוא המושיע ולא שאלו מלך שיושיעם וגם הש"ית כשענה אותם לא שם להם מלך אבל שלח משה ואהרן ויוציאו את אבותיכם ממצרים ואו' ויושיעום כו' כמו שפירש הרד"ק ז"ל שמשה ואהרן בזכותם ותורתם שהורו להם סבב להושיבם במקום הזה · ולע"דן שאין המקרא קצר אלא תכף ומיד כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל ה' כי ידעו על הגלות ושם ירדו לקיים נבואת הברי' שא' לו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם כו' ולכך הקדימו התפלה לצרה קודם שישתעבדו בהם וזהו אומר כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל ה' ועשתה תפילתם פרי כי שלח ה' את משה ואת אהרן ויוציאו את אבותיכם ממצרים ואו' ויושיעום במקום לא יתחייב שיאמרו על משה ואהרן אלא ויושיבום המושיבים אותם יהושע ועתניאל בן קנז ושאר השופטים :

וישכחו את ה' אלהיהם כו' עיין הר"לבג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שזו טענה שנית שמלבד הטענה הראשונה הנז' בפסוקים הקודמים משלימות ישראל בזעקם אל הש"ית ומהשכר והגלה שבא להם על ידי הנביאים הנה זו טענה שנית עמה שקרה להם בזמן סיסרא שנמכרו בידו על שעזבו ושכחו את ה' ואין לך עזיבה גדולה מזו שעשו כעת בשאלם מלך חוששים פן ילכדו בגאונם וימכרו ביד אויבי' ואתם כעין מה שנמכרו להשתעבד ביד סיסרא וביד פלשתים ולהיות שיש לטעון כי דבר בעתו מה טוב והזמנים ההם היה צריך בנביאים להדריכם בתורה ומצות ולכך שלח להם משה ואהרן לא כן עתה צרכיהם למלכים למלחמות יותר מנביאי' א"כ מה היה אשמתם בשאול מלך לזה אמר ויזעקו אל ה' כו' וישלח ה' את ירובעל ר"ל כבר ראינו בזמן התורה שאחרי היותם בארץ ובזמן המלחמות עם כל זה לא שאלו להם מלך אבל זעקו אל הש"ית והש"ית לא המליך עליהם אדם אבל שלח לפניהם שופטים את ירובעל כו' ועם שלא היו מלכים עכ"ז הושיעו אתכם ואמר אתכם לנוכח כי עיניכם הרואות את הדבר הזה ואמר ויצל אתכם בלשון יחיד שהש"ית לבדו הוא ויצל אתכם ע"י השופטים · ולע"דן שדלג כל מה שבין יציאת מצרים לענין סיסרא לפי שענין יציאת מצרים היה להיסיר את ישראל בשלו ית' המלוכה והיכולת וההשגחה וכששכחו את ה' אלהיהם וימכור אותם ביד סיסרא כי להתייחסותם יחדיו חוברו ענין סיסרא להפטר' בשלח פרעה ואמר שביד סיסרא נמכרו לשעבוד גמור וזהו שאמ' וימכור אותם ביד סיסרא שר צבא חצור כי לפי זה היו מכורים תחת שר צבא ומכ"ש תחת המלך של חצור ביד אלו מכירה גמורה והשתעבדות המכס ביד פלשתים וביד מלך מואב לא נמכרו לגמרי אלא וילחמו בם פלשתים ומלך מואב באופן שנכנעו תחת ידם אך לא כענין סיסרא כדכתי' כי הוא לחץ את ישראל בחזקה ואח"זל בחרופין וגידופין ואמר וילחמו בקמץ תחת הלמ"ד והיה ראוי להיות בש"בא להודיע שלוחם עם ישראל הרי הוא כאילו נלחם מהם כי סוף פיסוב עמלו בראשו ולכך כתיב וילחמו :

ויזעקו אל ה' ויאמרו חטאנו כו' עיין הר"דק ז"ל : ולע"דן ויזעקו אל ה' והשופט שהיה קם להם למושיע ויאמר תחלה חטאנו והאריו גם כן אמרו כל ישראל וזהו הקרי ויאמרו שחטאנו וכוונת האמירה זו להצדיק דין שמים בשעבוד זה שנשתעבדו לאומות הנזכרים יען כי חטאו
חטא

רדק

ירובעל · הוא גדעון : ואת בדן · הוא שמשון וכ״ת ופירוש בדן בן דן כי מן משפחת הדני היה ואף ע״פ שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו : ואת שמואל · ואותי היה לומר אלא כי כן מנהג הלשון במקומות כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל ה׳ · ובדרש אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא אף שמואל רבן של נביאים מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא שנאמר וישלח ה׳ את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל אותי לא אמר אלא ושמואל לפי שלא היה יודע מה היה מתנבא : אשר בחרתם אשר שאלתם · האל״ף בסגול וכן הלא שאלתם עוברי דרך : נתן ה׳ עליכם מלך · פי׳ להושיעכם אם תראו את ה׳ : ובאבותיכם

תרגום

ארי שבקנא ית פולחנא דיי ופלחנא ית בעליא וית עשתרתא וכען שיזבנא מיד בעלי דבבנא ונפלח קדמך : ושלח יי ית גדעון וית שמשון וית יפתח וית שמואל ושיזיב יתכון מיד בעלי דבביכון מסחור סחור ויתיבתון לרוחצן : וחזיתון ארי נחש מלכא דבני עמון אתא עליכון ואמרתון לי לא אילהין מלכא ימלוך עלנא ויי אלהכון מלככון : וכען הא מלכא דאתרעיתון די שאילתון והא מני יי עליכון מלכא : אם תדחלון קדם יי ותפלחון קדמוהי ותקבלון למימריה ולא תסרבון על מימרא דיי ותהוון אף אתון ואף מלכא דמלך עליכון בתר פולחנא דיי אלהכון : ואם

מקרא

כי עזבנו את יהוה ונעבד את הבעלים ואת העשתרות ועתה הצילנו מיד איבינו ונעבדך : וישלח יהוה את ירבעל ואת בדן ואת (ד׳ ל׳) יפתח ואת שמואל ויצל אתכם מיד (ב׳ וירא כל העם ל׳) איביכם מסביב ותשבו בטח : ותראו כי נחש מלך בני עמון בא עליכם ותאמרו לי לא כי מלך ימלך עלינו (כול׳ חס׳ במ״א) ויהוה אלהיכם מלככם : ועתה הנה המלך אשר בחרתם אשר שאלתם (ב׳ עוברי דרך) והנה נתן יהוה עליכם מלך : (ב׳ ונזה אלה) אם תיראו את יהוה ועבדתם אתו ושמעתם בקולו ולא תמרו את פי יהוה והיתם גם אתם וגם המלך אשר (ל׳ וחס׳ וחד מחריס היח׳) מלך עליכם אחר יהוה אלהיכם : (חס׳) ואם

בדן ד׳ בקריאה וסי׳ את ירבעל ואת בדן · וישם את האחד בדן · עגלי הזהב · ובני אולם בדן : אם ו׳ ראשי פסו׳ בספרא וסי׳ אם כה יאמרו : אם יוכל להלחם אתי · אם תראו את יי׳ · אם פקד יפקדני אביך · אם כה יאמר טוב שלום לעבדך · אם יחטא איש לאיש :

רשי

ירובעל · זה גדעון : בדן · זה שמשון שמשבט דן בא הרי שלשה קלי עולם עם שלשה חמורי עולם משה ואהרן ושמואל לומר לך הקל בדורו כחמור בדורו כל בית דין המתמנה על הדור צריך לילך אחריו כאילו הוא אביר שבאבירים : והייתם גם אתם · ותתקיימו לאורך ימים גם אתם גם המלך : והיתה

מנחה קטנה

ועתה הנה המלך וגו׳ כלומר מה שעבר עבר ועכשיו ולהבא תושענה אם תיראו את ה׳ וגו׳ :

רלבג

ואחר זה הרחיב הביאור בחסדים שעשה הש״י לישראל וקצר מזה לכרסומו כי לא זכר יהושע שהנחיל להם את הארץ ולא זכר גם כן מהשופטים שהקים הש״י להם כי אם ד׳ ולא זכר השופט שהצילם מיד סיסרא עם שכבר זכר מה שמסרם הש״י לסיסרא וידמה שלא זכר אלו הארבעה כי אם לבאר להם שמרוב חסדי השם יתברך היה שהושיע את ישראל מאויביהם פעם על יד הבלתי שלמים מאד אף על פי שלא היו ראויים לזה מצד עצמם כמו הענין בירובעל ויפתח כי ירובעל היה עובד ע״א כשקרא השם אליו להושיע את ישראל ויפתח גם כן לא ראינו לו מעלה כי אם בגבורה ופעם הושיעם על יד השלמים מאד כמו הענין בבדן ושמואל וזה כי בדן שהוא שמשון מצאנו לו מהשלמות שאשר עשה הש״י מופת על ידו וכאשר קרא אל ה׳ ענהו וזה הורה על שלמותו והיותו באופן מה במדרגת הנביאים כי המופתים לא יעשם הש״י רק על יד הראוי כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה׳ ואולם שלמות שמואל הוא מבואר מאד וזה היה מעוצ׳ ההשגחה האלהית בישראל כי כשהיה אפשר שיהיה ביניהם איש שלם ראוי שימשה כם על ידו הקימוהו עליהם לשופט והושיעם על ידו וכשלא היה ביניהם איש כזה התאמר הושיעם ג״כ על יד בלתי שלם ואם איננו ראוי לכך מצד יתרון השגחתו על ישראל וכאילו אמר זה להורות להם כי לא יצטרכו למלך להלחם מלחמותיהם כי ה׳ אלהי ישראל הוא מלכם ויושיעם כאשר ישובו אליו כמו שעשה בימי השופטים ששלח להם שופטים להושיעם ואם יסורו מדרכי התורה לא יועיל להם המלך אבל תהיה יד ה׳ בהם כמו שהיתה באבותיהם שלא היה להם מלך : הלא

כלי יקר

חטא קל בתחלה וזהו שא׳ חטאנו כי הוא גרם לנו כי עזבנו את ה׳ ואחר כך עבירת העזיבה גררה וג׳ מה לנו ונעבוד את העשתרות באופן כי אתה צדיק על כל הבא עלינו מה שעבר עבר ועתה מכאן ואילך הצילנו מיד אויבנו שבפרות מעלינו עול מלכו הקש׳ נוכל לקבל עלינו עול תור׳ ולעבדך

וישלח ה׳ את ירובעל כו׳ מסכת ר״ה השנה תנו רבנן ושבעים איש מזקני ישראל למה לא נתפרשו שמם של זקנים שלא יאמר אדם לחבירו וכי פלוני כמשה ואהרן פלוני כאלדד ומידד פלוני כנדב ואביהוא וגו׳ ויאמר שמואל ה׳ אשר עשה את משה ואת אהרן ואומר וישלח ה׳ את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ירובעל זה גדעון ולמה נקרא שמו ירובעל שעשה מריבה עם הבעל בדן זה שמשון ולמה נק׳ שמו בדן דאתי מדן יפתח כמשמעו ואומר משה ואהרן בכוהניו ושמואל בקוראי שמו שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם לומר לך ירובעל בדורו כמש׳ בדורו בדן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו ללמדך שאפילו קל שבקלים ונתמנ׳ פרנס על הצבור הרי הוא כאדיר שבאדירי׳ ואו׳ ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט וכו׳ כי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו הא אין לך אלא שופט שבימיך ואומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה עד כאן צריך להבין מאי ואומר שמוכיח הענין ממה שלא נתפרשו שמותם של זקנים וממה ששקל שלשה קלי עולם כג׳ חמורי עולם ומכתוב ובאת אל הכהן כו׳ וגם מכתוב אל תאמר מה היה כו׳ ואיברא כי מתוך פרש״י ז״ל שכתב אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה למדת שאי אפשר שיהיו אחרונים כראשונים כנראה שלא הביא הפסוק אל תאמר אלא ללמוד ממנו דלא הכשור דרי לבד ומאי קא דייק בקראי דויאמר שמואל ה׳ אשר עשה כו׳ וישלח ה׳ את וכו׳ דדייק מיניה שקל קלי עולם לחמורי עולם ועוד קשה אומרו ולמה נקרא שמו ירובעל ומקרא מלא הוא על שם ירוב בו בעל ולא שעשה הוא מריבה עם הבעל כדדרש הוא ועוד לדבריו דקאמר שנקרא בדן דאתי מדן הי״לל מדן ולא בדן ונראה כי ממה שלא נתפרשו שמות׳ ילפינן דלעפ״י שפלוני זה איננו כמשה ואהרן שמא הרי הוא כאחד מן שאר זקנים שאינך יודע מי הם אמנם מענין שמואל בעי למילף עדיפא מיניה שאפילו שיודע לך גריעותו זה הדיין שבודאי אינו כא׳ מן הזקנים עם כל זה ראוי להחשיבו כאותם הראשונים שהרי שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם ודקדקה ברייתא זו שני ענייני׳ בפסוקים האלו׳ לשון עשייה שהו׳ ה׳ אשר עשה את משה ואת אהרן והשני למה נזכר שמואל באחרונה והוא מן החמורים בשקול משה ואהרן כדיליף מקרא משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו אשר מכח שני דקדוקים אלו מוכיח שכוונת הכתוב באומרו ה׳ אשר עשה את משה ואת אהרן ר״ל שעשאן בשקול עם הקלים שבקלי עולם כדכתיב בתר הכי וישלח ה׳ את ירובעל וכו׳ עשה ה׳ דבר שלא יהיו הקלים בשיקול החמורים אמנם כוונת השיקול יהיה בשקול דעת דהיינו ירובעל היותר השוב שבקלים האלו יהיה כמשה וזו שא׳ בעל המאמ׳ ירובעל בדורו כמשה בדורו בדן הבינוני בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו היותר קל מכולם כשמואל בדורו היותר קטן שבשלשה החמורים וילפות׳ זו עדיפא מהראשונה כי הראשונה לא נתפרשו כדי שנאמ׳ אולי זה שבדו׳ זה כאחד מן הזקנים שלא נתפרשו אבל מפסוק זה של ה׳ אשר עשה כו׳ את משה ילפינן טפי שאפי׳ הקל כירובעל שקו׳ כמש׳ לפי שלא למדנו מכאן אלא שירובעל יהיה כמשה אבל יפתח הקל שבשלשה לא יהיה כמשה אלא כשמואל דוקא לכך אמרה הברייתא ללמדך שאפי׳ קל שבקלים ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאדיר שבאדירים באופן שאפי׳ הקל כיפתח בדורו הרי הוא כמשה בדורו ולכך הביאה הברייתא ואומר ובאת אל הכהנים כו׳ אשר מינה דייקינן אין לך אלא שופט שבימיך ואפי׳ קל שבקלים : וקרא דאל תאמר הוא כמו שכתבתי לעיל דבא ללמד שאי אפשר שיהיו אחרונים כראשונים דאי מהידך קראי הויתי אומ׳ דלעולם ירובעל ובדן ויפתח קלי עולם הם אבל יהיו כענין הזקנים וכן מפסוק כי אין לך אלא שופט שבימיך כי אולי הוא כא׳ מן הזקנים אמנם מפסוק זה מוכיח שאי אפש׳ שיהיו אחרוני׳ כראשוני׳ א״כ למדנו שאפי׳ קל שבקלי׳ הרי הוא כאדיר שבאדירי׳ ואפשר דמהאי קרא יליף כמי שקל שבקלי׳ הרי הוא כאדיר האדירים דמדקאמ׳ אל תאמר מה היה שהימים הראשוני׳ היו טובים וכו׳ פירושו שהנמצאים בימים הראשונים היו טובים וחשובים והמורים מאלו האחרוני׳ כי לא מחכמה שאלת על זה שאלו היית חכם היית יודע שאין לבזות לאחרונים ושאחרונים חשובים ויזובי׳ כראשונים עם היותם קלים וגרועים לפי האמת וזהו אומר כי לא מחכמה שאלת על זה ומה שאמר המאמר למה נקרא שמו ירובעל הכי קאמר למה נקרא שמו כאן על פי שמואל דלא הי״לל אלא גדעון ויקראו ירובעל לזה אמר שקרא כן שמו על שעשה מריבה בבעל שבשב׳ זה בלבד שוקל אותו הכתוב עם היות׳ חמור שהוא משה וכדמסיק ירובעל בדורו כמשה בדורו עלה בידינו הבנת אומר ה׳ אשר עשה כו׳ שהיא תוכחת שמואל על שאלם מלך שמא תאמרו לפי שנתמעטו הלבבות מהשופטים בחרנו במלך זו אינה טענה שהש״ית עשה את משה ואת אהרן רוצה לומר שעשה שירובעל ובדן ויפתח קלי עולם חשובים כחמורי עולם ומובן גם כן על פי דאמינו סדר ירובעל ובדן ויפתח שאינו סדר זמניי אלא סדר מעלה שירובעל שקול כמשה ובדן כאהרן ויפתח כשמואל זה סדר היה משה ואהרן ושמואל לכך סדר ירובעל ובדן ויפתח מקביל אליהם ועיין רש״י ז״ל וכו׳ הרד״ק ז״ל והר״לבג ז״ל ומהר״יא ז״ל כתב כדברי הר״דק ז״ל בסדר יפתח באחרונה ימה בא׳ ואת שמואל ולא אמר ואותי הביא המדרש הנ״ל בדברי הר״דק ז״ל והוסיף מדיליה שכל דברי בספר ועניני שמואל כתבם בלשון נסתר כשלישי המדבר וכן עשה ירמיהו בספרו וכל זה להמשיכ׳ אחרי דרך משה ע״ה וכתב שמואל באחרונה דרך ענוה הקטין עצמו וגם להיותו אחרון ואפשר לו׳ עוד שזכר מהשופטי׳ אחד נביא ממדרגה שפלה כירובעל וא׳ כפעם השכל כשמשון ואחד משכיל ונבון כיפתח ולא נביא וא׳ נביא מובהק וזכר אח״כ כל מיני השופטים נביא קטן גדעון נביא גדול שמואל שופט משכיל יפתח שופט סכל שמשון וזה להודיע שאין מעצור לה׳ להושיע ברב או במעט ע״כ · ולע״רן במה שאמר ויצל אתכם בלשון יחיד על כל שופט ושופט מהנו׳ שכל אחד מהם קטן או גדול ויצל אתכם ותשבו בטח :

ותראו כי נחש וכו׳ מהרי״א ז״ל כתב המאמר הזה תוכחת האנשים בבוא עליהם צרה וצוקה ישובו ויבקשו את הש״י כמו שנאמר ביום צרתי אקראך והוכיחם שהם לא היו כן אלא עם היות שראו שאחרים זולתו מלך בני עמון עליהם והיה זה להם עונש בקשתם הנה לא חזרו בתשובה אבל גם אחרי העונש והתראה מביאת נחש העמוני שבא לנקור עיניהם הוסיפו לחטוא ואמרו לשמואל לא כי מלך ימלוך עלינו וענין אומרו לא כי מלך ימלוך עלינו יורה שהוא ענין הפכי רוצה לומר אע״פי שיבוא נחש העמוני וכל האויבים שבעולם לא נחזור מזה כי אם שימלוך מלך עלינו עם היות ה׳ מלככם עד כאן וקשיא לי על דבריו שלא מצינו אחר ביאת נחש העמוני שיאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו כי לא מצאנו רק שהשלוחי׳ שליבש באו גבעת שאול והעי׳ בכו ורוח לבשה את שאול וזולת זה לא נמצא · על שמזה אני מכריח שאומרו כי מלך בני עמון בא עליכם הכונה שנתעורר לבוא וראיתי שכבר היה הולך ובא כמו הנה יוסף׳ בא בוער כתנור והכונה להוכיחם כי במה שרצה הב״ה להוכיחם על ידו על עונותם שהיו להם במקל וברצועה הוא נחש העמוני שלא קם ילא למטה רשע והיה לכם לשוב ולידבק בש״ית כדי שיזיח מעליכם את נחש העמוני שלא יבוא עליכם ואתם לא כן עשיתם אלא והראו כי נחש מלך בני עמון היה בא עליכם כי שמעתם שנתעורר לבוא מאז ותאמרו לי לא כי מלך ימלוך עלינו וה׳ אלהיכם מלכיכם ובמקום התשובה על שהיה בא נחש העמוני עליכם להוכחת עונות שהיו בכם עשית׳ משובה לשאול מלך עכ״פ · והני׳ לפי זה כוונת שמואל הנביא להודיעם כי אם לא סרבו בשאלת המלך לא היו נחש בא עליהם אחר כך כדכתיב ויעל נחש כו׳ ולא היו צריכים לנצוח ע״י שאול :

ועתה הנה המלך וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב זו לרימת שמואל אל העם כאילו אמר עם היות שחטאתם במה ששאלתם הנה הש״ית עשה שאלתכם וזכיתם למלך ולפי שהאנשים הנמשכים אחרי תאותיהם כאשר ישיגו מה שיבקשו יקוצו בו כענין האדם עם הנשים בתאות המשגל אמנם לא כיו הם כן בענין המלך כי אחרי היות מלך עליהם עוד בחרו בו ושמחו עמו וזהו שאמרו אשר בחרתם אפי׳ אחרי השאלה אשר שאלתם · ועוד זכיתם שאותו המלך הש״ית בעצמו נתנו לכם שהוא הדבר הנתן לכם רוצה לומר שיסכים חכמתו יתברך עם בקשתכם וע״כ המשיך אחרי זה אם תיראו עד כאן · ועתה שאמר כי המלך אשר בחרתם הוא שאול בחור אותו מכל שבטי ישראל ע״פ הגורל וגם שעתה בחרתם אותו ברצון טוב ובחירה כי ראיתם שבא נחש העמוני וזהו שא׳ אשר בחרתם בבחירה ורצון ויען אשר שאלתם אותו הנה הש״ית נתן אותו עליכם מלך שעול מלכותו ניתן עליכם ממש שהרי עתה נלאו וכולכם משועבדים לו מעתה וזהו שא׳ ועתה הנה המלך אשר בחרתם כו׳ נתן ה׳ עליכם מלך נתן ה׳ מעול שעבודו ואימתו עליכם · והפסוק הזה בהכרח מקושר עם הבא אחריו והכי קאמר והנה נתן ה׳ עליכ׳ שיהיה מלך רוצה לומר שיתמיד במלכותו אם תיראו את ה׳ ועבדתם אותו אז יהיה עליכם מלך שאם לא תיראו לא יהיה עליכם מלך שיסוף וימות כמלא פסוק זה גזרה לפסוק הבא אחריו אם תיראו :

אם תיראו את ה׳ כו׳ דעות המפרשים לפי שלא מצאו בו גיזרה אחר שחוזר למעלה והנה נתן ה׳ לכם מלך להושיעם אם תיראו את ה׳ · והעיקר חסר מן הספר ובלעדיו קשה הפסוק שא׳ לדעתם כי כבר נתן להם הש״י מלך ומה שהיה כבר היה כיון שיראו את ה׳ שימרו את פיו ולכן אחשוב בפי׳ הפסוק הזה א׳ משני פנים שהטוב ייוחס אל הש״ית והרע לא ימשך ממנו כי אם מהמקבלים וכדברי איוב גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל ולזה אמר והנה נתן ה׳ לכם מלך אם תיראו את ה׳ ועבדת׳ אותו כי אם לא תיראו מלפניו יהי׳ ענין המלך מט׳ חס ושלום אליכם ולא אליו ית׳ ולא נאמ׳ אז שהוא נתנו לכם כי אין הרע נמשך ממנו · והפן השני הוא שיהיה גזרת הכתוב והייתם גם אתם ר״ל אם תיראו את ה׳ והוא מאמר ראשית חכמה כו׳ ויפרש היראה במה תהיה ואמר שהיא במצות עשה וזהו ועבדתם אותו ושמעתם בקולו וגם במצות לא תעשה ויהו לא תמרו את פיו הנה בהיותו זה כך תהיו גם אתם גם המלך אשר מלך עליכ׳ אחר ה׳ ר״ל שתהיו אחריו במעלה וכבוד ותהיו גוי אחד בארץ כמו שהוא ית׳ אחד בעולמו גם תהיו אחר ה׳ שהוא יהיה מנהיגכם וילך לפניכם ה׳ ואתם תלכו אחריו ותחסו בצלו ע״כ · ורש״י ז״ל והייתם גם אתם ותתקיימו לאורך ימים גם אתם גם המלך כמלא פי׳ והייתם לשון הויה וקיום ולפיכך גזרת הכתוב והייתם גם אתם כו׳ ולפי זה ניחא שאין העיקר חסר מן הספר כמו שהקשה מהרי״א ז״ל כפרש״י ז״ל שיטת הרד״ק ז״ל שחסר לפי׳ תיבת להושיעם והנה העיקר · ומובן בזה אמרו גם אתם וגם המלך שבאו׳ גם אתם נכלל המלך וא״כ מה צריך לומר עוד וגם המלך אלא ודאי הו׳ גם אתם הוא לרבו׳ המלך לענין הקיום וההויה הנזכר׳ דכתיב׳ והייתם כדפרשית ובאו׳ גם המלך אשר מלך עליכם נכלל העם ברבוי תיבת וגם המלך ומקושר אל סוף הפסוק אחר ה׳ אלהיכם שצריך שהעם וגם המלך ילכו אחר הש״ית ועבודתו · וכבר זכרתי בפסוק הקודם שגזרת הפסוק

רשי

היתה יד ה' בכם ובאבותיכם· כלומר והיתה בכם אחר שהיתה באבותיכם ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם חטוטי שכבי והיא מכת בזיון על המתים : התיצבו וראו וגו' · וכשם שע"י תפילתי איני יכול לשנות את העתים כך אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפילתי לעמו' על האויב ולא היית' צריכי' לשאול מלך בחיי ואע"פ שאני זקן : הלא קציר חטים היום · והגשמים סימן קללה וקש' בעיני הקב"ה להביא פורענות אכם אע"פ כן יש בי כח ואקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי לא הייתם צריכים לשאול מלך ולזלזל בי : בעבור שמו הגדול · אשר יצא שמו עליהם שהוא מושיעכ' ולמען לא יתמעט שם גדלו : הואיל

רדק

ובאבותיכם · כמו ובמלככם כי האדון לעם כמו האב לבן וכן אמר וישמני לאב לפרעה וי"ת כמה דהות באבהתכון ור"ל פירושו חטוטי דשכיבי דאמר מר בעון חיים מתים נחטטים כלומר אם תמרו את פי ה' תהיה יד ה' בכם וגם באבותיכם הממרי' שמתו שיוציאום מקברותיהם לבזיון: את הדב' הגדול הזה · מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה זה פירש א"א ז"ל כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר וזהו שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חוקת קציר ישמו' לנו וכך אמר בבני רצפה בת איה מתחילת קציר עד נתך מים עליה' ואמרו רבותינו ז"ל משבעה עשר בניסן עד י"ז במרחשון שהו' עת המטר ולפי שהיה המטר בקציר חטים גדול הנס פחדו מאד ואמרו התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהיך ואל נמות · ובדברי רז"ל יצא ניסן וירדו גשמי' סימן קללה שנאמר הלא קציר חטים היום וגומר ועשה כל זה שמואל להודיעם כי רע בעיני ה' היה מה ששאלו מלך ואע"פי שהם מאמינים לשמואל היה בהם בני בליעל שהיה לבם נקפם בדברי שמואל כמו שעשו בהמליכו את שאול ואמרו מה יושיענו זה ואע"פ שאמר להם כי על פי ה' נתנו להם וראו כי נלכד באורי' ותומים או בגורל על ידי קלפי לפיכך עשה להם שמואל אות שיראו כלם ולא יוכלו להכחישו לפיכך אמר ויירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל : אתם עשיתם את כל הרעה הזאת · לשאול לכם מלך אבל אל תיראו אם לא תסורו מאחרי ה' וי"ת את כל הרעה הזאת על המטר שתרגם כן אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ובמקלת כשאות אתון עבידתון: ולא

טו וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם
אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם
וּבַאֲבֹתֵיכֶם: גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ
אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה
עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם: הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים
הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת
וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל
לָכֶם מֶלֶךְ:
וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה
קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־
הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל:
וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל
הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־
חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ:
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת
כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ
מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה
בְּכָל

וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַיְיָ וּתְסָרְבוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּתְהֵי מַחְתָא דַיְיָ בְּכוֹן כְּמָא דַהֲוַת בְּאַבָהַתְכוֹן: אַף כְּעַן אִתְעַתָּדוּ וַחֲזוֹ יַת פִּתְגָמָא רַבָּא הָדֵין דַיְיָ עָבֵיד לְעֵינֵיכוֹן: הֲלָא חֲצַד חִטִּין יוֹמָא דֵין אֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיִתֵּן קָלִין וּמִטְרָא וּדְעוּ וַחֲזוֹ אֲרֵי בִּישְׁתְכוֹן סַגִּיאָה דַעֲבַדְתּוּן קֳדָם יְיָ לְמִשְׁאַל לְכוֹן מַלְכָּא: וּקְרָא שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ וִיהַב יְיָ קָלִין וּמִטְרָא בְּיוֹמָא הַהוּא וּדְחַל כָּל עַמָּא לַחֲדָא מִן קֳדָם יְיָ וּמִפִּתְגָמֵי שְׁמוּאֵל: וַאֲמָרוּ כָּל עַמָּא לִשְׁמוּאֵל צַלִּי עַל עַבְדָּךְ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְלָא נְמוּת אֲרֵי אוֹסֵיפְנָא עַל כָּל חוֹבָנָא בִּישְׁתָּא לְמִשְׁאַל לָנָא מַלְכָּא: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן אַתּוּן גְרַמְתּוּן יַת כָּל בִּישְׁתָּא הָדָא בְּרַם לָא תִסְטוֹן מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ בְּכָל

ה' · ג' · ג' · י"ג ול"כ · ד' חס' דחס' ב' מל' אחריה · פסוק כ' · ו' חס'

קלות ו' כ"ב חס'ו' קדמא וסימ' נמסר בתהילים סי' צ"ג · קלת ד' חס' דהס' וסי' נמסר בסדר וארא :

רלבג

הלא קציר חטים · והנה הראה שמואל לעם אות כי חטאו מאד לה' כששאלו להם מלך ואמר הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ואמ' אמר זה כי קציר חטים היה שם סביב חג השבועות והנה העת הוא אז לפי הטבע חם ולא גם בתקופת טבלה היתה בטבעה קרה ולחה ולא יתכן על המנהג הטבעי שיהיו שם אז אידים עשניים יתהוו מהם הרעמי' והברקי' וזהו האות כ שנתן לפי מה שאחשוב שאם לא היה שם אות זולת נתינת הקולות והמטר כשקרא שמואל אל ה' לא היה צריך לומר הלא קציר חטים היום · ואפשר שנאמר הלא קציר חטים היום היה להורות על נחות האויר כי האנשים היו קוצרים חטים וזה יורה על היות העת ההוא בלתי מעוכן ובלתי ראוי אל מטר · והנה הבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב · והנה הרגישו העם בזה האות והודו כי חטאו מאד כששאלו להם מלך · ואחר זה הייסירם שמואל באמצעות זה הפעל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי השם יתעלה כי הסר מאחריו הולך אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו : והודיע'

מנחה קטנה

אל תיראו כי כן אמת כי חטאתם לה' ולי וזהו אתם עשיתם את כל הרעה שהם שני רבויים על שני הדברים אך על כבודי איני חושש ג"כ על כבוד ה' וזהו אך אל תסור מאחרי ה' ומה שאמרתם לי התפלל בעד עבדיך שכיונת' כי עבדי אתם על מה שחשבתם לי איני חפץ שתעבדוני כי אם ועבדתם את ה' בכל לבבכם ומה שאמרתי אל תסורו מאחרי ה' ולא אמרתי אל תלכו אחרי אלהים אחרים הלא הוא כי אנ"ל רק הזהיר לבלתי סור מה' כי לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים אין צריך כי מעצמכם תראו כי תהו המה כי לא יועילו ולא יצילו : נא"ת

כלי יקר

הזה היה אומר עליכם מלך אם תיראו כו' · ואפשר עוד שהגזרה היא והייתם גם אתם ומלככם והכוונה שאם תיראו את ה' כדכתיב את ה' אלהיך תירא המורא גורם ואותו תעבוד וכן כאן אם תיראו ועבדתם במצות עשה ושמעתם בקולו ולא תמרו במצות לא תעשה הנה בלי ספק אני מבטיח אתכם שהייתם גם אתם גם מלככם אחר ה' אחר סמוך שהוא אלהיכם וכוונת אומרו גם אתם וגם מלככם מלבד הנז"ל יאמר כי יש מחלוקת אם דור לפי פרנס ואם פרנס לפי דור ואו' דהרווייהו איתנהו דור לפי פרנס גם אתם אם תיראו את ה' גם אתם כמו המלך ופרנס לפי הדור וגם המלך שכמו שאתם יראי ה' גם המלך יהיה ירא ה' יען אשר מלך עליכם הנשים כשרים ככם וזהו שאמר אשר מלך עליכם שמועם שמלך עליכם :

ואם לא תשמעו בקול ה' כו' יבמות פ' הערל והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם אמר רבא בר שמואל חטוטי שכבי דאמר מר בעון חיים מתים נחטטים ע"כ ורש"י ז"ל הביא כן ופי' חוטטי שכבי היא מדת בזיון על המתים · והוא פי' ז"ל והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם כלומר והיתה בכם אחר שהיתה באבותיכם עד כאן · ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל עד עתה היתה יד ה' באבותיכ' לבד ובעת אם לא תשמעו כו' תהיה יד ה' בכם באופן שתהיה יד ה' בכם ובאבותיכ' יחדיו וגזרת הכתוב והיתה כמו תיבת והייתם גם אתם וכו' גזרת הכתוב עם היותו בוא"ו ורבים ככה ע"כ תורף דבריו : ולע"ד שרמז כאן מה שא' חז"ל שהאבות מצטערים בקבר ולכך אמ' ואם לא תשמעו בקולי ומריתם כו' הנה תהיה יד ה' בכם ובאבותיכם משני פנים האחד שיצטערו האבות ביד ה' אשר בכם כאילו היא בכם ובאבותיכם והבחינה השנית היותר קשה מאד המרי עצמו שממרים הייתם עם ה' ובלתי שומעים בקולו שברא מזכה אבא ובהיותו חייב ורשע יער לו מאד מרוע מעשיו :

גם עתה התיצבו כו' הלא קציר חטים כו' חז"ל אמרו במסכת תעניות ודעו כי רעתכם רבה תניא יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנ' הלא קציר חטים כו' ורש"י ז"ל התיצבו וראו וכשם שע"י תפלתי אני יכול לשנו' את העתים כך אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפלתי לעמוד על האויב ולא הייתם צריכים לשאול מלך בחיי ואעפ"י שאני זקן והגשמים סי' קללה וקשה בעיני הב"ה להביא פורענות אכם ואעפ"י כן יש בי כח ואקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי לא הייתם צריכים לשאול מלך ולזלזל בי ע"כ · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב כי רצה בזה להשיב על ספק אח' שנפל בדבריו והיא שאם כדבריו ששאלת מלך קשה בעיני ה' א"כ איך בחרו השי"ת ואיך נתברר ע"פ הגורל באורים ותומים ושמואל איך משחו להשיב על אומרו הביא ענין שאלת מטר בקציר לומר שכיון שנתן השי"ת הבחירה ביד האדם אפי' שיבחר בדברים רע ימלא שאלתו והמופת על זה ענין הגשמים שאמרו חז"ל שהם סימן קללה אחר שיצא ניסן ועם היות השאלה דבר רע ימלא הב"ה שאלתו ויתן קולות ומטר כן ענין המלך עם היותו דבר רע לא מנעו מהם לפי ששאלוהו ממנו כמו שלא מנע קולות ומטר עם היותם רעים לפי ששאלו כן ממנו · ודברי הכתוב יורו על זה באומרו גם עתה התיצבו וכו' ר"ל אם התמהו למה נתן לכם הדבר שהוא רע והוא ענין המלך גם עתה התיצבו וראו כיוצא בו שימלא שאלתי עם היות הדבר רע שמזה דעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' כו' ואעפ"י שנתנו לכם אין משם ראיה לשאין רעתכם רבה ואומר שרעתכם רבה בעיני ה' אינו נאמר על החטא כי אם שעשו לנפשם רעה גדולה בשאלת מלך להיותו דבר מזיק מאד בעתיד וזהו שאמר בעיני ה' שעם היות שבעיניכם אינו כל כך רע ומזיק היינו מפני שאתם לא תראו העתיד אבל בעיני ה' הצופה ומביט עד סוף כל הדורות הוא רואה ההזק שיבא אליכם מהמלך עד כאן :

ולע"ד שרצה שמואל לומר שהדבר תלוי בשמיעה בקול ה' וזה הוא שאמר וגם עתה שכבר יש לכם מלך עם כל זה לא יסתלק השגחתו ית' מעליכם שהתיצבו וראו את הדבר הגדול הזה אשר ה' עושה לעיניכם שתראו היכולת הגמור לשנות הטבע גשם וקולות זהו שאמר הלא קציר חטים היום שאין דרך טבע בא"י כנז"ל לרדת גשמים · או אפי' יהיה בטבע לרדת גשמים אלא היות הדבר נעשה לעיניכם ביום הזה הוא · אלא זהו שאמר הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' והתכף ומיד ויתן קולות ומטר ולא יפיל מדברי · הרצה בב' ענינים הא' בתכיפות לקריאה נתינת הקולות ומטר והשני להיות המופת בשני דברים קולות ומטר כי אעפ"י שיקרה מקרה גשם בקציר לא יהיה קולות אבל מהיות שניהם יחדיו קולות ומטר דעו וראו כי רעתכם רבה אשר וכו' כי מצד התכיפות ראיה השגחת ה' אל יראיו בעודם מדברים הוא ישמע אל ויענם ומצד היות קולות ומטר דעו בידיעה כי רעתכם רבה לשאול לכם מלך כי להורות על רעת קולכ' הרע אשר עשיתם לשאול לכם מלך על כן יבאו קולות מדה כנגד מדה · ואמר אשר עשיתם בעיני ה' ר"ל אעפ"י שבעיני לא

היתה רעה כל כך השאלת מלך הנה בעיני ה' היתה רעה רבה שנראה כי אותו מאסתם ממלוך עליכם והוא לא כן ידמה שהרי גם עתה שהמלכתם עליכם מלך גם עתה התיצבו וראו הדבר הגדול ההשגחיי שיעשה ה' בפתע פתאום ובקולי קולות דרך תוכחת על קולכם ותרועתכם לשאול מלך והרב"ע בשער צ"ה הזכיר שרמז להם שמואל בענין המטר בקציר שלפום ריהטא לפנים הוא מקרר בחו' הקצור ומזיק הוא לאמר מכאן שישחית הקציר כן הוא ענין המלך בצורתו שאתם שמחים ומתקררת דעתכם בו סוף שלעתיד ימשך ממנו נזק מרובה · ועיין בשער הנזכר כי שם הרחיב בפסוקים האלה כולם :

ויקרא שמואל אל ה' וכו' מהרי"א ז"ל כתב זכר שמיד שקרא שמואל אל ה' נתן קולות ומטר באותו יום מבלי היות שם עננים ולא אדים ושיכות מקדימות למטר כי היה היום קציר חטים וידוע שהאנשי' לא יקצרו ביום המעונן ולכן היה מהנס היות פתאום מטר וקולו' כמ"ש שבא לאות ולדמיון הדרוש הנזכר ע"כ : ולע"ד כי בבא הקולות והמטר כאשר אמר שמואל שני הענינים יחד קולות ומטר וכסדרן כמו שייעד קולות ומטר ולא מטר וקולות והענין השני ביו' ההוא תכף ומיד או ביום ההוא הלא הנה נמשך מזה ויירא כל העם מאד את ה' וכו' ר"ל פחדו ויראו משני דברים האחד על שנגעו בכבוד הקב"ה בשאלת מלך כאלו מאסוהו כדכתיב כי אותי מאסו ממלוך עליהם והשני קל מזה פחדו על שנגעו בכבוד הנביא שמואל שלא רצו בהנהגתו וזהו שאמר ויירא כל העם מאד מפני אשר נגעו בכבוד ה' וזהו שאמר מאד זה היה את ה' אמנם ואת שמואל שזלזלו בכבודו כי לא היה בזה כי אם יראה לא מאד ומשום הכי אמר את ואת להפסיק ולא כתיב ויירא כל העם מאד את ה' ושמואל והיה לו לומר מה' ומשמואל אומרו את ה' מורה על מה שעשו את ה' ליחד שמו ואת שמואל ועם שמואל שגמלוהו רעה תחת כל אשר סבב מעיר לעיר לדון אותם :

ויאמרו כל העם אל שמואל וכו' הר"בע ז"ל כתב בשער צ"ה אמרו התפלל בעד עבדיך אל ה' ואל נמות כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאול לנו מלך וזהו שהורו להנצל מידי חטאם בסורם מן הן אבל אמר שהוסיפו על חטאתם רעה אם יסכימו המלך והעם אל הרע ויבא ההפסד מהסכמה ויאמר שמואל אל העם אל תיראו אתם עשיתם את כל הרעה הזאת אך לא תסורו מאחרי ה' ועבדתם את ה' בכל לבבכם ירצה אתם עשיתם את כל הרעה לבחור בהנהגת המלכיו' לפי שעלה בלבבכם לפרוק עול מורא שמים מעליכם אך העצה הנכונה בו שלא תסורו בבטחונו מאחרי ה' ועבדתם את ה' בכל לבבכם שלא יחלק לבבכם כלל שאז כאלו לא היה לכם מלך כי בהיות על זה האופן אין רע וביאר לא תסורו כי אחרי התהו כלומר זה יועיל לכם כשלא תסורו מאחרי ה' אמנם אם תסורו מאחריו ללכת אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים ההם אשר תליתם השאלה כשאמרתם ושפטנו ככל העמים הנה לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה ושוא תשועתם ואם לא תסורו אחרי אלהים אחרים אעפ"י שאתם תתעצלו בעבודתו ובשמירת מצותיו באופנים אחרים לא מפני זה יסיר אתכם מעל פניו כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול ע"כ :

ולע"ד כי התחכמו העם לתקן שני העונות אשר בידם האחד בין האדם למקום שאת ה' מאסו ממלוך עליה והשני בין האדם לחבירו שמאסו את שמואל לשפטם וכנגד שניהם אמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך שעבדיך אנחנו תחת ממשלתך התפלל אל ה' מלד מה שחללנו כבודו וגם כן התפלל על היותו אלהיך שיתבע עלבונך כי אלהיך הוא התפלל נא ג"כ על הבחינה הזאת דהיינו אלהיך והיינו דלא כתיב התפלל אל ה' לבד או התפלל אל אלהיך לבד אלא אמרו התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהיך כנגד שני ענינים הנזכרים למעלה ואז כשתתפלל בעדינו אל נמות כי ידענו רשענו שזו העבירה בתוספת רשע על כל חטאתינו שחטאנו זה הוא שאמר כי יספנו על כל חטאתינו ר"ל זה מכריע את כולם יחדיו לשאול לנו מלך שבזה מאסנו בוית' חלילה גם הייתנו מתעתעים בנביאיו · ולעומת זה ענה אותם שמואל ואמר להם מלדי אל תיראו על אשר סירתם מאחרי הנהגתי מחול לכם מה שאתם עשיתם את כל הרעה הזאת מורה בהלבע עליו אך היזהרו בכבוד ה' אל תסורו מאחרי ה' ועבדתם אותו בכל לבבכם וכו' שזהו העיקר ולא תסורו כו' כי לא יטוש ה' אעפ"י שאתם נטשתם אותו וגם אנכי מלד מה שפגמתם בכבודי חלילה לי מחטוא לה' בהיותי נוקם ונוטר איבה בחדול מהתפלל בעדכם חלילה לי מחטא בלא תקום ולא תטור וגם מורה אתכם הדרך הישרה ואעפ"י שאתם שנאתם אותי והנהגתי וזהו הנלע"ד בקשר המשך הפסוקים · ובסמוך ארחיב עוד בזה בבאורי הפסוקים א' לאחד למצוא חשבון :

ויאמר אל העם כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב לפי שאמרו כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאול לנו מלך שהכוונה שמלבד חטאתינו אשר בפועל הזה בבחינת השי"ת אשר

ולא תסורו כי אחרי התהו ׳ פירש ולא תסורו מאחרי ה׳ כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התהו והם האלילים אשר לא יועילו ולא יצילו אתכם כי תהו המה לו פירש ולא תסורו אחרי התהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו : כי לא יטוש · כי אע״פי שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו הגדול כלו׳ כי כבר נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה והם לא יסבול אתכם כחטאתיכם ויפחיתכם הרי כלילו נחתכת שמו בגוים ויהמרו לא יכול להסילם וכן אמר משה ואחריו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה׳ ונומר וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול : מחטיאו לה׳ · כי אחר שלהם שביס לה׳ ומתודים על החטאתיכם להיה חוסק גם לא לחפלל בעדכם : ירלו

בְּכָל־לְבַבְכֶם : וְלֹא תָסֻרוּ כִּי אַחֲרֵי ג׳ בְּכָל־לְבַבְכֶם : וְלֹא תָסֻרוּ כִּי אַחֲרֵי
פּוּלְחָנֵיהּ וְלָא הֵיפְלְחוּן לְטַעֲוָתָא ג׳ הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ
דְּאִינּוּן לְמָאוּלְיָא בְּהוֹן הֲנָאָה וְלָא כִּי־תֹהוּ הֵמָּה : כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־
מְשֵׁיזְבוּ אֲרֵי לְמָא אִינּוּן : אֲרֵי לָא ב׳ וח״ל עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי חוֹאִיל
יַרְחֵיק יְיָ׳ יָת עַמֵּיהּ בְּרֵיל שְׁמֵיהּ רַבָּא יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם : גַּם
אֲרֵי רְעוּא קֳדָם יְיָ׳ לְמֶעְבַּד יַתְכוֹן ב׳ ומפטירין אֲנִי חָלִילָה לִי מֵחֲטֹא לַיהוָה מֵחֲדֵל
קֳדָמוֹהִי לְעָם : אַף אֲנָא חַס לִי ג׳ לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם וְהוֹרֵתִי אֶתְכֶם
מִלְמֶחֱטֵי קֳדָמַיְיָ׳ מִלְאִתְמְנָעָא לְצַלָּאָה ג׳ · ג׳ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה : אַךְ ו׳ יִרְאוּ
עֲלֵיכוֹן וְאַל יִתְכוֹן דְּתֵהֲכוֹן בְּאוֹרַח אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ בֶּאֱמֶת בְּכָל־
תַּקְנָא וְכַשְׁרָא : כְּרֵם דְּחִילוּ מִן קֳדָם ו׳ חס׳ לְבַבְכֶם כִּי רְאוּ אֵת אֲשֶׁר־הִגְדִּיל
יְיָ׳ וְתִפְלְחוּן קֳדָמוֹהִי בְּקִשׁוֹט בְּכָל ה׳ ב׳ נישין עִמָּכֶם : וְאִם־הָרֵעַ תָּרֵעוּ גַּם־אַתֶּם כה
לְבָבְכוֹן אֲרֵי חֲזוֹ יַת דְּאַפְּגִי לְמֶעְבַּד וב׳ סבלין גַּם־מַלְכְּכֶם תִּסָּפּוּ : בן
עִמְּכוֹן : וְאִם אַבְאָשָׁא חַבָּאשׁוּן
עוֹבְדֵיכוֹן אַף אַתּוּן אַף מַלְכְּכוֹן תִּשְׁתֵּיצוּן : כנר

מסרה

ולא תסורו ו׳פסו׳ולא לא ולא וסי׳ נמסר בסוף סדר קרח : הואיל ג׳ ומלאים וסי׳נמסר בסדר דברים : מחטא ג׳ משונים בכתיבתן וסי׳ ואחשך גם אנכי אותך מחטא כתיב · מחטא ליי׳ מחדל בן כתיב · מחטוא בלשוני כן כתיב׳ אנ״ך וכן הוא אוריתא ט״ו · נביאים ט״א · כתובים טוא · ונמסר גם בסדר וירא : יראי ג׳בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף יהושע סימן כ״ד : הגדל ג׳חס׳ ו׳ בלישׁ׳ בקריאה וסי׳ אשר הגדל עמכם · אשר הרפו את עמי וינדלו · מנדל ישועו׳ מלכו : הרע ה׳ בקריא׳ ג׳ בישין וב׳ שבין וסי׳ ואם הרע תרעו גם אתם · חדלו הרע · היהפך כושי עורו · בכל עת אהב הרע · וכל הרע לאיש מתן · וחר והרע הרעתי : תראו ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר וירא :

רשי

האחיל ה׳ · נשבע כמו ויחל שאול את העם : גם אנכי חלילה לי · מלחטא שתעשו אתם את שלכם לעזוב אל ה׳ : גם אנכי חלילה לי · מחדל מהתפלל בעדכם :

בן

רלבג

והודיע׳ כי הם׳ לא ישנה עמו בעבור שמו הגדול ולזה לא תסגיר עליהם מזה הצד בן יפה כתב · ואחר להם שחלילה לו מהט׳ לה׳ מתחול להתפלל בעד׳ אלא יאמרו על החם׳ הזה שחטאו לה׳ ושהוא לא ישמע להם מלך · והנה יורה להם ג״כ כל זמן שהדרך הטוב והישר לא יסור מזה מקצי מה שעשו כשנתנו למלך להם מלך כאילו מאסו אותו ממלוך עליהם לך הזהיר׳ שיריאו את ה׳ ויעבדוהו אשר הפליא תמיד להם וזה יסורו מהם יספו הם ומלכם :

מנחה קטנה

ואולם התיעלו המניעות מזה הספור הם אלו :

הראשון הוא להודיע שרצוי לעלם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה בחופן הרצוי ולזה יקל מזה מפני דוב שרצונו בהנהגת העם הלז תלוי מזה שידקדק בהנהגת בניו שתהיה לפי הרצוי וזה מזה היה סבה שסבת המשלה מזרעו ונמשך מזה שעשלו להם ישראל מלך להיות סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם כמו שזכרנו וכזה בעלמו קרה לעלי מפני שלא דקדק בהנהגת בניו לפי הרצוי כי זה היה סבה שתתו בניו וסר׳ מבית עלי בסוף הענין שכהונה הגדולה ונתנה לזרע פנחס בן אלעזר :

השני הוא להודיע שרצוי לעלם כשישראל התנשים אל מה שהוא נכון שיזוקו בו שישתדל להסירם מזה לפי מה שתצטר לו ולזה היה קשה לשמואל כשרצה שהיו ישראל שואלים להם מלך לדעתו הרצוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל ה׳ והודיעהו לרך יתנהג בזה להסירם מזה הענין ונגלו לו בכוונה שבקשתם זאת היתה כנגד הסם ויתצלה לו כנגד שמואל לבד וזהו הסם יתצלה שרצוי ליעקב שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה לך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשך הכתוב אשר יעשים עליהם כדי שיבינו מעצמם ואת הבחירה :

השלישי הוא להודיע שכשאשר היה בלתי אפשר לקדם שיעשיק התנשים מהבחירה רעה אשר בחרו רצוי שישתדל לפי מה שתצטר לו מחמת הסבה זכר שכבר המבואר לחלק הסבה יתצ לשמואל שיעשה בקולם להמליך להם מלך ובחר הם״ בהם היות׳ שלם שהיה רצוי לחלק המעלה מלך יפרו ושובו על מכבר בנא עם בניהם כדי שתהיה ההנהגת מלחריו וזם ישמעו בקול הסם לך יועיל להם המלך כי הם״י היה מלכם והיה מקים להם מופתים כשהיו צריכים להניחם מיד לוחניהם וזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה מחה שיעשו ישראל מעיסוקו מלחרי ה׳ פן יספו הם ומלכם :

הדרישי הוא להודיע שרצוי לעלם שהיה זרע בשמירת קניניו כרצוי ולזה זכר שלא סמך קיום לבקש התחנות שם לא ילך עם לחץ מהנעדים שם לא ילך גבו שם כי לולי הסעד לא יהיה זרע בבקשתם

רדק

בן שנה שאול במלכו · פי' אז כשהיו הדברים האלה שדבר שמואל בחידוש המלוכה שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן או בין הכל לא מלך אלא שתי שנים כדברי בעל סדר עולם וי"ת בן שנה כבר שנה דלית בית חובין כן שאול כד מלך וכן פירושו רז"ל ועוד בדרש כי כשמלך נמחלו עונותיו עד אותו היום ואמרו שלשה נמחלו להם עונותיהם חתן חכם ונשיא כשיא מניין דכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא מה תינוק בן יומו נקי מעון כך היה שאול במלכו נקי מעונותיו ביום שמלך: ויבחר לו שאול · בעודנו בגלגל והיו שם כל ישראל בחדוש המלוכה בחר לו מהם שלשת אלפים שיהיו עמו במכמש אלפים ועם יהונתן אלף ויתר העם שלח

ונמסר' מן ריש ספרא עד נפש יהונתן איתקרי יונתן בר מן ב' יהונתן ויאמר יהונתן אל הנער ויאמר יהונתן הנה ומן נפש יהונתן עד סופו יהונתן : את

יג

רשי

בן שנה שאול במלכו · אר"ל כבן שנה שלא טעם טעם חטא ויש לפתור בן שנה שאול במלכו בשנה ראשונה שהומלך בה והו' מלך ב' שני' על ישראל ובשנה הראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים : את

א בֶּן־שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ וּשְׁתֵּי שָׁנִים מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּבְחַר־לוֹ שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ עִם־שָׁאוּל אַלְפַּיִם בְּמִכְמָשׂ וּבְהַר בֵּית־אֵל וְאֶלֶף הָיוּ עִם־יוֹנָתָן בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם שִׁלַּח אִישׁ לְאֹהָלָיו׃ ויך

כְּבַר שְׁנָא דְלֵית בֵּיהּ חוֹבִין כֵּן שָׁאוּל כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל׃ וּבְחַר לֵיהּ שָׁאוּל תְּלָתָא אַלְפִין מִיִּשְׂרָאֵל וַהֲווֹ עִם שָׁאוּל תְּרֵין אַלְפִין בְּמִכְמָשׁ וּבְטוּר בֵּית אֵל וְאַלְפָא הֲווֹ עִם יוֹנָתָן בְּגִבְעָתָא דְבֵית בִּנְיָמִין וּשְׁאַר עַמָּא שְׁלַח גְּבַר לְקִירְווֹהִי׃ ומחא

רלבג

בן שנה שאול במלכו וגו' · הנה יש מן הזרו' אחד בזה הפסוק לשתי סבו' האחת היא שלא יתכן שנאמר לפי הפשט שיהיה שאול בן שנה לבד במלכו והשנית שהוא רחוק שנאמר שלא מלך שאול כי אם שתי שנים עם רוב הדברים שעשה מאורעלוה שכבר עמד זמן אחר המשחו קודם החזיקו במלוכה · והנכון

מנחה קטנה

בן שנה שאול במלכו כבן שנה שלא טעם טעם חטא וזו גרס שלא מלך אלא שתי שנים כי הנה ידענו שהק'בה מדקדק עם הצדיקי' כחוט השערה ובכל עוד שהאדם יותר צדיק הק'בה מדקדק עמו ביותר וע"כ כשעבר שאול על דברי שמואל שלא המתין על המועד אשר אמר לו שמואל נאמר לו ממלכתך לא תקום ואלו היה ממתין היה ה' הכין מלכותו עד עולם כדכתי' לקמן וכדי שלא תקשה וכי בשביל דבר זה מגיע לו עונש גדול כ"כ לז"א בן שנה וגו' כלומר וא"כ נגבי' בזה זה כבר גדול מפני היותו אדם גדול כ"כ כבן שנה בלא חטא ע"כ פגם קטן הזה לגביה דבר גדול וע"כ נענש בכבר ה' המלוכה ממנו. ולא מלך אלא ב' שנים: ויבחר לו שאול וגו' גם בזה סיפר הכתוב חסידותו שלא חפץ בעם רב כי אם מתי מספר כי בה' בטח ולא ירצה בשוקי האיש ע"כ ויתר העם שלח איש לאהליו:

ובזה

פי' רבי' ישעיה

בן שנה שאול במלכו בשנה הראשונה שמלך בחר לו שלשה אלפים איש: ושתי שנים מלך · אפשר לומר כן והכתיב וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון ובאדו' ובמלכי צוב' ובפלשתי' ובכל אשר יפנה ירשיע ואימתי עשה כל המלחמות האלה ואימתי רדף אחרי דוד אלכבד בארץ פלשתים עשה דוד שנה וארבעה חדשים · הלכך יש לפרש ששתי שנים עד שנמשח דוד שמשע' שנמשח דוד כאלו בטלה מלכותו ומה שמלך לאחר כן מלכותא בלא תגא הוא :

כלי יקר

חטאנו לו הנה יספנו על כל חטאתינו רעה בבחינתנו ובבחינת הנזק שימשך לנו הוא מה שקרא רעה כעין הנז' בכי רעתכם רבה שהוא הנזק והרעה שימשך להם ועל זה הוא אומר כאן אתם עשיתם את כל הרעה הזאת לעצמכם מצד הנזקים שימשך מהמלך לכם והנה לא יחשב לכם חטא מפאת האלוה אך בזאת שלא תסורו מאחרי ה' בעשותכם הדברים שהזכיר שלא תעשו ועבדתם את ה' בכל לבבכם שהוא בדברים ובמצות מעשיו' שאם לא תסורו לא יחשב לכם עון בזה ע"כ :

ולער"ן שהחוטא ובלתי מכיר חטאו בו לדבר יחבל לו אבן אם יהיה חטאו נגדו תמיד לא ירא ממנו כלל וזהו שא' ויאמר שמו' אל העם אל תיראו כל עוד שאתם מכירי' בעצמכ' שאתם עשית' את כל הרעה הזאת היא הנותנת ומחייבת לכם של תיראו כי זהו הטעם שלא חייבה התורה קרבן על המזיד שאינו צריך כפרה כי נכנע האדם מהמזיד אמנ' בשוגג שאדם דש בעקיביו חייבה התורה להביא קרבן כדי שיתן לב לשוב ואמר אך אל תסורו מאחרי ה' לעבוד ע"א כי בעוד שלא תסורו עוד מעט ועבדתם את ה' בכל לבבכם וכו' :

ולא תסורו כי אחרי וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב כי אחרי התוהו כי לשון שא שהוא אחד מארבעה לשונות שהכי משמש ואו' ולא תסורו אינו מצוה אלא הודעה · ואמר הנה ראוי אליכם שלא תסורו מאחרי ה' כמו שאמרתי לפי שלא תסורו ממנו אלא אחרי התוהו כלומר אני ידעתי שלא תסורו כי אם להליכתכם אחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו ומאחרי שלא תסורו מאחרי ה' כי אם שתלכו אחרי התוהו דבר הגנון הוא שלא תסורו ממנו ע"כ :

ולע"ד שהשני כתובים באים כאחד לתת טעם לשלא יסורו מאחרי ה' והוא או' ולא תסורו יען כי אחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו ואין זה בבחירה שאינם רוצים להועיל ולהציל כי תוהו המה והנה אחרי כל זה סוף סוף שאפי' שתלכו אחרי התוהו וכו' כי לא יטוש ה' את עמו ואעפ"י שכם כטשוהו וילכו אחרי ההבל וכיון שהקב"ה אוהב אתכם כל כך אפי' שתלכו אחרי התוהו וכו' עם כל זה כי לא יטוש ה' כו' את עמו בעבור שמו הגדול א"כ ראוי הוא שלא תסורו ממנו מאחר שאחרי הכל אין לכם הצלה אלא ממנו ובעבור שמו הגדול באופן שנותן טעם שלא תסורו יען כי אחרי התוהו וכו' עם כל זה לא יטוש ה' את עמו ומשך הטעם תלוי בכתוב השני ובזה מובן אומרו כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול שמאחר שסרו מאחריו ללכת אחר ההבל אין ראוי להטיב עמהם כי אם בעבור שמו הגדול · או אפשר דהכי קאמר ולא תסורו יען כי אחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו ר"ל אחר זה שתראו שלא יועילו ולא יצילו אז תדעו במבחן כי תוהו המה והבל ואם כן מאחר שלסוף ע"י המבחן שלא יועילו תדעו כי הבל המה א"כ יותר טוב שלא תסורו מתחילה כי למה יחטא האדם וישוב וינחם בסופו :

כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול וכתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב אמר רב שמואל בר נחמני פעמים שהוא עושה בעבור שמו הגדול ופעמים שהוא עושה בעבור עמו ונחלתו בחוצה לארץ בעבור עמו ונחלתו בארץ בעבור שמו הגדול א"ר ראובן לעולם הוא עושה בעבור שמו הגדול הה"ד למעני למעני אעשה לכם בית ישראל ע"כ · כי הואיל ה' אתכם לעשות אתכם לו לעם ר' יהודה ור' נחמיה ורבנין ר' יהודה או' אין הואיל אלא תחילה שנ' ועתה הואיל לברך את בית עבדיך ר' נחמיה או' אין הואיל אלא לינה שנא' הואל נא ולין ויטב לבך רבנין אמרי אין הואיל אלא שבועה שנאמר ויואל שאול את העם ע"כ · ועיין רש"י ז"ל והיא שיטת רבנין הנזכר וכן כתב הרד"ק ז"ל ככל הנז"ל · ומהרי"א ז"ל כתב ונתן הכתוב טעם למה לא יראו ממה שעשו באומרו כי לא יטוש ה' את עמו רוצה לומר אעפ"י שבמה ששאלתם מלך חטאתם הנה ה' לא יטוש אתכם לא בזכותכם כי אם בעבור שמו הגדול לפי שהוא ברצונו הואיל ורצה לעשו' אתכם לו לעם · ולפי שחטאו לפי"ת במה ששאלו מלך וחטאו כנגד שמואל כאמור למעלה לכן הנביא דבר בשניהם כי במה שחטאו כנגד הש"ית אמר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול וכו' ואם במה שחטאו כנגדו אמר גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם שאחרי שאתם שבתם בתשובה והתודו על עונכם הייתי אני חוטא אם לא אתפלל בעדכם ואם לא הוריתי לכם הדרך הישרה אבל אל תבטחו בתפלתי בחשבכ' שאפי' שתמרו את פי ה' תפילתי תציל אתכם ממות אינו כן כי לא יועיל דבר כי אם תהיו אתם טובים וישרים עם הש"ית וזהו שאמר אך יראו את ה' ועבדתם אותו בראותכם את אשר הגדיל עמכם בכל החסדים אשר עשה עם אבותיכם ועמכם ואם הרע תרעו גם אתם גם מלככם תספו רוצה לומר לא הועיל תפלתי כי אם בהכנת המקבלים והמלך לא יושיעכם ואתם לא תעזרוהו אם לא בהיותכם דבקים לה' אלהיכם כי אז ישוב ה' לשוש עליכם לטוב כאשר שש על אבותיכם ע"כ :

ולער"ן במ"ש כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול הוא שם אל הדבק עם ישראל ישר אל וכיוצא בזה פירשנו למעלה בפסוק ומה תעשה לשמך הגדול משל למפתח קטנה כו' הנז"ל ויוכיח כן כי על דרך הסוד לך ה' הגדולה בחסד אל וזהו הגדול כי הואיל לשון התחלה כרבי יהודה ויה ה הכוונה שהשי"ת הוא התחיל לעורר האהבה לעשות אתכם לו לעם וכיון שהוא התחיל כן ראוי שילחו לדיק דרכו וטהור ידים יוסיף אומץ ולא יטוש ה' את עמו ואעפ"י שאתם עזבתם אותו עם כל זה לא יטוש כי לעולם הוא מתחיל לעשות אתכם לו לעם כמנהגו הטוב · באופן שרש"י ז"ל הביא שיטת רבנין ומהרי"א ז"ל שיטת רבי נחמיה ואני הצעיר שיטת ר' יהודה · או יאמר כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם דהואיל התחיל וכיון שהתחיל לעשות אתכם לו לעם ראוי ומחויב שיגמור בעדכם שהמתחיל אומרים לו גמור ואפשר שלזה כיון ר' יהודה יותר באומרו אין הואיל אלא לשון תחילה · ולפי זה יהיו ב' טענות לשלא יטוש ה' את עמו האחד בעבור שמו הגדול המחייב להטיב ולהתחסד עם הכל והשני כי הואיל והתחיל לעשות אתכם לו לעם וכיון שהתחיל ראוי לגמור :

גם אנכי חלילה לי וכו' ברכות פרק ה' א"ר אבא בר חנינא שבא משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר גם אנכי חלילה לי מחדול מחטוא לה' להתפלל בעדכם אמר רבא אם ת"ח הוא צריך שיחלה עצמו על חבירו מ"ט כלימא משום דכתיב כי קשרתם כולכם עלי ואין חולה מכם עלי דלמא שאני מלך שלא תהכא ולכי בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי ע"כ ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ועיין הרלב"ג ז"ל :

ולע"דן גם אנכי חלילה לי וכו' אמר שמאחר שהש"י הואיל ברצונו הטוב וחפץ בכם בעבור כבוד שמו או בעבור שמו הגדול הכריך בשם ישראל כאשר זכרתי בפסוק הקודם של זה הש"י לא יטוש את עמו אם כן אם הייתי אני חדל מהתפלל בעדכם אל השם יתבר' ומהורות לכם הדרך הישרה הייתי חוטא לש"י מאחר שהוא חפץ בכם והואיל להיותכם לו לעם וכבוד שמו תלוי בזה אשר לעימת זה שזכרתי כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול וכו' קרוב למוכרח במעשיו כב יכיל וכמו שהוא לא יטוש אני גם כן חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם והורתי וכו' כי חטאתי לה' אם הייתי חדל כי ראוי לי לסייע לרצוני ולהוציאו אל הפועל · או יהיה מחטוא לה' שהייתי חוטא בהיותי נוקם ונוטר איבה בחדול מלהתפלל בעדכם אל הש"י וכמו שכתבתי למעל':

אך יראו את ה' וכו' עיין הר"דק וקרוב לזה כתב מהרי"א ז"ל כנזכר בפסוק הקודם :

ולער"ן שכיון שהזכיר שמואל כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול שכתגדל א"כ אפשר שיטעו לומר גם אם נחטא ונאשם שמו הגדול יגן בעדינו ולא יטשנו ולא יעזבנו לז"א אך יראו את ה' אך לשון מיעוט ר"ל לא תלמדו מתוך דברי לחטוא על משענת שמו הגדול אלא אדרבה אך יראו את ה' ועבדתם אותו באמת מצד שהוא אמת בכל לבבכם כי ראו את אשר הגדיל שמו במה שעשה עמכם ואין ראוי שמה שהגדיל עמכם יהמעט חלילה על ידי עונותיכם שיאמרו הגוים מבלתי יכולת ומורה פי' זה לשון הגדיל שהוא יוצא דהיינו שהגדיל את שמו וזה ראוי שתראו תמיד כדי שלא תסורו ימין ושמאל מעבודתו ית' :

ואם הרע תרעו וכו' עיין הרד"ק ז"ל : ולע"דן שהודיע כאן מה שאמרו ז"ל עביר' גורר' עבירה ואם הרע עבירה אחת תרעו עוד תוסיפו סרה גם אתם ובתיבה גם ריבה המלך שיחטא הוא והעם כי יתפשט נגע העון כנגעים מהיחיד אל המלך והעם ובעונש גם כן כשיגיע הפורענות במלך גם העם יספה עם המלך וז"ה גם אתה גם מלככם תספו יחדיו כמלא הגם הראשון לרבות המלך בחטא וגם השני האומר גם מלככם לרבות העם בפורענות ובזה כתיבו שני פעמים גם :

בן שנה שמואל במלכו וכו' אז"ל במסכת יומא רב הונא אמר כבן שנה שלא טעם טעם חטא מתקיף ליה ר' נחמן ואימא כבן שנה שמלוכלך בטיט וצואה חזה רב נחמן סיוטא בחלמיה אמר נעניתי לכם עצמות שאול הדר חזה סיוטא בחלמיה אמר נעניתי לך שאול בן קיש מלך ישראל · ונראה לי כי מלבד המובן שראהו לו פעם שנית סיוטא דהיינו מלאכי פחד שהיו מבעתין אותו מפני שאמר עצמות שאול דרך בזיון בשני ענינים האחד עצמות והשני שאול כאלו הוא הדיוט כי דבר המלוכה לא הגיד לעומת זה בפעם השנית אמר נעניתי לך שאול שלא אמר עצמות · והשנית תקן באומרו מלך ישראל בלשון כבוד הנה מלבד זה אומר שהתשובה לא הועיל אלא בהכירו עוצם החטא כפי ערך אשר חטא לו ולזה אמר כאשר חטא רב נחמן שפגם בכבוד שאול שאמר ודילמא כבן שנה שמלוכלך ונתחרט על זה ושאל מחילה לא שאל אלא נעניתי לך עצמות שאול כאילו היה אדם כשר שפגם בכבודו שצריך לשאל ממנו מחילה לז"א ששוב הראהו לו פעם ב' בחלמיה כי העון במקומו עומד שפגם בכבוד מלך ישראל ורב נחמן לא נתן לבו אל בחינה זו שמגדיל החטא ולזה כששאל מחילה פעם שנית אמר נעניתי לך שאול בן קיש מלך ישראל שידע והכיר עוצם החטא שחטא לבזות איש מיוחס בן קיש ומלך ישראל לומר עליו ודילמא כבן שנה שמלוכלך בטיט וכו' אשר בהכירו החטא בבחינותיו ושאלו המחילה עליו נמחל לו לרב נחמן ולפי זה מה שהראוהו פעם שנית סיוטא הוא גם כן על מציאות אמירתו ודילמא כבן שנה שמלוכלך וכו' וגם שאמר עצמות שאול דרך בזיון בכל האמור אז כשתקן הכל ושאל מחילה מחל לו · וגם שם הסכים כדברי רב הונא רב יהודה אמר שמואל מפני מה לא נמשכה מלכות שאול מפני שלא היה בו שום דופי דא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו חזור לאחוריך אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנא' ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו וכו' וכתיב ויעל נחש העמוני וכו' ושם פירש רש"י ז"ל דופי משפחה ויתגאו מלכים הבאים אחריו על ישרא' וכו' אבל דוד מרות המואביה אתה קופה של שרצים דופי משפחה וכדברי רש"י ז"ל שהדופי הזה דופי משפחה הוא ניחא אמר הלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאילו קאמר תלויה בו היה מובן דופי במעשיו אמנם באומרו מאחריו מורה שהדופי של המשפחה הוא שהקופה מאחוריו ולא בו בעצמו · וי"ל דלא פליגי הנך תרתי מימרות דרב יהודה האחת שאמר משום שמואל עם השנית שאמר משום רב וכו' דתרווייהו נצדקות יחדיו הראשונה של שמואל שאמר מפני מה לא נמשכה מלכות שאול היינו להמשך שיצאו מלכים ממנו מחלציו לדורי דורות מפני שלא היה בו שום דופי ויתגאו הבאים אחריו לא שאול כי שאול איש עני מאד וכאידך דרב יהודה דאמר משמיה דרב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו וכו' ומדהביא פסוק ויעל נחש העמוני וכו' עם היות שאין ראייתו אלא ממסקנא דמילתא כמו שכתב רש"י ז"ל עם דמסקנא דמילתא דאמרו ישראל מי האומר שאול ימלוך עלינו וכו' בהמיהה תנו האנשים ונמיתם והוא אמר לא יומת עד כאן · עם כל זה נראה לי שדקדק המאמר בהביאו תחלת הענין שלא היה לו להביא אלא לא יומת איש היום וכו' לרמוז שמפני שבזוהו גרמו להם צרת נחש העמוני שעלה עליהם מיד וזהו שאמ' ויעל נחש העמוני מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו וגם כן נמשך עונש לישראל ויעל נחש העמוני לכך הביא בתחילה ויעל נחש העמוני עם היות הראיה מהמסקנא כנזכר · ובתשובות תטא רב נחמן שאמר ואימא כבן שנה שמלוכלך בטיט וצואה ק"ק וכי הפסוק לגנות שאול קא אתי היתכן זה · ואפשר דהכי מתקיף רב נחמן ואימא דאין כונת הכתוב לומר שלא חטא כלל כבן שנה אלא ה"ק שחטא ונמחל לו וחזר להיות כבן שנה וזהו שאמר ואימא כבן שנה שמלוכלך כו' כך שאול מלוכלך היה אלא שנמחל לו במלכות · כבן שנה שאין לו חטא וכסברת הירושלמי ולפי שהקשה כן בלשון גנאי שאמר ומלוכלך בטיט ובצואה ולכך לחזיה בחלמיה סיוטא עד ששאל מחילה · והכי איתא בירושלמי דבכורים בן שנה שאול במלכו רב זעירא בעו מימנו יתיה נשיאה ולא קביל עלוי' כיון דשמע אהא שמעתתא חכם וחתן ונשיא מכפרין קביל עלויה חכם מפני שיבה תקום וכתיב וכי יגור אתך גר מה גר נמחל לו על עונותיו אף זה נמחל לו עונותיו · חתן דכתיב וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא מלמד שנמחלו לו עונותיו · נשיא דכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה שאול כשמלך אלא מלמד שמחלו לו כל עונותיו שלא טעם טעם חטא · ופרש"י ז"ל כדברי רב הונא ויש לפתור בן שנה בשנה ראשונה שהימלך בה והוא מלך שתי שנים על ישראל ובשנה הראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים וכו' ועיין הרד"ק ז"ל וי"ת כבר שנה דלית ביה חובין כדמלך וכן פי' חז"ל · ועוד בדרש שנמחלו עונותיו וכו' ע"כ כנז"ל בירושלמי · ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל הרחיב בענין אלו החשבונות ולפי שראיתיו חלק על כל הראשונים גם על דברי חז"ל שאמרו בשני שמואל כ"ב שנה ולשיטתו חיה שמואל ס"ה שנה לא נחה דעתי להאריך בהבאת כל דבריו יעויינו בספרו · והוא גם הוא בפירוש הפסוק הזה לו' שתי שיטות האחת כשיטת הרלב"ג ז"ל אות באות · והוסיף לתת טעם למה לא נזכרו שנות שאול אשר מלך לפי שלא היו שנותיו בי אם שנות דאגה אחר שנמשח דוד · והשיטה השנית שכונה הכתוב לומר ששתי שנים מלך על ישראל לבד עם היות שאפשר שמלך כמה שנים לא יחשב לו למלכות אלא שתי שנים מלך עד שנמשח דוד כי משם ואילך לא נחשבו ימי מלכות כפי האמת כי לא חיי צער הכף אחר כן תמיד היה אחר דוד ויודע שהרע ה' הממלכה מעליו ונתנה לדוד ע"כ תורף דבריו :

ויבחר לו שאול וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל : ולע"דן שאלו הנבחרים בחסידות נבחרו וז"ש ויבחר לו שאול לו שיהיו כולם עמו וחסידי' היו מאד שהם מעורכי המלחמ' וזכו שאמר מישראל שהוא מיותר אבל כיון לומר שהיו מישראל ביותר היחוד בחסידות ויראת חטא

ועם

רדק

את נציב פלשתים · כבר פירשתיו ויונת' הרגו כדי למרוד בפלשתים : אשר בגבע · גבע הינו גבעת בנימין כי שני מקומות היו וכן כתוב בספר יהושע : ושאול תקע · צוה לתקוע בכל הארץ כמו ויבן שלמה את הבית כי שאול לא יצא מהגלגל : ישמעו העברים · כדי שישמעו וישמרו מפלשתים ועוד שיצאו למלחמה כי ידע כי כאשר ישמעו פלשתים שנהרג נציבם יאספו להלחם עם ישראל : הכה שאול · כן חשבו השומעים כי שאול הכהו או צוה יהונתן להכותו : נבאש · נתעב כמו שמתעב האדם הדבר המבאיש. אחרי שאול הגלגל · כי שם היה עדיין מזמן חדוש המלוכה : כי נגש העם · נדחק בעבור שבא להם הדבר פתאום : ובחוחים · במצודות כמו שת"י ובמלדתא : ובצריחים · במקומות הגבוהים כמו ויבואו אל צריח : ועברים עברו · מקצת התחבאו ומקצת' עברו את הירדן וברחו שם והשאר חרדו אחרי שאול · וחרדו ענינו התנועעו כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו · ואמר ארץ גד וגלעד ולא זכר ארץ ראובן אולי הם הקרובים לירדן : וייחל כן כתיב וקרי ויוחל והכתיב כמו ויחל עוד שבעת ימים וקרי ויוחל מבניין הפעיל והענין אחד : למועד אשר שמואל · חסר ור"ל למועד אשר אמר שמואל וכן ת"י לזמנא דאמר ליה שמואל : ויפן

רשי

את נציב פלשתים · סרדיוט שהיה להם על ישראל והושיבוהו בגבעת בנימין : ישמעו העברים · שמרדנו בפלשתים וישמרו מהם : וגם נבאש ישראל · נבאש רוחם בפלשתים לשון שנאה : אחרי שאול הגלגל · הוא שאמר לו שמואל וירדת לפני הגלגל : קדמת בית און · במזרח בית און : בחוחי' · מקום קבוצת חוחים · ספינ"ש בלע"ז : ובצריחים · פליס"ק בלע"ז : ובבורות · גומות : עברו את הירדן ארץ גד לברוח מפני פלשתים שהפלשתי' היו בארץ כנען בעבר הירדן ימה : חרדו אחריו · מהרו ללכת אחריו : ויוחל · המתין למועד אשר שמואל· הרי זה מקרא חסר תיב' אחת למועד אשר שם שמואל או למועד אשר לשמואל ודוגמא לו ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול היה לו לכתוב לבן שאול אף כאן אשר לשמואל שאמר לו שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך : הגישו

וַיַּךְ יוֹנָתָן אֵת נְצִיב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגֶבַע וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים וְשָׁאוּל תָּקַע בַּשּׁוֹפָר בְּכָל־הָאָרֶץ לֵאמֹר יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים׃
וְכָל־יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל אֶת־נְצִיב פְּלִשְׁתִּים וְגַם־נִבְאַשׁ יִשְׂרָאֵל בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּצָּעֲקוּ הָעָם אַחֲרֵי שָׁאוּל הַגִּלְגָּל׃ ג'
וּפְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ ׀ לְהִלָּחֵם עִם־יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רֶכֶב וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעָם כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־הַיָּם לָרֹב וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְמִכְמָשׂ קִדְמַת בֵּית אָוֶן׃ ג' קמצין
וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי צַר־לוֹ כִּי נִגַּשׂ הָעָם וַיִּתְחַבְּאוּ הָעָם בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוָחִים וּבַסְּלָעִים וּבַצְּרִחִים וּבַבֹּרוֹת׃ ל' ל' ל' ל'
וְעִבְרִים עָבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶרֶץ גָּד וְגִלְעָד וְשָׁאוּל עוֹדֶנּוּ בַגִּלְגָּל וְכָל־הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו׃
וַיִּיחֶל שִׁבְעַת יָמִים לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר שְׁמוּאֵל וְלֹא־בָא שְׁמוּאֵל הַגִּלְגָּל ויוחל ק' ג'
ויפץ

וּמְחָא יוֹנָתָן יַת אִיסְטַרְטִיגֵי פְלִישְׁתָּאֵי דִּי בְּגִבְעֲתָא וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְשָׁאוּל תְּקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעָא לְמֵימַר יִשְׁמְעוּן יְהוּדָאֵי׃ וְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁמָעוּ לְמֵימַר מְחָא שָׁאוּל יַת אִיסְטַרְטִיגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְאַף אִתְגָּרִי יִשְׂרָאֵל בִּפְלִישְׁתָּאֵי וְאִתְכְּנִישׁוּ עַמָּא בָּתַר שָׁאוּל לְגִלְגָּלָא׃ וּפְלִשְׁתָּאֵי אִתְכְּנִישׁוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין רְתִיכִין וְשִׁיתָא אַלְפִין פָּרָשִׁין וְעַמָּא כְּחָלָא דְּעַל כֵּיף יַמָּא לִסְגֵּי וּסְלִיקוּ וּשְׁרוֹ בְּמִכְמַשׁ מַדְנַח בֵּית אָוֶן׃ וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ אֲרֵי עָקַת לְהוֹן אֲרֵי אִידְחַק עַמָּא וְאִטַּמָּרוּ עַמָּא בִּמְעָרָתָא וּבִמְצַדְתָא וּבְשִׁקִּיפֵי כֵּיפַיָּא וּבִמְעָרַת טִינָרָא וּבְגוּבַיָּא׃ וִיהוּדָאֵי עֲבָרוּ יַת יַרְדְּנָא לַאֲרַע גָּד וְגִלְעָד וְשָׁאוּל עַד כְּעַן בְּגִלְגָּלָא וְכָל עַמָּא אִתְכְּנִישׁוּ בַּתְרוֹהִי׃ וְאוֹרִיךְ שִׁבְעָא יוֹמִין לִזְמַנָא דַּאֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל וְלָא אֲתָא שְׁמוּאֵל לְגִלְגָּלָא ואיתבדר

מסרה

ועם ג' קמצין בקריאה וסי' כחול אשר על שפת הים · ועם לא יבין ילבט · ואם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם : ולא בא ג' וסי' וייחל שבעת ימים למועד · ולא בא בפי בשר פגול · ולא בא עליהם :

רלבג

והנכון בעיני לפי הפשט שיהיה הרצון בזה שכבר עברה שנה אחת לשאול מעת המשחו עד העת שהמלך שחדשו המלוכה בגלגל והוא כשמלך שתי שנים על ישראל וסיפר כי בחר לו שאול שלשת אלפים מישר' היותר גבורים שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף עם יונתן ויתר העם שלח איש לאהליו כדי שלא יכביד על ישראל · והנה היו ישראל או תחת יד פלשתים עד שכבר שמו פלשתים נציב בגבע בנימין לחשול והכהו יהונתן ונודע לפלשתים והיו משתדלי' לקחת נקמה מזה ושאול תקע בשופר בכל הארץ להשמיע לעברי' זה הענין למען יקחו עצה להמלט מיד פלשתים או להלחם עמהם · והנה כאספו העם על זה הענין אל שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף אליו ומיראת' נתחבאו קצת ישראל במערות ובמה שידמה להם וקצתם ברחו מעבר לירדן · ועוד היה שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף עליו · והנה הוחיל שאול שבעת ימים למועד אשר הגביל לו שמואל באמרו אליו וירדת לפניו הגלגל והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות לזבוח זבח שלמים שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך וכאשר

כלי יקר

ועם היות שמואל בחרם לו ולהברתו ליודע שיהיו עמו אלפים וכו' ואלף מהם עם יהונתן וז"ש ויבחר לו שאול וכו' ויהיו עם שאול אלפים במכמש וכו' והאלף היו עם יהונתן וכו' לבון היו לשון והיו מוכיח כאמור ולבון ויתר העם מורה על היות הגבורים אלילי ישראל שהנשארית נעשו יתר ושיורים בערך אלו :

ויך יונתן את נציב פלשתים וכו' עיין רש"י ז"ל וכן כתב הרלב"ג ז"ל אבל הרד"ק כתב ששני מקומות הם גבעת בנימין לחוד וגבע בנימין לחוד וכן כתיב בספר יהושע עד כאן · ומה שאמר ישמעו העברים עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל :

ולע"ד שהכתוב מגיד אבירות לב יהונתן שעם היות עם שאול אלפים לכבוד המלך ועם בנו אלף בלבד הנה אבירות לב יהונתן ויך את נציב פלשתים למרוד בהם ולצאת מתחת יד שעבודם ואמר כי לולי שכבר נשמע הדבר לפלשתים היה עושה הדבר פתאום בסוד נכמס אל מקום פלוני ואף לא היה תוקע בשופר אבל כאשר שמעו פלשתים אז תקע בשופר בכל הארץ וזהו שא' וישמעו פלשתים ושאול תקע בשופר בכל הארץ לאמר ישמעו העברים לרש"י ז"ל ביאור פסוק' תיבת לאמר מדוקדקת כלומר לא היה תכלית התקיעה זו לאסיפה עם רק לאמר שישמעו העברים שלא ישבו בטח כי לא יעל משמרתם אלא שהעם הבינו שהתכלית היה לאמר שיאספו וזהו שאמר וכל ישראל שמעו ויאספו לאמר הכה שאול וכו' ויצעקו העם אחרי שאול הגלגל · ואמר כאן העברים

או להזמין אותם ליום השביעי של ועד שמואל או שיאספו בעירו' הסמוכות למקום מערכת המלחמה לא נגשים עליו ממש כי זה צר לו לשאול כי נגש העם וכדי שלא לפר' כי נגש העם שכיון שרצו דכיגש כי צר לו לשאול לכך נחבאו או יהיה כי נגש העם כתרגום וידחק עמא שמהיות העם רב כדחק בר בוי וזה צר לו לשאול שירחק העם קוד' זמנו ללא כורך עד בוא שבעת ימים ואולי צר לו על כי נגש העם ועל כי נחבאו אנה ואנה במערות ובחוחים וכו' להקל מעליו לכך הוסיף לו' ויתחבאו העם שלא נחבאו העם הניגש אלא חלק אחד מעם ישראל הפחדנים ורכי הלבב שלא מלאם לבם ליגגע והלך ברחו ועברו הירדן והענין מוכרח מעצמו כן כי יגיד עליו רעו כי מדקאמ' ועברים עברו אותם בודאי עברו מפני הפחד כמו כן הנחבאים מפני הפחד הוא ולשיטת מהרי"א שפי' נגש העם על עם רב של פלשתים כנ"ל מובן אומרו שנית העם גם ויתחבאו להודיע שהוא עם ישראל זולת העם הנזכר בכי נגש העם שהוא על פלשתים לדעתי ז"ל :

ועברים עברו את הירדן עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ועיין הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב דברי הר"דק ז"ל ופירש זה לשונו שזכר שעברו הבורחים הירדן ארץ גד וגלעד הרחוקים ומה שאמר וכל העם חרדו אחריו פירו' היו חרדים ומתלוננים עליו בהביאו ריחם עם הפלשתים לעורר שנאה ומלחמה והזכיר וכו' להודיע שעם היות ישראל מתפחדים ומהם נחבאים ומהם בורחים והנשארים נער יכתבו ובזה יגדל הנס כי הושיע הב"ה מיד חזק מהם ·

רשי

הגישו אלי העולה · זר מותר להקריב בבמה : מה עשית · הלא אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה אני אעלה אותה ולא אתה : למועד הימים · בתחלת היום : ואתאפק · נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי ואעלה העולה : כי עתה · לפני עשותך זאת הכין ה' את ממלכתך עד עולם שכשפוסקין לו גדול' לאד' פוסקין לו ולדורותיו ועתה ממלכתך לא תקום שכן אמר משה בתורה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו' הא אם סר לא יאריך ימים ואתה לא על מצות נביא נאמר אלא על מצות התור' הרי כבר נאמר ולשמור את כל דברי התורה הזאת ואחר כך ולבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה אפילו מצות נביא : הנמצאים עמו · כי העם נפרצו מעליו ואלו נשתיירו : ג"א

רדק

ויפץ העם מעליו · פועל עומד וכן ויפץ העם בכל ארץ מצרים : הגישו אלי העולה · כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים להעלות עולות לזבוח זבחי שלמים ואמר לו שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך וכאשר ראה שאול כי לא בא ביום השביעי בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל אמר שאול שיגישו אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב כי הוא בזמנו בא בו ביום כמו שכא' ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן והוא זר לא חטא בזה כי היתר הבמות היה אז וזר מקריב בבמ' יחיד : לברכו · לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו וכ'תי למשאל בשלמיה : מה עשית · ידע בדרך נבואה כי העלה העולה : לא חליתי · ע"י העולות היא תפלתם ברוב : ואתאפק · התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מנוחך כי כל לשון התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו : נסכלת · כי כבר ראית מה שאמרתי לך ולישראל הכל מתקיים ואתה כי לא האמנת שאבא בזמני כפר' בי ובנבואתי ולא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך על ידי שאני אמרתי לך ולישראל בשמו ולא תמרו את פי ה' והנה אתה מרית את פיו כי מה שאני אומר פיו ודברו הוא ואני אמרתי לך שתוחל לי להעלות העולות וכאשר לא עשי' כן ופחדת כדבריך הנה מרית את פי ה' וסלקת בטחונו מלבך כי חשבת שלא תושע אתה וישראל אם תוחיל עוד : אל ישראל · כמו על ישראל וכן וימליכוהו אל הגלעד : בקש ה' לו איש כלבבו · ברוח נבואה אמרו לו זה אבל לא ידע שמואל עדיין מי הוא : ויקם שמואל · ושאול עמו וכאשר היה בגבעת בנימן ופקד העם הנמצאים עמו לא היו עמו אלא כשש מאו' איש כי נפץ העם מעליו : ויצא

שמואל א יג

ויפץ העם מעליו:
8 ויאמר שאול הגשו אלי העלה והשלמים ויעל העלה:
10 ויהי ככלתו להעלות העלה והנה שמואל בא ויצא שאול לקראתו לברכו:
11 ויאמר שמואל מה עשית ויאמר שאול כי־ראיתי כי־נפץ העם מעלי ואתה לא־באת למועד הימים ופלשתים נאספים מכמש:
12 ואמר עתה ירדו פלשתים אלי הגלגל ופני יהוה לא חליתי ואתאפק ואעלה העלה:
13 ויאמר שמואל אל־שאול נסכלת לא שמרת את־מצות יהוה אלהיך אשר צוך כי עתה הכין יהוה את־ממלכתך אל־ישראל עד־עולם:
14 ועתה ממלכתך לא־תקום בקש יהוה לו איש כלבבו ויצוהו יהוה לנגיד על־עמו כי לא שמרת את אשר־צוך יהוה:
15 ויקם שמואל ויעל מן־הגלגל גבעת בנימן ויפקד שאול את־העם הנמצאים עמו כשש מאות איש:
ושאול

תרגום

ואתבדר עמא מעילוהי: ואמר שאול קריבו לותי עלתא וניכסת קודשיא ואסיק עלתא: והוה כשיציותיה לאסקא עלתא והא שמואל אתא ונפק שאול לקדמותיה למשאל בשלמיה: ואמר שמואל מה עבדתא ואמר שאול ארי חזיתי ארי איתבדר עמא מעילוי ואת לא אתיתא לזמן יומין ופלישתאי אתכנשו למכמש: ואמרית כען יחתון פלשתאי לותי לגלגלא וקדם יי לא צליתי ואתחסנית ואסיקית עלתא: ואמר שמואל לשאול טפשתא לא נטרתא ית תפקידתא מימרא דיי אלהך דפקדך ארי כען אתקין יי ית מלכותך על ישראל עד עלמא: וכען מלכותך לא תתקיים אתקין יי קדמוהי גבר עביד רעותיה ופקדיה יי למהוי מלכא על עמיה ארי לא נטרתא ית דפקדך יי: וקם שמואל וסליק מן גלגלא לגבעתא דבנימין ומנא שאול ית עמא דאישתכחו עמיה כשית מאה גברא: ושאול

רלבג

וכאשר הגיע היום השביעי וראו העם כי לא בא שמואל נפוצו מעל שאול מרוב פחדם ויראתם וידמה כי שאול להגיע אליו הנבואה העלה העולה והשלמים כאשר ראה כי לא בא שמואל ולא די שלא הועיל אבל נמנעה גם כן נבואת שמואל להודע אותו מה יעשה ואיך יתנהג בענין זאת המלחמה לפי שכבר עבר על מצות הש"י במה שצוהו על יד שמואל 15 נביאו שיוחיל שבעת ימים עד בואו אליו אבל חטא במה שהעלה העולו' והשלמים והוא זר כי אז היה מותר לזר להקריב בבמת יחיד כמו שכתבא' בסוף זבחים · והנה גנהו שמואל על אשר לא שמר מצות השם אשר צוהו על יד נביאו שמואל ואמר לו שזה העון יהיה סבה שלא תקום מלכותו ותנתן המלוכה לאיש אחר וזה האיש שנתנה לו המלוכה הוא דוד לפי מה שהתבאר אחר זה · וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן שיאמר שמואל לשאול כי עתה הכין ה' את ממלכתך על ישראל עד עולם וכבר התבאר מברכו' יעקב לבניו כי המלוכה שהיה לשבט יהודה ואם היתה המלוכה לשאול עד עולם לא יתכן שיתקיים הייעוד הזה שייעד יעק' · והנה התר זה הספק איננו ממה שיקש' לפי מה שנאמר וזה כי אמרנו עד עולם יתכן שיובן עד זמן רחב כמאמר חנה וישב שם עד עולם שהרצו [illegible] ס ולפי זה הענין' היה הרצון בזה המאמר כי הש"י הכין ממלכת שאול באופן שתתקיים זמן רחב לולי זה [illegible] שקם שאול עמו לפי שהוא מבואר כי לא בא שאול בגלגל כי עם בעבור שמואל שייעד לו שיבא

מנחה קטנה

וחרש לא ימצא וגו'. אפשר שפלשתי' עשו זה ללעג ולבזות ישראל כאומרם מה לכם בחרב וחנית שזה הוא מברכתכו ועל חרבך תחיה משא"כ אתם כיום הקול קול יעקב ואיה אלהיכם יבא ויושיעכם בקראכם אליו : וליונתן

רדק

ויצא המשחית. בני החיל הגבורים אוחזי חרבו' ורמחי' בידם כי הם המשחיתים : אל ארץ שועל. ת"י לארע' דרומ' כמו שתרגם בארץ שועלי' ג"כ בארעא דרומא : על גיא הצבעים. כתרגום לחילת אפעיא וכן בדברי רז"ל רבי מאיר אומר אף הצבוע ואמרו צבוע זה אפה ופי' אפה אפעה כי כן מנהגם להסתיר אותיות הגרון ונקר' האפעה צבוע לפי שעשוי בגווני' ובמיני הצבעי' : וחרש לא ימצא. יש לתמוה איך לא היו חרשי ברזל בישראל רבים ויש לפרש לפי שפלשתי' משלו בישר' שנים רבות כי אף בימי שמשון מושיע ישראל אמרו הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ואף על פי שבימי שמואל נכנעו פלשתים ושבו הערים אשר לקחו פלשתים מישראל לישראל אע"פכ מעת אשר זקן שמואל תחת ממשלתם היו והיו להם נציבים בארץ ישראל אף בימי שמואל כמו שכתוב ובעת משלם והיתה ידם תקיפה עליהם הורידו פלשתים כל חרשי ברזל מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישרא' חרש ברזל אף לתקן כלי אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בנו והיה מנהג כל ישרא' בימים ההם לרדת ארץ פלשתי' לתקן כלי אומנות וכלי חרישה ואפשר כי היו בארץ ישראל חרבות ורמחי' וחניתות מאותם אשר נעשו קודם הזמן ההוא אבל מעטים היו ובמלחמה הזא' לא נמצא חרב וחנית ביד השש מאות אשר נשארו עם שאול וביד אלף אשר עם יונתן כמו שאמר אשר את שאול ואת יהונתן ובלתי הכלי זיין לא יתכן להם אבל היו בידם קשתות ומקלי יד וקלעים ורוב הגבורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם כמו שנאמר בספור גבורי דוד מימינים ומשמאילי' באבנים ובקשת וכאמ' במלחמת מואב ויסובו הקלעים ויכוה ונאמר בדוד וקלעו בידו ואף על פי כן חסרון גדול היה אצלם כשלא היו נמצאים אצלם חרבות וחניתות והיה הספור הנה כי לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן להודיע כי לא בחרב וחנית יושיע ה' ולה' לבדו התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית ולא היו אלא אלף ושש מאות איש ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול הים והית' תשועה גדולה ביום ההוא עד כי נסו פלשתים מפני ישראל והכום ישראל מכה גדולה : כי אמר. כן כתיב וקרי אמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט : וירדו כל ישראל הפלשתים. פי' ארץ פלשתים וכת"י לארע פלשתאי : ללטוש. לחדד : מחרשתו. והוא כלי ברזל שחורשין בו וי"ת פרשיה וכן תרגם במלמד הבקר בפרשת לתורא : אתו. הוא הכלי שחופרין בו וי"ת סיכת פדניה ר"ל יתד הצוורי' והוא יתד ברזל אולי היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורים יחד לפיכך תרגם פדניה כי פדנא דתורי הנזכר בתלמוד פירושו צמד בקר וכן תרגם צמד בקר פדן דתורי וגם אותו הכלי צריך לחדדו בראשו האחד ושמעתי כי בלשון ישמעאל קורין למחרישה סכה : קרדומו. הוא הכלי שחוטבין בו העצים ות"י כולבי' ובבראשית רבה ונבלה שם שפתם משפתם אעשה נבלה הוא אומר חד לחבריה אייתי לי כולב חד ומייתי ליה מגרופי הוה מחי ליה ופצע מוחיה וי"ת כולב לבא כי כן נקר' בלשון ערבי כ"ו לאב ויש שקוראים התרגום כולבי בכ"ף גם האחרונה וכן נמצא במקלת הנסחאות : מחרשתו. כלי אומנות מן חרש עצים חרש אבן וי"ת עושפיה וכן תרגם למחרשות לעוספיא ובמסכת מסכת כלים קרדום שנטל עשפו טמא מפני בית בקועו נטל בית בקועו טמא מפני עושפו כשבר מקופו טהור נראה ודעת המחבר' כי גם מחרשתו הוא כלי המחרישה שחורשים בו שעושין הגדורים בארץ והוא החרישה ותרגם עושפיה לפי שהוא דומה לצד האחד של הקרדום כי לקרדום שני פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעים בו עצים ברוב והוא הנקרא במשנ' בית בקועו והצד האחד שלו בו בוקעים גם כן לפעמים והוא הנקרא במשנה עושפו והוא דומה למחרישה באחדו לפיכך אמרו במשנת מסכת ביצה אין מבקיעין לא בקרדו' ולא במגל ואמרו בגמרא לא בקרדו' לא שנו אלא בנקבת שלו והוא הצד הרחב' שבוקעין בו ברוב לפיכך אין מבקעים בו בי"ט שנראה כמלאכת חול אבל בזכרות שלו מותר והוא הצד החד שלו לפי שאין דרך לבקוע בו ברוב ופירוש מקופו הנזכר במשנה הוא נקב הקרדום שנכנסת בו יד הקרדום ופי' כמו נקב המחט שנקרא קופא : הפצירה

שמואל א יג

וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּנוֹ וְהָעָם הַנִּמְצָא עִמָּם יֹשְׁבִים בְּגֶבַע בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בְמִכְמָשׂ׃ וַיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים הָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה אֶל־דֶּרֶךְ עָפְרָה אֶל־אֶרֶץ שׁוּעָל׃ וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה דֶּרֶךְ בֵּית חֹרוֹן וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה דֶּרֶךְ הַגְּבוּל הַנִּשְׁקָף עַל־גֵּי הַצְּבֹעִים הַמִּדְבָּרָה׃ וְחָרָשׁ לֹא יִמָּצֵא בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמַר פְּלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ חֲנִית׃ וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ׃ וְהָיְתָה הַפְּצִירָה

ב' · ב' בפסוק · ל' · י"ב · אמרו ק' · ב' מל' · ל' · ל' · ל'

תרגום

וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעַמָּא דְאִשְׁתְּכַח עִמְּהוֹן יָתְבִין בְּגִבְעָתָא דְבֵית בִּנְיָמִין וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בְמִכְמָשׂ׃ וּנְפַק מְחַבְּלָא מִמַּשְׁרִיתָא פְלִשְׁתָּאֵי תְּלָתָא מַשִּׁירִין מַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח עָפְרָה לְאַרְעָא דָרוֹמָא׃ וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח בֵּית חוֹרוֹן וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח תְּחוּמָא דְמִסְתְּכֵי לְחֵילַת אַפְעַיָא לְמַדְבְּרָא׃ וְאוּמַן עָבֵיד זַיִן לָא מִשְׁתְּכַח בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֲמָרוּ פְלִשְׁתָּאֵי דִילְמָא יַעְבְּדוּן יְהוּדָאִין סַיְפִין אוֹ רוּמְחִין׃ וּנְחַתוּ כָל יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי לְחַרְפָא גְבַר יַת פַּרְשֵׁיהּ וְיַת סִיכַּת פַּדְנֵיהּ וְיַת כּוּלְבֵיהּ וְיַת עוּשְׁפֵיהּ׃ וַהֲוֵי לְהוֹן

וחרש לא ימצא חד מן ז' פסו' אית בהון ט"ו מלין ז' מהכא ומציעתא כתיב וקרי וסי' וכי ישמע לכם לדבר הזה · וטהרתים מכל עונם · וחמשה ועשרים דיחזקאל · ממתים ידך יי' ממתים · ויחי איוב אחרי זאת · ועשה למבצרי מעוזים · וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמרו פלשתים :

רשי

גיא הצבועים. שמצויין בו את הצבועי' הוא שסנינו ר' מאיר אומר אף הצבוע ותרגם יונתן אפעיא וכן פירושו רבותינו צבוע זה אפה מין שרץ רע ומזיק : וחרש לא ימצ'. לא היה מצוי בתחלת מלכות שאול כי הפלשתים המושלים בישראל העבירו כל חרשי ברזל מישראל פן יעשו כלי זיין להלחם : וירדו כל ישראל הפלשתים. וכשהיו ישרא' צריכין לחרשי ברזל ללטוש אתים וקרדומות ומחרישות היו זקוקים לירד אל ארץ פלשתים : מחרשתו. סו"ק בלע"ז : אתו. קולט"רא בלע"ז : קרדומו. בשג"ור בלע"ז : מחרשתו. פוסוי"רא בלע"ז : והית הפציר'. פים למחרשות · והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש : היתה

רלבג

והנה ספר שכל העם הנמצא' עם שאול ויונתן בנו היו בגבע בנימין לא היו כי אם שש מאות איש כי הנשאר הלכו להם מרוב הפחד · והנה חנו פלשתים במכמש במקום שהיה שם שאול בתחלה ועשו להם ג' ראשי' להשחית ארץ ישראל כי היו עם רב מאד כמו שקדם · והנה זכר כי בכל ארץ ישר' לא היה נמצא חרש ברזל או יהיה זה כן לפי מה שאחשוב כי לחיעוט המג' הברזל בארץ ישראל כמו שהוא מפי רבים היום לא היו בישראל חרשי ברזל ולזה היו צריכים לרדת אל הפלשתים לתקן להם כלי החרישה ועבודת האדמה ולא הניחו הפלשתי' שישב בישראל חרש פלשתים ליראתם שמא יעשו העברי' חרב או חנית וימרדו בהם כי הפלשתים היו עדיין מושלי' בישראל ממשלה וזה היה סבה שביום המלחמה לא נמצא חרב וחנית לאחד מן הנערי' שהיו את שאול ויהונתן בנו ונמצא החרב והחנית לשאול וליהונתן לבדם · וזה

כלי יקר

שאול בגלגל פקד שאול העם אשר היו עמו והנם מעטים אשר לעומ' זה הלכו להם לגבע בנימין אבל שמואל היה בגבעת בנימין דגבעה לחוד וגבע לחוד מקום גבוה ותלול · ואולי בתחלה עלו יחדיו לגבעת בנימין ושם היו השש מאות איש לבד ולאחר מכאן עלו שאול ויהונתן לגבע ויתאספו אליו שם עם ישראל יותר על השש מאות הנז' וכ"ש · ומהרי"א ז"ל כתב שרצו להתחבר יחדיו שאול ויהונתן בגבע כי איש את רעהו יעזורו עם היות שהיו שם בגבע נחלקים לשני מקומות כמו שאמרנו :

ושאול ויהונתן בנו והעם הנמצא עמם ר"ל נמצא עמם מחדש מהעם שנאסף יותר נוסף על השש מאו' שלא יובן שלא נמצאו שם כי אם השש מאות איש לבד וזה שלא כדברי הרלב"ג שפי' שהיו כולם שש מאות אשר עם שאול ויהונתן :

ויצא המשחית וכו' והראש אחד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א כתב שבני החיל מלומדי מלחמה יצאו ממחנה פלשתים להשחית בא"י ונחלקו לג' ראשים כדי שישחית כל א' וא' פאה א' · וארץ שועל הראש הא' ושועל כתרגום ארע דרומה · וידמה שהיתה מלאה שועלים ולכן נקרא על שמם והראש הא' בית חורון כו' והיא פנה אחרת והראש הא' דרך הגבול הנשקף על גיא הצבועים המדברה והביא כדברי הרד"ק הנז"ל : ולע"דן לדקדק הו' ויצא המשחית דהי"לל ויצאו המשחיתים ל' רבים כי לג' ראשים הם מחולקים לג' מקומות ועוד דהי"לל ויצא ממחנה פלשתים המשחית ג' ראשים כו' ונראה שהכונה בפסוק משום אל יפתח אדם פיו לשטן כו' וז"ש ויצא המשחית ממחנה פלשתים לו' שמה' עצמה היתה ההשחתה ולא מיש' ואמר ויצא בל' יחיד כי שם כשאר המחנה וכמו שמוכיח ל' ממחנה פלשתים ומתוכו יצא המשחית א' כי הג' ראשים יצאו יחדיו ואלו אמר ויצאו היה מובן שיצאו מחולקים כל ראש בפני עצמו וכונ' הכתוב להגיד כי כדי לאמץ את לבב הנשארים במחנה פלשתים שיהיה לבם בטוח שינצחו היוצאים ברוב עם יצאו יחדיו ג' ראשים וכן מורה ל' הפ' שאו' הראש א' יפנה בלשון עתיד ר"ל שיצא ע"מ כך שהראש א' יפנה אח"כ אל דרך וכו' והראש א' יפנה דרך בית חורון וכו' אבל לפי שעה כולם יצאו יחדיו ואילו כתב ראש אחד פונה היה מובן שמתוך המחנה של פלשתים יצא הראש פונה אל דרך מובדר וידוע ואין הדבר כן אלא שלשתם יצאו יחדיו · ואמר הראש א' ולא אמר ראש א' להודיע שהיה ראש א' מיוחד שיפנה דרך עפרה וכן הראש א' יפנה דרך בית חורון וכו' ואלו כתב ראש אחד כו' היה מובן שלא כתברר אלא מציאות הג' ראשים ושילכו לג' מקומות מחלקי' אבל מי ומי ההולך לעפרה ומי ההולך דרך בית חורון היה מסופק :

וחרש לא ימצא כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל יקדוב לזה כתב הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן לדקדק לשון וחרש לא ימצא דהי"לל לא נמצא אבל כונת הכתוב לומר הנוסח עצמו של הגזרה שגזרו פלשתים והוא שאמרו בלשון הזה אנחנו גוזרים שחרש לא ימצא בכל א"י וזהו לשון ימצא :

וירדו כל ישראל הפלשתים כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן לדקדק לשון כל ישראל הפלשתים שה"א הפלשתים מיותרת דהי"לל כל ישראל פלשתים או כל ישראל לפלשתים ללטוש וכו' ונראה כי לפי שיזכיר הכתוב שאחר זה היות ישראל הרחוקים מערי

פלשתים שהיו לוקחים הפצירה פים במקום כל הכלים האלה הנז' לז"א כל ישראל הפלשתים ר"ל ישראל הקרובים לפלשתים כי לכך יחשבו ישראל כאלו ישראל הם הם הפלשתים ולכך ירדו אצ"י ללטוש איש וכו' אמנם לישראל הרחוקים היתה הפצירה פים כמו שיבא שהיו מסתפקים בפציר' פים להדד מחרשת ואתים :

והיתה הפצירה פים וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ותכלית כל ספור זה כתב הרלב"ג ז"ל בא להורות כו' ע"ש ומהרי"א ז"ל כתב התכלית כל הספור הזה שלומרם וכו' לתת סיבה למה לא נמצא חרב וחנית כי אם לשאול וליהונתן ובכל זה להודיע שעם היות אנשי המלחמה מועטים ובלי חרב וחנית הושיעם הש"י ע"כ · ובמדבר רבה סדר נשא פ' י' עלה קנ"א ויאמר שאול פוקו בעם ואמרתם להם הגישו אלי וכו' מהו ושחטתם בזה רבנין אמרי סכין הראה להם כמה היה צריך להיות שעור ארכו מכין בזה ב' הרין ז' שבעה ה' אמשה הרי תריסר הכבשת אמר להם כסדר הזה תהיו שוחטין ואוכלים והיכן פרעה לו הב"ה ביום מלחמה שנ' והיה ביום מלחמת וכו' ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יהונתן ותמצא לשאול וליונתן בנו מי המציאה לו ר' היכה בשם ר' יצחק המלאך המציאה לו ורבנין אמרי הקב"ה המציאה לו חרב מיד מדה כנגד מדה עד כאן : ולע"דן לדקדק במאמר דקאי קאמר דבזכות ושחטתם בזה נמצא לו החרב ומעשה זה היה אחר נצחו המלחמה ואם כן היכי קאמר שפרעה לו שם · ונבין אגב אורחין מחלוקת רבנין ורב הונא במאי קא מפלגי דחד אמר המלאך וחד אמר הקב"ה שמציאה לו ועוד אומרו היכן פרעה לו הקב"ה דמייתי והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יהונתן ותמצא לשאול וליונתן בנו שאריכות לשון יש כאן ולא ה"ל להביא אלא סופיה דקרא ותמצא לשאול וליונתן ולא תחלת הפסוק ולא נמצא ונדקדק גם כן המציאה לו המציאה בלשון יחיד היא לו בלשון יחיד והפסוק אומר בהפך מאמרם כי בנוסח שהביא הרד"ק ז"ל כמו שאזכיר גרים המציאה להם · ונראה דקשיא ליה לומרו ותמצא שהיא מיותרת די שיאמר ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יהונתן כי אם ביד שאול ויהונתן ותמצא למה לי לעומת זה אמר כי המציאה של ושחטתם בזה דהיינו מה שנזדרז שאול להוליך עמו סכין שחיטה כדי שלא יאכלו העם על הדם וידוע ששעושה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד וזהו שאמר והיכן פרעה לו הקב"ה רוצה לומר בזריזות הזה שנזדרז להוליך עמו ספין שחיטה היכן פרעה ר"ל מדה כנגד מדה ולא לשאול דוקא לזה מייתי והיה ביום ההוא מלחמת כו' דקדקו גם כן לשון והיה שנ' והיה ביום מלחמת דלא כתיב ויהי ביום מלחמת דניחא שכוונת הכתוב לומר מה שהיה לשעבר מזריזות שאול בזריזות מצות שחיטה להביא סכין עמו היה שעמדה לו ביום מלחמת שפרעה לו לשאול ולאבא שאול ליהונתן בזכות אביו אל זה כיון בהביאו תחלת הפסוק לומר שבזכות שאול ותמצא לשאול וליהונתן בנו ר"ל בעבור היות בנו ולפי שלא זכה אחד מהעם לשחוט בזה ולהביא עמו סכין שחיטה לכך כמסך שלא נמצא עמהם חרב לא בדרך טבע ולא בדרך נס ותמצא לשאול בדרך נס · ולפי זה המאמר סובר שלא נמצאת כי אם לשאול וזה מורה לשון פרע לו כמו שדקדקתי מלשון פרע' לו שהו' לשאול חקה וכו' מור' לשון המאמ' שאמרו מי המציאה לו בלשון המצאה המציאה בלשון יחיד מורה שלא נמצאת כי אם חרב אחת לשאול בעצ' ויהונתן בנו במקרה שגם הוא שהמם

יד

הַפְּצִירָה פִּים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב הַדָּרְבָן׃ וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ׃ וַיֵּצֵא מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ׃
א וַיְהִי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַלָּז וּלְאָבִיו לֹא הִגִּיד׃ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בִּקְצֵה הַגִּבְעָה תַּחַת הָרִמּוֹן אֲשֶׁר בְּמִגְרוֹן וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃ וַאֲחִיָּה בֶן־אֲחִטוּב אֲחִי אִי־כָבוֹד בֶּן־פִּינְחָס בֶּן־עֵלִי כֹּהֵן יְהוָה בְּשִׁלוֹ נֹשֵׂא אֵפוֹד והעם

לְהוֹן שׁוֹפִינָא לַחֲרָפָא בֵּיהּ פִּגְמַת כָּל מָאן דְּבַרְזֶל לְעוּשְׁפַיָּא וּלְסִיכַּת פַּדָּנַיָּא וּלְמִיצְלַת קַצְרַיָּא דִּי לְהוֹן תְּלַת שְׁנִין וּלְכוּלְבַיָּא וּלְאַנְצָבָא זַקְתָּא׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא דִקְרָבָא וְלָא אִשְׁתְּכַחַת חַרְבָּא וּמוֹרְנִיתָא בְּיַד כָּל עַמָּא דְּעִם שָׁאוּל וְעִם יוֹנָתָן וּמִשְׁתְּכַחָא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ וּנְפַק אִיסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי לְמְגִיזַת מִכְמָשׁ׃ וַהֲוָה יוֹמָא וַאֲמַר יוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל לְעוּלֵימָא נָטֵיל זַיְנֵיהּ אִיתָא וְנִעִיבַּר לְאִיסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי דְּמֵעִיבְרָא דֵיכִי וְלַאֲבוּהִי לָא חַוִּי׃ וְשָׁאוּל יָתִיב בְּסִיפֵי גִּבְעֲתָא בְּשִׁיפּוּלֵי רִמּוֹן דִּי בְמִגְרוֹן וְעַמָּא דְּעִימֵּיהּ כְּשִׁית מְאָה גַּבְרָא׃ וַאֲחִיָּה בַּר אֲחִיטוּב אֲחוּהִי דְּאִיכָבוֹד בַּר פִּינְחָס בַּר עֵלִי כָּהֵין מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּשִׁילוֹ לָבֵישׁ אֵיפוֹדָא ועמא

ולאביו ג׳ בקריאה וסימ׳ ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים · כי אם לשארו הקרוב אליו · ולאביו לא הגיד :

רשי

והיתה הפצירה פים · לימ״א בלע״ז שיש לא הפצר פיות כלומר פיות וחידודי׳ הרבה היתה להם לחדד המחרשות והאתים : ולשלש קלשון · מזלג עשוי כמין עתר שקורין פור״קא ולו שלש שינים : ולהציב הדרבן · לחדדו בראשו לנועצו ולהציבו בתוך המרדע : ותמצא לשאול · על ידי נס : מצב פלשתים · דרך אנשי צבא לעשות מהם מצב ומשחית הם הפושטי׳ ורצים אחר השלל אל העי׳ שקורין גנצ״יל בלע״ז : מצב · הם נציבי׳ לשמור שלא יצאו מן העיר משחיתים בהם : אל מעבר מכמש · הפלשתים היו חונים במכמש ומכמש בהר וישראל בעיר ששמה גבע וגבע היתה בראש ההר ושני הרים היו זה כנגד זה והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומצב פלשתים נכנס אל עבר מכמש שלצד גבע אל הגיא אשר ביניהם : מעבר הלז · כל הלז והלזה שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע ובלע״ז אינו לשון ציש״ט בלע״ז אלא צי״ל בלע״ז : מעבר הלז · גיא שני ההרים : בקצה הגבעה · בסוף הגבעה : נושא אפוד · אורים ותומים : וכין

רדק

הפצירה פים · שתי מילות ופי׳ פצירה רבה מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחנונים ופירוש פים פיות ר״ל רבת פיות כלומר שיש לה חדודים הרבה וההוא הנקרא בלשון התרגום שופינא ובלע״ז לי״מא ומחדדין בה כל כלי ברזל וחומר כי בפצירת הפים היו מחדדים כליהם מי שלא היו לו פנאי לרדת בארץ פלשתים ללטוש הכלי׳ : ולשלש קלשון · הוא כלי ברזל יש לו שיני׳ ומסלקין בו הזבל והתבן ושם הכלי קלשון ובאמרו לשלש קלשון כאילו אמר קלשון שלש השיני׳ וקורי׳ לו בלע״ז פור״קא וי״ת מגיל קצריא די לה תלת שנין וקראה הוא תרגום כוכם ור״ל כי אותו הכלי הוא שיש לו שיניים ומותחין בו הכובסין הבגדים אחר כביסתן : ולהקרדמים · ככתבה בו ה״א הידיעה עם למ״ד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם מעטים נמצאים כמוהו כמו להגדוד הבא אליו להעם הזה והדומים להם : ולהציב הדרבן · כלו קמץ לבן נפתלי ולבן אשר הב״ית בפתח והד׳לית לשניהם מעמדת בגעיא ופי׳ הדרבן הוא מחט המלמד כי העץ נקר׳ מלמד והמחט התחוב בתוכו שדוקר בו הבקר נקרא דרבן כמו שאמרו במשנה מלמד שבלע את הדרבן ופי׳ להציב לסדרו בראשו ולהעמידו בתו׳ המלמד וי״ת ולאנצבא זקת : והיה ביום מלחמת · מוכרת כמו משמרת כי יבא זה המשקל סמוך ומוכרת ופי׳ והיה כן היה בכל יום שהיו עורכים מלחמה אלה עם אלה לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אלא ביד שאול וליהונתן ועל הדרך הזה ת״י והוה ביומ׳ דקרב לא משתכח חרבא · ובדרש מהו ותמצא לשאול וליהונתן חף ביד׳ לא היה אלא שהמלאך המציאה להם : ויצא מצב פלשתים · פי׳ שרי החיל וכ״תי אסטרטיג וכן תרגם נציב נציבים ופירוש שריס ובבראשית רבה ויבדל אלהים בין האור ובין החושך רבי יוחנן ור״ל משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין אחד שליט ביום ואחד בלילה ויצא זה המצב כי כלם חנו במכמש ונפרד זה המצב ממחנה פלשתים ובא לו אל מעבר אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה אשר היו שם שאול ויהונתן : כשש מאות איש · הלא אמר זה ויפקוד שאול את הנמצאים עמו כשש מאות איש אם כן למה חזר ואמר עוד אלא להודיע כי לא נוספו בהם עוד ואע״פי שהיה להם להלחם עם הפלשתים אשר חנו שם כנגדם להלחם הושיעם האל : אחי אי כבוד · לפי שנזכר אי כבוד ולא נזכר אחיטוב לפיכך אמר אחי אי כבוד או בעבור שנקרא שמו כן על גלות הארון והיה אביו אז עם הארון במחנה ונכשלו ישראל בעון הכהנים ובעונם אבל במלחמה הזאת שהיה אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני ה׳ היה הדבר בהפך והיתה תשועה גדולה בישראל : כהן ה׳ בשילה · על עלי אמר שהיה כהן ה׳ בשילה ואחיה זה היה שם במחנה עם ארון האלהים נושא אפוד והוא כלל החושן והאורים והתומים כי בהם שאלו הגישה ארון האלהים נקרבה הלום אל האלהים ולפיכך היה ספור זה הנה להודיע כי עדיין לא החלה קללת עלי שהרי מבני בניו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה ההיא עד שהוקם צדוק כהן גדול כמו שפירשתי : והעם

רלבג

וזה הספור כלו בא להורות כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה׳ הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו היו כנגד החיל הרב הזה ונתן השם תשועה גדולה בידו : כהן ה׳ בשילה · שב אל עלי לא אל אחיה כי כבר היה חרב משכן שילה ואולם אמרו נושא אפוד בד שב אל אחי׳ והרצון בזה לפי מקומו כי הוא היה כהן גדול : והעם

מנחה קטנה

וליונתן בנו ירצה מצד היותו בן שאול זכה שניתן לו חרב נס · כי זכות שאול גרמה לו זה ע״י שלמד טעם הלכות שחיטה כמ״ש חז״ל : ויהי היום ויאמר וגו׳ יספר איך מסר נפשו לעשות זה והוא פלאי והיה על כי ראה כי הוא הסבב את כל הצרה הזאת על ישראל בהכותו את נציב פלשתים ע״כ שם נפשו בכפו ויבטח בשם ה׳ ויפי עתו ויעש ביום ההוא את ישראל על ידו : ולאביו לא הגיד שלא נתייעץ עמו וע״ת הרי ידע כי ימחה אביו כפי טבעו הטבע אך יונתן שם שבטחו בה׳ יעשהו שלא בדרך הטבע ובזה לא ידע אביו להגיד הם ה׳ יעשה לו נס אם אין לנ״א נאחיה בן אחיטוב וגו׳ והיה יכול לשאול באו״ת ולהגיד לו היעלי״ת ה׳ דרכו אם לא · ואין לומר שבטח יונתן שאם יעשער יהיו העם לו לישועה וילכו למורו כי העם לא ידע כי הלך יונתן · וגם אין לומר שהיה יונתן במקום נשמר מחרב האויב שהיה יותר קרוב ירבוג הוא בהם מהם כו שהרי אין המעבורות כו׳ מקום סלעי׳ שקשה לעלות עליהם כי אם על ידיו ועל רגליו לחלקותה ומה גם כפלשתים למעלה והוא למט׳ שנקל יכולין להמיתו אותו ועל כל זה שם יונתן נפשו בכפו לעלות עליהם :

פי׳ רבי ישעיה

והיתה הפצירה פים · הוא לי״מא בלע״ז · ובענו׳ שהיא עשוי׳ פיות הרבה נקרא פצירפים · הפצר פיות כמו רוב פיות או מפני שדוחקין אותה על כלי ברזל ושוחקין אותה קורא אותה פצירה לשון ויפצר בה מאד · ופים על שם פיות הרבה שבה באותה אין מתקנין כל כליהם : ולשלש קלשון היא רחת ברזל שיש לה שלש שיני׳ : והקרדומי׳ הה״א יתירה כלומר מי שלא היה רוצה לטרוח לירד אל הפלשתים לתקן כליהם היו מתקני׳ אותם בצורת על ידי הפצירפים :

כלי יקר

בה וכו׳ וזהו שאמר וליהונתן בנו בזכות אביו ועמו ישתמש בה · או שנאמר שנמצאו שתים אחת לשאול ואחת ליהונתן כאמר שבעיקר בזה שאול ולו המציאה המלאך בעצם ובראשונה ואגב שאול באה אחרת ליהונתן ומה שאמר רב הונא המלאך המציאה לו סובר שפרקליט הנעשה מהמצוה שעושה מצוה אחת כזו להכין סכין לשלא יאכלו ישראל על הדם קנה לו פרקליט והוא המלאך המציאה לו · ואומרו המלאך בה״א הידיעה ולא קאמר מלאך המציאה לו מורה אחד משני ענינים או המלאך הידוע הנעשה מאותה המצוה או המלאך הגואל שהוא חרב נוקמת ולכך המציא לו חרב · ורבנין אמרי שהקב״ה המציאה דכיון שעדיין לא שחטו בה לא נעשה המלאך פרקליט ממנה כיון שלא יצא הענין מן הכח לפועל אבל מי המציאה לו הקב״ה המציאה לו ולא המלאך הגואל ורבנין חולקים וסוברים שהקב״ה המציאה לו הוא דתפארת ישראל ומה שאמר חרב מדה כנגד מדה הוא שהקשה לו קושיא והיא בשלמא לר׳ הונא דקאמר המלאך המציאה לו ניחא שהמציא לו חרב משום שהמלאך נעשה ממצוה חרב שעשה לשחיטה או המלאך הגואל המציאה והיא חרב אמנם לרבנין דאמרי הקב״ה המציאה לו משום שהמצוה לא יצאת עדין מן הכח לפועל אלא שהקב״ה מצרף למעש׳ מחשבה טובה למה הזמין לו חרב ימציא לו חנית מאי שנא חרב לזה אמר דלפי׳ הכי שלא יצאת המצוה מן הכח לפועל סוף סוף גלוי לפניו שתצא וגם התחלת ההולכה שהוליך עמו סכין השחיטה מספיק לזה וזהו שאמר חרב מדה כנגד מדה ולכך לא היה חנית נמצא אלא חרב · ואומר ב׳ תרין בראה לי טעות כי הבי״ת שמושי׳ והיא בכלל החשבון בעל כורחין דא״כ יהיו י״ד אצבעות והמאמר אומר תריסר :

והיה ביום מלחמת כו׳ עיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל · ולע״ד לדקדק אומרו והיה שלא אמר ויהי ואומר מלחמת שהו׳ סמוך והכונה לומר שלא היה זה פרטי במלחמה זו כי אם ביום מלחמת ביום דייקא לומר שבכל יום שהיתה מלחמה לישראל עם הזולת לא נמצא חרב וחנית כמו שדקדק הר״דק ז״ל מלשון והיה שהיה כן תמיד ומלשון המדרש שזכרתי דקאמר המציאה לו ולא קאמר המציא להם או המציאם להם הו אומר אני שלא המציא ה׳ להם כי אם חרב אחת לשניהם וזהו שאמר המציאה בלשון יחיד וזהו שא׳ הפסוק ותמצא דהיינו חרב אחת לשאול וליהונתן בנו שהאב והבן ישתמשו באחת וזהו שא׳ בנו וכן מור״ה לשאול וליונתן שבכל״מד הוא׳ היותה משמש׳ לשניהם לשאול וליונתן בנו או תהיה הכוונה באומרו בנו כרב הונא שאמר שנמצאו שתים אחת לשאול ואחת ליונתן כתב לשון ותמצא בלשון יחיד וכן המאמר ה׳ המציאה בלשון יחיד על אותה של שאול שהיא היא המציא׳ בעצם ובראשונה ואותה של יונתן היותו בנו של שאול חלקו לו כבוד לתת לו גם כן חרב כאביו וכבר הארכתי בזה בביאור המדרש הבא לעיל בסמוך עיין עליו כי בו דקדקתי לשון והיה שהכונה שמה שהי׳ לשעבר מדיוות שאול להביא סכין של שחיטה כדי שלא יאכלו ישראל על הדם הוא הגורם לו שביום מלחמת נמצאת לו לשאול והוא דקדוק נכון בפסוק באומר והיה גם כי נאמר שלא כיון המאמר אלא הענין נכון בפסוק ואפשר באו׳ והיה ביום מלחמ׳ לשון והיה שהוא לשון שמחה גדולה שניצולו ישראל עם היותם מתי מעט ובידם אין חרב ואין חנית נושעו בעזרת ה׳ בגבורים :

ויצא מצב פלשתים כו׳ עיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל וכן מהרי״א ז״ל :

ויהי היום ויאמר יהונתן כו׳ רש״י ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב שאחר שהמצב עבר אל מעבר מכמש להתקרב אל הגבעה הנה בהיותו שם היה יום שהעיר ה׳ את רוח יונתן ויאמר אל הנער נושא כליו לבוא ונעברה אל מצב פלשתים רוצה לו׳ נתקרב אליהם שמה ע״כ :

ולע״ד לדקדק אומרו ויהי היום מאי קאמר ומאי קא משמע לן דאם להודיע שלא הלך בלילה בהחבא אלא ויהי היום לעין כל הי״לל ויהי ביום ועוד בן שאול מאי קא משמע לן ידוע הוא ונראה שכל כוונת׳ כתוב זה לתת התנצלות ליהונתן למה לא הגיד לאביו כי ראוי בכל כיוצא בדבר כזה דאיכא סכנתא חמירה מאיסורא לזה הקדים ואמר כי היתה השעה דחוקה שהגיע היום ההוא שנגזר שבו יפלו פלשתים ביד ישראל וזהו שאמר ויהי היום ולכך נתעורר יהונתן ויאמר וכו׳ ובן שאול הוא ונכנע אליו ובן יכבד אב ליטול רשות ממנו אלא שהיות היום ההוא המוכן ליום תשועת ישראל גרם ליהונתן שלאביו לא הגיד יען ששאול עומד ויושב בקצה הגבעה וכו׳ ולכך לא הלך לקצה הגבעה ליטול רשות כי הזמן דחוק כי ממהר האלהי׳ להושיע את ישר׳ נמצא ולאביו לא הגיד מקושר למעלה ולמטה לפסוק ושאול יושב וכו׳ ואולי אמר בן שאול כי מאינו לו בזה היותו בן שאול דומה אליו במידת הענוה מה שאול השוה עצמו לנערו דכתיב ודאג לנו כב״ול אף יהונתן כן אמר ונעברה אל מצב פלשתים לא כתב ואעברה אלא ונעברה השוה עצמו לנערו ·

ושאול יושב בקצה הגבעה כו׳ עיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל ומהרי״א ז״ל ושאול יושב בקצה הגבעה וכבר נאמר שהוא יושב בגבע׳ אבל כוונתו אולי להגיד שלא הרגיש שאול כלל בהליכתו ולא שמע מקנו דבר לפי שעם היותו שניהם בגבעה הנה לא היו מחוברים יחד אבל היו נפרדים במקומותיהם שאול בקצה הגבעה ולא הלך ולא ידעו ובאו׳ כשש מאות איש כתב כדברי הר״דק ז״ל כנז״ל · ולע״ד במה שכתבתי בפסוק הקודם שפסוק זה מקושר אליו ולתת טעם למה לא הגיד לאביו ואומר שהנה זה להיות שאול בקצ׳ הגבעה והגיע קיום של הישועה לכך לא נתעכב ליטול רשות מאביו ונתן טעם להיותו יושב בקצה הגבעה יען שהעם אשר עמו מעטים ולכך ישב לו שם עד שיתאספו אליו עוד עם או מצפה מה יעשה השי״ת לכך ישב לו בסוף הגבעה מקום בטוח יותר כמלא שלא בא מאמר כשש מאות איש להודיע כן כי כבר נודע הוא אכן בא לתת סיבה להיותו בקצה הגבעה להיות העם אשר עמו מתי מספר מועט ואולי כוונת הכתוב להודיע בטחון שאול שהי׳ עומ׳ תחת הרמון בוטח בה׳ שאו לא בטח בה׳ לא ישב לו תחת הרמון כאיש התת בפכו ותחת התכתו עם היות שהעם אשר עמו היו כשש מאו׳ איש עם כל זה לא חרד לבו כלל:

ואחיה בן אחיטוב כו׳ עיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל וכן הכריע הרלב״ג ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב ככל דברי הר״דק זולת במה שאמר נושא אפוד שהר״דק פירש שאחיה נושא אפוד בד ומהרי״א כי׳ בן אחיטוב שאחיטוב היה נושא אפוד והרחיב עוד בזכרון היחס הזה בן פנחס בן עלי לטעם היותם רעי המזל שפנחס נהרג במלחמה ונשבה הארון גם עלי זקנו נפטר בצער הארון הנה אחיה זה זכה שבימיו נושע יהודה וישראל מיד׳ פלשתים והביא דברי חז״ל שאמרו במסכת שבת שכוונת היחוס הזה להודיע שפנחס לא חטא ממה שראינו בפסוק הזה מיחס את אחיה אליו וראינו שזכה להיות לו בן מגיש מנחה ואם ח״ו חטא פנחס כפשוטו של מקרא באשר ישכבון את הנשים היה ראוי ליענש בענש יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה אם ישראל הוא לא יהיה לו ער ועונה בחכמים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה וכיון שהיה לאחיה מגיש מנחה שמע מינה פנחס לא חטא עד כאן :

ולע״ד שכוונת אומרו אחי אי כבוד אומרו שאם היות אי כבוד גדול מאחיו אחיטוב כיון שאחיה נתלה בו דמי נתלה במי הקטן נתלה בגדול ועם כל זה זכה אחיה להיותו נושא אפוד בד ומשמש בכהונה גדולה לפי ששם אי כבוד הורה על הכלל שגלה כבוד מישר׳ ועל הפרט הורה על עצמו שגלה כבוד ממנו ולפי שנולד בעת רעה בעת שביית הארון לא יצא מחלקת הכהן גדול כי אם מפנחס דודו שהיה חסיד ביותר מקפני כמו שזכרתי למעלה במקומו:

ובין המעברות וכו׳ עיין רש״י ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב שהזכי׳ ענין אלו השנים שן סלעית כמו הקדמה למה שיזכיר שעלה יונתן על ידיו ורגליו פי׳ היו הסלעות גבוהים ומשופעים ביות׳ ושהיה הנס יותר בענין העליה אם כה יאמרו עלו אלינו וכו׳ עד כאן : ולע״ד שכוונת הפסו׳ בזה לתת טעם מה זה שעלה בדעתו של יהונתן ללכת הוא ונערו אל מצב פלשתים תינח לאחר שעשה הנחש ועלה כן שיאמרו עלו אלינו שאז תחזקנה ידיו שסמך על הנס והנחש לאות אבל אם לא היה מתקיים הניחוש איך מלאו לבו לעלות ולראות אל מצב פלשתים שהיה לו לחוש פן ירוכו את גלגלתו לזה אמר כי בטח יונתן כי בין המעברות האלה היו הסלעים האלה גבוהים ונתן אל לבו שעלה יונתן על ראש ההר ויעמם כמצדות סלעי׳ משגבו ויתראה אליהם אם כה יאמרו עלו וכו׳ הניחוש שיעשה זהו שאמר אשר בקש יונתן לעבור רוצה לומר הסברה שהיתה ליונתן לעבור

וְהָעָם לֹא יָדַע כִּי הָלַךְ יוֹנָתָן׃ וּבֵין הַמַּעְבָּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר עַל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים שֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֶּה׃ הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן מוּל מִכְמָשׂ וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוּל גָּבַע׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהוָה לָנוּ כִּי אֵין לַיהוָה מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בִמְעָט׃ וַיֹּאמֶר לוֹ נֹשֵׂא כֵלָיו עֲשֵׂה כָּל־אֲשֶׁר בִּלְבָבֶךָ נְטֵה לָךְ הִנְנִי עִמְּךָ כִּלְבָבֶךָ׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֹבְרִים אֶל־הָאֲנָשִׁים וְנִגְלִינוּ אֲלֵיהֶם׃ אִם־כֹּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ דֹּמּוּ עַד־הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם וְעָמַדְנוּ תַחְתֵּינוּ וְלֹא נַעֲלֶה

וְעַמָּא לָא יְדַע אֲרֵי אֲזַל יוֹנָתָן׃ וּבֵין מְגִיזָתָא דִּבְעָא יוֹנָתָן לְמֶעְבַּר עַל אִיסְטְרַטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁנָּא דְכֵיפָא מֵעִיבְרָא מִכָּא וְשִׁנָּא דְכֵיפָא מֵעִבְרָא מִכָּא וְשׁוּם חֲדָא מַשְׁרוּעִיתָא וְשׁוּם חֲדָא מַדְרוּכִיתָא׃ שִׁנָּא חֲדָא מִסְתַּכְיָא מִצִּיפּוּנָא לְקָבֵיל מִכְמָשׂ וַחֲדָא מִדָּרוֹמָא לְקָבֵיל גִּבְעָתָא׃ וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְעוּלֵימָא נָטֵל זַיְנֵיהּ אִיתָא וְנִעֵיבַּר לְאִיסְטְרַטִיג עֲרֵלַיָּא הָאִילֵּין מָאִים יַעֲבֵיד יְיָ לָנָא נִיסָּא אֲרֵי לֵית קֳדָם יְיָ מַעְצוֹר לְמִפְרַק בְּסַגִּיאֵי אוֹ בִזְעֵירֵי׃ וַאֲמַר לֵיהּ נָטֵל זַיְנֵיהּ עֲבֵיד כָּל דִּי בְלִבָּךְ אִתְפְּנֵי לָךְ הָא אֲנָא עִמָּךְ כִּרְעוּתָךְ׃ וַאֲמַר יְהוֹנָתָן הָא אֲנַחְנָא עָבְרִין לְוַת גֻּבְרַיָּא וְנִתְגְּלֵי לְהוֹן׃ אִם כְּדֵין יֵימְרוּן לָנָא אוֹרִיכוּ עַד דְּנִתְמְטֵי לְוַתְכוֹן וּנְקוּם בְּאַתְרָנָא וְלָא נִיסַּק

ג׳ ל׳ ומל׳ וי׳ · כמו׳ וסם וסס · ואחד כל ח׳ם · מצוק · ד׳ · ל׳ ומל׳ · כ״ח׳ קמץ ול׳ פתח · ב׳ בטעם · ל׳ · ו״ר״פ בסיפה · ב׳

ושם האחד ו׳ פסוקים בקריאה ושם ושם וסימ׳ נמס׳ בסוף סדר וישלח : ושם האחד ג׳ וסי׳ ושם האחד אליעזר · ושם האחד בוצץ · ושם האחד סנה ב׳ בפסוק : כל שמואל וכל נתינה דמלכים לך במ״ה לך וסי׳ ויאמר לה אלקנה אישה חנה · ויאמר לו נשא כליו · וידבר דוד ביהונתן טוב · ואבי ראה גם ראה · וגם אשר לא שאלת נתתי לך :

רשי

ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבור · כן היה עשוי שן הסלע היה מהעבר מזה לבין המעברות מכאן ושן הסלע לבין המעברות מזה הגיא הוא קרוי בין המעברות והי׳ לו סלע מכאן וסלע מכאן זה בעברו מזה וזה בעברו מזה והגיא בין שני העברי׳ אותו הגיא בקש יונתן לעבור: שן הסלע · שן האחד בוצץ ושם השני סנה: מצוק מצפון · משופע ועולה מצד צפון אל מכמש מול גבע שממנה יצא יהונתן : דומו · המתינו כמו שמש בגבעון דום וכן דום לה׳ אם כה יאמרו דמו ונעלה עליכם שעתם מצלחת ולבכו רם עליהם אם כה יאמרו עלו אלינו פחד הקב״ה בלבם ויביאם לזוז ממקומם : על

רדק

והעם לא ידע · פירש העם אשר עם יהונתן כי מן הנראה כי שני ראשי׳ היו ישראל למלחמה הזאת האחד שאול עם העם אשר עמו והאחד יונתן עם העם אשר עמדו עמו ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא דעתם לפי׳ אמר והעם לא ידע כי אילו ידע היו הולכים עמו : ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה · כן היה שמם לא נודע אלינו ענין השמות אלא ת״י בוצץ משרועית׳ מקום חלקלק מדברי רז״ל בשרעתא דנהרא ותרגומו בחלקלות באפלה במשרעא בקבלה ותרגם סנה מדרוכיתא פי׳ מקום דרוך : מצוק מצפון · מעמד מצד צפון כנגד הפלשתי׳ שהיו במכמש והאחד מצד דרום כנגד ישראל שהיה בגבע ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה וי״ת מצוק מסתכיא ותרגום מצפה סכותא: דמו עד הגיענו · המתינו וזה שאמר יהונתן לאות ולסימן אמר כמו שאמר וזה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פיהם הכשילם כי אנחנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקב״ה עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברים ישמע אדם ויחזק לבו כי הם סימנואות על המעש׳ ואל יטעה אותך מה שנמצא בדברי רז״ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברה׳ וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסו׳ כמו שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים בחולדה ובעופות אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמו שאמרו רז״ל לא תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו בני הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו ונחש משמאלו אל תתחיל בי שחרית הוא ר״ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ומכסב עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר אחד לאות וסימן למעשה ההוא כדי לחזק לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושי׳ רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עושה אותן הקב״ה כהוגן ומסייע את מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמר הזה שאמר כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמו שאמ׳ רב בדיק במברא ואמרו רב הוה אזיל לגביה רב נחמן חתניה ואמר אי מברא אתא לאפאי יומא טבא לגו וכן אמרו שמואל הוה בדיק בספרא רבי יוחנן בדיק בינוקא פי׳ שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמר ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וסימן שהוא אינו עושה אותו סימן לעצמו מתחילה כמו שעשה אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן אין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאליו לפיכך הקשה לו למה לא אכל מההיא סעודה מפני שהביאו כולם הבשר ויצאו לקראתו חשב זה לסימן כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהביאוה ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה והא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו אם כן רב למה חשש בזה הדבר ולפיכך אמרו רבו׳ ז״ל בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן כלומר אע״פ שאינו נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזק אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמים ממנו מלפני הק״בה ופי׳ בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך לתוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני אז ראוי לסמוך עליו אע״פ שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחילה אבל הנחש שעשהו סימן מתחילה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו השלשה פעמים על מה שאמר יעקב אבינו יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי היו כולנה והאלה המקרים בא לו מצולד בנימין לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אחס ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו וכן נחשתי ויברכני ה׳ בגללך וכן והאנשים ינחשו כל זה הוא לשו׳ סימן והוא על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז״ל מכאן שמשתמשין בבת קול שנאמר ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו ואמרו קל גברא בעתא וקל איתתא בדברא ומה נחזור אחרי ספוריהתלמוד וסמכי הפסוקים והנה פס׳ק מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי הנבואה נאמר לגדעו׳ ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך :

אנשי

רלבג

והעם לא ידע כי הלך יהונתן · אמנם אמר זה שאם ידעו היו הולכים עמו · לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה · רמז מזה כי מפני פחיתות והיותם כבדלים ראוי שיהיו יונתן ונושא כליו בעזרי׳ הש״י לגבר אותם כי אין לשם יתע׳ מעצור להושיע ברב או במעט : אם כה יאמרו אלינו דמו עד הגיענו אליכם ועמדנו תחתנו · ראוי שתדע כי העתידות יגלו בפני׳ שונים וכבר תהיה לפעמים הודעה חלום׳ ושפעת מהש״י בזה האופן החלום וילקח בה ראיה כמו שנאמר לגדעון שירד הוא ופורה נערו אל המחנה וישמעו מה ידברו כי בזה קצת הוראה מהדברים המתחדשים וזה מבואר אחר העיון מזה שזכרנו בספר מלחמות ה׳ ואין הנה מקום זאת החקירה · והנה אמרו דמו עד הגיענו אליכם לאות כי בהתחלה תהיה מפלשתים לרדוף אחרי ישראל ולזה יש להם ליראה שיגלחו כי הרודף הוא המנצח על הרוב ואם

פי׳ רבי׳ ישעיה

מצוק מצפון תרגם יונתן מסתכיא · כמו מציקי ארץ היה נוטה גבהו מצפון : דומו כמו שמש בגבעון דום :

לך כל ספר׳ ג׳ כתיב׳ דחלבי לך במ״ה ל

כלי יקר

לעבור הלא היה שלא בקש לעבור אל המצב עצמו של פלשתים אלא לעבור על מצב פלשתים רוצה לומר שנתן אל לבו שיעלה אל מקום גבוה ותלול על מצב פלשתים ואז יעשה נחושו של אם כה יאמרו אלינו וכו׳ ולמעלה אמר ולעבור אל מצב פלשתים כי פתח והרחיב פיו וה׳ ימלאהו שיבוא ל המצב ולתוכו ולכך כתיב ולעבור אל מצב פלשתים וכאן הוא אומר על מצב פלשתים על דייקא במקום גבוה ותלול כאמור וערב לבו של יונתן לעבור לפי שהיה שן הסלע מהעבר מזה ושן הסלע מהעבר מזה וכו׳ ומלבד היותם סלעים גבוהים זאת ועוד אחרת שסם האחד בוצץ חלק ככוכר שזה גם כן סיוע להתחזק ולאמץ לבבו משתי בחינות הנזכרות מהיותם סלעים גבוהים והשנית היותם משופעים ובהכי ניחא דתני והדר מפרש ומדוקדק גם כן אומרו ושם האחד בוצץ בולא דהיה לו לומר שם האחד בוצץ ומה שאמר ושם האחד סנה שהיה גדל בו סנה כמו שנאמר מדוע לא יבער הסנה וזהו שם האחד סנה וכו׳ :

השן האחד מצוק מצפון וכו׳ עיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל וגם זה הכתוב נמשך אחר הפסוק הקודם שכוונתו בהודעה זו שהיה ההר משופע מול מכמש להודיע כי בזה בטח יונתן לעלות ולראות שם כי ההר משופע ביותר ואין פחד פלשתים לנגד עיניו וגם לשאר הפירושים יתפרשו על דרך הזה מקושר למה שאמר אשר בקש יונתן לעבור כדפרשית :

ויאמר יהונתן אל הנער וכו׳ עיין הר״דק ז״ל ומהרי״א ז״ל אמר שאמר זה שוכר שאמר יהונתן לנערו כבר אמרו למעלה ויראה שהוא כפול והירץ שיונתן אמר כן לנערו פעמים בראשונה אמרו לבד לכה ונעברה אל מצב פלשתים ושהנערו לא השיבו דבר אולי פחד מלעשותו ולכן חזר פעם שנית לומר ושנה והרבה בדבריו כי אמר כאן מצב הערלים האלה אולי יעשה האלהים לנו כי השגחת השם יתברך תדבק בהם ויעזרם זהו אולי יעשה האלהים לנו כלומר אולי ירדם עלינו כמו שאנחנו בני בריתו ואותם העמים אויבי ה׳ יכלו ואין ראוי לפחד מריבוים כי אין מעצור לה׳ וכו׳ ואז ברוב לדברים הטובים השיב הנער עשה כל אשר בלבבך וכו׳ :

ולע״דן כי רוח לבשה את יונתן בראשונה לעבור אל מצב פלשתים העברה לבד לא לילחם כי אם לדעת את תחבותם ולרגלם האם יושבים בטח אולי יקבץ את כל המחנה ויסוב לבוא פתאום ויוכיח כן לשון הפסוק שלא נזכר בפסוק ראשון לא מלחמה ולא ענין דומה רק לכה נעברה אל מצב פלשתים ואולי מרחוק יביט כמו שזכרתי בפסוק הקוד׳ במה שהגיד גובה ההרים ושיפועם אשר משם אל קצה הארץ יביט ואל כל מחנה פלשתים ועוד מעט ונתחזקה לבו ולבשתו רוח ה׳ רוח גבורה מאת השם יתברך ויאמר שנית אמידה זולת הראשונה והיא שהסכים לילחם בהם וזהו שאמר לכה ונעברה אל מצב הפלשתים הערלים האלה שאמר האלה מורה באצבע שכבר ראה אות׳ עבר אליהם כנזכר בויאמר יהונתן הראשון ועל כן לא הזכיר למעלה אלה אשר מעבר הלז ולא את׳ האלה כי עדיין לא ראה אותם אבל כאן אמר האלה שכבר עבר למקום שיוכל לראותם משם ולזה

אמר האלה מורה באצבע שאמר שראה אותם נתן אל לבו להלחם בם כאומר ואמר אולי יעשה ה׳ לנו כי אין מעצור לה׳ להושיע ברב או במעט רוצה לומר הנה אפילו בהתחבר כל המחנה אשר עמי ועם אבי צריכין אנו לנס ופלא כי מה יעשו אף ושש מאות איש עם מחנה הערלי׳ האלה וכיון דכן אין מעצור לה׳ להושיע ברב או במעט ברב אשר עמי ועם אבי או במעט אני ונערי שהכל כמעט שוה בקירוב וזאת הטענה המספקה היא היא שהחזיקה את יהונתן לערוך המלחמה עם מחנה כבד כזה דאין ראוי לסמוך על הנס אלא שראה שהנס הכרחי בכיוצא בזה בין שיהיה הוא בלוחם ובין שיהיו הלוחמים שאול ומחנהו ולפי זה צריכין אנו לומר כי במעבר הא׳ כשאמר ונעברה אל מצב פלשתים היו רואין ואינם נראין אמנם במצב הזה הב׳ שאמר עוד ונעברה אל מצב פלשתים הערלי׳ האלה אולי יעשה ה׳ לנו וכו׳ כי כן שיהיו נראים אליהם ולילחם בם וזהו שא׳ הנה אנחנו עוברים אל האנשים ונגלינו אליהם אם כה יאמרו כו׳ :

ויאמר לו נושא כליו וכו׳ ויאמר יהונתן וכו׳ היה המאמר הראשון שאמר יונתן לנערו לכה ונעברה אל מצב פלשתים אשר מעבר הלז לראות מרחוק ולא להראות אליהם ואז לא הגיד הכתוב שענה אותו הנער דבר אבל בעת כזאת שהיה הדבר קשה יוצא מהקש הטבע במה שאמר שאול לנערו שרוצה לסמוך על הנס אז ענהו ואמר לו עשה כל אשר בלבבך לב חכם נטה לך לאיזה סברה הנני עמך כלבבך ואפי׳ לדבר קשה כזה ואולי לפי שהנוש׳ כליו דרכו ללכת לפני הגבור והעד גלית כדכתיב ונושא הצנה הולך לפניו ולזה אמר לו יונתן לכה ונעברה כו׳ רוצה לומ׳ לכה לפני ונעברה אל מצב הערלים ולעומת זה ענהו הנער ואמר עשה כל אשר בלבבך נטה לך ללכת הנני עמך רוצה לומר התחיל אתה ונטה לך ואני הנני עמך כלבבך לבא משכני אחריך כרוצה כו׳ :

אם כה יאמרו אלינו כו׳ ואם כה וכו׳ במסכת חולין אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיהונתן בן שאול אינו נחש רב בדיק במברא כי הא דרב כי הוה אזיל לבירב חנן בר רבא חתניה הוה מברא אתי לאפיה אמר יומא טבא לגו שמואל בדיק בספרא רבי יוחנן בדיק בינוקא תניא רבי שמעון בן אלעזר או׳ בית תינוק ואשה אעפ״י שאין נחש יש סימן א״ר אלעזר והוא דאתחזק תלתא זמני שנ׳ יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי היו כולנה עד כאן ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ועיין הרלב״ג ז״ל ומהרי״א נוטה אל דברי הרד״ק ז״ל במה שאמר ואם כן יאמרו עלו עלינו מורה שיעלו מעלה מעלה ופלשתים ירדו מטה מטה והוסיף לומר שהבחינה הזאת היא בזה האופן כי הפלשתים אולי יאמרו זולת הלשון ההוא של עלו עלינו שאפשר שיאמרו בואו הנה או קרבו אלינו או לכו ונלחמה או כיוצא מהדברים ממה שהדמיון סובל או לא ידברו אבל יצאו לקראתם ולכן היתה הבחינה כי אם הם ידברו כאותם הדברים עצמ׳ אשר אמר יהונתן בודאי כי אין זה כי אם מפאת ההשגחה האלקית׳ששם הדברים ההם בפיהם ורוח ה׳

נוצץ

רלבג

אם כה יאמרו עלו עלינו הנה זה לאו' על שינצחום ישראל וירדפו אחריהם אחרי היותם מתחבאים מפחדם כי בלי ספק לא יכנסו ישראל אחריהם אם לא יתברר להם שינצחום אחר היותם יראים מהם כזה האופן הנפלא : ויגלו שניהם אל מצב פלשתים · הם הראשים והגבורים שהיו בפני המחנה לצד ישראל : כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה · ר"ל שהכה יונתן ונושא כליו כעשרים איש בשעור קטן מהארץ כי אם חצי שיעור הארץ שיחרשו צמד בקר מהשדה ביום אחד : ותהי חרדה במחנה וגו' · זה היה מה"שי על צד ההשגחה להביא עליה החרדה הזאת הנפלאה באופן שתהיה חרב איש באחיו עם מה שראו בתחלה שלא באו שם מישראל כי אם יונתן ונושא כליו : ותהי

רשי

על ידיו ועל רגליו · כלומר בכל כח ומרוצה : כבחצי מענה צמד שדה · בתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורשת בשדה מענה הוא תלם המחרישה שקורין רי"וא בלע"ז וגבורה גדולה היא זו שהיו קרובים זה לזה וכנוכים לעזור זה את זה : הצופים

פי' רבינו ישעיה

כבחצי מענה צמד כרם · הבריח כל המחנה כשיעור חצי תלם של צמד שדה ידוע להם במה חרבו שלתלם : המצב והמשחי' המצב הוא קיבוץ החיילות והמשחי' הם הגבורי' המזומנים להלחם :

שמואל א יד

י נַעֲלֶה אֲלֵיהֶם: וְאִם־כֹּה יֹאמְרוּ עֲלוּ עָלֵינוּ וְעָלִינוּ כִּי־נְתָנָם יְהוָה בְּיָדֵנוּ וְזֶה־לָּנוּ הָאוֹת: וַיִּגָּלוּ שְׁנֵיהֶם אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים הִנֵּה עִבְרִים יֹצְאִים מִן־הַחֹרִים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ־שָׁם: וַיַּעֲנוּ אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה אֶת־יוֹנָתָן ׀ וְאֶת־נֹשֵׂא כֵלָיו וַיֹּאמְרוּ עֲלוּ אֵלֵינוּ וְנוֹדִיעָה אֶתְכֶם דָּבָר וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן אֶל־נֹשֵׂא כֵלָיו עֲלֵה אַחֲרַי כִּי־נְתָנָם יְהוָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל: וַיַּעַל יוֹנָתָן עַל־יָדָיו וְעַל־רַגְלָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו אַחֲרָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו מְמוֹתֵת אַחֲרָיו:
טו וַתְּהִי הַמַּכָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר הִכָּה יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו כְּעֶשְׂרִים אִישׁ כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה: וַתְּהִי חֲרָדָה בַמַּחֲנֶה בַשָּׂדֶה וּבְכָל־הָעָם הַמַּצָּב וְהַמַּשְׁחִית חָרְדוּ גַּם־הֵמָּה וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ ותהי

(הערות גליון: כ' מסדות · ל' וכל קריאה המצבה · כ' והנה בפתח)

תרגום

נִיסַק לְוָתְהוֹן: וְאִם כְּדֵין יֵימְרוּן סְקוּ עֲלָנָא וְנִיסַק אֲרֵי מְסָרִינוּן יְיָ בִּידָנָא וְדֵין לָנָא אָתָא: וְאִתְגְּלִיאוּ תַרְוֵיהוֹן לְאִיסְטַרְטִיגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמָרוּ פְּלִשְׁתָּאֵי הָא יְהוּדָאֵי נָפְקִין מִן חוֹרָאֵי דְּאִטַּמָּרוּ תַמָּן: וַאֲתִיבוּ אֱנָשֵׁי מַטַּרְתָּא יַת יוֹנָתָן וְיַת נָטֵיל זַיְנֵיהּ וַאֲמָרוּ סְקוּ עֲלָנָא וּנְהוֹדַע יָתְכוֹן פִּתְגָּמָא: וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְנָטֵל זַיְנֵיהּ סַק בַּתְרַיי אֲרֵי מְסָרִינוּן יְיָ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל: וּסְלֵיק יוֹנָתָן עַל יְדוֹהִי וְעַל רִיגְלוֹהִי וְנָטֵיל זַיְנֵיהּ בַּתְרוֹהִי וּנְפָלוּ כְּטַעֲנִין קֳדָם יוֹנָתָן וּנְטַל זַיְנֵיהּ מְמִית בַּתְרוֹהִי: וַהֲוַת מַחְתָּא קַדְמֵיתָא דִּמְחָא יוֹנָתָן וְנָטֵיל זַיְנֵיהּ כְּעַסְרִין גַּבְרָא כְּבֵית פַּלְגוּת מַהֲלַךְ פַּדַּן תּוֹרַיָּא בְּחַקְלָא: וַהֲוַת זִיעָא בְּמַשְׁרִיתָא בְּחַקְלָא וּבְכָל עַמָּא אִיסְטַרְטִיגָא וּמְחַבְּלָא זָעוּ אַף אִינוּן וְזָעַת אַרְעָא והות

רדק

אנשי המצבה · כמו מצב פלשתים שפירשנו וי"ת אינשי מטרתא כלומר הנצבים סביב המחנה שהמשמרים המחנה : על ידיו ועל רגליו · אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו ונראה כי דרכו אליה' היתה דרך הסלע ששמו בוצץ שת"י משרועית' והית' חלקלק לפי' היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק וי"מ על ידיו ורגליו על דרךמשל כלומר בכל כחו עלה עליהם : ויפלו לפני יהונתן · היו נופלים לפניו ונושא כליו ממית אחריו וכ"ת ונפלו כד טעינין הרבא קדם יהונתן : כבחצי מענה צמד שדה · הוא שיעור מהלך צמד הבקר בחרשו ובכדי מקום שהיה חצי השיעור הזה הכה כעשרים איש וכ"ת כבית פלגו' מהלך פדן דתוריא בחקלא וכ"ף כבחצי כ"ף השיעור וכן כ"ף כעשרים איש : צמד שדה · ר"ל צמד בקר בשדה : המצב והמשחי' פירשנו לפיכך אמר גם המה כי הם אוחזי החרב והחנית : ותרגז הארץ · על דרך משל כלומר רגז מחנה פלשתים : ותהי

מסרה

ועלינו ב' וסימ' הננו ועלינו אל המקום · ואם כה יאמרו עלו : ויגלו ב'וסימ'שניהם אל פלשתי'· מסדות תבל : ונשא ו' חס'בקריא' וסימ' ויעל יונתן על ידיו ב' בפסוק · ושל אחריו ותהי המכה הראשונה · ויפקדו והנה אין יונתן · ונושא הצנה הולך לפניו · וימת שאול ונשא כליו :

מנחה קטנה

ממותת אחריו לא אמר הורג אחריו כי לשון כרינה נאמר על כלי זיין כמו חרב וחנית וכדומה וכאן לא היה חרב כי אם ביד יהונתן לבדו ולנושא כליו לא היה כי אם מקל מז או ברזל ע"כ אמר ממותת בכאת פיתה : ויאמר

כלי יקר

מללה גם להודיעם את אשר יעשון והיה זה ממדרגת רוח הקדש עד כאן :

ולע"דן לדקדק בזה ראשונה דפתח בחובה והראוי לפתוח בזכות ולומר חלוקת אם כה יאמרו עלו עלינו כו' ראשונה · ועוד מהו וזה לנו האות · ונראה כי יהונתן רצה להזק לב נערו ולזה כתיב ויאמר יהונתן הנה אנחנו עוברים ואמר בזה לשון יהונתן כי רוח ה' נוצצה בו וזהו יהונתן יהו נתן ולא יונתן הנה אנחנו עוברים אל האנשים ר"ל אל אנשי הצבא והמצב הגבורים ואני ואתה יחדיו נעבור מאחר שאתה רך לבב וזהו שאמר אנחנו עוברים אכן ונגלינו אליהם יחדיו וכמו שהרחיב בסמוך בפסוק ויגלו שניהם גם"ד אשר מאחר שאנו נגלים אליהם שהם אנשי הצבא אם כה יאמרו הנה מעתה אפי' אם כה יאמרו אלינו דומו והמתינו עד הגיענו אליהם בשורה בפיה' ביא ובטח בה' כי אפי' שיותן הניצחון לפלשתים וגלה את אזנינו עליהם באומרו דומו עד הגיענו אליכם כי מי פתי יאמין אליהם וימתין אליהם עד בואם להכותם לזה אמר ועמדנו תחתנו ולא נעלה אליהם אבל לא אמר ועמדנו תחתנו עד בואם אלינו כי נברח אם נראה אותנו באי' להרגנו אחרינו אמנם אם כה יאמרו עלו עלינו ועלינו כי נתנם ה' בידינו ואמרם עלו לשון מעלה הוא והוסיף עוד עלינו דמשמע אשר ישלוט עליה' יונתן שזה בלי ספק אות הנצחון ושהוא בידינו בשכר זה הבטחון שבטחנו לערוך במלחמה נגד מחנה כזה וזהו שאמר כי נתנם ה' בידינו ולא ביד ישרא' וזהו שאמר וזה לנו האות רוצה לומר וזה הלשון באומר עלינו הוא בפרטות האות שיורה על כי נתנ' ה' בידינו אמנם בסמוך כשאמר עלו אלינו מדלא אמרו עלו עלינו אז אמר יונתן עלה אחרי כי נתנם ה' ביד ישראל ולא בידינו דלשון עלו מורה המעלה אבל מדלא קאמר עלינו מורה שאין הנתינה ביד יונתן ר"ל בזכותו כי אם ביד ישראל כולם ר"ל בזכות כולם · או יאמר שאמר וזה לנו האות ר"ל וזה החלק השני הוא לנו האות הקב"ה בו בטחנו שזה יהיה לנו האות לא החלק הראשון אם כה יאמרו אלינו דומו עד הגיענו ואני פתחתי לך בחלק הראשון עם היות שלא יהיה לנו לאות כדי שתתחזקנה ידיך שאפי' החלוקה היותר גרועה היא דומו אלינו עד הגיענו אליכם ואיני ביני נחזור אל מערכתינו :

ויגלו שניהם אל מצב פלשתים וכו' עיין הרלב"ג ז"ל : ולע"דן שזה הפסוק מורה מה שאמרתי שמתחלה אמר יונתן לנערו לכה ונעברה אל מצב פלשתים מדלא קאמר נלכה ונעברה רצה שילך הנער לפניו כמשפט נושא כלים כמו שכתוב גבי גלית ונושא הצנה הולך לפניו ושנה בזה לכה ונעברה אל מצב פלשתים · והנער בזאת הפעם השנית שרצה להלחם עם הערלים פחד ולכן אמר נטה לך הנני עמך ר"ל נטה אתה בתחלה ואני עמך ממש וזהו שאמר כאן בעת המעשה ויגלו שניהם יחד אל מצב פלשתים ונשענו אנשי הצבא את יונתן ואת נושא כליו ויאמרו עלו כו' אז נתחזק יונתן ללכת ראשונה והנער שילך אחריו וזהו שאמר עלה אחרי כו' וכן ויעל יונתן על ידיו כו' ונושא כליו אחריו · ואמר ויאמרו פלשתים הנה עברים יוצאים כו' אמר תיבת פלשתי' מיותרת כי כבר הזכיר מצב פלשתים והם אנשי המצבה והם כבר היו רואין את יונתן עולה ונערו נושא כליו ואין זה תכסים נחבא אבל פלשתים הרחוקים העומדים במחנה הם הם שאמרו הנה עברים יצאו כו' וזהו שאמר ויאמרו פלשתים ובתחלה אמר ויגלו אל מצב פלשתים דמצב פלשתים לחוד ופלשתים לחוד כי פלשתים כלל העם אמרו כן דרך לעג על ישראל לא מצב פלשתים ויוכיח כן אומר אח"כ ויענו אנשי המצבה כי הם זולת אנשי האומר הנה עברים כו' :

ויענו אנשי המצבה כו' עיין הרד"ק ומהרי"א ז"ל כתב כי נתנם ה' ביד ישרא' ר"ל בלתי אפשרי הוא שנאמין שנתנם ה' ביד שנינו אנחנו אבל האמת הוא שנתנם ה' ביד ישראל וזהו התחלת התשועה והמביא אליה ע"כ · וק"ק דא"כ מעיקרא מאי סבר שאמר כי נתנם ה' בידנו וזה לנו האות : ולע"דן לדקדק אומרו ויענו אנשי המצבה כי לא ידקדק לשון ענייה אם לא שנאמר שהוא כמו ויען איוב ויאמר הראשון שהוא לשון זעקה ונראה לפי שהפלשתים אמרו הנה עברים יוצאים מן החורים אשר התחבאו כאילו חשבו שנצחום ישראל ועתה יוצאים מהמחבואה וזה הורה לשון התחבאו בלשון עבר דלא קאמר אשר נחבאים שם בלשון הווה אשר לעומת דברי הפלשתים האלו ענו אנשי המצבה ואמרו לעומתם עלו אלינו ונודיעה דבר המלחמה שחשבו שיש להם זמן נחבאים שם ועתה צריכים לדעת דבר המלחמה מי נצח וכמתלוצצים ודרך לעג אמרו כן ואפשר עוד שנאמר שאמרו מחדש ונודיעה אתכם דבר למד יונתן מה שאמר כי נתנם ה' ביד ישרא' דכיון שהשי"ת זרק בפיהם ונודיעה אתכם דבר הודעה מחודשת זולת מה שחשב יונתן שחשב שנתנם ה' בידיכי וכיון שאמרו תודיעה אתכם דבר אין דבר זה כי אם שנתנם ה' ביד ישראל · לו יהיה טעם אמרו כעת כי נתנם ה' בידינו יען כי מתחלה נתנם ה' ביד ישראל ודע כי מתחלה נתן אות אם יאמרו אלינו עלו עלינו שאז יתאמת כי נתנם ה' בידינו רוצה לומר ביד שנינו אני ואתה מאומרם עליו עלינו אמנם לעת מצא שלא אמרו עלו עלינו אלא עלו אלינו אז אמר יונתן עלה אחרי כי נתנם ה' ביד ישראל משנוי עלינו לאלינו ויהיה הכוונה באחד משני פנים האחד שיתחיל ליפול בידם ותשלום הנפילה תהיה ביד ישראל וכן היה ודקדק זה מדלא אמר עלו עלינו שאז היה מורה ששניהם יעלו עליהם ממש הם בלבד אבל מאומרם עלו אלינו ולא עלינו מורה שלא ישלטו עליהם לגמרי אלא הם יתחילו ויש' יגמרו והפן השני הוא מלד הזכות שאם יאמרו עלו עלינו לזות ומופת שהערלים האלה כדאי שיפלו ביד שניה' מלד טומאתם אמנם כשיאמרו עלו אלינו אז אמר יונתן כי נתנם ה' ביד ישראל ר"ל בזכותם ואנחנו כשלוחים ובשליחותם נלליח :

ויעל יונתן על ידיו וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף שכתב וגם בזה היה הוראה שידיו רב לו ויעלה במעל' וכבוד במה שילך ברגליו ובמה שיעשה בידיו ע"כ :

ולע"דן שהורה בטחון לב יהונתן בשי"ת אשר למהר ההליכה הלך על ידיו ורגליו אשר אין זה כי אם בטחון גדול ללכת הו' לפני נערו אשר היה ראוי ללכת נערו לפניו ואם חס ושלו' יהרגוהו יברח יונתן ובפרט היות כן דרך העולם להיות נושא הכלי' לפני הגבור כנז"ל אין זה שוה שהשליך אחרי גוו הכלי מלחמה כי לא בחרב ובחני' התשועה כי אם בהשי"ת וזהי שעמדה לו שנפלו לפני יונתן לפניו עם היות שלא היה בידו חרב וחנית השי"ת הפילם לפני יונתן בו בטח והבוטח בה' ישוגב ונערו משרת ממותת אחריו שגברין קטילין כמעט קטיל והיינו דסמיך ליה :

ותהי המכה הראשונה אשר הכה יונתן ונושא כליו וכו' כי יונתן המכה בעצם וראשונה ונושא כליו במקרה ומה שאמר כבחצי מענה עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל :

ולע"דן שכוונת הכתוב להגיד השגחת השי"ת שלא היה נכנס יונתן בחפזון כמשפט הגבורים הנכנסים במרוצה ופתאום והורגים אבל היה יהונתן הולך לאט לאט ראשון ראשון מסתלק מפניו ונהרג שהרי הרג כבחצי כשיעור עשרים איש כו' או יהיה הכוונה שהרג אות' כיושר זה אחרי זה כבחצי מענה עם היות שפלשתים ימין ושמאל היתה חיתת אלהים עליה' ואיש לא הרים ידו עליהם :

ותהי חרדה במחנה כו' בתורת כהנים עלה כ"ב פ"א אמר רבי שמואל בג' מקומות נתכנסו אומות העולם לעשות מלחמה עם בני יעקב ולא הכיח לגם הקב"ה דכתיב ויסעו ויהי חיתת אלהים שנית בימי יונתן שנא' ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים א"ר אלעזר שלישית בימי יהושע בקשו לרדוף ולא הניח הקב"ה להם והיכן נתכנסו לחצור דכתיב רק הערים העומדות על תלם לא שרפם ישרא' זולתי את חצור לבדה שרף יהושע ר' אלעזר אמר במסורת שרפה הקב"ה אמר למשה ומשה אמר ליהושע · ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והרחיב שהתחילו להתחרד אלו מאלו כאלו היו כולם מישראל ולא לבד העם כי אם גם המצב והמשחית והם גברי החיילים וגבוריהם גם הם חרדו ותרגז אומות הארץ וגוי הארץ בכללה · או כאמר שרגזה ותחל הארץ עצמה בדרך נס בענין שנבהלו בחפזו וזהו ותהי לחרדת אלהים רוצה לומר שלא היתה חרדתם טבעית ולא בדרך אנושי אבל היתה נסיית עד כאן · וכן הרלב"ג ז"ל : ולע"דן שכוונת הכתוב להודיע והנה סדר החרדה הזאת והיה פלא כי היה מהראוי שתתחיל החרדה מהמצב העומדים ראשונה לעומת יונתן ונערו כי מהם נפלו העשרים איש ולחרדתם יחרדו העם אחריהם אבל מהיות החרדה אהית וחרדת אלהים אירע הדבר בהפך שהתחילה החרדה במחנה בשדה ואחר כך בכל העם הקרובי' אל לד יהונתן ונערו של המצב וזהו שאמ' וכל העם המצב ולא כתי' והמצב הן אמת שה"א העם מיותרת דהי"לל וכל עם המצב ולפי שהזכיר למעלה שילא המשחית דכתיב ויצא המשחית ממחנה פלשתים ג' ראשים הראש האחד יפנה כו' ולזה לדק אומר והמשחית חרדו גם המה ר"ל גם המה חרדו ואמר בלשון רבים גם המה להיותם ג' ראשים כנז"ל ותרגז הארץ בכללה אשר זה בלי ספק לא היה אלא לחרדת אלהים משתי הבחינות הנזכרו האחת שהתחיל החרדה מהמחנה פלשתים הרחוק והשנית מהחרדה שחרדו גם המה המשחית עם היות שילא מאז מהמחנה גם המה חרדו ולפי זה חרדו גם המה על המשחית קאמר ואפשר עוד וכל העם חרדו ובכל העם היתה חרב והמצב והמשחית חרדו גם המה ותרגז הארץ כולה ולפי' שאר העמים הבלתי לוחמים ותהי כל החרדה הזאת לחרדה הנמשכת מהאלהים היוצא לילחם בעד ישראל ולכך תרדו כל הארץ הרחוקים והקרובים · ולפי זה חסר וא"ו והמצב דכתיב המצב :

ויראו הצופים לשאול כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל הביא כדברי רש"י ז"ל נמוג לשון נע ונד והביא כדברי הרלב"ג ז"ל לשון חולה כמו נמוגו כל יושבי כנען עד כאן וי"ת נמוג אתבר אזיל תבריה וסגי ע"כ :

ויאמר שאול לעם כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל ושאול חשש מיד בדבר ואמר פקדו נא : ולעד"ן לדקדק יתור לעם אשר אתו כי די שיאמרו ויאמ' שאול לעם פקדו נא ונראה לעם אשר אתו רוצה לומר יחידי סגולה אשר אתו עמו סמוכי' אצלו כי להם יאתה לפקוד בעם כי הם הראשים ואמר פקדו נא וראו רוצה לומר צריך לעשות שני דברים האחד לראות בראיה כל דהו אם הלך עסרב מישראל כי המלחמה הזאת ודאי שנעשית ע"י לוחמים

כי

רדק

ותהי לחרדת אלהים · כתרגומו והות לזיע מן קדם ה' כלומר כי מהאלהים באה להם החרדה כי הם לא היו רואי' למה היו חרדי' כי אין כאחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו : הצופים לשאול · אשר לשאול : ההמון · המון מחנה פלשתים : וילך והלום · מן והלמה סיסרא פי' הלוך והשבר : פקדו נא · כמו פקדתי אתכם והוא עניין זכירה והשגחה על הדבר: הגישה ארון האלהים · ר"ל האפוד והאורים והתומים שהיו עם ארון האלהים לשאול בהם על יהונתן : ובני ישראל · עם בני ישראל וכן ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכאשר ראה שאול כי ההמון אשר במחנה פלשתים הולך ומתמוגג אמר לכהן אסוף ידיך כי אין פנאי עתה אלא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי כל המון פלשתים מתמוגגים · ומה שאמר וילך הלוך ורב פירושו ורב למתמוגג ולהשבר והוא חסר וחסרונו ידוע מן העניין כ"תי והמונא די במשרת פלישתאי אזל מזל וסגי תבריה ויתכן לפרש בלי חסרון ויהיה פירוש וההמון מעניין מהומה ומשרשו ויהי' במשקל ששון והראי' באמר אשר במחנה פלשתי' ואם היה פירושו כמו שאר המון די לו בזכרו וההמון כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה והנה ההמון נמוג וילך ולא זכר מחנה ופירוש אסוף ידיך כמו ויאסוף רגליו כלומר שיאסוף ידיו אליו וימנע מפתוח האורים והתומים ומלשאול בהם וי"ת אסוף ידיך קרב אפודא ואם כפירושו מה עניינו והלא כבר אמר הגישה ארון האלהים ומה טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו' ועוד מה טעם אסוף ידיך היה לו לומר פתח ידיך ועוד לא ספר הכתוב ששאל בהם אלא מיד ויזעק שאול וכל העם אולי היתה דעת המתרגם קרב אותו אל הארון והכניעהו : ויזעק · ויאסף כי אסיפת העם הוא על ידי זעקה : חרב איש ברעהו · מפני מהומת ה' רבה אשר היתה במחנה היו כבהלי' ומהוממי' והיו הפלשתי' מכים איש רעהו והיו חושבי' להכות בישראל : והעברים · פי' אותן העברי' אשר היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמם ועל כרחם להלחם בישראל והיו במחנה סביב כלומר שלא היו שם מדעתם לא היו שמים עצמם במחנה אלא סביב מחוץ כדי למשוך ידיהם ולהיותם נשמטים מלהלחם בישראל אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נצח היו גם המה עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם תאמר היאך לא חששו על בתיהם שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי מהומת ה' היתה רבה בפלשתים עד שהיו מכים איש את רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בנו לא ירגישו ולא ידעו והכו בהן : וידבקו גם · המה כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם כמו וידריכו פי' וידבקו עניין השגה כמו וידבק אותו ובזה הלשון תרגומו עניין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמה והכו בהם גם הם : והמלחמה

רשי

הצופים לשאול · הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימן · צופים איסקאג"יט בלע"ז : והנה ההמון · של פלשתים נמוג מתקומו וילך וקרב הלום לכל ישראל כמתג כמו כל נע : פקדו · לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים : הגישה ארון האלהים · אורים ותומים כי היה ארון האלהים ביום ההוא המקרא חסר תיבה אחת כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא : והעברים היו לפלשתים · בעזרתם מחמת יראה מתמול שלשום והיו' נהפכו גם המה עם חבריהם להיות בעזרת אחיהם: נגש

ותהי לחרדת אלהים : ויראו הצפים לשאול בגבעת בנימן והנה ההמון נמוג וילך והלם: ויאמר שאול לעם אשר אתו פקדו־נא וראו מי הלך מעמנו ויפקדו והנה אין יונתן ונשא כליו : ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים כי־היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל: ויהי עד דבר שאול אל־הכהן וההמון אשר במחנה פלשתים וילך הלוך ורב ויאמר שאול אל־הכהן אסף ידך: ויזעק שאול וכל־העם אשר אתו ויבאו עד־המלחמה והנה היתה חרב איש ברעהו מהומה גדולה מאד: והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום אשר עלו עמם במחנה סביב וגם־המה להיות עם־ישראל אשר עם־שאול ויונתן: וכל איש ישראל המתחבאים בהר־אפרים שמעו כי־נסו פלשתים וידבקו גם־המה אחריהם במלחמה:

ויושע

והות לזיע מן קדם יי : וחזו סוכיאיא לשאול בגבעתא דבית בנימין והא המון משרית פלשתאי איתבר אזיל ותבריה וסגי: ואמר שאול לעמא דעימיה סערו כען וחזו מן שנא מיננא ומנו והא לית יונתן ונטל זיניה: ואמר שאול לאחיה קריב ארונא דיי ארי הות ארונא דיי ביומא ההוא עם בני ישראל : והוה עד דמליל שאול עם כהנא והמונא דבמשרית פלשתאי אזיל מיזל וסגי ואמר שאול לכהנא קריב איפודא : ואתכניש שאול וכל עמא דעימיה ואתו עד קרבא והא הות חרבא גבר בחבריה שגושיא רבלחדא : ויהודאי הוו לפלישתאי כמאיתמלי ומדקמוהי דסליקו עמהון במשריתא סחור סחור ואף אינון תבו למהוי עם ישראל דעם שאול ויונתן : וכל אנש ישראל דאטמרו בטורא דבית אפרים שמעו ארי אפיכו פלשתאי ואדביקו אף אינון בתריהון בקרבא :

ופרק

וכל איש י"ו וסי' במסורה רבתא :

רלבג

ותהי לחרדת אלהים רצה לומר חרד' גדולה כטעם אש אלהי' הררי אל או יהיה הרצון בו שהחרדה היתה מסובבת מהש"י : ויראו הצופים לשאול · ויתכן שהעם אשר אתו שם קצתם במקום גבוה שיהיו צופים ומביטים מה יעשו פלשתים כי זה ממה שיישירם אם להציל נפשם אם לנצח פלשתים בראותם כי יש לאל ידם : והנה ההמון נמוג וילך והלם ר"ל שהקול שהיה במחנה פלשתים הוא קול המוכים וההלומים לא קול המכלאים : ויאמר שאול לאחי' הגיש' ארון האלהים · ר"ל האורי' והתומים שהיה בארון לשאל לו באלהים על דבר יונתן והחרד' הזאת אשר במחנ' פלשתים אם ראוי שירדפו אחריהם אם יעמדו במקומם : כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל · ירצה לפי מה שאחשוב כי ביום שבאו נגלגל על זה הדבר היה בא שם ארון האלהים ובני ישראל ולזאת הסבה קרה כאשר נפן העם מעל שאול שנשאר שם הכהן הגדול עם ארון האלהים וכאשר נסעו משם שמואל ושאול והעם אשר עם שאול ללכת הגבעה אשר בבנימן נעתק עמהם הכהן הגדול וארון האלהים והלכו בגבעה ואולם מקום ארון האלהים היה שם או בנוב : וההמון אשר במחנה פלשתים · ר"ל קול ההמון הנזכר במחנה פלשתים שהוא קול הנשברים והמדוכאים היה הולך וחזק : אסוף ידיך · ר"ל שיאסוף ידיו אליו ולא יתעסק עוד בענין האורים והתומים על השאלה הזאת כי אין להם פנאי : והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום וגו' · יתכן שהפלשתים היו מושלים בקצת ישראל והיו יושבים פתיהם והביאום הפלשתים עמם במחנה להכריחם שילחמו עם ישראל כמו שראינו באכיש מלך גת שהביא עמו דוד ואנשיו להלחם עם שאול ועם ישראל ולזה אמר והעברים אשר היו לפלשתים מקודם זה שעלו עם הפלשתים במחנה סביב גם המה נהפכו להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כן פירשו קצת המפרשים · והנכון בעיני שהדבר בזה שעם היות ישראל בדבר זאת המלחמה בתכלית הדלות והשפלות עד שנתחבאו במקומות הנזכרים הנה אחר הגיע זאת המהומה לפלשתים היו העברים לפלשתים כאתמול שלשום במלחמ' עמם בימי שמואל שנברה יד ישראל עליהם ועל עמם במחנה סביב להכותם ולתפשם באופן שלא ישאר מהם איש ולא עוד אלא גם המה ר"ל הפלשתי' להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כי קצתם היו הורגים קצתם ובזה האופן היו עוזרים לישראל כאלו היו עמם והמלחמה

מנחה קטנה

ויאמר שאול לאחי' וגו' ירצה בדחות שאול כי אין יונתן ונושא כליו אתר ודאי כי מניהם הם המחרידים את מחנה פלשתי' ויאמר הגישה ארון האלהים לשאול לפני הארון באמצעות האורי' אם ילכו לעזור' יונתן ונושא כליו אם יעליתו וג"ת למה לא שלח את שאול כי גם הוא היה בגבעת בנימן ויפייסנו ויניחנו עתו כי תהיה לו זכותו בלכתו עתו לתגן וגם הוא יגיד לו כדבר ה' את אשר יעשה לא"ת כי היה ארון האלהי' ובני ישראל כיכבר היו עמו ביום ההוא ארון ה' ובני ישראל שהם צדיקים הנקראי' ישראל כי ע"כ לא אמר העם ואמר שיש שתי זכיות אלו לתגן עליהם אין להתעכב עד שלוח אחרי שאול כי שאול היה רחוק משאול ביותר שבנכע' וטעם דחוקה פלותי תפסיק לשאול באורים ותומים כי ויהי עד דבר שאול אל הכהן והספון אשר במחנה פלשתים הולך ורב או ויאמר שאול אל הכהן וגו' כי לית דין צריך בשש כי המוכים מתרבים ויונתן ונושא כליו בסכנה שמתם ע"כ בלי עיכוב ויזעק שאול וגו' וגם המה להיות עם שאול ירצה שלא היה לב העברים חלוק אם להיו' עם הפלשתים או עם ישראל עד שיראה מי סיגבר כמין שאמר לפלגות ראובן וגו' ספי' ראובן רוצה לשמוע אם ינצח סיסרא יהיה ידו עם סיסרא ואם ינצח ישראל יתן ידו את ישראל לכן העברים אשר היו ע"ס ההכרח עם פלשתים כי אם תיכף כשראו כי היתה כוונתם למסור נפשם על שם ה' ולהיות עם שאול ועמו ולמרוד בפלשתי' וז"ש והעברי' היו לפלשתי' וגו' וגם המה להיות עם ישראל וגו לא נגד שהיו רואי' חרב איש ברעהו אל הפלשתים אלא ע"ש המה היו נותנים דעתם ולבם אל ישראל בין לגנה בין לגנה: ויושע

פי' רבי' ישעיה

והנה ההמון נמוג וילך והלם · היו הנוכרי' וחוזרים לאחוריהם ומכין זה את זה כמו והלמה סיסרא · וכן כתיב לפנים והנה היתה חרב איש ברעהו : כי היה ארון האלהי' ביום ובני ישראל · תרגם יונתן עם בני ישראל : · פירוש היה עמהם במלחמה · והעברים היו · היו משועבדי' תחתיהם והיו עמהם כ שר היו כתמול שלשו' והניגו' רוצים במתי' כרים עורים · ועכשיו נהפכו עם שאול ונלחמו בפלשתים :

כלי יקר

כי לא אסיק אדעתיה שנעשית ע"י שני בני אדם · והעניין השני אמר פקדו באיכות העם מי ומי אשר הלך שם והו שאמר פקדו נא וראו כשל פקדו וראו · הו הפשר לפרש ויאמר שאול לעם אשר אתו רוצה לומר טעם אמירה זו של שאול הנה הוזקקו לומר כן יען שראה העם אשר אתו עודנו אתו שלא נתמעטה פמליא שלו והו שאמר ויאמר שאול לעם אשר אתו פקדו נא וראו מי הלך בלשון יחיד ולא אמר מי הלכו מעמנו כי רואה אני שהעם אתי כמות היה עדכ' לכך צריך פקידה מי יחיד הלך מעמנו ויפקדו והנה אין יונתן ונושא כליו לבד כדברי שאול ששאל מי הלך בלשון יחיד כאמור :

ויאמר שאול לאחיה הגישה כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק וכן מהרי"א ז"ל והוסיף ובני ישראל שאמרו זה הכו' שאול ובני ישראל אמרו זה גם כן ורצה לשאול מה היה הדבר אולי תחבולה מפלשתים היתה זאת עושים עצמם כבורחים להטעות ישר' · ועיין הרלב"ג ז"ל :

ולע"ן באומרו ובני ישר' לפי שהיה מן הדין לחלוק כבוד לארון להיות רחוק ביניו וביניו כשפי' אמה דרך מורה לזה אמר שאמר שאול לאחיה הגישה לשון הגשה יען כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל יחדיו בלי ריחוק כי פחדו ממה שנשבה לשעבר ולפי זה לא תחסר תיבת שם :

ויהי עד דבר שאול וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל זכר הכתוב שבעוד היות שאול מדבר אל הכהן ראו שהמון פלשתים היה הולך ונוסע מאד מאד וחשב שבאמת היו בורחים והמ' לכהן שיאסוף ידיו שלא יפתח האורים והתומים ולא יתעסק עוד בשאלה כי לא היה להם זמן ופנאי וחז"ל בויקרא רבה ומדרש תלים יחסו זה אל שאול לעון גדו' ר"ל שהתחיל לשאול באורים ותומים ואח"כ אמר לכהן אסוף ידיך עד שאמר שהיה זה א' מעונותיו שבעבור' לא נמשכה מלכותו ע"כ :

ויזעק שאול כו' עיין הרד"ק וקרוב לזה מהרי"א שאסר שאול את עמו ובא עד המלחמה אשר היתה בין פלשתים עצמה כי היה חרב איש ברעהו ומהומה גדולה :

והעברים היו לפלשתים וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הביא הרלב"ג ז"ל וק"ק לשון העברים כיון שמדבר על ישראל אשר במחנה עם שאול למה קורא אותם בשם עברים וראוי להיות שם ישראל דבשלמא למפרשים ביאה שקורא העברים לאותם שהיו במחנה פלשתים וקורא ישראל לעם שעם שאול ויהונתן כי לשון עלו עמם רחוק דלא משמע שלא עלו עמם בשלום · גם לשון להיות עם ישרא קשה : ולע"ן שכוונת הכתוב להגדיל הנס שלא תחשוב שישראל הנמצאים במחנה הם הרימו יד להלחם עם פלשתים והיה ג"כ מיעוט בכבוד הנס וזאת ועוד היה חסרון כבוד לישראל שהיו בוגדים בפלשתים העומדים בקרבם וכן לא יעשה לעומת הבוכר אמר והעברים בעת שזאת של מלחמת המהומ' דע שלא הרימו יד אבל היו לפלשתי' כנכעי' כאתמול שלשם בעת אשר עלו עמם שאז בלי ספק היו נכנעים אליהם כן בעת הזאת היו לפלשתי' שלא מרדו אבל וגם המה היו משועבדים ומוכנים להיות עם יש' אשר עם שאול ויהונתן עמם יהיו אבל לא שהעברים ירימו יד מעצמם עד בא שאול והעם אשר אתו באופן שהיה הנס גדול מלדן אלהי ולא מהעברים כלל · ושבח יש' העברים אשר במחנה פלשתים שלא הרימו יד בפלשתים עד אשר יבוא מלכם שאז בהכרח ההכרת שיכריחם מלכם לא יגונה אם ילחמו עם פלשתים כי פי מלך שמור :

וכל איש יש' כו' עיין הרד"ק ומהרי"א כתב שכוונת הכתוב לו' שהאנשים בזמן הנצחון כולם גבורים והראיה שכל איש ישראל ואפי' האנשים שהיו מתחבאים במערות בהר אפרים שמעו כי נסו פלשתים ויצאו וידבקו גם המה אחריהם עד שרדפום עד שעברו מבית און והלאה לרדוף : ולע"ן שהיו ישראל רכי לבב ויראים מפחד פלשתים ומתחבאי' והולכים עד שהירא שבעוד היותם מתחבאים קודם שהתחבאו אז שמעו כי נסו פלשתים ולא נחבאו אלא וידבקו גם המה אחריהם וזהו שאמר מתחבאים בלשון הווה · ומלבד הניסה ממהומת השי"ת אשר הנמנם הנה איש ישראל המתחבאים הודבקו גם המה אחריהם במלחמה והכום מכה רבה :

ויושע ה' ביום ההוא וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וז"ש ויושע ה' ביום ההוא את ישראל ולכך נתחזקו ידיהם עד שהמלחמה עברה בית און · ואולי אמר והמלחמה עברה בית און שלא נרם מקום בית און להכשל ישראל ולהעזר פלשתים מצד המקום כי ויושע ה' את ישראל ביום ההוא והמופת להיותו עזר אלהי כוא שהמלחמה עברה בית און או אמר טעם היות המלחמה חזקה והתמידה זמן עד שהמלחמה עברה בית און עם כל זה לא נפל מהם אחד אלא נושעו כולם וזהו שאמר ויושע ה' ביום ההוא וכו' :

ואיש ישראל נגש ביום ההוא בפרקי ר' אליעזר ויואל שאול כו' תדע לך כח החר' והשבועה בא וראה משאול בן קיש שהחרים שיצומו כל העם מגדול ועד קטן שנאמר ארור האיש וכו' ויונתן בנו לא היה שם ולא שמע ונטה וכו' את המטעכת אשר בידו בדבש ונתן בפיו ואכל ויאירו עיניו וראה שאול את הפלשתים שהיו מתחזקים בישראל מיד הבין שמעלו ישראל בחרם וראה בי"ב אבנים שעל כהן גדול וראה אבנו של בנימין שהיתה מכהה אורה וידע ששבט בנימין מעל בחרם והפיל גורלות ונלכד שאול ויונתן בנו מיד לקח שאול חרבו ורצה להרוג את בנו אמרו לו כל העם אדונינו המלך שגגה היא והקריבו קרבן עולה על שגגתו ונעתר לו ופדו אותו ממות שנאמר ויפדו העם את יהונתן ולא מת עד כאן ואבארנו בס"ד · ואיש ישראל נגש ביום ההוא היו אנים ונוגשים להלחם בפלשתים · ויואל שאול עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב כל הנז"ל והוסיף לבאר ויואל שאול לשון רצון כמו הואיל משה באר את התורה הזאת

נגע ביום ההוא · היו חלים ומוגפים להלחם בפלשתים : ויואל · לשון חלה : אשר יאכל לחם · כל מאכל במשמע כמו נשחיתה עץ בלחמו : ויהי דבש · דבש קניס גדל בארץ ישראל : והנה הלך דבש · שהיה נוטף מן הקניס : ביערת הדבש · בקנה הדבש כמו ותש בסוף למתרגמי' ושותיה ביערת וסוף הס קני' של מגס וכן מלכתי יערי עס דבשי ובלשון ישמעאל קורי' למותו דבש סוק"ר בל"ע מפי' ר' כהן היעמעלי : עכור ארבי את הארץ · בלבל את לעתס ותת יסוערתס כמיס עכורי : כי

רלבג

והמלחמה עברה את בית און · ר"ל שהרודפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושוקדים על דבר המלחמה : ויואל יהושע בגע ביום ההוא · ר"ל שכבר נלחקו על דבר זאת הרדיפה מפני טוחת שאול עד שלא יכלו לבטל מזה לפילו לנוח בלילה כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל מזון עד הערב כדי שתשלם להם הנקמ' מיהודיו ולזה כשמרו העם מלקח הדבש להזון ממנו ולקח ממנו יוכלן כי לא שמע השבועה ועם זה כאשר לו לטעון כמו שיזלקה לאחר זה לם מפני שלא תקל בזה קודם כי כבר היה ברוחה שלח מפיג ידו לל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות לם לא בשבת בלד והסכת' בניהם לם מפני שנגע לנו על ההשבעה הזלת נלחמו עכל תני את הארץ ואשר היו מתחזקים יותר בתרך מפני זה התכה בפלשתים עם היה התבאר לו כי לא בכח עבדו בל על פלשתים לף מלת ה' היתה זאת ויואל העם · היה חלת הדבש כמו מלכתי יערי עס דבשי ובלשון ישמעאל קורי' לאותו דבש סוק"ר בל"ע מפי' ר' כהן היעמעלי : עכור אבי את הארץ · בלבל את העם ואת יסוערתם כמיס עכורי : כי

רלבג

והמלחמה עברה את בית און · ר"ל שהרודפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושוקדים על דבר המלחמה : ויואל יהושע כגע ביום ההוא · ר"ל שכבר נלחקו על דבר זאת הרדיפה מפני טוחת שאול עד שלא יכלו לבטל מזה לפילו לנוח בלילה כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל מזון עד הערב כדי שתשלם להם הנקמ' מיהודיו ולזה כשמרו העם מלקח הדבש להזון ממנו ולקח ממנו יוכלן כי לא שמע השבועה ועם זה כאשר לו לטעון כמו שיזלקה לאחר זה לם מפני שלא תקל בזה קודם כי כבר היה ברוחה שלח מפיג ידו לל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות לם לא בשבת בלד והסכת' בניהם לם מפני שנגע לנו על ההשבעה הזלת נלחמו עכל תני את הארץ ואשר היו מתחזקים יותר בתרך מפני זה התכה בפלשתים עם היה התבאר לו כי לא בכח עבדו בל על פלשתים לף מלת ה' היתה זאת ויואל העם · היה חלת הדבש כמו מלכתי יערי עס דבשי ובלשון ישמעאל קורי' לאותו דבש סוק"ר בל"ע מפי' ר' כהן היעמעלי : עכור אבי את הארץ · בלבל את העם ואת יסוערתם כמיס עכורי : כי

כה ויושע יהוה ביום ההוא את־ישראל ביום והמלחמה עברה את־בית און :
ואיש־ישראל נגש ביום ל' ז'/תל'/וג' תס'/וכ' נגיס' ההוא ויאל שאול את־העם לאמר ארור האיש אשר־יאכל לחם עד־ הערב ונקמתי מאיבי ולא־טעם כל־ העם לחם : וכל־הארץ באו ביער נ' ויהי דבש על־פני השדה : ויבא העם אל־היער והנה הלך דבש ואין משיג ידו אל־פיו כי־יראי העם את־ השבעה : ויונתן לא־שמע בהשביע ה' אביו את־העם וישלח את־קצה המטה אשר בידו ויטבל אותה ביערת הדבש וישב ידו אל־פיו ותראנה עיניו : ויען איש מהעם ל' ויאמר השבע השביע אביך את העם לאמר ארור האיש אשר־יאכל לחם היום ויעף העם : ויאמר יונתן עכר אבי את הארץ ראו־נא כי־אורו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה אף

ויואל י' ח' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות · וכל הארץ ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ : אל פיו ג' בקריאה וסימ' ואין משיג ידו אל פיו : כי ירא העם את השבועה · וישב ידו אל פיו ותארנה עיניו · טמן עצל ידו תנינא · לא שמע ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם · וירא כל ישראל כי לא שמע · וכל ישראל דד"ה · בן חכם מוסר אב · כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גער :

וכה ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל והמלחמה עברה את בית און · כתרגומו ועבדי קרבא מטו עד בית און ופי' עברה כי מבית און והלאה עברה ברדפם מחרי פלשתים : נגש · נדחק וכן חרגומו לדחק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה : ויואל · וי"ו ויואל פירושה כמו וי"ו הן עתה קלפת ונחטה שפירושו וכבר חטאתו לפיכך קלפת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש : חסר יאכל לחם עד הערב · סוס מאכל ד"ל כי מבית און והלאה עברה ברדפם מחרי פלשתים : נגש · נדחק וכן חרגומו לדחק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה : ויואל · וי"ו ויואל פירושה כמו וי"ו הן עתה קלפת ונחטה שפירושו וכבר חטאתו לפיכך קלפת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש : חסר יאכל לחם עד הערב · סוס מאכל ד"ל

ויואל ז' ח' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות · וכל הארץ ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ : אל פיו ג' בקריאה וסימ' ואין משיג ידו אל פיו : כי ירא העם את השבועה · וישב ידו אל פיו ותארנה עיניו · טמן עצל ידו תנינא · לא שמע ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם · וירא כל ישראל כי לא שמע · וכל ישראל דד"ה · בן חכם מוסר אב · כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גער :

כלי יקר

ויען חיים מהעם כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח הביאו בפסח הרד"ק ז"ל שאמר ויעף העם הס דברי החיים מהעם ג"כ שאמר ויעף ועם כל זה לא תכלו דבר מצני השבועה · ומהרי"ח כתב שלדבריו הסרה הגזר' שלא יאמר ולא תכל העם מפני השבועה והיה העיקר לכך כת' שהשבע העביע כו' וכזה סבב שויעף העם ע"כ ענה יהונתן ויאמר עכר אבי את הארץ כו' :

ולע"ן כמה שכתבתי למעלה באומר ויואל שאול את העם להמר ארור האיש כו' שהשבועה היתה כוללת ב' דברים הת' מניעות השבועה שלא יאכל והשני שיזכירו זה את זה להמר כלאר כתבתי וזהו שאמר להמר כאן ויען חיים מהעם שברחותו שעשה הוכרח כדי שלא יכשל באר' שהוא מחויב להמר ארור האיש וזהו ויען חיים מהעם בקול גדול כמו ויען היוב ויאמר וזהו ג"כ אומר ויאמר השבע השבע העביע ר"ל שתי שבועות בדבר הת' שלא לאכול והשנית לעכב לזולתו שבא לאכול ויאמר השבע השבע העביע אבי את העם לאמר כו' ואמר אבי ולא אמר המלך לזרזו עוד שחין רלוי זהו שאמר השבע לעת הבינו מלך היותו לאביך כאבי אביך זה ילדך :

לו לעבור על דעת הבינו מלך היותו לאביך כאבי אביך זה ילדך :

ויאמר יונתן עכר אבי את הארץ שדברי תורה נק' עיני מהמעט דבש שטעמתי ומס המעט הועיל לאמרו עיני על לחת כמה וכמה הס היו לוכלי' העם מהדבש אחר אכל' בר ולחם ומזון מעכל לויביהם וזהו שאמר לף כי לוא אכל העם כו' שבלי ספק התחזקו ויהיו לבני חיל ותהרבה המכה בפלשתים ולהעדר המזון נחלשי' הלוחמים ולכן עתה לא רבתה מכה בפלשתים עד כאן ומ"ש כי עתה לא רבתה והוא כי יונתן החסיד בירר דבריו שלא יטעו העומדים עכר אבי את הארץ וכו' לומר שלולי אכל העם מעכל לויבו היו מנחים יותר ורבתה המכה בפלשתים כי לא יתכן שילמר זה תלילה לו כי ברור לו שכה' היש מלחמה ולה' הישועה ולא נכח לנחים יעבר היש בכל כוונתו לומר בהפך דעברות בעלמה הוא שיעכר את הארץ רלוי לזה כי לאו עיני אף כי לוא נעלם ממני וברור לי כי לו זונח שאכול אכל העם מעכל לויבו ואפי' שיאכל לכיולת לף כי לא נעלם ממני וברור לי כי לו זונח שאכול אכל העם מעכל לויבו ואפי' שיאכל לכיולת הרבה לעומע שהאמר הכול העם היום מעכל לויבו אשר מצא בריח לי שלו הוכח כן ע"כ ידעתי כי לא רבתה מכה בפלשתים בשביל כך בשביל הלילה אשר לכול אכל כי מה יתן ומה יוסיף להכל הלוי ביד הש"ת שלא לכול אכל העם וכו' עם כל זה ברור כי עתה לא רבתה המכה בפלשתים מפני זה ולכך לף האמרתי שלא עכר אבי את הארץ שילולי היה הנעלון תלוי בזה לא היה לו לו לעזון עכירות בלבב · או לפשר להבי שלא עכר אבי את הארץ בבחינת בעשר העם לפשר כי לוא לכול אכל העם היו' מעכל לויבו אשר מצא לפשר היה כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים עתה מבני בחינות החחת בזכות הכ"ש רבתה עתה כנו' בפרקי ר' מכה בפלשתים כמו שרבתה עתה מבני בחינות החחת בזכות הכ"ש רבתה עתה כנו' בפרקי ר' לחיעזר והבינת שהיו מתעסקים בלכילה ובעלים מהמלחמה עם כל זה עכר אבי את הארץ עכירו' ונאמר ולפי זה לעזון לוא לכול אכל כמו חילו וכן הרגש יונתן בדבש חילו מיכול לכל :

ויבו ביום ההוא כו' עיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל פי' בהפך שידמה שהיה המרחק קלר בין מכמש לחילוה ועם כל זה ויעף העם מלד להעדר המזון כדברי יונתן עד כאן :

ולע"ן סיוע קלת לדברי מהרי"ח ז"ל ממה שלא כתב ממכמש עד חילוה אבי' מורה שהמרחק רב ממכמש עד חילוה לף כן עתה שלמר ממכמש חילוה ואילוה מכמש לקרבתם והו שלמר ממכמש חילוה עד שלפשר לומר שמכמש הוא חילוה ואילוה מכמש לקרבתם והו שלמר ממכמש חילוה :

ויעט העם כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל : ולע"ן שמהיותם עורדים במלחמה לף נזדרזו בסכין בשיורו בבדיקתו ולכך כשלא יהיה הסכין הגון לף יתמלא הלם בשחיטה והו חוטלים לה לאכול על הדם ולזה נזדרז שאול להכין להם סכין יפה והגון שחז"ל זה סיהיה שיעור ב' אלפעות לויך כמנין ז"ה אלפעות רחומות י"ב בדיקות ז' הולכה וב' הולכה וב' הולכה הלדלין הרי שמונה וב' הולכה וב' הולכה לחילוה ולפי הרמב"ם ז"ל בפרק ב' הולכה וב' הולכה היה מה הסכין כמנין כלאמר ובסמוך לחתיק דבריו חז"ל במדרש פ' כשא פרשה י' נס"ל שמחמת שם במקום הנזכר זה לשונו לשראלה לחה יתמתין שלא שניה ולבהמה לין להה ממתין עד שתמלח דמיה · מי קיים מל' הלם שאול קיים מלות הלם שנאמר שאול לשמואל לאמר הנה העם חוטאי' לה' לאכול על הדם עד כאן מן מדבריה' שלא היו מן היום לוחם להתחלות הדם והו לף תאכלו על

ויואל ז' ח' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות · וכל הארץ ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ : אל פיו ג' בקריאה וסימ' ואין משיג ידו אל פיו : כי ירא העם את השבועה · וישב ידו אל פיו ותארנה עיניו · טמן עצל ידו תנינא · לא שמע ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם · וירא כל ישראל כי לא שמע · וכל ישראל דד"ה · בן חכם מוסר אב · כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גער :

מנחה קטנה

ויואל ס' ביום ההוא · נס כתבותם אחרי ספרי' אשר ישראל נוחיו' נרבוי עם ונוחי' מצ"ב כאן היתה התבוננ נס פסוקים לעיני כל העמים מרמו כי קרב היום שיבואו ע"כ אחר שהוא לויחי' קודם לה' בנוים כדי שיהיה נח להם ס"ו פסוק ויניעה בפלחם יכבות בחויכם פתח שבשה כדבר ס"ו ה' שנתן חרב היה נרשעי' לעיני' ה' לחוי להקדים לה' בנוים לפעם מלכם ודשם בלבבות ס' ושם נס היה שאול מתירה עין וחולי ס"י בנעמין הנבול שהיה ליעשאל יהוה לכם בנחום ויד רשה ס"כ נזר נוס שהוח קבה להחליש כח בנחום ולא יהוה לנס ותרי' ירמיה ס' נוכח בעיני' וחו נס ס' יתן להם נקמה ביותר בפלשתים ושה נס כיון כוס שלא יחמרו ישראל שחס"ם שהחלת היהושפה ס"י ס"ו חרב היה בידשה ס"ם ע"ם סוף בתשובה היה מנדם שדלמה מחליכם ניד חזקה ונבנורס ס"כ חמר שיוחו להחיים כחם ולהורות להם שתין נרין כח ונבורה מבבר ושם כי חס"ם שיהיו חלוני כח ס' יפיל סונחיכם חללים לעיניכם : חמר יחכל לחם עד הערב ונו' חמבר שהיו מתחילה נוזרין תענית נחיתו יום שהיה עת נרה שהיה להם להלחם עם פלשתי' שהיו רבי' ישראל היו יפפס · ונחנו קול' חלות שהיה חרב היה בידשה והיה רעני' לחכול כפי הדגן חס נוזרין תענית על היוה נרה חס נחנו קול' חלות שהיה חרב היה בידשה והיה רעני' לחכול כפי הדגן חס נוזרין תענית על היוה נרה חס

פי' רבינו ישעיה

חיים ישראל נגע ביום ההוח · לחתוך מחד להדוף מחרי סנסחי' ויואל שאול את העי' · כמו הואל ונקח ככרי' · זחין שרשו כמו ותח חליח : הלך לכם דבש שהי' חחוך הנזרות על דברי' והלך על פני השדה · כי עדת הדבש · היה החלה שרוחין מן הכוורי' · וי"ת נקני' דדונגת שעשויה נקני' נקני' לחושב בדעוריים · וזהו חלבתי יערי עם דבשי :

אַף כִּי לוּא אָכֹל אָכַל הַיּוֹם הָעָם מִשְּׁלַל אֹיְבָיו אֲשֶׁר מָצָא כִּי עַתָּה לֹא־רָבְתָה מַכָּה בַּפְּלִשְׁתִּים׃ וַיַּכּוּ בַּיּוֹם הַהוּא בַּפְּלִשְׁתִּים מִמִּכְמָשׁ אַיָּלֹנָה וַיָּעַף הָעָם מְאֹד׃ וַיַּעַשׂ הָעָם אֶל־שָׁלָל וַיִּקְחוּ צֹאן וּבָקָר וּבְנֵי בָקָר וַיִּשְׁחֲטוּ־אָרְצָה וַיֹּאכַל הָעָם עַל־הַדָּם׃ וַיַּגִּידוּ לְשָׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה הָעָם חֹטְאִים לַיהוָה לֶאֱכֹל עַל־הַדָּם וַיֹּאמֶר בְּגַדְתֶּם גֹּלּוּ־אֵלַי הַיּוֹם אֶבֶן גְּדוֹלָה׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל פֻּצוּ בָעָם וַאֲמַרְתֶּם לָהֶם הַגִּישׁוּ אֵלַי אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ שְׂיֵהוּ וּשְׁחַטְתֶּם בָּזֶה וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא־תֶחֶטְאוּ לַיהוָה לֶאֱכֹל אֶל־הַדָּם וַיַּגִּשׁוּ כָל־הָעָם אִישׁ שׁוֹרוֹ בְיָדוֹ הַלַּיְלָה וַיִּשְׁחֲטוּ־שָׁם׃ וַיִּבֶן שָׁאוּל מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֹתוֹ הֵחֵל לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

ויאמר

בְּרַם אִילוּ מֵיכַל אֲכַל יוֹמָא דֵין עַמָּא מִבִּזַּת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי דְּאַשְׁכַּח אֲרֵי כְעַן לָא סַגִּיאַת מְחָתָא בִּפְלִשְׁתָּאֵי׃ וְקַטְלוּ בְּיוֹמָא הַהוּא בִּפְלִשְׁתָּאֵי מִמִּכְמָשׁ עַד מֵישַׁר אַיָּלוֹן וְאִישְׁתַּלְהֵי עַמָּא לַחֲדָא׃ וְאִיתְפְּנֵי עַמָּא עַל בִּיזְּתָא וּנְסִיבוּ עָאן וְתוֹרִין וּבְנֵי תוֹרִין וְנַכִּיסוּ עַל אַרְעָא וַאֲכַל עַמָּא עַל דְּמָא׃ וְחַוִּיאוּ לְשָׁאוּל לְמֵימַר הָא עַמָּא חַיָּבִין קֳדָם יְיָ לְמֵיכַל עַל דְּמָא וַאֲמַר שַׁקַּרְתּוּן קָרִיבוּ לְוָתִי יוֹמָא דֵין אַבְנָא רַבְּתָא׃ וַאֲמַר שָׁאוּל אִתְבַּדָּרוּ בְּעַמָּא וְתֵימְרוּן לְהוֹן קָרִיבוּ לְוָתִי גְּבַר תּוֹרֵיהּ וּגְבַר אִימְּרֵיהּ וְתִיכְּסוּן הָכָא וְתֵיכְלוּן וְלָא תְחוּבוּן קֳדָם יְיָ לְמֵיכַל עַל דְּמָא וְקָרִיבוּ כָּל עַמָּא גְּבַר תּוֹרֵיהּ בִּידֵיהּ בְּלֵילְיָא וְנַכִּיסוּ תַמָּן׃ וּבְנָא שָׁאוּל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ יָתֵיהּ שָׁרִי לְמִבְנֵי מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃

ואמר

לוא ג' מלאים וסי' אף כי לוא אכול אכל · לוא הקשבת למצותי · לוא קרעת שמים : ויגשו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויעלו עלות ויגשו שלמים וישב העם · איש שורו ואיש שיהו · את שעירי החטאת דר"ה בתראה מלא :

רשי

כי עתה לא רבתה מכה · בתמיה : ויעף העם · כמו ויעט העם לשון עיט : צאן ובקר ובני בקר · אומר אני זה אותו ואת בנו לא תשחטו ולכך קראם חוטאי' ורבותינו אמרו בשחיטת קדשי' שהיו מקדישי' אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדיין דם במזרק : גלו אלי · לשון גללו : היום · מבעוד יום ולמשה כאמר ויגישו איש שורו בידו הלילה רבותינו נחלקו בדבר בסוף מסכת זבחים מהן פירשו כאן בחולין כאן בקדשי' ויש מהן פירשו כאן בקדשי' שהוקדשו ליקרב בבמת כוב גדולה כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמה קטנה לימד על עולת יחיד שכשירה לישחט בלילה : אבן גדולה · עשאה במה לזרוק עליה דם והקטר חלבים : ושחטתם בזה · כאן במקום שחיטה · ד"א סכין בדק להם : פוצו בעם · הכריזו במקומו' הרבה ויהיו המכריזים נפוצים בעם : הלילה · בהמות של חולין כשחטו בליל' כך מפורש בזבחי' · אותו החל · אותו המזבח ראשון למזבחות שבנה שאול :

פנו'

רדק

כי עתה לא רבתה מכה בפלשתי' · דרך תמיהה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר : ויעט העם · כלו פתוח לפי ששרשו עטה ופירושו ויסר או ויטה כמו ותעט אל השלל שפירושו ותסר או וחטה וכת"י ואתפני עמא · והכתי' הוא ויעש ופי' לשון אסיפה כמו ותעש הארץ : ויאכל העם · פי' בערב אכלו ופירושו על הדם לפי שהיו מכינים הבשר בחפזון כי היו רעבים היו שוחטים בארץ ולא היה הדם נגר ומתמצה יפה והיה נבלע בבשר לפיכך צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיהא הדם נגר ומתמצה היטב ואין זה פי' לא תאכלו על הדם רק פירושו כמו שהוא חוק הזובחים לשדים שאוכלי' סביב הדם אחרי שזבחו להם וזה דבר הלמד מענייננו לא תנחשו ולא תעוננו · ור"זל פי' כי היו מקדישים שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם ומה שאמר איש שורו בידו הלילה וישחטו שם העם נחלקו עליו רז"ל יש אומרים כי שחיטת לילה כשירה בבמת יחיד ויש אומרים פסולה ומה שאמר שחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו מקדישים היה מותר לאכול בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הות' להם בשר תאוה בכל מקו' בלא זריקת דם על המזבח זה פירשו רבו' ז"ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם אבל אין משמעות פשטי הפסוקים אלא כמו שפירשנו כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמצה מפני שהיו שוחטי' ארצה : חוטאים ליי' · בהעלים האל"ף מהקריאה כמו קוראים אל יי' והוא יענם : גלו אלי היום · פי' העם הזאת כלומ' מעתה שלא ישחטו עוד כמו ששחטו וכן יום לעקתי בלילה נגדך כמו עת : פצו בעם · לעבדיו אמר שיפוצו במחנה ויאמרו לכל העם הרוצי' לשחוט שיגישו לשאול מי שרוצה לשחוט שורו או שיו : ושחטתם · פי' בזה המקום על האבן ור"זל פי' בזה הסכין שבדק להם הסכין וסמכו מכאן לבדיקת הסכין · ובדרש עוד ושחטתם בזה רבנן אומרי סכין בת ארבע עשרה אצבעות הראה להם ב' תרין ז' שבעה ה' חמשה אמר להם בזה היו שוחטים ואוכלים כסדר הזה היו שוחטין ואוכלין : לאכול אל הדם · כמו על הדם וכן אל ההרי' לא אכל על ההרי' · אותו החל לבנו' מזבח ליי' · פי' אותו המזבח היה תחלת המזבחו' שבנ' שאול כי מה שהקריב קרבנו' בגלגל מצא שם המזבח בנוי · ובדרש אהו החל ולא כמה מזבחות בנו ראשוני' כא בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ואת אמרת אותו החל לבנות מזבח אמר רבי יודן החל במלכים ועוד יש דרש אותו המזבח הוא החל לבנותו כלומ' הוא בעצמו נתן האבן הראשונה ואחר כך בנו הבוני' המזבח עד כלותו :

כבוזה

רלבג

ויכו ביום ההוא בפלשתים ממכמש אילונה · אחשוב כי ספר זה להורות על רוב שקדם לרדוף אחריהם ולהכו' בהם עד שאפשר כשעו ממכמש בהזעקם לרדוף אחריהם הכו בהם עד אילונה שהוא שם עיר אחרת ולזה היו עיף ויגע מאד : ויעט העם אל השלל · ר"ל סר וסבב לקחת מהשלל לאכול : וישחטו ארצה ויאכל העם אל הדם · ר"ל אכל הדם כי כל אחד היה שוחט במקום שהיה בו מהמקנה ואחר היו אוכלים שם וכבר דקדקה התורה שלא יאכלו אכל הדם במה שאמרה לא תאכלו על הדם כדי שלא יתחברו באמונות הנפסדות שהיו אז למי שעושים זה כמו שזכרנו בבאורנו לדברי התורה ולזה סבב שאול שיגולו לו אבן גדולה וישחטו שם כלם ואחר ישובו למקומם לאכול ובזה ישמרו מלאכול אל הדם : פוצו בעם · ר"ל התפרדו אנה ואנה בכל המחנה לצותם כלם שיגישו איש שורו ואיש שיו לשחוט על האבן כדי שיהיו העם נשמרים מלאכל על הדם זהו הפי' אשר פירשנו אנחנו בזה והוא נאות מאד וכבר ראינו בו פירושים למפרשים בלתי נאותים אם באנו לספר מה שיש בהם מהספק יארך מאד ואין זה מכוונתינו · ויבן שאול מזבח לה' אותו החל לבנות מזבח לה' · ראוי שתדע שלא יתכן שנאמר כי שאול החל לבנות מזבח לה' שהרי כמה וכמה אנשים בנו מזבח קודם שאול כמו שאמרו במדרש והנראה בעיני שהרצון בזה כי כשצו' שאולגול אבן גדולה לשחוט עליה איש שורו ואיש שיו החל הענין ההוא לבנות מזבח לה' כי בלילה ההוא לא בנאו כי היה כחפזו לרדוף אחרי פלשתים אך היתה האבן ההוא התחלת הבנין ושם בנה המזבח אחר כן להזכיר הנס שנעשה להם ולתת תודה לשם ית' על כל אש' גמלם או יהיה הבנוי באותו החל [illegible]

בלי

[illegible]

יקר

[illegible]

מנחה קטנה

ויעף העם מאוד ויעש אל השלל וגו' כי בראות העם כי יעפו מאוד ע"כ מהרו בלבם להעלות ארוכת מחלתם זו ע"י אכול בשר שלא יצא מתנו כל דמו במש"זל בנתרא הרוגה שיכריא יקח בשר שנית סמיטה סמוך לשחיטה ומולחו יפה יפה וכו' אלא שהם עשו הדבר בכל הבשר ולא על דרך המתור אלא שהיו שוחטין דרך יהיה דם בלוע בכל הנפ' לקנות כח להבריא מקציפות שהיה להם ולא היו שוחטי' השני סמנים לגמרי כי אם רוב השנים ולא ממתינין הוורידים ושוברים מיד המפרקת הנהמה שע"כ אין הדם מנמנה כמש"זל השובר מפרקת של בהמה קודם שתצא נפשה הרי זה גוזל את הבריות וגו' · והמגידים לשאול לא אמרו העם אכלו על הדם שהוא משא יחידי כ"א כפלו הדבר ואמרו הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם שהוא שלא היו שוחטין אפי' רוב שנים כדי שישאר הדם בלוע בבשר כדי לאכול אח"כ על הדם שהם שתים רעות ושהיו מורים להם התיר בזה וע"כ אמר חוטאי' לשון שוגג · ויאמר למגידים בגדתם אתם שלא אמרתם מיד עד שהם יאכלו וכדי לתקן הדבר אמר גולו אלי וגו' · והאבן גדולה היתה לסימן שכשיעבור [illegible]

[illegible]

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

מנחה קטנה

ונבוזה בהן · קל הז"ין ומשפטו להדגש : ולא נשאר · בצרי כמו בחירק ואחד הוא : אל האלהים · כתרגומו נשאל במימרא דיי' : פנות העם · כתרגומו ריש עמא ונקרא ראשי העם פנות שהם לעיר כמו פנה לקיר : לעבר אחד · בגורל שהיו כל ישראל בקלף אחד יונתן ושאול בקלף אחר : הבה תמים · גורל תמים ואמת וי"ת אייתיכה בקושטא כלומר הבה הגורל באמת : הפילו · פי' הפילו הגורל וכ"תי רמו עדבין : כה יעשה אלהים · ר"ל כה יעשה לי וכן מנהג הלשון כלומר כך וכך יהיה לי אם לא תמות : כי עם אלהים עשה · כלומר טובה עשה עם אלהים ועם עמו כי הגדיל בטחונו באלהים ומסר נפשו על עם ה' והלך הוא ונושא כליו להלחם במחנה פלשתים וי"ת הרי קדם ה' גלי די בשלו עבד יומא דין וטעם ויפדו העם את יונתן לפי' הזה בטענתם פדו אותו שטענו עליו כי היה שוגג אם כן מה טעם אשר עשה הישועה לא היה אלא מפני שהי' שוגג אבל ר"ל רע ומר היה אם לא היינו מוכחים עליו טענה לפדותו המו' כי ישועה גדול' עשה בישראל וכן פי' אדוני אבי ז"ל · ויש לשאול אחרי ששגג בזה יהונתן והכתוב מעיד עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו א"כ למה לא נענה שאול באורים ותומים פי' הגאון רב סעדיה ז"ל בעבור הראות לעם כי שוגג היה כי היו אומרים מפוא פנים יש בדב' כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ותול' היה אחר היה נענש וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשבע' השבוע' וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורלו' על מי היה החטא ונפל על יונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי לא היה שם בשעת השבועה וטענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות · ובדרש ויפדו העם את יונתן דבי' אליעזר אומ' נתנו משקלו זהב ופדאוהו רבי יוחנן ור"ל רבי יוחנן אמר כי לחם לכל והלא דבש אכל ריש לקיש אמר וכי לא מטעמת טעם לא כן אמר רבי אבהו משו' רבי זעירא מטעמת אין בו משו' אכילה ולא משום שתייה ולא משום הפסק תענית ולוי"ג טעמו כרכ' הרי ויפדו העם את יונתן ויעל

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל נֵרְדָה אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים לַיְלָה וְנָבֹזָּה בָהֶם ׀ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וְלֹא־נַשְׁאֵר בָּהֶם אִישׁ וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן נִקְרְבָה הֲלֹם אֶל־הָאֱלֹהִים׃ וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל בֵּאלֹהִים הַאֵרֵד אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְלֹא עָנָהוּ בַּיּוֹם הַהוּא׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל גֹּשׁוּ הֲלֹם כֹּל פִּנּוֹת הָעָם וּדְעוּ וּרְאוּ בַּמָּה הָיְתָה הַחַטָּאת הַזֹּאת הַיּוֹם׃ כִּי חַי־יְהוָה הַמּוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־יֶשְׁנוֹ בְּיוֹנָתָן בְּנִי כִּי מוֹת יָמוּת וְאֵין עֹנֵהוּ מִכָּל־הָעָם׃ וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם תִּהְיוּ לְעֵבֶר אֶחָד וַאֲנִי וְיוֹנָתָן בְּנִי נִהְיֶה לְעֵבֶר אֶחָד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל־שָׁאוּל הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָבָה תָמִים וַיִּלָּכֵד יוֹנָתָן וְשָׁאוּל וְהָעָם יָצָאוּ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל הַפִּילוּ בֵּינִי וּבֵין יוֹנָתָן בְּנִי וַיִּלָּכֵד יוֹנָתָן׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יוֹנָתָן הַגִּידָה לִּי מֶה עָשִׂיתָה וַיַּגֶּד־לוֹ יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר טָעֹם טָעַמְתִּי בִּקְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי מְעַט דְּבַשׁ הִנְנִי אָמוּת׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי־מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן׃ וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת־יוֹנָתָן וְלֹא־מֵת׃	וַאֲמַר שָׁאוּל נֵחוֹת בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי בְּלֵילְיָא וְנִקְטוֹל בְּהוֹן עַד מַנְהַר צַפְרָא וְלָא נִשְׁאַר בְּהוֹן אֱנַשׁ וַאֲמָרוּ כָּל דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ עֲבִיד וַאֲמַר כַּהֲנָא נִתְקְרַב הַלְכָא וְנִשְׁאַל בְּמֵימְרָא דַיְיָ׃ וּשְׁאַל שָׁאוּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ הַאֵיחוֹת בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי הֲתִמְסְרִינּוּן בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּיל צְלוֹתֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא׃ וַאֲמַר שָׁאוּל אִתְקְרִיבוּ הַלְכָא כָּל רֵישֵׁי עַמָּא וּדְעוּ וַחֲזוֹ בְּמַן הֲוַת חוֹבָא הָדֵין יוֹמָא דֵין׃ אֲרֵי קַיָּים הוּא יְיָ דְּפָרִיק יַת יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִילּוּ אִיתוֹהִי בְּיוֹנָתָן בְּרִי אֲרֵי אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל וְלֵית דְּמָתִיב לֵיהּ מִכָּל עַמָּא׃ וַאֲמַר לְכָל יִשְׂרָאֵל אַתּוּן תְּהוֹן לְעִבְרָא חַד וַאֲנָא וְיוֹנָתָן בְּרִי נְהֵי לְעִבְרָא חַד וַאֲמָרוּ עַמָּא לְשָׁאוּל דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ עֲבִיד׃ וַאֲמַר שָׁאוּל קֳדָם יְהוָה אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אַיְתֵה בְקֻשְׁט וְאִתְאֲחַד יוֹנָתָן וְשָׁאוּל וְעַמָּא נְפַקוּ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל רְמוֹ עַדְבִין בֵּינָא וּבֵין יוֹנָתָן בְּרִי וְאִתְאֲחַד יוֹנָתָן׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן חַוִּי לִי מָה עֲבַדְתָּא וְחַוִּילֵיהּ יוֹנָתָן וַאֲמַר מִטְעַם טְעֵימִית בְּרֵישׁ שׁוֹטִיתָא דְּבִידִי זְעֵיר דּוּבְשָׁא הָא אֲנָא חַיָּב לִימְמַת׃ וַאֲמַר שָׁאוּל כְּדֵין יַעְבֵּיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי מִמַת תְּמוּת יוֹנָתָן׃ וַאֲמַר עַמָּא לְשָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יִתְקְטִיל דִּי עֲבַד פּוּרְקָנָא רַבָּא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל חַס קַיָּים הוּא יְיָ אִם יִפּוֹל מִשְּׂעַר רֵישֵׁיהּ לְאַרְעָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלֵי דִּבְשָׁלוּ עֲבַד יוֹמָא דֵין וּפְרַקוּ עַמָּא יַת יוֹנָתָן וְלָא מִית׃

ויעל וסליק

רשי

פנו' העם · שרי העם אבן הפנ' הוא החשוב' : לעב' אחד · להפיל גורל בין כולכם וביניגו : הבה תמיד · תן גורל אמת והעם יצאו נקיים מן הגורל : ויפדו העם · התירו לו לשאול שבועתו : ויעש

פי' רבי ישעי' גושו הלם · מו נגושו :

רלבג

והנה התעור' שאול בראותו ההצלחה לישראל לרדוף אחר פלשתים בלילה ההוא בעיניו לא נשלמה כונתו כי שאלו באלהים ולא ענהו ביום ההוא על דבר חטא יונתן לפי מה שנתברר ע"פ הגורל · והנה נשבע שאול שימות יונתן בנו על דבר זה החטא וסבבו ישר' שלא מת יונתן כי עם אלהים עשה מעשיו ביום ההוא והכ' ההצלחה הואת נקראת פדייה על דרך אמרו פדה בשלום נפשי ופדויי ה' ישובון : ושאול

מסרה

גרדה ג' בקריאה וסימ' נרדה ונשברה לך אכל · הבה נרדה ונבלה שם שפתם · נרדה אחרי הפלשתים לילה : גשו ג' וחס' וסימ' גמסר ביהושע סימ' ג' : הלם י"א בקריאה וחס' וסימ' נמסר בסר' שמות: ישנו ד' בקריא' וסימ' כי את אשר ישנו פה עמנו' כי אם ישנו ביונתן · והיה אם אם ישנו בארץ · ישנו עם אחד מפזר ומפרד · ונמסר גם בריש סדר נצבים · יצאו ת' קמיצין וסימ' גמסר ביהושע סימ' ב' : הישועה ג' בקריאה וסימ' היונתן ימות אשר עשה · ושאבתם מים בששון · ליי' הישועה על עמך :

כלי יקר

היה לו להזכיר אלא ולא נשאר בהם איש וממילא תהיה הביזה וזה בלי ספק גרם לו שעלה שאול מאחר פלשתים ופלשתים עלו למקומ' שהעיכוב היה בנזכר ובפרט למאן דאמר ויפדו העם ... אם כן למה לא ענהו אלא ודאי מהטעם הנזכר רמז לו הכהן שאמר ונקרבה הלום אל האלהים ... נקרבה הלום אל האלהים כי הדברים האלה ... דומה למה שהוכיח משה רבינו ע"ה לבני גד ...

[illegible]

כלי יקר

ישנו ביונתן בני לגזור כי מות ימות ... [illegible]

[illegible]

ויעל שאול מאחרי פלשתים · כיון שלא ענהו ה׳ באורים ותומים לא רצה לרדוף אחרי פלשתים בעת הזאת כי חשב אף על פי שנמלט יונתן בטענה עון יש ביניהם על השבוע׳ או אחר שהלך הלילה בזה הענין שנתעסקו בו בין כך הלכו פלשתים למקומם : לכד המלוכה · התחזק במלוכה והיתה בידו בלא שום פקפוק כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו : ירשיע · יחריד ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע ותרגו׳ מחייב : ויעש חיל · אסף וכת״י וכנש משיריין : ויך את עמלק · מה שצוה לו האל לך והכי׳ את עמלק : וישוי · הוא אבינדב הנז׳ במלחמה שמתו בה שאול ובניו והוא הוא הנזכר בדברי הימים ולא זכר איש בושת כי אלו השלשה היו יוצאים עמו במלחמה ולפי שזכרם בענין המלחמה לא זכר איש בושת ובדברי הימים שזכרם בענין התולד׳ זכרו והוא אשבעל שזכר הוא איש בושת : ונר

וַיַּעַל שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים נ
וּפְלִשְׁתִּים הָלְכוּ לִמְקוֹמָם׃ וְשָׁאוּל
לָכַד הַמְּלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם
סָבִיב בְּכָל־אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי־עַמּוֹן ד׳
וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים ה׳ ויכנ׳ עריס
וּבְכֹל אֲשֶׁר־יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ׃ וַיַּעַשׂ ה׳ ד׳ א׳ חס
חַיִל וַיַּךְ אֶת־עֲמָלֵק וַיַּצֵּל אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִיַּד שֹׁסֵהוּ׃ וַיִּהְיוּ בְּנֵי
שָׁאוּל יוֹנָתָן וְיִשְׁוִי וּמַלְכִּי־שׁוּעַ וְשֵׁם
שְׁתֵּי בְנֹתָיו שֵׁם הַבְּכִירָה מֵרַב וְשֵׁם
הַקְּטַנָּה

וּסְלֵיק שָׁאוּל מִבָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי
וּפְלִשְׁתָּאֵי אֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ וְשָׁאוּל
אַצְלַח בְּמַלְכוּתָא עַל יִשְׂרָאֵל וְאַגִּיחַ
קְרָבָא סְחוֹר סְחוֹר בְּכָל בַּעֲלֵי דְּבָבוֹהִי
בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי
צוֹבָה וּבִפְלִשְׁתָּאֵי וּבְכָל אֲתַר
דְּמִתְפְּנֵי מְחַיֵּיב׃ וּכְנַשׁ מַשִּׁירְיָין וּמְחָא
יַת דְּבֵית עֲמָלֵק וְשֵׁיזֵיב יַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד
בּוֹזְזֵיהוֹן׃ וַהֲווֹ בְּנֵי שָׁאוּל יוֹנָתָן וְיִשְׁוִי
וּמַלְכִּי שׁוּעַ וְשׁוּם תַּרְתֵּין בְּנָתֵיהּ שׁוּם
רַבְּתָא מֵירַב וְשׁוּם זְעֵירְתָא

רשי

ויעש חיל · ויאסוף חיל : אבינר בן נר · ונר היה דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהיה מדליק נרו׳ לרבי׳ במבואו׳ האפלים : ורבה

פי׳ רבינו ישעיה

ובכל אשר יפנה · מתגבר ומנצח · כרשע שהוא מתגבר על חבירו וגוזל ממנו :

מסרה

ירשיע ד׳ א׳ מנהון חס׳ וסי׳ ובכל אשר יפנה ירשיע · והוא ישקיט · אף אמנם אל לא · ואיש מזמות · מזמות חס׳ :

רלבג

ושאול לכד המלוכה על ישראל · ר״ל כאלו התשועות הנפלאות שנעשו על ידו בהלחמו בכל אויביו לכד המלוכה על ישראל בעיראם ממנו כל שעם יראה עצומה ונכנעו לעשות מלכותו וגזרתו בלא עכב : ובכל אשר יפנה ירשיע · ר״ל שיחייב אויביו וישחיתם על דרך אומר אל אלוה אל תרשיעני או יהיה הרצון בזה ירשיע היה נלחם ר״ל שהוא היה נלחם בכל אשר יפנה שיעשו לו חמס וזהו אמרו בסוף ויצל את ישראל מיד שוסהו כי לא היה נלחם בהם אם לא מפני היותם שוסי׳ את ישראל ומרשיעים כנגדם · והנה האריך בזכירת שמות בניו ובנותיו ושם אשתו ושם שר הצבא אשר לו לכבוד שאול ולצורך מה שזכר אחר זה באלו הספורים : והקדים

כלי יקר

העם את יונתן והשני בקלה המטה כלו׳ שלא במתכוין והקרא והשלישית מעט דבש כלו׳ לחם לא אכלתי אלא דבש והחרם לא היה אלא על הלחם ועם כל זה הנני אמות ר״ל הנני לעשות בי כטוב בעיניך כי ידעתי שלא אנקה כי אפילו שלא תמיתני אתה בידים אמות בידי שמים וזהו שאמרו אמות ולא כמו שאמר המתרגם · ומהר״יא ז״ל הנני מוכן למות אם הרצה עד כאן :

ויאמר שאול כה יעשה אלהים וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל ומהר״יא ז״ל כתב שהוא לשון קללה ר״ל כה יעשה אלהים שלא יענהו כאשר ישאל איש אותו וכה יוסיף לעשות פעמים הרבה אם לא תמות עד כאן : ולעד״ן אמר מקושר עם מה שכתבתי כי מות תמות רצה לומר למיתה אחת היה מצד המעל בחרם שמעלה ועוד מיתה בידי שמים על היותך יונתן איש חיל וצדיק והקב״ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה וזהו שאמר תמו׳ יונתן ר״ל מצד היותך יונתן הדרג׳ תכבד האשמ׳ עליך יותר לכפול המיתות כאומר וזהו שאמר כי מות תמות יונתן ועל המית׳ הזו השיבו העם ואמ׳ היונתן ימות ולא אמרו המות ר״ל כי לא יתכן שהש״ית ימיתהו כי עם אלהי׳ עשה חסד כמו שנזכיר בפסוק הבא בס״ד

ויאמר העם אל שאול היונתן ימות כו׳ במדרש ויפדו העם רבי אליעזר אומר נתנו ישראל משקלו זהב ופדאוהו הות׳ וכי לחם אכל והלא לא אכל לחם אלא דבש ר״ש לקיש אמר וכי אכל והלא מטעמת טעם ואמר רב עוירא מטעמת אין בה לא משום אכילה ולא משום שתיה ולא משום הפסקת תענית ואינה טעונה ברכה אמרו טעמא העם את יהונתן ולא מת ע״כ וק״ע בהא דרבי אליעזר לריש לקיש אלו היתה טענה זו צודקת א״כ למה חרה אף ה׳ בהם ולא ענהו דבשלמא ויפדו לרבי אליעזר ניחא שפדאוהו בממון ונראה במה שכבר זכרתי למעלה שהאיסור לא היה אלא ארור האיש אשר יאכל לחם אכילה ולחם אסרו באזהרה לא טעימה ולא דבש אבל העם מטוב טעמם החמירו שקבלו עליהם אפי׳ טעימ׳ וידוע דקי״ל בענין שבת שאם קבלו רוב הקהל שבת מבעוד יו׳ מתוי׳ היחיד בעל כרחו לנהוג שבת באיסור מלאכה שהיחיד נגרר אחר הרוב באופן שאעפ״י שיונתן טעם טעימ׳ הדבש עם כל זה איסור עשה שהרי העם קבלו עליהם אפי׳ טעימה בכתיב והעם לא טעם לחם אפי׳ טעימה כל דהו ולזה הקפיד הב״ה והעם שפדאוהו ממיתה מסורת הדין שטעימה לאו בפידום איתמר עוד אפשר שהקב״ה הקפיד על שהרבה לדבר ולומר בכבוד אביו עכר אבי את הארץ אמנם שאול חשב שהוא נלכד מצד הטעימה ולכך רצה להמית והעם פדאוהו עם היותו נלכד בחטא כבוד אב ואמר עכר אבי את הארץ עם כל זה לא מת והוא חידוש שלא מת בעונש כבוד אביו שחילל · ומתוך דברי מהרי״א ז״ל נלמוד תירוץ לזה והוא שהוא ז״ל כתב ז״ל ואני אחשוב שלא נענש שאול באורים ותומים לא בחטאת יונתן כי אם בחטא׳ עצמו על הש׳ עבר את פי ה׳ בגלגל כמו שנזכר ולפי שהתשועה הזאת לא נתנה הק״בה על ידו כי אם על ידי יונתן וזכותו לכן כאשר שאלו אם ירדוף אחרי פלשתים לא השיבו הקדוש ברוך הוא להורות שלא יחפוץ בו ולא ירצה ברדיפתו והוא חשב שהיה זה בסיבת אדם שחטא שם באכילה וכאשר שאל מאת ה׳ הבה תמים רוצה לומ׳ הראוי נלכד יונתן לפי שהוא היה איש צדיק תמים להודיע שלא נעדרה תשובת האורים והתומים בעון האכילה כמו שהיה חושב שאול כי היה יונתן האוכל והנה שוגג אבל הכל בחטאת שאול היה ולא של האכילה ולזה טענו ישר׳ בעבו׳ שאין עליו חטא משפט מות עד כאן אשר מתוך דבריו אלה מוכן שלהיות יונתן נפדה ופטר מדין המיתה נלכד בגורל לפי ששאול שאל כי מאת הש״ית שימסר האוכל בידם בחושבם שחטא האכילה גרם שלא ענהו וטעות הוא בידו שלא היה כי אם בחטא שאול שלא הוחיל שבעת ימים עד בא שמואל ובמה שפירשתי גבי הבה תמים השאול שאל אפילו על מי שעשה בתמימות שילכד הקדוש ברוך הוא ענהו ונלכד יונתן לא שהיה החטא ההוא הגורם אלא כי אם זולתו מחטאת הנ״זל ממהרי״א ז״ל כדאית ליה · ולעד״ן על חלול כבוד אביו כשאמר עכר אבי את הארץ וכו׳ ולשיטת מהר״יא ז״ל אבין שנלכד שאול עם יונתן שאול לפי שהוא היה הסיבה האמיתית העיקרית לשלא ענהו ויונתן נלכד לפי ששאל אביו על האוכל ואמר הבה תמים ועם היותו פטור מצד היותו שוגג ומצד היותו טעימה של דבש עם כל זה נלכדו יחדיו והיינו וילכד שאול ויונתן גם בתוך דברי הר״דק ז״ל כתב תירוץ לזה הקושיא כמו שנזכור ועיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל והביא כדברי חז״ל הנ״זל וכן הביא מהרי״א ז״ל דעת הגאון הנ״זל והבי׳ מדעת עצמו כנ״זל וכב׳ כתבתי לע״ד טעם הלכיד׳ : ועיין הרל״בג ז״ל ואמנם בהבנת הכתוב לעד״ן שנתנו שתי טענות להציל את שאול האחת ושהטיב עם כל ישראל להחיות עם רב ובמידה שאדם מודד בה מודדין לו ואיך ימות וזהו שאמר היו הן ימות אשר ע׳ זה התשועה הגדול׳ הזאת בישראל להושיעם כולם וכי תימא נכהו מכות לזה אמר טענה שנית חלילה חי ה׳ אם יפול משערת ראשו ארצה ופי׳ נפילת שער משערת ראשו אין ראוי שיפול ארצה מחמת מלקות או מכת מרדות וכ״ש מיתה כי זה החסד אינו פרטי עם ישראל כי אם אלהים עשה היום הזה כב יכול עם הש״ית כי יגדל שמו יתברך במלא שהעם דהיינו קהלת ישראל והעם זה נעשה פדיון שלא ימות יונתן על ידי שאול כי תשוע׳ גדולה עשה בישראל ולא מת מאליו בידי שמים כי עם אלהים עשה ודרך דרש אמר יונתן ימות שטעה בדעתו שהוא בכחו ועוצם ידו עשה התשועה הגדולה חלילה ליונתן לטעות בזה חי ה׳ אם יפול משערת ראשו ארצה יען כי אם אלהים עשה היום הזה רוצה לומר בריא לנו שלא טעה יונתן לחשוב שבכוחו עשה זאת ולכן רצה לטעו׳ הדבש כדי להתחזק יותר כי בריא לנו לאות דעת יונתן וחסידותו כי עם אלהים עשה היום הזה ר״ל שכל מה שעשה עם אלהים ובעזרתו עשה כי הוא נתן לו כח לעשות חיל וכיון שהדבר הזה בדעתו אין ראוי אפילו שיפול משערות ראשו ארצה כיון שעם אלהים עשה היום הזה רוצה לומר עם עזרת אלהים עשה מה שעשה היום הזה ועל ידי כן ויפדו העם את יונתן כו׳ שאילו טעה בדבר כזה לחשוב שהוא אשר עשה בכחו הישועה הגדולה הזאת בישראל ואז הו״ה בזדון לבו לאכול דבש ולמרות את אביו הנה היה חייב מיתה אמנם בודאי שעם אלהים עשה היום הזה ולא בכחו מעתה אין ראוי אפילו ליפול משערת ראשו אר׳ ודרך רמז אמרו אם יפול משערת ראשו ארצה לפי שהאיש השלם מושרש למעלה ושערות ראשו שרשיו הם וזה טעם פיאת הראש כמו שאמרו הראשונים והאיש הטבעי ההמוני אין לו שורש למעלה כלל לזה אמרו חי ה׳ אם יפול משערת ראשו אפילו אחת מכן ואפילו אחת מהפילה יען שכולו מושרש בקדושת הש״ית שהרי עם אלהים ובהגדתו ועזרתו עשה היום הזה ויפדו וכו׳ ולדעת המתרגם שתרג׳ ארי קדם ה׳ גלי דבשלו עבד יומא דין ורמז זה בפסוק באומרו כי עם אלהים עשה היום הזה רוצה לומר מה שעשה היום בזה גלוי וידוע הוא עם אלהים שלא נעלם ממנו יתברך ששוגג הוא :

ויעל שאול עיין הרד״ק ז״ל ומהרי״א ז״ל כתב שהבין שאול היותו נזוף לפני הש״ית מענין הגלגל ושלא ירצה הש״ית לתת בידו את פלשתי׳ ולזה עלה מעל פלשתים כי לא הי׳ זכותו די לכך והם הלכו למקומם ועל כיוצא בזה נאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום ע״כ ולע״דן שהבין כך ממה שנלכד יהונתן על דבר קל כנז׳ בויפדו העם את יונתן שטענו בענין טעימה היתה דבש היה באופן שנתן אל לבו אין זו אלא תואנה מאתו יתברך להציל פלשתים מידו לייסר גם את ישראל עד כאן :

ושאול לכד המלוכ׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל ומהרי״א ז״ל לפי שהזכיר למעל׳ ששאול אפי׳ אחרי שנמשח היה הולך אחרי הבקר ועסקיו לכך סיפר כאן שאחרי זאת המלחמ׳ לכד המלוכה רוצה לומר שהתנהג בכבוד מלוכה והדר הממשלה ושלא חשש עוד אל נרגניו אבל נלחם בכל אויביו ומ״ש ובכל אשר יפנה ירשיע הרד״ק ז״ל ירשיע יחריד ויבלבל וכן והוא ישקוט ומי ירשיע ותרגומו יחייב · ומהרי״א ירשיע ר״ל יחריב האויבים ורשיעם או יהיה ירשיע שיהיה תמיד מכוון להשחית ולהחריב בהיותו בוחר ברע ובהרשיע בכל אשר יפנה וכן הרלב״ג ז״ל :

ולע״דן לפי שפלשתים מלכו על ישראל שהרי נתנו נציב בגבעה ואפי׳ בימי שאול על כן הגיד הכתוב כי מעת שעלה שאול מאחרי פלשתים ופלשתים הלכו למקומם בפחי נפש שנכנסו רבבות אז ושאול חזר ולכד מהם המלוכה שהיתה בידם על ישראל כיון לכדה שאול ומאז והלך וילחם בכל אויביו שהצרו לו תחילה בהכרתי סביב במואב ואחר כך יניף ידו שנית בפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע ר״ל אחרי שנתנקם בכל אויביו אשר הרשיעו כבר לישראל הנה היה נותן פינותיו ודעתו בכל מי שלעתיד ירשיע לישראל ונלחם עמו ז״ש ובכל אשר יפנה בו ובהיכותו שירשיע לישראל היה נלחם בו קודם והיינו כמו ויצל את ישראל מיד מי שיהיה שוסהו לעתיד לקיי׳ בא להורגך השכם להורגו וזה הפך מהרלב״ג הנז״ל ואפשר עוד ששני הצדיקים בפנותם אל הרשעים יכרתו כההיא דנתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות וז״ש ובכל אשר יפנה ירשיע בהכייתו בו יעשהו גל של עצמות :

ויעש חיל וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל ומהרי״א ז״ל לפי שהיו עמלק אנשים גבורים מאד הנה חיל רב עשה וגבורה גדולה במה שהכה את עמלק ולא כיון בזה לקיים מצות מחיית זרעו על עמלק וזכרו אלא להציל את ישראל מידם הגלה לבד לא להחרימם ומלחמה זו קודמת היא למלחמה שעשה בצווי שמואל שיגיד בסמוך ולא כהרד״ק ז״ל הנז״ל ע״כ :

ולע״דן כפשוטו של מקרא שעשה חיל כבד כדי להכות את עמלק הגבורים דלפי׳ מהרי״א ז״ל הי״לל תחילה ויך את עמלק ויעש לו חיל ואמר שבהכות את עמלק נמשכה הצלת ישראל מיד שוסהו זולת עמלק שאיש לא ירים עוד את ידו ע״כ שנעשה ק״ו לומר אם בארזים כעמלק נפלה שלהבת מה יעשה זולתו אזוב בקיר דאם על עמלק עצמו הוא אומר הי״לל ויצילהו מידו ואולי בזה יובן מ״ש ויעש חיל רוצ׳ לומר שעשה חיל גדול וגבורה ע״י מה שהכה את עמלק שבזה כמסך שהציל את ישראל מיד שוסהו ואפי׳ זולת עמלק שהיו שוסים לישראל נכנעו עתה בראותה מכת עמלק · או אפשר ויעש חיל כמו ועשה חיל באפרתה אנשי חיל והם האנשים השלמים במעשיהם שמכל מצוה ומצוה נעשה לו פרקליט ויש שלם וצדיק שיש אחריו חיל גדול ממצותיו וכן אשת חיל וכו׳ וז״ש ויעש חיל עשיה ממש ע״י מצות כדי שעל ידן יוכל לנכה את עמלק ויך את עמלק וכו׳ :

ויהיו בני שאול יונתן וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״א ז״ל והוסיף לומר שלא הזכיר כאן מהבנים אלא אותם שלא ירשו מלכותו והם הג׳ בנים שמתו עמו במלחמה אבל איש בושת אשר מלך אחריו לא זכרו כי הוא מלך והספר יגיד ענינו אחר זה ובד״ה נקר׳ אשבעל והסיבה בזה אדבר בסיפור איש בושת בע״ה וכן הבנות בנותיו שלא ירשוהם וביניהם מלכות ושררה זכרם הנה כי הנה מרב הרגו בניה בענין הגבעונים כמו שיספר אחר זה ומיכל לא היה לה ולד עד יום מותה באופן שזכר הבנים והבנות שלא זכו לממשלה וזכר אמם אולי כל הבנים האלה היו לאחינועם בת אחימעץ ומפיבושת היה מאמה אחרת לשר לעומת זה לא הזכירו לאיש בושת כאן כי לא היה בן אשה זו ע״כ וק״ק שיזכיר איש בושת ויזכיר שם אמו : ולע״דן שלא הזכיר כאן אלא אותם דשייכי לענין המלחמות ולכן הזכיר ג׳ בניו המחזיקים במלחמה והראיה שהם נמצאו עמו כשמתו במלחמת פלשתים ולא נמצא שם איש בושת כי היה כל עסקו בתורה ושקוד ללמוד ולא היה לו עסק במלחמות אבל הזכיר הבנות משום דשייכי במלחמות מצד בעליהם שהרי דע״ה מסר נפשו במלחמת פלשתים כדי להיות חתן המלך כמו שיזכיר בסמוך אשר מרב הבכירה לתתה אל דוד אלא שהיא נתנה אל עדריאל ומזה הצד לקח דוד את מיכל וזהו שהזכיר בפרטות שם הבכירה מרב ושם הקטנה מיכל · וזכר אשתו אחינועם שלא היתה כשאר נשי המלכים של מלכי ישראל אשר ידיחו בעליהן מעל ה׳ אלא נועם המעשים אחיה הוא בשמה אחינועם שלא היתה מוחה ביד בעלה שאול כי את מלחמות ה׳ הוא נלחם ולזה הזכיר ג״כ שם שר צבאו דשייך לענין המלחמה שכל המכוון להצדיק המושל מקשיב על דבר אמת ורודף אויבי ה׳ כל משרתיו צדיקים כמוהו ומחזיקים המלחמה הבנים גם הבנות מצד בעליהם והשר צבא איש חיל אבינר בן דוד שאול קרוב לו מאד וכל זה הקדמה למסקנת דברי אלה הם ותהי המלחמה חזקה וכו׳ אמנם מהרי״א ז״ל מפרש ותהי המלחמה וכו׳ הקדמה למה שיזכיר ויאמר שמואל אל שאול וכו׳ וכמו שאזכיר שם בס״ד :

ושם אשת שאול וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרלב״ג : ולע״דן במ״ש אבי נר בין״ד הכוונה לפי שאביאל נקרא ג״כ נר על שם שהיה מדליק נר במבואות האפלים ונר בנו ולזה נקרא אבי נר ר״ל שם אבי נר הוא שמו באופן שגם בן אביאל נקרא נר וגם אביאל נקרא נר כדחז״ל ואמר דוד שאול להודיע איך לכד המלוכה שאול שאין זר אתו כי השר צבאו בן דודו וכתיב או דודו או בן דודו יגאלנו :

וקם

שקדים לנגר לקיים לכי שאול למעלת לנגר ולפי שיהיה קיים הלא יתלה מה שתאר במה שקד׳
מה זה היה לכן קיים ולזולת הסבה ג״כ הקדי׳ לזכור לנגר קודם שיזכור לנגי שהיה שר נגף
ג״כ ויתפי מפני זה כי כך לנגי שהוא לכי לנגר בחמדו וכי לכי לנגר בן לנגיאל: כל לים נבוא
שלו בן חיל. הכה לחשות כי קלת הנבור הלים החזק והלחץ הנקי בעניני המלחמות
בין חיל חלגים במלחמות:
והמקם

רשי

ארחה שאול. לשון הוה וכשהיה שאול הולה לים גבור חיל היה
לוספו חלין: ועתה שמע לקול נה דברי ה׳ פעשחת פשלת עתה הזהר בעצמך: משור

כלי יקר

טו **וקיש** לכי שאול מהרי״ח ז״ל א
חמר וקיש לכי שאול לין
שכוונה לספר שהיו הס מכלל הפרים
ממו שחשב הרלב״ג ז״ל לבל לפי
שלמ׳ שהיה לנגר בן נר ספר הקורבה
שהיה בין לנגר ושאול ואמר שהיה
קיש לכי שאול ור לכי לנגר לחים
ולגיאל הזקן לביהם של קיש ור
וכל זה זכר לספר יחוסס ושלהיותם
בולס גבורי חיל היתה מלחמתם
חזקה על פלשתים כדמסיק ותכי
המלחמה חזקה:

ולע״ן במה שלמר בן לגיאל דהי״ל לכ לכי לגיאל לבל כיון לומר שקיש לח היה אלין יתרון
על נר לכי לנגר חלא כין קיש לגיאל של שאול וכין נר לכי לנגר היה כל לחד מהם
בן לגיאל בשוה בלי יתרון לאחד מהם על לחיו ולח זכה שאול למלוכה חלא מצד נושת מעשיו
ועונות לנק שבו ולפשר לפרש בפשך שנר חטוב יותר מקיש מצד קיש שהיה מכבדו יותר דרך ענוה
וגלוה זכה להיות לו בן ענוי ומלך כשאול וזהו שלמר וקיש לומר זכה להיות לכי שאול
בחיר ה׳ לפי שקיש זה היה ענוי שנר בן לגיאל רוצה לומר היותר מיוחד לו לבן יות׳
מקיש שהיה בע׳ כי קיש כאילו נר בן יחיד לגיאל וקיש כאילו חינו:

ותהי המלחמה חזקה וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרלב״ג: **ולע״ן** שלמר והי המלחמה חזקה
על פלשתים ולח לחר עם פלשתים להגיד שהיתה תמיד המלחמה חזקה שתמיד היה
שאול הגובר על פלשתים וידוע העליונה על הפלשתים כל ימי שאול עוד לפער שהמלחמה היתה,
מלת שעם יתנדף עליון עם כל הלרגון״ם המלחמה חזקה על פלשתים על דייקת כי ה׳ים מלחמה
על ימי שאול וגבור כפשוטו וגן חיל ים התבלן בתחבולות יעשה מלחמה וכת״י גבר עביד קרב
לו יהיה גן חיל ים חיל רב פעלים ומלות שכל העושה מלוה לחת קנה לו פרקליט לחד והעושה
מלות רבות יהיו לו פרקליטין גדולים ויהיה העושה המלות ים החיל ההוא כולו חיל וככד
והנה לזה היה שאול בחיר ה׳ גוחר בשלם יותר מבגבור שהבן חיל ממלות היה מלסף לותו לליו
יותר ויותר מהגבור ולזה תמך לל בן חיל ויולסיפהו לליו לליו ממם ולהפסיק חזר ולמר וכל בן חיל
כי הי״לל ורלה שאול כל ים גבור וגן חיל לבל לחר וכל ים לחלק חלוקה בפני עלמה שהבן החיל
ויולסיפהו לליו ובזה מדקדק גם כן לשון ורלה שאול שלמרלה שיטו היה מכיר הגבור בהבעה
גשמית והבן חיל בראיה רוחנית על דרך ולהבה תחזה מכל העם שלמרו בם״ה שהוא בהכרת פניו
ועוד שלח הלמין ביסראל כלרנו לעבור בגבולו ולח לבו סיחון ועוג עבור יסראל בגבולם
למכס בעמלק לח היה לו סוס דבר מלו לבל כיון לפתים רעות החלת לפי שילח טבעו ית׳
בעולם מרעס גבורותיו עס עמו יסראל לכה הוח להלחס בם ולכלותם מעל פני האדמה
לעשותו לו בס ולהודיע לבחי עולם כי גברה יד עמלק עד שמבלי יכולת ה׳ נפלו ביד
עמלק כמנת כל התכלית לשלוח יד בכבוד שמים שהתכלית השני לפי שיעקב נטל הברכות מעשו
זקנו וכתן לו עשו זקנו לענד עולם וכתן החרב לעשו רלה שלמרנו יוסיע לו כדי שלח יפלוט לעולם
בעשו וזרעו מוכלה לו וכבר העיר הרלב״ג ז״ל בתכלית זה השני בפי ההור׳ ולפי שהרשע התנהה
להלחס עם השי״ת עשקב מחשבות להרוג ולהלד לת כל היהודים ביום לחד לכך יפה לליהם לדרך
ביחוף שימית כולם ולכן משה ע״ה לה רלה הוה לילחס גו שלח יהכבד בזה לבל לגזותו שלח
משרתיו יהושע ועס מתי מספר ישמיד ויחלום לת שמלק ולהיות תכלית שמלק לשלח יזכר סס
יסראל עוד לעומת זה מה השי״ת תמחה לת זכר שמלק שלח יזכר ממנו כלל ולסיר השלג ממנו
וזהו לשר סס לו בדרך וכו׳ ושמואל העיר לנגי הטעמים הללה שבחו׳ שמע לקול דברי ה׳ רמז לו
שיקבל לכבוד שמיס ובמ״ש לשר עשה עמלק ליסראל רמז לל הטעם השני ולכך בזיוה לא שלחו
לת יד״ם להורות שחין תכליתם קבון שלול וגו׳ כי לס בקמת ה׳ שנלחו גם כדי שלא יזכר סס עמלק
מתוך השלג זה שלג עמלק זה תמור עמלק שלא ימחה שמו עד כתן תורף דברו לגיאור הססוקים
הללה והרחיב ביאור פ׳ כתוב זאת זכרון וכו׳ יין כתן מקומה. וכן הרלב״ג ז״ל ע״פ וכן הרב
ב״ע ז״ל בשער מ״ב שהב״ה מוהו לך הכנת והחרמת לת עמלק שהתכלית ההכלה והחרימו ושלול
חשב שהתכלית הוח השלג וכשלר המלחמות שבעולם והחטיח בכוונה הלהית ונענש עד כתן:
ולע״ן לדקדק לשון פקדתי בלשון עבר שנחייבב בגיאור המחמר. גם נדקדק הזכירו תואר
נשות: ונראה כי לגיות יסראל נקראים נשות ה׳ ככתוב יללו כל נשות ה׳
ויסראל גו יתפלר הסי״ת כשהוח שלגי השנשות כה חמר ה״נשות לפי שבח לנקוט נקמת נשותיו
יסראל שהיו כעין נשות מעלה שהוח י״ת שות נשמ שלו. והודיעו כי טעם המלכת שאול היתה
כדי לנקוט נקמת בני יסראל מלת עמלק בפרט וברך כלל מלאר הלויים ז״ס פקדתי רולה לומר
מלו ומקדם מעת שהמלכתי לת שאול ושלחתי למשחך מלו פקדתי לת לשר עשה עמלק ליסראל
ולכך המלכתיך כדי שתלל בעמלק כי כן הס סדרן על הנרים שבשעוו יש להמליך עליהם מלך
ולמחות זרעו של עמלק ולפמת ביח הבחירה ביופן שמה שהמלכתיך הוח להושיע לת יסראל מיד
פלשתים לפי טעם והעיקר למחות לת״כ זרעו של עמלק לנקס נקמת בני יסראל ז״ס פקדתי לת לשר
עשה עמלק ליסראל. ולולי רמז פקדתי מלשון מנוי דפקדתי ומיניתי לת שאול כדי שיהלל נקמ״ יסראל
מעמלק ולין מקרל יוצל מידי פשוטו והדרשה הזהת תדרש ברמז מדלמר לשון פקדתי לל ע״ה שלחלם בעמלק ע״י יהושע
זכרתי ולפשר עוד שלמר פקדתי בלשון עבר לרמוז לל ומן משה ע״ה שלחלם בעמלק ע״י יהושע
לזה למר שלשב״י שכבר פקדתי לת עשה עמלק ליסראל עכ״ז לל נחה דעתי שלח שתה לך והכית
לת עמלק וכו׳ ושמלשון עתה לך מורה ומגלה על מה שלמר פקדתי שהוח לשעבר כלמור ומה שלמר
ליסראל ולל לחר לכני יסראל לרמוז לל מה שנזכרתי למהרי״ח והרלב״ג ז״ל שעמלק כשבח לילקס
שם יסראל היה מטעם שיעקב שלכינו הוח יסראל סבח הוח יעקב סיבה לל המלחמה הזאת שבח
עמלק להנקס ז״ס לשר עשה ליסראל שיסראל סבח הוח יעקב סיבה לל המלחמה הזאת שבח
עמלק לילחם עמו כדי לגלות מהחת שעבוד ורב יעבוד לעיר. עוד לפשר במה שהריתי לח״ל
טעם לשנאה זו של עמלק מלד ותמיכ היתה פלגם לגליפו שתמיכ היתה רולה להכשל עם יעקב
כדי להדבק בארץ קדם מלכתה ולל רלה בה ולו היתי פלגם לגליפו ועמלק מורשי ובח לפי שזקנתו
המנע עשתה שולה שברפות יסראל יהיכם מן המלוות ילחס נס ויחול נקמת הבזיון שלח רלו נס
ומפניו טוב מבעליו שהיתה רולה להדבק בזרע יעקב עד כתן תורף דברים״ז״ל ובזה מובן שחידוש
גדול הודיע הכתוב באומרו והמנע היתה פלגם לגליפו היתה דיקת כלומר על כרחה שמכשבעה
מיעקב ולולי שמה תמיכ הלל שמנעה יעקב מבח בקללו ולזה היתה השנאה הזאת בין עמלק ובין
יסראל וז״ס כתן ברמז באומרו ליסראל להלות סיבת זאת המלחמה ביסראל סבח הוח יעקב ע״ה
ממה שמכיר לת תמיכ עד שבחרה להיות פלגם לגליפו ולפ״ם בתכוונה להדבק בזרע לברהם
וילחק קדושים משר בתרן ממה ולמר בדרך לפי שהעובר דרך רחוי לקדמו בלחס ובמי״לת במלחמ׳
ומלרב ז״ס לשר עם לו בדרך זאת ועוד בעלותו ממלרים מעבודה קשה יגיעס מחי לער והיה לו
לרחס לת להתלכר עליהם ולשר לחר בנלחמו שבעולם ולת לחר בנלחמו של מ״ה שלחז״ל
המעלך מלרן מלרים לשון מעלה כי לשר להם המלכלי המעוקלים והמכוערים שהניחם כמהבג
הלגיפים המעולים וז״ס המעלה וז״ס כלן בעלותו ומדברים נלמוד לל מ״ם לכני ה׳ ללהיך
המעלך מלרן מלרים לדרסו לשון מעלה וכבוד והמעלה היה בהיותו הוח ית׳ ללוהיהם והוח בעלמו
מוציאן ולת ע״י מלך ושליח וז״ס לכני ה׳ ללהיך שבחיות הדבר ע״י זה תלויה המעלה המעלך
מלרן מלרים וזהו שבחן ומעלתן של יסראל כמו שבחתני בכלי חמדה בסדר יחרו בהיות דלחז״ל
יהרו שמע בשבחן וכת ובדבק עמהם למנס גבי יעבו לשר לחר עם שמע בילילתן ובת ונלחס עמהם
שהוח לת שמע בשבחן לכל חשב שהם מעלתן וכתיתוב הזה מכחישו בעלותו מלרן מלרי׳ הזכיר
לשון עלוי שמשע הלמת מעלויין ולת חשם שלת בת ונלח׳ שם כי חשב שהם עלו מעלתן וז״ס ביעלותו
כלילו מלגיפו עלה כן חשב ונלחס שם עוד לפשר במ״ם לשר עם לו בדרך שהוח על המלרב
כת־גומו וכדעת המפרשים ז״ל לבל בתכלית המלרב הזה לומר לכי שהיה לגרוב בימי סדר לדעת
העת שירכו יסראל יהיכם מהתורה ומלות לבל להלחס עמם וכן היה בלומרו ויבל עמלק ע״י
בזורת המלרב ונלחס עם יסראל בדרכים כשרפו יהיכם מהתורה ומלות ולפי שעם לו בדרך
מלרב לתכלית הזה לזה שבח לוהו הבי״ת מעשי בחיות הלחת שהרג ליתם שהרג בע שם חעשים
קודם שעשו תשובה ומתו בחטלים יהבלית לפי שעמינו עמים ירבזון בשלח יסראל ממלרי׳ היו כולם
מועים לעבור לת ה׳ שכם לחד כמו שעתיד להיות בלחרית הימים ככתוב כי לז לתפוך לל עמים
שפה ברורה לקרוח כולם בשם ה׳ ולעובדו שכם לחד וכו׳ ועמלק הבד כל הלזורות המלז ועד לחרי׳
הימים שהוח ע״י מה שעשה ליסראל עכב זה ומחטיח רבים יין לו תשובה וזהו טעם מלחמה לה׳
בעמלק מדור דור תסיבת דור דור שלנדם ועכבם מעבודת הב״ה ע״י לשר קדך בדרך כו׳ מצל
לחמבעי

מנחה קטנה

מחי. שלח ס׳ לפשך לפלך
וגו׳ וס״ב כלי פוסל לפזיכך
שפשפם בקול ה׳ כלי שלם
תהל בחסם גורם שתפות
נחי שלח יבלם פשפשב יד
נחי וכת״ל שרפשלל
שחול על זה: והשיקר
שנפשם לתה כוח פיכוכך
מכניפן כלי לפשות נקמה
בעמלק שמינו נועל שלח כיד
בניה של רחל ועתה שפש
וגו׳. פדי לתקן פה שפוית
שלח נסחת כה׳ בחרלית
שפשם נפוגו פעלין ובייח
פתיית לחלחס כפלחתי׳
בחתי פשם כי לח פתת
בשחוכך כה׳ ושתה תתקן
שדבר שתלך לחלחס בעמלק
חף כי רב הפס חשר פתו
מחשר פמלך חל תירח פשפ
ותשי בשחוכך כה׳ והי
התיקון הוח פתם בלוחו
הזכיר שפשפת כי שם לף
שת חת ושתה פתם לפול דבדי
ה׳ ופס שלח הומלך פכניפת
יסראל פר כה כלי לפשות
נקיפת ליד בפעלך הוח
פעני שלח היה הדור רחוי
לכן חם ביפי יהושפ חפ״ם
שבכדו חת ה׳ כל יפיו ע״ת
היה נמנת ביפס חלני נכך
וכמ״ש להם סוף יפיו הסירה
חת חלני נכך חקרבכם.
וביפי השופטי היו על הדוב
שפ״ז פפ״ח פבפיו הם
נזיקי׳, ודור זכפי זה על
שפו על יסראל שרחוי לכנוש
חותה בפס שפיו ובפס יסראל
יכונס. לכן חתה שרוח זמן
מוכן על בפרון יסראל לך
והביח לת פתלק חיכן נדיך
לפלחמם נדולה כי חם
בהליכה לפרנם בכה תבה
חותם על כלותם כי שר נפש
זה שר פלה שהוח פתלק
בפנפש וכח בפותפה. ופ״ת
פיקר נפילתו יפי׳ פ״י
שתלך וחכית לפפש כי
תת פעורות לפעלה נדיך
לביות ע״י התעורות פפש
וגם לח תפלחה הפש כפלחפה
כי חם שתה נפנפך תלך
וס״פ לח פתלך הפנפש לנפיר
לבד כי חם חתה תפי׳
ספתחיל וסמרין כל פרש
יפתון וזפ וכפרתתם לפ
רכים: פל

פי׳ רבי׳ ישעיה

חשר פס לו בדרך פס ❀
חלרל בדרך: כל פנות הפס •
הרגם יונתן ריפי כל עמח •
כמו חנן פנה שהו׳ רחם
לנגיו •

והחרמתם · כמו ואת כל הנשמה החריש לשון כלייה והשמתה וכן תרגם יונתן וחגמר ותדוני מכי ז'ל לפי לשון מרס וקללה כלומר בתחלה החרימו שלח יהנה מהם ואחר כך והמתה : ולא תחמול · לפי שסופם לחמול כמו שאמר ויחמול שהול והטעם הזהירו ולא תחמול עליו שלא יהיה לו פתחון פה : ועד חמור · כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה מזבל עמלק והרי לת כמת' זכר עמלק והכתוב מוסר תמחה את זכר עמלק : ויאמר · כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וככא כלומר אספם ס"ה ונאמרים אליו בלשון למלהמה אז היה מצליח עמלק והרי לת כמת' זכר עמלק והכתוב מוסר תמחה את זכר עמלק : ויאמר · כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וככא כלומר אספם ס"ה ונאמרים אליו בלשון יחיד לך והכית וחלת תיבת והחרמתם שהוא בלשון רבים לדעת הגיו של הרד"ק ז'ל שזכרנו שכפב שיעילו מרס ויחרימו שלא יהנה מהם ניחא לומרו בלשון והחרמתם רבים כדי שיהיה מרס שלין לו התרה ע"ד כדר שאמרה בדבים לין לו התרה ולפשר שאמרו החרמת בלשון רבים לומר שאסור ההנאה לין לריך לו שיהיה על כל יחיד ויחיד לפשר בזו לים לו שלא לפני לצרכי רבים דחציבי לבטל תפלה מפני לרכיהם עכ"ז והחרמתם את לפשר לו לאכם והכית את עמלק בלשון יחיד להוהיר לעשות שהוא ס"ה הרשאון בכל דבר מלוה זו ידו תהיה בו בעמלק להכותו ויל כל העם בפחרונה שממנו ירלו ויעשו והכית את' בעמלק וכמו שעשה שמואל לאגג אמר כך וכן לא תחמול עליו על עמלק קאמר והוא פשוטו של מקרא והכוונה שלא ירבור לו מיתה יפה שלא תהיה מיתה היותר מכזרית תעשה לו ז"ס ולא תחמול לו לפשר שאמר והכית את' בעמלק ולא לאמר הנזכר שלא יחמול מכל לאר לו שלא הכל יהרימו לפשר שאמר והכית את' בעמלק ולא לאמר ואחתה לשלא יחיהנו תכף לבל יכהו הבהת מות כדי שירלו עיניו כיולו בדאמרינן בפ"ק שהחרם מחרימו כל לאר לו רוצה לומר בעודו חי קאמר שעדיין הוא לאר לו שברי הוא חי ולא כ' ואחתה מיד ועד לשה ממש לאר ההכתת הנזכרת בפ"ק והכית וכו' וכיוצא בזה נרלה שאמר ויחלוש יהושע וכו' שלא רלה להמיתם תכף כי יחוחו מהעלר חבל ויחלוש לה עמלק בהכתת מות בהכלית חולשה בעלר רע ממות בחייהם ושף שימותו :

וישמע שמואל בפסכת ר"ה פרק בראשונה אמרו' יש"ח לאסור למנות לה ישראל ולכי לבבר מלה שהאמר ויפקדם בבזק מתניף לה רב לבי ממלי דבזק מידי דמיבזק הוא דילמ' שמע להחרה הוא דכתיב וימלאו את תדני בזק בבזק שלח מבכה וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים דילמא בזק בבזק למנס כך לא מלינו שם מקום שיקרא טלאים ולכך אין להקשות כן לומר דילמא שמא דאתרה טלאים והל זה כיונו חז"ל בפוף דבריהם דילמא שמא דאתרה הוא דכתיב וימלאו וכו' ואפשר עוד להכריע שבטלאים מוכרח שהם טלאים כיון שבאה הבי"ת בפתח כמו ה"ה היא"ה ולהו היה מקום לא שייך ה"ה היא"ה כמו בזיכות בהרד"ק ז"ל שפירש בטלאים שם מקום ונלחק בו הרד"ק ז"ל הבי בטלאים בפו"א עוד אפשר הכרח שלפי דילמו בטלאים שם מקום הי"ל לפשוק וישמע שאול את העם בטלאים ויפקדם כי המקום רחוי להסמיכו אל וישמע שאול שהיה לפון לפיפה בתרגום וכנף · ואל הכרח זה כיונו חז"ל בהבית' תחילת הפ' בדבריהם ז"ל לין לו שייכות מכלה וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים שזכרון התילה הפסיק בדבריהם ז"ל לין לו שייכות אלא להכרית ההכרח הנז' והוא ענין נכון · ויעיין רם"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל הניה כל הדעות הנז"ל והוסיף בדעת המתרגם ז"ל שהטלאים שלקחו מלמן שאול כשהעשיר הם הקריבום לפסחיה, וזה מוסכם המתרגם עם דחז"ל ולא כמו שהבינו הרד"ק ז"ל בקרבנו פסחיה, שהביאו משלהם הם שמנה להם כן יקלוק המתרגם על חז"ל והוא דוחק ע"כ :

ויבא שמואל וכו' ב"ם ר"ה ב' בראשונה ויבא שאול עד עיר עמלק ויריב בנחל אמר רבי מני על עסקי נחל בשעה שאמר הב"ה לשאול לך והכית את עמלק אמר השתא ומה על נפש אחת מיש, למרה תורה הבא מלמה ברחל על הנפשות כולן קל וחומר ומה לים לדם חטא בהמה מה אשמה לים גדולים חטאו קטנים מה חטאו יאמר לו הל תהי לדיק והמרה לו הל תרבה הרבה ובשעה שאמר לחוקי סוג פוגע בכהנים יאמר את קול והמרה לו הל תרבה הרבה עכל"ה :

ולע"ן לדקדק שאמר שהקב"ה אמר לו והמתה מיש ועד לשה כו' לין לבבל הנאמר לו בפירוש ויהיה לפשר שזה הק"ו לא לדון על פיו לשה אותו הלא כמתניה על דברי הב"ת שתכף כשאמר לו הקב"ה לשאול לך והכית תמה על דברי הב"ת ומה הק"ו ומה על נפש וכו' לים ג' דולים וכו' לאר כל הלו הקיפיות תמה על דברי יהב' ות' לבל לא לסתור דבריו ת' לאשוה בהפך הלוה הלא הרחר אחר עדותיו ית' בכח הק"ו והקב"ה הציב לו ע"י הבית

שם יעבדה לי תלמים · לשון קללה · ומקרא קצר הוא כי עם תלמים עשה · שאסר שפיכת דמות כשנוי ישראל · על לחבת הפסח : שאור עד התור · שהיו נשבו בהמה על ידי פיכוף · ויאמע שאול את העם · פירוש השומעם על ידי נרוז שיהו מוכנים ויבואו בתלחמה · ויפקדם בטלאים · יש מפרשי שם מקום כמו זיף ופלם ונבלעי · ויש לומרים שלח רלה לחנותם תלח כתן שלה לכל לחד ולחד בשלה העלים · ועשרת תלפים לת חים יהודה · מוציא לך תף על פי שהיו מרובים בחולנטי' · לא נתו כי תס עשרת תלפים שהיו מהקלקי' שלח היתה המלוכ' פחם ולא היו כשעשים לו כל ק · ויבב בנחל · לשון טלחמה ומריבה :

מִמִּצְרָיִם : וְכַעַן אֵיזִיל וְתֵמְחֵיֵת דְּבֵית עֲמָלֵק וְלָא תְּחוּס עֲלֵיהוֹן וְתִקְטוֹל מִגְּבַר וְעַד אִיתְתָא מֵעוּלִים וְעַד יַנִיק מִתּוֹר וְעַד אִימַר מִגָּמָל וְעַד חֲמָר : וּבְנַשׁ שָׁאוּל יַת עַמָּא וּמָנִינוּן בְּאִימְרֵי פִּסְחָיָא מָאתַן אַלְפִין גַּבְרָא רִגְלָאֵי וַעֲשָׂרָא אַלְפִין יַת אֱנָשׁ יְהוּדָה : וַאֲתָא שָׁאוּל עַד קִרְתָּא דְּבֵית עֲמָלֵק וְטַקֵּס מְשִׁרְיָתֵיהּ בְּנַחֲלָא : וַאֲמַר שָׁאוּל לְשֵׁלָמָאָה אֵיזִיל זוֹר אִתְפְּרַשׁ מִגּוֹ עֲמָלֵקָאָה דִּילְמָא אֶעֱבֵד עִמָּךְ חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּק מִמִּצְרָיִם : וְאִתְפְּרַשׁ קֵינִי מִגּוֹ עֲמָלֵקָאָה

ל"ה ר"פ ג' בנע"ח ח"ו

ג' ולא הכסה ב' בס"ח ב' בס"ח ל' ואח מסור על התור

ג' ויפקדם

ה' והבית את מלרע וסימ' והבית את כל זכורה לפי הרב · והבית את מדין כאיש אחד · עתה לך והבית את · עמלק והחרמתם בית אהאב · את ארם עד כלה :

רשי

מסור ועד סה · סהיו בפלי כספים ומסגין עגמן ודומן לבהמה : וישמע שמואל · לשון הכרזה כמו ויזעק שמואל : ויפקדם בטלאים · אמר לכל אחד ואחד סיקח עלה מבקע של מלך ואחר כך מנה לת העם בטלאים לפי שאסור למנות לת ישראל שנאמר בס לא יספר מרוב : וירב בנחל · וילחם בנחל ורבותינו אמרו על עסקי נחל רב ודן לת עלמו ואת בשביל נפש לחת לאמרה תורה ערוף עגלה בנחל בשביל כל הנפשות החלו לא כל שכן לפי שהיו יושבין במלבר יהודה בנגב ערד שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה וערד הוא עמלק הכנעני מלך ערד שהיה שב' ויושב הנגב ועמלק יושב בארץ הנגב :

עם כל

רלבג

והמתה מיש ועד לשה וגו' · בגדול שבל ובקטן כלה וזה בהדגיש כי היש יותר לכבד מהשפה וכל לחד מהם יותר בכבד מהטעול כי הוייתו תסדים עדיין כי לא בשלם הגדול בו והמיותר והטעול יותר בכבד מהיותן כי היונק עם תסדין נופו הנם הוא תסר בכבד שלא יוכל לעבל כי לם החלב שהוא מתלמה לעבעו מאד והשור יעבד בכבד מהשה והגמל הוא כמו ממוצע בין טבע הטעול וטבע הטעל והחמור הוא מהמיטים הפחותים שבבהמות העשוקה : ויפקד בטלאים · עשה זה כדי שיפקוד הטלאים ולא יפקוד העם בן יהיה בהם גנף בפקוד לותם כמו שקרה לדוד ולגזלת הסיכה גם כן מנה לותם בבזק בתלחמת כתב מלך בני עתון : וירב בנחל · ל"ל שהוא נלחם עם עמלק ויברח בתיסור כי שם יהלו לנלחם · והנה קריב מהו בזק ומלחמה לחד כתיבו הדוב דב עם ישראל לף עם ישראל בס נלחם נלחם בם : ויאמר שמואל אל הקיני הלכו סורו צאו מתוך עמלק פן אספך עמו ואת עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים בעלי שמעת בשבחן של ישראל ובדבק עמהם שנאמר וישמע יתרו וגו' ויתה עשית הסד עם ישראל יתרו שמע בשבחן של ישראל ובדבק עמהם שנאמר וישמע יתרו וגו' ויתה עשית הסד עם ישראל בעלותו ממצרים בעלי שמעת בשבחן ועליון ובדבקת עמהם ויסיף עוד הקני עולה לת ישראל בעלותם ממצרים בעלי שמעת בשבחן ועליון ובדבקת עמהם ויסיף עוד הקני עולה שעשה עם כל ישראל להיותו להגדילם בעיני כל העולם ואמר יסר קני מתוך עמלק שנר' מיותר לפשיטא מיסור ולפשר כי ישראל להריחו למעניתם שאמרו לכו סורו רדו לו' שיתרחקו מלר מלך פן תדבקם רעת עמלק שמא תאמר שירגים עמלק ויברח זה לא יתכן כי עמלקי נכנוי הוא מוריה על מה שאמרנו שהוא שלי כלומר עתיד ליפול בידי בדבר ה' והוא יקפח את רוחו וימחק את לבבו שלא יברח ועכ"ז שאמר לו יש' לא מרחיק נדוד לכך אמר ויסר קני קיים מלות סורו לבד לא מרחיק כמ"ש לו לכו סורו רדו כדי שלא לסמוך על הנס שיברח עמלק ברהותו את הקיני

הלכון כו וכבר לחד שאול אל הקיני קודם שילחם בעמלק : ואתה

רשי

עם כל בני ישראל · שנהנו מסעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל והרי מעלה עליו כאילו עשה עם כל בני ישראל: והמשנים · אין לו דמיון והם הבריאים ואומר אני לשון משנים כמו כסף משנה על שם שהוא כפול בבשר ובשומן וכן ופר השני שבע שנים: נמבזה ונמס · כמו נבזה והמ"ם תפלה בו: נחמתי · מחשבה עלתה בלבי על מלכו' שאול שהמלכתי: מציב לו יד · בונה לו מזבח הוא מזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס ויונתן תירגם והוא מתקן ליה תמן אתר לפלגא בה ביזתא: הרף

רדק

פן אוסיפך · שרשו אסף מבנין הפעיל על דרך אובד העיר עניינו לשון כליון: ואתה עשית חסד · בעצה שנתן יתרו למשה ונחשב לזרעו אחריו כאילו הם עשו החסד וזהו שאמר עם כל ישראל כמו שאמר שם וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום · ובדרש וכי עם כל בני ישראל עשה חסד והלא לא עשה חסד אלא עם משה הדא דכתיב קראן לו ויאכל לחם אלא ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל ישראל: מחוילה בואך שור · אולי שכנו שם עם בני ישמעאל או לקח הארץ מידם וכ"ף באכה פירשתי שהי' לנכח ידוע המקו': והמשנים · תרגם יונתן כמו הפוך והשמנים שתרגם שמיניא ותרגם הכרים פטימיא ורוצה לומר השמנים שהם שמינים מאליהם על ידי מרעיהם והמפוטמים שהם מפוטמים על ידי אדם שמאכילם כי כן דרך הפטם שמפטם הבהמות מכין המאכל ומשי' בפי הבהמה ויש לפרש המשנים הכבשי' בני שנה והכרים גדולים משנה · ויש מפרשים המשנים שהם שניים לבטן: וכל המלאכה · פי' המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה בין מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה: נמבזה ונמס · בתוספ' שתי אותיות וכן מתלאה והאמר נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק והנקב' על המלאכ' והזכר על הענין וכן יעשה מלאכה והענין בזה המקום המקנה: נחמתי · מבנין נפעל: מציב לו יד · מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הבזה וכן תרגם יונתן מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה ביזתא · ובדרש בונה לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס: ויסב ויעבר · אחר שהציב לו יד בכרמל סבב ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והטעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד תחילה כשבאו לארץ ואף על פי שעתה היה בנוב היו מכבדים מקום אהל מועד בגלגל והיו זובחים שם בשעת היתר הבמות וכן חדשו שם המלוכ' וזבחו שם זבח' שלמים: למען

ג' וחס' יו' מל' פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃ וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃ וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃ וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב
ל' הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים
ב' מל' וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם
ל' וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־
ל' שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־
ל' הַלָּיְלָה׃ וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת
כ"ד שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר
ג' בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל
ל' ג' בטע' מ"ס בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ ויאמר

דִּילְמָא אֲשֵׁיצִינָךְ עִמֵּיהּ וְאַתְּ עֲבַדְתְּ טֵיבוּ עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִסַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם וְאִתְפְּרַשׁ שַׁלְמָאָה מִגּוֹ עֲמַלְקָאָה׃ וּמְחָא שָׁאוּל יָת דְּבֵית עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה מַעֲלָנָא דְחַגְרָא דִּי עַל אַפֵּי מִצְרָיִם׃ וְאַחֲדֵית יָת אֲגַג מַלְכָּא דְּבֵית עֲמָלֵק כַּד חַי וְיָת כָּל עַמָּא גְּמַר לְפִתְגַם דְּחָרֶב׃ וְחָס שָׁאוּל וְעַמָּא עַל אֲגָג וְעַל שְׁפַר עָנָא וְתוֹרֵי שַׁמְנַיָּא וּפְטִימַיָּא וְעַל כָּל דְּטָב וְלָא אֲבוֹ לְגַמָּרוּתְהוֹן וְכָל מִדַּעַם דְּשִׁיט וּדְבַסִּיר יָתֵהּ גַּמִּירוּ׃ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁמוּאֵל לְמֵימַר׃ תָּבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי אַמְלֵיכִית יָת שָׁאוּל לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא אֲרֵי תָב מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְיָת פִּתְגָמַי לָא קַיֵּים וּתְקֵיף לִשְׁמוּאֵל וְצַלִּי קֳדָם יְיָ כָּל לֵילְיָא׃ וְאַקְדִּים שְׁמוּאֵל לִקְדָמוּת שָׁאוּל בְּצַפְרָא וְאִתְחֲוָא לִשְׁמוּאֵל לְמֵימַר אֲתָא שָׁאוּל לְכַרְמְלָא וְהָא מְתַקֵּן לֵיהּ תַּמָּן אֲתַר לְפַלָּגָא בֵיהּ בִּזְתָּא וְאִסְתְּחַר וַעֲבַר וּנְחַת לְגִלְגָּלָא׃ וַאֲתָא שְׁמוּאֵל לְוָת שָׁאוּל וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל בְּרִיךְ אַתְּ קֳדָם יְיָ קַיֵּימִית יָת פִּתְגָמָא דַייָ׃ ואמר

בואך ה' כתיב כן וסימן ויחנו עליהם וישחיתו · ויקמו אנשי ישראל · ויך שאול את עמלק · ויפשטו אל הגשורי · ושבתך ובואך דישעיה · ועיין בסדר נח · הכרמלה ג' בקריאה וסימן בא שאול הכרמלה והנה מציב לו· עלו כרמלה ובאתם אל נבל · ויבאו עבדי דוד · הקימתי ג' מלעיל וסימן נמסר בסדר נח:

רלבג

ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים · הנה זה החסד היה כשבא יתרו אל משה המדבר והראה עצמו שמח בהצלחת ישראל ונתן עצה למשה להשים אל העם שופטים באופן שנזכר בפרשת יתרו וידמה שהכונה היתה בהחרמ' עמלק בזה האופן שצוה השם ית' שלא יהנו ישראל כלל מנכסיהם להעיר כי הכונה האלהית היתה בזה ללקיחת הנקמה מהם מעשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים אשר זנב בהם כל הנחשלים אחריהם למען ייראו הבאי' מעשות כדבר הרע הזה ולא היתה הכונה בזאת המלחמה לקחת שללם וליהנות מנכסיהם · וכאשר פשטו שאול וישרא' ידיהם בשלל הראו כי לא היתה כוונתם בזה לנקמה אך להועיל לעצמם וזה היה הפך הכוונה האלהית וידמה שלזאת הסב' בעינה כשחרו ישראל בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזת אויבהם שהיו מעמלק כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם · והנה ספר כי חמלו שאול והעם על אגג ועל מיטב השלל ולא אבו החרימם והמלאכה הפחות' החרימו וקרה מזה לשאול שנענש להסיר המלוכה ממנו: בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד · ידמה שיהיה הרצון בזה שהוא היה מציב לו מקום לשבת בו ולעבוד הש"י שם ולתת לו תודה על כל הטובה אשר הטיב לישראל והנה היה המקום שהיה מציב לו יד בו הגלגל כי שם היו נקבצים ישראל תמיד על כל הדברים הגדולים ולזה אמר ויסב ויעבר וירד הגלגל: ויבא שמואל אל שאול עד לזבח לה' אלהיך בגלגל: והנה

כלי יקר

ויך שאול וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב בשם המפרשי' ז"ל שלו' בואכה שור הו' דיבור לנוכח יאמר לשומע עד מקום אשר תבא לארץ שור כאשר תבא ותכנס שמה עד כאן:

ולע"ד שכוונת הכתוב להגיד את השגחת הש"י שבמקום שמטאו עם ישראל בעלות' ממצרים כשיצאו למדבר שור מים סוף אשר שם נפל שדוד עמלק ז"ש ויך שאול את עמלק מחויל' בואכה שור אשר על פני מצרים הוא מעין ודוגמה למה שעשה לישראל בעלותם ממצרים ולזה כיון באומרו בואכה שור רוצה לומר בואתו מקום שהיה בואכה אתה ישראל כלומר במקום אשר באת אליו אתה ישראל בעת לאהך ממצרים שם נפל עמלק ולפי שכל עניני יציאת מצרים נחשב לנו כאילו אותנו ממש הגאיה משם וכן מלחמת עמלק כאילו נלחם גם עם כל הדורות מכיון שבקש לעקור את הכל אשר מזאת הבחינה אמר הפסוק על כל איש ואיש מישראל בואכה שור כאילו אתה באתו שור ונלחם שם בנו עמלק והעפ"י שהמדבר שבא עמלק להלח' בו הוא מדבר סין כי שם כמוך לו רפידים דע כי ענין זה מובן במה שאחז"ל בשמות רבה פ' פ"ד בפסוק ויצאו אל מדבר שור לא מצינו מדבר ששמו שור ואמרו שם כמה שיטות והאם מהם ד"א מדבר שור אלא עד שלא יצאו ישראל ממצרים היה העולם מדבר כיון שיצאו נעשה העולם שור · ד"א עד שלא קבלו יש' את התורה היה העולם מדבר כיון שקבלו יש' את התורה נעשה העולם שור · אשר יש לדקדק דלישנא קמא היה לו לקרות מדבר שור תכף ליציאת מצרים לא כשהם מים סוף · ומאי איכא בין תרי לישני ומה דקדק בפסוק יותר עד שהוזקק לומר דבר אחר וכו' ועוד למה בא שנוי בין שני הלשונות שבראשון אמר היה העולם מדבר ובלשון שני אומר עשוי מדבר הוסיף תיבת עשוי · ונראה כי לשיטה הראשונה שמדבר על יציאת מצרים שנגמרה בקריעת ים סוף כדכתיב ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים ביום ההוא היתה התשועה ואז ויאמינו בה' ובמשה עבדו הנה היה העול' הפקר בלי רועה ואדון כי לא ידע הנבראים עדיין דאית דין ואית דיין אמנם כשיצאו ישראל ידעו כי ה' בקרב הארץ אמנם כשיצאו ישראל ממצרים דהיינו בצאתם מים סוף שאז ידעו ההשגחה וזה כיון בעל המאמר באמרו כיון שיצאו נעשה שור דלא אמרו כיון שיצאו ממצרים כנזכר בתחילת דבריו להודיע כיון שיצאו דהיינו ביציאת מים סוף שאז גמר היציאה ועיקר כאמור אז נעשה העול' שור מוקף חומה ושור מפני פחד ה' ומהדר גאונו שאין העולם הפקר לכל הבא יבוא ויטול ומאן דשרי' גבר אלא מוקף חומה הוא שלא יכנסו בו של ברשות שמים ולפי שהיה לו לקרותו מדבר שור תכף לצאתם ממצרים כמו שהקשינו שהרי התחילו מאז להאמין לכך אמר דבר אחר כו' או הפסר שהוקשה לו דהי' לל ויצאו אל שור תיבת מדבר למה דאי דהוה העולם מדבר וכבר נתקן נעשה שור אם כן יאמר ויצאו אל שור לעומת זה אמר ד"א עד שלא קבלו ישראל את התורה היה העולם מדבר שאם לא יקבלו ישראל את התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו ומדבר שמם וכמ"ש חז"ל ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי לששי בסיון היתה כל הבריאה תלויה לזה אמר עד שלא קבלו ישראל את התורה היה העול' עשוי מדבר רוצה לומר עם היותו בנוי היה נחרב ועשוי מדבר דהעתיד להעשות כעשוי דמי וז"ש עשוי מדבר אמנם כיון שקבלו ישראל את התורה נתקיים העולם כשור וחומה הזו שהיא חזקה אשר לשיטה זו מובן אומרו מדבר שור כי זה כאמר ביצאתם מים סוף שיצאו אל מדבר שבעת ההיא היה העולם שקול אם למדבר אם לשור שבצאתם מים סוף עדיין לא קבלו התור' בעת ההיא שאז נודק שם מדבר בהוה ושם שור על העתיד כשיקבלו התור' שכיון שיצאו מים סוף וראתה שפחה על הים וכו' מאז הכינו עצמם לקבלת התורה מדבר וכו' עד שיקבלו התורה שאז היה שור ולא מדבר ולפי המדרש הזה מובן אומרו בואכה שור ולא הזכיר מדבר שור יען שבבואכה שם מיד נעשה שור ואין להזכיר עוד שם מדבר ולזה ראוי למחות עמלק לפי שבא להתגרות עמך שעשית העולם שור והוא היה מדבר שם ולא היה לו להתגרות עמך והוא ענין נכון שייך אל ענין המלחמה הזאת כאמור:

ויתפוש את אגג מהרי"א ז"ל עם היות שליה שמואל ציווהו את כל אשר לעמלק הנה שאול והעם לא עשו כן כי תפשו את אגג חי כאשר הרגו כל העם לפי חרב והיה זה כי חמלו שאול והעם על אגג אולי היה יפה תואר ומראה וכן על מיטב הצאן ע"כ: ולע"ד כוונת הפסוק להאשימו על העמדתו שהעמידו חי ולא הרגו תכף ומיד כי נמשכה מזה תקלה גדולה שנתעברה ממנו השפחה ונולד מאותה המשפחה המן האגגי ז"ש ויתפוש את אגג מלך עמלק חי שבכוונתו הכתוב מדבר שלא היה לו לתפשו חי ואת העם החרים לפי חרב שהיה לו להפך השיטה להרוג את המלך תחילה כדי שימוגו ברואותם כי מת גבורם אשר מהניחו אותו חי נמשך נזק שאת העם החרים לפי חרב בטורח גדול והכל תולדת ויתפוש את מלך עמלק חי:

ויחמול שאול והעם עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל אולי היה יפה תואר ומרא' וע"כ חמל עליו כבעל מיטב הצאן וברוע בחירתם עשו כן וזהו אומרו ולא אבו החרים' שעם היותם יכולים להחרימם לא אבו כי לא החרימו מה שהחרימו מצד המצוה אלא מצד היותה נמבזה ונמס עד כאן: ולע"ד מדקאמר ויחמול בלשון יחיד ולא כתיב ויחמלו שאול והעם וכו' נראה כי העם הם שמעו' לא שאול בחירה' וככתב ויחמול שאול והעם לפי שהי' בידו למחות ולא מיחה בעם ההוא' ויוכיח כן מ"ש אשר חמל העם כי בחיר ה' לא ידבר שקרים לנגד נביא כשמוע ואומר ולא אבו החרימם מורה שהיה מוחה בהם שיחרימום ולא אבו שמוע והיה לו לרדותם במקלו ורצועה ולרמוז אל דברי מהרי"א ז"ל הנזכר שאפי' מה שהחרימו לא היה לש"ש ולקיים מצוה אלא לפי שהיתה נמבזה ונמס ז"ש אותה לומר מצד מהותה החרימו ולא מצד מצוה:

ויהי דבר ה' וכו' נחמתי וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל נחמתי מבנין נפעל ע"כ ומהרי"א ז"ל כתב לפי ששמואל אמר בעת מנוי המלך והייתם גם אתם גם המלך אשר מלך עליכם אחר ה' עתה אמר ששאול שב מאחרי ה' וטעם כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים כי שב מאחרי בענין הגלגל שבעת ימים הוחיל וכו' ושאול לא הוחיל ואת דברי לא הקים בענין עמלק ואמר ויח' לשמואל לפי שהיה פועל ידיו כי הוא הקימו למלך ושהיה איש חיל רב פעלים יפה תואר ויפה מראה ועל כן חרה לו לשמואל כי ראה מעשה ידיו נשחתים וידמה שלא גלה לו שמואל פשע שאול ועל כן זעק כל הלילה לדעת מה זה ועל מה זה עד כאן: ולע"ד לדקדק יותר תיבת מלך ועוד כפל כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים: ונראה כי כבר זכרתי למעלה שהרצון אלהי היה להמליך את שאול עד סוף כל הדורות לזה אמר עתה נחמתי כי המלכתי את שאול אפי' להיות הוא למלך וכ"ש דורותיו העתידים ונתן טעם יען כי שב מאחרי לענין עמלק שלא קיים המצוה כולה למחות זכרון עמלק שהרי חמל על אגג ועל מיטב וכו' ואפי' במה שהחרים לא קיים את דברי של החרימה אלא להיותה נמבזה ונמס ככו"ל בפסוק הקודם עוד אפשר שכיון באו' מלך לומר שהמנוי למלך והשררה היא שגרמה לו להשב מאחרי בכל הדברים שהיה בחירי ורגיז אחרי כאריה ישאג · והיא שגרמה לו גם כן שאת דברי לא הקים בענין עמלק ולזה נחמתי כי המלכתי את שאול שאני גרמתי לו לשוב מאחרי במנותי אותו למלך כאמור' ושמעתי מפרשי' נחמתי לשון נחמה רוצ' לומר זאת נחמתי שלא המלכתי אלא את שאו"ל לבדו למלך שנקל להדיחו ולהמליך את רעהו הטוב ממנו ויזעק אל ה' שימחול לו ולא ענהו:

וישכם שמואל עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהר"א ז"ל כתב מקוצר עם שיטתו כו"ל כמ"ש ויזעק שמואל כל הלילה לדעת סיבת זה הענין אשר לעומת זה וישכם שמואל לקראת שאול בבוקר לדעת מה פשעו ומה חטאתו ובהו' והנה מציב לו יד הבית דחז"ל כדרש"י ז"ל ויוטב לשון הפסוק לפי דבריה' שהוא כאילו כתוב בא שאול הכרמלה ויסוב ויעבור וירד הגלגל והנה מציב לו יד רוצה לומר שם בגלגל עד כאן תורף דבריו וכן הרלב"ג ז"ל:

ולע"ד במ"ש ויגד לשמואל ברוח הקדש שהגיע שיו להאמר לו הנה בא שאול הכרמלה וז"ש ויוגד ולא אמר ויגד לשמואל המגיד והנה מציב לו יד שבא לאותו מקום לחלק בזת עמלק ולזה אמר מציב לו יד פי' לבון מקום כפשוטו אלא שאמר לשון יד לרמוז לשון יד לקחת מהביזה

מנחה קטנה

ויתפוש את אגג וגו' ירצה שהתי' רפות עשה שאול בהחיותו לאגג שהיה רבה תגד עצמו ושפי' לא היה מלך עמלק היה ראוי להמיתו כי בכבוד רשעי' רקב ואלו היה אדם אחר מלך עמלק היה ראוי להמיתו על הנמוטוה של הדבר כ"ש אגג מלך עמלק בגירוף שהיה היה ראוי להמיתו מיד · והנה היה ראוי לומר תחילה ויחרימו כל העם ואח"כ ואת אגג מלך עמלק תפשו חי אלא להורות שזה שקול כנגד כולם שבתפשם שהניח אותו חי הוא כאילו הניחו כולם חי כי משורש נחש יצא צפעוני שנזדווג לו שפחה והעמיד תולדות ויצא ממנו המן ועם רב כאופן שנאמר עמלק בעולם ולא נעשה המכוון וע"ד רמז מה שאמר ואת כל העם נקרא למעלה ולמטה וכאילו אמר חי ואת כל העם במה שהשאיר אותו חי הרי הוא כאילו נשארו כולם בחיים ועביר' גוררת עבירה שאע"פ שהיה בדעתו להמיתו אח"כ יתאוה שאול וגו' היה בדעתם להניחו חי: נחמתי כי המלכתי את שאול וגו' כי מהראוי היה נמלוך המלך מיהודה אלא מפני עמלק שאינו נופל אלא ביד בניה של רחל נבחר שאול למלך וכיון שלא עשה כפי שנצטוה ונשאר זרע ממנו חזר לסורו הנקרא' על שם עילה ה"כ לאוה נמלך שאול והמלוכה חוזרת לבעליה לשבט יהודה וז"ש נחמתי כי המלכתי את שאול כדי שימחה שם עמלק על ידו והוא לא קיים הדבר וע"כ אל תתמה שיסור המלוכה ממנו על דבר זה כיון שמתחילה לא נמלך אלא בשביל לתקן דבר זה כי שב מאחרי כשם ושל תגא' במה שאמרתי לו בשבת ימי' תוחיל ולא הוחיל בשבל ואת תעשה מלחמות וגו' שב מאחרי כאשר ראה כי נתן העם מעליו ושם אמירה שלא יוכל ללחום כי אם במורת עם רב ולא שם בטחונו כי כמו שפירשנו במקומו · ואתה את דברי לא הקים בקום ועשה שהי' לו להחרים עמלק עד תומו: ויזעק אל ה' וגו' שהתפלל שלא יכלם מעשה ידיו שלא ימות שאול בחייו: וישכם שמואל וגו' סיפר בזה זריזות שאול שאע"פ שהיה ער כל הלילה ותהנם שהיה זקן ושינה תם לא נתן שינה לעיניו אלא מיד בהשכמה הלך לקראת שאול וגם הלך כבוד למלכות שלא שלח לשאול לבוא אצלו או לנוות הדבר ע"י שליח לשאול אלא הוא בכבודו ובעצמו הלך אצלו כדי להגיד לו הדבר כמשאי שלא לביישו ולזה הכוונה שחלק כבוד למלכות סיפור הכתוב נ"כ בשמעו שמואל ששאול בא כרמלה כשיב נ"כ דרכו ללכת ולא שלח אחר שאול לבוא אצלו גם לא המתין עד בוא שאול לביתו אלא הלך לקראתו עד מקום שהיה שאול שם ובשביל לותר עוד כששמע שמואל ששאול מציב לו יד לבנות מזבח היה מתירא שיקריב עליו מאכית מהחרם אשר בביזת מעמלק בסוף יוחם ואסור ליקרב לו לגבוה ע"כ יצא לקראתו ולהגיד לו שלא יהיה לריח ניחוח ולרצון לפני ה': ברוך אתה לה' · הנה כלם על דעת שאול מה שאמר שמואל לך והכית את עמלק והחרמתם וגו' ולא תחמול עליו ע"כ דברי הש"י ומכחן

פי' רבי ישעיה

פן אוסיפך עמו · שרשו יסף והו' פועל כבד ודומה לו קול גדול ולא יסף: והמשנים · לשון שמנים · כמו ופר השני שנון · נמבזה · מ"ם נוספת ברוני הפעלי': והנה מציב לו יד · פירוש מקו' חניה כמו ויד תהי' לו דמתרגמינן ואתר מתקן וכתו' ·

ביד

שמואל א טו

למען זבוח · לית מאן עלויהם להנחתם אלא למען זבוח לה' שהיה עמהם במלחמה ומר מלהיך לכבוד שמואל להגדיל מעלתו כי כל מה שינדל החדש רהוי לומר עליו מלהיך וכן היו הנביאים חומרים ה' אלהי וכן אמר בחנה הנשיח מכל מנות ה' אלהיו: ויאמרו לו דבר · כתיב ויאמרו רוצה לומר שמואל: הלא אם קטן אתה · לפי שאמר לו שמואל אשר אמר אמל העט כלומר העט אמל ולא הוה ולא רצה למעט אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך כלומר אע"פ שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמעט הלא רצוי שבטי ישראל אתה ולפי' משחך ה' למלך עליהם להנהיגם על הדרך הישרה ולמען תשמע לקול דברי ה': ואיך הנחת לומתם לעבור על דברי ה' לא עשו הם אלא שהיה בידך למחות ולא מחית ורצה כי לעקרוחפלך היה בדבר ומחמת האכל ותאוה טעו חלו ויוכחן תרג' הפסוק כן הלא מן שריותך הויתא טיש וגומר וכן אמר בדרש כי כשעברו ישראל את הים והיו מתיראים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימין והתחילו לעבור ורלו שבט יהול' והתחילו לרגמם בחבנים כדי שיחזרו להם וקפץ נחשון בן עמינדב ועבר עם כל שבטו ואמרו כל ישראל וסמכו על הפסוק הזה שם בנימין לעיר רודם אלא רודם הלא רד יס וכתיב בתריה שרי יהודה רגמתם וגו': על כלותם לומתם · על כלות ישראל לומתם ותהיה מ"ם כלומתם על הפעול ותהיה מלת לומתם הבאה לחרין תוספת ביאור: ותעט · כבר פירשנו המלה הזאת שהוא כמו ותסר לן ותטה: אמר

ואמר

ואמר שמואל ואילו קייתא ומה קל עניא הדין באורני וקל תוריא דאנא שמע: ואמר שאול משמלקה איתיאונון דחס עמא על שפר ענא ותורי בריל לרבחא קדם יי אלהך רית שאר מותרא נמרנא: ואמר שמואל לשאול אורך ואחוי לך ית דאיתמלל מן קדם יי עמי בליליא ואמר ליה מלל: ואמר שמואל הלא מן שריותך הויתא שיט ואתלש בעיני נפשך ברם זכות שיבטא דבנימין אבוך גרמא לך די בעו למיעבר ביממא קדם בני ישראל בריל כן רבין יי למלכא על ישראל: ושלחך יי באורחא ואמר איזיל ותנמר ית חייביא ית דתשיצתהון: ולמה לא קבלתא למימרא דייי ואיתפניתא על בזתא ועבדתא דבישא קדם יי:

ואמר שמואל ואילו קל זה הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע: ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על־מיטב הצאן והבקר למען זבח ליהוה אלהיך ואת־היתר החרמנו:

ויאמר שמואל אל־שאול הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה אלי הלילה ויאמר אליו דבר:

ויאמר שמואל הלוא אם־קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה למלך על־ישראל: וישלחך יהוה בדרך ויאמר הלך והחרמתה את־החטאים את־עמלק ונלחמת בו עד־כלותם אותם: ולמה לא־שמעת בקול יהוה ותעט אל־השלל ותעש הרע בעיני יהוה:

ויאמר

הותר ז' מלאים בלישנא בקריאה וסימן איש אל יותר ממנו עד בקר · ואת היותר החרמנו · ויותר ממנו מאה רכב דשמואל · וחברו דר"ה · כי מה יותר לחכם עם הכסיל · ואל תתחכם יותר למה · לעשות יקר יותר ממני · ונמסר גם כסדר בישלח · הרף ו' בקריאה וסימן הרף ממני ואשמידם · הרף לנו שבעת ימים · הרף ואגידה לך את אשר דבר · למלאך המשחית בעם · וחברו דר"ה · הרף מאף ועזוב חימה ואל תתחר:

רשי

הרף · כתרגומו תורך המתן: טו רחם שבטי ישראל אתה · תירצ' יונתן שנט' דבנימין עבר בימת ברים כל עמא כמה שנת בנימין נעיר רודם: על כלותם אותם · העם אשר אתך יכלו אותם: ותעט · כמו ותטף לצון עים: לחנית החרם · מיפב החרם וכן רחמית לגנך כמה שנאמר בהרימכם את חנביו ממנו ויונתן תירגם קדם ד' מרמון · הנה

רלבג

והנה לפשר שחשב שאול שהם יחמלו ליי' מן השלל ההוא לא יקשה בעיני שהם ע"י אחר שיזכם נביא בשליחות ולחולשת ההתעללות הזה יחשו אל העם ושוב חשב כי מפני שלא רוצה להחריש מלך עמלק ועמו שיהיה להשיל מלכם ושוא חלמו ואביון את חגג מלך עמלק ואת עמלק אחרי החכון

בלי יקר

ניל והוא תימה גדול ולפשר שמואל בא הכרמלה ולזכר הנס היה מגיד מלכת הכרמלה לקרקע שאול ולא כתבלגלג ולכיוצ ביוצ שתמרו לו כן לשמואל והיה בדעתו ללכת הכרמלה לקרקע שאול ולא כתבלגלג הדברים ויסוב שאול ויעבור וירד הגלגל הפר לו ויבוא שמואל אל שאול הגלגל:

ויבוא שמואל מהרי"ח ז"ל כתב שאמר ברוך אתה לה' מלחר שהקימותי את דבר ה' הפר לוה תוהי פ"ל ידיך ברוך אתה לה' שהזמנת הזה תלוי בך שעל פיך נלטותי עד כאן:

ולע"ן כי דרך ארץ להקדים בשלום הבא מן הדרך כ"ם בשלום המלך לשמואל שמנהו שהיה לו לשאול בשלומו והגיד הכתוב שבא שמואל הליו ולא דברו בשלום ויאמר לו שאול שמה שהיה מועט על שמואל שיאמר לו ברוך הבא בשם ה' לאמר שאול לו לשמואל עם היות עליך לברכני ברוך אתה לה' ומאחר שהקימותי את דבר ה' למה תרה לך אלא אתה בי שלום והזה הסיב לו שמואל ומה קול הצאן הלזה כתיב ויאמר לו שמואל אלא דבר עמו לנוכח ידע כי עבר את פי ה' היה הצלו בזה ולזה ויאמר למירה שתם כמדבר אינו לבין עמו ולא כתב ויאמר לו שמואל:

ויאמר שמואל וכו' · לע"ן לדקדק ולישרבנהו ולתכינהו ומה כל הצאן והבקר אשר בחזני לומה קול הצאן והבקר אשר לני שומע ומה טעם אמר לשון הזה בצאן ולא בבקר כי לפי שהבקר בהאי יגעה תשמע נעיותו למרחוק ולזה אמר ומה קול הצאן הזה כמור' בהגבע על הצאן שהיו בחות רחשוה לחנם הבקר כהחמרו שכן כתיב ומעלה כי חמל העם על מיטב הצאן והבקר וכו' שבראה שהצאן קדמו בהמה ושלחום לפני הבקר מהנם הבקר שהיו רחוקות אמר אשר בחכי שומע מרחוק ולא אמר בחזני כמו שאמר גבי הצאן עוד לפשר שגבי הצאן שקולן נאמר ומה קול הצאן הזה בחום השמע שמעו לזה לא' כי' והשנות הש"י היה זה שעלה קול הצאן בחזני לחנם בבקר שמעו שמוא בחום השמע שמעו לזה לא' כי' בו וקול הבקר אשר אנכי שומע מעמי:

לה כן בצאן שהשם יתברך השמיע לוחנו לני שהעלהו בחזני:

ויאמר שאול וכו' בפ' אין מעמידין שנו רבותינו פרת חטאת רבי אליעזר אומר היה נלקחת מן הנכרים וחכמים מלשהין יהיב רבי אמי ורבי אסי אליעזר אלעזר דר' יצחק בשלה פתח מה מינהו ואמר וכן היה ר' אליעזר אומר כל הקרבנות כולן פתח ליה מלי לאתיבון חברים ת"ש ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן מלי מיטב דמי מיטב ומלי דקאמר מיטב כי היכי דנקפון עליה זביני עד כאן לרבנן הפסוק כפשוטו ולרבי אליעזר מדוקדק לומן למען זבוח לה' שהיה עמהם במלחמה · ואמר לה' לכבוד שמואל לומר שהשיר ת"ל בנני שהוא שלא יחשבו בני ישראל שהם יזבחו מן השלל ההוא לה' לפי ירא בעיניו אחר שהיה בכלל ההתגללות הזה אלא ויחסו על העם ע"כ וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף עוד שהיה בכלל ההתגללות מפלת הפועל שהוא העם ולא הוא והעני מפלת התכלית טוב למען זבוח לה' לפי לשאול שלל אחרי שהיתר החרמנו ולא חמלו אלא על אשר הוא לזבוח לה' ע"כ: ולע"ן לדקדק לומרו מעמלקי הביאום כי ידוע הוא לשמואל שהם מעמלקי ועל זה קא בכי גם כן לפי ה' ל' מעמלקי הביאום שהשאה העם ולא לומר שלא נכשלו ישראל למעול מכל בחרם הלילה ליטול אותם מעצמו ואחר כך בדרך נתנו להם לתקן המעוות להקדישם למען זבוח לה' ומפעת שחמל העם עליהם מלו הקדישום למען זבוח לה' כיון שהרגים שאול היותו כזוב מהוך שלא נתן לו שלום כנ"ל לכך לומר דרך הסירות לה' לשמוך ולא שלחי כי כזוב לני ממנו עוד לפשר שהולה הלילה בעם והתיקון בעמלו ז"ש מעמלקי הביאום הם ולא לני כי העם הוא שחמל על מיטב הצאן והבקר ולני הוא שלמרתי להם שיהיה למען זבוח לה' ולהיך ויספיק בחלק מה מהמיטב שהין מוך בכולו הבל די במקלנו למען זבוח לה' ולא היותר מן המיטב הזה לשר חמל העם החרמנו לני והם בלופן שלפי חמל העם הפכתיו למען זבוח לה' ומפרש כן מפני שלהי רואה שנתן ב' טעמות לשר חמל העם והבנית למען זבוח לה' לני שלא היה כל שעמה לה' על מיטב הצאן והבקר בלו למען העניינים נפרדים גם בזה טעם זקף קטן על התיבת והבקר מורה שלומר למען זבוח לה' בפני עצמו ולא שייך עם כי חמל העם גם בזולתו אלא שהיותר החרמנו מורה שעל חלק מהמיטב לומר כן שהחרימו היותר שלקחו ממנו והשאר היותר לפני מהמיטב החרמנו · ועל שלמרו הרשונים ז"ל שזה המחלוקת היה סיבה לשאול נתחל לו לשאול עון זה שלולו לומר מיד חטאתי היה נלמר לו גם ה' העביר חטאתך כמו שנלמר לדוד גם ה' העביר חטאתך · ונסמוך יוסף כם"ל בפסוק ויאמר חטאתי וכו':

ויאמר שמואל אל שאול הרף ממני עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל מפי שאול סיבת נזדת נחמתי כי המלכתי וכו' על כי חמל העם וכו' שעברו על המצוה ה' אלה לו לומר לו לכבוד מורת המלכות הרף ממני לומה לומר תן לי רשות ואגיד לך את אשר דבר ה' כי לחרי שהם הבריו אשר דבר ה' תין לי רשות לאמרם והוא נתן לו רשות לומר דבר ואז

בלותם לרוש · פי' עד שלותם העם לרוש:

רשי

הנה שמוע בקולו מזבח טוב להקשיב מחלב אילי' · זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אילים : כי חטאת קסם מרי ואון ותרפי' הפצר · וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפצ' ויונתן תרגם ארי כחוב גברא דשאלין בקסמא כן חובת כל איניש דמסרב על מילי נבייה : הפצר · לשון תוספת וכן ויפצר בו הרבה עליו דברים : יראתי

כ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל
אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא
אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק ל'
הֶחֱרַמְתִּי׃ כא וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל ג'
צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ ל'
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ כב וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים ג' · ל'
כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח י"א
טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃
כג כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים
הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה ל'
וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃ ויאמר

וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל דְּקַבֵּילִית
לְמֵימְרָא דַּייָ וַאֲזָלִית בְּאוֹרְחָא
דִּשְׁלָחַנִי יְיָ וְאַיְתֵיתִי יָת אֲגַג מַלְכָּא
דַּעֲמָלְקָאֵי וְיָת עֲמַלְקָאָה גַּמְרִית׃ ל'
וְאַפְרֵישׁ עַמָּא מִן בִּיזְתָא עָאן וְתוֹרִין ג'
קֳדָם דִּי חַרְמוֹן לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ ל'
בְּגִילְגָּלָא׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל הָאַרְעֲוָא
קֳדָם יְיָ בַּעֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין ג' · ל'
כְּקַבָּלָא לְמֵימְרָא דַּייָ הָא קַבָּלַת י"א
לְמֵימְרֵיהּ מִנִּכְסַת קוּדְשִׁין טַב
לְאַצָּתָא לְמִילֵי נְבִיּוֹהִי מִתְּרַב פַּטִּימִין׃
אֲרֵי כְּחוֹב גַּבְרָא דְּשָׁאֲלִין בְּקִסְמָא ל'
כֵּן חוֹבַת כָּל גְּבַר דִּמְסָרֵב עַל פִּתְגָּמָא ג'
דַּייָ וּכְחוֹבֵי עַמָּא דְּטָעוּ בָּתַר טַעֲוָתָא
כֵּן חוֹבַת כָּל אֱנָשׁ דְּפַצַּר וּמוֹסִיף עַל מִילֵי נְבִיָּא חֲלַף דְּקַצְתָּא בְּפִתְגָּמָא דַּייָ רַחֲקָךְ
מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃ ואמר

החפץ ג' בקריאה וסי' החפץ ליי' בעולות וזבחים · החפץ אלוה תמצא · אל תתמה על החפץ: מרי ד' וסי' כי חטאת קסם מרי · למשמרת לאות · אל תהי מרי · ואמרת אל מרי · ונמסר גם בסדר קרח :

רדק

אשר שמעתי בקול יי' · זה אמר שאול היה הפסק לדברי שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדיין מה שדבר אליו יי' הלילה שאמר לו נחמתי והוא שאמר לו שמואל בסוף הענין כי מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך אבל כשאמר לו שמואל ולמה לא שמעת הפסיק שאול את דבריו ואמר אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול יי' ויש לפרשו כמשמעו כמו שתתפרש מלת אשר בכל מקום שהוא טעם למה שקדם וחוזר למה שאמר שאול תחלה הקימותי את דבר יי' הא' עוד אמת אמרתי כי הקימותי את דבר יי' אשר שמעתי בקול יי' ואלך בדרך אשר שלחני : ואביא את אגג · כלומר גם לא המיתיו עם האחרי' לא שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו וימות : ראשית החרם · פי' מטיב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו וי"ת לשון תחלה קדם די חרמין כלומר טרם שיחרימו ויקללו שלא יהנה אדם מהשלל לקחו העם הצאן והבקר לזבוח ליי' לא לדבר אחר : כי חטאת קסם מרי · חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וכת"י ארי כחובי גבורים דשאלין בקסמיא וגומ' כלומר כמו שחטא קסם הוא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהקב"ה ונותן בטחונו בקסם כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו כי אחרי שעב' על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא ירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע"א וכתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה כן הוא הטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו : וימאסך הו"ו כוי"ו וישא אברהם את עיניו וכן הוא הפי' יען מאסת דבר יי' מאסך ממלך ר"ל מהיות מלך : ואת

רלבג

החפץ ליי' בעולות וזבחים כשמוע בקול יי' · הנה זה מבואר כי העולות והזבחי' יבאו על החטאים כמו שהתבאר בתור' ולזה הוא מבואר כי הוא יותר טוב שישמר אדם מהחטא ולא יצטרך לאלו הקרבנות : הנה שמוע · למצות השם הוא טוב מהבאת הזבח ולהקשיב למצותיו הוא יותר מהקרבת חלב אילים על מזב' יי' : כי חטאת קסם מרי ואון ותרפי' הפצר · אחשוב שיהיה וי"ו ותרפי' כוי"ו כרדם ורכב וסוס ואיה וענה והרצון בו ואון ותרפי' כאמרו התרפים דברו און והרצון בזה הוא כי מי שגורע ממצות השם כשיקיים קצת' לבד הנה הוא ממרה את פיו וכן מי שמוסיף על דברי השם הוא חוט' ולזה אמר שמואל לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול ה' וגומר שאע"פי שנמה שעשה קיים את דבריו הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכללו ושללם וענין המשל בזה לפי מה שאומר והוא כי חסרון הקסם הוא [illegible]

[illegible]

חטאת
[illegible]

מנחה קטנה

אשר שמעתי וגו' כי מה שאמרתי נכפלתי שגוב וה נאמר אלו לא קיימתי כלל משא"כ עתה שקיימתי' ואלך בדרך אשר שלחני ה' אלא באיזה כרמי' שאמרת הרי תשובתו בגדו שהבאתי את מלך עמלק בידי והבהמות הוא לזבוח לה' וזה נ"כ בכלל בלשון והחרמתם ואף אם לא היה כוונת המקום כך מ"מ אתקן הדבר בקרבן מראשי' החרם כי אלו המכשפי' שמשן שנתן נבהמה כבר אזדו להו והבשארי' בידי וביד העם הם בהמות ממש לזבוח לה' · ושאול השיב שאין הקב"ה חפץ בקרבנו' אלו משלל עמלק וגם אין תיקון להביא קרבנות מבהמות אחרות כיון שאמרתי לך שעיקר מלכותך היה תלוי במחיית עמלק וכיון שמאסת את דבר ה' בזה הדבר וימאסך ממלך כאמור ויאמר שאול הטאתי זה שגג ובשוגג יש תיקון בקרבן ומה גם ומודה ועוזב ירוחם כריני מודה שחטאתי ומ"מ שוגג אני כי לא הבנתי דבריך כמו שאמרתי וגם יש לי התנצלו' אחר כי יראתי את העם שהם הכבד הדבר עליהם כ"כ שלא יש זירו דבר אפילו פורתא נמי לא עבדי ע"כ הייתי בוחר הרע במעוטו וא"ל שהי' לי לכופם זה לא היה ביכלתי כי הם רבים ואני יחיד ועתה כיון שאני שוגג בדבר שא נא חטאתי ושוב עמי אולי נרמ' זכיתי דידך ודידי בצירוף ואשתחוה לה' בהודאה והכנעה יכופר עון : מהיות מלך על ישראל ירצה כי אין מאיסתו גדולה כ"כ להוריש בהינם אלילה כ"א וימאסך ממלך שאינו אלא מהיות מלך בלבד : בכנף

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

כלי יקר

[illegible]

מנחה קטנה

בכנף מעילו וגו׳ · רמז לו סכס שנקרע כנף המעיל ונשאר בו המעיל קיים כן קרעה את מלכות וגו׳ אחר שיירן כנף ימלוך והוא איש בושת : וגם

רדק

ואת דבריך · שאמרת לי במצות יי׳ ות״י ארי עברית על מימרא דיי׳ ובסרית על פתגמך : ללכת · בסגול באתנחתא : ויחזק בכנף מעילו · שאול החזיק בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו · ובמדרש חולקין בו י״א כי שמואל קרע במעיל שאול ורמז לו בזה כי מי שיכרו׳ כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו וי״א כי שמואל קרע מעילו של עצמו שכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין כטיעתן משובחת : קרע יי׳ את ממלכות ישראל מעליך היום · ואף על פי שאמר לו זה בגלגל כשהעלה העולה ממלכתך לא תקום ועתה אמ׳ לו היום אפשר שהחטא ההוא היה נמחל לו ע״י תשובה ומעשים טובים וכיון ששנה בחטא אמר לו היום נקרעה הממלכה ממך · ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון אמ׳ לו ממלכתך לא תקום כלומ׳ שלא תתקיים לו ולבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימים במלכותו ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך במלכותו וזהו שאמר קרע יי׳ מעליך וכן אמר לו שמואל כשהעלהו באוב ויקרע יי׳ את הממלכה מידך וגומ׳ ולא עשית חרון אפו בעמלק הכה כי בדבר עמלק נגמר דינו : וגס

רשי

יראתי את העם · דואג האדומי שהיה חשוב ככולם : ויחזק בכנף מעילו · לפי פשוטו משמעו שבשפנה שמואל ללכת אחר שאול אחז בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שיתחנו׳ בגלגל שהי׳ שם אהל מועד ומדרש אגדה חלוקים אמוראים יש שאומרי׳ מעילו של שמואל קרע שאול ויש שאומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו והוא שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל ידעתי כי מלוך תמלוך : וגם

כד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם :

ואמר שאול לשמואל חבית ארי עברית על מימרא דיי׳ ובסרית על פתגמך ארי דחלית מן עמא וקבלית למימריהון :

כה וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה :

וכען שבוק כען לחובי ותוב עמי ואסגוד קדם יי׳ :

כו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל :

ואמר שמואל לשאול לא איתוב עמך ארי קצתא בפתגמא דיי׳ ורחקך יי׳ מלמהוי מלכא על ישראל :

כז וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע :

ואסתחר שמואל למיזל ואיתקף בכנף מעיליה ואיתבזע :

כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ : וגם

ואמר ליה שמואל אעדי יי׳ ית מלכותא דישראל מינך יומא דין ויהבה לחברך דתקין עובדיה מינך : ואם

ב״ד ל׳ המעתק

פי׳ רבינו ישעיה

כי יראתי את העם · כלו׳ הורה שפדי לעשות רצון העם תחת הבהמו׳ הטובו׳ ועבו׳ את דברי הנבי׳ :

כלי יקר

מ״ס היתרון · וכמו כן כתב הרב ב״ע ז״ל עוד אפשר לפרש כמו שכתבתי בספר כלי חמדה סדר ויקרא וכו׳ לפי שיש זבחים חטאות ואשמות אשם מעילות וכיוצא ויש זבחי צדק כמו זבחי שלמים שהיכנס בחים של השם ולזה אמר דלא מבעיא שהשמוע בקול ה׳ טוב מזבח רע הוא הבא על הטא והשמה אלא שמוע בקול ה׳ טוב ונבחר הפי׳ מזבח טוב זבחי שלמים וכן להקשיב ר״ל יוצא לשני עושה לאחרים שיקשיבו וזהו שאמר הפסוק להקשיב בלמ״ד ולא אמר הקשיב עד כאן · או אפשר שאמר להקשיב עדיף וטוב הוא מחלב אלים הנשרף בעולת נדבה דלא מבעיא ההקשבה עצמה שהוא יותר קרובה מהשמיעה כי השמיעה ממקום רחוק וההקשבה יותר קרובה כדכתי׳ לו הקשבת למצותי דהיינו בקרוב יותר כדפרישית דפשיטא ופשיטא שההקשב׳ בלב שלם וקרובים אל ה׳ עדיפ׳ מחלב אלים אבל הכתוב מודיענו שההכנה לבד שיכין האדם את עצמו להקשיב משובחת מחלב אלים וזהו שאמר להקשיב בלמ״ד ולא כתיב הקשיב מחלב אלים והוא דקדוק נכון מורה על מעלת ההקשבה על השמיעה שהשמוע עצמו משובח הוא מזבח הטוב אמנם ההקשבה אין לה ערך עד שלהקשיב בלבד משובח מחלב אלים · וקרוב לזה פירשתי אני בסדר ויקרא בכלי חמדה :

כי חטאת קסם מרי וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הביא הר״דק ז״ל והרחיב ע״ש ועיין הרל״בג ז״ל והרב ב״ע ז״ל כתב כי חטאת קסם מרי הוכיחו מהיותו בלתי עומד קיים על מצותו בטובו אהו׳ ממנה ואמר כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת אמר הנה על מצות הש״ית שצוך לעשות בכל פרטיה לא עמדת ומיד שהתחלת בה הוסג אחור ימינך ועל מה שאתה בו בחטאת קסם הנך עומד במרייך ועל און ותרפים אתה עומד בהפצך ואינך חוזר בך אלא שאתה אומר ששמעת בקול ה׳ ועשית הפגו בעמלק יען שלא היתה בזאת העמידה עמך בדבר ה׳ אבל מאסת אותו וכיוצאת ממנו והוא גם הוא מאסך ממלך עד כאן ומהרי״א ז״ל כתב כי חטאת הקס׳ אינו מצד הקסם עצמו אלא מפני שעובר את פי ה׳ וממרה דברו כי מה חטא יש בקסם מצד עצמו וכן חטא׳ און ותרפים אין בו מצד התרפים עצמם כי מה נזק יש בהולך אחריהם לדעת העתידו׳ כי אם יש בו חטא הוא מצד התכלית שהוא הפצר שההולך אחריהם מפציר וממהר ועובר על דברי הש״ית שהזהיר על הקסם ועל התרפים וכיון שהטוב והרע לא יובחן כי אם מצד קיום דבר השם יתברך או מצד עבור את פיו למה מאסת את דבר השם יתברך בין שיהיה לעשות טוב בעיניך או רע לא היה לך לעבור על דבר ה׳ ומפני זה וימאסך ה׳ ממלך רוצה לומר מאסך ה׳ מהיות מלך על עם ישראל לא מפני המעשה בעצמו כי אם מפני היותך עובר מצוהו ודברו ולפי זה נ״מ שלא יחסר בכתוב כ״ף הדמיון כמו שאמר המפרשים הנז״ל ואפשר לפרש עוד וימאסך ממלך שאין זה גזרת העונש אבל הוא גם כן מפני החטא שזכר ואמר למה מאסת את דבר ה׳ שבאמת אין זה אלא מגדול לבבך מהיותך מלך נהגאית לעבור על דבר ה׳ וזהו שאמר יען מאסת את דבר ה׳ וימאסך דבר ה׳ הנזכר וכל זה כמשך לך ממלך שמהיותך מלך מאסת את דבר ה׳ הנזכר מאסך או היה מ״ס ממלך מ״כ הזמן רוצה לומר יען מאסת את דבר ה׳ מאז משהיית מלך כי כבר חטא שם בגלגל ומאס שם גם כן דבר ה׳ עד כאן תורף דבריו ז״ל וק״ק שאם לדברי המפרשי׳ חסרה כ״ף הדמיון הנה לפירושו חסרה תיבת הטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר וצריך לומר לפירושו שתיבת חטאת מושך עצמו ואחר עמו ועוד קשה בעיני שאמר שאין איסור בקסם כי אם מפאת שציוה השם יתברך בו ואלא מהיותו פועל מגונה ואבק ע״ז לרדוף אחרי שוא וכזב ומשלבותא לכך אסרו השם יתברך לקסם ואון גם כן מרוחק מפאתו וכן התרפים ואם כן איך יביא הכתוב ראיה מהם שלא נאסרו אלא בגזרת השם יתברך ואם דברים מסוקלים מעצמם ולהרחיק את ישראל מטומאתם הזהירם עליהם וכמ״הר יוסף אלבי ז״ל כתב שכוונת הכתוב לומר שההפצר עון פלילי ואם כן למה אתה שאול מפציר ומרבה טענות לטעון על הטא שעשית כי חטאת הקסם הוא המרי אמנם ההפצר חמור ביותר כי כאון ותרפים שהוא ע״ז גמורה ויותר קשה ממנו ההפצר שהפצרת לומר לא חטאתי כי שמעתי בקול ה׳ ואם כן החטא בחטאה הוא כקסם וההפצר והטענות שטען עליהוא כע״א גמורה וכאשר ראה שאול הטענה האמיתית הזאת השיבו חטאתי כי עברתי את פי ה׳ עד כאן · ולעד״ן מה שפרשתי בכלי חמדה כי חטאת קסם מרי שהיא נתינת טעם למה שאמר שהשמוע טוב אפילו מזבח טוב של שלמים יען כי המרי אין לו קסם אלא חטאה קב ע׳ שאינו ירא מהחטא שאומר אם אכשל בשוגג והטאה החטאת תכפר וכן ההטאה רמז קסם לאון ותרפים שאומרו אביא חטאה על און ותרפים בהפצר שלומר לעבה און והרפים בהפצר ואביא חטאת בוער נמצ׳ שמהקרבנות המשך תקלה לחטא במרי ובאון והרפים בהפצר עם היות שאין קרבנות אלא בשוגג ולא במזיד יטעה החוטא שהחטא׳ מכפרת על הכל וזהו הכתוב בכלי חמדה והוא הלאוי ונראה לי עוד שהכתובים האלה מודיעים חומר המפציר וגבותו דהכי קאמר כי חטאת קסם מרי רוצה לומר הנה עבירה קלה גוררת חמורה ממנה וזהו שאמר כי חטאת קל הוא קסם לעשות מרי שכמו שזקני מואב ומדין לקחו קסמים בידם להביא רצונם כך החוטא הקל קסם הוא להכשיל במרי וכן להכשיל באון ותרפים היא מדת ההפצר שהיא מדרגה לרדת ממדה ההפצר אל און ותרפים וזהו שאמר כי חטאת קסם למרי ולאון ותרפים הפצר הוא הקסם להביא ליכשל באון ותרפים שהם מעבירות חמורות קרוב לע״א ואם כן למה היה מרבה בהפצר כי יען אשר מאסת את דבר ה׳ וכו׳ ויתאסך הש״ית הנזכר והדבר כעבה חמור ביותר ממלך רוצה לומר יען היותך מלך לא היה לך למאוס בדבר ה׳ שסביביו נשער׳ מאד וחמור חטא הקל למלך זהו שאמר וימאסך ממלך רוצה לומר מאסך מהיות מלך וכמשך גם כן מאיסותך ממ״ך מהיותך מלך ועובר פי ה׳ וזאת הבחינה מאסך ה׳ ובזה מובן וי״ו וימאסך ממלך הנוספת לרמוז אל השתי ענינים מאסך מהיות מלך וכמשך גם כן מאיסה גדולה ממלך רוצה לומר מהיותו עובר פי ה׳ כי הקרוב אליו יתברך צריך להיותו זריז במצותיו חפץ מאד ואולי רמז כאן שמאסו מהזכיר עליו תיבת מלך שלא תמצא בכל זה הענין מלך ויאמר שאול ויאמר שמואל אל שאול אחרי שאול ושאול עלה אל ביתו גבעת שאול כי התאבל שמואל אל שאול וכל הכתובים כן וזהו שאמר וימאסך ממלך שדבר מלך לא הגיד זולת בשנים או בשלשה מקומות בענין מלחמת פלשתים כמו יעשרנו המלך וכו׳ שהוא מוכרח מפאת הענין שהוכיחו המגידים לומר בלשון הזה להבטיח לעושה דבר גבורה שיעשרנו המלך כיד המלך וכן חי נפשך המלך אם ידעתי מוכרח למדבר כה אל פה עם המלך לחלוק לו כבוד ולומר המלך וכן ויאמר המלך שאל אתה בן מי אתה וכו׳ ואפשר לדרשו לגבלי שנעלם מהם הלכה עמונית ולא עמוני וחשב שתכין מלכותו בידו אם תאסר העמונית והמואבית והיה דוד אסור לבא בקהל לכן כתיב ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם ואפשר לדרשו לשעה ששם כאשר חק על משפטי התורה וההלכה שנעלמה כאמור שם חלק לו הכתוב כבוד לומר בה ויאמר המלך שהיה הדבר הזה פשוט בעיני הכל שמאסו הש״ית ממלך לאזכיר בו מלך תואר מלך עד שאפי׳ הכשים המשחקות ידעתו זה ולכך אמרו הכה שאול באלפיו ולא אמרו הכה המלך שאול באלפיו וזהו שאמר וימאסך ממלך ולא אמר ולא כתב וימאסך מהיות מלך זאת ועוד שאילו הכוונה לו׳ שמאסו מהיות מלך היה לו להורידו תכף ברגע ממלכותו כיה׳ משפיל אף מרומם אלא ודאי כדפרישית ובסמוך שאומר מהיות מלך לתקן קושיא זה עיין שם :

ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כו׳ עיין רש״י ז״ל ואולי הכריח כן מדלא כתיב מהעם שהיה מובן מהע׳ עצמן אבל באומ׳ את העם ר״ל את השקול כעם ובמספר קטן ירא״תי א״ת דואג שעולה י״ד במ״ק ועיין הר״דק ז״ל ומהרי״א ז״ל במה שאמר כי ברתי את פי ה׳ ואת דבריך יורה ששאול חשד שהיה שמואל מחמיר בדבר מעצמו ושלא עבר באמת על פי ה׳ כי אם בדברי שמואל וכוונת ה׳ נתקיימה במה שעשה ולכן אמר עברתי את פי ה׳ ואת דבריך להגיד שכפי דבריו של שמואל הוא החטא לא כפי פי ה׳ וזה לא עשהו אלא אנוס רחמנ׳ פטריה וזהו כי יראתי את העם ועל זה החשד חרה אפו של שמואל ויאמר לו לא אשיב עמך ר״ל אתה חשדתני כמוסיף על דבר ה׳ חלילה לי כי בהחלט מאסת את דבר ה׳ ולא בהצטרף אל דברי כי אם מפאת דבר ה׳ עצמו עד שמפני החטא הזה מאסך ה׳ מהיות מלך על ישראל ואם הוא מואס אותך השוב עמך להשתחות לפני ה׳ כי הנה יהיה בעייני ג״כ מרי והפצר ע״כ :

ולעד״ן טעם אומר חטאתי כי עברתי את פי ה׳ ואת דבריך הכוונה בזה להתודות על חטאו היותו כפול ומכופל דאשונה מצד עברו את פי ה׳ אשר עבר על מה שכתוב בתורה זכור את אשר עשה לך עמלק כו׳ מחה תמחה את זכר עמלק זהו שא׳ עברתי את פי ה׳ ועתה מחדש בנבואתך בא לי זריזות כמו שאמר פקדתי את אשר עשה עמלק כו׳ ועתה לך והכית את עמלק כו׳ אשר ככל דבריך אלה בא אלי זריזות לבלתי השאיר שריד ופליט לעמלק ואני חמלתי עליו ועברתי על דבריך שהעובר על דברי נביא חייב מיתה והלולי הייתי עובר בשוגג ומוטעה בחושבי שהדבר הבוא היה מותר אבל מה שחטאתי במה שעברתי את פי ה׳ ואת דבריך הנה היה שעברתי מצד כי יראתי את העם וכו׳ שנמצא שהיה מורא בשר ודם יותר ממורא שמים וזהו עיק׳ חטאתי זהו שאמר חטאתי כי עברתי וכו׳ על כי יראתי וכו׳ שאין זה התכללות אלא מעלם החטא ולפי שחטאתי שתי חטאות האחד לה׳ והאחד לך שעברתי על דבריך הנני רוצה שתעביר אהה על מדותיך במה שחטאתי לך כי אז תהיה סניגורי לפני ה׳ שימחול לי גם כן מה שעברתי פי ה׳ וזהו שאמר ועתה רוצה לומר עתה דאשונה כעת ועונה זו שא נא אהה חטאתי במה שחטאתי לך ושוב עמי והשתחוה לה׳ על מה שחטאתי לו בעברי את פיו ואז השיב שמואל מלדי מחול לך שרוי לך כמו שאמרת ועתה שא נא חטאתי אכן מה שאמרת ושוב עמי לא אשוב עמך כי אין הועלת כי מאסת את דבר ה׳ וימאסך ה׳ מהיות מלך למעלה אמר ממלך ואפילו מלכות כל דהו אבל כאן בנהרגו שאול וחזר בתשובה אמר לו מהיות מלך רוצה לומר על ישראל כולו אבל יניח לו חלק מהם בשבט בנימין וכיוצא שישאול בו אלא כשנקרעה כנף מעילו אז הבין שמואל שקרע לגמרי ממלכות ישראל מעליו : או אפשר שאמר מהיות מלך על ישראל רוצה לומר כבר בחר לו הש״ית ובקש לו איש כלבבו מהגלגל כמו שאמר שם בקש לו ה׳ איש אשר כלבבו ויצוהו לנגיד על עמו כו׳ זהו שאמר כאן שנית וימאסך כו׳ מסיבת היות כבר מלך על ישראל הוא האיש אשר בקש לו ה׳ כנ״ל והוא דקדוק נכון אומרו מהיות מלך על ישראל :

ויסב שמואל וכו׳ רש״י ז״ל יחזק בכנף מעילו וכו׳ במדרש שמואל והובא בילקוט מעילו של מי רב ולוי חד אמר כנף מעילו של שאול וחד אמר כנף מעילו של שמואל אמר רבי שמואל בר נחמני נראין הדברים כנף מעילו של שמואל שכן דרך הצדיקים להיות מצטערים בשעה שאין נטיעתן משבחת עד כאן ויש לדקדק דלמאן דאמר של שמואל הי״לל ויקרא בשבא התה הקוף כיון שהכוונה קרע דרך צער גם כולא היה לו לומר ויקרע כאילו מאיליו נקרע בלא כוונה וגם למאן דאמר כנף מעילו של שאול ולסימן שמי שיקרע כנף מעילו הוא יקח מלכותו וכמו שהזכיר בשם רש״י ז״ל הנה יקשה גם כן דהי״לל ויקרע בשבא מורה שבכוונה קרע כן להודיעו סימן זה ואם כן לא הי״לל ויקרע המורה שבלא כונה נקרע ונראה דמ״ד מעילו של שאול ניחא ליה היות הקריעה בכנף מעילו בכוון אל כנף מעילו של שאול שעתיד דוד לכרות כנף מעילו וזה נ״ל שכיון בעל המאמר שמתחלה אמר מעילו של מי ולא אמר כנף מעילו של מי אמנם גבי חד אמר כנף מעילו של שאול הזכיר כנף מעילו כי זה מוכיח שהוא של שאול דבהכי ניחא היות הקריע בכנף המעיל ולא בזולתו מהמקומות והו׳ ויקרע להודיע שבכבל נקרע שכן לעתיד ולהבא דוד יכרות כנף מעילו ולא ירגיש בו שאול אמנם למ״ד שמואל נ״ל ששמואל אחז בכנף מעילו לקרוע לוהה בחזקה לאמר על שלא הצליחה נטיעתו ונקרעה מאליה בכבל שמזה ידע שקרע ה׳ ממלכות ישרא׳ ולהורות זה נקרע בכבל הכנף הזה כי מאת ה׳ היתה זאת להורות זה ורש״י ז״ל פי׳ לפי פשוטו משמען כשפנה שמואל ללכת אחרי שאול אחז בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישו׳ עד שיתחזו׳ בגלגל שהיה שם אהל מועד ומדרש אגדה חולקים אמוראים יש אומרים מעילו של שמואל קרע שאול ויש אומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו ימלוך תחתיו והוא שאמר שאול לדוד ביום שכרת את המעיל ידעתי כי מלך תמלוך עד כאן ללכת בסגול באתנחתא והביא בשם המדרש הנ״ל ויש אומרים שמואל עצמו קרע מעילו וכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין נטיעתן משבחת עד כאן וככל הנ״ל הביא מהר״יא ז״ל והוסיף על פי פשוטו של מקרא וכאשר פנה שמואל ללכת מעם שאול אז אחז שאול במעילו של שמואל כדי שלא ילך מעמו ויקרע המעיל של שמואל והבין כי סימן מה׳ היתה קריעה זו להורות דבר בעתיד זהו שאמ׳ לו קרע ה׳ את ממלכות ישראל כי אל זה בא הוראת הקריעה שנקרע מעילו :

ויאמר

רדק

וגם נצח ישראל לא ישקר · אף על פי שממלכתך לא תקום נצח ישראל לא יסור ממקומו ולא ישקר אותו הב"ה אבל יעמידהו כי לא ינחם כלומר ולא ינחם על הטוב' שדבר עליהם: כי לא אדם הוא להנחם · כי האדם ינחם על טובה שיבטיח לאדם מפני כעסו עליו אם נשתנה לבבו שלא יהיה שלם לבו עמו כמו שהיה מתחילה אבל הק"בה אין בו שינוי חפץ וכיון שהבטיח את ישר' לא ישקר להם הבטחתו הטובה אף על פי שחטאו ייסרם כפי חטאם אבל הטובה קיימת אחרי קבלם ענשם אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות יי' היה מאריך לו המלוכה גם בן ולבניו אחריו אם ישמרו את מצות יי' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לעולם לא תסור ממנו המלוכה לעולם אף על פי שתפסק מבניו זמן כפי עונם הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם ענש' כמו שכתוב אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא יסור ממנו וי"ת הפסוק כן ואם תימר איתוב מחובי וגומ' כבעמוד:

אגג

כט וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם:

ל וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

וישב

ל' ואם תימר איתוב מחובי וישתביק לי בדיל דאעביד מלכו אנא ובני על ישראל לעלם כבר גזור עלך מן קדם מרי ניצחניה דישראל דלית קדמוהי שקר ולא תאיב ממה דאמר ארי לא כבני אינשא הוא דאמרין ומכדבין גזרין ולא מקיימין: ואמר חבית כען יקרני כען קדם סבי עמי וקדם ישראל ותוב עמי ואסגוד קדם יי אלהך:

ותב

רשי

גם נצח ישר' לא ישקר · ואם תאמר השוב מעוני לפניו לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנה לו כי הקדו' ב"ה שהוא נצחונו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה שאמר ליתן:

אגג

מנחה קטנה

וגם נצח ישראל · ירצה מלכד מה שאמרתי לך כטעם שאין רפואה למכתך מפני שעיקר מלכותך היה תלוי במחיית עמלק עוד יש טעם שני והוא שמדתו של הק"בה שחוזר ממדה רעה ואינו חוזר ממדה טובה וע"כ כיון שכבר ניתן מלכותך לאחר א"א לבטלה ולכן אין תיקון כי אלו היה הדבר נוגע לבד מה שנגמת היה אפשר לתקן בתשובה כי פרעה הק"בה חוזר ומקבל שבים · אמנם כמה שכבר נתן מלכותך לרעך א"א לתקן ולבטלה כי בשם שחוזר מרעה וגם נצח ישראל לא ישקר שאינו חוזר ממדה טובה ולא ינחם מענה בשום ענין :

וילך

פי' רבינו ישעיה

וגם נצח ישראל יהבורא שהוא נצחונו של ישראל:

רלבג

נצח ישראל · הוא הש"י שהוא חוזק ישראל וכחם ותוחלת' כטעם ואות' נצח ד' קמצין וסימ' וגם נצח ישראל · והנצח וההוד · עד נצח לא יראו אור · לנצח נצחים:

אבל נצחי והכ' הרצון בנצח ישראל חיי ישראל שהוא הש"י כמו הדם שהוא חיי הגוף כי הדם יקר' נצח כטעם ויז נצחם על בגדי: כבדני נא · כאשר ראה שמואל היות שאול מתביים מזקני העם והעם אז נשמע אליו לשוב עמו להשתחוות ליי':

וילך

כלי יקר

ויאמר אין שמוא' וכו' עיין הר"דק ז"ל ולע"דן שבפעם ההיא לא יעד לו שלא ממלכתך לא תקום ר"ל שלא יאריך ימים על ממלכתו אבל בעודו חי שלום ואמת יהיה בימיו אמנם עתה אמר לו כי עתה בעודו חי קרע ה' ממלכות ישראל היום מעליו היום דייקא שבפרקו מעליו ביום הזה ולא לאחר מיתה שניתנו בחיים חיותך לרעך הטוב ממך כי קשה כשאול קנאה וכן מצינו שנמשח דוד בחייו של שאול וראה שאול כידו בעיניו את דוד מצליח וה' עמו וידע כי מלוך ימלוך על ישראל וזהו שאמר מעליך היום ולא לאחר מיתה כמלא גזירה זו מתחלפת מהנזכרת בממלכתך לא תקום וכו' עוד אפשר שבפעם ההיא גזר עליו שממלכתו לא תקום כמו שהיה אבל היה אפשר שיתחלקו ישראל לשתי ממלכות ישראל לבד ויהודה לבד והוא ימלוך בחלק מהם וזהו שאמר שם ממלכתך לא תקום בלשון יחיד לא תקום כי התחלק לשתי ממלכות ותמלוך זמן מה על חלק מה מהם אמנם כעת אמר בלשון רבי' קרע ה' את ממלכות ישרא' מעליך ממלכות בלשון רבי' לומר שאפילו חלק מה או ממלכה אחת לא תשאר לו כי יחדיו שתי ממלכו' ישרא' נקרעו מעליו היום והיינו המשיך ונתנה לרעך בלשון יחיד ולא כתב ונתנם כי אףעל פי שעתיד דוד למלוך על כל הממלכות הנה בתחילת מלכותו תהי' ביהודה וזהו שאמר ונתנה לרעך הטוב ממך ואחר כך ימלוך גם על ישראל:

וגם נצח ישראל לא ישקר וכו' עיין רש"י ז"ל וכן תרגם יונתן בקירוב · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל פירש לפי שהשנוי נמנע בנצחיים כי השנוי מהתחלת ההפסד הוא לזה אמר שאף על פי שבענין זה של שאול ראינו שהשם יתברך אמר ניחמתי אין זה חס ושלום שנוי בו חלילה כי הוא נצחיי אבל השנוי הוא במקבלים הוא שאמר כי לא אדם הוא להנחם מפאת עצמו כי אם מפאת המקבלים עוד אפשר כי לא אדם הוא שאול להנחם ולשוב אל האלהים ועל כן הקב"ה שהוא נצח ישראל לא ישקר בגזרתו יען ששאול לא אדם הוא להנחם אלא מחזיק בהפקר עצמו שהוכיחו כאן והרפיס הפקר ע"כ:

ולע"דן לדקדק אומרו וגם נצח דהי"לל ונצח כו' אבל כיון לומר שנתן המלכו' לרעך הטוב ממך מצד המעשים וגם לו סיוע שני מצד הברכות שבירך ישראל סבא הוא יעקב אבינו שנתן המלכות ליהודה זהו שאמר וגם הוא הנצחיות שנתן ישראל לרעך הנז' לא ישקר וכו' כי אילו הייה צדיק היינו צריכים ליתן לו חלק מלכות מישראל ולדוד חלק אכן כעת קרע ה' את ממלכות ישראל ממך ונתנה לרעך הטוב ממך וגם נצח ישראל לא ישקר בנבואותיו שאמר ובברכותיו שהם נצחיות שהרי דבריו לנצח נצחים עליהם אמר וגם נצח ישראל: והרב ב"ע ז"ל בשער מ"ב אמר כיון שמצד המקבל היותו טוב ממך ראוי שיזכה במתנה וגם מצד הנותן הקב"ה שלא יהיה בזה לך שנוי וחסרון כי הנה הוא יתברך עומד בנצחיותו וקיומו לא ישקר בך כי לא לקח מאשר לך מאומה כי הוא נתן והוא לקח וגם לא יפול בזה התנחמות כיון שנשתנה המקבל והו' לא אדם הוא לינחם חוזר אל דוד אמר כי מה שיתן המלוכה לדוד תהיה מתנה קיימת לעד כי נצח ישרא' הוא ולא ישקר לפי שהטעם כי דוד לא אדם הוא להתנחם מהטובה הנתנת לו אלא איש חיל רב פעלים ולכן נצח ישראל לא ישקר כדכתיב וחסדי לא אסיר מעמו ולא אשקר באמונתי עד כאן: ומדבריו למדתי ענין נכון באומרו מעמו דלא כתיב וחסדי לא אסיר ממנו לומר שעם שלא אסיר חסדי ממה ש־יש עמו חסידות והנהגה מחייבות שלא תסור חסדי מעמו · ושמעתי מפי החכם הנעלה כה"ר אברהם גלאנטי ז"ל מפי השמועה כי מזמן יעקב אבינו ע"ה אשר נגע בכף ירך יעקב נחלשו כח השגת הנביאים שהשגתם הם בירכים הם נצח והוד והימין נצח נעימות בימינך נצח ומשום הכי ברכי רבנן שלהי ולא בריאי ובחולשה כי נגע בכף ירך יעקב ולכן החולשה בת"ח בירכים ובהמלכ' שאול ע"י שמואל התקין מדת הנצח וזהו שאמר שם ויאמר שמואל הגה את המנה וכו' וירם הטבח את השוק והעליה והוא רמז אל שוק הימין שעתה תתוקן בהצלת ישראל משעבוד פלשתים כן הירך ההוא תתעלה אשר אל זה רמז שגם נצח ישראל של מידת הנצח ממש שלא יחזור הדבר לקלקולו אבל לא ישקר וישאר מתוקן ואדרבה ע"י זה מלכו' דוד תתקיים ותתקן יותר ויותר כי בנצח והוד הם חסדי דוד הנאמנים זהו מה שאפשר לפרש עד כאן שמעתי:

ויאמר חטאתי עתה וכו' הנה צריך לדעת מה טעם לא נתקבלה תשובתו של שאול כדי שיאריך ימים על ממלכתו כמו שנתקבלה תשובת דוד ע"ה כשאמר חטאתי בישרו הנביא גם ה' העביר חטאתך ולא תמות · אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויהי כמחריש ע"כ ונראה שאו המימרות הם מאומר אחד ויש ניגוד ביניהם · והיה אפשר לומר שאף על פי שהאומר אחד רב יהודה והנה המימרא הראשונה משמיה דשמואל וזו משמיה דרב ושמואל סבר שכדי שלא תזוח דעתו ורב סבר אדרבא מפני שהעביר על מדותיו · ועוד אפשר לומר דלא פליגי אהדדי כי אעפ"י שבאותו הפרטי האריך אפו ויהי כמחריש עם כל זה לא משכה מלכותו פן תזוח דעתו בשביה · ולרב אפי' מצד הוא שהאריך אפו יותר מדאי נענש דבשמחה מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה · עוד אפשר כי המימרא הראשונה דברה במה שלא נמשכה מלכותו של שאול והטעם מפני שאין בה דופי אמנם המימרא השנית לא אמרה מפני מה לא נמשכה מלכות שאול שלא אמר מפני מה נענש שאול ליהרג ע"י פלשתים על שלא מיחה באנשים בני בליעל שאמרו מה יושיענו זה והטעם הזה שאמרו בגמרא מפני שלא היה בה שום דופי כתבו המקובלים ז"ל שלא מטעם שלא תזוח דעתו כמו שאמרו בגמרא אבל אמרו כי העניין הוא שכדי להכניע האומות הוצרך מהם ובהם וכמו שאז"ל שהיו לו לדוד המלך ע"ה סך גדול מבני יפת תוא' והם בעלי אגרופין לדוד ועל דרך הסוד הקליפות לא יתכנעו אלא על ידיהן ממש כמו הספיר של דיאמ"נטי לא יוכלו לתקנו אלא במינו בעפר דיאמנטי אשר כנודע אשר לעומת זה הראה כי כל מלכות דוד ע"ה לא יצאה אלא מתוך הקליפה והאור מתוך החושך וכדכתיב מי יתן טהור מטמא לא יחידו של עולם עשה כן שהוציא אברהם הטהור מתוך הטומאה ודוד המלך ע"ה מתוך ביאת זנות של יהודה כדי שתהיה לקליפה חלק בו ותסייע ולא הנגד לו וכן אחר כך כשיצא מקליפות המואבית רות המואביה כדי שיהיה לו עזר מצריו ומהקליפות וכמו שבירך משה ועזר מצריו תהיה שצריו והקליפות עמהן יעזרוהו אשר מזה הבל לא נמשכה מלכותו של שאול לפי שאין בה דופי וצריך בהכרח היות קצת דופי כאמר שאותו הדופי הוא אחיזת הקליפ' והחושך כדי שתמשך לו עזר מצריו ממש וזה די לך בביאו' בעניני אלו שאמרו לקצר: ומהרי"א ז"ל הרחיב לתת טוב טעם למה לא נתקבלה תשובת שאול ואעפ"י שאמר חטאתי ולא כן דוד שתכף שאמר חטאתי נאמר לו גם ה' העביר חטאתך והביא ראשונה שיטת חז"ל הנז"ל והביא שיטת מהר"י אלבו ז"ל כי משל דוד ע"ה ושאול לשני סופרי המלך האחד מעל בשכתב שטר מזוייף והסופר השני בדבר ערות בשר אמר הראשון לא יניחוהו בספרותו כיון ששקר באומנותו והשני לא כן אעפ"י שחטא בדבר ערוה כאמן הוא בספרותו · כן שאול כיון שחטא בענין המלכות ומצות המלך לא ניתן לימחל לא כן דוד שחטא בדבר הדיוטי דבר ערוה נמחל לו כשטב בתשובתו · והדעת השני כי תשובת דוד היתה שלימה בכל תנאיה שלא כסה על פשעיו כי מכסה פשעיו לא יצליח אבל אמר חטאתי אודיעך וכו' אמרתי אודה עלי פשעי וכו' ושאול כסה פשעיו שאמר הקימותי את דבר ה' והתנצל באומרו כי חמל העם וכו' כי יראתי את העם ודוד לא כן שלא אמר מיד חטאתי וכתיב וחטאתי נגדי תמיד והההתנצלות בתשובה מונע גדול · גם תשובת דוד היתה לשמה ולא בוש לפרסם כדכתיב אלמדה פושעים דרכיך וכו' ושאול לא כן שלא אמר כבדני נא וכו' כי לא בקש כפרה אלא מפני הכבוד וניתן לו הכבוד לפי שעה ולפי שלא שאל מחילה וסליח' וכפרה לכך לא נתנה לו גם היו לשאול המידות המגונות הפך המלכים שהמלכים אוהבי' לעבדיהם ושונאים שונאיהם ושאול חמל על אגג אויבו ולא חמל על נוב עיר הכהני' אשר הכם לפי חרב בלי חמס בכפיהם לא כן דוד שהיה מכה את אוהב וחמל על עמו באמרו והלא הצאן מה עשו תהי נא ידך בי וכו' וכן ראוי למלך לגמול טובות למי שעשה עמו טובה כדי שימסרו העם נפשם עליו והנ' שאול גמל לדוד רעה עם היות שמסר נפשו בענין גלית והרבה פעמים זולתו · לא כן דוד המלך ע"ה שאמר ולבני ברזילי הגלעדי תעשה חסד וכן צריך שלא יהיה המלך חמדן כדכתיב וכסף וזהב לא ירבה לו ושאול ויעט אל השלל לא כן דוד המלך ע"ה אמר הא לכם ברכה משלל אויבי ה' גם צריך שהמלך יהיה איש חיל לבו כלב האריה ושאול היה ירא ורך הלבב כי יראתי את העם ואשמע בקולם אבל דוד המלך ע"ה היה עושה משפט וצדקה לכל עמו לא יגור מפני איש ולא מכיר פנים גם המלך צריך לדבר אמת ושאול אמר אשר חמל העם וכו' ויקח העם והוא לקח לא כן דוד כשבא אליו נתן הנביא כל דבריו אמת גם המלך צריך להיות ירא שמים לבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה ושאול סר מהמצוה ועבר על מצות ה' בגלגל ובמלחמת עמלק אבל דהע"ה היה נזהר כל אלו הבחינות סבבו לשתקובל תשובת דוד הע"ה ולא נתקבלה תשובת שאול · הדעת השלישי והוא נוטה לדעת הראשון שדוד לא חטא כי אם במצוה כוללת לכל ישר' ולא פרטי אליו וכלפטה בה אמר שהיה מלך או מצד שהיה מלך ולכן עונשו של דוד הע"ה שוה בכל האנשים כמו שהוא שוה בחטא שהוא חטא באיסור אשת איש ושפיכות דמים לכך ענו נשיו לעין כל ונשפך דם בניו אמנם שאול חטא במצוה פרטית אליו והוא המצוה שנצטוה בה אחרי שנמשח והיא מהמתייחד אליו מהיותו מלך שאמר לו שבעת ימים תוחיל וכו' לך והכית את עמלק כו' שבעבור זה נענש שאול בהסרת המלכו' מזרעו ושימות בלא עתו ועל כן אמרה לו הבעלת אוב בשם הסי"ת על אשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק רמזה לו שבעבור אלה השתי מצות הפרטית נענש בהסרת המלכות וכבר אז"ל בויקרא רבא דברים יורו על זה אמרו על חמש העלאות מת שאול שנא' וימת שאול במעלו אשר מעל כו' שאמר לו שבעת ימים תוחיל והוא לא עשה כן אלא והתאפק ואעלה העולה על דבר שוא שחס על אגג ועל שהחריב נוב עיר הכהנים וגם לשאול באוב ועבר על ושו' ל את וידעוני ולא דרש את ה' וימיתהו ויאמר שאול אל הכהן אסוף ידיך ע"כ ולכל הדעות הללו צריך הרב הנזכר ומשו' יגדיל תורה ויאדיר ראיתי לכתוב דעת רביעי שחטא שאול במיעוט אמונה בה' ומיעוט אהבת ה' וזה מהשלימות המשוער אצלינו הוא שני מינים הם שלימות הנושיי בשלמות המדות הראויות לאדם בשלימות הם שלימות אלהיי באמונה והדבקות הראוי ושאול אין ספק שהי' שלם במין הראשון מהשלימות במה שהוא איש ולכן אז"ל שלא היה בו שום דופי ושהיה מוכהר במדות המשובחות אבל היה חסר מהשלימות האלהיי הראויה לו מאשר הוא ישרא' והוא הדבקות והאהבה והאמונה האמתית בו יתברך וההכנע לתורתו ולמצותיו כעבד נאמן לפני אדוניו אמנם דוד היה שלם בשניהם בשלימות הנושיי ובשלימות אלהיי כמו יכבד אב ועבד אדוני כאומרו גם עבדך נזהר בהם ואם חטא הוא במה שהוא אדם בינו לחבירו ולהיות חטא שאול באהבה ואמונת הסי"ת והם פרטי המצות והעבודות כולם אשר חטא בהם הלא כקולן בנטיעות וכהורס התורה כולה · אבל דהע"ה לא חטא כי אם במצוה פרטי' בהמשכו אחרי תאות המשגל ולא היה בזה פקפוק אמונה ומיעוט אהבה וכמו שאמר דרך אמונה בחרתי ואמר כפשי לא' משומרים לבקר כו' שויתי ה' לנגדי תמיד וכו' ולכן אמר ה' לשלמה בנו ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך בתם לבב וביושר והנה יורה שזה היה החטא בשאול ממה שאמר לו שמואל בגלגל נסכלת כי לא שמרת את מצות ה' שסכלות היה מה שעשה שהורה מיעוט האמונה בדברי שמואל שחשב שלא יבא וחשב שהמלחמה ברוב תחבולות יעשה מלחמה ולא בכח אלהי ועל כן אמר הסי"ת ניחמתי כי המלכתי את שאול למלך כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים שאומר ושב מאחרי לא יאמר אלא בהעדר האמונה והמיאוס בדברי הסי"ת וכן אמר לו כי מאסת את דבר ה' כו' כי חטא' קסם מרי והמרי הזה והמיאוס דבר ה' לא אמרו אלא על העדר האמונה בא והאהבה לדרכיו ית' ולכן היה המשפט האלהי וימאסך ה' כו' אבל דוד אמר מה אהבתי תורתך כו' אשר הב"ה נתן לו את בריתו שלום וכבוד הנחיל ע"ד אני אוהבי אהב וכבר רמזו חז"ל לזה במדרש תלים אתה מוצא בשע' שבא שמואל למשוח את דוד היו מלאכי השרת כביכול מקטרגין לפני הב"ה ואומר מפני מה אתה נוטל מלכות משאול ונותנה לדוד אמר להם אני מראה לכם מה בין שאול לדוד שאול הלך ונשאל באורים ותמים כיון שראה את הפלשתים אמר לכהן אסוף ידיך ולא הספיק לגמור את הדבר אבל דוד בשעה שהפלשתים באים עליו בעמק רפאים באותה שעה התחיל לשאול באורים ותומי' שנא' ויוסיפו עוד פלשתים לעלות וישאל דוד באלהים וגו' הנה רמזו שהיה דוד שלם באהבת ה' ואמונתו והיה שאול הולך בדרכיו ובלתי שלם באמונתו ולזה נענש בקריעת מלכותו עם היות שאול שלם בשאר המידות האנושיות כמו שאמרו במדרש שמואל שהיה ירא חטא ושפל רוח מבזבז נכסיו וחס על נכסיהן של ישראל כי היה שלם במה שבינו לחבירו ולא במה שביני למקום ודוד ע"ה בהפך ע"כ הורף דבריו: ולע"דן בזה כי גדל עון שאול משלש סבות מפאת החוטא ומפאת החטא ומפאת אשר חטא לו אם מפאת החוטא היותו שאול בקי התשובות עפ"י הרצונים כדכתי' בן שנה שאול במלכו והב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה כדכתיב וסביביו נשערה מאד וזאת הבחינה רמזה שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישר' אתה אשר מזה היה לך להוש אפי' אל כחוט השערה כ"ש בהיות הדבר חמור וזאת היא הבחינה אשר אז"ל מפני מה לא נמשכ' מלכות שאול מפני שלא היה בה דופי שאפי' שר' יוחנן פירשה לענין הגאוה עם כל זה אפש' שבעל המימרא כיון לזאת הבחינה שמצד שלא היה בה דופי כלל היה היא הנותנת שלא נמשכה מלכותו בהכשלו אפי' בדבר קל · והבחינה השנית מפאת החטא עצמו היותו בענין המלכות וכמו שהזכי'

מה"דר

רדק

אגג מעדנות · כתרגומו מפנקא כלומ' הלך אליו כמהלך המלכים בתענוג כלומר אף על פי שהיה קרוב למיתה הלך אליו בגאוה או פירושו הלך אליו בתענוג ובשמח' כי בחר מותו מחייו וי"מ מעדנו' קשורים מן התקשר מעדנות כימה כלומ' בקשורים ובשלשלאות של ברזל שהיה בהן הלך אליו: אכן סר מר המות · הגיע מרירות המות ידע כי להמיתו הביאו אותו אליו: וישסף שמואל · כמו ויבקע כתרגומו ופשח כמו ויפשחני וכן בדברי רבותינו ז"ל הוה מפשח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: גבעת שאול · איפשר שהיא גבעת בנימן שזכר למעלה ובנה שם שאול בית מלוכה לפיכך סמכה אליו או היתה גבעה אחרת שבנה אותה שאול: ויי' נחם · נפעל עומד כי הוא קמוץ: מלא

רשי

אגג מעדנות · יונ' תיר' אגג מפנקא: אכן סר מר המות · באמת ידעתי כי סר וקרב עלי מרירות המות: כאשר שכלה נשים חרבך · להשיבם אלמנות מבעליהם שהייתם מזכים בחורי ישראל: וישסף · חתכו לד' ואין לתיבה זו דמיון ותרגום וישסף ופשח ובתלמו' שלמ יש הוה מפשח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: בית הלחמי · מבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבו' כמו בית לחם בית שמש בית אל קרית ארבע אם בא להטיל בו ה"א מטיל בין שתי התיבו' כגון קרית הארבע בית האלי בית הלחמי: ויחרדו

וַתַּב שְׁמוּאֵל בָּתַר שָׁאוּל וּסְגִיד שָׁאוּל קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל קְרִיבוּ לְוָתִי יַת אֲגַג מַלְכָּא דְבֵית עֲמָלֵק וַאֲתָא לְוָתֵיהּ אֲגַג מְפַנְּקָא וַאֲמַר אֲגַג בְּבָעוּ רִיבּוֹנִי מְרִיר מוֹתָא: וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּמָא דְאִתְכְּלַת נְשַׁיָּא חַרְבָּךְ כֵּן תִּתְכַּל מִנְּשַׁיָּא אִמָּךְ וּפַשַּׁח שְׁמוּאֵל יַת אֲגַג קֳדָם יְיָ בְּגִילְגְּלָא: וַאֲזַל שְׁמוּאֵל לְרָמְתָא וְשָׁאוּל סְלִיק לְבֵיתֵיהּ לְגִבְעֲתָא דְשָׁאוּל: וְלָא אוֹסִיף שְׁמוּאֵל לְמֶחֱזֵי יַת שָׁאוּל עַד יוֹם מוֹתֵיהּ אֲרֵי אִתְאַבַּל שְׁמוּאֵל אַל שָׁאוּל וַיְיָ תָּב בְּמֵימְרֵיהּ אֲרֵי אַמְלִיךְ יַת שָׁאוּל עַל יִשְׂרָאֵל: וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל עַד אֵימָתַי אַתְּ מִתְאַבַּל אַל שָׁאוּל וַאֲנָא רַחֲקִיתֵיהּ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל

וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגָג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל: וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל: וְלֹא־יָסַף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת אֶת־שָׁאוּל עַד־יוֹם מוֹתוֹ כִּי־הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיהוָה נִחָם כִּי־הִמְלִיךְ אֶת־שָׁאוּל עַל־יִשְׂרָאֵל:

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל עַד־מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל־שָׁאוּל וַאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל מלא

(כ"א חס' וא' מל' בתרי"ס · ל' · ה' ד' פתחין וחד קמץ · ל' י"ד · מלי)

מסרה

ולא יסף ה' בקריאה וסי' ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני · את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם · ויגד לשאול כי ברח דוד · ולא יסף שמואל לראות את שאול · ולא יסף עוד מלאך יי' להראה אל מנוח · ובמק"צת ספרי מסרה מונ"ח ג"ם פס"וק עוד מלך מצרים · ונראה לי כי אינו לפי שהוא ולא הוסיף עוד מלך מצרים:

רלבג

וילך אליו אגג מעדנות · יתכן שהיא אלית בשלשלאות ובכבלי ברזל למלאות מצות שמואל כדי שלא יוכל לברוח כטעם התקשר מעדנות כימה: ויאמר אגג אכן סר מר המות · ידמה שאגג היה ירא כשהגישוהו לפני שמואל אסור ומקשר בכבלי ברזל וכאשר ראה שמואל והיתה נודתו מוכחת על גודל חסידותו ורחמנותו אמר באמת סר מרירות המות כי נפלתי ביד מי שראוי שירחם עלי וכאשר הבין שמואל מדבריו שהוא היה חושב שינצל על יד שמואל אמר לו אין הענין כן כמו שאתה חושב אבל תדע כי מות תמות מיתה אכזרית וזה ראוי לך מדה כנגד מדה כאשר שכלה נשים חרבך כשהרגת בעליהן כן תשכל מנשים אמך במותך: וישסף שמואל את אגג ר"ל שחלקו בחרבו כאילו היה בוקע עצים למלאת מצות הש"י והנה היה בזה תועלת לתת יראה לנשארים שלא ילחמו עם ישראל: ויאמר

כלי יקר

מהר"ר יוסף אלבו ז"ל וכבר רמזתי סברתו זאת באומרו וימאסך ממלך ר"ל לפי שהחטא היה בענין ממלך לכך מאסך וכענין הסופר המשקר באומנותו שיבוטל בלי תיקון · או מצד היות החטא בהתחלה בעת המשחו אשר הדבר בהתחלה חמור וזהו ממלך ולזה וימאסך ה' מסיבת היות זה בשעת המלכה ואם כן יהיה אומרת שאול כפי הזמן והחטא עצמו חמור גם כן מצד היותו מזורז על פי הנביא שמואל ולא שת לבו ואם מפאת אשר חטא לו הנה שאול חטא בינו לישראל ולא ניתן לימחל כי עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו אינו נמחל לו וכמו שאז"ל עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר ושבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו שנא' מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו כו' כי ידוע שזאת הנקמה היתה לינקם מעמלק מה שעשו בישראל בצאתם ממצרים וכבר הרחבתי בכלי חמדה בחטא עמלק בהיותו גדול כמונע רבים מעשות מצוה כי כל באי עולם יחדיו היו שבים אל עבודת השי"ת ולעבדו שכם אחד אלא שעמלק מנעם כאשר קרך בדרך משל לאמבטי כו' ואמרו חז"ל והמחטיא את הרבים גדול עונו מכשנו והמתעלל בנקמתן גם כן גדו' אשמהו ולכן נענש שאול כי היה חטאו לישראל לא בן דוד ע"כ להיותו אדמוני מטבעו לחטוא וגם הן בעון חולל ובחטא יחמתהו אמו כמו שאמ' הוא הן בעון חוללתי כו' תקנתו קלקלתו שלא יאשם במה שחטא אדרבא ראוי להחזיק לו טובה במה שלא יחטא: ואם מצד החטא קל מאד חטא דע"ה כי היוצא למלחמת דוד גט כריתות כותב לאשתו ואם במה שהרב מוריה שהיה בין אדם לאברו הנה הוא פרטי באיש אחד היה מורד במלכו'

מנחה קטנה

מלא קרנך שמן · אמר קרנך לפי שהיה הקרן הזה מזומן למשוח בו מלכי בית דוד ועל העתיד היה מזומן אותו הקרן על פי הנביאי' והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה וכן אמר כשנמשח שלמה ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל נראה כי שם באהל מועד היה מוכן זה הקרן עם כלי שמן המשחה ולפיכך אמר לשמואל מלא קרנך שמן כי על הנביאים היה מוטל למשוח המלכים על פי יי' ואע"פ שצדוק הכהן משח שלמה הנה היה שם עמו נתן הנביא כמו שכתוב ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא ומשיחת המלכים ליצוק מן השמן תחלה על ראש המלך ואחר כך היה מושח ממנו כצורת נזר בין ריסי עיניו ואחר כך הנשאר בקרן היה יוצק על ראשו כי מלא הקרן היה שיעור המשיחה עם היציקה : לי מלך · ולא אמר לישראל מלך ר"ל לי שיהיה לעבודתי וישמע אלי לכל אשר אצונו לא כשאול שעבר על מצותי : עגלת בקר · מצאנו כי אף על פי שהיה מבטיח הק"בה הנביא או הצדיק אע"פ כן הוא נשמר מלכת במקום סכנה כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקדוש ברוך הוא בעברו ארם נהרים ואמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת ושם ג"כ נראה לו המלאך והבטיחו ואמ' לו שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וכאשר שמע כי עשו בא לקראתו ויירא יעקב מאד ויצר לו וכן דוד שהיה נמשח למלך על פי יי' היה בורח מפני שאול וגם גד הנביא אמר לו לא תשב במצודה וכן בדברי המלחמות היו עושין תחבולות אחר הבטחת האל ית' כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידי' וגם פעמים היו עושין התחבולות במצות האל כמו שכתו' ביהושע בכבוש יריחו הקף את העיר וכן צוה לשמואל הנביא תחבולה אע"פ שהיה הולך במצותו והטעם כי אע"פ שהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו ברוב הם על מנהג העולם וכן על מנהג העולם היה לו ליעק' לירא מפני עשו ולדוד מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו והיה לו לבקש התחבולה איך ילך וזו היתה שאלתו איך אלך ואמר לו הקב"ה עגלת בקר תקח בידך כי בכל מקו' היו רשאין להקריב באותו זמן כי זמן היתר הבמו' היה כל זמן שהיה אהל מועד בנוב וגבעון ולמדו רז"ל מזה הפסוק שמצוה לשנות בדברי שלום שהרי הב"ה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך והראה לו שאין ראוי לאדם ללכת במקו' סכנה ולסמוך על הנס משום שנ' לא תנסון את יי' אלהיכם · וי"מ כי הק"בה אמ' לו כך אני אמרתי לך שתלך בהכנע ואתה אמרת ושמע שאול והרגני עתה אני אומ' לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחים שלמי' ביום משחך אותו למלך וזה שאמר וקראת לישי לזבח אמר לו לך בפרהסיא ונראה מי הורג אותך ועל זה הדרך פירשו ג"כ המדרש מה שאמ' לו הק"בה למשה רבי' עבור לפני העם הזה לפי שאמ' לו עוד מעט וסקלוני אמר לו הק"בה עבור לפני העם ונראה מי סוקל אותך : את אשר אומר אליך · ולמה לא אמר לו מתחלה שימשח דוד כדי שידעו כלם כי מיי' הוא ויראו כלם כי לא בחר בכל בני ישי אלא בדוד כי בפני כל העומדי' שם נאמ' לו על פי הנבואה : ויחרדו

רלבג

ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני · ר"ל שאם ידע שאול שאני הולך למשוח מלך אחר יהרגני : ויאמר יי' עגלת בקר תקח בידך · ידמה שהרצון בזה שלוקחה לזבוח זבח שלמים וכבר היה אפשר לו זה כי או נתרו הבמו' והיה אפשר לו להקריבו בבמת יחיד ואע"פ שהיה המשכן בנוב · וכבר אמר לי אחד מחכמי דורינו שמו ר' שלמה הנשיא בפי' זה הפסוק דבר נאות מאד לפי הפשט וזה שהוא רואה שכבר באר השם ית' עגלה להעיר על שכבר נמצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו והיה הולך לערוף העגלה ולזה לא היה לשאול לחקור איך היה הולך במקו' ההוא עם העגלה כי העגלה תערף באי זה מקום ימצא בו החלל באדמה והיה אומר על צד מליצת השיר כי היה לשאול לירא מהריגתו כי אותה העגלה שהיה הכוו' בו לאמת מי הוא המכה ולזה היה לו להתרחק מהריגת שמואל והנה אמרו ואמרת לזבוח ליי' באתי לפי זה הפי' הוא לפי הנר' בעיני כי כאשר יבא לבית לחם ויתבאר להם שלא נמצא חלל באדמה על זה האופן יאמר לאנשי המקום ההוא שהוא בא לזבוח ליי' וזה נאות מאד ולזה תמצא שלא קדש שמואל מאנשי בית לחם יהוד' כי אם ישי ובניו כדי שלא יתגלה סודו : אך

ה' י"א מְלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל־יִשַׁי בֵּית־הַלַּחְמִי כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ׃
ב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְהוָה עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי׃
ג וְקָרָאתָ לְיִשַׁי בַּזָּבַח וְאָנֹכִי אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה וּמָשַׁחְתָּ לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ׃ ויעש

מְלֵי קַרְנָךְ מִשְׁחָא וְאִיתָא אֶשְׁלְחִינָךְ לְוָת יִשַׁי דְמִבֵּית לְחֶם אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי בִּבְנוֹהִי כְּשַׁר קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃
ב וַאֲמַר שְׁמוּאֵל אֵיכְדֵין אֵיזֵל וְאִם יִשְׁמַע שָׁאוּל וְיִקְטְלִנַּנִי וַאֲמַר יְיָ עֶגְלַת תּוֹרִים תִּיסַּב בִּידָךְ וְתֵימַר לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי׃
ג וּתְזַמֵּין לְיִשַׁי בְּשֵׁירוּתָא וַאֲנָא אֲחַוֵּינָךְ יָת דְּתַעְבֵּיד וְתִמְשַׁח קֳדָמַי יָת דְּאֵימַר לָךְ׃ ועבד

מלא ה' דגש בקריאה וסי' מלא שבוע זאת ונתנה לך · מלא את אמתחות האנשים · מלא קרנך שמן · מלא פניהם קלון · מבחר עצמים מלא · וחד ומלא חפניך גחלי אש : עגלת ה' וסימ' ולקחו זקני העיר · עגלת בקר תקח בידך : יחיה איש עגלת בקר · עד צער עגלת בקר · מצער חרבים עגלות שלישיה דירמיה:

כלי יקר

הי"לל ישי מבית לחם יהודה מדקאמר ישי בית הלחמי אלמא ענין אחר קאמר ולא מורה מקום הו' בר נחמיה בשם ריש לקיש אמר שהיה בן תורה כדכתיב לכו לחמו בלחמי וזהו בית הלחמי ר"ל בית תורה שכתוב בה לחמי וקא מיפלגי ת"ק ובר נחמיה דת"ק סבר קאמר בית הלחמי על הסדרה ומלכות שיוצאה ממנו ובר נחמיה פירש על התורה שיוצאה מהם אב לבנים וזהו שאמר בית תורה בית תורה דייקא לומר שהיא מורשה לו מאביו שלא תמוש מפיהם לדור דור ומה שאמר המאמר לי מלך שהוא מלך לשמי שבכל מקום שנא' לי לעולם הרי זה קיים לעולם ולעולמי עולמים שירא' דוחק מה שדורש שתי ענייניס מתיבת לי לי לשמי וקיים לעולם וכו' והענין הוא כי הדברי' שיעש' לשמו ית' ועבודתו הם קיימים לעולם ולעולמי עולמים כמאז דמהיותו לי מלך לי לשמי נמשך לעמוד לעולם ולעולמי עולמים כי היותו לשמו ית' ועבודתו גורם הקיום בעולם הזה והבא · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן כתב מהרי"א ז"ל כו' והרחיב עד מתי אתה מתאבל שאין ראוי שהאבל ימשך זמן ארוך ודי במה שהתאבלת ולכן מלא קרנך ואמר קרנך ר"ל שלך ומיוחד לך כי הנביא מיוחס אליו הקרן הזה למשוח המלכים והביא גם כן הנזכר במסכת הוריות שתי סברות מדין המשיחה יש אומרים כמין נזר בין ריסי עיניו והנשאר בקרן היה יוצק על ראשו וי"א תחלה היה יוצק על ראשו ואחר כך עושה צורת הכזר בין עיניו עד כאן :

ולע"דן לדקדק אומרו אל שאול ולא אמר על שאול כי האבלות הזה היה בא' משני פנים האחד דרך צער המתאבל על המת או דרך תפלה אולי ירחם ה' בעניו וישיב מעליו הכו וישוב את שבות שאול לז"א ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל אל שאול ר"ל מאופן השני דהיינו אל שאול שיחזור שאול למלכותו דאילו התאבלת אל שאול דרך צער ככל האבילות דעלמא הארשתי אבל מכיון דך מתאבל אל שאול כאילו יש תקוה לכך אני אומרו לך עד מתי אתה מתאבל אל שאול ואני מאסתיו מאז ומקדם שהתחיל במלכות בגלגל שלא הוחיל שבעת ימים עד באך ז"ש כי מאסתיו ממלך על ישראל רוצה לומר מעת שהתחיל מלך על ישראל מלא קרנך במו שאחז"ל שהנמשח בפך אין מלכותו נמשכת כי הפך נשב' לא כן הנמשח בקרן ז"ש מלא קרנך קרן ולא פך כי ראיתי בבניו לי מלך לדורי דורות וכמו שחז"ל כל מקום שנא' לי לעולם · או אפשר שאמר לי מלך כביכול כדכתיב צדיק מושל בירא' אלהים וזהו שאמר לי מלך לי ועלי יהיה מלך שיגזור הומר ויקם לו וזהו שאמר דוד ע"ה לי דבר צור ישראל צדיק מושל ביראת אלהים שעל עצמו אמר כן וזהו כי ראיתי בבניו לי מלך ר"ל איש שיהיה לי ועלי מלך שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד שהיות לאם שם ישיבה מורה היותו לי מלך · ויונתן תרגם לי מלך כשר קדמי למהוי מלכא · ומ"ש לך ואשלחך שהוא כפול הגיד מרא'שית אחרית שלא יפחד ללכת משאול אלא לך ואל תפחד כי ואשלחך בהיזו שליחות ותועבה אבקש אלא שמואל לא הבין הורצה לדעת התועבה והוא ששאל ואיך אלך ושמע שאול והרגני · ויאמר עגלת וכו' ואמר כי ראיתי בבניו ולא אמר מבניו לרמוז שאליאב נבחר מתחילה אלא שאחר כך נדחה אליאב ונבחר דוד וזהו שאמר כיראיתי בבניו לי מלך בב' בניו לי מלך ואליאב ראיתי בתחילה ואחר כך נדחה הוא וזהו שאמר ראיתי כי די שיאמר כי בבניו לי מלך · או אמר ראיתי מאז מקדם בספר הולדות אדם ראיתיו על דרך רזה קראתי בשם בצלאל וכו' שאחז"ל שהראהו ספר תולדו' אדם אשר בו כתובים דוד ודורשיו ופרנסיו ומנהיגיו וזש"ה גם כו בבניו ר"ל בבניו רבים דהיינו דור אחר דור לדורי דורות לי מלך מכל דור :

ויאמר שמואל איך אלך וכו' במסכת פסחים פ"א הסכימו בגמרא דהיכא דשכיח היזקא שאני שאין ראוי לסמוך על הנס במקום שההיזק מצוי · וממה שאמר עגלת בקר תקח וכו' למדו חז"ל בירושלמי פ' שני שעירי וכו' מצוה לשנות מפני השלום שנא' לזבוח לה' באתי · ויש להקשות מנא להו מצוה לשנות דיספיק שיהא לאדם רשות לשנות אבל מצוה מנין · ונראה דהי"לל כי ישאלך למה באת ואמרת לזבוח אלא מדקאמר ואמרת בלי שאלה קודמת מכלן שהיא מצוה לשנות מדמצוה אותו לומר כן אפילו שלא יהיה לו שואל · עוד אפשר דיליף כן מאומרו תיבת באתי המיותרת דמספיק שישיב לשואלו לזבוח לה' מדקאמר באתי מורה על שכל ביאתי היה לזבוח לה' ולא בא לדבר אלתו אלמא מצוה לשנות דאם לא יש מצוה יאמר ההכרחי דהיינו לזבוח לה' אמר באתי למה לי לשנות בלי צורך אלא ודאי מצוה לשנות מפני השלו' שלכך התיר לו לומר באתי כאילו לא בא לדבר אלתו והרד"ק ז"ל כת' מעין הנזכ' בדברי חז"ל בארוכו' · והרחיב בראיות ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"אז"ל כתב איך אלך ושמע שאול והרגני שזה התכללו' בלתי אמתי אלא כדי להשמט מההליכה שלא להשחית את מעשה ידיו הוא שאול אמר כן עם היות יודע שלא יעזוב ה' את חסידיו לעולם נשמרו וגם שאול בחיר ה' לא ישלח ידו בנביא ה' והוא היה אוהב אותו מאד וירא מלפניו יותר מאביו ועם היות ה' יודע מחשבות בני אדם עכ"ז היו הנביאים אומר הואכות כדי שלא להעיז לומר כונותיהם בפירוש לפני ה' ועל זה הדרך אמר אדוני משה ע"ה ולא ישמע אליכם פרעה עם היות יודע כי דבר ה' היא תקום אבל היה רצונו לישמט מההליכה ובחר באותה התואנה כדי שלא לו' איני רוצה לילך · ומפני זה גם כן אמר כאן עגלת בקר כו' השיבו לפי דרכו ודבריו בהנגלה בהם ואמר לזבוח לה' באתי כי יתכן שהנביא ילך למקום מהמקומות לזבוח שם כדי להוכיח העם או לתת שם תודה לה' על דבר מה ע"כ · והביא דברי חז"ל והמפרשים כנז"ל : ולע"דן במה שמצינו מקומות שתולה הקללה בזולת כמו יעלה מן הארץ דהי"לל ועלינו מן הארץ כמו כן כאן מחסידות שמואל ואהבתו את שאול יותר מנפשו במקום ואיך אלך ושמע שאול והרגני לנמשח או ושמע שאול ונהרג שהיה הורג עצמו מרוב הצער כי קשה כשאול קנאה ועזה כמות לכך תלה קללת' בעצמו ואמר ושמע שאול והרגני כי בחר מות מחיים לעצמו שלא לתלות מיתה במשיח ה' אשר ימשח או בחיר ה' שאול הנמשח באופן שלא ימשך צער לשאול או נזק לדוד בחר להסתיר הענין עוד אפשר שמואל ע"ה לא אמר אם ישמע שאול והרגני אבל אמר איך אך בלשון שאלה כלומר הודיעני נא איך אלך ר"ל באיזה אופן אלך פן ושמע שאול והרגני ולא אמר ושמע בלשון עבר ולא אמר פן ישמע שאול ויהרגני לרמוז אל מה שכבר אמר לו כן והשמיעו שמואל גבי וימאסך ממלך וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל וכדפרשית לעיל וגם כן גבי ונתנה לרעך הטוב ממך וזהו שאמר ושמע שאול והרגני ושמע שאול מפי הענין הזה שדברתי לו והשמעתיו דברים קשים כגידין מאד וימאסך כו' ונתנה לרעך וכו' וזהו ושמע ר"ל כבר שמע אותם אשר כדי להנקם מאותם הדברי' הקשים ששמע כבר ועתה בלכתי ימצא בעל חוב מקום לגבות חובו ולינקם והרגני · ואולי כיון באומרו איך אלך שתלה ההריגה בהליכה ולא תלאה במשיחה יען כי הנביא מצוה הוא על פי ה' לעשות מלאכות ה' אל אשר ישלחהו מוכרח במעשיו הוא וההכרח לא יגונה אבל אמר שמואל מה שיאסימני הוא כי שאול בא אצלי להמשח כנז"ל כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן וכו' לא כן כעת שאתה או' אלי לך ואשלחך וכו' כי איך אלך ושמע שאול שאני הלכתי אליו והוא לא בא אלי כאשר בא שאול עצמו ולכך והרגני באופן שיאמר טוב הוא שתתן בלבו של בן ישי בית הלחמי שיבוא הוא אלי ולא שאלך אני אליו כי איך אלך ושמע שאול וכו' שלא יקפיד על המשיחה כי אם על הליכתו ולזה השיבו הש"י ואמר עגלת בקר וכו' שימשך מזה שני תועלות האחד העלם דבר שלא ישמע הענין של המשיחה והשני שאפי' ישמע לא ידע שהלכת בעלם למשחו אלא ואמרת לזבוח לה' באתי כל ביאתי תכליה הזביחה הוא והמשיחה אגב גררה באופן שלא ישמע ואפי' ישמע לא הרגיש כ"כ במשיחה כיון שלא הלכת עליה מתחלה כי אולי יחשוב שאול שמהכרח הערה ה' רוח ממרום על שמואל למשוח לדוד ולא בא מתחלה לכך :

וקראת לישי בזבח וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולעד"ן לדקדק כפל הפניניס ואנכי אודיעך וכו' ומשחת וכו' ועוד קשה שכאן באמי הש"י"ת אמר לישי לבד ואח"כ אמר ויקדש את ישי ואת בניו וכו' ונראה כי הב"ה ברצותו להפיק רצון שמואל לסתור עצה שלא ישמעו הדברים חוצה ולזה אמר כי בעת הזביחה ימצא ישי לבדו ולא בניו כי בעת העבודה כזבח לא יקראו כי אם הזקנים עובדי ה' אמנם לעת האוכל ימצאו שם בחורים נבחרים לשרת בקדש לצקת מים על ידי הזקנים ולעמוד עליהם לשרתם וז"ש כאן וקראת לישי בזבח · ובסמוך שאמר ויקדש את ישי ואת בניו לזבח ר"ל לעת האוכל עת אכיל' הזבח כי יש הפרש גדול בין בזבח בבי"ת לזבח בלמ"ד ואל זה רמז ואנכי אודיעך את אשר תעשה דהיינו בעת אכילת הבשר של הזבחים למי תקרא ותקדש לזבח דהיינו שאודיעך שתקרא לישי ובניו שמה כמו שעשה כדכתיב ויקדש את ישי ואת בניו לזבח ואז אודיעך למי תמשח · ואפשר עוד בהפך והוא הנכון כי בזבח הוא בעת האוכל וז"ש לאנשי העיר התקדשו ובאתם אתי בזבח לעת האוכל אמנם בעת הזביחה שהיא העבודה אמר הפסו' ויקדש את ישי ואת בניו ויקר' לה' לזבח ר"ל לעשות הזביחה והשחיטה כדי שבאמצעות העבודה של הזביחה יוכן הבן מבניו לקבל המלכות והמשיחה בשמן והתרגום מסייע לפירושי זה כי תרגם ובאתם אתי בזבח ותעלון עמי לשירותא ותיבת לזבח בלמד תרגם לנכסת קודשא · והטעם שלא הודיעו לפי ששמואל נתפאר באנכי הרואה רצה הש"י"ת שיטעה בכולם ולא יראה מי הוא הנמשח כדי שלא יתפאר שום נברא והו ומשחת לי את אשר אומר אליך ואתה לא תראהו עוד רצה הש"י"ת להודיע שמלכות דוד ע"ה איננה כפי הטבע כי המלכות תאות לגדול שבאחים כמו אליאב לפי גובה קומתו ועל כן אמר שמואל נגד ה' משיחו וה' ענהו אל תבט וכו' להודיעו כי הש"י"ת יראה ללבב ולא לעינים ורוצה העתיד ע"כ לא הזכיר לו עתה מי הוא הנמשח אלא לעת מצוא אשר יחשוב שמואל שאליאב הראוי והש"י"ת יודיעני כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים · עוד אפשר שרצה הש"י"ת יהיה הדבר תלוי עד לכת שמואל שביני ביני יכשר דוד במעשיו יותר עד מלאות ימי טהרתו לכך לא הזכירו בעת בפירוש · והרחיב ענין זה במ"ש במסכת פסחים פא"ע א"ר מני בר פטיש כל אדם שכועס אפי' פוסקין לו גדולה מן השמי' מורידין אותו וכו' כמו שאברהו בס"ד בפ' אל תבט אל מראהו עיין שם כי יוכיח בדברים שעדין היה הדבר תלוי ועומד שלא נתמלאת שאהו על אליאב שהיה כעסן עד שנתמלאת סאתו ונאסו השם יתברך

מנחה קטנה

איך אלך וגו' ומפ"פי שאני שלוחי מצוה דאינן ניזוקי' מ"מ כיון דשכיחא היזקא ושוה שנאמ' דרך נס וכל מי שעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ווה לא ניחא לי' ואמר לו הקב"ה עגלת בקר וגו' ותקריב קרבן ולא לבד שלא תגרע מזכותך אלא אף גם שתוסיף לך זכות הקרבת קרבן : ועי' בדרש אגד' עגלת בקר ולא קרבן אחר לרמז בו שני דברים הא' שיורו למלך אשר ימשח תחת שאול שלא יכביד עולו על ישראל יותר מדאי פן יהיה זה גרם שימרדו בי ישראל וינחרו להם מלך אחר ויגלגל שדבר שימשה מגל משכה כאשר היה בימי רחבעם וירבעם · ועוד שנית אף שאמרתי לי מלך שבוא לעולם כמש"אל והרי לא נתקיים זה שהי' מלך על כל ישראל כי אם על יהודה ובנימין ונחלקה המלכות מ"מ כיון שירבעם והמלכי' שאחריו עבדו עגלי' ובזה לא נמשכה מלכותם כי אם עד ימי יהוא ומשם גם לבסוף יחזור המלוכה לבית דוד אל וגם שיהיה הגרם חטאת ירבעם הנרמז בעגלת בקר : וקראת לישי בזבח לפי הפשט שהיה שמואל מתירא מפני שאול ואמר לו הקב"ה וקראת לישי בדבר כאילו הוא העיקר אשר קראת בזבח ואנכי וגו' ג"כ בני' כדי שיאמר בשופט ולא היה בדעת שמואל לעשות אחד מבני ישי לא היה קורא לישי וגם לא לבניו כולם כי אב לזה אשר נבחר ה' בנבי יאמרו בודאי גלא השם לשמואל את אשר ימשוח ומה לו לקרוא כלם אלא ודאי דבר אחר היה לו עם ישי ובניו ועי"כ לא יודע הדבר · ויעש

וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר
לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ׃
ה וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי
הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ
אֶת־יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם
לַזָּבַח׃ וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת־
אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהוָה מְשִׁיחוֹ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־
גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי לֹא
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה
לַעֵינַיִם וַיהוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב׃
ויקרא

ועבד שמואל ית דמליל יי ואתא
לבית לחם ואתכנשו סבי קרתא
לקדמותיה ואמרו שלם מיתך: ואמר
שלם לדבחא קדם יי אתיתי אזדמנו
ותיעלון עמי לשירותא וזמין ית ישי
וית בנוהי וקרא להון לניכסת
קודשא: והוה במיעלהון וחזא ית
אליאב ואמר ברם תקין קדם יי
משיחיה: ואמר יי לשמואל לא
תסתכל בחיזויה וברום קומתיה ארי
רחיקתיה ארי לא כמו דחזן בני
אינשא ארי בני אינשא חזן בעיניהון
וקדם יי גלין מחשבות לבא:
וקרא

רשי

ויחרדו · מהרו לצאת לקראתו: ויאמר אך נגד יי' משיחו · ויאמר בלבו אך אמת הוא זה ההגון למלכו': אל תבט אל מראהו · אל יופי תארו: מאסתיהו · לפי שכעס הוא כמה שנ' ויחר אף אליאב בדוד: כי לא אשר יראה האדם · אף על פי שקראת לעצמך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה כאן אני מודיעך שאינך רוא': ויעבר

רלבג

אך נגד יי' משיחו · יש שפירשו שהו' כאש' ראה אליאב בלתי ראוי למלוכה אמר על שאול כי נגד יי' משיחו וקרא משיחו שאול כי הוא היה משוח על יד שמואל והנה אמ' לו השם שלא יביט אל מראה שאול ואל גבה קומתו כי מאסתיהו כמו שקדם באמרו כי מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך אלא שכבר יקשה לזה הפי' אמרו גם בזה לא בחר יי' כי לפי זה הפי' לא תהיה הוראה מדברי הש"י לשמואל שלא בחר באליאב אבל יראה ממנו הפך זה באולי והנראה בעיני כי אמ' שמואל אך נגד יי' משיחו כאשר ראה אליאב חשב שיהיה הוא הראוי למלוכה מצד מראהו שהיה טוב וגובה קומתו שהוא ראוי למלך למען יהיה לו כח גבורה להלחם מלחמת ה' וענהו השם שלא יביט אל מראה אליאב ואל גובה קומתו כי מאסתיהו מצד שאין לבבו ישר כי הש"י יראה ללב והנה' בעיני השם איננו ראוי למלך וכאשר הבין זה שמואל מדברי הש"י או אמר לישי שיקרא לאחד מבניו כי לא בחר יי' בזה וקרא אל אבינדב אך קצר הכתוב ובסוף הענין כמשח דוד וידמה שכבר נמשח בשמן המשחה ולזה נוהו בלכתו שם שימלא קרנו: והנה

רדק

ויחרדו · וינועו ויתקבצו לצאת לקראתו וכן יחרדו כצפור ממצרים ויחרדו בנים מים וכת"י לשון קבוץ ואתכנשו ויש לפרשו לשון חרדה כי תמהו על בואו ופחדו אולי היא בעיר מי שחט' חטא גדול שיצטרך שמואל הנביא לבא העיר וזהו שאמרו שלום בואך והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר רק שלום אל תפחדו כי לזבוח ליי' באתי: ויאמר שלום בואך · הגדול שבזקני' אמ' ואפשר שישי היה: התקדשו · כתרגו' איזדמנו וכן ויקדש: בבואם · בבי"ת: ויאמר אך נגד יי' משיחו · פי' אמר בלבו או בפיו כי חשב כי זה הוא המלך שצוהו האל למשוח לפי שהיה בכור בבני ישי ועוד כי ראהו יפה מראה וקומ' כשאול וחשב כי הב"ה בוחר בהכשי' יפה קומה ומראה למלכות כדי שיהא מוראו על העם וכן אמ' בשאול הראיתם אשר בחר בו יי' כי אין כמוהו בכל העם וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בעל קומה ומראה יפה בוחר בו האל למלוכה כדי שייראו ממנו העם ובלבד שיהי' לבו טוב וישר ופי' נגד יי' משיחו כמו נכח יי' דרככם כלומר יי' יהיה עמו וי"ת תקין קדם יי' משיחיה וכן תרגם נכח יי' תקין קדם יי': אל תבט אל מראהו · בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי איננו ישר לפיכך אמר לשמואל אל תבט אל מראהו כי אע"פ שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני יודע לבבו ומאסתיהו למלכות כי איננו הגון לפי לבבו: גבוה · שם בפלס גדול הענה וי"ת כאשר אמר נגד יי' משיחו על שאול בקש עוד שלא תסור המלוכה ממנו כשראה אליאב שלא היה יפה כמוהו בקש מיי' שלא יחליף שאול באחר לפיכך ענה לו האל אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול הוא שהיה יפה מראה וגבה קמתו: גם

כלי יקר

יתברך מהמלכות ונתנה אז לדוד ובזה מובן שלא הזכירו עתה לדוד כי באשר הוא שם עדין היה אליאב ראוי ולא נדחה על כן הביא הדבר סתום ותלוי ועומד עד בא עתו כי לכל זמן ועת לכל חפץ:

ויעש שמואל את אשר דבר וכו' רש"י ז"ל ויחרדו מהרו לצאת לקראתו ע"כ ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל: ולע"רן כתוב זה מקושר על עגלת בקר תקח בידך כו' כפי הדרוש של הרלב"ג שכתב בלקיחת עגלת בקר תקח בידך דהיינו על עגלה ערופה הבאה על חלל לא נודע מי הכהו וכו' אשר בזה יבוא כמין חומר לומרו ויעש שמואל את אשר דבר ה' דהיינו לקיחת עגלה המורה על עגלה ערופה ועל כן חרדו זקני העיר לקראתו חרדה גדולה כי חשבו שמה נמצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו והם לא שמעו בו ולהיות שנא' שם ויצאו זקניך ושופטיך וכו' ולקחו זקני העיר וכו' והורידו זקני העיר כו' וכל זקני העיר כו' אשר לעומת זה נאמר כאן חרדה ויחרדו זקני העיר כי להם יאתה דין עגלה ערופה למדוד העיר הקרובה אל החלל ושאר דיניה וזהו ויאמר שלום בואך או ח"ו חלל באדמה ויאמר שלום לזבוח לה' באתי ולא מצד חלל כי תתבולה היא ואולי ענין השאלה והתשובה היו בסוד נכתם לכך ויאמר שלום בואך בלשון יחיד ע"י איש נאמן רוח יכסה דבר והשובתו אליו ויאמר שלום:

ויאמר שלום הרד"ק ז"ל כתרגו' איזדמנו וכן ויקדש ע"כ וכן מהרי"א ז"ל: ולע"רן לדקדק יתור תיבת שלום כי די שיאמר ויאמ' לזבוח לה' באתי אבל נרא' שרמז כאן דברי חז"ל שזכרתי בפ' עגלת בקר כו' מענין מפני השלום וז"ש כאן שלום לזבוח לה' ר"ל מפני השלום מותר לי לשנות ולומר לזבוח לה' באתי וזה רמז בפ' לקשר תיבת שלום עם לזבוח לה' כמצא שמאמ' חז"ל באמת בפי' הפ' ומאמר התקדשו אפשר שיהיה לשון קדושה וטהרה שיתקדשו מטומאת קרי וכיוצ' וזו היא הזמנתם לבוא לאכול מהזבח ומה שאמר בזבח הוא באכילה כתרגומו בשירותא שקרא לזקני המקום שיהיו קרואיו באכילה אמנם בענין הזביחה שהיא מצוה שם קדש את ישי ובניו שיתקדשו בקדוש' ובטהרה וקראם לזבח ר"ל לזביחה ולא לאכילה וז"ש לזבח בלמ"ד וכת"י לנכסת קודשא ויוכיח היות ויקדש לשון קדושה ממש דאי להזמנה כבר נאמר ויקרא להם · ואפשר עוד כי ויקדש את ישי ואת בניו כמו שעשה לאנשי המקום שאמר התקדשו ובאתם אתי בזבח דהיינו באכיל' וכן ויקדש גם כן את ישי ואת בניו בזבח והוסיף לישי ובניו וקרא להם לזבח דהיינו לנכס' קודשא מה שלא עשה כן לאנשי המקום שלא קראם אלא בזבח לבד ולא לזבח ולמעלה בפסוק וקראת לישי בזבח הרחבתי בזה שיטה אחרת עיין שם כי גם לאות' שיטה מתיישב כפל ויקדש ויקר' להם כעין הדרך הנזכר שלזקני העיר קראם בזבח לבד דהיינו בזביחת הקדשים ולישי ובניו קרא' בשני הענינים בזבח דהיינו הזביחה ולזבח דהיינו האכילה כפי אותו הפירוש שזכרתי:

ויהי בבואם וכו' חז"ל אמרו בתנחומא וירא וכו' אך נגד ה' משיחו אמר זה ראוי למלכו' אפשר שמואל שנכתב עליו כי נאמן שמואל לנביא לה' היה טועה א"ר יצחק לא טעה שמואל אלא שראה ולא כיון אם מבתו אם ממנו המלכות שנא' ויקח לו רחבעם את אביחיל בת אליאב בן ישי לכך אמר אך נגד ה' משיחו נטל קרן השמן ובא לצוק על ראשו וברח השמן לאחריו כשראה כך אמר לא בחר בזה ה' וכך היה השמן עושה לכולם כיון שבא דוד ראה השמן רץ מעצמו ונילוק בראש דוד אמר ותרם כראם קרני בלותי בשמן רענן וכל כך למה שראה הקב"ה מעשיו של דוד שהיה ראוי לימשח למלכות שנא' אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך ה' אלהיך שמן ששון מחבריך ע"כ יש לדקדק ראשונה מה ראו חז"ל להביא תחילת הפסוק וירא את אליאב מאחר שקושייתם היא על מה שאמר הפ' אך נגד ה' משיחו ועוד מקשה אפשר וכו' ועוד מה קושיא היא זו שזו לא היתה נבואה כי אם השערה בדעתו וטעה כמו שאמר לו האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב ועוד מהיכא דייק מקרא שהשמן רץ מעצמו ונילוק בראש דוד וכו' דאע"ג דקבל' היא וקבל' נקבל עכ"ז צריך להסמיכנהו אקרא' · ועוד קשה אומרו וכל כך למה כי דבר פשוט הוא היו' דוד הגון וראוי בכשרות יותר מאחיו ודקארי לה מאי קארי לה · ונראה כי חז"ל דקדוק' בפסוק לנביא לה' שלמ"ד אמת יתירה די שיאמר כי נאמן שמואל לנביא ה' או כי נאמן שמואל נביא לה' אלא ודאי ה"ק נאמן שמואל בדבריו וכמו שהזכיר ולא הפיל מכל דבריו ארצה אשר על ידי זה ידעו ישראל כי נאמן שמואל בכל דבריו לנביא יחשב והב"ה הסכים על ידו ודבריו לא יפיל וז"ש לנביא לה' ועל כן הקשה ואמר אפשר שמואל שנכתב עליו כי נאמן שמואל לנביא לה' שהכתיבה בלשון הזה מורה על שני ענינים האחד לה' בנבואה שיאמר מפי ה' והשני לנביא על מה שיוצא בניב שפתיו שלא יפול מדבריו ארצה וכיון דכן קשה דאפשר מי שנכתב עליו כי נאמן שמואל לנביא לה' היה טועה וכו' עוד אפשר שעיקר קושייתם הוא מלשון הכתוב שהו' וירא את אליאב מיתורא דקרא מורה על שראהו בראייתו הנבואיית ז"ש וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו וכו' כי קושייתו מאו' לשון וירא היא שמשמע שבמראה הנבואה ראה כן ולכך מקשה ואו' אפשר שמואל שנכתב וכו' היה טועה ודייק מקרא דויקח לו רחבעם כלומר לו לרחבעם מוכנת לו לאשה מאז ומקדם אביחיל בת אליאב מזמן שמואל וז"ש המאמר לכך נאמר אך נגד ה' משיחו דקשיא ליה לשון אך דאכים ורקי' מיעוטים הם ולא הי"ל בלשון אך אלא נגד ה' משיחו לבד אבל השתא דאמרינן דשמואל לא טעה בדבריו כי אביחיל בת אליאב היא היא שרא' נשאת לרחבעם השתא ניחא דקאמ' אך נגד ה' משיחו שאין נגד ה' משיחו בהחלט אך בחלק מה ודבריו היו מכוונים אל האמת אלא שהוא לא כיון בדעתו להשיב אם הוא המשח או בתו אביחיל · והוא דקדוק נכון בלשון אך גם לשון המאמר שאומ' לכך נאמר אך נגד ה' משיחו שמדקדק כן מלשון אך כאמור · ודקדקו שהשמן עצמו היה רץ ונמשך מלשון והרם כראם קרני דקרני דקאמר היינו על אותו קרן שבא השמן בתוכו למשוח לדוד שהוא היה מתרומם מעצמו ע"י הסיוע האלהי ז"ש ותרם כראם קרני כאילו הקרן מתרומם מאליו ודייק נמי מלשון שמן רענן שהרעננו' לא שייך בשמן כי אם בעץ הזית עצמו הצומח שבו שייך רעננות ומתנועע הוא ברעננותו ומכאן שהשמן עצמו היה נילוק על דוד וזהו בלותי בשמן רענן ר"ל בשמן עצמו כעושה בלותי ומשיחתי ולכך לא כתיב משמן כמ"ש אלא בבי"ת והקשה ואמר וכל כך למה ה"ק וכי מספיק היה שידחו אחיו והוא יהיה נבחר אבל כל כך למה להפליא לעשות בשמן שהוא עצמו יהיה רץ ונילוק כל כך למה ומשני שראה הב"ה מעשיו של דוד שמעשיו כולם סור מרע ועשה טוב על שלכך נראה כל כך עד שהשמן עצמו נילוק וז"ש בפסוק עצמו אהבת צדק ותשנא רשע אהבת צדק בעשה טוב ותשנא רשע סור מרע על כן משחך אלהים יען שהוא אלהיך שאתה שומר מצותיו שהרי אהבת צדק ותשנא רשע על כן זכית להמשח ועל גם כן זכית היות השמן ששון ר"ל שש ושמח ורץ הוא עצמו להיות נילוק על ראש דהע"ה ז"ש אהבת צדק ותשנא רשע כו' דמהאי קרא יליף אל הנזכר עלה בידינו מתוך דברי המאמר הזה ביאור לשון וירא את אליאב שלשון ראיה הוא כמו אנכי הרואה לנביא היום יקרא לפנים הרואה לשון נבואה · ומובן תיבת אך נגד ה' משיחו לשון אך כי לא ראה היות המלכות כולה משלו כי אם חלק מה דהיינו בתו אביחיל נשאת לרחבעם ככז"ל ואפשר לו' בדרך רמז בתיבת נגד שאמר אך נגד ה' משיחו שרמז בדבריו אל מה שאחז"ל במאמר הנז"ל שאומרו נגד ה' משיחו על בת אליאב הנשאת לרחבעם וידוע שהאשה נאמר בה עזר כנגדו שנא' אעשה לו עזר כנגדו זכה עזר לא זכה כנגדו ולכך אמר לשון זה להורות לשון אישה וזיווג וקראה נגד לפי שהמלכות לרחבעם וזה מנגדו שלא ניתנה לו המלכות וזאת הבחינה קראה נגד לא בבחינת כשרות האשה · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל וקרוב לזה כתב הרלב"ג ז"ל ע"ש וכן כתב הרד"ק ז"ל · ואפשר לע"ד לתקן קושייתו זאת שכיון שאמר שמואל אך נגד ה' משיחו על שאול ולא על אליאב ודברי שמואל לא יפול מדבריו ארצה כי כולם מרוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו יאמר לו הש"י הבין עמך במה שראית את אליאב שכן מוכרח אך למעט אליאב אבל לא במה שבחרת לשאול שנראה שהבטת אל מראהו וגובה קומתו על שאול אל נא תבט אל מראהו וכו' כי מאסתיהו לשאול ובזה יצדק לומר גם בזה לא בחר ה' כן בקירוב מצאתי למהרי"א ז"ל ושמחתי · ולע"רן באומר אך נגד ה' משיחו כי האיש השלם עומד לפני ה' על דרך שויתי ה' לנגדי תמיד לא כן האיש הבליעל דכתיב וראה בך ערות דבר ושב מאחריך וכתיב ואותי השלכת אחרי גווך והראוי לפני גווך וז"ש כאן בחשבו שאליאב הגון אמר אך נגד ה' משיחו ר"ל אך נגד ה' עומד על דרך שויתי ה' לנגדי תמיד ולא ישליך אותו אחרי גוו ולמעט זה אמר אך נגד ה' משיחו:

ויאמר ה' אל שמואל כו' מסכת פסחים פא"ד א"ר מני בר פטיש · כל אדם שכועס אפי' פוסקין לו גדול' מן השמים מורידין אותו מגדולתו מנא לן מאליאב דכתיב ויחר אף אליאב בדוד וכו' עד כאן וק"ק כי עדין לא הירע ויחר אף אליאב כשנמאס מהמשיחה · וי"ל כי אותו הפסוק של ויחר אף מוכיח היותו כעסן תמיד כי מה פשע דוד לחרות אף אליאב בו ועל היותו תמיד כעסן על כן נדחה אליאב וכן נראה מדברי רש"י ז"ל אשר כתב כאן כי מאסתיהו לפי שכעסן הוא במה שנאמר ויחר אף אליאב בדוד עד כאן ולמדנו מתוך דברי חז"ל דקדוק לשון מאסתיהו דלא שייך מאיסה כי אם במי שנבח' תחיל' ואח"כ נמאס וכן הדבר באליאב שנדחה ונמאס לפי שכעסן היה · ומה שאמר האדם יראה לעיני' אז"ל במסכת סנהדרין אמר רבא בשניה דרב יהודה כוליה תלמודיהו וכו' ומסיק אלא קודשא ב"ה לבא בעי שנ' כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב ע"כ · וכתב עוד רש"י ז"ל כי לא אשר יראה האדם אע"פ שקראת לעצמך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה כאן אני מודיעך שאינך רואה עד כאן ודבריו במדרש שמואל אמר לו הקב"ה לשמואל אתה אמרת אנכי הרואה לומר אני מראה לך שאינך רואה ואימתי היה בשעה שהלך למשוח את דוד חשב שאליאב היה אמר לו הקב"ה אתה שאמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו ע"כ והרד"ק ז"ל כתב בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי איננו ישר' לפי' אמר לו אל תבט אל מראהו כי אעפ"י שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני יודע לבבו ומאסתיהו כי אינו הגון לפי לבבו גובה שם בפלס גדול הענה ע"כ וכן הרלב"ג ז"ל והרב ב"ע ז"ל כתב בשער כ"ה ז"ל אמר אל תבט אל מראהו אל יופי המראה וגובה הקומה שכבר מאסתיהו למלוכה ענין אלו התוארי' חיום בוחרי בשאול בעבורם והיה מה שהיה והודיעו כי לא אשר יראה האדם בשכלו הוא אמת על כל פנים אבל מה שיראה בשכל העליון וישפוט עליו וגזר הגזרה עלמה שאמרנו ואמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב כלו' כמו שמחק האדם בטוב שכלו הוא שיראה וישפוט על העינים ושאר החושים כאשר יפול הטעות בהם לסבה מהסיבה כהתעות העוות במטה אשר ביאור שזכרנו וכיוצא כן הוא מחק השכל האלהי לראות ולשפוט ולהישיר מה שיטעה לבב האדם במושכליו' והנה הפירו' הזה מלבד שהוא נלאה לעניננו הוא מוכרח כשתעיין היטב כוונתו ע"כ וכן פי' מהרי"א ז"ל שאומר כי מאסתיהו חוזר אל גובה הקומה ולא אל אליאב · והוסיף עוד לו' שהעיד הב"ה על אליאב שלא היה לבבו תמים ולא היה
יפה

מנחה קטנה

ויעש שמואל וגו' ירבה אע"פ שהיה קשה בעיניו למשוח מלך אחר ושיבלע מעשה ידיו בחייו ומה גם לשנות דבריו לומר לזבוח לה' באתי אלא שכל מה שעשה היה ע"פ הדבור ושהתיר לו לשנות מפני השלו': כי האדם יראה לעניים פירש מע"רס אלשיך על פסוק ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרי כי הנה דרך בשר ודם שאם הוא בחשוכא רואה משם מה שבאורה אך אם הוא באורה אינו רואה מה שבתוך בית אפל אך הוא ית' ידע מה בחשוכא עם היות כי נהורא עמיה שרי והטעם הוא על כי שראות עיני האדם אינה טבעית עצמיות כ"א כמאמר חכמי הטבע כי אין אדם אין ראייתה עצמותה כי אין העין רואה כ"א שהיא כמראה מלוטשת מבהירה ובהיות' באור מכה בהירותה באור ושואבת מהאור דרך התפשטות אור וע"י מה שתקבלת מן האור היא רואה ע"כ לא תראה מה בחשוכא כי אין שם מה שתקבל ממנו לראות אך הוא ית' אין ראייתו תלויה בקבל מהאור באופן כי ראייתו עצמית ע"כ לא יעברנה החשך וע"כ ידע מה בחשוכא עם שנהורא עמיה שרי וזה יאמר מה הוא ית' לשמואל לומר לו כי במה שהוא אדם אינו רואה ללבב כה' ואמר הענין כטעמו כי מה שאין האדם רואה ללבב הוא על כי אינו רואה בטבע כ"א שע"י מה שהאדם שם פניו להביט ולראות באור מביא ראייה אל העינים שמקבל ושואב מהאור ע"כ לא יראה לנסתר משא"כ הוא ית' שראייתו עצמית מעצמו מפלשת הכל כחשכה כאורה: וז"ש האדם יראה לעינים הוא יראה ויביט באמ' להביא ראייה אל העינים כלומר שע"כ לא יראה ללבב אך וה' יראה ללבב כאמור:
שלמה

פי' רבי' ישעיה

לזבוח להשם באתי · שהבמו' היו מותרו' משנחרבה שילה: ואל גבוה קומתו · מופסק גבוה · דבוק גבוה: כי לא אשר יראה האדם · אתה אמרת אני הרואה ואינו כן · עיד שאר הקטן יפועל קנר:

רדק

גם בזה לא בחר יי׳ · לפי שלא אמר לו יי׳ ידע כי לא בחר בו כי הוא אמר לו אשר אומר אליך : לא בחר יי׳ באלה · בקמץ הב״ית והם שנים במקרא בקמץ זה ולא אוכל ללכת באלה : עוד שאר הקטן · פועל עומד כמו נשאר וזה לבדו מן הקל : שלחה וקחנו · הביאהו כלומר קחנו ע״י שליח שיביאהו הנה : כי לא נסוב · פירוש לאכול כי כבר זבחו זבחי שלמים וקדש ישי ובניו ושאר הזקנים לאכול עמו וקודם שאכלו נמשח דוד : עם יפה עיני׳ · כמו ויפה עינים כמו תאנים עם בכורים כמו ובכורים : וטוב רואי · שם משקל גורי חולי וכן לא תשורנו ענין רואי והספור הזה להודיע כי הגון היה למלכו׳ כי יפה תוא׳ היה : קום משחהו · קום ענין זירוז וכן קום עבור את הירדן הזה קומו ועברו לכם קום התהלך בארץ · ורבותינו ז״ל דרשו אמר לו הקב״ה משיחי עומד ואתה יושב קום משחהו : כי זה הוא · זהו שיהיה מלך לא כאשר חשבת אתה או פירושו זהו אשר אמרתי לך ומשחת ליאת אשר אומר אליך ויש בו דרש זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה וסמכו מזה כי אין מושחין בשמן המשח׳ אלא מלכי בית דוד בלבד :

בקרב

מנחה קטנה

שלחה ואם לא ירצה לבא ע״י שליח לך וקחנו [illegible] בעצמך כי לא יסוב שניך וימרה פין כיון שאתה אבין וגם אני לא אסוב עד באו פה שלא תאמר אם לא ירצה לבוא שאלך אני אחריו אלא דוקא פה יבא : ושלח תחלה ע״י [illegible]ים וכיון שלא בא ניביאהו אביו בעצמו :

ורוח

מקרא

ויקרא ישי אל אבינדב ויעברהו לפני שמואל ויאמר גם בזה לא בחר יהוה : ויעבר ישי שמה ויאמר גם בזה לא בחר יהוה : ויעבר ישי שבעת בניו לפני שמואל ויאמר שמואל אל ישי לא בחר יהוה באלה : ויאמר שמואל אל ישי התמו הנערים ויאמר עוד שאר הקטן והנה רעה בצאן ויאמר שמואל אל ישי שלחה וקחנו כי לא נסב עד באו פה : וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי ויאמר יהוה קום משחהו כי זה הוא : ויקח

תרגום

וקרא ישי לאבינדב ואעבריה קדם שמואל ואמר אף בדין לא רעוא קדם יי׳ : ואעבר ישי שמה ואמר אף בדין לא רעוא קדם יי׳ : ואעביר ישי שבעא בנוהי קדם שמואל ואמר שמואל לישי לא רעוא קדם יי׳ באילין : ואמר שמואל לישי השלימו עולימיא ואמר עוד אשתאר זעירא והא רעי בענא ואמר שמואל לישי שלח ואיתיניה ארי לא נסתחר עד מיתוהי הכא : ושלח ואיתיניה והוא סמוק עינוהי יאין ושפיר בריויה ואמר יי׳ קום משחיה ארי דין הוא : ונסיב

רשי

ויעבר ישי שמה · הוא שמעא : שאר הקטן · נשאר הקטן : לא נסב לאכול · כל מושב סעודה קרויה היסבה :

ותגלת

שלחה ו׳וסי׳ שלחה הנער אתי · ויאמר שמואל אל ישי · וישלח שאול מלאכי׳ שלחה נא לי אחד : ודליותיו ושלחה לו · ואת תעלותיה שלחה :

כלי יקר

יפה מפנים כמו שהיה מבחוץ וזהו כי לא אשר יראה לעינים הדבר החיצוני וה׳ יראה ללבב שהו׳ הפנימי שהוא הלבב ע״כ : ולע״דן דה״ק אל תבט כי להיות שאליאב טורף נפשו באפו וכעסו וכאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כמו שפירשוהו בס״ה על בעל הכעס שצריך להבדל ממנו וכאמר אל תתרע את בעל אף וכו׳ ואחז״ל אסור להסתכל בפני אדם רשע שנא׳ לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך ואם ארחך כי האדם מקבל נזק מהסתכלו ברשע בפניו והנה כשמסתכל בפני השלם כדכתיב והיו עיניך רואות את מוריך ז״ש אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו לזה אליאב מפני שהוא כעסן ותקבל נזק בהביטך בו ז״ש אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו · ועוד עצנה שנית כי לא אשר יראה האדם וכו׳ כדפי׳ מהרי״א ועוד אפש׳ במה שזכרתי בפסוק אך נגד ה׳ משיחו שאחז״ל שראה שמואל מלכות יוצאה מאליאב אלא שלא כיון אם ממנו או מבנו שנפשות לרחבעם ובזה אפשר שאמר לו אל תבט אל מראהו שאין אתה מכוון אל האמת בהבטה וכי לא אשר יראה האדם ר״ל לא יכוין האדם בראייתו וטועה מדבר לדבר וז״ש לא אשר יראה האדם ר״ל איכו כמו שיראה האדם כי האדם יראה לעינים ולכך טועה במראה עיניו אמנם ה׳ יראה בהשכלה ללבב שלפניו נגלו כל תעלומות העתידות כאשר הם וידע שאין מלכות יוצאה ממנו אלא בהויה שנשאת לרחבעם :

ויקרא ישי אל אבינדב וכו׳ כבר זכרתי דברי האלב״ג ז״ל שאולי אמר שמואל לישי יקרא לאחד מבניו אך קצר הכתוב ע״כ ואני אומר דמאמר חז״ל בנז״ל שנבחר אליאב שפסקו לו גדולה מן השמים אלא שלהיותו כעסן נדחה בזה מובן אומר ויקרא ישי אל אבינדב ויעבירהו לפני שמואל כדי שיראהו אם הוא הנבחר והשיב שזה גרוע מאליאב כי אליאב בחר ה׳ מתחילה אח״ב מאסהו אמנם זה לא בחר ה׳ בו מעולם וכן כולם אמר לא בחר ה׳ באלה · ומ״ש גם בזה אין הכונה גם כי בערך שזה מאום אבל הבדל יש ביניהם שאליאב נבחר ואבינדב ואחיו לא בחר ה׳ מעולם :

ויעבר ישי שמה עיין רש״י ז״ל שמה הוא שמעה וכן מהרי״א ז״ל ועיין הרד״ק ז״ל : ולע״דן למה פרט הכתוב בשלשה לבדם שהעבירם לפניו ולא פרט השאר׳ וכר׳ באחד משני פנים אומרו ויעבר שבעת בניו האחד שראה בתחלה הויא חזקה שלא בחר ה׳ א׳ מהם אז רצה להעביר שבעת בניו דהיינו השלום השבעה דהיינו ארבעה הנותרים העבירם יחד להקל וכדי שיבחר מהם הראוי לימשח ודייק הכי לשון הפ׳ שאומר לא בחר ה׳ באלה לשון רבים על הארבעה תשלו׳ השבעה שהביא יחד לפניו והפן השני דהו׳ ויעבר ישי שבעת בניו וכו׳ היינו שהעבירם א׳ אחד ולהורות זה הזכיר שבעת בניו ולא אמר ארבעת בניו הנותרים להקים השבעה בניו יהדיו לו׳ שכולם עברו אחד אחד מעין מה שפירש לך בשלשה ולפי זה או׳ לא בחר ה׳ באלה דהיינו שהכתוב מספ׳ הענין בכללו אבל שמואל לכל אחד ואחד אמר לו גם בזה לא בחר ה׳ והיה אפשר לפרש עוד מאחר שעברו השלשה ולא בחר בהם קבץ השבעה יחד והעביר השבעה לפני שמואל וז״ש ויעבר ישי שבע׳ בניו ויורה כן לשון שבעת בניו שלא אמר שבעה בניו שהיה מובן כפרדים אבל בלו׳ שבעת מורה על שיננה בלעז שהם יחדיו ואולי קבצם יחדיו כי כנוסו וכנוס בניו יועיל לעור׳ המוכן ולהועילו לקבל המשיחה למלכות ועל הו׳ בניו יחדיו אמר לא בחר ה׳ באלה ואפי׳ שהם יחדיו לא נבחר אחד מהם :

ויאמר שמואל לישי התמו הנערי׳ וכו׳ במדרש הובא בילקוט התמו הנערים א״ר לוי הפ׳ הזה כולו ברוח הקודש נאמר התמו על שם תם עוכך בת ציון הנערים כנער קטן נוהג בם ויאמר עוד עוד ישבו זקנים וזקנות שארי שוב שאר יעקב הקטן הקטן יהיה לאלף הנה הנה על ההרים רגלי מבשר רועה רעה עמך בשבטך באצן ואתנה לאני צאן מרעיתי עד כאן וטעם המדרש הזה דקשיא ליה איך יספק שמואל באו׳ התמו הנערים וכי יתכן שדבר ה׳ יפול ארצה א״כ כי׳ לא הבא עוד נערים ולא יאמר התמו הנערים דקדק עוד לשון הפ׳ שאו׳ עוד שאר שהוא מיות׳ דהי׳ לא הקטן באצן תיבות והנה רועה מיותרות גם דקדק לשון שאר שהי״ל נשאר לעומת כל אלה הדקדוקים אמר המאמר הפסוק הזה כולו ברוח הקודש נאמר ר״ל מכיון שאנו רואין הפסוק הזה תיבות מיותרות שכיתנו לדרשה אנו מוכרחים לדרוש כל הפסוק כולו ר״ל ואפי׳ התיבו׳ המוכרחות שאין בהם יתור ולו׳ שהפסוק הזה כולו ברוח הקודש נאמר ר״ל שנא׳ ברוח הקודש שלא הבין אותו ישי לשעתו כי לעתיד הוא ניבא וז״ש ברוח הקודש נאמר והקשה כי מי לא ידע בזה שזה הפסוק גם כל הפסוקים שבנביאים ברוח הקודש נאמרו ומאי רבותיה דהפסוק הזה אלא ודאי כדפרישית והכוונה בזה להיות דוד המלך ע״ה מלך על ישר׳ לעולם כדכתיב ודוד עבדי נשיא להם לעולם ואם דוד משיח שעל ידו פדויי ה׳ ישובון ובאו ציון ברנה ולזה רמזה רוח הקודש ענייניס העתידים להתקיים ע״י המשיח הזכירה ברמז בעת ויגונה זו של משיחת דוד להגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו כי ע״י דוד ע״ה יתקיימו כל העניינים האלה · ועוד אחז״ל הובא בילקוט כי לא נסוב עד בואו פה א״ר שמואל בר נחמני לפי שבעולם הזה לא הסבו שני גדולים ישי ושמואל עד שישב דוד ביניהם אבל לעתיד לבוא אין לך כל מחיצה ומחיצה של צדיקים שאין דוד עומד על גבם ע״כ וצריך להבין מי הכריחם לדברים האלו ונראה כי דרשו יתור תיבת פה כי די שיאמר כי לא נסוב עד בואו ולכך אמרו לפי שהעולם הזה וכו׳ ודע שהמאמר הזה סוד יש לו שדוד עומד על גבם הוא מלכות דוד מלכות שמים אשר היא שכינת עוזו ית׳ שדוד קשור בה וע״י זה דוד מלך ישראל חי וקיים קשור בחיי העולמים ומוכרח שבכל מחיצת צדיקים על גבם ימצא דוד הנזכר כמו שאמרו חז״ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה העומדת על גבם ולז״א כי בעולם הזה הגשמי לא הסבו שני גדולים ישי ושמואל עד שישב דוד ביניהם כי בזה מובן תיבת פה ר״ל צריך שיבוא ביננו ממש אבל לעתיד לא יהיה כן להיות ביניהם אלא על גבם וז״ש אבל לעתיד תיבת אבל היא בבחינת שעתה ביניהם אבל לעתיד על גבן ומ״ש הקטן שהרי עוד שאר הקטן וכתיב ודוד הוא הקטן וכי אין אנו יודעין שדוד הוא הקטן אלא להודיעך צדקו של דוד דוד היה רועה ואף על פי שנעשה מלך הוא דוד בקטנו ע״כ שייך לפסוק זה · ויש לדקדק למה כורך המאמר לדרוש זה מכח שני כתובים הבאים כאחד שאומר בהם הקטן שכן דקדק בלשונו שבכח שני הפסוקים דורש כן מדקאמר עוד שאר הקטן וכתיב ודוד הוא הקטן · עוד צריך לדקדק תיבת אלא וכו׳ דתיבת אלא לא דייקא שהרי לא אמר דבר לעקור אותו כמשפט אלא בכל הגמרא שעוקר דבר שקדם · וכ״ת דלי לאו קרא דהכא עוד שאר הקטן לא היה יכול להקשות בקרא דדוד הוא הקטן וכי אין אנו יודעין שדוד הוא הקטן דמנא ידעינן כן אבל עתה שבפסוק הזה אמר עוד שאר הקטן מכח זה הפסוק מקשה בפסוק ודוד הוא הקטן וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן לא מקשה ואומר וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן וא״כ בין בפסוק זה של עוד שאר הקטן ובין בפסוק ודוד הוא הקטן בשניהם יחדיו קשה אומרו הקטן כי פשוט וידוע הוא כן ולזה קאמר שאר הקטן וכתיב ודוד הוא הקטן כדי להקשות על ב׳ הפסוקים קושייתו וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן ומתרץ אלא להודיעך וכו׳ לעקור הוכי תימא שאמרתי אמר לשון שלא שלא תאמר שהפסוק של שאר הקטן לגופיה ודוד הוא הקטן לדרשה אתא לזה אמר אלא ר״ל מכח קושיא זו צריכין אנו לומר שלדרשה באו כל שני הפסוקים להודיעך צדקו של דוד דוד היה רועה וזהו גם כן מכלל הודעת צדקו של דוד שהיה רועה ומקטין עצמו לבלתי התגאות וזהו שאמר דוד היה רועה וסובל עול הרעיה יותר מאחיו · וכן פסוק ודוד הוא הקטן מודיעך צדקו של דוד שאעפ״י שנעשה מלך על ישראל הוא הקטן בקטנו שלא גבה לבו וכהכי דייק לשון הוא לומר הוא בקטנו באותו השיעור בלי תוספת כי לא גבה לבו כלל · עוד אפשר לומר בהבנת וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן קושייתו היא בפסוק ודוד הוא הקטן לבד ועליו מקשה בכח ואומרו וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן שבכלל קושייתו מקשה מתיבת הוא דמיותר׳ לגמרי שהרי אנו יודעי׳ שדוד הוא הקטן ומשני להוא בקטנות דוד קא אתי קרא וקמ״ל טובא צדקו של דוד שלא גבה לבו אלא הוא בקטנו · ולמדנו מזה המאמר הבנת אומרו שאר הקטן שהוא לשון מקטין עצמו בענוה · ועיין הרד״ק ז״ל וכן הביא מהרי״א ז״ל שבמסכת קודם האכילה שם והזכיר רועה לאן לרמוז שירעה ישראל כאן אדם כאן קדשים · והביא דברי תנחומא ה׳ צדיק יבחן ובמה בוחנו א״ר יצחק במרעה דוד נבחן במרעה שנא׳ רועה בצאן עמוס במרעה נבחן וכו׳ ולפ״ד שכמו ששאול נמשח בעת הכילתו הזבח לעם בבמה כן דוד ע״ה עד כאן : ולע״דן לדקדק מה טעם איחר ישי ע״ה להזכיר את דוד עד ששאלו שמואל התמו הנערים · ושמעתי בזה מפי החכם השלם המקובל האלהי כמהר״ר שלמה הלקבץ הלוי זצ״ל שאמר במה שאמרו חכמינו ז״ל במדרש בבי פסוק הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי אמרו ז״ל שישי היה לו שפחה ותבעה לביאה והיא היתה נאמנת לשרתה אשת ישי וספרה לה והכינה עצמה ונבעלה לישי ויצא דוד מאותה ביאה ולפי שישי היה דעתו בשפחה עם היות שלא היה הדבר כן על כן אמר דוד ע״ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ובמדרש הזה הבין החכם השלם הנזכר ענין זה כי ישי היה בעיניו דוד בן תמורה כי לא היה דעתו אלא בשפחה ולא היה מחשיבו בבן שלם כיון שנפגמה מחשבתו בעת הולדו ולכך הניחו לרועה צאן בזוי ושסוי מאחיו ומאחיו כל הימים ולא עלה בדעתו שהוא יהיה למלך כי הוא היה הבן מאכו הבזוים אלא שהיתה לראש פנה מאת ה׳ ולזה לא נתן אל לבו עד ששאלו שמואל התמו הנערים אז השיב עוד שאר הקטן כאילו אמר ברוך זוכר הנשכחות שלא היה מחשיב אותו לבן כיון שבא בזה האופן עד כאן תורף דבריו ז״ל ובזה הבין אומרו עוד שאר שהוא לשון שארית ושיורי שיורים ולא כתב נשאר וכן הקטן ר״ל קטן בכל קטן בערך ובשכי׳ וזהו הקטן בה׳ הידיעה אשר לגריעותו היה רועה בצאן ובזה מובן אומרו מצאתי דוד עבדי כי לא שייך מציאה אלא בדבר שנאבד ואחר כך נמצא כי הוא מהמצטרף · ואפשר עוד שאמר והנה רועה בצאן ולא אמר רועה צאן או רועה הצאן כמו שאמרו חכמינו ז״ל בפסוק ויקחהו ממכלאות צאן שהי׳ דוד רועה במשפט מוציא תחיל׳ הקטני׳ יאכלו העשבים הדקים ירק דשא ימלון ואחר כך מוציא הבינונים ואחר כך הגדולים כדי שלא ישיג אחד מהם גבול זולתו שאם יצאו הגדולים תחילה ילחכו כשור את ירק השדה ולא ימצאו הקטנים מה לאכול וזהו ממכלאות צאן לשון מניעה כמו לא תכלא רחמיך וכו׳ ולפי זה ישי ספר בשבחו של דוד כיון שראה שאין זולתו ונבחר בו ה׳ וזהו שאמר עוד שאר הקטן ר״ל הקטן הזה עוד היה ר״ל בעודיות שבח ומעלה יש בו והראיה שהוא רועה בצאן ר״ל עושה בו רעיה בצאן שמנהיג אותם כדין וכשורה שלא השיג אחת מהם גבול זולתה אלא כל אחת ואחת תאכל הראוי לה כאמור וזהו שאמר רועה בצאן רועה בהוכן בין שה רזה ובין שה בריא בין קטן וגדול ששהוא רועה נאמן · ואולי אמר והנה רועה ר״ל והנה רועה נאמן לרעות ביעקב ממה שעושה בצאן שאיש אשר לא יסבול שיהיה עול בין בהמה לבהמה על אחת כמה וכמה שלא יסבול עול בין איש ובין חבירו רעהו וזהו רועה בצאן ולא רועה הצאן · ואמר שלחה וקחנו טעם הכפל שלא יזוז ישי משם שלא לפרסם הענין אם ילך ישי בעצמו לכך אמר שלחה וקחנו ר״ל ע״י שליח תקחנו וזהו וישלח ויביאהו · או אמר שלחה מי שיעמוד ברעיית הצאן במקומו וקחנו כי לא נסוב עד באו וגם צריך יהיה פה עמנו ממש בהסבה וז״ש עד בואו וזהו וישלח ויביאהו ששלח רועה תמורתו ויביאהו · או יאמר שלחה וקחנו ר״ל בעל כרחו כי לא ירצה לזוז מרעייתו והוא מתבודד בשיריו ותשבחותיו :

וישלח ויביאהו וכו׳ חכמינו ז״ל אמרו בב״ר כיון שראה שמואל את דוד אדמוני נתירא אמ׳ זה שופך דמים כעשו א״ל הקב״ה עם יפה עינים עשו מדעת עצמו הורג אבל זה מדעת סנהדריו הוא הורג עד כאן : ולע״דן שדקדקו חז״ל בפסוק שני דקדוקים האחד תיבת והוא שמיותרת די שיאמר אדמוני וכו׳ ועוד מאי עם יפה עינים תיבת עם בלתי צודקת שתואר היופי אינם זה עם זה עד שיאמרו אדמוני עם יפה עינים היה לו לומר אדמוני ויפה עיני׳ לזה אמר שכיון שראהו שמואל נתירא אמר זה שופך דמים כעשו א״ל הקב״ה עשו וכו׳ ר״ל שכל הרמוז בתיבת והוא לומר אין זה כעשו שהורג מדעת עצמו שזה הוא לבדו אדמוני עם יפה עינים ר״ל אדמוני שהורג עם גזירת הסנהדרין שהם עיני העדה ומהפכין בזכות וזהו שאמר עם יפה עינים באופן שתיבת והוא נמשכת אל סוף המקרא של עם יפה עינים ונתישבה תיבת עם יפה עינים וכו׳ ומזה שאמר קום משחהו כי זה הוא ר׳ שמואל בר נחמני אמר זה הוא בעולם הזה וזה הוא לעולם הבא לפי׳ הוא מקלס להקב״ה בעשרה מאמרות ה׳ סלעי ומצודתי וכו׳ רבי סימון או׳ אף בסוף של ספר הוא מקלס בעשרה מאמרות הללו אל בקדשו וכו׳ ויש לשאול מנא ליה לדרוש זה הוא בעולם הזה ובעולם הבא והיה אפשר לומר דמיתורא דקרא דכי זה הוא דריש כי מספיק שיאמר קום משחהו כי זה הוא למה לי אלא כי זה הוא בעולם הבא · אלא שלשון המאמר מנגד לזה שמזכיר זה הוא בעולם הזה וזה הוא לעולם הבא ועוד קשה אומר לפי׳ הוא מקלס להקב״ה בעשר׳ מאמרות כי היות הקלוס בעשרה מאמרות מוכיח היותו בעולם הזה ובעולם הבא ונדקדק גם כן או׳ רבי סימון או׳ אף בסוף של ספר אלי דעתיה אם לחלוק או להוסיף · ונר׳ דמיתור׳ דכי זה הוא

רדק

בקרב אחיו · לומר שנבחר מכלם : ותצלח רוח יי' אל דוד · כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם יי' על דוד וכן רוח יי' סרה מעם שאול תרגומו רוח גבור' מן קדם יי' דהות עם שאול עדת מיניה וזאת רוח הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי והדוב והפלשתי וכן רוח הקדש נולדה בו מהיום ההוא ומעלה ואמר השירים והתזמורי' ברוח הקדש שנולדה בו כי בכלל רוח יי' רוח הקדש ורוח גבורה : ובעתתו · בעתה אותו עד שלא היה בדעתו : מבעתך

רלבג

והנה כפי שהיום ההוא צלחה רוח יי' אל דוד בדרך שהיה מצליח בכל אשר היה עושה וסרה רוח יי' מעם שאול שהית' לו תחלה בכל אשר יפנה וסבב הש"י שבעתהו רוח רעה להמיתו בלא עתו כי מאסהו ממלך עם שזה היה כלי להתקרב דוד אל המלוכה בדרך השם אשר לו נתכנו עלילות : וגבור

ונסיב שמואל ית קרנא דמישחא ומשח ית דוד בגו אחוהי ושרת רוח נבואה מן קדם יי' על דוד מיומא ההוא ולעילא וקם שמואל ואזל לרמתא : ורוח גבורא מן קדם יי' דהות עם שאול עדת מיניה ומבעתא ליה רוח בישא מן קדם יי': ואמרו

וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־קֶרֶן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח
ה' בסיפ' · אֹתוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו וַתִּצְלַח רוּחַ־יְהוָה
ג' · ב' אֶל־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיָּקָם
שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ הָרָמָתָה :
ג' וְרוּחַ יְהוָה סָרָה מֵעִם שָׁאוּל
ב' וּבִעֲתַתּוּ רוּחַ־רָעָה מֵאֵת יְהוָה : ויאמרו

רש"י

ותצלח רוח יי' · רוח גבור' : עבדיך

כלי יקר

גם מאומרו כי זה הוא דהיה לו לומר כי הוא זה אבל בא' זה הוא מורה שני עולמות כי זה היינו בעולם הזה מורה באצבע זה אמנם תיבת הוא נסתר לעולם הבא שגם גם כן הוא ועל כן הזכיר בעל המאמר ואמר זה הוא בעה"ז וזה הוא לעה"ב · ולפי שהעולם הזה נברא בעשר' מאמרות והעה"ב נברא ביו"ד כמו שלמדו חז"ל מפסוק כי ביה ה' צור עולמים ונאמר בהבראם בה"ה בראם מאילא שהעולם הבא ביו"ד על כן מהיות הקילוס בעשרה מאמרות ושהוא לעולם הבא שנברא ביו"ד שהיא עשרה ושיש לו חלק לעולם הבא לפי' מקלס בעשרה מאמרות ה' סלעי וכו' אמנם ר' סימון יליף לעולם הבא מדמקלס עוד בסוף הספר בעשר' שבחים מהיותו בסוף הספר מורה יותר ביאור היותו מורה שיש לו בסוף ובאחרית הוא העה"ב שנברא ביו"ד חלק ולכך הוסיף עוד עשר' קלוסי' עשרה הלולים במספר העשרה באופן שהעשרה שבחים של ה' סלעי וכו' כנגד עולם הזה ועשרה הלולים כנגד עולם הבא · ועל דרך הסוד כוונת חז"ל כי מלכות דוד היא מלכות שמים הוא בעה"ז עלמא דאתגליא וזהו כי זה וגם היא עולה למעלה בבינה היא עולם הבא אשר אז היא עטרת בעלה וזה יספיק בכיוצא בעניינים אלו לקוצר דעתי עוד לחז"ל במסכת הוריות פ' כהן משיח כי זה הוא זה טעון משיח' ואין אחר טעון משיח' ואין מושחין מלך בן מלך דכתי' למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל ירושה היא להם · וא"ת מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה ע"כ ובתנחומא הביא הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל קום משחהו א"ל הקב"ה משיחי עומד ואתה יושב קום משחהו עד כאן · ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ומה שאמר קום משחהו עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א פי' זה הוא אשר יהיה מלך לעולם ועד וזהו רעך הטוב ממך אשר אמרת לשאול עד כאן: ולע"ד לתקן יותר זה הוא וגם תיבת עם כפשטה ממש וזה כי דרך האדמוני ביותר לכהות עיניו מרוב האדמימו' לזה אמר כי זה הוא לבדו יוצא מהקש הטבעי הנזכ' שבא אדמוני עם היותו יפה עינים אשר בטבע נמנע היות האדם אדמוני עם יפה עינים ולא היתה צורתו מבהילה מרוב האדמימות אלא וטוב רואי עם היות אדמוני · וחז"ל אמרו בויקרא רבא פ"ב וטוב רואי א"ר יצחק טוב רואי בהלכה ר"ל הרואהו נזכר תלמודו ע"כ ולדבריהם מדקדק תיבת וטוב שאין טוב אלא תורה שהרואהו נזכר תלמודו ותורתו · ומה שאמר קום משחהו הכונה שלא ימשחהו שם בפומבי אלא קום משחהו בסתר כי בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו והוא כבר פחד שהרי אמר ואיך אלך ושמע שאול והרגני וגם כי בהליכה לא היה פחד עם כל זה רצה ה' להסתיר עצה לעת מצוא והגיע מלכות בית דוד ולזה אמר קום משחהו ר"ל קום ולך למקום נסתר ומשחהו ולא יגנד ולזה אז' בקרב אחיו כמו שאבאר בע"ה · ומה שאמר כי זה הוא מובן במה שזכרתי בשם ר' יצחק שנתירא שמואל כשראהו אדמוני כעשו זה יבא על נכון אומרו גם כן קום משחהו ואל תתירא כי זה הוא הראוי שאף על פי שאתה רואה לעינים אדמוני ואני אראה ללבב שאינו הורג כי אם על פי הסנהדרין כנז"ל זהו קום משחהו כי זה הוא ואולי אפשר שקודם שיביאהו ישי לפני שמואל אלא מיד כשראהו מרחוק גילה ה' את אוזן שמואל קודם הגיעו אליו הגיע המדע הזה אל שמואל קום משחהו כי זה הוא ובמה שזכרתי למעלה בפסוק אך נגד ה' משיחו ע"ש שהשמן עצמו היה ניצוק מאליו על דוד מובן ג"כ אומרו כאן קום משחהו כאילו לא היה צריך לעשות פועל הזרקה מהקרן כי אם המשיח' לבד וכן בסמוך אמר ויקח שמואל את הקרן וימשח וכו' ולא הוזכרה הזרקה או יציקה לרמוז אל הנזכר שהשמן עצמו ניצוק על ראש דוד ע"ה וגבי שאול כתיב ויצוק על ראשו :

ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו חכמינו ז"ל במסכת הוריות תניא כיצד מושחין את המלכים כמין נזר ואת הכהנים כמין כי מאי כמין כי אמר רב מנשיא בר אבא כמין כף יוני תני חדא בתחלה מציקין לו על ראשו ואחר כך נותנים לו בין ריסי עיניו ותניא אחריתי בתחלה נותנין לו בין ריסי עיניו ואחר כך מציקין לו על ראשו תנאי היא דמר סבר יציקה עדיפ' ומר סבר משיחה עדיפא עכ"ל והאי קרא דייק דמ"ד משיחה עדיפא שלא הזכיר אלא וימשח ולמ"ד יציקה עדיפא קשה דהיה לו לומר היציקה ויתרץ במאי דפרישית בפסוק הקודם דגבי דוד ניצוק מאליו ולכך לא הזכיר יציקה ואף על גב דעדיפא · והרד"ק ז"ל בקרב אחיו לומר שנבחר מכולם עד כאן · ומהרי"א ז"ל הרחיב בקרב אחיו אין פירושו שבתוכם ולפניהם נמשח כי אם שבחר אותו מקרב אחיו והבדילו מהם ואז משחו בינו לבין עצמו לא לפני אביו לבד כי כן ראוי לעשות הדבר בסוד שאם עשאו בפני כל אחיו איך נבהלו אחיו כשראוהו מתעורר להלח' בפלשתי' ע"כ תורף דבריו : ולע"ד מסכים לענין הנזכר כי המשיחה לא נעשית כי אם בסוד נכמס ומ"ש בקרב אחיו נמשך אל סוף הפסוק כאילו אמר שבקרב אחיו עם היותו בלתי מתבודד אלא עומד בקרב אחיו ותצלח רוח ה' אל דוד עם היותו בקרב אחיו בלתי מתבודד · ומ"ש ותצלח רוח ה' רש"י ז"ל רוח גבורה ע"כ ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל :

ולע"ד לפרש ותצלח מלשון וצלחו את הירדן והכונה שרוח ה' אשר היתה עם שאול קפצ' מעליו ובאה לה אל דוד מהיום ההוא ומעלה ולפי' זה אומר ורוח ה' סרה מעם שאול שלא בא להגיד שסרה הרוח מעם שאול שכבר נאמר זה בותצלח אבל כונת הסיפו' הוא כאילו אמר וכאשר רוח ה' סרה מעם שאול אז ביעתתהו רוח רעה כאשר אבאר בסמוך ואם נפרש ותצלח רוח ה' אל דוד כדברי המפרשים הנז' לשון הצלחה אבין בזה אומר מהיום ההוא ומעלה מדלא כתיב והלאה שכיוצא בזה דקדקו חז"ל בפ' ויהי מהיום ההוא ומעלה דלא כתיב והלאה אמר שזה החק כאמר בתורה וחצית את המלקוח בין תופסי המלחמה ובין העדה · כיוצא בו אומ' לע"ד כי גם מקדם לענין זה רוח ה' דבר בו לפעמו מעט מעט אכן עתה ותצלח רוח ה' שהרבה להפריז במדה עלכ"ו וז"ש מהיום ההוא ומעלה כי למפרע גם כן היה מפעמו אך עתה הרבה והצליח ברבוי ערוי ומלאוי רוח ה' הנשפך עליו והוא דקדוק נכון בתיבת ומעלה ויוכיח כן דברי הנער האו' בסמוך הנה ראיתי לישי בן בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל וכו' שדרשום חז"ל כמו שאזכור במקומו בס"ד על היותו יודע נגן לשאול שאלות עמוקות וגבור חיל להשי' ואיש מלחמה במלחמתה של תורה וכו' שכל זה הוראה על שלימותו מזמן רב ועסקו בתורה :

ורוח ה' סרה כו' עיין הרד"ק והרלב"ג ומהרי"א בשאלותיו הקשה למה סרה מעם שאול שאעפ"י שנגזר עליו קרע ה' הממלכה יהיה זה במותו אבל בחיי' חייתו ראוי שיהי' עמו הרוח אשר זכה בו מעת המשחתו כ"ש שאם הרוח הזה הוא רוח גבורה כתרגומו והמפרשים יקשה כי לא נחלש כחו כי רוח הגבורה לוה אותו עד יום מותו · ויקשה עוד אמרו רוח רעה מאת ה' וכן אמרו לו עבדיו הנה נא רוח אלהים רעה מבעיתך ולא יוחס לשם ית' רוח רעה ועוד שהפסוק יסתור עצמו מצד אחד לומר שסרה רוח ה' מעם שאול ומצד אחר אומ' שבעתתהו רוח רעה מאת ה' ואם כן לא סרה הרוח האלהי ממנו יהיה טובה או רעה · עוד קשה בזה שאם הרוח הגזירה האלהית איך היה רפואתו הנגון עד שאמרו לו עבדיו ויעצוהו עליה כי הדברים הגזירה האלהית איך תהיה רפואתו טבעית או מלאכותיית · והשיב כי מיד כשנמשח דוד סרה רוח ה' מעם שאול כי אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד הוא רוח ה' כי לא היה רוח גבורה לבד אבל היה רוח גודל לבב ברוח משפט ורוח בער כפי הראוי למלך ישראל ולזה לא הוזכרה הסרה מרוח ה' משאול כי אם אחרי המשח דוד ומה שאמר ובעתתהו רוח רעה מאת ה' אפשר שייחס זה אל השם יתברך להיותו הסבה הראשונה בכל הדברים וכמו שכתב הרב המורה בפ' מ"ח חלק שני לא שהיה זה מכלל עונשו ולזה אמר שהיה זה מעם ה' · ואמנם מה היה ברוח א' המפרשים לא אמרו בו דבר ולא תירצו שפעם אומר הכתוב רוח רעה ופעם רוח אלהי' ופעם

כלי יקר

רוח אלהים רעה · והנה המפרשים חלקו בזה מהם אמרו שהיה שד נכנס בו ודוד בניגונו היה מרבה בתפילה ולכן יוכל להוציאו מגופו בעזר האלהי לא שהניגון לבד יוכל על זה ומהם אמרו שהוא חולי טבעי שחוריי ועם הנגון היה משמחו ומעתיקו מאיכות לאיכות והיותר מתיישב אצלי שאחר שסרה ממנו רוח ה' הנזכר לא נשאר כיתר האנשים אבל אחזוהו בלהות ובעתות ומחשבות רעות והיה תמיד דמיוני מתעסק בעצמו ואיך קרע ה' ממלכות ישר' מעליו ואיך רוחו הטוב סר מעליו ומתוך זה נשרף דמו ונתהוה בו חולי המאלי נקוביא המתהוה משריפת הדם והאדומה השרופה וכבר כתבו הרופאים שבחולי זה יפסד הדמיון והכח המחשב ויקרה לו הבער והדאגה ויפחד וירעד ויגעם בפחי נפש כמו שיקרה לאדם היושב בחושך להיות הרוח אשר לו עב וגם ובלתי בהיר וזך ולז"א ובעתתהו רוח רעה מאת ה' ר"ל שמהיותו מחשב תמיד איך סר ה' מעליו ויהי אויבו מזה נבעת מאד ומזה נמשך לו בעתת הרוח רעה אם כן אומרו מאת ה' פי' מסבת היות האל סר ונפרד ממנו לא שיהי' הי"ת הפועל החולי ההוא בעצם · אמנם עבדיו חשבו שהרוח האלהי לא סר ממנו אבל היה דבק עמו אלא שהיה השפע הבא אליו מורה רעות עתידות לבוא ולזה היה נבעת ונרעד מפחד התעצבו על איכות השפע הבא אליו ולז"א לו עבדיו הנה רוח אלהים רעה מבעיתך יאמר נא אדונינו כיון שעבדיך לפניך לעשות כל אשר תצוה יאמר נא אדונינו להם שיבקשו איש יודע לנגן בכנור והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה ר"ל שפע אלהים מעציב ונגן המנגן וטוב לך ר"ל עם היות הוא הרוח רעה בעצמו יהיה אליך טוב ומשמח ולא יעציבך ואז שאול נתפייס לדבריהם ואמר אל עבדיו ראו נא לי וכו' ואמר שכחה דעת שאול בדוד עד ששלח לשאול מישי שיעמוד שם עמו כי מצא חן בעיניו והיה בהיות רוח אלהים רעה אל שאול ר"ל שבבוא על שאול מחשבותיו מהדברים האלהיי' שקרע ה' מלכותו שהוא רוח אלהים הנזכר כאן והיה מתעצב היה דוד מנגן באופן ששאול ישים מחשבתו בניגון וישתעשע בו ולא יתעצב עם מחשבותיו עוד וזהו ורוח לשאול שהיה מקבל בזה הרוח המן המאוקה וידמ' שהיה הכח הזה לדוד בפרט והוא ענין אלהיי ונרא' זה באומרו ונגן בידו וטוב לו כי היה הכח הזה מיוחד ליד דוד ובזה הורה שכבר היה השפע האלהי על דוד להיותו נעים זמירות ושניגונו ערב אל הש"י ולכן היה מרפא בניגונו החולי ההו' אשר אין מדרכו בטבע להתרפא כי אם בהרקה וחלוף המזג מהחולי עד שסרה מעליו רוח אלהים רעה ועיין שלא אמר רוח אלהים רעה אבל אמר לבד רוח רעה לפי שזה הוא ספור הכתוב ויספר תמיד האמת על הדיוק אמנם מ"ש למעלה רוח אלהי' רעה הם דברי עבדיו והוא אמור לפי מחשבתם שחושבים שרוח אלהים עמו עדיין · ומ"ש אחרי זה ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול אפרשהו בע"ה : ולע"ד להניף ידי בענין רוח רעה הנזכר בדברי מהרי"א ז"ל כי מה שכתב מהרי"א ז"ל מהנזכרים בשיטה הראשונה שהיה שד נכנס בו ושדוד בנגונו היה מרבה בתפלה ועל ידי זה יוכל להוציאו מגופו בעזר האלהי לא שהניגון לבד יוכל על זה ע"כ הנה קשה לי על הדעת הזה שהשד לא יקר' רוח רעה ואם הרוח רעה הוא זה הנה התרופה נזכרה במשנה המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה שהרפואה היא לישב בחושך כדי שלא יראהו · ועוד שאם התרופה היא התפלה אם כן ניגון למה ועבדי שאול שאמרו אליו הנה נא רוח אלהים כו' יבקשו איש יודע מנגן בכנור לא הזכיר ענין תפלה אשר הוא העיקר ואם כן חסר מן הספר העיקר ועוד שהם לא ידעו שיבוא איש האלהים כדוד מנגן והיה אפשר יבוא איש רק ופוחז לנגן מה יועיל כיון שהעיקר תלוי בתפלה לדבריהם · והשיטה השנית קרובה לשיטת מהרי"א ז"ל אלא שהם אמרו שלא היה זה חולי טבעי שחוריי ומהרי"א ז"ל אומר שהיה אדומיי מהאדומה מתחייב מהדם הנשרף ולשני השיטות האלו קשה דאם כן היה לו להקדים רפואה למכה לנגן תמיד כדי שלא יבוא לכלל עצב כי המקדים לא יושב וקל לתקן הדבר קודם התעוותו ובמה שפי' מהרי"א ז"ל גבי מאת ה' וגבי רוח אלהים יקשה למה פעם קורא אותו רוח אלהים ופעם רוח מאת ה' · והנל"עד בזה הוא בהקדמה זאת לקוחה מספר הזוהר ז"ל מה"ש בענין טומאת מת שמטמא הישראלי לסיבת היות בו קודש רוח הקודש בקרבו ובהסתלק הרוח ההוא מתוך הישראלי במותו יבואו הקליפות סטרא דמסאבותא המשתוקקות להדבק בקדושה ולריח הנשמה הטובה שהיתה בקרבו באו' שם להשתעשע שם לריח הקדושה אשר נשאר שם כמשל המות אשר הורק מכלי אל כלי שבכלי הראשון עוד טעמו בו וריח לא נמר · הקדמה שנית שבכל מקום ששם הש"ת נמצא שם לא יוכלו הקליפות והם כוחות הטומאה סטרא דמסאבותא להדבק שם כי קצר המצע מהשתרע וכמו שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך שעמי הארץ אלו סטרא דמסאבותא כמו שפירשוהו בזוהר והנה נביאי השקר לא היו בודאי מלבם שקרי' לדבר ולומר מה שירצה אבל היה להם דבקות בקליפות וסטרא דמסאבותא והם כמו התבן שעם התבואה ועל כן נאמר מה לתבן את הבר נאום ה' שנביאי השקר היו מהתבן והקליפות ונביאי האמת והצדק הם הבר נקי ת"ת ומלכות אמת וצדק · והמופת דגון לפני ארון ה' שנפל לפניו ארצה כי לא יגורך רע כתיב לא יגור אתך רע טומאה וקליפות וסטרא דמסאבות' · ובזה מובן כי בהיות רוח ה' הוא הדבקות האלהי עם שאול רוח חכמה רוח גבורה רוח דעת ויראת ה' לא הוכל אותו הרוח רעה מהקליפות להדבק בו ולבעתו אמנם מאז כשסרה רוח ה' קדוש מעם שאול אז בעתהו רוח רעה מאת ה' מאת ה' כתיב ולא רוח רעה מה' חלילה כי רוח רעה זה מהקליפות כאמור כאגוז המכסה הפרי וכמו שהאגוז מתחלקת לארבעה חלקים כך הקדושה לארבעה אותיות ההויה וזהו מאת ה' באה רוח הרעה המבעת' לשאול והתיקון היה בנגן שיכין את שאול לחול עליו הרוח הנבואיי חלק מה קדוש ממנו ר"ל להדבק בשי"ת כי הנגון שאול בנביאים ועל ידי זה ירוח לשאול כי יברח הרוח רעה כי לא יגור במקום שיש שמץ קדושה כי אין להבן את הבר יחוד חלילה · ולזה יחסו עבדיו רוח אלהים רעה כי אלהים היא מידת המלכות רגליה יורדו' מות ושם אוחזות הקליפות כנודע ולכן אמר והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה אז כשינגן טוב לך ר"ל יברח הרע וישאר הטוב לך והנה אם יהיה המנגן הזה איש שלם יועיל יותר ויותר לקרב הדבקות האלהי אליו וממנו ימשך תועלת לשאול להבריח הרוח וכמו שאזכור בפסוק יאמר נא כו' בס"ד וזהו גם כן אומרו ונגן בידו ורוח לשאול ר"ל שבעוד היותו מנגן היה דוד מתבודד על ידי הנגון ומתדבק בקדושה כמשפט הנביאים שנא' גבי אלישע ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן וכו' ועל ידי כן היה רוח לשאול ז"ש ונגן בידו ר"ל בידו מהרגל כי שכלו בל עמו אבל נדבק למעלה מה שלא היה מנגן כי אם בידו ואז רוח לשאול הרוחה גדולה שמבריח הרוח רעה ולכן בבוא הרוח אלהים רעה אל שאול אשר עון אדם הראשון גרם עירוב טוב ברע ורע בטוב ובוא עם הרוח אלהים קצת מהרוח רעה כמו שאמרתי מרגליה יורדות מות הנה על ידי נגון דוד יועיל מאד לברר הכוחות ולזרוק הקליפות מעליו וסרה מעליו רוח אלהים רעה ר"ל הסור הרעה וישאר רוח אלהים מהקדושה דבר מה שנדבק בה שאול ועל ידי זה יתרחק הרוח רעה ותברח מפני שרי גבירתה ובזה מדוקדק אומרו רוח הרעה שלא אמר הרוח רעה ודבר זה מסוגל לרעה כי יען כי מלכות שמים ומלכות בית דוד מקושרים יחדיו זה יספיק לענין זה המכריחני לצאת ממחילת הפשט · ומעתה אבוא אל ביאור הפסוקים אחד לאחד כמנהג למען ירוץ הקורא בו :

ויאמרו עבדי שאול אליו עיין הרד"ק ז"ל : ולע"ד להיות הדברים של חולי בתחילת' קל לתקנה קודם שיתחזק החולי וישרש בו האדם לז"א לשאול הנה נא רוח וכו' ר"ל לא עתה מקרוב בוא זה החולי אליך הזדרז לתקנו מהר כי יקל תיקונו · וזהו ג"כ אומרו יאמר נא אדונינו וכו' דבר בעתו מה טוב וכו' :

ויאמר

מנחה קטנה

ורוח ה' וגו' אע"פי שמלכות דוד לא התחיל בחיי שאול ע"מ ע"י שמן המשחה צלחה רוח ה' בדוד הוא רוח אחר מלכות מן השמים כאשר צלחה בשאול בהמשחתו : איש יודע נגן אמ זר שחשבו העבדים שזה בא לו מצד שכעס על דבר מה ועי"כ נסתלק רוח אלהי' וע"כ אמרו שיבקשו איש נגן וזה סיבה להסיר חרון אף ולהטיב לבו כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכמו שמצינו באלישע : ואשר סרה רוח אלהי' משאול זה היה בכלתי ישים לבו לדרוש ולתו' מה היתה לכת שמואל בית לחם כי אם ככה היה עושה היה דוד ושמואל מסתכנים ע"כ הוא ית' שלח רוח רעה ובעתהו שע"י לא ישית לב לדרוש ולתור על זה ומה גם כי אומרו לו עבדיו שתרופתו היא השמחה שיבקש לו מנגן שע"י לא ישית לב לבקש דבר יעוב בהם כי אם דבר ישמח נכם לרוך דאגה : יאמר

פי' רבינו ישעיה

ותצלח רוח יי' אל דוד · פירו' ושרת רוח גבורה :

מבעתך · דגש הת"יו לחסרון חי"ו כמ"ד הפעל : **עבדיך לפניך** · לעשות מה שתאוס יאמ' אדונינו להם שיבקשו איש מנגן : **יודע מנגן בכנור** · יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שיודע לנגן בכנור וכת"י גבר דידע לנגנא בכנורא : **וגבור חיל** · שיש לו גבורת הלב לכל דבר כמו שנודעה גבורתו בדבר הארי והדוב : **ואיש מלחמה** · יודע בעניני המלחמה והורגל בה : **ונבון דבר** · כתרגומו וסוכלתן בעצה כלומר לכל דבר עצה הוא נכון כמו ונבון לחש : **ואיש תאר** · פי' תאר יפה וכן אנשי מדות מדות גדולות וכ"תי וגבר שפיר בריוה : **וי' עמו** · כי בכל אשר יעשה יצליח ובכל הדברי' ששבח הנער את דוד הם דברים שכל אדם שהם בו הוא הגון לעמוד בהיכל מלך ויודע נגן אמר לפי צורך השעה : **חמור לחם** ונאד יין · חמור טעון לחם ונאד מלא יין וכ"תי טעון חמרא בלחם וי"מ חומר לבור מן חמורתי' חמרי' חמרים : **נושא כלים** · נושא כלי זייני : **רוח אלהים אל שאול** · פירוש רוח רעה כמו שאמר למעלה רוח אלהים רעה וכ"תי רוח בישא מן קדם יי' : **ורוח לשאול** · מן הנזקה שהיה בו מרוח רעה : **וטוב לו** · פעל עבר : **באפס דמים** · המ"ם דגושה והוא שם מקום ובדברי הימי' בפס דמי' נזכר במלחמת דוד · ובדרש ר' יוחנן אמר בחלק סמקתא ור' שמואל בר נחמן אמ' ששם פסקו דמים לישראל : **עומדים אל ההר מזה** · וכבר אמר ויחנו בעמק האלה כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי המלחמה עלו אל ההר לקראת פלשתים · **ויצא איש הבינים** · לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבינים ויש בו דרש ועוד נכתבנו וי"ת ונפק גבר' מביניהון :

וכובע

רשי

עבדיך לפניך · הנה עבדיך לפניך אשר יעשו מצותיך : **אחד מהנערים** · מיוחל שבהם דואג האדומי : **יודע נגן** · כל עצמו נתכוון להכניס עין רעה על שאול בדוד שיתקנא בו : **באפס דמי'** · כך שם המקו' : **איש הבינים** · גבור ליצא ממערכתו לעמוד בין שתי המערכות :

ושריון

אדנינו ל' חס' דחס' בזול אדונינו נרב כת מלי שלי

רלבג

וגבור חיל ואיש מלחמה · הנה קרא גבור חיל מי שהוא בעל אומץ ותוקף ואיש מלחמ' מי שהוא יודע להמציא תחבולו' עם אויביו וינצחם והנה תאר דוד באלו התארי' כי מי שיש לו אלו המדו' יותר ראוי לבא בהיכל מלך ואף על פי שלא היה המכוו' ממנו תחלה כי אם שיהיה מטיב לנגן : **ונבון דבר** · הוא האיש המכלכל דבריו במשפט ובתבונה : **ואיש תאר** · ולזה הוא יות' ראוי לבא בהיכלי מלך : **וי' עמו** · כל אשר הוא עושה יי' מצליח ולזה אפשר שתסור הרוח הרעה ממך בהיותו עמך כי מברכת המצליחי' יתברכו אדניהם עם שזה ג"כ היה סבה אל שיהיה דוד ראוי יותר לבא בהיכלי מלך ולזה שבחוהו בכל אלו התארים כי כבר ימצאו רבי' משכים לנגן אך אינם שלמים באלו הענינים כדוד ולזה בחרוהו מבין שאר המנגנים : **איש הבינים** · קראו כן לפי שהיה הולך בין מערכת פלשתים ובין מערכת ישראל והנה זה האיש היה לפי מה שאחשב שר אחד משרי פלשתי' וזהו אמרו הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדי' לשאול ברו לכם איש וירד אלי ובזה היה מתפאר כנגדם כי אע"פ שאין ממנהג השרי' [...]

טו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־שָׁאוּל אֵלָיו הִנֵּה־נָא
רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה מְבַעִתֶּךָ׃
יֹאמַר־נָא אֲדֹנֵנוּ עֲבָדֶיךָ לְפָנֶיךָ
יְבַקְשׁוּ אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר וְהָיָה
בִּהְיוֹת עָלֶיךָ רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה וְנִגֵּן
בְּיָדוֹ וְטוֹב לָךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
עֲבָדָיו רְאוּ־נָא לִי אִישׁ מֵיטִיב לְנַגֵּן
וַהֲבִיאוֹתֶם אֵלָי׃ וַיַּעַן אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן
לְיִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל
וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר
וַיהוָה עִמּוֹ׃ וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים
אֶל־יִשָׁי וַיֹּאמֶר שִׁלְחָה אֵלַי אֶת־דָּוִד
בִּנְךָ אֲשֶׁר בַּצֹּאן׃ וַיִּקַּח יִשַׁי חֲמוֹר
לֶחֶם וְנֹאד יַיִן וּגְדִי עִזִּים אֶחָד וַיִּשְׁלַח
בְּיַד־דָּוִד בְּנוֹ אֶל־שָׁאוּל׃ וַיָּבֹא דָוִד
אֶל־שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ
מְאֹד וַיְהִי־לוֹ נֹשֵׂא כֵלִים׃ וַיִּשְׁלַח
שָׁאוּל אֶל־יִשַׁי לֵאמֹר יַעֲמָד־נָא דָוִד
לְפָנַי כִּי־מָצָא חֵן בְּעֵינָי׃ וְהָיָה בִּהְיוֹת
רוּחַ־אֱלֹהִים אֶל־שָׁאוּל וְלָקַח דָּוִד
אֶת־הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְרָוַח לְשָׁאוּל
וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה׃

יז
א וַיַּאַסְפוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־
מַחֲנֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וַיֵּאָסְפוּ שֹׂכֹה
אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּחֲנוּ בֵּין־שׂוֹכֹה וּבֵין־
עֲזֵקָה בְּאֶפֶס דַּמִּים׃ וְשָׁאוּל וְאִישׁ־
יִשְׂרָאֵל נֶאֶסְפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק הָאֵלָה
וַיַּעַרְכוּ מִלְחָמָה לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים׃
וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה
וְיִשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה וְהַגַּיְא
בֵּינֵיהֶם׃ וַיֵּצֵא אִישׁ־הַבֵּנַיִם
מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת
גבהו

וְאָמְרוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לֵיהּ הָא כְעַן רוּחַ
בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ מְבַעֲתָא לָךְ׃ יֵימַר
כְּעַן רִיבּוֹנָנָא עַבְדָךְ קֳדָמָךְ יִבְעוֹן
גַּבְרָא דִּידַע לְנַגָּנָא בְּכִנּוֹרָא וִיהֵי כַּד
תִּשְׁרֵי עֲלָךְ רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ
וִינַגֵּן בִּידֵיהּ וְיֵיטַב לָךְ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל
לְעַבְדוֹהִי חֲזוֹ כְעַן לִי גַּבְרָא דְּמוֹטִיב
לְנַגָּנָא יְתַיְיתוּנֵיהּ לְוָתִי׃ וַאֲתֵיב חַד
מֵעוּלֵימַיָּא וַאֲמַר הָא חֲזֵיתִי בַּר לְיִשַׁי
דְּמִבֵּית לֶחֶם יָדַע לְנַגָּנָא וּגְבַר חֵילָא
וּגְבַר עֲבֵיד קְרָבִין וְסוּכְלְתָן בְּעֵיצָה
וְגַבְרָא שַׁפִּיר בְּרֵיוָה וּמֵימְרָא דַיְיָ
בְּסַעֲדֵיהּ׃ וּשְׁלַח שָׁאוּל אִיזְגַּדִּין לְוַת
יִשַׁי וַאֲמַר שְׁדַר לִי יָת דָּוִד בְּרָךְ דִּי
בְעָנָא׃ וּנְסֵיב יִשַׁי טְעוֹן חֲמָרָא טְעוֹן
דְּלַחְמָא וּגְרַב דַּחֲמַר וְגַדְיָא בַּר עִיזֵי
חַד וְשַׁדַּר בְּיַד דָּוִד בְּרֵיהּ לְוַת שָׁאוּל׃
וַאֲתָא דָוִד לְוַת שָׁאוּל וְשַׁמֵּישׁ
קֳדָמוֹהִי וְרִיחֲמֵיהּ לַחֲדָא וַהֲוָה לֵיהּ
נָטֵיל זֵיְינִין׃ וּשְׁלַח שָׁאוּל לְוַת יִשַׁי
לְמֵימַר יְשַׁמֵּשׁ כְּעַן דָּוִד קֳדָמַי אֲרֵי
אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָמַי׃ וַהֲוָה כַּד שָׁרְיָא
רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ לְוַת שָׁאוּל וְנָסֵב
דָּוִד יָת כִּנּוֹרָא וּמְנַגֵּן בִּידֵיהּ וּמִתְרַוַּח
לְשָׁאוּל וְטָאֵיב לֵיהּ וּמִסְתַּלְּקָא מִינֵּיהּ
רוּחַ בִּישָׁא׃ וּכְנָשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת
מַשְׁרְיָתְהוֹן לַאֲגָחָא קְרָבָא וְאִתְכְּנָשׁוּ
לְשׂוֹכֹה דִּי לְשִׁבְטָא יְהוּדָה וּשְׁרוֹ בֵּין
סוֹכֹה וּבֵין עֲזֵקָה בְּאֶפֶס דַּמִּים׃ וְשָׁאוּל
וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אִתְכְּנָשׁוּ וּשְׁרוֹ בְּמֵישַׁר
בּוּטְמָא וְסַדַּרוּ קְרָבָא לִקְדָמוּת
פְּלִשְׁתָּאֵי׃ וּפְלִשְׁתָּאֵי קָיְימִין עַל טוּרָא
מִכָּא וְיִשְׂרָאֵל קָיְימִין עַל טוּרָא מִכָּא
וְחֵילְתָא בֵּינֵיהוֹן׃ וּנְפַק גַּבְרָא
מִבֵּינֵיהוֹן מִמַּשְׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי גָּלְיַת
שְׁמֵיהּ מִגַּת רוּמֵיהּ

מאניותיהם · אל העומדים לפניו לאמר · אל העמד לנגדי · והוא בא ויעמד אל ארגיו · אל דרך עמדי וצפי :

מנחה קטנה

פי' רבינו ישעיה

מסרה

כלי יקר

רדק

וכובע נחשת · מלעיל וכן וכובע ישועה בראשו ותרגום מגבעות קובעין והוא אחד בכ"ף ובק"וף ותרגומו קולסא ודומה לו בדברי רז"ל גדי מקולס נקר' כן לפי כשהיו צולין הפסח היו תולין בני מעיו חוצה לו למעלה מראשו ונראה ככובע על הראש : ושריון קשקשים · ת"י ושריון גלבין בכ"ף ויש נוסחאות כתוב בב"ית והוא קלפין שתרגם קשקש' ובדברי רבותי' ז"ל לובשי שריון קליפה ופירו' כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעות כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעות : שקלים נחשת שקלי נחשת כמו סיגים כסף : ומצחת נחשת · ת"י וטרקלילין דנחש פי' טס של נחשת תלויה על רגליו לכסותם והוא שם מושאל מן מצח כי כן נושאות הנערות טס הזהב או כסף על מצחם ואותו נקרא מצחה על דרך האמת : וכידון נחשת · ת"י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי ותרגום נטה בכידון ברומחא נראה כי זה אשר היה בין כתפי גלית היה בדמות רומח אבל היתה לו תבונ' אחרת במקלת והיה דבק עם הכובע ויורד בין כתפו עד למטה ולפי הפסוק הכתוב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון זהו רומח כמו נטה בכידון והוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו לפי שבשתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם שזה לא נזכר וזה היה לו בין כתפיו לאחוז בידו אחר שיטיל החנית לבעל מלחמתו : כמנור אורגים · תרגם יונתן כאכסן דגרדאין והוא יתד האורג : שקלי ברזל · כמו שקלי ברזל וכן סיגי' כסף ומה שאמר למעלה שקלי' נחשת והנה אמר שקלים ברזל לפי שלכל המתכות יש שקלים מיוחדים וכאשר שוקלים הזהב שוקלים בשקלים המיוחדים לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל ולהבת חניתו היתה ברזל לפיכ' זכר בה שקלי ברזל : הלא אנכי הפלשתי · כלו' אני פלשתי אחד מן הפלשתים ויצאתי מעצמי כדי להלחם : ואתם עבדים לשאול · כלומר כיון שיש לכם מלך היה לכם עם מלככ' לברור מכם איש להלחם עמי ותרגום של תוספתא תרגם הפסוק כן וקם ואכריז על סדרי קרבא דישראל וגו' כבעמוד : ודוד

ה וכובע נחשת על־ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש ומשקל השריון חמשת־אלפים שקלים נחשת: ומצחת נחשת על־רגליו וכידון נחשת בין כתפיו: וחץ (ועץ ק') חניתו כמנור ארגים ולהבת חניתו שש־מאות שקלים ברזל ונשא הצנה הלך לפניו: ויעמד ויקרא אל־מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו־לכם איש וירד אלי: אם־יוכל להלחם אתי והכני והיינו

רומיה שיתא אמין וזרתא: וקולס דנחש על רישיה ושריין גלבין הוא לביש ומתקל שריונא חמשא אלפין תקלי נחשא: וטרקלילין דנחש על ריגלוהי ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל דנחשא בין כתיפוהי: ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין ושיננא דמורניתיה מתקל שית מאה תקלי ברזלא ונטיל תריסא אזיל קדמוהי: וקם ואכריז על סדרי ישראל ואמר להון למה תיפקון לסדרא קרבא הלא אנא פלשתאה ואתון עבדין לשאול אנא הוא גלית פלשתאה דמן גת דקטלית תרין בני עלי כהני חפני ופנחס ושביתי ית ארון קימא דיי ואבילית יתיה לבית דגון טעותי והוה המן בקירוי פלשתאי שבעא ירחין אף כל קרב וקרב דהוו להון לפלשתאי אנא נפיק בריש חילא ונצחנא בקרבא ורמינא קטילין כעפרא דארעא ועד כען לא אכשרו יתי פלשתאי למהוי רב אלפא עליהון ואתון בני ישראל מה גבורא עבד לכון שאול בר קיש דמן גבעתא דמניתון יתיה מלכא עליכון אם גבר גבר הוא ייחות ויעביד קרבא עמי ואם גבר חלש הוא בחרו לכון גברא וייחות לותי: אם יכול לאגחא קרבא עמי ויקטלינני ונהי

רשי

ושריון קשקשים · מין קשקשות דגים עשויין מברזל נופלים על גבי השריון קשקש' לכל נקב : ומצחת נחשת · כמין יד ברזל היוצא מן הכובע כנגד החוטם שקורין נס"ל בלע"ז והיתה מגע' לו עד רגליו : וכידון נחשת · ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי כמין חנית נחש' יוצאת מן הכובע ונמשכת בין כתיפיו להגין על צוארו מן החרב : כמנור אורגים · כאכסן דגרדאין אוכפ' ובלא בלע"ז : שש מאות שקלים · כל השקלים האמורים בנביאים מנים : למה תצאו · כולכם לערוך מלחמה ילחם אחד כנגדי בשביל כולכם ובתנאי שהוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגומ' : הלא אנכי הפלשתי · איני לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כאחד מן האחרים ואף על פי שנלחמתי להם כמה מלחמות אני הרגתי חפני ופנחס ושביתי את הארון ואתם נעשית' עבדי' לשאול ולא הושיע אתכם מימיו בגבורתו : ברו לכם איש · בררו לכם איש את שאול וירד אלי : אפרתי

מנחה קטנה

ברו לכם איש רבה בזה לומר הנה ככול גדול תמצא לכם בזה כי אין דרך שר וגדול להשוות עצמו עם עבד אחר ומכנה להתנות בתנאי כזה באלו הם שוים השרך וע"כ עם היות כי אנכי הפלשתי שידוע שר וגדול מאוד ואתם עבדים לשאול ועכ"ז ברו לכם איש ונשוה אלין לומר שבכללה איזה משניכו תשתעבד אותנו וכלא תאמרו כי אין זה יתרון כי כלא אתה נושא בנגה לפניך ועוד שנית שי בישראל יהיו לו הכלי קרב במוך ולא תהיה תפארתך רק בהיות כלי קרב שבשתי בכתות שוים לו"א על הא' ברו לכם איש שהוא א' וגם אני כמוהו יחידי בלי נושא בנגה וזה וירד אלי ועל השנית אמר בנה זה כיתרון אשר תחשב לו תחת יתרון כלי מלחמתי כי יבא להלחם · כי להכותני תחלה ואני לא אלחם עמו להכותו כי אם אתגונה ליסתר מתכיתיו ע"י כלי מלחמתי וזהו אם יוכל להלחם כי ושכני לומר כי הוא לבדו ילחם כי ואני לא אלחם כי להכותו רק לשמור עצמי ואם הכני והיינו לכם לעבדים ואם אחר שיכנה ולא יוכל אז אם אני אוכל לו והכתיו והייתם וגו' ויען הדברים האלה לא התפעלו שאול וישראל הרבה כי אולי בבלתי ילחם הוא בתחלה יוכל לו האיש הישראלי אך אחר הדברים האלה חזר ואמר דברים אחרים והוא אומרו ויאמר הפלשתי אני חרפתי כו' לומר לא נכון אשר דברתי עד הנה כי חרפה היא לכם תתי לכם יתרון זה וזהו אנכי חרפתי וגו' כתתי לכם יתרון זה באלו אלושי כח אתם אך הנני חוזר בי ואומר תנו לי איש ונלחמה יחד אני והוא בשוני כמוהו אני להכותני והוא להכותני או ושמע שאול וכל ישראל את דברי הפלשתי האלה שהם אחרונים ויראו מאד : ודוד

רלבג

ושריון קשקשים · הם פלט"אש בלע"ז והורה על חוזק כח גבורתו משקל כלי המלחמה שהיה נושא שהיה רב מאד לפי מה שנזכר : וכידון נחשת בין כתפיו · אחשוב שהוא גורג"ירה עשויה מפלט"אש סביב צוארו : ועץ חניתו כמנור אורגים · הוא יתד האורג שהוא גם מאד ביחס אל הכהוג משעור עץ החנית והנה היה משקל ברזל חניתו קרוב משלישית ככר וזה ענין נפלא מאד מורה על כח הפלשתי הזה : יקן

כלי יקר

ראש פלשתים ויאספו וכו' שאם לא כן לא היה איש מרים ידו ורגלו מפחדם פן יקראם כמקרה חנון בן נחש העמוני וגם מאת ה' היתה זאת להגדיל דוד על ידי כפילת גלית בידו :

ושאול ואיש ישראל וכו' ומהרי"א ז"ל ויערכו מלחמה שערכו להלחם ע"כ : ולע"דן הגיד כי נטרדו ישראל מפחד פלשתים ומהרו עד שמצד המהירות לא עלה בידם להאסף במקום אחד ואחר האסיפה ישעו אל מקום המערכה לחנות שם לילחם הלא ושאול ואיש ישראל נאספו ויחנו רוצה לומר האסיפה והחנייה עשאוה במקום המיוחד למערכתם הלא הוא בעמק האלה ולכך אמר ושאול ואיש ישראל כי לולי בא שאול קל כנשר במתי מעט ואחר כך בא מחנה איש ישראל אחריו ונאספו ויחנו בעמק האלה וזהו שאמר ואיש ישראל להורות על מיעוט מחנה ישראל כי היו פלשתים עם כבד ועכ"ז נסו כולם בנפילת גליות כמו שיגיד כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט · ובסמוך בפסוק וילכו שלשת בני ישי וכו' כתב מהרי"א ז"ל במה שאמר הלכו אחרי שאול לומר שהם הלכו בראשונה מיד אחרי שאול ויערכו מלחמה ר"ל שנזדרזו לבוא מהר ולערוך המלחמה לא שאח"כ נתארכו הדברים ע"י גולי' כמו שיספרו הכתובי' ונתעכב' המלחמ':

ופלשתים עומדים אל ההר וכו' עיין הרד"ק ז"ל וגם כן מוכיח לשון הכתוב שאומ' ויערכו מלחמה לקראת פלשתים על מאי דמסיק ופלשתים וכו' שעשו בהרים מערכה מול מערכה :

ויצא איש הבנים במסכת סוטה פמ"מ איש הבנים אמר רב שמבונה מכל מום ושמואל אמר בנוני שבאחיו דבירבי שילא אמרי שעשוי כבנין ר' יוחנן אמר בר מאה פבי וחד ככלי פי' שבאו על אמו מאה אנשים וכלב אחד ולפי זה הבנים על שם שנעשה בין בני אדם רבים וגם כלב עמהם · ורש"י ז"ל איש הבנים גביר ליצא ממערכתו לעמוד בין שתי המערכות עד כאן וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל : ולע"דן לפי שהיו כאן מחנות הרבה מאנשי' רבים וסרנים ודרך העולם להקפיד מי יעלה בתחלה אל המלחמה והעד יהודה יעלה בתחלה לחלוק לו כבוד כי לו יאתה לעומת זה קראו איש הבנים ר"ל איש שבחרוהו והרגו בו בין כולם שיצא זהו שאמר הבנים ממחנות פלשתי' כלומר בין המחנות כולם חלקו לו הכבוד הזה שהו' יעלה בתחלה ויצא ויוכיח כן מדלא כתיב ויצא ממחנות פלשתים איש הבנים · גם לשיטת רבי יוחנן נוכל לדקדק כן איש הבנים איש שנעשה בין אנשי' רבים ממחנות פלשתים דהיינו שבאו על אמו מאה בני אדם וחד כלבא וכמו שנזכיר בשם רבותינו ז"ל באומרו מגת · או יאמר איש הבנים לפי שנכנס פשרן בין פלשתי' ובין ישראל זהו שאמר הבנים ויונתן תרגם דמביניהון ומה שאמר גלית שמו אמרו שם במסכת סוטה גלית שמו שבא בגלוי פנים לפני המקום שנאמר ברו לכם איש ויצא ואין איש אלא הקב"ה שנא' ה' איש מלחמה אמר הקב"ה הריני מפילו ביד בן איש שנא' ודוד בן איש אפרתי גלית שמו מגת תני רב יוסף שהכל דשין אמו כגת כתיב ממערות וקרי ממערכות [illegible]

[illegible]

וכובע נחשת על ראשו וכו' [illegible]

ומצחת נחשת וכו' [illegible]

להכות בו נראה כי כידון זה רומח כמו נטה בכידון והוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו כפי שבשתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם שזה לא כו' וזה היה לו בין כתיפיו לאחוז בידו אחר שיטיל החנית לבעל מלחמתו ע"כ וכן כתב מהרי"א ז"ל שהכידון לילחם כמו נטה בכידון · והרלב"ג ז"ל וכידון נחשת בין כתפיו אחשוב שהוא גורגיירא עשויה מפלטאש סביב צוארו עד כאן : ולע"דן שכידון נחשת כפרש"י והמתרגם לא שקראו כידון לפי שדרך העולם לקרות שם בכידון על כן אמר וכידון נחשת ר"ל המגין מכידון דהיינו טס נחשת בין כתפיו :

וחץ חניתו כו' אחז"ל פמ"מ כתיב חץ חניתו וקרינן עץ חניתו אמר ר' אלעזר עדין לא הגענו לחצי שבחו של אותו רשע מכאן שאסור לספר בשבחו של רשע לא ליכתב ביה להודעי שבחיה דדוד עד כאן · ומכאן שאסור לספר בשבחו של רשע ביותר ואפי' כשנמשך ממנו לשבח הצדיק דהא הכא אילו היה אומר כל שבחו של גלית היה נמשך שבח גדול לדוד שנפל גלית בידו ואפי' הכי לא ספר הכתוב הלא חצי שבחו ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק וכן הרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל והרחיב לומר שקראו חץ להיותו כצורת החץ ישר ומפוחד ע"כ : ולע"דן שכונת הכתוב לספר שיעור עוביו של העץ לא שיעור אורכו ולזה אמר ועץ חניתו דהיינו העובי אמנם האורך כשיעור חץ דהיינו כמנהגו באורך אז כשיעור חץ לבד כי השאר היה להב הארוך והנגב כחץ :

ויעמוד ויקרא וכו' כבר זכרתי בפסוק ויצא איש הבנים שהעיז פניו כלפי המקום ואמר ברו לכם איש זה הקב"ה ה' איש מלחמ' כו' עד כאן ובדבריהם אבין או' וירד אלי דהי"לל ויבא אלי אלא אמר וירד אלי מן השמים כמו וירד ה' על הר סיני והכונה שלא פחד מההשגחה כי חשב כי כביר מצאה ידו · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ומהרי"א ז"ל כתב למה תצאו כולכם לערוך מלחמה שימותו מפה ומפה כפרש"י ז"ל נתלה הענין בשני לוחמים לבדם ובמה שאמ' אנכי הפלשתי כתב בהפך שר"ל אנכי הפלשתי רוצה לומר אנכי שר וגדולי בגת ואתם לא כן שאתם כולכם עבדים לשאול ואף על פי שאין לשרים לילחם כי אם עם שרים שכמותם עם כל זה שאני הפלשתי החשוב ושר בגת עם כל זה אני מתרצה לילחם עם איזה איש שתבררו לכם וירד אלי ואפי' שלא יהיה כערכי אלא איש מאן דהו : ולע"דן שאמר למה תצאו לערוך מלחמה כי כוונתו בזה לחרף מערכות ישראל כאומר להם מה לכם העם האלם מכל העמים לערוך מלחמה עם פלשתים זהו שאמר למה תצאו לערוך מלחמ' שאילו היה לכם דעת לא הייתם יוצאין מתוך קרן זוית ביתכם כי הלא אנכי הפלשתי בה"א הידיעה רוצה לו' הידוע אצלכם לגבור חיל מגבורתי אשר הפלאתי לעשות מהריגת חפני ופנחס ושביית הארון הכו' בדברי רז"ל והרשע אמר ברו לכם איש וירד אלי לומר וירד אלי לשון ירידה שלא אמר ויבא אלי אלא שהב"ה עשה פיו יכשילנו וירד אלי לשון רדוי וממעלה כמו וירד מים עד ים · או כדברי חז"ל וירד אלי פיו הכשילו שאמר אלי דוד נמי קאמר [illegible]

רדק

ודוד בן איש אפרתי הזה · אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מנגן לפני שאול וזכרו הנה לספר ענייני היאך בא להלחם עם הפלשתי כי לא היה תמיד עם שאול אלא הולך ושב לא היה נוטש הצאן מכל וכל ולא היה בזאת המלחמה כי שלשת בני ישי היו שם במלחמה ודי הוא להם מבית ישי שהיו לו שמנה בנים אם הג' היו במלחמה וישי עצמו לא היה במלחמה לפי שהיה זקן בא באנשים והיתה סבה לבא דוד במלחמה ששלחו אביו לאחיו לפקדם ולדעת ענייני' ושלח להם מה ששלח ולפיכ' היה כל הספור הזה הנה : זקן בא באנשים · באנשי הזקנה והחולשה שלא היה יכול לצאת ולבוא וכן ואברהם זקן בא בימים בימי הזקנה והחולשה שהם סימן למיתה לפיכך הוצרך לקחת אשה לבנו בחייו וכי"ת באנשי' פתוחה ואין בו ידיעה וי"ת בא באנשים מני בבחיריא ורז"ל אמרו בא באנשים זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא : וילכו · ואחר כך אמר הלכו ר"ל אותם שהיו רגילי' ללכת אחרי שאול : והשלישי

רשי

אפרתי · בית לחם יושבת בארץ אפרת : ולו שמנה בני' · ומה שכתוב בדברי הימים אוצם הששי דוד השביעי ולא כתב יותר יש לומר שהאחד מת בלא בנים ולפיכך לא כתבו שם : באנשים · נמנה בנכבדות החשובי' : ודוד

רלבג

זקן בא באנשים · ר"ל בא במדרגת האנשים הישישים או יהיה הרצון באמרו בא באנשים שלגודל מעלתו היה בא כאשר יבא עם חבר' נכבדת מאנשים שלמים רבים היו מלוי' אותו : תכיא

וְהָיִינוּ לָכֶם לַעֲבָדִים וְאִם־אֲנִי אוּכַל־לוֹ וְהִכִּיתִיו וִהְיִיתֶם לָנוּ לַעֲבָדִים וַעֲבַדְתֶּם אֹתָנוּ׃ וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֲנִי חֵרַפְתִּי אֶת־מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה תְּנוּ־לִי אִישׁ וְנִלָּחֲמָה יָחַד׃ וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַפְּלִשְׁתִּי הָאֵלֶּה וַיֵּחַתּוּ וַיִּרְאוּ מְאֹד׃

וְדָוִד בֶּן־אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנָה בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בַאֲנָשִׁים׃ וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת בְּנֵי־יִשַׁי הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי־שָׁאוּל לַמִּלְחָמָה וְשֵׁם ׀ שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו אֲשֶׁר הָלְכוּ בַּמִּלְחָמָה אֱלִיאָב הַבְּכוֹר וּמִשְׁנֵהוּ
אבינדב

וּנְהֵי לְכוֹן לְעַבְדִין וְאִם אֲנָא אֵיכוּל לֵיהּ וְאֶקְטְלִינֵיהּ וּתְהוֹן לָנָא לְעַבְדִין וְתִפְלְחוּן יָתָנָא׃ וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה אֲנָא חֲסָרִית יָת סִידְרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵין לְמֵימַר אַיְתוֹ לִי גַּבְרָא וְנַגִּיחַ קְרָבָא כַּחֲדָא׃ וּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל יִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָּמֵי פְּלִשְׁתָּאָה הָאִלֵּין וְאִיתְבָּרוּ וּדְחִילוּ לַחֲדָא׃ וְדָוִד בַּר גְּבַר אֶפְרָתִי הָדֵין מִבֵּית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה וּשְׁמֵיהּ יִשַׁי וְלֵיהּ תְּמַנְיָא בְּנִין וְגַבְרָא בְּיוֹמֵי שָׁאוּל סִיב מְנֵי בִּבְחִירַיָּא׃ וַאֲזָלוּ תְּלָתָא בְּנֵי יִשַׁי רַבְרְבַיָּא אֲזָלוּ בָּתַר שָׁאוּל לִקְרָבָא וְשׁוּם תְּלָתָא בְּנוֹהִי דַּאֲזָלוּ לִקְרָבָא אֱלִיאָב בּוּכְרָא וְתִנְיָנֵיהּ
אבינדב

מסרה

ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהוד' לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי · ויאמרו ליפתח לכה והיית' לנו לקצין · תנו לי איש ונלחמה יחד דגלית · ונלחמה אתם במישור · ונמסר גם בריש שפטים ·

פי' רבי' ישעיה

זקן באנשי' · בא בכלל אנשי' חשובים והגונים :

מנחה קטנה

ודוד בן איש אפרתי הזה האדם הגדול כמ"ש ז"ל כי אפרת הוא תואר גדולה ושמו ישי כלומר הבן הוא הוא לבדו אבי יתואר אחר אביו הגדול הזה כי הוא הדומה לו בעצם עם היות כי ולו שמנה בנים ולהורות גדולות חשיבת דוד אמר כזה כי א"ל המניח אחריו בן יגע בתורה ובדיק כאלו לא מת וה"ע ודוד בן איש אפרתי גדול בתורה באופן שאביו יחשב כאלו לא מת והוא חי לפנינו תמיד וזהו אמרו הזה בתורה באצבע על עי שהו' חי תמיד לפנינו ומיוחס אחר בועז הגדול בישראל מבית לחם יהודה : אליאב הבכור וגו' ירצה אע"פי שנמשח דוד למלך בתוך אחיו לא גבה לבו ולא נהג שררה על אחיו אלא אליאב הבכור ומלך זה נהג בו כבוד ולא לבד באליאב שבחיוב הוא מדין תורה וא"ו לרבות אחיך הגדול אלא אפי' ומשנהו אבינדב וגו' שכלל א' וא' חלק כבוד לפי ערכו לו באופן שדוד הוא הקטן מכולם במדרגתו כמו שכתו' קטן בשנים ולא לבד אל אלו השלשה היה מקטין עצמו אלא אף אצל שאר אחיו וזהו שחזר ואמר ודוד הוא הקטן אצל אחיו הנזכרי' בביתו הקטין עצמו אף שלא היו הגדולי' שבאחי' כ"ש ושלשה הגדולי' וגו' שהם היו גדולי' אצלו בשעלם ובכבוד : ודוד

כלי יקר

והייתם לנו לעבדים · ואולי רצה לומר די לכם בשם לבד של והיינו לכם לעבדים אבל לא נעבוד אתכם לא כן אתם המורגלים בעבדות ועבודת פרך והייתם לנו לעבדים ועבדתם אותנו ממש · ומהרי"א ז"ל כתב בענין התנאי הזה בשם חכמי הנוצרי' שהיו ענין זה מעין ריק"טו או דישאפ"יאו הנעשה בהעולם דבר משפט בין איש לאיש בין דם לדם או בין דין לדין יבחרו לעשות כן והאיש אשר יפול ביד רעהו יעשה בו כטוב בעיניו כי מה שהיתה זאת להפילו בידו כפי דינו ושהדבר הזה הגון וראוי אך שיעשה ברשות המלך והסכימו שכיוצא בזה נעשה ענין גלית בהסכמת כל סרני פלשתים ובהסכמת שאול המלך או שהיה גלית הוא השר בעצמו כי לכן ברחו כי ראו כי מת גבור' ושר צבאם · ומהם אמרו שאין הדבר ראוי להעשות כן בשום צד לפי שהמשפטים האלהיים נסתרי' ממנו ואולי לא תדבר ההשגחה האלהי לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ויהיו נעזבים למקרה או אולי מרשעים יצא רשע וימות במלחמת האיש ההוא אשר הוא טהור וצדיק בדינו להיותו חייב מיתה מפני אחרים לחטאים וזולתו והמעשה הזה בכלל לא תנסו את ה' כו' אבל דוד ע"ה עשה ענין זה על פי נביא או שבאה לו על זה נבואה וזהו ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלה הם דבריהם · ובעיני הבל המה מעשה תעתועים כי המעשה בעצמו אין לו על מה שיסמוך כי אין ראוי שיתגודדו האנשים בחרבו' ורמחים כי על פי תורה ומשפט אשר ישפטו ביניהם בצדק ואמת ומעשה דוד וגלית לא היה מעין די"קטו או דישאפי"או ולא עלתה על לבם והניח כן כי העניני' האלה יעשו אותם בתנאים ידועים למלכים ויועצי ארץ ומנהגם בזה תורה היא התנאי הראשון שלא יעשו כן כי אם כשנעלם דבר מהם ולאמת דבר מסופק בין הלוחמי' ולא יוכלו לבוא עד קצה של המשפט אז יבררו האלהי על האופנים ההם בתנאי השני שלא יעשו הדבר כי אם בהסכמת הלוחמים ועם ביאור התנאים המוסכמים ביניהם ויכתבו אותו זכרון על ספר ובאר על הלוחות העד עדים באופן שלא יוכל איש מהם לחזור בו השלישי צריך שיסתתו הלוחמים השוואה גמורה בזמן ומקום ובכלי זיונם במדה ומשקל ומספר' באופן שאחד מהם לא יוליך בידו חרב וחנית שלא יהיה לחבירו כמוהו בשוה ולא קניתו ארוכה יותר משל חבירו ולא יובדלו כי אם בכח וגבורה הטבעית אשר בהם ובמשפט האלהיי אשר יגזור · הרביעי שיהיו ביניהם שופטים ושוטרי' ליסר הלוחמים במעגלי צדקוהם יכריחו לקיים תנאיהם כדי שלא יעשה איש כל הישר בעיניו והנה התנאים האלה לא נמצאו בענין גלית ודוד כלל כי הם לא נלחמו על דבר מסופק ביניה' או בין ישראל ופלשתים לא מן הדת ולא מירושת הארץ ולא לדבר אחר ומה שאמר ברו לכם וכו' היה דרך גאוה וגאון וגסות הרוח לא תנאי עצמיי ולזה כיון אני חרפתי את מערכות ישראל וגם לא היה שם התנאי השני שהרי לא הוסכמו הדברים ההם בין ישראל ופלשתים ולא נכתבו הדברים ולא נשבעו עליהם כי היו דברי גוזמא לבד · וגם לא היה שם התנאי השלישי שהרי לא נשתוו בכלי מלחמתם שהרי גלית לו כובע נחשת בראשו והוא לבוש שריון קשקשים ומצחת נחשת וכידון ודוד הלך אליו במקלו ויקח לו חמשה חלוקי אבנים ועמד כמטחוי קשת לרגמו באבן ויקלע שאם יכהו מוטב ואם לאו יברח מפניו וגלית לא יוכל לרדוף אחריו מכובד הנחשת והברזל אשר עליו והראי' כשהלבישו שאול מדיו ויסיר' דוד מעליו ר"ל לא אוכל ללכ' ולהתנועע במרוצה עם המדים האלה · וגם לא היה שם תנאי הרביעי שהרי לא היה שוטר ומושל בין ישראל ופלשתים והמעשה יורה עליו שהרי הרג דוד ע"ה את גלית ועם כל זה לא נשתעבדו פלשתים לישראל כדברי גלית אבל אמר הכתוב ויראו פלשתים כי מת גבורם וינוסו מכל זה התבאר שלא היה בזה רי"קטו או דישאפי"או אלא לפי שחרף מערכות ישראל בהו' שאין גם אחד שיצא אליו כדי שלא יתפאר נתן דוד אל לבו לצאת אליו ולהרגו להסיר חרפה מעל יש' לא בבחינת עבדות פלשתים ע"כ דבריו ז"ל :

ויאמר הפלשתי אני חרפתי וכו' יש לדקדק כי ענין זה מיותר שבכלל דבריו אשר בפסוקים הקודמים הם ולמה שינה בין לשון ברו לכם ללשון תנו לי איש ונלחמה יחד · ונראה כי גלית להיותו מתלוצץ על מערכות ישראל כמו שאמר ברו לכם איש שיהיה איש חיל ומיוחס וזהו שאמר ברו לכם שתבחרו איש נבחר לילחם עמי וזהו שאמר ברו כדי שיהא ראוי לי לילחם עמו שלא יהיה לי חסרון כבוד בהלחמי עמו וכשגמר החירוף הזה שאמר אם יוכל כו' אז אמר הפלשתי הנה תקנתו קלקלתו שאחר שכולם מקטנם ועד גדולם הם מחורפים מעתה תנו לי איש כל דהו אפי' שלא יהיה נבחר וזהו שאמר ויאמר הפלשתי ר"ל אמירה מחודשת תולדת החרפה הנזכר בפסוקים הקודמים וזהו שאמר אני חרפתי ר"ל מאחר שאני חרפתי בפסוקים הקודמים את מערכות ישראל היום הזה מעתה תנו לי איש יהיה פחות או נכבד ונלחמה יחד שאשוה לו כי אפי' בנכבד הוא חרפת אדם א"כ כולכם שוים נמצא בדבריו אלה הוסיף על חטאתו פשע לחרף מערכות ישר' יותר ויותר במליצתו זאת ושנותו טעמו מלשון ברו לכם איש לותנו לי איש לי הוא איש כו' הוסיף לומר תנו לי שלא אמר תנו לכם איש כי כתפאר גלית שעתיד הוא האיש שיתנו לו שיפול בידו וזהו שאמר תנו לי איש לי הוא כי לא ידע כי ה' יפילהו במהמורות בל יקום ואיש לשון בל יכון בארץ · ואפשר לפרש אומר היום הזה מקושר עם סוף הפסוק וזה כי מאמר זה היה ביום השני או זולתו מהימים כי בראשון עמד וחרף דכתיב ויעמוד ויקרא אל מערכות ישראל כו' ופסוק ויאמר הפלשתי היה אחר כך ביום זולתו שאם היה הכל ביום אחד ושעה אחת אמירה זו מיותרת כמו שהקשתי ולפי זה אני חרפתי מערכות ישראל ביום הקודם או בימים הקודמים ועתה ביום זה אומר תנו לי איש כו' כפי מה שנתבאר בפי' הקודם · ויוכיח שנאמרו בשני פעמים הפסוק שאחר זה שאו' וישמע שאול כו' את דברי הפלשתי האלה למה לי אלא לומר שנאמרו בשני פעמי' · ועוד אוסיף לקח טוב באו' אני חרפתי את מערכת ישראל כו' בפסוק הבא אחר זה בס"ד :

וישמע שאול ראוי לדקדק איך שאול בחיר ה' וישראל מי כמוהו עם נושע בה' יחתו ויראו מאד מאיש הבליעל הזה והוא רואה בעיניו שבנו יונתן ונערו השחיתו מחנה שלם לא בחיל ולא בכח אלא השם בהם · והיה אפשר כי שאול ניחת יען סרה רוח ה' מעליו והוא הוא שסבב מלחמה זו של פלשתים כי נחתים היו אלא שמאת ה' היתה זאת להרים ראשם כדי שיבוא דוד ויפול בשרה וכמו שכתבתי למעלה ולמדתי כן מסמיכות הענינים ויאספו פלשתים אחר ענין

שאול אבל הנכון בעיני הוא כי הנה גלית אף על פי שבקרבו ישים ארבו שאמר ברו לכם איש שכיון אל ה' איש מלחמה כמו שאחז"ל עם כל זה לאו בפירו' היתמר לחרף את ה' כדי שלא תחזקנ' ידי עם ישראל באלהיהם שינקום נקמת חילול כבודו וירד אליו לכך אמרו חז"ל ודרשו בשם גלית שבא בגלוי פנים לפני המקום ולא לפני הבריות כי סתר פנים ישים והוא דקדוק נכון · או היתה כוונתו לומר ברו לכם איש וכו' ה' איש מלחמה וירד אלי לילחם בי כי ודאי לא ירד כי מאס האל' את מלככם כי לא עשיתם הנקמה המחויבת בעמלק איך שיהיה לא חרף בפי' את השי"ת לפני הבריות כי לא גילה פנים אלא לפני המקום כמו שדקדקו בלשון גלית בגלוי פנים לנכח המקום וזהו שאמר בפסוק ויאמר הפלשתי לסכל לבם של ישראל בזאת ידעתי שלא אפול ביד אדם כי אני חרפתי את מערכות ישראל אבל לא חרפתי את השי"ת לכן אל תבטחו על אלהיכם שינקו' נקמתכ' וזהו שאמר אני חרפתי היום הזה ואף על פי שבזמן העבר כשנשבה הארון חרפתי את ה' אבל היו' הזה לא חרפתי כי אם מערכות ישראל לבד תנו לי איש כו' לעומת זה כתיב וישמע שאול וכל ישרא' את דברי הפלשתי האלה ר"ל מורה באצבע על אלה האחרונים שאמר שלא חרף כי אם מערכות ישראל לא את השי"ת ומזה הצד ויחתו ויראו מאד אבל לא נחתו מדבריו הראשונים אדרבה היו רוצים ישלח ארסת שפתיו ישית בשמים פיו ולשונו תהלך בארץ כדי שהשי"ת ינקם ממנו · אלא שדוד ע"ה ערך למשפט שחירף מערכות ישראל הרי הוא כאילו חרף מערכות אלהים חיים ובזה נתחזקו ידיו לערוך עמו מלחמה וזהו שאמר כי מי הפלשתי הזה כי חרף מערכות אלהים חיים וכמו שיבוא בסייעתא דשמיא · ואברהם בני יצו' אמר בזה ענין נחמד והוא כי מתחלה אמר ברו לכם איש שיבחרו איש אמנם עתה כשאמר אני חרפתי מערכות ישראל היום הזה שנתן אל לבו ונזכר מיום שביית הארון שאז חרף מערכות אלהים חיים וכיון שנזכר אותו מעשה נזכר גם כן שאיש א' עמד נגדו ולקח הלוחות הוא שאול ולקח הלוחות מידו כמו שזכרתי למעלה במקומו בשם חז"ל אז אמר אין צריך ברירה האיש אלא תנו לי איש ונלחמה יחד על שאול קאמר כי יחד ושוה אלי הוא במלחמה אני והוא ובזה מובן אומרו וישמע שאול וכל ישראל כי בדבריו אלה היו חרפה וגדופין לשאול כמו שאמר תנו לי איש על שאול · וסיוע לדבריו מדברי רש"י ז"ל שזכרתי גבי ברו לכם איש על שאול :

ודוד בן איש אפרתי וכו' כבר זכרתי למעלה בפסוק ויצא איש הבינים בשם חז"ל ברו לכם איש וירד אלי ואין איש אלא הב"ה שנ' ה' איש מלחמה אמר הב"ה הריני מפילו ביד בן איש שנ' ודוד בן איש אפרתי ע"כ ועל פי דבריהם אוסיף והרחיב מע"ד דהקב"ה אמר אני אפילהו לא ביד איש כי אם ביד בן איש נער ובחור שהוא בן איש ולא איש וכן בסמוך ויבזהו כי היה נער ואדמוני ומה שאמר אפרתי אמרו חז"ל מיוחס שבא ממרים ומה שאמר בא באנשים דרשו חז"ל ברכות פרק הרואה אמר רבה ואיתימא ר' אבא זה ישי אבי דוד שיצא באכלוסא ונכנס באכלוסא ודורש באכלוסא אמר עולא נקטינן אין אכלוסא פחות מס' רבוא ע"כ והכריחו חז"ל דרשה זו מדלא כתיב זקן בא בימים מדקאמר בא באנשים רוצה לומר באכלוסא והכוונה לומר שהיה זוכה לצאת ולבוא בהצלחה וזהו שאמר יוצא באכלוסא דהיינו שבאכלוסא שהיה יוצא באותה אכלוסא עצמה היה נכנס שלא נפקד מהם איש כי זכותו של ישי גדול כנודע בדברי חז"ל שהוא מאותם שמתו בעטיו של נחש · ודורש באכלוסא דרשו מתיבת זקן דידוע הוא שמי שיש לו בן כדוד והוא הקטן שבשמונה פשיטא שהוא זקן ועוד מה לנו בזה אם הוא זקן או לאו אלא ודאי זקן זה קנה חכמה קאמר וכמו שדרשו ז"ל גבי והדרת פני זקן וזהו אמר שדורש באכלוסא כי זכות זה סיוע גדול לדוד כמו שאזכיר בסמוך בס"ד · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל וכלל הותו בדברי חז"ל יוצא באכלוסא ובא באכלוסא שכוונת הכתוב להגיד מעלתו שהי' מיהודה ושהיו לו שמונה בנים כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה ושהיה ישי זקן ונשוא פנים הוא הראש בימי שאול בא באנשים מלוים אותו ופי' עוד בא באנשים שלהיותו זקן בימי שאול לכן היה בא במלחמה לא הוא בעצמו כי אם בשלחו תמורתו ובמקומו אנשים שהרי הוא כאילו הוא היה בא וזהו שאמר אחר זה וילכו שלשת בני ישי הגדולים שהלכו במקום אביהם ע"כ · והרב ב"ע ז"ל בשער ע"ו כתב שכוונת הכתוב באומרו הזה רצה לומ' שדוד בן איש אפרתי הזה הנזכר שבא לנגן לפני שאול ועם היותו הזה נודע לשאול עכ"ז אחר כך נעלם משאול בן מי זה העלם אשר אין זה אלא שרוח ה' לבשתו וזיו אנפוי שניו וכמו שאזכור בסמוך בס"ד : ולע"ד להבין תיבת הזה שהכוונה לו' לעומת דברי גלית שאמר תנו לי איש לזה אמר הכתוב ודוד בן איש אפרתי הזה ר"ל האיש הזה הנשאל הנה הוא דוד כי לו נתנה מעלה זו שיפול גלית בידו וזהו שהזכיר גם כן היותו מבית לחם יהודה לפי שגלית בא מערפה ודוד בא מרו' וקרובות זו לזו ויאות שיפול גלית שבא מערפה שנתנה עורף אל השי"ת ובנה כמוהו ויפול ביד דוד הוא מרות שבאה לבית לחם יהודה ונשאה לבועז ונדבקה בישראל ויצא אחד ממנה שרוצה להקב"ה בשירים כמו שדרשו חז"ל בשם רות · או יאמר הזה ר"ל הזה הנמשח בשמן הקודש ושרתה עליו רוח ה' רוח עצה וגבורה מזה הוא שנמשך שקנא קנא לה' בענין זה כירוח אלהין וכו' ואמר ושמו ישי ולו שמנה בנים כמו שאמרו ז"ל שהצדיקים שמם קודם להם ושמו בועז ושמו מרדכי ושמו ישי לדיק אפי' בבחרות שאח"כ לו ש מ' בנים וקודם הולדם ושמו ישי כי הרי זכרנו שמת בעטיו של נחש והאיש בימי שאול זקן לא יוכל לצאת ולבא אבל לשעבר בא באנשים לצבוא צבא זהו שאמר בא באנשים והכוונה בזה דזרוק חוטר' אודה והיא העיקרא קאי כי מהיות דוד בן איש אפרתי יצא חוטר קדוש ומקנ' מגזע ישי הקדוש בלא חטא מעולם לילחם בפלשתי לקדש שם שמים :

וילכו שלשת בני ישי כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל וחזר לומר הלכו אחרי שאול להגיד שהלכו בזריזות מיד אחר שאול שלא נתעצלו להתאחר עם המתאחרים אלא מיד הלכו אחרי שאול בתחלת המלחמה : ולע"ד לדקדק כל אלו היתורי' הלכו אחרי שאול אשר הלכו במלחמה הכל מיותר · ולדקדק אומרו פעם למלחמה בלמ"ד ופעם במלחמה בבי"ת ונראה כי ידוע מנהג ההולכים במחנה המלחמה שהולכים בסדר איש על מקומו מהם הולכים לפני הצבא והם

אֲבִינָדָב וְהַשְּׁלִשִׁי שַׁמָּה׃ וְדָוִד הוּא
הַקָּטָן וּשְׁלֹשָׁה הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי
טו שָׁאוּל׃ וְדָוִד הֹלֵךְ וָשָׁב מֵעַל שָׁאוּל
לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אָבִיו בֵּית־לָחֶם׃
וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב
וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם׃
וַיֹּאמֶר יִשַׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח־נָא לְאַחֶיךָ
אֵיפַת הַקָּלִיא הַזֶּה וַעֲשָׂרָה לֶחֶם הַזֶּה
וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ׃ וְאֵת עֲשֶׂרֶת
חֲרִצֵי הֶחָלָב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשַׂר הָאָלֶף
וְאֶת־אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֶת־
עֲרֻבָּתָם תִּקָּח׃ וְשָׁאוּל וְהֵמָּה וְכָל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק הָאֵלָה נִלְחָמִים
עִם־פְּלִשְׁתִּים׃
כ וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד בַּבֹּקֶר וַיִּטֹּשׁ אֶת־הַצֹּאן
עַל־שֹׁמֵר וַיִּשָּׂא וַיֵּלֶךְ כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ
יִשָׁי וַיָּבֹא הַמַּעְגָּלָה וְהַחַיִל הַיֹּצֵא אֶל־
הַמַּעֲרָכָה וְהֵרֵעוּ בַּמִּלְחָמָה׃
ותערך

אֲבִינָדָב וּתְלִיתָאָה שַׁמָּה׃ וְדָוִד הוּא
זְעֵירָא וּתְלָתָא רַבְרְבַיָּא אֲזַלוּ בָּתַר
שָׁאוּל׃ וְדָוִד אָזֵל וְתָב מִלְּוַת שָׁאוּל
לְמִרְעֵי יַת עָנָא דַאֲבוּהִי בֵּית לָחֶם׃
וְקָרִיב פְּלִשְׁתָּאָה וּמַקְדִּים וּמַחֲשִׁיךְ
וְאִתְעַתַּד אַרְבְּעִין יוֹמִין׃ וַאֲמַר יִשַׁי
לְדָוִד בְּרֵיהּ סַב כְּעַן לַאֲחָךְ מְכִילְתָּא
דְקַלְיָא הָדֵין וְעַסְרָא טוּלְמִין דְלַחְמָא
הָדֵין וְאוֹבֵיל לְמַשְׁרִיתָא לַאֲחָךְ׃ וְיַת
עֲשַׂר גּוּבְנִין דְחַלְבָּא הָאִלֵּין תּוֹבֵיל
לְרַב אַלְפָּא וְיַת אֲחָךְ תִּסְעַר לִשְׁלָם
וְיַת טִיבֵיהוֹן תַּיְתֵי׃ וְשָׁאוּל וְאִנּוּן וְכָל
אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא מְגִיחִין
קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאֵי׃ וְאַקְדִּים דָּוִד
בְּצַפְרָא וּשְׁבַק יַת עָנָא עַל נָטְרָא
וּנְסִיב וַאֲזַל כְּמָא דְפַקְדֵיהּ יִשַׁי וַאֲתָא
לְכַרְקוֹמָא וּמַשְׁרִית עָבְדֵי קְרָבָא
נְפַקוּ לְסִידְרָא וְיַבִּיבוּ בִּקְרָבָא׃
וסדרו

והשלשי ג' חס' וסימ' נמס' בסדר וישמע יתרו : ואת אחיך ב' וסי' תפקד לשלום ואת ערבתם תקח · במיטב הארץ הושב את אביך : שומר י' מלאים וסי' ויטש את הצאן על שומר · הנה לא ינום · שוא שקד שומר · שומר יי' את כל אהביו · ארח לחיים שומר מוסר · צנים פחים · שומר הברית והחסד · שומר מצוה לא ידע · ושומר הבגדים · ואת שומר ואת חותם :

רדק

והשלישי שמה · הוא שמעה הנזכר בזה הספר יונדב בן שמעה אחי דוד וכן בספר דברי הימים ושמעה השלישי : השכם והערב · בקר וערב כדי להבהילם · ובדרש כדי לבטל מהם קרית שמע שחרית וערבית : ויתיצב ארבעים יום · התיצב לפני מחנה ישראל לחרפם ובדרש ארבעים יום כנגד ארבעים יום שנתנה בהם תורה כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית אלא עד סוף ארבעים כי בסוף ארבעים יום שירד משה מן ההר קבלו התורה · ובדרש אחר מ' פסיעות הלכה ערפה עם חמות' נעמי ובזכותה נתלה לבנ' מ' יום ואמרו כי הרפה אם גלית זו היא ערפה : איפת הקליא הזה · בא על דרך בעלי הה"א והאל"ף בשקל נביא נשיא והאל"ף בו תמורת הה"א למ"ד הפעל וכמוהו ואל תתן עלינו דם נקי : ועשרה לחם · ת"י ועסרא טולמין דלחמ' הדין פירוש חלות לחם : והרץ המחנ' לאחיך · א"ל שיוליך הדברים האלה במרוצה לאחיו : חריצי החלב · כתרגומו גובנין דחלבא : לשר האלף · פי' שר האלף שישי נמנה בו : ואת ערובתם תקח · המשכונות שמו על הוצאותם כי כן מנהג אנשי החיל לפי שאין מעות מצויות במלחמה וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם וי"ת וית טבהן תיתי כלומר ענייניהם תקח ותלמד ותגיד לי ודע' רז"ל שיקח מהם גיטין לנשותיה' טרם המלחמה אמרו ערובתם דברים המעורבים בינו לבינה כלומר הקדושים והנשואין שביניה' והגט מסלק אותם : המעגלה · לפי שהמחנה הוא בסבוב לפיכך קור' אותו מעגל וי"ת לכרקומ' וכן תרגם אנקלוס ובבית מצור ותבנ' כרקומין וכן בדברי רז"ל עיר שכבש' כרקו' ובכיון המצור הוא שבונין סביב המחנה בפסי' ובשלשלאו' שלא יצא אדם חוץ למחנה אלא במצות שרי החיל ואמרו איזהו כרקום כל שוגין ושלשלאו' וכלבים מקיפין והענין הזה להבהיל העיר או המחנה האח' כמו שכתוב והרעו במלחמה : ותעריך

רשי

ודוד הוא הקטן · שהיה בבית שאול מקודם לכן לנגן לפניו ודוד היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו : השכם והערב · אמרו רבותינו כדי לבטלן מקרית שמע : חריצי חלב · גובנין דחלבא : לשר האלף · אני אומר לשר של אותו אלף שאני אומר שלכל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם ואני שמעתי לשר האלף זה יהונת' שאמור עליו ואלפיו עם יהונתן בגבעת בנימן : ואת ערובתם תקח · ואת ערובת הגלתם ושלומם תקח באזניך ובלבך ותגיד לי וכן תרגם יונת' וית טיבהון תייתי : ערובתם · לשון הגלה כמו ערוב עבדך לטוב גרנט"ש בלע"ז ורבותינו אמרו גט כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינה : המעגלה · סביבות המחנה עושים מעגל והיוצא חוץ לא לפנים ולא לאחור מתחייב לפנים שמא ירוצו עליו בני מערכות האויבים לאחור מבקש הוא לנוס : ותערך

רלבג

תביא לשר האלף · ר"ל שר האלף אשר היו שלשת בני ישי תחתיו ולזה צוה שיזכור לו אחיו לשלום בתתו לו זה המתן למען ימצאו חן בעיני שר האלף שהוא עליהם : ואת ערובת' תקח · ידמה לפי מה שאמו' שהם שלחו לאביה' ישלח להם המצטרך למזון וכתבו ביד השליח ערבון יביא לאביהם למען יתן לו האמ' עם שכבר היה הערבון ההוא ככר לאביהם שהוא משלאם ולזה אמר ישי שיקח עמו ערובת' להביא להם על הצד שאמר קח נא לאחיך איפת הקליא הזה או יהיה הרצון בזה שיקח עמו להביא להם ערובתם שנהגו למשכן הערבון ההוא במחנה כשהיו במלחמה כדי שיספיק להם כל ימי היות' במחנה וזה כי מה שנשא להם מהמזון לא יספיק להם כי אם לזמן מועט ולזה הוצרך ישי לצוות לדוד שיביא להם ערובתם : נלחמים עם פלשתים · ר"ל שהיו משתדלים להלחם עם פלשתים : ויבא המעגלה · ר"ל במחנה ונקרא כן לפי שיושבים בעגול להשמר שלא יבאו עליהם האויבים בכל צד מצדדי המחנה : והנה

מנחת קטנה

ודוד הלך ושב וגו' אע"פ שהיה בכבוד גדול אצל שאול שעומד לפני המלך מ"מ לא עזב כאן אביו כדי להשגיח על נכסי אביו כאשר היה עושה מקודמת דנא : השכם והערב אז"ל כדי לבטלן מק"ש שחרית וערבי' שכל הקורא ק"ש על מטתו דהיינו שסמוך למטתו שהוא בשכבך ובקומך שסמוך לשכיבה וסמוך לקימה הוא כאלו אוחז חרב בשני פיות שנ' רוממות אל בגרונם וחרב פפיות בידם לעשות נקמה בגוים וגו' חרב פפיות הוא שתי פיות פיינו שתי קולות הקול קול יעקב שבזה מכניס' הידים ידי עשו אלו שתי קולות כנגד שתי ידים פעשו וע"כ רצה לבטל' מזה שלא תגין עליהם : ויתיצב ארבעי' יום בשביל שחטאו ישראל בעגל בסוף מ' יום שהיה משה בהר ע"כ ויתיצב ארבעים יום ואכל איש ישראל ספר בכתוב זה לשבח דוד שהי' נלחם עם גבור שכל ישראל היו נלחתי' נגדו ולא עמדו לפניו : ויבא המעגלה תיכף בואו היה בא סמוך למלחמה בלי פחד אע"פ שהי' נלחמים בעת ההיא ונתפשר שדוד כיון לזה שבא בבוקר במערכה שהיה יודע בגליות שהשכי' ומעריב לבוא ע"כ בא בעת בלחתו כדי לראותו בלחם עם ישראל : ויבא

פי' רבינו ישעיה

לשר הא'ף שהוא ממונה עליהם : ואת ערבתם תקח · פי' משאם · אם יש להם שום משא לשלוח לבתיה' וכנגד עליהם תקח ותבוא אותו ודומה לו ביחזקאל נרוב היוצא [illegible] מלכי ארץ [illegible] : ויבא המעגלה פי' המחנה קורא המעגל שמקיפין אנשים לעיור וכגון עגול : והחיל היוצא אל המערכה והריעו במלחמה · הריעו תרועה :

כלי יקר

ושם הגרועים בחשיבות יותר כנודע והחשובים והשרים הם לימין המלך ומהם לשמאלו ומהם אחר ; שהחשובים ילכו קרובים אליו אחריו למלחמה לילפם שהם שומרי עם המלך וזהו שאמ' וילכו שלשת בני ישי הגדולים במעגלה שלכך הלכו אחרי שאול כי שם יאתה מקום מיוחד להליכת' כפי גדולתם וזהו שאמר כאן הגדולי' שר"ל יותר משאר בני הצבא לא בבחינת שאר אחיהם כי בבחינ' שנית הוא מ"ש אח"כ ודוד הוא הקטן ושלשה הגדולים הלכו אחרי שאול באופן שכפל הענין מכריח כן וזה יוכיח ג"כ שאמרו בני ישי ביואה באוכלסא בזמנו כי כעת זקן כו' הגדולים ר"ל שמהיותם בני ישי כפי גדולתם וחשיבותם ללכת אחרי שאול אשר שם הם שומרים בהיותם סמוך לו ואפשר עוד שאמר הלכו אחרי שאול כי גם במלחמת תכון בן כתם שהלך שאול למלחמה הלכו עמו שלשה אלה בני ישי בתחילת מלכות שאול · וזהו שאמר וילכו שלשה בני ישי להיות הגדולים שלהם והחשובים יאתה כבוד הליכתם למלחמה זאת ועוד שכבר הלכו מאז ומקדם אחרי שאול ונכתבו באסטרטיה של מלך במלחמת תכון בן כתם וגם כאמר אשר הלכו יוצא אחרי שאול כו' לכך רמז כאן ואמר הלכו אחרי שאול לשון נופל על הלשון ובכלל זה כל שאר מלחמות פלשתים ועמלק שבכולם הלכו אחרי שאול למלחמה ולכך אמר למלחמה בלמ"ד לרמוז אל מלחמה שעברה אמנם ושם שלשת בני ישי אשר הלכו במלחמה ר"ל אשר הלכו במלחמה הזאת ולזה אמר במלחמה בבי"ת כי בתבם עתה מחדש הם אליאב וכו' · וכונת הכתוב לתת טעם איך לא הלך דוד ובפרט אחר שנמשח בשמן המשחה ועוד שהיה עומד לפני שאול לזה משיב ואומר שהיה זה לפי שכבר זכו אחיו ללכת אחרי שאול בשאר מלחמות ועל כן לא הלך דוד כי מספיק שלשת הבנים הגדולים ולכך נתן לו שאול רשות לדוד שילך אל אביו והקב"ה נורא עלילה סבב אופן ילך דוד להוליך להם צידה ושמע דברי הפלשתי ודבר מה שדבר והפילו הסי"ת בידו והכתוב הבא אחר זה נותן טענה שנית והוא :

ודוד הוא הקטן ר"ל שלהיו' הקטן שבכול' הוא הקטן שמקטין עצמו לכך לא הלך במלחמ' ושלשה הגדולים הלכו ועל כן ודוד הולך ושב וכו' ועיין רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שכונת הכתובים לספר בשבח דוד ובגנות אחיו שעם היותם מתמידים במלחמה והם ההולכי' תמיד אחרי שאול ודוד היה הולך וחוזר ועם כל זה לא מלאם לבם לעשות מה שעשה דוד הקטן מהם ואשר לא נסה ללכת באלה בפעם אחת שראה אותו ענין נתעורר והם לא נתעוררו עם היותם רואים את הפלשתי השכם והערב ארבעים יום · ודוד הלך ושב מעל שאול כוונת הכתוב להגיד שלימות דוד במידות שלא היה רוצה להטריח את שאול עם היותו מלך והוא ביגיע כפיו מגנן ולכך היה הולך ושב מעל שאול מעל דייקא שלא להיות עליו כמשא ככד ולכך לא כתב מעם שאול זאת ועוד סיבת היותו הולך ושב כדי לרעות את צאן אביו כי אחיו הגדולי' הלכו למלחמה :

ויגש הפלשתי ברכות פרק הרואה השכם והערב א"ר יוחנן כדי לבטלן מקרית שמע שחרית וערבית ויתיצב ארבעים יום אמר רבי יוחנן כנגד ארבעים יום שנתנה בהם תורה ע"כ וצריך להבין מאי דעתיה לבטלן ק"ש שחרית וערבית ולמה לא הזכיר תפילה · ומהיכן הכריחו כן איברא מדלא קאמר בבוקר ובערב וקאמר השכם והערב דבק"ש כתיב ובשכבך ובקומך והיינו השכם והערב אפשר דלמדו כן · ועוד קשה דמאי קאמר רבי יוחנן כנגד ארבעים יום שבהם נתנה תורה מה שייכות יש לזה יהיה אפשר שהקב"ה עכב נפילה זה עד הגיע סך ארבעים יום שקבלו התורה שתגין עליהם ולזה לא נפל גלית בתוך ארבעים יום ביד דוד המלך ע"ה כי אם אחר עבור הארבעים שזכות התורה תסייע בזה וכן פירש הרד"ק ז"ל והוסיף נופך משלו שזהו שא' גם כן ויתיצבו לרמוז מתן תורה שנ' שם ויתיצבו בתחתית ההר · ואפשר עוד לע"ד דקשיא להו לחז"ל לשון השכם והערב דהי"ל לכתוב משכי' ומעריב אומרו השכ' מורה שהוא לשון צווי ולהיו' שאחז"ל גבי שמע ישר' אתם קרבים היום כו' כמו שאחז"ל השכם בבוקר האמורה גבי משה ע"כ וכאילו הפסוק אומר ויגש הפלשתי בעת וזמן שאמר לו לאדם השכם לק"ש וכן הערב לק"ש שהוא לשון צווי להיות שאחז"ל גבי שמע ישראל אתם קרבים היום וכו' שבזכות שמע ישראל מנצחי' במלחמה והטעם כלע"ד דשמע ישראל קבלת עול מלכות שמים היה מחייבם לפרוק מעליהם עול [illegible] ולכן ינצחו במלחמה [illegible] ק"ש כדי שלא ינצחו [illegible] ויתיצבו בתחתית ההר שכפה עליהם

ההר כגיגית אם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר רבא מכאן מודעא רבה לאוריתא וכו' שאלולי לזה כמשך זמן מתן התורה ארבעים יום לעשות כבריה חדשה כארבעים יום של יצירת הולד כדי שתהיה להם הכונה נכונה לקבל התורה שהיו מסרבים בקבלתה עד שהכריחם לעומת זה היה גלית הולך ובא ארבעים יום לומר כי אפי' קבלת התורה שהיה על כרח' שלכך נתנה במ' יום כאמור היא שעמדה לגלית ונתעכבו מ' יום כאמור ז"ש לשון ויתיצב לרמוז אל ויתיצבו בתחתית ההר · ובמדרש רות ר' ברכיה בשם ר' יצחק ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה ונתלה לבנה ארבעים יום שנאמר ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום ר' יודן בשם ר' יצחק אמר ארבע מילין הלכה ערפה עם חמותה ועמדו ממנה ארבעה גבורי' ואת ארבעה אלה יולדו להרפה בגת ע"כ : ולע"דן דהע"ג דתרי תנאי פליגי אליבא דר' יצחק ר' ברכיה ורבי יודן דחד אמר ארבעים פסיעות הלכה וחד אמר ד' מילין אפשר לי לומר דלדקו יחדיו ותרויהו ר' יצחק אמרן וזה כי הלכה בנפש חפצה מ' פסיעות בדרך לויה ומארבעים ואילך הלכה עוד ארבעה מילין שלא מדעתה מפני הבושה שהיתה רות הולכת ואיך תשוב ולעומת זה פרע לה הב"ה הארבעים יום כנגד ארבעים פסיעות והארבעה בנים כנגד ארבעה מילין ואעפ"י שלא עשתה כן בדעת שלם ובנפש חפצה רמוז בקרא ד' מילין פרסה מדכתיב ותלכנה שתיהם בדרך ספרסה הוא ד' מילין שיעור הליכה בדרך או החזיק בו לענין תפלת הדרך וזהו ותלכנה בדרך וכו' ואפשר לו' בהפך כי מתחילה הלכו ד' מילין סתם והם שפרע לה הקב"ה בד' בנים שיצאו ממנה ואח"כ כשאמרה להם לכנה בנותי שובנה וכו' דכתיב ותשאנה קולן ותבכנה כו' דאחז"ל ותשנה חסר אלף תשש כחן שהיו הולכות ובוכות ע"כ ואולי אותה הליכה דהולכות ובוכות היו ארבעים פרסאות שהיו לשם לויה וכמו שהלויה היא גורמת לבלתי היות שפיכות דמים וכמש"ז גבי ידינו לא שפכו את הדם הזה שלא בא לידינו והנחנוהו בלא מזון ולא ראינוהו ופטרנוהו בלא לוי' דנמצא' הלויה מונעת שפיכות דמים מכ"מ פרע לה הקב"ה לערפה בבנה גלית שנתלה לו מ' יום משפיכו' דמו · ובמדרש ז"ל פרשת קרח עלה קפ"ה דרשו לשון ויתיצב לשון חרפה וגדופים כמו יצאו ונצבים של דתן ואבירם · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל :

ויאמר ישי לדוד בנו וכו' עיין הרד"ק ומהרי"א ז"ל כתב שכונת הכתוב להגיד זריזות דוד שבפע' אחת שקרה מקרהו שלא אביו עמו איפת לחם קלוי ויבא ביותר למען יעמוד ימים רבים ועשרה לחם והם רטובים וירץ להוליכם לאחיו בעוד שהם רטובים ועם היות זה פעם אחת נתן אל לבו להבין ולפקח בענין ולשים בכפו נפשו כי רוח ה' מפעמו ע"כ :

ולע"דן לדקדק אומרו לדוד בנו כי ידוע שהוא בנו · ואפשר שכונת הכתוב לתת טעם למה שלח ישי לדוד משאר הבנים לשליחות הזה אלא להיותו דוד בנו יכבד אב יותר מכלם ושומע למאמריו מ"ש ויאמר ישי לדוד בנו שתיבת בנו בכלל האמירה כלו' בני אתה לכן שמע בקולי אל כל אשר אני מצוה אותך אל תשנה כלל ואמר שיוליך איפת הקליא הוא חטה קלויה כמו וקלי וכרמל ועשרה ככרות לחם ורמזו שלא יוליך הגבינה אל אחיו רק הקליא הזה לבד וכן העשר' לחם הזה רוצה לומר לבדו וזהו שתרץ למחנה כדי שיגיעו לאחיך וזהו טעם אומרו המחנה לאחיך שתיבת המחנה מיותרת אלא ודאי אמר לו מה שאני מחייבך הוא להגיעם המחנה לבד או אמר שיתנם במרוצה המחנה לאחיו לא יפקדם אפי' לשלום כדי שאח"כ שאת עשרה חריצי החלב שהיא הגבינ' כמו שהזכור בסמוך בס"ד הביא אתה בעצמך לשר האלף כדי שירצה שר האלף שעקר הליכתך היא מנחתו זו ואם מעט היא יחשוב הרבה וכדי שלא יקחו אחיך ממנה אלו שתי' וז"ש ואת חריצי החלב האלה ר"ל האלה כמו שהם בלי מגרעת תביא לשר האלף ואח"כ תבא אל אחיך בשלום והפקוד לשלום אחיך אבל לא הלך אל אחיך בתחלה בכחת לפקוד בשלום אלא הרץ המחנה לאחיך במרוצה הולך לשר האלף כאמור וידעתי שאתה בני ולא תשנה תפקדי מכל הנזכר וזהו ויאמר ישי לדוד בנו ומכאן אתה למד חסידות ישראל שלא היו אוכלים בשעת מלחמת' כי אם ההכרחי שאפי' גבינה לא יאכלו דלת העם כ"א שר האלף :

ואת עשרת חריצי החלב בילקוט וכו' חריצי החלב גדיין מגביין מלמיהון · ואת אחיך תפקוד לשלום [illegible] ואת ערובתם תקח [illegible]

מייד

מנחה קטנה

ויבן ויסגל וגו' סם"ג סביס בדמעתו לכלמס עם גליות קיים תחילב מנו מביו לשמול למחי לשלוס וז"ב ויבן ויסגל תיכוף כימתו של כשלו מחיו: ויעשם דוד סביס עותם סדגרים ובכנסו בחזנו לרבץ קנאת ה' ובחוית על שמיעת מערכות ישראל: מס

פי' רבינו ישעיה

ותערוך ישראל · כמו גלחה יהודה: על יד שומר הכלים · שמיניהו שומר עליהם:

רשי

ותערך ישראל · מערכת ישראל: שומר הכלים · של בני הגבעה: ממערות פלשתים · כתיב רבותינו דרשו מלה בן מלס הערו בערפה ממו כפפירסה מלחמי רות ובעמי תמותה: יעשה חפצי · מדברים החמורים במחפצי המלוכה: ובמ

רלבג

ואלה התנאים דוד להלח' עם הפלשתי כלומר ידע מה יעשה לעיט לפני ככה ויכנו וידמה שעם היותו כעטן בעם יתעלה שיקוים נקמתו מהפלשתי הזה כי בח לתוך מערכות חלוסים חיים שכבר נעטן בזה על מה שייעדו שמואל מן המלוכה וכלומר חשב מזה שיהיה כלי להצלי לעון הש"י בלחיתת מלכותו כי עם היותו חתן המלך יתכן שתניע לו ההצלחה במלוכה: והרחיק

כלי יקר

חיך בשם שנתת נפשך תחת שאול שהוא תשבעו על בניתן כשם שעשה יהודה זקנך שנא"ש כה עבדך תחת הנער כך לחני נותן בית המקדש בחלק יהודה ובניתן ולח דוד הלח שבל הנשמים גוללן ושבע יהודים ובניתן חיים גוללן שמהם למה שנחי שבעים חלו החמינו בי וקדשו שמי בים שנחמר שם בניתן לעיר דוד שדי יהודה רגמתם ע"ב ובמסכת שבת פ' במה בהמה יחלה ס"ר שמואל נר נחמני כל היוצא למלחמת בית דוד גע כריחות כותב להסתו שבת' וחת ערוכת' הקת דברים המעורבים בינו לבינה ע"כ · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק והרלב"ג ומהרי"ח וחת תמיך תפקוד בשלוס ר"ל תפקוד לשר החלק בשלומם שיהים עליהם עינו לעוזה ע"כ · ומכריע בדבריו שכתב כחן בפשוטו וחת ערוכתם לשון עכונן תקת כלומר הודיעני כח חת דרכ' ותקום תערוכת 'תכניית' בשל מי הם לחרי שחול והקרובים למלכות חו בקלה המחנה ולח"ח שבחול והמה וכל חים וכו' ר"ל שבחול והמה יחליו חוכים וכל חים ים' לחריהם ולפי זה ערוכת' והות לשון התרוכת חו לפשר שהו' מלשון ערבות והכי קחמר וחת תחיך תפקוד לבלוס לשר החלק ותקת לי גם כן משר החלק ערבות שיחמר לך יפי לבך בטוח והני ערב לך שבלכתי ילכו עמי ובשר לחין ילינו והות לשון ערבות:

ושאול והמה וכו' מהרי"ח ז"ל כתב וספר הכתוב שבחותו זמן שחול המה ר"ל כל בני ישראל היו בעמק הללה נלחמים עם פלשתים ר"ל משתדלים לילחם עם פלשתים ע"כ וכן הרלב"ג ז"ל: ולע"ד זן שבונת הכתוב להגיד מקום שיבת לחי דוד בני יפי שהיו חשובים ושומרי לחשובה במלכות הכל שחול ושחול והמה ר"ל לחי דוד יוסבי' יחדיו עם שחול ולחריהם' כל חים ישראל וכזה מובן כפל והמה וכל חים ישראל שהפשר שהול מדברי יפי מורה מקום לדוד כיכן תחנותם על מקום פלוני עמק הללה כדי שילך דוד לשם:

וישכם דוד בבקר וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל: ולע"ד זן שבכתוב מביד חסידות דוד ע"ה וחסידותו וזריזותו להספיק בבקר לקיים מלות לביו והוא וישכ' דוד בבוקר וחם על הממון שכן חסה"ם חסין על פכין קמנים כ"ש על הכלון וישם הכלון על שומר שנטש הכלון שהוסיף במירה על השומר שהיה עמו וז"ש על שומר ולח כתב וישוש הכלון על שומר לו ביד שומר ויפה וילך כאשר מהו יפי רמז על מה שכתבתי למעלה בפשוט ויחמר יפי לדוד בכו עיין שם · וחמר ויבח המעגלה וברר לעיזה לד מהמעגלה בה וחמר שבח על לד שהחיל בה על המערכה והיינו שלח חמר והחיל יולח שלח לשם שהחיל היה מודיע רק שבח על המעגלה בעת שהחיל יולח לחמת בתו' היולח בה' הידיע' עוד שהחיל היה יולח ושבח דוד המעגלה מלותו הלד שהחיל היה יולח לו' וברעו במלחמה בהופן שהגיע מדיעות השבחתו שבח על המחנה קודם שהחיל היולח על המערכה:

ותערוך ישראל רש"י ז"ל ותעדיך ישראל מערכת ישראל ע"כ · והרד"ק ז"ל ותערוך עדות ישראל ע"כ · וכן מהרי"ח ז"ל וכולם כיוצו לתקן תי"ו ותערוך דהי"לע ויערוך:

וישש דוד חת הכלים וכו' רש"י ז"ל שומר הכלים מלמדי הלבה וכן הרד"ק ומהרי"ח ז"ל כתב רלה דוד שנערכה מערכה מול מערכה כדי להתקרב להלחם הלה בהלו וכהשער רלה דוד נטש חת הכלים מעליו ר"ל הלחם ומרוכי החלב ומרוצת לחיו שהיה מולך ממוהשער הכל על יד החים שומר הכלים מלמדי המלחמה ויבח המערכה ויפגל שם לי' לשלוס כי לח היה לו פנחי ללכת למחנה למקום תחנותם להת להם מה שהניח מביח לביו לפי שבצוחו כשר היו כולם יולחים למערכה ע"כ · ולפי דבריו ז"ל מ"ש ויפח וילך כחשר מהו יפי בעניו ויפח וילך בלבד ליים מה שלחנו יפי לח בשער הפרטים והוח דומה בן המת שהסיים דבריו מלשון הכתוב דכתיב בשמוך ויחר לף חליהב דוד ויחמר למה זה ירדת וכו' שחרלה שלח נתן לו היית הקלית והלחם הלה שהפשר לו' שעיון זו רלויה כי חליהב חרה לפו על ירידתו לתוכלת מועט כנזכר ולכך חמר למה זה ירדת ר"ל על דבר מועט כזה לח היה לך לירד ובסמוך לחריו חמר לכך הני יומר שעם בכלל הכל שקיים כל מה שלוהו יפי והכתוב הזה שהו' ויטוש דוד חת הכלים לח על חריפי החלב ולית הקלית והלות הלחם כדברי מהרי"ח ז"ל כי לח יחמן שיקראו חלה כלים כי לם בדומה מלד הכלים שהיו כהונים בו והוח רחוק לבל הכהון לע"ד שהיה דוד בח בכלי המלחמה עליו ממרחה ולילו עד המעגלה ולח בהניחו שם ויטוש הכלי' מעליו לשון מעלה מורה על כלים ממש שהיו עליו שהיה לבוש בהם והכנס של יד שומר הכלים חשר לחחיו כי לכל חבחי הלבה יהיה לו שומר כלים בלחלה שישמור על שאו מהמערכה ועל יד זה הבומר נעטו כליו וירן המערכה ויבח וישחל לחחיו לשלוס כי היו שם במערכה:

ודהוא מדבר עמהם וכו' מ"ל חמרו במדרש רות רבתי בפשוט ותשלחנה קולן וכו' חמרו' יפחק כל לויחה הלילה שפרשה ערפה מהמותה מתחרבו בה ערות גויים של מלה בני חדם כיב"ד מתערוכת פלשתים ממערות פלשתים כתיב ממלה ערלות גויים שנתערבו בה כל הלילה ר' תנחומא חמר לף כלב לחד דכתיב ויחמר הפלשתי חל דוד הכלב חנכי ע"כ שדרשו ממערות לשון ערוה והממרת יהיה דרשו כוטריקון ממלה ערלת פלשתים ורש"י ז"ל הביח המדרש הזה ועיין הרד"ק ז"ל: ולע"ד זן להבין מה תועלת בהוספה זו היות גלית עולה בעוד שהוח מדבר עמם לפי שלחר כך ומיהה שכוכת הכתוב להגיד השכלת דוד שעם היותו מדבר עם לחיו דברי שלו ולחת

ותערך ישראל את מערכתם לקראת פלשתים · כן הוא כתיב וקרי ממערכות והקרי מבואר והכתיב פירושו מחנות פלשתים מהמיסודי' שהיו חונים שם כי מערה הוא לשון מיסור כמו ממערה נבע את"י ממיסר נבעתה והנה הכתי' והקרי קרוביס וזה וזה יכשר ו"ת על דרך הכתיב ממערית קרבת דפלשתי ודעת הדרס בכתוב ובחים הביני' רחוקה שדרשו כי נקרח חים הביניים שהיה מכחה מנשים וכן דרשו ממערו' פלשתים ממחה ערלות שהערו בחמו ומשם חמרו בר מלה עפין וחד נגח פירש בן מלה מנשים וכלב מחד שבחו על חתו שכן חמר לדוד הכלב חנכי וחמרו כי חמו היתה ערפה כלת נעמי והרפ' כמו ערפה חבל מה שחמרו כתיב הרפה וקרינן ערפ' זה לח מלחנו וסבר' לומרי הדרס הזה כי לשה מתעבר' מנשים רבים וי"מ כי להליבמה בת ענה בת לבעון שנתעברה חמה מהלב ומהבן ויש חולקין עליהם בזה ולומרי' לין לשה מתעבר' משני מנשים כלחת ויש מתרלים שתי הסברו' כי משנטרח הזרע לין מתעברת משני מנשים עד שלח נטרח הזרע לשה מתעברת משני מנשים: הרחיקם · בדגש הרי"ש לחזק קריחת מפני ה"ח התמיהה חשר עליה חע"פ שלין מנהג הר"ים להדגש ברוב: יעשרנו המל' משפטו יעשירנו כי מבניין הפעיל הוח וכן רבת תעשרנה כמו תעשירנ': יעשה חפצי · חפצי ממשפט המלוכה וי"ת יעבד רבוני' ביסרלל חולי כן היה דעתו כמו שפירשנו חו ר"ל הפצי כמו חסרך חרן שמלכך בן חורין חוריה ולין סס מלוכה יקרלו שעניני הסרים הגדולי' והנכבדי' על הסרים הלחרי' ור"ל יעשה מיסי' בית לכיו להיות מנדולי המלוכות לכל דבר: ויחר

כלי יקר

חשר כל דעתו להסיב כעניו עם כ"ז שהוח מדבר עמם והנה היה הבנים עולה וכו' ויהבר כבנרים הללה ויחמע דוד עם היותו ערוך בנבורי לחחיו נתן לבו לשמוע דברי גלית כי רות ה' בוקבו מפעמתו לבים לב לעלות חימה לנקום נקם ומ"ם כתן עולה וכן בשמוך העולה לחרף חת ישראל הרפו ד"ל לל ניבח לו יוצח ולפשר כי לז בעבת ההיח שהיה יום בחרבעים שחרף חת ישראל פלשתים לכבדו בכוד גדול ועלו ומעלה עשני לו בלחתו מפרכות פלשתים ובבכרע כי חשבני לחרי מלחות הם' יום שחשבני שתמה זכות מתן תורה לו יוכל היום לבעת לת מפחה ים' ולכך הניד הכתוב והמה היום הבנים עולה וכדי שילבב דוד קנחת מלת ה' היח' חת שבעת ההיח ו"ם בשמוך הרחיקם היום העולה הזה שכונת הרחיקם בעת לבר מחודש להיינו היום העולה הזה שהחת הזה מרה על היותו מוסב לל מיבת העולה מדלה כתיב היום הזה וכלי היה העולה נמיעוך הזה של מעלה לין זה חלה שפכבדני לותו יען כי לחרף חת ישראל עולה וזמ"ם הרחיקם עכין זה כלי שהיה נפילתו גדולה ויתבשם הענין מבולתו ית' בעולם וזהו מ"ם הרחיקם עכין זה לרחות בעוד בחיחכם היום העולה במעלות כי לחרף חת ישראל עולה רוצה לומר שהכלי עלייתו מהיותו מיצר לישראל היה שבשעה רלה ועולה כדי שהניה נפילתו גדולה ויתקדש עם עמים ז"ם שנית כי לחרף חת ישראל עולה כדי ש"פול מליבר רם לבירה עמיקתה ולכן לחר היום לבר יכנו בלשון ולכלי עלייתו חת לירד היל ולחר היום לבר יכנו שלה לחר היה היום להודיע כי ודלי לל יפול זה חלה ביד היל חזוב מלד ז"ם בחים בה"ל הידיעה על חשיבותו לבר מזה הלד רלוי להיותו חתן למלך שלה בתו יתן לו וזכו' שלה לחר לשה יהבו לו לעשה כשלר נשים של עולם לשם' כל דכו יתן לוחה לו שתהיה חשובה חלילו וכבודה בת מלך פניהה ולחר יעשרנו המלך עושר גדול לפי שים עושר קטן וזהו שם יתן לו המלך הלה חלפי זהודים לילחד המה כוח הולך ומתמעט לבן לם יתן לו פרס גדול לבר יוסף להשך שלה יהבו לו כמשפט המלך יד"ה בעלוף"ה שמתן לשריו ועבדיו זהו עושר גדול בלתי מתמעט:

ויאמר דוד לל האנשים וכו' יש להבין לינ שלל דוד מה יעשה וכו' וכרוזה קרי בחיל ולחר ויחמר' ילחמ' חים וכנו' בפסוק הקודם ומהרי"ח ז"ל חוזלת לטעמיה שלוחם הדברי' ילחמ' חים

ויאמר דוד אל האנשים וכו' יש להבין לינ שלל דוד מה יעשה וכו' וכרוזה קרי בחיל ולחר ויחמר' ילחמ' חים וכנו' בפסוק הקודם ומהרי"ח ז"ל חוזלת לטעמיה שלוחם הדברי' ילחמ' חים

עולה ה' מלאים בליש' בקריאה וסי' מן הדר החלק הלה שעירה · והנה איח הבינים עולה · והעולה מתוך הפחת יפול · ואל הכתף מחוצה · מקנה אף על עולה:

ויחר אף אליאב · כי הבין כי רצון דוד היה להלחם עם הפלשתי והיה רחוק בעיניו שיגלל מידו אם ילחם עמו לפיכך חרה אפו בו : את זדונך · ת"י ית בקרנותך פי' ית כמו
פ"א ענין הפקר וקלו' דעת כלומר שאתה מפקיד עצמך לבא ולעזוב הצאן וכת"י פוחזין בקרין והוא כמו פקרין בפ"א וכן במשנה הבקר עניים הבקר כמו הפקר בפ"א :
הלא דבר הוא · כתרגומו הלא פתגם הוא דאמרית כלומר אם דברתי לא עשיתי דבר ואין רצונו לעשות אף על פי שאני מדבר : אל מול אחר · פירש אל מול אדם אחר שהיה
מול זה המקום : אל יפול לב אדם עליו · פי' על עצמו או פירוש עליו על גלית . כלומר לא יפחד אדם בסבורו כי אני אלחם עמו : ואת הדוב · פי' ועם הדוב בא הארי

וַיִּשְׁמַע אֱלִיאָב אָחִיו הַגָּדוֹל
בְּדַבְּרוֹ אֶל־הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר־אַף
אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר ׀ לָמָּה־זֶּה יָרַדְתָּ
ל׳ ב׳ חס׳ וחד חס׳ כי׳ וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה
כעשתה מל׳ בַּמִּדְבָּר אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ וְאֵת
רֹעַ לְבָבֶךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה
יָרָדְתָּ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד מֶה עָשִׂיתִי עָתָּה
הֲלוֹא דָּבָר הוּא׃ וַיִּסֹּב מֵאֶצְלוֹ אֶל־
ב׳ וחס׳ מוּל אַחֵר וַיֹּאמֶר כַּדָּבָר הַזֶּה וַיְשִׁבֻהוּ
הָעָם דָּבָר כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן׃ וַיִּשָּׁמְעוּ
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר דָּוִד וַיַּגִּדוּ לִפְנֵי־
שָׁאוּל וַיִּקָּחֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
שָׁאוּל אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו עַבְדְּךָ
ה׳ פתחין יֵלֵךְ וְנִלְחַם עִם־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל
לָלֶכֶת אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם
עִמּוֹ כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה
ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ מִנְּעֻרָיו׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה
עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת־
ל׳ מל׳ · י״ב הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר׃ וְיָצָאתִי
אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם
ל׳ ומל׳ עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו׃
גַּם אֶת־הָאֲרִי גַּם־הַדּוֹב
הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל
י״ב · ב׳ חס׳ הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם כִּי חֵרֵף מַעַרְכֹת
אֱלֹהִים חַיִּים׃ ויאמר

וּשְׁמַע אֱלִיאָב אָחוּהִי רַבָּא בְּמַלָּלוּתֵיהּ
עִם גֻּבְרַיָּא וּתְקֵיף רוּגְזָא דֶאֱלִיאָב
בְּדָוִד וַאֲמַר לְמָה דְנַן נְחַתְּתָא וְעַל
מַן רְטַשְׁתָּא זְעֵיר עָנָא הָאִנּוּן בְּמַדְבְּרָא
אֲנָא יְדַעְנָא יָת בַּקְרָנוּתָךְ וְיָת בִּישׁוּת
לִבָּךְ אֲרֵי בְּדִיל לְמִחְזֵי עָבְדֵי קְרָבָא
נְחַתְּתָא׃ וַאֲמַר דָּוִד מָה עֲבָדִית כְּעַן
הֲלָא פִתְגָם הוּא דַאֲמָרִית׃ וְאִסְתְּחַר
מִלְּוָתֵיהּ לָקֳבֵיל אוֹחֲרָן וַאֲמַר
כְּפִתְגָּמָא הָדֵין וַאֲתִיבוּהִי עַמָּא
פִּתְגָּמָא כְּפִתְגָּמָא קַדְמָאָה׃
וְאִשְׁתְּמָעוּ פִּתְגָמַיָּא דְמַלֵּיל דָּוִד
וְחַוִּיאוּ קֳדָם שָׁאוּל וְדַבְּרֵהִי׃ וַאֲמַר
דָּוִד לְשָׁאוּל לָא יִתְּבַר לִבָּא דֶאֱנָשָׁא
מִנֵּיהּ עַבְדָּךְ יֵיזִיל וִיגִיחַ קְרָבָא עִם
פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד
לָא תִיכּוֹל לְמֵיזַל עִם פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין
לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמֵּיהּ אֲרֵי יָנִיק אַתְּ
וְהוּא גְּבַר עָבִיד קְרָבִין מִיַּנְקוּתֵיהּ׃
וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל רָעֵיָא הֲוָה עַבְדָּךְ
לַאֲבוּהִי בְּעָנָא וְאָתָא אַרְיָא וְאַף דּוּבָּא
וּנְסִיב אִימְּרָא מֵעֶדְרָא׃ וּנְפָקִית
בַּתְרוֹהִי וּמְחֵיתֵיהּ וְשֵׁיזֵבְתֵּיהּ מִפּוּמֵיהּ
וְקָם עֲלַי וְאַחֲדִית בְּלוֹעֵיהּ וּמְחֵיתֵיהּ
וְקַטְלִיתֵיהּ׃ אַף יַת אַרְיָא אַף דּוּבָּא
קְטַל עַבְדָּךְ וִיהֵי פְּלִשְׁתָּאָה עֲרְלָא
הָדֵין כְּחַד מִנְּהוֹן אֲרֵי חַסֵּד סִידְרֵי
עַמָּא דַיְיָ קַיָּמָא׃ ואמר

ועל מי ד׳ בקריאה וסימ׳ ועל מי נטשת מעט הצאן · ועל מי הרמות קול דמלכים · וחברו דישעיה · ועל
מי לא יקום אורחו · מנעריו ג׳ ב׳ הס׳ וא׳ מלא וסימ׳ כי יצר לב אדם רע · והוא איש מלחמה מנעריו ·
שאנן מואב מנעריו · בתרא מל׳ :

כלומר עם כל זה הכיתי הארי והדוב ובקלת נוסחאו׳ מהתרגו׳ ואת הדוב ואף דוב׳ : והחזקתי בזקנו · ת"י ואחדית בלועיה ר"ל כשאחז בזקנו הרי לא אחז בשער הזקן לבד אלא הזקן עם הלחי התחתון : והכתיו והמיתיו · ביו"ד עם הדגש וכבר כתבנו הדומי׳ לו בספר מכלל : גם את הארי גם הדוב · כל אחד לרבות על חבירו וכן גם נאנכס גם בקרכס · ובדרש אילו אמר ארי ודוב הייתי אומר אלו שתי חיות רעות בלבד הכה וכשהוא אומר גם את הארי גם את הדוב הרי כאן שלשה רבויין מלמד שהיו שם חמש חיות רעו׳ כיצד ארי ושני גורותיו והדוב וגורו : ונתן

כלי יקר

איש ישראל היו בין איש לרעהו ולכך לא שמע דוד ועל כן שאל מה יעשה המלך לאי׳ כו׳ אשר יכה את הפלשתי לא להכנס ממנו כי אם להסיר חרפה מישראל ובאר למה היה ענין הפלשתי חרפה לכל ישראל באו׳ כי מי הפלשתי הזה אשר ידבר דברים יורו על שאין בקרב ישראל גבור ואיש מלחמ׳ עם היותם ישרא׳ מערכו׳ אלהים חיים וכאילו החרפה נוגעת גם כן בשאי ישראל והאנשים השיבוהו הדברים וחסדים שיצאת בת קול ואמרה שהמלך יעשה למי שיכה אותו ע"כ · והרב"ע ז"ל כתב ענין כפלא והוא כי דוד שמוע שמע דברי איש ישראל שאמר וייעד לאיש אשר יכנו ועם כל זה אמר מה יעשה לאיש אשר יכה וכו׳ שאין זה לשון שאלה אבל הוא דרך קנטור שמקנטרן במה שסלחו ביעודי האיש אשר יכנו כאילו הוא דבר גדול ולעומתו שכרו גדול של המכהו וזהו שאמר מה יעשה כמבהיל הדבר לאמר מה טעם יעש׳ לאיש אשר יכ׳ את הפלשתי
הלז זולת הפועל עצמו שהוא הסרת חרפה מעל ישראל שהרי אין סכנה בדבור כי מי הפלשתי הערל הזה כלא חשיב לפני כל מי שיבוא להלחם עמו וכיון שחרף מערכות אלהים חיים והוא היה בעיקריו ואפי׳ אלם שבאלמים יוכל לו ואם כן מה החרפה הזאת ומה החרדה הזאת אשר חרדתם והאנשים לא הבינו שהוא מתמיה אבל חשבוהו שואל ולכך ויאמר לו העם כדבר הזה וכו׳ ושנה בדבר׳ הזה עצמו ויסוב מאצלו אל מול אחר וכו׳ וישיבוהו העם וכו׳ כי לא ירדו לסוף דעתו אך וישמיעו הדברים לפני שאול והוא טעם בהם טעם לשבח ויקחהו לפניו והוא באר להם תוכן הענין האומר אל יפול לב האדם עליו כו׳ וכמו שנכתוב במקומו בס"ד עד כאן תורף דבריו בזה ונכבדים דברי אמת שחלילה לו לדוד מעשות פועל כזה לתכלית מתכליות האלה :
ולע"דן לדקדק על פי שיטת הר"בע ז"ל תיבת לאמר שהיא לאחרים כאילו אמר דוד אל האנשים העומדים עמו אמר להם דברים לאמר לאחרים והם הנודרים הנדרים האלה למי שיכהו אם כן אומר להם מה יעשה וכו׳ כי מילתא זוטרתי היא וזה כי הם הוסבים שיסיר חרפה מעל ישראל לבד וכבר כתבתי למעלה בפסוק אני חרפתי מערכות ישראל וכו׳ שהתפאר שאין פחד אלהים לנגד עיניו פן יעשה כמו שעשה לפלשתים שהכם בטחורים בעבור ארון ה׳ וכו׳ כי אין לי עסק עם האלהים אלא את מחנות ישראל לבד הוא שחרפתי היום הזה לא את האלהים עצמו ועל כן רפו ידי ישראל והשומעים לא כן דוד הע"ה וזהו שאמר מה יעשה וכו׳ כי מי הפלשתי הערל הזה שהוא טמא לא את ישראל חרף כאשר עלה בדעתי ובדעתכם כי להרף את ישראל בא אלא הרי הוא כאילו חרף את שמו ית׳ ומערכותיו כי ישראל הם הם צבאות ה׳ וזהו שאמר כי מי הפלשתי הערל הזה מאחר שחרף ישראל שהם מערכות אלהים חיים · ועוד אפשר שרמז בתיבת לאמר שלא היתה כונתו לשאול אלא לאמר ר"ל כאומר דברי טעם ומקנטר הם דבריו הנז׳ כדברי הר"בע ז"ל · עוד אפשר לפרש ונדקדק פעם אומר הפלשתי הלז ופעם שנית אומר הפלשתי הערל הזה · ונראה שאמר דוד אם כדבריכם כן הוא שהחרפה הזאת לישראל אם כן הנדר הזה מה הוא כי מנער היא לאיש המסיר החרפ׳ מעל ישראל וזהו שאמר לאמר מה יעשה כמו מה אדם ותדעהו מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז רוצה לומר הלז שאתם רואים גבהו כגובה ארזים וחסון כאלונים ומלבושיו ברזל ונחשת מנעליו · אם כן מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז כי חשוב הוא וגבור כארי והענין גדול מאד שיסיר חרפה מעל ישראל שלא ודאי צריך אני לומר על כרחי שאין הענין כדבריס שלכם שהחרפה לישראל אלא כב יכול לכול׳ החרפה כלפי מעלה וזהו שאמר כי מי הפלשתי הערל הזה וכו׳ כי לשון אלא כאילו אמר אלא על כרחין מי הפלשתי הזה לבזותו יען כי חרף מערכות אלהים חיים ובזה גילה דעתו שהוא יצא ונלחם בו ואפשר דקדק בדבריו שאמר יעשה ב"ר"י ולא אמר יעשו לומר שאין ראוי לעשות דבר שלם כזה לתכלית מהתכליות המדומים כ"א לתכלית אמיתי והשיקה נכבדת הלא היא לחוס על כבוד קונו והשכר הזה הכידע ונידר להעשירו עושר גדול כו׳ יהיה נעשה מאליו כאוכל פירו׳ בעו׳ הזה זהו שאמר לאמר מה יעשה מאליו · שכן ראוי לאמר בנוסח הזה לא בזולתו · ולעומת זה שכוונו העם בכיוון שאמרו לאמר כה יעשה לאיש וכו׳ בארי · עוד אפשר קרוב לנז׳ ואדקדק לשון והסיר חרפה מעל ישראל דהי"ל ויסיר בלשון עתיד לא והסיר שהוא לשון עבר · ונראה שכאן גילה דע"ה סוד הענין ה׳ שהנצחון תלוי בהסיר החרפה מעל ישראל ולסבב אותה כלפי השי"ת ולו׳ שאין זה מחרף את ישראל מצד עצמם כי אם מצד שהם מערכות אלהים חיים זהו שאמר לאמר מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז אשר בודאי שלם יכה את הפלשתי הלז הנה הוא מצד שקדמה לו הקדמת ידיעת סוד זה והוא שהסיר החרפה מעל ישראל וסבב אותה כלפי הש"י והיא שעמדה לו וז"ש והסיר חרפה מעל ישראל שחשב בדעתו והבין כי מי הפלשתי הער׳ הזה כי חרף מערכות אלהים חיים שהרי אפי׳ יש להם שנאה עם ישראל לא מצד עצמם כי אם מצד היותם מערכות אלהים חיים ואם כן אין החרפה הזאת לישראל מצדם כי אם להקב"ה ובזה ינצח ויכה את הפלשתי הלז והוא הלוי בלשון והסיר חרפה מעל ישראל שלא אמר ויסיר חרפה שהיה מורה על כוצל כמשך מההכאה ואין הדבר כן אלא על פועל קודם להכאה :

רשי

ובא הארי ואת הדוב · ואת ארי ואף דובא : גם את הארי וגם הדוב · הרי אלו ריבויין ארי ושני גוריו ודוב ושני ילדיו : ומי אשר :

רלבג

ל ושריחק שאיל זה אמר ראותו כי דוד נער ולא נסה להלח׳ עדיין והפלשתי היה איש מלחמה מנעוריו מצורף לזה מה שהתפרס׳ מגודל גוף גלית ועוצם כחו : וכאשר

כלי יקר

וישמע אליאב אחיו הגדול וכו׳ כבר זכרתי מה שאחז"ל במסכת פסחים ויחר אף אליאב אמר רבי מני בר פטיש כל אדם הכועס אפי׳ פוסקין לו גדולה מן השמים מורידין אותו ממנה מנא לן מאליאב דכתיב ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן וכי אזל שמואל למשחינהו בכלהו כתיב גם בזה לא בחר ה׳ ובאליאב כתיב אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו ע"כ · והנה קשה שענין זה אירע אחר שנמשח דוד והקב"ה מאסו מאז ומקדם · ונראה ששוכו בהתעכסו עם דוד ע"ה על לאחמם בכפין הוכיח על תחילתו של אליאב היותו בעל אף ואיש חימות תמיד והוא שגרם לימאס שאין לשון מאיסה אלא במי שנבחר ואחר כך נמאס לא כן בשאר אחי דוד שבכולם אומר לא בחר שלא בחר בהם מעולם · ובדבריהם ז"ל אבין לע"ד מה שאמר הפסוק וישמע אליאב אחיו הגדול באחד משני פנים האחד הגדול רוצה לומר שהיה נגזר עליו להיותו גדול ומלך שפסקו לו גדול׳ מן השמים אלא שלהיותו בעל חימה ואף הורידוהו ממנה הפן השני הגדול שהיה מתגדל ומתגאה וכמו שהז"ל גבי׳ ודוד הוא הקטן שמקטין עצמו מענין זה הזה לומר אחיו הגדול שמגדיל עצמו · ועיין הרד"ק ז"ל והאמ׳ אתו שהוא כמו פקרותך בפ"ה אבל איני לשון הפקר כמו שכתב הרד"ק ז"ל כי אין לו שייכו׳ זדונך אבל הוא לשון האומר אפקרנותא הנה שהוא לשון חצ׳פות וזדון : וכן הביא מהר"יא ז"ל שלהיות שלא ראה לא הלחם ולא הערובות חשב שלא ירד כי אם לראות המלחמה ובשאלו מה יעשה וכו׳ היא מורה שבדעתו לילחם ועל כן חרה אפו בדוד ואמר לו על מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר ר"ל שהכניסם ושמם למאכל אריות ודובים ע"כ : ולע"דן על פי השיטות האלו כי אליאב חרה אפו בדוד על שנתן אל לבו להכנס בתגר זה עם הפלשתי וחשב פן יקראהו אסון ויאשם אליאב אחיו לפני הזקן אביהם ישי כי לאח הגדול להבזות בקטן כי וה"ו ואת לרבות אחיך הגדול שחייבים האחים בכבודו זהו שאמר וישמע אליאב אחיו הגדול שלהיותו הוא הגדול לו יאת׳ להוכיח לדוד בדברו אל האנשי׳ הדברים הנז׳ וזה הורה בהבצע בתיבת זהו שאומר למה זה ירדת לעשות פועל כזה שעולה בדעתך כמובן מתוך דבריך ועוד על מי נטשת מעט הצאן שמעט הן ועתה נטשתם במדבר שיתמעטו עוד או אמר מעט על שם שיתמעטו עתה באין רועה עליהם זהו שאמר ועל מי נטשת שכעת יהיו מעט שיתמעטו הצאן ההנה שהנחת במדבר לא תמצא׳ ההנה כמו שהנחתם אלא מעט שיתמעטו והתחכם אליאב שסבב פני הראות שכל הכעס הוא על למען ראות המלחמה ירדת כאילו לא הבין שהיה עולה בדעת שירד לעשות המלחמה אבל כל אפו והרונו על כי למען ראות המלחמה כדי שיבין דוד קל וחומר בעצמו אם על ראות המלחמה כך על המלחמה עצמה על אחת כמה וכמה כדי שיאמר דוד מלבו ודעתו ענין מלחמה · באופן שכתב ארז ג׳ פיטות באומרו הגדול שתים למדתים מדברי חז"ל על שפסקו לו גדולה ועכשיו אבדה ממנו בסיבת הכעס והשנית קראו הגדול לפי שהיה תמיד מגדיל עצמו והשלישית כפשוטו שהוא הגדול שבאחיו ולו יאתה להוכיח לדוד כי הוא יאשם אם יכשל דוד בתקלה · עוד אפשר שאמר למה זה ירדת שבודאי דוד ע"ה הראה לו הלחם ואיפת הקליא שהביא לו מאביו ישי אלא אליאב בז לדבר זה וזהו שאמר למה זה ירדת כלומר על דבר כזה ומילת׳ זוטרתי ירדת שאין זה כדאי לאבד המעט הצאן כי ודאי מי הפלשתי הערל הזה אלא ודאי אני ידעתי את זדונך וכו׳ כי למען ראות המלחמה ירדת ואמר רוע לבבך על כי הנאת באחיך העומדים במלחמה כאילו דשנים ורעננים יהיו ועל כן באת לראות במלחמה כאילו הוא דבר ראיית שמחה והשקט וזהו רוע לב שאנו בצער ואתה חושד אותנו :
ויאמר דוד מה עשיתי כו׳ עיין הר"דק ז"ל וכן מהר"יא ז"ל : ולע"דן שזרק בו דוד ע"ה מרה במה שאמר מה עשיתי עתה עתה דייקא אבל על כל פנים יעשה כי איש אשר רוח אלהין קדישין בו הבט אל עמל ישראל לא יוכל לסבול חרפת ככל המחרף מערכות אלהים חיים ומלך עולם זהו שאמר מה עשיתי עתה כי הלא דבר הוא רוצה לומר אין צריך כאן מעשה כי הלא דבר קל שידבר האדם וידור נדר לילחם עמו כי הלא דבר הוא כי בזה ה׳ יגמור בעדו והוא ילחם לו ואחר כך יחריש :
ויסוב מאצלו וכו׳ וישמעו וכו׳ עיין הר"דק ז"ל כבר זכרנו דברי הרב ב"ע ז"ל שתכלית דוד בהשנות דבריו אינה כדי שישמעו הדברים לפני שאול שהוא הנצחון הזה כדי שיקחהו וישלחהו וכן היה וכן כתב מהר"יא ז"ל :
ויאמר דוד אל שאול כו׳ עיין הר"דק ז"ל וכן מהר"יא ז"ל כפי׳ השני שהמורא מפיל לב אדם ומחלישו על כן אמר אל יפול לב אדם עליו · או יהיה פי׳ אל יפול לב אדם עליו להלחם בו ואל יחוש אל זה אדם אחר כי עבדך ילך וילחם עמו · והרב ב"ע ז"ל פי׳ כי מי שזכה לצלם אלהים אשר עליו נקרא אדם ועל כן נאמר אדם אתם אתם קרויים אדם כו׳ אשר לפני הצלם ודמות הזה יחת כל מעול וחומס · לכך אמר אל יפול לב אדם עליו שמי שהוא אדם ראוי להיות עבדו חזק ואמיץ ולמה לך לנדור נדרי׳ כאילו הדב׳ חמור מאד כי קל מאד הוא שעבדך ילך וילחם :
ולע"דן · כי האדם המפחד לבו נופל בעודו עליו מחלישהו ולכך אמר אל יפול לב אדם עליו של

מנחה קטנה

מה עשיתי עתה וגו׳ ירדה מה ששאלתי מה יעשה לאיש ונותר אין אני שואל כדי להלחם אני אלא כדי להשיב לזולת אשר ישאל לי או אולי יהי׳ איזה גבור חיל שאדבר על לבו שיקנא קנאת ה׳ כי אלבד כגמול שיקבל שתים גם נקנה שכרו מבשר ונס שיעשרנו המלך וגו׳ · או ירדה הלא דבר הוא כלומר וכי אלמא זוטרתא היא מה שעבטית המלך לאשר יכה וגומר הלא דבר הוא דבר גדול הוא אשר יזכה לזה הכבוד בהאי עלמא ובעלמא דאתי וכדאי וכדאי הוא לשאול עליו וגם לשים נפשו בכפו להלחם עם הפלשתי הזה : אל יפול לב אד׳ עליו · אם ילך איש גבור להלחם נגדו ויגנחו הפלשתי טוב לא יערב שום אדם אל לבו להלח׳ נגדו כי יתייאשו הגבורים להלחם נגדו שיראגו שמקרה כגבור יקרה לכם עש"כ אם אני אלך להלחם עמו ואף שינצחני אל יפול לב אדם בזה כי יאמרו שאין ממני ראיה שנלכדתי כיון שאני איש אלם ואיני מלומד מלחמה עש"כ איש גבור חיל שהורגל לעמוד בקשרי מלחמה אפשר שינצחנו ע"כ יותר טוב שאלחם אני עמו מגבור חיל : ומה גם לא לכבוד יהי׳ לו תש"כ אם ינצחני לא נצח כי אם נער אחד ואם אני אנצח אותו יהי׳ לו לבושה עולמי׳ שיאמרו נער נוצחו ומ"ש אם אני אנצח אותו יהי׳ לך הכבוד אל לי כי לא יאמרו שאני נוצחו כי אם אחד מעבדי שאול בא מן שעל שמן יקרא בנצחון וז"ש עבדך ילך ת"מ עבדך אני ויאמרו שע"י עבדך נעשה ומגדולת העבד ככר גדולת הרב כי יאמרו אם עבד נער קטן כן יש לו גבורה כ"ש הגבורי׳ שיש למלך עמ"כ ואם לעבד כך לאדון עמ"כ באופן שלכבוד יהי׳ לך הנצחון · ואם ינצחני לא יהי׳ לך להעדר כבוד כי יאמרו קטן שבישראל נצח׳ לא תוכל ללכת וגו׳ מה תועלת בהליכתך כיון שודאי ינצח אותך בדרך הטבע אפי׳ לעמוד נגדו להלחם אי אפשי לך כי טרם שתתחיל להלחם נגדו יפיל אותך כי הוא איש מלחמה יודע בתחבולות מלחמה להמית אותך מיד כי לא ירבה להלח׳ כן בעריכת מלחמה כי נער אתה ולא לכבוד יהי׳ לו לנצח נער כמותך ומ"כ למה תתית עצמך בלי תועלת לנו כיון שקרוב לודאי שינצח אותך ואלו היית גבור חיל שהי׳ הדבר שקול לנצח או לינצח הח״שתי עמ״כ כי נער אתה והוא איש מלחמה ואיך תעמוד נגדו : ויאמר דוד וגו׳ דעה היה שכך וגו׳ ומשם הקב"ה לי נס מה שלא עשה לא גבור חיל כי כן פדותיו של הקב"ה ליתן ליעף כח כדי שיהי׳ נס מפורסם עמ"כ אם היה זה מה ששעיתי לאתי׳ ארי ודוב ע"י איש גביר חיל לא היה נס מפורסם כי היה תלוי הדבר בכוחו ועכשיו ידוכמו כן הפלשתי הזה איכו מן התימה שלא יבול ביד איש גבור חיל כי אין גבורתו של הקב"ה נכרך נודעת לכל כי יאמרו ע"י שהי׳ גבור חיל בנח מעמ"כ אם אני אנצחנו כולם יכירו וידעו כי יד ה׳ עשתה זאת ותהיה נס מפורסם

פי׳ רבינו ישעיה

מה עשיתי עתה הלא דבר הוא · וכי דוד ירדתי להלחם כמו דיבור בעלמא דברתי ולא עשיתי שום מעשה וכדי לשתקו מעליו אמר כך · וגם הארי ואת הדוב את יתר וגם הארי גם הדוב · פי׳ ראשו עינה לבזוכו ושיכו לראשו · ארי וגם הדוב · הדוב וגם הארי · ודומה לו גם לי גם לך לא יהי׳ : והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם · יהי רצון שיהא כאחד מהם :

רשי

אשר הצלני מיד הארי · יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר ההוא אלא שלעתיד אני בא לידו כיוצא בה לתשועת ישראל ואסמוך עליה ואלא וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז וחשו להשכיל לדבר דוד ומרדכי שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו' אמר לא לחנם עלתה בצדקת זו שנתפסה במשכב הערל הזה אלא שעתידה היא לעמוד ליש' ביום צרה: את מדיו · כהפכו להיות כמדת דוד משכמשח בשמן המשחה גבוה מכל העם משכמו ומעלה וכיון שראה שאול כן הכני' בו עין הרע והרגיש דוד בדבר: ויואל

רדק

ונתן קובע נחשת על ראשו · בקו"ף ומלעיל ויש ספרים שכתוב בכ"ף והיא שגגת הסופרים והמסרה מעידה עליו שהוא בקו"ף וכן הוא המסרה עליו לית כותיה בקו"ף ואמר כנה ומגן וקובע והוא מלרע ותרויהון מלאי' ושאר קריאת כובע בכ"ף כלם כר אילין תרי בקו"ף: ויואל

37 וַיֹּאמֶר֮ דָּוִד֒ יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֨ר הִצִּלַ֜נִי מִיַּ֤ד הָֽאֲרִי֙ וּמִיַּ֣ד הַדֹּ֔ב ה֣וּא יַצִּילֵ֔נִי מִיַּ֖ד הַפְּלִשְׁתִּ֣י הַזֶּ֑ה וַיֹּ֨אמֶר שָׁא֤וּל אֶל־דָּוִד֙ לֵ֔ךְ וַֽיהוָ֖ה יִהְיֶ֥ה עִמָּֽךְ׃ 38 וַיַּלְבֵּ֨שׁ שָׁא֤וּל אֶת־דָּוִד֙ מַדָּ֔יו וְנָתַ֛ן ק֥וֹבַע נְחֹ֖שֶׁת עַל־רֹאשׁ֑וֹ וַיַּלְבֵּ֥שׁ אֹת֖וֹ שִׁרְיֽוֹן׃ ויחגר

(ל"ז: ג' ב' וא' · ל"ח: לי ומלי)

וַאֲמַר דָּוִד יְיָ דְּשֵׁיזְבַנִי מִידָא דְאַרְיָא וּמִידָא דְדוּבָּא הוּא יְשֵׁיזְבִינַנִי מִידָא דִפְלִשְׁתָּאָה הָדֵין וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד אֱזֵיל וּמֵימְרָא דַייָ יְהֵי בְּסַעֲדָךְ: וְאַלְבֵּישׁ שָׁאוּל יָת דָּוִד לְבוּשׁוֹהִי וִיהַב קוֹלַס דִּנְחָשׁ עַל רֵישֵׁיהּ וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ שִׁרְיוֹנָא: וזריז

רלבג

וכאשר שמע שאול מה שספ' לו דוד שהתגב' על הארי ועל הדו' עד שכבר בטח בהש' ית' שיעזרהו בהריגת הפלשתי כי חרף מערכות אלהים חיים אז הודה לו שילך ובטח שכבר יהיה הש"י עמו לנצח הפלשתי: ובילקוט

הצילני ג' בקריאה וסימ' אשר הצילני מיד הארי · דרשתי את יי' ועננ · כי מכל צרה הצילני:

כלי יקר

על כי עבדך ילך פן יכלחני ח"ו כי בריא לי שהני המנלא ולא בחיל ולא בכח כי אם יודע בעצמי שאין בי כח לעשות כי אם פועל ההליכה לבד זהו שאמר עבדך ילך כי מה לו להזכיר ההליכה הי"ל עבדך ילחם עם הפלשתי כו' וההליכה היתה בכלל למה יצאת אם לא להודיע שההליכה לבד יעש' עבדך ילך ונלחם מי שהוא רגיל ללחם ...

חם הוא לפי שחשב שהובטח אלא לבסוף כשראה את עשו הרגיש בדבר ולכך נתיירא ופחד לבסוף דוד כתן לו רמז וחם שראה עכין אלו האריות והדובים שמסרם הקב"ה בידו שלא על חנם נעשה זה ...

מנחה קטנה

מפורסם לכל ויתנו עודה לש"י על אשר נלחם בשונאיה ועכ"כ גם את הארי ואת הדוב וגו כיון שזה הנס נעשה על ידי להיותי משוש כאשר לפרסומי ניסא וזה הפלשתי כזה נ"כ כאחד מהם ליפול בידי דוקא לפרסומא ניסא · וש"ת למה אדמה הותו לחיות השדה והלא כמל אי לית ליה מזלא ואדם אית ליה מזלא ואם גם כעומד שלמעלה שיש לו שר למעלה לו"א כנה זה שר נלו ולא נשאר לו יתרון על הבהמה כי הנה מערכות אלקי' חיים חרף · וש"ת לאו כל שעתא ...

...

מסופק אולי יצא מפיך דרך מקרה אבל ס"ף דבריך אלו גילו על תחילתם היותם נאמרוה במשקל ובכוונה נכונה זהו שאמר לך כמו שאמרת עבדך ילך שרמזת שאינך עושה כי אם פועל ההליכה וה' יהיה עמך בהליכה ולגמור בעדך בנלחון · ואמר וה' בוא"ו כמו שאחז"ל גבי וה' לקח הוא ובית דינו כן וה' יהיה עמך הוא וביה דינו הצדק הבית דין לינקם מזה כי היא חרב נוקמת נקם

ברית

רדק

ויואל ללכת · ת"י ולא אבה למיזל ארי לא אליף ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכת בהם ולא יכול כי לא נסה ללכת בכלי המלחמה באלה וכן אמר לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי וי"ת כי לא נסיתי ארי לית בהון ניסא כלומר לא יכירו הנס שיעשה לי האל אם אלך בכלי המלחמה ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו : ללכת באלה · בקמץ הבי"ת והם שני' במסרה בקמץ הבי"ת זה ואשר כתבנו למעלה לא בחר ה' באלה : חמשה חלוקי אבנים · אבנים חלוקים ר"ל ראוים לקלע וכן ת"י שעיעי אבניא · ובדרש למה חמשה אחד לשמו של הקב"ה ואחד לשמו של אהרן ושלשה לשלשה האבות אמר הקב"ה וכי לא לפני חירף וגדף עלי לפר' ממנו אמר אהרן וכי לא גואל הדם אני עלי לפרע ממנו אמרו אבות וכי לא עלינו לפרע ממנו שחירף וגידף מערכות אלהים חיים ובקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחייתם ופירוש אהרן שהיה גואל הדם דם של חפני ופנחס שהיו כהנים שהרג' גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה ובדרש עוד חמשה חלוקי אבנים מלמד שנתקנא דוד על גלית על חמשה שבזה וגידף וחרף חמשה חומשי תורה ושמו של הקב"ה וזכר' של שלשה איתני עול' שהם אברהם יצחק ויעקב : ובילקוט · כלי שמשים בו הקלע האבנים שלוקט לתת בכף הקלע לפיכך נקר' ילקוט וי"ת ובתרמילי' והוא כלי עור או בגד שנושאין בו הולכי דרכים מזונות הדרך וקורין לו בערבי תעלא'קה ומה שאמר בכלי הרועים ובילקוט ובאחד מהם די לו לתת בו חמשה אבני קלע אפשר שלקט יותר אבנים שם בכלי האחר והחמש' שבחר שם בכלי האח' : ואדמוני עם יפה מראה · כבר פירשנו שהוא כמו ויפה והנה לא בזה אותו בעבור כי ראה אותו שהיה נער אלא למה בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו כי לא יתכן שיהיה איש מלחמה כי מי שהוא רגיל לצאת למלחמה לא יעמוד בו יופיו מפני היגיעה והטורח והיותו בחוץ בעתות המלחמה לקרח ולמטר ולשרב : לכה

וזריז דוד ית חרביה מעיל ללבושוהי ולא אבה למיזל ארי לא אליף ואמר דוד לשאול לית אנא יכיל למיזל באילין ארי לית בהון ניסא ואעדינון דוד מעלוהי : ונסיב חוטריה בידיה ובחר ליה חמשא שעיעי אבניא מן נחלא ושוי יתהון במאן רעיא דיליה ובתרמיליה וקלעיה בידיה וקריב לות פלשתאה : ואזל פלשתאה אזיל וקריב לות דוד וגברא נטיל תריסא קדמוהי : ואסתכי פלשתאה וחזא ית דוד ושטיה ארי הוה יניק וסמוק שפיר בריויה : ואמר פלשתאה לדוד הכלבא שטי אנא דאת אתי עלי בחוטריא וליט פלשתאה ית דוד בטעוותיה : ואמר

ויחגר דוד את חרבו מעל למדיו ויאל ללכת כי לא נסה ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ויסרם דוד מעליו : ויקח מקלו בידו ויבחר לו חמשה חלקי אבנים מן הנחל וישם אתם בכלי הרעים אשר לו ובילקוט וקלעו בידו ויגש אל הפלשתי : וילך הפלשתי הלך וקרב אל דוד והאיש נשא הצנה לפניו : ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו כי היה נער ואדמני עם יפה מראה : ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו : ויאמר

באלה ב' בספרא וסימ' לא בחר יי' באלה · ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי · ויראה ה' בקריאה וסימ' ויבט הפלשתי ויראה את דוד · וירדף גחזי אחרי נעמן · ויראה ולא יעש' כהן · ויראה וישוב מכל [illegible]עיו · ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב · ויקלל ד' בקריאה וסימ' נמס' בסדר אמר ·

רשי

ויואל ללכת · ולא אבה למיזל יש תיבות משמשות לשון והילופו כמו מסעף פורה ושרשך מארץ חיים : כי לא נסה · ארי לא אליף כי לא נסיתי ארי לית בהון ניסא אונסבהו של גם בכך לשון אחר ויואל ללכת רצה ללכת ולנסות וכאשר ראה שאין כבדים עליו הסירם : חלוקי אבנים · אבנים דקו' וחלקו' : ובילקוט · ובתורמיליה : לבהמת

רלבג

ובילקוט · ר"ל שהוא שמש בכרע בילקוט והוא הכלי שמשימין בו הרועים כל צרכיהם ולזה נקרא ילקוט כי שם ילקטו כל הדברים שהו' נושא · וכבר התפרסם בזה הפרסום מעולם כפלאות השם שנלא נער אחד בלא חרב וחנית איש גבור כגלית היה כגובה ארזים גבהו עם עוצם כלי מלחמתו : בחרב

כלי יקר

ברית והוא יתברך לעזור אותך ולהצילך :

וילבש שאול את דוד מדיו · תנחומא וילבש שאול את דוד מדיו וכתיב בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם כיון שהלבישו בגדיו היה ראוי למלכות מיד היו עשוים לו כיון שראה שאול שהיו עשוים לו מיד הככים בו עין הרע כיון שראה דוד שהככים בו עין הרע אמ' דוד לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ללמדך שהמלך כיון שהוא מתמנה מלך והוא קצר מיד הוא נעשה ארוך בשביל שמן המשחה שנמשח וכן אתה מוצא בכהן למה נקרא שמו כהן גדול שהוא גדול בחמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה ובשנים ואם אין לו אחיו הגדולים מגדלין אותו ע"כ · ויש לדקדק במה שאמר שמן המשחה עשאהו ארוך שאם כן היה ראוי להיות הריכות זה מעת המשחה שנמשח ואם כן היה כן מעת שראהו שאול לפניו וראהו גבו' כמוהו אז היה לו ליתן הצרות עין לא עתה · ועוד קשה אומר מיד היו עשוים לו שמשמעו שאז מיד נעשו לו כמדתו ואילו מקדם ומאז נתארך קשה לשון מיד היו עוסים לו · ולתרץ זה צריך לדקדק אומרו כיון שהלבישו בגדיו היה ראוי למלכות מיד היו עשוים לו מאי קאמר · ועוד מאי קא בעי למה נקרא שמו כהן גדול לפי שהוא גדול במעלה ושני לו סגן והשאר הדיוטים ומה שייך ענין כהן גדול אל הנזכר מענין דוד ע"ה · ונראה כי חז"ל דקדקו לשון מדיו דהי"לל וילבש שאול בגדיו או מלבושיו מהו מדיו דרשוהו לשון מדה שבא כמידתו עם היות שאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם ונעשה זה ע"י המשחה שנמשח בשמן המשחה ולא היה זה בעת ההיא של המשיחה כי אם בעת הזאת אשר לבשתו רוח קנאה לנקום נקמת חרפה מערכות אלהים חיים מצא השמן ההוא הככה בדוד לבזבז ולהוציא סגולתו מן הכח אל הפועל זהו שאמר כיון שהלבישו בגדיו היה ראוי למלכות מיד היו עשוים לו שלשון מיד מורה שנעשית זה תכף ומיד בעת הזאת של ההלבשה הזאת מצד שהיה ראוי ומוכן עתה למלכות ומתחיל לעלות במעלותיה' כיון שראה שאול הדבר הזה הנפלא שתכף ומיד להלבשתו נעשו לו כמדתו על כן נתן בו עין הרע שראה זה הפלא נר לו מאד ונתן בו עין הרע זהו שאמר כיון שראה שאול שהיו עשוים לו מיד שהיות העשוים לו מיד ותכף כאמור הוא גרם לו שהככים בו עין הרע ולפי זה תיבת מיד נמשכת למה שאמר עשוים לו מיד · ואפשר ג"כ שהיא נמשכת למטה מיד הככים בו עין הרע יען שראה עוסים לו · ודוד אמר לא אוכל ללכת באלה מצד עין הרע שנתן בו שאול אלא שהבליע הענין בנעימה במה שאמר כי לא נסיתי זהו שאמר המאמר כיון שראה דוד שהככים בו עין הרע אמר דוד לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי שבאומ' אמר דוד רצה לו ולרמוז שמצד היותו דוד ר"ל דוד הוא הקטן ענו ושפל אמר כן להעלים הענין בטענת כי לא נסיתי דאם לא כן הי"לל לא אלך באלה כי לא נסיתי אבל אמר לא אוכל ללכת מצד הצרות עין כאמור · והאי דמסיק כיון שהוא מתמנה מלך והוא קצר מיד הוא נעשה ארוך וטעם מיד נעשה ארוך היינו כשמולך מיד אבל דוד שלא נמלך עד העת הזאת שהיתה התחלתו אז נעשה ארוך ולזה לא הכירו שאול עד שאמר בן מי זה העלם ומ"ש וכן אתה מוצא בכהן גדול ר"ל הן אמת שפשט דברי חז"ל מורה על שנתארך משיחה שנמשח ולא בשעה שהלבישו את מדיו אלא שלשון מיד היו עשוים לו מורה קצת שבשעה שלבשם אז נעשו כמידתו שלכך נתן בו עין הרע אלא שנוכל לומר כי לעולם אימא לך שמאז ומקדם משעה שנמשח נתארך לא ששאול לא נתפעל אלא על שבאו לו בכיוון כאילו עשוי' לו ולזה נתן עיניו בו והוא היותר קרוב אל הפשט· וכן אתה מוצא דומה לענין זה בכהן שמצד היותו נמשח בשמן המשחה נעשה גדול בקומה ובנוי כמו שנעשה דוד ארוך על ידי שמן המשחה ומכריח כן בשאלה זו ששואל למה נקרא שמו כהן גדול שאם שהכוונה לפי שאין עושין אלא לגדול מאחיו בה' דברים לא הוה ראוי לקרותו אלא גדול כהן שהגדולה שהיתה בו היא שעמדה לו עד שנעשה כהן גדול זהו שאמר למה נקרא שמו כהן גדול לזה משיב שהוא גדול בחמשה דברים בנוי בכח וכו' ולפי שהנוי נמשך מצד המשיחה כאמור לזה נקרא כהן גדול שהכהונה גורמת לו היותו גדול וכן בנוי בכח כו' מצד שמן המשחה וכן בעושר שהרי אם מנוהו להיותו כהן גדול והוא עני הכיונה היתה מחייבת אותו להיותו גדול בעושר שאחיו הכהנים יעשוהו עשיר שאם אין לו אחים הכהנים מגדלים אותו ואפי' בחכמה שעל ידי המשחה אפשר שהוסיף בו חכמה ודעת יתירה על מה שהיתה בו משנתמנה כהן באופן שעל כן נקרא כהן גדול שהכהונה גורמת לו היותו גדול בכל הפרטים זולת השנים ולזה אמר הכהן הגדול מאחיו לשאם אין לו אחיו מגדלין אותו בעושר ולזה סמך תיב' הגדול לתיבת מאחיו למדנו מתוך המאמר הזה מדיו שהוא על שבאו כמדתו על ידי שנתארך דוד עד כאן · והרד"ק ז"ל ונתן קובע בקוף ומלעיל ויש ספרים שכתוב בכף והיא שגגת הסופרים והמסרת מעיד עליו שהוא בקוף וכן הוא המסר' עליו לית כוותיה בקוף ואמר כנה ומגן וקובע והוא מלרע ותרווהון מלאים וסאר קריא' כובע בכף בר אילין תרין בקוף : ולע"דן לפרש וילבש שאול את דוד את מדיו שסמך תיבת מדיו לדוד דהי"לל וילבש שאול מדיו לדוד אלא שעם היותם לבושי שאול כאילו מכוונים בזה הם מדיו של דוד הנז' זהו שאמר את דוד מדיו והיה המלבוש עצמו לשאול המלך לרוב הנו אשר אלא בעיני דע"ה תחת ה' היתה זאת כי חן וכבוד יתן ה' להולכים בתמים וזהו ונתן קובע נחוש' בראשו בעצמו וילבש אותו שריון :

ויחגר דוד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ע"ש ומהר"א ז"ל כתב דברי הז"ל שבראשית דוד שנתכרכמו פני שאול שראה שבאו כמדתו אז אמר לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי וידמה שהסכימו חז"ל בזה לשתי סבות האחד לפי שאמר וילבש שאול את דוד מדיו ובהיות שאול גדול קומה משכמו ומעלה גבו' מכל העם והשכית למה לא אמר דוד לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי בראשונה קוד' ההלבשה לזה גזרו שבכם נעשו לו שוו' וכדי להסיר הצרו' עין והתפעלותו שנתכרכמו פניו לזה אמר לא אוכל ללכת באלה ע"כ · והרב ב"ע ז"ל כתב כי לא נסיתי מעול' בשלה הדברים והיה' לנצח ע"י חנית וחרב שהרי נצחוני השגחיי לא טבעיי בחר' וחני' אלא ברוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני : ולע"דן לדקדק מעיקרא מאי סבר שאול שהלבישו מדיו שאם היה דוד קצר ממנו איך יבאו לו מדיו כמדתו והם עשוים לאיש אשר משכמו ומעלה גבוה מכל העם ואם היה ארוך מקודם ההלבשה כפי השיטה הנזכרת למעל' שמעת שנמשח אם כן למה נתכרכמו פני שאול ולפי השיטה שכתבתי למעלה ששאול היה גבוה בלוחרו ארוך וזהו מה שאמר משכמו ומעלה גבוה מכל העם שגבהותו משכמו ומעלה הוא כאמור וכדפרישית לעיל · ולזה הלבישו מדיו זהו כפי הפשט אך דברי חז"ל לא יתיישב בזה ואפשר שדרך הולכי המלחמה ללבוש בגדים קצרים עד הארכובה כנודע כדי שיהיו קלים כנשרים במלחמתם והנה שאול עלה בדעתו להלבים לו מדיו אעפ"י שירדו למטה מהארכובה כי לא עלה בדעתו שיבאו לו כמידתו ממש וכאילו הם עשויים לו ממש לא פחו' ולא יותר שזה דבר מתמיה מאד שנראה כאילו הוא מצלא מקומו · ומה שאמר ויואל ללכת כי לא ניסה ידוע כי בעת מלחמה כזאת מי שלא הורגל בדבר מה צריך לעשות הנסיון בינו לבין עצמו קודם צאתו לילחם ואחר שניסה בינו לבין עצמו אז יאות לו לצאת ופניו בקרב זהו שאמר ויואל ללכת בתוך מחנה ישראל כדי לנסות אם יוכל אם לא וטעם התחלתו ללכת יען כי לא ניסה מאתמול שלשום והדבר שלא ניסה בו האדם מאתמול שלשום צריך לנסותו קודם כאמור · ויואל לשון התפלה כמו הנה הואלתי באופן שזהו טעם דוד שלא שרב מתחלה עד שעשה הנסיון · או אפשר כי לחלוק כבוד למלך שאול קבל גזרתו ולבשם ויואל ללכת ברצון טוב כדי לקיים דבר מלך שלטון ואעפ"י שלא ניסה כי לא ניסה כמו כי עם קשה עורף הוא אלא כשראה הדבר כמנוע ההליכה אז הסירם דוד מעליו וזהו שאמר ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת שהוא לשון כמנוע אז ויסירם דוד מעליו :

ויקח מקלו בידו ויבחר לו כו' חז"ל בילקוט כתבו טעם להיותם חמש לא פחות ולא יותר ועיין הרד"ק והרלב"ג : ולע"דן להבין ממ"ש וישם אותם בכלי הרועים אשר לו ובילקוט שב' סוגי אבנים לקח וכל סוג חמשה וזהו ויבחר לו חמשה חלוקי אבנים מן הנחל וכו' וכן בזה המספר חמשה שם בילקוט וכבר מצאתי סיוע לדברי אלה ממה שכתב הרד"ק שהיו אבנים זולת אותם שבכלי הרועים ושם אותם בילקוט אשר לו יותר נכון לו' שיעתו זו שהיו ה' וה' וניכה כן לשון חלוקי אבנים שהם ב' מלות הוא הקב"ה מהרי נלחן וכו' ובזה אבין הב' מאמרים הנז"ל בסמוך שהא' אמר הרמז בה' חלוקי אבנים אשר שם בכלי הרועים שהן כנגד הקב"ה והאהרן וג' אבות וה' האחרות שמם בילקוט וז"ש ובילקוט והרמז בהם לחמשה חומשי תורה ושמו של הקב"ה וזכרם של שלשה אתני עולם שהם אברהם יצחק ויעקב ובזה דקדקו יחדיו רמזי המאמרים האלה שאינם חלוקים דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי · והוא ענין נכון בפשרת אלו המאמרים ולשון הפסוק · ולבוא אל כונת המאמר הזה בשרשם דע כי המאמר הראשון דבר בה' אבנים חמשה אשר שם בכלי הרועים והם סוד כמוס כי כלי הרועים הוא היסוד שהוא הנחל שנא' ונהר יוצא מעדן אשר בו מתייחדים ה' ספירות חסד גבורה ות"ת כנגד ג' האבות שאמר ונלח והוד והוד לאהרן גואל הדם בסוד ההקפות של יום הושענא רבא ונלח על הקב"ה מהרי נלחן כי נלח ישראל ולא ישקר והם חמשה בחינות שאמר המאמר ההוא אחד לשמו של הקב"ה בנלח ואחד לשמו של אהרן בהוד כהפך למשחית לגלית והג' כנגד שלשה האבות שהם חסד גבורה ותפארה הסד לאברהם גבורה ליצחק תפארת ליעקב שכל החמשה האבנים האלה מתיחדים ביסוד הוא הנחל שאמר חמש' חלוקי' אבנים מן הנחל ולזה אמר בכלי הרועים אשר לו אמנם המאמר השני דבר באבנים חמשה שרמזו במלכות שנקרא ילקוט על שמלקטת כל כח והשפעת התשעה ספירות והמלכות היא ה"א אחרונה שבשם אל החמשה בחינות מחמשה ספירות הנז' הכמלאות בה לכן רמז בה' אבנים אלו האמורים והכי דייק לשון המאמר שאומר וזכרם על שלשה אתני עולם וכו' זכרם דייקא על הג' בחינו' שהם הבחינות הכמלאות במלכות זכרם על ג' אבות ובחינתם · ולפי זה מ"ש חלוקי אבנים מן הנחל מלבד פשוטו של מקרא שהוא על שהם אבנים חלקי' אפשר שרמז אל השתי חלוקות הרמוזים בשני המאמרים הנז' וחלוקי אבנים לשון חלוקות שתים הנז' בשני המאמרים הנז' וטעם לקחו אבני' לפי הפשט לפי שהיה רגיל באבני הקלע כמשפט הרועים · ואני שמעתי שלהיות הפלשתי הזה מגדף את ה' כמו שאזכיר בסמוך בס"ד בפסוק ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו שפי' שקלל לדוד עם אלהיו של דוד והמגדף את ה' בסקילה לזה לקח אבני' לסקלו כדינו ומה שאמר ובילקוט אפשר ששם חמשה אבנים בכלי הרועים ואחת בילקוט הוא המקום אשר בקלע אשר הלבן נלקט בו וקראו ילקוט לפי שלוקט שם הלבן בתוך כף הקלע · ומ"ש ויגש אל הפלשתי שהם סבר' שנגש אליו ממש ואחר כך אומר ויאמר הפלשתי אל דוד לכה אלי וכו' נראה שעדיין היה רחוק מאד ממנו אפשר להבין זה במה שאמרו חז"ל שדוד נתקרב אל הפלשתי ואחר כך כחד ממנו וחזר לאחוריו הרבה

מנחה קטנה

ויקח מקלו וגו' כי אמר דוד בלבו אין כאן מקום להכותו בחרב או בחנית כי כל גופו מכוסה ברזל ונחשת עד מגעלו אם לא לתקעו קנה החרב במצח ממתנו המגולה והנ"כ מ"מ תפני גבוהו של פלישתי לבוא שם ע"כ אין תקנה כ"א ברמוה בקלע ובכסמון השגחתו ית שלא יחטיא מבין דיסי עיניו שהוא קצת מצחו המגולה והנה אלו ידע הפלשתי כי קלע ביד דוד יכסה גם המקום ההוא עד יקרב אליו עד מקום קרוב שאין הקלע מועיל כי אם בריחוק קצת ע"כ התנכל דוד להסתיר הקלע והאבנים מלפניו ויקח מקלו בידו למען יחשוב הפלשתי כי במקל היה חפץ להלחם בו ע"כ אמר הכלב אנכי וגו' כי לא ידע כי המקל היה לגנוב דעתו וגם כ לא הביא האבנים בידו כי אם ויזם אות' טרם יבא בכלי הרועים שאין דרך לשם שם כ"א מזון הרועי' ועוד תחבולה אחרת ויגש אל הפלשתי קרוב אליו שפי אפשר [illegible] מהיותו כ"כ קרוב בו אלא שאח כ נסוג אחור בריחוק מקום בכדי שיכול לקלע משם : ויראה את דוד ויבזהו וגו' שחשב בלבו שלא לכבוד יהיה לו להלחם עם נער כזה כמ"ש למעלה · והנה הפלשתי אמר בלבו מה זה אם כוחו של זה הוא מחמת תחבולות מלחמה מ"מ כי הוא נער ולא נסה במלחמה וגם אין לו הכירת לב למלחמה כי הוא אדמוני ויפה עינים שאין טבע היפה מרחק להיותם בעלי גבורה וא"כ מה יועיל לו חריצותו ואם הכונה הוא לבהלני בחכרתו להבריחני לז"א הכלב אנכי שמבריחין אותו במקלות : ולבהמות הארץ · כי לסיותך נער ויפה מראה בעדן רך שמפי' בנכמים תאכלך : ציים

פי' רבינו ישעיה

חמשה חלוקי אבנים מן הנחל · אבנים שהחליקו אות' המי' שיהו נוחין לקלעם בקלע · ותרגומו שעיעי אבניא : בכלי הרועים אשר לו ובילקוט · הו"יו יתירה ותרגם בתרמיליה :

לכה אלי · לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת מפני כובד כלי ברזל והנחש' אש' עליו וזהו שאמר הולך וקרב אל דוד כלומר מעט מעט מפני המשא אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמר לו שיבא אליו · ובדרש ואבא אליך אין כתוב כאן אלא לכה אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו : ולבהמת השדה · כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות בשר לא הבהמות וחיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואמרו אחריו איל וצבי ויחמור וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד שהוא אומר על החיות האוכלו' בשר וכן כל בהמה הארץ עליו תחרף · ובדרש כיון שראה דוד שדבריו מקולקלין שאמר ולבהמת הארץ אמר וכי אית בעיר אכיל בשר אמר הדין דידי הוא אמר היום הזה יסגרך ה' בידי ונומר עד לעוף השמים ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ ואמר יש אלהים בישראל עביד דידי ודידהון : והיה כי קם הפלשתי · עניין זירוז כמו קום עבור קום התהלך הנה אומר לו מתחילה לכה אלי ועתה כאש' שמע דברי דוד בער' חמתו בו ונזדרז ללכת אליו וילך ויקרב כמו שפירשנו שהיה כבד בכלים שעליו והלך מעט מעט וקרב לקראת דוד : הל

וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד לְכָה אֵלַי וְאֶתְּנָה אֶת־בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם
מה וּלְבֶהֱמַת הַשָּׂדֶה: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא־אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ: הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ יְהוָה בְּיָדִי וְהִכִּיתִךָ וַהֲסִרֹתִי אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְנָתַתִּי פֶּגֶר מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיַּת הָאָרֶץ וְיֵדְעוּ כָּל־הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל: וְיֵדְעוּ כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה כִּי־לֹא בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ יְהוָה כִּי לַיהוָה הַמִּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדֵנוּ: וְהָיָה כִּי־קָם הַפְּלִשְׁתִּי וַיֵּלֶךְ וַיִּקְרַב לִקְרַאת דָּוִד וַיְמַהֵר דָּוִד וַיָּרָץ הַמַּעֲרָכָה לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי:

וישלח

וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד אִיתָא לְוָתִי וְאֶתֵּן יָת בִּשְׂרָךְ לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא: וַאֲמַר דָּוִד לִפְלִשְׁתָּאָה אַתְּ אָתֵי עֲלַי בְּחַרְבָּא וּבְמוּרְנִיתָא וּבְרוּמְחָא וַאֲנָא אָתֵיעֲלָךְ בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא סִידְרֵי יִשְׂרָאֵל דְחַסֶּדְתָּא: יוֹמָא הָדֵין יִמְסְרִינָּךְ יְיָ בִּידִי וְאֶקְטְלִינָּךְ וְאַעְדֵּי יָת רֵישָׁךְ מִינָּךְ וְאֶתֵּן פִּיגוּל מַשְׁרִית פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמָא הָדֵין לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְחֵיוַת אַרְעָא וְיִדְעוּן כָּל דְּיָרֵי אַרְעָא דְאִית אֱלָהָא בְּיִשְׂרָאֵל: וְיִדְעוּן כָּל קְהָלָא הָדֵין אֲרֵי לָא בְחַרְבָּא וּבְמוּרְנִיתָא פָּרִיק יְיָ אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ נִצְחָן קְרָבַיָּא וְיִמְסַר יָתְכוֹן בִּידָנָא: וַהֲוָה כַּד קָם פְּלִשְׁתָּאָה וַאֲזַל וּקְרַב לְקַדָּמוּת דָּוִד וְאוֹחֵי דָּוִד וּרְהַט לְסִדְרָא לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאָה:

ואושיט

בשם יי' צבאות ד' דסמיכי וסי' ואני בא אליך בשם · אשר נקר' שם שם יי' · ויברך את העם · אל מקום שם : בחרב ה' בקריא' וסי' ויאמר דוד אל הפלשתי · וירעו כל הקהל הזה · אותו הכה בחרב בני עמון · הנני נתנך למנור · ונפל חלל בתוכה · וירדו סוסים ורכביהם · ונפל אשור בחרב לא איש · ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה : ויקרב ה' פתחין בקריאה וסי' נמס' בסדר שמיני' :

רשי

לבהמת השדה · אין דרך לבהמו' לאכול אדם אמר דוד כבר נטרפ' דעתו של זה שלי הוא בא דוד ואמר לו ונתתי פגר מחנה פלשתים וגומר ולחיית הארץ : ויפל

רלבג

בחרב ובחנית ובכידון · זה הכידון איננו הכידון שזכר שהיה בין כתפיו אבל הוא דומה לחנית כאמרו לא בחרב ובחנית והנ' הראה דוד בדבריו עם הפלשתי כי בטחונו בש"י לבד לא בגבורתו · ויפל

כלי יקר

הרבה כמו שאזכיר בסמוך בס"ד בפסוק והיה כי קם הפלשתי אשר בדבריהם אלה מובן אומרו ויגש בקרוב אל הפלשתי ולא"כ חז' לאחוריו לגד מחנה יש' בכח גבורה ופניו כלפי הפלשתי עד שתמה הפלשתי אם לאחוריו כך הוא אריה לפניו עאכ"ו ולכך הוצרך לומר לו לכה אלי ואתנה וכו' :

וילך הפלשתי הלוך וקרב אל דוד וכו' מהרי"א ז"ל כתב הכונה לפי שהמלבושים של הפלשתים כבדי' עליו מכל כך ככרי ברזל כאשר זכרנו למעלה בפסוק ולז"א וילך הפלשתי הלוך וקרב רוצ' לומר מתנהל לאיטו הולך וקרב מעט מעט הולך וקרב אל דוד עד כאן : ולע"דן כי פחד קראו ורעדה ורוב עצמותיו של הפלשתי הפחיד מחיתת אלהים עד שלזה היה הפלשתי מיראתו הולך לאט לאט וזהו שאמר וילך הפלשתי הולך וקרב אל דוד והיה האיש נושא הצנה לפניו כי בו בטח גם אמר בלבו בנער יפגע תחל' ואחי הבוא אחריו לכלותו כלה ונחרצה אמנם אחר כך כשהבין הפלשתי בדוד ביזהו ותמה על עצמו איך פחד ממנו וכמר בשרו מפחדו וזהו שא' ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו כי קודם שראהו פחד ממנו כאמור :

ויבט הפלשתי וכו' ויבזהו וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן פי' מהרי"א והוסיף שבזה גם כן להיותו יפה ע"כ : ולע"דן להבין הבזוי הזה במ"ש חז"ל בויקרא רבה פ' כ"א עלה ק"ב ר' יודן אמר מתאוה בדוד היה לפי שהיה יפה עינים וטוב רואי מיד אמר דוד אל תתן ה' מאויי רשע תחמידת' ע"כ אשר מזה נבין שנתן עיניו אל יפיו וחמדו בלבו לדבר עבירה ובזה נראה או' ויבט הפלשתי ויראה את דוד כי כפל הבטה וראיה להודיע הבטה על מאליות הבטה בו והראיה הוסיף שנתן עיניו לרעה ולזנות וזהו שאמר ויראה את דוד ורוחו הוציא כסיל לדבר הוכן הראיה הוא במה שבזהו כשאמר לו כי היה נער ואדמוני עם יפה עינים ויפה מראה שהוא ראוי לעבירה באופן שהבזוי הוא או' כי היה נער שזו הוראה שחמד יוביו בלבו ולקחו מעפעפיו שהיה יפה עינים · ובזה הדקדק או' כי היה נער ואדמוני וכו' דהי"ל והוא נער שהיה טעמו של מקרא אמנם אומרו כי היה נער הוא ספור הבזוי עצמו שאמ' לו וחרפו כי היה נער נר' הגון לעבירה הלילה ועל כן התפלל אל תתן מאויי רשע שתי תאוות האחת לבעלו והשנית להרגו ובזה מובן יותר היבת הפלשתי כי די שיאמר ויבט ויראה את דוד כי בפלשתי משתעיין קראי אבל כיון לותר הפלשתי אמר הוא שתוף בזימה ואליה נטה בהבטה זו מבחינת היותו פלשתי לרמוז אשר משם יצאו פלשתים :

ויאמר הפלשתי אל דוד וכו' אחז"ל במדרש רות אמר רבי תנחום אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה מאה בני אדם באו עליה אף כלב שנא' ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי ע"כ כי פיו הכסילו ופי כסיל מחתה לו להגיד שהוא כלב ובמה שאחז"ל ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו אמרו במדרש ויקרא רבה פ' י"ז עלה קי"ז על עשרה דברים נגעים באים וכו' ועל ברכת ה' מגלית שנאמר ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו ומנין שלקה בצרעת שנאמר היום הזה יסגרך ה' בידי ואין הסגרה האמור כאן אלא לשון צרעת שנאמר והסגירו הכהן עד כאן · מובן מדבריהם שאו' באלהיו פי' כמו לו ולאלהיו שקלל לדוד ולאלהיו של דוד עמו ולכך לקה בצרעת ולפי שלשון יסגרך אפשר לפרשו מלשון הסגר כמו והסגירו הכהן ואפש' לפרשו שהוא תרג' צרעת דמתרגמינן סגירו לזה אמרו בלשון זה המאמר ואין הסגרה האמור כאן אלא לשון צרעת לומר שלשון יסגרך אין צריך לפרשו מלשון תרגום אלא לשון הסגרה מעין והסגירו הכהן וממנו נלמוד לצרעת ולא כצטרך לפרש יסגרך לשון תרגום צרעת וזהו שכיון באומרו ואין הסגרה האמור כאן דהי"ל דאין יסגרך האמור כאן אלא לשון צרעת מדקאמר הסגרה אלמא לשון הסגר הוא מפרש' דומה להסגירו · ובמדרש תנחומא למדו ברכת ה' לגלית מפ' ברו לכם איש וירד אלי ואין איש אלא הקב"ה שנא' ה' איש מלחמה מה כתיב היום הזה יסגרך ה' בידי וכתיב והסגירו הכהן ע"כ · וילפותא דויקרא רבה עדיפא כי שם נאמרה קללה בפי' לדוד ולאלהיו והתנחומא רצה שאפשר לפרש הפסוק קללה לדוד לבדו ובאלהיו דקאמר באלהיו דגלית לשון הול שאמר אלהי ישרע מתך ולכך יליף בתנחומא קללת ה' דבר א' מפסוק ברו לכם איש ואע"ג דלא איתמר שם קללת ה' בפי' הבזוי והקללה הכל דבר א' · ובס' הזוהר הביאו בשיטת רבה בפ' בלק עלה כ"ו שאמרו וכיון דכתיב וקלל הפלשתי את דוד באלהיו אסתכל ביה דוד בעינא בישא ובכל אתר דהוה מסתכל בעינא בישא בכל זייני צרעת אתמשכן מעיניה דדוד והכי הוא ביואב כיון דאסתכל ביה בעינא בישא שלטו כל זייני צרעת מה כתיב ולא יכרת מבית יואב זב ומצורע וכו' ע"כ · ומהרי"א ז"ל במקלות ולא דבר מהאבנים כי לא ראה אותם כי היו בילקוט ולכן לא כשמר גלית מהם ויקלל את דוד באלהיו קללו באלהי פלשתים שאלהי פלשתים יהרגוהו ע"כ : ולע"דן שאע"פ שראה האבנים בכלי הרועים ובילקוט שחמשה חלוקי אבנים יתראו מהילקוט מבחוץ דמות גולם תבניתם אלא שהפלשתי לא ביזה אותם לפי שהם כלי קרב הרועים אלא שלא נשמר מהאבן לפי שהיה לבוש כובע נחשת אלא שהש"י הפליא לעשות שהטבע האבן וכמו שאזכור בסמוך בס"ד בפ' ותטבע האבן במצחו ולפי שהרועים כשיבואו עליהם כלבים מדבריים אגאקלי"ש בלעז ידיחום ע"י מקלו' לז"א הכלב אנכי כי אתה בא אלי די לי לעמוד במקומך עד שאבוא אליך ואז הדיחני אבל לבא אלי אין זה כ"א רוע זדון לבך השיאך ואמר במקלות עם היות שלא בא לו אלא במקל א' כמהלוכן עליו על שבא במקל שאינו כלב ולפחות היה לו להרבות במקלות רבות ולא בא' :

ויאמר הפלשתי אל דוד לכה אלי וכו' בויקרא רבה עלה ק"כ לכה אלי ר' אבא בר כהנא אמר הארץ אחזתו א"ר תנחומא אנא אמינא מילתא ואבוא אליך אינו או' אלא לכה אלי מלמד שהארץ אחזתו ר' יצחק בשם ר' שמעון בר יוחאי או' רמ"ח קופליו' נתן הקב"ה על רמ"ח אברי' שיש באדם באותה שעה אמר דוד אל תתן ה' מאויי רשע לא תתן תאוותו זממו אל תפק לא תרפי ליה ירומו סלה תזק כתפוי ע"כ · ויקשה לדבריהם שאם אחזתו הארץ שלא היה יכול לזוז

כלי יקר

ממקומו כדבריהם היכי כתיב והיה כי קם הפלשתי וילך ויקרב לקרא' דוד דאילו אחזתו הארץ לא היה יכול לזוז ור' ינאי מאי דעתיה דאם הולך על ת"ק · ונראה לומר דת"ק ור' ינאי פליגי דת"ק סבר אחזתו הארץ ולא יכול לזוז כלל כיון שהוא אחוז עד כנעק ואמר לכה אלי אמנם רבי ינאי סבר דיכול לזוז היה שלא אחזתו הארץ אבל היה זז בכובד ובער גדול מצד הקפליו' שנתן הקב"ה על רמ"ח אבריו ופליגי גם כן בסיבת המחייבת כן דלת"ק אחזתו הארץ כאילו נטעו רגליו בקרקע ור' תנחומא לתת טעם וראיה לזה מלשון הכתוב מדלא קאמ' ואבוא אליך אלא לכה אלי מלמד שאחזתו הארץ ומדתלה הענין לכה אלי שאיני יכול ללכת נראה שהעיכוב מהרגלים אמנם ר' ינאי הולך שסובר שבכל אבר ואבר היה לו מניעה אחד שלא יוכל לזוז אלא בצער גדול ונקוט ליה שע"י הקפליות היה כבוד לדוד שיתלו בחולשת גלית שפחד ממנו לא כן אם אחזתו הארץ שדוד לא עשה כלום ונקוט ליה נמי מ"ש הפסוק ויהי כי קם הפלשתי וילך ויקרב לקראת דוד דלר' ינאי ניחא שהיה זה בדוחק גדול אמנם לת"ק דקאמר שאחזתו הארץ קשה מאד וצ"ל שדוד התפלל שיתיר אותה אחיזת הארץ כדי שיפול בידו כדי שיהיה יותר פלא גדול ויוכיח כן מלשון הפ' של זממו אל תפק דמכלל שהיה לו זמם הוא הקפליות דאילו לת"ק רסתו אל תפק מבעי ליה שהרסת כרוס' לרגליו אלא ודאי זממו שבכל אבר ואבר שנתן לו קפליה דהיינו מניעול הנקרא קפל בלשון ערבי שהתפלל דוד ע"ה שלא יוציא אותו המנעול מעליו ולא יתן לו רפיון וזהו לא תרפי ליה לשון רפיון כי לא תרפי ליה בריש גרסינן ירומו סלה שהתפלל אדרבא חזק כתיפיו של גלית כדי שיגבה לבו לפי שעה לבא אלי ויפול לפניו באופן שמתחל' אחזתו הארץ אלא שאח"כ התפלל דוד על שיוכל לילך כדי שיתקדש ש"ש יותר שנער א' כלה ונ"ש והיה כי קם הפלשתי וילךויקרב וכו' שאחר שאחזתו הארץ התירה אותו הארץ והלך ע"י דוד ע"ה ואילו גרסי' חזק כתפן בנון יותר נכון שעל דוד עצמו התפלל שיתחזקו כתפיו סלה · ועיין רש"י ז"ל והוא מהמדרש כאשר הביא הרד"ק ז"ל וקשה דהא בפירוש כתיב ולבהמת הארץ ואין מחריד כו' ונראה דבשלמא בברכה ניחא דהא בלשון תורה חיה בכלל בהמה כדכתיב זאת הבהמה אשר תאכלו כו' איל וצבי ויחמור כו' אמנם בלשון בני אדם ערל זה לא הי"ל ולבהמת אלא ודאי לשון טרוף · או אפשר דהקללה היא שאפי' שהכונה היא לא תאכל את עצמכם מרוב האליסית תנהוג החיה בהם כמנהג הבהמה דלית בעיר אכיל בעיר ולהגזיר בקללה אמר ולבהמה הארץ ואין מחריד וכו' או אפשר שגם בתורה רמז אל ענין זה עצמו של גלית שחרף ויגדף מערכות יש' והיה הבא לילחם עמו שיאמר לו שימסרהו לבהמת הארץ ואל זה רמז ולבהמת הארץ ואין מחריד ובכלל הרמז שאין זה מחריד אלא כחרד הוא ונופל עוד אפשר דבשלמא התם אמר ולבהמת הארץ ניחא דחיה בכלל בהמה אמנם בהמת השדה משמע בהמה ממש האוכלת בשדה של אדם וזה טעות דבעיר מי אכיל בעיר · ואתני הה"ר אברהם יצ"ו תרץ בזה דבשלמא בקללה ניחא כי הב"ה מקלל ובכלל הקללה שישהכו עליהם סדרי בראשית דבעיר יאכל בעיר וז"ש ולבהמ' הארץ הפך הטבע אמנם גלית לא הי"ל דבר הוץ מהטבע וא"כ אין זה אלא טרוף דעה ולכך אמ' דוד זממו אל תפק · ועיין הרד"ק וכן מהרי"א ז"ל ובדרש וכו' כנז' למעלה ולבהמת הארץ כנז"ל בדרש"י ז"ל והוסיף לומ' ולבהמת הארץ כמו ולחיות כי חיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואמר אחריו איל וצבי ויחמור וכו' וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד ע"כ : ולע"דן לדקדק או' לכה אלי דהי"ל בוא אלי ואפשר להבין זה במה שאז"ל שדוד רץ לאחוריו כ"ב מילין מפחדו כשראה את גלית זה פחד מזה וזה פחד מזה אם לאחריו כך לפניו על אחת כמה וכמה · ונראה לע"ד שלזה כיון באומרו לכה אלי כלומר אחי' בכל גבורתך אז שאתה הולך לאחוריך ופניך אלי עם כל זה אני הגובר שאתנה את בשרך לעוף השמים · או אמר לכה אלי כלומר אם תשמע לעצתי לכה מסיבתי ואלי כי מי אתה לבא שי אבל לך לך פן אתן את בשרך כו' אם תבוא אלי כו' :

ויאמר דוד אל הפלשתי וכו' ובמ"ש אמרו לפי שגלית אמר ברו לכם איש על הש"ית איש מלחמה לעומת זה אמר דוד ע"ה אני בא אליך בשליחותו ובשמו וזהו שאמר בשם ה' צבאות כב יכול שלוחו של אדם כמותו ובזה מובן אומ' אשר חרפת דהיינו ברו לכם איש כאילו אינו יכול הוא ית' עמך הנני קטן שבשלוחיו ואני אבא אותך · ועיין הר"לבג ז"ל וכן מהר"יא ז"ל שמשאול למד כן לבטוח בה' ולא בגבורה שאתה בא אלי בחרב וכו' ואני בשם הש"י והוא יסגרך בידי וגם מלבדך עוד אתן פגרי מחנה פלשתים בכלל לעוף השמים וידעו כל הארץ הם האומו' כי יש אלהים בישראל אמנם קהל ישראל שכבר ידעו זה כמה יכירו עתה כי לא בחרב ובחנית יהושע ה' כי לה' המלחמה ע"כ : ולע"דן אומרו תואר ה' צבאות יותר משאר התארים הגדול הגבור והנורא וכיוצא גם נבין אומ' אשר חרפת כי ידוע הוא ונראה כי הכידון הזה הוא הכידון הנז' למעלה שאמר וכידון נחשת בין כתפיו שגלית עצמו היה מביא כידון בדמות חנית בין כתפיו ועליו הוא אומר ובחנית ובכידון כדי שאם יטיל החנית ישאר לו הכידון ואם יהיה פי' וכידון נחשת בין כתפיו להגין כמו שזכרנו למעלה במקומו בשם רש"י ז"ל גם עליו יצדק אומ' אתה בא אלי בחרב ובחנית ללחום ובכידון בין כתיפך כמגן שאתה בא אלי בכלאים עטיניי ואני לא כן אלא כל מאמצי כח הוא במה שנקרא שמו ית' ה' צבאות על שהוא שולט על צבאות ישראל כמו שאמ' יצאו כל צבאות ה' כו' את צבאותי את עמי בני ישראל באופן ששם זה של ה' צבאות מסוגל ומיוחד ביחוד לנצחך וזהו שאמ' ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות ששם זה מורה שהוא אלהי הצבאות אלהי מערכות ישר' אשר אתה חרפת ש"ם כן לפי"ה לא חרפת את מערכות ישראל אלא מערכות אלהים חיים ובכח זה התאה שנכשלת אני בא אליך וכבר זכרתי למעלה שדוד המלך ע"ה הדש ענין זה היות ישראל מערכות אלהים חיים והנוגע בהם כנוגע' בבבת עינו · ויש קצת גלוי לזה ממה שאמר חז"ל במדרש תלי' בילקוט סימן תש"כה נליס תבע לרשע בחרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיני היה דוד מסתכל בגלית וראה אותו גבור ומזויין בכל מיני זין אמר מי יוכל לזוז בחרב

מנחה קטנה

היו' הזה יסגרך וגו' פשוטו חרפת מערכות ישר' לפי שחרף שלקחת הלוחות מן הארון ונגחת מערכות ישראל וזה היה ע"י שלא שמו אז ישראל בטחונם בה' ומ"כ לא היה אלהים בעזרתם תשא"כ ביום הזה שאני בא אליך בשם ה' צבאות כי חרב וחנית אין בידי וגם אין כלים להלחם עמך כפי הטבע אלא שגלוי לכל שבשם ה' צבאות אני בא אליך מ"כ יסגרך ה' כי מ הזה בידי ונומר וידעו ונומר כי יש אלקי' לישראל שעוזר אלהים הוא לישראל ולא לפלשתים כאשר היה בימי חפני ופנחס ואע"פי שאין בידי חרב או חנית והסרתי את ראשך מעליך וזה יהיה דבר נפלא ומזה ידעו כל הקהל כי לא בחרב וגו' ושמא תאמר וכי מוכטח לך שיהיה ה' בעזרך שאתה סומך מנמק על הנס לז"א כי לה' המלחמ' כיון שאמרת ברו לכם איש על ה' איש מלחמה א"כ מלחמית ה' אני נלחם ודאי ונתן ה' אתכם בידנו : ותטבע

וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת־יָדוֹ אֶל־הַכֶּלִי וַיִּקַּח מִשָּׁם אֶבֶן וַיְקַלַּע וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־מִצְחוֹ וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אָרְצָה׃ וַיֶּחֱזַק דָּוִד מִן־הַפְּלִשְׁתִּי בַּקֶּלַע וּבָאֶבֶן וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִיתֵהוּ וְחֶרֶב אֵין בְּיַד־דָּוִד׃ וַיָּרָץ דָּוִד וַיַּעֲמֹד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֶת־חַרְבּוֹ וַיִּשְׁלְפָהּ מִתַּעְרָהּ וַיְמֹתְתֵהוּ וַיִּכְרָת־בָּהּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי־מֵת גִּבּוֹרָם וַיָּנֻסוּ׃ וַיָּקֻמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיָּרִעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים עַד־בּוֹאֲךָ גַיְא וְעַד שַׁעֲרֵי עֶקְרוֹן וַיִּפְּלוּ חַלְלֵי פְלִשְׁתִּים בְּדֶרֶךְ שַׁעֲרַיִם וְעַד־גַּת וְעַד־עֶקְרוֹן׃ וַיָּשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִדְּלֹק אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים וַיָּשֹׁסּוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם׃ וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־רֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי וַיְבִאֵהוּ יְרוּשָׁלָםִ וְאֶת־כֵּלָיו שָׂם בְּאָהֳלוֹ׃

וכראות

ואושיט דוד ית ידיה למנא ונסיב מתמן אבנא ואקלעא בקלעא ומחא ית פלשתאה על בית עינוהי וטבעת אבנא בבית עינוהי ונפל על אפוהי על ארעא: ותקיף דוד מן פלשתאה בקילעא ובאבנא ומחא ית פלשתאה וקטליה וחרבא לית בידא דדוד: ורהט דוד וקם על פלשתאה ונסיב ית חרביה ושלפה מנרתקה וקטליה ופסק ביה ית רישיה וחזו פלשתאי ארי מית גיברהון ואפיכו: וקמו אינשי ישראל ויהודה ויביבו ורדפו ית פלשתאי עד מעלנא דגיא ועד תרעי עקרון ונפלו קטולי פלשתאי באורח שערים ועד גת ועד עקרון: ותבו בני ישראל מלמרדף בתר פלשתאי ובזו ית משריתהון: ונסיב דוד ית רישא דפלשתאה ואיתיה לירושלם וית זייניה שוי במשכניה:

וכד

רש"י

ויפל על פניו לא היה לו ליפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה אלא כדי שלא יצטער דוד לילך ולחתוך את ראשו שכתב' דוד עכשיו שני' עשר אמו' וזרת' שקומתו שש אמות וזרת נשתכ' מלא קומה לאחוריו ומלא קומה מפניו במדרש תלים : מדלוק · מרדוף כמו דלקת אחרי : בן

רדק

אל מצחו כמו על מצחו · כמו וימליכהו אל הגלעד אל ההריס לא אכל · יש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע נחש' שהיה על ראשו מכסה מצחו ואי אפשר שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין · והאומרים כי כאשר אמר והתנ' את בשרך לעוף השמים הבים כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשרט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי סבה מאת ה' והכתוב או' שהכה את הפלשתי אל מצחו אין לשאול איך היה כי לא יבצר מהאל סבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכן אחר בדרש כיון שהשליך דוד את האב' בברזל שעל מצחו נטבעה במצחו וזה אחד מן הדברים שהשליט הקב"ה את הרך בקשה או אפשר שהיה מקו' מועט מגולה במקומו ובאותו המקום האבן נזדמנה ברצון הא': ויפול על פניו · כמשפט המוכה שלא יוכל לעמוד בעצמו נפל על פניו ארצה · ובדרש למה ויפול על פניו כדי שיטמן אותו הפה שחרף וגדף בעפר שנאמ' טמנ' בעפר יחד וגו' · ד"א שהיה דגון אלהיו חקוק לו על לבו לקיים מה שנאמר ונתתי פגריכם על פגרי גילוליכם : בקלע ובאבן · כשהיה רחוק ממנו בקלע כשקרב אליו באבן יד בלא קלע: ויעמד אל הפלשתי · כמו על הפלשתי וכן וימליכהו אל הגלעד אל ההריס לא אכל · וימותתהו · וכבר המיתו קודם שעמד עליו המיתהו באבנים כמו שאמר והרב אין ביד דוד וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו : ויביאהו ירושלי' · אח' שהביאהו לפני שאול כמו שכתוב וראש הפלשתי בידו ואחר כך הביאהו בידו בערי ישראל לבשר הנשים והטף ואותם שלא היו במלחמה עד שהביאו עד ירושלם ואדוני אבי ז"ל כתב כי נוב עיר הכהני' בנה ירושלם כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שמפורש : שם באהלו · כלי הפלשתי שם באהלו כלומר הביאם דוד לביתו בית לחם כי ימצא אהל במקום בית כמו איש לאהלו לאהליך ישראל וברוב יאמר למשכן היריעות אהל ובמחנה הזה לא היה לדוד אהל כי לא בא שם אלא בשליחות אביו א"כ באהלו ר"ל בביתו ועל שאר הכלים אמר לך על החרב כי שם החרב באהל מועד בנוב כמו שכתוב למעלה לוטה בשמל' והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל הבא אל אהל מועד לנוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה וזוכר הנס ומודה לאל ית' ומישר לבבו אליו ומגדיל בטחונו בו : בן

מנחה קטנה

ותטבע האבן וגו' אז"ל שלקח חמשה אבני' באחת כנגד הק"בה כו' והנס האבן שהאבנים שמשם בה את כל הדבר הגדול הזה היה לשם ה' וזאת תהיה כוונתי באומרו אליו ואנכי בא בשם ה' צבאות כו' כי תחלת בואו היה בשם ה' שהוא האבן הראשונה כמדובר וע"כ עשתה הפועל ההוא : ויך את הפלשתי וימיתהו כיון שקיים אומרו והכתיך רצה לקיים אומרו והסירותי את ראשך אלא שהרב אין ביד דוד ע"כ וירץ ויעמד אל הפלשתי ויכרת את ראשו וגו'. ובזה נתקיים נכחון ראשון מדוד כמו בשאול שגם שם לא היה חרב ביד שאול ונפלה לו ע"י גם בהכותו הפלשתים אף באין חרב אין ביד דוד וגו': וכראות

רלבג

והנה הכהו דוד במצחו במקום שהיה מגולה באופן שטבעה האבן במצחו ונפל כמו מת ארצה על פניו ואחר השלים דוד עם חניתו להמיתו כן במרוצה ובחרב הפלשתי בעצמה כרת בה את ראשו כדי שיתפרסם ענין מיתתו ויתפרסם גם כן הנס לישראל ולזה הביא דוד את ראש הפלשתי לירושלים : בן

מסרה

ויחזק ט"ו וסי' והרעב היה על כל פני · ויחזק לב פרע' דתנין' ויעשו כן חרטומי מצרים · ויחזק לב פרעה דכנים ודערוב · דוד מן הפלשתי · ולא אבה לשמוע לקללה · ויקרא אבשלו' לפני · ויחזק דבר המלך על · ויחזק העם אשר אחרי · בתשעה לחדש ויחזק הרעב · וברו ויחזק הרעב · וילך שלמה חמת צובה ד"ה · והוא נלחם עם מלך בני עמון דיותם דד"ה · בעת ההיא שלח מרודך דישעיה : הפלשתים ח' בקריאה וסימ' ויראו הפלשתים כי מת גבורם · ויכנעו הפלשתים · וירדו כל ישראל הפלשתים · ויראו הפלשתים כי אמרו · ויקומו אנשי ישראל ויהודה · ואת הארץ הנשארת · וישאל דוד דשמואל תנינא דפסיק · ויער יי' על יהורם את רוח הפלשתי' וחד והפלשתים נאספו :

כלי יקר

כשראה אותו מחרף ומגדף אמר אני יכול לו מאחר שאין בו פחד מהק"בה מכאן אתה למד שאין הק"בה דן את הרשעים אלא בזמן שאין פחדו עליהם וכן הוא או' וכו' · ויש לדקדק מהיכן למדו חז"ל שהיה דוד מסתכל וכו' ואמר דוד מי יוכל לזה וכו' · ונראה דח"ז ל דקדקו תיבת פשע שאין לה הבנה שאם הכונה לו' שהפשע הוא שאין פחד אלהים הי"לל נאום לרשע בקרב לבי פשע אין פחד אלהים כו' לעומת זה הכריחו שהפשע הזה על דוד קאמר שאו' שכשהיה דוד מסתכל בגלית ורואה אותו גבור ומזויין אז אמר מי יוכל לזה ופשע הוא לומר כך מי יוכל כו' וכשראה אותו מחרף ומגדף אז אמר שאין פחד אלהים לנג' עיניו אני יכול לו · או יאמר פשע לשון פסיעה כלומר פסיעה היה להחייב בנפשי לקנטר לרשע כגלית גבור ומזויי' וזה הדבר היה בלב אמנם כאשר אין פחד אלהים לנגד עיניו אז כהתחזקו ידי דוד ע"ה וזהו שאמר בשם ה' צבאות אשר חרפ' שבזה כהתחזקו ידי ובדברי חז"ל ורש"י ז"ל נבין בפסוק אות' אתה בא אלי כו' ואני בא אליך שמצד הטבע גבורתך וזיונך אתה בא אלי תהא גובר עלי אמנם בדרך השגחה אני בא אליך ר"ל גובר עליך בכח שם' צבאו' כו' אשר חרפת כי כשלת בעונך זה והסייע זה ממה שאח"ז ל בפ' משוח מלחמה אמר רבי יוחנן בשם ר' מאיר בשלשה מקומו' לכדו פיו של אותו רשע אמר ברו לכם איש וירד אלי ואידך אם יוכל להלחם בי והכני ואידך דקאמר ליה לדוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלו' דוד נמי הא קאמר ואתה בא אלי בחרב ובחנית הדר אמר ליה ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות עד כאן הרי אמרו שאו' אתה בא אלי בחר' ובחני' מורה על נצחון גלית לדוד כאמור אלא שמצד השגחה ואנכי בא אליך · ובדרך הסוד אומר ל"עד בשם ה' צבאות שאמרו המקובלים ז"ל אות בצבא שלו שהאות היה וה"ו שבשם הויה הרומזת לתפארת ישראל ולכן לקח דוד להכות הפלשתי בקלע הדומה בארוכתה לו"או וראש הוא"ו היא כף הקלע שרצה להשתמש בכלי הקלע המורה על צבאו' אות בצבא שלו וזהו ובילקוט שאמרו המפרשי' ז"ל וא"ו יתירה ובסוד זה מובן וא"ו בילקוט יחוד קב"ה ושכינתיה הנקראת ילקוט כנ"ל שע"י אבן ישראל דכתיב משם רועה אבן ישראל יכרע מהפלשתי הזה כי היה אבן די לא בידין :

היום הזה יסגרך ה' בידי וכו' כבר זכרתי בפסוק ויאמר הפלשתי אל דוד שח"זל למדו מתיבת יסגרך שנצטרע גלית על שדבר לשון הרע לחרף את מערכות אלהים חיים וזהו יסגרך כמו והסגירו הכהן האמור בצרעת וכן בספר הזוהר פ' בלק כמו שזכרתי שבזה מובן או' יסגרך ה' בידי כי ע"י הסתכלות דוד בעיניה על גלית גרס ליה כן וזהו שאמר בידי ר"ל ע"י ימסך זה כמו שאמר בכל אתר דדוד מסתכל בעינא בישא כל זיינא דצרעת אתמסכן מעיניה עד כאן : ולע"ד לדקדק לשון היום הזה מספיק שיאמר יסגרך ה' בידי כי הוא יתברך יודע אם היו' או מחר ועוד ככל הכתו' והכתי' והסירותי וכו' יאמר המכיב עוד אומרו מעליך מיותר הוא שידוע שמעליו · גם אומ' פגר מחנה פלשתים דהי"לל פגרי ומהו או' כי יש אלהים לישראל שאפי' מאז ומקדם נודעת זו ובפרט בפלשתים ועכברי הזהב יוכיחו שהוכרחו להביא כפרה · והי"לל יש אלהים בישראל בב"ית לא בלמ"ד · ונראה במה שזכרנו מדברי חז"ל בפסוק הקודם שהיה דוד מסתכל בגלית ורואה אותו כו' ואמר מי יוכל לזה כו' לעומת זה אמר היום הזה יסגרך ה' ר"ל קודם שחרפת את הפ"ית דהיינו ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו הייתי ירא ואמר' ואו' מי יוכל לזה אמנ' כשראיתי אותך מחרף ומגדף אז אמר אני יכול לו וזהו שאמר היום הזה אחר שכבר חרפת יסגרך ה' בידי ר"ל הקב"ה ימסור ואני אעשה ההכאה באבן שהגיד מראשית אחרית וזהו שאמ' והכיתיך ואחר כך והסירותי את ראשך בחרבך אשר עליך מעליך אקח חרבך להכרית ראשך ולהסירו ואחר כך אתן כל מחנה פלשתים כפגר אחד כי נפל עוזר וכשל עזו ואז ידעו כל הארץ של פלשתים ושאר האומות שיש אלהי' ודיין לילחם בעד ישראל ויחוס על כבודם ולא לכבודו בלבד כי עד עתה במכות העכברים לא ידעו אלא שחס על כבודו על שאמרו המכה את מצרים בכל מכה במדבר כדפרישית לעיל בשם חז"ל שאמרו כל מכות שהיו לו המו ולהודיעם כוחו עשה בהם מכה מחודשת של עכברים באופן שלא נודע שהקב"ה יחוס על כבוד ישרא' אפי' בשלא יתגרו עמו אבל עתה ידעו חדוש כי יש אלהים לישרא' ר"ל לפקח על ענייניהם ולחוס על כבודם כדי שתפול עליה' אימתה ופחד לזלזל בכבודן של ישראל והיינו דלא כתיב כי יש אלהים בישראל כי ידוע הוא זה מקדם ומאז :

וידעו כל הקהל הזה כו' וכבר זכרתי דברי מהרי"א ז"ל שאומ' הקהל הזה על ישרא' קאמר והדין עמו כי קהל גרים לא איקרו קהל מכ"ש כי קהל רשעי' דלא איקרו קהל והיינו או' הזה מורה באצבע על קהל מיוחד ולמלא ההכרח הזה הייתי מפרש כל הארץ על כלל העולם והקהל הנה על הנקהלי' שם יחד פלשתים וישראל ומה שאמר יהושע ה' ולא אמר יושע ה' הכוונה כמו שאמרו חז"ל צדיק ונושע הוא כביכול הוא נושע וכמו שפי' אשריך ישרא' מי כמוך עם נושע בה' שאמר כעמים נושעי' מה' ר"ל המלחמה אבל ישראל נושע בה' ועמו כי הוא ית' עם ישראל בצרה וזהו שאמר כאן יהושיע כאילו הוא עצמו נושע וכתן טוב טעם לזה הוא או' כי לה' המלחמה ר"ל כי לה' המלחמה איככה לישראל ועמם אלא לה' ר"ל כאילו עמו יתברך אתם נלחמים אבר זה מחיב שהישועה בו יכול היה לו · או יאמר כי לא בחרב ובחני' יהושיע ה' יען שהש"י הוא רוחני והוא הנלחם בזאת המלחמ' באופן שלא יילחם במלחמה א ויבאה אתכם אחר כך ימסור אתכם בידינו לשעבד בכם כטוב בעינינו וזהו שאמר כי לה' המלחמה לילחם אותם ואחר כך ונתן אתכם בידינו ולא אמר ויתן אתכם אלא ונתן בלשון עבר כבר נתן אתכם כלו' אין זה דבר חדש שהרי נתן אתכם בידינו בזמן העבר בימי שמשון והשופטים שהעבר מופת על העתיד :

והיה כי קם הפלשתי כו' עיין הרד"ק ז"ל : ולע"דן במה שזכרתי למעלה בשם חז"ל שאחזתו הארץ אולי אחר כך ראה דוד שיותר תפארת ותהלה יהיה כשימסר בידו של דוד ולא ביד הארץ שתאחוז בו ואולי לזה כיון דוד באו' היום הזה יסגרך ה' בידי ולא ביד הארץ שתאחוז בך ומזה נמשך והיה כי קם הפלשתי וילך כו' שהותרה אחיזתו מהארץ וקם וילך ויקרב וכו' להטעותו שיחשוב שניצל ואחר כך יפילהו במהמורות בל יקום וזהו שא' לשון והיה כי קם לומר שהיה דבר מחודש כי קם הפלשתי שהותר מאחיזתו שאחזתו הארץ או אמר והיה לשון שמחה ואמר וימהר דוד וירץ המערכה פשוטו למערכת פלשתי' והיינו לקראת הפלשתי אלא שק"ק מה לו להזכי' ולומר וירץ המערכה די שיאמר וימהר דוד וירץ לקראת הפלשתי כו' והנכון שדוד כשראה את הפלשתי מהר ורץ אל המערכה של ישרא' ומרוצתו לאחור היתה באופן שרץ אל המערכ' והיה לקראת הפלשתי פנים אל פנים ולא הפך עורף לפני אויביו ועשה כן כדי שתשלוט קליעת הקלע ביותר בהיות מרחיק מה בנתים לא כן כאשר נתקרב הפלשתי ביותר מכשיעור כמו שא' והיה כי קם הפלשתי במהירות וילך ויקרב לקראת דוד שהיה קרוב ביותר הוצרך דוד לתקן ולעשות באופן שישלוט הקלע כי בקרוב לא יועיל ולזה וימהר וירץ המערכה לקראת הפלשתי והסיב' כדי לשלוח ידו ולקלע והיינו דסמיך ליה וישלח דוד את ידו אל הכל כו' :

וישלח דוד את ידו כו' חז"ל אמרו ויך את הפלשתי אל מצחו שכשאמר לו לעוף השמים נשא גלית עיניו לשמים לראות העוף הפורח והוגבה בה הכובע מעל מצחו ובאותו מקום השליך דוד האבן בקלע והמדרש הזה הביאו מהרי"א ז"ל ובמדרש אמרו זה אחד מהדברי' שהשליט הקב"ה הרך בקשה שהשליט האבן בברזל והצפרדעים באבנים קשים במצרים וכיוצא · ומתוך דבריהם נבין דקדוק בפסוק שלא אמר ויטבע האבן שהיה מובן שבכח דוד נטבע אמנם לומר והטבע האבן במצחו שנטבע' מאליה כאבן שהשליט הקב"ה על הברזל ונטבעה במצחו · ומה שאמר ויפול על פניו לא היה צריך לומר אלא לאחוריו והמלך דחפו והפילו על פניו אמר הקב"ה הפה שחרף וגדף יסכר בעפר שנא' טמנם בעפר יחד פניהם חבוש בטמון ד"א למה נפל על פניו כדי שלא יצטער דוד וילך ויחתוך ראשו אלא נשתבר י"ב אמות וזרתים כיצד מלא קומתו לפניו ומלא קומתו לאחוריו וקומתו שש אמות וזרת ונפל על פניו לפני רגליו של דוד שנאמר עד אשית אויבך הדום לרגליך · דבר אחר למה נפל על פניו שהיה דגון מצויי' על לבו לקיים מה שנ' ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם · ד"א לקיים מה שנאמר ואויבי נתת לי עורף · ורש"י ז"ל הביא דברי המדרש הזה לא היה לו ליפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה אלא כדי שלא יצטער כו' כנז"ל · והרד"ק ז"ל אל מצחו כמו על מצחו · יש שואלים היאך טבעה האבן במצחו והלא כובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואי אפשר שלא היה עד מצחו מגן והביא הדרש הנז"ל שכשאמר לעוף השמים כו' וזה דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי סבה מאת ה' לשאול איך היה כי לא יבצר מהשי"ת סבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכדברי הדרש שהשליט הקב"ה האבן הרך בקשה כנז"ל או אפשר שהיה מקום מועט מגולה במצחו ובאותו המקום האבן נזדמנה ברצון האל · וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן לדקדק ספור זה של וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח משם אבן ויקלע כו' למה די שיאמ' ויקלע דוד את הפלשתי

ויך

רש"י

בן מי זה הנער · אמרו רבותינו וכי לא היה מכירו והלא כתיב ויאהבהו מאד ויהי לו נשא כליו אלא ראהו מתנהג בתכסיסי מלכות אמר שאול אם בא מפרץ פרץ מלך יהיה שהמלך פורץ לעשות לו גד' ואין ממחין בידו ואם ממשפחת זרח בא חשוב יהיה אמר לו דואג עד שאתה שואל אם בא ממשפח' שיהא הגון הוא למלכות אם לאו שאל אם ראוי לבא בקהל אם לאו שהרי מרות המואבי' בא אמר לו אבנר שנינו עמוני ולא עמונית אמר לו דואג אם כן ממזר ולא ממזר' אמר לו כאן נאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמי' ואין דרך אשה בכך אמר לו היה להם לקד' אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים נשתתק אבנר: אמר לו שאול שאל כה אתה בן מי זה העלם· למעל' כתיב הנע' וכאן כתיב העלם אמר לו הלכה נתעלמה ממך צא ושאל בבית המדרש כדאיתא ביבמות: ובשליש׳ים

רדק

בן מי זה הנער · פירש אדוני אבי ז"ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר בן מי זה הנע' כלו' תדע אם ישי אביו הוא גבו' חיל שנבטח על גבור' הבן כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומן והבכר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם כמו שאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשים והדרש כי גם על אביו היה ידע כי גבור היה כמו שאמר זה ישי אבי דוד שיוצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא אלא שאול שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי שראה טכסיסי מלכות בו דכתיב וילבש שאול את דוד מדיו ואמרו מדיו כמדתו וכתוב בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם לפיכך שאל עליו אם מפרץ הוא או מזרח אם מפרץ הוא יהיה מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו אם מזרח הוא יהיה אדם חשוב לשון אזרח הכל לא יהיה מלך אמר לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו דקא אתי מרו' המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מ"ט דטעמיה כתי' ביה על דבר אשר לא קדמו אתכם אנשים דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ואם תאמ' היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימ' וכתיב ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל: בן עבדך ישי בית הלחמי · פירש בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהיה איש מלחמה: ונפש יהונתן · המסרה מן ריש ספרא עד הכא יונתן בר מן ב' לכה ונעברה אל מצב הערלים ויאמר יהונתן ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן: ויתפשט

יח

נ׳ וּכְרְאוֹת שָׁאוּל אֶת־דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל־אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא בֶּן־מִי־זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חֵי־נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם־יָדָעְתִּי׃ וַיֹּאמֶר

נ״ו הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן־מִי־זֶה הָעָלֶם׃

נ״ז וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי בְּיָדוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאוּל בֶּן־מִי אַתָּה

נ״ח הַנָּעַר וַיֹּאמֶר דָּוִד בֶּן־עַבְדְּךָ יִשַׁי בֵּית

א הַלַּחְמִי׃ וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֶל־שָׁאוּל וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד ויאהבו

נ׳ וְכַד חֲזָא שָׁאוּל יָת דָּוִד נָפֵיק לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאָה אֲמַר לְאַבְנֵר רַב חֵילָא בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא אַבְנֵר וַאֲמַר אַבְנֵר חַיֵּי נַפְשָׁךְ מַלְכָּא אִם יָדַע אֲנָא׃ וַאֲמַר

נ״ו מַלְכָּא שְׁאַל אַתְּ בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא׃

נ״ז וְכַד תַּב דָּוִד מִלְּמִקְטְלֵיהּ פְּלִשְׁתָּאָה וּדְבַר יָתֵיהּ אַבְנֵר וְאַיְתְיֵיהּ קֳדָם שָׁאוּל וְרֵישָׁא דִפְלִשְׁתָּאָה בִּידֵיהּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל בַּר מַן אַתְּ עוּלֵימָא וַאֲמַר

נ״ח דָּוִד בַּר עַבְדָּךְ יִשַׁי דְּמִבֵּית לָחֶם׃

א וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי לְמַלָּלָא עִם שָׁאוּל וְנַפְשָׁא דִיהוֹנָתָן אִתְחַבִּיבַת בְּנַפְשָׁא דְדָוִד ורחמיה

ויהי מן רישא דסיפרא עד הכא יונתן במ"ב יהונתן וסי' לכה ונעברה אל מצב · ויאמר יהונתן הנה · ומן הכא עד סוף סיפרא יהונתן במ"א וידבר שאול ·

רלבג

בן מי זה הנער אבנר · רבים יתמהו איך יתכן שלא ידע שאול בן מי הוא וכבר ספר במה שקדם שכב' שלח שאול מלאכים אל ישי שישב דוד עמו · ודמה כי המלך לרוב עסקיו ולרוב הבאים לפניו לא יוכל להכיר כל אחד מהם בפרט ויתבאר מתשובת דוד לו ששאלת שאול לא היתה רק לדעת מי הוא כדי שיתבא' לו מאיזו משפחה הוא כי כבר הבטיחוהו שיתן לו בתו לאשה והנה מזה הענין נתישב דוד למלכות כי זה היה סבה שנתנו שאול על אנשי המלחמה ונתבאר טוב הצלחתו ומזה התקום הסכימו לשים אותו למלך עליהם ולזה תמצא שאמרו לו כל שבטי ישר' גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל כדוך ה' אשר לו נתכנו עלילו' ודמה שכרת יהונתן ברי' עם דוד כי ראה היותו מלך על ישראל בראותו טוב הצלחתו ולזה תמצא במה שיב' שאמר יהונתן אל דוד ידעתי כי מלוך תמלוך על ישר' וקמ' בידך ממלכת ישראל וגם שאול אבי יודע כן והישיר אותה לזאת הידיעה מה שיעד להם שמואל שלא תקום הממלכה לשאול: כשיחה

כלי יקר

ויך את הפלשתי כו' כי בכלל ויקלע כו' שליחות ידו אל הכלי ויקחתו אבן ונקרא' להגיד הפלא שהאבן הראשונה לא החטיאה כוונתו אלא בשליחות ידו פעם אחת אל הכלי ויקחתו אבן אחת ויקלע אותה [illegible]

חללי פלשתים ר"ל כי היו החללים מפלשתים עצמם מהם ובהם כשלו איש באחיו מהבהלה ה"ש חללי פלשתים ואמר ועד שערי עקרון נענין הרדיפה כי הורו אל יהודה וכו' לרדפם עד שערי העיר [illegible]

מנחה קטנה

[illegible]

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

רדק

ויתפשט יהונתן את המעיל · פי' מן התפעל כמו הם יפשטו את העיר כי אין · בנין התפעל יוצא ואמר בלשון התפעל כי ברצון גדול ובאהבה רבה התפשט בגדיו ותתנם לו : וגם בעיני עבדי שאול · הרבוי הזה ר"ל שלא קנאו בו עבדי שאול אף על פי שנתן לו מעלה עליהם : ויהי בבואם · בבי"ת וכן בשוב ופי' בבוא ישראל מהמלחמה בשוב דוד מלהכות את הפלשתי : לשור · כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד והם שני בניינים והענין אחד : והמחלות · פירש והמחולות בידם וי"ת לשבחא בחינגיא : ובשלישים · כלי נגון שיש לו שלשה יתרים וי"ת ובצלצלין : ותענינה · כמו ותען להם מרים : הכה שאול באלפיו · האלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם רבבות או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשמכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו כאילו עמו אלפים ודוד לבדו מכה בפלשתים מכה גדולה כאילו עמו רבבות : ועוד לו אך המלוכה · ועוד מה נשאר שיתנו לו אלא המלוכה כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריה' אלא שלא קראוהו מלך ועל זה הדרך הוא התרגו ומכען לא אשתאר ליה עוד אילהן מלכותא : ויהי

וַיֶּאֱהָבֵ֥הוּ יְהוֹנָתָ֖ן כְּנַפְשֽׁוֹ׃ וַיִּקָּחֵ֥הוּ שָׁא֖וּל בַּיּ֣וֹם הַה֑וּא וְלֹ֣א נְתָנ֔וֹ לָשׁ֖וּב בֵּ֥ית אָבִֽיו׃ וַיִּכְרֹ֧ת יְהוֹנָתָ֛ן וְדָוִ֖ד בְּרִ֑ית בְּאַהֲבָת֥וֹ אֹת֖וֹ כְּנַפְשֽׁוֹ׃ וַיִּתְפַּשֵּׁ֣ט יְהוֹנָתָ֗ן אֶֽת־הַמְּעִיל֙ אֲשֶׁ֣ר עָלָ֔יו וַֽיִּתְּנֵ֖הוּ לְדָוִ֑ד וּמַדָּ֕יו וְעַד־חַרְבּ֥וֹ וְעַד־קַשְׁתּ֖וֹ וְעַד־חֲגֹרֽוֹ׃ וַיֵּצֵ֨א דָוִ֜ד בְּכֹל֩ אֲשֶׁ֨ר יִשְׁלָחֶ֤נּוּ שָׁאוּל֙ יַשְׂכִּ֔יל וַיְשִׂמֵ֣הוּ שָׁא֔וּל עַ֖ל אַנְשֵׁ֣י הַמִּלְחָמָ֑ה וַיִּיטַב֙ בְּעֵינֵ֣י כָל־הָעָ֔ם וְגַ֖ם בְּעֵינֵ֥י עַבְדֵ֥י שָׁאֽוּל׃ וַיְהִ֣י בְּבוֹאָ֗ם בְּשׁ֤וּב דָּוִד֙ מֵהַכּ֣וֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּ֔י וַתֵּצֶ֨אנָה הַנָּשִׁ֜ים מִכָּל־עָרֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ לָשׁ֣וּר וְהַמְּחֹל֔וֹת לִקְרַ֖את שָׁא֣וּל הַמֶּ֑לֶךְ בְּתֻפִּ֥ים בְּשִׂמְחָ֖ה וּבְשָׁלִשִֽׁים׃ וַֽתַּעֲנֶ֛ינָה הַנָּשִׁ֥ים הַֽמְשַׂחֲק֖וֹת וַתֹּאמַ֑רְןָ הִכָּ֤ה שָׁאוּל֙ בַּֽאֲלָפָ֔ו וְדָוִ֖ד בְּרִבְבֹתָֽיו׃ וַיִּ֨חַר לְשָׁא֜וּל מְאֹ֗ד וַיֵּ֤רַע בְּעֵינָיו֙ הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה וַיֹּ֗אמֶר נָתְנ֤וּ לְדָוִד֙ רְבָב֔וֹת וְלִ֥י נָתְנ֖וּ הָאֲלָפִ֑ים וְע֥וֹד ל֖וֹ אַ֥ךְ הַמְּלוּכָֽה׃ וַיְהִ֥י

תרגום

וְרַחֲמֵיה יְהוֹנָתָן כְּנַפְשֵׁיה : וְדַבְּרֵיה שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא וְלָא שַׁבְקֵיה לְמֵיתַב בֵּית אֲבוּהִי : וּגְזַר יְהוֹנָתָן וְדָוִד קְיָים בְּדִרְחֵים יָתֵיה כְּנַפְשֵׁיה : וְאַשְׁלַח יְהוֹנָתָן יַת מְעִילָא דִי עֲלוֹהִי וִיהַבֵיה לְדָוִד וּלְבוּשׁוֹהִי וְעַד חַרְבֵּיה וְעַד קַשְׁתֵּיה וְעַד זְרָזֵיה : וּנְפַק דָוִד בְּכָל אֲתַר דִשְׁלַח יָתֵיה שָׁאוּל מַצְלַח וּמַנְיֵיה שָׁאוּל עַל גַבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וּשְׁפַר בְּעֵינֵי כָּל עַמָּא וְאַף בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל : וַהֲוָה בְּמֵיעַלְהוֹן כַּד תַּב דָוִד מִלְמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּנְפַקָא נְשַׁיָא מִכָּל קִרְוֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁבָּחָא בְּחִינְגַיָא לִקְדָמוּת שָׁאוּל מַלְכָּא בְּתוּפִין בְּחֶדְוָא וּבְצִלְצְלִין : וְאָתִיבָא נְשַׁיָא דִמְשַׁבְּחָן וְאָמְרָת קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִיבְוָן : וּתְקֵיף לְשָׁאוּל לַחֲדָא וּבְאֵשׁ בְּעֵינוֹהִי פִּתְגָמָא הָדֵין וַאֲמַר יְהַבוּ לְדָוִד רִיבְוָן וְלִי יְהַבוּ אַלְפַיָא וּמִכְעַן לָא אִשְׁתְּאָרַת לֵיהּ אֱלָהֵין מַלְכוּתָא : וַהֲוָה

רשי

ובשלישים · תירגם יונתן ובצלצלין מין כלי זמר : ועוד לו אך המלוכה · ועוד לו מה הוא נחסר שצריך להוסיף לו אך המלוכה אינו צריך עוד אלא למלכות : עוין

רלבג

בשמחה ובשלישים · ענינו כענין הלא כתבתי לך שלישים והם דברים נפלאים ונכבדים ובזה יאמר שהן היו אומרות בשיריהן דברים נכבדים ומהמאמרי' ההם היה אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כאילו התנבאו על מעלת דוד שיהי' למעלה ממעלת שאול : עוין את דוד הרצון בו שהיה מביט אליו מבט השונא באופן שהיה כל מעייניו בו להשחיתו כפי היכלת אם בלקיחת תחבולות אם להרגו בידיו באופן שלא יהיה דוד נשמר מזה והנה היו מהתחבולות האלו כי כשבאה רוח אלהים רעה אל שאול והיה מדבר בתוך הבית דברים מבולבלים בשב' הרוח הרעה והיה מדרך דוד לנגן לפניו בידיו להסיר הרוח הרעה ממנו והנה היה מתחבולות שאול שלקח אז החנית בידו ונסב להכות בו דוד בעת היותו מנגן לפניו באופן שיהרגנו כי אז לא יהיה דוד נשמר מזה : והכה

מסרה

על אנשי ד' בקריאה וסימ' וישימהו שאול על אנשי המלחמה · ומן העיר לקח סריס אחד דמלכים · וחברו דירמיה · על אנשי ענתות :

מנחה קטנה

ויאהבו יהונתן כנפשו כיון שעתה נתגלה אצל יהונתן כי דוד הוא מלך א"כ הוא שוה במדרגתו כבן מלך הראוי למלכות ווה כנפשו כאילו הוא יהי' מלך כך היה ישר בעיניו שימלוך דוד כיון שה' אתו בו ונעשה תשוע' על ידו : ויקחהו שאול ביום ההוא הנה לקיחה כאדם הוא ע"י דברי רבויעל הלב וכן שאול אע"פי שהי' עוין את דוד לקחו בדברי' טובים שכוונתו שיעמוד לפניו ושאין כבודו שיהי' עם אביו לרעות צאן כיון שישא בת מלך · וז"ש ויקחהו שאול ביום ההוא שאף שהקטין דוד עצמו בענוה יתירה כמ"ש למעלה שדבר' דברי' נכוני' שישבו' הלב ושע"כ ויאהבו יונתן כנפשו כי ישרו דברי דוד בעיניו ואע"פכ ויקחו שאול ביום ההוא בחלקות דבריו כדי שיהי' עבוי לפניו לשמיתו : הכה שאול באלפיו · ורבה אינו דומה הכאת שאול הפלשתי' בתחלת מלכותו כמו הכאה זו שהכה דוד כי שם לא היתה המכה כ"כ גדולה בפלשתי' שלא היה גבור זה בניהם משא"כ כאן שהי' הגבור מתם באופן שכשם שיש הפרש בין אלף לרבבה כך יש הפרש בין נצחון זה לנצחונו של שאול · עוד ביונו בכאות השיר כפי יעוד שבתורה איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה כלומר שראוי לשבח לשאול בהכותו הפלשתי' מקים כאילו קיים בו ביעוד דקרא איכה ירדוף אחד אלף ולדוד ראוי לייחס פשיטא ושנים יניסו רבבה · עי' הגדילו מעל' דוד ממעל' שאול כמעל' שיהין על השמאל שנ' יפול מצדך אלף ורבבה מימינך וזה שפסוק עיירי בזכותו של אדם כאמרם ז"ל השמאל אינה כי אם במצות תפילין אינו מפיל כי אם אלף וימין שהיא בהרב' מצות מפיל רבבה אף כאן אע"פי ששאול כבן שנה בלי חטאים מ"מ לא הפיל אלף כנגד מדרגת דוד שהיה למעלה הימנו שהפיל רבבה : ויחר לשאול וגו' כי כתבנו למעלה בתה שאמר דוד עבדך ילך כלומר אע"פי שיהי' הנצחון ע"י מ"מ על שמך יקרא שנעשה ע"י עבד שאול ומגדולת עבד יהי' ניכר גדולות רבו וכאן היה להיפוך שהגדילו מעלת דוד משאול ע"כ אמר אך לו המלוכה ודאי זה הוא ש מליך אחרי כאשר אמר שמואל שנתנה לרעך וגו ומ"כ עלה זה במחשבתו תמיד ונתעורר מזה שהי' רוח אלהי' רעה אל שאול : ונל

כלי יקר

משאיל ליה כי לו הוכח שידע לישי שיולא בהכלוסא ושידע גם כן לדוד לא יתחייב מפני זה שידע לדוד שיהי' בניסי ושישי היה אבי דוד וז"ש האבוה קא משאיל ליה לדעת מי הוא אביו של זה דוד הידוע אבלי אלא שהמקשה מקשה בכא דכיון לדוד ידיע אל שאול כאשר הכריח וישי אביו גם מחד יוצא ובא בהכלוסא ואי שהגד הוגד לשאול הלא זה דוד העומד לפניך בין שר וגדול ישי היוצא בהכלוסא וז"ש האבוה לא ידע ליה והא כתיב והאיש בימי שאול זקן בא באנשים ואמר רב כו' ועיקר הקושיא היא מהסברא כאמור דכיון שהיה מפורסם מאד לצאת ולבא בהכלוסא אין כאן מקום לו' שנעלם דבר גזה ממנו ומה שהלבישו מדיו כבר כתבתי במקומו בפ' וילבש חרב לשאול דרוש מסם · ורש"י ז"ל הביא ענין זה בקירוב שכתב בן מי זה הנער אמרו רבותינו וכי לא היה מכיר בן מי והלא כתיב ויאהבהו מאד אלא ראהו מתנהג בתכסיסי מלכות אמר שאול כו' כנז"ל ותכסיסי מלכות דכתב רש"י ז"ל דהיינו שביאת המלבושי' כמדתו זאת היא ההנהגה של תכסיסי מלכות כי לא יחלוק על הגמרא · גם הרד"ק ז"ל כו' הביא כסוגיא הגמרא וכתב עוד פי' אדכי אבי ז"ל כו' ע"ש ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף שמפני הרוח רעה שמבעתו לא ידע שאול וגם כתב כדברי הרד"ק ז"ל ששאלתו בן מי זה הנער על תכונתו ומדותיו של אביו שאל והשיב הבנר שלא הכירו כי האיש בימי שאול זקן בא באנשים ויוכיח כן שלא שאל זה כשהלבישו מדיו אלא כשראהו יוצא לקראת הפלשתי באומן שאל לו כן וזהו ג"כ שאל לו בשובו מהכו' הפלשתי בן מי אתה הנער והוא השיבו בן ישי גבור והדם נכבד וזהו בית הלחמי כי בית יורה על מעלת המשפחה והרב ב"ע ז"ל בשער ע"ו הרחיב בקושיא זו ושדי כרגא בדברי חז"ל מסוף הענין ששאל שאול לדוד עצמו בן מי אתה הנער שזו סתיר' לדברי חז"ל ותורף דבריו ז"ל איני מסופק כי בהגיע איש המופלא אל היחס האלהי הזה שישיגהו בעצמו שנוי לשבח ותהילה בכלמו ודמותו ויתעלה מאיש מראהו ותוארו מבני אדם ויורגש זה הענין האלהי אל האנשים הקרובים אליו בכחו אלה הענינים האלהיים עד יתנכר בעיניהם ויאמרו מי הוא זה וזה הענין יובן משאול שנ' ונלכחה עליו רוח ה' והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר ויובן כולו ממעשה דוד הזה שנ' וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר כי בזה שאלה עצומה איך נעלם ממנו בן מי זה הנער ועוד למה אמר לו שאל אתה כו' ולמה לא ישאל כן הוא בעצמו · אלא שעיקר הענין אבלי הוא גלוי הסוד הנפלא הנז' כי בהתלבש אדוניכו דע"ה רוח עצה וגבורה מאת ה' ללחום מלחמת הפלשתי הלזה אשר חירף מערכות אלהים חיים כי הוא ענין נוסף על מה שהיה עמו תחילה בהלחמו עם הארי והדוב לבשתו רוח ה' ונתעלה עלוי רב וזיו אנפוהי שניו לכבוד ולתפארת בעיני ישר' ובעיני אבנר אשר היו הגדולים בעם והיותר קרובי' אל ההרגשה זו מה ששממו עליה מחשבותיה' ונתעורר שאול ראשונה לשאול בן מי זה הנער כי עם שלא היה ברעיוניו לכלל בחור ורך בשנים וכבר השתוממו מזמותיו עליו בהרגים בפניו רוח חן גדולה דמי לבר אלהין בעבורו נסתפק בו ושאל עליו · גם אבנר הרגיש בדבר ולז"א חי נפשך המלך אם ידעתי לפי שהיה שאול מענין זה ההשתוממות היה משמיט עצמו מהשאלה ואמר לאבנר שאל אתה בן מי זה העל' ולשב' זו לא שאל אבנר דבר עליו פן יתפש על שאלתו משומעיו וכאשר הביאו לפניו שם ראש הפלשתי עדין היה ההשתוממות בלבבד עד ששאל לו אתה בן מי זה הנער והוא לא א"ל רק בן עבדך ישי בית הלחמי לו' כי הוא הנער השיב הכלב לפניו ראשונה ואין זולתו ואם תתבונן בספרים תמצא פני הספור כולו מוכיחים על כל זה הוכחה עצומה וכול' סוברים להגיד זה הענין הנפלא והוא במה שסמך כי אחר שכתב כל הענין מהיו' דוד לפני שאול ואופן עבודתו עמו סמך ואמר ודוד בן איש אפרתי היה מבית לחם יהודה יגיד כי זה שהגדנו עליו הוא הבא אל המערכת ביום ההוא והוא אשר עשה המעשה הגדול ההוא וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי כו' כלו' עם כל ההכיר הזאת וההרגל הזה המופלג התנכ' אליהם בעת ההיא וכראות' אותו זה שאל שאול עליו וזה לא ידע להשיב עד שאמר להם בן מי הוא ואם לא כן הי"לל ויהי כראות שאול כו' ועוד הבט נא וראה ודרוש סמוכים כי הנה לפי שכבר עשה יהונתן בן שאול תשוע' גדולה בים מזה המין כמו שזכר בתחילת מלחמות שאול וכבר היה לו סגולה זו וקרוב אליה הוא מה שסמך אל זה הסיפו' ואמר ויהי ככלותו לדבר אל שאול ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאהבהו דוד כנפשו אמר שכבר היו כעין נפש א' בעצמה בב' גופים ולזה אהבת נפשו אהבו ואין שם אהבה זולת וזהו סוד מאחז"ל אהב' שאינה תלויה בדבר זו אהבת דוד ויהונתן כי לא היה שם רק אהבת האדם עצמו והוא מה שביארו באו' ויכרות יהונתן ודוד ברית באהבתו אותו כנפשו ע"כ תורף דבריו ז"ל ובסמוך בס"ד גבי ויאהבהו יהונתן כנפשו הרחיב בזה להעמיד דברי הרב הנזכר מאשר גליתי טפח בכלי חמדה :

ולע"דן לדקדק או' חי נפשך כי שבועה זו למה ובפרט בענין כקל כזה ומהו אומר אם ידעתי דהי"לל חי נפשך לא ידעתי ונבין ג"כ אומר ויאמר המלך כו' ובכל הפסוקים הקודמי' שאמר שאול ולמה לא שאל הוא ופעם קראו נער ופעם העלם · ולהבין כ"ז כשיטת רז"ל בן מי זה הנער אי מפרץ קאתי אי מזרח קאתי שאל מאתו · שאם הוא בא מפרץ מלכא להוי שעבר עליו רוח קנאה וקנא בו ויורה שע"י זה תיבת הבנר מיותרת כי די שיאמר אל אבנר בן מי זה הנער ויאמר אבנר כו' אבל באו' בן מי זה הנער אבנר כמתמרמר ואומר לו בן מי זה הנער אבנר שר צבא מה תהא עלי אשר הבין אבנר והשיב לו כו' כענין ויאמר אבנר חי נפשך המלך ר"ל על תשי' לבך אל זה כי לך יאתה המלכות ושלך היא יחי אדוני המלך לעולם וז"ש חי נפשך המלך ר"ל יעיינך ודמיונך לא יבהלונך כי אתה המלך ותחיה לאורך ימים והוא אינו המלך והפשר שאבנר יודעו ומכירו היה ורצה להעלים ממנו כדי שלא יצטער ולז"א אם ידעתי כדי שלא ישבע לבטלה חי נפשך ולכן לא אמר חי נפשך המלך לא ידעתי אלא אמר אם ידעתי והיינו ויאמר המלך שאל אתה שלהיותו הוא מלך לא יהות לו לשאול אם מפרץ אתי וכו' אם מארח שלא לעורר לבו של ישר' וז"ש שאל אתה בן מי זה העלם לשון העלם כמו שדרשוהו חז"ל לענין שנתעלמה ממנו הלכ' מהם כלמוד ג"כ לפרשו לשון העלם על שנעל' ממנו אם מפרץ אם מזרח קאתי או קראו עלם על שנמצ' בו מתעלומות חכמה במה שהגיד בחבירות לבנו פיו ספר חכמות והגות לבו תבונות כנזכר לעיל ובלשון ערבי בעל החכמה יקראוהו עא"לם · והנה אבנר גם הוא בוש לשאול בן מי הוא ולקיים דברי שאול ראה להביאו בשובו מהכות את הפלשתי ואז ויאמר אליו שאול בן מי אתה אולי ירחיב לו' הביאו' ויבין מכלל דבריו אי מפרץ קאתי אי מזרח קא אתי ודוד הבין השאלה אי מפרץ קא אתי כו' והשיבו כענין ויאמר דוד בן עבדך ישי וכו' כול' לא הילך ידענא ולא בילך כי בן עבדך ישי אני בית הלחמי ועבדך בן עבדך אני זולת זה איני יודע והעלים הדבר כדי שלא יקנא בו ובזה מובן אומר כאן עבדך ישי ר"ל אל תשת לבך לגדולות כי עבדך אנכי ועבדך ישי ולמעל' כשאמר רועה היה עבדך להביו כו' לא אמר לעבדך אביו ואין זה רחוק לנבון לחם כדוד ורב עמו ישכיל בזה לעלים הענין ולהעביר קנאת שאול ואם כר"ל שבאו' בן מי אתה כו' הכתוב כלל הענין בלשון זה וקצר אבל כששאל שאול שאלו בפי' אי מפרץ קא אתי' כו' והוא השיבו לא ידעתי אלא שאני בן עבדך ישי וכו' ועיין הרד"ק ולפי דבריו ז"ל שאלת שאול בן מי אתה כי אם אביך גיבו' שמלאך לבך לקרב אל גבור חיל כזה והשיבו כי גבור הוא וכן מהרי"א :

ויהי ככלותו לדבר אל שאול כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב וספר הכתוב שעם היות שאול באותה חקירה הנה יהונתן לא חקר כלל אבל נפשו נקשרה בנפש דוד ויאהבהו כנפשו ר"ל שלא היתה אהבתו אותו אהבת הערב כאהבת הנערים ולא אהבת המועיל כי אם אהבת הטוב במה שהוא טוב ולפי שהאהבה הזאת תתיחס לשלימות הנפשיי ולז"א ויאהבהו כנפשו ר"ל שאהב יהונתן את דוד כפי מעלת נפשו של דוד או אמר שאהבהו כמו שהיה אוהב יהונתן את נפשו עצמו וכתב שני"קא המדיני שהאוהב האמיתי הוא עצם האדם והוא מסכים למ"ש ביהונתן ויאהבהו כנפשו ע"כ וקרוב לזה זכרתי בפסוק הקודם על שם הרב ב"ע ז"ל :

ולע"דן טוב טעם לזה כי בב' המקומו' הנז' למעלה כתב יהונתן כדי להודיע כי רוח ה' נוספ' בו והיא לבשתו בב' הענייכים הא' ויאמר יהונתן אל הנער נושא כליו לכה ונעברה אל מצב הערלים כי מאת ה' היה בו זה ההתעוררות לו' לכה ונעברה וכו' כי אין לה' מעצור ברב וכו' והב' באותו סימן כלות אשר שם למופת אם כה יאמר אלינו לכך אמר בו ויאמר יהונתן הנה אנחנו כו' אם כה יאמר אלינו וכו' שגם בזה רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו ולזה הוסיף לו ה' בשמו על דרך עדות ביהוסף שמו שע"י כן בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע שידע בשבעים לשון להודיע שכל זה מאת ה' היתה בו או כיון להשלים שם י"הו והוא שם הש"י משמותיו הקדושים ועתה מענין דוד ויהונתן והילך מזכירו תמיד יהונתן ויובן במה ששמעתי ממקובל אחד האלהי כמה"ר ר' חיים ויטל כר"ו שיהונתן סודו בתפארת יש' י"הו כתן שהוא המשפיע ונותן שפע ברכה במלכות בית דוד ה"א אחרונה שבשם וכבר זכרתי זה בכלי חמדה · ובפ' הזה אבין בהקדמה זו או' ויהי ככלותו כו' ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד כי הוא סוד יחוד ה"א אחרונה שבשם עם אותיות י"הו וכן ביהונתן ודוד כמלאת האב'זו עוה כי נפש דוד ויהונתן א' היא ממש וממחצב א' · ועד"ז אמר המקובלני ז"ל בסיבת המלא האהבה עזה בין ב' אהובים עם היותם בשהאהב' עזה היא היא מלד הנפשות היותם קרובים במחצב א' משל לאילן א' שענפיו מרובים שכל אותם הנפשות שהם בענף א' אחוזתו זו בזו ואהובות זו לזו באהבה עזה מאד והוא הוא ענין יהונתן ודוד ע"ה וזהו ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד שקשר הנפשות הוא זה ולא קשר גופית וזהו ויאהבהו יהונתן כנפשו ממש · ומ"ש ויהי ככלותו לדבר אל שאול וכו' שטעם האהבה היותו מתקשרת בו באותו העת כר' שהיה כראות יהונתן בדוד ענוה גדולה באו' בן עבדך ישי כו' שלא גבה לבו בנצחון הזה שהרי מורגלה של מלכות אליו וכילה לדבר מהר אחרי דברו ההכרחי לבד שאילו היה זולתו היה מאריך בסיפורי גבורותיו אבל שתיקותא זו וקצור דבריו זו הורא' יחסותו דיחסותא דבבל שתיקותא וז"ש ויהי ככלותו לדבר אל שאול זה חייב שנפש יהונתן נקשרה בנפש דוד לרוב שפלותו וענותו כנזכר :

ויקחהו שאול ביום ההוא מהרי"א ז"ל כתב ראה שאול גבורתו וסבר נדר לו בתו לקחהו ולא נתנו לשוב לבית אביו לרעות עוד לצאן ע"כ : ולע"דן לדקדקו יותר ביום ההוא שהכונה כי לפי שעה ביום ההוא לקחהו באהבה עזה כשבא לפניו בראש הפלשתי אמנם אח"כ בבואם ותעננה הנשים המשחקות וכו' אז ויהי שאול עוין את דוד מהיום ההוא והלאה באופן שלא עמדה אהבת שאול עם דוד אלא ביום ההוא ולא כולו · או אמר ויקחהו שאול ביום ההוא לשלול בדרך שלילה בימים הקודמים שאז ביום ההוא כשראה הנצחון ועכ"ז ענוה ושפלות באומר בן עבדך ישי וכו' גם כראות שאול אהבת יהונתן העזה לסיבת כ"ז ויקחהו ביום ההוא להפיק רצון יהונתן ולא נתנו לשוב בית אביו : ויכרות

והנה עזר הש"י את דוד ונשמר מזה כשנטה מפניו שני פעמים אז נתבר' לשאול כי הש"י עם דוד ומעמו סר ויירא מתכו והסירהו מעמו ושמהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם והנה היתה כונת שאול להפילו ביד פלשתים · והנה היה דוד מצליח מאד בכל דרכיו והיה הש"י עמו וזה הוסיף יראה לשאול מפני דוד · מצורף לזה שכבר היה זה סבה אל שכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד כי היה יוצא ובא לפניהם · וכראות שאול זה התחכ' לתת לו בתו באופן שנדר בעת הלחמו עם גלית וחשב שיהיה זה כלי להפיל דוד ביד פלשתים כי התנה עמו שילח' מלחמו' ה' בפלשתים · והנה הרחיק דוד מנ' הענוה מהתחתן במלך ואמר מי אנכי שאהיה ראוי להתחת' במלך כאילו אמר הנני כנוה ושפל מאד : ומי

י וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃ (עוין ק')
וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתִּצְלַח רוּחַ אֱלֹהִים ׀ רָעָה ׀ אֶל־שָׁאוּל וַיִּתְנַבֵּא בְתוֹךְ־הַבַּיִת וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָדוֹ כְּיוֹם ׀ בְּיוֹם וְהַחֲנִית בְּיַד־שָׁאוּל׃
יא וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית וַיֹּאמֶר אַכֶּה בְדָוִד וּבַקִּיר וַיִּסֹּב דָּוִד מִפָּנָיו פַּעֲמָיִם׃
יב · יג וַיִּרָא שָׁאוּל מִלִּפְנֵי דָוִד כִּי־הָיָה יְהוָה עִמּוֹ וּמֵעִם שָׁאוּל סָר׃ וַיְסִרֵהוּ שָׁאוּל מֵעִמּוֹ וַיְשִׂמֵהוּ לוֹ שַׂר־אָלֶף וַיֵּצֵא וַיָּבֹא לִפְנֵי הָעָם׃
(דרכיו ק') וַיְהִי דָוִד לְכָל־דַּרְכָו מַשְׂכִּיל וַיהוָה עִמּוֹ

(עוין ק') וַהֲוָה שָׁאוּל כָּמִין לְדָוִד מִיּוֹמָא הַהוּא וּלְהָלָא׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ עַל שָׁאוּל וְאִשְׁתַּטִּי בְּגוֹ בֵיתָא וְדָוִד מְנַגֵּן בִּידֵיהּ כְּיוֹם בְּיוֹם וּמוֹרְנִיתָא בִּידָא דְשָׁאוּל׃
יא וַאֲרִים שָׁאוּל יַת מוֹרְנִיתָא וַאֲמַר אֲמַחֵינֵיהּ בְּדָוִד וְאַכְרְזִינֵיהּ בְּכוֹתְלָא וְאִיסְתַּחַר דָּוִד מִן קֳדָמוֹהִי
יב · יג תַּרְתֵּין זִמְנִין׃ וּדְחִיל שָׁאוּל מִן קֳדָם דָּוִד אֲרֵי הֲוָה מֵימְרָא דַייָ בְּסַעֲדֵיהּ וְיַת שָׁאוּל רְחִיק׃ וְאַפְנְיֵיהּ שָׁאוּל מִלְּוָתֵיהּ וּמַנְיֵיהּ לֵיהּ רַב אַלְפָא וּנְפַק
(דרכיו ק') וְעַל בְּרֵישׁ עַמָּא׃ וַהֲוָה דָוִד לְכָל אוֹרְחָתֵיהּ מַצְלַח וּמֵימְרָא דַייָ בסעדיה

ויהי שאול עוין את דוד · כתו' בוי"ו וקרי ביו"ד ושניהם אחד ופירושו מביטו בעין רעה ותרגומו כמין : ותצלח · ותעבור כמו וצלחו את הירדן ותרגומו ושרת : ויתנבא · כתרגומו אישתטי כלומר היה מדבר דברי שטות : בדוד ובקיר · שיעברנו החנית ויכנס בקיר ותרגומו ואכרזיני' בכותלא מן כרוה כדברי רז"ל דאישתקיל ברזיה כל דלהדי כרו' שפירושו נקב החני' : ויר' שאול · ביו"ד איתו לבדו ויו"ד השרש נפלה מהמכתב : מעמו · שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה אלא שהיה יוצא ובא לפני העם : לכל דרכיו · כמו בכל דרכיו וכמוהו ישבה לבטח לפניהם לחרב : משכיל

פי' רבינו ישעיה

ויתנב' בתוך הבית · היה מדבר דברי שטו' כמו ניב שפתי' : לכל דרכיו משכיל מצליח :

רשי

עוין · עין רעה : ויתנבא · ואישתטי נביא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים : אכה בדוד ובקיר · מכה אחת אכה שיכנס החנית בדוד ובקיר : משכיל

כלי יקר

ויכרות יהונתן ויתפשט כו' כתב מהרי"א ז"ל לא להיות דוד במעלת יהונתן שהיה בן המלך כי אם מצד שהיה אוהב אותו כנפשו ולאות ומופת אהבתו פשט יהונתן את מעילו ומדיו ונתנה לדוד וזה היה סימן שדוד יהיה בן המלך ויורש מלכותו אחריו במקום יהונתן עד כאן ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ולשון הכתוב מוכיח היות סבת כריתת הברית האהבה וכדברי מהרי"א לא סיבה זולת זו : ולע"דן להרחיב בכוונת הפסוק על דרך מהרי"א ז"ל שהפסוק מדקדק בלשונו ואו' ויכרות יהונתן ודוד ברית שלא כתב ויכרות יהונתן עם דוד ברית שאז היה מורה היות יהונתן מפחד מדוד ולכן כרת עמו ברית ואם היה אומר ויכרות דוד עם יהונתן ברית היה מובן בהפך כאילו דוד מפחד מיהונתן אמנם באומרו ויכרות יהונתן ודוד ברית מורה לשון זה על היות' שקולים שלא פחד זה מזה ולא זה מזה על שהשתדל המפחד להביא את חבירו בברית שלום וז"ש ויכרות יהונתן ודוד ברית שלא כתב עם דוד והי"ל לפי זה ויכרתו יהונתן ודוד ברית אלא שלפי שהתעוררות כריתת הברית היתה מיהונתן לכך אמר ויכרות יהונתן ובלשון יחיד ותלה בו כריתת הברית ונתן סיבה לנז' מהיות כריתת ברית זו בשיקול יהונתן ודוד כי לא נכרת ברית זה כי אם באהבתו אותו כנפשו ובפרט במה שזכרתי שכפי הסוד הנפשות קשורות זו בזו יהונתן משפיע ודוד מקבל וסוד יסוד הברית מיוחד ביניהם ולכך הלבישו מעילו ומדיו ועד חרבו כי כל מאני קרבא ביד מלכות שמים מלכות בית דוד חרב נוקמת נקם ברית והוא סוד :

ויצא דוד בכל אשר ישלחנו כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן כי לא נעלם מעיני עבדי שאול היות שאול כזוף משמואל ואע"פ שאולי לא שמעו שהמלכות נתנה לרעה של שאול כי הדברים ההם היו בין שאול ושמואל ואיש לא ידע בכל אלה עם כל זה היה להם לקנאות בדוד ובפרט אחר שאירע ענין המשחקות שנתנו הרבבות לדוד אשר עוד לו אך המלוכה כאשר אמר שאול בסמוך ולכך הגיד הפסוק הזה גם בעיני עבדי שאול טוב הדבר עם היות' עבדי שאול העוין את דוד ועם היות שהפסוק הזה קודם לענין המשחקו' הנה הפסוק עצמו מוכיח מתוכו היותו אחר הענין ההוא של המשחקות בהכרח שהרי אמר בכל אשר ישלחנו שאול ישכיל וישימהו אל משמעתו על אנשי המלחמה כו' אלא לפי שהיה הפסוק מספר במעלות חן אשר מצא דוד ע"ה בעיני יהונתן ע"ה עד שכרת עמו ברית ונתן לו מעילו וכל מלבושיו וכלי מלחמתו מרוב אהבתו סמך גם כן ענין ויצא דוד בכל אשר ישלחנו וכו' כי גם זו מהחן וכבוד אשר נתן לו הש"ית :

ויהי בבואם וכו' אמרו חז"ל ויהי לשון צער והקשו מפסוק זה האומר ויהי בבואם ותירצו שגם כאן היה צער כדמסיק ותעננה הנשים המשחקות והיו סבה לתחרר ריב בין שאול ודוד · ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל : ולע"דן באומר לשור ולשיר שהם שני ענינים מתחלפים לשור כפשוטו ולשיר דהיינו להביט בבאים מכאת המלחמה ואלו הנשים יצאו מכל ערי ישרא' לשור ולראות והיו ברחוק מן המלך אמנם הנשים והמחולות היו לקראת המלך שאול היו סמוך אצלו כדי שישמח במחול ובתופים בשמחה גדולה ובשלישים שהיו הולכות ומשבחות בשלוש משולשות אחת אומרת ושתים עונות אחריה :

ותענינה הנשים המשחקות וכו' עיין הרד"ק ז"ל : ולע"דן לדקדק מאי קס"ד של הנשים האילו המשחקות לתת האלפים למלך ולדוד הרבבות ואפשר לומר אלפיו של גלית קאמר הכה שאול באלפיו של גלית דהיינו אחר הניסה שנתפרדו איש מאחיו ולא היו מקובצים לרבבות כי אם לאלפים הכה שאול אמנם כשהכה דוד היה בתחלה בעודם רבבות יחד כי כל המחנ' של פלשתים יוחס אל גלית להיותו השר השורר עליהם והוא גבורם ואז הכה דוד ברבבותיו וקושט' דמילתא אמר לא שהשאול הבין הכונה אחרת ויאמר לדוד נתנו הרבבות ולכן חרה אפו מאד ואפשר לומר שלא נעלם מעיני הנשים האלה שאין ליתן לדוד הרבבות ולשאול האלפים כי חיוב לחלוק כבוד למלך אבל להיותם נשים משחקות כלו' משחקות את זולתן דהיינו שומעיהן וזהו שלא אמר השוחקות אלא המשחקות כי הרוצה שהשומע לו ישחק צריך לומר דבר המתמה רבים ויצא מההקש שחוק וקלות ראש שלא היו דבריו בהשכל וזהו שאמר ותעננה הנשי' המשחקות ותאמרנה הכה שאול וכו' לו אמרו הדבר בהפך הראוי כדי שישחקו כל העולם השומעים אלא ששאול הקפיד כי אעג"ב דאיהו לא חזי מזליה חזי ובסמוך בפסוק ויחר לשאול אוסיף עוד לתת סברה לאלו הנשים המשחקו' בהעתקי שכתבתי בכלי חמדה עיין עליו · שדוד יעצור במלכות ולכך נצטער · ואומרו ותעננה הוא שמהם היו מרננות בראשונה ואחרות עונות אחריהן לומר שדעתן היה קלה כי הן חשבו לטובה לעשות ששומעיהן ישחקו ואדרבא סבבו עלבון לשאול וצער גדול לדוד באופן שלא כיונו בשחוקן אל האמת כי נשים הן וטעו בשיקול דעתן ז"ש הנשים המשחקות כי די שיאמר ותעננה המשחקות וכו' ואמר הנשים לרמוז לפי שדעתן קלה :

ויחר לשאול וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל בשם המתרגם לא אישתאר ליה עוד אילהן מלכותא ע"כ ובכלי חמדה בסדר שלח לך עלה קפ"ב כתבתי ותעננה הנשים המשחקות וכו' אשר ראוי לתת סברא לאילו הנשים ועם שדעתן קלה ובפרט המשחקות עם כל זה מאי סבר' לתת הרבבות לדוד והאלפים לשאול ועוד קשה אומרו ויחר לשאול מאד ואחר כך מוסיף וירע בעיניו על הדבר הזה וכל המוסיף גורע שאמר וירע בעיניו ובתחלה אמר ויחר לשאול · גם צריך להבין אומרו ועוד לו אך המלוכה שהם דברים שאין להם טעם והרב כמהר"ר יעקב בירב זלה"ה פירש בפסוקים ששאול נתרעם על שני ענינים יחד האחד בתתם רבבות לדוד והשני שאמרו הכה שאול באלפיו שלא הזכירוהו בכבוד והוד מלכות לומר הכה שאול המלך או המלך שאול שדבר מלוכה לא הגידו לזה אמר לדוד נתנו הרבבות ולי נתנו האלפים ועל זה מעביר אני על מדותי כי מי יתן והי' ייסיפו עוד לו כבוד מעין כביד הרבבות שנתנו לו זהו שאמר ועוד לו אך המלוכה רוצה לומר מי יתן שעוד לו יוסיפו כביד אך המלוכה שלא הזכירו לי בזה אם מקפיד מאד שלא קראוני אלא שאול כהדיוט וזהו שאמר אך המלוכה ע"כ וע"פ דרכו ז"ל אבין אומר ויחר לשאול מאד חרה לו לשאול על שהזכירוהו בשם שאול שלא אמרו לו לשון כבוד מלכות לקרותו מלך אמנם על הרבבות שנתנו לדוד אמרו וירע בעיניו על הדבר הזה דהיינו של הרבבות שנתנו לדוד ולשאול האלפים · אמנם כדי להבין הדקדוקים הנזכרים · ונראה כי ידוע שהעושה מצוה אחת קנה לו פרקליט ואם יעשה מצות מרובות יהיו עמו חיל כבד מאד וכמו שהרחבתי בענין אלישע שהיו לו רכב אש וסוסי אש שאין זה כי אם מצדקותיו כעשנו ולדרך זה נכנסה רוח נבואה באלו הנשים המשחקות עד שנתנו רבבות לדוד כי בקנאו קנאת ה' בהוכם ולשים נפשו בכפו על כבוד מערכות אלהים חיים בלי ספק שנעשו לו חבילות חבילות של מצות ופרקליטין גדולים לרבבות והם עמדו לימינו לתמכו עד שהכה את הפלשתי וזהו אמרם ודוד ברבבותיו · באופן שאלה הנשים לא דברו באלפים ורבבו'

כלי יקר

ישראל כי אם ברבבות אשר היו לדוד מצד זכיותיו שעשה במצוה הזאת שהערה למות נפשו · ועם כל זה חרה לשאול מאד ושוב חזר בו על שחרה לו מאד שאין ראוי לאיש כמוהו להקפיד ולחרות אפו וזהו שאמר וירע בעיניו על הדבר הזה מורה באצבע על החרון שרע בעיניו על שחרה לו מאד אלא שהוא הסיב אמריו לו לומר טענה מספקת לחרון אפו וזהו שאמר ויאמר נתנו לדוד הרבבות כלו' לו הונח שלא היו אומרות אלא הכה דוד ברבבות דהיינו נתנו לדוד הרבבו' ר"ל בלי כנוי היה בזוי לו שהיו נותנים לו רבבות שהם מרובות מאלפים והיינו או' נתנו לדוד רבבות ולא כתב הרבבות בה"א הידיעה אמנם בני האלפים אמר נתנו לשאול האלפים ר"ל האלפים הידועים שהם אלפי אנשי חילי' ותחת ממשלתי כאילו אמר אפי' נתנו לדוד רבבות סתם ולי האלפים הידועים הנה אשם ה' זאת ועוד שנית שאמר ברבבותיו שהרבבות הם שלו ז"ש ועוד לו ר"ל ועוד חטאו שעשאום לו דהיינו בהזכירה בכנוי ברבבותיו ואם תאמרו שראוי לאדם להעביר על כיוצא בזה כן הוא האמ' אך המלוכה מחייבת לבלתי מחול שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ובזה אבין או' ויחר לשאול מאד על אמרם בכנוי שהם רבבותיו של דוד חרה לו מאד אמנם מה שרע בעיניו שהוא קל מחרון הוא על הדבר הזה של נתינת רבבות והוא מה שמפרש בסמוך ויאמר נתנו לדוד רבבות על זה רע בעיני אמנם חרון אפו היה על ועוד לו שאמר שהוא לו בכנוי רבבותיו ואפשר לפרש להפך שאו' ויחר לשאול מאד על מעילות נתינת הרבבות לדוד אמנם רע בעיניו על הדבר הזה דהיינו שדברו בזה הנוסח לו' רבבותיו בכנוי והוא מה שכתבתי בכלי חמדה · ואפשר עוד לדקדק אומרו תחילה לדוד נתנו הרבבות ולי נתנו האלפים דהי"לל כסדרן שאמרו המשחקות הכה שאול תחילה ואומר כי סברת אלו הנשים להזכיר ענין שאול לשבחו במה שעשה במלחמת פלשתים הראשונה בחברת יונתן אשר לא היו עמהם כי אם אלפים מישראל לא רבבות והכה שאול באלפיו תחילה אמנם בעת המלחמה הזאת דוד ברבבות שהמחנה בעת הזאת כבד שהרי אמר הפלשתי אנכי חרפתי מערכות ישראל היום הזה משמע שהיו שם מערכות ישראל ביום ההוא והעד שהיו מבית ישי שלשה בנים וזהו שאמר ודוד ברבבותיו באופן שאמרו קושטא דמילתא ואדרבא שבח לשאול שבעם מועט נצח את פלשתים והכם ברבבותיו אבל דוד היו ברבבותיו ולזה ויחר לשאול מאד וירע בעיניו אמר כי חרה לו מאד הענין מאד והשנית רע בעיניו על הדבר הזה ר"ל הדבר הזה על האופן שדברוהו שהקדימו לשאול ואחר כך דוד כאילו היו סימן שהוא יקח המלכות אחריו זהו שאמר וירע בעיניו הדבר הזה ולכך הפך הסדר ואמר לדוד נתנו הרבבות ולי נתנו האלפים שלא לפתוח פיו לשטן התחיל בדוד וסיים בו ואמר לו הונח שאלו המשחקות כיונו לכבדני ולו' שאני זכיתי להיות מכה בפלשתים באלפים ודוד ברבבות ומזאת הבחינה כבדוני והלואי יוסיפו עוד לו אך מה שאני חושש הוא מצד המלוכה שזולו בכבודי בתת לי האלפים ולדוד הרבבות :

ויהי שאול עוין את דוד כו' רש"י ז"ל עוין עין רעה וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש ועיין הרלב"ג ז"ל : **ויהי** ממחרת כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל · ומהרי"א ז"ל כתב ידמה שאמר ממחרת להגיד ששאול התפלה מאד מדברי הנשים המשחקות כי נתן אל לבו אולי הוא זה האיש אשר אמר עליו שמואל ונתנו לרעך הטוב ממך שלכן עבר רוח רעה ואחשוב שהרוח כאמר בכאן על הרצון כמו אל תהיו יוצא כסיל וכמו מי תכן את רוח ה' וכמו שהביא הרב המורה בפרק מ"א יאמר שממחרת שאירע זה נתישבה בדמיון שאול הכוונה האלהית הרעה אשר היה עליו ר"ל לקרוע המלכות ממנו ויתנבא בתוך הבית רוצה לומר שחשב במה שיהיה באחרית הימים כי כל מגיד העתידות נקרא מתנבא וראוי שתדע שיש הפרש גדול בין נביא ובין מתנבא שהנביא הוא המושפע באמת מהש"ית ומתנבא הוא האיש המכין עצמו ומשתדל לדעת העתידות ומתבודד אליהם וכמוהו אלדד ומידד מתנבאים במחנה מתבודדים ומשתדלים להיות נביאים כן שאול מתנבא ומתבודד ומשוטט מחשבתו ודוד הוא היורש מלכותו ולכן בחר להרגו ע"כ :

ולע"ד נראה בהפך שנביא יקרא על שם העבר שהתנבא ולע"פ שבעת לא יהיה מתנבא באשר הוא שם אמנם תיבת מתנבא מורה על הווה ודכוותא מתנבאי' במחנה שאחז"ל שהתנבאו שם משה מת וזהו מתנבאים מת נביאים · וכבר גליתי אוזן בפסוק ורוח ה' סרה וכו' שהיתה שורה על שאול רוח נבואיי מעורבת מעורב זה בזה מעורב סטרא דמסאבותא עם רוח נבואיי טוב ורע מעורב זה בזה וזהו ותצלח רוח אלהים רעה ר"ל רוח אלהים מעורב ברעה ויתנבא שם בעת ההיא וכוונת הפסוק לומר שלהיות שאול עוין את דוד נמשך לו שהצליח רוח הרעה וסטרא דמסאבותא לשרות בו יותר מדי לא כן בהיותו אוהב לדוד היה הקב"ה אוהבו לשאול ומרחיק ממנו הרוח רעה וזהו שאמר ויהי ממחרת ר"ל תכף ומיד שהיה עוין את דוד ממחרת והצלח רוח אלהים רעה אל שאול ואם כן ותצלח הצלחה ממש לו כדברי המפרשים כנזכר שהוא לשון העברה ואמר שהגיע אליו שיעור מהרוח רעה עד שהיה מתנבא בתוך הבית עם היות שהמקום לא היה בו התבודדות זהו שאמר בתוך הבית, ועם היות דוד מנגן בידו כיום ביום ואמר מנגן בידו בידו דוקא כיום ביום אבל לא נילא דעתיה כיום ביום כי היה טרוד מצד שהחנית ביד שאול וזהו שאמר והחנית ביד שאול שזה גרם לו היות מנגן בידו לבד אבל לבו בל עמו שכל מעייניו בו בשאול שלא יטיל החנית :

ויטל שאול כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל · והרב ב"ע ז"ל כתב בשער כ"ג ששאול היה עושה עצמו כאילו אין דעתו להכות ודוד ג"כ היה בלב תמים כיום ביום ושיער שאול להריס החנית עד שיכוין אל דוד ויכהו פעם אחת ולא ישנה לו ויסוב דוד פעמים מפניו בלי כונה אלא מעור אלהי לבד נסב מפניו פעמים שע"י זה הכיר הה' עמו שעשה פלאו' גדולות לבדו שדוד בעל הנס לא הכיר בניסו ויעל כן וירא שאול מלפני דוד יען שראה שהיה ה' עמו שלא ניצל בשמירה על ידי אריזותו של דוד אלא בהשגחה שהרי לא ידע דוד כאמור ע"כ וכן הביא מהרי"א ז"ל ונראה בעיני שכיון הרלב"ג לזה במה שאמר אז נתברר לשאול כי הש"ית עם דוד כו' : ולע"דן ששאול עשה בערמה להגביה החנית והסב ראש החנית לצד הקיר רחוק מדוד כדי שישב דוד בטח ואמר בלבו שיטה פתאום ראש החנית לעומת דוד הע"ה ודוד לא אדעתיה באופן שפתאום יבוא אידו וזהו שאמר ויטל כתרגומו וארם ויאמר רוצה לומר בלבו אכה בדוד כתלותו ובקיר אמנ' דוד היה עומד על משמרתו מנגן בידו לבד וכל מעייניו בשאול ומרמותיו ויסב דוד מפניו פעמים ששאול כיון החנית לעומת דוד ודוד נסב מפניו פעמים בכיונה הן אמת כי לשון ויסוב מכוון לדעת הרב ב"ע ז"ל ומורה בדבריו שיסוב שלא בכונה מדלא

משכיל · כתרגומו מצליח: ומי חיי · מה חיי חשובים כי האדם הנכבד חייו חשובי' ביקרי' אבל הנכון אין חשובים והאמרו מי כי בחיים הוא החיות והדבר שיאמר בעבורם מי כי לא יאמר מי הלא על חי מדבר: משפחת אבי בישראל · פירש ומי משפחת אבי בישראל ומי שוכר עומד במקום שנים וי"ת ברש זרעית אבא בישראל כלומר אין דבר גדולה בי אלא שמשפחת אבי מהידועות אשר בישראל: בעת

ומי חיי · ר"ל מה חיי חשובים שאהיה ראוי לזה הלא הייתי רועה צאן ואיך יתכן שאגיע הלאה לקחת בת המלך: משפחת אבי בישראל · ידמה שהלצון בזה ומי משפחת אבי שבישראל והנה אמר זה מצד שהיה בו מרות המואביה ובכה אמר שאול ווסתהר הלעיר' מכל משפחות שבטי בנימן לארות שאין ראוי למלוכה: ויהי

רשי

משכיל · מצליח: ושאול אמר בלבו אל תהי ידי בו · פן העם: ותהי יד פלשתים בו · ולכך אמר לו והלחם מלחמות ה': בעת

כלי יקר

מדלא · קאמר ויברח או זולתו מהלשונות · ומה שאמר וירא שאול וכו' הכוונה לתת טעם ומה לו לשאול להתחכם בערמה להכות דוד ולמה לא יכה אותו בפרהסיא לזה משיב יען שכתירא שאול מאז ומקדם היתה יראה לשאול מלפני דוד יען כי היה ה' עמו ומעם שאול סר לכך התנכל אליו להמיתו בחכית או בערמה כמתהלל להקיר כדי להכות לדוד שתאוס מיראתו שהיה ירא ממנו מאז וזהו שאמר וירא כו' שאינו תולדה בדברי הרב ב"ע ז"ל ומהרי"א ז"ל אבל הוא ספור ענין כדי לתת טעם לבקש תחבולות ומרמות כדי להרוג את דוד · ואמר כי היה ה' עמו כעוד שהיה עם שאול כי לא קלרה יד ה' לחול עליו ועל שאול ואומר ומעם שאול סר ר"ל סר והולך תמיד בכל יום ויום סר מלגא קאמר זיסר מעם שאול ואמר מלפני לומר שאפילו לעמוד לפניו כתיירה כי אימתו הבעתו וזהו שאמר ומלפני דוד ולא אמר ומדוד:

בסעריה: וחזא שאול דהוא מצלח לחדא ודחיל מן קדמוהי: וכל ישראל ויהודה רחמין ית דוד ארי הוא נפק ועליל ברישיהון: ואמר שאול לדוד הא ברתי רבתא מרב יתה אתן לך לאיתו ברם הוי לי לגבר עביד קרבא ואגח קרבא דעמיה דיי ושאול אמר לא תהי ידי ביה ויתמסר בידא דפלשתאי: ואמר דוד לשאול מן אנא ומן חיי זרעית אבא בישראל ארי אהי חתנא למלכא

עמו: טו וירא שאול אשר הוא משכיל מאד ויגר מפניו: וכל ישראל ויהודה אהב את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם: ויאמר שאול אל דוד הנה בתי הגדולה מרב אתה אתן לך לאשה אך היה לי לבן חיל והלחם מלחמות יהוה ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים: יז ויאמר דוד אל שאול מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך יח

ג"ל לשון דחילה ויגר מהם · ס' מל' · ג' · י"ד · ל' · נ'

ותהי י"ד רפין וסימ' אשה לבן אדניך · ותהי נדחה עליו · ותהי אחריתי כמוהו · ותהי לו למוקש · ותהי בו יד פלשתים ב' בפסוק · אל תהי ידי בו · ותהי בו יד פלשתים · ותהי לו סכנת · ותהי להשוות גלים דמלכים · וחברו להשאות גלים דישעיה · עתה בא כתבה · שמעו שמוע מלתי · מי יתן החרש התרישון · ותהי עוד נחמתי · ותהי משכרתך שלמה:

כלי יקר

ההבטחה לא היתה מאת המלך אבל העם אמרו כן מעצמם כדי לעורר לב הגבורים כמנהג העם לדבר העולה ברוחם · או שדבר המלך שאול כן על צד הגוזמא והרחבת לשון ולכן כשבא דוד לפני שאול על ענין גלית לא קודם המלחמה ולא אחריה לא הוזכר שם מענין נתינת הבת כלום ולכן אני אומר ששאול מפאת עצמו התעורר לאמר עתה ברצונו הטוב לתת לו בתו לא מלאכת היותו מחויב וזהו שאמר הנה בתי הגדולה ר"ל מפני היותה בתי ומפני היותה בתי הגדולה מירב אני העשה עמך חסד גדול לתת אותה לך לאשה ולכן כראוי שלא תהיה לי במדרגת חתן בלבד כי אם במדרגת בן וזהו שאמר והיה לו לבן חיל לבן ממש ובפרט היות ענין מצוה שמה שאשא מאך הוא להלחם מלחמות ה' וספר הכתוב רוע כוונתו שהיתה בזה לנפול ביד פלשתים ע"כ:

ויסירהו שאול מעמו כו' מהרי"א ז"ל שבאותה מחשבה שהיה יושב שאול ומתחשב הוסיף ה' לשים במחשבתו שיסירהו מעמו ויקימהו לשטן לו בתתו שר לאלף והוא יוצא ובא לפני ה' כדבר משה איש האלהים שהתפלל יפקוד ה' איש אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניה' ע"כ ולע"דן לדקדק לו שר האלף שהיה תיבה מיותרת לו די שיאמר וישימהו שר אלף · ונראה לפי שדוד היה לו שר אלף מיוחד לו ולבית אביו כדכתיב חריצי החלב תביא לשר האלף לזה אמר שעשה כבוד לדוד שעשאו שר אלף וכשר האלף המיוחד לו לדוד עצמו כדי שיתעלה בהותם האנשים שהיו הוא והם תחת שעבוד שר אלף עכשיו יהיה להם דוד ראש כדי שישנאוהו כעין תחת עבד כי ימלוך כמו כן ישנאוהו על שהיה משועבד עמהם ונתעלה ועם כל זה אהבוהו כלם ויצא לפני כל העם כי מאת ה' היתה זאת היא בפלאת שהיה דוד שר האלף · או יאמר לו שר האלף שעשאו שאול שר האלף לו לשאול עצמו ר"ל שבאותו האלף שהיה שאול כמלא בו בהיותו הדיוט עליו עשאו לדוד שר האלף באופן שנמצא שהיה שר האלף לו לשאול והיה זה לגנות דעתו שאוהבו הוא ותכליתו להפילו ביד פלשתים כדמסיק וע"כ היתה לו מעלה יתירה שהיה יוצא ובא לפני כל העם כולו ולא לפני האלף אשר היה לו תחת ממשלתו והטעם לפי שהיה האלף אשר בו שאול מתחילה ולכך היה הולך לפני כל העם להלוך כבוד למלכות שיצאת מאותו שר האלף ויהיה א"כ הפלה הזה

בעת תת · כשהגיע זמן שיקבעו לתתה לו ובעוד ש[לא] מת שאול לתתה לו בתנאי הדבר ונתנה לעדריאל : בשתי תתחתן בי · שתי בנות יש לי בתת מהן תתחתן בי וכן תירגם יונתן בחדת מן תרתין כיונא בו שלם לכי נוטל עליך לחת משלם כמו שמפורש עם בחר לך לת' מהן : ולא

רשי

בעת תת · כשהגיע זמן שיקבעו לתתה לו ובעוד ש[לא] מת שאול לתתה לו נתנגל הדבר ונתנה לעדריאל : בשתי תתחתן בי · שתי בנות יש לי בתת מהן תתחתן בי וכן תירגם יונתן בחדת מן תרתין כיונא בו שלם לכי נוטל עליך לחת משלם כמו שמפורש עם בחר לך לת' מהן : ולא

ואהב מיכל וכו' מיכל בת שאול מסקנא דשמעתא דבשמה בדוד לכשרותו וה' עמו וזה רמז בחו' מיכל בת שאול כי בזה עשתה מיכל הורתה בת שאול בחיר ה' לבחור בדוד לו לחתר בת שאול עשה היות שאול עוין את דוד כנ"ל עכ"ו ותתהב מיכל עם היותה בת שאול ויגידו לשאול כן ויטר בעיניו הדבר ולא רע בעיניו לומר לך ילא ממעי אוהבת שוא[ל] כי תשב תהי לו למוקש כדמסיק וזהו שאמר ויגידו לו אותם שלא יטר בעיניהם זה הזווג ז"ס ויטר הדבר בעיניו מכל לא בעיני המגידים לו :

ויאמר שאול עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל והרחיב הו מרב לתתן בעל כרחה לו מיכל ברלינה · וכן פירש הרלב"ג ז"ל · ולע"ד ן במז"ל במסכת יומה שהלו תלמידיו לרבי יוסי היכן היה דוד שני לחיות ז"ל מיכל לאחרי מיתת מרב כשאמר שאול הנה מרסתי לי במלה ערלות פלשתים מהי למהוך לומר רב פפי אמר מכל שמתי מהי קדושי טעות כתיבת והיה האיש הזה מטר יכנו יעשרנו למלך עושר גדול ואת בתו אתן לו אזל קטליה ז"ל מלוה היא לך גבעי והמקדש במלוה היכה מקודשת אזל יהבה לעדריאל בן ברזילי המחולתי שנאמר ויהי בעת תת את מרב בת שאול ז"ל מי בעית למתן לך את מיכל יאל הייתי לי מלה ערלות פלשתים אזל ואייתי ליה ז"ל מלוה נשרשה היא לי גבך שאול סבר מלוה ופרוטה דעתיה למלוה ודוד סבר מלוה ופרוטה דעתיה לפרוטה · והיבעית אימא דכולי עלמא מלוה ופרוטה דעתיה לפרוטה שאול סבר לה מזי ולא ידע דוד סבר מזי לכלבי ולשארי ורבי יוסי אמרי תנה לה אשתי את מיכל מאי דהוי את ליה ר' יוסי לשעתיה דתניא רבי יוסי אומר היה דורש מקראות מעורבבות כתיב ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לו לשאול את ארמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי וכי לעדריאל נתנה אלא לפלטיאל נתנה שנאמר ושאול נתן את מיכל בתו לפלטי בן ליש אלא מקים קדושי מרב לעדריאל לקדושי מיכל לפלטיאל מה קדושי מיכל לפלטיאל בעבירה אף קדושי מרב לעדריאל בעבירה ורבי יהושע בן קרחה נמי הא כתיב את חמשת בני מיכל ומשכי דהוה מבעי ליה לכתר יכתיב אלא מלמד שגדלה עליהם כאלו ילדה ואומר ויגידו לו לאותם שלא יטר בעיניהם זה הזווג ז"ס ויטר הדבר בעיניו מכל לה בעיני המגידים לו :

ויאמר שאול עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל והרחיב הו מרב לתתן בעל כרחה לו מיכל ברלינה · וכן פירש הרלב"ג ז"ל · ולע"ד ן במז"ל במסכת יומה שהלו תלמידיו לרבי יוסי היכן היה דוד שני לחיות ז"ל מיכל בת שאול מסקנא דשמעתא דבשמה בדוד לכשרותו וה' עמו וזה רמז בחו' מיכל בת שאול כי בזה עשתה מיכל הורתה בת שאול בחיר ה' לבחור בדוד לו לחתר בת שאול עשה היות שאול עוין את דוד כנ"ל עכ"ו ותתהב מיכל עם היותה בת שאול ויגידו לשאול כן ויטר בעיניו הדבר ולא רע בעיניו לומר לך ילא ממעי אוהבת שוא[ל] כי תשב תהי לו למוקש כדמסיק וזהו שאמר ויגידו לו לאותם שלא יטר בעיניהם זה הזווג ז"ס ויטר הדבר בעיניו מכל לה בעיני המגידים לו :

ואמר שאול עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל והרחיב הו מרב לתתן בעל כרחה לו מיכל ברלינה · וכן פירש הרלב"ג ז"ל · ולע"ד ן במז"ל במסכת יומה שהלו תלמידיו לרבי יוסי היכן היה דוד שני לחיות ז"ל מיכל בת שאול מסקנא דשמעתא דבשמה בדוד לכשרותו וה' עמו וזה רמז בחו' מיכל בת שאול כי בזה עשתה מיכל הורתה בת שאול בחיר ה' לבחור בדוד לו לחתר בת שאול עשה היות שאול עוין את דוד כנ"ל עכ"ו ותתהב מיכל עם היותה בת שאול ויגידו לשאול כן ויטר בעיניו הדבר ולא רע בעיניו לומר לך ילא ממעי אוהבת שוא[ל] כי תשב תהי לו למוקש כדמסיק וזהו שאמר ויגידו לו לאותם שלא יטר בעיניהם זה הזווג ז"ס ויטר הדבר בעיניו מכל לה בעיני המגידים לו :

כלי יקר

ואהב מיכל וכו' מיכל בת שאול מסקנא דשמעתא דבשמה בדוד לכשרותו וה' עמו וזה רמז בחו' מיכל בת שאול כי בזה עשתה מיכל הורתה בת שאול בחיר ה' לבחור בדוד לו לחתר בת שאול עשה היות שאול עוין את דוד כנ"ל עכ"ו ותתהב מיכל עם היותה בת שאול ויגידו לשאול כן ויטר בעיניו הדבר ולא רע בעיניו לומר לך ילא ממעי אוהבת שוא[ל] כי תשב תהי לו למוקש כדמסיק וזהו שאמר ויגידו לו לאותם שלא יטר בעיניהם זה הזווג ז"ס ויטר הדבר בעיניו מכל לה בעיני המגידים לו :

ויאמר שאול עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל והרחיב הו מרב לתתן בעל כרחה לו מיכל ברלינה · וכן פירש הרלב"ג ז"ל · ולע"ד ן במז"ל במסכת יומה שהלו תלמידיו לרבי יוסי היכן היה דוד שני לחיות ז"ל מיכל בת שאול מסקנא דשמעתא דבשמה בדוד לכשרותו וה' עמו וזה רמז בחו' מיכל בת שאול כי בזה עשתה מיכל הורתה בת שאול בחיר ה' לבחור בדוד לו לחתר בת שאול עשה היות שאול עוין את דוד כנ"ל עכ"ו ותתהב מיכל עם היותה בת שאול ויגידו לשאול כן ויטר בעיניו הדבר ולא רע בעיניו לומר לך ילא ממעי אוהבת שוא[ל] כי תשב תהי לו למוקש כדמסיק וזהו שאמר ויגידו לו לאותם שלא יטר בעיניהם זה הזווג ז"ס ויטר הדבר בעיניו מכל לה בעיני המגידים לו :

רדק

וישר הדבר · ביו"ד איתן לבד וו"ד השרש נפלה מהמכתב : ולא מלאו הימים · מזמן שנתן לו שיביא לו מאה הערלות לא הגיע הזמן עד שקם והלך והביא מאתים : וימלאום למלך · קל הלמ"ד ועניין וימלאום עבדיו הביאום לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד עבדי שאול או ביד אנשי דוד כמשפט המהר שמשלח אותו אדם ביד אחר ופירוש וימלאום השלימום כלומר כל המאתים הביאו לפניו : ומיכל בת שאול אהבתהו · לפיכך הוסיף ליר' מפניו לשני דברים האחד שראה כי ה' עמו ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל לגרום לו מיתה על ידה ואפילו הוא ידבר על מיתתו בביתו מיכל בתו תגלה לו : לרא · נעלמה הי"וד פ"א הפועל מהמכתב לפיכך הלמ"ד בצרי : מדי צאתם · בכל זמן צאתם · וכן מדי עלותה בית ה' מדי חדש בחדשו מדי דברי בו והדומים להם : שכל דוד · הצליח : וייקר שמו · היה יקר בעיני כל השומעים שמעו · ובדרש וייקר שמו בהלכ' כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתוב בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נלך ונלחם עמה' ולא היו יודעים כי דוד חכם היה ודורש במה דברים אמורים במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה : ליד

שמואל א

כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־תֹאמְרוּ לְדָוִד אֵין־חֵפֶץ לַמֶּלֶךְ בְּמֹהַר כִּי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּקֵם בְּאֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים׃ וַיַּגִּדוּ עֲבָדָיו לְדָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי דָוִד לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְלֹא מָלְאוּ הַיָּמִים׃ וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּלֶךְ ׀ הוּא וַאֲנָשָׁיו וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים מָאתַיִם אִישׁ וַיָּבֵא דָוִד אֶת־עָרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וַיִּתֶּן־לוֹ שָׁאוּל אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיַּרְא שָׁאוּל וַיֵּדַע כִּי יְהוָה עִם־דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֲהֵבַתְהוּ׃ וַיֹּאסֶף שָׁאוּל לֵרֹא מִפְּנֵי דָוִד עוֹד וַיְהִי שָׁאוּל אֹיֵב אֶת־דָּוִד כָּל־הַיָּמִים׃
ל וַיֵּצְאוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיְהִי ׀ מִדֵּי צֵאתָם שָׂכַל דָּוִד מִכֹּל עַבְדֵי שָׁאוּל וַיִּיקַר שְׁמוֹ מְאֹד׃
יט
א וַיְדַבֵּר שָׁאוּל אֶל־יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאֶל־כָּל־עֲבָדָיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד וִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל

תרגום

ואמר שאול כדין תימרון לדוד לא רעוא למלכא במוהרין אילהין במאה ערלות פלשתאי לאתפרעא בשנאי מלכא ושאול חשיב למימסר ית דוד בידא דפלשתאי: וחויאו עברוהי לדוד ית פתגמיא האילין וכשר פתגמא בעיני דוד לאתחתנא במלכא ולא שלימו יומיא: וקם דוד ואזל הוא וגברוהי וקטל בפלשתאי מאתן גברא ואיתי דוד ית ערלתהון ואשלמינון למלכא לאתחתנא במלכא ויהב ליה שאול ית מיכל ברתיה לאיתו: וחזא שאול וידע ארי מימרא דיי בסעדיה דדוד ומיכל בת שאול רחמיתיה: ואוסיף שאול למרחל מן קדם דוד עוד והוה שאול בעיל דבב לדוד כל יומיא: ונפקו רברבי פלשתאי והוה בזמן מפקהון אצלח דוד מכל עבדי שאול וסגי שמיה לחדא: ומליל שאול עם יונתן בריה ועם כל עבדוהי למקטל ית דוד ויהונתן בר שאול.

רשי

ולא מלאו הימים · לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות : ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגו' וימלאו' פרישנ"טיר בלע"ז : לרא · ליראה : ויצאו שרי פלשתים · לבא בגדודי' לשלול שלל בישראל : ליד

רלבג

וישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך · ר"ל עם זה התנאי כי בטח בש"י שיעזרהו ויתברר לשאול כי ה' עמו ותחת ערלות מאה פלשתים הביא לו מאתים להורות על טוב הצלחתו : ומיכל בת שאול אהבתהו · הנה זה גם כן היה מוסיף יראה לשאול כי זה מורה על טוב הצלחות דוד ועל כי המלוכה תהיה לו כי אם התנגד לבת שאול שהוא אביה את דוד עם כל זה נקשרה אהבתה בו עם שזה גם כן יהיה סבה מה מונעת שאול מהריג' דוד כדי שלא יכאיב לב בתו ועוד כי יתכן שהיא תגלה לדוד סודות אביה ויהיה מפני זה נשמר מהרעה אשר יחשב לעשות לו : שכל דוד מכל עבדי שאול · ר"ל שהצליח במלחמה יותר מכלם : וייקר שמו מאד · ר"ל שכל מי שהיה מזכיר שמו היה מזכירו ביקר וכבוד רב : ויפתל

מסרה

איב ג' חס' וסי' ויהי שאול איב את דוד · כי חרב לאיב מגור · אם לוא הפנעתי בך · שרי פלשתים ו' דסמיכי בקריא' וסי' ויצאו שרי פלשתים · ויאמרו שרי פלשתים מה העברים ב' בפסו'יי ויקצפו עליו שרי פלשתים · אך שרי פלשתים אמרו · שארא סרני פלשתים :

מנחת קטנה

אתה גבור חיל במלחמה וע"כ טרם תתן אותה לך בנכס תנקם באויבי המלך : וילך הוא ואנשיו וגו' · אע"פי שההכאה היה ע"י דוד לבדו ע"מ לקח אנשיו עמו וזה מב' טעמי' הא' אלו היה הפלשתים רואי' דוד לבדו לא היו מתחברים נגדו בכל בחזקם להלחם נגדו משא"כ עכשיו שראו שדוד בא עם אנשים רבי בעלי מלחמה נפל פחדם עליהם ולא ערבו אל לבם להלחם ונסו וע"כ הכה דוד בהם מאתים והטעם שני כי אמר דוד אולי יתאספו פלשתים רבים במחנה כבד וילחם עמו ע"כ לקח אנשיו עמו שיסעדו לו לעת הצורך : יש מקשים איך סיכן דוד עצמו וסמך על הנס להכות מאה פלשתי' וזה בשביל תועלת המועיל להתחתן במלך בשלמא גבי מלחמת גלית היה מלחמת מצוה כי הם היו באי' להלחם בישראל ועמד גם חירף וגידף נגד ישראל ע"כ סמך דוד שה' ימסור אותו בידו משא"כ כאן לא היה מלחמה אלא שדוד הלך אחריהם בשביל אשה וא"כ לא יתכן לסמוך עצמו על הנס ונפשר לומר שכיון שנתבקש דוד למלך אין כבודו להתחתן כי אם בבת מלך וכיון שאי אפשר לבוא למלכות כי אם ע"י מאה ערלות פלשתי' היה מוכרח שה' יסכי' על ידו כדי שיקח אשה כראוי למלך : עוד אפשר שכוונת דוד בלקחת אנשיו עמו אע"פי שהוא היה הכה לבדו כדי שלא יתקנא בו שאול ביותר כשילך יחידי ויכה בפלשתי' משא"כ עכשיו שלקח אנשיו עמו אין זה כ"כ מעלה גדולה ולא יקנא בו שאול כ"כ ות"מ : וירא שאול וידע שאפשר שאנשי שאול בגידו לו כי הוא היה המכה ומה גם שהכה כפולה במקום מאה מאתים ע"כ וירא : ומיכל בת שאול אהבתהו כי את יתברך מקדים רפואה למכה שע"י שהיתה אהבתה עוז הצילתו כשבקש שאול להרגו ותפש את נפשה לנגד בתה שלא חוששת אל מעשה אביה אע"פי שיהרוג אותה וכל זה לאהבתה את דוד : וידבר שאול כו' הורה שעלת שאהב ותקרב את הצדיק ועוזרו כיהנה כאשר דבר שאול אל בנו להמית את דוד היה שמו יונתן וע"י היותו אוהב את דוד ותקרבו נתוסף בשמו אות א' של הקב"ה ויקרא יהונתן וז"ש ויהונתן בן שאול חפץ בדוד כלומר ע"י הטעם שיקרא יהונתן היה ענד מע"ת היותו בן שאול וראוי לאהבו לאביו ע"ת היה אוהב את דוד מפני כשרון מעשיו ושידע שלא חטא נגד אביו דבר ג מנקה

כלי יקר

שזכרנו בפסוק בשתים תתחתן בי' ושאול רצה שיהיו קדושין אלו במלוה ופרוטה דדעתיה אמלוה והיכן קדושין וזה כיון באומרו כה תאמרון לדוד רוצה לומר כה בלשון הזה בלי תוספת ומגרעת כה תאמרון לדוד כו' כי במאה ערלות פלשתים שלא תאמרו לו כי אם וכו' דלשון זה שולל המלוה של יעשרנו המלך ותפן המלך אינו כי אם במאה ערלות וא"כ היה מקדש בפרוטה דהיינו מאה ערלות בלי מלוה ויהיו קדושין גמורים לכך הזהירם שיאמרו בלשון הזה כי במאה ערלות שהוא מובן עם הצטרפות המלוה הקודמת עם הפרוטה הזאת של מאה ערלות ונאמר דעתיה אמלוה ולא תהיה מקודשת לא כן אם היה אומרו כי אם במאה ערלות פלשתים שהיה מורה דדעתיה הפרוטה ויהיו ג"כ קדושין גמורים ושאול כוונתו להרחיקו ולהטעותו והנה אמר ג"כ כה תאמרו בלשון הזה דקאמר להנקם מאויבי המלך גם על דוד ז"ש ושאול חשב בדעתו במ"ש להנקם וכו' שהלשון מורה על פלשתים אמנם שאול חשב בדעתו להנקם מאויבי המלך גם על דוד להפילו ביד פלשתים וז"ש להנקם מאויבי המלך ולא אמר מאויביו לומר שאויבי המלך הוא דוד ועל ידו ינקם מאויבי המלך הם פלשתים ויפלו אלו ביד אלו ואלו ביד אלו ויספו ויתמו מן בלהות חרב האויבים בהאויבים את מאה ערלות: ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל :

ויגידו עבדיו וכו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שישר הדבר בעיני דוד לא מאהבתו את מיכל כי אם מפני כבוד היותו חתן המלך זהו שאמר וישר הדבר בעיני דוד והתכלית להתחתן במלך וקודם מלאו' הימים אשר אמר להביא הערלות הביאם למשכה · וזהו ולא מלאו הימים וכן פרש"י ז"ל ולא מלאו הימים שקבעו ביניהם : ולע"ד מקושר עם מה שזכרתי בפסוק הקודם שהקפיד שאול שלא שנו לשונו לא כה תאמרון וז"ש ויגידו עבדיו לדוד את הדברי' האלה בלי שנוי ותמורה ואעפ"י ששאול חשב וכיון במה שאמר להנקם מאויבי המלך על דוד עצמו עם פלשתים עם כל זה וישר הדבר בעיני דוד דווקא שאעפ"י שהנסתר בו אינכו ישר עם כל זה דוד לא הבין אלא לפנים וזהו וישר בעיניו הדבר הנדבר ר"ל המפורסם בו · ואולי אמר הדבר כי הכתוב או' שאמרו לו דברים הרבה דכתיב הדברים האלה אמנם דוד ע"ה לא הוכשר בעיניו מהדברים הרבים ההם שהגידו לו שלא הא' לבד והוא מכילות החיתון במלך זהו שאמר וישר הדבר בעיני דוד והוא להתחתן במלך אבל שאר הדברים לא ישרו בעיניו כי נתן אל לבו מה שחשב שאול הוא להפילו ביד פלשתים וה' עמו לגלות לו בתת תבונה בו :

ויקם דוד וילך וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שלא הביאם הוא בידו כי חרפ' היא לו כי אם ע"י עבדיו וימלאום השלימום כלומר כל המאתים והביאום למלך רמז בזה שלא הביאו' לפני מיכל שלא היה ראוי לצניעותה כי אם לפני המלך וגו' וימלאום ר"ל שהכניסו הביאום לפניו ומלאו חובם בחתם לו מאתי' עד היות שלא היה התנאי כי אם במאה ערלו' עשו זה להורו טוב הצלחתם : ולע"דן לדקד' אומרו ויק' דוד וילך הוא ואנשיו שהלשון בלתי מסודר והי"לל ויקם דוד ואנשיו וילכו והיה מקצר · ומהו ויך בפלשתים הי"לל ויכו ומהו בפלשתי' מפלשתים הי"לל ומהו הו' וימלאום מאתים איש דהי"לל מאתים אנשים שמתוך דקדוק כיוצא בזה דקדקו חז"ל גבי הפלשי' ושפה איש הכריתו זה יחיד שסקול כשלשי' ושפה איש מדקדק לשון יחיד איש כנז"ל במקומו' ונראה כי לפי שראה דוד ששאול התלבו במירב מצד תואנת המקדש במלוה וכו' כעת חשב למשפט שהם אנשיו של דוד ילכו להרוג בפלשתים יאמר שאול הנאי היה דברי שדוד עצמו יהרוג כי בו חפץ שיורה שלו זרוע אף גבורה לא באנשיו אשר לעומת זה החכם כדוד עיניו בראשו של דבר ונתחכם לקום וללכת הוא לבדו לעשות ולקיים תנאו כדי שלא יהיה טענה ותואנה כלל בדבר וזהו שאמר ויקם דוד וילך בלשון יחיד כי הוא לבדו קם והלך אלא אחר כך הסיגוהו אנשיו וזהו שאמר הוא ואנשיו אבל עם כל זה לא הרים איש ידו בהכאה וזהו שאמר ויך בפלשתים ויך דווקא הוא לבדו א' אחד למאה חשבון וז"ש מבפלשתים ולא אמר מפלשתים שהיה מורה שהכה פלשתים בבת א' עשה קרחת מאתים איש אבל באומרו בפלשתים מורה שבתוכם מעט מעט השלים סך זה וזהו או' ג"כ איש בלשון יחיד שלא אמר מאתים אנשים שהיה מובן מאתים אנשים רבים יחדיו לא כן באומרו איש מורה היות ההכאה איש אחד איש אחד עד תשלום הסך הנז' של מאתים איש · ויבא דוד את ערלותיה' שהרי הוא היה ההורג כאמור וימלאום למלך אולי יהיה וימלאום לשון מלוי שמלאום להביאם למלך או הבן כמנהג עוד היום יגיד עליו ריעו במסרה ב' וימלאום למלך וחבירו וימלאום עפר ואז לא מצא מקום פתחון פה כלל ויתן לו שאול את מיכל בתו לאשה כי הוסיף על התנאי ועוד שעשה הכל הוא בעצמו וע"י כאמור :

וירא שאול וידע כי ה' וכו' : ולע"דן לדקדק כפל וירא שאול וידע כי ה' עם דוד שהיא כפול והי"לל וירא וידע שאול וכו' ונראה שאומרו וירא שאול העניין הנז"ל מגבורת דוד ע"ה שהוא לבדו הרג המאתים איש כנז"ל ומתוך כך ידע שהשי"ת עם דוד וכי הוא הנותן לו כח לעשות חיל בזה ובזה מדוקדק טעם הפסיקו בתיבת שאול בין וירא שאול וידע בין וירא לוידע עוד הכשר שאמר וירא שאול העניין הנז"ל להורות הגבורה הזאת והנצחון הנז' כן תמה ונבהל כחפזו אמנם וידע כי ה' עם דוד כי מיכל בת שאול אהבתהו עם היותה בת שאול שהיה לה לנטות אחרי אביה ושנאתו והיא אהבתהו אהבה עזה אין זה כי אם ה' עם דוד ועזר מצריו כי' לו להקים בתו של שאול לאוהבת לו :

ויוסף שאול לרא מפני דוד עוד כו' רש"י לרא ליראה ע"כ ועיין הרד"ק וכן מהרי"א ובן הרלב"ג ז"ל והוסיף בחינה אחרת ע"ש : ולע"דן לדקדק תיבת עוד שמיותרת שבכ"ל אומר ויאסף שאול הוא מובן שהיתה יראה זו עוד ונוספת על הנזכר למעלה וירא שאול מלפני דוד כו' ויגר מפניו · ונראה שהמורא הזאת שנתוספת היתה מרובה על העיקר מהיראה והפחד שהיה לשאול עד עתה וזהו שאמר ויאסף שאול לרא מפני דוד וזה התוספת היא עוד על כל היראה שהיתה בו מאז ומקדם ומזה נמשך שהיה שאול אויב את דוד אויב גמור והתמדה כל הימי' כי כפי שיעור היראה שנתוספה בו בלי שיעור כך נתוספ' בו השנאה להיותו אויב גמור אשר מהחל' ועד עתה לא היה שאול כי אם עוין את דוד בנגבד לא אויב · ואמרו את דוד דהיה לו לומר אויב לדוד מהו את דוד אפשר בא' מפני פנים הא' שהיה מעלים השנאה ומתראה לו כאוהב כדי לגנבו ברשתו אשר טמונה לו וז"ש אויב את דוד רוצה לומר עם היותו אויב היה עומד את דוד ר"ל אתו עמו מתראה כאוהבו ובקרבו ישים ארבו ולכך לא אמר אויב לדוד אלא את דוד והבן השני הוא אויב את דוד רוצה לומר שהיה אויב וזה היה את דוד ר"ל גלוי לדוד ואתו עמו שלא נעלם ממנו שהוא אויב לו ומבקש רעתו :

ויצא שרי פלשתים וכו' במדרש שמואל רבי יודן בר סימון אמר כתייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה אמרו כתיב בתורתכם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא וכו' הרי שעה שנקפוץ על דוד ונאבדנו מן העולם והם אינם יודעים שדוד חכם ודורש במה דברים אמורים במלחמת הרשות אבל במלחמת חובה הכל יוצאין אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה ע"כ · ויש לדקדק היכי קאמר הרי שעה שנקפוץ על דוד ונאבדנו מן העולם שהרי אם הם קופצים על דוד מחויב הוא לצאת להשכים להרגו : ונראה כי הפלשתים אמרו בלבם שדוד ע"ה לא יתעכב מלאתו למלחמה אפ' בשנה ראשונה ויעבור על מצות התורה כי טעו בדין שחשבו שאסור לדוד לצאת למלחמה יען שנשא אשה חדשה וכיון שיעבור על דברי תורה אמרו שע"י כן ינצחוהו כיון שאין כחו של דוד אלא בפיו בתורה ועבודה אם יעבור על דברי תורה יפול בנופלים ונאבדנו מן העולם וזהו שאמר הרי שעה ר"ל מצד הזמן היותו אסור לו לעשות מלחמה בזמן כישוליו בשנה ראשונה שנשא אשה חדשה הרי שעה שזה יחייב שנקפוץ עליו ונאבדנו מן העולם דהיינו בהחטיאו בצאתו לצבא בשנה ראשונה לכשוליו שעל ידי כן נאבדנו מן העולם והם אינם יודעי' שבהתר דוד יוצא ולא באיסור חלילה שהוא חכם ודרש במה דברים אמורים במלחמה הרשות אבל במלחמת חובה הכל יוצאין אפי' חתן וכו' וזו חובה היא כיון שפלשתים באים לרדוף את דוד מוכרח הוא לצאת וההכרח לא יגונה · והנה מתוך דברי המדרש הנזכר מדוקדק בפסוק אומרו ויהי מדי צאת' שהוא מיותר כי כבר אמר ויצאו שרי פלשתים וישכל דוד מכל עבדי שאול ועוד קשה או' וייקר שמו מאד כי אחר שעשה ענין הפלשתי על צד הפלא ובמלחמה ראשונה לא יתכן שעשה אחרי' מלחמה יותר נפלאת ממנה ועוד שהיה לו לכתוב להזכירה למללו גבורות ה' לעוצמת זה הורחתי שייקר שמו מאד היינו בהלכה וכדמסיק ליה כיון ששמעו פלשתים וכו' והם אינם יודעים שדוד חכם ודורש במה דברים אמורים במלחמת וכו' שכאשר יצא דוד למלחמה בכח דרשה זו אז וייקר שמו מאד בהלכה ובפרט בהלכה זו שהורה ואמר בד"א במלחמת הרשות אבל במלחמת חובה וכו' ובזה מובן ג"כ ויצאו שרי פלשתים בחשבם הרי שעה שנקפוץ וכו' כנז"ל במאמר אמנם דוד בראותו שמצד הדין יצאו עליו למלחמה הנה ויהי מדי צאתם שכל דוד יהיה לשון הצלחה כפשוטו ויהיה ממש לשון השכל ובינ' להבין ולדרוש הבד"א במלחמת הרשות וכו' וע"י כן יצא טבעו בהודאה וייקר שמו מאד בהלכה : ורש"י ז"ל ויצאו שרי פלשתים אנשי הגדודים לשלול שלל בישראל : ועיין הרד"ק ז"ל הרי מתוך דבריו מובן יותר ויהי מדי צאתם להורות שבכל פעם ופעם שהיו יוצאי' שכל דוד והצליח · וקרוב לדבריו פי' הרלב"ג והרחיב ויקר שמו מאד שכל מי שהיה מזכיר שמו היה מזכירו ביקר וכבוד רב ע"כ · ומהרי"א ז"ל כתב ויהי מדי צאתם פי' שתכף ומיד כשיצאו שרי פלשתים וזהו מדי צאתם יצא דוד ושכל והגדיל לעשות יותר מכל עבדי שאול באופן שיקר שמו ונכבד כי יצא לו שם משכיל ושם איש מלומד מלחמה גם הביא הדרש וכו' :

וידבר שאול אל יהונתן וכו' מהרי"א ז"ל כראות שאול הצלחת דוד הנזכר בכל אשר יפנ' יצליח היה הנותנת שחייב' לגמור בדעתו שדוד הוא הנבחר למלכות ולזה השכים ודבר אל יהונתן בנו ואל כל עבדיו להמית את דוד כו' ויהיה העניין בהשכלות שבהיותם מתחררים ריב אלו עם אלו יכוהו כלאחר יד וכשגגה היוצא וידמה שאמר שאול ליהונתן בנו שהיה לו חרפ' וקלון השם הטוב שיצא לדוד קנאו בו קנאו בשריו ועבדיו באופן שישתדלו להרגו אבל יהונתן היה חפץ בדוד מאד ובהצלחתו ולכן לא חשש לדברי אביו והודיע הדבר לדוד שישמור ע"כ :
ולעד"ן

פי' רבינו ישעיה

ולא מלאו הימי' · הזמן שקבע לו שאול והלך והביא' : לירוא מפני דוד · נעלם הי"וד בין הל"מד ובין הר"יש · והרי הוא כמו לירא אלא שהוא לפעל וזהו לפעול · ואע"פ שכל האיתן שלו בא בפתח אירא יירא תירא · נירא · זה בא בחלם · אירוא · יירוא תירוא נירוא על משקל איבוש · יבוש · ויבוש שמן על ראשה : ויהי מדי צאתם שכל דוד · גם זה יש לתמוה אם לא מלך שאול כי אם ש' תי' מתי עשה דוד כל זה · אלא ו'יהי שתי שנים היו עד שנישאת דוד :

וראיתי י"ב בקריא' וסי' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם · וראיתי מה והגדתי לך · וראתי לבית נכה · וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה · וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלת וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האד' · וראיתי אני את מעשה ואת כל כשרון · וראיתי את כל מעשה האלהים · כי איככה אוכל וראיתי ב' בפסוק · וראיתי אני דניאל לבדי את המראה · והנני שנים אחרים :

שָׁאוּל חָפֵץ בְּדָוִד מְאֹד: וַיַּגֵּד יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵאמֹר מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל אָבִי לַהֲמִיתֶךָ וְעַתָּה הִשָּׁמֶר־נָא בַבֹּקֶר וְיָשַׁבְתָּ בַסֵּתֶר וְנַחְבֵּאתָ: וַאֲנִי אֵצֵא וְעָמַדְתִּי לְיַד־אָבִי בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם וַאֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ אֶל־אָבִי וְרָאִיתִי מָה וְהִגַּדְתִּי לָךְ: וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד טוֹב אֶל־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־יֶחֱטָא הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ בְדָוִד כִּי לוֹא חָטָא לָךְ וְכִי מַעֲשָׂיו טוֹב־לְךָ מְאֹד:
ה וַיָּשֶׂם אֶת־נַפְשׁוֹ בְכַפּוֹ וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה לְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאִיתָ וַתִּשְׂמָח וְלָמָּה תֶחֱטָא בְּדָם נָקִי לְהָמִית אֶת־דָּוִד חִנָּם: וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל בְּקוֹל יְהוֹנָתָן וַיִּשָּׁבַע שָׁאוּל חַי־יְהוָה אִם־יוּמָת: וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וַיַּגֶּד־לוֹ יְהוֹנָתָן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּבֵא יְהוֹנָתָן אֶת־דָּוִד אֶל־שָׁאוּל וַיְהִי לְפָנָיו כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם:

ותוסף

(ב' מל' בסיפ' טונה הסמוכה)

שָׁאוּל אִתְרְעֵי בְדָוִד לַחֲדָא: וְחַוִּי יְהוֹנָתָן לְדָוִד לְמֵימַר בָּעֵי שָׁאוּל אַבָּא לְמִקְטְלָךְ וּכְעַן אִסְתַּמַּר כְּעַן בְּצַפְרָא וְתִיתֵב בְּסִתְרָא וְתִטַּמַּר: וַאֲנָא אֶיפּוֹק וְאֵיקוּם לְוָת אַבָּא בְּחַקְלָא דְּאַתְּ תַּמָּן וַאֲנָא אֲמַלֵּיל עֲלָךְ פִּתְגָּמִין תַּקְנִין קֳדָם אַבָּא וְאֶיחֱזֵי מָה וַאֲחַוֵּי לָךְ: וּמַלֵּיל יְהוֹנָתָן עַל דָּוִד פִּתְגָּמִין תַּקְנִין קֳדָם שָׁאוּל אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ לָא יֶחֱטֵי מַלְכָּא בְּעַבְדֵּיהּ בְּדָוִד אֲרֵי לָא חָטֵי לָךְ וַאֲרֵי עוֹבָדוֹהִי תַּקְנִין לָךְ לַחֲדָא: וּמְסַר יַת נַפְשֵׁיהּ כִּבְעַל גַּב לְאִתְקַטָּלָא וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא לְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתָא וַחֲדֵיתָא וּלְמָה תִתְחַיֵּיב בְּדַם זַכַּאי לְמִקְטַל יַת דָּוִד מַגָּן: וְקַבֵּיל שָׁאוּל לְמֵימַר יְהוֹנָתָן וְקַיֵּים שָׁאוּל קַיָּים חַי יְיָ אִם יִתְקְטִיל: וּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וְחַוֵּילֵיהּ יְהוֹנָתָן יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאַיְתֵי יְהוֹנָתָן יַת דָּוִד לְוָת שָׁאוּל וַהֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמוֹהִי כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי:

ואוסיפו

רשי

ליד אביו · סמוך לאביו אינש"יש אייג"יש בלע"ז : ותקח

פי' רבי' ישעיה

ואני אצא ועמדתי · באותו שדה אשר אתה נחבא שם אצא ואעמוד במוך לאבי ואדבר בעבורך לאבי וכפי מה שאראה דעתו כך אגיד לך ותכרת ..ד :

רדק

ליד אבי · למקום אבי כלומר למקום שיוצא תמיד או פירושו ליד ממש והוא כמו אשר למלך כשען על ידו ות"י וקוים לקדם אבא · ופירש בשדה אשר אתה שם כי היה רגיל לצאת שם שאול ביום לתוך השדה לפיכך צוה יהונתן את דוד שיחבא בתוך השדה כדי שישמע הדברים הטובים שידבר הוא לאביו בעבורו ומה שאמר והגדתי לך אם יהיה שלא תשמע דברינו אני אגיד לך מה שיענה אותי : וישם את נפשו בכפו · תרגומו ומסרית ית נפשיה בעל גב לאתקטלא : בדוד

כלי יקר

ולע"דן לדקדק תיבת בני שר"ל לו אמר שאתה בני שמע לי וראוי לך לחוס לכבודי אמנ' יהונתן עם היותו בן שאול חפץ בדוד יותר ומאד על אביו וז"ש ויהונתן בן שאול כו' כי אהבה נפשו אהבו שהיו אחי' בנפש וכמו שכתבתי בכלי חמדה מפי הקבלה · ובזה מובן שאמר בסוף הפסוק יהונתן להיותו חסיד ואיננו שומע בקול אביו להרוג את דוד ובתחילה הפסוק אמר וידבר שאול אל יונתן בנו שחסר לו אות לומר ששאול דבר ליונתן דברים קשים כגידין וזלזל בו על שלא היה חס על כבודו והוא בנו :

ויגד יהונתן כו' יש לדקדק תיבת לאמר ...

רדק

בלוד ובקיר · פירשתיו : ויפטר · נסתלק מלפניו ונשמר מהחנית והכה בקיר : ויך את החנית בקיר · תקעו בקיר : נס וימלט · פי' נס באותה שעה לביתו ונמלט בלילה ההוא כמו שאמר כי הגידה לו אשתו מיכל כי אביה רוצה להמיתו בלילה : לשמרו ולהמיתו · לשמרו שלא יצא מן הבית ויברח ולהמיתו בבקר כי לא היה ממית אותו הלילה בפני בתו אלא חשב שיביאוהו אליו בבקר וימיתוהו : בעד החלון · כי דרך הפתח לא יוכל לצאת מפני השומרים והיה לבית חלון מצד אחר שלא ראו אותו השומרים כשהורידיתהו מן החלון · ובדרש והיאך ברח דוד רבי אבו ורבי אבין רבי אבו אמר שני שערים היו לו לבית של דוד אחד גדול ואחד קטן ושמרו אותו מן השער הגדול ויצא לו מן השער הקטן ור' אבין אמר שער אחד לבד היה לו ועמדו להם על השער מה עשתה מיכל שלשלה דוד בעד החלון : את

וַתּוֹסֶף הַמִּלְחָמָה לִהְיוֹת וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו : וַתְּהִי רוּחַ יְהוָה ׀ רָעָה אֶל־שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד : וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית בְּדָוִד ׀ וּבַקִּיר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיַּךְ אֶת־הַחֲנִית בַּקִּיר וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט בַּלַּיְלָה הוּא : וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים אֶל־בֵּית דָּוִד לְשָׁמְרוֹ וְלַהֲמִיתוֹ בַּבֹּקֶר וַתַּגֵּד לְדָוִד מִיכַל אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר אִם־אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת־נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מָחָר אַתָּה מוּמָת : וַתֹּרֶד מִיכַל אֶת־דָּוִד בְּעַד הַחַלּוֹן וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח וַיִּמָּלֵט : וַתִּקַּח מִיכַל אֶת

וְאוֹסִיפוּ עֲבְדֵי קְרָבָא לְמֶהֱוֵי וּנְפַק דָּוִד וְאַגִּיחַ קְרָבָא בִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמְחָא בְהוֹן מָחָא סַגִּיאָה וְאַפִּיכוּ מִן קֳדָמוֹהִי : וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ עַל שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתֵיהּ יָתֵיב וּמוּרְנִיתָא בִּידֵיהּ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיַד : וּבְעָא שָׁאוּל לְמִמְחֵי בְמוּרְנִיתָא בְּדָוִד וּלְמִיבְרְזֵיהּ בְּכוּתְלָא וְאִתְפְּטַר מִן קֳדָם שָׁאוּל וּקְבַע יַת מוּרְנִיתָא בְּכוּתְלָא וְדָוִד עֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב בְּלֵילְיָא הַהוּא : וּשְׁלַח שָׁאוּל אִיזְגַּדִּין לְוַת בֵּית דָּוִד לְמִיטְרֵיהּ וּלְמִקְטְלֵיהּ בְּצַפְרָא וְחַוִּיאַת לְדָוִד מִיכַל אִתְּתֵיהּ לְמֵימַר אִם לֵיתָךְ מְשֵׁיזֵיב יַת נַפְשָׁךְ בְּלֵילְיָא מְחַר אַתְּ מִתְקְטָל : וְשַׁלְשִׁילַת מִיכַל יַת דָּוִד מִן חַרְכָּא וַאֲזַל וַעֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב : וּנְסֵיבַת מִיכַל יַת

ג' מל' · ה' בסיפ' · ל' · ד' וסי' שתה ודמך וקם ועריק · ל' · ל' · ג' ב' חס' וא' מל'

ותוספ ה' ר"פ בקריאה ג' מלאים וכ' חס' וסי' נמסר בסדר וישב : בלילה הוא ד' וסי' ותשקין את אביהן יין · ויבא יעקב מן השדה · ויקם בלילה הוא · ודוד נס וימלט · וסימ' בלשון ארמי שתה ודמך וקם וערק :

רשי

ותקח מיכל · כדי שלא יבינו שברח וירדפו אחריו : את

פי' רבי' ישעיה

ויפטר מפני שאול · פירו' נשמט : ותקח מיכל את התרפים · מצאה התרפים ושמה שם כדי לומר לאביה כי דוד מצאם והם הגידו לו כי אתה רוצה להרגו ונעבור זה ברח שלא יאמר לה שאול כי את הגדת לו הסוד וברח · ואת כביר העזים שמה מראשותיו · פירוש שמה כור של עזי' מראשותיו מפני שלתרפים אין להם שיער וכדי שיראו התרפים כמו אדם השוכב על המטה עשתה כן שסברה בלבה כשאומ' חולה הוא ויבואו ויגדו כי יגידו לשאול ויניחוהו ואם לא יניחוהו אז אומר כי ברח על פי התרפים שהגידו לו · ותרגם גודא דעזיא :

רלבג

ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר · ר"ל שנסתלק מלפניו בעת זרקו החנית להכות דוד והכה החנית בקיר ולא נגע בדוד והנה היה זה נס עלום כי עם היותו מנגן והיה משתדל שיהי' שירו משוער כראוי נסתלק מפניו אחר זריקתו החנית אליו · ולפי שנתברר לדוד כי כלתה הרעה מאת שאול להמיתו נס לביתו : לשמרו ולהמיתו בבקר · רוצה לומר לשמרו שלא יצא משם כדי שיוכלו להביא אותו אליו בבקר להמיתו ע"י אחד מעבדיו באופן שיתאמת שאול שכב' מת דוד ולזה לא צוה למלאכים ששלח אל בית דוד שימיתוהו כי ירא פן יעשה דוד עמהם בתחבולות למלט את נפשו בצד מה מן הצדדים עם שכבר לא רצה שאול לעשות זה בסתר כי חמס היה עושה להרוג את דוד על לא חמסו מפניו ולזה השתדל בתחל' להכות בחנית בהיותו מנגן בידו לפניו שלא יתפרסם זה לזולתו וזה גם כן בעת היות רוח אלהים רעה מבעתו שאם יודע הדבר יהיה לשאול התנצלות מצד חולי או שיפילנו ביד פלשתים כי בזה לא יאשימנו אחד מן האנשי' : בעד החלון · הנה השומרים היו אצל הפתח שיכנסו בו לבית דוד והחלון היה בכותל אחר מהבית ומשם הורידה אותו מיכל כדי שימלט ולקחה התרפים ושמה אותם על המטה שידמה שיהיה שוכב במטה דוד : וכוד

מנחה קטנה

ותוסף המלחמה להיות אמר לשון הוספה וגם המלחמה בה"א הידיעה לרמז שע"י מעשה דוד שחתך ערלות פלשתים ואין זה מהנהוג לעשות בשונאיהם וע"כ בסיב חרה להם על זה ובשביל שהיה דוד גרם לזה ע"כ ויצא דוד וילחם · והנה אפשר לתת טעם לכוונת שאול שאמר להביא מאה ערלות שהוא דבר מגונה שאול שיתחן ערות הערלים אלא בחר בחבר אחר כמו ראשים או שארי אברים ועוד גם למה בחר במספר מאה · והנה ידוע שכל עין רעה שהיה לשאול על דוד היה על דבר גלית שנאמר לו הכה שאול באלפיו וגו' וא"ל שזה גלית נולד ממאה אפי וכו' שבאו על ערפה אמו של גלית מאה פלשתים ומזה נולד וע"כ אמר שאול לעשות נקם במאה פלשתים ולחתוך הערלה באבר שקילקו וגרמו ברעה עליו וע"כ אמר שאול אע"פ שהבטחתי ליתן בתי לאשר יכה הפלשתי מ"מ אין הפעולה נעשה בשלימות עד שיעשה נקם במאה פלשתי' במנין הזונים שבאו על אמו וגרמו לידתו וע"כ אמר לחתוך הערלות ואמר שאול שאולי ע"כ יפול דוד בידם שיהי' תקנתו קלקלתו : מנגן ביד ר"ל נבא כדי שיגלגל בקול יפה שיעבור הרוח רעה בסבירות ע"י שישמע שאול קול הנגון יפה וטוב והשמיענו בזה חסידות דוד שאע"פ שהיה יודע שאול שונא אותו היה מנגן בכל כוחו לראות להטיב לשאול כי באמת ובתמים היה עושה מלאכתו ועוד אפשר לומר מנגן ביד שהיה דוד ירא משאול שיכה אותו וע"כ בכל זמן היה מכים מסתכל בשאול וע"כ לא היה מנגן כי אם ביד אחד כי בצד יד השני היה שאול יושב והי' צריך לחזור לאחריו ולנדדיו להשגיח על שאול שלא יכה אותו וגם היה יד אחת מוכנת לקבל החנית אם ירצה שאול להכות אותו וע"כ לא היה מנגן כ"א ביד אחד וע"כ ויבקש שאול להכות בחנית וגו' והיה התנצלותו שרוצה להכות לדוד על שאינו מנגן כתמול שלשום בשתי ידיו · ואמר בדוד ובקיר שאול התנצל שאין כוונתו להכות לדוד אלא בקיר כדי ליראה אותו ולזרזו שינגן הטיב : ויגד

כלי יקר

המלחמה והסיבה להיות ויצא דוד כלו' כדי שיצא דוד ויכם מכה גדולה וינוסו מפניו ולכך סמך תיבת להיות אל ויצא דוד וכו' על דרך פרעה קלף על עבדיו שהקב"ה מקליף עבדי' על אדוניהם כדי שיבוא יוסף ויטול גדולה :

ותהי רוח ה' רעה וכו' כבר הארכתי למעלה בענין זה הרוח רעה עיין עליו : ולע"רן לדקדק או' והוא בביתו יושב כו' דהי"לל והוא יושב בביתו והוא הסדר הנכון ונר' שכוו' הכתוב לומר שבכלל הרוח רעה שלבשה את שאול גרמה לו שעם היות שהוא בביתו שאין שם מקום לכלי הזיין עכ"ז שהוא בביתו הוא היה יושב וחניתו בידו אשר לעומת זה דוד מנגן ביד ולא בלב כי אחזתו רתת פן יפגענו באופן שכל מעייניו של דוד בו בשאול ועל כן היה מנגן ביד לבד כדפרישית על ודוד מנגן בידו כיום ביום וכו' אלא מכאן להיות מקרה זה פעם שניה הוסיף כאן לומר ודוד מנגן ביד לומ' כי הנגון להיות כדרכו בידו לא ביד כאלו היא יד זולתו כי בטל חוש המשוש מידו מפחד קראהו ורעדה ורוב עצמותיו הפחיד עד שהיה מנגן ביד כהה וחלושה לכך אמר מנגן ביד ולא אמרו בידו :

ויבקש שאול וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן הרד"ק : ולע"רן לדקדק לשון ויבקש דהי"לל וירצה שאול או ויחפוץ גם לשון ויפטר דקאמר גם יתור ודוד נס וכבר אמר ויפטר וא"כ הי"לל ודוד נמלט בלילה הוא ומאי הוא דהי"לל ההוא כתרגומו שתרגם בליליא ההו' · ונר' כי אחר שנשבע שאול כנז"ל שלא להמית את דוד לכך אמר ויבקש שאול לשון בקשה לרמוז שבקש פתח לשבועתו ומתוך הלשון שדקדקתי למעלה גבי חי ה' אם יומת או תרעה וכיוצא אשר על זה רמז בלשון ויבקש שאול להכות וכו' להיות דוד משועבד למלכו' מלד מה שכתוב בתורה שום תשי' עליך מלך שתהא אימתו עליך ואסור לברוח מפניו כי זהו מרד ומעל במלך ובפרט אחר שהביאו יהונתן להוכו שם לא יהות לצאת משם כי אם ברצונו לעומת כל זה אמר ויפטר מפני שאול לשון פטור ומותר והפשט לא יופשט לשון פטור כלומר פטור אני ממצות המלך כי וחי בהם אמר רחמנ' ולא שימות בהם וז"ש ויפטר לשון פטור ומותר והגיד זריזות דוד ע"ה והשקפתו בעודו מנגן ביד כדפרישית שהיו כל מעייניו של דוד בשאול עד שבעוד שזרק החנית בכיוון אל דוד כמטרה לחץ דוד נסתלק עד שהכת החנית בקיר ודוד ביני ביני נס ונמלט מלפני שאול וז"ש ודוד נס בלשון עבר בעוד שיעור זריקת החנית והבאתו אל הקיר והיינו דלא כתיב ויגס דוד וימלט אלא ודוד נס ומ"ש הוא פשוטו שחוזר אל הלילה ואפשר שחוזר אל דוד שלא לקח עמו אנשים פן יבולע שיהיו הם בעוכריו או מפני המהירות ודוד נס לבדו וימלט בלילה הוא לבדו יחידי · או אמר הוא על הש"י כמו אני והוא הושיעה נא וכמו שדרשו בס"ה ע"ה בפסוק וישכב עמה בלילה הוא האמור ביעקב ולהה וירמוז שלא בחיל ולא בכח נמלט כי אם בעזר אלהי שמלטו והוא שנתן בלב מיכל להצילו :

וישלח שאול מלאכים וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג אלא שהרחיב ע"ש ומהרי"א אמר קצת מזה שלא שלח המלאכים שיהרגוהו שם בביתו כי חשש שמא יטה אותם בדברים ויפתם ע"כ רצה להמתין עד אור הבוקר להרגו הוא בעצמו ע"כ : ולע"רן לדקדק או' לשון מלאכים שלא אמר וישלח אנשים לו' שאעפ"י שהיו אנשים ובני אדם הנה היו לדוד כמלאכי' ממש שהרי שבו שמירה שהרגיש בענין בבואם בתחילת הלילה וירד מהחלון שאילו באו באשמורת התיכונה או בבוקר אולי לא היה מרגיש בהם אבל כאשר שלחם בבהילה גרם בזה לשומרו ולהצילו ז"ש לשומרו עם היות פשט הכתוב לשומרו ולהמיתו בבוקר ורצה שימיתוהו בבוקר כדי שיתפרסם לכל מיתתו ויתיאשו מדוד שאם לא יראוהו מת יאמרו שעדיין חי הוא ומאת ה' היתה זאת היא נפלאת כדי שיהיה פנאי לדוד לברוח ולצאת השדה שאילו אמר שיהרגוהו תכף ומיד היה מלטער דוד לברוח ומה שאמר ותגד לדוד מיכל אשתו לאמר ר"ל דהי"לל ותגד מיכל אשתו לדוד כי סמוך להגדה ראוי להזכיר המגיד אבל ר"ל הגידה לו היותה אשתו ובאהבתו אשר לעומ' זה יאות לשמוע בקולה ואת עצתי ברח הלילה ז"ש ותגד לדוד מיכל אשתו הודעה לאמר לו אם אינך ממלט את נפשך וכו' ואמר ממלט נפשך וכו' כי העומד במקום סכנה מתחייב גם בנפשו שנאמר ונשמרתם מאד לנפשותיכם הלילה מחר אתה מומת ר"ל אתה בעצמך מתחייב בנפשך ומומת כיון שתהיה בו לדבר יאכל לך ובזה מובן שלא כתב מחר ימיתוך אלא אתה מומת כלומר אתה הגורם להיותך מומת והוא לדקוק נכון במלת אתה מומת וכו' :

ותורד מיכל את דוד וכו' שוחר טוב ותורד מיכל את דוד בעד החלון היאך ברח דוד רבי איבו ורבנין רבי אבו אמר שני שערים היו לביתו של דוד אחד גדול ואחד קטן והאחד היה נעול ושמרו אותו מן השער הזה ויצא בשער האחר ורבנין אמרי' שער אחד היה לו ושמרו אותו מה עשתה מיכל שלשלה את דוד בחלון וברח וכיון שנכנסו שלוחין של שאול מבקשים את דוד אמרה להם מיכל שהוא חולה הלכו ואמרו לשאול אמר להם הביאו את המיטה בכאן הלכו והביאו את המיטה אצלו והוא מוצא את התרפים שבתוכם ואת הכביר של עזים התחיל כועס אמר לה כך רמית אותי והברחת את שונאי אמרה לו השאתני ללסטם אחד שכך אמר לי אם אין את מברחת אותי אני עומד עכשיו והורג אותך וכת יראתי והברחתי אותו עד כאן · ויש לדקדק ראשונה מה בעי היאך ברח דוד והוא מקרא מלא ותורד מיכל את דוד בעד החלון ומה עלה בדעת רבי איבו לומר שני שערים היו לביתו והפ' מכחיש דבריו ומקיים דברי רבנין ששלשלתו בעד החלון ועוד מיכל מאי קס"ד לומר להם שהוא חולה כי האמת מאד בזה יותר מעל ההורדה שבהורדה יכולה לטעון כדמסיק שאמר השאתני ללסטם אחד וכו' ובזה ההתול לא יש טענה ותואנה והתל ללא צורך שבזה תגדל אשמתה שהתנצלותה של השאתני ללסטם וכו' איננו התנצלות לתתה תרפים ולכזב שהוא חולה ונראה כי חכמינו ז"ל הוקשה להם שאיש אשר כדוד לבו כלב אריה איך יברח וירד מחלון שהבריחה היא מפחיתות דרך חלון וז"ש היאך ברח והלא כו' דלא קאמר מהיכן ברח אלא היאך ברח וזה ההכרח לדברי רבי איבו שכיון שהיו ב' פתחים אין זו בריחה פחותה לצאת מפתח אחר קטן · או אפשר והוא הנכון כי הקשה היאך ברח דוד כמו מהיכן ברח דכי תימ' בעד החלון כדכתיב יקשה לשון הפסוק דהיה לו לומר ותורד מיכל מהחלון מהו בעד החלון ועוד הוקשה להם מהו וילך ויברח כל תיבת וילך מיותרת ובכלל הבריחה נכללת · לזה הכריח רבי איבו ששני שערים היו כאן והאחד קטן וברח מהקטן שהוא ממש בעד חלון כי קטן בעד חלון ממש הוא ובזה מובן אומר בעד החלון שלא אמר מהחלון שאז היה מובן שהוא חלון ממש אכן בעת אמר פתח קטן ממש במקום החלון ומובן גם כן אומרו וילך כי לא היה כאן שלשול דרך חלון כי אם הליכה דרך פתח קטן והכריחו כן מהלשון גם מהענין שאילו היה פתח ושער גדול היה נודע אצלם והיו שומרים אותו גם כן ומ"ש הכתוב ותורד הוא לפי שהיה גבוה מעט מהארץ אבל לא הוצרכו לשלשול אמנם רבנין דייקו לשון חלון ממש ומכריחים מהענין שאילו היה שער כל דהו היו שומרי' אותו שלא יתכן שיעלם ידיעת הפתח ההוא מאנשי שאול ולשון ותורד מוכיח היותו חלון גבוה מאד ושלשלה אותו מיכל משם · אמנם רבנין סברי דשער אחד בלבד היה באותו הצד והחלון בצד אחר וז"ש בעד החלון שער אחד היה לו דמה להם להזכיר כן לא היה להם להזכיר את חלון ממש הוא משם שלשלה אותו אבל כיונו לומר שער אחד היה לו באותו הרוח והחלון היה מצד האחר וזהו בעד החלון לרבנין לגלו' לנו שבעד הצד שהי' בו החלון הורידתו ולא היה החלון באותו צד של הפתח · ואמר המאמר כיון שנכנסו לתת טעם למה שעשתה מיכל שאילו לא נכנסו תכף ומיד מה לה למיכל לשקר שהוא חולה כבר היה לו פנאי לדוד לברוח אבל כיון שנכנסו שלוחין של שאול מבקשים את דוד זה חייב והכריח למיכל שאמרה שהוא חולה כדי שביני ביני הלכו ואמרו לשאול ויעבור זמן מה לברוח דוד ולהרחיק נדוד · ואחר שהלכו השלוחין לומר לשאול חולה הוא שמה את התרפי' ולא מתחילה כי מתחילה חשבה שלא יכנסו שם עד אור הבוקר אבל כיון שנכנסו והלכו אחר כך להגיד לשאול אז שמה התרפים · ולענין ההיתול צריכין אנו לומר ששאול מכלל טענה של מיכל טענה שדוד הכריח אותה לכל המעשי' ההם כדי שיוכל לברוח אחר ירידתו מהחלון בהכנפסה והרחבת זמן מה וזהו בכלל דבריה שאמרה אם אין את מברחת אותי ר"ל הברחה אחר ירידתו מהחלון שאברח ממך ולא יודע הדב' מהר כדי שאברח וז"ש מברחת אותי שאת הויי שיב' הבריחה אני עומד עכשיו והורג אותך ואעפ"י שזה האיום לא יספיק כי אם למציאות ההורדה מהחלון לא לאלו הרמאות של חולה ותרפים שהם סיבת בריחה והברחה יתירה שהרי אחר שירד מהחלון מה היה עולה בידו לזה אמרה ונתיראתי והברחתי אותו רוצה לומר מצד הירא' שנתיראתי הברחתי אותו הברחה יתירה עם היות שהירידה הספיק לשהורידו מהחלון לא שאבריח אותו אחר הירידה מהחלון כדכתיב וילך ויברח וימלט אלא כטרדתי מהיראה והברחתי אותו והוא דקדו' נכון וטענה הגונה · ואמרה השאתני ללסטם אחד שלך ר"ל הלולי השאתני ללסטם כל דהו אלא ללסטם אחד מיוחד בלסטות ועוד שהוא שלך מראשי גייסות שנתיראתי כו' ונבהלתי להבריחו הברחה יתירה בלי שום הכרח עם היותו דאפשר להמלט ממנו בירידה ואח"כ אצעק עלי' חמס ואקבץ עליו מלאכיך שישיגוהו מהרה חושה ואולי העיר בחומה דלתי' ובריח ובקל היו משיגים אותו לולי זמן שהיה לו · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל · וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן כוונת ותורד מיכל כו' לומר שלא קראה לנער מעבדים או משפחותיה להוריד את דוד כי היא רכה וענוגה אלא היא בעצמה כתעלמה ותירד מיכל את דוד כדי שלא לגלות סודו לזולתו פן יבולע כי ילך רכיל ויגלה לשאול · וז"ש ותורד מיכל את דוד שדוד בעצמו סייע בהורדה ואתו עמו הורידה אותו · או אמר את דוד שלא היה את דוד ועמו כי אם מיכל באופן שהיא הורידתו יחידה ועל כן לא אמר והורד מיכל לדוד אלא את דוד · ומ"ש וילך ויברח וימלט פי' שאחר הירידה היה לו פנאי ללכת לברוח ולימלט לרחוק והיה זה ע"י מיכל שלקחה את התרפי' כמו שיזכיר ותקח מיכל את התרפים וכו' וכנז' במדרש שזכרתי · וכפל וילך ויברח שההליכה בכלל הבריחה היא לא הגיד כי דוד הלך לאט לאט שלא ישמעו שומרי הפתח ואחר שהלך מאלפים יד השער וילך במרוצה ויברח וזהו וילך ויברח :

ותקח מיכל את התרפים כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק והחכם רלב"ג כתב כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליוני והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל

את התרפים · תרגומו צלמניא והם עשויים כדמות גוף האדם לפיכך שמה אותם במטה שידמה דוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שידמה כשער ראש האדם ופי' כביר עזים כר עשוי משער העזים וי"ת כודא דעזיא וכן אמר במדרש ונתנה נוד יין חחת דוד על המטה ר"ל נוד מעור העזים והיה השיער למעלה לפיכך שמה אותו במקום ראשו · ועניין התרפים י"מ כי הם ע"א כמו התרפי' אשר ללבן שגנבתם רחל ולבן עובד ע"א היה כמו שאמר לה למה גנבת את אלהי וחלילה חלילה שהיה בית דוד ע"א וי"א שהוא כלי הנחוש' העשוי לדעת חלקי השעות ויראה בהם העתידות במשפט המזלות וזה יתכן בדבר לכן אבל בדב' מיכל הוא קשה לפרש למה שמה אות' במטה מקום דוד ואותו הכלי אינו בתכונה הזאת והחכ' ראב"ע ז"ל כתב כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשוי לקבל כח עליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל במטה עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד : אל המטה · כמו על המטה וכן אל ההרים לא אכל : וישבו בניות · נכתב הוי"ו קודם היו"ד ובקרי היו"ד קודם הוי"ו והכתיב והקרי שוים בעניין תהיה היו"ד קודם הוי"ו או הוי"ו קודם היו"ד אחד הוא והוא מלשון נוה והיה המקום הזה הנקרא ניות בעיר הנקראת רמה לפיכך אמר בניו' ברמה מניות ברמה כלומר אשר ברמה או היה זה המקום חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה ואמר ברמה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו וזה הנכון לפיכך אמר וילך הוא ושמואל וישבו בניו' והיה זה המקום מקו' לבני הנביאים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל וכ"תי בית אולפנא' ורז"ל אמרו מה עניין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם כלומר בבית המקדש כלומר באיזה מקום יהיה : וירא

רשי

את התרפי' · עשוים בדמות גוף אדם : **כביר העזים** · עור מופשט שלם כאמת פלוגיל בלע"ז : שמה מראשותיו · לפי שאין לתרפים שיער וזה דומה לשיער אדם : הוא אמר לי וגו' · אתה מסרתני ביד ליסטים אחד שלף חרבו עלי עד ששלחתיו : בנוי' בית אולפנא : לקחת

אֶת־הַתְּרָפִים וַתָּשֶׂם אֶל־הַמִּטָּה וְאֵת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו וַתְּכַס בַּבָּגֶד :	ג' ל'	יַת צִילְמָנַיָא וְשַׁוִיאַת עַל עַרְסָא וְיַת נוֹדָא דְעִיזַיָא שַׁוִיאַת אִסָדוֹהִי וְכַסִיאַת בִּלְבוּשָׁא :
וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־דָּוִד וַתֹּאמֶר חֹלֶה הוּא :	ט"ו	וּשְׁלַח שָׁאוּל אִיזְגַדִין לְמִדְבַּר יַת דָוִד וַאֲמַרַת שְׁכִיב מְרַע הוּא :
וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶת־הַמַּלְאָכִים לִרְאוֹת אֶת־דָּוִד לֵאמֹר הַעֲלוּ אֹתוֹ בַמִּטָּה אֵלַי לַהֲמִתוֹ :		וּשְׁלַח שָׁאוּל יַת אִיזְגַדַיָא לְמִיסְעַר יַת דָוִד לְמֵימַר אַסִיקוּ יָתֵיהּ בְּעַרְסָא לְוָתִי לְמִקְטְלֵיהּ :
וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וְהִנֵּה הַתְּרָפִים אֶל־הַמִּטָּה וּכְבִיר הָעִזִּים מְרַאֲשֹׁתָיו :	ג'	וַאֲתוֹ אִיזְגַדַיָא וְהָא צַלְמָנַיָא עַל עַרְסָא וְנוֹדָא דְעִיזַיָא אִיסָדוֹהִי :
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־מִיכַל לָמָּה כָּכָה רִמִּיתִנִי וַתְּשַׁלְּחִי אֶת־אֹיְבִי וַיִּמָּלֵט וַתֹּאמֶר מִיכַל אֶל־שָׁאוּל הוּא־אָמַר אֵלַי שַׁלְּחִנִי לָמָה אֲמִיתֵךְ :	ל' ו' ל'	וַאֲמַר שָׁאוּל לְמִיכַל לְמָא כְּדֵין שַׁקַרְתְּ בִּי וְשַׁלַחַתְּ יַת בְּעֵיל דְבָבִי וְאִישְׁתֵּיזֵיב וַאֲמַרַת מִיכַל לְשָׁאוּל הוּא אֲמַר לִי שַׁלְחִינִי לְמָה אֶקְטְלִינָךְ :
וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט וַיָּבֹא אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וַיַּגֶּד־לוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה־לוֹ שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁמוּאֵל וַיֵּשְׁבוּ בְּנָוֹת :	ל' ומל'	וְדָוִד עֲרַק וְאִישְׁתֵּיזֵיב וַאֲתָא לְוָת שְׁמוּאֵל לְרָמָתָא וְחַוִי לֵיהּ יַת כָּל דִי עֲבַד לֵיהּ שָׁאוּל וַאֲזַל הוּא וּשְׁמוּאֵל וִיתִיבוּ בְּבֵית אוּלְפָנָא :
וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּנָוֹת בָּרָמָה :	בניות ק' / בניות ק'	וְאִיתְחַוָא לְשָׁאוּל לְמֵימַר הָא דָוִד בְּבֵית אוּלְפָנָא בְּרָמְתָא :
וישלח		ושלח

הרמתה ח' בקריאה וסי' וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה · וילך אלקנה ותשובתו הרמתה · ויתקבצו כל זקני ישרא' · וילך שמואל הרמתה · ויקח שמואל את קרן השמן · ודוד ברח וימלט · וילך גם הוא הרמתה :

רלבג

וכוד עשוי מעור עזים והיו בה שערות שמה מראשותיו להשגות הבאים שם וימששו המקום ההוא וידומה להם מפני השערות שיהיה שם דוד · ואמר וַתְּכַס בַּבָּגֶד כביר העזים להורות כי שמה דוד ראשו לשמרו מהקור יגעת בעת שישנה עם שזה יהיה סבה שלא יתראה להם שלא יהיה אשר במטה דוד אם לא אחר שיגלו זה ובזה כך יתכן שימלט דוד ויתרחק ואחשב שעשתה זה מיכל שאם ישכימו בבקר לקר' לה שתפתח להם תוכל לדחותם בשתראה להם שהוא במטה ותאמר להם שהוא חולה כדי שיהיה לדוד מהפנאי יות' להתרחק והנה עם כל זה צוה שאול שיעלוהו אליו במטה אשר הוא בה לחשקו בהריגתו והביאו המלאכים את המטה אשר היה בה דוד לפי מחשבתם וכאשר היתה המטה אצל שאול נתברר לו כי לא היה שם דוד אך היו התרפים אל המטה והיה כביר העזים למראשתיו · והנה התרפים היו על צורת בן אדם כעשית בשעות ידועות אצלם והיו חושבים שהצורה ההיא תעורר הכח הדמיוני בדרך שיהיה מתבודד תבין כחות שאר הנפש בדרך שיקבל כח עליון כמנהגו והיה שומע הדמיון קול כמוך מגיד העתידו' לפי מחשבת' וכבר נכנס בהודע' הזאת מהחסרון מה שכבר העירונו עליו בפירוש אמרו ואון ותרפים הגבר : וישב בניות · אמרו שהיה בית מדרש לנביאים אצל עיר הרמה שהיה יושב בה שמואל : להקת

מנחה קטנה

ויגד לו את כל אשר עשה לו שאול אשר כמעט נרצחתי אך שמואל כי אמר דוד כיון ששמואל משח אותי למלך ושאול מבקש הרגני ואכ אתפל ביד שאול מה תהא מכוותיו והנה שמואל לא השיב לו דברי אמר מתקום שנית כיון שאני משחתיך למלך מזה ישלך לידע שלא ישיג אותך שאול : וילך

פי' רבי' ישעיה

הנה הוא בניות ברמה · פירו רמה שם ההר · וניות שם מקום :

כלי יקר

מיכל במיטה עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד · אל המיטה כמו על המיטה כמו אל ההרים לא אכל ע"כ · וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף כו' ע"ש וכן מהרי"א ז"ל הנה שהוסיף לקיים דברי המפרשים שהיו עשוים לעשות שאף הם עשוים בתמונת פרצוף אדם ולכך שמה אותם אל המיטה תמורת דוד והוא ז"ל פי' שהיו הכשפים עושות צורה בעליהן כדי שיהיה תמיד תולה לנגד עיניהם מרוב אהבתם אותו ומזה המין היו התרפים אשר למיכל בצורת דוד לאהבתם אותו אהבה עזה ולא היה בהן צד עון ולכך שמה אותם במקומות כי היו בדמותו ע"כ · ויהיה זה מעין מ"ש במדרש תמלוך תחת ושתי שהיתה צורת ושתי חקוקה בעטמתו והותה שתמלוך תהיה ממש תחת ושתי ר"ל שיסירו צורת ושתי המצוירת והיה תמלוך תחתיה ודבריו נכונים :

ולע"דן אפשר לקיים דברי האו' שהיה זה עשוי לשעות אבל לא היה צורת אדם כי לא יאות להמצא כך בביתו של דוד ע"ה הכל היה כלי עשוי לכוין בו השעות כי דוד היה קם חצות לילה והיה רוצה לכוין השעות והעפ"י שלא הי' צריך כי רוח צפונית היתה מנשבת בחצי הלילה ובה היה יודע וכו' ואין זר שישתמש בו רפי' ביום לדעת כמה שעות ביום לכוין את תפלותיו כי מדרכי החסידות לשער באלת השעה מה הועיל בה או אם יקח לבהלה בלי תועלת · ומה שהקש' הרד"ק ז"ל דאם כן מה שיכות ישכבם לשום אותם במקום דוד · אומר אני כי בהבאתה אותו אהבת הטוב במה שהוא טוב איש שלם שם אורחותיו ושעותיו שכולם יה ו בעבודת ה' לכך שמה הכלי הזה במיטה להביא זכרו לטובה לנגד ה' להלין בעדו להצילו מעת צרה ולנגד עיניה אהבתו בעוצם מלך שלימותו כי היה מכוין שעותיו ובכל עת ועתהיו בגדיו לבנים ושמן של השלימות מעל ראשו לא יחסר ואת כביר העזים שמה מראשותיו להורות שהיה ראש אדם אבל לא יחויב היו' שם גוף אדם גם כן מהתרפים ואמר ותשם אל המטה ולא א' על המטה כי על המטה בגלוי ואל המטה בתוך המטה מכוסה :

וישלח שאול כו' ויבאו כו' במדרש הובא בילקוט ז"ש הכתוב יען המכבם מן הגוים אשר סביבותיכם רבנין ור' יודא בר סימון רבנין אמרי ברעה שבהם עשיתם כטובים שבהם לא עשיתם איזבל בת כומרים היא משלחת ואומר לאליהו כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש א' מהם פתחה לו פתח שברח ברם הכא וישלח שאול מלאכי' לקחת את דוד עכ"ל · מדוקדק בדבריהם לשון הפסוק שאומר לקחת את דוד שהי"לל לקחת לדוד אבל כיון לומר תרעומת שאול עם היותו חסיד שלח שלוחים באופן שעכ"פ יקחו את דוד שלא ינצל מידם ואין ראוי אלא לתת לו פתח שיברח כמו שעשתה איזבל לאליהו כי ערוקיה מסתייה ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב אין ספק ששמח שאול כששמע שהוא חולה בחשבו שלא יוכל לברוח משם ולזה יעלו אליו המטה להמיתו וכאשר הכסו המטה ומלאה התרפים כביר העזים גער בה אמר למה רמתני והשיבה כי מפחדה מדוד שא' לה שימית אותה אם הגיד הדבר עשתה כן ע"כ : ולע"דן לדקדק אומרו וישלח שאול מלאכים לראות כו' דהי"לל וישלח שאול מלאכים לקחת את דוד · ונראה כי שאול כאשר שלח מלאכים בתחלה לקחת את דוד ואמרו אמרה חולה הוא אז וישלח שאול את המלאכים בה"א הידיעה ר"ל רבים ונכבדים מהראשונים ז"ש את המלאכים ושלחם בתואנת בקור חולים לגנוב דעתו של דוד ז"ש המלאכים לראות את דוד אבל להם אמר בסוד שיעלו אותו אליו להמיתו ז"ש לאמר העלו אותו אלי במיטה להמיתו · או יהיה הפי' ששלח מלאכים שיאמר לו שהמלך דבר שרוצה לראות דוד כי אהבו ועבר זעם כמעט רגע וזהו שאמר וישלח את המלאכים לראות את דוד לאמר ר"ל שיאמרו כן שהמלך רוצה לראות את דוד אמנם להם אמר העלו אותו במיטה אלי להמיתו :

ויאמר שאול אל מיכל וכו' עיין רש"י ז"ל והוא מכלל דברי המדרש הנזכר לעיל בפסוק ותורד מיכל כו' : ולע"דן כי שאול השיב לכתו רתשובה על מציאות הרמאות ועל היותו ככה ר"ל באותו אופן שנראה כמתלוצצת ע' אביה לשים כביר עזים ותרפים אל המטה ז"ש למה ככה רמיתני שהם שתי השגות האחת רמיתני והשנית ככה על זה האופן · ועוד השג' על מציאו' שלוח האויב וגם שמאריכות הדברים באומרך חולה הוא ובאו שלוחים אחרים דיני דיני וימלט לעוצמת זה השיבה מיכל אל שאול ר"ל שלא שמע דברים האלה אלא שאול לבד שלא לפגום בכבוד אביה שאמרה לו השלחני ללסטים א' שלך ז"ש הוא אמר לי לעשות כל זה וגם אמר לי בכלל דבריו שלחני למה רמיתך שבכלל מלת שלחני נכלל כל האריכות מהזמן שעבר כדי שיהיה שלוחין גמורין אם לא כן הי"לל הורידני למה רמיתך · ובכלל תיבת הוא רמוז למה שאמרו ז"ל השלחני ללסטים

שלך וזהו שאמר הוא הידוע לך בלסטים והוא שלך · כנזכר לעיל במאמר חז"ל :

ודוד ברח וימלט ויבא כו' במסכת זבחים פרק איזהו מקומן של זבחי' ותאר הגבול אל כתף היבוסי ז"ש וילך דוד ושמואל וישבו בניות ברמה אמר רבא וכי מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבים בניות ועוסקים ברמה של עולם אמרי כתיב וקמת ועלית אל המקו' מלמד שבית המקדש גבוה מכל א"י וא"י גבוה מכל הארצות לא הוו ידעי מקומו היכא איתיו ספר יהוש' בכלהו שבטים כתיב ועלה הגבול ותאר הגבול בשבט בנימין כתיב ועלה ותאר לא כת ב שמע מינה הכא מקומו סבור למבניי' בעין עיטם דמידלי אמרי ניחתי בו קליל כדכתיב ובין כתיפיו שכן ועל דבר זה כ הקנ' דואג בדוד כדכתי' כי קנאת ביתך אכלתני ואית דאמרי גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלקו של בנימין ואי מדליכן ליה איתפלגו ליה טובא מוטב דנקיתי פורתא כדכתיב בין כתפיו שכן וכתיב שיר המעלות זכור ה' לדוד את כל ענותו כו' אם אבא וכו' עד אמצא מקום לה' וכו' הנה שמענוה באפרתה זה יהושע דקא אתי משבט אפרי' מצאנוה בשד' יער זה בנימן דכתיב ביה בנימן זאב יטרף ע"כ ורש"י ז"ל בניות בית אולפנא והרד"ק ז"ל הביא בשם הגמרא ודברי רש"י ז"ל והוסיף ע"ש וכן הרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל והוסיף כי להיות שאול כמשח משמואל ודוד גם כן כמשח על ידו הלך אליו להתרעם על שאול גם להתייעץ עמו לדרוש את ה' מה יעשה וימלט משאול · ואמר וילך הוא ושמואל הקדים לדוד והזכירו ראשונה ואחרינו שמואל לכבוד המלכות ע"כ : ולע"דן לדקדק יותר ודוד ברח וימלט שכבר נזכר בריחתו ומלטתו בפסוק הקודם שאמר וילך ויברח וימלט · וכ"ל שקושיא זו הרגישו חז"ל כמ"ש ודוד ברח וימלט ויבא אל שמואל כו' ר' הונא בשם ר' יוסי אמ' אותה הלילה שברח דוד מלפני שאול למד משמואל הנביא מה שאין תלמיד ותיק לומד בק' שנה ע"כ וצריך לדקדק מהיכן למדו שאותה הלילה שברח בא אל שמואל ולא עברו ימי מספר · ונר' למדו כן מיתור ודוד ברח וימלט שכבר נזכר כן למעלה כמו שהקשינו והכריח שכוונת הכתוב לומר ודוד ברח וימלט והכף באותו הפרק שהיה בורח וימלט עם היותו בורח נתן אל לבו ויבא אל שמואל ללמוד חכמה דהשתא קא משמע לן קרא טובא שעם היותו בורח ונמלט בא אל שמואל ללמוד מורה על חסידות דוד שחרדת ה' שעשועיו בעת צרתו · אמנם כפי הפשט צריך ליישב יתור ויברח וימלט גם צריך לדקדק או' וילך הוא ולמה לא אמר וילך דוד ועוד למה הקדים דוד לשמואל וכבר זכרתי דברי הרד"ק ז"ל · ונראה כי דוד ראה היות שמואל המושח את שאול ומעשה ידיו אשר זה יחייב ששאול לא ימרה ברבו שמואל ק"ו מעשו הרשע שא' יקרבו ימי אבל אבי כו' והרב גדול מהאב כמשאחז"ל ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא שבודאי נכון לבו של דוד ובטוח שבהיותו עם שמואל לא יתכן שישלח מלאכים להרגו שם בפני שמואל וזהו שאמר כאן ודוד ברח וימלט רוצה לומר עתה בודאי בבוא אצל שמואל נגמרה בריחתו ונחלטה פליטתו בהיות שבא אל שמואל הרמתה כי שם ביתו של שמואל ויגד לו דוד את כל אשר עשה לו שאול וכשראה דוד שאין משיב לו דבר מהבטחו באמור לו אל תירא ואל תחת וכיוצא הבין כי הדרך הנכונה היא לצאת מהישוב בסתר במקום ניות אשר ברמה כי אולי היה מקום מרעה ונוה צאן אשר איש לא ידע מקום תחנותו וזהו שאמר וילך הוא רוצה לומר הוא לבדו יצא אל אותו המקום ואחר כך השיגו שמואל שם וזהו שאמר ויחזו ולא כתי' וילכו הוא ושמואל כי לא הלכו יחדיו כדי להמתיק סוד לבלתי לכת ברגש והגיד הכתוב הבא אחר זה ויגד לשאול כו' לומר שהיו כל כך בעלי לשון הרע ואנשי דמים הרודפים לדוד שמיגת שיג' דוד יחידי כנז' וילך הוא כדפריסית תכף ומיד בה שעתא ויגד לשאול לאמר הנה דוד בניות ברמה שלא הזכירו הלי' לאמר הנה דוד ושמואל לא הנה ד ד בניות ברמה להודיע לרע רלו וימהרו לשפוך דם נקי מאז בא דוד לבדו · ואפשר לומר עוד ויגד לשאול שאם היו מגידים לו ששמואל עם שאול שם בניות לא יקום אילו לשלוח מלאכים לקחתו מיד שמואל רבו כנז"ל אבל המגיד לא הגיד כי אם הנה דוד בניות ברמה אשר זה חייב לשלוח מלאכים לקחתו כדסמיך ליה וישלח שאול מלאכים וכמו שהעלימו היות שמואל שם ברמה העלימו גם כן שהיה עומד בבית המדרש לומד וזהו שאמ' לאמר הנה דוד עומד בניות ברמה ר"ל מה שאחרו לאמר הוא הנה דוד אבל לא שמואל מהטעמים הנז' וגם כן העלימו שבמקום וישבו בניות שאולי מלשון זה דרשו בנויו של עולם או לשון נוה כמו זה אלי ואנוהו העשה לו נוה ומקום לשבתו עולמים אמנם המגיד הזה הגיד לאמר בניות לבטל הדרשה ולהעלים שבחת הנזכר לעיל :

וירא · הגדול שבמלאכי שאול או כל אחד ואחד ממלאכי שאול : להקת · כמו הפוך קהלת ותרגומו סיעת ספריא ר"ל תלמידי חכמים כי ת"ח נקראו סופרים : נביאים · תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותושבחות לאל ברוח הקדש ואפשר שהיו מתנבאין נבואות עתידות קרובות בזמנם : עמד ניצב עליהם · עומד שהיה עומד על רגליו : נצב · מלמד אותם כמו נצב על הקוצרים וממונה עליהם להורתם מה יעשו וכן נצב על עבדי שאול גדול וממונה עליהם וכת"י קאים ומליף עליהון : בשכו · שם מקום ובא בידיעה שלא כמנהג וכמוהו בקרקר בסכות : וילך שם · ובדרך היתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות : ויפשט גם הוא בגדיו · מלמד שהנביאים האחרים פשטו בגדיהם כי גם הוא לרבות ועניין זה כי בבא הנבואה על האדם יתבטלו הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם נופל וגלוי עיני' ואמר בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה ופעמי' יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו הנפשות וישאר בכח השכל לבדו : ויפול ערום · תרגם ונפל ברשן ולא מצאתי לו חבר ויש נסחאות כתיב בייש : על כן יאמרו הגם שאול בנביאים · כמו שאמר למעלה על כן היתה למשל ושם פרשנוהו : ויברח

וילך גם הוא כי אמר שע"י כן תוסר מעליו רוח הרעה ושם שלא הלך עד ששלח שלוחים ג' פעמים כי אמר אולי היו אלו החכנים ששלח פעם ראשון ראוים לנבואה אבל עכשו ע"כ נישה הדבר שלא פעמים דבתלתא זימני הוי חזקה ואז הלך גם הוא : ותהי עליו גם הוא · דגבי שאול היה רבותא טפי לפי שנתדבק בו רוח רעה עם אב באחרים וע"כ אמר גם הוא · ומ"מ כיון שבא שאול אל שמואל פשטה אותו וגרם לו רוח אלקי' לשרות עליו ע"כ כראותו ברח רוח רעה מלפני שמואל ושרה עליו רוח אלקים וע"כ כשה ראו כן תמהו הגם שאול בנביאים שע"כ גדול כוחו של שמואל שגם שאול ששה עליו רוח רעה עכשיו גם הוא בנביאי' ביותר השם ששורה עליהם רוח אלקי' :
סם

ושלח שאול איזגדין למדבר ית
דוד וחזו ית סיעת ספריא משבחין
ושמואל קאים מליף עילויהון
ושרת על איזגדי שאול רוח נבואה
מן קדם יי ושבחו אף אינון : וחויאו
לשאול ושלח איזגדין אוחרנין
ושבחו אף אינון ואוסיף שאול
ושלח איזגדין תליתאין ושבחו אף
אינון : ואזל אף הוא לרמתא ואתא
עד גובא רבא די בשכו ושאל ואמר
איכא שמואל ודוד ואמר הא בבית
אולפנא ברמתא : ואזל לתמן לבית
אולפנא די ברמתא ושרת עלוהי אף
הוא רוח נבואה מן קדם יי ואזל מיזל
ומשבח עד דאתא לבית אולפנא
ברמתא : ואשלח אף הוא לבושוהי
ושבח אף הוא קדם שמואל ונפל
ברשן כל יומא ההוא וכל ליליא על
כן יימרון האף שאול בספריא :
וערק

כ וישלח שאול מלאכים לקחת את־
דוד וירא את־להקת הנביאים נבאים (ל' · ג'מל' בלים')
ושמואל עמד נצב עליהם ותהי על־ (ל' וחי' חס' מלאכי)
מלאכי שאול רוח אלהים ויתנבאו (ומשמש א"ב)
גם־המה : ויגדו לשאול וישלח
מלאכים אחרים ויתנבאו גם־המה
ויסף שאול וישלח
מלאכים שלשים ויתנבאו גם־המה :
וילך גם־הוא הרמתה ויבא עד־בור
הגדול אשר בשכו וישאל ויאמר (ל'וכתי' ס"ו)
איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בנוית (ו' כתי' כן בה"א)
ברמה : וילך שם אל־נוית ברמה (נוית ק')
ותהי עליו גם־הוא רוח אלהים וילך
הלוך ויתנבא עד־באו בנוית ברמה : (בנוית ק')
כה ויפשט גם־הוא בגדיו ויתנבא גם־
הוא לפני שמואל ויפל ערם כל־ (ג' חס')
היום ההוא וכל־הלילה על־כן
יאמרו הגם שאול בנבאים : (ג' כתיב כן)
ויברח

רשי

להקת · סיעת : ויפשט גם הוא בגדיו · בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים : ויפול ערום · ברשן תירג' יונתן ונפל ערטילאי בשם רבי מנחם ששמע מפי ערבי אחד ברשן בלשון ערבי משוגע : כפשע

רלבג

להקת הנביאי' נבאים · ר"ל קהלת הנביאים מתנבאים דברים עתידי' : נצב עליהם · ר"ל אצלם והנה זאת הנבואה היתה ממין רוח הקדש בהשתתם החושי' על מנהגיהם וכאילו השפיע שמואל מן הרוח אשר עליו עליה' ונתנבאו מלאכי שאול הראשונים והשניים והשלישים · וגם שאול נתנבא בבואו שם ופשיטת הבגדים ונפלו ערום היה מחוזק הדבקות במושכלות עם שלא היו מרגישי' בעניינים הגופיים והתמיד זה לשאול כל היום ההוא וכל הלילה כדי שיוכל דוד להמלט או מיד שאול : ומדוע

פי'רבינו ישעיה

וירא להקת הנביאי' נבאים ראה כל אסף מהלכי שאול את קהלת והוא מלת הפוכת כמו שמלה שלמה : בור הגדול אשר בשכו יסם מקום : ויפשט גם הוא את בגדיו · פירוש כיון ששרתה עליו רוח הקודש פשט בגדו מלכותו שלא יעמוד בפררה ובגאוה ועמד ונתנב' לפני שמואל כאחד מתלמידיו : ויפל ערו' כל היום ההוא וכל הלילה · פירוש נפל ערום מבגדי מלכותו ולבש כאחד מן התלמידים :

איפה י' כתיב כן וד' כתיב אפו וסי' נמסר בסדר וישב : ערם ד' חס'וסימן ויפל ערם כל היום · כי הראה
ערם וכסיתו · כי אמר אלי ערם יערים · ערם יצאתי מבטן :

כלי יקר

וישלח שאול מלאכים וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג ומהרי"א ז"ל הביא שיטת המתרגם הנז"ל שאמר נבאים משבחים ומהללים להשי"ת והביא בשם חכמי הגוי' שהיא מלשון ניב שפתים והקשה עליהם מאו' הגם שאול בנביאים · ומתוך דברי הרד"ק שזכרתי הוא מתורצת קושית מהרי"א דלעולם הימא לך הנבאים הוא מלשון ניב שפתים שהיו משבחים ומהללים אבל ברוח הקודש היה כל אלו השבחי' וההלולים ובזה יצדק או' הגם שאול בנביאים כי זהו חלק מה מהנבואה ומדרגותיה ומהרי"א ז"ל כתב כשיטת הרד"ק ז"ל שהיתה קהלת נביאים ממש שהיו מתנבאים בדברים העתידים בפרטות בענין שאול ודוד ונבאו שדוד ימלוך וכשבאו המלאכים שם אבל דוד התנבאו גם כן כיוצא בזה שדוד ימלוך ולכך לא לקחוהו כי מי ישלח ידו במשיח ה' ונקה וכן כולם עד שאפי' שאול עצמו נתפעל כ"כ מזה והיתה נפשו משוטטת בעניינו עם דוד ושרתה עליו רוח ה' וזהו ותהי עליו רוח אלהים דהיינו רוח אלהים ממש ולא רוח רעה כשאר הפעמים ע"כ :

ולע"דן לפרש בדרך הלצה אומרו וירא את להקת וכו' שהוא על שאול שבראות שאול את דוד ושמואל עומדים ומתנבאים בתקבה · יותר וישלח שאול מלאכים לקחת את דוד יען כי וירא שאול את להקת הנביאים מתנבאים ושמואל עומד בתוכם ונצב ר"ל מלמד ומדריך אותם בענייני הכנת הנבואה · ותהי על מלאכי שאול רוח אלהים כו' שבזאת ג"כ שרתה עליהם רוח ה' · או יאמר כי וישלח שאול מלאכים לקחת את דוד וירא דוד הנזכר את להקת הנביאים ר"ל שתלה עיניו אל קהילת הנביאים ואל שמואל העומד ונצב עליהם כאילו רצה לומר אליך ה' העומד בתוכם נשאתי את עיני והושיעני מהשלוחי' האלה ועננו הקב"ה בה שעתא כיוהיה על מלאכי שאול רוח אלהים ויתנבאו גם המה והזכיר הכתוב שבאמצעות המוכן תחול הנבואה על הבלתי מוכן ולזה היה שמואל המוכן עומד עליהם כדי שבאמצעות הכנת שמואל הנאמן לנביא תחול הנבואה והרוח עליהם וג"כ באמצעותם חלה על השלוחים וזהו שאמר ויתנבאו גם המה גם המה דייקא שאגב שחלה על נביאי' ניות חלה על השלוחים · וכבר זכרתי מה שאמר מהרי"א ז"ל שאו' גם המה מורה היות נבואתם יחד כולם התנבאו על הצלת דוד מיד שאול והצלחתו למלוכה לא שצריך קבל' שתגלה היות הנבואה על ענין דוד כי לא יש הוכחה מהפסוקים :

ויגידו לשאול כו' מה שאמר מלאכים אחרים שהוא מיותר כי ידוע אפשר בר"ל מלאכים יותר גבורים וחזקים מהראשונים וזהו שאמר אחרים וקראם אחרים על שם וינאה והיתה לאיש אחר שאמרו חז"ל שהוא לשון גנאי שהראשון גירש רשעה מביתו וזה נשנה באופן שיאמר כאן שבחר שאול אנשים אחרים בלתי כשרים והגונים כדי שיהיו אלו אכזריים על דה"עה וכדי שלא תחול עליה' הנבואה ועם כל זה ויתנבאו גם המה ר"ל גם המה עם היותם אחרים וכן ויסף שאול וישלח מלאכים שלישיים ועם כל זה ויתנבאו גם המה :

וילך גם הוא עיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן תיבת גם הוא מיותרת כי"לל וילך הוא הרמת' ואם להודיע שגם הוא ביבא כמו שלוחיו לא יתכן שכבר נאמר זה בסמוך באומרו ותהי עליו גם הוא ונראה שאומר גם הוא והכוונה גם הוא לא הועיל בהליכתו כמו השלוחים הנזכרים שלא הצליחו בשליחותם זהו שאמר וילך גם הוא · או אמר גם הוא לרבות אנשי חילו שהלכו עמו זהו שאמר גם הוא · ואמר וישאל ויאמר כו' שהוא כפול אבל כיון לומר כי כל שאלתו היתה על דוד זהו שאמר וישאל לא שבדי שלא ירגישו בדבר כי חשב ללכדו ופתאום נתחכם ויאמר איפה שמואל ודוד כמראה שמבקש את שמואל ודוד והיא ערמיות והמשיב הבין כל מבוקשו של שאול את דוד כי מה לו עם שמואל ולז"א ויאמר הנה בניות ברמה שדקדק בלשונו שלא אמר הינם בלשון רבים אלא הנה ר"ל האיש אשר אתה מבקש הנה בניות ברמה :

וילך שם אל ניות וכו' מהרי"א ז"ל כת' במה שאמר הלוך ויתנבא שהוא ההשתדלות לנבואה וההתבודדות ובבואו לפני שמואל התפעל עד שבראותו אותו שחם לבו בקרבו וקרע בגדיו ויתפשט ויפשט אותם ונפל שם ערום כל היום וכל הלילה לחזק התפעלותו מהמדמה עד שחל עליו רוח אלהים רוח נבואיי ולא רוח רעה מלשון הכתוב שאומר רוח אלהים ואני אוסיף מע"ד להכריח כדבריו מלשון הכתוב שאומר ותהי עליו גם הוא רוח אלהים שאמר גם הוא מורה כמו שהראשונים רוח ה' קדוש דבר בם כן גם הוא רוח אלהין קדישין ביה · ואולי תיבת הוא חוזרת אל הרוח ואומר שגם הוא ר"ל זה הרוח אשר אמרתי לך בא לשאול גם הוא רוח אלהים קדוש ואין תיבת הוא חוזר לשאול כי כבר אמר ותהי עליו והגיד הכתוב היות הכנת המקום וחברת השלמים הבנה גדולה לחול הנבואה באמצעותם גם על הבלתי מוכן שכן מצינו בשאול המלך לנוית מקום מדרש לנביאים גם נמצא שם שמואל רבן של נביאים התחיל רוח ה' לפעמו וזהו שאמר וילך שם דייקא ר"ל להיות הליכתו שם אל המקום המיוחד להתבודדות גרם לו ותהי עליו גם הוא כו' שגרת' עליו רוח ה' ולהיותו מתקרב אל שמואל ותלמידים אשר עמו הנה זה גרם שהיה הולך ונוסף בנבואתו ומתדבק יותר וזהו שאמר וילך הלוך ויתנבא רוצה לומ' כל עוד שהיה הולך הלוך ומתנבא יותר ומתדבק בנבואה עד בואו בניות ברמה שאז ויפשט כו' כי היה הדבקות גדול מכאן שהנבואה תחול על הבלתי מוכן באמצעות המוכן כמו שזכרתי בכלי חמדה בסדר וזאת הברכה הראשון עיין עליו כי הוא דרוש נכבד והכתובים האלה מסכימים אליו :

ויפשט גם הוא בגדיו עיין רש"י ז"ל · וכן הוא כי איש האוכל ברשים משתגע וקורין אותו בערבי ברשאוי · ומזה נגזרה מלת ברשן על המשוגע · ועיין הרד"ק ז"ל :

ולע"דן לדקדק שכיון שאמר למעלה שיאמרו הגם שאול בנביאים על מה שאלהה עליו רוח אלהים בתוך נביאים שפגע ואם כן איך אמר כאן שאל זה הענין יאמרו הגם שאול בנביאים והלא מכמה פנים נאמר הגם שאול בנביאים · ונראה שלפי שאותה הנבואה היתה ערא'י ודבר מועט מהנבואה ובזמן מועט ולזה אמר שעל כן היתה למשל בפי כסילים לומר הגם שאול בנביאים למשל ולשנינה אמנם בעת אשר נתנבא לפני שמואל והתמיד בנבואתו יום ולילה אמר הפסוק כי עתה ראוי שיאמרו ר"ל אמירה נודקת בלב שלם ולא בדרך משל אלא יאמרו הגם שאול בנביאים ולפי זה הי"לל גם שאול בנביאים בלא ה"א התימה · אלא כיון שהלשון הזה מורגל בפי הכל לומר הגם שאול על מעשה שהיה בעת המלכתו לשנות הלשון המורגל בפי הכל דהיינו הגם כי הלואי נעתיק מהם הניגון שאומרים אותו דרך לעג אמנם הלשון לא יעלה בידינו כי הוא מורגל בפי הכל לומר הגם בה"א על כן אמר הגם שאול ולא אמר יאמרו גם שאול בנביאים והוא על דרך מסכה לא זה ממקומ' האמור בגמרא · או אמר שלע"פי שידברים של הגם שאול בנביאים הנה עתה בענין זה הנפלא שהפליא ה' לעשות עם דוד ע"ה לעשות שכל השלוחים של שאול יתנבאו ולא זו בלבד אלא נבא גם שאול היתה עליו יד ה' והוא גם כן בנביאים כדי שיברח דוד ביני ביני ז"ש על כן על דבר הפלא הזה ראוי שיאמרו הגם שאול בנביאים מכאן ולהבא בהבנה מתחלפת מאותה הבנה אשר עד העת הזאת שההבנה הראשונה היתה על צד שתימה מצד שאול אינו ראוי לנבואה אמנם כעת ההבנה מתחלפת שהתימה הוא איך הפליא ה' לעשות שלא די שלוחיו כולם התנבאו אלא הגם שאול עצמו בנביאים באופן שמכאן ואילך יאמרו הגם שאול בנביאים שהיו לפני שמואל כדי שיברח דוד ע"ה בעודו נופל ערום · או יאמר על כן יאמרו הגם שאול כו' ר"ל מתחלה כשאמרו משל זה לא היה נודק כל כך על דרך ערא'י בההוא עובדא שפגע במקרה חבל נביאים לומר עליו הגם שאול בנביאים אבל במעשה זה שאירע כעת היות נבואה זאת לשאול על ידי התבודדותו והיותו עתה איגלאי מילתא למפרע שנזרקה נבואה בפי אותם האומרים מאז הגם שאול בנביאים נבאו ולא ידעו מה נבאו שנבאו גם על כן ר"ל על זה הענין הנזכר ולהיותו ערום כל היום וכל הלילה נופל לפני שמואל ונזרקה נבואה בפיהם מאז ומקדם ואמרו הגם שאול בנביאים גם על זה הענין העתיד ויאמרו עתיד במקום עבר כמו על כן אמרו הגם שאול בנביאים · והכתוב הזה מזכיר השגחת הש"ית על יראיו כדוד להצילו מיד שאול ולגב אורחיה למד שבחו של שאול שלא פנה אל התנקמו מדוד אבל נטה להשגת שלימות ויפשט גם הוא וכו' ולא הלך בגדולות כמלך אלא ויפשט גם הוא כאחד מהם ויתנבא גם הוא לפני שמואל לפני שמואל דייקא רוצה לומר עומד באימה כאחד מהם בלי גאוה ורבנות המלכות כי קטן וגדול שם הוא וכו' לפני ה' :

ויברח דוד כו' חז"ל אמרו בב"ר קפדנותן של אבות ולא ענותנותן של בנים קפדנותן של אבות מיעקב ויחר ליעקב וירב בלבן את סבור הכלות ופלעים היו שם ואינם אלא פיוסים יעקב מפיים את חמיו ברם הכא כי מבקש את נפשי מזכיר שפיכות דמים בפיוסו ע"כ · והרד"ק ז"ל ויברח דוד מניות בעוד שהיה מתנבא שאול ברח לו עד כאן · וכן מהרי"א ז"ל והוסיף שהלך דוד ליהונתן להיותו בוטח באהבתו ובאמונתו ·

ולע"דן לדקדק ששלש דבריו מה עשיתי מה עוני מה חטאתי ויאמר האחרון והוא מה חטאתי ואם מה עשיתי חביב שמגזים לומר שאפילו דבר קל שאפילו לכלל חטא לא יבוא לא עשה יקשה דאם כן יאמר מה עשיתי לבד ועוד יקשה דאחר שאמר מה עשיתי מכ"ש שלא העוה אם כן איך אמר אחר כך מה עוני · ועוד יקשה אומרו לפני אביך דהי"לל לאביך · ונראה שאחר שברח דוד כנז"ל ודוד ברח וימלט אל שמואל עתה אמר לפני יהונתן מה עשיתי ר"ל מה תועלת עשיתי בבריחתי שהרי רדף אחרי אביך בעצמו מבקש נפשי · ולענין סיבה מחייבת שאלה זו אין בי עון אשר חטא זהו שאמר מה עוני וכו' ואילו היה מה עשיתי כמו מה פשעי הי"לל ומה עוני בוא"ו התוספות אלא ודאי מה עשיתי מהתועלת בבריחתי כי תם לריק כחי ובא אלי אביך אפילו אצל שמואל · ואמר כי לא מבעיא לפני כל יודעי דת ודין שלא ימצאו לי עון אשר חטא אלא אפילו לפני אביך עם היות שהוא שונא אלי אפילו אני לפניו לא ימצא לי חטא כ"ש לפני זולתו ז"ש מה עוני כו' לפני אביך כי מבקש הוא בעצמו רודף אותי ומבקש את נפשי לספותה :

ויאמר לו חלילה וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל · ולע"דן לדקדק דהי"לל חלילה לא ימיתך או שלילה לו מהמית אותך וכיוצא · ונראה כי לא נעלם

מיהונתן

ויברח דוד· בעוד שהיה מתנבא שאול ברח לו: ויאמר לו חלילה· יש לשאול איך היה מבטיחו יהונתן על שקר ואיך אמר לו ולא יגלה את אזני והלא לעיני כל היה רדפו ומבקש על נפשו אלא היה חושב יהונתן שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ואמר חי יי' אם יומת ומה שהיה מטיל לו החני' אחרי השבוע' ומה ששלח לביתו לשמרו ולהמיתו ומה שהלך אחריו עד ניות ברמה להמיתו היה חושב יהונתן כי מפני רוח רעה שהיתה מבעתת אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה כי לא היתה לו רוח רעה אלא לעיתים כמו שאמר והיה בהיות רוח אלהים רעה אל שאול וכן לא ראינו שהיה רוצה להמית' אחר השבועה אלא בהיות עליו רוח רעה לפיכך היה מבטיח יהונת' כי היה יכול להשמ' ממנו בהיות עליו רוח הרעה ואע"פי שהיה לו לנגן לפניו בעת ההיא אף על פי כן היה יכול להשמר ממנו שלא יעמוד למולו ושאול היה בלבו להמיתו גם בלא עת רוח רעה אלא שלא היה מראה זה מפני השבועה שנשבע ליהונתן או כדי שלא יעצב יהונתן כמו שאמר לדוד והגיד' לדוד מעבדי שאו' האוהבי' אותו כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן לפיכך נשבע דוד ואמר חי יי' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות ונר' כי החזירו יהונתן לפני אביו אחר מעשה ניות והיה בשלחן אביו כיום ביו' כמו שאומר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול כלומ' מנהגי לשבת עמו בשלחנו יום ביום ואע"פ כן היה ירא דוד ואמר ליהונתן כי בו' יבחר הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי שקר דברו לי המדברים אז היטב לבבו אלי ופי' כפשע דבר מוע' כמו פסיע'והו' לעד הרגלי' וכת"י ארי כפיסעא חדא בינא ובין מותא ובדרש כפסיעה אחת שנפטרתי מפניו נגלתי כמו שנ' ויפטר דוד מפני שאול: הנה חדש מחר· יו' ראשון מהחדש וכיון שמנהגו לאכול בשלחנו יפקדני כל שכן שהוא יום ראש חדש ובאים כל האוכלים בשלחן אחד כמו ביום טוב: עד הערב השלישית · פירוש עד עת ערב של יום שלישי והומר השלישית לשון נקבה על העת וכת"י עד עידן רמשא דיומא תליתאה:

כ

א	וַיִּבְרַח דָּוִד מִנָּוִית בָּרָמָה וַיָּבֹא וַיֹּאמֶר ׀ לִפְנֵי יְהוֹנָתָן מֶה עָשִׂיתִי מֶה־עֲוֺנִי וּמֶה־חַטָּאתִי לִפְנֵי אָבִיךָ כִּי מְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי׃	וַעֲרַק דָּוִד מִבֵּית אוּלְפָנָא דִּי בְּרָמְתָא וַאֲתָא וַאֲמַר קֳדָם יְהוֹנָתָן מָה עֲבָדִית מָה חוֹבִי וּמָה סוּרְחָנִי קֳדָם אֲבוּךְ אֲרֵי בָעֵי לְמִקְטְלִי׃
ב	וַיֹּאמֶר לוֹ חָלִילָה לֹא תָמוּת הִנֵּה לוֹ־עָשָׂה אָבִי דָּבָר גָּדוֹל אוֹ דָּבָר קָטֹן וְלֹא יִגְלֶה אֶת־אָזְנִי וּמַדּוּעַ יַסְתִּיר אָבִי מִמֶּנִּי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֵין זֹאת׃	וַאֲמַר לֵיהּ חַס לָא תְמוּת הָא לָא יַעְבֵּיד אַבָּא פִּתְגָם רַב אוֹ פִּתְגָם זְעֵיר וְלָא יְחַוֵּי לִי וּמָא דֵין כַּסֵּי אַבָּא מִנַּיַּת פִּתְגָמָא הָדֵין לֵית דָּא קַיָּמָא׃
ג	וַיִּשָּׁבַע עוֹד דָּוִד וַיֹּאמֶר יָדֹעַ יָדַע אָבִיךָ כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וַיֹּאמֶר אַל־יֵדַע־זֹאת יְהוֹנָתָן פֶּן־יֵעָצֵב וְאוּלָם חַי־יְהוָה וְחֵי נַפְשֶׁךָ כִּי כְפֶשַׂע בֵּינִי וּבֵין הַמָּוֶת׃	וְקַיֵּים עוֹד דָּוִד וַאֲמַר מִידַע יְדַע אֲבוּךְ אֲרֵי אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וַאֲמַר לָא יִדַּע דָּא יְהוֹנָתָן דִּילְמָא יִתְנְסֵיס וּבְרַם קַיָּים הוּא יְיָ וְחַיֵּי נַפְשָׁךְ אֲרֵי כְּפִיסְעָא חֲדָא בֵּינָא וּבֵין מוֹתָא׃
ד	וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד מַה־תֹּאמַר נַפְשְׁךָ וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃	וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד מָא רַעֲוָא נַפְשָׁךְ וְאַעְבֵּיד לָךְ׃
ה	וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן הִנֵּה־חֹדֶשׁ מָחָר וְאָנֹכִי יָשֹׁב־אֵשֵׁב עִם־הַמֶּלֶךְ לֶאֱכוֹל וְשִׁלַּחְתַּנִי וְנִסְתַּרְתִּי בַשָּׂדֶה עַד הָעֶרֶב הַשְּׁלִשִׁית׃	וַאֲמַר דָּוִד לִיהוֹנָתָן הָא יַרְחָא מְחַר וַאֲנָא אַסְחָרָא אַסְחַר עִם מַלְכָּא לְמֵיכַל וְתִשְׁלְחִינַנִי וְאִיטְמַר בְּחַקְלָא עַד עִידָן רַמְשָׁא דְּיוֹמָא תְלִיתָאָה׃

Marginal notes: מנוית ק' · לא יעשה ק' · י' · ב' חסיע · אלגנים · ל' · ל' · י"ג מל'

אם · אם

ב' חס' י"ו בריש תיבותא וקרינן וסימן עשה ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה · עבר שוט שוטף כי יעבר · וחלפיהון ב' כתיב ולא קרינן וסי' יצאו ומארץ כשדים יצאו · יעמדו וחיה ועמדו עליו דוגים כתיב יחזקאל:

רשי

כפשע · כפסיע' אחד שנפטרתי מפניו והכה בחנית בקיר ובאות' פסיעה נצלתי מן המות: הנה חדש מחר · חידוש הלבנה וכל אוכלי שולחן המלך אין נמנע איש מלבא ביו' טוב אל הלחם: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול · לשון הוה הוא ואנכי רגיל לישב עם המלך תמי' לאכול סמוך לו: ושלחתני · מעתה ונסתרתי עד הערב של יו' שלישי ולא אהיה עם האוכלי' ויפקד מושבי ויתמה המלך עלי או מחר או למחרתו:

רלבג

ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת · יתכן שכבר חשב יהונתן שמה שהיה שאול רודף דוד להרגו לא יהיה בו אם בסב' הרוח הרע' שהיתה מבעתת אותו אך בהיו' שאול בדעתו השלם לא היתה כונתו להרע לדוד כי כבר נשב' לו באלהים באמרו חי יי' אם יומת: כפשע ביני ובין המות · ר"ל שיעור מועט כאילו תאחז פסיע' את' וזה מבואר מאד בעת שהי' דוד מנג' לפניו כי לולי נט' מפניו מעט הרגו בחניתו: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול · בכמו היום הז' ולזה ירגיש המלך שאיננו שם וישאל מה הסבה בזה: עד בערב השלישית · הוא ערב יום החדש השני כי היא שלישית לערב ההוא:

מנחה קטנה

מה עשיתי שלא כפניו ומה עוני וגו' לפני אביך נפניו: חלילה לא תמות כי לא יתאל דבר אשר נשבע לידי. אם יומת ושוא ונאמר חולי בתירו נוחת שבועתו: הנה לא יעשה אבי דבר גדול או קטן וגו' כלומר מאשר שהשבועה היתה לי אין להתיר בלי ידיעתי ויאמר ידע ידע אביך וגו' · פעם אחר פעם כי מצאתי חן בעיניך וגו' ובכן עשה התירה בלי ידיעתך והראיה כי ואולם חי ה' כי כפשע ביני ובין המות שהוא דבר שהיה דומה לפשע ולא פשע ממש כפסיק ביני ובין המות שהוא שפעמה מיכל להבריחני שמשעה נחבוה ואינו פשע שנפסקים עון אין מועטין נחנה שדבר שהוא כפשע ולא פשע הוא מה שהיה ביני ובין המות שאלולי היה הייתי מומת: ואנכי ישב אשב עם המלך ירגה בתאמר למלך שאני הייתי ביום החדש שם בתקום האכילה לשב עם המלך אלא שנקראתי לבוא לבית לחם וגו' כדי שיתתין המלך לדבריך כיון שהייתי שם ביום החדש א"כ יאמר אין דעתי להסתיר ממנו כיון שהייתי שם ורגיתי לאכול עמו אלא שהכרח לא ימנה לקיים מצות אבי כי זבח הימי' שם לכל המשפחה וא"כ אין מראה כרעה אשר ימנאת אבי אם אינו שם כי ידאג עלי שאינו יודע אם איזה מקרה בא אלי על הדרך מפלשתים או שום סוגה ועי"כ ערבה כל שמחה אשר להם מותים ימיעה ואהי' אני הו ורם שלא תהא שמחת' שלימה וע כ נשאל נשאל בשאלה אחר שאלה בהפצרה אחר הפצרה עד שלא יכלתי להשיב פניו ונתרצתי לו ונתתי לו רשות לילך:

פי' רבינו ישעיה

אין זאת · פירו' לא יתכן להיות זאת האת · ויש לומר כי יהונתן לא היה עם רביו ולא ידע מכל זאת · כי כפשע ביני ובין המות · פי' כפסיעה אחת · שאילולי שפסעתי פסיעה אחת הי' מכה אותי ברומח: הנה חודש מחר · פירוש ראש חודש · ודרך כל השרי' לבוא ולהסב עם המלך בראש חודש: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול · פירוש אני רגיל תמיד לישב סמוך למלך ולאכול על שלחנו ולא אשב ואם ישאל עלי שלא יהיה שם בשולחנו לעשרה · עד הערב השלישית · פירוש עד אשר מחר ומחרתו שאם לא ישאל בשלישית שלא ישאל מחר ישאל מחרתו ולא יבוא אל הערב בלשון נקבה:

כלי יקר

מיהונתן שגלה לאביו את דוד אבל אמר לו חלילה מאירע לך דבר כזה כיון שאתה אין לך פשע וחטאת לא תמות ר"ל אע"פי שהוא חפץ להמיתך לא יעלה בידו לא תמות הנה לו יעשה ר"ל לו ולעצמו יעשה אבי ההיזק דבר קטן או גדול כי חופר גומץ בו יפול וזהו טעם לו בוא"ו אמנם לך לא יעשה אבי דבר קטן או גדול לא יעשה כלומר לא יעלה בידו לעשות כך ובזה מובן הומ' ולא יגלה אזני שהוא"ו מוסיף על ענין א' כאילו אמר ולו הונח שיעלה בידו להרע לך ולא יגלה אזני לא יתכן לעשות רע וגם לבלתי גלות את אזני ויהיה טעם הנה לא יעשה כטעם כי לא חטא כו' כדלעיל גבי שאול ויהונתן כדפרישית עיין שם והקרי יעשה ביו"ד והכתיב עשה לו' כמו שראית בעבר שלא עשה דבר קטן וגדול שלא גילה את אזני מהעיבר תקח מופת על העתיד ג"כ שלא יעש' עד שיגלה את אזני · ואמר דבר גדול או דבר קטן על כלל ענייני המלכות · או אמר זה על דוד בפירוש ודבר גדול הייתו להרגך או דבר קטן לייסרך בעקרבים או במאסר מירא ממך או גירושין לגרשך והשלך אותך אל ארץ אחרת כיום הזה ודאי לא יעלים ממני אפילו בדבר קטן כ"ש בדבר חמור שאמרת מבקש נפשי כי מדוע יסתיר אבי ממני כי אהב לא יסתיר ממנו אפילו דבר קל כ"ש את הדבר הזה הקשה בלי ספק אין זאת שאמרת ביקום נפש אבל מה שאפשר יהי' בדעתו הוא לגרשך או לייסרך אבל לא זאת שאמרת מבקש את נפשך כי מדוע יסתיר אבי ממני כי אבי לא ידע חותי להרע לאהוב רכיל מגלה סוד · ודוד השיבו שכן אמת שלא יחשדך למגלה סוד אבל יסתיר ממך כדי שלא להעציבך והצטער גם ידע ידע אביך וכו' פן יעצב וכו':

וישבע עוד דוד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"א ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל בשם הדרש ע"ש · וכן הרלב"ג ז"ל · ולע"דן לדקדק כפל ידע ידע אביך ידע על הפעם הראשונה בה שעתא כשראה אותי עם ראש גלית מיד נקשרה נפש יהונתן וכו' ויכרות וכו' ויתפשט יהונתן את המעיל וכו' שמזה ידע אביך שמצאתי חן בעיניך ועוד פעם שנית ידע והיא כשברח מאצל שאול ויונתן דבר טוב אל שאול עד שהשבע חי ה' אם יומת באופן שידע ידע אביך כי מצאתי חן בעיניך ויאמר בלבו אל ידע זאת יהונתן כן יעצב ואל יתחסך ח"ו פן תגלה סודו אלי כי לא נחשדת בעיניו על כך להעלים ממך ואולם חי ה' שהגעתי לשר' המיתה כל כך קרוב וודאי שיה עד שעור שערתי שהמפסיק ביני לבינה היה פשע מפשעי ביני לבין המות שנמלא הפשע מקרב המות שכשים בין האדם לבין המות ליזו לדקה או לדקות לדקה תציל ממות ותפסיק בינה לבין האדם להרחיק המות ממנו אמנם כעת כתאמתה אלי המיתה כאילו פשע ביני ובינה כפשע ממש אלו מרדין החמור שלא יפסיק ולא יהיה הפשע כתרים לפני הפירענות · אמנם ק"ק בעיני או' חי ה' וחי נפשך כי אין להשוות קדש לחול חי ה' לחי נפשך · וע"ד הסוד נפשך אמר על נפש דוד כנסת ישראל ויהונתן הוא י"הו כת"ן כמו שכתב תי בכלי חמדה מפי השמועה וכפי הפשט יאמר חי ה' וחי נפשך על דרך המנהג שבעולם כשמזכירין פטירה אד' לומר חיי למר ולרבנן ולכל ישראל שבק כך אמר חי ה' כמו חיי למר וחי נפשך כמו חיי לרבנן בבך כי הגעתי לפרק המיתה כאילו כבר אני נפטרתי מן העולם וחי ה' וחי נפשך שבקית:

ויאמר יהונתן אל דוד כו' ויאמר ד ד אל יהונתן וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כדברי רש"י ז"ל אמר והרד"ק ז"ל בלומר ישב אשב לאכול עם המלך שהיה מנהגו תמיד בראש חודש לאכול עם המלך ואו' עם המלך ר"ל שמושבו סמוך אליו וזה יורה היות המנהג כן תמיד כן אשר בזה יכיר נסיון המפקד מושבו שלא כמנהג והוסיף עוד דרך שני הלאיי והוא כי יהונתן חשש לדברי דוד כי חמירא סכנתא לחוש לפי' דבר רחוק מהשכל מאד ולכן אמר לו מה תאמר נפשך ר"ל מה יגזור שכלך שנעשה לדעת דאם כוונתו כמו שאני חושב או אם היא כמו שאתה או' ולז בחר דוד ואמר הנה חדש מחר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול כמשפטי לאכול ביום ראש חודש עמו ואחרי האכילה תשלחני ונסתרתי בשדה עד עת הערב הג' ר"ל שהוא ביום החדש השני ונקרא שלישית לאותו היום שהיו מדברים בו אבל הוא שני לחדש ולז אם פקד יפקדני וכו' כמו שנזכיר בסמוך בס"ד ע"כ ובדבריו אלה נדקדק הפוך הסד' שאמר חדש מחר ולא אמר מחר חודש כנזכר בדברי יונתן שהכונה לסמוך תיבת מחר לאנכי ישב אשב לאכול לומר שמחר שהוא ראשון לחודש ישב לאכול עמו ואחר כך יסתר ביום השני:

ולע"דן שאחר בריחת דוד לניות לא הלך עוד לפני שאול כי לא יאמין בחייו למסר' ביד שאול עוד · ועוד שאם כתפשרו ע"י יהונתן ותווך השלום בהשיבו אל שאול לא יאות להרהר ר"ע עוד ולהסתר ולהפקד מושבו · הן אמת שאפשר לומר שרצה לעשות מבחן ולנסות דאם שאול עשה השלום ההוא לפנים או שלום בהחלט · אבל הנכון בעיני כפי פשט הפסוקים שדוד לא ראה עוד פני שאול אחר ענין ניות ברמה ובפרט בראותו הנסים אשר נעשו להצלתו להסרות רוח נבואיי מאת ה' על השלוחים פעם ראשון ושני ושלישי גם על שאול כנזכר הגם שאול בנביאים שזו הוראה גדולה מאת ה' כי כלתה הרעה אל דוד מאת שאול עד שהוצרך לעשות כל זאת להצילו מידו ולז"א מה תאמר נפשך במה דברים שהאדם אינו יודע ונפשו מרגשת או מלך רוח ה' נוססה בנפשו או מלך דלף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי על כן כל אשר תאמר נפשך אעשה לך אמר ליה דוד הנה חדש מחר ואנכי ישב אשב ר"ל כבר לשעבר ישוב ישב עמו בסודו ובסעודתו והיה אם כן ראוי ומחויב שאשב גם כן מחר עם המלך שלא לשנות אבל עם כל זה תן לי רשות ושלחני ונסתרתי בשדה עד הערב השלישית לעת הזאת כנז"ל שהוא שני לחודש השלישית ליום זה שאנו מדברים יחדיו ובזה מובן כפל ישב אשב · ומסייע פי' זה מה שאמר לו יהונת' מחר חדש ונפקדת וכו' של יום ראשון אמר לו שיפקד וכן מצינו שעשה שיחדיו השני ימים לא ישב עמו · ואם כדברי מהרי"א ז"ל המובן מדבריו שאכל בראשון אם כן לא הסכים יהונתן לדברי דוד אם לא נפ' שישב אשב לאכול בערב ראש החודש קאמר מהרי"א ז"ל ואחר האכילה הזאת של ערב ר"ח תשלחני:

אם פקד יפקדני וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג: ולע"דן לדקדק פקד יפקדני וכן כפל נשאל נשאל · ומהו לרוץ ללכת מבעי ליה · וכן עירובית לחם ונראה כי כאן היו שני ימים והיה אפשר שהפקידה הזאת אפשר להיותה או בראשון או בשני כיששני ימים היו שם בראש חודש וז"ש אם פקד בראשון או באולי שלא יפקד בראשון וכמעשה שהיה שאמר אולי מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור אז יפקדני לפחות בשני וכן היה באופן שבין יפקדני בראשון או בשני אתה תשיב לו נשאל נשאל ממנו דוד ר"ל שתי שאלות היו כאן האחת מאנשי המשפחה ששלחו משם עשה עמנו חסד ושלח לנו לדוד והשני דוד עצמו ברשותי הלך ונשאל ממני דוד כי לא יצא כי אם ברשות ולא שהוא התעורר מעצמו כי אם על ידי שנשאל לשם וזהו נשאל נשאל ולא להתעכב הרבה אלא לרוץ במרוצה ללכת ולשוב כי זבח הימים שם למשפחה והיה הכרח להמצא שם גם הוא כי זבח הימים הוא לכל המשפחה לכל דייקא ודוד בכלל כל ולכן הוכרח ללכת שם ע"י שאלה:

אם כה יאמר וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף שנית שאם היה לבו של שאול רע לדוד הנה ימצ'תולנה באו'שברח מפניו שהי' מפני זה בן מות ולא יעלו'כח להעלימו בלבו ע"כ: ולע"דן שרצה דוד לבחון אם יתכן לתווך שלום ביניהם ולזה אמר אם כה יאמר טוב זה סימן שהוכל לעשות שלום וזהו שאמר שלום לעבדך ר"ל אז תעשה שלום לעבדך עם אביך ואם חרה יחרה לו ר"ל אם חרה כלומר שהוא בחרון עמי אז יחרה לו כי שנאה וחרון שבלבו יגרום שיחרה לו על דבר קל כזה וזהו שאמר חרה יחרה לו כפול ואז דע כי כלתה הרעה מעמו אך יהי רצון שמעם ה' לא תהיה רק מעמו בלבד · והנה דוד חלק כאן שתי חלוקות לבד והכזר לחלוק עוד שתים ההרות האחת שלא יפקד כלל והשנית שלא יחרה לו גם לא יאמר טוב ולא יהוה ואפשר לומר שאם לא יפקד גם כן הוא סימן טוב כיון שלא חש לשאול עליו ואין בדעתו להרגו ולכך לא יחוש עליו לפקוד עליו וחלוק זו אכשר נכללה באו' אם פקד יפקדני רוצה לומר מי יתן והיה שלא יפקדני אבל אם פקד יפקדני אז אם כה יאמר טוב שלום לעבדך והחלוקה השנית אם ישתוק גם השתיקה יפה היא וסימן שלום כי אין סימן רע לשכלתה הרעה אלא אם חרה יחרה לו וזה כיון באומרו אם כה יאמר טוב דהי"לל אם יאמר טוב באו' כה רוצה לומר כן שיאמר טוב או דבר השוה לו וכמוהו דהינו השתיקה וזה רמז בתיבת כה לדמיון שבשתיקה או באו' טוב הנה שלום לעבדך כאמור ומתוך דברי מהרי"א ז"ל למדתי עוד תירוץ שני למה לא הזכיר חלוקה זו של שתיקה לפי שהיא חלוקה בטלה שלא יתכן היות כאן שתיקה כי לא יוכל לשתוק בשום צד ואם יש עון או שמץ שנאה תבער כאש בקרבו לחרות אפו עכ"פ:

ועשית חסד עיין רש"י ז"ל והרד"ק ועשית חסד לשלהני ע"כ · ומהרי"א ז"ל שהחסד הוא כן בהשתדל יונתן בזה ובהגיד לו כוונת אביו הוא חסד גדול ושראוי לעשות כי בברית ה' ובשבועה באו שניהם וא"ה שהברית לא יכפר העונות ולזה ואם יש בי עון והמיתני ועד אביך למה זה תביאני: ולע"דן לדקדק לפרש ועשית חסד ר"ל כבר לשעבר עשית חסד גדול והוא על עבדך ממש עליו כמשא כבד לגדלו והחסד הוא כי בברית ה' הבאת את עבדך והיות עבדך אליך וז"ש עמך הים הסד ג"ל מזה להביאני בברית עמך כאילו אני בערכך הלילה ואני עבדך וכיון שעשית זה החסד ראוי שאתה ע"י תוכיחני כי נאמנים פצעי אוהב נאמן כמוך · או

זבח הימים. היה מנהגם לעשות זבחי שלמי בני ישפחה יום בשנה וכן נהמר בחלקה לזבוח את זבח הימים: ועשית חסד על עבדך. כמו עם עבדך וכ"ת וכן ויבקו התכעסים על הנעשים נחת תרס על תפריס: חלילה לך. פירוש חלילה לך מלחשבני בזה שחדע הרעה ולא תודיעני: כוזאת לחשדני שכלתה מעמו הרעה ולא אגלה לך: מי יגיד לי. פירוש אם טוב יענך או אם יענך קשה ומסוף הפסוק למדנו חסרון רחשיתו וכמוהו נגיד חסר תבונות וגו' ופירוש מה כמו אם או פירושו הקשה שיענך מה תהיה אם להמיתני או לגרשני וי"ת לו דילמא ופי' קשה ממירה קשה וכן ועשיר יענה עזות: יי' אלהי ישראל. שבועה: כעת ממר השלישית מחר כעת הזאת שחקרנו ושלישית על העת כלומ' העת כזאת של יום השלישי כי מחר יאמר בקרוב וכרחוק וי"ת כעידנא הדין מחר או דיומא תליתאה: ולא

אם מִיבָעֲא יְבַעֵינַנִי אֲבִיךְ וְהֵימַר אִשְׁתְּאֲלָא אִשְׁתְּאַל מִנִּי דָּוִד לְמֵיזַל לְבֵית לַחְם קַרְתֵּיהּ אֲרֵי שֵׁירוּ נִיכְסַת קוּרְשַׁיָּא יוֹמָא דֵּין הַמָּן לְכָל זַרְעֵיתָא: אִם כְּדֵין יֵימַר טַב שְׁלָם לְעַבְדָּךְ וְאִם מִיתָּקֵיף יְתָקֵיף לֵיהּ דַּע אֲרֵי גְּמִירָא בִּישְׁתָּא מִנֵּיהּ: וְתַעְבִּיד טִיבוּ עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי בְקְיָמְאדַיְיָ אָעֵילְתָּא יַת עַבְדָּךְ עִמָּךְ וְאִם אִית בִּי חוֹבָא קְטוֹלְנִי אַתְּ וְלוַת אָבוּךְ לְמָה דְּנַן תָּעֵילַנְנִי: וַאֲמַר יְהוֹנָתָן חַס לָךְ אֲרֵי אִם מִדַּע אִידַּע אֲרֵי גְּמִירָא בִּישְׁתָּא מִן אֲבָא לְמֵיתֵי עֲלָךְ וְלָא אֲהָה אֲחַוִּי לָךְ: וַאֲמַר דָּוִד לִיהוֹנָתָן מַן יְחַוֵּי לִי אוֹ דִילְמָא יְתֵיבְנָךְ אֲבוּךְ פִּתְגָמִין קָשִׁין: וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אִיזֵיל וְנִיפּוֹק לְחַקְלָא וּנְפָקוּ תַּרְוֵיהוֹן לְחַקְלָא: וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֲבַדּוֹקִית אבא

ה' וחפר

אִם־פָּקֹד יִפְקְדֵנִי אָבִיךָ וְאָמַרְתָּ נִשְׁאַל ג' נִשְׁאַל מִמֶּנִּי דָּוִד לָרוּץ בֵּיתָה לְלֶחֶם ד' עִירוֹ כִּי זֶבַח הַיָּמִים שָׁם לְכָל־ הַמִּשְׁפָּחָה: אִם־כֹּה יֹאמַר טוֹב ג' שָׁלוֹם לְעַבְדֶּךָ וְאִם־חָרֹה יֵחָרֶה לוֹ ג' דַּע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ: וְעָשִׂיתָ ג' חֶסֶד עַל־עַבְדֶּךָ כִּי בִבְרִית יְהוָה הֵבֵאתָ אֶת־עַבְדְּךָ עִמָּךְ וְאִם־יֶשׁ־בִּי עָוֹן הֲמִיתֵנִי אַתָּה וְעַד־אָבִיךָ לָמָּה־ זֶּה תְבִיאֵנִי: וַיֹּאמֶר ג' יְהוֹנָתָן חָלִילָה לָךְ כִּי אִם־יָדֹעַ אֵדַע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִמִּי עָלֶיךָ וְלֹא אַגִּיד לָךְ:

ג' ומ"ש

ג' ו'

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן מִי יַגִּיד לִי אוֹ מַה־יַּעֲנֶךָ אָבִיךָ קָשֶׁה: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד לְכָה וְנֵצֵא הַשָּׂרֶה וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הַשָּׂרֶה: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־אֶחְקֹר אֶת־ אבי

פקד ה'וחס' וסימן ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת. וישבע יוסף את בני ישראל לאמר. ויקח משה את עצמו' יוסף. פקד יפקדת' אתכם. אם פקד יפקדני אביך: יחרה ג'. וסימן למה יי'. פן יחרה אף יי'. ואם חרה יחרה לו דע: עבדיך ז' חס'. וקמצין בקריאה וסימן נמסר בסדר בהעלתך: בברית ג' בקריאה וסימן לעברך בברית יי' אלהיך ובאלתו. ועשית חסד על עבדך. ואשבע לו ואבוא בברית.

כי זבח הימים. פי' רגילים הם בכל שנה ושנה להקהל על המשפחה ולזבוח שלמי' ובשעה ביחד: ויאמר יהונתן חלילה לך. פירוש חלילה לך לחשב מחשבה זו בלבך שאם תדע כי כלתה הרעה מעם אבי לגזול עליך שלא תגיד לך ובידיך ליפול ב' דיו' חלל תחשב מחשבה זו בלבך כי אם תחשוב שלבו רע עליך אבי תגיד לך: מי יגיד לי אז אם יענך אביך קשה. כי מי יגיד לי אם יענך קשה ואבי הוא מקרוב קנר: כי לחקר את אבי השלישית. פירוש לחקר את אבי מחר. ובערב השלישית תגיד לך כמו שאמר דוד על הערב השלישית:

מפני ולא תכעיסנו כשגדל אז מי יגיד לי אם תרה יחרה לו ויענך קשה אם יהיו הדברי' הללו קשים כדי שיתקנסו בזה לפי הרושו: לכה ונצא השדה היא' עצתו שיצאו השד' כדי שיוכלו

ולא

ה' ומי יגיד לי אז אם יענך קשה. ר"ל אם אבי יחרה לו ויענך קשה אם יהיו הדברי' הללו קשים כדי שיתקנסו בזה לפי הרושו: לכה ונצא השדה היא' עצתו שיצאו השד' כדי שיוכלו

ולא

רשי

גנא אם עודני חי · לשון בקשה הוא כמו ולא יתן נא לעבדך ואינו זז ממשמעו ולא תעש' לי טובה בעודני חי שתעשה עמי חסד יי' בטרס אמות ומהו החסד שלא תכרית את חסדך מעם ביתי בזאת תכרות לי ברית בחיי : ולא בהכרית יי' · וגם לא תסי' חסדך מהם כי אף כשא הפורענות על בית אבי שידעתי שיכרית המקום את אויביך : ובקש יי' את הברית זא' מיד אויבי דוד · כנה הכתוב ופירושו בקש הקב"ה את העון מיד דוד כשעבר על הברית ואמרה למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמר רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות וכן תירגם יונתן ואיתפרע לי' יי' מיד סנאי דוד : מחר

אָבִי כָּעֵת ׀ מָחָר הַשְּׁלִשִׁית וְהִנֵּה־טוֹב אֶל־דָּוִד וְלֹא־אָז אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ׃ כֹּה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לִיהוֹנָתָן וְכֹה יֹסִיף כִּי־יֵיטִב אֶל־אָבִי אֶת־הָרָעָה עָלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ וְשִׁלַּחְתִּיךָ וְהָלַכְתָּ לְשָׁלוֹם וִיהִי יְהוָה עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אָבִי׃ וְלֹא אִם־עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא־תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד
טו יְהוָה וְלֹא אָמוּת׃ וְלֹא־תַכְרִית אֶת־חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי עַד־עוֹלָם וְלֹא בְּהַכְרִית יְהוָה אֶת־אֹיְבֵי דָוִד אִישׁ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם־בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ יְהוָה מִיַּד אֹיְבֵי דָוִד׃ וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־דָּוִד בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן

אַבָּא כְּעִידָּנָא הָדֵין מְחַר אוֹ בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְהָא פִּתְגָמַיָּא תַקְנִין מִיתְאַמְרִין עַל דָּוִד וְלָא מִכְעַן אֶשְׁלַח לְוָתָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ׃ כְּדֵין יַעֲבֵיד יְיָ לִיהוֹנָתָן וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי גְמִירָא מִן אַבָּא לְמֵיתֵי בִישְׁתָא עֲלָךְ וַאֲחַוֵּי לָךְ וְאֶשְׁלְחִינָךְ וּתְהָךְ לִשְׁלָם וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ כְּמָא דַהֲוָה בְסַעֲדֵיהּ דְּאַבָּא׃ וְלָא עַד דַּאֲנָא קַיָּים וְלָא תַעֲבֵיד עִמִּי טֵיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וְלָא אֵמוּת׃ וְלָא תַפְסֵיק יָת טֵיבוּתָךְ מִן אֱנָשׁ בֵּיתִי עַד עָלְמָא וְלָא כַּד שֵׁיצֵי יְיָ יָת שָׂנְאֵי דָוִד גְּבַר מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ וּגְזַר יְהוֹנָתָן קְיָים עִם בֵּית דָּוִד וְאִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַּד שָׂנְאֵי דָוִד׃ וְאוֹסֵיף יְהוֹנָתָן לְאוֹמָאָה יָת דָּוִד בְּרַחֲמִים יָתֵיהּ אֲרֵי רַחֲמַת נַפְשֵׁיהּ רַחֲמֵיהּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ יְהוֹנָתָן

רדק

ולא אז אשלח אליך · בתמיה : כי ייטב אל אבי · אם ייטב וישר בעיניו להבי' את הרע' אליך וגליתי את אזנך : ויהי יי' עמך כאשר היה עם אבי · בדבר המלוכה יהיה עמך שתצליח על אויביך כמו שהיה עמו : ולא אם עודני חי לא חשאל ממך אם עודני חי כשתמלוך כי איני ירא שלא תעשה חסד יי' עמדי : ולא אמות · כי ידעתי כי חסד תעשה עמדי ומה שאמר חסד יי' כי בברי' יי' בחו שניהם כשכרתו ברית כמו שאומ' ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר לו דוד כי בברית יי' הבאת את עבדך וזהו ברית יי' שאמרו בכרתך ברית יי' על ביני וביניך הכל זה הדבר אני שואל ממך שלא תכרית חסדך מביתי עד עולם : ולא בהכרית · כלומר אפילו בהכרית יי' את אויבי דוד מעל פני האדמה עד שלא ישאר איש מה' לא תכרית ביתי אף על פי שמשפח' אבי מכל אויבי דוד : ויכרות יהונתן עם בית דוד · הא' שבקש יהונתן מאת דוד שיהיה בריתו עם ביתו כרת גם הוא ברית להיות בריתו עם בית דוד גם כן והם נשיו ובניו ובית אביו גם כן כי כל זמן שתמשך מלכות אביו שיהיה בריתו עם בית דוד לשמרם בכל כחו · ועוד הוסיף יהונתן ואמר ובקש יי' מיד אויבי דוד אם ישק' בברית מיד אויבי דוד כנוי הוא כי מיד דוד ר"ל שאם יפר הברית יי' יבקש מידו ועוד הוסיף להשביעו בכח האהבה שהיה אוהב אותו : ונפקדת

רלבג

ולא אם עודני חי וגו' · ר"ל איני ירא אם עודני חי בהיותך מולך שלא תעש' עמי חסד יי' ולא אמו' וגם אחרי איני יר' שתכרי' חסדך מעם ביתי עד עול' ולא בעת שיכרית הש"י את אויבי דוד מעל פני האדמה איני ירא שתכרית חסדך מעם ביתי שהוא ממשפחת אויבי דוד והנה כרת יהונתן גם כן ברית עם דוד רוצה לומר שאין בריתו עם דוד לבדו אבל עם בית דוד בכללם לשמרם מהרע כפי היכולת וקלל יהונתן עצמו אם יעבור על זה הברית לבגוד בדוד ובביתו ואמר שהש"י יבקש מיד אויבי דוד ויפרע מהם אם יבגוד בזה הברית : והוסיף גם כן יהונתן להשביע את דוד בדרך שיהי' ברית שלם ביניהם מצד חוזק אהבתו אותו כנפשו אהבו : ושלשת

מנחה קטנה

ולא אם עודני חי וגו' · לא בלבד שתהיה בריתנו אם עודני חי כי אז ולא תעשה עמדי חסד ה' כי חסד ה' הוא חסד של אמת שעושה בלי כוונת תגמול גמול כן החסד שעושה האדם עם המתים וזה יאמר ולא בלבד אם עודני חי אשר אז ולא תעשה לי חסד ה' שהוא חסד של אמת כי אם גם ולא אמות וגו' וזהו כי במקום אמות לא אמות שלא לכתוב פה לשטן פותח ולא אמות תהיה חסדך גם אחר מותי כחסדי ה' חסד של אמת : שלשת

פי' רבינו ישעיה

ולא אז אשלח אליך · פירוש קילל את עצמו בשם אם לא יגלה אזניו · כה יעשה יי' ליהונתן טובה וכה יוסיף יכי א. ישוב אל רבוי שיעשה הרעה עליך וגליתי לך את הזנך · ולא אשלח לך על ידי שליח פן יודע המקום אהה כרכזי · הבשורה טובה אשלח לך על ידי שליח אבל הבשורה רעה לא אשלח לך על ידי שליח פן יודע ויקומך לילך : ויהי יי' עמך כאשר היה עם אבי · פי' יגליח במלכותך כמו שהצליח אבי · עוד שהיה השם עמו · ולא אם עודני חי · פירו' ולא תכנת אם עודני חי בהתמלוך שלא תעשה עמדי חסד השם ולא אמו' ולא תזנו עלי בנאת אבי : ולא תכרית את חסדך מעם ביתי עד עולם · כי אף אם אמות בזכור חסדך לביתי אחרי עד עולם · ולא בהכרית · פירו' ולא ישכח דבר זה בהכרית השם את אויבי דוד : איש מעל פני האדמה · פירו' על שאול אביו ועל יונתן · הוא' כי יועתי שהם' יכרית' מלפניך ולא תשכח את הברית · שאני כורת עמך · ויכרת יהונתן עם בית דוד · פירו' כרת עמו ברית שיעזור לו מאביו ולכל בני ביתו : ובקש יי' מיד אויבי דוד · פי' אמר לו שהשם יבקש דינו מיד כל אויביו ואע"פ שהיה אביו אויבו לא נמנע מלקלל כל אויביו מרוב אהבתו אותו ושהיה רואה שהיה עתיד למלוך :

אזנך כלהון מלאים בנביאים במ"ג הס' וסי' כי אחקר את אבי · כי ייטיב אל אבי · גם מאז לא פתחה אזנך : ולא תעשה ג' וסי' ולא תעשה כמעשיהם · ולא אם עודני חי · ועתה שוב ולך בשלום : אהבו ד' בקריא' וסי' גמסר בסדר ויגש :

כלי יקר

הולדות ביארתי שכונת הפסוקים לומר שאעפ"י שיהונתן הקים דוד לשאול שאמר לו ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי וחשש פן יהיה יהונתן חי ודוד לא יגמול לו חסד עמו · או אפי' יגמול עמו אולי לא יגמול עם זרעו אחריו וכן ראה חסידות דוד והיותו נרדף אשר עתיד הב"ה להכרית אויבי דוד אלא הם בית שאול כי האלהים יבקש את הנרדף לזה אמר שאעפ"י שהקים היות השם יתברך עם דוד כמו שהיה עם שאול אין הקש זה אלא למעלה דהיינו לענין המלכות והטובה וההצלחה שהיתה לו לשאול לא לענין פורענות וזהו שאמר ולא אם עודני חי רוצה לומר לא יכלל בכלל ההקש של ויהיה ה' עמך כאשר היה עם אבי לענין שאם עודני חי ולא תגמול עמי חסד ה' ולא אמות וכן לא ככלל שזה ההקש אם תכרית את חסדך מעם ביתי וכו' וז"ש ולא תכרית את חסדך רוצה לומר ולא נכנס בכלל הנזכר אם תכרית את הסדך מעם ביתי וכו' וכן לא נכנס בכלל בהקש הנזכר בהכרית ה' את אויבי דוד הוא שאול ז"ש ולא בהכרית ה' וכו' שאם היה ההקש לגמרי היתה אם כן נמשכת קללה בג' חלוקות הנזכרות אבל מה שאמרתי והיה ה' עמך כאשר היה עם אבי ההקש למעלה ובבחינת הטוב לא בבחינת הפורענות · או יאמר ולא אם עודני חי רוצה לומר מה שאמרתי ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי וכו' ולא יבוטל דבר זה אפי' אם עודני חי ולא תעשה עמדי חסד אפי' הכי ויהי ה' עמך וכן לא יבוטל ענין זה אפי' תכרית את חסדך וכו' כי אין אהבתי עמך תלויה בדבר · ואפשר לפרש להפך ולא אם עודני חי רוצה לומר ולא יהי' ה' עמך אם עודני חי ולא יהיה ה' עמך אם תכרית את הסדך ולא יהיה ה' עמך בהכרית את אויבי דוד על ידך על שאפי' איש אחד מיוצאי חלצי לא תרחם עליו את זה לא יתכן · וזה הדרך השלישי נכלל הוא בדברי הרב ב"ע ז"ל ובכלל דבריו דברי אלה :

ולא תכרית את חסדך וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן פירש הרלב"ג ז"ל · והרב ב"ע ז"ל פירש פסוק זה מקושר עם הבא אחריו ירצה ולא עוד אלא שבהכרית ה' מעצמו אויבי דוד מעל פני האדמה וידך לא תהיה בהם כיון שכרת יהונתן ברית עם בית דוד מעתה לא ירא כי יבקש ה' מיד אויבי דוד וישמור לאהביו ועכ"פ תהיה האהבה קיימת ע"כ :

ולע"רן ולא תכרית חסדך מעם ביתי לעולם רוצה לומר אעפ"י שתכרית זמן מה לפי שעה חסדך מעם ביתי הנה השוב לעורר אהבתי לעשות חסד עם ביתי ז"ש ולא תכרית וכו' עד עולם רוצה לומר שלא יתכן שימשך ההכרת עד עול' ולא בהכרית ה' אויבי דוד ר"ל ולא תכרית חסדך הנזכר מעם ביתי אימתי בהכרית ה' את אויבי דוד מעל פני האדמה לבלתי היות להם שריד ופליט אבל תמשך חסדך עם ביתי להחיות מבני בהכרית ה' אויבך שלא יהיו בני מכללה אבל תצילם בתורת חסד וכמו שעשה אח"כ בענין מפיבושת שהצילו לאהבת יהונתן :

ויכרת יהונתן עם בית דוד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ע"ש והרלב"ג ומהרי"א ז"ל הבי' מדברי חז"ל בשעה שאמר דוד אתה וציבא תחלקו את השדה יצאת בת קול ואמר' רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות באופן שבקש הקב"ה העון הזה מיד דוד ע"י אויבי של דוד כפרע ממנו ולפי זה ובקש ה' מאמר כותב הספר ואינו דברי אחד מהם עד כאן והיא אבנה נכונה באומרו ובקש ה' לי העון שיעשה דוד מיד אויביו כמו על ידי שהוא גיזוס יתירה שיפול בידי אויביו ביד בני אדם אכזריים עליו אמנם במה שאמר שהוא מאמר הנביא כותב הספר לא ידעתי מי הכריחו אלא שאפשר לומר משום דקאמר ובקש שהוא לשון הודעה ואלו היה מדברי יהונתן היה לו לומר ויבקש ה' וכו' : ולעד"ן בטעם כריתה זו שאומר ויכרות יהונתן וכו' שנראה היותה מיותרת שכבר כרת ברית עמו כנז"ל ויכרות יהונתן ודוד ברית וכו' וכבר זכרתי דעת המפרשים שבעת הוסיף היות כריתת הברית עם בית דוד · ולי נראה כי הברית הראשונה היתה לאהוב יהונתן לדוד לבלתי הזיק יהונתן לדוד כי אזיד יהונתן תקיפה אמנם כעת שהבין יהונתן היות דוד מצליח למלוכה אז רצה יהונתן לחייב את דוד שלא יזיק ליהונתן וזהו שאמר ויכרות יהונתן עם בית דוד יען כי בקש ה' מיד אויב דוד חיש פן יפול יהונתן כאחד מהם מאויבי דוד לזה הביאו בברית זו לחייב את דוד וביתו שלא יזיקו ליונתן וביתו · עוד אפשר לומר כי לו הוכח שנאמר שזו כריתת ברית שנית היא כענין הראשונה ממש בלי תוספת אלא שהוסיף יהונתן לכרות ברית לא מהכרח לורך לא להיותו אוהבו ביותר היה כורת ברית ושונה בו וזאת הטענה בעצמה טוען הפסו' ואומר ויוסף יהונתן להשביע את דוד עם היות השבועה זו בלי צורך יען שהיה אוהב אותו ז"ש באהבתו אותו שבעבור אהבתו אותו הוא היה כופל בשבועות ובבריתות אלו לא היו על צד ההכרחי ואומרו ובקש אפשר שהוא מדברי יהונתן בכלל הכריתת ברית :

ויוסף יהונתן וכו' עיין רש"י ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן פי' מהרי"א ז"ל והרב ב"ע ז"ל בשער כ"ג פי' ויוסף יהונתן להשביע את דוד באהבתו אותו כי החמורה מכל השבועות הי' לו שבועת אהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו ע"כ · וכבר כתבתי בפסוק הקוד' הבנה בפסוק זה עיין עליו:

ויאמר לו יהונתן מחר חדש ונפקדת וכו' עיין רש"י ז"ל וכן פירש הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף בקשור הדברים שלפי שדוד אמר מי יגיד לי הבין יהונתן או שלא יגיד לו יהונתן שהיה מסיפק באהבתו או מי יגיד לי בסוד ובתחבולה שלא ישמעו הדברים אשר לשני המיבנים השיב יהונתן אם לראשון אמר לו איני מאנה אותך כי בשבועת השם אלהי ישראל אם אפקוד וכו' כה יעשה וכו' כי אהבת נפשי אהבתיך ואם כוונתך מי יגיד לי כלומר באיזה אופן אגיד לך בסוד הנה לזה ויאמר לו יהונתן מחר חדש וכו' הנה הקדמתו של דוד ועלתו אשר יען ועליה סמך עוד עלתו וכו' ע"כ · ולשיטת מהרי"א ז"ל שפירש למעלה בפסוק ישב אשב עם המלך לאכול שהיה רוצה לאכול ביום ואחר כך יסתר משם והולך ככה לפי זה צריך לומר ויאמר לו יהונתן מחר חדש רוצה לומר חמירא עלי שכנתך והיני רוצה שתעמוד לפניו יום ראשון אלא מחר חדש יום ראשון ונפקדת וכו' : ולע"רן לפרש ונפקדת כמו כי יפקד לשון חסרון ונפקדת לא חס ושלום שתחסר מן העולם אלא כי יפקד מושבך · או ונפקדת לשון זכרון כדברי המפרשים ז"ל ואמר לו שהמקו' שלו הפי' שלא בפניו לא ישב זולתו וזה יחייב שיפקדך ויזכרך אבי כי יפקד מושבך בהיותו ריקן מבלי יושב אשר בהכרח יפקדך אבי לשאול יען כי יפקדך מושבך ולא אמר כי תפקד מושבך ולא אמר כי תפקד ממושבך להורות כי אלהים השלם יתן שלמות למושבו ויקדשהו ע"ד מה שפירשתי בכלי חמדה בפסוק ובמושב לצים לא ישב הפי' כשאין שם לצים כי המקום שהוא כטמא במה שהתלוצצו שם ומרובה מדה טובה והו כי יפקד מושבך שיהיה לו חסרון חסרון בפועל והסרון בקדושתו :

ושלשת תרד מאד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן פירש הרד"ק אמנם במ"ש ביום המעשה כי ביום המעשה כו' ע"ש וכן כ' הרלב"ג בין רוב יע"ש ומהרי"א ז"ל הביא כל שיט' הרד"ק ז"ל והרחיב לומר מגד קושיא והוא היאך היה אפשר דוד להיות נחבא ג' ימים רצופים בלי מאכל ומשתה יהיה הנכון בפירוש ושלשת תרד מאד וכו' שילך שלשת ימים אנה ואנה וירד מאותו מקום שלא יראהו שום אדם שם זה הוא שאמר הכתו' תרד מאד ובסוף השלשה ימי' אמר ובאת אל המקו' אשר נסתרת שם ביום המעשה שאז יבא שמה לדעת התשובה ע"כ : ולע"רן ושלשת זו פעם שלישי בסרחון שלישי הראשון הנה שאול ויהי עוין את דוד והשני ויהי שאול אויב את דוד שהו' יותר מעוין שהרי בקש להמיתו בידים ממש ועתה השלישי ושלשת שבודאי תרד מאד מעיניו ומגדולתך כי בתלתא הוי חזקה ולזה ובאת מעתה אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה שהיה כנז"ל ברד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל · ותרד מאד כהבנת המתרגם וישבת מוכן ומזומן אצל האבן האזל וה"א האבן היא יתירה כי היה מספיק שיאמר אצל אבן האזל וכו' :

ואני שלשת כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל פירש לפי שעלת ההסתר היתה מדוד וענין החצים היה תוספ' מעצת יהונתן עצמו לזה אמ' ויאמר לו יהונתן מחר חדש כדבריך · ואני רוצה לומר מדעתי הוסיף ענין החצים מה שאמר ואני שלשת חצים וכו' ע"כ · ומדברי המתרגם שתרגם ואנא תלתא גירין בקשתא אשדי נראה שתרגם צידה לשון קשת על שם שגדין בו ציד ולא תרגמו מלשון צד ולצדדין : ולע"רן בטעם ג' החצים כי מספיק היה לסימן חץ א' לבד ונראה שהוא רמז אל שלשה פעמים שהקפיד שאול על דוד כמו שאמרתי גבי ושלשת תרד מאד אשר ג' הקפדות אלו היו כחצים שנונים לשאול ולכן היה הסימן הזה החצים ממך והנה קחנו ובורח כי לא הלכו החצים לחדרי לבב שאול אמנם אם אמר יאמר לעלם הנה החצים ממך והלאה היינו סימן שכתבשו שם המות של לשון הרע להלאה עד שאול ולכן לך כי שלחך ה' ובזה יצדק אומרו החצים כב"ה היודעה שאם אינה צודקת הידיעה בחצים מצד עצמן הנה הצדק הידוע' בהוראתן שמורות על ג' דברים שהרעו לו עם שאול החץ הא' אל הכה שאול באלפיו והב' אל בריחתו משאול שבקש להמיתו והשיבו יונתן כשנשבע שאול וזאת הבריחה השלישית שהיא תרד בו · גם בבחינת החצים עצמן אפשר לומר בהן ידיעה כי הנה רצון יהונתן היה שיבא דוד לשם שלום תענהו שאול הנה אז אשלח חצים כבדות כדי שלא ירחיקו עד שיאמר לו הנה החצים ממך והנה אמנ' אם חרה יחרה לי לשאול אז יקח יונתן חצי' קלות ביותר כדי שילכו למרחוק כדי שיעלימו תשוף מלתו לאמר ממך והלאה וזהו שאמר שלשת החצים רוצה לומר ואני כפי השערתי אבחר האצי' אשר אורה והו שאמר שלשת החצים כפי ההוראה אבחר החצים כאמור ואעפ"י שהיה יכול לבחור חצים קלים ואם ימלא שיבא יוכל לבלתי הטילם בכל כחו ואם ירצה שילך ישלחם בכח עם כל זה אינראוי לפני נערו להטיל חצים קלות הקרוב ומפני הכבוד לו כן ירגיש בדבר :

והנה אשלח את הנער וכו' עיין רש"י ז"ל ומתוך דבריו נראה שהיה זה כתם מהגיהושים שהרי אמר שאפי' שמע מאביו רעה לא יחוש אם אמור יאמר לנער הנה החצים ממך והנה וכו' ולשון הפסוק קשה קצת לפירושו שיאמר אין דבר חי ה' ועיין הרד"ק ז"ל וכן פי' מהרי"א ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל : ולע"רן לדקדק מה טעם בפסוק הראשון קראו נער ובפסוק שני קראו עלם וכיוצא בזה דקדקו חז"ל למעלה גבי דוד שקראו הפסוק בן מי זה הנער ובשני בן מי זה העלם ודרשו מדקדוק זה לנעלמה ממני הלכה לשון העלם ירצה כי אם היה שאול בשלום עם דוד לא היה צריך העלם הדבר לכך אמר והנה אשלח את הנער לך מצא את החצים יהי רצון שלא היה שם אמירה כא היתה לטובה שאומרת לנער הנה החצים ממך והנה וז"ש אם אמור אומר שהוא אמירה כפולה ולאהבתו אמר כך וגם כתב בזכות לטובה · או אפשר בכפל כי להיותה בשורה טוב' אמור אמיר כמה אמירות כי ימלא פי אמירות מבשרה טובה וזהו אמור אומר לנער כי אין כאן העלם דבר כי הכל שלום יהגו ובזה כי שלום לך ואין דבר ר"ל אפי' כל דהו כדי שלא יהיה לבך

ניקבך

יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי

יְהוֹנָתָן מְחַר יַרְחָא וְתִתְבְּעֵי אֲרֵי יְהֵי מְרוַח בֵּית אַסְחָרוּתָךְ׃ וּבִתְלָתוּת יוֹמַיָא תִּתְבְּעֵי לַחֲדָא וּתְהַךְ לְאַתְרָא דְּאִיטַּמַּרְתָּא תַּמָּן בְּיוֹמָא דְחוֹלָא וְתֵתֵיב בִּסְטַר אֶבֶן אָתָא׃ וַאֲנָא תְּלָתָא גִירִין בְּקַשְׁתָּא אֶשְׁדֵי לְמִימְחֵי לִי לְפַלְגְּלִיסָא׃ וְהָא אֶשְׁלַח יַת עוּלֵימָא אֵיזִיל וְאַיְתִי יַת גִּירַיָא אִם מֵימַר אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִירַיָא מִינָךְ וּלְכָא סַבְהִי וְאִיתָא אֲרֵי שְׁלָם לָךְ וְלֵית מִדַּעַם בִּישׁ קַיָּם הוּא יְיָ׃ וְאִם כְּדֵין אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִירַיָא מִינָךְ וּלְהָלָא אֵיזִיל אֲרֵי שֵׁיזְבִינָךְ יְיָ׃ וּפִתְגָּמָא דִּי מַלֵּילְנָא אֲנָא

ג' ב' אח בגעיא ז' בטעי · ל' ב' אתכם ביד אל · וג' חס' וג' מל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ג'

מושבך ג' בקריאה וסי' הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל · איתן מושבך ושים בסלע · ונפקדת כי יפקד מושבך : ומאת ז' בטעם מלרע וסי' נמסר בסדר נח : אמר ג' חס' וג' מל' וסי' נמסר בריש סדר משפטים ובסדר נשא :

רשי

מחר חדש · ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד אל השולחן : ונפקדת · אבי יפקדך וישאל היכן אתה : כי יפקד מושבך · שיהיה מושבך חסר שאתה יושב בו וכן תירגם יונתן ותיתבעי ארי יהא מרוח בית אסחרותך : ונפקדת · לשון זכרון: כי יפקד · לשון חסרון: ושלשת · שלשת ימים ואז תרד מאד כלומר לכשתגיע ביום השלישי תרד במקום סתר ותתחבא הרב' כי אז יבקשוך ובאת אל המקו' הסתר הזה אשר את' נסתר בו היו' שהו' יום מעשה מלאכה וכן תירגם יונתן ביומא דחולא שאותו היום נסתר כמה שנאמר ויסתר דוד בשדה מיד ויהי החדש מחר : האבן האזל · אבן שהי' אות להולכי דרכים : האזל · הולכי הדרך וכן תירגם יונתן אבן אתא אבן האות : צדה אורה · לא מפיק ה"א ופתרון צדה כמו לצד כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלת' הטיל לה ה"א בסופה בצד אות' אבן אורה חצי' למטר' כדי שלא יבין הנע' וזה סימן יהיה לך לנחש אם את' צרי' לברוח : והנה אשלח וגומ' · ודרך המבקש חץ שירוי הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך ואינו יכול לכוין יפה פעמים שהוא מחפשו והחץ להלן ממנו ופעמי' שהוא הולך להלן מן החץ ומחפשו והנחש הזה יהיה לך : אם אמר אומר לנער וגומר קחנו ובואה · לא אתה בעצמך ממקו' מחבואך וקחנו ובוא אלי כי אין לך לירא כי שלום לך הק'בה חפץ שתהא כאן ולא תירא ואפילו שמעתי מאבא רעה והם כה אומר וגומ' לך כי שלחך הק'בה אומר לך לברוח ולהמלט: והדבר אשר דברנו · ברית שכרתנו יחד הנה יי' ביני וביניך עד על אותו דבר :

אל

רדק

ונפקדת · ונזכרת כי יזכרך אבי כשיחסר ממושבך מושב : יפקד · ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש ות"י ותתבעי הרי יהי נרוח בית אסחרותך . ושלשת תרד מאד · תהיה נסתר ג' ימים כמו שאמרתי ונסתרת בשדה עד הערב השלישי' ותרד מאד בעומק במקום הסתר ההוא באותו מקום שנסתרת ביום המעשה והוא אותו יום שהי' מעשה השבועה שנשבע שאול ליהונתן שלא יומת דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה וי"ת ובתלתי יומיא תתבעי לחדא כלומ' ביום החדש ומחרתו תפקד שישאל עליך אבי אבל ביום השלישי ידעהי שתבוקש מאד כי יחשוב אבי שברחת אם לא תהי' בשלחן ג' ימי' שמוכי' ומה שתרג' תרד תתבעי ר"ל תרד מאוד ותהי' פחו' ונקל בעיניו להמיתך אם בלבו להמיתך כי ימצא לך זאת העילה ויאמר כי בן מות אתה שברחת מלפניו ואז תכיר אם בלבו להמיתך לפי הדברים שידבר אז כי אז תהיה לו טענה לדבר עליך ותרג' ביום המעשה ביומא דחולא כלומר ביום חול שעושין בו מלאכ' לפי שהי' נסת' עתה ביום ראש חדש כי נראה שהי' מנהגם שלא לעשות מלאכ' בראש חדש כמו שהוא מנהג הנשי' היום ואפשר כי מפני קרבן ראש חדש היו רבים פנויים ממלאכתם ובאי' להשתחות לפני יי' וכן נראה בנבואת יחזקאל לעתיד : האבן האזל · ת"י אבן אתא אולי היה' אות וסימן לעוברי דרכי' : שלשת החצים · בא בידיעה אף על פי שלא זכרם בפסוק נראה כי יהונתן אמר לדוד כי שלשת החצים יורה לסימן שלשת הימי' שיהי' נסתר בשדה לפיכך אמר והחצים לידיעה : צדה אורה · הה"א רפה ומשפטה במפיק וכמוהו רבים ופירושו לצד האבן אורה החצים להיות לי האבן למטרה לשלוח שם לי הנער ללקט החצים והדבר שאומר לנער יהי' לך סימן אם הנה אם הלאה כי שמה לא אוכל לדבר עמך פנים בפנים אם במקום ההוא רואים : קחנו · קח הנער ובא עמו והדוני אבי ז"ל פירש קח זה הסימן ובא : ואין דבר חי · יי' ואין דבר רע וכן ת"י ולית מידע' כי נשבע לו חי יי' להבטיחו שלא יגוה לו לבא לא ידע באמת כי אין בדעת אביו להמיתו ולעשו' עמו רעה: כי שלחך יי' · כתרגומו ארי שיזבינך יי' כלומר תלך לך כי יי' שלחך ונמלטת מחרב אבי :

עד

רלבג

ושלשת תרד מאד · ר"ל שישבו שם עד הערב השלישית כמו שאמר דוד או יהיה הרצון בזה שישב שם עד בקר היום השלישי מהחדש השני וכן נראה ממה שאמר אחר זה ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד · ותרד מאד בעמק באופן שלא יראהו אותך שום אדם : ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה · שנסתרת בשדה ודברתי אל אבי שיך טובה עד שנשבע שלא ימיתך: אצל האבן האזל · לפי שהמקום ההוא היה רחב ויחד מקום מוגבל ממנו הוא אצל האבן האזל ואחשו' שנקראת כן שהיתה סימן להולכי דרכים : צדה אורה · ר"ל לצד האבן אורה בדרך שתהיה האבן לי למטרה : החצים ממך והנה · הוא אות שישוב דוד ליהונתן ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים בדרך שלא יגיעו עד האבן שהיתה למטרה וכאשר יאמר הלא החצי ממך והלאה הוא אות שיסור דוד מעליו וזה מבואר מצד הלשון ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים באופן שיעברו האבן שהיתה למטרה :

כי

מנחה קטנה

שלשת החצים צדה אורה וגו' · בטעם ששה הסימן בחצים כי ידוע שלשון הרע נדמה בחץ שנון כדכתי' לשון רמיה חצי גבור שנונים וגם נקרא לישנא תליתאה על שהורג שלש' ועיקר שנאה שהי' לשאול היה ע"י לשון הרע שאמרו עליו וע"כ אמר שלשת החצים וגו' לא אמר שלשה חצים אלא החצים הוא רמז על לישנא תליתאה וזה לך האות אם אמר אומר לנער וגו' מחיצה כפולה שהיא לחוק הדבר הנה החצים ממך והנה זה לך סימן שלשון הרע לא הלך למרחוק ולא עשה פעולה עוד ע"כ תדע כי שלו' לך · ואם כה אומר הנה החצים ממך והלאה זה סימן שלשון הרע עשה את שלו לגמרי נתן היורה למרחוק · גם אתה לך ותרחיק נדוד כי שלחך ה' ירצה אל תדאג שיגיעך אבי כי לא יגיעך שלא שלחך ה' אחר שתלך מלפניו שלא יזיקך ולא יאונה לך רעה :

ויאמר

פי' רבינו ישעיה

ונפקדת כי יפקד מושבך · פי' ונפקדת לשון פקוד יפקוד וכי יפקד לשון ולא נפקד ממנו איש כשיראה המלך כי מקומך חסר יזכיר אותך וישאל עליך · ושלשת תרד מאד · פירוש תעמוד בשת' מחר ומחרתים שהוא יום שלישי ליום זה ותרד מאד בהחבא · אל המקום אשר נסתרת שם · ביום זה שהוא ערב ראש חודש שהוא יום המעשה : וישבת אצל האבן האזל · פירוש אבן שהיתה סימן להולכי דרכי' : האזל הוא כמו הליכ' : לשלח לי למטרה · פירוש אותה האבן תהיה לי למטרה שאשלח שם חיצי כאדם שמורה אל המטרה · והאות שמורים בו המורים יקרא מטרה תרגם משרת : ואם כה אומר לעלם · פירוש האות זה אשר לו כי היה ירא שיא' יעמידו שם בני אדם ולא יוכל לומר לו שיברח וימלט את נפשו : והדבר אשר דברנו אני ואתה · פירוש זהו הברית שכרת עמו :

כלי יקר

מקפד אולי לא ירדתי לסוף דעתו של אבא אף יורה כפל האמירות שאמור אומר לנער הנה החצ' ממך והנה ואמנם אם כה אומר לעלם הנה החצים ממך והלאה וכו' כי כאן בחלוקה הזאת צריך להעלים דבר בסוד שלא יודע לכך קראו כאן בזה הפרט עלם : או אפשר כי כפי הענין שישמע מן אביו כך יהיה הנער שיקח עמו שאם תהיה בשורה טובה יקח נער ואפי' גדול כי יהושע בן נון נער לא ימיש וכו' והוא בן עשרים שנה ולזה אמר והנה אשלח את הנער הידוע לי למשרת והוא גדול ואמנם אם יחרה אפו של אבא שצריך העלם בדבר אז לא אקח עמי נער גדול כי אם עלם כל דהו קטן שלא יבין ויהיה הדבר נעלם וענין זה נכון מאד יוכיח עליו הענין והכתוב שאומ' בסמוך ויהי בבקר וכו' ונער קטן עמו כנער קטן הוא העלם הנז"ל כי בפיו דבר ובידו מלא ואז לך כי שלחך ה' היינו לשון שליחות כי אם לשון שלות שהיית במאסר וה' שלחך ומלטך וזה הוא שתרגם שיזבינך ה' · וקחנו מוסב אל החץ או אל הנער או אל הסימן הזה כדעת המפרשים כנז"ל :

והדבר אשר דברנו אני ואתה כו' עיין רש"י ז"ל · וכן מהרי"א ז"ל והרחיב לומר ואם תלך זכור הדבר אשר דברנו כו' ועיין הרד"ק ז"ל : ולע"דן לדקדק כפל אשר דברנו אני ואתה שלא ואתה בכלל דברנו ולפי הפשט אשר דברנו ואין בינינו עד ומוכיח כי אני ואתה לבדנו והיינו אתנו ועל כן צריך שתדע כי ה' עד והוא דיין והוא מוכיח בינינו כי עיני ה' משוטטות וז"ש הנה ה' שתיבת הנה מורה על ההזמנה מהשגחת על כל דרכיהם · או יאמר אני ואתה לפי שמתחלה היתה כריתת ברית יהונתן עם דוד ואחר כך ראה יהונתן עולם הפוך שדוד ימלוך א"כ צריך שדוד יכרות ברית עם יהונתן ז"ש והדבר אשר דברנו אני ואתה בין שנינו ר"ל שאני ואתה שאני כרתי עמך ואתה כרתה עמי גם כן וכמו שכתבתי בפסוק ויוסף יהונתן להשביע את דוד שעד עתה המושבע היה דוד ועתה הנשבע דוד · ומה שאמר עד עולם פירושו בין זרעי ובין זרעך כל הדורות כמו שיבא בפסוק אשר נשבענו שנינו וכו' :

ויסתר דוד בשדה עיין הרד"ק ז"ל : וישב המלך על מושבו כפעם בפעם וכו' · עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף טעם למה שישב בתחיל' אצל אביו כדי לגנוב דעתו של אביו שאינו יודע מענין דוד כלל וכאלו יושב שיבא אל הלחם שהרי ישב במקומו הנהוג אלא שאחר שראה שלא בא קם ממקומו והושיב את אבנר עליו להפסיק בינו לבין אביו כי מזה הטעם עצמו היה יושב דוד על יהונתן להפסיק בינו לבין אביו ע"כ · ועיין הרד"ק ז"ל :

ולע"דן אבין בדברי הרד"ק ז"ל הנזכר שאליהם כיון הפסוק באמרו וישב המלך על מושבו כאותו הפעם בפעם שהירע תקלה לדוד בהכית כנז"ל ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר וכו' ושניה ויך את החנית בקיר וכו' וז"ש אל מושב הקיר שהוא מיוחד אבל רמז אל המקום המוכן לפורענות לדוד אכה בדוד ובקיר וכיוצא בו ואת זה ראה יהונתן ונזכר ענין דוד ויקם יהונתן פן יקראנו אסון גם הוא כמו דוד · או יאמר כי ישב המלך במושבו כפעם בפעם ממש בכונה רעה אל מושב הקיר כדי להכות לדוד כי חשב יבא כמנהג אלא שלא נעשתה עצתו ולזה ויקם יהונתן כדבסמוך ובמה שישב יהונתן תחלה אצל שאול ואחר כך קם כדכתיב ויק' מלבד הנז' כלע"ד כי ראה יהונתן שיפקד מקום דוד שישאר הוא ריקן ולזה ישב לו תחלה אצל אביו במקו' דוד והאבנר תחתיו ואחר כך קם לו יהונתן וישב תחת אבנר כמלא אבנר מצד שאול ר"ל לאותו הצד אבל בהפסק כי ויפקד מקום דוד הוא המקום שהיה יושב בו יהונתן וממש קם ז"ש ויקם יהונתן וכו' וע"י זה ויפקד מקום דוד :

ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל מקרה הוא ר"ל מקרה קרה לדוד שלא בא ואותו המקרה הוא בלתי טהור ר"ל שהיה דוד טמא מקרה לילה או שנשמש מטתו ויטמא עד הערב או משומאה אחרת ואינו ראוי לאכול על שלחן המלך הטמא והטהור יחדיו ויוסיף לומר עוד כי לא טהור ואינו חוזר אל המקרה שזכר אבל הוא חוזר לדוד ר"ל אינו מהתימה שקרה לו מקרה שאינו טהור לפי שדוד אינו טהור בעצמו והוא מחשב תמיד בענייני הזיות ולכן קרהו אותו מקרה הבלתי טהור כי רעיוניו על משכביה סליקו · וכן הרלב"ג ז"ל בקירוב : ולע"דן קרוב לדברי מהרי"א ז"ל באופן נאות כי אמר מקרה הוא על דוד כאומר שראה קרי ומקרה הוא ולא היה זה הקרי מחמת חולי או משא או קפילה והם מהשבעה דברים שבודקים בהם הזב אלא בלתי טהור הוא דוד עצמו והוא בלתי טהור ברעיוניו והיותו בלתי טהור הוא וזה גרם לו כי לא טהור שראה קרי כמו שאמרו ז"ל אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי קרי בליל' וטומאה · מדוקדק בזה תיבת הוא הוא שאמר כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא לא טהור וכן פי' בכלי חמדה :

ויהי ממחרת החדש השני וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל · ולע"דן לדקדק אומרו יהונתן בנו גם אומר מדוע לא בא בן ישי ולא אמר מדוע לא בא דוד · ומהרי"א ז"ל משכאות לו לא קראהו בשמו למעטו ולהקל בכבודו · ונראה ששאול מאז ידע שיהונתן נוטה אחרי דוד עם היותו בנו והבן כי הליכת דוד עתה היתה ללכת לבקר את ישי אביו בלי רשות מאהבתו את אביו כמשפט ולזה ויאמר שאול אל יהונתן בנו כלומר אתה בני והיננו שומע בקולי להמית שונאי הבלתי מחשיב אותי כי מדוע לא בא בן ישי כי לבי אומ' לי שלהיותו בן ישי אוהבו את אביו הלך לו הללו והיה מספיק לו יום אחד לא תמול וגם היום וכו' באופן שהוא בן ישי מחשיב אביו לא כן אתה יהונתן בני ובלתי מקנא לכבודי שהלך לו בלי רשות וביזה לחם ופת בג המלך והשיב לו יהונתן כי ברשות הלך ואין זה מרד · ומסיק והראה את אחי וכו' שלא עשה בשביל אביו כמו שחשבת ללכבדו אלא בשביל אחיו והוא אחי כמאמר והוא צוה לי אחי וכו' · או אפשר שאמר אל יהונתן בנו כלומר בסוד שאל לו להיותו בנו וזולתו לא ידע בזה בן ישי לבזוי כלומר עדיין צריך למוסר אביו שייסר אותו בשלמות המדות כי מדוע לא בא גם תמול גם היו' דכיון שהיום לא בא מגלגל אבי עליו גם תמול שאין זה אלא מרוע לב לא מאונס משכחתו אותו לא העלה את שמו דוד על שפתיו אלא בן ישי :

ויען יהונתן את שאול אביו וכו' עיין הרד"ק ז"ל : ולע"דן הרחיב לומר שלא לקח רשות פעם א' כ"א פעמים ז"ש נשאל נשאל מעמדי וכהיא דהכפטר מרבי צריך ליטול רשות ואם לן שם בעיר צריך שנית ליטול רשות ז"ש נשאל מעמדי רוצ' לומר לפי שעמד עמדי ולן עמדי נשאל שנית או יהיה פירושו הוא נשאל מאחיו ואחר כך בא הוא אלי ונשאל מעמדי והוא כפל נשאל נשאל ומובן היותו בלשון כפעל ולמעלה זכרתי בפסוק ואמרת נשאל נשאל עיין עליו שם כי אותו הפירוש צודק כאן וזה הפירוש גם כן צודק שם :

ויאמר שלחני נא כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ע"ש ומהרי"א ז"ל כת' שזכר יהונתן שלא' לו דוד נתן לו שתי סבו' האחת כי זבח המשפחה לנו בעיר או והוא צוה לי אחי אמלט' נא ואראה את אחי והיא הסבה השני' שהיה חפץ לראות אחיו בארץ · או יהיה פירושו כי היה לו שתי סבות ללכת לבית לחם הא' כי זבח המשפחה והב' והוא צוה לי אחי אליאב וכו' :

ולע"דן לדקדק יתור או על כן לא בא אל שלחן המלך כי זאת היתה קושיתו של שאול ולא היה צריך להזכיר כי אם התשובה לא הקושיה כי ידועה היא · ונר' כי יהונתן הזכיר שדוד טען לו ויאמר שלחני כי זבח משפחה וכו' שכל המשפחה צריכה להמצא ומי שלא ימצא שם יפגם באופן דמשום פגם המשפחה צריך בהכרח ללכת בפרט שהוא בעיר בכללם בפומבי גדול והו' דוד צוה לי בצווי שאמלא מקומו בכל מכל שירות ועבודת המלך וזה הוא שאמר והוא צוה לי אחי למען ההבטה שתכנס בעול מקומי עד שאלך ואבא וזה מורה לשון צווי שהוא בדבר וטורח ועתה אם מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את אחי וכו' שלא אעמוד לאכול ולשתות עמהם כי אם לראות את אחי ולהראות בעת הקרבן מפני הכבוד ועל כן שהוא דבר הכרחי כנזכר מפגם משפח' ורצות אחיו הוא שלא בא אל שלחן המלך כיון להגדיל האשמה שמי שלא בא אל שלחן המלך כמורד הוא ומבזה שלחנו של מלך אלא ההכרח הנזכר הכריחו ולא יגונה כמלא שאול לא שאל אלא מדוע לא בא אל הלחם מדרך עגוה אמנם יהונתן הגדיל האשמה על דרך חטא העם הזה חטאה גדולה כדי שתתקבל התנצלותו ושהוא אמיתי כי לולי כן לא הייתי אני בנך מרוצה שיבזה שלחן המלך ·

או

עד עולם · לקיים הברית עד עולם : **וישב המלך על הלחם** · כתיב על וקרי אל ושניהם נכונים בענין : **וישב המלך על מושבו** · תרגומו ואסחר מלכא על שוייה פירוש על מטתו כי מנהג היה בימים ההם לאכול במסבה במטו' וכן מנהגו בדברי רבותינו ז"ל כי גם בימיהם היה מנהג ומה שאמר ויקם יהונתן פירושו אחר שישב אצל אביו קם והושיב אבנר אצל אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו שאם יקצוף עליו על דבר דוד לא יהיה סמוך לו להכותו : **והנה נפקד מקום דוד** · שלא היה בו יושב : **כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור** · פירושו אמר שאול נוקרה קרה לו שלא בא כלומר היה לו דבר להתעסק בו זולתי כי טהור הוא או לא טהור מקרה לילה לפיכך לא בא ופי' בלתו זולתי כמו בלתי כלב בן יפונה והיו נשמרי' מלאכול הטמ' והטהר יחדו אפי' בחולין או שמא היו שם זבחי שלמי' שעש' המלך השלמי' ביום החדש גם יתכן לפרש כי אין מדרך מוס' לבא טמא לשלחן המלך וי"ת ארי אמר דילמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דילמא לאורח אזל ואנחנא לא זמניכהי פי' מקרה הוא לשון קרי מן מקרה לילה ובלתי כמו לא מן כל קרוב אליך ופירוש כי לא טהור שלא הגיח בעבור שלא טהור הוא אלא שהלך בדרך קרו' ואנחנו לא זמננו אותו שיהיה מוכן לבא היום אל השלחן כי כל האוכלי' על שלחן המלך לא היו תמידים בכל יום : **ממחרת החדש השני** · רצה לומר ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש ויונתן תרג' ביומא דבתרוהי דהוא עיבור ירחא תניינא : **נשאל נשאל** · מקור שלם מבנין נפעל: **מעמדי** · כלומר ממני לקח רשות בלכתו לבית לחם ולא הלך בלא רשות ולשון נפעל בזה הענין רוצה לומר ששאל דוד עצמו מעמדו כדי ללכת עד בית לחם והנה הוא נשאל בעצמו וכן נשאלתי מן המלך : **זבח משפחה לנו** · כבר פירשתיו : **והוא צוה לי אחי** · פיר' אחי צוה לי ללכת שמה והוא אליאב הבכור שחייב לכבדו ולשמוע למצותיו ונראה כי כן היה דרכם באותם הימים להיו' האח הקטן נשמע למצות האח הגדול כמו שנזכר למעלה בענין ויחר אף אליאב : **אמלטה נא** · אמלטה מעבודת המלך מעט ואלך לראות את אחי : בן

אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־
כה הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃
ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר

אֲנָא וְאַתְּ הָא מֵימְרָא דַיְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ סָהִיד עַד עָלְמָא : וְאִיטְּמַר דָּוִד בְּחַקְלָא וַהֲוָה יַרְחָא וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל לַחְמָא לְמֵיכַל : וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל שִׁוְיֵיהּ כִּזְמַן בִּזְמַן עַל שִׁוְיֵיהּ דִּמְתַקַּן לֵיהּ בִּסְטַר כּוֹתְלָא וְקָם יְהוֹנָתָן וְאַסְחַר אַבְנֵר מִסִּטְרָא דְשָׁאוּל וַהֲוָה אַתְרָא דְדָוִד מְרוֹחַ : וְלָא מַלִּיל שָׁאוּל מִדַּעַם בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי אֲמַר דִּילְמָא עִירוּעַ הוּא לֵיהּ וְלָא דְכֵי הוּא אוֹ דִילְמָא לְאוֹרַח אֲזַל וַאֲנַחְנָא לָא זַמֵּינְנָהִי : וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי דְּהוּא עִבּוּר יַרְחָא תִּנְיָנָא וַהֲוָה אַתְרָא דְדָוִד מְרוֹחַ וַאֲמַר שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן בְּרֵיהּ מָא דֵין לָא אֲתָא בַּר יִשַׁי אַף תְּמָלֵי אַף יוֹמָא דֵין לְלַחְמָא : וַאֲתֵיב יְהוֹנָתָן יָת שָׁאוּל אִשְׁתְּאָלָא אִשְׁתְּאֵיל דָּוִד מִנִּי לְמֵיזַל עַד בֵּית לָחֶם : וַאֲמַר שַׁלְּחֵנִי כְעַן אֲרֵי שֵׁירוּ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְכָל זַרְעִיתָא לָנָא בְּקַרְתָּא וְהוּא פַּקִּיד לִי אָחִי וּכְעַן אִם אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ אִשְׁתֵּיזֵיב כְּעַן וְאֶחֱזֵי יָת אָחַי עַל כֵּן לָא אֲתָא לִפְתוֹרָא דְמַלְכָּא : וּתְקֵיף רוּגְזָא דְשָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַאֲמַר

רשי

אל מושב הקיר : בראש המטה אצל הקיר : **ויקם יהונתן** · עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיו' מושב אצל אביו שדרכן לאכול מסובין על המטו' והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד לא הסיב יהונתן עד שישב אבנר אצל שאול ואחר כך ישב יהונתן אצל אבנר ואם תאמ' לא ישב כלל הרי הוא אומ' ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל שישב : **מקרה הוא** · קרי ראה : **בלתי טהור הוא** · ועדיין לא טבל לקריו שאילו טבל לקרי אין צריך הערב שמש לחולין: **כי לא טהור** · זו היא נתינת טעם לדבר ולפי שאינו טהור לפיכך לא בא שלא יטמא את הסעודה : **ממחרת החדש** · ממחר' חידוש הלבנה : **השני** · ביום שני לחדש : **והוא צוה לי אחי** · גדול הבית צוה לי שאהיה שם והוא אחי אליאב : **אמלטה** · אישק"מוציר בלע"ז יום אחר ואבא : נעות

אמלטה מלעיל וחד מלרע נח · פתח

רלבג

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הו' כי לא טהור · הרצון בזה לפי מה שהחשוב שבכבר אחר שאול מקרה הוא שקרה שלא בא דוד אל הלחם לא במרד ולא במעל ממנו ולא בכונ' או אולי בלתי שהו' הו' ששמש מטתו והוא טמ' עד הערב כי דוד הוא לא טהור ר"ל שלא נשאר מלשמש מטתו כי טבעו היה נוטה אל רכוי המשגל כמו שנתבאר מענינו ולז' נשאר מלבא אל שולחן המלך כי לא נכון שיאכלו הטמא והטהור יחדו בשלחן המלך עם שכבר אפשר שהיו אוכלים זבחי שלמים : **והוא צוה לי אחי** · הו' על דרך אמרו ותפתח ותראהו את הילד שנא' אחר הכנוי הכנו' והרצון בזה שאחיו צוה לדוד שילך שם :

אני ואתה ג' בקריאה וסימ' ועתה לכה נכרתה ברית · והדבר אשר דברנו אני · כי זכור אני ואתה את רכבים : ואראה ה' וסימ' ארדה נא ואראה · אסורה נא ואראה · ואראה העודם חיים : אעברה נא ואראה · אמלטה נא :

כלי יקר

או יאמר והוא צוה לי אחי ר"ל צוה לי שבהשאל שאלה זו אשיב תשובתו הרמה כי זבח משפחה לנו וכו' ואמרו על כן לא בא אל שלחן המלך אפשר יהיה פירושו ע"כ ר"ל מזה הצד השני של והראה את אחי שרצה ללכת לא מצד האכילה כי מי פתי יניח שלחן המלך ששלחנו גדול משלחנן של משפחה וכתרו של מלך והדרו עולה לשבא אם כן בודאי לא עשה כן מצד תאות מאכל ומשתה אלא על כן לכד הוא שלא בא אל שלחן המלך שזה מכריח הדבר שאמרתי שהעיקרית בסבות היא והראה את אחי ופגם משפחה לא תאות והיא תערב לנפש מאכלם ויין משתיהם :

ויחר אף שאול ביהונתן וכו' במסכת ערכין פרק יש בערכין ויחר אף שאול ביהונתן בנו כתי' הוכח תוכיח את עמיתך עד היכן הוא תוכחת רב אמר עד כדי הכאה ושמואל אמר עד קללה ורבי יוחנן אמר עד נזיפה אמר רב נחמן בר יצחק ושלשתן מקרא אחד דרשו וכתיב ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות וכתיב ויטל שאול את החנית עליו להכותו למ"ד עד הכאה דכתיב להכותו ולמ"ד עד קללה דכתיב לבשתך ולבושת ערות אמך ולמ"ד עד נזיפה דכתיב ויחר אף למ"ד עד נזיפה והא כתיב הכאה וקללה שאני התם דאגב חביבותא יתירת' דהוה ליהונתן בדוד מסר נפשיה טפי ע"כ : ולע"דן לדקדק ראשונה דכיון דלמ"ד עד נזיפה נ"ל בעל כרחין שאניהתם דאגב חביבות' וכו' כדמסיק כי היכי דלא תקשי לך מהכאה אם כן נזיפה נמי מנא לך דילמא היא גופה נמי משום חביבות' יתירא דהוה ליה ליהונתן בדוד מסר נפשיה לנזיפה ולקללה ולהכאה אבל בעלמא בא תוכיח פחות מכדי נזיפה אבל עד כדי נזיפה מנא לך · ועו' קשה כי היכי דהקשה למ"ד עד כדי נזיפה אמאי לא הקשה כן נמי למ"ד עד קללה ולימא הכי למ"ד קללה הא איכא הכאה ולמ"ד נזיפה הא איכא קללה והכאה והתירוץ היה מתרץ למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה · הן אמת דאיכא למדחי דנקט קושיא היותר חזקה והיא דלמ"ד נזיפה קשיא תרתי קללה והכאה אבל למ"ד קללה דלא קשיא ליה כולי האי שבקיה · ונראה במה שנדקדק לשון כתיב הוכח תוכיח וכו' שהכונה להקשות הכפל ולזה שאל עד היכן תוכחת שידקדק לשון הוכח תוכיח ועשני עד כדי נזיפה ולא פחות דא"כ הוכח תוכיח למה לי דאי תוכחת כל דהו מספיק יאמ' כא או הוכח או תוכיח הוכח הוכיח למה לי אלא ודאי לומר כדי נזיפה ולא פחות · והקשה למ"ד עד כדי נזיפה מפני שהקושיא עוד קיים צריך לידחק בתירוץ דבשלמא למ"ד עד קללה ניחא דמאי לשנויי שאני התם דאגב חביבותא יתירתא דהוה ליהונתן בדוד מסר נפשיה טפי והיינו כי אחר שאמר לו לבשתך ולבשת ערות אמך דהיינו קללה כאלו קללו יהי רצון שיהי' לבשתך ולבושת ערות אמך לא היה ראוי ליהונתן להוסיף ולענות עוד להוכיח את אביו ויען יהונתן ויאמ' אליו למה יומת מה עשה כי מה לו להוכיחו עוד כדי שיטל החנית עליו להכותו שהרי פטור הוא ונקימה ע"י התוכחת הא' לא עשה כן אלא מחביבות' יתירת' הפליג להוכיחו שנית עם היותו פטור מהוכיח אמנם למ"ד עד נזיפה קשיא טפי שהרי ראינו שהנזיפה והקללה בבת אחת היו בפעם הא' זו אחר זו אלא שצריכים אנו לידחק ולו' שיהונתן לחביבות' דדוד הוכיחו לשאול בבת אחת תוכחת מרובה ולא כשיעור נזיפה אלא תוכחת כשיעור נזיפה וקללה אבל מן הדין בנזיפה סגי ליה והוסיף עוד להפריז במדת התוכחת עד הכא' והב' גדולים היו מחביבות' יתירת' באופן שלהיות שצריך לידחק טפי למ"ד נזיפ' מלמ"ד קללה לכך הקשה למ"ד נזיפ' ולא הקשה למ"ד קללה ואע"ג דלתרויהו קשיא כדכתיבנ' · א"כ יש לו' דקשיא למ"ד נזיפה משום דלדידיה קשיא טובא דבשלמ' למ"ד עד קללה ר"ל ולא דמשום חביבות' דדוד הוסיף להוכיח יותר לשאול עד שהכהו שהיא מדרגת א' יתיר' אלא למ"ד עד נזיפה קשיא טובא דאפי' תימא משום חביבות' יקשה דמספיק שיוסיף להוכיח עד שיעור קללה שהיא מדרגה א' יתירא מנזיפה אבל כדי הכאה הרי ב' מדרגות לכך הקשה למ"ד כדי נזיפה והא כתיב הכא' וקללה ותשני שאני התם דאגב חביבות' יתירתא דה"ל ליהונתן בדוד דאלו למ"ד קללה לא צריכינן למימר משום חביבותא יתירת' דבלא יתירת' מצינן לשנויי ליה דמשום חביבותא היסיף להוכיח עד שנתחייב הכאה אמנם למ"ד נזיפה על כרחין בעינן יתירתא כדי שיתייבו להגבה יתירה להפריז בתוכחת עד שיתחייב בב' הדרגות קללה ותוכחת · ואכתי נ"ע למ"ד קללה מנא ליה דילמא שאני יהונתן משום חביבותא יתירתא דה"ל בדוד מסר נפשיה טפי והפשר דאי משום חביבות' די לו בהדרג' א' יתירה מקללה להכאה דהא בנזיפה סגי ליה להיות נקי מחט"י ומספיק לו שימסור נפשו לקלל' אלא ודאי מחוייב הוא עד כדי קלל ולמסור נפשי' טפי לכדי הכאה היינו מדרגה אחת א"כ מהוכח תוכיח דלא קאמר הוכיח הוכיח או תוכיח תוכיח מדנקט הוכיח תוכיח יליף לקללה· ואידך דקאמר כדי נזיפה דרשו כן מהכפל אבל הוכח הוכיח לא דריש' למדנו מדברי חז"ל שאו' לבשתך ולבוש ערו' אמך הוא לשון קלל' מקללו שאול ולא יהי לבשתך ולבושת ערות אמך שתבושו ותכלמו : ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לו' בן נעות המרדות על דוד אמר לפי שיהונתן אמר שהלך לשם לכבוד משפחתו הוסיבו שאול ומי הוא דוד ומי היא משפחתו משפחת בוז והו' בן נעות המרדות וחזר לגעור ביהונתן הלא ידעתי כי בוחר אתה לבן ישי לבשתך וכו' ר"ל איך נתת לו רשות ללכת מכאן אין זה כי אם להצילו מידי כי כבר ידעתי זה ימים שבוחר אתה בבן ישי והוא באמת לבשתך ולבשת ערות אמך שיאמרו שאינך בני וכן דעת הרד"ק ז"ל · או אפשר שאמר שאול שבחירתו בדוד לא יהיה לבשתו כי דוד לא ימלוך בחייו והוא שאול במלכותו עד יום מותו אבל יהיה לבושת יהונתן ואמו שישארו חיים אחרי שאול וימלוך דוד בחייהם ויהיה להם הבושת והחרפה בהסרת המלכות מהם וזה הוא שאמר הכתוב עוד כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תכון אתה ומלכותך וזו היא הבושה והכלימה עד כאן : ולע"דן לפרש על דרך מהרי"א ז"ל הנז"ל שפי' בו בן נעות המרדות על דוד עם היות לשון הפסו' דחוק קצת שאו' ויאמר לו דמשמע שלו ליהונתן עצמו קראהו בן נעות וכו' נאמר שאמר לו ליהונתן בן על מ"ש דוד או שהרגים ונצטער כאילו אמר לו לעצמו אבל לדוד אמר זאו' שקראו כן משום מעשה שהיה שישי הבע לשפחתו וידעה אמו בזה שהודיע אותה שפחתה וטבלה ונתיחד ישי עם אשתו אמו של דוד ונולד דוד לזה אמר בן נעות המרדות ר"ל בן האשה שהטעות המרד לדרך ישר ועם היות זה עובר אמו אבל מ"מ כמתלהלה יורה זיקים לדוד שהיתה הורתו שלא בקדושה של כוונת אביו שהיתה מחשבתו בשפח' באופן שהוא בן ישי בפועל ובכוונ' אך לא בן אמו בכוונה כי אם בפועל לבדו וז"ש כי בוחר אתה לבן ישי ר"ל לאיש שהוא בן ישי לבד בעצם ובמחשבה אך לא בן אמו בכוונה כי אם בשפחה שהוא פגום קצת ואת' בוחר בו שזה בלי ספק לבשתך ולבשת ערות אמך היתכן שיהיה זה נבחר יותר ממך עם היותו פגום מצד אמו אם כן יהיה בושתך ביותר כיון שהיה הוא נבחר ואתה תדחה זו הוכחה שהוא חשוב יותר ממך ז"ש לבשתך ולבשת ערות אמך ואמר כן כי יתלו הקלקלה באמך על שרדפה אחרי בחטיפת הכנפים מבנות יבש גלעד הנז"ל שכיון שאתה תדחה מהמלכות ודוד עם היותו פגום יהיה רצוי ונבחר הנה יהיה זה בשתך ובושת ערות אמך שיתלו הקלקלה בה באמך שהיתה פרוצה ברדיפתה דאלו היתה כבודה בת מלך פנימה אשה כשרה בצניעות ממשבצות זהב לבושה לכבודה ומלכו' לא כן הפרוצה כי ידיעת הכנפים אחת היא וזהו לבשתך ולבשת ערות אמך:

כי כל הימים וכו' מהרי"א ז"ל ועתה שלח וקח אותו ר"ל כמו שאתה הברחת אותו כן גם אתה שלח וקח אותו אלי כי הוא בן מות ואני רוצה להרגו : ולע"דן מקושר עם לבשתך ר"ל הלא ידעתי כי מבחירתך לבן ישי ימשך לך בושת ולאמך וכילד ימשך הבושת יען כי כל הימי' אשר בן ישי חי על האדמה לפי' שהמלוך על ישראל לא תוכל לרדות בפרך על הדין והאמת מפחדך מדוד שלא ימליכוהו ובהכרח תהיה מעביר על הדין ויהיה בשתך שתהיה הלש כי אין לצדק ימלך מלך ז"ש הלא ידעתי כו' לבשתך וכו' כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תכון אתה ומלכותך אפי' שתהיה מלך לא תכון בידך המלכות כי תהיה רפויה בידך ויהפך בשלמ' שנ' בו אחר שעשה המשפטים הנאותים באדוניה ויואב ושמעי בן גרא שהיה בר פלוגתיה נאמר שם והממלכה נכונה ביד שלמה · ועתה שלח וקח אותו ר"ל מאחר שנמשך מזה היזק גדול בענין המלכות שלי אפשר

מנחה קטנה

ויחר אף שאול ביהונתן וגו' : כי לפי הודאת פיו שהוא נתן לדוד רשות ללכת בלי שאלת פיו אביו ע"כ חרה לו על יהונתן ויאמר שזה בא לו מצד אמו שפריצותה גרמה להיות לו בנים אינם שומעי' בקול אביהם וזה לבשתך מה שאתה פושע כי הוא בא מבש' ערות אמך · וגם זה יהי' לך לבושת כיון שאתה בוחר לבן ישי למלך אחרי זה לך לבושה כי יאמרו שנדחת מהמלוכה ע"י איזה פגם שיש בך או באמך זה לבשתך ולבושת ערות אמך גם שניכם נכללי' ע"כ · ועתה שלח וקח אתו אלי כיון שאתה שלחת אותו מבלי ידיעתי עליך מוטל לתקן הדבר ולהביאו אותו אלי וגם אין לחוש אם תשלח אחריו שיברח כיון שהוא כורת בבריתך עמך ישמע עליך ויבא אליך מעא"כ אם אני אשלח אחריו יברח · כי בן מות הוא כיון שהלך בלי רשותי וגם לא השווה כבודי לכבודך שאת פיך שאל ופי לא שאל שאלו לא שאל גם את פיך כהרגשתי מעא"כ עכשיו שלא השוה אותי כמו לך מזה נראה שאינו חושש על כבודי וע"כ בן מות הוא שמרד במלכות : למה

פי' רבי' ישעיה

אל מושב הקיר · פירש בראש המטה שהיו יושבים עליה סמוך לקירו : ויקם יהונתן וישב אבנר אצל שאול · פירוש קם יהונתן מצד אביו וישב לפניו שאם היה מושבו · וכן כתיב ויטל שאול את החנית עליו להכותו ודר' המטיל לפניו : ואבנר ישב אצל המלך · סמוך לו שהיה שר צבאו · ויפקד מקום דוד · שהיה רגיל לישב סמוך ליהונתן בשור' שלפני שאול : בלתי טהור הוא כי לא טהור · כפל לשון הוא בלי צורך ויהי ממחרת החודש השני · פירוש שני ימי' היה ראש חדש שהחודש שעבר היה מלא כמו שאנו עושין עכשיו ומקדשי' ראש חדש שני ימים · יום שלשי' ויום א' ושלשי' יום שלשים כדי לקדשו בזמנו · ויום לא' למניינו · והתרג' והוה ביומ' דבתרוהי דהוא עיבור ירחא · שיום לא' הוא מורה על יום שלשי' שהוא של חודש שעבר שנתעבר להיו' מלא : והוא צוה לי אחי · מקרא מסורס הוא ואחי הוא צוה לי זה אליאב שהי' גדול האחים : אמלטה נא פירוש אמהר ללכת ואחזור כמו מהר המלט שמה :

וַאֲמַר לֵיהּ בַּר סַרְבָּנוּתָא דְּמַרְדוּתָא קַשְׁיָא הֲלָא יְדַעְנָא אֲרֵי רָעֵי אַתְּ לְבַר יִשַׁי לְבַהֲתָתָךְ וּלְבֶהָתַת קְלָן אַפָּךְ׃ אֲרֵי כָּל יוֹמַיָּא דְּבַר יִשַׁי קַיִּים עַל אַרְעָא לָא תִיתְקַן אַתְּ וּמַלְכוּתָךְ וּכְעַן שְׁלַח וְאַיְתְיֵהּ לְוָתִי אֲרֵי גְּבַר חַיָּיב קְטוֹל הוּא׃ וְאָתֵיב יְהוֹנָתָן אֵת שָׁאוּל אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ לְמָה יִתְקְטֵל מָה עָבַד׃ וַאֲרִים שָׁאוּל יָת מוּרְנֵיתָא עֲלוֹהִי לְמִמְחֵיהּ וִידַע יְהוֹנָתָן אֲרֵי גְּמִירָא הִיא מִן אֲבוּהִי לְמִקְטַל יָת דָּוִד׃ וְקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם פָּהוֹרָא חֲתֵיךְ רוּגְזָא וְלָא אֲכַל בְּיוֹמָא עֵיבוּר רֵישָׁא תְּנִינָא לַחֲמָא אֲרֵי אִיתְנְסִים עַל דָּוִד אֲרֵי אַכְלִימֵיהּ אֲבוּהִי׃

וַהֲוָה בְצַפְרָא וּנְפַק יְהוֹנָתָן לְחַקְלָא לְזִמְנָא דַּאֲמַר לֵיהּ דָּוִד וְיַנִּיק זְעֵיר עֲמֵיהּ׃ וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ רְהַט אִיתָא כְּעַן יָת גִּירָא דַּאֲנָא שָׁדֵי וְעוּלֵימָא רְהַט וְהוּא שָׁדָא גִּירָא לְאַעְבְּרוּתֵיהּ׃ וְאֹתָא

ג׳ · ג׳ וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדֻּת
ג׳ הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בְחֹר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי
ג׳ · ג׳ לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃
כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־
ד׳ הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ
ט״ו וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת
הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן
אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה
יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיִּטֹּל שָׁאוּל אֶת־
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן
ז׳ כִּי־כָלְתָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־
דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
ל׳ · ל׳ מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בְּחֲרִי־אָף וְלֹא־אָכַל
כ׳ פתח בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב
ג׳ אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו׃
וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן
י׳ רפין הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃
ג׳/ס׳ ג׳/ק׳ וְהוּא ואתח וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא נָא אֶת־
ומאת תן הַחִצִּים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ
ל׳ חס׳ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבְרוֹ׃

ויבא

ג׳ · ג׳ וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת׃ הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בְחֹר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־אַרְעָא לָא תִיתְקַן אַתְּ וּמַלְכוּתָךְ וּכְעַן שְׁלַח וְאַיְתְיֵהּ לְוָתִי אֲרֵי גְּבַר חַיָּיב קְטוֹל הוּא׃ וְאָתֵיב יְהוֹנָתָן אֵת שָׁאוּל אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ לְמָה יִתְקְטֵל מָה עָבַד׃ וַאֲרִים שָׁאוּל יָת מוּרְנֵיתָא עֲלוֹהִי לְמִמְחֵיהּ וִידַע יְהוֹנָתָן אֲרֵי גְּמִירָא הִיא מִן אֲבוּהִי לְמִקְטַל יָת דָּוִד׃ וְקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם פָּהוֹרָא חֲתֵיךְ רוּגְזָא וְלָא אֲכַל בְּיוֹם עֵיבוּר רֵישָׁא תְּנִינָא לַחֲמָא אֲרֵי אִיתְנְסִים עַל דָּוִד אֲרֵי אַכְלִימֵיהּ אֲבוּהִי׃ וַהֲוָה בְצַפְרָא וּנְפַק יְהוֹנָתָן לְחַקְלָא לְזִמְנָא דַּאֲמַר לֵיהּ דָּוִד וְיַנִּיק זְעֵיר עֲמֵיהּ׃ וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ רְהַט אִיתָא כְּעַן יָת גִּירָא דַּאֲנָא שָׁדֵי וְעוּלֵימָא רְהַט וְהוּא שָׁדָא גִּירָא לְאַעְבְּרוּתֵיהּ׃ וְאֹתָא

בן נעות המרדות: בן סמוך לנעות כי הוא נקוד סגול ונעות חמר על למו סרסו עוה תאמר הנפע׳ נעוה לזכר ונעוה לנקבה וכסמוך נעו׳ והוא סמוך הל המרדות כלומ׳ מלמך היה לך זה שהיה מורדת ברבוני וכמו כן תמה מורה במה שלמי רוצה והוכח מה שלמי שוגה וי״ת בר סרבנות׳ דמרדות׳ קשיא פילם נעות פס: לבן יסי׳ הלמד כמו הרגו להכגר לו היה במקו׳ בי״ת כמו לפניך לחרב: לבשתך ולבשת ערות אמך: עתה יאמר השומעי׳ שלח׳ שהוא מלך פס שלמי שוגה כי למיך בני ויהי׳ זה בשתך ובושת ערו׳ אמך שיאמרו שוגת׳: כי כלה: כלומר נגמר הדבר בלב אבי להמית את דוד: מעם השלחן: כמו מעם ברכיו: ביום החלם השני: תרגומו ביום עבו׳ ירחת תנייא: כי נעצב: נפעל עב׳ כי הוא פתוח: כי הכלימו אביו: כלומר על שבי דברי׳ לא אכל לחם כי נעצב בעבו׳ דוד ובעבו׳ שהכלימו אביו בדבור ובמעשה: למועד דוד: כתרגומו לזמנא דלמחר ליה דוד והוא יום השלישי להספרו בשדה ולפי על פי שהוא אמר לו בערב והוא הלך מלין בבקר לא היה לריך להמתין על הערב כי כבר רמה לב אביו: להעבירו: ירה החצי בכח להעבירו המטרה והיה הולך החזל ועשה זה כדי שיוכל לומר החצי ממך והלאה כי שמא יבא מלך פס שלמי יוכל להתחבר עם דוד וישמע דוד הסימוכים׳ רמה כי לא בא מלך פס שמא אמר לנער שיבא העיר כדי שיוכל להתחבר עם דוד ולדבר עמו: וילקט

התצים אחר החצי מורה: קלר הכתוב וזה כי הוא בחר לנער כי זה דבר ישים לו למטרה והוא הולך החזל: ויסוך מהולך הוא כדי שיעבור החן המקום שהגביל הנער:

ויבא הנער עד מקום החצי אשר ירה יהונתן: ל״ל שיהונתן ירה חצי להעבירו. והוא ירה החצי להעבירו׳ ל״ל שיהונתן ירה חצי נחוץ כנגד מקום אחר יותר

רלבג

בן נעות המרדות׳: ל״ל מעוותת המוסר כלומ׳ יאמר שלא הוכיחו אבי׳ אמו בקטנותו ולא לקבל מוסר כלומ׳ ויהיה הלשון במוכר ת מוסר ובזה יאמרו לפותו מכת מרדות או יהיה הלשון במוכר׳ ממשלה כעבין וילד מים על ים והוא היות׳ ככון וילמה בזה שהוא בן מאה שלימים לריאוי להמשלה לכל היא מעוותת בדבר המשלה כי אין איש נאות לילדות ובזה יאמ׳ ביהונתן שהוא בעלי לריאוי לממשלה כי הוא בחור ואוהב אמת מיתנהג ממלוך על ישראל והוא דוד: כי נעצב: לל דוד כי הכלימו אביו׳ בלי בזה שאני דבריס היו סבה שלא לכל יהונתן ביום החדש השני לחם כי נעצב לל דוד מיצטרך מיפרד ממנו מפחד שיהרגהו כי היתה הסבה השנית היא כי הכלימו לבן אביו בקרוב אמו ולזה היתה סבה יותר חזקה ולזה לא אכל ביום השני: ולא ידע יהונתן כי היתה הסבה השנית: לון מצא כי לא נעות המרדות: לשון נעו׳ אשה נעה ונלה יונלאית כאש׳ תאמר זעוה מן זע כן תאמר נעוה מן נע והת״ו מן הל״בוק לשון למרדות המרדות שהיא רחויה לרדות ולייסר ד״ל כשאמרו בני בניתן מבנות יבם גלעד שילה לחול בכרמי׳ היה שאול בייתן ונלה רגה למטוק על שבאת׳ היא עגמה והעיזה פניה ורדפה אחריו: נעות׳ על שם הכרמים והוא גת כמו נעוה מרתחו יפופן נעווהי במאר ולה מן השם: נעצב על דוד׳ בשביל דוד: כי הכלימו אביו׳ בשביל דוד: למועד דוד׳ למועד אשר קבע לו דוד: להעבירו׳ אחרי עבר את הנעי: מצלג

בלי יקר

לפקר לה ליכון בלדק ר״ב ועשה שלח ונקי תוכי לחי כי ב׳ מות הוא ולא תחוב בדמו שלח יקרך עון הסר חטא ולעומת טענה זו ויען יהונתן ולמה יומת על העתיד מה עשה בהוא ועבר על שבלמוד לעתיד כדי לחוב בדמו ומלתי סעד לדברי שכתב מהרי״ח ז״ל מה ר״ל שם הפי״ת רוצה להמליכו אין עליו חטא מפני מות כי הוא לא עשה כלום ולכן היו מות בן מות ונתכעס שאול כל כך עד שהטיל החנית וכו׳ עיין הרד׳ק: ולע״ן מה יזיעה נתחדשה לו עתה: ועד׳ כי יהונתן היה בן עד עתה ברוחו רעה מבעתו והרוח היה היתה מכרעת לשאול לעשו׳ כן לדוד למכס כעת בהיותו בשובה ונקת הוא מוכיח עם יהונתן לומר על למו למו ועל הין הין שפוי בדעתו על שהוריל החנית עליו להכותו ולא הכהו מזה נתברר לו שני ענייניס וז״ס ודע יהונתן החתך כי כלה הי׳ מעם הבי כלה ובהרכה שנגמר הענין לכלה ואין עוד תוכך לשים ביניהם כיון שהניע עד כדי הכלה להרים החנית עליו מעם להכותו אמנם מעליו׳ הניחו ודברי שאול היותם ביסוד הדעת מסוברות מז יזע כי הכלה היה מעם הבי מעם שעמד מסכלתו לדוד ולא מזלזלה מרוח רעה המבעתו כי שפוי הוא וז״ס כלה היה מעם הבי והיה יזיעה מחולפת בשני חלוקות הנזכר:

ויקם יהונתן וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק וכן הרלב״ג ז״ל ולא שהרחיב ע״ם וכן מהרי״ח ז״ל: ולע״ן לדקדק לומרו מעם השולחן מהשלחן הי״ל ומרחיב שיהונתן קם בעוד היות השלחן עומד על כנו מאכל מרובה והאוכלים מסובין זה בלד זה זה כיון בהומרו מעם השלחן ר״ל קם בזמן שעדין היה רואי להיותו עם השלחן והוא לא כן עשה ולא קם מעם השלחן בחרי לף שלא הכל כלל עם היות כיום קדום כיום הדבש הנמי על ענור שהיו עומין עבורים גם בימי׳ כמו שהרחיב הרב ב״ע ז״ל ואמר שלא נעצב על דבר ה׳ והוא לל דוד ולפי׳ שהכלימו אביו ליהונתן לא נעצב על זה מבלתי כבוד עלמו כי אם על דוד כיון שבא לידו שיעור מדה זו שיכלימהו המלך עם היותו בנו אזי הורה שבלה גדולה לדוד על בחינה זו לבד נעצב לא על הכלתהו שהכלימו וז״ס כי נעצב לל דוד גם כי הכלימו אביו ליהונתן על זה גם כן נעצב לל דוד ולא לכבוד עלמו וכו׳ ולפשר שאמר כי הכלימו אביו לדוד הנזכ׳ שמה שזלזל בו בדיבור בן יסי וכמו שרמזנו למעל׳ שהיה חורף וכלימה גם שאמר כי בן מות הוא ולבושת הנ״ל בן נעות המרדות שהו׳ על דוד הנזכר יוכיח בו הכלים לדוד לכשישמע דברו וז״ס כי נעצב לל דוד כי הכלימו אביו:

ויהי בשהר וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל והוסיף לומר וזה לא רצה לנחת בשכיר כי אם בבן יחיד שלא יבוא שמה כי אם כיום הלשי שהו׳ אזמן מער יסכימו ההסכמה כי אז יהיה בטוח לעזה ולא יבוא שמה כי אם כיום הלשי שהו׳ אזמן מער יסכימו הבריס לעשות טיול ותעוכה לעזה ליד ולירוח בחצים ע״כ: ולע״ן להרחיב יותר בזה ע״פ מדותיו של מהרי״ח ז״ל שלא רצה ללכת הסדה תכף בקומו מהשלחן כן יהן לבין והבריס לב לל יליתהו הסדה לירוח חצים כי לין זה שהו והוא יוצא מזוז מלבין כי בכלימו לין זה שלא להבריח את דוד ולכך לא הלך ביום הבני עלמו ובלול של הלשי שפך שלא שכב לבו עד איזור היום וזה רמז בהומר ויהי בבקר כהילו כל הלול היה מלר לימתי יהי בוקר כדרך החול והיוסב בנער שהפי׳ הלילה של הקין בעיניו מהוכה ז״ם ויהי בבקר: ולו לפשר שלמר כוויתו הנכונה להעשות דבר זה הוא בבקר ז״ם ויהי בבקר ולא בערב יום חדש הבני והרחיב כי דוד המועד עלמו שבאר בו דוד כמו שלמר עד הערב השלשית ז״ם למועד דוד בקירוב כי דוד עלמו בחר בהיות ההודעה בשליסי ולא ביום חדש הב׳ מהטעם הנזכ׳ פן יבינו האוכלים בנפלת יהונתן בחרי לף מעם השלחן שילמרו לין יליתהו זו לשדה ולא לגלות לוזן דוד לו הולי יבאו עמו לפייסו על הכלימה להסיר כעס מלבו והנער רעה מבשרו וילכו להומם ולא יוציל כלום לכך כתיבב עד הבוקר וז״ם ויהי בבקר כי לא יוכל לנפלת יהידי ונערו עמו ואין לזריס אתו: ואמר שלקח נער קטן עמו כמו שזכרתי למעלה בפ׳ והנה הנער כי נער סתם הוא גדול עד שיכרת הכתוב ונער קטן כנזכר כלן והוא שקרלו עלם שיתעלם הדבר מלד קטנותו ולכך הוא שבאר כלן נער קטן כשלהה הרעה לדוע מעם אביו בהוזן שהיה הדבר נעלם מלד הזמן היותו בוקר לור כן מלד הנער קטן מלד כתרגומו ויניק זעיר עמיה שלא יתן לב לבד דבר גם לא יספר בטוזו שהנית את יהונתן יחידי מה שלא היה כן נער גדול כי לאור יאמר לריך לביאור יחידי:

ויאמר לנערו וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל: והביא דברי הרב המורה ז״ל בפ׳ כ״ח ח״ח כתב שפירש להעבירו מהכוונה לא מהמטרה וכפירוש הפרק הנוכ׳ כתבתי הסכרת האפריון לרב לברש כן הוא שהשימון לפר עשו יהונתן ולוד הוא היה

פי׳ רבינו ישעיה

בן נעות המרדות: פי׳ מלשון פוחה ושתי והוא שם התואר לבנין נפעל: לזכר יאמר נעוה בציוי הו״ו ונקבה נעוה בקמץ ונסמך בת״ו שהוא סמוך לל המרדו׳ כלומ׳ בשבת שהיא מורד בחבירך: לבשתך ולבשת ערות אמך: פי׳ לל שבאת ירחמו יבחלל שיתלוך דוד ולא תחלוך אתה מה יחסרו עליך הלא אחה בן מלך: שלח ואתיו לנו הכוסה כלומ׳ שיחמרו לא היה רלוי למלוכה כי לא היה מיוחס מספיק׳ לומ׳ ואפני זה לא מלך לף על פי שהיה לביו מלך: כי בן מות לפי׳ כי הני רוחה בי הוא עניד לרוץ ולוקח המלוכה מחך: כי נעצב לל דוד כי הכלימו אביו: פי׳ הכלימו בעבורו: וידע כי בלבו לרעתו: למועד דוד: למועד קבע לו דוד: והוא ירה החני: הי״ד יהידה:

רשי

מאצל הנגב · מסטר אבן אתא דלקביל דרומא : עד דוד הגדיל · הרבה לבכות : לך לשלום · והשבועה אשר נשבענו יי' יהיה עד עליה עד עולם : ואת הנערים יודעתי · לשון טורח הנערים אשר יבאו עמי הטרחתי לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני : יודעתי · כמו ויודע בהם אנשי סוכות : פלוני אלמוני : אלמון מאין שם שאיני חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא פלוני כמו כי יפלא יתכסה : הו

רדק

וילקט נער יהונתן את החצי · החצי כתיב וקרי החצים הכתיב הוא לשון יחיד כי נראה שחץ לבד ירה כמו שאמר הלא החצי והקרי החצים להודיע כי חצים שלשה ירה כמו שאמר שלשת החצים צדה אורה : את כליו · קשתו וחציו : קם מאצל הנגב · כי שמע שאמר לנער שיבא העיר וידע כי אין שם אדם אחר ולפיכך אמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו וקם ממקום הסתר ופירושו מאצל הנגב כתרגום קם מסטר אבן אתא דלקביל דרומא כלומר כי דוד היה נסתר אצל האבן לצד דרומה של אבן כמו שאמ' וישבת אצל האבן האזל ויונתן שם למטרה האבן לצד צפונה שלא יראה הנער את דוד בלקטו החצי' : עד דוד הגדיל · לבכות יותר מיהונתן : אשר נשבענו · וזכור אשר נשבענו שנינו אנחנו והכפל לחזק הענין וכן ופניתי אני וראיתי אני והדומים להם שכתבנו בספר מכלל מבניין פועל הדגוש : נבה · אל נוב וה"א נוספת לפיכך הטעם מלעיל : ויחרד · הגידו לו שהיה בא דוד וחרד ויצא לקראתו והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו ויחרדו כצפור ממצרים ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה ופחד לפי שהיה בא לבדו פחד וחרד לקראתו מה היה ענין בואו לבדו וכת"י ואיתבעי : יודעתי · כמו הודעתי או הוא מן הדומה למרובע ופי' הודעתי אות' שילכו לפני ואמצא אותם במקום פלוני · ופי' פלוני אלמוני מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר אלמוני מן אלם כלומ' מקום שלא ידובר בו ותרגומו וית עולימיא שלחי' קדמי לאתר כסי וטמיר : לחם

מנחה קטנה

אשר נשבענו וגו' וה' יתבע מיד מי שמשנינו שיעבור השבועה ולא לבד שמשנו אלא גם מזרעי וזרעך עד עולם שכיון שנשבענו בשם ה' ואין איש עד בדבר אלא הוא ית' ע"כ גם הוא יפרע להעובר וידוע דבעונם שבועה הוא וזרעו נענשו' כעונש שוא ע"כ ביני וביניך ובין זרעי ובין זרעך · וע"ד ברמז אפשר לומר ע"פ מה דאמר למעלה שדוד היה אצל שמואל לבחור מקום המקדש ונבחר לזה מקו' הר הבית שהי' ברוב בחלקו של בנימן וקצת ממנו בחלק יהודה וכן שכינה היתה שכינה שורה וז"ש יהונתן הלא ראוי לנו להיות אחי' ורעים אהובי' ולבנע באמת בשם ה' שהרי ה' יהיה ביני וביניך וגו' שכן חוק שכינו השכינה תהי' שורה במקדש שיבנה תכין שכינו בחלק המקום וזה תהי' בבית עולמים שזה הדבר יהי' נוהג עד עולם שמשנבחרה ירושלים לא הוכשרו עוד שום מקום לקרבן וע"כ נקרא בית עולמי' כידוע : ויקם וילך וגו' הודיע לנו בזה גודל אהבתם ושנקושי נפרדו זה מזה ע"כ הע"פ שהי' לו להודרוץ בזריזות למלט נפשו ע"מ ויקם וילך לא"מ ובנחת כי קשה פרידתו וגם יהונתן בא לעיר לא אמר הלך לעיר אלא בא אחר שיעור זמן רב כי הלך לו להטו עד שסוף דבר בא העיר : אל אחימלך הכהן כדי לשאול לו באלהים : מדוע אתה לבדך נראה שכבר בא לו דוד כמה פעמים בשליחות שאול לשאול לו באלהי' כמ"ש אחימלך היום החילותי לשאל לו באלהים וגו' ותמיד היה בא דוד אליו עם אנשים רבים וע"כ אמר מדוע אתה לבדך אפי' שנה אחידאו מנשמר זימני שנשמת עם אנשי' ושרים ועכשיו לא לבד רבים אין אתך אלא אפי' ואיש אין אתך · וכיון שאין בשלחין אלא למלך ולצורך הרבי' ע"כ אם שלית המלך אתה היה ראוי להיות אתך שרי רבים ונכבדים שלוחי' סמלך ואם הוא לצורך הרבים כי אתהביונא ובא לפניהם ולצורך הרבים באת לשאול למה אפי' אין איש אתך · ודוד השיב המלך צוני וגו' שלית המלך אני כי הוא צוני דבר שהוא לשאול כדבר האלהי' ושמא תאמר שתגיד לך מה הוא הדבר ,שאני בא לשאל אין רצון המלך שאודיע אפי' לך וזה איש אל ידע וגו' שלא תגלה מעסק השליחות לשום איש אפי' איש כמוך אלא שהוא ישאל שתם אנא ילך או אם ינליח בו אבל מה היא ההליכה או הנגלחם שהוא עיקר השליחות אמר לי המלך איש אל ידע : ואת הנערי' הודעתי כי לא לקחתי הנערי' אתי אפי' עקצת הדרך כדי שלא תהי' הליכתי תפורסם ע"י שאלך בכניפיא ע"כ צויתי לנערי' שילכו בפני עצמן למקום ידועלי ולהם כדי שתכי' הדבר בסוד : הוא

רלבג

עד מקום החצי אשר ירה יהונתן · ר"ל עד המקום שאמר לנער שישי' לו למטרה והוא אבן האזל והנה עבר האבן המקום ההוא כי יהונתן השתדל בזה כמו שקדם כדי שיאמ' לנער הלא החצי ממך והלאה ויבין דוד כי שלחהו הש"י וימלט כאשר יוכל והנה היה ירא יהונתן שלא יוכל לדבר עמו פנים בפני' ולזה הוצרך לזאת האות כי אולי יבאו אנשים בשדה ההוא ולא יוכל דוד לצאת אל יהונתן לדבר עמו אך אחר שראה יהונתן שלא היו שם כי אם הוא ונערו שלח נערו אל העיר והרגיש דוד כי אין שם איש ולזה שלח יהונתן נערו וקם דוד מהמקום שהיה נסתר בו ונתן תודה ליהונתן והשתחוה לו שלש פעמים : ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל · ר"ל שדוד הגדיל לבכות יותר מן הראוי לו למה שהיה בו מן הפחד מפני שאול ולזה אהב יהונתן לשלוח את דוד ונפרדו איש מעל אחיו : מדוע אתה לבדך ואין איש אתך · תמה על שר וגדול כדוד עם שהיה חתן המלך שילך יחיד : ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני יר"ל ואת הנערים הודעתי שילכו לפני ואמצאם במקום איני רוצה לגלותו ולזה יהיה המקום ההוא נסתר ונעלם והסבה בזה שהיתי צוואת המלך שלא יודע לאיש הדרך אשר אני הולך בה וידמה שדוד שאל לו באלהים אם תצליח דרכו שהוא הולך בה כי כבר נגלה במה שאחר זה שדוד שאל לו באלהים ולפי שהוא אמר לאחימלך כי המלך צוהו שלא יגלה סודו לשום אדם היה מחוייב שישאל לו זה דרך כללות :

כי

הפסוק

ויבא הנער עד־מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן את־החצי ויבא אל־אדניו: והנער לא־ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את־הדבר: ויתן יהונתן

מ את־כליו אל־הנער אשר־לו ויאמר לו לך הביא העיר: הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו ׀ איש את־רעהו ויבכו איש את־רעהו עד־דוד הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה ׀ ביני וביניך ובין זרעי ובין זרעך עד־

כא

א עולם: ויקם וילך

ויהונתן בא העיר: ויבא דוד נבה אל־אחימלך הכהן ויחרד אחימלך לקראת דוד ויאמר לו מדוע אתה לבדך ואיש אין אתך: ויאמר דוד לאחימלך הכהן המלך צוני דבר ויאמר אלי איש אל־ידע מאומה את־הדבר אשר־אנכי שלחך ואשר צויתך ואת־הנערים יודעתי אל־מקום פלני אלמוני: ועתה מה־יש

תחת ·

תרגום

ואתא עולימא עד אתר גירא די שדא יהונתן וקרא יהונתן בתר עולימא ואמר הלא גירא מינך ולהלא: וקרא יהונתן בתר עולימא אוחי בפריע לא תתעכב ולקיט עולימא דיהונתן ית גיריא ואתא לות ריבוניה: ועולימא לא ידע מדעם ברם יהונתן ודויד ידעין ית פתגמא: ויהב יהונתן ית זיניה לעולימא דיליה ואמר ליה איזל אוביליה לקרתא: עולימא אתא ודויד קם מסטר אבן אתא דלקביל דרומא ונפל על אפוהי על ארעא וסגיד תלת זמנין ונשיקו גבר ית חבריה ובכו גבר עם חבריה עד דדויד אסגי: ואמר יהונתן לדויד איזל לשלם דקיימנא תרוינא אנחנא בשמא דיי למימר מימרא דיי יהי סהיד בינא ובינך ובין בני ובין בנך עד עלמא: וקם ואזל ויהונתן על לקרתא: ואתא דויד לנוב לות אחימלך כהנא ואיתבעית אחימלך לקדמות דויד ואמר ליה מה דין את בלחודך וגבר לית עמך: ואמר דויד לאחימלך כהנא מלכא פקדני פתגמא ואמר לי אנש לא ידע מדעם ית פתגמא דאנא שלחך ודפקדתך וית עולימיא שלחית קדמי לאתר כסי וטמיר: וכען מה אית כא

תחות

מסרה

החצי הד מן ח' מלין קריין מ"ם בסוף תיבותא ולא כתיב וסימ' עברנו דויהי כשמע כל מלכי · החצי ויקרא יהונתן אחרי הנער · אלהיך וגם באו עבדי המלך לברך ייטב · שנה בן שלשים ושתים דיורם בן אחאב קדמא דפסוק בנ"ל · בה והיה כל מעבר מטה כם כה כתיב : הבא ג' בקריאה וסי' הבא את האנשים הביתה · הבא נא ידך אל חיקך · לך הביא העיר בתראה יתיר י"וד : שנינו ג' בקריאה וסי' ויוכיחו בין שנינו · אשר נשבענו שנינו אנחנו · ישת ידו על שנינו · אנ"ך : לבדך ג' זקפין בקריאה וסי' מדוע אתה יושב לבדך · ויבא דוד נבה · אתה הוא יי' לבדך · אנ"ך · וכל אס"ף דכוו' :

כלי יקר

ויתן יהונתן את כליו וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף טעם השלש השתחויות הראשונות שכן דרך להשתחוות למלך מעת ראות אותו ופעם שנית באמצע הדרך בקרוב איש להשתחוות לו והשלישית בהגיעו אליו ויבכו איש את רעהו לקושי הפרידה ע"כ :

ולע"דן כי דוד לא קם תכף פן ידאנו הנער אבל אחר שהנער בא לעיר ואחר כך ודוד קם ולא היה ממש בנגב פן יראנו הנער אבל היה שם אצל הנגב נסתר כמו שאמר לו הרד אהד וז"ש מאצל הנגב מאצל דייק ולא כתיב קם מהנגב והשתחוה לו ג' פעמי' הראשונה כנגד מה שהטיב עמו בתת לו כליו ומלבושיו בענין גלית · והב' כשבקש אביו להמיתו והביאו כשנשבע חי ה' כי אם יומת והשלישית כנגד זאת הפעם השלישית העולה על כולן כי הכלימו אביו בעבור דוד · וז"ש עד דוד הגדיל הרב ב"ע ז"ל ר"ל שהיה דוד בוכה תמיד עד שהגדיל דוד ונכנס במלכות לא שכח אהבת יהונתן ואפילו אחרי מות יהונתן היה בוכה תמיד וזה מורה תיבת עד דהי"לל ודוד הגדיל לדעת המפרשים הנז"ל אמנם אחרי שהגדיל דוד ונכנס בשררה שכח אהבתו כי העולה לגדולה מרעהו יפרד וכמו שיבוא בפסוק והנכי אהיה לך למשנה בס"ד :

ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לומר בקשת אשר נשבענו וכו' לומר שהיה מגלה לו כל אמיתת הענין מפני אשר נשבענו שנינו וכו' או שילך לשלום ולא תבטל האהבה מחמת הפרידה כי ה' יהיה עד לעולם לשיאהבו איש את רעהו תמיד הנה התבאר מזה מעלת אהבת יהונתן לדוד עד שהיה חפץ שימלוך ואולי על זה אמר שמה אוהב טהור לבחן שפתיו רעהו מלך ע"כ :

ולע"דן אולי יוכל דוד לטעון טענת אונס בשבועה מפחדו משאול ויהונתן פן ימסור אותו ביד אביו לז"א לדוד לך לשלו' ואשר נשבענו שנינו אין כאן אונס כי אנחנו ר"ל ברצון נפשנו נשבענו כן וזה כיון ביתור תיבת אנחנו · או יאמר אנחנו ר"ל שאין בינינו עדים לא אשר נשבענו שנינו ולא היו בינינו עדים כי אם אנחנו כשנשבענו בשם ה' אבל דע כי בכלל השבועה שהיתה בשם ה' נכלל בה ה' ורצונו לאמר שה' יהיה ביני וביניך וכו' עד עולם לעד ודיין ומוכיח · או אמר בינינו אנחנו לומר שהבריה כרותה מדוד ליהונתן ומיהונתן לדוד שזה נתחייב לזה וזה לזה וז"ש אשר נשבענו שנינו להורות שאנחנו יחדיו חייבים זה לזה שאם אני אמלוך אטיב עמך בכל הבא מידי וכן אם תמלוך אתה :

ויקם וילך ויהונתן בא לעיר הגיד אהבת יהונתן את דוד שלא נפרד הוא מדוד אבל דוד קם וילך מהכרח הפחד משאול ואז יהונתן בא לעיר או יאמר שעמד שם עד שילך לו לשלו' ואחר כך נכנס לעיר עד שאם אולי יצא מחפש אחר דוד יסכל עצתו ולא יניחנו ללכת אחריו · או יאמר ויקם דוד בזריזו' וילך ויהונתן ג"כ בא לעיר בטרם יודע אם הלך לשדה וכיוצא כי בכיוצא בדברים האלה כאמן רוח יכסה דבר :

ויבא דוד נובה עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שאחר שנפרד דוד מאוהבו יהונתן הלך לו אל נוב היא נובה שנקראת בשני שמות אלו והלך לבקש ולהתפלל אל ה' יצילהו מיד שאול ויניחהו בעצתו הנכונה ודרך ישרה ואחימלך חרד מאד שאין ראוי לשר וגדול ללכת יחידי כנז"ל : ולע"דן שהכתוב מסייעו למהר"יא ז"ל במ"ש שבא לשאול את פי ה' ולא לבקש לו לחם צידה כי לא יחסר לו במקום זולתו וז"ש אל אחימלך הכהן ר"ל מאד היותו כהן אל עליון בא אליו לבקש דבר ה' מאתו ואחימלך נהג כהדיוט לצאת לקראת דוד וזהו שאמר ויחרד אחימלך לקראת דוד ולא אמר אחימלך הכהן לקראת דוד וטעם כפל מדוע אתה לבדך ר"ל אם לא באו עמך אלא לבדך מדוע היה זה ואם באו עמך רבים אלא שהנחת אותם היה לך לקחת שני נערים כמו שאמרו חז"ל אין לאדם חשוב ללכת בלתי שני נערים כ"ש יחידי ז"ש ואין איש הולך כאן בבואך ע"כ · ודוד השיבו שלא בא לבדו כי רבים היו לו אל מקום פלוני אלמוני ומה שאין איש אתו לפחות אמר כי כן דבר המלך שלטון לריך להיות בסוד שאל ידע איש מאומה כדמסיק :

ויאמר דוד לאחימלך וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש · ומהרי"א ז"ל כתב המלך צוני לעשות דבר ויאמר אלי איש אל ידע מאומה את הדבר אשר אני שולחך שאל ידע בענין שאהיה הולך לעשותו וגם לא ידע שאנכי צויתיך להלוך מכאן לשום מקום ומפני זה באתי לבדי ואת הנערים הודעתי אותם שילכו לפני ויקוו אותי במקום פלוני אלמוני כנז"ל מקום מכוסה ונסתר עד כאן : ולע"דן בכפל איש אל ידע וכו' אשר צויתיך ר"ל המלך צוני שלא ידע איש מאומה את הדבר אשר אני שולחך ובכלל זה איש אל ידע שצויתיך שלא תגלה דבר זה ואם כן ואשר צויתיך פירש כמו ולא אשר צויתיך ולא ידע אשר צויתיך על כך אלא לפי שלא אמר לי ולא אשר צויתיך אלא ואשר צויתיך ונראה שהיתה כוונתו של איש עליון כמוך תגלה שאוני שלא תגלה אבל לא לאיש דעלמא וז"ש ואשר צויתיך כמאמ' היולי שאומר ואשר צויתיך הרשות בידך אם תרצה לגלות או לאו ולפי שראיתיך כהן עליון הוהר לי לגלות לך שאוני שלא אודיע לשום נברא שאפילו זה הגלוי לאלהך :

ועתה מה יש בידך כו' בסנהדרין אמר רבי יוחנן גדולה לגימא כו' אמר רבי יהודה אלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרגו שאול ושלשת בניו עד כאן · או הנמצא אם אין חמשה תן לי מה שנמצא בידך עד כאן · וכן מהרי"א ז"ל והוסיף רמז בחמשה ככרות לחם כנגד חמשה חומשי תורה והו' התשבון המיוחד והמקודש לדוד ומפני זה עשה ספר תהלים בחמשה ספרים חלוקים ע"כ :

ולע"דן אומר ועתה לפי שהיה אפשר שאחימלך ירצה לעכבו ולהאכילו ולהשקותו ולתת צידה לדרכו לז"א לו ועתה בעת ועונה זו מה יש תחת ידך לקח כי דבר המלך נחוץ ואין לעכב וז"ש ועתה וכו' ורמז החמשה אל ה' אחרונה שבשם הרמוזה בה"א של המוציא לחם מן הארץ והיא מדת דוד ולשיטת חז"ל שהזכיר בסמוך בס"ד שאחזו בולמוס יצדק אומרו ועתה במהירות מאד הבולמוס אין לאחר ולכך אמר מה יש תחת ידך אפי' מרובה או חמשה או הנמצא כי מי שאחזו בולמוס לא ישבע כי אם בשיעור גדול ואולי רמז לו דוד מלת ועתה אפילו על לחם הפנים שהוא שהיה עשרה חלות והוא מתחלק בין הכהנים וכהן גדול מחלה שלו הם ששה כדכתיב והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו ואולי אכל אחת והחמשה קיימות כי ביום השבת בא כמו שכז' בסמוך בס"ד זה מה יש תחת ידך חמשה ככרות לחם תנה בידי או הנמצא לי בזה יבוא בכיון חשבון הה' בלומר דעתו של דוד או הנמצא הן חסר הן יתר והיותר נכון כפי הפשט הוא לפי שחמש' זרעים הם נקראים לחם לענין חלה כדתנן חמשה דברים חייבים בחלה החטים והשעורין והכוסמין ושבולת שועל ושיפון ועליהם כ"ל שאמר מה יש בידך ר"ל כמות הלחם שיש בידך וליכותו מהמיני' חמשה שנקראים לחם תנה בידירוצה לומר בין שיה ה תטין או שעורים או אפילו משאר המינים ה' או מהנמצא משאר מינים שאינם לחם כי לא אוכל להתעכב כי דבר המלך נחוץ מאד ויוכיח כן שלא אמר חמשה ככרות לחם ותרגום חמשה רולמין דלחמא וכו' והוסיף עולמין כמנהגו בכמה מקומות עול"זא חמשה ככרוה לחם :

פי' רבי' ישעיה

ודוד קם מאצל הנגב · פירוש מצד אבן האצל הדרומי · לך לשלום אשר נשבענו שנינו · פי' לך לשלום · ותזכור השבוע אשר נשבענו ומקרא קצר הוא יאשר נשבענו שנינו אנחנו · בא בשני כינויי' כמו ופגעים אתם · והראהו את הילד · ויבא דוד נבה · כמו לנב : אל אחימלך הכהן יהוא אחי' בן אחימלך הוא אחיטוב הכתוב לעיל בשאול · ואת הנערים יודעתי · כמו הודעתי ונחלף הה"א ביו"ד · אל מקום פלוני אלמוני · תרגם לאתר כסיוטמיר · פלוני כמו כי יפלא · אלמוני · כמו עלמוני ונתחלף הע"ין ב"אלף כלומ' הודעתי אהם שילכו במקום פלוני וזמהינוני שם · ודר' המקרא כשאינו מזכיר שם יאמר כן כמו שנ' בבעז פורה שבה פה פלוני אלמוני :

ג' תַּחַת־יָדְךָ חֲמִשָּׁה־לֶחֶם תְּנָה בְיָדִי אוֹ הַנִּמְצָא: ה וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין־לֶחֶם חֹל אֶל־תַּחַת יָדִי כִּי־אִם־לֶחֶם קֹדֶשׁ יֵשׁ אִם־נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַךְ מֵאִשָּׁה: וַיַּעַן דָּוִד אֶת־הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אִם־אִשָּׁה עֲצֻרָה־לָנוּ כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם בְּצֵאתִי וַיִּהְיוּ כְלֵי־הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ וְהוּא דֶּרֶךְ חֹל וְאַף כִּי הַיּוֹם יִקְדַּשׁ בַּכֶּלִי: וַיִּתֶּן־לוֹ הַכֹּהֵן קֹדֶשׁ כִּי לֹא־הָיָה שָׁם לֶחֶם כִּי־אִם־לֶחֶם הַפָּנִים

לחם יו' חס' ג' ד' חס' בנביאים

המוסרים

תְּחוֹת יְדָךְ חַמְשָׁא טוֹלְמִין דִּלְחֲמָא הַב בִּידִי אוֹ מַה דְּאִשְׁתְּכַח: וַאֲתֵיב כַּהֲנָא יָת דָּוִד וַאֲמַר לֵית לְחֵם חוּלִּין לִתְחוֹת יְדִי אֱלָהֵין לַחְמָא דְקוּדְשָׁא אִית בְּרַם אִם נְטָרִין עוּלֵימַיָּא לְחוֹד מִסּוֹאֲבַת אִתְּתָא: וַאֲתֵיב דָּוִד יָת כַּהֲנָא וַאֲמַר לֵיהּ בְּקוּשְׁטָא אִתְּתָא מְרַחֲקָא לָנָא כְּמֵאִתְמְלֵי וּכְדְקַמּוֹהִי בְּמִפְקִי הֲוָה מָנֵיהוֹן דְּעוּלֵימַיָּא דְּכַן לְקוּדְשָׁא וְהוּא בְּאוֹרַח חוּלָּא הֲוָה אָזֵיל וְיוֹמָא דֵין הֲוָה מִתְאֲכִיל וְלָא מִתְפְּסֵל בְּמָנָא: וִיהַב לֵיהּ כַּהֲנָא קוּדְשָׁא אֲרֵי לָא הֲוָה תַּמָּן לְחֵים חוּלִּין אֱלָהֵין לְחֵים אַפַּיָּא

דמערן

כתמול שלשם ג' בנביאים וסימ' כתמול שלשם על כל גדותיו · וישבו בני ישר' באהליהם · אשה עצורה לנו : כתמל ז' חס' וסי' נמסר בסדר ויצא · שלשם ד' חס' בנביאי' ובתובים וסי' נמסר בסדר ויצא :

רשי

לו הנמצא · אם אין חמשה תן לי מה שנמצא בידך : אך מאשה · בקשו אני מאכילן לזרי' אך זה הי' הפסד שאכילתו לטמאים : עצורה לנו · עצורה ממנו : ויהיו כלי הנערים קדש · טהורים : והוא דרך חול · והלחם שנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין שיצא מידי מעילה מעסי' לו שעת היתר לכהנים : ואף כי היום יקדש בכלי · ואפי' היום היתה תחלת קדושתו על השולחן היית זקוק ליטלו משם ולהאכילנו שאחזו בולמוס ומסוכן הוא כך מפורש במנחות : לשום

רלבג

כי אם לחם קדש יש · יתכן שבחר מלחם הקדשים מה שאסורו יותר קל והוא קדשים קלים כמו הענין בלחמי תודה ועליו אמר שיתנהו לו ולנעריו : אם נשמרו הנערים אך מאשה · והנה יחס זה לנערים לכבוד דוד ואחשוב שיהיה הרצון בזה שיהיו נשמרים מטומאת אשה ומזה שידע' לזאת הטומאה : כי אם אשה עצורה לנו וגו' · ר"ל הנה אשה היתה נמנעת לנו מעת צאתנו שהיתה מאתמול שלשום לרוב זריזותנו לעשות מצות המלך והנה היו כלי הנערים ראויים לקדש כי טהרנו עצמנו בצאתנו : והוא דרך חול · ר"ל כי שכן דרך אוכלי חולין שתהיה מעלת' כמעלתי לאכל חוליהן בטהרה ר"ל על טהרת הקדש · ואף כי היום שיהיה בכלינו נהיה נשמרים, ונזהרים לאכלו בטהרה ויהיה הרצון בזה והוא הנכון הנה אם היתה עצורה כתמול שלשם לבא אליה כצאתי טהרנו את עצמנו ויהיו כלי הנערי' ראויי' לקדש והנה זה הוא דרכנו ומנהגנו גם באכילת חולי' שנשתדל לאכלם על טהרת הקדש ובהיות הענין כן איך לא נהיה נזהרים לאכול בטהרת הקדש כשיהיה בכלינו : ויתן לו הכהן קדש · ר"ל כי לא היה שם לחם אחר לתת לו כי אם לחם הפנים שאינם מוסרי' מלפני שולחן הזהב כי אם לשום לחם חום תחתיו ביום הלקחו באופן שיהיו בשלחן תמיד שתי מערכות לחם הפנים והנה לא היו מסירים אותו כי אם ביום השבת כמו שנתבאר בתורה ואז היה מתחלק לכהני' ולזה לא היה דרך לאחימלך לתת לדוד מלחם הפנים · וידמה שאמר זה להורות שאם היה אפשר לו זה היה יותר נכון לו לתת לדוד מלחם הפנים כי אחר הקרבת מכשיריו ושם בזיכי הלבונה אין בו מעלה כלל וידמה לפי זה המאמר שיהיה בקדש שנתן יות' מהנטייה מדרכי התורה ממה שיהיה בלחם הפנים אחר הקרב' מתיריו ולזה ידמה שזה הקדש שנתן לו הוא תרומה או מנחה והתיר הכהן אכילתה לזר ולא אכילתה בטומאה כי הנרו' יתכן שיותר מפני פקוח נפש כי האכילה היא בעצמותה מסירה הסכנה שתהיה מהרעב ואולם הטומאה אין ראוי שתדחה מפני זה אחר שאינה בעצמותה סבה להסיר הסכנה ולזאת הסבה בעינה יותר לכבות את הנר בשבת בשביל החולה שיישן כשהיה בחליו סכנה ולא יותר לטלטל את הנר להביאו חוץ מחדר החולה כמו שבארנו במקומו : והנה

רדק

לחם קדש · פירש אדוני אבי ז"ל לחמי תודה שיוכל זר לאוכלו בטהרה : אם נשמרו הנערים · דרך כבוד אם נשמרת ר"ל וכמוה וירדו כל עבדיך אלה אלי : כי אם אשה עצורה לנו · אפילו היתה אשה עצורה עמנו כתמול שלשום בצאתי טהרנו עצמינו : ויהיו כלי הנערים · כלומר בגדיהם קדש : והוא דרך חול · כלומר אף על פי שיצאנו דרך חול שלא היינו סבורים שהיינו צריכים ללחם קדש אף על פי כן טהרנו עצמנו כדרך בני אדם שדעתם לצאת לדרך : ואף כי היום יקדש בכלי · פי' כל שכן היום שהיה עמנו לחם קדש שנכנס' בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי : ויתן לו הכהן קדש · לחם קדש כלומר לחמי תודה כי לא היה שם לחם אחר אלא לחם הפנים המוסרי' לפני יי' ואותו אסור לזרים לפיכך נתן לו לחמי תודה כי לא היה שם לחם חולין כך פי' אדוני אבי ז"ל · ורבותינו ז"ל פירשו כי לחם הפני' נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים כי אחר הקטרת בזיכים היה כמו שאמ' המוסרים מלפני יי' ואין מעילה בלחם הפנים אחר הקטרת בזיכי' ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צריך לומר זה שנוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים אלא אפי' זה שהושם עתה על השלחן שהו' קדוש בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אע"פ כן נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבים ומסוכנין ואמרו שאחזו לדוד חולי הנקר' בולמוס מחמת רעב ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"א וגלוי עריות ושפיכות דמים : לשום

פו' רבינו ישעי'

אין לחם חול אל תחת ידי · פירוש מפני שהיה להם לחם הפנים לאכול לא הוה להם לחם חול כדי שלא יבוא לחם הפנים לידי נותר שאינו נאכל אלא ליום ולילה ליום שבת ולמוצאי שבת · ובמוצאי שבת הלך דוד שם : אם נשמרו הנערים אך מאשה פי' די שאני מאכילו לזרי מחמת שאתה מסוכן ויורא להראות עצמך לשום אדם ראה שיהיו הנערים טהורים · כי אם אשה עצורה לנו כתמול שלשום בצאתי · פירוש כי אם אשה שנאלתה עליה עצור' לנו ולא נגענו באשה זה ג' ימים ביום צאתי · וגם כלי הנערי' הם קודש ונזהרים מכל טומאה שהיו אוכלי' חוליה' בטהר' כדכתי' בשת ג' בלתי טהור הוא דרך חול · פי' לחם הפנים הוקלה קדושתו שכיון שקרבו הבזיכן ויש בו בעת התר לכהנים יצא מידי מעילה : ואף כי היום יקדש בכלי · פירו' שהיתה תחלת קדושתו והיה בו מעילה הייתי לוקחו · כי אני מסוכן ואיני רשאי להראות לשום אדם אני ונערי במצות המלך · ואין לך דבר שעומ' בפני פיקוח נפש :

כלי יקר

ויען הכהן את דוד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל בשם הרד"ק ז"ל : ולע"רן שאחימלך אמר לדוד שלהיות כל אנשי נוב כהנים ואין בתוכם ישראל בכלל כשמה נוב עיר הכהנים ולז"א ויען הכהן הוא אחימלך וקראו כהן לפי שענייתו זו מצד הכהונה הו' שהשיב כך ואמר לו בלשון הזה אין לחם חול אל תחת ידי רוצה לומר אין דרכו של לחם חול להמצא ולהיות אל תחת ידי והיינו דלא קאמר אין לחם חול תחת ידי אבל אמר אלי תחת ידי כאומר שאין דרכו להמצא וזהו כי אם לחם קדש יש שתיבת יש מיותרת אבל ר"ל כי אם לחם קדש הוא מה שיש כאן תמיד תחת ידי גם בעונה הזאת לא זולתו · גם יאמר וידייק היות תיבת יש באחרונה דהי"לל כי אם יש לחם קדש אבל ר"ל שהלחם הזה קדש הנמצא אם יהיו הנערי' טהורים אז נוכל לומר שלחם יש אתכם אם אינם טהורים הרי הוא כאילו אינו ז"ש כי אם לחם קדש אשר יש אם נשמרו וכו' ואם לאו כלא יש יחשב באופן שתיבת יש נמשכת למעלה ולמטה כאילו אמר כי אם לחם יש יש אם נשמרו וכו' :

ויען דוד את הכהן עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · והרלב"ג ז"ל פי' כפרש"י ז"ל והוסיף ע"ש : ולע"רן לדקדק לשון כי אם שאין לו הבנה בשלמא לרד"ק וסיעתו ניחא לשון כי אם שהוא כמו אפי' היתה אשה עצורה עמנו וכו' אבל לרש"י ז"ל לא הי"לל אלא ויאמר לו אשה עצורה לנו מתמול שלשו' בצאתי וכו' ולהרד"ק ז"ל קשה לשון כתמול בכ"ף דהי"לל מתמול שלשם בצאתי וכו' ולרש"י ז"ל גם כן הי"לל אשה עצורה לנו מתמל שלשום בצאתי ויהיו כלי הנערי' קדש · ונראה במשאחז"ל היוצא לדרך מצוה לפקוד את אשתו שנאמר ופקדת נוך ולא תחטא אשר דוד בצאתו בורח ובליל שבת היה צריך להלל שבת כמו שאזכור בסמוך בשם חז"ל בש"ד הנה בודאי לא קיים בו עוד רוח לקיים מצוה זו של ופקדת נוך ולא תחטא זאת ועוד כי דוד ע"ה היה נוהג כת"ח ודאי אשר פריו יתן בעתו מלילי שבת ללילי שבת שאין ראוי לת"ח שיהיו מצוי' אצל נשותיה' כתרנגולין לז"א דוד ע"ה כי אם אשה עצורה לנו וממנו כדפרש"י ז"ל אין העצור הזה מקרי' אלא תמיד היא עצורה לנו בכל ימי החול וזהו שאמר כתמול שלשום שהיא עצורה לנו כך היתה עצורה לנו גם כן בצאתי עם היותי מחויב לפקוד כוי לבלתי אחטא באופן שע"י כן ויהיו כלי הנערי קודש שלא נטמאו בצאתי כאתמול שלשום ואמר כלי הנערי' בכנוי על עצמו וזה הענין תמיד דרכי בחול להיות האשה עצורה לי וז"ש והו' דרך חול ר"ל דרך שלי בחול שדרכי להתנהג בפרישות מהאשה אלא שהחידוש שאני אומר לך שאעפ"י שהיו התמול שלשום ר"ח ובצאתי שבת ועכ"ז היתה האשה עצור' לנו מפני נחיצות הענין והיותו חמור כטרדנו הרבה מאד וזהו שאמר בהיות לחם קודש בכלים שלנו שיקדש שנשמרהו בקדושה ובטהרה שהרי אין לנו אשה ונזהר מכל טומאה זולתה :

ויתן לו הכהן קדש וכו' מדרש ילמדנו והי' שבת והא' אות' דוד שהיו אופין לחם הפני' בשב' שהורה להם דואג אמ' להם מה אתם עושים אפייתו אין דוחה שבת כי אם עריכתו שנ' ביום השב' יערכנו כיון שלא מצא שם כי אם לחם הפני' אמר לו דוד תנ' לי שלא נמות ברעב שספק נפשו' דוחה שבת ונת' אכל דוד באותה שעה א"ר הונ' קרוב לשבע סאין אכל דוד לרעבונו שאחזו בולמוס ע"כ ולדבריהן ז"ל נתן לחם הפני' ודוד ביו' השב' בא ומלא הלח' שעדין לא נחלק כולו ובפרט כי הצנועי' מושכין ידיה' ולקח לחם הפני' ואולי על זה חרד אחימלך חרדה לקראת דוד מה זה שחללה שבת ז"ש ויחרד אחימלך לקראת דוד ואם היא מלחמת מצוה להציל עיר שכבשה כרכם אויבים אתמה מדוע אתה לבדך לא אמר בא שלא סתם לומ' מדוע אתה הולך לבדך ואין איש אתך ובזה נסתלקה קושית הרד"ק שהקשה על דברי חז"ל ע"ש וראוי להבין מהיכא יליף דבשעת סלוקו והלקחו יפה חם דקרא לא קאמר אלא לשום לחם חם שהיה חם בשעת השימה וסדורו שהיו מסדרין אותו תכף בשעת סלוקו והלקחו · ונבין גם כן מה היה החיבה הזו שאומר ראו חבתכם לפני המקום וכו' · ונראה שדקדקו חז"ל אומרו לשון חום בחולם דהי"לל חם בקמץ לעומת זה הכריחו שכוונת הפ' באומרו חום קאי אביום הלקחו כמו לומר שאותו החום יתמיד עד ביום הלקחו והוא דקדוק נכון מלשון חום מדלא קאמר חם · עוד הכריחו כן מדקדוק יתיר תיבת ביום הלקחו די שיאמר לשום לחם חם בהלקחו מדקאמר ביום אלמא לאשמעינן שביום הלקחו היה חם והפלא הוא היותו כן ביום ביום כו' ואולי היה החום כל כך על כיום הלקחו כל היום כמשפט הלחם היוצא מהתנור שיתמיד ז"ש חם ביום הלקחו והוא פלא גדול להתמיד כל כך עד כיום הלקחו וכל היום בכלל · והחיבה כי' שהקב"ה מחבב אותנו עד שמעמיד החום בלחם כל כך זמן להורות שחביבין ישראל וחביב לחמם שמביאין לפני הש"ית וחשוב בעיניו כלחם חם ולא קר וז"ש ראו חבתכם לפני המקום כיון שהש"ית עשה נס להראות חבתכם וכו' · עיין הרד"ק והביא כדברי חכמינו ז"ל שזכרתי שהיה להם לחם הפנים נבדותרו אחר הקטרת הבזיכין כנז"ל גבי והוא דרך חול כפרש"י ז"ל לשום לחם חום היותר בפלא מעט לחום דרך ה' נפירש כי בעת שהיו לוקחין אותו מעל השולחן היו מסימין עליו הלחם חם כמו שאמרו טפחו של זה בצד טפחו של זה. שנאמר לחם הפנים לפני תמיד שלא יהיה השולחן בלא לחם ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור כו' לפי' אמר לשום כלו' היו מוסרים הראשונים לשום במקומם את החדשים · ושאל הרד"ק ז"ל איך היה הלחם חם כו' ע"ש והביאם מהרי"א ז"ל והוא ז"ל הסכים לדעת חז"ל והוא האמת והם כדברי רש"י הנז"ל ויאמרו לו כי אשה עצורה לנו וכו' ושהלחם הזה שנתן לדוד היה לחם הפנים והכתוב עצמו נותן טעמה יען כי לא היה שם בכל העיר לחם כי אם לחם הפנים המוסרי' מלפני ה' ולכך נתנם לו ואין צורך לטעמי' הרד"ק ז"ל הנז"ל והחום בדרך נס · והרלב"ג ז"ל כתב כדברי הרד"ק ז"ל בקירוב ע"ש ובענין לחם חום כתב כדברי הרד"ק ז"ל והרחיב שהיה נשמר בתוך תפוסו עד עת המערכה וכזה יהיה חומו בו עד כאן : ולע"רן להסמך על שיטת חז"ל הנז"ל וכבר קיימתי שביום שבת בא דוד מפני פקוח נפש הפי' כאמר דתחומין דאורייתא ושעל זה נחרד אחימלך לקראת דוד והוא בכלל שאלתו שאמר ומדוע אתה לבדך כדפרישית לעיל בסמוך עיין עליו · והוכיח כדבריהם ז"ל שבא בעת סלוק הלחם מעל השולחן מדקדוק לשון הפסו' לשון המוסרים שהי"לל כי אם לחם הפנים אשר הוסר מלפני ה' בלשון עבר אבל באומר המוסרי' מורה שהגיע שם דוד ע"ה עת היות מוסרי' ולא הוסרו כבר שאם כן היו נחלקים אבל אלו היו מוסרים בעת ההיא והכתוב אומר כי לא היה שם לחם פיר' שלא היה שם לחם יותר קל באיסור כלחם הפנים שהוא מותר אחר הקטרת בזיכי לבונה ז"ש כי לא היה שם לחם יותר קל כי אם לחם הפנים כי התרומה אסורה לזרים במיתה · או אפשר שכיון באומרו המוסרים אל מה שאחז"ל שזכרתי למעלה טפחו של זה בצד טפחו של זה כדי שיהיה הלחם לפני ה' תמיד ז"ש המוסרים לשום לחם וכו' רוצה לומר בעוד היותם מוסרים מסירים מכינים כהנים אחרים לשום לחם חם תכף קוד' שתגמר ההסרה בעודם מסירי' מסימי' ומ"ש חום ולא אמר חם כבר הכרחתי מדקדוק זה שבא להודיענו נס גדול שאחז"ל שהי' נשאר חם ההואמעת סדורו עד עת סלוקו עומד בו חומו ואולי כל יום הלקחו היה עומד החום בו כלשון ביום הלקחו דלא כתיב בהלקחו :

ושם איש מעבדי שאול וכו' חז"ל האדומי פ' חלק כתיב דואג וכתיב דויג אמר ר' יוחנן בתחל' היה רבו יושב ודואג שמה יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא זה אמר וי וי כבר יצא זה ולמה נקרא שמו אדומי רבי יהושע בן לוי אמר על שם עירו רבי שמואל אמר שקנא בדוד שהיה אדמוני רבי אבא בר כהנא אמר שהתיר דמן של נוב עיר הכהנים רבי חמי' אמר שהתיר דמו של דוד ואשתו מותרת לאחר בר קפרא אמר שאסר דמו של אגג לשאול ואמר לו ושור ושה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום א' רבי יצחק אמר שהיה מאדים פני הכל בהלכה ר' חנינא אמר מה אדום מבליע זכיותיו של אדם אף דואג מבליע זכיותיו של דוד רבו ואמרו מה אדום היה נוקם ונוטר שנאה אף דואג כן לדוד ע"כ · ויש לדקדק אומרו וכתיב דואג וכתיב דויג דאי כוונתם להקשות שינוי מדואג לדויג הי"לל קרי ליה דואג וקרי ליה דויג וכו' ומהו אומר כבר יצא זה הי"לל וי שיצ' זה ובמאי קא מיפלגי הני תנאי בקריאתו אדומי ומאי איכא בין מ"ד שהתיר דם נוב עיר הכהני' למ"ד שהתיר דמו של דוד והתיר אשתו ונראה כי בקושיא מקשה השנוי ועוד למה כתיב בתחלה דואג ואחר כך דויג וכל זה בכלל אומרו כתיב דואג וכתיב דויג והיינו דמשני אמר ר' יוחנן בתחל' וכו' באו' בתחילה כיון להשיב על או' דואג בתחלה ואמר כבר יצא זה שמלבד שיצא אמר עליו וי על שכבר יצא זה מעולמו ולמ"ד כן מדואג ומ"ד ולומר הוא וי נשאר דג למ"ד כבר יצא זה לומר כבר יצא לגמרי ואין לו עוד תקומה מלשון דויג וי דג ר"ל וי לו כי הרי הוא כדג שנאחז במצודה רעה ואין לו עוד תקומה וכן תמצא בירושלמי פ"ח בסנהדרין אמר רבי יהודה בן פזי לדויג כתיב א"ל כתפסת כדג וכו' אם כן וי על שכבר יצא זה מעולמו ולא ישוב עוד ולא לתרבות רעה בלבד ר"ל כבר יצא זה מעולמו מכל וכל ופריך דכיון שאמר המאמר שאומר דואג הוא על שמה יצ' וקודם יציאה מיירי קרא אם כן למה קראו האדומי בפסוק הא' דבשלמא אם היינו או' שקראו דואג על שיצא כבר לתרבות רעה ניחא שקראו אדומי אבל השתא קשיא למה קראו אדומי ומשני על שם עירו שהיה מוכח למעשה אדומים וזה המקום בגבול ורבי שמואל אמר על שקנא בדוד שנקרא אדמוני וקנאה זו דקאמר היינו בשעה שבא דוד לנוב כשראה שהיו אופין לחם הפנים אמר להם שהיה טעות דאין אפייתו דוחה את השבת והם עשו בהוראת דואג ולכך קנא בו דואג וז"ש כאן האדומי בפסוק א' וזהו האדומי שקנא בדוד האדומי באדמוני · אמנם רב כהנא אמר דרים שהתיר דם נוב עיר הכהנים אדומי לשון דם דרים הלי ור' נחמיה דייק לשון האדומי לדם כרב כהנא אבל מדקאמר האדומי ולא קאמר אדומי דמספי' דייק כמי שהתיר דם דוד ואת אשתו כי זכר ונקבה ברא אם ויקרא את שמם אדם וזה התיר אשתו של דוד ולם כן האדומי לפי זה לשון אדם ולשון דם וכבר קרא לרים האדומי לשון דמיון שדימה ענין אגג לאותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד

ונהכי

לשום לחם חום · חום תואר בפלם מעוז לחם דרך יי׳ ופי׳ כי בעת שהיו לוקחי׳ אותו מעל השלחן היו משימי׳ עליו האחד חם כמו שאמרו טפחו של זה כלך טפחו של זה כל׳ לחם פנים לפני תמיד שלא יהי שלחן בלא לחם ופי׳ ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור יום לעקתי בלילה כנגד לפיכך אמר לשום כלומר היו מוסרים הראשונים לשום במקומם אלו החדשים · ומה שאמר לשום לחם חם יש לשאול איך היה חם ביום סדורו והלא לחם הפנים לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין אותו ומסדרין אותו בשבת כמו שכתוב ביום השבת יערכנו ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין אותו היה נחלק בין משמר היוצא ומשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך בשבת · ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת עד שתמה עליו אחימלך ואמר לו מדוע אתה לבדך היה לו לתמוה יותר היאך היה בא בשבת ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שישאל דוד מאחד מבני העיר עד שהוצרך אחימלך לתת לו לחם קדש וא״ת לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ונסתר בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחד מבני העיר להאכיל לישר׳ וכי היו חוקרים לאחימלך בעבו׳ מי מבקש אותו · ותשובת אלו השאלות כי נוב עיר הכהנים היתה כלו כהני׳ לפיכך נקראת עיר הכהנים ולפיכך צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה לו קצף אלא על הכהנים בעבור אחימלך וכיון שהיתה כלו כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניה׳ היו כל העיר אוכלי תרומה והתרומה היא לזרים

רשי

לשום לחם חם · אחר ביום הלקח זה ורבותינו אמרו חם ביום הלקחו חם ביום סילוקו חם כיום סדורו: אביר הרועי׳ · אב בית דין: נעצר לפני יי׳ · עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה: ואין יש פה · ואם יש פה: נחוץ · בבהילו: לוטה · כרוכה וכן וילט פניו באדרתו: אחרי האפוד · אחר ששאל לו באורים ותומים אמר לו כן וכן תירגם יונתן בתר דשאיל ליה באפודא: הלא

הַמּוּסָרִים מִלִּפְנֵי יְהוָה לָשׂוּם לֶחֶם
חֹם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ׃ וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי
שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי יְהוָה
וּשְׁמוֹ דֹּאֵג הָאֲדֹמִי אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר
לְשָׁאוּל׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ
וְאִין יֶשׁ־פֹּה תַחַת־יָדְךָ חֲנִית אוֹ־
חֶרֶב כִּי גַם־חַרְבִּי וְגַם־כֵּלַי לֹא־
לָקַחְתִּי בְיָדִי כִּי־הָיָה דְבַר־הַמֶּלֶךְ
נָחוּץ׃ וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן
חֶרֶב גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר־הִכִּיתָ
בְּעֵמֶק הָאֵלָה הִנֵּה־הִיא לוּטָה
בַשִּׂמְלָה אַחֲרֵי הָאֵפוֹד אם

דְמִעֲדַן מִן קֳדָם יְיָ לְשַׁוָיוּתֵיהּ לַחִים
חַמִּים בְּיוֹם אִתְנְסֵיבוּתֵיהּ׃
וְתַמָּן גַּבְרָא מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בְּיוֹמָא
הַהוּא כְּנִישׁ קֳדָם יְיָ וּשְׁמֵיהּ דּוֹאֵג
אֱדוֹמָאָה רַב רַעֲיָא דִּלְשָׁאוּל׃ וַאֲמַר
דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ אִילוּ אִית כָּא תְּחוֹת
יְדָךְ מוֹרְנִיתָא אוֹ חַרְבָּא אֲרֵי אַף חַרְבִּי
וְאַף מָנַיָּא לָא נְסֵבִית בִּידִי אֲרֵי הֲוָה
פִתְגָם מַלְכָּא בִּבְהִילוּ׃ וַאֲמַר כַּהֲנָא
חַרְבָּא דְגָלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה דִּקְטַלְתָּא
בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא הָא הִיא מְכַרְכָא
בְּשׁוֹשִׁיפָא בָּתַר דְּשָׁאֵילְתְּ לֵיהּ בְּאֵפוֹדָא
אם

רלבג

והנה קרא הלחם שישמו תחת הלחם המוסר לחם חום כי הוא היה נאפה מחדש סביב יום השבת עם שהוא אפש׳ שהיה עומד בדפוסיו של זהב שהיה נאפה בהם עד עת המערכה ואז היה נשמר חומו קצת לזאת הסבה: אביר הרועים · ר״ל גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה על ה: : לוטה בשמלה · נסתרת ומכוסת בשמלה אחרי האפוד והחשן שהיו בלשכה ששמים שם בגדי כהונה והנה שם זה החרב שם לפרסם הנס שנעשה לישראל בדבר גלית: ויקם

בעון מיתה והמסוכן מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסור אם אין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפיכך נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי׳ שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזיכי לבונה ודוד בודאי בחול בא אל אחימלך ואם תאמר כיון שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי׳ והלא כבר נאכל בשבת שעברה בין שני המשמרו׳ אפשר שמצא דוד מתנו שלא היה נאכל כלו כי שתים עשרה חלות היו שהיו נחלקות למאה כהנים והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט עד שאמרו כי הכהנים הצנועי׳ היו מושכין את ידיהם והגרגרני׳ חולקין ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו אוכלין היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם תאמר כי מה שהצנועים היו מניחין היו האחרים אוכלין אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים וכן פירשו חולקין חוטפין ואפשר שהיה חלק הצנועים מונח וכן אמרו מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן כו׳ כי רובן לא היו עושין כן והנכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול היה חולק עם המשמרות בחלות שנ׳ והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו ומה שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו מצאנו מחלוקת בין רז״ל אם היו חלות אלה נאפות בשבת או בחול כי ר׳ יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולדבריו פשוט הוא כי חם היה הלחם בעת סדורו ולדברי חכמים שאומרי׳ כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת ומערב שבת היה נאפה איפשר שהיה חם בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ומחר בבקר אח׳ הקרבת המוספין היו מסדרין אותו ואפש׳ שהלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד שעת סדורו והיה חם עדיין אולי היו סותמים פי התנור כדי שישאר בחמותו עד מחר ומר״ז שאמרו כי במעשה נס היה הלחם חם כל זמן שהיה בשלחן שאמרו אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו חם כסדורו שנ׳ לשום לחם חום ביום הלקחו ואמרו רז״ל גדולה לגימה שמגגת׳ עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: נעצר לפני יי׳ · נר׳ כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חביריו והוא נשאר שם אחריהם להתפלל או לזבוח עוד לפיכך אמר נעצר · ור״ל פירשו עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה · ופי׳ אביר הרועי׳ שהיה אב ב״ד וזהו דרך דרש: דואג האדומי · גר בארץ אדום לפי׳ קראו אדומי וכן אוריה החתי יתרא הישמעאלי אתי הגתי מיוחסים על שם מקומם שהיו גרים בהם: אביר הרועים · אביר הוא אחד במוכרת ובסמוך לפי שהוא דגוש על משקל כביר אביר יעקב הוא קל ממשקל שריד לפי׳ נשתנה בסמיכת ופי׳ גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: ואין · בחירק כמו ואין בצרי והוא דרך שאלה כלו׳ אין יש תחת ידך חרב או חנית שתתן לי וכמוהו חירק וצרי ניר ונר בין ובן ריש ורש אין ואן וי״ת ואלו אית הכא: תחת ידך · ברשותך וכמוהו רבים: כלי · כתרגומו זייני: נחוץ · ענייני לפי מקומו מהיר ואין לו חבר וכת״י בבהילו: לוטה בשמלה · מן וילט פניו פני הלוט הלוט ופי׳ כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפא: אחרי האפוד · שהית׳ תלויה אחרי המקום שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי׳ האפוד שלא היה אפוד החשן אלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים ועבדי יי׳ כמו שאמר שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד וכתוב ודוד חגור אפוד בד וזו החרב היתה תלויה אחרי אלה הבגדים וזהו הנכון וי״ת בתר דשאיל ליה באפודא כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את דרכו ואחר כן אמר לו שיקח זו החרב׳ כי כן אמר לו דואג וישאל לו ביי׳ וכן שאול אמר לו אחימלך ושאול לו באלהים ולא כחש לו אחימלך אבל אמר היום החילותי לשאול לו באלהים ונכון הוא בעיני פירושו אבל איננו דרך פשט הפסוק לפי מקומו שאמר אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין אותה תקח לך:
אם

מנחה קטנה

והוא דרך חול לפי שנוהג הורה להם שאפיית לחם הפנים דוחה שבת אמר להם דוד משנה כיהוא דרך חול שצריך לאפות עכ״ש והיכן דוחה שבת ואמר עתה אם שהוצרך להורות להם זה היה על כי שם נעצר איש מעבדי שאול שהוא אביר הרועי׳ אב״ד כמ״ש ז״ל שהורה שדוחה שבת וע״ד הכשם שהוא נדרש לפניו ולהורות לפניו כי הנה דוד הורה כי לחם קדש מותר לו והודה לו הכהן אמר כי נשם היה כו׳ שהוא אב״ד ולא הלך עמו בהוראתו וע״כ שמע אחימלך לקולו ונתן לו · הנ נראה לאחרים כי חולי לא היה משתדל דוד בעד הרב או חנית אלא כי שם איש מעבדי שאול אביר הרועים את עינו לראות ולבוא במלחמה אחר לשאול ע״כ שאל חרב או חנית מיראתו פן יפגשנו בלכתו בדרך מאויות שאול הכינו וחרב אין ביד דוד ע״כ ויאמר וגו׳: כי היה דבר המלך נחוץ וגם בשביל כדלשו ע״כ לא לקחתי כלי׳ שמדי כדי שלא ירגישו הרואי׳ שאני הולך בחיזה שליחות אלא כהולך לטייל בלי חרב וכלי׳ מלחמה:
ויקם

פי׳ רבי׳ ישעיה

לשום לחם חום ביום הלקחו · פי׳ בשבת היו מסירי׳ לחם קר ומשימי׳ הלחם חם: נעצר לפני יי׳ · פי׳ קדם עליו היום והשבת שם ולא יכול ללכת ונמצא שם בשבת דוד במוצאי שבת: אביר הרועי׳ · השר לשאול · פירוש גדול הממוני׳ שלו ימנו על הרועי׳ הרה אפי׳ · אשר הכית בעמק האלה · פירושו כדכתיב שם ויחנו בעמק האלה: הנה היא לוטה בשמלה · פי׳ מכוסה בשמלה · אחרי האפוד פירו׳ זה היה אחר ששאל לו באפוד ותרגם בתר דשאיל ליה באפודא · וגם דואג כך הלשינו ושאל לו באלהי׳ · וגם נידה כהן לו :

כלי יקר

ובהכי אסר דמו של אגג ורבי יצחק דריש לשון אדמימות שהיה מאדים פני הכל בהלכה מרוב ידיעתו אך לא היה לש״ש אלא לבייש את המנוצחין ורבי חנינא דריש אדומי לשון אדום קרוב למשמעותיה דקרא אמנם רבותינו דקדקו ה״א של האדומי דלר׳ חנינא דואג אדומי די מדקאמר האדומי בה״א ר״ל האדומי הידוע במידה ידועה והיא מה אדום נוקם ונוטר ושונא אף דואג כן לדוד · ורש״י ז״ל נעצר לפני ה׳ עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה אביר הרועים אב ב״ד ע״כ דהרועים בעם קאמר ולא רועה צאן וכן מהרי״א ז״ל ועיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל והוסיף ע״ש וכן פירש מהרי״א ז״ל במה שקראו האדומי · ולע״ד לדקדק דהי״לל ולהקדים ביום ההוא ולומר ושם ביום ההוא איש מעבדי שאול נעצר גם נדקדק אומרו נעצר דהי״לל עצור לפני ה׳ גם אדקדק אומרו ושמו דואג דהי״לל ודואג שמו שדוקא הצדיקים שמם קודם להם ושמו בועז ושמו מרדכי · ונראה שכוונת הכתוב לומר שדואג לא היה לו זמן רב שהיה עצור לפני ה׳ רק אותו היום היה ראשון לעצירתו ובראשו נגעו שנתקל בו בהוראה ונתקל להביא לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועל דוד כי מי יתן והיה שלא היה נעצר ז״ש ביום ההוא נעצר כו׳ שביום ההוא היתה עצירתו וז״ש נעצר · או אפשר שסמך תיבת ביום ההוא נעצר כו׳ ושמו דואג ר״ל טעם לאו׳ ושמו דואג ולא דואג שמו כי צדיק היה באותה שעה ולכן ראוי לומר בו ושמו דואג כעין ושמו בועז וכל הצדיקים מאחר שביום ההוא היה נעצר לפני ה׳ שהוא ללמוד תורה אם כן ראוי לומר בו ושמו דואג ככל הצדיקים ששמם קודם להם ועוד שהיה אביר הרועים בששנים שהוא היה ראש הוראה אם כן באשר הוא שם שלם יצדק בו ושמו דואג · ולפי שיטת מהרי״א ז״ל שאותו היום במקרה בא לשם לזבוח לפני ה׳ מובן אומר ביום ההוא נעצר כו׳ לו׳ שלא היתה עצירתו זו לימים רבים כי אם לפי שעה ביום ההוא לבד לז״א נעצר לפני ה׳ שלפי שעה נעצר ולא מקדם ומאז ולא אחר כך אם כן ביום ההוא שולל הקודם והמאוחר ואו׳ אשר לשאול פי׳ אביר הרועים אשר היו רועים לשאול ממש בהנהגת ישראל כל אותם הרועים היו דולים מבור חכמתו של דואג כי על כן היה הפי״ת דואג עליו כנז״ל ועל חכמתו:

ויאמר דוד לאחימלך ואין יש כו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל · ולע״דן לשון ואין בלשון גמר׳ אין ולאו ורפיא לשון והן יש בידך וכפל אם יש פה תחת ידך כי די שיאמר אם יש תחת ידך אבל אפשר שאמר לו שאפי׳ שיהיה לו חרב תחת ידו ורשותו אם איננה פה לא היה חפץ בה פן יודעו הדברי׳ חוצה ז״ש אם יש פה דוקא תחת ידך ואילו אמר אם יש פה הייתי שומע פה נוב העיר לז״א פה תחת ידך ואמר כי גם חרבי כו׳ לפי שלא הביא עמו לחם צידה לדרך להחיות נפש לז״א ונתן סבה כי גם חרבי וכו׳ ר״ל לא הבאתי צידה גם חרבי וגם כלי יען כי היה דבר המלך נחוץ · ולפי שאלה זו בלתי מתיחסת לכהן שאין דרך להיות חרב וחנית תחת יד הכהן כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו לא חרב וחנית לז״א ויאמר דוד לאחימלך ואין יש פה וכו׳ ולא אמר ויאמר דוד לכהן ובסמוך כאמר ויאמר הכהן חרב גלית לפי שהיתה חרב גלית מונחת שם זכר עשה לנפלאות ה׳ מזאת הבחינה נמצאת ביד הכהן לז״א שם ויאמר הכהן ולא כתב ויאמר אחימלך :

ויאמר הכהן חרב גלית וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל ולפירושו קשה קצת אחרי האפוד מאי קמ״ל ולמה אמר האפוד בלשון יחיד והם מרובים דבשלמא אם הכתוב מדבר על האפוד והחושן ניחא שטען הכהן לדוד ואמר לו שהיא קדוש לכבוד ה׳ שהרי הונחה אחרי האפוד ואולו כאילו היא קדושה כמוהו · ועיין הרלב״ג ומה שאמר אם אותה תקח לך עיין הרד״ק ומהרי״א ז״ל כתב הנה חרב גלית מונחת שם ואין ראוי שאדם יקחנה משם כי אם אתה דוד שאתה לקחת אותה במלחמה ועליך לקחתה כאשר תרצה לו לאדם אחר שאין ראוי ליקחה להיותה שם לזכרון הנס ודוד שמח להצלחתה ואמר אין כמוה תנה לי וכו׳ והרב ב״ע ז״ל נשער ע״ח עלי ד״ן פירש וכן הביא מהרי״א שאחימלך חשב אותה החרב לרעה לפי שנכשל בעלה על ידה והוא אומרו חרב גלית הפלשתי אשר הכית אם אותה תקח לך קח ר״ל אם בלבך לא תקח מזה סימן רע קחה לך והוא השיבו אין כמוה תנה לי ר״ל כבר נעשת לי תשועה על ידה והיה טובה לי מאחר שאני נלחתיו בה והרגתיו על ידה : ולע״דן לדקדק על פי שיטת הרד״ק ז״ל שכוונה מתחלת לומר חרב גלית הפלשתי אשר הכית ר״ל עמידתו שם הוא זכר לאשר אתה הכית את גלית ולתפארתך הנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד אם אותה תקח לך ר״ל שהכבוד והתפארת לך וזכות קדוש שם שמי׳ שנעשה על ידך ז״ש אם לא תחוש קח ויאמר דוד אין כמוה תנה לי כי אדרב׳ בהיותה בידי יראוה ישרים וישמחו ויזכרו הנס יותר מבהיותה מונחת בקרן זוית לוטה בשמלה · ולפי דברי מהרי״א הנז״ל אדקדק לשון תקח לך קח שר״ל לך דווקא יש רשות לקחת כי לך ושלך הי׳ כי אתה הכית את בעל׳ וזכית בה ז״ש תקח לך קח כפל הקיחות לשלול זולתו שאין לו רשו׳ לקחתה׳ ולשיטת הרב ב״ע ז״ל גם כן ניחא אם אותה תקח לך קח לך דוקא יאות לקחתה ולא לזולתך כי לא מסתגא ליה מלתא כיון שבעלה נפל בה ונכרת ראשו בה כי מצד בחינה זו חוששני לתתה לך ודוד השיבו כי אין כמוה תנה לי כי יאתה מצד כיון שבידי נפל שדוד :

ויקם דוד ויברח וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״א ז״ל והוסיף לומר והנכון אצלי שכשהיה דוד בלי לחם ובלי חרב וחנית לא היה בו כח לרדוף ולא היה בו הכנה ללכת אבל כאשר נתן לו אחימלך לחם וחרב ובשרו יצליח דרכו כששאל לו באלהים אז חלף כח ועצר כח לברוח וזהו ויברח ביום ההוא מפני שאול כי אז ברח לו קודם לזה עד כאן : ולע״דן לדקדק תיבת ויקם המיותרת די שיאמר ויברח דוד ביום ההוא אבל כיון אל מה שאמר מהרי״א ז״ל שאז על ידי הלחם והחרב ובשורה טובה קימה היתה לו לדוד על דרך כל היקום אשר ברגליהם ויקם דוד ויברח וכו׳ והוא מה שאחז״ל גבי וישא יעקב רגליו כרישא טעין רגליה שעל ידי ההבטחה שהובטח נשא רגליו וילך וכו׳ ואמר ויברח ביום ההוא במה שהבאתי למעל׳ בשם חז״ל היות ביאת דוד שם ביום שבת קודש מפני פקוח נפש וזהו שאמר גם כן כאן ויברח ביום ההוא רוצה לומר עם היות יום קדוש מפני שאול ופקוח נפש דוחה שבת כל שכן תחומין די תחומין דרבנן · או אמר כי מאחר שהיה ידוע לדוד שנאת פלשתים אליו ובפרט שם בגת כי שם נמצאו אחיו של גלית וכמו שנזכיר א״כ מביקר׳ מאי סבר לברוח אל אכיש מלך גת לזה אמר ויברח ביום ההוא רוצה לומר ביום ההוא שסבר הכתב׳ מהבי״ת על ידי האורים ותומים והלך לו מפני שאול עם היות שבת אל אכיש מלך גת עם כל זה
פת

רדק

אם אותה תקח לך קח · אם אותה תרצה לקחת קח כי אין אחרת זולתה : בזה · פי' בזה המקום : אין כמוה · והלא אחימלך היה יודע שאין כמוה למה אמר לו אם אותה תקח לך לפי שהיתה באהל מועד לזכרון הנס כמו שפירשתי לא היה ברצון אחימלך להוציאה משם אם היתה שם אחרת אבל כיון שלא היתה שם אחרת ולא היה יכול למנעה מדוד כי היה לקחה מהפלשתי והוא שם אותה שם באהל מועד ובידו יש לקחתה ולהחזירה כאשר ירצה : מפני שאול · והלא תמול ברח אלא רוצה לומר כי היום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא ימצאהו שאול זהו מפני שאול : ויבא אל אכיש · ובספר תהלים קוראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים או אבימלך שם כנוי לכל מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מצאנוהו קרוי אבימלך בימי אברהם ובימי יצחק : וירא · ביו"ד אותן לבד ויו"ד השרש נגרעה מן המכתב וירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורם וכמה מהם : וישנו

אִם־אֹתָהּ תִּקַּח־לְךָ קָח כִּי אֵין אַחֶרֶת זוּלָתָהּ בָּזֶה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵין כָּמוֹהָ תְּנֶנָּה לִּי׃ וַיָּקָם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם־הַהוּא מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ מֶלֶךְ גַּת׃ וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ אֵלָיו הֲלוֹא־זֶה דָוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ הֲלוֹא לָזֶה יַעֲנוּ בַמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָו׃ וַיָּשֶׂם דָּוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּלְבָבוֹ וַיִּרָא מְאֹד

אִם יָתַהּ תִּיסַּב לָךְ סַב אֲרֵי לֵית אוֹחֲרֵי בַּר מִנַּהּ הָכָא וַאֲמַר דָּוִד לֵית דִּכְוָתַהּ הַבְנָהּ לִי׃ וְקָם דָּוִד וַעֲרַק בְּיוֹמָא הַהוּא מִן קֳדָם שָׁאוּל וַאֲתָא לְוָת אָכִישׁ מַלְכָּא דְגַת׃ וַאֲמַרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ לֵיהּ הֲלָא דֵין דָּוִד מַלְכָּא דְאַרְעָא הֲלָא לְדֵין מְשַׁבְּחִין בְּחִינְגַּיָּא לְמֵימַר קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִיבְבָן׃ וְשַׁוִּי דָוִד יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בְּלִבֵּיהּ וּדְחִיל לַחֲדָא

כמוה ד' בקריא' וסי' אשר יעשה כמוה להריח בה · אין כמוה תננה לי · כל הגונב מזה כמוה נקה ב' בפסיק: לזה ג' בקריאה וסימן הלא לזה יענו במחולות לאמר · אך לשקר שמרתי את אשר לזה · נתת לזה מזה ·

רש"י

הלא זה דוד מלך הארץ · אמרו לו לאכיש תנאי היה בינינו אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים אין לך אלא שתרד מכסאך ויהא מלך הארץ הזאת : את

קח ב' זקפין קמצין קח על מים ·

כלי יקר

לא חשש כי בה' בטח וגם הובטח ע"י אחימלך ז"ש מפני שאול אל אכיש וכו' כלומר ברח מאחרי ופגע בו הדוב :

ויאמרו עבדי אכיש אליו וכו' חז"ל אמרו בשוחר טוב ויקם דוד ויברח מפני שאול זהו שאמר הכתוב את הכל עשה יפה בעתו כל מה שעש'

כלי יקר

שבא אליו באו וכו' לומר שמרתיקת הדם של גלית ירתח דמם של אחי גלית היה מתחייב תכיפת ההריגה לדוד בלי רשות אכיש לא שכיון שבא אליו דוד וחסה בצל כנפיו לא יוכל לעשות דבר מבלי רשותו ז"ש כיון שבא אליו חייב שבאו אל אכיש ואמרו לו נהרוג וכו' וכיון שבאו אליו גם כן חייב טענה

מנחה קטנה

ויקם דוד ויברח וגו' אע"פ שכבר ברח מלפני שאול מ"מ עתה היה בריחה ... כי בתן אל לבו כי אם ... וידע כי יגיד לשאול את אשר ראה · גם אמר ויברח מפני שאול כי היה מתיירא מדואג שאלו הוא עתה בפני שאול שלא ישקור אחריו דרך הליכתו ושלא ילך אחריו להמיתו ע"כ ויברח שלא ידע דואג מן הליכתו אנה היה : ויבא אל אכיש מלך גת לאמר לו שיקבלנו ויהיה לו לבן חיל כדרך הבורח ממלך אחד ובא להסתופף בצל מלך זולתו או ויאמרו עבדי אכיש אליו וגו' כלומר לרמותך בא ויאריב ארצך כי הלא זה דוד מלך הארץ ויודע בתחבולות לרמותך כי לא יתרגה באמת לגור אתך כיון שהוא מלך בארצו ושמא תאמר כי שאול הוא המלך ולא דוד הנה שאול יש לו השם ולזה הפועל כי הלא יענו לזה בקול רם הכה שאול וגו' הנה כי לא אמרו המלך שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כי במלכות השוה אותם ועוד הגדילו מעלתו ממעלת שאול או וירא מאוד

פי' רבינו ישעיה

הלא זה דוד מלך הארץ פי' הנאי היה בינינו אם יוכל להלחם אתי והיינו לכם לעבדים וגם ישראל גדלוהו יותר משאול בחלק שנתנו לו ברבבות ולשאול האלפים :

ויבאו את טעמו · שיבה את דברו ודעתו בעיניהם כדי שיתנכל להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד לו כדי להרחות עצמו שוטה בעיניהם ולא יחושו עליו ויגרשהו מהיכל המלך ויילך לו ופי' טעמו הוא מטעם המלך וברוך טעמך ות"י ושבי ית מדעיה וי"ו ויבאו כגוי קולס זכר הפעול וכמוהו ותרחמו את הילד ויכו החמר את החמר ופי' בעיניהם כמו לפניהם : ויתהלל בידם · עשה מעשה שכלות והוללות ופירוש בידם לפניהם כלומר בעוד שהיה בין ידיהם שהיו מסבבים אותו ומביטים אליו וזה מעשה הוללות שהיה עושה : ויתו על דלתות השער · שהיה כותב בדלתות השער או מערה כי השערים גם כן נקראת תי"ו וכ"תי ומערה על דעי תרעה · וירד רירו על זקנו · הוא ריר הרוק היוצא מהפה :

רשי

את טעמו · את דברו: ויתהולל · כשתעה : ויתו · ויכתוב : רירו · רוקו דבר הנוטף קרוי ריר וכן בריר הלמות וכן רר בשרו : הזה יבא על כיתי · לשון תמיהה לכך נקוד חטף פתח ורפי : ויבאו

רלבג

ויבאו את טעמו · הוא מעניין ומעם זקניו יקח והלשון מעבה דבריו בחופן שהיה נראה כי בבלי דעת דבר ועשה עצמו הולל : ויתו על דלתות השער · ר"ל שהיה מתוה תיו ורושם על דלתות השער על כל השער' וזהו מורידו ריר פיו על זקנו : אשר משוגעים הנה · ר"ל הלכי אשר משוגעים ומצטרך שיהם על שתניחו אלו זה להשתגע ועוד הלא זה שהוא בתכלית השגעון הוא ליתן לבך על ביתי · והנה בזוית התחבולה כמלא דוד מיד לכיש מלך גת : כל איש מצוק וכל איש אשר לו מוסף · הללון בחיים מצוק מי שמלחתהו מצוקת לבו מפני היותו עטון ואלון ואין לו כח מיד לוחציו ועושקיו או למה שידמה לזה · ואיש אשר לו נושה הוא הלוה ואין לאל יכולת לפרוע · ואיש מר נפש הוא שכעס אשר שרי החיל כנפשו לרוב מרי נפשו וקשי יוזו כי ירוח לו מצד החבולה והזה כל

בלי יקר

ויאמר לכיש אל עבדיו אשר משוגעים אתי וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ובדרש כי האמת של לכיש ובזה היו משוגעים ופיקחים ודוד נוקע ומשתעה מבחון אמר להם לכיש וכי ידעתם שאשר משוגעים אתי והוא במדרש הנז"ל מלה מהוסף לפשוטו ובזה ובזה במדרש לא הזכירו כי הש"ת עמו וזהו שאמר אל תראו משוגעים אתי וכל בית אבי שמעו הללו זו מיד לכיש והיא סיבה שירדו אלו שמה אל מערת עדולם והוא מקום שמעי בן מערת עדולם ואיננו לשון מערה אלא הרגש מערתא דעדולם אלא מערת עדולם · ומה שאמר וילך דוד משם שהיתה משם מיוחדת אצל הכוונה לומר משם שהיתה בבית מיד יאוב אליו ז"ם דעתו אליו ז"ם וילך דוד משם כלומר שמשם הלך וזו בשכלו ודעתו וכן התלמוד בדברי חז"ל במאמר שכתבתי בפסוק וילמדו עבדי לכיש ז"ל בגיטין שעה שמת דוד שמחה גדול' כשיצא לו השטות מתוך השמח' הה"ד אשרכה אתה' נכל עת ע"כ הרי שכשגיבר לכיש בעבדיו ואמר להם אשר משוגעים אני אז שמח דוד שמחה גדולה מתוך השמחה יצא השטות ממנו · לו יאמר וילך דוד משם רוצה לומר כל השומעים שם שגירשוהו היתה סיבת הליכתו משם וז"ם וילך דוד משם וכו' · ורמז בסיבת משם אל מה שאמר בתלים בשכותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו :

ויתקבצו אליו כל איש מצוק וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל אלא שהוסיף איש מצוק ר"ל איש אשר לו מצוקה מלויה ולא יוכל לשלם בארץ ע"כ : ולע"ן כל איש מר נפש אלא היה שלח בשלימות הנפש אשר נפשו עליו תמרמר ותבכי' מרה שכן כתיב יין למרי נפש על ההריוב ב"ד וכן פירשתי בכלי חמדה בפסוק למה יתן לעמל אור ויחי' למרי נפש שהמרי נפש החיים מרוכים מזקת להם שיתעלו זמן רב כן המרי נפש הנזכר כאן אלא שעל ידי חסידות דוד היתיו עליהם שר וגדול מושל מקשיב על נפשו אמת כל מערתיו לכיש כמו שלמדו חכמינו ז"ל מפסוק מושל מקשיב על שפת שקר כל מערתיו רשעים מכלל דמושל וכו' החזירן דוד למועב זהו שאמר ויהי עליהם לשר ועל ידי זה ויהיו עמו ודומים לו כדכתיב ויבאו אתך ואמרו חכמינו ז"ל בדומים לך · ואמר ויהי עליהם לשר וכו' להודיע שלא עשה כן דרך תכסיסי מלכות אלא על פי שנמשח בשמן המשחה למלך ועם היותו בורח משאול עם כל זה לא נגה לבו ולא רמו עיניו ללכת בגדולות ובפלאות ממנו אבל היה עליהם לשר לבד כאחד מעבדי שאול ולא מרד בו · לו יאמר ויהי עליהם לשר כאחד ויהיו עמו וכו' על דרך מה שאמר דוד ע"ה שמעוני עמי ואחי לם תנהגו כשור' אחי ואם לאו עמי שארדה אתכם במקל ורועה אחי כשוהגים בשורה הם אחיו ואנו שאמר כאן ויהי עליהם לשר שורר עליהם כשיעלין מן השורה רוצה לומר כשנוהגין כשור' לשר ויהיו עמו ר"ל בשוה עמו כלומר הם אחיו ומפשר שבתחלה נתקבצו אליו אנשי מספר מועט כל אים מצוק ומשר לו נושה ומר נפש ויהי להם לשר ומפי' שיהיו מעטים וריקים ופוחזים לאמכם לשר ויהי עמו כארבע מאות אים שבתחלה היו כארבע מאות היה לו לומר ויתקבצו אליו כו' כארבע מאות כארבע מאות אים ויהי להם לשר :

וילך דוד משם מצפה וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל ונהי לומר שאחרי יצא נח אבי ר"ל הנה אבי רחוי לנחת לפניכם לכל דבר עצה כי תמלכו בו טעם זקנים כי יונה בחלום היה זהו שאמר יצא נח אבי שעל אבי לבד לומר שיצא לפניכם אחנם ואחי אחכם תשב וסכינת

מנחה קטנה

שכה תרעו אתם מעתקם וכו' כי לך הפלך לפניות לו פיס אבכם יודע לעשות עצה כמעתקם ולפחק בכל מיני שחוק כדי לשמות לב המלך והמלך נכנס מעצמו כי יודע כי אבכם כוח ובחכמתו יודע לעשות טעמו · פעמ"כ אם אים שכות שוסה אתם ירצה לבוא אל המלך לפתקם זה לא יחות לפני המלך וז"ש הנה תרעו אתם מעתקם שוסה אתם אלו כי אין זה מפי עצמי אלא מפי דוד שאמר כן : וילך משם ויבא

פי' רבי' ישעיה

ויבאו את טעמו · פירוש שיכה דעתו לבוחות כמו מעטם המלך וגדולתו · ויבאו וטעמו בבני שימלך דבקי' לדוד בשבותו את טעמו לפני אבימלך והפני שהיה כל כרגי פלטת חחתיו היה נקרא תמימלך ולא שמו אחימלך : ויתהלל בידם לשון שטות כמו ושוכעי והוללת : חסר משוגעים אתי · יש אומ' שהיתה בהו משוגעת · ויתקבצו אליו כל אים מצוק · פי' כל אים שהיתה לו מצוקה ולא היה יכול לעזוד בעזרו או שהיו נושין בו או מר נפש והיה רוצה לנחח תערו לשכח ענינו ויתקבצו אליו : וילך דוד משם מצפה · פירוש מגדל גבוה היה שמשם ציפו למרחוק ושמך עליהם שונאיו והשקוד רות שהיתה מועיה לו בית המלך בית אבי :

מסרה

טעמו ד' בקריאה וסימן והיה נמסר בסדר חקת : כארבע ד' בקריאה וסימן ויתקבצו אליו כל איש מצוק · ויאמר דוד לאנשיו חגרו · ויקבץ מלך ישראל דמלכים · כי כארבע רוחו' השמים :

מעמו כטעם לשד יושנו את טעמו בעיניהם · על כן עמד טעמו בו · לדוד בשנותו את טעמו לפני · וחד וטעמו כצפיחית : הבאתם ג' וסימן

דמואב

לַחֲרָא מִן קֳדָם אֲבִישׁ מַלְכָּא דְּגַת :
וְאִשְׁתְּנִי יַת טַעֲמֵיהּ בְּעֵינֵיהוֹן וְאִישְׁתְּמָם בִּידֵיהוֹן וּמְסָרִיט עַל דַּשֵּׁי תַּרְעָא וּמְחֵית רִירֵיהּ עַל דִּיקְנֵיהּ :
וַאֲמַר אֲבִישׁ לְעַבְדְּרוֹהִי הָא כַּד חֲזֵיתוּן דְּגַבְרָא שָׁטֵי הוּא לְמָא אֵיתֵיתוּן יָתֵיהּ לְוָתִי :
חַסַר מְשֻׁגָּעִים אֲנִי כִּי הֲבֵאתֶם אֶת זֶה לְהִשְׁתַּגֵּעַ עָלַי הַזֶּה יָבֹא אֶל בֵּיתִי :
לְאִישְׁתָּטָאָה קָדָמַי הֲדֵין יֵעוֹל לְבֵיתִי :
וַאֲזַל דָּוִד מִתַּמָּן וְאִישְׁתֵּיזִיב לְמָעֲרַת עָדוּלָם וּשְׁמָעוּ אֲחוֹהִי וּבֵית אֲבוּהִי וְנַחֲתוּ לְוָתֵיהּ לְהַתָּמָן :
וְאִיתְכְּנִישׁ שׁוּ לְוָתֵיהּ כָּל גְּבַר מְעִיק רוּחַ וְכָל גְּבַר דִּי לֵיהּ מָרֵי רְשׁוּ וְכָל גְּבַר כְּרִיק נַפְשׁ וַהֲוָה עֲלֵידֹון לְרַבָּא וַהֲוָה עִמֵּיהּ אַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא :
וַאֲזַל דָּוִד מִתַּמָּן לְמִצְפֵּיָא

יגה

טעמו ד' בקריאה וסימן והיה נמסר בסדר חקת : כארבע ד' בקריאה וסימן ויתקבצו אליו כל איש מצוק · ויאמר דוד לאנשיו חגרו · ויקבץ מלך ישראל דמלכים · כי כארבע רוחו' השמים :

מסרה

מעמו כטעם לשד יושנו את טעמו בעיניהם · על כן עמד טעמו בו · לדוד בשנותו את טעמו לפני · וחד וטעמו כצפיחית : הבאתם ג' וסימן

דמואב

וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם וַיִּמָּלֵט אֶל מְעָרַת עָדֻלָּם וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו וְכָל בֵּית אָבִיו וַיֵּרְדוּ אֵלָיו שָׁמָּה :
וַיִּתְקַבֵּצוּ אֵלָיו כָּל אִישׁ מָצוֹק וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ נֹשֶׁא וְכָל אִישׁ מַר נָפֶשׁ וַיְהִי עֲלֵיהֶם לְשָׂר וַיִּהְיוּ עִמּוֹ כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ :
וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם מִצְפֵּה

מואב

מעמו כטעם לשד יושנו את טעמו בעיניהם · על כן עמד טעמו בו · לדוד בשנותו את טעמו לפני · וחד וטעמו כצפיחית : הבאתם ג' וסימן

נמסר בסדר חקת : כארבע ד' בקריאה וסימן ויתקבצו אליו כל איש מצוק · ויאמר דוד לאנשיו חגרו · ויקבץ מלך ישראל דמלכים · כי כארבע רוחו' השמים :

רדק

שלא נא אבי ואמי אתכם · שלא ממעט' עדולם ויסב אתכם אבל אחיו היו הולכים עמו כי ברחו אביו ואמו מפני שאול כי היה שונא אותם מפני דוד והיו מתיראים שלא יהרגם לפיכך הלכו אל דוד : וינחם · מעניין נחית בחסדך כלומר הנחם והביאם לפניו ויונתן פירשו כמו וינחם שתרגם ואשריגון : במצודה · תרגומו מטמר במצדיא : ובאת לך ארץ יהודה · על פי יי' אמר לו כי שם היה נשמר מן שאול וכן היה כי בעוד שהיה שם לא בקשו עד שהלך אל קעילה והטעם לפי שבארץ יהודה היו אוהבים אותו ואם היה שם שאול לבקשו היו מגידים לו והוא נמלט ממקום למקום ואף על פי שקעילה מארץ יהודה היתה רחוקה ממיודעיו וממשפחתו ואעפ"כ על פי יי' הלך שם גם כן :

שמואל א כב

ג מואב ויאמר אל־מלך מואב יצא־נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה־יעשה־לי אלהים׃

ד וינחם את־פני מלך מואב וישבו עמו כל־ימי היות־דוד במצודה׃

ה ויאמר גד הנביא אל־דוד לא תשב במצודה לך ובאת־לך ארץ יהודה וילך דוד ויבא יער חרת׃

ו וישמע שאול כי נודע דוד ואנשים אשר אתו ושאול יושב בגבעה תחת־האשל ברמה וחניתו בידו וכל־עבדיו נצבים עליו׃

ז ויאמר שאול לעבדיו הנצבים עליו שמעו־נא בני ימיני גם־לכלכם יתן בן־ישי שדות וכרמים לכלכם ישים שרי אלפים ושרי מאות׃

ח כי קשרתם כלכם עלי ואין־גלה את־אזני בכרת־בני עם־בן־ישי ואין־חלה מכם עלי וגלה את־אזני כי הקים בני את־עבדי עלי לארב כיום הזה׃

ויען

תרגום

דמואב ואמר למלכא דמואב יפוק כען אבא ואמא עמכון עד דאידע מה יעביד לי יי׃ ואשרינון קדם מלכא דמואב ויתיבו עמיה כל יומין דהוה דוד מיטמר במצדיא׃ ואמר גד נביא לדוד לא תתב במצודיא איתא ואיזיל לך לארע יהודה ואזל דוד ואתא לחורשה דחרת׃ ושמע שאול ארי אתידע דוד וגבריא די עמיה ושאול יתיב בגבעתא תחות אישלא ברמתא ומורניתיה בידיה וכל עבדוהי קיימין עלוהי׃ ואמר שאול לעבדוהי דקיימין עלוהי שמעו כען בני שיבטא דבית בנימן אף לכולכון יתן בר ישי חקלין וכרמין לכולכון ימני רבני אלפין ורבני מאותא׃ ארי מרדתון כולכון עלי ולית דחוי לי כד גזר קיים ברי עם בר ישי ולית דכאיב מנכון עלי ומחוי לי ארי אקים ברי ית עבדי עלי לכמנא כיומא הדין׃ ואתיב

ו׳ ח׳ מל׳ בסיפ׳

ח׳ ג׳ פסוקי׳ ואין ואין ח׳

וינהם ז' בקריאה וסימ' את פני מלך מואב · וינחם בערי הרכב דמלכים · וינחם בחלח וחבור דמלכי' · וינחם בענן יומם · וינחם לבטח ולא פחדו · וינחם ל מחוז חפצם · שוטח לגוי וינחם : וכל עבדיו ז' וסימן ויקם פרעה לילה · ולא פחדו ולא קרעו דירמיה · ויצו שאול את עבדיו · וישמע שאול כי · ויקם המלך ויקרע · ויהי ככלתו לדבר · וכל עבדיו עברים ;

רדק

יער חרת · חרת היה שם המקו' ובת"י חורשה דחרת ובדרש שהי' מנוגב אותו המקום כחרת הזו ובזכות דוד הרטיבו הק"בה פירוש חרת כמו חרותא בידי שמים שפי' יבשה : כי נודע דוד · כי נתפרסם דוד כלומר נודע הדבר שהיו עמו אנשים עד ששמע שאול והיה הספור הזה הנה מפני הדב' שאמר שאול לעבדיו כי עד עתה לא ידע שאול כי התקבצו אל דוד אנשים וכאשר שמע כי עמו כארב' מאות איש אמ' בלבו זה מרד הוא שמר' כי ודעתו לארוב ולהלח' עלי או לחלוק עלי המלכות וזהו שאמר כי הקי' בני את עבדי עלי לאורב' ואמר לכלכם ישים שרי אלפי' כלו' בחיל שהו' מקבץ עלי או בהיותו מלך כאשר הוא חושב : האשל · כמו העץ וכן ויטע אשל : ברמה · מקום היה בגבעת שאול והיה גבוה ונקרא רמה ואין זה רמת שמואל כי הוא בגבעה היה · ולדברי בעל הדרש הוא רמת שמואל שאמר כי מה עניין גבעה אצל רמה אלא שאול יושב בגבעה במלכותו בזכות האשל הגדול אשר ברמה והוא שמואל שהיה מתפלל עליו : בני ימיני · כלומר עליכם היה לחוש עלי כי אתם משבטי וממשפחתי : קשרתם · מרדתם כי הקשר הוא המרד והוא בהתחבר לב זה עם זה : בכרת בני · בכרת ברית : בן ישי · לא זכר שמו דרך בזיון :

נגב

רשי

וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה · סמוך למואב וכשיצא דוד משם ליער חרת הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו חוץ מאחד שברח שהחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד כדאיתא במדרש רבי תנחומא : כי נודע דוד · כי התבונן להשמר ממנו : תחת האשל ברמה · אחת שהיתה בגבול בנימן ורבותינו אמרו היא היתה רמה של שמואל ושני מקומות הן וכן מדרשו ושאול יושב בגבעה בזכות האשל הגדול אשר ברמה שהיה מתפלל עליו :

לשאל

רלבג

כל ימי היות דוד במצודה · זה לאות שאחר שיצא דוד מהמצודה נפרדו אביו ואמו ממלך מואב : ואין חולה מכם עלי · ר"ל אין אחד מכם שיחשוב עצמו חולה בעבורי בדב' הנעשה כנגדי ודומה שהיה ירא שאול שיהיה הקשר חוץ מבני ישראל את דוד וילחם עמו ולזה אחר שכבר הקים בנו עבדו עליו לאורב :

אחימלך

מנחה קטנה

לא תשב במצודה שאצל מואב לבטוח בקיר בת מואב מפני רות שבך קירבת אביך שיש זכות שבטים תנצפ תחלת מלכותך וזה בארץ יהודה : כי נודע דוד אז נתן אל לבו שע"כ הלך לארץ יהוד' ארץ בני עמו שיהיו לו לעזור לו כי עצמו ובשרו הם לומר כי שם יהיו בעוזריו ולכן אמר' הוא לבני שבטו שגם הם יעשו כשבט יהודה להיות בעזרו כנגד שונאו · ואמר לא תבטיחו שאין להם לקשור כנגדו כיון שאין להם שום הנאה מבן ישי אלא אפי' אם לכולכם יתן שדות וכרמי' ולעשו' להם שרי אלפי' וגו' אין מהראוי למרוד ולקשור נגד מלכם וביותר שאתם בני ימיני וזה להם לכבוד שקטן שבשבטים ומה גם שהי' נהרגים מכל ישראל עד שלא נשארו כ"א שתי משפחו' ועכשיו נעשה מלך משבטו זה בכבוד נוח להם יותר מכל חבני העולם ולא היה להם לעשות קשר מרי זה נגדי כ"ש עתה שאין להם הנאה מבן ישי ונ"מ קשרתם עלי :

ואת

פי' רבינו ישעיה

כל ימי היות דוד במצודה · פי' היה אצל מלך מואב : ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצוד' פירוש ידע ברוח הקודש כי היה רוצ' מלך מואב למסרו ביד שאול כי היה ירא ממנו כדכתיב בשאול וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון · ואמר לו שילך בארץ יהודה שהם קרוביו ולא ימסרוהו · וכשהלך משם הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו וזה כשמלך דוד נקם מהם כדכתי' ויך את מואב וימדדם בחבל והיה מדת שני חבלים : וישמ' שאול כי נודע דוד ואנשים אשר אתו : פירו' שמע כי נודע שהם עומדים בערי יהודה הוא ואנשיו · וכאו מארץ מואב ושם בלבו לרדוף אחריו : ואין חולה מכם עלי · הכנס ולית דכאיב ליה מנכון עלי :

כלי יקר

ויאמר שאול לעבדיו וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל לפי ששאול לא נתגלה אליו שהיו הנשים עם דוד ולא הלכו אליו אביו ואחיו כי אם עתה לזה כתרעם מעבדיו איך לא היו מגלים לו הדברים בתחילתם שיתוקנו בנקל כי אולי אתם אוהבים לדוד מפני המועיל שיתן לכלכם שדות וכרמים לא יתכן כי אין כל כך שדות וכרמים שיפרנס אתכם וכן בשררה שלכלכם יעשה שרי אלפים כי כן מחייב העולם הזה שאתם מעלימים ממני יאמר זה אל בני ימיני שהם משבטו וכדברי הרד"ק הנז"ל : והרב ב"ע ז"ל בשער ס' פירש שמלכי האדמה באדמה ואפי' היותר גדול לא יתכן שיוכל להעשיר לכל בני מלכותו עם היותם כולם ראוים לכך מלך מעשיהם הטובים וזהו שאמר גם לכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים כי אין די בכל עושר מלכות לתת לכל איש ואיש די מחסורו אשר יחסר לו · ואם בענין השררה הנה לא יתכן שתתפשט בכל הנשים בשוה שהוא נמנע שהם כולם יהיו ראשים יהיו חסרי הנגוכות ושאר האיברים ז"ש לכלכם יעשה שרי האלפים : ולע"דן שמעו נא בני ימ ני ר"ל שכולם יהיו שונא דוד ואם ימלוך עליכם כולכם תשפלו להרים שבט אנשי יהודה ולזה אמר גם לכלכם וכו' להורות שמתחלה יחלק בראש לאנשי שבט יהודה כולו ואחר כך לכם וז"ש לשון גם הה גם כן מחוייב התימה שאחר שיתן לזולתכם בראשונה איך יתכן שאחר כך יתן לכלכם שדות וכרמים שמאין לו כל כך שדות וכרמי' מאחר שכב' חלק לשבט יהודה וגם התימה הוא מגד הייתכם בני ימיני משבטי הככל מחייב יבכה אתכ' ולא תרימו ראש אחרי מותי · או אפשר שאמר גם לכלכם ר"ל גם שאומר שלכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים ונחלות היתכן שלכלכם ישים שרי אלפים וכו' זה לא יתכן ולא יעכה על לב וכיון שכן אין לכם לבגוד בי על נחלת שדה וכרם · ובזה מדוקדק אומרו לשון גם גבי לכלכם יתן בן ישי שדות וכו' ולא אמר כן גם לכלכם ישים שרי אלפים אלא לכלכם ישים שרי אלפים וכו' בלי תיבת גם ויכריח כן גם כן שחלקו לשתי חלוקות דהיה יכול לכוללן באחת ולומר גם לכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים וישים שרי אלפים ושרי מאות שהיה מוסב אל לכולכם שאמר אלא ודאי כדפירשית שהם שתי חלוקות שבראשונה או' גם שאודה שלכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים וכו' מה שהוא זר הוא הכן שלכלכם ישים שרי אלפים ושרי מאות :

כי קשרתם כולכם עלי וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל הקשה איך אומר ואין גולה את אזני וכו' שאין צריך לגלוי אוזן בזה שידוע היה אצלו במה שאמר כי בוחר אתה בבן ישי לבשתך וכו' אבל הי"לל אין גולה אזני מקום שנחבא שם דוד או אנה הלך וכיוצא ומתוך קושיא זו פי' בי"ת בכרות בני עם בן ישי שהיא בית הסיבה ור"ל ידעתי שכולכם מרדתם בי ואין גולה אזני והסיבה בכרות בני וכו' ר"ל בעבור כריתת הברית שכרת בני עם דוד ולאהבת בני אתם מעלימין לא לאהבתו של דוד · והכעס עליכם הוא שאין אחד מכם חולה ומרגיש במכאובי אבל זה איני מתמיה אחרי אשר הקים בני את עבדי עלי לאורב ואם בני היוצא מחלצי עושה זה אינו זר שהזרים גם כן יעשוהו ולפי זה מאמר כי הקים בני איני הגלוי אוזן שהיה שואל אבל הוא כמשיב לעצמו על תמיהתו של ואין חולה וגולה וכו' : ולע"דן שמעולם לא ידע שאול בכריתת הברית שבין יהונתן ודוד כי אם עתה הוא שנתחדש לו וז"ש כי קשרתם כלכם עלי ואין גולה אזני בעת כריתת הברית עם דוד ויהונתן כי מאמר אתה בוחר בבן ישי לבשתך ולבושת ערות אמך אינו מחייב שבבחירה על ידי כריתת ברית אלא מצד שהיה אוהבו ומצילו מידו ומלין בעדו : ולזה אמר בן ישי ולא דוד לו' מה לבן שאול עם בן ישי קורבה ואחוה לכרות ברית כי מרה תהי' באחרונ' אם כן קשר ומרד הוא זה שלא גליתם אזני בכרות ברית בני עם בן ישי וזהו בעבור שאמר בהיה בתמיה יותר גדולה היא זו שאין חולה מכם עלי וגולה אזני וכו' שהדבר הזר הזה יוצא מהקש בטבעי שהקם יקים בני את עבדי עלי לאורב כיום הזה ר"ל שלא אירע כן בימים ראשונים אלא ביום הזה בלי ספק שזרות העניין שאירע ביום הזה היה מחייב להיות חולה עלי ומצר בצערי וגולה אזני יען כי הדבר זר מצד שהקים בני את עבדי עלי לאורב כיום הזה ולזה אתם מתאכזרים כיון שבני יוצא מחלצי עשה כן אין ראוי לרחם עלי ולא להיותו חול' ע"ד מה שאמרו חז"ל כל אדם שאין בו דעת אסור לרחם עליו שנא' על כן לא ירחמהו עושהו כי לא עם בינות הוא כך כיון שלא היה דעת בבני שלא לחמיד את עבדי והי' עלי לזה אין חולה מכם עלי דהי"לל ואין מכם חולה עלי להיות שבכונת בלגול במלכות יגיע נזק לכל המתאחים כי לזה אחז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות וכו' זהו שאמר ואין חולה מכם עלי ר"ל היה ראוי להיות חולה והסיבה מכם שאיש את רעהו חיים בלעו בין מלכות למלכות ולגב אורחיה יתלה גם כן עלי אגב חדא תרתי זהו שאמר ואין חולה מכם עלי ואמר כיום הזה ר"ל דבר שלא אירע בימי עולם ושנים קדמוניות אלא כיום הזה אויהיה הכוונה כעין מה שאחז"ל וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הזה הולך וחוזר כך הקים עלי לאורב תמיד אורב ליום אחר יום כיום הזה החוזר חלילה כגלגל המתגלגל יום יום · והנכון כי הקים בני את עבדי עלי לאורב והדבר הזה ברור אצלי כיום הזה שהוא ברור שאם לא כן לא גבה לבו ולא רמו עיניו אלא בטח באהבת בני אותו · בילקוט ויגד לשאול מהו ויגד לשאול אמר ליה והגיד ליה על עשיית דוד מלך בחייך אין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ודוד נשאל כשאל באורים ותומים כיון שאמר לו דואג הדבר הזה הכנים בו רוח קנאה מנין שכן שאול אמר לאחימלך בתתך לו לחם וחרב לא דייך שלא ושאל לו באלהים לפיכך מות תמות אחימלך ע"כ :

ויען דואג האדומי וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שדואג העלים קצת הדברי' ומיעט שהיה שחרד אחימלך לקראת דוד אשר היה זה התגללות לאחימלך כי לא ידע מענין דוד היותו בורח ולא דבר דואג כי אם הדברים הרעים והוא אומרו ראיתי את בן ישי רוצה לומר שבן יחידי שהיה לו ליתן אל לבו שאין זה אלא בורח וקראו בן ישי כמו שאול לבזותו · ואמר בא נובה אל אחימלך בן אחיטוב כאילו בא אליו לבדו ולא זולתו כי דברים שיו בינו לבינו מקשר ומרד וז"ש בתלים ויגד לשאול בא דוד אל בית אחימלך מהו ויגד לשאול אמר לו עשו מלך בחייך שאין נשאלין אלא למלך וכו' הנה הסכימו שדואג כיון להזיק עד כאן : ולע"דן שאין כוונת הפסוק באומרו והוא נצב וכו' להורות על מעלתו שהוא נצב עליהם וגדול אבל הכוונה להודיע שלא הצריך זמן מה כמעט רגע ויספר לו בינו לבין עצמו דבריו אלא במסתרים אבל המתיק בפיו רעה עד שעבה דואג האדומי תכף ומיד בעודו נצב שם על עבדי שאול ויאמר אליו ראיתי את בן ישי בא נובה כו' :

וישאל לו בה' וצידה וכו' · לע"דן לדקדק למה הפך דואג סדר הדברים כי גופא דעובדא הכי הוה הלחם נתן לו ראשונה ואחר כך שאל לו ואחר כך נתן לו החרב שכן המאמר למעלה בפסוקים מזכירים הלחם תחילה ואחר כך החרב והשאלה באלהים ורמז בתיבת אחרי האפוד לדעת המתרגם בתר דשאיל ליה באפודה הרי השאלה באמצע ואם כן למה הקדים דואג ושאל לו באלהים גם כפל נתן לו נתן לו בצידה ובחרב והיה יכול לומר וצידה וחרב גלית נתן לו · ונראה שזה העניין של ישאל לו הוא אשר הרה לו מאד לדואג כי היה מאמר בדיו שהוא היה סובר שאין נשאלין אלא למלך בלבד וחולק על אמת כדהכן אין נשאלין אלא למלך ולב"ד ולמי שהצבור צריך בו ודוד הצבור צריך בו כי הוא לוחם מלחמותם ומזה הטעם שאל לו אחימלך לא מדין מלך ח"ו וזהו שאמר וישאל לו רוצה לומר שאל לו בשביל שחשבו מלך ולא מצד היות הצבור צריך בו ואם כן יהיה זה מלשון הרע של דואג ולפי ששאול בחיר ה' לא יאמין לשון הרע כזה על כהן ה' אחימלך אפשר שנשבע לו בה' שתיבת בה' לשון שבוע' והכריע כן מאו' לשון בה' ובסמוך באלהים עוד אפשר כי מענין הצדה לדרך לא יוכל להתרעם כל כך כי דרך ישראל לגמול חסד ולהאכיל להם לרעבים ולצמאים להשקות מים מה עשה הקדים ענין שאל לו באלהים שזה מרד וע"י זה גם הצידה לדרך לא לצדקה תחשב לו כי אם למרד ומעל שאחר שהחזיקו לדוד במלך בשאלו לו באלהים א"כ גם הצידה ונתינת החרב היא במרד ומעל באופן שהפך בחובת דוד לזונו לכף חובה בכל הפרטי' ולכן הפך הסדר וטעם כפל נתן נתן הוא לתמוה ולו ואת חרב גלית הפלשתי אשר היתה שם נתן לו שלא היה ראוי אין זה אלא מרד ומעל והעלים ג"כ שלא שאל דוד חרב גלית כי היה מקל באשם אחימלך המכם כעת אשר צידה נתן לו וחרב נתן לו מאליו מבלי שקדם לו שאלה אלא הוא מעצמו שבזה הגדיל אשמתו של אחימלך וגרם לשפוך דם :

וישלח המלך עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן לדקדק יתור הכהנים אשר בנוב כי כיון שהיו בית אביו ודאי שכהנים היו אלא נראה שכוונת הכתוב לומר שלא היו שם בנוב כהנים זולתם באופן שאם כן נהרגו כולם זהו שאמר וכל בית אביו שהם הכהנים אשר בנוב ר"ל שאין שם בנוב כהנים אלא מבית אביו · ואמר ויבאו כולם בלב טוב ואמר כאן המלך פעמים לומר שהיה דבר מלך שלטון קרי בחיל מטעם המלך שיבואו וזהו שאמר וישלח המלך אל המלך פי

לא

רשי

לשאל לו באלהים · עשיתו מלך שאין נשאלים באורים ותומים להדיוט : וסר אל משמעתך · כמו ויסורו אליו וקרב למוסך ואל שמע לדבריך וכי היה לי להבין שאינו הולך בשליחותך : היום החילותי לשאול לו · בתמיה זה ימים רבים שצורך הצבור בו שמינהו מוציא ומביא את ישראל ומאז אני שואל לו באלהים : חלילה לי · מעשו' דבר זה למרד ולמעל : לרכים

רדק

נצב על עבדי שאול · כלו' בראש' היה נצב כי גדול שבעבדי שאול הנצבים עליו היה ושמוש זה בדבר והפכו כי נצבים עליו ור"ל נצבים לפניו וסמוך לו לעשות מה שילוה אותם : נצב על עבדי שאול · ר"ל כמשמעו שהיה להם לראש וממונה עליהם וכת"י והוא ממנא על עבדי שאול והוא כמו הנצב על הקוצרים : בן אחיטוב · לא זכר שמו דרך בזיון : ושאול לו באלהים · להגיד לו דרכו והוא בורח מפני · ומדרשו עשיתו מלך שאין נשאלין באורי' ותומים אלא למלך ולאב בי' דין ולמי שצורך צבור בו : וסר אל משמעתך · אל עבודתך כלומר שהי' נשמע לכל מצותיך וכן ובני עמון משמעתם : היום החלותי לשאול לו באלהים · י"מ בתמיהה היום החילותי לשאול בעבורו חלילה שהייתי יודע כי הוא בורח כיכמה פעמים שאלתי לו שהיה הולך במצותיך ויש לפרשו בלא תמיהה כלומר למה אתה מאשימני לפי ששאלתי לו באהים וזה הוא היום הראשון ולא הייתי יודע כי קשה הוא בעיניך וכי בורח הוא חלילה לי שאם הייתי יודע לא הייתי עושה ומעתה לא אעשה עוד אחר שקשה בעיניך ובורח הוא מפניך כי לא הייתי יודע כל זה אבל הייתי חושב אותו מתחיל' נאמן ביתך : בכל

רלבג

אחימלך בן אחיטוב הכהן ואת כל בית אביו הכהנים · ידמה שקרא עמו כל בית אביו חשב שאול שתהיה שאלתו באלהים אם יצליח במרדו על שאול בדרך שינצחהו במלחמה והיתה תשובת אחימלך כי חלילה לו כי הוא לא ידע בזה דבר ומה שעשה עשה מצד מחשבתו שיהיה דוד היות' נאמן מכל עבדי שאול והיותר סר אל משמעתו : היום החלותי לשאול לו באלהים · ר"ל וכי היום החלותי לשאול לו באלהים שתחשדוני בזה הלא כמה פעמים שאלתי לו באלהים בשליחותך על דבר מלחמות ישראל כי הוא המוציא והמביא את ישראל :

בעבדו

ויען דאג האדמי והוא
נצב על־עבדי־שאול ויאמר ראיתי
את־בן־ישי בא נבה אל־אחימלך
י בן־אחטוב : וישאל־לו
ביהוה וצידה נתן לו ואת חרב גלית
הפלשתי נתן לו : וישלח המלך
לקרא את־אחימלך בן־אחיטוב
הכהן ואת כל־בית אביו הכהנים
אשר בנב ויבאו כלם אל־המלך :
ויאמר שאול שמע־
נא בן־אחיטוב ויאמר הנני אדני :
ויאמר אלו שאול למה קשרתם
עלי אתה ובן־ישי בתתך לו לחם
וחרב ושאול לו באלהים לקום אלי
לארב כיום הזה :
ויען אחימלך את־המלך ויאמר ומי
בכל־עבדיך כדוד נאמן וחתן המלך
וסר אל־משמעתך ונכבד בביתך :
טו היום החלתי לשאול־לו באלהים
חלילה לי אל־ישם המלך בעבדו
דבר

ב' ויקח דוד את שלטי · דד"ה ב' וחס · ג' חס' · ס' · אל ו' · ג' · ב' · ב' יתיר ו'

ואתיב דואג אדומאה והוא
ממנא על עבדי שאול ואמר חזיתי
ית בר ישי אתא לנוב לות אחימלך
בר אחיטוב : ושאיל ליה במימרא
דיי וזוודין יהב ליה וית חרבא דגלית
פלשתאה יהב ליה : ושלח מלכא
למיקרי ית אחימלך בר אחיטוב
כהנא וית כל בית אבוהי כהניא די
בנוב ואתו כולהון לות מלכא :
ואמר שאול שמע כען בר אחיטוב
ואמר הא אנא ריבוני : ואמר ליה
שאול למה מרדתון עלי את ובר ישי
במיתנך ליה מזון וחרבא ושאלית
ליה במימרא דיי למיקם עלי לכמנא
כיומא הדין : ואתיב אחימלך ית
מלכא ואמר ומן בכל עבדך כדוד
מהימן וחתנא דמלכא ורב על
משמעתך ויקיר בביתך : יומא
דין שריתי למשאל ליה במימרא
דיי חס לי לא ישוי מלכא בעבדיה
פתגמא

אלו ג' חס' י' בקריאה וסימן למה קשרתם כלכם עלי · עכור בתוך העיר בתוך ירושלם · רוץ דבר אל הנער הלז · וכל צורת הבית דיחזקאל דכוו' :

כלי יקר

לא יכלו להתעכב פן יתפסו אותם כמורדים במלכות אמנם אחר כך מזכיר שאול כהדיוט שדבריו ברע הם וחזר לזלזולו שזכרתי למעלה דמלכות העדיו מיניה הוא מה שאמר ויאמר שאול וכו' ויאמר אליו שאול וכו' :

ויאמר שאול שמע נא בן אחיטוב הרד"ק ז"ל לא זכר שמו דרך בזיון וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן שאול רצה לתלות הקלקלה בכל הכהני' יחדיו בו ובכל בית אביו ולזה הזכירו בשם בן אחיטוב לכלול בו כל יוצאי ירך בן אחיטוב הוא אחימלך וכל שאר הכהני' אשר לעומת זה ענהו אחימלך ואמר אל ישם בעבדו דבר בליעל ומרד כדי לשים אותו אחר כך גם כן בכל בית אבי זהו שאמר בכל בית אבי שלא אמר אלא בכל בית אבי כמו שיבוא בס"ד :

ויאמר אליו שאול וכו' למה קשרתם וכו' · ולע"דן לדקדק או' אתה ובן ישי שהיה לו להקדי' את בן ישי · ועוד למה שינה הדברים מסדר הויתן ומסדר הגדתן על פי דואג שסדר הוייתן הוא לחם ושאול לו באלהים וחרב וסדר הגדתן לדואג שאלה וצידה וחרב וכאן אומר לחם וחרב ושאול לו באלהים ומהו כיום הזה · ונראה כי שאול הגזים באשמת אחימלך על דרך לא עברא גנב הוא אלא חורא גנב הוא כי אם בן ישי חוטא חוטא ולו אבל אתה אחימלך חוטא ולא לך ולא עוד אלא שאתה מחזיק ידי עוברי עבירה למרוד בי ז"ש למה קשרתם עלי אתה ובן ישי אתה עיקר וז"ש אתה ובן ישי שאתה הקושר בעצם עלי כיון שאתה חוטא ולא לך ועוד בהחזיקך בידו בתתך לו לחם וצידה וחרב וכו' ואמר לו לו הוכח שלא אמין בסדר הדברים שהגיד וסדר

שמואל א כב

דָּבָר בְּכָל־בֵּית אָבִי כִּי לֹא־יָדַע עַבְדְּךָ בְּכָל־זֹאת דָּבָר קָטֹן אוֹ גָדוֹל׃
טז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ אַתָּה וְכָל־בֵּית אָבִיךָ׃
יז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָרָצִים הַנִּצָּבִים עָלָיו סֹבּוּ וְהָמִיתוּ כֹּהֲנֵי יְהוָה כִּי גַם־יָדָם עִם־דָּוִד וְכִי יָדְעוּ כִּי־בֹרֵחַ הוּא וְלֹא גָלוּ אֶת־אָזְנוֹ וְלֹא־אָבוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ לִשְׁלֹחַ אֶת־יָדָם לִפְגֹּעַ בְּכֹהֲנֵי יְהוָה׃
יח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדוֹיֵג סֹב אַתָּה וּפְגַע בַּכֹּהֲנִים וַיִּסֹּב דּוֹיֵג הָאֲדֹמִי וַיִּפְגַּע־הוּא בַּכֹּהֲנִים וַיָּמֶת בַּיּוֹם הַהוּא שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נֹשֵׂא אֵפוֹד בָּד׃
יט וְאֵת נֹב עִיר־הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי־חֶרֶב מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק וְשׁוֹר וַחֲמוֹר וָשֶׂה לְפִי־חָרֶב׃
וימלט

פִּתְגָמָא בְּכָל בֵּית אַבָּא אֲרֵי לָא יְדַע עַבְדָּךְ בְּכָל דָּא פִּתְגָם זְעֵיר אוֹ רַב׃ וַאֲמַר מַלְכָּא מֵמַת תְּמוּת אֲחִימֶלֶךְ אַתְּ וְכָל בֵּית אֲבוּךְ׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לִרְהָטַיָּא דְּקַיְמִין עֲלוֹהִי אִסְתַּחֲרוּ וְקַטוּלוּ כַּהֲנַיָּא דַּייָ אֲרֵי אַף יְדֵיהוֹן עִם דָּוִד וַאֲרֵי יְדַעוּ אֲרֵי עָרִיק הוּא וְלָא חַוִּיוּ לִי וְלָא אֲבוֹ עַבְדֵי מַלְכָּא לְאוֹשָׁטָא יָת יְדֵיהוֹן לְמִשְׁלַט בְּכַהֲנַיָּא דַּייָ׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לְדוֹאֵג אִסְתַּחַר אַתְּ וּשְׁלוֹט בְּכַהֲנַיָּא וְאִסְתַּחַר דּוֹאֵג אֲדוֹמָאָה וּשְׁלַט הוּא בְּכַהֲנַיָּא וְקַטַל בְּיוֹמָא הַהוּא תְּמָנַן וְחַמְשָׁא גַּבְרִין דְּכַשְׁרִין לְמִלְבַּשׁ אֵיפוֹד דְּבוּץ׃ וְיַת נוֹב קִרְיַת כַּהֲנַיָּא קְטַל לְפִתְגַם דְּחֶרֶב מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא מֵעוֹלִים וְעַד יָנְקֵי וְתוֹר וַחֲמַר וְאִימַר לְפִתְגַם דְּחָרֶב׃
ואשתיזיב

רשי

לרצים הנצבים עליו · אבנר ועמשא היו : ולא אבו · דרשו אכין ורקין כל איש אשר ימרה את פיך וגומר יכול אפילו לדבר עביר' ת"ל רק : לדויג · כשתכה שמו אמר לו נתפשת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם : אנכי

רדק

בכל בית אבי · ולא כל בית אבי : אל ישם המלך · דבר אשם אמר זה לפי ששלח שאול לקרא' גם כן כל בית אביו : ולא אבו · דרשו כי אבנר ועמשא היו ולא אבו לפגיע בכהני יי' כי דרשו אכין ורקין מיעוטין מה שכתו' כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומ' רק חזק ואמץ ולדעת הדרש הזה יהיה פירוש ויאמר המלך לרצים והנצבים עליו כי אבנר ועמשא לא היו רצים אלא שרים : לדויג · כתיב וקרי לדואג כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא קרי דואג ויש ספרים שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קוראי' אותו דואג ומדרשו כי לכך כתיב דויג אמר לו שאול נתפשת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו . נושא אפוד בד · כתרגומו דכשרין למילבש אפוד דבוץ נראה לפירושו כי הוא הרג יותר משמנים וחמשה אבל השמנים וחמשה היו ראויין ללבוש אפוד בד כי נראה כי הגדולים בעובדי יי' היו לובשים זה המלבוש וכן דוד המלך לבשו ביום שהעלה הארון וביום זה שהרבה נוב הביאו המשכן לגבעון : מאיש ועד אשה · דרשו בו בדבר עמלק כתיב ויחמול שאול והעם על מיטב הצאן וגו' יצאתה בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה ובנוב עיר הכהנים כתיב מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב יצאתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה יש לתמוה כי בכל אשר הזכיר הכתוב עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון נוב עיר הכהנים ואפילו כשקראם בית הדמים לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא אמר הכהנים ונראה כי חייבים היו הכהנים ולא נגלה בכתוב עונש זולתי עון בית עלי ואף על פי כן נענש שאול על דמם שנפל בחרב פלשתים הוא ובניו ואמרו רז"ל גדולה לגימה שמרחקת הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עין מן הרשעים ומשר' שכינתו על נביאי הבעל ושגגת' עולה זדון מרחקת את הקרובים מעמון ומואב מקרבת את הרחוקים יתרו דכתיב קראן לו ויאכל לחם מעלמת עין מן הרשעים מיכה משרה שכינתו על נביאי הבעל מעדות הנביא דכתיב ויהי הם יושבים על השלחן וגו' ושגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו : כי

רלבג

בעבדו דבר בכל בית אבי · ר"ל ולא בכל בית אבי ואמנם אמר זה לפי שכבר כר' לו שחשדם שאול כלם לפי שקראם כלם לבא לפניו : נושא אפוד בד · ר"ל שהיו נכבדים וראויים לזה הלבוש כי זה הלבוש היו לובשים הנכבדים וכ"ש מי שהיו מהם מיוחדים לעבודת השם כמו שזכרנו בענין אפוד שמואל : כי

וכל בית י"ב וסימן וכל בית יוסף · וכל בית מלוא · וירדו אחיו וכל בית דשמשון · וילך דוד משם · ויאמר המלך אל אחימלך · ודוד וכל בית ישראל דמשחקים · וחברו דמעלים · בענא בן אחילוד · כי כל הגוים ערלים · בן אדם אחיך · הנשיא המשא הזה · ואתה בן אד' קח לך עץ אחד · ונמסר גם בשפטים סימן ט' : וימת ה' בקריאה וסימ' וירע בעיני יי' אשר עשה · ויאמר המלך לדואג · ולשפחתך שני בנים · ויקם ישמעאל בן נתניה · הפך את מימיהם לדם · וסימ' בלשון תרגום אבאיש דואג וקטל נוניא לגדליה: ושה ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר שפטי'

מנחה קטנה

מות תמות · איתא בפולס מחסנית לחלקי' כמה שפחלת לזולת מלך בזורי' ותומים זנם תמותתי לי בקפרין שם בן ישי עלי · א"כ מות תמות שלבד הגזירה שנגזר עליך כל תרבית ביתקימותו אבני' ונו זה נאמר שמן חלק רב שמיין גם תמות עוה החלק הנשאר לך בחיים וזה מות תמות אתי מיתת : פ"ה אים אלא היה כתוב בפינוי דואג אלא כאילו ממית איש אחד ואים הדיוט אע"פי שהיו כהני ה' נשא אפוד בד לא שם לבו לזה והפיתם : אנכי סבתי בכל נפש בית אביך · כי פה שעשה כתכין יש עלי אשם הרבה כיון שאני שאלתי שתנו לאם והרב עפא"כ בבית אביך אינו אלא סיבה ונראה בתקנת שאין לשאול שסבה כלל להפיתם שאם אבין חטא בית אביך מה חטאו · או אמר אנכי סבתי בכל בית אביך עתיד אני ליענש על כל בית אביך אע"פ שאני לא טעיתי דבר כי ... בשאלי לחם וכו' מן אבין נכר ת"מ אנכי סבותי עלי ... שיבות ויענש על כל בית אביך כמ"ש ז"ל שאמר הק"בה לדוד על ידך נהרג נוב עיר הכהני' וגו' שהי שנענש על כולם : כי

פי' רבי' ישעיה

שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד · פי' אין זה אפוד של חושן ותומים אלא כתונת בד היו לובשין כדין כהן הדיוט שהרי גם שמואל כתיב ושמואל משרת את פני ה' נער חגור אפוד בד ות"ת דכשרין למלבש אצודא דבוץ כלומר כולם ראויין לכהונ' גדולה · ולפי פשוטו אם זה אפוד הוא של אורים ותומים יש לפרש ויהו הכר ונושא אפוד בד · שהרג כל הכהנים וגם כהן גדול :

כלי יקר

ה' לא רצו לפגוע בהם כדמסיק קרא בכהני ה' כי יקוב הדין את ההר וקרובי ה' אקדש וכו' ועל פני כל העם אכבד ומהלשון דקדקו ז"ל לשון סובו ולזה אמרו שהיה דבר מלך שאול לומר סובו והזרו על כל הסנהדראות וראו כדברי אבנר ועמשא ולכך לא אבו לפגוע שלא לעבור על האמת לדעת כל הסנהדראות כנזכר באופן שאין מרד בדבר המלך כי תנאי היו דברי המלך סובו ואחר כך והמיתו אם יהי' הדין כדברי דואג אמנ' דואג ממרה היה ושלא כדין עשה שאפי' שכל הסנהדרין חלקו עליו עם כל זה פסק דינם למיתה ולכך אמר לו הקב"ה מתורתי אתה מורד עליו וכו' · והפשר שלזה כיון באומרו ויסוב דואג ויפגע הוא שאף על פי שסבב וחזר על כל הסנהדראות וכולם חלקו עליו ואמרו נשאלין לבית דין ולמי שהצבור צריך בו ודוד הצבור היה צריך בו ועם כל זה ויפגע הו' בכהנים וזהו אומרו גם כן סוב אתה וכו' · או אמר סוב מלפני ואח"כ המיתו כי לא תוכל להתהפך כי הם כהני ה' ולא יהיה לפני כי אולי יתחננו אלי ולא ימלאני לבי להרגם אלא שההכרח לא יגונה כי גם ידם עם דוד · או יאמר והמיתו כהני ה' כי אדרבא להיותם כהני ה' אוהבי שלום ורודפי שלום בבואתם מהסורה יתחייבו ויאשמו יותר ז"ש והמיתו כהני ה' כי ידם וכו' ולפי שעיקר השאלה באלהים הוא בכהן גדול כדכתיב ולפני אלעזר וכו' ושאל לו במשפט לזה אמר והמיתו כהני ההדיוטי' כי גם הם ידם עם דוד ר"ל גם הם כמו אחימלך ידם עם דוד ולו הונח שתאמרו שאין לכהני ה' אשמה בזה כי אם לאחימלך לבדו הנה מתחייבים מצד אחר והוא וכי ידעו כי בורח הוא ולא גלו את אזני · ולזוכו כתיב שהיה להם לגלות את אזנו של דוד ולו' לו אל תמרוד במלך חמיך כאביך · ואמר ולא אבו לשלוח ידם לפגוע בכהני ה' שלא די שלא אבו לשלוח ידם הם אלא שלא הניחו לזולתם לפגוע ואם כן הכתוב הו' שני דברים ולא אבו לשלוח ולא לאחרים לפגוע בכהני ה' וכן תמצא בילקוט ולא שמעו לו אבנר ולא הניחו לפגוע בהם ע"כ :

ויאמר לדויג סוב אתה כו' עיין רש"י והרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל :

ולע"דן שכונת המתרגם במ"ש דכשרין למלבש אפוד דבוץ כיון אל מ"ש בירושלמי פ"ח וימת ביום ההוא שמונים וחמשה איש ולא כן תני ר' חייא אין ממנין שני כהנים גדולים כא' אלא מלמד שהיו כלן ראויין להיות כהנים גדולים עד כאן · ואל זה אמר המתרגם דכשרין לומר שראויים להיות נושאי אפוד בד ככה"ג · ומה שאמר רש"י נתפשת כדג מהירושל' כנז"ל וטעם המשלו לדג יהיה מה הדג נלכד בחכה בגרונו ופי' כך דואג נלכד בפיו בהוראתו של אין נשאלין אלא למלך בלבד ובלשון הרע שדבר בפה כדכתיב ויען דואג וכו' ותמצא מנין הכהנים הנהרגים חמשה ושמונים כי פה גרם מיתתם · והנה שאול אמר סוב אתה וכו' רמז לכל מה שכתבתי בפסו' הקודם בתיבת סובו והמיתו שישבו בהסב' ומיתון לדקדק בדין נפשות כהני ה' סובו אל הסנהדראות לדעת אם הדין הוא שאין נשאלין אלא למלך בלבד או לא גם כן לב"ד ולמי שהצבור צריך בו וזהו גם כן מאומרו לדואג במלך חסיד ז"ש ויאמר המלך לדואג סוב אתה כו' ואחר כך ופגע בכהנים והוא לא עשה ביראת ה' אלא ויסוב כדויג האדומי ז"ש ויסוב דויג האדומי ר"ל לדקו מעשיו אלו אל שמו האדומי כאשר זכרנו בפסוק ושם איש מעבדי שאול וכו' שנקרא אדומי כמעש' אדום שופך דמים שהרי פגע הוא בעצמו בכהני' ולא הלין הדין לקיים צדק ילין בה וכו' ועוד שאין ממיתין שנים ביום אחד והוא המית ביום ההוא שלא הלין דינם אלא ביום ההוא המיתם ושמונים וחמשה איש ביום אחד ז"ש ביום ההוא והוסיף עוד מדליה שהרג את כל העיר גם ביום ההוא שזו היא הוראה היותו איש דמים ומרמה · ומתוך דברי חז"ל מובן ענין זולת זה שאמרו והוב' בילקוט כיון שראו שלא שמעו לו אמר לו לדואג מה אתה עומד הכיתם בלשון הכם בחרב עמד והכה אותם שנ' וימת ביום ההוא שמונים וחמשה איש ראה גבורה שלו שהיה בו שלא סייעו אדם בעולם אלא הוא עצמו הרגן ולא אלו בלבד אלא ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב ודוד צווח מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום עד כאן אשר צריך להבין מה היא כונתם ז"ל ומהיכן למדו כל אלו הענינים שאומר כאן · ונראה שהם ז"ל דקדקו כפל סוב אתה ופגע וכו' די שיאמר סוב פגע בכהנים לעיתת זה אמר כיון שראה שלא שמעו לו אבנר ועמשא אז אמר לו לדואג ואתה שזו היא תיבת אתה ר"ל אתה הכיתם בלשון הרע ובהוראתך שאין נשאלין אלא למלך וכו' ע"כ ופגע בכהני' הכם בחרב דקדקו גם כן תיבת הוא דמיותרת שא' ויפגע הוא די שיאמר ויפגע בכהנים מזה למדו ראה גבורה שהיה בו שלא סייעו אדם בעולם אלא הוא עצמו וכו' וזהו ויפגע הוא בכהנים ובו' ר"ל הוא לבדו בלי מסייע · דקדקו גם כן תיבת ביום ההוא גם סמיכות ואת נוב וכו' שהכוונה לומר מכלל גבורתו שביום ההוא בזמן מועט הרג פ"ה איש וגם את נוב וכו' שזו גבורה גדולה והיה דואג מתפאר בה ועל כן אמר לו דוד מה תתהלל ברעה הגבור שחשבת אתה לגבור' עשותך רעה גדולה כזאת בלי סיוע בזמן קצר מלאכה מרובה · ולדבריהם ז"ל מדוקדק אומרו שמונים וחמשה איש שלא אמר הכתוב בלשון רבים לומר שהוא גבורה כל כך שהרגם בבת אחת כאילו הם איש אחד אפי' שהם פ"ה איש וזהו אומרו שמונים וחמשה איש :

ואת נוב עיר הכהנים וכו' במדרש קהלת אל תהי צדיק הרבה וכו' רשב"ל אומר כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי סוף שנעשה אכזרי במקום רחמן ומנין שנעשה רחמן במקום אכזרי שנאמר ויחמול שאול וכו' ומנין שנעשה אכזרי במקום רחמן שנאמר ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב ולא תהא נוב כזרעו של עמלק ע"כ : והכונה כי שאול מהיותו רחמן במקום הראוי להיות אכזרי דהיינו עמלק הורה בזה שמעשיו אינם ע"פ הגזרה של השי"ת אלא כפי רצונו והעולה על רוחו וזה גרם לו לרחם במקום אכזרי והמדה הזו בעצמה תחייב לו להתאכזר במקום הראוי לרחם דהיינו נוב עיר הכהנים שבחרות אפו לא ישיב אפו אלא יעיר כל חמתו כי אין רסן ומעצור לרוחו ע"פ הצווי האלהי שהרי בעמלק לא עשה ע"פ המצוה אלא כפי העולה על רוחו וכענין שאול הוא מחויב ומקושר זה בזה ביות' כי שאול לא ריחם ש"ל על עמלק לא נענש להעביר המלכות ממנו ולתתה לדוד שנמשך מזה היותם אכזרים במקום רחמנים והיינו גבי נוב עיר הכהנים שהוצרך לעשות אכזריות כדי להעמיד בידו המלכות ולהחזיקו ולדחות את דוד והרד"ק ז"ל הביא המדרש של קהלת ע"ש וכן מהרי"א ז"ל והרחיב כי להיות הכהנים מבית עלי אשר הם מקוללים מפי ה' על תועלתם תשב שחטאו בענין דוד למרוד בשאול מדוע הכהונה המיד להרע ולכן נוה להרוג את כולם וגם הגבעונים אשר שם כי חשב העריכו וגנדו לעזרת דוד כמו שהעריכו בענין יהושע כי אנשי מרמה וערמה המה ולכן החרימם בתחלה גם כן לפי חרב ע"כ :

ולע"דן לדקדק יתיר לפי חרב הנאמר בסוף הפסוק שכבר אמר בתחלה הכה לפי חרב מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק כו' · ונראה שהכתוב תמה והו' היתכן שיעשה אכזריות כמרן כזה במקום הראוי לרחם והיא נוב עיר הכהנים החסידים הכה לפי חרב והוא אכזריות כמרן להכות מכת חרב והרג ואבדן והיותר מר מכל זה הוא התמיהה שהשוה את כהני ה' אל שור וחמור ושה במכת חרב להיות גם הם לפי חרב ע"ד שאמרו המפרשים ז"ל לקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו ר"ל שהשוה אותנו לחמורים קשה מלקיחת אותנו לעבדים וזהו שאמר הכה לפי חרב הוא אכזריות והיותם שוים לבהמות מאיש ועד השה וכו' ושור וחמור ושה וכו' הכל לפי חרב אכזריו' שני והנכון כי שאול נענש מעון זה שנפל בחרב הוא ובניו וכמו שאמרו חז"ל גבי כי אתכי השבץ זה נוב עיר הכהנים שהיו לובשים כתנת תשבץ וזהו אחזי · והפשר לכלול בזה שקרא לשאול בית הדמי' ומדוקדק לשון הפסוק אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים ר"ל בית הדמים מוסף על אשר המית את הגבעונים והיינו בהכרח על מה שהרג את נוב עיר הכהנים אלא שלא פקד להזכיר בפירוש אלא על הגרים בהראם כי אלהים מקרב רחוקים הוא ובזה אבין אומר כאן הכה לפי חרב מאיש וכו' ושור וחמור ושה ובעבור זה נענש מדה כנגד מדה שיפול שאול לפי חרב כדכתיב ויקח שאול את החרב ויפול עליה שזה היה מעון נוב עיר הכהנים וזהו לפי חרב האמור בסוף הפסוק רומז אל העונש שיענש שאול גם כן באותה מדה לפי חרב :

וימלט בן אחד וכו' פ"ח אמר רב יהודה אמר רב אלמלא לא נשתייר לאחימלך לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט דכתיב ועתליה אם אחזיה ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד כל זרע המלוכה והתם אשתייר יואש והכא אשתייר אביתר ע"כ אולי דקדקו כפל בן אחד די שיאמ' וימלט בן לאחימלך אחד למה אבל כיון לומר שבן זה גרם לאחד שהו' מדוד להמלט ועל יואש קאמר דהא בהא תליא ולמדנו מהמאמר הזה שכיון שהיה דוד גרמה בנזקי כהני נוב נענש מדה כנגד מדה לבלתי השאיר לו כי אם אחד הוא יואש על אחת כמה וכמה למזיק חבירו בעצם והסובה : ולעד"ן לדקדק דהי"לל לקצר ולומר וימלט אביתר בן אחימלך בן אחיטוב וכו' שלהיות אביתר חסיד והראיה מה שנאמר בסמוך ויהי בברוח אביתר וכו' אפוד ירד בידו שעם היותו טרוד בדם עסוק בדם נפש עכ"ז כהן לבו לקחת עמו אפוד · ובזה ילדק אומרו וימלט בן אחד ר"ל מיוחד שבהם וזכות אביו מהיותו בן אחימלך גם זכות זקנו שכשר היה כמו שלמדו חז"ל למעלה גבי והרי תפלת הנערים היא שעמדה לו וזכותו גם כן גרמה ועמדה לו להמלט והזכי ושמו אביתר כדכתיב ושמו בועז שהצדיקים שמם קודם להם ואביתר ג"כ מורה על פליטתו שיותר הוא לבדו ובזכות אבותיו ושמו אביתר מורה כן אביתר שבזכות אביתר וימלט ויברח אחרי דוד :

ויגד

מנחה קטנה

כי משמרת אתה עמדי · דוגמא דרכים שדיף וכגירוף זכות שנינו יקיש יתפר הש"י לראות בענייננו ולנקום את נקמתינו והאלקי' יבקש את הנרדף. וישאל דוד בה' ירשה כי לא בשעה כאורי' שיתה השאלה בעת כי אם בתפלה שישיב לו ה' ית' ברוח קדשו כי רוח ה' דבר בו וגו' וזה נראה משם שאמר אח"כ ויהי בברוח אביתר וגו' אפוד ירד בידו משמע שעד הנה לא שאל דוד בו' ואע"פ שהיתה מלחמת מצוה להושיע את ישראל מיד פלשתים מ"מ היה דוד שאל תחלה בה' אם ילכו כיון שתיירא שמא יגרום החטא של נוב עיר הכהנים שנהרגו על ידו שיפול ביד פלשתים ע"כ וישאל בה' ויאמר ה' לך והכית בפלשתים לא שתכון לנצל שלך ולבוז כי אם להציל את ישראל שהוא לעשות מצוה וזה והושעת את קעילה · ויאמרו אנשי דוד וגו' הנה לא אמר לך ה' כי אם שתושיע את קעילה ועדיין אפש' שימות ובמלחמה חנינו או יותר והלא אנחנו כלומר כלנו עם היותינו ארבע מאות איש ביהודה שהם עמך יראים ואף וגו' כי ימותו ממנו רבים :

רשי

אנכי סבותי · סבבתי הדבר עד שבא לידי כך : כי אשר יבקש נפשי · אדם אחד רודף שנינו במקו' שאמלט שם אני המלט אתה כי במשמרתי תהיה תמיד כך תרגם יונתן ארי מאן דבעי למיקטלי בעי למיקטלך · ויש עוד לפרש כי את אשר יאהבכי יאהבך ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך · ויש דוגמא במקרא אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו הרי כאן בקשת נפש לטובה :
נכר

רדק

כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך · שאול הוא שמבקש את נפשי והוא מבקש את נפשך לכן שבה אתי : כי משמרת אתה עמדי · אשמור אותך כמו שאשמור את עצמי ויש לפרשו כפשי יבקש מי שיבקש את נפשך : סוסים · בוזזים כמו זה חלק שוסינו : וישאל דוד ביי' · בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שאמר ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו: ביהודה יראים · הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו בסכנה מפני שאול ונשים עצמינו יותר בסכנה בין פלשתים ומפני דבריהם הוסיף דוד לשאול ולא מפני עצמו כי הוא בפעם הראשונה היה בוטח אלא מפני אנשיו הוסיף לשאול וכשראו אנשיו שהבטיחו האל פעמים הלכו עמו : וינהג

כג

וַיִּמָּלֵט בֵּן־אֶחָד לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־ (ד' מקפין קמצין)
אֲחִטוּב וּשְׁמוֹ אֶבְיָתָר וַיִּבְרַח אַחֲרֵי (ג' חס')
כ דָוִד: וַיַּגֵּד אֶבְיָתָר לְדָוִד כִּי הָרַג
שָׁאוּל אֵת כֹּהֲנֵי יְהוָה: וַיֹּאמֶר דָּוִד
לְאֶבְיָתָר יָדַעְתִּי בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־שָׁם
דּוֹיֵג הָאֲדֹמִי כִּי־הַגֵּד יַגִּיד לְשָׁאוּל (דואג ק')
אָנֹכִי סַבֹּתִי בְּכָל־נֶפֶשׁ בֵּית אָבִיךָ: (ג' אני ולני וחד סבותי)
שְׁבָה אִתִּי אַל־תִּירָא כִּי אֲשֶׁר־יְבַקֵּשׁ
אֶת־נַפְשִׁי יְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ כִּי־
א מִשְׁמֶרֶת אַתָּה עִמָּדִי: וַיַּגִּדוּ
לְדָוִד לֵאמֹר הִנֵּה פְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים
בִּקְעִילָה וְהֵמָּה שֹׁסִים אֶת־הַגֳּרָנוֹת: (ל' כ' ומלא)
וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֵלֵךְ
וְהִכֵּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים הָאֵלֶּה
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
דָּוִד לֵךְ וְהִכִּיתָ בַפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ (ג' את ישראל מכף מדין)
אֶת־קְעִילָה: וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי דָוִד
אֵלָיו הִנֵּה אֲנַחְנוּ פֹה בִּיהוּדָה יְרֵאִים
וְאַף כִּי־נֵלֵךְ קְעִלָה אֶל־מַעַרְכוֹת (ג' חס' וד' חס' כלים ודין)
פְּלִשְׁתִּים (פלוגת' עליה)

וְאִשְׁתֵּיזֵב בְּרָא חֲדָא לַאֲחִימֶלֶךְ בַּר
אֲחִיטוּב וּשְׁמֵיהּ אֶבְיָתָר וַעֲרַק בָּתַר
דָּוִד: וְחַוִּי אֶבְיָתָר לְדָוִד אֲרֵי קְטַל
שָׁאוּל יָת כַּהֲנַיָּא דַייָ: וַאֲמַר דָּוִד
לְאֶבְיָתָר יְדַעְנָא בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי
תַמָּן דּוֹאֵג אֱדוֹמָאָה אֲרֵי חַוָּאָה יְחַוֵּי
לְשָׁאוּל אֲנָא גְּרָמִית לְאִסְתַּקָּפָא בְּכָל
נַפְשׁ בֵּית אֲבוּךְ: תִּיב עִמִּי לָא תִדְחַל
אֲרֵי דְּבָעֵי לְמִקְטְלִי בָּעֵי לְמִקְטְלָךְ אֲרֵי
נְטִיר אַתְּ עִמִּי: וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר
הָא פְלִשְׁתָּאֵי מְגִיחִין קְרָבָא בִּקְעִילָה
וְהָא אִינוּן בּוֹזְזִין יָת אִידְּרַיָּא: וּשְׁאִיל
דָּוִד בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר הַאֵיזִיל
וְאֶקְטוֹל בְּפְלִשְׁתָּאֵי הָאִלֵּין וַאֲמַר
יְיָ לְדָוִד אֵיזִיל וְתִקְטוֹל בְּפְלִשְׁתָּאֵי
וְתִפְרוֹק יָת יָתְבֵי קְעִילָה: וַאֲמָרוּ
גֻּבְרֵי דָוִד לֵיהּ הָא כְּעַן אֲנַחְנָא הָכָא
בְּאַרְעָא דְּבֵית יְהוּדָה אֲנַחְנָא דָּחֲלִין
וְאַף אֱלָהֵן דְּנֵיזִיל לִקְעִילָה לְסִדְרֵי
פְלִשְׁתָּאֵי

בן כל בןדהמוקף פתח כמ"ר ואם הנגינה בו קמץ כגון בן חכם בן כסיל ופירושו בן שהוא חכם בן שהוא כסיל במ"ו וסימ' נמסר בסדר ויצא · וישאל דוד ביי'ה' דסמיכי בקריאה וסימ' האלך והכיתי בפלשתים · ארדף אחרי הגדוד · האעלה באחת ערי יהודה · האעלה אל פלשתים · לא תעלה דממול בכאי' · האלך ג' בקריא' וסי' נמסר בסדר שמות · אנשי דוד ד' בקריא' וסי' הנה אנחנו פה ביהוד' יראי' · הנה היום אשר אמר יי' אליך · מדוע נגנבוך · אז נשבעו אנשי דוד :

רלבג

כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך · ר"ל שכבר אשמו' את נפשך כמו נפשי : כי משמרת אתה עמדי ידמה שאמר זה מפני שכבר הביא אביתר עמו האורי' והתומים ובהם יהיה נשאל דוד באלהים ולזה אמר שיש לו לבטוח על דוד שישמרהו כנפשו : הנ' אנחנו פה ביהודה יראים · ר"ל שאף על פי שאנחנו תוך בני יהודה אנחנו יראי' מפני שאול ואיך נוסיף על יראתנו יראת מערכות פלשתים :
והנה

כלי יקר

ויגד אביתר לדוד וכו' ויאמר דוד וכו' הכונה באמרו ידעתי כי שם דואג האדומי להודיע שלא רצה דוד ע"ה להראות אל דואג פן יקראנו אסון ז"ש ידעתי ביום ההוא כי שם דואג אבל לא ראיתי וידעתי כי הגיד יגיד ותיבת ידעתי מושך עצמו ואחר עמו · והנכון לפי שאבית' הגיד לו כמגיד לו חדש והוא כי הרג שאול את כהני ה' השיבו דוד ויאמר לאביתר ידעתי בני ידעתי זאת ביום ההוא שמאז הבנתי לאחריתם זו יען כי שם דויג האחומי והוא מה שאמר לשון הרע והלואי יגיד האמת בלי תוספ' אבל זה מוסיף כי הגד יגיד לשאול ואפשר שמאז אנכי סבותי בכל נפש בית אביך מקושר עם הגד יגיד לשאול וההגדה שיגיד הוא שאנכי סבותי בכל נפש בית אביך כלומר שסובב סובב הלכתי ממקום למקום למסכ' אחר זה יגיד לשאול ע"כ · ורש"י ז"ל אנכי סבותי סבבתי הדבר עד שבא לידי כך :

שבה אתי אל תירא וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ומהרי"א ז"ל כשיטה ראשונה של רש"י ז"ל ומהרי"א הוסיף לו' או יאמר נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך ע"כ וכן הרלב"ג ז"ל :

ולע"דן לדקדק במ"ש אל תירא שאם משאול אמר לו שלא יירא זה נמנע כי הוא ודוד בהברח יראו משאול · ונראה שבה אתי אל תירא ר"ל אל תירא פן אתרצה אל אדוני שאול בראשך שאמסרך בידו ח"ו כי תחת אלהים אני ירא וחרד ממנו שהוא מבקש את נרדף ואשר יבקש את נפשי מיד רודפי ומבקשי רעתי הוא יבקש את נפשך מיד רודפיך ואם כן איך אעשה זאת בנפשי להזיקך כי ה' יבקשך מידי · ועוד איש הגון כמוך אוריין ובר אבהן חומה נשגבה אתה עלי לשומרני ז"ש כי משמרת אתה עמדי כלומר בהיותך עמדי הרי הוא כאלו אתה שומרני ואיך אזיק לשומר שלי · ולשיטת הרד"ק ז"ל שכתב ויש לפרשו נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך ע"כ בזה יבא על נכון הטעם כי משמרת אתה עמדי שאתה משמרת וחומה אלי כאמור ובפרט היות משפחת דוד תלויה במשפחת כהנים של נוב בית אחיטוב כנז"ל בשם חז"ל · או יאמר כי משמרת אתה עמדי לפי שדרך העולם לעשות משמרת סביבות המלך שהוא כמו הלב בקרב איש לב עמוק וסביביו כלעות וכנפי ריאה מגינות עליו לז"א שבתוך אותה המשמרת ממש אשר סביבות דוד שמה באמצע אתה עמדי כמוני באוך לכך אל תירא : או יאמר כי משמרת אתה עמדי משומר לעת מצוא לורך כדי שתשאל לי בה' והיינו דסמיך ליה ויגידו לדוד וכו' וישאל דוד בה' ע"י האורים ותומים שהיו עם אביתר שהביאם עמו כנז"ל :

ויגידו לדוד לאמר וכו' חז"ל אמרו במסכת עירובין פרק מי שהוציאוהו שעיר הסמוכה לספר ולא היתה באו שלא על עסקי תבן וקש שנא' והמה שוסים את הגרנות וכו' וכמו שאזכיר בסמוך בפסוק וישאל דוד וכו' והרד"ק ז"ל שוסים בוזז' כמו זה חלק שוסינו ע"כ : ולע"דן אחר שאדקדק ויגידו לדוד לאמר שתיבת לאמ' מיותרת' ועוד בכלל הנה פלשתי' נלחמי' היה שוסים את הגרנות · ונראה כי כאן היו שני דברים האחד בפועל והוא שוסים את הגרנות שבאו על עסקי קש ותבן כנז"ל והשני בכח שלהיותה סמוך לספר אין זו כי אם תואנה להיותם נלחמים לחרחר ריב וז"ש ויגידו לדוד הדבר שהיה בפועל שוסים את הגרנות לאמר לו דבר שני והוא שתכליתם בזה להיותם נלחמים ז"ש הנה פלשתים נלחמים בקעילה שזה תכליתם במה שהמה שוסים את הגרנו' לחרחר ריב כאמור · או אפשר שכיונו בהגדה זו של הנה פלשתים נלחמים לאמר ענין גדול לאמר ראה דוד מה לשאול בהלחמו עמך כי משנאי ה' נשאו ראשו הלא הם פלשתים ז"ש ויגידו לשאול לאמר הנה פלשתים נלחמים ר"ל הנה גרם שאול שפלשתי' נלחמים בקעילה ולזה נתן דוד אל לבו לשאול מאת ה' על הללתם כיון שהוא גרם בנזק' ועוד שהיו מיהודה שבטו :

וישאל דוד בה' כו' חז"ל במסכת עירובין פרק מי שהוציאוהו דרש ר' דוסתאי דמין בירי עיר הסמוכה לספר היתה והם לא באו אלא על עסקי קש ותבן כדכתיב והמה שוסי' את הגרנות וכתיב וישאל דוד בה' לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ויאמר ה' אל דוד לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה מאי קא מבעיא ליה אי שרי אי אסיר הרי בית דינו של שמואל קיים אלא אי מצלח אי לא דייקא נמי דכתיב לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה ש"מ · והבנת דבריהם דע כי שאמר כדכתיב והמה שוסים את הגרנות וכו' דייק לשון שוסים כמו מי נתן למשיסה יעקב שהוא רפוי"יא דורא בלעז דשייך לשון שוטים בתבן וקש אחר שנטלו הגרנות נשאר התבן והקש במקום הגרנות ואלו היו שוסים את הגרנות ז"ש שוסים וכו' ולמדנו מפשט דבריהם שזאת המלחמה עשה בשבת כיון שהיתה סמוך לספר שרי ללחום בשבת ואין לדחות שזה דוקא לקס"ד שהיתה השאלה אי שרי אי אסיר אבל למסקנא אי מצלח אי לא מצלח בחול היתה ליתא דכיון דרבי דוסתאי דרש עיר הסמוכה לספר היתה והם לא באו וכו' כדקא דייק לה מקראי מלשון שוסים א"כ ע"כ כדפריסית בשבת מיירי קרא דאי לא למה מודיעני שבאו על עסקי קש ותבן אם הוא בחול · והרד"ק ז"ל וישאל דוד בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שאמר ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו וכו' וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן לדקדק תיבת לאמר · גם תיבת האלה מורה באצבע ועוד והושעת את קעילה מיותר כי כל המבוקש הוא הושעת קעילה · ובדברי חז"ל שכתבתי דקדקו יתור והושעת את קעילה שבא לגלות שהשאלה היא אי מצלח או לא מצלח לא אי שרי אי אסור ונראה לפי הפשט לפי שכר' שהיו מחנה גדול כדמסיק ואף כי נלך קעילה אל מערכות פלשתים וז"ש וישאל דוד בה' עוזרי אלהי על דבר כבוד שמך וכו' שאמר דבר גדול כזה לקדוש שם שמים בעולם שעם היותי במתי מעט האלך והכתי בפלשתים האלה ר"ל המרובים במערכותם האלה אבלחם וז"ש לאמר · או יאמר לאמר מגד דוד עבדך שיאמר בעולם דבר כזה שלא נשמע בעולם שעם היותו עה"ד ובורח עכ"ז לא שמחתי באחד נפיל' ישראל אלא אדרבה שמתי נפשי בכפי להציל

לותם השוסים את הגרנות או אם אלחם עם כלל הפלשתים ז"ש האלך והכתי בפלשתים האלה שבאו לשום את הגרנות או עם כלם יחדיו אלחם עם כלל פלשתים ולזה השיבו השי"ת לך והכית בפלשתים סתם בכלל פלשתים והיינו דלא כתיב לך והכיתם או והכית את פלשתים האלה כלשון שאלתו כי רצון השי"ת יכה בכלל פלשתים כאמור וע"י זה והושעת את קעילה ר"ל תשועת עולמים מיד ולאחר זמן גם כן לא כן אם תכה באלה לבד יבאו זולתם או חיל כבד מהם ויפיסום · ובסמוך ב"ה בפסו' וילך דוד וכו' אדקדק אומרו כאן את קעילה ובסמוך את יושבי קעילה :

ויאמרו אנשי דוד אליו וכו' ויוסף עוד דוד וכו' בב"ר אמרו הנה אנחנו וכו' זה א' מעשרה קלות וחמורות שבתורה ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף עוד והו' הנכון לפי מה שאחשוב כי הלשון הראשון מסופק וכבר אפשר שיובן שאם ילך והכ' בפלשתים היה מושע את קעיל' לא בזולת זה אבל לא יהיה בזה המאמר הבטחה שיכה את הפלשתים ולזה יראו אנשי דוד מרדת קעילה הלא תראה בענין פילגש בגבעה מה שקרה לישר' מהרע מפני הספק שהיה בלשון כאשר שאלו באלהים כשלא דקדקוהו ולזה הסכים דוד לשאל באלהים פעם שנית על זה ובא אליו הלשון ברור והשי"ת נתן את פלשתים בידו : ולע"דן הנה אנחנו פה ביהודה יראי' מפלשתים עם היותם פה מובלעים ביהודה שבטך אחינו בשרנו ואף כי נלך קעילה אל מערכות פלשתים מקום עלם המלחמה או חששו מתחל' לבלתי לכת קעילה שיסגירוני בעלי קעילה כי ירד שאול וכו' סיגר ה' את דוד בתוך עיר חומה כדמסיק בסוף הענין וז"ש ואף כי נלך קעילה אף גדול יהיה בנו ועוד אל מערכות וכו' ואפשר שעלה בדעתם לערער על תשובת ה' שאמר לך והכית כי אולי היה רצון האלהי בו לבדו ולא גם כי אין חפזה' בעם רב כדי להודיע היכולת האלהי ובפרט אם כיון דוד במ"ש לאמר האלך כדי שיאמר לשבח לאדון הכל אשר כתן תשועה ע"י יחידי אחד דבלשון האלך וז"ש הנה אנחנו ר"ל אנחנו דוקא יראים אבל אתה לא כן ירא וזהו ואף כי נלך אנחנו קעילה כי די בלכתך שלא בא בירור התשובה שהרי לך והכית בלשון יחיד מורה עליך ואנחנו לא נלך לזה הוכרח ויוסף דוד עוד שהוסיף עוד בשאלה זו לאם ילכו עמו אנשיו ולזה השיבו קום ויאמר קום רד שלשון קום רד מורה על שיקום ויתחזק וירד הוא לבדו אל קעילה כי אני נותן את פלשתי' בידך לבדך כיון שסרבו הם בהליכה יהי נא כן כי בידך לבדך אני נותן כעת את פלשתים ולא בידך הכסיך כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט וכו' ולזה וילך דוד ואנשיו וכו' והכנו כתיב ר"ל יחידי סגולה ועומדים אתו ביחוד הם שהלכו אבל כלם לא הלכו והוא לבדו וילחם וינהג ויך ויושע רק מתי מעט הלכו אתו · עוד אפשר במה שאמרנו גבי בפלשתים האלה ששאל האם ילחם באלה לבד או עם כלל פלשתים והשיבו השי"ת והכית בפלשתים הבין דוד בכלל פלשתים קאמר והיא ההבנה האמיתית ואנשיו אמרו הנה אנחנו פה ביהודה יראים ואף כי נלך קעילה לילח' אל זה הכעס שבאו על עסקי קש ותבן וכ"ש מה שאתה דוד או' שנלך אל מערכות פלשתים לארצם זה קשה מאד באופן שאמר אל מערכות פלשתי' חלוקה שלישית בהברח כשאו נמשך אל ואף כי נלך אל מערכו' פלשתים ששם בארצם המערכות לא כאן כיון שבא על עסקי קש ותבן מערכות מאין באו אלא ודאי כדפריסית כמאה כל ערעורם על שרצה דוד ללכת אל מערכות פלשתים כי אמרו בפלשתים ליסנה דמשמע להרי אנפי הוא וספק נפשות להקל ועוד שאין משיב הב"ה על שני עניינים כאחד ובהכרח בפלשתים על אלו שבאו ושוסים הגרנות קאמר ולכך הוצרך להוסיף לשאל מאת הב"ה על זאת שנית ויענהו ה' עניה ברור קום רד קעילה כי אני נותן את פלשתים כלם בידיך ולזה נתחזקו ידי אנשיו וילך דוד ואנשיו קעילה וילחם בפלשתים היינו אפי' אותם במקומות זול' קעילה של בארצותם וטירותם והראיה וינהג את מקניהם מקנה מאין בא שם ובפסוק וילך אוסיף בס"ד ויך בהם מכה גדולה כי בזה היתה הישועה שלמה כדפריסית גבי והושעת את קעילה לא כן אם לא היה מכה כי אם את הפלשתים האלה לבד הכאה כל דהו לא היו נושעים כי יוסיפו עוד לבא עליהם אכן כשהכה מכה גדולה וינהג את מקניהם אז ויושע כו' :

וילך דוד וכו' וינהג את מקניהם וכו' איך היו מקניהם במלחמה של כשהכה בהם מכה גדולה רדף אחרי הנכסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג את מקניהם ע"כ · ודבריו סיוע למה שאמר למעלה בפסוק הקודם שהיתה מלחמת דוד כללית עם הבאים שם קעילה ועם פלשתים העומדי' בארצותם וטירותם במקומות מושבותם : ולע"דן לומר עוד לפרש כפי הפשט שלא היתה המלחמה אלא עם דקעילה ומה תאמר מקנה מהיכן בא למלחמה כמו שכתב הרד"ק וכו' במה שאמרו חז"ל שבאו על עסקי קש ותבן כנז"ל בפסו' ויגידו לדוד וכו' לזה יתכן שהביאו מקניה' שם כדי להיותם שוסים את הגרנות הקש והתבן לבד ותואנה הם היו מבקשים והיו מערכותיהם של פלשתים שם במקום פלוני אלמוני ואחר כך בראותם שבא דוד נגלו אליהם ולזה וינהג את מקניהם ויך בהם מכה גדול' · והנכון מ"ש למעלה קרוב לדברי הרד"ק ז"ל שנלחם גם כאן עם אלו שבאו קעילה וגם עם כלל פלשתים במקומותם ומערכותיה' · ואמר וילך דודו ואנשיו קעילה

נלא

פלשתאי: ואוסיף עוד דוד למשאל
בסימרא דיי ובקביל צלותיה יי ואמר
קום חות לקעילה ארי אנא מסר ית
פלשתאי בידך: ואזל דוד ונברוהי
לקעילה ואגיח קרבא בפלשתאי
ודבר ית גיתיהון ומחא בהון מחא
סגיאה ופרק דוד ית יתבי קעילה:
והוה כד ערק אביתר בר אחימלך
לות דוד לקעילה אפודא אחית
בידיה: ואיתחוא לשאול ארי אתא
דוד לקעילה ואמר שאול מסר יתיה
יי בידי ארי נתמסר למיעל בקרתא
דלה דשין ועברין: ובנש שאול
ית כל עמא לאגחא קרבא למיחת
לקעילה למצר על דוד ועל גברוהי:
וידע דוד ארי עלוהי שאול כמין
בישתא ואמר לאביתר כהנא קריב
אפודא: ואמר דוד יי
אלהא דישראל משמע שמע עבדך
ממני: מחרים הרעה · כמין ית
בישתא: היסגרוני

פלשתאי: ויוסף
עוד דוד לשאול בייהוה ויעברו יהוה
קום חות לקעילה ארי אנא מסר ית
פלשתאי בידך: ואמר דוד ונברוהי
לקעילה ואגיח קרבא בפלשתאי
ודבר ית גיתיהון ומחא בהון מחא
סגיאה ופרק דוד ית יתבי קעילה:
והוה כד ערק אביתר בר אחימלך
לות דוד לקעילה אפודא אחית
בידיה: ואיתחוא לשאול ארי אתא
דוד לקעילה ואמר שאול מסר יתיה
יי בידי ארי נתמסר למיעל בקרתא
דלה דשין ועברין: ובנש שאול
ית כל עמא לאגחא קרבא למיחת
לקעילה למצר על דוד ועל גברוהי:
וידע דוד ארי עלוהי שאול כמין
בישתא ואמר לאביתר כהנא קריב
אפודא: ואמר דוד יי
אלהא דישראל משמע שמע עבדך
ארי בעי שאול

[נקדת ספרי] ויאמר קום רד קעילה כי אני נתן
[ם ובכ מוב] את פלשתאי בידך: וילה דוד
[מל] ואנשוי קעילה וילחם בפלשתאי
[ונחסיו ק] וינהג אר מקניהם ויך בהם מכרה
[ג'חס' ד'חס] צדולה וישע דוד את יתבי קעילה:
[בלוש] ויהי בברח
אביתר בן אחימלך אל דוד
קעילה אפודא ירד בידו:
[ג'ולע נכר שוע] ויגד לשאול כי בא דוד קעילה
ויאמר שאול נכר אתו אלהים בידי
כי נסגר לבוא בעיר דלתים ובריח:
[ג'] וישמע שאול את כל עמא לאגחא קרבא למיחת
[ד'] לקעילה למצר על דוד ועל גברוהי:
ידע דוד אר עלוהי שאול כמין
[ה'] בישתא ואמר לאביתר כהנא קריב
אפודא: ואמר דוד יי
[ת' חס'] אלהא דישראל משמע שמע עבדך
ארי בעי שאול

ה' חס' בקריא' וסי' כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע · שמע בין אחיכם ושפטתם צדק · והיה אם שמע תשמעו אל מצותי · כי מבקש שאול ללכת קעילה · והיה אם שמע תשמעון דירמיה · ובמסרה אחריתי כתב דתריסר ההוא דזכריה · וב' מלאים ואל תבגו · אפרים מתנודד · ואבלו טוב:

מסרה

וינ"ג ח' בקריא' וס"י נמסר בסדר שמות · קעלה ד' חס' בליש"ן וסימ' ואף כי גלך קעלה פלונית עליה · ויצאו מקעלה · וישע דר את ישבי קעלה: ויש ספרים קום רד קעלה חס' · ויש ספרי' מסר מוני' והושעת את קעלה ושומרי' וישע דוד את ישבי קעלה: שמע

רשי

נכר לותו בידי · הסגיר וכן אל תרמ' ביום לחך ביום נכרו ממשקל החזקים הוא כמו מנד ושבר בריחיה ואם בקש לבער במשקולת הרבי היה נקוד נער: נסגר לבא בעיר דלתים ובריח · ויבטח בכך ולא יחוש לגרות מחרים הרעה · כמין ית בישתא: היסגרוני

כלי יקר

וידע דוד כי עליו וכו' כמה שקדם מובן מי' לשון וידע דוד מידע והבין מלשון הרחת שעלין ורך הלשה מפשר שיומר הכתוב שידע דוד שמאחר שדוד גמל טובה עם פלשתים ורוצי שאול מסיג לו רעה תחת טובה אין זה אלא שאול עליו מתם ועל עלמו מחרים רעה לא על דוד כי חופר גומץ בו יפול וכפרט אחר שעשה תשועת קעילה לא היה לו להלחם עם דוד זהו שאמר **וידע** דוד שידע נאמנה שיסוד שאול ברחשו כי עליו על שאול קאמר שהוא מחרים הרעה שהוא רעה עקרונה:

ויאמר ה' אלהי ישראל כו' מדיק להבין לומרו תואר זה ה' אלהי ישראל יותר מאלהו מכחאלהי הגדול הגבור והנורא רחום וחנון וכיוצא: וכפל שמוע שמע וברחה כי לפי שידוע ומפורסם שאם יגזו דוד ושאול למלחמה יפלו חללו ומחלו וגם כי יגלית דוד ע"ה ויפלו ישראל בידו לא רצה לבזוז בדמי אנשי ישראל כי גוחלם חזק ה' היש מלחמה ר"ש ואזו שאמר כ' אלהי ישראל שמאחר שאתה אלהי ישראל עמי ועם שאול יחדיו אתה שהיום אל נא נפול בידם ולא יפלו בידיהם ע"ד הכילני נא מיד לפני עשו וכו' וכ"ם על ישראל קדושים וכן בסמוך ה' אלהי ישראל זה מהיותך אלהי ישראל הגד נא לעבדך כדי שאברח ולא אחזק ולא אנצל לא היום ולא מחר וכי ולא יושבי קעילה אלא תהא נא הלילה כדיתה שעשיתי עמהם להושיעם מפלשתים לפוקה ולמכשול מסגאל כי שמעתי כי מבקש שאול לבא אל קעילה ר"ם לבוז קעילה לשחת לעיר בעבורי אל נא יסגירו אותי בעלי קעילה בידו ואם אלך לא אמלט ולא יוכל לשחת לעיר אלהי ישראל ר"ל עתה ידעתי כי נאות הוה להיותך אלהי ישראל מאחר שהם עם קדוש לך עד שתציל הסיס על מלכם שאול שהרי שמוע שמע עבדך כי מבקש שאול לבוא אלי סוד שאול ומפני קפוח נפש אין זה הסיסי הלילה רכיל אלא להודיעה אלהי ישראל אתה ואמתי כי שמע שמע עבדך לא תמלט זה כלל · ואמר כי מבקש שאול היינו שאמר אל פי הספרדים שיחיהו לו לשחת העיר בעבורי ויהיה היבה מבקש על דרך מה שאמרו חז"ל לאבד את כל הגוים שאמרו חז"ל מבקש להכרית את פנקסיהם וזה ניחם לשון בקום אלא אמר כי רוצה שאול לבא קעילה · לו יאמר שתיבת שמוע שמע תחזר לאלהי ישראל לומר הוא אתה אלהי ישראל שמוע כי תשמע שמע עבדך כי מבקש שאול לבא קעילה · כדי לישקט מעט והילולי · ואמר לשחת לעיר ולא אמר לשחת העיר כי חס ליה לשאול לשחת העיר ממש בפעל לבל יגדש ויהיים לשחת לעיר ר"ל לבד מרס' כלו רוצה לשחת בעבורי עד שיסגירוני והוא בעבורי ולולי על שני העניינים הנז' הלא הס ביקום פסק להתיר קעילה והסגיר בידתו עליה עכ"פ על כרחך יתחזו אמר שמוע שמע שתי פעיות שמוע ואמר על זה ה' אלהי ישראל הן בלבב בעלי הורתה לחיסור כדי שימנע מבוזה הנה לל קעילה וז"ש אלהי ישראל וכו':

היסגרני בעלי קעילה וכו' תכמינו ז"ל אמרו במסכת יומא פכ"ב ת"ר כיצד שולחין בהורים יתומים השואל פניו כנגד הנשאל והנשאל פניו כלפי שכינה השואל אומר הרבוך לאמר הגדול הזה הסיגרוני הנשאל אומר הלא ואין שואלין לו בקול שנאמר ושאל לו וכו' ולא מהיכר בלבו שנאמר לפני ה' אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה שנא' היסגרוני בעלי קעילה ואין שואלין ב' ענייניס ואם שאל אין מחזירין לו אלא אחד הא' שנא' היסגרוני בעלי קעילה הוא בחתת אין מחזירין אלא הרשות שנאמר ירד דוד שאלא כסדר והחזירו לו כסדר יחד ואם כסדר ואם כאורך דבר לשניהם מחזירין לו שניהם ואם כאורך דבר אחד מחזירין לו ר' שנא' ויאמר דוד בה' אלהי מחרי הגדול הזה הסיגרוני ע"כ · הרי שאמרו ל' שהוא שאל שני ענייניס אלא כסדר שלהיות שאלתו שני ענייניס ואין השעה מחזקה כ"כ כמו לקמן גבי הרחוק אחרי הגדול הזה הסיגרוני שהסיגרו על שניהם לפי שהיה השעה ממנם כאן לא היה דוחק לכך לא הסיגרו אלא על הא' דהיינו ירד לפי שאמר דוד אלא כסדר לכך הסיגרו לו על הענין הא' שהיה רחוי להיות רחשון והוא ירד ולא הסיגרו על שנידוי קעילה שנגירו עם היות שהיה בכלל מחרים מנה וכן ר"ש ז"ל והרד"ק והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל בעלי קעילה הרד"ק ז"ל מחוני העיר ובלוחי ו"ת יהבי קעילה:

ולע"ן לדקדק ולמה דוד לא שאל כסדר רחשונה ירד והשנית היסגרוני ועוד הנשאל מדוע אמרו שמוע שמע עבדך כי מבקש שאול לבוא אל קעילה ובהמתת הללו דבר ר' ואם כן למה שאל שתי שאלות נחות · ונראה כי דוד ע"ה שמע כי מבקש שאול לבוא אל קעילה ובהמתת הללו בכבל המחיעות ילכך שאל שאלה אחת לבד היה היסגרוני בעלי קעילה בידו הלא מחוסר לסוף סוף רחוי לדון לכף זכות לשאול בחיר ה' שלא יהכן שידד למר דוד כי כיון ה' השועה לקעילה ליה פקפק בשמועתו וז"ש כלחתר יד ירד שאול כלחתר שמע עבדך וכו' ר"ל אינה שאלה כי כבר שמע עבדך הבל בילי מלחה בעלמה הוא לחמת מה שמעתי ומכלל השואה שאלתי עם היסגרוני חוכן השואה גם לשאלה זו אבל הס"ה למר לו ירד כלו' שהי שאלות הן ואין מסיגין אלא על ג' ירד ואח"כ חזר דוד לשאול היסגרוני בעלי וכו' פוך לבקר לפרש היסגרוני בעלי קעילו מקושר עם סוף פסוק הקודם שלמר כי מבקש שאול לבוא

מהדה קמנה

[ג'ח] ויוסף עוד דוד וגו' כי [מני נתן וגו' כדכר שניהן] ויל ליה בני חסין לאקבלי · עלמית זה פלח עכום שלוה ס"כ תפר חני נתן ולשה [חני שנתן בשמוני כלל הוח ית] שמה כי יוכר הכל הוח ית': דינר לשחול וגו' כגם היה שחול מחזיק בשמוני ס"ם פורמת דוחב שתין חלף נשלין בחורים ותיומים חלף לשלך בלבר וס"כ כשמוע שחול שדוד מקטנם בחורי ותיומי' תמר שתם זה יגרים שיעשרנו ס"כ בילי ות"כ חלף ג"כ שלוך שבני עכוסי' ויהי נבוחת וגו' חמוד ירד בידו: וינד לשחול וגו' ויפתר ככר חותו חלפי' כילי וגו' · ולח ידע כי גם דוד מלך הוח שנעשה ככר: לנוד חל דוד ומל חנשי זה נקרח' מיומר דילוש הוח חלף חר"ל שנשחל נתחרם נשם [שמעית כהני נוב ע"י שקו] יגם שם דוד כי תפר חי"כ יתרבו חוכלי' ון שנחלפי שלם על ככבני' ותיומים ויומפו גם שפה לשיות ידם שם דוד שר שיתרבו שמורתי' שנדו ע"כ תפר שלח לשנות שוד [חנשי] זה שלח חת"פ שחנשי קעילה ילחמו בנדו לח חיום בנדו חל דוד ומל חנשי [חנשי] ון שנחלפי לשום חת שם חלף ומל חנשי זוללים: לשמת

פי' רבינו ושעי'

ירד בידו · פי' חף על פי שכל ירד חינו יולח חחר זה יולח חחר ופתרונו כמו הירידי ודומה לו ויעל עיני [ירחם] מיס שי לח חחר ופתרונו מורידת מיס · וביולח [ויעל] חחר ופתרונו וסביב וגם כ' חלהין לח שנוחך [ויעל] חחר ופתרונו וסביב חף על פי שכל שם עומד בשמוני וכח לומר לך שפעני שהוריד השחול בידו ליתה שחול לו כן דוד שלח לח חפוץ לשחול בו: נכר חותו · הרגיש יוכחן בשר יתיו · ודומה לו הל הרח לח לחיך ביום נכרו: ויאמר שחול הח כל העם · פרוש שחול כרוז לכל העם שלח יהיו לו לדוד לחפוץ בשחול בו: מחרים הרעה · לשון כוח כמו הרס לחחר · לחחור נחרלוני יריחו וה מקבל החיילות ולח היה מודיעים חלח יולכו כדי שלח ישחע דוד: מכדבי' [מחוקי'] · פי' חיגלים חוקים שהיו בחדבר הזה נחנו שם כי היה ירח שחף יבואו לחכים עליו חלה ם זול ניחפשיהו ונהלה:

רדק

היסגירוני · פי' מוסרים מכאן למדו רז"ל שאין שואלין באורים ותומים שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין אלא ראשון שהרי דוד אמר היסגרוני הירד ויאמר יי' ירד הנה הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו יי' על הראוי להיות ראשון והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר במענה כי שלא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירו בעלי קעילה אבל אם היה צורך השעה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות לעמדו שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו ששאל דוד הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל : בעלי קעילה · אדוני העיר וגדוליה וי"ת יתבי קעילה : באשר יתהלכו · הלכו בדרך מקרה באיזה מקום שיזדמן להם לשבת שם וי"ת באתר דכשר להלכא : במצדות · בסלעים הגבוהים שהיו במדבר ופירושו לפניו וישב בהר במדבר זיף : וירא דוד · כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו שם במדבר זיף בי שמע כי הזיפים אמרו לו כי הוא מסתתר שם והי' בדעתו ללכת משם ובין כך בא אליו יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יונתן ודוד יושב עדיין בחורשה וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדבר מעון והוא סמוך למדבר זיף כמו שכתובים שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף : בחרשה · פיר' ביער תרגו' יער חורשא והה"א נוספת כי הטעם מלעיל או בחורשה שם מקום : באלהים

תרגום / מקרא

10 שָׁאוּל לָבֹא אֶל־קְעִילָה לְשַׁחֵת לָעִיר | שאול למיעל לקעילה לחבלא
בַּעֲבוּרִי: הֲיַסְגִּרֻנִי בַעֲלֵי קְעִילָה ל' חס' דחס' | לקרתא בדילי: הסבירין למימסרי
י בְיָדוֹ הֲיֵרֵד שָׁאוּל כַּאֲשֶׁר שָׁמַע | יתבי קעילה בידיה הסביר למיחת
עַבְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַגֶּד־נָא ו' וכל חס"ף דכו' כמ"ה | שאול כמא דשמע עבדך יי' אלהא
לְעַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר יְהוָה יֵרֵד: | דישראל חוי כען לעבדך ואמר
וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲיַסְגִּרוּ ל' וחס' | יי' למיחת: ואמר דוד הסבירין
בַּעֲלֵי קְעִילָה אֹתִי וְאֶת־אֲנָשַׁי בְּיַד | למימסרי יתבי קעילה יתי וית גברי
שָׁאוּל וַיֹּאמֶר יְהוָה יַסְגִּירוּ: ל' מל' | בידא דשאול ואמר יי' יסבירין למימסר:
וַיָּקָם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו | וקם דוד וגברוהי כשית מאה גברא
כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּצְאוּ מִקְּעִלָה ד' חס' כלים' | ונפקו מקעילה והליכו באתר דכשר
וַיִּתְהַלְּכוּ בַּאֲשֶׁר יִתְהַלָּכוּ וּלְשָׁאוּל ט"ו | להלכא ולשאול איתחוא ארי
הֻגַּד כִּי־נִמְלַט דָּוִד מִקְּעִילָה וַיֶּחְדַּל | אישתיזיב דוד מקעילה ואיתמנע
טו לָצֵאת: וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמִּדְבָּר בַּמְּצָדוֹת | מלמיפק: ויתיב דוד במדברא
וַיֵּשֶׁב בָּהָר בְּמִדְבַּר־זִיף וַיְבַקְשֵׁהוּ | במצדתא ויתיב בטורא במדברא
שָׁאוּל כָּל־הַיָּמִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים | דזיף ובעוהי שאול כל יומיא ולא
בְּיָדוֹ: וַיַּרְא דָוִד כִּי־יָצָא שָׁאוּל | מסריה יי' בידיה: וחזא דוד ארי נפק
לְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשׁוֹ וְדָוִד בְּמִדְבַּר־זִיף | שאול למיקטליה ודוד במדברא
בַּחֹרְשָׁה: וַיָּקָם יְהוֹנָתָן | דזיף בחורשא: וקם יהונתן
בֶּן־שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּוִד חֹרְשָׁה | בר שאול ואזל לות דוד לחורשא
ויחזק | ותקף

רשי

היסגרוני בעלי קעילה וגומר · למדנו מכאן שהשואל שני דברי' אין משיבים לו אלא אחד ואין משיבין לו אלא ראשון וכאן דוד שאל שלא כסדר שהיה לו לשאול תחלה הירד שאול היסגירוני בידו והשיבוהו כסדר : כאשר יתהלכו · באתר דכשר להלכא במקום הנלחם : ויחזק

רלבג

היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול כאשר שמע עבדך יי' אלהי ישר' הגד נא לעבדך ויאמר יי' ירד · מזה המקום נוכל ללמוד שהנשאלי' באורים ותומים אין נשאלין בהם אלא שאלה אחת לבד לא יהיו נשאלין בהם שתי שאלות יחד או יותר ולזה תמצא כי כששאל דוד על שתי שאלות לא באהו המענה כי אם באחת מהן : בחרשה · ר"ל ביער כי אע"פ שהיה במדבר זיף שאין עוברין בני אדם שם הנה להציל עצמו מן הסכנה מיד שאול היה נסתר ביער : וישב

מסרה

היסגרנו ה' חס' י' בליש' סגירה וסים' נמסר בסדר תזריע :

מנחה קטנת

לשחת העיר בעבורי אע"פ היה שהי אנשים ת' איש אע"פ עיקר ירידתו הוא בעבורי כי עלי הוא רודף לפיותי השורש ואף גם הענפים הם אנשי נאספי' בידו ונשכיל שלא ניקש אלא על ענפו ולא הזכיר אנשיו בפירוש מ"מ לא השיבו אלא על הירידה שהוא דבר כולל לכולם ולא על הסגירה כיון ששאל עליו לבד ואע"כ חזר דוד ושאל שנית אותי ואת אנשי נאו השיבו : כשש מאות איש שנתוספו עמו אנשי' מ"ו שראו כי ה' עמו :

רד

כלי יקר

אל קעילה לשחת לעיר בעבורי לפחות כאם יסגירוני בעלי קעילה בידו שכל זה שמע שמע עבדך באופן שאין זה לשון השאלה אלא סיפור שמועתו ושאלתו היא הירד שאול וכו' ויאמר ה' ירד ואחר כך שאל היסגירוני בעלי וכו' ושנוי הלשון של היסגירו אותי ואת אנשי שמפרש הענינים ביותר מורה שזה לשון שאלה אבל היסגירוני אינו לשון שאלה אלא סיפור מה שאירע ומה ששמע שמע עבדך היסגירוני וכו' כאמור · ומהרי"א ז"ל הקשה שה' אמר ירד ולא נתקיים שהרי לא ירד שאול ותירץ בפנים שונים הא' שכבר הורשנו שהידיעה האלהית לא תבטל טבע האפשר ועם היותו יודע מה שיהיה ומיעד עליו ומגיד מראשית אחרית לא ימנע מהשאר הבחירה והרצון מוחלט לעשות כרצון איש ואיש ולכן כשהודיע הקב"ה העתיד להיות בירידת שאול והסגרת אנשי קעילה לדוד בידו עכ"ז נשארה הבחיר' לשאול ולאנשי קעילה ולדוד שדוד הלך משם ושאול לא ירד ואנשי קעילה לא הסגירו כי הידיעה האלהית בלתי מכרחת טבע האפשר והבחירה · והאופן השני היות' בכון שדוד לא שאל על מה שיהיה ויצא לפועל כי אם על כונת שאול ובעל קעילה והוא או' הירד שאול רוצה לומר אם היה דעתו ורצונו לירד שמה וכן היסגירוני בעלי קעילה אם דעתם ורצונם להסגירני וא"כ לא היה בזה הגדת העתידות כי אם הגדת ההוה ברצונם ע"כ והתירוץ הזה השני כתבו בבירור המתרגם שתרגם היסגירוני בעלי קעילה הסבירין לממסרי וכן תרגם הירד שאול הסביר למחת והרגם ויאמר ה' ירד יחת והרג' היסגירוני וכו' הסבירין לממסרי ויאמר ה' סבירין לממסר הרי פי' שהשאלה היתה על מה שבסברת' אם בעלי קעילה להסגירו או שאול לירד לא על מה שהיה בפועל והוא ברור : ולע"ד נראה ששאלת דוד היסגירוני לא היתה אלא אם יעמוד כאן היסגירוני וכן הירד שאול היא מיוסדת על היותי כאן ולגלות זה הקדים שאלת היסגירוני ואחר כך הירד שהיה ראוי להקדים הירד אלא להודיע יסוד שאלתו שאם ישאר כאן היסגירוני וכן אם אשאר כאן הירד שאול ועל הכונה זו השיב ירד אם תהיה כאן אבל אם לא תהיה כאן לא ירד ולא יסגירו וכשהלך דוד לא ירד שאול ודבר אלהינו יקום לעולם שאם היה שם היה יורד :

ויוסף כבר זכרתי הוצרך לשאול שנית לפי שלא השיבו אלא על דבר אחד והוא הראשון כסדר הנכון לשאול תחיל' הירד ואח"כ היסגירוני ולפי ששאל שני דברים ושלא כסדרן הנכון והשיבוהו על הא' ויאמר ה' ירד ואחר כך ויאמר דוד הסגירו וכ"ל שכיון שהוצרך לשנות בזה הוסיף ביאור והרחבה לומר היסגרו אותי ואת אנשי שלא אמר היסגירוני סתם · או שנפרש היסגירוני אינו אלא לשון שאלה אלא מקושר עם שמע שמע עבדך כי מבקש שאול לבא קעילה לשחת מיד בעבורי לראות היסגירוני בעלי קעילה בידו ושאלתו הראשונה היא הירד שאול וזו השנית היסגירו וכו' לפיכך הוסיף כאן אותי ואת אנשי אבל למעלה לא הזכיר אנשים כי שאול לא יבחית העיר לראות אם ימסרו אותי ואת אנשי אלא לראות היסגירוני לבד · עוד אפשר שהשאלה הא' היתה היסגירוני בעלי קעילה כי היתכן שיסגירוני בעלי קעילה אחר שגמלתי אות' טובה להצילם מיד פלשתים אמנם שאלתו כאן היסגירו אותי ואת אנשי שיוכלו להסגיר מאחר שאני ואנשי גבורי חיל היעלה בידם להסגירו אותי ואת אנשי הגבורים ויאמר ה' יסגירו ויוכלו לך ולהם :

ויקם דוד ואנשיו וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"ד במ"ש באשר יתהלכו או באשר יתהלכו גם אומר נמלט מקעילה כי הנודק ברח או יצא מקעיל' ונמלט משאול · ונראה לפי שראו שהיותם בעיר דלתים ובריח גרמה לו לעורר שאול לבא אליו באומרו שסיגר ה' אותו בידו כי נסגר לבא בעיר דלתים ובריח ולז"א כי מעתה הלכו באשר יתהלכו ר"ל במקום שלא היה מוקף חומה דלתים ובריח שלא יתהלכו כי יהיה נסגר אבל בחרו ויתהלכו באשר יתהלכו ר"ל בעיר פרזות אשר יתהלכו כי אין שם דלתים ובריח · או יאמר באשר יתהלכו שנתיעצו לבלתי היותם קבועים במקו' אחד אלא ויתהלכו באשר יתהלכו שם תמיד יתהלכו נעים ונדים כדי שלא ידע שאול מקום אל נכון לרדוף אחריהם ואמר ולשאול הוגד כי נמלט דוד מקעילה לפי שהיה אפשר שעם כל זה שיצא דוד מקעילה היה בא שאול שמה להזיקם על שהחזיקו בידו שהרי לנוב עיר הכהנים הרג מקטנה ועד גדולם ואלו שהם מיהודה היה עושה בהם כיוצא בזה כדי שכל שאר העם ישמעו ויראו מהתקרב אל דוד לז"א כי ולשאול הוגד רוע לב אנשי קעילה עם דוד שעם היות שדוד הצילם מיד פלשתים לבם לא נכון עמו והיו מסגירין אותו ביד שאול באופן כי נמלט דוד מקעילה רוצה לומר נמלט ממש מקעילה כאלו קעילה רודפיו ואויביו ובזה ויחדל לצאת שאם לא הוגד לו כן לעפ"י שברח דוד היה יוצא ונלחם בקעילה ומזיקה · או יאמר כי נמלט דוד מקעילה בבחינת העיר קעילה עצמה שחשב שאול שכבר נפל דוד בפח מוקש בהיותו בעיר דלתים ובריח כמ"ש נכר אותו אלהים בידי על כן יאמר כי נמלט מקעילה כאלו כחומה דלתי העיר ובריחיה רודפים אותו ועתה נמלט מקעילה כאלהו את העיר :

וישב דוד במדבר וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל וישב דוד במדבר במצדות ר"ל שפעמי' היה יושב במדבר בסלעים הגבוהים אשר שם ופעמי' היה יושב בהר אחד שהיה במדבר זיף ולהיותו נוסע ממקום למקום עם היות שהיה שאול מבקש אותו לא נתנו אלהים בידו כי לא מצא אותו במקום ידוע והיו אנשי שאול אוהבי דוד ומגלין לו יציאתו : ולע"ד לדברי הרד"ק ז"ל הי"ל וישב דוד במדבר במצדות בהר במדבר זיף וישב וישב למה על כן נראה כדברי מהרי"א ז"ל שפירש כי שני מקומות היו במדבר במצדות מקום א' ובמדבר זיף מקום זולתו ודוד היה יושב ימי מספר במדבר במצדות וימי מספר יושב בהר במדבר זיף כדי שלא יודע מקום תחבולתו וז"ש וישב דוד כו' וישב בהר דקשמע שהם שתי מושבות ולזה ויבקשהו שאול כל הימים ולא נתנו ה' בידו בהמצעות תחבולות קל כזה כי צריך האדם לעשות איזו הכנה טבעית תחול עליה ההשגחה האלהית וכאשר ראה דוד שיצא שאול לבקש את נפשו לספות אז נכנס דוד במדבר זיף בחורשה שהוא מקום נסתר יותר כמו שנזכיר ואפשר באומר ויבקשהו שאול כל הימים שבכל יום ויום הש הקנאה מדוד בוער בו לבקש אותו ולרדפו והשי"ת היה נותן מורא בלבו לבלתי לכת אליו וז"ש ויבקשהו שאול כל הימים ממש אלא שהאלוה לא נתנו בידו או אמר כל הימים על אותם הימים אשר בקש אותו שהאלהים לא נתנו בידו :

וירא דוד כי יצא וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכבר כתב שבשעת הדחק כיראה דוד ששאול יוצא לבקש נפשו אז לפי שעה היה נחבא כמעט רגע בחורשה הוא יער זיף עד יעבור זעם · ואולי אנשי צבאותיו כשש מאות איש נשארים במדבר זיף ודוד לבדו נחבא בחורשה וזהו ויר' דוד כי יצא שאול וכו' ר"ל שראה דוד עלה ככוכה כי כאשר יצא שאול לבקש את נפשו ראה דוד להיותו הוא לבדו נחבא בחורשא וזהו ודוד במדבר זיף בחורשה ובזה מובן קושי אחד שהפסוק אין לו גזרה · עוד אפשר וירא דוד ראה הסכנה הגדולה של שאול ורוע לבבו של שאול עמו כי יצא שאול לבקש נפשו של דוד עם היות שדוד מגירש נע ונד במדבר זיף בחורשה אשר ערוקיה מסתיי' ולא היה לו לבקש נפשו עוד כירע עליו החיים ההם מר ממות · והדרך הלזה וירא דוד כי יצא שאול וכו' ראה שלפי האמת נפשו כל עצמו מבקש שאול כי יבוא עמלו בראשו לולי חסידות דוד שלא רצה לשלוח ידו במשיח ה' כמבואר בפסוקים :

ויקם יהונתן בן שאול וכו' ויחזק בידו חזוק ברי' שניה ע"כ · ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן אמר ויקם יהונתן בן שאול ר"ל עם היותו בן שאול אהבת דוד גברה והלך אל דוד חורשה ויחזק את ידו בטחים והחזוק אפשר הוא בשהודיעו איך האלהים בעזריו כי הוא עומד עם שאול אביו שם ראהו וחיתתו של דוד עליו שלא יקום חילו להלוך אחריו כי אם בדוחק גדול כי האלהים מונע אותו ולא יתנו לרדוף אחריו ולב מלך ביד ה' וז"ש ויחזק ידו באלהים ר"ל דע כאמנה שהאלהים עמך ולא יתן משחים לבא אל ביתך לנגוף ולא אחריך ובזה ידוקדק אומרו בן שאול שמהיותו בן שאול ידע מצפוני לבבו של שאול לבא שלא תמצא ידו כלל כדמסיק אל תירא :

ויאמר אליו אל תיר' וכו' חז"ל אמרו שיהונתן ענותן היה שאמר ואנכי אהיה לך למשנה ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ואמר שאעפ"י שאמר בתפלה ולא אם עודני חי שהיה בוחר מות מחיים אם ימלוך דוד בחייו עתה נתהרע ובחר בחיים רק לפחות יהיה משנה לו ובפרט שאין מות וחיים ביד האדם אלא שעל כרחו הוא חי על כן אמר שיהיה למשנה ובהיות מלכותו מאת ה' מן השמים יחפוץ גם הוא להיות לו למשנה והרב"ע ז"ל בשער ח' כתב שמשפט הריע והאוהב שיאהב הטוב לאהובו אך כשיעור שלא יחייב הטוב ההו' ביטול האהבה כי על כן לא יאות האוהב שיהיה אוהבו או מלך אשר לעומת זה אמר יהונתן לאהובו דוד ואתה תמלוך על ישראל ולא תבוטל האהבה בשביל זה אלא ואנכי אהי' לך למשנה כי המשנה יש לו יחס עם המלך וכל זה כדי שתתמיד לו האהבה ואפי' אחר שימלוך שלא יבטל המלכות האהבה ככז"ל בפסוק עד דוד הגדיל בשם הרב ב"ע ז"ל · ולע"רן אמר לו שלא יירא מאחר שהוא משוח בשמן המשחה ומובטח מהשי"ת שיהיה מלך על ישראל איך יתכן שתמצאך יד אבי להמיתך היתכן שהבטל נבואת שמואל ע"ה נאמן ז"ש אל תירא כי לא תמצאך יד אבי וכו' יען כי אתה תמלוך על ישראל כלו ואנכי יהי רצון מלפני השי"ת שאהיה לך למשנה ולא אמות כמו שאירע לבסוף וגם שאול אבי יודע כן בכל הדברים הנזכר יודע הוא שלא תמצאך ידו שהרי רואה שהשי"ת הצילך מידו בחינת כמה פעמים ובכל יום ויום יודע גם כן כי אתה תמלוך על ישראל שנגלה לו שמשחך שמואל או מעת שראך יוצא לקראת הפלשתי שאמר בן מי זה העלם אי מפרץ קא אתי מלכא ליהוי וחקר בזה שידע דמפרץ קא אתי וגם כן ואנכי אהיה לך למשנה בלי קנאה כי ראה אהבתי אותך שהרי אמר לי בן נעות המרדות הלא ידעתי כי בוחר אתה לבן ישי וכו' כי כל הימים אשר בן ישי חי לא תכון אתה ומלכותך וכו' באופן שגם שאול אבי יודע כן שאני ברצוני הטוב אהיה לך למשנה ולא אחפוץ במלכות במה יודע כן מאמר כללם על כל הפרטיים הנזכר בפסוק ולא כדברי המפרשים ז"ל היה לו לכתוב ואתה תמלוך על ישראל וגם שאול אבי יודע כן ואנכי אהיה לך למשנה · או יאמר ואנכי אהיה לך למשנה שעם היות שאתה תכנס בגבול אבי שאול לא יחרה לי אלא ואני אהיה לך למשנה בטוב לך כי נפלאה אהבתך לי :

ויכרתו שניהם ברית עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב כפי' הראשון ואמר כי לפי שכריתת הברית הראשונה היתה בינו לבין עצמו עתה שנה בה להיותה לפני האורים והתומי' ע"כ · ועיין הרלב"ג · ולע"דן לפי שהברית הראשון היה אפשר יטעון דוד כי היה אנוס כהון ביד יהונתן למסרו ביד שאול אמנם בעת שהוא בתוך החורשה ואנשי צבאו עמו זה היה כריתת ברית מעולה והו שאמר ויכרתו שניהם ברית ר"ל שניהם שוים זה לזה שעל כן אין טענה אונס בכריתת ברית זה לא כראשונה שכתוב בה ויכרות יהונתן ודוד ברית וכו' כי יהונתן הכירת עם דוד ושם נאמר כי בברית וכו' הבאת את עבדך רוצה לומר כי יהונתן המביא והכורת כאמור · ואמר וישב דוד בחורשה ויהונתן הלך לביתו לומר שלא רצה יהונתן שיצא דוד מחורשה ללות אותו כדי שלא יצטער בלכתו ממקום שבו מסתתר מאד ועוד שלא יתפרסם לזולתו המקום וכדי שלא

מנחה קטנה

[illegible]

רדק

באלהים · חזק ידו שלא יירא בדבר אלהים שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך וזהו שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי וכת"י ותקיף ית ידיה במימרא דיי': ואהיה לך למשנה · אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך: ידע כן · שתמלוך והיו יודעין זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך: לפני יי' · אורים ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן או פירוש שהאל יתברך יהיה עד בין שניהם: לביתו · ת"י לאורחיה: ויעלו זיפים · וכבר עלו הזיפים ואמרו לשאול וזהו שאמר ויירא דוד כמו שאמרנו למעלה: הכינו עוד · חפשו וראו היטב שתדעו מקומו בכוון: כי אמר אלי · בעוד שהיה עמי היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה מכה בפלשתים כך כך והיך היה נשמר מהם והיה אומר לי כי ערום יערים הוא ובערמו' ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה מראה עצמו במקום זה כדי שנבקש אותו שם ומחר יהי' במקום אחר לפיכך דעו כל המקומות אשר דרכו להתחבא שם וי"מ כי אמר אלי האומר כמו ויאמ' ליוסף ר"ל אמר לי המגיד כי עתה ערום יערים הוא וכת"י ארי אמרין לי דערי' ונפיק הוא: אל נכון · דבר נכון וברור בכל אלפי יהודה לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מחפין עליו אבל שאר השבטים אם היה בא ביניהם היו מוסרין אותו לשאול ומה שאמר שפי' ר"ל אכרית כל שרי אלפים שביהודה שהיו ידם עמי לחפשו היטב כל אחד באלף שלו: וילכו

מסרה

במצדות ח' בלישניהון בקריאה וסימניהון במסרה רבתא · ברוכם ג' ב' חסר סימניהון ויאמר שאול ברכים אתם ליי' · ברכים אתם ליי' אשר עשיתם החסד הזה · ברוכים אתם ליי' עושה שמים וארץ · בתרא מלא:

ותקיף ית ידיה במימרא דיי': ה' רפין ואמר ליה לא תדחל ארי לא תשכחינך ידא דשאול אבא ואת תמלוך על ישראל ואנא אהי לך לרתיניין ואף ב'כל אחר לחיוב שאול אבא ידע כן: וגזרו תרויהון קיים קדם יי' ויתיב דוד בחורשא ויהונתן אזל לביתיה: וסליקו אנשי זיף לות שאול לגבעתא למימר הלא דוד מטמר עמנא במצדתא בחורשא ב' הלא אתה בגבעת חכילה דכדרום לישימון: ח' בלישנ' ג' ג' ובען לכל רעות נפשך מלכא למיחת ג' מלא חות ואנחנא נמסריניה בידא דמלכא: ג' ואמר שאול בריכן אתון קדם יי' ארי ג' חסתון עלי: איזילו כען אתקינו עוד ודעו וחזו ית אתריה דשרי ביה מן חזהי תמן ארי אמרין לי דערים ונפיק הוא: וחזו ודעו מכל מטמוריתא ג' חס' דאטמר תמן ותתובון לותי בקשוט ואהך עמכון ויהי אם איתוהי בארעא ואבלוש יתיה בכל אלפיא דבית יהודה: וקמו

ויחזק את ידו באלהים: ויאמר אליו אל תירא כי לא תמצאך יד שאול אבי ואתה תמלך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה וגם שאול אבי ידע כן: ויכרתו שניהם ברית לפני יהוה וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו:

כ ויעלו זפים אל שאול הגבעתה לאמר הלוא דוד מסתתר עמנו במצדות בחרשה בגבעת החכילה אשר מימין הישימון: ועתה לכל אות נפשך המלך לרדת רד ולנו הסגירו ביד המלך: ויאמר שאול ברכים אתם ליהוה כי חמלתם עלי: לכו נא הכינו עוד ודעו וראו את מקומו אשר תהיה רגלו מי ראהו שם כי אמר אלי ערום יערם הוא: וראו ודעו מכל המחבאים אשר יתחבא שם ושבתם אלי אל נכון והלכתי אתכם והיה אם ישנו בארץ וחפשתי אתו בכל אלפי יהודה: ויקומו

רשי

ויחזק את ידו · חידוש ברית שביניהם: ולנו להסגירו · ועלינו להסגירו: כי אמר אלי · מי שאמר: ערום יערים הוא מתנהג הוא בערמה היום כאן ולמחר במקום אחר כדי שלא יודע מקומו: אל נכון · על דבר מכוון ואמת: לפני

רלבג

וישב דוד בחורשה ויהונתן הלך לביתו · בא לנו בזה כי נשען דוד בדברי יהונת' עמו שלא יגלה מקומו לאביו ואף על פי שנתפרסם' ליהונתן כי דוד יקח המלוכ' ותסור ממנו ולזה ספר שלא נתנע דוד אחר זה מלשבת ביער ההוא: כי אמר אלי ערום יערים הוא · ר"ל הוא חסר מי האומ' זה וכן ותכל דוד הוא חסר מי הוא המשתוקק והרצון בו ותכל נפש דוד וכן יהיה הרצון בזה המקום: כי אמר לדי אלי שהוא יתנהג בערמה ויתראה במקום אחד והוא בלתי מתחבא שם בלתי על המעט ולזה הזהיר' שיחקרו מכל המחבואים אשר יתחבא שם או יהיה אמרו כי אמר אלי שב אל דוד והרצון מדוד אמר אליו בהיותו עמו שהוא יתנהג בערמה ובתחבולו' יעשה לו מלחמה ו ולאך

פי' רבינו ישעיה

כי אמר אלי ערום יערים הוא · [illegible]

כלי יקר

ידע שאול וזהו שאמר וישב דוד בחורשה כשהלך יהונתן לביתו שלא רצה שילוכו · או יאמר ויהונתן הלך לביתו לומר שלא הלך אל אביו כי לא ישרו בעיניו דרכו לרדוף את דוד ועוד שלא יגלית ע"כ ויהונתן הלך לביתו:

ויעלו הזיפים וכו' במסכת סוטה פ' עגלה ערופ' תנן התם כל כניעות טהור חוץ מדבש זיפים והכפיחים מהי זיפים אמר רבי יוחנן זב שמזיב יין בוריש לקיש אמר על שם מקומו כדכתיב זיף וטלם ובעלות כיוצא בדבר התה או' בנות הזיפים מאי זיפים א"ר יוחנן בני אדם המזייפין דבריהם ור"ה אמר על שם מקומם שנאמר זיף וטלם ובעלות ע"כ נקשה כי הדין עם ר' אלעזר ושמיכות הכתובים מוכיח שהרי דוד במדבר זיף בחורשה א"כ מה היא סברת רבי יוחנן דרשו לשון זיוף · ונראה כי בתחלה דקדק מאי זיפים דלא קאמר ודבש זיף אם על שם מקום זיף לכך דרש ר' יוחנן שקראו במשנה דבש זיפים בלשון רבים על שם שמזייפין בו כדפרש"י ז"ל מתוך שהוא עב וטוב אחד מערבים בו מים ואינה נכרת ולזה אמר כיוצא בדבר אתה אומר בנא הזיפי' שאעפ"י ששם לא שייך הכרח זה מאות' זיפים בלשון רבים עם כל זה הקשה ואמר מאי זיפים והכוונה בזה לפי שבנביא שמואל אמר ויעלו זיפים ובתלים אמר הזיפים זהו שאמר מאי זיפים על פסוק הנביא מקשה דקאמר זיפים זהו שאמר מאי זיפים ולכך מכריח בפסוק שהוא לשון בני אדם המזייפין דבריהם שלא יצדק לומר בהם הזיפים בה"א הידיעה כי בלתי ידועי' הם בני האדם ירצה לעינים זה ' ירצה ללבב רוע לבבם רחוק מכליותיהם עם היותו קרוב בפיהם וכיון שאותו זיפים של הנביא נדרש לשון זיוף אף זה של תהלים נדרש כן אמנם ר' אליעזר דרשו כפשוטו על שם מקומו והסרון הה"א לא דרש ובהכי ניחא דרבי יוחנן הוצרך לומר זה במשנה ובפסוק כי ההכרחיו' מתחלפים · עם היות צריך לדבר בשני מקומות בא' בא לחלוק על ריש לקיש ובשני על ר' אלעזר · ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל אמר שהכתובים כסדר שאחרי שהלך יהונתן ושב לביתו עלו הזיפים לגלות לשאול והיא מאמרם ועתה לכל אות נפשך וכו':

ולע"דן קשר הענין הזה עם הקודם באחד משני פנים האחד כי בבא יהונתן שם ובכרות ברית עם דוד לא היה להם לזיפים לעלות לאחר ריב וללכת רכיל מידאתם מיהונתן בעל ברית דוד אוהבו כנפשו ועכ"ז ויעלו זיפים לשאול והפס' שנמשך זה מגיד מה שהזכיר שיהונתן הלך לביתו ולא אצל שאול לכך מאז שעת הכושר ללכת רכיל אל שאול מאחרי יהונתן שלא ידע כי לא היה לפני שאול כי אם בביתו והוא קשר בשני חלקים והקשר הסמוכי להיות שבא יהונתן אמרו בלבם מלינו מקו' להשמט לומר שיהונתן הלך רכיל וגילה סוד וזהו שהמתינו לבלתי לכתם ברכילו' עד שיהונתן הלך לביתו אז ויעלו הזיפים אל שאול הגבעתה ואמרו הלא דוד מסתתר עמנו לא אמרו מסתתר אתנו או בינינו אלא עמנו רוצה לומר מגלה סודו אלינו ועמנו בסיוע שלנו הוא מסתתר שאנו נראים כאוהבים אליו ועל כן נוכל להסגירו בידך בכל עת שתרצה והנה על כן אפשר שקרא' זיפים לשון זיוף כנו"ל בשם חז"ל אבל יהיה מטעם אחר זולת טעם שמזייפ' דבריה' והוא יען שהיו לדוד חונפים ומראים עצמם כאוהבים אליו וכן לשאול והוא זיוף:

ועתה לכל אות נפשך וכו' רש"י ז"ל ולנו הסגירו ועלינו להסגירו ע"כ · ומהרי"א ועתה הנה היה הענין מוכן בכל אשר תאות אם תרצה לרדת אתה לתפסו רד ואם לא תרצ' לרד' שלא שלחנו כתפוס אותו ונביאהו ונסגירו בידך ביד המלך ולא תאו' אתה לרדת אחריו ע"כ:

ולע"דן שמה שא' לכל אות נפשך כלל בזה ג' ענינים שבכולם יעשה לכל אות נפשו האחד אם ירצה לרדת מהר ולבלתי החמיץ או אם ירצה לאחר ירידתו הנה יעשה ככל אות נפשו בין כשירצה מהר בין כשיתאחר לו הסגירו ביד המלך זהו שאמר ועתה לכל אות נפשך לרדת ר"ל בתכליות הירידה רד והענין השני בשיעור בני האדם שיביא עמו לרדת בעם רב כבד או במתי מעט זהו לכל אות נפשך המלך לרדת ר"ל בחיל כבד כמלך וזהו המלך לרדת רד או כמו שתהוה נפשך לנו להסגירו אפי' ביד המלך ר"ל שיבוא יחידי במתי מעט · והענין השלישי הוא אם אות נפשך להרגו כאחד מהרבה מיתות ב"ד או לשים אותו במאסר עולמים זהו לכל אות נפשך לרדת לעשות בו רד ולנו להסגירו ר"ל ולמ מותר להסגירו יען שאת' מלך וזה מורד במלכות ודמו בראשו וזהו שאמר ולנו הסגירו יען שהוא ביד המלך שמצות הבחינה מותר להסגירו ולפי' זה מדוקדק לשון ולנו להסגירו שלא אמרו ועלינו להסגירו שכוונתו לומר בלשון זה ולנו להסגידו לומר התר לנו להסגירו לפי שהוא ביד שהלך כאומר · ואפשר לומר שאמר לכל אות נפשך ר"ל אם בת דינא בטל דינא ולא יעשה כל אות נפשך ועל כן בעת הזאת עת רצון להפיק לכל אות נפשך:

ויאמר שאול ברוכים אתם וכו' י"ל מה צורך בנתינת טעם לברכה א כי חמלתם עלי שהרי ראוים הם לברכה מאחר שהתנדבו להסגירו בידו ואם כן שתיקותו יפה מדבו' שיאמר אתם ברוכים אתם ומספיק · ונראה כי שאול הלין בעדם כי היה אפשר שבעלי לשון הרע בהם יהיו מזולזלים בעיניו ובעיני השרים על דרך עדי שקר שאמרו בגמרא שהדי שקרי זילי ברייהו זילו כדכתיב יבקשו אנשים בני בליעל וכו' וידוע שבעל לשון הרע הרוד ומקולל מאדוד

מכה רעהו בסתר ומאחר אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לכך הוצרך שאול לומר ברוכים אתם ר"ל וזולתכם ההולכי רכיל מגלי סוד ארורים אבל אתם ברוכים ולא אתם ארורים יען כי חמלתם עלי והכרח החמלה עלי הוציא אתכם ממחיצתכם לגלות מסתרי דוד ולא תאשמו כי היתה עבירה לשמה לחמול על המלך שהוא רוח אפינו משיח ה' שלא ילכד בשחיתות העבד המורד בו: או אמר אשר חמלתם עלי ר"ל ידעתי רוע ערמימות דוד כדמסיק ערום יערים באופן שלא יעלה בידכם להסגירו בידי כאשר נדרתם ועם כל זה ברוכים אתם עלי יען כי חמלתם עלי וכמחשבת שלכם טובה ואעפ"י שלא תסגירוהו בידי עם כל זה ראוי להחזיק לכם טובה ולברך אתכם יען כי חמלתם עלי:

לכו נא הכינו עוד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש: ולע"דן לדקדק שאו' אשר תהיה רגלו מי ראהו שם הכל מיותר שכבר אמר ערוס יערים ותיבת הוא בכלל יערים · ונראה במה שמלינו מההוראות שאירעו בעולם לעשות הברזל שבטלפי הסוס מהופכות כדי שאם יברח ויצא מהעיר וילכו אחרי טלפי הסוסים להבין מתוכם מקום שחנותו ימצאו רושם הטלפים מהופכות מורות על מי שנכנס לעיר ולא על יוצ' ולא ילכו לרדוף אחריו וכן שמענו למהר"א ז"ל בברחו מקסטי' לפורטוגל · כיוצא בזה אמר שאול אל הזיפים לכו הכינו עוד לכסים אחרים חברים ומקשיבים לקולכם הכינו עוד כדי שתחקרו כרבה ודעו וראו את מקומו אשר במקום ההוא תהיה רגלו רוצה לומר פרסות רגליו ופרסות חילו ולא יספיק לכם זה אלא אמר צריך לראות מי ראהו שם כי אפשר שלא שם חלק מאנשיו לעשות רושם רגלין לגנוב דעת הבריות שהוא שם ואין הדבר כן לכך צריך עוד למי ראהו שם יען כי אמר אלי ערום יערים ומי הוא זה שאמר לי כן פירש לך הפסוק עצמו ואמר הוא רוצה לומר הוא דוד בעצמו אמר אלי כן כי ערום יערים והרי הוא כאילו כתוב כי אמר אלי הוא כי ערום יערים ויהיה הפי' של המפרשים ז"ל שפי' כי אמר אלי על דוד מוכרח מתיבת הוא כאמור והיא נכון · עוד אפשר שאמר להם אתם הברוכים אשר חמלתם עלי בתם לבבי נכון ומאמין ולזה אתם לכו והכינו עוד ודעו וראו אשר תהיה רגלו אתם בעצמכם ולא אאמין למי שראהו שם גם כי אמר אלי זה שראהו שם ובא אלי כמבשר איני סומך עליו אלא בעיני הוא כאילו ערום יערים הלא זה שאמר שאם דרך מסל הוא בחורשה יאמר אלי שהוא במצדות וכיוצא בזה מראה עצמו כי אמר אלי כי ראהו משם ונסע משם על כן לא אאמין כי אם בכם לפי שאתם מרובים ולא תערימו ובפרט שנתחייבתם בחיוב להסגירו בידי:

וראו ודעו מכל המחבואי' רש"י ז"ל אל נכון לדבר מכוון ואמ' ע"כ וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א · ולע"דן לדקדק שפסוק זה מיותר שכבר אמר בפסוק הקודם ודעו וראו את מקומו וכו' ומספיק ולמה שינה כאן להקדים ראיה לידיעה וראו ודעו ובפסוק הקודם אמר ודעו וראו · ונראה שפסוק הקודם זרזם על מציאות דוד שלא יסמכו על ידיעה אם ידעו מפי השמועה שהוא במקום פלוני לא יספיק כי אולי דרך ערא' בא לשם לעבור להתחבא במקום זולתו לזה חייבם בידיעה שידעו שתכליתו להעכב שם ימי מספר לכך חייבם יחדיו בשני הענינים ודעו וראו הנה כאן חייבם עוד חיוב שני שיחקרו לראות כל מקומות המחבואים שמתחבא שם כדי שיהיו מכירים במסלותם להרוג במסתריהם אבל כל פינה מהם זהו שאמר וראו ודעו כל המחבואים כלומר וראו כל המחבואים ודעו מכל פרטיהם הצריך לכוזרז במארב שלהם וזהו שאמר ודעו מכל המחבואים שהיה לו לומר ודעו כל המחבואים מה הוא מכל המחבואים אלא ודאי כפרישית מכל פרטים שלהם צריך שתדעו · או אפשר שאמר וראו על המחבואות הידועים שנתחבא לשעבר בהם ולא די זה אלא ודעו בידיעתכם וזו הידיעה תשיגו אותה ותבואו עדיה מכל המחבואים שנתחבא בהעבר בהם מהם תוכלו לדעת בשיקול הדעת ובהדמות מילתא למילתא ומקום הדומה אליהם אשר לשיתחבא שם בעתיד ועליו גם כן תשימו משמר מארב אולי יקר מקרהו להתחבא שם אעפ"י שלא נחבא שם עד הנה זהו שאמר ודעו וראו מכל המחבואים רוצה לומר אשר בשעבר מהם תקחו גלוי אל העתיד אשר יתחבא שם יתחבא דייקא מורה על העתיד ואז ושבתם אלי אל נכון כי והיה אם ישנו בארץ וחפשתי אותו במקום שהוא נחבא ואפי' שיבלע בתוך אלפי יהודה משבטו משם אוציאנו באופן שידיעה הזו מעולה ומשובחת שהיא ידיעה כוללת את כל המחבואים שבעשות מארב בכולם לא ימלט מלכדו באחד מהם · ומה שאמר בכל אלפי יהודה לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מחפין עליו אבל שאר השבטים אם היה בא ביניהם אז היו מוסרים אותו לשאול ומה שאמר אלפי יהודה רוצה לומר אכרית כל שרי האלפים שביהודה שיהיו ידים עמו לתפסו הטב בל אחד באלף שלו ע"כ · וכן מהרי"א ז"ל:

ויקומו וילכו זיפה וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש וכן מהרי"א ולפני שאול לדבריהם ז"ל כמו קדם ולפני הליכת שאול: ולע"דן דוחק גדול שיחסר כפ' התשובה באשר דבר המלך שאול אליהם ומזהירם ושבתם אלי אל נכון והלכתי אתכם אם כן איך יחסר

וילכו זיפה לפני שאול · אלה הזיפים הבאים אל שאול הלכו אל זיף לפני שילך שם שאול הלכו הם לחפש המקום שהיה שם דוד באמת ושבו אל שאול והכתוב לא ספר התשובה אבל אחר שאמר וילך שאול ואנשיו ידענו כי הזיפים שבו אליו טרם לכתו : וירד הסלע · נראה שעמק היה בין הערבה שהיה שם דוד ובין הסלע ואמר וירד כלומר ירד העמק לעלות הסלע ועל הדרך הזה נאמר ויעלו אותם עמק עכור כמו שפירשתיו במקומו ומה שאמר עוד וישב במדבר מעון להודיע כי לא היה לו פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להסתתר בו מפני שאול : מצד ההר מזה · זהו הסלע : נחפז ללכת · היה טרוד ומהיר ללכת ולברוח מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי אע"פ שאמר שאול מצד ההר מזה כיון שראו כי רצה לברוח סבבו הם הסלע ולא היה להם אלא לתפסם כשבא המלאך אל שאול בסבת נורא עלילו' ובדרש נחפז ללכת זהו שאמ' דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כיון שראה דוד עצמו מלומלם ביד שאול ואנשיו אמר על אנס משח אותי שמואל ואמר לי כי משחך יי' למלך היכן היא אותה הבטחה שאמר לי ומניין שכך אמר שנאמר אני אמרתי בחפזי כל אדם כוזב אפילו שמואל היכן היא אותה הבטחה שאמר לי אמר לו הקב"ה אני מעיד עליו שנאמן שמואל שנאמר וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ואתה קראת לשמואל כוזב מיד ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה וגו' אמר רבי יודן מלאך שליח היה אמר לו רבי פנחס וכי השליח יועץ הוא שהיה אומר מהרה ולכה אלא מלאך מן השמי' היה שנא' ישלח משמי' ויושיעני: עוטרי' · כמו סובבי' כמו עטרה שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו : מרדוף אחרי דוד · בחירק המ"ם שלא כמנהג : סלע המחלקות · לפי שנחלקו בו אלה מאלה ות"י כיף פלגותיה אתרא דאתפליג ביה לבא מלכא דשאול למיזל לכא ולכא כלומר נחלק לב המלך אם יתעכב עד שיתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים וכן הוא אומר בדרש מהו סלע המחלקות אמר רבי שמואל בר נחמני ששם נחלקו גבורים של שאול על דוד מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נפנה תמנו ומהם אמרו מלחמת ישראל קודמת שבן ישי מצוי לנו בכל שעה · דבר אחר מהו סלע המחלקות שבשע' שהיה דוד ועבדיו עוברי' על אותו מקום היה מתחלק מחילותיו הוא ושש מאות איש שהיו אתו באותה שעה והיו יורדין מעל סוסיהן ומשתטחין על פניהם ואומרין ברוך שעשה לנו נס במקום הזה :

על

כה וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ זִיפָה לִפְנֵי שָׁאוּל וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו בְּמִדְבַּר מָעוֹן בָּעֲרָבָה אֶל יְמִין הַיְשִׁימוֹן׃ וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו לְבַקֵּשׁ וַיַּגִּדוּ לְדָוִד וַיֵּרֶד הַסֶּלַע וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר מָעוֹן וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי־דָוִד מִדְבַּר מָעוֹן׃ וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל מִצַּד הָהָר מִזֶּה וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו מִצַּד הָהָר מִזֶּה וַיְהִי דָוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי שָׁאוּל וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל־דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם׃ וּמַלְאָךְ בָּא אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר מַהֲרָה וְלֵכָה כִּי־פָשְׁטוּ פְלִשְׁתִּים עַל־הָאָרֶץ׃ וַיָּשָׁב שָׁאוּל מִרְדֹף אַחֲרֵי דָוִד וַיֵּלֶךְ לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים עַל־כֵּן קָרְאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת׃ וַיַּעַל דָּוִד מִשָּׁם וַיֵּשֶׁב בִּמְצָדוֹת עֵין־גֶּדִי׃

ויהי

וְקָמוּ וַאֲזַלוּ לְזִיף קֳדָם שָׁאוּל וְדָוִד וְגַבְרוֹהִי בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן בְּמֵישְׁרָא דְמִדָּרוֹם לִישִׁימוֹן׃ וַאֲזַל שָׁאוּל וְגַבְרוֹהִי לְמִבְעֵי וְחַוִּיאוּ לְדָוִד וּנְחַת לְכֵיפָא וִיתִיב בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן וּשְׁמַע שָׁאוּל וּרְדַף בָּתַר דָּוִד בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן׃ וַאֲזַל שָׁאוּל מִסְטַר טוּרָא מִכָּא וְדָוִד וְגַבְרוֹהִי מִסְטַר טוּרָא מִכָּא וַהֲוָה דָוִד מִתְבְּעֵי לְמֵיזַל מִן קֳדָם שָׁאוּל וְשָׁאוּל וְגַבְרוֹהִי כָּמְנִין עַל דָּוִד וְעַל גַּבְרוֹהִי לְמֵחְדְּהוֹן׃ וְאִיזְגַּדָּא אֲתָא לְוָת שָׁאוּל לְמֵימַר אוֹחִי וְאִיזֵיל אֲרֵי אִתְנְגִידוּ פְלִשְׁתָּאֵי עַל אַרְעָא׃ וְתָב שָׁאוּל מִלְמִרְדַּף בָּתַר דָּוִד וַאֲזַל לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי עַל כֵּן קְרוֹ לְאַתְרָא הַהוּא כֵּיף פַּלְגוּתָא אַתְרָא דְאִתְפְּלִיג בֵּיהּ לִבָּא דְמַלְכָּא לְמֵיזַל לְכָא וּלְכָא׃ וּסְלֵיק דָּוִד מִתַּמָּן וִיתֵיב בִּמְצַדְתָּא עֵין גֶּדִי׃

והוה

רשי

לפני שאול · שהיה שאול עתיד לילך אחריהם והם הלכו לפניו לחפש אל נכון : עוטרים · מקיפים וסובבים מכל אל צד כעטרה המקפת את הראש : ומלאך בא אל שאול · מלאך ממש כדי להציל את דוד : סלע המחלוקות · שהיה לבו של שאול חלוק לשתי דיעות אם לשוב להציל את ארצו מיד פלשתים או לרדוף ולתפוש את דוד כן תרגומו יונתן :

כורי

רלבג

ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה · באר בזה הספור מה נפלא עוצם השגחת השם על אוהביו ואיך הציל דוד עם היותו בעוצם הסכנה :

על

מסרה

ויקומו ט' מלאים בקריאה וסימ' ויקומו בבקר ויאמר שלחוני לארני' ויקומו שרי מואב קדמא' ויחנו על הגבעה · ויקומו וילכו זיפה · ויקומו כל איש חיל · וחברו דד"ה וישאו גופת · ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם · ויקומו ראשי האבות · ויקומו על עמדם דד"ה:

מנחה קטנה

נחפז ללכת מפני שאול · אומרו מפני שאול נראה מיותר דידוע הוא אלא ר"ל שלא יקשה שהרי הוא דוד הפכה בפלשתים זה פעמי' רבים אע"פי שהיו עם רב ועצום וא"כ למה ירא כ"כ מפני שאול ואנשיו ולמה לא נלחם עמהם לזה אמר באמת אלו היתה מלחמה אחרת שהיו יוצאי' לקראתו לא היה ירא כלל אלא מכל שהיותו שאול שלא רצה לשלוח יד במשיח ה' וזה באמר מפני שאול :

כנס

פי' רבינו ישעיה

עוטרים אל דוד · פירו' סבבו את ההר כעטרה בכל מקום שיצא דוד יתפש · ועל אותה שעה אמ' דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב · ואפי' שמואל הנביא אנה הוא כנואתו שמשחני להיו' מלך על ישראל :

כלי יקר

יחסר העיקר מן הספר הי"לל וישובו אל שאול וכו' · ונראה כי שאול מאז בא אליו אנשי זיף שהגידו לו מקומות מחבואיו הסכים ללכת אחריו אלא שהזהירם עוד לכו נא וכו' וראו ודעו וכו' ושבתם אלי פי' תשובו אלי רוצה לומר לקראתי אשר אני הולך לאט לאט ואתם תדעו אל נכון המקום אשר דוד בו ושבתם אלי להקביל פני מסע אחד או שתי מסעות קודם והלכתי אתכ' והוא המסע או שתים אבל לא כיון לומר ושבתם אלי אל הגבע' של שאול שאם כן יקשה הקושי' שהקשתי אבל עתה מיושב הכל כי הפסוק מגיד איך ויקומו וילכו זיפה לפני שאול לשון לפניו ממש הם הלכו ושאול אחריהם כי כן יאתה למרגל לבא לפני הצבא וחקרו אנשי זיפה וידעו שדוד ע"ה ואנשיו במדבר מעון בערבה אל ימין הישימון וילך שאול רוצה לומר והנה הלך שאול ואנשיו לבקש נפש דוד קאמר מעין כי יצא שאול לבקש את נפשו וכו' והומר וילך שאול הוא בירור מה שאמר ויקומו וילכו זיפה לפני שאול שהיה זה כשילך שאול ואנשיו וכו' ולפי שהזכיר שקמו זיפה והלכו לפני שאול לזה אמר גם כן שקיימו מה שקראו מפי שאול ושבתם אלי וכן עשו וזהו שאמר וישמע שאול וכו' מפי זיפים שמע כן שקיימו ושבתם אלי שאותה השיבה היתה אל הגבעה כי אם שם קרוב למקום תחנותו של דוד קודם הגיע שם שאול בעוד כברת ארץ לבא שם :

וילך שאול עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל פירש וירד הסלע כמו וירד מהסלע שהיה בו וישב במדבר מעון כדי שיברח משם אנה ואנה ע"כ · ולע"דן כי אנשיו של שאול הם היו מגידים אותו כי כל יש' אוהבים את דוד ז"ש וילכו שאול ואנשיו לבקש את נפש דוד ע"ה ואנשיו הנזכר הם עצמן הגידו לדוד איך שאול בא אחרי דוד כדי שיכה אותו זהו שאמר וילך שאול ואנשיו לבקש ובמקום בקשם את דוד ויגידו לדוד כי מאת ה' היתה זאת היא נפלאת · ואומרו וירד הסלע וישב במדבר מעון הוא מגד מעון אשר משמאל כי בתחלה הגיד ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה אל ימין הישימון ועתה היה במדבר מעון אל השמאל :

וילך שאול וכו' במדרש אחז"ל ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול ר' אבא אמר הקיפו עליו כעטרה דכתיב עוטרים את דוד ומהו נחפז אלא כיון שראה דוד את עצמו מלומלם ביד שאול ואנשיו התחיל אומר על חינם משח אותי שמואל ואמר משחך ה' למלך שנאמר אני אמרתי בחפזי כל האד' כוזב אמר לו הקב"ה שמוא' כוזב אני מעיד עליו שהוא נאמן דכתיב וידעו כל ישראל כי נאמן שמואל מיד בא מלאך אל שאול לאמר מהרה ולכה מלאך מן השמים שנ' ישלח משמי' ויושיעני רבי יודן אומר שליח היה א"ל ר' פנחס וכי השליח יועץ הוא שא"ל מהרה הושה אלא מלאך היה ע"כ · ולע"דן לדקדק מאי קאמר ומהו נחפז ללכת דפשוט הוא שהיה בחפזון מפני שאול ומאי משני וכו' · ועוד מאי קאמר עוטרים כעטרה באיזו בחינה דימה אותם לעטרה · ועוד מאי קאמר על חינם משח ה' אותי ואמר משחך ה' וכו' ומאי קא מתמה על המשיחה או על המשירה או על שתיהן · ומאי קאמר אני מעיד עליו שהוא נאמן דכתיב וכו' שאין זו עדו' מאחר שישראל ידעו כי נאמן שמואל לנביא כדכתיב וידעו כל ישראל כי נאמן שמואל וכו' ור' פנחס למה לא הקשה לר' יודן מפ' ישלח משמים ויושיעני ע"כ · ונראה שהוקשה לו שכיון שעוטרים את דוד היינו שהקיפוהו כעטר' אם כן איך יתכן שויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול איך יוכל ללכת והוא מעוטר סביב סביב ובפרט בחפזון והלא צריך מיתון מיתון להסכיל איך יברח ואם כן איך יאמר נחפז ללכת והוא נמנע ובפרט בחפזון זהו מה שאמר ומהו נחפז ללכת · ונבין בזה שהקדים פי' עוטרים אמר רבי אבא הקיפו עליו כעטרה וכו' עם היותו מאוחר בפ' לפי שמתוך פי' עוטרים שהוא שהקיפוהו כעטר' נמשכה קושיית ומהו נחפז וז"ש ומהו בוא"ו להורות כי עתה נמשכה קושי' זו ואין לומר דמאי מקשה ומהו נחפז ללכת דילמא הכי קאמר בתחילה נחפז ללכת ואח"כ עוטרים אי אפשר לומר כן דא"כ הי"לל ושאול ואנשיו עטרו מאי עוטרים אלא ודאי על כרחין בעוד היותם עוטרים קאמר שהיה נחפז ללכת ומשום הכי מקשה ומהו נחפז ללכת ומשני דהכי קאמר קרא ויהי דוד נחפז ללכת רוצה לומר שדבר בגנות שמואל בחפזון ומהירות וזהו אני אמרתי בחפזי ר"ל במהירות אמרתי כן שכל האדם כוזב שלא הארכתי מעט להוחיל לתשועת ה' וז"ש כיון שראה דוד עצמו מלומלם וכו' רוצה לומר תכף ומיד כיון שראה דוד עצמו מלומלם וכו' מיד הטיח דברי' ואמר על חינם משח אותי וכו' וזהו ויהי דוד נחפז שלא היה מיתון מיתון אלא נחפז שדבר תועה ורמז זה בתיבת נחפז כמו בחפזי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו נחפז ללכת אלא דעל כרחין מהכרח הקושיות הנז' הוכרח לפרש נחפז ללכת כמו בחפזי שנחפז לדבר תועה על שמוא' לאמר שהוא כוזב ה"ו ואמר על חינם שהוא תימה מב' ענייניס על יגיעת המשיחה מפחד שאול על חינם זהו דבר זר והשני שאמר משחך ה' למלך שאם השם משחני לא יפול דבר ה' ארצה כי לא איש אל ויכזב אבל הכי אומר שלא אמר ה' כך כי יותר טוב לתלות הענין בשמואל ולא בשם יתברך שאמר ולא קיים חלילה וחס כי ההוא אמר ולא יעשה · זהו שאמר ומשחך ה' למלך וכו' הוא אמר כך אבל השי"ת לא יתכן שאילו היה אמת שהשי"ת דבר יקימנה ומה שאמר אני העדתי עליו שהוא נאמן וכו' נרא'

שכיון שהקב"ה עשה ככל אשר יגזר אומר שמואל אפי' שיחת חולין של שיחה קלה מתקיימת כדכתיב וה' היה עמו ולא הפיל השי"ת מכל דבריו ארצה אלא שכולם מתקיימות שע"י זה ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנביא אם כן על כן אמר אני העדתי עליו כי נאמן שמואל לנביא שלא יתחייב היות העדות של נאמן בפועל ובדיבור כי אם בקיימי דבריו ולא יפלו ארצה בכח העדתי עדות זו · ואמר מיד בא מלאך מלשון הפסוק שאומר ומלאך בא דהוה לו לומר ויבא מלאך ואמרו ומלאך בא מורה שכשהיה נחפז ללכת כבר בא מלאך אל שאול · או אפשר שדקדקו מלשון הכתוב שאומר נחפז דהיה לו לומר ויחפז ללכת לשון עבר ואומרו נחפז לשון הוה מורה שבעוד היותו נחפז תכף ומיד ומלאך בא אל שאול מאז התחילו להיותו נחפז למדנו מזה המאמר פי' הפ' תיבת נחפז בלשון הוה שבעודו מתחיל להיות נחפז נענה קודם שיגמר החפזון · ולמדנו הו' עוטרים לשון עטרה מה עטרה זו בגובה הראש ומקפת הראש מכל צד כך אנשי שאול מקיפין לדוד ע"ה ועוד הם במקום גבוה ודוד במקום נמוך ומעוטר מהם עכ"ז הב"ה הצילו מהם · גם נרמז בתיבת נחפז אל מה שכתוב בחפזי כל האדם כוזב · ורש"י הביא כדברי המדרש הזה והרד"ק כענין זה ע"כ ביאור המאמר עוטרים לשון עטרה · וכן מהרי"א ז"ל והוסיף מצד ההר מזה זהו הסלע · נחפז ללכת לברות מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי אעפ"י שאמר שאול מצד ההר מזה כיון שראו כי רצה לברוח סבבו הם הסלע ולא היה להם אלא לתפוש לדוד ואנשיו כשבא מלאך אל שאול בסיבת נורא עלילה וכן מהרי"א · ולע"רן כי הפ' קשיא כולו דבראש הפסוק אומר וילך שאול מצד ההר מזה ודוד ואנשיו מזה ובדברי הרד"ק ז"ל שזכרתי הביא תירוץ לזה עיין עליו ונראה כי אמר שמתחלה היה זה מצד ההר מזה ודוד מצד ההר מזה בפחד וכתן דוד אל לבו ללכת מפני שאול ובברחו הדרב' כפל שדקדקו לשון עטרו דאם הכוונה לשון הקף בלבד א"כ הי"לל הקיפו את דוד או סבבו את דוד לשון עטרו למה לזה פי' הקיפו עליו כעטרה האחד היות העטור מכל צד כעטרה והשני מה העטרה בגובה הראש כך אלו היו מקיפין אותו בגובה ההר באופן שמזה נלטער דוד מאד ונחפז כי הם סובבין אותו ועוד ממקום גבוה ששולטין בו שהם בגבוה והו' בנמוך זהו שאמר הקיפו עליו כעטרה כלל בזה שתי בחינות הא' היות ההקף מכל צד כעטרה והב' בגובה הראש כך אלו במקום גבוה כעטרה זו אשר בגובה הראש כדכתיב עוטרים וכו' ולזה נפל דוד בפח מוקש כי אנשי שאול סובבין אותו בחפיזותו ובלכתו מלכתי שאול כמאה שהלך דוד ברגליו אל תוך אנשי שאול כי הב"ה נורא עלילה על בני אדם להראות את דוד כי לה' הישועה ולא בא לו ולא בכח כי אם בעזר האלקי שיושיעהו זהו שאמר וירד דוד נחפז רוצה לומר שלהיות דוד נחפז ומהיר בפחז כמים במרוצתו ללכת מפני שאול היא שהיתה סיבה ששאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואנשיו א"א ששאול לבדו נשאר מההר מזה ודוד ואנשיו מההר מזה לא כן אנשי שאול שהיו הולכים אנה ואנה לצוד את דוד ע"ה ולזוהו וז"ש וילך שאול מצד ההר מזה רוצה לומר שאול לבדו בלי אנשיו אמנם דוד ואנשיו מצד ההר מזה ולזה נתחייב שויהי היה דוד נחפז ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד כי על כן אנשי שאול הניחוהו יחידי והלכו כאשר יעטרו את דוד וכו' ומה שאמר לתפשם שהוא מיותר נראה שהכוונה לו' תקפו של נס שכבר הגיע דוד ואנשיו למדרגה שלא היה צריך שאול ואנשיו אלא לשלוח יד לתפסם כבלים עזובות · או יאמר לתפסם חיים ולא להרגם כי שאול מושל מקשיב על שפת אמת כל משרתיו צדיקים :

ומלאך בא אל שאול כבר זכרתי בפסוק הקודם מחלוקת חז"ל איכא מאן דאמר מלאך השמים ואיכא מ"ד שליח היה ורש"י ז"ל הביא שיטת מלאך ממש לפי שפסוק ישלח משמים ויושיעני דייק כמ"ד מלאך מהשמים היה · והרד"ק ז"ל הביא שתי הסברות הנז' במדרש הנז' והמתרגם תרגם ואיזגדא אתא לות שאול סובר ששליח היה · ולע"דן לדקדק וא"ו ולכה כי די שיאמר מהרה לכה וכו' ויתור זה למ"ד שליח היה ולמתרג' שהכתוב מגיד שהיה מהנם כי השליח הזה היה סיבה שיחזור שאול מרדוף אחרי דוד עם היות שהשליח אמר מהרה ואח"כ ולכה שהוא"ו מוסיף על ענין ראשון ומוכרח פי' מהרה שהיא מהרה להנקם מדוד ואח"כ ולכה כי פשטו פלשתים וזה גרם כפילת המחלוקת בין אנשי שאול מהם אמרו נהרוג את דוד ואחר כך נלך אל פלשתים ומהם אמרו פלשתים קודם ונלחו הסכיים בעזר השי"ת · ובזה מובן גם כן אומרו לאמר מהרה כי לו הונח שיהיה שליח לא אמר כן בדרך עצה מסברת עצמו אלא בדרך שליחות ומכלל שליחותו שאמרו לו המשלחים שיאמר לשאול בנוסח הזה של מהרה ולכה כי פשטו וכו' זהו שאמר לאמר מהרה וכו' אמנם למ"ד מלאך ממש ניחא שהכנת הפסוק ומלאך בא והמלאך הוא מי שיאות לו לאמר מהרה ולכה דהיינו מלאך מהשמים כי לזולתו אם הוא שליח לא יאות לו להיות יועץ ז"ש ומלאך בא לאמר וכו' :

וישב שאול מרדוף וכו' במדרש על כן קראו למקום ההוא סלע המחלקות אמר ר' שמואל בר נחמני ששם חלקו הגבורים של שאול על דוד מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא

על פני צורי היעלים · כי היעלים בצורים ובסלעים שוכני' כמו שנאמר ג"כ יעלי סלע והוא לקוח מהזכר בתורה ואמרו כי הוא תיש הבר ו"ת על שפי שקיפי כיפיו ולא ידעתי מה היה לעתו לתרגם יעלים כיפיו : להסך את רגליו · למיעבד נרביה ר"ל להפנות הנקביים הגדולים וכן במשנה זה הכלל היה במקדם כל המסיך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קדוש ידיים ורגליים והוא דרך כבוד והוא ענין יקיקה מענייו נסך והם הם שני שרש' מו הוא לשון סכיך וכן פרשוהו רז"ל אחר רבי אלעזר מלמד שעשה עצמו כסוכה כלומר מתוך צניעות גדולה שהיתה בו היה מסכך עצמו בעת היציאה שלא יראה בשרו ורגליו דרך כבוד והוא כנוי לחבר היציאה וכן את מימי רגליהם : בירכתי המערה · נחבאו שם מפני שאול: אחר אחרי · אחר לו ע"י שמואל שלא נתן הגביה שיתן מויביו בידיו ושילח למלוכה אבל על שאול לא נאמר לו כי לא נפל בידו אבל אחר דוד אמרו לו אחר שהלל הבטיחך שיתן מויביך בידך הגה שאול רחם מויביך והגה עתה הגיע היום כי הגה הוא מהמכתב : ויכרת את כנף המעיל · דרשו רבותינו כל המבזה את הבגדים לסוף מינו נהגה מהם שנאמר ויכסוהו בבגדים ולא ייחם לו בעונש שכרת מעיל שאול היה לו זה : ויך לב דוד אותו · משם בלבו שמא יחשוב יי' לו עון בברתו כנף מעיל המלך כי מע"פ שהוא היה רודפו מע"פ כן לירות ממנו ו"ת ואח דוד בליביה : חלילה

ויהי כאשר שב שאול מאחרי א
פלשתים וינדו לו לאמר הנה דוד
במדבר עין גדי :
ויקח שאול שלשת
אלפים איש בחור מכל־ישראל
וילך לבקש את־דוד ואנשיו על־
פני צורי היעלים : ויבא אל־גדרות ג' · ל'
הצאן על־הדרך ושם מערה ויבא
שאול להסך את־רגליו ודוד ואנשיו
בירכתי המערה ישבים :
ויאמרו אנשי דוד אליו הנה היום
אשר־אמר יהוה אליך הנה אנכי
נתן את־אויבך בידך ועשית לו
כאשר יטב בעיניך ויקם דוד ויכרת
את־כנף־המעיל אשר־לשאול בלט:
ויהי אחרי־כן ויך לב־דוד אתו על
אשר כרת את־כנף אשר לשאול :
ויאמר

רשי

פני צורי היעלי' סלעי היעלי': להסך רגליו להפנות לנקבי גדולי': ויהי אחרי כן וגו' ויאמר דוד לנפשו חלילה שגי מקרא' הללו כתובין אלא כסדרן אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל נתמרט והחר כך חזר לדברו הראשון ואומר על שאמרו לו הגיעו הגה היום וגו' הסיב להם חלילה לי וגו' : ויאמר

רלבג

על פני צורי היעלי' · הם הצורים החזקים שנהגו לשבת שם היעלים כי היעלים הם שוכנים בסלעים כלומו הידע' את לדת יעלי סלע וזכר זה כי דוד עם רלותו יד הש"י השוכח עליו לא היה מוסר עצמו לסכנות אלא היה מחפיץ עצמו במקומות אשר יתכן לו בהם בהשלם יותר : להסך את רגליו · ר"ל לשכך את רגליו והוא עשיית הצלמי' הגדולי' כי מדרך הגבורים הנמנעים לשכך רגליהם בגבדיהם שלא תדלה עליהם : ויקם דוד ויכרת את כנף ואמר

אנכי נתן ז' בקריאה וסימן ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים · ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך · ראה אנכי נותן לפניכם היום · ושמרתם לעשות את כל החקים · משה עבדי מת · נותן את כלם חללים · הנה אנכי נתן את איבך בידך : יטב ג' חסר בקריאה וסימן ועשית לו כאשר יטב בעיניך · קום אכול לחם ויטב לבך דאחאב · ועברו את מלך בבל :

המעיל · יתכן לפי הפשט שכב' היה רצון דוד להרגו ולא הסיג ממנו כי אם הכעיס והתחרט אחר זה דוד על מחשבתו ואף על פי שהוצרך לו להורגו כי רוקף היה ואמר

כלי יקר

כנפה ממנו ומהם היו אומרים מלחמת ישראל קומטת לפל בן יפי מנוי לפניהם בכל שעה שנפקדנו · רבי לעזר היה אומר נחנק הסלע בכהן ומכהן בשמואל ומשמואל בכל אחד ואחד ולכאורה מכל האי עובר היה אומר לפי שהיה דוד עובר על הוותו מקום היה מתחלק מחילותיו הוא ושם מלוות הרשעוני' שהיו עמו בזוהה שעבר יורדים מעל סוסיהם ומתעטפים וגופלין על פניהם ומברכין ברוך שעשה לנו נסים במקום הזה ומקדש עומדים ואין מברכין שלא היו עמו בוזותה שעה ע"כ :

ולע"ד לנקדק במלי מיכלנו הני הנהי שהחזיר פני המחלוקת שחלקו גבורי שאול על דוד וכו' והנשי פי' נחלק הסלע וכנ' פי' היה מתחלק מחילותיו וכו' ונראה כי הגד הזוה שבהם לשלול שלא נפרש שני פירושים אלמה שנקר' סלע המחלוקת על שם שהיה דוד ואנשיו מגד לחה ובחול והכשיו מגד מ' · לו לפי' שני שנחלקו בו ונפרדו אלה מאלה שאול מדוד כמו שפירש הרד"ק ז"ל וכן פירש מהרי"ק ז"ל כי הנה רחו שם ז"ל שכי' הרחשון בעל דקדה שלומרו על כן מורה שהלל הבטיחך שיתן מויביך בידך הגה שאול רחם מויביך והגה עתה הגיע היום כי הגה הוא מהמכתב · ויך לב דוד אותו על אשר כרת את כנף · פירו' נתחרט והיה לפי מעשהו היה עשה הדבר הזה לשלוח יד בחריף לנרו' כנף מעילו · ויפשע דוד את אנשיו בדברים · פי' חילקם והקלקם בדברי' טובים דלשון פשע חילוק הוא ויפשעהו בפשע הגדי והוא לשון חלוקה לשנים :

כלי יקר

סברתם לדדוק לאחרי דוד כיון שהיה בידם וז"ש ויגידו לו שהתכלי' זה מלך ההגדה להודיעו מקום מושבו כדי שידדוק · ועוד כיונו להמר הנה דוד במדבר וכו' ר"ל הלה לחודוי היך היה הדעין שמעו מזו במה שאמרו לדדוק לאחרי דוד שהרי בעם פלשתים לא הועלנו כלום שלא הסגנו ועתה שבנו מלאחרי פלשתים ודוד שהיה כבר בידינו הנה דוד במדבר עין גדי מקנות סלעים מסגנו הסך לעומת דבריהם לבם בגדי נקם ויקח שלשת אלפים לאחר מכל ים' לבקש את דוד ומקום תחנותו והנה בסמך ויקח שאול שלשת אלפים וכו' :

ויקח שאול שלשת אלפים וכו' רש"י ז"ל כורי היעלים סלעי היעלים · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש ומהרי"ח כתב על פני צורי היעלים ר"ל על רחשי הסלעים אשר יקננו שם היעלים · ולע"ד שהכרח המתרגם לאחר תרגם היעלים כפיה הוא יתור ה"ת של היעלים די יתימר צורי יעלים לומרו היעלים פי' כפיה והם הצורים הגבוהים ובתוכם נקבים חלולים כמין כיפה שיתעלם שים שם ולפי זה היעלים לשון העלים או לשון עלוי כלומר צורים עליונים ביותר וכוונת הכתוב לומר היה חכמתו של שאול שרחה שהש"ת עם דוד ע"י המלאך שבא להגילו ובכ"ז לא שב מרדוף אחריו על פני צורי היעלים והניח מלבדוק במערה אשר היה שם דוד והנשיו בירכתי המערה יושבים היה ביקושו ופיפושו ללכת לבקש על פני צורי היעלים ולהניח המערה אין זה כי שם מלחת ה' המציב חכמים לאור ולעתים יסכל להכיל עבדו דוד :

ויבא אל גדרות הצאן וכו' רש"י ז"ל להסך רגליו להפנות נקבים גדולים · וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל והוסיף לו' שהיתה מערה גדולה מאד ועל כן לא נראו דוד והנשיו היושבים בקצה המערה ע"כ · וכן הרד"ק ז"ל ע"ש · ולע"ד נכון מה שזכרתי בכוונת קצר הפסוק זהה עם הקודם שאול היה מחפש ומבקש את דוד על כני צורי היעלים ועל כל זה במקו' הרחוי לבדוק בו לחוש פן דוד שם בלי הלמת ש"ת נתן לבו ולא ידע כלל ונפל על הדרך מעט היותה על הדרך נקל לבדוק ובשם כל זה לא נתן לבו לבדוק עם היו' שדוד והנשיו בירכתי המערה יושבים · לו הפבר שלומר על הדרך הוה התגלות למה שטעה שאול להיות המקום ההוא קרוב על הש הדרך על כן מעה בדעתו לומר היתכן שקרוב לדרך יכנס דוד לא יתכן סיעמוד כי הש על בני צורי היעלים · לו הפבר שהכתוב מגיד ענוותנותו של שאול שלא הסך רגליו בגדרות צאן לפי' שהיה מקום צואת שם כל זה להיותו על הדרך לא רצה להפנות שם אלא נכנס לו לפנים במערה מקום צואת יותר ז"ש גדרות צאן על הדרך ולכך נכנס אל המערה שהש מערה ויצא שאול להסך את רגליו והכה היתה מצניעות שאול מחייבת שיכנס אל יתכתי המערה להפנות אלא שהש"ה הסיבו למור יען שדוד והנשיו בירכתי המערה עלולין לא היה זה הגה אל יתכתי המערה היה נכנס להסך רגליו במלא סוף פסוק זה גם כן מספר בשבחו של שאול ויורה זה לעון ודוד והנשיו בירכתי המערה יושבים שלא למר מחייב למסיר למנם בדומרו ודוד והנשיו בירכתי המערה יושבים זה שיפור בפני עלמו הקדמה למלי דמסיק למנם בדומרו ודוד והנשיו בירכתי המערה יושבים זה חייב לנצנץ שאול אל המערה להסך רגליו שם שנתפרק זה ולא בירכתי המערה בהשנחת ה' ויסיוע לזה מנה שלמו"ז במסכת ברכות תלמה בדר לפני מגדר ומערה לפנים ממערה ניראה שלמדו כן מלשון המערה דהי"ל בירכתי המערה הידועה הפנימית, וזה מוכיח לומרו שם מערה ויצא שאול שנכנס יותר לפנים אל המערה הפנימית · והיותר נכון הוא כי דוד שמע את המייה היל שאול ונרח לו אל המערה וכשמע פרסו' היש אחד נכנס למער' ואולי הלופה אשר לדוד יגיד לו כי המלך שאול בא אל הגדרות וכשנכנס במערה נרחו להם דוד והנשיו אל יתכתי המערה יושבים שם שלמר ויצ' שאול להסך רגליו וזה מייב לנמיד ונשיו בירכתי המער' יושבים שהלכו מבני שאול ובתוך המערה גם כן נרחו להם מבני שאול אל יתכתי המערה זהו שלמר בירכתי המערה יושבים ואילו לומר רוחב המערה היה מוכן שמתחלת היותם שם היו יושבים בירכתי המערה לומנם כעת הגיד פלאי הש"ת מפלית לעשות עלה הרגים בהם שאול ולפ על פי שנחזו מבני שאול ובתוך המערה לומנם כעת הגיד פלאי הש"ת מפלית לעשות עלה הרגים בהם שאול ולפ שאול במערה היה לו לומר למערה לומנם מוכח במערה מורש מ"ש שם בתוך המערה נרח מבני שאול בהיותו בירכתי המערה יושבים ואלו היה שאול כי שמעת בידי' תפק הידי עבדים ולכך לא ידע שאול כמו שלמרו חכמינו ז"ל שהוא מהדברים שזלזל בהם דוד והצריכו הש יתברך לעשות עשות ועבדים ופרעוה : **ויאמרו** אנשי דוד אליו הנה היום וכו' ר"ל שביאתו שם אל המערה מסודרת מלת ה' לשיפוח בידו ע"כ : ולע"ד אכ"ו הפ' לו' הנה הגיע יום אשר וכו' הנה אנכי נותן לויך בידך אשר בתה לויך כיון שהגיע היום שלמר לך הש"ת לשם נתן ועשית לו כאשר יטב בעיניך שמלת ה' היתה א

רדק

חלילה לי · הם חשבו כי להרגו הלך אליו וברואותם כי בא וכנפו בידו אמרו לו למה לא הרגתו אמר להם חלילה לי כי משיח יי׳ הוא : וישסע · סלק אותם מעליו בדברים טובים כי הם היו רוצי׳ לקום עליו להרגו כיון שלא הרגו כאשר חשבו הם ובאמרו בדברים בפתח הבי״ת מורה על הידיעה ר״ל אותן דברים שזכר כי משיח יי׳ הוא וכיוצא בדברים אלו וי״ת וישסע ופיים : בדרך · באותו דרך שזכר וכן ויבא אל גדרות הצאן על הדרך : מן המערה · כן כתיב וקרי מהמערה והעניין אחד : ואמר להרגך · מחלוקת בקריאת המלה הזאת לבן אשר הרי״ש מעמדת בגעיא והגימ״ל בשוא ופתח ולבן נפתלי הרי״ש חטופה ופירוש ואמר כל אחד מאנשי דוד שהיו רוצים להרגו לולי כי ששעם דוד בדברים ועל הדרך הזה ת״י ואמרו אוחרנין למקטלך וחסת נפשי עלך ויש נוסחאות וחסית עלך · ורז״ל פי׳ ואמרו הכתוב אומר הבא להרגך השכם להרגו אם במחתרת ימצא הגנב כלומר בהיתר הייתי יכול להרגך לולי שחסה נפשי עליך : ותחס עליך · נפשי או עיני ורז״ל פי׳ צניעות שהית׳ בך חסה עליך כי מותר היה להרגך כי רודף אתה והבא להרגך השכם להורגו : ואבי

וַיֹּאמֶר לַאֲנָשָׁיו חָלִילָה לִּי מֵיְהוָה אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לַאדֹנִי לִמְשִׁיחַ יְהוָה לִשְׁלֹחַ יָדִי בּוֹ כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא׃ וַיְשַׁסַּע דָּוִד אֶת־אֲנָשָׁיו בַּדְּבָרִים וְלֹא נְתָנָם לָקוּם אֶל־שָׁאוּל וְשָׁאוּל קָם מֵהַמְּעָרָה וַיֵּלֶךְ בַּדָּרֶךְ׃ וַיָּקָם דָּוִד אַחֲרֵי־כֵן וַיֵּצֵא מִן הַמְּעָרָה וַיִּקְרָא אַחֲרֵי־שָׁאוּל לֵאמֹר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַיַּבֵּט שָׁאוּל אַחֲרָיו וַיִּקֹּד דָּוִד אַפַּיִם אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׁאוּל לָמָּה תִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי אָדָם לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתֶךָ׃ הִנֵּה הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר־נְתָנְךָ יְהוָה הַיּוֹם בְּיָדִי בַּמְּעָרָה וְאָמַר לַהֲרָגְךָ וַתָּחָס עָלֶיךָ וָאֹמַר לֹא־אֶשְׁלַח יָדִי בַּאדֹנִי

מהמערה ק׳

וַאֲמַר לְגֻבְרוֹהִי חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ אִם אַעְבֵּיד יָת פִּתְגָמָא הָדֵין לְרִיבּוֹנִי לִמְשִׁיחָא דַייָ לְאוֹשָׁטָא יְדִי בֵיהּ אֲרֵי מְשִׁיחָא דַייָ הוּא׃ וּפַיֵּיס דָּוִד יָת גֻּבְרוֹהִי בְּפִתְגָמַיָּא וְלָא שַׁבְקִינוּן לְמֵיקָם עַל שָׁאוּל וְשָׁאוּל קָם מִמְּעַרְתָּא וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא׃ וְקָם דָּוִד בָּתַר כֵּן וּנְפַק מִן מְעַרְתָּא וּקְרָא בָתַר שָׁאוּל לְמֵימַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְאִסְתְּכֵי שָׁאוּל לַאֲחוֹרוֹהִי וּכְרַע דָּוִד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃ וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לְמָה אַתְּ שָׁמַע יָת פִּתְגָמֵי בְנֵי אֱנָשָׁא דְאָמְרִין הָא דָוִד בָּעֵי בִישְׁתָךְ׃ הָא יוֹמָא דֵין חֲזָאָה עֵינָךְ יָת דִּימְסָרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידִי בִּמְעַרְתָּא וַאֲמָרוּ אוֹחֲרָנִין לְמִקְטְלָךְ וְחָסִית עֲלָךְ וַאֲמָרִית לָא אוֹשֵׁיט יְדִי בְּרִבּוֹנִי

וכי

רלבג

ואמר חלילה לי מיי׳ מעשו׳ הדבר הזה והנה היה מהפלגת חסידותו שם שזה גם כן יהיה סבה אח׳ כך להקל בהריגת המלכים וידע דוד כי המלכ׳ תהיה לו ולזה רצה להרחיק ענין הריגת המלכי׳ משיחי יי׳ ולזאת הסב׳ בעינה צוה להרוג הנער העמלקי אשר הגיד לו שהרג שאול אע״פ שכבר צוהו שאול על זה ולזה גם כן צוה להרוג אשר הרגו איש בשת בן שאול : וישסע דוד את אנשיו בדברי׳ · ר״ל שעם זה שהיו כלם נסכמי׳ על הריגתו והיו לאגודה אחת על זאת ההסכמ׳ הנה חלק דוד לבם בדבריו באופן שבלבל ההסכמתם ומנעם בזה האופן מהריגת שאול : ואמר להרגך ותחס עליך · ר״ל אמר לבי תחלה להרגך ותחס עליך נפשי ונתחרטתי על המחשבה ההיא ואמרתי לא אשלח ידי באדני כי משיח יי׳ הוא או יהיה הרצון באמרו ואמר להרגך שכבר אמר זה אחד מאנשי ותחס עליו נפש דוד והביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב :

רשי

וישסע · הבדיל ודחה אותם בדברים : למה תשמע · למה תקבל עלי לשון הרע של דואג : ואמר להרגך ותחס עליך · הרי כאן חסרים תיבות ואמר האומר שאהרגך ותחס נפשי עליך כמו ותכל דוד לצאת אל אבשלום ותכל נפש דוד : ואביו

פי׳ רבי ישעיה

ואמר להרגך ותחס עיניך · פירוש מקרא קצר הוא והדבר האומר מי שהיה להרגך והי׳ם עיני עליך ולא שמעתי לו :

כלי יקר

ולא יגיע עון ולפי זה לשון ועשית לו כאשר יטב בעיניך וכו׳ מדברי אנשי דוד אליו מעוב טעמם ואינו ספור מה שאמר ה׳ אליו ודוד ע״ה ניסה ללכת בעצתם ועשה נסיון ויק׳ ויכרות דוד את כנף המעיל כדי לנסות בדבר קטן שאם תחזקנה ידיו אז יהרגהו אמנם כאשר הכהו לבו על כריתת המעיל ז״ש ויהי אחרי כן בא אז ויאמר לאנשיו חלילה לי וכו׳ ומה שאמר בלט יש מי שרצה לפרשו כמו בלטיהם שעשה לט לשלא ירגיש שאול והבית שמוש :

ויהי אחרי כן וכו׳ אחז״ל בשוחר טוב ויך לב דוד עליו׳ יהודה אומר אמר דוד מה בין קטע ציציתא לקטע רישא רבי נחמיה אמר שבטלו ממצות ציצית שעה אחת ע״כ :

ולע״ד לדקדק מהיכא יליף רבי יהודה שאמר דוד מה בין קטע ציציתא וכו׳ דמסברא הפרש גדול · אי מקרא לא נזכר בפסוק כי אם שלבו של דוד נקפו ויך לב דוד אותו אבל זולת זה לא נזכר ור׳ נחמיא מנא ליה דמשום שבטלו ממצות ציצית שעה אחת דילמא משום מה בין קטע ציציתא לקטע רישא כר׳ יהודה ואם כן במאי קא מיפלגי וכו׳ דק״ל לשון ויך לב דוד דהי״ל וידאג או ויצטער מהו ויך לשון הכאה גם הקשה לו לשון אותו די שיאמר ויך לב דוד אותו למה ליה והנה מתוך כך א״ר יהודה אמר דוד מה בין קטע וכו׳ שזהו ויך לב דוד אותו כאילו הוא מסורם לב דוד ויך אותו ר״ל לב דוד הרגיש ונצטער כאילו הכה אותו קאמר שאמר דוד מה לי קטע ציציתא מה לי קטע רישא ובסמוך בס״ד הכתוב בפי׳ אשר לשאול שהוא כאילו אמר שהכריתה היתה לשאול כאילו קטע רישיה ויהיה אם כן הכרח אומרו לר׳ יהודה ומ״ש מה לי מה בין קטע ציציתא לקטע רישא ר״ל בבחינת העבירות לב קאמר כי מי שיש לו לב לקטע ציציתא קרוב לו לקטע רישא · או יהיה כפשטו שמאחר שמצות ציצית שקולה מאד שעל ידה בא זכרון כל המצות הנה כשקטע ציצית א׳יך יבא לפרט זכרון לא הרצח כיון שבטל המזכיר גם כי יהיה דוד מעוטף ציצית שליחות יד במצות ציצית יגרום לו ביטול מצות לא תרצח כאמור · אמנם ר׳ נחמיא אינו רוצה לסרס המקרא ולדרשו ומדקדק תיבת אותו לרמוז אל ציצית דכתיב בו וראיתם אותו וזכרתם וכו׳ ולא דייק אומרו לשון ויך אלא כפשוטו קאמר ויך לב דוד אותו שנצטער על שבטלו לשאול ממצות ציצית שהלך ד׳ אמות בלא ציצית עד שהודיע כריתת הציצית שאז ודאי הטיל שאול ציצית ז״ש אותו על הציצית קאמר ויך לב דוד על ביטול אותו דהיינו מצות ציצית · או אפשר מלשון כנף הנזכר כאן ונאמר שם על ציצית הכנף פתיל תכלת והיינו כמי שלא הזכיר כאן כנף מעיל שלא היה הצער מצד המעיל כי אם מצד בטול מצות כנף ציצית · ועיין רש״י ז״ל ובסמוך בס״ד בפסוק ויאמר לאנשיו הכתוב שיטות המפרשים בסדר אלו הפסוקים · ועיין הרד״ק ז״ל :

ולע״ד לדקדק אומר ויהי אחרי כן שהוא מיותר די שיתחיל ויך לב דוד כו׳ וממילא נדע היות זה אחרי כן שאילו היה קודם לא כרתו והלשון מורה כן דקאמר אשר כרת כו׳ ועוד מהו אשר לשאול כי ידוע הוא ותיבת אשר לשאול מיותרת ונראה שדוד לא הכהו לבו ולא חשש תכף עד אחרי זמן מה שנתן אל לבו וזהו ויהי אחרי כן שאין אחרי אלא מופלג אז אחרי זמן ויך לב דוד אותו כאילו לבו הכהו ויפרו אותו ר״ל את דוד ז״ש ויך לב דוד אותו הכהו בדברי מוסרי׳ קשים על שכרת את כנף ר״ל בבחינת הכנף עצמו ז״ש על אשר כ׳ת את כנף כי איש חסיד כמוהו לא היה לו לבזות את המעיל או בגד לכרות כנף אפי׳ לא היה לשאול המלך אלא בבחינת כריתת הכנף כי על זה לבד נענש דוד ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו שהו׳ גרם לו כן בבזותו הבגד בכריתת הכנף ז״ש ולא יחם לו לו דייקא שהוא סבב לעצמו כנזכר בדברי חז״ל א״ר יוסי בר חנינא כל המבזה את הבגדי׳ סוף אינו נהנה מהם שנ׳ והמלך דוד זקן ויכסוהו בבגדים וכו׳ שכוונת דבריה׳ שנענש מצד בזותו בבגדים עצמם וזה דקדק באו׳ כל המבזה בבגדים בבגדים דייקא · וזה שלא כדברי הרד״ק ז״ל הנז״ל בפ׳ ויאמר שכתב שעונש לא יחם לו היה לפי שכרת מעיל שאול דמשמע שמבחינת היותו מעיל שאול מלך נענש איברא דיש לפר׳ דברי הרד״ק שלא כיון אלא אל מציאות הכריתה ושאול דקאמר קושטא דמילתא קאמר כמלא לפי זה שמציאות כריתת הכנף לבד הוא עון א׳ ז״ש על אשר כרת את כנף ויוכיח כן היות תיבת כנף קמוצה ואילו היה סמוכה אל אשר לשאול היה לה להיותה נקודה בשבא וקמץ כנף והבא׳כה השנית היא יען אשר לשאול שהיה ראוי לבלתי הריס יד למעילו של שאול בחיר ה׳ דמה לי קטע ציציתא לקטע רישא כנז״ל בדברי המדרש · ואפשר לומר אשר לשאול לרמוז אל דברי המדרש ממש וז״ש ויך לב דוד על אשר כרת את כנף כאילו הכריתה היתה לראש שאול ז״ש אשר לשאול כלו׳ כאילו אשר לשאול היתה זו הכריתה · ואין זר שזה הכרח שלישי לסברת ר׳ יהודה שנז״ל · ובפ׳ ויאמר לאנשיו אוסיף לקח טוב באו׳ ויהי אחרי כן בס״ד :

ויאמר לאנשיו חלילה לי וכו׳ כבר זכרתי דברי רש״י בפסוק הקודם עיין עליו שאמר שהם בלתי מסודרים · ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג וכן מהרי״א והוסיף במ״ש חלילה לי כו׳ לאדוני למשיח ה׳ כו׳ שהם ב׳ בחינות הא׳ היותו אדוני וגבירי חמי והשנית משיח ה׳ שמא תאמר כבר נטלה המשיחות ועבר ובטל ממנו שהרי נמשחת אתה לז״א עכ״ז כי משיח ה׳ הוא ר״ל הוא עדין בהוית משיחותו עד שיגיע זמן מלכותי כי אין מלכות נוגעת בחברתה כמלא נימא :

ולע״ד לדקדק תיבת מה׳ שהיא מיותרת ועוד כפל אם אעשה את הדבר הזה לשלוח ידי בו ועוד כי משיח ה׳ הוא מיותר שכבר אמר למשיח ה׳ ונראה כי דוד בתחלה כשאמר לו לך יי הנה היום נסתפק אם יהרוג אם לאו כאשר זכרתי ולז״א לכרות הכנף לנסיון כיון שנצטער על זה לזה כמלך מהרוג את שאול עצמו ז״ש ויהי אחרי כן ענין אחר כי ויך לב דוד כו׳ ולזה ויאמר חלילה לי כו׳ לא כן מתחלה שבהיותו שם היה בדעתו להרגו ואמר חלילה לי מה׳ ר״ל לא תחשבו שאני מונע עצמי מזה מצד פחדי פן ירגו את גולגלתי הפלשים אשר עם שאול וכמו שנז׳ בדברי חז״ל שאמר כי אבנר כמו שנזכיר לעומת ז״ש חלילה לי אמר שחלילה לי מפאת סכנה כי אם מה׳ שהשי״ת הוא המונע שהרי הכה לבבי אותי על כריתת המעיל כ״ש על שאול עצמו ואמר כי היה באפשר לעשות את מב׳ דברים הא׳ להרגו והב׳ לשלוח בו יד בגופו ממש בפלע וחבורה ומכה לא שתמית אותו כנגד החלוקה הא׳ אמר אם אעשה את הדבר הזה דהיינו הדבר הזה שאמרתם שנתן בידי להרגו מב׳ סיבות כמו שזכרתי בשם מהרי״א הא׳ לאדוני והב׳ למשיח ה׳ כי אפי׳ מהיותו אדוני לבד גם כי לא היה משיח ה׳ זו היא טענה מספקת לבלתי עשות לו כדבר הזה שמא תאמר עשה בו לו חבורה א׳ בשליחות יד בו בגופו כדי שידע עד היכן ידך מגע׳ לז״א לשלוח ידי בו מקושר עם חלילה לי כו׳ כלו׳ חלילה לי לשלוח ידי בו בגופו בטענה הא׳ מהשתים הלא היא כי משיח ה׳ הוא כי טענת אדוני הנז׳ אינה מספקת אלא לשלא אהרוג אותו אבל טענת כי משיח ה׳ הוא מחייבת לבלתי שליח בו יד אפי׳ משליחות כל דהו · ואפשר לדקדק אומר אם אעשה דהי״ל חלילה מה׳ מעשות והו׳ שהכוונה לו׳ אם אעשה אהיה נמנע מהדבקות האלהי ויסור ממני כאשר סר משאול וז״ש חלילה לי מה׳ אם אעשה כו׳ ולכך לא אעשה הדבר כדי שלא להיות חלילה מה׳ כי כל חפצי שרוחו נדיבה תסמכני · ואפשר אמר כי משיח ה׳ הוא ולא אני וז״ש הוא וכו׳ :

וישסע דוד את אנשיו וכו׳ רש״י ז״ל הבדיל ודחה אותם בדברים · וכן מהרי״א ז״ל עד כאן ועיין הרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל · ולע״ד לשון וישסע דוד את אנשיו כמו וישסע אותו בכנפיו כאילו שיסע את אנשיו ממחיצת׳ שלא קמה בהם רוח לעמוד ולקום אל שאול בדבריה׳ הנזכרים כי משיח ה׳ הוא בידינו קל וחומר ומה אם משיח ה׳ דוד לא רצה לשלוח ידו במשיח ה׳ שאול ק״ו להדיוטים נמצא בדבריהם האלה שיסעו אותם ובכח לא נתנם לקום אל שאול · ואמר ושאול קם מהמערה שהוא מיותר ואפשר שבעודו מדבר דברים אלה ביני ביני ושאול קם מהמער׳ וניצול נמצא שהדברים האלה הצילו את שאול בטוב טעמם בעצם אם במקרה שבעוד היות׳ שומעים דבר דוד שאול קם וכו׳ והלך לו · או אפשר כיון הכתוב להודיע שמהר לקום ולא האריך בבית הכסא כמנהג כי הוא אחד מהדברים שמאריכין ימיו של אדם ולא ושאול קם מהמערה וילך בדרך ר״ל במהירות כי אולי נסמר שערת בשרו אף ע״ג דאיהו לא חזי מזליה חזי או שנכב ה כתן אל לבו כי לב מלך ביד ה׳ אל כל אשר יחפוץ יטנו כדי שלא יטע׳ דוד או פן יקראהו אסון לשאול פן יפקרו אנשי דוד להרוג לשאול ולעומת כל זה נאמר ושאול קם מהמערה ר״ל קם בחפזון ובהלה וילך בדרך וכו׳ או אמר כן לומר שלא נתעכב דוד זמן רב עד שדבר אל שאול אלא שיעור מועט בעוד ששאול קם מהמערה וילך בדרך אז ויקם דוד אחרי כן ויצא וכו׳ ויקרא אחרי שאול כי נתחזקו ידי דוד כי ראה שהשי״ת עמו · או אפשר רמז וילך בדרך לרמוז שהלך בדרך בלי ציצית והוא עון לדוד שגרם לו כן בכרות כנף המעיל כנזכר בפסוק ויך לב דוד אותו שדוד עצמו נצטער על זה :

ויקם דוד אחרי כן וכו׳ הרד״ק מן המערה כן כתיב וקרי מהמערה והענין אח׳ ומהרי״א ז״ל כתב אחר שיצא שאול מהמערה והלך כברת הרץ יצא דוד ואנשיו ויקר׳ אחריו בקול גדול אדוני המלך ע״כ וכבר זכרתי בפסוק הקוד׳ שלא שהה דוד כי אם זמן מועט שעו׳ שקם שאול והלך בדרך ומיד ויקרא דוד כדרכו שלא הזכיר קול גדול כי לא הוצרך אליו כי קרוב הוא שאול · ואפשר יהיה הפרש בין קרי מהמערה לכתיב מן המערה שמן המערה מפתחה התחיל ויקרא אחרי שאול אדוני המלך כדי שיראהו יוצא מהמערה וידעו שדבריו נכונים · ואמר ויקרא אחרי שאול שכיון לעמוד בכיון אחרי שאול בקריאתו כדי שיביט אחריו וישתחוה לו אפים כמו שעשה כדכתיב ויבט שאול והחכם כדוד עיניו בראשו של דבר :

ויאמר דוד לשאול וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״א ז״ל והוסיף לו׳ אבנר ובדבריה׳ מובן אומרו דברי אדם לשון יחיד ולא אמר דברי בני אדם · גם אדם כמו אדום כי דואג האדומי כנז״ל שעשה מעשה אדום לשפוך דם · ולעד״ן לדקדק תיבת לאמר ויובן אומר אדם והוא כי כל בעל לשון הרע חשוב כנבלה וטריפה כמו שאמרו חכמנו ז״ל מסמיכות הפסוקים לא תשא שמע שוא לכלב תשליכון אותו ולזה אמר כי ראוי להתרחק מספ׳ לשון הרע אפי׳ מלדבר עמו דברי תור׳ ודברי שלימות במה שהו׳ אדם שלם כדי שלא יבוא לדבר עמו לשון הרע ז״ש למה תשמע כמשמעו לשמוע אפי׳ דברים נכוחים שהם דברי אדם שלם עכ״ז לא היה לך לשמעם בדרך סייג כדי שלא ימשך מדברי אדם זה לאמר לך הנה מבקש רעתיך היה לך להתרחק אפי׳ מדברי כושר כדי שלא להיות לך עסק עמו כלל והחכם הה״ר יאשיהו כר״ו פי׳ שאמר לו למה תשמע דברי אדם שאומר הנה דוד כדי שתהרגני כי נראה הוא כאוהבך ולפי האמת מבקש רעתך על שאול הוא האדם הזה האומר לך הנה דוד ולא אוהבך הוא על שאול :

הנה היום הזה וכו׳ חז״ל ברכות פרק הרואה ואמר להרגך ואמרתי להרגך מ״ל ותחס ואחס מ״ל אמר רבי אלעזר אמר דוד לשאול מן השמים מותר להרגך מ״ט משום דרודף אתה והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ומאי היא דכתיב ויבא שאול להסך את רגליו אל גדרות הצאן אל הדרך ושם מערה תנא גדר לפני׳ מגדר ומערה לפנים ממערה מאי להסך א״ר אלעזר מלמד שסכך עצמו ע״כ אשר כוונתם ז״ל לפרש ואמר להרגך אל השי״ת שאמר בתורה הבא להרגך השכם להרגו והיינו גבי צרור את המדינים והכיתם אותם כי צוררים הם לכם ששם נרמז בא להרגך השכם להרגו · ותחס חוזר אל הצניעות שהיתה בו שהיא חסה עליך והצניעות הוא שנכנס גדר לפנים מגדר ומערה לפנים ממערה ולא זו בלבד אלא שעשה עצמו כסוכה כמ״ש ר״א להסך כו׳ עיין רש״י וכן הביא הרד״ק וכן הרלב״ג והוסיף ואמר לבי להרגך ותחס נפשי וגו׳ · ולע״דן מאומרו הנה ראו עיניך את אשר נתנך כו׳ מוכרח ששאול ראה את דוד ואנשיו יוצאי׳ מהמערה וכדפרישית מן המערה ויקרא אחרי שאול שדוד בצאתו מפתח המערה קרא אחרי שאול וכו׳ לקיים הנה ראו עיניך את אשר נתנך ה׳ היום בידי במערה ואמר להרגך ותחס מוסב אל היד הנזכר את אשר נתנך וכו׳ בידי והנה ידי הנזכר ואמר להרגך והיא חסה עליך לבלתי הרגך ז״ש ותחס ידי וכו׳ אבל בשליחות יד בהכאה או חבורה היתה

ידי

ואבי · כתרגומו רבוני : ראה · ראה בעיניך הכנף וראה בלבך לדקתי ויושר לבבי שלא הרגתיך : צודה · אורב כתרגום כמין וכן ואשר לא צדה : משל הקדמוני · משל מאדם הקדמוני כי הוא סמוך ר"ל המושל הראשון אשר אמר זה המשל והיה המשל בפי כל אדם אחריו ות"י כמה דאמרין מתלא מלקדמין : מרשעים יצא רשע · מהם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל ידי לא תהיה בך כי ממקום אחר יבא לך הרע או פירושו מרשעים יצא מעשה הרשע כלומר כמו שהם רשעים בלבם כן יעשו מעשה רשע ולבם יבחן במעשיהם וכן ואני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם תפול בידך אע"פכ ידי לא תהיה בך ורז"ל פי' משל הקדמוני משל קדמונו של עולם הוא הב"ה והוא מה שאמרה תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות אלא שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב כך ינקמני יי' ממך ע"י רשע כמותך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך : אחרי כלב מת · כלומר כי ככלב אני חשוב כנגדך ולא חי אפי' מת ותרגומו חלש חד וכן פרעוש אחד תרגומו הדיוט חד כלומר דרך משל קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא השחור ממין המאכלת ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי פרעוש המוצאו בבגד או בבשרו רודפו כי הוא מדלג ממקום למקום כלומר מה מעלה הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש : ואת

בַּאדֹנִי כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא: וְאָבִי
רְאֵה גַּם רְאֵה אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ בְּיָדִי
כִּי בְּכָרְתִי אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ וְלֹא
הֲרַגְתִּיךָ דַּע וּרְאֵה כִּי אֵין בְּיָדִי רָעָה
וָפֶשַׁע וְלֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה צֹדֶה
אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: יִשְׁפֹּט יְהוָה
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּנְקָמַנִי יְהוָה מִמֶּךָּ וְיָדִי
לֹא תִהְיֶה־בָּךְ: כַּאֲשֶׁר יֹאמַר
מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע
וְיָדִי לֹא תִהְיֶה־בָּךְ: אַחֲרֵי מִי יָצָא
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מִי אַתָּה רֹדֵף
אַחֲרֵי כֶּלֶב מֵת אַחֲרֵי פַּרְעֹשׁ אֶחָד:
טו וְהָיָה יְהוָה לְדַיָּן וְשָׁפַט בֵּינִי וּבֵינֶךָ
וְיֵרֶא וְיָרֵב אֶת־רִיבִי וְיִשְׁפְּטֵנִי מִיָּדֶךָ:
ויהי

כְּרִבּוֹנִי אֲרֵי מְשִׁיחָא דַייָ הוּא: וְרִיבּוֹנִי
אִסְתַּכַּל אַף חֲזֵי יַת כְּנַף מְעִילָךְ בִּידִי
אֲרֵי בְּמִפְסְקִי יַת כְּנַף מְעִילָךְ וְלָא
קְטַלְתִּיךְ דַּע וַחֲזֵי אֲרֵי לֵית בִּידִי חוֹב
וְסוּרְחָן וְלָא חֲטֵית לָךְ וְאַתְּ כָּמִין עַל
נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ: יְדִין יְיָ בֵּינָא וּבֵינָךְ
וְיִתְפְּרַע לִי יְיָ מִינָךְ וִידִי לָא תְהֵי בָךְ:
כְּמָא דְאָמְרִין מַתְלָא דְמִלְקַדְמִין
מֵרַשִׁיעַיָּא תִיפּוֹק חוֹבַתְהוֹן וִידִי לָא
תְהֵי בָךְ: בָּתַר מַן נְפַק מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל בָּתַר מַן אַתְּ רָדֵיף בָּתַר
חֲלַשׁ חַד בָּתַר הֶדְיוֹט חַד:
וִיהֵי יְיָ לְדַיָּין וְיַעֲבֵיד דִּין בֵּינָא וּבֵינָךְ
וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי וִידוּן דִּינִי וְיִתְפְּרַע
עוּלְבָּנִי מִינָךְ: והוה

רשי

ואבי ראה · כלו' תן לבך על הדבר וגם ראה העדות אשר כנף מעילך בידי והייתי יכול להרגך : כאשר יאמר משל הקדמוני · משל קדמונו של עולם התורה שהיא משלו של הקב"ה מרשעים יצא רשע הקדוש ברוך הוא מזמן רשע שנופל ביד רשע כיוצא בו והיכן אמרה תורה והאלהים אנה לידו כדאיתא במסכ' מכות : ידעתי

מסרה

ואבי ב' וסימ' ראה גם ראה את כנף · אשר פגע בשני אנשים צדיקים : הקדמני ג' וסי' את הקני · משל · ארהיק : והיה יי' ו' וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד :

מנחה קטנה

ואבי גם ראה וגו' כי אע"פי שבאת עלי להמיתני ויש פותר להרגך כדין הבא במחתרת אלא שגיתי עמך כדין אב הבא על בנו במחתרת שאסור להרגו שאינו בא על עסקי נפשות ששום אב מרחם על בנו כך דנתיך ג"כ שלא הרגתיך וז"ש אבי ראה וגו' שהיית בעיני כאב בענין זה · דע וראה מכל זה כי אין בידי רעה ופשע שאם היה בידי רעה ופשע ממקום אחר לא הייתי נמלט מלהורגך כי היתה מתגלגלת חובתך ע"י חייב אך מאשר לא הרגתיך הוא כי אין בידי רעה ופשע מוולתך ולא חטאתי לך ואתה כלומר על כי יש בידך רעה ופשע מנוב עיר הכהני' אותה עבירה גוררת לך עבירה ונלוית צודה את נפשי לקחתה · ואיני אומר זה על שאני תובע דין של זולתי כ"א שישפוט ה' ביני וביניך ונקמני ה' ממך כאופן שידי לא תהי' בך כאשר יאמר משל הקדמוני וגו' שמגלגלין חובה ע"י חייב וזה נמנע אגלי שאיני מן החייבי' שיגלגל חוב על ידי : קולך

פי' רבינו ישעיה

כאשר יאמ' משל הקדמוני · רגילים הקדמונים לומר כי מרשעים יצא הרשע שיכשלו בו :

כלי יקר

ידי רוצה ואני התמרתי והסרתי כל כך אפי' שליחות יד ז"ש לא אשלח ידי באדני שאני אמרתי לא אשלח ידי באדוני הרי שידי חסה עליך מהריגה וקרוב לזה במהרי"א ז"ל שאמר ותחס ידי עליך וכו' עוד אפשר במ"ש ואמר להרגך שהוא על האדם הנזכר בפ' הקודם למה תשמע את דברי אדם לאמר וכו' כי הנה היום הזה ראו עיניך וכו' והרי הוא כאילו האדם הנזכר אמר להרגך כיון שהוא היה סיבה לעורר אותך לרדוף אחרי ונתנך ה' בידי וזהו ואמר להרגך וכו' :

ואבי ראה גם ראה חז"ל מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו אמר ר' יהודה אבי ראה אמר לשאול וגם ראה אמר לאבנר ורבנין אמרי אבי ראה אמר לאבנר דהוא אביו בחורית' גם ראה אמר לשאול ע"כ · ונר' בכוונת דבריהם דר' יהודה אזיל בשיטת ת"ק דאמר מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו כאביו ממש שהרי אבי ראה אמר לשאול אמנם לאבנר אמר גם ראה ולא אמר אבי לאבנר אמנם לרבנין הא' דלשיטת ר' יהודה קשה מהלשון דכיון דגם ראה לאבנר קא' ולא לשאול א"כ היכי סמך ואמר את כנף מעילך שמדבר עם שאול וא"כ ע"כ הוזר בכנף מעילך אל מ"ש אבי ראה לשאול ואם כן למה הפסיק בתיבת גם ראה לאבנר לכך פי' דאבי לאבנר קאמר ולפי שהיה אב בתורה גם ראה כנף מעילך הכל לשאול שלא קראו אבי וניחא כמי מהענין שאיך יתכן קורא לשאול אבי ואחר כך מבזהו באמור לו פעמים ישפוט ה' וכו' ומרשעים יצא רשע וכו' פי' המפרשים ז"ל שעל שאול אמר כן שהוא רשע ועשה פעולת רשע לרדפו ואם הוא אביו איה כבודו אלא והאי אבי לאבנר קאמר · ובפסיקתא אבי ראה גם ראה ר"ל ראה מה אתה לי כודה ככפי לאחרה גם ראה מה שאני לך שמצאתיך במערה ומשה אמר אם במחתרת ימצא הגנב וכו' אתה מותר ודמך מותר ע"כ · הרי פי' תיבת ואמר על משה שאמר בתורה וכו' כנז"ל · ועיין הרד"ק ז"ל ובזה מובן כפל אבי ראה גם ראה ובכפל כי אין בידי רשע ופש' ולא חטאתי לך מהרי"א ז"ל שאין בידי חטא ופשע בהווה שאם לא כן כשכרתי מעילך הייתי הורגך גם בעבר לא חטאתי לך אפי' חטא הקל : ולע"ד נראה בטעם כפל אבי ראה גם ראה וכו' ר"ל אבי ראה אותי יוצא מהמערה וזו הוכחה למה שאמר אשר נתנך ה' היום בידי במערה גם ראה את כנף מעילך בידי שזאת ראיה שנית מוכחת שנפלת בידי ותחס עיני ולא הרגתיך וכו' · או יאמר ראה גם ראה שחשש דוד פן יטעו אותו אנשיו בסיבה הועדה לזה כוזרו ואמר ראה בהכנף כרות גם ראה אופן כריתתו מורה שאין זה פועל סירה או יאמר ראה גם ראה על שני ענינים שמזכיר בפסוק הא' כנף מעילך בידי ושני ראה כי כרתתי כנף מעילך ולא הרגתיך מכאן הוכיח ודע וראה שאין בידי רעה ופשע שאלו היה בידי עון ופשע היתה עבירה גוררת עבירה לגלגל חובה ע"י יד המחייבת וכמו שאחז"ל גבי והאלהים אנה לידו מגלגלין חובה ע"י חייב אבל בכרתי את כנף מעילך ולא הרגתיך דע וראה כי אין בידי שום רעה ולכך לא אנה הש"ת לידי פורענו' להרגך וכל ב' ענייני' האלה בא ככל ראה גם ראה ובטעם ככל אין בידי רעה ופשע לשמים אשר בו ביד כל אדם יחתום איש כמעשהו ועל דרך ידיו' דמים מלאו שהכל כתוב והחוס ביד וכן כתבתי בכלי חמדה גבי יוסף את כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו שלא היה רואה מאומה מחטא ואשמה בידו באשר ה' אתו וה' מצליח בידו ואלו היה עון אשר חטא לא היה מצליח וידו פגומה ז"ש כאן דע ונאמנה וראה כי אין בידי רעה ופשע במה שביני למקום וגם ביני לבינך לא חטאתי לך שאלו לכי חטאתי היה מתגלגל הובת הריגתך ע"י ועכ"ז אתה בעצמך מזלזל בכבודך להיותך צודה את נפשי לקחתה והוא פועל אכזר ז"ש ואתה צודה או יאמר כי אין בידי רעה ופשע ולא חטאתי הכונה כי א"א לדון לדוד כחוטא בהיכת כריתת הכנף וכמז"ל בדברי חז"ל בפסוק ויהי אחרי כן מה בין קטע ציצתא לקטע רישא לז"א אבי ראה שאין בי אשם בכריתת הכנף גם ראה הכנף שתוך בידי כי רציתי לכרו' כנף המעיל להודיעך שנפלת בידי ולא רציתי להרוג אותך כמלא שאעפ"י שפועל הכריתה בלתי הגון ודומה לחטא מה עב"ז כיון שהתכלית טוב לא יגונה ז"ש כי בכרתי את כנף מעילך ולא הרגתיך התכלי' הוא כדי שתדע ותראה כי אין בידי רעה ופשע עליך שאיני מורד ופושע בך ואם כן לא חטאתי חטא כל דהו דהיינו על כריתת הכנף לא חטאתי כי תכליתי היה להודיע לך שעם היותך בידי לא מלאני לבי להזיקך :

ישפוט ה' ביני וביניך זה הפסוק אפרשנו בסמוך בס"ד והיה ה' לדיין וכו' עיין עליו אמנ' כעת לדקדק בו יתור אומר ה' ממך כי די שישפוט ה' ביני וב' כיך ומאי וידי לא תהי' בך · ונר' שרמז לו שהנקמ' תהיה ממך בעצמך שתמית ותהרוג עצמך וכן מצינו בשאול שהרג עצמו בחרבו וז"ש ונקמני ה' ממך בעצמך וכן בסמוך ושפטני מידך ממש שעל ידך תפול ותמות :

כאשר יאמר משל הקדמוני חז"ל במסכת מכות פרק אלו הגולין כאשר יאמר משל הקדמוני תלי היא דכתיב ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו א"ר לוי במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים הב"ה מזמנם לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב בסלם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם נפל עליו הרגו נמצא זה שהר' במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה ע"כ · ופי' רש"י ז"ל הביא על הש"ת משלו וכן הרד"ק ז"ל ע"ש · ולע"ד להקדק כפל וידי לא תהיה בך פעם בפסוק ישפוט ה' ופעם בפסוק הזה ועוד אני יאמר אמר הי"ל בלשון עבר ולא בלשון עתיד · ונראה כי דוד אמר הב"ה יהיה דיין וישפוט ביני וביניך ואחר גמר דין יהיה לא ג"כ שוטר על הדין ונקמני ממך ותכלית הנקמה היא בהעצות ע"י הזולת ולא ע"י כי אם יהיה ע"י הנה גם ממני ינקם דעל דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון באופן שעקר הנקמה שנקמני ממך היא שידי לא תהיה בך · כאשר יאמר משל הקדמוני ר"ל שמשל הקדמוני סובל פירושים כנז"ל בשם המפרשים או כפרש שאומר שלא יאות לאיש תם וישר טוב וכשר לצאת הקלה ורשע מתחת ידו לנקם מאויביו כי מרשעים הו' שיצא רשע לעשות דין בידם וכמו שאמרה אביגיל והושע ידך לך · או פירושו מרשעים יצא רשע ליפרע מהרשע המרשיע ורמז לו בזה שמרשעים פלשתים אויביו מהם יצא רשע שיהרגוהו במלחמה או הם יהיו סיבה ליהרג ולז"א כי הפירו' שצריך אלינו ותתיחס לענייננו הוא א' משני הפירושי' הנ' ובזה יאמר המשל וכו' מרשעים יצא רשע ולא מידי שידי לא תהיה בך שידי אל תהיה אל זה הענין צריך שיאמר אותו משל הקדמוני כדי שיהיה ראיה לדברי שאמרתי ונקמני ה' ממך וידי לא תהיה בך כמלא שלו' וידי לא תהיה בך הוא ביאור ופי' משל הקדמוני במ"ש מרשעים יצא רשע שצריך שנפרש המשל באופן שיאמר בדבריו אלה של מרשעים יצא רשע ויכוין בזה שידי לא תהיה בך והיינו דלא קאמר כאשר אמר משל הקדמוני כי לא אמר בפי' כך שהרי אפשר לפרש כפי הפי' השני של הרד"ק והז לא יאמר משל הקדמוני שידי לא תהי בך רק כוונתו לו' שהרשעים לבם יבחן במעשיהם שכמו שהם רשעים בלבם כן יעשו מעשה רשע ולכך אמר יאמר וכו' לומר שצריך לפרשו באופן שיאמר כן כדי שנלמוד ממנו וידי לא תהי בך · והרב ב"ע פי' בשער כ"ו שהיה דוד ע"ה בצער גדול אם ילך לעזרת אכיש על עם ה' חלילה ואם יחדל איך יהיה כפוי טובה לאכיש שקבלו בארצו בסבר פנים יפות אשר בלי ספק נשא דוד עיניו למרום שיוציא מרשת רגליו והוא' שנתן בלב אנשי אכיש לחשוד לדוד עד שמנעוהו מלכ' עמם והוציאו הש"י מאלה הענינים ואחשוב שלזה כתוב' באו' אל שאול מרשעי' יצא רשע כי מרשעים האלו עבדי אכיש יצא רשע החשד הזה שבראשי האנשים האלה התרצה אל אדוני וכו' וימנעוני מללכת אל המלחמה אשר תפול בה ע"כ · וקשה לדבריו לומרו כאשר יאמר משל הקדמוני שאין לו הבנה לדבריו · אלא שנקיים דברי הרב ז"ל במה שאמרתי שעם היות כוונת משל הקדמוני אל ענייניס זולת זה עם כל זה דוד ע"ה אמר לו בלשון זה של יאמר משל ולא אמר משל הקדמוני כי נתנבא שהמשל הקדמוני ירמוז ויאמר אל מה שהירע לו מרשעים יצא רשע מרשעים עבדי אכיש יצא רשע החשד ככז"ל ולא יניחוני ללכת ועל ידיהם וידי לא תהיה בך במלחמה ההיא ובזה נתישב ע"פ שיטת הרב ב"ע ז"ל יתור וידי לא תהי בך האמור שנית בפסוק זה אברהם בני יצ"ו אמר כי וידי לא תהי בך הוא מדברי המשל של אדם הקדמוני שאמר כן לחברו במעשה כיוצא בזה שאמר הנוסח הזה אות באות והוא מרשעים יצא רשע וידי לא תהי בך שכל זה מדברי משל הקדמוני ונראה מכוונת אות באות למה שאמר ונקמני ממך וידי לא תהי בך ובזה כיון לדעתי שכן עייניתי · עוד פי' אברהם בני יצ"ו כי היה אפשר לדוד להיות ידו בשאול באחד משני פנים או ידו בפועל לשלוח ידו בו להרגו או יאמר בכח אם יעתר אל ה' לנקום נקמתו ובסיבת מה שהרע לדוד יפול בנופלים לשלול השתי ידים אלו כאמר פעמים וידי לא תהיה בך לומר לא ידי בפועל תהיה בך ולא ידי בכח תהיה בך אלא ממקום אחר יתגלגל לך ואני אתנקם ממך כי ח"ו שירצה דוד להענים את שאול על ידו ובסיבתו כי אחז"ל כל שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו למחיצתו של הב"ה וא"כ מ"ש ישפוט ה' ביני וביניך ונקמני ממך וידי לא תהיה ע"י בפועל קאמר ולפי שלא שלל כי אם ע"י בפועל לא תהיה בך אבל לא בכח שהרי צועק חמס עליו לאמר ונקמני ה' ממך לזה הוסיף שאמרו זה הוא כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ר"ל לא כוונתי במ"ש ונקמני ממך לקללך או לצעוק אל ה' שיגיעך הרע בסבתי שא"כ הרי הוא כאלו ידי תהיה בך דמה לי בפועל מה לי בכח אבל כוונתי בדברי אלה אל כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע להפרע מהם באופן שידי לא תהיה בך אפי' בכח לא תהי' בך כי ונקמני ה' ממך וכו' הוא שאתנקם ממך ע"י מרשעים יצא רשע לא בסבתי ע"כ דבריו · והנני מוסיף נופך משלי והוא כי תיבת ממך מיותרת כי די שיאמר ישפוט ה' ביני וביניך ונקמני וידי לא תהיה בך ה' ממך מיותר אבל כאן גילה שה' יעשה שנקמתך תצא ממך ומידך לך וכן הוא ליה שהרי שאול הרג את עצמו בחרבו שנפל עליה וז"ש ונקמני ה' ממך ומידך והוא ענין נכון ומתיחס לכל הפירושים הנז"ל וכאשר כתבתי בפ' ישפוט ה' ביני וביניך ועם הפי' הזה מתיחס יותר ויותר שפירש היות כל זה הודע' ולא לצעקה אלא מודיע העתיד שישפוט ה' ביני וכו' ונקמני ה' ממך הכל דרך נבואה והודעה · ומצאתי סעד לשתי ידים אלו מהחכם כמה"רר משה אלשי"ך ז"ל ממה שפירש גבי ידינו לא שפכו את הדם הזה וכו' שפכה כתיב לומר שמהשתי ידים הלא הם האחת בפועל והשנית בכח דהיינו ע"י העון לז"א ידינו לא שפכה כלו' האחת לבד הוא שלא שפכה דהיינו היד בפועל אבל היד של העונות שפכה ושפכה ולכ"ה בסמוך כפר לעמך וכו' על שהם היו סבה בכח לשפיכות דם ולכך לא קרי וכתיב שפכו :

אחרי מי יצא מלך ישראל וכו' והיה ה' לדיין ושפט ביני וביניך כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל והמשיל עצמו אל כלב מת מפא' הסרחון הגדול אשר לא כן הבאישו ריחו המבדילין בינו ובין שאול והמשיל עצמו גם כן לפרעוש הדולג ממקום למקו' יען שדוד ככה היה דולג ובורח לו ממקום למקום ולפי שהי' שאול מת ייב בדין שתי בחינות האחת מצד הדין כי היה רודף את דוד שלא כדין שלא עשה לו רעה ופשע ומזאת הבחינה אמר ישפוט ה' ביני וביניך כו' על פי הקדמתי כי אין בידי רעה ואתה צודה וכו' ישפוט ה' וכו' : והבחינה השנית היא מצד האנושית שלא היה ראוי למעולה כמוך לרדוף אחרי כחות הערך כמוני שברדפך אחרי אתה מקטין עצמך ומגדיל מעלתי ויהיה אל לדין שיקיים זה להגדיל מעלתי ולהקטין מעלתך וזהו וירא וירב ריבי וישפטני מידך הנה נתבאר בזה שאין בפסוקים כפל שיש שתי בחינות ועל כל אחת מהם אמר ישפוט ה' ביני וביניך על הא' והיה ה' לדיין וכו' על השנית ע"כ תורף דבריו :

ולע"רן להרץ בקושית מהרי"א מכפל שני כתובים אלה הם ישפוט וכו' והיה ה' לדיין וכו' גם לדקדק כמה שנויים ראשונה שם כאמר ישפוט ה' ביני וביניך וכאן והיה ה' לדיין ושפט וכו' ובפסוק הראשון אמר ונקמני ה' ממך וכאן וישפטני מידך וכאן הוסיף לומר וירא וירב · גם לדקדק הו' אחרי מי יצא מלך ישראל שלא אמר יצאת מלך ישראל אחרי מי אתה רודף וכו' הכל לנוכח והוא ככול · וכן כפול באומר אחרי כלב מת וכו' · ונראה להשיב על כל זה במה שזכרתי למעלה מדברי חז"ל שאמר בכפל אבי ראה גם ראה שדבר דוד עם שאול ועם אבנר לשאול אמר אבי ראה ולאבנר אמר גם ראה או בהפך אבי ראה לאבנר שהיה אב בתורה גם ראה לשאול ועל יסוד דבריהם ז"ל המיוסדים על אדני פי הראמה רייסד ביאור אלו הפסוקים והוא כי בדברו עם שאול ואמ' לו את כנף מעילך ואתה צודה את נפשי לקחתה עליו הוא אומר ישפוט ה' ביני וביניך וכו' ונקמני ממך כלפרישית שרמז לו שאתה תמית עצמך וממך תהיה נקמתי וידי לא תהיה בך שלא אשלח ידי במשיח ה' כמוך אמנם כאשר יאמר משל הקדמוני דבר עם אבנר והוא ביאור גם ראה שאמר לאבנר כנז"ל מדרז"ל שא"ל גם ראה וא"ל כאשר יאמר משל וכו' מרשעים כמוך יצא רשע שאול שאשמו ברהסך שאתה מיעצו ואתה מוחה בידו וכמ"ש חז"ל בהנהמא מפני מה נענש אבנר

ואת הגדת · כן כתיב וקרי ואתה ואחד הוא: ושלחו בדרך טובה · כי העושה זה באמת האל ישלם לו טובה כן ישלמך כלומר שכר יהיה לך מאת האל בעשותך זה: ידעתי כי מלוך תמלוך · כי אני רואה אתה נצול מידי בכל עת ולא תמלאך ידי ואפשר גם כן ששמע שמשחו שמואל למלך וכי שמואל אמר לו בדבר עמלק קרע יי' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך לפיכך אמר וקמה בידך כלומר מה שלא קמה בידי · ובמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחוק בכנף מעילו ויקרע כי שמואל רמז לו שם מי שיכרות כנף מעיל הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כרת כנף מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפיכך אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך: ואם תשמיד את שמי מבית אבי · והו אם תכרית את זרעי שאמר וכפל הענין לחזק כי הבני' הם שמו' האבות ובהם יזכרו וכן והכרתי לבבל שם ושאר וגו' וכן לא יכרת שמו מלפני: וימת

וַיְהִי כְּכַלּוֹת דָּוִד לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר שָׁאוּל הֲקֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד וַיִּשָּׂא שָׁאוּל קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ: וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד צַדִּיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גְּמַלְתַּנִי הַטּוֹבָה וַאֲנִי גְּמַלְתִּיךָ הָרָעָה: ואת (וְאַתָּה) הִגַּדְתָּ הַיּוֹם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָה אִתִּי טוֹבָה אֵת אֲשֶׁר סִגְּרַנִי יְהוָה בְּיָדְךָ וְלֹא הֲרַגְתָּנִי: וְכִי־יִמְצָא אִישׁ אֶת־אֹיְבוֹ וְשִׁלְּחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וַיהוָה יְשַׁלֶּמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָה לִי: וְעַתָּה הִנֵּה יָדַעְתִּי כִּי מָלֹךְ תִּמְלוֹךְ וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל: וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בַּיהוָה אִם־תַּכְרִית אֶת־זַרְעִי אַחֲרָי וְאִם־תַּשְׁמִיד אֶת־שְׁמִי מִבֵּית אָבִי: וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשָׁאוּל וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל אֶל־בֵּיתוֹ וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל־הַמְּצוּדָה:

ב' חד מל' וחד חס' · ל' · ל' · ואתה ו"כ ק' · ח' מל' · ל' · ל' · ח' מל' ה"א · ל' מל' וג' בליש' · ל' אל המצודה ל'

וימת

וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי דָוִד לְמַלָּלָא יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עִם שָׁאוּל וַאֲמַר שָׁאוּל הֲקָלָךְ דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲרִים שָׁאוּל קָלֵיהּ וּבְכָא: וַאֲמַר לְדָוִד זַכַּאי אַתְּ מִינִּי אֲרֵי אַתְּ גְּמַלְתַּנִי טַבְתָא וַאֲנָא גְּמַלְתָּךְ בִּישְׁתָא: וְאַתְּ חַוֵּיתָא יוֹמָא דֵין יָת דַּעֲבַדְתְּ עִמִּי טֵיבוּ וְיָת דִּמְסַרַנִי יְיָ בִּידָךְ וְלָא קְטַלְתָּנִי: וַאֲרֵי יִשְׁכַּח גְּבַר יָת בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ וִישַׁלְחִינֵיהּ בְּאוֹרַח תַּקְנָא וַיְיָ יְשַׁלְמִינָךְ טַבְתָא חֲלַף יוֹמָא דֵין דַּעֲבַדְתְּ לִי: וּכְעַן הָא יְדַעְנָא אֲרֵי מִמְלָךְ תִּמְלוֹךְ וְתִתְקַיַּם בִּידָךְ מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל: וּכְעַן קַיֵּם לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ דְּלָא תְשֵׁיצֵי יָת בְּנַי בָּתְרָי וְלָא תְהַפְסוֹק יָת שְׁמִי מִבֵּית אַבָּא: וְקַיֵּם דָּוִד לְשָׁאוּל וַאֲזַל שָׁאוּל לְבֵיתֵיהּ וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי סְלִיקוּ לִמְצָדְתָּא:

ומית

איבו ד' וחס' בקריא' וסי' ימצ' איש את איבו ושלחו · כי יצר לו איבו בארץ שעריו דמלכים · כי יצא עמך למלחמה דמלכי' · ביד נבוכד נצר איבו: תמלוך ה' מלאי' בליש' בקריא' וסי' ואדניהו בן חגית מתנש' · ועת' הנה אדניה מלך · כי מלוך תמלוך וקמה בידך · וכחמה שפוכ' אמלוך · תחת עבד כי ימלוך:

רשי

ידעתי כי מלוך תמלוך · שרואה אני שהקב"ה מצילך מידי · ומדרש אגדה סימן זה מסר לו שמואל שהקורע מעילו ימלוך תחתיו: ואיש

קלו ה' חס' בנבי' ובכתו' וכל אוריה' דכו'

רלבג

וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה · הנה קצר בזה ונשען על מה שזכר אחר זה: ויי' ישלמך טובה תחת היום הזה ומה שקצר בזה הוא שראוי שישולם גמול טוב מאת הש"י וקצר זאת ההקדמה להורות על פרסומה: כניתו

כלי יקר

דבנין אמרי מפני שלא הכיח לשאול להפפיס לדוד שנא' אני ראה גם ראה א"ל אבכר שנאה בעי מן גלגלוי

כלי יקר

אם ימצא איש את שונאו ושלחו בדרך טוב' זה היינו מהראוי שישלחנו בדרך טובה ולא משורת הדין ולכן ראוי שה' ישלם לך טובה תחת היום הזה אשר עשית בו לפנים משורת הדין ע"כ ובדבריו עיינתי:

ועתה הנה ידעתי וכו' א"ל שאול ידעתי כי מלוך תמלוך מנא ידע לפי שאמר ליה שמואל קרע ה' את הממלכה של ישראל אמר לו שאול מי הוא זה א"ל איני אומר לך אלא רמז אני רומז לך מי שהוא קורע כנף מעילך עתי' ליטול מלכותך וכיון שקרע כנף מעילו ידע שאול מ"ש לו שמואל · התחיל לומר עתה ידעתי כי מלוך תמלוך וכו' ד"א מלוך בעול' הזה תמלוך בעולם הבא ע"כ · ולע"ד שמלבד קושיא שהקשה בתחלת דברי שאמר מנא ידע וכו' הקשה לו בפסוק לומרו ועת' מאי ועתה · והקשה לו גם כן כפל מלוך תמלוך לכל זה משיב לפי שאמר לו שמואל קרע וכו' שבזה מובן לומר

מנחה קטנה

שקולך זה בני דוד ירצה ראיתי כי קול דברין שותרי' תואר שאמרת לי בראשונה כי אתה אמרת ואני רצה כי לאב חשבתני ואם אב אני איה כבודי שאמרת שינקמך ה' ממני וכל הדברים האלה וזהו שקולך זה כלומר וכי זה קולך כמה שאמרת לי תואר אבי וא"כ בתואר זה אתה בני ומה גם יש לי לחוש על קללתך כי אינה קללת חנם כי מודה אני כי צדיק אתה וגו' · או ירצה בני דוד באמת כשנת עמיכון ליב שאין לו רשות להמיתו במאמרת כן כונת עמי שלא עמית לירעה · וישא שאול קולו ויבך כי עתה ראה למפרע שהמית כהני נוב שלא כדין שהי' בכור שדוד שונאו וכם החזיקו ידי שונאו וע"כ הם חייבים מיתה משא"כ עכשיו שראה שהי' ביד דוד להמיתו ולא עשה לו רע א"כ שלא כדין המית לכהני נוב וע"כ בכה וזה ויאמר אל דוד מה שאני בוכה הוא שראיתי כי צדיק אתה ממני וגו' וא"כ שלא כדין עשיתי בכהני נוב כי הייתי סבור שאני גמלתיך טובה שנתתי לך בתי לאשה ואתה גמלתני רעה שמרדתי בי וע"כ הרגתי לכהני נוב מחזיקי ידך ונהפוך הוא כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה: כי מלך תמלוך כי אע"פי שאחרי מותי המלוכה שייך לבני מ"מ מלך תמליך אתה ולא במלוכה שלי שלא נתקיימה לזרעי אלא וקמה בך ממלכת ישראל אף לזרעך: וישבע דוד לשאול לא כמו שרצה שאול שתהי' השבועה אף לזרעו כי אם על שאול שלא ירע לו אבל על זרעו לא היתה השבועה כי ביעי הגבעוני' מסר דוד שבעה מבניו והוקעו אותם על עץ: ויקם

פי' רבי' ישעיה

וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה · בתמיה וכי דרך בני אדם לעשו' כן כאשר עשי' אתה לי: ועתה הנה ידעתי כי מלך המלך · פירו' כי אני רואה כי השם עמך ואתה מצליח: ויש אומרי' כשכרת שאול כנף מעילו של שמואל אמ' לו מי שיקרע כנף מעילך הוא ימלוך תחתיך:

רדק

וימת שמואל · ספר מיתת שמואל כי אפשר שמת שמואל בזה הפרק שנפרד שאול מדוד ונתקיימה נבואת שמואל בחייו כי אף שאול הודה למלוכה לדוד ומת שמואל שבעה חדשים לפני שאול והארבעה חדשי׳ ומקצת החמשי הם שישב דוד בשדה פלשתים כמו שכתוב והנה מעשה אביגיל ושבת דוד בגבעת החוילה אם כן היו שני חדשים ומקצת החדש השלישי והנה הם שבעה חדשים כי כן אמרו רז״ל כי שבעה חדשים מת שמואל קודם שאול ואפשר שאמרו זה לפי שהשבע׳ חדשים שהיה הארון בשדה פלשתים אינן בכלל חמשים ושתים שנה של שמואל כי זולתם אנחנו מוצאים נ״כ כמו שפירש׳ בפסוק הנה זקנתי ושבתי והנה כנגד אותם שבעה חדשים הם אלו שבעה חדשים ממיתתו של שמואל הרמתי עד מיתתו של שאול והו׳ תחלת מלכות דוד : בביתו ברמה · בביתו שהיה ברמה כמו שכתוב ותשובתו הרמת׳ כי שם ביתו ועוד נפרש מיתת שמואל בפסוק ושמואל מת ולמה נזכר מיתת שמואל במקום הזה לדעת הדרש : ואיש במעון · שם עיר הנזכר בערי בני יהודה כי משבט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב : ומעשהו בכרמל · מקום שהוא עבוד בזריעה ובאילנות יקרא כרמל כמו שנאמר והיה המדב׳ לכרמל ופירו׳ מעשהו מקנהו כי המקנה נקרא׳ מעשה ומלאכה כמו שנאמר לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתוב מעון וכרמל וזיף ויוטה ונראה כי אלה המקומות סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשברח משאול אחר שנשבע לו כי דוד מהמדבר שלח לנבל כמו שכתוב וישמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו או הלך אחריו ממדבר פארן למדבר זיף כי אלה המקומות קרובים כמו שכתב כי הזיפי׳ הלשינו אותו פעם אחרת משם כמו שכתוב : ולו צאן · צאן שם כולל לכבשים ולעזים וזה הוא ברוב והנה הוא על הכבשים לבד שהרי אמר אחריו ואלף עזים וכן בכל מקום שזוכר אותו לענין גוזז כמו גז צאנך תתן לו והוא על הכבשים לבד : ושם האיש נבל · מה שספר הנה שם האיש וענייניו שאמר והאיש קשה ורע מעללי׳ ושם האשה וענייניה שאמר והאשה טובת שכל על מעשיהם העתידי׳ כי הוא עשה מעשה רע כאיש נבל והיא עשת׳ בשכל ובחכמה : טובת שכל · כתרגומו חכימת מדע וי״ת שכל ענין עיון והבנה כאילו אמר טובת מראה וכתב אדוני אבי ז״ל כי נבל זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו אלא מרוב נבלותיו היו קוראין אותו בני אדם נבל : והוא כלבי · הי״וד ליחס לפי שהיה ממשפחת כלב קראו כן וכת״י והו׳ מזרעית כלב והכתיב הוא בו״ו כלבו ואפשר לפרש הכ״ף לשמוש כפי הכתו׳ ר״ל כן היה מראה מעשיו רעי׳ כמו שהיה לבו רע כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו כברו וברו כתוכו לרע׳ וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם ששואל ממנו היה אומר עליו הוא כלבי כמו שהייתי חושב עליו כי ימנע שאלתי כן היה ובזה הדרך אמר הכתו׳ על פין רעה כי כמו שער בנפשו כן הוא ויש לפרש כלבי מענין גריעות מעשיו יחסו לכלב : כה לחי · כזה הטוב יהיה לך כל ימי חייך וכת״י כדין לחייך וי״מ ואמרתם כה לעשיר כמו מה לעני יודע להלך נגד החיים ויהיה פירושו ואמרתם זה השלו׳ לעשיר ויהיה וי״ו ואתה שלום לזה הפירוש כוי״ו ויסא אברהם את עיניו :

כה

א וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקָּבְצוּ כָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּבֵיתוֹ בָּרָמָה וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר פָּארָן׃ וְאִישׁ בְּמָעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַכַּרְמֶל וְהָאִישׁ גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֹאן שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים וְאֶלֶף עִזִּים וַיְהִי בִּגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ בַּכַּרְמֶל׃ וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ אֲבִגָיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת־שֶׂכֶל וִיפַת תֹּאַר וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים וְהוּא כָלִבּוֹ׃ וַיִּשְׁמַע דָּוִד בַּמִּדְבָּר כִּי־גֹזֵז נָבָל אֶת־צֹאנוֹ׃
ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נְעָרִים וַיֹּאמֶר דָּוִד לַנְּעָרִים עֲלוּ כַרְמֶלָה וּבָאתֶם אֶל־נָבָל וּשְׁאֶלְתֶּם־לוֹ בִשְׁמִי לְשָׁלוֹם׃ וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם

וּמִית שְׁמוּאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ כָל יִשְׂרָאֵל וּסְפָדוּ עֲלוֹהִי וְקָבְרוּהִי בְּבֵיתֵיהּ בְּרָמָה וְקָם דָּוִד וּנְחַת לְמַדְבְּרָא דְפָארָן׃ וְגַבְרָא בְּמָעוֹן וְנִכְסוֹהִי בְּכַרְמְלָא וְגַבְרָא רַב לַחֲדָא וְלֵיהּ עָאן תְּלָתָא אַלְפִין וְאֶלֶף עִיזִין וַהֲוָה בְּמֵיגַז יָת עָנֵיהּ בְּכַרְמְלָא׃ וְשׁוּם גַּבְרָא נָבָל וְשׁוּם אִתְּתֵיהּ אֲבִיגַיִל וְאִתְּתָא חַכִּימַת מַדַּע וְשַׁפִּירַת רֵיוָו וְגַבְרָא קְשֵׁי וּבִישׁ עוֹבָדִין וְהוּא מִדְּבֵית כָּלֵב׃ וּשְׁמַע דָּוִד בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי גָזֵיז נָבָל יָת עָנֵיהּ׃ וּשְׁלַח דָּוִד עַשְׂרָא עוּלֵימִין וַאֲמַר דָּוִד לְעוּלֵימַיָּא סַקוּ לְכַרְמְלָא וְתֵיתוּן לְוָת נָבָל וְתִשְׁאֲלוּן לֵיהּ בִּשְׁמִי לִשְׁלָם׃ וְתֵימְרוּן כְּדֵין לְחַיָּיךְ וְאַתְּ שְׁלָם וּבֵיתָךְ שְׁלָם

ויקבצו ג׳ בספרא וסי׳ וימת שמואל ויקבצו דמצפתה · ויקבצו פלשתים · ויקבצו ירושלם עם : ומעשהו ג׳ בקריאה וסי׳ מה יהיה משפט הנער ומעשהו · ואיש במעון ומעשהו בכרמל · ומעשהו לא השכילו · שכל כלהון קמצין במ״ה פתחין וסי׳ אתתא אתיעצת ואתיהיבת לגברא ספרא · ופירושו והאשה טובת שכל ויפת תאר · יועץ בשכל · נתן השכל במרומים רבים · איש שכל מבני מחלי · ושום שכל ויבינו במקרא : קשה הקשה ה׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בס״פ וילך :

שכל וסי׳ אתתא יעצת ויהיבת לגברא בספרא

רשי

ואיש במעון · שם העיר : ומעשהו · מקנהו וקניינו : גדול · עשיר : ויהי בגוז את צאנו בכרמל · ויהי יום אחד בהגיע עת גוז צאנו בכרמל ודרכו היה לעשות משתה ויום טוב לגוזזי הצאן וישמע דוד וגו׳ : והו׳ כלבי · מבית כלב : כה לחי · כה יהיה לשנה הבאה גוזז : לחי · טוב וקיים · ואת׳ שלום וגו׳ : ולא

רלבג

בביתו ברמה · ר״ל במקום שהיה שם ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו : ואיש במעון ומעשהו בכרמל · אמר במעון להורו׳ שלא היה יושב בעיר והיה לו מעון אצל מעשהו שהיה בכרמל ר״ל כי בכרמל היו שדותיו וגנותיו וכרמיו ולרוב עשרו שם מעונו שם או רצה באמרו במעון שהיה יושב במקום נכבד והיה מעשהו רחוק ממנו כי היה מעשהו בכרמל וזה הפירוש השני הוא הנכון אצלנו : והאיש גדול מאד · ר״ל שהיה עשיר רב : ויהי בגוז את צאנו בכרמל · ר״ל שבע׳ גזיזת צאנו היה בכרמל : והוא כלבי · ר״ל שלרוב אכזריותו היה תכונתו כתכונת הכלבים שמונעי׳ בני מינם ויכתו להם בבאם אצלם ולא יניחו׳ לאכל מהמאכל בכי׳ ואע״פ שלא יגרע ממאכלם דבר וזה ממה שיורה כי רוע נבל היה בענין אכילות : עלו כרמלה · אמר זה לפי ששם נעתק נבל בעת הגזיזה : כה לחי · הרצו׳ בו שכן יהיה לו משתה במועד הזה בשנה האחרת ויקרא חי העתד העותד כמו שבארנו בדברי התורה על אמרו שוב אשוב אליך כעת חיה :
לא

מנחה קטנה

ויקם וירד אל מדבר פארן · כי בעוד ששמואל קיים היה בוטח דוד שאחר שהוא ושאול מכניס עצמו תחת ידו ע״כ ובזכותו תגין כל ימיתו שכניסם אתו את אחיו גם בהיות דוד בקרב היטוב אך אחרי שנעדר שמואל ולא תגן זכותו ע״כ וירד אל מדבר פארן · ועוד נמשך שהשכיל דוד עצמו לשלוח לנבל יתן משכורת בידו לו ולעבדיו כי היה במדבר פארן ויחסר שם לחמו וזה שספק וירד אל מדבר פארן לאיש במעון וגו׳ : ואיש במעון וגו׳ הנה תחת שלא היה מקום לימנע לדוד מהשאלה בזאת א׳ מן יקרה לנבל אם יתן לו כאשר קרה לאחימלך הכהן · שבית כי דורון מספיק לו ולאנשיו צריך שיעור רב ולאו אורח ארעא לשסרים כ״כ ג׳ ספי׳ לו לתת לנ׳ על שמו כי נבל שמו ונבלה עמו ע״כ על באחד אמר ואיש במעון ומעשהו בכרמל ושיש יכול ממעון שם ביתו להתעסק בשמירת רועיו ותקנתו כרמוי ושזה היה לו ע״י דוד ואנשיו וע״כ מחויב הוא לשלם טובה תחת שמירת אשר היה לתקנתו ע״י דוד ואנשיו ולשלם לו כר ולחם ומזון · כי תורת מדינה קם אביגיל וע״כ שלח לו דוד כרועי׳ אשר לך היו עמנו וגו׳ · לנבל יענם פתח ועם סירת מעני שאול כי לא היה כ״א כפורע חוב · ועל הב׳ אמר והאיש גדול מאוד דלגבי׳ לידי׳ם לתת ווסרתם היו ומה גם שעל י״ט בוא · ועל הג׳ אמר ושם אשתו אביגיל שמש״פ ששמו נבל ועיגו כרה עם עבד שמעתו היה טובת שכל ובעלת חן תדע לנבל דבריה כעטפם לבעלם ולפתותה בדברי׳ בעיטי׳ לאלפות רבון דוד ולא ישיב פניו ריקם · והוא כלבי גם זה לחייב לנבל כי עבד ביתו מבית כלב שבט יהודה היה לו ביותר לעזות רבון דוד שהיה משבטו : כה לחי כמו משתה חי עתה בשלום וכבוד כה תוכה ליכתב בספר החיים כזה ר״ס על שנה הבאה : כי

פי׳ רבי׳ ישעיה

והוא כלבי · תרגום והוא מדבית כלב ואמרת׳ כה לחי · כעלי היה לך ותהרונו לחי : ואתה שלו׳ · הנו יהיר :

כלי יקר

וזה דחו בגמרא בענין הבעלת אוב שאמר שמוא׳ בתוך י״ב חדש הוה וכתב עוד מהרי״א בסמיכות הענייני׳ ששמואל מת וכבוד גדול עשו לו ונבל בהפך שמת בפחיתותו ונבלותו והאמר שמת שמואל ועשו לו כבוד במותו וקברוהו בביתו שהיה לו נחלת אבות ודוד הלך למדב׳ פארן דואג על מיתתו של אותו צדי׳ ואיש במעון כו׳ שלא נצטער כלל : ולע״דן שאמר וימת שמוא׳ ויקם דוד שנתן דוד אל לבו שכיון שמת שמואל לא יאריך שאול על ממלכתו כי זכות שמואל היתה מעמדת אותו ולזה כשמת שמואל ויקם דוד קימה היתה לו ואמיצות לב לרדת אל מדבר פארן ולא פחד משאול וראביו כי מת עוזר ונכל עזור וירד מהמצודות סלעים משגבו אל מדבר פארן ומה שאמר ברמה שהוא ידוע רמז למה שאח״ל במדרש שתי סיטות האחת מאן דבכית מן הוית חבל מדחיל ליה לפי שנענשו ביהושע שגעש עליהם ההר כשנתעצלו בהספד לכך נזהרו כאן ויקבצו כל ישראל ורבי שמואל בר נחמני אמר משלו נתנו לו לפי שכתו׳ בו והלך מידי שנה בשנה וכתיב ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ע״כ ומתוך דבריהם אלו אפשר לומר שלזה כיון בפסוק באו׳ ויקברוהו בביתו ברמה שלהיות ענין זה ברמה כי שם ביתו על כן נצטערו בו כל ישראל ומשלו נתנו לו :

ואיש במעון ומעשהו בכרמל וכו׳ עיין רש״י ז״ל והר״דק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל וכן מהר״א ז״ל בקרוב וק״ק דאם כונ״לל ואיש במעון ובמעשהו בכרמל בבית בתיבת ומעשהו שיאמר ובמעשהו : ולע״דן מעון שם עיר ככ״זל ורליתיה סמוך לעבריה ורחוק ממ׳ן הכרמל הוא הר גדול ויפה מאד נכנס חלק ממנו בתוך הים כדכתיב והכרמל בים יבא והנה האיש היה דר במעון שאוירה טוב לגובהה ומעשהו קניינו בכרמל כי הוא הר מסוגל לכל דבר ובפרט למרעה דשן ורענן וזו הקדמה למה שיאמר והאיש גדול ר״ל הוא במקום א׳ ומעשהו במקום אחר לרוב גדולתו או אפשר שהגיד זה לו׳ שאעפ״י שהוא במקום אח׳ אשר זה מחייב היות מעשהו מעותד לכמה מקרים רעים וכיה ראוי יחכן אל נערי דוד אשר היו לו חומה ועכ״ז הקשה לבו לנבלותו ואמר והאיש גדול מאד בשם עשיר ומפורס׳ לנבל וזהו שגרם לו המיתה שלא בא להספד שמואל ע״ה שנענש כי נתפרסם לנבל שלא בא שהרי הוא איש גדול וז״ש ויהי האיש הזה ר״ל טרוד בגזו צאנו בכרמל שלא קם ולא זע ממנו לבא אל הספד שמואל עם כל ישראל אשר באו ולכך נענש כמו שיגיד בסמוך :

ושם האיש נבל רש״י ז״ל כלבי מבית כלב וכן הר״דק ז״ל ע״ש וכן הרל״בג ז״ל וכן מהרי״א ז״ל והוסיף לומר שנקרא נבל על שהיה רע בדבור ובמעשה כנגד הדבור והאיש קשה בדבריו קשות וכנגד המעשי׳ ורע מעללים כשמו נבל וכלבי לא כן אשתו אביגיל אבי גיל ושמחה בטוב טעמה ושכל מליה עד כאן : ולע״דן לדקדק למה סתם בתחלה ואיש במעון ואח״כ מפרש דהי״לל ונבל במעון ועוד הי״לל ושם האיש נבל וכו׳ ורע מעללים והוא כלבי ושם אשתו אביגיל טובת שכל ויפת תאר כי למה הפ׳ פתח בנבל ומכנס דברי אשתו ואח״כ חוזר לומר והאיש קשה וכו׳ ונרא׳ כי בתחלה לא קראו נבל בשם רע עד שהזכיר אכותו והוא שנמנע ללכת אל הספד הנביא שמואל לנבלותו פן יקחו ממנו חלק מה מהבינו׳ אז כשהזכיר ויהי בגוז צאנו דהיינו שלא הלך להספד כנ״זל אז קראו הכתוב ופרסמו ושם האיש נבל ובמקום שיחסו לגנאי יחס את הצדקת לשבח ושם אשתו אביגיל והאשה טובת שכל וכו׳ ולפי שהאשה הלמד ברוב מדות כל בעלה אם טובות הם אלו רעות לז״א שהאש׳ טוב׳ שכל עם היות האיש קשה רע מעללים לא נטתה מקו היושר והשכל עם שהיתה יפה ואפשר שאמר והאיש קשה ר״ל קמצן וזהו קשה בלשון בני אדם היום קורין לנבל ה זה ויש המלכיז שאומרי׳ שלי שלי ושלך שלך ז״א שזה היה רשע ורע מעללי׳ · או אפשר שאמר והאיש קשה עם אשתו זכו׳ שעם היות׳ טוב׳ שכל ויפת תאר עכ״ז והאיש קשה עמ׳ ורע מעללים ע״ד גבר יהיר שהיהיר אפי׳ עם אשתו לא יכוה כן זה האיש קשה ורע מעללים וזה מובן בספ׳ שבחי האשה ואח״כ הזכיר ענייני האיש וגנותו ולפי ששם זה של נבל הוא שם לו״ל לגנאי בלבד ר״ל נבאת שמו העיקרי כלבי :

וישמע דוד במדבר וכו׳ צריך לדעת מה צריך בהודעה זו ששמע כן במדבר או במקו׳ אחר ונראה שכוונת הכתוב להגדיל אשם נבל שעם היות שעשה משתה ושמחה גדולה עד שנשמע קול המשתה של הגיזה אל המדבר ז״ש וישמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו ועכ״ז כששלח דוד לשאול איזה דבר ממנו לא שוה לו :

וישלח דוד עשרה וכו׳ הרלב״ג ז״ל עלו כרמלה אז לפי שם בית נבל בעת הגיזה ע״כ · ולפי׳ המפרשים ואיש במעון וכו׳ שהמעונו׳ מעונו היה לו בתוך הכרמל ניחא אומר עלו כרמלה כי שם ביתו ומעונתו · ולע״דן לדקדק או׳ ושאלתם לו בשמי לשלום וכו׳ ואמרתם כה לחי וכו׳ וא׳ משני הכתובים מספיק או ושאלתם לו בשמי לשלום או ואמרתם כה לחי וכו׳ ונראה כי בפסוק אמר ושאלתם לו בשמי לשלום כי הכי הינו שואל אלא בשלומו שאני הגדול שבכם וזה הגדול בביתו ואח״כ אתם תפרשו לו שלומכם משלכם ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכו׳ שאתם הבאים אלו ראויים לפרש ולפרוש שלום גם לביתו ולכל אשר לו · ועוד אפשר במ״ש בספר הזוהר וכמו שאזכיר בסמוך בפסוק ואמרתם כה לחי שהפסוק לא יתכן שאמ׳ דוד לנבל רע מעללים אלא כלפי השי״ת חי העולמים ובזה מובן או׳ ושאלתם לו בשמי לשלום ר״ל השאלה בשמי לשלום זה דוקא לו אבל פ׳ ואמרתם כה לחי לא לו יהיה כי אם להקב״ה כמו שיבא · ולעומת שני הפירושים האלה אמר בסמוך בפסוק ויבאו נערי דוד וידברו ככל הדברים האלה אל נבל שכל כונתם היתה לנבל כיונו בדבריהם שלא כדברי ס״ה ויבאו בשם רמז דוד שלא עשו מ״ש דוד ושאלתם לו בשמי לשלום שדוקא שאלת שלום בשמי כי ואמרתם כה לחי וכו׳ בשמם יהיו והם הוסיפו לדבר כל הדברים האלה בשם דוד להרבות בכבוד נבל ועכ״ז לא שוה להם כי נבל הוא :

ואמרתם כה לחי וכו׳ בספר הזוהר עלה קע״א בפסוק והוא עבר לפניהם פתח רבי אבא ואמר ואמרת׳ כה לחי והא אתמר דאסיר ליה לאקדומי שלם לרשיעא וכיון דאסיר היכי אשכחנ׳ דדוד אמר הכי קרא לנבל אלא הא אוקמוה דלקב״ה קאמר בגין לקשר׳ ליה לחי וחשיב נבל דעליה אמר ע״כ · ובמדרש אגדה בילקוט ואמרתם כה לחי לקיימא ע״כ · ואולי הכונת המדרש כדברי ר׳ אבא שהו׳ לחי אל הב״ה שהוא חי וקיים לעולם וז״ש לקיימא · שהב״ה חי לעולם בהחלט וקיים ואליו ית׳ יאמרו כך ויוכיחו כן דברי רבי אבא שאמר אלא הא אוקמוה דלקב״ה קאמר באו׳ אוקמוה גילה שכבר פי׳ גם כן רבותינו כן ואוקמוה הכי והיינו המדרש הזה לקיימא ור׳ אבא הוסיף הרחבת הענין במ״ש בגין לקשרא ליה לחי שזהו סוד סמיכות גאולה לתפלה מלכות ויסוד חי העולמים וזה תיבת כה במלכות לחי ביסוד וזה כיון במ״ש דלקב״ה אמר כן שהיא המלכות אדנות בגין לקשרא ליה לחי שהקשר הוא הסמיכות גאולה לתפלה והוא סוד · ורש״י ז״ל כה לחי כה יהיה לשנה הבאה גוזז לחי טוב וקיים ואתה שלום וכו׳ ע״כ · וכן הרלב״ג ז״ל · וכן מהרי״א ז״ל שהוא כמו כעת חיה · והרד״ק ז״ל כה לחי כזה הטוב יהי לך כל ימי חייך וכת״י כדין לחייך · ויש מפר׳ ואמרתם כה לעשיר כמו מה לעני יודע להליך נגד החיים ויהיה פי׳ ואמרתם כה לחי ואמרתם זה השלום לעשיר ויהיה וא״ו ואתה שלום לזה הפי׳ יתירה כוא״ו ויסא אברהם את עיניו וכן מהרי״א ז״ל · והרב ב״ע ז״ל פי׳ באומר ואתה שלום שרמז אל שלשה מיני חיים כי אם ישלים האדם את חקו במה שראוי להשלים נפשו הנה אז הוא שרוי בשלום בהנהגת עצמו ביושר וזה רמז באו׳ ואתה שלום ועל הנהגת ביתו ביושר אמר וביתך שלום ועל הנהגתו עם המדינה ואוהביו ורעיו אמר וכל אשר לך שלום עד כאן : ולע״דן ואמרתם לפניו כה תפלה לחי העולמים שיהי רצון מלפני שאתה שלום וביתך שלום באופן שבפסוק הא׳ אמר ושאלתם לו בשמי לשלום ובפסוק השני תאמרו לו שכה אני מתפלל בכל תפלותי לחי העולמים שהיה רע נ׳ ואתה שלום וכו׳ וז״ש ואת׳ בוא״ו מוסיף וכן אמרו הראשונים שכשאדם מתפלל על עצמו או על אהובו כלול אותם עם כלל ישר׳ כי זכותא דרבים עדיף וז״ש ואתה שלום ר״ל כל ישראל ואתה גם כן שלום · או אפשר ואמרתם כה לחי לפי שהרשעים בחייהם קרויים מתים ומותר להחניף להם
כדי

מנחה קטנה

כי על יום טוב באנו שהוא ראש השנה יום הדין לאדם על מעשיו ע"כ עשה עמנו חסד כי האדם נדון אחר רובו ולעולם יהי' בעיניו כחצי זכאי וחצי חייב וע"י שתעשה מנוה זו תכריע עצמך לכף זכות · ומה גם ידוע כדא"ז"ל שאם היתה שקולה מכרעת ע"י מנוה זו כדאי' בקדושין ע"כ זכי עצמך כנ"א למען תכריע עצמך לכף זכות : מי דוד וגו' כלומר מאה שלא אמר לבנך דוד כי אם לבנך לדוד ירמה שאם שני דברים א' לבנך כי לפייתו בן ישי ומכנה עצמו לבן נבל הוא ככוד לנבל שחשב כיוני ובאומרו לדוד הוא כלומר ובשביל דוד שהוא חשוב נפני עצמו וע"כ אמר מי דוד שהוא חשוב אצל עצמו ועל אומרו בנך כלומר שהוא ככוד לי שבן ישי יאמר שמחשיב אותי כאביו מיבן ישי מי הביא ועל אומרו לעבדיך גם אנשי דוד אמר היום רבו עבדים וגו' איני חשיבות אלו כי היום רבו שתפרצים מאדוניהם ולוקחים אדונים זרים כאשר הם הניחו את שאול ונכנסו עבדים לדוד ועתה מתפרצים ממנו ליקח עבדים לי כי מי שנתפרץ מאדוניו הראשון אל השני אינו תפארת הקרקע עבדים לשליש :

[הכתוב]

שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם׃ וְעַתָּה שָׁמַעְתִּי כִּי גֹזְזִים לָךְ עַתָּה הָרֹעִים אֲשֶׁר־לְךָ הָיוּ עִמָּנוּ לֹא הֶכְלַמְנוּם ז׳ וְלֹא־נִפְקַד לָהֶם מְאוּמָה כָּל־יְמֵי הֱיוֹתָם בַּכַּרְמֶל׃ שְׁאַל אֶת־נְעָרֶיךָ ח׳ וְיַגִּידוּ לָךְ וְיִמְצְאוּ הַנְּעָרִים חֵן בְּעֵינֶיךָ ד׳ רפין · ל׳ כִּי־עַל־יוֹם טוֹב בָּנוּ תְּנָה־נָּא אֵת ל׳ חס׳ וט׳ חס׳ א״לף בליש׳ אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲבָדֶיךָ וּלְבִנְךָ ג׳ ה׳ · ג׳ לְדָוִד׃ ט׳ וַיָּבֹאוּ נַעֲרֵי דָוִד וַיְדַבְּרוּ אֶל־נָבָל כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד וַיָּנוּחוּ׃ י׳ וַיַּעַן נָבָל אֶת־ ל׳ ומל׳ עַבְדֵי דָוִד וַיֹּאמֶר מִי דָוִד וּמִי בֶן־יִשָׁי הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ ל׳ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו׃ ולקחתי

שְׁלָם וְכֹל דִּילָךְ שְׁלָם׃ וּכְעַן שְׁמָעִית אֲרֵי גוֹזְזִין לָךְ כְּעַן רַעֲיָא דִּילָךְ הֲווֹ עִמָּנָא לָא אַנְזֵיקְנוּנוּן וְלָא שְׁגָא לְהוֹן מִדַּעַם כָּל יוֹמִין דַּהֲווֹ בְּכַרְמְלָא׃ שְׁאַל יַת עוּלֵימָךְ וִיחַווֹן לָךְ וְיִשְׁכְּחוּן עוּלֵימַיָּא רַחֲמִין בְּעֵינָךְ אֲרֵי עַל יוֹם טָב אֲתֵינָא הַב כְּעַן יַת דְּתַשְׁכַּח יְדָךְ לְעַבְדָּךְ וְלִבְרָךְ לְדָוִד׃ וַאֲתוֹ עוּלֵימֵי דָוִד וּמַלִּילוּ עִם נָבָל כְּכָל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בִּשְׁמָא דְּדָוִד וּפְסָקוּ׃ וַאֲתֵיב נָבָל יַת עַבְדֵּי דָוִד וַאֲמַר מַן דָּוִד וּמַן בַּר יִשַׁי יוֹמָא דֵין דְּסַגִּיאִין עַבְדַיָּא דְּעָרְקִין וּדְמִטַּמְרִין גְּבַר מִן קֳדָם רִיבוֹנֵיהּ׃ ואיסב

ויגידו ד' רפין וסימ' שאל את נעריך · איה איפוא הכמיך · יגישו ויגידו לנו את · יבאו ויגידו צדקתו · תמצא ידך ג' וסי' תנה נא את אשר תמצא ידך · כל אשר תמצא · תמצא ידך לכל אויביך · :

רשי

ולא הכלמנום · אם נצרכו לנו לשום דבר לא השיבונום ריקם : ולא נפקד להם · מאומה כי שומרים היינו להם : וימצאו הנערי' שלי חן וטובה בעיניך בטובה שיגידו לך עבדיך מהם עליהם : כי על יום טוב באנו · על סמך משתה יום טוב שיש לך באנו עתה לשאול · ד"א ערב ראש השנה היה וצריכין אנו לסעודת יום טוב : וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו · יגעים היו מטורח הדרך ונזדרזו למצות דוד ולא נחו עד שדברו אליו ואחר כך וינוחו וי"ת ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובתו : מי דוד · מה הוא חשוב שאתן לו את שלי הלא מרות המושביה בא :

ויחגר

רדק

לא הכלמנום · הה"א בסגול והוא כמו בחירק ופירושו לא עשינו להם דבר רע שיהיה להם כלימה בו אם היו צריכי' ממנו דבר לא השיבונום ריקם וי"ת לא אנזיקינון · ולא נפקד להם · ולא חסר כמו ולא נפקד ממנו איש פירוש ולא נפקד להם מכל אשר להם והלמ"ד כלמ"ד אצל לספור: כל ימי היותם בכרמל · פי' עמנו: כי על יום טוב בנו · חסר א"לף מהמכתב וכאשרה במבטא ופי' כי מנהגם לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו שראינו בדבר אבשלום וזה כי על יום טוב באנו כלומר באנו אליך בעת שאת' עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורינו כי יום טוב אתה עושה לגוזזי' אשר לך ותקנת לרוב מאכל ומשתה : וינוחו · ת"י ופסקו מלדבר עוד עד ששמעו תשובת נבל ויתכן לפרשו וינוחו מיגיעתם מן הדרך וספר זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברי' בשם דוד: המתפרצים · לברוח ולמרוד איש מפני אדניו:

את

רלבג

לא הכלמנום · ר"ל שלא הלעגנו עליהם ולא אמרנו להם דבר לביישם גם לא עשינו דבר ישיגם הבוש' בו בעבורנו וזה השאת' היה להורו' שלא עשקו דבר מהמקנה ישיגם הבוש' בעבורו כשלא ימלא כבל חשבונו : ולא נפקד להם מאומ' · ר"ל שלא די שלא השיגם נזק מאדנו אבל שמרנו אות' שלא השיג' נזק מזולתנו ולזה אמרו נערי נבל חומה היו עלינו גם לילה גם יומם : וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו · הרצון בזה אצלי כי להתפרסם רוע תכונת נבל לא דברו אליו אלו הדברים תכף בואם אבל נחו והמתינו העת הראוי לדבר לו מזה ואז דברו אליו ככל הדברים האלה ששלח דוד בפיהם שהיה בהם מפיוס הלב הרב' ועם כל זה היתה תשובת נבל בזה האופן מן הקושי שנזכר בזה המקום :

ויעט

כלי יקר

כדי שיחזרו בתשובה ויחיו וז"ש הרב ב"ע ז"ל בפסוק אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו וכו' אמנם ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב כי בהו' לרשע צדיק אתה ומוכיחו ובתוכחת אומר לו צדיק אתה ואינראוי לצדיק כמוך לעשות כך ולחטא יקבל התוכחת וישוב וינחם אל האלהים וזה בלע"ד שאמר והמרתם כה לחי כנוסח הזה אעפ"י שנבל הוא ורע מעללי' ואח"כ עכ"ז כה תאמרו לו כדי לעשותו חי ולדיק אולי יפותה ונוכלה לו להביאו למוטב שיהיה חי לדיק ז"ש והמרתם כה לחי והמאמר שתאמרו הוא ואתה שלום וביתך שלום שתאמרו לו שהוא לדיק וכל אשר לו שלום כי אין שלום אמר ה' לרשעים · או יהיה מאמר ואתה שלום וכו' מאמר הבטחה שמבטיחו לו ולביתו לכל אשר לו יהיה בטוח שלא יקרה להם שום לער אלא בתיהם שלום מפסד כי חומה להם דוד ואנשיו וזו הלעה אל מה שירלה ממנו מתנת ידו :

ועתה שמעתי כי גוזזים וכו' עיין רש"י ז"ל וכן פי' הרד"ק ז"ל · והוסיף ע"ש וכן מהרי"א ז"ל · **ולע"דן** הרועים אשר לך היו עמנו ר"ל שהיינו גם כן רועים עמם מאחר שהרועים אשר לך היו עמנו ר"ל רועים ובזה לא הכלמנום שכיון שאנחנו רועים גם כן עמם והשכנו אותם עמנו וראוי ע"י זה לא נמשכה להם כלימה מגריעו' אומנותם מהיותם רועים שהרי השכנו אותם עמנו וגם רעינו הלאן עמם כמונו כמוהם ובסמוך בפסוק חומה וכו' מוכיח כן שאו' כל ימי היותינו עמם רועים בלאן שתיבת רועים בלאן חוזר אל נערי דוד ע"ה שמעידים נערי נבל על נערי דוד שהיו רועים הלאן מלבד שהיו חומה כמלא שרמזו לו שבשכר טורח הרעיה ראוי להעלות זכרונם לטוב באי זה דבר אשר תמלא ידך ובשמירה כחומה :

שאל את נעריך ויגידו לך וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש וכן מהרי"א ז"ל ודקדק בזה אומרו תנה מאשר תמלא ידך ר"ל מאחר שאתה יש לך יום טוב לגוזזך סעודה מוכנת שעשית בשבילם מאותו המלוי בידך תן לנו חלק מה ע"כ · ולע"דן לפרש שאל את נעריך ויגידו לך כדברי איך נערי שעדו אותם ואל נא תכעוס על נעריך ולא תהריעם עליהם לאמר להם למה נהנתם מנערי דוד כדי שאהיה חייב להטיב עמו אלא ימלאו הנערים הנזכרים הם נעריך חן בעיניך שיגידו לך את הדבר כי אני מטריחך לתת לי מנות גדולות כי על יום טוב באתי ר"ל על המוכן ליום טוב אשר לך לגוזזיך באתי ואגב מה שטרחת לגוזזיך הזכרני ואל נא יחר אפך בנעריך אלא ימלאו הנערים חן בעיניך ודוד סדר הענין בנבל שהוא מסתפק במועט שהנערים האל תנה נא את אשר תמלא ידך לעבדיך אנחנו באים אליך וז"ש תנה נא וכו' דייקא לעת הזאת · גם תנה בידינו להוליך ולבנך לדוד כי אינו רולה תשלח לכל מחנהו כי אם לבנך לדוד ובמה שאחז"ל כי על יום טוב באנו אליך שהיה ראש השנה דוד הוא המדקדק בזה כי שאר העם לא יחושו לכבוד מועד כיון שהם אנוסים ובזה נחה דעתי איך דוד ילחם להם רע עין כנבל אלא ודאי כבוד המועד הכריחו לכך ולפי' זה אומר לעבדיך על הנערים שבאו כאן קאמר ופשוטו של מקרא על האנשים שעם דוד וקראם עבדיך מדרך המוסר ולדוד בנך ורמז לו באומרו לעבדיך שכמו שהעבד משועבד לרבו בעבודה בעבר ובעתיד ג"כ הם עבדיך בעבר ושיעבדוך לעתיד יוסיפו בשמירה למרעיתך ולמעשיך שבכרמל :

ויבאו נערי דוד וכו' חז"ל אמרו וינוחו יגעים היו מטורח הדרך ונזדרזו למצות דוד ולא נחו עד שדברו אליו ואחר כך וינוחו ויתרגם הרגם וינוחו ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובתו · וכן הרד"ק ז"ל · ועיין הרלב"ג וקשיא לי על דבריו שפי' ויבאו נערי דוד וינוחו וידברו אל נבל וכו' והרב המורה פ' ס"א פירש וינוחו עמדו מלדבר להגיד שלא אמרו עוד דברים אחרים יהיו מחוייבים לנבל לדבר קשות כאשר דבר · וכן הביא הרב מהרי"א ז"ל והוא פי' וינוחו שמיד שאמרו הדברים לנבל נחו שם בביתו ועשו חזקה בבית ושמו כליהם שם וז"ש וינוחו קודם שהכנם דבר ולזה חרה לפוסל נבל על שלא המתינו תשובתו כאילו בעל כרחו נחים ומתאכסים שם ועוד שהיו רבים והוא כילי חשב שילטרך כל סעודתו להם עד כאן :

ולע"דן במה שקדם בפסוק וישלח וכו' ושאלתם לו בשמי לשלום שדווקא שאלת שלום היתה בשמו לבד אמנם ואמרתם כה לחי והגיד הכתוב כי בבוא השלוחי' שינו מפני השלום ואמר הכל בשם דוד דכולי האי ואולי שלא ישיב פניהם ריקם ז"ש ויבאו נערי דוד וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד כולם דברו בשם דוד ונחה דעתם במה שעשו ולא נלטערו על מה שעינו מדעת דוד המשלחם כי ראו רוע תכונת פני האיש והכרת פניו ענתה בו ויבך נחה דעתם במה שהוסיפו בכבודו שאחר כך כשענה אות' קשות לא היה לו התגלות כלל לא כן אם לא היו אומרים הכל בשם דוד היה תולה קלקלתו במה שלא החשיבו דוד לדבר בשמו כי אם השלום לבד לז"א וינוחו ויען נבל ר"ל נחה דעתם במה שעשו שלא היה לו פתחון פה לנבל אל מה שענה קשות אלא מרוח לבו עשה כן ועתה תגדל אשמתו בעיני אלהים ואדם · עוד אפשר כיון באו' וינוחו סמוך ומקושר עם הפסוק הבא אחריו ויען נבל וכו' לומר כי אילו נבל ענה אותם פתאום לא יאשם כל כך לכן אחר שגמרו דברי שליחות וינוחו שלא ענה אותם אלא אחר העיון במה שישיב בעיד שנחו קלת ז"ש וינוחו ויען נבל וכו' ואפשר באומרו וינוחו שהאכילם דבר מועט וכמו שנראה מדברי הז"ל ממה שאמרו במסכת ראש השנה פרק א' בעשרת הימים מאי עבידתהו אמר רבי יהודה כנגד עשרה לגימות שנתן נבל לעבדי דוד וכו' אם כן מכאן נראה שהאכילם דבר מועט :

ויען נבל כו' חז"ל אמרו ויען נבל לעבדי דוד אמר כלום הוא בטוח אלא על ב' טיפין שמשחו שמואל היכן הוא שמואל היכן טיפיו ע"כ נראה שרולים לפרש תיבת היום כמשכת למעלה מי דוד ומי בן ישי היום ר"ל שכבר נפטר שמואל היום מי דוד ומי בן ישי היום · גם דקדקו לשון בן ישי ר"ל נטלה אותה המשיחה כשהיה בן ישי ז"ש מי בן ישי ר"ל מי הוא אשר משחו כשהיה בן ישי שמואל מת שמואל ואבדו טיפיו · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל נתקשה לו מה עלה על דעתו של נבל התריזו על דוד ולבזותו כך · ואמר כי נבל לא דבר על דוד כלום אלא על נעריו ומה שאמר מי דוד ר"ל הלא איש אחד הוא אבל עם היות שהוא בן ישי מתנשא לאמר אני אמלוך לא הייתי חושש לזה והייתי שולח לו בר ולחם מזון כפי הצריך לו לכבודו אבל מה אעשה כי רבו העבדים המתפרצים רולה לומר אנשיו אשר אתו שכולם מתפרצים איש מפני אדוניו שהם שש מאות רבים הם ואיך אקח את לחמי ואת מימי וטבחתי אשר טבחתי ונתתי לאנשי' אשר לא ידעתי איזה המה ולא אמר כן על דוד שכבר היה מכירו ושהוא בן ישי חתן המלך כי אם על אנשיו אמר שילטרך לו כפירבויים והמורה על זה שנבל לא דבר נגד דוד הוא מה שאמר הנער להביגיל והאנשים טובים לנו מאד חומה היו וכו' באופן שעל אנשיו הטיח דבריו לא על דוד ואפי' לאנשיו לא היה מדבר כן אלא על שנחו והחזיקו בבית קודם שישמעו תשובתו והיתה שאלתם גדולה לשש מאות איש וכו' והדבר קשה לכך ויעט בהם וכו' ע"כ · ולע"דן לפרש ע"פ שיטת מהרי"א הנז"ל באופן יותר נאות והוא שנבל בנבלותו רלה לבקש הואנה להשיבם ריקם הוא אומרו מי דוד וכו' לא אמר מה דוד אלא מי דוד כלומר מי יאמר לי שדוד שלח אתכם וכן מי יאמר לי שבן ישי שלח אתכם שהנבל מחייב אותי שאיש חשוב כבן ישי לא ישלח אלי על דבר אבילה כי הוא שלם בן ישי הוא ז"ש מי בן ישי ובפרט שהיום בזמן הזה רבו עבדים המתפרצי' איש מאדוניו ואולי כן גם אתם עבדים המתפרצים מפני דוד ובאים אתם בשמו והוא לא ידע ואם כן איך אקח טבחי ולחמי המסתפק לי לגוזזי ונתתי לאנשי' אשר לא ידעתי אי מזה המה כי אולי וקרוב לודאי שדוד לא שלח אתכם ועם היות דבריו אלה בזה האופן עכ"ז חרה לדוד עד מות באו' רבו עבדים המתפרצים כו' יען כי נבל הוא ופיו דובר נבלה באומר רבו העבדים שזה כמתלהלה מורה זיקים על דוד שמרד בשאול שאם לא כן מאי רבו עבדים המתפרצים ועוד שלא האכילם אפי' לחם לר ומים לחן לשהות ולא זה אלא ויעט בהם בגערה וחרדה · והנכון בעיני לפי פשט הפסוקים שנבל חרף לדוד גם לעבדיו ובזה כבין כפל ויען נבל לעבדי דוד ויאמר כו' שנראה שהיתה כלאן עניה ואמירה כנגד דוד ויאמר מי דוד ומי בן ישי שהוא מורד באדוניו שאול וזה נ"ל שהוא התגלות נבל שפחד פחד משאול מאשר עשה בנוב עיר הכהנים שהשמידם וחשש אם נתן יתן לדוד ירע לו שאול מהם זו הי' טענת חזקה מפאת היותו דוד מורד באדוניו והשנית לו הונח שלא ימשך נזק מנתינה זו משאול עכ"ז הדבר קשה ולקחתי את לחמי ואת מימי וכו' אשר לא ידעתי אי מזה המה · נמלא המאמר הראשון עניה והשנית אמירה כל דהו ולזה חרה לו עד מות לדוד · ובכלל דבריו אלה התריז כנגדם שהיו רולים לאכול שם שעל יום טוב באו וגם היו רולי' לקחת בידם ולתת אל כליה' להוליך אל דוד בנו כאו' ולבנך לדוד לעומת זה ענה מי דוד ומי בן ישי כלומר אינו בני שרוצ' ליירש אותי בחיי שאמרתם ולבנך לדוד כי רב לדוד כי בן ישי הוא ולא בני עבד מורד באדוניו הו' ואיני שולח לו כלום · ועל מה שאמרו אשר תמלא ידך לעבדיך השיב אין לי חפץ בכם לעבדים כי היום רבו העבדים המתפרלים באדוניהם כן גם אתם אוכלי שלחני לחמי ומימי ותגדילו עלי עקב · ועל מ"ש כי על יום טוב בנו כתיב וקרי באנו כלומר כיון שבאנו על יום טוב לפחות תזכה בנו וזה רמז כתוב בנו חסר אלף לזה השיבם ולקחתי את לחמי ר"ל הלואי יספיק לי ז"ש לחמי בכניי וכן ואת מימי וכו' ונתתי לאנשים על אלו הנערים לתת לפניהם אשר לא ידעתי מאין המה ולזה ויהפכו האנשים וכו' שראו שלא רלה להאכילם אפי' באשר הם שם בבל קירתו ועל זה חרה לדוד מאד והתגלות נבל מפחדו משאול כנזכר לא יספיק לקמלנות הזה שלא לשים לפניהם אפי' לחם ומים ולשלחם ומה שזכרתי למעלה בפסוק ויבאו נערי דוד מדברי חז"ל שהאכילם עשרה לגימות משם ראיה שלא האכילם מטבחו ויין משתיו כי אם עשרה לגימות לחם צר והוא מתייחס לזה :

ולקחתי את לחמי וכו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן במ"ש את מימי שקרא את היין מימי יען כי היין היה מזוג כדי שיהיה ערב בשתייתו כנזכר במסכת כתובות היה עשהו טבוח ויינו מזוג ומת אביו וכו' ז"ש את מימי על היין להיותו מזוג קראו מימי לשון מים :

ויהפכו נערי דוד וכו' נראה שאלו הנערים בערה בם קנאת דוד שחרפו ויהפכו נערי דוד לדרכם שלא אמרו לו דבר קטן וגדול ויבאו בזריזות כעל כנפי נשרים וז"ש וישובו ויבאו שטעם הכפל להודיע שסבו מהר ובאו ולא מלאם לבם באמור לדוד כל דבריו בכיוון ולזה כששבו לא אמרו לדוד כל דבריו בכיוון כי מי יעיז פניו לדבר אל המלך דוד כך אבל דברו ככל הדברים בכ"ף הדמיון ז"ש ויגידו לו ככל הדברים האלה ולא כתב ויגידו לו כל הדברים האלה :

ויאמר דוד לאנשיו חגרו וכו' מסכת סנהדרין למדו חז"ל דיני ממונות מתחילין מיגדול ולמדו רבה בר בר חנא מהכ' ויאמר דוד אל אנשיו חגרו איש חרבו ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד חרבו עד כאן וכן רש"י ז"ל על הכלים לשמור אהליהם וכליהם ע"כ · וכן הרד"ק ז"ל שהסכימו ודנוהו כמורד במלכות היה שכבר שמעו הכל שנמשח דוד למלך ונבל בזהו ורדו עבד ואלו אמר דעתו בראשונה שוב לא היו חולקין עליו לכך אמר להם חגרו איש חרבו ר"ל שיסכימו

את מימי · כלומר כל משתה שלי כתרגומו כל משתאי וכן את לחמי ית מכלי ויש לפרשו לחמי על הלחם המיוחד כי זכר אחר כן את טבחתי שהוא שאר המאכלים וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר : ואת טבחתי · תבשילי ומאכלי וכת"י וית שירותי וכמוהו לרקחות ולטבחות ולאופות ולטבחות מתקנות התבשיל וכן אמר בזוה שהביאה לו אביגיל חמש צאן עשויות כלומר מתוקנות ומבושלות : ויחגור גם דוד חרבו · אע"פ שהיה די באנשי' אשר עמו אע"פ כן מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו ור"ז"ל למדו מזה שדיני נפשות אין מתחילין מן הגדול ובדין נפשות דן אותו עם חביריו והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך וכזהו נבל וקראו עבד והוא נסכם עמהם באחרונ' שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו לפיכך לא אמר הוא דעתו אלא באחרונה זהו ויחגור גם דוד את חרבו : לברך את אדונינו · לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה : ויעט בהם · גער בהם והוא מענין עיט ומדרשו כי הי"וד קמוצה כלומר הבריתם בדבריו הרעים וכן במדרש מהו ויעט בהם אפרחינון במלין וי"ת וקץ בהון : והוא

וְאֶסַב יַת מֵיכְלִי וְיַת מִישְׁתְּיִ וְיַת
שֵׁירוּתִי דְּאַתְקֵינִית לְגוּזְזַי וְאֶתֵּן
לְגַבְרַיָּא דְּלָא יְדַעִית אֵי מְנַן אִינוּן :
וְאִתְחֲזָרוּ עוּלֵימֵי דָוִד לְאוֹרְחַתְהוֹן
וְתָבוּ וַאֲתוֹ וְחַוִּיאוּ לֵיהּ כְּכָל פִּתְגָמַיָּא
הָאִילֵין : וַאֲמַר דָּוִד לְגַבְרוֹהִי זְרִיזוּ
גְּבַר יַת חַרְבֵּיהּ וְזָרִיזוּ גְּבַר יַת חַרְבֵּיהּ
וְזָרִיז אַף דָּוִד יַת חַרְבֵּיהּ וּסְלִיקוּ בָּתַר
דָּוִד כְּאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא וּמָאתַן
אִשְׁתְּאַרוּ לְמִיטַּר מָנַיָּא : וְלַאֲבִיגַיִל
אִתַּת נָבָל חַוִּי עוּלֵימָא חַד מֵעוּלֵימַיָּא
לְמֵימַר הָא שְׁלַח דָּוִד אִיזְגַּדַּיָּא
מִמַּדְבְּרָא לְבָרָכָא יַת רִיבּוֹנַנָא וְקָץ
בְּהוֹן : וְגַבְרַיָּא טָבִין לָנָא לַחֲדָא וְלָא
אִתְנְזֵיקְנָא וְלָא שְׁגָא לָנָא מִדַּעַם כָּל
יוֹמִין דִּי הֲלִיכְנָא עִמְּהוֹן כַּד הֲוֵינָא
שָׁרַן בְּחַקְלָא : שׁוּר מַקַּף הֲווֹ עֲלָנָא
אַף בְּלֵילֵי אַף בִּימָם כָּל יוֹמִין דַּהֲוֵינָא
עִמְּהוֹן רָעַן עָנָא : וּכְעַן דְּעִי וַחֲזִימַה
תַּעְבְּדִין אֲרֵי גְמִירָא בִּישְׁתָא לְמֵיתֵי
עַל רִיבּוֹנַנָא וְעַל כָּל בֵּיתֵיהּ והוא

ד'פסו' את ואת ואת וְלָקַחְתִּי אֶת־לַחְמִי וְאֶת־מֵימַי וְאֵת
ל' טִבְחָתִי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזָי וְנָתַתִּי
לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אֵי מִזֶּה
הֵמָּה : וַיַּהַפְכוּ נַעֲרֵי־דָוִד לְדַרְכָּם
וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּדוּ לוֹ כְּכֹל הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה : וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו חִגְרוּ ׀
אִישׁ אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־
חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר גַּם־דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּעֲלוּ
ד' אַחֲרֵי דָוִד כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ
וּמָאתַיִם יָשְׁבוּ עַל־הַכֵּלִים :
ל' וְלַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הִגִּיד נַעַר־אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד
ג' מַלְאָכִים ׀ מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ
ב'חד קמץ וחד פתח וַיָּעַט בָּהֶם : וְהָאֲנָשִׁים טֹבִים לָנוּ מְאֹד טו
וְלֹא הָכְלַמְנוּ וְלֹא־פָקַדְנוּ מְאוּמָה כָּל־
ל'ח יְמֵי הִתְהַלַּכְנוּ אִתָּם בִּהְיוֹתֵנוּ בַּשָּׂדֶה :
ל' ר"פ חוֹמָה הָיוּ עָלֵינוּ גַּם־לַיְלָה גַּם־יוֹמָם
כָּל־יְמֵי הֱיוֹתֵנוּ עִמָּם רֹעִים הַצֹּאן :
ה' ג'בליש' וְעַתָּה דְּעִי וּרְאִי מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־כָלְתָה
ו'בסיפ' הָרָעָה אֶל־אֲדֹנֵינוּ וְעַל־כָּל־בֵּיתוֹ
והוא

כארבע ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן כ"ב : טבים הטבים ה' חס' בקריאה וסימן נמסר בסדר תולדת ; אלה ג' דסמיכי אל בליש' בקריא' וסי' וכלות אלהם כל היום ואין לאל · ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה · כי כלתה אליו הרעה מאת המלך :

רשי

ויחגר גם דוד את חרבו · מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן הקטנים בדין תחלה : על הכלים · לשמר האהלי' וכליהם · אחד מהנערי' · שלה : ויעט בהם · אפרחינון במילין לשון עיט : ולא הכלמנו · לא ככלמנו : כי כלתה הרעה · מאת דוד שלום : והוא

ויהפכו · ל'ית מלה · ויהפכו את · והוא חד · ל"ב זוגין · ויו"ד נדג · תיבות חד · מלפיל וחד · מלרע ·

רלבג

ויעט בהם · ר"ל שלא די שלא ענה אותם מענה טוב אבל נהג בהם מנהג העיט והוא העוף הדורס שמתנהג באכזריו' : והוא

כלי יקר

להורא'שוב' שהפסוק הזה מיות'שכבר אמר בפרטות לא הכלמנו ולא פקדנו מאומה אם כן חומה היו עלינו למה לי ועוד הוקשה להש"ל היו עלינו היו אלינו או סביבותינו מ"ל שהחומ' לא תהיה על האדם · ועוד הוקשה להם בפסוק גם לילה גם יומם כפול כי די שיאמר גם לילה ובתיבת גם מרבה היום או הי"לל גם יום' ובתי' גם לרבות לילה · ולעומת זה רמז שפסוק זה מדבר בחומה השגחיית בעבית מפלת הזכו' ומכאן שהצדיקי' מגינים על הדור ולכך קרויים חומה והפסוק הקודם האומר ולא פקדנו וכו' שהיו מגינים בטבע בקשתם

כלי יקר

שיסכימו בהריגתו ואח"כ ויחגר גם הוא חרבו באחרונ' הסכים הו'עמהם ע"כ · ובדברי הגמרא הנז"ל נכין לע"ד יותר ויחגרו איש את חרבו שהו' מיותר שודאי איש לא ימרה את פיו אלא ודאי כיון שהודיענו הגמרא שצריך בדיני נפשות להתחיל מן הצד לזה אמ' הפסוק ויחגרו איש את חרבו ויחגור גם דוד וז"ש גם דוד לומ' שלא חגר דוד עמהם אלא גם דוד ר"ל שיחגרו הם תחלה ואחר כך הסכים דוד עמהם וחגר גם דוד ובזה מובן גם כן אומרו ויאמר דוד לאנשיו ולא כתיב לנעריו או להייליו כי לא דבר כאן כי אם לאנשיו החכמים אנשים הפיבים לו בתורה לדונו אם חייב מיתה או לאו ז"ש ויאמר דוד לאנשיו · ומ"ש ויעלו אחרי דוד כארבע מאות איש לא שנבל היה צריך חיל אלא פחדו פן יפגענו שאול או אנשיו בדרך ההליכה או בחזרה לכך הלכו אחרי דוד כל אלו ללוות אותו או יהיה פירוש אחרי דוד שדוד היה הולך לפני כלם פניו הולכים בקרב תחלה והם אחריו ויוכיח כן בסמוך שאביגיל פגעה בדוד תחלה :

ולאביגיל אשת נבל וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל לברך את אדונינו על השלום הנזכר · והוסיף לפרש לברך את אדונינו לשון ברכה ממש והו' מ"ש כה לחי והיא ברכה על התמדת טובתו עד כאן כנז"ל · ולע"דן לדקדק או' אחד מהנערים מיותר ותיבת לאמר · גם אומרו מהמדבר מה מעלה ומוריד היות השליחות משם או ממקום זולתו וכבין אומרו לברך את אדונינו כפשוטו · ונראה כי העובה לצדקה עם העני גורם ברכה בבית על דרך להניח ברכה אל ביתך ולזה אמר כי הנער אחד מיותר בשליחות מכל שאר הנערים הוא אשר נתן לבו אל הסכנה הנמשכת מדברי נבל אל כלם והוא מטוב השכלתו רצה להגיד כן לאביגיל ז"ש ולאביגיל אשת נבל הגיד נער אח' ר"ל מיוחד שבהם ואמר מהנערים לאמר ר"ל שלא היה בא לאמר כן מצד הצטערו על נבל פן יקראהו אסון כי נבל הוא ונבלה עמו ומי יתן והיה יכנע בו לבדו אבל חשש פן ילכדו הנערים בהשתתפו עמו ז"ש מהנערים לאמר ר"ל מהנערים שלא יקראם אסון נתעורר לאמר כי אין יקראהו אסון לנער הזה עם שאר הנערים ז"ש מהנערי' לאמר · או יאמר שהנער הזה מיוחד בחסידו' מכלם כמ"ש הנה שלח וכו' כמו שנבאר ז"ש אחד מהנערים שלהיותו המיוחד שבהם בחסידו' ויראת ה' לא כרבו מושל מקשיב על שפת שקר ונבלות כל משרתיו כן אבל זה אחד נבדל מהנערים כלם בלתי מתנהג כהם ולזה לזר חיל לאמר מ"ש זהו שאמר לאמ' והוא מאמר שלם הנה שלח דוד מהמדבר אשר הוא חונה שם הר יבש מכל טוב עני היה באות' שעה שבלי ספק הגמילו' חסד אשר שאל דוד מאדונינו שיגמול עמו במקרה היה בעצ' שבה שבאמצעותו יגרום לברך את אדונינו ולהניח ברכה אל ביתו מצד היותו דוד שלם והיות השליחות מהמדבר מקום צער מכל אלו הבחינות היה נמשך לברך את אדונינו שצדקתו העמוד לו לעד קרנו תרום בכבוד וז"ש לברך את אדונינו · או יאמר הנה דוד שלח מלאכים רבים עשרה היו ואין ראוי להשיב' ריקם ועוד שנית היות השליחות מהמדבר ממקום רחוק ואין ראוי ישם לריק כחם · שליחית לברך את אדונינו אבל הוא ניער בהם שאלו לא נתן להם כלו' ופייסם בדברים טובים לא יאשם לפי שנא' ותפק לרעב נפשך אבל אדרבה ויעט בהם ר"ל שביזה לדוד מי דוד ומי בן ישי כדי שיפרחו מאצל דוד כי מי הוא ובזה את עבד המתפרץ כרבו ז"ש ויעט בהם עשה להם שיעטו ויפרחו מאצלו וכל זה גרם רעה גדולה כדמסיק :

והאנשים טובים לנו מאד וכו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב כאן מעין הנזכר לעיל בפסוק ועתה שמעתי וכו' והאנשים טובים לנו מאד וכו' שלא הכלמנו מהם אפי' בדבור קל ללעוג עלינו ולא גזלו ולא גנבו מאומה ז"ש ולא הפקדנו וכו' עם הייתם עמנו בשדה ז"ש הכתוב בהיותינו בשדה גם לא הניחו אחרים לגזול ולקחת מכל אשר לנו מאומה וז"ש חומה היו עלינו וכו' ע"כ : ולע"דן שהנער הזה הוסיף לספר בשבח האנשים האלה יותר ממ"ש דוד כי דוד קצר לומר מקצת שבחו וזה הנער ספר האמת ופתח לשבח שהאנשים האלה כשרים וטובים מטיבים ומדריכים אותנו בדרך הישרה ויראת ה' וז"ש האנשים טובים לנו מאד עוד היום טובים לנו כי הרגילו אותנו בטובות ודרך ישרה ז"ש טובים לנו מאד ואין טוב מאד אלא שלמות כנפשי ולזה אמר בלשון הווה ולא אמר טובים היו לנו מאד · ודוד לא הזכיר זה כלל שלא להתפאר גם כי ידע שנבל לא יחזיק לו טובה על זה אמנם הנער ספר כן לאביגיל הכשרה · ולענין שלמות גופני לא הכלמנו ר"ל לא די שהם לא הכלימונו בכוונה אלא אפילו שלא בכוונה לא הכלימונו ולזה לא אמר מהם לא נכלמנו או לא נכלמנו מהם אלא לא הכלמנו ודוד אמר לא הכלמנום בכנוי לקצר בשבחו אמר שלא הכלימום הם בכוונה אבל אפשר שלא בכוונה קבלו מבושה וכלימה כי שגיאות מי יבין · עוד הוסיף הנער בשבח כי דוד אמר שהגינו עליהם לבד בהיות' בכרמל אמנם הנער הזה הוסיף ואמר ולא פקדנו מאום' כל ימי התהלכנו אתם ולא די בהליכתנו אתם אלא גם בהיותנו בשדה אפי' שלא יהיו הם אתנו כי כל רואנו יכירו היותנו נתלים באנשים האלה ומי ישלח ידו בנו מעין מנהג אנשי הכפרים שבהיות בבית אחד מהם אצבעי לא יוכל גזלן או גנב עליו ולא לשלוח ידו בו לכבוד בעל הבית ההוא ז"ש בהיותינו בשדה · או יאמר שבין בשעת משעינו שעת הדחק בגבול לא פקדנו מאומה כל ימי התהלכנו אתם וגם בשעת החנייה לא פקדנו מאומה בהיותם נחים אלא הצד השוה בכל הזמנים שהטיבו עמנו ולאדונינו חרף וביזה אותם :

חומה היו עלינו וכו' חז"ל אמרו ר' יוחנן ור' יונתן תרויהון אמרין מ"כו שהצדיקים קרואים חומה עד כאן ויש לדקדק מנא להו שהצדיקים קרואים חומה כי כאן לא דבר הכתוב בבחינת הצדקות אלא שהאנשים האלה בגבורתם היו עלינו חומה מכל אויב ואורב · וכו' דקשיא ובחרבם עד שלא פקדנו לא מהם ולא מזולתם מאומה ובזה מובן דקדוק השני שאמר חומה היו עלינו שחומה השגחית הצדיקים עלינו ממש ולא סביבנו ואמרת על שני מיני ההגנה הנז' אמר גם לילה גם יומם כנגד ההגנה ההשגחיי' אמר גם לילה שעיקר הגנתם לילה שאין עיקר רינה של תורה אלא בלילה וגם לרבות יומם טפל כי יומם גם כן יצוה ה' חסדו לשמור כיון שבלילה שירה עמי והו' גם יומם הוא על השמירה הטבעית עיקרה ביום וגם לרבות לילה · ואפשר לפרש בהפך והכל עולה לענין אח' שנרמזו כאן השתי משמרות הנמשכות מהצדיקים כאמור · ואם לא כיונו הז"ל לכל זה עם כל זה הכתוב מובן בדבריהם ז"ל · ולע"דן בפשט הפסוק דה"ק שהיו להם חומה ר"ל מקיפין כחומה בכל אנשי הצבא וזה ההיקף לא היו עושין אותו בשבילם מפני פחדם משאול כי אם עלינו בשבילנו ועלינו ממש היו מקיפין כחומה יומם גם לילה וז"ש חומה היו עלינו גם לילה לרבות יומם אמנם גם יומם מוסב לסוף הפסוק לומר שיומם וגם לרבות לילה כל ימי היותינו עמם היו אנשי דוד רועים הצאן לרוב כשרות' וצדקותם הם רועים הצאן ומסייעי' ברעייה:

ועתה דעי וראי וכו' עיין רש"י ז"ל וכן תרגם יונתן והוא גבר רשיעא מלמללא עמיה ע"כ וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש ומהרי"א ז"ל כי רש והוא בן בליעל על דוד ר"ל עם היות דוד תם ויושר ירא אלהים הנה ירגים מזה כל כך קלון שהוא יהפך לבן בליעל כשידברו אליו זה כי יבא עם ח לו ולא פירשתי והוא בן בליעל על המגיד הדבר לדוד לפי שהיו עשרה ואיך ימ' עליה' והוא בן בליעל מדבר אליו עד כאן · וזה הפי' שסולל באומרו ולא פיר' והוא בן וכו' כך עיקתי ויש ליכבו שאעפ"י שהיו עשרה הרואה שבהם שר עשרות הוא שיבא להגיד לדוד כל זה ואולי הפחות שבכל' כי הדיוט קופץ בראש ובפרט בענין לשון הרע והל' זה המגיד קראו בן בליעל מדבר אליו בלשון יחיד · והרלב"ג ז"ל פי' בתיבת בליעל ואמר רשיעא על הרשע ועל הכילי ומזה הענין השני הוא בזה המקום וממנו האמור למלך בליעל וכו' עד כ"ן ובסמוך הפסוק אל ישים אדוני את לבו אל איש הבליעל וכו' שם הבאתי דברי הז"ל עיין שם :

ולע"דן שהנער הזה זרז את אביגיל שצריך לראות איזה תקון · ועוד דעי כי צריך במהירות ואין דין צריך בשם ז"ש ועתה דעי ר"ל דעי שעתה צריך לתקן כי שלוחי דוד מכשרים קלו ככיכר ו עט בהם שעשה שיהיו כעוף הזה הפורח כן אלו פרחו להגיד לדוד וראי מה תעשי כי כלתה הרעה ר"ל בלי ספק שלא ימצאו מיימנים לזכות ומשמאלים חובה אלא כלתה הרעה שכלם יסכימו ברעה וכלתה הרעה שעלתה ההסכמה אל אדונינו וכו' · ובזה מובן כפל דעי וראי ואפשר שאמר דעי כי כלתה הרעה אמנם וראי הוא שתראי תקון מה לעשות · או יאמר כי כלתה הרעה ר"ל לא תעלה על דעתך שתתחיל הרעה לבד אל אדונינו כי אם כלתה הרעה כי בהתחיל הרעה באדונינו לבד בזה לא תנוח דעתו ויעבור ועמו כי אם כי כלתה הרעה ר"ל עד כלה אל אדונינו ועל ביתו באופן שהיה כלה ונחרצה ז"ש אל אדונינו ואל ביתו עד משתין בקיר והוא בן בליעל ר"ל על דוד לא היה מדבר אליו ועליו אלא כאילו הוא דוד בן בליעל ותיבת מדבר אע"פ שהיא בחי"רק היכה שמוסית אלא סורש כמו וישמע את הקול מדבר אליו · או יאמר והוא בן בליעל ר"ל אדונינו כוהשין בליעל ובשהיה מדבר על דוד היה נראה לו ולדעתו המשובש כאילו מדבר אליו ר"ל עצמו כי כן הוא הנבזה ובליעל ומבזה זולתו והמכובד המכבד את הבריות · ובזה מובן אומרו מדבר אליו מתדבר לעצמו · או יאמר והוא וכו' ר"ל הלא לא יתיך הזקן ולמאי דעי וראי מה תעשי וכו' יען שאני איני יכול ללכת להלין בזה יען שבכל איש ואיש שילך להלין ולדבר לדוד על נבל הנה בעיני דוד הוא בן בליעל מדבר אליו לותי מדבר אל י ובעד נבל ואפי' מאנשי מחנהו מחזיקן לבן בליעל באופן שאין מי שיוכל להלין אלא את אשה חכמה כמוך חכמות נשים בנתה ביתה ולפ · כפרש מ"ש מדבר שמוסית יאמר כי מהדבור שדבר אליו אל דוד להלין בעד נבל וכות הנה הוא בעיניו בן בליעל מסיבת דבר אליו בעדו באופן שלא יקות לדבר לזולתך כאמור :

ותמהר אביגיל ותקח מאתים לחם וכו' בפרק ראשית הגז אמרו · בראשית רבה שתים צאן עשויות חייבי' בראשית הגז ויליף לה מחמש צאן עשויות שמעשות את בעליהן למצו' והיינו דאפי' הגז דלא לזרוע ולחיי' וקיבה אפי' באחת · ועיין רש"י ז"ל וכן פי' הרד"ק הביא נוסחא אחרת ע"ש וכן מהרי"א ז"ל והוסיף עשויות בריאות ושמנות ע"כ ומ"ש צמוקים ענבים יבשים דבלים עגולי תאנה דרוסות וכבושות בכלי ע"כ · וכן הרד"ק ע"ש וכן מהרי"א ז"ל והוסיף ות'ה צמוקים מאה כלים מלאים צמוקים · ולע"דן שאביגיל בראות הדבר נחוץ לקח' העבר כבר מתוקן לגוזזים טבחו טבחות כמ"ש טבחתי אשר טבחתי ולחמו מוכן ויינו מזוג כמ"ש ואת מימי כדפריש'ת ז"ש ותמהר אביגיל ותקח מאתים כבר לחם ממה שכבר היה אפוי ולא עשתה כי אם שלקחו אותו ושנים נבלי יין הי"לל ושני נבלי יין אבל אמרה שלקחה שני מיני יין מתחלף זה מזה במראה לבן ואדום או חזק ומתוק וז"ש ושנים אל שני נבלי יין שני מינים מיעוט רבים שני' וריבת שנים תוס'ת כן שאין מקרא יוצא מידי פשוטו וחמש צאן עשויות ר"ל שכבר היו עשויות ומוכנות לגוזזים

פי' רבינו ישעי'

לברך את אדונינו · פי' לשאול בשלומו : ויעט בהם · פירוש פורש מעליו וגערהו · לשון ויעט העם אל השלל :

רשי

והוא בן בליעל מדבר אליו · ואדנינו בן בליעל מהיותו דובר אליו מה שאני אומר אליך פן יקצוף עלינו : עשויות · תירגם יונתן תכברא ממולאות בשר דק וביצים פשט"ן בלע"ז · כמו ששנינו בפסחים ונותן את הכרעים ובני מעיו לתוכו רבי טרפון קורהו תכברא מה שבתוכו לברו כרבי עקיבא דאמר תולין תולה לו כך היא שנוייה בתוספתא ורבי קלונימוס ז"ל מן רומי פירשה לנו כן : צימוקים · ענבים יבשים : דבלים · עיגולי דבלה תאנים דרוסות וכבושות בכלי : יורדי' לקראתה · גיא היה בין שני ההרים היא יורדת מהר זה והוא יורד מהר זה שכנגדו : ודוד אמ' בלבו כשאמרו לו נעריו גידופי נבל אך לשקר שמרתי וגו' : משתין · י"א ידע מדע משית קירו' לבו · ד"א אפילו כלב שדרכו להשתין בקיר . כי

רדק

והוא בן בליעל מדבר אליו · אדונינו בן בליעל מדבר אליו אם היינו מדברים אין היה נוער בנו לכן את דעי מה תעשי ויתכן לפרשו על דוד כלומר דוד בן בליעל מדבר לאדונינו על הדבר הזה אלא יבא ויכלה הכל עם חילו : וחמש צאן עשוות · כן כתיב בשני ווי"ן וקרי עשויות ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אה"וי מתחלפות ופירו' מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו וי"ת עשוין תכברא ולא ידעתי מה הוא ובנסחא אחרת מצאתי תכברא ופירש אותו רבינו שלמה ז"ל בשם רבי קלונימוס מרומי ממולאות בשר דק וביצים פשטי"ן בלע"ז והביא לו חבר מה שאמרו רז"ל בפסחי' ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ר' טרפון קורהו תכברא : צמוקי' · ענבים יבשים ופי' אחה אשכולות וכת"י ומאה אתכלין דעינבין יבשין : ודבלי' · הדבלה היא ככר תאנים יבשות דרוסות יחד עד שנעשית כמו ככר לחם ופי' מאתים מאתים ככרי' מאלה הככרים או פירו' מאתים ליטר' וכן ת"י ומאתן מנן דבילתא והמנא הוא ליטרא : בסתר ההר · יורדת בצד זה מן ההר שהיה מקום סתר לבאי' ויורדים מצד האחד ואמר זה בעבור כי לא ראתה היא דוד מרחוק עד שפגע' בהם וירדה מהרה מעל החמור ברא[ו]תה את דוד וי"ת בסתר ההר בסטר טורא : לשקר · לחנם : וישב לי רעה · במה שחרף אותי בדבריו : לאויבי דוד · כנוי הוא לדוד : משתין בקיר · כמו שפירשו רז"ל אפי' הכלב שדרכו להשתין בקיר וי"ת ידע מדע ר"ל משית בקירות לבו כלומר בן דעת : לאפי דוד · כמו לפני דוד : כי

ח' וְהוּא בֶּן־בְּלִיַּעַל מִדַּבֵּר אֵלָיו : וַתְּמַהֵר אֲבוֹגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנַיִם נִבְלֵי־יַיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּוֹת וְחָמֵשׁ סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמָאתַיִם דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל־הַחֲמֹרִים : וַתֹּאמֶר לִנְעָרֶיהָ עִבְרוּ לְפָנַי הִנְנִי אַחֲרֵיכֶם בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה : וְהָיָה הִיא רֹכֶבֶת עַל־הַחֲמוֹר וְיֹרֶדֶת בְּסֵתֶר הָהָר וְהִנֵּה דָוִד וַאֲנָשָׁיו יֹרְדִים לִקְרָאתָהּ וַתִּפְגֹּשׁ אֹתָם : וְדָוִד אָמַר אַךְ לַשֶּׁקֶר שָׁמַרְתִּי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָזֶה בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נִפְקַד מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מְאוּמָה וַיָּשֶׁב־לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה : כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאֹיְבֵי דָוִד וְכֹה יֹסִיף אִם־אַשְׁאִיר מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ עַד־הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִיר : וַתֵּרֶא אֲבִיגַיִל אֶת־דָּוִד וַתְּמַהֵר וַתֵּרֶד מֵעַל הַחֲמוֹר וַתִּפֹּל לְאַפֵּי דָוִד עַל־פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרֶץ : וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתֹּאמַר

אביגיל ק' · עשויות ק' · י"א בטע' · ה' רפין · כ"ח ד'מנהון בסיפ'

וְהוּא [illegible] רַשִׁיעָא מְלַמְלָא עִמֵּיהּ : וְאוֹחִיאַת אֲבִיגַיִל וּנְסִיבַת מָאתַן גְּרִיצָן דִּלְחֵים וּתְרֵין גַּרְבִּין דַּחֲמַר וְחָמֵשׁ אָעַן תַּכְבְּרָא וְחָמֵשׁ סְאִין קַלְיָא וּמְאָה אַתְכְּלִין דְּעִנְבִין יַבִּישִׁין וּמָאתַן מְנַן דְּבֵילְתָא וְשַׁוִּיאַת עַל חֲמָרַיָּא : וַאֲמָרַת לְעוּלֵימָהָא עִיבָרוּ קֳדָמַי הָא אֲנָא בָּתְרֵיכוֹן אָתְיָא וּלְבַעְלָהּ נָבָל לָא חַוִּיאַת : וַהֲוָה הִיא רְכִיבָא עַל חֲמָרָא וְנָחְתָא בִּסְטַר טוּרָא וְהָא דָוִד וְגֻבְרוֹהִי נָחְתִין לְקַדְמוּתַהּ וַעֲרָעַת יָתְהוֹן : וְדָוִד אֲמַר בְּרַם לְשִׁקְרָא נְטָרִית יַת כָּל דִּי לְדֵין בְּמַדְבְּרָא וְלָא שְׁגָא מִכָּל דִּילֵיהּ מִדַּעַם וְאָתִיב לִי בִּישְׁתָּא חֲלַף טַבְתָּא : כְּדֵין יַעְבֵּיד אֱלֹהִים לְסַנְאֵי דָוִד וּכְדֵין יוֹסִיף אִם אַשְׁאִיר מִכָּל דִּי לֵיהּ עַד מְנְהַר צַפְרָא יָדַע מַדַּע : וַחֲזָת אֲבִיגַיִל יַת דָּוִד וְאוֹחִיאַת וְאִתְרְכִינַת מֵעַל חֲמָרָא וּנְפָלַת לְאַפֵּי דָוִד עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל אַרְעָא : וּנְפָלַת עַל רִיגְלוֹהִי וַאֲמָרַת

מדבר ח' בקריא[illegible] וסימ' נמסר בסוף סדר ויצא : כל סיפרא אל כל ואל כל במ"ו על כל ועל כל וסימ' ויאמר אליהם נחש · ויאמרו כל העם · ויחמל שאול · ועתה דעי · וימלך דוד · בחברון מלך :

רלבג

והוא בן בליעל מדבר אליו · הנה בליעל כאחר בשתוף על הרשע ועל הכילי וזאת הענין השני הוא בזה המקום ומזה אמרו האומר למלך בליעל רשע אל נדיבי' : עברו לפני · אמרה זה לכפר פני דוד במנחה הגדולה הזאת : משתין בקיר · והוא הזכר · ויש להפלא איך נסכם דוד להרוג כל זכיתו והוא לא הסכים על הריגת שאול עם היותו רודפו · ואפשר שנאמר שכבר נתפרסם לכלם היות דוד נמשח למלך על ישראל ולפי שהיה כבל מבזה המלכות היה עונשו למות וכל הנסכמים לו בזה וכבר התבאר מאמר אביגיל לדוד שזה הענין היה מפורסם אז לישראל : ותפול על רגליו · ר"ל אצל רגליו : כי

מנחה קטנה

והוא בן בליעל כלומר אל ירע בעיניך שלא דברתי עם נבל אישך על זה ולהביאו על פניו על אשר דבר דברים קשים לשלוחי דוד ומה גם שפשר שנבל אינו יודע מסובה שעשה דוד ואנשי' עם רועה נאנו וע"כ ויעט בהם מפא"כ אתה שהיית יודע מזה היה לך להגיד הדבר כמו שאמרת לי מוסף היו עלינו וגו' ואפשר שהי' שותם לקולך והיה נותן לשלוחי דוד כבקשתו לזה אמר הנער השסם שלא דברתי עמו כי עבור אני המיו ואת שיסו כי הוא בן בליעל וכשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע וז"ש והוא בן בליעל מדבר אליו כי לא יקבל דברי לנבלותו : וישב לי רעה תחת טובה סניזה אותי באומרו שהם פרות המושכים וידוע שאם הרחיק ס' את מושב הוא על אשר לא קדם בלחם ובמים וא"כ היה לו ללמוד מזה ליתן לחם ומים והוא לא כן עשה וגדולה רעת נבל מרעת מואב שמואב היה מאומה אחרת ושונא ישראל ומבקש רעתם משא"כ נבל שהוא ישראל ומוזהר ליתן לישראל חבירו · ועוד גם שבגבו' שמירתי אני גומל וחסע"כ לא נתן אין זה כי אם שאינו חס על מתורה שהוהירה בשמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' · וגם משלם רעה תחת טובה לא תמיש הרעה מביתו : ותדבר

פי' רבינו ישעי'

ומאה צימוקים · ענבים יבשים : וחמש צאן עשויות · מתוקנות ומבושלות שהיו [illegible]

כלי יקר

לנוזדים אותם לקחה למהירות ונסיעת הענין ואומר ותשם על החמורים פי' שלא עפ"י שבחמור א' היה יכול לשאת כנזכר עם כל זה ותשם בחמורים רבים כדי להפיס דעתו של דוד שיראה במנחה מרובה ויתפייס עמה מעין מה שעשה יעקב לעשו המבדיל כמה הבדלות :

ותאמר לנעריה וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח נכון הוא · ואפשר שלא רצתה שילכו הנערים עמה משום דאוושא מילתא שאין דרך האשה ללכת לגיזה ויחקרו וידעו הדבר על בוריו וישמיעו הדבר אל בעלה ויתעכב ויקראנו אסון לזה אמר' עברו לפני כדי שהרואי' יחשבו שמוליכים זה לגוזזים ואחריהם הלך היא שאז לא יודע הדבר כלל וז"ש עברו לפני הנני אחריכ' באה והטעם לפי שלאישה נבל לא הגידה שלהיותו נבל יעכב ז"ש ולאישה נבל ר"ל להיותו נבל לא הגידה ולכך הוכרחה לבלתי לכת עמהם כדי שלא ירגישו בני אדם הענין ויודיעו לנבל והיא רצתה בהצנע לכת שהרי לאישה נבל לא הגידה :

והיה היא רוכבת וכו' במסכת מגילה פ"א והיא יורדת בסתר ההר מן ההר מ"ל אמר רבא בר שמואל על עסקי הדם שבא מן הסתרים נטלה דם מחיקה והראתה לו אמר לה וכי רואים דם בלילה אמרה לו וכי דנין דיני נפשות בלילה אמר לה מורד במלכות הוא ולא צריך למדייניה א"ל עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם אמר לה ברוך טעמך וברוכה את אשר כליתני היום הזה מבא בדמים מלמד שגלתה את שוקה והלך לאורה שלשה פרסאות · אמר לה השמעי לי אמרה לו לא תהא זאת לך לפוק' ולמכשול זאת לא תהיה מכלל דאיכא אחריתי כי ההוא מעשה דבת שבע עד כאן ומ"ש שגלתה את שוקה היינו בירידתה מן החמור בעל כרחה נתגלה שוקה ומ"ש לאורה ראיתי לאורה בשור"ק בוא"ו ולשון אור לו בציון לשון אש ואמימות שאמימות שנתחמ' מראות שוקה לא נתקרר עד לכתו שלש פרסאות ע"כ הרי שדרשו חז"ל מסתר ההר על דם נדה מן הסתרים ובסמוך בס"ד בכל פסוק ופסוק אכתוב מה שדקדקו ז"ל בפסוקים כפי' הנזכר במאמר הזה ורש"י ז"ל יורדים לקראתה גיא היה בין שני ההרים היא יורד מהר מזה והוא יורד מהר זה שכנגדו ע"כ וכן הרד"ק ז"ל ע"ש וקרוב לזה מהרי"א ז"ל :

ולע"ד [illegible]

ודוד אמר [illegible]

כה יעשה אלהים וכו' [illegible]

ותרא אביגיל את דוד וכו' [illegible]

ותפול על רגליו וכו' [illegible]

אל נא ישים אדוני וכו' [illegible]

מנחה קטנה

ותדבר נא אמתך באזניך ולא ע"י מתורגמן כי ע"י היות פה אל פה תבין כמעט דברי אמתך וזה ושמע וגו' לשון בקשה: ואל

רדק

בי אני · כלומר אדוני העון בעצמי ואני הוא שחטאתי לפניך כלומר חשוב כי אני חטאתי שמע דברי אמתך : אשר מנעך · דבק עם חי יי' : והושע ידך לך · השם מנעך מבוא בדמים והנשע ידך לעצמך שלא שפכה ידך דם נקי כי לא יקרה זה מורד במלכות כאשר חשבת כי עדיין לא יצא טבעך בעולם ועדיין שאול קיים : יהיו כנבל · שאין בו כח להרע לך : הברכ' · כמו המנחה כמו קח נא את ברכתי : אשר הביא שפחתך · ואמר שפחתך בלי זכר הנער לפי שהיא עקר ההבאה : ונתנה לנערים · דרך כבוד : בית נאמן · כתרגומו מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת משבע נביאו' על דעת רבו' ז"ל ויש לפרש כי היה הדב' נשמע ונודע בישר' כי דוד נמשח למלך כמו שאמרה ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל : כי מלחמות יי' · תרגומו אחרי קרביה דעמיה דיי' : לא

רשי

בי אני אדני העון · מתחלה אמר' כך כדי שיטה אוזן לדבריה ולסוף אמר לו האמת: אני אמתך · לא ראיתי את נערי אדני : אשר מנעך · ששלחני לקראתך ומנעך מספיכות דמים : והושע ידך לך · מלנקו' אתה בעצמך את נקמתך ותענש : יהיו כנבל אויביך · נתנבאית ברוח הקד' שלא יאריך ימים :ונתנה לנערי' · ותנתן לנערים המתהלכים וגו' נתנה לשון עבר ונתנה לשון הבא : כי עשה יעש' יי' לאדני בית נאמן · להיות מלך על ישראל לפיכך כה ורעה לא תמצא בך לכך לא כאה לך לעשות שלא כדין להוצא לעז על מלכותך : כף

ג' ותאמר בי־אני אדני העון ותדבר־
נא אמתך באזניך ושמע את דברי
כ"ח אמתך: אל־נא ישים אדני ׀ את־
ב' ל' לבו אל־איש הבליעל הזה על־נבל
כי כשמו כן־הוא נבל שמו ונבלה
עמו ואני אמתך לא ראיתי את־
נערי אדני אשר שלחת:
ל' וכל מלכי' דכו' ועתה אדני חי־יהוה וחי־נפשך אשר
ב' מנעך יהוה מבוא בדמים והושע
ל' ידך לך ועתה יהיו כנבל איביך
ל' והמבקשים אל־אדני רעה: ועתה
ל' לשון נקבה הברכה הזאת אשר־הביא שפחתך
ג' ל' לאדני ונתנה לנערים המתהלכים
ברגלי אדני: שא נא לפשע אמתך
כי עשה־יעשה יהוה לאדני בית
נאמן כי־מלחמות יהוה אדני נלחם
ורעה

ואמרת בבעו עלי דילי ריבוני חובא
ותמליל כען אמתך קדמך ותשמע
ית פתגמי אמתך: לא כען ישוי ריבוני
ית ליביה על גברא שטיא הדין על
נבל ארי כשמיה כן הוא נבל שמיה
וטיפשותא עימיה ואנא אמתך לא
חזיתי ית עולימי ריבוני דשלחתא :
וכען ריבוני קיים הוא יי' וחיי נפשך
די מנעך יי' מלמשפך דם זכאי
ולמפרק ידך לך וכען יהון כנבל
סנאך ודתבעין על ריבוני בישתא :
וכען תיקרובתא הדא דאיתיאת
אמתך לריבוני ותתיהב לעולימיא
דמשמשין קדם ריבוני: שבוק כען
לחובי אמתך ארי קיימא יקיים יי'
לריבוני מלכו קיימא ארי קרבי עמא
דיי' ריבוני מגיח ובישתא

פי' רבי' ישעיה

בי אני אדוני העון · פירוש העון הזה שאתה רוצה לעשות בי יגיע ולא לך · שהיתה מגבלת הדבר בעיניו על שהיתה רוצה לשפוך דם :ועתה אדוני חי יי' · פי' נשבעה לו שבאמת היא אומרת שלא ראתה את נעריו : והושע ידך לך · פירוש ידך תושיע לעצמך שתמנע ידך משפך דמים ותושיע גופך מעון : ועתה הברכ' הזאת · פי' המנחה כמו קח נא את ברכתי : אשר הביא שפחתך · מקרא קצר הוא אשר הביא נער שפחתך · ונתנה לנערים · כי תהיה נתונה לנערים :

מסרה

ותדבר ג' בקריאה וסימ' ותדבר נא אמתך' יפתח פיך את הפליט' למה תאמר יעקב :

רלבג

בי אני אדני העון · הוא על דרך אמרו ולי אני עבדך והרצון בו כי אדני העון והפשע והודה זה תחלה כדי שיכנסו דברי' באזני דוד ותשקיט חמתו בזה המאמ' כי בו יזהפיוס מה שלא יעלם ואחר זה חלתה פניו שישמע את דבריה ובארה לו שלא חטאה בזה אך חטא בו נבל בעלה מצד רוע מכהנו ותכונתו כי נבל שמו ונבלה עמו : מנעך יי' מבוא בדמים והושע ידך לך · הנה נשבע' שבן היה הענין שהיא לא ראתה נערי דוד ואמרה עם שבועתה מה שיור' שהיא בלתי ירא' שישחי' דוד בעלה וביתו' אך הוא מפורסם אצלה שנבל ימכע דוד מזה אחר הפיוס אשר פייסה אותו וזה כלו היה מטוב חכמתה ואמר' שהש"י מנעהו מבוא בדמי' ר"ל מבוא בהריגת אנשי' ומנעהו מהושיע ידו לו להנקם מאויביו העברים בכחו ובעוצם ידו :

ויקם

כלי יקר

כאותיות דדין ונבל שמו וכו' כפשוטו מענין זולתו · וצריך לדקדק ולמה אל ישים אל לבו אל איש רע כזה רע מעללים משיב רעה תחת טובה לינקם ממנו לא תמוש רעה מביתו · ומהרי"א ז"ל כתב שכמו שאין אהבה מלויה אלא בדומים כך אין השנאה תלה אלא בין שני אנשים אשר יהיו מתיחסים ומי הנבל הזה אשר מלך ישראל יתפעל מדבריו וא"ת שהיה לי למחות בידו דע אדוני ש־כי אמתך לא הייתי שם ולא ראיתי נערי אדוני אשר שלחת כו' עד כאן · ועוד קשה מהו על נבל הי"ל אל איש הבליעל הזה נבל וכו' ונראה כי כבר זכרתי שנבל אין צריך התנגלות כי היה לו לדוד לבדוק בשמו כי הכיא דכיוור דבדקר' מאיר כי דור תהבוכות המה ז"ש אל ישים אדונו אל איש הבליעל הזה איך השיב רעה תחת טובה כי תקנתו קלקלתו ז"ש כי כשמו כן הוא נבל וכו' ואחר כשמו מוכיח על רוע מעשיו אם כן סברת ומקבלת להטיב עמו על מנת שישיב לך רעה כי כשמו כן הוא שמה תאמר התינח נבל אבל את הכשרה למה השבת לי רעה תחת טובה לזה אמרה ואני אמתך כו' ובכלי חמדה פירשתי בדרך הלצה דה"ק אל ישים אדוני אל לבו לחשוב על נבל הרשע אשר כשמו כן הוא אל נא ישים אל נא תשים אל לבך שאשתו כמוהו בעל כאשתו ואשה כבעלה מה הוא נבל שמו אף אשתו נבלה ונבלה עמו הוא נבל זכר והיא נבלה נקבה עמו ותחשדני לנבלה כבעלי כי דע נאמנה שאני לא ידעתי ולא ראיתי את נערי אדוני אשר שלחת · והנכון שאמרה לו אל ישים אדוני אל לבו אל איש כזה שאילו היה שלא בספר המידות ופגום במידות הנבלות לבד אז היה צריך לפקוד עליו אכן אל איש הבליעל ר"ל שהוא בליעל מע"א ומג"ע כמו שאמרו חז"ל ככו"ל מג"ש ומידות מגונות כאלה נוספות לו על היותו נבל נמצא הסר מכל שלימות ז"ש אל ישים כו' אל איש הבליעל הזה נוסף על נבל על היותו נבל כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבל' עמו א"כ אין לך לשום עליו לב וכדמסיק ועתה יהיו כנבל אויביך כו' כי היה יהיה כאלה נובלת עליה וכאין נובל תפארתו העומד ליגזז כגזוז דמי א"כ אין ראוי לשים לבך אל איש בלתי נמצא · עוד אפשר לפרש פי' הפסוק במ"ש והוא בן בליעל על המגיד מהעשרה נערים המדבר שיו אל דוד כל מה שדבר נבל עליו כנז"ל בפ' ועתה דעי וראי כו' והעפ"י שדחה מהרי"א כיר' זה מתוך קושיא תירלתיה והנה עפ"י הפי' הוא אבין פ' זה כמין חומר שאמרה אביגיל אל נא ישים אדוני את לבו אל איש הבליעל הזה ר"ל הזה מורה באצבע על המגיד אשר לפני דוד אל תשים לב אל אשר הגיד על נבל אשר דבר סרה עליו בהגיד את אשר שמע שזה מורה תיב' על נמצא לפי' זה הבליעל על המגיד כי לא יתכן שלבעלה תקרא בליעל הן אמת שגם קשה קצת שתקרא למגיד בליעל ולפני דוד הוא גריעותא מ"מ אפשר שלכך אמרה בלשון הזה שהוא היולי מורה על בעלה ומוכי על המגיד כמו שמוכיח לשון הזה ולשון על נבל מתיבת על · וכמ"ש כי כשמו כן הוא שהוא מיותר וכבר כתבתי לעיל בסמוך שזו הסרת הסותר טוב במ"ש הוא נבל הוא לבן ולפי הפשט כי כשמו כן הוא דוקא ולא אשתו אמתך נבל שמו והנבלות עמו דווקא כי ואני אמתך לא ראיתי את נערי אדוני אשר שלח' · או כשמו כן הוא בליעל בכלל דבריו מעשיו פרוץ בעריות ולענין הנבלות נבל שמו כו' כנז"ל :

ואתה אדוני כו' עיין רש"י והרד"ק והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל פי' כי לשלול ג' בחינות האחת אולי מה' יצא הדבר להנקם מנבל באה על כן נשבעה ועתה אדוני המלך חי ה' וכו' שהשבועה היא שהמניעה הזאת לא ממנה נהייתה כי אם חי ה' וחי נפשך שהוא ית' אשר מנעך מבוא בדמים והוא אשר מנעך מהושע ידך לך וכיון שהוא ית' המונע אם כן אין כאן מלוה בהריג' נבל · וגם כנגד בחינה שנית שראוי לינקם מאויבו ולהכים להרגו פן יהרגנו הוא לזה אמר יהיו כנבל אויבך כי הלא שנבל נעדר לא יהיו כל אויבך כמוהו שבוא לא תצטרך לינקם מהם · ואם כנגד בחינה שלישית לשלול שלל בית נבל ליהנות מנכסיו וליתן פרס לאנשיך ועתה הברכה הזאת וכו' טוב מעט בצדקה · וזהו שאמר ועתה ועתה ועתה ג' פעמים ולהז"ל ועתה יהיו כנבל אויבך נתנבאת שלא יאריך ימים שאול על נבל · ולע"ד לדקדק אומרו חי ה' וחי נפשך שאין ראוי להשוות בשבוע' העבד לרבו לומר חי ה' וחי נפשך · ועו' קשה לשון מבוא בדמי' לפו"רבי' וכבר זכרתי בפסוק והיה היא רוכבת שחז"ל מפרשים מבוא בדמים על שפיכות דם נבל ואומרו בלשון רבים דמים לכלול דם נידה שהתבעה את אביגיל ואמר לה השמעי לי ולא רצתה ולזה אמר' מבוא בדמים לשון ביאה בדם נידה · ולפי הפשט בדם נבל ודם זרעיותיו ודם אנשי ביתו וזהו שאמר בדמים והתכם השלם כמה"רר משה אלשי"ך נ"ע ראיתי שכתב מבוא בדמים מבוא למלכות בדמים שע"י הדמים תשבת להשיג אימה וכו' אשר מנעך שאין ראוי לבוא למלכות אלא במצות ומעשים טובים והיינו דלא כתיב משפוך דמים · וגם כדקדק לשון ועתה ועתה פעמים בפסוק א' · ונר' שכוונה אביגיל להודיע לדוד שני תועלות שימשכו לדוד מהמניעה הזאת הראשון שאפשר שאם היה הורג נבל שלא כדין כמשחז"ל במסכת מגילה שלא יצא טבעך בעולם ועוד שעדיין שאול קיים וככו' לעיל בסמוך בדברי הרד"ק ז"ל היה אם כן דוד מתחייב בנפש עצמו דעל דאטפת אטפוך וכו' וזהו שאמר ואתה אדוני שבאתי אליך הנה חי ה' וחי נפשך ר"ל הנה חי נפשך שתחיה ותאריך ימים יען אשר מנעך ה' בביאתי מבוא בדמים שנים דם נבל ודמך בנפשך אם ח"ו הייתי הורג אותי כי אינו חייב בדין נמצא גרמה ביאתי חי לנפשך גם ע"י זה חי ה' ר"ל שהב"ה מצטער על דמם של רשעים שנשפך ואומר קלני מראשי קלני מזרועי כנז' במסכת סנהדרין ואם כך על דמם של רשעים על אחת כמה וכמה על דם שלם כמוך משיח ה' עאכ"ו שהיה מצטער הש"י וכה יכול מרגים נער נמצא עתה חי ה' כב יכול וחי נפשך וכו' ע"י אשר מנעך ה' מבוא בדמים וא"כ לבין חי ה' אינו לשון של שבועה אלא הודעה · ואפשר עוד מביא בדמים ענין כתוב שאמרה לו אלו

הייתה אתה מתנקם מנבל הייתה פותח לך פתח שתצטער בעצמך לבוא בכמה דמים מאויבך אפי' הישראלים לא כן עתה אשר לא תהרוג את נבל א"כ תוכה בדין שמעולם לא תבא עוד בדמים של אחיך העברים כי מ"ש הרודף אויבי והשיגם בהומות העולם וז"ש אשר מנעך וכו' עתה ולעתיד מבוא עוד בדמים והושע ידך לך מכל זה מנעך הש"ית שלא הוא ית' יבוא בדם אויבך והוא יושיעך ועתה יהי לבך נכון ובטוח בהש"ית שיהיו כנבל אויביך אשר מישראל מה נבל אתה לא באת בדמו אלא הש"ית נקמך ממנו כן יעשה הש"ית לכל אויביך הישראלים הקמים עליך והמבקשים אל אדוני רעה שכולם יפילם ה' ויגוף אותם כאשר יעשה לנבל וזהו ככנבל אויביך שה' יגפם ולא אתה ועוד הרוחת שאילו היית אתה מתנקם בידך לא היית מתנקם כי הם מהבולאים בפועל כי האדם כמוך יראה לעינים שנאו ואויבו אמנם עתה שהשלכת על ה' יהבך הוא יראה ללבב ויקנם לך מהאויבים גם מהמבקשים אל אדוני רעה ביקום כל דהו כי הוא יתברך חוקר לב :

ועתה הברכה הזאת וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל דרך כבוד שאינה כפי הראוי למעלתך ובמה שאמרה הברכה כיונה בזה שהיא לו' די שהביאה מה שדי וברכ' מספקת להם בכמותה אך לא באיכותה ע"כ · ולע"ד לדקדק לשון ועתה הברכה וכו' כיונה לומר דבריה מקושרים אלו באלו שאחר שאמרה יהיו כנבל אויביך שהנבל מחייב שלא יאריך ימים כי ה' יגפנו הו מדרך נבואה אמר' כן כדברי חז"ל ויקשה גם כן לדבריה מנחה זו למה מאחר שלא יועיל הון זה ביום עברת ה' לזה אמרה ועתה הברכה הזאת אשר הביא הנער כי קדמה פניו ע"י הנער במנחה כנז' למעלה עברו לפני וז"ש אשר הביא ולא אמרה אשר הביאה · או אפשר שרמזה באומרה אשר הביא כי דרך איש לקדם בלחם ומים ואין דרך אשה לקדם בלחם ומים כנז' גבי עמון ומואב עמוני ולא עמונית וכו' מהטעם הנז' לז"א אשר הביא שפחתך כי בפועל הזה עשיתי כזכר שדרך איש לקדם ז"ש אשר הבי' שפחתך הנה עתה הברכ' הזאת אין בה תועלת להעביר רעת נבל כי נגמר הדין עליו ויהיו כנבל אויביך אבל התכלית הוא שא נא לפשע אמתך להעביר העונש ממנו היא באה להורות שאיני נבלה כבעלי לכך הבאתי הברכה ואמרה הברכה לו' שאעפ"י שהוא דבר מועט עכ"ז הברכה מצוה בו כי אביגיל היה טובת עין יפה לא כנבל בעלה איש רע עין ואמרה כי ההבאה והברכה היא לאדוני לכפר פניו במנחה זו' אמנם מצד המנחה עצמה בלתי ראויה והגונה למלך כמוך אלא ונתנה לנערים והלואי כי אלא מאער היא וכו' :

שא נא לפשע אמתך וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל שא נא לפשע אמתך במה שחטאה שלא הביאה מנחה כפי כבודו של דוד והנכון שא נא לפשע אמתך במה שהרבתה לדבר לפניו כאשה מעזת פנים ואמרה כן על העבר וגם על העתיד למה שהרב' להכנס עוד עמו בדברים ואם כן היה זה כמו הקדמה ונטילת רשות למה שתדבר והיא שרצת' לטעון עוד טענה גדולה והיא כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן זו מלכות בית דוד נאמן מתמיד לא כבית שאול שקרע ה' ממלכות ישראל ממנו והיה זה לפי שמלחמת ה' אדוני נלחם ר"ל כל מלחמותיך עם אויבי ה' ולא עם אהובי ה' ככהני ה' אשר הרג שאול לנוב וכהניה ורעה לא תמצא בך מימיך בעבר ובעתיד עד כאן · ולע"ד לדקדק או' פשע אמתך והיא כבר התנצלה במה שאמרה ואני לא ידעתי את נערי אדוני אשר שלחת ואם כן לפי' חטא לא חטאה וכ"ש פשע ובזה אדקדק לשון נא שאם הוא לשון בקשה היה לו לומר נא שא לפשע אמתך · וכר' להבין זה במ"ש חכמינו ז"ל כנז' לעיל בפסוק היא יורדת בסתר ההר שאמר לה דוד השמעי לי והיה פשעה ומרדה בו ז"ש שא נא לפשע אמתך אשר פשעתי כעת נא לשון עתה שא ומחול הותו לטובתך כתכוונתי כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן ר"ל נאמן שלא יבגוד ולא ישקר באמונת ה' והורתו אפי' בדבר קל שבקלים כמו בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי מלחמה ז"ש בית נאמן יען כי מלחמו' ה' אדוני נלחם והולך למלחמת ה' כמו שהש"ית הוא הלוחם אותם שנכנסים בהשגחה לא בחיל ולא בכח כי אם בזכות תלויה מילת' וא"כ צרי' להיות ביתך בית נאמן בלי שום בגידה בהש"ית ורעה לא תמצא בך מימיך ר"ל אין כ"ל בכוונה שלא תעשה רעה ח"ו אלא לפי' בהסח הדעת שלא בכיונה לא תמצא בך מימיך אין מצוה אלא בהסח הדעת כ"ש רעה כזאת מגילוי ערוה ושהיתה נדה שאין ראוי להמצא בך כדי שתגלית להיות בית נאמן ואמר עשה יעשה עשה בעולם הזה יעשה' בעולם הבא כי דוד יעבדי נשיא להם לעולם וכיוצא בזה אחז"ל בפסוק ועתה ידעתי כי מלוך תמלוך וקמה וכו' ואפשר עשה תחילה על יהודה ואחר כך על כל כלל ישראל וכיוצא בזה כתבתי בפסוק כי מלוך תמלוך וכו' :

ויקם אדם לרדוף חז"ל אמרו במס' שבת פרק שואל תניא רבי אליעזר א' נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנ' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ושל רשעי' זוממות והולכות שנ' ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע א"ל רבא לרב נחמן בינוניים מאי א"ל אי שכיבי לא אמרית לכו הדא מלתא הכי אמר שמואל הללו ואלו לדומה נמסרות הללו יש להם מנוחה והללו אין להם מנוחה ע"כ : ויש לדקדק מה טעם היות גנוזות נשמות הצדיקי' תחת כסא הכבוד ולא במקום אחר ומנא יליף לה מקרא דוהיתה נפש אדוני וכו' ועוד מ"ש גבי רשעי' דקאמר ושל רשעים ולא קאמר ונשמתן של רשעים · ועוד מהו זוממות והולכות להיכן הולכות וזוממות דקאמר ופרש"י ז"ל חבושות בבית הסוהר כמו בזממא דפרזלא · הילך יתכן זה בנשמה רוחנית · גם למסקנא דמסיק דהללו ואלו דהיינו בינוניים ורשעים לדומה נמסרים הללו יש להם מנוחה מהו המנוחה הזאת · ונראה שידוע שהויות הנכתב ה' לבוא אל איתנה ומקום שממנו חוצבה וידוע שכל הנשמות חצובות מתחת כס' הכבוד וכן כתבתי בכלי חמדה בדקדוק והיתה

רדק

לא תמצא בך · עתיד במקום עבר כמו לא נמצאה ומלת מימיך יוכיח זה וכן תרגומו לא אשתכחת : ויקם אדם · שאול קראו אדם ולא מלך דרך בזיון כלומר כי אין לו תקומה לפניך : והיתה נפש אדני · שלא יוכלו להמיתך מי שרודפין אותך ותהיה בחיים את השם כלומר שתלך בדרכיו כל ימיך וכן ורעה לא תמצא בך כל ימיך וימית האל יתעלה ויתברך הרודפים אותך ויפריח נפשם כמו אבן הקלע וכף הקלע פירוש מושב אבן הקלע שהוא עשוי כמו כף ולדעת יונתן פירוש נפש אדני צרורה בצרור החיים לעולם הבא שתרגם הפסוק כן ותהא נפשא דרבוני גניזא בגנזי חיי עלמא קדם יי' אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמה דמפרחין אבנא בקלעא וכן בדברי רז"ל רבי אליעזר אומר נשמתן של צדיקי' גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר בצרור החיים את יי' אלהיך ונשמתן של רשעים מטרפות ומשוטטות מסוף העולם ועד סופו ואין להם מנוחה שנאמר יקלענה בתוך כף הקלע : ולא תהיה זאת לך לפוקה · זאת הנקמה שאתה רוצה להנקם בנבל : לפוקה · כמו ופיק ברכי' על ענין מכשול ותרגומו ליקפ': ולמכשול לב · כי העון מכשול הלב הוא והכפל פוקה ומכשול לחזק כי כן דרך הכתוב ויש בו דרש כי דוד תבע אביגיל לעביר' ואמר' לו לא תהי' זאת לך לפוקה על שפיכו' דמי' ולמכשול על אשת איש : ולהושיע אדוני לו · לעצמו שלא ישפוך דם נקי : וזכרת

פסוקים ותרגום

וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בְךָ מִיָּמֶיךָ׃ וַיָּקָם אָדָם לִרְדָפְךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשֶׁךָ וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֵת נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקָּלַע׃ וְהָיָה כִּי יַעֲשֶׂה יְהוָה לַאדֹנִי כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶת הַטּוֹבָה עָלֶיךָ וְצִוְּךָ לְנָגִיד עַל יִשְׂרָאֵל׃ וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב לַאדֹנִי וְלִשְׁפָּךְ דָּם חִנָּם וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנִי לוֹ וְהֵיטִב

ובישתא לא אשתכחת בך מיומך׃ וקם אנשא למרדפך ולמבעי למקטלך ותהי נפשא דריבוני גניזא בגנז חיי עלמא קדם יי אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמא דמפרחין אבנא בקילעא׃ ויהי כד יקיים יי לריבוני ככל דמליל לאיתאה טבתא עלך ויפקדינך למהוי מלכא על ישראל׃ ולא תהא דא לך ליצפא ולתקלת לב לריבוני ולמשפך דם זכאי מגן ולמיפרק ריבוני ליה וכד

ואת נפש ד' בקריאה וסימ' ויקם אדם לרדפך · ויבא יואב אל המלך · ועתה לכי איעצך נא עצה · ויאמר אלהים לשלמה · ודוד ואת הנפש אשר עשו בחרן : ולא תהיה ח' וסימ' נמסר בסדר קדשים :

רשי

כף הקלע · חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע שנותן בה האבן : והיה כי יעשה יי' וגו' · ותמלוך : ולא תהיה לפוקה · לכשלון כמו לפיק ברכים שאם הייתה עושה זאת ל לא יהיה לך פתחון פה לרדות אדם לדורות הבאים על שפיכו' דמים : ולהושיע אדני לו · שתנקום אתה את נקמתך : כליתני

ויקם אדם לרדפך · והוא רמז אל שאול : והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים · הוא העולם הבא כי שם תתאחד הנפש במושכלים שהם צרור החיים ומשם יהיה עם השם יתברך כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות יי' : ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע · ר"ל שלא יהיה לה השארות וקיו' והנה אמרה זאת להורות שכבר יחטא דוד אם ישחיתם ותמנע מכנו ההצלחה הנכספית שהיא ערך ההצלחה ואמרה עוד כי בהיותו נגיד על ישר' יהיה לו זה העון לפוקה ולמכשול לב אם ישחיתם ואולי יהיה זה סבה שתסור הממלכה ממנו כמו שקרה לשאול : ועם

מנחה קטנה

ואל תהי זאת לך לפוקה מכלל דאיכא אחריני כאי גיהו מעשה דנבל שהרגו על ידך נתתן לך פת לחם ורם אתה תהרוג לאיש שלא נתן לך א"כ מה יאמרו הבריות כע"י הם נהרגים מתה נתן אם נותן לך הוא מותר שאול ואם אינו נותן לך הוא יומת על ידך ע"כ יותר טוב שאם ינקם נקמתך ולא על ידך :

פי' רבינו ישעיה

והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים · פי' כל מקום שאומר הנפש הוא הגוף והנשמה ולא הנשמה לבד דכתיב והנפש אשר הלכו · וכתיב על נפש מת · ואין לו' על הנשמה נפש מת : ולהושיע אדוני לו · דברי הם להושיע אדוני לעצמו מן העון שלא תכשל בשפיכות דמים :

כלי יקר

נפש אדוני דלא קאמר ותהיה נפש אדוני צרורה וכו' שרמז שכבר היתה לשעבר נפש אדוני צרורה בצרור החיים והוא"ו מהפכת לעתיד לומר שתשוב הרוח אל האלהים אשר נתנה למקום מחצב'ז"ש נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שמשם חוצבו ושם ישובו ויגנזו שם עד עת הע"הב' וכסא הכבו' היא השכינה העטרה מלכו' שמים נקראת צרור החיים מצד הבינה הנקראת חיים היא למחזיקים בה בסוד ה"ב במלוי מלכות ובינה נמצא סוד העולם הבא מתגלה במלכות ושם גנוזות ומתעדנות נשמתן של צדיקים שנא' והיתה נפש וכו' ולרבותא נקט גבי דוד והיתה נפש דלפי' הנפש שלך צרורה בצרור החיים · המכס ברשעים לא אמר נשמתן של רשעים אלא של רשעים בהקדמה ידועה מספר הזוהר והיא כי הנשמה קדושה ברצותה שהרשע רוצה לחטוא פורחת ממנו וכמו שהרחבתי בזה בכלי חמדה בסדר בלק בפסוק מנשמת הלוה יאבדו וכו' שאור הנשמה סורו נא מעל אהלי וכו' ולא ישאר כי אם הנפש לבד והנפש החוטאת היא תמות לא נשמתה עילאה ברתיה דמלכא ואל זה כיונה הברייתא כאן באומרה ושל רשעי' ר"ל על הנפש של רשעים כי הנשמ' חלילה להמצא עם הרשע בהתעוותו · ולהיות שיש בינוניים ורשע וכדמסיק רב נחמן שאו ואלו נמסרים לדומה שלא תוכל לעלות אל מקום שחוצבה תחת כסא הכבוד מפני חלאת וכתמי עון שבה ולפי' הבינוני וכ"ש הרשע גמור על כן אלו ואלו נמסרי' לדומה והם זוממות וחבושות והזמם הוא העון שלא יתנהג השב רוחה אל האלהים אשר נתנה והיא חבושה עד תום ליבונה אלא של רשעים הם זוממות והולכות רוצה לו' זוממות וחבושות מלעלות למעלה והולכו' נעות ונדות מדחי אל דחי המכס הבינונים שמעשיהם בשיקול לא יוכלו לעלות למעלה ולא למט' ולכך יהיו זוממות דהיינו חבושות אבל לא הולכות נעות ונדות מדחי אל דחי כרשעים וז"ש הללוים להם ממח' המכס הרשעים אין להם מנוחה כלל יען שטבע הנפש מחייב לשוב למעלה ועולה היא והעוונות הכרוכים בה מחייבי' אותה לרדת למטה לארץ ולכך אין לה השקט ומנוחה כלל אלא נקלעת בתוך כף הקלע כי הרשעים כים נגרש כו' ואל כל זה רמזה הברייתא במה שאמרה ושל רשעים זוממות והולכות מצד היותם משתוקקת לעלות אל מק ם מחצבם הולכות לעלות למעלה והעונות מומעים אותה ויורדת למטה וז"ש הולכות מדחי אל דחי כקלעות דהרותי איכא בשל רשעים זוממות והולכות וממילא משתמע דשל בינונים זוממות לבד אבל לא הולכות וז"ה הפסוק ואת נפש אויבך נפש דווקא אבל לא נשמה ורוח אלא נפש כי הנפש שהיא חבושה בתוך כף הקלע ואין לה מנוחה אלא הולכת הנה והנה כדקאמר יקלענה · והיינו דלא קאמר בקלע אלא בתוך כף הקלע ר"ל חבושה שם בתוך כף הקלע ולפי זה מנוחה האמור כאן איכה על תענוג ומנוחה לא על ענין השקט להי"ת' יושבת במקום א' כאמור · עלה בידינו ביאור שמה שהזכיר נפש אדוני לרמוז שאפי' הנפש הגרוע' תהיה צרורה בצרור החיים כ"ש הרוח ונשמה החשובים יותר · ולמדנו צרור החיים הוא כסא הכבוד מלכות שמים נקראת צרור החיים מצד הבינה היא עולם הבא כנודע ליודעי חן וברשעים אמר ואת נפש אויבך כי דוקא הנפש היא החוטאת שהנשמה מיד כשרוצה לחטוא פורחת הי' כנז"ל ולמדנו כף הקלע החבוש ביד דומה והקילוע הוא בהיות' רוצה לעלות אל מחצבה והעונות ישמטוה ולא יתניה השב רוחה זהו הקילוע · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ויקם אדם על שאול אלא שהוסיף שזה הפסוק מקושר עם הקודם שאמר ורעה לא תמצא בך מימיך להרע לשום ישרא' ואפי' שקם אדם עליך לרדפך וכו' דהיינו שאול עכ"ז לא רציתי לעשו' עמו רעה עם היותו רדפך ומבקש נפשך לא הסכמ' להרגו והיה מעשה המער' מפורס' בכל ישרא' והרי אשר זכר' מעלת דוד בעו' הזה זכר' מעלתו בע"הב אחרי שובו לעפרהו והית' נפש אדוני צרור' כו' ורמז שההשאר' לנפש הצדיק הו' הקבור במותו הוא בשי"ת עצמו את ה' אלהיך לא בשכל בפועל כמו שחשבו המתפלספים · ואת נפש אויבך שם ביעולם הנשמות יקלענה וכו' ר"ל שלא תהיה במנוחה ככונה כי אם מתנועעה בצער מופלג כאבן שישליכו בקלע מזן אל זן וכדברי המתרגם וחכמינו ז"ל כנ"זל ודקדק מהרי"א באומרו בתוך כף הקלע שלא תדחה הנפש בקלע לאיזה מקום תנוח בו אבל אמ' שתהיה תמיד עומדת בתוך כף הקלע סובבת תמיד עולה ויורדת כמנהג הקלע סובב סובב קודם זריקת האבן עד כאן והרב כמה"רר יש' די קוריאל דקדק אומר בתוך כף הקלע ולא בקלע לתועל' הנפש שלא יקלענה בקלע כאבן זו הנקלעת למרחוק חלילה לאל מדחות את הנפש הקדושה וטהורה שהש"ית חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלא יקלענה אבל תעמוד בתוך כף הקלע בלתי נדחית לגמרי אלא מקבלת צער הקילוע עד מלאת ימי טהרה ותשוב אל האלהים אשר נתנה ע"כ וכבר דקדקתי אומר בתוך כף הקלע בתוך דברי חז"ל לעיל בביאור דברי המאמר עיין שם והחכם השלם כמה"ר משה אלשיך ז"לה פירש שנותנת טעם לשבח על יסורי דוד בקום עליו אדם שאול וכיונה בו לדרפים תכלית היסורין כאלה כדי שתהיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים כי העה"ב לא יושג כי אם ע"י יסורין : ולע"דן לדקדק כפל לרדפך ולבקש את נפשך ועוד כפל צרורה בצרור החיים די שיאמר והיתה נפש אדוני בצרור החיים גם צריך לדקדק אומרו והיתה וכו' ובסמוך יקלענה שהיה לו להשוות מדותיו ולומר וצרר ה' את נפש אדוני וכו' ואת נפש אויבך יקלענה או הי"לל וכפש אויבך נקלעת מאליה כמו שאמר במדה טובה נפש אדוני צרורה וכו' ונראה כי שאול היה שקול לדוד ככל אויביו כולם כמו שדרשו חז"ל גבי ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומיד שאול והטעם כי שאול בחיר ה' היה לדוד פחד פן יהרוג לו פן יהרג לא כן בשאר האויבים שלא היה לו צער ופחד מהם אלא פן יהרג לבד ולזה אמר ויקם אדם כי במה שהיה אדם היו נמשכו' ממנו שתי רדיפות האחת לרדפך דהיינו להרוג אותך ולרדפך בגוף הלמ' והשנית שאם ה"ו תחזק עליו והרגתו מי שלח ידו במשיח ה' ונקה כי יענש לפי' בנפשך ז"ש ולבקש את נפשך ממש ולעמתם אמר והיתה נפש אדוני צרורה דהיינו שיגין ה' בעד גופך שלא יוכל לה יד אותך אלא תהיה נפשך צרורה עם הגוף שלא תפול בידו ותהיה גם כן נפשך בצרור החיים

את ה' אלהיך שלא תהרוג אותו כדי שיגיעך נזק לנפש ומיתה רוחנית אבל תהיה נפשך בצרור החיים הרוחניים והדבקות את ה' אלהיך או אפשר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים על חיי העולם הזה על שם שבו משיגים הכנת החיים האמתיים כי יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה שלא תהרג מזה האדם ואומר את ה' אלהיך הוא לחיי העולם הבא שהתענוג האמיתי הוא היות הנפש את ה' אתו עמו שלא תהרוג את האדם הנזכר כאמור ולהיות שאול חסיד בפני כל העול' גם בעיני אביגיל ובפרט שנכנסה בה רוח הקדש לכן נשבח לקלל לא קלל את האדם הנזכר ובלשון יחיד אבל אמרה ואת נפש אויבך וכו' על דואג והזיפים וכיוצא בהם ההולכי רכיל בין דוד ושאול ואמר יקלענה בתוך כף הקלע כמו שמצערין אותך ללכת נע ונד כן תהיה נפשם בלי מנוח אלא יקלענה בתוך כף הקלע מידה כנגד מידה ורמז באומרו יקלענה בתוך כף הקלע לפי שדוד הצליח בקלע שהכה את גלית אמר כי ה' יגמר בעדו כמו שעשה לגלית ולפי האמת שפסוק זה מדבר על העתיד ממתן שכר הצדיקים שנשמתן של צדיקים גנוזות וצרורות בצרור החיים כנ"זל בדברי חז"ל כתבתי בכלי חמדה סדר ויהי ביום השמיני כי בשכר הנפש ועדונה להיותה צרורה בצרור החיים הוא טבעי בנפשם ולזה אמר והיתה נפש אדוני מאליה צרורה בצרור החיים המכס בנפש אויבך שהם מישראל אינו טבעי בנפשם הקילוע לכך לא כתב ונפש אויבך יקלענה מאליה כי אינו מטבעה אבל הוא יתברך יקלענה הפך מטבעה ולפי שהוא להעניש כדי שעל ידיכך תזכה לאור באור פני מלך חיים לכך אמר יקלענה הק"בה כי ימחץ בקילוע וידיו תרפינה ע"י זה להעביר בגדים הצואים מעליה והלבש אותה מחלצות :

והיה כי יעשה ה' וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ומהר"יא פירש הכתוב מדבר על שתי ההצלחות כנגד הצלחת הנפש והיא העיק' עליה הוא אומר והיה כי יעשה ה' לאדוני ככל אשר דבר הטובה עליך הוא שלימות הנפש שהיא הטובה בהחלט לא הענינים המדומים ז"ש הטובה ועוד שהיא עליך רוצה לומר דבקה בך ועליך לא כן ההצלחות הגופניות שהם חוץ מהאדם ורחוק ממנו וכנגד הצלחת הגוף אמר וצוך לנגיד על ישראל אשר להשגת שתי המעלות לא תהיה זאת לך לפיקה ולמכשול : ולע"דן כשוק זה מקושר עם הפסוקים הבאים שאמרה לו כעת אינך יודע ערך ביאתי אליך וההצלחה הזאת שהצלחתיך מבוא בדמים לפי שאין מרגין להדם בשעת כעסו וכו' כי בא לכלל כעס בא לכלל טעות אמנם והיה לשון שמחה כאשר יעשה לאדוני ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל שאמר כאשר יקיים הש"י ויעשה בפועל ומעשה מה שהיה בכח הדיבור הטובה אשר דבר עליך יוציאנו מהכח אל הפוע' ואז הראה שלא תהיה זאת לך לפיקה וכו' והטיב ה' לאדוני רוצה לומר הראה שנמשכה לך ממני הרחקת נזק פוקה ומכשול והקרבת התועלת דהיינו והטיב ה' לאדוני אז בלי ספק חכרת אה אמתך לטובה שתאמר ברם זכורה לטובה אביגיל שהי' גרמה לי כל הטובה הזאת בהסיר מלפני פוקה ומכשול מבא בדמים ועשתה לי בעצתה את כל החיל הזה מההצלחה ואם תהרוג נבל תענש בעולם הזה במלכותך ובעולם הבא בקיבול שכרך ולכן טוב מכל הצדדין שלא הכנס בזה התגר ואם כן גזירת כל אלו הפסוקים היא וזכרת את אמתך ולפי זה וזכרת את אמתך לשון הודעת העתיד הוא ולא לשון צווי הוא ויש סיוע לדברי ממה שאמרו במדרש וזכרת את אמתך כמו שאזכיר בסמוך בס"ד בפסוק הבא גם מדברי הר"דק ז"ל :

ולא תהיה זאת לך לפוקה וכו' חז"ל אמרו במדרש לפוקה ולמכשול אם המית את נבל אם בא הדין אצלך מה אתה עושה אם ילך העני ויאמר לבעל הבית עשה עמי צדקה תן לי מנה והוא אינו נותנו והעני נופל עליו והרגו והם באים אצלך מה את' עושה ואתה מפקפק בדבר ואין אתה יכול להוציאו מפיך והם אומרי' והוא לא עשה כן לנבל הוי לא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול וזכרת את אמתך אם בא הדין הזה לפניך הוי אומר זכורה תהי' לטוב' אותה שעשת' לי שלא באתי בדמי' עלה בידינו לפי זה לפוקה לשון פקפוק בדין וכבר זכרתי דברי חז"ל בפ' והיתה היא רוכבת כו' אמר לה הזמעי לי אמרה ליה לא תהיה לך זאת לפוקה ולמכשול זאת לא תהיה מכלל דאיכא אחריתי כי ההיא מעש' דבת שבע ע"כ נר' הכרח דבריהם אלו כי הקשה להם כפל פוקה ומכשול ולשפך דם גם לשון זאת לעומת זה אמרו כי אמר לה השמעו ליועל כן השיבה לו לא תהיה זאת לך מכל דאיכא אחריתי דהיינו בת שבע שבזה מובן תיבת זאת גם טעם הכפל פוקה ומכשול ה' מצד עון אשת איש והשנית מצד דם נידות וכנרמז בתיבת מבוא בדמים לפון רבים של דם נידה ודם שפיכות דמו של נבל ועליו אמר כפי' ולשפוך דם חינם ועיין הרד"ק ומה שכתבתי עיקר דלפי' הרד"ק ז"ל אומר ולשפוך דם קשה דמשמע שהוא ענין זולת הנזכר ולפי הפשט כתב הר"דק ז"ל לפוקה ולמכשול לחזק כו' ע"ש ועיין הר"לב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל בשם חז"ל ומתוך דברי מהרי"א מובן תירוץ לכפל פוקה ומכשול כי לפוק' בענין המלכות ולמכשול בשכר הרוחני בעולם הבא ובמה שאמר ולהושיע אדוני לו רוצה לומר הנה הועיל לך ביאתי זאת להושעתך שעל ידי זה יושיעך ה' כיון שאין לך פוקה ומכשול ואז בימים ההם וזכר' את אמתך וכו' שתמצא עצתי זאת איך היתה נכונה ובדברי הר"דק והוסיף עוד שראוי לו לשים לב שאם ישפוך חמתו על נבל וישמיד ביתו כל הרעה ההיא עליה והיא תסבול אותה ועליה תשפך חמתו ולכן בעבור ראוי שיחדל מזה וזכרת את אמתך וכתב עוד מהרי"א ז"ל בסדר של הפסוקים שאביגיל סדרה ארבעה טענות לפני דוד ע"ה שאין ראוי לו להרוג נבל הראשונה שאין נבל בן מות כפי הדין שעדיין לא היה דוד מלך ולא יצא טבעו בעולם וכבר העידו חז"ל כן במסכת מגילה והטענ' הזאת רמזה במה שאמר' כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן רוצה לומר שעשה יעשה בית מלכות בעתיד אבל לא בהוה כי עדין לא נעשה ואם כן אין נבל מורד במלכות ואמרה זה ברמז לכבודו הטענה השנית להיות דוד תמיד בסכנה לוחם מלחמת ה' אם כן אין ראוי לו שיחטא פן עונותיו ילכדוהו

וזכרת את אמתך · כשייטיב יי' לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה כי טובה עשיתי עמך שמנעתיך מדמי חנם : לאביגל · מ"ל כמו לאביגיל כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכך והרבה כזה כמלא בשמות · ויש בו דרש כי כשאמרה וזכרת את אמתך פקדה עצמה לו וכיון שפקדה עצמה לו פגמה הכתוב בקריאה כי למעלה קראה אביגיל והכא אבינל : אשר שלחך · שנתן בלבך לצאת לקראתי : טעמך · עצתך ודברך הטוב וכ"תי ודרך מדעיך : כליתני · מנעת אותי כמו לא יכלה ממך : מהרע אותך · כמו לך : ותבאתי · כן כתיב והקרי ותבאת ובמלה בכתוב שני סימני נקבה עבר ועתיד כי לשון העתיד תבא ולשון עבר באת והיה הכפל הזה במלה מורה על זריזות ביאתה וכן בקרי משני הסימנים :

בואת

וכד יוטיב יי לריבוני ותדכר ית אמתך : ואמר דוד לאביגיל בריך יי אלהא דישראל דשלחך יומא דין לקדמותי : ובריך מדעיך ובריכא את דמנעתיני יומא הדין מלמשפך דם זכאי ולמיפרק ידילי : וברם קיים הוא יי אלהא דישראל דמנעני מלאבאשא ליך ארי אילו לא פון אוחירת ואתית לקדמותי אילהן אשתאר לנבל עד מנהר צפרא ידע מדע : וקביל דוד מינה ית דאיתיאת ליה ולה אמר סקי לשלם לביתיך חזי דקבילית מיניך ונסיבית אפיכי : ואתת אביגיל לות נבל והא ליה משתיא בביתיה כמשתי מלכא ולבא דנבל שפיר עלוהי והוא רוי עד לחדא ולא חויאת ליה פתגם זעיר

והיטב יהוה לאדני וזכרת את־אמתך : ויאמר דוד לאביגל ברוך יהוה אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי : וברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים והשע ידי לי : ואולם חי־יהוה אלהי ישראל אשר מנעני מהרע אתך כי לולי מהרת ותבאתי לקראתי כי אם־נותר לנבל עד־אור הבקר משתין בקיר : ויקח דוד מידה את אשר־הביאה לו ולה אמר עלי לשלום לביתך ראי שמעתי בקולך ואשא פניך : ותבא אביגיל אל־נבל והנה־לו משתה בביתו כמשתה המלך ולב נבל טוב עליו והוא שכר עד־מאד ולא־הגידה לו דבר קטן

וברוך ז' וסימ' נמסר בסדר לך לך · ואולם ה' ר"פ וסימ' נמסר בסדר וארא :

רשי

כליתני · מנעת אותי כמו לא תכלה רחמיך לא יכלה ממך : והושע ידי לי · מוסב על מבא בדמי' מ"ס של מבא מחוברת על והושיע כמו מבא בדמים ומהושיע ידי לי : בואת

רלבג

ועם זה היה מטוב חכמתה שאלתה פני דוד שיזכרה כאשר ייטיב יי' לו לגמול אותה חסד או אולי הפאמר אמרה על צד הנבואה ראתה שעתיד נבל למות ותהיה היא אשת דוד : ויאת

כלי יקר

ולכדוהו כי מסבת החטא הסור ממנו הישועה האלהית וז"ש כי מלחמות ה' אדוני נלחם דהיינו עם האומות ומה שאמר ורעה לא תמצא בך מימך דרך תפלה שרעה לא תמצא בך ולא תבואנו בכל ימיו הטענה השלישית לפי שקם שאול לרדפו תמיד ז"ש ויקם אדם לרדפך וכו' אשר מפאת זה אתה תמיד בסכנה עצומה וראוי לך לעשות מצות דמגנו עלך וזהו שאמר ויקם אדם לרדפך ועכ"ז והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים רוצה לומר שיציל ה' את נפשך תמיד ממות ואת רגלך מדחי והיה צרורה בצרור החיים בעולם הזה את ה' אלהיך לסיעו ועזרתו וישמור את נפשך באתך ובואך ואת נפש אויביך וכו' שאול וסיעתו ילך מזן אל זן רודף כאשר ירדוף הקורא בהרים נע ונד כאבן בתוך כף הקלע והטענה הרביעית מפני הכבוד וסמך הטוב שאין ראוי לך להכנס בשררה ומלכות מתוך שפיכות דמים לבלול שלא ולבוז בזוהע"פי שבעת היותך כרדף אינך חושש לזה הנה בהניח ה' לך מעלבך ויקיים דברו הטוב אשר דבר לך וצוך לנגיד או אינראוי שתהיה זאת לך לפוקה ולמכשול ובמה שאמר כאשר יעשה ה' לאדוני בית נאמן וצוך לנגי' רמזה לו שעדין אינו מלך ולכן לא קראתו בדברי' מלך אלא אדוני לבד ולמכשול לב לאדוני רמז' לו שהוא עצמו יתחרט בלבו עם היות שלא יהיה אדם צועק עליך אתה בלבך תראה שהוא מכשול וזהו שאמר ולמכשול לב לאדוני ולשפוך דם נקי או כאמר שהכוונה בזה שעבירה גוררת עבירה אם יעשה הדבר הרע הזה יהיה לו אחר כך לפוקה ולמכשול בהיותו מלך והרשות בידו להיות נקל בעיניו על כל דבר שיזדמן לו לשפוך דם נקי כי כעשית זאת הכונה רעה בך וזהו שאמר ולשפך דם חינם לעתיד זולת נבל ובלי ספק שתתחרט בעתיד מהפועל הזה אם תהרוג נבל על הנבלה הזאת שהלא מתחת ידך וזו כי כאשר ייטיב ה' וכו' וזכרת את אמתך אם תהרוג בעלי שאלה אלמנה ועניה סוערה צועקת עליך אשר מפאת כל אלה הטענות ראוי לך לבלתי שפוך דם נבל עם היותו כשמו ע"כ : ולע"רן לדקדק כפל לך לאדוני דהי"ל ולא תהיה זאת לפוקה ולמכשול לב לאדוני ואם רצה לומר בכל חלוקה מהם לך או לאד.כי יקשה מאי שנא גבי זאת לך לפוק' אמר לך וגבי למכשול אמר לאדוני ובשניה' ילדק לך לך או לאדוני ומאי שנא גבי ולשפ' ך דם חנם לא אמר לא לך ולא לאדוני · ועוד קשה אומרו ולשפך דם דהיינו הך ועוד קשה או' ולשכוך דם חינם דאם דמו של נבל הבליעל יקרא חינם : ונראה במה שאמרו חז"ל שנתכבלה שיקחה לו לאשה בעתיד וזהו שאמר והטיב ה' לאדוני וזכרת את אמתך כנ"ל ובזה אבין גם כן או' ולא תהיה זאת לך לפוקה דהיה לו להקדים תיבת פוקה לך כמו שאמר' ולמכשול לאדוני אבל כיונה לומר ברוח הקודש ולא תהיה זאת האשה אשר היא לך ושלך ראויה לא תמהר לקחתה קודם זמנה פגה על דרך מה ש'מרו חז"ל דראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה וביה יאמר לא תהיה זאת לך לפוקה מכלל דאיכא אחריתי לפוקה הלא היא בת שבע ואילו כתב לפוקה לך לא היה אומר תיבת לך אלא על הפוקה לא כן עתה שתיבת לך מקושר עם זאת לך אין זאת אלא אשה אלא היא אביגיל ואולי מראות דוד כן שנזרקה נבואה בפיה והיא לא הבינה תוכן הענין אבל דוד הבין המראה ולכך בהנגף נבל לקח את אביגיל כי מאת ה' היתה לו כנ"מז באומר זאת לך או יאמר ולא תהיה זאת לך רוצה לומר זאת הנזכרת דהיינו המלכות כמו שאמר כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן דהיינו בית מלכות נאמן וקיים לנ"ה הכא לא תהיה לך זאת המלכות לפוקה ולמכשול לב רוצה לומר להגביה לבך מהמלכות הפך מה שצותה התורה לבלתי רום לבבו ולשפך דם נבל לא שהוא נקי כי חייב הוא אבל הוא שפיכות דם חנם רוצה לומר כועל השפיכות והטורח לשפכו הוא פועל בטל וחנם כי ממילא ישפך ודע באמנה כי כבר הטיב ה' לאדוני והטיב לשון עבר מדלא כתי' ייטיב ה' לאדוני :

ויאמר דוד חז"ל אמרו גבי וזכרת את אמתך אמר רב נחמן היינו דאמרי אינשי שפול ואזיל בר אווזא ועיניה מעייפין עד כאן והוא בפרקי רבי אלעזר שכוונה וזכרת את אמתך לקחת אותי לאשה ואמרו שעל כרחין חסר הפסוק אות יו"ד משם אביגיל וכתב ויאמר דוד לאביגל וכן הביא הר"דק ז"ל וכתב עוד תרגם יונתן ולאבגיל כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכך והרבה כזה בשמות אשר שלחך אשר נתן בלבך לצאת לקראתי : ולע"רן לדקדק אומרו אלהי ישראל כי מספיק ברוך ה' אשר שלחך ונראה כי להיות השגחתו יתבר' בישראל פרטית מזה כמסך שהסגיח לשלוח את אביגיל תכף היום הזה לקראתי שאלו נתאחר הענין לא נשאר לנבל עד אור הבוקר משתין בקיר ז"ש ברוך ה' אלהי ישראל שמהיותו אלהי ישראל אשר אלהותו והשגחתו בם בפרטות חייב אשר שלחך היום הזה בלי איחור או יאמר ברוך ה' אלהי ישראל כי לא היה נבל כדאי והגון לשיסגיח השי"ת השגחה פרטית כזאת לשלחך להצילו אבל היתה ההשגחה הזאת מצדי שמהיות השי"ת אלהי ישראל ואני משוח מלך שלחך מהבחינה הנזכר לקראתי רוצה לומר להצילני מבא בדמים שלא יאות לי פועל כזה שאינו משכת חסידים ז"ש ברוך ה' אלהי ישראל שמזאת הבחינ' השגיח במלכותי כמוני היום והוא אשר שלחך היום הזה לקראתי למעני ולא למען הצלת נבל וכן בסמוך ואולם חי ה' אלהי ישראל אשר מנעני מבא בדמי' שמהיותו אלהי ישראל השגיח ומנעני:

וברוך טעמך וברוכה את וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל אמר כי ההשגחה סייעה כאן להצילו ועל כן בירך ברוך ה' אלהי ישראל אשר שלחך וכו' גם בירך טוב טעמה ונועם דבריה והזכיר טעמך וסיבה שלישית נתחברה להצלה זו הלא היא בעבור כבודה וכדי שלא יגיע אליה הרעה כמו שרמז' וזכרת את אמתך ולערה אם תהרוג בעלי כנו"ל ז"ש וברוכה את אשר כליתני רוצה לומר את מפאת רחמי כי נכמרו עליך הרי את כליתני מבא בדמי' ומה שאמר והושע ידי לי וכן אביגיל והושיע ידך לך פירושו שלא ימנע מהנקמה מבלתי יכולת כי אם שיכלתו וידו הוא המושיע לו כי יכלתו וידו ימנענו מעשות רע כי איזהו גבור הכובש את יצרו זהו הגבור האמיתי וזה שאמר והושע ידך לך רוצה לומר שידך הושיעך מהכשל בנבל ומכפול ברשתו והודה דוד ואמר והושע ידי לי שבכחי וגבורתי וידי הוא המושיעתני ושמכתני מהרוג נבל עד כאן · ולע"רן לדקדק כפל של ברוך טעמך וברוכה את גם אומרו היום הזה למה גם ואמרו מבא בדמים ולא אמר משפוך דמים ונראה שהנה כאן היו שני ענינים חמורים האחד גלוי עריות כנזכר לעיל שאמר לה השמעי לי והשני שפיכות דם בית נבל והנה אביגיל כחנה טוב טע' לבלתי שפוך דם נבל כי לא יצא טבעך בעולם זהו שאמר ברוך טעמך שהוא טעם הגון מלד אדיןוכנגד גלוי עריות אברך אותך טעם היות שהאשה רוצה בהב התלות ויצרה גדול מהאיש ועם

כל זה כבשת יצרך הנה ברוכה את שהיא מדה משובחת שבך על כל הנשים וזהו שאמר וברוכה את אשר כליתני מבא בדמים רוצה לומר מביא בדמים שנקידה כנ"ל בשם הגמרא וכו' ולפי הפשט בדמים דמי נבל ודמי ביתו וזהו בדמים בלשון רבי' ואמר אשר כליתני היום הזה ר"ל אשר כליתני מבא בדמים בטענה מספקת שהיום הזה שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם וזהו שאמר אשר כליתני בטענת היום הזה כבאשר הוא שם אין לו השמה לנבל : ואפשר דרך הצגה שאמר אשר כליתני דרך רמז רמזות לי בברכך שאלו הייתי שופך דם נבל הייתי מתחייב בנפשי וכמו שכתבתי רמוזה כן בלשון דמים זהו שאמר אשר כליתני לשון כליה הודעתני כאילו אני כלה ואבד שאתחייב בה ח"ו מסבת בא בדמים זהו שאמר מבא בדמים ואפשר שאמרה מבא בדמים על אביגיל הצדקת המנס על שפיכות דם נבל לא יאשם כי אם התועלת הוא שלא הושעתי את עצמי בכחי ועונס ידי זהו שאמר והושע ידי לי וכו' :

ואולם חי ה' וכו' עיין הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל מהרע אותך רוצה לומר לביתך ולכל אשר לך והשבועה היא שאלו לא מהרת ובאת לקראתי לא היה נותר לנבל עד אור הבק' משתין בקיר עד כאן : ולע"רן אומרו אלהי ישראל וכבר תירצתי זה בפסוק ויאמר דוד לאביגיל וכו' גם צריך לדקדק אומר מהרע אותך בפרט ולא בכלל כבל וביתו עוד אומרו אותך ולמה לא אמר מהרע לך גם אומרו ותבאתי בשני סימנים כנ"ל בסמוך בדברי הר"דק ז"ל למה ועוד אומרו כי אם נותר הי"לל לא היה נותר לנבל וכו' ונראה כי דוד אמר לאביגיל והודה לה במקצת והוא שהיא אמרה כי השפ כות דמים היה רע אפי' בדם נבל לזה אמר ואולם האמת הוא שחי ה' אשר מנעני מהרע אותך דדוקא לך היה נחשב לרע לא אם הייתי הורג לנבל איש הבליעל בשאר עבירות כנ"ל לו הוכח שיהיה לדיק בדין זה שאינו מורד במלכות כטעמך וטענתך וזהו שאמר מהרע אותך ולא אמר לך לכלול גם כן שמנעו הש"י מעשות פועל רע בזנות אתך וזה רמז באומר מהרע גם באשר אותך ולא אמר לך והאמר ותבאתי והיא מלה מורכבת כוללת עבר ועתי' כמו שכתב הר"דק ז"ל העתיד תבא והעבר באת לומר כי לשעבר באת אלו ולעתיד תבא אלי להיות אשתו בהתר כי בטח בה יגוף את נבל באשר חטא עמו לזה אמר ותבאתי מורכב' מעבר ועתיד ואמר כי אם נותר לומר כי אפי' באה אליו אלו באה במהירות נמרץ הנה אם היה נותר איזה דב' לנבל אולי היה משתין בקיר הנותר הוא כלב כנז'שאילו לא באה כלל אפי' משתין בקיר לא היה נשאר אבל אילו באה ולא מיהרה היה אפשר בספק שהיה נותר משתין בקיר ולא יותר :

ויקח דוד מידה וכו' מהרי"א ז"ל עלי לשלום לביתך ראי שמעתי בקולך ולא ירים איש את ידו ורגלו כנגד ביתך · וגם מלבד זה אשא פניך לעתיד בכל אשר תאמר בפשך אעש' לך ככל אשר תאוה ע"כ · וקשי'לי על פירושו דהי"לל ואשא כשב"א תחת הוא"ו ולא ואשא בקמ"ץ : ולע"רן לדקדק ויקח מידה פשיטא ומהו את אשר הביאה לו ומהו ולא אמר הי"לל ויאמר לה ועוד קשה כפל ראי שמעתי בקולך ואשא פניך : ונראה שלפי שאביגיל אמרה דרך מוסר ועתה הברכה הזאת אשר הביאה שפחתך לאדוני דרך מוסר רואה אני שאינה לפי כבודך ע"כ ונהנה לנערים כנז"ל לעומת זה אמר הכתוב ויקח מידה לקבל המנחה ולנשא פניו שיה ויפן אל מנחתה יען אשר היא הביאה לו לא רצה לתת ביד הנערים כדבריה ונתנה לנערים אלא ויקח דוד מידה את אשר הביאה לו · או יאמר לפי שבמנחה באת היו דברים ראוים למלך כחמש צאן עשויות שמנות ועיבות כנז' לעיל במפרשים והיין שני מינים כדפריסיה ושנים נבלי יין יין מלכו' כפי אשר יטעם לחיכו והדבלה והשאר הלחם ומוקים לנערים לעומת זה אמר ויקח דוד מידה את אשר הביאה לו ביחוד והשאר כנז' נתן לנערים · ואמר ולה אמר ולא אמר ויאמר לה שהיה מובן שערבה לו המנחה ולסיבתה ויאמר לה עלי לשלום לביתך אבל כתב ולה אמר ר"ל מצד עצמ' ומצד טוב טעמה אמר לה כן וזהו שאמר ולה אמר וכו' שאין ולא משמש להודיע למי אמר כי מובן היה כן ואפי' כתב ויאמר עלי לשלום לביתך ואפי' לא כתב תיבת לה אבל או' ולה אמר וכו'תיבת לה מורה שלה ובסיבתה אמר עלי לשלום לביתך שלא עקרת הבית ועל שמך תקרא ביתך אשר לך וגם כן ואשא פניך לקבל מנחתך מידך אשר הבאת לי ולא נתתיה לנערים : או יאמר ראי שמעתי בקולך לבלתי התקרב אליך כמו שאמרת ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול ועם כל זה ואשא פניך עם היות שאת לא שמעת לי במה שאמרתי אליך רק אני שמעתי בקולך וכו' :

ותבא אביגיל את נבל וכו' מהרי"א ז"ל הנה אביגיל לטוב שכלה כאשר באה אל ביתה לא דברה כלל לבעלה כדי שלא לערבב השמחה שהיה לו בגוזזי צאנו וגם אולי ירא מפני נבל בהיותו שכור פן יעבור עליו רוח קנאה ויקנ' לו את אשתו או יחרה לו על המנחה אשר הוליכה אל דוד ונבל קמצן כשמו ולזה לא דברה כלל ביום ההוא ע"כ : ולע"רן כי שתי טענות של מהרי"א ז"ל טוען לזה הפסוק הראשונה והנה לו משתה וכו' ולב נבל טוב עליו ולכך לא רצתה לערבב שמחת לבו כי זה משפט האשה הכשרה לרחק כל דבר המעציב בעלה · והטענה השנית זהוא שכור עד מאד אולי יעבור עליו רוח קנאה · ולפי שהיה אפשר להגיד לו שני דברים שהיו כ"ון האחד קטן ענין המנחה שהוליכה אל דוד הלא מצער היא וקטן בעיני כל העולם זולת בעיני נבל · והענין השני להגיד לו כי כפשע בינו ובין המות אם לא מהרה ללכת לא נותר לנבל עד אור הבוקר משתין בקיר והאשה הזאת לא הגידה לו דבר קטון הוא ענין המנחה או גדול דהיינו אם נותר לנבל עד אור הבוקר משתין בקיר ולכך עכב הגדת הדברים עד אור הבוקר אלא שלפי' זה ק"ק עד אור הבוקר מיותר שמובן הוא מאומרו אחר כך ויהי בבקר בצאת היין וכו' ואפשר שאו'עד אור הבוקר סימן לדבר הגדול ופירושו והיינו אם יותר לנבל עד אור הבוקר משתין בקיר ז"ש וגדול עד אור הבוקר לרמוז אם יותר לנבל עד אור הבוקר ממש ובמה שאמר והנה לא כיונה לו' שלא היה המשתה למצוה או לעניים כי אם לו לבדו ושיהנה לו משתה ר"ל שהמשתה היה לו לבדו ולא לעניים ולצדקה ע"ד מה שפי' גבי זוללי בשר למו ר"ל למו לבדם ואין לעניים אתה ובמ"ש כמשתה המלך הי"לל כמשתה מלך אולי כיון לומר שהיה לו משתה בביתו של נבל כמשתה המלך דוד ביין רב ואין עשויות ומוקים ודבילה וזהו שאמר המלך הידוע ולב נבל טוב עליו שלא היה מצר עליו פן יקראהו אסון ואפשר שהיה זה מ"ד שכבר תקנה אביגיל הענין בטוב טעמה · או יהיה הטע' שלשכרותו לא הרגיש ונלטער וזהו שאמר ולב נבל טוב עליו ר"ל על עצמו שלא נצטער באמור יען שהוא שכור עד מאד לזה לא הרגיש בלבו על הענין וכו' :

ויהי

מנחה קטנה

ויקח דוד מידה וגו' ירגם אע"פי שהי' מתנה מועטת לפי כבוד שמקבל מ"מ היה מתרצה בה דוד כפי הדין שאין מקבלין מאשה אלא דבר מועט ומ"כ לא חרם דוד של אביגיל אלא שביאה מתנה גדולה שאסור לה ליתן יותר מדאי שלא מידיעת בעלה · ומה שבאתה היא מותר לו לקבל שהי' דבר מועט לפי עושרו של נבל יוז"ש מידה וגו' ע"י שהיתה אשה גדולה ודבר מועט הוא אלא שיה מותר לקבל מידה : כמשתה המלך ירגם שהי' לו משתה שהיה מספיק ג"כ לגלות קנת שמנו למלך לא כמו שאמר נבל ולקחתי את לחמי וגו' כאלו היה לו כנפגום שצריך לו אלא כמשתה ראוי' ג"כ לגלות למלך ומ"מ היה די לו ולגוזזיו או ירגם אע"פי שלקחה אביגיל חמש צאן עשויות ושאר דברי' אשר שכין נבל לסעודה מ"מ לא היה החסרון ניכר אלא היה לו כמשתה המלך די והותר וכיון גם בזה שלא רצה הש"י שיהי' לו זכות לנבל ע"י שדוד נהנה ממעונו אלא שלא לו עיר החסרון והיה לו כמשתה המלך כאלו היה שם מה שהביאה אביגיל למלך דוד ומזה הטעם ג"כ החיה נבל עשר' ימי' אח"כ כנגד עשרה לגיעות שהשכיל לנערי דוד כדי שיקבל שכרו בחיי עולמא ולא יהי' שמו לו דבר למה"כ : והוא

פי' רבי' ישעיה

והטיב יי' לאדוני וזכרת את אמתך · פירוש השייטיב יי' לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה שמנעתיך מלשפוך דמים · שאין נאה למלך לעשות דבר שלא כדין : וברוך טעמך · כמו מטעם המלך : אשר כלתני היום · כמו לא יכלה ממך · ולזכר יאמ' כליתני · ולנקבה כליתני · ותבאתי לקראתי מלה מורכבת היא מן ותבואו ומן ובאת · שאו זה או זה היה לו לומר ותבאתי המלה מבתיה' והאמר והנ"ת כמו שמוב' הרוב מל' מורכבות :

בצאת היין · בב"ית ופירוש בעת שסרה שכרותו ותרגומו כד פג חמרא מנבל וכן תרגם הסירי את יינך מעליך אלא תפיגין ית חמרך: וימת לבו · שנשתתק ויהי כמת כי נצטער
על המנחה שהביאה אשתו לדוד: כעשרת הימי' · הכ"ף כ"ף האמיתות ר"ל לעשרת הימים וכן כמשלש חדשים ר"ל למשלש חדשים עשרת הימי' חלה החולי הקשה ובסוף העשרה
ימים נגפו הא' ומת ואו הייסורין היו לו עונש עונו עם מיתתו · ויש דרש שתלו לו עשרה ימים לתשובה וכן אמרו לעשרת לא נאמר אלא כעשרת כעשרת ימים שבין ראש השנה
ליום הכפורים שמא יעשה תשובה וזה רחוק כי הכתוב מעיד עליו כי עשרת הימים האלה היה מת לבו והיה לאבן היאך יעשה תשובה אדם כזה ועוד דרשו כנגד עשר
לגימות שנתן לעשרה נערי דוד ששלח אליו ואני אומ' כי לרעתו היו אלה העשרה ימים לא לטובתו ועוד בדרש ויהי כעשר' הימים ויגף יי' את נבל והלא אין מגפה אלא לשלשה ימים דתניא המת ליום אחד הרי זו מיתה של זעף לשנים מיתה של בהלה לשלשה מיתה של מגפה אלא שתלו לו שבעה ימי אבלו של שמואל הצדיק כדי שלא יתערב אבלו של רשע בתוך אבלו של צדיק: חרפתי · שהרף אותי ואמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו: גם

רשי

בצאת היין מנבל · כד פג חמרא מנבל: וימת לבו · שנצטער על המנחה שהובאת לדוד: כעשרת הימים · שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב"ה שלא יתערב אבל רשע באבלו ואחר כך תלה ג' ימים ומת כענין שנאמר ויגף יי' את נבל ואמר מר תלה שלשה ימים ומת זו היא מיתת מגפ' · ורבותנו אמרו אלו עשרת ימי תשובה שהמתין לו הקב"ה שיחזור בתשובה וי"א כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד ששלח לו דוד עשרה נערים ואכילן: את ריב חרפתי · גידופי שחירפנו היום רבו עבדי' המפרצי': ואת עבדו חשך מרעה · שלא הרגתיו: מעוכה

קָטֹן וְגָדוֹל עַד־אוֹר הַבֹּקֶר׃ וַיְהִי
בַבֹּקֶר בְּצֵאת הַיַּיִן מִנָּבָל וַתַּגֶּד־לוֹ
אִשְׁתּוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת
לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ וְהוּא הָיָה לְאָבֶן׃
וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת
הַיָּמִים וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־נָבָל וַיָּמֹת׃
וַיִּשְׁמַע דָּוִד כִּי מֵת נָבָל וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה אֲשֶׁר רָב אֶת־רִיב חֶרְפָּתִי מִיַּד
נָבָל וְאֶת־עַבְדּוֹ חָשַׂךְ מֵרָעָה וְאֵת רָעַת
נָבָל הֵשִׁיב יְהוָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּשְׁלַח דָּוִד
וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃
ויבאו

ח' זְעֵיר וְרַב עַד מְנְהַר צַפְרָא׃ וַהֲוָה
ל' בְצַפְרָא כַּד פַּג חַמְרָא מִנָּבָל וְחַוִּיאַת
לֵיהּ אִתְּתֵיהּ יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
ל' וּמִית לִבֵּיהּ בִּמְעוֹהִי וְהוּא הֲוָה
כ'הלגנה כְּאַבְנָא׃ וַהֲוָה לִזְמַן עַסְרָא יוֹמִין וּתְבַר
יְיָ יָת נָבָל וּמִית׃ וּשְׁמַע דָּוִד אֲרֵי מִית
נָבָל וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ דְּדָן יָת דִּין חִסּוּדֵי
ל"ג מִידָא דְנָבָל וְיָת עַבְדֵּיהּ מְנַע מִלְּמֶעְבַּד
ל' ' ' בִּישָׁא וְיָת בִּישַׁת נָבָל אָתֵיב יְיָ בְּרֵישֵׁיהּ
י"ד וּשְׁלַח דָּוִד וּשְׁאֵיל בַּאֲבִיגַיִל לְמִסְּבַהּ
ל' לֵיהּ לְאִיתּוּ׃ ואתו

חשך ז' בקריאה וסימ' במס' רבת' · בראשו י"ד בקריאה וסימן נמסר בסוף סדר ויקרא :

רלבג

וימת לבו בקרבו והו' היה לאבן · אמר זה על צד ההפלגה לרוב הדאגה שהיה דואג על גודל המנחה ולרוב הפחד שהיה לו מדוד : הנה

מנחה קטנה

והוא היה לאבן · שהי' לו לב אבן שלא רצה לשוב אלא היה עומד במרדו ואע"פי שהי' כעשרת הימי' שנאמר בהם דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימי' שבין ר"ה לי"כ אע"פ לא שב ועי"כ וינוף ה' את נבל ואמר כעשרת שלא היה כעשרה ימים בשלמות שאז היה פועל עונאי י"כ וזה סימן טוב לו ועי"כ אמר כעשרת שמת בכניסת י"כ כי היכי דלא לסוו ליה כפרה ואמר עוד כעשרת הימי' כשהי' יום עשירי מעשרת הימים שאז וינף ה' את נבל וימת שהלה יום אחד ומת זו מיתת מגפה כמו שמצינו ביחזקאל שמתה אשתו יום ראשון לחליתה וזה היה מיתת מגפה: ברוך ה' וגו' כי לא היה חייב בדיני אדם שעדין לא יצא טבעי בעולם אלא בדיני שמים כי משיח ה' אני וזה השיב ה' בראשו : את ריב חרפתי כי היה שונאי דוד אומרי' שכדין הרג שאול אחימלך הכהן ע"י שנתן לחם לדוד והאשמה תלוי בראש דוד שגרם לזה כבקשו לחם מאחימלך אפנם עכשיו שראו שנענש נבל על שלא נתן לחם לדוד איגלאי מילתא שכדין עשה אחימלך ושלא כדין הרגו שאול וז"ש ברוך ה' אשר רב את ריב חרפתי שלא יחרפני עוד לומר עלי האשם וזה ענין שהשיב רעת נבל בראשו שנראה שרצון ה' לסייעני והוא מעניש לכל שאינו רוצה לסייעני : לקחתה לו לאשה שלא תהא נדיקה ואת נבל לגנות אלמנה כבינת דוד ע"כ שלח לקחתה לו לאשה : גם ע"י שראה דוד שקיים ה' תחילת דבריה שאמרה יהיה כנבל איביך גם הוא קיים סוף דבריה וזכרת את אמתך : ויבא

פי' רבינו ישעי'

ויתה לבו בקרבו · מן הפחד שנתפחד מדוד :

כלי יקר

ויהי בבקר בצאת היין וכו' עיין רש"י ז"ל וכן פרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש וכן מהרי"א ז"ל והוסיף והוא היה לאבן שבטלו הרגשותיו כולם ע"כ · ולע"דן לדקדק אומרו והוא היה לאבן תיבת והוא מיותרת די שיאמר ויהי לאבן ונראה כי בבוקר שהוא זמן טוב שלא יתפעל נבל גם סיבה שנית בצאת היין מנבל א': ותגד את הדברים האלה מורה בהגבעו על קטן וגדול הנזכרים כדפרישית קטן על המנחה גדול על אם יותר לנבל עד אור הבוקר משתין בקיר ואז וימת לבו בקרבו והוא רוצה לומר נבל עצמו היה לאבן מאחר שהלב מלך הגוף מת היה הוא לאבן ואלו היה חוזר אל הלב שהיה כאבן הי"לל ויהי לאבן ובכלל המיתה הוא היותו לאבן שאז ודאי והוא היה לאבן על הגוף של נבל קאמר · או יאמר והוא היה לאבן דומם קודם הגדת אותו אשתו הדברים האלה שכבר כתן אל לבו שדוד לבו כלב האריה ויבוא לטרפו לרמסו אלא שבעת השכרות היה לבו טוב עליו לפי שעה והוא שכור אמנם אחר כך ותגד לו אשתו וכו' וימת לבו והוא לבו היה לאבן קודם ההגדה כבר היה לאבן דומם ואח"כ מת לגמרי :

ויהי כעשרת הימים וכו' במסכת ראש השנה י' ימים מאי עבידתיהו אמר ר' יוחנן אמר רב כנגד י' לגימות שנתן נבל לעבדי דוד רב נחמן אמר כנגד עשרת ימי תשובה ע"כ א"ר חנינה מת ליום א' מיתה של זעף לב' ימים מיתה של בהמה לג' מיתה של מגפה לד' מת בכרת לחמשה מיתה חטופה לו' מיתה האמורה בענין לז' מיתה של חבה מכאן ואילך מית' ביסורין תלה לו הקב"ה ז' ימים ימי אבלו של שמואל הצדיק שלא יתערב אבלו של הצדיק באבלו ועשה ג' ימים ומת במגפה עד כאן · וכן הביא רש"י ז"ל וכן הביא מהרי"א ככל המדרשים הנזכר והוא ז"ל הוסיף מדיליה טוב טעם סך מנין הי' ימים האלה לא פחות ולא יותר ואמר כי אולי היה מלויו זה שחוריי ונדמה לו גדול הסכנה אשר עבר והתפעל מהדמיון בהיותו בירא מתמדת מהנערים י' אשר ראה למה שחשב שהיו באים להורגו ולכן היה מצייר בכל אחד מהם בכחד יום א' ומפני כן התמיד י' ימים בחולייו כנגד י' נערים · והרד"ק ז"ל הקשה על מ"ש בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה שאם היה לבו לאבן ומת לבו היאך יעשה תשובה ואני אומר כי לרעתו היו אלו הי' ימים לא לטובתו ומ"ש כעשרת ימים הכף כף האמתות לו' לי' ימים וכן כמשלש חדשים רוצה לומר למשלש חדשים י' ימים חלה החולי קשה ובסוף הי' ימים נגפו הא' ומת :

ולע"דן לדקדק דהי"לל לי' ימים וכו' מאי כי' ונראה שאילו אמר לעשרת ימים היה מובן שאחר העשרה שעברו אז נגף ה' את נבל וימת ואם כן היו ימי המגפה זולת העשרה שיהיו גם כן בימי המגפה שהם ג' יהיו אם כן כולם י"ג לז"א ויהי כעשרת הימים בין הכל רצוי' ולפי שהיה הרצון האלהי ליגוף אותו תכף ומיד בלי עכוב אלא מטעם שלא לערב אבלו של שמואל נתעכב לז"א ויהי כעשרת רוצה לומר ויהי כאילו היה ראוי מגפה זו הכל בג' ימים הראשונים או בשניים או בשביעי ושנים אחרים אלא שנתעכב עד עבור השבעה שלימים משום אל תאסוף עם חטאים נפשי וכו' וז"ש ויהי כעשרת הימים אמנם במ"ש הימים בה"א הידיעה לרמוז אל הימים הידועים והם העשרה שבין ראש השנה ליום הכפורים ואולי מזאת הה"א אמר רב נחמן כנגד י' ימי התשובה · ולשיטת רב שאמר כנגד י' לגימות נבין בפסוק הכ"ף של כעשרה והה"א של הימים דהכי קאמר ויהי כעשרת לגימות ומכוון אליהם היו הימים בהתעכבם הורעו שהיו הימים כעשרת לגימות ואם חסרה תיבת לגימות הנה גילה אותה ורמז בה"א של הימי' שמכרחת ומדוקדק בזה כעשרת שלא אמר בעשרה ימים אלא כעשרת לשון נקבה רומז אל הלגימות והכי אומר כדברי זה וכדברי זה פי' ג' בפ' שלהיות יהם הימים עשרה שבין ר"ה השנה ליום הכפורים ימים מיוחדי' לצדקה לפי שהאדם בשיקול לחובה או לזכות וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל שנכון להרבו' בצדקה בעשרה ימים אלו כדי להכריע לכף זכות לז"א ויהי כעשרת הימים כעשרת לגימות של צדקה כך מכוון אליהם היו הימים ההם שהיו עשרה שבין ראש השנה ליום הכפורים ימי הרבות בתשובה ובצדקה ומעשים טובים וכו' :

וישמע דוד כי מת נבל עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל · ומהרי"א כתב ירצה בפסוק הזה כפל דברים כי אשר רב ריב חרפתי הוא עצמו ולא רעת נבל השיב ה' בראשו · ותירץ שדוד ע"ה בירך והודה לשי"ת על ג' דברים הא' שרב ריב חרפתי כשהענים את נבל השני שחשך ליתי מרע והוא שמנעו מהרגו כמו שהיתה כוונתו השלישי שרעה נבל לא באה על ביתו על כל נכסיו ולא על אשתו כי אם לבד על נבל וז"ש ואת רעת נבל השיב בראשו ר"ל ולא בדבר אחר ואמ' זה לפי שהיה מכוון לקחת את אשתו ונכסיו וגם לשלימות אביגיל שהיה הפך שלא יכלול העונש לא בה ולא בכל אשר לה לכך מיד שלח לקחתה ע"כ : ולע"דן לדקדק יתור תיבת ריב די שיאמר אשר רב את חרפתי גם קושית מהרי"א ז"ל הנזכרת ועוד קשה אומרו וידבר באביגיל דהי"לל וישלח שאול לדבר לאביגיל · ונראה כי דוד בירך לשי"ת על ג' דברים האחד על התכיפות שנגף השי"ת את נבל ורב עמו תכף ומיד סמוך עם הריב שרב נבל והרף לדוד כי ויהי לעשרת הימים ויגף וכו' ז"ש אשר רב את ריב חרפתי ר"ל עם חרפתי וסמוך לו רב ה' מיד נבל וזה דקד' באומרו מיד נבל ר"ל ביעוד האסם ביד נבל קודם שישכח הוא וישליכהו אחרי גוו · והשני ואת עבדו חשך כו' והג' ואת רעת נבל השיב בראשו על מציאות הפורענות שהביא עליו כי בתחלה לא בירך שלא על התכיפות וכ"ן בירך שנפרע ממנו בכעס אחת כמו שאמרו הרלפוניס רבות רעות צדיק שנכר' השי"ת בפעמים רבות רעות לא כן מהרשע מאריך אפו וגובה הכל ממנו בבת אחת המותה רשע רעה וכו' · או יאמר תיבת ריב להיות שהיו שתי חרפות לדוד האחד מציאות הריב שרב אותי ושלא עשה מציא'ואפי' לא חרף וגדף אותי והשני חרפתי שחרף וגדף ז"ש אשר רב את ריב חרפתי אשר רב את שני הענייניס האחת את ריב מציאות הריב עצמו והב' חרפתי רבו עבדים וכו' ואמר מיד נבל כי אולי מידו היתה זאת כי אלו נבל הוא ונבלה עמו תמיד לנבל לאם על מים אז ויהי ריום אשר סיכה ושהו לאכול ולשתות כמשתה המלך אשר לא כיסה לאכול שנזירע גרמה לו לקרב [illegible]

הסבה לנזקו על דרך משל כל ימי עני רעים ואפי' שבתות וימים טובים שניזוק מהמאכל כי לא כיסה באלה · ומ"ש ואת עבדו חשך מרעה וכו' כנז"ל והוא פשוט והפשר חשך מרעה שלא ככשל באביגיל כי הית' לו לפוקה ולמכשול והיא אסורה לבעל ולבועל לא כן עתה שאת עבדו חשך מרעה של אשת איש כי רצה השי"ת שאקח אותה בהתר ולא באיסור ולא תאסר לבעל ולבועל ואת רעת נבל השיב גם כן בראשו ולא בזולת באופן שע"י שני דברי' אלה הנזכרים האחד שחשך אותי מרעת אשת איש והשני ואת רעת נבל השיב בראשו ולא בדבר אחר כדי שימות ואקח את אשתו ולכך וישלח דוד כו' לקחתה לו לאשה כיון ששמחת ה' היתה לו לזאת · וכמה שזכרנו למעלה היות נבל נשחת בענין גלוי עריות כנזכר במ"ש האיש הבליעל הזה וכו' אפשר שלזה אמר רמז במ"ש ואת רעת נבל רוצה לומר על כל שאר פעולותיו הרעות והיותו הבליעל כנז"ל הכל יחדיו השיב על ראשו ובסמוך הגהה בסוף הפסוק עיין עליו · או יאמר רעת נבל השיב ה' בראשו שבתחיל' בירך על מציאות רב ריב חרפתי מיד נבל דהיינו מה שנפרע ממנו וכאן פי' עוד שהוא מברך לשי"ת אשר על ידו ית' בא לו הרע הזה וזהו שאמר ואת רעת נבל השיב ה' בראשו שאומרו כאן ה' רומז לה' ית' המשיב בראשו · ואמר וידבר אביגיל וכו' לפי שמנהג העולם בסרסורי השיאוין לא ילכו בשם האיש לו' פלוני חפץ לקחתך אולי לא תאבה האשה פן יהיה לבוז על כן הולך הסרסור ואו' לה פלונית נתתי אל לבי לזווג אותך עם פלוני מה תאמרי בדבר לז"א הפ'שלהיות לב דוד נכון ובטוח בה' שמה' יצא הדבר זאת ועוד שהוא מלך ובודאי שתרצה לרחוץ רגליו כ"ש להנשא לו לז"א וישלח דוד והשליחות הוא הפך מנהג העולם כי לא השליחות בשמו ז"ש וידבר באביגיל כאלו פיו של דוד המדבר אליה ע"י השלוחים וכן בסמוך שלחנו אליך לקחתך לו לאשה ולא מדעתינו באנו ולעומת זה אף היא תשיב אמריה להם כאלו מדברת פה אל פה עם דוד ז"ש ותקם ותשתחו ותאמר הנה אמתך וכו' שלא יאות לו' כן לשום אחד מהם אמתך לרחוץ רגלי אדוני ואפי' לגדול בית המלכות זאת ועוד שהרי כולם דברו יחדיו כדכתיב וידברו אליה וכו' אלא ודאי להיות השלוחים בשם דוד בפיו המדבר אליה גם היא ענתה לדוד בהשתחויה ותאמר הנה אמתך השפחה לרחוץ רגלי עבדי אדוני · והגהה"ה במדרש שוחר הביאה הילקוט סימן קל"ה ובסימן תשפ"ט למנצח על מחלת משכיל לדוד ז"ש הכתוב מצא אשה מצא טוב אין סוף לאשה טובה ואין סוף לאשה רעה שנאמר ומוצא אני מר ממות את האשה טובה היתה אביגיל לדוד מכל קרבנות שבעולם אלו עשה אותו מעשה שחשב לעשות לנבל אפי' הקריב כל הקרבנות שבעולם לא היה מכפר לו והיא באת אליו ומיד מלטתהו לכך אמר למנצח על מחלת שמחלה לו כשם שהקרבנות מוחלין וכן הוא אומר והאשה טובת מראה ודוד היה יפה עינים וטוב רואי אמר הב"ה תבא טובה ותהיה לטובה וילך הרע ברעתו שנא' ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל מי גרם לו ע"י שהיתה נפשו קצרו במע' וכן הוא או' איש הבליעל כד"א השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל · ד"א בליעל מגלה עריות וכן הוא אומר ובני עלי בני בליעל וכתיב אשר ישכבון את הנשים עד כאן · יש לדקדק ראשונה מאי קשיא ליה בכתוב למנצח על מחלת עד שאמר זש"ה מצא אשה מצא טוב ועוד בשלמ' בבי אין סוף לאשה רעה ניחא דיליף הכי מלשון הפ' שאמר ומוצא אני מר ממות לשון ומוצא שהוא לשון הוה מורה על שאין סוף וכבר כתבתי בכלי חמד' כי מענין הפ' למד כן מאו' מר ממות ואין בכל הקרו' מר ממות הרי מינה ילפינן אבל אין קץ לאשה טובה מנא ליה מפ' מצא אשה מצא טוב · ועוד קשיא מדידיה לדידיה שדבריו סותרים זה את זה שבתחלה אמר טובה מכל הקרבנות שבעולם ואח"כ או' שמחלה לו כקרבנות ומהו או'הוי מצא אשה מצא טוב · ומהו או' וכן הוא אומר והאשה טובת מראה וכו' מהו היותה טובת מראה לטוב רואי שאעפ"י שהלשון מתייחס זה לזה צריך התייחסות הענין · ועוד היכי קאמר מי גרם לו א"ר כתן ע"י שהיתה ידו קצרה במצות שהרי גדול עונו מצד מה שחרף לדוד כמו שנאמר רב ריב חרפתי וכו' ואם כן למה תלה הענין דהיתה ידו קצרה במצו' · ונראה דקשיא ליה או' על מחלת משכיל מהו אומרו משכיל למנצח על מחלת לדוד דיומהו על מחלת שאם הוא לשון מחולות הי"לל מחולת או מחולות ותיבת על בלתי צודקת דהי"לל במחלת · לעומת כל זה אמרו זש"ה מצא אשה מצא טוב שהוא דקדק לשון מצא אשה ז"ש מצא אשה נשא אש' או לקח אשה הי"ל מהו מצא אשה · ועוד מהו מצא טוב מצא אש' טוב ויפקרצון מספיק ועוד ויפק רצון מה' מיותר דודאי אם מצא טוב סיפק רצון מה' כי בזכותא תליא מילתא לז"א שאין קץ לאשה טובה ובזה גם כן ניחא אומר ויפק רצון מה' דלא כתב והפיק רצון לשון עבר לו' שמלבד שהפיק רצון גם לעתיד יפיק רצון מה' על שם שאין קץ לאשה טובה כמצא ויפק משמע לשון עבר מצד הוה ומשמע גם כן לעתיד כאמור שאין קץ לאשה טובה ככז"ל ואין קץ לאשה רעה כדפרישית מלשון ומוצא וכו' ומענין מר ממות ולז"א כי טובה היתה אביגיל לדוד מכל הקרבנות שבעולם שאילו חטא בשפיכות דם נבל לא היו מועילים הקרבנות לכפר דמו ודם זרעיתיו ואין הקרבנות מכפרין אלא בין האדם למקו' ובשוגג אבל ההורג שוגג הוא גולה וקרבן אינו מגילו ועוד שאין הקרבנות מכפרין מלחטא אבל מכפרין הם על אשר חטא כבר וכיון דכן הוא טובה היתה לדוד כיון שהצילה אותו מלחטוא ע"ד זה מקרבנות משל לשני רופאין הא' מרפא את החולה והשני נותן סדר טוב לשלא יחלה כרו כן הרופא השני אביגיל והראשון הקרבנות ולזה אמר עדיפא מהקרבנות מהשתי בחינות והיה או' וזו ביה ומלטהו מחטא בהשכילו על חומר הענין מבוא בדמים וכו' שבזה מדוקדק לשון הפ' שאו' למנצח שנצחה ה' נפש בענין אביגיל שהיא עולה וגוברת על הקרבנות המוחלים מדקאמר מחלת ולא קאמר מחולת לו מחולות מחלה של הקרבנות הרי מחלת על שם שמוחלין ואביגיל עולה עליהם ז"ש על מחלה ע"י שבאה נעשה משכיל ולא חטא בהשכילו שהיה דבר חמור שאין נבל מחויב מיתה כמו שטענה אביגיל שלא יצא טבעך בעולם ואלו קיימת אמכם באו' שמחלה לו כקרבנות אפשר שדקדק בפסוק לשון מחלת לשון יחיד ואילו ברבנו' לחודייהו הי"לל על מוחלין אלא על כרחין על אביגיל קאמר שהיא מחלת לו כקרבנות המוחלין במקום הראוי להם למחול נמצא אומר מכל הקרבנות

גס שתיהן · האחת לרבות האחרת ואמר זה להודיע כי אלו שתיהן היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש ולפיכך אמר ושאול נתן את מיכל בתו וגו' · ויש לשאול הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנ' לפלטי ואיך לקחה פלטי בן ליש והיא אשת דוד ורש תהמ' כי בעבירה ובאיסור עשו הדב' איך לקחה אחרי כן דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו ויש מר"ז אמרו כי קידושי פלטי במיכל בעבירה היו ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במיכל כמו שאמר יעשרנו המלך עושר גדול ואותו היום היה מלוה אצל שאול והמקדש במלוה אינה מקודשת ואף על פי שהיו ערלות פלשתים לקדושין גם כן חשב שאול כי דעת דוד על העושר שהיה מלוה ודוד היה דעתו על מאתים ערלות שהרי למוהר נתנם ולקדושין ומהם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא עליה וכל הימים שהיתה עמו חרב היה נועץ בינו לבינה שלא יגע בה ומה שאמר הולך ובכה אחריה על המצו' הזאת שהלכה מידו שהיה כל כך כובש את יצרו וכל אלה הדברים רחוקים מדרך הפשט · והנכון בעיני כי גט נתן דוד למיכל כי ראינו ששנא שאול את דוד אחר שנתחתן עמו עד שברח דוד מפני שאול וכראות שאול כי דוד היה בורח אע"פ שהיה חוזר אליו לפעמים הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה ועשה כן ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש · ואם תאמר אם כן אסו היה לדוד להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר או שנתארסה ונאמר כי לא מדעתו נתן זה הגט ואם תאמר מי הכריחו והלא הוא ברח מאת שאול אף ע"פ שברח ראינו שהיה עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקוד יפקדנו אביך וכל הענין שהוא מורה כי אחר שברח היה חוזר אליו ובעוד שהיה עמו הכריחו לתת הגט וגט המעושה בישראל שלא כדין פסול ואם תאמר וכי לא היו יודעים בית דינו של שאול כי הגט פסול אפשר שהיה לעתם כי בדין היה האחרי אשר היה רצון המלך וטוב מזה עו' שנאמר כי דוד קידש שנתן הגט אמר בפני שני עדים מאוהביו ראו שאני אנוס בכתיבת הגט והסתירו הדבר ונתן הגט והנה הגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו סבורין כי הגט גט ואפשר גם כן כי הגט היה מתחלתו כהוגן וע"י שליח שלחו דוד ואחר כן בטלו קודם שיגיע גט לידה והם לא ידעו והנה מיכל נבעלה בטעות ולא נאסר על דוד והיה זה כמי שנבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט גט כשר כי האונס והשגגה שוין באשת איש וכן אמר והיא לא נתפשה פרט לאנוסה ומעלה בו מעל פרט לשוגגת שמותרת לבעלה :

תרגום	מקרא
ג' וַאֲתוֹ עַבְדֵי דָוִד לְוָת אֲבִיגַיִל לְכַרְמְלָא וּמַלִּילוּ עִמַּהּ לְמֵימַר דָּוִד שַׁלְחָנָא לְוָתִיךְ לְמִסְבִיךְ לֵיהּ לְאִתּוּ:	מ וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי־דָוִד אֶל־אֲבִיגַיִל הַכַּרְמֶלָה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ לֵאמֹר דָּוִד שְׁלָחָנוּ אֵלַיִךְ לְקַחְתֵּךְ לוֹ לְאִשָּׁה:
ל' וְקָמַת וּסְגִידַת עַל אַפָּהָא עַל אַרְעָא וַאֲמַרַת הָא אַמְתָּךְ לְאַמְהוּ לְאַסְחָאָה רִיגְלֵי עַבְדֵי רִיבּוֹנִי:	וַתָּקָם וַתִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אַרְצָה וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתְךָ לְשִׁפְחָה לִרְחֹץ רַגְלֵי עַבְדֵי אֲדֹנִי:
ל' י"ג ל' וְאוֹחִיאַת וְקָמַת אֲבִיגַיִל וּרְכִיבַת עַל חֲמָרָא וְחָמֵשׁ עוּלֵימָתַהּ דְּאָזְלִין לְקִיבְלַהּ וַאֲזַלַת בָּתַר אִיזְגַדֵּי דָוִד וַהֲוַת לֵיהּ לְאִתּוּ:	וַתְּמַהֵר וַתָּקָם אֲבִיגַיִל וַתִּרְכַּב עַל־הַחֲמוֹר וְחָמֵשׁ נַעֲרֹתֶיהָ הַהֹלְכוֹת לְרַגְלָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מַלְאֲכֵי דָוִד וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה:
וְיָת אֲחִינוֹעַם נְסִיב דָוִד מִיִּזְרְעֶאל וַהֲוָאָה אַף תַּרְוֵיהוֹן לֵיהּ לִנְשִׁין:	וְאֶת־אֲחִינֹעַם לָקַח דָּוִד מִיִּזְרְעֶאל וַתִּהְיֶיןָ גַּם־שְׁתֵּיהֶן לוֹ לְנָשִׁים:
ל' וּשְׁאוּל יְהַב יָת מִיכַל בְּרַתֵּיהּ אִתַּת דָּוִד לְפַלְטִי בַּר לַיִשׁ דְּמִגַּלִּים:	וְשָׁאוּל נָתַן אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפַלְטִי בֶן־לַיִשׁ אֲשֶׁר מִגַּלִּים:
וַאֲתוֹ אֱנָשֵׁי זִיף לְוָת שָׁאוּל לְגִבְעָתָא לְמֵימַר הֲלָא דָוִד מִטַּמַּר בְּגִבְעָתָא דַחֲכִילָה דִּי ד' ג'	כו א וַיָּבֹאוּ הַזִּפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה
על	על

כו

מסתתר ד' בקריאה וסימ' ויבאו הזיפים ויגידו · ויעלו הזיפים · אתה אל מסתתר · בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלוא דוד :

רלבג

הנה אמתך לשפחה לרחוץ רגלי עבדי אדני · אמרה זה על דרך הענוה להורו' שדי לה אם תהיה לאש' לאחד מעבדי דוד ותרחץ רגליו כמנהג האשה לבעלה : ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' · מן הפלא איך עשה זה שאול והיא היתה אשת איש וכבר אמרו רז"ל שלא נגע בה פלטי בן ליש וידמה שכן הוא שכבר חזר דוד ולקחה וזה יור' שכבר התפרסם ונודע שלא נגע בה ולפי שכבר היתה פרושה בלתי ראויה לבנים מזה הצד נתנו לה בני מרב אחותה לגדלם וגדלתם כאילו הם בניה ומפני זה נקראו בני מיכל כמו שאמ' בסוף זה הספר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחולתי : ושאול

כלי יקר

שבעולם שלא היה בידם למחול בכיוצא בענין זה ומה שאו' שמחלה לו כקרבנות ר"ל כקרבנות שדרכם למחול בעלמא לא כקרבנות בענין זה שהענין הזה לא ניתן לימחל ע"י קרבנות ובהכי ניחא מצא אשה מצא טוב שיש בו שני תועלות הא' שלא לחטא והשני שמוחלין לו על אשר חטא קודם נישואין כמו שאמרו חז"ל כי החתן מוחלין לו כל עונותיו וז"ש מצא אשה מצא טוב שלא יחטא מכאן והילך ומצא טוב על העבר אשר חטא · וזה שייך גם כן באביגיל שהרי עשתה לדוד שלא יחטא וז"ש הוי מצא אשה מצא טוב וכו' · עוד אפשר במ"ש שמחלה לו כקרבנות לא על תחלת ביאתה דבהכיא עדיפא היא מכל הקרבנות אבל על שעה שנשאת אליו אחר כך קאמר שמחלה לו כקרבנות שמצא אשה זו שאבדה ממנו ונטלה נבל דהשתא דייק לשון מצא דלא שייך מצא אלא בדבר שנאבד שהוא מאמר מצטרף ז"ש הוי מצא אשה שמצ' את אביגיל אחר שנאבד' ממנו שנשאה' נבל ובשעת הנישואין מצא טוב אחר בהסח הדעת והוא מחילת העונות שמוחלין לו כל עון של החתן וז"ש המאמר הוי מצא אשה מצא טוב · והנה בודאי כששבחו הכתובים גבי אביגיל שהיה טובת שכל על שהשכילה לדוד הומר הענין האמר שהשכל שלא לטוב' ולחסידות לא להרע וכן גבי דוד וטוב רואים לא שבחו אלא בחסידות שע"י כן וטוב רואי בהכרת פניו תעיד בו כי חכמת אדם תאיר פניו ולזה תבוא טובה ותהיה לטוב · ובענין זה צודק אומרו וכן הוא אומר והאשה טובת שכל וכו' שהוא מתייחס אל הנזכר בתחילת המאמר שדורש משכיל לדוד וזו טובת שכל עם משכיל דבר אלה ומתקבל · ובמ"ש ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל מי גרם לו א"ר כתן שהיה ידו קלרה במצות וכו' דקדקו הומרו את נבל ויגפהו ה' וכו' לזה אמר שהשם יתברך נגפו ולא רצה בינגף מהב' דוד כי כל מי שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה לזה הטיב הקב"ה שלא נפרע ממנו אלא על נבלותו והיותו קמצן במצות הצדקה וידו קצרה וז"ש מי גרם לו לא דוד ח"ו אלא שהיה ידו קצרה במצות וז"ש הפסיק ויגוף ה' את נבל מסיבת הנבלות הו רמז כן בתיבת את ר"ל על קצרות יד אשר אתו ז"ש את נבל באופן שמלבד עון זה של דוד היה לו עם כל העולם ותולדה הוא שבקש רבו העבדים המתפרצים וכו' זה מסכים למה שכתבתי ועל דרך זה אמר דוד המלך ע"ה האשימם אלהים יפלו ממועצותיהם ברוב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך ר"ל לא תנקם מאויבי על מה שהרעו לי פן תדבקני הרעה שנענשו ע"י שלא הכנס במחיצתך והדחה אל לא אלא ברוב פשעיהם הדיחמו שהם ידחו ולא אביונה כילד תדינם על כי מרו בך שהראה את הנקמה בהסולה לדחה ממחיצתך :

ויבאו עבדי דוד אל אביגיל וכו' · לע"דן לדקדק דהי"ל הכרמלה תחילה שהוא המחוז ואחר כך הפרטי אל אביגיל וכו' לא אל אביגיל הכרמלה · ועוד ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלה אם כן היה לו לומר כרמלה כמו לכרמל ואם כן ה"א האחת הראשונה יתירה ומהו לאמר ותיבת אליך מיותרת די שיאמר שלחנו לקחתך לו לאשה · ונראה כי להיות מושבו של נבל הקבוע במעון כדכתיב ואיש במעון וכו' אלא שבעת היה שם מושבו אשר בכרמל לגוז לאכן והשכל מחייב שאביגיל בבואה מאצל דוד הלכה אצלו להגיד לו הענין ושם אלה ומת אלא שדוד כתן אל לבו אולי היא הלכה לביתה במעון ולזה שלח עבדיו אל אביגיל בכל מקום שהמצאוכה ויצ"וה הכרמלה ורמז כאן אל הדין שאם אמר לשלוחו קדש לי אשה במקום פלוני וקדשה במקום אחר אינה מקודשת הרי היא במקום פלוני מקודשת דמורה מקום הוא לו אף כאן וישלח דוד שליחו' שהם לדבר באביגיל ולקחתה לאשה בכל מקום שימצאוה במעון או בכרמל והגיד הכתוב ויבאו עבדי דוד אל אביגיל וקרה מקרה שהיתה בכרמל מהסיבה הנזכרת שנמצאת במיתת בעלה שם כבואה מאצל דוד או שהלכה ממעון הכרמלה לפקח על עסקיה כי אשת חיל היא · ואמר הכרמל' לרמוז שאלו השלוחים הם אותם שבאו הכרמלה לכרמל הידוע בחיי נבל וז"ש ויבאו עבדי דוד להכרמל שה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחילתה כאילו אמר להכרמל הידוע מאז · או יהיה הזווג ותשיב להם הטובה הן או לאו וז"ש לאמר תכף ומיד תאמרי אמירה אחת גלות וברורה מעין מה שפירשו חז"ל גבי ותהכן אל ה' בעת ההיא לאמר שתענני בעת ההיא תכף ומיד · או לפשר להקדים דברים ולהביא לבוא מתוכם כמי שאומר יד אל המכוון ז"ש וידברו אליה לאמר ואמרו שלחנו אליך הכוונת לקחתך לו לאשה ואלו אמר שלחנו לקחתך לו לאשה היה מובן לפי' בעל כרחה : · דרך העולם שלכו לא תעלי על דעתך שום כלי; לא הכרח כי הזווג בהכרח לא ישובה אלא שלחנו אליך ר"ל

ותקם ותשתחו וכו' עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן מה שזכרתי כבר בפסוק וישמע דוד שלחיו' שכוי בשליחות זה מזולתו כפי מנהג העולם שהסרכור בענין זווג מתווך ביניה' כאילו היינו מדעת עצמו היא מדבר ואמנם דוד לא חשם לזה אלא וידבר באביגיל כאילו פיו המדבר לא לקחתה לו לאשה וכי עבדו השלוחים שלא העלימו לומר אכתו מדעתנו כתעוררנו לזווג זה אם תהרצי ואחר כך נדבר אל אדונינו לגמור הענין אבל אמר הענין כמו שהוא וידברו אליה לאמר דוד שלחנו אליך וכו' לעומת זה שראתה הענוה מקלקלת השורה אף היא קמה והשתחוית על מה שראתה

להבא ותאמר הנה אמתך בלתי ראויה למלך כמוך כי אם להנשא לאחד מעבדיך ואשת העבד תהיה אם כן שפחה ז"ש לשפחה לרחוץ רגלי אדוני וכו'וקרוב בזה בדברי הרלב"ג ז"ל אלא שדקדקתי תיבת לשפחה כמלא כי לפי שדבר דוד בזווג זה כאילו הוא תובעה בפה לאשה על כן השיבה היא דבריה לנוכח עמו וזה טעם נכון מלבד טעם שלוחו של אדם כמותו במהרי"א ז"ל :

ותמהר ותקם אביגיל כוונת הכתוב להודיע זריזותה וחסידותה בענין הזריזות מהרה ותקם ותרכב היא ולא שהרכיבוה הנשים כי לאו אורח ארעא ומשום פריצות ולא נשים כי זריזה היא ותרכב היא מעצמה ואמר החמור הידוע אותו שרכבה עליו כשהלכה להציל נבל וזהו החמור בה"א הידיעה ולצניעות חמש נערותיה ההולכת לרגלה תמיד מלומדת בזה וז"ש ההולכות ולא אמר והמש נערותיה הולכות לרגלה · ולענין החסידות קיימה בנפשו מה שאמרו חז"ל במס' ברכו' אחרי ארי ולא אחרי אשה אחרי אשה ולא אחרי מלך המות ולא אחרי אשה ואמרו מנוח עם הארץ היה שנא' וילך מנוח אחרי אשתו לעומת זה ותלך אחרי מלאכי דוד ולא לפניהם ולעומת כל זה הנזכר ותהי לו לאשה כי מלב' כשרו' אשר ראה בה בהיותה תחת נבל הנה עתה הוסיפה זריזות וכשרות בלכתה אחרי עבדיו ונערותיה עמה לשמרה ז"ש ותהי לו לאשה שאהבה וידע שהיא אשר נמצאת לו לאשה ולא לזולתו : **ואת** אחינועם לקח וכו' עיין הרד"ק ומהרי"א ז"ל ותהיינה שתיהן שעם שלקח אשה אחרת אחינועם מיזרעאל היו שתיהן תמיד עמו ע"כ · ולע"דן כי להיות אביגיל מפורסמ' בחסידות ככז"ל לז"א ואת אחינועם לקח דוד ולא ידענו מה טיבה אם כשר' היא לזה אמר ובהייב' גם לומר שגם זו כשרה כאביגיל וש זה תוכיח עליה אחינועם יורה על נועם ויופי מעשה שלה וז"ש גם שתיהן יחדיו לו יהיו לנשים כי כשרות הנה · או יאמר גם שתיהן לומר שאעפ"י שאהב אביגיל כעורים וזהו והיינה גם שתיהן לו מיכל עיקר כלבו וגם שתיהן לו לנשים טפל אליה והיינו דסמיך ושאול נתן וכו' לגלות על תיבת גם לרבות מיכל כאמור · וכן בסנהדרין פ' כהן גדול אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכן הוא אומר ושאול נתן את אשת דוד ריגלה לומר העיקרי' החביבה לו ככז' בתיבת גם נתן אותה לפלטי בן ליש והוא דבר זר מאד :

ושאול נתן את מיכל בתו וכו' במסכת סנהדרין פרק כ"ג אמרו כתיב פלטי וכתיב פלטיאל א"ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב והא כתיב וילך אתה אישה שנעש' לה כאיש' והא כתי' הלוך ובכה על מצוה דאזיל מיניה עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה א"ר יוחנן תקפו של יוסף ענותנותו של בועז תקפו של בועז ענותנותו של פלטיאל בן ליש וכו' · תקפו של יוסף ענותנותו של בועז דכתיב ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת שנעשה בשרו כראשי לפתות תקפו של בועז ענותנותו של פלטיאל כדאמרן עד כאן · ויש לדקדק תקפו של בועז ענותנותו של כלטיאל והלא גבי פלטי אשת איש היה והדרבא בועז עדיף שכבש יצרו אפי' שהיה פנויה הן אמת דהאי עדיף משום שהיה זמן רב ושל בועז לילה אחת ובבחינה זו קאמר תקפו של בועז ענותנותו של פלטי אבל מ"מ בבחינה אחרת שמיכל אשת איש של בועז עדיף שהרי מבחינה זו עשה בתחילה תקפו של יוסף ענותנותו של בועז · ונראה שזה תלוי במ"ש שם בגמרא שאול סבר מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ודוד סבר דעתיה אפרוטה [illegible] בעית ימא דכ"ע דעתי' אפרוטה שאול סבר לא חזי ולא מדי ודוד סבר חזי לכלבי ושונרי ע"כ כי הנה בזה מובן ענותנותו של פלטי כי אחר ששהתה עמו ימים רבים ובמיעוט אחת בלי ספק שזה דבר גדול הוא איך לא טעה לסבור כשאול דמלוה ופרוטה דעתיה אמלוה לאמר כדאית ליה או לאמר כדאית ליה דסבר שאול לא חזי ולא מדי ואין לדוד קדושין בה כלל אם כן ענוה גדולה זו לפלטי והוא עלה על בועז ויוסף · ולפי זה לאשה ממש נתנה שאול לפלטי כי טעה או במלוה ופרוטה דדעתיה אמלוה או טעה שאול דערלות לא שוה ולא מידי וליכא פרוטה · ועל שיטת חז"ל אנו סומכין ומינה לא כזוז לפי' שמהרי"א ז"ל המה עליהם ודחה אותם בקש דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועי' על הפסוקים כי לא יקשה על דבריהם איך יחזור דוד לקחת אותה אחר שנשאת לאחר כי ידוע הוא שהאונס והשגגה מותרת מקרא דוהיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת וכן אפי' למ"ד קדושי פלטי למיכל בעבירה אנוסה היא על כורח אביה מלך ולא תאם' מהלדרין הנזכרים ולכך הותרה לדוד ובפרט כשידע שלא נבעלה בפלטיאל שפלטו אל ורוח ה' דבר בו בדוד ומלהו על לשונו להגיד כי ישר פלטי ולא נכשל · וכן כתב הרלב"ג ז"ל טענה זו שכיון שהיה מפורסם שלא נבעלה החזירה עד כאן · ולזה לא יספיק אלא לנכיך ב"ד · ועיין הרד"ק ז"ל ודבריו רחוקים הם כאשר דחאם מהרי"א ז"ל והוא כתב שמיכל לא נתנה שאו' לאשה לפלטי אבל לשמרה שכיון שראה שא"ל דוד שברח ונפל לו נשים רבית ובתו מיכל רכה ועניגה פן תבא בירך חברתה ובעלה לא ישוב אליה עוד חשש אולי תזנה לכך נתנה להרהון בבית פלטי בן ליש לעבד' ולשמרה בתוך ביתו ואשתו עמו והיה זקן נכבד וירא שמים ואעפ"י שנאמר וילך אתה אישה אישה ולא בעלה כי שם איש יאמר גם כן על איש פקיד על ה כמו אישי כה"ג המורה על המעלה ולהפלגת אהבתו אליה כאב לבתו

מנחה קטנה

ויבאו עבדי דוד אל אביגיל הכרמלה ירצה שראו שלוחי דוד שיש לחוש על כבוד דוד כי שם ואולי לא תחנה האשה ללכת אחריהם ואחרי דבריה' אם שלו שראתה שדוד אין לו מקום קבוע עדין לשבת אלא בורח ממקום למקום או שנטרה שנתה בלבה על דוד שגרם מיתת בעלה ואע"ג שדברם לדוד דברי' טובים וכזאת וקללה לבעלה אפשר שעשתה זה מאימת יראה שלא יהרגה דוד עם בעלה כאשר אמר אם אשאיר מכל אשר לו וגו' וע"כ שיו בנערים שתירצין שתבי' זה לסעדר כבוד לדוד וכדי בזיון לשבא כאשר ירצה לקחת אשה אמרת כי יאמרו אם אלמנת נבל שכאשו בן כזה שים שמאנה בדוד עם ישנו בנתולת שעריכות ושיפות ע"כ שאו בתחבולה כאלו שיו באים לנחמם על מיתת בעלה ומתוך שדברי' שיו ש[illegible] אותה שאינה כדאי ליקרא אחר שם בעלה אשת נבל אלא אל שמה תקרא אביגיל וז"ש ויבאו עבדי דוד אל אביגיל ושיו משבנין משכין לשכין עד שמתוך דבריה הרגישה שהם שלוחי' מדוד לקחתה לו לאשה וז"ש וידבר אליה לאמר שבדברי' היו לבכין מהם כאלו רוצים לאמר דוד שלחנו ובזאת היו מרגישה בדבר שאינם רוצי' לומר בפירוש שהם שלוחי דוד מפני כבודו של דוד ע"כ ותאמר הנה אמתך וגו' ירצה איני כדאי שדוד ישלח אחרי כאלו כבריה בידי אלא אני אלך אצלו לבקש מפני על הדבר וכדי שלא תתאחר כיאות שאשה תחזור אחר איש א"כ אמרה לשפחה לרחוץ וגו' לא כאלו [illegible]

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

מחורי יסרחל: מן הקליס לפיכך כשחנתה תנועת הבי"ת לפנ"ג לפנ"ל הכריע שהב"ית בפתח הוא מהלגושים לפיכך לא נשתנה התנועה: אל נכון · בפתח ובכורו וע"ת בקמיט: במעגל · מקום המחנה יקרא מעגל לפי שחונים שם העם בסבוב: מעוכה · תקועה הוא קרוב לעניין מעוך וכתות: בחנית ובמרן · מלכו בחנית מכה גדולה עד שתתקע החנית במרן תחתיו וכ"ת למחיניה כעין במורניתא ותברזינה בחרעא: ולא תשנה לו · לא תהיה ערוך לשנות לו פעם אחרת כי בתותה מכה למיתתו:

מי

רשי

מעוכה · נעוצה: מי

כלי יקר

לכתוב"ם עכין זה מלשון הפסוק שלו · ושמואל נתן לה מיכל בתו וכו' שלא תמר נתן לשאה חלא כשקדון ודקדק זה מהו' אמת דוד כלומר ע"מ שתהיה לאת דוד לך שמורה תהיו עד כאן תורף דבריו ומה שהכריע מלשון אמת דוד מדרש"ל לשון פסוק מוכיח כדברי חז"ל כלילו לו' עם היותה לאת דוד אמת היא עכ"ו נתנ'לשלעי בן ליש ולשון וילך לתה היא לשון ליחה גם הכניה מורה שהיתה אשתו ויעש"י אמת מ"ל ולא כזבה:

ויבאו הזיפים וכו' · לע"ן לדקד' מה רצו שלה הזיפי' לשוב פעם אחת להלוך רכיל על דוד הלא רצו מה שהי' לנגד יקחו מיסורי· גם לשמואל הסחי' אשר הציל את דוד ממ"ש ובו' יקשה זה· ולזה נראה לי כשבא דוד במזמור לא אזר בעלות זיפים אלא בבוא הזיפים שעיקר התרעומת של דוד על הפעם האחרונה שהלכו רכיל לאחרי ריב בין דוד ושמואל לא בפעם הראשונה שבאו קלתם מפני פחד שמואל לא יפעמו כל כך והייתי דסמיך לא שמו שאני לנגדם סלה יען שהרי רצו שהלכים עוזר לי וכו' ה'בסומכי נפשי וכו' בפע' הראשונ' גם כמערה גם בענין נבל מה להם לשוב עוד לאולת'ככלב שב על קיאו· ונראה כי היה הנותנת אשר הטעם לזיפים שאמרו מאחר שדוד נשבע לשמואל גם כן בקול עציב הצדיק היה רחוי ל"ב

שימין בקול בכייתו ולא יהיה מסתתר שזו הורת'שרואה לנגוד דוד בשבועתו לבוא תכף על שמואל ומחנהו פתאום ז"ש ויבאו הזיפים לא שמואל הגבעתה לאמר הבא דוד מסתתר וכו' שבפע'הראשונ' לאמרו מסתתר עמנו רוצה לומר שהיו בני סודו ושמש ובתוכם מסתתר ונעלמת' אמנם עתה הגידו דבר מדם שהוסיף על חטאתו הלא דוד מסתתר ואיך עמנו לא כשיב שזו הורת מרד שהם לא כן אחר שנתפשרו מה לו להסתתר ולא עוד שלא שלה גילה לזון אחד ממנו וזהו ויבאו הזיפים הא"ל לומר שכלם מקטנם ועד גדולם בתו בפעם זו השנית לא כן בפסוק הראשון כלומר ויעלו זיפי' קלת הנשי זיף ולכך ויקם שמואל וכו' שקבל לשון הרע זה כלומר ומ"ש בחורי יסרחל עיין הרד"ק ז"ל:

ויקם שמואל וכו' וישלח שמואל וגו': לע"ן לדקדק שכבר אמר וירא כי בא שמואל לחריו וי"כ מהו וישלח שמואל וידע כלנו ידע דבר מחוכם · ונראה שכוונת הכתוב שלהיות שמואל חנה על הדרך ודוד יסב במדבר הורה שרואה לבא לחריו במדבר ואמר ויבא כי בא שמואל לחריו המדברה ר"ל שעם היותו במדבר הידוע שכבר נשבה נם לו בו עם כל זה בא שמואל לחריו המדברה והוא תימה גדול נשיניו לוך ניחם מן הספלוס עד שלא היה מלין מיבא שמואל כיון שנפל בידו במערה לבל היה חושב לולי שלא שמואל חיל לחריו והוא לא בא למלחמה לזה אמר וישלח דוד מרגלים לרגל אם לפבר שבא שמואל שלא יתכון וזה וידע כי בא שמואל עלמו ופניו הולכי' בקרב זה ידע לל נכון בלי סום ספק על ידי המרגלים כי מתחלה רצה כי בא שמואל לחריו והיינו יחנהו ומסופק בשמואל עלמו ועל ידי המרגלי' ידע הדבר על בוריו לל נכון לו יאמר שלחו כי בא שמואל לל נכון כי מתחלה רצה כי בא שמואל לחריו המדברה לבל עדיין היה מסופק אם היה בא שמואל בזהירות ופחד מדוד או אם היה נכון לבוא שדוד יברח מפניו וידע זה מהיותו במחנה בעום כל פני הארץ כעם עוקט ונוטח לזה אמר וישלח דוד מרגלים לרגל אופן בילת שמואל אם בא כמו דרך לבל לזלו כי מרלות דוד שמואל בא לחריו המדברה הפבר שלבו נכון שיהיו בא לחריו שהרי במדבר ולדרך לתרחק ממנו יותר וידע ע"י המרגלים כי בא שמואל לל נכון שלבו נכון ונוטח שדוד רחוק ממנו ואין לו מורך לבוא וסוף הענין יוכיח שהיה שוכב בהקט ובשהה שמואל גם לבר ולפבר שלומרו לל נכון אם מקום שמו נכון כמו שד נורן נכון ולולי שלת המקום היה מקו'בית הנרנות למקו' הזה להיותו כלו הרים ויוכיח כן תיבת ל' גם נכון הוא עוד לפבר שלע"פי שרואה דוד כי בא שמואל היה מסופק אם בא לל נכון רואה לומר על ידי הזיפים שהודיעוהו לל נכון מקום תחניתו של דוד לו ואם לא מלילו לל נכון בלי גלוי דעת הרכילי אלא על ידי המרגלים ששלח שלא שמואל לל נכון ר"ל שהמרו הרכילי' קום לך לך שבמקום כלומי תמלאנו כי בא שמואל נכון שהזיפים הלכו אליו:

ויקם דוד ויבא לל המקום וכו' עיין הר"ד ז"ל וכן הרלבנ ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל:

ולע"ן לדקדק למה יקום דוד מהמדבר לשים נפשו בכפו בתוך פח המוקש שתוך שמואל הזה מושל חכם והלא קיר נעני מזכיר עיסותיו של לדם שמא לין עושין לו נס ולא עושין לו מנכין מזכיותיו והבדיוק' עלה נכונה כביאורה ועוד ויקם דוד מיותר די שיאמר ויבא דוד לל המקום וכו' ומהו לפבר שם לשון עבר הוי"ל לפבר הוכה שם שמואל ומלת שם מיותרת · ונראה כי דוד הניח כל מחנה כל פבר הוי במדבר ויקם דוד מתוכו הוא וקלת הנשי יבאו לל המקום לפבר וכו' והיה זה לשון נמוד דעת שמואל שהיה לבו בטוח במחנה דוד כי שם במדבר הוא זהו ויקם דוד והיינו קימה מתוך מחשבו ויבא לל המקום לפבר ממנו ירחה לפבר חנה שם שמואל שם דייקא להודות שהם שני מקומות האחד מקו' כופי' והשני לפבר חנה שם שמואל ודוד יפה עיניים להניח למרחוק וזהו שאמר ויבא דוד לת המקום לפבר שכב שם שמואל ואבנר כי יחדיו שכב ושבר שבא קרוב לל המלך והניח הכתוב כי שני מקומות שכיבה היולו לשמואל האחד לפ' שכב שם בתחלה בעת המלייה לעין כל בראיה המחנה ואחר כך יחניח עלמו ויסן במקום האילת במעגל ממש כדי שיהיה מוקף וכל לדדיו כדי להסתר מהלוזים ופועלי און לת שהיה דוד וזהו שאמר ויבא דוד לת המקום לפבר שכב שם בלשון עבר ואחר כך לומר בלשון היה ושמואל שוכב במעגל רוצה לומר שיחזרו לו שם מטתו להיותו שם כך שם והוקבר לליו ולבתר ה' בנין וכיוצא כדי שירחה שמואל נראות דוד ושמו מרחוק לחריו ולבי שהבדר היה קשה לעין

כלי יקר

הרואה מי הכניס דוד בתגר זה ובסכנה כזו לזה הל'הפסו'ויען דוד ר"ל מענה לקושי זה שיתקשה תלין הנה עכה דוד וילמור לל לחימלך מי ירד לתי לל שמול וכו' לעשות מה שעשה והוא פועל כעין כדי שמואל יהן לל לבו גבורת לב לבוא דוד לל תוך מחנהו שלין זה כי שם שהש"ית עמו ובעזרו:

ויען דוד ויאמר וכו' מהרי"ח ז"ל שדוד אמר לל לחימלך ואביטי מי מעניכם ירד לחי לל שמואל העומד בתוך מחנהו והו שאמר לל המחנה ודעמה שלחימלך פחד ולא רלה ללכת · או יהיה שלביטי הסיבו תחלה לבי לחרד עמך ודוד לא היה רוצה בעניהם כי שם בתוך מחנה לבד שהיה נעזר זה בתוכה וירדפני ידעו כי כבר עבר זה בתוכה וירדפני לחרי ברמתו' ומניס ופריך לני תזוק מלים נבור חיל ולזה ברר דוד ויאמ' לחימלך התתי ע"ל אביטי בן ברויה לחי יזלה שדבר ביחוד לל ע"ו השניס ולא הלכו' אבר לתו והטעם לומר מי ירד לתי לל שמול ומי לל המחנה ר"ל ומי יעמוד לי שמוך לל המחנ' מעיד לעיר בלשתי משמול כי בעת הכיולה לל המחנה לין יחד כל כך כי אז יחדיו יהיו עמו לחימלך ואביטי לבל לומרו לל המחנה הוא לחרי לזהו מלבל שמול והדברים כסדרן ולפי זה תיבת מן מוכנת עלמה ולחרת עמה כלומ כתיב מי ירד לתי לל שמול מי לל המחנה אז ענה אביטי ויאמר לני ירד עמך לל שמול וממילה מובן שלחימלך יסבור למשמרת לל המחנה לעת נלחם כדי לעוזרם וסבר וקבול לחימלך ולעפ"י שהוא המור בנחינה הנו' עוד לפבר שלמר לל שמול ולא כתתי חלין כי הוא יתן וכיוצא ללה הפחד מן המחנה כי ודאי יסמרוהו ז"ש לל המחנה לין יאמר לל שמול וכו' שלני חנים פני ל שמול והוא יסם פניו לל המחנה שלם ירים שמול לת ידו לני לבא מתחת ידו והחולך עמי יסם פניו לל המחנה לטרדו כי שניס יניסו רבבה כפלים לת רלשהו יעוזרו ולפחיו יאמר חזק:

ויבא דוד וכו' רס"ו ז"ל מעוכה נעוצה וכן הרד"ק ז"ל והוסיף והוא קרוב לעניין ומעוך וכתות והוא היה בדמות ענול למען ירחו הבניים חלניהם מכל הלדדים:

מי

כלי יקר

ושמול מוכה בחנול · ר"ל בחחנה וזהו היה בדמות ענול למען ירחו הבניים חלניהם מכל הלדדים:

רלבג

ויאמר

מראשתיו ח' ג' מנהון כתובין תו וסימ' נמסר בסדר ויצא:

עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר־זִיף וְאִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים אִישׁ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד בְּמִדְבַּר־זִיף: וַיַּחַן שָׁאוּל בִּגְבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן עַל־ ג׳ הַדָּרֶךְ וְדָוִד יֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וַיַּרְא כִּי בָא שָׁאוּל אַחֲרֵי הַמִּדְבָּרָה: וַיִּשְׁלַח ט״ו דָּוִד מְרַגְּלִים וַיֵּדַע כִּי־בָא שָׁאוּל אֱל־נָכוֹן: וַיָּקָם דָּוִד וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר חָנָה־שָׁם שָׁאוּל וַיַּרְא דָּוִד אֶת־ ג׳ קרית חנה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁכַב־שָׁם שָׁאוּל וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָאוֹ וְשָׁאוּל שֹׁכֵב בַּמַּעְגָּל וְהָעָם חֲנִים סְבִיבֹתָו: וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר ׳ אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַחִתִּי ג׳ וְאֶל־אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב לֵאמֹר מִי־יֵרֵד אִתִּי אֶל־שָׁאוּל אֶל־ לְ הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ: וַיָּבֹא דָוִד וַאֲבִישַׁי ׳ אֶל־הָעָם לָיְלָה ט״ו וְהִנֵּה שָׁאוּל שֹׁכֵב יָשֵׁן בַּמַּעְגָּל וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָּד־בָּאָרֶץ מְרַאֲשֹׁתָו וְאַבְנֵר ט״ו וְהָעָם שְׁכֻבִים סְבִיבֹתָו: וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֶל־דָּוִד סִגַּר אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת־אֹיִבֵךְ בְּיָדֶךְ ג׳ יחזי יו״ד וְעַתָּה אַכֶּנּוּ נָּא בַּחֲנִית וּבָאָרֶץ פַּעַם אַחַת וְלֹא אֶשְׁנֶה לוֹ: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־ ט״ו אֲבִישַׁי אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ בִּמְשִׁיחַ יְהוָה וְנָקֹה: וַיֹּאמֶר

עַל אַפֵּי יְשִׁימוֹן: וְקָם שָׁאוּל וְנַחַת לְמַדְבְּרָא דְזִיף וְעִמֵּיהּ תְּלָתָא אַלְפִין גַּבְרָא בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְמִבְעֵי יַת דָּוִד בְּמַדְבְּרָא דְזִיף: וּשְׁרָא שָׁאוּל בִּגְבְעַת חֲכִילָה דִּי עַל אַפֵּי יְשִׁימוֹן עַל אוֹרְחָא וְדָוִד יָתִיב בְּמַדְבְּרָא וַחֲזָא אֲרֵי אָתָא שָׁאוּל בָּתְרוֹהִי לְמַדְבְּרָא: וְשִׁלַּח דָּוִד מְאַלְלִין וְיָדַע אֲרֵי אָתָא שָׁאוּל בְּקֻשׁוֹט: וְקָם דָּוִד וְאָתָא לְאַתְרָא דִּי שְׁרָא תַּמָּן שָׁאוּל וַחֲזָא דָּוִד יַת אַתְרָא דְשָׁכַב תַּמָּן שָׁאוּל וְאַבְנֵר בַּר נֵר רַב חֵילֵיהּ וְשָׁאוּל שָׁכִיב בְּבַרְקוֹמָא וְעַמָּא שָׁרַן סַחֲרָנוֹהִי: וְאָתֵיב דָּוִד וַאֲמַר לַאֲחִימֶלֶךְ חִתָּאָה וְלַאֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה אֲחוּהִי דְיוֹאָב לְמֵימַר מַן יֵיחוֹת עִמִּי לְוָת שָׁאוּל לְמַשְׁרִיתָא וַאֲמַר אֲבִישַׁי אֲנָא אֵחוֹת עִמָּךְ: וְאָתָא דָוִד וַאֲבִישַׁי לְוָת עַמָּא בְּלֵילְיָא וְהָא שָׁאוּל שָׁכִיב דְמוּךְ בְּבַרְקוֹמָא וּמוֹרְנִיתֵיהּ נְעִיצָא בְּאַרְעָא אֵיסָרוֹהִי וְאַבְנֵר וְעַמָּא שָׁרַן סַחֲרָנוֹהִי: וַאֲמַר אֲבִישַׁי לְדָוִד מְסַר יְיָ יוֹמָא דֵין בְּעֵיל דְּבָבָךְ בִּידָךְ וּכְעַן אֶמְחִינֵיהּ כְּעַן בְּמוֹרְנִיתָא וְאַבְרִזֵינֵהּ בְּאַרְעָא זִימְנָא חֲדָא וְלָא אֵיתְנֵי לֵיהּ: וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִישַׁי לָא תְחַבְּלִינֵיהּ אֲרֵי מַן אוֹשִׁיט יְדֵיהּ בְּמְשִׁיחָא דַייָ וְנָקֵא: ואמר

עד כאן: ולע"ן לת התחיתהו כי מי שלח ידיך כלומ' שהלויוב לתה והוא מלך כי מי שלח ידו במשיח

מנחה קטנה

מי ירד לתי כי וכוותם הדברי מלין וס"כ תמר לשני תנשי שמוחקי, ומחק' בכללות, ומחק' מנחו בסכנה כיה לבו נכון בטוח שלח יגלית שחול ומלקי' לת יעזבנו כיולו על שבער שמול שבועתו שב' בו כי לת יקוב וגו' · וס"כ תמר מניחי שבר מלקי' וגו' על שבער שבועתו סנדו מלקי' כיוד לעשות בו נקם · ודוד שבוב שמינו מייב מיתם בידי שדם על שבדו שבועה כי לם כידי שתים כי לם ס' יגעבו בחתת שתים מן יומו יבא זה יום שדין כשבעתם שחתו או בתלחת ירד וחו שבקרין מנקשב בשקים שכנס ובכשם:

רדק

חי יי' · השבועה שלא יומת על ידי כי יי' יגפנו ונשבע בעבור אבישי שלא יעבור על רצונו ויכנו · ובדר' כי אם יי' יגפנו למה זכר שני פעמים יי' אמר חי יי' שלא תהרגנו ואם תהרגנו חי יי' שתהרוג אותך : כי אם יי' יגפנו · בחולי טרם זמנו כמו ויגוף יי' את נבל כלומר על ידי השם יומת ולא על ידי ומיתתו תהיה קרובה באחת מהשלש ועל קירוב מיתתו אמר כי אם לא כן מה אמר כל אדם גם כן מת באחת מהשלש אשר זכר אלא אמר זה לאבישי להשקיטו כלומר אל תחוש עליו כי לא יאריך זמנו ביותר או ימות בחולי שיגפנו יי' טרם יומו שהגיע לו בעת שנולד וזה יקרה לו בעונו : כי יומו יבא · כלומר או זמנו שקצוב בעת לידתו קרוב הוא וזה אמר דוד מלבו כי אמר בלבו כיון שמאס בו השם ית' מהיות מלך וצוה למשחני לא יתכן שיאריך הזמן או אפשר כי מפי שמואל אמר שימות בקרוב ואם כן יתכן לפרש חי יי' כי על אלה הדברים אמר חי יי' כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מהשלשה כי כיון שאמ' לו מפי הנבואה יכול להשבע בזה : או במלחמה ירד ונספה · טרם יומו הקצוב לו כי באלה שני הפנים ימות אדם טרם יומו או בחולי או בחרב וזו המית' בעבור עון גדול מעון מי שמת בחולי טרם יומו ואם יש ביד האדם זכות מוסיפין לו על זמן הקצוב לו גם כן וזה הדבר מאמנו לו מחלוקת בין רב' ז"ל את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין אותן לו לא זכה פוחתין לו מהם דברי רבי עקיבא ופי' שני דורו' כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעי' שנה וגו' וזהו שאמר אמלא אשלים אותם אליך שלא יפחתו וחכמים אומרים זכה מוסיפים לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם ופי' מספר ימיך אמלא אעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו : צפחת · פי' צלוחית : ויקח דוד · אחר שאמר לאבישי קח נא נתהרט בו ולא רצה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו לפיכך הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת : מראשותי שאול · המ"ם הוא לשמוש לפיכך היא נקודה בגרי אבל מם מראשותיו בשוא והיא נוספת ואינה לשמוש : ואין רואה · לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה בקחתו הצפחת והחנית : ואין יודע · אין מרגיש בבואם : ואין מקיץ · שלא הקיץ אחד מהם לקול לכתם וקחתם ולקול דבריהם שהיו מדברים ביניהם : כי תרדמת יי' · הסמיכו' הוא לאחד משני פנים או פירושו תרדמה גדולה כי הדבר שרוצ' להגדילו סומך אותו לאל ית' כמו מאפל יה שלהבת יה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים או פירושו להודיע כי התרדמה היתהסבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית :

הלא

ויאמר דוד חי יהוה כי אם יהוה י
יגפנו או יומו יבוא ומת או במלחמה
ירד ונספה: חלילה לי מיהוה
משלח ידי במשיח יהוה ועתה
קח נא את החנית אשר מראשתו
ואת צפחת המים ונלכה לנו: ויקח
דוד את החנית ואת צפחת המים
מראשתי שאול וילכו להם ואין
ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם
ישנים כי תרדמת יהוה נפלה
עליהם: ויעבר דוד העבר ויעמד
על ראש ההר מרחק רב המקום
ביניהם: ויקרא דוד אל העם ואל
אבנר

ואמר דוד קיים הוא יי אלהין מן קדם
יי יתמחי או יומיה ימטי וימות או
בקרבא ייחות ויתקטיל: חס לי
מן קדם יי מלאושטא ידי במשיחא
דיי וכען סב ית מורניתא די איסדוהי
וית מנא דמיא וניזיל לנא: ונסיב
דוד ית מורניתא וית מנא דמיא
מאיסדי שאול ואזלו להון ולית דחזי
ולית דידע ולית דמיתער ארי כולהון
דמכין ארי שינא תקיפא מן קדם יי
נפלת עליהון: ועבר דוד עיברא וקם
על ריש טורא מרחיק סגי אתרא
ביניהון: וקרא דוד לעמא
ולאבנר

ואין ראה ג' פסוקים בקריאה ואין ואין ואין וסימניהון ואין רואה ואין ידוע ואין מקיץ · ואין קול ואין עונה ואין קשב · וזרעתם הרבה והבא מעט : יודע י' מלאים וסי' ואין רואה ואין יודע · ואנכי היודע ועד כן כתיב · ותהי להם חוות הכל · כי יודע יי' דרך · כי יודע כל שער · יודע יי' ימי תמימים · מי יודע עז אפך · מי יודע אם לעת כזאת · כל יודע מבין · ואין אתנו יודע עד · וכל תריסר ור"ה וקהלת ומשלי דכו' מל' במ"ג חס' וסי' כפשע ארץ רבים ידע יי' דין דלים · כי איננו ידע מה שיהיה : מרחק ד' חס בקריאה וסימ' יעמד על ראש ההר מרחק · האלהים מקרוב · עצות מרחק אמונת אמן · וקרב מרחוק עמדו · ויש ספרים נמסר גם זה ותשלחי ציריך עד מרחק · וכל אוריתא רכוות' חס' :

מנחת קטנה

כי תרדמת ה' וגו' ויעבר דוד וגו' ירצה שהיו ישני' עד שעבר דוד כשעבר שהי' כתקים נפוח מפני שאול : ראש ההר מרחק וגו' ירצה לא שהיה רחוק מאד בשטח דרך רחוקה אלא קרובה היתה והרחוקה דקאמר היינו שהיה רב המקום ביניהם ע"י שיפוע שההר היה מקום רב לעלות אל ראשו וע"כ היה קולו של דוד נשמע למחנה משא"כ אם היה רחוקה ממש לא היה נשמע קולו · וסוף מקרא פירוש לתחלתו :

פי' רבי' ישעיה

ויאמר דוד חי יי' כי אם יי' יגפנו · פירו' נשבע שלא יזוק על ידם כי אם ייי יגפנו וימיתהו קודם זמנו : ואת צפחת המים · תרגו וית מנא דמיי' : ואין מקיץ · מפני שהא' יתן שלו פעות איקץ · ניקץ · כמו איטב · ייטב לא מקיץ כמו מטיב :

רשי

חי יי' · יש אומרים ליצרו נשבע ויש אומרים לאבישי נשבע אם תהרג את הצדיק אני אערב דמך בדמו : כי אם יי' יגפנו · יקרב מיתתו : או יומו יבא · אם זמן מיתתו : צפחת · צלוחית :

הסיחך

רלבג

ואין ג' פסוקי' אית כאן ואין ואין

חי יי' כי אם יי' יגפנו · ר"ל להמיתו בלא עתו על צד העונש : או יומו יבא ומת · ר"ל הקץ המוגבל בו לחיי' כי זה הקץ מתחלף לפי עת הלדה : או במלחמ' ירד ונספה · ר"ל שהוא בעצמו מצד בחירתו יסבב מיתתו' בלא עתו וזה כי מי שלא בא עתו עדיין הנה יתכן בבואו במקום הסכנ' שימות בלא עתו וכבר זכרו זה בעלי חכמת משפטי הכוכבים בספריהם והוא עוד דעת תורתנו השלמה ולזה צותה לעשות מעקה לגגים להנצל הנזקי' שם מהנפילה : ויעמד על ראש ההר מרחוק רב · הנזקים ביניה' · הנה עמד על ראש ההר כדי שיהיה קולו יותר נשמע כי היה רוצה לדבר אל שאול מרחוק להנצל עצמו מהסכנה אם ישפיעו לרדיף אחריו :

אם

כלי יקר.

במשיח ה' שלא ינקה ורמז כאן על כריתת המעיל שכרת הוא המעיל לשאול ועתיד הוא ליתן דין עליו שלא ינקה כמו שאמרו חז"ל על פסוק ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו וכפי הנראה שאמר לו אבישי אם כן לך דוד יאתה שאתה משוח כמוהו ועדיף מיניה שאתה מיוחד לעוש' זה אמר דוד אמירה שנית ויאמר דוד חי ה' שנשבע ליצרו שלא ישלח ידו בו כלל כדמסיק חלילה לי :

ויאמר דוד וכו' שברי חי ה' כי אם ה' יגפנו מכאן היה רבי יאשיה אומר צריך אדם להשבע את יצרו שכן אתה מוצא בכל הצדיקים שמשביעין את יצרם באברהם הוא אומר הרימותי ידי אל ה' בבועז חי ה' שכבי וכו' בדוד הוא אומר חי ה' כי אם ה' יגפנו וכו' באלישע מהו אומר חי ה' לולי פני יהושפט וכו' ע"כ : ולע"דן מה צורך בארבע ראיות באחת מספקת · ועוד למה שינה בלשון ברביעי כי בשלשתן הוא אומר הוא או' ובד' שינה ואמר ובאלישע מהו אומ' בלשון שאלה · ועוד קשה כיון דלארבעתן ראיות אם כן יקשה אומר מכאן היה ר' יאשיה או' צריך אדם להשביע את יצרו כדי שלא יחטא להיכי קאמר מכאן דייקא · ונראה כי כונת רז"ל להודיעני שצריך האדם להשביע את יצרו כדי שלא יחטא שהרי ידוע שהעבירות החמורות הם ג' גלוי עריות וע"ז ושפיכות דמים וגזל ומי הוא חמור כדכתיב ובכנס בית כלם · משל לקופה מלאה פירות כך הגזל מכער עצמו ועולה בראש כלם · ונגד גזל הרימותי ידי אל ה' בנשבע שלא לקחת מחוט ועד שרוך כנגד גלוי עריות בועז · שפיכות דמים בדוד · ע"ז ביהורם בן אחאב שנעשה אח ואח ע"ז ויהורם גם הוא הולך בדרכי ירבעם וכו' לזה נשבע שלא להביט אליו כמו אל תפנו אל האלילים לא הביט אליך ולא אראך שביאור הדבר בהביטו אל רשע ליה כנשבע שלא להביט שיו מעת הפרדו מיהושפט ז"ש חי ה' וכו' לולי פני יהושפט הצדיק אני נושא שאני משגיח בראייתו מה שפגמתי בראייתך לא הייתי מביט לך ואני נשבע שאחר הפרדך מיהושפט אם אראך עוד באופן שהשבועה היא אם אראך לעתיד · והראיה יותר מוכרחת היא זאת של חי ה' כי אם ה' יגפנו כי לא שייך לשבע שה' יגפנו או במלחמה וכו' כי ברוך הוא יודע אם יאריך ימים או לא ועוד יש יבע על דבר שאין בידו באופן שמוכרחת הוא שליצרו נשבע גם לשון כי אם ה' וכו' בלתי מתיישב דלפי' זה חי ה' כי ה' יגפנו כל"ל תיבת אם אין לה הבנה מכאן היה ר' יאשיה אומר מכאן מפסיק חי ה' כי אם ה' יגפנו וכו' עקר ההכרח · כי ההיא דהרימותי ידי אל ה' אינו מוכרח שהוא לשון שבועה דהא אפשר לפרשו כתרגומו ארימות ידי בצלו וכו' · או הרימותי ידי אל השי"ת ליטול מהשפעה מידו המלאה והרחבה תמיד הרימותי ידי שלא ידינו מברכותיו ולא מידי מתנות בשר ודם כדפרישית בכלי חמדה · והיא דבועז אפשר שלרות נשבע להביא אותה על מ"ש לה אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה' שנשבע על וגאלתיך אנכי · וכן ההי' דאלישע לא יוכרח שנשבע שלא להביט בו מכאן ולהבא אלא כפשוטו חי ה' לולי פני יהושפט אני נשא אם אביט אליך ואם אראך אבל עכשיו אביט לכבוד פני יהושפט באופן שאין ראיה מכרעת שצריך אדם לשביע את יצרו כי אם מפסוק חי ה' כי אם ה' יגפנו וכו' מהטעם ומהלשון תיבת אם כדפרישית והפתי ראיות מהג' האחרות אמר בהם באברהם הוא אומר בבועז הוא אומר בדוד הוא אומר לא כן באלישע שהיא היותר ראיה חלושה שבכלן לכך קאמר בה בלשון מהו אימר ולא אמר באלישע הוא אומר חי ה' שאינו דבר פשוט עד שיאמר בו באלישע הוא אומר כי אם מהו אומר בלשון שאלה להורות שמוכרח כפל הלשון של אם אביט אליך ואם אראך מכריח קצת שאם אביט הוא בהווה והשבועה על העתיד שנשבע שלא לראותו עוד ז"ש ואם אראך ז"ש מהו אומר לרמוז אל הכרח הזה של יתור · לתרץ מהמאמר הזה שאומרו חי ה' ליצרו נשבע והובן בזה תיבת כי אם כלומר לא אכנו בידי כפש כי אם ה' יגפנו ולא אני ובשוחר טוב רבי יהודה בן לוי אמר ג' דברים הוציא דוד מפיו וכלם נגעו בו כי אם ה' יגפנו או יומו יבא או במלחמה ירד ונספ' לכך חי ה' א"ר שעזר לי"להר נשבע חי ה' אינו עוש' דבר זה ר"ש בר נחמני או לאבישי בן צרויה נשבע אם תגע בדמו של צדיק שאני מערב דמך בדמו א"ל הקב"ה גם במדעך מלך אל תקלל את מדמ' עצמך לשאול כתי' ולשאול פילג' ואת ציק' לו עו' דוד כסי' ופילגש' שאול מפני' כבסיו למלחמ' ויקח למד בק' ויכתחי שאול מכשרי' קלור לוי אמ' ס' מיל תי' הולך שאול ר' סי' אמ' ק"ד רבנין אמרי ק"ך אימתו כשנכנסה הרבון אדם הולך לבית המשתה אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין ושאול הולך למלחמה ומוליך בניו עמו יודע שמדת הדין פוגע בו ואתה לא תלך אתנו במלחמה שאול הוכל הולין במהרה שכל' וירם הטבח ואתה מדמה עצמך לשאול לכך כאמר שניו לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני עד כאן ויש לדקדק אומרו אמר הקב"ה גם במדעך מלך אל תקלל וכו' כי הוא לא קלל כפי הפשט של הפסוקים · ועוד כפל אתה מדמה עצמך לשאול וכו' אחת בתחלת דבריו ואחת בסוף שאומר ואתה מדמה עצמך לשאול ונראה שהכריע היות דברי דוד דרך קללה מלשון

כי אם ה' יגפנו דהי"ל או ה' יגפנו אבל מאומ' כי אם פי' כי אם ה' רוצה ליפרע ממנו לא יהיה ע"י אלא אם יגפנו הוא ית' או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה אבל בהו' כי אם ה' יגפנו ואם כן הוא דרך קללה וקללת חנם על חינם היא באה וכיון שדוד הוציא מפיו כן העפ"י שהוא לא קלל בשלשתן עם כל זה נתקיימו ז"ש ג' דברים הוציא דוד מפיו הוציא מפיו דייקא וכלם נגעו בו ר"ל חלק מהם נגע העפ"י שלא נתקיימו בשלימות כי יומו יבא באותו היום שנהרגו ובמלחמ' ירד ואחזו השבץ כנגד ה' יגפנו לפי שהשבץ לא היה מספיק להמיתו לכך אמר וכולם נגעו בו נגיעה כל דהו ומ"ש ר' שמואל בר נחמני לאבישי נשבע חי ה' אפשר שלמד מהכרחות הנזכרים בפסוק חי ה' דה"ק שלא תהרגנו שאם תהרגנו חי ה' וכו' שתהרוג אותך ואערב דמך בדמו ז"ש הכתוב כי אם תהרגנו אני נשבע לה' שאפרע ממך וזהו ה' הנזכר שנית ודרך רמז יגפנו דוד לאבישי העפ"י שפשוטו על שאול ויהיה זה מעין הדרש שהביא הרד"ק ובדרש כי אם ה' יגפנו וכו' למה מזכיר שני פעמים אלא אמר חי ה' שלא תהרגהו ואם תהרגהו חי ה' שתהרוג אותך עד כאן · ואמר לו הקב"ה גם במדעך מלך אל תקלל ר"ל כי אין ההדיוט מקלל למלך שאינו מסוגו וערכו וכיון שאתה מקללו מכלל שאתה מדמה עצמך לו עם כל זה מלך אל תקלל שאתה טועה שאינך מערכו כמו שמפרש אחת ואחת ובסוף אומר ואתה מדמה עצמך לשאול אחד ועוד קאמר האחת שאתה מדמה עצמך לשאול ואין הדבר כן ועוד שלו הונת שתהיה שוה אליו ודומה לו אין ראוי שאתה תהיה מדמ' עצמך לשאול כי יהללך זר ולא פיך וכיון שאתה מקללו כהדיוט הרי אתה מדמ' עצמך לו בכל שאם לא כן לא היה לך לקללו כיון שהוא חשוב ממך מלך היה עליך · נמצא לפי זה המאמר פי' הפסוק בלשון קללה והכי פי' ה' רוצה לעשות דין או יגפנו או במלחמה וכו' · ועיין רש"י וקרוב לזה כתב הרד"ק ז"ל ע"ש וכן הביא מהרי"א ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן לדקדק תיבת שבועה זו של חי ה' למי נשבע גם תיבת כי אם בלתי מתיישבת כאשר כתבתי בביאור המאמר ולבין קשר הפסוקים דמסיק חלילה לי מה' · ונראה כי דוד נשבע חי ה' כי בין כשה' יגפנו ע"י עצמו או שיבא יומו או במלחמה ירד ונספה שהצד השוה בכל ג' חלוקות אלו התקרבות מיתה קודם זמנם כנזכר לעיל הנה אני נשבע חי ה' שבכל שהג' חלוקות חלילה לי מה' אם אחפוץ במיתתו על אחת מהדרכים האלה ז"ש חלילה לי מה' ועל זה נשבע חי ה' איך לא מלבו ולא ישמח לאידו · וא"כ כל גזרת חי ה' הגיזר' היא חלילה מה' וכן חלילה לי משלוח ידי במשיח ה' וכו' · או יהיה הגזירה בפסוק עצמו ונשבע חי ה' כי אם ה' יגפנו או יבא יומו נשבע אני חי ה' וכו' שהרי הוא בעיני כמת או כנספה מאחר שה' יגפנו או יומו יבא וכו' ואם אין חפץ ה' בזה הרם לעשה כנגד חפצו יתברך :

חלילה לי מה' וכו' הרד"ק ז"ל צפחת צלוחית · ומהרי"א ז"ל פירש לפי שחשב אבישי שמה שאמר דוד כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה היינו דווקא להדיוט ובלתי משיח לא ינקה אבל דוד שהוא משיח אם ישלח ידו במשיח ה' אין בכך כלום לעומת זה חייב דוד לומר חלילה לי טעם היותי משיח ה' עם כל זה חלילה לי וכ"ש לך אבישי ולכך קח החנית ונלכה לנו וכו' :

ולע"דן שאמר חלילה לי מה' לפי שבענין המערה אמר הדבר וזולתו אלו שלח יד היינו עושין אותו התיכי חתיכות לעומת זה אמר כאן חלילה לי מפלת ירחה ה' וזהו שאמר מה' לא מזולתו כי פעם אחת ולא אשנה לו ולא אירא מאנשי חילו ואמר משלוח במ"ש דהי"ל חלילה לי מה' לשלוח ידי אבל אמר משלוח ר"ל מהפעם ההיא אשר שלחתי ידי אל כנף מעילו ויך לב וידעתי שלא הכיתי ז"ש משלוח ידי במשיח ה' ר"ל מאותו השלוח ששלחתי ידי לקחתי לי מוסר וחלילה לי עוד · ועתה קח נא ר"ל אל נא נשב עוד ברגע קטן במקום מסוכן כזה שכנת הגוף פן יקיצו משנתם ויאחזונו וסכנת הנפש פן יטעננו יצרנו הרע לשלוח ידינו במשיח ה' ולזה מפלת נתי הבחינות הנזכרות ועתה קח נא ועתה בעת הזאת קח נא את החנית ואת צפחת המים ונלכה לנו ר"ל לנו לתועלתינו ולהצלת גופינו ונפשינו כאמור ולא היה רוצה דוד לקחת אותה פן יהי' לבו נוקפו ואמר לו שיכה בחנית את שאול לזה אמר קח נא כי לא אאמין בעצמי :

ויקח דוד את החנית וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לומר כי אולי אבישי לא רצה לקחת החנית מאחר שלא תהרגנו אם כן למה אקח אותו והוצרך דוד לקחתו וכמו שאמר ואין מקיץ פי' אין מי שיקיץ לזולתו עד כאן ושיטת הרד"ק עקר כי לא יתכן שאבישי יחליף דבר המלך ד ד וכן עי כתי · ולע"דן עוד כי אולי אבישי לא מלאו לבו לקחתו ולכך הוצרך דוד לקחת' הוא בעצמו גם הצפחת כי לבו כלב האריה המים ימה ואמר שהפ' אחר שהלכו להם נשארו ישנים מסיבת תרדמת ה' שנפלה עליהם ע"כ העפ"י שהלכו להם עכ"ז ואין רואה וכו' כי תרדמת ה' נפלה עליהם נפלה לשעבר והעפ"י שנסת' קה התרדמה בלכתם עכ"ז נשארו ישנים · וגם מובן אומרו נפלה לשון עבר ולא אמר נופלת · גם מובן אומר כי כלם ישנים דהי"לל כי כלם

נרדמים

הלא תענה אבנר · אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא עוד אל אבנר בשם ואמ' הלא תענה אבנר · ובדרש אמר לו דוד מה יש לך לענות אבנר הרי אחרת על המערה אילו היה עושה מחומה היינו נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר או שמא אימר בסירה הוקרע לחנית ולפחת מה יש לך לענות הלא תענה אבנר לא היה לך לענות דבר ונעשה כאלם הדא היא דכתיב האמנם אלם צדק תדברון : מי אתה קראת אל המלך · כמו על המלך כלומר שלא יראת לקרוא במקום שהמלך ישן לא חששת שתעירהו ומסכתו בקראך בקול כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים ובעניין הזה ת"י מאן דין דקרי בריש מלכא : הלא איש אתה · איש גדול וכן גדעון בן יואש איש ישראל גדול ישראל וכן כלם אנשים אנשים גדולים ות"י גבר גיבר את : שמרת אל אדוניך · כמו על אדוניך וכן אמר אחר כן על אדוניכם וכ"תי על ריבונך וכמוהו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים : הסיתך בי · שם בלבך להרע לו בעוני וי"ת אם מן קדם יי' איתגרית בי · ור"זל דרשו כי בעון שאמר לשון הסתה על הבורא ית' חטא בפסחה ויסת את דוד בהם : ירח מנחה · כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה בה לכפר עוני ולהסיר שנאתך ממני : מהסתפח · מלגור והדבק בנחלת יי' : לך עבוד אלהים אחרים · כאילו אומר לו לך עבוד אלהים אחרים כיון שמגרשים אותי מנחלת יי' לגור בין הגוי' אף על פי שעדיין לא יצא מארץ יהודה ידע כי יצטרך לצאת כי לא יוכל לברוח מפני שאול אמר זה והוא בארץ יהודה וישראל וגם הצטרך לו לצאת כשהלך אל אכיש מלך גת וגם כן הלך למצפה מואב והניח אביו ואמו לפני מלך מואב וישבו שם אף על פי שהוא ואנשיו היה הולך וסב בארץ יהודה ות"י למימר איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעוותא : אל

אַבְנֵר בֶּן־נֵר לֵאמֹר הֲלוֹא תַעֲנֶה אַבְנֵר וַיַּעַן אַבְנֵר וַיֹּאמֶר מִי אַתָּה קָרָאתָ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
טו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אַבְנֵר הֲלוֹא־אִישׁ אַתָּה וּמִי כָמוֹךָ בְּיִשְׂרָאֵל וְלָמָּה לֹא שָׁמַרְתָּ אֶל־אֲדֹנֶיךָ הַמֶּלֶךְ כִּי־בָא אַחַד הָעָם לְהַשְׁחִית אֶת־הַמֶּלֶךְ אֲדֹנֶיךָ׃ לֹא־טוֹב הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ חַי־יְהוָה כִּי בְנֵי־מָוֶת אַתֶּם אֲשֶׁר לֹא־שְׁמַרְתֶּם עַל־אֲדֹנֵיכֶם עַל־מְשִׁיחַ יְהוָה וְעַתָּה ׀ רְאֵה אֵי־חֲנִית הַמֶּלֶךְ וְאֶת־צַפַּחַת הַמַּיִם אֲשֶׁר מְרַאֲשֹׁתָו׃ וַיַּכֵּר שָׁאוּל אֶת־קוֹל דָּוִד וַיֹּאמֶר הֲקוֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד וַיֹּאמֶר דָּוִד קוֹלִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֲדֹנִי רֹדֵף אַחֲרֵי עַבְדּוֹ כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה־בְּיָדִי רָעָה׃ וְעַתָּה יִשְׁמַע־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי עַבְדּוֹ אִם־יְהוָה הֱסִיתְךָ בִי יָרַח מִנְחָה וְאִם ׀ בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי יְהוָה כִּי־גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת יְהוָה לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ ועתה

וּלְאַבְנֵר בַּר נֵר לְמֵימַר הֲלָא תַעֲנֵי אַבְנֵר וְאָתֵיב אַבְנֵר וַאֲמַר מַן דֵּין דְּקָרֵי בְּרֵישׁ מַלְכָּא׃ וַאֲמַר דָּוִד לְאַבְנֵר הֲלָא גְּבַר גִּיבַּר אַתְּ וּמַן כְּוָתָךְ בְּיִשְׂרָאֵל וּלְמָא לָא נְטַרְתָּא עַל רִיבּוֹנָךְ מַלְכָּא אֲרֵי אֲתָא חַד מִן עַמָּא לְחַבָּלָא יָת מַלְכָּא רִיבּוֹנָךְ׃ לָא תַקִּין פִּתְגָמָא הָדֵין דִּי עֲבַדְתָּא קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי גַּבְרִין חַיָּבֵי קְטוֹל אַתּוּן דְּלָא נְטַרְתּוּן עַל רִיבּוֹנְכוֹן עַל מְשִׁיחָא דַיְיָ וּכְעַן חֲזִי אַן מוֹרְנִיתָא דְּמַלְכָּא וְיָת מָנָא דְמַיָּא דְאִיסָדוֹהִי׃ וְאִשְׁתְּמוֹדַע שָׁאוּל יָת קָלָא דְדָוִד וַאֲמַר הֲקָלָךְ דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲמַר דָּוִד קָלִי רִיבּוֹנִי מַלְכָּא׃ וַאֲמַר לְמָא דְנַן רִיבּוֹנִי רָדֵיף בָּתַר עַבְדֵּיהּ אֲרֵי מָה עֲבָדִית וּמָה בִּידִי חוֹבָא׃ וּכְעַן יִשְׁמַע כְּעַן רִיבּוֹנִי מַלְכָּא יָת פִּתְגָמֵי עַבְדֵּיהּ אִם מִן קֳדָם יְיָ אִיתְגָּרִית בִּי יְקַבֵּיל קוּרְבָּנִי בְּרַעֲוָא וְאִם בְּנֵי אֱנָשָׁא לֵיטִין אִינוּן קֳדָם יְיָ אֲרֵי תָּרִיכוּנִי יוֹמָא דֵין מִלְּמִידַר בְּאַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ לְמֵימַר אִיזִיל דָּוִד בֵּינֵי עַמְמַיָּא פַּלְחֵי טַעֲוָתָא׃ וכען

רשי

הסיתך בי · לשנאותי כל הסתה לשון שומה אתי'טמינס בלע"ז : ירח מנחה · יקבל ברחמים תפילתי להשיב חמתך ממני : כי גרשני · מארץ ישראל : לך עבוד אלהים אחרים · היוצא מא"י בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה ויונתן תרגם איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעוותא : הקורא

רלבג

אם יי' הסיתך בי ירח מנחה · אמר זה כי אם היה בסבה מאת הש"י הנה יהיה זה לחטא דוד ולזה אמר שהש"י ירח מנח' אתנו ויהיה בה כרצה לש"י : כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יי' וגו' · אמר זה לפי שמן המסבבים שירדפהו ישר' יהיה סבה שיצא דוד מכל ארץ ישראל למלט את נפשו מיד מלך ישראל וילך לו בין עובדי עבודה זרה : הנה

כלי יקר

נרדמים כי הרדמת ה' או כלם ישנים כי שינת ה' נפלה עליהם וסמיך ליה ויעבו'דוד וכו' שעד שעבר העבר עוד ישנים ולכך קרא את העם ואת אבנר כי כלם ישנים היו ואמר אין רואה ואין יודע שהיא מיותר שבכלל ואין מקיץ הוא הפסר שהיה מתחלה אדם רואה וער לשמור את שאול כמנהג עומד על משמרתו וה' הפיל רוח תרדמה שלא יהיה רואה אעפ"י שעיניו פתוח וכן לא יהי' יודע ושלא יקיץ לזולתו כי כלם ישנים יחדיו כן אותו שהיה רואה ישן לו כי נפלה תרדמה ה' עליהם יחדיו ובבראשית רבה אמרו תרדמה זו דורמיטא הית' וההכרח הוא כיון שאין רואה ואין יודע ואין מקיץ דבר כזה אינו אלא דורמיטא :

ויעבר דוד העבר וכו' עיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן שאעפ"י שהזכיר וילכו להם וכו' עתה הזכיר ויעבור דוד וכו' בלשון יחיד כי דוד זהיר ומהיר יותר מאבישי ויעבור דוד ויעמוד וכו' רב המקום ביניהם בין דוד ואבישי ופשוטו ביניהם בין דוד ובין מחנה שאול ואולי הזכיר ויעבור דוד לפי שיזכיר אחר כך ויקרא דוד וכו' :

ויקרא דוד אל העם וכו' תנחומא הבי' הילקוט פ'קל"ג מפני מה נענ' אבנר רבנין אמר מפני שלא הניח שאול להתפיים לדוד שנא' אבי ראה גם ראה א"ל מן את בעי מן גלגולוי דדין בסירה הועדה וכיון דאתי לגבי מעגל א"ל הלא תענה אבנר בכנף המרה בסירה הועדה חנית ופחת בסירה הועדה ע"כ דיש לשאול מי הכריחם ונראה כי קשיא להו שאין דרך לומר בעה קריאה ראשונה הלא תענה אבנר לזה אמר שאמר לו הלא תענה אבנר כאן בסירה הועדה כמו שענית שם בכנף המעיל דסירה הועדה זה לא יתכן לענו [illegible] : ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והרב ב"ע ז"ל בספר ק"ג ז"ל הביא הבעה הא' [illegible] הקריאה והוכיח כן מפסוק זה האומר הלא תענה אבנר וכו' ויען אבנר מי אתה קראת אל המלך אשר יש לדקדק שהוא לא קרא אלא אל אבנר לא אל המלך אם כן מהו או' מי אתה קראת אל המלך · ועוד קשה באו' ויכר שאול את קול דוד ויאמר הקולך זה בני וכו' ואם הכירו א"כ למה שאלו · ותירץ האמנם הכוונה אללי בזה והוא מענין אשר הביא בו והוא שהמנהג מדרך המוסר שכאשר ירצה איש לדבר אל המלך או אל שר הצבא לא יקרא אליהם בשמותם גם כי יהיו סגורים בחדריה'אבל יקרא אל הנוער והנער אל הסריס והסרים אל השר והשר יגיע הקריאה אל המלך האמנם אם המלך הוא מבקש אל השר או אל העם הנפקד תחת ידו אינו קורא רק אל הנער עצמו [illegible]

לא טוב הדבר אשר עשית להתרשל משיומך שומרים על המלך [illegible] אלא שישנו להם אם כן יאשמו הוא או' חי ה' כי בני מות אתם [illegible] עד שיומת והנשארים ישמעו ויראו · עוד פירש ולמה לא שמרת [illegible] העם להשחית ולהרוג את המלך אדוניך שאז בלי ספק שלא טוב [illegible]

[illegible]

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

לגד אלי לרעה על עמי
ויהיתי מקבל אלי כירח
מחר כי הוא אלי לבקרת ירח
מחסן עתה שהות ע"י בני
כחלם מרחוב' כם כי בל
כמספר לעון הרע מגדיל
מחוללת עד לעתי' יתין
מלהים כל מזימותינו וכחילנו
עת"ו כתח"ל וכחילנו מופרי'
לך עבוד מלכי ממריס שכל
המספר לעון הרע בחילנו
כופר בעיקר כלתי' בערכין
וריתן כתפיהם שמקבל מתם
פלעון הרע ותתירת מני
מתפנם על ידי וכל שמבירנו
בפנם על ידו מין מכנסי'
מותו כתיתנו של קי"ם
וח"כ גם מני הוא כזוה עי"כ
ומתם אל יעול דמי מרחם
מנגד פני ה' שלא תגריס לי
לדחן מנגד פני ה' מתיתנו
ע"י מתפנם על ידי :
ויחתר אזול מקתתי כי לא
מרע לך בחזר מעבירנו נפכפי'
ה' ע"י תבירנו כחתר חמרת :
כן תנהל נפשי בעיני ה'
שנתם מתפנם ע"י שלא תעבד
לי"ה לעון לבירות נדמם
מתיתנו כיון שעשיתי מה
שמיטל עלי והזהרתיך
וה כיתיך על זה וכיון שכן
סוג מן לי מנסה זוה ומתם
לנהך תמת כסון :

מל •

כלי יקר ירדוף הקור' בהריס • מהרי"ק קל' הוא • כחתר
ירדוף כריתף לשפוט הקורת
בהר ס כן תת רוקף מחרי
בהריס :

וְעַתָּה אַל־יִפֹּל דָּמִי אַרְצָה כ מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה כִּי־יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת־פַּרְעֹשׁ אֶחָד כַּאֲשֶׁר יְרַדֹּף הַקֹּרֵא בֶּהָרִים: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל חֲבִית תּוּב בְּרִי דָוִד אֲרִי לָא אֲבָאִישׁ לָךְ חָטָאתִי שׁוּב בְּנִי־דָוִד כִּי לֹא־אָרַע עוֹד חֲלַף דְּקַרַת נַפְשִׁי בְּעֵינֶךָ יוֹמָא הֵן הַרִין הָא אִיסְתַּבְלִית וְאִיטַּפָּשִׁית סַגִּי בְּאַחֲרִי לֵית לַחֲרָא: וְאָתֵיב דָּוִד וַאֲמַר הָא מוֹרְנִיתָא דְּמַלְכָּא וְיֵעִבַר חַד מִשְׁוֹלְמַיָּא וְיִסָּבֵהּ: וְיֵיתִיב לְגַבְרַיָּת זְכוּתֵיהּ וְיָת קוּשְׁטֵיהּ דְּמַסְרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵּין בִּידִי וְלָא אֲבֵיתִי לְאוּשָׁטָא יְדִי בְּמְשִׁיחָא דַיְיָ: וְהָא כְּמָאדֵין יְקָרַת נַפְשָׁךְ יוֹמָא דֵּין בְּעֵינָי כֵּן תִּיקַר נַפְשִׁי קֳדָם יְיָ וְיִשְׁזְבִינַנִּי מִכָּל עָקָא: וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד בְּרִיךְ אַתְּ בְּרִי דָוִד אַף מִמְלַךְ תִּמְלוֹךְ וְאַף אַצְלַחְתַּצְלַח בְּיָדָךְ וַאֲזַל דָּוִד לְאוֹרְחֵיהּ וְשָׁאוּל תַּב לְאַתְרֵיהּ: וַאֲמַר דָּוִד בְּלִבֵּיהּ דֵּילְמָא אִתְמְסִיר יוֹמָא חַד בִּידָא דְשָׁאוּל לֵית לִי מִדְּעַם דְּטַב אֲרֵי אִשְׁתְּזָבָא אֲשְׁתְּזָב לְאַרְעָא פְּלִשְׁתָּאֵי וְינוּחַ מִנִּי שָׁאוּל לְמִבְעֵנִי עוֹד בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל

ג' תל תחכמי יחד ותמי
תל יסני

ג' וכל שוס כר כם דכו'

ג' ויומ"ל מרחם

ג' בחתרי ליט

ג' ותס'

ח' פסח' גם נגם

ח' נשע' לי

ג' •

ג' ס"ו

ג'

רשי

הקורת • עוף שמזו קורת ובלעז פיר"דין וכן קורת דגר ולא ילד ומרדף המר הקי אחר עופו' ויעב על ביציהם : יסיב לחיים • לכלך ולדיק ולדיק : עתה לספה יום לחד • שמא יחרוב ויבא עלי פתחום : ולמה

רלבג

הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד • הלעון זו כי בזולת הוא שנמלטתי עתה מן השוד' הייתי משובבד מאד לבלתי רדוף אחרי כמו שכתבתי מעניין כריתת דוד את כנף המעיל ג' אשר לשאול ולזה היה שכלו רב מחכיו ושגגה לחכם הסכלות הוא שכבר כתבתים לי עול' השגיאת הגם יתבר עליך ולזה היה ראוי שכאשר מלדפך שמלמטני מן השוכה בנפלי בידך בהיותי במערה : בחתת

כלי יקר

ויאמר למה זה וכו' מהרי"ק ז"ל כתב בהוכיחו שהעבד מצערך לכ"ת להדון לפ"ז לא לך לרדיפ' שירדפכו להדון להשמיעו למה זה לחוני לתת רוקף מחרי עבדו כ"ש כי יון בידי חעל ורעה :

ולע"ד ן לדקדק תיבת זה דקאמר למה זה • ועוד קשה כפל כי מה עשיתי ומה בידי רעה • ומלה שדוד הוכיח לשאול מה כתהדם מחרי מיעב"ם המער' מרד או מעל עד שרדף להמיית רוקף זה שאמר למה זה להזוני רוקף זה דייקו כי מה עשיתי ומה בידי רעה מימי קדם בימים שלא ידעתי בעצמי שום רעה ולא עשיתי בהווה מלומה שחייב רדיפה זה • או יהמר לא חרה לי אלא על מה שיראת הרדיפה כי הם על ידות הזוני רוקף ואתה כמלכך כ' ז"ש למה זה מורה בהבט על מה שיראר לחר כך לזוני רוקף לחרי עבדו שיראת הזוני הרוקף חרה לי על מלך כי מה עשיתי שחייב כן שתרדפני לתת בעצמך ומה בידי רעה הפילו רדיפה על ידי שלתך זה לזוני רוקף לחרי עבדו

ולחר כך ומה בידי רעה וכו' :

ועתה ישמע ה' וכו' הם ה' הסייתך ביאמר ר' ישמעאל סבא תחניה דר' תנינא אמר לו הקב"ה לדוד מסית קריית לי לני מכשילך בדבר שלפני' תינוקות של בית רבן יודעי' שנגד זה כיתבת תהלים בני יפרחל וכוין דמתה לא בקל מנהון כופר ע"כ • והכונה כמו שהביאו הרד"ק ז"ל שר אמר הם ויסת לת דוד בהם לעון הסתה ע"כ • גם לענין מכוון שכלון היה לעון הס זה לכתיב דוד ויסם הסתה שימותו ישרחל על ידו של דוד : ובמ"ש כי גרעוני היום וכו' לומר לך עבוד הקשו במסכת סנהדרין וכי מי אמר לו לדוד לעבוד ע"ז אלא לומר לך כל כך ישרחל היו • מלרן ישרחל לחוכה לחרן כלתי עובד ע"ז שכ' לתת לכם לת חרן כנען כי אני ה' חלהיכם ו"ו' עיין הם עוד במסכת כתובות • ובסדרי לומרו ד"ח וכי תעלה על דעתך שדוד הי' עבד עבודת הלילים אלא על ידי שפוסק מל"ת הולך ועובד ע"ז וכן הוא לומר ישרתם ועבדתם חלהים לחרים ע"כ ולעיטת הגמר' דרשו בנחלת ה' על ז"י ובספרי דורשים בנחלת ה' על התורה שהיא נחלת ה' שהנחיל לתה למו מורשה קהלת יעקב • ולעיטת הגמר' מוכן תיבת לומר שהכוונה בנרשם לותי מנחלת ה' ז"י כלילו רשה לומר לך עבוד לחלהים לחרים שבר ישר' הדר בה"ל כמי שלין לו חלוה • ועיין רש"י ז"ל יכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ויהוסף לשרש בנחלת ה' על בית שלול שהם נחלת עבדיו ה' ולדקתם לו לומר כן על מיכל לתו שבי' השתו לשרש בנחלת חבות ומה' שהם מעבלת זו מיכל לו על ה' ע"כ נכון ז"ל :

ולע"ד ן הם ה' הסייתך בי וזה רלמו ירח מנחך ר"ל מלחר שנעשה רלמו יקבל זלת ההסתה לריח ניחוח כלילו היה מנחך שלוחה מלתי ע"ד מה שלז"ל השה ריח ניחוח לה' כתח רוח שלותי ונעשה רלוני למנם הם בני חדם הם הילועים הזיכיס והוחג ז"ש החדם בה"ח דיע' הנה לרורים הם כנר עשרי כתוב לרור מכה רשעו בספר והיינו דלה כתיב לרורים יהיו שלומו מהללים חלה לעון הודעה שמודיע שלרורים הם ז"ש לפני ה' ולה לתר לרורים יהיו לה' ר"ל לפני ה' הם לרורים שברי התורה ע"מדת לפניו מסנה' ושעושים יום יום ז"ש לרורים הם לפני ה' דייק' והלו היה מו"כ גרעוני על שהלך לחכים ולמלכה מוהב לא ידלך כי גרעוני היום הזה שזה ימי' שהגברת חלה ודלי על שהולרך כעת ללכת בין הגויים שהם לתר כן וזהו כי גרעוני היום הזה דייקה • ולתר לך עבוד חלהים לחרים ר"ל מלחר שהגריכוהו ללכת חל חכים מלך לת העובד שלהי' לחרים והוא מוכרח לעבוד לחכים כי גר הוא כלילו לתרו לי לומר לך עבוד חלהים לחרים ז"ש כי גרעוני היום והגירוש רומה לומר לך עבוד חלהים לחרים :

ועתה חל יפול דמי וכו' עיין רש"י ז"ל ולרש"י ז"ל ירדוף הקורת לזולתו קיני שתר עופות ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל נעקר דוד על שהול שחל יפול דמי הרגה מנגד ה' חלה שיעמוד לבניו תמיד עד שיכיקו נקמתו שהיה בסכנה כלילו דמו נשפך כי יגה מלך ישרחל לחרי דוד שהוח כפרעוש לתר כלילו שהול רודף לתר הקורת בהריס כמנהג המלכים בזמנם כיד נמל' כתתר ירדוף תוך לשהול ע"כ • ולע"ד ן חל יפול דמי כי בהיות החדם נגד פני ה' והשגחתו הוח מלוי ובכ"ש מלחתו ומסלתו מנגד פניו חרי הוח כיצד המלכיות לז"ח ועתה חל יפול דמי לחרל' מנגד פני ה' חלה להיה לפני פני ה' ובזה להיה וקף על פי שלינו רלוי להשניח כי מלד עלמי היותי גרוש כפרעוש הזה עם כ"ו ישניח עלי מפלת שהול הרודף לותי ז"ש כי יגה מלך ישר' שזה יהייב שחל יפול דמי לרחה מנגד פני ה' לתר חל יפול דמי כפשוטו שחל ארץ חל תכסי דמי סיעתו ה' כעקמת דמי לת מלד עלמי כי הם מלד הרודף היותו מלך י"ש וכל עניניו נגד פני ה' ז"ש מלך י"ש זה הרודף ואין מפיק ז"ש כי יגה מלך ישרחל לבקש לת פרעוש ל' נת יהרע לו כלשר רדוף הקורת בהריס שהוח הסה להשיגו • ולומ"ז לו חל קורת דגר ולה ילד עופה טוהר במשפט בחלי יתיו ולבנו והחריתו יהיה נגד ככה יהרע לו מלחר שרודף לותו שלה במשפט הקורת יקריהו ז"ש כי יגה מלך ישר' וכו' נת יהרע לו כלשר רדוף הקורת בהריס :

ויאמר שחול חטאתי וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל בקירוב והוסיף שוב בני חלו ולל יבינו כי לוד ים ב חלו ולל ביתו כי לל יהרע לו עוד לחרי חשר יקרה נפשו מלד בעיניו :

ולע"ד ן שוב בני שתהיה בו יקיר לי ויהי לנד בשוב בה כי לל תוכל להרע לך עוד לזולת חשר יהרה נפשי בעיניך היום הזה ומלה שלדם מודדין לו מן השמים ולל יתנוד לריע שמ"ז ז"ש תחת חשר יקרה נפשי בעיניך תחת דייקה שתמורת שה שיקרה נפשי בעיניך

רשי

ולמה ישב עבדך וגו' · ואהיה לך למשא: ימים וארבעה חדשים · מיעוט ימים שנים ואי אפשר לפרש ימים זה שנה שהרי לא הלך דוד אל אכיש עד שמת שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים כמו ששנינו בסדר עולם וגם ממנין שנותיו של עלי ועשרים שנה שהיה הארון בקרית יערים הרי ששים שנה לא מהם חמשים ושתים של שמואל ושנה אחת לעבירו עם ארבעה חדשים הללו ושבע שני' שמלך דוד בחברון קודם שהבי' את הארון מקרית יערי' כמלא שלא מלך שאול אחר מיתת שמואל יותר מארבעה חדשים : ויעל דוד · לשון הוה הוא תמיד היה רגיל בכך : בואך שורה · מן מעלנא דחגרא: אל פשטתם · למ"ד מתחלפת בנו"ן כמו ויעש לו נשכה בספר עזר' כמו לשכה: ושמואל

רלבג

באחת ערי השדה · רוצה לומר באחת הערים הבלתי מוקפי' חומה : אל פשטתם · הוא כמו על והרצון בו על מי פשטתם וזה מבואר מתשובת דוד לו : ולא

מסרה

איש וביתו ג' בקריאה וסימן את יעקב איש וביתו באו העלה דוד· וישב דוד עם אכיש : וביתו ו' בקריא' וסימן נמסר בריש שמות: לכן ג' בטעם וסימן לכן היתה צקלג סבירין על כן · לכן לשקר ישבעו אכן סבי'· לכן ספק אל ירד' דיחזקאל למען סבירין : ישבות ד' בקריאה וסימ' כי הנה ישבות בארץ · אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד · והנה שם הנשים ישבות מבכות · ישבות על מלאת · תניינא ישבת כתיב ושארא ישבות כתיב :

שמואל א כז

ישראל ונמלטתי מידו: ויקם דוד ויעבר הוא ושש מאות איש אשר עמו אל אכיש בן מעוך מלך גת: וישב דוד עם אכיש בגת הוא ואנשיו איש וביתו דוד ושתי נשיו אחינעם היזרעאלית ואביגיל אשת נבל הכרמלית: ויגד לשאול כי ברח דוד גת ולא יוסף עוד לבקשו: ויאמר
ה דוד אל אכיש אם נא מצאתי חן בעיניך יתנו לי מקום באחת ערי השדה ואשבה שם ולמה ישב עבדך בעיר הממלכה עמך: ויתן לו אכיש ביום ההוא את צקלג לכן היתה צקלג למלכי יהודה עד היום הזה: ויהי מספר הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חדשים: ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל הגשורי והגרזי והעמלקי כי הנה ישבות הארץ אשר מעולם בואך שורה ועד ארץ מצרים: והכה דוד את הארץ ולא יחיה איש ואשה ולקח צאן ובקר וחמרים וגמלים ובגדים וישב ויבא אל אכיש:
י ויאמר אכיש אל פשטתם היום ויאמר

תרגום

דישראל ואשתיזיב מן ידיה: וקם דוד ועבר הוא ושית מאה גברא דעימיה לות אכיש בר מעוך מלכא דגת: ויתיב דוד עם אכיש בגת הוא וגברוהי גבר ואנש ביתיה דוד ותרתין נשוהי אחינועם דמיזרעאל ואביגיל אתת נבל דמכרמלא: ואיתחוא לשאול ארי ערק דוד לגת ולא אוסיף עוד למבעוהי: ואמר דוד לאכיש אם כען אשכחית רחמין בעינך יתנון לי אתר בחדא מן קירוי חקלא ואיתיב תמן ולמא יתיב עבדך בקרית מלכותא עמך: ויהב ליה אכיש ביומא ההוא ית צקלג בכין הות צקלג למלכיא דבית יהודה עד יומא הדין: והוה מנין יומיא דיתיב דוד בקירוי פלשתאי יומין עידן בעידן וארבעא ירחין: וסליק דוד וגברוהי ואתנגידו על גשוראי ועל גזראי ועמלקאי ארי אינון יתבת ארעא דמעלמא מעלנא דחגרא ועד ארעא דמצרים: ומחי דוד ית יתבי ארעא ולא מקיים גבר ואתא ושבא עאן ותורין וחמרין וגמלין ונסיב לבושין ותאיב ואתי לות אכיש: ואמר אכיש לאן אתנגדתון יומא דין ואמר

רדק

ולמה ישב עבדך · פירו' פן אהיה עליך למשא ודעת דוד היה כדי שלא ירגישו בו בפשטו על המקומות ושיהיה לו ולאנשיו עיר להם לבדם : למלכי יהודה · אע"פ שאנו רואים כי בעת כיבוש הארץ היתה צקלג לבני יהודה אפשר כי על שם סופו נכתב' שם או אפשר שכבשוה אז ואחרי כן לקחוה פלשתים מידם ומיום שישב בה דוד נשאר לו על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא ומעלה לפיכך אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה: ימים וארבעה חדשים · לא יתכן לפרש ימים זה שנה שהרי שאול לא מלך אלא שתי שנים וכל הענינים שהיו לדוד עם שאול אי אפש' שבשמנה חדשים היו ועוד כי דוד לא ירד בשדה פלשתים אלא אחר מיתת שמואל ומיתת שמואל לא קדמה למיתת שאול אלא שבעה חדשים לפיכך אנו מפרשים ימים כמשמעו ורוצה לומר ארבעה חדשים וקצת ימים מהחדש חמשי וכן תרגם יונתן יומין וארבעה ירחין ובקצת נסחאות יש עידן בעידן וארבעה ירחין ר"ל שנה וארבעה חדשים : כי הנה יושבות הארץ אשר מעולם · פירוש כי אותן משפחות שזכר היו יושבות באותה הארץ מקדם לבטח עד בואכה שורה ועד ארץ מצרים ולפיכך לא היו נשמרים כי לא היתה להם מלחמה עם אדם ודוד בא עליהם והכה הארץ ושלל שלל רב ולא היה נודע מי היה עושה להם זאת הרעה כי לא יחיה איש ואשה : אל פשטתם היום · כמו אן פי' כי חיילות פושטים ורצים בארץ לשלול שלל ולבוז בז כמו לשכה ונשכה וכן תרגם יונתן לאן אתנגדתון יומא דין והחכם רבי יונה פירשו בחלוף עי"ן לאל"ף ויהיה מי מסתתר עמו כלומ' על מי פשטתם והחכם רבינו אברהם אבן עזרא פי' כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם השיבו כן פשטנו במקום פלוני ופלוני : על

מנחה קטנה

אל אכיש וגו' הנה דוד בהלכו שם עשה ברית עם אכיש להיות בעזרתו וע"כ ישב בעיר הממלכה אשר שם כל גבורי המלך שאם ימרוד דוד יהרגהו וע"כ לא היה מתיירא אכיש מדוד וגם לא הניחו לישב עצמו באחד מעשרי מקומות מדינתו כדי שיהי' דוד שם במשמר שלא ירים ידו ורגלו נגד אכישי אלא שאח"כ ביקש דוד לישב באחת ערי השדה בטענה כיון שראית זה שנתי עמך שאני לך עבד נאמן מתנגד לשאול ולא ראית בי שום עון באופן שאתה בטוח מתני ע"כ למה ישב כנגדך בעיר הממלכה שהרי כבר אני הוחזק בעיניך לעבד נאמן: אל נגב יהודה וגו' הנה האומות אשר הכה דוד היו שונאי אכיש אלא שדוד עשה עצמו כאילו עיקר כוונתו היה בישראל שונאיו ואגב אורחיה היה הורג גם שונאי הפלשתים אף שאינו שונאי דוד · וע"כ ואיש ואשה לא יחיה דוד כדי שלא יודע הדבר שאינו הורג מישראל כלום אלא הכל מהאומות וע"כ ירגיש אכיש שדוד אינו שונא ישראל ובזה עושה בכל ברמאות ע"כ איש ואשה לא יחיה דוד לבל יודע להיות מעשה דוד ולכן ויאמן אכיש בדוד וגו' : כי

פי' רבינו ישעיה

אל אכיש בן מעוך אף על פי שפעם אחרת נס מפני ובנס גדול נצל או הלך בלא רשותו ובראת מרוב פחדו והלך עליו בדבתי' ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבא אל אכיש · אבל עכשיו עשה מדעת ושלח לו בלוחים והבטיחו והלך אליו ברצונו וברשותו · ויעל דוד ואנשיו · הנה הם : כי הנה יושבות · פירוש כי היו יושבות בתוך לו · הארץ אשר מעול ישבו בך יולא כי טלטלו ממקומם : עד שור' עד ארץ מצרים · אל פשטת' · כמו ו"מ' שהלמ"ד יתחלף בנו"ן כמו לשכה · נשכה :

כלי יקר

וז"ש ונמלטתי מידו שהוא מיותר שכבר אמר ונואש ממני שאול לבקשני וטעם ונואש ממני שאול לבקשני שהיה די שיאמר ונואש שאול מלבקשני עוד כיון לומר כי בלכתו אל פלשתים ירויח שני ענינים האחד שלא יבקשהו עוד והשני שיתיאש שאול מדוד באומר כי נתערב בפלשתים וילמד ממעשיהם וזהו שאמר אל ארץ פלשתים ונואש ממני ר"ל יתייאש ממני שיאמר כבר נאבד דוד עם פלשתי' כמוהם כמוהו וגם כן יתיאש לבקשני עוד · וכתב מהרי"א ז"ל שלא רצה לסמוך על הנס והבטחות הש"ת :

ויקם דוד ויעבור וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"ד שהפסוק בעצמו רמז אל טענותיהם שתים ראשונה אמר ויקם דוד ויעבור והשני' שאומרו ויקם מורה על קימה שהיתה לו ע"י איזה תגאי וחזוקים וע"י זה קם ויעבור והשנית ויעבור הוא ושש מאות איש אשר עמו לא כן בפעם הראשונה שהיה יחידי והיה אפשר לומר שאכיש זה זולת הראשון ומוכיח כן לשון של הפסו' שכאן אמר אכיש בן מעוך לא כן בראשון והראשון היה אחיו של גלית כפי מה שנז"ל וזה זולתו וברוך היודע · ואפשר עוד כי בראשונה עדין לא נתפרסם היות דוד מורד בשאול ואולי חשבוהו כמרגל ארץ פלשתים כי קרוב הוא יום איד גלית ולכך בקשו להרגו אבל אחר שעמד במרדו זמן רב ונתפרסם וכמה פעמים שרדפו שאול אז בטח בלבו ללכת כי יאמין בו אכיש שיהיה לו לעבד עולם וכמאמר אכיש עצמו ויאמין אכיש לאמר וכו' :

וישב דוד וכו' כוונת הכתוב לומר ולהגיד חסדי ה' כי לא יעזוב את חסידיו כי ישב דוד בשלוה והשקט עם אכיש ממש כי אהבו ועם אנשיו איש וביתו ודוד ושתי נשיו ועשה עיקר מאחינועם כעת לפי שלא היתה נשואה לזולתו מעולם לא כן אביגיל כי מנה אותה שנית והטעם לפי שהיתה כבר נשואה לנבל הכרמלי וז"ש הפסוק בעצמו ולאביגיל אשת נבל הכרמלית :

ויגד לשאול כי ברח דוד למקו' צריו והויביו שם בגת ולזה לא יסף עוד לבקשו כי אמר ערוקיה מסתייה שם לגת כי שם יפול בידם וז"ש ולא יסף עוד לבקשו ולא כתיב ולא יסף לבקשו כי תיבת עוד מיותרת אבל כיון לומר שאין הביקוש להרגו עוד על מה שעשה דוד לעצמו בלכתו לגת כי מספיק לו מה שעשה הוא בעצמו בזדון לבו עשה לנפשו ז"ש ולא יסף עוד לבקשו · או אפשר ביתור תיבת עוד ואגב אורחיה מודיע הפסוק ששאול עם כל אותו הודוי והפתוי שעשה לדוד עכ"ז אילו לא ברח היה רודפו עוד אלא שלפי שברח לכך ולא יסף לבקשו אבל בדעתו היה עדיין עוד לבקשו וז"ש עוד לבקשו :

ויאמר דוד אל אכיש וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש · וכן מהר"יא ז"ל ולמה שאמר באחת ערי השדה הרלב"ג ז"ל שאינה מוקפת חומה וכן מהרי"א ז"ל והוסיף כי אולי לא ירצה אכיש לתת לו עיר חומה דלתים ובריח · ולע"ד כוונת דוד שלא יקנאו בו פלשתים בהיותו בעיר הממלכה דרך גאוה וז"ש אם נא מצאתי חן בעיניך לבדך לא כן בעיני השרים ובעם וז"ש יתנו לי מקו' באחת ערי השדה שאמר יתנו לי בלשון רבים עליהם כי הם חפצים לדחותו מעיר הממלכ' ולכן אם נא מצאתי חן בעיניך כן תפיק רצוני ורצונם שיתנו לי וכו' ואשבה שם בנחת רוח ולמה ישב עבדך וכו' עמך בשוה בעיר הממלכה שזו דרך גאה וגאון ולזה אמר ויתנו לי וכו' הם מדעתם ובכלל דבריו אמר יתנו לי מקום באחת ערי השדה שלא שאל אפי' אחת ערי השדה שתהיה לו לבדו אלא די לו בשיתנו לו מקום שיספיק לו באחת ערי השדה אמנם אכיש ויתן לו לבדו את צקלג ואין לזרים אתו לכן היתה צקלג למלכי יהודה שאילו היו בתוכה אנשי אכיש לא היתה מורשה למלכי יהודה אבל משנתנו אותה לו לבדו לכן היתה צקלג למלכי יהודה והוא נכון אמנם בסמוך כתיב ויתן לו אכיש בעצמו לכבד לדוד :

ויתן לו אכיש ביום ההוא וכו' עיין הרד"ק ז"ל ובשיטה זו השנית כתב מהרי"א ז"ל ועל כן היתה צקלג למלכי יהודה ביוצאים מחלצי דוד כי הם כבשוה והוכיח מאומרו עד היום הזה היות המחבר ספר שמואל ירמיה על שם שקבץ כל אלו הנבואות ·

ולע"ד ויתן לו אכיש ביום ההוא שאהב אותו ולא איחר לעשות כדברי דוד הוא בעצמו נתן לו ולא כהן לזולתו כמו שאמר דוד יתנו והיה הדבר הזה ביום ההוא תכף ומיד זה מורה אהבה עזה ומאמר ויתן לו הכוונה מתנה גמורה מהנת עלמין דלא למיהדר מינה כמשפט המלך הנותן בעין יפה נותן ולו לבדו ואין לזרים אתו כדפרישית בפסוק הקודם ולכן להיו' המלך עצמו הנותן ולא העם כאשר שאל דוד נמשך מהתועלת על כן היתה צקלג למלכי יהודה · או אמר לכן שנתנה לו בכל אלו לבדו ואין לזרים אתו מאנשי אכיש אהו כדברי דוד שאמר יתנו לי מקום באחת ערי השדה לכן היתה צקלג למלכי יהודה שאילו היו בתוכה אנשי אכיש לא היתה מורשה למלכי יהודה · או יאמר לכן שלהיות חנוך דוד וישיבתו בנחת שם בצקלג לכך קבעוה לדורות למלכי יהודה להיותה מסוגלת לסימן טוב שמשם עלה דוד לגדולה זהו שאמר לכן היתה צקלג למלכי יהודה :

ויהי מספר הימים וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש ומהר"יא ז"ל חלק עלי מתוך לשון הפסוק זה ימים או זה שנים ופיר' ימים כמו שנתים ימים וארבעה חדשים והכריח כן ממה שהקדים ימים לארבעה חדשים למפרשים הנזכרים הי"ל ארבע חדשים וימים שהמספ' המועט ראוי לאחר · וסייע דבריו מדברי המתרגם עידן בעידן שלפי דעת המתרגם מלך שאול יותר משנתים עד כאן ואם באנו לדקדק לשון הכתוב מימים או שנים מנגד הוא על פיר' מהרי"א ז"ל אך לשיטת המתרגם עידן בעידן שז"ש לשון ימים שנה הוא כמו ימים תהיה גאולתו ולו"ה זה ימים או שנים אם התשוב ארבעה חדשים מהשנה השנית לשנה יהיו אם כן שנים · והנכון לסמוך על דברי רש"י מדברי חז"ל ואם באנו לפרש הפסוקים כפשטן הייתי מפרש ויהי מספר הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתי' יושב ובטל אין יוצא ואין בא היו ימים וארבעה חדשים דהיינו ארבעה חדשים ומספר ימים מעטים שלא עלו לחודש החמישי כי קודם מלאת החודש החמישי כתן דוד אל לבו לצאת ולבא ויעל דוד וכו' ואם כן אפשר שישב דוד שם ימים או שנים והכתוב הזה לא ספר אלא הימים שישב יושב ובטל ואח"כ יצא לבוד ליד להביא טרף לביתו וחוק לנעריו · וכי תימא הפי' שאומר כה יעשה דוד וכו' משפטו כל הימים אשר ישב בשדה פלשתים מורה שכל ימי היותו בשדה פלשתים היה עושה כן ואם כן הוא מנגד למה שפירשנו שארבעה חדשים היה יושב ובטל בשדה פלשתים זו אינה קושיה כי הפסוק הכי קאמר כה יעשה דוד לשלול שלל ולבוז בז וכה משפטו לבלתי החיות כל נשמה כל הימים אשר ישב בשדה פלשתים אשר לפי זה כוונת הכתוב לשנה יהיה משפטו לבלתי החיות כל נשמה כל ימי היותו בשדה פלשתים אבל לא יהיה מוכרח שיגיד הכתוב שבכל הימים שישב בשדה פלשתים יהיה שולל תמיד אבל כוונתו לומר שהימים שעולה לשלול שלל כה משפטו שלא יחיה איש ואשה · עוד הייתי יכול לפרש שזה הפסוק מונה הימים שישב בשדה פלשתים שהיו ארבעה חדשים וקצת ימים בשדה פלשתים דייקא דהיינו עיר פרזות אבל ישב בעיר גת עם אכיש יותר משנה אחת בעיר הממלכה ובזה יצדק אומרו זה ימים או זה שנים כי היה יותר משנה אחת בין מה שעמד בעיר הממלכה ובין מה שעמד בשדה פלשתים דהיינו עיר אחת מערי השדה אשר שאל אלא שלשני הפי' הנז' יש ניגוד מדברי רש"י ז"ל והם דעת חז"ל שאין בי יכולת לחלוק על דעת חז"ל כי הם דברי קבלה :

ויעל דוד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל · ומהרי"א ז"ל תמה על זה מאד איך דוד ישיב רעה תחת טובה להכות יושבי הארץ אשר הטיבו עמו להשיבו בקרבם והוא ישלול אותם ולא יחיה כל נשמה זר מעשהו · ותירץ כי המשפחות האלה הם העמלקי גשורי גרזי גם הם שנואי נפש אכיש מלך גת והראיה שפשטו העמלקים אחר כך על פלשתים כדכתיב אוכלים ושותים וחוגגים בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה ואם היו בעלי ברית אכיש איך פשטו ידיהם בפלשתים ובצקלג · וזהו אשר מלאו לבו של דוד לשלוח יד בהם ולא בפלשתים חלילה לו לבגוד בהם אלא שלמצוא חן בעיני אכיש וכדי שיבטח בו היה גונב דעתו ואומ' לו שפשט על יהודה כדי שיאמר אכיש נבאש דוד בעצמו ויהיה לו לעבד עולם ואיש ואשה לא יחיה להביא עמו לגנוב דעתו של אכיש כדי שלא יגידו בגת שהם מעמלקי מגשורי והגרזי כדי שלא יסתרו דבריו אשר חשב לגנוב דעתו של אכיש באמור לו שהוא שב שביה זו מארץ יהודה ולו הוכח שיתגלה לאכיש שהם מגשורי ועמלקי לא יחשוב כי יאמר אגב אורחיה ליה דה מידי עברו לקחת שבית אויביך ולכך לא יחיה נשמה להביא אבל אפשר שביה מכיחם שם באהלם כדי שלא יגידו ולהיותם אויבים לפלשתים לכך לא היו באים לאכיש לצעוק חמס על מי שמכה אותם ושגל גם בוזז אותם עד כאן תורף דבריו · ולע"ד כי הנה יושבות הארץ ר"ל כי הנה היו עיקר ישוב אותה הארץ ז"ש יושבית הארץ מעולם ר"ל מימי קדם אשר לעומת זה היה דוד שולל מהם תמיד כי היו עשירים ומלאים כל טוב כי הנה יושבות הארץ מעולם : והכה

רדק

על נגב יהודה · פעם היו אומרים על נגב יהודה פעמים על נגב הירחמאלי פעמים על נגב הקני וירחמאלי היא משפחה משבט יהודה והיא משפחת ירחמאל בן חצרון וכן זוכר אותה בשלוח דוד להם מהשלל ולאשר בערי הירחמאלי ולאשר בערי הקני נראה כי במוכות היו ערי אלו המשפחות אלו לאלו והקני הוא משפחת יתרו שנאמר ויהי ויבו בתוך בני יהודה כמו שכתוב בספ' שופטי' · ופי' דרום כתרגו' : הבאיש בעמו · כיון שהוא פושט עליהם תמיד כר' כי נתגר' בעמו שלא ישלים עמהם עוד ומאס בהם כמו שמואס אדם דבר הנמאס : ושמואל מת · אף על פי שספר מיתתו למעלה ספר גם כן הנה מפני המעשה שעשה שאול שדרש בבעלת אוב בעבורו ואילו היה הוא חי לא היה דורש כי אם מאתו כי כבר הוא ביער האובות והידעונים ואף על פי כן נחשב לו דרישת האוב לעון גדול כמו שאומר עליו בדברי הימים וימת שאול במעלו וגו' וגם לשאול באוב לדרוש · ורבותינו ז"ל דרשו בו כן כתי' וימת שמואל וכתיב ושמואל מת אמר ר' יוסי ושמואל מת מיתת ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורי' אלא לענין ככל שנאמר וימת שמואל וכתיב בתריה ואיש במעון וגו' אמר רבי שמואל בר נחמני הכל סופדין וטופחין במיתת שמואל וזה הרשע עושה לו מרזחים רוצה לומר שמחות : ויקברוהו ברמה ובעירו · לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים לפיכך אמר ובעירו כלומר באותה רמה שהיתה עירו או פי' ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכן כתיב למעלה בביתו ברמה ויונתן תרגם וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בשכר שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם : ויאסף

וַיֹּ֣אמֶר דָּוִ֗ד עַל־נֶ֤גֶב יְהוּדָה֙ וְעַל־נֶ֙גֶב֙ הַיְּרַחְמְאֵלִ֔י וְאֶל־נֶ֖גֶב הַקֵּינִֽי׃ וְאִ֨ישׁ וְאִשָּׁ֜ה לֹֽא־יְחַיֶּ֣ה דָוִ֗ד לְהָבִ֥יא גַת֙ לֵאמֹ֔ר פֶּן־יַגִּ֥דוּ עָלֵ֖ינוּ לֵאמֹ֑ר כֹּֽה־עָשָׂ֤ה דָוִד֙ וְכֹ֣ה מִשְׁפָּט֔וֹ כָּל־הַ֨יָּמִ֔ים אֲשֶׁ֥ר יָשַׁ֖ב בִּשְׂדֵ֥ה פְלִשְׁתִּֽים׃ (ל' וחס') (כ"ח מגהין קמצין ב') וַיַּאֲמֵ֥ן אָכִ֖ישׁ בְּדָוִ֣ד לֵאמֹ֑ר הַבְאֵ֨שׁ הִבְאִ֤ישׁ (העס) בְּעַמּוֹ֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל וְהָ֥יָה לִ֖י לְעֶ֥בֶד עוֹלָֽם׃

כח

א וַיְהִ֞י בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֗ם וַיִּקְבְּצ֨וּ פְלִשְׁתִּ֤ים אֶת־מַֽחֲנֵיהֶם֙ לַצָּבָ֔א לְהִלָּחֵ֖ם בְּיִשְׂרָאֵ֑ל וַיֹּ֤אמֶר אָכִישׁ֙ אֶל־דָּוִ֔ד יָדֹ֙עַ֙ תֵּדַ֔ע כִּ֤י אִתִּי֙ תֵּצֵ֣א בַמַּחֲנֶ֔ה אַתָּ֖ה וַאֲנָשֶֽׁיךָ׃ וַיֹּ֤אמֶר דָּוִד֙ אֶל־אָכִ֔ישׁ לָכֵן֙ אַתָּ֣ה תֵדַ֔ע אֵ֥ת אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂ֖ה עַבְדֶּ֑ךָ וַיֹּ֤אמֶר אָכִישׁ֙ אֶל־דָּוִ֔ד לָכֵ֗ן שֹׁמֵ֧ר לְרֹאשִׁ֛י אֲשִֽׂימְךָ֖ כָּל־הַיָּמִֽים׃ וּשְׁמוּאֵ֣ל מֵ֔ת וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ֙ כָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל וַיִּקְבְּרֻ֥הוּ בָרָמָ֖ה וּבְעִיר֑וֹ וְשָׁא֗וּל הֵסִ֛יר הָאֹב֥וֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִ֖ים מֵהָאָֽרֶץ׃ וַיִּקָּבְצ֣וּ פְלִשְׁתִּ֔ים וַיָּבֹ֖אוּ וַֽיַּחֲנ֣וּ בְשׁוּנֵ֑ם וַיִּקְבֹּ֤ץ שָׁאוּל֙ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל וַֽיַּחֲנ֖וּ בַּגִּלְבֹּֽעַ׃ וירא

וַאֲמַר דָּוִד עַל דְּרוֹם יְהוּדָה וְעַל דְּרוֹם יְרַחְמְאֵלָה וְלִדְרוֹם שַׁלְמָאָה׃ וּגְבַר וְאִתְּתָא לָא מְקַיֵּים דָּוִד לְאַיְתָאָה לְגַת לְמֵימַר דִּילְמָא יְחַוּוֹן עֲלַנָא לְמֵימַר כְּדֵין עֲבַד דָּוִד וּכְדֵין הֲוָת הִלְכְתֵיהּ כָּל יוֹמִין דַּהֲוָה יָתִיב בְּקִרְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי׃ וְהֵימִין אָכִישׁ בְּדָוִד לְמֵימַר אִתְגְּרָאָה אִתְגָּרֵי בְּעַמֵּיהּ בְּיִשְׂרָאֵל וִיהֵי לִי עֲבַד פְּלַח לְעָלַם׃ וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וּכְנַשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יַת מַשְׁרְיָתְהוֹן לְחֵילָא לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר אָכִישׁ לְדָוִד מִידַע תִּידַע אֲרֵי עִמִּי תִּפּוֹק בְּמַשְׁרִיתָא אַתְּ וְגֻבְרָךְ׃ וַאֲמַר דָּוִד לְאָכִישׁ בְּכֵן אַתְּ תִּידַע יַת דִּי עֲבַד עַבְדָּךְ וַאֲמַר אָכִישׁ לְדָוִד בְּכֵן נָטְרָא לְרֵישִׁי אֲשַׁוֵּינָךְ כָּל יוֹמַיָּא׃ וּשְׁמוּאֵל מִית וּסְפַדוּ עֲלוֹהִי כָּל יִשְׂרָאֵל וְקַבְרוּהִי בְּרָמְתָא וּסְפַדוּ עֲלוֹהִי אֱנָשׁ בְּקַרְתֵּיהּ וְשָׁאוּל פַּלֵּי יַת בִּידִין וּזְכוּרוּ מִן אַרְעָא׃ (פי' ג'כסים') וְאִתְכְּנִישׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲתוֹ וּשְׁרוֹ בְּשׁוּנֵם וּכְנַשׁ שָׁאוּל יַת כָּל יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּגִלְבּוֹעַ׃ וחזא

רש"י

ושמואל מת · הרי כבר נאמר וימת שמואל אלא לפי שבא לדבר בשאול שהולרי' לדרוש בבעלת אוב פתח ואמר ושמואל מת שאילו היה קיים ממנו היה שאול דורש ושאול הסיר האובו' והוצרך לבקש אשה בעלת אוב : ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו · וספדו עלוהי כל ישר' וקברוהו ברמתא וספדוהו איש בעירו . גס

מסרה

משפטו ז'בקריאה וסימן כה עשה דוד וכה משפטו · וארמון על משפטו ישב· ממנו משפטו ושאתו אשר משפטו פעלו · משפטו יתן לאור · ומיי' כל משפטו :

פי' רבי' ישעיה

לכן שומר לראשי אשימ' · אם חזרתו במלחמה זו לעזרנו בכל לב תהיה לי שומר לראשי : ויקברוהו ברמה ובעירו · הל"ו יתר :

כלי יקר

והכה דוד וכו' הגיד הכתוב איך היה דוד משועבד לאכיש כעבד נאמן דמה שקנה עבד קנה רבו והיה מידי הכותו את הארץ תחילה ואחר כך היה שולל ובזוז בו שלא היה מתעסק בשלל תחילה כי אם בהריגת המעיקים ואחר כך שוללם ומוליך הכל לפני אכיש · זהו שאמר וישב ויבא אל אכיש יכבד כעבד אדוניו :

ויאמר אכיש אל פשטתם וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל · וכן הרלב"ג ז"ל והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם השיבו כן הפשטנו במקום פלוני ופלוני · על נגב יהודה פעם היו אומרים על נגב יהודה ופעם על נגב הירחמאלי והיא משפחה מיהוד' ירחמאל בן חצרון וכן זוכר אותה בשלוח דוד מהשלל ולאשר בערי הירחמאלי ולאשר בערי הקיני נראה שהיו קרובות ופעם אל נגב הקיני ונגב פי' דרום כתרגומו · וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן לדקדק למה אמר על נגב יהודה על נגב הירחמאלי בעל ואח"כ אומר אל נגב הקיני באל · ונראה כי לפעמים היה דוד ממהר ללכת ולבוא ביום אחד ז"ש אל פשטתם היום היום דייקא ויאמר דוד היום הלכנו קרוב על נגב יהודה שהוא קרוב אלינו מאד והוא היה מודיע דוד אגב אורחיה על יהודה וירחמאלי אשר משבט יהודה היה מזיק ביותר והולך עליהם ממש ז"ש על נגב יהודה ועל נגב הירחמאלי אמנם בקיני שהוא לא מארץ יהודה לא היה מזיקו כל כך לזה אמר ואל נגב הקיני ולא אמר על להורות שהיה לו שנאה גדולה עם ישראל אפי' על שבטו היה הולך בהכזריות עליהם ממש לא כן אל הקני אלא אל הקני ולא על כאמור :

ואיש ואשה וכו' כבר זכרתי דברי מהרי"א ז"ל שלא יתכן שהיה הורגם כולם אלא שלא היה מחיה איש ואשה להביא אותם גת אבל היו גיגולים רבים ולא היו באים אל אכיש לפי שהיו אויבי' עם פלשתים · ולע"דן לדקדק כפל לאמר לאמר וכן כפל כה יעשה דוד וכה משפטו ונראה לפרש אומר כה יעשה דוד כמשך אל תיבת לאמר וה"ק ואיש ואשה לא יחיה דוד להביא גת לפי שהיה דוד אומ' שטוען ז"ש לאמר הושבני פן יגידו עלינו לאמר כה יעשה דוד ר"ל אפי' שלא נעשה אותו ולא נהרג אם יארע הרג · ואבדן מאויבים זולתינו יגידו אותו עלינו כלו' שיתלו אותו בגוועלינו באומר כה עשה דוד בפעם ההיא · ומאן דעביד הא עביד הא ז"ש לאמר כה עשה דוד ר"ל ימלאו פתח לומר כן מלד שראו שכה עשה דוד · ופשוטו של מקרא כה עשה דוד וכה משפטו וכו' כה עשה לעלות עליהם לשלול שלל ולבוז בז וכה משפטו אשר חדש לבלתי החיות נפש' להביא גת פן יגידו וכו' :

ויאמן אכיש וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן לדקדק כפל הבאש הבאיש · ונראה שהפסיק עצמו מפרש טעם הכפל הבאש בעמו יהודה שהרי פשט על נגב יהוד' ועל הירחמאלי משבט יהודה ואל הקיני שהוא חונה בתוך יהידה והבאיש בישראל ג"כ ז"ש בעמו בישראל שלא אמר בעמו ישראל או אפשר כפל הבאש הבאיש הבאש משאול הבאיש מעמו ישראל שאילו לא נבאש כי אם בשאול במו' שאול או בבא יומו ישוב דוד ללכת למלוך בישראל אכן עתה שהבאיש גם בעם הנה גם כי מות ימות שאול לא ילך אל העם כי נבאש הוא עמהם ולזה מעתה והיה לי לעבד עולם אכי' אחרי מות שאול ואמר לאמר הבאש וכו' שהאמין כל כך אכיש בדו' עד שמרגלא בפומיה תמיד לאמר לאחרים הבאש הבאיש דוד בעמו כו' והי' לי לעבד עולם :

ויהי בימים ההם וגו' ידוע הוא כי כל ויהי בימי לשון צער הוא כמו שפשוט וכאן הצער הוא ידוע שהיה לישראל בכלל ולשאול וליהונתן בפרט · אכן אפשר שנכלל כאן בלו' ויהי בימים ההם צער דוד עליו השלום כי איך ילך להלחם בעם ה' ואם לא ילך רע ומר בעיני אכיש והסרנים אלא שהב"ה נתן בלבם והחזירוהו מה' ילא הדבר שמח לבו ויגל כבודו וז"ש ויהי בימים ההם וכו' ואמר כי נתקבצו פלשתים עם כבד כל הראוי לצבא ז"ש ויקבצו וכו' את מחניהם לצבא ר"ל כל הראוי לצבא דהיינו מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא לצבא להלחם בישראל · ומלאם לבם שני ענינים האחד מיתת שמואל כי סר צלם מעליהם והב' ביזת דוד בתוך מחנה פלשתים וזה רמז באו' בימים ההם אשר כל של שמוא ולא דוד מעליהם ז"ש ויקבצו פלשתים את מחניה' לצבא · ואמר ידוע תדע טעם הכפל ידוע על מציאות ההליכה ותדע כאהבה אשר אני אוהב אותך ומאמין בך להוליך אותך אתי ז"ש ידוע תדע כי אתי תצא במחנה ולא אחוש פן תהיה לפוקה ולמכשול למחנה או יאמר ידוע תדע הידיעה האחת על מציאות המלחמה שהיא על יש' שלא העלם מתכו ותדע על מציאות הליכתו אתו כמו שאמר כי אתי תצא וכו' או אמר ידוע תדע בידיעה האחת על מציאות לכתו ולפי שהיה אפשר יצא בתחלה או בסוף מאסף לכל המחנות לז"א ידיעה שניה כי אתי תצא במחנה אתי ממש וז"ש ידוע תדע · או אמר כפל הידיעות על הליכתו והידיעה השנית אתה ואנשיך ולא יחידי או נפרד מהם אלא אתה ואנשיך יחדיו בכבוד גדול וקלין אשר לעומת זה אמר דוד אל אכיש לכן אתה תדע כמו שאמרת אלי ידוע תדע כן גם אתה תדע את אשר יעש' עבדך רוב גבורות לכבודך כמו שאתה מכבדני ואז ענהו אכיש לכן שומר לראשי אשימך כל הימי' בראותי הכר גבורותיך ואין ערכך לכן אשימך כל הימים אשר אני במחנה הזה עמהם כל הימי' אשר היה במחנה זו או זולתו תמיד תהיה שומר לראשי שלא הסתכן בנפשך ולא הלטער בהריגת זולתך פן יהרגך או אולי בעת תחם עיניך על עמך ישראל ולכן שומר לראשי להרחיק לבך הנוק מ... כי אשימך שומר כל הימים כי עם היות שנבאשת בעמך עכ"ז השורש לא יכזב על דרך גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפיה · ומהרי"א כתב אתה שהיו דברי דוד שהומים באומר אתה תראה אשר יעשה עבדך שאכיש הבינו על הגבורות אשר יעשה ודוד לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי אם להציל את אכיש לבד ולהגין עליו שלא יכוהו ולא להלחם בישראל ואכיש לא רצה שיהיה דוד מהנלחמים כי ידע שהלוחמים בגבלת המלחמה ילכו הנה והנה ולא יתמידו במקום אחד ולכן אמר שומר לראשי שאיני רוצה שתסור ממני מעמדי ימין ושמאל שומר לראשי ושומר המלך לא יזוז מאחריו ואתו להגילו מכל הבא אליו להכותו לא לילך להלחם · הנה נתבאר מזה היות אכיש והנשיו אוהבים מאד לדוד ומשיבים אותו כי ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו עד כאן :

ושמואל מת סדר עולם כל ימיו של שמואל נ"ב שנה · וכבר זכרתי למעלה שמהרי"א ז"ל סבר שהיה יותר · ואנו אין לנו לסמוך אלא על חז"ל גם אמרו שם ושמואל מת לפני מיתתו של שאול ארבעה חדשים שנא' ויהי מספר הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חדשים ע"כ · ובתוספתא דסוטה מחז"ל כל זמן ששמואל קיים היו פלשתים נופלים ביד ישראל וכשמת שמואל ויקבצו פלשתים את מחניהם וכו' נמצא מאמר ושמואל מת שקושר עם מ"ש למעלה ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים את מחניהם וסיבה אל קבוץ זהו ושמואל מת וכו' וכן הביא מהרי"א ז"ל ועיין הרד"ק ז"ל והכוונה ר"ל שמחות אלא שחז"ל כינו אותם בלשון מרזחים שהנ' לשון אבל כמו אל תבא בית מרזח שאמרו בגמרא מר וזח על האבל · ובדברי חז"ל הוא מובן הכפל גם השנוי שפה כתיב וימת שמואל וכאן נאמר ושמואל מת שכאן הוא הודעת מיתה והאי ס יך לומר ושמואל מת כלו' דע ששמואל מת אמנם גבי וימת שמואל שלא בא להודיע מיתתו כי מודעת היא אמר לשון וימת שמואל ר"ל כשמת שמואל אירע מעשה שאיש במעון כו' שכל החידוש הוא הגדת רשע ככל שהוא עושה שלא נתפעל ממיתת הצדיק שמואל אבל היה עושה לו מרזחים וזהו דקדוק נכון דקדקוהו חז"ל בלשונם באו' כתיב וימת שמואל וכתיב ושמואל מת שלא כדברי מהרי"א ז"ל שאזכיר שמפרש שאו' ושמואל מת הכוונה וכבר שמואל מת שלא בא להגיד מיתתו אלא מה שנמשך ממיתתו ויקברוהו ברמה ובעירו לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים לפי' אמר ובעירו כלומר באותה הרמה שהיתה עירו או פירוש ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכתיב למעלה בביתו ברמה וי"ת וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בשכר שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם ע"כ וקשה קצת לדבריו לפי' הראשון הי"לל ברמה בעירו · ולפירוש הב' קשה למה שינה שלמעלה אמר בביתו ברמה להורות שקברוהו בתוך העיר וכאן אמר לשון מתחלף להודיע זה הענין עצמו ברמה ובעירו · ומהרי"א ז"ל כתב כי כוונ' הכתוב להודיע מעלת שמואל כי קודם לאתו לעולם היה דבר ה' יקר ואין חזון נפרץ וכשאלה הנבואה עליו בה"מלעותו חזון נפרץ אפי' בלהקת נביאים רבים ובעת אשר פטירתו נסתר כל חזון בשיעור שלא מצא שאול מי שיגיד לו לא מהנביאים ואפי' באורים ותומים ואפי' בחלומות ר"ל שעיפים שאלת חלום שתבא להם איזה ידיעה ע"י שכל הפועל עכ"ז לא הגיע לשאול שום ידיעה משום אפן מהכוזכר להיות שמת שמואל ונסתלק אותו השפע הנבואיי הנמצא בסיבתו וא"כ הו' ושמואל מת כיבה למה שיזכיר וישאל שאול בה' ולא ענהו גם בחלומות כו' עד שהוצרך לבעלת האוב וגם היה לא הודיעה דבר כי אם ע"י שמואל שזה מודיע מעלתו בחיים ובמות גם כיון באו' ושמואל מת להשיב קושי' א' והוא מה זה נלטער שאול כ"כ במלחמה זו יותר מזולתו עד שהוצרך לשאול באוב והיינו ש"אול בא במלחמו' רבים עם פלשתים באמיצו' לבב לז"א כי נחחברו בזה ב' סבות הא' ושמואל מת לא שיאמר שמת עתה ולכן לא אמר וימת שמואל וזה חייב הלער הגדול לשאול שאילו היה חי היה שאול נסמך עליו ולא היה שואל אכי' לנביא כ"ש לבעלת אוב והסיבה הב' ויקבצו פלשתים כו' וישראל חנו בגלבוע שלהיות בהרים גבוהים ראו את כל מחנה פלשתים בשלימות ולזה ויירא ויחרד כי היירבים מרד ע"כ : ולע"דן במ"ש ושמואל מת ולא אמר וימת שמואל כבר כתבתי דעת חז"ל כמו שהביא הרד"ק ז"ל שהוא בהפך ובמ"ש שלא ענהו בנביאים גם בחלומות שהיה זה מסיבת הסתלקות שפע הנבואיי ממיתת שמואל הנביא המקור הגדול מחיל' מכבוד הורהו שאין זה לשון ולא ענהו אלא שנביאים היו והכיר בהם אלא שהיה כזוף מהסי"ת ולא ענהו לא שלא היה עונה כי לא נסתם חזון כי יש ויש אלא שלא ענהו מריותו אויב לו · וזו היא הסיבה לקושי שהיקשה למהרי"א ז"ל למה פחד ורעד בעת לא כן בשאר המלחמו' שהיה לבו כארי הדבר פשוט לפי שראה שדוד מצליח וראהו שנפל שאול בידו פעמים וראהו שהלך אל פלשתים במקום אויביו והיה מצליח וראה בלבו שדוד מלוך ימלוך וה' סר מעמו וכשראה קבצי פלשתים פחד

מנחה קטנה

כי אתי תלא · אמשר שהיה מחנה פלשתי' מתחלק' לכמה חלקי' שכל אח' מסרני פלשתי' היה לו מחנה מיוחד' הנקרא ע"ש השר ומחנה המלך נכבד מכולם וכקרא כן מחנה המלך וע"כ מחניהם לשון רבי' ואמר אכיש לדוד ידע תדע שתי ידיעות תדע שתלא עמנו במלחמה ותדע כי אתי תלא במחנה שלי : לכן תדע וגו' זה נוח לי כי אז תראה בעיניך את הנלחון וגבורים אשר אעשה במלחמה מפני היותי סמוך לך אתה תראה משא"כ אלו הייתי במחנה אחרת מאחת מסרני פלשתים אף ע"פ שהיו מגידי' לך דברים בהויותן גבורת מלחמ' אשר עשיתי מ"מ אינו דומה שמיעה לראיה : לכן שומר לראשך וגו' כי היה כאן מקום לחוש לגנאי לדוד ולומר שלא מכל היותו נאמן שמפורסם יצא עם המלך לחשיבותו אלא לנריעותא כי יאמרו ע"י שהיה המלך כמסתפק בדוד ע"כ יעשהו כליותיו לאתו באחלת מחנה פלשתים שאם ירצה לפרוד יסבבוהו כתוח מכתר מסובב מפלשתים דמ"לכ הרי דרך הנבורי' ובנאמני' לילך ברחש ע"כ אתר אכיש לכן שומר לראשי אשימך כל הימים וזהיכים לך לנחת מינים שלא לפניס בבכודך כי יאמרו שע"כ ינא במחנה המלך שע"י נאמנתו על הנדיק הניח המלך את ראשו וע"י היותו שומר לראש המלך ע"כ היה במחנה סמוך למלך בחופן שלא יפגוס בכבודך בזה : ושמואל מת הנה אמרו הז"ל שזה היה תוך י"ב חדש למיתת שמואל ואז עדיין גשמתו עולה ויורדת וע"כ היה במביר אוב בשעית לאסקיה · וז"ש ושמואל מת וגו' · ויקברוהו כבר ברמה אך ובעירו בבזוכרת היה עדין כי לא כלה משם גופו ולא שלמה ששם בשמתו להיות בגלתי יורדת עוד כי עודנה שם עולה ויורדת כי תוך שנתו היה וע"כ היה כבר שאול כי שאול הסיר האובות וגו' כי אם לא הסירם היה אפשר להעלותו כי עודנו בעירו כי תוך י"ב חדש היה עד שוגד לו כי עוד בשמר אחת כמין דור וגו' : ויקבצו פלשתים וגו' דרך [illegible]

וישאל שאול ביי' ולא ענהו · ובדברי הימי' אמר ולא דרש ביי' אלא כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש ביי' שהרי השוה דרישתו באוב כדרישתו ביי' ומה שאמר וישאל שאול ביי' מפרש אחר כן במה שאל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים · וכל גם וגם לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך ופי' בחלומות באנשים שעושין שאלת חלום ומה שאמר באורים והם לא היו אלא שהרי היו עם אביתר שהיה עם דוד אפשר ששלח שם אנשים לשאול בהם על המלחמה הזאת ופי' בנביאים תלמידי שמואל הנביא כמו שכתוב להקת נביאי' וגו' : בקשו לי אשת בעלת אוב · אשה במוכרת כמו אשת יפת תואר כפל אשת ואמר אשה ולא איש לפי שמעשה הזאת וכיוצא בו נמצא בנשים יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולמעט הזה אמר הכתוב מכשפ' לא תחיה : הנה אשת בעלת אוב בעין דור · אמרו במדרש זו אשת צפניה אמו של אבנר :

ויתחפש

ה וַיַּרְא שָׁאוּל אֶת־מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּרָא וַיֶּחֱרַד לִבּוֹ מְאֹד׃ וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל בַּיהוָה וְלֹא עָנָהוּ יְהוָה גַּם בַּחֲלֹמוֹת גַּם בָּאוּרִים גַּם בַּנְּבִיאִם׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַעֲבָדָיו בַּקְּשׁוּ־לִי אֵשֶׁת בַּעֲלַת־אוֹב וְאֵלְכָה אֵלֶיהָ וְאֶדְרְשָׁה־בָּהּ וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו הִנֵּה אֵשֶׁת בַּעֲלַת־אוֹב בְּעֵין דּוֹר׃

יב ר' מנחין בסיפרא · ב' חד מל' וחד חסר על כן · בחרים חס'

ויתחפש

וַחֲזָא שָׁאוּל יָת מַשִׁירְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּדְחִיל וְזָעַלִיבֵיהּ לַחֲדָא׃ וּשְׁאִיל שָׁאוּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְלָא קַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ אַף בְּחֶלְמַיָּא אַף בְּאוּרַיָּא אַף בְּסַפְרַיָּא׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַבְדוֹהִי בְּעוֹלִי אִתְּתָא דְּיָדְעָא לְאַסָּקָא בִּידִין וְאֵיהָךְ לְוָתַהּ וְאֶשְׁאַל בַּהּ וַאֲמָרוּ עַבְדוֹהִי לֵיהּ הָא אִתְּתָא דְּיָדְעָא לְאַסָּקָא בִּידִין בְּעֵין דּוֹר׃

ואשתני

רשי

גם באורי' · ולפי שהרג נוב עיר הכהני' לא נענה :

ויתחפש

רלבג

ולא ענהו יי' גם בחלומות גם באורי' גם בנביאים · אלת גם הראשון הוא להורות שלא ענהו באחד מאלו האופנים על דרך אמרו גם לי גם לך לא יהי' והרצון שלא ענהו בחלומות על יד בעלי החלומות המודקים כשהיו משימים רעיוניהם בהקיץ על זאת השאלה כדי שתבא להם ההודעה בחלום ויות' נפלא מזה שלא ענהו באורים אשר מדרך השאל בהם שיבא לו מענה אם לא יהיה זה בסבת חטא כמו שמצאנו בשאול כששאל באלהים שלא ענהו מאד מה שעבר יהונתן בנו על השבועה במה שטעם מהדבש · וידמה שלא היה שם כהן לאור שתשרה עליו רוח הקדש להיות נשאל באורים ותומים כי כבר הרג שאול נוב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים והנמלט מהם היה עם דוד או היתה הסבה על שלא באהו מענה חטא שאול או יתקבצו שתי הסבות יחד ויותר נפלא מזה שלא ענהו על יד הנביאי' עם רבויים כמו שקדם וירא את להקת הנביאים : בקשו לי אשה בעלת אוב · הנה זה היה חטא עצום ולזה גנה שאול על זה החטא כמו שנזכרו חטאיו וגם שאול באוב לדרוש :

ויתחפש

מסרה

ויירא י"בו' בקריאה ו' בשמואל וסי'מה נורא · ויירא יעקב מאד · ויאמר מי שמך לאיש · וישמע המלך יהויקי' · ויירא דוד את יי' ביום ההוא · ויירא מאד מפני אכיש מלך גת · ויירא כל העם מאד את יי' · ויירא שאול מלפני דוד · ויירא ויחרד לבו · ויירא מאד מדברי שמואל · ויירא דוד את האלהים · ד"ה · ויירא ויתן יהושפט את פניו · ד"ה · ונמסר גם בסדר בשלח : באורים ב' חד מלא וסימ' ולא ענהו יי' גם באורים · על כן בארים כבדו . בתרא חס' : בעין דור ב' וסימ' אשת בעלת אוב · נשמדו בעין דאר :

מנחה קטנה

ומ"כ וישאל שאול בה' להמשיך עליו רוח הקודש ולעלות במעלה יתירה לנגח הפלשתי' · וכשראה שלא נענה אז אמר בקשו לי בעלת אוב להמשיך עליו כח מה מהטומאה כדי שיוכל לעמוד נגד הפלשתים הבאי' בכח טומאתם והי' זה כפקוח נפש להציל ישראל מרעה · ומ"מ לא יאות עביד שאול רק הי' לו להרבות בתפלה ולגזור צום ולענות נפשו לפני ה' עד ישקיף ה' ויענהו אע"פי שלא נענה בשאלתו הראשונה וכמ"ש ז"ל אם התפלל אדם ולא נענה יחזור ויתפלל שנ' קוה אל ה' וגו' ועל כן גנהו הכתוב על כן אע"פי שכוונתו היה לטובת ישראל כאמור :

אח

כלי יקר

פחד ויירא מאד על דרך פחדו בציון חטאים ועוד כי מזליה קא חזי כי יפול בנופלים כי ה' סר ממנו · שאילו היתה הסיבה להיות ישראל חונים בהרי הגלבוע ורואים בשלימות כל מחנה פלשתי' הי"לל ויקבץ שאול את כל ישראל ויחנו בהרי הגלבוע לא ויחנו בגלבוע · ואמר כי נצטערו ישראל מפטירתו מה שיגיע להם מהאויבים כי מי יקום להם עם מרעים מי יתיצב להם עם פועלי און ולזה אחרי תום ימי בכיתו והספדו הכללי שספדו לו קודם הקבורה הנה אחרי קברו ספדו לו עוד כל אחד ואחד מישראל בעירו ז"ש ברמה ובעירו ספדו לו בעירו נוסף על ההספד הנז"ל וזה שלא כדברי הרד"ק ז"ל שפי' שמי שלא נמצא שם ומי שלא בא להספד ספד בעירו דלדבריו ז"ל היה ראוי להקדים ולומר ויספדו לו כל ישראל ובעירו ויקברוהו ברמה · אלא ודאי מלבד הספד שספדו לו קודם הקבורה גם אחרי הקבורה כל אחד ואחד בעירו ספד על הצער שנמשך לישראל ולזה הזכיר כאן ענין זה כי ראו בחוש הרושם שעשתה מיתת שמואל ע"ה ועל זה אפשר שכיון המתרגם· או יאמר ובעירו מקושר עם ויקברוהו שנצטערו כאילו קברוהו ברמה ובעירו של כל אחד ואחד שנתפעלו כאילו ראוהו שנקבר בעירו של כל אחד ואחד מישראל אשר גבי מרים נאמר ותמת שם מרים ותקבר שם שלא נצטערו אלא שם נקברה ולא במקום זולת לא כן גבי אהרן שנ' ובני ישראל וכו' מוסרה שם מת אהרן שנצטערו כאילו מת שם עם היות שבהר ההר מת דכוותה גבי שמואל הרגישו ונצטערו כאילו נקבר ברמה ובעירו של כל אחד ואחד ושאול הסיר את האובות לסיבת מיתת שמואל כי בחייו לא הוצרך להסירם כי מוסרים היו מאליהן כי מי יניח את הקדש ללכת אחר הטומאה אבל אחר שמת שמואל ראה שאול לו' ששיער פן יטו ישראל אחריהם לכך ושאול הסיר האובות וכו' אלא שאחר כך שיחת דבריו הנעימים בדרשו אל בעלת אוב ונענש גם כן לפי זה מאמר ושמואל מת סיבה לסוף הפסוק האו' ושאול הסיר את האובות וכו' ומהרי"א ז"ל כתב שכוונ' הכתוב להאשים את שאול שהסיר האובות ואחר כך פנה לסורו :

ויקבצו פלשתים וכו' · לע"ד לדקדק כי פסוק זה מיותר שכבר הזכיר למעלה ויקבצו פלשתים את מחניהם · ושינה שלא הזכיר כאן מחניה' לצבא להלחם וכו' כנז"ל ועוד ויקבץ שאול למה תלה זה בשאול · ונראה כי פסוק זה מוסיף על ענין ראשון לומר שמלבד מה שנקבצו אנשי המלחמה נקבצו דלת העם מאליהן וז"ש ויקבצו פלשתים ר"ל מעצמם עם כבד מתקבץ אליו להעמיד רגל פלשתים שהיה נפול עד הנה בימי שמואל ז"ש ויבאו ויחנו ר"ל נתקבצו ויבאו מאליהן ויחנו בשונה אמנם מחנה ישראל לא כן מתקבצים כי אם בדוחק גדול וצער המלך לקבצם ז"ש ויקבץ שאול את כל ישראל וכו' וגם זה סייע להפילו כי ישראל לא ינצחו ברבוי עם כי אם בעזר אלהי והוא קבץ את כל ישראל :

וירא שאול וכו' אמר ויחרד לבו מאד ר"ל שמתחלה בהתקבצם חרד לבו אמנם כשראה שאול את מחנה פלשתים נתפעל בראות וירא ויחרד לבו מאד על מה שהי' חרד מהשמע קול' הראו' · או יאמר וירא שאול וירא מראותו מחנה כבד כנז"ל אמנם לבו חרד מאד על הראיה הזאת דלביה חזי ליה דעתיד ליפול בידם ולכן חרד לבו בקרבו מאד נוסף על הראיה הנזכרת :

וישאל שאול בה' וכו' ולא ענהו וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב כי מ"ש שם בדברי הימים ולא דרש בה' לא כיון לומר שלא דרש ה' בעת הזאת אך הכוונה לו' שמת שאול לשתי סבות האחת במעלו אשר מעל על דבר ה' אשר לא שמר דהיינו וגם לשאול באוב לדרוש בגלגל ובמלחמת עמלק זאת ועוד שלא דרש שם בגלגל ובעמלק את דבר ה' אם יותיר מטוב הצאן לזבוח לה' וז"ש ולא דרש בה' והיה לו עון מה שלא הי"ל לדרוש באוב אעפ"י שלא ענהו השי"ת לא היה לו מקום התר לשאול באוב שאסר' תורה והיה לו לבטוח בהשי"ת ולרדת למלחמה ע"כ ואין זה פשוטו של מקרא : ולע"ד כי מי שלבו שלם עם השי"ת שהיו ויתלה עיניו למרום ויקוה אל ה' ואם לא יענהו יחזק לבו ויקוה עוד אל השי"ת כי אין לו מקום לנטות ימין ושמאל כי אם אליו יתברך לא כן שאול כי שאל מהשי"ת רפה ידים באומרו שאם לא יענהו השי"ת ישאל באוב וז"ש וישאל שאול בה' ולא כתיב וידרוש שאול מה' שהיה מורה שמאתו ית' לבדו היתה דרישתו אמנם אומרו וישאל מורה ששאל בה' והוא פוסח על שתי הסעיפים וז"ש בדברי הימים וימת שאול במעלו וכו' ולא דרש בה' כי אם שאלה כל דהו שואל הא למה זה דומה לשואל מחבירו ראובן הלויני זהוב שאם לא ילוה הולך לו אצל שמעון ואם לא יתן לו הולך אצל לוי אמנם הבוטח בה' לבד מיניה לא יזוז מדרוש אליו כמו שנ' ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך וכו' וכתיב טוב ה' לקויו לנפש תדרשנו בדרישה כאמור · וז"ש ולא דרש בה' וימיתהו שאעפ"י ששאל בה' היה בשאלה בעלמא ערא' ודרך העברה לא דרך דרישה בכל לב לבלתי סור משם לנטות ימין ושמאל כ"ש לדרוש אל האוב · ואמר וישאל שאול בה' שהיה מתפלל ושואל מהשי"ת שיענהו כי הנה שאול בנביאים להגיע אליו השגת מה והערות עליו ממרום רוח קדוש מודיע מה יהיה באחרית דבר ולא ענהו גם בחלומות ר"ל ובכלל שאלתו שאל שיענהו על ידי חלומות או שאל כששאל מהשי"ת שיענהו באורים ז"ש גם באורים שאל בה' שיענהו גם בנביאים שאל מהשי"ת שיענהו ולא ענהו · באופן שתיבת גם גם כוללת שני ענינים ששאל מהשי"ת שיענהו וכולל גם כן בתיבת גם שלא ענהו בשום אחד מהם וזה שלא כדברי הרד"ק ז"ל שפי' שאו' גם בחלומות הוא פי' למה שאמר וישאל שאול בה' ונדחק בתיבת גם שהיא כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך כנז"ל ואין צורך במה שכתבתי · והנה כאן סדר הדברים ממטה למעלה שהחלום אחד מששים בנבואה שבא ע"י האיש גבריאל בעל החלום כמו שאמרו המקובלים ז"ל ואח"כ הזכיר באורים ותומים ואחר כך הזכיר הנביאים אכן מה שקשה הוא כי בסמוך משנה הסדר ואו' גם בנביאים גם בחלומות ושם אשיב על שנוי זה בס"ד :

ויאמר שאול לעבדיו וכו' חז"ל והמפרשים נתחבטו ובפרט הרב ב"ע ז"ל בשער ס"ה ואחריו מהרי"א ז"ל השכל לא יוכל שאת שהנפש האלוהית תהיה תחת ממשלת האוב הפחותה ודומה לה וכ"ש שתשלוט להרגיז איש אלהים קדוש כמו שמואל הנביא להעלות אותו מבית מנוחתו לא בשום צד ולא בשום זמן ואפי' בתוך י"ב חודש ועוד איך יתכן שאול בחיר ה' ידרוש אל האובות וידעוני ובפרט שהוא העבירם מן הארץ · ועל זה אז"ל בתנחומא א"ר יהושע בן לוי למה שאול דומה למלך שנכנס במדינה ואמר כל התרנגולים שבמדינה זו ישחטו הלילה בקש לצאת לדרכו אמר אין שם תרנגול שיקרא א"ל לא צוית אתה לשוחטן אף כאן שאול הסיר את האובות וחזר ואמר בקשו לי אשת בעלת אוב ע"כ · וצריך להבין כוונתם מה הודיעונו בזה ונראה לבא עד הכונתם בשיטת הרב בעל עקידה ז"ל שכתב בשער ס"ה והרחיב בענין שאול עם הבעלת אוב עיין שם · והנני מבאר לך מהות ענין אוב וידעוני מיוס' על אדני פז דברי חז"ל מאשר למדתי מתוך דבריהם והציע הקדמה א' מקובלת מחז"ל במסכת סנהדרין פ"ד מיתות אמר בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים וכתן אביי מופת מאן דקפיד אמנא שד מאן דלא קפיד אמנא כשפים · ושם לעיל בסמוך אמרו למה נקרא שמם כשפים שמכחישים כח פמליא של מעלה ופרש"י ז"ל שיש בהם כח הפי' למי שנגזר עליו לחיות הם ממיתים אותו · ושם הסכימו דלפ"ה רבי חנינ' לא הוה חש לכשפים דאין עוד מלבדו כתיב ומסקינן דלא פליג על הנז"ל שהם מכחישי' כח פמליא של מעלה דשאני ר' חנינא דנפיש זכותיה · למדנו עתה מדבריהם שגדול כח הכשפי' מן השדים שהרי זה צריך כלי וזה אין צריך כלי הכשפים מכחישים פמליא של מעלה כשאין כל כך זכות אבל אי נפיש זכותא לית לן בה דאין עוד מלבדו כתיב · מתוך הצעה זו אבוא אל ענין אוב וידעוני ואפשר לומר שהאוב הוא מעשה כשפים ויש בו מעשה שדים אמנם הידעוני מעשה שדים לבד וזה הוכיח מדתנן פרק ארבע מיתות בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו וידעוני זה המדבר בפיו הרי אלו בסקילה והנשאל בהם באזהרה ע"כ ופירשו ז"ל אוב זה פיתום לוקחים גלגולת של מת או זכוכית וע"י כשוף מעלה את המת · והרמב"ם ז"ל גם ר' עובדיה ז"ל הביא בפי' המשנה זה פיתום לוקח גלגולת של מת לאחר שנתעכל הבשר ומקטיר לה ושואל ממנה העתידות והיא משיב ויש שעושים שישיב המת דרך בית השחי ידעוני זו חיה ששמה ידוע וצורתה כצורת בני אדם וידיה ורגליה והיא מחוברת בטבורה לחבל היוצא מן השורש שנשרש בארץ שמשם חיותה ומורים בחבל אבנים והוא נפסק והיא מתה מיד ע"כ · שממה שאמר שהאוב מדבר משחיו של הנשאל מעשה כשפים הוא אמנם למי שאו' שצריך כלי דהיינו גלגולת מת או גלגולת זכוכית זה מעשה שדים וידעוני ג"כ ע"י שימת עצם מהחיה ששמה ידוע אם כן הוא מעשה שדים מעתה במעשה אוב איכא הכי ואיכא הכי מעשה כשפים ומעשה שדים · מעתה זכינו בדין כי אחרי הודיע אותנו אלהים ע"י המקבלים האלהיים שהקב"ה האציל קדושה ואור מאורו הטוב את האור כי טוב הוא גנוז לצדיקים לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו עשר קדושות הן וגם זה לעומת זה ברא השי"ת עשרת כוחות חיצונים קליפות לקדושה הנזכרת האור הקדוש למעלה ואלו למטה והיינו ויבדל אלהי' בין האור ובין החושך ובקליפות אלו היתה השגת בלעם הקוסם וזולתו מן המכשפים באוב וידעוני הכל למטה בקליפות אלו ואל זה כלע"ד שרמזו חז"ל בויקרא רבה פ' כ"ו ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא והיית רק למעלה מוטב היה לו לשאול באורים ותומים שלמעלן ולא באוב וידעוני שלמטן ע"כ והכוונה שאעפ"י ששאול שאל באורים ותומים ולא ענהו הוא הוא גרם לעצמו שהרג נוב עיר הכהנים ושאר חטאיו אשר הבה שגרמו לו להבדיל בינו לבין אלהיו זה האור הקדוש שלמעלן ובהיותו ירוד למטה דבק בחיצונים ובקליפות כי לזה היתה הרוח רעה מבעתו שסרה ממנו רוח הקודש ומצא בעל אוב מקום לגבות את חובו ושם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח בגופו של שאול ז"ש מוטב שהיה שאול צדיק ודבק למעלן בקדושה שאז כשהיה שואל באורים ותומים יענהו כי קרוב ה' לכל קוראיו אשר יקראוהו באמת אמנם כעת שירד למטה לא עלה בידו שיענהו כי אם האוב הממשיך עליו כח על ידי הכשפים המכחישים כח פמליא של מעלה · ועל זה הזהירה התור' היית רק למעלה רק מיעוט שתהיה דבק למעלה באור הקדושה ולא תהיה למטה בכוחות החיצונים והקליפות כמלא האורים והתומים בצד האור בצד הטוב כשמם אורים שמאירים דבריהם והאוב המבדיל בחושך ורע ויגלו זה חז"ל בויקרא רבה פ' כ"ו באומר וישבע לה שאול בה' למה שאול דומה באותה שעה לאשה שהיתה נתונה אצל אוהבה ונשבעת בחיי בעלה כך שאול שואל באוב וידעוני ואומר חי ה' אם יקרך עון וכו' ע"כ הרי שגילו לנו חז"ל שאין ענין האוב דברי האול כדעת הגאונים שנזכיר בסמוך בס"ד אבל הוא ממש הדבקות וקבלת שפע רוח הטומאה וזה כיונו באומרם ששאול נדמה לאשה כי בעת ההיא מקבל שפע טומאה היה כאשה הזאת המזנה מתחת בעלה ונשבעת בחיי בעלה · והנה בלהטיהם מעשה כשפים שיש לו כח יותר מלטיהם מעשה שדים שהה"א ראשונה של להטיהם מורה על היות השורש מה שיש לאלו העשרה קליפות שיונקים על ידו מהקדושה שיעיר מה להתקיים בו שבזולתו לא יתקיימו כרגע · מעתה לא יקשה לך איך תשלוט הבעלת אוב על נפש הצדיק ובפרט כשמואל כי הלא ידעת מ"ש בספר הזוהר בפסוק וראיתי את דמעת העשוקים כשנמשכים הנשמות הקדושות לרדת למטה יש מקום הקלא בחקלין שעוברו משם ועושקות אותם וזה יהיה כפי העת שאם העולם חייבים מוסיפים כח באילו הקליפו' של מטה להכחיש כח פמליא של מעלה ועושקות הנשמות ההם ומהם יצאו חסידי אומות העולם וגרי הצדק שחוזרים לאיתנם · וכשהעולם זכאי אז הקליפות נכנעות ואין פחד מהעושק וזאת ההקדמה האמיתית ומבוררת הוא מספר הזוהר ע"ה אשר ממנה אלמוד לע"ד אל ענין האוב כי עם היות האיש שלם וחסיד עכ"ז בתוך שנתו בהיות שהנפש עולה ויורדת אין מהזרות שע"י הכשפים שמכשפים בהמלאכת האוב וקסמיו יעשקו אותה הנשמה בעלותה או בירדתה יקל לעושקה כדמע' העשוקים הנז' בפרט בהיות הדור חייב והראי' שנפלו ביד פלשתי' ואם יתחבר ליזה לכלוך לשמואל מצד מה שהרגיז אל עלי רבו באותה הבשורה הרעה שנבא"ה על ביתו אולי מידה כנגד מידה הרגיזוהו מה רבו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך · ומ"ש במסכת שבת פרק כ"ג א"ל ההוא בר נש לר' אבהו אמריתו נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד ליבא טמיא היכי אסיקתיה לשמואל בנגידא א"ל התם בתוך י"ב חודש הוא דתניא כל שנים עשר חודש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר י"ב חודש הגוף בטל והנשמ' עולה ושוב אינה יורדת ע"כ כי להיות ענין האוב נעשה ע"י עצם הגלגולת קראו אובא טמיא שטמיא תרגום עצם הוא ולהיות ענין האוב בדרך

שאמר עלמו· ועוד כי למה היו שני שרי צבאות ישראל בלתי צריכים לדבר הזה שהוא צורך מלחמ' ישראל המוטלת עליהם· הספק השלישי כי מה החרדה הזאת אשר חרדה האשה חרדה גדולה אחר שאמר לה את שמואל העלי לי והיא סברה וקבלת ובמה ידעה שהיא שם שאול וגם בזה השיבו הז"ל שראתהו מעלה מעלה הראש ושכן דרך העולים למלכים כי אל ההדיוטים עולים דרך רגליהם והתשובה הזאת היא ממין הראשונות כי הוצרכו לומר כן ליישב הענין לא שידיעו ממקום אחר· הרביעי למה לא ענהו ה' בנביאים או בחורים מאשר יבא אליו הרע כמו שהודיעו שמואל בסוף שהנביאים מלם בשרו הרעות המייעדות· החמישי למה לא הוכיחו כן שמואל על שאלו באוב שהוא עון פלילי כמו שאמר בדברי הימים וגם לשאול באוב לדרוש וכאן שמואל לא הוכיחו כי אם על ענין עמלק שנראה שלא נטפל אליו אז עון זולתו· הששי שהפסוקים הו' כאן ויאמר שאול בה' ולא ענהו ובדברי הימים סותר את זה באו' ולא דרש בה' והביא דברי הרד"ק ז"ל הנז"ל וכתב שאינו נכון ע"כ הספיקות הכוללים לפי הענין· אמנם הספיקות מהלשון הם ז' האחת כי מה לו לכתוב כל מה שאירע במעשה ההוא יספיק בשיאמר ויבאו אל האשה לילה ויאמר לה שאול קסמי נא לי באוב והעלי לי את שמואל ותעש כן ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי ויאמר שאול צר לי ופלשתים נלחמים בי ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם בנביאים גם בחלומות ואקראה לך להודיעני מה אעשה וכל היותר מאשר אמרה אתה ידעתה את אשר עשה שאול ואשר נשבע לה שאם ה' אם יקרך וכו' וגם החרדה אשר חרדה ומ"ש אלהים עולים מן הארץ וכו' ושאלת מה תארו ותשובתה הכל דברי הויות לדבר באזני עם הארץ החפצים שמוע דברים כהוייתן דמאי נפקא לן מינה· השני קסמי נא לי באוב כי מהראוי שאלי נא לי באוב כי הקסם לפי הנראה דבר בפני עצמו הוא משאלת האוב וכן אמר הפסוק קוסם קסמים מעונן ומנחש ושואל אוב או ידעוני ודורש אל המתים· הג' אומרו העלי לי את אשר אומר אליך היה לו לומר מיד העלי לי את שמואל כמו שאמר בסוף· הרביעי אומרו חי ה' אם יקרך עון כי בחומר שבועה היה לו לדקדק ולו' אם יקרך רע לא אם יקרך עון מה עון יש שהרי צריך העבירה הוא מן הארץ· החמישי שנראה שלא עשתה דבר מן האוב ומלאכתו אלא תכף ומיד עלה שמואל שנ' העלה לי את שמואל ונאמר ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול וכו' דמשמע שמאליו נראה שמואל· הששי שאלת ואקראה לך אינה לפי המנהג כי תוספת הה"א באה על משקל והשלחה להגיד לאדוני ואשמעה חילוף הנקודות הוא בדרך זה וכן הביא הרד"ק ז"ל השביעי אומרו בדברי הימים לשאול באוב לדרוש כי די שיאמר לשאול באוב אי נמי לדרוש באוב אבל לשאול באוב לדרוש הוא לשון מבולבל ואולם ההצעו' שתים הא' כי הכחנו הראינו לדעת מהתורה ומהנביאים ומהכתובי' שהעצמים הנבדלים נקראים מלאכים בלשון התור' יראו לעיני האנשים המשתלחים בהם לענין שלימותם כמו שנתבאר מהגר ומנוח ואשתו וגדעון ומאמר חז"ל קיים זה כמאמרם וישאלהו האיש זה גבריאל ובכל מקום שאמר בהתלבש הנבדל לגוף נכרי לו להראות ענין הגופיות מצד מהלדדים כמו שאמר מלאכים ממש גם באומרו ומלאך בא אל שאול אמרו מלאך ממש מן השמים כמו שיאת לאנשים האלה הנראים להם כפי השגתם או דמיונם ומזה יתקיים בדעתינו שהנפשות הזכות ורוחות הצדיקים מכמה חכמים כמו הם כמלאכי השרת יראו לאישי האומה על זה האופן כמו שנתפשט הדבר הזה בכל הגמר' מכמה חכמי' דאשתעי אליהו בהדייהו גם סיפר במסכת כתובות פ' הנושא שאומר רבי בשעת פטירתו נר יהא דלוק במקומו ומטה מוצעת וכו' ואמרו דכל בי שמשי הוה אתי רבי לביתא יומא חד אתא שביבתיה קא קריב אבבא אמרה ליה אמתיה שתיק דר' יתיב שמעה ר' תו לא אתא שלא להוציא לעז על הצדיקי' הראשונים וכבר נמצא כתוב על קצת חסידים האחרונים וכל זה הוא ענין סודר מהחסד האלהי באופני השגחתו על נחות האנשים לגלות את אוזנם כל אחד לפי מה שהוא נאות לו וקרוב אליו· ואם כן אפה מי צרר נעשה שמואל הנביא שלא תראה במעטה תהלה כבתחלה למי שיבוא המורך או הרצון בו כמו שהיה הענין בכל החסידים כנז"ל· וההצעה הב' היא שעם היות שהקסם הו' רחוק מהנבואה מצד כרחוק הימין מהשמאל בעניני' מ"מ הו' ידוע כי בסוג ה' נכנסי' והו' דרישת ידיעת העתידות ולא עוד אלא שראינו התחל' אצל בלע להגיעו אל הנבואה כי מתחל' הי' קוסם ואח"כ נעש' נבי' וגם עכ"ז נאמ' וקסמי' בידו והכתו' העיד ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשי' מכלל דעד השתא אזל והנה ע"י הנחשים והקסמים ההם הוקרה דיבור ה' אליו שם ואח"כ כבר הוכרחנו לו' שיושג ע"י הקס' השגה עליונה ממינה ומזול' מיני' וזה ממה שלא יקשה כמו שראינו שתועיל להוצא' המי' מן הצור ע"י ההכאה להוציא ממנה על ידי הנס המוחלט· והנה על שתי ההצעות האמיתיו' יתבארו הפסוקים על אופן וזה כי אומר אני על פי הדברי' האלה כי זה עון שאול ומעלו אשר מעל והוא כשראה שהפלשתים נלחמים עליו היה לו לשוב אל ה' וירחמהו כי יודע היה שאינו שלם עם ה' ביו במעש' עמלק כי היה לו לדרוש ה' בתפל' ובצעק' ונאק' כענין אחאב דכתיב ויהי כשמוע אחאב את הדברי' האלה ויקרע את בגדיו וישם שק וכו' ונא' הראית כי נכנע אחאב יען כי נכנע אחאב לא אביא הרע' בימיו בימי בנו אביא הרעה על ביתו וכן במנשה ובהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע וכו' והנה שאול לא נתן אל לבו אבל כאיש אשר צדק' עשה ומשפט אלהיו לא עזב במשפט האורי' או החלומות או הנביאים לדע' מה יעשה לו וה' לא ענהו מטוב ועד רע כי טוב אינו זכאי אליו והרע לא נגמר עדיין כי עוד יש תקוה שיתעור' לשוב אל ה' וירחמהו ויענהו והנה הגיד הכתוב כי נסתר' דרך התשובה מפניו ולא סר מלפנות דרך השאלות עד שנתן אל לבו כי לפי היחס אשר לו עם שמואל כי היה משיחו ותלמידו והוא עם נביאים נבא לפני' אולי מהאהב' אשר אהבו יכמרו רחמיו ויקרא אליו במראה או בחידות דחוק' לו ראה לעורר הענין במה שיקרב אליו בענין ומקום שיהא לו התחלה מה לדבר והוא לשתף שמן ממעש' הקסם אשר יועיל בזה כמו שקוי' מההצע' הב' ולז"א לעבדיו בקשו לי אש' בעל' אוב ואלכה אליה ואדרשה בה כי לא אמר ותדרוש לי רק ואדרשה בה כי האמת הוא הדורש והמבקש באמצעות' וכמה יאמת זה מ"ש בדברי הימים וגם לשאול באוב לדרוש יורה כי השאלה באוב היתה לצורך הדריש' לא שהשאלה והדרישה ענין אחד וזה ברור ומזה יחוייב שאעפ"י שהוא ההרהר בתחלת הענין לדבר עבירה כי ידע שלבסוף לא יעלה בידו גמר עון אם מפני שלא יזדקק הנביא אליה ואם מפני שלא היתה הכונה שתשאל דבר וכל זה יובן הטוב מהכתובים שזכרנו הוא לא אמר שאלי נא לי באוב רק קסמי נא לי והוא דרישת התחלת הענין ולא הענין עצמו ולפי שידע שאם יאמר לה העלי לאות שמואל תלעג לו לסבה שאמר אמר ראשונה והעלי לי את אשר אומ' אליך להתחכם לה בדברי' שיור' ברומז אל איש בלתי מפורס' שאינו ניכר אליה וכן הרלב"ג שהוא על שמואל זולתי ומעתה כאשר יאמר לה אחרי כן את שמואל העלי לי לא יעלה בדעתה על שמואל הנביא כי הוא לא היה נקר' בפי ההמון רק בשם נביא ושופט או רואה כמו שהוא הענין בכל בעלי המשרה ששמ' העצמי נסתר תחת תואר המשרה אבל סברה שמואל טובא איכא בשוקא והנה כאשר אמר אתה ידעת את אשר עש' שאול אשר הכרית את האובות ואת הידעוני מן הארץ ולמה אתה מתנקש וכו' ונשבע לה חי ה' אם יקרך עון שמהטע' שזכרנו ודאי לא תעלה בידה העביר' שהוא מכוונת אליה ולזה כשאמר את מי אעלה לך ויאמר את שמואל העלי לי כאמר מיד ותרא האשה את שמואל מבלי שעשתה לו דבר כי בדברי' ההם שנזכרו שם נזדקק שמואל לשאלהו ונראה בתמונה שהיה נראה בה בחיי העה"ז ולהיות האשה יותר מוכנת מצד חזוק דמיונה שהזמינ' עצמה למלאכת הקסם ראתהו באותו סגנון עצמו ולפעמים יקרה כן מחסרון הרואה כמו שנבאר ותרא האתון את מלאך ה' ובלע' עם היותו נביא לא ראהו ואולי נתעל' ממנו מפני שהוא שעת קלקלתו ודי שידבר עמו אמנם האשה בראות' אותו חרדה חרדה גדולה לפי שהיא לא נתנה אל לבה ששמואל הרואה הוא המבוקש כמ"ש כי אם שמואל זולתו ומשם הבינ' כי שאול הוא המבקש כי מי הנה זולתו אשר מלאו לבו לקרותו בשמו כאח' האדם מצורף למה שיאמתו מה שקדם אליה מהידיע' בגובה קומתו וחשבה שכל המעשה ההוא היה להחליק עליה למצא עונה ולזה אמרה ולמה רמיתני ואתה שאול והוא השיב אל תיראי כי מה ראית לברר אם נעשתה עלתו אם לאו והיא השיבה אלהים ראיתי עולי' מן הארץ ואמר כן להבדיל ראייתו ממעשה האוב שכבר אמרנו שבמלאכה ההיא אין הנשאל עולה על פני הארץ אבל מהארץ יתן קולו ומעפ' תצפצף אמרתו אמנם שאול להסתלק מהספק חזר ושאל מה תוארו והיא השיבו מסימניו הנכרים אליה כלו' אין ספק במ"ש שהוא איש זקן עוטה מעיל וידע שאול כי שמואל הוא שנזקק לשאלתו ויקד ארצה וישתחו להחזיק לו טובה ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים וכו' הכונה מה תבקש ממני וכמה הטרחתני לבא למלאת רצונך ואמר להעלות אותי לפי מ"ש את שמואל העלי לי שהיא העלתו במלאכתה אם ושלום ויאמר לו שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלהי' סר מעלי ולא ענני עוד גם וכו' אמר שמתוך הדוחק וההכרח הגמור המגיע הענין ההוא להכין ולהזמין עצמו לקרא אליו כדי שיושפע עליו טוב העצה ממנו ויאמר שמואל ולמה תשאלני וה' סר מעליך ולא ענך מאין תשובה שתיטב לך והודיעו כי על אשר לא עשה חרון אפו בעמלק היה לו הדבר ההוא ולא בעון אחר כי בודאי היא העון ההוא לסלקו ממלך כמו שכתבנו בשער מ"ב אמנ' לא החטיאהו על ענין שאלתו באוב כי ע"כ אמר לו מחר אתה ובניך עמי ואח"זל עמי במחיצתי וחלילה שתהיה הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים לטמאה בהם במחיצת שמואל הנביא בעולם ההוא שכבר נגזר עליה כרת ואבדן מקרב עמה אמנם בספר דברי הימים חשב לו לחטא מה שפנה אל דרך השאלה או אל הדרישה אל ה' ואמר גם כי אחר אשר מעל בה' בדבר עמלק אין לו להמנע מרחמי שמים על ידי התשובה והתפלה כנזכר והוא לא כן עשה אלא הלך אל דרך השאלות גם באורים גם בחלומות עד כי פנה לבו לשאול באוב לדרוש כי אעפ"י שלא דרש באוב לא דרש את ה' כמשפט וימיתהו והוא ממש באומרו גם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים שאין עקר החטא הדרישה ברופאים כי אם הבלתי דרישה אל השי"ת כמו שיבא בשער כ"ו ואעפ"י שאם היה דורש את ה' כמשפט לא ימיתהו מכל מקום דבר שמואל האמת באומ' על כן הדבר הזה עש' לך ה' היום הזה כי החול' אומרים עליו שהמיתהו החולי לא בלתי לקיחת השם המרפא עכ"ל· והב' דרך הזאת נכונ' ומוכחת עלי' אומרו לשאול באוב לדרש כמו שהוכיח הרב ז"ל ושאר הוכחותיו נכוחות למבין אכן היותר דחוק אצלי הוא שני ענינים האחד במה שאמר הרב ז"ל שלא עשתה האשה הזאת דבר להעלות שמואל כלל אלא שמתוך דברם שם בדברים האלה שנזכרו שם נזקק שמואל לשאלתו ונראה לו באותה התמונה שהיה נראה בה בעודו בחיים שזה דבר זר שלא עשתה האשה הזאת קסם עם היות שהרב מסתייע מלשון הפסוק שלא הזכיר דבר אלא תכף לאומרו שמואל העלי לי מבלי עשו' דבר ותרא האשה את שמואל ויותר קשה הוא שאם לא עשתה דבר אם כן איך ראתה האשה הזאת את שמואל ולא שאול דאדרבא שאול היה מהראוי שיראהו כיון שענין זה נעשה להזדקקות שמואל אל שאול אלא ודאי מורה שעשתה האשה הזאת פועל מה מהקס' ועל כן ראתהו ולא ראהו שאול· והרב ז"ל כבר הרגיש בקושי זה והבליעו בנעימות לשונו שאמר ולהיות האשה יותר מוכנת מצד חזוק דמיונה שהזמינה עצמה למלאכת הקסם ראתהו וכו' כנזכר לעיל ע"כ שכל זה אינו שוה לי שלא יתכן שההזמנה ההיא תועיל לה לענין השגת שמואל דהזמנה לאו מילתא היא נוסף על זה הניגוד מדברי חז"ל שהם אומרו בויקרא רבה גבי למה הרגזתני להעלות וכו' לא היה לך להרגיז בוראך לא עשיתני ע"א אין אתה יודע כשם שנפרעים מן העובדי' כך נפרעי' מן הנעבדים וכו' שזו הוכח' שיצא הקסם מן הכח לפועל וכל דרך שמנגד לדברי חז"ל קשה בעיני להולמו מלבד הניגוד שיש לדבריו שהוא ז"ל כתב שחרדה האשה חרדה גדולה חרדתה של אשה מצד ראותה שמואל הנביא וח"ו לא כן דימו כנ"ל ומזה ידיע' שהוא שאול אלא כדברי הרב בכל הנ"ל והקושי השני הוא כי לדברי הרב שתמיהת האש' וחרדתה היא שחשב' שעל שמואל זולת הנביא קאמר דכמה שמואל איכא בבי' הקברות וכאשר ראתה את שמואל הנביא רעדה אחזתה שם הדבר זר מאד עם כיו' שהרל"בג ג"כ אזיל כשיטתו כנ"ל והקושי הג' קשה לשון הפ' שאומר אלהי' ראיתי עולי' כו' ולדברי הרב שזה הענין מעין שאר החסידים כרבי' הקדוש שהיה בא לביתו ושלם בגופו וכן שמואל בא שם בתמונה עצמה שהיתה לו בעודו בחיי העה"ז ולא היה זה מצד קסם להוכיח כן מהראות שמואל כן על פני הארץ והאוב לא כן אלא עולה קולו מתחת הארץ וכו' ויקש' לדבריו לשון עולי' מן הארץ יותר צודק יורדי' מן השמים שהנשמה יורדת ומתלבשת בעה"ז כמו שהתלבשו המלאכי' כשירדו אל אברהם ע"ה הן אמת שאפשר ליישב זה שכיון שהשג' זו באה אל האשה הזאת מסבב' דמיונ' אל האוב כפי ההכנ' תחייב לה לראותו עולה מן הארץ כשאר מעשה האוב עם היותו משתלף מאיכות הענין ששם באוב הקול נמוך עולה מהארץ וכאן עלה שמואל מן הארץ אבל שאר הדוחקי' במקומ' הם והנני מרחיב קצת דברי' מע"ד על דברי הרב ויהי דרך נכון שלא יתנגדו לא הכתוב ולא דברי חז"ל כלמוד מיסודו של הרב הנז' והוא כי שאול לא רצה שתעשה האשה הזאת כל מעשה האוב כמשפטו וכמנהגו כי אולי לא תאבה הנשמה לעשות ובפרט לדעת חז"ל שהאשה הזאת אמו של אבנר היה שאולי לא עשתה אלא להבין ולהורות שהוא מוהר כמו שהיו עושים בסנהדרין דלא תלמד לעשות כתיב לעשות דוקא אסור וגם שאול בחיר ה' לא יתכן שהוא אמר ויהי כריתת האובות וישוב ויניח כרגע לעשות מעשה אוב אך מעשהו אין זה בודאי כי אם התחלת השתמשות במעשה האוב לא הענין שלם וטעה שאול בזה שחשב שלא יקרה עון לא לה ולא לו ואין הדין כך אלא דעתיה אפרוטה ול"ז את קסמי נא לי באוב שהיה כעין קסם להבין ע"י הבאת שמואל לבד אבל לא ידרוש באוב חלילה כי אם משמואל תהיה הדרישה וכמו שאמר הרב ובזה אבין או' קסמי נא לי שאין זה הקסם אלא נא ועתה לפי שעה התחלתו אבל לא יבוא ליה גמר כי אם השג' מעין נבוא' ונודיע סברא זו ממה שהובא בילקוט ז"ל רבי יוחנן אומר כל הנביאי' נתנבאו בחייהן ושמואל נתנבא בחייו ולאחר מיתתו שאמר שמואל כו' כמו שאזכור בסמוך בס"ד בפסוק ויתן ה' גם את ישראל כו' ולזה נשבע שאול ואמר חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה שהוא התחלת ענין אוב שחשב אין בזה עון כדברי הרב ומ"ש את שמואל העלי לי הוא שמואל הידוע לנביא שלא כדברי הרב ויכריח כן או' אחר כך ותרא האשה את שמואל ותזעק לדברי הרב כיון שחשבה האשה שהיה שמואל זולתו אם כן הי"לל ותרא האשה את שמואל הנביא כיון שהוא היה סיבת הזעקה הגדולה לדברי הרב אלא ודאי כשאמר את שמואל העלי לי על הנביא קאמר שאלל שאול והאשה קראה שמואל סתם דלכה גם בו ועשתה האשה התחלת הקסם להביא שמואל ואעפ"י שלא הזכירו הפ' ולזה בראותה את שמואל אשר בא בלי ספק בפנים זועפות על מה שהרגיזהו לעלות וז"ש ותרא האשה את שמואל ותזעק וכו דהי"לל לדעת הרב ותרא האשה את שמואל עולה ותזעק בקול גדול כיון שהעלייה פתאום בלי קסם היתה אלא ודאי ותרא האשה את שמואל בהכרת פניו זועפות עליה על שעשאתו ע"א דכשם שנפרעים מן העובדים וכו' כנזכר בדברי חז"ל ולזה זעקה האשה בקול גדול ושלא כדברי הרב ז"ל והענין יכריח כן ממה שמצינו בדברי הימי' וגם לשאול באוב דהיינו התחל' שהתחי' לעשות מעשה האוב שהוא חשב שאין בו עון וטעה בדין שאפי' שמן דבר אסור ובעבורו מת שאול וגם זה שלא כדברי הרב שכת' שהעון היה הפניה לשאול באוב ולע"ד הפניה ועשות התחלה ושמן מהקסם האוב כאמור לזה נענש ובזה מובן שהאשה העושה הקסם ראתה את שמואל ושאול לא ראהו גם שהחרדה לא"זל מאופן עלייתו שלא כדרך עליית האובות שעולי' ראשיהם למטה ומזה הרגישה שהוא שאול ולהיות עליית שמואל ע"י חלק מה מקסם האוב כאמור לזה עלה מן הארץ כדרך האוב ולא ירד מהשמים אבל היה בהתלבשות הרוח בגופו של שמואל או בגוף זולת הגוף ההוא כסב' הרב ז"ל כמעשה המלאכים המתלבשים באורים בגוף כגוף בן אדם ובשיטו' הרב ב"ע ז"ל מובן המאמר שאמרו ז"ל משל למלך שגזר ישחטו כל התרנגולים כדי שלא יעירוהו בקריאתם בשינה אמנם אחר כך כששאל התרנגול לא חפץ בהם כי אם לצאת לדרך ע"י קריאת התרנגול לדעת שהגיע עת לשים לדרך פעמיו והוא משל נאות להודיע ששאל שאול האוב הכמשל לתרנגול לא היה כי אם להתחיל בדרך ההשגה להביא את שמואל לא שתהיה הכל נעשה באוב ומידי עוברי על כל פ' ופ' אזכיר ביאורו למען ירוץ הקורא בו כפי מה שנתבאר בסברת המפרשי' כפי מה שאחדש בע"ה ושיטה זו נכונה אכן משיטת חז"ל שהרחבתי לך לא תזוז ואפשר עוד לצרף אל השיטה ההיא של הרב ז"ל חלק מה מהגאונים ור' סעדיה גאון ז"ל ור' האי גאון שכאשר עשתה האשה מעשה אוב כמשפטה הוסיף ה' להערות ממרום רוח הערה ע"י שמואל לא מצד קסם האוב כי מה הוא אכן לגלות הענין לשאול ואעפ"י שמתחלה לא ענהו גם בחלומות עכ"ז כיון שהיה ע נתחייב חלק ממנה ע"י קסם האוב הוסיף ה' גמר הודעת הענין בשלימות כי אחר שהוכר' חלקי ה מההודע' כגמר כיון שיצ' מן הכח לפועל בכוונתו של שאו' והנני מתחיל בע"ה לבא' הפסוקי' א' לא:

ויאמר שאול אל עבדיו וכו' הר"דק ז"ל בקשו לי אשת בעלת אוב אשת במוכרת כמו אשת יפת תואר כפל אשת וכו ואמר אשת ולא איש לפי שמעשה הזה וכיוצא בו נמצא בנשים יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולזה אמר הפ' מכשפה לא תחיה הנה אשת בעל' אוב בעין דור אמרו במדרש זו אשת לפניה אמו של אבנר ע"כ וכן מהרי"א ז"ל:

ולע"רן במה שזכרתי שאשת לפניה אמו של אבנר אשה גדולה מאד ולא יתכן שתהיה בעלת אוב והנשאל בסקילה אלא ודאי להבין ולהורות היתה יודעת כן ואולי עליה שאל שאול באו' בקשו לי אשת בעלת אוב ר"ל אשת לפניה אם אבנר שהיא בעלת אוב ר"ל שולטת עליו ליטול ולהחלק ממנו להשתמש ממנו לקצ' התעוררות להביא את שמואל וז"ש בעלת אוב כמו נקש' בעל חימה שפי' חז"ל שולט בחימה ואין החימה שולטת בו ולא אמר בעלת אוב ולזה בשאל שאול על אשת לפניה השיבוהו כי הלא היא בעין דור כי שם ביתה וניחא בזה שלא שאל שאול מה שהכרית מן הארץ ובמסרה בעין דור כ' נשמדו בעין דור רמז שהשמד שאול ובניו ונפילת ישראל על שאלו אשת בעלת אוב שבעין דור כי טעה בדין כנ"ל שחשב שמותר לשאול בחלק מה מהאוב ולא ידע דלא מינה ולא מקצתה וכפל ואמר ואלכה ואדרשה בה זה מכריע מה שאמר הרב בעל העקידה ואדרשה בה ר"ל בה באמצעותה שתהיה היא קצת הכנה לא שידרוש ממנה ז"ש לע"ד ואלכה אליה כי אני בעצמי צריך ללכת אליה להשתמש בזוהר לפי דעתו של שאול ולא יתכן להעשות דבר זה ע"י שליח ואלכה אליה כי זולתי יכשל בעון קסם האוב או יאמר ואלכה ואדרשה בה ר"ל אלך אני בעצמי כדי שאדרשה בה ממש בדרישה וחקירה לחקור אם היא מיודעת בחכמה ההיא או אם

מעשיה

ויתחפש שאול וילבש בגדים
אחרים וילך הוא ושני אנשים עמו
ויבאו אל האשה לילה ויאמר
קסומי נא לי באוב והעלי לי את
אשר אמר אליך:
ותאמר האשה אליו הנה אתה
ידעת את אשר עשה שאול אשר
הכרית את האבות ואת הידעני מן
הארץ ולמה אתה מתנקש בנפשי
להמיתני: וישבע לה שאול ביהוה
לאמר חי יהוה אם יקרך עון בדבר
הזה: ותאמר האשה את מי אעלה
לך ויאמר את שמואל העלי לי:
ותרא האשה את שמואל ותזעק
בקול גדול ותאמר האשה אל שאול
לאמר למה רמיתני ואתה שאול:
ויאמר

ואשתני שאול ולבש לבושין
אוחרנין ואזל הוא ותרין גברא עמיה
וארתו לות אתתא בליליא ואמר
קסמי כען לי בבידין ואסקי לי ית
דאימר לך:
ואמרת אתתא ליה הא את ידעתא
ית דעבד שאול דשיצי ית בידין וית
זכורו מן ארעא ולמא את מיתגרי
בנפשי למקטלי: וקיים לה שאול
במימרא דיי למימר קיים הוא יי אם
יערעינך חובא בפתגמא הדין:
ואמרת אתתא ית מן אסיק לך ואמר
ית שמואל אסיקי לי: וחזת אתתא
ית שמואל וצוחת בקל רב ואמרת
אתתא לשאול למימר למא שקרת
ביואת שאול: ואמר

ו׳ יתירה ג׳ | ד׳ג׳ חס׳ וח׳ מל׳ | נ׳ | ל׳ · ח׳ | ח׳ | ג׳ זעיקה בקול | ב׳ הלא גרהל

אשה ח׳ וסימ׳ בלישון ארמי אמר, מלאכא לאנתתיה דארונה אריך למכסיא קטרתא בירושלם · ופירוש בסדר שמות :

רשי

ויתחפש שאול· שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמ׳ וכן ברוב כח יתחפש לבושי וכן תרגם יונתן ואישתני שאול: ויבאו אל האשה לילה· יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה כך דרש רבי תנחומ׳: מתנקש· מבקש תקלה: ותזעק בקול גדול· שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולי׳ רגליהם למעלה וזה עלה ראשו למעלה בשבי׳ כבודו של שאול:
אלהים

רדק

ויתחפש· השנה׳ שהפשיט בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרים כדי שלא תכירהו האשה: ושני אנשים עמו· אמרו בדרש זה אבנר ועמשא: ויבאו אל האשה לילה· גם זה כדי שלא תכירהו לפי׳ בא בלילה· ובדרש יום היה אלא מתוך נרתם היה דומה להם לילה: קסמי· משפטו על המנהג קסמי בשקל מלכי עלינו ונהפך הקמץ חטף לע״ין הפועל ופ״א הפועל בקמץ רחב לתפארת המלה והקסם הוא כלל לכל המעשים ההם הנעשים בלאט לפי׳ אמר קסמי ופרי׳ אחר כן באוב וכן וקסמים בידם בלעם בן בעו׳ הקוסם כמו מקסם חלק והדומים להם ולפעמים הוא פרט לקצת המעשים ההם כמו ולא קסם ביש׳ וקוסם קסמי׳ מעונן ומנחש כי כל אחת מלאכה אחת בפני עצמה היא : מתנקש בנפשי· בעלמי להמיתני משתדל לתת מוקש בנפשי להמיתני: אם יקרך עון· דגש הק״וף לתפארת הקריאה: ואתה שאול· היאך הכירה אותו אמרו ראתה דבר משונ׳ שלא ראתה מימיה כי כל העולים באוב עולים רגליהם מלמעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה בראשו מלמעל׳ ידעה שלא היה זה אלא לכבוד מלכות לפיכך אמר׳ ואתה שאול ולפיכך זעקה כי יראה שבא לנסותה ולהרוג אותה לפיכך אמר לה שאול אל תראי כלומר ממה שאת יראה אל תיראי כי לא אמיתך כי כבר נשבעתי לך אבל מה ראית שהכרת שאני שאול ותאמר האשה אלהים ראיתי עולי׳ מן הארץ ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם לפיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן :
אלהים

רלבג

ויתחפש שאול· ר״ל שינה בגדיו כדי שלא יכירוהו רואיו ושינה מכני זה מבוקשו על יד האשה בעלת אוב : קסמי נא לי באוב· ראוי שתדע כי ענין האוב הוא לעורר הדמיון כדי שיגיע לו מין ממיני הקסם וגם לא ישמע קולו כי אם לשאול ובאשר ישמע קול כמוך אחד כאמרו והיה כאוב מארץ קולך וכבר באדנו בספר מספר מלחמות יי׳ מה שיש בענין ההודעה אשר תגיע בקסם מהחסרון והנה אמרו ז״ל שענין האוב הוא שהמעלה את המת הוא בלתי שומע דבר אבל רואה תמונת המת הוא והשואל לא יראה התמונה ההיא אבל ישמע דברים מה לפי מחשבתו על שאלתו ולזה לא ראה תמונת שמואל זולת האשה אשר העלתהו ולא שמעה היא הדברים אבל שמע אותם שאול כי היא שמה התבודדותה בדבר התמונה ההיא ולזה הראתה לה דמיונה אחר עשותה פעולות מה לעורר דמיונה והתבודדותה בזה ואולם שאול לבדו שמע אלו הדברים להתבודד דמיונו בדבר השאלה עם מה שעוררה היא דמיונו בפעולות שעשתה ולזה יוכחש זה הקסם לה ומפני זה אמר קסמי נא לי באוב וידמה כי אף שעשתה מה שעשתה לעורר זה הקסם נתברר לה מי הוא זה אשר העלתה אותו ושהשואל ממנו זה הוא שאול ולזה זעקה האשה בקול גדול כראותה תמונת מי שהעלתהו כי ממנו התבאר לה שאשר העלתה אותו הוא שמואל הנביא לא איש אחר שיהיה שמו שמואל ושהשואל ממנו הוא שאול:
ויהי

מנחה קטנה

את אשר עשה שאול וגו׳ ירצה אע״פי ששאול לא עשה דבר שאני מוזהר ומוסר משיני נתחייב מיתה על המעשה אך עתה עבירה כעולה אני עושה כיון ששאול הכרית את האוב עם כח ת הטומאה שימרה אמרה למען טהר את ארץ הקדושה· ואיך אני אני הסותר מעשה שאול ולהמשיך הקליפה בארץ הקדושה הלא גדול עוני מנשוא: את מי אעלה לך· אח״ז שאמרה אם מאמין שאמרו מי ה׳ וגו׳ או ממי שאמרו מי כמוך ואמר הטעם שאלה הבעלת אוב לפי כי יודע מה שאמרו חז״ל שזה היה תוך י״ב חדש לפטירת שמואל שנשמתו עולה ויורדת משא״כ אחר י״ב חדש שאז היא גנוזה תחת כסא הכבוד ואין לאוב שליטה בה וזה נאמר בישראל משא״כ באו״ה שנשמתם בדמות מעלה ושמים הם בחוץ העולם כידוע אף לאחר י״ב חדש הבעל׳ אוב שולט בהם וע״כ זאת האשה שאלה מי מעלה לך כי יש חילוק בדבר אם הוא ממין שאמרו מי ה׳ או מין בהקותיא בדבר משא״כ אם הוא ממין שאמרו מי כמכה חילוק יש בדבר אם הוא תוך י״ב חדש או אח״כ: ויאמר את שמואל העלי לי· והוא תוך י״ב חדש לפטירתו:

פי׳ רבינו ישעיה

ויתחפש שאול· פירוש פשט בגדי מלכותו כמו ברוב כח יתחפש לבושי: ויבאו אל האשה לילה· שלא יכירו שום אדם [illegible]

כלי יקר

מעשיה הכל והתול וז״ש והדרשה בה ולא אמר והדרשה ממנה :

ויתחפש שאול וכו׳ חז״ל אמרו שנעשה חפשי מהמלכות כאילו הורד מכבודו ע״י זה שנענש במיתה· וילך הוא ושני אנשים עמו זה אבנר ועמשא· ויבאו אל האשה לילה יום היה אלא שהיה העולם דומה ללילה ע״כ· ולע״ד יש הכרח לחז״ל כן מדקאמר ויתחפש שאול כפשוטו על שנוי הבגדים הרי הוא אומר בת״ש וילבש בגדים אחרים אלא ודאי לשנעשה חפשי מן המצות ולמדו זה עמשא ואבנר מדלא קאמר ושני נעריו עמו ומ״ש יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה דקדקו כן מדלא קאמר ויבאו אל האשה בלילה בבי״ת וקאמר לילה משמע שיום היה ולכך לא ידקדק לו׳ בלילה אבל אמר לילה משום דמתוך צרתם היה להם ובעיניה׳ דומה לילה ועיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף ע״ש וכן הביא מהרי״א ז״ל אלא שתמה על דברי רבותינו ז״ל כי איך יתכן שילך המלך מן המחנ׳ ולא שר הצבא שר צבא ישראל עמו ומ״ש קסמי נא לי באוב שעם קסם כולל הוא לכל המעשים האלה של מעונן ומנחש ושואל אוב וידעוני ולפי שהיה דעתו להעלות לשמואל לכך בחר שאול בבעלת אוב ולא בידעוני ונשבע לה לא יקרה עון כי הוא שאול ובידו לתת לה רשות דהוא אמר לאיסור והפה שאסר הוא הפה שהתיר עד כאן ומה שהקשה רבינו ז״ל אין זה שילך שאול ואבנר ועמשא כי שם יהונתן בנו ממלא מקומו בכל והם הולכים בזריזות לשוב מהר אלא שהאשה עכבה אותם לאכול ואולי על כן היה מסרב שלא היה רוצה להתעכב כי המחנ׳ נטושים על פני כל הארץ: ולע״ד לדקדק כפל ויתחפש דהיינו וילבש בגדי׳ אחרים ולמה באו אל האשה לילה גם כפל קסמי נא לי באוב והעלי כו׳ שהו׳ כפול שידוע שמלאכ׳ הקסם האוב להעלות את אשר או׳ לך ולשיטת הרב ב״ע מדקדק שלא היה רוצה שאול בכל מלאכ׳ [illegible] בהעל׳ ובדרישה רק קסמי נא לי באוב לשיעור העלאה לבד שהוא התחלת הקסם לא לדריש׳ [illegible] וכבר דקדקתי בשיטתו או׳ קסמי נא לי באוב נא דייקא כלו׳ לפי שעה התחלה כל דהו [illegible] כי שאול בהיותו עד הנה בחיר ה׳ רק בדבר זה של שאלת אוב אשר זכה ונכשל וידוע כי איש [illegible] לבוש בגדי פאר ותפארת והחוטא לבוש הבגדים הצואים כמו שנ׳ ביהושע הכהן הגדול [illegible] לבוש בגדים הצואים מצד חטאי בניו ואל זה רמז כאן וילבש בגדים אחרים דייקא [illegible] סטר׳ אחרא מסטר׳ דמסאבותא· ולהיות הענין הזה ענין טומאה לשאול באוב ולא כשר חלק [illegible] לזה בחר לבא אל האשה לילה דבר בעתו· ולפי ששאול ייעד בפסוק הקודם והדרשה בה לזה [illegible] הנני רוצה לבחון אותך במבחן כי קסמי נא לי ר״ל להגיד לי מי אני בזאת תבחני שבכלל [illegible] קסמי נא לי לדעת אותי וכן בסמוך ואתה שאול שבכלל הקסם קסמה על זה הענין לדעת [illegible] עוד עשה מבחן שני שהוא יאמר בלחש בינו לבינה כאמור העלי לי את פלוני אבל [illegible] שמע על מי אמרה כי זה מבחן גדול אם תעלה אחר כך את אשר אמר הוא בלחש [illegible] ז״ש והעלי לי את אשר אומר אליך ולא אמר תכף ומיד והעלי לי את שמואל [illegible]

ותאמר האשה אליו הנה וכו׳ [illegible]

הזה כי אם לדעת ולהבין ולהורות לא להכשל בדברי עבירת אוב לזה אמר ולמה אתה מתנקש בנפשי כלומר גם אתה מתנקש אתה בעצמך כי גם אתה נכשל כדתנן הנשאל בזכורו באופן שאתה גם כן מתנקש עם נפשי ז״ש בעצמי כי הנפש החוטא׳ היא תמות וגם כן ימשך לגופי עונש להמיתני ע״י שאל מהעונשים שייעד לעשות העובר או מהעונש של התורה כדתנן הנשאל במיתה או יאמר מתנקש בנפשי להמיתני כי נפשות ישר׳ יחדיו חשובות כאחד כנודע מפסוק שבעים נפש ומזאת הבחינה אמר מתנקש בנפשי ר״ל אעפ״י שאני היני המתנקשת בנפשי בעלם והאוב המעלה באוב עם כל זה גם אתה חולתה כמוני בבחינת הנפש מאחר שכלנו בנפש אחד ז״ש אתה מתנקש בנפשי אתה ממש מתנקש בנפשי בעון הזה של שאלת אוב והוא סיבה להמיתני אני לבד מיד שאול :

וישבע לה שאול וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל · ולע״ד לדקדק יותר לשון שבפסוק כי די שיאמר וישבע לה שאול בה׳ אם יקרך עון וכו׳ לאמר חי ה׳ מיותר אמנם במה שקד׳ משיטת הרב ב״ע ז״ל שהיה לה התר בשאלת האוב כשנעשה להתחיל התעוררות שמואל ע״כ לבד כשלא ישלים מציאות מעשה האוב כלו בשלימות עם הדרישה מובן היתיר מקושר עם הפ׳ הקודם והוא כי האשה טענה שתי טענות האחד הנזק הנמשך לנפש מתנקש בנפשי והשני לגוף באומר להמיתני לעומת זה ענה וישבע לו בה׳ שלא ימשך לה מיתה משאול ז״ש וישבע לה ר״ל בבחינת עצמה והשייך לה וישבע וכנגד העון נשבע לה שנים לאמר חי ה׳ אם יקרך עון בדבר הזה כפי שיטת הרב ב״ע ז״ל הנזכר או שטעה שאול בדין שחשב למשפט היות הענין הזה מות׳ לא שיהי׳ הדין כך ולכל הפירושים לדק אם יקרך עון בדבר הזה מורה בהנבע שבדבר הזה בפרט שאינו נעשה לדרישה כי אם להכנה והתחלת כל דהו להתקרב אל שמואל ודאי שלא יקרך עון בדבר הזה לו׳ אל תאמר בלבבך נדר שהותר מקצתו הותר כולו כי לא שייך כן בדבר הנאסר מן הדין שאעפ״י שעבר אדם עבירה ושונה בה לא הותרה לו אלא שנעשית לו כהתר לבד ז״ש לאמר חי ה׳ אם יקרך עון בדבר הזה ר״ל בפעם הזאת שהיא עת צרה לא יקרך עון כי וחי בהם אמר רחמנא ולא שימו׳ בהם אבל אם תכשלי עוד פעם אחרת ודאי שיקרך עון ופשע וזה רמז בתיבת לאמר ר״ל ראוי לאמר כן כדי שלא יותר אלך לפעם אחרת לכך ראיתי לאמר ולגלות את אזכך שדוקא בפעם הזאת לא יקרך עון בדבר הזה · או יאמר לאמר חי ה׳ לומר כי הטעם שנשבע לה׳ חי ה׳ היא לפי שרצה לאמר לה יהי לך בטוח בה׳ שהוא חי לעולם שלא יקרך עון בדבר הזה חי הוא ה׳ שיפרע ממני · ז״ש לאמר שרצה לאמר בזה שנשבע בה׳ שחי ה׳ לשאם יקרך עון בדבר הזה שיפרע ממני כמו חי אני כי כל הנשים כו׳ וכל מגאלי לא ירעהו וכו׳ ובזה מדוקדק לשון אם יקרך שהיה לו לומר חי ה׳ שלא יקרך מהו אם יקרך וכו׳ אלא ודאי כדכרישית :

ותאמר האשה את מי אעלה לך וכו׳ כבר זכרתי למעלה בדברי חז״ל ששאלה מאיזה מין [illegible]

ותרא האשה את שמואל [illegible]

תלהים רחיתי עולים מן הארץ · מלאכים שרים משה ושמואל שנתיירא שמואל שמא
מי מתבקש בדין והעלה משה עמו כדאיתא בתענית : מה תאמרו · ג' דברים נאמרו
בשוב המעלה אותו רוחו ואינו שומע קולו והכאשל לו שומעו ואינו רואהו ואחר לא
רוחהו ולא שומעו ;והוא עוטה מעיל· שהיה רגיל ללבוש מעיל של' ומעיל קטן תעש'לו
למען במעילו נקבר וכן עלה וכן
לעתיד לבא יעמדו בלבושיה' :
הרגזתני · המרדתני : גם כיד
הנביאים · גם בחלומות · אבל
בתורי' ותומים לא אמר לו ואף
על פי שאשל בהם כמו שאמור
למעלה שהיה בוש ממנו על
שהרג נוב עיר הכהנים :
והקראתה לך · לשון ומזעק לאחיך
כמו נקר' נקראתי בהר הגלבוע
וכמו ושם נקרא אים רע וכיוצא
הזכרתני להיו' נקרא לאיך טו
שתודיעני מה תעשה : ולמה
תשאלני· הרי שאלת מן הנביאים
החיים : ויהי ערך · והוה
בסעדיה דגבר' לאת בעיל
דביניה · ערך לשון סוגה וכמ'
ים במקרא : לערך לדוד· ובתיון
לא הזכיר לו שמו אלא ונתנה
לרעך הטוב ממך לפי שהיה
ירא ממנו : אתה

רלבג

ויהי ערך · כ"ל שורלף : אחר אתה
ונגיך עמי · כ"ל סיהיו אתים כמוהו ·
והנה בענין שהועלה הוא לאשר
הגיע לשאול ספקות רבות שנשתל
בהקדמ"ם · בספק הראשר איך יתכן
שתגיע נבואה לשמואל לאחר המות
וזה צלתי לפשר לפי מה שכיארנו
מענין הכישוף, ואמרתם בשני מספר
מלחמות יי' כל שכן שגיע מזמו
דבור מורגם לשאול עם לפעדר מזמו
כלי הדבו' · ובספק השני איך יתכן שגיע בשמועות בשעלה בחוב מאלת' מה שהוא נגודיי לפי מה שביארנו מענין הלו שהודעו' בחלום שני מספר מלחמות יי' · ולאחרו חומרי' בהתר הספק
הראשון כי על דרך האמ' לא הועלה ממנו דבור לשאול על דרך החלמת לבל סיה זה כלו פועל מפעלות הדמיון כמו שזכרנו ומזה הנה הוקר הספק השני ית'
מה שאמר שאול והוא כי שאול היה לו כח מה שבנפשי' לחלמו הנפש עם הפעל בשתקיצת מהשינה ונתבאר לו מעם שהעם יתבר' קצף שמואל
ומזה נתבאר לדוד כמו שאחר שאול לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך וגו' ונתבאר לו בחזון היות העם יתבר' עם דוד והיותו סר ממנו הניעו חזקת הפעולה כל אלו הדברים המזכירים פה וקצפם היו מדעים
לו קודם זה וקצפם נודעו לו בזה המקום מצד כח מה שבנפשי והוא לחלמו ויתן יי' גם את ישר' ביד פלשתים ומחר אתה וכניך עמי תהי וגו' ובכלן היותרו אלו הספקות בחופן שלם לפי הכרלה לנו :

ויאמר להה המלך אל־תיראי כי מרא
ראית ותאמר האשה אל־שאול אלהים
ראיתי עלים מן־הארץ: ויאמר
לה מה־תארו ותאמר איש זקן עלה
והוא עטה מעיל ויידע שאול כי־
שמואל הוא ויקד אפים ארצה
וישתחו:
ויאמר שמואל אל־שאול למה
הרגזתני להעלות אתי ויאמר שאול
צר־לי מאד ופלשתים נלחמים בי
ואלהים סר מעלי ולא־ענני עוד גם
ביד הנבאים גם בחלמות ואקראה
לך להודיעני מה אעשה:
ויאמר שמואל
ולמה תשאלני ויהוה סר מעליך ויהי
ערך: ויעש יהוה לו כאשר
דבר בידי ויקרע יהוה את־המלכה
מידך ויתנה לרעך לדוד: כאשר
לא־שמעת בקול יהוה ולא־עשית
חרון־אפו בעמלק על־כן הדבר הזה
עשה

ואלהים ה' בקריאה וסימ'ואלהים
פקר יפקד אתכם והעליתם ·
ויאמר שמואל אל שאול · ואלהים אמר לבהלני · ואלהים זולתי לא תדע · ואלהים מלכי מקרם פועל ישועות : ערך ה'בלש' דבבו בקריאה
וסימן ויי' סר מעליך והיה ערך · והשמדתי ערין · והברתי ערי ארצך · ומלאו פני תבל ערים · וערים נטשת אבר זכרם · נשוא לשוא
ערין · חלמא לסנאך ופשרה לערך · פתאום עיר ובהלות :

ולע"ד ען שלא נעשה מאחר מעשה אוב שלא נעשה זה בדרך העלאה אלא
ותרף העשה את שמואל כך לעומתה וזהו שלא הזכיר ואפרה העשה את שמואל עולה אלא את
ותרף העשה את שמואל גם בהאחר את שמואל בתיבת את ריבה למעשה שעלה עמו להעיד עליו
כמו שהזכר בספרו בחו' פלהים רחיתי עולים שהי"ל לאמר על משה שנקרא פלהים לפרעה ולו"ש
ותזעק בקול גדול מרחות' הענין משונה מאחר מעשה הוא גם רחתה את משה עולה ותזעק בקול
גדול · ולפי שאין רחוי לו' למלך למה רחיתני שה"כ עשהתורמתי לזה אמר ותאמר האשה אל שאול
לאמר למה רמיתני ר"ל ותאמר האשה אל שאול דברי פיוס ובקשת מחילה לאמר לו אחר כך למה
רמיתני ואתה שאול :

ויאמר לה המלך אל תיראי וכו' ויקרא רבה פ' כ"ו יש או' שהיה שמואל סנור שהוא יום הדין
ונתיירא והעלה למשה עמו שאין פלהים אלא משה שכ' רחה נתתיך פלהים לפרעה
והלא דבריה ק"ו ומה שמואל שכתוב בו וידע כל י"ש מדן ועד באר שבע ש"י שהיה סנור שהוא יום
הדין נתיירא אינו על אחת כ"ו כו' ע"כ · ולע"ד לדקדק כי למה יקרא למשה פלהים על שם
שכ' שם רחה נתתיך פלהים לפרעה מה שייכות לקראת כן למשה כאן בענין זה ולמה לא תאמר
משה רחיתי עולה מן הארץ ועוד מאי קשיא לגבול המתאמר שם' עד שדרש כן · וכר' דקשיא ליה
לשון הרגזתני לשון רוגז דקאמר דמדקאמר לשון רוגז דרש מתחל' ס"ל לא היה לך להרגיז בזולתך
וכו' אמנם לי"ש מתרץ הואיל בתופן אחר כאות עוד דקדק לשון להעלות אותי דהי"ל לעלות ותיב'
אותי מיותרת ועוד פלהים עולים מהו פלהים והי"ל עולה לשון יחיד לא עולים ול"ת וי"ש שהיה
שמואל סנור שהוא יום הדין ונתיירא וז"ש למה הרגזתני שרוגז ממש לאחזני כי סנור הייתי שהיה
יום הדין ולכך הלכתי אל משה שיעיד לי ז"ש להעלות אזלתי דהיינו משה שיעיד עלי
ויסדק אותי וז"ש להעלות אותי ובזה מובן גם כן מה' פלהים רחיתי עולים פלהיות שנקרא משה
פלהים לאמרה כן גם רמז בתיבת פלהים שכעת משה שמואל שהיה יום הדין לכך לאמרה פלהים עולים
מן הארץ לכלול בתיבת פלהים גם כן ולרמוז בה אל יום הדין שהב' ענייניים נכללים בתיבת אלהי'
הת' על משה שנקרא פלהים ובדרך רמז ליום הדין · והיינו מ' פלהים עולים מן הארץ שמשה
נקרא פלהים לפרעה ושמואל נקרא בדרך השאלה פלהים לפי שחשב שהיה יום הדין וז"ש פלהים
עולים בלשון רבים כלילו יחידי העולים שכיסה פלהים שקראו ש"ם ואחרי דבריס ק"וכו' מענייניה
דקרא הוא כי הולי ע"ז לעקה השמה בקול גדול כי רחה את שמואל עולה ומשה עמו ורחתה את
שמואל עולה ברוגז ופחד מיום הדין שלזה הביא את משה עמו וזה דייקו שלו' המתאמר ואחרי דברי'
ק"ו ומה שמואל וכו' הוא היה מה שדנה השמה בעצמה ועל כן לעקה בקול גדול כלילו רחתה
לו' ומה שמואל שכתוב בו כו' אמנם עלכ"ו שהם מדבריס המתאמר גם מדברי השמה הזו כי כשרה
היתה אמו של לבנר כנו"ל והנה הק"ו מב' בחינות הא' מכשרות שמואל שמדן ועד באר שבע ידעו
שהוא נאמן ונשת ועוד בחינה ב' שהיו דומה הטער שיקבל השדם כשיעלה על דמיונו דבר שהיו
כמו שדימה שמואל שהוא יום הדין ולא היה כן אל הטער שיגיע אל השדם בהגיע יום הדין בחמת
ז"ש ומה שמואל שכתוב בו וידע כו' בחינת הכשרות והבחינה השנית היא ע"י שהיה סנור שהיה
יום הדין עם היות שלא היה כן אמנו הגרועים משמואל ועוד כשיב' יום הדין בחמת עלכ"ו שנלטער
מב' בחינות · מעתה בין המתאמר אל מה שהכחנו בו מדקדוקי הפסוקים ובין שלא כיון
אליהם מ"מ הענייניס נכונים מאד שנדקדק אות' בפ' ובכיוצא בדברי המתאמר ואעפ"י שלא כיון
אליהם · ועיין רש"י ובזה מובן מ' עולים לשון רבים על שמואל ומשה · ועיין הרד"ק ז"ל ונשמט
רש"י בקיצור עפי משיטת המרגם כי לרש"י בקיצור תיבת עולים בלשון רבים :

ולע"ד לדקדק מ' כי מה רחית שהיו זו בתיבת טעם למ"ם של תיראי כו' ומר' כי כראה' השמה
את שמואל ועקה בקול גדול בראותה ממנו כי פני הנדיקים כראות פני פלהים מראים
ומזהירים עד שראו מבעת פלהים והיות משה לעד כאחד מאפי' בחייס היה כן כ"ש לאחרי מותו
שנדולים הנדיקים במיתתן יותר מבחייהן ז"ש של תיראי ואל תבהלי ממה שראית כי מה ראית
כלותר לה ראית בעוד כמו מה לעומ ש"ל מה שראית הבל הוא בערך הענין להם לעה"ב ותאמר
השמה אל שמואל ראיתי הור בהור כלותר פני פלהים עולים מן הארץ וירחתי ומה נעזן הנזכר מחז"ל

כלי יקר

אתה ובניך עמי · שתהיו מתים כמו שאני מת ודרשו בו עמי במחיצתי בשכר שתרד למלחמה על מנת למו' ולא תברח יכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים וכן דרשו בשכר שנתבייש במעשה נוב ולא זכר אורים נתכפר לו אותו מעשה וסמכו זה עוד לפסוק למען תזכרי ובשת בכפרי לך וגו' שכל העוש' דבר ומתבייש בו מוחלי' לו ולפי הפשט אף ע"פ שמואל אמר לו שימו' לא יתכן שהיה בורח ויניח עמו במלחמה ועל כל פנים היה לו לירד במלחמה אם למות אם לחיים : וימהר שאול · מהר להשתחות כנגד שמואל כלומר כנגד הקול שהיה שומע כי הוא לא היה רואהו כמו שעתידי' אנו לפרש : ויירא מאד · בי"וד אי"תן לבד וי"וד השרש נעלמת מהמכתב : גם כח לא היה בו · לקום מן הארץ אחר שנפל ארצה : מלא קומתו · מהפחד שהיה לו שהפחידו שמואל והכנים בלבו מדבריו של שמואל ומפני שלא אכל לחם כל היום ההוא וכל הלילה ולא היה בו כח וגם לא רצה שיקימהו מן הארץ לרוב דאגתו : ואשים נפשי בכפי · כי הייתי ירא ממך שלא תהרגני כמו שהכרת האובות והידעוני' מן הארץ וכן תרגם יונתן ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא וי"מ כי עושה המעשה ההוא הוא בסכנה : ויפרצו

עבד לך יי יומא הדין : וימסר יי אף ית ישראל עמך בידא דפלשתאי ומחר את ובנך עמי אף ית משריתא דישראל ימסר יי בידא דפלשתאי : ואוחי שאול ונפל מלי קומתיה לארעא ודחיל לחדא מפתגמי שמואל אף חילא לא הוה ביה ארי לא אכל לחמא כל יומא וכל ליליא : ואתת אתתא לות שאול וחזת ארי אתבהיל לחדא ואמרת ליה הא קבילת אמתך מינך ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא ושמעית ית פתגמך דמלילתא עמי : וכען

עָשָׂה לְךָ יְהוָה הַיּוֹם הַזֶּה׃ וְיִתֵּן יְהוָה גַּם אֶת־יִשְׂרָאֵל עִמְּךָ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם אֶת־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְהוָה בְּיַד פְּלִשְׁתִּים׃ וַיְמַהֵר שָׁאוּל וַיִּפֹּל מְלֹא קוֹמָתוֹ אַרְצָה וַיִּרָא מְאֹד מִדִּבְרֵי שְׁמוּאֵל גַּם־כֹּחַ לֹא־הָיָה בוֹ כִּי לֹא אָכַל לֶחֶם כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלָּיְלָה׃ וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל וַתֵּרֶא כִּי־נִבְהַל מְאֹד וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה שָׁמְעָה שִׁפְחָתְךָ בְּקוֹלֶךָ וָאָשִׂים נַפְשִׁי בְּכַפִּי וָאֶשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי׃ ועתה

רשי

אתה ובניך עמי · במחיצתי : עגל

מסרה

ויתן י"ג חסרין בקריאה וסימן במס' רבת' :

מנחה קטנה

ומחר אתה וגו' אינו ר"ל מחר ממש אלא לעלמא דאתי דהאי עלמא נקרא היום ועה"ב מחר כדא"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרן וכן חז"ל סברו שמואל שעמו יהי במחיצתו : שגב

כלי יקר

לנבואה כמו ידות הכלים וזהו גם ביד הנביאים שלהיות בוש כנז"ל לא הזכירם בפי' אבל כלל אותם והמר גם ביד הנביאים ולא די שלא ענני ביד הנביאים כי אם גם בחלומות שאפי' גלוי כל דהו של חלומות לא גילה לי אשר זה חייב לי לדחוק אותך ולהרגיזך להודיעני מה אעשה כי ידעתי שגם אתה לא תגלה לי עתידות כמו שלא גילו לי שאר הנביאים אבל כל חפצי לבד שתודיעני מה אעש' עצה בעצמא אני רוצה :

ויאמר שמואל ולמה תשאלני וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק והרלב"ג ז"ל · ולע"דן שאמר לו שמואל ולמה תשאלני כלו' אין צורך לשאול מאחר שהיה הסי"ת סונאך ודאי שאין לך אחרית טובה כי נפול תפול ביד פלשתים והדברי' הידועים והמפורסים מה צורך לשאול עליה' :

ויעש ה' לו כו' עיין הרד"ק · ולע"דן תיבת לו חוזר אל הסי"ת הנז' וזהו ויעש ה' לו לו לעצמו כאשר דבר כי דוד קרוב לסי"ת ולמלכות שמים ומזה הטעם יצדק ויעש ה' לו כביכול לו וכו' ואולי רמז לשאול שזה שעשה ה' לך הרגיז ונצטער כאלו עשה לו לעצמו כי בכל צרת' לו צר בכל צרתם של צדיקי' לו צר לו ממש צר וז"ש ויעש ה' לו כאשר דבר בידי ואתה גרמת לעצמך מתחלה וגם עתה ז"ש ויקרע ה' את הממלכ' מידך ר"ל מידך היה זה לך כי אתה בידך הרסת והיית סיבת הקריעה של הממלכה ממך ונתנה לדוד ובזה מובן כתיב קרע ממלכות ישראל מעליך וכאן כתיב מידך · ועדיין צריך להבין למה שינה כאן כתיב הממלכה ולמעלה כתיב ממלכות וכו' כי למעלה הודיע אשר יהיה באחרית הזעם שכל הממלכות דהיינו מלכות יהודה ומלכות ישראל ב' הממלכות יחדיו קרע ה' מעליך אמנם כאן הודיע מה שעשה לו ה' היום הזה שקרע הממלכ' הא' דהיינו מלכות יה דה כי באשר הוא שם כבר קרע ה' הממלכה הזאת מידך ונתנה לרעך לדוד אך ישאר מלכות ישראל ביד איש בושת לפי שעה ולזה אמר הממלכה לשון יחיד על יהודה ולעיל אמר ממלכות רמז על שתים :

כאשר לא שמעת וכו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן לדקדק שאם כן הפסוק הזה שאו' על כן הדבר הזה כו' הכל מיותר כי די שיאמר על אשר לא שמעת בקול ה' אלהיך ולא עשית חרון אפו בעמלק ודי · ונראה כי כאשר לא שמעת וכו' בא לתת סיבה למה שנתרעם שאול על שלא ענהו ה' על ידי נביאים ולא על ידי חלומות לזה אמר כי כאשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק על כן הדבר הזה ביחוד עשה לך ה' היום הזה שלא ענך שלא שמע בקולך כמו שלא שמעת בקולו· או יאמר כי כאשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק על כן הדבר הזה הנזכר דהיינו חרון אפו עשה ה' לך שנך יחרה אף ה' היום הזה בבניך שאלו עשית חרון אפו בעמלק לא היה לו עתה חרון אף לעשותו לך כי כלה ה' חרון אפו אבל כיון שלא עשית חרון אפו בעמלק נשאר האף במקומו לשפכו עליך · ואפשר שהוא מקושר עם הפסוק שאחר זה על כן הדבר הזה עשה לך היום הזה והדבר הזה היינו ויתן ה' גם את ישראל כו' שהוא פי' הדבר הזה הנזכר שלא בק"ק וי"ו ויתן ה' שמורה תוספת על ענין ראשון · ובמ"ש שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו שהוא כפול אבארהו בפ' הבאה ב"ה ע"ש :

ויתן ה' וכו' חז"ל בפ"ת אמר רבי חנינא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו שנאמר למען תזכרי ובושת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך בכפרי לך על כל אשר עשית נאם ה' ודילמא צבור שאני אלא מהכא ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי וכו' ויאמר שאול צר לי מאד וכו' ואילו אורים ותומים לא קאמר ליה משום דקטל נוב עיר הכהנים ומנא לן דאחילו ליה מן שמיא שנאמר ויאמר שמואל למה תשאלני ומחר אתה ובניך עמי וכו' מאי עמי עמי במחיצתי ורבנן אמרי מהכא והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' וכו' יצאת בת קול ואמרה שאול בחיר ה' וכו' עד כאן לשון המאמר :

ולע"דן לדקדק מנא ליה שיספיק הבושה על דבר אחד לכפר על כל עונותיו דילמא קרא למען תזכרי ובושת על כל המעשים קאמר ואז יתכפרו דתפסת מועט תפסת והסברא מחייב' כן כי מה הועיל הבושת של עביר' אחד לכפר על כלן ואם כן למה הוצרך לדחות דילמא צבור שאני הן אמת דלמסקנ' דיליף מקרא דאתה ובניך עמי יליף שפיר דהא בושתו היה על ענין נוב עיר הכהנים לבד והועיל לכפר על הכל שהרי אמר לו עמי במחיצתי ממש אלמא נתכפרו כל עונותיו ועוד קשה לומר ואילו אורים ותומים לא קאמר משום דקטליה לנוב עיר הכהנים כי היאך היה יכול לומר ולא ענני באורים ותומים שהיה משיב לו שמואל כיון שהרגת נוב עיר הכהנים נושאי אפוד חשן היאך יענך ה' ביום צרה באורים ותומים ואם כן לא הניח מלומר כן מפני הבושה אלא כדי שלא יענהו קשה אתה גרמת לעצמך שלא נענית באורי' לפי שהרגת את הכהנים ע"כ ולא ירדתי לסוף דעתו ז"ל גם צריך לדקדק מהו ואילו אורים ותומים לא קאמר ועוד מנא ליה דמשום הבושה הוא דילמא משום שילך למלחמה ועל זה ימות שלא יזכה לכל זאת וכנזכר בילקוט רבי יוכתן אומר כל הנביאים נכלו בחייהן ושמואל נתנבא בחייו ולאחר מותו שאמר שמואל לשאול אם אתה שומע לעצתי ליפול בחרב תהא מיתתך כפרה עליך ויהא גורלך עמי במקום שאני שרוי שם ושמע שאול לעצתו ונהרג הוא ובניו עמו כדי שיהא חלקו עם שמואל הנביא שנא' עמי במחיצתי עכ"ל : ונראה כי הם דקדקו בפסוק למען תזכרי ובשת שכבר זכר למעלה וזכרת את דרכיך ונכלמת אם כן למה אמר שנית למען תזכרי ובשת ולא הזכיר גם כן למען תזכרי דרכיך כדלעיל עוד דקדקו שהפסיק עצמו כבול ובושת וכו' מפני כלימתך גם דקדקו אומרו בסוף הפסוק נאם ה' אלהים שהוא מיותר כי ידוע הוא לזה אמר שמוכרח הוא שאומרו למען תזכרי ובושת אפי' מעבירה אחת דבהכי ניחא דלא קאמר למען תזכרי דרכיך שאין צורך לזכור דרכים רבים אלא אפי' בזכירת דרך אחד ועביר' אחת ובשת ממנה על ידי כן יתכפרו העבירו' כל אשר עשית והכריח כן מיתור אומ' מפני כלימתך גם מדלא ערבינהו דהי"ל ובושת ונכלמת ולא יהיה לך פתחון פה בכפרי וכו' מדסמיך מפני כלימתך לתיבת בכפרי משמע דמפני הכלימה מספיק לכפר מבלי שום תשובה אלתא ולע"פי בהדבר זר מאד שתועיל בושת עבירה אחת לכפר על כל העבירות לזה אמר נאום ה' אלהים בנקודות אלהים ואותיות הויה לומר כי מהיותו רחום בדין גזר כן והיא נאום ה' ברחמיו · ואפשר לקרב הענין שמאחר שהאד' בוש מעבירה אחת גילה על כל חטאתיו שאילו יזכיר ס אליו יתבייש והבושה מביא לידי חרטה כי דב' שהיה בכלל בעבירה זו האחת שהיתה בין שאר העבירות ויצאה מן הכלל להתבייש עליה לא ללמד עליה בלבד אלא על כלל עבירות ולזה ראוי ומחוייב שיכפר לו גלוי כיון שהיה מתבייש אם מהם ומסיק דילמא ציבור שאני והכוונה דמאי דקאמר בגמרא

ואילו אורים ותומים לא קאמר אין הכוונה שיאמר אורים ותומים בתח לה ואחר כך גם בחלומות או גם בנביאים כי אם היה אומר אורים ותומים בתחלה היה קל לדחות לומר אתה גרמת לעצמך ומשום הכי הוא דלא הזכירו לא מפני הבושה אבל כוונת אמר ואילו אורים ותומים לא קאמ' היינו שלא הזכיר שניי' או שלישיים שיאמר גם בחלומות גם באורים ותומים מוסף על חלוקה הראשונה של גם בחלומות או גם בנביאים וזהו שאמר רש"י ז"ל ולא אמר גם באורים ותומים שהכוונה לרש"י שכוונת הגמרא היינו שיזכירם שניים או שלישיים כי כן מורה גם באורים ותומים ונפקא מינה דהשתא לא מצית למדחי הראיה כי אם היה אומר לו שמואל אתה גרמת לעצמך שלא ענה אותך באורים ותומים משום נוב עיר הכהנים שהרי לא ענהו גם בחלומות או גם בנביאים באופן שעל כורחין מה שלא אמר גם באורים ותומים לא היה אלא מפני הבושה שלא יאמר לו אתה גרמת לעצמך שאע"פי שהיה יכול לדחות דברי שמואל ממה שלא נענה בנביאים ובחלומות ויגיד עליו ריעו אלא מפני הבושה לפי שעה הניח מלומר גם באורים ותומים אלמא כתביים ומלינו אחר כך שזכה להיות עם שמואל במחיצתו שמא נמחל לו מפני הבושה כאמור ומה דלא קאמר כוונת הגמרי' לומר שבכלל תיבת ביד גם ביד הנביאי' נתרבה אורים ותומים כדפרישית לעיל גם מלשון ביד כמו ידות הכלים לזה אמ' ולא קאמר בפירוש מזה אכריח שהוא מפני הבושה שהרי אמרן ברמז ולא בפי' וזה הענין יועיל לחזק הראיה דכיון שהזכירו בסתר זה היה שמפני הבושה העלים הענין לאומר ברבוי גם ביד בהבלעה ואילו אורים ותומים לא קאמר בפירוש והכרח המאמר הזה שסובר שמלבד הבושה זכה לכך ופליג אדר' יונתן וכו' כ"ל דדייק לה מו"או ומחר וי"ו יתיר' דהי"לל ויתן ה' את ישראל ביד פלשתים מחר אתה ובניך עמי כי מחר היתה ההריגה שממנה נמשך עמי במחיצתי מדקאמר ומחר בו"או משמע דהכי קאמר מלבד זכות זה שתהיה נהרג בעד ישראל ויתכפר לך עון נוב עיר הכהנים נוסף על זה ומחר אתה ובניך עמי במחיצתי יען כי נתביישת ממעשה נוב כמנא דהכי תרי תנאי לא פליגי דתרויהו סברי דעמי במחיצתי מהשתי סבות האחת כיון שקבל עליו להיות נהרג כנז' בדברי יונתן והשנית מלד הבושה מדקאמר ומחר בוא"ו תוספה : עלה בידינו מתוך דברי המאמר במה שא' ומחר אתה ובניך עמי שנתכפרו כל עונות שאול על ידי הבושה וכן הביא רש"י ז"ל כאן ומובנת הא"ו ומחר מע"ד כני' וכן הר"דק ז"ל ע"ש ומחילה מכבודו כי יכול היה שאול להתאחר יום או יומים בת דינא בטל דינא זאת ועוד תיבה שילך הוא כי הוא מלך אמנם להוליך בניו יחדיו כולם להריגה מי הכריחו וכמו שאזכור בסמוך בפסוק וימהר שאול וכו' אמר הב"ה למלאכי השרת וכו' אין זה ודאי אלא לקבל עצתו של שמואל ע"ה כדברי רבי יונתן ולא דחש הר"דק כלום ועיין הרל"בג ז"ל וכל הספיקות האלה התרגום הגב אורחין במה שהרחבנו בפסוק ויאמר שאול לעבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב וכו' עיין שם כי אע"פי שהשגת הדברי' על פי האוב לא ישגו על אמיתתם על נכון כי לא יגידו כי אם מאשר ולא כל אשר מעין החוזים בכוכבים אבל כאן היתה ההודעה שלימה מאת ה' היתה זאת היא נפלאת וכו' : ולע"דן לדקדק אומר ויתן ה' וכו' מוסיף על ענין ראשון שאמר על כן הדבר הזה עשה לך ה' היום הזה דמשמע הדבר הזה דווקא ועתה סותר דב' יו כלו' ויתן ה' וכו' דאם כן דברים האלה עשה לך ה' היום הזה הי"לל · ועוד כי הוא כפול ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים וכו' וחוזר לומר גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים והוא מיותר : ונראה כי אומרו ויתן ה' הוא בעד עון האוב שדרש באופן שהפסו' הזה מקושר עם הפסוק הקודם כאשר לא שמעת בקול ה' אלהיך היינו שעבר על צווי איסור האוב וידעוני והעבירה השנית ולא עשית חרון אפו בעמלק אשר בסיבת עמלק על כן עשה לך הדבר הזה שלא ענה אותך אמנם כנגד עון האוב אמר שמואל לשאול לא דייך שלא שמעת בקולי למחו' זכר עמלק אלא גם ולדרוש באוב אוי לרועה ואוי לצאנו בשבילך נתן הב"ה את ישראל ביד פלשתי' שנא' ויתן ה' את ישראל ביד פלשתים ע"כ שמאמר זה מוכיח היות נתינת ישראל ביד פלשתים בעון דרישת האוב כדפרישית וטעם כפל ויתן ה' וכו' גם את מחנה וכו' כיון לו' יחדיו שני ענייני' שאמרו רבותינו בענין כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש שהצדיקים שהם הגדיש נאכלי' קודם ומפני הרעה קודם בואה נאסף הצדיק ואחר כך יצאה האש ומוצאה קוצי' ושבחים הם הרשעים אחר שכר נאכל גדיש או הקמה שהם לדיקים ואנשי מעשה ואל חלוקה זו כיון באו' ויתן ה' וכו' גם את ישראל ר"ל אחרי אנשי חסד שהם נמשלים לגדיש או קמה אחר אסיפתם תבא הרעה שיתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים ומחר וכו' שמא תאמר שמיתת איש שלם במוך או כבנך יהונתן תכפר על הדור להגן על הנשארים אחריהם על דרך רב עתה הרף ידיך שא"זל טול רב שבהם והרף ידיך מהעם דע לך שלא יהיה כן אלא אפי' אחר שמחר אתה ובניך עמי עם כל זה אחר כך עוד ידו ית' נטויה שגם את מחנה ישראל המחנה הנשאר לא יהיה לפליטה של וגם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים באופן ששתי נתינות יכהנו ישראל ביד פלשתים האחת לפני מיתת שאול והשני' אחרי מיתתו וזה טעם הכפל : ובזה מובן אומרו ויתן ה' גם את ישראל שתיבת גם מורה על פטירת שלמים מהאומה כענין הגדיש או הקמה הנז' או אמר גם לפי שהזכיר עונש א' שלא ענהו כדפרישי' על כן הדבר הזה עשה לך ה' היום הזה וכזה או' גם עשה לך דבר שני והוא ויתן ה' גם את ישראל וכו' או אפשר שאמר גם לרבות השבינ' על דרך והוא אסור בזיקים כדכתיב עמו אנכי בצרה בכל צרתם לו צר וכו' ותיבת גם נוספת על תיבת עמך לומר שהוא יפול וינתן ביד פלשתים וגם ישראל עמו ינתן גם כן ביד פלשתים :

וימהר שאול ויפל מלא קומתו וכו' חז"ל הובא בילקוט אמרו לו אבנר ועמשא מה אמר לך שמואל אמר להם אמר לי למחר את נחית לקרבא ונלח ובניך מתמנין רברבין אמרי רבי שמעון בן לקיש באותה שעה אמר הק"בה למלאכי השרת אמר להם בואו וראו בריה שבראתי בעולמי בנוהג שבעולם אדם הולך לו לבית המשתה אינו מוליך בניו עימו מפני מראית העין וזה יורד למלחמה ויודע שהוא נהרג ונוטל בניו עמו ושמח על מדת הדין שפוגעת בו עד כאן ואמר להם שהנפיל' מלא קומתו דרך השתחויה וכיוצא ועיין הר"דק ז"ל : ולע"דן וימה' שאול ויפל כפשטו שלא היה זה להשתחוות אל שמואל אלא משני דברים אירע לו כן כמו שמפרש הפ' בעצמו והם האחד מהיראה מדברי שמואל מהבשורות רעות והשנית שהיה עליל מחולשה שגם כח לא היה בו כי לא אכל לחם כל היום וכל הליל' באופן ששני דברים אלו יחדיו גרמו נפילה זו מלא קומתו : ואפשר שאמר ויירא מאד מדברי שמואל דה ינו במה שדבר למה הרגזתני להעלות וכו' שנתיירא מזה ע"ד הנ"זל על פסוק ויאמר לה המלך אל תיראי וכו' וזהרי דברים ק"ו ומה אם שמואל שב' ויודע כל

ויפרצו בו עבדיו · כמו ויפצרו כמו ויפצר בם מאד : אל המטה · כמו על המטה כמו אל ההרי' לא אכל ר"ל על ההרים לא אכל ורבים כמוהו : עגל מרבק · עגל מפוט' והמקום שמפטמין אותו שם יקרא מרבק וכן ת"י עגל פטים ודומה לו בדבר רז"ל הכניסה לרבקה ודשה : ותפהו מצו' · הא"לף נעלמת מהמכתב ואמ' זה להודיע כי מיהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד שיחמץ להאכילו מהר' לפי שראתה אותו נבהל מאד ואני רואה לפרש הנה מעשה האוב לפי מה שנמצ' כתוב אמרו רז"ל בעל אוב זה המדבר מבין הפרקי' ומבין אצילי ידיו ידעוני זה המניח עצם חיה ששמה ידוע בפיו ומדברי' דברי' העתידים ופירוש מבין הפרקי' שמשמיע קול נמוך מבין פרקי איבריו ומתח' שחיו על ידי מעשיה שעושה שמקיש בזרועותיו וי"א אף מקטיר קטרת לשד והשד הוא העונה והמדבר ואמרו עוד בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת ופי' המעלה בזכורו שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מתחת הארץ מעל הקבר כדרך ששמע שאול קולו של שמואל והקול נמוך מאד כמו שכתוב והיה כאוב מארץ קולך הנשאל בגלגלת גם הוא יקרא אוב ופרו' שים עמו גלגלת של אבן שוהם או של זכוכית זכה ועושה מעשים עד שידמה שיוצא קול נמוך מאד וידמה לו באותו הקו' שואל ומשיב כן פירשו רז"ל והרב החכם הגדול ר"מ ב"מ ז"ל פירש במעשה אוב בהקשת זרועותיו שאמר שאחז שרביט של הדס בידו ומניפו והוא מדבר בלאט בדברים ידועי' אצלם אחרי אשר הקטיר קטור' ידועה אצלם עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברי' מתחת לארץ בקול נמוך מאד וכאילו אינו נכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו ופי' מעשה גלגלת שלוקח גלגלת המת ומקטי' לה קטר' ומנחש בה עד שישמע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו ועוד אמרו רז"ל שלשה דברים נאמרו במעלה זכורו המעלה רואהו ואינו שומעו ומי שצרי' לו שומעו ואינו רואהו מי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו כך שמואל אשה שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו ואבנר ועמשא שלא נצטרכו לו לא שמעוהו ולא ראוהו וראינו מחלוקת בין הגאוני' בדבר הזה וכלם נשתוו כי מעש' האוב הכל ותוהו ודברי כזב והתול אבל יש מהם אומרים כי לא דבר שמואל עם שאול וחס ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכיר' כי שאול הוא אך להראות לו כי מצד החכמ' הכיר' ומלאה דבר זה אמר' למה רמיתני ואתה שאול ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראת' אותו נבהל ויד' כי למחר יהיה יוצא למלחמה וכל ישראל היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני יי' שמה בפי המגיד הדברים הנאמר בפרשה ומה שאמר ויאמר שמוא' אל שאול על המחשב' שאול כי היה חושב כי שמואל היה המדבר אליו ומה שאמר ולא עשית חרון אפו בעמלק ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמר לו שמואל וימאסך מהיות מלך ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישר' כי דוד נמשח למלך ומה שאמר מחר אתה ובניך עמי מדרך סברא אמר זה · זהו פירוש רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל ואמר אע"פ שמשמעות דברי החכמים ז"ל בתלמוד כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל אבל רב סעדיה ורב האיי הגאונים ז"ל אמרו אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב אך הבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידו' לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה נבהלה כמו שנאמר ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה את מי אעלה לך דברי התולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה אלה דבריהם · ויש לתמוה לדברי הגאוני' אם הק"בה החיה את שמואל כדי לספר לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמר לו על ידי חלומות או על ידי אורים או על ידי הנביאים ולא על ידי אשה בעלת אוב ועוד איך היה נעלם משאול שהי' חכם ומלך אשר היו עמו כמה חכמים גדולים אם ענין אוב נעשה על ידי אדם מדבר מתוך מחבואו ומי יאמר שטעה הוא בזה ואין זה הדעת מקבלו והנכון הוא מה שפירשנו : וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים · אינו אומר כי הסרני' היו מאות ואלפים אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשי' : או זה שני' · והלא לא היה עמו אלא ארבעה חדשים כמו שפירשנו אלא פירושו היה עמי זה ימים ואני מכירו לטובה כאילו היה עמי זה שנים : מיום נפלו · מיום שנפל אלי כלומר ששכן עמי כמו על פני כל אחיו נפל : האנסים

וְעַתָּה שְׁמַע־נָא גַם־אַתָּה בְּקוֹל שִׁפְחָתֶךָ וְאָשִׂמָה לְפָנֶיךָ פַּת־לֶחֶם וֶאֱכוֹל וִיהִי בְךָ כֹּחַ כִּי תֵלֵךְ בַּדָּרֶךְ: וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל וַיִּפְרְצוּ־בוֹ עֲבָדָיו וְגַם־הָאִשָּׁה וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם וַיָּקָם מֵהָאָרֶץ וַיֵּשֶׁב אֶל־הַמִּטָּה: וְלָאִשָּׁה עֵגֶל־מַרְבֵּק בַּבַּיִת וַתְּמַהֵר וַתִּזְבָּחֵהוּ וַתִּקַּח־קֶמַח וַתָּלָשׁ וַתֹּפֵהוּ מַצּוֹת: וַתַּגֵּשׁ לִפְנֵי־שָׁאוּל וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ בַּלַּיְלָה הַהוּא:

כט

א וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־כָּל־מַחֲנֵיהֶם אֲפֵקָה וְיִשְׂרָאֵל חֹנִים בַּעַיִן אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל: וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים עֹבְרִים לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עֹבְרִים בָּאַחֲרֹנָה עִם־אָכִישׁ: וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים מָה הָעִבְרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים הֲלוֹא־זֶה דָוִד עֶבֶד שָׁאוּל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים אוֹ־זֶה שָׁנִים וְלֹא־מָצָאתִי בוֹ מְאוּמָה מִיּוֹם נָפְלוֹ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה:

ויקצפו

וּכְעַן קַבֵּיל כְּעַן אַף אַתְּ לְמֵימַר אַמְתָךְ וַאֲשַׁוֵּי קֳדָמָךְ פִּתָּא דְלַחְמָא וְאֵכוֹל וִיהֵי בָךְ חֵילָא אֲרֵי תֵיזֵיל בְּאוֹרְחָא: וְסָרֵיב וַאֲמַר לָא אֵיכוֹל וְאַתְקִיפוּ בֵיהּ עַבְדוֹהִי וְאַף אִתְּתָא וְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן וְקָם מֵאַרְעָא וִיתֵיב עַל עַרְסָא: וּלְאִתְּתָא עֵיגַל פַּטִּים בְּבֵיתָא וְאוֹחִיאַת וְנַכְסַתֵּיהּ וּנְסֵיבַת קִמְחָא וְלָשַׁת וַאֲפִיתֵיהּ פַּטִּיר: וְקָרֵיבַת קֳדָם שָׁאוּל וְקֳדָם עַבְדוֹהִי וַאֲכַלוּ וְקָמוּ וַאֲזַלוּ בְּלֵילְיָא הַהוּא: וּכְנַשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת כָּל מַשְׁרְיָתְהוֹן לַאֲפֵק וְיִשְׂרָאֵל שָׁרַן בְּעֵינָא דִי בְיִזְרְעֶאל: וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עָבְרִין לְמָאוָן וּלְאַלְפִין וְדָוִד וְגִבָּרוֹהִי עָבְרִין בְּבַתְרֵיתָא עִם אָכִישׁ: וַאֲמַרוּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי מָה יְהוּדָאֵי הָאִלֵּין וַאֲמַר אָכִישׁ לְרַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי הֲלָא דֵין דָּוִד עַבְדָּא דְשָׁאוּל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה עִמִּי דְנַן יוֹמִין אוֹ דְנַן שְׁנִין וְלָא אַשְׁכָּחִית בֵּיהּ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דְאִתְפְּרַשׁ לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין:

ורגיזו

רשי

עגל מרבק · עגל פטים : מיום נפלו · מיום חנייתו עליו : ויבאו

רלבג

אם לשאול איך הסכים דוד ללכת עם אכיש להלחם עם ישראל אלא שהית' זה הספק אצלנו מזה שיקשה וזה כי דוד הוכרח ללכת מגו' אכיש מצד היותו תחתיו ונזכר' מה שנלה לו שהוא תמיד פושע על ישראל להראות לו כי כבאם דוד את עמו : והנה

מסרה

לקלם ג' חס וסי' וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו · וימאן ויאמר לא אכל · ונלחמה אתם במישור : מרבק ד' בקריאה וסימניהון ולאשה עגל מרבק בבית · גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק · ועגלי' מתו' מרבק · ויצאת' ופשת' : ולא מצאתי ה' וסי' לכתך בתולי' בו מאומה . ואבקש מהם איש · ולמנחמי' · איש' עוד בקש' נפשי :

פי' רבינו ישעיה

ויפרצו · כמו ויפצר בו : עגל מרבק · תרגמו עגל פטים · או זה שנים לו כבר נטנה לבתים דכתי' ימים ואו בעי' חדשים : מיום נפלו · כמו ועל פני כל אחיו נפל שתרגמו שרה :

כלי יקר

כל ישראל מדון ועד באר שבע כי נאמן שמואל ע"י שהיה סבור שבוא יום הדין כתיירא הנו ע"אכו ע"כ שזה הק"ו בעיניו דן שאול ונתיירא מדברי שמואל ופשוטו כפירושו מדברי שמואל על מה שאמר לו ומחר אתה ובניך עמי ואולי מהר לנפול מלא קומתו כמתרפס ומרהיב את שמואל על שהרגיזו אותו להעלות או עשה כן לפני הב"ה אולי ימחול לו כענין דבקה לעפר נפשי וכו' :

ותבא האשה אל שאול וכו' עיין הרד"ק ז"ל : ולע"דן לדקדק כפל שמעה שפחתך בקולך ואשמע לדבריך ושלש אשר דברת אלי · ונראה דהכי קאמר הנה מקדם שמעה שפחתך בקולך אשר העברת קול במחנה ישראל כולו לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכת אוב וידעני ועם כל זה שמעה שפחתך בקולך זה וביטלתי מלאכת אוב עכ"ז ואשים נפשי בכפי ואשמע את דבריך ממש אשר אמרת אלי שאעלה לך אוב וז"ש את דבריך ולא כא' קולך כבתחלה וזה היה ע"י בטחת כל דהו אשר דברת אלי שאמרת חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה מעתה גם אתה שמ' בקולי כדמסיק ועתה שמע בקולי וכו' או יאמר הנה שמעה שפחתך בקולך להעלות האוב שבזה ואשים נפשי בכפי ועוד אילו אמרת להעלות זולת שמואל הוה ניחא אבל ואשמע את דבריך אשר דברת אלי להעלות את שמואל שהיה דבר גדול מאד ואולי אמרה ואשים נפשי בכפי מוסב לסוף הפ' ששמתי נפשי בכפי בשאשמע את דבריך להעלות אלהים מן הארץ שבכיוצא באיש הזה מתחיי' בנפשו המעלהו ואפש' עוד שרמז ואשמע את דבריך אשר דברת אלי דהיינו לעשות חלק מה מועט ממלאכת העלאת האוב לא כולה כפי שיטת הרב ב"ע ז"ל אשר זכרתי בפסוק ויאמר שאול לעבדיו כו' שלא עשתה זה לענין העלאת אוב אבל עשאתו כמו קסם והכנה לעוררו לבא לבד ואחר כך דבר עמו באופן זולת אוב שמזה אפשר שנא' לימשך לה סכנה כשיעשו מקלת הקסם ולא כולו ועכ"ז אפשר שאמרה ואשים נפשי בכפי ואשמע דבריך שאמרת ודברת אלי קסמי נא לי שיהיה מעין קסם כל דהו לא על ידי העלאת אוב גמורה ואפשר עוד במ"ש אשר דברת אלי על עשותה דברי' תכף בלי איחור ועכוב וזהו ואשמע את דבריך תכף ומיד אשר דברת אלי שמעתי' ועשיתי' וז"ש ועתה שמע כו' :

ועתה שמע נא גם אתה וכו' ר"ל שמע נא עתה בלי איחור כמו ששמעתי אני וז"ש ועתה גם אתה שהשמיעה תהיה עתה תכף ומיד ואשימה לפניך פת לחם שהשימה לפניך אפי' שלא תאכל היא מחוייב' כי לא יראו פני המלך ריקם למלך חסיד כמוך וז"ש ואשים' לפניך לפניך דייקא זאת ועוד צריך שתאכל עכ"פ כי אתה חלוש וזהו שאמרה ואכול ויהי בך כח כי תלך בדרך · וימאן ויאמר וכו' הרד"ק ז"ל ויפרצו כמו ויפצרו בם מאד אל המטה כמו על המטה כמו אל ההרים לא אכל על ההרים וכו' :

ולאשה עגל מרבק כו' עיין רש"י וכן הרד"ק · ולע"דן כי לשה הקמח מצות ואפתה הלחם ובשר בתוכו יחדיו כמנהג עוד היום שעושים הישמעאלים בשר ועיסה ונקר' בלשון ערבי לח"ם על"א עגי"ן וז"ש ולאשה עגל מרבק ותמהר ותזבחהו ותקח קמח ותלש ותופהו אל המרבק הנזכר שאם חוזר אל הקמח הנזכר הי"לל ותלשהו ותופהו או ותקח קמח ותלש ותאפהו מלית מדשגי יאמר ותלש קמח משמע ותופהו אל העגל עם העיסה מצות · והכריח כן מהענין אלא דלינו יזכיר בפסוק בשול או צלי או אפייה בעגלי מרבק הנזכר אלא ודאי ותופהו לעגל עם העסה יחדיו קאמר כאמור :

ותגש לפני שאול וכו' יש לדקדק יתור תיבת לפני דקאמר לפני עבדיו כי הי"לל ותגש לפני שאול ועבדיו ואולי גילה שהמלך יאכל לבדו ועבדיו לבדם מפני מורא מלכות או היה זה דרך כער שלא רצה לאכול יחדיו ולז"א לפני שאול ולפני עבדיו לפני שאול בפני עצמו ולפניו יחידי שם על המטה ולפני עבדיו לבדם ואלו אמר לפני שאול ועבדיו ה"ה מובן שימה והגש' אחת לכולם עוד אפשר שהמנהג היום לשים פת בג המלך לפניו ויאכל את אשר כלבבו והשאר יושם לפני עבדיו הפרתמים והנותר יושם לפני קטני ערכם וכן עד תום המאכל אמנם כעת הזא' לנחוצת ההליכה כדמסיק בסוף הפסוק ויקומו וילכו שיתור ויק' מו מורה על שקמו בנחיצה ומהירו' וילכו וכו' ולז"א ותגש לפני שאול ולפני עבדיו שהושם לו לבדו לפניו ולהם לפניהם לבד' כדי למהר' הליכתו שיאכלו גם הם בעודו אוכל וז"ש ויאכלו ויקומו וילכו ר"ל אכלו יחדיו עם היו' שלא כמשפט המלוכה כאמור מפני דוחק השעה כדי שיקומו וילכו בלילה ההוא אל המחנה המלך שמשל על כבודו אעפ"י שאין כבודו מחול להוראת שעה היתה זו :

ויקבצו פלשתים וכו' כבר נאמ' למעלה ויקבצו פלשתים ויבואו וכאן נאמ' ויקבצו בשו"א ושם נאמר ויקבצו בקמץ תחת הקוף ונראה כי שם הגיד ענין התעוררותם בקיבוץ מיתת שמואל שהרימו ראש אמנם כאן הגיד ענין זולתו שעושים המלכים בקרבתם למלחמה לפקח על הבאי' מי ומי הם שנמנעו מלבוא ונקרא זה בלשון תוגרמה יוק"למא ולזה אמר כאן ויקבצו פלשתי' שהשתדלו בקבוץ המהירות לקבץ את כל מחניהם לשלא ישאר מחנה מאיזה שר אלף שלא יבוא וישראל כבר קדמו שהיו חונים בעין אשר ביזרעאל :

וסרני פלשתים וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן לדקדק דהי"לל ואכיש ודוד ואנשיו עוברים באחרונ' כיון שאכיש הוא הראש והסרנים הוא ולמה עשה ראש לדוד באומרו ודוד ואנשיו עוברים באחרונה עם אכיש ונראה כי להיות דוד חשוב אצל אכיש ונאמן רוח עד שעשאו שומר לראשו כנז"ל לכן שומר לראשי אשימך כל הימים כמאז שהיו הולכים עם אכיש ר"ל קרוב אליו לשומרו ומ"ש באחרונה בערך שאר הסרנים ההולכים ראשונה אבל לא בבחינת אנשי אכיש שילכו דוד ואנשיו אחרונים לאנשי אכיש וזה הודיע הכתוב בהזכירו ודוד ואנשיו עוברי' באחרונה כאילו דוד הוא הראש והולך בראשונה לאנשיו באחרונה בערך שאר הסרנים אבל לא אחרונים למחנה אשר לאכיש כי עם אכיש הם הולכים ר"ל עמו וסמוך לו אצלו כדרך שומרי ראש המלך וז"ש באחרונה עם אכיש ר"ל באחרונה לשאר סרנים אבל עם אכיש ועל כן תמהו הסרנים בראות העברים הולכים סמוך לאכיש בראש מחנהו וז"ש ויאמרו שרי פלשתים מה העברים האלה דהי"לל מה אלה העברים אבל אמרו מה העברים האלה שאלו מה טעם להיות העברים הטה ר"ל על האופן הזה ללכת סמוך אל אכיש וראשונה יסעו · והפלשתים אשר לאכיש אחריהם · ולזה ענה אכיש אל שרי פלשתים הלא זה דוד אשר לו שם כשם הגדולים וראוי לכבדו כי מאז היו נאמן מיום נפלו מגדולתו שהיה ראש שבטי ישראל וברח אלי ולזה כבדתיו שילך סמוך אלי ושומר לראשי וז"ש הלא זה דוד ר"ל הלא הכבוד ויותר יאתה לדוד עבד שאול מלך ישראל וכו' · ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל דחה זה כי אם כן היתה בגידה לדוד וקשר על מי שגמלו טובה · ואיך מהרי"א כי דוד המלך ע"ה אמר מאמר סתמי אתה תדע את אשר יעשה עבדך שהכוונה בדעה של דוד להיות שומר לראשו וסברת דוד לבל ירים איש את ידו ואת רגלו על אכיש ואם אכיש יבין בדבריו

רדק

האנשים ההם · כנוי הוא על עצמם : הלא זה דוד · כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד ברבבותיו יש לנו להשמר ממנו שלא יתרצה בנו עם אדוניו : חי יי' · כי הכל מודי' כי הוא הסבה הראשונ' ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד : ועבדי אדוניך · כלומר האנשים אשר באו אתך שנתבאשו בשאול אדוניהם גם כן : ואור לכם בבקר · כשיאור לכם היום לכו : ועמלקי פשטו · בבואם ביום השלישי שנסעו משם ללכת עם אכיש אמאו שעמלקי פשטו אל נגב לקלג כי תפשו הדבר עד שמלאו כי מצקלג היו יוצאי' להם השללי' אע"פ שדוד לא היה מחיה איש ואשה שיגיד הם תפשו הדבר עם השכני' עד שמלאו ומשבו' הבורא יתבונן ומשמירתו את אוהביו היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם : אל נגב · כתרגומו אל דרום והוא חסר הנסמך אל נגב הכרתי ואל נגב כלב הנזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב וכן ולאשר ברמות נגב ואפשר כי היא היא והראשון כ:ון : ויכו את צקלג · איכו אומר שהרגו אנשי צקלג שהרי אומר לא המיתו איש ואשה אלא פירוש ויכו הרסו העיר ושרפוה באש ואמר ויכו על הרים' הבנין על דרך הרחב' הלשו' כמו שאמ' על הבנין וירפא את מזבח יי' ויואב יחיה את שאר העיר : וישבו

מנחה קטנה

השיב את האיש וגו' הנה לי לו גוה שבתחילה ישבת אותו כעיר המלוכה שלך כדי שיהא סמוך לך ותראה בעין השגחתך עליו אם ימרוד בך תתגרה בו בכוריך ואח"כ החזקת אותו לעבד נאמן לך והשבת אותו בעיר צקלג כא:לו אתה מוכסח בו שהוא נאמן לך ועתה די לו בזה הנאמנות וישב אל מקומו כי לא עכשיו גם אנחנו בו שום עול להורידו מחזקתו האמנה להיות מוחזק כ"כ לירד עמנו במלחמה נגד ישראל אותו זה אינו אע"פ שישלחוה שיהי' לנו לשטן במלחמה אם יראה במלחמה שידנו רעה על ישראל לא יוכל לראות ברעה אשר ימצא את עמו ויסבן לנו לעזרת ישראל · ואם יראה שיד ישראל רעה עלינו או ילחם גם הוא בנו כדי להתרצות אל אדניו ואם תאמרו איך אפשר לו להתרצות אל אדוניו שהרי הכה: בישראל ע"י שפשט בישראל בשאול שלא ולבי"ו בו ו:לעשות בהם הרג רב ואיך יתקשן אתה לעזור לישראל לז"א הלא זה דוד וגו' שהוא כמכשן שהרי מתחילה הרג בפלשתים והיה ידו עם ישראל ואח"כ בא אצלינו והכאים בישראל ואח"כ קרוב כ:כר לבחום בנו ולהיות עם ישראל כבתחילה : אתי במחנה לא מבעיא שנאמן אתה בעיני לצאת במחנה אלא אפי' אתי במחנה שכ"כ תוחזק אתה בעיני שסומך לראשי האימך כיון שלא מצאתי בך רעה וגו' ואין בי:ן להורע חזקתך משום עול לא מ:אתי בך אפי' פעם אחת יום מיו' באך אלי עד היום הזה · ובעיני הסרנים לא טוב אתה כי הם אמרו שחך שאם ינצחו את ישראל לא להם יהיה הכבוד כי יאמרו שדוד גרם להם זה הנצחון שמא"כ אם אין אתה עתה' על שעסיקרא הנצחון : שוב ולך בשלום כיון שהיתה כ ונתך לטובה גאחום בשלחי אלי שהסרני' עכבוהו א"כ אונס אתה ומעלה אני עליך כאילו עשית נצחון · ואל תצניר כי על זה שאם אתה מרעה בעיניהם שתקפיד אתה כ"כ או יאמרו הפלשתים שרעה אתה רוצ' לעשות להם שמא"כ אם תחזיר מיד ותראה כי אינך מקפיד על הדבר אזי יראו שאין רע בדעתך :

פי' רבינו ישעיה

ועבדי אדניך אשר באו אתך · פירו' הם אנשיו וקראם עבדי שאול והעמלקי פשטו אל הנגב · פי' אל נגב יהודה כדכתיב לעיל על נגב יהודה :

כלי יקר

בדבריו שיבה במחנה ישרא' טעות הו' שהוטעה ואין בכך כלו' אבל לא עלת' על דעתו של דוד כי אם לעוזרו ולהציל את אכיש מכף כל אויב ואורב ע"כ והרב ב"ע ז"ל כתב בשער כ"ו אמר שלא יתכן שדוד יבגוד באכיש אשר קבלו בסבר פני' יפות וגר בארצו וגם לא יתכן שילחם בעם השם ושאול בחיר ה' ומשיח ה' וחמיו ולזה הי' דוד בצרה גדולה על הצרות שבאו עליו מיום היותו והנה אנו צריכים לומר שקבל עליו לבא עמו בהשענו על הסי"ת יסבב פני הדבר אל הראוי לעבודתו שלא יאונה לו כל און וכן עשה בתת בלבם לו' במה יתרצה אל אדוניו הלא בראשי האנשים ההם עד שלא הניחוהו ללכת עמם ואל זה רמז מרשעים יצא רשע החסד שיחסדוני בבוגד כדי שימשך שידי לא תהיה בך בלאתי למלחמה אשר תפול בה כי כן תכונת דע"ה בדברים הקשים שאין להם תקון רגשים להשליך על השי"ת יהבם והוא יכלכלם :

ויאמרו שרי פלשתים וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ותיבת או זה שנים בלתי מדויקת ומהרי"א ז"ל מה העברים האלה ר"ל עברים הם ומה לך בהם והוא השיב' שהיה דוד אשר היה אתי זה ימים או זה שנים ר"ל שסבר אינו עברי כי כתייסב עמו ובארכו ימים ושני' והשם שנים ממש כמו שזכרתי במה שעבר ואמר שמלבד זה הכ' הורה הנסיון על שלימותו מיו' נפלו בגורלו ובארכו עד היום הזה תמים עמו ע"כ ·

תרגום

ורגיזו עלוהי רברבי פלשתאי ואמרו ליה רברבי פלשתאי אתיב ית גברא ויתוב לאתריה דמניתיה תמן ולא יחות עמנא בקרבא ולא יהי לשטן בקרבא ובמה יתרעי דין לות ריבוניה הלא ברישי גבריא האינון : הלא דין דוד דמשמעין ליה בחינגיא למימר קטל שאול באלפין ודוד בריבבן : וקרא אכיש לדוד ואמר ליה קים הוא יי' ארי כשר את וטב בעיני מפקך ומעלך עמי במשריתא ארי לא אשכחית בך מדעם ביש מיומא דאתיתא לותי עד יומא הדין ובעיני טורניא לא תקין את : וכען תוב ואיזל בשלם ולא תעביד ביש בעיני טורני פלשתאי : ואמר דוד לאכיש ארי מה עבדית ומה אשכחתא בעבדך מיומא דהויתי משמש קדמך עד יומא הדין ארי לא איהך ואגיח קרבא בשנאי רבוני מלכא : ואתיב אכיש ואמר לדוד ידענא ארי תקין את בעיני כמלאכא דיי' ברם רברבי פלשתאי אמרו לא יסק עמנא בקרבא : וכען אקדם בצפרא ועבדי ריבונך דאתו עמך ותקדמון בצפרא ויניהר לכון ותיזלון : ואקדים דוד הוא וגברוהי למיזל בצפרא למתב לארע פלשתאי ופלשתאי סליקו ליזרעאל : והוה כד אתא דוד וגברוהי לצקלג ביומא תליתאה ועמלקאה אתנגידו על דרום ועל צקלג ואוקידו

מקרא

ד ויקצפו עליו שרי פלשתים ויאמרו לו שרי פלשתים השב את האיש וישב אל מקומו אשר הפקדתו שם ולא ירד עמנו במלחמה ולא יהיה לנו לשטן במלחמה ובמה יתרצה זה אל אדניו הלוא בראשי האנשים ההם :
ה הלוא זה דוד אשר יענו לו במחלות לאמר הכה שאול באלפו ודוד ברבבתו :
ו ויקרא אכיש אל דוד ויאמר אליו חי יהוה כי ישר אתה וטוב בעיני צאתך ובאך אתי במחנה כי לא מצאתי בך רעה מיום באך אלי עד היום הזה ובעיני הסרנים לא טוב אתה :
ז ועתה שוב ולך בשלום ולא תעשה רע בעיני סרני פלשתים :
ח ויאמר דוד אל אכיש כי מה עשיתי ומה מצאת בעבדך מיום אשר הייתי לפניך עד היום הזה כי לא אבוא ונלחמתי באיבי אדני המלך :
ט ויען אכיש ויאמר אל דוד ידעתי כי טוב אתה בעיני כמלאך אלהים אך שרי פלשתים אמרו לא יעלה עמנו במלחמה :
י ועתה השכם בבקר ועבדי אדניך אשר באו אתך והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו :
יא וישכם דוד הוא ואנשיו ללכת בבקר לשוב אל ארץ פלשתים ופלשתים עלו יזרעאל :

ל

א ויהי בבא דוד ואנשיו צקלג ביום השלישי ועמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג ויכו את צקלג וישרפו

ולא תעשה ג' וסימ' נמסר לעיל בהאי ספרא סימ' כ' : שרי פלשתים ו' וסימ' נמסר לעיל בהאי ספרא חוץ סימן י"ח : והשכמתם ג' וסימ' בסדר וירא : ולכו ג' בקריא' וסימ' ואת רעבון בתיכם קחו ולכו · גם צאנכם גם בקרכם קחו · ואור לכם ולכו :

רלבג

והנה היה' מחשב' דוד בלכתו להיות לשטן לפלשתים ולסכל עצתם על ישראל כי זה מחה שייקל לו עשייתו אחר שהם בוטחי' בו : ועבדי אדניך אשר באו אתך הם אנשי דוד כי לא רצה שישובו כי אם העבדים : והשכמת' בבקר ואור לכם ולכו · ר"ל תכף שיהי' האור לכם ואחר לו זה שלא יסתכנו על יד אנשי המלחמה : ויבאו

כלי יקר

אפשר שלבו שלם עמנו וז"ש לא יהיה לנו לשטן במלחמ' ולא כתיב ולא יהי' לשטן במלחמה שהיה מובן שהיה חוששי' פן יהיה לשטן בפועל אכן כונת טענו כיון שסברת עכ"פ יהי' לנו לשטן שנהזיק אותו לשטן ומקטרג אלים זאת ועוד כי ובמה יתרצה זה אל אדוניו הלא בראשי האנשים ההם שבפועל אפשר שיהרגם ומה שאמר האנשים ההם פירש הרד"ק ז"ל כנוי הוא על עצמם ע"כ · ונסמוך הכתוב דברי מהרי"א בשיטתו דסמיה :

הלא זה דוד וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל שהפלשתים אמרו לא ירד ולא יהיה לנו לשטן במלחמה ונתן שתי טענות האחת שיבחר לעשות זה המרי להתרצות אל אדוניו ז"ש ובמה יתרצה וכו' והטענ' השנית כי דוד שונא פלשתים בטבע ז"ש הלא זה דוד אשר יענו לו ומי' שהכה דוד ברבבותיו שהיו כמה רבבות מהם כי איך יתכן היו' שעכשיו פקדון ביד האהול כמו שאמר משל הקדמוני :

ולע"ד טענו שרי פלשתים לאכיש שהו' מוטעה בחשבו שדוד סר אל משמעתו ואוהב אותו לזה אמרו הלא זה דוד שהיה משבחו הוא עודנו הוא דוד כמו שהיה אשר יענו לו במחולות לאמר הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כי עודנו מחזיק במידתו ואולי רמז באומרו אשר יענו לו ר"ל עדיין חפץ הוא לעשות נקמה בפלשתים עד אשר יענו לו לעתיד הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו :

ולע"ד לדקדק תיבת או זה ימים דהי"ל אשר היה אתי ימים או שנים זה זה למה ליעוד א' מיום נפלו עד היום הזה מיותר כי מספיק מה שקדם או' אתי זה ימי' או זה שנים ולא מצאתי בו מאומה וכו' · ונראה לע"ד מלבד הנז"ל בס' הקודם עיין עליו ואפשר עוד כי שרי פלשתים שאלו מה העברים האלה שהם באים לפוקה ולמכשול וכדמסיק ויקצפו וכו' אלא שכאן לא דברו עם אכיש כן אלא בינם לבין עצמם וז"ש ויאמרו שרי פלשתים מה העברים האלה וכו' ולא כתיב ויאמרו שרי פלשתים אל אכיש אמנם הגישו הדברים אל אכיש והוא השיב להם ואמר הלא זה דוד עבד שאול וכו' כלו' נכון לבי בטוח כי לא ימרוד בי כי הלא זה הכבוד שאתם רואים משש מאות איש רצים לפני דוד שהיה עבד לשאול ר"ל נבזה בעיניו כעבד עד שהוכרח מתוך כך לברוח משאול ולא ישוב עוד אל העבדו' כי כאן אתי היה לאיש חיל ואנשי הצבא לפניו ז"ש אשר היה אתי דלא כתיב אשר היה הוא אתי אלא אשר היה ר"ל כתהוה יש מאין אתי זכה לכל הכבוד הזה וא"כ אין לפחד ממנו אמנם אומרו זה ימים או זה שנים מילת' באנפי נפשה וחוזר למ"ש עבד שאול שזה ימי' שהיה לו עבד אבל עתה מרד בו וברח ממנו וזה ימים או זה שנים אשר יצא מתחת יד עבדות שאול כנז' והיינו כל זמן שהיה במדבר זיף ובחורשה ובזה נסתלקה קושיא של הרד"ק ז"ל הנז"ל · ויכריח הפי' הזה אומרו אחר כך ולא מצאתי בו וכו' מאומה מיום נפלו עד היו' הזה מכלל דאומר זה ימים או זה שנים לאו לנופלו קאמר אלא שזה ימים או זה שנים לענין שהיה עבד לשאול ומרד בו וברח ממנו ולכך אומרו ולא מצאתי בו מאומה מיום נפלו דזה ימים או זה שנים לאו היה אתי קאי כאמור · או יאמר אשר היה אתי ר"ל הזמן המועט ארבעה חדשים כנז' בדברי הרד"ק ז"ל אשר היה אתי הנה אותו הזמן אשר היה אתי זה נחשב בעיני כאילו היה ימים ר"ל שנה כמו ימים או עשור או זה הזמן המועט אשר היה אתי של ארבעה חדשי' בעיני הוא כאילו היו שנים יען שהורגל עמנו ונדבק בנו באהבה רבה וחיבה יתירה כאילו זה ימים או זה שנים לא מצאתי בו מאומה מיום נפלו שאין זה כי אם מטוב לב אשר לו עמנו ולזה לא אמ' אשר הוא אתי ימים או שנים כי אין הדבר כן רק אשר היה אתי זמן מה שהיה ארבעה חדשים אלא שהוא נחשב לי כאילו היו ימים או שנים כאמור ולזה אמר אשר היה אתי זה ימים או זה שנים וכו' :

ויקצפו עליו שרי פלשתים צריך לדעת למה יצא הקצף משרי פלשתים על אכיש · ומהו וישב אל מקומו אשר הפקדתי שם ועוד ולא ירד עמנו במלחמה ולא יהיה לנו לשטן מהמ' שהם שני דברים ואינו אלא דבר אחד אם כן הי"ל ולא ירד עמנו במלחמה פן יהיה לשטן לנו אם כן תיבת במלחמה כפולה · ונראה כי שרי פלשתים קצפו עליו על מה שאסף אותו אליו מבלי רשות' ועצתם בכיוצא בדבר הזה הנוגע לכלל הנהגת המלכות כי מי יודע אם בא אצלו לדעת את מוצאו ואת מבואו ולז"א ויקצפו עליו שרי פלשתים ואולי הקצף הזה היה להם אולי חשבו פן יבולע כנגמו פתאום מיד דוד כי במה יתרצה אל אדוניו הלא בראשו וז"ש ויקצפו עליו ולא כתיב ויקצפו כמו עליו ממש חשבו ויאמרו לו וכו' השיב את האיש וישוב אל מקומו אשר הוא מופקד שם שלא יצא מעיר מקלטו אשר הפקדתי שם ר"ל שלא ירים ראש בעודך במלחמה והנה לא ירד עמנו במלחמה ר"ל חוששים אנו שהוא יורד כאלו בא לסייענו ובקרבו ישים ארבו שהוא יורד במלחמה ר"ל על מנת לילחם עמנו וז"ש ולא ירד עמנו במלחמה יצא אמר ולא ירד עמנו למלחמה זאת ועוד שאפי' יהיה לבו שלם עמנו אנו בראותינו אותו נצטער בחשבנו שדוב אורב הוא לנו אריה במסתרי לבו ז"ש ולא יהיה לנו לשטן ר"ל לנו למראית עינינו נחזיק אותו כאלו הוא לשטן במלחמ' עם היות

הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו :

ויקרא אכיש אל דוד וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב מה טעם לדוד שלא רצה לשוב כשאמר לו אכיש כי ישר אתה וכו' ובעיני הסרנים לא טוב אתה ועתה שוב וכו' לא כפעם השני' דכתיב ויען אכיש ויאמר אל דוד ידעתי כי טוב אתה וכו' ועתה השכם כו' קבל דבריו וישכם דוד כו' ולפי הנראה אין ביניהם הפרש כי יחדיו בכל דבריו דבר בשבחו של דוד אם כן למה נתפייס בדבריו האחרונים ולא בראשונים ותירץ הוא ז"ל כי בראשונה לא רצה אכיש שיחזור כי אם דוד לבדו לא אנשיו כי שרי פלשתים לא פחדו אלא מדוד וז"ש לא טוב אתה אתה לבדך כי דוד לבדו יתרצה אל אדוניו בראשי האנשים ההם גם לפי שנתפרסם באו' הכה דוד ברבבותיו אבל אנשיו לא שייך בהם הטענות האלה לא פחדו וז"ש ועתה שוב ולך בשלום עליו לבדו ולכך הקפיד הרבה ואמר מה עשיתי ומה פשעי כי לשתנה אני מכל אנשים אשר אתי שהם יבואו ואני לא אבוא אין זו כ"א הוראה שאני בוגד בך וז"ש ומה מצאת בעבדך בפרטות מה מרד ומה מעל עד שכולם ילכו ואני אשוב ולזה הקפיד ולכך אמר אכיש עתה השכם בבוקר ועבדי אדוניך וכו' והשכמתם בבוקר וכו' אז שאמר לו שילך הוא ועבדיו עמו נתרצה בהיות הדבר כללי שיחזרו גם עבדיו ומה' עוד הקפיד דהע"ה על שאמר לו ועתה שוב ולך שילך מיד לעיני כל המחנ' והיא חרפה גדולה שלא יחזרו מהמלחמה כי אם האיש הירא ורך הלבב וילעיגו עליו לכן אמר אכיש בפע' השנית והשכמת' ואיש אל ידע בחזרתכם ולכך נתפייס בדבר והשכים לשוב אל ארץ פלשתים :

ולע"ד כי טוב לצדיק וטוב לשכנו שלהיות דוד מתגורר עם אכיש החזירו למוטב בלבד מה להאמין בה' ולזה נשבע לו חי ה' כי ישר אתה ולא בוגד ובעניין צאתך ובואך אתי במחנה עתה טוב בעיני מאד צאתך ובואך כי לשעבר לא מצאתי בך רעה אמנם בעיני הסרנים לא טוב אתה לצאת במחנה באופן שאין אתה רע בהחלט בעיני הסרנים אלא שלילת הטוב ז"ש לא טוב אתה אמנם אם תכלור בדבר יחשב לך ההפלר לרע גדול כי און ותרפים הפצר ע' כן ועתה בעת הזאת שוב ולך בשלום מאיתם ולא תעשה רע בעיני סרני פלשתים אם תתעכב ללכת יהיה רע בעיניהם ז"ש ולא תעשה רע במקום לא טוב אתה יהיה רע בהחלט לכן ועתה שוב וכו' בעת הזאת שוב וכו' ועל זה חרה לדוד מאד משלש בחינות הא' שאמר לו ובעיני הסרנים לא טוב אתה לזה חרה לו והשנית חרה לו על מ"ש כי לא מצאתי בך רעה דמשמע רעה הוא דלא מצאתי הא דבר זולתו מצאתי אלא שאינו רעה לזה הקפיד דוד על דברים של אכיש להוכו והשלישי' חרה לו איך ילך נטרד בעת הזאת תכף שכל העולם ישחקו עליו ויהי ללעג וקלס ולזה הפציר ויאמר דוד אל אכיש כי מה עשיתי ר"ל הדין עמך במה שאמרת כי ישר אתה וטוב בעיני צאתך ובואך יען כי מה עשיתי ואין הדין עם הסרנים שאני איני טוב בעיניהם ועל מה שאמרת לא מצאתי בך רעה טעית כי ומה מצאת בי כל דהו עד שאמרת לא מצאתי בך רעה דמשמע רעה בהחלט לא מצאת הא דבר בלתי הגון מצאת טעית דאפי כל דהו לא מצאת ז"ש ומה מצאת בעבדך וכו' ושינה דוד כי אכיש אמר מיום בואך אלי ודוד אמר מיום אשר הייתי לפניך כי אכיש דבר מיום בואך אלי על הפעם הזאת השנית שבא אליו הוא ושש מאות איש עמו אמנם דוד הוסיף לדבר ולומר שאפי' מיום אשר היה לפניו בפע' הראשונה כששינה טעמו לפניו לא מצא בו דבר ז"ש ומה מצאת בעבדך מיום אשר הייתי לפניך עראי וכ"ש אח"כ כשבאתי אליך דרך קבע שכן מורה בואך אלי על דרך קבע ולשון הייתי לפניך מורה על מה שהיה לפניו עראי שאפי' מאז וקדם לא נמצא בי דבר וא"כ איך

רדק

וישבו את הנשים · כי אנשים לא היו בה כי עם דוד הלכו ולא נשארו בה כי אם הנשים והבנים והבנות לפיכך לכדוה כי לא היה בעיר מי שילחם : ותצר לדוד · שרשו יצר והוא מענין צרה וצוקה ובאמרו לשו' נקבה ר"ל זאת הרעה : כי מרה נפש כל העם · פעל עבר כי הוא מלעיל בשני פשטין : ויתחזק דוד ביי' אלהיו · ויסם תוחלתו בו והתאפק על הרעה ואמר לרדוף אחריהם ואמר לאביתר הגישה האפוד : ארדף · דרך שאלה בלא ה"א השאלה כמו אף כי אמר אלהים· אתה זה בני עשו ושאל דוד שתי שאלות כאחת ואף על פי שלא היו עושין כן באורים ותומים כמו שפירש' למעלה עשה כן לדוחק השעה ונענ' על שתיה' : הבשור · שם מקום : והנותרים עמדו · מקרא קצר הוא ור"ל כי כולם באו עד נחל הבשו' ועברו הנחל ארבע מאות והנותרים שלא עברו עמדו שם כלומר שלא חזרו להם אלא שם עמדו והמתינו העוברים שם ושמרו את כליהם כי הרודפים לא היה להם שישאו כלים אלא מעט בכדי שיוכלו להלחם לבד וכו' תרג' ומקצתהון אשתארו : אשר פגרו · שבתו מפני חולשתם מכח הרדיפה והדומה לו בדברי רבו' ז"ל יומא דמפגרי רבנן הוו אמרי האידנ' יומא דשפמי פי' יום שהיו בטלים וחלושי' מגירסתם וי"ת דאתמנעו או פי' תרגום של הרס תהרסם פגרא תפגרינון : פלח דבלה · חתיכת דבילה : נגב הכרתי · כרתי שם משפח' מפלשתי' כמו שנאמר עליהם גוי כרתי' והכרתי את כרתי כי בארץ פלשתי' ובארץ יהודה פשטו כמו שאמר אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה : ועל

תנ״ך

וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ: ג וַיִּשְׁבּוּ אֶת־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר־בָּהּ מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל לֹא הֵמִיתוּ אִישׁ וַיִּנְהֲגוּ וַיֵּלְכוּ לְדַרְכָּם: וַיָּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו אֶל־הָעִיר וְהִנֵּה שְׂרוּפָה בָּאֵשׁ וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם נִשְׁבּוּ: וַיִּשָּׂא דָוִד וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ עַד אֲשֶׁר
ה אֵין־בָּהֶם כֹּחַ לִבְכּוֹת: וּשְׁתֵּי נְשֵׁי־דָוִד נִשְׁבּוּ אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי: וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד כִּי־אָמְרוּ הָעָם לְסָקְלוֹ כִּי־מָרָה נֶפֶשׁ כָּל־הָעָם אִישׁ עַל־בָּנָו וְעַל־בְּנֹתָיו וַיִּתְחַזֵּק דָּוִד בַּיהוָה אֱלֹהָיו:
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בֶּן־אֲחִימֶלֶךְ הַגִּישָׁה־נָּא לִי הָאֵפוֹד וַיַּגֵּשׁ אֶבְיָתָר אֶת־הָאֵפוֹד אֶל־דָּוִד: וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד־הַזֶּה הַאַשִּׂגֶנּוּ וַיֹּאמֶר לוֹ רְדֹף כִּי־הַשֵּׂג תַּשִּׂיג וְהַצֵּל תַּצִּיל: וַיֵּלֶךְ דָּוִד הוּא וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל הַבְּשׂוֹר וְהַנּוֹתָרִים
י עָמָדוּ: וַיִּרְדֹּף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ וַיַּעַמְדוּ מָאתַיִם אִישׁ אֲשֶׁר פִּגְּרוּ מֵעֲבֹר אֶת־נַחַל הַבְּשׂוֹר: וַיִּמְצְאוּ אִישׁ־מִצְרִי בַּשָּׂדֶה וַיִּקְחוּ אֹתוֹ אֶל־דָּוִד וַיִּתְּנוּ־לוֹ לֶחֶם וַיֹּאכַל וַיַּשְׁקֻהוּ מָיִם: וַיִּתְּנוּ־לוֹ פֶלַח דְּבֵלָה וּשְׁנֵי צִמֻּקִים וַיֹּאכַל וַתָּשָׁב רוּחוֹ אֵלָיו כִּי לֹא־אָכַל לֶחֶם וְלֹא־שָׁתָה מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת: ויאמר

תרגום

וְאוֹקִידוּ יָתַהּ בְּנוּרָא: וּשְׁבוֹ יָת נְשַׁיָּא דִּי בַהּ מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא וְלָא קְטָלוּ אֱנָשׁ וּדְבָרוּ וַאֲזָלוּ לְאוֹרְחֵיהוֹן: וַאֲתָא דָוִד וְגִבְּרוֹהִי לְקַרְתָּא וְהָא קַלְיָא בְנוּרָא וּנְשֵׁיהוֹן וּבְנֵיהוֹן וּבְנָתֵיהוֹן אִשְׁתְּבִיאוּ: וַאֲרִים דָּוִד וְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ יָת קָלְהוֹן וּבְכוֹ עַד דְּלָא הֲוָה בְּהוֹן חֵילָא לְמִבְכֵּי: וְתַרְתֵּין נְשֵׁי דָוִד אִשְׁתְּבִיאָה אֲחִינֹעַם דְּמִיִּזְרְעֵאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא: וְעָקַת לְדָוִד לַחֲדָא אֲרֵי אֲמָרוּ עַמָּא לְמִרְגְּמֵיהּ אֲרֵי מָרַת נַפְשָׁא דְּכָל עַמָּא גְּבַר עַל בְּנוֹהִי וְעַל בְּנָתֵיהּ וְאִתַּקַּף דָּוִד בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֵיהּ: וַאֲמַר דָּוִד לְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא בַּר אֲחִימֶלֶךְ קָרֵיב כְּעַן לִי אֵיפוֹדָא וְקָרֵיב אֶבְיָתָר יָת אֵיפוֹדָא לְדָוִד: וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַּיְיָ לְמֵימַר אֶרְדּוֹף בָּתַר מַשְׁרִיתָא הָדָא הַאַדְבְּקִינֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ רְדוֹף אֲרֵי אַדְבָּקָא תַדְבֵּיק וְשֵׁיזָבָא תְשֵׁיזֵיב: וַאֲזַל דָּוִד הוּא וְשִׁית מְאָה גַבְרָא דִּי עִמֵּיהּ וַאֲתוֹ עַד נַחֲלָא דִבְשׂוֹר וּמִקְצָתְהוֹן אִשְׁתָּאֲרוּ: וּרְדַף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע מְאָה גַבְרָא וְאִשְׁתָּאֲרוּ מָאתַן גַּבְרָא דְּאִתְמְנַעוּ מִלְּמֶעְבַּר יָת נַחֲלָא דִבְשׂוֹר: וְאַשְׁכָּחוּ גַּבְרָא מִצְרָאָה בְּחַקְלָא וְאַיְתִיאוּ יָתֵיהּ לְוָת דָּוִד וִיהָבוּ לֵיהּ לַחְמָא וַאֲכַל וְאַשְׁקְיוּהִי מַיָּא: וִיהָבוּ לֵיהּ פִּילַח דְּבֵילְתָא וְתַרֵין אִתְכְּלִין דְּעִנְבִין יַבִּישִׁין וַאֲכַל וְהָבַת רוּחֵיהּ לֵיהּ אֲרֵי לָא אֲכַל לַחְמָא וְלָא שְׁתָא מַיָּא תְּלָתָא יוֹמִין וּתְלָתָא לֵילָוָן: ואמר

(Masorah in margins: ה׳ · נ׳חס׳ ו״ל וחד חס׳ · ה׳חס׳ · נ׳חס׳ אלף ויעל שם · נ׳ · ל׳ בטע׳ · בניו ק׳ · ה׳ · ג׳נ׳חס׳ וא׳ מל׳ · נ׳לא הגלת · ג׳ · ד׳ · נ׳ · ל׳ וחס׳ · ד׳ ושאר סגנה)

נשבו ה׳ בקריאה וסימ׳ והנה שרופה באש · ושתי נשי דוד נשבו אחינעם · והשיבו אל לבבכם וחכרו · וזכרו פליטכם אותי : בניו ד׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ ונך אתו ואת בנו ואת כל עמו · האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו · כי מרה נפש כל העם ·ובנו יתגררו ואספו : ויתחזק ח׳ בקריאה וסי׳ ויתחזק ישרא׳ וישב על המטה · ויתחזק העם איש ישראל· ויתחזק דוד באלהיו · ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דד״ה · ויתחזק המלך רחבעם · ויתחזק אביה וישא לו נשים · וימלך יהושפט בנו · ויתחזק יותם · וב׳ ויתחזק וסי׳ ויקם יהורם על ממלכת אביו · ויתחזק ויבן את החומה · וכל התחזק דכוות׳ : ארדף ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ ארדף אשיג אחלק שלל · וארדף אחרי הגדוד הזה · ארדוף איבי ואשיגם דתילים · בתרא מלא :

רשי

ויבאו עד נחל הבשור · שם מאות איש : והנותרים עמדו · כשהגיעו לנח׳ הבשור היו בהם עייפים ונותרו שם מקצתן : אשר פגרו · אש׳ כמנעו ואומר אני לשון ארמי הוא תרגום של ונהרסו : נגב

(margin:) וינהגו ל׳מלעיל וא׳ מלרע וינהגו מו

רלבג

ויבאו עד נחל הבשור והנותרים עמדו · ר״ל כי כולם הלכו עם דוד בהסכמ׳ אחת עד נחל הבשור והנותרים שלא הסכימו ללכת יותר עמדו שם והם המאתים איש אשר הראו עצמ׳ כאלו הם בלי כח ויגעי׳ ורפי ידים ולזה לא עברו את המקום ההוא ואולי היה זה ליראת׳ מהגדוד ההוא או שהיו יגעי׳ מאד וכראו׳ דוד זה הושיבם שם עד בואם לשמור הכלים : וימצאו איש מצרי בשדה · ידמה שאותם שנשארו משוטטים אנה והנה קודם שהרחיק דוד מאד מהם או מצאוהו אנשים ההולכי׳ עמו : מהכסף

כלי יקר

איך יתכן כי לא אבא ונלחמתי באויבי אדוני המלך שאיש אשר יגש להרים ידו...

כלי יקר

לדוד את עיר צקלג...

מנחה קטנה

ויבכו עד אשר אין בהם כח · [illegible] ידעו שלא נהרגו הנשי׳ והבני׳ כי אמרו אולי החיו אותם כדי להתעלל בהם ואח״כ יהרגו אותם · גם היו מתיראי׳ שימכרו אותם לעבדי׳ ושפחות ויטמעו הקטנים בין האומות : ושתי נשי דוד נשבו אע״פ שנכלל כלל אותם ביתר הנשי׳ במקרא שלמעלה מ״מ פרט אותם ג״כ להורות שהיו העמלקי׳ שמחי׳ על ששבו נשי דוד כנגד כולם [illegible] המעלה שהיו נשי דוד ואם מפני יופים · עוד ירצה להורות שלא טמאו אותם אע״פ שהיו יפות ביותר מאד וע״כ אמר ושתי נשי דוד נשבו שלא נעשה להם דבר כי אם השביה כיתר השבוים והי׳ זה מהשגחת השם [illegible] [illegible] [illegible]

פי׳ רבינו ישעיה

[illegible]

ולא נעדר להם את להם ר״ל להם לא נעדר אבל של פלשתי׳...

וישבו את הנשים וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכבר זכרתי שאמר היו שם ...

[illegible]

מנחה קטנה

מצרי אנכי עבד לאיש עמלקי · ידוע שאל תתאימני שגם ידי היה במעל הזה כי מוכרח הייתי במעשי עבד היותו עבד · וגם אל תדון אותי בזכיל בית אבי ומשפחתי כי מצרי אנכי מאותם אחרת · גם עבד היותי מצרי שהזהירם התורה אל תתעב מצרי וגו' · וגם אין לדוני על הגזל שהביזה כי עבד אנכי ומה שקנה עבד קנה רבו באופן שאפילו מהביזה לא נהנתי : ואם תסגרני וגו' · ואפשר שזה העבד היה משתתק אם דוד ואנשיו הם הם אנשי צקלג ומה שלקחו העמלקי הם נשיהם ובניהם או אם הם מבעלי ברית עמלקי וע"כ הם רוני' בחברתם ושואלים אחריה' ללכת אתם וע"כ היה זה המצרי מתיירא פן ימסרנו דוד ביד אדוניו ויחזור להיות עבד כי רצה לפטור עצמו מן העבדות · אי נמי שהיה זה העבד מתיירא פן ואולי יעשה דוד שמר עם העמלקי' שיחזרו לו הנשים והשלל ודוד ימסור אותו ביד אדוניו ויהרגנו על אשר הראה לדוד הדרך : ויצל דוד תלה ההצלה בדוד על שהוא היה הראשון שנזדרז למלחמה והשוה עצמו בחלוקה עם אנשיו ע"כ ויצל דוד אי נמי שזכותו של דוד גרמה ההצלה וז"ש ויצל דוד דאהני' זכותי' אדידיה ואכולי אנשי דוד וז"ש ויצל דוד וגו' ואת שתי נשיו הציל דוד : וישאל להם לשלו' גם זה מתנות דוד שהי' להם לשאול בשלום דוד אלא שהוא קדם ושאל בשלומ' וכ"ש ר"י שיפי לא קדמני אדם שלום : את

רדק

ועל נגב כלב · הוא כלב בן חצרון משבט יהודה ואע"פ שאמר ועל אשר ליהודה נחלת כלב זה היתה לה שם ידוע בפני עצמה ונגב פירוש דרום כתרגומו או פי' הרץ מסור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מישור : נטושי' · מענין ויטש על המחנה ענין התפשטו' : וחוגגי' · מרקדים ומפזזים ומכרכרים כמו יחוגו וינועו כשכור : מהנשף ועד הערב למחרתם · מערב יום זה עד ערב יום שני וכל אותו הערב עד הבקר שהוא המחרת ומ"ש למחרתם מחרת שני הנשפים שעברו ומלת על עומדת במקום שנים כאילו אמ' ועד למחרתם ולדעת רז"ל שפיר' מהנשף ועד הערב ואמרו תרי נשפי הוו נשף ליל' ונשף יממ' אינו מתישב טעם המ"ם וי"ת מקבלא ועד עדן רמשא דיומא דבתרוהי ולא פי' שם טעם המ"ם · ובדרש אמר טעם המ"ם על העמלקי' למחרת' המחרת שלהם שהם למודים ללקות במחרת שנא' וצא הלחם בעמלק מחר : נהגו לפני המקנ' ההוא · פירש אדוני אבי ז"ל לפני המקנה שלהם שהגילו נהגו הצאן והבקר שלקחו מהעמלקי' ובדברי רז"ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד כלומר היו נוהגים המקנה לפני המקנה כמו שהיה דרכן וכשהיו פוגעין בגדרות השדות לא היו נוטין המקנ' לצד אחד אלא פורצין לפניהם והולכין דרך ישר לפניהם וכשהיו בעלי השדות ממחי' בידן היו אומרים עבדי דוד זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך כי מלך הוא וכל זה לפי שעה : ויושיבם

רשי

נגב הכרתי · לדרום של פלשתים ומצינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי כריתים יושבי חבל הים גוי כרתי' : למחרתם · למודים הם עמלקיים ללקו' ביום מחר כמה שנא' מחר אנכי נצב ונומר לכך נאמר למחרתם : את כל הצאן והבקר · ששבה הגדוד מנגב יהודה ומנגב כלב : נהגו אנשים · מנהיגים והולכים לפני המקנה ההוא להתכבד ולהתהלל זה שלל דוד : מהיום

וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד לְמִי־אַתָּה וְאֵי מִזֶּה
אַתָּה וַיֹּאמֶר נַעַר מִצְרִי אָנֹכִי עֶבֶד
לְאִישׁ עֲמָלֵקִי וַיַּעַזְבֵנִי אֲדֹנִי כִּי
חָלִיתִי הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה: אֲנַחְנוּ פָּשַׁטְנוּ
נֶגֶב הַכְּרֵתִי וְעַל־אֲשֶׁר לִיהוּדָה וְעַל־
נֶגֶב כָּלֵב וְאֶת־צִקְלַג שָׂרַפְנוּ בָאֵשׁ:
טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד הֲתוֹרִדֵנִי אֶל־הַגְּדוּד
הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים
אִם־תְּמִיתֵנִי וְאִם־תַּסְגִּרֵנִי בְּיַד־אֲדֹנִי
וְאוֹרִדְךָ אֶל־הַגְּדוּד הַזֶּה: וַיֹּרִדֵהוּ
וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
אֹכְלִים וְשֹׁתִים וְחֹגְגִים בְּכֹל הַשָּׁלָל
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר לָקְחוּ מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים
וּמֵאֶרֶץ יְהוּדָה: וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף
וְעַד־הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם וְלֹא־נִמְלַט
מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ־
נַעַר אֲשֶׁר־רָכְבוּ עַל־הַגְּמַלִּים וַיָּנֻסוּ:
וַיַּצֵּל דָּוִד אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָקְחוּ עֲמָלֵק
וְאֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו הִצִּיל דָּוִד: וְלֹא
נֶעְדַּר־לָהֶם מִן־הַקָּטֹן וְעַד־הַגָּדוֹל
וְעַד־בָּנִים וּבָנוֹת וּמִשָּׁלָל וְעַד כָּל־
אֲשֶׁר לָקְחוּ לָהֶם הַכֹּל הֵשִׁיב דָּוִד:
כ וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־כָּל־הַצֹּאן וְהַבָּקָר נָהֲגוּ
לִפְנֵי הַמִּקְנֶה הַהוּא וַיֹּאמְרוּ זֶה שְׁלַל
דָּוִד: וַיָּבֹא דָוִד אֶל־מָאתַיִם הָאֲנָשִׁים
אשר

וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד דְּמַן אַתְּ וְאֵי מִדֵּין אַתְּ
וַאֲמַר עוּלֵימָא מִצְרָאָה אֲנָא עַבְדָּא
לְגַבְרָא עֲמַלְקָאָה וּשְׁבַקְנִי רִבּוֹנִי אֲרֵי
אִתְמְרַעִית יוֹמָא דֵּין דְּנַן תְּלָתָא
יוֹמִין: אֲנַחְנָא אִתְנְגִידְנָא עַל דָּרוֹמָא
כְּרֵית וְעַל דִּי לִיהוּדָה וְעַל דָּרוֹם כָּלֵב
וְיָת צִקְלַג אוֹקֵידְנָא בְּנוּרָא: וַאֲמַר
לֵיהּ דָּוִד הֲתַחֲתִינַנִי לְמַשְׁרִיתָא הָדָא
וַאֲמַר קַיֵּים לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ דְּלָא
תִקְטְלִינַנִי וְלָא תְמַסְרִינַנִי בִּידָא
דְּרִבּוֹנִי וְאַחֲתִינָךְ לְמַשְׁרִיתָא הָדָא:
וְאַחֲתֵיהּ וְהָא רְטִישִׁין עַל אַפֵּי כָל
אַרְעָא אָכְלִין וְשָׁתַן וְחוֹגְגִין בְּכָל
עֲדָאָה סַגִּיאָה דִּשְׁבוֹ מֵאַרְעָא
פְלִשְׁתָּאֵי וּמֵאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה:
וּמְחַנוּן דָּוִד מִקְּבָלָא וְעַד עִידַּן רַמְשָׁא
בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְלָא אִשְׁתֵּיזֵיב
מִנְּהוֹן אֱנָשׁ אֱלָהֵן אַרְבַּע מְאָה גְּבַר
עוּלֵים דִּרְכִיבוּ עַל גַּמְלַיָּא וְאַפִּיכוּ:
וְשֵׁיזֵיב דָּוִד יָת כָּל דִּשְׁבוֹ עֲמַלְקָאֵי וְיָת
תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי שֵׁיזֵיב דָּוִד: וְלָא שְׁגָא
לְהוֹן מִן זְעֵירָא וְעַד רַבָּא וְעַד בְּנִין וּבְנָן
וּמִבִּיזְתָא וְעַד כָּל דִּי נְסִיבוּ לְהוֹן
כּוֹלָא אֲתִיב דָּוִד: וּסְבָא דָוִד יָת כָּל
עָנָא וְתוֹרֵי דַּבַּרוּ קֳדָם גֵּיתַיָּא הָאִינוּן
וַאֲמַרוּ דֵּין עֲדָאָה דְדָוִד: וַאֲתָא דָוִד
לְוָת מָאתַן גַּבְרָא דְּאִתְמְנִיעוּ

רלבג

מהנשף ועד הערב למחרת' · יתכן שכבר היה ערב כשהשיגם והכה אותם עד ערב מחרת היום ההוא או יהיה נשף בקר · והנה רדף אחריהם כל הלילה וכעלו' השחר ראה אותם נטושי' על פני השדה והכה בהם מהבקר ועד הערב ואמר למחרתם לפי שביום שלפניו פשטו אל נגב ואל צקלג ושרפו צקלג באש : כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלי' יחדו יחלוקו · אמר להם לאמת שאין ראוי שיעשה כמו שאמרו לפי שאין זכות האדם בשלל מפני השתכנו בירידו' אל המלחמה כי אשר ירד אל המלחמה ואשר ישב על הכלי' לשמרם מהאנשים הבאים למלחמה הוא חולק עם היורדים למלחמה ואע"פ שאינו מסתכן שם וזה דבר מבואר ולזה אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמה מצורף לזה שזה לא היה בעוצם ידכם אבל היה בעזר אלהים בזכות כלנו אשר הלכו ואשר נשארו : והנה

מסרה

שבועה בא'הי'ד'בליש'בקריא'אם תשקר לי ולניני ולנכדי · אם תמיתני ואם תסגרני · וגם במלך נבוכדנצ'מרד דד'ה' ואריב עמם ואקללם: ושתים ו'בקריאה וסימן אכלים ושתים וחוגגים · ושתים לפניו ויאמרו יחי · יהודה וישראל רבים · ויהיו שם עם דוד · ויהי היום ובניו ובנותיו · עד זה מדב' וזה בא:

פי' רבינו ישעיה

נטושי' על פני כל הארץ · פירוש פרושים כמו ויטש על המחנה · מהנשף עד הערב למחרתם · פירוש הבקר קודם שיאור יקרא נשף שמתחיל בהשכמה והכה כל היום ההוא וכל יום המחרת עד הערב : אשר רכבו על הגמלים וינוסו · הגמלים הרבה היו : נהגו לפני המקנה ההוא · פירו' מקרא קצר הוא נהגו והלכו לפני המקנה והיו אומ' בכל מקום זה משלל דוד כדי להודיע שמעו בעולם

כלי יקר

מתרעמים עליו שהיו או' שדוד כיון שאין לו בנים אינו חושש ז"ש כי מרה נפש כל העם איש על בניו ובנותיו ודוד לא היו לו בנים שהרי בחברון נולדו לו אחר כך כדכתיב ויולדו לדוד בני' בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם וכו' והלא זה כיון הכתוב באומרו ושתי נשי דוד נשבו וכו' ר"ל שלא נשבו לו בנים כי בנים לא היו לו אלא נשים ולא בנים ובנות ולזה ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש כל העם איש על בניו ועל בנותיו והוא העיקר להיות נפש העם מרה ובנו כתיב כי היו כמה מהם שלא היה לו אלא בן אחד יקיר לו וקרינן בניו · ולא הזכיר נשים ודוד ויתחזק בה' אלהיו זה חרה להם מאד על שלא יצא הכף בלי התחזקות בה' :

ויאמר דוד אל אביתר וכו' היה מהראוי שיגש דוד אל האורים והתומים לא שיגיש אליו לא להיות דוד תשוש כח מהבכיה כנז"ל עד אשר אין בהם כח לבכות לזה אמר הגישה נא לי וכן עשה ויגש אביתר את האפוד מהחולשה שבו :

וישאל דוד בה' שהיו כו' עיין הרד"ק וכן מהרי"א · ולע"דן לפי הפשט שלא כתב הארדוף אלא הרדוף אחרי הגדוד ר"ל מוסכם אני שארדוף אחרי הגדוד ועל כרחי שהרי נפש העם מרה איש על בניו אבל שאלתי היא האשיגנו כמלה השאלה אחת אמנם בתשובה נתן לו הב"ה רשות על הרדיפה ואמר לו רדוף כי השג תשיג וכפל השג תשיג לומר שישיגם כולם יחדיו ולא חלק מהמחנה אלא השג תשיג וכן הצל תציל הצלה גמורה שלא יפקד מהם איש והכנון הכל נפשות תציל ממון שלא יפקד ולא יחסר כולם :

וילך עד נחל הבשור כו' עיין רש"י וכן הרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש ומהרי"א ז"ל הביא דברי הרד"ק ז"ל ודח' דבריו כי לפי' העיקר חסר מן הספר מן הכתוב וגם הכתוב השני יהיה כפול אחרי אשר נכלל בראשון וכתב יותר נכון שנא' שעם היות לדוד שש מאות איש מלחמה הנה היו עמו חולים וזקנים ונערים והנשים משרתים שלא ילחמו כי אי אפשר שלא ישארו בצקלג עם הנשים אנשים מה לשומרם ויאמר הכתוב כאן שהלך דוד ואנשיו שש מאות איש ויבאו כול' עד נחל הבשור והנותרים אשר עמו מלבד השש מאות איש עמדו ר"ל נשארו בצקלג וירדף דוד והארבע מאות איש מהבאים עמו אחרי העמלקים עד אותו נחל הבשור ויעמדו מאתים איש אשר פגרו נשארו ועמדו מעבר לנחל הבשור ולשון פגרו כמו ופגריכם פגרי האנשים ופירושו שנתאחדו שם בפגר אחד שאיש את רעהו יעזורו לעמוד שם לשמור אותו המעבר כי ידמה שהיה שם הר גבוה ותלול על הנחל ואפשר שיבאו האויבים ויעמדו שם במקום הגבוה ההו' עד שלא יוכל איש לעבור דרך שם כי יבולע בנקל ויוכלו לסקלן באבני' ולזה נשארו שם ע"כ · וקשיא לי על דבריו מהענין ומהלשון מהענין שלא יתכן שנשארו אנשים בצקלג שאם נשארו נשבו עם הנשים וא"כ איך נותרו עמהן בצקלג אנשים זולת השש מאות שעם דוד ועוד אם האנשים האלה פגרו שם לשמור אותו המעבר איך עלה בדעת אנשים בני בליעל לבלתי תת להם חלק והלא עיקר שמיר' אחורי הו' מאות אנשים ולהם יאתה מנה אחת אפי' שמלא' לבם מאתים איש לשמור ההר ההוא ומהלשון ג"כ קשה שהי' לו לכתוב והנותרים עמדו בתחלת הפ' אצל וילך דוד הוא ות"ר איש והנותרים עמדו ויבאו עד נחל הבשור וירדוף דוד וד' מאות איש ויעמדו מאתים · ולע"דן דברים כפשוטו של מקרא שלא היו כאן כי אם שש מאות איש ובסך הזה נזכר תמיד מיום היות' עם דוד ועד עתה אבל כוונת הפ' לו' שדוד ע"ה הולך הוא ראשונה כדוב שכול ויעבור מלכם לפניהם וז"ש וילך דוד הוא ר"ל הוא ההולך לפניהם וזריז יותר מכולם ואחריו השש מאות איש אשר אתו ויבאו עד נחל הבשור רובם ככולם כי לא נותרו מהשיג לנחל הבשור כי אם מעט מזער וז"ש והנותרים מהסך הנזכר שנותרו מתי מספר שעמדו מהשיג לנחל הבשור אך היו מתי מספר מועט שעמדו ועדיין לא באו לנחל הבשור וכן מורה לשון והנותרים אמנם בכתוב וירדוף הגיד שאחר שהגיעו לנחל הבשור לא שקט ולא נח שם דוד אלא וירדוף דוד הוא וארבע מאות איש לבד ויעמדו מאתי' ר"ל שנתוספו ויעמדו עוד אנשים נוסף על הנותרי' מתי מעט עד שהושלם ועלה לסך של מאתי' איש אשר פגרו באופן שהשש מאות נחלקו לשלש כתות כת אחת חלושים שנותרו ופגרו קודם בואם לנחל הבשור וכת חלושים אבל לא כאלו שהגיעו לנחל הבשור ונצטרפו אלו עם אלו והיו מאתים וארבע מאות רדפו :

וימצאו איש מצרי וכו' עיין הרלב"ג ז"ל ומדוקדק לפירוש הראשון לשון בשדה כי ילדק באשר פגריו שעמדו בשדה לנוח ונטשו שם ומלאוהו · ולע"דן שהודיע הכתוב כבוד

המלכות שלא מלאם לבם להאכילו והשקותו עד שהביאוהו לפני דוד ז"ש ויקחו אותו אל דוד תחיל' ואחר כך ברשותו ויתנו לו לחם וכו' ואמר גבי המים וישקוהו ולא אמר ויתנו לו מים וישתה כמ"ש ויתנו לו לחם ויאכל וכן אמר בסמוך ויתנו לו פלח דבלה ושני צמוקים ויאכל ולא אמר ויאכילוהו פלח דבלה כמו שאמר וישקוהו ונראה כי ידוע הוא שהבא מן הדרך עייף ולמה לא ישקוהו מים מרובי' כי אם מעט מעט פן יבבה בטנו ויבקע וימות לז"א כי בלחם לא הקפידו להאכילו אבל נתנו לו לחם ויאכל כתאות נפשו וכן בפלח דבל' נתנו לו כו' לא כן במים אלא וישקוהו בידם כדי שלא ירבה לשתות ויוזק קודם שיגיד להם איה איפה מחנה עמלקי ולכן לא נתנו לו מים בידו לשתות אלא וישקוהו בידם כאמור :

ויתנו לו פלח דבלה וכו' עיין הרד"ק · ולע"דן נכון מה שזכרתי בפ' הקודם שהפלח דבלה ולחם וצמוקים נתנו בידו שיאכל כחפצו לא כן בשתיה שהשקוהו בידם כדי שישתה מעט מעט ולא יוזק וז"ש כאן ויתנו לו כו' ואמר ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא שבה רוחו אליו עד שאכל כל אלה כו' האי ואולי כי זה לו שלשה ימים וכו' שלא אכל ולא שתה מים ועל כן לא שבה רוחו אין עד שאכל גם הדבלה והצמוקים מיני מתיקה שע"י כן ויטב לבו והשב רוחו אליו :

ויאמר לו דוד למי אתה ר"ל מי אדוניך ואי מזה אתה מאיזה עיר מצרים או אדום והנער השיב על אחרון דסליק מיניה נער מצרי תשובת ואי מזה אתה ומ"ש עבד לאיש עמלקי תשובת שאלת למי אתה ואמר נער מצרי אנכי שהפסיק בתיבת אנכי לומר כי עוד היום נער מצרי אנכי מחזיק באמונת דת מצרים נימוסי מצרים עם היותי עבד לאיש עמלקי לא נתהפכתי לדת נימוסי עמלק ואמר כן אולי ידע שהם ישראלים אשר נצטוו למחות זכר עמלק · או קושטא דמילתא קאמר כי לא ידע כי הם ישראלים שהרי נשבעו לו באלהים אם ימיתוהו ואם הסגירוני אל אדוני ואם ידע ישראלים הם איך יתכן יסגירוהו אל אדוניו ואפשר שאמר כן כדי שיקבלוהו בסבר פנים יפות כי הוא עבד משרת לרבו בכל כוחו ועבד נאמן בלתי בורח הוא שהרי עם היותו נער מצרי ורבו עמלקי עכ"ז עמד עמו ואהבו רבו ז"ש נער מצרי אנכי עבד לאיש עמלקי ר"ל איש נכבד ואנכי מטוב לבבי ורצוני עבד הייתי לאיש עמלקי ולז"א תיבת אנכי כדי שתהיה מתפרשת למעלה מצרי אנכי וגם תהיה נמשכת למטה אנכי עבד לאיש עמלקי שאני לא עזבתיו אלא הוא עזבני ויעזבני אדוני באופן שעבד נאמן אני ולא בורח שמא תאמר זו קשה מן הראשונה שכיון שהוא עזבך בשעת דחק זו הוראה שאתה רע מעללים לז"א ויעזבני אדוני כי חליתי כו' והכרח לא יגונה אלי ובמה שאני עתיד לפרש בסמוך בפ' התורידני אל הגדוד הזה שיצאו גדודים רבים על פלשתים בשמעם שארץ פלשתים ריקנית מכל גבוריה אפשר שעל זה אמר למי אתה כלומר מאיזה גדוד והשיב עבד לאיש עמלקי אם כן מגדוד עמלקי הוא :

אנחנו פשטנו וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל · ולע"דן · לדקדק למה לא אמר על נגב הכרתי כמו שאמר ועל אשר ליהודה ועל נגב כלב וכו' ואפשר כי אלו העמלקי' עיקר שנאתם היתה על צקלג כי אולי הגיעה אליהם הידיעה שמשם פורענות יוצאה להם לשלול מהם שלל ולבוז בז ולא יחיו מהם איש ואשה ולז"א הכתוב אנחנו פשטנו נגב הכרתי שהליכתם אל נגב הכרתי מדרך התפשטות לשם או כדי שלא תבא להם עזרה אמנם עיקר ההתפשטות היה על נגב יהודה ועל נגב כלב עליהם ממש והראיה שאת צקלג שרפנו באש כי משם היתה הפורענות יוצאה כמו שאמרנו :

ויאמר אליו דוד וכו' · ולע"דן לדקדק לומר הגדוד הזה מורה באצבע כי נראה מיותר שהרי אין כאן גדוד זולתו ונראה כי דרך העולם בהיות בלבול מלחמות בעולם לקום גדודים לפשוט בארצות היוצאי' למלחמה כי יצאו אנשי החיל ואנשי הצבא כמו כן בצאת הפלשתים למלחמה על ישראל אפשר יצאו גדודים רבים לפשוט עליהם והגדוד העמלקי' באו אל הכרתי ועל נגב יהודה ועל נגב כלב וזה אפשר שאמר ואנחנו פשטנו ר"ל ואנחנו ביחוד מכלל דאיכא אחריני אשר לעומת זה אמר אליו דוד התורידני אל הגדוד הזה ביחוד הגדוד שבא על הכרתי ונגב יהודה ונגב כלב כי מה לי עם שאר גדודים ולכך לא הזכיר בפ' למעלה כי אם ענין עמלק לפי שפשטו על נגב יהודה :

וירדהו והנה נטושים על פני השדה וכו' עיין הרד"ק וכן מהרי"א · ולע"דן נעשו נטושי' נעזבי' על פני השדה על כל הארץ ואמר בכל השלל הגדול שהיה גדול האיכו' ובכלל זה

ויושיבם בנחל הבשור · כיון שפגרו הם מלכת אמרו להם דוד והארבע מאות איש שישבו שם לשמור הכלים שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקים מהר שישיגום ועכשיו בא דוד ואנשיו אליהם אל המקום אשר הניחום שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו מרחוק שהם באים : ויגש דוד את העם · כמו אל העם כמו והראה את הכהן את מי הנדת מלין ופירוש קרב אליהם ושאל להם לשלום וי"ת וערע דוד ית עמא ובנוסח' אחרת וקריב דוד לות עמא : יחדו יחלוקו · כחלק זה כן חלק זה כי יחדיו יחלוקו : לרעהו לאמר · כמו לרעיו וכמוהו מגן גבורהו כמו גבוריו בהתפללו בעד רעהו בעד רעיו : אשר

רשי

מהיום ההוא ומעלה · לא נאמר והלאה אלא ומעלה כבר הנהיג אברהם בחוק זה בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגומר הם היושבים על הכלים וחלק האנשים ההולכים למלחמה בבראשית רבה : לרעהו · לאוהביו : אשר

אשר־פגרו · מלכת · אחרי דוד וישבם בנחל הבשור ויצאו לקראת דוד ולקראת העם אשר־אתו ויגש דוד את־העם וישאל להם לשלום :
ויען כל־איש־רע ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם־דוד ויאמרו יען אשר לא־הלכו עמי לא־נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי־אם־איש את־אשתו ואת־בניו וינהגו וילכו :
ויאמר דוד לא־תעשו כן אחי את אשר־נתן יהוה לנו וישמר אתנו ויתן את־הגדוד הבא עלינו בידנו :
ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק · הירד במלחמה וכחלק הישב על־הכלים יחדו יחלקו :
ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה :
ויבא דוד אל־צקלג וישלח מהשלל לזקני יהודה לרעהו לאמר הנה לכם ברכה משלל איבי יהוה

דאתמניעו מלמיזל בתר דוד ואותיבינון בנחלא דבשור ונפקו לקדמות דוד ולקדמות עמא דעימיה וערע דוד ית עמא ושאיל להון לשלם : ואתיב כל גבר ביש ורשיעא מגבריא דאזלו עם דוד ואמרו חלף דלא אזלו עמי לא נתן להון מעדאה דשיזבנא אילהן גבר ית אתתיה וית בנוהי וידברון ויזלון : ואמר דוד לא תעבדון כן אחי ית דיהב יי לנא ונטר יתנא ומסר ית משריתא דאתת עלנא בידנא : ומן ישמע לכון לפתגמא הדין ארי כחולק דנחתו בקרבא וכחולק דאשתארו למטר מניא כחדא יפלגון : והוה מיומא ההוא ולעילא ושויה לגזירת דין לישראל עד יומא הדין : ואתא דוד לצקלג ושדר מביזתא לסבי יהודה לרחמוהי למימר הא לכון מתנא מביזת סנאי עמא דיי

ב׳ · ב׳ · ג׳ · ב׳ כקוז · ו׳ · ב׳ · ו׳ · ל׳ ב׳ · ג׳ · ב׳ היורד ק׳ · ג׳ · כה · ב׳ יב׳ חד מל׳ וחד חסר חל׳ · בולס מל׳ · ג׳

וישיבם ב׳ סימ׳ וישיבם בהר · ויושיבם בנחל הבשור · וישימה י׳ חס׳ בליש׳ · שימה בקריאה וסימני׳ ותשמם בכר הגמל · ואשמם בראשיכם · וישימה לחק ולמשפט · ואשמה לפניך פת לחם · מי ישמני שופט בארץ · שמי לך תמרורים ושמו בכליכם : וישמה למוצאות קרי למחראו כתיב · אם שום תשמון דירמיה · וישמה כעפר לדוש ·

רלבג

והנה שמה דוד לחק ולמשפט בישראל שיחלקו כלם בשלל עד היום הזה ולפרסם הנס אשר עשה הש"י לדוד ולנדיבותו שלח מן השלל לזקני יהודה לרעהו בכל המקומות הנזכרים פה : כן יבאו הערלים האלה ודקרוני והתעללו בי היה ירא שיתעללו בו ויהיה באכזריות גדול מפני מה שהשחית בהם ולזה בחר שימות ביד אוהביו :
ויקח

מנחה קטנה

את אשר נתן ה׳ ולא בטבע א"כ יד כלם שו׳ בו והראתי כי השגחה היתה ולא בטבע כי הנה וישמור אותנו כי לא נפקד ממנו איש שא"כ בדרך טבע ועוד כי ויתן את הגדוד וגו׳ שעם היות גדוד גדול נגחנו אותם אין זה אלא כי יד ה׳ עשתה זאת :

פי׳ רבינו ישעי׳

אשר פגרו מעבור · תרגם דאיתמנעו · פלא דבלה · פירוש חתיכ׳ עיגול דבלה · נגב הכרתי · כמו גוי כרתים : אשר לא הלכו עמי · פירוש כל אחד מהם היה אומר כך · לרעהו · בא בלשון רבים כמו ואחזת מרעהו :

כלי יקר

זה רמז שלהיות שלקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה כתוספ׳ בו גדול׳ מעלה איך כביר מצאה ידם לשלוח יד בארץ פלשתים עם עז ובארץ יהודה גור אריה וז"ש השלל הגדול וגדולתו הוא יען אשר לקחוהו מארץ פלשתי׳ ומארץ יהוד׳ ויכריח כניתור ארץ מארץ פלשתי׳ ומארץ יהודה שכבר הודיע כן בפסוק הקודמים שאל ב׳ הארצות יחדיו באו :

ויכם דוד כו׳ עיין רש"י דהיינו כנוי המ"ם על העמלקים קא׳ ובתם׳ ברכות פ"א כתב למחרת׳ ליום מחרת של הכיית׳ שם ע"כ מפרש תחרת׳ על דוד ועמו החונים שם · ועיין הרד"ק ומה שהקשה הרד"ק לפי׳ הגמרא שאינו מתיישב טעם המ"ם הפסר לייסבה כנזכר בפ׳ בסמוך מדברי רש"י ועיין הרלב"ג :

ולע"רן על פי שיטת הגמ׳ שכבר כשף ימשא ואתא ליליא א"כ דוד לעת שהיה דולג היום לבוא דהיינו סמוך לעלו׳ השחר שקפץ ועלה היום התחיל לילחם ז"ש מהנשף כדפרש"י ז"ל בגמרא דנשף לשון דילג קפץ ועלה הוא כמו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה והכם כל היום ועד הערב והערב כולו בכלל עד למחרתם של הלילה הראשונה והשנייה שהרי בסופה התחיל להכות ונמשכה כל הלילה השנית עד למחרת של ב׳ הלילות וכנוי מחרתם חוזר על שתי הלילות ואמר ולא נמלט מהם איש וכו׳ כי היה לו לקצר ולומר ולא נמלט מהם כי אם ארבע מאות איש אשר נסו כי באו׳ ולא נמלט מהם איש מורה שלא נמלט אפי׳ א׳ ואחר כך או׳ בהפך כי אם ת׳ איש כו׳ ונר׳ שזה יובן במ"ש חז"ל בבראשי׳ רבה ולא נמלט מהם איש כי אם ד׳ מאות איש כתיב וישב עשו ביום ההוא לדרכו וד׳ מאות איש אשר עמו להיכן הלכו שמטו א׳ א׳ בפני עצמו אמרו לא נכוה בגחלת של יעקב אימתי פרע להם הקב"ה להלן ולא נמלט מהם איש כי אם ד׳ מאות כו׳ ע"כ כי תחלת הפסוק הגיד הצלחת דע"ה וגבורתו שלא נמלט מהם איש אפי׳ אחד לא היה נמלט מהם כפי הטבע כי אם ארבע מאות איש אשר רכבו על הגמלים וינוסו סך ד׳ מאות בכיון לא פחות ולא יותר כנגד אותם ארבע מאו׳ איש שהיו בזמן עשו ונשמטו אחד אחד מפחדו של יעקב שלא ליכוות בגחלתו היא שעמדה לו לעמלקי היוצא מחלציו · ובזה מובן או׳ איש נער קרי להו איש וקרי להו נער אלא ודאי כדאמרינן שבזכות ד׳ מאות איש דהתם הם שהגינו אל ארבע מאות נער האלה אשר רכבו וברחו להם וזה אפשר שנכלל בכלל וינוסו שרמז אל הד׳ מאות איש אשר מקדם בימי עשו אשר נשמטו ונסו להם גרמו בזכותם לשנסו אלו הארבע מאות נעריו האלה ולפי הפשט ולא נשמט מהם איש מהם מאותם ששמו פניהם בקרב לא נמלט אפי׳ איש א׳ כי אם ד׳ מאות איש נער שברחו שלא עמדו בקרב · ולפי החזקו ואמצו את לבבם לברוח קראם איש עם היותם נער וזהו שאמר איש נער יען אשר רכבו על הגמלים וימלטו ואפשר לפרש בהפך שעם היותם אנשים קראם נער לפי שברחו ואין זו אנושית אלא מעשה נערות שברחו כנער הבורח :

ויצל דוד וכו׳ יש לדקדק כי למה אמר ויצל השלל שהוא כפול וכן תיבת דוד כפולה ועוד למה כתב ואת שתי נשיו הציל דוד כי פשיטא ודבר שהיה בכלל ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק ובכלל שלא נעדר להם מן הקטן וכו׳ הן אמת שהייתי יכולין לומר כי היה אפשר שהרשעים האלה אולי להכעים היו הורגים נשי דוד להיותו מלך ישראל והם עמלקים עכ"ז לא שלחו יד בהן אלא ואת שתי נשיו הציל דוד · ונראה שהגיד חסידות דוד שהם על ישראל וממונם יותר מעל גופו שהרי אשתו של אדם כגופו והוא הציל תחילה את כל אשר לקחו עמלק ואחר כך ואת שתי נשיו הציל להיותו דוד ר"ל איש חיל ואיש חסד · או שנאמר מעשה שהיה כך היה שהציל את כל אשר לקחו עמלק ואחר כך ואת שתי נשיו הציל באחרונה ולכך הוכפלו ההצלות להודיע שאירע מעשה שהציל דוד תחלה כל אשר לקחו עמלק ואחר כך שתי נשיו באחרונה או יאמר כי היו כאן שתי הצלו׳ בנשים הא׳ הצלתן מהשביה וזה נכלל במ"ש ויצל דוד וכו׳ ושתי נשיו הציל להודיע שניצולו הצלה גמורה שלימה שלא זכו עמהם ח"ו וזה הודיע ביתור הציל דוד וזה השיג דוד בבחינת היותו דוד ברוח ה׳ דבר בו ומלתו על לשונו וזהו שאמר הציל דוד דוד דייקא והוא על דרך ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא וכו׳ וידע שלא נטמאת · כן כאן הציל דוד וכו׳ :

ולא נעדר להם מן הקטן וכו׳ הנה הפסוק הזה דרך כלל הוא מיותר שכבר נכלל בפסו׳ הקוד׳ · גם צריך לדקדק יתור אומרו השלל הציל דוד ושנוי מלשון הציל שאמר בפסוק הקודם וכאן אמר לשון השיב · ונראה כי הפסוק הזה מודיע השגחת הש"י שלא נעדר מאליו דבר קטן וגדול כי במלחמה הזו אי אפשר שלא ישגה מהכאן או בשאר הפרטי בדרכים ובפרט בעת הרדיפה לז"א ולא נעדר כי מלבד מה שהודיע בפסוקי הקודמים שהשלל הציל דוד מיד פלשתים עתה הודיע שלא נעדר ולא נדחה בדרך מטרוף המלחמה שהם בהולי נדחה בדרך איזה דבר או בן או בת או שלל שנפל מהם בבריחתם בא׳ הפחתי׳ והיו טועי׳ בהרים ובדרכים הכל השיב דוד השיב דווקא לשון השבה כענין כי תראה חמור אחיך וכו׳ נדחים בדרך השב תשיבם לאחיך דלשון הצלה שייך בדבר הניצול מיד איש שכובשו תחת ידו והשבה שייך בדבר האבד ומוטעה בדרך אך קשה לזה אומ׳ ועד אשר לקחו להם הכל השיב דוד שלא היה לו לכלול בלשון השבה לפי זה ואפשר כי בפ׳ הזה מדבר על אשר לקחו הד׳ מאות איש נער שהיו רוצים לברוח ולהוליך עמם ונדחקו מאד וברחו להם לנפשם והניחו והשליכו השלל אשר לקחו להם הד׳ מאות איש הנזכר והיה א"כ אותו השלל אשר לקחו להם נדח בדרכים ובגבעות בעת בריחתם א"כ הרי הוא כשאר הנאבן ושלל הנדח לז"א הכל השוה בכולן את הכל השיב דוד דגם אשר לקחו להם הנערים הנזכר שייך לשון השבה ולא לשון הצלה אמנ׳ במה שלקח בחזקה בהלחמו עם עמלק והציל מידם ונלא׳ בו אמר לשון הצלה ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק על מה שלקח ביד חזקה אמר ויצל לשון הצלה ועוד אפשר בטעם כפל הפסוקי׳ והשנוי מהצל׳ להשב׳ והוא שכאן היו שני מיני שלל הא׳ השלל אשר לקחו עמלק מפלשתים ובו אמר לשון הצל׳ וגם בב׳ נשיו משום שלא שייך השבה להשיב לבעליו אלא הצלה לעצמו הציל וזכה מההפקר אמנם בפ׳ ולא נעדר להם דבר בחלק השלל שללו של יש׳ עליו והוא או׳ ולא נעדר להם לישר׳ מזהרען ועד הגדול ועד בני׳ ובנות ומשלל ועד כל אשר לקחו להם לישראל הכל השיב דוד ע"מ לתת כל דבר לבעליו ולזה אמר כאן לשון השבה על דעת להשיב כל דבר לבעליו :

ויקח דוד את כל הצאן כו׳ עיין רש"י ולדבריו מקרא קצר הוא שחסר תיבת אנשים כאילו נאמר נהגו אנשים לפני המקנה ההוא שהיו או׳ זה שלל דוד ז"ש ויאמ׳ זה שלל דוד׳ ועיין הרד"ק ומהרי"א הקשה שזה לא נז׳ בפ׳ וגם דוד לא היה מלך פלשתי׳ שהיה כורן גדר בארצם והנכון אצלי שזכה הפ׳ בזה ג׳ דברים הא׳ שלקח דוד את כל הצאן אשר היו מוליכין עמלק משלל הערים וזכה עוד ענין ב׳ והוא שהבקר ינהגו לפני המקנה ההו׳ ר"ל שסדר דוד שילך הבקר לפני הצאן שהוא המקנה והי׳ זה כדי שהמקנה הקטן ההיא מהצאן לא ילך בראשונה להיותם חלושי׳ וקלים ליגזל בכ"מ אשר יעברו בו וגם היות מידת הלוחמים כן שינהגו את השלל ישימו את הבקר ראשונה ושאר הבהמות יותר גדולו׳ והצאן אחריה׳ כדי שיהיו נשמרים יותר · וספר הכתוב ענין ג׳ והוא הו׳ ויאמר זה שלל דוד ר"ל שאם היו באים אנשי הנגב והכרתי לשאול שללה שלקח דוד מיד העמלקי היו אנשי דוד משיב להם אין לכם בזה טענת כי זה שלל דוד הוא שלקחו מיד עמלק ואת׳ כבר התיאשת׳ ממנו והוא לא לקח מכם לשתאמ׳ שהוא גזל כלוקחו מאוהביו אבל הוא שלל של דוד כי הגונב מן הגנב פטור וכ"ש אחרי יאוש בעלים ולפי זה לאו׳ ויקח דוד את כל הצאן והבקר אשר שללו עמלקי משאר הערים זולת ארצו׳ יהודה ע"כ:

ולע"רן כי כאן נמצאו ב׳ חלוקות מהמקנה הא׳ אשר הצילו אנשי הצבא והשנית אשר הציל דוד בעצמו בכוחו ועוצם ידו והוא חלק היותר גדול מאד ואולי על שתי חלוקות האלו כיונו הפסוקי׳ הקודמי׳ במ"ש ויצל דוד כו׳ ואת שתי נשיו הציל דוד לומר שהוא הצילם וזהו דוד דוד דייק׳ אמנם אחר כך הזכיר חלוקה שנית ולא נעדר להם וכו׳ הכל השיב דוד השיב הוא באמצעות שרי צבאותיו וחילותיו שהכל ונתלה במלך על דרך שאמר בהלותו את ארם נהרים וכו׳ ע"פ צויו נתלה בו ולזה הגיד הפסוק הזה ויקח דוד את כל הצאן והבקר ועשה עם נעריו שינהגו הצאן והבקר אשר שלל אותם הוא בעצמו עשה שילכו לפנים שאר המקנה שהצילו הצבא באופן שילך ראשונה אשר שלל דוד ואשר שלל העם אחרונה ישע לחלוק כבוד למלכות שילך מה שהציל דוד בעצמו לפני שאר המקנה ועוד שיראו גבורת דוד שעם היותו איש אחד הציל יותר מכולם על אחת כמה וכמה זהו שאמר ויקח דוד את כל הצאן והבקר כלומר את אשר הציל הוא ונהגו אותם לפני שאר המקנ׳ ההוא ר"ל אשר שללו העם ויאמרו כל העם יחדיו זה שלל דוד שלכך היה הולך ראשונה והבקר מפסיק בין מקנה הצאן שהציל דוד בעצמו למקנה ההוא של צאן אשר הציל הצבא והיתה ההפסקה הזאת מועילה כדי שיתבוננו שהם שתי חלוקות הא׳ שלל אשר לדוד בעצמו והב׳ המקנה ההוא של צאן אשר שללו אותם העם :

ויבא דוד אל מאתים כו׳ עיין הרד"ק והכתוב מסייע דכתיב ויושבם חסר וא"ו וקרינן ויושבו׳ לו׳ ויושבם דוד ויושיבו׳ אנשיו וכשיטת הרד"ק ז"ל וכן כתב מהרי"א והוסיף לומר וידמ׳ שהיה על אותו הנחל מלמעלה בראש ההר אשר עליו יש ההר גבוה ותלול ומסוכן להעברת עם רב בנחל כי אם יבאומן האויבי׳ ויעמדו על הנחל בראש ההר מלמעלה בראש ההר אשר עליו לא יוכל איש לעבור בנחל כי יפלו עליהם אבני׳ עד אבוד אותם לכך ברר דוד שישבו שם כדי שישמרו אותו ויהיו להם מבצר משגב ויקל התורה ועבור בנחל ההוא בשובם וזה יורה באו׳ ויושיבם בנחל הבשור וז"ש אשר פגרו כלומר אשר התחזקו שמה כדי לשמור אחורי דוד כי פגר הוא שם הגוף שהם נשארו שם ועשו כפגר אנשים באחדות וז"ש ויצאו לקראת דוד ודוד וישאל להם לשלום ר"ל האם באו האויבים לקחת אותו המקום והמעבר המסוכן ע"כ וק"ק דאם כן לא ענו דוד אל אנשי הבליעל שהיו ראוים ליטול חלק בראש כיון שהם שומרים המקום המסוכן ההוא :

ויען כל איש רע וכו׳ ויאמר דוד לא תעשו כן אחי וכו׳ עיין הרל"בג ז"ל וכוונת הרל"בג לפרש ומי ישמע לכם כי כחלק וכו׳ וזהו מצד המנהג שבין הלוחמים יחדיו יחלוקו אחד היושב ואחד העומד על הכלים ויצא הדין הטענה הראשונ׳ אשר נתן ה׳ לנו ר"ל להולכים למלחמה ולאנ׳ נתעכבו שם לשמור וכן הביא מהרי"א ז"ל והוסיף לומר כי נלמוד מהפסוק ענוה לדוד שעם היותו נגיד ומצוה לאומים לא דבר קשות לגזור אומ׳ שיחלקו יחדיו אבל דבר רכות אל נא אחי וכו׳ ובטענ׳ מספקת כי מי ישמע ויקבל מכם הדבר הזה כי המנהג פשוט בין הלוחמים שבחלק היוצא לצבא חלק היושב על הכלים ואם המנהג כן שהיושב על הכלים לבד נוטל חלק בשוה כהולך במלחמה מכ"ש אלו אשר פגרו ועמדו במקום המסוכן בנחל הבשור למבצר עוז לשמור המעברות וישימה לחק ומשפט מן היום ההוא ומעלה שיחלקו יחדיו בשוה היוצא אל המלחמה והמתעסק בה בשמירת הכלים או שמירת המעברות והקשה מהרי"א ז"ל כי במה נסתפקו אלו האנשים והוא דין פסוק בפרשת מטות שנאמר וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה ובין כל העדה ויותר קשה מזה מש"זל בבראשית רבה א"ר יודן ויהי מהיום ההוא והלאה אין כתיב כאן אלא ומעלה ממי למד מאברהם זקנו שנאמר בלעדי רק אשר אכלו הנערי׳ וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם ע"כ ויקשה למה לא יחסו הלמוד ממלחמת מדין שנאמר וחצי׳ את המלקוח ולמה יחסו ענין הלמוד מאברהם ועוד שאין משם לימוד כי באברהם לקחו חלק היוצאי׳ במלחמה וכאן הנהיג דוד שאפי׳ היוש׳ על הכלי׳ לבד יקח חלק כחלק הכלא׳ ואין הנדון דומה לראיה ותירץ הוא ז"ל שאין ענין מלחמת מדין דומה לזה כי שם ההולכים הלכו כול׳ בשליחות כל העדה ושלוחו של אדם כמותו ורצוי שיחצו את המלקוח בין תופשי המלחמה ובין העדה המשלחי׳ אות׳ אבל בענין דוד שילאו כול׳ להציל אשתו ובניו והקרה ה׳ לפניהם שלל אויבהם בזה הדין נותן שבזוז איש לו ודי לאותם שפגרו שיתנו להם בניהן ובנותיהם ונשיה׳ אבל בשלל אין להם זכות זאת ועוד ב׳ כי ענין מלחמת מדין הוראת שעה שהרי לא הזכיר בה חוקת עולה לדורות וא"כ איך ילמוד דוד ממנו והשנה

אשר התהלך שם · היה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות עשה גם כן הוא טובה מהשלל ועוד כי מארץ יהודה היה הענ׳ ההוא כמו שאמר הנער המצרי לנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו׳ : וידבקו · כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם עניני הענה וחלה ג׳ בני שאול שוכר הס שהיו יוצאים עמו במלחמה לפי׳ מתו עמו ואים בשת נאמר בבית כי לא היה יולא במלחמה : המוריס · מנשים מוריס בקשת ת״י קשתין גברין לחומכין למיגר בקשתא : החל · ענין חיל ופחד כי לא הכוהו עדיי׳ לבד פחד מהם : ודקרוני וכתעללו בי · בהרגם אותי דקירו׳ הרבה דרך נקמה ובזיון וכן אשר התעללתי במצרים וכל בשון

דַּיָּ֑ם׃ לְרִ֣י בְּבֵ֔ית אֵ֖ל
וּלְרִ֣י בְרָמ֑וֹת נֶ֚גֶב וּלְרִ֣י בְיַתִּ֔יר׃ וּלְרִ֖י
בַּעֲרוֹעֵ֑ר וּלְרִ֖י בְּשִׁפְמ֑וֹת וּלְרִ֖י
בְּאֶשְׁתְּמֹ֑עַ׃ וּלְרִ֣י בְרֶ֔כֶל וּלְרִ֖י בְּקִרְיֵ֑י
יַרְחְמְאֵ֔ל וּלְרִ֖י בְּקִרְיֵ֥י שָׁלְמָֽה׃ וּלְרִ֖י
בְּחָרְמָ֑ה וּלְרִ֖י בְּכ֥וֹר עָשָׁ֛ן וּלְרִ֥י בַעֲתָֽךְ׃
וּלְרִ֣י בְחֶבְרוֹן֮ וּלְכָל֒ אַתְרַ֣יָא דִֽי הַלִּ֣יךְ
תַּמָּ֗ן דָּוִ֥ד הוּא֙ וְגַבְרוֹהִ֔י׃
וּפְלִשְׁתָּאֵ֖י מְגִיחִ֣ין קְרָבָ֑א בְּיִשְׂרָאֵ֔ל
וְאַפְּכ֣וּ אֱנָשֵׁ֔י יִשְׂרָ֖אֵל מִן־קֳדָ֣ם פְּלִשְׁתָּאֵ֑י
וּנְפָל֤וּ קְטִילִין֙ בְּטוּרָ֣א דְגִלְבּ֔וּעַ׃
וְאַדְבִּ֥יקוּ פְלִשְׁתָּאֵ֖י יַ֣ת שָׁא֑וּל וְיַ֤ת
בְּנוֹהִי֙ וּקְטָ֣לוּ פְלִשְׁתָּאֵ֔י יַ֖ת יְהוֹנָתָ֥ן
וְיַ֣ת אֲבִינָדָ֔ב וְיַ֖ת מַלְכִּ֣י שׁ֑וּעַ בְּנֵ֖י
שָׁאֽוּל׃ וְתַקִּ֥יפוּ עֲבִדֵ֖י קְרָבָ֣א עַל֒
שָׁא֗וּל וְאַשְׁכְּחוּהִ֤י קְשִׁתָּיָא֙ גַּבְרִ֔ין
דְּאוּמָנִ֖ין לְמֵ֣יגַר בְּקֶ֑שְׁתָּא וְדָחִ֖יל
לַחֲדָ֥א מִקְּשָׁתָֽיָא׃ וַאֲמַ֣ר שָׁא֗וּל
לְנַטָּ֤ל זֵינֵיהּ֙ שְׁלוֹף֙ חַרְבָּ֔ךְ וּקְטָלַ֖נִי
בָּ֣הּ דִּילְמָ֣א ׀ יָתוֹן֮ עָרְלָיָא֒ הָאִילֵ֣ין
וְיִקְטְלוּנַנִּ֔י וְיִתְלַעֲב֖וּן בִּ֑י וְלָ֣א אָבָ֔ה
נָטִ֥יל זֵינֵיהּ֙ אֲרֵ֣י דָחִ֔יל לַחֲדָ֖א וּנְסִ֥יב
שָׁא֑וּל יַ֥ת חַרְבָּ֖א וְנָפַ֥ל עֲלָֽהּ׃ וַחֲזָ֣א
נָטִ֔ל זֵינֵיהּ֙ אֲרֵ֣י מִית֔ שָׁא֖וּל וְנָפַ֣ל
אַף֮ גַּ֣ם
עֲרֵעֶר ה׳חס׳בליש׳ בקריאה וסימ׳ ולאשר בערער · ויחנו בערער : ומן הירדן · עזבות ערי ערער · ובלע בן עזן · וכל אוריתא דכוו׳ הסרים : ויחל ט׳ בקריאה וסימ׳ ויחל נח איש האדמה · ויחל עוד שבעת ימים אחרים · ויחל העם לזנות אל · ויחל שער ראשו לצמח · ויחל יונה לבוא בעיר · ויחל שלמה לבנות · ויחל מאר מהמורים · מן היורם דד״ה · תרין כתראי ליישן חולי : יבואו ג׳מלאים בקריאה וסימ׳ פן יבואו הערלים האלה · למה יבואו מלכי אשור · יבואו וישתחוו לפניך · ובמס״רה אחר״ית נמסר יב״או ויגידו צדק״תו במק״ום וישתחו לפניך ונ״ל שה״וא טע״ות שלא מצאתיו מ״לא בש״ום ספ״ר מדו״ייק :

רשי

מאחר שהתהלך שם דוד · שפיו מחבתו לותו מפני כחול : ופלשתים ללחמים ביזרעאל - כמדם האומר נחזור לעניין ראשון : ויאמרו

רלבג

ויקח שאול את החרב ויפל עליה - ידמה מזה המקום שכתב הענלקי שאול לדוד שכבר הרג שאול ולוקם ואמר זה למען תן בעיניו דוד כי יותר היה שכחת שאול על דוד ומפשר כי לא מת שאול בנפלו על חרבו והפלים להמיתו זה הגד הענלקי כמו שפשר לדוד והוא יותר נכון לפי מה שחשוב : לאמר

כלי יקר

שדקדקנו מלשון הכתוב הכל הטיב דוד שאמר לשון הפגה שבדעתו להסיבו לבעליו ולו׳ לומר לשון ויפן כל היום שהוא לשון פנייה למה שגלילה דוד מהיות בחוכתו להסיב ולהת להם חלק ולזה קרלו רע ובליעל רע בבחינת היותו רע לבריות שנה׳ לוי לרשע רע וכו׳ וכי יש רשע שחיכו רע לגלה זה הרע לשמים ורע לבריות זהו רע ול״ז כל היש רע לבריות כי בין חמים לא יתכן להקפיד בביזוי בדברים החלה ובליעל הוא בבחינת מה לפי שהורו בזה שהסבכוחם ועוכם יפה נלחו זה בפירה ולזה קרלו בליעל לשאר אשר הכשיל עם כלה לא היה רחוי שילכו עם דוד כי אם בין חפל׳להפלה עבירה בידו ומוזר מעורכי מלחמה כ״ש קוטן לחמה כזו לא היה להם לללכת בעורכי מלחמה עם דוד זהו שלמר ויען כל היש רע ובליעל מהלכשים לשאר הלכו עם דוד כלומר מי יתן והיה שלא הלכו לו כיון

אף
גם

לומר מעתה שהוא רע ובליעל אין להם טעמה זולת היותם מהלכשים לשאר הלכו עם דוד לבד זולת זה אין להם פה להתפאר שזכות עמדה להם שהרי אין רע ובליעל הוא רק טענות׳ היה הלכיהם עם דוד לא זולת ז״ם מהכתי׳ לשאר הלכו עם דוד · ולהיות שהיו כאן שני מיני השלל הא׳ לשאר שלמ מעמלק של הערים של פלשתים והמין השני השלל של ישרל ושל האנשי׳ החלה לשאר פגרי והאיש רע ובליעל לא רלה לתת להכשים לשאר פגרי ולא כי אם היש לתת לשתו זולת בניו ורלוי שיכהבו ולכתיבהשלל יפלו עוד בכבה כי יניחו לת לב העם הכשרי׳ במלחמ׳וז״ש כי אם היש לת לשתו ולת בניו ויכהבו ויולכו להם כיון שהם רכי לבב ממכם דוד עכה להם כנגד היות עניינים זו רע לבריות אמ׳ל נא אחי תרעו כי הכשיס לחיים לתם ז״ש לא תעשו כן לחי רועה לומר לחיים להכהבו ולא יאות לעשות כן וכנגד בליעל הוא לומרו לשאר נתן ה׳ לנו כמו שהמרו המפרשים ז״ל שהומרו לנו הוא כלל לזולתם שהלכו עם דוד ולזולתם שלח הלכו ויכריח כן לומרו ויעמור לזולתו מורה על סוג אחר הנו׳ בחינת לנו והגדול גם כן הק״בה נתנו בידינו ולא בכחונו לבדנוהו והקדיש בחינת השלל ולפי שהניחוה העמלקי׳ וברחו וירדפו למחריבם והרגוש לכך הקדי׳ לת לשאר נתן ה׳ לנו על השלל ולשאר כך כשרדפנו לשאר העמלקים ויעמור לזולתנו ויתן לת הגדול הבא עלינו בנלחמון ויד רמה בילינו ת״כ החוסך שבטוחו עשה כן הוא בליעל בחמה וכעובד ע״ז יחשב וכי התמרו בעשה נא חלוקה לחרת ביזונית שיקחו כשיכם ובניכם ועפס ומקניכם וכל קנייכ׳ לבל כשאר זכינו משלל פלשתים שעללו עמלקים מה להם לשון המלחים בו ואולי לשאר כן בלה שהם׳ קצר שדבר השאר מעניינו הוא מהנך דברי דוד ל״ז ומי יעמע לכם לדבר הזה שיתיכם רוצים לתת להם חלק כי כחלק וכו׳ או לשאר שלו׳ ומי יעמע לכם לדבר הזה שלשאר תם שלפי׳ מקניכם וקניינם תיכו׳ רוצי׳ לתת להם כי לם היש לת לשתו ובניו לבד מי יעמע לכם שהרי המנהג לפי׳ חלק מהשלל של נכסי פלשתים זוכים בו כי כחלק וכו׳ כ״ש ממונם מקניכם וקנייכ׳ ז״ש לבד׳ הזה הוי שלשאר תם כי לם היש לת לשתו ולת בניו ויכהבו ויולכו ולהיות הדב׳ הזה שורש לחומה שלימה לזה ויהי מהיום ההוא ומעלה ויעימה לחק ולמשפט ביזראל ביחוד לשאר כל ענייניכם בהשגחה רלוי לעשיס דבר הזה לחק ומשפט כדי שיכירו שהכל בידי שמים וה׳ לום מלחמה ופעפ״י שהיה יכול לנהוג שיקח הירוד פי שכי על היחוד ושום הכלים לת רלה לקבוע המנהג ההוא לפי שהוא הריסת ההשגחה חליצה וז״ש ויעימה לחק ומכהב ולמשפט דין לדק הוא לויר׳ שכל מעשיהם בהשגחה · ולהחזיק כבוכה הזאת הוא מה שעללה לכל המקומות להודיע שזכותם עמדה לו עם הייתם יוצאים בשביהם לת כהו ועופס ידו וכו׳ :

ויהי מהיום ההוא ומעלה כו׳ רש״י ז״ל לת נאמר והלאה אלא ומעלה מזמן שהרשה ת״ר ע״כ בפ׳ הקומ׳ ביאור המאמר ההוא וכן׳ זכרתי שמו׳ ליש׳ הכווב׳ שחק כזה בידך הוא בית׳ לת בזולתם כי יש׳ראל כל מעשיהם בהשגח׳ ורלוי יחלוקו בשוה הירוד למלחמה עם היושב בשמור :

ויבא דוד אל ציקלג וכו׳ רש״י ז״ל לרעתו לומר להזכיר וכן הר״דק ועיין הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ל ולומר הנה לכם ברכה ר״ל אלא היה שולח להם זה בעבור מה שאללו פלשתי׳ כי אין לכם דין במה שהתיאשו לבל היה שולח להם ברכה מהשלל לויביה׳ כי בבר היה משלהם וגם כיון שזה לומר אל תחשבו בים קללה בתחילת השלל הזה שבעליהם יעקרו אל הסם יתברך ויקללו עליו כי הנה להיותם לויבי ה׳ להוכל משלים יבורך מן הכשמים כי סם שוה ה׳ לת הברכה חיים עד העולם עד כאן : ולע״דן כי דוד בח אל ציקלג ויעלח מהשלל לזקני יהודה ולוקי לרעתו של דוד שעם הליכת השלל יאמר להם הנה לכם ברכה ז״ל לרעתו לומר הנה לכם ברכה שרעתו של דוד המוליך המנחה׳ היה לוה לומר הנה לכם ברכה וכו׳ לו יאמר לרעתו מזקני יהוד׳ הנזכר בפסוקו של מקרא והבוזה במה שלח אמר לרעתו לו׳ שלח שלח מנחה ל׳ לרעים רב׳ מפני המלוקת לבל שלח לזקני יהודה כול׳ לבל לת יחדיו שלח לרעתו רוצה לומר לכל רעתו בפני עמי כפי כבודו ומעלתו ולמ׳ הנה לכם ברכה כו׳ ר״ל הלא מצער היה ברכה מנחה זו והנה לכם משלל׳ ברכה ולוכם מריכים חליצה למנחתי זו לבל שלחתיה לפי שהיה מלויבה ותלכלו שלל לויבי ה׳ · לו לומר הנה לכם ברכה שהברכוני יען שהלכלתי להכם משלל של לויבי ה׳ שכן ירבה וכן ישרת תמיד לו לומר הנה לכם זה המועט ברכה רוצה לומר להניח ברכה לל בתיכם כי הוא מלויבי ה׳ מנחנם ה׳ בידינו והניהן מלת ה׳ שוה פרוטה יהי׳ בו ברכה מרובה ק״ו מקנוטל פרוטה מליוב מהכתים לשר הלכו עם דוד כלומר

להר

ויפלאתו המורי׳ מנח׳ ובקשת מקום מבורש הוא מנחים המורי׳ בקשת : ויחל מהר מהשערי׳ · בתו היל ביולדה : ודקרוני והתעללו בי · פירוש לפי ירת שמת לת יהרגוני לשון ינילוני חי ויבחקו בי מה התעללת בי ·

גם כל אנשיו · הסמוכי' אליו במלחמתו מתו בהר הגלבוע והשאר נסו : אשר בעבר העמק אשר בעבר הירדן · תרגם יונתן די בעברא דמישרא ופי' העבר' שהיו בעבר המישור הסמוך לארץ פלשתים וכן בעבר הירדן המקומות סמוכות לירדן וסמוכות לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מבצר ועזבו אותם : את כליו · מה שמצאו בו בגדיו וכלי זיינו כי הנזר והאצעדה העמלקי לקחם : בית עשתרות אלהיהם · והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם והם צלמים העשוים בצורת עשתרות מן עשתרות הצאן ובדברי הימים כתוב בית אלהיהם והם היו העשתרות שהיו אלהיהם : ואת גויתו תקעו בחומת בית שן · תקעוה במסמרים ובדברי הימים כתי' ואת גלגלתו תקעו בית דגון מה שלא נזכר הנה הוא נזכר שם כי זה וזה היה כי גויתו תקעו בחומת בית שן וגלגלתו שנ' ויכרתו את ראשו ושם אמר וישאו את ראשו ואת כליו באמרו ואת גויתו קבר שהרי גויית בניו תקעו גם כן בחומת בית שן : וישמעו אליו · כמו עליו וכ"תי ושמעו עלוהי : וישרפו אות' שם · ת"י וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן אפשר שהיה דעתו כמו שכתבו רבותינו ז"ל שורפין על המלכים ומה הם שורפין עליהם מטתן וכלי תשמישן או דעתו על שריפת בשמים כמו ויחנטו הרופאים ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם התולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות : תחת האשל · ובדברי הימים תחת האלה אשל הוא כלל לכל עץ וכן ויטע אשל כתרגומו ונציב נציבא ובדברי הימים פיר' שזה העץ היה אלה : ויצומו שבעת ימים · זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושע על ידי שאול ולפיכך נתעסקו בו אנשי יבש כי זכרו אותה התשועה שנושעו על ידו :
ויהי

ט גַּם־הוּא עַל־חַרְבּוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ׃ וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם כָּל־אֲנָשָׁיו בַּיּוֹם הַהוּא יַחְדָּו׃ וַיִּרְאוּ אַנְשֵׁי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּעֵבֶר הָעֵמֶק וַאֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן כִּי־נָסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וְכִי־מֵתוּ שָׁאוּל וּבָנָיו וַיַּעַזְבוּ אֶת־הֶעָרִים וַיָּנֻסוּ וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶן׃

וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים לְפַשֵּׁט אֶת־הַחֲלָלִים וַיִּמְצְאוּ אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו נֹפְלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ׃ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיַּפְשִׁטוּ אֶת־כֵּלָיו וַיְשַׁלְּחוּ בְאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים סָבִיב לְבַשֵּׂר בֵּית עֲצַבֵּיהֶם וְאֶת־הָעָם׃
י וַיָּשִׂמוּ אֶת־כֵּלָיו בֵּית עַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־גְּוִיָּתוֹ תָּקְעוּ בְּחוֹמַת בֵּית שָׁן׃ וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו יֹשְׁבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֵת אֲשֶׁר־עָשׂוּ פְלִשְׁתִּים לְשָׁאוּל׃ וַיָּקוּמוּ כָּל־אִישׁ חַיִל וַיֵּלְכוּ כָל־הַלַּיְלָה וַיִּקְחוּ אֶת־גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֵת גְּוִיֹּת בָּנָיו מֵחוֹמַת בֵּית שָׁן וַיָּבֹאוּ יָבֵשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם׃ וַיִּקְחוּ אֶת־עַצְמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַחַת־הָאֶשֶׁל בְּיָבֵשָׁה וַיָּצֻמוּ שִׁבְעַת יָמִים׃

ויהי

אַף הוּא עַל חַרְבֵּיהּ וּמִית עִמֵּיהּ׃ וּמִית שָׁאוּל וּתְלָתָא בְנוֹהִי וְנָטֵל זַיְנֵיהּ אַף כָּל גַּבְרוֹהִי בְּיוֹמָא הַהוּא כַּחֲדָא׃ וַחֲזוֹ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל דִּבְעִיבְרָא דְמֵישְׁרָא וְדִבְעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲרֵי אַפִּיכוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל וַאֲרֵי מִיתוּ שָׁאוּל וּבְנוֹהִי וּשְׁבָקוּ יָת קִרְוַיָּא וְאַפִּיכוּ וַאֲתוֹ פְלִשְׁתָּאֵי וִיתִיבוּ בְּהוֹן׃

וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וַאֲתוֹ פְלִשְׁתָּאֵי לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא וְאַשְׁכַּחוּ יָת שָׁאוּל וְיָת תְּלָתָא בְנוֹהִי קְטִילִין רְמַן בְּטוּרָא דְגִלְבּוֹעַ׃ וּפְסָקוּ יָת רֵישֵׁיהּ וְחַלִּיצוּ יָת זַיְנֵיהּ וְשַׁלַּחוּ בְּאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי סְחוֹר סְחוֹר לְבַסָּרָא בֵּית טַעֲוָתְהוֹן וְיָת עַמָּא׃ וְשַׁוִּיאוּ יָת זַיְנֵיהּ בֵּית עַשְׁתָּרְתָא וְיָת גּוּפֵיהּ צְלָבוּ בְּשׁוּרָא דְבֵית שָׁן׃ וּשְׁמָעוּ עֲלוֹהִי יָתְבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד יָת דַּעֲבָדוּ פְלִשְׁתָּאֵי לְשָׁאוּל׃ וְקָמוּ כָּל גְּבַר גִּיבַּר וַאֲזַלוּ כָּל לֵילְיָא וּנְסִיבוּ יָת גּוּפָא דְשָׁאוּל וְיָת גּוּפֵי בְנוֹהִי מִשּׁוּרָא דְבֵית שָׁן וַאֲתוֹ לְיָבֵישׁ וְקַלּוּ עֲלֵיהוֹן כְּמָא דְקָלַן עַל מַלְכַיָּא תַּמָּן׃ וּנְסִיבוּ יָת גַּרְמֵיהוֹן וּקְבַרוּ תְּחוֹת אַשְׁלָא בְּיָבֵישׁ וְצָמוּ שִׁבְעָא יוֹמִין׃

והוה

רשי

וישמעו אליו · כמו עליו על שאול : וישרפו אותם שם · וקלו עליהון כמו דקלן על מלכיא תמן כדתנן שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי :
והנה

רלבג

אשר נס העם מן המלחמה · ספר מקרה הרע שקרה בהדרגה כראוי כדי שלא יגיע ההפעלות לשומע כי אם בהדרגה כי זה ממה שיוסיף אל סבל הרע ההוא בזולת הפעלות גדול מאד והמשל כי מי שימות אוהבו בזולת חולי קודם ידאג לו יותר ממה שידאג אם היה לו חולי קודם ויעתק אל סרע בהדרגה ולזה ספר בזה המקום ניסת העם ראשונ' ואחר זה ספר מיתת קצתם יותר קשה מהניסה ואחר ספר מיתת ראשי העם שהם שאול ויהונתן כנו שהוא יותר קשה ממיתת העם · והנה שאול נשען על חניתו ידמה שאמר שנפל על חניתו וראה שלא דקרהו היה שאול נשען עליו בכח להשלים הדקירה וכאשר ראה כי לא יוכל על זה אמר לנער העמלקי שימותתהו : כי

מסרה

ויקומו ט' מל' וסי' נמסר בריש סדר קרח ולעיל בהאי ספרא סימן כ"ג : יבשה ביבשה ג' בקריאה וסימן ויבאו יבשה ויצומו עד הערב · ודבתריה ויקברו תחת האשל ביבשה · ויביאוהו דר"ה :

מנחה קטנה

ויכרתו את ראשו · נראה שמצאו לשאול שנפל על חרבו מת וידעו שהוא המית עצמו וזה היה להם לבושה שלא הומת על ידם על כן כרתו ראשו להתפאר שנמס כאלו הרגוהו ותכנו ראשו מיאן שמו לו זה הבזיון ע"י שבחר מות מחיים ביד פלשתים : וישימו את כליו וגו' ובד"ה כתי' ואת גלגלתו תקעו בית דגון · אפשר שעשו זה לפי שהפלשתים סברו בדעתם שנלקה דגון אלהיהם ע"י הארון זה היה בשביל שהיה הארון נצר לוחות כי שאול שטעם מיד גליית וע"כ לא היה זה נכוד לארון לבית רק על לוחות ועשה נקם בפלשתים ובאלהיהם כדי להשיבו לארץ ישראל שיניחו הלוחות בו מאח"כ אם היה הלוחות נשארו בארון לא היה מקפיד על הדבר ונשאר בארץ פלשתי' ולא נעשה זה הבזיון לדגון ולפי ששאול גרם זה הדבר לדגון גם הם קנאו לע"ז שלהם ותקעו גלגולתו לפניו כלומר נתנקם משאול ע"י שגרם הבזיון לאלהיהם :
עמד

פי' רבינו ישעיה

תקעו בחומת בית שן יתרגמו צלבו : וישרפו אותם · כמו וכמשרפות אבותיך המלכים הראשונים כן ישרפו לך והוא התנעה שעושין עליהם בבשמי' רבים שלא יסריחו ושורפי בשמי' אותה התנעי :

כלי יקר

לאשר בבית אל וכו' ולאשר בחברון וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש וכבר זכרתי דברי מהרי"א ז"ל שכבר זכו בו ביאוש הבעלי' עד כאן ועם כל זה דברי הר"דק ז"ל במקומה שעם היות דוד זוכה בשלל משורת הדין ביאוש עם כל זה רצה לפייסם בקצת ממנו :

ופלשתים נלחמים וכו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל הוסיף וזכר שנסו ישראל וכבר זכרו חכמים שהתחלת הנפילה ניסה ומאשר ישראל התחילו לנים מפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבוע ע"כ · ולע"דן כוונת הפסוק לומר הביעה וראה כמה העונות גורמין ועושים שהרי דוד ואנשיו ארבע מאות איש כי המתים נגרו ועם היותם מעטים מתי מספר נלחים ולקחו בלעם מפיהם והעון כמה גורם ועושה שהרי פלשתים נלחמים בישראל וינוסו אנשי ישראל ויפלו חללים אין זה כי אם רוע העונות שהרי עם היותם ישראל מרובים וההר גבוה ותלול והאויבי' למטה עכ"ז נפלו חללים בהר הגלבוע ואולי תיבת נלחמים מהנפעל שהיו פלשתים נלחמי' ונפעל מהמלחמה כאילו יד ישראל גוברת והם נלחמים מהם ועכ"ז וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים אין זה כי אם בהשגח' הסי"ת שנתן מורך בלבבם של ישראל מסיבת עונותם עם היות פלשתים נלחמים כלומר נפעלי' מהמלחמה ולכך לא אמר לוחמים אלא נלחמים :

וידבקו פלשתים וכו' עיין הר"דק ז"ל אבל מהרי"א ז"ל כתב ומאשר היו שאול ובניו גבורי כח ואבירי לב לא נסו מהמלחמה ולא נפלו גם כן בראשונה אבל אחר שנסו רבים מהעם ושנפלו רבים לחרב הדביקו פלשתים את שאול ובניו לפי שהתמידו להלחם ואיש בושת לא בא אל המלחמה לחולשתו או לסבה אחרת או אפשר שבא וגם הוא והבכר ונמלט ממנה עד כאן ולשון וידביקו פלשתי' מורה כדברי הר"דק ז"ל שברחו וידביקו אותם שהשיגום ושלא כדברי מהר"יא: ולע"דן לדקדק יתור בני שאול כי ידוע הוא ולשיטה שהבי' מהרי"א שאיש בושת בא עם שאול למלחמה אלא שברח וניצול הוא והבכר ניחא כי אבנר היה עמו כנזכר לעיל מדברי חז"ל שהשכי אנשי' שבאו אל בעלת אוב אבנר ועמשא היו וא"כ על כן ברח וכן איש בושת וכזה מובן אומרו בפרטות יהונתן ואבינדב ומלכי שוע בני שאול אלא לבד הם שמתו במלחמה מהבאים עי' אבל איש בושת אע"פי שבא ברח והפשר עוד בני שאול כשרים כמוהו ויהונתן ידוע ויגיד על שאר אחיו או אמר בני שאול שהכיר שאול שמתו בניו בחייו והוא צער גדול אליו בחיר ה' ז"ש בני שאול שהיה אביהם בחיים כשמתו והכיר במיתתם שמתו בעודם בני שאול שהיה אביהם קיים או אפשר שמתו שהכום פלשתים משנאתם את אביהם והכו אותה לייחסם בני שאול אשר שנאו בעון אביהם ז"ש ויכו פלשתים את יהונתן וכו' ואת מלכי שוע בני שאול להיות' בני שאול הכו אותה מכה רבה גדולה ומרה :

ותכבד המלחמה אל שאול וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א וימצאוהו המורי' שמצאו את מקומו והיו הולכים אחריו ופחד אז שאול מהמורים ולא היה כחדו מהמות כי בוחר הו' מות מחיים כדבסמוך אבל פחדו היה פן יתעוללו בו ע"כ · ולע"דן שלא חסרה תיבת המורים אלא הכי קאמר וימצאוהו המורים בקשתות שהיה הקשת שלהם חזק כל כך שהיה צריך שני אנשי' ולהו כדי להיותו מורה בקשת ההוא לחזקתו זהו שאמר המורים שבני אנשים בקשת אחד ולזה ויחל מאד מהמורים על דרך מה שפי' גבי קשת גבורים קשת אחד לשני גבורי' שיכבשוהו לחזקתו ועוד הני' ראיתי בארץ צבת הוב"ב מהדורסזי יש גבו' שאוחז קשת ככרי דהיינו שצריך כובל ככר גדול לכבוש הקשת ההוא והם כובשי' אותו בגבורת זרועות' · או יאמר אנשי' בקשת על דרך ונתת לאמתך זרע אנשים זהו שאמר המורים שהם אנשי' בקשת ר"ל אנשים בקיאים וזריזים בקשת מאד וז"ש תרגומו גברין דאומנין כו' שתיבת גברין דאומנין הכל תרגום של תיבת אנשים :

ויאמר שאול וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לומר ודקרוני אחר והתעוללו בי ראשונה וקודם הדקירה בניקור עינים כשמשון וכיוצא בו · ובכלי חמדה סדר חוקה הרביעי כתבתי שדאגת שאול היתה פן אחר הדקירה יתעוללו בו כלשתי' בבתי עבודת' שאם פחד פן ידקרוהו ואחר כך יתעוללו בו אם כן מה הועיל בתקנתו שאפי' שימית עצמו יתעוללו בו אבל פחד מהתעוללות מפני חלול ה' שאם יהיה כדקר מפלשתים יתנו יקר לאלהיהם ועוז והדר באו' שהוא מסרו בידם ולזה בחר להרוג את עצמו כדי שלא יהרגוהו הם ויאמרו כביר מצאה ידם ויוכיח כן מה שאמר הנער העמלקי אל דוד ויאמר אלי מי אתה ואומר אליו עמלקי וכו' כי שאול שאל מי אתה שחשש פן הוא מפלשתים ואינו רוצה שיהרגנו שיהנו עוז לאלהים ובחר לפי' בעמלקי חשוב דלא אזיל ומודה לע"א לא כן בנפלו ביד פלשתים דאזלי ומודו ז"ש ודקרוני אז יתעוללו כי אבל אם ידקרוני ואלהם לא יתעוללו בי כיון שלא נפלתי בידם ע"כ ובזה מובן אומרו הערלים האלה ר"ל הערלים העובדים ע"א מהיותם האלה הוא שחוששני שידקרוני והתעוללו בי כאמור וז"ש גם כן ודקרני בה כי מובן הוא שהדקירה היה בה אבל כיון אל מה שאמר בס"ה בפסוק ואותו הרגת בחרב בני עמון שההריג' ע"י חרב בני עמון הוא עון גדול שהוסיף בה לבני עמון במה שהרגו ע"י חרב של בני עמון ובפרט שהיה הסקין מצוייר בו בחרב שיפגו' בנפש אוריה מכהן · כי לפי שעל זה כיון באומר שלוף חרבך ודקרני בה בה דייקא שהוא חרב קדושה בה ולא בזולתה שחרבות העובדי' ע"א רעים הם כמ"ש כן יבאו הערלים האלה ודקרוני האלה דייקא שהרגים ולפטער בהיו' הדקיר' ע"י הערלים האלה ועוד שיתעוללו בי וכו' בהיות הדקירה על ידם יתנו עוז לאלהים ככו"ל · ולא אבה נושא כליו כי ירא מאד ר"ל כי הוא ירא וחרד על דבר ה' מאד כי שאול מושל מקשיב על שפת אמת משרתו צדיק כמו שלמדו חז"ל מפסוק מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים ואז הוכרח שאול לקחת הוא בעצמו החרב של משרתו ויפול עליה והוכיח שהיה חרב נערו מפסוק של וירא נושא כליו כו' והיה זה בעון נוב עיר הכהנים שהרגם בחרב ואז"ל הובא בילקוט שופטים סימן ע"א ת"ר חמשה דברי' היה מעין דוגמא של מעלן וכולם לקו בהן שמשון בכחו שאול בצוארו אבשלום בשערו צדקיה בעיניו אסא ברגליו שמשון בכחו דכתיב ויסר כוחו מעליו שאול בצוארו דכתיב ויקח את החרב ויפול עליה אבשלום כו' עיין שם :

וירא נושא כליו וכו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן לדקדק יתור תיבת עמו שכבר אמר ויפול גם הוא וכו' ונראה כי באומר גם הוא גילה היות הריגת שאול בחרב נערו וזהו שאמר גם הוא על חרבו שגם הוא על חרבו מכלל ששאול ג"כ בה נהרג ולהיות הנער וכו' ירא ה' כמו שפי' כמ"ש ירא מאד ואפי' יהיה ירא מאד כפשוטו לשלוח ידו בה' גם זאת מחסידות ובחר למו' עם רבו שבלי ספק יזכה לחלק טוב וז"ש וימת עמו ר"ל וימת ויהי עמו בחלק טוב אחר שמת ויסייע לזה מה שכתב מהרי"א שכמו שבחיים לווהו לוה אותו במיתה ולפי זה מהו שאול ובניו ונוש' כליו גם כל אנשיו ר"ל משרתיו עושי רצונו ביום ההוא יחדיו והלך שאול לבית עולמו מלווה עם בניו ואנשיו כאשר היה באמנה אתו ע"כ :

וימת שאול עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב אנשיו משרתיו כנזכר בפסוק הקודם :
ולע"דן תיבת יחדיו שהיא מיותרת והאפשר שרמז שכולם יחדיו בחלק טוב לעה"ב וז"ש יחדיו מעין מה שפירשתי בפסוק הקודם בתיבת עמו או שיהיו יחדיו ועמו בסוד אלא כל א' ואחד כפי ערכו והכל הסוה שבהם עולם הבא :

ויראו אנשי ישראל וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כיון שראו שמתו שאול ובניו ולא נשארו שרים להצילם מיד פלשתים נסו ולקחו פלשתים הערים ע"כ :

ויהי ממחרת וכו' הכוונה שהם יצאו לפשט את החללים עטו אל השלל וימצאו מציאה גדול' את שאול וכו' זהו שאמר וימצאו ויכרתו את ראשו וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ומ"ש לבשר בית עצביהם כמו את בית עצביהם ר"ל אלהיהם ע"כ · ולע"דן לפי שהרפשיים האלה היו מתפשטים החללים וימצאו את שאול שמתו כעל כל הון ולזה כרתו ראשו תחל' ואח"כ הפשיטוהו בגדיו כדי לשלח הראש והבגדים בארץ פלשתים סביב לבשר בית עצביהם [illegible] בית עצביהם שיד אלהיהם עשתה זאת [illegible] לבית ועוד כי בית עצביהם [illegible] לבשר בארץ פלשתים [illegible] כשרים [illegible]

וישימו את כליו וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שהכתוב הזכיר גוית שאול לפי שהוא העיקר והוא הדין גוית בניו תקעו בחומת בית שן והמתרגם תרגם תקיעו צלבו :
ולע"דן [illegible] למה לא הזכיר כי אם גוית שאול וגם קשה למה לא הזכיר [illegible] בגלגלתו לדגון ונראה כי כנזכר בפסוק הקודם [illegible] אשר כרתו [illegible] בחומת בית שן [illegible] בדברי הימים [illegible]

וישמעו אליו ישבי וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל [illegible] יבש גלעד כי נתקבצו ונתעוררו לגמול חסד עם שאול אשר הציל מיד נחש בני עמון

ויהי בבואו לכל דוד · בב"ית : נקרא נקריתי · במקרה בחתי שם לא מדעתי שחנה לחותו שם ונקרא מקור מנפעל כלס בנ"ן כמו שלול נשמל דוד : נשען על חניתו · מהמכה
שנפל על חרבו : ובעלי הפרסים · מחנות הפרסים כתרגומו מסיריא פרשיא וכן תרגם בעל נד מיסר נד ויש לפרש בעלי הפרשים רמח הפרשים והממונים עליהם :
ויאמר אליו עמלקי אנכי · כן כתיב וקרי ואומר והקרי מבואר והכתיב ר"ל כי אמר לו כי הוא עמלקי לפי שעמלקי הרג עמלקייס לא אמר עמלק אנכי : מהכא
שם חולי לולי יקרה לפלס מחמת מכת חרב ותרגם יונתן מרי מחדני רתיתא · ובדרש עון גוב עיר הכהנים הלובשים כתנת הסדן שהרגתי ו"ת הפרשים לובשים הסדן כמו

שאומר ובעלי הפרשי הדביקוהו :
כי כל עוד נפשי בי · בעוד שנפשי בי וחל יהרגוני הערלים ולפירוש האחר אמר כי כל כך מלטטר מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך לכי רוצה שתקרב את מיתתי : ומחותתהו · הוי"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר וכמוהו ומשפך וחכסך מצי הו"ו פתוחה והענין לעבר ופירשו הקדמוני לפי שכוב שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת לכך נפתחה וי"ו ומחותתהו : לחרי נפלו · לחריס שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי לת מיתתו כמו ששאל ממני לו פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי הפרשים הסיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו ורצה שיהרגוהו מני ולא הס : ויחזק

מנחה קטנה

שמד נא שלי וגו' לפי שהרי האומר שהיה זה דואג מגיד בשבח שאול מפני שהוא יודע שיתנו לו פרס ידו כי היכי דילהוי ליה בפרה על מון כל חיטרין נקמין וזה מחזוני · תשבץ שהיתה תרוב קהלין שהחזיקו בקהלין על ידי תרוכה ועבירן גומות גומות ונלעג רחק · כי כל עוד נפשי בי · מקרא מבואר הוא כי כל נפשי עוד בי אלמלי חיוי יכול לזוז אפני הסדן שתחזוני ואיני יכול להמלט ולהרוח ראחרי כאלי כמו נפלו ורגיש כמו :

פי' רבינו ישעיה

מהכאן את המעלקי · הס"ת י · יה : כי מחזוני הסדן · יש לפרש כשהלס מתחת הרגה כל חיטרין נקמין וזה מחזוני · תשבץ שהיתה תרוב קהלין שהחזיקו על ידו כי היכי דילהוי ליה כפרה על מון שהרגתו ס"י דואג מנב שהלכין עליהם וגם את"כ במיתתם הוא ו"ת שחתה שהסדן חפץ של נוב שחתות שהרגו שלים ס"כ כיון שהקב"ה האומר והעושה פעמו ג"כ שלי כלי שחפצה בהדם בנגד מדה שמדתי בה הרוב כהני טוב שהם אני אומר לך שהרוב גם אותי ובזה יגחתי ידי חוכתי פחסת זה · ו"ת לו דוד מיד שכח בן שהיה גורמת מיתת שאול ע"י שהרגת בנוב כי מס קיית שכתב ג"כ להרוג אותם כמו שעשו שבדי שאול לפחד שהיה מתנצח בשלמה על זה ו"ת שגרמת מיתת ס"י ואל תדמה בנפשך שכשם שאול נתכפר לו מון טוב של מיתתו גם לך נתכפר בחסת ע"י שתחות אי"כ ס"כ תאמר לא כן הוא שלא זה היניבך טוב ע"י שגרמת מיתת תשיח ס"י מכל הקולר של חטת כהני טוב שדין תלוי בכותרן ס"כ תאמר לו תדע זה שהוכח הוא על המיתה שהיה ס ואחת טוב בשקומו עומד ושמור לך נפ"כ : על

כלי יקר

בתחיל' מלכותו ו"ם וישמעו אליו שכל סנהדרי שלו לגמול לו מדה כנגד מדה ע"כ הכרלה שהוא ז"ל מפרש וישמעו לשון קבון כמו וישמ' שאול את העם · ולע"ד לדקדק כי תיבת אליו לו היינו לשאול מיותרת ה"ל וישמעו יושבי יבש גלעד את אשר עשו פלשתי' לשאול · ועלה כי לפי שהוכיר בפסוק הקודם וישימו כליו וכו' על זה אומר שמעו אליו יושבי יבש גלעד שהיה תקוע בחומת בית שן גם שמעו את אשר עשו פלשתי' לשאול עלמו דהיינו מה שברחו רלשו וסנבוהו בהרן פלשתים ובנית עבדיהם לתת להם כבוד שהוא קבל שאול בנפשתו פגם וגיבר בהתיקר שם ע"ה לתהסיבה על ידו ז"ם לשאול כי הנס מורה על הנקמה ויהיה זה מעין מה שפי' בכלי תמלה בפסוק ולותו הרגת בחרב בני עמון שהיות הדבר נעשה בחרב בני עמון הנעמר ומסוקק גרם להרגו לותו ממש ולת עלמותו ממש דהייני בשמתו שבבחינת גופו כבר למר לת לוריה החתי הכיות בחרב הכלה כל דהי תחשב כי הנוף לכל הנפש יחשב כשרך הלבוש לכל הגוף :

ויקומו כל ים וכו' עיין רש"י ז"ל ולפי זה תיבת לותם מיותר לל כליהם והכשיטי המלכות · וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ם וכן מהרי"ח ז"ל הביה שיטה זו ושיטה של המתרגם :

ולע"ד ויקומו כל ים חיל להיותו ים חיל רב פעלים הסל' במעשיו ולכך לא כתיב ים גבור חיל כי החיל לשר כגע בלבם מסרו עלמם על שאול ויתחכמו ללכת כל הלילה שלא ידעו מהליכתם שלא פתאום יקחוהו · ומחר לת גויח שאול ולת גויח בניו שהיה יכול לכלול ול מר לת גויח שאול ובניו להיות עיקר הליכתם בעד שאול שלר נמלם כל טוב וכמו שהזכיר בפסוק וישמעו אליו יושבי יבש גלעד כו' לשאול · זהו שלמר לת גויח שאול בעלם ולגב הורחם לת גויח בניו להיותם בניו · לו לשלר שכוונת הכתוב לומר מעשה שהיה לוך היה שהחלה לקחו גויח שאול לבזה והוליחוה מחוץ לעיר ואחר כך נכנסו פעם שניה ולקחו גויח בניו יחדיו ז"ם ולת גויח בניו ולכו כתב לת גויח ש שאול ובניו היה מובן שלקחום יחדיו של שאול ובניו בפעם אחת ואין הדבר כן אלא בשתי פעמים ומה שלמר ויערפו לותם שם כדי שלא יבלו הפלשתים בלילה ויקחום מהקבר לתת נבלת עבדי ה' לחייתו ארן ובשר מסידיו לעוף השמים לכך בחרו לשרפם שם כדי שלא יעלר כי הם עלמות היבשות שלא יסיעו לב לליסם ועם כל זה נזדרזו וקברו לותם במקום בעוף כמו שלמר וכו' :

ויקחו לת עלמותיהם ויקברו תחת האשל ביעבס בתוך העיר תחת האשל מקום שים שם תמיד בני הדם יומם ולילה כי לולי יודיש שם חורשים הבלים לעיר מעין מה שנלמר בלברה ויעש שלל בבקר שבע דרשו ז"ל לכילה שתיה לויה ולל זה כיון בחומרו כלן שלל ובדברי הימים ה' הלילה כמו שנזכיר בסמוך וכו' ולולי זה היה טעם למה שלמו כלכתיב ויקומו ז' ימים לפי שפרסים והוא בזוי לכך כמו והבריפה היתה מוכרחת מהטעם שזכרתי שלא יחזרו פלשתים להעלותם מקברם לבזותם לכך פרסום והתענו על הבריפה · וכן נלמר לשיטת הרד"ק ז"ל ים טעם הבריפה מפני התולעים לכך פרפי וימים על הבריפה · ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ויהוסיף לומר משפטי ה' לאת לדקן יחדיו יען כי שאול הרג כהני ה' לבנות ובניס והבנעוניס המשרתים להם על כן מת שאול ובניו הריגי חרב וכתלו עתה קלתם והנותרים הוקענו לה' על עין הגבעוניס ע"כ :

ויהי לחרי מות שאול וכו' לריך לדקדק ה"ם העמלק שהיה יחידה וגדולה שהודיע מעלת דוד ע"ם שלא את עמלק בלבד הכה הלא כל הדר הידוע לעמלק ושייך לליו ונטפל עליו והו שלמר ודוד שב מהכות את העמלק כתרגומו לממחי ית דבית עמלק ומקום שהזכיר מיתת שאול שהיתה הסיבה על הדר לא עשה מרון לף ה' בעמלק הזכיר שלו לחרי מות שאול ודוד שב מהכות את העמלק ובו בזמן שנפל שאול ומתו בו נתעלה דוד ונלמ את עמלק :

ויהי ביום השלישי כו' עיין רש"י ז"ל וכן הביח הילקוט בשם התנחומל כמו שהזכיר בפסוק ילדה לא בדואג ולא בבנו עיין בפסוק שלמר למרדכים הלא שלמר לחר כך עמלקי אנכי שלא זה על כנון : ועיין הרד"ק ז"ל · ולע"ד לדקדק כי כאן קורא אותו חים והנה חים בא כי ובפסוק לומר ויחר הנער וכו' ועוד מעט שאול מיותר מספיק לו מן המחנה · ועוד מהו ויבי בבואו אל דוד היה לו לקרל ולומר ויבא אל דוד ויספרו אליו דבר הבריחה · ונרל"י שלו שקרע בגדיו ולחרה על ראשו בזה עשה כמעשה חים חיל מלר מערת ישראל ושאול והנה חים בא מן המחנה ולהיותו בא ממש שאול ורלה מעשה הריגתו וזכר מעשה של הלכה שעל כעיר חייבים לקרוע זהו שלמר מעט שאול זה חיים שבניו קרועים ולחמה על ראשו · לתמ' שם אוך לתר פיו עבה בו ללמר תכני מותתי לת מעיח ה' לכך קרלו נער עם היותו נזכר בשם חים שמה הדברי הנעימים וזהו ויאמר הנער קרוב קריתי וכו' ולעמוד עליו ולמותתהו וכן על זה

ד' דס' ומי' למשה רבינו ולכך

ויהי אחרי מות שאול ודוד א
שב מהכות את העמלק וישב דוד
בצקלג ימים שנים : ב ויהי ביום
השלישי והנה איש בא מן־המחנה
מעם שאול ובגדיו קרעים ואדמה
על־ראשו ויהי כבאו אל־דוד ויפל
ארצה וישתחו : ג ויאמר לו דוד אי
מזה תבוא ויאמר אליו ממחנה
ישראל אנתי נמלטתי : ד ויאמר אליו דוד
מה־היה הדבר הגד־נא לי ויאמר
אשר־נס העם מן־המלחמה ונם־
הרבה נפל מן־העם וימתו ונם שאול
ויהונתן בנו מתו : ה ויאמר דוד אל־
הנער המגיד לו אין ידעת כי־מת
שאול ויהונתן בנו מתו : ו ויאמר הנער
המגיד לו נקרא נקריתי בהר הגלבע
והנה שאול נשען על־חניתו והנה
הרכב ובעלי הפרשים הדבקו בו :
ויפן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר
הנני : ז ויאמר לי מי־אתה ויאמר
אליו עמלקי אנכי : ח ויאמר אלי
עמד־נא עלי ומתתני כי אחזני
השבץ כי־כל־עוד נפשי בי :
ט ואעמד עליו ואמתתהו כי ידעתי כי
לא יחיה אחרי נפלו ואקח הנזר
אשר על־ראשו ואצעדה אשר על־
זרעו ואביאם אל־אדני הנה :

ובגדיו ד' בקריאה וסי' וקדש הוא ובגדיו · את ראשו לא יפרע · ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו · היחתה איש את בחיקו ובגדיו לא :

רשי

והנה חים בא מן המחנה · יש בפסיקתא זוטא דואג והיה מיוסד על לבי : לחזקי הסדן · לחדני רתיתא · ומדרש אגדה משום עון הכהנים שהרג וכתוב בהן כתנת תסבן : כי כל עוד נפשי בי · מהר ומותתני טוב לי שתמותתני אתה ואל יהרגוני אלה ויתעללו בי : ואצעדה אשר על זרועו · ומוטפתא דעל דרעיה : דמך

רלבג

כי לחזקי הסדן כי כל עוד נפשי בי · ה הלשון הזה לפי מה שלחשוב שהלבוש שהיה לבוש היה מסוגן להוסיף לו חוזק בחופן שלא יכלו החרב לחתכו בקלות ואחר שאול שהחניית שכפל עליו לחז לו הסבן ולזה לא היה יכול לעבור לקרוע ולכאר לחר מי שעיין ונקש מחנו שיחיתהו שלא יתעללו העולים בו : כי ידעתי כי לא יחיה לחרי נפלו · ל"ל שלא התיר לעלמו הרינת שאול שלא תפני שנתכבד לו שלי על חרבו שם מלד המכה שהוכיח בו שם תפני שלא יוכל לנוח ולהמלט מן טוקלת שהשיגוהו : על

כלי יקר

הדרך יתייסב לפיטת חז"ל שלמרו שזה דואג קרלו הים כנ"ל לומר שלכך קרלו הים כי הוא תביר הרועי' לא כן בשמוך קרלו נער מנוער מן המלות ומכל טוב ופיו ענה בו"ולמים' זז לדקדק גם כן לומרו בפסו' הקודם ויהי לחרי מות שאול ודוד וכו' שהוא כמו הקדמה לל מה שעשה דואג שכל ונפל לפני דוד להרלות שהרג זה לחרי מות שאול ודוד כי' מוכלח שעב

ויחזק דוד בבגדיו · מכאן למדו רבותי' ז"ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב"ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב"ד וכן על רוב לבור כמו שנאמר ועל עם יי' ועל בית ישראל ולמדו לפי שפרט אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתיב בבגד שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון וקרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי קרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם יי' · ומה שאמר על עם יי' ועל בית ישראל והכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל נפלו בחרב והם עם יי' או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם · ובדרש מפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים כפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו' : אי מזה אתה · לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה מקום כלומר אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואיך נקרה אל המלחמה והוא ענה כי גם אביו בא מארץ עמלק וגר בארץ ישר' וכן פי' כל גר שתם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישרא' ואפשר שזה ר"ל כשאמר בן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישרא': דמך על ראשך · כלומר אתה גרמת על עצמך מיתתך וי"ת חובת קטולך תהי ברישך ר"ל דמי שאול שהרגת ישובו על ראשך ואפשר כי לכך כתב דמיך דם שאול ודמך שניה' על ראשך: ללמד

רשי

דמך על ראשך · חובת קטולך תהי בריפך אין עונש במיתתך אלא לעצמך: ויאמר ללמד בני יהודה קשת · ואמר דוד מעתה שנפלו גיבורי ישראל נריכים בני יהודה ללמדם מלחמה ולמשך בקשת: הלא

רלבג

על שאול ועל יהונתן בנו · ספר זה בהדרג' בגדול האל וקטן כלה כן טו הוא בענין ההספד והבכי: ואמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ידך · יש לתמוה מדוע צוה דוד להרגו והנ' עשה זה ברצון שאול ובקשתו · אלא שהתשובה בזה אומר' ממה שיקשה וזה שהאומר לחברו חבול בי וחבל בו כמו שהתבאר בתלמוד כ"ש בהמתת המלך ואין מצות המלך ממה שתפטרהו בזה כי דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין והנה הזהירה תורה על דבר ההמתה כ"ש על המתת המלכים ואף על פי שלא היו שם עדים והיה מרשיע את עצמו והי' מפני זה פטור בדין הנה עשה דוד זה להוראת שעה שלא יקלו האנשים לשלוח ידם במלכות ולזאת הסבה בעינה נזהר משלוח יד בשאול כשהיה במערה ואף ע"פ שהיה רודפו והיה מותר להרגו · וידמה שזה הנער המגיד לא היה גר צדק ואע"פ שאמר בן איש גר עמלקי כבר אמר זה להורות שאינו עמלקי באמת אבל אביו התגורר בארץ עמלק וזאת היתה תשובתו לדוד כי כבר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל שאל לו על המקום שהיה חונה בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי לא שהיה ממשפחת עמלק : ויאמר

יא　וַיַּחֲזֵ֥ק דָּוִ֖ד בִּבְגָדָ֖ו וַיִּקְרָעֵ֑ם　דיו ק'
וְגַ֥ם כָּל־הָאֲנָשִׁ֖ים אֲשֶׁ֥ר אִתּֽוֹ׃
יב　וַֽיִּסְפְּדוּ֙ וַיִּבְכּ֔וּ וַיָּצֻ֖מוּ עַד־הָעָ֑רֶב עַל־
שָׁא֡וּל וְעַל־יְהוֹנָתָ֣ן בְּנ֡וֹ וְעַל־עַ֣ם יְהוָה֩
וְעַל־בֵּ֨ית יִשְׂרָאֵ֜ל כִּ֥י נָפְל֖וּ בֶּחָֽרֶב׃
יג　וַיֹּ֣אמֶר דָּוִ֗ד אֶל־הַנַּ֙עַר֙
הַמַּגִּ֣יד ל֔וֹ אֵ֥י מִזֶּ֖ה אָ֑תָּה וַיֹּ֗אמֶר בֶּן־
אִ֛ישׁ גֵּ֥ר עֲמָלֵקִ֖י אָנֹֽכִי׃
יד　וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו
דָּוִ֑ד אֵ֚יךְ לֹ֣א יָרֵ֔אתָ לִשְׁלֹ֙חַ֙ יָֽדְךָ֔ לְשַׁחֵ֖ת
אֶת־מְשִׁ֥יחַ יְהוָֽה׃
טו　וַיִּקְרָ֣א דָוִ֗ד לְאַחַד֙
מֵֽהַנְּעָרִ֔ים וַיֹּ֖אמֶר גַּ֣שׁ פְּגַע־בּ֑וֹ וַיַּכֵּ֖הוּ
וַיָּמֹֽת׃
טז　וַיֹּ֧אמֶר אֵלָ֛יו דָּוִ֖ד דָּמְךָ֣ עַל־　דמך ק'
רֹאשֶׁ֑ךָ כִּ֣י פִ֗יךָ עָנָ֤ה בְךָ֙ לֵאמֹ֔ר אָנֹכִ֥י
מֹתַ֖תִּי אֶת־מְשִׁ֥יחַ יְהוָֽה׃
ויקנן

וְאַתְקֵיף דָּוִד בִּלְבוּשׁוֹהִי וּבְזָעִינוּן וְאַף כָּל גַּבְרַיָּא דְּעִמֵּיהּ׃
וּסְפָדוּ וּבְכוֹ וְצָמוּ עַד רַמְשָׁא עַל שָׁאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעַל עַמָּא דַּיְיָ וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִתְקְטָלוּ בְּחַרְבָּא׃
וַאֲמַר דָּוִד לְעוּלֵימָא דִּמְחַוֵּי לֵיהּ אֵי מִדֵּין אַתְּ וַאֲמַר בַּר גְּבַר גִּיּוֹר עֲמַלְקָאָה אֲנָא׃
וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד אֵיכְדֵין לָא דְּחֵילְתָּא לְאוֹשָׁטָא יְדָךְ לְחַבָּלָא יָת מְשִׁיחָא דַּיְיָ׃
וּקְרָא דָּוִד לְחַד מֵעוּלֵימַיָּא וַאֲמַר קְרַב שְׁלוֹט בֵּיהּ וּמְחָהִי וְקַטְלֵיהּ׃
וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד חוֹבַת קְטוֹלָךְ תְּהֵי בְּרֵישָׁךְ אֲרֵי פּוּמָךְ אַסְהִיד בָּךְ לְמֵימַר אֲנָא קַטֵּילִית יָת מְשִׁיחָא דַּיְיָ׃
ואלא

מסרה

לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר בסדר תבא :

מנחה קטנה

על שאול ועל יונתן בנו לא חסר מלך שאול כי לא של בחינת מלך הספידו כי כלם שחשוב' מלוך על ישראל ואין יקונן על שבדן מלכיתו אלא על שאול נדיקותכם ועל זה יש יותר להתאונן כמ"ז' מלך שמת הכל ראויים למלכות חכם שמת אין לו תמורה ומ"כ אחר ג"כ ועל יונתן בנו שהי' אב"ד ולזה לא הזכיר פה כי אם אלו שנים : ללמד

פי' רבי ישעיה

ועל עם יי' ועל בית ישראל · הו"יו יתירה · בן איש גר עמלקי אנכי · יש אומרים הוא דואג האדומי שהיה אביר הרועים של שאול ונטר לו דוד איבה והרגו : גש פגע בו · כמה שתאמ' שא חן נשא :

כלי יקר

איש וכו' עיין שם · ולע"רן צריך לדקדק או' איך ידעת כי אין הדבר קשה לדעת הענין ברא'' ועוד קשה כי הוא שאל לו על שאול ויהונתן והוא לא השיב כפי הנראה אלא על שאול כדמסדר בפסוקים: ונראה כי שאל אל הנער המגיד לו איך ידעת כי מת שאול כי דוד שער בדעתו שיהאתן הנבו' לא ימות עם שאול שא או קוד'שיו או אחריו וכמעשה שהיה כן היה אומרו אחרי מות שאול ולזה אמר לו איך ידעת מיתת שניה' כיון שלא היו כאחת כפי מה ששערתי וזהו שאמר כי מת שאול לבדו ויהונתו לבדו וזהו לשון כי מת שאול דלא קאמר כי מתו שאול ויהונתן בנו לעומת זה משיב כענין ואו' נקרא נקריתי ולאי שלא מתו שניהם יחד נקרא והנה יהונתן מת ואחר כך נקריתי בהר הגלבוע וראיתי שאול נשען על חניתו וכו' כנז"ל :

ויאמר הנער המגיד וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ולפי זה חניתו היא חרבו וכן הביא מהרי"א ז"ל גם הביא כדברי הרד"ק ז"ל והוסיף לומר נקרא נקריתי כיון לומר שלא היה מאנשיו העומדים סביבו אלא במקרה בא שמה · ולע"רן בכפל נקרא נקריתי הוא תשובה לשאלת איך ידעת כי מת שאול ויהונתן שהשכל מחיי' כי יהונתן נפל תחילה להיותו אביר לב ויותר משאול אביו וכמעשה שהיה או אם מת שאול תחילה להיותו מלך שהנלחמים כולם מורים אל המלך להמיתו ויהונתן ברח ואחר כך נפל לעומת זה שאלו איך ידעת כי מת שאול מת דייקא ולא כי מתו כדפריסית לזה השיבו נקרא נקריתי ר"ל בשתי פעמים נקראתי האחת ליהונתן תחילה נקרא ואחר כך לשאול נקריתי והנה שאול וכו' · בזה ניחא שמשיב על השתי שאלות ששאלו האחת על שאול והשנית על יהונתן והוא השיב על יהונתן תחלה כי כן אירע שמת יהונתן תחלה ואח"כ השיב על שאול באריכו' כפי מה שאירע בו כמו שמספרים הפסוקים והודיע עוד שמתו זה אחר זה אבל בהר אחד וזהו שאמר נקרא נקריתי בהר הגלבוע שהשתי מקרים אירעו בהר אחד וזהו שאמר נקרא נקריתי בהר הגלבוע בהר אחד אירע כן :

ויפן אחריו ויראני וכו' ויאמר לי וכו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"ד נראה כי הגיד הנער הזה מראשית איך הרכב ובעלי הפרשי' הדביקוהו לשתי סבות הא' לומר שלא יאשם בהריג' שאול כי גברא קטילא קטיל משתי בחינות האחת שכבר הרג עצמו בהשענו על חרבו ותכית והשנית שהרכב ובעלי הפרשים והם היו הורגים אותו והרי הוא כהרוג · וסיבה שנית כיון באומרו ובעלי הפרשים הדביקוהו לומר שבהיות הרכב והפרשים מדביקים אותו הוכרח שפנה שאול לאחור וע"י כן ראני וזהו שאמר הדביקוהו ויפן אחריו לראות בעלי הפרשים וע"י כן ראני ויקרא אליו ויאמר לי מי אתה כי חשש פן יהיה מפלשתים וכל הריגתו שהרג את עצמו היה לשם שמים כדי שלא יהנו עון אלהים כדפריסית לעיל בפסוק ויאמר שאול לנושא כליו וכו' וזהו שאמר ויאמר לי מי אתה פלשתי או זולתו ולומר אליו עמלקי וכו' אנכי ולא פלשתי ולזה ויאמר אלי עמוד עלי ומותתני שאלו היה פלשתי לא היה אומר לו כן והכתיב ויאמר אליו עמלקי אנכי דהיינו שהוא לא אמר על עצמו כן כי הרי אינו עמלקי אלא בנו של דואג כנז"ל בפסוק ויהי ביום הג' וכו' אלא הכוונה של אותו האומר שאמר אליו עמלקי אנכי כיון לומר לו שכיון שהרע הזה בא עליו על שלא עשה חרון אפו בעמלק אם כן הרי הנער הזה כעמלקי נחשב שנתלבש אותו עון של עמלק בו בנער ז"ש ויאמר אליו עמלקי אנכי אבל הוא לא אמר על עצמו כן שהרי אינו עמלקי אלא בנו של דואג או דואג עצמו כנז"ל בפסוק ויהי ביום השלישי וכו' וכמו שנזכיר בסמוך בפסוק דמך בראשך :

ויאמר אלי עמד עלי ומותתני וכו' חז"ל אמרו בתנחומ' עמד עלי ומותתני כי אחזני השבץ קטגוריא של נוב עיר הכהנים אוחזת אותי ואין השבץ אלא בגדי כהונה שנ' משובצים זהב יהיו במלואותם ע"כ וכן רש"י ז"ל ע"ש וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ויש מפרשי' השבץ הפרשי' לובשי השבץ כמו שאמר ובעלי הפרשים הדביקוהו כי כל עוד נפשי בי בעוד שנפשי בי ול יהרגוני הערלי' האלה ע"כ ועיין הרלב"ג ז"ל: ולע"דן לדקדק לשון ומותתני והמיתני יותר ל' לא ועוד כי כל עוד נפשי בי מאמר בלי גזרה דהי"לל כי כל עוד נפשי בי אלטער או יהרגוני ויתעוללו בי כי כפי דעת המפרשים הנז"ל אם כן הגיזרה חסרה בפסוק · ונראה כי לפי ששאול נפל על החרב והיה טריפה מחיים כי מת הוא ולא יחיה ולזה לא אמר והמיתני שהרי הוא מומת אבל אמר ומותתני כלומר קרב המיתה והשלי' אותה לגמרי ואמר כי אחזני השבץ ע"פ דרשת חז"ל שאמרו השבץ שהם בגדי כהונה כנז"ל יאמר עון נוב עיר הכהנים גרם האחיזה לבד ללכדני בפח המות ע"ד עונותיו ילכדונו את הרשע שעון החמור גורם הלכידה אמנם לאחר שילכד בכל דהו ואפי' חטא קל יתמך לעמוד במלכודתו שאומר לו הבא זכות והפטר ז"ש ובחבלי חטאתו יתמך לשלא יצא ממלכודתו זהו שאמר אחזני השבץ שהוא עון חמור של נוב עיר הכהנים גרם האחיזה והלכידה כי כל שאר העונות הנם גורמים שתהיה עוד נשמתי בי ע"ד בחבלי חטאתו יתמך כדי שארגיש ואצטער ועל כן היה ההורג עמלקי זכר לעון שאול בענין עמלק שעבר על דבר ה' כמאמר השבץ הוא עון נוב עיר הכהני' גורם הלכידה והאחיזה וכל שאר העונות גרמו לו שתהי' עוד נשמתו בו להצטער ע"ד מה שפירשתי בכלי חמדה בפסוק לא יתנני השב רוחי כי ישביעני ממרורים שלא רצה השם ית' שישב איוב את רוחו אל האלהים אשר נתנה שימות ולא לטובתו אלא כדי שבזה השביעני ממרורי' שאלו מת היה נח לו ע"ד כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי · או יאמר באופן זולת זה והוא כי אחזני השבץ שאותו העון אוחזני שלא אמות ולא יתנני שאשיב רוחי והטעם שאוחזני השבץ הוא כי כל עוד נפשי בי מהעונש כלו' תכלית העונש הגדול שאין עוד מלבדו הנה הוא בהיות נפשי בי בע"י כן השבע מרורים לא כן אם לא אחזני הנה הרוח השוב אל האלהים אשר נתנה וישנתי אז ינוח לי · ולפי המתרגם שתרגם השבץ רתתוזיע יאמר שאחזני השבץ ואין תקוה שישקוט השבץ כי כל עוד נפשי בי אחזני השבץ הנזכר באופן שאין לו תרופה כי אם המו' לכן מומהני מאחר שאחזני השבץ ולאחיזתו היא כי כל עוד נפשי בי :

ואעמוד עליו כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן פי' מהרי"א ז"ל והוסיף אחרי נפלו ר"ל שמיד אחרי שיפול לארץ לא יחיה עוד ולכן הותר לו גמר הריגתו ע"כ :

ולע"רן לדקדק היך יתכן בעודם הדביקוהו כנז"ל כשיבא הנער ויקח הנזר והאצעדה ולא ירגלו עליו המורים וזולתו עד קחתו הנזר והאצעדה : ונראה במה שזכרתי בשם המתרגם שתרגם אצעדה לשון טוטפתא אולי שאול היה לבוש תפלין בראשו וזרועו והיא הטוטפתא דעל דרעיה שתרגם יונתן ומדבריו נלע"ד אל הנזר אשר על ראשו אלו תפלין שבראש יגיד עליו רעו ולכך הניחוהו לנער לקחתם וללכת בהם כי של עור הן ויוכיח כן כי תרגום אצעדה הוא שירין שכן תרגם בפסוק ונקרב את קרבן ה' וכו' איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וצמיד כי וזהו שאמר אשר על זרועו דהיינו תפילין שבזרוע ונזר אשר על ראשו אלו תפלין אשר על הראש כאמור · או אמר אשר על זרועו שהאצעדם על זרועו היתה וכן הנזר אשר על ראשו היתה וזהו שאמר אשר על זרועו כי להודיע שעליו היו כשלקח ממנו הנזר והאצעדה :

ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וכו' מ"ק פרק אלו מגלחין ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם נשיא ואב בית דין ושמועות רעות מנא לן דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וכו' על שאול וכו' שאול זה נשיא יהונתן בנו זה אב ב"ד על עם ה' או שמועות רעות א"ל רב פפא לרב כהנא איתא עד דאיכא כלהו א"ל על עם פסיק העניין ע"כ הרי שדרשו שפרט על על שעל כל אחד ואחד מהם ראוי לעשות כן ומחוייב כ"ש על שלשתן יחד וכן הבי' הרד"ק ז"ל ע"ש ומה שאמר ולמדו לפי שפרט אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע · וקשה קצת דאי משום שהזכירם כולם אין זה הכרח לומר שחייב על כל אחד ואחד דהא על כרחין צריך להזכירם כולם כיון שמתו כולם והיה אפשר לומר דכיון שהנער הזכיר' בתחלה שאמר וגם הרבה נפל מן העם וימותו וגם שאול ויהונתן בנו מתו הנה היה מספיק שיזכיר סתם ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו ואז היתה הקריעה על כולם ומה צורך לפרט שנית ולומר בפרטות שאול ויהונתן ועם ה' כו' מדפרט אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וזהו מה שאמר הרד"ק ז"ל ולמדו לפי שפרט אותם וכו' אלא שאין זו סוגית הגמרא שהגמרא או' דמדקאמר על על וכו' כנז"ל ואפשר לומר שזו היא כוונת הרד"ק ז"ל במה שאמר ולמדו לפי שפרט אותם שהפרט הוא בא' תיבת על על ויהיו דבריו אלה מוסכמים אל הנזכר בגמרא מכל מקום למדנו הכרח מחודש למה שאמר בגמרא דהי אפשר לומר עד דאיתא לכלהו מלבד לשון על על הפסיק יש הכרח מה שהזכירם בפרטות שנית · ומהרי"א ז"ל הביא דברי חז"ל הנזכר התם וכתב עוד אם נשמדו לבור ונשיא כאחד אמרו שעל כל אחד ואחד חייב לקרוע וזהו שאמר על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' עכ"ל והוא מגומגם קצת ואולי כיון למה שאמר הרד"ק ז"ל והקרי בבגדיו כי דוד קרעם כולם או שמפרש על שהפסי' הענין לשצריך לקרוע על כל אחד ואחד קרע אפי' כשיארעו יחד ואין זו סוגית הגמרא :

ולע"רן במה שאמר בבגדיו וכתיב בבגדו שהכוונה שהחזיק בכולם יחדיו כאילו בגדו יחידי וקרעם כולם וזהו הקרי בבגדיו וגם כל האנשים אשר אתו ר"ל עם היות החיוב מלך הדין בעליון לבד עם כל זה גם כל האנשים אשר אתו קרעו בגדיהם ז"ש וגם כל האנשי' אשר אתו כי גם הם עשו לפנים משורת הדין · עוד אפשר שכתב בבגדו לפי שגם האנשים אשר אתו קרעו הבגד האחד העליון שבזה השוו יחדיו האנשים אשר אתו ודוד אמנם הקרי בבגדיו לפי שדוד החמיר לעצמו ויקרעם כולם יחדיו ואין זה דעת הרד"ק ז"ל :

ויספדו ויבכו וכו' עיין הרד"ק ז"ל ובכלי חמדה בחקת סדר רביעי הרחבתי בזה הבחינה האחת מלך היותם עם ה' שימשך חלול ה' באומרם עם ה' אלה איך נפלו והשנית מלך היותם בית ישראל השלמים מלך עלמם · עוד כתבתי של על עם ה' אלו תלמידי חכמים כמו שאמרו חז"ל גבי והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו דלת העם שזדונות נעשות להם כשגגות וזהו שאמר כאן על עם ה' תלמידי חכמים ועל בית ישראל אלו דלת העם הקדוש · עוד שם על עם ה' אותם שנפלו בעת ההיא ובכה גם על העתיד כי משנאי ה' נשאו ראש למכאן ולהבא ז"ש ועל בית ישראל מכאן ולהבא שהופקרו ונפלו בחרב בעיני פלשתים כיון שנלחום והרגו מלכם ז"ש ואל בית ישראל ולא קאמר ואל ישראל וכו' לומר שדאגו על מציאות בית ישראל בכללו שניטלה אימת בית ישראל בעיני העמים כי נפרץ גדירן והיו למרמס שיפלו בחרב לעתיד ובמה שאמר על יהונתן בנו היינו שבכו לפי שמת יהונתן בחייו ונצטער שאול בזה ז"ש ועל יהונתן שמת בחיי אביו והוא בנו · או יאמר שראוי לבכות על יהונתן מצד עצמו שלם וגם על היותו צדיק בן צדיק בנו של שאול ז"ש ועל יהונתן בנו ע"כ · ובענין הסדר הזה על שאול וכו' כתב הרלב"ג ז"ל ספר זה בהדרגה בגדול החל ובקטן כלה כן הוא בענין ההספד והבכי ע"כ · ולע"רן לתת טעם אל הלוח הזה שאמר ויצומו ונבין בזה כי הסדר הנכון הוא להקדים הבכי ואחריו ההספד כמו שאמרו חז"ל ג' ימים לבכי שבעה להספד ל' יום לגיהוץ ולתספורת · ונראה במ"שחז"ל גבי כי מפני הרעה נאסף הצדיק שאחר פטירת הצדיק כשיוסר צלו מעל העם הם מעותדי' אל הרעה כי הצדיק מגין על הדור לז"א כי ויספדו ויבכו לו'שאחר ההספד ראוי להמשיך הבכי כי הגבול שניתן שלשה לבכי ז' להספד היינו בשאר האנשים לא כן בשאול ויהונתן אלא ויספדו ויבכו ולזה ויצומו מעין כפר' כדי שתהיה מיתת הצדיקים מכפרת על הדור ולא תהיה מעין מפני הרעה נאסף הצדיק · או אפשר שהקדים ההספד לבכי להודיע ג"כ שהבכי התמיד

מנחה קטנה

ללמד בני יהודה קשת לנקום נקמת שאול מפלשתים ואמר קשת ולא שאר כלי מלחמה כי מי יערב אל לבו לסמוך על זכותו להתקרב אל האויב ב"כ קרוב שיסגנו בחרבו כי אם מרחוק ע"י קשת :

פי' רבינו ישעי'

ויאמר ללמד בני יהודה · פי' שאול ויהונתן היו מלמדי' בני יהודה קשת שבני יהודה היו גיבורי' ומושכי קשת כמו שברכם יעקב ידך בערף אויביך : הנה כתוב על ספר הישר · תרגם על סיפרא דאוריתא היא ברכת יעקב : הצבי ישראל · מקרא מסורס הוא ישראל בצבי שהיתה קל כצבי · ועתה נפלת חלל :

רדק

ללמד בני יהודה קשת · י"מ מכאן והילך צריך ללמד לבני יהודה קשת כיון שמתו בו שאול ויהונתן ויש לפרש כי זה אינו מן הקינה ותחילת הקינה הצבי ישראל כי איך היה זוכר בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול אבל פירושו ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל לקונן עליהם אמר לאנשיו אל תייאשו מן הטובה ואל ירך לבבכם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא הגבורה והנה היא כתוב' בספר הישר והוא ספר התורה וכ"תי על ספרא דאוריתא שכתוב בה ידך בעורף אויביך וכתיב כרע שכב כארי וכן בברכת משה רבינו גם כן ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה ובידם יכנעו פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו וחזקיהו ובאמרו קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במקום זכר גבורה כמו קשת גבורים חתים אתתה קשתותם ונחתה קשת נחושה זרועותי והדומים להם ואמר ללמד כי כל אחד מבני יהודה ילמד את חבירו למלחמה כי הם עיקר מלחמת ישראל וקרנם החזק · ורבותינו ז"ל פירשו ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברה' יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמר : הצבי ישראל · והה"א ה"א הקריאה כה"א הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר יי' והדומים להם ועניין צבי החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחסר הנסמך ר"ל הצבי צבי ישראל וכן הארון הברית העם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים וי"ת אתעדתון ישראל על בית תוקפכון איתרמיתון קטילין פי' הצבי מעניין נצב נצבים : אל תגידו · זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי הם היו הורגים ישרא' במלחמה וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו : הרי

תרגום

וַאֲלָא דָוִד יָת אִילְיָא הָדֵין עַל שָׁאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ : וַאֲמַר לְאַלָּפָא בְּנֵי יְהוּדָה מֵיגַד בְּקַשְׁתָּא הָא הִיא כְּתִיבָה עַל סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא : אִתְעַתַּדְתּוּן יִשְׂרָאֵל עַל בֵּית תּוּקְפֵיכוֹן אִתְרְמֵיתוּן קְטִילִין אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִּבָּרַיָּא : לָא תְחַוּוּן בְּגַת לָא תְבַסְּרוּן בְּשׁוּקֵי אַשְׁקְלוֹן דִּילְמָא יֶחֱדְיָין בְּנַת פְּלִשְׁתָּאֵי דִּילְמָא יְדוּצוּן בְּנַת עֲרֵלַיָּא :

מקרא

וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ : וַיֹּאמֶר לְלַמֵּד בְּנֵי־יְהוּדָה קָשֶׁת הִנֵּה כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר : הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־בָּמוֹתֶיךָ חָלָל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים : אַל־תַּגִּידוּ בְגַת אַל־תְּבַשְּׂרוּ בְּחוּצֹת אַשְׁקְלוֹן פֶּן־תִּשְׂמַחְנָה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים פֶּן־תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים :

הרי

רשי

הלא היא כתובה וגו' · על ספר בראשית שהוא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב והיכן רמיזא ידך בעורף אויביך איזו היא מלחמ' שמכוין בה ידו כנגד פדחתו שהוא מול עורפו הוי אומר זה קשת : הצבי ישראל על במותיך חלל · מצבן של ישראל של תוקף מעוזכם נפלתם חללים כן תירגם יונתן : הרי

טורי

ויקונן ג' וסי' על שאול ועל יהונתן · ויקונן המלך אל אבנר · ויקונן ירמיהו על יאשיהו · כ"ג פסוקים בקריאה ריש ומציעתא אל אל וסי' אל תפנו אל האובות וגו' הידעוני' · אל תגידו בגת אל תבשרו · אל תירא כי עמך אני · אל תיראו מפני חיל הכשדים · אל תאמינו ברע · אל תגעו במשיחי דתהילים · וחברו דר"ה רגל גאוה · לחית נפש תורך · אל תתן יי' מאויי רשע · אל תשליכני מלפניך · אל תשליכני לעת זקנה · אל תתחר · אל תתחר במרעים · אל תזכרו ראשונו' · אל תארב · אל למלכים · אל תבהל מפניו תלך · אל תבהל על פיך · אל יבושו בי · אל יאמרו בלבבם · אל תצאי השדה · אל תסג גבול עולם :

רלבג

ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו' · בעבור שראה כי מיתת שאול היתה בסבת יראתו מהמורי' בקשת ולא היו בישר' מי שיהיה בקי בזה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהנכבדים שבכלי המלחמה · והנה ספר הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם וכבר אמרו ספר הישר שהוא ספר בראשית : הצבי ישר' וגו' · מכאן התחלת הקינה ואמר זה על ארץ ישראל שנקרא ארץ צבי ועניינו הצבי צבי ישראל כמו הארון הברית שהרצון בו הארון ארון הברית : על במותיך חלל · אמר זה בעבור הר הגלבוע שנפלו בו שאול ובניו : אל תגידו בגת · ידוע כי גת ואשקלון היו יושבים בהם פלשתים : הרי

כלי יקר

התתיד עד הערב כמו בלוס שאילו כתב ויבכו ויספדו הייתי אומר שבכי לפי שעה כמנהג ואח"כ הספידו מעט והלוס נמשך עד הערב אמנם כעת שאחר הבכי עם היותו מוקדם זו הוראה על במשכת הבכי מתחילה עד סוף עד הערב והקדים על שאול ועל יהונתן כי בהסיר צלם מעל ישר' זה היה סיבה שעם ה' בית ישראל נפלו בחרב אם כן הקדים הסיבה ואח"כ המסובב :

ויאמר דוד אל הנער וכו' עיין הרד"ק ובסמוך בפסוק ויאמר אליו דוד אזכיר דעת הרלב"ג ע"ש · וכתב מהרי"א ז"ל שחשב דוד שעם היות הנער הזה עמלקי היה משרת איש מזרע אחר כמו שהי' הנער המצרי שהביאו אל הגדוד שהיה מצרי ומשרת איש עמלקי וז"ש אי מזה אתה ר"ל מאיזה אדם אתה מי אדוניך כי ראהו נער חשב שהיה משרת לזולתו והשיב בן איש גר עמלקי כלומר שאינו משרת אדם אחר שאין לו אדון כי היה עם אביו ועמו הלך למלחמה וזהו שנתייחס אל אביו ואמר בן איש עמלקי ולפי שראה דוד חוקר הרבה מאד בדבר לכך שינה האמת ואמר שהוא גר עם היות שקר וכזב : ולע"דן הכתוב כפשוטו לפי שלמעלה כתיב ויאמר אליו עמלקי אנכי דויאמר היינו איש זולת הנער אמר לשאול שעמלקי אנכי ואעפ"י שהקרי ואו' עמלקי וכו' העיקר הכתוב ולפיכך הוצרך דוד לברר העניין וזהו ששאלו לאמר אי מזה אתה שנפלה המבוכה הזאת על הקרי וכתיב לזה השיב ויאמר בן איש גר עמלקי שבזה מובן מה שאמרתי בן איש עמלקי לא כן אנכי עמדי שהאיש המצאה שם אמר כן שעמלקי אנכי אלא אני בן גר נולד בכשרות כמאמת שאלה זו של אי מזה אתה בירור הנז"ל ויאמר אליו עמלקי אנכי וקרי ואומר אליו עמלקי אנכי · או אפשר ששאל אי מזה אתה על המקום על דרך מה שכתב הרד"ק ז"ל אבל הכוונ' לפי … כאשר פה מאותם המקומות של עמלק שכבשם שאול והרג מהם עד שלעומת כן נתאכזר … לבו להרוג למשיח ה' ולזה השיבו שהיה בן איש עמלקי כלומר שאינו יודע מקומו אשר נולד כי … בן איש גר עמלקי שנולד בקדושה :

ויאמר אליו דוד איך לא יראת וכו' עיין הרלב"ג ז"ל וכן הביא מהר"יא ז"ל שהוראת שעה היה וידמה שזה הנער המבשר לא היה גר צדק אע"פי שאמר בן איש גר עמלקי … אמר זה להורות שאינו עמלקי באמת אבל אביו התגורר בארץ עמלק וזאת היתה תשובתו לדוד כי כבר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל שאל לו המקום שהוא חונה בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי לא שהיה ממשפחת עמלק ע"כ : ולע"דן כי לפי שהנער הזה התנצל מהריגת שאול שאילה פניו להרגו במה שאמר עמוד נא לשון בקשה ועוד כי גברא קטילא קטיל כמו שאמר כי ידעתי כי לא יחיה לזה אמר לו דוד איך לא יראת לשלוח ידך לשחתו שאע"פי שחשוב כמת עם כל זה עשית לו השחתה לפי שעה ואיך לא יראת לשחתו כי משיח ה' הוא וכו' :

ויקרא דוד וכו' גש פגע בו וכו' ר"ל בזריזות עד שבהגשה כל דהוא פגע בו וכן עשה ויכהו בהכאה אחת וימות זהו שאמר ויכהו וימות : ויאמר אליו דוד וכו' עיין הרד"ק ומהר"יא ז"ל כי פיך ענה בך ר"ל אע"פי שאפשר שבעת שלא הרגת את שאול עם כל זה המשפט הזה הוא על פי דבריך וזהו דמיך על ראשך כי פיך ענה בך · ובפסיקתא גם כן א"ר יצחק אותו הנער דואג האדומי היה ויאמר לו דוד דמיך על ראשך דמיך כתיב דמים רבים א"ל דוד דמים רבים שפכת בנוב עיר הכהנים וכן הביא בתנחומא : ולע"ד נראה בכוונת הכתוב דמיך לומר משני פנים אתה מחוייב מיתה האחד במה שהרגת אותו כי שלחת יד במשיח ה' ואיך תנקה והשני מצד ההתפארות אשר התפארת לאמר אנכי מותתי את משיח ה' וזהו שאמר דמך על ראשך ר"ל כשני דמים יחשב האחד שהרגתו והשנית כי פיך ענה בך כי לא די שהרגתו אלא שהתפארת וזהו שאמר כי פיך ענה בך לאמר אנכי מותתי את משיח ה' ולזה אתה חייב מיתה בהורא' שעה … זהו שאמר לאמר כלומר מלבד החיוב מצד המעשה הנה עוד חיוב שני על הדבור ואמירה לאמר אנכי מותתי את משיח ה' · ובמכילתא ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי נזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למשה ע"ה אם יבאו מכל אומות העולם להתגייר יקבלו אותו ומזרעו של עמלק אל יקבלו אותו ויאמר אליו דמך בראשך כי פיך ענה בך ולכך נאמר מדור דור עד כאן :

ויקונן דוד מהרי"א ז"ל כתב הרי שזכר הכתוב שדוד עשה קינה ויקונן אותה על שאול ועל יהונתן בנו ולא אמר שאר הבנים כי אלו היו העיקר וגם אם לגבורתם ששאול ויהונתן היו לבד הגבורים אשר בביתו · ואם שדוד ראה לקונן על שאול למעלתו ועל יהונתן לאהבתו מה שאין כן בשאר הבנים לא מעלה ואינם עמו באהבה : ולעד"ן בכוונת הכתוב שדוד סדר הקינה הזאת להתאונן בה על כל אחד מהם וכדי שלא תאמר שעל שניהם יחדיו סדר הקינה הזאת לזה אמר על שאול ועל יהונתן על על הפסיק העניין כעין הנז"ל בשם חז"ל בפסוק ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וכו' על שאול ועל יהונתן וכו' שעל שאול ראוי לסדר הקינה וכן על יהונתן בנו כ"ש על שניהם יחדיו ואמר שלא היתה קינה זו שלא לשמה מצד האהבה עזה שביניהם אבל היתה על יהונתן מצד היותו בנו של שאול כלו נדיב דומה אליו בתכונותיו ובכל מדותיו המשובחות וז"ש על יהונתן בנו ולזה הזכירו ולא הזכיר שאר אחיו שאינם חשובים כיהונתן שהוא אב ב"ד וכמ"ש בגמ' בפסוק על שאול ועל יהונתן ועל עם ה' שאול זה נשיא ועל יהונתן זה אב ב"ד ולא הזכיר כאן שאר אחי יהונתן בני שאול כי אם יהונתן לבדו לפי שהיה אב ב"ד והספידו כהלכה :

ויאמר ללמד בני יהודה קשת וכו' עיין רש"י ז"ל וזו מדברי חז"ל פ' אין מעמידין דברי רבי חייא בר אבא וגם עוד שיטה אחרת לרבי אליעזר על ספר הישר זה ספר משנ' תורה דכתיב ועשית הישר והטוב היכא רמיזא ידיו רב לו איזו מלחמה שצריכה ב' ידים הוי או' קשת רבי שמואל בר נחמני אומר זה ספר שופטים דכתיב ביה איש הישר בעיניו יעשה היכא רמיזא דכתיב למען דעת דורות בני ישראל ללמד מלחמה איזו מלחמה שצריכה לימוד זו קשת ע"כ · וצריך לדקדק במאי קא מיפלגי ונראה כי הראשון מפרש ויאמר ללמד בני יהוד' קשת לא שיבטחו בקשתם אלא בזכות ברכת האבות מצטרף אל הקשת ינצחו וזה רמז באומר הלא היא כתובה על ספר הישר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים והיכא רמיזא ידך בעורף אויבך כו' שבזכות וכח הברכה שברכות אביו ישראל ינצח יהודה אמנם רבי אליעזר אמר דלאו בזכותא דאבות וברכתא תליא מילתא אלא העיקר בזכות עצמם וזהו שאמר הלא היא כתובה על ספר הישר דהיינו ועשית הישר והטוב דהיינו משנה תורה והיכא רמיזא ידיו רב לו שנאמר עניין זה בשמע ה' קול יהודה אל עמו רוממות אל בגרונו וקשת ידיו רב לו כי בהצטרף הזכות והתחבולה אנושית ינצח אמנם רבי שמואל בר נחמני אמר שכשיש זכות אין צריך לא קשת ולא חנית אמנם כשאין זכות אז צריך תחבולה אנושית וז"ש ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר ספר שופטים שכתוב בו איש הישר בעיניו יעשה לרמוז שהלמוד הזה של קשת הכרחי בזמן שאיש כל הישר בעיניו יעשה שאין זכות היכא רמיזא דכתיב ללמדם מלחמה איזו מלחמה שצריכה למוד הוי או זו קשת שבלמוד והרגל יתלמד האדם להיות יורה החץ · והרד"ק הביא כדרש"י והוסיף ע"ש ועיין הרלב"ג והרב ב"ע ז"ל בשער ע"ב כתב יאמר בדרך קינה ועגמת נפש שכיון שנאספו השלמי' ההם אשר בזכותם יושיע ה' לא בחרב ולא בחנית ראוי לבני יהודה שהם שבט המלכות שילמדו חרב וקשת וחנית וכידון ולא יסמכו על זכותם ועל ברכת מלכם שנאמר לו שמע ה' קול יהודה והיה זה דבר הגונות לפי שהם מנוצחים על זה האופן ובלתי בטוח וכמו שאמר קשת גבורים חתים וכבר יראה עניין זה ממלחמת עמלק לפי שרפו ידיהם מהתורה והמצות הוצרכו לעשות מלחמה מעצמם כמו שאמ' משה ליהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק כי אז בחרבם וקשתם ערכו המלחמה ולזה היתה מלחמתם חלושה כמו שאמר ויחלוש יהושע והנה להיות אלו העניינים נזכרי' בתורה רצוני עניינו של יעקב ועניין מלחמת עמלק ועניין מלחמת ישראל עם מלכי הארץ לזה אמר הנה כתובה על ספר הישר ירצה כי צורך למוד בני יהודה קשת וטעמו והסיבה המחייבת חולשת עניינו הכל הוא כתוב על ספר הישר הוא התורה האלהית ע"כ וקרוב לזה כתב מהרי"א ז"ל מכריע כן של שאר הפירושים אין זה הפסוק קינה והוא דוחק כי הכתוב אמר ויקונן דוד וכו' וסמיך ליה ללמד בני יהודה וכו' ועוד הוסיף מהרי"א ז"ל ופי' קשת לשון קושי וצער כמו אם לא בכיתי לקשה יום ואמר ללמד לבני יהודה והוא שם כולל לכל ישראל ללמדם קשה ועונשים רבות וצרות קשות ורעות הנה זה כתובה על ספר הישר והוא ספר התורה בפסוק ואם בחוקותי ופרשת והיה כי תבא ששם ייעד הרעות הבאות עליהם ושירדפום אויביהם אבל הצבי ישראל ר"ל תפארת ישראל וצביונם שהיה שאול שיהיה חלל באדמה שיהיה חלל על במותיך באמת לא נכתב זה בקללות ויהיה לפי זה ביאו' הפסוקים הצבי ישראל על במותיך וכו' וה"א הצבי ה"א התימה האסרהוי וימצא כתוב על ספר הישר בתוך הקללות שצבי ישרא' יהיה חלל על במותיך שהרי בקללות לא יאמר שימותו מלכי ישרא' במלחמה · הפן השלישי והוא היותר נכון שאמר דוד לאנשיו שראוי להם להצטער ולבכות על הצר' הזאת אם מפאת ישראל ואם מפאת שאול ואנשיו ובניו עם היותו בלתי אוהב אותם לא מפאת עצמם כי אם מפאת גבורתם שגלה כבוד מישראל וזהו שאמר ללמד בני יהודה קשת והם אנשי דוד למד אותם קשת ודאגה ועצבון הנה כתובה על ספר הישר תורת משה ישרים דרכי ה' ששם צוה ואהבת לרעך כמוך ולזה ראוי יבכו כל ישראל בכלל ובפרט בכלל על שנהרגו צבי ישראל שם על המקומות הגבוהים בבמות בגובה מאד ובהם יופי העם וצביונם ונפלו חללים וכן יתקשו יותר מדאי על הפרט איך נפלו גבורים שאול ויהונתן עד כאן :

הצבי ישראל עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והרב"ע בשער ע"ב כתב איך נפלו גבורים וכיון שנפלו הגבורים נאבדו כלי המלחמה שלהם שאין עוד מי שיוכל לקחתם ללחם בהם כיון שאינם מסומנים סימן טוב שהרי נפלו בעליה' זהו שאמר איך נפלו גבורי' ויאבדו כלי מלחמה ומהרי"א ז"ל פי' הצבי ישראל לשון יופי כמו צביונם נבראו זהו שאמר הצבי ישראל ויופי ישרא' דהיינו שאול ויהונתן על במותיך חלל · ובכלי חמדה סדר חוקה רביעי פירשתי הכתו' הזה מקושר עם פסוק אל תגידו בגת וכו' דקשה מה יתן או מה יוסיף אם יגידו בגת או לא יגידו כי מודעת היא זאת בגת ובחוצות אשקלון ושמחות הן ועומדות בנות פלשתים וכו' שהכוונה מאחר שצדיק גמור כשאול שהוא צבי ויופי ישראל על במותיך חלל אין זה אלא מפני הרעה העתידה לבא נאסף הצדיק והו שאמר איך נפלו גבורים רוצה לומר אחר שהצבי ישראל על במותיך חלל מעתה ראוי לבכות איך נפלו גבורים ואפי' קודם נפילתם שכל העומד ליגזז כגזוז דמי וכיון שסר צלם שאול הצדיק הרי הוא כאלו נפלו עוד גבורים ואפי' שהם עתה בחיים כבר נפל מזל שלהם על דרך קל מן שמיא נפל שאחז"ל ששמו של השר וכו' היה שמו קל ונפל בחיים ועל זה העניין הוא שלוה שלא יגידו בגת ובחוצות אשקלון להשמיען שאפי' על הגיבורים שהם בחיים חיותם נמסכה נפילה בפטירת הצדיק הנבי כשאול כי אם ישמיעום כן תחזקנה עוד ידיהם לבא ללחם בישראל בשומעו שפטירת שאול גורמת עוד לעתיד נפילת גבורים וזהו שאמר אל תגידו בגת וכו' על איך נפלו גבורים · עוד שם שכוונת הצבי ישראל וכו' תמיהה וקושיא חזקה והיא שאם שאול הוא צבי ישרא' וצדיק גמור אם כן לא היה ראוי שיפלו גבורים קודם אליו שהרי מקרא מלא הוא כי מפני הרעה נאסף הצדיק ולא אחריה שכן כתיב כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש שהגדיש נאכל תחילה הוא הצדיק ונשמר כולו מעליהם מיד הקוצים נכפשים לא קודם הגדיש זהו שאמר הצבי ישרא' שאם

צבי

רשי

הרי בגלבוע · ההרים שבגלבוע : ושדי תרומות · לא תהי בכון עללא כמיס' דיעבדון מיניה חלתא : כי שם נגעל מגן גיבורים · מגני עור היו להם וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק כמה דאת אמר קומו השרים משחו מגן וכאן כך היה מקונן הקינה שם נגעל מגן גבורים פלט שומנו ולא נדבק בו ונעשה כאילו לא נמשח בשמן · כל הנעלה לשון דבר הפולט מה שנותנין בו כמו שורו עבר ולא יגעיל : לא נשוג אחור · לא היה רגיל להיות נסוג אחור : מנשרים קלו · לעשות רצון בוראם : המלבישכם שני עם עדנים · דהוה מלביש לכון לבושי צבעוני ומוביל לכון תפנוקין : על במותך חלל · על בית תוקפך איתקטלא : כלי מלחמה · שאול ויהונתן שהיו כלי זיין של ישראל :

לקח

הרמות ג' בחס' וא' מל' ·

כא הָרֵי בַגִּלְבֹּעַ אַל־טַל וְאַל־מָטָר עֲלֵיכֶם וּשְׂדֵי תְרוּמֹת כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים מָגֵן שָׁאוּל בְּלִי מָשִׁיחַ בַּשָּׁמֶן׃

כב מִדַּם חֲלָלִים מֵחֵלֶב גִּבּוֹרִים קֶשֶׁת יְהוֹנָתָן לֹא נָשׂוֹג אָחוֹר וְחֶרֶב שָׁאוּל לֹא תָשׁוּב רֵיקָם׃

כג שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ מִנְּשָׁרִים קַלּוּ מֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ׃

כד בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל־שָׁאוּל בְּכֶינָה הַמַּלְבִּשְׁכֶם שָׁנִי עִם־עֲדָנִים הַמַּעֲלֶה עֲדִי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן׃

כה אֵיךְ נָפְלוּ גִבֹּרִים בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן עַל־בָּמוֹתֶיךָ חָלָל׃

כו צַר־לִי עָלֶיךָ אָחִי יְהוֹנָתָן נָעַמְתָּ לִּי מְאֹד נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים׃

כז אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים וַיֹּאבְדוּ כְּלֵי מִלְחָמָה׃

ויהי

(Masorah marginal notes: ל' · ל' | ב' חד כתי' ה' וחד כתי' י' | ג' | ל' כתי' סי"ן | ל' | ל' וכתי' כן | ד' בטע' בקיף ל' | ל' | ל' | ל' | ו' חס' | ג' | ב' · ל' | ג')

טוּרֵי גִלְבּוֹעַ לָא יֵחוֹת עֲלֵיכוֹן טַלָּא וּמִטְרָא לָא תְהֵי בְכוֹן עֲלָלָא כְּמִסַּת דְיִעַבְדוּן מִינֵיהּ חַלְּתָא אֲרֵי תַּמָּן אִתְבָּרוּ תְּרִיסֵי גִיבָּרַיָא תְּרִיסָא דְשָׁאוּל דִּמְשִׁיחַ כִּדְבִמְשִׁחָא׃ מִדַּם קְטִילִין מִתְּרַב גִּיבָּרִין גִּירֵי קַשְׁתָּא דִיהוֹנָתָן לָא מִסְתַּחֲרִין לַאֲחוֹרָא וְחַרְבָּא דְשָׁאוּל לָא תַיְבָא רֵיקָן׃ שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן דִּרְחִימִין וַחֲבִיבִין בְּחַיֵּיהוֹן וּבְמוֹתְהוֹן לָא אִתְפָּרָשׁוּ מֵעִמְּהוֹן מִנִּשְׁרַיָא קְלִילִין מֵאַרְיָוָתָא גִּיבָּרִין׃ בְּנַת יִשְׂרָאֵל עַל שָׁאוּל בְּכָאָה דַהֲוָה מַלְבִּישׁ לְכוֹן לְבוּשֵׁי צִבְעוֹנִין וּמוֹבִיל לְכוֹן תַּפְנוּקִין וּמַסִּיק תִּקּוּנֵי דַהֲבָא עַל לְבוּשְׁכוֹן׃ אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִיבָּרַיָא בְּגוֹ קְרָבָא יְהוֹנָתָן עַל בֵּית תּוּקְפָךְ אִתְקְטֵילְתָּא׃ עָקַת לִי עֲלָךְ אָחִי יְהוֹנָתָן חֲבִיבַת לִי לַחֲדָא מַפְרְשָׁא רְחִמְתָּךְ לִי מֵרְחִמַת תַּרְתֵּין נְשִׁין׃ אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִיבָּרַיָא וַאֲבָדוּ מָאנֵי קְרָבָא׃

והוה

תרמות ג' בקריאה ב' חס' וא' מל' וסי' כל תרומת הקדשים אשר ירימו · הרי בגלבוע אל טל · ואיש תרומות יהרסנה · ושדי מל' · וסי' כל טוריא דמלכא : אנ"ך · נקלו ד' בטעם בקו"ף וסי' נמסר בסדר נח · ברוכי' ג' בקריא' ב' מלאי' וחד חס' וסי' ברוכי' אתם ליי' כי המלתם : ברכי' אתם ליי' אשר עשיתם חסד · ברוכי' אתם ליי' עשה שמי' וארץ · דיב"ש חס' : וגם אנכי ה' בקריא' וסימני' נמס' בסדר וירא : והיו ו' בקריא' וסי' התחזקו והיו לאנשי' פלשתי' · תחזקנ' ידיכם והיו לבני חיל · והקיפו הלוי' את המלך סביב דד"ה · נודו מתיך בבל · והקפתם על המלך סביב דמלכים · עזבו ערים ושכנו בסלע :

רדק

הרי בגלבוע · כמו הרים וכמוהו עוברי בעמק הבכא השכוני באהליהם : ושדי תרומות · ואל שדי תרומות ואל שוכר עומד במקום שנים ופירו' שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו תרומות כלומר אפי' אם תצמח שם תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לשעור שיפרישו ממנה תרומו' וי"ת לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מיניה חלתא ר"ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר : נגעל · נמאס והשלך : בלי משוח בשמן · כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחי' המגן כדי להחליקו' שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך : לא נשוג אחור · בשי"ן ועניינו כמו בסמ"ך מן יסוגו אחור : לא נפרדו · ת"י לא איתפרשו מעמהון כלומ' אף על פי שהיו יודעי' מותם במלחמה לא נפרדו מעם יי' ולא נעצרו ולא נסו מן המלחמ' ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייה' נאהבי' זה לזה : עם עדני' ת"י ומוביל לכון תפנוקין ויש לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה עדן הגוף כמו המאכל הטוב · ובדרש ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בנות ישראל אלו בנות ישראל ודאי על שאול בכינה בשע' שהיו בעליהן יוצאי' למלחמה היה זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין ההכשיטין נאים אלא לגוף מעודן רבי נחמיה אומר בנות ישראל אלו סנהדראות של ישראל על שאול בכינה בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו : על במותיך חלל · על במותיך נפלת חלל ות"י על בית תקפך אתקטלתא : נפלאתה אהבתך לי · בשני סמני נקבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי החבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו : מאהבת נשים · ת"י מרחמת תרתין נשין ר"ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם ואדוני אבי ז"ל פירש מאהבת נשים למה שהם אוהבות בין בעליה' בין בניהן שאהבת' חזקה להם : ויאבדו כלי מלחמה · כל כך נפלו גבורים כאילו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתו של ישראל מתו : וימשחו

רלבג

הרי בגלבוע · קלל ההרים ההם בעבור שקרה בהם מה שקרה מהמקרה הרע הזה : ושדי תרומות · ר"ל שלא יהיה שם שדה היעשה פרי שלם באופן שיפרשו ממנו תרומות : כי שם נגעל מגן גבורי' · ר"ל נמאס והושלך כאילו לא היה בו פרי להיות מגן והנה אמר זה כי שאול לא המתין ביאת אנשי המלחמה עליו לראותם אם מגנו יגן עליו מהמורים אבל חשב עצמו כאילו אין לו מגן עם היותו גבור מאד ויהונתן לא הועיל לו מגנו שלא יפול ביד פלשתים : והנה התחיל לשבח מגן שאול ואמר שהוא בלתי משוח בשמן ואולם אמר זה לפי מה שאחשוב כי מגן אשר לא ישתמשו בו כי אם לעתי' רחוקים יצטרך למשחו בשמן וכן הכונה לפי מה שאחשוב במה שאמר הנביא על מיתת בלשאצר קומו השרי' משחו מגן ר"ל שעתה יצטרכו למשוח המגן כי לא יצאו למלחמה תמיד כמו שהיו עושי' קודם זה · ואחר זה שב לשבח יהונתן ושאול בענין הגבורה ולזה אמר כי קשת יהונתן לא נסוג אחור מדם החללים מחרב גבורים כי לעולם הכל היה מכלה וחרב שאול לא היתה שבה ריקם שלא ינצח אויביו במלחמה : ובמותם לא נפרדו · אמר זה מפני מותם יחד במלחמה : בנות ישראל אל שאול בכינה · אמר זה כי מרוב הצלחתו על הפלשתים היו ישראל בשלוה בימיו ולא שללו אותם אויביהם בימיו ולזה היה זה אל שילבשו בנות ישראל שני עם עדנים ויעלו עדי זהב על לבושן : יהונתן על במותיך חלל · ר"ל איך היה זה שהיה על במותיך חלל עם רוב גבורתך : נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים · ר"ל שיותר חזקה ויותר נפלאה היתה אהבת יהונתן לדוד מאהבת הנשים לאהוביהן שהיא אהבה חזקה מאד עד שכבר יכה אותה ויקללה ולא תפיל מפני זה מאהבתה לו דבר : איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה · ר"ל שנאבדן שאול ויהונתן כאילו אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על שונאיהם או רנה נזה איך נפלו גבורים ותקיפי' כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להשי' בשונאיהם ולא להגן על עמם : והתועלות

כלי יקר

פי' רבינו ישעיה

והתועלת המגיעות מזה הספיר הם אלו: **הראשון** הוא במדות · והוא שרחוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנות הלא תראה כי יונתן בהכותו גדיבי פלשתים אשר בגבע בנימין כמעט שסכן כל ישראל לולי י״י שהיה לו זיתן רחוי לאדם לסמוך על הנס כל שכן עם מה שהיה רואה מהפקד כלי המלחמה מישראל עד שלא נמלא חרב וחנית בי׳ם כיד שאול ויהונתן: **הב׳** הוא להודיע כי׳ם מעצור לי״י להושיע ברב או במעט הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו נגלו כל מחנה פלשתים והחרידוהו בתופיו שהית׳ חרב איש בחביו: **הג׳** והוא במדות הוא להודיע שאין רחוי לעבור על דברי הנביא הלא תראה כי שאול מפני שעבר על פי שמואל נענש בשלא נתקיימה לו המלוכה כי׳ם זמן קצר:

הד׳ והוא בדעות הוא להודיע כי ההודעה בדברים העתידים תניע נפ להמון לבל במופן חלוש ולזה ילקח רחיה מספוריהם ודבריהם על העתיד להיות ובזה המופן לקח יהונתן רחיה מדברי הפלשתים בהמרם עלו עליהו על מה שעתיד לבא על הפלשתים מישראל ובזה המופן ג״כ בחר הס״י לנדעון מה שעתיד לבא על מחנה מדין כמו שבוהו שירד הוא ופורה בערי הל המחנה וישמע מה ידבר:

הה׳ הוא במדות הוא שרחוי לאדם שיהנב זריזות בפעלותיו בעת המלחו נעזר בהם מהס״י ולזה תרח׳ שהשביע שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שיהנבו בזריזות להכניע הפלשתים בהיות לאל יד ולסבר נמלא שהסכים הס״י בזאת ההשבעה ולזה לא עלתה בשלו ביי׳ מלד מה שעבר יהונתן על זאת השבועה

הו׳ הוא להודיע כי בחיק יוטל את הגורל ומיי׳כל משפטו ולזה נמלא בו מן החמת מה שנתפרסם מזה הספור ובזולתו וזה כי כבר נפל הגורל על יהונתן שהיה החוטא בזה הענין: **הז׳** להודיע כי הסליט על המשפט והוא המלך רחוי שלא ישא פניט לעם אדם עד שיאמר לבניו שלא ידעם ולזה תמלא שנשבע שאול כי מות יומת יהונתן ולולי יד ישראל עמו היה ממית מותו שאול: **החי׳** הוא להודיע עושם רצון הס״י לכלות את עמלק בהיות לאל יד ישראל לנגלו כי גלוי לס״י שאלם שנאת העם הזה את ישראל וזה לולי שיהיה סבה במוט רגלי ישראל שיחמיתום ולזה התחל הס״י להחמיתם בעת הפלחת ישראל ולזאת הסבה לותה התורה שנזכור את אשר עשה לנו עמלק מלורף לזה מה שרלה הס״י לכלות בעלי החמנות הנפסדות הרעות כדי שלא נלמד ממעשיהם ולשתי אלו הסבות לוה הסם שלא ישמירו מהם שריד ופליט ושלא יהנו כלל מנכסיהם דרוך אשר לו נתכנו עלילות הלא תראה מחשבת המן האגגי להשחית כל ישראל במוט רגליהם והנה היה כפשע בינם ובין המות לולי י״י שהיה להם:

הט׳ הוא להודיע בכל עוז ולהגיל מי שגמל לאדם מסד בתופן שלא יניעהו נזק ולזה ספר שהשתדל שאול שירד הקיני שהיה מבני יותן משה מתוך עמלק שמא בעת המלחמה יזוקו במקרה עם העמלקים: **הי׳** הוא להודיע שאין רחוי לעבור על מלות הס״י על יד נביאו הלא תראה היך נעשם שאול בשה שעבר על דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו: **הי״א** הוא להודיע שאין הס״י חפץ בזבחים ועולות אך רלונו שישמעו לל דבריו ולא יבטרו לל הקרבנות כ״ם שאין רלונו שיחטא אדם לשחת לזבח לאלהיו אלא שישמע בקול הס״י הוא יותר טוב מהקרבת זבח כמו שאמר הנה שמוע מזבח טוב: **הי״ב** הוא בדעות והוא להודיע על לד הרחו מליזה שתהיינה בקשם ותרפים והוא דבר עמוק מאד לפי מה שהחבאר מדבריהם בשני מספר מלחמות יי׳: **הי״ג** והוא בדעות הוא להודיע עושם לשמואל ובזרתו על שלא ירח מלדבר קשות כאלה לשאול עם היותו מלך והרג להג בדרך מכוריות בהופן הנזכר פה לאדם כנגד מדה ומלחת מלות הס״י כי אלו התכוונות רחוי שתהיינה לנביאי ר״ל שלא יירח מאום אדם אך יכנע למלאת מלות הס״י בכל עוז: **הי״ד** והוא במדות הוא להודיע שאין הסרון לנביא אם יאמר כזב בדב מה למלט נפשו הלא תראה שהס״י נתן עלה לשמואל שיאמר לזבוח ליי׳ בחתי ולפ על פי שאמר שלא בח כי אם למשוח למלך אחד מבני יפי: **הט״ו** הוא להודיע שאין רחוי לאדם שישמיך על הנס ולפ על פי שהוא שלם מאד והוא דבק בס״י הלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירח שיהרגהו שאול ולקח עלות אין ימלט מזה שאמר אין אלך עמו ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס לפ על פי שהיה הולך במלות הס״י כי רלון הס״י שיעשה אדם השלחי אלא בחייהם ובמותם לא נפרדו:

בנות ישראל וכו׳ מז״ל למרו שהיה שאול מפיה יתומות מנכסיו מלביהם שני עם עדני מכלין שאין מלבושי׳ נלים שלא לנוף מעודן זהו שאמר שני עם עדנים וכן רס״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף ע״ם ולפסרת רבי נחמיה בנות ישראל כמו בנאות ישראל והם רחמי סנהדרות הגדי׳ ומשוחחים שביישראל והמלביהם שני ירמוז שכמוהו השני שפתותיו על שאול לנשק לת״ח האומר טעם נכון בהלכה · וכן מהרי״ק ז״ל ועיין הרלב״ג ז״ל · **ועל״ן** לאמר שהזכיר למעלה יבכו את שאול ויהונתן מלך שלימותם וטובתם שהיו טובי׳ ורלוי לאהוב הטוב במה שהוא טוב הזכיר לבנות ישראל שיבכו מבחינת המועיל כי הבנות אין להם דעת והשכל לבכות על הטוב במה שהוא טוב ולזה לא יבכו כי׳ם על שאול לבדו שהיה מועיל להן לא על יהונתן ז״ם בנות ישראל אל שאול בכיתה המלבישכם שני עם עדנים וכו׳:

איך נפלו גבורים וכו׳ כבר פירשתי למעלה בפסוק הקדי ישראל ונתבאר שם למה הזכיר כאן בתוך המלחמה עיין שם · ועיין רס״י וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ומהרי״ם ז״ל כתב לאחר שספר שנפטים יבכו על יהונתן המטיב עמהם שמך גם כן לזה שרחוי גם כן לבכות על יהונתן שהטיב עמו ז״ם לית נפלו וכו׳ יהונתן על במותיך חלל ועל זה מצר מלך מהיו גבורים רבים שביבו לשומרו ויהונתן עמהם היה גבור חיל ואם כן לית נפלו גבורים והם לבדי מעמרת יהוכח ולזה אמר בתוך המלחמה שהגבורים הללה היו בתוך המלחמה ושאול ויהונתן היו במקום גבוה להלחם משם יותר בטוחים ולזה אמר גם כן הבדי ישראל על במותיך חלל:

צר לי עליך אחי יהונתן וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל והרב״ע ז״ל מלהבת נפשי׳ הנזכר לעיל בסמוך גבי בנות ישראל על שאול בכיתה שיבכוהו על המועיל והוא לא כן לבד יבכו על

יודע בעת ההיא מ״ם שמואל בחוב עד שירמוז להיו לבל המונה שנתנה לת שאול ויהונתן שהיו יחד בחייהם בלתי נפרדים זה מזה וגם במותם יחדיו מהו עם היותם מנפרים קלי ומהריות נברו לנבות הגה ולגה כמשפט הלוחמי׳ עכ״ז לא נפרדו לא בחייהם ולא במות והוא דבר פלא שלא תיינה בלבול המלחמה פירוד ביניהם עד כאן · ולע״ן לקיים דברי המתרגם שהניח רמ״י ז״ל שלא נפרדו במותם מהעם שלהם עם היותם יודעים שימותו ודוד רות ה׳ דבר בו ומלהו על לפומו וגלה סוד ה׳ הליו ממה שדבר שמואל בחוב · אז תהיה כוונת המתרגם שבשרלה שהיו רודפים להריגו היו יכולים לברוח ולהנצל כי הרי מנפרים קלו ומהריות נברו עכ״ז לא נפרדו ולא נפרדו מעשם במותם · ולפשר שאמר שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בו׳ הנאהבים מהם״ית ומכל העולם והנעימים בחייהם לעיני כל העולם ולעיני ה׳ ובמותם לא נפרדו מהנועם הזה הנזכר כלל שהיו מנפרים קלו ללחום מלחמות ה׳ ומהריות נברו להלחם בעד ערי הפי״ת ובעד עמו ישראל ג״כ לא נפרדו לא בחייהם ולא במות מהנועם הלולי הלא בחייהם ובמותם לא נפרדו:

בנות ישראל וכו׳ מז״ל למרו שהיה שאול מפיה יתומות מנכסיו מלביהם שני עם עדני מכלין שאין מלבושי׳ נלים שלא לנוף מעודן זהו שאמר שני עם עדנים וכן רס״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף ע״ם ולפסרת רבי נחמיה בנות ישראל כמו בנאות ישראל והם רחמי סנהדרות הגדי׳ ומשוחחים שביישראל והמלביהם שני ירמוז שכמוהו השני שפתותיו על שאול לנשק לת״ח האומר טעם נכון בהלכה · וכן מהרי״ק ז״ל ועיין הרלב״ג ז״ל · **ועל״ן** לאמר שהזכיר למעלה יבכו את שאול ויהונתן מלך שלימותם וטובתם שהיו טובי׳ ורלוי לאהוב הטוב במה שהוא טוב הזכיר לבנות ישראל שיבכו מבחינת המועיל כי הבנות אין להם דעת והשכל לבכות על הטוב במה שהוא טוב ולזה לא יבכו כי׳ם על שאול לבדו שהיה מועיל להן לא על יהונתן ז״ם בנות ישראל אל שאול בכיתה המלבישכם שני עם עדנים וכו׳:

איך נפלו גבורים וכו׳ כבר פירשתי למעלה בפסוק הקדי ישראל ונתבאר שם למה הזכיר כאן בתוך המלחמה עיין שם · ועיין רס״י וכן הרד״ק ז״ל והרלב״ג ומהרי״ם ז״ל כתב לאחר שספר שנפטים יבכו על יהונתן המטיב עמהם שמך גם כן לזה שרחוי גם כן לבכות על יהונתן שהטיב עמו ז״ם לית נפלו וכו׳ יהונתן על במותיך חלל ועל זה מצר מלך מהיו גבורים רבים שביבו לשומרו ויהונתן עמהם היה גבור חיל ואם כן לית נפלו גבורים והם לבדי מעמרת יהוכח ולזה אמר בתוך המלחמה שהגבורים הללה היו בתוך המלחמה ושאול ויהונתן היו במקום גבוה להלחם משם יותר בטוחים ולזה אמר גם כן הבדי ישראל על במותיך חלל:

צר לי עליך אחי יהונתן וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ז״ל והרב״ע ז״ל מלהבת נפשי׳ הנזכר לעיל בסמוך גבי בנות ישראל על שאול בכיתה שיבכוהו על המועיל והוא לא כן לבד יבכו על

הספיר

על נעימותו ועובתו מאד שהוא טוב · וזהו שאמר נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים הנזכרות לעיל בבנות ישראל הנשים על שאול בכינה עד כאן וכן מהרי"א ז"ל ובכלי חמדה פירשתי בסדר הנקה השלישי הפלא הוא שתאהוב אתה אותו עשהיותי בא בגבולך ליטול המלכות ממך ז"ש נפלאתה אהבתך לי הוא הפלא ולא אהבתי אותך והנה היא פלא ממה שיהיה פלא אהבת האשה את האשה צרתה הנכנסת בגבולה לקחת בעלה של הראשונה עד כאן עוד אפשר כי אהבת האיש את הנשים הוא לפי שהם עצם מעצמותיו ובשר מבשרו כמו שאמר לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת וכן אמרו בספר הזוהר כי נפש האיש והאשה אלובות כאחת ונחלקת לשתים ויוצא האיש לבדו ואחר כך האשה וחוזרות אחר כך להזדווג יחד לנפש אחת וכבר זכרתי בכלי חמדה במ"ש לזאת יקרא אשה להורות שלוקחה מאיש ונקראה בשם אשה לשון נופל על הלשון וזה הודיע לשונינו הקדוש יותר על כל שאר הלשונות · ולזה אמר כי אהבת דוד ויהונתן היא נפלאת ומסוג ודוגמת אהבת הנשים שאוהבין אותם האנשים להיותם נפשם וחלק מהם דדבר בלא נוקבא פלג גופא ז"ש נפלאתה אהבתך לי שאתה אוהבני אהבה נפלאה מעין אהבת נשים כי דוד בסוד נפש דוד היא מדרגת האשה ויהונתן במדרגת האיש יהונתן יהו נתן כמו שנזכר בכלי חמדה בשם החכם השלם כמה"רר חיים ויטול נר"ו ודרך הלצה יאמר צר לי עליך אחי יהונתן כלומר הריני מתחרט ומצר על האחוה כי מי יתנך והיה שלא נעשית אח לי להצטער כעת עליך ז"ש צר לי עליך על שנעשית אחי יהונתן כי נעמת לי מאד כי בזה גדול כאבי מאד ז"ש אחי יהונתן ולא אמר יהונתן אחי כי כרתו זאת העיקרא דמילתא ועל האחוה שנעשית בינו ובין יהונתן :

איך נפלו גבורים כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק והוסיף ע"ש וכן הרלב"ג ז"ל בשני הפירושים· ומהרי"א ז"ל נתן טעם לפסוק זה שהוא מיותר ואמר שאחר שבכה על שאול לבדו ועל יהונתן חזר וייסד פסוק זה על שניהם יחדיו ואמר איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה ר"ל איך נפלו הגבורים ההם שאול ויהונתן ובמותם אבדו כלי מלחמה של ישראל שהם כלי זיינם כנזכר · ועוד כתב שהקינה היתה איך נפלו גבורים ולזה שנה ושלש בה כמשפט הקינה שהמסדר הקינה מסדר קינה ומקונן בה בכל סוג מענה חוזר לראש כנודע והיינו איך נפלו גבורים וכו' שנה ושלש בה ע"כ : וכבר זכרתי למעלה שיש כלי המלחמה צריכים גבור חיל להשתמש בהם אשר באבוד הגבורים ההם יאבדו אותם הכלי מלחמה החזקים שצריכים גבורי כח להשתמש בהם ואינם כי הם נפלו והכלי מלחמה נשארו אבודים וגנוזים · עוד אפשר שאמר ויאבדו כלי מלחמה כי כאבדו הגבורים שנאבדו ולקחו האויבים גם כן כלי זיינן והוסיפו על הזיין שהיה להם להלחם בנו ונגרע' ממחנה ישראל וזהו שאמר ויאבדו כלי מלחמה שהיה זה שבר על שבר נפילת הגבורים ואבידת כלי המלחמה שנללום האויבים : ויהי

הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד לא יוכל יהונתן לבטוח שלא יהרוג שאול כשיבטיח אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין תחלה ולזה התחכ' יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כוונת אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין יריית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך יוכל להודיע לדוד כוונת שאול אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלי' דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואע"פ ששאל לו באלהים אם יצליח דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסב' לא לקח דוד עמו אחד מאנשיו בברחו : **הל"ב** והוא במצות והוא שאע"פ שכל מצוה נדחית מפני פקוח נפש הנה אם לא היה מפני הדחות המצוה סבה בעצמותה להציל העובר עליה מן הסכנה אע"פ שתהיה סבה לה במקרה אין ראוי לדחותה בזה האופן ולזה לא התיר אחימלך לדוד ולנעריו לאכול לחם קדש בטומאה כמו שבארנו בזה שקדם : **הל"ג** הוא להודיע כי ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שכבר נשתגע ולא יחשדוהו כמרגל גם לא ישתדלו להפשו מפני היותו שר וגדול בישראל כי יחשבו בראותם שגעונותיו שלסכלותו נטרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו : **הל"ד** הוא לבאר שכבר נתקיים ייעוד הש"י לבית עלי בהריגת נוב עיר הכהנים עם שזה היה כלי שסרה הכהונה הגדולה מבית עלי כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר ובו סרה הכהונ' מבית עלי ונתנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכים ולזה לא מצאנו שנענש שאול בהריגת נוב עיר הכהנים אף על פי שלא היתה שם סבה תביא להרגם בזה האופן כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאול כמו שספר לו כ"ש שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שנזכר שחטא בהם שאול כי יי' הסיתהו בו לקיים ייעודו :

הל"ה הוא להודיע עוצם קנאת דוד בעושי החמס עד שאם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר להציל יושבי קעילה מיד שוסיהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם ולמנהיג : **הל"ו** הוא להודיע עוצם השגחת השם באוהביו וזה שכאשר היה שאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם תכף סבב השם שהוכרח שאול לסור מעל דוד למלט הארץ מיד פלשתים ואחר זה כאשר ירדפו שאול סבב הש"י שנפל ביד דוד בדרך שהיה דוד יכול להזיק לו וזה היה בהיותו שאול במער' ואחרי כן בהיותו שוכב ישן במעגל : **הל"ז** הוא להודיע שראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה אבל ימתין העת הראוי ולזה תמצא שאף על פי שכבר נפל שאול ביד דוד והיה רודפו לא הסכים דוד להרגו אבל קוה שאיש אחר ינקום נקמתו ממנו או הש"י או יבא יומו למות וימלוך דוד : **הל"ח** הוא להודיע שראוי למי שהיה חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקרה לו ממנו נזק ולזה תמצ' כי דוד אע"פ שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו והיה זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה מביא האנשים להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו השם ית' למלך על ישראל על יד שמואל נביאו ולזאת הסבה הרג דוד האיש העמלקי באמרו שכבר הרג שאול והרג הורג איש בשת בן שאול :

הל"ט הוא להודיע שאין ראוי שיתנהג האדם במדת הכילות והכלביות ר"ל ההדמות לתמונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים להשאר בבית אשר הוא בו פן ימעיטו מזונ' הלא תראה מה שקרה לנבל מעוצם הכילות שהיה לו אשר כמעט היה סבה להסוף נפשו ונפש ביתו לולי היתה חכמת אביגיל : **המ'** הוא להודיע שראוי למי שיפחד מיד שתקיף ממנו לפייסו ברבוי הדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי הפליגה מאד בזה הדורון מפני ידיעתה חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר בעלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד ולזה אמרה אכפרה פניו במנחה הגדולה הזאת ואחר כן אבקש ממנו זה דרך תחנ' ובקש' :

המ"א הוא להודיע שמי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לעת כעסו חזק ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפיוס שיתרצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע שחשב לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דבריה בזה האופן שהיא אמרה שבה העון הזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה זאת שהודת שחטאה לו כי מודה ועוזב ירוחם ואחר כן באר' לו שאין ראוי שיתפעל כל זה ההפעלות איש פחות כנבל אם הטיח דברי' כנגדו כי רוע תכונת לבו ופתיותו סבבו זה והנה היה בזה המאמר מהפיוס לדוד מה שלא יעלם ואחר זה התנצלה לדוד ובארה לו שלא היה לה אשם בזה ונשבעה בש"י כדי שיאמי' לדבריה יותר והנה היה מהחכמה עוד בדבריה אלה שהיא לא רצתה להראות לדוד סתירה ממנו שישחית נבל וביתו אבל הניחה הענין דרך הנחה שהשם ית' שמר דוד מעשות זה החטא ר"ל שיביא בדמים לשפך דם חנם ולהראות שהוא סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת חטא עצום ובכלל עוד מהפיוס בדבריה אשר זכרה מרדפו דוד דרך כלל שהש"י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהי' צרור' בצרור החיים עם הש"י לפי שלא תמצ' הרעה מימיו וכאילו הזהירה בזה עוד דוד שלא יאבד ממנו המלוכה שנתן לו הש"י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים שחטא כמו שנזכר במה שקדם ולהראות עוד שהיא לא היתה יראה מדוד שיעשה זה הרע שאלה ממנו שיזכר לה זה החסד שעשתה לו בעת שייטיב יי' לו והיתה לו המלוכה כי אז תהיה לאל ידו לשלם לה גמול כעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לש"י אשר שלחה לפניו למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר סדרה דבריה בתכלית השלמות כמו שבארנו :

המ"ב הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על הנס אף על פי שרואה תמיד עיני אלהיו בו לשמרו אבל ראוי שיתרחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני ראותו שאי אפשר שתשלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו : **המ"ג** הוא להודיע עוצם אהבת דוד עמו כי גם בעת שברח מארץ ישראל והיה בארץ פלשתים היה נלחם מלחמות יי' בשונאי ישראל והיה מכלה אותם לא יחיה איש מהם והיה מחכמת דוד שעשה הענין באופן שחשב אכיש כי דוד היה רודף ישראל והורגם ובזה בטח בו יותר לחשבו כי הבאיש הבאיש בעמו ישראל ולזאת הסבה השתדל דוד שלא ישב את אכיש בעיר המלוכה :

המ"ד והוא בדעות הוא להודיע כי הודעת העתיד תגיע לאדם מצד ההשגחה האלהית ולזה ספר שלחטאת שאול לא ענהו יי' אפי' על יד אחד מבני הנביאים וכ"ש שלא ענהו בחלומות הצודקים ולא באורים כי אף על פי שנודע שהיו שם אורים ותומים הנה לא היה שם כהן ראוי שיהיו נשאלים באורים ותומים כי כבר המית שאול השלמים מהכהנים אשר היתה להם הכהונה הגדולה בהרגו נוב עיר הכהנים ולא היה שם כהן גדול כ"ש שלא היה שם כהן גדול שרוח הקדש שורה עליו שיתכן שיהיו נשאלים באורים ותומי' ולזאת הסבה תמצא שלחטאת יהונתן בעברו על שבועת אביו לא ענה הש"י אל שאול בהיותו נשאל באורים ותומים ושאול הרגיש אז כי החטא גרם לו שלא יענהו יי' ולזה חקר על פי הגורל במה היתה החטאת הזאת היום ומזה המקום התבאר שהוא אפשר שיעלים הש"י מהנביא קצת העתידות מצד האנשים אשר יקחו תועלת בהודעה ההיא : **המ"ה** הוא להודיע איך שלם השם ית' לשאול את גמולו הוא הרג נוב עיר הכהנים ובא עת שהרגים במה שנפקד ממנו בהריגתם עד שהוכרח לנטות אחר הדברים הפחותים והם האובות אחר שכבר הרחיקם ובערם מן הארץ למען תגיע לו איזו הודעה בענין המלחמה : **המ"ו** הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים הלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתים למלחמה פרץ הש"י מעשיו והיה זה סבה אל שנשרפה צקלג ונשבו הנשים והטף אשר בה והנה להשגחה על דוד סבב הש"י שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמה כי יראו פן יעשה תחבולה להפילם ביד שאול למען יתרצה בזה אל אדניו והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקח עמלק ממנו ולקח מהם שלל רב והנה היה בזה הישרה אל שתגיע המלוכה לדוד בראות ישראל הצלחתו כמו שזכרנו במה שקדם : **המ"ז** הוא להודיע שראוי לאדם שישלח לחמו על פני המים להיטיב לדלים הרעבים כי בזה מקנין התכונה הטובה בענין החמלה מה שלא יעלם עם שכבר יקרה שיגיע לנותן מהמקבל גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב וצמא האכילהו והשקהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל שהורהו מקום הגדוד שפשטו על צקלג והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק : **המ"ח** הוא להודיע שאין ראוי שיבטח האדם על מי שאינו מעמו הלא תראה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להפיל אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירנו ביד אדניו ולזאת הסבה ג"כ לא הסכימו סרני פלשתים לבטוח בדוד :

המ"ט הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שישתדל ברפואתם ובשמירתם כחזקת היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור עזבו הנער המצרי בחלותו : **החמשים** הוא להודיע כי בתחבולות יעשו להם החכמים מלחמה ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד תכף בעמדם בטח עד שנפלו בידם כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו :

הנ"א הוא להודיע שראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבוהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות וימשכם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואף על פי שלא הסכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית צקלג ולא די לו בזה אבל הסכים גם כן שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה גם כן שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה הישרה נפלאה להגיע המלוכה לדוד :

הנ"ב הוא להודיע איך הפליג הש"י אשר לו נתכנו עלילות להמציא הסבות שיגיעו דוד אל שתהיה לו המלוכה בקלות כמו שגזרה חכמתו ורצונו כי אם היה נהרג שאול לבדו הנה לחוזק אהבת דוד אל יהונתן לא היה יכול להסכים בעצמו לעשוק הממלכה ממנו ולזה מת יהונתן עמו וכבר נפלו גם כן עמו קצת ישראל להראות להם כי זה הבדל יש בין דוד לשאול כי שאול עם היותו מלך נפל הוא ועמו ביד פלשתים ודוד נצח במתי מעט עם רב כי זה ממה שיישיר ישראל אל שיתנו לדוד המלוכה :

הנ"ג הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישמח בנפול אויבו אבל ראוי שהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכרו כי כבר יתכן שיקרה לו כך ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה ויצם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואחר זה על יהונתן ואחר על עם יי' שהם בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה :

הנ"ד הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה :

ויהי

וימשחו שם את דוד · ואף על פי שכבר היה נמשח ע"י שמואל אף על פי כן בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו : ויגדו לדוד לאמר אנשי יבש גלעד · פי' דבר אנשי יבש גלעד : אשר קברו את שאול · או הוא כמו הפוך אשר קברו אנשי יבש גלעד את שאול : הטובה הזאת · גמול הטובה הזאת : ויעבירהו מחנים · רצה להמליכו תחלה מעבר הירדן והעבירו מחנים כי הוא מלוע גבול שני שבטים וחצי שהרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואע"פ שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמואל היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו · ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' אמרו מכאן דרש אבנר וקרב לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימן נאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מבנימן אלא שאול לפיכך לקח איש בשת וימליכהו אל הגלעד וגו' : וימליכהו אל הגלעד · אל במקום על כמו אל ההרים לא אכל וזולתו המליכהו תחלה מעבר לירדן ובארץ ישראל : אל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן · ואחרי אשר אמר על ישר' כלו למה זכר אלה המקומות · יש לפרש כי בשובו ממחנים היה וזה היה אחרי מלחמת הנערים שסבב אבנר אחרי המלחמה למחנים אל איש בשת ואז העבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו המליכהו זולתי שבט יהודה ופי' האשורי כתרגומו דבית אשר ופי' ואל יזרעאל אינו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה : שבע

ב

וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר הַאִיסַק בַּחֲדָא מִקִּירְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ סַק וַאֲמַר דָּוִד לְאָן אֶסַּק וַאֲמַר לְחֶבְרוֹן : וּסְלֵיק תַּמָּן דָּוִד וְאַף תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי אֲחִינוֹעַם דְּמִיִּזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל אִיתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא : וְגֻבְרוֹהִי דְעִמֵּיהּ אַסִּיק דָּוִד גְּבַר וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וִיתִיבוּ בְּקִירְוֵי חֶבְרוֹן : וַאֲתוֹ גֻּבְרֵי שִׁבְטָא יְהוּדָה וּמְשַׁחוּ תַמָּן יָת דָּוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר גֻּבְרֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד דִּקְבָרוּ יָת שָׁאוּל : וּשְׁלַח דָּוִד אִזְגַּדִּין לְוָת אֱנָשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד וַאֲמַר לְהוֹן בְּרִיכִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ דַּעֲבַדְתּוּן חִסְדָּא הָדֵין עִם רִיבּוֹנְכוֹן עִם שָׁאוּל וּקְבַרְתּוּן יָתֵיהּ : וּכְעַן יַעֲבֵד יְיָ עִמְּכוֹן טֵיבוּ וּקְשׁוֹט וְאַף אֲנָא אַעֲבֵיד עִמְּכוֹן טַבְתָּא הָדָא דַּעֲבַדְתּוּן פִּתְגָּמָא הָדֵין : וּכְעַן יִתַּקְּפָן יְדֵיכוֹן וַהֲווֹ לְגֻבְרִין גִּיבָּרִין אֲרֵי מִית רִבּוֹנְכוֹן שָׁאוּל וְאַף יָתִי מְשַׁחוּ דְּבֵית יְהוּדָה לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן : וְאַבְנֵר בַּר נֵר רַב חֵילָא דִּי לְשָׁאוּל דְּבַר יָת אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל וְאַעְבְּרֵיהּ לְמַחֲנָיִם : וְאַמְלְכֵיהּ עַל דְּבֵית גִּלְעָד וְעַל דְּבֵית אָשֵׁר וְעַל דְּבֵית יִזְרְעֶאל וְעַל דְּבֵית אֶפְרַיִם וְעַל דְּבֵית בִּנְיָמִן וְעַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן :

בר

א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת עָרֵי יְהוּדָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו עֲלֵה וַיֹּאמֶר דָּוִד אָנָה אֶעֱלֶה וַיֹּאמֶר חֶבְרֹנָה : וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי : וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר־עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵי חֶבְרוֹן : וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה וַיִּמְשְׁחוּ־שָׁם אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־בֵּית יְהוּדָה וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר קָבְרוּ אֶת־שָׁאוּל :

ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בְּרֻכִים אַתֶּם לַיהוָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד הַזֶּה עִם־אֲדֹנֵיכֶם עִם־שָׁאוּל וַתִּקְבְּרוּ אֹתוֹ : וְעַתָּה יַעַשׂ־יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד וֶאֱמֶת וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַדָּבָר הַזֶּה : וְעַתָּה תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי־חַיִל כִּי־מֵת אֲדֹנֵיכֶם שָׁאוּל וְגַם־אֹתִי מָשְׁחוּ בֵית־יְהוּדָה לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם : וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צָבָא אֲשֶׁר לְשָׁאוּל לָקַח אֶת־אִישׁ בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל וַיַּעֲבִרֵהוּ מַחֲנָיִם : וַיַּמְלִכֵהוּ אֶל־הַגִּלְעָד וְאֶל־הָאֲשׁוּרִי וְאֶל־יִזְרְעֶאל וְעַל־אֶפְרַיִם וְעַל־בִּנְיָמִן וְעַל־יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה :

בן

(ל' חס' · ב' חס' חלף · י"ח וכל ד"ה דכו' · י"ג · ג' ב' מל' וח' חס' · כ' דנעמי יעשה כתי' · י"ח חס' · ל' וחס' · ל' וחס' · ל' ומל' · ב' י"ג כתי' ה')

רשי

לקח את איש בושת · מקרא היה דורש שעתידין שני מלכים לעמוד מבנימין שאמר לו הקב"ה ליעקב ומלכים ממך יצאו וכבר נולדו כל בניו חוץ מבנימין : חלקת

רלבג

ויהי אחרי כן וישאל דוד בה' לאמר וגו' עד וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת · זכר שאחרי כן שאל דוד בה' אם יעלה באחת ערי יהודה ובאתהו התשובה בסוף שיעלה לחברון ושם משחוהו בית יהודה למלוך עליהם וכבר אמר דוד לאנשי יבש גלעד שיטיב להם גמול טוב תחת החסד אשר גמלו לאדוניהם לשאול להשתדל לקחת גויתו וגוית בניו מחומות בית שן וקברו אותם וזרזם שיחזקו ידיהם ויהיו לבני חיל למה שילום דוד מהמלחמות · והנה אבנר בן נר המליך איש בושת על שאר השבטי' זולתי שבט יהודה שהיו אחרי דוד : והנה

אשר עמו י"א וסי' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' סימן ט' : איש וביתו ג' וסי' נמסר לעיל בספ' חלק א' סימן כ"ז : על בית ועל בית י"ג וסי' נמס' בסדר מדבר סיני ולקמן בסיפר סי' י"ד · שר צבא ג' דסמיכי וסי' ואבנ' בן נר שר צבא אשר לשאול · ולעמשא תמרו · את עמרי שר צבא · ושאר שר צבא כשוא תחת הצד"י : כלה ג' כתיב ה' בסוף וסי' וימליכהו אל הגלעד · לכן ייליל מואב · בחצותיו חגרו שק · וכל ירמיה ויחזקאל ותריסר דכו' כתיב ה' בסוף ב"מג וסי' כי מקטנם ועד גדולם דירמיה : במארה אתם נארים :

כלי יקר

ויהי אחרי כן וכו' מהרי"א ז"ל עם היות ששמע דוד שמת שאול לא נתעורר ללכת אל א"י מבלי צווי האלהי כי היה ענייני מתחלף לענין שאול ששאול היה עושה מדעתו ודוד לא יעשה דבר כי אם על פי ה' וזהו

כלי יקר

ועתה יעש ה' עמכם כו' הרד"ק

בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל בְּמַלְכּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ אַךְ בֵּית יְהוּדָה הָיוּ אַחֲרֵי דָּוִד׃ וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה דָּוִד מֶלֶךְ בְּחֶבְרוֹן עַל־בֵּית יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים׃

וַיֵּצֵא אַבְנֵר בֶּן־נֵר וַעַבְדֵי אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל מִמַּחֲנַיִם גִּבְעוֹנָה׃ וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וַעַבְדֵי דָּוִד יָצְאוּ וַיִּפְגְּשׁוּם עַל־בְּרֵכַת גִּבְעוֹן וַיֵּשְׁבוּ אֵלֶּה עַל־הַבְּרֵכָה מִזֶּה וְאֵלֶּה עַל־הַבְּרֵכָה מִזֶּה׃

וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל־יוֹאָב יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וְיְשַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וַיֹּאמֶר יוֹאָב יָקֻמוּ׃ וַיָּקֻמוּ וַיַּעַבְרוּ בְמִסְפָּר שְׁנֵים עָשָׂר לְבִנְיָמִן וּלְאִישׁ בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל וּשְׁנֵים עָשָׂר מֵעַבְדֵי דָוִד׃ וַיֶּחֱזְקוּ אִישׁ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ וְחַרְבּוֹ בְּצַד רֵעֵהוּ וַיִּפְּלוּ יַחְדָּו וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא חֶלְקַת הַצֳּרִים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן׃ וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה קָשָׁה עַד־מְאֹד בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּנָּגֶף אַבְנֵר וְאַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד׃ וַיִּהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל וְעַשָּׂהאֵל

בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ אַךְ בֵּית יְהוּדָה הָיוּ אַחֲרֵי דָּוִד׃ וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה דָּוִד מֶלֶךְ בְּחֶבְרוֹן עַל־בֵּית יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים׃

וַיֵּצֵא אַבְנֵר בֶּן־נֵר וַעַבְדֵי אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל מִמַּחֲנַיִם לְגִבְעוֹן׃ וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וַעַבְדֵי דָוִד נָפְקוּ וַעֲרָעוּנוּן עַל בְּרֵיכְתָא דִּבְנֵבְעוֹן וַהֲווֹ כַּחֲדָא וּשְׁרוֹ אִילֵין עַל בְּרֵיכְתָא מִכָּא וְאִילֵין עַל בְּרֵיכְתָא מִכָּא׃ וַאֲמַר אַבְנֵר לְיוֹאָב יְקוּמוּן כְּעַן עוֹלֵימָיָא וְיִחַיְּכוּן קֳדָמָנָא וַאֲמַר יוֹאָב יְקוּמוּן׃

וַיָּקֻמוּ וַיַּעַבְרוּ בְמִסְפָּר שְׁנֵים עָשָׂר מִבִּנְיָמִן תְּרֵי עֲשַׂר מִבְּנֵי בִנְיָמִן וּמִבְּנֵי אִישׁ בֹּשֶׁת בֶּן שָׁאוּל וּתְרֵי עֲשַׂר מֵעַבְדֵי דָוִד׃ וַיֶּחֱזְקוּ אִישׁ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ וְחַרְבּוֹ בְּצַד רֵעֵהוּ וַיִּפְּלוּ יַחְדָּו וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא חֶלְקַת הַצֳּרִים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן׃ וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה קָשָׁה עַד־מְאֹד בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּנָּגֶף אַבְנֵר וְאַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד׃ וַיִּהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל וְעַשָּׂהאֵל

רשי

מלכת הצורים · מחסנת קטיליא על סם מחרבות כמה להת מחר סף תשיב צור חרבו : מל והנם

בלי יקר

מנחה קטנה

מסרה

פי׳ רבינו ישעיה

וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָיִם
אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה: וַיִּרְדֹּף עֲשָׂהאֵל אַחֲרֵי
אַבְנֵר וְלֹא־נָטָה לָלֶכֶת עַל־הַיָּמִין
וְעַל־הַשְּׂמֹאול מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר:
וַיִּפֶן אַבְנֵר אַחֲרָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה כ
עֲשָׂהאֵל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר לוֹ
אַבְנֵר נְטֵה לְךָ עַל־יְמִינְךָ אוֹ עַל־
שְׂמֹאלֶךָ וֶאֱחֹז לְךָ אֶחָד מֵהַנְּעָרִים
וְקַח־לְךָ אֶת־חֲלִצָתוֹ וְלֹא־אָבָה
עֲשָׂהאֵל לָסוּר מֵאַחֲרָיו: וַיֹּסֶף עוֹד
אַבְנֵר לֵאמֹר אֶל־עֲשָׂהאֵל סוּר לְךָ
מֵאַחֲרָי לָמָּה אַכֶּכָּה אַרְצָה וְאֵיךְ אֶשָּׂא
פָנַי אֶל־יוֹאָב אָחִיךָ: וַיְמָאֵן לָסוּר (נ' בסיפר' וכל קריא דכו')
וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל־
הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּפָּל־
שָׁם וַיָּמָת תַּחְתָּו וַיְהִי כָּל־הַבָּא אֶל־ (תחתיו ק')
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נָפַל שָׁם עֲשָׂהאֵל
וַיָּמֹת וַיַּעֲמֹדוּ: וַיִּרְדְּפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי
אַחֲרֵי אַבְנֵר וְהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְהֵמָּה בָּאוּ
עַד־גִּבְעַת אַמָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי־גִיחַ
דֶּרֶךְ מִדְבַּר גִּבְעוֹן: וַיִּתְקַבְּצוּ בְנֵי־ כה
בִנְיָמִן אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיִּהְיוּ לַאֲגֻדָּה אֶחָת
וַיַּעַמְדוּ עַל רֹאשׁ־גִּבְעָה אֶחָת:
וַיִּקְרָא אַבְנֵר אֶל־יוֹאָב וַיֹּאמֶר הֲלָנֶצַח
תֹּאכַל חֶרֶב הֲלוֹא יָדַעְתָּה כִּי־מָרָה
תִהְיֶה בָּאַחֲרוֹנָה וְעַד־מָתַי לֹא־תֹאמַר
לָעָם לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי אֲחֵיהֶם:
ויאמר

וַעֲשָׂהאֵל קְלִיל בְּרִיגְלוֹהִי כַּחֲדָא מִן טַבְיָא דִי בְחַקְלָא: וּרְדַף עֲשָׂהאֵל בָּתַר אַבְנֵר וְלָא אִתְפְּנִי לְמֵיזַל עַל יַמִּינָא אוֹ עַל שְׂמָלָא מִבָּתַר אַבְנֵר: וְאִתְפְּנִי אַבְנֵר בַּתְרוֹהִי וַאֲמַר הַאַתְּ דֵין עֲשָׂהאֵל וַאֲמַר אֲנָא: וַאֲמַר לֵיהּ אַבְנֵר אִתְפְּנִי לָךְ עַל יְמִינָךְ אוֹ עַל שְׂמָלָךְ וְאֵיחוֹד לָךְ חַד מֵעוּלֵימַיָּא וְסַב לָךְ יַת זַרְזֵיהּ וְלָא אֲבָה עֲשָׂהאֵל לְמֵיזַר מִבַּתְרוֹהִי: וְאוֹסִיף עוֹד אַבְנֵר לְמֵימַר לַעֲשָׂהאֵל זוּר לָךְ מִבַּתְרַי לְמָה אֶקְטְלִינָךְ וְאִירְמִינָךְ לְאַרְעָא וְאֵיכְדֵין אֶזְקוֹף אַפַּי וְאֵיחְמֵי לְיוֹאָב אֲחוּךְ: וְלָא אֲבָא לְמֵיזַר וּמְחָהִי אַבְנֵר בְּאַחוֹרֵי מוֹרְנִיתָא בִּסְטַר יַרְכֵּיהּ וּנְפַקַת מוֹרְנִיתָא מֵאֲחוֹרוֹהִי וּנְפַל תַּמָּן וּמִית בְּאַתְרֵיהּ וַהֲוָה כָּל דְּאָתֵי לְאַתְרָא דִּנְפַל תַּמָּן עֲשָׂהאֵל וּמִית וְקַיְימִין: וּרְדָפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי בָּתַר אַבְנֵר וְשִׁמְשָׁא עָלַת וְאִינּוּן מְטוֹ עַד גִּבְעַת אַמְתָא דִּי עַל אַפֵּי גִיחַ אוֹרַח מַדְבְּרָא דְגִבְעוֹן: וְאִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי בִנְיָמִן בָּתַר אַבְנֵר וַהֲווֹ לְסִיעָא חֲדָא וְקָמוּ עַל רֵישׁ רָמְתָא חֲדָא: וּקְרָא אַבְנֵר לְיוֹאָב וַאֲמַר הַלְאַפְּרַשׁ תִּקְטוֹל חַרְבָּא הֲלָא יְדַעְתָּא אֲרֵי מְרִירָא תְּהֵי בְּסוֹפָא וְעַד אֵימָתַי לָא תֵימַר לְעַמָּא לִמְתַב מִבָּתַר אֲחֵיהוֹן: ואמר

רדק

ועשהאל קל ברגליו · ספור זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין כי לא לקלים המרוץ : הצבים · בי"וד אחד לבד וי"וד הרבים נעלמה מהמכתב : ואחוז לך אחד מן הנערים לחברתך שישוב עמך ואם אתה ירא ממנו : קח לך את חליצתו · פי' כלי מלחמתו וגם אתה לא תהרגנו : למה אככה ארצה · כתרגומו אקטלינך ואירמינך לארעא : ואיך אשא פני · ואיך ארים פני אל אחיך להביטו הלא אבוש ממנו אם אמיתך : באחרי החנית · יש חניתו' שראש עץ החנית מחודד ובו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאומר בשאול וחניתו מעוכה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשאל אלא הכהו באחרי החנית : אל החומש · פירשו רבו' ז"ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות"י בסטר ירכיה : תחתיו · במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ור"ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת: ויעמדו · כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקו' ההוא שמת שם עשאל היו עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר : והשמש באה · כשהגיעו גבעת אמה באה השמש : גבעת אמה · נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים בכל הגבעה : גיח · שם מקום : ויתקבצו · כשראו שהיו רודפי' אחריהם התקבצו אותם שהיו הולכי' ראשוני' ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה סיעה מקובצין יחד כאילו נקשרים ונאגדים זה בזה : הלנצח תאכל חרב יתרגם יונת' הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופירוש לנצח ידוע כי הוא כמו לעולם · ופי' תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאותך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה : כי

רלבג

והנה הקל אבנר בהריגת הנערים והיה גמולו מדה כנגד מדה והוא שכבר נפל בארץ כמוף הענין · והנה היה רודף עשאל אחר אבנר להרגו במלחמה כי הוא היה בראש והמכות לאיש בשת ובכפלו תגיע המלוכה לדוד בקלו' וכבר אמר לו אבנר שיסור מאחריו ויטהו לו על יד ימינו או על שמאלו ויאחז אחד מהנערים ויקח לו את חליצתו כי היה קשה בעיני אבנר להמית את עשאל ובראותו כי לא סר מרדוף אחריו הכהו אבנר באחרי החנית אל החומש והו' שכאשר הוכה האדם בו ימות בקלות והוא המקום שמרה וכבד תלויי' בו כמו שפירשו רז"ל והנה היה בחנית ההוא חוץ משני צדדיו כדי שיוכל להכות בו לפניו ולאחריו · והנה דקר אותו בחנית ההוא עד שיצאה החנית מאחריו ויפול שם ומת במקומו או יהיה הרצון באמרו אל החומש כנגד הלב והוא מענין וחמושים עלו בני ישראל והרצון בו חמושים מכלי זין וכן הלב כלי זין האדם כי ממנו תולדת החום' הטבעי שהוא שומר מציאו' האדם שיעור שאין שאפשר בו שיחיה · והנה היו רודפים יואב ואבישי אחיו אחרי אבנר שהרג עשאל אחיהם והעריבה השמש ונתחזק אבנר עם בני בנימין שהתקבצו אליו והיה גם כן עמם במקום חזק כי היו' על ראש גבעה אחת או קרא אבנר אל יואב שיסור הרדוף איש אחיו כי אם יכלתו או יכלתו כבר תהיה מרה באחרונה כמו שנתבאר מענין מלחמת השבטי' עם בנימין על דבר פילגש בגבעה וענהו יואב כי אבנר היה סבת המלחמה במה שאמר יקומו הנערים וישחקו לפנינו : · והנה

רשי

אל החומש · כמו דופן חמישי מקום שמרה וכבד תלויין שם ויונתן תירגם אל החומש בסטר ירכיה : וימת תחתיו · ומית באתריה: לולא

באחרונה [illegible]

מנחה קטנה

ואחוז לך אחד מהנערי' וגו' בי בוס יסי' נוח רונזן ע"י שבי' נכחך להרוג אחד מתחנה שלי ונחסר נידך להרגו וכוא יודע ע"י שתקח לך את חליצתו · ויעמדו כמי מס שכתבנו לפעלס סהי' זה לאנשי דוד לסימן סס' תפן במלכות דוד ע"י שנגף אבנר ועצוו ע"כ חזקו ידם להלחם עם ישראל אחיהם וכיון שראו שמת עשהאל ויעמדו מלרדוף כי אמרו שגם מאנשי דוד נפלו שבי' עשהאל איש נכבד ונחשב נפילתו כנפילת רבים וע"כ ויעמדו : [illegible]

פי' רבינו ישעיה

אל החומש · בדופן החמישית · מקום שמרה וכבד תלויין שם · עד גבעת אמה · פי' שם מקו' · אשר על פני גיח דרך מדבר גבעון · פירוש גיח לשון הנטה כמו וא ורב ישראל מגיח ממקומו ופתרונו מביט · אף כאן זה הגבעה היתה על פני הנטת דרך מדבר גבעון :

מסרה

האתה זה ד' בקריא' וסי' האתה זה בני עשו ויאמר אני · האתה זה עשהאל · האתה זה עבר ישר' · האתה זה אדני אליהו : וקח י"ג בקריא' וסי' נמסר בסדר קרח :

כלי יקר

וירדף עשאל אחרי אבנר וכו' ויפן אבנר וכו' ויאמר לו אבנר וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ולא נטה ללכת אחרי אבנר שהיה זה מפני הכבוד שהרודף אחר אדם אחד בושת לו לחזור מאחריו כי יורה בזה מהפחד מן הנרדף ולזה יהיה מהתחבולה מהלוחמים כאשר לא ירצו בהתמדת הרדיפה ולא ירצו להלחם עם הנרדף יטו המרוצה לצד ימין או לצד שמאל כדי שיחשבו הרואים שלא היה רודף אחרי האיש אשר עזב כי אם ללכת אל הצד ההוא אשר הלך שמה או יעשו מעשה אחר כאלו הוא המתכוין בהרדפ' לא דבר אחר ולזה אמר הכתוב בעשאל שחשש לכבודו לכן התמיד בהרדפה אחרי אבנר ואבנר אמר לו עשאל אל תרדפני יותר ואל תרצה להלחם בי ואם תחוש אל הכבוד שיראו אותך שב מאחרי שיאמרו שלא עצרת כח להלחם בי מנהג הוא שתטה ימין או שמאל ותאחז אחד מהנערים מעבדי איש בושת לא להמית כי אם לקחת את חליצתו ובזה יחשבו הרואים שרדפת אחרי הנער לשלול שללו ואז תשוב בכבוד ע"כ : ולע"רן לדקדק וכי אבנר לא היה מכיר לעשאל עד אשר הוצרך לשאול לו האתה זה עשאל גם תיבת זה מיותרת להיו' הרודף ניתן ליהרג כי בא להרגך השכם להרגו אבל צריך איזה בירור שיהי' רודף ולזה הגיד הכתו' וירדוף עשאל אחרי אבנר ולא נטה וכו' באופן שהיה רודף להרגו כי לא נטה מאחרי אבנר הימין והשמאל · ועכ"ז היה מחסידות אבנר שהתרה בו פעמים וז"ש ויפן אבנר אחריו ויאמר האתה זה ר"ל היתכן שאתה עשאל רוצך לעשות זה הפועל של שפיכות דמי' ז"ש האתה זה זה דייקא והוא הודה ולא בוש ויאמר אנכי ר"ל אנכי זה שאמרת שרוצי לרדף ועכ"ז אבנר בחסידותו השיבו שני' נטה לך ר"ל לך להנאתך ולטובתך שלא אהרוג אותך מאחר שאתה רודף כאשר פיך ענה בך נטה לך על ימינך וכו' וקח לך כופר תחתי שתאחוז א' מהנערים אשר לי וקח לך את חליצתו שתהי' לך לשם ולתפארת שנתתי לך כופרי חליצת אחד מהנערים ולא אבה וכו' אז הוסיף עוד בהתראה להתרו' בו ולומר לו שלא יוכל ממנו באחד מאיבריו של רודף כמשפט אבל יכהו נפש ז"ש ויוסף עוד אבנר לאמר אל עשאל סור לך מאחרי למה אככה ארצה ר"ל הכאה שתפול לארץ ר"ל שתמו' ותפול לארץ או פירוש למה אככה ארצה אככה הכאה שיוליכך לארץ ר"ל לקבר או פי' אתה חושב שכביר מצאה ידיך בהיותך קל ברגליך כאחד הצבים דע לך כי אככה בנקלה כמו שמכה בחנית לארץ בלי פחד ונקלה שאין לומר השב כן אככה זהו שאמר למה אככה ארצה ואיני אומר כן מפחידתי אל הריגתך רק מפני הבושה זהו שאמר ואיך אשא פני אל יואב אחיך שאתבייש ממנו על דמך אחריך ולכן סוב מאחרי ואפשר שאמר למה אככה בלשון שאלה לפי שאמר לו שוב מאחרי שמא תאמר רצונך להשיבני מאחריך ולפייסני בדברים ולהטרידני באחיזת אחד מהנערים ולקחת את חליצתו כדי שתבא פתאום להכות אותי לא תירא כי למה אככה ארצה מה פשע ביני לבינך ואם לגבות לי שם ותפארת אם יהיה רמאות בנצחונך לא יחשב לי לגבורה ואם כן למה אככה ארצה ואיך אשא פני וכו' באופן שסור מאחרי ואל תירא כלל :

וימאן לסור כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ומהרי"א ז"ל פירש טעם להכאתו באחרי החנית דרך התחבולה שהניחו אבנר שיתקרב אליו ואבנר לא החזיר אליו פניו כדי שלא ישמר ממנו והכהו פתאום באחורי החנית ע"ב · ולע"רן שהכאתו באחורי החנית היה לאחת משתי סבות או לשתיהן יחד האחת דרך חסידות כדי שלא יכהו נפש כי אם מכה אנושה כחלה באחורי החנית שלא תהיה מגבורתו שהכהו נפש שעברה עד החלל כי עם היות' באחורי החנית ולא בחנית עצמה והסיבה השנית להודיע גבורתו כי כלאחר יד ובאחורי החנית כן יצאה החנית מאחוריו וכו' · ואם היה פנים בפנים בראש החנית עאכ"ו ואמר ויהי כל הבא כו' להודיע לבירו' לב יואב ואבישי גואלי הדם של עשאל כי עם היות שכל הבא אל המקום אשר נפל שם עשאל וימות היה עומד ולא כולם בלבד אלא מעמיד זולתו עמו וז"ש ויעמודו ולא אמר ויעמוד כי בעמוד איש הבא אל המקום אשר נפל שם יעמדו עמו ג"כ משרתיו הבאים עמו זולתם ואפי' רחוקים בראותם שפלוני עמד יעמדו גם המה לבאותם ועכ"ז ברדפו יואב ועמשה יחידים במתי מעט כמו שנא' בסמוך :

וירדפו יואב ואבישי וכו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"רן שאם כדברי הרד"ק הי"לל גבע' אמת בתי"ו הסמיכות דהיינו אמת המים אבל כוונת הכתוב לומר כי חם לב גואלי הדם יואב ועמש' שעם היות שהשמש באה כבר לא נמנעו מלרדוף ז"ש וירדפו יואב וכו' עם היו' שהשמש באה ואחרי בא השמש המה באו עד גבעת אמה ר"ל מקום שם בגבעה צר מאד שבצאתו לא היה בו כי אם רוחב אמה לצאת מתוך הגבעה ועם כל זה סכנו עצמם לעבור דרך שם מקום צר ואין דרך לנטות ימין ושמאל ועם כל זה רדפום :

ויתקבצו בני בנימין עיין הרד"ק ז"ל · ולע"רן כוונת הכתוב להקדים למה שאמר אחר כך ויקרא אבנר וכו' שלא היה זה מחלישות כח לדבר רכות כי לא דבר כן עד שנתקבצו אליו האנשים של בנימין ונתחזקו ידיו של בנימין בני חיל והמקום חזק וגבוה ותלול כמו שאמר ויעמדו על ראש ההר גבעה א' אז ויקרא אבנר אל יואב כו' :

ויקרא אבנר אל יואב וכו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א הלנצח תאכל חרב בתמיהה וכי לנצח תאכל חרב ממנו איש לאחיו הלא יהי' תכלית לאיבה ולמלחמה ורמז לו בזה שלא תתמיד המלחמה בין ישראל ובין יהודה כי בהכרח יסכימו כולם וימליכו עליהם את דוד והתכלל על מית' עשאל באו' הלא ידעת כי מרה תהיה באחרונה ר"ל הלא היית יודע במלחמ' שמרה תהיה והוא מיתת עשאל באחרונה · או אמר כן להפחידו שמא ימות אחד מהם או אבנר או יואב באחרונה ולכן ראוי שיאמר לעם שישובו מאחרי אחיהם ומרדוף אות' ואל נקמות ה' :

ולע"רן לפרש לשון הלנצח לשון נצוח כמו הלנצח ר"ל האם לתכלית נצוח וכבוד ראוי שתאכל חרב והלא אין ראוי לזלזל בשפיכות דמים לתכלית גרוע כזה כי אם לתקון העולם או ליכנס מעון חמור כי לזולתי מהתכליות הלא ברור לך כי ידעת שמרה תהיה באחרונה שהעפ"י סברא שוכה דהיינו בעולם הזה מתוקה מפחת כבוד הנצוח מרה תהיה באחרונה באחרית לעה"ב שאין אחרית ותקוה לשופך דם האדם שאסור חמור מאד ומלבד זה אין ראוי והגון מצד האנושות להלחם איש באחיו ז"ש ועד מתי לא תאמר לעם הזה לשוב מאחרי אחיהם שאו' ועד בזה"ו מוסיף על ענין א' שאמר מצד הדין בחומר' שפיכות דמים שגם מדין אנושות אין ראוי כי מה בצע כי נהרוג את אחינו :

ויאמר יואב וכו' עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"א ז"ל כשני הפירושים · וכן הרד"ק בפי' השני וכן הרלב"ג ז"ל : **ויתקע** יואב בשופר כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל ולא יספו להלחם עוד ר"ל שאחר זה לא נלחמו עוד ולא ירדפו עתיד במקו' עבר כמו לא רדפו כהרד"ק ז"ל עד כאן · ולע"רן לדקדק אומר ולא ירדפו ולא אמר ולא רדפו שהיתה מרה מאד המלחמה בין איש ואחיו יהודה וישראל עד שנמנו וגמרו והסכימו שלא ירדפו עוד לעתיד אחרי ישראל וכן היה שלא יספו עוד להלחם שהרי נהרג אבנר ולא יספו עוד לילחם כאשר הסכימו שלא ירדפו עוד כאמור · או יאמר ויעמדו שעמדו מרדוף לקול קריאת השופר ולא תחשוב אולי היתה עמידה זו
דרך

לילה דברת · אם דברת כן : לולא · כמו לו ועוד יש לפתרן כמשמעו לולא דברת
מה שאמרת יקומו גם הנערים ויצחקו : הבחרון · שם מחוז : תשעה עשר
ימים ועשתי · והלא עשתי בכלל עבדי דוד ולמה יגע שהיה שקול כנגד כולם וכן
לכו ורגו את הארץ ואת ירימו וכן והמלך שלמה מהכ נשים נכריות רבות ואת
בת פרעה : ומשנהו

רלבג

אבנר סבב יואב שעמדו העם ולא
רדפו אחרי כמי ישראל ולא יספו עוד
להלחם אחר זה בזמן ההוא לפי
שהתלו כל אחת מהכתות לשוב
לאחיהם בזריזו · להחלט מהכת
האחרת אם תרדוף אחריהם ולזה
הלכו לאנר ושיעתו כל הלילה וכן
הענין ביואב · ואמנם היה
מהלאחת דוד שלא תתו מלחמתו זולת ל
עשרים ואחד אבנר מתו שלש מאות
ושנים ויום וכן התמיד הענין כל
ימי המשך המלחמה בין בית שאול
ובין בית דוד שכבר היה דוד הולך
ואוזק ובית שאול הולכים ונלים :
לענלה

כלי יקר

ג ארכה ג' וחס' · לאחר · ואין ב"ק · ג"ק

דרך נגינת דעת הנבר ולפעמי בניתן כדי להתקבץ לגודה אחת עם יואב ולרדוף אחריו בחלי הליל' לו בזולתו מהעתים שהיום לרדם על הנבר ועמדו כאשר ירד הטל וזה לומר ויעמדו כלב שלש בדעת נכונה שלא ירדפו עוד ולא היה זה קשר לו מחבולה ועם כל זה הנבר לא ערב לבו ולא בעם בהם הלא ולהנבר ולהנצו הלכו מהר כל הלילה בזריזות :

ואבנר ולפעמים רש"י ז"ל להתרון שם מחוז וכן הרד"ק ז"ל ע"כ ומהרי"ח ז"ל וזכר הכתוב שהנבר ולפעמים הלכו כל הלילה וכן הלך יואב לאחרי קשרת עשהל והיה זה לתכמתם במלחמה שיין רחוי ללוחמים לעון בעת בפרט בהיות דם עשהל ביניהם יואב יבקש לינקם ולנבר יבקש להרוג את יואב לינקל ממנו ולכן יחדיו הלכו כל הלילה · וכן הרלב"ג ·

ולע"ן כל הבתרון מלשון ויבתר לותם בתוך ולא הפסר לא בתר שהיה כל כך רעדה לאנבר מן עבדי דוד שברח כל הלילה ועברו הירדן לבא מחניים ולא הלכו בדרך ישרה והרוכה אלא הלכו כל הבתרון ר"ל בדרך הקטרה שהיא בתרון התרוכה כו' לבוא מחניים מקום בעת לאנבר וזה כי ה'
סר מעם שהולו וסיעתו ולבך רעדה תחזתם שם :

ויואב שם כו' עיין רש"י ז"ל וקרוב לזה הרד"ק ז"ל ובפסו' ועבדי דוד לאחר פסוק זה בע"ה :

ועבדי דוד הכו מבנימן וכו' לע"ן לדקדק למה גבי עבדי דוד נאמר ויפקדו מעבדי דוד כו'
כלילו מאליהן בפקדו בן בגבי שהול שאמר ועבדי דוד הכו והי"ל ומהנשי בנימן
ומהנשי אבנר בפקדו שלש מאות · וברוה כי גבי הנשי דוד שהיו מולשים לא אמר בהם שנלחום
לנשי אבנר רק לשון ויפקדו מעבדי דוד שפקדו סך י"ש מאליהם לא שיעלו הנשי אבנר להכותם
אלא היה זה מעין ועשהל שנפל לפני אבנר לא שדף אבנר אחריו אלא ההרנח היה הוא רודף
לאבנר עד שהכרח אבנר להרגו כדי ליפול ממנו ו"ש ויפקדו מעבדי דוד כלילו מהם זה בזה
ולזה הוציא את עשהל אלא לאמר עשרים איש להודיע שאלו התשעה עשר נפקדו
עשהל שנפל בעומו וגרם מיתה לעצמו כן התשעה עשר ולזה אמר ויפקדו מעבדי דוד כו' למהם
בהנשי אבנר אמר ועבדי דוד הכו מבנימן וכו' ר"ל הכו בזיד רמה · ועשם כפל הכו מתו הכווה
שהמוכי' היו מרוכים שהכוס ופלעוס פעם והפורה ומכה עריה לאנשים בחין מספר ו"ש ועבדי דוד
הכו מבנימן ובהנשי אבנר ולא הזכיר סך המוכים כי רבו מספור למנם המתים היו ג' מאות ז"ש
ג' מאות ושנים איש מתו אלא המוכים שהיו רבים : ומ"ש מבנימן במ"ש ובהנשי אבנר בני"ת
ולא אמר בכולן בני"ת או במ"ש לפשר שהיו רוב המוכים בהנשי אבנר שעליהם היתה מכה רבה
ולע"ן מבנימן מקלתם שמקלת' היו מבנימן ועיקר המכה בהנשי אבנר וכן מהייב השכל להיו' כל
רדיפת יואב ועמשא אחרי אבנר לנקום דם עשהל לזה היו הגבורים מתדלים להחזיק ביד אבנר
ולהדיח הרעה מעליו ולסיבת זה היו מסתכנים מהם רבים :

וישאו את עשהל וכו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"ן כוונת הכסוק זה להודיע כי יואב לא הלך
כל הלילה מפחדו מאבנר כי ידע הלילתו ואיך לאבנר גורם ממנו אבל היה המהירות
הזה לכבוד עשהל לבלתי יסריח ביום העיכוד ומהחוש ולזה אמר הכסוק בעומו סיבה זה בהו"ש
את עשהל ויקברוהו בקבר אביו בלילה וכל הלילה בזריזות כמרן ויהי
להם בחברון :

ותהי המלחמה ארוכה וכו' לע"ן בלומרו לומן ארוכה שלא היתה המלחמה רדופה בזמן
מועט אבל היתה המלחמה ארוכ' ר"ל בזמן ארוך כי דוד ע"ה היה מאריך לפו עד שיגיע
הדבר מכם"ש ז"ם ארוכה בין בית שאול ובין בית דוד ולהיות דוד בחייס ובחסידותו נובר בעוז
העשיו לזה אמר ודוד הולך וחזק ר"ל דוד בעומו הוא היה הולך וחזק ומחזקתו היו מתחזקים ביתו
ולנגזו אמנם גבי בית שאול אמר הולכים ונלים · והרגומו ודוד הולך וחזק ובית דוד הולין ותקפין
ולפי' דחיק לומן הולך וחזק בלומן יחיד :

ויולדן לדוד בנים בחברון וכו' ומשבחו כלאב ברכות פ"ח עלה ד' ה"ר יוחנן לא כלאב שמו
אלא דניאל שמו ולמה נק' שמו כלאב שהיה מכלים כני מפי בושת בהלכה ועליו אמ'
שלמה בני אם תכם לבך יחמח לבי גם אני ואו' תכם בני ושמח לבי ופרש"י
כלאב מכלים את הרב שהי' אב בהורה ע"כ והדין עם רש"י שפי' כלאב מוטריקין כל לשון
כלימה אב וכו' ולא פי' כלאב כל אב כפשוטו כל מה שהיה עושה עם אב דוד היה בנו עושה עמו
כי לשון הגמ' מורה שדורשו לשון כלימה דהלמה ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלי' פני מפיבוש'
שמשמע שמפרש כל לשון כלימה מכלים הב מפרש על מפי בושת שהיה לב בהורות המכם מ"ש
ועליו אמר שלמה וכו' דקדק בלשון הכתוב יתור גם בני אבשלם אמר יחמח לבי גם אני למה ללת
ולהלי יחמח לבי מצד מכמתיך ומלבד זה גם בני אדוניה נקרא ממפי בושת שהיה מבייחני גם אני
אדוניה מי שמכליתו עם היותו לב בהורות · ומ"ש ואו' תכם בני ושמח לבי דקשה מלי ולי'
כדמקשה גמרא בכמה דוכתי כראיה דה"ק וכי תימא היתכן שדוד יחמח במה שמכלים בנו לשלום
וכי דוד שמח לאיד מפיבושת הוא לז"ש שכל לב זה בויכוח שלו עם מפיבושת היה מוכח על לותן
הדברים עלמן שנפלה מחלוקת בינו לבין מפי בושת שהי' מפי בושת מפקפו בהלכות ועכשיו כלאב

פעמי דוד וגו' ירבה חס"פ שהתעסק עמר שנפלו היו מעבדי דוד נבורי' מלחמתי מלחמה חס"פ היה מעשהל חשוב כנגד כולם: מכניע גבורים רמוים ליחם אחר חנגר כנבורתם ופעם"כ בכה בהם כן רב : בכו בלא שלש עתות ונו' ופעמר שנלא מלת מכל עתות בוכה מכת מות אבל לא היו מתים מדין ומשים חיים פתם לנפשי :

פי' רבי' ישעיה

כי לולא דברת נבר מהנקר היה נפלה העם חיים מאחרי חיי · חלא אלי בנבורי' כי חחה חחן במלחמה כי חחם שהחלת לומר יקומו הנערים ויצחקו · ויאמר להם בחבדון · בנין נפעל הוא מעלומו הע"ן ולולי הח"לף היה נלנם :

כי לולא דברת אתה · אם לא שדבר' אתה יקומו נא הנערים ויצחקו לפניכי לא
היתה מלחמה זאת היום ואתה החלות מלחמה זאת לא אלי וכבר מלו מן הבקר ועד
עתה נפלה העם חים מאחרי אחיו לולי דברת אתה וכשראה יואב כי לא יכול עמהם
כי התקבלו כלם תקע בשופר ויעמדו ולא ירדפו וכן עשה ויעמדו כל העם אבר
עם יואב : ולא ירדפו · כמו ולא
רדפו עתיד במקום עבר ורבים
כמוהו : כל הבתרון · שם מחוז
ונבול מעבר לירדן נקרא כן על
עניין יחוש אלש : ויקבוץ את
כל העם · לפקוד לאותם מי חסר
מהם : ויפקדו · חסרו כמו ולא
נפקד ממנו חים : תשעה עשר
חים ועשהל לפי שהיה נכבד
מהתשעה עשר לא כללו עמהם
וכתבו בפרט : ויאו'להם בחברון
כשהיה אור היום בנקר הין
בחברון : כלאב

ואמר יואב חי האלהים כי
לולא דברת כי אז מהבקר נעלה ד'כתי'ח'ו'ג'
האם איש מאחרי אחיו:
ויתקע יואב בשופר ויעמדו כל־
העם ולא־ירדפו עוד אחרי ישראל
ולא־יספו עוד להלחם: ואבנר
ואנשיו הלכו בערבה כל הלילה
ההוא ויעברו את־הירדן ויולכו כל־
הבתרון ויבאו מחנים: ויואב שב
מאחרי אבנר ויקבץ את־כל־העם
וייפקדו מעבדי דוד תשעה־עשר ג'
איש ועשהאל: ועבדי דוד הכו
מבנימן ובאנשי אבנר שלש־מאות
וששים איש מתו: וישאו את־ מ"נ
עשהאל ויקברהו בקבר אביו אשר
בית לחם ויולכו כל־הלילה ויאב
א ואנשיו ויאר להם בחברון: והי ג' וחס'
המלחמה ארכה בין בית שאול ובין
בית דוד ודוד הלך וחזק ובית שאול ג' כ'
הלכים ודלים:
וילדו לדוד בנים בחברון ויהי ויולדו
בכורו אמנון לאחינעם היזרעאלית: ק
ומשנהו ותניה

לולא ד' כתיב א' בקריאה וסימ' כי לולא התמהמנו כי עתה · לולא חרשתם בעגלתי · לולא דברת כי
אז · לולא האמנתי לראות : ולא יספו ד' וסי נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ז' : ארכה ג' דגשים וחס'
וסי' ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול · לאמר ארכה היא · מארץ מדה : ויולדו ה' בקריאה וסי'
ויולדו להם בנים אחר המכול · וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל' חס'ו' · ויולדו עוד לדוד בנים ·
ויולדו לאבשלום · ויולדו לו שבעה בנים דאיוב · וא' ויולדו להם · סימן ושם האיש גבל אביגל
כתיב · ותמהר ותרד מעל החמור אביגיל כתיב · ומשנהו כלאב לאביגל כתיב :

בלי יקר

חזר לעורר על לותן ההלכות עלמן ופקח למפיבושת ויהוה שהדין עם דוד מבין לזה שמח דוד ברחות בנו יונח תלניו מכריע כהבדיו וגם מכלים את מפיבושת ז"ש תכם בני ושמח לבי כנזכר בפסוק בני הם תכם לבך כו' טעם השמחה הוא כי עתה תסיבה חורפי דבר שמפיבושת שהי' מרפי עתה תסיב לו דבר לבור על לותיכו להכריע כדברי ומזלת הבחינה לשמח ובמדרש כמו שהביא הרד"ק ז"ל ובדברי הימים ומשנהו ויולמה שהיה מוכרחים מעשיה ולבה לו ז"ש רחם כלב אבי על בני כי הוא יודע שלא עשה זאת מלבו אלא מהכרח ולכן אמר לבי ולא לי :

ולשאול פילגש עייקר"ח ז"ל ומהר"י ז"ל כתב הכתוב לא זכר שם היה העניין לשם שבח לו שהיה לו לאו לבל מלומ'שתפקוד עלי עון הפשה מורה שהיה שם עון אלא שהרה
לו שהיה לו למפי בושת לבמור לפיו מחסום לחרי היותו מתחזק בידו ולוחש מלחמותיו ע"כ :
ולע"ן לתת טעם למה לא כתב ויאמר שם בושת אלא ויאמר שתם שהי היתה למירה זו על
ידי למעני כי בוש לומר לו פנים אל פנים מדוע בתה אל פילגש לבי והנכון כי לפי
שלא נהג שם בושת בענין זה כשורה וכשמו שם בושת היה לו להתביים מאבנר מלומר לו מדוע
בתה אל פילגש אבי לכך לא הזכיר שמו בזה אלא ויאמר שתם ולא אמר ויאמר שם בושת כי לא
שם בושת היה בזה הענין אלא נהג בושה בזה שאמר ויחר לאבנר מאד על דברי שם בושת
שאילו היו דברי זולתו מהאבי' דעלמא לא היה חושש אבל להיותם דברי שם בושת שם עניוש
ובשין לזה הטעם תרה לו ז"ש ויחר לאבנר על דברי שם בושת :

ויחר לאבנר מאד על דברי שם בושת עיין רש"י ז"ל והר"ק ז"ל וכן אמר מהרי"ח ז"ל והוסיף
עוד יאמר לפע"י שהיה בבית דוד ברחם לכלבים והבחות שבהכתי ז"ש רחם כלב אבי
לפר ליהודה הסם רחוי היום הזה שעשה הסד עם בית שאול מחרב אלא המליכך ביד דוד ותפקוד
עלי עון הפשה האמת שעכ"ז שהיה רחם כלב לפר ליהודה אין רחוי לעשי' חסד עמך לו יאמר לו
הוכח שהייתי רחם כלב לפר ליהודה היום ר"ל בהפחות שבהכתיו עכ"ז לעשה חסד עם בית שאול
לחיך לנתי סנות הלחת לל לחיו ר"ל מלד ההחוה והקרבה שביניהו כי לבנר הרוב לפלול כנודע
והנני לל מרעהו שהיה רעהו של שאול במלכות ביהודן סמפתי בחוכות הכי רחוי לעשות חסד לבל
עתה לא לעשה יען שהני לא המליכך ביד דוד ולתה עכ"ז קרלת עלי עון הפשה לבן כה יעשה
האלהים לאבנר כו' כי כן תעשה לו ויסמפתי מהרגים הרלם בלב לאכי כי הכלב הוא הנובח והמכה
לת

רדק

כלאב · ובספר דברי הימים דניאל שני שמות היו לו וכמוהו רבי' בכתו' ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אחר מות נבל היו אומרים כי מעוברת היתה מנבל וזה הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכך קראו כלאב כלו אב כלומר בכל צורותיו דומה לאב ודניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד דכני אל מנבל: אבשלום בן מעכה · דרשו בו כי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמה לפיכך היה אבשלום סורר ומורה באביו כי לכך נסמכ' פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומור' וכן הוא הדרש כי מאחר שהיא שבויה הרי היא כמוכרחת לשוב לדת ישראל ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות השרש: לעגלה אשת דוד · דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי חרשת' בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אף ע"פ שהם לא הביאו' כי למה אמר על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו ראשונה ומה שאמר ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה נהגוא מעשה ואילך לא היה לה ילד לענשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני יי' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומר הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון לא זכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימים לעגלה אשתו אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידוע בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומ' ואת נשי אדונך בחיקך ואף על פי שאמרו אין כושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסבר' אינה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים מודים לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת חמיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת חמיו אסורה לא אסרוה אלא מפני מראית העין אבל מן התורה אינה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה: ויאמר איש בשת אל אבנר · ואף על פי שלא זכרו למעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול: אל פלגש אבי · חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו לתפשו בכך לכבוד אביו ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי היא נחשבת אלמנתו ועוד כיון ששמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך וזהו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט: הראש כלב אנכי · מלעיג אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי' לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שום מנוי עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתנו והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו להעמידו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה וי"ת הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה: ולא המציתיך · בא של דרך בעלי הה"א ואע"פ שהוא מבעלי הא"לף ופירו' כמו ואת העולה המציאו אליו ענין הזמנה ומסירה: כאשר נשבע יי' לדוד · דברו הוא שבועתו וכן אמר נשבעתי לדוד עבדי או לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם האל בגלגל ובדבר עמלק בקש לו יי' איש כלבבו ונתנ' לרעך ואמרו הן הן שבועה לאו לאו שבועה:

רשי

ומשנהו כלאב · ובמקום אחר הוא קורא אותו ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמר רבי יצחק שהיו ליצני הדור אומרים מנבל היתה אביגיל מעוברת נהפך קלסתרו ונדמה לאביו ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה: לעגלה · זו מיכל שהיתה חביבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשת' בעגלתי והכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה עד יום מותה לא הוו לה מאותו מעשה ואילך קודם אותו מעשה הוו לה: היה מתחזק · בכל כח על בית שאול להעמיד מלכותם: הראש כלב אנכי אשר ליהודה · כלום אני חשוב אפי' כראש שומר הכלבים אשר לדוד אך לפי הנקוד שהטעם תחת הראש וכלב אנכי מוקף במקף כך פירושו הראש וכי אחפוץ להיות ראש בביתך טוב לי להיות כלב והדיוט בבית דוד וכן תרגם יונתן: היום אעשה חסד · מעתה נאה לי לעשות חסד עם בית שאול ועם כל אוהביו כאשר עשיתי עד הנה: ולא המציתיך · ביד דוד: תחתיו

שמואל ב ג

ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלשי אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור:
והרביעי אדניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל: והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון:
ויהי בהיות המלחמה בין בית שאול ובין בית דוד ואבנר היה מתחזק בבית שאול: ולשאול פלגש ושמה רצפה בת איה ויאמר אל אבנר מדוע באתה אל פילגש אבי:
ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת ויאמר הראש כלב אנכי אשר ליהודה היום אעשה חסד עם בית שאול אביך אל אחיו ואל מרעהו ולא המציתך ביד דוד ותפקד עלי עון האשה היום:
כה יעשה אלהים לאבנר וכה יסיף לו כי כאשר נשבע יהוה לדוד כי כן אעשה

תרגום

ותניניה כלאב לאביגיל אתת נבל דמכרמלא ותליתאה אבשלום בר מעכה בת תלמי מלכא דגשור:
ורביעאה אדוניה בר חגית וחמישאה שפטיה בר אביטל: ושתיתאה יתרעם לעגלה אתת דויד אלין איתילידו לדוד בחברון:
והוה כד הות קרבא בין בית שאול ובין בית דוד ואבנר הוה מיתקף בבית שאול: ולשאול לחינתא ושמה רצפה בת איה ואמר לאבנר מא דין עלתא לות לחינתא דאבא: ותקוף לאבנר לחדא על פתגמי איש בושת ואמר הלא רישא דכלבא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה יומא דין אעביד טיבו עם בית שאול אבוך עם אחוהי ועם רחמוהי ולא מסריתך בידא דדוד ומכען את מסער עלי חוב אתתא יומא דין: כדין יעביד יי לאבנר וכדין יוסיף ליה ארי כמא דקיים יי לדוד ארי כדין אעביד

רלבג

לעגלה אשת דוד · אמרו ז"ל כי מפני זה אמר אשת דוד בזו לבד ולא באחרות כי היא היתה בלתי ראויה כי אם לדוד לפי שהיתה אשת שאול כמו שאמר ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך והנה אלמנתו של מלך איננה ראויה כי אם למלך וידמה גם כן כי הנשים אשר לקח בירושלם והפילגשי' כמו שאמור אחר זה היו קצתם מבית שאול · והנה סבב הש"י אשר לו נתכנו עלילות שנולדה קטטה בין אבנר ובין איש בושת והשתדל מפני זה אבנר להמליך דוד על כל ישראל כי מיי' היתה לו המלוכה וראוי שלא יעלם ממנו כי לא נטמאה מיכל עם פלטי בן ליש שאם הדבר כן היתה אסורה לדוד ואולם מה שהזכיר הכתוב מבני מיכל הם בני מרב אחותה ומיכל גדלה אותם ומפני שגדלה אותם נקראו בניה ולזה אמר שילדה אותם לעדריאל המחולתי שהיה בעלה של מירב: והנה

כלי יקר

את היות ולז"א אבנר הראש כלב אנכי לנבוח ולזעוק נגד אנשי יהודה ז"ש אשר ליהודה ר"ל לנבוח נגד אנשי יהודה מאחר שאתה גמלתני רע לא אוסיף להנהג כן ע"כ ולפי הרד"ק ולפי מהרי"א הא' יחדיו קשה לשון כלב שבא בלשון יחיד ולדבריהם הי"ל הראש כלבים והרב ב"ע ז"ל בשער כ"ה ז"ל מלבד קושי הבנת הפסוקים יש לדקדק בדברו אבנר מה ענין הממלכה אצל עון האשה כי העונש ראוי ולהיות מעין החטא ודומה לו אבל הענין הוא שהכתוב אמר ויהי בהיות המלחמה וכו' ואבנר מתחזק בבית שאול אמר שבהיותה במצב ההוא שאבנר עיקרי קיום והעמדת בית שאול היה סכלו' גדול לדבר עמו אז מעון האשה ולא מזולתו ואפי' חמור ממנו כי לא יום פקודה הוא כי סכלות גדולה היא לעורר מדנים עם איש שהכל תלוי בו ולזה כשמוע אבנר את דבריו לא יושבו לשכל גמו' שיהיה אז בלבו מהאש' אבל חשב שחשבו לבוגד במלכות וענין האשה תואנה היא מאיש בושת ולז"א לו אבנר הראש כלב אנכי אשר ליהודה ירצה שחשדתני היותי ככלב הזה שהולך לדרכו וראשו נסוג לאחוריו ואמר כלב לפי שהו' מסוגל לזולתו מהב"ח בהכנע' הפרקי' אשר בשדרתו וצוארו עד שתראהו הולך למזרח וראשו הפוך לגמרי למערב והולך על זה האופן חשבת שכן אנכי עמך מתרא' שאני יושב עמך ואהבך והולך בעזרתך והרהורי ראשי ולבי כלפי יהודה ולעזרתם היום אעשה חסד וכו' ירצה אין לספק שהיתה זאת כוונתך כי הזמן והמצב אשר בו דברת דברים אלו מוכיחים כן בלי ספק וזה כי היום אתה תלוי ועומד כי אעשה חסד עם בית אביך עם שאול ומרעהו ושלא אמציא אותך ביד דוד ואיך הסכלת לפקוד עלי עון האשה היום הזה אם לא שנכנסה בלבך רוח חסד בגידה ובקשת להרחיקני מעליך כדי שלא אבגוד בך ביו' קרב והנ'אחר שחשדתני בזה כבר נתת לי מקום והתרתה לי רצועה לעשות מה שלא על דעתי מעולם מפני כליות הבגידה ולזה כה יעשה אלהים וכה יוסיף אם לא כאשר דמית כן אעשה וכו' להעביר הממלכה כי מעתה אף אני בלי כסיג זך אני ולמד מידך יבוקש ע"כ ובזה מובן ג"כ אומרו אעשה בלשון עתי' ואם הוא דרך תימה הי"לל היום אעשה בה"א התימה: ולע"דן כי לפי שהוכיחו איש בושת לאבנר על הפילגש אשר בעל כי זו הוראה גאה וגאון ודרך רע שהרים ראש במלכות בביאת איסור לעומת זה חרה לאבנר מאד על דברי איש בושת דברו דייקא שני דברים האחד שהוכיחו מעשה איסור והשני מרד ומעל לז"א הראש כלב אנכי ר"ל היתכן שראש' אני ומגאוה ובזו עשיתי זאת וזהו שאמר הראש בתמיהא והלא כלב אנכי ר"ל כבזה ודל מאד כלב אנכי אשר ליהודה רוצה לומר הלואי הייתי כך כלב ישראל שהית חס עלי אבל אני בעיניך כלב אשר ליהודה שנאך בזו מאד מאד ולפי' זה לא קשה מה שהקשה לפי' הראשון מהיות הטעם תחת תיבת הראש ותיבת כלב במקף ומחרון אפו אמר היום אעשה חסד שירדו בית שאול במדרגה שיצטרכו אל אחיו ישראל ואל מרעהו דוד שיעשה עמהם חסד אחת היותך מלך מתחסד עם זולתך ז"ש היום אעשה מעשה נורא והוא שיצטרכו חסד בית שאול אל אחיו ואל מרעהו יצטרך לחסד הזה ובזמן העבר לא המציתיך ביד דוד והמציתך מלשון ונמצה דמו ובלשון חז"ל דם התמצית כלומר לא נשאר ממך כי אם מעט מזער ותמצית ומידי הית' זאת שלא המציתך ביד כדי שתפול ביד דוד ואתה כפוי טובה ותפקוד עלי עון האשה וכו' או יאמר היום אעשה חסד כלומר היום לבד אעשה החסד הזה עם בית שאול אביך ועל אחיו ועל מרעהו כמו שעשיתיו מקד' שלא המציתך ביד דוד באופן שיתמיד החסד כזה עד היום והיום בכללו לא למחר יען כי אתה פקדת עלי עון האשה היום הזה שאנו בצרת המלחמות והסכלת בפקידה הזו מאד היותה איו' שהיה לך להאריך אפך עד יום הניח ה' לך מעבדך ומרגזך מהמלחמות מעתה כה יעשה ה' וכו' להעביר הממלכה מיום המחרת והלאה:

כה יעשה אלהים לאבנר וכו' עיין הר"דק ז"ל ומהר"יא כה יעשה אלהים לאבנר כל כך רעה ויוסיף עליה אם אקיים מה שנשבע כו' עד כאן: ולע"דן לדקדק תיבת כי מיותרת די שיאמר כי כאשר נשבע ה' לדוד כן אעשה לו ונראה שכיון אבנר לומר כי מה שנשבע ה' לדוד להמליכו ידע ונגלו לפניו העתיד שעתיד ליעשות דבר זה על ידי ז"ש כאשר נשבע ה' לדוד כי כן אעשה לו ר"ל כאילו בכלל מהנשבע ה' לדוד הו' המעשה בעצמו וגם שאהיה אני העושה ז"ש כי כן אעשה לו והוא דקדוק נכון ואפשר לפרש במה שאמר וכה יוסיף לו שתיבת לו מיותרת די שיאמר וכה יוסיף לאבנר אפשר כה יעשה אלהים וכה יוסיף לו לבית שאול הנז'או תיבת לו אל דוד אשר יזכיר ויגיד עליו רעו כי כן אעשה לו:

להעביר הממלכה וכו' לע"דן כתוב זה מיות' שבכלל או' כאשר נשבע ה' לדוד כן אעשה לו הוא ענין להעביר הממלכה אם כן מה צריך לפרט כי המלכים ברמז די להם ונראה שכתוב זה מדברי הנביא הוא לא מדברי אבנר שאבנר לא אמר אלא כי כן אעשה לו ודי והנביא אומר ראה נא נפלאות ה' שסבב שנא' זו בין איש בושת ואבנר לגלגל להעביר הממלכה כו' והכתוב בעצמו כיון גם כן אל מה שאמר הרל"בג ז"ל ע"ש:

ולא יכול עוד וכו' הכוונה להודיע שבין בענין זה בין בזולתו לא יכול עוד להשיב איש בושת מהיום ההוא והלאה את אבנר דבר מיראתו אותו וזה מורה תיבת עוד שאם על הפעם הזאת לבד מספיק שיאמר ולא יכול להשיב את אבנר דבר אשר מיראתו אותו ואמרו עוד כיון לעוד כל ימי עולם שלא דבר עמו ולא השיבו דבר:

וישלח אבנר מלאכי' עיין רש"י וכן הר"דק והוסיף ע"ש וכן מהרי"א ז"ל כב' הפירושי הנזכרי' ופירש תיבת תחתיו כמו במקומו ר"ל שלא במלאכים האלה תחתיו ומקומו שהיו אלופיו

מנחה קטנה

[illegible]

פי' רבינו ישעיה

[illegible]

תחתיו לאמר למי ארץ · בפתר שלח לו למי תאות הארץ אלא לך כמו שאמר האל כרתה בריתך עמי ואני אסוב לך כל ישראל וי"ת מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא למימר ויש דרש שכתב בכתבו לדוד מן אבנר לדוד הקדים שמו לשם דוד וזהו אל דוד תחתיו לפיכך נענש אבנר: כי אם לפני הביאך · כי אם לפני כל דבר יהיה הביאך את מיכל: וישלח דוד מלאכים · אף על פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בשת לכבודו שלא רצה לקחתה בלא רשותו: אשר ארשתי לי · זה מסייע פירו' רז"ל שכתבנו למעלה בענין זה כלומר אשתי היא וארשתיה במאה ערלות פלשתים כלומר בהם היה דעתי לא בעושר שהתנה לי שאול שהוא מלוה אצלו לפיכך היא אשתי באמת · ולפי הפשט אמר ארשתי לי ר"ל בסכנה שמתי עצמי בעבורה לפיכך יש עליך להחזיר' לי ובאמרו במאה והוא נתן מאתים ואמר במאה כי מאה היה התנאי ביניהם: מעם איש · מעם אישה וכת"י מלות בעלה ואחר כך פירש מי היה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטיאל בן ליש שכתוב למעלה · ובדרש לפיכך קראו עתה פלטי שפלטו האל מעבירה שלא בא על מיכל כמו שפירשנו למעלה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה עד בחורים על מצוה שהלכה מידו ושהיה כובש את יצרו עד בחורים שנעשו כבחורי' שלא טעמו טעם אותו חטא וכל זה הוא רחוק מדרך הפשט ובחורים הוא שם מקום בארץ בנימן כמו שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים ות"י עלמת ועלמת ובחורים ענין אחד וכן נזכר זה המקום בספר יהושע עלמון ובדברי הימים עלמות ואפשר שנקרא כן על שם אדם הנקרא עלמת בן יערה משבט בנימן ולו היתה העיר הזאת וכבר כתבנו למעלה כי מיכל ופלטי שוגגים היו: ביד דוד עבדי הושיע · מקור במקום הושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמ' אוציא וכ'תי הושיע אפרוק: וידבר

רשי

תחתיו לאמר · מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא: למי ארץ · לשון שבוע' למי שהארץ שלו · ד"א תחתיו שמו הזכיר תחלה באגרת ואחר כך הזכיר שם דוד ולכך נענש כתב ממני אבנר שר צבא ישרא' לדוד מלך ישראל שלום למי ארץ למי שהמלכות הגון לו אני שולח לו לאמר כרתה ברית וגומ': לפני הביאך · לפני ראייתך פני הביאך את מיכל: מעם איש · ת"י מלות בעלה: הלוך ובכה · על מצוה ההולכת ממנו שכל אותן השנים נעץ חרב בינו לבינה במטה ולא נכשל בה: ודבר אבנר היה · קודם לכן: אמר אל דוד · על דוד ואינו זז ממשמע אל: מהגדול

פי' רבינו ישעי'

תחתיו לאמר למי ארץ · פירוש המלאכים שהיו בני בודו של אבנר שהיו חשובי' לדוד במקומו של אבנר ושלח לו לומר למי כל הארץ כי אם לך: כרתה בריתך אתי · פי' שאהיה שר צבא לישראל כאשר הייתי בימי שאול: כי אם לפני הביאך · לשון כפול הוא' שהיה לו לכתו' כי אם הביאך או לפני הביאך: תנה את אשתי את מיכל · פי' בלא באסרה עליו שבאונס נתנה אביה לפלטי: ביד דוד עבדי הושיע את עמיך ישראל · בחלף הא"לף בה"א ופירושו אושיע שאותיות אה"וי מתחלפות זו בזו · וכן וכל מלבושיו אגאלתי · נחלף הה"א באל"ף והיה לו לומר הגאלתי:

אֶֽעֱשֶׂה־לּוֹ׃ לְהַעֲבִיר הַמַּמְלָכָה מִבֵּית שָׁאוּל וּלְהָקִים אֶת־כִּסֵּא דָוִד עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע׃ וְלֹא־יָכֹל עוֹד לְהָשִׁיב אֶת־אַבְנֵר דָּבָר מִיִּרְאָתוֹ אֹתוֹ׃ וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים אֶל־דָּוִד תַּחְתָּו לֵאמֹר לְמִי־אָרֶץ לֵאמֹר כָּרְתָה בְרִיתְךָ אִתִּי וְהִנֵּה יָדִי עִמָּךְ לְהָסֵב אֵלֶיךָ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר טוֹב אֲנִי אֶכְרֹת אִתְּךָ בְּרִית אַךְ דָּבָר אֶחָד אָנֹכִי שֹׁאֵל מֵאִתְּךָ לֵאמֹר לֹא־תִרְאֶה אֶת־פָּנַי כִּי אִם־לִפְנֵי הֱבִיאֲךָ אֵת מִיכַל בַּת־שָׁאוּל בְּבֹאֲךָ לִרְאוֹת אֶת־פָּנָי׃ וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל לֵאמֹר תְּנָה אֶת־אִשְׁתִּי אֶת־מִיכַל אֲשֶׁר אֵרַשְׂתִּי לִי בְּמֵאָה עָרְלוֹת

טו פְּלִשְׁתִּים׃ וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מֵעִם פַּלְטִיאֵל בֶּן־לָוִשׁ׃ וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ עַד־בַּחֻרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנֵר לֵךְ שׁוּב וַיָּשֹׁב׃ וּדְבַר־אַבְנֵר הָיָה עִם־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר גַּם־תְּמוֹל גַּם־שִׁלְשֹׁם הֱיִיתֶם מְבַקְשִׁים אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם׃ וְעַתָּה עֲשׂוּ כִּי יְהוָה אָמַר אֶל־דָּוִד לֵאמֹר בְּיַד ׀ דָּוִד עַבְדִּי הוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִיַּד פלשתים

אַעֲבֵיד לֵיהּ׃ לְאַעֲבָרָא מַלְכוּ מִבֵּית שָׁאוּל וּלְאַקָמָא יַת כּוּרְסֵי דָוִד עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע׃ וְלָא יְכִיל עוֹד לַאֲתָבָא יַת אַבְנֵר פִּתְגָמָא מִדְּדָחֵל יָתֵיהּ׃ וּשְׁלַח אַבְנֵר אִזְגַּדִּין לְוַת דָּוִד מֵאַתְרֵיהּ לְמֵימַר מְקַיְּימְנָא בְּמַן דַּעֲבַד אַרְעָא לְמֵימַר גְּזַר קְיָמָךְ עִמִּי וְהָא יְדֵי עִמָּךְ לְאַסְחָרָא לְוָתָךְ יַת כָּל יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמַר טַב אֲנָא אֶגְזַר עִמָּךְ קְיָם בְּרַם פִּתְגָמָא חַד אֲנָא שָׁאֵיל מֵעִמָּךְ לְמֵימַר לָא תֶחֱזֵי יַת אַפֵּי אֱלָהֵן קֳדָם מֵיתָיוּתָךְ יַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל בְּמֵיתָךְ לְאִתְחֲזָאָה קֳדָמַי׃ וּשְׁלַח דָּוִד אִזְגַּדִּין לְוַת אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל לְמֵימַר הַב יַת אִתְּתִי יַת מִיכַל דְּאָרְסִית לִי בְּמְאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתָּאֵי׃ וּשְׁלַח אִישׁ בּוֹשֶׁת וּדְבָרַהּ מִלְּוַת בַּעֲלַהּ מִלְּוַת פַּלְטִיאֵל בַּר לָיִשׁ׃ וַאֲזַל עִמַּהּ בַּעֲלַהּ אָזִיל וּבָכֵי בַּתְרַהָא עַד עַלְמֶת וַאֲמַר לֵיהּ אַבְנֵר אִיזִיל תּוּב וְתָב׃ וּפִתְגָם אַבְנֵר הֲוָה עִם סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַף תְּמָלֵי אַף מִדְּקָמוֹהִי הֲוֵיתוּן בָּעַן יַת דָּוִד לִמְהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן׃ וּכְעַן עֲבִידוּ אֲרֵי יְיָ אֲמַר לְדָוִד לְמֵימַר בְּיַד דָּוִד עַבְדִּי אֶפְרוֹק יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִידָא דפלשתאי

במאה ה' וסימ' נמסר בסדר וישלח ובסוף יהושע: בחרים ד' חס' בליש' וסימני' וילך אתה אישה הלוך ובכה · והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני · ויאמר חזהאל מדוע · אז תשמח בתולה במחול: שלשם ד' חס' בנביאי' וסי' בא אלהים אל המחנה · ויהי כל יודעו · אשה עצורה לנו · ודבר אבנר היה עם כל ישראל:

כלי יקר

בלוחיו של אדם כמותו לקיים ברית בינו ובין דוד שכל מה שיעשו יהיה עשוי מאושר ומקוייס כי הם תחתיו: ולע"דן לדקדק תחתיו קרי וכתיב תחתו שהוא הכרח לנזכר בדברי המפרשים הב"זל והוא ממדרש תנחומא שהזכיר שמו תחילה קוד' דוד ולכך נענש ויהי' לע"ד הכרח המדרש בכתוב תחתו שהזכירו תחת אבנר ולפי הפשט נראה באו' תחתיו לאמר למי ארץ כלומר אולי שמע' מידי על הטליונה על איש בושת כנז' בסמוך בפסוק ולא יכול עוד להשיב את אבנר דבר מיראתו אותו דע כי לא כן אני עמך דוד אבל אהיה תחתיך ותחת כל כנפיך ז"ש מלאכי' דוד תחתיו לאמ' שהאמירה היא היה תחתיו שיהיה כפוף לו כי ראוי להיות תחתיו של מי שהארץ כתוכה לו מהשי"ת ז"ש למי ארץ ויוכיח כן כפל תיבת לאמר לאמר המורה שהיו כאן שתי אמירות אמירה את תחתיו כדפרישית והשנית לאמר כרתה ברית אתי כי אני הנה ידי עמך ר"ל ידי בשבועה בתקיעת כף עמך או יאמר ידי עמך כתב ידי עמך כי בכתב יד הי' זה כנזכר בדברי רש"י והו' ממדרש תנחומ' שכתב לו מן אבנר לדוד שאני מתחייב להסב אליך את כל ישר' או יאמר אל דוד תחתיו ר"ל אל דוד שהיה תחתיו של איש בושת הנזכר בפסוקים הקודמים למי ארץ וכו' כפי הפירוש הנזכר לעיל:

ויאמר טוב אני וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"דן לפי שאבנר כש כרתה בריתך אתי שיכרות הכף ומיד הברי' אתו והשלום כמותו כאשר נראה בשם המפרשים בתיב' תחתיו לעומת זה ענהו דוד ע"ה ואמר לו כי לא יכרות ברית שלא בפניו הבל הבטיחו ויאמר טוב הדבר מאד אך לא שלא בפניך רק אני בעצמי אכרות אתך ברית רוצה לומר פנים בפנים והוכיח באו' תיבת אני המיותרת שבכלל אכרות היא גם הוכיח כן באו' אתך ברית שלא אמר ברית אתך כמו שאמר אבנר כרתה בריתך אתי שאז תיבת אתך מוכיח מאליות מי שכורתין עמו הברית אכן בהקדימו אתך ברית רוצה לומר אני אתך פנים בפנים אכרות בלשון עתיד אכרות לא עתה מיד כאשר אמרת כי אם לפני כריתת הברית אתך צריך הביאך את מיכל בת שאול כי אז יהיה הברית חזק וקיים כי הטבות עמי להביא את אשתי אשר הבאתי ולא יוסר לעולם ומה שאמר מאתך לאמר רוצה לומר כדבר הזה אשר אני שואל היה ראוי שאתה בעצמך היתה מתעורר לאמר כן לכן לא תראה את פני כי אם לפני הביאך את מיכל בת שאול וכו':

וישלח דוד מלאכים וכו' כבר זכרתי דברי חז"ל שאמר במסכת סנהדרין תנה את אשתי את מיכל מיכל אשתי ולא מירב אשתי אשר בדבריהם אלה מובן את את דקאמר קרא את אשתי מיכל די מדקאמר את אשתי את מיכל למדנו מיכל אשתי ולא מירב אשתי ועיין הר"דק ולע"דן לדקדק תיבת לאמר שהכוונה לאמר לדורות איך ראוי מדרך המוסר לקחת רשות מאחי ארוסתו הגדול והנכבד ובפרט אחרי מות אביו והו' ממלא מקומו ראוי לו לכבדו כמו שזכרתי בשם הר"דק שאע"פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בושת שלא לקחתה כי אם ברשותו וז"ש אל איש בושת בן שאול לאמר רוצה לומר לו' לאיש בושת מגד היותו בן שאול בחיר ה' ומשיח ה' ראוי ליטול רשות ממנו ואע"פי שהוא בר פלוגתי ומה שאמר תנה את אשתי את מיכל שהי"לל את אשתי מיכל ודי את למה אפשר במה שאח"זל שלא נטמאת מיכל עם פלטיאל כמו שאזכיר בסמוך בפסוק וישלח איש בושת כו' וכן פירש הרל"בג ז"ל וראוי שלא יעלם ממנו כי לא נטמאת מיכל עם פלטיאל בן ליש שאם הדבר כן היתה אסורה לדוד עד כאן שבזה אבין כפל את שכוונת הכתוב להודיע שדוד ידע האמת שהיא ראויה להיות אשתו וז"ש את אשתי את מיכל רוצה לומר הראויה להיות אשתי שבכשרותה היא עומדת ואע"פי שנתנה לפלטי ואילו כתב את אשתי מיכל לא היתה תיבת אשתי משמשת רק מורה מקום על אי זה מיכל מדבר לו ואולי אמר את אשתי ואע"פי שהיכ' מיכל ואת מיכל אע"פי שאינו אשתי שהטיבה עמי בהצלתי להורידני בעד החלון בחצי הליל' כ"ש בהצטרף יחדיו את אשתי את מיכל ויהיה על דרך מה שאחז"ל עם בני עם יצחק ואמר אשר ארשתי לו במאה ערלות פלשתים אשר תיבת לי מיותרת כי די שיאמר אשר ארשתי במאה כו' אבל כיון לומר אשר ארשתי לי ולע"פי שקדמה מלוה גבי שאול מה שאמר והיה יעשרנו המלך עושר גדול לא היה בדעתי אלא במאה ערלות שלי וסברתי מלוה ופרוט' דעתיה אפרוטה ומקודשת וזהו שאמר לי במאה לי בדעתיו לסברתי במאה ערלות פלשתים ולא במלוה או כי דוד ע"ה סבר בזה פרוטה יש בהם דחזי לכלבי ושונרי ושאול סבר לא חזי ולא מידי ועל זה ג"כ אמר לו במאה ערלות כלומר לי ולסברתי אשתי היא שיש תועלת ושוה פרוטה במאה ערלות פלשתים:

וישלח איש בושת ויקחה וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל הביא שיטת חז"ל הנזכר והוא ז"ל פירש שלא היתה נשואה לו אבל היתה כתוכה אצלו למשמרת כדי שלא תלך אחרי דוד ולא תפשע בכבודה ולכן לא אמר מעם אישה או מעם בעלה אלא מעם איש ר"ל אדם נכבד כמו שהיו אומרים ישראל אישי כהן גדול ועל דרך זה הוא מ"ש וילך איתה אישה לשון אישי כהן גדול ולא לשון אישות ולהיותה אצלו כבת מדבר על לבה להסיר כעס בעלה שהניחה עגונה ועצובת רוח ולקח לו נשים אחרות לעומת זה הלך הלוך ובכה אחריה עד בחורים עד הפרד ממנה לא שהיה אישות בדבר ע"כ ולמעל' בפסוק ושאול נתן את מיכל בתו וכו' הרחבתי יעויין שם · ולע"דן לדקדק כפל מעם מעם דהי"לל מעם איש פלטיאל וכו' ונראה שזה יובן מדברי חז"ל וישלח ויקחה מעם ר"ל שעם הייתו לה לאיש עם כל זה לא נגע אליה אלא הרי היא טהורה כאילו לא עמדה עם איש אלא כאילו היתה עם פלטיאל כמלאך שפלטו אל גבור כארי וליש לכבוש יצרו ז"ש מעם איש מעם פלטיאל או אמר מעם איש ר"ל מעם איש לדיק תמים כמו אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד עם היותה עמו לאשה ובפרט כמו שהזכירו חז"ל שהיתה עמו במטה וחרב בינו לבינה וכן מורה לשון איתה אישה שהיתה כתוכה לו לאשה:

וילך אתה אישה סנהדרין פרק כ"ג וילך אתה אישה שנעשה לה כאישה עד כאן כי לפי האמ' חרב נעץ בינו לבינה כנז"ל · ועיין רש"י ז"ל והוא מחז"ל כנז"ל ועד בחורים מלשון בחורים ממש לחז"ל שנעשו כבחורי' שלא טעמו טעם חטא כנז"ל ועיין הרד"ק ז"ל:

ודבר אבנר היה כו' רש"י ז"ל היה קודם לכן עד כאן · ולע"דן לדקדק אומרו עם זקני ישראל דהי"לל אל זקני ישראל ומהו לאמר מיותר ותיבת גם בלתי צודקת כי הי"לל תמול גם שלשום הייתם עד כאן ונראה כי אבנר לא דבר אל הזקנים פה אל פה אלא ע"י שליח זהו שאמר עם זקני שהם ידברו ויאמרו אל דלת העם על המלכת דוד זהו שאמר ודבר אבנר היה תנאי עם הזקנים כדי שהם יאמרו כן אל כלל העם ז"ש לאמר לזקנים והיה מהתחכמות דבריו להניח מושכלראשון שהם מבקשים היום להמליכו את דוד ולא היום הזה בלבד אלא גם תמול וכו' באופן שאילו אמר תמול וכו' לא היתה הוכחה בדבריו אלא שהיו' הם חפצים בו למלך לכך אמר גם תמול גם שלשו' לרמוז היום אתם מבקשי' וגם תמול הייתם מבקשים וכו' ועתה עשו והצליחו:

ועתה עשו והצליחו וכו' עיין רש"י והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל ועתה עשו כו' ר"ל מתחל' הייתם מבקשים למליך דוד ואני הייתי מוחה ועתה עשו שאיני מוחה כי ה' אמר אל דוד ומי ימרה דבר ה' · ולע"דן לדקדק תיבת אל דוד ואומרו הושיע שלא אמר אושיע וה"ק ועתה עשו כי ה' אמר לשמואל הנביא שאל דוד לאמר ר"ל שהנביא יאמר אל דוד כי ביד דוד הושיע השי"ת את ישראל בזמן העבר שע"י הושיע ה' הנזכר מיד פלשתים מגלית ומיד כל אויביהם והוא סימן לעתיד שיצילם אם כן עשו אותו נגיד ומלך · או יאמר ביד דוד כתתי את כל ישרא' למשול עליה' יען כי דוד הושיע תמיד את ישר' מיד פלשתים ומיד כל אויביהם ר"ל שמסר נפשו עליהם בענין גלית ושאר מלחמות כנז"ל כי מלחמות ה' הדוני נלחם לכך זכה שנתנו ביד דוד למלוך עליהם:

וידבר גם אבנר עיין הרד"ק ז"ל · ולעד"ן אומרו גם אבנר לפי שאבנר פיו המדבר אל זקני ישראל ולא יע"י שליח כמו שאמרנו ודבר אבנר היה עם זקני ישראל כמו כן עשה עם בנימין שגם אבנר עצמו נשאו לבו לדבר אליהם פה אל פה וזהו וידבר גם אבנר ר"ל אבנר עצמו

מנחה קטנה

תחתיו לאמר · כלומר אין כוונתי שאהי' אלך ראש ושר גדול באופן שאהיה שאני עושה זאת לקנות יתר שאת ומעלה אלא תחתיו שאהי' במדרגה שלא אהיה שאני עכשיו שלא שכוונתי לעשות רצון שמים שאתן לך להיות מלך על כל ישראל: כי אם לפני הביאך וגו' כי בזה תתקן מעין מה שחטאת כשלגש המלך שתחזיר אשת מלך למלך: את אשתי וגו' כי היא אשתי ראשונה וע"כ אע"פי שיש לי כמה נשים ע"מ היא תהי' מיוחדת לי לאשה יותר לקרות ע"ש המלכות וזה משני טעמים א' תגד היותה מיכל היא בת שאול המלך וע"כ ראוי ליחס שם המלכות עליה ושנית אשר ארשתי לי וגו' שעשה לי גם בגבורות שהרגתי מאתים איש פלשתי' ע"כ חביבה היא לי ביותר ומה גם ועוד שהיא האשה אשר הוכיח ה' לי ע"י שלא בקשת שאול עלי ידי להביא שם רב מערלות פלשתים ע"י גם שלא אין והכי אם שהיא ראויה לי מטעים עוד כיון בדבריו אשר ארשתי לי שאותו כשם שייתי שאל הערך ושלא היה כבודם לנשאה לי אלא לגדול שבישראל כפי ערך בת מלך וע"מ היתה אוהבת לי ע"כ ראוי ג"כ משום שאמר במעלה וחשיבות להיות לי לאשה ע"ד שיגבר אתך בשפלותך עליך יסיל בשפלתך: ויקחה מעם איש · הנה לשון לקיחה באדם נאמר על דברים שדבר אליו דברי' שפתיים שהלב תכם שמעלה גדולה הוא לך כשתלכי מעמך כי אז יודע שמעות בצדקתך עד סופה שמ"כ כל זמן שהיתה עמך היה לך לדאוג פן ואולי יגבר יצרך עליך כי לא תאמין בעצמך עדיים מותך שמ"כ שכשיו שלמת המצוה: ויאמר אליו אבנר לך שוב · הנה רחוק לומר שהלך אבנר עמה עד בחורים כי אין זה בכבודו וגם לא נזכר בכתוב כי אם הליכת אישה אלא נראה שקודם הליכתו עם אשתו נתן לו אבנר רשות ללכת עמה עד בחורים ולשוב וע"כ אמר לך לשוב דמוי ליה למימר שוב מאי לך טוב אלא שנתן לו רשות לילך עמה עד בחורים ולשוב · ואפשר שזה הכריח לחז"ל שדרשו עד בחורי' שנעשו כבחורים שלא טעמו טעם חטא ואז הכי פירושו שהלך

[illegible]

עצמו

כמו וידבר אבנר גם כן בחזקי בני בנימין ולפי שאמר ודבר אבנר היה עם זקני ישראל אמר כי גם בחזקי שבט בנימין דבר ומפי שבט בנימין היו קרובים לבית שאול היו יותר חפלים במלכות דוד מפני שרוב מלחמותיו ורוב כל בית שאול היו הולכים ומתמעטים ולפי שהיה להם שרים יפה במלוכה ועוד כי אבנר הוא שהלך אחרי דוד מפני שרצה להפליגם עמו ולכך אמר הנה זה הספור מזה הענין ומזאת המלחמה: מהגדוד · ולפי כיפך מתיזה גדוד ומחין הביאו שלל רב: מהגדוד הלזה והביאו שלל רב:

וידבר גם אבנר בחזקי בנימין ·

ומן הגרגה כי מחרן פלשתים היה מולי יגח גדוד פלשתים בחרן ישראל להלחם אז לפשום ויוחב עם עבדי דוד יגח להליהם ועמה כב

דִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמִיַּד כָּל־אֹיְבֵיהֶם׃
וּמִלְּיל אַף אַבְנֵר קָדֶם דְּבִירַת בִּנְיָמִן ׀ וַאֲזַל אַף אַבְנֵר לְמַלָּלָא קָדָם דָּוִד בְּחֶבְרוֹן יַת כָּל דְּתַקֵּן בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעֵינֵי כָּל־בֵּית בִּנְיָמִן׃ וְאָתָא אַבְנֵר לְוָת דָּוִד לְחֶבְרוֹן וְעִמֵּיהּ עַסְרִין גֻּבְרַיָּא וַעֲבַד דָּוִד לְאַבְנֵר וְלַגֻּבְרַיָּא דְּעִמֵּיהּ מִשְׁתְּיָא׃ וַאֲמַר אַבְנֵר לְדָוִד אֵיקוּם וְאֵיזֵל וְאֶכְנוֹשׁ לְוָת רִבּוֹנִי מַלְכָּא יַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִגְזְרוּן עִמָּךְ קְיָם וְתִמְלוֹךְ בְּכֹל דְּרַעֲוָא נַפְשָׁךְ וּשְׁלַח דָּוִד יַת אַבְנֵר וַאֲזַל בְּשָׁלָם׃ וְהָא עַבְדֵי דָּוִד וְיוֹאָב אָתָא מִן מַשְׁרִיתָא וְעַדָּאָה סַגִּיאָה עִמְּהוֹן אֲיַתִיאוּ וַאֲבַנֵר לֵיתוֹהִי עִם דָּוִד בְּחֶבְרוֹן אֲרֵי שַׁלְחֵיהּ וַאֲזַל בְּשָׁלָם׃ וְיוֹאָב וְכָל חֵילָא דְּעִמֵּיהּ אָתוֹ וְחַוְיוּ לְיוֹאָב לְמֵימַר אָתָא אַבְנֵר בַּר נֵר לְוָת מַלְכָּא וְשַׁלְחֵיהּ וַאֲזַל בְּשָׁלָם׃ וְאַתָּא יוֹאָב לְוָת מַלְכָּא וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא הָא אָתָא אַבְנֵר לְוָתָךְ לְמָא דְנָן שַׁלַּחְתֵּיהּ וַאֲזַל מֵיזַל׃
יַדַּעְתָּא יַת אַבְנֵר בַּר נֵר אֲרֵי לְאַטְעָיוּתָךְ אָתָא וּלְמִידַע יַת מִיפְּקָךְ וְיַת מֵיעָלָךְ וּלְמִידַע יַת כָּל דְּאַתְ עָבִיד׃ וּנְפַק יוֹאָב מִן קֳדָם דָּוִד וְשַׁלַּח אֲיזְנַדִּין בָּתַר אַבְנֵר וְאָתִיבוּ יָתֵיהּ מִגּוֹבָא דְּסִירָתָא וְדָוִד לָא יְדָע׃ וְתַב אַבְנֵר לְחֶבְרוֹן וְאַפְנֵיהּ יוֹאָב

יו"ד מל'

ג׳

ד׳

ה׳

ו׳

ז׳

ח׳

ט׳

י׳

יא׳

יב׳

יג׳

יד׳

טו׳

טז׳

יז׳

יח׳

יט׳

כ׳

כא׳

כב׳

כג׳

כד׳

כה׳

כו׳

כז׳

כח׳

כט׳

ל׳

לא׳

לב׳

לג׳

לד׳

לה׳

לו׳

לז׳

לח׳

לט׳

מ׳

מא׳

מב׳

מג׳

מד׳

מה׳

מו׳

מז׳

מח׳

מט׳

נ׳

נא׳

נב׳

נג׳

נד׳

נה׳

נו׳

נז׳

נח׳

נט׳

ס׳

סא׳

סב׳

סג׳

סד׳

סה׳

סו׳

סז׳

סח׳

סט׳

ע׳

עא׳

עב׳

עג׳

עד׳

עה׳

עו׳

עז׳

עח׳

עט׳

פ׳

פא׳

פב׳

פג׳

פד׳

פה׳

פו׳

פז׳

פח׳

פט׳

צ׳

צא׳

צב׳

צג׳

צד׳

צה׳

צו׳

צז׳

צח׳

צט׳

ק׳

קא׳

קב׳

קג׳

קד׳

קה׳

קו׳

קז׳

קח׳

קט׳

ר׳

רא׳

רב׳

רג׳

רד׳

רה׳

רו׳

רז׳

רח׳

רט׳

ש׳

שא׳

שב׳

שג׳

שד׳

שה׳

שו׳

שז׳

שח׳

שט׳

ת׳

תא׳

תב׳

תג׳

תד׳

תה׳

תו׳

תז׳

תח׳

תט׳

יואב

רשי

מהגדוד · פשטו בגדוד לשלול על התויב: מגזר הסירה · סס המקום ורבותי' ממרו בזל וסיד' גרמו לו לרבנר שיהרג על שלא החזיק דברי דוד בלפחת המיס מאר לקח מרחשותיו של שאול וגס על כנף המעיל של שאול אמר שמא אחד מן הסריי נתחו בו וקרעו: אלו

רלבג

והנה הסית יואב את אבנר במרמס כי הניחו תוך השער לדבר אתו בשלום ובצחון והכהו אל החומש להנקם מהיתת עשאל אחיו:

והכה

• מסרה

בנימין י"ז מל' וסי' נמסר בסדר וישלח וביהושע סימן נ"א: אקומה ג' בקריאה וסי' אקומה וידברו בי · אקומה ואלכה ואקבצה · אקומה נא ואסובבה ב׳עיר ובשוקים · ידעת את י"ב פסוקים את ואת את וסי' ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן · ואלה תולדת תרח הוליד את אברם · וישא את עיניו וירא את הנשים · אלה תולדת יעקב יוסף בן שבע · והוצאתם את שניהם אל שער העיר · ויראו אתו העם ויהללו את · ידעת את אבנר בן נר כי לפתותך · ומלך ארם רמלכים · ויבנו את במות הבעל · וישב ישמעאל · ושברתי את זרועתיו וכי יעשה הנשיא נדבתו: ולדעת ה' בקריא'וסי' ידעת את אבנר בן נר · ב׳בפסוק · כי שמך נקרא · וחבירו ולדעת רשע כסל:

כלי יקר

עלמו היה המדבר עם בנימין כמו שדבר עם זקני ישראל · לו אפשר שבתחלה שלח שלוחים לחקור דעתם וכשראה אותם נוחים להמליך את דוד לא דיבר עמהם גם ראוי לומר נוסף על דברי השלוחים שדברו אל בני בנימין והלך גם כן אל דוד וקבלו לדבר עמו ואחר כך הסכימו גם הם וכשראה שכל בית בנימין הוא נעיני ישראל ובעיני כל בית בנימין לו אמר את כל אשר טוב על מליאות המלכתו שטוב בעיני כולם להמליכו עליהם יחדיו:

ויבא אבנר כו' הכוונה לו' שאבנר בא בלב שלם להמליך את דוד שהרי לא הביא עמו כי אם כ' אנשי שזו הוראה על בטחונו בדוד וכן דוד עשה להם משתה להורות שמחת ה'הבי'רבה:

ויאמר אבנר אל דוד וכו' מהרי"ק ז"ל העי' שבכח אתה מלך עכ"פ אלא שלכך נתכוין אבנר שלא ימליכוהו עד שיכרות ברית ומלכת בהם בפועל · ולע"ד שלהיות דוד מוסכם ועומד משאול שנאמר ושתה השבע' לי שם תכרית את זרעי והם תשמיד את שמי מבית אבי שבכלל דבריו שלא יכרות מלכותו לפפר שלעומת זה אמר ויכרתו להך ברית ומלכת בכל אשר תאוה נפשך ודוד לזה אותו ז"ש וישלח לזון לזה כמו שאמר ושברתי את זרועתיו ואברהם הולך עמם לשלחם ז"ש ומלכת בכל אשר תאוה נפשך רוצה לומר שם תהיה להכיח חיזו עיר שימליך בה לים בזמת הרי טוב והם תהיה שימלוך בכל עשה זהו שאמר ומלכת בכל אשר תאוה נפשך ודוד לזה אותו ז"ש וישלח לזה כמו שאמר ואברהם הולך עמם לשלחם ז"ש ומלכת בכל אשר תאוה נפשך רוצה לומר שם תהיה לזון לזה שלא ימליכוהו עד שיכרות ברית ומלכת בהם בפועל · ולע"ד שלא מלבו אמר כן אלא לדחות בקש כמלא עיני הבור גורש לסירה להיות חוצר ניתור ונעבד עליה · ובדבריהם הללו הבין כמין חומר ה"ק אל הסירה להי"לל מבור סירה לכל מ"ם מובן שענין הבור גרם לעורר הסירה ז"ש הסירה בה"ק ואפשר שבכלל הקושיא שהקשו, מלי מבור הסירה שנראה שהוקשה להו מהענין שאין לו הבנה שבור מים יש ולא בור סירה וכי תימה על שם שסירים מצויה שם סביב הבור קשה לומר שהיה סירה בלשון יחיד להי"לל מבור סירים וז"ש מלי מבור הסירה בלשון יחיד ואפשר שגם בכלל קושיא זו קושית הה"ק להי"לל מבור סירה וז"ש מלי מבור הסירה ומשני בור וסירה גרמו לו לאבנר שהבור גרם היות מתעורר ענין הסיר'והבי מבור הסירה כדפרישית והם"י ז"ל בהיות המדרש הזה · וכן הניח הרד"ק ז"ל והוסיף כי סירים וקלים היו שם מקום הבור ההיא לפיכך נקרא כן עד כאן וכן מהרי"ח ז"ל: ולע"ד ענין מ' לשלח מעם דוד ותכף שלח מלאכים שיחשבו שהיה דבר מלך שלטון על השלוחי'ולבו להשיבו ולכך הוסיף הכתוב לומר ודוד לא ידע כי השכל מחייב שידע וידע וכן חשבו כל העול'עד שהוסיף דוד בהספיד גדול שעשה לשלח ילי חשך ז"ש וילך יואב מעם דוד ותכף מיד וישלח מלאכים כלי שיחשבו שמעם דוד היה השלוח לכל ודוד לא ידע:

וישב אבנר וכו' רם"י ז"ל לא תוך השער לפני הסנהדרין להשפט על דם עשאל אחיו עד כאן והוא לשון ל' והבריחם כן לשון אל תוך השער לא השער מהו אל תוך אין שער אלא זקנים והם סנהדרין שהבאים לתוכו לטעון עמו למה הרגת שאל אמר אבנר עשאל רוקף היה ה"ל יואב היו לך להכעל ממנו באחד מיוברין לת' ליה לא יכולתי לכוין אמר ליה בחופן חמיסי כואה לו באחד מיוברין לא יכולת לכוין לו ז"ש ויטהו לפון הטות מעפט ומה שאמר בשלי עיין רם"י וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ם וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף לדבר אתו בשלי מלשון חטא כמו על השל לא תשלה אחיך ר"ל שדע עמו על השגג'שגגה ואטה בהריגת עשאל אחיו אל שימת בדם עשאל אחיו עד כאן והרלב"ג ז"ל בשלי לשון שלוה ושער כפשומו שהבאיהו במרמה אל הספר לדבר עמו שלום ושלוה והרגו · ולע"ד אם נפרש בשלי לשון שגגה הכי'יהה פירושו במה שאמר ל' פ' נגמ' הדין שמעון מבור שהיה רובה ח"ל יואב היה לך להכעל בלחד מהבריו לת' ליה לא יכולתי לכוין אמר ליה והשיב אבנר שלא יכול לכוין אמר לו יואב אל החומש יכולת לכוין ולא לחד מהבריו לת' יכולת לכוין ולכך הרגו וזה הדין אומרו לדבר אתו בשלי ואטעונות שמעון מבור שבשגגה הכהו שלא יכול לכוין אל ת' מהבריו ונעשה ואתן ודבר אתו בשלי האי ונלחו יואב ולזה ויכהו שם ובדבריהם הדין שלא אמר ויכהו שם אל החומש אלא החומש ר"ל כלילו החומש הכהו שם להיינו בחזקת טעות אל החומש יכולת לכוין ולחאי מהבריו לת יכולת לכוין היה שהייבה מיתה ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שהכהו

לדבר אתו בשלי · בשלום מן ישליו אוהלים או פירוש' בפתאו' וכן תרגם פתע פתאום בתכף שלו · ויש בו דרש כי בא אליו בערמה ושאל לו גלמת הילך חוללת והוא היה פותה ומראה לו כי בשיניס תחלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך זהו שאמר ובנעלו אשר ברגליו : החומש · כמו אל החומש ורבים כמוהו וכבר פירשנוהו למעלה : וימת בדם עשאל · אמרו רז"ל שתבעו בדם עשאל ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל עצמך באחד מאיבריו אמר לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמשית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו : יחולו · דמי אבנר יפלו וינחו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול : ואל כל בית אביו · אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא על המסייעים אותו והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרגם אונקלוס ובסעדוהי : ומחזיק בפלך · מחזיק במשענת מאמת חולי הרגלים ואמרו רבותינו ז"ל כל הקללות האלו נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אחר שהיה בדעתו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ועוד אמרו רבו' ז"ל למה קללו באלו הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זוכה וזכאי זוכה לבניס הזכאין כלומר שמוסיף הקדוש ברוך הוא לבניו באלה החמשה דברים בזכות אבותיהם ואלו הם החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים בנוי שנאמר והדרך על בניהם בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו בעושר שנאמר לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם בימים שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכנגדן בהפך אלו לרעה לדור חייב בעון אבותיהם הרשעים והביאו ראייה מדוד שקלל את יואב בשביל שנתברר לו עונו והוא מדה כנגד מדה זב כנגד הכח זה גבור וזה תשש מצורע כנגד הנוי שנאמר בנות ציון כי תחת יופי זה הדור וזה כיעור מחזיק בפלך כנגד חכם כי פירשו מחזיק בפלך מפש ונופל בחרב כנגד השנים זה מאריך ימים וזה מקצר ימים וחסר לחם כנגד העושר ודוד נתברר לו כי זרע יואב יהיו רשעים וקלל הדור הרשע הבא מזרעו באלה החמש :

27 יוֹאָב אֶל־תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂה־אֵל אָחִיו׃ 28 וַיִּשְׁמַע דָּוִד מֵאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי מֵעִם יְהוָה עַד־עוֹלָם מִדְּמֵי אַבְנֵר בֶּן־נֵר׃ 29 יָחֻלוּ עַל־רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל־בֵּית אָבִיו וְאַל־יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב וַחֲסַר

ל' · ל' · ס' · ל' וחס' · ל' · ל'

יואב לגו תרעא למללא עמיה בשליא ומחהי תמן בסטר ירכיה ומית בדמא דעשהאל אחוהי: ושמע דוד מבתר כן ואמר זכאי אנא ומלכותי מן קדם יי עד עלמא מדמא דאבנר בר נר: יחולון על ריש דיואב ואל כל בית אבוהי ולא יפסוק מבית יואב דאיב וסגיר ומתקיף באגר ומתקטיל בחרבא וחסיר

רשי

אל תוך השער · לפני סנהדרי' להשפט על דם עשאל אחיו : בשלי · בשגגה שלא הבין אבנר שבלבו להורגו וסרס המקרא ויטהו יואב בשלי אל תוך השער לדבר אתו : יחולו · ינוחו יחולו דמי אבנר על מקרא שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אני וממלכתי מדמי אבנר יחולו דמיו על ראש יואב דמי הנזכרי' במקרא שלפניו : ומחזיק בפלך · נשען על מקלו מחמת חולי הרגלים : הרגו

רלבג

והנה היה רע מאד בעיני דוד מה שעשה יואב ולזה קללו בזאת הקללה הנפלא' והוא שלא יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך מצד חולי הרגלים וחולשת הגוף כי אלו האנשים חשובים הם כמת כי אין פעולותיהם הטבעיות המסודרות מהנפש אשר תפיסם חיים באופן לאוי ולזה היוסיל המצורע למת באמרו אל נא תהי כמת וכן חסר לחם הוא חשוב כמת כי אין לו מה שיחיה הוא עצמו : והנה

כלי יקר

אל החומש לא שנחסרון תיבת אל רמז אל האמור בגמר' והוא נכון וזהו וימת בדם עשאל אחיו ר"ל בחוזק טענת זו נתחייב בדם עשאל אחיו וימת · או אמר וימת בדם עשאל אחיו שהיה הכוון במיד' גם שמקומות שוים עשאל הוכה אל החומש מקום שמרה וכבד תלוים שם ואבנר כמו כן ויכהו שם החומש וימת בדם עשאל דומה בדומה אל דם עשאל שהיה אל החומש · או יאמר כי מלבד היות מחויב אבנר מיתה מהסיבות הנזכרות בסמוך מחז"ל נוסף עליהם סיבת המרד בשאול ומפיבוש' גם דבר קל תוכחת מגולה שהוכיחו לא היה לו למרוד בו זהו שאמ' ויטהו שם יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי רוצה לומר הטהו שם לדבר בסוד באותו הטעות שטעה אבנר למרוד באיש בושת איך יעצו להסב לב ישראל אל דוד לא שיהיה טעות ושלי אלא יואב ואבנר אלא שהכתוב קראו כן או יהיה פירושו מלשון שלוה כנזכר לעיל והכוונה שהיו נושאין ונותנין בדבר בענין השלוה והשלום הזה שבין ישראל ובין דוד ובהיותו טרוד באותו הויכוח והעסק לדבר אתו בשלי שלום ושלוה הכהו אל החומש וימת ומה שאמר וימת ולא אמר וימיתהו בדם עשאל ירמוז אל מה שאמרו חז"ל במדרש תנחומא הובא בילקוט סימן קל"ג מפני מה נענש אבנר מפני שלא הניח לשאול להתפייס עם דוד שנאמר אבי ראה גם ראה אמר ליה אבנר מה את בעי מן גלגלוי דדין בסירה הועדה וכיון דאתי לגבי מעגל אמר ליה הלא תענה אבנר בכנף המעיל אמרת בסירה הועדה חנית ולפחת בסירה הועדה · ויש אומרים על ידי שהיה בידו למחות בנוב עיר הכהנים ולא מיחה ריב"ל אמר על ידי שהקדי' שמו לשמו של דוד הה"ד וישלח אבנר אל דוד תחתיו למי ארץ כתיב מן אבנר לדוד רשב"ל אמר ע"י שעשה דמן של נערים שחוק שנאמר ויאמר אבנר יקומו הנערים וישחקו כו' ד"א על ידי שהיה מלכות דוד שתי שנים ומחצה עד כאן · ויש לדקדק ראשונה אומרו מפני מה נענש אבנר ולא אמר למה נענש אבנר · ועוד אומרו שלא הניחו לשאול להתפיים שנאמר אבי ראה גם ראה אמר ליה וכו' שלשון שנא' משמע שמביא ראיה מפסוק אבי ראה גם ראה שלא הניחו להתפיים ואין משם ראיה כי שם נזכר פיוס דוד לשאול ולא נזכר אם לא הניחו אבנר להתפיים ואם כוונת שנא' אבי ראה וכו' הוא להביא ראיה לשדוד פייסו לשאול אם כן לו לו' לא הניחו לשאול להתפיים לאחד כשאמר לו אבי ראה גם ראה אמר ליה אבנר מן את בעי מן גלגלוי דדין בסירה הועדה · ועוד סברת היש אומרים על שהיה בידו למחות ולא מיחה הוא עון גדול וא"כ ת"ק למה לא מנה אותו לסיבת עונש אבנר ועוד ריב"ל מהיכן יליף שהקדים שמו לשמו של דוד ורשב"ל דקאמ' שעש' דמן של נערים שחוק דילמא אדרבא אומרו וישחקו לפנינו כיון שלא ישפכו דם אלא שילחמו איש באחיו לפנים דרך שחוק ולא באמת כדפרישית במקומו באומרו וישחקו לפנינו ואם כן שעשה דמן של נערים שחוק מנא ליה · ועוד שהיה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה מאי עבידתיה דרש"י ז"ל פירש שהשבעה שנים ומחצה שהיה דוד בחברון דל מהם חמשה שנים שהיו ישראל בלי מלך אחרי מות שאול ואיש בושת מלך שתי שנים ומחצה הם שבעה ומחצה שמלך דוד בחברון כמו' אבנר גרם שיהיו מלכות בית דוד שתי נשים ומחצה בהמליך איש בושת והתוספות במס' סנהדרין פרק כ"ג הקשו על פירוש רש"י ז"ל שם :

ונראה מהמדרש ד"א חמשה דברים מחייבים עונש לאבנר ולכך לא שאל למה נענש אבנר כי הרי רבו הטענות אבל שאל מפני מה ר"ל איזו היא סיבה העיקרית המחייבת העונש רבנן אמרי מפני שלא הניח לשאול להתפייס לדוד וכו' וכי תימא אין בידו של אבנר לעשות עם המלך שיקבל הפיוס לזה אמר כי ממה שראינו לאחד אומרו אבי ראה גם ראה וכו' והוא כפול עד שדרשו חז"ל אבי ראה לשאול גם ראה לאבנר ויש דורשין אבי ראה לאבנר אב בתור' גם ראה לשאול אלמא בידו היה כיון שדוד אמר לו כן זהו שאמר המאמר שלא הניחו לשאול להתפיים לדוד ובידו היה הענין ולא ביד שאול שנאמר אבי ראה גם ראה ושאול היה מתפיים אלא שאמר לו בסירה הועדה · ואמר ויש אומרים על ידי שהיה בידו למחות בנוב עיר הכהנים כו' כי שם פרק כ"ג יש מחליקת דאיכא מאן דאמר שמיחה אבנר ולא נתקבלו דבריו ויש אומרים שלא מיחה ושניה' מקרא אחד דרשו ידיך לא אסורות וכו' וכמו שאזכור בסמוך בס"ד בפ' ידיך לא אסורות גם בילקוט סי' קל"א הביא בענין נוב עיר הכהנים ואחימלך בן אחיטוב הזכיר שאבנר מיחה כמו שזכרתי למעל' שטען שאין מרד בשאלה לו באלהים כי נשאלין למי שהצבור צריך בו ובמתני' דאין נשאלין אלא למלך ולבית דין ולמי שהצבור צריך בו ודואג היה סובר שאין נשאלין שלא למלך ולב"ד דווקא ולכך לא רצה אבנר לשלוח יד בהם והרג' דואג כשיטתו ועל כן נאמר כאן ויש אומרים ע"י שהיה בידו למחות בנוב עיר הכהנים וכו' שאינו מוסכם אליבא דכ"ע שלא מיחה שהרי זכרנו שיש סברות שמיחה ולא נתקבלו דבריו אלא דברי דואג · וריב"ל יליף לה מקרא וישלח אבנר אל דוד תחתיו פי' שכתב אבנר אל דוד תחתיו שהרי כתב מן אבנר לדוד אם כן אבנר למעלה ודוד התחתיו וכמו שפירשו ז"ל במקומו כנז"ל · ורשב"ל דאמר ע"י שעשה דמן של נערים שחוק היינו משום דידוע הוא דפוטר מים ראשית מדון ומתוך שחוק יבאו לאמת והתחייב בדם הנערים וזהו שעשה דמן של נערים שחוק כי חכם כמוהו עיניו בראשו של דבר אל מה שיהיה בסופו · עוד אפשר דדייק לשון לפנינו די שיאמר יקומו הנערי' וישחקו לפנינו למה לא הכי קאמר יקומו הנערי' וילחמו איש באחיו ואיש ברעהו אמנם לפנינו יתראה כשחוק וזהו וישחקו לפנינו אם כן עשה דמן של נערים שחוק ולכך נענש · ומתוך דבריהם אלו למדנו שהיו סבות מחייבות עונש אבנר זולת דם עשאל ובזה נבין אומרו ויתר לו כבר את תהליו אבנר מלד הסבות חמשה הנזכר או מקצתם אלא שדם עשאל היה גרמה והו בדם עשאל וימת · ובזה אבין כיגון וימת שהוא זקף גדול לומר כי גדול עונו שגרם לו למות זולת דם עשאל שדם עשאל היתה סיבה להיות על ידי יואב כנזכר ואולי דרך רמז רמז הכתוב באומרו ויכהו החומש ולא אמר אל החומש לרמוז שהחמש סיבו' הנז"ל כאילו הם עצמו הכוהו ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שהכהו בדופן החמישית מקום שכבד ומרה תלויה בו :

וישמע דוד מאחרי כן כו' מהרי"א ז"ל זכר הכתוב ששמע דוד מאחרי כן רוצה לומר שלא שמע דוד דבר מקדיאת אבנר ולא כל הענין כי אם אחרי מות אבנר · וחשש דוד שמא יחשבו כל ישראל שהוא צוה להרגו אחרי שנקרא אבנר בשמו של דוד לזה אמר נקי אני וממלכתי וכו' מדמי אבנר שרוצה לומר שדוד וכסאו נקי מזה העון אבל אותם הדמים של אבנר יחולו על ראש יואב וכו' · ולע"ד לדקדק אומרו מאחרי כן במ"ם די שיאמר וישמע דוד אחרי כן ומהו מעם ה' די שיאמר מה' ומהו עד עולם שעיקר הנקיות להיות עד עולם ולא זמן מה שאם כן אין זה נקיות · ונראה שאילו אמר וישמע דוד אחרי כן היה אפשר לומר דהיינו אחרי כן שלא יואב לקרותו ואם כן היה עונש לדוד שלא שלח רצים דחופים בדבר המלך לאמר לאבנר לא הבא או יזהירהו לפחות מיואב ולזה הוסיף מ"ם ואמר מאחרי כן להוסיף איחור עוד על אחרי כן ולומ' שלא ידע רק עד אחר הריגת אבנר וכיון שכן נקי אני וממלכתי לעולם מעם ה' ואמר מעם ה' לומר דווקא מעם השם יתברך אני נקי ולא מן הבריות כי חשדוהו ולכך הוצרך לקונן קינה יתיר' וללכת אחרי המטה כדי להיות נקי מישראל זהו שאמר נקי אני מעם ה' ולא מישראל · או יאמר מעם ה' רוצה לומר מעם השם יתברך ועזרתי שיעזרני הוא שיצלתי אני וממלכתי שלא אבדתי בדמו של אבנר עם היותו רודף אותי ומחזיק ביד איש בושת זהו שאמר נקי אני וממלכתי מעם ה' ועזרתו היתה זו שלא נכשלתי כיואב · ואמר עד עולם דרך תפילה לפי שהוא קלל ליואב בחומש קללות כנזכר בפסוק יחולו על ראש יואב אמר יהי רצון שהשי' נקי אני גם ממלכתי ר"ל שלשלת זרעי הבא יהיו נקיים דאף על גב דאיהו לא חזיה רוח ה' נוצצה בו שעתיד להתקיים כל הקללות האלה בזרעו של דוד ע"ה כמו שאזכיר בפסוק יחולו על ראש יואב ולזה אמר עד עולם דרך תפלה :

יחולו על ראש יואב כו' עיין רש"י וכן הרד"ק וכן אמר שתיבת אל יכרת מורה לדורו' הבאים אחריו שלא יכרת לעולם ובתנחומא אל יכרת מבית יואב כל מי שיש לו זכות זוכה לה' דברים כך אמרו חז"ל האב זוכה לבן בה' דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בשנים אברה' בילחק בנוי מי האיש הלזה וכתיב ביוסף הנה בעל החלומות הלזה בכח וישב יצחק ויחפור את בארו' המים בעושר ויגדל האיש מאד בחכמה הנה האם והעלים בשנים שהיה בן ק"ף שנים וכל מי שאין לו זכות נוטל כנגדן ה' פורענות שנ' אל יכרת מבית יואב זב ומצורע כו' זב כנגד הכח שאין חלש ממנו מצורע כנגד הנוי מחזיק בפלך נגד העושר דומ' לאשה שאינה טווה אין לה מה לאכול וחסר לחם כנגד החכמה שנא' לכו לחמו בלחמי וכו' ונופל בחרב כנגד השנים עד כאן · אשר בדבריהם ז"ל רצו לתת טעם לדוד למה יקלל הבאים אחרי יואב שאמר אל יכרת מבית יואב והירץ באו' שהכל תלוי בזכות שכל מי שיש לו זכות זוכה לחמשה שהכל תלוי בזכות וכן גם כן אמרו חז"ל האב זוכה וכו' דמדאמרו כך דהיינו לשון זוכה שמא בזכותא תליא מילתא ומינה שקלל דוד לבית יואב היינו לאותם שהיו בלתי הגונים תחול עליה' קללה זו וז"ש וכל מי שאין בו זכות נוטל כנגדן ה' פורעניות וכו' גם מובן מדבריהם טעם לה' קללות בדברים אלו יותר מזולתם והרד"ק הביא דברי חז"ל בסגנון אחר גם הוא נכון ע"ש עוד לחז"ל שכל אלו הקללות נתקיימו בזרעו של דוד הובא בילקוט בפסוק וישב בנייהו אל המלך כה דבר יואב וכה ענני אמר ליה זיל אימא לי תרתי לא תעביד בהאי גברא אי קטלת ליה קביל עלך לווטתא דלטייה אבוך ואי לא שבקיה דליקום בלווטתא וכו' אכתבנו במקומו במלכים בס"ד כי שם מקומו · ועיין הרד"ק ומתוך דברי חכמינו ז"ל שזכרתי נראה שהטעם הוא לפי שיואב אמר לו הרתי לא תעביד בהאי גברא אי קטלת ליה קביל עלך לווטתא דלטייה אבוך ע"כ ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל ועל כל בית אביו רמז לאבישי ולאחיו וקרוביו אשר היו עמו בעצה ואמר ועל כל בית אביו כי לא רצה לקלל את איש צרויה להיות' אחותו והקללות האלה תבאיות אם יהיו הבנים רשעים שאם יהיו צדיקים ינצלו מהם והבי' כדברי הרד"ק ז"ל בענין חמשה קללות אלו שהם מכוונים כנגד חמשה דברים שהאב זוכה לבנים הזכאים כנזכר לעיל והוא ז"ל הוסיף מדיליה לפי שיואב לא כיון בזה לתכלית נקום דם עשאל אבל עשה זה לג' תכליות האחד מפחדו שדוד יאהב לאבנר יותר מיואב ובקנאתו הרגו והשני כי ראה שבבא אבנר יהיו כל ישראל אחריו ויהיו כולם בשלוה והשקט ולא יהיה ליואב עושר והשלל אשר היה מקח במלחמה השלשי לאהבת הגבורה שחשב שיגל חרבו יחיה ולעומתם קללו דוד בשלשתן אם אהה כתכוונת להרחיק אבנר ממני שלא יתחבר אלי לכך קלל בניו בזבים ומצורעי' באופן שמחוץ למחנ' מושבם ולא יתחבר עם ישראל ואם נתכוונת לעשות גבורה קללו שלא יהיה אוחז חרב כי אם מחזיק בפלך מחולשה ובסוף יפול בחרב שהוא תשלום הקללה השנית ואם נתכוונת להעשיר תהי' הקללה שבל ביתך חסר לחם והנה גילה הכתוב טעם היות שדוד חשב שיואב הרג את אבנר לשלש התכליות הנזכרות לקנאתו וביותר מהנזכר לעיל אמר עתה שהנה כפי האמת לא היה כן כי אם תכליתם הנקמה שיואב ואבישי אחיו הרגו וכו' עד כאן · ולדבריו אלה קשה תרתי האחד גבי זב ומצורע כי במצורע שהוא מחוץ למחנה מושבו וקים ליה בדרבא מיניה אם כן אז למה קללו בזבות ועוד קשה דאיך יתכן שדוד יחשוד ליואב ועל הספק יקלל קללות נמרצות כאלה כי אין הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים כ"ש אל משיחו' כדוד והוא ז"ל הביא דברי חכמינו ז"ל אשר במסכת סנהדרין וכתב שאמרו שדוד קלל את יואב שלא כדין ולכן נתקיימו כל הקללות האלה מזרעו של דוד

פי' רבי' ישעיה

לדבר אתו בשלי · פירוש בשגגה · בשגגה היתה לאבנר שלא נזהר משגגת יואב שהרג אחיו : יחולו על ראש יואב · פי' יחולו דמי אבנר : ומחזיק בפלך · והו מטה שנשענין עליו וזהו חולי הרגלים הנקרא פודגרא · ודומה לו ידיהם שלאה בכישור · והוא הכלי שאוחזות הטוות וקושרות בו הפשתן והצמר שהן טוות · וכישור וכלך דבר אחד הן · ותרגמו ומתקיף באגר · ויש לומר שדומה לו רבו לחולי אתיגו' שהוא מקל שהזוקנים נשענים עליו :

מנחה קטנה

בכמות נבל יתכן שימות אבנר על שמרד במלכות בית דוד לא כן הוא כי הלא אם כן היה כאשר יצאתי מן המערה אחרי שאול ודברתי לו כל הדברי' רעים · הנה ידיך לא אסורו' היו להכותני ארנס וכן כאשר לקחתי החנית מראשותי שאול ונפחת המי' וקראתי מרחוק הלא תענה אבנר רגלך לא לנחושתים הוגשו שלא רדפת אחרי להכותני אך יורה כי לבך היה שלום עמי ולא מרדת כי באופן שלא תדמה לנבל לומ' שכמות נבל במורדו היתה מיתתך אך אין זאת כי אם שכנפול הצדיק לפני בני עולה : וכל

רדק

ויואב ואבישי · אבישי היו עם יואב כשהרגו ונמכם עמו וכאילו הרגו ג"כ: הרגו לאבנר · כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת : במלחמה · כלומר הוא הרג עשאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום וזהו שאמר דוד וישם דמי מלחמה בשלום : ויאמר דוד · אע"פ שיואב הרגו אמר לו שיקרע עליו ויתאבל כי שלא כדין הרגו : הולך אחרי המטה · כשהיו מוליכין אותו לקבורה ואע"פ שאמרו כי המלך אינו יוצא אחר המת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו עשה כן דוד להוציא מלבם של ישראל שלא יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו שאמר בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר : אל קבר · כמו על קבר וכמוהו אל ההרים לא אכל וכן ויקונן המלך אל אבנר כמו על אבנר : הכמות נבל · בחרב כמו רשע או פירושו כאדם נופל ושפל ימות אבנר שהיה גבור וגדול איך לא השיב ידו אל מכהו : ידיך לא אסורות · היאך לא הכיתו גם אתה ורגליך גם כן לא לנחושתים הוגשו איך לא ברחת מפניהם כנפול נבל כן נפלת לפני בני עולה ואף על פי שלא זכר נבל אלא כנפול זה ר"ל כיון שזכר נבל למעלה סמך על המבין וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות : להברות

ל וְחָסֵר־לָחֶם׃ וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו הָרְגוּ לְאַבְנֵר עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת־עֲשָׂהאֵל אֲחִיהֶם בְּגִבְעוֹן בַּמִּלְחָמָה׃

לא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יוֹאָב וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ קִרְעוּ בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וְסִפְדוּ לִפְנֵי אַבְנֵר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה׃

לב וַיִּקְבְּרוּ אֶת־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּשָּׂא הַמֶּלֶךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ אֶל־קֶבֶר אַבְנֵר וַיִּבְכּוּ כָּל־הָעָם׃

לג וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת נָבָל יָמוּת אַבְנֵר׃

לד יָדֶךָ לֹא־אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא־לִנְחֻשְׁתַּיִם הֻגַּשׁוּ כִּנְפוֹל לִפְנֵי

וְחַסִּיר מְזוֹן׃ וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי קְטַלוּ לְאַבְנֵר עַל דִּקְטַל יָת עֲשָׂהאֵל אֲחוּהוֹן בְּגִבְעוֹן בִּקְרָבָא׃ וַאֲמַר דָּוִד לְיוֹאָב וּלְכָל עַמָּא דְעִמֵּיהּ בְּזַעוּ לְבוּשֵׁיכוֹן וְאַסַּרוּ סַקִּין וּסְפַדוּ קֳדָם אַבְנֵר וּמַלְכָּא דָוִד אָזֵיל בָּתַר עַרְסָא׃ וּקְבַרוּ יָת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַאֲרִים מַלְכָּא יָת קָלֵיהּ וּבְכָא עַל קִבְרָא דְאַבְנֵר וּבְכוֹ כָל עַמָּא׃ וְאִלָּא מַלְכָּא עַל אַבְנֵר וַאֲמַר הַכְּמִיתַת רַשִׁיעִין יְמוּת אַבְנֵר׃ יְדָךְ לָא אֲסִירָן וְרַגְלָךְ לָא לְזִיקִין דִּנְחָשׁ אִתְקְרָבוּ כְּמִפַּל קֳדָם

כל לשון דכיה על כמ"ג

רשי

הרגו לאבנר · כמו את אבנר ודומה לו עשקה לי ערבני עשק אותי וכן רפא נא לה רפא אותה וכמוהו שלא לשריו לבן חיל לעובדיה וגו' ללמד בעברי יהודה ופתרונו שלח את כרית את בן חיל : הכמות נבל · הכמות רשע בחרב : ידיך לא אסורות היו · ואיך נפל גבור כמותך · לפני בני עולה : להברות · לשון סעודה : והנכי

רלבג

והנה בכה דוד בכי גדול וקונן אל אבנר ולא טעם לחם כל היום ההוא לשתי סבו' האחד לפי שהיה קשה בעיניו מאד הריגת אבנר שהיה שר וגדול בישראל עם היותו בברית עמו והסבה השנית כדי שיכירו ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר כי היה זה מטה שידמיקם מאד להמליכו עליהם ר"ל בראותם כי המית שר וגדול כמהו : והנה

מסרה

אחיהם ד' בקריא' וסי' נמסר בספר שפטים סימ' ט' :

פי' רבי' ישעיה

הרגו לאבנר · כמו את אבנר · ודומה לו רפא נא לה : כנפול לפני בני עולה נפלת · כלו' שבעול המיתו אותך :

כלי יקר

דוד והיכן נתקיימו זה ברחבעם מצורע בעוזיהו מחזיק בפלך אסא שחלה את רגליו נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין וזה שדוד היה בדעתו לצוות להרוג את יואב וכן עשה בשעת מיתתו ולכן נענש דוד על שקללו יותר מהדין ובספר מלכים אכתוב בקללות האלה יותר בשלימות עד כאן אזה סתירה לדבריו לדבריו למה לי טעם שדוד היה בדעתו לצוות להרוג את יואב ולכך חלו על זרע דוד על שקללו יותר מהדין תפוק לי שהיתה קללת חנם שחשדו במה שאין בו והחושד כשרים לוקה בגופו כ"ש החושד כשרים ומקלל בלא אשם לדברי מהרי"א ז"ל :

ולע"ד יחולו וכו' לפי שיואב היה בן אחותו צרויה אחות דוד ורוב הבני' דומים לאחי האם ואולי יאמרו העולם שנגלי מידה זו כמשכה ליואב מדוד שהיה אדמוני לעומת זה התנצל ואמר נקי אנכי וממלכתי לומר שלא נמשך ליואב ממני דבר כי דוד לא היה הורג מדעת עצמו כי אם מדעת סנהדרין כמו שפירשו חכמינו ז"ל אדמוני עם יפה עינים אלו סנהדרין עיני העדה לזה אמר יחולו על ראש יואב ואל כל בית אביו כי משם נמשך לו כן לא מצד אמו מאחיה ולפי שיואב הרג אבנר דמו ודם זרעותיו כמו שאמר קול דמי אחיך לזה קללו שיהיה זב שהזב אותו הארע של זיבה נשחת הוא להולדה ומצורע בעון לשון הרע שאמר על אבנר כי לפתותך בא ושפיכות דמים כמו שאמרנו חכמינו ז"ל במסכת ערכין פרק אין בערכין הובא בילקוט סימן ר"ל א"ר שמואל בר נחמני על שני דברים נגעים באים על לשון הרע ועל שפיכות דמים וכו' ושנים אלו ביואב היו ולפי שרגליו לרע רצו ומיהרו לשפוך דם אבנר שהרי בעת שבא יואב מן הדרך עייף ויגע ובא אל ביתו כשהוגד לו שבא אבנר בהשעתא הלך אצל דוד ויאמר לו כי ידעת את אבנר כי לפתותך וכו' על כן ראוי שילקה ברגליו מפודגרא ומחזיק בפלך ונופל בחרב פשוט וחסר לחם כי אדרבא היה לו לקדמו לאבנר בלחם ובמים ובסעודה לפי כבודו כמו שעשה דוד והוא לא כן עשה אלא הרגו לזה אמר וחסר לחם כמצאו הקללות מכוונות :

ויואב ואבישי וכו' עיין הרד"ק ז"ל וא"ש הרגו לאבנר עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש וכן מהרי"א · ולע"ד לדקדק למה אמר הרגו לאבנר וגבי עשאל אמר לשון מיתה אשר המית את עשהאל אחיהם ובדברי המפרשים הנז' נראה לומר כי זה שהיה שלא כראוי הריגתו שהיה עת שלום קרא הריגה כי לא היה ראוי אמנם שם גבי עשאל שהיתה עת מלחמה אמר אשר המית כי בעת המלחמ' נתן רשות למשחית ואין להבחין בין צדיק לרשע וזהו שאמר אשר המית את עשהאל אחיהם בגבעון במלחמה שלהיות במלחמה אשר המית כדין וכראוי הוא · ואפשר עוד דעשאל נתחייב בנפשו ופשע בה ברדפו אחרי אבנר אחרי שהתרה בו כמה פעמים ואיך אשיב את פני יואב אחיך וא"כ עשאל נהרג בעולם הזה ועתיד ליתן דין וחשבון על שסכן נפשו ולזה אמ' בו לשון מיתה אשר המית אמנם אבנר נאמר בו לשון הריגה לא לשון מיתה כי אין מיתה בצדיקי' כי אם לשון שכיבה כמו כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא · ואפשר עוד ויובן אומר ויואב ואבישי הרגו כי יואב לבדו הרגו ולא אבישי ואהו לאבנר את אבנר הי"לל וכבר קדם מ"ש המפרשים ז"ל · ולע"ד שכוונת הכתוב לומר שבו ביום שנהרג עשאל היו יואב ועשאל אחיו רודפים אחרי אבנר להרגו והוכרחו יואב ואבישי להרוג כמה וכמה מאנשי ישראל מאותם העומדים אצל אבנר כדי שאבנר ישאר יחידי ויעשו לו כאפס ליגקם מדם עשאל בו ביום ההוא אך שלא עלה בידם אז נמצא שמלבד דם אבנר נתחייבו בדם כמה בני אדם מהשלם מאו' שמתו מישראל בגבעון במלחמה זהו שאמר כאן ויואב ואבישי הרגו וכו' ר"ל שקלל דוד ליואב ואת כל בית אביו של יואב שאומרו ואל כל בית אביו הוא יען שיואב ואבישי הרגו מישראל כדי להדית הרעה לאבנר ולהרגו בו ביום ההוא על אשר המית את עשהאל אחיהם ואימתי היה זה פי' לך הכתוב ואמר בגבעון במלחמה שאז בגבעון בעת המלחמה היה הנז' שיואב ואבישי יחדיו הרגו כמה נפשות כדי להגיע לאבנר ולהרגו אז אם כן לא דבר הכתו' כעת על הריגת אבנר וזהו אומרו אל אבנר ולא את אבנר ומובן גם כן מה צורך להזכיר כל כך סימנים בגבעון במלחמה שלא באו הסימנים האלה על הריג' עשאל כי אם על אותם מישראל אשר הרגו יואב ואבישי כאמור והוא שטוען הכתוב טענה מספק' על שקלל דוד ליואב באכזריו' ואל כל בית אביו סמך ליה ויואב ואבישי הרגו כו' :

ויאמר דוד כו' מסכ' סנהדרין פ' כ"ג שנו רבותינו המלך מת לו מת אינו יוצא מתוך פלטרין שלו ר' יהודה או' אם רצה לצאת אחרי המטה יוצא שכן דוד שיצא אחרי אבנר שנא' והמלך דוד הולך אחרי המטה אמר ליה לא היה הדבר אלא לפיים את העם שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים וידעו כל העם כו' שלא היה מהמלך להרוג את אבנר ע"כ ובסמוך יתבאר בע"ה ועוד שם תנו רבנן מקום שנהגו נשים לצאת אחר המטה יוצאין לפני המיטה יוצאות שכן מצינו בדוד ע"ה שיצא אחר מטתו של אבנר שנאמר והמלך דוד הולך אחר המט' אמר ליה לא היה הדבר כן אלא לפיים את העם ונתפייסו שהיה דוד יוצא מבן הנשים לבין האנשי' ומבין האנשי' לבין הנשים שנאמר וידעו כל העם ומו' ע"כ ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש וכן מהרי"א ז"ל · ולע"ד לדקדק או' והמלך דוד ובתחילת הפסוק כתיב ויאמר דוד ואחר כך אומר וישא המלך סתם וכן ויקונן המלך ואחר כך להברות את דוד כו' וישבע דוד ואח"כ וייטב בעיניהם ככל אשר עשה המלך שהמלך כו' ויאמר המלך כו' ונראה שהכוונה במה שאחז"ל שדוד הלך אחר המטה עם היות מנהג שהאנשים הולכים לפני המטה והנשים אחרי המטה עכ"ז דוד עשה לפנים משורת הדין בשני הענייני' האחד ללכת אחר המטה שאין המלך יוצא מפלטין שלו והב' שיש' הולכי' לפני המטה ז"ש וספדו לפני אבנר ר"ל לפני המטה ודוד הלך גם כן אחר המטה לבין הנשי' כנזכר בדברי חז"ל להגדיל ההספד ובזה נתפייסו ישראל וז"ש והמלך דוד ר"ל עם היותו מלך ומן הדין אסור לצאת אחר המת עכ"ז יצא וכן ויקונן המלך ר"ל עם היותו מלך נלאו הורת הרעה אלא

עוז וחדוה לפניו עשה כן לפייס העם שהעם חרה להם מאד וז"ש ויבא כל העם להברות את ודרכו חז"ל להברות בכ"ף את דוד שחשדו שבעצתו נהרג אבנר ולזה לא כת' להברות למלך דוד כי בקשו להכרית שמו ולכן גם כן אמר וישבע דוד עד לאחר שנשבע שאז הכירו האמת ז"ש וכל העם הכירו וייטב בעיניהם ככל אשר עשה המלך שאז קבלו עליהם מלכותו ולכך מזכיר אותו מכאן ואילך בלשון מלך והמלך ויאמר המלך :

ויקברו את אבנר בחברון עיין הרד"ק ז"ל :

ויקונן המלך וכו' ידיך לא אסורות כו' סנהדרין פ' כ"ג א"ר יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ר' יצחק אמר מיחה ולא נענה ושניהם מקרא אחד דרשו ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל וכו' מ"ד לא מיחה וכו' ידיך לא אסורו' מ"ט לא מחית לפיכך כנפול לפני בני עולה נפלת מ"ד מיחה אתמוהי קא מתמה הכמות נבל ימות אבנר מיכדי מחויית מחית היאך כנפול לפני בני עולה נפלת ולמ"ד מיחה מ"ט איענש אמר רב נחמן בר יצחק שהיה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה · ופרש"י שהיה לו למחות בשאול מלהרוג נוב עיר הכהנים · ידיך לא אסורות אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות ולפי שלא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת מיכדי מחויי וכו' וה"ק ידיך לא אסורות היו לא נהגת בעצמך כאדם חשוב אלא בכל עצמך גלית דעתך ומחית בשאול עד כאן · שעיכה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה זכרתיו בפסוק וישב אבנר למעלה · ומתוך דבריהם ז"ל נלמוד אליבא דמ"ד ידיך לא אסורות דמ"ד לא מיחה ואמר קרא מדוע לא מחית כי כשהאדם אינו חשוב עומד לפני המלך בהימה ברתת ידיך לא אסורות זו בזו כמאן דכפת ידיו לפני הגדולים ואתה לא היו ידיך אסורות לפני שאול ורגליך לא לנחושתי' הוגשו כי אין שליט עליך לשתפחד וא"כ למה לא מחית בשאול זהו למ"ד ולמ"ד מיחה בו ידיך לא אסורות אלא נתעסקת הרבה מאד בידיך ורגליך לא לנחשתים הוגשו אבל האדרות ללכת הנה והנה למחות בשאול אלא שלא עלה בידיך · ורש"י ז"ל כת' הכמות נבל כו' ע"ש וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א דחה הפירוש הזה דאם כן לא היה דוד מקונן לאבנר אלא מגדף אותו והוא פי' שהיה דוד משבח לאבנר שהיה בעל תבונות טובות שלא עשה פועל מגונה מימיו בידיו שיהיו ידיו אסורות וכן לא תפסו אדם ולא היו רגליו בנחושתים אסורים מעולם ואם כן איך לפני בני עולה יואב ואבישי נפלת וקראם בני עולה כי נפל בידיהם במרמה והוך ע"כ והרב ב"ע בשער ק"ה כתב שדוד קונן על אבנר שלא נמצאו בו הסבות שיגרמו מיתתו כשאר אנשי הנבא שכבר נתפרסם ממנו שידיו ורגליו מלומדות ומזורזות במלחמה הנה באמת לא נפל רק כנפול לפני בני עולה והם העם אשר היה להם לשר כי בחטאת מת שאיכה הגוים להיות תחתיו ולזה נאמר ויוסיפו כל העם לבכות עליו על מה ששמעו חדוש זה שבחטא' מה והם גרמו לו המיתה ע"כ · ולע"ד לדקדק או' ויקונן אל אבנר על אבנר הי"לל ועוד למה אמר לשון נבל ולא אמר כמות עול ימות אבנר כדמסיק כנפול לפני בני עולה או זולתי מהתוארים · מאי שנא נבל כי לא שבחו בתוארי נדיבות : ועוד קשה שיקרא בני עולה אל העם או אל יואב ואבישי כפי הפרושים הנז"ל · ונראה כי ידוע הוא שבהספד כיוצא בזה אין ראוי לספוד על האבידה מצד עצמה כי היא למנוחה אכן יבכו להולכים כי נסתלק מגינם וסר צלם מעליהם וז"ש ויקונן דוד אל הנזק הנמשך מהסתלקות אבנר ולא אמר על אבנר שהיה מובן שעל אבנר ממש בכה עליו · או אמר על אבנר לפי שנוסח ההספד היא לנוכח אל אבנר וכמדבר עמו באו' ידיך לא אסורות כו' שלא אמר ידיו לא אסורות ורגליו וכו' כנפול לפני בני עולה נפלה וזהו אל אבנר כמדבר לו פנים אל פנים ואעפ"י שבתחלה דבר שלא לנוכח היה בהכרח לפי שחשש דוד פן שמחו מן העם בנפילתו לאמר שבת נוגש מישראל ויהודה ירים ראש לזה אמר האם יתכן לטעות ולחשוב שמיתת אבנר היא מסוג נבל הכרמלי שחרף וגדף את מלכות דוד ח"ו שכמו כן אבנר מת בחטא כיוצא בו ולפי זה הפסוקים נושאים ונותנים בסיבת אבנר ואליבא דמ"ד על שלא מיחה בנוב עיר הכהנים כנז"ל ושוללים שלא היה על שעיכה מלכ' בית דוד דאם כן היתה סיבת מיתתו מעין סיבת מיתתו נבל ולא יתכן כי הכמו' נבל ימות אבנר אבל הטעם הנכון משום דידיך לא אסורות וכו' ואם כן למה לא מחית בנוב עיר הכהנים וכנז"ל בדברי חז"ל ולא ידך דקאמר דמיתא שלא משום שעיכה מלכות דוד בכה ונתמרמר איך כו' על מיתתו שהיתה מעין מיתת נבל וז"ש הכמות נבל ודוגמת סיבת מיתתו של נבל ימות אבנר והלא ידיך לא אסורות ומחית בשאול בענין נוב עיר הכהנים אם כן על כורחין לא מת אלא משום שעיכה מלכות בית דוד שתי נשים ומחצה וכמסקנת הגמרא הנז"ל ואם כן מעין מיתת נבל אירע לו ולכן תמה ואמר הכמות נבל כו' ואולי מפני זה שתלה סיבת מיתתו בדוד משיהוי מלכותו על כן באו העם להברות אותו בתחלה ואח"כ להכרותו כמו שאמרו חז"ל בסמוך בפסוק ויבא העם להברות את דוד כמו שנזכיר בסמוך בס"ד · ואפשר שאמר לשון נבל מלשון נבלות כיאמיס הנדיב ורודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד שיכב דודי כל העול' שהרי נהני' ממנו וזכות הצדקה גם כן תציל ממות לזה אמר הכמות איש נבל וקמצן ימות אבנר שלא הגינה עליו הצדקה להנצל ממיתה משונה שהרי אחז"ל וצדקה תציל ממות לא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה ואבנר לפחות היה ראוי שינצל ממיתה משונה וז"ש הכמות נבל מיתה משונה ימות אבנר ואמר ימות ולא אמר מת כי הנבל המונע בר יקבוהו לאום יכין רשע וילבש צדיק מקללים אותו שימות לזה אמר הכמות נבל נתקלל אבנר שימות והלא נדיב אתה ועל נדבות קם תמיד שידיך לא אסורות אלא פותח ידך ומשביע לכל שואל רצון וגם זהיר בגמילות חסדים שהגמילות חסדים בגופו של אדם הכה רגליך לא לנחשתים הוגשו כלומר רגליך לא היו כאילו הוגשו לנחשתים אבל היית הולך לגמילות חסדים ואם כן איך נפלת לזה ומשיב שאין זה אלא מפני הרעה העתידה לבא על

להברות את דוד לחם · רבו' ז"ל אמרו כתי' להכרות בכ"ף וקרינן להברות בבי"ת בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו וכ"כ ר' מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכ"כ ר"י חיוג וכ"כ אדוני אבי ז"ל והנחנו לא מצאנוהו בשום ספר מדוייק אשר ראינו וכן כתב ר' יונה כי לא ראה אותו כתוב כך להכרות לא בספרי' ולא במסורת ופי' להברות להאכיל אפי' אכילה מועטת ולא רצה כי הבריה היא האכילה המועטת וכן ואברה מידה : רך ומשוח מלך · רך במלוכה כאילו היום נמשחתי למלך כי היום ההוא היה תחלת מלכותו על ישראל על ידי אבנר והאנשים האלה בני צרויה שהם קשים ממני בלבלו לי מלכותי ווכ' צרויה אמם ולא זכר אביהם כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוס עלי ולא עשו ובשאר מקומות שזוכר אמם וכו' יואב בן צרויה אבישי בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד ויונתן תרגם רך ומשוח מלך הדיוט ומרבי למלכא כלומר עד היו' לא הייתי חושב עצמי למלך אלא הדיוט וכאילו היו' נמשחתי למלך ורבו' ז"ל פירשו רך לשון מלוך כאמר' לא רכא ולא בר רכא את ואמר מנא תימרא דהאי רכא לישנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך : היו

רשי

אנכי היום רך · ואנא יומא דין לה הדיוט ומרבי למלכא : כיו

מסרה

יסיף י"ר חס' וי"ו יסימ' ארבעים יבגו ב'כו · כה יעשה יי' ליהונתן · לאויבי דוד · כה יעשה אלהים לאבנר · וישבע דוד לאמר · קינת אבנר · והבאתו אלי ולא יסיף לגעת בך · הלעולמים יזנח יי' · יסיף לך ליין רמיה · מהר ידים יסיף אמץ · ומתק שפתים · לב הכב ישכיל · כי יסיף על חטאתו · הן יסיף רעים רבים :

לפני בני עולה נפלת ויספו כל העם לבכות עליו : ויבא כל העם להברות את דוד לחם בעוד היום וישבע דוד לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יסיף כי אם לפני בוא השמש אטעם לחם או כל מאומה : וכל העם הכירו וייטב בעיניהם ככל אשר עשה המלך בעיני כל העם טוב : וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר בן נר : ויאמר המלך אל עבדיו הלוא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל : ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני ישלם יהוה לעשה הרעה כרעתו :

ד

א וישמע בן שאול כי מת אבנר בחברון וירפו ידיו וכל ישראל נבהלו

קדם גברין רשיעין נפלתא ואוסיפו כל עמא למבכי עלוהי : ואתא כל עמא לאוברא ית דוד לחמא עד דיומא קיים וקיים דוד למימר כדין יעביד לייי וכדין יוסיף אילהין קדם מיעל שמשא אטעום לחמא או כל מדעם : וכל עמא אשתמודעו ושפר בעיניהון ככל דעבד מלכא בעיני כל עמא טב : וידעו כל עמא וכל ישראל ביומא ההוא ארי לא הות בעצת מלכא למקטל ית אבנר בר נר : ואמר מלכא לעבדוהי הלא תדעון ארי רב ושליט נפל יומא הדין בישראל : ואנא יומא דין הדיוט ומרבי למלכא וגבריא האילין בני צרויה קשן מיני ישלם יי לעבדי בישתא כבישתיה :

ושמע בר שאול ארי מית אבנר בחברון ואיתרשלא ידוהי וכל ישראל אתבהילו

פי' רבינו ישעיה

להברות את דוד · פי' כמו ואברה מידה · ואותו הי' קל וזהו כבד : ואנכי היום רך · פירוש אין בי כח שאוכל להנקם מאנשים גדולים כאלה שהם קשים ממני אלא השם ינקום מהם :

כלי יקר

על רגם רשעים תחול נאסף הצדיק הזה כדי להסיר צלם ומגינם על דרך כי מפני הרעה נאסף הצדיק שאחז"ל כי מפני הרעה וקודם שתבא נאסף הצדיק כדי שלא יגין ועל דרך כי תלה הם ומלאה קוצים ובאכל גדיש ומלאה קוצים אמר שנאכל הגדיש והוא הצדיק והקוצים הם הרשעי' וז"ש כנפול לפני בני עולה ר"ל נפילתך בלי ספק היתה לפני וקודם נפילת הבני עולה העתידים ליפול מפני רעתם וקודם אליה נפלת כדי שלא תגין עליהם ועל כן הוסיפו העם לבכות עליו שנלטערו פן יקרהם אסון שאחר שנאכל גדיש הוא אבנר כן יאכלו הקוצים כמו שאמר דוד לפני בני עולה נפלת וזה"ש מר ויוסיפו כל העם לבכות עליו שחששו שימשך להם נזק לכלל העם ולכן געו כולם בבכיה :

ויבא כל העם להברות את דוד וכו' במסכת סנהדרין אמרו בפ' כ"ג דרש רבה מאי דכתיב ויבא כל העם להכרו' את דוד וקרינן להברות את דוד בתחל' להכרותו ולבסוף להברותו עד כאן בגמרא להכרותו בחשבו שמאתו היתה מיתת אבנר ולבסוף להברותו שידעו הבירור שלא היתה מאת דוד כהמות את אבנר עד כאן וכן הביא הרד"ק ז"ל ע"ש · ולע"דן שחז"ל לא דרשו קרי וכתיב דאם כן הי' לו כתיב להכרות וקרינן להברות בתחלה וכו' כי רז' מאי דכתיב הוא לשון קושיא ככל מאי דכתיב בגמרא · ואפשר שהם ז"ל הוקשה להם מאי דכתיב לשון להברות ולא אמר להאכיל וכיוצא כי לשון להברות הוא מתפרש מלשון וברא אותם הוא מלשון עלה היער וברא' כי יער הוא וברא אותו שהו' לשון כריתה וז"ש מאי דכתיב להברות שהעפ"י שפשוטו לשון אכילה גם כן משתמע לשון כריתה וקרינן לשון להברות כפשוטו ומי הכניסו בתגר הזה לפ' דהי"לל לשון אכילה הוסעודה לזה מביא דבכוונה מתכוין אמר להברות לפרשו לשון כריתה מלשון האמר בחרבות ובתחלה להכרות ולבסוף להברות כמאמ' לפי זה שגם לחז"ל לא כתב להכרות בכף בפי' אלא מדקדק האי לישנא משמע שרוצה לכלול בו לשון כריתה · נמצא שגם חז"ל לא היה להם כתי' וקרי בספרים המדוייקים · ולא הוכח שלא כיון רבה בדרשתו זאת למה שאמרתי עכ"ז העניין כנון לימר שהכתוב אמר להברות מלה מורכבת משתי הבנות לשון כריתה ולשון להברו' להאכיל בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו · ורש"י ז"ל להברות לשון סעוד' וכן מהרי"א ז"ל לשון אכילה ונשבע כה יעשה לי אלהים כמו שעשה לאבנר וכה יוסיף היה על הוא אם אוכל דבר עד בוא השמש עד כאן וכבר זכרתי בפסוק ויאמר דוד אל יואב וכו' שעם לאומר כאן להברות את דוד שלא אמר לשון מלכות לפי שבקשו בתחלה לכרות אותו בחשבם שידו במעל המכם אחר כך כשידעו שלא היתה מאתו אז קבלו מלכותו ולכך אמר בסמוך אשר עשה המלך · ובזה יובן גם כן אומרו ויבא כל העם להברות כי מה טעם לבא כל העם להאכיל אל המלך מספיק הראשים שיבאו להברות ולא כלל העם אלא והיה שבאו להכרות אותו ואילהם בו כנז"ל בדברי חז"ל ולזה באו כולם יחדיו ואפשר שגם זה בכלל בדהז"ל במ"ש מאי דכתיב ויבאו כל העם להכרות את דוד שמלבד שדקדקו לשון להברות כדפרישית אפשר פדקדקו גם כן מה שדקדקתי או' ויבאו כל העם כי מה צורך בכל העם ולא אמר מאי דכתיב להברית לכלול השתי קושיות · והגיד הנזכר וז"ש מאי דכתיב ויבאו כל העם להברות אפילו היה סמוך לשקיעת החמה כשבאו לא היה הכ"ש שעוד היום גדול היה כשבאו להברות ולא רצה לאכול כיון שילא רובו של יום בקדושה אבל בהיו' עוד להחזיק טיבה לדוד כי על זמן מועט לא רצה לאכול כיון שילא רובו של יום בקדושה היום גדול כשבאו להברותו עכ"ז לא קבל ז"ש ויבא כל העם להברות את דוד לחם בעוד היו' גדול ועכ"ז לא קבל ו שבע וכו' וטעם למה שלא רצה לאכול הוא להורות הדאגה הגדולה שבלבו על אבנר עוד כיון למה שאמרו ח"ל שמיתת הצדיקים מכפרת ולכן התענה כדי שיהיה ענות נפשו מצטרף למיתת הצדיק להיות כפרה וסליחה ומחילה על כלל ישראל :

וכל העם הכירו כו' וידעו וכו' קשה שהדברים כפולים די שיאמר וכל העם הכירו וייטב בעיניהם ואומר ככל אשר עשה מיותר ושנה עוד לומר וידעו וכו' שכבר נכלל זה באו' וכל העם הכירו · ונראה כי הכתוב הראשון מדבר שכל העם הכירו ולמה שינה מלשון הכירו לידיעה · וכל העם הכירו מתוך מעשה זה שלא רצה דוד לטעום כלום שנלטער לער גדול ושהיה חשוב אבנר בעיניו ולכפר על הדור במיתתו כי מיתת הצדיקים מכפרה ולזה לם כל היום כנזכר לעיל ראוי להבן ולזה אמר וכל העם הכירו מתוך הנזכר אם אטעם לחם או כל מאומה שהרגיש בפסוק הקודם ולזה אמר וכל העם הכירו מתוך הנזכר אם אטעם לחם או כל מאומה שהרגיש ונלטער והכירו שהיה חשוב בעיניו וז"ש ויכירו וייטב בעיניהם הפועל הזה ככל אשר עשה המלך בענין לאתו אחרי המטה שהוא לפנים משורת הדין וכן במה שהספיד בין הנשים ובין הלנשי' אשר כל אותם הפעולות אשר מצד הדין לא היה ראוי לעשות כן כנז' לעיל ועכ"ז בעיני כל העם טוב כן הפעולה הזאת מאלו היתה טובה בעיניהם שהכירו על ידם את מעלת אבנר לזה אמר לשון הכירו ומכלל כל הפעולות ידעו כל העם כי לא היתה זאת מהמלך להמית את אבנר · עוד אפשר שהפסוק הראשון מדבר על שהכירו שלא היתה יד המלך עם יואב אלא מדעתו עשה ולפי שאולי יחשבו שלעתיד היתה שימה בלבו להרגו אחר שישלים את ישראל לזה בא הכתו' השני ואמר וידעו כל העם ידיעה שלימה הוא וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר בשום זמן לא בהוה ולא בעתיד כי ראו אותו הנער הנחרון ולאין זה אלא על אוהב שלם וזה יהיה לומ' להמית את אבנר שלם על העבר לבד הי"לל כי לא היתה מהמלך מיתת אבנר :

ויאמר המלך לעבדיו כו והנכי היום רך וכו' סנהדרין פרק חלק והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני אמר רב שעת תאלפה מלכותה בלא תגא ע"כ רצה לפרש רך לשון מלכות כמו לא רכא ולא בר רכא שאני מלך ומשוח מלך ובני צרויה קשים ממני ממש חזקי' ממני בתכסים מלכות שאני היום רך ומשוח מלך והם יותר קשים ממני מכלל שהם גם כן כמלכים משמע חוכפא מלכותה בלא תגא ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב שדוד התגלל לעבדיו למה לא הרג ליואב ואבישי על הרגם את אבנר אחר שהרה לו כל כך לזה אמר כי החרון אף מסוייב כי אלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל ומה שלא נקמתי דמו מיואב ואבישי הוא כי אנכי היום רך ומשוח מלך כאלו היום ובני צרויה קשים ממני עם היותם בני צרויה אחותי עכ"ז הם מכעיסים אותי והם קשים וזדונים ולא אוכל להם אבל הוא יתברך שהוא דיינא רבה ישלם לעושה הרעה כרשעו ולא ימלט ממשפטי האלהי' וסמכם מה שלא הרגו דוד ליואב לפי שלא היו שם עדי' והתראה ולפי שהיה יכול להרגם כפי דינא דמלכות' דינא אלא כדי שלא לבלבל מלכותו שתק והניח המשפט לאלהים כי לא יצדיק רשע ע"כ · ומ"ש לפי שראה דוד שעבדיו השרים לא בכו כשאר דלת העם לז"א אל עבדיו שהם השרים הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל וא"כ יאתה לשרים לבכו' על שר וגדול כמוהם עד כאן · והחכם השלם כמה"ר יום טוב צהלון נר"ו פי' הלא תדעו כי שר שהוא אבנר וגדול שהוא שאול נפל היום בישראל כי במיתת אבנר נתחדשה מיתת שאול לפי שאבנר היה מחזיק במלכות שאול ותהני הה"ר אברהם יצ"ו כי' הלא תדעו כי שר שהוא יואב שנקרא שר הצבא וגדול שהוא אבנר נפל היום בישראל כי אעפ"י שאתם רואים ליואב חי וקיים יש לכם לדעת שכבר נפל בנפילת אבנר ולזה אמר הדברים בסוד אל עבדיו הקרובים אליו שלא ירגיז יואב בדבר ופירש הכתוב שלאחריו כיצד היה נפילת יואב ואמר ואנכי היום רך וכו' ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו א"כ כיון שה'ית' הוא המשלם לעושה הרעה כרעתו א"כ כבר נפל מהיום יואב ולפי הב' פרושים אלו מובן דלא קאמר קרא שר גדול אם היה מדבר על אבנר לבדו :

ולע"דן שהי"לל דעו כי שר גדול מהו הלא תדעו אמר הנה היום אינכם מרגישים פטיר' הצדיק הזה כי אינכם יודעים ערכו אבל בהסיר צלו מעליכם בריא לי שהלא תדעו לעתיד כי שר וגדול נפל בינ' כי אם יציאת הצדיק מהמקו' עושה רושם על אחת כמה וכמה יציאתו מן העול' שתעשה רושם גדול כנז"ל גבי כנפול לפני בני עולה ז"ש הלא תדעו · ואפשר לפרש עוד באו' בינ' שהבי"ת הוא בי"ת בעבור כלו' הלא תדעו כי שר וגדול נפל כי חסיד וגדול הוא ומה שנפל לא בחט"ז מת כי אם בינ' ר"ל בעבור יש' ובאותם ע"ד הנז"ל בשם המפרשים גבי כנפול לפני בני עולה כמאמר ההודעה היא שבעון ישר'מת ואין ההודעה שהוא שר וגדול בי"ש' כי מודעת היא זאת · אויאמר הלא תדעו לעתיד כי שר וגדול נפל היום הזה בינ' והילך תדעו כן פי' ואמר כי אנכי היום רך במלכות יש' ולא יאות לבלבל המלכות והאנשים האלה הם בני צרויה אחותי אשר על כן הם קשי' מאד והקושי הזה נמשך להם ממני כי אני אחי אמם ועל זה בוטחים להרע ואני איני יכול לענוש את אמם צרויה אחותי אבל הב"ה יפרע מהם וישל' גמול לעושי הרעה דומ' בדומה וע"י כן תדעו כי שר וגדול נפל בישראל מהדין שיעשה הש"ית בהורגיו :

וישמע בן שאול כי מת אבנר כו' מהרי"א אמר שאיש בושת רפו ידיו וכל ישראל נבהלו בשמע' שמת אבנר והיה זה לאיש בושת להיותו בן שאול מרוע מערכתו של אביו שאול ולזה לא קראו בשמו והנה נבהלו ישראל כי מהם אמר שדוד ליה להרגו אחרי שלא הרג את יואב ואבישי והוקשה להם למה עשה כן אחרי שכבר היה אבנר אחריו ומהם היו אומרים שדוד היה נקי כפים ובר לבב בזה והוקשה להם א"כ למה לא הרג את הרוצחים ולכן נבהלו כול' כאנשים שאינ' יודעים האמת וקשה להם מכל הצדדין ונבהלו עד כאן · ולע"דן שאמר וישמע בן שאול ולא אמר איש בושת לאמר כי לא היה עוד בבית שאול יורש עצר כי לא נשאר כי אם פסחוסמו מפיבושת כמו שאמר בסמוך בס"ד בשם המפ' שזהיא כוונת ספור וליהונתן בן שאול בן נכה רגלים וכו' כלו' שלא נשאר יורש עצר כי אם הנכה רגלי' מפיבושת וזה כלע"ד או' וישמע בן שאול כלו' זה בן שאול לבדו ולא יותר ולכן בשמעם שמת גבורם אבנר רפו ידיו וגם כל ישראל נחפזו ונבהלו כי מגלייהו חזי שקל מהרה נפל ואין עוזר וסמך ידו ואין עוד נוטה אהלו מקים יריעותיו כי זה בן שאול לבדו ואין עוד זק"ק כי אחרי שאבנר נטה אחרי דוד למה נבהל בן שאול אדרב' היה לו לשמוח כי הבוגד נפל ואפשר שהיה כל כך חסידות לאבנר שחשב איש בושת שמה הלך להשלים עם דוד לדעת את מוצאו ואת מובאו ולפתותו בא כדברי יואב והנו וישמע בן שאול כי מת אבנר בחברון שלא שמע מדבר על בוריו אלא כי מת ולא אמרו לו שנהרג כי לא שמע אלא כי מת אבנר בחברון וירפו ידיו וכל יש' גם כן נבהלו וכל יש' היינו אותם שהיו עם איש בושת ומ"ש וידע כל העם וכל ישר' ביום ההוא כי לא היתה מהמלך וכו' לא על כלל ישראל שבכל המדינות כי אם על רובם שבאו להשלים אל דוד ונמצאו שם בחברון הם הם שידעו כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר אמנם שאר כל ישראל שבשאר המדינות ושעם איש בושת לא ידעו דבר ברור ולכן נבהלו :

מנחה קטנה

[illegible]

היו בן שמול · כמו לבן שמול לו עם בן שמול כתרגום לו שרי שזכר עומד במקום שניס כלילו ממר שרי בן שמול ומלמס פירשו היו כמו שברו וכן להיותי וחלימי זה"ל המיתו לותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שמול כבר היו עמו ושריו היו לפי' לא נאמרו מהם בני הבית בבותם תוך הבית ובחדר מטבבו ושכבו שכבי לבדר עמו ככנסו ומה שאמר ויברחו הבאורותים לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריב' עם שמול לו עם בנו ועתה שבו אלו אולי השלימו עמו טרם בותם ובלו מד לביהו ולא כאמרו מהם ויהיה פי' לוקחי חטיס לזה הפי' שבאו עם לוקחי חטיס לדבר עם בן שמול ולפי שפירש מנחם המיתו יהיה פי' הענין כן כי אלה האנשים הרגו בן שמול. ובלא ספר

רלבג

וראה לאמר זה קשרו שני שרי גדודים אשר לבן שמול על ביתו בשת והרגוהו בביתו על מטבבו בהיותו שוכב מטבב הצהרי' וכשכבו עם לבנים לוקחי חטיס שבאו בתוך הבית וכשהו רגלו של לדוד למנוח מן בעיניו וזהו שנקט לת נקף' ביתו בשת מהם ובוא להרגם

מסרה

תחשב ג' בקריאה וסימן לכן שבעי תחשב · כי גם כאורות · צרקה תחשב לו : שמעת ג' חס' בלישׁ' בקריא' וסימן בבוא שמעת שמול והגה ג' בקריאה וסימן והגה באו

מנחה קטנה

דברחו הבאורותים וגו' כפר"ס שברחו לבם מפלחת שמול כשנסרב וברחו מפלחתם לבקש נפשם מפלחתים כי מיתה גדולה פיתה על אבני ישראל בגדיהם שפכי מפלחת שנם מפלחת עפיבושת בם שיש בשם ובחמוה לבום בפלה שם מפיבושת ויפלח' מכ"ב מפיבושת לבום מפחד בפלחתי' פיהדה כ"ב נדולה שם בלשון ארם ובחמוה לבום מפלחת שמול ויהונתן : נכה רגלים יפירוש לשון הכלה · שפרשו נכה והגם שם ההוחר מן הקל על מקל יפה תיתר והנה בתו עד תוך הבית לוקחי · חטיס ויהנו אל התומם · כמו עד הנה עזרוני יי' · ובתו שם מכניס שהם לוקחי חטיס · ויהו נעניה לחם עם רבה נעניה להרגו ובתלטו רבה נעניה תחר שהרגוהו ובתו אל דוד :

פי' רבי' ישעיה

ושני שרי גדודים היו בן שמול · פירוש לבן שמול וחסר המ"ל: ויברחו הבאורותים בחיתה · פירוש כשמת שמול ועבדו ישראל שרי הערים אשר בחוכות לפלשתים ברחו הבאורותי' ויצאו מבתרו' : וליהונתן בן שמול · פירושו מפני שהזכיר בריחת הבאורותי' הסמיך לו שגם בן יהונתן נפסח בשבחתם חומכתו בשמול ויהונתן : נכה רגלים יפירוש לשון הכלה · שפרשו נכה והגם שם ההוחר מן הקל על מקל יפה תיתר והנה בתו עד תוך הבית לוקחי · חטיס ויהנו אל התומם · כמו עד הנה עזרוני יי' · ובתו שם מכניס שהם לוקחי חטיס · ויהו נעניה לחם עם רבה נעניה להרגו ובתלטו רבה נעניה תחר שהרגוהו ובתו אל דוד :

אתבהילו: וחרין נברין רבני רישי
משרין הוו עם בר שאול שום חד
בענא ושום תינא רכב בני רמון
דמבארות מבני בנימן ארי אף בארות
מתחשבא על דבית בנימין: וערקו
אינש בארות לגיתים והון תמן דיירין
עד יומא הדין: וליהונתן בר שאול
ברא לקי בתרין ריגלוהי בר חמש
שנין הוה כד אתת בסורת שאול
ויהונתן מיזרעאל ונטלתיה תורכנתיה
ואפכת והוה באיתבעיותה למיערק
ונפל והגר ושמיה מפיבושת: ואזלו
בני רמון דמבארות רכב ובענה ואתו
כמיחם יומא לבית איש בושת והוא
שכיב ית שנת מלכיא: ואינון אתו
עד גו ביתא כזבני חיטין ומחוהי
בסטר ירכיה ורכב ובענה אחוהי
אישתיזבו: ואתו לביתא והוא שכיב
על ערסיה באידרון בית משכביה
ומחוהי וקטלוהי ואעדיו ית רישיה
ונסיבו ית רישיה ואזלו באורח
מישרא כל ליליא: ואיתיו ית ריש
איש בושת לות דוד לחברון ואמרו
למלכא הא ריש

נבהלו: ושני
אנשים שרי גדודים היו בן שאול
שם האחד בענה ושם השני
רכב בני רמון הבארתי מבני בנימן
כי גם בארת תחשב על בנימן:
ויברחו הבארתים גתימה ויהיו שם
גרים עד היום הזה:
וליהונתן בן שאול היה בן נכה רגלים
בן חמש שנים הוה כד אתת בסורת שאול
ויהונתן מיזרעאל ותטלתיה תורכנתיה
ותאפכת והוה באיתבעיותה למיערק
ונפל והגר ותסנס ויהי בחפזה לנום ויפל
ויפסח ושמו מפיבושת: וילכו בני
רמון הבארתי רכב ובענה ויבאו
כחם היום אל בית איש בושת והוא
שכב את משכב הצהרים: והנה
הבאו עד תוך הבית לקחי חטים
ויכהו אל החמש ורכב ובענה אחיו
נמלטו: ויבאו הבית
על ערסו בחדר משכבו ויכהו וימיתהו
ויסירו את ראשו ויקחו את
ראשו וילכו דרך הערבה כל הלילה:
ויביאו את ראש איש בושת אל
דוד חברון ויאמרו אל המלך הנה
ראש

רשי

היו בן שמול · כמו לבן שמול לו עם בן שמול כתרגום לו שרי שזכר עומד במקום שניס כלילו ממר שרי בן שמול ומלמס פירשו היו כמו שברו וכן להיותי וחלימי זה"ל המיתו לותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שמול כבר היו עמו ושריו היו לפי' לא נאמרו מהם בני הבית בבותם תוך הבית ובחדר מטבבו ושכבו שכבי לבדר עמו ככנסו ומה שאמר ויברחו הבאורותים לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריב' עם שמול או עם בנו ועתה שבו אלו אולי השלימו עמו טרם בותם ובלו מד לביהו ולא כאמרו מהם ויהיה פי' לוקחי חטיס לזה הפי' שבאו עם לוקחי חטיס לדבר עם בן שמול ולפי שפירש מנחם המיתו יהיה פי' הענין כן כי אלה האנשים הרגו בן שמול. ובלא ספר

זה על היום בשת הלוך על בן אחר שהיה לשמול והרגו אותו ותובחיי שמול או אחרי מותו לפיכך ברחו בחיתה והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג היום בשת למלוך חן בעיני דוד ולשוב להחל' בחרו' וכשבאו לבית היום בשת התנכרו ועשו עצמ' כלוקחי חטיס וכת"י כזבני חטין וככנסו לביתו לחדר משכבו והרגוהו ובבי הבית לא נאמרו מהם כי אחרו שידברו עמו לקחת חטיס ממנו: כי גם בחמת תחשב על בנימן כמו על בנימן וכן ותפלל על יי' כמו על יי' שפן הסופר כמו על ומה שאחר כי גם בחרו' והנה בחרות נחשב' בתוך ערי בנימן לפי שהיו מן הנבול והיו נם מולי היתה על הנבול והיו חושבי' בני חדם כי היה תחשב לבנימן הודיע כי גם היה תחשב לבנימן וכל זה להודיע כי משבט בנימן היה שהיה משבט שמול יצאו לו מכלי' ביתו וממלכתו שפיפר ומה שפפ' גם כן הנה עניין מפיבושת בן יהונתן להודיע כי בחות היו בשת לו נשאר לבית שמול יורש עכר ורחוי למלכות כי מפיבושת בן יהונתן נפל ונעש נכה רגלי' ולשמול לא נשמ' כי אם בני רגפ' הפלגש: כחם היום · בכ"ף : את משכב הצהריס · ת"י שנת מלכיו כלומר כי מנהג המלכים ליתן בצהריס · ויבאו הבית · נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם חוזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למלוך חן בעיני דוד כזה הדבר · ואהרגהו

ויהונתן · מי האפין לשמעתינו · ושמעית יבהלוהו ממזרח : כחם ד' בקריאה זסי' נמסר בריש סדר וירא : תיך הבית · והנה אמרות הסיתוך · והנה בשבי תלכנה :

רשני לנכסים שרי גדודים וכו' עיין רס"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ם וכן מהרי"ח ז"ל ·
ולע"ד כוונת הפסוק למר רוע לב הנכסים הללו ולכן היה מחריחם להכריח והרגם דוד ע"ה יען כי היו שרי גדודים ומעולים והם כן מי הכניסם בתגר זה להמית היש לדיק במטבבו שהכה היו בן שמול רוצה למר שהיתה מעולים כבן שמול עצמו בענין הסרסה והכבוד לא יפול דבריהם שהרגו ז"ם היו בן שמול לו למר שהיו ממש כגופו חביבים עליו ועכ"ז מלחם לבם על הבגידה הזאת והמרע והמעל הזה לבה תועלת השבת כבוד ומעלה יתירה כי כבר היו מעולי' מאד לבן זה לפ זו שהיו מבני בנימן שבט שמול והיו חשובים מאד על בנימן ז"ם כי גם פחרות מחשב על בנימן על בנימן דייקא שבחרות חשובה היא מאד מהבחיה גבורים ועכ"ז מהיו בשבטי בשבטם ובעיני המלך לא שתו לבם בושת אשר לא ספק אין זה כי אם רוע לבם והיא בפלגת שמתוך שבט שמול עלמו והוהביו כגופו ובפשו ממנו מבשבו ושמתו ילא להורות את מעשה ה' כי נורא הוא מאד מי יכילנו :

ויברחו הבאורותים וכו' עיין רס"י ז"ל וכת"י היגם בתרתי ועיין הרד"ק ז"ל :

וליהונתן בן שמול בן נכה רגלים וכו' עיין רס"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף לומר שבא הסיפור הזה בין הנכסים להודיע שגם בני בעשה כיוצו להכריח זרע המלוכה ולזה לת זה הנער נכה רגלים לא נתנו לבם להרוג כי ידעו לא יכלה למלוכה כי נכה רגלי' הוא על כן לא שמו פניהם רכב ובענה הללו על היום בושת לבד כי בזה נכרת הכל :

ולע"ד לפי שאמר שבני שרי גדודים רכב ובענה הפר בתרו ניתיתה והיו שם עד היום הזה סיזכיר שבאו להמית לת היום בושת שהוא שמו הלמס לבם לבא יען כי היו חנגר המחזיק בידו נהרג ורצו כופר להרגו כי רצו שיתן לו בושל דמו וז"ם ויהיו שם גרים עד היום הזה ולא היום הזה בלבל שהרי בזו להרוג היש בושת יען שלא כאמרו בן יהונתן בן נכה רגלי' ויהיו רצו להיות בושל דם כי נכה רגלים הוא והם קלים כנפרים ועוד שהוא רך בשנים כי בן חמש שני' היה לז בעת מות שמול ועל הרוב אמר פעירת שמול ועד היום שבעה שנים ומחצה בין הכל י"ב שנים ומחצה וז"ם וליהונתן בן נכה רגלים בן חמש שנים היה בבא שמועת שמול מהופן שהוא נכה רגלים ורך בשנים ולבן מלחם לבם וילכו בני רמון הבארותי וכו' שהמיתוהו ותחבו ראשו :

וילכו בני רמון וכו' והנה בזו כו' עיין רס"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ם ·
ולע"ד כוונת הכתוב להגיד גבורתם שבזו מן ניתיתה עד מקום היש בושת בזמן מועט שהרי הניעו שם כחם היום שהוא בלהרים והיה בשקול דעתם לבוין השעה שהיה יען שזו מבתרי מתמוטטי' לנה והנה כלי שיוכלו להכותו והוא ישן ואין מיל"בדי שיוכלו לברוח והו שאמר וילכו בני רמון הבאורותי והלכו בזריזות ובאו כחום היום אל בית היש בושת והוא שוכב וכו' ולא אמר וימלאוהו שוכב את משכב הלהרים אלא והוא שוכב כלומר שיערו לבם בזהו העת שבודאי הי' שוכב את משכב הלהרים וכן היה שמלאוהו שוכב והנה בזו אל תוך הבית וכו' :

ויבאו הבית וכו' עיין הרד"ק ולהלריו ז"ל ע"ל שבמכה הת' שהוכה אל החומם לזה מת לגמרי שהרי כתיב בפ' ויבזו כו' ויכוהו כו' וכן מהרי"ח והוסיף לו' שהם הת' ספר העניו דרך כלל איך הכוהו החומם ודבר ובענה במלטו והפ' הזה הב' מפרש העניו בפרטו איך היה שבזו הבית והוא שוכב על מטתו בחדר משכבו · ולע"ד כי להזכיר תחלה איך בזו כחם היום אל בית בית בושת והנה בזו עד תוך הבית ר"ל והם רכב ובענה כתרגומו ותינון כו' ובזו עם לוקחי חטי' וכ' הוכה ותלה קה' עם לוקחי חטים הלה עד תוך הבית לוקחי חטים כר' שכיון הפ' לו' שלוקחי חטים בעמהם לפר הם בזו בתוכה הם הכוהו ז"ם לוקחי חטים ויכוהו אל החומם ולולי היה זה בע"ה רכב ובענה לו שהם הרגוהו מרוע לבם לו שבהר' ביניהם בתופן שרכב ובענה במלטו מלוהו הדם הת' על יושבו בן שמול שהרגו ובראותם שבהר הורג ע"י הזולת אל החומם לז ויבלו רכב ובענה אל הבית והוא שוכב על מטתו בחד' משכבו ויכוהו ועוד על מה שהורה עוד מלוקחי חטים גמרו הם בדעתה כי למרו גמרת הקילה קילה ואין עון בלבר ותרבה לדקה תחשב לנו

ואהרגנהו: והוא לא הרגו אלא כאילו הוא הרגו. ומה שאמר ומוחזה בו שפשר שדוד אחז בו והגשר הכהו: אשר לתתי לו בצורה. ואשר השבע שאתן לו שכר וכת"י דהוה מדמי ליתן ליה מתנה בשבורתיה: ויתלו על אבדרכה. כדי שירחוס בני שדם ויידעו כי דוד ביושר לבבו נקם נקמת בית שאול ולא על פי שהיו חויבין: ויבואו כל שבטי ישראל. מכל שבטי ישראל באו אלין ואפי' משבט בנימין כי לא היה להם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמם שניס אחר שמת איש בושת וחמש שניס היתה המלכות בטלה אלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שניס ושפה מדשיס כי איש בושת לא מלך אלא שתי שניס: הנמו עלמך וכטרך מלכתו.

רשי

לתתי לו בצורה. אשר ליתף בשמחני לתתן תתי שכ בשורתו:

רלבג

ואהרגתיו ע' קשרתי על הדוני.

להתנשא ולקנן ילידים ולגליהם ולתו תוקם על הגבעה בחברון ויקבור את איש בשת בקבר אבנר בחברון. והנה אחר זה נתקבצו כל שבטי ישראל אל דוד בחברון ויכרתו להם ברית לפני ה' ומלך דוד בחברון כי שם היתה ביתו ומושבו ולא ירושלם ולא יכול דוד להושיבם שם בעבור שבושת שהרגם ללכת ירושלם ולא בעבור שהיה היבוסי יושב בירושלם ולא יכול דוד להושיבם שם בעבור שבושת שהיתה בתוכה בצלמים אשר שם שהם עובדים ובפסחים כי עוניים להם ולא ירצו רגלים ולא יהללו ואפשר שהיו הצלמים הם בצורת עור ופסח העור להורות על ברית ילחק שבפוף יתיו כמו שניו מרלות והפסח בעבור יעקב שהיה עולע על ילידו ועשו זה להורות שבבר כשתלם להם זה הברית עם החצות בכללם וגזרת הסבה אחר היבוסי לדוד לא תבא הנה אם לא הסירות תחלה העוורים והפסחים שבהם וכירת זה הברית כאילו יאמר לא יבא דוד הנה כי אלל להסיר אלו הצללים שבהם וכיר' זה הברית: וילכד

פי' רבינו ישעיה

אשר לתתי לו בשורה. פירוש אשר היה לא לנשרגו כדי שיתן לו שכר בשורתו. ותרגום יהוה תמדמי למתן ליה לגבר בשורתא: ויכרו להם ברית בחברון. פירוש שם לומר שם נשבעו לו בענדו והו' נשבע להם לשפוע תותם ותשהיגם בגדק:

בלי יקר

מן הארון מן הע"ה לבד אבל תזכו למוע' ה' כי מיתתכם כפרתכם וכנר זכרתי בם' ויבאו הבית וכו' בחו' הנשי' רשעים שהיו הלוקחי חפיס ודקדקתי חו' מידכם יעויין שם כי הוא ענין הלציי:

ויצו דוד עיין הר"דק ז"ל ומהר"י ז"ל ויהרגוהו כפם תחת כפת ויקבר ידיהם לפי שבלחו במלכם וקבן רגליהם לפי שהלכו לביתו לעשות כן ושבלו לבניו כמבשרים ולה לו להם על אשר כרתו ברם לים בושת והבזיון אותו ולהיה זה דמות תלייה גם לה להם לתלותם כדי לפרסם המעשה היה אשר עשה להודיע שלמות מדותיו ושלא יחשב הדם עוד ידו במלך מפיח ה' ולחמנם ברם לים בושת לקחו ולה דוד לקברו בחברון לצל לבנר לקוברתם ע"כ:

ולע"ן שלא נתלוכבד ובענה הם עלמם דלה כתיב ויתלום אבל ידיהם ורגליהם שלחר ויקללו לה ידיהם ואת רגליהם עליהם לומר ויתלום על הברכה להות לבני מרי על אשר שלחו יד במלך ורגליהם לרע ירגו לביתו לבירנו עשה כן כנזכר למהרי"ח ז"ל ואת רלם לים בושת לקחו הנערים הנזכר המקבים ידי רכב ובענה וקברו רלם לים בושת אבל לבנר כי זה היה סיבת הסיבות חמש' שזכרני לח"ז לל לחייב עונש לבנר ומיתת לבנר גם היה גרמ' מיתת לים בושת כי ראו כי מת לבנר מר לבנו והרימו יד להרוג לים בושת אבל בנו נהרג לבנר לכך נקברו יחדיו:

ויבאו כל שבטי ישראל וכו' עיין הר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל חולק על הר"דק ולומר כי ויבאו כל שבטי ישראל היה מיד למהרי מות לים בושת ולבנר ובמ"ם עלמך ובדרך הנחנו כתב כדברי הר"דק ז"ל: ולע"ן כדברי מהרי"ח ז"ל שהנך ומיד למהרי עניו לים בושת שהנו שבטי ישראל ויאמרו לאמר ר"ל ראו לומר בודאי שבב ועבדים לאדוני ולל הקפיד עליהו שהנו עלמך ובדרך הנחנו כיון שראינוך בוקס נקמת לים בושת בהריגה וקציץ ידים ורגלים של העונשי' הלה אין זה שאבתנו יחדיו כעלמך לקיים ולהבת לדבך כמוך ובזה מובן לומרו הנחנו עלמך וכו' כי די שיאמר הנה עלמך ובדרך הנחנו הלה ולפי הנחנו לך לעבדים לאמר גם אתמול וכו' ועיין הר"דק ז"ל ומהר"י ז"ל לאמר שטעמו מלד קורבתו ליהודה שגם עלמנו ובשרנו אתה כי כלנו י"ב שבטים בני לים אחד טען עוד גם אתמול וכו' ר"ל ה"ת שמלבד הקורב' תתחבש על שמלבת שלימים רלשונה זו היתה טענה כי גם אתמול בימי שאול מלבת עלינו גם כן אתה היית המוליך והמביא ושענה ג' ממאמר הע"ה שאמר אתה תרעה את עמי ישראל וכו' שלא אמר את עמי ישראל ירה בזה שזהו העיקר ושזהו שורש המלבות ע"כ:

ולע"ן מלבד הטענה שאמרו בפסוק הקודם הנחנו עלמך ובדרך גם מלבד זה יש בינינו לתבה מזה שאתמול שלשום בהיות שאול מלך אתה היית המוליך והמביא על דרך הנזכר בפסו' לאשר יוליאם ולאשר יביאם ר"ל שזכותו יגן עליהם להוליאם ולהביאם כשיעור שהוליאם שלא נפקד מהם לים בלאשר פירשתי בכלי תמד ז"ם לתה היית המוליא והמביא ר"ל לתה זכותך גם ברלוי שלא תלום ולא תטור חיבה עמנו על שאחרנו להמליכך כי הע"ה לאמר שתתה תרעה את עמי ישראל ונתה עתה ישראל יקבץ שלחים שלות ז"ם ויאמר ה' לך לתה תרעה את עמי ר"ל בדעייה בנח' רוח ונתה כי אין לך להרע עמנו כיון שלתה רועינו וגם כן יהיה לך מלכות ושררה ונגידות עליהם ז"ם ולתה

ראש אישבשת בן־שאול איבך אשר בקש את־נפשך ויתן יהוה לארני המלך נקמות היום הזה משאול ומזרעו: וישן דוד את־ רכב ואת־בענה אחיו בני רמון הבארתי ויאמר להם חי־יהוה אשר־ פדה את־נפשי מכל־צרה: כי המגיד לי לאמר הנה־מת שאול והוא היה כמבשר בעיניו ואחזר בו ואהרגהו בצקלג אשר לתתי־לו בשרה: אף כי־אנשים רשעים הרגו איש־צדיק בביתו על־ משכבו ועתה הלוא אבקש את־דמו מידכם ובערתי אתכם מן־הארץ: ויצו דוד את־הנערים ויהרגום ויקצצו את־ידיהם ואת־רגליהם ויתלו על־הברכה בחברון ואת־ראש אישבשת לקחו ויקברו בקבר אבנר בחברון:

ויבאו כל־שבטי ישראל אל־ דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו עצמך ובשרך אנחנו: גם־אתמול גם־שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה היית מוציא והמביא את־ישראל ויאמר יהוה לך אתה תרעה את־עמי את־ישראל ואתה תהיה לנגיד על־ ישראל: ויבאו כל־זקני ישראל אל־המלך חברונה ויכרת להם המלך דוד ברית בחברון לפני יהוה וימשחו את דוד למלך על־ישראל:

בן

ריש אישבושת בר שאול בעיל דבבך דבעא למיקטלך ועבר יי לריבוני מלכא פורענותא יומא הדין משאול ומזרעיה: ואתיב דוד ית רכב וית בענה אחוהי בני רמון דמבארות ואמר להון קיים הוא יי דיפרק ית נפשי מכל עקא: ארי דחוי לי למימר הא מית שאול והוא הוה כמבסר בעיני נפשיה ואחדית ביה וקטלתיה בציקלג דהוה מדמי למיתן ליה מחנא בסורתיה: אף ארי גברין רשיעיא קטלוית גבר צדיק בביתיה על שיוויה ובעי הלא אתבע ית דמיה מידכון ואפלי יתכון מן ארעא: ופקיד דוד ית עולימיא וקטלינון וקציצו ית ידיהון וית ריגלהון וצלבו על בריכתא בחברון וית ריש אישבושת נסיבו וקברו בקבורא דאבנר בחברון:

ואתו כל שבטיא דישראל לות דוד לחברון ואמרו למימר הא אנא קריבך וביסרך אנחנא: אף מאתמלי אף מדקמוהי כד הוית שאול מלכא עלנא את הויתא נפיק ועליל ברישׁ ישראל ואמר יי לך את תפרנס ית עמי ית ישראל ואת תהוי למלכא על ישראל: ואתו כל סבי ישראל לות מלכא בחברון וגזר להון מלכא דוד קיים בחברון קדם יי ומשחו ית דוד למהוי למלכא על ישראל:

בר

מסרה

חברונה ט' בקריאה וסימן נמסי ביהושע סימן ו': ויאמרו לאמר־ ג' דסמיכי יסימן נמסר בסדר בשלח: ג' מלין קדמיתא נסיב מן תנייתא וסי' הייתה מוציא והמבי' ידעת שחר מקומו - ומתחתה לשכות האלה:

בחברון

כרגנו מת מיס בדיק וגו' כי: כי בהריגת שאול היה חיוס פתגלית בשר שבשבתו מת על עון גוב ושחרי חמש' בשבר מחר לו בשמואל ופה גם מני מלמי מותו בחמרי חנ בתלמוס ירד ויספי ואפס"כ ברגתים כ"ם כי מנחים דשנים הרגו מת מיס בדיק וגו' מלה חסה בולם כי פס מרגה לשלוך מחרי מות מביא מין לו בוה חשם כי לה מלך בשי"ם על ישראל מלה מנסר ישראל בשלישי ופה גם מחלקין יבחו ומ"ם מין לו משבש מות על זה כ"ם מלה שבקש מת דמו מידכם וגו':

בַּר תִּלָּתִין שְׁנִין דָּוִד כַּד
מְלַךְ אַרְבְּעִין שְׁנִין מְלָךְ: בְּחֶבְרוֹן מְלַךְ
עַל דְּבֵית יְהוּדָה שַׁבַּע שְׁנִין וְשִׁיתָּא
יַרְחִין וּבִירוּשְׁלֶם מְלַךְ תְּלָתִין וְתַלַת
שְׁנִין עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה:
וְאָזַל מַלְכָּא וְגַבְרוֹהִי לִירוּשְׁלֵם לְוָת
יְבוּסָאָה יַתְבֵי אַרְעָא וְאָמְרוּ לְדָוִד
לְמֵימַר לָא תֵעוֹל הַלְכָא אֱלָהֵן
בְּאַעְדְיוֹתָךְ

בן־שלשים שנה
דָּוִד בְּמָלְכוֹ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלָךְ:
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל־יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים
וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ
שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל־יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה: וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַאֲנָשָׁיו
יְרוּשָׁלַם אֶל־הַיְבוּסִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־תָבוֹא הֵנָּה

כי

היבוסי ה' חס' כליש' בקריא' וסי' וילך המלך ואנשיו • כל מכה יבוסי ויגע בצנור • עלה הקם ליי' מזבח • וישלח ידו המלאך • כי יעלה דוד להקים מזבח ליי' ד"ה ;

בחברון מלך על יהודה שבע שניס ושסה חדשים • ובכלל לא מנחס לפי שלא היתה שכה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשים אפי' בפרט לפי שלא היתה שכה שלימה • ובדרך אלין ששה חדשים יתירי מה אנן ר' יצחק בשם רבי יהודה חסירים היו משלשים ושלש שהבתוביס חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר רבי יוחן חסכון המרובה בולע את המועט אמ' ר' יוחן כתוב כי ששה חדשי יסב סם יושב אותן חדשים לא עלו לו מן המנין • דבר אחר אותן חדשים שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המנין: וילך המלך ואנשיו • ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עתה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל ויהודה מלודת אלך לו ירושלם לשכוח שכינה כי ניון רשם שמלכת ישראל תלוי בה ולא יכלוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועוד היו לו נתקיימה מלכו' בישראל כי שחול לא קמה מלכותו: כי

היבוסי • מלודת ניון נקראת יבוסי ומזרעו של אבימלך היו והיו להם שני שמות אחד עזר ואחד פסח שנעשו על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הוריסם כשלכדו את ירושלם לא לכך את המלודה כמה שנאמר את היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו יושבי יהודה להוריס וחניא אמר ר' יהושע בן לוי יכולין היו אלא שלא היו רשאין: ויאמר לדוד • אי אתה העורים

פי' רבינו ישעיה

וילך המלך אל היבוסי • תמה לאפוי' הניי' ולנרס היבוסי משם ונהכין שם כשם מחלבתא: ויאמר לדוד לאמר • פירוש היבוסי אמר לו כולם קור' בלשון יחיד • לא תבוא הנה כי אם הסרינ העורים והפסחים • הסיר כאן הסירך בפת"ה ותתלם' התגוע' :

כלי יקר

לאמר בן שלשים שנה דוד במלכו וארבעי' שנה מלך ומובן מיליו הו' שלי לפער לשמש לא בשלמי' שנה של במלכו ולא בארבעים שנה של המלכות אלא מה שחסרו זה הותירו זה וסך הכל שבעי' ואיכן זה הקדוק אחד בשמוק בן שלשי' שנה דוד בשמלך אמר במלכו לרמוז שהשלום השלשים הוא במלכו ר"ל בקלה ימי מלכו שהם ששה חדשים לשנה ז"ם במלכו שבמלכו בשלמו השלשים שנה וז"ת למה לא יאמר השנה חדשים לשנה ז' כדתכן בריש השנה בשחל בניסן ראש השנה למלכי יום אחד תשוב שנה כ"ם שנה חדשים דע כי תשובת שלמה זו מתישבת בסוד הענין שמלך דוד ע"ה שבעה שנים ומחלה בחברון לפי שחברון היא קרית הארבע היא מלכות בית דוד שם תלכות שנשם יהוד שהיה בארבעה חותיות והוא נקראת חברון מלשון חבור ויסודם יחדיו ולזה חנך מלכותו בחברון שבע שנים כי היא כלולה משבעה יסוד הבנין מהחסד על שם חכמו' בניתך ביתה תבנה עמודיה שבעה ועל שמם נקראת בת שבע ואמר שזכה בשבע נתעלה עוד בשלשים ושלש בירושלם לכלול גם השלש ראשונות עם השבע לתשלום העשר ספירות שלי מה ולזה היו שלש וכל אחת כלולה משער הם שלשים והוא החשבון הקריך לכל הסוד על כן לא מנה השנה חדשים וזה יספיק לעניין זה ברמז לי במלת פסוק בחברון מלך שבע שנים ושסה חדשים וכו' ביאור לכל מה שאמר בפסוק הקודם בן שלשי' שנה במלכו להיינו כי בחברון מלך שבע שנים ושסה חדשי' והשסה חדשים להשלום היות בן שלשים שנה שלמים בשארו שבעה ושלשים ושלש בירושלם הרי ארבעים זה ביאור למה שאמר הארבעים שנה מלך וכו' :

וילך המלך וגו' היבוסי וכו' אל היבוסי וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"ק ז"ל והוסיף ע"ם והרחיב מהר"י ז"ל שעולה תמשים לכל שבט ושבט לי"ב שבטים עולה שם מלות זהב והיינו דכתיב ויתן דוד אל היבוסי חמשים וכו' כי שם הזכיר החמשים של כל שבט וכן הרל"בג ז"ל והוסיף ע"ם וי"ת העורים והפסחים חטיחיא וחיזיה כי מי עור כי שם הרשע אשר אינו רואה ועושם עיניו מראות ברע אשר יעלה אותו בתמרית הימים ופסח שעומד רגלו מלכה אל בית האלהים ועל פי דרכו יאמר כי היו שם ביבוס רשעי' גמורי' פוסעים ומזרזים בדוד ולזה אמרו אל דוד הכשרים שבהם רצונו לקבל מלכותך אבל לא תוכל לבא הנה מפני החטאים והרשעי' שם העורים והפסחים שהם אשר מלשם נבס לאמר לא יבא דוד הנה וז"ם לא יבא דוד הנה ונתחזק דוד וילכוד את מצודת ניון ואמר שלכד המצודה אמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ארב' ושרי למכבש כרכה דא כי דוד ככבש המצודה ואמר מי שילכוד העיר הוא הצמור בזכר ואת הפסחים שם החטאים ושעיים המקשים ער שם נגד דוד ולכך שם שנאתי נפש דוד כי שם המודדים גו הנה שכרו אתו ככו' שלכים בדברי המפרשים ז"ל על כן יאמרו חטאי' ופיבי' לא יעלון לביתה דא הולי לביית דוד ע"כ ומהרי"ל ז"ל הקשה על שיטת מז"לכי שם כן לדבריהם שהפסוקים מדברים על הלמים שהיתה הבריח והשבועה שנשבע לאברהם למלך פלשתים על שם תשקור לי ולניני ולנכדי שם כן היה לאחמו ישראל בשם ככתוב נשפ' שיפטים וילחמו בני ישראל בירושלם וילכדו אותה ויכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש ועברו שם כן על השבועה ויקשה שם כן אומרו לא תבוא הנה כי שם הסירך העורים וכו' והנה שם היו בידיהם ואיך יאמרו לדוד כי שם הסירך וכו' ועוד כי היו כבר תמו הדורות שהיתה השבועה עליהם כמו שאמר שם השקור לי ולניני ולנכדי למה יצטרכו להסיר הלמים בשבוע' הקרי שבבר עבר זמ"ז ומה יהיה ענין עור ופסח לא יבא אל בית העורים והפסחים היו בבית ואיך יאמר לא יבא אל הבית והיה לו לומר לא יבא מן הבית אל לא יהיה בבית עד כאן: ולע"ד לקייס דברי חז"ל ואומר כי השבועה היתה עם אברהם שלא ישקור לו ולניני ולנכדו והשרר הוא שם יבבה גרם לגמרי ובבזקע"פי שבלחמו בחלק מה שבר ליבוס בנ"ז וילחמו בני ישראל בירושלם וכו' ע"כ ניון שהניחו להם המלוה הזו ועיר ירושלם והתקיימה השבועה שהתקיים החלק הזה ביד כחו של אבימלך מלך פלשתים והראיה כי הצטרות וקיומם שניהם היו חקוקים במקום הזה שבר זה מורה היות השבועה והיסור על המקום הזה ביחוד ולזה אמרו לדוד לא תבוא הנה כי אם הסירך כו' בדרך כבוד ולא תבוא הנה עד שתעבור על השבועה והסיר העורים והפסחים הללה כדי שלא יהא מלמדים חובה עליך מפי כתבם הכתובה עליהם פעמים שבשבועה ואבימלך ז"ם כי אם הסירך וכו' והיותר נכון ג"כ כיוצא הקושי שהקשה מהרי"ח ז"ל נמנה שכינן שעברו הדורות של לי ולניני ולנכדי אשר בחלתה היתה חזקה קס' מאד מאד לשקר ולפיכך אמר עבירה הזאת כיוצא בזה על לי ולניני ולנכדי אשר בחלתה היתה חזקה וזה מובן מה טעם שחל אבימלך כן עד שלשה דורות אשר לעומת זה אמרו חז"ל לפי שרחמי אב על הבן עד שלשה דורות לא יותר אבל מה שאמרו מובן כי אבימלך שחל שלשה דורות גרמאות כי בזה יוכיח היות גרית האהבה מוחזקת ביניהם ולא תכר' עוד לעולם בפרט בהיות מחוייבת מצד גמילות חסדים כדכתיב כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי כו' ולולי רמז לו שכמו שעשה הוא עמו חסד כן יעשה הוא גם כן עמו לעולם לפי' שיעשה זמן נכדו ולזה שם היות שעבד הדורות ואין כאן חיוב שבוע כי לכן בלאמתו ישראל מלודה ושרשו עכ"ז בהיות אותן הבלמים קיימים מוכיחים אשר היה בימות עולם ושנים קדמוניות ברית כרותה בין אברהם ובין אבימלך מלך פלשתים ולא יהיה מהרהרי שיראו להם למה זה דומה למי שהלוה חבירו מן להחד וכתב שטר יהעיד עדים שמעש"י שהשטר פרוע וקרוע קרע ב"ד עם כל זה קלת הוכתה ים גו שמודיע שהוא מחוייב בתלוות החסד שעשה לו בהלוות חן וכפי' שפרע לו כך המעות שהיה מיד לו ולזה אמר מאמר החלטי לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים וכו' כי בעוד כתיבה זו קיימת היא מוכרת להבית הקדמוניים אברהם ובניו עם אבימלך ולא יתכן לבא הנה כי יאמרו מרוצה מלה עושה שבאבימלך שהקדי' להטיב עם אשר לא ידע מתחול שלשו, ומהרי"ל ז"ל כתב כי ירושלם לא מחוז כולל כמה מקומות ומהם נלכדו מלא הלא היו חלק יהודה לחכם חלק בניימן לא נלכד להיותו חזק מלד וכו' מלודה אשר להייתו מקום מצויין מהחוזק והתיקוף בקר' חת"כ ניון ותתקבצו כל ישראל בלו לילחם בחלוה החזקה ויאמר לו לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים ר"ל לא תדמה בעלמך לחזק וחרוב העם אשר לתך

רדק

כי אם הסירך העורים והפסחים ׳ ת״י אלהן באעדיותך חטאיה וחייביא דאמרין לא יעול דוד הלכה ומצאנו בדרש אמרו אנשי יבוסי לאברהם כרו׳ עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוסי ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמי׳ הללו שכתוב עליהם ברית השבועה שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם לא יהלכו שנואי נפש דוד לפי שסונא מלשמוע ומעבוד ע״א שנ׳ על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שנ׳ ויעל יואב וגו׳ ואח׳ כן קנה דוד את היבוסי לישראל בככר זהב בכתב לאחוזת עולם בשש מאות זהב שנאמ׳ ויתן דוד לארונה במקום וגו׳ ׳ ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדל הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שנאמר אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשוה ישראל כשכבשו את ירושלם כי עדיין היה נכד אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה והחכם רבי אברהם א״ע פירש כי אם הסירך כמו הסיר כלומר אם תסיר למלחמתך אפילו העורים והפסחים הם ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה : ויאמר דוד ׳ עתה ספר איך לכדה שאמ׳ כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק וי״ת ויסרי למיכבש כרכא : ואת הפסחים ואת העורים ׳ כלומר ויבא גם כן הפסחים והעורים ומכה שזכר שומד במקום שנים : שנואי נפש דוד ׳ לפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה ׳ ואמר כל מכה ולא אמ׳ מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש ׳ ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלומר לא היו יכולים לכבשם אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה במגדל מה עשו הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומ׳ ובקשו להורגו והיה גבור חיל ונלחם כנגדם ובאו גבורי ישראל ועזרוהו ׳ ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג על החומה וזהו שאמר דוד יהלמני צדיק חסד שמן ראש אליניא ראשי מה עשה הקב״ה קצר את החומה עד שעלה דוד אחריו שנאמר ובאלהי אדלג שור : על כן יאמרו ׳ כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצודת ציון לבזיון אותן העורים והפסחים ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד : מן המלוא וביתה ׳ מן המלוא ולפנים ומלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקום היתה רחבה להאסף העם שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלאו והמרו האספו ונבואה וממנו ולפנים בנה ובדברי הימים אומר כי יואב בנה שאר העיר : הלוך וגדול ׳ שניהם מקור : ויי׳ אלהי צבאות עמו׳ טעם הספור הזה כי בעזרתו היה מנצח כל החיילות בכל אשר יצא כי יי׳ עמו שהוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה : וחרשי אבן קיר ׳ לבנות קיר ות״י ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין וארדיכלין דאומנין בבניין כותלין : וכי נשא ׳ מבניין פיעל הדגוש הקב״ה נשא ממלכתו כיון שמלך צור שלח לו כל זה ידע כי מיי׳ היתה לו זה בעבור עמו ישראל להיות להם רועה טוב : ויקח

המקרא

כי אם־הסירך העורים והפסחים לאמר לא־יבוא דוד הנה: וילכד דוד את מצדת ציון היא עיר דוד: ויאמר דוד ביום ההוא כל־מכה יבוסי ויגע בצנור ואת־הפסחים ואת־העורים שנאו נפש דוד על־כן יאמרו עור ופסח לא יבוא אל־הבית: וישב דוד במצדה ויקרא־לה עיר דוד ויבן דוד סביב מן־המלוא וביתה: וילך דוד הלוך וגדול ויהוה אלהי צבאות עמו:
וישלח חירם מלך־צר מלאכים אל־דוד ועצי ארזים וחרשי עץ וחרשי אבן קיר ויבנו־בית לדוד: וידע דוד כי־הכינו יהוה למלך על־ישראל וכי נשא ממלכתו בעבור עמו ישראל

(מסורה בגליון: ל׳ ׳ ג׳ · ל׳חס׳ בנבי׳ · ל׳ · שנואי ק׳ · ד׳ חס׳ · ג׳ · י״ב בליש׳ · כ״ס · ל׳)

תרגום

באעדיותך חטאיא וחייביא דאמרין לא יעול דוד הלכא: ואחד דוד ית חקרא דציון היא קרתא דדוד: ואמר דוד ביומא ההוא כל דקטל יבוסאה וישרי למכבש כרכאוית חטאיא וית חייביא רחיקא נפשא דדוד על כן יימרון חטאיא וחייביא לא יעלון לביתא: ויתיב דוד בחקרא וקרא לה קרתא דדוד ובנא דוד סחור סחור מן מליתא ולגיו: ואזל דוד אזיל וסגי ומימרא דיי אלהא צבאות בסעדיה: ושלח חירם מלכא דצור אזגדין לות דוד ואעי ארזין ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין וארדיכלין דאומנין בבינין כותלין ובנו ביתא לדוד: וידע דוד ארי אתקניה יי׳ למהוי מלכא על ישראל וארי מנטלא מלכותיה בדיל עמיה ישראל

מצדת ד׳חס׳ו׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וישב דוד במצדה ׳ וילכד דוד את מצדת ציון ׳ וחברו דד״ה סלעי ומצרתי דשמואל : וביתה ב׳קמץ׳ הפנימית ׳ המלוא :

רשי

העורים של מצייה שהת וכל יהודייה קיין ׳

העורי׳ והפסחים ׳ הם הצלמי׳ : כל מכה יבוסי ויגע בצנור ׳ כל דיקטל יבוסא׳ וישרי למיכבש כרכא : ואת הפסחי׳ ׳ ויכה גם את הפסחים ואת העורי׳ שנואי נפש וגו׳ : על כן יאמרו וגו׳ ׳ על אשר אומרי׳ העור והפסח בעוד שהעור והפסח יהיה בכאן לא יבא כו׳ לא יבא דוד עד הנה הרי זה מקר׳ קצר שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנו׳ ולא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ודומה לזה לכן כל הורג קין ולא פירש מה יעשה לו אבל מעצמו הוא נשמע לשון נער׳ ונזיפה : ויגע בצנור ׳ לשון גובה המגדל כי שם היו חנוכים הצלמים ובימי דוד כבר עברו הדורו׳ שהוזכרו בשבועה : מן המלוא וביתה ׳ היקף חומה נמוכה וממלאין אותה עפר וגבוה התל באמצעו ומשפע והול׳ לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב למצודה : וידע דוד ׳ בראותו כל מעשיו מצליחין ומלכי האומות שולחין לו מנחה : וינטשו

רלבג

וילכד דוד מהיבוסי את מצודת ציון היא עיר דוד ואמר דוד ביום ההוא כל מי שיכה יבוסי ויגע בצנור והוא המרזב שנשפכים ממנו המים וישחית עם השחתתו את הצנור הפסחי׳ והעורים שהם שנואי נפש דוד מצד שימנעוהו מלבוא אל הבית יהי׳ לו גמול כך וכך ולא פורש על כן היו אומרי׳ יש שם עור ופסח הנה באמת זה ימנע דוד מלבא אל הבית והנה אפשר השחתתו בזה האופן מזולת הסרת הברית אשר כרתו האבות כי הוא ישחית הבנין אשר בו הציור ובהשחתתו ישחתו הצלמים האלו ואפשר שנאמר בפירוש זה הענין שהוא אפשר שהוא שם מקום אחד אי אפשר שיכנסו בו אם לא יעברו לפני אלו הצלמים והיו אלו הצלמים עשויים באופן מהתחבולה שיגיעו מקלות של ברזל רבי המשקל תנועה חזקה בדרך שלא יוכל אדם לעבור שם כדי שלא יכו אותן הצלמים באותן המקלות וכבר שמענו שכבר נעשו צלמים כאלה בקצת המקומו׳ והגיע המלאכת כמו זאת התחבולה אין בה מהקושי למי שיבין בחכמת המשקולות ובהנעה במים וברוח ובכסף חי ואין הנה מקום החקירה לבאר איך יתכן זה והנה עשו אותן הצלמים בדמות עורים ופסחים לפי שמדרך העורים והפסחים שיהיה להם מקל יהיו נשענים בו והנה ידמה שאצל הצנור היו אלו הצלמי׳ והיו מוציאין המים מפיהם והיה נכנס מהמים בהם מה שהיה בו רושם מהנעת אלו המקלות ולזה היה צריך כל איש להשמר שלא יכנס שם ובהכו׳ האיש בצנור בדרך שלא ישפכו המים לאותן הצלמים יקל יותר להשחית אותן הצלמים : וישב דוד במצודה שלכד ואחשב שחפרו סביבה לחוק העיר ההיא ומלאו החפירה המים כמו שעושין האנשים היום לחוק העיירות שלא יכנסו האנשים בקנות ולזה נקרא המקום ההוא מלוא ׳ והנה בנה דוד סביב מהמלוא וביתה ר״ל שבנה חומה לפנים מהמלוא מקפת בכל הבניינים אשר בשדר ההוא כמנהג ׳ אכר כי מפני שידע דוד כי הכינו יי׳ למלך על כל ישראל וכי נשא הש״י ממלכתו בעבור עמו ישראל ר״ל מאהבתו אותם הנה לקח עוד דוד פילגשים ונשים בירושלם והוליד בנים ובנות ואחשוב שעשה זה כדי שיהיה בהם אשר יהיה ראוי למלוך על זה העם הקדוש ויהיה כאהב לש״י : והנה

כלי יקר

וישב דוד במצודה וכו׳ רש״י ז״ל מן המלוא וביתה היקף החומ׳ נמוכה וממלאים אותה עפר וגובה התל באמצעיתו ומשפע והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב המצודה והרד״ק ז״ל פי׳ מלוא הוא מקו׳ סמוך לחומ׳ ואותו המקום היתה רחבה להאסף שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלוא והמרו האספו ונבואה וממנו ולפנים בנה ובדברי הימים אמר כי יואב בנה שאר העיר ע״כ והרל״בג ז״ל פי׳ ואחשוב שחפרו סביבות המצוד׳ לחוק העיר ההיא ומלאו החפירה מים כמו שעושים היום לחוק העיירות שלא יכנסו אליהם בנקל ולזה נקרא המקום מלאו והנה בנה דוד סביב מהמלוא וביתה ר״ל שבנה חומה לפנים מהמלוא מקפת בכל הבניינים אשר בעיר ההוא כמנהג ע״כ וכן מהרי״א ז״ל :

וילך דוד הלוך וגדול וכו׳ הר״דק ז״ל שניהם מקור וה׳ אלהי צבאות עמו טעם הסיפור הזה כי בעזרתו היה מנצח כל החילות בכל אשר יצא כי ה׳ עמו שהוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה עד כאן ולע״דן לפי שהמעלה גורמת גובה לב והועב׳ ה׳ כל גבה לב לז״א וילך דוד הולך וגדול ולא גבה לבו ולא רמו עיניו אלא וה׳ צבאות עמו על דרך שויתי ה׳ לנגדי תמיד ואמר וה׳ אלהי צבאות עמו כיון בתואר זה לומר אופן הנלחו שלו כמשך מהיות ה׳ צבאות עמו שוא השם הפוקד על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה וינצחו בנקל ולזה לא אמר הצבאות בה״א שלא להורות על צבאות ביחוד אבל אמר צבאות דרך כלל ולהיות מעלתו גדולה ומתגדלת מעט לעת גדולה כפלאה לז״א הולך וגדול לא אמר הולך וגדל כי בגדולה כל דהו יתכן לו הולך וגדל אבל או׳ הולך וגדול יוכיח שבכל גדולה שהיה מתגדל היה נעשה גדול בשיעו׳ רב שהיה שעור מדרגתו ומעלה הקודם אליה כאלו היה קטן ונעשה גדול שההפרש גדול מאד :

וישלח חירם הר״דק ז״ל וחרשי אבן קיר לבנות קיר ות״י ואומנין ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין וארדיכלין דאומנין בבנין כותלין : ולע״דן פשוטו של מקרא שלא הזכיר הבונים כי אם החרשים של עץ ואבן כי הוא עיקר המלאכה כאשר ראיתי בעיני פה ארם צובה בגרי אבן שיש טהור שמנגרין אותו לעשות ממנו לוחות כלוחות עץ אך יותר עבות וזהו שאמר וחרשי עץ וחרשי אבן קיר :

וידע דוד כי הכינו וכו׳ ויקח וכו׳ ואלה וכו׳ ויבחר וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל ולע״דן הכתוב הזה מקושר עם לפניו ולאחריו לפניו אחר שראה חירם מלך צור המעטירה משתדל בכל עז לבנות בית דוד דבר גדול להיות מלכים אומניך ומזה ידע דוד כי הכינו ה׳ וכו׳ ר״ל ידע דוד שהקב״ה בעלם וראשונה הכינו למלך על ישראל וגם כן נשא מלכותו ההתנשאות הזה על האומות גם כן שהרי חירם נטפל לשרתו כאמור וידע דוד שאין זה אלא בעבור ישראל שיראו מעשה ה׳ ויכלתו לאהרים. דגלי מלך ירא ה׳ על כל המלכים הגדולים וזהו שאמר וכי נשא ממלכתו הכל נעשה בעבור עמו ישר׳ ותועלת׳ לגופם ולנפשם כאמור והוא מקושר עם הפסוקים הבאים שכיון שידע דוד שהכל מעשה ה׳ יתברך שהוא הכינו ונשאו לעומת זה בקחתו עוד נשים ופילגשים בירושלם ונולדו לו בנים קראם בשמות מוכיחים כן ומודיעים איך ממנו יה׳ פנה ממנו יתד לכל דבריו וזהו שאמר ואלה שמות הילודים שמות דייקא והוא שקראם שמוע על שם שמוע השמע בקול ה׳ אלהיך וכזה מובן שנוי השם הזה שבדברי הימים קראו שמעה וכאן שמוע והעפ״י שקראם בעניניהם עם כל זה שמוע יותר מדוקדק לכוונתו זאת לומר שהכל תלוי בשמיעה על דרך שמוע ותחי נפשכם והם מ״ו ילך האדם סובב בדרך לבו ידע כי יבואו יסורין עליו וצריך לדעת כי ה׳ נתן אותם ויצדק דין שמים כאיוב שאמר ה׳ נתן וה׳ לקח וזהו שאמ׳ ושובב ונתן וצריך לשוב כי שלום שלום לרחוק זה הרשע רחוק מהש״י ושלום לקרוב שהוא הצדיק אמר ה׳ ורפאתיו מחטאיו וזהו שאמר ושלמה שהשלום שלו ויחזור ויבחר בו כבתחלה וזהו שאמר ויבחר ויושיעהו ה׳ בלבב שלם אהוב וחביב ויפג לב האדם כי לא יאמין אחר שפשע ומרד בש״ת איך ישוב אליו הש״י בלבב שלם כ״כ ז״ש ונפג לשון ויפג לבו ויופיע עליו נהרה ומציון מכלל יופי אלהים הופיע ואלישמע ואלידע ואליפלט פשוט שהם כמו שתי מלות אלי שמע אלי דע אלי פלט שהכל מאתו ית׳ והסכו לפי׳ זה אחר שידע שהש״י הכינו על ישר׳ לעומת זה כשלקח נשים ונולדו לו בני׳ קראם בשם מוכיחים כן כידיעתו זאת כאמו׳ ׳ ומה שהקדים הפילגשים לנשים אפשר שמעשה שהיה כך היה שקדמה לקיחת הפילגשים ללקיחת הנשים ולז״א ויקח דוד עוד הפילגשים ונשים ׳ והנכון במה שזכרתי להרד״ק ז״ל שהנשים שלקח היו שתים לבד והפלגשים י׳ בזה הבין הו׳ עוד

מנחה קטנה

שני צלמי׳ עור ופסח ׳ רמז ליצחק ויעקב כלומר פי׳ ימרד אל לבו לומר שהוא בתדרגתם לפתיד אשר חסדו על נפשם אמ״ם שסבר שאין צריך מנין אחר להתיר ססבועה ומ״כ דלך הולך במעמו בנוהו בשם מ״לך להיותו רגל רגיעי והכל הולך אחר החיתום כי הוא השלים התכון כידוע ׳ והרב פוה״רם אלשין כתב כי לא היתה השבועה רק על זרעו לא על שפי׳ והם אמרו שלנכנס כי למה שהוא דוד חסיד לא יבא הנה עירות שבועת אלהים פן ישלחו יד אנשים יבאנשי העיר ויעברו על השבועה כי היה עדין מקצת נכד אבימלך קיים אם דוד עיד לכד שבועה ולא נשאר רק ציון באנשיה עלבד וזו אחר שאל יחושו על דברת השבועה כי לו יונש שכן הוא כנה לא כל היבוסי מבני אבימלך כי אם יהיה ארבעה או חמשה או עשרה שמורכים בקרב כל העם היו ופים שהיו כמה אלפים ונכדי בתוך העיר וכבן כלל בידינו שהולכים אחר הרוב וא״כ אחר שאין איש אחד מבא את כלם שנאמר שונאי הרג את נכד אבימלך נכללם ומכר ׳ אן ראובן יהודה אחד ושמעון אחד ועל דרך זה כל איש ואיש נשים בכל יבוסי אולי זה הוא עמם ולאי שאין לחוש כי נלך אחר הרוב וז״א כל מכה יבוסי שהוא כל איש שמכה יבוסי ויגע בצנור בתמי׳ כלומר כל מכה יבוסי שיש נחוש כי ויגע בצנור של השבועה שבא מצנור זרע אבימלך שקלא שקל על דוד שליגי ובכן יש היתר : וידע דוד כי הכינו ה׳ למלך וגו׳ ויקח דוד עוד פלגשים וגו׳ כפי דברי הרמ״בם שהדיוט אסור בפלגש ע״כ אחר שידע ש׳כי הכינו ה׳ למלך ע״כ ויקח פלגשי׳ שמותר למלך ומ״כ הקדים פלגשים לנשים כי והוא דבר שם תר למלך לבד : ויעלו

פי׳ רבי׳ ישעיה

והעורים והפסחי׳ הם צלמים שכתבו עליהם השבועה שעשה אברה׳ ויצחק לאבימלך וקורא אותם עורי׳ ופסחים על שם עינים להם ולא יראו [illegible]

פלגשים

ויקח דוד עוד פלגשים ונשים · תמרו רבו' ז"ל פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ולפי שים מחלוקת בזה בירושלמי שתמרו שם מיתו היא תמה ואיזו היא פלגש רבי מאיר אומר מסה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה ורבנין אומרים אחד זו ואחד זו יש להם כתובה ואחד זו יש לה כתובה הלא מסה יש לה כתובה והלכתי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה חלקי כתובה מע"ס כן סוגיית התלמוד כרבי מאיר וקבלו רז"ל כי שמונה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לה ירבה לו נשים יותר מן שמנה עשרה ומכאן זה אחד הקבלה מפסוק ומוסיפה לך כהנה וכהנה ושם נשים היו לו ואומר כהנה וכהנה והס י"ב ועוד כהנה והס י"ח וזה הלריכם לומר כי עגלה זו מיכל ובכלל השם שהיו לו בחברון היה והנה מנאמו לו שם נשים בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשי'ונשים מירושלם והוא לומר כמו שפתה שאול ע"כ ויעלו בבכרתו מפני מבשלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן מתים נשים לכך בירושלם ועשר פלגשים שלקח ואחת מפתי הנשים שלקח בירושלם היתה בת שבע היולדים · תואר בשקל גבוריס וכל מלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשים : שמוע · הוא שמעה הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים ואליפוט הוא אליפלט הנזכר שם ונזכר שם אליפלט תחר ונזכר גם כן נגוה אלא נזכר הנה ואפשר כי שנים הלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר תואם הנה לפי שאמר שם כל בני דוד לפיכך זכרם כלם : לבקש את דוד · להלחם עמו ולו עשה דוד מזמור למה רגשו גויס לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שנא' ויעלו כל פלשתים : וירד אל המצודה · מנדל חזק ואמר וירד כי מקום התגדל היה שפל מירושלם וכשבא דוד מירושלם אל המצודה היה יורד ומה שאמר העלה אל פלשתים והם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו בתוכו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מהל כמו שאמר כל פלשתים ומשמעו עד שמקו רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה ממקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר יהושע כי כהר פרצים יקום יי' ועל תלחמה זו אמר · ושם במצודה שהל ביי' ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם : פרץ יי' את מויבי לפני כפרץ מים · כלומר מויי' היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ת"י תבר יי' את בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מלן לחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ פעמעין המי' בפתח מים בפורצים ושם הקום הנקרא בעל פרצים · ת"י מיסר פרצים וכן תרגם בעל גד מיסר גד :

ישראל : ונסיב דוד עוד לחינן ונשין מירושלם בתר דאתא מחברון ואתילידו עוד לדוד בנין ובנן : ואילין שמהת דאתילידו ליה בירושלם שמעון ושובב ונתן ושלמה : ויבחר ואליישוע ונפג ויפיע : ואלישמע ואלידע ואליפלט : ושמעו פלשתאי ארי משחוית דוד למהוי מלכא על ישראל ופליקו כל פלשתאי למבעי ית דוד ושמעדוד ונחת לחקרא : ופלשתאי אתו ואתרטישו במישר גיברא : ושאיל דוד במימרא דיי למימר האיסק על פלשתאי התמסרינון בידי ואמר יי לדוד סק ארי ממסר אמסר ית פלשתאי בידך : ואתא דוד במישר פרצים ומחנון תמן דוד ואמר תבר יי ית בעלי דבבי קדמי כתיבור מאן דחסף דמלי מיין על כן קרא שמיה דאתרא ההוא מישר פרצים : ושבקו

ישראל : ויקח דוד עוד לחנן ונשין מירושלם אחר בואו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים ובנות : ואלה שמות הילדים לו בירושלם שמוע ושובב נתן ושלמה : ויבחר ואלישוע ונפג ויפיע : ואלישמע ואלידע ואליפלט : וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד וישמע דוד וירד אל המצודה : ופלשתים באו ונטשו בעמק רפאים : וישאל דוד ביהוה לאמר האעלה אל פלשתים התתנם בידי ויאמר יהוה אל דוד עלה כי נתן אתן את הפלשתים בידך : ויבא דוד בבעל פרצים ויכם שם דוד ויאמר פרץ יהוה את אויבי לפני כפרץ מים על כן קרא שם המקום ההוא בעל פרצים : ויעזבו

ישראל : ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם אחרי באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים ובנות : ואלה שמות הילדים לו בירושלם שמוע ושובב ונתן ושלמה : ויבחר ואליפלט ונגה ונפג ויפיע : ואלישמע ואלידע ואליפלט : וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד וישמע דוד וירד אל המצודה : ופלשתים באו ונטשו בעמק רפאים : וישאל דוד ביהוה לאמר האעלה אל פלשתים התתנם בידי ויאמר יהוה אל דוד עלה כי נתן אתן את פלשתים בידך : ויבא דוד בבעל פרצים ויכם שם דוד ויאמר פרץ יהוה את אויבי לפני כפרץ מים על כן קרא שם המקום ההוא בעל פרצים : ויעזבו

רשי

ויעזבו · ויתפשטו : בעל פרצי · מיסור פרצים : כפרץ מים · כמים הפורצים גדודי הספה : ויעזבו

רלבג

והנה זכר שכבר נלחמו פלשתים לבקש דוד ושאל דוד את פני יי' ולחם בהם והכהיע וקרא שם המקום ההוא כדי להזכיר הנס וזכר שכבר עזבו שם פלשתים ומדמזם דוד ולחמו שלא יהיו כאלו הם עתה התורה : בהם כמו עמותה התורה : עזוב

מסרה

הפלשתים ה' וסי' נמסר בהאי סיפרא בחלק א' סימן י"ץ · פרצים ה' וסימן וינא דוד בבעל פרצים ויכם ב' בפסוק · כי כהר פרצים יקום · ויעלו בבעל פרצים ב' בפסוק דר"ה · וא' ופרצים תצאנה דעמום :

כלי יקר

פלגשים שהפלגשים היו עוד ביותר כי הנשים היו ד' והפלגשים י' ולפי שהכתוב הסר למלך רבתי הנשים כדכתיב ואת ירבה לו נשים לכך נשא הילו הפילגשים יותר מהנשים עם היות בשיעור הי"ח שהותרו למלך תחר הדין שזה בפתיהן שתפי' הפילגשים לא יוכל להרבות יותר מי"ח עם כל זה לקח עשרה פלגשים ושמונה נשים ולזה הקדי הפילגשי' לנשי' :

וישבעו פלשתים וכו' שין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל · ולע"ד כוונת הכתוב לומר כי בעוד מלחמה בין יהודה וישראל שמעו פלשתים ושקטו ממנו כשמר שמעו שהמליכו יהודה וישראל יחדיו כי משמו את דוד למלך על ישראל גם כן עלו להלחם והולי המציקה היה עמהה להם התעוררות הזה כי תמרו מה זורח במציקה זו שהרי משוח ועומד הוא מהבניות שמואל ע"ה אין מציקה זו אלא משוח מלחמה ולזה תמרה להם וזהו וישמעו פלשתים כי משחו את דוד וכו' והולי זה גם כן רמז בהו' את דוד רועה לומר שם היות המציקה את דוד עם כל זה שנו ויעלו פלשתים משום מלחמה וז"ש את דוד ולא תמר כי משחו לדוד והנה כל פלשתים עלו לבקש את דוד לבדו להרגו כשמר עשו לבקול כי בזה יהיו כל ישראל עבדים לפיהם ולא בעת שהם עבדים לישראל כי זכרו ימי עול' שמר להלחם דוד עם גלית ונצחו והתגלגל היה שהם יתרוג דוד לגלגל' ישתעבדו פלשתים ויהיו לעבדים וז"ש לבקש את דוד ולא תמר להלחם :

ופלשתים בזו וכו' וישראל ודוד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן תמר מהרי"ח ז"ל ·

ולע"ד לדקדק לשון ויעלו דהי"ל ז"ל ויחנו או ויפשטו · ונראה כי תמר לשון ויעלו להיותה תלה מורכבת ומהפשטו ולשון נשיאה והריסה על שם העתיד כי הכתוב הגיד מרחשית האריות שסיכם ליעלו ולילכד ובעמק רפאים וחללים נחו ואין מקרא יוצא מידי פשוטו עמק רפאים כמשמעו כמו ארץ רפאים כתרגומו מיסר גבריא :

וישאל דוד בה' לתמר וכו' ויבא דוד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל כפרץ מים ר"ל פתחום כמים הנפרצים ע"כ · ולע"ד לדקדק תיבת לתמר כי היה בלתי מורגל כאן לתמר לשון העלה כי קשה לשון בעיני' המוכרחים מלתר שפלשתי' באים להלחם מוכרח לעלות תלה כי דוד ע"ב זו היה מעלתו שלא יעשה דבר קטן או גדול שלא ברשות הנבי"ת לבלתי סור ימין ושמאל כי אם על פי ה' והשותו כ"ש בשאלה כזאת וז"ש לתמר לדורו' ולהודיע שעריך תמיד לעיני פני הנבי"ת ולזה בשאלה הזאת שכוללת שני ענינים בתחר הוא מעלה כעת מחר או מיימין מייתין או התעלה לכי בתמי מעט או אם לקבץ עוד לבא רב ולעומת זה השיבו הנבי"ת עלה ר"ל תכף ולא תחוש לקבץ כי נתן אתן את הפלשתים ר"ל אם הייתכם מעטים אתן פלשתים בידיך בידיך דייקא ר"ל לפי' בידיך בתמי מעט אתכם בידך · והכמן בעיני ובעיני גם כן מורך המשל הזה של פרץ מים ולמה קרא המקום ההוא בעל פרצים לשון רבים היה לו לקרותו בעל פרץ · ונראה כי הנה הלה פלשתים בהו בשני מקומות קלתם בעמק רפאים וקלתם בהר רפאים כנ'ביאשעיה כי כהר פרצים יקום וכו'והוד ע"ה שתל את פי ה' התעלה על פלשתים העומדים בגובה ההר אין לו לא תעלה אם לא תעלה תלה תלחם עמהם בעמק רפאים ועליהם שתל התתנם בידי והבית עלה אפילו למעלה על ההר פרצים אלו שלמעלה גם העומדים למטה בעמק רפאים אלו ואלו אתן בידך וזה סעם כתן לתת לרמוז שהשני חלקים יותנו בידך וז"ש הפלשתים בה"א הידיעה ר"ל הפלשתים כלם כל הנקראים בשם פלשתים ולא לאמר כי אתן את פלשתים בידך ולעומת זה אמר דע"ה פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים אמר כי שם אחד יפשוף כלי מים על האדם המים לא יהיו נעצרים נדרך אחד אלא יתחלק לכמה נהרות דקים מזה אחד ומזה אחד כלם נתנו מלוהה הספיכות ולזה אמר כי פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים ולזה אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר יהושע כי כהר פרצים יקום יי' ועל תלחמה זו אמר · ושם במצודה שהל ביי' ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם : פרץ יי' את מויבי לפני כפרץ מים · כלומר מויי' היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ת"י תבר יי' את בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מלן לחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ פעמעין המי' בפתח מים בפורצים ושם הקום הנקרא בעל פרצים · ת"י מיסר פרצים וכן תרגם בעל גד מיסר גד :

ויעזבו

וישאם דוד · וישרפם וכת"י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומר בדברי הימים ויאמר דוד וישרפו באש וכמוהו לשון שריפה ותשא הארץ מפניו כמעט ישאני עושני ובדברי רז"ל וישאם לשון נטילה והקשו הפסוקים ואמרו כתיב וישאם דוד מלמד שנטלן לעצמו וכתיב וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם פלשתים ופלשתי היה וכשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע"א אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע"א הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר וישאם דוד כי כיון שבטלה גוי מותרת בהנאה: לעלות · בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים: לא תעלה פי' לא תעלה עליהם מעתה כי לא הגיע עדיין עת הישועה אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאת' להם ממול בכאי' וכשמעך הקול אז תבא עליהם: ממול בכאים · ת"י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראים בדברי רז"ל תותי' וכמוהו עוברי בעמק הבכא: בשמעך · כתוב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד: את קול צעדה בראשי הבכאים· כשמעך קול לחוץ לב העם אשר אחך שידמה להם קול הולכים בראשי האילנות כאילו מלאכים יבאו להכו' בפלשתי' כמו שאמרו בדבר ברק הלא יי' יצא לפניך וכן אמר הנה כי אז יצא יי' לפניך: אז תחרץ· תנוע ותתחזק על פלשתים כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין תנועה ופי' צעדה ענין הליכה כמו מטיבי צעד וי"ת כשמעך כמישמעך ית קל צווחתא ברישי אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דיי' לאצלחא קדמך · ובדרש לא תעלה הסב אל אחריהם אמר לו הקב"ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אפילו הם קרובים אצלך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מנענעים אז תחרץ דבר חרוץ הוא כמו אם חרוצים ימיו ולמה נתן להם סימן מראשי הבכאים ולא מאחריהם אמר רבי ברכיה מפני שכלו מלא אלים הבכא הזה לומר לך שכל זמן שישראל שרויים בצרה כאילו צרה לפניו שנאמר עמו אנכי בצרה: מגבע עד באך גזר · ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא: ויוסף

רשי

וישאם דוד · ואוקידינון דוד וגברוהי: עמק רפאים · אצל ירושלם הוא בספר יהושע: ממול בכאים · מקביל אילניא: את קול צעדה בראשי הבכאים· והם מלאכים הצועדי' בראשי האילנו' אשר אני שולח לעזרך: אז תחרץ · תרים קול מלחמ' ואכחת חרב גלפי"ד בלע"ז וכן לא יחרץ כלב לשונו: ויוסף

ויעזבו שם את עצביהם וישאם דוד ואנשיו: ויסיפו עוד פלשתים לעלות וינטשו בעמק רפאים: וישאל דוד ביהוה ויאמר לא תעלה הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים: ויהי בשמעך את קול צעדה בראשי הבכאים אז תחרץ כי אז יצא יהוה לפניך להכות במחנה

כה פלשתים: ויעש דוד כן כאשר צוהו יהוה ויך את פלשתים מגבע עד באך גזר: ויסף

ושבקו תמן ית טעותהון ואוקידינון דוד וגברוהי: ואוסיפו עוד פלשתאי למיסק ואיתרטישו במישר גבריא: ס"א ואשניין באתיהון ושאיל דוד במימרא דיי ואמר לא תיסק אסתחר לאחוריהון ותיתי להון מקביל אילניא: ויהי כשמעך ק' ד' כמישמעך ית קל צווחתא ברישי אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דיי לאצלחא קדמך למקטל במשרית פלשתאי: ועבד דוד כן כמא די פקדיה יי וקטל ית פלשתאי מגבע עד מעלנא דגזר: ואוסיף

רלבג

עוד זכר שאחר זה הוסיפו עוד פלשתים לעלות להלחם עם דוד ושאל דוד את פי יי' אם יעלה עליהם להלחם בהם ונאתהו השם' שלא יעלה עליהם אם לא בתחבולו' באופן שלא ירגישו בבאו ולזה אמר שיסוב אל אחריהם בדרך שיבא להם ממול בכאים הם תותי"ם בלע"ז והם אילנות רבי הענפים והעלים ויהיה זה סבה שלא ירגישו בהם הפלשתים בבאם וגם שם יתחיל שיבא רוח יניע ראשי הבכאים בדרך שישמע בהם כמו קול צעדי המתנועעים כי זה יהיה סבה שיחשבו פלשתים כשמעם קול צעדי דוד שהוא קול תנועת ראשי הבכאים ולא יהיו נשמרים ממנו כלל ולזה זוהו השם שיתנועע אז במהירות ויפול עליהם כי בזה האופן מן התחבולה ינצחם והנה לפי מה שאחשוב לזה זה הש"י לפי שנגלה לו כי היה ראוי שינצחו הפלשתים אז את דוד לפי המערכת לולי זאת התחבולה ואע"פ שהיה הש"י יכול לנצח על דרך המופת הפלשתי' הנה לא יעשה הש"י המופתים כי אם במקומו' ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות: עוד

פי' רבי ישעיה

וישאם דוד ואנשיו · תרגם ואוקידינון כמו והעל משאת העיר: ויהי כשמעך את קול הצעדה בראשי הבכאים אז תחרץ · תרג' בראשי אילנייא · פירוש כשתשמע קול הצעדה שם תדע כי הם המלאכים שאני שולח לעזרך: ואז תחרץ הוא מזדרז כמו ויד חרוצים תעשיר:

כלי יקר

וזהו שאמר בדברי הימים וישרפום שאמר שנשאום לירושלם שרפום:

ויוסיפו עוד פלשתים וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל הנה באמת היה שם המקו' מורה על תכליתן שיפלו שם רפאים ע"כ וכיוצא בזה כתבתי למעלה מסברא ושמחתי שכוונתי לדעתו ז"ל · ולע"ד שלא נאמר כאן ויוסיפו עוד כל פלשתי' כאמור למעלה כל פלשתי' כי בראותם שדוד היה מניל את אוהביו הנופלים בידו מאכים ולכשיו כנזכר פרק ה' את אויבי לפני לולי כעת לא אמר לעלות עליו מאוהביו וזהו ויוסיפו עוד פלשתים ולא אמר כל הפלשתי' כי קצת' לא באו למלחמה זו כמו הראשונה שבאו כלם:

וישאל דוד בה' וכו' · עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ואמר ולא תעלה עליה' אתה ולא תלך אליהם בדרך ישרה כפעם בפעם אבל הסב אל אחוריהם ר"ל תבאו מאחורי מחניהם ותבא אל פלשתים ממול בכאים ר"ל מאחורי האילנות שהיו סביב מחנה פלשתים ע"כ · ועיין הרלב"ג ז"ל ובסמוך ב"ה נרחיב בזה:

ויהי בשמעך וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל לפי שחטא שאול שלא לקח עצה מהשי"ת ולא שמר דבר הגלגל שלא שמר דבר ה' אשר אמר לו שמואל ובעמלק לא עשה בנקמה המצוה בה כעת רצה השי"ת להראות העמים והשרים את יופי דוד שומר מצוה ולא יפיל מדבר ה' ארצה ולזה כאשר ראהו משתדל ונכסף לילחם עם פלשתים הסיבו השי"ת שלא יעלה ושיסוב אל אחוריהם ולא ילחם עד שישמע קול צעדה בבכאי' וכ"ז לנסותו אם ישמור דבר ה' כשאול וספר שעשה דוד כן שנא' ויעש דוד כן כו' והיה מספיק לומר ויעש דוד כן או ויעש דוד כאשר צוהו ה' אבל נכפל המאמר הזה להודיע שקיים דבר זה להיותו מצוה אלהים ועצר בכחו וזה שלימות גדול אליו · או נוכל לומר שרצה הש"י שלא יעשה דוד דבר מה כ"א על פי ה' לא מפי עצמו כאשר היה עושה שאול אבל יהיה נשמע תמיד אל ה' וידע כי עמו יתברך עצה וגבורה עד כאן תורף דבריו · והם ממדרש שוחר טוב הובא בילקוט זה לשונו · ויהי בשמעך את קול וכו' אמר לו הקב"ה אל תעלה אלא מאחוריהם ואין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' קרובים אליך עד שתראה את ראש הבכאים מתנועעים ולמה נתן לו סימן להראות מראשיהם ולא מאחוריהן א"ר ברכיה מפני שכלם מלאים קוצים מראשיהם הואיל ואתם בצרה אף אני עמכם בצרה שנאמר עמו אנכי בצרה מהו אז תחרוץ דבר חתוך כמו אם חרוצים ימיו כיון שלא היו הפלשתים קרובים ובאי' ישראל רואים אותם שלא היו רחוקים מהם אלא ארבע אמות אמרו לו ישראל דוד מה אנו עומדים אמר להם מצוה אני מן האלהים שלא לפשוט בהם יד עד שיראה ראשי האילנות מתנועעים אמר להם אם פושטים אנו יד בהם אנו מתים מוטב נמות זכאים וצדיקים ולא נמות רשעים אלא נכי ואת' כתלה עיניכם אל הקב"ה כיון שתלו עיניהם אל הקב"ה נענעו האילנות ומיד פשטו יד כמו שכתוב ויעש דוד וגו' אמר הקב"ה למלאכים בואו וראו מה בין דוד לשאול שאול עומד ונטש באורים ותומי' והפלשתים באים עליו והניח האורים ותומים וברח ואמר לכהן אסוף ידיך:

ולע"דן כי להיות דוד כ"כ בפעם הראשונה ויהיה לבו סמוך לא יירא באומרו כבר נלחתים באותו הפרק באותו מקום מתם עמק רפאים ולא יתלה עיניו למרום והיה נופל מסבת חסרון הבוטח באלה יסוד הכל ע"כ ציוה ה' כן להסב אל אחוריהם ובאמור לא תעלה וכיוצא כדי להביא מורך בלבבו כדי שישא עיניו למרום להעיר מהשי"ת ואז ינצח בעזר אלהי ולז"א לו ויהי כשמעך צעדה בראשי הבכאים אז תחרץ ותכרית בפלשתים כמו אם חרוצים ימיו כי אז יצא ה' לפניך להכות במחנה פלשתים אבל קודם שמעך לא התרקר"ל לא תכרית בפלשתים כי הם עם כבד ויד חזקה ואין לך להשען אלא על אביך שבשמים אולי קרא שם האילנות ההם שהיו תותים קראם הבכאים על שם שגורמים לתלות עיניהם למרום ולבכות ושערי דמעה לא ננעלו וזהו הבכאים לשון בכיה וכיוצא בזה דרשו חז"ל גבי עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו על הרשעים שעוברים דבר ה' ויורדים לעמק שאול וגהינם וע"י הבכא והבכיה מרובה מעין ישיתוהו הרי שדרשו הבכא לשון בכיה שרצו לשלוח יד בהם כי היו קרובים מאד בארבע אמות כנז"ל ואמר להם דיד מוטב שנמות צדיקים ולא כמות חייבים ולאו תלו עיניהם למרום ונענעו מיד האילנו' ראשיה' כנז"ל הרי מוכיחים דברי חז"ל שכל המכוונהיה לשיתלו עיניהם למרום ולא יחשבו כי זרוע' הושיע למו כי אם ימינך ה' ואור פניך ה' ולזה נאמר ויעש דוד וכו':

ויעש דוד כן כאשר צוה ה' היה די שיאמר ויעש דוד כאשר צוה ה' ומספיק אבל כיון לומר מחסידות דוד והיותו מלומד תמיד עיניו תלויות אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגליו וז"ש ויעש דוד כן ממכאבו הטוב שניטבע בו טבע שני וכוסף גם כן בפעם הזאת שיקיים כאשר צוהו ה' וע"י זה ויך בפלשתים שנעזר מאד מהיותו מצוה ועושה ע"ד אינו דומה מי שמצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה שאין לבו נוקפו ולא מקטרג כיון שיש לו פת בסלו כמאמר לורד בצווי האלהי כדי להורות ולהרבות שכרו להיותו מצוה ועושה וע"ז ויך את הפלשתים מגבע וכו' שיעור מופלג לו הוא הצורך בצווי האלהי כנגד העם אשר אתו שיתלו גם הם עיניהם למרום לא בבחינת דוד עצמו וכן נראה מהמאמר הנז"ל שאף גם זאת היותם מצוי' לבלבי

הריס יד עד כדי נענוע הבכאים עכ"ז עלה בדעתם לשלוח יד עד שאמר להם דע"ה מוטב שנמו' זכאים ולא כמות חייבים ובזה הפסוק ויעש דוד כן שקיים הוא דבר ה' ויתור כאשר צוה ה' להורות שהכרית את העם לעשות כאשר צוה ה' שהרי עיקר הצווי האלהי בעד העם כאמור ולא בגד דוד כי דוד בוטח בהשם יתברך תמיד מיום היותו · ועיין הרד"ק ז"ל:

ויוסף עוד דוד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל כפי' רש"י והרד"ק ז"ל ונתן טעם לקח הבחורים לשתי סבות או מיראתו מפלשתים פן יבאו לקחת הארון חלילה כמו שעשו בימי שאול או בחר בבחורים כי רצונו לפזז ולכרכר לפני ארון השי"ת וזה יאות לבחורים ולזה אמר ויוסף וכו' את כל בחור וכו' · ולע"דן את כל בחור בים' אינו מגזרת בחורים וזקנים אלא מגזרת ובחור אותו מכל שבטי ישראל שלקח כל בחור רוצה לומר נבחר והגון אשר כ שרא' כי כן יאות להעלות על ידם ארון ה' הנכבד והנורא בכובד ראש · ואם כן שיהיו אלה זקנים נבחרים אחד אחד אל הענין להתקרבם אל ה' ולרונו וכן יוכיח המדרש הזה הובא בילקוט א"ר תשעים אלף זקנים מינה דוד באותו היום בחור כל בחור גם בחור ונראה דיליף מרבוי את כל מיני רבוי' לרבות עוד כיוצא הכתובים בפסוקים שהם שלשים אלף וכל רבוי עוד שלשים אלף ואת רבוי עוד שלשים הרי תשעים אלף וטעות סופר הוא לומר גם בחור שהוא את בחור כאמור למדנו מכאן שבחור זה הנבחרים לדיינים ובישראל ומה שכתב שלשים אלף והששים אלף באו מרבויים של את כל העפ"י שאין להקשות לשתוק מאת כל ולכתוב בפי' תשעים אלף · ועכ"ז נאמר אלו השלשים אף שנכתבו בפי' בפסוק הם היותר מעולים והששים הבאים אחריהם מהרבוים גרועים מהם או אפשר שהממונים שבישראל היו שלשים אלף לבד וזהו שאמר בישראל היו שלשים אלף והששים הבאים מרבויים היו מיהודה כי היו יותר מחוכמים מישראל ומכני כבודן של ישראל או כדי שלא יאמר הרואה שעשה כן דוד מצד היותו אוהב את יהודה יותר להיותם משבטו ושמלך בהם ראשונה על כן התניף להושיב מהם זקנים מרובים עם היותם שבט אחד לזה הזכירם ברמז ברבוי כל את:

ויקם וילך דוד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש וכן הביא מהרי"א ז"ל · ובוסיף ואפשר לומר שאנשי בעלי יהודה הלכו אצל דוד לבא עמו אל עירם להעלות הארון וזהו שאמר וילך דוד וכל העם אשר אתו שהיו שם מאנשי בעלי יהודה וכולם הלכו להעלות משם ר"ל מעיר בעלה הנז' את ארון האלהים וכן אומר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרי' יערים ואומר אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו ראוי שיפורש נקרא מלשון וקרא עליה את הקריאה שהוא לשון הכרזה ואמר להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא ונתפרסם ונכרז שם שם ה' צבאות עליו ובעבורו כי בעבור המופלאו' אשר עשה הארון בכריזה מופלאות שם ה' צבאות בין בארץ פלשתים ובין בקרב ישראל ולזה אמר שני פעמים שם שם ה' בתוך פלשתי' ושם ה' בקרב ישראל והמפרשים פירשוהו אשר נקרא על הארון שם ה' ומהו השם שנקרא לארון קראו לו שם ה' צבאות יושב הכרובים · וחז"ל אמרו שנתקדש שמו של הב"ה עלי' בהיותו בשדה פלשתים מסכים למה שאמרתי ע"כ · והנה להרד"ק ז"ל מסכימים דברי חז"ל שהרי גם הוא כתב ומה שנזכר שם שם הארון בזה השם במקום הזה וכו' עיין לעיל בסמוך · באופן שאין הוכחה מדברי חז"ל לפרש תיבת נקרא לשון הכרזה כמו שפי' מהרי"א ז"ל: ולע"דן כדברי מהרי"א ז"ל ויקם דוד וכל העם וכו' ולא יתחייב שבאו על זה הדבר עצמו כמו שפי' מהרי"א ז"ל שאם כן היה מזכיר התלה ויבאו אנשי בעלה אל דוד וכיוצא אבל בתוך הבאים למלחמה הי שם מכל המקומות ובפרט מבעלי יהודה והזכיר הכתוב שקם והלך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה קמו יחדיו והלכו להעלות משם מבעלה את ארון האלהים ומה שאמר את ארון האלהי' וכו' צריכים אנו למודעי רשב"י ע"ה כי ארון האלהים הוא שם אדנות אדון כל הארץ היכל ה' ונקרא שם ועליו אנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו ורמז לשם אדנות ודור הפלגה בחרו להפריד אליף יהוה אומר ונעשה לנו שם ר"ל נפריד שם ונקחה לנו ומזה נענשו בפירוד מדה כנגד מדה וזהו פי' את ארון האלהים אשר נקרא שם שם ממש נקרא ביחוד שם ה' צבאות מלך בהיכלו כולו או' כבוד ואמר יושב הכרובים לפי שטעם הכרובים לפי הפשט מורה השראת שכינה בין ישראל כנער ישראל ואוהבהו כצורת כרובים רבייא נערים קטנים ועל ידי הארון נודע ונתפרסם שאין הב"ה יושב אלא בתוך ישראל והם כצורת נערים כרובים כאמור שהרי לא נח ולא ישב בפלשתים שהארון כילה בהם והכ' אותם בעכברים וזהו שאמר ה' צבאות על שם צבאות מעלה וישראל צבאות ה' יושב הכרובים עליו:

וירכבו את ארון האלהים וכו' ילקוט בשם ירושלמי פרק חלק ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא תשעים אלף זקנים מינה דוד ביום אחד ולא מינה אחיתופל עמהם יהוה ארינו טעין כהניא וסריף להו לארעא שלח דוד מייתי לאחיתופל אמר ליה לית אנת אומר לי מה נעביד לדין ארונא דהוא טעין כהניא לרומא וזוריף להו לארעא אמר ליה שלח לאילין חכימיא דמניה' אמר ליה דידע למרמתיה ולא מוקים ליה יהא סופה לחנקא אמר מיליא דמיקייא אמרין בכל יומא בכנישתא לא הוית ידע ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ע"כ:

ולע"דן לתת סברא לדע"ה היאך טעה בדבר פסוק טעם היות הדבר הזה מצד היוונס כמו שאמר

ויוסף עוד דוד · כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויותר מן המועד שרשו אחר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספת שרשו יסף כלומר הוסיף לקבץ עוד וכת"י ואוסיף עוד ופי' עוד כי היו עמו רבים מישראל כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת כי באותו הפרק היתה מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים: מבעלי יהודה · וקראת גם כן שם קרית יערים בעל ונזכר בעלת' בדברי הימים ואחד הוא ונקראת ג"כ קרית יערים כמו שאומר בספר יהושע בעלה היא קרית יערים ובקרית יערי' היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ואמרו מבעלי יהודה במ"ם והיה לו לומר אל בעלי יהוד' כי שם הלכו להעלות משם הארון וכן אמר בדברי הימי' וילך דוד וכל ישרא' בעלתה אל קרית יערי' ואם נאמר כי המ"ם במקום למ"ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ"ם מורה הרחוק והלמ"ד מור' הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על היציאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלות משם את ארון האלהים: אשר נקרא שם · ואח"כ פירש שם יי' צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שנזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים: אל עגלה חדשה · כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל ההרים לא אכל וטעם עגלה חדש' שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון: נוהגים את העגלה חדשה · פיר' היו נוהגים את הבקר שהיו מושכים העגלה: עם ארון האלהים · דבק הוא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון אלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר בעוזא ואחיו נוהגים פירש היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבי' אבינדב כי אחיו היו הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי"מ כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפניו לפיכך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים · וי"מ וישאהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו עם ארון האלהים וזהו שאמר פעם שניה וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז:

בכל

ו

א וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַיָּקָם׀ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃ וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃

ודוד

ואוסיף עוד דוד ית כל בחורי ישראל תלתין אלפין: וקם ואזל דוד וכל עמא די עמיה מקירויא דבית יהודה לאסקא מתמן ית ארונא דיי' דאיתקרי שמא דיי' צבאות דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא עלוהי: ואחיתו ית ארונא דיי' בעגלתא חדתא ונטלוהי מבית אבינדב די בגבעתא ועזא ואחיו בני אבינדב מדברין ית עגלתא חדתא: ונטלוהי מבית אבינדב די בגבעתא עם ארונא דיי' ואחיו אזיל קדם ארונא:

ודוד

וישאהו ד' בקריאה וסימן וישאוהו במוט בשנים ומן הרמנים · וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה וחברו דבתריה · וישאהו על הסוסים דאמציהו דר"ה:

ויוסף עוד דוד לאסוף את כל בחור בישראל שלשים אלף לפי שנאספו עליו כשהמליכוהו בחברון וזו היתה אסיפה שנייה לכך נאמר ויוסף: מבעלי יהודה · היא קרית יערים כמו שנאמר ביהושע ותאר הגבול ועלה בעלה היא קרית יערים וכן בדברי הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערים ובעל לשון מישור: ויקם וילך דוד מבעלי יהודה · שנאספו שם להעלות משם את הארון וגומר: אשר נקרא שם שם · אשר נקרא לו לארון שם ומהו השם שהיה שם יי' צבאות עליו: אל עגלה חדשה · טעה בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ולפי שאמר זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי נענש לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכך כשהביאו מבית עובד הביאו בכתף שנא' בדברי הימים ויאמר להם אתם ראשי האבות אשר ללוי' התקדשו אתם ואחיכ' והעליתם את ארון וגומר כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט: עם ארון האלהים · הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים:

בכל

רלבג

עוד זכר שכבר התעורר דוד להעלות ארון האלהים מבית אבינדב אשר בגבעה וירכיבוהו על עגלה חדשה ובזה שגגו כי כבר נזכר בתורה שאין ראוי לשאת את ארון האלהים כי אם בכתף אחר על בני קהת כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו גם שגג עוד עוזא כי הוא לא היה לוי ולא היה לו רשות לאחוז בארון האלהים גם ללויים לא הותר זה אבל ישאו במוטות ולזה פרץ השם פרץ בעוזא כמו שנתבאר בספר דברי הימים קצת ביאור אמר כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' בנו וגו' והנה ירא דוד מפני זה להביא אליו ארון האלהים מצד יתרון קדושתו כי אולי לא יוכל להשמר מן השגגה בשמירתו בקדושה וכאשר נתבאר לו שברך יי' את בית עובד אדום הגתי בעבור ארון האלהים שישב בביתו שלשה חדשים אז הביא דוד את ארון האלהים אל עיר דוד על יד הלוים כמשפט:

והנה

כלי יקר

שאמר במסכת סוטה דרש רבא מפני מה נענש דוד מפני שקרא לדברי תורה זמירות דכתיב זמירות היו לי חוקיך אמר ליה הקב"ה דברי תורה שכתוב בהם התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותם זמירות חייך מכשילך בדבר שאפי' תינוקות יודעי' דכתיב ולבני קהת לא נתן ע"כ ועכ"ז צריך איזו סברא קצת אשר כתבתיה בכלי חמדה שחשב דוד שאותו הענין לא נאמר לעבודה אלא לפי שבני קהת מטוב טעמם החמירו עליהם מדרך כבוד להיות עבודת הקודש עליהם לישא אותו בכתף על כן לא נתן להם משה עגלות ולזה טעה דוד ולא החמיר שרצה להרכיבו על עגלה חדשה זכר לנס שהחזירוהו פלשתי' בעגלה חדשה ולזה הגיד כמאמר הזה דהוא טעין לרומה וסריף להון לארעא לקורות לבם איך טעה בזה שלא כתנו לב שהארון נושא את נושאיו ולזה טעין לכהניא לרומא לומר ולהודיע להם שיש יכולת בארון להעלות אותם לרומא ואמר המאמר שאמר דוד לאחיתופל לית הכא מ' לי מה נעביד לדין ארונא וכו' שהלשון הזה מוכיח שידע דוד שאחיתופל יודע הוא התיקון שלא שהיכו רוצה לגלות סודו וזה מורה לשון לית את אומר לי ולא אמר מה נעביד לדין וכו' בלשון שאלה והוכיחו גם כן שהיה ראוי שהוא מאיליו היה ראוי יאמר לו התיקון וזהו שאמר לית את אומר לי וכו' מעצמך היה ראוי שתהיה אתה אומר ואחיתופל דחה סברת דוד הנז"ל ואמר לו שכוה דבר שאפי' התינוקות לא יטעו בו כי לשון הפסוק מוכיח שיהיו דרך חיוב מן הדין ולא חומרא דקאמר כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו דתיבת ישאו מיותרת כי די שיאמר ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם · בכתף ישאו למה לי ועוד הי"ל בכתף נושאין מדקאמר ישאו לשון צווי משמע שהם מחויבי' שישאו בכתף ולא בזולתו וזהו שאמר מילתא דמינקייא אמרין וכו' כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו שמביא כל הפסוק אפי' שעיקר הראיה מלשון ישאו דקאמר: ועתה עזרני ה' ומדשתי סברא נכונה לדע"כ והי' כי בארון הזה לא נמצא בו כעת זולת שברי לוחות וחשב דוד שמספיק לשברי לוחות להביאם על עגלה חדשה כדי לחלוק כבוד לארון כשיהיו בו הלוחות השלימות להוליכו בכתף ועל הארון בלוחות שלימות הקפיד הפסוק ואמר כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו עבודת הקודש היינו לוחות שלימות לא שברי לוחות והוא טעו' כי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון למעלת השברי לוחות כמו כן משברים יחדיו בכתף ישאו ולעמוד על עיקרן של דברים עיין לקמן בפסוק וישב ארון האלהים בית עובד כי שם הוכחתיו שלא היו אז בארון כי אם שברי לוחות לבד והבן זה כי הוא ענין נכון מאד: ומתוך המדרש הנז' מדבו הבנת הפסוק שאומר וירכיבו את הארון האלהי' וכו' כאילו מתמיה איך טעו בדבר הזה דוד וכל חכמיו נכשלו בדבר הזה שהרכיבו ארון האלהים על עגלה חדשה דעגלה מאן דכר שמה כי בכתף ישאו הלוים · ורש"י ז"ל הביא כן אל עגלה חדשה טעה בדבר כו' ע"ש והכוונה כמו שהרחיב מהרי"א כי מבראשונה לא היתם לא התם רוצה לומר שלא הייתם אתם המבילים אותו ונוסף עוד כי לא דרשנוהו כמשפט בכתף ישאו שתים רעות אלה גרמו מיתת עוזה אשר פרץ ה' אלהינו בנו ע"כ ובן הרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש וכן פי' מהרי"א ז"ל והרד"ק ז"ל אל עגלה חדשה כמו על כו' ע"ש ובן מהרי"א ז"ל והוסיף שעשו זה דמיון פלשתים ולא זכר ששמו העגלה על פרות שלא עלה עליה' עול כאשר עשו פלשתים אולי שלא הקפידו על זה כל כך ע"כ · ולע"דן שאמר אל עגלה חדשה להת סיבה למה ששמו הארון על עגלה חדשה שעשו כן לזכר אל עגלה חדשה של פלשתים ולרמוז אליה זהו שאמר אל עגלה ולא אמר על עגלה חדשה ולפי שפלשתי' לקחו פרות אשר לא עלה עליה' עול לשתי בחינות לכבוד ה' ולנסות גם כן האם ילכו וימשכו העגלה עם היות שלא נסו בזה על כן לא עשו עתה ישראל זכר לענין הפרות כי היא אליה וקן בה · ואמר נוהגים את העגל' החדשה מתנהגים בכבדות לא בקלות כמו כישנה אשר נסתה כמה פעמים אשר תרגן וזהו שאמר נוהגים אתר חדשה פעם שנית לו' שלהיותה חדשה בלתי מנוסה בהלה היו צריכים כן להיותה נוהגים בניהם יחדיו וכו' הכי והולי · וקרוב לומר כי לפי שהיה הדבר הזה שלא כמשפט עבודת הקודש בכתף ישאו על כן הבקר לא היו זזות כי כתן ה' חכמה ותבונה בהמ' לדעת שלא יזוזו ועל כן הגיד הכתוב שענוה נאחיו נוהגים את העגלה ודרך רמז אמר חדשה לומר שהיה דבר חדש שלא נשמע כזה להוליך ארון ה' בבקר כי אם בכתף ישאו:

וישאהו מבית אבינדב וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הבי' מהרי"א ז"ל · ולע"דן בכפל וישאוהו וישאוהו ואו' וישאוהו וכו' עם ארון האלהים דבשלמא למפרשים הנז"ל שעל הארגז אמר ניחא אומרו עם ארון האלהים שמורה שנשאו דבר זולת הארון עם הארון אלא שק"ק דארגז מאן דכר שמיה בענין זה · ונראה כי למעלה הזכיר ענין הארון במהותו גם ענין היכותו אשר נקרא שם שם ה' צבאות עליו כי עין בעין נראה ארון ה' עומד שם ואינו עומד עליו לזה אמר הפסוק הראשון וירכיבו את ארון האלהי' וישאוהו מבית אבינדב וכו' אמנ' אחר כך אמר שנית וישאוהו על היחיד הנסתר ית' וית' וישאוהו מבית אבינדב כב יכול וישאוהו עם ארון האהי' וכו' שבלכת ארון האלהים אשר שם לוחות הברית שם שם ה' צבאות הולך כב יכול לא ימוש מספר התורה בכל המקום אשר יזכיר את שמו יבוא וכו' · עוד איפשר לפי הפשט בכפל וישאוהו שהוצרכו שניה' האחד להודיע שלא נשאוהו בכתף אפי' בארבע אמות ואחר כך ישימוהו בארגז שאו וירכיבו את ארון האלהים וכו' וישאוהו מבית אבינדב אשר וכו' ושנה וישאוהו מבית אבינדב על מציאות נשיאותו משם ומכח ביתו והכפל הודיענו כן שנשאוהו מבית אבינדב מצד היותו בגבעה נתקרבה העגלה הנז' עם ארון האלהים ושמוהו שם וזה טעם אשר בגבעה שאמר פעם שנית וכו' לו' שאילו לא היה בגבעה אלא בהר בעל כרחם היו נושאים אותו על גבי כתפיהם מההר אל הגבעה וז"ש אשר בגבעה:

ודוד וכל בית ישראל וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל · ולע"דן דוחק לומר שהוי"ו של ובכנורות נוספת כמו שנדחק הרד"ק בפירושו והנכון שיש כלי זמר שעושים ממש מעצי ברושי' שנים בכל יד אורכם זרת ועובי כל אחד כשיעור ג' אצבעות בקירוב ומריש זה בזה ומשמיעים קול נעים בהצטרפו אל מיני הזמר כנבל ותוף וחליל וכנור טבלי"ש בלעז וראיתי אותם מנגנים בהם עוד היום ואמר כי דוד וכל ישראל משחקי' בהם לפני ה' כי שחוק וקלות ראש כזה יאות להקל עצמו לפני ה' יוצר כל אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה':

ויבאו עד גורן נכון וכו' חז"ל במסכת סוטה אמרו כתיב כידון וכתיב נכון בתחלה כידון ולבסוף נכון ופרש"י ז"ל בתחלה בזמן עוזא כשנשאו בעגלה ופרץ ה' בעוזא כידון שהרג עוזא ככידון ההורג ולבסוף לאחר שנשתהא שלשה חדשי' בבית עובד אדום קראו נכון שהכין את ביתו דכתיב ויברך ה' וכו' שעשאו נכון שנשאוהו בכתפם כדין ועוזרם ה' וכו' ושמעתי בשם ר' מנחם בר חלבו גורן נכון הוא גורן ארונה היבוסי ואם כן הוא גם כן בתחלה נכון ולבסוף כידון על שם שהמזבח בתחלה בנוי ונכון ולבסוף חרב וכידון לשון שבר והורבן הוא כמו ישאו עיניו כידן וכו' עד כאן אם כן אחר כך כשנשאוהו בכתפם ועזרם ה' כדכתיב בדברי הימים ויהי בעזור ה' את הלוים כנגד מה שפרץ ה' בעוזה שם עזרם ה' שעשו כהוגן לנשאו בכתף ועיין הרד"ק ז"ל:

ולע"דן כידון שמו ונקרא נכון לפי שהיה נכון ומזומן מיום ששת ימי בראשית לעשות משפט זה לעוזא או אמר כן להודיע ששמיטת הבקר את עצמן או הארון וכמו שנזכיר לא נעשה כן במקום הנכון והישר להורות להם שדרך נס נעשה על שטעו להרכיבו בעגלה ולא היה ראוי כי אם בכתף וזהו שאמר גורן נכון ר"ל במקום היותר נכון מהכידון ומה שאמר וישלח עוזא וכו' כי שמטו הבקר עיין רש"י ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל וכבר כתבתי למעלה בפסוק וירכיבו את ארון האלהים סברא לדוד עיין עליה:

ויחר אף ה' בעוזה וכו' במסכת סוטה אמר הב"ה ארון נושא את נושאיו עצמו לא כ"ש ע"כ וכן הביא רש"י ז"ל על השל על השגגה שהיה לו לדרוש ק"ו נושאיו נשא בירדן · עצמו לא כל שכן וכן הרד"ק ז"ל והרחיב ע"ש אלא שקשה קצת דאם כן בה שעתא שהולכה מבית אבינדב לתתו בעגלה אז היה ראוי לפרוץ בו ה': וחז"ל אמרו במסכת סוטה פ"אג ויכוהו ה' על השל ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר על עסקי שלו וחד אמר שעשה צרכיו בפניו ופרש"י ז"ל שלו שגגה ששגג לאחוז בו שעשה צרכיו ושל לשון ויסל זתיך ובשליות' דבר המוטל מלמעלה ע"כ:

ולע"דן כי להיות כאן חטא על חטא כנז' שחטא בהרכיבו על הארון והיה ראוי בכתף גם שיהיו הלוים נושאים · וזו שנית נוסף על השל והשגגה הנז' אחיזת עוזה בארון לחשוב שהי' נופל חלילה ולא נתן אל לבו שאחרים נושא כ"ש את עצמו לזה פרץ בו וזהו שאמר ויכהו שם האלהים לו' שהוסיף על השל הראשון שגגה שנית והיינו או' על השל ולא אמר בשל בבי"ת וז"ר עם ארון האלהים

מנחה קטנה

ויוסף עוד דוד וגו' · פי' באסיפה בראשונה היה לתועלת גשמיית למלחמה ובאמ"כ זה היה תועלת רוחניות לכבוד התורה אחר ויוסף עוד דוד כי בראשונה אסף דוד כל יוצאי צבא גבורי כח וחיל למלחמה ועכשיו החסיף אנשי חיל בלומדי מלחמתה בספר תורת ה' שזה שאמר ויוסף עוד דוד את כל בחור בבחרים בתורה שהיו שלשים אלף כי להם יאה ונאה להביא ארון ה' למקומו: וירכיבו וגו' אמרו חז"ל שהיה זה לעונש על שקרא לד"ת זמירות את"ל הקב"ה דברי תורה שכתוב בהם התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן זמירות חייך הריני מכשילך בדבר שתינוקות של בית רבן יודעי' אותו שב' בכתף ישאו ואיהו אייתי' בעגלה ואפשר לומר דרך רמז שזה שעונש בא לו דוקא לפי שבא דאיתא במלשין וכלי יקר שטעה דוד בזה לפי שזה היה בארון שהיה בו שברי לוחות וחי' שבור שמה שב' בכתף ישאו זה נאמר על הארון עם בלוחות שלימות משא"כ אלו ביון שנשברו לא היה מעלתם כבראשונה ואף ראוים שא' שבירתן נולד שכחה בעולם בא"ש רז"ל ונאמת כיון שלוחות מעשה אלקי' המה שרוין שם בקדושתן · והנה לפי סברת דוד שהי' שבור בש"י שבירתן נולד שכחה א"כ לא היה לו לומר זמירות היו לי וגו' שהי' התורה שנורה בפיו בלי שכחה כומר בהורגלת בפי אדם וכדכתיבתי' התעיף עיניך בו ואיננו בתי"ר שהי' אתם תשבר ותבטל עיניך מלעיין בה תמיד היא בזכות עפרון · ש הק"ב דוד ר"ת שכתוב בהן התעיף עיניך וגו' ואתה קורא אותן זמירות · שברי השכחה בא ע"י שבירות הלוחות שמשתה דומם זה בעולם ומה תאמר בלא ידעת מזה שבירת הלוחות עמו דומם זה אלא בית שבור בכוחם אז כן אתה נשארו במעלתם ובמדרגתם · א"כ למה אייתיה בעגלה וכ"כל:

ודוד

פי' רבינו ישעיה

ויוסף עוד דוד · מקרא קצר הוא ויוסף עוד דוד לקבץ וכן תרגם ואוסיף עוד דוד לאיכנשם: את כל בחור ישראל · המובחרי' והחשובי' בישראל יצאו שיעלו הארון · וזה שאמר עוד מפני שהיה קבוץ אחד כשהמליכוהו ובאו אליו כל זקני ישראל ועוד

בכל עצי ברושים · [illegible] כלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים · וי"ו ובכינורות נוספת ורבות כמוה או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים אחרים לבד הנזכרים : **ובמנענעים** · הוא כלי ניגון יניע אדם גופו בנגעו בו או הוא אשר בו יתדות ינועו בעת הנגון וי"ת וברביעין והם לוחות דקות ינגנו בהם ובדברי רבותינו זכרונם לברכה רביעית של אליית פי' לוחות של מקוננו' כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקוננו : **ובצלצלים** · כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול : **גרן נכון** · ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גורן נכון וקראוהו גורן כידון על שמת שם עוזא מן ירא עיניו כידו ורז"ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלומר עתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ יי' בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לוים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עתה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שעשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי' ובמוטות: **וישלח עוזה** · פי' וישלח ידו : **כי שמטו הבקר** · שמטו פועל עומד כאילו נשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שיהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלוים היה ראוי להיות נשא ולדעת יהונתן שמטו פועל יוצא שתרגם ארי מרגוהי תוריא פירוש שמטוהו והורידו ותרגם ונלחה ידו ותתמריג ידיה ואף על פי שבא הארון משדה פלשתי' בזה העניין ולא שמטו הבקר פלשתי' לא היו יודעים מנהג משא הארון וכיונו במשאו במוטב אשר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעים משא הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקדוש ב"ה קדושת הארון בשני פנים בשמיטת הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה הדבר מקרא מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר צוה האל כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת את הארון בכתף להראות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגלה ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגג : **על השל** · על השגגה תרגום שגגה שלו וכת"י על דאישתלי ועוזא שגה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים משאר בני ישראל ומה שאמר למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פירוש לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שהיה שולח ידו בארון ולהסיעו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ורז"ל דרשו בו כי חטא עוזא באחזו בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמו' בעצמו בלא נושא ואמרו על דבר זה נענש עוזא אמר הקב"ה נושאיו נשא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנוה בספר יהושע : **על עיר דוד** · כמו אל עיר וכן ותתפלל על יי' ועיר דוד היא ציון : **בית עובד אדום הגתי** · לוי היה ומן השוערים היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל מן השוערים ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועוזיהו בכינורות וקראו גתי לפי שהתגורר בגת : **ואת כל ביתו** · בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בבנים ובעושר ותוספת טובה בכל דבר מעת שהיה הארון בביתו ורבותינו ז"ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו ושמנה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעולתי השמיני כי ברכו אלהים וכת"י ששים ושנים לעובד והיא ושמונה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד הם ששים ושנים עם שמנה הבנים :

נושאי

ה וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֶלִים: וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר: וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים: וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן יְהוָה:
י וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי: וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־בֵּיתוֹ:

ויגד

וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׁבְּחִין קֳדָם יְיָ בְּכָל אָעֵי בְרָזִין וּבְכִנָּרִין וּבְנִבְלִין וּבְתוּפִין וּבִרְבִיעִין וּבְצִלְצְלִין: וַאֲתוֹ עַד אֲתַר מְתַקַּן וְאוֹשִׁיט עֻזָּה יְדֵיהּ בַּאֲרוֹנָא דַיְיָ וַאֲחַד בֵּיהּ אֲרֵי מַרְגוּהִי תּוֹרַיָּא: וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּעֻזָּה וּמְחָהִי תַּמָּן מֵימְרָא דַיְיָ עַל דְּאִישְׁתְּלִי וּמִית תַּמָּן עִם אֲרוֹנָא דַיְיָ: וּתְקֵיף לְדָוִד עַל דְּהַרְעֵי יְיָ תַּרְעֲתָא בְּעֻזָּה וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא אַתְרָא דְּמִית בֵּיהּ עֻזָּה עַד יוֹמָא הָדֵין: וּדְחִיל דָּוִד מִן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר אֵיכְדֵין יֵעוֹל לְוָתִי אֲרוֹנָא דַיְיָ: וְלָא אֲבָא דָוִד לְאַפְנָאָה לְוָתֵיהּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ לְקַרְתָּא דְדָוִד וְאַפְנְיֵהּ דָּוִד לְבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם גִּיתָּאָה: וּשְׁרָא אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם גִּיתָּאָה תְּלָתָא יַרְחִין וּבָרֵיךְ יְיָ יָת עוֹבֵד אֱדוֹם וְיָת כָּל בֵּיתֵיהּ:

ואתחוא

רשי

בכל עצי ברושים · שמתקנין מהם כלי זמר : **כי שמטו הבקר** · כי שמטוהו הבקר ונענעוהו וכן תירגם יונתן ארי מרגוהי תוריא כמו שמתרגם ונלחה ידו בגרון ותתמריג ידיה בגרזו': **על השל** · על השגגה שהיה לו לדרוש קל וחומר נושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כל שכן : **עובד אדום** · לוי היה בדברי הימים ומן השוערים היה : **ויברך יי' וגו'** · אשתו ושמנה כלותיה ילדו ששה בכרס אחד שנא' ופעולתי השמיני ששי' ושני' לעובד אדום :

מכרכר

מסרה

צל עיר ד' וסי' ולא אבה דוד להסיר דשמואל · והמטרתי על עיר אחת ב' בו · שבעים שבעים נחתך על עמך : ויטהו ג' וסי' ויטהו יואב אל השער · ולא אבה דוד · וחברו דד"ה : סימן שמואל על עיר דוד ויטהו דוד בית · ד"ה אל עיר דויד ויטהו אל בית עבד אדום :

מנחה קטנה

ודוד וכל בית ישראל וגו' כי ע"י שראו שדוד היה משחק אף שהיה מלך כ"ש ישראל שראוי להם לעשות כן וז"ש ע"י שראו שדוד עשה כן גם כל בית ישראל עשו כמו כן עשו : עם ארון האלקי' ירמז שהי' צדיק ושיה ראוי להלך ארונו עם ארון אלקי' כמו שמצינו ביוסף הצדיק שהי' ארונו מהלך עם ארון השכינה שאמרו קיים זה מה שכתוב בזה אף כאן כן ואמר זה כדי שלא תאמר שאיזה חטא היה בעוזה שע"כ לא היה ראוי לנגוע בארון תשא"כ אלא צדיק גמור עשה וזה לא היה נענש קא"ל עם ארון אלקים שהי' צדיק גמור אלא שמת על השל שהי' לו ללמוד ק"ו לא מטעם זולת זה : איך יבא אלי וזה היה מענות דוד שהיה אומר זה כאלו מחזיק לעוזה לצדיק יותר ממנו ואמר אם בצדיק גמור כזה שלטה מדת הדין ולא הועיל לו זכותו לינצל כמה שלא נהג בארון כראוי כ"ש אני שאיני במדרגתו איך יבא אלי וגו' כי פן ואולי לא אנהג בכבודו כראוי ואיזה זכות יעמד לי להנצל : וישב ארון ה' וגו' הנה כפשטי' בוא לשון שכנה שנתעכב שם ג' חדשי' גם אמר וישב שהי' מקום מוכן לקדושה כאלו הארון נתיישב ונתרצה לעכב שם כי נהג בו כבוד וקדושה כראוי ונוח לו להיות שם וע"כ ויברך ה' וגו' : ואת כל ביתו אין ביתו אלא אשתו ונדקדק כל לרבות כל הנשי' שבביתו שהיו נשי בניו שבביאו לביתו מן הארון והיה זה גם נפלא וניכר לכל שע"י הארון בא זה וז"ש ברך ה' וגו' בעבור ארון האלקי' שהי' הנס כ"כ מפורסם שכל א' אמר אין זה כי אם בעבור ארון האלהי' וז"ש לאמר ברך ה' שכל העולם אמרו כך וכי' זה במספר ששה ששה כי זה גלוי שהוא ברכה כמ"ש ז"ל על פסוק וישרצו וגו' שילדו ששה בכרס אחד :

פי' רבי' ישעיה

בכל עצי ברושים שעשו מהם כל שיר : ובמנענעים · מיני כלי שיר הם : על השל · על השגגה ששגג לשלוח יד בארון ולא שם לבו שהארון יישר את הפרות בלי מנהיג כשבאו מפלשתים · והבקר ששמטו מפני שמצאה דוד עכשיו שלא כשור' ושכח מה שכתב בכתף ישאו ואחר כך כשהעלהו מבית עובד אדום העלהו בכתף כמו שמפורש בדברי הימים : וימת שם עם ארון האלהים · פירוש נשמתו עם הארון :

כלי יקר

האלהים שאין אלהים בכל מקום אלא דיין וכיון שעשה דין בעוזה כדכתיב ויכהו שם האלהי' ר"ל בתכפות שם האלהים הכהו · או אמר שאעפ"י שהארון היה אף ה' והוא מהמשחיתים חמשה הלא הם אף וחימה ומשחית וזה שאמר ויחר אף ה' לא רצה הב"ה שישלט ביד אף הלא ויכהו שם האלהי' ר"ל האלהים אשר שם בארון הוא בעצמו הכהו שהוא סכין בדוק וימת שם עם ארון האלהים ולא יהיה לחיבוטי אף וכיוצא אחיזה כלל בעוזה הצדיק כי שוגג הוא וזהו שאמר וימת שם עם ארון האלהים וחכמינו ז"ל אמרו וימת שם עם ארון האלהים מה ארון קיים לעולם אף עוזה בא לעולם הבא ע"כ · ופרש"י ז"ל קיים לעולם כדאמרי' ביומא שגנזו יאשיהו ע"כ וקשה קצת דפשיטא שיש לו חלק לע"הב ונראה הכוונה שתכף ומיד בא לעולם הבא והכי דייק לשון המאמר דקאמר בא לע"הב הן אמת דלמאן דאמר שעשה צרכיו בפניו קא משמע לן שנמחל לו העון פליל' ההוא ולשון בא מורה על תכיפות ובזה מדוקדק בפסוק לשון שם לומר ששם תכף ומיד בא לע"הב עם ארון האלהים · ודרך סוד ארון האלהים רומז למלכות שמים ובאו'ה אלהים ולא אמר ארון האלהים · אפשר רומז אל האלהים הוא הבינה ל"ב אלהים דבראשית והבינה והעולם הבא הכל דבר אחד :

ויחר לדוד מאד וכו' במסכת סוטה פ"אג ויחר לדוד א"ר אלעזר שנשתנו פניו כחררה אלא מעתה כל היכא דכתיב ויחר הכי נמי התם כתיב אף הכא לא כתיב אף ע"כ :

ולע"דן לפי כפשט טעם למה לא אמר ויחר אף דוד כי כשאום' ויחר אף הוא שנחרה האף לנקו' איזו נקמה אבל כאן לא שייך לומר ויחר אף שלא ויחר לדוד שחרה לו על כי פרץ ה' ושהיה עוזה סיבת הפרץ הזה וזה כיון באו' כי פרץ ה' פרץ בעוזה רוצה לומר כי פרץ ה' והפרץ תלוי בעוזה שהוא היה הסיבה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה כנז"ל גבי על השל ויכריח הפירוש הזה יתור תיבת פרץ כי די שיאמר כי פרץ ה' בעוזה פרץ בעוזה למה ובזה מובן שקרא שם המקום פרץ עוזה ולא קראו פרץ ה' לומר שכיון שעוזה גרם לעצמו בשלחו ידו אל הארון וכ"ש למ"ד שעשה צרכיו לפני הארון וזו פריצות גדולה אשר על כן קרא שם המקום פרץ עוזה שהוא גרם הפורענו' לעצמו' ואפשר עוד שחרה לדוד מאד יען שלא נשא ה' פניו אל עוזה בעבור דוד משיחו ושהי' רוצה להוליכו אל עיר דוד שלא לערבב שמחתו אשר אין זו כי אם הודאה שהשי"ת היה רוצה לעשות פרץ בדוד ושפך חרון אפו בעוזה זהו שאמר ויחר לדוד מאד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזה רוצה לומר הפרץ שהי' חושב לעשות אל זולתו פרץ ה' בעוזה ובזה מובן כפל פרץ ה' פרץ · ואפשר עוד במה שאחז"ל מת אחד מן החבורה תדאג כל החבורה כי נפרץ אותו הגדר ועל כן תקנו בברכת אבלים גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו וכו' ולזה אמר כי פרץ ה' ונולד ממנו פרץ שני לכל מאד אותו הפרץ שנעשה בעוזה וכיון שניתן רשות למשחית להשחית באחד ראוי שידאגו חבורתו ואחוזת מרעיו ולכן קרא שם המקו' פרץ עוזה כאלו אמר אל שדי יאמר די בפרץ עוזה לבדו שיגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל עמו ישראל ואל כה יהי כי אם פרץ עוזה לבד ולא נוסיף לדאבה עוד :

וירא דוד את ה' ביום ההוא וכו' יש לדקדק מאי ביום ההוא ואפשר שכולל בימי' הקדמונים והמאוחרים הקודמי' שלא היה ירא כל כך אבל ביום ההוא שראה על שליחות יד ששלח עוזה מיד פרץ ה' בו פרץ אז ביום ההוא באה לו היראה כפלאה ואפשר על המאוחר שלאחר זמן כשהוגד לו כי בירך ה' את בית עובד אדום הגתי לא נתירא עוד והביא את ארון ה' אליו כמו שיגידו הפסוקים ונתברר לו שעוזה בחטאו מת שלא עשה כמשפט שאין ליגע בארון אלא לוי וכו' :

ולא אבה וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל פחד מהביא אליו ארון האלהי' אל ביתו שמא לא ינהגו בו כבוד הראוי ויענש עליו ולכן לא רצה להביאו אל ביתו עד הכינו לשבתו המקום הראוי והלוים הראויים שישרתו לפניו ובעודו מכין הטהו בית עובד אדום שהיה לוי מן השוערים כנז' בדברי הימים ועובד ויחיאל השוערים אך נקרא גתי לפי שהתגורר בגת וכ"כ הרד"ק ז"ל :

ולע"דן לדקדק או' על עיר דוד לו' שאעפ"י שהיה כבר הארון בדרך ישרה ההולכת על עיר דוד נהכרח עם כל זה לא אבה דוד להסיר אליו את ארון האלהים כי אלהים קדושים הוא ולכן אעפ"י שכבר היה על עיר דוד עקם הדרך להוליכו לבית עובד וזהו שאמר ויטהו דוד לשון הטיה מורה כלומר שעקם לו הדרך הראשון ללכת בדרך ההולך בית עובד כי יהיה כשמו עובד אלהי' ונוהג בו כבוד ולפי שילה שם לארון מהרוג' יתירה כנז' עם ארון האלהים וכמו שנזכיר עוד בפסוק בעבור ארון האלהים בס"ד על כן דוד בשני כתובים אלו הבאים כאחד אמר ארון ה' ארון ה' ולא האלהים לומר כי לא פחד מצד הדין הזה שנעשה בעוזה כי בדין נעשה על השל כנז"ל אבל ירא וחרד כי ארון ה' הוא וצריך לנהוג בו כבוד גדול ואם לאו פן יבולע ולכן הטהו לא שהוא יהיה ממית בעצמו כמו שחשבו הפתאים עד שהוצרך הב"ה לברך את בית עובד להוציא מלבן ועוד שטעה בקטורת שטעו בו לומר שהוא בסגולה הנה ממית עד שנעשה ע"י הכפר' ועצירת המגפה כדכתיב ויתן את הקטורת ויכפר על העם :

וישב ארון ה' בית עובד אדו' עיין רש"י וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן לדקדק אומרו וישב ארון כי די שיאמר ויהי שם שלשה חדשים וכו' אבל אמר וישב כי ישב שם ג' חדשי' בשובה ונחת כמו וישב יעקב שדרשו חז"ל בקש יעקב לישב כו' וזהו וישב וגם כבדוהו בכבוד ורבוץ לפניו ונר דלוק כפי כחם וזהו גם כן אומרו וישב ארון ה' וכו' שישב שם בכבוד ומורא הראוי לנהוג בו במה שהוא ארון ה' · ואמר בית ולא אמר בבית לומר שאעפ"י שהארון לפי ראות עינינו ישב בבית עובד אדום לפי האמת בית עובד אדום ישב בארון כי ה' מעון הוא לכל שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו רמוז זה דרך כבוד כלפי מעלה אמר בית עובד אדום · הורמז שעובד אדום יחד לו בית אל הארון לבדו ואין זר אתו ואלו כתיב בבית עובד היה מורה שהארון בבית עובד אדום בחלק מה ממנו אבל אמרו בית מורה על שכל הבית כלו במילואו לארון ה' ומה שאמר ויברך עיין הרד"ק ז"ל ומה שאמר שלשה חדשים יובן במה שאמר במסכ' ברכות פרק הרואה פתח רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בכבוד לאכסניא ודרש ויברך ה' את בית עובד אדום בעבור ארון האלהים והלא דברים ק"ו ומה ארון שלא אכל ולא שתה אלא שכבדו ורבצו לפניו כך המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה מה היא הברכה שברכו אמר רבי יהודה בר זבינא ו' אמות ושמונה כלותיה שילדו ששה בכרס אחד שנא' פעולתי השמיני ר"ל לעובד אדום הם ובניהם אנשי חיל גבורי כח לעובד וכתיב לעובד אדום היו ששים ושנים בנים ע"כ · וצריך לדקדק מה לארון האלהים שהוא דבר גדול ארון אלהים אדירים ומאי דריש בפסוק · ונראה שהוקשה לו אומרו בעבור ארון האלהים שהוא מיותר שמובן הוא שבעבור ארון האלהים ולא אמר בעבור הארון וכו' כמו שהזכירו עד עתה גם רצו להבין אומרו ג' חדשים במספר לז"א והלא דברים ק"ו וכו' כי ת"ח עדיף מן הארון כמו שאמרו בגמרא הכי בגלאי טפשאי דקיימי מקמי ספרא דתור' ולא קיימי מקמי רבנן בתורה כתיב ארבעים יכנו ורבנן אמרי ל"ט במספר ארבעים ולא ארבעי' שלמות ע"כ ומלבד זה ת"ח עדיף מן ארון כמו שאמרו בספרי והובא בילקוט בפסוק זה ומה ארון שלא נעשה בו לא לשכר ולא להפסד ולא היו בו אלא שברי לוחות נתברכו בשבילו ק"ו לצדיקים שיתברכו בשבילם וכן אתה מוצא יצחק ירד לגרר ירדה ברכה לרגלי' שנאמר ויזרע יצחק בארץ ההיא יעקב נחשתי ויברכני ה' בגללך יוסף ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף יעקב ויברך יעקב את פרעה שכלה הרעב ע"כ והכונה כי הצדיק עדיף מארון האלהים מלבד הבחינה הנז' בבחינה שנית והוא כי הצדיק יש בו בחירה ורצון לנטות ימין ליצר הטוב ושמאל ליצר הרע ובהכניע תאותו ראוי לשכר גדול ושיתברך בשבילו האכסניא וזהו שאמר ומה ארון שלא נעשה בו לא לשכר ולא להפסד ר"ל שלא יש בו דבר ייחהו לשכר או להפסד נתברך בשבילו הצדיקים שנעשה בתוכו יצר הטוב ויצר הרע ויכול להטות לאחד מהם והם כובשים יצרם להטות עצמן לדרך טובה על אחת כמה וכמה · או אפשר שאמר ומה ארון שלא נעשה בו דבר טורח גדול באופן שיהיה בו כדי לשכר ולא להפסד שהרי לא עשו בו כי אם כבוד ורבוץ דבר נקל שאין בו חסרון כיס עכ"ז נתברכו בשבילו הצדיקים שטורחים עמהם באכסניא להאכיל ולהנות

מאס

נושאי ארון יי' · הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלוים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות עליהם : ששה צעדים · ויזבח שור ומריא · ובדברי הימים כתוב ויהי בעזור האלהים את הלויים נושאי ארון ברית יי' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים כשהלכו נושאי הארון ששה צעדים הכירו כי האלהים עוזרם במשא הארון ואפן גם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא וטעם ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה הלך עוזא כשאחז בארון והכהו השם וכיון שראו אלה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארון וזבחו זבחים ורז"ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נושא את עצמו כלומר כיון שנשאוהו בכתפים במוטות ולא הרגישו בו כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עוזרם במשא בכתפי' הארון ומה שאמר הנה שור ומריא ושם אומ' שבעה פרים ושבעה אילים והנה אמר ויזבח כלומ' דוד הוא שזבח שור ומריא ושם אומ' ויזבחו כלומ' הלויים זבחו שבעה פרים ושבע' אילים כנגד שבעה צעדים בצעד השביעי הורידו הארון וזבחו וי"ת צעדים דרגין ורז"ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אילים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים ופיר' ומריא כתרגומו ופטים : מכרכר בכל עוז · מרקד בכל כחו וכוונתו וי"ת משבח : אפוד בד · חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשי' אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפיכך היה מות' כל אדם ללובשו ואף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא כמעיל והוא האפוד וכת"י אותו בלשון אחר תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרג' כי כן תלבשנ' בנות המלכים המעילי' כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובי' בתור' הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שמבואר בתורה :

תפוז

יב וְאִתְחַוָא לְמַלְכָּא דָוִד לְמֵימַר בְּרִיךְ יְיָ יַת בֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם וְיַת כָּל דִילֵיהּ בְּדִיל אֲרוֹנָא דַייָ וַאֲזַל דָוִד וְאַסִיק יַת אֲרוֹנָא דַייָ מִבֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם לְקַרְתָּא דְדָוִד בְּחֶדְוָא׃
יג וַהֲוָה כַּד נְטָלוּ נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַייָ שִׁיתָא זוּגִין וְנִכֵּים תּוֹר וּפַטִּים׃
יד וְדָוִד מְשַׁבַּח בְּכָל תְּקוֹף קֳדָם יְיָ וְדָוִד אֲסִיר כַּרְדּוּט דְּבוּץ׃

ודוד

יב וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃
יג וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃
יד וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃

ודוד

ברך י"ב וסימן נמסר בסוף איוב :

רש"י

מכרכר · מרקד : אפוד בד · מעיל בוץ פורליי"נט בלע"ז · ויונתן תירגם כרדוט וכן תירג' יונתן מעילים דתמר אחות אבשלום כרדוטין : ואפשר

פי' רבינו ישעיה

ויהי כי צעדו נושאי ארון יי' · אילו הלוי' שהיו נושאי' אותו בכתף : ויזבח שור ומריא · פי' היא בופ' לו בלע"ז : מכרכר בכל עוז · פירוש משבח בכל מיני זמר בכל כחו · ותרגם משבח בכל תקוף : חגור אפוד בד · פירו' לא היה לובש כדרך המלכים אלא אפוד בד כאחד הכהנים המשרתים לפני הארון :

כלי יקר

לותם על אחת כמה וכמה ומה שאמר שלא היו בו אלא שברי לוחות הוא כי כשנשבה הארון מאז מימי עלי ע"ה והיו בו לוחות ושברי לוחות מונחים בארון מתוך דברי חז"ל בילק"ט בסימן ק"ב וירץ איש בנימן מן המערכה הוא שאול רבי לוי ב"ר סימון ורבנין רבי לוי אמר ששים מיל הלך שאול באותו יום במערכה היה ששמע שנשבו הלוחות והלך וחטפו מן גלית ובא ורבנין אמרו מאה ועשרים מיל היה במערכ' היה וברח לשילה ושמע שנשבו הלוחות וחטפן מיד גלית ובא עד כאן · באופן ששאול ע"ה הלך אחריהם ולקח הלוחות מיד גלית והביאם אל עלי באופן שלא נשאר שם כי אם שברי לוחות וארון בשבי' לבד וכשהחזירוהו והוכא בבית שמש לא הביאו הלוחות לשם לשים אותם אל תוכו רק כמות שהוא בשברי לוחות בתוכו לבד ואין ספק שזה היה סיבה לטעות דוד לשומו בעגלה חדשה שהכתו' לא צוה אלא בכתף ישאו על הארון והלוחו' השלימות כמו שאמר כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו לא בארון ושברי לוחות לבד וז"ש כאן בספרי לא היו בו אלא שברי לוחות נתברכו בשבילו ק"ו לצדיקי' שעשיות בקרבם יצ"הט ויצ"הר לשכר או להפסד ועכ"ז הם צדיקים ז"ש לצדיקי' כו' · ולמדו מיצחק כי קשה בפ' הו' ויזרע יצחק בארץ ההיא דפשי' דבארץ ההיא יזרע ולא בזולתה כי למדו בבראשית רבה ומה אם בארץ ההיא מלא מאה שערים בארץ אחרת על אחת כמה וכמה ואם בשנה ההיא שנת רעבון כך בשנת השובע על אחת כמה וכמה · אמנ' המדרש הזה דורש אותו לשהטיב השי"ת לכל יושבי הארץ לרגלו ז"ש ויזרע יצחק בארץ ההיא וזריעתו עשתה תועלת בארץ ההיא בכללה שנתברכו כולם בשבילו ולרגלו המנכ"ל ליעקב הביא שתי ראיות הראשונה נחשתי ויברכני ה' בגללך ולפי שאפשר לחות שהם דברי לבן שאמר כך לפטומי מילי ולעכב יעקב אבלו לא שיהיה האמת כן לזה הביא עוד ראיה מיעקב בענין פרעה שכלה הרעב בעבור יעקב ולא הביאו המאמר השתי ראיו' של יעקב זו אצל זו שהרי הפסוק ביוסף הביאם כפי סדר שאירעו וכמעשה שהיה ומה שהוצרך שלש ראיות אלו כי מענין יצחק למדנו שייטיב השי"ת בגלל הצדיק לתועלתו ויועיל גם לזולתו בסיבתו והענין ויזרע יצחק בארץ ההיא וכו' ואחר כך הביא ראיה מיעקב שנחש לבן ויברכהו ה' ללבן שבירכו ה' ואח"כ הוצרך להביא עוד מיוסף לפי שגבי יעקב סוף סוף לבן עשה ניחוש לנסו' אם יתברך בשביל יעקב ויברכהו ה' בגללו והכבוד הזה תועלת הצדיק יחשב בצד מה אמנ' יוסף שפוטיפר לא ניחוש ועכ"ז ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף עשיות שלא יחזיק המצרי טובה ליוסף אולי יתלה במזלו של מצרי וזהו דבר יותר גדול אבל הוא פרטי בית המצרי לכך הביא ענין יעקב שבירך את פרעה שכילה הרעב והוא פלא וענין כללי עם היות שלא נמשך לו תועלת מהשבע כי אם הלא' אשר הוא אוכל והלא מפת בג המלך יתן לו בין שיהי' רעב או שבע עם כל זה כלה הרעב כי בסגול' הצדיקי' יטיבו באכסניא שלהם · מעתה בענין זהו שביארנו במאמרי ספרי מובן המאמר של מס' ברכות שאמר רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ומה ארון שלא אכל ולא שתה וכו' כי בחינות הק"ו ג' האחת לו הוכח שהיו בו לוחות שלימות תלמידי חכמים עדיף שהם מפרשים התורה הרבעים יכנו דהיינו ע"ל וכמו שזכרנו הכי בבלאי טפסאי דקיימי מקמי ארונ' ולא קיימי מקמי רבנן וכו' והבחינ' השנית שהרי בארון זה לא היו בו בעת הזאת כי אם שברי לוחות כי הלוחות השלימות שאול לקחן וחטפן מיד גלית והוליכן לעלי הכהן כנז"ל ואם כן פשיטא דהלמידי חכמים עדיף אפי' מלוחות שלימות כל שכן וק"ו משברי לוחות והבחינה השלישית בפי' אתמר ומה ארון שלא אכל ולא שתה על שכבדו ורבצו לפניו כך המארח תלמידי חכמים בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה ובזה מובן אומרו בעבור ארון האלהי' ר"ל עם היות שלא היו כאן לוחו' שלימו' כדי שנאמר שבשבילן ברכו שהרי לא היה כאן אלא שברי לוחות כמו שהוכחנו מספרי וז"ש בעבור ארון האלהים ולא בעביר דבר זולתו שבזה כבין הקל והומר בלי פרכא · ובזה מובן אומר בעבור ארון האלהים ולא אמר ארון ה' שאין אלהים בכל מקו' אלא דיין וכו' וכשחטאו הלוחות ביד משה ע"ה היו ונשתברו בדין על מעלם זהו שאמר בעבור ארון האלהים לרמוז אל שברי הלוחות שבדין נשתברו כאמור · ואמר ומה היא הברכה וכו' בא לפרש השלש חדשים שהוזכר העבור לשמונה כלותיה יחדיו עם החמות שכול' היו מעוברות ששה בכרם אחד השמונה כלות ילדו מ"ח וששה ילדה החמות אשת עובד הרי כ"ד ושמונה בני' שהיו לעובד כדכתיב ופעולתי השמיני הכל ס"ב כדכתי' היו ששים ושנים בני' אמגס בירושלמי דפר' החולץ כמו שהביא הילקוט סבר שהיו יולדות שנים בכל חדש וחדש בשלשה חדשים ילדו כל אחת ששה וכן החמות עד שעלו ס"ב כענין הנז"ל הא כילד סמלה שבעה וכו' :

ויגד למלך דוד וכו' חז"ל דקדקו אומרו בעבור ארון האלהים ואמרו במכילתא ויברך ה' מפני ההרעומות זה אחד מן הדברים שהיו ישראל מתרעמים עליהם והיו ג' מיני פורעניות ואלו הם הקטורת והארון והמטה אמרו הקטורת הזה של פורענות היא הרגה את נדב ואביהוא היא הרגה מאתים וחמשים איש לכך ידעו שהיא של כפרה שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם · אמרו הארון הזה של פורענות הוא הכה את עוזא ואנשי בית שמש לפיכך ידעו שהוא של כפרה שנאמר ויברך ה' את בית עובד אדום בעבור ארון האלהים אמרו המטה הזה של פורענות היא הביאה י' מכות במצרים על המצרים ועשר על הים לפיכך ידעו שהוא של נסים שנא' ומטך אשר הכית בו וכו' ע"כ ופי' ז"ל אומרו בעבור ארון האלהים ר"ל בעבור כבודו להסיר מעליו הרעימות שהיו אומר שהוא של פורענות לפיכך רצה שיהיה של ברכה ויברך ה' את בית עובד אדו' מפני התרעומות וראוי לדקדק בו הסדר הזה בלתי נכון שהיה לו להקדים המטה והקטורת והארון כסדר הוייתן שהמטה קודם לכל והוא מאחרו ועוד למה שינה דגבי הקטורת אמר לכך ידעו שהוא של כפרה לא כן גבי ארון ומטה שאמר לשון לפיכך לא אמר לשון לכך · ונראה כי הקטורת כשכפר אחר כך על ישראל על ידי אהרן ע"ה הודיע היותו מכפר והיא המותנת שהרגה לנדב ואביהוא שלהיותו מכפר לא יכלו העשותו ע"י שתויי יין והיו פדיב ואביהוא או להקריב באש לזה אמר לכך אבל ידעו שהיא של כפרה ר"ל לכך מכל העניני' הנז' הן ממיתת נדב ואביהוא הן ממיתת מאתי'

וחמשים איש הן מעצירת המגפה לכך ידעו שהוא של כפרה שסופו שכפר על ישראל הוביא על תחלתו שהוא מכפר ושלזה נענש נדב ואביהוא ומאתים וחמשים איש אמנם בשאר החלוקות אמר לשון לפיכך לומר שלפי שהארון הרג עוזא לפיכך רצה השי"ת שיברך כדי שלא יתרעמו על הארון וכן המטה לפי שהכה בו השי"ת כמה מכות למצרים ומכללם היאור על כן רצה השי"ת להטיב על ידו לעשות נסים ונפלאות לבא תמים שהוא לטובה הפך הרעה שהוכה היאור בו וזהו שאמר והמטה אשר הכית בו היאור תקח בידך כו' והכית בצור ויצאו ממנו מים · ולפי שהמטה שהבוא כל אותם המכות על מצרים לא היה תרעומות לישראל ולא פורענות כי פורענות מצרים טובה היא לישראל לכך הביאו באחרונה עם היותו מוקדם במעשה לומר שלא נעשה להסיר הרעומת כקין קטורת והארון אבל נעשה לאות על כבוד המטה להודיע שיש בו להטיב · עלה בידינו מהמאמר הזה בלור אומרו בעבור ארון האלהים ר"ל בעבור כבוד ארון האלהים שהיו מתרעמים עליו ובזה מובן אומרו האלהים לרמוז סיבת התרעומת על שעשה דין בעוזא ודין באנשי בית שמש וכן הבי' מהרי"א ז"ל המאמר הנז' והוסיף כי בתחלה נאמר ודוד וכל בית ישראל משחקים וכו' שהיה דרך שחוק וקלות ועתה לא כן כי לשחוק אמרתי מהולל ולא נצטוינו על ההלולות כי אם תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וזהו שאמר כאן עיר דוד בשמחה כי השחוק בטל והשמח' עיקר כדכתיב ולשמחה מה זאת עושה כמו מה רב טובך אשר צפנת וכו' שהשחוק בגוף והשמחה בנפש ולזאת הסיבה עצמה הסליקו הכלי זמר לקול שופר בתרועה · ובזה הבין לע"דן אומר בעבור ארון האלהים ושנה לומר ויעל את ארון האלהים ונבין ג"כ אומרו למלך דוד שלא נזכר כן בכל הפסוקי' ואפשר שבאו' למלך דוד היינו כששורה עליו מלכות שמים על כן קראו מלך להודיע שהגבדה זו ברוח הקדש הגיעה אליו וזהו שאמר ויגד למלך דוד ברוח הקדש אשר לא בירך ה' את עובד ואת כל ביתו בעבור ארון האלהים רוצה לומר בעבור שנהג בו כבוד ומורא בארון האלהים בירלה מדינת וכן כשהעלה אותו דוד העלהו במורא ז"ש ויעל את ארון האלהים רוצה לומר שהעלהו אותו במורא כארון האל"ים ולז"א ויעל את ארון האלהים מיראתו בשמחה ולא בשחוק כמו שאמר מהרי"א ז"ל או יאמר בשמחה ולא בעצבות ופחד כי כבר הוגד לו שארון האלהים מברך את בעל הבית אשר עמד שם ועוזהו אומרו עיר דוד בשמחה ר"ל ששמח על שיהיה בעיר דוד ולא דאג כבתחלה שאמר איך יבא אלי וכו' :

ויהי כי צעדו וכו' חז"ל אמרו במסכת סוטה כתיב ויזבח שור ומריא וכתיב ז' פרים וז' אילים אמר רב פפא בר שמואל על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא ועל כל שש פסיעות ז' פרים וז' אילים אמר ליה רב חסדא לרב אסי אם כן מלאת כל א"י במות אלא אמר רב חסדא על כל שש פסיעו' שור ומריא ועל כל ששה סדרים של שש פסיעות ז' פרים וז' אלים ע"כ והנה ההכרח לדברי חז"ל הוא שהנה כאן שתי כתובים מכחישים זה את זה כאן הוא אומר שור ומריא ובדברי הימים הוא אומר ויזבחו ז' פרים וז' אלים קשו קראי אהדדי לעומת זה אמרו שעל כל שש פסיעו' היה דוד מקריב שור ומריא וזהו ויזבח בלשון יחיד אמנם אחר הששה סדרים של שש שש פסיעות היו הלויי' מקריבים ז' פרים וז' אלים ולכך כתיב ויזבחו לשון רבים על הלוים וכן הביא הרד"ק ז"ל וכתב נשאי ארון ה' הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלוים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות עליהם והטעם שעשו כל זה הרבוי מהקרבנות משום דכתיב בדברי הימים ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו ז' פרים וז' אלים והעזר הוא כי כשהלכו ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזרם במשא הארון וחפץ גם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא וטעם ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה הלך עוזא כשאחז בארון והכהו ה' וכשבאו עתה שצעדו ששה צעדים ולא אירע להם פגע הקריבו הקרבנות לתודה וחז"ל פי' כי בעזור ה' העזרה היא שהארון נשא את נושאיו ועזרם ה' במשא הארון שלא יכבד עליהם כל כך ומה שאומר הנה שור ומריא ושם נאמר ז' פרים וז' אלים והנה הו' ויזבח שור ומריא כלו' דוד ושם נאמר ויזבחו כלומר הלויים ז' פרים וז' אלים כנגד ז' צעדים כי בצעד השביעי הורידו הארון וזבחו וי"ת צעדים דרגין · וקרוב לזה הביא מהרי"א ז"ל · ולע"דן טעם לכל החרדה הזאת להקריב כל כך קרבנות כי צעדו הלויים ששה צעדים הוא בפעם הראשונה כשנשאוהו בעגלה חדשה היה הארון מרים אותם לרום' וטריף להון לארעא כנז"ל באופן שלא היו מטיבי צעד לעומת זה עתה ויהי כי צעדו ר"ל ויהי דבר פלא כי צעדו מה שלא היה כן מאז בזמן עוזא אשר לעומת זה על כל ששה צעדים היו מקריבים שור ומריא :

ודוד מכרכר בכל עוז וכו' חכמינו ז"ל אמרו מכרכר שהי' אומר כרי רם כרי רם וזהו לשון יוני מלכי כרו וזהו מכרכר לשון כרי · ועיין רש"י ז"ל וכו' הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש :

ולע"דן כי כמו שהארון נושא את משאיו כמו כן הבא לטהר לכרכר הב"ה נותן לו עוז תעצומו' כי בידו הכל זהו שאמ' מכרכר בכל עוז שלא חסר לו שום עוז וכח הצריך לכרכור והסיב' להיותו לפני ה' והוא הנותן עוז ותעצומות זהו שאמר בכל עוז לפני ה' · או אמר כי לא חס על כבודו ולכן היה מכרכר לפני ה' אדון הכל כמו שטען למיכל ושחקתי לפני ה' :

ודוד וכל בית ישראל וכו' צריך לדקדק כי הלוים היו הנושאים והמעלים אותו יאם כן איך אמר ודוד וכל בית יש' מעלים את ארון ה' והיה אפשר לומר מעלים על שם שבכח היו הם סיבת להעלותו כי המלך גזר אומר כעת להעלותו · ולע"דן כי הארון היה נושא את נושאיו כנז"ל כי על כן עשו כל הח"רדה הזאת מהקרבנות להראותם הפלא הזה ולזה היו באים בתרועה וקול שופר כי עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר וזה יהיה סיבה בהתעוררות זה להחזיק יותר בזה שיהיה נושא את נושאיו בפועל והם מעלים אותו בכח ע"י התרועה וקול שופר אשר עלה שכי' בתרועה ה' ברול שופר שממש ע"י התרועה וקול שופר עלה אלהים ונשא את נושאיו כענין הארון וז"ש וכל בית ישראל מעלים את ארון אלהים בתרועה המכונת הלב וקול שופר ואפשר שמעלים לשון עלוי וכן עלה אלהים בתרועה שע"י התרועה וקול שופר נאצלת קדושת ה' על הארון ובזה

ישאו

מפוז ומכרכר · מפוז גם כן כמו מרקד אלא שהם בעניינים שונים זה מזה או יהיה הכל בענין אחד והכפל לרוב הרקוד וי"ת מרקד ומשבח ובמקומו בדברי הימים מרקד ומשחק : ותבז לו בלבה · כראותה אותו מהחלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפילו לפני הארון ואח"כ כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגומר : אשר נטה לו דוד · יריעה נטה לו מלמעלה אע"פ שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך עראי אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי ירושלם עיר הקדש ושם יבנה בית המקדש אף על פי שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח ע"פ גד הנביא בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים אז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקור' לא תחת יריעה כמו שהיה מקדש וגם אחם שהיה אהל מועד בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקד' תחת היריעה היו הכנים ה"א הארון הזה שבו שברי לוחות ג"כ תחת היריע' או זה הארון שהיו בו לוחו' השלמו' והוא הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמ' פלשתים שנלקח הארון זה הארון הוא שהכניסו לבית עולמים לתוך הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחו' השלמו' או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר לוחו' ושברי לוחות מונחין בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהי' זה והוא יבנה בית המקדש לפיכך אחר שהביא הארון לירושל' שאל לנתן הנביא אם יבנה בית ליי' ונתן אמר לו כל אשר בלבבך עשה ומלבו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנ' הבי' : חלת לחם · ובדברי הימי' ככר לחם והככר גדול מהחל' כי ככרו' היו אלא שהיו עשוים כתבונת החלות : ואשפר אחד · חלק אחד מהבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או הצאן לחלקים ידועים ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה א' מלאה יין וכן פי' רבותינו ז"ל אשישה גרב' דחמרא אבל אשפר פי' מלה מורכבת משמות שלשה ואמרו אחד מששה בפר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בפר ולכל אחד היה נותן הששי' וי"ת פלג חד כלומר חלק אחד ותרגם אשישה מנתא :

טו וְדָוִד֙ וְכָל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל מַעֲלִ֖ים אֶת־
אֲר֣וֹן יְהוָ֑ה בִּתְרוּעָ֖ה וּבְק֥וֹל שׁוֹפָֽר׃
וְהָיָה֙ אֲר֣וֹן יְהוָ֔ה בָּ֖א עִ֣יר דָּוִ֑ד וּמִיכַ֨ל
בַּת־שָׁא֜וּל נִשְׁקְפָ֣ה ׀ בְּעַ֣ד הַחַלּ֗וֹן
וַתֵּ֨רֶא אֶת־הַמֶּ֤לֶךְ דָּוִד֙ מְפַזֵּ֤ז וּמְכַרְכֵּר֙
לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וַתִּ֥בֶז ל֖וֹ בְּלִבָּֽהּ׃ וַיָּבִ֜אוּ
אֶת־אֲר֣וֹן יְהוָ֗ה וַיַּצִּ֤גוּ אֹתוֹ֙ בִּמְקוֹמ֔וֹ
בְּת֣וֹךְ הָאֹ֔הֶל אֲשֶׁ֥ר נָטָה־ל֖וֹ דָּוִ֑ד וַיַּ֨עַל
דָּוִ֥ד עֹל֛וֹת לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה וּשְׁלָמִֽים׃
וַיְכַ֣ל דָּוִ֔ד מֵהַעֲל֥וֹת הָעוֹלָ֖ה וְהַשְּׁלָמִ֑ים
וַיְבָ֣רֶךְ אֶת־הָעָ֔ם בְּשֵׁ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃
וַיְחַלֵּ֨ק לְכָל־הָעָ֜ם לְכָל־הֲמ֣וֹן יִשְׂרָאֵ֗ל
לְמֵאִישׁ֙ וְעַד־אִשָּׁ֔ה לְאִ֗ישׁ חַלַּ֥ת לֶ֙חֶם֙
אַחַ֔ת וְאֶשְׁפָּ֣ר אֶחָ֔ד וַאֲשִׁישָׁ֖ה אֶחָ֑ת
וילך

וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַסְקִין יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיַבָּבָא וּבְקַל שׁוֹפָרָא׃ וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ אָתָא לְקִרְתָּא דְדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אִסְתְּכִיאַת מִן חֲרַכָּא וַחֲזַת יַת מַלְכָּא דָוִד מְרַקֵּד וּמְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וּבְסָרַת עֲלוֹהִי בְּלִבַּהּ׃ וְאַיְתִיאוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאַקִימוּ יָתֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ בְּגוֹ מַשְׁכְּנָא דִי פְרַס לֵיהּ דָּוִד וְאַסִּיק דָּוִד עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ וְשֵׁיצִי דָוִד מִלְּאַסָּקָא עֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּבָרֵיךְ יַת עַמָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת׃ וּפְלֵיג לְכָל עַמָּא לְכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא לִגְבַר גְּרִיצְתָּא דִלְחֵים חֲדָא וּפְלוּג חַד וּמָנְתָא חֲדָא וְאָזַל

נשקפה ד' בקריאה וסי' בעד החלון נשקפה ותיבב · ומיכל בת שאול נשקפה · וחברו דד"ה · כי רעה נשקפה מצפון וא' ונשקפה על פני הישמון :

רשי

ואשפר · אחד מששה בפר : אשישה אחת גרבא דחמר אחד

רלבג

והנה מרוב השמח' היה דוד מרקד ומפזז לפני יי' כאילו לא היה מלך ולזה בזתהו בלב' מיכל בת שאול והכ' לתת תודה לשם ית' הקריב דוד כמה קרבנו' או בהוליך הלוים ארון ברית יי' ובסוף הענין בבא ארון יי' למקומו אשר הכין לו דוד העלה עולות ושלמים לכבוד השם ית' לפי מה שאפשר ואחר זה ברך דוד את העם בשם יי' צבאות ונתן לכל אחד מנה יפה לאכול ולשתות והנה אשפר אחד הרצון בו לפי מה שבארו ז"ל אחד מששה בפר ולפי הפשט נראה שהיתה מנה יפה כהוגנה לתת לאיש אחד בסעודו' הגדולו' ועניננו מענין שפרה עלי והא"לף נוסף ר"ל שהיתה המנה הזאת בתכלי' היופי לפי המנו' הנהוגות לתת כמו אלו המנות בגדולות הנהוגו' לתת לאורחים הבאים אלא : והנה

כלי יקר

שאלו נושאיו ברוח ה' נוססה בו : ועל דרך הסוד עלוי מלכות שמים שהוא ארון עוזו ית' מתיחדת ב תפארת הוא קול מה ושר בו"כה וזה כיונו בעשות' על כל ששה צעדים קרבן לרמוז אל וי"ו ששה קצוות הוא יסוד הוא"ו הא' מלכות היכל והארון ה' וא"ו בתפארת · וכבר זכרתי דברי מהרי"א ז"ל שבטלו השחוק וקלות ראש ובטו אחר ההכנעה בתרועה וקול שופר ובטלו שאר מיני זמרה ויוכיח בדברי' עשותם תרועה ההכנעה ומצטרף אליה גם כן קול שופר שהיא התקיעה · או אפשר שהתרועה בפה זולת השופר וז"ש בתרועה וקול שופר :

והיה ארון ה' וכו' חז"ל אמרו מפוז שהיו לו בזרועותיו כריך זהב פז שהו' חשוב מאד ומבהיק וזהו מפזז לשון פז ויכי זה בידיו ומכרכר ברגליו · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן לדקדק אומרו והיה ארון ה' בא דהיה לו לומר ויביאו את ארון ה' עיר דוד ואפשר לומר שכתב והיה שהוא לשון שמחה שי' ז"ל שמחים והארון ר"ל השוכן בתוכן היה שמח גם כן על שהיה בא עיר דוד היא ציון והוא סוד שמ כות גאולה לתפלה תפלה מלכות ירושלם גאולה ציון · ולפי הפשט ה' דיע כאן שהארון נושא את נושאיו ולא היה צריך למביאים שיביאו אותו אבל הוא מעצמו היה בא שמלומד הוא מזמן פלשתים שהוא עלה דרך גבולו כי רוח אלהים חיים ומלך עולם בקרבו וזהו שאמר והיה ארון ה' בא וכו' שהיה ארון ה' בא מאיליו אל עיר דוד ההר אשר חמד אלהים לשבתו עולמים ועל כן רבתה השמחה לדוד ומיכל לא כתב' לבה לזה ולז"א ומיכל בת שאול לפי ששאול ע"ה עם היותו חסיד גדול בן שנה שאול במלכו אבל הרב' בכבוד עצמו ומיעט בכבוד שמים וכמו שאמר כבדני נא נגד זקני עמי וכמו שאזכיר בסמוך ב"ה בפסוק אשר בחר בי מאביך וכו' וזה רמז בת שאול כי בדבריה אלה נכתה אל שאול אביה ובת שאול היא או אפשר לפי ששאול וביתו היו צנועים ביותר שלא היה נראה פסת יד שלהם ומזה בזתה לדוד שהיה מפזז ומכרכר מגל' זרועותיו ורגליו וזהו שאמר ומיכל בת שאול שלהיות' בת שאול הנה כאשר נשקפה בחלון ותרא את המלך דוד ולזה הזכיר המלך דוד כי חשבה שהמלכו' מחייב היות כובד ראש כדי שתהא אימתו על העם ולזה ותבז לו בלבה ולא ידעה כי אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' והזלזול והקללות לפניו הוא הוא תכלית הכבוד ואמר ותבז לו ולא אמר ותבז אותו לומר שח"ו לא בזתה אותו כלל כי לכך היה ובת שאול היא החסיד' אבל בזתה הפועל ההוא שהוא בלתי מתייחס לו לאיש כמוהו וז"ש ותבז לו לו דייקא ולפי זה ומיכל בת שאול נדרש לשבח כאמור :

ויבאו את ארון ה' אלהים וכו' עיין הרד"ק · ולע"דן מה שכבר כתבתי בפסוק וישב ארון ה' בית עובד וכו' שהארון שכשב היו בו לוחות ושברי לוחות וכשנשבה הלך שאול וחטפן מיד גלית באופן שלא נשארו בו כי אם שברי לוחות והן הן שהביא דוד בכל החרדה הזאת והדבר קרב אל הדעת שלקח גם כן הלוחות השלמות ונתנם שם בארון בעיר דוד והטעם שלא החזירן לגבעון נוב ושילה לפי שראה שנשבה הארון בהיותו משם ולא מסתנא מילתא להחזירו שם לפי שאירעו שם תקלה לכך הוליכו לעיר דוד מקוה כנוס מהדם יהי סימן טוב כי ימינו ה' רוממה ימין ה' עושה חיל מלבד הטעם של הרד"ק ז"ל שהיא גם כן טעם נכון כי ידע שם בירושלם המנוחה והנחלה לדורי דורות וזהו הוא לע"ד ויצגו אותו במקומו ר"ל במקומו המיוחד לו מעת בריאת העולם דכתיב מכון לשבתך עולמים מכון לשבתך בשני עולמות יחדיו ז"ש עולמים כי שם קשר עולם התחתון עם עולם העליון יחדיו וז"ש במקומו על דרך עד אמצא מקום לה' וכו' וז"ש ג"כ בתוך האהל אשר נטה לו דוד כי היינו פי' מה שאמר במקומו דאם כן יקשה דהיה לו לומר ויביאו את ארון ה' בתוך האהל אשר נטה לו דוד וכו' ויצגו אותו במקומו מיותר אלא ודאי כדפרישית ויצגו אותו במקומו שלהיות שם מקומו המיוחד אליו בקדושה שם שם לו וכח' דעתו יתברך על דרך זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה · ומהרי"א ז"ל כתב במקומו הראוי לו בעת והוא בתוך האהל אשר נטה לו דוד כי ידע שאין ראוי להושיבו בבית וקורה עד בנין בית המקדש ע"כ ובדבריו אלה גם כן מובן יתור ויצגו אותו במקומו כאשר דקדקתי · ואמר ויעל דוד עולות לפני ה' ושלמים דהיה לו לומר ויעל עולות ושלמים לפני ה' ונראה כי כיון בעולות סור מרע על העולה ברוחו דרך כלל ויעל מה שחטא בפרט מקודם בהביאו הארון בעגלה חדשה ואחר שהעלה עולות והקריבם לפני ה' הביא השלמים כי בסור מרע יבוא השלום לעשות טוב וז"ש ושלמים :

ויכל דוד מהעלות וכו' ראוי לדקדק כי מ"ש מהעלות בלתי מתייסב' דהי"לל ויכל דוד העלו' העולה והשלמים וכו' ונראה כי ידוע הוא היות ברכת הצדיק גדולת התועל' אל המתברך ק"ו אם ברכת הדיוט ל תהיה קלה בעיניך כל שכן ברכת הצדיק יגזר אומר ויקם לו לזה אמר כי השתדל דוד תחילה להעלות העולות ואחר כך השלמים לסור מרע ככו' ולהיות שלום בין ה' יתב' וישראל ובין דוד יתכלית העלאת העולה והשלמים האלה היו כדי להתדבק בו יתברך כדי לברך אחר כך את העם בשם יתברך שהוא ה' צבאות על שהוא מלך צבאות מעלה וצבאות מטה וז"ש מהעלות העולה והשלמים כמשך שיברך את העם בשם ה' צבאות כי נמשכו שתי תועלו' מהעלו' העולה והשלמים שהוכשר דוד ביותר לברך והשנית נמשך שנברכם בשם ה' צבאות כי הוכשרו ג"כ

המקבלים לקבל הברכה שנעשו צבאות להשי"ת בסור מרע וע"י העולות ועשה טוב ע"י השלמים המרבים שלום בשמם :

ויחלק לכל העם וכו' במסכת פסחים פ' כל שעה ת"ר לחם עוני פרט להלוט ולאשיש' מאי משמע דהאי אשיש' לישנא דחשיבותא הוא דכתיב ויחלק לכל העם אשפר אחד ואשיש' אחת אמר רבי יוחנן אשפר אחד מששה בפר אשישה אחת מששה באיפה ופליגא דשמואל דאמר שמואל אשישה גרבא דחמרא דכתיב ואוהב אשישי ענבים עד כאן ורש"י ז"ל הביא כשמואל אשפר א' מששה בפר ואשישה גרבא דחמרא עד כאן ואפשר שהכריע כדברי שמואל משום שכבר נאמר חלק לחם כדי לחם וכשר אפשר יין אשישה דלדברי רבי יוחנן דאשישה אחד מששה באיפה אם כן הלחם מרובה וכשר אפשר אבל יין לא נזכר והעפ"י שאשישה היה זולת חלק לחם כהיא דפרט לחלותו והשישה ת"מ מיני הלחם שנים למה ויין אין כאן הן אמת דרבי יוחנן אפשר שהכריע דבריו כי כאן נאמר חלות לחם ובדברי הימים נאמר ככר לחם והוא יותר גדול אם כן קשו קראי אהדדי אלא ודאי אשישה אחד מששה באיפה והוא הככר הנזכר בדברי הימים להיותו העיקר ולא הזכיר שם החלה הן אמת דאכתי קשה למה יזכיר כאן שתיהם ושם האחד לבד והרד"ק ז"ל הב א כדברי רש"י ז"ל והוסיף ע"ש וכן הרלב"ג ז"ל והוסיף ע"ש · ולע"דן לדקדק יתור אומרו ויחלק לכל העם לכל המון ישר' שהוא כפול דאחד מהם מספיק ונראה שכוונת הכתוב להודיענו שני עניינים הא' מאד דוד שלא נשא פנים בעשות להרבות לעשיר ולמעט לעני אלא ויחלק לכל א' מהם בשוה העשי' לא ירבה והדל לא ימעיט שלא להטיל קנאה · והענין השני הודיע באומרו לכל המון יש' כי לפעמים מרבוי ההמון ישארו כמה לנגועי' בלי חלק כי יבושו משאול חלקים בפיהם לעומה זה אמר שנית לכל המון ישראל ר"ל שעם היות המון יש' רב לא נשמט אחד שלא לקח ויהיה זה מרוב ההתפקחות של דע"ה שהיה מפקח על כל הפרטים שאיש לא נעדר ז"ש לכל המון ישראל שלא אמר לכל ישראל · ובאומרו אחר כך לאיש חלת לחם כו' אפשר שאומר לאיש הוא כמו לכל אחד כרצון איש ואיש הוא כמו לאיש ממש וכתרגומו לגבר אפשר שבתחלת הפסוק הקדים שחלק לכל העם ולכל ישראל מאיש ועד אשה כפי ערכו של איש כהן לו חלת לחם וכו' לחם ואשפר ואשישה ובאיש בעל בית מיירי שנתן לו כל הנז' וכדמסיק וילכו איש לביתו אבל לאשה או איש יחידי א"כ לו חלק מה אך לא כל כך באופן שהיו כאן שני מיני חלקים אבל לפשוטו של מקרא הראשון עיקר שקטון כגדול נתן להם בשוה ומנו שאמר וילכו איש לביתו ר"ל שמחים וטובי לב על הכבוד שעשו לארון ה' ועל הכבוד שקבלו מדוד ע"ה :

וישב דוד כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן מהרי"א ז"ל מה נכבד היום דרך לעג עד כאן · ולע"דן לברך את ביתו לשון ברכה ממש כי היה יום רצון מהקבל' פני שכינה ובו בי' בירך את ישראל בשם ה' צבאות ובו ביום ויפב גם כן לברך את ביתו בשם ה' צבאות וכו מורה תיבת וישב שנית לברך את ביתו והגיד שמיכל בת שאול הענין בדרך ארץ הוא שחייב שיצא' מיכל בת שאול לקראת דוד להקביל פניו או יאמר כי להיותה בת שאול ודוד משרת אביה לכך מלאה לבה לדבר קשה ולומר מה נכבד היום וכו' לרמז בת שאול למה שנזכיר בסמוך ב"ה אשר בחר בי מאביך ומיכל ביתו שאמרו חז"ל בית אביך מרבים בכבוד עצמן וממעטים בכבוד שמים וכו' וזה אפשר כיון כאן הכתוב באומר בת שאול כמטיח דברים כלפי בת שאול וזרק חוטרא לאוירא והיא אעיקרא קאי שגם זו ממעטת בכבוד שמים היא ומרבה בכבוד עצמה כיון שאומר' מה נכבד היום וכו' ואמרה מה נכבד דרך שאלה מהו התועלת או מה כבוד יש ביום הזה שנגלי' אלהים הנז' מלך ישראל לעיני אמהות עבדיו יחשיב היום הזה לנכבד כלפי מעלה והלא מלך הכבוד הוא שמכבד נבראיו ונגד זקניו כבוד והיינו חפץ בבזיונם ולא מתכבד בקלונם · ואמרה מלך ישראל לומר כי להיותו מחדש מלך ישראל נוסף על היותו מלך יהודה היה ראוי להיותו יותר בכובד ראש ומטיל מורא וזורק מרה בהם זהו שאמר מלך ישראל ואמר נגלה ממש לשון גלוי לפי שהיה מפזז בזרועותיו ומגלה אותם וכן מכרכר ברגליו מתגלים והיא היתה למודה מבית אביה הצנועי' שלא היה מראה מהם פסת יד ז"ש אשר נגלה היום לפני אמהות עבדיו כהגלות נגלות וכו' ולזה בא כפל כהגלות נגלות של הגלות הזרועות ונגלות השוקים כאחד הריקים העושים כן ברקודם · ודוד ע"ה השיב לה ואמר ואמר :

ויאמר דוד אל מיכל ר"ל משתי בחינות אני מתחייב להיות קל לראש יתברך וית' ראשונה לכל לראש האחד מצד התועיל שהועילנו אשר בחר בי מאביך וכו' והבחינה השנית מצד אהבת הטוב במה שהוא טוב וזהו שאמר ושחקתי לפני ה' בלי שום פניה מהנזכרות אשר בחר בי וכו' וז"ש ושחקתי לפני ה' והתועלת השלישי הוא מה שאמר בפסוק ונקלותי וכו' :

ונקלותי עוד מזאת רוצה לומר מזאת הפעולה שהקלתי בכבודי לפני ה' ובכבודו ימשך לי תועלת שתהיה לי מדת הענוה בקנין ז"ש ונקלותי עוד מזאת מכאן ואילך יהיה יאסף לי מזאת בעשיתי בעת הזאת והייתי תמיד מכאן ואילך שפל בעיני עד שעם לאמהות אש' אמרת

רד"ק

לברך את ביתו · לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן תמצא איש לא תברכנו : מה נכבד היום נפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלומר כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית בו משחק כאחד הרקים וההדיוטים : לעיני אמהות עבדיו · אין צריך לומר לפני נשי עבדיך אלא אפילו לעיני אמהות עבדיך נתבזית היום : בהגלות נגלות · שניהם מקור מבנין נפעל האחד שלם כמו השלמים נשאול נשאל דוד והאחד חסר נו"ן נפעל כמנהג וכפל פעמים המקור לרוב התגלותו בשחוק · ובדרש אמרה לו של בית אבא היתה מלכות נאה משלך חלילה להם אם נראה לאחד מהם פסת יד או פסת רגל מגולה כולהון הוו מכובדין ממך מה אמר לה דוד לפני יי' אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמי' ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבו' עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת חס ושלום מן האמהות את נקראת אין את נקראת מן האמהות וי"ת כמה דחלין ומתגלי דומ' כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש : לפני יי' · מה שרקדתי וכרכרתי לפני יי' עשית · לפי שכבדני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו : ושחקתי לפני יי' ·מלרע לפי שהוא עתיד כלומ' עוד יותר מתה שעשית היום ואשחק לפניו וזהו שאמר ונקלותי עוד מזאת יותר מזאת השמחה והרקידה שעשיתי יותר אעשה לבזו' עצמי ולהקל : והייתי שפל בעיני · לפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד : עמם אכבדה · בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי לכבוד האל אהיה נכב' בעיני הכל לא כמו בעיניך : לא היה לה ולד · למדינחאי כתיב ולד בוי"ו ולמערבאי כתיב ילד ביו"ד וקרי בוי"ו ולד ופי' רז"ל מהיום ההוא ואילך לא היה לה לעונש מה שאמרה אבל לפני היום הזה היה לה כמו שאמר יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל : עד יום מותה · בחולם ובעת מות' בשורק פירוש עד כמו על אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך · ובדרש אבל ביום המיתה היה לה ואמרו כי שלשה נשים מן חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול :

תרגום ומקרא

וְאָזַל כָּל עַמָּא גְּבַר לְבֵיתֵיהּ : וְתַב דָּוִד לְבָרָכָא יַת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וּנְפַקַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לִקְדָמוּת דָּוִד וַאֲמַרַת מָה אִתְיַקַּר יוֹמָא דֵין מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְגְּלֵי יוֹמָא דֵין לְעֵינֵי אַמְהָת עַבְדוֹהִי כְּמָא דְחָלִיץ וּמִתְגְּלֵי חַד מִן סְרִיקַיָּא : וַאֲמַר דָּוִד לְמִיכַל קֳדָם יְיָ דִּי אִתְרְעֵי בִּי מֵאֲבוּךְ וּמִכָּל בֵּיתֵיהּ לְפַקָּדָא יָתִי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּחִית קֳדָם יְיָ : וְזְעֵירְנָא עוֹד מִדָּא וָאֱהֵי מַכִּיךְ בְּעֵינֵי נַפְשִׁי מִבְּכֵין וְעִם אַמְהָתָא דִּי אַתְּ אֲמַרַת בְּעֵינֵיהוֹן אֱהֵי יַקִּיר : וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לָא הֲוָה לַהּ וְלַד עַד יוֹם מוֹתַהּ :

וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ : כ וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים : וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֹּת אֹתִי נָגִיד עַל־עַם יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי יְהוָה : וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי וְעִם־הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה : וּלְמִיכַל בַּת־שָׁאוּל לֹא־הָיָה לָהּ יֶלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ :

כ"ה ב' חס' בליש' · ל' וחס' · ג' חד מל' וחד חס' · למדנחאי כתיב ולד · ל' מל' פוס וחד קמץ פוס וכעת מותה

והוה · ויהי

על עם ה' בקריאה וסימן ויבא על ליש על עם שקט ובטח · כי אתה המלכתני על עם רב דד"ה · ויקראו בקול גדול דד"ה · כי חרפו ויגדילו עם על יי' צבאות · ארי נוהם ודוב שוקק · וכל שמואל וישעיה ותהלות דכוו' : על עם במ"ג אל עם וסי' השלח בים צירים · פרשתי ידי כל היום · ויתהלכו מגוי אל גוי :

רשי

אחד הריקים · חד מן הריקי' : ונקלותי עוד · לפניו יותר מזאת שהקילותי בעצמי עתה : עמם אכבדה · כינס מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת : לא היה לה ולד · מאותו היום והלאה : ויי'

רלבג

והנה מיכל בת שאול דבר' שלא כהוגן אל המלך ונתבאר מדברי דוד שמה שעשה עשה כהוגן לכבוד השם ית' והמשיך בדבריו מה שהכאיב לבה בו כי זה הגמול היה ראוי לה על מה שסטיתה דברים כנגד דוד ר"ל מה שאמר שבחר הש"י בו מאביה ומכל בית אביה והיה מפרי דבריה שאמר לה דוד וכללה עם האמהות ולזה אמר ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה וכבר אמ' והודה שכבר רמז בזה המאמר אל מיכל מה שאמר אחר זה ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה כאילו יאמר שזה המאמר היה סבה להמנע ממנה פרי בטן כי לא אהב אותה דוד באופן שהיה אוהב אותה קודם זה : וכבר

מנחה קטנה

לא היה לה ולד · שמ"י שביותה לדוד על שכיכר לארון נענשה בזה ובוא שהיפוך מסכרכה שנתברך עובד אדום על שכיבד לארון שילדו ששה בכרס אחד · ושפה שראינו שהיא לבדה יצאת לקראתו לא א' משאר נשיו משמע שהיא היתה עקרת הבית מכונה בשם מלכה כי היא היתה אשתו ראשונה ובת מלך כמו שכתבנו לעיל · ומה שאמר בת שאול כי ידועה היא ירצה לתת טעם כיון שהיא היתה מלכה בעולם היה ראוי שתנא ממנה בן ימלוך תחת אביו לז"א מפני היותה בת שאול לא רצה השם שיקום מלך מזרעו :

פי' רבינו ישעיה

ונקלו' עוד מזאת והייתי שפל בעיני · פירוש יותר מה שהקלתי בעצמי אני נקל ושפל בעיני לפני הבורא כי אין לי לעמוד לפניו בגאוה ובכבוד כי אם בענוה ושפלות : לא היה לה ולד · הודיעך הכתוב שמפני זה העון לא זכתה להוליד בנים :

כלי יקר

אמרת עמם אכבדה עד שלא יהיו בעיני אמהות לשון שפחות כאשר אמרת אלא יהיו האמהות לשון אימה ואבה או יאמר ונקלותי עוד מזאת רוצה לומר מזאת הטענה שאמרת מה נכבד היום מלך ישראל וכו' אשר חשבת למשפט שלהיותי מלך ישראל ראוי להיותי מתנהג בכבדות והדרבא היא הנותנת ומחייבת לי קלות לפני מי שגמלני כל טוב ומאשפות ירים אביון וזהו שאמר ונקלתי עוד על הקלות שעשיתי ומחוייב לי כן מזאת רוצה לומר מזאת הטענה שזכרת והייתי שפל בעיני והוא כי כן מלינו בענין הכריעות כי המלך בכרעו שוב לא ירים ראש כדי שיהיה שפל יותר וה"כג בסוף כל ברכה יספיק לו וההדיוט אבו' תחילה וסוף והודאה תחילה וסוף ואמר ועם האמהו' וכו' עמם אכבד' כלומר שפלות והענוה לא יבא ממנה קלון כי לפני סבר גאון ולפני כבוד ענוה וז"ש ונקלותי עוד מזא' והייתי שפל בעיני ועם כל זה ועם האמהו' אשר אמרת שנתבזיתי הי' כמו שאמרת מה נכבד היום וכו' חלילה וחס שימשך לי בזוי מהענוה אלא ועם האמהות עמם ובקרב' במורשי לבבם עמם אכבדה כי שם גבהות אדם ושפל רום אנשים וכו' או יאמר ונקלותי עוד מזא' בלשון עבר וכו' וכן והייתי שפל שלא אמר ואהיה שפל בעיני לומר דעו נא נאמנה כי לא עו הקלות שראית יש בי אלא ונקלותי עוד מזאת שראית בעיניך וכן והייתי לשעבר שפל בעיני כי אם אני ומה חיי והאמהות על האופן שאמרת שהן בזויות לפי' עמהם ועל האופן שאמרת אתה דרך בזיון עמהם אכבדה כ"ש אם הן אמהות כאשר אני מחשיב אותן לאמהות וח"ל אמרו הובא בילקוט אמרה לו מיכל של בית אבי היתה נאה ממך חלילה להם שנראה מימותם פסת יד ופסת רגל ועקב מגולין אלא כולן היו מכובדים ממך ומה אמר ליה דוד לפני ה' ולפני אשר בחר בי מאביך אלא בית אביך היו מבקשים כבוד עצמן ומניחין כבוד שמים ואני עושה כן אלא מניח אני כבוד עצמי ומבקש אני כבוד שמים : כוונתם ז"ל לומר שמה שאמר אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו ר"ל ומכל אותו המנהג שאת משבחת בו את בית אביך מצניעותם שלא היו מראין פסת יד ופסת רגל ועקב כי הם היו עושים כן דרך גאוה ואני לא כן מניח אני כבוד עצמי ולזה בחר בי מאביך ומכל ביתו שמרבין בכבוד עצמן והכריחו כן מיתור כל ביתו דכיון שבחר בדוד יותר משאול כ"ש מכל ביתו אלא ודאי מכל ביתו על מה שאמרה היא של בית אבא היתה נאה ממך ופעם כפל דבריה שבתחלה אמרה נאה ממך ואחר כך אומר אלא כולן היו מכובדין ממך נראה שהכוונה לומ' לנבונה שאדין אותך לכף זכות ומחסידות אהה גדול שלהם היתה נאה יותר ממך ולא זו בלבד אלא שכולן היו מכובדים ממך בקידות לבן חסידים ומכובדים ממך וזה מורה תיבת אלא לעקור מה שאמר נאה לומר שמלבד הטענה של נאה לפנים לו הוכח שאתה מכובד מהם כ"ש שאין הדבר כן אלא שהם מכובדים ממך לעומת זה שאל המאמר ואמר ומה אמר לה דוד כלומר מה אמר לה שיהיה מכוון לשני ענינים אלו ותשיב לפני ה' אשר בחר בי שאני יות' טוב כנח' מהם ולא זו בלבד אלא שבית אביך היו מבקשים כבוד עצמן ומה נוי ויופי יש בזה באופן שלא יש נוי ולא שבח הפך משני דבריה ושעם כפל והריכות לשון של ואני איני עושה כן אלא מניח וכו' שהיה יכול לומר ואני מניח כבוד עצמי וכו' לומר שזה המעט שאני עושה לא מפחלתי פן יקראני אסונכמו שאירע לאביך וביתו אלא ואני איני עושה כן ר"ל מטוב טעמי בלי יראת שום עונש הוא שאני איני עושה כן על דרך מה שפי' הראשונים ז"ל במשנת מסכת אבות פת במלח תאכל ומי' במשורה תשתה ואם את' עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שהכוונה אם אתה עושה כן ברצונך הטוב לא בהכרח חסרון כיס וכיוצא בו או יאמר כן לפי שהיה יכול להשוות כבודו לכבוד שמים לזה אמר ואני חס ושלום איני עושה כן כבית אביך שהיה מרבה בכבוד עצמו וממעט בכבוד שמים אבל אני עושה כדין שאיני משוה כבודי לכבוד שמים אלא אני מניח כבוד עצמי ומבקש כבוד שמים ואמר כי לפי' שהכבוד כבר עלי מצוי וכבוד שמים בלתי מצוי אני מניח כבוד עצמי ומבקש כבוד שמים שאין בקוש' אלא בדבר הבלתי מצוי וכ"ש כשיהיה זה מצוי וזה אינו מצוי ועל אחת כמה וכמה כשכבודי איני מצוי ושל שמים מצוי אמנם בית אביך אינם כן לפי' כשאין כבודם מצוי מבקשים כבודתם ומניחים כבוד שמים ר"ל לפי' שהוא מצוי והוא הדקדוק בלשון באו' מבקשים כבוד עצמן מבקשים דייקא ומניחים כבוד שמים ואני איני עושה כן אלא מניח אני כבוד עצמי ומבקש כבוד שמים והר"דק ז"ל הביא המדרש הזה וכן דברי המתרגם ז"ל שאמר דחלין ומתגלי וא' דומה כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש ע"כ ואין זה מוכרח לא במדרש ולא בתרגום כי אעפ"י שהיה לו מנעלי' היה מגלה שוקיו וכן ארעותיו כמו שהוא מוכרח לרקד ומפזז ומכרכר בכל עוז ולא בנחת ומה שאמר לפני ה' עיין הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל מיכל בזתה לדוד לפי שחשבה שהיה זה דרך שחוק וקלות ראש עם אמהות עבדיו ודוד השיבה כי לא היה זה שחוק וקלות ראש לפני אמהות אלא לפני ה' והתכלית שבפעולה יתן שלימות בפעולה אפי' שהיה נרועה והטענה הסבית שקבלתי ממנו יתברך כמה וכמה חסדים וזהו שאמר אשר בחר בי :

תקלותי כו' כבר פירשתיו עם הפסוקים עיין למעלה ועיין רש"י ז"ל וכן פי' הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל פי' לפני הב"ה אין ראוי לכהוג שררה אל תתהדר לפני מלך אבל עם האמהות עמם אכבדה ר"ל אנהוג שררה וכבוד במה שבעיני לביכם :

ולמיכל בת שאול וכו' חז"ל אמרו שע"י העונש שקרה לך נענשה שלא היה לה ולד עד יום מותה אבל ביום מותה ילדה זה פירש לחיים והיא פירשה למיתה ועיין רש"י ז"ל והרל"בג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב מלבד היות לה עונש על דבריה הנה עוד היתה סיבת מאת ה' לבל יתרבה זרע מבית שאול ויתערב עם זרע דוד ברך ה' והיה גלוי לפניו ענין הגבעוני' והעונש שיענש דבע"ה אל זרע שאול ואם יציל זרע מיכל יאמרו משוא פנים יש בדבר ועל כן ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה עד כאן ודבריו אלה אפשר לדקדק או' כאן ולמיכל בת שאול לומר שלהיותה בת שאול מנע ה' ממנה פרי בטן שלא היה לה ולד עד יו' מותה המנם דברי חז"ל שאמרו שביום מותה היה לה סותרין טענת מהרי"א ז"ל והקשר הפרשיות כתב מהרי"א ז"ל שאידעו כמו ובסדר הוייתן הזכירם הנביא ע"ה וזה כי מיד אחר המלכת דוד על כל ישראל הלך מיד לכבוש את ירושלם ולזה אמר וילך דוד ואנשיו לירושלם ובדברי הימים כתיב ענין ירושלם סמוך להמלכת דע"ה ואחרי ששלח לדוד מלאכים לברכו ובמנחה הסברה ישרה מחייבת שהיה זה סמוך להמלכתו ולכידת ירושלם כי ראה כביר מצאה ידו לכידת המצודה אז שלח מלאכים אליו לברכו ולבנות לו בית ארזים ולא יתחייב שנגמר ענין בנין הבית מיד קודם הדברים שיזכיר אחרי כן אלא הכוונה ששלח כל הצורך לבנין הבית שבנו לו ולזה זכר מיד ענין וידע דוד כי הכינו ה' למלך על ישראל יורה שסמוך להמלכה היה זה ואחרי זה זכר שלקח דוד נשים בירושלם אחרי בואם מחברון והיה ראוי שיעשה כן כי הבית מחייב אשה ובנים ולכן סמך סיפור האשה והבנים אל בנין הבית וספר כל הענין בשלימות עם היות שהיתה לידתם אחרי כן בזמן ואחרי כל זה זכר כל מלחמת פלשתי' פעם אחר פעם שהיתה אחר לכיד' ירושלם ומלאכות חירם ולקיחת הנשי' ויורה שהיו אלה המלחמות סמוך להמלכתו קודם העלאת הארון שכן כתיב וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך על ישראל ואחר המלחמות האלה בהניח הש"ית לדוד העלה הארון מקרית יערים לבית עובד הגיתי ולזה אמר ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שהיתה האסיפה הזאת שנית לא אסיפת עם למלחמות זכר והנה הארון לא ישב בבית עובד אדום הגתי כי אם שלשה חדשים ואז העלוהו שנית אל ביתו ובין עליה לעליה לא נעשה דבר רשום שיספר אותו כותב הספר ואחרי היותו בביתו בתוך האהל דבר אל נתן הנביא כנזכר אנכי יושב בבית ארזים וארון אלהים בתוך היריעה הנה נתבאר שקרה כל הדברים כמו שהזכירם פה הנביא ושהפסוקים וטבע הדברים יורה כן אמנם בדברי הימים לא שמר עזרא הסדר הזה כי לא כיון כי אם להעיר הדברי' הרשומים ולזה לא הקפיד בסדרם שאירעו כי אם כפי מעלתם ולזה אחר ספור המלכתו ספר לכידת ירושלם כמו שקרה ולפי ששם כאמר כל אשר יכה את יבוסי בראשונ' יהיה לראש ולקצין ועשה כן יואב ויעל יואב בראשונה ויהי לראש הוצרך לספר שם ובסמוך לזה כל ענייני הגבורים אשר לדוד ואשר באו לצקלג עם היות זה מתייחס בסוף הספר וההכרח לזה שספר שם גבורות שאירעו אחרי כן במלחמות פלשתים וזה יורה שלא נזכר שם כפי הזמן ואחריו זכר מספר ראשי החלוץ אשר באו אליו חברונה להמליך את דוד ואין ספק שזה קודם ללכידת ירושלם שזכר והוא גם כן יורה שלא ספר עזרא כסדר הזמן וכן זכר אחר זה העלאת הארון אל בית עובד אדום ואחריו ענין חירם ואחריו נשי דוד ובניו ואחריו מלחמות הפלשתים פע' אחר ואחר זה העלאת הארון מבית עובד לעיר דוד ואין ספק שבין עליה לעליה לא עשה דוד כל המלחמו' שזכר שם והם ענין חירם ולקיחת הנשי' והולכת בניו ושתי מלחמות פלשתים כי הזמן קצר והדברי' רבים באופן שהנביא כאן ספר הדברי' כסדר שאירעו ושם סדר כפי סדר מעלתם המכ' למה לא ספר כאן הקהיל דוד הכהני' הלוים ואיך נבדלו המשוררי' והמנגני' והשוערים מהם והשיר שעשה דוד להודות לה' הודו לה' קראו בשמו וכו' אשר כל זה כתב שם עזרא בדברי הימים כפי מה שכתבתי בהקדמת זה הספר לפי שהיה הכוונה בכאן לספר שדוד עליו השלום העלה הארון מבית אבינדב לבית עובד ומבית עובד לעיר ציון לא זולת זה ולזה לא הקפיד לומר איך הביאוהו ומי הם המנגנים ומי היו המשוררים ואיזה שיר שוררו אשר זה פירש עזרא עליו השלום עד כאן תורף דבריו הן אמת שאפשר לפרש בהפך ולומר שעזר' ספר שם כסדר הוייתן של דברים בימים שאירעו כי כן נקרא דברי הימים רוצה לומר דבר יום ביומו כמו שאירע ולכן הרחיב לכתוב הדברים באריכות לפרש המשוררים והמנגני' והנגון שאמרו אמנם כאן הנביא לא חשש אלא על הזכרת עיקרי הדברים שנמשך מהם תועלת המוסר בענין עוזא שפרץ בו ה' לפי ששלח יד וביזה ושבירך ה' בית עובד אדום לפי שכבדו כי מכבדיו יכבד ובוזיו יקלו והנה עזרא עליו השלום ספר ראשונה המלכתו ויקבצו כל ישראל חברונה אל דוד וכו' ואחר כך לכידת ירושלם וילך דוד וכל ישראל יבוס כי כן אירעו וסמך גם כן ענין ספור הגבורים אשר לדוד שכן אירע אחר ששם יואב לראש ולקצין על כל הגבורי' על הגבורה שעשה בלכידת ציון וירושלם שעלה בראשונ' הוכרח לסדר כל הגבורי' ומעלתם ואף על פי שימצאו שם גבורים שנתמנו אחר זמן אין להקפיד בזה כי כן הדרך שכיו' שהוצרך להזכיר שמץ מה מענין הגבורים עד תומם ואלה באו לצקלג בזמן שאול להודיע כי בגבורים יש מהם גבוריו מאז ומקדם בימי שאול ועוד ידם נטויה להחזיק עמו במלחמות להמליך אותו על אשר בקלה ארץ ישראל מלבד אותם שבאו בראשונה כנזכר באומרו ויקבצו כל ישראל אל דוד חברון וכו' כמו שמצינו כי הזכירת נשי דוד ובניו בכללם שלמה עם היות ענין בת שבע נזכר לאחר מכאן הואיל ופתח בענין ירושלם כל הענין ובפרט היות שלמה העיקרי שבבניו בחכמתו ומלכותו

כי ישב המלך בביתו · שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר ויי' הניח לו אז חשב לבנות בית המקדש כי מצוה היה על ישר' לבנות בית המקדש אחר שיניחו מן המלחמות שנאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כלומר שישאל את פי יי' על בניין הבית ובאיזה המקום יבנה ואע"פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתי עד עתה היו באי' עליו אויביו וכיון שהצליחו האל וכנע כל אויביו ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה לישר' כבר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בטענה: בבית ארזים · בבית מקורה בעצי ארזי' וכ"תי בבית' די מטלל בכיורי ארזיא: יושב בתוך היריעה · לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על המזבח ועל הארון האחר ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריע' וזכר הארון לפי שהוא נטה לו היריעה ועוד שהיא עיקר הכל ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בניתי בית ארזים ולארון יי' נטיתי יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ומדעתו אמר זה נתן כי ראה כי יי' עמו והיה מלך הגון וכשר חשב כי הוא יבנה הבית שעתיד להבנו' וזה כי הנביא אינו יודע על אדם אחד אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כיגס שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנא' עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא: ויהי בלילה ההוא · אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנ' באהרן במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ונאמר ביעקב במראות הלילה · ובדרש למה בלילה ההוא א"ר סימון אמר הקב"ה לנתן האיש הזה כדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לייי' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגו' שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאבנה בית יי' מהר אמור לו לא אתה תבנה הבית: את

ז

רשי

ויי' הניח לו · אמר הרי נתקיי' והניח לכם מכל אויביכם וגו' מה כתוב אחריו והיה המקום אשר יבחר וגו' מעתה עלינו לבנות בית הבחיר': ויהי בלילה ההוא · אמר ר' חנינא בר פפא אמר לו הק"בה לנתן האד' הזה שאני משלחך אצלו מהיר הוא שמא ישכור פועלים ונמלאתי מפסידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית ר' סימון אומר האדם הזה שאני משלחך אצלו נדרן הוא כענין שנאמר אשר נשבע לייי' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי שמא יאמר איני אוכל ואיני שות' עד שאעש' כך ונמצאתי מפסידו: באהל

א וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן ה' מל' בס"פ הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה: וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ: וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי דְּבַר יְהוָה אֶל נָתָן לֵאמֹר: לך

וַהֲוָה כַּד יְתֵיב מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ וַייָ אֲנִיחַ לֵיהּ מִסְחוֹר סְחוֹר מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי: וַאֲמַר מַלְכָּא לְנָתָן נְבִיָּא חֲזֵי כְעַן דִּי אֲנָא יָתֵיב בְּבֵיתָא דִּי מְטַלַּל בְּכֵיוֹרֵי אַרְזַיָּא וַאֲרוֹנָא דַייָ שָׁרֵי בְּמַשְׁכְּנָא בְּגוֹ יְרִיעָתָא: וַאֲמַר נָתָן לְמַלְכָּא כֹּל דִּי בְלִבָּךְ אֱזֵיל עֲבֵיד אֲרֵי מֵימְרָא דַייָ בְּסַעְדָךְ: וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ לְוַת נָתָן לְמֵימָר: איזיל

אנכי יושב ה' דסמיכי בקריאה וסי' אשר אנכי יושב בקרבו · אשר אנכי יושב בארצו · אנכי יושב בבית הארזים · ותברו דד"ה · ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב:

רלבג

וכבר התעורר דוד לבנות בית לייי' יהיה בו ארון האלהים ונועץ בזה עם נתן הנביא וענהו בכללות שיעשה כל אשר בלבבו כי יי' עמו: ואחר

כלי יקר

מלכותו ראוי לעשותו ולהזכירו בראש פינה ומה שזוכר שם בעזרא מספר ראשי החלוץ אשר באו חברונה להמליך את דוד אשר זה מוכיח כדברי מהרי"א ז"ל שאמ' שאין ספק שיהיה זה קוד' מלחמת ציון אומר אני שאפשר גם כן שהיה גם כן אחר מלחמת ציון והדברים כסדר הזמן כי אין ספק שאחר לכידת ציון הבית שם דוד קצת גבורים והנשי לבאו וחזר לחברון הוא וכל אנשי הצבא וחברון עיר המלוכה בעת ההיא וכו' כי כן הוא דרך העולם לשוב הצבא אל ביתם בשמחת הנצחון על ראשם ויעבור מלכם לפניהם וברא שם ואז באו לחברון אחר לכידת ירושלם להמליך את דוד בלב שלם כי ראו כי ה' עמו ובעזרתו שהרי נצח ולכד ירושלם והיה זה שנית כענין חדוש מלוכה וזהו שאמר ואלה מספרי ראשי החלוץ הבאים אל דוד חברונה להסב מלכות שאול וכו' שלשון זה מורה היות זה זולת הנזכר לעיל ויקבצו כל ישראל אל דוד חברונה כי הראשון היה אסיפת עם ישראל לקבל עול מלכותו וזו שנית ראשי החלוץ כולם נקבצו באו להסב בכח זרועם המלכות לדוד כפי ה' ואשר ימרוד יומת וכן המנהג היום במלך תורגמה אחרי שמלך כל אוכל פת בג המלך וראשי חלוץ גם כל קטן וגדול אשר יש לו פרס המלך יבא אליו בתשורה ויקח חותם ידו על הפרס כנודע וכענין זה אומרו ואלה מספרי ראשי החלוץ וכו' ואחר זאת היה ענין ויועץ וכו' ויאמר דוד לכל קהל ישראל אם עליכם טוב וכו' ונסבה את ארון אלהים וכו' כי לא דרשנוהו בימי שאול ויאמרו כל הקהל לעשות כן וכו' ואולי חשב דוד מעת לכידת ציון וירושלים כי שם המנוחה והנחלה לבנות בי' לה' ולעומת זה אחר שהוחזק במלכותו חזקה גמורה נתן לבו להביא שם הארון ולהיות לו בית כי כן נצטוו ישראל להקים להם מלך ולבנות להם בית הבחירה וזהו שאמר כי לא דרשנוהו בימי שאול לפי שלא היתה מלכותו כי אם ערא' שהרי קרע ה' הממלכה יען שלא הוחיל שבעת ימים שלימים עד בוא שמואל והזכיר ענין הארון ועוזא ושהסירו דוד לבית עובד והזכיר אחריו ענין חירם כי אולי כן היה ששמע עכוב הארון בבית עובד והבין שסופו להביאו אל עיר דוד ולכך חירם כהן אל לבו לשלוח לו מלאכים ועמהם עצי ארזים וחרשי עצים לבנות לו בית ואחר כך הזכיר ענין הנשים על שם סופו שלמה כי בת שבע היתה העיקר אמנם כאן בשמואל הקדים ענין חירם מלך צור להבאת הארון לבית עובד אדום לפי הענין להיותו מתיחס למה שאמר וילך דוד הולך וגדול וה' אלהי הצבאות עמו והוצרך להביא ראיה כי מה' צבאות היתה זאת שהרי חירם מלך צור מלך אדיר וקדם פניו במנחה ועצי ארזים ויבנו הבית לדוד שזה תכלית הכבוד לדוד ולזה פרט כאן בית לדוד שזו הורא' מה שאמר וה' אלהי הצבאות עמו וכדמשי' וידע דוד כי הכינו וכו' ברואתו עוד מגרינו ואחר בניןהבית הזכיר לקיחת הנשים כמו בדברי הימי' שבזה אין התחלפות בין ספר שמואל לספר עזרא כי הכל השוה בהם ללמד מה שלמדה תורה דרך ארץ כי למדה תורה דרך ארץ יבנה בית ויטע כרם ואחר כך ישא אשה והנה יש התחלפות כי שם בדברי הימים הזכיר הבאת הארון לבית עובד בתחלה ואחר כך ענין פלשתים כי לא נתעוררו פלשתים אל המלחמה אלא אחר שראו שנתעורר דוד על ענין הארון להביאו אל מנוחתו אלא שאירע אותם עוזא אשר על כן נתעכב בבית עובד והיום או למחר יביאהו דוד אליו כי כבר יש לו בית והשה ויעשה בית מנוחה לארון אז ראו לבא עליו פלשתים כדי לבלבל דעתו במלחמה ולבטל ולעכב ענין הבית ולזה סמך ענין פלשתים שם אחר לקיחת הנשים לומר שאין זו אלא מטוב לב ומנוחה מרובה לו כעיס כי איש מלחמות לא יפנה אלא אל המלחמת לא אל זולת ולזה סמך ענין פלשתים כי כן אירעו סדר השתי מלחמות של בעל פרצים ושל מול סבכאים ואחרי אלו המלחמות שנכסו פלשתים כי נכנעו הלך להביא הארון מבית עובד ושם הזכיר כל הדברים באריכות ומעשה שהיה איך היו השירים שסדר ועל כל העובדים והמשוררים איש איש ממלאכתו אשר המה עושים אמנם כאן בספר שמואל קצר בזה והפך סדר הויתן שהקדים ענייני שתי המלחמות של בעל פרצי' ושל מול בכאים לברר העיקר והיסוד שאמר הולך וגדול וה' אלהי הצבאות עמו במחשבתו והוכיח כן מחירם ובא ענין הנשים מתייחס אל חירם וכן אירע ואחר כך הביא ענין פלשתים להוכיח איך ה' אלהי הצבאות עמו כמו שאמר פרץ ה' את אויבי לפני וקרא שם המקום בעל פרצים להורות כי הכל מאת ה' אלהי הצבאות אשר עמו כנזכר לעיל במקומו אשר כל זה ראיה ברורה למה שאמר וה' אלהי הצבאות אשר עמו ואחר ענין הארון ופרץ עוזא לפי שהיה מעשה זה מעשה לסתור כי חרה לדוד עמו ואחר סמך ענין נתן הנביא אל הבאת הארון שכך אירע הענין אחר הבאת הארון בנתן דוד אל לבו לבנות בית לשם ה' ובשני המקומות הנזכרות בזה לא נפל התחלפות בזה את זה ראיתי לע"ד שהנכתב בספר דברי הימים היה דברים כהויתן דבר יום ביומו ובאריכתו כי כן מחייב שם הספר היותו נקרא דברי הימים לא כן בספר שמואל שלא נכתבו הדברים כי אם בסדר התיחסות כוונת שמואל עליו השלום בתכלית דרושיו לדורות הבאים ונכתבו כמה דברים שלא כדרך הויתן הפך דברי מהרי"א ז"ל מן הקצה אל הקצה וברוך יודע האמת דמאי דהוה הוה:

ויהי כי ישב המלך וכו' לא"ל כי ויהי לשון צער וכאן היה הצער לדוד שלא הניחו הק"בה לבנות בית המקדש כדמסיק ועיין רש"י וכן הרד"ק ז"ל והוס' ע"ש וכן מהרי"א ז"ל: ולע"רן כי מענין השפלות שהקל דוד בעצמו לכבוד השם יתברך מכבדיו יכבד הוא יתברך ולכן בשלשה פסוקים אלו הזכירו לדוד בשם מלך סתם המלך המלך בתלתא זימני חזק'

ואולי זו היא כוונת אומרו ויהי כי ישב המלך וכו' ר"ל ויהי תולדות הענינים הנז"ל גרמו כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו בזכות אותו כבוד שכבד ה' בהיותו מפזז ומכרכר לפני ה' ולזה ויאמר אל נתן הנביא וכו' לאוש עוד לכבודו אם כן לזה אמר ויהי כי ישב המלך שהשפלות והענוה גרמה:

ויאמר המלך אל נתן הנביא עיין הרד"ק ז"ל · ולע"רן לדקדק בפסוקים כי כאן הוא אומ' נתן הנביא וכו' ובסמוך ויאמר נתן ואלו נביא לא קאמר ואם סמך לו על הפסוק הקודם אם כן לא היה לו לומר גם כן תיבת נתן אלא ויאמר אל המלך כל אשר בלבבך לך עשה וכו' ומובן מאליו כי האומר הוא נתן הנביא ומהו אומרו ראה נא וכו' · הן אמת שדברי הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל מובן שהכוונה לומר ראה נא דבר התמוה מאד והוא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים קדוש בתוך היריעה דבר זה זר מאד וזהו שאמר ראה נא · ונראה שתכלית דבר בדבריו אלה הוא כי לא יעשה דבר קטן כי אם גילה סודו אל עבדיו הנביאים על פיה' יעשה מעשהו וזהו שאמר ויאמר המלך אל נתן הנביא ר"ל שבאיכותו בבחינת שהוא נביא שאל מאתו על זאת השאלה וז"ש ראה נא ר"ל נא הכן עצמך לנבואה וראה נא כדת מה לעשות דאם יהיה כבוד לה' שאנכי יושב בבית ארזים תקרתו וכותליו מצופים בארזים עשויות בשטר וארון אלהים בתוך היו ע' או נאמר שזהו כבודו להיותו יושב באהל ערא' בעולם השפל הזה להורות כי לא ישכון בבית כבני אדם שוכני חומר אשר בעפר יסודם אבל באהל עראי כי אין זה מקומו חלילה כי הוא מקומו של עולם ואיזה בית יבנו לו ואיזה מקום מנוחתו וזה הנכון והוא הטעם למה האתה תבנה וכו' כי לא ישבתי וכו' כמו שיבא בס"ד ועל זה אמר ראה נא וכו' בחלקי הנסתר אשר בענין אשר אתה תבנ' ולא אני · או יאמר ראה ר"ל אבי ראה נא זה הטעות ושגגה יצאה מלפני השליט שטעיתי להקדי' בנין ביתי לבית ה' שהרי כבר אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים בתוך היריעה והוא טעות גדולה וכמו שאמרו חז"ל גבי האתה תבנה וכו' בס"ד · ויאמר נתן אל המלך וכו' גילה הכתוב שלא היתה אמירה זו כי אם בבחינת נתן מעצמו משקול דעתו ולא מבחינת היותו נביא וז"ש ויאמר נתן למעט הנביא הנז' שלא היתה אמירתו זו בנבואה ולכן לא אמר ויאמר אל המלך שהיה חוזר אל נתן הנביא הנזכר אלא ויאמר נתן אל המלך כל אשר בלבבך לך עשה בזריזות כמשפט מעשה המצוה שצריך ללכת מיד וזהו לך עשה לך דייקא ואמר כי ה' עמך בכל אשר אתה עושה או אמ' כל אשר בלבבך לך עשה כי האמת שה' עמך רוצה לומר עמך שיכן בתוכך ועמך על דרך ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכ' ממש ועל דרך מה שאמרו הראשוני' ז"ל בפסוק יהי ה' אלהינו עמנו כאשר עם היות שנבנה המקדש כאשר כתבתי בכלי חמדה סדר תרומה וזהו אומרו כאן כי ה' אלהיך עמך ועתה רגל רביעי שבמרכבה ובקרבך קדוש ומה שיאמר לך לבבך עשה כו' וזהו עשה כל אשר בלבבך וכו':

ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' וכו' אמר רבי חנינא בר פפא אמר הקב"ה לנתן האדם הזה שאני משלחך אצלו מהיר הוא שמא ישכור פועלים ונמצאתי מפסידו מהר ואמ' לו האתה תבנה כו' רבי סימון אומר האדם הזה שאני משלחך אצלו נדרן הוא כענין שנאמר אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב שמא ידור ונמצא מתבייש לפני סנהדרין וצריך לדקדק במאי קא מיפלגי ומאי קשיא להו ז"ל בפסוקים ונראה כי הם ז"ל דקדקו ראשונה למה בא אליו בלילה דבר ה' שדוחק לומר שמדרגת נתן בנבואה היתה חלושה עד מאד עד שלא יגיע אליו המדע האלהי כי אם בסעיפי' מחזיונות לילה כמו שכתב הרד"ק עוד דקדקו בפסוק אומר ויהי כפול די שיאמר ויהי בלילה ההוא ודבר ה' היה אל נתן הנביא גם תיבת לאמר מיותרת שאם הכוונה לאמר לדוד הרי בפי' ליאמר לך ואמרת אל עבדי אל דוד כה אמר ה' וכו' דקדקו תיבת לך ואמרת מה צורך להזכיר ההליכה גם קשה אומרו אל עבדי אל דוד כפול אל עבדי דוד מספיק · לזה אמרו שלהיות דוד מהיר במלאכתו וישכור פועלים לזה בא דבר ה' כחוץ בלילה וזהו שאמר ויהי בלילה ההוא' ויהי דבר ה' שאילו אמר ויהי בלילה ההוא דבר ה' בא אל נתן הנביא לא היה מודיע רק שהיה דבר ה' אליו בלילה אבל באומרו ויהי ויהי הודיע שהיו כאן שני דבורים אל נתן האחד מלילות לבוא ואמרת וכו' והבית הוית דבר שאמר לו מהיר הוא כדרן הוא וזהו שאמר ויהי בלילה ההוא זו הויה אחת בהיות מכוונת להיותו מהיר או להיותו נדרן והשנית ויהי דבר ה' אל כו' מהות נבואה של לך ואמרת אל עבדי וכו' ובזה מדוקדק אומרו לאמר שהוא על מלילות אמירת הנבואה וביאומר לך על המהירות שילך הכף לאמר לו זהו שאמר לך מהר ואמרת יען כי מהיר הוא זריז במצו' וזהו שאמר אל עבדי אל דוד שהוא כפול אבל אמר אל עבדי בבחינת מהיר הוא עבד נאמן בעבודתי או נדרן הו' אל דוד לומר כדאית ליה ולמר כדאית ליה · ורבי חנינא דייק לשון עבדי על מהירות העבודה כעבד לאדוניו יכבד אמנם ר' סימון ראה שמה יתן ומה יוסיף אם ישכור פועלים ויבוטל כי מחשבה טובה הב"ה יצרפה למעשה ויכובד ה' מהונו ושכר הפועלים אם כן אין טענה זו מספקת לחייב לנתן לבא אליו בלילה אלא בטענת נדרן הוא כדי שלא יתבייש בפני הסנהדרין לקבל התירה ושידעו שלא חפץ בו הש"י ובבניינו · ואפשר עוד באומרו לאמר שהוא מוסב על ויהי בלילה ההוא שהיה דבר ה' אל נתן ואמר לאמר ושהיה בלילה ההוא עליו כתיינה אמירה לאמר לו · אמנם לך ואמרת וכו' יהיה על

ויהי כי ישב המלך בביתו וגו' ירצה אלו שתי סיבות גרמו שדוד עלה על לבו לבנות הבית א' כי ישב המלך בביתו בית ארזי' ורא' ענים לידי זכירה וכו' וזה שאמר לנתן הנביא ראה נא במינך דבר שאינו מן הראוי לי לעשות לגדל כבודי תכבוד המקום · כי אפי' אם לא הייתי יושב בבית ארזים היה הדין נותן להרבות כבוד שמים ולבנות לו בית כ"ש עתה אנכי יושב בבית ארזי' עא"כ שאינו מן הדין שיהא ארון האלהי' בתוך היריעה · וסמך זה הפרשה לכאן כלפי שאמרו ז"ל שבי' דוד או' למיכל בית אביך היו מרבי' כבוד עצמם וממעטי' בכבוד שמים ואני איני כן אלא אני מרבה כבוד שמים וממעט כבוד עצמי וכאן היה בית מיחוש לשאול של דוד אין אתה אומר כך שהרי אתה יושב בבית ארזים וגו' ע"כ אמר לתקן הדבר ולהרבות כבוד שמים · ושנית וה' הניח לו מסביב וגו' שע"כ אין לאוב שמא ע"י טרדת מלחמה תבטל המלאכה כי כבר כולם נתוני' תח' ידו ואין שטן ופגע רע: עוד אפשר כמה שאמר וה' הניח לו כלפי שא' ז"ל ברבה פרשת נא שם"ו דורות עד שלמה ומשלמה עד צדקיה ס"ו דורות הם ל' דורות כנגד ל' יום של הלבנה שעד שלמה היה מוסיף והולך האור והשפע וע"כ וישב שלמה על כסא ה' שנתמלא סיהרא ואח"כ היה הולך וחסור עד צדקיה וע"כ ועיני צדקי' עור · וידוע שחודש לבנה הוא כ"ט יום י"ב שעות תש"צג חלקים וכיון שדוד היה המלך כי"ד א"כ סוף ימיו היה חצי החדש לבנה וע"כ היה שבור שכימיו נתמלא סיהרא והגיע הזמן לבנות הבית להאיר בתוכו אור הלב"נה במלכו"ת שלמה · וז"ש דוד כיון שראה שה' עמו והניח לו מסביב לו דייקא שניתן לו עוז וממשלה על כל הקודמים אמר בלבו אין זה כי אם נתמלא הבית אורה והגיע עת וזמן לבנות הבית · וע"כ כשאמר דוד לנתן הנביא ראה נא אנכי יושב וגו' שהתחיל כזה השטן לא סוכיר לו שום שני וה' הניח לו מסביב כי עשה עיקר משעם דאשון

כיון

הלתה תבנה וכו' בית לשמי שהוא מלשון עיקר הצלחות ועיקר הכל עולה לעניין ז'ובזה מובן הפסוק שים בפסוק ביני ויהי בלילה ההוא לעניין ויהי דבר ה' אל נתן לומר שהם שהי דברים כלומר • ורש"י ז"ל הביא המדרש הזה ויש בפסופו מנוי ע"ם וכן הרד"ק ז"ל • עיד לחז"ל במדרש הלים הלתה תבנה לי בית לשבתי לעפ"י שבלמה בלך יבנה הבית היכה נקרלת הלה על שמך שבלמר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד לשלמה לח בלמר הלה ל' וד שבקרלת על שמו לומר רבי יהודה בר' אילעלי ביון שבמע דוד זה לומר הרי נפשלתי מלבנות בית המקדש ז"ל הקב"ה מייך כל הדמים שבפכת כלילו ובני הן לפני שבלמר הם על הלרץ תשפכנו כמים לומר דוד לפניו רבם"ע שם כן למה ליכי בונה לותו ז"ל גלוי וידוע לפני שיהיה מרד לעולם והוא לדעיל שבנך בונה הוא יבנה לשמי והוא יכון לעולם ועל כסאו לעולם ז"ל לא בלמר לו בית לשבתי לעפ"י שבלמה בלך יבנה בית לשמי ולא בלמר לו בלמר לו לא תהה בונה כו' שלמון הלה עוקר הפי' הזה כי לפון לו לתה בלפון בלילה רלוי לדרשו לפניהן לתה בונה ולכך הוקדם המלמר לומר לו לתה תבנה לפניהן בונה לותו ולא לדייק שבנך בונה הוא יבנה לשמי ובלילה לפלה יבנה דרים היה לתה תבנה שבנך בונה והה"ל של התימה לתה הקדמ' כו' בלבדרי הימים למדנו מהמלמר הזה טעם שני שלא רלה הש"י שיבנה דוד הבית לפי שהקדים ביהו • עוד לחז"ל טעם ג' והוא לפי שדוד לתר מלר מעות לבנין הבית בנז' בפסוקים ובמו שני רעבון ולא פורו בהכיל העניינים על כן לא רלה הש"י שיבנהו והסמכוה על פ' דברי הימים לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת שפי' שפכך דם עניים וחביונים שלא פרנס' בהוסם המעות שהלר למקדש ועל כן

תומרים שבנזו שלמה והביה הוא זהב זולתו וכל מלר הפרטים:

ולע"רן לדקדק בפסוקים מה היה התמיהה בזלת הלתה תבנה כו' שלם הוא מלד דמים רבים שפכת כלן לא הזכיר כן כי לם בדברי הימים נר' שהתימה כללי ופם בדברי הימי פרש בענין לחד כי דמים רבים שפכת המנם כלן שתם ולא נתן טעם כי לם כי לא יפתבי בביה כן, ולין טעבה זו מספקת • ומהו לומר לי בית לשבתי כי הוא כפול די שילמר הלתה תבנה לי בית לא הלתה תבנה בית לשבתי • ונרלה כי בענין בנין הבית יפול בו קושי כמלמר הבלה ע"ם שלמר לוהה בית לשר תבנו לי כו' כי הבית לא יצלק כי לם בבעלי גוף וגויה לבל הוא ית' רוחני ולא כל הלרץ כבודו ז"ם לשר תבנו לי לי לדייק שלא יהלן ובכר היפתני בענין זה בכלי תמד שלא יתכן כי לם בית לשם הש"י שהיה כלמבקש' יבוא לל מועד והוכחתי כן מדברי שלמה ע"ה שלמר הנני לומר לבנות בית לשם ה' לשם ה' לדייק ולא בית לה' כלשר למר ה' הוא יבנה בית לשמי • והנה דוד ע"ה בלכל בבנורו שלמר רלה בה מכבי יוסב בבית לרזים וחרון הלרים בתוך הירינה כלילו רלה לבנות בית לרזים לה' שיסב בו ואה עינות כלומר היה לשר תבנו לי ו"ש לך ולומרת לל עבדי לל דוד שלל עבדי רמז לל טענת מהיר היה ושבור פועלים כי עבדי הוא עבד נלמן לא יפקוט עד כי לם כילה הדבר היום בנחוצה ובנחיצת בדרן הוא שלא יתביים בפני הסנהדרין הוא זו לל דוד לים נכבד לא יהות להתבזו, בפני הסנהדרין על כן לך ולומרת לך מבר ולומרת לל עבדי לל דוד כה לומר ה' לתתה תבנה לי בית כי מלבד טענת כי דמים רבים שפכת בנז' בדברי הימים כי הדבר נמנע הוא מעלמו כי התה רוצה לומר לתתה לים בנון וחכם כמוך תטעה לעלות בדעתך שתבנה בית לשבתו שהילו היה לשמי ניחח לבל לי בית לשבתי לתתה חסרון כבוד שהוא מורה שיבת בבע בהתהוניס ולכי לא יפבתי דרך בבע בנית למיום העלותי לת בני יפר' ממלרים ולהיה מתהלך דרך ערלי בלהל ובמשבן לבל דרך יפיבה בנית לא יתבן כמלמר הבניה ע"ה שלמר לזה בית לשר תבנו לי בית לייקר • ולומר למיום בלמ"ד כי היה די שילמר מיום העלותי כו' לבלול בל הזמן שקודם לל העלותם ממלרים ז"ם למיום ר"ל בבל הזמן המבין והקודם למיום העלותי לת בני יפרל ממלרים ועד היום הזה ושם כן לא דיתבן עתה לבנות בית בבע המורה שם לי יפיבה בבית ושתום יעתי יותר בימים' בית לרזים מלהל ומשבן כי די בלהל ומשבן לשהות מורה שלמי מהלך בקרב מתוך ז"ם ולהי' מהלך ר"ל מהלך בקרב מתוך הורלת זה הענין הוא המבוון בלהל ובמשבן ומשפיק בזה ולומה לי בית ולרזים שמעול' לא נתרעמתי בדורות שעברו על בנין בית לשמר למה לא בניתם לי בית לרזים כי לא יתבן לי בית כלומר לבל כבודי הוא לוהל ומשבן ערלי לו' שלימו מסוג שיבני בית חומר לשר בעבר יסודם שלא ערלי לני בתוכם להסגיה בהם לבד ולעפ"י שהעבו' הבית מעני לרזים הוא דרך כבו' לרומם ולפד' בית לאלהינו מ"מ יפא שברו בהסדמו שמור' היות לו יתברך בית ולר' בבע בתהוניס כי דירת ערלי שבת הוא לו יותר ובייכו לומר בסוף דבריו הוא יבנה בית לשמי וכוננתי לת כסא מלכתו על עולם • ומכלן הוא שלמר שלמה ע"ה להקדיק דבריו לו' והנני לו' לבנות בית לשם כי, לתלי כלשר דבר ה' לל דוד לאבי וכו' הוא יבנה הבית לשמי וכי תימה יומר בת דוד ע"ה לבנהו לשמך ולא לשבתך זו היה טען שבבר בדהה זאת ועוד טענת למיס רבים שפכת מחייבת שלא יבנה הוא שזה הוא הורה' שעדיין לא בלו לל המלוה ולל המלוה כיון שהולרך לשפוך למיס רבים ועוד ידו בטויה והוא דברי שלמה ע"ה לל תירס שלמר לתה ידעת לת דוד לאבי כי לא יכול לבנות בית בשם ה' לשר לה' לתלהיו ר"ל לפי' לשם ה' שלהיו שהיה הבונה הבנוה ושרה שבבניו והעמ' מפני המלוה לשר שבבנהו עד תת ה' לותו' תחת כפות רגלי שלו בהבניע כל הלויבים יתכן בניו הבית המנוחה והמלחמה ולפי' זה לומר כי למיס רבים שפכת לא שבענע עליהם חליפה שלא הכווק לומר שלא הגיעו עתו כי לא נכנעו בולם שהרי למיס רבים שפכת ובנין המקדש לא יתות עד תת ה' להם תחת כפות רגליו שלו מורה שפקד ה' על בבל המרום במרום ולין שמן למעלה ולין פגע רע לפגוע בו למטה כמו שפי' בבלי תמדה • והרלשונים ז"ל פי' בטעם לא לתה תבנה לי בית לשבתי בטעם כי למיס רבים שפכת לא שפסיקות למיס יהיה בו מלח ובמשבן"ל כי למי' מחשב כלכתיב על הלרץ תשפכנו כמים לבל מפני שלא יתמר העול' כיתמר הבית שנחרב יען שהבונה אותו דוד שפך למיס הרבה ויתלו תרבנו בסיבת השפיכות למיס על כן לא רלה הש"י שיבנה פתחון פה שלא יבנהו אלא שלמה שהי' שלו'לו עם כל העולם וה' הניח לו • ובדבריכם ז"ל יובן שלא הזכיר כלן טעם ג"כ כי למיס רבים שפכת כדי שלא נטע' בו שהשפיכות למיס עלמו גרמ' לו מניעת הבנין על לד העונש ולין הדבר כן אלא מפוס הסר ממך עקשות פה ולוז' שפתים • והרלב"ג כתב בזה ובבר התנהד דע"ה לבנות בית לה'יהיה בו לרון הלהיים ודבר עם כתן הנבי, והשיב לו מדעת עלמו לך עשה כו' ותמ"ל בה הלין הדבור הלהי ומנעו כי רלוי לו לבנות לו בית כי מן היום הסר העלה ת' יפר' ממלרים ההלך לרון בהאל ומשבן ולא שלח הש"י לשמר לת' מן הרועים והזופטים לומר לת בנו בית לרזים ועתה די לדוד לקחוהש"י מלחרי הלין נגיד על יפ', והיה עמו בבל הסר הלך סבר' סונלו ועשה לו פס גדול כפס הגבולים הסר בארן לרוב הלחתו ורוב עמידת מלכותו ופס ע"י מקום מנוחה ליפ ולא ברו ליפ' סוליים כמו שעם בראשונ' בימי הזופטים והנית לו ה' מבל סוביבו והגיד לו ה' כי בית יעשה לו ה' קיים בדר' שתהיה לו הממלכה בהתמדה ובהיות הענין כן די לו במה שהגיע בו מן ההצלחה ולא יפול לו גדולה שיהיה בנין ב"ם ע"י הבל בנו שימלוך לחריו הוא יבנה הבית והוא שלמ' ובבר נתבאר בדברי הימי הסיב' מפני שספך למיס הרבה ע"כ ומחרי"ם הבית הנז"ל שלח רלה הש"י שיבנהו דוד כי לא היה כחרב לעולם וישלוך ה' חרון לפו בישר' על כן הניחו שיבנהו שלמה כדי שיספוך ה' חרון לפי במקדש ויעת הש בעיון ויע' ובללו • וע"ד הפעם הלתה תבנה וכו' כי לא יפתבי כו' שלא היה רלוי להבנות לא מבל הש על ולא מבל היזון מלד הפועל דוד שהיה רועה צאן והש"י הקימו לבניך ובנה לו בית ת"ל יהי המקבל יסוד פועל לבנו'בית לה'והב' כי עם היות שהיה שלמר שהניח לו ה' מבל לויבי מסביב עכ"ז היו לו לחר זה מלחמות רבות כמו שיזכיר ומפני ב' דות שלו מנעו דוד מבנין ב"ה כענד הרלשונה לומר הלתה תבנה ר"ל הלתה שהייתה רם ונקלה הבנה בית לשבתי יוכן לומר בדברי הימי לא הלתה תבנה בית ר"ל יון לתה רלוי ולו' כי לא יפתבי כו' רמי על הטענה הבית שעדיין לא נתן לבמרי מהלויבים ולזה רלה שיהיה הבנין ע"י שלמה שהיה מלך בן מלך ויהיה לו שלום ומנוחה לויהלה הבנין • ולומר כי לא יפתבי כו' ובי תימה שהיה זה לתיעת הסופרי' יהדיו שלא נתנו לבם לזאת לי"ל שלא היה בזה מטל בלל שלילו היה מהחטא לא היה מוצע הש"י מלהויהם הלא דברתי דבר אל אחד משבטי ים"ר"ל סופרים ומבריגין כמו לא יסור שבט מיהודה למה לא בניתם לי בית לרזים בשתת לא אחד משבטי ים"ר"ל סופרים ומבריגין כמו לא יסור שבט מיהודה מהמלחמות ולא היו ישר' בשקט • ולחר שפי' הב' טענות דרמז שב לפרשם בפי' ולפי שהוכרך לו' הנביא שפלית דוד יבוש לומר לו כי לבך לומר ועתה כה תאמר לדוד עבדי ר"ל על תנוח מלמו' לו זה כה לומר ה' בלילת לני לקחתיך כו' זה ביאור הסיבה הרלשונה ילמר שעשה הש"י עמו ד' מיני הסדים גדולים הל' שלא בשלר רויה לאיש בישראל ולא לני לקחתיך מן הנוה מלחת לבלי להיות שלול להיות לח"כ בניך על עמי ישר' והחסד הב' הוא ולהיה עמך בבל לשר התהלבת בירח מלוכל להלילך מידי החסד הג' ולהריתה כו' על שלוכ ולעבדי כי היו מוכנים לדוד החסד הד' הוא ועשיתי לך שם גדול בשם הגדולים לשר בארן ולמחות פלחת ס עד שיגיע שם גדוליהו בבל העוב"ם בשם בארן לשר בישר"ל להיכנים העולמים לשר היו בארן מעת בריאת העולם ועד הנה • ולמו"ל ז"ם מבן דוד בשם הגדולים לשרהם שלו'מבן לשרה כ'לומי

רש"י

באהל ובמשכן · משכן שילה לא היתה בו תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעו' מלמעלן : הלכר דברתי · לשון תמיהה הוא לכך הוא נקוד ה"א חטף פתח והדל"ת רפי : מן הנוה · דיר הרועים כמו נות כרות רועי' : כשם הגדולי' · זהו שאומרים מגן דוד : ואכריתה את כל אויביך · ולכך עלה על לבך לבנו' הבית כמה שכתוב בתורה ושמתי מקום · עוד אני חפץ להשקיט שיהא שקט ושלוו את עמי בימי בנך : ולמן

ה לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי׃ כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן׃ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃ וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל ונטעתיו

איזיל ותימר לעבדי לדוד כדנן אמר יי האת תיבני קדמי ביתא לאשראה שכינתיה: ארי לא אשריתי שכנתי בביתא מיומא די אסיקית ית בני ישראל ממצרים ועד יומא הדין והויתי משרי שכנתי במשכנין וביריען: בכל אתר די הליכית בכל בני ישראל הפתגם מלילית עם חד שבטיא דישראל די פקידית לפרנסא ית עמי ית ישראל למימר למה לא בניתון קדמי ביתא דימטלל בכיורא ארזיא: וכען כדנן תימר לעבדי לדוד כדנן אמר יי צבאות אנא דברתך מן דירא מבתר ענא למיהוי מלכא על עמי על ישראל: והוה מימרי בסעדך בכל אתר די הליכתא ושיציתי ית כל בעלי דבבך מן קדמך ועבדית לך שום רב כשום רברביא די בארעא: ואשוי אתר מתקן לעמי ישראל ואקימינון

רדק

את אחד שבטי ישראל · שופטי ישראל ומלכים כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל : מן הנוה · נדרות לאן נקרא נוה כמו שנאמר נות כרות רועי וגדרו' צאן וכ"תי מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר : כשם הגדולים · המלכי' הגדולי' כמו שנאמ' ויצא שם דוד בכל הארצו' ורז"ל דרשו זה האומרי' מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם : ושמתי מקום · והרי כבר נתן להם מקום ובארץ ישראל היו אלא פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומ' נכון וטוב השמי' יתנו טלם והארץ תתן יבולה ותהי' הארץ ברכ' וכן ונטעתיו כתרגומו ואקימינון כלומר מה שנכנסתי אות' בארץ יהיו נטועין בה שלא יגלו ממנ' כמו שאו' לעתיד ונטעתי' על אדמת' כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלומר במקומו כמו שבו איש תחתיו : ולא

רלבג

ואחר זה באהו דבר יי' ע"י נתן הנבי' שאין ראוי לבנות לו בית לש"י כי מן היום אשר העלה בני ישראל מארץ מצרים ההולך בארון באהל ובמשכן ולא שאל הש"י לאח' לאחד מן הרועים והשופטים למה לא בנו בית ארזים ועתה די לדוד לקחו השם ית' מאחרי הצאן להיו' נגיד על בית ישראל והיה עמו בכל אשר הלך וכרת שונאיו ועשה לו שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ לרוב הצלחתו ורוב עוצמת מלכותו ושם על ידו מקום מנוחה לישראל ולא נכו לישראל שונאיהם כמו שעשו בראשונה ובימי השופטים והניח לו השם מכל אויביו והגיד לו יי' כי בית יעשה לו קיום בדרך שתהי' לו המלוכה כל מה שהתמיד מלוכה ובהיות הענין כן הנה די לו במה שהגיע בו מן ההצלחה ולא ישאל לו גדולות שיהיה בונה בית המקדש על ידו אבל בנו שימלוך אחריו הוא יבננו והוא שלמה וכבר נתבאר בספ' דברי הימים שהסבה שלא הסכים הש"י שיבנה דוד בית המקדש הוא מפני ששפך דמים הרבה : וזכר

מסרה

למיום ג' וסי' נמסר בשופטים סי' י"ט : כשם ד' וסימ' נמסר בסדר בראשית וביהושע סימן י"ט :

מנחה קטנה

כיון שהוא נוגע יותר בכבוד המקום מטעם שני ונתן הנביא השיב לו מטעם שני ואמר לך עשה כי ה' עמך ירנה שלבך בטעם שאמרתי רואה אני שהדין עמך ושהגיע עת הבית להבנות עם"כ כי ה' עמך ונתן לו תעשה רב יתר על כל הקודמים אין זה כי עתה נתגלה הסהירה ואור השפע מתכונן בכח ע"י אור השכינה וע"כ לך עשה כי רצונו של מקום בכך וע"כ ויהי בלילה ההוא שע שליטת הלבנה ויהי דבר ה' וגו' כלומר שעית כחשבונך שעדין לא נתגלה הסהירה כי עתה קדם הוא ל'יום וע"כ לא היתה מתגלגל למלוך בכיפה כי אם בחיזה חסרון כי כיון שאתה היית סמוך וקרוב לזמן הט"ו ע"כ עלה מתגלגל עד למעלה מ"מ בנך אשריגא ממעיך וגו' שאו יסי' הסהירה במלואה והוא ימלוך בכמה מעלות יתרות ממעלתך ולא יהי' נאה ויאה לבנות בית לשם ה' וז"ש האתה תבנה לי בית כלומר לא עת הבית להבנות בימיך כי לא ישבתי בבית וגו' מטעם שאמרת שלא נתגלה הסירה וא"כ גם עתה כן אני לקחתיך מן הנוה כי כל הדורות שהיו עד עתה היו מתחילה במדרגה קטנה ואח"כ נתעלו במעלה אחר מעלה כמו אור הלבנה שהיא הולך וגדל עד ט"ו יום וכמו כן אתה לקחתיך מן הנוה וגו' להיות נגיד וגו' שהיית עולה במעלה אחר מעלה וזה רמז שלא הגעת למעלה עליונה מש"כ שלמה בנך הוא יהיה בתחלת מלכותו במעלה עליונה כמו שהוא אור הלבנה כשהיא במלואה ואח"כ הולכת וחסר וע"כ כל המלכי' שהיו משלמה ואילך לא היה בוסן בתחילתן שלמה מלך והדיוט רחבעם נתחלקו מלכותו וכן כולם כמו אור הלבנה מט"ו יום ואילך הולך וחסר אורו וע"כ לא אתה תבנה בית :

כלי יקר

שיגיע לדבק האלהי כמדרגת האבות ע"ה וכלל הדברים שאחר שהש"ית עשה בית לדוד אם כן איך יעשה דוד בית לה' כו' ומפאת הזמן ראה עוד באומרו ושמתי מקום כו' רמז אל מקום המקדש שיגלה לו וכן אמרו בתנחומא ושמתי מקום לעמי ר"ל ג"כ תדע שלא הגיע זמן הבנין עד אשר אשים מקום מעלה וגדולה לעמי ישראל והוא כשיהיה נטוע כעץ שתול על פלגי מים ולא יראה כי יבא חום והפשר שרמז גם כן אל מקום המקדש שיגלה לו אם כן משנבנה בית המקדש נתנו יסודו' לעולם שנ' ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו · זהו כלל דבריו ז"ל אך קשה קצת כי אין זו טענה מספקת לשלא יבנה הבית לפי שהש"י בנה לדוד בית ואדרבא היא הנותנת שבמידה שמדד לו הוא יתב' בה ימדוד לו דוד · והנני מבאר הפסוקים אחד לאחד מה שפירשו המפרשים בהם למען ירוץ הקורא :

לך ואמרת אל עבדי כבר ביארתי בפ' הקודם בכלל דבריו לע"ד אל עבדי אל דוד שרמז היו' דוד זריז כעבד נאמן כמו שאחז"ל שזה חייב שלוח לו הש"ית נתן הנביא בו בליל' במהירות פן ישכור פועלים אן יעשה איזה נדר שלא יוכל ולא אשתה אם לא אבנה המקדש ז"ש לך ואמרת אל עבדי שהוא זריז ע"כ צריך זריזות בהליכתך ועוד שהוא אל דוד · ואפשר עוד שבפסוקים האלה גם כן רמז אל העתיד על ענין המשיח שנא' עליו הנה ישכיל עבדי כו' וז"ש אל עבדי אל דוד ר"ל באמירה זו יש אל עבדי המשיח ואל דוד באשר הוא שם וזהו גם כן כה תאמר לעבדי לדוד וזה נמצא בפ' ושמתי מקום לעמי ישראל שהוא כפול גם למ"ד לעמי ולמ"ד לישראל מורה על שני הזמנים לעמי על העתיד בימי המשיח שיכירו הכל כי עם ה' המה והו' לישראל בהווה והיינו ונטעתיו ושכן תחתיו כעת בזמן דוד ושלמה ומלכות ישראל אמנם אומר לא ירגז עוד ולא יוסיפו כו' כל זה לזמן המשיח שאז נודקי' הדברים האלה בעצם ורבשוב' באופן שעל כל שתי החלוקות האלה בשני הזמנים עליהם הוא אומר לך ואמרת אל עבדי אל דוד · ואחר שכתבתי זה מצאתי בסוף הפרשה גלוי לזה הביאו מהרי"א ז"ל בשם זולתו בפסוק ככל הדברים האלה עיין עליו כי לא ישבתי כו' רש"י ז"ל באהל ובמשכן משכן שילה לא היתה בו תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה :

בכל אשר התהלכתי וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק · ולע"דן את אחד שבט ישר' אחד מיוחד שבשבטי יש' הוא השבט שנבחר למלכות בעת ההיא אשר צויתי מאותו שבט היום לרעו' את עמי את יש' שאז אותו השבט היה המיוחד האם צויתי שיעשה לי בית ארזים בתוך אהל' אותו השבט ולפי שבחרתי בו יותר משאר השבטי' עכ"ז לא הטרחתי עליו לבנות לי בית ארזים ולפי זה שבטי ישראל לשון שבטים כמשמעו ושם בדברי הימים הזכיר הענין בקצור אבל לא יתחייב יהיה לשון שבטי ישראל לשון שופטים ואמר את עמי את ישר' לפי שהחלק מהשופטים היו נוהגים שררה על חלק מישראל כיפתח וכיוצא ועליהם אמר את עמי ורובם היו נוהגים שררה על כלל יש' ועליהם אמר את ישר' לומר שלא על המשתרר בפרט אמר כך ולא על המשתרר בכלל ההרעם לאמ' מדוע לא בניתם לי בית :

ועתה כה תאמר כו' עיין רש"י וכן הרד"ק · ולע"דן לדקדק או' לשון ועתה ר"ל שאעפ"י שבזמן העבר לא צויתי אכן מאי דהוה הוה כי עתה שעלה בדעת דוד אבל אני לא צויתי זולא עלה על לבי לבנות לי בית ארזים ועתה שעלה בדעת דוד עבדי כך צריך לעשות רצונו פרצון יראיו יעשה ז"ש ועתה כה תאמר כו' ומסקנת דבריו ושמתי מקום לעמי זה בית המקדש וזה יהיה ע"י בנך כדמסיק הוא יבנה הבית לשמי כו' ולפי שאחז"ל בפ' ויקחה ממכלאות צאן שבחר ה' בדוד לפי שראה בו השערה על דבר הצדק שהיה מתיר הכבשים הקטנים בני צאן כדי שיאכלו הם העשבים הרכים ואחר כך מוציא הבינונים שיאכלו העשבים הבינונים ואחר כך הגדולים כדי שיאכלו הקשים כל אחד וא' הראוי לו זהו ממכלאות צאן לשון לא תכלה לשון מניעה וזה דרשו גם כן באומר מאחר עלות אל תקרי מאחר אלא מאחר שהיה מאחר הראוי לאחר ומקדים הראוי להקדי' משם אלמוד לומר כאן אני לקחתיך מן הנוה ר"ל ממה שהיית מתנהג בצדק ומשפט בנוה ומכלאו' צאן משם זכית שלקחתיך ז"ש כה תאמר לעבדי לדוד וכו' כה אמר ה' צבאות שלהיותו הוא ית' ה' צבאות ישראל ואם עליהם והנהגתם שתהיה כשורה וכהוגן על כן בחר רועה נאמן לצבאותיו מן הנוה כדפרישית ושהיה גם כן מאחר הצאן ר"ל מאחר כמו שדרשו חז"ל גבי מאחר עלות מאחר ואחר על עמי על יהודה ועל יש' שעל דוד עשה תחלה ואחר כך ועל יש' כפשוטו והכונה בזכרון הענין הזה אני לקחתיך מן הנוה כמו הקדמה למסקנת דבריו שאומר ואהיה עמך כו' ועשיתי לך שם כשם הגדולים כו' עם היות התהלכך מן הנוה ושמתי מקום כו' ולאחריתך ישגא מאד שאבנה לך בית נאמן שהמלכות תהיה לך ולזרעך אחריך עד עולם עם היות התהלכך מאחר הצאן או יהיה בזה יורה זקים לדוד במ"ש האתה תבנה לי בית אשר לא הקדמת כבודי לכבודך כנז"ל [illegible]

הנכתר ועל ישראל המעולים והיה עמך וכו' וא"כ למה לא זכרתני קודם בנין ביתך אבל אחרתני ושכחת כל אשר הטיבותי עמך ואותו השלכת אחרי גויך אשר לעומת זה היו ראשית אמרי האתה תבנה לי בית ז"ש גם כן כה אמר ה' צבאות על צבאות מעלה שהכי אות בנבא עליהם ומכבדים אותי ואל ישכחוני ועכ"ז לא אפר בריתי אתך אלא כי ימלאו ימיך וכו' והקימותי את זרעך אחריך הוא יבנה בית לשמי יען כי הוא יקדים ביתי לביתו כנזכר לעיל בדברי חז"ל בפסוק ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן וכו' :

ואהיה עמך כו' הניר' יוסף זהו שאמר מגן דוד והוכיח כן מדקא' שם גדול שאילו כפשוטו כמה וכמה זולתו זכו לשם אבל זה שם גדול הוא לתפארת וגדולה וז"ש מגן דוד והוא כשם הגדולים אשר בארץ שכבר מתו והם בארץ החיים ע"ד מה שפי' חז"ל גבי איוב כי אין כמוהו בארץ הפי' במתים אשר בארץ שוכנים · ועוד דרשו סמוכים דקאמר ואהיה עמך בכל אשר התהלכתי שהייתי מגן לך ואכרית' את כל אויבך מפניך וסמיך ליה ועשיתי לך שם מתייחם ומורה כל זה וא"כ אין זה של מגן דוד שהגנתי עליך והיה עמך כו' ורש"י ואכרית' את כל אויבך מפניך ולכך עלה על דעתך לבנות הבית כמו שכתוב בתורה והביא המדרש הנזכר וכן הביא הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל והרד"ק הוסיף כשם הגדולים כשם המלכים הגדולים כמו שנא' ויצא שם דוד בכל הארצות · וכן הרלב"ג · ולע"דן כוונת הפ' ע"ד ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד כדי לתלות הכבוד ביה וז"ש כאן והיה עמך כו' ואכרית את כל אויבך מפניך קוד' התקרבך אליה ויגרש מפניך אויב ועם היותי אני המכרי' עשיתי לך תפארת הנצוח ז"ש ועשיתי לך שם עשיתי לך כמו ויאמר השמד שבני אדם יראו לעינים שאתה המשמיד והנוצח ולא ידעו כי מה' הוא הנצוח :

ושמתי מקום לעמי כו' ערבי פסחים הובא בילקוט תמן תנינן שמעון הצדיק כו' ר' הונא בר פפא אמר מקרא מלא כתוב הוא ועוברי הים פרשוהו נחית בחסדך הרי בזכות החסד נהלת בעוזך הרי בזכות התורה אימתי כתבסס העולם משבאו אל נוה קדשך עד כאן : ולע"דן לדקדק מנא ליה אימתי כתבסס העולם משבאו אל נוה קדשך כי בפ' לא נזכר ביסוס העולם · ונר' שדקדק לשון אל נוה קדשך שהי"לל לנוה קדשך לעומת זה אמר אימתי כתבסס העולם משבאו אל נוה קדשך דהו' נוה מורה על המקדש שבו העבודה ובאו' נהלת בעוזך אל נוה קדשך מורה שכאשר באו אל נוה קדשך שנבנה בית המקדש נתבסס העולם ונהלם בעוזא ית' וזהו הביסוס ואעפ"י שתיבת בעוזך נדרש לתור' שאין עוז אלא תורה שנ' ה' עוז לעמו יתן עכ"ז דרשו גם כן לאימתי כתבסס העולם משבאו אל נוה קדשך שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ובהכרח הנזכר מאמרו אל שלא אמר לנוה קדשך ואפשר עוד בהכרח אל נוה כנזכר שלא אמר לנוה שזה יכריח היות הענין מקושר לתחלתו מי כמוך נאדר בקודש שנתבסס העולם ונתאדרת בקדש בית המקדש כי נטית ימינך ונחית בעוזך בעבור זכות גמילות חסדים ונהלת בעוזך בזכו' עוזך ואין עוז אלא תורה ובזכות שזכו אל נוה קדשך זה בית המקדש נוה שאכן זכות הנזכר מי כמוך נאדר בקודש שנתבסס העולם · ולמדנו מן המדרש הזה פי' או' ושמתי מקום על המקדש כמו ויביאנו אל המקום הזה ובאו' ונטעתיו שנתבסס העולם ושיעשו קליר כמו נטע והענין מוכרח שהרי כבר היו בא"י אלא על כורחין ושמתי מקום על המקדש · ובמסכת ברכות פ"א אמר רבי יוחנן בשם רשב"י כל הקובע מקום לתורתו אויביו נופלין תחתיו שנא' ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו וכתיב לכלותו בתחלה לענותו ולבסוף לכלותו · ולע"דן לדקדק תורה מאן דכר שמה ואולי נרמזה באומרו ונטעתיו שנטיעות של דברי תורה מטעי ה' להתפאר · והנכון שדקדקו או' לעמי ישראל והוא כפול והשני למ"דים בלתי מתיישבות דהי"לל לעמי יש' על כן דרשו לעמי אלו תלמידי חכמים כמו שדרשו חז"ל גבי והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות וז"ש כאן ושמתי מקו' לעמי אלו ת"ח שם היה להם מקום קבוע אל תורתם וימשך התועלת לישראל גם כן ונטעתיו וכו' ולא יוסיפו בני עולה וכו' ואין זה אלא שבני עולה שהם אויביו תחתיו כפולים ונכנעים · והכרית כן דהרי כבר היו בארץ ישראל אם כן אין ושמתי מקום של על הקובע מקום לתורתו וכמו שזכרתי שזה היה הכרח לר' הונא בר פפא שדרש מקום על המקדש · אמנם שיהיה הפ' כמונח הזה שאויביו נופלים תחתיו אפשר לדקדק כן מיתור תיבת תחתיו שכבר אמר ושמתי מקום כו' ונטעתיו כו' ושכן תחתיו למה לי אלא התחתיו אוזר אל האויבים והכי קאמר ושמתי מקום קבוע לעמי אלו תלמידי הכמים שיהיה קבוע לתורתם ובשכר זה ונטעתיו ושכן וכו' שאויביו יהיו תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו וכו' ובמ"ש בתחלה לענותו פרש"י ז"ל כשחטאו והמקדש עדין קיים לענותו אמנם אחר כך כשנתמלאה סאתם בעת החורבן לכלותו ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומדברי הרלב"ג שכתב עליו מנוחה לים ולא צרו לישר' שונאי ה' כמו בראשונ' ובימי השופטים ע"כ כר' שהוא מרים ושמתי מלעיל [illegible]

פי' רבי ישעיה

באהל ובמשכן · פירוש משכן ערלי' אילים קטנים · מן הנוה · פירוש דיר הרועים כמו נות כרות רועים : כשם הגדולים · פי' כשם המלכי' הגדולים כי כך שמך גדול בעולם :

ולא ירגז עוד · שלא יגלה ממקומו כמו שת"י ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוח' כמו ולא נחתי ויבא רוגז מוסדו' השמי' ירגזו : לענותו · ובדברי הימים לבלותו והענין אחד ובדברי רז"ל כתוב לענותו וכתוב לבלותו בתחילה לענותו ולבסוף לבלותו כי הם פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמר בדרש א"ר שמואל ב"ר יצחק משיבנה בית המקדש יתכנו ישראל לעולם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישר' ונטעתיו וגו' ואמר בתחלה כשנבנה בית המקדש אמר שלא יענה אות' אויב ולבסוף כשחטאו משנבנה בית המקדש אמר שלא יבלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לעונש חטאתם : כאשר בראשונה · טרם שהקמותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מעתה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך : כי בית יעשה לך יי' · בית מלכות וכ"תי ארי בית מלכו יקים לך יי' : כי ימלאו · אינו לשון ברכה אלא פירושו כאשר ימלאו ימיך ותשכב את אבותיך אקיים את זרעך אחריך ויתכן לפרשו לשון ברכה בשרו שימות זקן מלא ימים והם חיי האדם הערוכים ברוב שהם שבעים שנה כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ודוד חיה שבעים שנה כמו שכתוב כי בן שלשי' שנה היה במלכו וארבעי' שנה מלך וכן פירש את מספר ימיך אמלא כמו שכתבנו בפסוק או יומו יבא ומת · ובדרש כי ימלאו ימיך ימים שלמים אני מונה לך ולא ימים חסרים : אשר יצא ממעיך · מכאן שאבשלום ואדניה לא היו כי כבר נולדו בחברון ומאשר נולדו עדיין אחר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה אז ידע דוד כי שלמה ימלוך וזהו שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי הו אמר לו בפירוש על ידי נתן הנביא ואף על פי שלא נאמר בנבואת נתן לא בזה הספר ולא בספר דברי הימים הנה כתב בדברי הימים כשהיה מספ' דוד הנבואה שאמר לו נתן כמו שאמר ויהי דבר יי' עלי לאמר וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן אל ישראל בימיו : בשבט אנשים ובנגעי בני אדם · כמו שמיסרין בני אדם בניהם בשבט ויגעו אותם בשבט מוסר לא להמיתם כמו שאמר כי תכנו בשבט לא ימות ואל המיתו אל תשא נפשך לפיכך אמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן ואוכיחנו בעוותו כמו שמיסר האב את בנו ולא שאסיר חסדי ממנו כמו שעשיתי לשאול שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם ועל כל זרע דוד אמר לא על שלמה לבד אלא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורבותינו ז"ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן אלידע שנאמר ויקם יי' שטן לשלמה וגו' ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שטרדוהו ממלכותו כמו שאמרו בא אשמדאי וטרדו מתלכותו ופיר' בני אדם כי אמרו כי השדים נולדו מאדם הראשון באותן ק"ל שנה שפירש מאשתו :

ונאמן

ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא־יסיפו בני־עולה לענותו כאשר בראשונה: ולמן־היום אשר צויתי שפטים על־עמי ישראל והניחתי לך מכל־איביך והגיד לך יהוה כי־בית יעשה־לך יהוה: כי ימלאו ימיך ושכבת את־אבתיך והקימתי את־זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינתי את־ממלכתו: הוא יבנה־בית לשמי וכננתי את־כסא ממלכתו עד־עולם: אני אהיה־לו לאב והוא יהיה־לי לבן אשר בהעותו והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם

ואקימינון וישרון באתרהון ולא יזועון עוד ולא יוספון בני רשיעא לעניותהון כדבקדמיתא: ולמן יומא די פקידית נגידין על עמי ישראל ואנחית לך מכל בעלי דבבך וחוי לך יי ארי בית מלכו יקים לך יי: ארי ישלימון יומך ותשכוב עם אבהתך ואקים ית ברך בתרך די תוליד ואתקין ית מלכותיה: הוא יבני ביתא לשמי ואתקין ית כורסי מלכותיה עד עלמא: אנא אהי ליה כאב והוא יהי לידמי כבר דאם יסרח ואלקיניה במלקות גברין ובמרדות בני אנשא

ל' · ח' מל' · ל' · ב' פסו' ולכו · ל' · י' כתי' כן · ב' וחס' · ל' · י' · ל'

לענותו ג' מלאים וסי' ואסרנוהו לענותו · ותחל לענותו · ולא יוספו בני עולה דשמואל:

רשי

ולמן היום אשר צויתי · מחובר על העליון ולא יוספו לענותו כאש' בראשונה קודם השופטי' וכאשר עשו מימי השופטים עד כאן : והניחותי לך · יותר ויותר עד שתנוח מכל אויביך · והגיד לך יי' היום על ידי כי בית יעש' לך להושיב בנך על כסאך ויתקיים לך בית מלכות והוא יבנה הבית : בשבט אנשים : זה הדד ורזון בן אלידע : ובנגעי בני אדם · זה אשמדאי שדחהו ממלכותו והשדי' בני אדם הראשון הם שכל מאה ושלשים שנה שפירש אדם מאשתו בנות הבל היו הרוחות מתייחמות ויולדות הימנו : ויסב

יסי'

פי' רבינו ישעי'

ולמן היום אשר צויתי שופטי' · הו"ו יתר והוא מחובר למקרא שלמעל' שלא יוסיפו בני עולה לענותו כמו שעשו מן היום אשר צויתי שופטים שבין שופט לשופט היו מענים אותם : והגיד לך יי' · פי' אמר נתן לדוד כי הגיד לך כי בית יעשה לך שימלוך בנך תחתיך והוא יבנה לו הבית : והוכחתיו בשבט אנשים · פירוש אם יחטא לי איסרנו בייסורין כמו שהם מכה לכל בני אדם כשחוטאים לי ולא אאספנו כמו שאספתי את שאול :

רלבג

וזכר שודע דוד אשר יקום אחריו יכונן את כסא ממלכתו עד עולם ואף על פי שיחטא לו לא יסור חסדו ממנו כדרך שתפסו' ממנו המלוכה לגמרי כמו שנפסקה משאול : כי

כלי יקר

אות' לא כן בימי בנך וזמן המקדש · עוד פי' ז"ל ולא יוסיפו לענותו כבראשונה ר"ל על כל הזמן הקודם לבנין המקדש שיהיו ימי עינוי בערך ההשקט שבזמן בנך שלמה שאמר ושלום יהיה בימיו ולפי שקרא ימי עינוי לזמן הזה אשר בימי דוד הוצרך לומר למן היום אשר צויתי שופטים על יש' הניחותי לך מכל אויבך יותר מהזמנים הקודמים עכ"ז יחשב זמנך זה לרוגז ועינוי בערך השלוה אשר בימי שלמה כשאשי' מקום לעמי הוא מקום המקדש :

ולמן היום אשר צויתי כו' עיין רש"י וכו' שהוא ז"ל מפרש והניחותי מלרע שכן פי' לשון עתיד מדקאמר עד שתנוח והו' לשון עבר כי הוא מלעיל כתרגומו ואנחית לך ע"כ וכן הרד"ק והרלב"ג וכן מהרי"א וכבר זכרתי בפ' הקודם שיטה ב' למהרי"א שמקשר או' ולמן היו' אשר צויתי שופטים הניחותי לך יותר מכלם ועכ"ז ימיך אלה וזמנך יחשב לימי רוגז ולער בערך השלו' ושלוה שתהיה אחר בנין המקדש בימי שלמה בנך כמו שזכר ואמר ושמתי מקום לעמי כו' ולא יוסיפו בני עולה לענותו כבראשונה דהיינו כל הזמן שקודם לשימ' המקום הנזכר שהוא ב"ה שכול' יחשבו ימי ענוי וימי רוגז · אבל ק"ק לפי' זה וא"ו של והניחותי שלפי דבריו הוא גזרת ולמן היום וא"כ הי"ל ולמן היום וכו' הניחותי לך וכו' · ולע"דן לדקדק כי או' כאשר בראשונה כולל הוא כל הזמן העבר א"כ מה צורך לחלק הזמן העבר לב' חלוקות הא' זמן שקודם השופטים והב' הזמן של השופטים יאמר כי לא יוסיפו ולשון יוסיפו מורה שלא יהיה זמן זה בזמן העבר או יאמר לא כאשר בראשונה לבד שבה נכלל הכל באו' לא יוסיפו וכו' כאשר בראשונה ואם אפשר לטעו' בו הי"ל ולא יוסיפו לענותו כאשר בימי השופטים ואם ענוי כל דהו לא יוסיפו לענותו דהיינו כאשר בימי השופטים כל שכן שלא יוסיפו לענותו כאשר בראשונה שהוא ענוי גדול כשלא היה להם השופטים ונראה כי אמרו בראשונה הוא הקש למה שאמר ולא יוסיפו בני עולה לענותו ויהיה זה דומ' לכאשר בראשונה בצאת ישראל ממצרים ששמעו עמים ירגזון כך יהיו יש' בזמן בנך אין שטן ואין פגע רע ואחריו יהיו מהמעטי' מזה ההשקט וזהו שלא יוסיפו לענותו כמו שהיה למן היו' אשר צויתי שופטי' שהיו מצילין אותם מכל שוסיהם וז"ש למן היום באופן שההשקט הראשון הוא כשעשה רצונו של מקום בזמן שלמה שיהיו שקטים ממש כאשר בראשונה והו' למן היום כשאין עושין רצונו של מקום כ"כ שאז יתמעט שלותם מעט ויהיו כזמן השופטים · הן אמת כי שיטת רש"י שהקש שכאשר בראשונה הוא לפורענות והוא פשוטו של מקרא ובדבריהם יובן אומרו לענותו כאשר בראשונה על זמן מצרים שעשו למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה וז"ש לענותו כאשר בראשונה בזמן מצרים ואפשר שכלל גם כן בזה שכבראשונה ר"ל בתחלה שעבודם כיונו למען ענותו אבל בסוף היתה כוונת' בעבודה קשה לכלותו דהיינו שזכה בדברי הימים לכלותו · ועתה הבטיחם שלא ירגזו ולא יוסיפו לענותו שהוא כשיעור שבהתחלה וז"ש כאשר בראשונה ואמר כי בית יעש' לך וכו' כי מדה כנגד מדה כמו שאתה חשבת מחשבה טובה לעשות בית לשי"ת כך הגיד לך השי"ת על ידי עתה כי בית יעשה לך בית מלכות וכן מצאתי אח"כ למהרי"א כי בית יעשה לך ה' מידה כנגד מידה כאמור וטעם כפל ה' כי די שיא' כי בית יעשה לך לו' שיעשהו כפי חסדו שהוא ית' שיהיה הבית שלם ומלכות מפואר' כפי ערך העושה שהוא ה' · או יאמר ע"ד אני ה' לא שניתי ואת' בני יש' לא כליתם וזהו כי בית יעשה לך קיים בלי כליון כשמו ית' ויהיה ע"ד מ"ש חז"ל גבי ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו כביכול יהיה ה' ק"ו מע"א שבמידת פורענות כמוהם יהיו עושיהם ומידה טובה מרובה וזהו כי בית יעשה לך קיים ונצחי כה' וכ"י יעשה לך ממש ה' כמו והיה ה' מבטחו כאמור :

כי ימלאו ימיך עיין הרד"ק והרלב"ג · ולע"דן או' כי ימלאו ימיך על מ"ש חז"ל ששאל דוד ע"ה למות בערב שבת בשבתו והשיבו הש"י כי טוב יום בחצריך מאלף עולות שעתיד בנך להעלות ביום א' וזהו כי ימלאו ימיך דאפי' יום א' מימיך חביב עלי מאד ע"ד יודע ה' ימי תמימים ואמר שיתן ממלכה עד סוף כל הדורות והתחלתה תהיה מהיוצא ממעיו עד סוף כל הדורות לא שיתחיל מבן בנו וכיוצא אלא והקימותי את זרעך אחריך עד סוף הדורות והתחלה מן אשר יצא ממעיך בנך · או יהיה מקושר אשר יצא ממעיך לסוף הפ' שאמר והכינותי כו' שאעפ"י שהמלכות שלך היא ולזרעך אחריך עכ"ז בנך אשר יצא ממעיך לו לבדו הכינותי את ממלכתו בכל מעלה לא כן הבאים אחריו הולכים ומתמעטים בכבוד ומעלה והכוון שאמר אשר יצא ממעיך שבעודו היותו קטן אשר לו זמן מועט יצא ממעיך ימלוך ותכון מלכותו וכי היה שלמה עם היותו נער מלך והכין ה' ממלכתו שנתן לו ה' חכמה והוד מלכות וז"ש אשר יצא ממעיך והכינותי ר"ל רמז מלכותו חרף לזמן אשר יצא ממעיך וכו' :

הוא יבנה בית לשמי מהרי"א והכינותי את ממלכתו עד עולם שבהיות בנו המולך אחריו לא תפסק מלכותו וז"ש וכוננתי את ממלכתו עד עולם שגם בניו עדי עד ישבו לכסא לו ואם היה עד עולם כמו שפי' חז"ל עד עול' האמור גבי שמואל ירמוז שיכונן מלכות שלמה עד הגיע שנותיו למנין עולם שהם חמשים שנה והביאור הראשון עיקר ע"כ ולא יתכן לבאר עד עולם נ' שנה בהרי שלמה לא מלך אלא מ' שנה וא"כ איך יאמר עד עולם נ' שנה כעולמו של יובל וכעולמן של לוים והוא היה יותר מחמשי' ועוד שהו' ממלכתו שלא אמר מלכותו מורה על יוצאי חלציו שהמשך מלכותם אם כן עד עולם פי' עדי עד בהכרח : ולע"דן לדקדק יתורא תיבת הוא במה שזכרתי לא"ל בפ' אתה תבנה שהקדמת בנין ביתך לבנין ביתי ואותי השלכת אחרי גוך לז"א כאן הוא יבנ' בית ר"ל הוא ראוי שמקדים לבנות ביתי לביתו וגם שיכוין לעשותו לשמי לכל מבקש ה' יבוא שמה לא יכוין לבנותו לשבתי כמוך כנו' אתה תבנה לי בית לשבתי וע"י זה גם אני אעש' לו זאת וכוננתי את כסא ממלכתו זכר כאן כסא להוד מלכות ולתפאר' שיהו בכל משלה מעב' לנהרי כוש :

אני אהיה לאב כו' כבר אמר בשבט אנשי' זה הדד ורזון ואלידע ובנגעי בני אדם אלו המזיקי' בנוי דאדם הראשון דאמר ר' סימון כל ק"ל שנה שפירשה חוה מאדם רוחות הזכרים היו מתחממים ממנה והיא יולדת מהם ורוחות הנקבות מתחממות מאדם והיו יולדו' ממנו מ"ד רוחין דביתא עבין דרבין מיניה ומ"ד איכון בישין דחכמין ירביה ע"כ והנה חז"ל דקדקו לכוין אנשים מיעוט רבים שנים על הדד ועל רזון שהשני אנשים האלה יהיו שבט תוכחתו בהעוותו ונגעי בני אדם הם הנעשים מהקרי כמו שזכרנו משמר' סי' · ואמנם הטעם שהפ' א' בנגעי בני אדם לפי שיש בני אדם ויש בני חוה לפי שאותם של בני אדם יותר מרובי' ויותר קשים מהשפעת אדם בהם ויהי יותר הזקים כי קבלו כח קדושה יותר ויכול לעבר כמה רוחין נקבו' כמאלו נגעי בני אדם רבי הכמות ורבי האיכות · כי של בני חוה נעשו מהשפעת' בחוה בלבד ויהיו מועטים גם שהם חלושי כח קדוש' לז"א בני אדם בנוי דאדם הראשון שהם רבי הכמות והאיכות כאמור ולפי דבריהם אלו אפשר שלפי שלמה חטא והס' בהרבות לו נשים גם בהרבות לו סוסים וכסף וזהב וכל זה יגרום לרום לבבו לבלתי ירא את ה' ולז בנה שלמה במה כו' ולזה לפקוד על רום לבבו רזון והדד שבט אנשים אמנם על לא ירבה לו נשים לחימה יפקוד ה' עליו בנגעי בני אדם מין במינו · ורש"י הביא דברי המדרש הנזכר גבי שבט אנשים אמנם בנגעי בני אדם הנזכר פי' זה אשמדאי שדחהו ממלכותו והשדים בני אדם כו' כנזכר במדרש אלא שהוא ז"ל סובר שהשדים בני אדם הם יצריך פי' שהרי חז"ל אמר שנבראו ערב שבת בין השמשות ואולי ב' מינים יש ודברי רש"י נכונים גם הרד"ק הביא דברי בראשית רבה ע"ש וכן מהרי"א · ולע"דן אני אהיה לו לאב רחמן אקדים לו חסדי כי זה דרכו ית' דכתיב מי הקדימני ואשל' ואח"כ הוא יהיה לי לבן יכבד אב והיותו כבן יקיר לי כו' יגרום לאשר בהעוותו והוכחתיו תוכחת כך לא בשבט אלוה הקשה מאד לפני זעמו מי יעמוד אלא בשבט אנשים ר"ל שבט הראוי לאנשים חלושים ילודי אשה ושביעי רוגז ובנגעי הראוי' לבני אדם אשר בעפר יסודם · ורמז באו' לאב בלמ"ד וכן לבן להורות אני אהיה לאב שיש לו בן יקיר והאב רחמן וזהו לאב ר"ל ידוע וכן לבן יקיר · ואפשר לפרש בהפך באו' אני אהיה לו לאב ר"ל אני אהיה לו לאב שיכבדני כבוד אב ולא יזלזל בי אבל אהיה לו ובעיניו לאב וכן גם אני גם כן אחר כך כיון שהוא מכבדני הוא יהיה לי לבן שארח' עליו כי הוא לי בעיני ולי לבן אשר בהעותו והוכחתיו וכו' יהיה שמאל דוחה וימין מקרבת וז"ש וחסדי לא יסור וכו' :

וחסדי לא יסור ממנו כו' עיין הרד"ק וכן הרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל וזהו אשר הסירותי מלפניך ר"ל אשר סרתי המלכו' ממנו לפניך אבל זרעך וביתך אחריך שנאמן ביתך וממלכתך עד עולם לנצח נצחים ע"כ · ולע"דן לדקדק או' לשון יסור מאליו שלא אמר לא אסיר גם יתור אשר הסירותי מלפניך כי די שיאמר כאשר הסירותי מעם שאול מלפניך · ונראה כי ידוע דכל מה דעבדין מן שמיא בעלם ורא שובה הוא לטב כי הרעות נעשות בהסתרת פנים כמו שכתו' בתור' ואנכי הסתר אסתיר פני כו' ומצאוהו צרות רבות ורעות ולז"א כאן שאין צריך לו' שהש"י לא אסיר ממנו בפועל שאין דבר רע יורד מלמעלה כאמור אבל אמר לא יסור מאליו בהסתר פנים כאשר הסירותי מעם שאול בפועל ובכוונ' המתכוין והוקשה אל הש"י בעצמו ואיך אתה או' אשר הסירותי מעם שאול בכוונה כי לא הי"ל אלא אשר הוסר מעם שאול לזה משיב ואו' כאשר הסירותי מלפניך שמלפניך יתחייב שהסירותי חסדי מעם שאול בכוונה מתכוונת לקחתי ממנו לתת לפניך כי פי' הראשונים ז"ל שיעשה הש"י דבר רע להכלית טוב וכו פי' באו' לטב ר"ל להכלית טב והוא רע ז"ש אשר הסירותי מלפניך להכלית טוב הסירותי מלפניך · או יאמר אשר הסירותי מעם שאול על החסד ואו' אשר הסירותי מלפניך ר"ל אשר הסירותי את שאול שהוסר ונדחה מלפניך ואו' וחסדי לא יסור כו' מקושר עם מ"ש אני אהיה לו לאב שלא יסור חסדי ממנו :

ונאמן

אמן ביתך · נפעל עבר כמו ויתקיים מן ותקעתו יתד במקום נאמן · וכת"י וקיים ביתך : לפניך · כמו שהוא לפניך היום כסאך נכון כן יהיה עד עולם : וישב לפני יי' · לפני הארון ומכאן סמכו רבותינו ז"ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ומהם אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שהרי למעלה אין ישיבה שנ' שרפים עומדים ממעל לו וכתיב וכל צבא השמים עומדים עליו וכתיב בין העומדים האלה למעלה אין ישיבה ודוד יושב ומהו וישב לפני יי' מהם אמרו שסמך עצמו ומהם אמרו שישב עצמו בתפילה : מי אנכי · שהייתי ראוי למלוכה : ומי ביתי · בית אבי או אמר ביתו על בניו כלומר מי בניי שיהיה ראוי למלוכה : עד הלום · עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחריו · ובדרש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא די שבאתי בקהל אלא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנ' הנה עוד הלום איש ויאמר יי' הנה הוא נחבא אל הכלי : ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק : שהייתי רחוק ונתקרבתי : ותקטן עוד זאת · המלכות שנתת לי ולא דיבה אלא שדברת לתת המלכות לבית עבדך עד עולם זהו למרחוק וי"ת למרחוק לעלמ' דאתי : וזאת תורת האדם · תכונת האד' כלומר זאת שדבר' עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני כמו שאמר מי אנכי ומי ביתי · וכן בדברי הימים וראיתני כתור האדם המעלה וי"ת ודא חזיא לבני אינשא · ובדרש כתור האדם המעולה שבנביא' ואיזהו זה משה רבינו שנאמ' ומשה עלה אל האלהי' משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים אתה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנאמר בהנותו את ארם נהרים וגומר ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה' ספרים שבתילים : ואתה

טו אָדָם: וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר
הֲסִרֹתִי מֵעִם שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי
מִלְּפָנֶיךָ: וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ
עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן
עַד־עוֹלָם: כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל
הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד:
וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי
אֲדֹנָי יֱהוִה וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד־
הֲלֹם: וַתִּקְטַן עוֹד זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי
יֱהוִה וַתְּדַבֵּר גַּם אֶל־בֵּית־עַבְדְּךָ
לְמֵרָחוֹק וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם אֲדֹנָי
יְהוִה

אֱנָשָׁא: וְטוּבִי לָא יַעֲדֵי מִינֵיהּ כְּמָא
דְּאַעֲדֵיתִי מִן שָׁאוּל דִּי אַעֲדֵיתִי מִן
קֳדָמָךְ: וְקַיָּים בֵּיתָךְ וּמַלְכוּתָךְ עַד
עָלְמָא קֳדָמָךְ כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ יְהֵי
מְתַקַּן עַד עָלְמָא: כְּכָל פִּתְגָמַיָּא
הָאִלֵּין וּכְכָל נְבוּאֲתָא הָדָא כְּדֵין
מַלֵּיל נָתָן עִם דָּוִד: וַאֲתָא מַלְכָּא דָוִד
וִיתֵיב קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא כְּמִיסַת
יְיָ אֱלֹהִים וּמָן בֵּיתִי אֲרֵי אַמְטֵתַנִי עַד
הָלְכָא: וּזְעֵירַת עוֹד דָא קֳדָמָךְ יְיָ אֱלֹהִים
וּמַלֵּילְתָּא אַף עַל בֵּית עַבְדָּךְ לְעָלְמָא
דְאָתֵי וְדָא חֲזֵיָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא יְיָ
אֱלֹהִים

ב' חד חס' וחד מל' דין חס'

וככל ה' בקריאה וסימ' ככל הקתיו וככל משפטיו · ככל הדברים האלה וככל החזיון · וככל החזיון הזה דר"ה · כי התעיתם בנפשתיכם · ובכל כהי הכינתי לבית אלהי: מי אנכי ג' בקריאה וסי' מי אנכי כי אלך אל פרעה · כי הביאתני עד הלם · מי אנכי ומי חיי :

רשי

וישב שם לפני יי' · לפני הארון: עד הלום · שהמלכתני: גם אל בית עבדך · להמליך את בני אחרי : וזאת תורת האדם · בתמיה ראוי להתבשר כן לבשר ודם · ד"א עשית לי כמו שעשית לאד' הראשון שהראית לו דורות העתידים לצאת ממנו :

מה

רלבג

כי הביאותני עד הלום · ר"ל שהבא' אותי לזאת המעלה אשר אני בה היום והייתי קודם זה רועה צאן ואשם לקחתני ולא די לך בזה אבל דברת גם אל בית עבדך למרחוק ר"ל שתתמיד המלוכה לי גם כשיתעו לך זרעי ויתרחקו ממך · והנה זאת תורת האדם שקנאתם לצדיקים וקנאתם לרשעים והשגחת בי שלא תאבד טובתך וחיבתך וחסדך מזרעי בעבור הרשעים:

על

מנחה קטנה

פי אנכי ה' אלהי' וגו' כלומר כי כאין וכאפס הייתי מעותד להיות נכל באופן שהיות לאיש מי שהוכל לומר על עצמי אנכי יש לי להחזיק טובה אי נפי מי אנכי כי אדם הראשון אני אשר חטא לך שבאשר הוא גרם מות לכל העולם היה ראוי לא תביאהו יעמד אי כמוני היום כי אם שהיית רחום בדין יזכו שומרו אנכי אלהים · ולא זו בלבד כי אם שנתת לי מלכות כי ומי ביתי שבאתי מרות המואביה שלא בלבד שהביאות בקהל כי אם גם עד הלום זו מלכות ותקטן עוד זאת וגו' והוא כי ג' מלוכות הם במלכות א' לדוד · ב' בשלמה · שלשית לימות המשיח · והנה באומרו כי הביאותני עד הלום דבר על עצמו ואמר עוד זאת שהיא מה שהוא ב' בזאת שהוא מלכות בנו בעיניך ודברת גם אל בית עבדך למרחוק שהיא המלוכה השלישית וכל זה נגלית לאדם הראשון וז"ש וזאת תורת האד' גם ירצה כל מה שאמר' בתורת אדם הראשון על מלך המשיח נאמר כי שם נאמר נעשה אדם וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים וגו' והנה אדם הראשון לא רדה בדגת הים ובעוף השמים ובכל האמור שם אך דברי התורה שהיא האמורה על אדם מדבר על מלך המשיח שנ' בו וירד מים עד ים וגו' :

ועד

כלי יקר

ונאמן ביתך וכו' עיין הרד"ק וכן מהרי"א ז"ל ופי' עוד ונאמן שהוא תנאי כלו' וצריך שתהיה ביתך נאמן בעבודת ה' שאז יהיה ביתך נאמן וממלכתך עד עולם · ולע"דן לפרש לשון נאמן שר"ל ונאמן אני ה' לקיים דברי יעודי שביתך וממלכתך עד עולם יתמיד כמו שהוא היום לפניך ואעפ"י שיבא זמן גלות ישראל אשוב לרומם כסאך וזהו כפל הענ"נים ואו' פעמים עד עולם להורות על שני זמנים · או אפשר עוד באו' לפניך בשרו שעתיד דוד לחיותו וכמו שאז"ל באותה שעה חיה דוד כשאמר בעבור דוד עבדך כמו שנא' ה' העלית מן שאול נפשי כו' וז"ש ונאמן ביתך שיהיה קיים ביתך וממלכתך עד עולם לפניך ממש שתחיה ותראה כל המלכי' שיצאו מחלציך ותיבת לפניך ג"כ נמשכת לסוף הפ' לפניך כו' :

ככל הדברים כו' יש לדקדק כפל ככל הדברים וככל החזיון ותירץ מהרי"א כי ראיתי מי שפי' החזיון הזה על ימות המשיח שיהיה מזרע דוד והוא יבנה את בית האלהים ולא יוסיפו בני עולה לענותו עוד ועליו היה היעוד מהתמדת המלכות ולא יסירהו עוד ולכן אמר ככל החזיון הזה כן דבר נתן הנביא כי היה חזיון גדול ודוד גם כן אמר ותדבר לבית עבדך למרחוק לימות המשיח ע"כ · וה' עד כי מעניות דעתי כיונתי לדעת המפרש הזה כאשר כתבתי למעלה בכפל אל עבדי אל דוד ועניני הנבואה מוכיחים הם שדברו הכתובי' גם על ההווה ועל העתיד ובזה מובן כפל ככל הדברים האלה על ההווה וככל החזיון הזה על העתיד וכתב עוד שאין מן התימה היות באן הדברים בלשון עתיד והדברים בלשון עבר כי הדברים הטובים העתידין הם באי' בלשון עבר להיות אמיתתם כאלו עבר באו' והיו וכראותי עתה כן בדברי מהרי"א שמחתי כמוצא שלל רב :

ולע"דן שנמצא בעניני נבואה זו דברים קשים כגידין והוכחתיו בשבט אנשים כו' ודברים טובים אשר על ב' הענינים אמר הכפל ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה ויהיו ככל הדברים האלה על הדברים הקשים על דרך דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות ואו' ככל החזיון על הדברים הטובים או בהפך ככל הדברים על הטובים וככל החזיון על הדברים הקשים שזו מלשון חזות קשה הוגד ומלשון משא גיא חזיון ולכל הפי' אמר כי ככל הדברים וככל החזיון דבר נתן הנבי' דבר והפכו כאמור והוסיף לו' כן דבר כי די שיאמר ככל הדברים וככל החזיון הזה דבר נתן רמז שכן באותו הלשון לא גרע ולא הוסיף באופן שהגיד הטובים והקשים וכו בלשון עצמו שנא' לו וז"ש כן דבר ממש בלי תוספת ומגרעת כן דבר נתן הנביא וכו' :

ויבא המלך דוד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג · ולע"דן לדקדק או' המלך דוד כאן ונראה כי הטעם שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד להיותם כנועים ושפלי ברך בכנעים אל דברי ה' ומצותיו כי על כן היה דוד דן ודנין אותו לא כן מלך יש' לא דן ולא דנין אותו להיותם גאים ועזים נמצא כי ענות דוד גרמה לו ישיבה בעזרה שהיא עטרת לו ותפארת כי לפני כבוד ענו' שלכן בחר ירבעם לבטל עליית ירושלם כדי שלא יראוהו עומד ורחבעם יושב וז"ש כאן הפ' ויבא המלך דוד וישב שישיבתו זאת עפ"י ה' שישב כתגדלה מלכותו וזכה לזה מצד הענוה שבו ועליה דקכעת ואמר מי אנכי כו' כי הביאותני עד הלום להושיבני לפניך יושב ולא עומד ובמדרש תלים מי אנכי והלא מרות המואביה באתי כי הביאותני ולא קיימת בי לא יבוא עמוני ומואבי עד הלום ולא די שבאתי בקהל אלא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנ' הבה עד הלום איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים · ולע"דן דמנא להו לחז"ל שאמר והלא מרות המואביה באתי היכא רמיזא בקרא ועוד מנא להו לחלק שאמר הביאותני עד הלום לב' ענינים הביאותני לענין ביאה בקהל ועד הלום לענין מלכות דילמא כולה חדא מילתא · ונר' שדקדקו ז"ל ראשונה לשון מי אנכי דהי"ל מה אנכי ומה ביתי כמו מה לגוס עוד דקדקו לשון אנכי דלא קא' מי אני שהוא דקדוק ב' שע"כ אחז"ל גבי משה באו' מי אנכי כי אלך אל פרעה שדרשו אתה אמרת אנכי ארד עמך מצרימה האם אני אותו אנכי שאמר' ואנכי אעלך גם עלה עוד דקדקו או' עד הלום תיבת עד מיותרת לעומת זה דרשו מי אנכי שאינו לשון מיעוט שממעט עצמו ע"ד מה אני מה חיי אבל כוונתו והלא מרות המואביה באתי כי מצינו ברו' שאמרה לבועז אנכי רות אמתך וז"ש מי אנכי כלו' האם חלילה לך איך יודע מי אני שבאתי מאות' שאמרה אנכי רות אמתך ומתיבת עד המיותרת דקדקו והכריע היות אמר הביאותני עד הלום ב' ענינים האחד הביאותני בקהל ולא די בזה אלא שהביאותני לפני לפנים עד הלום שאין הלום אלא מלכות באופן שהם שתי גזרות האחד הביאותני והשנית עד הלום :

ותקטן עוד זאת בזהר טוב תמן תנינן עמוני ומואבי אסורים ואיסורם איסור עולם אבל נקבותיהם מותרות מיד · ויאמר מי אנכי כי הביאותני עד הלום מהו עד הלו' לא דיי שהביאותני בקהל אלא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנא' הבא עד הלום איש · ותקטן עוד זאת בעיני' כאינש דאמר לחבריה זעירא הדא בהפך ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק שהייתי רחוק ונתקרבתי זאת תורת האדם אבל נקבותיהם מותרות מיד ע"כ · ולע"דן לדקדק במאמר דכיון שבעל המאמר כולל במ"ש עד הלום שקרבו הש"ת להביאו בקהל מאי לא דיי שהביאותני בקהל אם כן לפי דבריו ותדבר אל בית עבדיך למרחוק שהייתי רחוק וכו' למה שנכלל בדבר המלכות גם אל בית עבדיך קשה בהיות בנושא למרחוק · אבל רצו לפרש ותקטן עוד זאת בעיניך כפשוטו יען שהשנית אינה גדולה מן הראשונה שאדרבא' המלכות לדוד עם היותו שבא מרות המואביה דבר גדול מאד להרים מאשפות אביון למלכות ועם היותו מזרע המואביה כי מאי דלא היה והוה מאי דהוה לא כ"ש שאקרי שהוא מלך אין מן התימה שימלכו בניו שכבר היה אביה' מלך כאינש דאמר לחבריה זעירא הדא בהפך שלפי זה המאמר ותקטן זאת בעיניך אינו מוסב לראש הפ' שא' כי הביאותני עד הלום כי אין זאת קטנה אלא גדולה כאמור והלשון ג"כ בלתי צודק שאו' זאת בלשון יחיד וכבר הוכחנו שזכר שני ענינים האחד ביאתו בקהל והשנית הלום המלכות ואיך אמר זאת לשון יחיד לזה פירשוהו כאינש דאמר לחבריה זעירא הדא בהפך שמוסב או' ותקטן זאת על סוף הפסוק כאילו אמר זעירא הדא בהפך הלא הוא מה שדבר' אל בית עבדך ענין המלכו' שנכלל בתיבת גם עם היות ביתי פגום ז"ש למרחוק שהייתי רחוק אלא שקרבתני בטענה זאת תורת האדם הזכרים אסורים ולא הנקבות · עלה בידינו ביאור בפסוק מתוך דבריהם ז"ל באו' למרחוק על ענין עמוני ומואבי שקרבו בטענ' זאת תורת האדם שאיסורו איסור עולם לא תורת הנקבות שמותרות מיד א"כ מלת למרחוק מיותרת לגמרי וא"כ היה לו לפרש הפסוק כפשוטו וכו' שהבטיחו הש"ת שלא יכבה נרו לעולם ומלכותו · ועוד מי הכריחם לפרש אומר ותקטן זאת בעיניך כאינש דאמר לחבריה וכו' ולמה לא פירשו הפסוק כפשוטו · ונראה דבעל המאמר הוקשה לו תיבת הלום וגם תיבת עד מיותרת וזה כלל באו' מהו עד הלום מדלא קאמר מהו הלום וכן בתירוץ היה לו לקצר ולומר הלום מלכות שנא' הבה עוד הלום איש וכו' באו' לא דיי וכו' רוצ' לתרץ תיבת עד שכוונת הכתוב לא דיי שהבאותני בקהל שהגדול הזה היה מספיק לי ואתה ברחמיך הביאותני עד גבול הלום שאין הלום אלא מלכות באופן שאו' לא דיי שהביאותני וכו' כלול בתיבת עד ומלכות כלול בתיבת הלום והנה ראו חז"ל בסוף שאו' וזאת תורת האדם אין לו הבנה רק אם כפרשהו זאת תורת האדם ר"ל הזכרים הם אסורים איסור עולה אבל הנקבות מותרת מיד לכך הוצרכו לפר' או' ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק דהיינו שהייתי רחוק מאבי ונתקרבתי דהפת' א"ש או' זאת תורת האדם תורת הזכרים ולא תורת הנקבות · והכוונה שהמוסכ' המלכות לדורות דבר גדול הוא ונתגדל יותר מצד היותו הנושא גרוע זרע מואבי שאעפ"י שמן הדין יהי' מותר לבא בקהל עכ"ז לענין מלכות השים עליך מקרב אחיך היותר מיוחס זהו שאמר ותדבר גם אל בית עבדך ענין המלכות עם היות פגם זה של למרחוק מצד מואבי ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכוונת המאמר הזה שהביא הרד"ק ז"ל מהתייחסות דוד למשה הוא בסוד תפארת ומלכות בסוד דו פרצופין אשר משה כליל תפארת בראשו ניתן וזכר לתורה ולנסים ככו' ודוד אשר זכה למלכות שמים זכה ג"כ בכיון אל משה ע"ה כי הסוד שלו משפיע וסוד מלכות בית דוד מקבלת שפע שהיו חמשה ספרי תלים לרמוז אל ה"א אחרונה שבשם הרומזת לאשת חיל עטרת בעלה והה"א ראשונה שבשם הרומזת לבינה היא חיים ובתפארת עץ החיים עץ חיים היא למחזיקים בה עד כאן נתחלקה התורה לחמשה ספרים וזה די · ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א הביא ככל הנזכר והוסיף על דרך רש"י ז"ל שפירש בתמיה דהכי קאמר וכי זאת תורת האדם לתת נצחיות מלכות לו ולזרעו אחריו ואפי' כשיהיו רשעים ופקדתי בשבט פשעם וכו' כי השכל היה נותן שיסחו רשעים ממנה אם כן אין זו תורת האדם כי אם תורת השכלים הנבדלים הקיימים בנצחיותם :

ולע"דן לדקדק תיבת עוד שמיותרת · ומהו וזאת תורת האדם · ונראה כי האדם אשר יראה לעינים אשר שאיש פחות הערך ימצא חן בעיניו וייטיב עמו לזה אמר תמי' לכי ממך ה' אלהים הרואה ללבב ויודע כל תעלומות איך בחרת בי כי מי אנכי ומי ביתי עד שמצאתי חן בעיניך אשר הביאותני עד הלום · ותקטן זאת בעיניך כאילו אני גברא רבא כדאי והגון מאד עד שדברת גם אל בית עבדך למרחוק לדורות הבאים העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה כי מה שלימות ראית בי להגדיל אותי כל כך וזאת תורת האדם אשר יראה לעינים ולמראה עיניו ישפוט לא תורתך ה' אלהים אשר עיניך הלא לאמונה רואה ללבב ואם כן איך בחרת בי כי מי אנכי ואמר ותקטן עוד זאת וכו' כמו שאמרו הראשונים ז"ל גבי ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ ובאו עליך כל הברכות האלה כי למה יצאת ברכת ונתנך ה' עליון מכלל שאר הברכות ותרצו ז"ל כי ידוע שבמתנה צריך להעריך ערך הנותן וערך המקבל ובבחינת הנותן הוא ית' מלך מלכי המלכים אבל בבחינת המקבלים ישראל זה העם לא היה כל ימיו אלא בשעבוד מצרים ומטולטל לזה צריך שיקדים הש"ת לתתך עליון על כל גויי הארץ ויתחייב מזה שיבאו כל הברכות האלה והשיגוך דכולי האי ואולי יספיק כל הברכות האלה לעם שלם כמוך עליון על כל גויי הארץ שיר"ב הברכות לפי ערך הנותן לא לפי ערך המקבל עד כאן וכיוצא בזה אבין כאן כיון שהביאותני עד הלום מלך יהודה וישראל גברא רבא אנא והמלכות והממשלה שנתת לי ונמשכה קטנות בעיניך אל המלכות בעצמה שנתת לי כי למלך כמוני מילתא זוטרתי הוא המלכות עצמה על כן ותדבר גם אל בית עבדך לדורות וזאת תורת האדם כנז"ל ואפשר עוד וזאת תורת האדם כדפרישית בכלי חמדה שהכוונה אחרי שמי אנכי קטן הערך אין זאת אלא לכבוד אדם הראשון יציר כפיך אשר ממנו הולכתי וכו' כל חיי רואי כמו שאמרו ז"ל שבעים שנה נתן אדם הראשון לדוד והמקובלי' ז"ל אמרו אד"ם אדם דוד משיח באופן שזאת תורת האדם היא שגרמה לי כן מלכות וממשלה כי למעשה ידיך תכסוף לכבדו ולרוממו · ואפשר עוד שאמר ותקטן עוד זאת וכו' שכוונת אומרו עוד זאת יען כי מתחלה קטנה היא בעיניך זאת המלכות ואת שנתת לאיש גרוע כמוני כי מי אנכי ומי ביתי כי הביאותני עוד הלום והנה ותקטן עוד זאת פעם ב' זאת המלכות הנז' כיון שנתת אותה גם אל בית עבדך לדורות ז"ש ותקטן עוד רוצה לומר עוד פעם שנית מאחר שנתת אותה אל בית עבדך :

פי' רבינו ישעיה

וישב לפני יי' · לפני הארון : ותקטן עוד זאת בעיניך · פירוש כל הגדולה שעשית לי אלה עוד דברת אלי טובות לזמן רחוק שאמרת שימליך בני אחרי · וגם אמרת לי שיהא נאמן ביתי לעולם : וזאת תורת האדם · פירוש בתמיה וכי זאת תורת האדם למצוא חן בעיניך ולהתחשב בעיניך כל כך · ידעתי כי איני ראוי לכל זה הכבוד :

ואתה ידעת את עבדך · אתה ידעת לבב עבדך ולא אדע לדבר מה שבלבי ואתה ידעת וי"ת ואת עבדת בעות עבדך פירוש ידעת כמו אדם ותדעהו: בעבור דברך וכלבך · בעבור דברך שאמרת לשמואל להמליכני וכלבך וברצונך עשית כי היכני ראוי לכך אלא שאתה רצית בי · ויתכן לפרש גם כן בעבור דברך ורצונך ויהיה כפל דבר לחזק: את כל הגדולה · ככתב בוי"ו עם הדגש וחביריו כתבנו בספר מכלל ובחלק הדקדוק: להודיע את עבדך · כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי: על כן גדלת יי' אלהים · על כן שאני משיג דעתך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מחשבותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך: ככל אשר שמענו באזנינו · וככל אשר ידענו מלבנו הכרנו שאין כמוך ואין אלהים זולתך וי"ת ככל די שמענא אמרין קדמנא כלומר מה ששמענו אומרים הקדמונים אשר לפנינו על דרך שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך: ומי כעמך כישראל · כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים: אשר הלכו אלהים · הלכו לשון רבים דרך כבוד כמו ישמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהים וי"ת דאזלו שלוחין מן קדם יי' · ובדרש אשר הלך האלהים זה הקב"ה אשר הלכו האלהים זה משה ואהרן: ולשום לו שם · פי' לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעוהו כמו פרעה שאמר מי יי' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את יי' וגומר לפיכך אמר האל ואכבד' בפרעה וזהו ולשו' לו שם ובדברי הימים לשום לך שם: ולעשות לכם · כנגד ישראל ידבר: הגדולה · גם זה בוי"ו עם הדגש: לארצך · כנגד ישראל או כנגד השם ופי' עשית להם גדולה ונוראות עד שבאו לארצך וכת"י עד די עלו לארע בית שכינת' דיהבת' להון: מפני עמך · כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונוראות שעשית להם וכן הוא בדברי הימים לגרש מפני עמך: גוים ואלהיו · פי' מגוים ומאלהין ומ"ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים או פי' גוים על ישראל כלומר אשר פדית ממצרים גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בנימן בעממיך ואלהיו כמו אלהים לא תקלל שפי' שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדעת מקצת רבותינו ז"ל שפי' ואלהיו על השם ית' על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו: בית

יְהוִֹה: וּמַה־יּוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר כ אֵלֶיךָ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ אֲדֹנָי יְהוִֹה: בַּעֲבוּר דְּבָרְךָ וּכְלִבְּךָ עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהוֹדִיעַ אֶת־עַבְדֶּךָ: עַל־כֵּן גָּדַלְתָּ יְהוִֹה אֱלֹהִים כִּי־אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ: וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלְכוּ־אֱלֹהִים לִפְדּוֹת־לוֹ לְעָם וְלָשׂוּם לוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוּלָּה וְנֹרָאוֹת לְאַרְצֶךָ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לְּךָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו: ותכונן

אֱלֹהִים: וּמַה יּוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ עֲבַדְתָּ בָּעוּת עַבְדָּךְ יְיָ אֱלֹהִים: בְּדִיל מֵימְרָךְ וּכְלִבָּךְ עֲבַדְתָּ יָת כָּל רַבְרְבָתָא הָדָא לְהוֹדָעָא יָת עַבְדָּךְ: עַל כֵּן רַב אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי לֵית דִּכְוָתָךְ וְלֵית אֱלָהָא בַּר מִינָךְ כְּכֹל דִּי שְׁמַעְנָא אַמְרִין קֳדָמָנָא: וּמַן כְּעַמָּךְ כְּיִשְׂרָאֵל עַמָּא אֶחָד בְּחִיר בְּאַרְעָא דַּאֲזַלוּ שְׁלוּחִין מִן קֳדָם יְיָ לְמִיפְרַק לֵיהּ לְעַם וּלְשַׁוָּאָה לֵיהּ שׁוּם וּלְמֶעְבַּד לְכוֹן רַבְרְבָן וְחַסִּינָן עַד דִּי עֲלוּ לַאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתָּךְ דִּיהַבְתָּא לְהוֹן מִן קֳדָם עַמָּךְ דִּי פְרַקְתָּא לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו: ואתקינתא

ואתה ועתה י"ח בטעם · תגיר · ב' · ד"ב' מל' וא' חס' · ח' כ"כ בנגו' ג' · י' · ב' לו סרי אלפי' ט"ו · ב' כתיב כן · י'

ולעשות ט"ו בקריאה וסי' השמר בנגע הצרעת · ונתנך יי' לראש ולא לזנב · וחזקתם מאד לשמר · ולשם לו שרי אלפים דשמואל · ומי כעמך כישראל דשמואל · ועברה העברה · ולשלמה בני תן לב · והיה אם תלך לפני · ויאמר ליהוידע לדרוש · אם מצאתי חן בעיני המלך · כי עזרא הכין לבבו · וילכו כל העם לאכול · מחזיקים על אחיהם · ויקשרו כלם יחדו · ידעתי כי אין טוב בם:

רשי

מה יוסיף עוד לדבר אליך · מה אשאל עוד: ואתה ידעת את עבדך · נחת לי כל צרכי כמו יודע צדיק נפש בהמתו: בעבור דברך · להקים מה שאמרת לשמואל להמליכני: וכלבך · רצונך הוא ולא שאני כדי: להודיע את עבדך הבשורה שבישרתני: אשר הלכו אלהים · משה ואהרן שנאמר נתתיך אלהים לפרעה וכן תירגם יונתן דאזלו שלוחין מן קדם יי': לפדות לו לעם · כך אמרו השלוחים לישראל הקב"ה שלחנו לפדות לו לעם ולעשות לו שם ולעשות לכם הגדולה ונוראות עשית לארצך לאחר שיצאו משם ומה הם הנוראות מפני עמך לגרש גוים ואלהיהם ומקרא זה חסר לגרש ובדברי הימי' פירשו לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים מבין הגוים ואינו חסרו' כי ממשמע שנאמר מפני עמך גוים אנו שומעין לשון טרודין וגירושין: אתה

מנחה קטנה

ומה יוסיף עוד דוד וגו' כיון שכל מגמתי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ולראות בנחמת ציון וירושלים ובגאולת ישראל וכיון שבבשורתני על כל הנאמר שכל זה בכלל כו א"כ מה אוסיף עוד לבקש בדברי אליך ע"כ גדלת וגו' בסורת כי אין כמוך שע"כ לא תירא מאלהי' זולתך יגבר עלקיימו כי אין כמוך יהיה כלתי למכב זה · גם אין כמוך לגלות עתידות כמוך וכמו שאמר בישעיה בכמה מקומות מי בהם יגיד זאת וגו' למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא וגו': כי

פי' רבינו ישעיה

ומה יוסיף עוד דוד לדבר אליך דברי תוספות והודאה אין לי פה להשיג כפי מה שראוי לו ואתה ידעת את עבדך כי לבי נכון לפניך ואיני יודע להוציא מפי כל מחקרי לבבי · ואני איני משיג להלל לפניך כראוי · הקבל את לבי שהוא שלם לפניך · בעבור דבריך · פירוש כדי לקיים דברך שאמ' לי על ידי נביא להיות מלך על ישראל עשיתה מה שעשית ולא שהייתי ראוי לכך · וכלבך עשית את כל הגדולה הזאת להודי' עבדך פירוש שימלך בני אחרי ויהיה ביתי לפניך לעולם · כל זה לא הייתי ראוי אלא כל כך וכרצונך היתה כלומר אתה רצית כי בחנם בלי שום הגמול בעשיתי שאהיה ראוי לכך: ומי כעמך ישראל · פירוש כמו שעשית לי גמול גדול כך עשית גם לישראל שאין בכל האומות עם גדול ונכבד כמוהו · אשר הלכו אלהים · מדבר כנגד השם בלשון רבים כאשר יאמר בהרבה מקומות: לפדות לו לעם לפדות את ישראל להיות לו לעם ולשום לו שם שיצא שמו בכל העולם · ולעשו' לכם הגדולה · פי' אמרת לישראל שעשה לכם גדולה יותר מכל האומות ונוראות לארצך · פי' נפלאות נוראות עשית לארצך שהיא ארץ הכנעני · מפני עמך · מקרא' קצר הוא אשר הירשת מפני עמך אשר פדית לך ממצרים · גוים ואלהי גרשתה מלפניו ככה גוים עם אלהיהם כל גוי וגוי ואלהיו · ודומה לו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים:

רלבג

על כן גדלת יי' אלהים וגו' · ר"ל שידיעת העתידו' היא לך לבדך ואתה קורא הדורות מראש כמו שנזכר בספר ישעיה ואין כמוך שידע על נכון כל המתחדש כי לשאר השכלים ידיעות חלק מה מנימוס הנמצאו' וסדרם ויושרם ואולם ידיעות בכללו' לא יתכן שתהיה כי אם לשם ית' כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי': ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ · מיוחד לעבודת השם ית' כי הוא הולך לפדותם לו לעם ולזה הרבה הנפלאו' בהוציאו אות' מארץ מצרים למען יהיו לו לעם והו' יהיה להם לאלהי' ועשה גם כן נפלאות ונוראות בהורישו אותם ארץ ישראל: אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו · ר"ל שהשחיתו ישראל גוים ואלהיו בעת ירשם הארץ או ירצה שהנוראו' ההם שעשה מפני עמו קצתם היה להשחית גוי' וקצתם להשחית אלהיהם כמו שנתבאר בענין דגון בראש זה הספר: את

כלי יקר

ומה יוסיף עוד דוד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"א שלא שפי' ידע לשון רחמים כמו וידע אהי' ועיין הרד"ק:

בעבור דברך כו' עיין רש"י וכן הרד"ק והוסיף ע"ש ומהרי"א ז"ל איני חושב שעשית זאת בעבור שדברתי לבנו' בית לשמך ועל אשר היה עם לבבי כן כי לא יספיק זה לסיבת כל החסד הגדול הזה אבל בעבור דברך וכלבך ר"ל דברך הגזרה אשר גזרה הכמתך וכלבך ר"ל רצונך הטוב להטיב הם גרמו כל החסד הגדול הזה ולדברים האלהיים אין ראוי שיבוקש תכלית אחר כי אם חכמתו ורצונו ית' ודברך היא חכמה והגזרה אלהית וכלבך הוא הרצון האלהי שמהם נמשך החסד שעשה ומה שרצו להודיעו אליו ע"י הנביא כי עם היות שיספוק הש"ת לעשות חסד עם זרע דוד להמליכו מה היה ההכרח לשיגידהו ויודיעהו לדוד אין לזה אם כן תכלית אחר כי אם חכמתך ורצונך להודיע את עבדך · ולע"ד לפי שהיה פקפוק בענין דוד שהרי דואג רצה להרחיקו כששאל עליו שאול בן מי זה העלם ונתעלמה מהם הלכה לולי שבא יתרה הישמעאלי ונעץ חרב ואמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ז"ש בעבור דברך ומאותך שכתב בתורה לא יבוא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית א"כ בעבור דברך שדברת בתורה עשית זאת להודיע שעמונית מותרת ומואבית מותר' והעד דוד מלך ישרא' שנבחר מיד ולדורות דורותיו אהרי שזה קיום דברך האמיתית על כן עשית את הגדולה הזאת והגדולה היא להודיע את עבדך שההודעה אלי היא הוראת חביבות וחשיבות על דרך מה שפירשו הראשונים ז"ל חביב אדם שנברא בצלם שהכונה שהידיעה שהודעה לו שנברא בצלם חיבה יתירה היא חיבה יתירה נודעת לו וזהו את הגדולה הזאת להודיע את עבדך א"כ זהו להודיע שההודעה אליו היא הוראת חשיבות וחיבה וזהו להודיע את עבדך:

על כן וכו' עיין הרד"ק והרל"בג ומהרי"א על כן גדלת ר"ל בעבור שאנחנו לא נשיג תכלית למעשיך כנזכר במ"ש בעבור דברך וכלבך עשית כו' שאתה עושה חסד עם הבלהי' ראוים אינם כמו איש אשר כמוני היום ולא באנו עד תכלית כוונתך על כן ידענו שאתה ה' האלהים גדלי מאד וחשש דוד אולי באמרנו שה' גדל מאד יגזור שיש אלוה קטן ממנו ויש ערך ויחס ביניהם לזה אמר כי אין כמוך ואין אלהים זולתך ר"ל שאין אלהים זולתך לא קטן ולא גדול ע"כ:

ולע"ד שאחר שהביע בדבריו הלעה נכונה להודיע בה שפלות ערכו כמו שאמר מי אנכי ומי ביתו שהרי מארע מואבי בא"ים ואמ' שאין תועלת להאריך בזה כי גלוי וצפוי לפניו ית' שפל ערכו ומה בלע בהגיד לפניו הנגלות · עתה אמר על כן שאני כל כך קטן הערך ושפל ואפר והשגחת עלי על כן גדלת ה' כי זאת היא גדולתך שעם היותך רם ונשא עכ"ז אל זה תביט אל עני ונכה רוח ושפל רוח להחיות רוח שפלי' ולב נדכאים ז"ש על כן גדלת ה' אלהי' ולא נמשך לך ח"ו חסרון כבוד מהתקרבותך לנשברי לב ופחותי הערך בוז משפחות אדרבה בזה גדלת מאד וזהו שסמך ומי כעמך כו' לומר למוד אתה בכך להרים מאשפות אביונים והראיה עמך ישראל שהיו בשעבוד מצרים והוצאת אותם אל גדולה ומעלה שמי כעמך ישראל וזהו גדלך לא כן שאר האלהות הגרועי' לא ידבקו כ"א במעולי' ונאים כדי להתכבד עמם כי הבל המה וכולי האי ואולי יחשיבום ויכהנו בהם כבוד אבל אתה מרום ונדלת מאד לא יגיע אליך חסרון כבוד בהשגיחך על שפלי המצב אדרבה זהו כבודך וגדולתך שעל כן גדל' מאד ה' אלהים ואפשר שאמר כי אין כמוך וכו' נמשך אל סוף הפסוק אל ככל אשר שמענו באזנינו שאלהי' באזנינו שמענו כי אין כמוך ואין אלהי' זולתך וזהו ככל אשר שמענו באזנינו אומר כן כי אין כמוך ואין אלהים זולתך בלשון הזה ממש או יאמר שמה ששמענו באזנינו מאבותינו ספרו לנו עתה ראינו כן בעינינו שגדלת כן מאד ואין כמוך באלהים ככל אשר שמענו כן ראינו:

ומי כעמך וכו' עיין רש"י ז"ל והר"דק וכוונתו מהרי"א ז"ל והוסיף בטע' וזכרון ענין זה על ומי כעמך וכו' לומר שקרה למלכי דוד וביתו מעין מה שעשה הש"ת עם העם בני ישראל כמו בקרבם עם היותם גוי א' מגויי הארץ עכ"ז הלכו אלהים לפדותו ולקרבו לעבודתו לעד לעולם וכמו שמוכיר בפסוק ותכונן לך את עמך וכו' לעד עד עולם שאף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתי' כו' כן בדומה מה שבחר במלכות דוד לעד לעולם שעל שניהם יחדיו אמר בתפלתו על ההתמדה' כמוזכר בפסוק ויגדל שמך וכו' גם פי' גוי אחד בארץ בהיותו גוי א' מיוחד וחשוב לא מפאת עלמו אלא יען אשר הלכו אלהים וכו' ולשום לו שם לו לעם ישראל לעשות לו לשם ולתפארת ולעשות לכם הגדולה כלפי ישראל לנוכח ידבר וכן נוראות לארצך על ישראל או אפש' כלפי הש"ת והמ"ם של לכם נוספת כאילו אמר ולעשות לך הגדול' והנוראות לארצך שהוא גלוי שכינה אשר בה וכל זה עשית בעבור העם אשר פדית עד כאן תורף דבריו ועיין הרל"בג ז"ל וי"א עמא חד בחיר: ולע"דן מלבד הנ"ל בפסוק על כן גדלת שכוונה עד כאן שאתה מביט אל עני ונכה רוח להחיות רוח שפלים כמו שעשית עמי זהו גדולתך ותפארתך וכיוצא בזה עשית עם עמך העניים והאביונים שמשועבדים עבדים לפרעה במצרים ופנית אליהם אם כן למוד אתה להרים מאשפות השפלים ואפשר עוד לפי שאמר בעבור דברך וכלבך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע את עבדך בעולם למלך הוא' וביתו שמא תאמר פרנס ומלך לפי העם והעם בזוי הוא חליל' לזה אמר לאמת מה שאמר מי אנכי וכו' כי הביאותני עד הלום אין הלום אלא מלכות ובפרט היות המלכות לנהוג שררה בעמך אשר אין כמוהו בעולם על כן דבר גדול מאד מאד הוא למלך עליו וז"ש ומי כעמך וכו' ואמר כעמך כיש' דהי"ל כעמך ישראל לפי שידוע שישראל נהגו כל המלות קודם נתינתם כמו שאח"ז על גבי אברה'עקב אשר שמע אברהם וכו' שאפי' ערובי תבשילין קיים ואחריו בית ישראל ז"ש כעמך כשקבלו התורה וכישראל אפי' קודם שקבלו כי קיימו וקבלו היהודים קבלו מה שכבר קיימו ז"ל כעמך כיש' להשוות כמו כעם ככהן או אמר ומי כעמך כולם צדיקים דומים כישראל סבא אביהם הזקן שהיתה מטתו שלימה כמו אל צור ממנו חוצבו ואל מקב' בור ממנו נוקרו ואמר אחד בארץ שאחדותו אשר אין לו שני הוא בהיותו יושב בארץ כי ארץ אשר ה' דורש אתה תמיד עיני ה' והשגחתו בה ז"ש גוי אחד בארץ והוכיח עוד גדולת העם אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם אמר הלכו והיה ראוי לומר הלך אלהים לרמוז שאלהים הלך פעמים שלש במצרים ראשונה בימי אברהם להציל שרה והוא סימן לבניה'שיצאו משעבוד מצרים וברכוש גדול כשרה אמם ע"ה שנתן לאברהם אלף כסף ומתנות רבות רמז וסימן לבניה וכמו שאומרו בס"ה שמאז הושם להם שארי' בארץ שכינת עוזו ית'כדי שיכללו הנשים מהטומאה ויתקיי' בהם גן נעול ועוד שנית בימי יוסף ויהי ה' את יוסף שלא יכשל ויתקיים בהם גן נעול מעין חתום על הזכרים וכשבאו ישראל ירדה עוד גלוי שכינה אנכי ארד עמך מצרימה וכו' לז"א הלכו אהים בלשון רבים להורו' על פעמים רבות שכולם היו הכנה לפדות לו לעם כאמור זאת ועוד אמר הלכו אלהים בלשון רבים להורות על פעמים רבות שכולם היו הכנה לפדות לו לעם כאמור זאת ועוד אמר הלכו לפי שאינו דומה גלוי שכינת עוזו כשירד ישראל אבינו בשבעים נפש לירידת אברהם ויוסף כי בפעם הזאת היה גלוי שכינה יותר על כן אמר אשר הלכו אלהים להורות ההתחלפות בגלוי השכינ' כפי הזמן ושיעור הכנת המקבלים לא שיבוא שנוי או התחלפות באלהים הא למה זה דומה לשמש כי יהל אורו בהכנסו בחור קטן יהיה אורו למטה כזוז אחד ואם תהי'ארוב' יכנס שעור רב ויראה התחלפות ביניה' כי עם היות א' נוגלים מאור השמש כן כיוצ' בזה המבדי' כמה הבדלות כי שמש ומגן ה' כו' והשנוי יהיה במקבלים לא בו ית' חלילה ולזה אמר הלכו אלהי' בלשון רבים ואמר לפדות לו בדרך הדרש לפדות לו כביכול לפדות את עצמו כי הוא עמם בצרה על דרך בכל צרתם לא צר ואחז"ל גלו למצרים שכינה עמהם או אמר לפדות מי שיהיה לו לעם לרמוז שבאשר הם שם לא היו כדאים להפדות שאינם עם לו אבל לעתיד יהיו לו לעם ולזה הלך האלהים לפדותו והלך גם כן לשום לו שם ע"ד לשום לכם שארית בארץ שפי' בס"ה על שכינת עוזו שנקראת שארית כמו כן יתאמ'כאן לשום לו שם · שם כמו ברוך שם כבו'מלכותו שהו'רמז לשכינ'שם הדבות והיינו הומרו לשום לו שם לשון שימה דהי"ל לעשות לו שם אלא ודאי כדפרישית לשום לו ית' שם שהוא היכל הש"ת כאמור כדי לעשות לכם ישראל הגדולה בפליטתכם ממצרים דומה למקרא שכתוב לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה · ונוראות לארצך בכניסתם לארץ הירדן יסוב לאחור וידיהו כבקעה וכהנ' רבות נוראו' לארצך וכל זה עשית מפני עמך החביב עליך יען אשר פדית לך ממצרים לא היו אלא גוים גמורים וכל אחד אלהיו בידו כמשאחז"ל הללו עע"א והללו עע"א הללו מגדלי בלורית והללו מגדלי בלורית זהו שאמר אשר פדית לך ממצרים גוים כיון ואלהיו בידו ולכן אמר ואלהיו בלשון יחיד להורות התחלפות העבודות שביד' ולזה סמך: ותכונן

שמואל ב ח

רדק **קצה**

מנחה קטנה

בית לבנה לך · כתרגומו מלמו מקיים לך : על כן מצא עבדך את לבו · מצאו מכוון להתפלל אליך : ודבריך יהיו למת · דרך תפילה לומר לו פי׳ הס למת וכת״י לימון קשוט : הוחל · עניין רצון וחפץ כמו ויוחל משה הוחל נא ולין הנה נא הוחלתי וי״ת לשון התחלה ורי כמו שתרגם לנקלוס הנה הוחלתי הרחמון שריתי : להיות לעולם לפניך · שיהיו עומדים לפניך : בית עבדך לעולם על עלמו לומר כמו להחריס וי״ת ומכרכתך יתברכון בתי עבדך לדיקיא לעלם : את מחג המסה · י״ת את תיקון לחמתא מלי היתה לחמת המיס עוברת בעיר תקנו אותו לבת מחון לעיר של העיר לפיכך נקראת העיר מחג המסה ובמקומו בדברי הימים את בת ובנותיה מיד פלשתי׳ את ובנותיה

רשי

לחתה הוח המלכים · שליט ויש בידך יכולת לקיים : הוחל · רצה : מחג המסה · ובדברי הימים כתיב ויקח דוד את בת מיד פלשתים והיא נקראת מחג המסה על שם שהיה מקל רועה בכל פלשתים מטרופולין של אלכים שלח מלכיו בכל סרני פלשתי׳ בעזה ובאשדוד ובעקרון ובאשקלון שם מלכות שלש בנת מלכיו מכים מלך בת : מחג · לגוויי׳לן בלע״ז : המסה · הוח המרדע של עץ : וימדד

רלבג

את מחג המסה מיד פלשתי׳ · הכתוב במקומו נסם׳ דברי הימי׳ את בת ובנותי׳ ואולי היה זה המחוז נקרא מחג המסה · ואנכי בעוקב יודד שני חבלים להמית ושלש לחחיות ואמרו רז״ל שהיה בעבור שהמיתו לגיון ואמרו כי כשר הניסים על מלך מוקף כמו שנזכר במה שקדם שלש שלש היה הענין כן יהיה פי׳ ויעבו עמו כל אחד דוד ושני שרי חיות להמיתם : ויעקד

כלי יקר

ותכונן לך את עמך וכו׳ שעם היותם נלחי מוכני׳ להיותם עם לך לחתה הכינות אות׳ וכוננת את עמך ישראל ע״י הניסים והנפלאות אשר עשית בקרבם עד שהכשלת אות׳ להיות׳ לעם עד עולם שהוא מעבדו ז״ש ותכונן לך את עמך ישראל לך לעם עד עולם לומר שהיה בעמך כוננתו לקבל תורת חלוה ז״ש ואתה ה׳ הייתי להם לאלהים אלא לומר שהיה בעמך כוננתו לך לך כי די שיאמר ותכונן את עמך ישראל לך לעם עד עולם ואתה ה׳ הייתי להם לאלהים והוא על דרך מה שפירש בכלי חמדה בפסוק לעבדך בברית ה׳ אלהיך וכו׳ עיין שם שהקדקתי לומרו והוא יהיה לך לאלהים רוצה לומר הוא מרצונו הטוב שיהיו לריך להכריע בשטועה להיות לך לאלהים :

ועתה ה׳ אלהים וכו׳ מהרי״ח ז״ל כתב שלחרי שזכר התיחסות ענין ישראל ומלכות בית דוד חתם ואמר בתפלה שיקיים הדבר אשר דבית על עבדך למלכות ועל ביתו שתמשך המלכות שתמשך לל ביתו לעולם ועד עולם ועל ישראל לחמר ועשה כאשר דבית ליעקב כי בקיים יחזיו שני היעודים הללה ויגדל שמך וכו׳ · ולע״דן כי כונת הפסוק לומרו לפון ועתה הוח חרי״ל מעיקרא לת היה רלוי להכניסני במלכותכי מי אנכי ומי ביתי להכנס בגדול׳ הזאת למלוך על עם לדיר כעמך כי מי כמוהו ועתה שכבר הכנסתני מלי להוה הוה לל נת תעיבני לחור כי הוח רע ומר וז״ש ועתה שכבר שעמתי טעם השררה קשה לפרוש כמו שלמיכו בשחול שהיה נחבא לל הכלים לברוח מן השררה ולחר כך רלף לחריה בכמות רדיפות לחרי דוד ז״ש ועתה ה׳ לחלהים כיון שיצא מפיך לדקה הדבר לחר דבית על עבדך ועל ביתו הקם עד עולם ולם מ״ש לחשה לו יחשוו לך ולעמו ולתה תיסרם ז״ש ועתה כלשר דבית היינו להוכיחם ויהיה על ידך ממש ולל ע״י לנשים וז״ש עשה ה״ל לתה בעמך ויהיה כלשר דבית בכ״ף הדמיון ולל למר ועשה וקיים כלשר דבית רק ללא ועשה כלשר וכו׳ ה״ל חלק ממה שדבית בענין התוכחות לבל לת ע״י לנשים ללא עשה לותם על ידך לם יהיה לפשר ויהיה לם כן כלשר דבית ולל לשר דבית ממש שהרי לתה עושה קלת להיינו בעשות דבר התוכחות מיד כי לת לשר יהכה ה׳ יוכיח הוח בעמו ולל על ידי לנשים :

ויגדל שמך וכו׳ לע״ל לשר שהזכיר ענין התפלה על קיום מלכותו ומלכות ביתו למר ויגדל שמך כשתכונן עמך ישראל לפניך כי יחמרו לחמר העולם כולו רלו דבר נפלא שעם היות ה׳ שם לו לבדות שמלה ומטה בשר להיות שם לו לבדות מעלה על ע״י ז״ש ויגדל שמך עד עולם וזה היה ע״י שיבחו כל העולם לומר ה׳ לבדות עם היות שם לו לבדות מעלה שהוא מתנשא עליהם עם כל זה בשר להיות לחלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך ר״ל לל כל שרו׳ שהשלחנו לנלחת ונבח על כל לשר תלוכו יהיה נכון מוכן ומזומן לפניך לל שחני להיה נוהג שררה ורדות בהם כי לתה ה׳ לבדות לחלהים על ישראל ושליט עליהם וי״ת נכון לפניך מחוקן קדמך שלא התפלל כלן על המלכות שתכון כסא מלכותו לבל לומר כי בית עבדך יהיה כשר והנון ונכון כדי שיהיה לפניך בעבודתך וירלתך ובזה מובן לומר ויגדל שמך עד עולם שיתקדש ויתגדל שמך בכל העול׳ לומר שה׳ לחלהים על ישראל ר״ל על ישראל עובדי ה׳ בכל לבבם כי בזה יגדל שמך שיגדל שמך מלך בית עבדך בהיותו נכון ומתוקן וכשר לפניך ע״ד מ״ש הרד״ק · ומהרי״ח במ״ש להיו׳ לעולם לפניך ובסמוך לוסיף לפרש יהיה נכון לפניך ע״ש :

כי אתה ה׳ צבחות וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל לחר שלמר ויגדל שמך בהתמדת מלכות ב״ל ובהתמדת עמו ישראל שיהיה שם ותפלה לפי״ת ולזה שמח בהצלחות הלו לומר כי לתה ה׳ וכו׳ ותסב פן יהסב לעזות שלמת המלכות בפיו ובשפתיו לז״ת כי לפי שלתה ה׳ צבחות בית׳ לת חזור בית עבדך בענין זה לומר בית תבנה על כן מלא דוד את לבו ועכר כח להתפלל את התפלה הזאת לבקש מהש״ת הדבר לשר נתן לו הש״ת פה לדיון . ולע״דן רלה דוד לתת טעם על תפלתו זאת שלמר גזר דין מה לורך בתפלה לזה מציל שכיון שרלה מהש״ת בלית הזן עבדך על הדבר הזה לומרתי בלבי מה לורך בגלוי הזן זה שבילה ה׳ לומר בית תבנה לך לין גלוי זה מלא להתפלל על קיום הדבר שלזה גילה את הזני ז״ת כי לתה ה׳ צבחות בלית את הזן וכו׳ על כן מלא עבדך פתח ונלוי דעת להתפלל לליך את התפלה הזאת והוא על דרך הניחה לי ויחר לפי וכו׳ שהי׳ גלוי הזן למשה כדי שיאמר למה ה׳ יחרה חפך בעמך כמ״ש חז״ל וכי הופש הייתי לך והכוונה שלא יעלם מדוד שבחטא בניו יסיר מהם חלה מהמלכות ויניח בידם שבט לחד לו שניים כדי שלא יכבו נרו כמו שעשה לחיבעם ולז״ת כאן להתפלל לליך את התפלה הזאת שלמר ויגדל שמך וכו׳ ה׳ לחלהים על ישראל ר״ל על כלל ישראל ודוגמתו ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך מוכך על כלל ישראל לא על שבט לחד וזהו שלמר לחר שבח ללי גלוי הזן רלויתי להתפלל התפלה הזאת כדי שתתמיד מלכותי על כלל ישראל כלם :

ועתה ה׳ לתה הוח המלכים וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ודברך לומת כלי שכוי והנראה בזה שלת היתה כוונת התפלה לחיותו מסופק תלילה ביכולת׳ לחלהי עליו לומר לחה הוח המלכים ר״ל בעל היכולת וגם לת נספק בשכוי רצון ולת בנבואת נתן ל״ת ודברך יהיו לומת כי לת חזור היעוד מפיות הנותן כי לם מפיות המקבלים ולכן התפלל שיהיו בני רלויים לקבל ו״ש ועתה הוחל וברך וכו׳ שהתפלל להיות לעולם לפניך ר״ל בעבודתך ולת לומר זה על התמדת כסא המלכות · ועיין הרד״ק ז״ל · ולע״דן לדקדק לומר לתה הוח המלכים תיבת הוח מיותרת גם תיבת יהיו מיותר׳ שלמר יתברכו בית עבדך מהיליו שלין לריך לומר ודברך לומת ומם ודבר לל עבדך לת הטובה הזאת לשון עובה דקלמר · ונראה שדוד רלה כי ענין מלך ישראל דבר זר מלד כי ה׳ מלכנו ה׳ מחוקקנו ועל זה הקפיד הש״ת בימי שמואל שבקלו מלך שלמר לו לת לותך מאסו כי לם לותי מאסו ממלוך על ישראל ולזה חסס שלת תחשב לו לחמה שעמת במלכות דוד כלילו חפץ הוח למשול ולהדים לת המלכות של שמים ממלוך על ישראל חלילה לדוד ז״ל ועתה ר״ל הנכון היה שלחרי שבדקה שלול תחזור עטרת מלכותך ליושנה ולתה תמלוך עליהם לבל לחר שלתה בעבור דברך ולבלך עשית זאת ועתה ה׳ לחלהי׳ זת תפלתי ובקשתי שלתה ה׳ תהיה נא העקרי המולך והמנהיג ומשגיח בהם ז״ש לתה הוח הוח דייקא שלת הוח הלהים היליון ושופט עליהם ומשגיח על כל הלקי עניניהם על דרך כי ה׳ שופטנו ה׳ מחוקקנו וכי תימה הס כן לתה מבקש שיבושלו דברי לחר יעדתי בהם מלכות לבית דוד ז״ל ודברך יהיו לחת שלת יבושל דבר ממה שדברת לל עבדך לת הטובה הזאת שלת בחרתי לך במושל שבשרים ולת נערב שבא לל׳ בטובה שבא מהעבודה ומהיותי לפניך שלתה הוח הלהים השופט והמנהיג ואני ובימי לפניך כדמסיק להוליח הענייני׳ לפושל בשליחותך ז״ש ועתה הוחל וכו״ל ועתה כלי לקיים הענייני׳ הנזכרים שלתה תהיה הלהים וגם תקיים הטובה לחר דברת לל בית עבדך שברלים הפניים הפניים לבל לימס הפניים לפי הלמת כי הוחל ודברך לת עבדך להיות לעולם לפניך כמו שדברת ודברך למת ותתה תהיה המשפיע טובה וברכה והללה שמברכתך יבורך בית עבדך דוד לעולם יהיה הדבר כשהר לחר בזה יתקיים שלתה הוח הלהים ומברך בית עבדך גם כן מוהג שררה ומלכות בברכתך בהופן שמידך יהיה הכל :

ועתה הוחיל וברך וכו׳ רש״י ז״ל הוחיל רלה ע״כ וכן הרד״ק ע״ש וכן מהרי״ח ז״ל שבהיותו לעולם לפניך עובד ה׳ לת תמנע הברכה מלד המקבלי׳ ועל זה לומר ומברכתך יבורך בית עבדך שיברכו ויוכיו להיותם לדיקים על דרך הזיבנו ה׳ לליך ונעובה וכן הטיבה ה׳ לטובי׳ כי בהיות הכנה במקבלים יתן סוס שמי בנותן תלילה וחס ע״כ · ולע״דן מהרי״ח יספיע עליו ועל ביתו שפע נרכה לפי שעה בהוה ז״ש ועתה לפי שעה זו הוחל וברך שתהיה הברכה מהרצון התלהי וז״ש הוחל וברך כי לין טעם ברצון ולין לריך זכות לברכותיו וכמו שהתפלל ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון וכו׳ · וכן לם תדרשהו לשון התחלה הכל עולה למקום הרצון שהוח התחלה וז״ש ועתה הוחל בעת ועונה הזאת וברך לת בית עבדך ושפע הברכה זאת לל יסמן בה ויגעש ללא להיות לעולם לפניך כי היה מתת הלהים שלא תדשה חותם מלפניך לבל תהיה הכנה להיות לעולם לפניך זה לפי שעה ולעתיד הנה פקוד עליהם תמיד ז״ש ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם ולפשר שלמר ועתה התחל וברך לך ולחר כך ומברכתך זאת יבורך התמיד כי ברכתך לל יהיה לה הפסק לעד לעול׳ ולמר יבורך דהי״ל לתדורך להודיע כי גם דוד יקבל נחת רוח מכלן שהלבו׳ שמחים בשמחת הבנים בקבר על דרך מה שלמר״ל מכלן שהבחות מצטערים בקבר ז״ש יבורך לרמוז לל עבדך שיזכיר בלומרו בית עבדך וז״ש לעולם ת׳ תמיד מלבד הברכה שתברכהו ותהיה והיינו דפתח ועתה וסיים בלעולם · עוד לפשר ועתה הוחל וברך לת בית עבדך שיהיה בית כשר להיות לעולם לפניך בעבודתך כדפי׳ הרד״ק ומהרי״ח ז״ל ובהיותו מוכן עומד לפניך בלי סוס מסך מבדיל בינך לבינו ללא לפניך ממש אז ומברכתך יבורך בית עבדך מהיליו שלין לריך שתברכהו ללא הוח יבורך מהיליו כי הטפע הלהי וברכתו הגיע מלליה לל המוכן וכדפי׳ הליה ולז״ת יבורך ולת כתיב תברך וכו׳ :

ויהי לחרי כן וכו׳ ועתה הוחל וברך בית עבדך ת״ר יוחנן לומר לו הב״ה לדוד לין הבור מתמלח מחוליתו ללא לם כן מוכיח לו לחה ממקום קרוב לם לתה פוסק יהך בלומות העולם לין לתה מתברך הה״ד ויהי לחרי כן וכו׳ ויך דוד בפלשתים וכו׳ ע״כ דקדק רבי יוחנן סמיכות העניני׳ ולמרו ג״כ ויהי לחרי כן כי לחרי מופלג ר״ל שדוד רלה שהבור יתמלח מחוליתו שהרי לומר ומברכתך יבורך בית עבדך שהוח יבורך מיניה וביה וזהו לשון יבורך מעצמו והקב״ה הפליגו מזה כשלמר לו לין הבור מתמלח מחוליתו וז״ש ויהי לחרי כן ר״ל לחרי שעבר היוכוח הנז׳ ויך דוד לת פלשתים ומה שלמר ויקח דוד לת מתג הלמה דרשוהו בפרקי רבי לליעזר לשון מתג ורסן כשיעור לומה רולה לו׳ ויקח לת מתג הלמה מיד פלשתים לפי שברת יפתח עם פלשתי׳ ברית שנלמר רלה רלינו כי היה ה׳ עמך ונלמר תהי נא לזה ביוחיינו וכו׳ מה עשה יפתח ברת לומה לחר מתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם ברית שבועה וכשמלך דוד רלה לנח לחרן פלשתים ולת

כי לתה ה׳ לזקני׳ דברת זר וכו׳ ופוכסח לחי שלש תתנכל׳ דכתי כי כשר בספוכה היא ע״י מדת רחמים בפשתים תתנכל׳ כי תקטרת מדת דין כשבין ותתוית תין וגו׳ לן כשהר בסוכה היא על ידי מדת הדין מן סחר תתנכל׳ גו׳ת ושתה מלכי׳ שהכשתי בשבות מלכי׳ שם שלש ע״כ פוכסח לחי ולברך לכי שהם דברת ה׳ ולכן יכין בשת קשרוש בשבר מעדת הדין ·

פי׳ רבינו ישעיה

לת מתג הלמ׳ מיד פלשתים · יש לפרש מדינות הס כמוך לנגוד פלשתים ולקחם מהם :

ויִמדדם בחבל השכב אותם ארצה · דרך נקמה ובזיון ת״י חבל עדבא כלו׳ גורל וחלק · ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנתנה אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שאמר וינחם את פני מלך מואב וגומר וכשילא דוד משם והלך לעיר במת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחייהו נחש העמוני הוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד : ותהי מואב · עדת מואב : נושאי מנחה · ת״י נטלי פרס כלומר שהיו נושאין לו מס ידוע בכל שנה : **בלכתו להשיב ידו בנהר פרת** · כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה משיג גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם ות״י לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות הענין אחד והדדעזר עזר בתחלה לישראל ולקח מארצם על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמת׳ וגומר ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שכבש מארץ ישראל סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברצון האל והכהו : **וילכד דוד ממנו׳** ולא אמר ויך נראה כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליהם ובהתגברו עליהם לנגח׳ לכד מהם הסך הזה שאמר לשם ולקח מהם פדיון נפשם ות״י וילכד ואסרם כלומר אסרם בכבלים עד שפדו עצמם : אלף ושבע מאות פרשים ועשרים אלף איש רגלי · ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדרעזר ושם מנה כל הרכב והפרשי׳ וכן לא זכר הנה מניין הרכב ושם זכר אותם והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם : **ויעקר דוד** · לפי שהוא אסור לו להרבו׳ סוס כמו שכתוב ולא ירבה לו סוסי׳ ולא המית׳ כי אסור להשחית דבר נברא דרך השחת׳ אם לא היה מזיק או דבר שאסור בהנאה או לנקמת זכר כמו בעמלק שנ׳ בו משור עד שה מגמל ועד חמור ועקר׳ כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקור הוא חתוך גידי הרגלים בכף הרגל ויותר בסוסי האויבים כדי שלא ילחמו בהם עוד ליש׳ כמו שצוה האל ליהושע את סוסיה׳ תעקר והעקור שהוא מגשר פרסותיהם מהארכובה ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומה : **ויותר ממנו מאה רכב** · הם ארב׳ מאות סוס הותיר׳ לצרכו כדי מרכבתו כי לא אסר׳ תורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלים אלא כדי צרכו : **ארם דמשק** לפי שים ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב : **נושאי מנחה** · כתרגומו נטלי פרס כמו שפירשתי : **שלטי הזהב** · מגיני הזהב אשר היו על עבדי הדדעזר פי׳ אשר לקחם במלחמה ופי׳ אל עבדי כמו על עבדי וכן הוא בדברי הימים והולרך לומר ויביאם ירושלם כלומר שלא נתנם לפדיון כמו שנתן הפרשים של עבדי הדדעזר לפדיון כמו שאמר למעלה וילכד או אמר ויביאם ירושלם לומר שנתנ׳ באוצר בית יי׳ למקדש : **ומבטח ומברותי** · ובדברי הימים ומטבחת ומכון שני שמות היו להם ובטח וטבחת אחד אלא שהפוכות האותיות : **ולברכו** · שיגליחהו האל במלחמותיו או פירו׳ ולתת לפניו מנחה כמו שאמר ובידו היו כלי כסף וגומר כי המנחה נקראת ברכה כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך :

פי׳ רבי׳ ישעיה

ויִמדדם בחבלי בעבור שהרגו אביו ואחיו שהפקיד בידם כשהיה בורח מפני שאול : ותהי מואב לדוד לעבדי׳ · כמו גלתה יהודה · בלכתו להשיב ידו בנהר פרת פירוש היה הולך להכין לו מקום בנהר כדין כמו ויד תהיה לך · ויעקר דוד את כל הרכב · כדי לקיים רק לא ירבה לו סוסים ויתר ממנו מאה רכב לצורך מרכבתו · וכל רכב הוא ארבעה סוסים כדכתיב ותעל ותצא מרכבה ממצרי׳ בשש מאות וסוס בחמשי׳ ומאה : נציבים בארם דמשק · מונה עליהם מושלים : שלטי הזהב · הם האשפחות המלאים חצי׳ בדמתי׳ הברו החצי׳ מלאו השלטי׳ :

מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃

וַיַּךְ אֶת־מוֹאָב וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֹא הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה׃ וּמְחָא יַת מוֹאֲבָאֵי וּמְשַׁח לְהוֹן בְּעַדְבָא רְמֵי יָתְהוֹן לְאַרְעָא וּמְשַׁח תְּרֵין חַבְלִין לְמִקְטַל וּמְלֵי חַבְלָא לְאַחָאָה וַהֲווֹ מוֹאֲבָאֵי לְדָוִד לְעַבְדִּין נַטְלֵי פְּרַס׃

וַיַּךְ דָּוִד אֶת־הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה בְּלֶכְתּוֹ לְהָשִׁיב יָדוֹ בִּנְהַר׃ (פרת ק׳ ולא כתיב) וּמְחָא דָוִד יַת הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְצוֹבָה כַּד אֲזַל לְאַשְׁנָאָה תְּחוּמֵיהּ בְּנַהַר פְּרָת׃

וַיִּלְכֹּד דָּוִד מִמֶּנּוּ אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי וַיְעַקֵּר דָּוִד אֶת־כָּל־הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה רָכֶב׃ וְאַסְרַח דָּוִד מִנֵּיהּ אֲלַף וּשְׁבַע מְאָה פָּרָשִׁין וְעֶשְׂרִין אַלְפִין גְּבַר רִיגְלִי וְעַקַּר דָּוִד יַת כָּל רְתִיכַיָּא וְאַשְׁאַר מִנְּהוֹן מְאָה רְתִיכִין׃

וַתָּבֹא אֲרַם דַּמֶּשֶׂק לַעְזֹר לַהֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ דָּוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־וּשְׁנַיִם אֶלֶף אִישׁ׃ וַאֲתוֹ אֱנָשׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק לְמִסְעַד לַהֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָא וּמְחָא דָוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין גַּבְרָא׃

וַיָּשֶׂם דָּוִד נְצִבִים בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק וַתְּהִי אֲרָם לְדָוִד לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה וַיֹּשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ וּמַנִּי דָוִד אַסְטְרָטִיגִין בַּאֲרָם דַּמֶּשֶׂק וַהֲווֹ אֱנָשׁ אֲרָם לְדָוִד לְעַבְדִּין נַטְלֵי פְּרַס וּפָרִיק יְיָ יַת דָּוִד בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלַךְ׃

וַיִּקַּח דָּוִד אֵת שִׁלְטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הָיוּ אֶל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר וַיְבִיאֵם יְרוּשָׁלִָם׃ וּנְסֵיב דָּוִד יַת שִׁלְטֵי דְּדַהֲבָא דַּהֲווֹ עַל עַבְדֵי הֲדַדְעֶזֶר וְאַיְתֵינוּן לִירוּשְׁלֵם׃

וּמִבֶּטַח וּמִבֵּרֹתַי עָרֵי הֲדַדְעָזֶר לָקַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד נְחֹשֶׁת הַרְבֵּה מְאֹד׃ וּמִבֶּטַח וּמִבְּרוֹתַי קִרְוֵי הֲדַדְעֶזֶר נְסֵיב מַלְכָּא דָוִד נְחָשָׁא סַגִּי לַחֲדָא׃

וַיִּשְׁמַע תֹּעִי מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה דָוִד אֵת כָּל־חֵיל הֲדַדְעָזֶר׃ וּשְׁמַע תּוֹעִי מַלְכָּא דַחֲמָת אֲרֵי מְחָא דָוִד יַת כָּל מַשִּׁרְיַת הֲדַדְעֶזֶר׃

וַיִּשְׁלַח תֹּעִי אֶת־יוֹרָם־בְּנוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ־דָּוִד לִשְׁאָל־לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרֲכוֹ עַל אֲשֶׁר נִלְחַם בַּהֲדַדְעֶזֶר וַיַּכֵּהוּ כִּי־אִישׁ מִלְחֲמוֹת תֹּעִי הָיָה הֲדַדְעָזֶר וּבְיָדוֹ הָיוּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי־זָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת׃ וּשְׁלַח תּוֹעִי יַת יוֹרָם בְּרֵיהּ לְוָת מַלְכָּא דָוִד לְמִשְׁאַל לֵיהּ לִשְׁלָם וּלְבָרְכוּתֵיהּ עַל דַּאֲגִיחַ קְרָבָא בַּהֲדַדְעֶזֶר וְקַטְלֵיהּ אֲרֵי גְּבַר עֲבֵיד קְרָבָא עִם תּוֹעִי הֲוָה הֲדַדְעֶזֶר וְעִמֵּיהּ הֲווֹ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא וּמָנֵי נְחָשָׁא׃

גם אף

רשי

וימדד שני חבלים להמית · לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו שנאמ׳ וינחם את פני מלך מואב ולא מצינו שילאו משם : **בלכתו** · כשהלך הדדעזר להשיב **ידו** כתרגומו לאשנאה תחומי׳ שכבש מן הארץ חוץ לגבול ארצו והרחיב את גבולו : **ויעקר דוד את הרכב** · משום לא ירבה לו סוסים : **ויותר ממנו מאה רכב** · שהיו צריכין לו לצרכי מרכבתו והרכב ארבעה סוסים כמו שנאמר מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה כאן למדנו שהרכב ארבע׳ סוסי׳ : **שלטי הזהב** · הם אשפתות שנותנים בהם החצי׳ כמה דאת אמר הברו החצים מלאו השלטי׳ כל הפרשיות הללו סמכן אצל פרש׳ של בית המקדש לפי שמכל המלחמות הללו קיבץ הקדשות לצרכי הבית : **ויעש**

רלבג

ויעקר דוד את כל הרכב · עשה זה כדי שלא ירבה לו סוסים כמו שבא׳ המצו׳ בזה בתורה : **וישם דוד נציבים בארם דמשק** · שם מאנשיו מושלים בהם כי כב׳ היה ארם לדוד לעבדי׳ : **ויהי**

מסרה

רחב ב׳ חס׳ בגברי וסימ׳ ויך דוד את הדרעזר דשמואל · ומשלל הדר עזר בן רחב דשמואל · וכל שום קרתא דכוו׳ חס׳ במ״ג מלאים וסימ׳ והיא בעמק אשר לבית רחוב · וישכרו את ארם בית רחוב · וארם צובה ורחוב . פרת חד מן ו׳ מלין דקריין ולא כתיבין וסימ׳ נמסר ברייש ספר אלה הדברים : **ויושע** ג׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ ויושע יי׳ את יושבי קעילה · ויושע יי׳ את דוד דשמואל · ויושע מחרב מפיהם · וחד קוה אל יי׳ וישע לך :

כלי יקר

ולא היה יכול לבא מפני השבועה עד שלקח מהם אות ברית שבועת יצחק שנאמר ויקח את מתג האמה מיד פלשתים עד כאן והכוונה שהעפ״י שמן הדין הותר לו ללחם עמהם כי הם פטרו מים ראשית מדון ללחם תמיד בים׳ זאת ועוד שכבר עבר הזמן של הם השקור לי ולניני ולנכדי אשר זמן זה קבע להם אברהם ויצחק לא להוסיף כי אם חזוק ובמ״ש תהי נא אלה בינותינו האלה אשר בינותינו כבר מזמן אביך נחדש אותה עתה ביניכו וביניך אלא שדוד היה חושש לכבוד אות הברית שהוא אותו המתג של חמור שהיה רוכב יצחק כאשר החזירוהו לפלשתים שהיה אות ברית שבועה ר״ל שהיה אות לברית אהבה שכרתו עמו והחזירוהו ולזה לקחו מתג החמור שיהא זכרון לחמור שהיה רוכב עליו כאשר החזירוהו אללם ויזכרו הטובה זו דורות הבאים ככו׳ אם תעשה עמנו וכו׳ וזה רמז בא׳ המאמר מתג החמור שהיה רוכב עליו וגם כן היה אות שבוע׳ שנשבע על קיום הברית ומכל הבחינות הנזכר לא היה יכול דוד עד שלקח האות הזה ברית שבועה מיד פלשתי׳ בין שלקחו מידם לרצונם ובין שלקחו בעל כרחם אין בכך כלום כיון שלפי הדין נקי הוא מאלהם ולא היה מונע עצמו אלא משום לזות שפתים עתה שלקחו אפילו לזות שפתים הוסר ממנו ומן הדין מותר ולזה ויך את פלשתים ודקדקו בזה לשון מיד פלשתים לשון מיד שייך על דבר מטלטל הנתן מיד ליד שאלו יהיה מתג האמה מקום הי״לל מפלשתים ולשון מיד צריך לידחק שהוא מתחת יד ממשלתם · ורש״י מתג האמה וכו׳ ע״ש ועיין הרד״ק ז״ל וכן הרלב״ג ומהרי״א ז״ל כתב בקשר הפרשיות כי ראה דוד שהש״י הניח לו מסביב קלת מנוחה ורלה לבנות בית המקדש לה׳ וה׳ ית׳ בנהו שבנו הוא יבנה אבל הוא אין לו מנוחה עדין הבין מזה היות הרצון האלהי שיחזיק במלחמות עוד ז״ש ויהי אחרי כן שלא הניחו ה׳ ית׳ לבנות בית מניחה הזראה שהכונה אלהית שילחם עוד ולזה ויך את פלשתים ומואב ככל אשר יזכיר ולזה לא כמלך בהורים ותומים כמנהגו הטוב כי דבר פתן הנביא עדיף · ומתג האמה כרלב״ג הנז״ל · ולע״דן ויהי אחרי כן שמתחלה היה המלכות רופף ביד דוד שהיה חושש פן יקרהו לסון כשאול וביתו שנדחו ולזה לא החזקנה ידיו אכן בעת שה׳ יתברך אמץ את לבבו וחזק את ידיו שהמלכו׳לו ולבניו אחריו ואפי׳ אם יחטאו ואשמו ופקדתי בשבט פשעם ובנגעי׳ עונם אז נתחזק מאד וז״ש ויהי אחרי כן מהכנז״ל מהבטחות ה׳ ממה שהזכיר לו שבנו הוא יבנה הבית כי הוא יהיה לו מנוחה אמר אם כן צריך להלחם מלחמות כדי שבני אחרי יהיה פנוי ויבנה הבית כדי שיהיה אני גם כן המכין בנין הבית ז״ש ויהי אחרי כן מהכנז״ל בסמוך כאמור ויקח את מתג האמה כפי הפי׳ הנזכר אפשר שקרא מתג האמה לפי שהמקום שלקח היה כמתג ורסן לשאר המקומות ולזה הקדים ויכניעם על ידי הכאה הנז׳ וע״י לקיחת מתג האמה ולפי׳ הרד״ק כיון שלכד אמת המים הרי הוא מתג ורסן כל העיר :

ויך דוד את מואב וכו׳ סנהדרין פרק ד׳ מיתות א״ר יוחנן משום רשב״י היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל מיניה ביה נרגא כי אתא רב דימא אמר ירך ממנה מכרחת ריב״ל אמר שהרגו לאביו ואמו ע״כ ורש״י ז״ל הביא כדברי ריב״ל שנא׳ וינחם את פני מלך מואב ולא מצינו שיצאו משם ע״כ וכן הרלב״ג ז״ל והוסיף שאם יהיה כן הענין יהיה פירוש וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה כי מיום הפרד דוד משם לא שמה להם והמיתום ע״כ וכן הביא הרד״ק ז״ל שכתב בן וימדדם וכו׳ דרך בזוי ונקמה על שהרגו אביו ואחיו חוץ מאחד שברח אל נחש העמוני והיה לנ״א דוד לעשה חסד עם חנון וכו׳ כאשר עשה עמדי חסד וי״ת בחבל בעדבא לשון גורל וחלק ותהי מואב עדת מואב נושאי מנחה ת״י נטלי פרס שהיו נותנים מס ופרס ידוע בכל שנה ע״כ וכן הביא מהרי״א ז״ל והוסיף כפי הפשט שהיו מרובים אנשי מואב והשם להחיות כלם פן ימרדו בו ורצה שדי לו בשלים מהם לקיום ישוב העיר לפרעון המס ולזה כל השבויים היה משכיב אותם ארצה ואחר כך היה מודד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ועל ידי כן נכנעו ותהי מואב נושאי מנחה פורעים מס לדוד ועשה זה למואב ליסר כל שאר האומות שלא ירימו ראש על יש׳ ללחם עוד · ולע״דן לפי שהכו לאביו על כן עשה חבל אחד להמית בעד אביו ולפי שהרגו אחיו חבל שני להמית ולפי שנצול אחיו אחד העפ״י שלא היה ברצונם כי בורח הוא ונצול עכ״ז עשה חבל אחד להחיות להודיע שאלו החיו גם את אביו ואת אחיו לא המית אחד מהם ואמר וימדדם בחבל השכיב אותם ארצה להודיע שלא היה משכיב ארצה אלא לנהרגים ז״ש וימדדם בחבל השכיב אותם ארצה שאם לא כן היה כפול וימדדם בחבל וכו׳ וימדד ב׳ חבלים וכו׳ אלא ודאי היה ממדד להשכיב ארצה הנהרגים והיתה מדידה זו בחבלים מעין גורל כמו שזכר המתרגם אשר למות ישכיבו ארצה ואשר חבלים נפלו לו בנעימים להחיות נקיי׳ למה ישכיבו ואמר מלא החבל להחיות לא כן גבי שני חבלים להמית לא אמר ומלא להודיע עוב לב דוד שאגב החבלי׳ של להמית לא היה מדקדק שיתמלאו הרבה אלא וימדד שני חבלים כל דהו ולא מלאים אמנם בחבל של להחיות כתיב ומלא החבל להחיות מלא דייקא · ואמר ותהי מואב לדוד לעבדים שלמ״ד לעבדים מיותרת אבל כיון לומר ותהי מואב על עיר מואב שנכבשה לותהי מואב לדוד וגם כן אנשיה ותהי לעבדים נושאי מנחה ואלו כתב ותהי מואב לדוד עבדים היה מתפר׳ תיבת מואב עדת מואב כנז׳ בהרד״ק ובמדרש הנז״ל מרשב״י כבין יתור זה של הלמ״ד גם באומרו ותהי מואב שהכונה להגיד שעשה כל האכזריות הנזכר עם היות מואב לדוד כי מזרע רות המואביה הוא עכ״ז ויך דוד את מואב עם היות ותהי מואב לדוד קרובים לדוד ואומרו לעבדים נושאי מנחה הגיד הויה שנית והיא היותם לו לעבדים נושאי מס ומנחה :

ויך דוד את הדר עזר וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף ע״ש וכן מהרי״א :

וילכוד דוד ממנו אלף וכו׳ עיין רש״י ז״ל ועיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״א · ולע״דן וכי זכות שיתרה דוד אים מהם בפדיון כסף ואפילו משקלם זהב אלא הכתוב הזכיר הגבורה שלכד דוד כל כך אנשים ופרשים כאלו הם בצים עזובות ואפשר שאומר אלף ושבע מאות פרשים האלף אל הרכב שאמר שם בדברי הימים ושבע מאות פרשים הנזכרים כאן כי השרים של השבע׳ מאות שרי מאות שלהם שבע מאות והזכירם כאן והרגליים הזכירם כאן ושם ונראה שנפל טעות בדברי הרד״ק תיבת ולא הזכירם שם כי צריך להיות והזכירם שם :

ותבא ארם דמשק וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״א והוסיף אפשר שבאת׳ ארם לעזור להדד עזר ויצא לקראתם על כן היו כל ההורגים מארם דמשק עד כאן · ולע״דן לדקדק תיבת ותבא ארם בלשון נקבה שתלה הדבר אל העיר והי״לל ויבאו אנשי ארם דמשק לעזור אפשר לפי שנפלו והשם כאן על זה אמר ותבא׳ בלשון נקבה לרמוז אל החולשה והנפילה שנפלו :

וישם דוד וכו׳ עיין הרלב״ג והרד״ק ז״ל וכן מהרי״א והוסיף נציבים ומנהיגי׳ מידו להכניע אותם

הקדיש המלך · לבניין בית המקדש : ויעש דוד שם · כי נצח מלחמה גדולה ויצא שמו בעמים ורבותינו ז"ל פי' שקבר את החללים כמו שנ' במלכים בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים וזהו שם גדול לישראל שמקברים את אויביהם וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם : את ארם בגיא מלח שמונה עשר אלף · אבל אותם עשרים ושנים אלף שאמר למעלה היו במקום אחר וזה היה בגיא מלח ובד"ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח שמנה עשר אלף ובספר תהלים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י"ב אלף הנה בספר הזה אומר ארם ובשני הספרים אומר אדום ובספר תילים אומר י"ב ובשני הספרים שמנה עשר כו' כי מלחמת אדום היתה כשהיתה מלחמת ארם כי כן כתוב בתהילים בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומארם ומאדום היו אלה י"ח אלף ואמ' בזה הספר ארם ור"ל ואשר עמהם והם אדום ואמר בשני הספרים אדום ור"ל ואשר עמה' והם ארם ואמרו בדברי הימים כי אבישי עשה מלחמה והכה בהם שמנה עשר אלף ובתילים אמר יואב ואמר י"ב אלף הוא אבישי עשה תחלה המלחמ' והכה בהם ששת אלפים ואח"כ עשה עמהם יואב מלחמה והכה בהם י"ב אלף וזהו שאמר בתהילים וישב יואב כלומר שב אחר כן יואב אחרי אבישי וזכר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה תחלת המלחמה זכר כל הי"ח אלף על שמו ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר · ובדרש אומר כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמרו לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם השיבם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו אין אנו מוצאין בחזרתינו לא אכילה ולא שתייה אלא נניח אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמ' וישב יואב ויך את אדום אמר להם הקב"ה מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג שמנה עשר אלף ואתם י"ב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים : בכל אדום שם נציבים · לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא תחשוב כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו בארם דמשק שלא שם בשאר ארם אלא בכל אדום שם נציבים :

רשי

ויעש דוד שם · שקבר את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביה' וכן הוא אומר במלחמ' גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה' להם לשם ומניין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים ויהי בהיות יואב באדום בעלות יואב שר הצבא לקבור את החללים : **שמונה עשר אלף ·** ובספר תילים הוא אומר שנים עשר אלף אמור מעתה שתי מלחמות היו : **נציבים ·** פקידים לגבות מס :

יא גַּם־אֹתָם הִקְדִּישׁ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לַיהוָה עִם־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ מִכָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כִּבֵּשׁ׃ יב מֵאֲרָם וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתִּים וּמֵעֲמָלֵק וּמִשְּׁלַל הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה׃ יג וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם בְּשֻׁבוֹ מֵהַכּוֹתוֹ אֶת־אֲרָם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף׃ יד וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם נְצִבִים בְּכָל־אֱדוֹם שָׂם נְצִבִים וַיְהִי כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים לְדָוִד וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃

ויהי　ל' · ול'ומשלל · ל' חס' · ג' מל'

אַף יַתְהוֹן אַקְדִּישׁ מַלְכָּא דָוִד קֳדָם יְיָ עִם כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי אַקְדִּישׁ מִכָּל עַמְמַיָּא דִּי כַבִּישׁ׃ מֵאֲרָם וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי וּמֵעֲמַלְקָאֵי וּמִבִּזַּת הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְּצוֹבָה׃ וּכְנַשׁ דָּוִד מַשְׁרְיָן כַּד תָּב מִלְּמִמְחֵי יָת אֲרָם בְּגֵיא מֶלַח תְּמַנְיַת עֲשַׂר אַלְפִין׃ וּמַנִּי בֶּאֱדוֹם אִסְטְרַטִיגִין בְּכָל אֱדוֹם מַנִּי אִסְטְרַטִיגִין וַהֲווֹ כָל אֱדוֹם עַבְדִין לְדָוִד וּפְרַק יְיָ יָת דָּוִד בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלִיךְ׃

וימלך　ומלך

שמונה ג' מלאים וסימן ויעש דוד שם בשבו מהכותו · שמונה שלחנות · הן חלק לשבעה וגם · כל דברי הימים דכוו' מלאים · וכל שמונת ושמונת חס' במ"א שמונת אלפים ככרים :

ויזלוך

כלי יקר

אותם ולהטיל עליהם המס וראו כולם שדוד נוצח שלא כטבע אלא בהשגחה אלהית וקנה שם טוב וז"ש ויושע ה' את דוד ע"כ : ולע"דן אפשר שאלו הנציבים היו משל ארם אבל היו מוכחים מתחת יד דוד כמו שעושה היום המלך בבלתי"ה שהוא ממנה מתחת ידו אחד מהם ובהם וזהו אומרו וישם דוד נציבים בארם ולזה הוצרך לו' ותהי ארם לדוד לעבדים כיון שהנציבים היו משלהם · ואם נאמר דברים כפשטן שהנציבים משל ישראל היו הוצרך לומר ותהי ארם לדוד לעבדים לפי שהנציבים האלה לא היו בכל ארם מדלא כתיב בכל ארם אלא בארם דהיינו בעיר אחת ועכ"ז ותהי ארם לדוד לעבדים ר"ל אפי' שאר העיירות שלא שם בהם נציבים לא כן גבי אדום בסמוך דכתיב בכל אדום שבכל מקום ומקום מאדום שם נציבים :

ויקח דוד את שלטי הזהב וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן טעם סמיכות כל הפרשיות הללו לפי שמלחמת פלשתים היתה אסורה מצד מתג האמה אות ברית יצחק כנז"ל ודוד התירה · ואחריה מואב אסור אל תצר את מואב וארם משום ברית לבן עד הגל ועלה המלכה ואדום לא תתעב אדומי וכולם הוצרכו להתר על ידי סנהדרין כמו שאזכיר בסמוך בפסוק וכו' :

וישלח תועי וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל שברו הפסוקים שלא עבר דוד על כסף וזהב לא ירבה לו מאד כי כל אשר הביא לו אלהים משלטי הזהב אשר להדר עזר והנחשת אשר לתועי הכל הקדישם דוד לשמים עד כאן : ובדבריו מובן וכסף וזהב לא ירבה לו מאד לו דייקא אבל מרבה הוא לשמים ולהקדש : ולע"דן ששלח יורם בנו לשלשה ענייניה הא' לשאול לו לשלום ר"ל לשאול ממנו ברית שלום שלא ילחם דוד עמו והשני לברכו על אשר נלחם בהדרעזר ויכהו כי לא נלחם תועי מעולם עם הדרעזר אבל הדרעזר היה הפוטר מ"ש ראשית מדון לזה אמר כי איש מלחמות תועי היה הדרעזר ר"ל שהדרעזר היה איש מדון ובעל המלחמות של תועי ר"ל מעורר אותן ז"ש איש מלחמות וכו' מלחמות רבות ועתה נתגלגל וכו' זה וגללה זו על ידו ראוי לברכו והשלישי מנחה כלאחר יד כאלו לא היתה עיקר ביאתו כי אם על השנים הראשוני' ז"ש ובידו כלי כסף וכו' וסדר הכסף תחלה ואחר כך הזהב ואחר כך הנחשת אולי שהיו כלי הכסף רבי' מאד מעלה שכומן יותר משווי הכלי זהב ולזה הזכירם ראשונה לרבויים ולרבויי איכותם יותר ז"ש כלי כסף והם עיקר המנחה וכלי זהב גם כן עם היות הזהב יותר מעולה היו כלים מועטים אשר על כן נעשו טפלה והזכירם שניים ואח"כ הנחשת :

גם אותם הקדיש וכו' הרד"ק הקדיש לבנין בית המקדש ע"כ · ולע"דן באומר גם אותם הקדיש שאעפ"י שלא לקחה במלחמה עכ"ז גם אותם הקדיש עם הכסף וכו' מכל הגוים אשר כבש שאעפ"י שהכסף מכל הגוים אשר כבש היה מצד שעזרו הש"י לנצחם לא כן זה אשר הבי' יורם עכ"ז ראה להקדישו שזה מחוייב בו יותר כיון שלא הצריכו הש"י להלחם זהו שאמר גם אות' ומה שאמר כאן המלך דוד רמז שלהיות מלך נאסר לו הכסף וזהב שנאמר וכסף וזהב לא ירבה לו על כן הקדישם ז"ש הקדיש המלך שלהיותו מלך הוכרח להקדיש' וכמו שזכרתי בפ' וישמע תועי וכו' ממהרי"א עיין עליו :

מארם וממואב וכו' קשה שלא הזכיר' כסדרן של מלחמות כי עמלק קדמה שהרי בהיותו אצל אכיש עשאה ואחריה פלשתים ואחריה מואב ועמון ואחריה גת ואחריה הדרעזר · ואפשר שהזכירם הקל הקל תחלה בבחינת השלל כי מארם דמשק קבץ כסף וזהב מועט יען שארם היו באים לעזרת הדרעזר כנז"ל ותבא ארם וכו' ואין דרך להביא כל כך כסף וזהב עמם כי לא היתה מלחמתם כי אם לעזרת הדרעזר ולזה אמר שקבץ מארם דבר מועט וממואב ומעמון יותר ומפלשתים יותר ומעמלק יותר כי פעמים רבות הלך עליהם כנזכר לעיל בעוד היותו אצל אכיש ומאז ומקד' היה מקדיש דוד לה' ומהדרעזר יותר ויותר ואחר כך אהרון אחרון חביב ברבוי ההקדש ויכיח כן הכתוב עצמו שסדר הוא בבחינת השלל כנזכר וזהו שאמר ומשלל הדרעזר שמורה היות שלל הדרעזר רב הכמות והאיכות על הנזכרים שהרי לא הזכיר תיבת שלל בזולתו וזהו שאמר בן רחוב להורות כי השלל הזה שלל יהיו בתוכו דברים שהם נהלת אבות מהדרעזר בן רחוב ממה שירש מאביו הכל נפל ביד דוד להקדש ואפשר עוד שהזכיר' ממטה למעלה כמו שאירעו וזהו מארם תחלה שבו כלל כל ארם צובא ודמשק וזולתו והם אחרונים ופתח בהם ואח"כ ממואב ומעמון שהיא הקודמת לזאת כדכתי' ויך את מואב וימדדם בחבל ועמון ומואב בחדא מחתא מחתינהו ואחר כך הזכיר פלשתים שקדמה למואב שנאמר ויך את פלשתים ויכניעם וכו' ואחר כך הזכיר מעמלק שהיתה קודם מלכותו בהיותו אצל אכיש אמנם מה שחזר להזכיר ומשלל הדרעזר וכבר נזכר תחלה בכלל ארם הטעם לפי שהיה שללו מרובה כמו שאמרנו וז"ש הפסוק עצמו ומשלל הדרעזר שעל כן הוציא מכלל ארם שנזכר תחלה לפי שהיה שללו רב וזהו שאמר ומשלל הדרעזר :

ויעש דוד שם בשובו מהכותו וכו' בילקוט הביא בשם ר"י בנוסחה הזאת אמנם בב"ר פ' ויצא נוסח"א וזוהי נוסחת הילקוט ב"ר ויעש דוד שם בשובו מהכותו וזהו שאמר הכתו' למנצח על שושן עדות מכתם לדוד ללמד וכתיב בהצותו את ארם נהרים וכו' בשעה ששלח דוד את יואב לארם נהרים ולארם צובה פגע בארמיים בקש לזכבן הוציאו לו אפסטליות שלהם הנה עד הגל הזה ועדה המצבה · פגע במואביים בקש לזכבן הוציאו לו אפסטליות שלהם אל תצר את מואב בלה אצל דוד את כל המאורע באותה שעה לא נהג דוד בעצמו כמלך אלא עמד והסיר פירפירא מעליו ועטרא מעל ראשו ונתעטף והלך אצל סנהדרין סנה' סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות א"ל רבותי לא באתי לכאן אלא ללמוד אם אתם נותנים לי רשות אני מלמד שלחתי את יואב לארם נהרים ולארם צובא בקש לזבכן הוציאו לו אפסטליות שלהם ולא הן פרצו הגדר תחלה שנא' ויאסוף אליו בני עמון ועמלק פגע במואבים בקש לזבכן והוציאו אפסטליות שלהם אל תצר את מואב ולא הן שפרצו הגדר תחלה וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור וכו' כמה אגרות כת' א' לאדומיים וא' למואבים ר' חנינא אמר אגרת א' כתב הה"ד וישב יואב מהכות את ארם נהרים ואת ארם צוב' וישב יואב ויך את אדום חזר ולמד של מואביים משל אדומיים מכתם לדוד מכות ותמות לדוד ד"א וישב יואב ויך את אדום אמר יואב אם אחריב את אדום עכשו אין אנו מוצאין בחזרתנו לא אכילה ולא שתיה אלא נניח אותם עד שנכבוש את ארם ונחזור עליהם היינו דכתיב וישב יואב ויך כתו' א' או' י"ב אלף וכתו' אחד או' י"ח אלף אלא ב' מלחמו' היו א' של י"ב אלף וא' של י"ח אלף ע"כ · ולע"דן לדקדק מאי קשיא להו בפ' ויעש דוד שם וכו' עד שהוצרך לביאו ז"ש ה למנצח על שושן וכו' ומאי קשיא להו בפ' בהכותו שא' וכתי' בהכותו · ועוד מהו אומר באותה שעה לא נהג דוד בעצמו כמלך ולמה לא יתנהג בעצמו כן כי שום תשים עליך מלך כתיב שתהא אימתו עליך ומה נזק יש בענין אפיה הולך בעטרת מלכות ולמה לא טען במואב שהרגו אביו ואחיו ונראה דקשיא להו מאי שנא הכא שאו' שעשה לו דוד שם בשובו מהכותו את ארם כי מלחמת פלשתים וזולת' גדולות היו · עוד הוקשה להם שכיון שהפ' מזכיר שדוד עשה לו שם ותהלה א"כ היה ראוי להזכיר לו מלכות ולו' ויעש לו המלך דוד שם וכמו שהזכיר לו מלכות בפ' גם אות' הקדיש המלך דוד · עם היות שכבר זכרתי שם טעם נכון לאומר הקדיש המלך דוד עוד הוקש להם ז"ל באומר מהכותו תלה בדוד ובתהלים באומרו בהצותו ובדברי הימים תלה י"ח אלף באבישי והמפרשים קיימו כל הפסוקים באומרו כי הלה בדוד לפי שהוא המלך והכל תלוי בו ותלה בדברי הימים באבישי שהוא המתחיל במלחמה ושהרג ו' אלפים והזכיר בתילים יואב לפי שהוא השלים והרג י"ב אלף באופן שהיו כלם י"ח אלף כמו שנזכיר בסמוך בס"ד אמנם חז"ל סוברים שהיו שתי מלחמות אחת עשה אבישי ואחת עשה יואב אחת של י"ב אלף ואחת של י"ח אלף וכמו שנאמר בסוף המאמר כתוב אחד אומר י"ב אלף וכו' וא"כ היאך יתקיימו הפסוקים האלה שכאן כתיב מהכותו וכן בתהלי' בהצותו שמורים שדוד הכה והיכר ולו"א שהאמת שהמלחמת הא' עשה אבישי י"ב אלף ויואב עשה שנית י"ב אלף ומ"ש כאן מהכותו ומובן במש"ה למנצח על שושן עדו' שדוד השתדל להביא פסק דין להתיר ללחם עם ארם ומואב ואדום א"כ בבחינה זאת נאמר מהכותו עם היותו הלוחמים אבישי ויואב דוד העקר לפי שהוא למד ההתר בזה וכמו שרמז בא' לדוד ללמד שבא לטעון וללמד התר במלחמה שלא תועיל לא טענת אל תצר את מואב ולא לארם טענת עד הגל הזה כו' ולא לאדום טענת אל תתגרו בם ולפי שכתוב בתורה ולא תהדר פני גדול לזה הוכרח דוד להתעטף כא' העם ולהסיר לבוש מלכות ולהריס העטר' כדי שידונו דין אמת לאמתו כי תורה היא וללמוד הוא צריך ולזה עשה עצמו מך ותם בלי שום ערמה עשה כן לברר האמת והדין אשר בזה מובן או' ויעש דוד ולא אמר ויעש המלך דוד כי לא בא כמלך מהודר אלא כהדיוט וא"כ השם שעשה לו דוד לא היה שם תהלת הנצחון כי לא לו יחשב כי אם לאבישי ויואב אבל עשה לו שם בזאת ההודעה שהוציא לאור משפט ותעלומת יוציא אור ומה שלא טען במואב על שהרגו את אביו ואת אחיו כי לא רצה דוד שיחשבו שהיה לו פניה או נטיה אל תכלית מהתכליות כי אם להוציא דין לאמתו ולזה טען מצד הכלל וטענת הכלל עדיפא מטענת הפרט · ומ"ש אגרת א' כתב היינו דוד שלא כתב תשוב' ההתר אלא למואביים לבד והיינו או' וישב יואב ויך את אדום ששב מעצמו יואב ודן ולמד להרוג לאדומיים והגירסא צריך להיות חזר ולמד לאדומיים משל מואביים וכן תמצא למהרי"א ז' אשר ז"ל שם שהגירסא מהופכה כנזכר בין לנוסחא זו של הילקוט ובין לנוסחת הרב' עצמו שהיכו מוכי' שם פסוק ויעש דוד שם כלל עכ"ז הדקדוקי' שדקדקנו מהמאמר הנזכר נכונים בפסוק שדוד עשה לו שם גדול בזה הפסק שפסק להתר להלחם עם מואב אעפ"י שכתו' אל תצר את מואב ועם אדו' שכתוב אל תתגרו בם ועם ארמיים אעפ"י שכתוב עד הגל ועדה המצבה אולת אם העבור אלי לרעה ובזה מובן ויעש דוד שעשה עצמו מך ותם לפני הסנהדרין ולא בכח זרוע הוצי' דין זה כי אם לאמתו ולפי שהורה להתר יען כי הם פרצו גדר תחלה לז"א בשובו מהכותו שהוא כאלו הוא הכם כיון שבסברתו נעשה ולפי האמת מלחמה אחת של י"ח עשה אבישי והשנית יואב י"ב אלף כמו שנזכר במדרש ורש"י הביא כדברי מדרש תנחומא · ע"ש ובדברי המדרש הזה שהביא רש"י מובן לשון הפסוק שאו' שם בגוג ומגוג והיה לכם לשם שאמר והיה לא אמר ויהיה לכם לשם לו' שכבר היה לכם ענין זה לשם בימי דוד כדכתיב ויעש דוד שם · ומובן גם כן בזה אומרו ויעש דוד שם בשובו מהכותו וכו' שאם הכוונה כפשוטו שקנה לו שם גבורה ונצחון לא היה לו לומר כי לא בהכותו לא בשובו אלא ודאי מורה על דבר שנעשה אחר הכותו והוא ענין הקבורה שקברים אחרי שהוכו · ועיין הרד"ק ז"ל וקצת מדברי המדרשים שהביא הרד"ק זכרתי למעלה שאין מדרש בלא חידוש ועל כן כתבתי המדרשים שהביא הרד"ק ז"ל כי בהם חדוש ותוספת על הנז"ל · לשיטתו ז"ל הקשי' לי קצת מאחר שלא היו מארם בי"ח אלף כי אם השלים שהם ששת א' ויש אם כן למה בזה בספר שמואל הזכיר הי"ח אלף לארם עם היות כפלים לאדום י"ב אלף כי בזה צריכין יחדיו ספר תהלים שיחס לאדום ובדברי הימים שיחס לאדום כל הי"ח ואין בו מהזרות כל כך כיון שהיו לו שני שלישי גם יקשה לשיטתו זאת למה בספר תהלים לא הזכיר כי אם הי"ב של אדום ולא הזכיר ג"כ השש אלפים של ארם בפרט על אבישי או יכללם בכלל עם הי"ב אלף ויכתוב י"ח אלף ולעפ"י שייחס אותם ליואב אין בכך כלום כיון שהוא הכה השני שלישים · אשר מאלו הדקדוקים מוכיח כדברי המדרשים הנז"ל שהיו שתי מלחמות · ומהרי"א ז"ל כתב חלק זה משיטת הרד"ק והוסיף קצת דברים ובזה ניצול מקצת מהדקדוקים הנזכר שדקדקתי מהתוספ' על דברי הרד"ק וזה כי מהרי"א ז"ל מפרש פסוק זה ויעש דוד שם גבורה וגדולה בשובו מהכותו את ארם שרוצ' ארם הדרעזר או ארם דמשק שהכה אז בשובו מהכותו את ארם הכה בגיא מלח שמיה עשר אלף ולא היו מארם הנזכר ושתם לומר מאיזה גוי היו ושם בתהלים גילה שהיו מאדום וכן בד"ה ולפי זה

מנחה קטנה

גם אותם הקדיש המלך דוד אע"פ שהי' מותר לו להחזיק זה הכסף והזהב לעצמו ולא היה עובר על וכסף וזהב לא ירבה לו כיון שהיה צריך לכם לגייאותיו כי כל הכסף והזהב שלקח במלחמות הקדישם לה' וע"כ היה מותר לו להחזיק זה לעצמו מ"מ גם אותם הקדיש המלך דוד · וז"ש עם הכסף והזהב אשר הקדיש כל כך אע"פ שכבר הקדיש הכל וא"כ אם היה זה מכשיו נשאר בידו לא עבר על וכסף וזהב לא ירבה לו כי היה צריך להם לשלם בעלי מלחמות והולמתיו מ"מ הקדיש אותם : וישם באדום נציבים · נראה שאלו נציבים היו מאנשי אדום לגבות מס ולהכניע למלך והנה מדרך המלך לשים נציבים מתים או שלשה במדינה לקבל מס ומכס וליתן מדי שנה בשנה למלך ע"פ מבטן ולפי שאי אפשר מאיזה אנשי' להיות בשנאה עליהם ומס שלא יבליעו דבר ממדינה גדולה ע"כ הוא הנציבי' שעקריים שמעמידים עוד נציבים בכל עיר ועיר והם מוסרי' הקבלה מהעם לנציבים העקריים והם מוסרים למלך' וזאת הכתוב שכאן לא נתן דוד נוס סירס מענגם לאנשי אדום אלא אפילו אלו הנציבים הקטנים שבכל עיר ועיר גם המה בעתיד דוד כדי שלא ישאר להם שום ניר ומחשלה וז"ש וישם באדום נציבים גליים הם הנציבי' העקרי' על כל המדינה וגם בכל אדום שם נציבים אלו הם הקטני' שריך נציבים בעירים לבד גם המה העמיד דוד ובזה הראה שכל אדום עבדים לדוד כי לא נשאר להם אפי' שררה ומימוני כל דבוק: ויושע ה' את דוד וגו' כי אדום וישראל כבזה קם זה נופל:

וימלך

פי' רבי' ישעיה

ויעש דוד שם פירוש שם לקבר החללים שהרג בארם והיה לו שם טוב באומות בדבר זה שהיו מקברים חללי אויביהם · וכך כתב במלחמת גוג ומגוג · וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם · וכך כתוב בספר מלכים ויהי בהיות יואב באדום בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללי' :

רדק

מנחה קטנה

וימלוך דוד על כל ישראל · כשנלח כל המלחמות ואפס בית שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו : משפט וצדקה · כתרגומו דין דקשוט וזכו כלומר היה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאחיו גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו : מזכיר · כתרגומו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות : כהנים · שרי כהונה כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אף על פי שהיה אביתר עדיין חי כי ראינו כי שלמה גרשו מהיות לכן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבות סדר צדוק ואחימלך כמו שכתוב בדברי הימים והיה נקרא אחימלך ואבימלך כי שני השמות קרובים : ושריה סופר · ובד"ה שישא ושני שמות היו לו : ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי · ת"י ובניהו בן יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי' ועל הקלעי' · וי"ו והכרתי כמו על או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועצרה וכן אומ' בד"ה על הכרתי וי"מ כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו סרים אל משמעת המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ורבותינו ז"ל פרשוהו או אורים ותומים: ובני דוד כהנים היו · כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז"ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהני' מה כהן גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש : הכי יש עוד · בטעם האם וכן אני אמרתי הבו לי וטעם זכר זה הענין הנה בעבור שנלח המלחמות והיה במנוחה וסדר הפקידי' והממוני' שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה בזרעו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמ' לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך שאל אם נותר לבית שאול שיעש' עמו חסד בעבור יהונתן : ולבית שאול עבד · עבד כנעני היה והיה לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכ' אחריכ' ובני ציבא ועבדיו כלם עבדי' לבית שאול כמו שאמר וכל מושב בית ציבא עבדי' למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם היו לאדוניהם וכן נר' מדברי רז"ל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים וא"ת אם כן מה נתן לו דוד באמרו הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אף על פי כן מצות המלך היה והמלך יכול לקחת מזה ולתת לזה : האפס עוד איש · האין עוד ותמהתי למה תרגמו יונתן האית: חסד אלהים · בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם: נכה רגלים · כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שהוכה בנפלו ונפסח בשתי רגליו וככה תאמר סמוך : בלן

ט

טו וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד
עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ׃ וְיוֹאָב
בֶּן־צְרוּיָה עַל־הַצָּבָא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־
אֲחִילוּד מַזְכִּיר׃ וְצָדוֹק בֶּן־אֲחִיטוּב
וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וּשְׂרָיָה
סוֹפֵר׃ וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי
וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ׃
א וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲכִי יֶשׁ־עוֹד
אֲשֶׁר נוֹתַר לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ
חֶסֶד בַּעֲבוּר יְהוֹנָתָן׃ וּלְבֵית שָׁאוּל
עֶבֶד וּשְׁמוֹ צִיבָא וַיִּקְרְאוּ־לוֹ אֶל־דָּוִד
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הַאַתָּה צִיבָא
וַיֹּאמֶר עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַאֶפֶס
עוֹד אִישׁ לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ
חֶסֶד אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ
עוֹד בֵּן לִיהוֹנָתָן נְכֵה רַגְלָיִם׃ וַיֹּאמֶר־
לוֹ הַמֶּלֶךְ אֵיפֹה הוּא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־
הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן־
עַמִּיאֵל

ז' · ל'ומל' בנביא · ה' · ו' · ל'וחד בעיחי כחסד אל'ים · י' כתיב כן

וּמְלַךְ דָּוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַהֲוָה דָוִד
עָבֵיד דִּין דִּקְשׁוֹט וְזָכוּ לְכָל עַמֵּיהּ :
וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה מְמַנָּא עַל חֵילָא
וִיהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָּא עַל
דּוּכְרָנַיָּא: וְצָדוֹק בַּר אֲחִיטוּב
וַאֲחִימֶלֶךְ בַּר אֶבְיָתָר כַּהֲנַיָּא וּשְׂרָיָה
סַפְרָא: וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע מְמַנָּא עַל
קַשָּׁתַיָּא וְעַל קַלָּעַיָּא וּבְנֵי דָוִד רַבְרְבִין
הֲווֹ: וַאֲמַר דָּוִד הָאִית כָּא עוֹד דִּי
אִשְׁתְּאַר לְבֵית שָׁאוּל וְאַעְבֵיד עִמֵּיהּ
טֵיבוּ בְּדִיל יְהוֹנָתָן: וּלְבֵית שָׁאוּל
עַבְדָּא וּשְׁמֵיהּ צִיבָא וּקְרוֹ לֵיהּ לְוָת
דָּוִד וַאֲמַר מַלְכָּא לֵיהּ הַאַתְּ צִיבָא
וַאֲמַר עַבְדָּךְ: וַאֲמַר מַלְכָּא הָאִית עוֹד
גַּבְרָא לְבֵית שָׁאוּל וְאַעְבֵיד עִמֵּיהּ
טֵיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר צִיבָא לְמַלְכָּא
עוֹד בְּרָא לִיהוֹנָתָן לְקֵי בְּתַרְתֵּין
רַגְלוֹהִי: וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא הֵיכָא הוּא
וַאֲמַר צִיבָא לְמַלְכָּא הָא הוּא בֵּית
מָכִיר בַּר עַמִּיאֵל

רשי

ויהי דוד עושה משפט וגו' ויואב על הצבא · דוד גרם ליואב להיות מצליח על הצבא לפי שעושה משפט וצדקה ויואב גרם לדוד לעשות משפט וצדקה לפי שהוא דן ויואב שוטר ורודה על ידו ועגל מתוך שיואב עוסק במלחמו' לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לשפוט צדק: מזכיר · איזה דין בא לפניו ראשון לפוסקו ראשון: ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי · תירגם יונתן ובניהו בן יהוידע ממנ' על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופליתי אורי' ותומי' : כהנים היו · רברבין הוו : נ"ת

רלבג

ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו · הנה צדקה יאמר על יותר ממה שיאמר משפט כי למשפ' יהיה מה שיחוייב לפי הדין והצדקה תהיה מה שיחוייב לפי המדות השלימו' מההנג' לכל איש הראוי לו אם לחסד אם למשפט : והכרתי והפלתי · אמרו שהם היו שתי משפחו' בישראל ורבותינו פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי שמופלאי' במעשיהם : ובני דוד כהנים היו · ר"ל שרי' ומושלי' והנה זה הענין היה סבה להרבה מהרעו' שבאו לדוד כי אם לא היה הענין כן לא מרד אבשלום ולא נהרג אמנון ואדניה כמו שיראה במעט עיון ולכל אלה היה משגיח המלך במום' בניו לא קרה להם כך : והנה

סופר הסופר כל נביאים חס' במ"ב מלאי' וסימ' ושריה סופר · וישלח את אליקי' אשר על הבית דישעיה וכל כתובי' דכוו' מל' ב"מ עזרא דהוא כוליה חס' במ"ג מל' וסימ' אלה בימי יויקים · ואחיו שמעיה ואוצרת על אוצרות : איפה י' כתיב כן בקריאה וסימ' ויאמר לו המלך איפה הוא · איפה הם רעים איפה שמואל ודוד · איפה לא שגלת · ואיפה ישרי' נכחדו · איפה היית ביסדי ארץ · איפה לקטת היום ואנה עשית · איפה האנשי' אשר הרגתם · ואיש אל ידע איפה הוא · ואלה איפה הם :

כלי יקר

כוונת הפסוק כאילו אמר ויעש דוד ושם בשובו מהכותו את ארם הרג בגיא מלח שמנה עשר אלף ונקרא קצר הוא חסר תיבת הרג ושם בדברי הימים יחס הכל לאבישי שהוא התחיל והתחל' יותר מחצי הכל אמנם בתהלים זכר וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י"ב אלף שהוא שב אחרי אבישי והשלים י"ב אלף שהרג מלבד הששה שהרג אבישי וכאן כלל הי"ח וכתבן כולן על דוד שהוא העיקר עד כאן תורף דבריו וק"ק שחסר תיבת הכה או הרג בגיא מלח כו' שאו' מהכותו את ארם בגיא מלח מורה שהמוכי' היו מארם ואינם לדברי מהרי"א ז"ל אלא מאדום ,ונראה לע"ד לקיים דבריו כי להיות התלות מלחמה זו של י"ח אלף בדוד בבחינת שהוא המלך לא שהוא נלחם בם על כן דלג הכתוב תיבת הרג בגיא מלח כיון שלפי האמת הוא לא הרגן כלל וגם יואב לא הרג אלא י"ב מהם ואבישי הששה על כן כתב וסתם והתם הדברים שלא לכתוב מי ההורג והפי' תיבת הרג לא הזכיר :

וישם באדום נציבים קשה יתור בכל אדו' שם נציבי' עיין הרד"ק ויקשה א"כ תחל' הפסוק מיותר או' וישם באדום נציבים דה"לל וישם בכל אדום נציבי' כו' ומהרי"א שהטעם הכפל להורו' על שימת הנציבי' כמה פעמי' שלא תחשוב ששם נציבי' פעם אחת לבד אבל שם נציבי' והחליף אות' ובכל אדום שם נציבי' שזו תכלית הפררה והיה זה לפי שויהי כל אדום עבדי' לדוד ע"כ וק"ק דכיון שתכלי' הכפל הוא להודיע כפל השימות פעמי' רבות א"כ למה שינה שבתחל' לא כת' שלא וישם באדו' ואחר כך אומר בכל אדום · ולע"דן שהכתוב הגיד דברי' כהוייתן ומעשה שהיה היך היה שבתחל' דוד שם באדום בחלק מהארצות שם נציבים לא בכל אדום ועוד מעט החזיק בהם והכניע' עד אשר בכל אדום שם נציבים שלא הניח מקום באדום שלא שם בו נציבים · ושינה כאן בא' עבדים לדוד לא כן גבי ארם שכתב לדוד לעבדי' נושאי מנחה להודיע שלא היו עזים ומורדים כל כך וזהו וישם דוד נציבים בארם ולא בכל ארם ובפרט אם היו משל ארם נציבים אלא שהיו כתובים מתחת יד דוד אשר על כן פרש הכתוב ענין ותהי ארם לדוד לעבדים לבחינה זו שהיו נושאי מנחה ומ"ש ולא אמר עבדים לדוד שהיה מאמר כללי כולל כל מין עבדות אמנם באדום להיותם יותר קשים וזונים עשה לו דוד שם בשובו כו' במה ששם באדום נציבים והיו בכל אדום ולז"א ויהי כל אדום עבדים לדוד עבדות כללי והחלטי ולכן לא פירש לך וכו' :

וימלך דוד על ישראל כו' עיין הרד"ק וכן הרלב"ג במה שאמר משפט וצדקה · וכן מהרי"א ומה שאמר וימלוך דוד מהרי"א ז"ל נזכר כאן המלכות דוד להודיע שעם היות דוד משתדל במלחמות לוחם מלחמות ה' שלא היה מפני זה משתדל בדבר המשפט אבל עם כל מלחמותיו היה מולך על כל ישראל וכן ביניהם וקיים להם שתי השאלות שרצו ישר' במלכות המלך ושפטנו מלכנו ונלחם את מלחמותינו והיה זה באמצעות שהפקיד המלך פקידים על כל דבר ודבר כדי שיפקחו על כל הדבר כי לדבר המלחמה ויואב בן צרויה על הצבא וצדוק כו' ובניהו וכו' באופן [illegible]

ממון היה משלם לו מתוך ביתו · קשיא ליה לר' האי לכל עמו לעניים מבעי ליה אלא ר' אומר העפ"י שלא שלם לו מתוך ביתו משפט לזה שהשלים לו ממונו וצדקה לזה שהוציא גזלה מתחת ידו : ולע"ד קשה על מתניתין ודקארי לה מהי קארי לה מתניתין כי קשיא האי לכל עמו לעניים מבעי ליה ודוחק לומר דמתני' סברא דדוד לא היו בעיניו עמו אלא בעניים להיותם כנענים יותר מהכל ולהיות' קרובים אל הש"ת בהם חפץ יותר ומילתא אגב אורחיה קמ"לן דעניים עמו ולהכי לא כתיב לעניים ואפשר שהמקשה הקשה לעקור פירוש זה וזה רמז באומרו האי לכל עמו לעניים מ"ל דמספיק שיקשה לכל עמו לר' לעניים מ"ל בתיבת האי לכל רמז לעקור פי' זה מלשון כל דהילו אמר לעמו הייתו יכולין לדחוק ולפרש העניים חשובים בעיניו עמו אבל השתא תתמה האי לכל עמו שהוא בלתי צודק בתיבת לכל עמו אפי' שידחק לפרש כנזכר · והנכון הוא כי מתני' כך הוא כוונתה דלעשירים שייך לומר בהם משפט וצדקה בבחינת צדקה לזה שהוציא גזלה מתחת ידו כדמסיק וכו' אלא שרפתה המשנה שאין לשון זה על צדקה צודק בבחינה זו בלבד על כן נראה לקיים אומרו צדקה בגד מה דעם העניים היה עושה צדקה שפורע בעדם כשאין לו כדי להצילו מן הגזל ובעשירים גם כן היה עושה צדקה להצילם מן הגזל ובזה יהיה הצד שוה צדק' לכל עמו והזכירם המשנה עניים לבד לפי שבו יצדק לשון צדקה כפשוטו שמשלם לו מביתו כאמור ובעשירים בהשאלה · ור' הקשה האי לכל עמו כלומר אין זה הענין מהיותו משלם מביתו דבר השוה בכל עמו בעשירים ועניים זהו שאמר האי לשון האי רוצה להקשות שענין משלם לו מתוך ביתו האי איכו דבר כללי כי אם פרטי בעניים ולא בעשירים ולפרש לצדדין דוחק אלא הכי קאמר העפ"י שלא שלם לו מתוך ביתו משפט וצדקה וכו' שבזה הדבר שוה בעניים ובעשירים צדקה שהוציא גזלה מתחת ידו ובאו' אלא ר' אומר העפ"י שלא שלם לו מתוך ביתו שהוא לשון מיותר לגמרי כי היה די שיאמר אלא ר' אומר משפט וצדקה משפט לזה ששלם לו את ממונו וצדקה לזה שהוציא גזלה מתחת ידו באומרו אלא ר' אומר העפ"י שלא שלם ר"ל ידעתי שכוונת מתני' בהכרח הוא לפרשו לצדדין לעניים כשנותן לו ועשירים בהוצאת גזלה וכיון דעל כרחך לקיים צדק' בעשירי' צריך אתה לומר צדקה שהוציא גזלה אם כן נאמר כן בכל בעשירים ובעניים והעפ"י שלא שלם לו מביתו ובזה יהיה דבר א' שוה לכל עמו לא כמו דמתני' שצריכה לידחק בהכרח לצדדין · וסברת דמתניתין והכרח שלא הוא קושי אחד שיש גם בדברי ר' והוא דכיון שהוא מפרשו צדקה שהוציא גזלה מתחת ידו דהאי בעשירים הוא ולא בעניים דעניים כשאין להם לשלם לא יצאת גזלה מתחת ידם וא"כ לא משפט יש לזה ששלם לו את ממונו דהרי לא שלם לו כלום ולא צדקה לזה שהרי לא יצאת גזלה מתחת ידו כי עני הוא ואין לאל ידו לשלם וא"כ מאי לכל עמו · ואפשר להרץ ולומר שהוצאת גזלה מתחת ידו יקרא בחיוב לבד כי העני היה חושב שאינו חייב לעשיר והית' גזלה בידו עכשיו שיודע שהוא מחוייב בדין על פי דוד כבר יצאת גזלה מתחת ידו ונעשית חוב ואם כן יש [illegible]

ויואב בן צרויה על הצבא [illegible] במסכת סנהדרין [illegible] דבריהם רש"י [illegible] גרס

ויפלך דוד על כל ישראל ידוע שהי' מלכותו מקובלת על כל ישראל כמו על שבט יהודה וזה שע"י שגם הוא עשה משפט וצדקה לכל עמו בלי נשיאת פני' לשבטו יותר מאחר ישראל· משפט וצדקה אע"פי שכל שלש הפעמים שקדים דוד לס' ע"ש לא מנע מלעשות צדקה מביתו וממונו לכל עמו ביד פתוחה: לבית שאול וגו' זה דבר נוסף על מה שאמר [illegible]

פי' רבינו ישעי'

[illegible]

רדק

בלו דבר · שם מקום : **שדה שאול** · שדה שם כלל לנחלתו וכת"י אחסנת שאול ומהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו גם כן יורשים של שאול ואע"פ שהם בני פילגש אם כן היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת וא"ת מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה חסד עשה אם נטל משאר יורשים ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומאחר היורשים ועוד כי מה שאמר במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפירושים מה שפירשו בו רבותינו ז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיהם לפי שעה ונר' כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה אילו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה לא היה נחשב לו לגזלה כי משפט המלוכה הוא ועוד שאמר במשפט המלוכה שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחל' שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי יי' ומורד במלכו' הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתוב ואתנה לך את בית אדוניך וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים : **והבאת** · תאסוף מן השדה הביתה וי"מ אותו ענין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל דרכי עבודה עד שתאסוף התבואה : **והיה לבן אדוניך** · הוא מיכא בן מפיבשת כלומר תבוא' האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכ' ואכלו : ומפיבש' יאכל על שלחני · אע"פ שמפיבש' אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדב' הזה אע"פכ אעשה כמו שצויתני לעבור כל הנחלה למפיבשת ולבניו וי"מ ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אחר שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך :

וכל

מקרא

ה עַמִּיאֵל בְּלוֹ דְבָר: וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיִּקָּחֵהוּ מִבֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלּוֹ דְבָר: וַיָּבֹא מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר דָּוִד מְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר הִנֵּה עַבְדֶּךָ: וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד אַל־תִּירָא כִּי עָשֹׂה אֶעֱשֶׂה עִמְּךָ חֶסֶד בַּעֲבוּר יְהוֹנָתָן אָבִיךָ וַהֲשִׁבֹתִי לְךָ אֶת־כָּל־שְׂדֵה שָׁאוּל אָבִיךָ וְאַתָּה תֹּאכַל לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי תָּמִיד: וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר מֶה עַבְדֶּךָ כִּי פָנִיתָ אֶל־הַכֶּלֶב הַמֵּת אֲשֶׁר כָּמוֹנִי: וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא נַעַר שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּל אֲשֶׁר הָיָה לְשָׁאוּל וּלְכָל־בֵּיתוֹ נָתַתִּי לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ:

י וְעָבַדְתָּ לּוֹ אֶת־הָאֲדָמָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וַעֲבָדֶיךָ וְהֵבֵאתָ וְהָיָה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ לֶּחֶם וַאֲכָלוֹ וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן־אֲדֹנֶיךָ יֹאכַל תָּמִיד לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי וּלְצִיבָא חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים: וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־עַבְדּוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וּמְפִיבֹשֶׁת אֹכֵל עַל־שֻׁלְחָנִי כְּאַחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ:

ולמפיבשת

תרגום

עַמִּיאֵל בְּלוֹ דְבָר: וּשְׁלַח מַלְכָּא דָוִד וְדַבְרֵיהּ מִבֵּית מָכִיר בַּר עַמִּיאֵל מִלּוֹ דְבָר: וַאֲתָא מְפִיבוֹשֶׁת בַּר יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל לְוָת דָּוִד וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי וּסְגִיד וַאֲמַר דָּוִד מְפִיבוֹשֶׁת וַאֲמַר הָא עַבְדָּךְ: וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד לָא תִדְחַל אֲרֵי מֶעְבַּד אַעְבֵּיד עִמָּךְ טֵיבוּ בְּדִיל יְהוֹנָתָן אָבוּךְ וְאָתֵיב לָךְ יָת כָּל אַחֲסָנַת שָׁאוּל אָבוּךְ וְאַתְּ תֵּיכוּל לַחְמָא עַל פָּתוֹרִי תְּדִירָא: וּסְגִיד וַאֲמַר מָה עַבְדָּךְ אֲרֵי אִתְפְּנֵיתָא עַל גְּבַר הֶדְיוֹט דִּכְוָתִי: וּקְרָא מַלְכָּא לְצִיבָא עוּלֵימָא דְשָׁאוּל וַאֲמַר לֵיהּ כָּל דַּהֲוָה לְשָׁאוּל וּלְכָל בֵּיתֵיהּ יְהָבֵית לְבַר רִבּוֹנָךְ:

וְהַפְלַח לֵיהּ יַת אַרְעָא אַתְּ וּבְנָךְ וְעַבְדָּךְ וְתֵיעוּל וִיהֵי לְבַר רִבּוֹנָךְ מְזוֹן וְיִתְפַּרְנֵס וּמְפִיבוֹשֶׁת בַּר רִבּוֹנָךְ אָכֵיל תְּדִירָא לַחְמָא עַל פָּתוֹרִי וּלְצִיבָא חַמְשַׁת עֲשַׂר בְּנִין וְעַשְׂרִין עַבְדִּין: וַאֲמַר צִיבָא לְמַלְכָּא כְּכֹל דִּי פַּקֵּיד רִבּוֹנִי מַלְכָּא יַת עַבְדֵּיהּ כֵּן יַעְבֵּיד עַבְדָּךְ וּמְפִיבוֹשֶׁת אָכֵיל עַל פָּתוֹרִי כְּחַד מִבְּנֵי מַלְכָּא:

ולמפיבושת

רשי

נתתי לבן אדוניך · המלך רשאי להעביר נחלה שנאמר במשפט המלוכ' את שדותיכ' ואת כרמיכ' יקח ונתן לעבדיו : **כן יעשה עבדך ומפיבושת אוכל על שולחני** · ציבא אמר כן יעשה עבדך ודוד השיב ומפיבוש' אוכל על שלחני : מושב

רלבג

והנה זכר שכבר היה מטוב נפש דוד שהתעורר לעשו' חסד אל הנשאר לבית שאול ולזה שם מפיבשת בן יהונתן מאוכלי שולחנו והשיב לו את כל שדה שאול אביו : ויגלח את חצי זקנם · כדי לבזותם וזה לאות שלא היה מנהג לגלח זקנ' שאם היו מגלחים זקנם היה אפש' להם להסיר הבשת מעליהם בשיגלחו הנשאר מזקנם : ויכרת

מסרה

בן ד' קמצין ומקפי' וסי' נמסר בסדר ויצא :

כלי יקר

גרס ליואב להיות מליץ על הצבא לפי שעשה משפט וצדקה ויואב גרס לדוד לעשות משפט וצדקה מתוך שיואב עוסק במלחמות לא היה דוד טרוד בהן לבו פתוח לשפוט צדק ע"כ מהגמ' ועוד מהמדרש לפי שדוד דן ויואב שוטר ודוד' על ידו מזכיר ליזה דין בא לפניו ראשון לפוסקו ראשון · ומהרי"א ז"ל ויהושפט מזכיר ר"ל מזכיר למלך ענייני המשפט אשר יפעל להם מה ראוי לדין ומה שראוי לדון עד כאן :

וצדוק בן אחיטוב עיין הרד"ק וכן מהרי"א נדרים פרק קונם ובני דוד כהנים אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרי ליה תיגראי ברישא דכתי' ובני דוד כהנים היו מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש וכהן מנא ליה דכתיב וקדשתו וכו' :

זבניהו בן יהוידע וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ע"ש וכן הרלב"ג ז"ל ובני דוד כהנים כתרגומו רברבין כלומר גדולים היו וממונים על כלם · ובדברי הימים אומר הראשונים ליד המלך וכן הרלב"ג ז"ל כדברי חז"ל כהנים ת"ח כנזכר לעיל · ובמסכת ברכות כרתי ופלתי אלו אורים ותומים שכורתין דבריהם ומופלאים בדבריהם ע"כ : וכן כתב מהרי"א ז"ל והוסיף לומר כי כהנים שם מתייחס אל השירות ואם כן אומרו כהנים חוזר גם כן אל בניהו והכרתי והפלתי ובני דוד שכלם היו כהנים רוצה לומר שרים אל משמעתו לכל שירות שיגזר המלך אבל לא היה להם שירות מיוחד כנזכר באחרים שבפסוק הקודם · ולע"דן סיוע למה שאמרו בגמרא מה כהנים נוטלים חלק בראש אף תלמידי חכמים נוטלים חלק בראש מלשון דברי הימים שאו' הראשונים ליד המלך ליד דייקא כשהיה מחלק בידו הם היו הראשונים בכהנים ליטול חלק בראש ומהרי"א פי' הראשונים ליד המלך העומדים ראשונה במלכות וא"כ לדבריו ליד המלך לשון מקום כמו על ידיהן או הקרובים למלך לתת לו מה שישאל :

ויאמר דוד הכי יש עוד עיין הרד"ק וכן כתב מהרי"א ז"ל · והוסיף האם נותר לבית שאול ראוי ואתנה אותו גבי ואעשה עמו חסד בעבור אהבת יהונתן · ולע"דן כוונת הפסוק שאומר האם יש עוד לבית שאול ואעפ"י שלא יהיה חשוב אלא אשר נותר כנותר הזה שכשא' שיור ועוד שהוא לבית שאול ואעפ"י שלא יהיה מזרע יהונתן עכ"ז ואעשה עמו חסד בעבור יהונתן אוהבי ובזה מובן כפל יש עוד אשר נותר כי היה מספיק האם נותר לבית שאול ואעשה וכו' ויוכיחו כן הפסוקים :

ולבית שאול עבד ושמו ציבא · כי הם חשבו שבכלל אומרו אשר נותר לבית שאול ואפי' עבד במשמע זהו שסמך ולבית שאול עבד וכו' ויקראו לו אל דוד ר"ל ויקראו לו להנאתו ולטובתו וכו' ויאמר המלך האפס עוד איש וכו' והמלך שאל האתה ציבא הידוע אלי לעבד שאול כי זכר אותו עם היות המלך טרוד בצערו ובבריחתו והוא ענהו ויאמר עבדך אני ולא מרדתי בך אעפ"י שהייתי עבד לבית שאול והמלך שאל לו האפס עוד איש לגלות לו כי לא ייטיב כי אם לזולתי חלציו של שאול לא עם העבדי' ולזה שאל לו האפס עוד איש וכו' ר"ל שאם הוא איש דהיינו גבר בגוברין ראוי למנוי אמנה אותו בערכו ואפי' שהוא לבית שאול אויבי לא אחוס כי רצוני לעשו' חסד אלהים שהוא חסד של אמת · או רמז בתיבת אלהים שלא אמר חסד אל להיות לו שבועת ה' עם יהונתן רמז אלהים שאין אלהים בכל מקום אלא דיין וציבא השיבו כי אין עוד איש כי אם בן והוא נכה רגלים ענה ברשע להדיח הטובה מעליו כי עבד הוא רע מעללי' ומה לו להזכיר נכה רגלים וסופו יוכיח על תחלתו כמו שנזכיר בפסוק הב"ר בע"ה · או שקושטא דמילתא קאמר · ועיין הרד"ק ז"ל :

ויאמר לו המלך איפה הוא ויאמר ציבא וכו' וישלח המלך וכו' חז"ל אמרו בגמרא בלו דבר כמו בלא דבר שהיה רק מכל דבר והכתוב הגיד וישלח המלך ויקחהו מלו דבר שמלאו מלא דבר ע"כ כמלא העבד רע מעללים בינל לשון הרע ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל לו דבר שם מקום לו אחר שהיה רש ועני בלו דבר ובלו כמו בלי דבר עד כאן וקשה קצת על דבריו אומרו מלו דבר שאין לו טעם לדברי מהרי"א ז"ל ועוד שהיה לו לומר מלבו דבר :

ולע"דן לדקדק אומרו המלך דוד והיה מספיק לומר המלך סתם כמו שאר הפסוקים ונראה שמאז הזכיר וימלוך דוד על כל ישראל דהיינו שנהג שררה ומלכות והשררה לעשות משפט וצדקה כי כן לצדק ימלוך מלך מאז תזכיר בכל הפסוקים האלה בלשון מלך זולת גבי ויהי דוד עושה משפט וצדקה שהיה מתנהג בשפלות וענוה כהדיוט כנז' לעיל ולכך לא כתיב ויהי המלך דוד עושה משפט וצדקה ואמר ובני דוד כהנים שמאז ומקדם בהיותו דוד קודם וימלוך דוד וכו' היו בניו כהנים ותלמידי חכמים אבל בכל שאר הפסוקים המלך המלך ובפרט כאן וישלח המלך ויקחהו ורמז עוד ששלח לו מלאכי שלום מהמלך שבאור פני המלך חיים כדי שלא יצטער ביני ביני ז"ש הכתוב וישלח המלך דוד שאופן השליחות היה כמלך וכדוד החסיד באופן שלא יצטער וידוע דבר זה מתלכות התורמים כי מהשליח יודע אם לטובה אם להפכו ועם כל זה ששלח המלך דוד במלאכי רחמים מבשרי שלום ומבשרי טוב פחד מפיבושת פן היה זה לכלות זרע שאול אויבו ובא לפניו בלי ספק ירא וחרד ויוכיח כן אומר :

ויבא מפיבושת בן שאול וכו' אשר יש לדקדק כי בן שאול מיותר כי די שיאמר מפיבושת בן יהונתן הכל אמר כי בא לפני המלך ירא וחרד כי היו פנים לזכות ופני' לחובה לזכות כי בן יהונתן הוא רעה דוד והוא בו בברית כרותה ופנים לחוב' כי בן שאול הוא יהונתן הנזכר ושאול שונאו של דוד היה לזה אמר ויבא אל דוד שנטה לזכות יותר והיה בטוח שאל דוד בא הוא דוד רודף צדקה ומשפט ולא יזיק לו אבל עם כל זה ויפול על פניו וישתחו מסר עצמו ונפשו אליו כדי שירחם עליו ולזה כופל הדברים באומרו דוד דוד שדוד הוא הקטן מקטין עצמו וענו ושפל ברך ויאמר דוד אל תירא כי את האלהים אני ירא וחפלתי לדקדק והוא הספקה נכונה להזכיר המלך בכל הפסוקים זולת שנים ושלשה פעמים באלו השני פסוקים :

ויאמר לו דוד אל תירא וכו' עיין הר"דק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ודחה דברי רש"י ז"ל שכתב בסמוך גבי ונתתי לבן אדוניך המלך רשאי להעביר נחלה שנאמר במשפט המלוכה את שדותיכם ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו עד כאן והקשה ז"ל על דבריו שרש"י עצמו אמר שאומר את שדותיכם ואת כרמיכם היינו על הפירות עד כאן : ולע"דן שהחסד הוא שיחיה אותו עם היותו מבית שאול אויבו לא יכלהו כדי שלא ימרוד וכמו שעושים עוד היום במלכות תוגרמה המלך הורג כשיושב על כסאו שהורג כל אחיו כדי שלא ימרודו בו למלוך מפני תיקון העולם והמלכות עושה כן והוא אומר אל תירא פן אני אהרגך כי אדרבא אעשה חסד תמיד עמך והתמדה מורה הכפל עשה אעשה חסד תמיד חסד ולא יתחייב שיפרש הפסוק החסד שבה לא יתחייב שיאמ' על כל השדות כי אם על כל שדה על החלק שבה שעולה לו ולמפיבושת מלך יהונתן משאול אביו וזהו שאמר והשיבותי לך את כל שדה שאול בחלקך בירושה וזהו שאמר שדה שאול על כל השדות ועל כל הנחלו' של שאול אבל אמ' שדה שאול לא כולו כי אם החלק אשר לאביך יהונתן שעליו אמר אביך לא על שאול ובזה מדוקדק אומרו לשון יחיד שלא אמר על כלל כל אשר לשאול כי אם כן היה צד גזל בדבר כעין שהקשה הר"דק ז"ל ובזה נסתלקה קושייתו ואין צורך לתירוצו עם היותו נכון ומדוקדק בזה אומרו שאול אביך שאעפ"י שיתכן לומר אביך על שאול בבחינת בני בנים הרי הם כבנים עם כל זה מדוקדק יותר ומכוון אומרו אביך על יהונתן שעל החלק העולה לו הוא שיתן לו ומה שאמר אחר כך ויקרא המלך אל ציבא נער שאול ויאמר אליו כל אשר היה לשאול ולכל ביתו נתתי לבן אדוני' היינו שיתן לבן אדוניך מפיבוש' שיהיו כל בית שאול כפופים אליו ומתחת ידו כי כן יאת' כפי חכמתן שהוא מלא דבר שיהיה ראש להם לא שיתנם לבן אדוני מתנה גמורה או אפשר שהכל היה בידו יאכתן משאול אביו כי חשב שאול שיהונתן יעצור במלכו' כי ראה הו' ונערו מצליחין במלחמה עם מחנה פלשתים ונתן לו כל השדה אשר לו וכל המטלטלין ובמות שאול ויהונתן כל דהלים נגבר בבית שאול ובפרט כשמלך איש בושת ועתה דוד החזיר למפיבוש' הכל כי שלו היה הכל ושלו נתן לו ולפי זה והשיבותי לך את כל שדי שאול על כלל כל השדו' קאמ' והטעם לפי שהיו לאביך שזכה יהונתן בהם בחיי אביו ואם כן אביך על יהונתן קאמר ואומרו נתתי לבן אדונך מתנה גמורה קאמר וגם זה נכון ואומרו ואתה תאכל לחם וכו' הוא דרך כבוד שיהיה מאוכלי שלחן המלך ואמר ואתה תאכל והוא כפל כנוי אחר כנוי שהיה יכול לומר ואכלת לחם על שלחני אפשר לפי שמלא אותו מלא חכמה וכליל תורה כמשאח"זל גבי מלו דבר מלא דבר ושלימות לז"ה ואתה תאכל כלומר ואתה הגון שתאכל לחם על שלחני תמיד כי לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה ודרך רמז רמז לו לחם על התורה שיאכל לחם התורה וחידושיה על שלחנו תמיד יאמרו עליו דברי תור' כאלו אכלו משלחנו של מקום כי דוד טוב רואי בהלכה שהראהו מתחדד ז"ש תאכל לחם שכל שכן אם אוכל עמו על השלחן שמתחדד יותר :

וישתחו ויאמר מה עבדך וכו' אמר כי טעם ההשתחויה איננו על המועיל כי אם על שפנה אליו עם היותו ככלב המת נכה רגלים יושב ובטל על זה לבד ראוי להחזיק לו טובה ככלב המת גבר הדיוט · ולע"דן הכלב לפי שהוא רעב וחסר כל כמו שאמרו חז"ל יודע צדיק דין דלים זה הקב"ה יודע דין דלים זה הכלב שמזונותיו קשים ועשה שיתעכב המזון במעיו הרבה וזהו שאמר כי פנית אל הכלב המת האחת שאני ככלב ועוד שאני כמת שאיני זז ממרום למקום וזהו שאמר המת שלא אמר ככלב מת אלא המת להורות שהם שני עניינים נפרדים ולא שהמשיל עצמו אל כלב מת כי אם אל כלב חי ולזה אמר אל כלב המת כלב בפני עצמו והמת דבר אחר בפני עצמו :

ויקרא המלך אל ציבא וכו' צריך להבין מה מודיענו באומרו נער שאול כי ידוע הוא אבל ידוע הוא כי מנהג העולם שעבד כזה ימשול בכל בית שאול כי הוא זקן ביתו המושל בכל

מנחה קטנה

אל תירא וגו' כיון שראה המלך שהוא מלא תורה וחכמה יודע לדבר לפני מלך אמר המלך כתגללות ציבא שקר שאמר שלא בא בענין בשביל שהוא ריק מתורה וחכמה ועתה נראה שלא כן הוא אלא ודאי כטעם שלא בא בענין הוא מפני שמתירא מפני שחטאה לו רעה ע"כ אמר לו המלך אל תירא : אל הכלב המת אשר כמוני ירצה שאני ככלב המת שאין לו דורשי' וככלי שאין חפץ בו כן אני אין דורש לנפשי היה ואתה אדוני המלך משגיח עלי דבר שלא חשב אנוש משגיח המלך על איש שתוני יבאו משגיח על כלב מת : ויגלח

פי' רבינו ישעי'

בלו דבר · כך הוא כמו בלא דבר פתרונו אחד להם : ומפיבשת אוכל על שולחני · פירו' דוד ענה ואמר לציבא שמפיבושת יהא אוכל על שולחני כאחד מבניו · ואתה הזהר בכבוד האדו' שלו :

יוד

ולמפיבשת בן־קטן ושמו מיכא וכל מושב בית־ציבא עבדים למפיבשת: ומפיבשת ישב בירושלם כי על־שלחן המלך תמיד הוא אכל והוא פסח שתי רגליו:

א ויהי אחרי־כן וימת מלך בני עמון וימלך חנון בנו תחתיו: ויאמר דוד אעשה־חסד עם־חנון בן־נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו ביד־עבדיו אל־אביו ויבאו עבדי דוד ארץ בני עמון: ויאמרו שרי בני־עמון אל־חנון אדניהם המכבד דוד את־אביך בעיניך כי־שלח לך מנחמים הלוא בעבור חקר את־העיר ולרגלה ולהפכה שלח דוד את־עבדיו אליך: ויקח חנון את־עבדי דוד ויגלח את־חצי זקנם ויכרת את־

מדויהם

ל' כתיב אלף וכל עורה · דכו' כמ"ה · ט' פסו' את את · ג' י'

ולמפיבושת ברא זעירא ושמיה מיכא וכל מותבי בית ציבא עבדין למפיבושת: ומפיבושת יתיב בירושלם ארי על פתורא דמלכא תדירא הוא אכיל והוא לקי בתרתין רגלוהי: והוה בתר כן ומית מלכא דבני עמון ומלך חנון בריה תחותוהי: ואמר דוד אעביד טיבו עם חנון בר נחש כמא דעבד אבוהי עמי טיבו ושלח דוד לנחמותיה בידא דעבדוהי לות אבוהי ואתו עבדי דוד לארעא בני עמון: ואמרו רברבי בני עמון לחנון רבוניהון המיקר דוד ית אבוך בעינך ארי שלח לך מנחמין הלא בדיל למיחקר ית קרתא ולאללותה ולבדקה שלח דוד ית עבדוהי לותך: ונסיב חנון ית עבדי דוד וגלח ית פלגות דיקניהון ופסיק ית לבושיהון

רשי

מושב בית ציבא · בניו ועבדיו : כאשר עשה אביו עמדי חסד · ומהו החסד כשהיה דוד בורח מפני שאול באו אליו אביו ואמו ואחיו וינחם את פני מלך מואב ויאמר לו ישב נא אבי ואמי עמך והרגם חוץ מא' מהם שברח שנמלט לארץ בני עמון אצל נחש במדרש רבי תנחומא בזירא אליו : המכבד דוד את אביך בעיניך · הנראה בעיניך שדוד מכבד את אביך הם מוזהרים לא תדרוש שלומם והוא ידרוש שלומך : מדויהם

רדק

וכל מושב בית ציבא · בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו: כאשר עשה אביו עמדי חסד · אמרו כי כשהיה בורח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר וינחם את פני מלך מואב הרגם מלך מואב אחד שהיו עמו חוץ מאחד מהם שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון · ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מולא במי שבא אליה' במדת רחמי' סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנאמ' אעשה חסד עם חנון וגומר סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגומר ונצטרך להלחם עם ארבע אומו' בני עמון וארם צובא ואיש טוב ומלך מעכ' מי גרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובת' אמ' לו הקב"ה לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומ' וטובת' ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרב' מכאן שלא יהא אדם מיותר על התורה : אל אביו · כמו על אביו וכן אל ההרים לא אכל : המכבד · תחשוב כי לטובה ולנחמך שלחם לא שלחם אלא לרגל את הארץ : ולהפכה · כתרגו' ולמבדק' כי בודק הדבר יפה הופך הענין מצד אל צד : מדויהם

מנחה קטנה

שגלח את חצי זקנם · כי עבדי חנון אמרו לו מה אתה סבור שדוד שלח לכבדך שהרי כתוב בתורתם לא יבא עמון ומואב בקהל ה' ואיך ישלח לכבדך · וע"כ וינלח חצי זקנם עד חצי ענין לא יבא עמון וגו' כמו שכתבנו למעלה שרצה לנקור עין ימין פ"ג וצ"ל רמז שיגן במספר קטן כגימטריא זקן לרמוז שגנים לדבר אחד נתכוונו וכן שילה במ"ק כמו שי"ן וי"ו קו כי על שלא נחרו ישראל בתילת שמונים בהתנגדים להכניס לקהל ע"כ כיון את השילה ויכרות את מדויהם עד שתותיהם על גלות שילתם ושלחם :

פי' רבינו ישעי'

כאשר עשה אביו עמדי חסד אמרו חכמים כשהפקיד דוד בית אביו במואב הרגם וברח אחד מהם בעמון והצילו : לנחמו ביד עבדיו אל אביו · פי' בעבור אביו : המכבד דוד את אביך בעיניך · כתיב בתורתו לא תדרוש שלומם וטובתם והיה דוד שואל בשלומך :

רלבג

ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם · אמנם שקרא מדויהם המכנסי' שיכסה בהם השת והערוה וסנופיה' והנה קראם מדוה' בעבו' הסנופי' שבהם שאלו המקומות אשר ידחו בהם המותרות הטבעיים וזה הענין נקראת האשה הנד' דוה מצד המותר שידחה ממנה או ובאור בזה המאמ' שכב' כרת המכנסים בחצי עד שנגלה השת שלהם ולזה השאירם מגולי הערוה וחשופי שת וזה לאות שלא השאיר בה' בגדים יכסו בהם ערותם אלא שהם נמלטו מזה הבשת בלבישת בגדי' אחרים לכסות ערותם ואולם חצין גלוח זקנם לא נמלטו עד צמח זקנם : חוק

כלי יקר

פסח מוכרח גו לדור בירושלם כיון שאוכל תמיד בשלחן המלך ודוחק לומ' חדא ועוד קאמר חדא שאוכל תמיד וצריך להיותו יושב בירושלם · ועוד לו הונח שלא היה אוכל תמיד אלא פעם אחת בחדש על שלחן המלך עם כ"ז

כלי יקר

בכל אשר לו ואולי לא יקבל מרדות מפיבושת ובפרט בהיותו נכה רגלים והעבד הזה עז כנמר שהרי דבר תועה על מפיבושת שאמר בלא דבר שלא היה בו דבר טוב אלא רק על כן ראה דוד המלך עליו השלום לשעבדו

נחמיה אל ז' בליש' בקריאה וסימ' וינחמו בני ישראל אל · וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו דספרא · וינחם יי' אל הרעה · ויאמר למלך' אולי ישמעו וישובו הטיבו דרכיב' ומעלליכם · ההמת המיתהו · אם שוב תשבו:

אל מפיבושת וכולי האי ואולי וזהו שאמר ויקרא המלך דייקא שיאיימו לפי שראה אל ציבא שהוא נער שאול ולא נער מפיבושת נער שאול כאלו אינו עבד שאול כי חשב עבד מבים ימשול בבן משכיל ולזה ויאמר אליו כל אשר היה לשאול כו' נתתי לבן אדוניך והוא ביו"ד לשון רבים להודיע שעבד שאול הוא ועבד יהונתן אביו והבן נתן לו הכל לומר לו שיכנע וישתעב' אליו כי כן ראוי :

ועבדת לו את האדמה וכו' עיין הר"דק ז"ל וכן פירש מהרי"א ז"ל שציבא ובניו ועבדיו יעבדו השדות ויביאו התבואה למפיבושת והיה לבן אדוניך לחם ואכלו רוצה לומר שיאכלו הלחם ציבא ועבדיו ובני ביתו של מפיבושת שבזה יהיה למפיבושת כבוד ושם ויקר בהיות לו ממה שיתן לעבדיו ולביתו עם היות שלא יצטרך אליו הוא למאכלו כי הוא תמיד יאכל לחם ועל שלחני אבל עם כל זה הם יאכלו משלו ומתחת ידו של מפיבושת וזהו שאמר ואכלו עד כאן וזה יוכיח מה שזכרתי בפסוק הקודם שרצה להשתעבדו ולהכניעו אל מפיבושת : ולע"דן לדקדק אומרו והיה לבן אדוניך ואכלו ובן אדוניך יאכל לחם תמיד כי הם יאכל בשלחן המלך א"כ מה צריך לומ' בו ואכלו ועוד כפל והיה לבן אדונך ואכלו ובן אדוניך יאכל לחם תמיד לחם על שלחני עוד אומרו בפרטות ומפיבושת מיותר אשר זה מכריע כדברי הר"דק ז"ל שבן אדוניך על מיכה בן מפיבושת קאמר אלא שק"ק להר"דק ז"ל שפעם יקרא למיכה בן אדוניך ופעם למפיבושת בן אדוניך שקורא למיכה בן אדוניך על שם מפיבושת שהוא אדונו אם כן יאמר כאן ומפיבושת אדוניך תמיד וכו' ולקיים דברי הר"דק ז"ל אפשר לומר שמיכה הוא נקרא בן אדוניך כפי דעת הזאת שנתן דוד הכל למפיבוש' יקרא בן אדוניך בבחינ' שאול ויהונתן שהיה ציבא עבד להם והם אדוניו ונראה לע"ד כי בן אדוניך לחם ואכלו ומפיבושת בן אדוניך הכל על מפיבושת והוא כי ידוע עוד היום במלכות תוגרמה הויז"ריס עושים להם לאסרב בביתם מכל מאכל אשר יאכל ואולי חשוב מאשר בבית המלך כי בבית המלך לרבויי המאכל להאכיל לכל השרים ואוכלי פת בג המלך צריך הראוי בכמות ולא באיכות ולא יהיה כל כך רב האיכות אלא שעל כרחם ילכו הויז"ריס לאכול לחם שם דבר מועט לגימה או שתים לכבוד המלכות ולכבוד עצמם להיותם אוכלי פת בג המלך ועל שלחנו ואחר כך יבאו אל ביתם ויאכלו כדי שבעם ויאכילו גם כן לשרים אשר תחת ידם שיאכל בביתו לשביעה וז"ש והיה לבן אדוניך לחם ואכלו שי"כל בביתו לשבע' עם היו' שמפיבשת בן אדוניך יאכל לחם תמיד על שלחני דרך כבוד וזהו שאמר על שלחני והוסיף לומר מפיבושת בן אדוניך להורות שתי בחינות שבשבתם זכה שיאכל על שלחנו האחת מצד היותו מפיבושת מלא דבר חכמה ועל דרך מה שדרשו חז"ל גבי איש בושת שנקרא מפיבושת שהיה מבייש פני דוד בהלכה כן מפיבושת זה מלא דבר והבחינה השנית להיותו בן אדוניך ראוי לכבד בעד אבותיו הקדושים אשר בארץ המה וכו' :

ויאמר ציבא אל המלך וכו' עיין רש"י ולא יקשה עליו ז"ל השנות דוד לו' דבר זה כי הוסיף לו' לו שיהיה באוכלי שלחני יושב בראש בכבוד גדול כא' מבני המלך וכו' והר"דק הביא כן והוסיף ע"ש וכן מהרי"א וק"ק שהרי מצינו שלא היה מפיבושת אלא בבית מכיר בן עמיאל וא"כ ביחס לו במ"ש לדוד אוכל על שלחני כא' מבני המלך אשר זה יכריח כדברי רש"י שהוא מדברי דוד ויש ליישב שאולי מפיבוש' ישב שם בבית מכיר ללמוד תורה לא בענין האכילה כי אכילתו הרוח' תמיד כהנה לו מבית ציבא כא' מבני המלך ואוכל על שלחני לא יתחיי' שיהיה אוכל שם על השלחן אלא שאוכל משלחנו לשם בבית מכיר בן עמיאל לפי שהוא בלא דבר ורוצה ללמוד על כן אמר לו שהיה בלא דבר להתגלגל על מה שהיה שם בבי' מכיר : ולע"דן לדקדק יתור תיב' עבדך כי די שיאמר ככל אשר צוה אדוני את עבדו כן יעשה ונראה כי הוכיח בדבריו אלא כאלו היה אנוס על פי דברו וז"ש כן יעשה עבדך שאני מוכרח מצד שאני עבדך ולא אחליף דבורך ז"ש יעשה עבדך לעומת זה השיבו דוד שנית ומפיבושת אוכל על שלחני כא' מבני המלך כלו' ירע בעיניך כי כא' מבני המלך יהיה נכבד ויושב בראש ואפ' עוד שאו' ככל אשר יצוה אדוני את עבדו על מפיבושת אמר עבדו וגם זאת לשון הרע כאלו אמר אין הדבר הזה תלוי בידי כי מפיבוש' אינני שומע בקולו אבל ככל אשר יצוה אדוני המלך את עבדו דהיינו מפיבושת כן יעשה כי אני ציבא ובזה מובן הכפל גם השנוי שאמר עבדו בתחלה ובסוף אומר עבדך והיה לו להשוות מדותיו לומר או עבדו או עבדך · ולעומת לשון הרע זה שקראו למפיבושת עבד במה שאמר עבדו על כן אמר לו דוד ומפיבוש' אוכל על שלחני כאחד מיוחד מבני המלך כבן יקיר לי ולא עבד לי כאשר אמרת :

ולמפיבושת בן קטן וכו' · רש"י ז"ל מושב בית ציבא בניו ועבדיו עד כאן · וכן הרד"ק ז"ל · ולע"דן שכונת הפסוק להודיע שהיה למפיבושת בן קטן בשנים אך היה משעבד לכל בית ציבא שהיו עבדים משועבדים למפיבושת וז"ש ולמפיבושת בן קטן שהיה מעלה את כל מושב בית ציבא עבדים משועבדים למפיבושת או אמר שלהיותו בן קטן על כן כל בית ציבא היו עבדים אל מפיבושת שאילו היה גדול היה עוזר בהם היה יהיו למיכה לעבדים אלא שהיה קטן ובדברים לא יוסר עבד :

ומפיבשת יושב בירושלם וכו' צריך לדעת שהוא אומר יושב בירושלם שהודעה זו של והוא פסח אין בה צורך שכבר נאמר זה למעלה נכה רגלים · ואם הכונה לתת טעם למה שאמר יושב בירושלם שהיה מוכרח כי הוא אוכל על שלחן המלך תמיד ואין יוכל לישב חוץ לירושלם והוא פסח שתי רגליו אשר על כן הוכרח לישב ששאכל תמיד קשה שהרי אפי' שלא היה מוכרח הוא להיות יושב בירושלם שהרי הוא פסח משתי רגליו ויהיה לו עמל גדול לבא ממקו' אחר ואפי' פעם בחדש על כן היה יושב בירושלם · ואפשר עוד שהפסוק הזה מקושר עם הקודם והכי קאמר ולמפיבושת בן קטן ושמו מיכא ועם כל זה לא היו הולכים עם מיכא אנשי בית ציבא שהם המושב ועיקר בית ציבא זהו שאמר וכל מושב בית ציבא לא היה בידם ללכת עם מיכא אבל הם עבדים למפיבושת רוצה לומר עבדים משועבדים למפיבושת ושישרתוהו שהרי היה יושב בירושלם כדי לאכול תמיד על שלחן המלך והוא פסח שתי רגליו אשר על כן היה מוכרח להיות כל מושב בית ציבא בשירותו להיות עבדים למפיבושת כלומר עבדים משרתים למפיבושת וכו' והאי ואולי יספיקו שהרי אוכל הוא על שלחן המלך תמיד והוא פסח שתי רגליו · ועוד אפשר שבא להגיד שעם היו' הכנסים האוכלים על שלחן המלך נאים ומשובחים לא בעלי מום על כן אמר שמפיבושת על שלחן המלך הוא אוכל עם היות שהו' פסח שתי רגליו בעל מום קיים דוד המלך ע"ה נדרו תמיד להושיבו בשולחנו לאהבת יהונתן עם היות בלתי מוכן כי פסח שתי רגליו הוא :

ויהי אחרי כן וכו' ויאמר דוד אעשה חסד וכו' ויאמרו וכו' קשר הענין שאחר שהקדים להטיב עם בני ברית זרע יהונתן על שהטיב יהונתן אביו לדוד ראה אחרי כן להטיב עם חנון בן נחש מלך מואב על הטובה שהטיב אביו עמו · והטובה אמרו חז"ל והביא רש"י ז"ל דבריהם ע"ש וכבר זכרתי שהיה שמו אליהוא וכן מהרי"א ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והביא מדרש ע"ש :

ולע"דן לדקדק דוד מאי קא סלקא דעתיה לעבור על דברי תורה לא תדרוש שלומם וטובתם וכו' מקרא שכתוב · ומהו אומר אני כתבתי וכו' די שיאמר כתוב לא תדרוש שלומם וטובתם וכו' ואתה עושה עמהם חסד וכו' ועוד קשה אומרו מכאן שלא יהא אדם מוותר על התור' וכי מכאן אנו צריכין ללמוד כן והם דברים פשוטים שאינם צריכים לימוד לא מכאן ולא ממקום אחר זולתו · ונראה שכוונת המדרש שדוד חשב שאין איסור לא תדרוש שלומם אלא כששואל שלומם על לא דבר אבל כשהוא מחוייב לגמול להם על טובה כיוצא בזה שהחיו את אחיו מצוה היא לזה אמר לו הקב"ה אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובת' ואתה וכו' שאמר שכתבתי כן סתם אין לך לחלק חלוקים לעבור על דברי תורה ואעפ"י שכוונתך לצדקות לבלתי היות כפוי טובה אל תהי צדיק הרבה ועל כן הוצרך ללמוד זה הלימוד מכאן שלא יהא אדם מוותר על התור' ר"ל אפי' לדבר מצוה אין לו לעבור ואולי אמר אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה עושה חסד שהכוונה לומר כי שם באו' שלומם וטובתם בכנוי ולא כתבתי לא תדרוש שלום וטובה להם רמזתי לך ואפי' שלומם שהם קדמו וטובתם שהם קדמו והטיבו לך כיוצא בזה הענין של אחיו של דוד שהטיבו עמו אפי' טובתם כיוצא בזו לא תדרוש שלומם מכאן שאין לוותר בשום צד ואפי' כשהקדימו לו טובה ולפי המדרש הזה יהיה קשר הענין באופן נאות והוא שלמעלה כשנלחם דוד עם מואב זכה לכבוד וכאן כשעבר על התורה ושאל שלומם בא לידי בזיון וזהו שאמר ויהי אחרי כן וכו' ר"ל היה לדוד בהפך שבא לידי בזיון · ואפשר עוד שכונת הפסוק לתת התנצלות לדוד למה המתין עד שמת נחש שהיה לו לצאת ידי החובה מהעושה הטובה בעצמו ואשר זה הביא לידי שהחון פה לשרי עמון כמו שאזכיר בס"ד בפסוק ויאמרו שרי בני עמון וכו' ומשיב כי בהיות טרוד דוד במלחמות הנזכר ויהי אחרי כן כשנפנה מעסקיו והנה מת מלך בני עמון וימלוך בנו אז ויאמר דוד אעשה חסד וכו' כיון שאי אפשר להטיב עם האב אטיב עם הבן ואמר אעשה חסד וכו' ללמד' שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו ולזה עם היות שדוד נלחם עם מואב ומואב ועמון כאחד מאחה ראוי להלחם גם עם בני עמון לזה אמר אעשה חסד בדבר שיש בו חיי נפש עם חנון בן נחש דומה בדומה כאשר עשה אביו עמדי חסד בדבר שיש בו חיי נפש אחיו אליהוא כנז"ל שברח אלו ממואב והצילו ומה שנשלח לנחמו אין זה החסד אלא הוראתו בדרוש שלומו וטובתו והיות עמו באהבה ואחוה לבלתי ילחם בו וזהו החסד · ואמ' אל אביו שהיה לו לומ' על אביו והרד"ק ז"ל כת' שהוא כמו אל ההרי' לא אכל שהו' על ההרים · אבל לע"דן לפרשו בדקדוק אל אביו ויובן שהיה לו להקדי' תיבה אל אביו לכתבה סמוך אל לנחמו על אביו ביד עבדיו ויבאו ארץ בני עמון והיה מקצר תיבת עבדי דוד · ונר' שדוד כששלח השלוחים בחר בעבדיו משרתו כגון שרים רבי' ונכבדים בערך כאלו שלחם אל אביו ממש אשר הוא זקן ונשוא פנים ועוד שחייב בכבודו על הטובה אשר הציל את אחיו אליהוא ממות וז"ש וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו ונכבדים ומעולים כאלו השליחות אל אביו הוא ממש לא שליחים בערך בנו חנון אלא אל אביו ובזה מובן אומר בסמוך לזה ויאמרו שרי בני עמון אל חנון אדוניהם המכבד דוד את אביך שלא היה להם לומר אלא המכבד דוד אותך כי שלח לך מנחמים ולא ודאי הכבוד היה גדול בשלוח אלו השלוחים כנזכר זהו שאמר המכבד דוד את אביך בעיניך כי שלח לך מנחמים לא אמר כי שולח לך לנחם שהיה הכבוד בבחינת הניחום אכן כעת שאמר כי שלח לך מנחמים הכבוד בבחינת המנחמים היותם רבים ונכבדים זהו שאמר כי שלח לך מנחמים כאלו בודאי בעבור חקור את העיר שלח נכבדים לחקור מוצאה ומובאה ולרגלה ואחר כך ישלח חיל להפכה כמהפכת סדום זהו תכליתו בשלוח המנחמים אשר שלח דוד את עבדיו אליך לא יכינה אחרת לטובה והבן וזאת שבכל הפסוקים האלה לא נזכר דוד בשם מלכות כי אם בשמו · דכתיב ויאמר דוד וישלח דוד עבדי דוד וכן בכל העניינים הנלוי' אל הענין הזה עד תום לכידת רבת בני עמון ואפי' אז לא נזכר כי אם בענין אמנון ותמר שם נאמר והמלך דוד שמע את כל הדברים האלה ויחר לו מאד וזה שהמכבד את הבלתי ראוי לוקח לו הלוז וארע ביני ביני ענין אוריה ועל כן לא הזכירוהו הפסוקי' בלשון הדר מלכות אך כאשר נצטער בעריבת אמנון אז נאמר והמלך דוד

שמע

מלויסס · כתרגו׳ לבושיהון כמו מדו בד · ונסס מיגס שרש מחד : כחני · כחצי לבושיהם כי עד השתות חצי הלבוש : עד שתותיהם · ענבותיהם כמו משופי שת ות׳ עד תחת בית בהתחתון ותחד הוא כי הוא מקום המבושים : עד ימתו וקצכם · ולא תאר לגלח ההצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ולפי בומספריים אלא הסכם לבד אלא תגלח גם כן מעט לצער ולבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדיום וחרפה הוא גלוח הזקן אלא מנהגו כן בהלה ההרלות שהם ארלות הערלים : ישמח · פועל עומד מן הדבוק וכן ושערך למת : נכחשו · נתעצו כמו שיתעב התדם הדבר הנכחש : ואת כל הבצה · הגבוריס כמו העם המלחמה או פי הבצה והגבורים : ורחוב · פיר ושו ותרס רחוב

רשי

מדויסס · מלויקיסס : שתותי׳ : ה׳ השמות : סוכך

מסרה

איש ואיש ג׳בקריאה וסימן ויראו בני עמון כי נבאשו · ולציון יאמר · מים עמקים עצה · ורחוב ג׳ מלאים וסימן נמסר לעיל בפסוק ח׳:

פי׳ רבי׳ ישעיה

מדויסס · כמו מדין : עד שתותיהם · פי׳ מנבותיהם : ואת כל הבצה הגיבורים · ה״ק את כל הבצה יתר :

ישראל
ד׳ יתורין פ׳ בדרים תיבות׳ ופי׳ המפקדי׳ בבית ויי׳ ובבית הפקדות׳ ומשמרתיה׳ מלין׳

ה ויגידו לדוד וישלח לקראתם זכו׳ עד ימתו זקנכם כו׳ הרד״ק ולא תאר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח זקנם כי אם בתגלות ובצר כמו שאתה מגולחי רחם וקרועי בגדי׳ וחרפה היא לו שנהגו כן בארלות הערלים שהיו נמצאים בזמן ההוא · ימתו פועל עומד מן הדבוק וכן ושערך למת עד כאן · ולע״דן מכאן הוכיח שהיו גרים ונכנדים מלד כאשר זכרתי למעלה בפסוק וילכו שרי בני עמון וכו׳ וזהו שאמר כאן נכלמים מלד כי תשובים מלד היו · ואמר ימתו ולא אמר ימת לולי היה דבר מלך שלעולם יבצו עם עד ימתו על ידי סס כי לא היו מזיקה מחרת לגדל · צער ולזה אמר ימתו על הסס כנזכר לו המזיקה שלא יכיחס סס בצער עד ימתו מליליו וזהו שאמר המלך כי היה זה המאמר כיד המלך לתקן המעות בהווה על ידי סמיך והתרופות ומזיקות ולנקוס בעתיד נקמתם וז״ם ויאמר המלך שבו בירימו :

ויראו בני עמון וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל · ולע״דן מכאן הוכחה למה שאמרתי בבי שרי עמון שהיה רך ומעוט מלך ולא היה לו יד וסס עליון זה הפסוק יוכיח וירלו בני ישראל כי נכשלו בני עמון וכו׳ · ובסמוך וילכו בני עמון ויעבדו מלחמה וכו׳ שלא נזכר חנון כי אם בני עמון · ולחז״ל במ״ר על שעבר דוד על לא תדרוש שלומם וטובתם בא לידי ביזיון השלוחי׳ וילחמו עם ארבעה אומות בני עמון · וארם רחוב וארם צובה וארם מעכה ע״כ

כי ארם רחוב וארם צובה עשרי׳ חלף בארו יחדיו מורה על היותם מחלפים :

וישמע דוד כי עיין הרד״ק ומהרי״ח כשמוע דוד שלח את שלוחיו שלא שלחו והשיבו חלו המלכים אז ראה לבזותם בזוי גדול ולא רצה לנצחת הוא בעלמו פן יתחלל חנון וכו׳ מלבעבידות שבידו לסברת קצת תבלי׳ וארם״ז ״ל לפי׳ עבירה שלה עשה וכו׳ ח״ד שלוה מעבי מלחמה כ״ם דוד שעבירה מחורה בידו בשמול שלום בני עמון שעבר על לא

לְבוּשֵׁיהוֹן עַד פַּלְגֵיהוֹן עַד אָתַר בֵּית ה׳ בְּהַתְהוֹן וְשַׁלְחִינוּן : וְחַוִּיאוּ לְדָוִד וּשְׁלַח לְקָרְמוּתְהוֹן אֲרֵי הֲווּ נַבְרָיָא מְתְבַּלְמִין לַחֲרָא וַאֲמַר מַלְכָּא תִּיבוּ בִּירִיחוֹ עַד דְּיִצְמַח זְקָנְכֶם וְתָתוּבוּן : וּשְׁמַע בְּנֵי עַמּוֹן אֲרֵי אִתְנַרִיאוּ בְּדָוִד וְשָׁלְחוּ בְּנֵי עַמּוֹן וַאֲגָרוּ יָת אֲרָם בֵּית רְחוֹב וְיָת אֲרָם צוֹבָא עֶשְׂרִין אַלְפִין גֻּבְרָא דְּרַגְלַיָּא וְיָת מֶלֶךְ מַעֲכָה אֶלֶף גֻּבְרָא דְּרִגְלַיָּא וְיָת אִישׁ טוֹב תְּרֵי עֲשַׂר אַלְפִין גֻּבְרָא : וּשְׁמַע דָּוִד וְשַׁלַּח יָת יוֹאָב וְיָת כָּל חֵילָא דְּגִבָּרַיָּא : וּנְפָקוּ בְּנֵי עַמּוֹן וְסַדְּרוּ קְרָבָא בְּמַעֲלָנָא דְּתַרְעָא וַאֲרָם צוֹבָא וְרְחוֹב וְאִישׁ טוֹב וּמַעֲכָה בִּלְחוֹדֵיהוֹן בְּחַקְלָא : וַחֲזָא יוֹאָב אֲרֵי תַקִּיפוּ עֲלוֹהִי עִבְרֵי קְרָבָא מֵאֲפּוֹהִי וּמֵאָחֳרוֹהִי וּבְחַר מִכֹּל בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל וְסַדַּר לְקָרְמוּת אֱנָשׁ אָחֳרָם : וְיָת שְׁאָר עַמָּא יְהַב בְּיַד אֲבִישַׁי אָחוּהִי וְסַדַּר לְקָרְמוּת בְּנֵי עַמּוֹן : וַאֲמַר אִם תִּתְתַּקֵּף אֲרָם מִנַּי וּתְהֵי לִי לְפָרִיק וְאִם בְּנֵי עַמּוֹן יִתְקַפוֹן מִנָּךְ וְאֵיתַךְ לְמִיפְרַק

ג׳ מל׳ וקרי׳ ג׳ כתיב ח׳

ו כתיב חלף ונכפין

ז כתיב כן

ח ישראל ק׳

בלי יקר

תדרוש שלומם וכו׳ שמון זה גרם הכזוי הנזכר ועל כן רמה דוד לבלתי פלת ובא במלחמה הזו כי לא תלת ע״י וכיון שהוא ידע מן השכירים שלא יעמדו למלחמה לא כן. במלחמה אב׳ כשנתקבלו ארם לבדם יפת דוד מבל במלחמה הבאה לעת נתת המלכים בשלוחיו בני עמון ויזורו על רב׳ לו לא רמה דוד לשלוח יד בבני עמון מפחד העון שדרם שלומם וחשמם שכיון בא׳ ושמע דוד וישלח וכו׳ כי מה שמועה שמע הסס מה שעשו מהכזה מבלבים הנזכר מודעת זאת וכל העולם שמעוהו אלא ושמע דוד כמו ושמע אברהם אל עשרון וכו׳ לשון הבנה ופשוטו מלה שהשכירו כל נצא המלכים הנזכר כשמעו הדברים ונגלו לדוד ונזדרז תכף לשלוח את יואב ואת כל הצבא והגבורים כי כן יאות במלחמת ד׳ מלבים :

ויצאו בני עמון וכו׳ עיין הרד״ק ומהרי״ח ז״ל שלא התמינו בני עמון את חיל הנשכרים שיבנסו בעיר פן יעלו עליהם ויבבשו העיר ולכן הסכימו שילחמו הס בשדה עד כאן :

ולע״דן שבכוונת המתכוין עשו כן כדי שתהיה המלחמה פנים ואחור חזקה כמו שרלינו את יואב מצר על זה מלד וירא יואב וכו׳ ולולי לזה כיון הרד״ק זאת ועוד כי בהיו ׳עלחמי׳ פתח העשר שומרים העיר שלא יעבו בהן ישראל כמו שעשו לעני ולבניימן בהתנסק מן העיר ועוד שהיה לבם נכון ברלותם כי בלתה להיהם הרעה יבנסו בעיר ומבצר וימלטו ועוד כיונו שהחלשים בני עמון יתחזקו בעיר ומבצר וחזוקים מרבים ארם ורחוב ומעבה ואיש טוב בשדה כדי שתהיה מלחמה חזקה פנים ואחור :

ויראו וכו׳ עיין הרד״ק ומהרי״ח מפנים ומחשר שכיונה לו בהלחמה מפנים עם הראבי׳ [illegible]

ויחזק וכו׳ עיין הרד״ק ומהרי״ח מפנים ומחשר שכיונה לו בהלחמה מפנים עם הראבי׳ [illegible]

ויאמר אם תחזק ארם כו׳ עיין הרד״ק ז״ל והקשה ז״ל הקשה ומחי יחזקו ארם ובני עמון מחזקים על עצמות · והשיב שלתחזקו שלוקה ז״ח השלישית פן יחזקו שניהם עליהם השיב ואמר חזק ונתחזק וכו׳ וה׳ יעשה הטוב בעיניו שלא יחזקו ארם להגביר עלינו ארם ובני עמון יעשה הטוב בעיניו · ולע״דן לדקדק למה מלוק מלוקת לא תחזק ארם ממני ראשונה ולא הקדים לומר אם תחזק בני עמון ועוד כבין שבני דבני ארם הקדים לומר לשון תחזק ולא אמר כך אמר ארם ולא אמר אם ארם תחזק ממך כמו שאמר ואם בני עמון יחזקו ממך שהקדים תיבת בני עמון להיות יחזקו ממך ואמך יחזקו לממך עוד יש בבני בין שתי החלוקו שאמר והיה לי לישועה דבי״ע לשון הליכה והלכת או ותצת לי לישועה כמו שאומר בסמוך והלכתי להושיע לך או בסמוך כי״ע והייתי לך לישועה · וגר׳ כי יזהק דבר במוסר וענוה כי כן יאות לאיש אשר כמוהו ולזה פתח בו אמר אם תחזק ארם ממני ואח׳כן לדבר לבניימן שהם יחזקו בני עמון ממך דרך עצה כלו יותר מבני ארם תחזק ארם ממני ית׳ מחלוקת ואם בני עמון וכו׳ לו לפס׳ דקוסטא דמילת׳ קלמ׳ כי מחבה ארם כבד מלד ז״ם אם תחזק ארם ר״ל אם עולה בדעת שתחזק הוא ארם שהם עם רב בכמות ואיכות ולהיות חלוקה של ואם יחזקו בני עמון חלוקה רחוקה כי בני עמון עם חלש רחוק הוא שיחזקו ממך לכך הזהיר לוהה בתחרוב׳ וזה כיון במה שאמר בחלוקה הראשונה׳ היכה אם תחזק לארם עולה בדעת שתחזק הוא ארם ולזה צריך והיית לעזרת הכף ומיד בלי היחר נרגש קטן ולזה לא הזכיר לשון והלכת לו ובאת להורו הזריזות שמיד יעשה הישועה למען בני החלבי׳ בני עמון ת׳ והלכתי להושיע לך מתנהל לשני שקול לשני כי בוטח לבי שיך הושע והעוז יהך על לויבך · או תיבה כן דרך עונה שלשנת שבישני תמר והיתה לי לישועה כי יש לשל יהך להושיע ת׳ כשדבר יואב אל עמו לא נתפחד בחושיע אלא והלכתי להושיע לך שתתחזק לנלחת החשועה היתה ברורה והנכון שגבי ארם הקדים אם תחזק ואחר כך הזכיר ארם לחורה מקדם

רדק

בעד עמנו · שלא יהיו לחרב ולשבי : ובעד ערי אלהינו · שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו ואם יעשו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים : ויי' יעשה הטוב בעיניו · אנחנו נתחזק בכל כחנו למלחמה ויי' יעשה הטוב בעיניו כי ליי' התשועה : ושובך · ובדברי הימי' כתו' ושופך והב"ית והפ"א קרובי' במוצא והם ממוצא אחד וכן בזר פיזר : חלאמה · הוא חלם הנזכר והה"א כה"א מצרימה והא'לף נוספת למשך : שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים · ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי מה שאמר בזה הספ' שבע מאות רכב ר"ל רכב בחור מנה שאר הרכב ובדברי הימים מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים ושם מנה הרגלים ולא מנה הפרשים : שר צבאו · שר צבא הדרעזר הנזכר למעלה : לעת

מנחה קטנה

וה' יעשה הטוב בעיניו כי עלינו לקבל רצון ה' מה שטוב בעיניו אם טוב או רע מה שטוב בעיני ה' עלינו לקבל באהבה ושמחה : ויראו ארם וגו' שאר הכתוב שלא היה שכרית שמשו עם ישראל בלב שלם אלא מצד היראה אפיר היה בדעתם לשבור בריתם לולא היראה : ויפי

פי' רבי' ישעיה

לעת צאת המלכים · חניכן ילך שעברו ימות הגשמים גם התבואה מצויה בשדות לאכול הסוסים : וישחיתו את בני עמון · שהשחיתו כל גבולותיהם הנתון :

מסרה

ויאספו י"ב וסימ' נמסר בסדר כי תשא : ויוצא י"ב חס' וסימ' נמסר בסדר קרח : וישלמו ג' חסרים יו"ד בליש' בקריא' וסימ' ויראו כל המלכי' עבדי הדרעזר · וכל חפצו ישלם · גם אויביו ישלם אתו :

כלי יקר

המתחזק אמנם גבי בני עמון אשר התחזקותם הוא מצד העון שדרש שלומם וטובתם והם בני עמון שזה אפשר שיגרום להם התחזקות לזה אמר נגד בני עמון יתחזקו ממך ר"ל ואם מצד היות' בני עמון אשר נכשל בהם דוד אז והלכתי להושיע לך אבל לא תהיה הישועה ברורה כל כך כיון שיש עון וכו' :

חזק ונתחזק וכו' חז"ל אמרו במסכת ברכות פרק ב' שנו רבותינו ארבעה דברים צריכים חזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ מעשים טובים מנין דכתיב רק חזק ואמץ חזק בתורה ואמץ במעשים טובים תפלה מנין שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך דרך ארץ מנין דכתיב חזק ונתחזק בעד עמנו וכו' ע"כ ·

תרגום

למיפרק לך : תקף ונתקף על עמנא ועל קירוי אלהנא ויי יעביד דתקין קדמוהי : וקריב יואב ועמא די עמיה לאגחא קרבא באנש ארם ואפיכו מן קדמוהי : ובני עמון חזו ארי אפכו אנש ארם ועריקו מן קדם אבישי ואתו לקרתא ותב יואב מלות בני עמון ואתא לירושלם : וחזו אנש ארם ארי אתברו קדם ישראל ואתכנישו כחדא : ושלח הדרעזר ואפיק ית אנש ארם דמעיבר פרת ואתו לחילם ושובך רב חילא דהדרעזר קדמיהון : ואתחוא לדוד וכנש ית כל ישראל ועבר ית ירדנא ואתו לחילאם וסדרו אנש ארם לקדמות דוד ואגיחו קרבא עמיה : ואפכו אנש ארם מן קדם ישראל וקטל דוד מארם שבע מאה רתיכין וארבעין אלפין פרשין וית שובך רב חיליה מחו ומית תמן : וחזו כל מלכיא עבדי הדרעזר ארי אתברו קדם ישראל ואשלימו עם ישראל ופלחונון ודחילו אנש ארם למפרק עוד ית

מקרא

להושיע לך : חזק ונתחזק בעד עמנו (ל')
ובעד ערי אלהינו ויהוה יעשה הטוב
בעיניו : ויגש יואב והעם אשר עמו (י"א וכל ד"ה דכו')
למלחמה בארם וינסו מפניו : ובני
עמון ראו כי נס ארם וינסו מפני
אבישי ויבאו העיר וישב יואב מעל
בני עמון ויבא ירושלם : וירא ארם
כי נגף לפני ישראל ויאספו יחד : (ל' · י"ב)
טו וישלח הדרעזר ויצא את ארם (י"ב חס')
אשר מעבר הנהר ויבאו חילם
ושובך שר צבא הדרעזר לפניהם :
ויגד לדוד ויאסף את כל ישראל (כ"ד)
ויעבר את הירדן ויבא חלאמה (יתיר א')
ויערכו ארם לקראת דוד וילחמו
עמו : וינס ארם מפני ישראל ויהרג
דוד מארם שבע מאות רכב
וארבעים אלף פרשים ואת שובך (ל' סוס כר גם)
שר צבאו הכה וימת שם : ויראו כל
המלכים עבדי הדרעזר כי נגפו לפני
ישראל וישלמו את ישראל
ויעבדום ויראו ארם להושיע עוד
את

רשי

שובך · שר צבא הדרעזר על שם שהיה גיבור ועריץ מאד הזכירו בשמו : לעת

רלבג

חזק ונתחזק בעד עמנו · והודיע מזה שאין ראוי לסמוך על הנס אבל ראוי שישתדל האדם בהצלתו לפי מה שאפשר והנה יעזור הש"י כי הש"י לא יחדש המופתי' רק במקומות הכרחיי' כמו שזכרנו פעמים רבות : לעת

כלי יקר

אבישי היה עליהם כנזכר אלא לפי שהיה ראוי לנזר גם הוא על בני עמון עד רדתה לזה אמר ויסב מעל בני עמון והפשר שרמז באו' מעל בני עמון שלהיותם בני עמון אשר דוד ע"ה נכשל בהם בדרוש שלומם וטובתם וז"ש מעל בני עמון שמהם נמשך שסב יואב ויבא לירושלם ועל כן נמצא שאחר כך כשבאו ארמים ונקבצו יחדיו ושובך לפניהם אז יצא דוד כי לא היו שם בני עמון · וחז"ל אמרו ושובך כתיב שופך וכתיב שופך רב ושמואל חד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך וחד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך כתיקון ועיין הרד"ק ורש"י ז"ל :

ויראו ארם וכו' וישלח הדרעזר הנה הפרוד רע מאד וזהו ויראו ארם כי נגף לפני יש' כי ארם היו ראשים רבים וישראל ראש אחד וז"ש כי נגף לפני ישראל ולא אמר לפני בני ישראל אלא לפני ישראל ולזה ויאספו יחד ביחוד גמורה לב אחד וראש אחד לכולם וז"ש וישלח הדרעזר וכו' להביא עם רב מארם אשר מעבר הנהר של פרת ושובך ראש לכולם לפניהם שחשבו ע"י הרבות עם והיכות שובך כנז"ל והיכות היותו ראש אחד לכולם שמא יצליחו והיה לא הצלח וכו' :

ויגד לדוד וכו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"רן באו' ויגד לדוד אולי עשה הדרעזר הקבוץ הזה לשלוח אחר ארם אשר מעבר הנהר בסוד כמוס ועכ"ז ויגד לדוד ואולי ויגד לדוד ברוח הקודש ע"י מגיד · ויאסוף את כל ישראל ופניו הולכים בקרב כי את מלחמות ה' הוא נלחם כי במלחמה הקודמת להיות שם בני עמון אשר נכשל בדרישת שלומ' מאשר מעשה מעבירה שבידו אכן עתה לקראת ארם ויעבור את הירדן ויבא חלאמ' הוא בעצמו והגיד שמסידנו דוד ע"ה לפי שהוא בא בגבולם על כן לא קרב הוא בתחלה לילחם אבל המתין עד שערכו ארם לקראת דוד מלחמה וילחמו עמו כי הם פתחו מים ראשית מדון ואחר כך וינס ארם כו' ויהרג דוד וכו' ושמעתי היות מוסר השכל זה בן מלך אחד ממלכי הערביי' אשר במדבר והם משפחת הבורי"כ שלעולם בעורכם מלחמה מערכה מול מערכה ימתינו עד שיבוא אליהם מאנשי מערכת הרו"ב שיהיה פוטר מים ראשית מדון ואחר כך יבואו אליהם ובזה נעזרים לנצח והנו לע"ד ויערכו ארם לקראת דוד וילחמו עמו :

וינס ארם עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לומר כי זהו מה שראה לספר מלבד מה שנזכר בכאן או שהיו אותן הארבעים אלף רגליו גבורים כפרשים ואלופים עד כאן :

ולע"רן לומר כי הרכב לא היו אלא שבע מאות בינכולם ובהשחית אנשי דוד את הרכב שהיו ארבעה סוסים היו הפרשים יורדים ונעשים רגליים ולוקחים סוסיהן ונותנין אותם ברכב ושוב כן כמה פעמים עד שהשבע מאות שהזכיר כאן עמדו עליהם במקום שבעה אלפים בחילופיהן וחילופי חילופיהן שהרי נהרג כמה סוסים באלו השבע מאות ולזה שם בדברי הימים הזכיר שבעת אלפים רכב בבחינת חלוף הסוסים ארבעה לכל רכב כאמור עד שעלו השבע מאות רכב לסך שבעת אלפים ועל כן אמר שם ארבעים אלף רגלי כי הפרשים ירדו מעל הסוסים לחזק בדק הרכב כאמור ונעשו רגליים ולעפ"י שבעת אלפים רכב הצריכים ארבעה סוסים עולים כ"ח אלף פרשים נשארו עדין י"ב אלף פרשים והיך אמר ארבעה אלף רגלי אפשר שהרגו ג"כ מקצתם של הפרשים ביני ביני כי אולי היו בהם מכוסי' ברזל ושריון והוכרחו כולם להעשות רגליי' ארבעי' אלף הלק מהם שנהרגו סוסיה' והלק מהם נתנו סוסיהן לחזק הרכב ויסייע לזה הסברא כי שבעה אלפים רכב הוא דבר יוצא מן ההקש שאפי' בסיסרא לא היו אלא תשע מאות הן אמת שפה כתיב שבע מאות רכב בחור וברוך היודע האמת אבל זה הענין הראיי בעצמו לתקן הכתובי' שזה וזה אמת ארבעים אלף פרשים בעת בואם שם אל המערכה שהיו פרשים ושם בדברי הימים קראם על שם סופם בעת הריגתם שלא היו פרשים אלא רגליים וקב"ה מדי בפלפולין ואת שר צבאו הכה וימת שם ר"ל שהכהו מכת מות אבל לא מת תחת ידו אבל סופו למות שם מחמת אותה ההכאה שהכהו דוד וז"ש הוא שובך שר צבאו הכה וכו' :

ויראו כל המלכים וכו' קשה אם השלימו עם ישראל ויעבדום איך היה עולה בדעת שילכו עוד להושיע את בני עמון · ונראה שהכתוב מגיד מראשית אחרית שאחר שהשלימו ויעבדו את ישראל לא קמה עוד רוח בהם למרוד והריס ראש להושיע את בני עמון · והנכון שכאן היו שתי כתות האחת המלכים העובדים להדרעזר משועבדים אליו והשניה הדרעזר עצמו על המלכים העובדים להדרעזר אמר וישלימו את ישראל ויעבדום ועל הדרעזר שהוא ארם שהם כי ראש ארם הדרעזר בעת ההיא עליו אמר ויראו ארם להושיע את בני עמון שלא הוסיף הדרעזר לעזור את בני עמון כי הלואי שיוכל לעזור את מלכותו · ואמר ויראו כל המלכים כי נגפים לפני ישראל ר"ל כי ראו בשכלם שלא בכח נגפים ישראל אבל נגפו ע"י הש"י"ת המנוגף אותם לפני ישראל וכמו שייעדה התורה נגפים לפניך שלא תגפם אתה אלא מהשגחת הש"י"ת נגפים לפניך ע"ד ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד כו' כי סך גדול מרכב ופרשי' כנזכר לא ספו תמו אלא מבלהות הש"י והשגחתו על כן הסכימו להשתעבד אליהם ומהרי"א עבדי הדרעזר המשועבדים ונכנעים אליו כעבדים פקדו והשלימו עם ישראל ויעבדום ועל כיוצא בזה אמרה תורה אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' שאין לו תשועה אלא בה' והוא הלוחם מלחמותם וכו' :

ויהי לתשובת השנה לעת וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן הביא הרד"ק והוסיף מדילים ע"ש וכן מהרי"א ז"ל בשני הפי' · וכן נראה שת"י לזמן סופה דשתא · ולע"רן לדקדק כפל לתשובת השנה לעת צאת המלכים כי אחד מהם יספיק · ונראה שבוונת הכתוב לירות זיקים

ולע"רן לדקדק שהברייתא אומרת צריכין חזוק ובכלהו איכא לשון חזוק זולת במעשים טובים דליכא אלא אמוץ כדיליף ואמץ במעשים טובים ואם כן לשון חזוק ליכא במעשים טובים והוא מכוה ואמר ארבעה דברים צריכים חזוק ויש לדחות דחזוק ואמוץ קרוב זה לזה אבל אכתי קשיא דילמא חזק במעשים טובים ואמץ בתורה · ונראה כי שם נאמר רק חזק ואמץ לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת וכו' דקרא במעשים טובי' משתעי ואומרו חזק ואמץ לשמור ולעשות וכו' ולא אמר ללמוד התורה ואם כן היה ראוי שנדרוש הפסוק הזה במעשים טובים ולא בתורה אלא שהמעשים טובים לא יעשו אלא על ידי למוד התורה כמו שאמרו חכמינו ז"ל במסכת אבות אין בור ירא חטא וכו' וז"ש הכתוב כאן לשמור ולעשות ככל התורה וכו' ואמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה וכו' אם שאווי רק חזק ואמץ בכלל גבי למוד התורה ומעשים טובים וצריך בהכרח לפרש רק חזק על למוד התורה שהלמוד גדול שמביא לידי המעשה והוא הקודם ואם כן פירוש רק חזק ואמץ על כרחין חזק בתורה ואמץ במעשי' טובים ושם שנה הכתוב ואמר הלא צויתיך חזק ואמץ לתת חזוק למעשים טובים של [illegible] הכתוב הלא צויתיך חזק ואמץ רוצה לומר על כל מה שצויתיך חזק ואמץ · והיינו מה שאמר ארבעה דברים צריכים חזוק שבכלן נאמר חזוק באמץ ודרך התנאים כך [illegible] שהילפותא ממקום אחר מביא פסוק זולתו היותר פשוט לפום ריהטא והיינו לומרו [illegible] טובים אבל עקר ראייתו מקרא שבסמוך הלא צויתיך וכו' והכתוב שמאמץ הוא כי [illegible] ומתעורר מלמטה הב"ה גומר עליו מלמעלה וזהו שהתורה צריכה חזוק כי לא יגער האמן אבל צריכה היא חזוק ובהתחזקו ישיג כי יגעת ולא מצאת אל תאמן · וכן [illegible] צריכים חזוק להיות האדם בא לטהר ואחר כך מסייעין אותו ויעשה המ"ע והתפלה להתמיד ולשקוד על דלתי ה' כמו שאמר קוה אל ה' ושוב חזק וקוה ויעלה עורך מקדש הב"ה ז"ש ויאמץ שלא אמר ואמץ לבך שהיכו לשון צווי אלא לשון הודעה שיאמץ לבך [illegible] צרה ועל כן נקוה אל ה' פעמים אחרות כיון שראית שנענית וכן דרך ארץ היינו המלחמות וכיוצא צריך חזוק כדי שהקב"ה יופיע בהשגחתו ואולי כיון המאמ' שזו היא כוונת הפסוק חזק ונתחזק ר"ל חזק מלמטה כדי שנתחזק מהעוזר האמיתי ואפי' שלא יכוין המאמר הזה לזה הכוונה הזאת נכונה בפ' מכח הכפל ושנוי מחזק ונתחזק שלא אמר חזק חזק או נתחזק ונתחזק דודאי הכי קאמר חזק מלמטה כדי שתחול ההשגחה עלינו וזהו ונתחזק בעד עמנו ז"ש בעד עמינו ובזכות ערי אלהינו ז"ש ובעד ערי אלהינו וה' עכ"פ הטוב בעיניו יעשה שאת הטוב נקבל · ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף חזק כנגד אבישי ונתחזק אמר יואב על עצמו שצריך לעשות המוטל עלינו ואם הש"י ירצה שיתחזקו על שכינו הטוב בעיניו יעשה עד כאן ועיין הרלב"ג ז"ל :

ולע"רן על פי שיטתו ז"ל לדקדק אומרו חזק ונתחזק שלא אמר ואתחזק אלא ונתחזק או הי"לל התחזקו ונתחזק אלא תלה הכבוד באבישי מדרך הענוה וז"ש חזק בלשון יחיד לאבישי קאמר לבדו לומר שבו תלוי הכל הן בהתחזק נגד עמון וע"י זה שאתה תתחזק ימשך לנו גם כן תועלת שנתחזק אני והעם אשר אתי נגד ארם לא שאני אתחזק כי מה אני מה חיי לזה אמר ונתחזק · או יאמר בכפל חזק ונתחזק לרמוז אל שני הענינים שמזכיר חזק בעד עמנו ונתחזק בעד ערי אלהינו והוא העיקר ולז"א בעד בעד ולא ערבינהו בעד עמנו וערי אלהינו ולהיות סיבת בעד ערי אלהינו התכלית היותר נכבד אמר בו ונתחזק בלשון רבים לכלול עמו אבישי ונתחזק אני ואתה · ואל יקשה בעיניך מהו הפחד הזה של יואב ולבו כלב האריה כי מלבד שהמלחמה היתה כבדה מאד ארם מקדם בכמה מלכים ובני עמון מאחור · הנה נוסף עוד חטא דוד ע"ה שחטא ועבר על לא תדרוש שלומם וטובתם שעל כן לא יצא דוד במלחמה הזאת כי ידע שהוא לא יצליח מאשר חטא ועבר על דברי תורה וזהו סבת פחד יואב לא מחלישו' כח וסמיך ליה ויגש יואב והעם כו' כי בזכות דבריו אלו אשר לדקו יחדיו בחסידותו וענוה ובטחון לזה אמר כי בו בטח ונעזר כו' ויגש יואב שהי' נאה דורש לאבישי והוא נאה מקיים קופץ בראש ונכנס למלחמה וז"ש ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה בארם וינוסו מפניו מה' יצא הדבר שהתכף ומיד בהגשה כל דהו נסו קוד' עריכת מלחמה ולפי שיואב עשה עצמו טפלה כמו שאמר בפסוקים הקודמי' אם תחזק ארם ממני כדפירשתי וכן גבי חזק ונתחזק על כן עשאו הב"ה עיקר וז"ש :

ובני עמון ראו כי נס ארם כו' באופן שכל הכאתן גם של בני עמון נברר וכמשך מהגשת יואב לארם והכל מצד הבטחון ודברי האודי' כנזכר והגיד הכתוב כי עם היות החולש הגד לה בא' שמהרה נסו וכן בני עמון אשר היה ראוי להתחזק יואב ולקעקע בירתן וישב יואב מיד מעל בני עמון ויבוא ירושלם ולא מצינו שרדף אחר הבורחים ואין ספק שהסיבה בזה הוא שהיה ירא ואחר יואב מעון לא תדרוש שלומם וטובתם וכשברחו מצא און לו וכשנכנסו בני עמון ויבא העיר בה נשאל וישב יואב מעל בני עמון וז"ש מעל בני עמון עם היות שהוא לא היה עם בני עמון כי

נגד

לעת צאת המלאכים · הא' נוספת למשך ופירושו לסוף השנה שהיא תשובת השמש אל הנקודה ההיא וחשבון שנה זו מזמן שיצאו אלה המלכים הנזכרים להלחם וי"ת לעת צאת העם שדרך המלכים לצאת עם חיילותיהם והוא עת שהקמות בשדות והסוסים מוצאים לאכול והראשון נכון בעיני: מעל הגג · הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בבית: וידרש לאש' · דרש לאנשי ביתה בעד האשה מי היא אם היא בת שבע בת אליעם: אוריה החתי · אפשר כי גר היה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת וכן אתי הגתי: מתקדשת מטומאתה · להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאתה כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחילה ההיא להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה אלא משום אשת איש ורבותי' ז"ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו אם ימות במלחמה לפיכך סבב דוד את מיתת אוריה שתה' מגורשת למפרע: שלח אלי את אוריה · ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי מבעלה היתה מעוברת: ולשלום

רשי

יא לעת צאת המלכים · יש עת בשנה שדרך החיילות לצאת כשהארץ מלאה קמות והסוסים מוצאים בשדה לאכול: מטומאתה · מנדתה: שלח אלי את אוריה · שהיה מתכוין שישכב עם אשתו ויהא סבור שממנו היא מעוברת:

מצאת

א את־בני עמון: ויהי לתשובת
השנה לעת צאת המלאכים יתיר א'
וישלח דוד את־יואב ואת־עבדיו ד'
עמו ואת־כל־ישראל וישחתו את־ ל' חס'
בני עמון ויצרו על־רבה ודוד ישב
בירושלם: ויהי לעת
הערב ויקם דוד מעל משכבו
ויתהלך על־גג בית־המלך וירא
אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת ל' י' ה'
מראה מאד: וישלח דוד וידרש
לאשה ויאמר הלוא־זאת בת־שבע ה'
בת־אליעם אשת אוריה החתי:
וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא י"מל' בנביא
אליו וישכב עמה והיא מתקדשת ל'
ה מטמאתה ותשב אל־ביתה: ותהר ל'
האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר
הרה אנכי: וישלח דוד אל־יואב
שלח אלי את־אוריה החתי וישלח
יואב

יתבני עמון: והוה לזמן
סופא דשתא לעידן מפק מלכיא
ושלח דוד ית יואב וית עבדוהי
עמיה וית כל ישראל וחבילו ית בני
עמון וצרו על רבה ודוד יתיב
בירושלם: והוה לעידן רמשא וקם
דוד מעל שוויה והליך על איגר בית
מלכא וחזא אתתא משתטפא על
אגרא ואתתא שפירת חזו לחדא:
ושלח דוד ושאל לאתתא ואמר
הלא דא בת שבע בת אליעם
אתת אוריה חתאה:
ושלח דוד אזגדין ודברה ואתת
לותיה ושכיב עמה והיא מתדכיא
מסובתה ותבת לביתה: ועדיאת
אתתא ושלחת וחויאת לדוד ואמרת
מעדיא אנא: ושלח דוד לות יואב
שדר לית אוריה חתאה ושדר
יואב

רלבג

לעת צאת המלכים · הוא בימי החום שימצאו התבואות והעשבים בשדות והפירות באילנות כי אז ימצאו הבהמות לאכל ואנשי החיל: והיא מתקדשת מטומאת' יר"ל שהיא היתה אז רוחצת להיות טהורה מטומאתה: ותאמר הרה אנכי · יתכן שאחר השתנל נשאר רחמה נועלת לאות כי זה מורה על ההריון: ותצא

מסרה

וישחתו ז' חס' בליש' בקריאה וסימ' פן תשחתון ועשית' לכם פסל · כי ידעת אחרי מותי כי השחת תשחתון · וישחתו את בני עמון · אלהי הגוים אשר השחתו אבותי · כמעט קט ותשחת מהם · וגערתי לכם באכל · בפה חנף ישחת רעהו: לאשה ה' בקריא' וסי' לאשה מה זאת עשית · ואמר הכהן לאשה יתן יי' אותך · וידבר לאשה ותישר · וישלח דוד וידרש לאשה · וישאל המלך לאשה ותספר לו · וחד ולאשה עגל מרבק:

מנחה קטנה

ויהי לתשובת השנה וגו' ספר הכתוב דשפת בני עמון אע"פי שראוני אולת יד עוזרתם וכי השלימו ארם עם ישראל אע"פכ לא באו להשלים עם דוד ושכרו בארם ומ"מ לא יצא דוד מיד להלחם בעמון אלא נתן להם זמן שנה תמימה אולי יבואו להשלים שכ"כ היה אפן חסד ע"י שעשה אביו של מלך עמון עמו חסד וכיון שלא באו וישלח דוד וגו' וז"ש ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלכים שראו בני עמון כל הנעשה כי פ' נלחם מפני בני ישראל וכי השלימו ארם עם ישראל ואע"פכ לא נכנעו בני עמון מפני בני ישראל וישלח דוד וגו' : ודוד יושב בירושלי' להתפלל שיצליחו כי לולא תפלתו של דוד לא עשה יואב מלחמה. ומה גם יותר היה צריך תפלו' שלא יגרום החטא על שהרג שלוחם של בני עמון: וישכב עמה ואין כאן חשש איסור משום הנחנה כי והיא מתקדשת מטומאתה מנדתה וכיון שהיה לה אורח נשים ודאי אינה מתעברת וגם היא לא דין פנוי' ע"י גט כריתות · ואע"פי שאמר דוד לאורי' שיטיב לביתו לשכב עם אשתו זה עשה כדי להסתיר דבר מפני חלל השם ותאמר אשת אורי' ואת שילד אשר יולד אחרי אשר ידע כי ממנו הוא יהי'לו לכן לכל דבר ויבי' כגן מפיתם : ולשלום

כלי יקר

נגד דוד על שלא יצא להנקם מהאויבים של אויבי ה' עמון ומואב ולזה אמר ויהי לתשובת השנה להודיע זמן התעוררות המלחמה הזאת שהיה לתשובת השנה אמנם אומרו לעת צאת המלכים הכוונה להאשים דוד למה לא יצא הוא בעצמו בכבודו וזהו שאמר לעת צאת המלכים באופן שאין לו התנצלות מצד העת היותו בלתי ראוי כי אין הדבר כן אלא העת עת ראוי לצאת המלכים והוא לא עשה כן אלא ע"י שליח ז"ש וישלח דוד את יואב וכו' ודוד יושב בירושלם ולא הלך במלחמת מצוה כזו והנה עבירת העיכוב גוררת עביר' כי ויהי לעת ערב וכו' וירא אשה רוחצת וכו' וכתב לגבל ענין בת שבע מכאן שאין להתרשל בדבר מצוה כי מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה · ואלף המלאכים יתירה כנז"ל נראה שרמז כאן למה שגילה דניאל ע"ה שר צבא יון בא שהודיע של אומה ואומה לה מלאך מליץ זכיותיה לפני הב"ה וזה קם וזה נופל וזה קם וזה נופל על דרך יפקוד ה' על צבא המרום וכו' ואחר כך ועל מלכי האדמה על האדמה וזה רמזה האלף שהודיעה לעת צאת המלאכים שבעת צאת המלכים באדמה יצאו גם כן המלאכים לעומתם במרום כל אחד ואחד עם מלכו להלין לפני השי"ת או אפשר שעת צאת המלכים היא עת צאת הצמחים והעשבים וכל עשב ועשב יש לו מלאך שמכהו ואומר לו גדל כמו שאמרו חז"ל אם תשים משטרו בארץ ח"ש עת צאת המלאכים המלאכים כתיב כמה עשבים גדלים יוצאים המלאכים במלאכות ה' והיא עת צאת המלכים גם כן · ואמר וישחיתו את בני עמון על ערי הפרזי ויצורו על רבה היא עיר הגדולה רבת בני עמון ואפשר לפי שהקב"ה אמר לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן לכך אמר כאן וישחיתו את בני עמון הפך מלא תשחית את עצה שהשחיתו את בני עמון את עצה לנדוח עליו גרזן על רבת בני עמון ולצור עליהם ז"ש וישחיתו ויצורו על רבה ולא היה בזה איסור שכן כתוב במלכים ונקל זאת בעיני ה' שאמרו חז"ל ונקל זאת האומה של מואב בעיני ה' זהו קלה בעיניו שבכל האומות אסור להשחית עצה ולנדוח גרזן ובמואב ועמון מותרים והוא דקדוק נכון באומרו וישחיתו כו' ויצורו על רבה כו' וז"ש ונקל זאת בעיניהם האומר קלה וכזוי' בעיני ה' דהכתיב כל עיר ומבצר וכל עיר כו' וכל עץ טוב כו':

ויהי לעת הערב אמר רב יהודה אמר רב לעולם לא יביא אדם לידי נסיון שהרי דוד הבי' עצמו לידי נסיון ונכשל שאמר לפניו רבש"ע מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד א"ל אינהו מנסו לי ואת לא מנסת לי אמר לפניו רבש"ע בחנני ה' ונסני א"ל מנסינא לך ועבידנא מילתא בהדך דלדידהו לא מודעתינהו ואת קא מודענא לך דמנסינא יתך בדבר ערוה מיד ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו אמר רב יהודה אמר רב שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה דאמר רב יהודה אמר ר' יוחנן אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו שבע והיינו דכתיב ויתהלך על גג המלך בת שבע הוות חייפא רישא הותי כולתא אתא שטן אידמי ליה כציפרא פתח גירא בהדי דקא פרחא גלייה וחזייה מיד וישלח דוד מלאכים לאשה והיינו דכתיב בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי וכו' זממא נפל עליה בפומיה למאן דסני ולא לימא כי האי מילתא ע"כ:

ולע"דן לדקדק לשון לעולם דקאמר · ועוד מאי קשיא ליה מפני מה אמרו וכו' שזו דבור גאוה ורעות רוח כפי הנרא' ולא יהוה לאיש שפל ברך כדוד וכמו שאמר מי אנכי כי הביאותני עד הלום · ומה היא התשובה איהו מנסי לי כו' וכי עיני ה' משוטטת בכל טמוני מצפוני לב ובוחנו וחוקר כליות היעלם ממנו דבר שאמר איהו מנסו לי את לא מינסת לי כו' · ומה מדקדק בלשון הפסוק של ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו שאו' מיד ויהי לעת ערב · וגר' שבאומרו לעולם כיון לו' שאפי' יראה האדם לבו נכון וחלל בקרבו כמו שאמר דוד ולבי חלל בקרבי עכ"ז לא יביא עצמו לידי נסיון שיבוא לידי בזיון כי יצר לב האדם רע · או אמר לעולם אפי' בדבר פרטי לו' נסני ה' בדבר ממון או בדבר ערוה אפי' שמברר הדבר שמתנסה בו אפי' הכי לעול' לא יביא עצמו לידי נסיון וכ"ש עתה והיינו דמסיק שהרי דוד וכו' ואעפ"י שהודיעוהו בדבר המתנסה בו דהיינו בדבר ערוה מנסינא לך עכ"ז לא עמד כל שכן אם לא היה מודיע אותו באופן שלעולם לא יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד כו' ודוד ע"ה חשב שמה שאו' אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב היה מבחינת שהקב"ה הראה אלהותו על ידם מפאת הנפלאות שעשה עמהם כי נודע באלהי אברהם הוציאו מאור כשדים והצילו מהמלכים וכמה וכמה נפלאות על ידם נתפרסם השי"ת באלהי אברהם וכן באלהי יצחק נתפרסם בהצילו מאבימלך מלך פלשתים ויזרע יצחק בארץ ההיא ועצמות ממנו מאד אשר על ידי כן נודע ונתפרסם שהוא אלהי יצחק וכן באלהי יעקב בהצילו מעשו בהליכה ובחזרה ומלבן והצלחתו כי במקלי עברתי את הירדן וכו' ולזה אמר מפני מה אומרים אלהי אברהם וכו' שמפאת הבחינות הנזכר היה ראוי לאמר אלהי דוד שהרי הייתי נרדף מפאול והצילני ה' מכף כל אויבי וכו' ומיד שאול ומאחר עלות הביאני וכמה נפלאות עשה עמדי ואם כן מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק כו' ואין אומרים אלהי דוד שהיה ראוי לאמר אלהי דוד שהגדיל לעשות עמי עכ"ז והיינו דקאמר מפני מה אומרים אלהי אברהם ואין אומרי' כו' ולא קאמר למה אומרים אלהי וכו' אלא מפני מה שיש כמה בחינות שמחייבות מה שאומרים אלהי אברהם והב"ה השיבו שלא היה מה שאומרים אלהי אברהם אלא מצד חסידות אברהם יצחק ויעקב שהיו עובדים את ה' בכל לבבם והוא אלהי אברהם ז"ש איהו מנסו לי ואת לא מנסת לי ומפאת חסידותם נקראת אלהי אברהם יצחק ויעקב וכוונת איהו מינסו לי לא שהב"ה צריך נסיון אלא אמרתי בהם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב לפי שנסיתי אותם לעיני הבריות ונתפרסם בעולם שעליהם עול אלהותי ולכן אמרתי אלהי אברהם אלהי יצחק אבל את לא מינסת לי ולכך אין אומרים אלהי דוד שלא הבירו העולם שעול אלהותי עליך · והנה כפי ענות דוד הוא הקטן המקטין עצמו יהיה ראוי בעת שגילה לו טעם זה למה שאומרים אלהי אברהם לשים זממא לפומא דסגהיה כדמסיק אלא שטעה כיון ששמע את לא מינסה לי הבין מדברי השי"ת שהוא חסיד ואין כאן חסרון אלא הנסיון והיינו דקאמר את לא מנסית לי שאילו היה דופי בדוד הי"לל את אינך חסיד וכיוצא מדקאמר לא מנסית לי הוא מה שהטעה לדוד ללאת ממסילת המוסר לשאול גדולות ולומר בחנני ה' ונסני וכו' כיון שלא חסר לי אלא הנסיון דבר קל · ובזה מובן כוונה שלישית באומרו לעולם לא יביא אדם עצמו לידי נסיון כלומר לעולם ואפי' שיש לו גילוי דעת מהשי"ת שמעיד עליו בכשרות כי הא דדוד שאמר לו השי"ת את לא מנסת לי שזה גלוי דעת בכשרות דוד שלא חסר לו אלא הנסיון אבל במעשיו מעשיו נכונים עכ"ז לעולם לא יביא אדם עצמו לידי נסיון וכל שכן אם הוא מסופק במעשיו · והנה היה מנפלאות תמים דעים במה שגילה את אזנו בדבר ערוה מנסינא לך ודוד נתחכם להנצל במה שהפך משכבו של לילה לשל יום היא הכוונת שהכשילו כי משביעו רעב והיינו דקאמר ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו שאין דרך לקום לעת ערב מהמשכב כי אם בצהרים אלא ודאי מעל משכבו היינו משכב ממש שהפך משכבו להנצל מהשטן הוא יצר הרע ולא שוה לו · ואפשר עוד לדייק לשון לעת ערב דהי"לל בעת ערב בכי"ת לעת למה ודי שיאמר ויהי בערב מאומר לעת ערב מורה שלא היתה קימה זו שמעל משכבו בערב אלא בצהרים אלא בזמן זולתו שהפך משכבו הראוי לערב כמו שאמר בערב היא באה ז"ש לעת ערב המיוחד לעת ערב היה בזמן זולתו ביום וקם דוד מעל משכבו כי מה לנו בהודעה זה שקם מעל משכבו אלא ודאי הא קא משמע לן משביעו רעב שעם היות שקם ממשכבו היא הנותנת שחייב לו להיות גבה עינים ורוחב לב חומד רחב לבב כל זה נכלל באומרו במאמר מהו ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו · נמצא מובן מתוך המאמר בהבנת הפסוק לאמרו ויהי לעת ערב ולא אמר ויהי בערב גם הודעה זו של מעל משכבו שבא להודיע שהפך משכבו המיוחד לעת ערב היה בין' ולא שוה לו דהדרבה משביעו רעב כאמור וכו' · והרד"ק ז"ל מעל הגג הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה עד כאן · וכן מהרי"א ז"ל כי לא יתכן שהיא רוחצת על הגג ע"כ ואם הוא מקרא מסורס יאמר וירא מעל הגג אשה רוחצת · ולע"דן לתקן סרוס זהו ועוד שהוא מיותר לגמרי שכבר אמר ויתהלך על הגג בית המלך וירא אשה רוחצת והאשה טובת כו' מעל הגג למה' ונראה כי במה שזכרנו במאמר שבא השטן ונדמה לו כצבי וירה החצי ... כו' כנז"ל בזה מדוקדק אומרו וירא אשה רוחצת והיה גלגול הדבר מאותו שעל שגג הוא שטן הוא ... שם על הגג וממנו נמצא כל זה ... אותה שבכי הכוורת ... היתה פרוית וז"ש וירא אשה רוחצת מעל הגג · והאשה טובת מראה לא אמריקת מראה אבל אמר טובת מראה שהיא בת זוג לדוד כמו שאחז"ל ראויה היתה בת שבע לדוד משעת ימי בראשית אלא שאכלה פגה וזה הוכיח כאן באומר טובת מראה כי דוד טוב רואי כנז"ל שהרואהו נזכר לימודו והיא טובת מראה מעין טוב רואי ממש ואפשר עוד בהקדמה אחת שמעתיה ואחר כך מצאתיה בדברי חז"ל והי' זאת שהמסתכל בפני אשה רשעה יקבל נזק וידובק טומא' בנפשו שמוסכת אותו שיה בטומא' וכן אחז"ל אסור להסתכל בפני אדם רשע שנא' לולי פני יהושפט אני נושא וכו' שנמשך מראו' פני יהושפט תועלת מראות פני צדיק ונזק מראות פני מלך ישראל · ובזה אבין אומרו כאן והאשה טובת מראה שהיא כשרה וטובת מראה שלימה בפרצוף פניה וטובה · או כאמר טובת מראה שלא יקבל נזק הרואה אותה ופנויה היתה שכבר נתגרשה ומי שרוצה לנשאה מותר להסתכל בה באופן שמכל הבחינות הנז"ל טובת מראה מאד:

וישלח דוד וידרוש לאשה עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ומ"ש אשת אוריה החתי אפשר כי גר היה או ישראל ונקרא חתי לפי שגר עם בני חת וכן איתי הגתי ע"כ · ולע"דן שלא היתה הדרישה בה מי היא כיהחושק לפי שעה לא יחקור בזה אבל היתה הדרישה אם היא אשת איש או פנויה וזהו לשון דרישה והתשובה באה בענין ויאמר המשיב הלא זאת בת שבע וכו' ר"ל כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו דכתיב ואת ערובת' תקח דברים המעורבי' בינו לבינה כמו שאמרו חז"ל בגמרא כמצא שהיתה בת שבע בת אליעם ר"ל נתלית בבית אביה ולא בבית בעלה לכשרות כיון שכבר נתגרשה בגט כריתות וזה מורה לשון הלא זאת כו' כמודיע ענין גדול לא שלפי שהיתה נתינת הגט בצנעה כדי שלא יקפצו עליה ויקחוה מזאת הבחינה היא אשת אוריה החתי שבחזקת אישותו עומדת עדין כי לא נתפרסם ענין הגט · או אמר הלא זאת בת שבע כו' שהיתה בחזקת יפה וזהו הלא זאת שראית היא היא בת שבע בת אליעם אשר יש לה שם על פני חוצות ביפיה · או אמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשר אתה עשית אותה אשת אוריה החתי שנתת אותה לו לאתנן כמו שאמרו חז"ל כשבא עם גלית והיה הכובע סגור ואין פותח כדי לכרות ראשו אז אמר לו אוריה אם אפתח לך תתן לי אשה אמר אתן אמר הב"ה בנות ישראל אתה מחלק חייך שהפך נתונה לו היא בת שבע הראויה לדוד וז"ש הלא זאת בת שבע בת אליעם שאתה נתת אותה לאוריה החתי:

וישלח דוד מלאכי' וכו' רש"י ז"ל מטומאת' מנדתה עד כאן וכן הרד"ק ז"ל ע"ש וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א הביא והגיד כי להיותה מתקדשת מנדתה שהיה סמוך לוסתה זה גרם העיבור כי אין האשה מתעברת ברוב אלא סמוך לוסתה והעלי' הענייו באומרו והשב אל ביה' ע"כ: **ולע"דן** כנז"ל ויקחהו ותבא אליו כי בת שבע אנוסה היתה וז"ש ויקחה ר"ל בעל כרחה כמו ותוקח האשה בית פרעה וכן אחז"ל גבי ותלקח אסתר בעל כרחה והיתה מתחבאה וז"ש ויקחה בעל כרחה וכשבאה לכניו מאימת מלך והבא אליו כאילו אין שם אונס כלל וישכב עמה ואין ברור אם היתה שכיבה זו בלילה או יהיה בעת הערב הנז"ל ויוכיח כן והשב אל ביתה כי עוד היום

ולשלום ג' וסימן ויבא אוריה אליו וישאל ב' כו' · ולשלום הגבירה : וממחרת ג' בקריאה וסימן ואם נדר או נדבה זבח קרבנו · ביום זבחכם יאכל וממחרת · שב בזה גם היום ומחר אשלחך : בשמור ג' מלאים בלישנ' יחידאין בקריאה וסי' ויהי בשמור יואב את העיר · לעולם אשמור לו חסדי · ותשמור כל ארחתי : ובמסרה אחר' יתי מוס"ף הארח עולם תשמור :

יוֹאָב אֶת־אוּרִיָּה אֶל־דָּוִד : וַיָּבֹא אוּרִיָּה אֵלָיו וַיִּשְׁאַל דָּוִד לִשְׁלוֹם יוֹאָב וְלִשְׁלוֹם הָעָם וְלִשְׁלוֹם הַמִּלְחָמָה : וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאוּרִיָּה רֵד לְבֵיתְךָ וּרְחַץ רַגְלֶיךָ וַיֵּצֵא אוּרִיָּה מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַתֵּצֵא אַחֲרָיו מַשְׂאַת הַמֶּלֶךְ : וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְלֹא יָרַד אֶל־בֵּיתוֹ : וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־יָרַד אוּרִיָּה אֶל־בֵּיתוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אוּרִיָּה הֲלוֹא מִדֶּרֶךְ אַתָּה בָא מַדּוּעַ לֹא־יָרַדְתָּ אֶל־בֵּיתֶךָ : וַיֹּאמֶר אוּרִיָּה אֶל־דָּוִד הָאָרוֹן וְיִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה יֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת וַאדֹנִי יוֹאָב וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֹנִים וַאֲנִי אָבוֹא אֶל־בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכַּב עִם־אִשְׁתִּי חַיֶּךָ וְחֵי נַפְשֶׁךָ אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה : וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אוּרִיָּה שֵׁב בָּזֶה גַּם־הַיּוֹם וּמָחָר אֲשַׁלְּחֶךָּ וַיֵּשֶׁב אוּרִיָּה בִירוּשָׁלַ͏ִם בַּיּוֹם הַהוּא וּמִמָּחֳרָת : וַיִּקְרָא־לוֹ דָוִד וַיֹּאכַל לְפָנָיו וַיֵּשְׁתְּ וַיְשַׁכְּרֵהוּ וַיֵּצֵא בָעֶרֶב לִשְׁכַּב בְּמִשְׁכָּבוֹ עִם־עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְאֶל־בֵּיתוֹ לֹא יָרָד : וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּכְתֹּב דָּוִד סֵפֶר אֶל־יוֹאָב וַיִּשְׁלַח בְּיַד אוּרִיָּה : וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר לֵאמֹר הָבוּ אֶת־אוּרִיָּה אֶל־מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה וְשַׁבְתֶּם מֵאַחֲרָיו וְנִכָּה וָמֵת : וַיְהִי בִּשְׁמוֹר יוֹאָב אֶל־הָעִיר וַיִּתֵּן אֶת־אוּרִיָּה אֶל־הַמָּקוֹם אשר

יוֹאָב יַת אוּרִיָּה חִיתָּאָה לְוָת דָּוִד : וַאֲתָא אוּרִיָּה לְוָתֵיהּ וּשְׁאֵיל לֵיהּ דָּוִד לִשְׁלָם יוֹאָב וְלִשְׁלָם עַמָּא וְלִשְׁלָם עָבְדֵי קְרָבָא : וַאֲמַר דָּוִד לְאוּרִיָּה חוּת לְבֵיתָךְ וּשְׁטוֹף רַגְלָךְ וּנְפַק אוּרִיָּה מִבֵּית מַלְכָּא וּנְפָקַת בַּתְרוֹהִי סְעוּדְתָא דְמַלְכָּא : וּשְׁכֵיב אוּרִיָּה בִּתְרַע בֵּית מַלְכָּא עִם כָּל עַבְדֵי רִיבּוֹנֵיהּ וְלָא נְחַת לְבֵיתֵיהּ : וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר לָא נְחַת אוּרִיָּה לְבֵיתֵיהּ וַאֲמַר דָּוִד לְאוּרִיָּה הֲלָא מֵאוֹרְחָא אַתְּ אָתֵי מָא דֵין לָא נְחַתְּ לְבֵיתָךְ : וַאֲמַר אוּרִיָּה לְדָוִד אֲרוֹנָא וְיִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה יָתְבִין בְּמַטַּלְיָא וְרִבּוֹנִי יוֹאָב וְעַבְדֵי רִבּוֹנִי עַל אַפֵּי בָרָא שָׁרַן וַאֲנָא אֵעוֹל לְבֵיתִי לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וּלְמִשְׁכַּב עִם אִתְּתִי הַיָּיךְ וְחַיֵּי נַפְשָׁךְ אִם אַעֲבֵיד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין : וַאֲמַר דָּוִד לְאוּרִיָּה תִּיב הָכָא אַף יוֹמָא דֵין וּמְחַר אֲשַׁלְּחִינָךְ וִיתֵיב אוּרִיָּה בִּירוּשְׁלֵם בְּיוֹמָא הַהוּא וּבְיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי : וּקְרָא לֵיהּ דָּוִד וַאֲכַל קֳדָמוֹהִי וּשְׁתִי וְרַוְיֵהּ וּנְפַק בְּרַמְשָׁא לְמִשְׁכַּב בְּשִׁוְיֵהּ עִם עַבְדֵי רִיבּוֹנֵיהּ וּלְבֵיתֵיהּ לָא נְחָת : וַהֲוָה בְצַפְרָא וּכְתַב דָּוִד אִגַּרְתָּא לְוָת יוֹאָב וְשַׁדַּר בְּיַד אוּרִיָּה : וּכְתַב בְּאִגַּרְתָּא לְמֵימַר הָבוּ יַת אוּרִיָּה לָקֳבֵיל אַפֵּי קְרָבָא תַּקִּיפָא וּתְתוּבוּן מִבַּתְרוֹהִי וְיִתְּמְחֵי וִימוּת : וַהֲוָה כַּד צָר יוֹאָב עַל קַרְתָּא וִיהַב יַת אוּרִיָּה לְאַתְרָא דִידַע

רש"י

משאת המלך · סעודתא דמלכא : ונכה ומת · כדי שתהא מגורשת למפרע וכמאה שלא בא על אשת איש שכל היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות במלחמה : בן

רלב"ג

ותצא אחריו משאת המלך · והוא מענין ארוחה כמו וישא משאות מאת פניו ואפשר שיהיה מענין אנוקה ללוותו בבואו אל ביתו ולהראות לו הדרך והנה חשב דוד לעשות הענין בדרך שיעלם החטא מהאנשים שלא חטא וכראו' דוד שלא יוכל על זה סבב שימו' ביד בני עמון ולקחה אחר זה לו לאשה בדרך שלא יודע כי זנתה עמה בהיותה אשת אוריה : ויבא

כלי יקר

שבת האומר דוד חטא אינו אלא טועה כי כל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתו' כותב לאשתו וכן דרשו ואת אשתם לקחת לך לאשה לקוחין יש לך בה כי כל היוצא למלחמ' בית דוד וכו' כל זה דרך דרש ודי מה שאמרו שם ר' דאתי מדוד מהפך בזכותיה והאמת שטעה אבל שב בתשובה שלימה והוקם על שהקים עולה של תשובה וערך המשנה פרטים של חטא אדם הראשון מאמר חטא דוד באשת איש ועון זה יותר מגונה במלך שישכב את אשת עבדו ויגדפהו ובכרת בהיות עבדו טרוד בעבודתו ונלחם במלחמותיו השני במה שהשתדל דוד שאוריה ישכב עם אשתו ויחשב הבן הילוד לאוריה ובאמת זה פחיתות גדול למלך חסיד כמוהו שיהיה בנו בחזקת בן אוריה ויוחס עליו ויכרת שמו מבית המלך אבין אשר דבר כזה לא יעשהו אפי' קל שבקלים · השלישי במה שלא לשים את יואב אל מול פני המלחמה להתחייב בדם נקי' ונקי להמיתו והוא עון פלילי הלא טוב היה שיעכבהו שם ימים או עשו' עד שתלד האשה ויקח הילד ויתנהו למניקה ואיש לא ידע בשכבה ובקומה ולא יוסיף עלבתו ערות שפיכות דמים הרביעי אופן המיתה וההריגה בחרב בני עמון וע"י אויבי ה' המבלי אין קברים בישראל ואיש מי שימותהו בקש' ובחנים הם לריב ואם למלה ואם בפתע שלא נודע מי הכהו ואתה כרא' שהיה בלתי אפשר שימות אוריה בזה לבד כי אם במות יהרים עמו כי לא יפול איש אחד לבדו מול המלחמה וכן אמר הכתוב ויפול מן העם מעבדי דוד וימת גם אוריה ואם כן סבב דוד ע"א מיתת רבים וכבר העידו על זה חז"ל במדרש של שמואל והוא הרגת בחרב בני עמון רבנין אמרי והוא מגיד שהו בה לדיקים כיוצא בו הרגת עמו עד כאן תמיהות שמיד כשרב' אליו שמת אוריה ועבר האבל שלח לקחתה לאשה כאילו היה עדין נרדף מהתאוה שלא המתין ימים רז עמו' וגם כפי הדין היתה בתוך השנים יום מיום שמת בעלה ואם כן איך נשאת בתוך שבע לדוד מיד אחר האבל עד כאן תורף דבריו ז"ל · ואני בעניי א"ע דלאו מבית דוד קא אתינא מהפיכנא בזכותיה להבנת האמת ולייסד כל דברי על יסוד חז"ל כי דבריהם דברי קבלה וכל דרשו אם האמת והצדק · והם אמר במוסרם שכל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתות כותב לאשתו ורש"י ז"ל והרד"ק פירשו גט כריתות על תנאי שאם ימות במלחמה יהיה גט והכריתו כן ממה שראינו לדוד כותב בספר להרוג את אוריה · אבל לשון כריתות מורה לגמרי וכדדייק ליסבת דקרא ואת ערובתם תקח דברים המעורבים בינו לבינה תקח לגמרי משמע דאי לא תימא הכי עדיין התערובת במקומו · וכי תימא אם כן למה בחר דוד בהריגת אוריה מפני הבושה שלא יאמרו אשתו של זה לקחה דוד ויתחלל שם שמים ועל כן אמר ואשר עשה לי יואב שהרלה כתב דוד לאבי' החיל להתכלל מהם ובזה נתגלה הדבר והחלל שם שמים ולכל הפירושים לא חטא דוד ע"ה והענין מוכרח שאם א"נ היה חטא לו חטאים בדבר כדברי מהרי"א ז"ל היתה בת שבע אסורה לדוד לעולם דאסורה לבעל ולבועל ואם כן כששב בתשובה דוד היה לו לגרשה אלא ודאי לא היה איסור בדבר כי אם כיעור ודבר מגונ' לאיש כדוד אבר ה' עמו מותרת ועומד איך נכשל והיינו מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיניו ואח"זל במסכת שבת שבקש לעשות ולא עשה דהיינו כשהיגר אלבשיה לדוד בקש לעשות וידרוש לאשה כי חמד יכיה בלבבו ואפי' שהיה אשת איש אבל לא עשה כי במאת שהיתה אשת אוריה וגט על תנאי כתב לאשתו · ורש"י ז"ל בנוזר לו גט כריתות כדפריסית דברים כפשטן וזהו דרש לעשות ולא עשה ובזה נסתלקה קושיית מהר"יא ז"ל שהקשה על מה שאמרו בקש לעשות ולא עשה ואיך נאמר כן והכתיב מעיד על המעשה הרע כולו בבירוש ואם דוד לא חטא איך אמר חטאתי לה' ולמה עשה התשובה מעולה ואמר כי פשעי אני אדע וכו' עד כאן תורף קושייתו ובמה שכתבתי מובן כי פשעיו וחטאו הוא במה שהשכים לבוא עליה כשראה אותה מעל הגג ואפי' על חנת שהיא אשת איש גמורה יאר אלבשיה וזהו שבקש לעשות ולא עשה כי הגיעו לו שזאת אשת אוריה הוא מאנשי המערכה שאינו יוצא אלא שהניח גט לאשתו ובן זה כי הוא הבנת הענין והכריח כן רבי יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמ' ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו אלא מה אני מקיים מדוע בזית את דבר ה' שבקש לעשות ולא עשה אמר רב ר' דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד מבוע בזית כו' כמו שלכתוב שם בש"ד במקומו עיין שם ומהרי"א ז"ל הקשה על ראיה זו ודחה אותה כי הפסוק דבר באשר הוא שם דוד משכיל לכל דרכיו וה' עמו ולא דבר על העתיד שיחטא וה' יסור מעמו כאשר סר מעם שאול · ואפי' תאמר שדבר גם אל העתיד אינו כאשר ישוב וניחם אל האלהים בתשובה שלימה ישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח עד כאן תורף קושייתו ועשה כניף לדבריו ממה שאמרו ר' דאתי מדוד מהפך בזכותיה אבל · לע"דן · כי חלילה לרב שיחשוד את ר' כנוגע בעדות שידבר דברים לא המה להפך בזכות דוד לחובת עצמו לדבר שקרים חלילה אבל אמר כן דרך בדיחותא והאמר את רבי ע"ה שאם הפסיק דבר על ההווה וישכיל דוד בכל דרכיו אבל אומרו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו רצה לומר שהיה ה' עמו דבק בהויה גמורה ויהי דוד תוכן לכל דרכיו להיות משכיל וזה מורה לע"ד לכל

רד"ק

ולשלום המלחמה · הגבורים העושים המלחמה וכת"י עבדי קרבא: משאת המלך · כתרגומו סעודת' דמלכא כמו וישא משאת מאת פניו אליהם : חיך · חסר יו"ד הרבים : וחי נפשך · חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא : בשמור יואב · בשמרו עת לבא עד העיר להלח' וכת"י כד צר : וירא

כלי יקר

ביום גדול אחר השכיבה ושבה היא יחידה אל ביתה והיינו דלא כתיב וישיבה אל ביתה אלא ותשב אל ביתה כו' :

ותהר האשה עיין הרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל ולע"דן כי עברו ימי מספר והגיע עת כדת' ולא פירסה נידה וז"ש ותהר האשה ותשלח לדוד ותאמר הרה אנכי וטעם כפל ותגד ותאמר אין רבוי אחר רבוי אלא למעט ולומר שלא בפירו' איתמר אלא ברמז הגידה דבר אשר הכוונ' בו לומר הרה אנכי כי יש לנשים בזה משלים מורים על זה וזהו ותגד ותאמר :

וישלח דוד אל יואב וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל וכל זה בשיטת גט כריתות כותב לאשתו ולא גט על תנאי שאם היו על תנאי מה הועיל אם ישכב עמה בעלה כי העון נגד ה' עיני ה' משוטטות וכו' הן אמת שאפשר לומר כי בחר ברע במיעוטו לפחות שלא יהא חלול שם שמים · ולע"דן כי שלא אחריו אולי יכשל בדבריו וכמו שנכשל באו' ואדוני יואב שחשב לו כן למרד לומר אדון לזול' בפני המלך כדי שיתחייב מית' וז"ש שלח אלי את אוריה החתי החתי לשון בזיון כאילו אמר עדין אתה כות וגר הי' כי עם גלות בא ככו"ל מחז"ל המכס יואב שלחו בחזקת כסרו' ז"ש וישלח יואב את אוריה אל דוד כי די שיאמר וישלחהו אבל כיון לומר שהיינו החתי כמ"ש דוד אבל וישלח את אוריה :

ויבא אוריה אליו כו' עיין הרד"ק ז"ל דוד לאוריה כו' רש"י ז"ל משאת המלך סעודתא דמלכא ע"כ וכן הרד"ק ז"ל כמו וישא משאות מאת פניו אליהם עד כאן וכן הרלב"ג והוסיף ע"ש וכן הביא מהרי"א ז"ל ואמרו רבותי הגליך ככוי להשמים המטה עד כאן :

וישכב אוריה פתח בית המלך וכו' מהרי"א ז"ל והנה אוריה היה אדם נכבד מאד ירא ה' ואיש מלחמה ולא רצה לרדת לביתו פן יתשבו שהתעדן והתעלם עם ביתו בשתו ולכן שכב פתח בית המלך את כל עבדי המלך העומדים שם שומרים עומדים פתח המלך בפנהם :
ולע"דן וישכב אוריה כו' ולא ירד אל ביתו כפל הענין שאם שכב שם ודאי שלא ירד אל ביתו ואפשר שאפי' לשאול בשלום אשתו וביתו לא ירד כלל וזהו דבר יואב מההקש ועל זה התמהו הרואים כן ויגידו לדוד לאמר לא ירד אוריה כו' שלא אמרו לו שכב אוריה פתח השער עם עבדיך אבל רצו לאמר לא ירד אוריה אל ביתו וזו חסידות יתירה שלבו טרוד בענין המלחמה ולא בזולתו מהדברים ועל כן תמה עליו דוד ואמר הלא מדרך אתה בא מדוע לא ירדת לביתך אפי' ידיעה כל דהו · או יאמר ולא ירד אל ביתו כאילו תפוש על וזה למרד על שעבר על דבר המלך שאמר לו לאוריה רד לביתך אבר מזה יותר לו דמו ואעפ"י שרז"ל לו אמרו שנכשל כי אם בו אומר ואדני יואב אבל לע"ד גם זו מן המרדים הגדולים ששם לאל מלתו של מלך שגזר אומר והוא לא קיים :

ויאמר אוריה וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל לפי שהמלך שאלו מדוע לא ירדת לביתך השיבו דברים נכוחים ראשונה היא הארון וכו' והעיקר הזכיר תחלה הוא החיוב הה' והחיוב השני ישראל ויהודה יושבים והחיוב השלישי אדוני יואב והחיוב הד' וכל עבדי אדוני גם כן בסוכות לא היה ראוי שילך להתעלם בבית והארון הזה לא היו בו לא לוחות ולא שברי לוחו' אבל היה ארון שנותנים בו האורים והתומים כמו שהזכרתי בפרשה שלישית מזה הספר עד כאן :
ולע"דן שהפסוק עשה חלוקה אחת הארון וישראל יושבים בסוכות והחלוקה השנית ואדני יואב יושב בשדה והכוונה כי הארון ויהודה וישראל יושבים בסוכות אמנם יואב ועבדי אדוני אלה הם הגבורים הנלחמים אלא הם עומדים בשדה שלא ישבו אפי' בסוכות אלא על פני השדה חונים לחורב ביום וקרח בלילה ואם כן איך אכנס אני לשכב עם אשתי ומה שאמר לאכול ולשתות וכו' ר"ל מה שלא הלכתי לביתי היא מדרך שיג שאם אלך אל ביתי לאכול ולשתות יגררו לשכב ודבר כזה אסור מאד זהו שאמר חיך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה מכאן למד דוד להאכילו ולשכרו אולי ילך מתוך השכרו' ולא שוה לו כו' :

ויאמר דוד אל אוריה שב בזה ויקרא וכו' צריך לדקדק אומרו וישב אוריה בירושלם כי לא היה צריך לומר כן כי מובן הוא ששם ישב · ונראה שהיתה החסידות שבאוריה שלא רצה להתעכב שם בשער המלך שלא לאכול משאת בג המלך כי ישראל ויהודה בצער והוא עמהם בצרה לעצמת זה ויאמר דוד לאוריה שב בזה בפתח בית המלך גם היום אמנ' אוריה לא רצה לשבת שם בשער המלך לא ישב אוריה בירושלם ביום ההוא וממחרת יצא לו משער המלך וישב בירושל' ולא בשער המלך אלא שדוד הכריחו כדכתיב ויקרא לו דוד ויאכל לפניו וישת וישכרהו אולי ילך אל ביתו ולא שוה לו ויצא בערב לשכב במשכבו ששכב בלילה הראשון :

ויהי בבקר ויכתוב דוד וכו' עיין רש"י וכן הרד"ק ז"ל ככו"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל והיה משלמות אוריה שעם היות שאלה הכתב הזה בידו לא פתח לקרותו אלא היה נאמן בשליחותו עד כאן :

ויהי בשמור יואב וכו' ויצאו אנשי העיר כו' עיין הרד"ק ז"ל : ולע"דן בשמור יואב אל העיר לבוו שמודה כפשוטו שהיה שומר אל העיר שלא יצאו מתנה פתאום אנשי חיל על מתנה יאמר והגיד כי בשמור יואב אל העיר ויתן את אוריה לשמור אל המקום אשר ידע כי אנשי חיל שם ולא היוצאים השמיר ויצאו אנשי העיר וילחמו את יואב ויפלו מכל העם וגם מעבדי דוד יחיד' סגול' ויתה גם אוריה החתי באופן שנעשית בוונת דוד · ומהרי"א ז"ל כתב שלפי' שחז"ל כתנו במ'

מנחה קטנה

ולשלום יואב · אפשר שתוס' יתא לאורי' שהלך כבוד ליואב בעמי דוד במסדרו ואדוני יואב ואני פה דק"ל בים כותלין בזרבו חלק כבוד לתלמיד שולקין לו כבוד בפני הרב וע"כ כששמע אורי' שדוד חלק לו כבוד ופרטו בפני עניו אמרו לשלום יואב ולשלום העם ע"כ אמר אורי' גם לי לחלוק כבוד ליואב בפני דוד : וישראל ויהודה תפני כבוד המלך פרט ליהודה בפני עצמם כאלו הם השוני' בכל ישראל : הנו את אורי' אפשר שיואב חשב בעצמו כיון שאורי' בעצמו הכיא זה הכתב אין זה אלא שאורי' כיה חייב מית' למלך אלא שאורי' ביקש מהמלך שלא להמיתו בהרוגי מלכות ובכסיכס למלך אלא שירצה בתחבולה להמיתו במלחמה וזה יהי' לו לכבוד שמת במלחמת מצוה אשר נלחם בפני ישראל ונתרצה המלך לבקשת אורי' וע"כ היה אורי' בשליח בעצמו ולזה עשה יואב כדברי המלך כי אמר שנעשה ברצון אורי' : ודוק

פי' רבינו ישעי'

וישכב אוריה פתח בית המלך בחצר ביתו · עם כל עבדי אדוניו השומרים בחצר המלך : הארון ישראל ויהודה יושבים בסכות · אפשר שהיה משלח דוד הארון במלחמה שהעולה אותו בכבוד גדול · ויש לומר זהו ארון שבו שברי לוחות הגונים שהיה יוצא עמהם במלחמה תדיר :

שמואל ב יא

ירו ז' חצרים בליש' בקריא' וסי' אשר ירו מעל החומה · וירו המראים אל עבריך · וירו היורים למלך
יאשיהו וירם אלהים חץ פתאם · פתאם ירהו · הירה זיקים : המראים ד' בקריאה וסימן נמסר בסדר
חקת התורה : כוה וכזה ג' וסימן עשה לי מיכה · תאכל החרב · הנה אשת ירבעם :

רשי

בן יהוצדק · הוא גדעון שעשה
מריבה עם הבושת הוא הבעל :
החזק מלחמתך אל העיר
והרסה · עד כאן לדברי הסליחות :
וחזקהו

כלי יקר

לכל וה' עמו וחפי' לעתיד קאמר שכן
פורש הלמ"ד כלומר שהוא מצוהד
לכל דרכיו להיותו מצליח וה' עמו
ואם שכינה עמו איך חטא בת שע ידו
פלא ולפי שבקש לעשות ולא עשה
כדפריסית לעיל בסמוך מעתה חל
עלינו חובת ביאור הכ'השמות שכתב
מהרי"ח על מזונינו דוד הע"ה אם
הרחמן שיאמר מאחר שהיא חטאת
היא וזה מגונה למלך יותר מלזולתו
כנ"ל כבר נדחית זאת ההשמה במה
שזכרתי כי גם כן כך יהות כותב למשתו
היוצא למלחמת בית דוד וזאת לפניהם
בישראל מזמן שמואל ואילך והוכיחו כן
במסכת שבת פרק במה בהמה וכו'
מלשון לקחת לך לאשה לקוחין יש לך
בה והיינו היא אשת איש אין קדושין
תופסין בה · והוכרחתי כן מהענין
פלא לזה הכי"ת לגרם את בת שבע
לבעל קיים לזותה ונתן לה בן חכם
שליט בכל העולם לבנות בית לשם
ה' ואילו היתה אשתו לא תועיל
ההשובה כי אם בעזיבת החטא
ומזה ועוזב ירוחם ויבזולתו נאמר
בובל ומרן בידו · והשם הסני ממה
שהשתדל שילך לוריה לביתו ויפשר
אמה כדי שיחשבו שבתעברה ממנו
פלא מדוד אשר לא יעשה כן קל
שבקלי' כל שכן דוד מלך ישראל
ויהודה עד כאן זו היכר קושיא
שבתקוס שים קלול שם שמים אין
חולקי' בכוד לגבד והיו עשה והין חכמה
והין תבונ' לנגד ה' והיה רוע' דוד ע"ה
לשכול זה הגבות ביוע' מחלציו ונקלות
עוד מזחל ולל יהחלל שם שמים כחוע

רדק

וירמו המורחים נכתב בשני
נחיס כמו כל הכתים וכפל
התוחיות לחזק כי הורו מניס
ומכניס מלד . כוה וכזה ·
הרחמן בחולס והשני בסגול :
וחזקהו

כלי יקר

נהיגת הגע ולא משעת הסיבל וזה
דין פשוט מעתה נקיהי לה דוד ע"ה
מהחמשה השמות רק בדבר תוריה
החתי כדבר השם יתברך :

וישלח יוהב ויגד לדוד כו' ולא
את המלך כו' והיה שם
תעלה כו' מהרי"ח בתב שפלא יוהב
להגיד לדוד כל דברי המלחמה ושם
יעלה חמת המלך למאר למה נגשתם
עד העיר וכו' הן יפיבהו המלאך
ויאמר גם עבדך תוריה החתי מת
וכוותא יוהב שלא המלך לא יחרה לפו
לא יודיעהו כלל מפני השומעים שלא
יחשבו שהוא היה כמבשר בשיני
בשיתת תוריה ומזה יבינו שהוא לא
להרגו או יאמר המלאך ויותר רע יש
עוד מדוני המלך והוא שעבדך תוריה
מת שמה שהוא היה ♣שוס יוהב
מהנופלים שם · ושתר הדברים האלה
היו שהנשה על החומה היתה כדי
לקיים מלות המלך בשיתת תוריה
והתלהך יבין הדבר לעד לאחד והמלך
יבין תוכן כוונת לעד לאחר וזכר הכתוב
שהמלהך שינה הסדר שסדר על יואב
לבל יאמר כל הדברי' יאד וישיתו
מעבדי המלך וגם עבדך תוריה
החתי מת עד כאן ·

ולע"ן לדקדק כפל הענין בדברי
דוד ע"ה בהומרו מדוע
חתם נגשתם על העיר להלחם הלא
ידעתם וכו' ושנה לאמר למה נגשתם
וכו' ועוד קשה לומרו וגם אמרת גם
עבדך תוריה החתי מת שפיך
יהיה המפורסם מזה פיום על המלך
בהוסיף מכאוב מהוסיף דעת שיתת

ואיה שם תעלה וגו' י כי
אמר יוהב קרוב לודאי שלא
יעלה אמתו על זה כיון
שנשבעו נשבה אלא שאמר שם
ואולי לא יהיה הדבר נזכרין
דוד שנוה זה ע"כ אמר לשליח
לאמר לו אם נגש שכין מוריה
אח זה יהיה לאמרת דבר :
ויאמר דוד אל שלחן וגו' ·
שאמר כיון שהמלחן לא הגיד
שהכרים כשוויתן אלא סיבב
הדבר בחילו בני עמון ונגרו על
שבעבו ע"כ היה הדבר שוב
בעיני שלחן אלא את מוריה
בשיבות ונגרמו אלא במלחמה
נשלה כדרך שנם בלי שום
הגרמת יואב ולא"ח אל המלך אל
ירע בעיניך כי כזה וכזה
תאכל שרבו אם לשוכה
שדרכו של מרב במלחמה
בשיעת מלכיו ע"כ שיפנה
אל לבתך מלחמתך כי ולאחי
תפרסם ותכבשה
ותלכד

פי' רבינו ישעי'

בן יהוצדק · הוא יהוקבל
ובקרא הנפל נוסח :

ופגרה ותקפוהו: ושמעת אתה
אוריה ארי מית אוריה בעלה הוסבדת
על בעלה: ועבר אבלא ושלח דוד
וכנשה לביתיה והות ליה לאיתו
וילידת ליה בר ואש פתנמא דעבד
דוד קדם יי: ושלח יי ית נתן לות דוד
ואתא לותיה ואמר ליה תרין גברין
הוו בקרתא חד עתירא וחד
מסכינא: לעתירא הוו ענן ותורין סגי
לחדא: ולמסכינא ליית כל מדעם
אלהין אימרתא חדא זעירא דזבנה
וקיימה ורבת עמיה ועם בנוהי
כחדא מפתיה אכלת ומכוסיה
שתיא ובחיקיה שכבא והות ליה
כבברתא: ואתא אורחא לגברא
עתירא וחס למיסב מעניה ומתוריה
למיעבד לאורחא דאתא ליה ונסיב
ית אימרתא דגברא מסכינא ועבדה
לגברא דאתא לותיה: ותקיף רוגזא
דדוד בגברא לחדא ואמר לנתן קיים
הוא יי ארי גבר חייב קטול גברא
דעבד דא: וית אפרתא ישלם
על חד ארבעין חלף דעבד ית
פתגמא הדין ועל דלא חס:

ואמר

ראש ג'כתיב כן בקריאה וסימן אחד עשיר ואחד ראש · כבשת האיש הראש · ראש עשה כף רמיה :
ויחיה ג' בלישנ' בקריאה וסימן לגלות ערותה עליה . אשר קנה ויחיה · גמלתהו טוב ולא רע · אנ"ך :
באיש ח' בקריאה וסימן נמסר בסדר קדשים : ועל אשר ד' דסמיכי בקריאה וסימן אתנו פשטנו על נגב
הכרתי · ואת הכבשה ישלם ארבעתים · וגם ביד יהוא בן חנני . ואקרא חרב על הארץ :

ואמר דוד לנתן חי יי ארי בר מיתא
גבר דעבד דא: ואנת אמר לי
דין אתנתיה לך ומן ידך אפרקתיה
ואנא יהבית לך ית בית מרך וית
נשי מרך בעינך ויהבית לבית
ישראל ויהודה ואין זעיר הוה
ואוסיפית לך כנוותא כנוותא:
למא בזיתא ית פתגמא דיי למעבד
בישתא בעינוי אוריה חתאה
בחרבא ית אתתיה דבזתא ונסבתא
לך לאתתא ואנת קטלתיה בחרבא
דבני עמון: וכדון לא תעדי חרבא
מבתך עד עלמא חולף דבזתני
ונסבת ית אתת אוריה חתאה
למיהוי לך לאתתא: כדין אמר
יי הא אנא מקים עלך בישתא
מבתיך ואסב ית נשך קדמך
ויהב לחברך ושכב עם נשיך
קבל שמשא הדא: ואנת עבדת
בסתרא ואנא אעבד ית פתגמא
הדין קבל כל ישראל ובשמשא:
ואמר דוד לנתן חטית קדם יי
ואמר נתן לדוד אף יי העביר
חובתך לא תמות: ברם חלף
דאתגדפו גדופא בפתגמא הדין
לרגזא לסנאי יי אף ברא דילידת
לך מות ימות: ואזל נתן לבתיה
ומרי בית דוד אתקיפו עלוי
למקטליה ושלח ית אחיה יואב
ומן עמיה ומן משרי מלכא
ומן גבורי חילא ומן כל שבטי
בני עמון ומן כל עמא דאתו
עמיה ומן כל עמא דאתו עמיה
ומן כל עמא דאתו עמיה
ומן כל עמא דאתו עמיה

את בית אדוני · כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת : את נשי אדוניך · עגלה אשת שאול כווי שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשי' של שאול היו האחת היא אשתו והאחת בתו או כאמר כי גם רצפה פלגש שאול לקח דוד לאשה כדברי הדרש שכתבנו : ואם מעט · ואם מעט עמדה שלא תבאת אני הייתי מוסיף לך כבוד גדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה : הכית בחרב · כאילו אתה הכיתו כיון שצוית את יואב לשומו במקום הסכנה : ואותו הרגת בחרב בני עמון · אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת בחרב בני עמון ר"ל שתים רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שהפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי רז"ל אף על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עביר' כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב שאני שהכתוב קראו הורג שנאמ' ואותו הרגת והטעם לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהני' כאילו הו' הרגם ואף על גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומ' רק אף על פי כן אין כל אדם נזהר בזה ויודע לדרוש אכין ורקין לפיכך העונש על המלך : לעיניך

וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִד אַתָּה הָאִישׁ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי הִצַּלְתִּיךָ מִיַּד שָׁאוּל׃ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם־מְעָט וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה׃ מַדּוּעַ בָּזִיתָ ׀ אֶת־דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָו אֵת אוּרִיָּה הַחִתִּי הִכִּיתָ בַחֶרֶב וְאֶת־אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְּךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְעַתָּה לֹא־תָסוּר חֶרֶב מִבֵּיתְךָ עַד־עוֹלָם עֵקֶב כִּי בְזִתָנִי וַתִּקַּח אֶת־אֵשֶׁת אוּרִיָּה הַחִתִּי לִהְיוֹת לְךָ לְאִשָּׁה׃

כה

ל' דסמיך למשיחה · ז' קמצין וכל אס"ף דכו' · ל' וחס' בכסיפ' · ל' · בעיני ק' · ל' וחס'

וַאֲמַר נָתָן לְדָוִד אַתְּ גַּבְרָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא מְשַׁחְתָּךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא שֵׁיזֵבִיתָךְ מִיְדָא דְשָׁאוּל׃ וִיהָבִית לָךְ יַת בֵּית רִבּוֹנָךְ וְיַת נְשֵׁי רִבּוֹנָךְ בְּחֵקָךְ וִיהָבִית לָךְ יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם זְעֵיר וְאוֹסִיף לָךְ כְּאִלֵּין וּכְאִלֵּין׃ מָא דֵין בְּסַרְתָּא עַל פִּתְגָמָא דַייָ לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָמוֹהִי יַת אוּרִיָּה חִתָּאָה קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא וְיַת אִתְּתֵיהּ נְסֵיבְתָּא לָךְ לְאִיתּוּ וְיָתֵיהּ קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא דִּבְנֵי עַמּוֹן׃ וּכְעַן לָא תִפְסוֹק חַרְבָּא מִן אֱנָשׁ בֵּיתָךְ עַד עָלְמָא חֲלַף דַּאֲשְׁטְתַּנִי וּנְסֵיבְתָּא יַת אִתַּת אוּרִיָּה חִתָּאָה לְמֶהֱוֵי לָךְ לְאִיתּוּ׃

כדנן

רשי

ואוסיפה · והייתי מוסיף לך : את נשי אדוניך · מיכל בת שאול : כי

רלבג

ויאמר נתן אל דוד אתה האיש · אמרו רבותינו ז"ל כי כמו ששפט דוד כן היה כמו שאמר תחת הכבש' ישלם ארבעתים כי הוא המית אוריה ומתו תחתיו ארבעה מבניו והם בן בת שבע אמנון ואבשלום ואדוניה · והנראה בעיני כי על זה שאמר ישלם ארבעתים הוא ששפטו הש"י שישכב איש עם הרבה מנשיו לעיני השמש והוא היה אבשלום שבא אל עשר פילגשי אביו אלא כי במה שאמר חי יי' כי בן מות האיש העושה זאת לא שפטו הש"י כפיו ולזה אמר לו נתן גם יי' העביר חטאתך לא תמות ובעבור שבעזר בחרב שונאיו להרוג אוריה היה דינו שתמשול חרב שונאיו על ביתו ימים רבים מצורף אל זה מה שעש' כנגד השם ית' להשתדל בהריגתו כדי שיקח את אשתו לו לאשה ולפי שאשתו היית' ההתחלה בזאת העביר' גם הש"י רצה שתצמח רעה מביתו לשלם לו גמול עליה וכן היה כי מביתו צמחה רעת אמנון ואבשלום ושכב אבשלום את נשיו לעיני השמש : ויאמר

מסרה

מעט ז' זקפין קמצין בקריא' וסימ' ונשארתם במתי מעט תחת · ואם מעט ואוסיפה לך כהנה · גם כי יתנו בגוים · זרעתם הרבה והבא מעט · פנה אל הרבה והנה מעט · יוקצף גדול אני קוצף · רק הכהנים היו למעט דעזרא · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותהו' קמצין :

מנחה קטנה

אנכי משחתיך וגו' וגו' גרס לך שהצלתיך מיד שאול והצלתי את שאול מפניך ואלולי שמשחתיך לא הצלתי אותו כמשו"ל בס"ק אמר סק"כם לדוד אלמלא אתה שאול וכוא דוד האצלתי כמה דוד מפניו ופירש"י שה"א בדין מפנך ואעפ"כ מפני שפגר על דברי הצלתי אותו מפניך ונתתי לך את בית אדוניך שאתה תמשול בהם וא"כ מדוע בזי' וגו' כי היה לך ללמוד משאול שלא תעבור ותדחה גם אתה' ואמר אנכי משחתיך וגו' כי לא שמואל הריק השמן על ראשך כי אם אנכי כמ"ש ז"ל ששם יערב אל שמואל קרן השמן מיד שמואל על ראש דוד נמנא כי הוא ית' משחו וכן אנכי במעמי הצלתיך מיד שאול כמה פעמים מה שלא היה אפשר על ידי זולתי כי אין יכול להציל מיד בעל בחירה אם לא הש"י לבדו : הטעתי

כלי יקר

ויחר אף דוד באיש מאד כדמסיק ויאמר כו' ועל זאת האיש חרה אפו אלא לא מאד וכו' :

ואת הכבשה וכו' עיין רש"י ז"ל ואם כן ארבעתים כמו ארבעה וכן מהר"יא ז"ל כדין התורה ארבע צאן תחת השה ונתן טעם למה שנגזר עליו המיתה שהוא על אכזריותו כמו שהוא לא חמל על הרש אשר אין כל אין ראוי לחמול עליו ע"כ ועיין הר"דק ולחז"ל ד' פעמים ד' שהיו א"כ י"ו בילקוט בשם המדרש אמר רבי יהודה בר חנינא אמר לו הקב"ה אתה כאפת אחת י"ו כואפות לך אתה רצאת אחת י"ו כרצהו' לך ע"כ וסברת המתרגם הוא מדקאמר ארבעתי' שמורה כמה פעמים ד' ראוי לו' שהוא י' פעמים ד' שעשרה הם גדר כל המספרי' ולז"א ארבעים ככו"ל:

ולע"רן לדקדק כפל עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל כו' שהוקשה לו למה נתן לו שני דינין מיתה והשלומין ומספיק א' וקי"ל קים ליה בדרבא מיניה כדי רשעתו משו' רשעה אחת אתה מחייבו ולא משום שתי רשעות לז"א כי ישלם ארבעתי' עקב אשר עשה את הדבר בזה אמנם משפט מות נתחייב א"כ בעת הזביחה אשר לא חמל בעת הזביחה על רש כזה נמצאו השני עונשים על ב' ענינים אחר שכתבתי זה מצאתי להר' ב"ע ז"ל בקירוב בשער מ"ו והרחיב בזה ואם נפרש ארבעתים כפשוטו על תשלומי ארבעה צאן תחת השה וכדפרש"י ז"ל ידוקדק בזה אומרו לשון עקב אשר עשה את הדבר הזה שעקב מורה על הקנס הקצובה בתורה אמנם אומרו ועל אשר לא חמל ועל דפסיק הענין וחוזר לראש כאמור חוזר לבן מות שאמר ולא נכלל בתיבת עקב מדקאמר ועל ולא קאמר ואשר לא חמל ועל דפסיק הענין וחוזר לראש קאמר לבן מות כולי :

ויאמר נתן כו' עיין הר"לבג ז"ל ומהר"יא אתה האיש העשיר הנז' ובאר עשרו בראשונה אנכי משחתיך למלך וכו' ע"י שמואל ואחרי המשיחה ואנכי הצלתיך מיד שאול ואחרי מות שאול ואתנה לך את בית וכו' שירש נכסיו ואומר ואת נשי אדוניך בחקך אין הכוונה שהיו נשי שאול לדוד לנשים אבל אמר שנכסיו הם ברשותו ללקחם אם ירצה ואין מי שימחה בידו כי הוא יכול כפי הדין לקחתם שאלמנת המלך מותרת למלך אחר עד כאן הוא סברת רבי יהודה שסובר מלך נושא אלמנתו של מלך ועיין הר"דק ז"ל ורש"י ז"ל : ולע"דן להכריח במה שאמר שנכסיו הם ברשותו לא ש[illegible] ויכריח כן אומרו ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך הכל יחדיו בחיקך ככלל בנתינה אחת הכוללת ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך ואחר כך אמר שנית ואתנה לך את בית ישראל ויהודה שאע"פי שיהודה קדמו לבית ישראל לא אמר את בית יהודה וישראל כי ישראל עיקר והם רבים וראוי לומר בישראל לשון בית ולכל עם בית ישראל יהודה שחוזר אל הבית הנז' בית ישראל כו' בית כלול משניהם · אורמז לו טעם היות דוד משבט יהודה והשכל היה מחייב שיחשיבוהו ושיאהבוהו הם יותר מישראל והגיד שלא היה כן אלא ואתנה לך לשעבודך את בית ישראל עיקר ויהודה טפלה ככ"זל וימלוך דוד על כל ישראל שלא הזכיר אלא ישראל שקבלו עליהם עול מלכותו בלב שלם מצד היותו עושה משפט וצדקה ויהודה נזכר ברבוי תיבת כל ישראל שאמר · ואם מעט בעיניך שררה זו על בית ישראל הנז' ואוסיפה לך כהנה וכהנה שתכבוש עוד ארצות רבות ויהיו לך למס עובד ויעבדוך וזהו שאמר ואוסיפה בלשון עתיד וחז"ל דרשו לענין הנז"ל ואם מעט במסכת סנהדרין פרק כ"ב המלך לא ירבה לו נשים אלא י"ח רבי יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהיו מסירות לבו רבי שמעון אומר אפי' אחת ומסירה את לבו לא ישאנה אם כן למה נאמר לא ירבה לו אפי' כאביגיל י"ח מנא לן דכתיב ויולד לדוד בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל והשלישי אבשלום בן מעכה והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה יולדו לדוד בחברון וכתיב ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה תריסר וכהנה י"ח מתקיף ליה רבינא ואימא כהנה י"ב וכהנה כ"ד עד כאן בגמרא ובילקוט הביא תוספת בזה זה לשונו תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מכ"ד ולמאן דדריש כהנה כ"ד וכהנה מ"ח עד כאן בגמרא ותנא דידן מאי טעמיה אמר רב כהנא מקיש כהנה בתרא לכהנה קמא מה כהנה קמא שית אף כהנה בתרא שית עד כאן וכו"ל דתנא דידן ו"או של וכהנה לא דריש אמנם הבנת תניא נמי הכי דיליף כ"ד אפשר שהוא באחד משני פנים האחד שש היו לו כהנה שש הרי י"ב וכהנה בתרא הוא ככל הי"ב הנז' כהנה אוסיפה לך הרי כ"ד ולפי זה כהנה בתרא י"ב וכהנה קמא שש · או אפשר דלעולם כהנה קמא וכהנה בתרא שיש שש שש אלא דמו"יו דוכהנה ו"או מוסיף עוד שש וא"כ הן כ"ד ומ"ש ולמאן דדריש כהנה כ"ד וכהנה מ"ח אין הכהנה בתו' כהנה כ"ד על כהנה קמא דא"כ קשה מנא ליה כ"ד לימא י"ב לבד ולהפוך לא ודאי מוכהנה דריש והכי קאמר מאחר שלמדנו מכהנה קמא י"ב כשאומר כהנה בתרא דהיינו עוד כהנה הנז' שהוא סך י"ב הרי שש נשים היו לו כהנה הוסיף עוד שש הרי י"ב ויהיו מ"ח וז"ש ולמאן דדריש כהנה ר"ל אילו לא אמר וכהנה בו"או אלא בכהנה בלי וי"ו הייתי דורש כהנה כ"ד ואו' וכהנה וכהנה בו"או יתירה שהי"לל כהנה ו"או לרבות שעור הסך עצמו הנזכר שהוא כ"ד אחרים עולים מ"ח וצ"ע מ"ח מנא לך דילמא לו' כהנה י"ב כהנה י"ב הרי כ"ד וא"ו של וכהנה י"ב כמו התיבה עצמה של כהנה א"כ יהיו ל"ו ולא מ"ח ואפשר שכיון שהאי תנא שאמר כהנה כהנה דומים זה לזה שכהנה קמא מביא ששה כעין הסך שהיו לו לדוד ששה נשים הרי י"ב וכהנה בתרא מביא י"ב בדומה לסך הקודם שהם י"ב ונעשו כ"ד אם כן הוא"ו של וכהנה שהרי הוא כאילו נכתב כהנה אחר הרי יהיה שיעור הסך הנזכר אם כן הם מ"ח וכו' :

מדוע בזית את דבר ה' כו' חז"ל אמרו במדרש רבנין אמרי ואותו הרגת בחרב בני עמון רב' צדיקים כיוצא בו כאוריה הרג' בחרב בני עמון ע"כ ובזה מובן יותר ואותו הרגת שכבר אמר את אוריה החתי הכית בחרב ומובן הו' אוריה החתי כי בתחילה דבר עליו הו' ואותו הרגת על זולת אוריה דהיינו צדיקים כיוצא בו · וכבר פירשתי ל"עד הבנת זה המאמר בפ' ויהי בשמו' יואב אל העיר עיין עליו שם כי שם ביארתי אופן הריגתם שהיה בכח ולא בפועל · ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהר"יא ז"ל :

ולע"רן בזה הענין שיואב חשב שמרד במלכו' הוא ולכך עשה דבר המלך חסיד כדוד שאילולי כן לא היה הורגו כי יודע הוא לדרוש אכין ורקי' ומה שדרשו חז"ל גבי אני פי מלך שמור לענייני מסים וכיוצא אבל לא בדברי תורה ומצוה · ולבא אל כוונ' הפסוקים נר' לי לדקדק : ולע"רן יש לדקדק מהו הדבר הזה שאמר שבזה ועוד כפל את אורי' החתי הכית בחרב ואותו הרג' ולמה שינה בין הכא' להריג' ולמה הפסי' ביניהם בענין זאת אשתו לקח' לך · ונר' שדבר ה' אשר בזה הוא אשר דבר להמליכו שעכשיו בזה אותו דבר שיאמ' ראו אשר בחר בו ה' איש אשר נואף את אשת רעהו עוש' רע בעיני ה' וז"ש מדוע בזית את דבר ה' או יאמ' מדוע בזית את דבר ה' הוא אשר דבר ונתתי פני באיש ההוא ובמשפחתו כשמחפים עליו וכן הנסתרו' לה' אלהינו כי הכל גלוי וצפוי לפניו ית' וכיוצא מהדברים המודיעים שהכל לפני פני ה' והשגחתו אם יסתר איש במסתרי' ואנכי לא אראנו אשר לעומת זה חז"ל במשנ' כל מי שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם ופי' המפרש' ז"ל משנה זו על החוטא בסתר לאמר מי רואינו מי יודענו ולא ידע כי ה' ראהו וירחנו לזולת כמו שאחז"ל ואנכי לא אראנו אל תקרי אראנו אלא אראנו לאחרי' והכריחם כן דפשיטא שה"בה יראנו ומאי קמ"ל אלא ודאי אראנו לאחרים כתיב וז"ש כאן מדוע בזית את דבר ה' הנזכר' שהחוטא בסתר מראהו הב"ה לכל וז"ש בזית את דבר ה' ולא חסת על כבוד ה' עין רואה לעשו' הרע בעיניו שלא בעיני הבריו' וחשב' למשפט מי רואנו במסתר ובמחשך ונעל' ממך שהראך והראך לאחרים · והמ' לעשו' הרע בעיניו והכתיב בעינו והכוונ' אפשר שמה שנא' בהש"ית עיני הוא על מציאות ההשגחה שעיניו משוטטו' בכל הארץ ועע' עיניו שני' אמרו המקובלי' ז"ל כי חליל' לאל מהגשמו' אבל הוא משל ומליצ' אל הדין עין א' שמאל דוחה והרחמי' עין ב' ימין מקרב' וע"כ אמ' שלמעלה למעלה בכסתרו' אית עינא פקיחא לעלמין לפי שהיא רחמי' גמורי' שכ' וברחמי' גדולי' אקבצך שאין שם עפעף שהוא משל אל העוונו' המעוררי' דין להיו' מפסיק בין רחמים אל הנמצאי' כעפעף זה שמחפ' כי שם הכל רחמי' ועליה נאמר הנה עינה' אל יראיו למיחלים לחסדו עין בלשון יחיד ובהקדמת' זו אבין אומ' כאן לעשו' הרע בעיניו קרי והכתי' בעינו להגזי' מות' עון דוד שעל' עד עינו הנז' אשר כולה רחמים לפי' הכי רע בעינו ההיא והסתי' פניו ממנו לסיב' היותו רעתו לפרש לקולא וכאמר שב..קום עיני ה' אשר יש ימין ושמאל דין ורחמים בתיקונא דזעיר אנפין היה דינו של דוד שקול ש..ם ב..נו לחייבו הדין מחייב כי הדבר מכוער מהבחינו' שאו' את אוריה כו' ואשתו לקחת כו' הרצח וגם ירש ומזאת הבחינה מהב' עיני ה' אשר רע בעיניו האחד הוא שרע בעינו שהרי יש ללמד ..לו זכות שגט כריתות כותב ועל אוריה מורד במלכות הוא וכיוצא מהטענות הנז' לזה אמר לעשות הרע בעיניו בעינו א' של דין כאמור · והבן זה כי הוא סוד ומ"ש את אוריה החתי הכי' כו' ידוע כי הגוף כמו לבוש לנפש והכה ההריגה לגוף וכמ"ש חז"ל שהמחטיא חמור מההורג שההורג הורג הגוף והמחטיא הורג לנפש וכמ"ש הראשונים ז"ל בפסוק זדון לבי עשה לנפשי לנפשי דייקא שאין האויב יכול לעשות לנפש אלא לגוף על כן בא כפל הפסוק הזה במילו' שונות כמו שכתבתי בכלי חמדה את אוריה החתי הוא בבחינת הגוף שחתי היה והוכה ומת ז"ש לשון הכית אמנם בבחינת החרב של בני עמון המצוייר בה שקוץ בני עמון שנתן לו הגבורת וכח ההיות צדיק וחסיד כאוריה על ידי אותו החרב לזה אמר ואותו הרגת ר"ל אותו על עצמו ממש מפאת נפשו והרי הוא כאילו אותו הרגת ממש מצד היות ההריג' בחרב בני עמון ולא בחרב בית דין הצדק ולהורות שהם שני עניינים מחולקים הפסיק באשתו לקחת לך לאשה · ואפשר שאמר בתחלה את אוריה החתי הכית כו' ר"ל מתחלה כשהלכת לנאוף סמכת שאם תתעבר תהרוג אותו שסוף המעשה היה תחילת המחשבה וז"ש את אוריה החתי היה לנגד עיניך כאילו הכית בחרב ועל זה בטחת שאשתו לקחת לך לאשה לפי שעה לזנות והיינו דלא קאמר כאן להיות כדבסמוך כי לשון הווה מורה על דבר המורה תמיד דרך קבע שאחרי אשר לקחת את אשתו לך לאשה יצא הדבר מן הכח לפועל ואותו הרגת בפועל הרגת בחרב בני עמון כמו שסברת מתחלה :

ועתה לא תסור כו' מהר"יא ז"ל אחרי שבאר הנמשל זכר העונש בשני הדברים על ענין אוריה דסליק מיניה אשר הרגו בחרב אמר ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם וכן היה שנהרגו בניו וגם כל זרעו היו הורגים ונהרגים הרבה על זה הענין ואמנם על ענין בת שבע אמר עקב אשר בזיתני כו' לכן כה אמר הנני מקים רעה הנה נתבאר שאומרו ועתה לא תסור מקושר למעלה ואומרו עקב אשר בזיתני הוא דבק למטה עם אומרו כה אמר וכו' :

ולע"רן דוחק גדול לומר שאומר עקב אשר בזיתני שיהיה מקושר אל כה אמר וכו' שלשון עקב נראה שהוא סיבת עונש מה שאמר לא תסור חרב וכו' הן אמת שמהר"יא ז"ל הכריחו לפרש כך כיוון הדברים להיות ענין החרב עונש לאותו הרגת בחרב בני עמון ועונש הנשים על שלקח בת שבע ונראה לע"ד במה שזכרתי בפסוק הקודם במה שאמר מדוע בזית את דבר ה' ואת אוריה

לעיניך · כי אפילו תדע לא יהיה בידך למנוע והרי הוא כאילו הוא לעיניך: לרעיך · כתוב בי"ו והו' לשון יחיד והי"ו למ"ד הפועל או פירוש לאחד מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאל' אוהב יות' ממנו או לפי שירצה להיות כאילו רעך בשוה בדבר המלוכה: עם נשיך · הם הפלגשים: לעיני השמש הזאת · בגלוי כי בגלוי נכנס אבשלו' עמהן לאהל · יש לשאול איך גזר האל על אבשלום שיחטא וישכב עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא אבשלום והנה נענש דוד בדבר חטא אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלום ולא הזכירו בשם ואף על פי שידע האל כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שהאל גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה כאלו מונע נשי דוד מהמכשול על ידי שבה אף על פי שאבשלו' שופו לחטוא מפני תאות יגרו לא היה חוטא עם נשי אביו ועוד כי לא היה חטא גדול בזה כי פלגשי אביו היו ותפותת האב מותרת לבן אלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורו' לכל אדם וכ"ש כי לבנו מכוער הדבר ורבי' סעדיה ז"ל כתב כן כי אלה הדברי' אשר ספר נתן לדוד על שני חלקי' אחד מהם מעשה הבורא והוא הגברת אבשלו' והשליטו על כל אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקי' עליך רעה והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שכתב ושכב את נשיך ורלה בהקדמתו להודיע לדוד בחירת אבשלו' להראות את לבו בזה: גם יי' העביר · גם לרבות על וידויו כלו' כמו שאתה מחולה כן הוא ג"כ קבל תשובתך והתודותיך: לא תמות · ואע"פ שאתה חייב מיתה האל קבל התודותיך ותשובותיך ולא תמות אתה · כלומר לא תמות מות רשעי' שמרד כפשך בניהגס כמשפט החוטאין אבל תענש בעולם הזה בענין הזה כי עיקש הבעילה ושכב עם נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא מרד בו בתחלה ועונש ההריגה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות: נאץ · מקור בחירק וכמוהו אחר תלך את האבני': את אויבי יי' · ר"ל נכבה את יי' ויונתן פירשו כמשמעו ארי מפתח פתחתא פומ' דסנאי עמא דיי' כלומר שנתת פתחון פה לשונאי ישר' שנעשה בישראל דבר רע כזה: וילך נתן אל ביתו · להודיע שנפרד ממנו תכף שאמר לו הנבואה ולא חלק לו כבו' להאריך ולשבת עמו כדי להראות כי כעס היה עליו או פי' תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף יי' את הילד:

כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתֶךָ וְלָקַחְתִּי אֶת־נָשֶׁיךָ לְעֵינֶיךָ וְנָתַתִּי לְרֵעֶיךָ וְשָׁכַב עִם־נָשֶׁיךָ לְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת׃ כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ בַסָּתֶר וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־נָתָן חָטָאתִי לַיהוָה וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִד גַּם־יְהוָה הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת׃ אֶפֶס כִּי־נִאֵץ נִאַצְתָּ אֶת־אֹיְבֵי יְהוָה בַּדָּבָר הַזֶּה גַּם הַבֵּן הַיִּלּוֹד לְךָ מוֹת יָמוּת׃ וַיֵּלֶךְ נָתָן אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הַיֶּלֶד אֲשֶׁר יָלְדָה אֵשֶׁת

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְקִים עֲלָךְ בִּישָׁא מִבֵּיתָךְ וְאַדְבַּרִיָה נְשָׁךְ לְעֵינָךְ וְאֶתֵּן לְחַבְרָךְ וְיִשְׁכּוּב עִם נְשָׁךְ לְעֵינֵי שִׁמְשָׁא הָדָא׃ אֲרֵי אַתְּ עֲבַדְתָּא בְּסִתְרָא וַאֲנָא אַעְבֵּיד יָת פִּתְגָמָא הָדֵין קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְקֳבֵיל שִׁמְשָׁא׃ וַאֲמַר דָּוִד לְנָתָן חָבֵית קֳדָם יְיָ וַאֲמַר נָתָן לְדָוִד אַף יְיָ אַעְבַּר חוֹבָךְ לָא תְמוּת׃ בְּרַם אֲרֵי מִפְתַּח פְּתַחְתָּא פוּמָא דְסָנְאֵי עַמָּא דַייָ בְּפִתְגָמָא הָדֵין אַף בְּרָא דְאִתְיְלִיד לָךְ מְמָת יְמוּת׃ וַאֲזַל נָתָן לְבֵיתֵיהּ וּתְבַר יְיָ יָת רַבְיָא דִילִידַת אתת

ל'כסיפ'ואיני ד'   ב' באותיהם   ב' ואת עליה   ב' · ל'   ב' הילוד   ב' מל' בכתיבה'

רשי

כי נאץ נאצת את אויבי · כינוי הוא זה דרך כבוד למעלה ויונתן תרג' ארי מיפתח פתחת פומא דסניא עמא דיי': ויאנש

מסרה

בסרתר ד' וסימן נמסר בסדר תבא:

מנחה קטנה

חטאתי לה' כמה שכתיב דכל ה' כאשר אמרת לי ובדבר שבין אדם למקום יש סליחה בתודה ועזוב ירוחם: גם ה' העביר חטאתך וגו' שכינו לכינך אפס מה שהזרג בפיך בשפט כאיש שכוא בן מות ואת ככבשה ישלם ארבעתים שהמיתה היה על חטא לה' ובוא עון חלול השם שאינו מתכפר כי אם במיתה ותשלומי ארבעה מה שנוגע בינך לבין האדם וע"כ חלק השם יכפר לך לא תמות אמנ' תשלומי ארבע' זה חלק האח' לא יתכפר כי אם בתשלומים שיפגשו ארבעה מכנין וכיון שזה הילד הוא כא מעלם המעשה ע"כ בו יתחיל בפורענות ואע"פ שהיה לך לשלם ארבעה מלבד זה הבן הילוד כיון שבו נעשה העביר' ע"ש גם בזה ישא ה' פנין שאף הוא יהיה בחשבון הארבעה וז"ש גם הבן הילוד לך וגו' ירצה שגם מיתתו יהיה לך לכפרת עון בחשבון התשלומין ואלו היה הילד חולה כבר לא היה ניכר שמכת כ"כ ע"כ המתין ה' עד שהלך נתן אל ביתו ואח"כ ויגף ה' וגו':   פסד

כלי יקר

אוריה החתי הכית בחרב שזה היה בכח שעל סמיכות ההכא' של אוריה נשענת לבא אל אשתו ולקחתם אותה לאשה וזהו שאמר ועתה לא תסור חרב מביתך עד עול' ר"ל מתחל' משחתיך למלך והכני בהשגחה הגלתיך מיד שאול אכן עתה שבטחת על חרבך שהרגת בו את אוריה במה שאמר הכית בחרב וסוף סוף הרגתו בחרב בני עמון הכה ועתה לא תסור חרב מביתך שילטרכו לעזור מחרב ולא תסיר מביתך עד עולם לא אמר עולם או לעולם אלא עד עולם שמורה שיש קצב' לדבר והוא עד עת בא משיח שברות פי ימית רשע ולא בחרב ובכלל אומרו לא תסור חרב מביתך נכלל גם כן שיפולו בחרב בניו ובני ביתו עד עולם וזהו שאמר ועתה לא תסור חרב מביתך להכות או להיות מוכה שהשני עניינים נכללים כיון שאני הייתי עמך ובזיתני לא חסת על כבוד קונך ותקח את אשת אוריה בעודה אשת אוריה רולה לומר בחזקתו שאע"פי שנתן לה גט כריתות בחזקת אוריה היתה כי מתן בסתר היה · ונוסף עוד שלאחרי פטירתו לקחת אותה להיות לך לאשה בהויה עולמית וזה כיון באומרו כאן לשון להיות ולמעלה אמר לקחת לך לאשה בזה הוספת על חטאתך כירלאת וגם ירשת אשתו לעולם · ואולי רמז לא תסור חרב מביתך מתוך ביתך ממש יהיה החרב מקלת ביתך על קלתו שאחם ובהם יפלו וכן היה שאבשלום הרג את אמנון ומאמנה דוד דהיינו בביתו הוקם החרב על אבשלום ושלמה הרג את אדוניה הרי שלא סרה החרב מהכו' בבית אחד והיא החרב מביתך ממש על ביתך והיינו דסמוך כה אמר ה' כו' הנני מקים עליך כו':

כה אמר ה' הנני מקים כו' עיין הר"דק ז"ל וכן הביא מהר"יא ז"ל וכיולא בזה הוא מה שכתב הרמ"בם ז"ל בהלכות תשובה שבענין מצריים לא גזר הקדוש ברוך הוא על המצריים שישעבדו את ישראל עיין שם כי זו היא פנת התורה שהבחיר' והרצון ביד האדם והידיעה האל היא אף על פי שידיעת העתידות מגיה טבע האפשר ולא תמנע הבחירה ורצון: ולע"דן לדקדק אומרו הנני מקים רעה שאין הקדוש ברוך הוא מכנה שמו על הרעה דכתיב ויקרא אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה אם כן היך כה אמר ה' וכו' הנני מקים וכו' אומרו הנני מוכן ומקים אין ראוי בענין פורענות ומהו ולקחתי נשיך לעיניך כי לא היה לעיניו שהרי ברח דוד וכבר נדחקו בזה הלשון המפרשים כנזכר לעיל ומהו לעיני השמש הזאת מכלל דאיכא אחריתי · ונראה במה שאמרו חכמינו ז"ל גבי מזמור לדוד בברחו מפני אבשלו' בנו קינה מבעי ליה ותרלו שטובה גדולה עשה עמו הקדוש ברוך הוא שברח מפני אבשלום בנו בסוף סוף ירחם עליו אם יפול בידו והוא עונו מעבד או ממזר שיקום מביתו כי מביתך כתם כתיב והנה הכל לפני לפניו יתברך לזה הגיד לו מראשית אחרית ואמר הנני מקים מביתך לרמוז שלא יהיה מקים עבדו כי אם בנו ועל בחינת הטובה הזאת אמר וכינה שמו השם יתברך לומר הנני מקים עליך רעה מביתך · וכיולא בזה פירשו גבי ואני הנני מביא את המבול וכי היאך היאך אתה יתברך מכנה שמך על הרעה ופורענית המבול לזה אמר מים על הארץ זכו מים ירד אם יחזרו בתשובה וכן וה' המטיר על סדום וכו' בתחלה מטר אם ישובו וכשלא שבו נעשו אש וגפרית · ואמר עליך שלא תהיה הרעה נראה עליו מרחוק קודם הגעתה אליו ולזה לא אמר הקים אליך אלא עליך ממש כיון שהיא מתוך ביתך בקימה מיד היא עליך ולכן הוצרך דוד לברוח מיד מפני אבשלום שהיתה רעה עליו · או רמז עליך לומר שאפילו שתגלה עם כל זה הרעה נופלת עליך כיון שהיא קמה מביתך בין שתגלה ובין שתנולא לעולם היא עליך · ואמר ולקחתי נשיך לעיניך וכו' לא ייעד לו השם יתברך שהשכיבה היה לעיניו אבל אמר השם יתברך שלקיחת הנשים יקחם השם יתברך לעיניו של דוד שירלה בעיניו לנשיו שיניחם להפקר ואין להל ידו להוליכם עמו כי בורח הוא וישב חכמים לחור וזהו שאמ' ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעיך לשון רבים כי בי"וד הוא ורולה לומר שיהיו נתונות לפני רעיך המרובים שיעשו עלה עליהם כמו שיעץ אחיתופל אלוף ומיודע דוד ולפי' חושי הארכי רעה דוד הסכים בעלה זו כמו שהבין מהפסוקים ממה שכתוב בעלת אחיתופל השנית שאמר חושי הארכי לא טובה עלה אחיתופל בפעם הזאת בפעם הזאת לאלת בי"ב אלף למלחמה על דוד לא טובה אבל בפעם הראשונה מעלה בוא אל פילגשי אביך טובה היתה עלתו אשר על כל זה הגיד לו בש"ית מראשית אחרית שלז"א לרעיך בלשון רבים אתן אותם לפניהם להתייען עליהם לא לענין שכיבה כי בענין השכיבה לא יהיה השוכב אלא א'לבד וז"ש ושכב עם נשיך זכר לשון יחיד על אבשלום · ואמר לעיני השמש הזאת כמו שאמר בש"ה על פסוק והוקע אותם לה' נגד השמש שנאמר על הש"ית שנאמר כי שמש ומגן ה' אלהים כנ'ות שנקרא שמש התפארת והיסוד בם אמרו ז"ל שמש בשבת לדקה לעניים היא המלכות שיבא אליהם השפע הזה וישמחו ולזה והגלת שם שמים בסתר ובפרעים מתך בגלוי וזה שאמר ואני אעשה עמך את הדבר הזה בגלוי נגד השמש נגד כל ישראל ונגד השמש סתם על כי שמש ומגן וכו' ולז"ה נגד השמש ולא השמש הזא' כמ"ש בתחל' ואפשר לפרש בהפך שהג' השמש הזאת הוא כי שמש ומגן ה' הנודע ליודעי חן השמש התפארת הזא' בזאת יבוא אהרן זו מלכות שמים · אמנם למטה אמר נגד השמש על הגשמי כמו נגד כל ישראל וכו':

ויאמר דוד אל נתן כו' חטאתי כו' עיין הר"דק ז"ל והקשה מהר"יא ז"ל איך אמר חטאתי לה' שנר' שלא היה כאן כי אם חטא להש"ית בלבד והלא חטא לבריות ולאוריה שהרגו · וכן בספר תלים לך לבדך חטאתי כו' ותירלתי דוד עשה בסתר הן שכיבת בת שבע הן הריגת אוריה שלא ידעו ישראל דבר וכמו שנאמר כי אתה עשית בסתר ואני אעשה כו' נגד כל ישראל וכו' ועל כן אמר וירע הדבר אשר עשה דוד בעיני ה' ר"ל בעיני ה' בסתר עשה ולא בגלוי ומפני זה אמר חטאתי לה' ר"ל הנה אוריה כבר מת ואין לבקש ממנו מחילה ובת שבע היתה כשולה לו והיא חפלת בדבר ואם כן היה הפשע מיוחד לשי"ת ואליו ראוי להודות ולבקש מחילה וסליחה וכפרה כי כאשר יחטא לחבירו לא יכפר הש"ית עד שירלה את חבירו בעל הריב ובהיותו מת לריך להוליך עשרה על קברו לבקש ממנו המחילה והסליחה ולומר חטאתי לה' ולפלוני זה המת וכאן היה נמנע לעשות כן ללכת אל הקבר של אוריה ערום כוסה קלון ולבלתי גלות הענין הנסתר באופן שלך לבדך נעשה החטא כלומר ובסתר ולך לבדך אני מודה שחטאתי כי כבוד אלהים הסתר דבר כיולא בזה אשרי כסוי חטאה · וזהו שאמר חטאתי לה' ולפי שדוד אמר חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת על כן שהתודה ועזב ירוחם ובאה התשובה כתן הנביא לאמר גם השם העביר חטאתך ולא תמות כמשפטך אשר חרלת לאמר כי בן מות האיש העושה זאת כי הוא מראשית העביר חטאתך ולא גזר עליך אפילו מתחלה מות עליך כי אם ושכב את נשיך וכיולא כי לפניו נגלה ית' השובתך אשר אתה עתיד לעשות עלפי זה גם ה' העביר חטאתך אין ראוי שיפורש אחר הודוי כי אם קודם הודוי והנה ודוי דוד לא בטל שום גזרה ממה שנגזר על דוד עליו השלום · ובס"ה דקדקו לשון העביר חטאתך שלא אמר מחל אלא אמר העביר שהמקטרג שנעשה מאותה עבירה עומדת לפני ה' מרח ק לקטרג ועל ידי הודוי יעבור אותו המקטרג אבל לריך תשובה גמורה למחותו כעב וכענן זהו שאמר גם ה' העביר חטאתך מלפניו ויועיל זה שלא תמות אבל לריך אתה עדיין תשובה ולכך דוד הקים עולה של תשובה מאז ואילך:

ולע"דן אומר גם ה' העביר חטאתך מהו גם כי גמים רבויי' די שיאמר ה' העביר חטאתך ונראה כי בענין דוד היה חטא לה' ועון בענין אוריה מהריגתו בחרב בני עמון ועל אמר חטאתי לה' שהוא הראוי לשאל ממנו הסליחה והכמלא כי אוריה איננו לז"א חטאתי לה' ולעומ' זה עכהו הנביא ואומר גם ה' העביר חטאתך כו' ר"ל כמו שאתה לא נתת אל לבך אלא על מה שחטאת לה' לבד הנה גם ה' כמוך העבי' חטאתך ויספיק זה שנשא' עליך חטא אוריה שנרין נאמת לשון כבוד אלא שהכתוב כינה כמו שיבוא בס"ד והכוונה כבר מחל לך ה' ואל' פה שכבד את אויב ה' היינו בני עמון בהריגה אורי' בחרב בני עמון שלריך אתה להתענות ולהתודות על זה · והיה אפשר לפרש גם העביר חטאתך גם לרבות אוריה מאחר שאין אופן ללכת אל קברו כי בבני עמון הוא ולאו אורח ארעא למלך להתבזות ללכת אל קבר איש ועוד שיתפרס'עון אוריה וכבוד אלהים הסתר דבר כנז"ל:

אפס כי נאץ ה' כו' עיין רש"י וכן הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל גם ה' העביר חטאתך לא תמות עם היות שבזמן העבר היית מוכיח רבים על כיולא בזה ונאץ נאצת את אויבי ה' על הדבר הזה יסרת רבים ואתה עתה נכשלת עכ"ז ולא תמות ואולי היה זה כהרג נוב עיר הכהנים אולי היה דוד דורש על זה ומגיד עליו הגדות של דופי לכן בכלל העונשים הוא שהבן שנולד לך כו' ימות כי בחטא יחמתהו אמו בימי אוריה ואין ראוי שיחיה עד כאן: ולע"דן הכנוי הוא שכלן נאצת כאילו אמר כבר כבדת את אויבי ה' בדבר כו' שמלאו מקו' לדבר על ה' תועה על שבחר באיש כמוך · או אפשר שהכנוי הוא באומרו את אויבי ה' כאילו אמר בדבר הזה של הריגת אוריה בחרב בני עמון דסליק מיניה בזה הוספת כח בשיקון בני עמון לנאץ את אהבי ה' שהם ישראל אלא שכינה הכתוב ובמקום אהביה' אמר אויבי ה' וגם גרמת פיקוח נפש להבן הילוד לך למת ימות זהו שאמר גם כמו שגרמת נאץ לאוהבי ה' גם גרמת בדבר הזה הבן הילוד לך ימות כמאלו שלשה פירושי שידבר הפסוק בכנוי · ואפשר לפרשו כפשוטו עשית נאץ נאלת את אויבי ה' רולה לומר נתת להם פתחון פה לנא' ולחרף ולגדף באופן שהכיאת אשר ניאוץ אויב חרף ה' אתה סיבה והרי הוא כאילו אתה בעלמך ניאלת אותו הניאוץ ולפי זה נאץ איננו מקור בחירק כמו שכתב הר"דק ז"ל אבל פקד מפעל הדגוש:

וילך נתן אל ביתו וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"לבג ז"ל וכן מהריא ז"ל וילך נתן אל ביתו לגו' שתכף ומיד התחילה הגזירה האלהית להתקיים ותכף ומיד נגף ה' את הילד ויאנש:

ולע"דן הודיע הכתוב כי בהיות שם הנביא שליח הש"י שלוחו של אדם כמותו באור פני מלך חיים על כן לא נגף הילד עד לכת נתן אל ביתו אז ויגוף ה' את הילד ויאנש לא בעוד היות שם הנביא מעין מרים שלא נלטערה עד הסתלק הענן ואז ויפן אהרן אל מרים והנה מלורע' ואמר ויגוף ה' את הילד הטעם לפי שהיתה הורתו בעוד בת שבע מוחזקת אשת אוריה ואף על פי שגט כריתות כותב לאשתו בלנעה הרי זהו שאמר ויגוף ה' את הילד יען אשר ילדה אשת אוריה לדוד ואפשר עוד אומר וילך נתן מקוצר עם ויבקש דוד כו' בעד הנער לומר שקודם לכת נתן היה לו לבקש מאת האלהים על ידי נתן הנביא ולא אחרי לכתו · והקשה מהרי"א ז"ל למה לא נשא הש"ית לדוד על ידי כהן שאלה בת שבע בדין אסורה לבועל ותירץ לדעת המפרשים וחז"ל כי לא היה כאן איסור שבע כריתות כותב לאשתו היולא למלחמת בית דוד וכשנהרג אוריה ליגלאי מילתא למפרע שבת שבע פנויה היתה ומותרת היא לדוד ולזה לא היה זרות במה שאהב הש"י את בת שבע ואת בנה שלמ' להורישו את מלכות בית דוד כי ראויה היתה בת שבע וכו' והוא ז"ל הירץ שלהיות עון דוד בסתר איש לא ידע בשוכבה ובקומה לכן היכרח דוד ע"ה לקחת' הכף ומיד כדי שתהיה לידת' קרוב לט' חדשים ואם יאחר יודע הדבר ויתפרסם בלדתה קודם ט' לכניסתה ולזה הו' ית' לא אסרה עליו שלא לחלל כבודו להניחו כסוי חטאה אלא הדע שאבשלום לא ידע מזה דבר כאם ידע היה מוליא דיבה וכן שמעי בן גרא לא בזהו על זה כלום עם היות שחז"ל רמזהו בדבריו

ויאנש · חלה חלי כבד כמו אנושה מכתך ותי' ואטען : **ויבקש דוד את האלהים** · שהתפלל בעד הנער אף על פי שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שאמר הוא מי יודע וחנני יי' וחי הילד אע"פ שהיה עונש עונו הרי עונש גדול באמרו לו ושכב עם נשיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לאל שיעביר ממנו עונש הילד : **ובא ולן** · ובא מבית יי' שהיה שם כל היום לס ומתפלל כשבא לביתו לן בלא אכילה ושכב ארצה : **ולא ברה אתם לחם** · ולא אכל אפילו אכילה מועטת כי הבריה אכילה מועטת כמו והברה תידה : **ועשה רעה** · יעשה רעה בגופו : **ויקם דוד מהארץ** · הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדים אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדיין באבילות ובעבור שהיה רוצה לבא בית יי' להשתחוו' ולהורות על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את יי' ולקבל בשמחה כפס שהוא מברך על הטוב' שנ' חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם יי' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם יי' אקרא ולא נוכל לפרש כי הרחיצ' והסיכ' לא היתה ביום המיתה אלא עד הליל' שאחר שאינו חייב באבילו' מן התור' לא יום זו חה בלבד שהרי אומר ויקום מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחיי' דוד באבלו' מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמנה וזהו שאמר ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש לחליו רחוק הוא שלא דוד שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ללידתו היה ולא היה חייב באבילת אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפי' לא היה חייב באבילו' וכשמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית יי' כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו עבדיו והו' לא היה קייב באבילו' תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם לא שאל שישימו לו לחם ועשה הכא' גופו שכמנע מהם קודם שמת ומה שסמכו רז"ל שאבל אסור בתשמיש המט' מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה שלא בא אליה אלא בעת תנחומין והוא אחר האבילות סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ועשה הפסוק הזה סמך אבל הפי' הנכון כמו שכתבנו בפסוק ויהי ביום השביעי מחוק פירושינו כמו שכתבנו ובו ביום שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער ולא תבכה על הילד ומה שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה של קיימא ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו וזהו שאומר ויי אהבו לא כמו הראשון שמנאו לפי שנולד בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבו' ז"ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אף לפירוש שפירשנו ויהי ביום השביעי שביעי ללידתו כי דוד ידע בילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותשב אל ביתה כי לא שכב עמה אלא אותה הפעם ובאותה ביאה נתעברה כמו שכתוב ותהר האשה ומאותו יום מנה לו חדשיו : **בעבור הילד החי** · ת"י כמו בעוד העד רביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי לכמת : **יחנני** · כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד ר"ל צומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפילה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אציס עליו וכי אתפלל על מת שיחי' וגם הילד אינו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכי' על המתים כי קטן הוא לא בן דעת שיבכה אדם על אבידתו כי שכה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה בכייתו להשיבם אלא דרך צער ואבל : **את בת שבע אשתו** · עתה אמר אשתו כי כבר מת אוריה אבל מתחלה אמר אשר ילדה אשת אוריה לדוד·כי אשת אורי' היתה עד שמת ומצאתי ספר אחד כתוב אשו קרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייק ס ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר במסרה י"א מילין קורין ת"ו ולא כתיב ומלבד זה אינו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב ויהיה טעם הכתוב אשו כי כמו אש היתה לו כמו שאמר הכתוב היחתה איש אש בחקו ונאמר כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה : **ויבא**

טו אֵֽשֶׁת־אוּרִיָּ֛ה לְדָוִ֖ד וַיֵּאָנַֽשׁ׃ וַיְבַקֵּ֥שׁ
דָּוִ֛ד אֶת־הָאֱלֹהִ֖ים בְּעַ֣ד הַנָּ֑עַר וַיָּ֤צָם
דָּוִד֙ צ֔וֹם וּבָ֣א וְלָ֔ן וְשָׁכַ֖ב אָֽרְצָה׃
וַיָּקֻ֜מוּ זִקְנֵ֤י בֵיתוֹ֙ עָלָ֔יו לַהֲקִימ֖וֹ מִן־
הָאָ֑רֶץ וְלֹ֣א אָבָ֔ה וְלֹא־בָרָ֥א
אִתָּ֖ם לָֽחֶם׃ וַיְהִ֛י בַּיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י
וַיָּ֣מָת הַיָּ֑לֶד וַיִּֽרְא֡וּ עַבְדֵי֩ דָוִ֨ד
לְהַגִּ֥יד ל֣וֹ ׀ כִּֽי־מֵ֣ת הַיֶּ֗לֶד כִּ֣י אָמְר֡וּ
הִנֵּה֩ בִהְי֨וֹת הַיֶּ֜לֶד חַ֗י דִּבַּ֤רְנוּ אֵלָיו֙
וְלֹא־שָׁמַ֣ע בְּקוֹלֵ֔נוּ וְאֵ֨יךְ נֹאמַ֧ר
אֵלָ֛יו מֵ֥ת הַיֶּ֖לֶד וְעָשָׂ֥ה רָעָֽה׃
וַיַּ֣רְא דָּוִ֗ד כִּ֤י עֲבָדָיו֙ מִֽתְלַחֲשִׁ֔ים וַיָּ֥בֶן
דָּוִ֖ד כִּ֣י מֵ֣ת הַיָּ֑לֶד וַיֹּ֨אמֶר דָּוִ֤ד אֶל־
עֲבָדָיו֙ הֲמֵ֣ת הַיֶּ֔לֶד וַיֹּאמְר֖וּ מֵֽת׃
וַיָּ֨קָם דָּוִ֜ד מֵהָאָ֗רֶץ וַיִּרְחַ֙ץ וַיָּ֜סֶךְ וַיְחַלֵּ֣ף
שִׂמְלֹתָ֗ו וַיָּבֹ֧א בֵית־יְהוָ֛ה וַיִּשְׁתָּ֖חוּ
וַיָּבֹא֙ אֶל־בֵּית֔וֹ וַיִּשְׁאַ֕ל וַיָּשִׂ֥ימוּ ל֛וֹ
לֶ֖חֶם וַיֹּאכַֽל׃ וַיֹּאמְר֤וּ עֲבָדָיו֙ אֵלָ֔יו
מָֽה־הַדָּבָ֥ר הַזֶּ֖ה אֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֑יתָה בַּעֲב֞וּר
הַיֶּ֣לֶד חַ֗י צַ֚מְתָּ וַתֵּ֔בְךְּ וְכַֽאֲשֶׁר֙ מֵ֣ת
הַיֶּ֔לֶד קַ֖מְתָּ וַתֹּ֥אכַל לָֽחֶם׃ וַיֹּ֕אמֶר
בְּעוֹד֙ הַיֶּ֣לֶד חַ֔י צַ֖מְתִּי וָֽאֶבְכֶּ֑ה כִּ֤י
אָמַ֙רְתִּי֙ מִ֣י יוֹדֵ֔עַ יְחַנַּ֥נִי יְהוָ֖ה וְחַ֥י הַיָּֽלֶד׃
וְעַתָּ֣ה ׀ מֵ֗ת לָ֤מָּה זֶּה֙ אֲנִ֣י צָ֔ם הַאוּכַ֥ל
לַהֲשִׁיב֖וֹ ע֑וֹד אֲנִי֙ הֹלֵ֣ךְ אֵלָ֔יו וְה֖וּא לֹא־
יָשׁ֥וּב אֵלָֽי׃ וַיְנַחֵ֣ם דָּוִ֗ד אֵ֚ת בַּת־שֶׁ֣בַע
אשתו

אִתַּת אוּרִיָּה לְדָוִד וְאִטְעַן : וּבְעָה דָוִד
רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ עַל רַבְיָא וְצָם דָוִד
צוֹמָא וְעַל וּבָת וּשְׁכִיב עַל אַרְעָא : וְקָמוּ
סָבֵי בֵיתֵיהּ עִלוֹהִי לַאֲקָמוּתֵיהּ מִן
אַרְעָא וְלָא אָבָה וְלָא אֲכַל עִמְהוֹן
לַחְמָא : וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וּמִית
רַבְיָא וּדְחִילוּ עַבְדֵי דָוִד לְחַוָּאָה לֵיהּ
אֲרֵי מִית רַבְיָא אֲרֵי אֲמָרוּ כַּד הֲוָה
רַבְיָא קַיָּם מַלֵּילְנָא עִמֵּיהּ וְלָא קַבֵּיל
מִנַּנָא וְאֵיכְדֵין נֵימַר לֵיהּ מִית רַבְיָא
וְיַעְבֵּד בִּישָׁא : וַחֲזָא דָוִד אֲרֵי עַבְדוֹהִי
מְלַחֲשִׁין וּסְבַר דָוִד אֲרֵי מִית רַבְיָא
וַאֲמַר דָוִד לְעַבְדוֹהִי הֲמִית רַבְיָא
וַאֲמָרוּ מִית : וְקָם דָוִד מִן אַרְעָא וּמְשַׁח
וְשַׁף וְשַׁנִּי כְּסוּתֵיהּ וְעַל לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּסְגִיד וַאֲתָא לְבֵיתֵיהּ
וּשְׁאֵיל וְשַׁוִּיאוּ לֵיהּ לַחְמָא וַאֲכַל :
וַאֲמָרוּ עַבְדוֹהִי לֵיהּ מָה פִּתְגָמָא הָדֵין
דַּעֲבַדְתָּא עַד דְּרַבְיָא קַיָּם צַמְתָּא
וּבְכֵיתָא וְכַד מִית רַבְיָא קַמְתָּא
וַאֲכַלְתָּא לַחְמָא : וַאֲמַר עַד דְּרַבְיָא
קַיָּם צָמִית וּבְכֵיתִי אֲרֵי אֲמָרִית מַן יָדַע
דִּילְמָא יְהַרְחֵים עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ וְיֵיחֵי
רַבְיָא : וּכְעַן מִית לְמָא דְנַן אֲנָא צָאֵים
הַאֵיכוּל לַאֲהָבוּתֵיהּ עוֹד אֲנָא אָזֵיל
לְוָתֵיהּ וְהוּא לָא תָאֵיב לְוָתִי : וְנַחֵים
דָוִד יַת בַּת שֶׁבַע אִתְּתֵיהּ

רשי

ויאנש · לשון חולי : **ובא ולן ושכב ארצה** · ובא הבית ולן בלילה שוכב לארץ : **ולא ברה** · לשון אכילה כמו ואברה מידה : **בעבור**

רלבג

ויאנש · ר"ל שבא לו חולי אנוש וביום השביעי מת : **ויקרא**

מסרה

בקולנו ד' בליש' ג' מל' וא' חס' וסימ' נמסר בסדר חקת התורה · מהארץ ה' בקריאה וסימן ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל · וימאן ויאמר · ויקם דוד מהארץ מהארץ עד מעל הפתח · כי משלשות רנה דיחזקאל · ויסך ד' רפין וסי' נמסר בסדר פקודי :

פי' רבינו ישעיה

ויאנש · לשון חולי כמו מה אנושה מכתך : **ולא ברא אתם לחם** · כמו ואברה מידה ונתחלף הה"א בא"לף **ויבן** פועל כבד · **בעבור הולד** שהיה חי והיה חולה **מת ותבך** · **ונפספדת** על **אבלו** · **ועל** מיתתו **אינך** מצטער :

מנחה קטנה

בעד הנער שהי' דוד מבקש עצמו שהוא יגרום מיתת הנער ויהי' לו עונש שמשא נפש הנער וז"ש בעד הנער ומה גם בזה הראה שמובטח לו שכמאכנו ודאי ואינו ספק לראשון כלל ע"כ היה מתפלל ביותר על הנער להורות לכל שהוא בנו : **ויהי ביום השביעי** וגו' הנה מצאנו שר"ז אמרו טעם שמילה לשמונה כדי שלא יהא הכל שמחין והכיו ואמו עציבין שאסורין בתשמיש ע"כ אמרה תורה מילה לא' שכבר שכלה היולדת לשבעה · וזה שאמר ויהי ביום השביעי שהגיע זמן טבילתה ולמחרתו היה יום הברית לאכנו בתמוה ראשונה ומת הילד שהפכה בשמחה לתוגה וע"כ לא מצינו שקרא דוד שם לילד כיון שלא הגיע לשמונה ימי' שאז בעת הברית קורין שם לילד וכיון שמת לשבעה ימי' לא נקרא לו שם ומה שכתוב למעלה כנער ואח"כ קראו ילד שכיון בעת ליותו היה נראה שהוא בן קיימא שכלו לו חדשיו ונתברר כי שלא יאחרו שמת מפני שהי' נפל ע"כ קרא נער שהי' מפורסם לכל רואיו שהוא כנער בן קיימא אלא שמת בעד העונש : **וכל**

כלי יקר

בלבריו דרך דרש אדוניה בהיותו מהכשא לאמר סלוא ימלוך לא אמר כי שלמה בן זנונים כי לא ידעו מזה דבר ולזה העלימו הדבר הב"ה אמנם אחר כן כוס כב"ה לנביא לכותבו שיכתוב חטאו של דוד כדי שילמדו הדורו' הבאים לתת לב לטוב כי יקובלו הסיבה השניה היא שראה הבי"ת בחכמתו ששלמה יוצא ממנה חכם מכל האדם מושל בישראל וראויה היתה בת שבע לדוד וממנה יצא שלמה אלא שאכלה פגה והוא יתב' היודע מי האיש הראוי למלכות ומי האשה הראוי' להוליד בן חכם כיוצא בזה ישמח לב כי לו יתברך נתכנו עלילות והוא בחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן והוא ידע מי האיש וטבעו ומזגו למלכות ובת שבע ראויה להוליד בן הגון למלך בכל העולם לשבת על כסא ה' ולכן הבן הראשון להיותו כנובלת הזאת לא הצליח ולזה כשנולד שלמה וה' אהבו והנה לא עשה עדיין מעשה שיהיה ראוי להיותו נאהב מהש"י כי אם להיותו נגזר בחכמתו העליונה שיהיה מושל על כל ישראל ויחכם מכל האדם ויהיה יועץ וחכם חרשים ונבון לחש עד כאן ואין לנו להשען אלא על דרך חז"ל שכתבו כי הרי מצינו שאמר שמעי בן גרא צא צא איש הדמים ואיש הבליעל שבכלל דמים הם אוריה ובכלל איש הבליעל כל פועל רע ומה גם ניאוף בת שבע וגם בתיבת כמרגלת כללו חז"ל כון כולף ובאשר עשה ליואב מורה שנתפרסם הדבר · ועוד וכי הב"ה והיר בדין התורה שאסורה לבועל מפני כבודו של דוד והיך יצא כר מגליח משיר המקולקל חלילה אלא ודאי מגהרת היא בת שבע מן הדין וראויה היא לדוד מששת ימי בראשית כמו שקובלו חז"ל ומינה לא תזוז :

ויבקש [illegible]

ויקומו [illegible]

ויחי [illegible]

ויהי [illegible]

וירא [illegible]

ויקם [illegible]

ויאמרו [illegible]

ויבא אליה וישכב עמה · הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה · ובדרש ויבא אליה בא אליה בטענה כי היתה נמנעת מלהזקיק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפילו יהיה לי בן של קיימא ממך יבוזו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחלה אמר לה דוד האל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי כן בא לי האל על יד הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי : ויקרא את שמו שלמה · כן כתיב וקרי ותקרא הכתוב אומר כי הקב"ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר עליו לדוד ויהי עלי דבר יי' ונומר כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפיכך אמר ויי' אהבו כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב וקרי ותקרא בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמר לה דוד בשם הנביא וטעם וישלח ביד נתן הנביא למעלה ממנו למה קראה שמו שלמה כי כן שלח האל ביד הנביא וכמו וי"ו וישלח זו הן אתה קצפת ונחט' למה קצפת בעבור כי חטאנו ומה שאמר ויקרא את שמו ידידי' דוד קרא שמו ידידיה מעצמו לפי שאמר לו הנביא כי יי' אהבו : עיר המלוכה · עיר שהמלך יושב בה והיא נקרא' עיר המים שבאותה העיר היו המים ולא בשאר העיר שהיה יושב בה העם ועיר המים זאת היא' בלד העיר האחרת לא בתוכה ונכבש יואב תחלה עיר המים והאחרת נוחה להכבש אלא שלא רצה ללכדה לכבוד דוד: עטר' מלכ' · מלך בני עמון : ותהי על ראש דוד · תלויה היתה למעלה מראשותיו בשעה שהיה יושב על הכסא כי איך היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רבותינו ז"ל כי אבן יקרה שהית' בה שוה ככר זהב ועוד אמרו אבן שואבת היתה והית' מעמידו אותה באויר ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו תמיד אלא פעמים היתה על ראשו ויכול לסובלה זמן מועט שהיתה על ראשו · ורבותינו ז"ל פי' עטרת מלכם כמו מלכות שקוץ בני עמון ועטרת אותו שקוץ היתה ומה שאמר ותהי על ראש דוד והיא אסורה בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה ותימה היא מה הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי אם מפני שקראו גתי הנה עובד אדום הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי ישראל היה אלא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאומר כשבא אל דוד כשהיה בורח מפני אבשלום וכל הגתים שש מאות איש היתכן לומר כי כל אלו היו פלשתים שהיו באים לעזור אל דוד ועוד שאמר וכל הטף אשר אתו בודאי מישראל היו כלם אלא שהיו מתגוררי' בגת קודם שלקחה דוד מיד פלשתים או אחר שלקחה ואם מפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר"ל נכרי מארץ אחרת לפי שהיה גר בגת כמו שאמר לו תמול בואך והיום אניעך כי מה טעם שאמר לו שוב עם המלך כי גוי אתה וכמוהו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה כלומר מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה גויה כי כבר נתגיירה כמו שאמר עמך עמי ואלהיך אלהי ועוד אפי' לדברי האומרים כי העטרה היתה עבודה זרה וכי חסר היה דוד מלבטלה ואמר לאחד מבני עמו מארץ הגוים שהיה מושל עליהם שיבטלנה ואם לא ירצה יכריחנו כי נכרי מבטל עבודה זרה אפילו על כרחו אם כן למה הוצרכו לומר כי אתי היה גוי ואיך עמד עם דוד כמה שנים ולא נתגייר זהו דבר תימה ות"י עטרת מלכם כפשוטו כלילא דמלכיהון:

וישם

פי' רבי' ישעיה

בעבור יי' · פירוש בענו' וי' אשר אהבו : וילכד את עיר המלוכה · היא הקריה הנצורה של עיר : לכדתי את עיר המים · שמשם היו מסתפקין המים וגל' הם יכולים להתפש :

אתתיה ועל לותה ושכיב עמה וילידת בר וקרת ית שמיה שלמה ויי' רחמיה: ושלח ביד נתן נביא וקרא ית שמיה ידידיה בדיל יי': ואגיח קרבא יואב ברבת בני עמון וכבש ית קרית מלכותא: ושלח יואב אזגדין לות דוד ואמר אגחית קרבא ברבה ואף כבשית ית קרית מלכותא: וכען כנוש ית שאר עמא ושרי על קרתא וכבשה דילמא אכבוש אנא ית קרתא ויתקרי שמי עלה: וכנש דוד ית כל עמא ואזל לרבת ואגיח קרבא בה וכבשהא: ונסיב ית כלילא דמלכיהון מעל רישיה ומתקלה ככרא דדהבא ובה אבן טבא והות על רישא דדוד ועדרת קרתא אפיק סגי לחדא: וית עמא

דבה

אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ויקרא את־שמו שלמה ויהוה אהבו: וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את־שמו ידידיה בעבור יהוה: וילחם יואב ברבת בני עמון וילכד את־עיר המלוכה: וישלח יואב מלאכים אל־דוד ויאמר נלחמתי ברבה גם־לכדתי את־עיר המים: ועתה אסף את־יתר העם וחנה על־העיר ולכדה פן־אלכד אני את־העיר ונקרא שמי עליה: ויאסף דוד את־כל־העם וילך רבתה וילחם בה וילכדה: ויקח את־עטרת־מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על־ראש דוד ושלל העיר הוציא הרבה מאד: ואת־העם

אשר

ותקרא ק'

אהבו ד' וסי' נמסר בסדר ויגש : ואת העם י"ב בקריאה וסימן נמסר בסדר שלח לך :

רשי

בעבור יי' · אשר אהבו : את עיר המלוכה · שני חיזוקי חומה היו בה חיצונה ופנימית העיר החיצונה עיר מלוכה והפנימית למבצר ולחוזק : את עטרת מלכם · תועבת בני עמון מלכם שמו לשון מלך : ותהי על ראש דוד · אתי הגיתי בטלה :

מגרה

רלבג

ויקרא את שמו ידידיה בעבור יי' · ראוי שיתבאר לך מזה שדוד לא חטא למפרע בענין אשת איש אחר שמת בעלה כי ההולך למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ואחר שמת במלחמה נתבאר הענין למפרע שלא היתה אשת אוריה כשבא עליה דוד שאם לא היה הענין כן איך לא נזהו הש"י על נביאו שיעזבה והאשה המזנה אסורה לבעל ואסורה לבועל כמו שנתבאר בענין הסוטה ואיך אהב הש"י את הילד ורצה שתהיה ממנו הממלכה אבל על כל פנים ראוי שנאמר' כי לא חטא דוד בבעילת בת שבע אחר שכבר נהרג בדב' המלחמ' והנה לולי אשר דוד הנה היתה לו בת שבע לאשה אחר שאנחנו רואים שכבר רצה הש"י שתהיה ממנה הממלכה אשר נשבע השם שתהיה לדוד ולזה אמרו רז"ל ראוי היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה:

וישם

כלי יקר

הלא בהיות הילד חי עם היותו מסוכן והו שאמר וחנני ה' וחי הילד שלא אמר וחנני ה' שיחיה הילד אלא וחי להורות שהם עניינים מתחלפים הלא שהחן יודע מתוך חיות הילד אמנם כאשר מת לא הוסג החן אם כן וע"ה למה אלום אדרבא צריך לקבל דין שמים בסבר פנים יפות כדי למצא חן בעיניו עד מיתת הילד זהו שאמר כי אהו כל מבוקשי בעוד הילד חי למצוא חן בעיני ה' וכשמת כבקשהו באופן אחר ע"י מות הילד וקבל דין שמים בשמחה ועוב לב התכלית מזה מוכרח שאם היה תענית בעבור שיחיה הולד כיון שקבל התענית על כך היה צריך לגמור התענית ואע"פי שמת הבל מהיותו על האופן מהתכלית כנז' על זה נתבטל בהבטל הסיבה :

ועתה מת למה אני צם כו' הקשה מהרי"א שאחר שכבר ידע דוד שהיה זה גזרה גזורה מהאל יתברך על חטאו איך היה צם ומתפלל עליו ואיך אמר לעבדיו מי יודע יחנני ה' וכו' וחי הילד וכו' ועיין הר"דק ודבריו נכונים שדוד סובר שאפי' חרב מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים כמו שאמרו חז"ל שאמר חזקיה בן אמוץ כלה נביאתך ולא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב מונחת כו' · ומהרי"א כתב ואני אחשוב שעשה דוד זה להעלים הענין מהאנשים שלו ומנשיו ולכן לא באר להם שהיה זה בעונשו על חטאו כי כבוד אלהים הסתר דבר אם כן לפי דבריו שלא היה תועלת בתפלה האם לגנוב דעתם מספיק בתפלה כל דהו ולא לצום בצום ובכי ונראה לקיים דבריו ז"ל שדוד בעוד מדת הדין מתוחה עליו בבחינת הילד על ענשו היה צם ובוכה על שעלונה ולא גילה לעבדיו זה אבל אמר להם שהיה צם ומתענה שיחיה הילד להסתיר דבר מפני הכבוד :

ולע"דן לדקדק תיבת זה המיותר לי שיאמר מת למה אני צם · ועוד אומרו אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי הכל דברים מיותרים שכבר נכלל זה באומרו האוכל להשיבו עוד ונראה במה שקדם שהתבלית הצום ובכי למצא חן בעיני אלהים היה ויבחן בחיות הילד ולז"א ועת' מת למה זה אני צם ר"ל האם הרצה לצום מכאן והילך על חטאי מה טוב להתענות למצא חן בעיני אלהים באופן אחר אבל מאופן זה דבר בטל ז"ש ועתה מת למה זה אני צם זה דווקא ר"ל על האופן הנז' כיון שמת עבר ובטל למצא חן מזה האופן כי האוכל להשיבו כמנע ואם אצום ואבכה מורה ח"ו שאני בועט בייסורין של הש"י והרי אני הולך למות מגונה הבעיטה חלילה לי זהו שאמר למה זה אני צם ר"ל בזה המצב ועת כזו אין ראוי לצום אלא לאכול ולקבל בשמחה ייסורי הש"י שאם אבעט חלילה אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי ענין הללי :

וינחם דוד את בת שבע אשתו אז"ל במסכת מ"ק מכאן שאבל אסור בתשמיש המטה דכתיב וינחם דוד וכו' ויבא אליה מכלל דמעיקר' אסור ע"כ ועיין הר"דק ז"ל ובמהרי"א ז"ל:

ולע"דן לומר וינחם דוד את בת שבע אשתו על פי המדרש הנזכר בדברי הר"דק ועל פי הומ' ז"ל דראויה בת שבע לדוד יאמר נא כי בת שבע מאנה הנחם על הילד הזה יען שהיה מסיבת הפשע דוד ולזה הוצרך דוד לנח' אותה ולדבר על לבה דברי תנחומין אשתו היא ובת זוגו ומנה מששת ימי בראשית היה לדוד ולזה וינחם דוד את בת שבע והנחמ' היא שהודיע אותה שהיא ראויה לו דראויה היתה בת שבע לדוד ויבא אליה בראיות ברורות ממה שלא נוה הש"י לגרשה ולדון אותה כסוטה האסורה לבעל ולבועל וזהו ויבא אליה וישכב עמה ואפשר שבעל ושנה כדי שיהיה זה כמו שאמרו ז"ל יבעול ושנה וזהו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ולזה קרא שמו דוד שלמה להורות כי כבר שלל לו הב"ה כנז' במדרש שהביא הר"דק ושלום לו עם הש"י שהוא מלך שהשלום שלו וכו' תנחומי בת שבע וה' אהבו לנער המנם הר"דק ז"ל כתב שזה מקושר עם הבא אחריו :

וישלח ביד נתן הנביא כו' עיין הר"דק ז"ל ומהרי"א שקראו בראשונה שלמה על ידי שנעשה שלום בינו לש"י והיה זה בהלכתה זו שילדה בן זכר ובדברי הימים נאמר שהב"ה קראו זה השם כמו שאמר דוד ויהי עלי דבר ה' כי שלמה יהיה שמו ושלום והשקט אתן על ישראל בימיו ויהיה אם כן ויקרא כנוי לשי"ת שלום שיקראוהו כן · ואמנם אומרו וה' אהבו וישלח ביד נתן ויקרא וכו' האשוב בפי' שהשם אהב את שלמה באלו תי מרחם אמו וישלח ביד נתן להודיע לדוד שה' אהבו וכאשר דוד ידע זה אז קרא את שם בנו ידידיה בעבור כ' ר"ל שאז קרא את שמו ידיד ה' בעבור שה' אהבו אותו כמו שהודיעו הנביא · הנה התבאר שראשונה קרא לו שלמה ואחר כך בעבור שהודיעו הנביא שהשם אהבו קראהו שם מורה על האהבה והוא ידידיה ע"כ · וק"ק לדבריו שאחר שכל שליחות נתן הנביא לא היה אלא לומר שהק"בה אהבו ווז כל השליחות אם כן איך יקדים וה' אהבו אל וישלח וכו' והסדר הנכון הוא לומר דברים כהויתן וישלח ה' ביד נתן כי ה' אהבו ויקרא שמו ידידיה : **ולע"דן** כי דוד קרא שמו שלמה בעבור שה' אהבו לומר שהלו' והשקט יהיה בימיו וזה כלל דוד בדברי הימים בכלל ויהי עלי דבר ה' האהוה תבנה בית לשמי וכו' היה הנבואה הראשונה שבאה אליו על ידי נתן הנביא והבין מתוכה לשום שם בנו שלמה כי שלום והשקט יהיה לישראל בימיו כיון שמנעו ה' לבנות בית מלך דמים רבים אשר שפך יתחייב אם כן בהכרח מתוך הנבואה ההיא כי שלום ואמת יהיה בימיו וה' אהבו · ואמנם אחר כך שלח עתה הש"ית נתן הנביא ויקרא נתן הנביא שמו ידידיה בעבור ה' ושליחותו שיקראוהו כן ואומרו בעבור ה' ר"ל בעבור שיהיה שם ה' עליו וזהו ידידיה ויה הוא י"וד ה"א הרי ה"ו בעבור ה' שלם או יהיה כדברי רש"י ז"ל בעבור ה' אשר אהבו אמר שיקראהו נתן ידידיה שהוא ידיד ה' ישכון לבטח זה הכלל וישלח ה' נתן הנביא ויקרא וכו' :

וילחם יואב ברבת וכו' וישלח יואב וכו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"א ראוי שתדע שהיכל המלך ברוב ארצות ישמעאל הם חוץ לעיר כדי שלא יהיה ענין המלך לעמל וכעס לאנשי העיר ולא יעיקם ולזה אמר כאן שנלכדה עיר המלוכה ועדין לא נלכדה רבה לפי שהיא היא היכל מלך הסמוך לעיל וידמה שעיר המלוכה היא הולדת המים ומקור המים כלם אשר היו באים לעיר רבה שהיה העיר הגדולה וכאשר נלכדה עיר המים היא עיר המלוכה ראה יואב שבהכרח הנתן רבה ולזה שלח מלאכים אל דוד להודיע נלחמתי ברבה שהיא העיר הגדולה גם לכדתי עיר המים היא עיר המלוכה אשר זכר שיאסוף יתר העם ויחנה על העיר ר"ל על רבה וילכדה שהיה יואב עבד נאמן לדוד שלא רצה ליטול עטרת הכבוד לעצמו : ולע"דן למה אמר את עיר המים ולא אמר את עיר המלוכה כי היא היא · ועוד מה לו לומר ועתה אסוף את יתר העם שלא הי"ל אלא ואתה בא נא וכו' · ונראה שיואב דרך ענוה לא אמר לכדתי את עיר המלוכה שלא יהיה דרך התפארות לדוד שלכד עיר המלוכה לכך אמר את עיר המים להעלים מעלת העיר שלכד · או אפשר שרמז שכיון שכבר נלכדה עיר המים בנקל תלכד רבה ולכן מהר בעת ועונ' זאת לבא וזהו שאמר ועתה אסוף את יתר וגו' ועתה מהר בעת ועונה הזאת הסף את יתר העם כדי שיאמרו שהוצרכנו אליך יתר העם אשר אסף לכבישת העיר שאלמלא אותו יתר העם שהבאת' לעזרה לא נכבשה הארץ ועל ידי זה יקרא שמך עליה פן אלכוד אני את העיר ר"ל שאפילו שתבא אתה ולא תביא את יתר העם חוששני פן אלכוד אני את העיר ונקרא שמי עליה ואפילו בהיותך כאן כיון שלא תביא יתר העם יאמרו כבר היתה כבושה הארץ לפני יואב ולא בא דוד אלא לזכות לשם ותהלה מבלי צורך ולכך פן אלכוד אני את העיר ונקרא שמי עליה לא כן רק אסוף את יתר העם שאפילו אלכוד אני את העיר יקרא שמך עליה ולזה שמע אליו דוד וסמיך ליה וכולי :

ויאסף דוד את כל העם וכו' יש לדקדק למה יואב אמר אסוף את יתר העם וכאן הוא אומר ויאסוף דוד את כל העם ולמה נאמר וחנה על העיר שידוע שבאל' חניכה עליה לא יעשה וכאן לא כתיב ויחן על העיר וילכד' אלא וילחם בה וילכד' ונראה כאשר עוד היום מנהג המלך הוגר שבעת צאת שר הצבא למלחמה ילכו השרים הגדולים אשר יש להם פרס בכליום מסך כך ומעלה אכן בצאת המלך מחוייבים לצאת כולם יחדו ועל זה אפשר שאמר אסוף כל את יתר העם אשר אינם מחוייבים לצאת כי אם בעת צאת המלך והקל בכבישת העיר עד שלא תצטרך להלחם כלל רק חנה על העיר חנייה כל דהו והכף ומיד ולכדה כי ב' דינו כתבו · או אמר כן לומר שאע"פי שסביב' צריכה מלחמה עדיין לא יצטרך שאתה תלחם בה רק בא והנה על העיר הנייה בעלמא אני רוצה ממך יען שאני חושש פן אלכוד אני את העיר ונקרא שמי עליה לא כן בהיותך חונה על העיר אפילו שאני אלכוד והלחם יקרא שמך עליה · אמנם בדוד כתיב ויאסוף דוד

את

ויסם במגרה · ת"י ומסר יתהון במסרין מעניין אם יתגדל המישור על מניפו וכן כתב בדברי הימים וישם במגרה ופי' וישם שם משפטים במגרה : ובחריצי הברזל · לוה שישפטו אותם בהם והמגרה הוא המישור : וחריצי הברזל · כמו מורג חרוץ : ומגזרת הברזל · הם הגרזנים שבוקעין בהם העצים : והעביר אותם במלכן · ר"ל שרפם במקום ששורפים שם הלבנים וכתיב במלכן בכ"ף ר"ל במקום המולך באש שהיו מעבירין בני עמון בניהם למולך כי מלכם שקוץ בני עמון והוא המולך ומלכם ומלכן אחד כי המ"ם והנ"ון יבואו זה במקום זה כמו כמוכן במוהם מוף וניף וי"ת והעביר אותם במלכן וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שהם מחופין בלבנים : לכל ערי בני עמון · לכל אנשי ערי בני עמון כלומר לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשיהם זה המשפט : אחות יפה ושמה תמר · תמר בת יפת תואר היתה כמו שאמרו רבותינו ז"ל והראייה כי לא ימנעני ממך והיתה אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה כי התורה התיר' זה כנגד יצר הרע כמו שכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וגומר והיה מותרת' לו קודם שנתגיירה אלא ביאה ראשונ' בלבד ואחר כך אם רצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה מדוד בביאה ראשונה בעודה גויה לפיכך היתה מותרת תמר לאמנון אף על פי שהיתה בת דוד כיון שבגיותה נתעברה מעכה ממנה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום ומה שאמר אמנון תבא נא תמר אחותי לפי שהית' בת דוד קראה אחותי : להתחלו' · עד שהיה נרא' חולה מרוב חשקו בה : כי בתולה היא · לפיכך חשק בה חשק יותר חזק וי"מ כי הוא טעם למלת ויפלא בעיני אמנון אף על פי שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה כי לא היתה יוכלה מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות כנועות בבית ולא תצאנ' החוצה ויונדב היה חכם ובעל תחבולות ויעץ לאמנון תחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם להרע ולרשעה : דל · חלוש וכחוש ורע פנים ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעבורה ובבקר היו לו פנים רעים : והתחל · הראה עצמך חולה : ותברני · ותאכילני : הבריה · המאכל : ותלבב

אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת הַבַּרְזֶל וְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְכֵּן וְכֵן יַעֲשֶׂה לְכֹל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל־הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃

יג

א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־דָּוִד אָחוֹת יָפָה וּשְׁמָהּ תָּמָר וַיֶּאֱהָבֶהָ אַמְנוֹן בֶּן־דָּוִד׃ וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן לְהִתְחַלּוֹת בַּעֲבוּר תָּמָר אֲחֹתוֹ כִּי בְתוּלָה הִיא וַיִּפָּלֵא בְּעֵינֵי אַמְנוֹן לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה׃ וּלְאַמְנוֹן רֵעַ וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן־הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַּגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ אַמְנוֹן אֶת־תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי אֲנִי אֹהֵב׃
ה וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שְׁכַב עַל־מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל וּבָא אָבִיךָ לִרְאוֹתֶךָ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו תָּבֹא נָא תָמָר אֲחוֹתִי וְתַבְרֵנִי לֶחֶם וְעָשְׂתָה לְעֵינַי אֶת־הַבִּרְיָה לְמַעַן אֲשֶׁר אֶרְאֶה וְאָכַלְתִּי

(גליון: ג' · במלכן ק' · ג' · ג' ומל' ב' · ג' · ג' · ג' · ג' · כל סיפר' יונדב במ"א · י"ב פתחין בל"ס · ז' בטע' · י"ד חס' · ג' · ג' חס בנביא · ג' · יהונדב ג' בסיפ' וכל שאר קריאה דכו' במ"ג)

דְּבָהּ אַפִּיק וּמְסַר יַתְהוֹן בִּמְסָרִין וּבְמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא וּבְמַגְזְרֵי בַרְזְלָא וּגְרַר יַתְהוֹן בְּשׁוּקַיָּא וְכֵן עֲבַד לְכָל קִרְוֵי בְּנֵי עַמּוֹן וְתָב דָּוִד וְכָל עַמָּא לִירוּשְׁלֶם׃ וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּלְאַבְשָׁלוֹם בַּר דָּוִד אַחְתָּא שַׁפִּירְתָּא וּשְׁמַהּ תָּמָר וְרַחֲמַהּ אַמְנוֹן בַּר דָּוִד׃ וְעָקַת לְאַמְנוֹן לְאִתְמַרְעָא בְּדִיל תָּמָר אֲחָתֵיהּ אֲרֵי בְתוּלְתָּא הִיא וַהֲוָה מְכַסָּא בְּעֵינֵי אַמְנוֹן לְמֶעְבַּד לַהּ מִדַּעַם׃ וּלְאַמְנוֹן שׁוֹשְׁבִינָא וּשְׁמֵיהּ יוֹנָדָב בַּר שִׁמְעָא אֲחוּהִי דְדָוִד וְיוֹנָדָב גְּבַר חַכִּים לַחֲדָא׃ וַאֲמַר לֵיהּ מָא דֵין אַתְּ דְּרִין חֲשׁוֹךְ בַּר מַלְכָּא בְּצַפַּר בְּצַפַּר הֲלָא תְּחַוֵּי לִי וַאֲמַר לֵיהּ אַמְנוֹן יָת תָּמָר אֲחָתֵיהּ דְּאַבְשָׁלוֹם אָחִי אֲנָא רָחֵים׃ וַאֲמַר לֵיהּ יְהוֹנָדָב שְׁכַב עַל שִׁוּוּיָךְ וְאִתְמָרַע וְיֵיתֵי אֲבוּךְ לְמִחְזָךְ וְתֵימַר לֵיהּ תֵּיתֵי כְעַן תָּמָר אֲחָתִי וְתוֹכְלִינַנִי לַחְמָא וְתַעְבֵּיד לְעֵינַי יָת סְעוּדְתָּא בְּדִיל דְּאֶיחֱזֵי וְאֵכוּל

במלכן ג' מלין כתבן כף וקרי בי"ת וסימן במלכן ואת העם אשר בה הוציא · ויבן את מזבח יי' · יבין העץ איש רשע בפניו : אחות ג' בקריאה וסי' אחות יפה ושמה תמר · הוי אחי והוי אחות · אחות לנו קטנה ושדים · ויצר ג' וסי' יעקב אשתבע לאמנון · ופי' נמסר בסדר וישלח : כל סיפרא יונדב במ"א וסימן ויאמר לו יהתדב שכב על משכבך · וכל קריאה דכו' במ"נ : אחותי ג' מלאים וסימן תבא נא תמר אחותי · באי שכבי עמי · ועתה אחותי החרישי · תלתיהון גבי תמר ואמנון :

רש"י

מגרה וחריצים ומגזרות · כמין פליר פיס שקורין לימ"א מיני יסורין הם : מגרה · סכין פגום פגימות הרבה תספות זו לזו : חריצים · הוא מורג חרוץ אלא חריצי כמין פליר פי' שקורין לימ"א : במלכן · כטיט חוצות וכן תירגם יונתן וגרר יתהון בשוקיא : ולאבשלום אחות יפה · שהיתה בת אמו : להתחלות · עד שנחלה : כי בתולה היא · וכנועה בבית ואינה יוצאת לחוץ לפי' ויפלא בעיני אמנון וגו' כלם' ונעלם ממנו מה תאכ' יכול לבקש וישכב עמה כמו כי יפלא ממך אחרי יתכס' ממך : איש חכם · לרשעה : דל · כחוש כמו דלות ורעות תואר : את הבריה · את הסעודה : ותלבב

רלב"ג

וישם במגר' ובחריצי הברזל וגו' · ר"ל שם העם אשר בה בזה המשפט שיש בו אכזריות' מה שלא נעלם והנ' היה רצונו בזה שיראו שאר האומות מלהלחם בישראל והנה המגר' הוא כלי ברזל מלא פגימות ובהם הוא חותך מה שיחתוך שי"ס בלע"ז וחריצי הברזל הם כלי ברזל גדולים שדשין בהם התבואה וכן מגזרות הברזל גם כן כלי ברזל גדולים יחתכו בהם האבנים ויש באלו הדברים מן האכזריות יותר מההריגה בחרב פיפיות : והעביר אותם במלכן · ר"ל שהעביר אותם באש התנור שעושים שם הלבנים כי הוא נקרא מלבן על שם הלבנים : ויונדב איש חכם מאד · ר"ל לםצוא תחבולות לעשות רע והנה בשיאהו לעשות מה שהיה קשה בעיניו עשייתו אך כאשר ראה שהסב מה עלת יונדב בזה התיר לעצמו עשייתה : ותלבב

כלי יקר

את כל העם שאפילו שהיו יהר העם בבחינת הכמות היו כל העם בבחינת האיכות שלא יצאו אנשים כאלה כי אם בצאת המלך והגיד כנגד מה שאמר וחנה על העיר ולכדה שלא היה כן בכל' כפי הפירוש הראשון גם לא הנית ליואב להלחם והוא יושב ובטל חונה שם כמו שאמר יואב הבל ילחם בה במלחמה וילכדה כי דוד ירדוף אויבי ה' ולא ישוב עד כלותם וימחצם ולא יכלו קום וכו' ועוד אמר שהחזן את כל עם שכבל היתה לכידת העיר אלא שביאת דוד אשר ככשל בשאלת שלומם וסותם אמר שאלו שלום בלה תהרוס שלומם והוסיף עוד בענין אוריה לזה הוצרך להלחם ולהתחזק כדי לבטל וכשל כל אלו והתרלחם בה וילכדה כאשר זכרתי למעלה בענין החלת מלחמת בני עמון הלה סעמו מגמירא וגו' ... וכו' ... ממו שלא הוצרך להלחם בה :

ויקח את עטרת מלכם וכו' הז"ל אמרו במסכת ע"ז פרק כל הצלמים אמר ומשקלה ככר זהב וכו' ... מי מלי מנח לה אמר רב יהודה אמר רב ראויה היתה תגוה ... אמר אבן שואבת היה לה דאמר דקרי לה רבי אלעזר אמר אבן יקרה ... ופרש"י ז"ל ראויה היתה והבי על ראש דוד לאו דמנח לה אלא ... ודת ראשו והלמהו כדלקמן וזאת היתה לו שכל הראוי למלכות ... סולמתו רבי חנינא בשם רבי יוסי אבן יקרה היה בה יפה ככר ... היתה והיא מעמידה בראשו' ולדבריהם ז"ל · ... יקרה היתה שוה ככר זהב בשלמים דאם כן יקשה ול"ו ואבן יקרה ... אבן עם הזהב שבה יפה ככר זהב ולזה אמר ומשקלה ככר זהב ואבן ... עיקר הכל יפה ככר זהב · אבל מהרי"א כתב ומה שאמר ואבן ... ועיין הר"דק וכתב עליו מהרי"א ז"ל שהוא נכון ומה שאמר ... ומה שא' ותהי על ראש ע"י ביטול ליתי הגהי בעלה ע"כ הם ... תמה ע"ש · ולע"ד שאם עטרת המלך כתרגומו או כאמר ... הכ"ל לחז"ל ולפ' עוד שלקחו ככר זהב ולרפו אותו עד שנעשה ... ונעשית עטרה אם כן הומר ומשקלה ככר זהב ולא בהוו' קאמר ... ונצרף ונעשית עטרה מהזהב סגור ואבן יקרה ותהי על ראש ... ע"ה שסמה מלכם כאמר שמשקלה עתה ככר זהב ואבן יקר' בה ... יקרה הנז' לא העטר' כפות שהיא כי פחות את הראש היא אבל ... לבד היא שהיתה בראש דוד לכבוד ולתפארת :

ואת העם אשר בה וכו' עיין רש"י והר"דק ז"ל :

וידו ... ז"ל וה"רדק ומהר"יא ז"ל אחר שספר מעל' דוד בענין בת שבע ... ואליו מלת הש"ית ראשונ' במיתת הילד שבית בענין תמר ששכב ... הוא עם בת שבע בחיי בעלה ואחריו אמנון על השכיבה ששכב ... אבשלום אשר היה עם חרפ' דוד ששכב עם נשיו גמול שכיבת דוד ... פנגד הריגת אוריה כמו שייעד הנביא וזהו קשר הפרשיות ... ופי' והביא מהר"יא ז"ל סברת חז"ל הנז' שהיתה בת מעכה בת ... באומרו כי איך יתכן שתהיה תמר מותרת לאמנון אלא שנולדה ... אחת קודם הגרו' ונתגיירה וילדה בכשרות היטב בעיני ה' ... מולדת בית או מולדת חוץ · והראה אלי בזה הוא שקרא' ... ואם ולבד ייחס ואמר אליו גם לפי שהוא העוזר לבבוס ... יושבת מקודם לזה אמר ויחסה הכתוב לאחות אבשלום אבל לא ... התחלו' בעבור תמר וזהו אחיך הוא כלו' ואין ראוי שתתפרסמי ... אמנון להתחלות בעבור תמר אחותו של היותה אחותו ראה שהיה

בלתי אפשר לשכב עמה כי היא אסורה לו בערוה ואם היה צד היתר להנשא לו היה ראוי יותר שייעץ אותו יונדב שיש אל מאהביו דוד שיתננה לו מלייעץ אותו לעשות נבלה כזאת והיא לא תלאת אלא ודאי לא היה צד היתר ומה שאמר תמר דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך לא אמרה כן אלא להנצל ממנו והנחומין של הבל היו · והאמת שהיא אסורה והוא מה שאמר אחר כך כי לא יעשה כן בישראל אל תעשה הנבלה הזאת ר"ל היותה ערוה אליו עד כאן תורף דבריו · והרבה אני תמ' כי לא ראיתיו יוצא ממחילת דברי חז"ל בפרט בענין כזה שהוא מהדינים הפשוטים אין בהם ספקות דהא שני אחים שנולדו נכרים ונתגיירו האם והבניה' ואם מותרי' לישא זה לזה אם לא משום גזרת חכמי' שלא יאמ' באנו מקדושה חמור' לקדושה קלה כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין להם ייחוס · זה עם זה לא לענין ערוה ולא לענין ירושה ... והדברים פשוטים ונבוכי' מה לנו לבלבל שלילה ... כקבל ומינה לא כוון · והפסוקים מוכיחים שאמר שהיתה אחות לאבשלום ולא לאמנון ... מהם אחת אבל מותרת היא לאמנון ולא ימנעני ממך קושט דברי אמת ולא תנחומין של הבל כי לא יקבלם כי אולי בלי ספק יודע ספר יהיה אמנון ואם היתה לאסורה לו ... בתנחומי הבל אלא ודאי הדין והאמת אמרה לו ועב"ז לא קבל ממנה ... מקבל תנחומי הבל ותמר למה זה היה הנחמהו הבל · ומה שלא יעץ לו יהונדב כן להכתוב הטעם בס"ד בפסוק ויאמר לו יונדב וכו' כי שם מקומו זה הכלל אין לנו אלא דברי חז"ל כדרבונות וכמסמרות נטועים מיוסדים על הקבלה והאמת וזהו שאמר ולאבשלום בן דוד אחות יפה לפי שהיתה אחותו מאביו ומאמו אבל נתעברה במלחמה בגיות כאמור כי דברה תורה כנגד יצר הרע ובפרט על דוד כמסיק בפרשת כי תצא למלחמה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה על אבשלום שהומת ונתלה בעץ כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו : ולע"דן לדקדק בפסוק יתור בן דוד האמור גבי אמנון שידוע הוא שאמנון זה בן דוד הוא דסמיך ליה ויצר לאמנון וכו' תמר אחותו והיא אחות אבשלום כנזכר שהוא בן דוד · והכשר לומר שלהיות כוונת הכתובים להודיע מסקנת הענין שגמל הש"י לדוד את אשר עשה לאוריה ואשתו בגלוי ערותה ושכיבות דם אוריה ולזה אמר גבי אמנון בן דוד שלהיות בן דוד ויגמול לו דומ' בדומה שראויה היתה לו לדוד אלא שאכלה פגה יבא לה אמנון בן דוד ויגמול לו דומ' בדומה שראויה היתה ומותרת היתה תמר לאמנון אם יאריך אפו מעט לשאול אותה מאביו אלא שאכלה פגה שלא עצר רוחו וזמן מועט והוא שאמר אמנון בן דוד שלהיותו בן דוד הסיב אחו' ודעתו סבל ליכשל באהבתו והוא אך ויהיה אם כן לומר בן דוד ר"ל דומה לו בהכונותיו שגם הוא עשה כן פתאום ואמר ולאבשלום אחות יפה שאבשלום יפה תואר כמו שיגידו הפסוקים וזאת אחותו גם ביופי שהיתה יפה ושמה תמר מתייחס ליפה כי דמתה לתמר ביפיה · ובאומרו ושמה תמר בעין הצדיקים שנאמר בהם ושמו בועז ושמו מרדכי כך ושמה תמר לדק' עם היותה בת יפה תואר מולדת חוץ ראה דבריה טובים ונכוחים ותאמר לו אל אחי וכו' לא יעשה כן וכו' :

ויצר לאמנון וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הביא הר"דק וכן מהר"יא ז"ל אלא שהוא ז"ל פירש ויצר לאמנון להתחלו' ר"ל צר בעיני אמנון מאד להיותו חושק ותולה אהבה על זה צר לו לשתי סיבות האחת להיותה אחותו ואיך יתחלה ויחשק בה והשנית כי בתולה היא וכניעה כנז' עד כאן אלא להתחלות בעבור תמר שאומרו בעבור אינו סיבה כמו שחשב הוא ז"ל דלדבריו הי"לל ויצר לאמנון להתחלות בעבור תמר כי אחותו היא ובתולה היא והוא ז"ל ז"ל לטעמיה שסובר שהי' איסור אחות וערוה וכבר הוכחתי שאין כאן מיחוש איסור כי נכרית ולדה כמוה ואין חוששין לזרע האב כלל אם לא הזכיר הכתוב כאן טעם כי אם כי בתולה היא לבד ולא זולתו :

ולע"דן לפרש שנעלם ונתכסה מאמנון לעשו' לה מאומה ליגע בה יען כי בתולה היא ומוחזקת עמה מאד בתוליה ואם יגע בה יד יצאו בתוליה אבל אם היתה אלמנה היה בועל לנות' בנקל וז"ש ויצר לאמנון עד שחלה בעבור חשק תמר אחותו והטעם שחלה הוא יען כי בתולה היא ונכסה מעיני אמנון לעשות לה מאומה כי בהכרח יודע ויהי' לדרפ' וזהו לשון ויפלא בעיני אמנון לעשות

מנחה קטנה

וכל העם ירושלים שלא נפקד מהם איש : ולאבשלום בן דוד וגו' יחס אותם אחר אבשלום כדי להזהיר גם שלאותם כנשארי' שנשנשי' ע"י דוד ע"פ מאמרו ואת הכנסם ישלם מרכשתם וז"ש ולאבשלו' בן דוד וגו' ושמה תמר וגו' אמנון בן דוד : וע"כ יחס גם שניהם אחר דוד כי דוד האורם לכך זה בסיבה אך היא לא תקרא בת דוד כי בת יפת תואר היתה ויחסם אחר שאם והנה ענת עשות עלפו מולם שיהא לבנו אך לא לעשות הדבר ע"י רבים שהוא ישלמנו אליו כי לא עלה על דעתו לשום את חביו סרסור לדבר עבירה כ"א להתחלות ולשלוח אחריה וע"כ ויצר לאמנון להתחלות וגו' כי לא ידע איזה דרך יכשר שתביא אחותו אליו ע"י חלותו עד שבא ביוסף רע בליעל שיעץ אותו לעשות ע"י אביה כי במנותו תבא אליו כאשר היה : בן המלך כי שגב ביותר בן המלך לא יכשר ממך שיהא בן הדבר שנינע באמנון או שינה לך וכדומה שכל ביד המלך לשלחות רבנן וע"כ מדוע אתה ככה דל בבקר בבקר כי אין עליו לו שינה בלבול לשמר על ככה לא יודע הדבר כי אם ברוב ימים שיגיל ונשתנה זיו פניו לא כן אתה דל בבקר בבקר איום אליום נראה השתנות פניך · הלא תגיד לי כי דחנה בלב איש ישיחנה לאחרי' להשיחן פנה · שכב על משכבך וגו' וכל רואה אותך יעיד כי חולה אתה כיון שאתה דל ונשתנה תואר פניך ולמראה עינים ישפט כל אדם כי חולה אתה : תמר אח תי שלא תאמר שאין זה כבוד בת מלך בתולה לבאת חולה לזה אמר אחותי ואין זה העדר כבוד לבוא אל אחיה החדרה וגם לא תכבד עליה מלאכה כי אם שתי לבבות דבר קל ואף אם גם זה היה לפי כבודה הלא אין דבר עומד בפני פקוח נפש והכרה עידה ותשיב נפשי ע"כ ואמר הכתוב לשון שתי לבבות ולא אמר עוגות או לשון אחר לרמז כי בשתי לבבות דבר כי נקרנו שם אחרנו :
כאהב

פי' רבי' ישעיה

והעביר אותם במלכן יתרגמו וגרר יתהו' בשוקיא · וי"ל מלבן קורא מקום טיט שלוקחים ממנו טיט ללבנים שכותם על פני טיט חוצות · אחות יפה · בת אמו היתה · להתחלות לשון חולי וכא כבד הדגוש · ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה בעבור שהיתה בתולה ואין דרך הבתולות לצא' בחוץ היה נפלא איך יוכל לה : וזה שקורא אחותו לאו דווקא אחותו אלא מפני שהיתה אחו' אבשלום קורא אותה אחותי שאם הייתה אחותו ממש היאך היתה אומרת לו דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך · ויש אומרי' בת יפת תואר היתה ונתעברו' מדוד בעודה נכרית קודם שנתגיירה והיתה מותרת לו שנפקה ונכרית וולדה כמוה · דל בן המלך · כחוש כמו דלות ורעות תואר :

מנחה קטנה

כאחד הנבלים לא אמרה נבל בישראל גם אמרה כאחד בפ"תח הא"לף ירצה כמיוחד שבנבלים כי הראשון שעשה הנבלה הזאת היה שכם בן חמו' שעשה נבלה כזו בישראל ואתה תדעה אליו בנבלה זו ושכם הוא לא היה מישראל ולא יחשב כ"כ אך את' תדמה למיוחד שבנבלים בהיותך מישראל ועוד כי לעם תהיה שניק' בתירא ואכיל חסורא שאנסת לך ובדבור קל יתרצה המלך לזה וא"ע אי אפשר לכנוס יכרך עד שתא יוחין לו"ת ועתה דבר נא ע' יתרצה לך המלך ואין צריך זתן י"ב חדש שנותני' לכתול ביפת תואר אני ואיני חסר כנוס שתכנסיני :

אל

רדק

ותלבב לעיניו שתי לביבות · תרגומו ותחלוט לעיני תרתין חליטתא והחלוט ידוע בדברי רבותינו ז"ל שחולטין הבצק במים רותחין מאד : ותקח את הבצק ותלוש · אחר הבצק על שם סופו כי הקמח אחר שנלוש יקרא בצק וכן וטחני קמח וכן אפיתי על גחליו לחם : ותקח את המשרת ותצק לפניו · המשרת היא המחבת וכן תרגום מחבת מסריתא והמשרת היא שבשלה בה הלביבו' ולקח' המשר' ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז"ל שעשתה לו מיני טגן והוא שמטגנים הבצק במחבת עם השמן : ויסכלה

רשי

ותלבב · ותרלוט סולת מורבכת במים רותחין תחלה ואחר כך בשמן : לם המשרת · תרגום של מחבת משריתא : כי לא ימנעני ממך · שמוהרת לבי לך לפי שנתעברה בה אמה כשהיא נכרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן השפחה אינו בנו לכל דבר : ויסכלה

מסרה

עשתה ה' קמצין בקריאה וסי' ותתן את המטעמים ואת הלחם · ותקח את הלביבות ותלבב : ואת כל אשר ידי עשתה · זכר את ושתי ואת אשר עשתה · אף לא הביאה אסתר המלכה :

ואכול מן ידה: ושכיב אמנון ואתמרע ואתא מלכא למחזייה ואמר אמנון למלכא תיתי כען תמר אחתי ותחלוט לעיני תרתין חליטתא ואכול מן ידה: ושלח דוד לות תמר לביתא למימר אזילי כען לבית אמנון אחוך ועיבידי ליה סעודתא: ואזלת תמר בית אמנון אחוהא והוא שכיב ונסיבת ית לישא ולשת וחלטת לעינוהי ובשילת ית חליטתא: ונסיבת ית מסריתא ואריקת קדמוהי ולא אבה למיכל ואמר אמנון אפיקו כל אנש מעילוהי ואפיקו כל אנש מעילוהי: ואמר אמנון לתמר איתי סעודתא לאידרון בית משכבא ואכול מן ידיך ונסיבת תמר ית חליטתא דעבדת ואעילת לאמנון אחוהא לאידרון בית משכבא: וקריבת ליה למיכל ואתקיף בה ואמר לה עולי שכיבי עמי אחתי: ואמרת ליה אחי בבעו לא תענייני ארי לא מתעבד כן בישראל לא תעביד ית קלנא הדין: ואנא לאן אוביל ית חסודי ואתתי כחד מן שטיא בישראל וכען מליל כען עם מלכא ארי לא ימנעינני מינך: ולא

ואכלתי מידה: וישכב אמנון ויתחל ויבא המלך לראתו ויאמר אמנון אל־המלך תבוא־נא תמר אחתי ותלבב לעיני שתי לבבות ואברה מידה: וישלח דוד אל־תמר הביתה לאמר לכי נא בית אמנון אחיך ועשי־לו הבריה: ותלך תמר בית אמנון אחיה והוא שכב ותקח את־הבצק ותלוש ותלבב לעיניו ותבשל את־הלבבות: ותקח את־המשרת ותצק לפניו וימאן לאכול ויאמר אמנון הוציאו כל־איש מעלי ויצאו כל־איש מעליו: ויאמר אמנון אל־תמר הביאי הבריה החדר ואברה מידך ותקח תמר את־הלבבות אשר עשתה ותבא לאמנון אחיה החדרה: ותגש אליו לאכל ויחזק־בה ויאמר לה בואי שכבי עמי אחותי: ותאמר לו אל־אחי אל־תענני כי לא־יעשה כן בישראל אל־תעשה את־הנבלה הזאת: ואני אנה אוליך את־חרפתי ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל ועתה דבר־נא אל־המלך כי לא ימנעני ממך: ולא

רלבג

ותלבב לעיניו שתי הלביבות · הוא מעשה ארחשת קוש"פיל בלע"ז : ואברה · ואוכל : הבריה · המאכל : ותבשל את הלביבות · בשלה אותן בשמן באלפס והנה אמר בשול גם כל הצלי אמר ויבשלו את הפסח : המשרת · אלפס : ותצוק לפניו · שפכה לפניו הלביבו' עם השמן בכלי אשר הביאה בו לפניו את הבריה והנה עשת' זה לפניו בעבור שכבר דקדק אמנון שתלבב לעיניו את הלביבות והנה השתדל אמנון להביא' החדר כדי שיוכל להשיג שם תבוקש' מאמה כן יהיה לבו אם ישמע בחוץ קולה כענותו אותה : כי לא יעשה כן בישראל · לא אמרה משום שאין ראוי לשכב עם אחותו משום גלוי ערוה שאם היה זה כן איך יודה לו המלך אך אמרה שלא יעשה כן בישראל לבא על אשה דרך זנות אם לא יהיה דרך אישות ומזה יתבאר שלא היתה תמר אחותו על דרך האמת ולזה אמרו רבו' ז"ל שתמר היתה בת יפת תואר שנבעלה בגיותה ונתעברה מדוד אחר כן נתגיירה ונשאה דוד ולפי שאמה לא היתה גיורת בעת שנתעברה ממנה הנה לא היתה הבת בת דוד כי אין הבן הבא לישראל מן השפחה או מן הגויה קרוי בן לישראל הוא ולזה אמר בפרשת ואלה המשפטים בבנים שיולדו לישראל מן השפחה הכנענית אשר הם עבדים כיוצא לא ישראלים : ויסכלה

כלי יקר

לעשות לה מאומה מאומה דייקא ולאמנון רע רע מעללי' חכם להרע כמו שאמר בגמ' ויעצו להרע ואולי עצתו היתה שיענה שלא כדרכה והכתו' כסה טפח וגילה טפחים במה שאמר אל אחי אל תענני שאין עינוי אלא שלא כדרכה כי זאת הנבלה היעוצה וזהו שאמר ולא אבה וכו' ויענה וישכב אותה ויענה תחלה ואח"כ שכיב וישכב אותה כדרכה ולא חשש להיותה בתולה כי זה דרכו של יצר הרע תחלת פיו סכלו' קל ואחרית פיהו הללו' רעה :

ולאמנון רע וכו' במס' סנהדרין שהיה חכם להרע מאד וכן הביא רש"י ז"ל · והר"דק ז"ל ומהר"יא ז"ל ועיין הרל"בג ז"ל ובדבריו כבין אות' ויפלא בעיני שאמנון לשון כלה וזרות ויונדב החזיק בלבו לעשות : ולע"ד להבין בזה אומרו איש כידי שיאמר ויונדב חכם מאד אבל כדי שלא נטעה לומר שהיה חכם בתורה להטיב לזה אמר ויונדב איש חכם מאד בענין היצות להיות איש תחבלן ורמאי וזהו איש לזה שנה לומר ויונדב איש חכם מאד לו' שלא היתה בזאת החכמ' דומה אל אביו ודודו דוד שהיה היותו בן שמעה אחי דוד לא דמה אליהם בחכמתו לטוב' אלא ויונדב איש חכם מאד להרע כפרד מלור שחולב אביו וממקב' בור שנוקר דודו דוד וזהו ויונדב איש שממנו ומעצמו היה כן איש חכם להרע ומצא בילקוט כר' ב' בשם המכילת ז"ל וכן אתה מוצא ביהונדב שמתחלה נקרא יהונדב ומשבא להותו מעשה מנעו ממנו אות ה' בקרא יונדב שנאמר בהתחברך לרשע וכו' מכאן אמרו חז"ל אל יתחבר אד' לרשע ואפי' לקרבו לתור' ע"כ וי"ל היאך למדו מכאן חז"ל שאל יתחבר אדם לרשע ואפי' לקרבו לתורה ומנא להו ונראה כי יהונדב מתחלה כשר כשמה שהיה רע לאמנון מה רעות היה ביניה' והם קרובים ואין זה הרעות אלא לדברי תורה שהיה חכם מאד ועשה עוד רע לאמנון ללמדו תורה כי שב' גדול הוא וזהו שאמ' ולאמנון רע ליונדב ומתחלה כשר היה ושמו יהונדב כי עדותי בו כמו עדות ביהוסף שמוו כן שם יה"ו אלא שבהתחברו לרשע פרץ ה' מעשיו ונמנו לו וגרעו לו הה"א שבזה נתבטל כל השאר וזה נמשך לו ליונדב מהתחברו לרשע אמנון ז"ש ולאמנון רע ומאז שנעשה רע לו פרץ ה' מעשיו ומיעטו ופחתו שמו וזהו שאמר ושמו יונדב שמתחלה היה שמו יהונדב ואחר כך נעשה שמו יונדב ובזה מובן שאמר ושמו יונדב ולא אמר יונדב שמו כרשעים כי לא היה בעת ההיא אלא כשר אלא שבהתחברו לרשע לקרבו לתור' פרץ ה' מעשיו ונעשה שמו יונדב ונכשל להרע להשיאו עצה רעה לזימ' מכאן אמרו חז"ל אל יתחבר אדם לרשע ואפילו לקרבו לתורה שהיה יונדב שנתקרב לאמנון הרשע לקרבו לתורה פרץ ה' מעשיו ושמו יונדב ולכן אל יקשה על זה מה שראינו אחר כך ויאמ' לו יהונדב בה"א כי די במה שהזכיר כן בעת התחברו אליו לפי שנתחבר לרשע פרץ ה' משמו :

ויאמר לו מדוע וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק וכן מהר"יא ז"ל : ולע"ד שלהיות יונדב איש חכם חקר בשיקול הדעת עד שהבין תוכן הענין והוא מדוע אתה ככה דל ר"ל הנה אתה היית מקדם ומאז שמן ודשן ומה נשתנה עתה ז"ש מדוע אתה דל שמקד' ומאז כמן ועתה ככה דל אם כן אין דלו' זה וכחש זה טבעי בך זאת ועוד שזהו בבקר בבקר רוצה לומר בכל בקר ובקר אתה דל וכחוש יותר משאר היום ואם היה חולי טבעי ידוע הוא כי בבקר יקל ובשאר היום יכבד החולי · או יאמר בבקר בבקר הכל ביום אחד שבו ביום כשהוא בבקר בבקר יותר אתה דל ביותר והוא הפך הטבע כאמור ואתה בן המלך מהמובחר כי אין אתה בן יפת תואר וכיוצא אלא בן המלך ואם כן הודיעני מה דרכיך וכו' הסיבה מדוע אתה ככה דל בן המלך הוכרח להשיבו האמת ויאמר לו את תמר אחותי אחו' אבשלום אני אוהב וזה מחיי' היותי דל בבקר בבקר כנז' המפרשים שבלילה לא ישכב לבי מהחשק ולזה בבקר אני דל ולהיות שהיא אחות אבשלום רוצה לומר יפה כמוהו לזה אהבתיה או יהיה הכוונה באו' אחות של אבשלום כלומר ונמנע לבא אלי פן יקראני אסון מאחיה לזה אני דל עם היותו בן המלך כי אין לאל ידי בזה כי גם הוא בן המלך וידו תקיפה ולזה לא אמר את תמר אחותי כי אם אחות אבשלום אני אוהב גם הורה בזה דברי חז"ל שאמר אחו' לאבשלום מאמו ולא לאמנון כי הורת' שלא בקדושה היתה ומהר"יא ז"ל כתב לפי שיש תמר אחרת בת אבשלום והיא יפת תאר ויפת מראה על כן נתן סימנים אלו ע"כ :

ויאמר לו יהונדב וכו' רש"י ז"ל את הבריה את הסעודה וכן כתב הר"דק ז"ל והתחל הראה עצמך חולה והברני האכילני הבריה המאכל עד כאן · ומהר"יא כתב שלהיותה אחותו והיא אסור' עליו משום ערוה לא מלאו לבו של אמנון לעשות נבלה כזו עד שהסכים עמו יונדב ונתן לו עצה והתחן להביא' אלא ואפילו שהיא בתולה שאינה יוצאה לחוץ וזהו שאמר ויאמר לו יונדב וכו' : ולע"ד לדקדק אומרו כאן יהונדב דלשיטת חז"ל הנ"ל בפסוק ולאמנון רע וכו' שגרעו לו ה"א לפי שנתחבר לרשע אמנון אם כן היה ראוי בפסוק הזה לכתוב יונדב ולא יהונדב כי כאן בהתחברו לרשע אמנון ויעץ לו עצו' מרחוק וכו' · ועוד יש לדקדק אומרו ובא אביך בלשון זלזול והי"ל לומר ובא המלך כדסמיך ויבא המלך לראותו ויאמר אמנון אל המלך וכו' גם אומר אחותי ללא צורך ועוד קשה או ותברני לחם דמשמע תברני לחם מן העשוי ע"י זולתה' והיא האכלני ואח"כ או' ועשתה לעיני את הבריה למען אשר אראה ואכלתי מידה משמע שהיא העושה גם היא האכילה אותו ואח"כ היא נגוד למ"ש ותברני לחם · או יהיה דבר מיותר · ונראה כי זה האיש אפשר לדונו בזה לכף זכות מאד מה שלא היתה עצתו זאת לעשות נבלה עמה ממש הכן היה ענייננו מעין מה שאמרו בגמרא גבי ההוא דעלה בלבו טינא שאמרו תספר עמו אחורי הגדר ימות ואל תספר עמו דמשמע שהיה אפשר להתרפא ע"י הסיפור עמו מאחורי הגדר אלא שלא התירו לו מצד האיסור של לא תקרבו לגלות ערוה ואביזרייה יהרג ואל יעבור · אמנם בנדון זה שלא היה כל כך איסור כי שנייה היא ובת יפת תאר שלא היה בה איסור ערוה של אחות כנ"ל מחז"ל רלב

יהונדב ליעץ אותו עצה לעשו' באופן שתבא לפניו ובספרו עמה יבוטל יצרו תבוטל תאותו וזהו שאמר ויאמר לו יהונדב שאף על פי שבכל שאר המקומות פחתו לו הה"א מאד מה שנתחבר לרשע ופרץ ה' מעשיו עם כל זה בפרט הזה הנראה עצה כשרה הזכירו בשם יהונדב להודיע שלא כיון אל הפועל מגונה אשר עשה אמנון ואבל תקלה יצאה מתחת ידו כי הוא יען שכב על משכב וכו' כדי שתבא שם לפניו ויעשה נחת רוח ליצרו הרע והוא פרץ גדר המוסר כא' הכבלי' וזה לא כוון יהונדב ולא עלתה על לבו וזהו שאמר ויאמר יהונדב וכו' ולא ימלא בדבריו אלה שיאחזו בה ויעננה כלל והיא הסתפקה נכונה כי סוף סוף בן שמעה אחי דוד הוא וחכם מאד שבחו הכתוב והע"פ פרז"ל אמרו חכם להרע הוא בבחינת איש כמוהו שביביו נשערה מאד שלא היה לו ליתן פתחון פה לאמנון וליצרו הרע והנה אמר לו ובא אביך לומר לו דווקא אם יבא אביו כלבו את בן ירבה שיבא יחידי כאחד העם לא כמלך שאם יבא עם שרים ונכבדים עמו כהוד מלכות אל לא ידבר כן כי יהיה לבו שהבאים יאמרו ברע הוא ואולי ירד לסוף דעתו של אמנון לזה אמר ובא אביך לראותך ואמנון לא קיים זה אלא אע"פ שבא דוד בהוד מלכות העיז פניו ויאמר לו תבא נא תמר אחותי וזה שאמר ויבא המלך ויאמר אמנון אל המלך · או אמר ובא אביך דרך בזוי לרימוז אל מה שאמרנו גם כן אמנון בן דוד שהכוונה דומה להביו אביו חשק אשת אוריה וזה חשק אחותו וכו' וזהו שאמרת ובא אביך אל נא תבוש מענין זה כי הלא הוא אביך גם בזה כי אמנו הולכת ואליו נדמי' בזה והחשק או אמר אביך לפי שהיה דודו ולבו גם בו ואמר ובא אביך ולא אמר ובא המלך והנה אפשר שבכלל החלת תחבולת יונדב אשר יען שבדב' אמנון אל המלך ידבר דברים לא המה ומנגדים אלו לאלו כדי שיחשוב דוד שמחמת החולי דעתו מבולבלת ולזה אמ' תבא נא תמר אחותי ותברני כאלו היא תבא להאכילו מהעשוי ע"י זולתה שבהיות המאכל נאכל על ידי אחותי והסרב עמי הברני לחם ואחר כך יעשה שתעשה את הבריה הזאת לעיני למען אשר אראה את מעשיה בנקיות כי בת המלך היא נקייה במעשיה ואכלתי מידה · אמנם אמנון שינה בזה כי חשש פן יאמר המלך מאחר שהוא רוצה לאכול ממעשה ידי זולתה אם כן מה טעם לאכול על ידי ברע הוא זה לזה לא הזכיר מזה כלל אלא תבא נא תמר אחותי ותלבב לעיני :

וישכב אמנון וכו' עיין רש"י והרד"ק ז"ל והרל"בג ז"ל ומהרי"א ז"ל הביא דברי חז"ל שבמסכ' סנהדרין שהיא מיני טיגון שטגנה בצק במחבת ושמן :

וישלח דוד וכו' צריך לדקדק אמר כאן דוד ולא אמר המלך ונראה להודיע שלא היה השליחות הזה עד שבא דוד אל ביתו והשליחות היה מהבית החיצון אל ביתה הפנימי אשר שם הנשים ודודותיה ויבא הביתה לעשות מלאכתה כי אין דרך הצנועים להיות בתי הנשים כבודות בנות מלך פנימה שירא מי נכנס אליהם ומי יצא · ולזה אמר וישלח דוד לומר שלא היה השליחות הזה שבהיכת היותו מלך אשר לב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ יטנו והיה לו לגלות לבו בתבונה ודעת מה זה התועלת שתעשה תמר הלביבו' אין זה כי אם רוע לב ולמנוע ממנו השליחו' בזה אבל הוא יתברך השיב חכמים אחור ודעתם יסכל שדוד עצמו יעשה סרסור בדבר הרע הזה אם כן לא היה השליחות הזה מפאת היותו מלך אבל וישלח דוד הביתה שאין גולה אזנו ולבו לא מהשמים ממעל ולא מהארץ מתחת ולזה אמר וישלח דוד הביתה וכו' לכי נא לשון בקשה בית אמנון אחיך כי אחיך הוא ואין זלזול בהליכתך שם כי תעשי לו מאכל :

והלך תמר וכו' עיין הרד"ק והרל"בג : ולע"ד באומרו את הבצק כי בתחלה לשה אותו בצק ואחרי כן בהעשותו בצק מוסיפין ללוש אותו בתתה מים עליו ומטפחי בו כמעשה האספיגנים כנודע וזהו שאמר ותקח את הבצק ותלש שלא אמר כן על שם סופו אלא אחר שנעשה בצק שלא בפניו כדי שלא ימאס בעיניו כי כן הוא בתחלה הלישה מאוס בעיני החולה לכך ותקח את הבצק ותלש עורכו ואחר כך עשאתו לביבו' שתי מלאכות אלו לדוד עשאתו לעיניו וזהו שאמר ותלש ותלבב לעיניו אבל לא הלישה הראשונה לבצק גם לא האפיה והבישול כדי להביא אליו המאכל לפניו לאכול שהאוס כי כן צריך לעשו' אל החולה זהו שאמר ותבשל את הלביבות ולא הזכי' בזה הבישול לעיניו וכן לא הקפיד אמנון כ"א ותלבב וכו' :

ותקח את המשרת עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל : ולע"ד שקרא הוציאו כל איש מעלי כאלו הוא חולה מאד והבלא הברת העומדים מזקת אותו ולכן יצאו מעליו ובזה שעו לקבל דבריו ויצאו כל איש מעליו וז"ס ·

ויאמר אמנון וכו' שאמר ותביא לאמנון אחיה החדרה התכלית אל תמר כי להיותו אחיה הביאה לו כן אל החדרה כי לא עלה בדעתה מרד ומעל בזה כי אחיה הוא אמנם מה שקראה אמנון שבריך והברה מידך ברשע אמר כן לקרותה בריה כדי שיאכל הוא והיא תאכילנו בידה וזהו שאמר הביאי את הבריה החדרה ואברה מידך שאין כוונה מידך אלא שתברני ותאכילהו

רדק

וישנאה אמנון · זאת השנאה היתה סבה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלום יותר שונא אותו עד מות עד שחשב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש ההוא נעשית בביתו וזה הבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן בדבר אבשלום זמה והרב הכל מדה כנגד מדה · ובדרש מה היתה השנאה הזאת נימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה : אל אודות · אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה הזאת וחרפ' ובזיון יותר מהאחרת שעשית עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי וי"ת אל על : מעילים · ת"י כרדוטין והמעיל הזה עשוי ככתונת הכתונה כי כן אמר ועליה כתונת פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע ביניהם ויונתן שתרגם כרדוטין כך הרג' אפוד בד כרדוט דבוץ : הלוך וזעקה · עבר במקום בינוני כלומ' הולכת וזועקת שכך תרגם יונתן ואזלת מיזל וצווחת · ואמרו ר"ז"ל בקבלה בידם כי על אותו מעשה בהותה שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בצנועות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה עמדו בית דינו של דוד וגזרו והסרו להתיחד עם הפנויה : האמינון · דרך בזיון : ושוממה · הוי"ו הינה תוספת דבר כוי"ו ויפא אברה' את עיניו ואדוני אבי ז"ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון עניין הדומה ופי' ושוממה עצבה ושוממה : גוזזים

ס"ו ולא אבה לשמע בקולה ויחזק ממנה ויענה וישכב אתה: וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה ויאמר לה אמנון קומי לכי: ותאמר לו אל אודת הרעה הגדולה הזאת מאחרת אשר עשית עמי לשלחני ולא אבה לשמע לה: ויקרא את נערו משרתו ויאמר שלחו נא את זאת מעלי החוצה ונעל הדלת אחריה: ועליה כתנת פסים כי כן תלבשן בנות המלך הבתולת מעילים ויצא אותה משרתו החוץ ונעל הדלת אחריה: ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה:

כ ויאמר אליה אבשלום אחיה האמינון אחיך היה עמך ועתה אחותי החרישי אחיך הוא אל תשיתי את לבך לדבר הזה ותשב תמר ושממה בית אבשלום אחיה: והמלך דוד שמע את כל הדברים האלה ויחר לו מאד: ולא

ולא אבא לקבלא מינה ותקיף מינה ועניה ושכיב עמה: וסנאה אמנון סנאתא רבתא לחדא ארי סגיאה סנאתא דסנאה מרחמתא דרחימה ואמר לה אמנון קומי איזילי: ואמרת ליה על עיסק בישתא רבתא הדא מאוחרנתא דעבדתא עמי את אמר לשלחותי ולא אבה לקבלא מינה: וקרא ית עולימיה משומשניה ואמר שלחו כען ית דא מלותי לברא ואגיף דשא בתרהא: ועלה כיתונא דפסי ארי כן לבשן בנת מלכא בתולתא כרדוטין ואפק יתה משומשניה לברא ואגיף דשא בתרהא: ונסיבת תמר קטמא על רישה וכיתונא דפסי דעלה בזעת ושויאת ידה על רישה ואזלת מיזל וצווחת: ואמר לה אבשלום אחוהא האמינון אחוך הוה עמך וכען אחתי שתוקי אחוך הוא לא תשוין ית לביך לפתגמא הדין ויתיבת תמר וצדיא בית אבשלום אחוהא: ומלכא דוד שמע ית כל פתגמיא האילין ותקיף ליה לחדא: ולא

מסרה

וישנאה ב' חד ר"פ וחד ס"פ וסימ' את בתי נתתי לאיש הזה · וישנאה אמנון : ועליה ג' וסימ' ועליה כתנת פסים · ועליה למרום שובה · ועליה יכרעון אחרים : ותשב י"ב בקריאה וסימ' ותלך ותשב לה מנגד הרחק ב' בפסוק . ורחל לקחה את התרפים · ויאמר יהודה אל תמר כלתו שבי · ותסר בגדי אלמנותה מעליה · ותשב באיתן קשתו · ואת רחב הזונה · ויאמר לה אלקנה אישה עשי · ויאמר לה אבשלום אחיה · ותבא בת שבע אל המלך · ותדבק בנערות בעז ללקט · ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם :

רשי

וישנאה אמנון · אמרו רבותינו נימה נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה : אל אודות · אל יעשו אודות הרעה הזאת של שילוח הגדולה מן האחרת שעשית עמי ופניתני ועוד תוסיף רעה ממכה לשלחני : ויהיו

וישנאה ב' חד ר"פ וחד ס"פ את בתי נתתי

רלבג

וישנאה אמנון שנאה גדולה · ידמה שהתעצמה כפי יכלתה לחלוק על רצונו ואולי הכאיבה אותו בזה ההתעצמות שהיה ביניהם או אמרה לו דברי חרפות ולזה שנאה כי כבר אמרה לו ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל או אולי אמרה לו דברי יותר קשים מאלו · והנה מרוב השנאה שלחה אמנון מביתו דרך בזו לאמרו מזה שגדל השנאה הוא שלא ידבר עמו למרע ועד טוב ולפי שאמרו והוא לא שונא לו מתמול שלשום לאמרו שאם לא דבר עמו ג' ימים אינו גולה : כתנת פסים · לבוש מצבעי' מתחלפי' היה דרך משל כשיעור פסת יד מצבע אחד וכן תמשך להיות מצבעי' רבים · ועתה אחותי החרישי אחיך הוא · ר"ל ואין ראוי לפרסם גנותו · ותשב תמר שוממה בית אבשלום אחיה ידמה כי לבשתה ולדאגתה היתה שם בלי חברה כטעם אמרה כל שעריה שוממים כי רבים בני שוממה : כי

מנחה קטנה

אל אודת הרעה לא אמרה זו רעה שהאחרת כי אם אל אודות לומר הנה השפכת ללענה השפט כי הלא שהאונס את הבתולה הוא שלא יוכל לשלחה כל ימיו נמצא כי אין השילוח סיבת נמשכת שהאונס כ"א השכבה וזהו אל אודות כו' וסיבת הרעה הגדולה הזאת נמשכת שהאחרת ופי' אשר עשית עמי לשלחני לומר אשר עשית עמי שאנסתני יגרום לשלחני כלומר כי אדרבה לא יוכל לשלחה כל ימיו אמרה תורה או יאמר הנה אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטל אהבה אין לא יספיק היות תלויה בדבר אלא לבטל האהבה בביטול הדבר אין לא להגדיל שנאה ומה גם יתירה על האהבה והנה דברי טעם היו לאין שוחטת אלא שלא אבה לשמוע לה : ויחר לו אחד לא אמר ויחר לפוכי אם ויחר לו כי לו נוגע הדבר כיון שהוא היה גרם בנזקין בשלחה אותו אל אמנון לעשות לביבות ואלולי זה המלך לא היתה הולכת גם חרה לו כי בזה יתעורר ויזכר העם עונו כבת בבע כי לא יגנר מלינכי סדור מלינבר ולומר שאמנון אמבינ למד: ולא

פי' רבינו ישעי'

ולא אבה לשמוע בקולה · שיקחנו אשה שלא היה חפץ בה כי אם לשכב עמה למלאות תאותו · וישנאה אמנון · פירו' לאחר שבילא אותו שנאה שלא יאמר לו המלך קח אותה לאשה · ותאמר לו אל אודות דסמי' יש בו ופירושו כמו על אודות · שדברה לו על אודו' הרעה הגדולה הזאת יותרון האחרות אשר עשית עמדי שתרצה לשלחני שהיתה רוצה שישאנה לאשה : ותשב תמר ושוממה · פי"ו יתר :

כלי יקר

ותאכילהו מידה ממש כדרך המאכיל החולה מאד שישימו ממש בפיו אמנם אמר לא עשתה כן אלא ותקח תמר את הלביבות אשר עשתה ותבא לאמנון אחיה הביאה לביבות לבד אבל לא שתהיה בריה לאכול בין שניהם גם לא שתאכיל אותו מידה ויוכיח כן אומרו ותגש אליו לאכול כו' שהגיש אליו המאכל שיהיה מוכן לו לאכול לא שתברהו בידה כמו ששאל אמנון ועם כל זה לא שוה לה כי ויחזק בה וכו' :

ותגש אליו וכו' עיין הרלב"ג ז"ל : ולע"ד קשה מאד אומרו עמי אחותי כי היא טענה סותר' הענין כי מי יגש לגלות ערות אחותו ואם כן לא היה לו להזכיר אחותי ואולי שהיתה לצעוק בקול גדול מאד ויהיה לבוז אמר לה אחותי את וראוי לכסות קלוני והוא מה שאמ' אחר כך אבשלום החרישי אחיך הוא כלומר וראוי לכסות ערותו או שאינו בושה כל כך כיון שאחיך הוא ותן הדין מותר ליך ככז"ל בשם חז"ל וגם זה אמר באומר אחיך אני · או אפשר שבאו' אחותי חשב להטעות אותה לומר שכבי עמי שכיבה כאחותי לא שאבא אליך וכו' אלא שכבי אצלי ויהיה זה מעין לשכב אצלה להיות עמה שאמור גבי יוסף שגם היא אמרה לאמר שכבה עמי רצה לומר שתשכב עם אצלה וזה התיישב דעתו מבתחק ויוסף ע"ה לא רצה לשכב אצלה אפילו שכיבה לבד בלי ביאה רק אצלה כי היג"כר אם ידכו בקרב אלהים לגלות ערום וזהו לשכב אצלה להיות עמה כי השכיבה אצלה תגרום להיות עמה ממש והוא אמר עמנו אפילו שמסתכל בה כל שכן לשכב אצלה · ובזה מובן הכפל אשר דרשוהו ז"ל לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה בע"הב ונמצא בזה אפשר שהיו דברי אמנון בואי שכבי עמי אחותי כאחות שלא אגע ביך אלא רק אקבל נחת רוח בשכיבה אצלי ועמי והיא השיבה אל אחי אל תענני שראוי לעשות גדר מהעבירה מהשכיבה אצלך כדי שלא תבא לידי ענוי וזהו כפל אל אחי אל תענני וכו' :

ותאמר לו אל אחי וכו' עיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל בכפל אל אחי אל תענני נתנה שלש טענות האחת אל אחי אל תענני כאומרי אל אחי הוא בתמיהה ר"ל האם אינך אחי הלא אחי אתה ולכן אין ראוי שתענני כי לא יעשה כן בישראל לגלות אדם ערות אחותו ולכן אל תעשה הנבלה הזאת ומלבד ההשה ואני אנה אוליך את חרפתי שראוי לך לחוש לחרפתי ולמנוע עצמך מפני כבודי או סיבה שנית והשלישית מפאת כבודך שיתחלל ותהיה כאחד הנבלים ולפי שהיה טרוד בחשקו ולא היה מבין לו הבחנה בין השקר והאמת והטוב והרע הוסיפה לומר לו דברי התול לומר ועתה ידבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך כי עם היותי לך ערוה יבער יותר ממיתתך ואמרה זה לדחותו בקש והבל בדברי תפל והתול להנצל מידו ע"כ הורף דבריו והם חולקים על האמת מדברי חז"ל וכל המפרשים אפילו הרל"בג כאשר עיניך רואות וכבר כתבתי מה שיספיק בזה בפסוק ויהי אחרי כן עיין שם · ולע"ד באומרו אל אחי ר"ל שאע"פי שאין כאן אסור ערות את כי אל אחי אתה שאינך אחי עם כל זה לא תענני כי לא יעשה כן בישראל כנזכר בדברי הרל"בג כי בישראל בלא קדושין עובר משום לא תהיה קדשה וזה יהיה אפי' בהתרצות שניהם יחדיו אבל באונס לא תעשה את הנבלה הזאת שבאתי לשכב עמך והעשה את הנבל' הזאת מהבגידה טראחיסי"ין בלעז שעל כן באמירה התור' באונס לקנסו ממון ולהיותה לאשה כדי שלא' חרפה אשר להכנסה תוליך אותה אל האונס וזהו שאמר כאן ואני אנה אוליך את חרפתי לאסוף אותה האם אוליך אותה אלך ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל לא ככבד אשר טוב תת אותי לאיש אחר מתתי לך לכן ועתה בעת הזאת דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך שמותרת אני לך מן הדין פשוט ככז"ל שלא כדברי מהר"יא ואם כן לא היו דברי התול כי אם קושט דברי אמת ירמוז לו בדבריה שאמרה כי לא יעשה כן בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת להזכיר לו ענין דינה בת ישראל שבא אשר נעשתה נבלה כיוצא בזו בה מבה ומרה היתה לשכם וחמור באחרונה מאחי' שמעון ולוי גם הוא ישים לנגד עיניו את אבשלום אחיה נקם ינקום נקמתה וז"ש כי לא יעשה כן בישראל כו' בישראל שבא :

ולא אבה וכו' הגיד הכתוב שנתחזקה בטענות · הנ"ל כפי האפשר גם בכחה כי הוא היה דל וכחיש ולא שוה לה כי לא אבה לשמוע בקולה ולטענותיה וכנגד האפשר בכחה אמר ויחזק ממנה מכלל שהיה מתחזקת אלא שהוא נתחזק יותר ממנה ואע"פי שהוא דל ודרך הגלה ויחזק ממנה ממנה נמשך לו התחזקות שכיון שחולשתו היה מחשקה ואהבת' בהבטל הסיבה יתבטל המסובב ובטל כחושותו ודלותו ויחזק ממנה ר"ל שממנה נמשך לו חוזק ולזה ויענה וישכב עמה כעין וישכב אותה ויענה דגבי שכם ודינה אחז"ל ויענה שלא כדרכה וישכב כדרכ' ופשוטו שכיון שהיה בהכרח השכיבה עמה שלא ברצונה ענוי החשב לה השכיבה וז"ש גם כן כאן ויענה וישכב אותה :

וישנאה אמנון שנאה גדול' חז"ל אמרו במסכת אבות איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר זו אהבת אמנון ותמר בטל דבר בטלה אהבה והכונה כי כן דרך החושק והאוהב כשיבטל ויצא תאותו ישנאה שנאה גדולה בטל דבר בטלה אהבה · ומהרי"א ז"ל הרחיב כי רשעים מלאי' חרטות ותכף בעשותו פועל מגונה תמשך לו החרטה · ובמסכת סנהדרין פכ"ג אמרו וישנאה אמנון שנאה גדולה אמר רבי נימה נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה ואם נקשרה לו איהי מאי עביד' אלא נימה קשרה לו ועשאתהו כרות שפכה איני והא דרש רבא מאי דכתיב ויצא לך שם בגוים ביפייך שאין להם לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא שער בית הערוה שאני תמר בת יפת תואר היתה עד כאן ורש"י ז"ל כהן הביא שנו רבותינו נימה נקשרה לו ועשאתהו כרות שפכה ע"כ : וקשה למה לא כתב כמסקנה ואולי נפל טעות בספרים וה"גון יתירה נקשרה לו גרסינן ומהר"יא ז"ל הביא שקשרה לו נימה ועשאתהו כרות שפכה ע"כ ועיין הרד"ק והר"לבג ז"ל :

ולע"רן לרמוז אל דברי חז"ל הנז' בגמרא שקשרה לו נימא ועשאתהו כרות שפכה שנוטל ממנו טעם ביאה נמצא שהשנא' נתגדלה מסיבת האהבה אשר אהבה שהאהבה חייבה השנא' שכבר ניטל ממנו טעם ביאה בהעשותו כרות שפכ' וזהו שאמר וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד והטעם כי גדולה השנאה נמשכת מהאהבה אשר אהבה שאילו היתה מ"ס מאהבה מ"ס היתרון הי"לל מהאהבה אשר אהבה וכו' ובזה מובן נתינת טעם כי גדולה השנאה וכו' שהוא בלתי מתייעב כי הוא מקויים בדבר בעצמותו ולפי שגודל השנאה מתחייב מהאהבה אשר אהבה כי נתכשל בו בהעשותו כרות שפכה · ואפשר עוד באומרו כי גדולה וכו' שהוא כאומר דברי הכתוב שאמר שנאה גדולה מאד היינו של האהבה אשר אהבה עם היותה עזה כמות אהבה ז"ש גדולה מאד כמוכח בזה כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה :

ותאמר לו עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לפרש באומר מאחרת שאינה מ"ס היתרון אבל אמרה לו שאודות הרעה הגדולה הזאת של שילוח נמשכת מהאחר' אשר עשית עמי בשכיבה שהעבירה ההיא הביאה הרעה הגדולה הזאת לשלחני ע"כ :

ולע"רן שאמרה לו אל אודות ר"ל אל כה אחי הרע אודות וסיבו' הנמשכות מהרע הזאת של שילוח כי השילוח הינו בזוי מאד עצמו כל כך רק שיגדל ממה שיתחייב הודעת האחרת וזהו שאמר מאחרה אשר עשית עמי יתחייב לפרסם כי יאמרו למה זה שלחה לפי שבעלה כמאא שאודות הרעה הגדולה הזאת נמשכו' מאחרת אשר עשית עמי בשכיבה ועינויי ואפשר עוד והוא הנכון שרע' גדולה זו הגדולה מאחר' שהיתה בסתר וזו בגלוי כדברי הר"דק ומהר"יא ז"ל לרמוז סברתם זו בפ' באומר אשר עשית עמי ר"ל עמי ביני לבינך ואין זר אתנו לא כן זאת שהעשה לעניין כל ותגלגל גילוי האחרת כאמור ולא אבה לשמוע לה אלא קרא את נערו משרתו שהיה חוץ מהבית ואמר שישלחוה החוצה רוצה לומר שלא יסתפקו בהוצאתה מהחדר כי אם החוצה מהבית ונעול הדלת ואמר שלחו כי אולי הפציר עמו ולא יוכל הוא לבדו לשלחה כי אם עם אחוזה מריע עמו וזהו שאמר שלחו נא בלשון רבים ואחרי זאת' ונעול הדלת אחריה אתה מפסיק כי לא הטוב וזהו שאמר ונעול בלשון יחיד והגיד הכתוב שכל תמר שלא הפצירה עד שיבאו רבים להוציאה אלא ויוצא אותה משרתו לבדו ההוקונעל הדלת אחריה :

ועליה כתונת פסים וכו' עיין הר"דק ז"ל והרלב"ג ולע"רן לדקדק אומרו ועליה כתונת פסים מאמר מוסגר בא בין הדבקים מפסיק בין צווי אמנון לנערו על שלחו אותה החוצה וכו' בין ויוציא אותה משרתו דהיה לו לסמוך ויוציא אותה משרתו וכו' אל הצווי של אמנון ואחר כך הי"לל ועליה כתונת פסים כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים ותקח תמר וכו' וכתונת הפסים קרעה וכו' ונראה כי המעי' לחוד וכתנת הפסים לחוד שהמעיל ישימוהו על כל המלבושים לצאת בו אנה ואנה כמו הרדיד לנשים והליא"ר ולזה הגיד הכתוב כי היה עליה כתונת פסים לבד בשהוציאה בלא מעיל וזהו שאמר ועליה כתונת פסים שהיא כתונת חשובה כמו שעשה יעקב ליוסף התחיב כי גם כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים כמאמ' לבוש הכתנת פסים והמעיל ש מיוחד אל הבתולות בנות המלך ללבוש מעילים כדברי הר"לבג ולכן ילבשוהו הבתולות מעשה נערות כי כן גם כן כשהנו הבתולות בנות המלך שתלבשנה מעיל ם בצאתם אנה ואנה לכבוד ולתפארת ולכאן לא המתין לה הנער ללבוש מעילה אלא ועליה כתנת פסים לבד ותכף ויוצא אותה משרתו החוץ שהיה דבר אמנון נחוץ :

ותקח תמר וכו' עיין הרד"ק וכן הביא מהרי"א ז"ל והיה זה כדי שתגלה רעתו בקהל וידעו כי אנוסה היא ולזה ותקח תמר וכו' ולזה קרעה הכתונת ע"כ :

ויאמר אליה כו' עיין הרד"ק ומהר"יא וכאשר שומע אבשלום אחיה אמר להאמר החרישי וכו' ר"ל

רדק

גוזזים · מנהגם היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל : עם אפרים · סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי : ולא נכבד עליך · שלא נהיה כלנו עמך כבדות לרוב ההוצאה ולא דרך בקשה כמו ולא יתן לעבדיך : ויפרץ · כמו הפוך ויפצר : הלא · המלה הזאת באה פעמים לענין זירוז וחזוק וכן הלא שלחתיך הלא כי משחך : שומה · פעולה כלומר הריגת אמנון היתה שומה בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה מספר ברעתו מיום ענותו את תמר אחותו וי"ת הרי בלבא דאבשלום הות כמינא וכן תרגום השר שם לו בדרך דיכמון ליה : מדרך

וְלֹא־דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם־אַמְנוֹן לְמֵרָע
וְעַד־טוֹב כִּי־שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת־
אַמְנוֹן עַל־דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֵת תָּמָר
אֲחֹתוֹ׃ וַיְהִי לִשְׁנָתַיִם
יָמִים וַיִּהְיוּ גֹזְזִים לְאַבְשָׁלוֹם בְּבַעַל
חָצוֹר אֲשֶׁר עִם־אֶפְרָיִם וַיִּקְרָא
אַבְשָׁלוֹם לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיָּבֹא
אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
גֹזְזִים לְעַבְדֶּךָ יֵלֶךְ־נָא הַמֶּלֶךְ וַעֲבָדָיו
עִם־עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־ כה
אַבְשָׁלוֹם אַל־בְּנִי אַל־נָא נֵלֵךְ כֻּלָּנוּ
וְלֹא נִכְבַּד עָלֶיךָ וַיִּפְרָץ־בּוֹ וְלֹא־אָבָה
לָלֶכֶת וַיְבָרְכֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם
וָלֹא יֵלֶךְ־נָא אִתָּנוּ אַמְנוֹן אָחִי וַיֹּאמֶר
לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה יֵלֵךְ עִמָּךְ׃ וַיִּפְרָץ־בּוֹ
אַבְשָׁלוֹם וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ אֶת־אַמְנוֹן
וְאֵת כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיְצַו אַבְשָׁלוֹם
אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר רְאוּ נָא כְּטוֹב לֵב־
אַמְנוֹן בַּיַּיִן וְאָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם הַכּוּ אֶת־
אַמְנוֹן וַהֲמִתֶּם אֹתוֹ אַל־תִּירָאוּ הֲלוֹא
כִּי אָנֹכִי צִוִּיתִי אֶתְכֶם חִזְקוּ וִהְיוּ לִבְנֵי־
חָיִל׃ וַיַּעֲשׂוּ נַעֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לְאַמְנוֹן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה אַבְשָׁלוֹם וַיָּקֻמוּ כָּל־בְּנֵי
הַמֶּלֶךְ וַיִּרְכְּבוּ אִישׁ עַל־פִּרְדּוֹ וַיָּנֻסוּ׃
ל וַיְהִי הֵמָּה בַדֶּרֶךְ וְהַשְּׁמֻעָה בָאָה אֶל־
דָּוִד לֵאמֹר הִכָּה אַבְשָׁלוֹם אֶת־כָּל־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אֶחָד׃
וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב
אַרְצָה וְכָל־עֲבָדָיו נִצָּבִים קְרֻעֵי
בְגָדִים׃ וַיַּעַן יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי־
דָוִד וַיֹּאמֶר אַל־יֹאמַר אֲדֹנִי אֵת כָּל־
הַנְּעָרִים בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הֵמִיתוּ כִּי־אַמְנוֹן
לְבַדּוֹ מֵת כִּי־עַל־פִּי אַבְשָׁלוֹם הָיְתָה
שִׂימָה מִיּוֹם עַנֹּתוֹ אֵת תָּמָר אֲחֹתוֹ׃ (שומה ק')
ועתה

ולא מליל אבשלום עם אמנון למביש
ועד טב ארי סני אבשלום ית אמנון
על עיסק דעני ית תמר אחתיה׃ והוה
לזמן תרתין שנין והוו גזזין לאבשלום
במישר חצור עם בירת אפרים וזמין
אבשלום לכל בני מלכא׃ ואתא
אבשלום לות מלכא ואמר הא כען
גזזין לעבדך ייזיל כען מלכא ועבדוהי
עם עבדך׃ ואמר מלכא לאבשלום
לא ברי לא כען ניזיל כולנא ולא נתקף
עלך ואתקיף ביה ולא אבא למיזל
וברכיה׃ ואמר אבשלום ולא ייזיל
כען עמנא אמנון אחי ואמר ליה
מלכא למא ייזיל עמך׃ ואתקיף ביה
אבשלום ושלח עימיה ית אמנון וית
כל בני מלכא׃ ופקיד אבשלום ית
עולימוהי למימר חזו כען כד ישפר
לבא דאמנון בחמרא ואימר לכון
קטולו ית אמנון ותקטלון יתיה לא
תדחלון הלא ארי אנא פקדית יתכון
אתקיפו והוו לגברין גברין׃ ועבדו
עולימי אבשלום לאמנון כמא דפקיד
אבשלום וקמו כל בני מלכא ורכיבו
אנש על כודנתיה ואפכו׃ והוה עד
דאנון באורחא ושמועתא אתת לות
דוד למימר קטל אבשלום ית כל בני
מלכא ולא אשתאר מנהון חד׃ וקם
מלכא ובזע ית לבושוהי ושכיב על
ארעא וכל עבדוהי מעתדין כד
מבזעין לבושיהון׃ ואתיב יונדב בר
שמעה אחוהי דדוד ואמר לא יימר
ריבוני ית כל עולימיא בני מלכא
קטלו ארי אמנון בלחודוהי מית ארי
בלבא דאבשלום הות כמנא מיומא
דעניאת תמר אחתיה׃ וכען

רלבג

כי שנא אבשלום את אמנון · למדנו מזה כי כבר תיכר השנאה כשיעמוד האדם לדבר עם רעהו מפני השנאה למרע ועד טוב : הנה נא גוזזים לעבדך · כשהיו להם גוזזים היו שמחים על הטובה כמו שמלא דוד לנבל כי על יום טוב באנו והנה היה מתחבולת אבשלום ששאל מהמלך שילך הוא ועבדיו עמו לשתות ולאכול ולשמוח עמו כי ידע כי זה דבר בלתי ראוי שיתרצה בו המלך גם עשה זה כדי שיתרצה דוד לשלוח אמנון עמו ולא יתן את לבו אל דבר אמנון השנאה הראויה בין אבשלום ובין אמנון על דבר תמר אחותו והנה היה אמנון הבן הבכור לדוד שראוי למלוך שהיה ראוי שימלוך אחריו ולזה נתעצב דוד יותר באמנון מזולתו משאר הבנים : על פי אבשלו' היתה שומה · ר"ל שדבר זה היה מסודר בפי אבשלום תמיד מיום ענותו את תמר אחותו כי כאשר תמלא ידו יקח נקמתו ממנו : ויתאבל

רשי

ויהיו גוזזים · ודרכם היה לעשו' משתה בגוז צאנם : ולא ילך נא אתנו · ולא יכול אתה ללכת ילך נא עמנו אמנון : על פי אבשלום היתה שומה · בצוויו של אבשלום היתה שומ' זו כישומת על עבדיו להרוג את אמנון : ותכל

כלי יקר

מצד היותו אחותו של אבשלום נהיה לו לחלוק כבוד לאחיה או ליראה ממנו · ודרך הכלה אחותו של אמנון אמנם גבי לבן אמר לו הש"ת הזהר ועשה סייג לדרך השמר פן תדבר עם יעקב אפי' טוב כי טובתם של רשעים רעה אצל צדיקים כמ"ש במסכת יבמות בשלמה רע להם :
ויהי לשנתים ימים עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג וכן מהרי"א והביא מהמדרש בירושלמי של מסכת סוטה גבי מתניתין יש זכות תולה שנה א' ויש זכות תולה ב' שנים ויש זכות תולה שלש זכות תולה שנה אחת שנאמר ולקצת ירחין תרין עסר · ויש זכות תולה שתי שנים מאמנון ויהי לשנתים ימים וכו' ויש תולה שלש שנים מאחאב שנא' וישבו שלש שנים וכו' אמר ר' יוסי כל אות' י"ב חדש היה עסוק במצות כל אותם ב' שנים היה עוסק בתורה ע"כ והראוי שנא' שאמנון היה נשמר מאבשלום והוצרך להחניפו שנתים ימים ע"כ · ולע"דן שאבשלום לא דבר עמו מרע ועד טוב ומה שהוצרך שנתים ימים עד שהרבה

מסרה

כתוב ד' בקריאה וסי' ויהי כי טוב לבם כן כתיב וקרי כתוב · גפן ביקק ישראל פרי ישוה לו · ויצו אבשלום את נעריו · ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר : והשמעה' חסר בלישן שמועה וסי' אל בני כי לא טובה השמעה · ויהי המה בדרך והשמעה באה אל יואב · כי שמעה רעה · שמעה שמעתי · ושמעת אל שמועה תהיה · ולא נותר ה' בקריאה וסי' בלישן תרגו' ירקא קטל אבשלום בסלא דסנבלט · ופירושן נמסר בסדר פנח'.

כלי יקר

ר"ל שלא תרים בחוץ קול' עוד שאחיה ועצמה ובשרה הוא והו שתקה תמר ותשב בבית אבשלום שוממה וגם זה היתה סיבה מאתה' שיהיה אבשלום יגלה ורואה אותה נכנס ורואה אותה בחרפתה והיא בוממה ולכן השתדל ע"כ : ולע"דן לשון האמינון בלשון שאלה גם נתן אל לבו מיד שהוא האונס ואין זולתו שירבה לבו לע"ב כזה זה הוא לשון תימה בתמיהה האמינון אחיך יתכן בהיה עמך ובגד בגידה כזו והולי לזה הוסיף יו"ד באמנון להעתיקו ללשון המוכה לומר היאמין כי יסופר שאמנון עשה עמך כזה ועתה לפי שאם החרישי אחותי את והכנו' כקמתך אבל צריך להחרים כדי שיטעה שאין לי עמו כבלה על זה כדי שפתאו' יבא אידו ויומו וז"ש ועתה אחותי החרישי אחיך הוא ואין בכך כלום כל זה להגדיל הענין לעיני השומעים כדי שיגידו כן לאמנון ויבטח לבו באבשלום וזהו אל תשיתי לבך לדבר הזה וכל זה ערמה לשים בקרבו ארבו לעת מצוא מקום לנקמת חובו והיא שתיקותו בזה ולזה ישבה תמר דרה בבית אבשלום אחיה ואמר ושוממה בוי"ו התוספות לו' שהיתה שוממה על מה שאירע לה מקרה רע כזה ועוד היתה שוממה על שוממות כזה בעומדה בית אבשלום אחיה ורואה איך שתה אחיה לעג זה כמים לא חלי ולא מרגיש ולא ידעה כי בערמה הוא וז"ש ושוממה בית אבשלום שלא אמר בית אבשלום אחיה שעם היותו אחיה בלתי מרגיש בקלונה כאמור :

והמלך דוד וכו' יש לדקדק למה הפסיק בזה בין הדבקים בענין אבשלום שהיה לו לסמוך ולא דבר אבשלום אל ויאמר אליה אבשלום אחיה וכו' ולא דבר אבשלום ואחר כך יאמר והמלך דוד והיינו יכולים לו' שאילו סדר הכתובים כן הייתי אומר שלא דבר אבשלום עם אמנון היה זה לפי שעה לבד אמנם אחר זמן אפשר שדבר לכך סמך וישמע דוד את כל הדברים האלה ויחר אפו שמשמועת דוד זה היה אחר ענין אמנון ותמר וגם פ הענין הזכיר ולא דבר אבשלום לא לשעה ולא לאחר זמן כי שנא אבשלום ולא יגלה דעתו כדי שלא יזהר אמנון ממנו · ואפשר עוד שהוא מקושר עם ותשב תמר שוממה בית אבשלום לסיבת שתיקות אחיה כנז"ל ועוד שהמלך דוד שמע ויחר אפו מאד אבל לא הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם או לטורדו מסם כמו שעשה לאבשלום אחר כך אשר זה גרם לתמר לשבת שוממה יגיד כי ראתה שאביה לא חס על כבודה · ואפ' שפסוק' והמלך דוד כמו טענה להגדיל השנאה אשר שנא אבשלום לאמנון יען כי ראה המלך דוד את כל הדברים האלה דהיינו העינוי והשכיבה ועוד הטרוד שטרדה והשליך אותה חוץ כשלחו כלה וחרה לו מאד אבל לא עשה בו משפט כתוב לזה כמסך שלא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלו' את אמנון על דבר אשר עינה את תמר אחותו כי בכלל אשר עינה בכלל ויענה וישכב אותה ובכלל גם כן השלוח ששלחה בחרפה כי הוא עינוי ובזוי גדול הראה להסתיר עלה כדי להנקם ממנו פתאום כיון שאביו לא קנא קנאה להעלות חימה לנקום נקם מה :

ולא דבר אבשלום וכו' עיין הר"לבג ז"ל ומהר"יא ז"ל פירש הכתוב כאלו הוא מסורס ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב על דבר אשר עינה את תמר אחותו כי שנא אבשלום את אמנון כמש'שדווקא על דבר אשר ענה לא דבר עמו מרע ועד טוב אבל בשאר הדברי' דבר עמו שאם לא כן לא היה שולח אותו אל הגזיזה והטעם שלא הוכיחו דוד לאמנון הוא כי הבא על אחותו בכרת ואם יתרו בו לוקה וכאן לא היתה התראה ולכן לא הלקהו דוד אבל ודאי שהוכיחו בדברים ואעפ"י שלא הזכירו כן הכתובי' אין צורך עד כאן תורף דבריו והזד' לטעמיה שהיה כאן כרת כי אחותו היה וכבר כתבתי למעלה שיטת חז"ל והיא הנכונה שבת יפת תואר היתה ואין כאן אחוה ולא כרת ולא מלקות כי מותרת היתה תמר לאמנון מן הדין ואין כאן כי אם פועל מגונה ונבלה עשה בישראל ולא איסור כרת · ולע"דן לדקדק שהיה לו לומר מרע ועד טוב מהו למרע הלמ"ד למה · ועוד למה בלבן כתיב מטוב עד רע וכאן מרע עד טוב · ונראה כי כאן היה ראוי לדבר לו האלה רע והוכחות על אשר עינה ואח"כ יפייסנו כי אנשים אהים ויכסו קלון זה מאהבת האחוה אמנם כאן גדלה שנאת אבשלו' שלא דבר מרע אשר בתחל' וכן לא דבר הטוב והפיוס שאחר הריב ולא זה בלבד של אפילו שיחה קלה שאינה לא רע ולא טוב נשמר מלדבר לו מדרך סייג שלא לבא לדבר לו רע ולהוכיחו ז"ש למרע ר"ל ולא דבר דבר הדבר המביא לרע כי שנא אבשלום את אמנון והשונ' לא יופיח אבל בקרבו ישים ארבו ז"ש כי שנא אבשלום את אמנון וטעם השנא' מפני בהיותו מצד הפועל עצמו היותו בלתי הגון אלא מגונה ז"ש על דבר אשר ענה את תמר · והשני

לאן שיהיו קרוב לירושלם בבעל חצור אשר עם אפרים מהלך יום א' כי אז ויקרא אבשלום לכל בני המלך להיות קרואיו שם בשמחת הגיז' קרוב לעיר והיתה התחבולה לזמנה תחלה לכל בני המלך בכלל שיכנס אמנון בהם כי זו הלעה להזמנם אמנון שבית עם בני המלך :

ויבא אבשלום וכו' עד ויפרץ וכו' עיין רש"י והרד"ק והרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל והרחיב לפי שאמנון היה הבן הבכור יורש המלכות בטבע הוצרך לזמן את דוד ואעפ"י שלא רצה בו אבל עשה כן לגנוב לב דוד שלבו שלם עם אחיו ועם אביו ולזה כשהפציר עם דוד שיבא אל הגיזה ולא רצה ברכו על כי יב לבו ואז אמר ולא ילך נא אמנון כי הזמין אביו בתחבולה כדי שיבו' אמנון העפ"י שהוא קרוב למדרגת המלך כי הוא בכור אל לא ימנע מהלוך אליו שהרי אפי' המלך היה בא לולי טענת הכבדות של ולא נכבד עליך אשר בזמן את המלך והתנצל שלא לבא אז אמר לו ולא ילך נא אתנו אמנון אחי לחשש הכבוד גם הוא לא ילך כו' והמלך השיב למה ילך שלא היה ראוי שילך אלא שאבשלום הרבה והפציר ויפרץ בו וישלח אתו את אמנון עמו תמורת המלך ותאת כי היתה זו לקיים לא הסור חרב מביתך ע"כ · ולע"דן כי מתחלה קרא וזימן לכל בני המלך בכלל ע"י זולתו וז"ש ויקרא אבשלום לכל בני המלך אמנם לקראת המלך בא אבשלום בעצמו וכולי האי ואולי יוכל למשוך ברשתו את אמנון וז"ש ויבא אבשלום אל המלך אבשלום עצמו כי אל למלכים שתה יין וללכת לסעודת מצוה כי אם בדוחק כ"ש לסעודת גיזה ז"ש ויאמר המלך אל אבשלום אל בני ר"ל הענין בלתי ראוי לעשותו מצד עצמו היותה סעודת הרשות והכרות זאת ועוד בחינה שנית אל נא נלך כולנו ולא נכבד עליך שאין ראוי להטריחך וערבה כל שמחה והי"לל אל נא נלך כלנו להכביד עליך אבל אמר אל נא נלך כולנו ולא נכבד עליך ר"ל אעפ"י שידעתי כדיבות לבך שלא נכבד עליך הדרבה תשמח ותגל בנו ע"כ אל נא נלך כולנו כי הוא ענין משא כבד ואעפ"י שלא נכבד עליך מטוב לבבך וזהו ויפרץ בו ולא אבה ללכת ויברכהו על טוב לבו ואמר ויפרץ בו ולא ויפצר בו שהיה מפציר בו ימין דוחה ושמאל מקרב' כי לא היתה דעתו שיבא דוד כי לא יוכל להמית את אמנון אבל ויפרץ בו לשון פרץ שהיה מפציר באופן שהיה פורץ שלא יבא :

ויאמר אבשלום וכו' ולא ילך וכו' כבר זכרנו דעת המפרשים ז"ל : ולע"דן לדקדק אומר אבשלום אתנו בלשון רבים ודוד ענה בלשון יחיד ואמר ולמה ילך עמך בלשון יחיד ונראה כי התחבולה אבשלום לו' שבולנו אנחנו בני המלך הולכים והלואי ילך נא אתנו אמנון אחי וקראו אחי להעלים השנאה ודוד חשש ואמר ולמה ילך עמך עמך דייקא שחשש אל הבגידה אלא שהפצר ויפרץ בו אבשלום הכריחו לשלחו · וסמך דוד על מה שהיו הולכים אתו כל בני המלך שלא יקראנו אסון בכניסם וז"ש וישלח אתו את אמנון ואת כל בני המלך כי מאת ה' היה להסיב חכם כדוד אחור ודעתו סכל לשלוח אמנון עם היות שאבשלום לא דבר עמו שנתים ימים מרע ועד טוב כנז"ל :

ויצו אבשלום עיין הרד"ק ומהרי"א הכו את אמנון והמיתם אותו ר"ל אל תזוזו מעליו עד שתמיתוהו לגמרי ושמא תאמרו איך נשלח יד בבן המלך פן יקרא אתכם אסון הלא אנכי צויתי אתכם ועלי האשמה לא עליכם כי אתם מצווים ממני ואין עליכם כי אם היות בני חיל ולעשות מצות אדוניכם ע"כ · ולע"דן לדקדק תיבת לאמר ומה צורך עוד באמירה שנית שאו' ואמרתי עליכם הכו את אמנון · ונראה כי אבשלום ציה את עבדיו לאמר לו לאבשלום כשיראו את הענין עוב ביין כי אז כשיגלו אזנו יאמר להם שיכוהו וימיתוהו אבל אם אמנון לא ייטב לבו ביין אמר

מנחה קטנה

ולא דבר וגו' ירצה שלא דבר עמו רע לאמר מדוע ככה עשית פן מהרעה אשר ידבר יפתח טוב שיכנסו אנשים ביניהם ויתווכו שלום וזהו למרע ועד טוב שהוא פן שמרע יבא אל הטוב והוא אינו חפץ בזה כי להמית בלבבו כאשר הוכיח סופו · ובב"ר אמר ר' אחבה בר זעירא מתוך גנותן של שבטי' אתה יודע שבחן לכלן ולא דבר אבשלום עם אמנון מטוב ועד רע די בליביה בליביה ברם הכא ולא יכלו דברו לשלום די בליביהון בפומהון · ופי' הדבר שהשבטי' לא דברו לשלום אבל היו מדברים לו דברי ריב ומצה להוכיחו ובזה היה נוח רוגזם במקצת אע"פ שאבשלום הניח הדבר בלבו ולא הוציאו בשפתיו כדי שתשאר בלבו כאש בוערת ולא תהא נוח רוגזים כלל : ויהי לשנתים ימים וגו' ספר הכתוב חסדי האל שלא עיכב להביא כל הפרענות יחד זה אחר זה כי אם בהרחקת זמן ע"ד שאמרו' אוהבו נפרע ממנו מעט מעט וכמו שאמר יעקב ורוח תשימו בין עדר ובין עדר כדאי' בב"ר : אל נא נלך כלנו וגו' וביון שכן גם אחד לא ילך עמך דהי' שיכניסו מפקית אתה שיצו קצמה בכם ע"כ לא נכבד עליך כלל שלא ילך עמך אבי' אחד : ולא ילך נא אתנו אמנון כיון שהוא הגדול שבכולם לו מגיע הכבוד ואין בזה קנאה כיון שכל האחים חולקין לו כבוד מן הדין : וישלח אתו את אמנון גם זה היתה מהסם שדוד בעצמו ישלח אותו כדי שיהרג אח"כ ויצטער דוד ביותר שעל ידי פ"ז בעצמו וכתו כן היה הענין בתמר שדוד בעצמו שלחו לאמנון : הכו את אמנון וגו' ירדו שימו: איזה תחבולה לבוא עמו במחלוקת וקטטה ועי"כ יבוא הדבר לידי הכאה זה את זה ואז והמתם אותו ואבשלום עשה זה כדי שיהי' לו איזה התנצלות שנעשה ע"י מריבה ושאמנון התחיל במריבה ודתי בראשו עוד אפשר שאמר לנעריו אני אומר לכם הכו את אמנון לבד כאלו כוונתי על הכאה בעלמא בתחל' ואח"ת כוונתי בזאת הוא והמתם אותו ואח"כ אם יהי' עליכו האשם וכתה תעמוד מנגד לזה אמר אל תיראו הלוא כי אנכי צויתי אתכם ואם בסיפתה אני מצוה אתכ' ויהוליך אתם לומר התנצלות בזאת שגם על ספיתה פייתם מצוה ממני : וירכבו וגו' וינוסו ירצה שתחילה לא היו נסים ולא היו מרמה בעצמם כאלו בורחי' לנום אלא בהולכי' לדרכם ואח"כ וינוסו מפני הפחד שלא ירדוף אחריהם : והשמועה באה וגו' ירצה שפי' מתירתי' לאחר שהוציא אמנון כדישלא יחוד המלך פתאום אלא אמרו לו כאלו היה איזה קטטה לאבשלום עם בני המלך וכו' שנים זה את זה וכאלו הם מסופקים אם נהרג אחד מהם ויהיו המגידי' משנים בדברי כדי שלא יבהל המלך אח"כ פתאום והמלך הרגיש בדבריהם שיש בהן שבת כתם וזי' מתירת שכלם הכה אבשלום וז"ש והשמועה באה אל דוד לאמר הכה אבשלום וידע שהיה דוד מרגיש בדבריהם שהכה אבשלו' כל בני המלך · וזה שאמר יונדב אל יאמר אדני וגו' כלומר מה שאתה סבור להבין מתוך דברי המגידי' שהכה אבשלו' כל בני המלך אין הדבר כך אלא כוונתם היה שמרגים מתוך דבריהם כי אמנון לבדו מת וגו' : ויבכו

פי' רבינו ישעי'

ויאמ' אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון · פירוש אם לא רצך אתה ילך נא אתנו אמנון אחי :

Marginal notes:

ג' וסימנים המלכים · ה' · ג' · ג' · ב' פתח · ב' · ג' · ד' · ג' · ב' · ו' · ב' ה' חס' בלישן · ב' כתיב ה"ס גבר · שומה ק' · ג' ומל' גברא ח"ס

ולא נותר ה' בקריאה וסי' בלישן תרגו' ירקא קטל אבשלום בסלא דסנבלט

ויתאבל על בנו כל הימים · ר"ל ימים רבים כי אחר שלש שנים נחם על אמנון כי מת כמו שזכר אחר זה ואולי אמר כל הימים להעיד שלא היה יום בימי השנה ואפילו המועדים שלא היה דואג דוד זה והנה מגאנו בבן הראשון שנולד מבת שבע שתכף שמת רחץ וסך וגו' ושת' ואמר לעבדיו ועתה מאחר שהילד מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי והנ' בזה היה ראוי שנאמר למה הוא מתאבל עליו כל כך והוא לא ישוב אליו אלא שהתר זה הספק הוא מתה שיקל כי דוד הרחיק היותו צם בבוס אח' מות הילד כי הנו' יעשה על דרך התפלה והבקשה מהש"י וזה דבר בלתי ראוי אחר מות הילד אבל יתאבל עליו והדאג' הוא דבר יחייב בטבע אהבה הדמיונית ולזה לא הורחק מפני זה התאבל על המות : ותכל דוד המלך · הוא מטעם כוסף כטעם נכספה וגם כלת' נפשי והוא חסר המצטרף והרצון בו ותכל נפש דוד המלך לצא' אל אבשלום להביאו אליו כי נחם על אמנון כי מת : ויקח משם אשה חכמה · ר"ל יודעת לסדר דבריה בחכמה ובשכל · הנה בקש ממנה שתשים עצמה כאשה זה ימים רבי' מתאבלת על מת וזה תהיה כשתלבש בגדי' אבל לא תסוך שמן ותבכה ותתאבל בהיות' לפני המלך :

מדרך אחריו · זה העם היו בני המלך ושאר העם שנכסו באו לירושלם והציפה רואה אותם באים מדרך שאחרי ההר מצד ההר ואמר הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד וזולתו : ויאמר יונדב · הצופה אמר לו כי עם בא והוא אמר למלך כי בני המלך באו : אל תלמי · שהיה אבי אמו . ויתאבל דוד · היה מתאבל על אמנון בנו כל הימים שזוכר אחר כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור : ותכל דוד · פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר"ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלו' מרוב האוהו לו על דרך נפשי יצאה בדברו והחכם רבי אברהם ב"ע פירוש ותכל חשק דוד והוא פועל יוצא כלו' חשקו הם אבשלו' בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום והתאוה שילא אחריו אחד מנעריו בעבורו וזהו שאמר לצאת אל אבשלום : וידע יואב · הכיר מתוך דבריו ויירא מאמור לו בפירו' ושלח לו הדבר על ידי סבה וגלגול דברים : וישלח יואב תקועה · אמרו רבותינו ז"ל מאי שנה תקוע' אמ' רבי יוכנן מתוך שרגילין בשמן חכמ' מצוי' בהם והית' העיר ההיא רבת זיתי שמן וכן אמרו תקוע שפה לשמן ר"ל העיר המשובחת בשמן בארץ יש' היתה תקוע לפי' קור' אות' שפה לשמן כמו שהאלף ראש לאותיו' והית' העיר בחלקו של אשר דכתי' ביה וטובל בשמן רגלו שמושך שמן כמעין : ויסם

וְעַתָּה אַל־יָשֵׂם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ דָּבָר לֵאמֹר כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ מֵתוּ כִּי־אִם אַמְנוֹן לְבַדּוֹ מֵת׃ וַיִּבְרַח אַבְשָׁלוֹם וַיִּשָּׂא הַנַּעַר הַצֹּפֶה אֶת־עֵינָו וַיַּרְא וְהִנֵּה עַם־רַב הֹלְכִים מִדֶּרֶךְ אַחֲרָיו מִצַּד הָהָר׃

לה וַיֹּאמֶר יוֹנָדָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ בָּאוּ כִּדְבַר עַבְדְּךָ כֵּן הָיָה׃ וַיְהִי ׀ כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וְהִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ בָּאוּ וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וְגַם־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו בָּכוּ בְּכִי גָּדוֹל מְאֹד׃ וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ אֶל־תַּלְמַי בֶּן־עַמִּיחוּר מֶלֶךְ גְּשׁוּר וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ כָּל־הַיָּמִים׃ וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּר וַיְהִי־שָׁם שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וַתְּכַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ לָצֵאת אֶל־אַבְשָׁלוֹם כִּי־נִחַם עַל־אַמְנוֹן כִּי־מֵת׃

יד

א וַיֵּדַע יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה כִּי־לֵב הַמֶּלֶךְ עַל־אַבְשָׁלוֹם׃ וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוֹעָה וַיִּקַּח מִשָּׁם אִשָּׁה חֲכָמָה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִתְאַבְּלִי־נָא וְלִבְשִׁי־נָא בִגְדֵי־אֵבֶל וְאַל־תָּסוּכִי שֶׁמֶן וְהָיִית כְּאִשָּׁה זֶה יָמִים רַבִּים מִתְאַבֶּלֶת עַל־מֵת׃ ובאת

(מסורה קטנה בגליון: ת' מלין כתיב ולא קריין · עיניו ק' · ח"ג · ז' · עמיהוד ק' · ב' בתרי' ליש' והכל להשקותו · ג' חס' · ג' יל' ומל' · ל' · ב' יב' עזובה · ל' · ד' כתיב א' וקרי' ה' וד' בהיב רי"ש וקרי ד"לת ·)

וכען לא יְשַׁוִּי רִבּוֹנִי מַלְכָּא עַל לִבֵּיהּ פִּתְגָּמָא לְמֵימַר כָּל בְּנֵי מַלְכָּא מִיתוּ אֱלָהֵין אַמְנוֹן בִּלְחוֹדוֹהִי מִית׃ וַעֲרַק אַבְשָׁלוֹם וּזְקַף עוּלֵימָא סַכּוּאָה יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עַם סַגִּי אָתַן מֵאוֹרַח מֵאֲחוֹרוֹהִי מִסְטַר טוּרָא׃ וַאֲמַר יוֹנָדָב לְמַלְכָּא הָא בְנֵי מַלְכָּא אֲתוֹ כְּפִתְגָּמָא דְּעַבְדָּךְ כֵּן הֲוָה׃ וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִיאוּתֵיהּ לְמַלָּלָא וְהָא בְנֵי מַלְכָּא אֲתוֹ וַאֲרִימוּ קָלְהוֹן וּבְכוֹ וְאַף מַלְכָּא וְכָל עַבְדוֹהִי בְּכוֹ בְּכִי סַגִּיאָה לַחֲדָא׃ וְאַבְשָׁלוֹם עֲרַק וַאֲזַל לְוָת תַּלְמַי בַּר עַמִּיהוּד מַלְכָּא דִּגְשׁוּר וְאִתְאַבַּל עַל בְּרֵיהּ כָּל יוֹמַיָּא׃ וְאַבְשָׁלוֹם עֲרַק וַאֲזַל לִגְשׁוּר וַהֲוָה תַמָּן תְּלַת שְׁנִין׃ וַחֲמִידַת נַפְשָׁא דְּדָוִד מַלְכָּא לְמִפַּק עַל אַבְשָׁלוֹם אֲרֵי אִתְנַחַם עַל אַמְנוֹן אֲרֵי מִית׃ וִידַע יוֹאָב בַּר צְרוּיָה אֲרֵי לִבָּא דְמַלְכָּא לְמִפַּק עַל אַבְשָׁלוֹם׃ וּשְׁלַח יוֹאָב לִתְקוֹעַ וּנְסֵיב כִּתַמָּן אִתְּתָא חַכִּימְתָּא וַאֲמַר לַהּ אִתְאַבְּלִי כְעַן וּלְבוּשִׁי כְעַן לְבוּשֵׁי אֶבְלָא וְלָא תְשׁוּפִין מִשְׁחָא וּתְהֵי כְּאִתְּתָא דְּנַן יוֹמִין סַגִּיאִין מִתְאַבְּלָא עַל מֵיתָא׃ ותהכין

רשי

ותכל דוד · הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תירגם יונתן וחמידת נפשא לדוד כמו נכספ' וגם כלתה : כי נחם על אמנון · קבל תנחומין : וישלח יואב תקוע' · אמרו רבותי' כי שמן זית מצוי שם לכך חכמה מצויה שם : אבל

מסרה

צריה ג' הסרים וסי' וידע יואב בן צריה · מה לי ולכם בני צריה · צלק העמוני רשמואל :

מנחה קטנה

[illegible]

כלי יקר

אפשר שעומד על משמרתו ירא וחרד פן יבולע שאז לא או' לכם להרים יד פן יברח או יזיק ויכה ז"ש ויצו אבשלו' את עבדיו לאמר ר"ל לאמר לו שרצה תראו בטוב לב אמנון ביין ואז הבאו לאמר לי כן ואז אמרתי שנית לכם הכו את אמנון כי צריך אמירה בשעת המעשה כי העע"י שהלא כי אנכי צויתי אתכם כעת עכ"ז אשוב ואמרתי אליכם אז בשעת המעשה לחזק ידיכם הכו את אמנון או' לשון הכה בעלמא בשביל השומעים שיסעו דהכא' לבד אני חפץ ואתם המיתוהו ואל תיראו והטעם הוא כדי שתתחזקו ז"ש חזקו והיו לבני חיל ע"י שאז לכם הכו כו' והגיד עוד

ויעשו נערי אבשלום לאמנון כאשר וכו' שהי"ל לקצר ולומר ויעשו נערי אבשלום כן ויקומו וכו' אפשר לו' שלא קיימו הנערים את דבר אבשלום רק במה שרצה להנקם מאמנון וז"ש ויעשו נערי אבשלום לאמנון כאשר צוה אבשלום ר"ל בצווי הא' כן עשו לאמנון מבלי אמירה ב' שרצו שהאמירה השנית שאמר אבשלום היתה בחושבו שהם רכי לבב ומתפחדים להרים יד באמנון ולחזק ידם היתה ולכך נתגברו והיו בני חיל מעצמם והרגו אמנון ומ"ש וירכבו כו' וינוסו מהרי"א ז"ל כי חשבו שהיה רוצה אבשלום להמית את כולם וכן באה השמועה עד כאן :

ויהי המה בדרך וכו' טעם יתור ולא נותר מהם א' שהרי בכלל אמר שהכה אבשלום את כל בני המלך הוא הכוונה שהשמוע' באה שהכה אבשלום את כל בני המלך ר"ל שבדעתו היתה שבלה זו להכות את כל בני המלך [illegible]

[illegible]

עם רב הולכים ולא נזכר' מדרך שהיא אחריו של אבשלום הכו' מצד ההר באופן שאבשלום היה בורח מצד א' ועם רב הולכים מדרך שאחרי אבשלום :

ויאמר יונדב אל המלך וכו' עיין הר"דק ז"ל וכן מהרי"א : ולע"דן הנה בני המלך באו ולא אמ' באים עם היות הדבר קודם בואם אמר באו לפי שבאו מדרך אחרת ואבשלום בורח מעתה האמנתי כדבר עבדך שאמנון לבדו מת כהיה ז"ש כדבר עבדך כן היה על מיתת אמנון אמר שאם לא כן היה מיותר :

ויהי ככלותו וכו' הבכי הזה שגעו כלם בבכיה על מית' אמנון ואפשר שהיה על הגלת' כדרך העול' וכמו שמצינו באחי יוסף אשר בכו הללו על צוארי אלו וז"ש וישאו קולם ויבכו והמלך ג"כ בכה כהם אבל לא בכי גדול כי לא הורח הרע' למלך לבכו' יותר מדי כי עוז ותדוה לבכיו לז"א וגם המלך אמנם וכל עבדיו הם הם שבכו בכי גדול מאד עבדיו לבד שהם לא כפו ש כן יקשה או' וגם המלך וכו' ואח"כ חומר בכי גדול כי או' וגם יורה על היות הבכי כעין הנז' ולא יותר את ולאי שכיב' הריפ' פסקינהו וגם המלך נמשך לתחל' הפ' והו' וכל עבדיו נמשך לסוף הפ' :

ואבשלום ברח וילך גשור וכו' עיין הר"דק והרל"בג ומהרי"א הקשה עליו מהרק"ל וסיכה שעם שם דוד ונאמר וינחם דוד את אשתו שזו הוראה שלא היה שם אבלות ולא [illegible]

[illegible]

פי' רבי ישעיה

[illegible]

מנחה קטנה

ותפל על אפיה ארצה גם זה היתה תחבולה מפתוקעית כי אמרה בלבה אולי ירגיש המלך מתואר פניה שאינה אשה מתאבלת ימים רבים כי היא טוב רואה ושמן ואדמוני בפניה ע"כ ותפל על אפיה ארצה כדי שלא יוכל המלך להביט אל תואר פניה ע"כ: וימת אישי ירצה שלי יש לזעוק על מיתתו כי אין האיש מת אלא לאשתו זה שאמרה וימת אישי: שני בנים ירצה אל תדעם שאני מתאונן בעד בני הנשאר בשביל שאיני שם על מיתת האחד שלא היה אהוב לי כמו השני אלא ולשפחתך שני בנים שניהם אהובים לי זה כמו זה ואמרה זה כדי שיהא המשל דומה לנמשל: יוכל

רדק

וישם את הדברי' בפיה · אמרו אם הוא סדר את המשל בפיה מה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה למה שיאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע מענה המלך שישים בפיה כל הדברים הלא כלל הדברים סדר לה ויש לפר גם כן כי הוא ספר לה המעשה והיא תקנה המשל: ותאמר האשה התקועית אל המלך · ת"י ואתת איתתא לפי שאחר כן אמר ותאמר הושיעה המלך ולא אמר ותבא אל המלך לפי' תרגם ותאמר הראשון ואתת ואדוני אבי ז"ל פירשו כן כי ותאמר הראשון ליושבי השער אמרה אל המלך אני רוצה להכנס והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדי' עליו וזהו שאמר כי יראוני העם כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי וכשנכנסה אמרה הושיעה המלך כדרך הצועקים: אבל אשה אלמנה אני · כתרגומו בקושטא: וימת אישי · אחר שאמרה אלמנה אני ידוע הוא שמת אישה למה אמרה וימת אישי אלא כך אמרה אני אשה אלמנה זה ימים אבל עתה אחשו' שמת אישי היום אם יהרגו בני הנשאר לי: ויכו האחד את האחד · הכנוי טר' ההודעה וכן וישכו את טעמו וזהמתו איתו לאם והדומי' להם: גם את היורש · כמו שמת היורש האחד זהו רבוי גם: לבלתי שום לאישי שם ושארית · בני המשפח' מתכוונין שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשים נכסי בעלי כי אין עליהם דין ומשפט להמיתו אף על פי שהרג את אחיו כי לא היו שם עדי' פמו שאמ' הכתוב ואין מציל ביניהם ואין דין בני מסור להם אלא לשמים ולא לב' ד וא"ת הם גואלי הדם ואם לבנם ולא ילכו אחר הדין כי הבורא ית' אשם על ההרוג בשוגג שאין דינו מסור לבני אדם הע"פכ אמר פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל אלו אין לבנם חם על זה אבל כונתם להרוג את היורש כדי שירשו הם הנחלה ואני אשאר בלא בן: וכבו את גחלתי · המאירה לי אחרי מות אישי ובני האחד:

ותהכין לות מלכא ותמליל עמיה כפתגמא הדין ושוי יואב ית פתגמיא בפומה: ואמרת איתתא דמתקוע למלכא ונפלת על אפה על ארעא וסגידת ואמרת פרוק מלכא: ואמר לה מלכא מה ליך ואמרת בקושטא איתתא ארמלתא אנא ומית בעלי: ולאמתך תרין בנין ואתנציאו תרויהון בחקלא ולית דמשיזיב ביניהון ומחו חד ית חד וקטליתיה: והא קמת כל זרעיתי על אמתך ואמרו הבי ונקטול ית דקטל אחוהי ונקטליניה בחובת נפשא דאחוהי דקטל ונשיצי אף ית ירותא ובעו למקטל ית חד יחידי דאישתאר בדיל דלא לאשואה לבעלי שום ושאר על אפי ארעא:

ואמר

ובאת אל־המלך ודברת אליו כדבר הזה וישם יואב את־הדברים בפיה: ותאמר האשה התקעית אל־המלך ותפל על־אפיה ארצה ותשתחו ותאמר הושעה המלך:

ה ויאמר־לה המלך מה־לך ותאמר אבל אשה־אלמנה אני וימת אישי:

ו ולשפחתך שני בנים וינצו שניהם בשדה ואין מציל ביניהם ויכו האחד את־האחד וימת אתו: והנה קמה כל־המשפחה על־שפחתך ויאמרו תני את־מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את־היורש וכבו את־גחלתי אשר נשארה לבלתי שום־לאישי שם ושארית על־פני האדמה:

ויאמר

ג' חד מל' וחד חס' · ל' חס' יו"ד · ל' · ב' במחנה · ל' ה' וס' הבאים דויג · לגדליה וקט' נוניה · ל' וחס' · ל' קמץ זקף · ל' מל' · סיס ק'

רשי

אבל אשה אלמנה אני · אבל בקושטא: עלי

רלבג

תני את מכה אחיו ונמיתהו · יראה שאלתם זאת ידיעה מפני שחשבו שהם עצמם גואלי הדם והנה לא הותרו גואלי הדם להרוג הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולזה אמר דוד חי יי' אם יפול משערת בנך ארצה על: אדני

מסרה

וימת ה' וסימן בלשון תרגום אבאיש דויג לגדליה וקטיל נוניה: ופירושן נמסר בסדר וישב ובהאי סיפרא' בחלק א' סי' כ"ב · ונמתהו ה' הסרים יו"ד בלישן מיתה וסימ' כפגעו בו הוא ימתנו · להמתה דהעלו אתו אלי במטה · והנה קמה כל המשפחה · ועשרה אנשים · ויך את' מלך ככל · ע"וד מצא"תי הוציאם להמתם במדבר גם הוא הם :

פי' רבינו ישעי'

ויכו האחד את האחד אין פתרון ויכה אותו שהיה לו לומר ויכהו · ועם הלשון אינו נופל יפה אלא וי"ו זה במקום ה"א עומד כי אותיות וי"ו זה מתחלפות והיה לו כאלו כתב ויכה האחד את אחד: ואני אמה עליך · פירוש אלא היו שם עדים והתראה היגו דין מיתות:

בלי יקר

להרגו בדם אמנון בנו הבכור עד שעברו השלש שנים שאז השתדלה אחת מהנשי' אמו של אבשלו' או אחותו תמר או בתו של אבשלו' בקשה מהמלך ומנעה אותו מלהאת עוד לבקש של אבשלו' להרגו ורצו שעת הכושר לבקש כן מן המלך ולמנעו יען כי ניח' המלך על אמנון כי מת שהיה מקבל תנחומין עליו או ראהו למנעו ופי' והכל לשון מניעה כמו לא תכלה רחמיך או יהיה פי' ותכל דוד שדוד מנע עבדיו מללאת אחרי אבשלום להרגו ותחסר כאן מ"ס שהקשר כמו ע"ד יקום גוי הויביו השמרו לכם עלות בהר · והנה עכ"ז ידע יואב בן צרויה כי לב המלך על אבשלום ר"ל שהיה בלבו להנקם ממנו גם היות שלא יצא אליו עוד ללחם עכ"ז כי לב המלך על אבשלום ולזה הוכרח לעשות זאת התחבולה לקחת האשה התקועית ולא דבר עמו פנים אל פנים אלא שידע שנאתו והראיה שישב שתי שנים ולא ראה פני המלך עד כאן תורף דבריו ז"ל: ולע"דן ברור במה שכתבתי בפסוקים הקודמים שדוד אולי שהיה שונא גדול לאבשלום על מה שהרג אחיו הבכור שנאמר עליו כבד את אביך ואת אמך וא"ו לרבות אחיך הגדול ולכך שנאו שנאה גדולה אבל לערו היה על היו' אבשלום שם בגשור יוצא לתרבות רעה מכריע את כל זה וז"ש ותכל נפש דוד שגמרה והסכימה לצאת אל אבשלום לטובה כדי להביאו ולקבץ נדחו לבלתי ידח יותר כי כבר ניחם על מיתת אמנון והיה דוד כער לצאת אל אבשלום פן יתגאה וירום לבו לומר שבא המלך אחריו ולזה הפסר הגיד הכתו' במ"ש והבל נפש דוד שהיתה נפשו כלה שהיה רוצה ההכרחה שנוי לצאת אל אבשלום לקרבו ולהשיבו מכלתו אלא שהיה רואה ההזק הנמשך מלאתו אחריו לזה ישב לו עד שיואב הרגיש בלערו וידע כי לב המלך על אבשלום ר"ל מצר עליו שיוצא להרבות רעה ולבו מצר והיה רוצה לקרבו וחושש פן יבולע מלאתו כי ירום לבבו ויוסף לכסלה עוד ביד רמה כל זה נכלל באו' וידע יואב כי לב המלך על אבשלו' על דייקא דואג על כל הנז' לזה הוכרח לעשות זאת המלאכה כדי להגזים הענין בעיני אבשלו' לומר שאביו לא היה רוצה לקבלו בשום לד ואפי' אילו פני יואב לא היה מקבל עד שהוצרך לתחבולה זאת של האשה החכמה הנז' בפסוקים וכולי האי ואולי שקבל ביאתו ופניו לא יראה כדי לזרוק בו מרה שלא ישוב לכסלה עוד באופן שאו' לצאת אל אבשלו' לטובה היה ולא חסרה מ"ס כלל וכת"י בפסוק כי לב המלך למפק על אבשלו' מוכיח שהוא לטובה כאמור וכן הרד"ק ז"ל וידע יואב הכיר מתוך דבריו ויורא מאמור לו בפי' ושלח לו הדבר ע"י סבה וגלגול דברים:

וישלח יואב תקועה וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ומהרי"א הביא בשם האכוד שתקוע בחלק בנימן הוא וכמו שכתוב ובתקוע תקעו שופר להיות שם צופה והיתה קרובה אל ירושלם בהר ומפני זה היו אנשיה חכמים כמאמר הטבעיים שאנשים ההריים הם בעלי תחבולה ופקחות גם כן בריאים וחזקים ואמילי לב ובחר לעשות זאת התחבולה ע"י אשה ושתלך בדרך אלמנה שדרך דוד ע"ה בחסידות דיין אלמנות ואבי יתומים יפקח עליה מיד לחמול על בנה הנשאר · ותושג הדרוש התכליתי להעביר חטאת אבשלום ועם היות ששם יואב הדברים בפיה על כן צריך היה לאשה חכמה באומן לב שתדבר ותשקיף מה שישים בפיה וגם שאולי לא ימשכו הדברים כנה לבין המלך על האופן שחשב יואב ובהיותה פקחת תשיב ותענה כפי הראוי וסדר שתעשה שלשה דברים האחד והאבלי נא ר"ל במספד וקינה ודמעה על לחייה · והשני שתלבש בגדי אבל דהיינו בגדי אלמנות והשלישי שלא הסוך וה"ה לכל מיני הכסיט באופן שבשו הדברים תדמה לאשה המתאבלת על מת ימים רבים ואמר זה כדי שיראה אותה המלך שאין בדעת' להנשא עוד כדי שיחמול המלך דוד עליה כי אין לה כוונה להנשא עוד ואם כן אין לה תקוה עוד לבנים ויחמול המלך עליה ואמר לה והיית כאשה זה ימים וכו' ולא אמר והיית כאשה שמנה על בד המוסר פן נחש מנחש על דבריו ולכן אמ' באשה כאשה מתאבלת על מת והיא בחכמת' הבינ' כוונתו ולכן סדרה ואמרה אשה שמנה אנכי ע"כ · ולע"דן שחייב אותה יואב שקודם בואה אל המלך תנהוג מנהג אבלות כדי שיהיה אצלה האבל וההכנעה בקנין לכשתבא אל המלך שתהיה בלב נשבר ונכנע וז"ש התאבלי נא נא דייקא ולבשי נא גם כן שעתה נהגו כן ואל תסוכי שמן וע"י כן והיית כאשה זה ימים רבים וכו' שע"י ענייכים אלו בלי ספק והיית כאשה וכו' או אמר לה שהעסה עלמה מההכנעה ולכוחה כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת ולא בהר באשה שתהיה ממש מתאבלת על מת לפי שהאשה שהיא יהיה לבה נשבר בקרבה ולא יהיה לבה פנוי לסדור הדברים כתקון על כן בחר אשה שלא תהיה אלמנה ומתאבלת כדי שיהא לבה פנוי בלי טרדה האלמנות ותוכל לדבר לפני המלך בלב חזק ואעפ"י שהיה כמתאבלת זה ימים רבים כיון שאין האבלות טבעי אלא לא יכנע לבבה כלל ואפשר וז"ש התאבלי נא · ולבשי בגדי אבל בעטיפת הראש אל תסוכי להורות שהיא אבלה מקרוב וג"כ צריך שתהי' כאשה מתאבלת על מת זה ימים רבים דהיינו בהיות המלבושים בלויי' הסחבו' שזה יורה שזה ימים רבים שהיא מתאבלת על מת ויכריח הפי' הזה תיבת והיית המיוחדת זה מוכיח ביות היותה מתחלפת ... בגדי ... אלו מתייחס אל כונתה כי זה ימים לה שהי' שמנה במו שהורו מלבושיה ... כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת המכס האבל מענין הסיכה והעטיפה ... כאלו האבלות זה ימים מועטי' זה יהיה בבחינת הבן שנהרג ע"י אחיו הוגם בבחינת הבן ... שרולים להרגו על שהרג אחיו והעומד ליהרג כהרוג דמי ואחר שכל המשפחה קמו עמדו עליו להרגו · ועל ב' הפכים האלו שאל המלך בסמוך ויאמר לה המלך מה לך כו' כמו שיבא בס"ד:

ובאת אל המלך וכו' עיין הרד"ק וכן מהרי"א והרחיב עוד בהבנת הכתוב במ"ש כדבר הזה לפי שהאשה סדרה בדבריה משל הבנים והנמשל ר"ל הענין המכוון אמר ודברת אליו כדבר הזה ר"ל תאמר לו משל א' שתדמה לדבר הזה אשר סיפר למעלה מאבשלום ואמנון ולז"א בכ"ף הדמיון כדבר כלו' שתדבר למלך משל דומה לדבר זה המכוון וישם את הדברים בפיה ר"ל ספו' הנמשל ולפי זה יואב ספר לה הדבר המכוון והיא ס.רה החיד' בפקחות' והאכוד פי' ודברת אליו כדבר הזה שתחוש אל הענייניס לא אל המלות ואמר' עוד וישם יואב את הדברים בפיה כש דברים אחרים שלא זכר הכתוב ואם באולי לא ימשכו הדברים על הדרך הזה שהזהירה על דרך אחר וסדר דברים אחרים ע"כ · ולע"דן לדקדק או' כדבר הזה בלשון יחיד ואח"כ לומר את הדברים בפיה בלשון רבים · ונראה כי יואב שם בפיה כל הדברים אחת לאחת כפי הסיפור הראשונה הנז' ולפי שהדבר קרוב לודאי שישתנו הדברים כגד מה מפלת השואל הוא המלך וכיוצא לזה בחר אשה חכמה שתדע להשיב בענין ההוא בקרוב בפחות ויתר כי לכן לא רצה באשה שמנה ממש כדי שלא יהא לבה טרוד באלמנותה ולא תדע להשיב בענין ההוא דבר בעתו ואעפ"י שלא יהרעו הדברים כמו שסדרם יואב ושם בפיה ז"ש ובאת אל המלך ודברת אליו כדבר הזה ר"ל אם לא יהרעו הדברים כסדר הזה שאני מסדר ליך כה תני בדעתך ודברת אליו כדבר הזה בקירוב אליו וזה הורה בכ"ף הדמיון שאמר כדבר הזה בכל דבר מהדברים אשר שם בפיך · או יאמר ודברת אליו כדבר הזה לומר לו שאת אלמנה זה ימים ועל כן את היית כמתאבלת זה ימים רבים המכס ההתאבלות הזה מחדש לובשת בגד אבל ובלי סיכה ובלי נעילת הסנדל הוא על הבן שנהרג או על הבן שרולים להרוג ועל זה אמר ובאת אל המלך ודברת אליו כדבר הזה של ענייני האבלות הנז' ועל שאר הדברים המתייחסים בענין וכו' בסמוך שדברה פעמים ג' והרחיבה מענה רך עליה הוא לומר וישם יואב את הדברים בפיה מסודרים אחת לאחת:

ותאמר האשה התקועית כו' קשה כפל ותאמר ב' פעמים בפ' ועיין הרד"ק ומהרי"א הביא כן והביא דברי האפוד שפירש ותאמר האשה התקועי' הדברים הכלותים לאמר אל המלך בקרוב אים להשתחוות לו שיאמר יחי המלך דוד לעולם וכאלו נכון וכיוצא ואח"כ והפול על פניה וכו' ואח"כ ותאמר הושיעה המלך מעין ישדיר שבחו של מקום ואח"כ יתפלל עד כאן והוא ז"ל פירש כדי שלא יחסר בפסוק דבר שהפסוק הזה כלל ופרט הוא שבתחלה אמר דרך כלל ותאמר אל המלך כל הדברים הנז"ל בסמוך וישם יואב את הדברי' בפיה ותאמר האשה התקועי' אל המלך כאלו אמר ואמרה האשה התקועית אל המלך דרך כלל והפרט הוא שבתחלה והפול על אפיה וכו' ואחר כך ותאמר וכו' עד סוף הענין · ואמרה הושיעה המלך לומר כי דין כזה לא יבא לפני שופטים ושוטרים שיאמרו לה שלארץ לא יכופר בדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו אבל רצוני שאתה המלך אשר בידך היכולת המוחלט לעשות כדין ושלא כדין בהוראת שעה אליך באתי וז"ש הושיעה המלך אליך האות הבקשה כזאת לא אל שופטי הארץ וסנהדרי ישראל ע"כ: ולע"דן ותאמר האשה התקועית אל המלך לפי שיואב אמר לה ובאת אל המלך ודברת אליו כדבר הזה שלא ירך לבבך מהמלך לדבר בחפזון ובלבול לזה ליואב ותאמר האשה התקועית אל המלך הדבר ככל אשר דברת אל תירא ואל תחת מבלבול דברים ז"ש ותאמר האשה התקועית אל המלך הכנס וכן העשה ככל אשר דברת ואחר כך מספר שעשתה הענין בפועל ותפול וכו':

ויאמר לה המלך מה לך וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ומהרי"א הביא שהמפרשים פירשו שהמלך שאל לה מה הדבר הזה שאת מבקשת ישועה עליו ושהיא ספר' הענין והקדימ' שהיא אלמנה כדי לעורר רחמיו ושמת אישי פי' וכבר מת אישי זה ימים רבים · ואני אחשוב שהמלך אמר לה מה לך כדי להוכיחה למה תבא לועק' לבניו האם אין לה בעל שיבא לדרוש מאתי דבר המשפט או אם היתה לועקת מהבעל כי יככה בשבט וזהו מה לך מה הדבר המיוחד לך שתבא אתה ולא בא איסד והיא השיבה אבל אשה אלמנה אני ר"ל אני לועקת מבעלי ולא מורדה ואשת מדינים אבל אלמנה אני ולזה באתי אני לפי שאישי אין אתי ולפי שהאלמנות בלשונגו יאמר על האשה שמת בעלה או על האשה שנפרד בעלה ממנה בחיים כמו שאמר בנשי דוד ותהיין לרורות עד יום מותן אלמנות חיות לזה הוצרך לפרש וימת אישי · או אמרה זה להגיד שבעלה מת ונשען למנוחה ועזב אותה לאנחות כמאמר הנשי' אלמנות הנאנחות וגם נקות וז"ש וימת אישי ולשפחתך שני בנים כו' שמת אישי במנוחה ואני בסערה וסופה כי לשפחתך שני בנים וכו' ע"כ: ולע"דן לדקדק תיבת אבל בתחילה הענין קשה מא"ד ונראה כי דוד שאל לה מה לך מהרעירית כאלו עשו ליך היזה עול במשפט לזה אמרה לא לדוני · אבל אשה אלמנה וכו שלע"פי שהשופטים בימיך לא יעשו כי אם ד"ת אבל בנדון זה שאשה שמנה אני זה ימים רבים ועת' מחדש וימת אישי ממש ע"י הריגת הבן הא' שנהרג ע"י אחיו אשר כתחדש לי מיתת אישי ע"ד ותאמר האשה מפני ילדיה ומאישה הנאמר בנעמי שע"י מיתת ילדיה נתעוררה מיתת אישה באופן שאם' אלמנה אני מזמים וימת אישי עתה ולשפחתך שני בנים וכו' ויכו האחד את הא' וימת לאתו שע"י זה וימת אישי · כאמור והנה קמה כל המשפחה וכו' וכבו את גחלתי וכו' באופן שלא עשו לי עול עדיין וגם המשפחה אינה שואלת דבר יוצא מהקש הדין אבל אשה אלמנה וכו' ומהיותי אשה מכירה והנושה אשר אלד ולריך להכנס לי לפנים משורת הדין שלא לכבות גחלתי · וז"ש אבל · ואפשר עוד בהמלך

עלי אדוני העון · כינוי הוא לכבודו כלומר אתה מדחה אותי לאמר אני מצוה עליך ואני אלך לדרכי ואתה לא תצוה עלי ובני יהרג על מי העון הזה : יזכור נא המלך את ה' · שהפקיד על אורך הדרך להציל נפשות שנאמר והשיגו כי ירבה הדרך וזהו מהרבות גואל הדם לשחת ואתה דוחה אותי : ולמה חשבת כזאת · שחשדת לישראל שיבואו להרוג את השני בלא עדים והתראה : ומדבר המלך הדבר הזה כאשם · והדבר הזה שאורלת לאחרים שאומרת לי לא יפל משערת בנך ארצה עכשיו שאגלה לך שאין הדבר הזה אלא על שני בניך אל תתחרט לאמר דברתי זה כאשם והגני חוז' כי לבלתי השיב המלך את אבשלום שנדחה מתנו וברח לו : ומדבר המלך · אוק"יכון פרלט"ש בלע"ז : כי מות נמות ודיינו באותו עונש ולא ישא אלהים נפש אים מן המיתה לפיכך וחשב המלך מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח : ועתה

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָאִשָּׁה לְכִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנִי אֲצַוֶּה עָלָיִךְ׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ עָלַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֶעָוֹן וְעַל־בֵּית אָבִי וְהַמֶּלֶךְ וְכִסְאוֹ נָקִי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַמְדַבֵּר אֵלַיִךְ וַהֲבֵאתוֹ אֵלַי וְלֹא־יֹסִיף עוֹד לָגַעַת בָּךְ׃ וַתֹּאמֶר יִזְכָּר־נָא הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵהַרְבִּית גֹּאֵל הַדָּם לְשַׁחֵת וְלֹא יַשְׁמִידוּ אֶת־בְּנִי וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת בְּנֵךְ אָרְצָה׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה תְּדַבֶּר־נָא שִׁפְחָתְךָ אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר דַּבֵּרִי׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְלָמָּה חָשַׁבְתָּה כָּזֹאת עַל־עַם אֱלֹהִים וּמִדַּבֵּר הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר הַזֶּה כְּאָשֵׁם לְבִלְתִּי הָשִׁיב

וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתְּתָא אִיזִילִי לְבֵיתִיךְ וַאֲנָא אֲפַקֵּד עֲלָךְ׃ וַאֲמַרַת אִתְּתָא דִּמְתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא עֲלַי דִּי לִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חוֹבָא וְעַל בֵּית אַבָּא וּמַלְכָּא וְכוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ זַכָּאִי׃ וַאֲמַר מַלְכָּא מַן דְּיֵימַר לִיךְ מִלָּא אַיְיתֵינֵיהּ לְוָתִי וְלָא יוֹסִיף עוֹד לְאַנְזָקָא בִּיךְ׃ וַאֲמַרַת יִדְכַּר כְּעַן מַלְכָּא מַה דִּכְתִיב בְּסֵפֶר אוֹרָיְתָא דַּייָ אֱלָהָךְ בְּדִיל לְאַסְגָּאָה אוֹרְחָא קֳדָם גָּאִיל דְּמָא לְחַבָּלָא וְלָא יְשֵׁיצוּן יָת בְּרִי וַאֲמַר קַיָּים הוּא יְיָ אִם יִפּוֹל מִסְּעַר רֵישׁ בְּרִיךְ לְאַרְעָא׃ וַאֲמַרַת אִתְּתָא תְּמַלֵּיל כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא פִּתְגָּמָא וַאֲמַר מַלֵּילִי׃ וַאֲמַרַת אִתְּתָא וּלְמָה חֲשַׁבְתָּא כְּהָדָא עַל עַמָּא דַּייָ וּמְמַלֵּיל מַלְכָּא פִּתְגָּמָא הָדֵין כִּגְבַר חַיָּיב בְּדִיל דְּלָא לְאַתָבָא

על בית ועל בית י"ג דסמיכי בקריאה וסימן במסרה רבתא :

הצוה עליך · הצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו בבנך : עלי אדוני המלך העון · בהפוך רצתה לומר אלא שכנתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם נבעת אני ובני עליך ולא ישמר מהם ויהרגוהו בני המשפחה : המדבר אליך · מבני המשפחה תביאי אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדוק והבאתיו בחירק הא"ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד א' מנעריו העומדי' שם כי האשה לא היתה יכול' להביאו אם לא עם א' מנערי המלך : יזכר נא המלך · רצתה לומר שיוציא שבועה מפיו שלא יומת בניו ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלי הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע המלך שלא יומת ישמעו הגואלים השבועה ויראו שלא יגעו בו וי"ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אוריתא דיי' אלהיך בדיל לאסגאה אורח' קדם גאול דמא לחבלא : משערת בנך ארצה · כתרגומו מסער ריש בריך : תדבר נא · אחרי אשר נתן לה מה ששאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה : ולמה חשבת · כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא יומת בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה באשם ובשוגג דבר אותה שהרי הוא אינו משיב אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו והיך נשבע הוא שזה שהרג אחיו לא יומת ולא יודע : כי

רלבג

אדני המלך העון ועל בית אבי והמלך וכסאו נקי · ר"ל עון רציחת בנה אם ירצחוהו בני המשפח' והנה אמרה דרך מוסר להראו' שהמלך אשר כזה לא יקח עצה שלא להצילו : מהרבת גואל הדם לשחת · ר"ל שלא ירבו גואלי הדם לשחת כי אין זה מחק גואלי הדם כי זה הנשאר הוא ג"כ קרובם וכאלו אמרה שיזכור לפניו שיאמ' להם שאין ראוי להם מצד היות' גואלי הדם שירבו לשפוך דם קרוביהם ואז נשבע דוד חי יי' אם יפול משער' ראשו ארצה וידמה שלא אמר' שהיה שם עדי' ולזה נשבע לה כי לפי דיני התור' לא היה בן מות אם היה הענין כמו שהגיד' לו ואפשר עוד שאף על פי שהיה בן מות לפי משפטי התורה הנה היה יכולת למלך להצילו להוראת שעה : ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו : ר"ל והנה המלך מדבר הדבר הזה שנראה בו שהוא כמו אשם על שלא השיב את נדחו והוא אבשלום כי אם יבקש להמיתו על דבר אמנון יעשה מה שהרחיק אותו בדברו עם זאת האשה התקועית :

כלי יקר

מהמלך שאל מה לך באת אל המלך לחגרו בשחורים כי אין לבא אל המלך אל ביתו בלבושים האלה כי כמה ינכם אבל בדרך בגלותו הנה והנה היה לך להתראות אלי ז"ש מה לך ותאמר הדין עמך אבל ההכרח לא יגונה כי אשה אלמנה וכו' ולשפחתך וכו' והנה קמה המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו וכו'...

לבלתי שים לאישי שם ושארית על פני האדמה שאפ"י שלמעלה בשמים לא יזכה ברא כזה להביו סוף סוף על פני האדמה ישים לו שם ושארית ז"ש על פני האדמה ואולי יצא ממנו :

ויאמר המלך לכי לביתיך וכו' עיין הרד"ק ז"ל :

[illegible]

מנחה קטנה

[illegible]

פי' רבי' ישעיה

[illegible]

רדק

כי מות נמות · כלנו סופני למות וכמו המים הנגרים ארצה אשר לא יאספו אחרי השפכם במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף ודקדק הענין אלא במעשה נס בתחיית המתים : ולא ישא אלהים נפש · שלא יוציאה מן הגוף כלומר לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל ואם יהרוג אד' חבירו לא צוה המקום להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו בשוגג צוה שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגו אותו אפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וזהו שאמר וחשב מחשבות לבלתי ידיח ממנו נדח אלהים חשב מחשבות ושם משפטים לבלתי ידח ההורג ויש לפרש וחשב מחשבות על המלך כלומר אתה שכהוא שכלנו סופנו למו' יחשוב המלך מחשבות שלא ידח ממנו נדח ואם מת אח לא יומתו שנים וי"ת אלהים דיינא ותרגם הפסוק כן ארי מיתא למתית וכמיא דמתאשדין וגו': כי יראוני העם · כבר פירשנו בו פירוש אחר בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השוערים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמר' כי הפחידוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה : למנוחה

הֵשִׁיב הַמֶּלֶךְ אֶת־נִדְּחוֹ : כִּי־מוֹת נָמוּת וְכַמַּיִם הַנִּגָּרִים אַרְצָה אֲשֶׁר לֹא יֵאָסֵפוּ וְלֹא־יִשָּׂא אֱלֹהִים נֶפֶשׁ וְחָשַׁב מַחֲשָׁבוֹת לְבִלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח :
טו וְעַתָּה אֲשֶׁר־בָּאתִי לְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי יֵרְאֻנִי הָעָם וַתֹּאמֶר שִׁפְחָתְךָ אֲדַבְּרָה־נָּא אֶל־הַמֶּלֶךְ אוּלַי יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר אֲמָתוֹ : כִּי יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ לְהַצִּיל אֶת־אֲמָתוֹ מִכַּף הָאִישׁ לְהַשְׁמִיד אֹתִי וְאֶת־בְּנִי יַחַד מִנַּחֲלַת אֱלֹהִים : ותאמר

לַאֲתָבָא מַלְכָּא יַת בִּידוּרֵיהּ : אֲרֵי מִיתָא דְמָאִירַת וּכְמַיָּא דְמִתְאַשְׁדִין לְאַרְעָא דְלָא אִיפְשַׁר לְהוֹן דְיִתּוֹסְפוּן כֵּן לֵית אִיפְשַׁר לְדִינָא דְקוּשְׁטָא לְקַבָּלָא מָמוֹן דִשְׁקַר וּדְמִחַשֵּׁב מַחְשְׁבָן בְּדִיל דְלָא לְבַדָּרָא מִינֵיהּ בִּידוּרָא : וּכְעַן דַאֲתֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם מַלְכָּא רִבּוֹנִי יַת פִּתְגָמָא הָדֵין אֲרֵי דַחֲלוּנַנִי עַמָּא וַאֲמָרַת אַמְתָךְ אֲמַלֵּיל כְּעַן קֳדָם מַלְכָּא מָאִים יַעֲבֵיד מַלְכָּא יַת פִּתְגָמָא דְאַמְתֵיהּ : אֲרֵי יִשְׁמַע מַלְכָּא לְשֵׁיזָבָא יַת אַמְתֵיהּ מִיַד גַּבְרָא לְשֵׁיצָאָה יָתִי וְיַת בְּרִי כַּחֲדָא מֵאַחְסָנַת עַמָּא דַייָ : ואמרת

רשי

ועתה אשר באתי לדבר אל המלך אדוני את הדבר הזה · בכינוי עלי ועל בני : כי יראוני העם · הפחידוני מלבקש אל אדוני על בנו פן יכעוס עלי : ותאמר שפחתך אדברה נא · בענין זה אולי יעשה וגו' : כי ישמע המלך אלי להציל את אמתו מכף האיש · הבא להרוג את בני ולהשמידני יחד מנחלת אלהים : ותאמר

רלבג

כי מות נמות · כלנו כמו המים הנגרים ארצה שלא יתקבצו לשמור מההגרה כן בני האדם דורכים אל המות : ולא ישא אלהים נפש · להצילה מהמות ר"ל שלא יכובד בזה הענין שום אדם ולא ישא פני נפש בזה כי סוף כל אדם למות · והנה חשב הש"י מחשבות להמית בני האדם במינים שונים ובסבות שונות בדרך שלא יהיה נדח אחד מן האנשים ש דמה בנפשו לברוח מהמות וכאילו אמרה זה להעיר אולי את הש"י היתה הסבה להמית את אמנון כי הוא חושב מחשבות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו :

פי' רבינו ישעיה

בימות נמות וכמים הנגרים ארצה · כך אנחנו דומים · ולא ישא אלהים נפש אדם שלא ימות ואין אדם יכול לבטוח בחיו · ואם אם נכשיו איומת תשיב את בנך · ויש למלך לחשוב מחשבות לבלתי ידח ממנו הנדח ותשיב את בנך אליך קודם מותך · ועתה אשר באתי לדבר אל המלך את הדבר הזה במשל על בני · כי יראוני העם והפחידוני ואמרו לי אם תאמרי למלך שישוב את בנו יכעוס עליך בעבור זה הבאתי המשל הזה כדי שתשבע' ע"י שלא יהרגו את בני הגואל ואחר כך אגלה לך על בנך ולא תשוב תבנית שנגרת לו :

כלי יקר

והדרבה ויסה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו מן הבהמות וחיות כמו כן אתה אדוני לא יספיק לי במה שאמרתי לי המדבר אליך והבאתו אלא שימה לי אות אמת כמו שהושם לקין ולזה שם לה אות ויאמר חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה · ולע"דן שאחר כל ההבטחות הנזכר עפ"ז הפצירה לומר לדוד יזכר נא את ה' אלהיך כו' לפי שהיה אפשר שלא יהרגוהו כמו שהבטיחה המלך אבל יקחו כופר מבנה כל אשר לו ועני חשוב כמת ותהי לו תמורת המיתה ונואלי הדם היורשים יכונו בממונו כי זה תכליתם כמו שהקדימה בראשית אמריה לזה אמרה יזכור נא המלך את ה' אלהיך אשר צוה בתורה שלא ילקח כופר מעון ובזה מוהר שלא נתחייב מיתה מצד שלא היו עדים בדבר הזה ומצד הטענה הנו"ל שבאו בתוך המריבה מעתה יזכור את ה' אלהיך אשר חסם שלא יטו גואלי הדם אחרי בצע כסף ובזה ימנע מהרבות גואל הדם לשחת ממון ההורג ובזה ימשך שלא ישמידו את בני באומרו לשון השמד הוא שלא יקחו כל אשר לו לחלוק ביניהם תמורתו וכופר נפשו וז"ש ולא ישמידו ולא אמר ולא יהרגו את בני שכבר הובטחה על זה אבל שאלה ובקשתה על ההשמד מממונו ולזה השיב המלך ואמר חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה אפי' שער הראש שהוא מתגלע שהוא מותר בהדם אפי' מכיוצא בזה לא יפילו ולא יהנו ממנו כ"ש מזולתו מההכלות :

ותאמר האשה תדבר כו' עיין הרד"ק וכן הסכים מהרי"א והכריע כן לשאין ראוי לפרש הפסוק שמכאן ואילך על בנה של האשה התקועי' והוא המשל שא"כ היתה צריכ' עוד לנטילת רשות לדבר עם המלך אלא ודאי מכאן ואילך כל דבריה בנמשל ע"כ : ולע"דן להוכיח כן מלשון הכתוב שאו' תדבר נא שפחתך אל אדוני המלך ר"ל עד כאן היו דברי במה שהו' מתיחס אלי לבכלת בני אבל מכאן ואילך תדבר נא שפחתך במתייחס אל אדני המלך אליו ממש · ובזה מדוקדק שלא הזכיר כאן האשה כי לא היו דבריה אלא בבחינת עצמה במשל על בנה אלא על המלך כל דבריה :

ותאמר האשה ולמה כו' כי מות נמות כו' עד סוף הענין עיין רש"י והרד"ק והרלב"ג ז"ל והאפוד ז"ל פי' בפי' מה שהביא מהרי"א ז"ל שאמרה האשה שהיתה מפחדת שלא יקיים המלך שבועתו ממה שראתה בחוש שהוא עושה עם בנו בענין דומה לזה ועל שאמרה ולמה חשבת על עם האלהים ירמוז לאבשלום ורעהו אשר עמו או על אבשלום כי האיש המיוחד יקרא עם ע"ד לעם נכרי לא ימשול למכרה כפי דעת קצת המדקדקים כי מות נמות כמו לעתה הטבעית וכמים הנגרים ארצה רמז למיתה המקרית ולא ישא אלהים נפש ר"ל שאין הרע נמשך ממנו יתברך בעצם כי הוא יתברך לא ישא הנפשות אבל המות היא מהכרח החומר והוא יתברך חשב מחשבות ונתן מצות ודינין מעדים והתראה וערי מקלט שבלתי ידח כו' למלט הרוצח ואמר' האשה כן מפני מה שראתה שהוא היה חושב בענין אבשלום היתה מונעת עצמה מלדבר ולבקש ממנו על בנה אבל עתה בעבור שהפחידוה העם ר"ל להרוג את בנה מפאת ההכרח באה לבקש ממנו ולכן בקשה שיהיה נא דברו לה למנוחה ר"ל שיקיים שבועתו ויהיה כמלאך אלהים הנאמן ובלתי משתנה ובסוף רצתה להפטר ממנו ואמרה לו וה' אלהיך יהי עמך עד כאן ומהרי"א ז"ל הקשה עליהם שלדבריהם עד סוף דבריה האשה הזו מחזקת במשל לבקש על בנה והו' זר שלא היה לה עוד צורך במשל ולמה לה נטילת רשות לומר ותאמר האשה תדבר נא שפחתך כו' אחר שהוא המשך הדברים והנכון אלא שהאשה סדרה שאלתה ובקשתה על בנה עד שהגיע למבוקש' שנשבע לה המלך חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה ומכאן ואילך ביארה הנמשל וכוונ' דבריה שהוא על אבשלום ולזה לקחה רשות ותאמר האשה תדבר נא שפחתך כו' ולמה חשב' כזאת על עם ה' כתנה האשה בדבריה אלה שתי השמות לדוד האחד הנוגע בבני המשפחה במה שחשב עליהם שהם עם אלהים שיהיו כ"כ אכזריים שיבקשו את בנה להרגו ולהרבות בדם ותחשוד אותם שיהרגו בלי עדים והתראה והמרה זו להפליגה ברוע הענין מהריגת איש בלא עדים והתראה ושאין לחשוד בזה את עם אלהים ויראי חטא והאשם השני הוא בענין דוד עצמו עם אבשלום שאם הגלות הבן ההורג הוא בדין ומשפט כאשר דן הוא אם כן איך יעשה הוא בענין אבשלום בחילוף הדין וזהו לומרה ומדבר המלך הדבר הזה כאשם ר"ל ממה שדברת ונשבעת בענין בני אם יפול משערת ראשו ארצה א"כ אתה אשם ומועל בהיותך בלתי משיב את אבשלום שהוא נידח בארץ אויבי ה' והנה אמרה ארבע' טענות איך הוא אשם בדבר הזה הא' כי מות נמות ר"ל שהמיתה נגזרת על כל חי וכיון דכן אין הבא תרעומת במת קודם יומו כיון שסופו למות ואין ראוי להרוג אדם כיון שסופו למות מעצמו כנאמר איוב ומה לא תשא פשעי כו' כי עתה לעפר אשכב כו' ולכן מפאת המות העתידה ראוי לדוד שיכפר לאבשלום ולא ירדפהו עוד ולזה נתנה התורה גבול לישיבת הרוצח בעיר מקלטו עד מות הכהן הגדול כי במותו יתפעלו הכל מהמיתה ויכפרו איש לרעהו אחרי שכולם עתידים למות וכן פירש רש"י ז"ל שאמר כי מות נמות כו' דהיינו באותו עונש · הטענה השנית אמרה וכמים הנגרים ארצה שבענין הגזל יש תיקון למעוות בהשיב הגזלה אשר גזל ובתשלומי ד' וה' אבל תשב יתוקן כל דרך דמתוקנה · אמנם המות אחרי מות הנהרג האם תשוב נפשו אליו בשפיכות דם הרוצח האם נפשו של רוצח יכפר בו כלא זה כי כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו והשתי טענות האלה אינם טענות אמיתיות בעצמם רק הם טענות מדברי פהוי להמשכה לב שאין דרכם מופתיי · הטענה השלישית אמרה ולא ישא אלהים נפש ר"ל שאעפ"י שבעולם הזה לא יענש החוטא הנה עכ"ז יענש בדינה רבא כרחוי ר"ל בעולם הנפשות וכמ"ש החורה כי לא אצדיק רשע שאף על פי שהשופט לא יוכל להזיבאצדיק בדינו מצד שאין עדים והתראה עכ"ז לא אצדיק אותו אבל אפרע ממנו · באופן שאבשלום לא הרג את אמנון כי אם בשבט פיו שצוה לנעריו הכה מכסי"ת יהיה משפט דדיני שמים כי לא ישא אלהים נפש ר"ל לא יכפר את נפשו ולזה דברה בלשון נפש ולא יירא ולא אלהים אדם · הטענה הרביעי' אמרה וחשב מחשבות לבלתי ידח כו' ר"ל שהקב"ה חשב מחשבות להת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו בעולם הזה כדי שלא יענש בעולם הבא וז"ש וחשב מחשבות לשלא ידח האדם מן העונג הנצחי הנפשיי ואמרה זה על אמנון שמהאלהים היתה הסיבה במיתות לכפר לו על עונותיו ולהיות אבשלום בזה שליח ההשגחה אין ראוי שיענש וגם זו טענה

מפורסמת והיכה מחייבת · ואפשר עוד חשב מחשבות בתת תורה ומצות לבעבור לא ידח ממנו האדם ר"ל להצילו ממות אם בשלא חייבו מיתה כי אם בשהרג את הנפש בעצמו ובעדים והתרא' וחקירות ודרישות עד שאמז"ל שכל ב"ד של יש' שמענש מיתה א' לע' שנה נקרא ב"ד קטלן · ואחרי שסדרה טענות הללו לשהמלך ראוי שיעביר על אשמת אבשלום חששה פן יאמר המלך ומה ליך למשול משל ומליצה היה ליך לומר לי הדברים והטענות האלה בבירור לזה אמרה ועתה באתי לדבר אל המלך אדוני את הדבר הזה של המשל יען כי הפחידוני ויראוני העם שלא תקבל דברי בענין אבשלום ולכן באתי במשל ומליצה כדי שתשמע לדברי במשל אז יהי' לי פתחון פה בנמשל וז"ש ותאמר שפחתך אדברה נא אל המלך ר"ל שידבר לו המשל אולי יעשה המלך את דבר אמתו ובאר מהו הענין אשר יעש' והוא אמרה כי ישמע המלך להציל את אמתו מכף האיש הרוצ' להשמיד אותי ואת בני יחד מנחלת אלהים שהוא ענין המשל ואחר שתשמע דברי במשל אז נקל שתקבל דברי בנמשל וז"ש ותאמר שפחתך יהיה נא דבר המלך למנוחה ר"ל שמה שתגזור בענין האשה ישאר למנוח' לאבשלום בנו בנמשל כי יקיים דברו גם כן על בנו כמו שגזור על בני ולפי שיש אנשי' כאה דורשים ובלתי מקיימים מפני זה אמרה כי כמלאך אלהים אדוני המלך ר"ל שלא יתחלפו מעשיך ממשפטיך ולא יתאחר מהם לא כעס ולא אהבה כי אתה שכל פשוט ונקי ומתאחד כמלאך אלהים שאין בו לא הרכבה ולא חלוף וזהו לשמוע הטוב והרע ר"ל לתקין אמיתת הדברים העושים הם אם רעים והמכס המעשים לא יהיו נמשכים אחרי התאוה המותלטת אבל בכל אשר תעשה ה' אלהיך יהיה עמך וכמו שהשכל הנבדל הוא תמיד בהשכלה ולא יפעל כי אם כפי השכל והל זה מזימותיו כך ראוי שיהיה המלך בענין אבשלום שאחר שהבין האמת ויפה והטוב לא יפעל כי אם כפי השכל וז"ש וה' אלהיך יהי עמך עד כאן :

ולע"דן שמה אשר דברה האשה הזאת על ענין המלך ואבשלום דהיינו מפסוק ותאמר האשה תדבר נא שפחתך אל המלך כדפרישית באומרו אל המלך שרצתה לו' עד כאן דברתי על עצמי מעתה תדבר נא שפחתך אל המלך ר"ל בדבר המתייחס אל המלך כדפרישי' הנה הולכה סיוע לזה שמה לא הזכיר אלא האשה האשה סתם ולא הזכירה בשם תקועית כי במשל לבד הזכיר' בשם תקועית מפני שהי' סדרה המשל כפי דעת מהרי"א ז"ל הנכו"ל או מפאת היות המשל מתייחס לה המכס מאז שהתחילה לדבר אל המלך דהיינו הנמשל לא הזכירה אלא האשה סתם וז"ש בפסוק כך בפ' זה והאמר האשה ולמה חשבת לעשות כזאת דהיינו לכפוך דם נקי על עם אלהים כי אין שלו' יוצא מתוך מריבה שבהיות אבשלום דחוי בגשור יתקבצו אליו אנשים רקים ופוחזים כאשר נתקבצו אליך בימי שאול וישפכו דם נקי מישראל כי תרדפהו וירדפך וז"ש ולמה חשבת כזאת על עם אלהי' הם עם בני ישר' ומדבר המלך הדבר הזה אשר דברת אשר דברת בדין אלו השני אחים מעתה תהיה כאשם וכחוטא אם תסרב לבלתי השב המלך את נדחו שתהיה כאשר יען שהיית נאה דורש וגוזר דין בזולת אלוה עליך ולא יוסיף לגעת בך · והתימת הגזר דינך חי ה' אם יפול משער' ראשו ארצה והנה הגיע עדיך ותבהל הבא אליך ותלא · ואמר כזאת בכף הדמיון לפי שאינו דומה בדומה כעם אלהים ממש כי אם בשני בניו אמנון ואבשלום היה התייחסות המשל עם הנמשל לזה אמר ולמה חשבת ולא אמר ולמה חשבת זאת על עם אלהים ואחר כך פי' הבכין מהו כזאת והוא לומרו

כי מות נמות כו' ר"ל אם ח"ו תסרב לבלתי השיב את נדחו ימשך פירוד בישראל כי יטו אחרי אבשלום חלילה וימשכו מלחמות ביני ובינך וימשך מזה כי מות נמות ויהיה מעוות לא יוכל לתקון וכמים הנגרי' ארצה אשר לא יאספו כן לא נוכל לתווך אבשלום עוד ביניכ' ולא ימחול ה' על נפש אחת כל שכן על כמה נפשות שימותו מסיבת זה המחלוקת ז"ש ולא ישא אלהים נפש כי ההורג נפש א' כאילו החריב עולם מלא הב"ה חשב כמה מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח א' כל שכן כמה נפשות שיסתכנו וידחו באלו המלחמות או רמז למה שאמרו המקובלים ז"ל מסוד הגלגול שחשב הב"ה כמה מחשבות עסורות אשר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר לגלגלו כדי שלא ידח מחסרון היו מצוה שלא שילם חוקו ולפי' הכדח מאיזו עבירה חמורה חשב לו הב"ה מחשבות לגלגלו שיקבל ענשו אם כרת כרת ואם זולתו מהמיתות יגלגלהו כשיעור המיתות שצריך למות עד שיכופר לו וז"ש חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו לפי' הנדח הוא הרשע שכבר הוא נידח באשמיו חשב לו מחשבות לנקה או פי' שבעולם הזה דין ארבע מיתות לא בטלו שמי שמחוייב חנק טובע בנהר שריפה נחש נושכו סקילה נופל מן הגג או הגג נופל עליו הרג נהרג ע"י הסלבו' זה הכלל שהב"ה חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח שהארבע מיתות ודינין לתיקון עשאם הש"י ולא דרך נקמה חלילה הימהם יגיע כפיו וכיון שהב"ה עשה כן אין ראוי לך המלך להדיח את אבשלום בנך עם מלך גשו' שילמוד ממעשיו והוא מר ממות וכמו שרמזנו למעלה בפ' והכל דוד כו' כי ניחם על אמנון שמת ולא היה מתנחם על אבשלום החי שילא להרבות רעה :

ועתה אשר באתי וכו' אפשר לפרשו שהוא מקושר עם מה שאמר וחשב מחשבות לבלתי ידח וסמיך ליה ועתה אשר באתירוצה לומ' מאז ומקד' הסב מחשבות לבלתי ידח נדח ועתה גם כן ממחשבותיו הוא זה אשר באתי לדבר אל המלך אדוני את הדבר הזה עם היות כי יראוני והפחידוני העם עכ"ז לא כמוגנותי אחור אלא ותאמר שפחתך אדברה וכו' אשר אין זה בלי ספק אלא מעזר אלהי ומכלל מחשבותיו אשר חשב לבלתי ידח ממנו נדח : אחר שאמרה המשל ובארה שהכליתה בנמשל כלומר עתה באה לתת טעם מה זה שבאה אשה אל המלך האם אין אנשים בישראל לבא אליו לזה אמרה ועתה לומר לך הטעם אשר באתי אני לדבר אל המלך כו' ולא בא איש מאישי ישראל לדבר לך הטעם כי יראוני רוצה לומר בדרך כנוי כמו כי יראוך העם שאין זה כבוד לומר שיראו מהמלך דוד פן תלא כלם ממתו שלא בדין לזה אמרה כי יראוני העם ולכי מלאכי לבי יתאמר שפחתך אדברה נא כו' ואפשר לפרשו כפשוטו ועל זאת הכוונה שהעם יראוני והפחידוני עם היותי אשה פן תקראני אסון עמך ואם כן איך יבואו העם לזה לא בא אחד מהם אלא אני וז"ש ועתה אשר באתי הנע' שירא זולתי לבא והראיה לזה כי יראוני העם ואני באתי בתורת

למנוחה · שיניחני מדאגתי ומעצבי : לשמוע הטוב והרע · כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע : היד יואב · עצתו ודברו : אם אש להאמין ולהשמיל · אם חסר יו"ד והוא כמשמעו ו"ת אם אית כמו יש · וכן האיש בבית רשע שהוא חסר תרגם האית ופי' הפסוק לדעת יונתן אם יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אמר כי עבדך יואב צוני והמפרשים פירשו כמשמעו יהיה פירושו כן אם איש אחר זוכי להימין ולהשמאיל מכל הדברים האלה אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה שצוני ויהיה פי' אשר כמו כאשר וכן תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר כאשר דבר כסתר עמו ופירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסירה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל. לדעת את כל אשר בארץ · בין בדבריך בין בדברי אחרים: הנה נא עשית שמצאתי לדברי האשה המדברת אלי במלותיך ונסחא מדוייקת מצאתי כתוב עשיתי וקרי עשית ופירש לאותה הנסחא אתה עשית את הדבר הזה לשלח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלום לך השיבו כדבריך : אל פניו · כמו על פניו כמו אל ההרים לא אכל על ההרים: עבדו · כתיב עבדך קרי והעניין אחד הוא : וכ"ז בשלום

ותאמר שפחתך יהיה נא דבר אדני המלך למנחה כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמע הטוב והרע ויהוה אלהיך יהי עמך:
ויען המלך ויאמר אל האשה אל נא תכחדי ממני דבר אשר אנכי שאל אתך ותאמר האשה ידבר נא אדני המלך:
ויאמר המלך היד יואב אתך בכל זאת ותען האשה ותאמר חי נפשך אדני המלך אם אש להמין ולהשמיל מכל אשר דבר אדני המלך כי עבדך יואב הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל הדברים האלה:
כ לבעבור סבב את פני הדבר עשה עבדך יואב את הדבר הזה ואדני חכם כחכמת מלאך האלהים לדעת את כל אשר בארץ:
ויאמר המלך אל יואב הנה נא עשיתי את הדבר הזה ולך השב את הנער את אבשלום:
ויפל יואב אל פניו ארצה וישתחו ויברך את המלך ויאמר יואב היום ידע עבדך כי מצאתי חן בעיניך אדני המלך אשר עשה המלך את דבר עבדו:
ויקם יואב וילך גשורה ויבא את אבשלום ירושלם:

ויאמר

ל' חס' וד' חס' בליש' י ה' · ג' כ"ו · ב' תקנר · ב' חס' בליש' ג' ג' · ל' זקף קמץ · ג' ג' · ח' · עשית י' יו"ח ק' · י' · עבדך ק' · ג"א

ואמרת אמתך יהי כען פתגמא דריבוני מלכא לניחא ארי כמלאכא דיי כן ריבוני מלכא למשמע טב וביש ומימרא דיי אלהך יהי בסעדך: ואתיב מלכא ואמר לאתתא לא כען תכסימני פתגמא דאנא שאיל יתיך ואמרת אתתא ימלל כען ריבוני מלכא: ואמר מלכא היד יואב עמך בכל דא ואתיבת אתתא ואמרת חיי נפשך ריבוני מלכא אם אית למסטי לימינא ולסמלא מכל די מליל ריבוני מלכא ארי עבדך יואב הוא פקדני והוא שוי בפומא דאמתך ית כל פתגמיא האילין: בדיל לאקפא ית אפי פיתגמא עבד עבדך יואב ית פתגמא הדין וריבוני חכים כחכמת מלאכא דיי למידע ית כל די בארעא: ואמר מלכא ליואב הא כען עבדית ית פתגמא הדין ואזיל אתיב ית עולימא ית אבשלום: ונפל יואב על אפוהי לארעא וסגיד ובריך ית מלכא ואמר יואב יומא דין ידע עבדך ארי אשכחית רחמין בעינך ריבוני מלכא דעבד מלכא ית פתגמא דעבדיה: וקם יואב ואזל לגשור ואיתי ית אבשלום לירושלם:

ואמר

רשי

ותאמר שפחתך · מאחר שיצוה המלך עלי יהיה דברו למנוחה לבני כי לא ישוב מדברו הטוב כי כמלאך האלהים אדוני המלך ולא יחזירנו כעס ושנאה מדברו הטוב : אם אש · כמו אם יש כמו יש וכן עוד האיש בית רשע כמו היש: לבעבור סבב · לגלגל עד שיבא דבר בנו של מלך לאור: ואדני חכם · והבנת כי מאת יואב יצאת : אל

רלבג

יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה · ר"ל להניח לי מרגזי וזה יהיה סבה לשאול ממנו שישיב את נדחו אחר שהסכים זה הענין בבני · כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמוע הטוב והרע · ר"ל כי מה שישפט באלו הדברים שיבאו לפניו מהטוב והרע ישפוט בתכלית מה שאפשר מהטוב והיושר והמחלה כאילו הוא מלאך האלהים: אם אש להמין ולהשמיל · פירשו בו אם יש להימין ולהשמאיל והרצון בו שאי' לנטו' ימין ושמאל מכל אשר דבר המלך כי כן הוא האמת: לבעבור סבב את פני הדבר · [illegible] פני הדבר הוא מה שלאו שיפנה הדבר אליו והוא התכלית האחר וכאלו אמר שהוא פנה כן כדי שתגיע התכלית הראוי: כי

עשיתי · וברוב הספרי' דקדקתי ולא מצאתי זה קרי וכתוב כי אם אחד מני אלף

מנחה קטנה

היד יואב אתך בכל זאת · יואב הוא שהחזיק בשנאה וז כי הוא שלג לאבנר ורוצה לפטר עצמו בשגגה וז שאין שיתה בלא חטא ואף שע"י נעשה והרי גם שוא שאלו שמגלגלין חובה ע"י חייב פ"מ רוצה לפטו' עצמו מדיני אדם כזה ע"כ קרוב לודאי היד יואב אתך בכל זאת : שעבדך יואב הוא צוני וגו' ושמן לשרבטה שלא הרגתיו אלא שנכות הדבר לסוגה השמים באמרך ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו וזה שאמר המלך אל יואב הנה נא עשיתי את הדבר הזה אשר עשיתי לבין עבר כנוער לשבכר עשיתי שאין הדבר הזה שלא דנתי אותך בידי אדם אלא הכניתי דינך בדין שמים : היום ידע עבדך וגו' כי עד עכשיו הייתי סבור שיש לך עלי טינא לנקום היום או מחר ממני על דבר הריגת אבנר אמנם עכשיו גלית דעתך כי מצאתי חן בעיניך אע"פ שאינו כן בעיני העקים שיש עלי דין שמים אלא שלזה יש תיקון בתשובה שאא"כ אם היה הדבר בדיני אדם אי אפשר לתקנו בתשובה : יעוב

מסרה

מנחה ד' חס' ו' בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה · יהיה נא דבר ארני המלך למנחה · ודמשק מנחתו · והיתה מנחתו כבוד · וכל המנחות דכוו' · מלאך האלהים ה' בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ג : איש ג' סבירין יש וסי' עוד האש בית רשע · איש רעים · אם אש להמין ולהשמיל : ולך י"א בקריאה וסי' ויאמר קח נא את בנך יחידך · ותאמר לו אמו עלי קללתך בני · ויאמרו לו החרש · ועתה שוב ולך בשלום · מלא קרנך שמן · השב את הנער · ואלישע הנביא · ויאמר המלך אל חזאל · קח בידך את המגלה · הואל נא ולך · ולך בא אל הגולה · אכול את המגלה הזאת : אל פניו ו' בקריאה וסימ' לשנאיו אל פניו להאבידו ב' בו · ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו · ויפל יואב אל פניו · ויצא אל פניו יהוא בן חנני · הן יקטלני לו איחל :

פי' רבי' ישעיה

יהי נא דבר אדוני המלך למנוחה · שיניח את נפשי ויניחני ולא יהרגו את בני ואח"כ אפייסנו על בנו שאבטח על דבריו ולא יכעס עלי · אם אש להמין ולהשמאיל · פי' כמו יש ודומה לו עוד האיש בבית רשע שמתרגם היש : ולהימין כמו להימין ונעלם היו"ד ולהשמיל כמו להשמאיל · ונעלם הא' והלמ"ד :

כלי יקר

בתורת שפח' אחת משפחותיו שלא הבוש השפחה מדבר אל גבירה עם היותו מלך גדול אשר כל העולם יראו מגשת אליו וז"ש ותאמר שפחתך אדברה נא אל המלך אולי יעשה אדוני המלך את דבר אמתו בענין האמירה אמרה לשון שפחתך שהוא לשון בזוי בה דרך ענוה ותאמר שפחתך אדברה נא שלא מגודל לבב מלאני לבו לדבר לך אדרבה מבזוי גדול שאני שפחתך אמנם אם אולי יעשה המלך את דבר אמתו לא אמרה את דבר שפחתו אלא אמתו שהוא לשון חשוב יותר מלטרף של אבא נאימה וכמו שאמרו חז"ל גבי רות אין את מן האמהות שלא מן האימהות שאמהות ואימהות קרובי' בעריכי' ולזה אמרה אולי יעשה המלך את דבר אמתו וכן בסמוך כי ישמע המלך את דבר אמתו לא אמר שפחתו :

כי ישמע המלך להציל כו' כוונתה להרחיב בענין אבשלום שאין עיקר תכלית דבריה על הצלת אבשלום [illegible] יתעכב עוד זמן מה שם [illegible] כי ישמע המלך להציל כו' הכונה צריך אתה אדוני שתבין דברי אשר רמזתי במשל [illegible] תני את מכה אחיו ונמיתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש כו' שאמר ונשמידה היה מיותר לגמרי ושניתי עוד בזה הלשון בסוף דברי מהרבות גואל הדם לשחת ולא ישמידו את בני שגם הוא מיותר אבל כוונתי היתה לרמוז על השמד בעודו בחיים פן יברח בני מהסכנה וילך לו אל עם אשר לא ידע תמול שלשום וז"ש כי ישמע המלך לשון הבנה ובינה שישמע דברי ויבינם על מתכונתם שתכלית שאלתי ובקשתי הוא להציל את אמתו מכף האיש הבא להשמיד אותי ואת בני יחד שאין השמד זה טבעי בהכרח שאין זה יחד לה ולבנה אלא ודאי השמד בנפש ויהיה יחד לה ולבנה ורמוז זה במה שלא מכף האיש החפץ להשמיד או מכף האיש הבא להשמיד וכו' מספרה תיבת החפץ או תיבת הבא · אבל כיון שכוונתה בהשמד הנלאי הנמשך בגרמת זה האיש לזה לא ידק לומר מכף האיש הבא להשמיד שאין האיש בא בעצם ובראשונה כי אם להרגו נפש לא שמפחד שאתו אפס יבדהבק עם אחר וישמד לזה לא אמר אלא מכף האיש שהוא גרמא בנזקין להשמיד אותי ואת בני יחד מנחל' ה' ועבודתו ויראתו זאת נחלת עבדי ה' באופן שראוי לך אדוני המלך כי ישמע המלך ויבין התכלית שבדברי כדי שבנמשל יחוס על אבשלום שלא ידח בגשור והיתה השקפה נכונה כו' :

ותאמר שפחתך רוצה לומר כלל דברי שפחתך במשל ובכלל דבריה שיהיה דבר המלך למנוח' לכל עם ישראל שלא יתבלבלו במלחמות כאשר אמרתי לך בכי מות נמות כו' כי כמלאך האלהים כן אדוני המלך לשמוע ולהבין הטוב והרע שאפשר שימשך מענין כיוצא בזה זאת עצתי ועל הכל ה"בה יהי עמך והוא יבחר לך ע"ד מ"ש יתרו למשה איעצך ויהי אלהים עמך לבחור לך העצה הנכונה :

ויען המלך כו' יש לדקדק כפל ויען המלך ויאמר אל האשה גם לומר אשר אנכי שואל אותך מיותר כי די שיאמר אל נא תכחדי ממני דבר ותאמר האשה כו' ונראה שהכוונה בשאול המלך את פיה האם היו דברי יואב ועצתו הדברים האלה אם כן הוכח בזה שדבריה טובים ונכונים עד שלא שאין אלו דברי אשה כי אם דברי יואב שר צבא יש' ואם כן ראוי לקיים ולעשות כדבריה ז"ש ויען המלך ויאמר אל האשה שאם כן במאמר זה שאמר אל האשה אל תכחדי כו' היה אם כן מבג'דך ישיב אמתו מאבשלום כאמור · ולזה אמר לה אל נא תכחדי ממני דבר שמא ההוסי שיגיעו הדברים לאזני יואב שגלית סודו אל תכחדו כי על כן אני שואל אותך שאלה זו לפי בעצמי ולא שאלתי ממך על ידי אולתי אמצעי כדי שלא יתגלו הדברים ז"ש אל נא תכחדי ממני אשר אני שואל אותך או יהיה נתינת טעם לומר שכיון שאני המלך השואל אותך אין ראוי ליך לכחד ממני דבר :

ויאמר המלך היד יואב אתך כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ובת"י ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל לשון איש והרחיב כי כאשר ראה המלך את דברי האשה הזאת הליקחהו בחכמה ושכל מיליה שאלה היה יואב עמה בזה והיא הסיבה ונשבעה בחיי נפשו אם היה איש אחר להימין ולהשמיל רוצה לומר כי לא זוה אותה איש אחר כי אם יואב לבקש על אבשלום והוא שם הדברים בפיה רוצה לומר מענין אבשלום ולא מכון ולא אמרה זה על המשל כי היא סדרה אותו בשכל מיליה והאפיד ז"ל פירש את הדברים האלה מורה בלב על מה שאלה דוד היד יואב אתך שגם הדברים האלה שם בפיה יואב שאמר לי עתיד המלך לשאול את פיך האם יד יואב אתך והדברים האלה שאני מסיבה על זה גם הוא סדרם בפיו וז"ש הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל הדברים האלה עד כאן · ולע"ד גילוי דעת מהפסוק הזה שלא היה דבר קטן או גדול בדברי התקועית שלא היה מסודר מיואב ובזה יובן למה אמרו היד יואב אתך רוצה לומר האם היתה יד לשון יד ממש כאילו אמר שהיה ליואב אחיזת יד אחת בענין זה כולו או בכל שהיא והשאר הוסיפה מדילה ואתך יפוי הענין והבירת לב לבד ז"ש היד יואב אתך בכל זאת בכל מכל והיא השיבה חי נפשך אם אש יוכל מעתה ומעכשיו להמין ולהשמיל מכל אשר דבר אדוני המלך ואפי' בשאר דברים כמו שמורה תיבה מכל לרבות כל דבר אשר דבר אדוני שאין לנטות ימין ושמאל מכל אשר דבר אדוני כיון שאני רואה שאתה הסכמת אל האמת כי עבדך יואב עשה הכל הוא צוני תוכן הענין והוא גם הוא סדר ושם בפי שפחתך את כל הדברים כאלו כמו שהם [illegible] בסמוך בשם הר"ק ז"ל עוד אשר [illegible] אלו שיואב עשה זאת ושאל עוד אם הוא הכל או הם שמא לא תובן בענין והיה סדה כמשל והוסיפה מדילה וז"ש היד יואב רוצה לומר יד א' של יואב לבד היה עמך ואתך בכל זאת והיד השנית הוספת משלך והוא דרך משל אל הדבר הנעשה בין שנים שהאחד יעשה במיעוט והב' במרוב' שתיוחס היד שמאל לאחד והימין לשני העושה הרוב וז"ש לשון היד יואב יד א' אתך בכל זאת כי הוא פלא שביד אחת שהיית מאתו דברת את כל זאת אף היא תשיב אמריה ותאמר חי נפשך אם אש יוכל להמין ולהשמיל כל שכן אשה כי איך תוכל להוסיף מדילה יד ימין ואפי' דבר מועט מדילי והסיבה הוא מכל אשר דבר אדוני שלש' פעמים בענין דאסוכה אהוה עליך שניה ולא יוסיף עוד לגעת בך שלישית חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה כו' אשר מכל אשר דבר אדוני פעמים שלש וכולם בהכרח על דבר שאלותי ובקשותי אשר בקשתי ממך כמו שנבאר אשר בלי ספק הם אם חיל לא ימצא ידיו להמין ואפי' להשמיל מרוב ומכל אשר דבר אדוני המלך של ודאי כי עבדך יואב הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל הדברים באופן שהוא המימין והוא המשמיל ובב' ידיו נעשה זה ולא ביד יואב לבד :

לבעבור סבב כו' עיין רש"י ז"ל והר"דק והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל אלא שהרחיב שהדבר הוא המשל ופני הדבר הוא הנמשל שהוא התכלית המבוקש סוף המעשה תחילה המחשבה ואין לגנות ליואב בזה כי תכליתו טוב מאד וגלתה האש' הדב' עם היות שיואב העלי' הדבר לפי שראת' בפני המלך שחפץ לדעת ובאור פני מלך חיים ומה אשר ראתהו שמחו כיצלו בדברי' לא רצה להעלימו ושבח לדוד שמשכלו הבין כי פי יואב המדבר אליה וזהו ואדוני חכם כחכמ' מלאך האלהים לדעת הדברים הנעשים כולם ומי הוא המסדר אותם ומי הוא המגיע הראשון בזה וזה לא רצה המלך לתת תשובת הענין וסליחת אבשלום כי אם על ידי יואב כי הוא העיקר עד כאן :

ולע"דן שהיא כיונה להליץ בעד יואב שכוונתו היא לטובה לבעבור סבב את פני הדבר רוצה לומר כבר ידע והכיר יואב היות לבך על אבשלום ולא עשה כן מדעתו שלא לבעבור סבב פני הדבר אשר ראית בו לפי דעתו ולהוציא לאור כוונתך כיון והאלאתי זאת שאני מליץ דידעתי כי אדוני חכם כחכמת מלאך האלהים לדעת את כל אשר בארץ שבכלל ידיעתך זאת תדע היטב כוונת לב יואב כי היא לבקש שלום לך ולכל ישראל ובכלל זה בכלל שידע שמחת יואב היתה זאת העצה כפשוטו של מקרא ואמר חכם כחכמת מלאך האלהים בה"א הידיעה כי די שיאמר מלאך אלהים אבל ידע כי מלאך האלהים ההולך לפני ישראל הוא ארון הברית האדון כל הארץ שם אדנו' היכל ה' ודוד אחזו במלכות שמים היא חכמת שלמה וז"ש התקועית ואדוני חכם דומה כחכמה מלאך האלהי' כלו' שמשם נשפע עליך רוח חכמתך רוח הקדש ורוח ה' אשר דבר בך וזהו סוד המלאך הגואל אותי מלאך הברית :

ויאמר המלך אל יואב עיין הר"דק וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן הנה עשיתי את הדבר הזה כאילו אמ' הנה לא יצא מפי חי ה' אם יפול משערת בנך ארצה ומה שנשבעתי עשוי ולא ישוב שבועתי אחור ולך השב את אבשלום בלב בטוח כי ידעתיו שמעשה נערות עשה ולעביר לו

רד"ק

וכאבשלום לא היה איש יפה · סמוך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו וחשב כי אין ראוי למלוך מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל : ובגלחו · אמרו רז"ל כי אבשלום נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקים לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתנאות בו ולהתנאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז"ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזיר עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנאמר ויהי מקץ ימים לימים והו משנה לשנה כי ימים הוא שנה כמו ימים תהיה גאולתו : באבן המלך · כתרגו' במתקלא למלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהו' משקל : אל ידי · סמוך למקום שדותי וכ"ת דסמיכא לדילי : לכו והציתוה · הכתוב הוא על דרך נחי הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהוא עצמו ילך עמהם והקרי הוא על דרך חסרי הפ"א והוא כווי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב : ואם יש בי עון · כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה הותה בתכלית הבזיון : והסכים

מסרה

ואם יש ג' וסימן ואם יש בי עון המתני אתה · ואם יש בי עון והמתני · דבר יי' אתם :

כלי יקר

לו וז"ש ולך השב את הנער את אבשלום ואולי רמז שאפי' על נערו של אבשלום אשר שלא יהו בבן המלך מוחל לו כי הנוס הוא על פי דבר אבשלום והברח לא יגונה וז"ש את הנער את אבשלום את את כי השם אולי לא ירצה אבשלו' לבא כי אם עם נעריו אשר הבא ולזה מה שישיב את הנער ושישי' את אבשלום ובסמוך כתיב ויבא את אבשלום אולי לא הביא אלא אבשלום לבדו ולא הנער שלו :

ויפול יואב אל פניו וכו' עיין הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל יואב נפל על פניו והשתחוה הראה על החסד הגדול שעשה המלך על ידו להשיב את אבשלום עד כאן :

ויקם יואב כו' עשה עצמו בתמימות והביא את אבשלום אל תוך ירושלם אשר השכל היה מחייב ישיבהו תחילה לעיר מערי ישראל ובעבור זמן מה יעתיקהו משם אל ירושלם כי המלך לא אמר אלא ולך השב את הנער את אבשלום השב היה מתקיים בהשבתו לגבול ישראל ת"ש ויקם יואב וילך גשורה ויבא את אבשלום ירושל' דלא כתיב וישב את אבשלום ירושלם להורות שלא היתה כוונת דוד בזה כמ"ש השב לכך לא אמר לשון השבה וישב אלא ויבא את אבשלום ירושלם כמורה זקים שפלא כהוגן עשה יואב בזה ולזה אמר ויאמר המלך יסוב אל ביתו ופני לא יראה בחרון אף כי האשמ' הגדול מיעט מעט יעבירוה ולא בפעם אחת :

ויאמר המלך יסוב כו' מהרי"א ז"ל יסוב אל ביתו לשון סבוב והקפה שילך בארחות עקלקלות להכנס לביתו ולא יבוא בדרך המלך המפורסם ברחוב העי' ביד רמה אחרי אשר חטא כל הכפש באחיו אמנון עד כאן : ולע"דן מיותר אמרו ויסוב אבשלום אל ביתו ופני המלך לא ראה כי די שיאמר ויעש כן אפשר שבשליח המלך הלך אל יואב בשליחות זה ולא הודרך אבשלום לגלוי דעת מהשליחות אלא השתיקה לבד רמז לחכם די ויסוב אבשלום מהסכלהו ויסוב אל ביתו ופני המלך לא ראה כוונתו עם שלא נאמר לו מאמר המלך בפירוש :

וכאבשלום לא היה איש כו' עיין הרד"ק ז"ל והקשה עליו מהרי"א ז"ל דלדבריו היה לו להזכיר זה אחר סיום ספור זה ושבא אבשלום לפני המלך ויקשה עוד למה בא אחרי ספור הזה ענין בני אבשלום ושהיו שלשה ושהיה לו בת אחת יפה מאד וכל זה בתוך הסיפור הנז' עם היות שאינו מענייננו ואכי אחשוב שזכר הכתוב שהיה דוד כל כך נעלב על הריג' אמנון שגם אחרי דברי האש' ובא אבשלום ירושלם לא רצה לראותו עם היותו איש כל כך יפה שלא היה בישראל כמוהו להלל מאד וכו' רוצה לומר שיש הכשים יפים בדבר אחד ואינם כן בדבר אחר והוא לא היה כן כי היה מהולל בתושבחות בכל איבריו ולא היה בו מום מלבד יופי תוארו הנה היה שערו ראוי תלתלי' מכולר בפו ועכ"ז שהיה אבשלום יפה תואר ויפה מראה הבן יקיר לו עכ"ז לא רצה לראותו ואפ' שהיו לו שלשה בנים ובת כאה שראוי שיתפתה האדם אל בנו בעבור בניו בני הבנים הקטנים יותר מהבנים כ הנה עכ"ז לא רצה דוד לראותו ומפני זה אמר בסוף הסיפורים האלה וישב אבשלום ירושלם שנתים ימים ופני המלך לא ראה כי גדלה השנאה עד כאן דבריו : וקשה קצת לי על דבריו דבשלמא טענת הבנים היא טענה אמנם היופי אינה טענה כי הבן יאהוב אותו אביו ואפי' שיהיה כער ר"ס ושנאה היופי מה יתן ומה יוסיף ועל מה שהקשה על דברי הר"דק ז"ל הקושיא השנית אינה קושיא כלל כי אומרו ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת גם כן טענה לשגגת לבו וראו עיניו ביופיו ובשערו ובבניו גם כן שנולדו לו ג' בנים ובת אח' לבד והיא יפה מאד אשר היא היתה יפה היא ביחוד : ולע"דן ענין וכאבשלום מקושר עם הענין הקודם באמר מב' בחינות האחת שעם היות שהגירות ולכפר בהיות האדם חוץ לארץ מולדתו גורם לאדם שנוי בפניו כי לא שמה יישיב גבה לו אף שכשבא אבשלום מגשור כתלמת הז ונהדרר יופיו שכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל מאהר שהדרך והטלטול לא עיכה לוהו על דרך מה שנאמר בני אברם ושרה ויהי כאשר הקריב' אברהם לבא מצרימה אמר הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את מאחר שעני הדרך לא פגם ביופיך הו אפשר שבהיותו בגשור אל זקנו אבי אמו מעכה לא חסר דבר ולכבודו של דוד עד שבבואו בא בתוספת יופי וז"ש וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד פירושו שהרואה בריות נאות חייב לשבח לר מש את הש"ית שככה לו בעולמו בלומ' במסכת ברכות לז"א כי אבשלו' היה יפה מאד יאות להלל מאד לשי"ת על שככה לו בעולמו וז"ש להלל מאד ולא אמר להללו מאד · וסמך לזה ובגלחו לומר כי שם בגשור קבל עליו נזירות זה את ה' אשר זה גם כן קשר שני עם הענין הקודם לומר שאחרי בואו מגשו' מהיותו יפה מאד כנודע שכאבשלום לא היה אי"ש יפה כו' ניתוסף לו אחרי בואו מגשור שהיה מגדל שערו בהורת נזירות דרך נדר והסידות ז ולהו לאבשלום וכו' בתוך השנתים שבין בואו מגשור עד שראה לאביו זהו קשר הכתובים האלה לע"ד :

תרגום

ואמר מלכא יתחר לביתיה ואפי לא יחזי ואסתחר אבשלום לביתיה ואפי מלכא לא חזא : וכאבשלום לא הוה גבר שפיר בכל ישראל לשבחא לחדא מפרסת רגלוהי ועד מוחיה לא הוה ביה מומא : ובספרותיה ית רישיה והוי מזמן עידן לעידן דמספר ארי יקיר עלוהי ומספר ליה ותקל ית סער רישיה מאתן סלעין במתקלא דמלכא : ואיתילידו לאבשלום תלתא בנין וברתא חדא ושמה תמר היא הות אתתא שפירת חיזו : ויתיב אבשלום בירושלם תרתין שנין ואפי מלכא לא חזא : ושלח אבשלום לות יואב לשלחא יתיה לות מלכא ולא אבה למיתי לותיה ושלח עוד תנינות ולא אבה למיתי : ואמר לעבדוהי חזו אחסנתיה דיואב דסמיכא לדילי וליה תמן סערין אזילו ואדלקוהא בנורא ואדליקו עבדי אבשלום ית אחסנתיה בנורא : וקם יואב ואתא לות אבשלום לביתא ואמר ליה למה אדליקו עבדך ית אחסנתא דילי בנורא : ואמר אבשלום ליואב הא שלחית לותך למימר איתא הלכא ואשלחינך לות מלכא למימר למה אתיתי מגשור טב לי עוד דאנא תמן וכען אחזי אפי מלכא ואם אית

בי

שמואל ב יד

ויאמר המלך יסב אל ביתו ופני לא יראה ויסב אבשלום אל ביתו ופני המלך לא ראה :
וכאבשלום לא היה איש יפה כה
בכל ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום : ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך : ויולדו לאבשלום שלושה בנים ובת אחת ושמה תמר היא היתה אשה יפת מראה :
וישב אבשלום בירושלם שנתים ימים ופני המלך לא ראה : וישלח אבשלום אל יואב לשלח אתו אל המלך ולא אבה לבוא אליו וישלח עוד שנית ולא אבה לבוא :
ויאמר אל עבדיו ראו חלקת יואב ל
אל ידי ולו שם שערים לכו והוציתיה באש ויציתו עבדי אבשלום את החלקה באש :
ויקם יואב ויבא אל אבשלום הביתה ויאמר אליו למה הציתו עבדיך את החלקה אשר לי באש : ויאמר אבשלום אל יואב הנה שלחתי אליך לאמר בא הנה ואשלחה אתך אל המלך לאמר למה באתי מגשור טוב לי עד אני שם ועתה אראה פני המלך ואם יש

בי

רשי

על ידי · סמוך לרשותי במקום שאני יכול להזיק : על ידי · אוכמי"ש אוס"ש בלע"ז · והמיתני

רלבג

כי כבד עליו וגלחו · מגיד שאולם שכבד עליו לא היה מגלח אותו וזה לאות כי היה מו' מגדל פרע שער ראשו ולפי שהנזיר לתגלחת הוא כזיר לשאר הדברים אשר בהם הנזירות כמו שבארנו בפרשת נזיר למדנו שהו' היה נזיר ולפי שזה היה מנהגו תמיד משנה לשנ' כמו שספר בזה המקום למדנו מזה שאבשלום היה נזיר עולם : מאתי' שקלים באבן המלך · הנה היה שוקל זה במשקל המלך אם לפי שהיה נותן משקלם כסף או זהב לבית המקדש או לעניים או היה שוקל זה לראו' הפלגת רבוי שערו : ויש

כלי יקר

ובגלחו שערו כו' פ"א תניא ר' מאיר אומ' אבשלום נזיר עולם היה ומגלח אחד לי"ב חודש שנאמ' ויהי מקץ ימי' לימים ויליף ימי' ימי' מבתי ערי חומה ר' נהוראי אומ' מגלח א' לשלשים יום מ"ט גבי כהני' משום דאיכא כובד הכא נמי איכא כובד רבי יוסי אומר מגלח מערב שבת לע"ש ומאי בניהו לשאר אחוה' יום טוב שחל להיות באמצע השבת דאחוהי מגלחי והיינו לא הוה מגלח כי כמי לגלוחי מן כפרה דמעלי שבת' אחוהי מגלחין והיינו לא מגלח עד כניה והביאו הילקוט בשם התנחומא תניא הידך כב"ל זולת ברבי נהוראי אומר פעמים בשבת שכן דרך מלכים להיות מגלחין כעמי' בשבת עד כאן :

והנה לע"דן דבריהם ז"ל קבלה והסמיכוהו נמי על הפ' שאומר ויהי מקץ ימים לימים אשר יגלח שאומרו לימים אשר יגלח מיותר כי די שיאמר והיה מקץ ימים כי כבד עליו וכו' באומרו לימים אשר יגלח מורה שהכוונה לומר לקץ הימים אשר הוהר לו לגלח ז"ש אשר יגלח ודנין שנה אחת מגזירה שוה כמו ימים תהיה גאולתו ורב נהוראי יליף לה מאומרו כי כבד עליו וגלח שהוא מיותר כי נודע הוא שאחר שהיה מגדל שער לא יגלחו אלא אם כן כבד עליו אלא ודאי היה נזיר מגלח לשלשים כעין כהנים שהיכם מגלחים אלא כי כבד עליו וגלחו אבל לא קודם השלשים יום ועיין הרלב"ג ז"ל הרי שדברי חז"ל כמסמרות נטועים על הפסו' כאומר והאומר מגלח מע"ש לע"ש לא סבר שהיה נזיר אלא בהורת נדר והסידות היה נוהג כן מדרכי העבודה כי אין נזירות פחות משלשי' יום ולמדו חז"ל שנזיר עולם מקל בתער אם הכביד שערו ועיין הר"דק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לומ' שהיה אבשלו' שוקל שערו אם להראות העמים והשרים את יופיו ואם לתת במשקלו כסף וזהב לבית ה' או לצדקה לעניים עד כאן : ולע"דן להבין אומר והיה מקץ ימים שתיב' והיה מיותר די שיאמר ובגלחו את ראשו מקץ ימים לומר והיה מקץ ימים שהיה הכוונה מכוונת מקץ ימים לימים לגלח ולא קודם כי נזיר עולם היה כב"ל ומה שאמר באבן המלך אמר במסכת סוטה תאנא אבן שאנשי טבריה וציפורי שוקלים בה :

ויולדו לאבשלום כו' כבר זכרתי בפסו' וכאבשלום השייכות שיש לענין זה כאן עיין שם אמנם מה שהגיד שם הבת ולא שם הבנים שקראה תמר על זכר אחותו וגלגוליה על כן הזכיר שמה לזכר אשר נקם נקמת אחותו ולא מידי בושה אשר עשו לו ולא בענות אותה :

וישב אבשלום כו' וישלח אבשלום כו' הפסוקים האלה מגידי' חסידות דע"ה שהביט אל עמל לא יוכל להסתכל בפני אדם רשע ואפי' בנו הגדול וז"ש וישב אבשלום כו' וחסידות יואב שהיה נאמן לאדונו דוד לבלתי לכת אליו כיון שראה את דוד סונא אותו ולזה אפי' כששלח אליו שליח שאמר לו ש"וכתו לשלחו אל המלך לא אבה אפי' לבא אליו כל שכן לבא אל המלך ושלח עוד שנית שהיה רוצה לדבר עמו ואפי' הכי לא אבה לבא עם היו' שלא היה בדעתו של אבשלום לשלחו אל המלך :

ויאמר אל עבדיו וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק : ולע"דן לדקדק יתור תיבת ראו ומה צורך אל ידי די שיאמר ויאמר אל עבדיו בחלקת יואב שעורים והציתוה באש כו' ונראה שאמר אל עבדיו ראו איך יואב מבזה אותנו עם היות חלקת יואב סמוכה אל ידי לשלוח בה ידי ממש ובה שעורים ולא שת לבו גם לזאת אלא החשיב לבא אלי מפחד פן יקראנו אסון לכן לכו והציתוה וכו' או אפשר שאמר הכני אומר לכם שתציתו החלקה של יואב אשר לו בה שעורים אך ראו כא ופקחו עיניכם כי היא סמוכה אל ידי ומקומי פן תדבקני הרע' מרעתו כי תצא אש מחלקתו אל חלקתי ז"ש ראו חלקת יואב אל ידי וכו' ואפשר עוד שאמר ראו שחלקת יואב סמוכה אל ידי וחוששני פן הדבקני הרעה מהאש שלו כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש על כן לכו והסירו מכשול ז"ש לכו ואחר כך אני בעצמי אבוא והציתיה באש כי זהו כבודו של יואב שר צבא ואם תחושו פן יודע הדבר מהניכוש שאתם מקוששים הקש אשר ביני וביניו והציתוה אתם ואל תאחרו וזהו כתיב והציתיה וקרי והציתוה והם מהרו והציתוה וזהו שאמר ויציתו עבדי אבשלום וכו' אשר על היותה ע"י עבדיו הקפיד יואב וז"ש

ויקם יואב ויבא אל אבשלום אמר הביתה להודיע שהלך אליו אל הביתה להוכיחו בסוד על הכלתה ועיקר ההרפומת הוא למה הציתו עבדיך שהיה לך להציתה בעצמך שהיה כבוד לא ע"י עבדיך דרך בזיון שהשלט' עבדיך בי שלהיו' החלקה אשר לי היה לך לחלוק לי כבוד לעשות' בעצמך ואבשלום השיבו :

ויאמר אבשלום אל יואב כו' השיבו שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו שגם אני הנה שלחתי אליך ואלו שלחתי שהם לא תאסם מרדים במה שלא באת אלי שלא יחשדוך בקשר עמי אמנם אחרי ששלחתי אליך לאמר בא הנה ואשלחה אל המלך ולא שהדבר לו אתה כמדבר מעצמך ואפי' אלשון לא הייתי רוצה שיהיה מסודר כמדבר בעדך אלא לאמר למה באתי וכו' שהנושא

מנחה קטנה

יסוב אל ביתו וגו' אפשר שהיה שדרך בנושה ללין לפני בית המלך אל ביתו ואחר המלך יסוב אל ביתו שיסוב דרכו ללין לדרך אחרת ולא יעבור לפני ביתי כדי שלא יראה פני אפי' דרך העברה : ובאבשלום לא היה כו' ירצה ראה מה גדל כחה המלך על אמנון ומחום ברע הזה כי עם היות שאבשלום לא היה בכל ישראל להלל מאד וע"כ לא היה יכ' דוד להתאפק לבנים אליו וס"ת למה אשם בונשלא נזיר אלקי' ה' ונקרא קדוש כי נזר אלהיו על ראשו לז"א ובגלחו את ראשו וגו' מזה לראה שלא היה כוונתו להשחית שערו לשמים שלהכניע יצרו דא"כ היה מגלח משלשים יום לשלשים יום אם להשחית קוצותיו היה מכוון אך ובגלחו את ראשו לא היה רק מקץ ימים וזה עשה כי כבד עליו ולא להשחית סדרו כי אדרבה היה מתגאה בשערו ואין לומר כי היה נמר ודרך כתלים להבדל נשערים ולהתנאות כי ככר גדל שהרי' ויולדו לו שלשה בנים ובת אחת והיה לו להתנאות ביופי ילדיו ולא להתנאות ביופי עצמו ושערו : לבוא אותו אל המלך ירצה לא שהי' יואב ממאן לבוא אל אבשלום מגד ליותו מחשיב עצמו ושהיה זה לו להעדר כבוד ביותו שר צבאותו יה כבודו ללין לשם אלא שהיה חפץ שיבא אבשלום אחריו · לזה אמר שאינו כן אלא הטעם שלא בא הוא מפני שהודיעו שכוונ' שילוחו אחריו הוא לשלוח אותו אל המלך והיה יואב יודע שלא יניח למבוקשו ע"כ לא רצה לבוא · וישלח עוד שנית אמר ש"י שנראה ביותר שלא חפצה שמתקלה היה שולח ע"י עבדיו משרתיו והיה סבור אבשלום שיואב לא זה לפי שלא היו השלוחים לפי כבודו ע"כ שלח אחריו שני' מחשובים ומיוחדי' במעלה ואע"ה לא אבה לבוא ע"כ אמר לו : ויבא אל אבשלום הביתה · אפשר לא רצה לילך בפרהסיא אל אבשלום כדי שלא יחשדוהו שהו' מתעיק סוד עם אבשלום נגד המלך ע"כ בא בסתר ודבר עמו בבית : ם ב' לי עוד שם שהיה נשבח זכרי שבני אדם ולא היה לי הנאה וכלימה בכל יום שעין כל רואי פשת"כ עתה שאני יושב בירושלים ולא הוכה לראות פני אבי הלא תכסני בושה שכל אדם הרואים אותי באומרים אילכן שגלה מאל אביו : ועתה אראה וגו' ואם אחוש כ' אותי ממני ואהיה מזנה כתת שלב ולא אבוש ואבלם בכל יום וז"ש ואם יש בי עון ממלין אבי בכעס אלי במצרי' שיש בי עון שאיני כדאי לראות פניו בלואי והמתני : מאמרי

פי' רבינו ישעי'

שלא אבה לבוא אליו · פי' שלא אבה לבוא לדוד יואמר לו ופני לא יראה :

כי עון והמתני: ויבא יואב אל המלך ויגד לו ויקרא אל אבשלום ויבא אל המלך וישתחו לו על אפיו ארצה לפני המלך וישק המלך לאבשלום:

טו ויהי מאחרי כן ויעש לו אבשלום מרכבה וסוסים וחמשים איש רצים לפניו:
ב והשכים אבשלום ועמד על יד דרך השער ויהי כל האיש אשר יהיה לו ריב לבוא אל המלך למשפט ויקרא אבשלום אליו ויאמר אי מזה עיר אתה ויאמר מאחד שבטי ישראל עבדך:
ג ויאמר אליו אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ושמע אין לך מאת המלך:
ד ויאמר אבשלום מי ישמני שפט בארץ ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו:
ה והיה בקרב איש להשתחות לו ושלח את ידו והחזיק לו ונשק לו:
ו ויעש אבשלום כדבר הזה לכל ישראל אשר יבאו למשפט אל המלך ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל:
ז ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי ליהוה

בי חובא ויקטלינני: ואתא יואב לות מלכא וחוי ליה וקרא לאבשלום ואתא לות מלכא וסגיד ליה על אפוהי על ארעא קדם מלכא ונשק מלכא לאבשלום: והוה מבתר כן ועבד ליה אבשלום רתיכין וסוסון וחמשין גברא רהטין קדמוהי: ומקדים אבשלום וקאים על כיבש אורח תרעא והוי כל גברא דיהי ליה דין למיעל לקדם מלכא למדן וקרי אבשלום ליה ואמר אי מדא קרתא את ואמר מחד שבטיא דישראל עבדך: ואמר ליה אבשלום חזי פתגמך תקנין ותריצין ושמע לית לך מן קדם מלכא: ואמר אבשלום מן ימנני דיינא בארעא ועלי ייתי כל גבר דיהי ליה דין ומצו ואדניניה בקשוט: והוה כד קרב גברא למסגד ליה ומושיט ית ידיה ומתקיף ביה ונשיק ליה: ועבד אבשלום כפתגמא הדין לכל ישראל דאתן למידן לות מלכא וגניב אבשלום ית ליבא דאנשי ישראל: והוה מסוף ארבעין שנין ואמר אבשלום למלכא איזיל כען ואשלם ית נדרי דנדרית קדם

רשי

והמיתני ויהרוג אותי המלך: והשכים אבשלום. בכל בקר: מאחד שבטי ישראל עבדך. משבט פלוני: והצדקתיו. ואידכיניה בקושטא: וחמשים איש וגומר. כולם נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: מקץ ארבעים שנה. שאלו ישראל מלך לשמואל נתגלגל דבר מרד והשפלה במלכות: אלכה נא בחברון ואשלם את נדרי. אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים: קרואים

רדק

והשכים. כן היה מנהגו בכל בקר ובקר: על יד דרך השער. על מקום שהיו בדרך השער וי"ת על כיבש אורח תרעא ר"ל מסילת הדרך: ועלי יבא. כמו ואלי ורבי' על במקום אל: והצדקתיו. כתרגומו ואידוניניה בקושטא: בקרב איש. הבי"ת מעמדת בגעיא והרי"ש הטופה: והחזיק לו. כמו בו וכן לפניכם לחרב כמו בחרב: ויהי מקץ ארבעים שנה. אמרו רז"ל ארבעים שנה מזמן ששאלו להם מלך ואמרו אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ול"ז של דוד הרי ארבעי' כי בשלשי' ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעים שנה ששאלו להם ישראל מלך יצא מרד במלכות' ונהרגו כמה מישראל: ואשלם את נדרי. אמר שיקריב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור כי שעה היתר הבמות היה והיה האדם מקריב בכל מקום שירצה אע"פ שאהל מועד היה בגבעון ומן הנראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרוד ולמלוך בהר המקום שהוקם בו אביו למלך. ובדברי רבותי' ז"ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם. כי שם היו הכבשים הטובי' והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה: הם

רלבג

וישק המלך לאבשלום. הנה לא נשקו בפיו ולזה היתה הנשיקה נקשרת עם אות למ"ד: וחמשים איש רצים לפניו. היה מפני שלא היה מדרך מלכי ישר' להרבות סוסים כמו שהזהירה התורה הנה היה הענין הזה דבר גדול כחק אבשלום כי לא היה מלך: ועמד על יד השער. ר"ל שהוא עומד על מקום ששם יעברו העוברים לבא אל שער המלך: ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל. ר"ל באלו הכזבים כאלו גנב לבם מאת המלך דוד ולקחו לו כי בזה משך לב העם אליו: ויהי מקץ ארבעים שנה. יתכן שאלו ארבעי' שנה התחילו מעת למיחת המלכות בישראל ר"ל מעת המשח שאול או התחילו מעת שלמות ארבעים שנה מעת המשח דוד ואולי הוגד על דרך נבואה שארבעים שנה יעמוד מלכות דוד ולזה חשב אבשלום שאז יהיה העת שתסור המלוכה מדוד ודמה מפני זה שכב' תשלם מחשבתו בהריגת אביו לסבב שתהיה המלוכה לו: ואשלם את נדרי לי"י בחברון. ידמה שהיתה אז במת נבור בחברון ואמר אבשלום לזבוח שם זבחי' לי"י כי לא נאסרו הבמות כי אז היה בין המנוחה והנחלה ר"ל בין משכן שילה ובין בית המקדש ולא נאסרו הבמות לגמרי עד שנבנ' בית המקד' בהר המוריה כמו שנתבאר בתור' ולזה אמר בספר מלכי' רק העם מזבחי' ומקטרי' בבמות כי לא נבנה בית לשם יי' עד הימי' ההם והנה מפני שראה אבשלום ששם נמתח המלוכה לדוד והצליח בה חשב שיהיה המקום גורם ולזה בחר ללכת לחברון:

פי' רבינו ישעיה

ויהי מקץ ארבעי' שנה. שבחנו להם מלך משמואל יש לומר ארבעים שנה למלכות דוד שבסוף שניו היה המעשה הזה: אשר נדרתי ליי' בחברון. פי' בחברון היתה לו שם בהם הותרו הבמות עד שלא בחו לירושלם.

מסרה

מאחרי ג' וסימן ויעש לו אבשלום מרכבה. שוא לכם משכימי. הוי משכימי בבקר: למשפט ט"ו דגשים וסימן והיו לכם הערים. כי יפלא ממך דבר. וישב בעיר ההיא עד. והיא ישבת תחת תמר. והשכים אבשלום ועמד. ויעש אבשלום כדבר הזה. ויסרו למשפט אלהיו יורנו. החרישו אלי איים ולאמים. כל כלי יוצר עליך. למה כרוכים כולנו וכיונים. אתה אל תירא עבדי. וחברו. וקרבתי אליכם למשפט. ויי' לעולם ישב. בקום למשפט אלהים:

ועבדתי

כלי יקר

שהנוסח הזה אות באות חפלתי שהאמ' אל המלך כמדבר בעדי למה באתי מגשור טוב לי עוד אני שם ...

יושב הדיין תלמיד שאינו הגון לפניו שנ' מדבר שקר תרחק ...

[The remainder of the כלי יקר commentary and the מנחה קטנה commentary in the outer margin are printed in very small type and could not be transcribed reliably.]

אם ישוב ישיבני · ישוב כתיב וקרי ישיב לשון תשובה והקרי ישוב לשון ישיבה והוא מקיר ר"ל אם ישיבני ירושלם לאשב בה : כשמעכם · ב"כף : קרואים והולכים לתומם · קראם שילכו עמו לחברון שילך שם להקריב קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו וזהו לתומ' כמו משך הקש' לתומו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא · ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מתותו לשני אנשים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתב ההוא לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים ולא היו יודעים אלו באלו כן עשה עד שהיה' עמו מאתים איש הה"ד קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום : מעירו מגילה בזבחו את הזבחים · בחברון שלח לאחיתופל שילא מעירו מגלה או פירשו וישלח אבשלום ויקח את אחיתופל מעירו מגילה ויבא אליו וקשר עמו : קומו

קדם יי בחברון: ארי נדר נדר עבדך במיתבי בגשור בארם למימר אם אתבא איתבנני יי לירושלם ואפלח קדם יי: ואמר ליה מלכא איזיל בשלם וקם ואזל לחברון: ושלח אבשלום מאללין בכל שבטיא דישראל למימר כמשמעכון ית קל שופרא ותימרון מלך אבשלום בחברון: ועם אבשלום אזלו מאתן גברין מירושלם זמינין ואזלין לתומיהון ולא ידעין כל מדעם: ושלח אבשלום ית אחיתופל גילונאה מלכא דדוד מקרתיה מגילו בדבחותיה ית דבחיא והוה מרדא תקיף ועמא אזיל וסגי עם אבשלום: ואתא דמחוילות דוד למימר אתפני ליבא דאנש ישראל בתר אבשלום: ואמר דוד לכל עבדוהי דעמיה בירושלם קומו

ליהוה בחברון: כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם ישיב ישיבני יהוה ירושלם ועבדתי את יהוה: ויאמר לו המלך לך בשלום ויקם וילך חברונה:
י וישלח אבשלום מרגלים בכל שבטי ישראל לאמר כשמעכם את קול השפר ואמרתם מלך אבשלום בחברון:
יא ואת אבשלום הלכו מאתים איש מירושלם קראים והלכים לתמם ולא ידעו כל דבר:
יב וישלח אבשלום את אחיתפל הגילני יועץ דוד מעירו מגלה בזבחו את הזבחים ויהי הקשר אמץ והעם הולך ורב את אבשלום:
יג ויבא המגיד אל דוד לאמר היה לב איש ישראל אחרי אבשלום:
יד ויאמר דוד לכל עבדיו אשר אתו בירושלם קומו

ישוב ק' · ג' · ב' חס' · ב"כ אליעם לו כתי' ה"א

רש"י

קרואי' והולכים לתומם · מפורש במסכת סוטה ירושלמי' שבקש מאביו שיכתוב לו שכל שני בני אדם שיבקש שילכו עמו ילכו והיה מראה אותה לשנים. כאן והא"כ לשנים אחרים וכן הרבה: בית.

רלבג

ועבדתי את יי' · ר"ל לזבוח לו זבחים: מעירו מגילה · יתכן ששלחו אל חברון מגילה לא מירושלם לירא שמא לא יתגל' אחיתופל להיות כנגד דוד ואם היה אומר לו זה בירושלם אולי היה אחיתופל מגיד זה לדוד כי הנה יועץ דוד : והדיח כלים את הרע' · ר"ל ויבא בחוזק ובתוקף את הרעה עלינו: ויבא

כלי יקר

להוכה ולויה שלא' בשנת הרבעי' שנה למלך דוד כדרשו כו' וכן הביא רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרחיב ע"ש והאפשר לתרץ אשר נדרתי להקריב כבשים ובנדר היה בכבשי חברון ואף אני בעצמי להטפל בבהמתם ועל כן לא שלח שליח והכל בערמה · ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל שאמר שהתקין אבשלום את עצמו לדורון בכל הפיוסים והאופן כנז' מההרבעה חלוקות כנז' והשכים · ויאמר אלין כו' התקין עצמו להפיל' וקרבן בחברון וז"ש מקץ ארבעים שנה למלכות דבינו או ארבעים שנה לשנות אבשלום שהיה בן ארבעים לבינה

כלי יקר

עליו · והאפוד כתב בחברון שהיא העיר הגדולה בזמן ההוא והתכלית אשר היה לאבשלום כתב מהרי"א שלא היה בדעתו להרוג את אביו ולא לשכב את פילגשי אביו אבל בהיות אביו זקן בא בימים רצה להחזיק במלכות בפניו ואביו ישב בכבודו זקן ונשוא פנים שקט ושאנן · ואולי התנכר לזה בשמע שאלה בדעת אביו להמליך את שלמה והוא נער מרה לנגד מות ובחר בזה האופן להחזיק במלכות בחיי אביו אלא שאחר שנכנס בזה נתייעץ עם אחיתופל והוא התיר לו הפילגשים

קומו ונברחה · כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העיר ואם יבא אל העיר וימצא אותנו בעיר לא תהיה לנו פליטה ממנו ויכה את העיר זהו שאמר בן ימהר קודם שיעשה דבר רחב יבא אל העיר ויחשב שימצאנו הנה לפיכך כתהר מחנו לברות · ובדרש אלה ידון הוהנו בעיר הנלחת ועוד לאמרו נעול בעל הבום להדיח את הבום לחיי זו עד שימרקו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירח מני אלא נכלה ממנו : ברגלינו · עמו וכן כל העם אשר ברגליך וכת"י עמיה : בית המרחק · כתרגומו בחתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם · ובדרש מלמד שנדוהו ה"הד יסודו לי ירחיק מלמד שפרשו ממנו : על ידו · כמו לפניו כמו שאמר על פני המלך : וכל הכרתי וכל הפלתי · ת"י וכל קשתיה וכל קלעיה ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו ז"ל פירשו אלו הוריס ותומים ומלת כל קשה לפירושם : וכל הגתי · אמרו כי גויש היו וכן לפי הגתי גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררי' בגת ובתו עתה לעזר' דוד וזהו שאמר אשר בגת בגתו ברגלו מגת כירוש בעבורו כמו ויברך ה' אותי לרגלי בעבורי וכבר פי' עוד למעלה בעניין הגתים בדב' עטרת מלכם ות"י ברגלו עמיה ר"ל עם אתי הגתי ואע"פ שלא נזכ' יחוע כי אתי הגתי היה רחם לעם מאות איש ולכל קלעיו וכל גתאי שיירת מאה גברא דאתן עמיה מגת עברין קדם מלכא : ואמר מלכא אלאתי גתאה למא תיזל אף את עמנא תוב ותיב עם מלכא ארי נוכראה את

רשי

צית המרחק · בחתר דרחיק : על ידו · חלנו הוא עותך ואם עוברים : עם המלך · עם מבשלום : כי נכרי אתה · ואתמהו בורחים מחין לבה ומזון ומחוך אתה נכרי לא תעלה מרחמים: וגם

רלבג

ענין המלך וכל ביתו ברגליו · הנה לא רבר על הסוסים כדי שלא יתפרסם לבתו כי הרוחים אותו הולך ברגליו לא יתבעו שהוא דוד ויסלם לו מפני זה יות המלחמה ויד מבשלום : ויעמדו בית המרחק · ר"ל בבית פיותר רחוק מירושלים והוא דרך משל מהבתים אשר חון לחומה : וכל הכרתי וכל הפלתי · הם היו שתי משפחות בתכלית החכמ' ומהם היו סנהדרין כמו שיתבאר לחר זה ולזה שהסנהדרין נקראו כך כי הם כוחיין הדין ואיה שיבא לפניהם כי לחליהם אין ללכת לחחרים למעלה מהם והם ג"כ מבחרים כל מה שיהיה לחשפט בחי זה דבר שיהיה מדברי התור' כמו שבחבאר בפם' על תלמידים להקים אחרו שם לפניהם שורות של תלמידים מהם כשיבחרך ולזה אמר כי כלם עברו עם דוד : וגם

מהרו ר' וסימן גמסר בפדר ויגש : וכל ביתו ג' בקריאה וסימן ויעל האיש אלקנהוכל ביתו · וימת שאול ושלשת בניו הר"ה · ויצא המלך וכל ביתו ברגליו :

מנחת ומלת לנקומם דבק עם שוב ושב שנזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלם כי עם בת לשבת כשבת מנת ובענין הזה ת"י חלת שלח הדביקו עם שוב הלח הוסיף בו ואמר ואף עם גלי את מוזך לך להחרך : מציעא

כלי יקר

ויצא המלך ברגליו כו' עיין הרד"ק ז"ל ורש"י ז"ל ובן קרלב"ג ז"ל ובן מהרי"ח ז"ל ברגליו מפני המהירות לא המתינו לקחת בהמות וסוסים לרכוב ע"כ · ולע"ד נמה שנזכר מהמדרש שיצא כמנוחה מסנהדרין לנפרת עון כי ידע דבר מלך שלטון הוא על עון בת שבע ולזה ויצא ברגליו דרך פכניעה ודוד הלך יחף כמו שיזכיר בסמוך וחז"ל אמרו בדרש הכרתי על הסנהדרין · שכורתין דין הפלתי על האריס ותומים ועוד אמר והפלתי שאין מי שיפלה על דבריהם שכופס בנדק הם כן הפלתי מלשון יפלה את כליו :

וכל עבדיו עוברים כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וק"ק שיהיה ברגלו תומר לחיתי הגתי והוא לא נזכר בפסוק הקודם ואפ"י שנזכר בפסוק שלאחר זה ויתהר נכון על דוד · ועיין הרלב"ג ואמר כל הכרתי וכל הפלתי כלומר לרבות השורות שהיו לפניהם · ולע"ד נן בכפל על ידו על פני המלך שנראים כשני דברים אבל הם ענייניים מתחלפים שלא כדברי הרד"ק ז"ל והעניין שכל עבדיו הקרובים אליו שכינה לותם בשם עבדיו היו עוברים על ידו בלי הקדוק מן הכל לומ' וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים כו' אשר בגו ברגליו כל דוד מנת אלה עברו על פני המלך לפניו ממש כי רצה לרחות מי ומי ההולכים ומי יעכב ולזה בעברם לפני המלך רצה לעכב את היתי הגתי נמו שיזכו בפסוק לאחר זה ויאמר המלך אל אתי הגתי כו' הם כן על ידו ענין אחד ועל פני המלך ענין אחר · זהפשר וכל הכרתי וכל הפלתי מקושר עם התילת הפסוק עוברים על ידו כי בתיבת הפלתי אחתכ :

ויאמר המלך אל אתי כו' תמול בואך וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק והרלב"ג ומהרי"ח ז"ל כתב שהתי היה עדיין יושב בגת ובא זה ימים מועטים לעבור את המלך ולכן אמר לו שוב ושב עם המלך מבשלום כי נכרי אתה שלוך מבדידו שהשריתך ממנו כי נכרי אתה ולא יהשך שבשב בעכירך ואם ישאלך אב"ס לך תעמוד למקומך גת ושם תהיה גולה ומקבורך בתחילה וכן כתב רש"י ז"ל ותתן טעם לזה תמול באתי לעבדותי ועתה תניעך עמנו ויין זה רלוי ושוב שהני הולך למקר אני המלך ז"ל לאחיה מקום אחר יזמין ללכת ואין לו מקום להושיבך שם וע"כ רלוי שיושב הוא וכל אחיו הגתים עמו וכתן לו דוד חסד ואמת על כוונתו הטובה וכיון כאו חסד ואמת שלא נאמור ח"ו יהיה חסד עמי ואם לשוב לבשלום יהיה למת כי אבשלם יהודות לך ע"כ :

ולע"ד לפרש ע"פ פשוטו ז"ל שהתי הגתי נכרי היה ממש והוא שבטל עשרת מלכם כנע"ן וזה יובן וילמוד המלך לל להיי הגתי למה תלך גם אתה עמנו ר"ל בשלמת אנחנו הלך גלך כי גלות מכפרת עון שעל כן יצא ברגליו כנ"ל לא תמנם אתה תלך גם אתה אתנו שוב ואע"פ שתהיה שם לא תשה לנך לחרי אבשלום ולא ושב עם המלך מן הבח בידך היה עמי ואם כן הו עם המלך על עצמו קאמר הו על אבשלום וכן פרש"י ז"ל וזו עמה גדולה לדוד לומר בפיו וכשפתיו עם המלך על כנו המורד כנו בחופן שלהה למה תלך כי נכרי אתה גוי ולא כתחייבת בגלות כי לחיך עברי ולו הוכח שכתחייבת גלות הרי כבר גולה את למקומך בבחינת מקומך את שיצאת ממנו גולה אתה ולחיך לריך עוד גלות אחר · לו יאמר ושב עם המלך אבשלום ולא יזיקך כי נכרי אתה ודבר אין לך עם הדו' וגם גולה אתה למקומך בחופן שגם מזלת הבחינה יחום עליך ולא יזיקך זה הפירוש יוכיח הומרו חז"ל תמול בואך כו' ולחין הדו' להזיעך עמנו שמזה מובן כי על עתה לא היו טענות כי אם לשוב עם המלך אבשלום ולא ירית ממנו כי נכרי כו' ולא יזיקך כאמו' · ולמה תלך גם אתה אתנו ואפשר שאומרו למה תלך גם אתה אתנו ר"ל לא די לעריכו שתלך גם אתה אתנו ותהי למשא עלי ז"ש גם אתה כמו שכתוב גבי מוסי דכתיב ויאמר לו דוד שם עבר' תהי וכיית עלי למשא ובזה מובן גם אתה אתנו שתיבת גם אתה נוסף על אתנו שהיה גם לרבנו שם מאות גתים שהיו עם אתי ואמר לו שוב ושב עם המלך כי גולה אתה שהי' בשבתך למקומך דהיינו ירושלם עכ"ו גולה אתה שהרי עיקר מושבך גת :

תמול בואך וכו' אמר לו הוכח שלא יקרך לסון עכ"ו לפי הטלטול והנעימו שלניעך קשה בעיני כי תמול בואך ועדיין לא שלות ולא שקט ויבא רובו ז"ש תמול בואך והיו לכיך עמנו לו הוכח שלא יהיה הלח לנלות לנד אין רלוי לנלות על שכבר הולך בשכבה לכן שוב ושב אל מקומך שתיבת שוב יהיה משך לשעבר שתבא בדין כי מה עשו ומה נהנו שתהא כבר לבא שם גרים גרועים לו יאמר ולכי הולך על אשר אני הולך כלו' לכי הולך בינומם על אשר לכי הולך בשרירות לבי לשכם אתה ואחיך שוב ושב את אחיך עמך כי אין בכם שלא חסד ואמת לא פשע ואטלה שתתחייבו בהליכה כזו ולזה רמוני וזה הענין אפשר לאומ' בלשון הלאה לפרש תיבת עמך מקושרת עם סוף הפסוק עמך חסד ואמת ואין עמך עון ואם כן שוב כי אני גולה לבשר עוכי

רשי

ויצא המלך וכל ביתו ברגליו · פי' חלנו הם כשיו שהולכים עמו והפלגשים הניח לשמור את הבית : בית המרחק · שם מקום מירושלם : אשר ברגליו · פירוש אשר בתו ברגליו · פירוש אשר אתו עמיו וגם גולה אתה למקומך · את הנה הלמ"ד נמקום מ"ש :

רלבג

פי' רבינו ישעי'

ויצא המלך וכל ביתו ברגליו · פי' חלנו הם כשיו שהולכים עמו והפלגשים הניח לשמור את הבית : בית המרחק · שם מקום מירושלם : אשר ברגליו · פירוש אשר אתו עמיו וגם גולה אתה למקומך · את הנה הלמ"ד נמקום מ"ש :

רדק

אניעך · כתוב בוי"ו וקרי בי"וד והענין אחד אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד : ואני הולך על אשר אני הולך · על כמו אל כמו ותתפלל על ה' כלומר אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אלך כאדם בורח כתרגומו ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל : את אחיך עמך · עם הגתי' שש מאות איש שבאו עמו מגת : חסד ואמת · אני מחזיק לך חסד ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי וי"ת ואתיב ית אחך עמך ועביד עמהון טיבו וקשוט : כי אם במקום · אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא קרי והמלות האלה דכתיב ולא קורין או דקורין ולא כתיבין וכן קרי וכתיב נראה כי בגלות הראשונה אבדו הספרי' ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים הנמצאים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הברור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אח' מבחוץ ואחד מבפנים : וכל הארץ בוכים · פי' וכל אנשי הארץ וכן וכל הארץ באו מצרים' : על פני דרך את המדבר · כמו אל המדבר וכן והראה את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר כלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמר דוד אנכי מתמהמ' בערבות המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמות בין קרוב לעי' בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו כבשים כדברם כעדר בתוך הדברו הוא מתרגום וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנ' : ויציקו · כמו ויעמידו וכן ויציקו לפני ה' : ויעל אביתר · לפי פשט הכתוב יראה כי פי' ויעל אביתר נסתלק לבד אחד עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר"ל מירושלי' אבל רבו' ז"ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדולה והכניסו צדוק תחתיו שנ' ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר וגו' נסתלק באותו היום כי שאל באורים ותומים ולא ענהו ושאל צדוק ונענה כמו שפי' בספ' יהושע כי השואל באורים ותומים הכהן המשוח ברוח הקדש ושכינה שורה עליו ובה היה מבין ומשיב השאלה עם מה שהיה בראה באורים ותומים כמו שפי' בספר שופטי' וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הק'בה זרע עלי ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר ... [illegible] ... אלא שהחמנה לכהן גדול ... [illegible] ... והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדיין ... [illegible] ... שלמה לה' לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללה היתה תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתוב ויגרש שלמה את אביתר ... [illegible] ... ובית המקדש לא נבנה עד מלוך שלמה :

רש"י

וגם גולה אתה למקומך · וגם אם גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות שמו למקומך חוזר לו כי לא טוב לכאן עמי שהרי אמול באתה : והיום אניעך עמנו · ואין לי מקום שאוכל להושיבך שם ולהמלט כי אני הולך אל אשר יקרני המקרה ללכת יום יום כשאשמע שהרודפים כאן אני בורח כאן וכן תירגם יונתן וגם גולה אתה למקומך ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך : חסד ואמת · אני מחזיק לך טובת חסד ואמת שעשית עמדי : לך ועבור · עם שאר העם אחר אשר אינך רוצה להפרד ממני : וכל העם עוברי' מן המלך והלאה לפי שהוא עומד קודם אותם עוברים : ויציקו · כמו ויציגו ואקימו ית ארונא העמידוהו לצד אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו : ויעל אביתר עד תם וגו' · הרי זה מקרא מסורס ויציקו ארון האלהים עד תום כל העם לעבור : ויעל אביתר · אותו היום נסתלק מן הכהונה ששאל באורים ותומים ולא נענ' ונכנס צדוק תחתיו וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא : פרשה

ה' אַתָּה וְגַם־גֹּלֶה אַתָּה לִמְקוֹמֶךָ׃ תְּמוֹל בּוֹאֶךָ וְהַיּוֹם אֲנוֹעֲךָ עִמָּנוּ לָלֶכֶת וַאֲנִי הוֹלֵךְ עַל אֲשֶׁר־אֲנִי הוֹלֵךְ שׁוּב וְהָשֵׁב אֶת־אַחֶיךָ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃
כ וַיַּעַן אִתַּי אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה וְחֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם ׀ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם־לְמָוֶת אִם־לְחַיִּים כִּי־שָׁם יִהְיֶה עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אִתַּי לֵךְ וַעֲבֹר וַיַּעֲבֹר אִתַּי הַגִּתִּי וְכָל־אֲנָשָׁיו וְכָל־הַטַּף אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ וְכָל־הָאָרֶץ בּוֹכִים קוֹל גָּדוֹל וְכָל־הָעָם עֹבְרִים וְהַמֶּלֶךְ עֹבֵר בְּנַחַל קִדְרוֹן וְכָל־הָעָם עֹבְרִים עַל־פְּנֵי־דֶרֶךְ אֶת־הַמִּדְבָּר׃ וְהִנֵּה גַם־צָדוֹק וְכָל־הַלְוִיִּם אִתּוֹ נֹשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים וַיַּצִּקוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיַּעַל אֶבְיָתָר עַד־תֹּם כָּל־הָעָם לַעֲבוֹר מִן־הָעִיר׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצָדוֹק הָשֵׁב אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים הָעִיר אִם־אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה והשבני

אניעך ק' · ג' מל' בסיפ' ד' · אם כתי' ולא קרי' · ב' כנשים · ב' מל' כי' בוכי' כל העם · ה' כסו' וכל וכל וכל · ל' · כ' · ג' חס' · ד' מל'

אַתְּ וְאַף אִם גָּלֵי אַתְּ אֵיזִיל לָךְ לְאַתְרָךְ׃ תְּמָלֵי אֲתֵיתָא וְיוֹמָא דֵין אִיטַלְטְלִינָךְ עִמָּנָא לְמֵיזַל וַאֲנָא אָזֵיל לַאֲתַר דְּלֵית אֲנָא יָדַע לְאָן אֲנָא אָזֵיל תּוּב וְאָתֵיב יָת אֲחָךְ עִמָּךְ וַעֲבֵיד עִמְּהוֹן טֵיבוּ וּקְשׁוֹט׃ וַאֲתֵיב אִתַּי יָת מַלְכָּא וַאֲמַר קַיָּים הוּא יְיָ וְקַיָּים רִיבּוֹנִי מַלְכָּא אֱלָהֵן בְּאַתְרָא דִּיהֵי תַמָּן רִבּוֹנִי מַלְכָּא אִם לְמוֹתָא וְאִם לְחַיֵּי אֲרֵי תַמָּן יְהֵי עַבְדָּךְ׃ וַאֲמַר דָּוִד לְאִתַּי אֵיזֵיל וְעִיבַר וַעֲבַר אִתַּי גִּתָּאָה וְכָל גֻּבְרוֹהִי וְכָל טַפְלָא דְּעִמֵּיהּ׃ וְכָל דַּיָּירֵי אַרְעָא בָּכָן קָל רַב וְכָל עַמָּא עָבְרִין וּמַלְכָּא עָבַר בְּנַחְלָא דְּקִדְרוֹן וְכָל עַמָּא עָבְרִין עַל אַפֵּי אוֹרַח מַדְבְּרָא׃ וְהָא אַף צָדוֹק וְכָל לֵיוָאֵי עִמֵּיהּ נָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ וְאַקִימוּ יָת אֲרוֹנָא דַּייָ וּסְלֵיק אֶבְיָתָר עַד דִּשְׁלֵים כָּל עַמָּא לְמֶיעְבַּר מִן קַרְתָּא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לְצָדוֹק אָתֵיב יָת אֲרוֹנָא דַּייָ לְקַרְתָּא אִם אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ ויתיבינני

גולה וגולה ה' בקריאה וסימן כי קשרתם כלכם עלי ב' בפסוק · וגם גלה אתה ממקומך · אילין ג' קדמאי חס' · עשרת אלפים גולה · גולה סוד הולך רכיל מל' : והשב ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר ויחי : וכל ארץ ה' בקריאה וסימן נמסר בסדר מקץ : ה' פסוקים וכל וכל וכל ג' במצעות פסוק וב' ראשי פסוקים וסימן והערים יהרוסו · אתה הוא יי' לבדך אתה עשית · ורעשו מפני דגי הים ועוף · וכל פסיליה יכרתו · וכל הארץ בכים קול גדול :

רלבג

וגם אתה גולה למקומך · יתכן שלא היה יושב בירושלים כי אם זמן מועט והיה תמיד נע ונד למקומו להעתיק משם קניניו ולזה אמר לו כי נכרי אתה ואמר לו גם כן תמול בואך והיום אניעך עמנו ללכת : ויציקו את ארון האלהים · ר"ל שכבר העמידו אותו במקום אחד עד שעלה אבית' ועד שתם כל העם לעבור מן העיר ולפי שלא הגיע עדיין אביתר אל המלך היו דברי המלך תחלה אל צדוק לבד ובסוף הענין שם דבריו גם כן עם אביתר כי אז הגיע אל המלך ולזה אמר ואחימעץ בן ... [illegible] ... אביתר שני בניכם אתכם :

הרואה

פי' רבינו ישעיה

והשב את אחיך עמך חסד ואמת · פירוש מקרא קצר הוא ועשה עמהם חסד ואמת מפני שבאו עמו וזה היה הגדול שבהם · היה א' מר לו הגמול להם חסד ואמת · ותרגומו ועביד עמהון טיבו וקשוט · על פני דרך את המדבר · את יתר : ויציקו את ארון האלהים · שהיו רוצים להביאו ולא רצה דוד לטלטלו עמו והחזירוהו והעמידוהו במקומו והוא כמו ויעמידו ודומה לו ויציקום לפני יי' ... : ויעל אביתר · פי' עלה אחר הארון :

כלי יקר

[illegible]

רדק

והראני אותו ואת נוהו · הבית שהיה שם הארון ופירוש אותו שישיבני לאהבתו ויחפוץ בי כי עתה בלקחו עונש עונו היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו משונאו ואינו רואה וי"ת ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה : הנני · כלומר אקבל גזירותיו באהבה : הרואה אתה · אם רואה אתה בעיניך כלומ' בעלמך וי"ת חזויא את תוב לקרתא כלומר נביא אתה שראה שסרתה עליו רוח הקדש ונענה אותו היום באורים ותומים ואמר לו טוב הוא שתשוב העיר ותודיעני משם כל דבר : בעברות המדבר · כן כתיב וקרי בערבת ופי' הכתוב בעבר נחל קדרון ופי' הקרי כתרגומו במשרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב : במעלה הזתים כתרגו' במסקנא דטור זיתיא ועלה שם להשתחו' לה' משם כי מהר הזיתים יראה אדם מקום בית המקדש ואע"פ שלא היה שם אז בית גם מקום הבית בעצמו לא היה ידוע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אעפ"כ גבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יבנה בית ה' אבל לא היו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד וי"מ כי מהר הזתים היה רואה האהל שהיה בו הארון : ודוד הגיד לאמר · חסר למ"ד השמוש ופי' ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ"ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמוהו בחסרון המגיד ויגד ליעקב ויאמ' ליוסף : עד הראש ראש הזתים וכן תרגומו עד ריש טוריא : אשר ישתחוה שם · שהיה רגונו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה נפרד ממקום המקדש ולא הי' יודע אם ישוב עוד כאל' הלוקח רשות מאוהבו בגלותו :

חושי

וְהֶשִׁבַ֫נִי וְהִרְאַ֫נִי אֹת֖וֹ וְאֶת־נָוֵֽהוּ׃
כה וְאִם֙ כֹּ֣ה יֹאמַ֔ר לֹ֥א חָפַ֖צְתִּי בָּ֑ךְ הִנְנִ֕י
יַֽעֲשֶׂה־לִּ֕י כַּאֲשֶׁ֖ר ט֥וֹב בְּעֵינָֽיו׃
וַיֹּ֤אמֶר הַמֶּ֙לֶךְ֙ אֶל־צָד֣וֹק
הַכֹּהֵ֔ן הֲרוֹאֶ֣ה אַתָּ֔ה שֻׁ֥בָה הָעִ֖יר
בְּשָׁל֑וֹם וַאֲחִימַ֨עַץ בִּנְךָ֜ וִיהוֹנָתָ֧ן בֶּן־
אֶבְיָתָ֛ר שְׁנֵ֥י בְנֵיכֶ֖ם אִתְּכֶֽם׃ רְאוּ֙
אָנֹכִ֣י מִֽתְמַהְמֵ֔הַּ בְּעַבְר֖וֹת הַמִּדְבָּ֑ר עַ֣ד
בּ֥וֹא דָבָ֛ר מֵעִמָּכֶ֖ם לְהַגִּ֥יד לִֽי׃ וַיָּ֨שֶׁב
צָד֧וֹק וְאֶבְיָתָ֛ר אֶת־אֲר֥וֹן הָאֱלֹהִ֖ים
יְרוּשָׁלִָ֑ם וַיֵּשְׁב֖וּ שָֽׁם׃ וְדָוִ֡ד עֹלֶה֩
בְמַעֲלֵ֨ה הַזֵּיתִ֜ים עֹלֶ֣ה ׀ וּבוֹכֶ֗ה וְרֹ֥אשׁ לוֹ֙
חָפ֔וּי וְה֖וּא הֹלֵ֣ךְ יָחֵ֑ף וְכָל־הָעָ֣ם אֲשֶׁר־
אִתּ֗וֹ חָפוּ֙ אִ֣ישׁ רֹאשׁ֔וֹ וְעָל֥וּ עָלֹ֖ה
ל וּבָכֹֽה׃ וְדָוִד֙ הִגִּ֣יד לֵאמֹ֔ר אֲחִיתֹ֥פֶל
בַּקֹּשְׁרִ֖ים עִם־אַבְשָׁל֑וֹם וַיֹּ֣אמֶר דָּוִ֔ד
סַכֶּל־נָ֛א אֶת־עֲצַ֥ת אֲחִיתֹ֖פֶל יְהוָֽה׃
וַיְהִ֤י דָוִד֙ בָּ֣א עַד־הָרֹ֔אשׁ אֲשֶׁר־
יִשְׁתַּחֲוֶ֥ה שָׁ֖ם לֵֽאלֹהִ֑ים וְהִנֵּ֤ה לִקְרָאתוֹ֙

חושי

ויתיבינני ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה׃ ואם כדין יימר לא רעוא קדמי בך הא אנא יעביד לי כמא דרעוא קדמוהי׃ ואמר מלכא לצדוק כהנא חזויא את תוב לקרתא בשלם ואחימעץ ברך ויהונתן בר אביתר תרין בניכון עמכון׃ חזו דאנא מתעכב במישרי מדברא עד דימטי פתגמא מנכון לחואה לי׃ ואתיב צדוק ואביתר ית ארונא דיי לירושלם ויתיבו תמן׃ ודוד סליק במסקנא דטור זיתיא סליק ובכי ורישיה ליה מכרך והוא אזיל יחיף וכל עמא דעמיה כריכו גבר רישיה וסלקין מסקו ובכן׃ ודוד אתחוא למימר אחיתופל במרודיא עם אבשלום ואמר דוד קלקל כען ית מלכא דאחיתופל יי׃ והוה דוד אתא עד ריש טוריא דיסגיד תמן קדם יי והא לקדמותיה

חושי

ל' וחס' כספ' · ג' · ב' יחד מל' וחד חס' בן אדם · הרואה חס' · בערבות ק' · חד מל' וחד חס' · ג' כתיב ה"א · ל' וחס' · ג' · ג'

עלה ג' כתיב ה' בקריאה וסימ' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי · עלה נעלה וירשנו אותה · ועלו עלה ובכה : ישתחוה ג' בקריאה וסימ' ויהי דוד בא נגד הראש · ויהי אחרי בא אמציהו · וכל עבדי המלך · והד וישתחוה · ויעבד את הבעל וישתחוה :

רשי

הרואה אתה · אם רואה אתה שעצה נכונה היא שוב העיר וגו': שני בניכם אתכם · ובידו' תוכלו להודיעני מה שתשמעו מבית המלך ולפי מה שתודיעוני אמלט : במעלה הזתים · בהר הזיתים : חפוי · מכרך כלדך האבילים : חפו' כריכו : ודוד הגיד · ולדוד הגיד המגיד: סכל · קלקל כמו הסכל ירבה דברי' : בא עד הראש · עד ריש טוריא : אשר ישתחוה שם לאלהים · אשר היה רגיל להשתחו' שם כשהיה בא לירושלם היה רואה משם את האהל שהארון בתוכה והיה משתחוה :

עבד

רלבג

הרואה אתה שובה העיר וגו' · ר"ל ואתה רואה אלו הענינים' לאי זה תכלית פוני' שאלך עתנו להגיד לנו זה בודאי צריך אתה לזה לקחת עצה בדברי' לפי מה שיגלה מעניינם ולזה טוב שתשוב העיר בשלום : ואחימעץ בנך ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם · ידמה שהיו להם בנים אחרים אך בחר דוד באלו להיותם יותר חכמים ויותר ראויים מהאחרים :ולזה אמר אחר זה הנה שם עמם שני בניהם אחימעץ לצדוק ויהונתן לאביתר : ודוד עולה במעלה הזיתים · זהו הר הזיתים שהיה אצל ירושלם אצל בית המקדש וידמה כי לקדושת המקום ההוא היה דוד נוהג בהיותו שם להשתחוות שם לשם יתעלה וזהו אמרו אשר ישתחוה שם לאלהים :

והיית

מנחה קטנה

אחיתופל בקושרים · כנה מרס דוד על אחיתופל וכי' דבר תמוה בעיניו כי ידוע שבשעם שמרד אבשלום באביו הוא שמנישהוא היה בכן בגדול שבי' מי אנו ולא מניח המלוכה והוא שמע שבדעתו למלוך לשלמה א"כ מרד בדי שימלוך · וידוע שבת שבע היית בת אליעם בן אחיתופל באופן שהשלמה היה נין ונכד לאחיתופל וא"כ היה לו לסייע בכל עוז שימלוך שלמה הבא מזרעו לכבוד עולם יהי' לו ולמשמחתו והוא לא כן עשה אלא גם אחיתופל היה עם הקושרים · א"כ לאירע ניסה שאחיתופל עשה זה לנקום נקמת אחתו אוריה בחתי ומה שעשה לבתו בת שבע ואחר כ' היתה זאת שע"י יגדל יראת דוד ביותר שבי' ירא שעם אחיתופל להבלה' :

והפרת

פי' רבינו ישעי'

הרואה אתה פירוש הרואה אתה זו העצ' שהיא טובה עשה אותה : ראש לו חפוי והוא הולך יחף · פירוש כסה ראשו וחלץ מנעליו כדרך האבלי' : ודוד הגיד לאמר · חסר למ"ד ולדוד : סכל נא · לשון סכלות : עד הראש · פירוש ראש מקום היה שמשם היה רואה האהל שנטה לארון כשהיה הולך לירושלם ומשם היה כורע ומשתחוה לשם :

כלי יקר

שעל כל פנים כשוב אליו בתשובה ובזה טעה אלישע אחר שאע"פי שנאמר עליו שובו בני' שובבים חוץ מאלישע אחר לא היה לו להשגיח בבת קול אלא להפליג בתשובה עד כאן ובזה מובן כאן הומ' ואם כה יאמר לא חפצתי בך הנני מוכן לפניו לשיעשה לי הוא יתברך בעצמו כאשר טוב בעיניו אבל לא ישגירני ביד עויל וביד רשעי' ידעתי כי את אשר יאהב ה' יוכיחהו בעצמו ולא ע"י בן אדם':

ויאמר המלך אל צדוק עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל והר"לבג ומהר"יא ז"ל לפי שהדיבור הראשון היה לענין השבת הארון עתה בדיבור הזה השני לענין צדוק ואביתר עצמם שישובו גם הם עם הארון ושני בניהם אתכם ר"ל שיהיו מוכנים עמהם להודיע אלי כוונת אבשלום וכו': ולע"דן לדקדק שהלוי הזה השני אפי' שיהיה על מגילות שיבת צדוק עצמו מיותר הוא שכיון שבא במאמר הראשון ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים כו' אם כן בהכרח שישוב גם הוא עם הארון שדוחק הוא שיבין בדברו המלך השב את ארון האלהים ע"י זולתו וא"כ מאמר הב' ויאמר המלך אל צדוק הכהן וכו' מיותר גם ראוי לדקדק למה בפסוק זה הוסיף לו תואר הכהן הלא מפני שנסתלק צדוק גם בפסוק ויאמר המלך לצדוק השב וכו' הי"לל הכהן שסבר כהכהן בכהונה גדול' והבית' נסתלק ומהו הרואה ומהו בשלום שהרי חז"ל אמרו כנ"ל בפסוק ויאמר לו המלך לך בשלום שאין ראוי לו' בשלום אלא לשלום ונראה שהי' אפשר שילך צדוק אל העיר להשיב הארון ואחרי אשר יביא אותו אל נוהו ישוב אל דוד ללכת עמו ללות אותו ולשאל לו באורי' ותומי' ולזה הוצרך המאמר הזה השני וז"ש ויאמר המלך של צדוק המאמר הראשון שהיה בבחינת הארון שישיבהו אמר ויאמר המלך לצדוק אמנם כאן שהמאמר הזה כוונ אל צדוק מפאת עצמו אמר כהן ויאמר המלך של צדוק של דייקא ולא לצדוק ואמר לו מלתא בטעמא שמאחר שעתה נהכהן בכהונה גדולה מן המקדש לא יצא וז"ש ויאמר המלך אל צדוק הכהן שמאחר שאתה הכהן הגדול וגם אתה הרואה באורים ראוי שתשוב העיר : ואפשר הרואה אתה מה עמדי עם כבד ואין לי צורך בך כאן אך אם תשוב שם תיטיב עמדי אך בזאת שתשוב בשלום ושלוה עם אבשלום כדי שישמע אל דבריך ויגלה סודו לך לא כן אם תראה לו פנים זועפות יעלים ממך א"כ הומ' בשלו' הוא הקדמה למ"ש ואחימעץ בנך וכו' שע"י שובך בשלום יתגלו לך מצפוני לבבו ואתה תגלה אלי ע"י אחימעץ בנך וכו' או יאמר הרואה אתה כלומר בתמיהה היתכן שאתה רואה את הנולד או הרואה הנביא אתה שאילו אתה רוא' את הנולד חכם עדיף מנביא או נביא' אתה עם לא היה לך לעלות בדעתך לבא עמי מפא' הענין בעצמו שאתה כהן לעולם בבית השי"ת ומפאת הבחינה הנזכר' בשובך בשלום עם אבשלום שימשך תועלת גדול מגילוי סודותיו אלי ע"י אחימעץ בנך והועלת סכול מועצותיו ולבטלם :

ראו אנכי מתמהמה וכו' עיין הר"דק ז"ל : ולע"דן שסניהם צדקו יחדיו האחת מפאת עצמו והשני' מפאת העם וזה כי אפשר שהוא לבדו מתמהמה בעברות נחל קדרון שלא יעבור עד בא דבר מעמכם והעם שעברו יעמודו בערבות המדבר או בהפך שהוא הרחיק כדוד בערבות המדבר והעם בעברות המדבר ואמר ראו אנכי מתמהמה כלו' אל תהרשלו בדבר כי ראו שאני מסתכן בנפשי להתמהמ' עד בא דבר מעמכם לכן אל יהם לריק כחי והודיעם המקום אשר הוא בו וז"ש ראו אנכי וכו' כדי שיבא דבר מעמכם להגיד לי ולא תגידו לזולתי על כן הודעתי להם המקום ביחוד :

וישב צדוק כו' באומרו וישבו שם מורה מה שאמרנו בפסוק ויאמר המלך של צדוק הכהן הרואה אתה שובה העיר כו' שהכוונה שיתעכב שם בירושלם ולא ישוב אליו אלא ע"י בניהם יגלו לו הסוד :

ודוד עולה במעלה הזתים כו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ומהרי"א ז"ל הקשה עוד כי אחר שהארון היה שם עמו והוא השיבו ירושל' מה צורך לעלות אל הר הזיתים להשתחוות אבל כפי הפשט ידאה שהיה הריצוי באותו הר הזית' ועלה לעבור בו או עלה שמה לראות משם מה יעשה בירושלם ולהשגב שמה ולהסתר בעודו מתמהמה עד ידע מה יעשה אבשלום וח"זל אמרו במדרש תילים שבעלייתו במעלה הזיתים אמ' מזמור לדוד בברחו מפני אבשלו' בנו וקרוב הו' לפי שבהיותו עולה שם הגידו לו שגם אחיתופל בקושרי' ודוד פחד ממנו מאד כי היתה עצתו נכונה וגם שהיה יודע סודו וענייניו ועל זה אמר ה' מה רבו צרי על אחיתופל ועל העם אשר היו עם אבשלום ע"כ : ולע"דן שדוד בעוד הארון שם לא בכה כי עוז וחדוה במקומו ולפניו ועוד שהוא שמח ביסורין כמשפט אוהבי ה' וכמו שזכרתי בפסוק וכל הארץ בוכים כו' שדוד לא היה בוכ' כי ידע שהי' זה הדח' ללכלוך חטאיו כמו שכתבתי גבי והדיח את הרעה עלינו אכן אחרי שוב ארון האלהים כדכתיב וישב צדוק וכו' את ארון האלהים ירושלם וישבו שם אז ודוד עולה וכו' להצדיק דין שמים עליו וגם להסתלקות הארון משם ושובו לירושלם משל למה"ד כביכול לבן יקיר יוצא מהדרך ולו אב זקן ונכשו' שני' יוצא ללוותו שלא יבכה הבן לפניו שלא לצערו ויכלו' הבן להחזיר את רבינו

הזקן שלא יטרח ובן יכב' אב ואחרי שובו הרחק כמטחוי קשת אז גועה בבכיה הבן מצער הפירו' ועולה לו על הר גבוה לראות את אביו משם כיוצא בזה עשה דוד עם הארון אשר בהיותו לא בכה ובשובו ירושלם עם צדוק ואביתר וישבו שם אז ראה ועלה במעלה הר הזתים לראות משם מקום אשר חנה שם ארון האלהים ולהשתחוות משם כדברי הר"דק ואין כאן קושיא ממה שהקשה מהרי"א במשל הזה שהמשלתי :

ודוד הגיד וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל · ולע"דן לדקדק למה תחסר הלמ"ד גם תיבת המגיד והי"לל ולדוד הגיד המגיד לאמר ונראה במה שכתבתי למעלה בפסוק ויבא המגיד אל דוד שהיה כח מרוח הקדש שבא ונח על דוד והגיד לו שהי' לב ישראל אחרי אבשלו' וזה יוכיח פסוק זה ודוד הגיד לאמר שדוד עצמו הגיד לאמר שאחיתופל בקושרים עם אבשלום ויאמר כן מרוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו או משקול הדעת שאמר דוד כן באומד הדעת לאמר אחיתופל בקושרים עם אבשלום ולזה התפלל דוד ויאמר הנה ה' שיתן עצה נכונה ותראה הסכלו' בעיני השומעים שלא תכשר בעיניהם וז"ש סכל נא שתראה בסכלות עם היותה עצה נכונה ויוכיח כן דהי"לל סכל נא את אחיתופל בעצתו מדקא' סכל נא את עצת אחיתופל מורה כדברי שפירשתי וכן היה שאחיתופל נתן עצה נכונה במה שאמר אבחרה שנים עשר וכו' אלא שהשי"ת נתן בלב אבשלום שישאל את פי חושי הארכי לעשות הכוונה האלהית שיבטל עצתו ויחנק אחיתופל את עצמו שאילו לא נתן עצה טובה לא היה חונק עצמו כיון שטעה אבל בתתו עצה טובה ולא נעשית חנק עצמו ע"כ ואברהם בני פירש שמכפילת דוד ע"כ שאמר סכל נא עצת אחיתופל נראה שרצה בזה שיתיעץ עצה כבערים כנגדו לו ולפעלתו והפלתו שתהא פירות לעלות על רוחו ליחנק ולמות וכן לא יעשה אלא שהקב"ה סכל עצתו כדי שימות ולא יהיה לשירה בעיני דוד :

ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם אמר רב יהודה אמר רב בקש דוד לעבוד ע"א אין ראש אלא ע"א דכתיב צלמיה רישיה דדהב · והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו אמר לו דוד מלך שכמותך יעבוד ע"א אמר לו יאמרו מלך שכמותי הרגו בנו מוטב שאעבוד ע"א ואל יתחלל ש"ש בפרהסיה אמר ליה מ"ע נסבת יפת תואר א"ל יפת תואר רחמנא שריא א"ל לא דרשת סמוכין דסמיך ליה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה כל דנסיב יפת תואר ה"ל בן סורר ומורה ע"כ · והרב כמהר"ר ישראל די קוריאל זלה"ה הקשה איך עלה על דעת דוד הע"ה דבר כזה לעבוד ע"א חלילה לו זאת ועוד אחרת כי בענין ע"א מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב למען תפוש את בית ישראל בלבם אם כן הרי הוא כאלו עבד דוד ע"א · ותירץ הוא ז"ל שלא בקש דוד לעבוד עבודה נכרית בלב שלם אלא לפנים ולקדש שם שמים היה רוצה וכדמסיק יאמר מלך שכמותי הרגו בנו על כן אמר מוטב שאעבוד ע"א לפנים ואל יתחלל שם שמים כי מיגתה ילדיקן דין שמים בהריגתי כי יאמרו שהייתי עובד עבודה נכרית ובסי"ת השיב עמלי בראשי אמנם אם לא אעבוד ע"א יחללו שם שמים · שיאמרו מלך שכמותי הרגו בנו ויקרא תגר על דיניו יתברך ויתעלה ולעומת זה בא אליו חושי בטענות חלול ש"ש ואמר לו דוד מלך שכמותך יעביד ע"א ר"ל אתה בורח מחלול שם שמים ואתה נכשל בו מלך שכמותך יעבוד ע"א כלומר יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"א חלול ש"ש גדול בדבר · ולזה אמר לו דוד אם כן מה נעשה לתיקון חלול שם שמים דמה מלך שכמותי הרגו בנו מוטב וכו' השיבו חושי תשובה נצחת והיא במה שאמר לו מ"ט נסבת יפת תאר וכדמסיק מ"ט לא דרשת סמוכין דסמיך ליה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה ר"ל אין חלול שם שמים בדבר כי לא יאמרו מלך שכמותך הרגו בנו כיון שהוא בן מיפת תאר זה משפטו להיותו סורר ומורה עד כאן : ודבריו נכונים בהבנת המאמר ומתוך זה אבין אומרו הראש בה"א הידיעה' ואבין הומרו לאלהים שהוא קדם שדוד בא עד הראש הוא צלמא דדהב שאותו הצלם לא היה אלא לפנים שהשתחויה ישראל ואפי' העמים דרך כבוד לנבוכדנצר היו עושים לגלות לבו שגם דוד לפני' בקש לעשות כן ולא בלב שלם ולז"א בה"א הידיעה להודיע שעל ע"א שנקראת ראש היא היא שבקש דוד לעבוד ע"א ולפנים לבד כי כונתו בהשתחויה אשר ישתחוה שם לאלהים כונתו ולבו לשמים אלא שלפנים מראה כאלו עובד ע"א להסיר חלול שם שמים והנה לקראתו חושי הארכי כתנ' ורועה והדמה על ראשו כי פועל כזה יאות לחושי הארכי לעשות על כיוצא ביה שבקש דוד לעצמו לעבוד ע"א לא על הבריחה אדרבה יאות לו לחזק לב העם ולב המלך והשרים ודרך דרש ורמז יאות לרמוז על ראשו אל הראש הנזכר שהוא ע"א על ע"א דהיינו ראשו עשה חושי כל הדרך הזאת ואין מקר' יוצא מדי פשוטו זהי שיטת הפסוק על דעת חז"ל ולפי הפשט עיין רש"י ז"ל ולדבריהם ז"ל מובן ג"כ ה"א הידיעה של הראש לומר שבא עתה עד הראש הידוע לו אשר ישתחוה שם תמיד ורצה להתפלל שם כדי שתהיה התפלה במקום הקבוע לתפלתו אשר עמד שם כדי שאויביו יפלו תחתיו כדחז"ל ז"ש הראש בה"א וכן הרלב"ג וכת"י דיסגיד תמן וכן הרד"ק ז"ל וזה יהיה הוכחה לאב

רדק

חושי הארכי · על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר בנחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות : קרוע כתנתו · כמו לבוש הבדים רגור אפוד בד וכולם יחסרו אות המשך כי בלא חסרון היה משפט פ"א הפועל בשוא כדרך הסמוכי : והית עלי למשא · ביו"ד אחד לבדו והוא ע"ין הפועל ופי' למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי ללכד ולדאגה שאני בהם ומן העיר תועילני בעצתך : עבדך אני המלך אהיה · מהיות והלך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך וי"ו ואני נוסף כו"יו וישא אברהם את עיניו וזולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך הלשון הערב בפה : רעה דוד · כתרגומו שושבינא דדוד כלומר אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך : יבא ירושלם · כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלים : מאתי' לחם · כ"תי הפסוק מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דעינבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי' ומאה מאנן דבילתא מאה ליטרין של תאנים יבשים ונקרא דבלת שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים : לנית

מנחה קטנה

והפרת לי וכיבא ולא ידע את ניבו שאחתיפול יתן עצה שנוגע לי להפית לילכדי באשר היה וזה תופר ותתן עצה אחרת : יתי

פי' רבינו ישעיה

עבדך אני המלך אהיה · מקר' מסורס הוא אני אהיה עבדך : עבד אביך ואני מאז ועתה ואני עבדך · ה"ו של ואני הראשון והאחרון יתירי · וזהו פתרונו עבד אביך אני מאז ועתה אני אהיה עבדך : רעה דוד · שני שרשים הם · ריע · ורעה · ריע הוא מעלומי הע"ין למרעתו אשר רצה לו האמור נשמשון הוא מנעלומי הלמ"ד וזה הוא מנעלומי הלמ"ד :

חוּשַׁי אַרְכָּאָה מְבַזְעִין לְבוּשׁוֹהִי וְעַפְרָא רְמֵי בְּרֵישֵׁיהּ: וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד אִם עֲבַרְתָּא עִמִּי וּתְהֵי עֲלַי לְמַטּוֹל: וְאִם לְקַרְתָּא תְּתוּב וְתֵימַר לְאַבְשָׁלוֹם עַבְדָּךְ אֲנָא מַלְכָּא אֱהֵי עַבְדָּךְ דַּאֲבוּךְ וַאֲנָא מִכְּבִין וּכְעַן וַאֲנָא עַבְדָּךְ וּתְקַלְקֵל לִי יָת מִלְכָּא דַּאֲחִיתֹפֶל: וַהֲלָא עִמָּךְ תַּמָּן צָדוֹק וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָּא וִיהֵי כָּל פִּתְגָּמָא דְּתִשְׁמַע מִבֵּית מַלְכָּא תְּחַוֵּי לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָּא: הָא תַּמָּן עִמְּהוֹן תְּרֵין בְּנֵיהוֹן אֲחִימַעַץ לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וְתִשְׁלְחוּן בִּידֵיהוֹן לְוָתִי כָּל מִדַּעַם דְּתִשְׁמְעוּן: וַאֲתָא חוּשַׁי שׁוֹשְׁבִינָא דְּדָוִד לְקַרְתָּא וְאַבְשָׁלוֹם אֲתָא לִירוּשְׁלֶם: וְדָוִד עֲבַר זְעֵיר מֵרֵישׁ טוּרָא וְהָא צִיבָא עוּלֵימָא דִּמְפִיבֹשֶׁת לְקַדְּמוּתֵיהּ וְזוּג חֲמָרִין חֲשִׁיקִין וַעֲלֵיהוֹן מָאתַן גְּרִיצָן דִּלְחֵים וּמְאָה אֶתְכְּלִין דְּעִנְבִין יְבִישִׁין וּמְאָה מְנָן דְּבֵילְתָא וּגְרַב דַּחֲמַר: וַאֲמַר מַלְכָּא לְצִיבָא מָה אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר צִיבָא

חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כֻּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ: וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד אִם עָבַרְתָּ אִתִּי וְהָיִתָ עָלַי לְמַשָּׂא: וְאִם־הָעִיר תָּשׁוּב וְאָמַרְתָּ לְאַבְשָׁלוֹם עַבְדְּךָ אֲנִי הַמֶּלֶךְ אֶהְיֶה עֶבֶד אָבִיךָ וַאֲנִי מֵאָז וְעַתָּה וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וְהֵפַרְתָּה לִי אֵת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל: וַהֲלוֹא עִמְּךָ שָׁם צָדוֹק וְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמַע מִבֵּית הַמֶּלֶךְ תַּגִּיד לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים: הִנֵּה־שָׁם עִמָּם שְׁנֵי בְנֵיהֶם אֲחִימַעַץ לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וּשְׁלַחְתֶּם בְּיָדָם אֵלַי כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ: וַיָּבֹא חוּשַׁי רֵעֶה דָוִד הָעִיר וְאַבְשָׁלֹם יָבוֹא יְרוּשָׁלָםִ:

יו

א וְדָוִד עָבַר מְעַט מֵהָרֹאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא נַעַר מְפִיבֹשֶׁת לִקְרָאתוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים חֲבֻשִׁים וַעֲלֵיהֶם מָאתַיִם לֶחֶם וּמֵאָה צִמּוּקִים וּמֵאָה קַיִץ וְנֵבֶל יָיִן: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא מָה־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר

צִיבָא

למשא ג' בקריא' וסי' אם עברת אתי והיית · ולמה יהיה עבדך · חטאתי מה אפעל לך · וחד לעבד ולמשא · רעה ג' בקריאה וסי' ויבא חושי רעה דוד העיר · ויהי כאשר בא חושי · וזבוד בן נתן כהן רעה :

רשי

עבד אביך ואני מאז · כמו ואני עבד אביך מאז ומקרא מסורס הוא : ובא ירושלם · כאן לנו שבא לירושלם : ומאה קיץ · ומאה מנן דבילתא : כס

רלבג

והיית עלי למשא · יתכן שלא היה גבור והיה זקן והיתה מפני זה תנועתו כבדה : ומאה קיץ · ר"ל מהפירות המיובשים בקיץ : איש

כלי יקר

הוכחתי למעלה בפסוק ודוד עולה במעלה הזיתים וכו' לקיים דברי הרד"ק ז"ל ולהשיב על מה שהקשה עליו מהרי"א ז"ל · ומהרי"א ז"ל כתב שלפי ששמע מהמגיד שאחיתופל בקושרים עם אבשלום על כן הלך לו אל גובה ההר אשר ישתחוה שם עתה לאלהים ובעודו משתחוה יפיל תחינ' על אבשלום ועל אחיתופל ובהיותו בזה בא חושי הארכי ובגדיו קרועים ע"כ · ות"ש הארכי כת' מהרי"א לשון ארוכה ורפואה והנה לחז"ל למה נקרא שמו ארכי שהיה מארכי דוד חד אמר שעל ידו נתארכה מלכותו וחד אמר שעל ידו נתקנה מלכותו ע"כ לא שנעלם מהם היות חושי בכפר ארכה ועל שמו נקרא חושי הארכי ושם הוא קבור עוד היום ואני ישבתי על ציונו ואולי דרשו חכמינו ז"ל שה"ל חושי רעה דוד לסימן יותר מובהק כדבסמוך ויבא חושי רעה דוד אמר סימן הארכי לדרשא כנז' והרד"ק חושי הארכי על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר בנחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות קרוע כתנתו כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אותו השימוש כי בלא חסרון היה משפט פ"א הפועל בשו"א כדרך הסמוכי' עד כאן : ולע"ד שבא תיבת קרוע בקמ"ץ ולא בשו"א כדרך הסמוכים להודיע שחושי אהב נאמן לדוד ורעה דוד הוא על זה אומר חושי הארכי קרוע לומר שקרוע לבבו ואל בגדיו מעין קרעו לבבכם ואל בגדכם ואדמה על ראשו הכל בלב שלם על דוד ולא לפנים :

ויאמר לו דוד וכו' עיין הרד"ק וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל :

ואם העיר וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל פי' תיבת אהיה נמשך למטה אהיה עבד אביך בתמיהה והפוכה עבדך אני המלך באמת ובתמי' וכוונת טענה למה לא יעבוד את דוד אביו ויעבוד אותו כי היתכן שאהיה עבד אביך והלא בימים הראשונים מקדם ומאז אני עבדך במה שעבר קול שתעלה לגדולה ז"ש ואני מאז כלומר ואני מאז עבדך וכ"ש עתה שעבדך אני ז"ש ועתה אני עבדך אם כן איך אהיה עבד אביך וזהו דוד שיגלה לו כל אשר ישמע ביד אחימעץ ויהונתן ולא הפליא חושי להלוך כי ראה עצת דוד נכונה מאד ע"כ :

ולע"דן לדקדק שואני עבדך מיותר שכבר נאמר עבדך אני המלך והוי"ו של ואני בלתי מתיישבת כמו שהרגיש הרד"ק ז"ל ונראה שדוד סדר לו הפיוס שיאמר חושי לאבשלום כדי לגנוב דעתו שיבטח בו והוא שיאמר לו אלו היית זר לדוד ניחא שירע בעיני דוד היותי המלך אבל מאחר שאתה בנו ויוצא חלציו בכל אדם מחקב' חוץ מבנו ותלמידו ז"ש ואם העיר תשוב ואמרת לאבשלום בנוסח הזה עבדך אני המלך ולא יהיה בזה מרד ומעל לאביך אלא בזה הפועל אהיה הדרגה עבד אביך כי אין עבודת גדולה יותר מזו לאביך להיותי לפני בנו כדכתיב והסכית למי אעבוד הלא לפני בנו וכו' כמו שאפרש בס"ד עיין שם ז"ש אהיה עבד אביך בניחותא כאמור ואני מאז ועתה אני עבדך כי אפי' בזמן אביך נתתי אל לבי כי לך יאתה המלוכה וסוף שתמלוך נמצא שאני מאז בימי אביך ועתה גם כן בסברא זאת שאמרתי לך עבדך אני המלך מלבד אהבת אביך ונוסף על זה ואני עבדך ר"ל מלבד אהבת אביך אשר ראו להיות עבדך הנה גם מפאת עצמך יאות שאני יעבדך והוי"ו של ואני מוסיף כמשפט על ענין ראשון שאמר אהיה עבד אביך ולכבודו לעבדך ועוד שאני עבדך ז"ש ואני עבד וכו' ר"ל ראוי גם מלדך להיות אני עבדך כ"ש בהצטרף כבוד אביך וכבודך שראוי לעבדך בכפלים ואין זר שבא הלשון הזה מבולבל בכונה מכוונת להיות כונת דוד לבדר דברים בפיו של חושי כלפי דוד שהוא המלך אשר אמר עבדך אני המלך והי' על דוד אלא שאמר ואמרת כן לאבשלום שיטעה שאליו הדברים כמאמר דגילל מרי חלמא לסנאך וכו' שנשא עיניו למרום ואמר כך אל השי"ת · ודרך הללא אפשר לפרש אומר ואני עבדך נמשך אל והפרת לי את עצת אחיתופל ר"ל שדוד אמר כן לחושי ואני עבדך אם הפר תפיר לי עצת אחיתופל ז"ש והפרת לי עצת אחיתופל כמנא מה שסדר לחושי שיאמר לאבשלום הוא עד ואני מאז ועתה ומאמר ואני עבדך והפרת וכו' הכל מדברי דוד אל חושי והוא הלצי :

והלא עמך וכו' הנה שם עמם וכו' צריך לדקדק שבכתוב הראשון אמר והלא עמך ובשני אמר הנה שם וכו' והיה יכול לומר בראשון והנה עמך שם והוא הלשון יותר צודק ומה טעם בראשון הקדים תיבת עמך לתיבת שם ובשני הפך שם עמך ועוד הגיד לצדוק ולאביתר הכהנים הריכות ויתור די שיאמר הגיד להם וכן בכתוב השני מאריך להזכיר דרך כלל שני בניהם ואחר כך מפרט אחימעץ לצדוק ואביתר ליהונתן ומהצורך להיות השליחות משולח מחושי ולצדוק ואביתר שאמר ושלחתם בידם אלי ומהו בידם · ונראה כי להיות חושי רעה דוד קשה היה בעיניו להפרד גם מעליו ולזה אמר לו אל ירע בעיניך כי והלא עמך שם צדוק ואביתר הכהנים אשר היה ראוי להיותם עמי ולא בחרתי אלא שיש בו שם עם ארונה' מתפללים לפניו עלי להצילני מיד אבשלום גם אתה בעצתך הנכונה לתועלתי תייעץ את אבשלו' והפרת את עצת אחיתופל ז"ש והלא עמך שם צדוק ואביתר הכהני' ואתה בהם ואמר שכל דבר אשר תשמע מבית המלך כי אולי המלך ירבו ישים אורבו ולא יגלה סודו כי ערום הוא ולזה אמר אשר תשמע מבית המלך ר"ל מאנשי בית המלך ולזה לא אמר בבית המלך אלא מבית המלך הגיד לצדוק ולאביתר ולא התוש פן ילכו רכיל מגלי סוד כי הם הכהנים אשר הם הכהנים הנגשים אל השי"ת יתקדשו בכל מדה טובה ואמר הנה שם עמם וכו' ר"ל הנה שם מוכנים עמם שני בניהם ר"ל כיוצא בהם דומים לאביהם מתי סוד אחימעץ וכו' ושלחתם בידם וכו' גם אתה עמם יחדיו בעצתך תנחם כדי שלא יתגלו הדברים לאבשלום ז"ש ושלחת' בידם בידם דייקא ולא ביד זולתם כי הם מתי סוד ואהובים אביהם בני פירש בפסוק הקודם אמר הגיד לצדוק ולאביתר כל אשר תשמע כי הם מתי סוד לא כי השבח בבניהם אחימעץ ויהונתן אעפ"י שהם גם הם מתי סוד מ"מ לא תגלה להם דבר כי אם

כלי יקר

ושלחתם השליחות בידם על פי כתב ז"ש בידם כי הם לא ידעו מאומה ותוזרם שלא ירגו כי אם אלי ולא לזולתי מהטעם אשר אתי ז"ש בידם אלי :

ויבא חושי רעה דוד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ושושבינא הוא השושבין שבשעת נישואי דוד נעשה שושבינו ועוד היום נוהגים כן לעשות שני שושבינים לחתן אחד מצד החתן ואח' מצד הכלה · ומהרי"א שהיה זה מעלה ידוע כמו אלוף בזמננו זה שהאליף רעה המלך בהנהגה ובכבוד נקרא חושי רעה דוד ובמדרש לא היה אוהב דוד לאדם יותר מאחיתופל והוא היה יועצו כל העצות שנאמר ואחיתופל יועץ למלך לא היה דוד מתירא מאדם אלא ממנו והוא שדוד אומר האזינה אלהים תפלתי הקשיבה לי וענני וכו' מפני עקת רשע אמר לו הקב"ה ואיה גבורתיך דוד השיבו דוד ארדוף אויבי ואשיגם תן לי אויבי חרב ולא אויבי עצה ולשון וכיון שראה דוד את חושי הארכי אמר יש ארוכה למכתי הוי והפרת לי וכו' עד כאן : ולע"דן ויבא חושי והנה בביאה א סכן עצמו ועשה כרעה דוד נאמן ברית אהבתו ובא העיר עם היות ברור לו שאבשלום יבא עכ"פ ירושלם עכ"ז נסתכן ובא שם לעשות רצון רעהו דוד ורעה אפשר שהיה רעהו בשדות וכרמים ויוצא בבית זרע :

ודוד עבר מעט מהראש וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ומצאן אלו ליטרין כי המשקל נקרא עוד היום בבבל מא"כי והרלב"ג מאה קיץ מאה מהפירו' המיבשים בקיץ ע"כ :

ולע"דן לדקדק מה לנו אם עבר מעט או הרבה מהראש עד שיקפיד הכתוב לכתוב מעט מהראש ונראה שכוונת הכתוב להודיע שבהיו' שעלה דוד הראש להשתחוו' שם ולהתפלל אל ה' או להשתחות שם כנגד האהל אשר בו ארון האלהים כפי פי' הנז"ל עתה הגיד שבשכר ההשתחויה נענה מיד בה שעתא אשר עבר מעט מהראש והנה ציבא לקראתו במיני מאכל ומשקה ובהמות לרכוב או אפשר לפרשו על פי דרשת חז"ל גבי ויהי דוד בא עד הראש שבקש לעבוד ע"א כנז"ל עתה הזכיר שבהיות שהלשון הרע קשה כע"א והמקבלו קרוב לאומר שהרי הורג ג' האומרו והמקבלו והנאמר עליו אם כן המקבלו קרוב לע"א לז"א ודוד עבר מעט מהראש כיון שקבל לשון הרע הריהוא קרוב לע"א ודוד עבר מעט מהראש כיון שקבל כו' שאלו עבר הרבה מהראש אין ראש לא ע"א לא היה לו לקבל לשון הרע על מפיבושת וקראו נער והוא עבד לפי שדוד אמר לו הנה לך כל אשר למפיבוש' אם כן עשהו דוד כנער ולא כעבד ולזה רגזה ארץ תחת עבד כי ימלוך כו' :

ויאמר המלך לציבא וכו' עיין הרד"ק וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן לדקדק מה שאלה היא זאת מה אלה לך כי מודעת זאת שהיא צידה לדרך גם נדקדק תיבת לך גם למ"ד ולהלחם ה' יתירה כמו שהקשה הרד"ק · ונראה שלפי שדוד שאל לציבא מה אלה לך וכוונת השאלה הזאת בלי ספק שלא היה לא על הלחם והקיץ כי פשוט הוא ונודע שלהאכיל באו אבל השאלה היתה על החמורים מה אלה לך כלומר בשכירות הם או שלך שאלו היו בשכירות יקחם בשכירות לרכוב הנשים יקרות נשיו ואם שלו יקחם לפי שעה עד ירחם ה' כי לא חשב דוד שהביאם למנחה החמורי' עצמם וזהו ששאל מה אלה לך · ויאמר ציבא החמורים לבית המלך לרכוב השיבו כענין השאלה וגם החמורים צריכים הם לשאת הלחם שהלחם אין ראוי לחלקו בה שעתא כ"א להיות למשמרת לעת דוחק ז"ש לרכוב בית המלך וגם צריכים אלו החמורי' להלחם כלומר לשאת אותו ובזה מיושב אות הלמד היתירה כי הקיץ להכול הנערים לפי שעה לא כן הלחם למשמרה כי עת מלחמה היא · או אפשר ביד דוד ראה החמורים חבושים ופי' חבושים כמו ויחבוש אברהם את חמורו כו' שהיו אדוקים ומוכנים לרכוב עליהם והיו צמד חמורים כלו' אסיפת כמו עשרים או עשרה ולזה שאל לו מה אלה לך מה תעשה ברבוי חמורים כאלה ובפרט היות מוכנים אם הם לך כלו' בכל שעה לרכוב על אחד כהמנהג ולזה השיבו שהיו מוכנים לרכוב עליהם בית המלך הנשים כי ידעתי שאין להם על מה לרכוב והם יגעים והכף ומיד הרכיבם עליהם בלי שהות ולזה נזדרזתי להכינם חבושים ז"ש לרכוב בית המלך תכף ומיד כי אין חסר כי אם הרכיבה או אפשר ששאל מה אלה לך שאתה מביא צידה וכיוצא כי ידעתי בני מה הם אבל תוכן שאלתי היא מה אלה לך ולא לו למפיבושת שהיה לו לבוא הוא בעצמו ולהיות אלה לו וציבא הבין הדברים כפשטן והשיבו החמורים לבית המלך והוא היותר מחודש היות החמורים עצמם מנחה זאת ועוד שהם לבית המלך היותר חביב הקדים אמנם הלחם והקיץ לאכול הנערים היותר קרובים אליך שהם מפונקי' והיין לשתות כל הכלל והוא כל היעף במדבר ואולי אמר היעף במדבר על דוד ולזה בא ה"א הידיעה ויחייב הדעת כן כי נבל יין לא יספיק לכל יעף ולכן חזר דוד ע"ה ופירש לו דבריו אשר שאל ראשונה במה שאמר מה אלה לך שהכוונה מה שאמר לו בסוף ויאמר המלך ואיה בן אדוניך ואפשר עוד שדוד הגדיל המנחה כי רבה היא באשר הוא שם וז"ש מה אלה לך לערכך מה אלה ודבר גדול הם כמו מה רב טובך וציבא השיבו בענו' והקטין הדבר ואמר כי אין כאן דבר ראוי להתכבד כי אם החמורים לפי צורך השעה לבית המלך לרכוב אבל שאר המנחה לנערים וכו' כי הלא מצער מקדם בה פני המלך ויהיה זה מעין דברי אביגיל לדוד ועתה הברכה אשר הביא שפחתך לאדוני ונתנה לנערים כי להם יאתה ולא יאות לאדוני כי אם מלאית הברכה :

ויאמר המלך ואיה בן אדוניך כו' צריך לדקדק איך אמר ציבא הנה יושב בירושלם כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל כו' כי איך יעלה זה על הדעת כי שקר כזה אין לו רגלי' ואפי' רגל א' ואח"כ איך קבל דוד ע"ה לשון הרע ונראה כי דוד נתן לו פתחון פה לציבא במ"ש לו ואיה בן אדוניך לו' מדוע לא בא שהורה בזה שהוא בו אדוניך שאול הרודף אותי ולזה לא אמר לו ואיה אדוניך שהרי עבד נחלה לו ונקרא עבד למפיבושת אבל רמז לו והנו' ולזה פתח ציבא מקום לדבר

תועה

לבית המלך לרכוב · לנשי המלך כי לא הניח אחת מנשיו אלא עשר פלגשים לשמור הבית ולא לקחו בלאתם מרכבה לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמר להם קומו ונברחה ואמר מהרו ללכת : ולהלחם והקיץ · כן כתיב בלמ"ד ואינה נקראת וכבר כתבנו דעתנו במלות האלה ובדומיהן והלמ"ד הכתובה אין לה טעם בשמוש והיה כלמ"ד הרגז לאבנר והשליש לאבשלום לאמות חמש והדומים להם · ואמר והקיץ וכללו הצמוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם : בחורים · עיר מבני בנימן ונקראה בדברי הימים עלמת וכת"י עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא : ויסקל באבנים · השליך אבנים כמו פועל הקל וסקלתו באבנים ואינו הפך הקל כמו שכתב רבי יונה כי פי' סקלו מאבן סקלו המסילה באבנים שהשליכו שם מפני הטיט והטיט הוא מכשו' הדרכים וזהו שאמר הרימו מכשו' מדרך עמי ומ"ש מאבן במקום בי"ת כמו משיני בא או תהיה המ"ם כמשמעה ויהיה פי' סקלו המסלה מאבני' גדולות : מימינו ומשמאלו · כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו והיה מסקל באבני': איש הדמים · ת"י גבר דחייב קטול וי"ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר וזהו שאמר לו השיב עליך יי' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלומר הרגת ביתו ומלכ' תחתיו וי"ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול : כי

צִיבָא הַחֲמוֹרִים לְבֵית־הַמֶּלֶךְ לִרְכֹּב וְלְהַלֶּחֶם וְהַקַּיִץ לֶאֱכוֹל הַנְּעָרִים וְהַיַּיִן לִשְׁתּוֹת הַיָּעֵף בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וְאַיֵּה בֶּן־אֲדֹנֶיךָ וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלִַם כִּי אָמַר הַיּוֹם יָשִׁיבוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת מַמְלְכוּת אָבִי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצִבָא הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר צִיבָא הִשְׁתַּחֲוֵיתִי אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
ה וּבָא הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד־בַּחוּרִים וְהִנֵּה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שָׁאוּל וּשְׁמוֹ שִׁמְעִי בֶּן־גֵּרָא יֹצֵא יָצוֹא וּמְקַלֵּל׃ וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד וְאֶת־כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם וְכָל־הַגִּבֹּרִים מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ וְכֹה־אָמַר שִׁמְעִי בְּקַלְלוֹ צֵא צֵא אִישׁ הַדָּמִים וְאִישׁ הַבְּלִיָּעַל׃ הֵשִׁיב עָלֶיךָ יְהוָה כֹּל דְּמֵי בֵית־שָׁאוּל אֲשֶׁר מָלַכְתָּ תַּחְתָּיו וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַמְּלוּכָה בְּיַד אַבְשָׁלוֹם בְּנֶךָ וְהִנְּךָ בְּרָעָתֶךָ כִּי אִישׁ דָּמִים אָתָּה׃ וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי בֶן־צְרוּיָה אֶל־הַמֶּלֶךְ

צִיבָא חֲמָרַיָא לְבֵית מַלְכָּא לְמִרְכַּב וְלַחְמָא וּדְבֵילָתָא לְמֵיכַל עוּלֵימַיָא וְחַמְרָא לְמִשְׁתֵּי דִמְשַׁלְהֵי בְּמַדְבְּרָא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא וְאָן בַּר רִיבּוֹנָךְ וַאֲמַר צִיבָא לְמַלְכָּא הָא יָתֵיב בִּירוּשְׁלֵם אֲרֵי אֲמַר יוֹמָא דֵין יְתִיבוּן לִי בֵית יִשְׂרָאֵל יָת מַלְכוּתָא דְאַבָּא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לְצִיבָא הָא לָךְ כֹּל דִּי לִמְפִיבֹשֶׁת וַאֲמַר צִיבָא מוֹדֵינָא אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינָךְ רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ וַאֲתָא דָוִד מַלְכָּא עַד עַלְמַת וְהָא מִתַּמָּן גַּבְרָא נָפֵק מִזַּרְעִית בֵּית שָׁאוּל וּשְׁמֵיהּ שִׁמְעִי בַּר גֵּרָא נָפֵק מִיפַּק וּמְלַטֵּיט׃ וּמְרַגֵּים בְּאַבְנַיָא יָת דָּוִד וְיָת כָּל עַבְדֵי מַלְכָּא דָוִד וְכָל עַמָּא וְכָל גִּבָּרַיָא מִימִינֵיהּ וּמִסְמָלֵיהּ׃ וּכְדֵין אֲמַר שִׁמְעִי בְּלַטָּטוּתֵיהּ פּוּק פּוּק גְּבַר חַיָּיב קְטוֹל וּגְבַר רְשִׁיעָא׃ אֲתִיב עֲלָךְ יְיָ כָּל חוֹבֵי בֵּית שָׁאוּל דִּמְלַכְתָּא תְּחוֹתוֹהִי וְאַצְלַח יְיָ יָת מַלְכוּתָא בִּידָא דְאַבְשָׁלוֹם בְּרָךְ וְהָא אַתְּ בְּבִישְׁתָּךְ אֲרֵי גְבַר חַיָּיב קְטוֹל אַתְּ׃ וַאֲמַר אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה לְמַלְכָּא

רלבג

איש הדמים ואיש הבליעל · יתכן שקראו איש הדמים כי דמים רבים שפך וקראו איש הבליעל על דבר בת שבע אשת אוריה החתי : כי

מסרה

ובא י"ז ר"פ בקריא' וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן · ובא הכהן וראה והנה פשה · ובא אהרן אל אהל מעד ופשט · ובא השמש וטהר ואחר · ובא אהרן ובניו בנסע המחנה · ובא האות והמופת אשר דבר אליך · ובא הלוי כי אין לו חלק · ובא המלך דוד עד בחורים · ובאה והכה את ארץ מצרים דירמיה כן כתיב . ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ · ובא לפנימה וימד · ובא עליך רעה · ובא לציון גואל · ובא כמהלך רישך · וחברו ובא מהלך · ובא במלכות מלך הנגב · ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו :

כלי יקר

מועה ולמאן הרעה עליו · לו אמר בן אדוניך ולא אמר אדוניך כי הוא לא יהיה אדוניך וכמסיק הנה לך כל אשר למפיבושת · והנה סברת הלשון הרע הזה הוא כי אבשלום מרד באביו ויהרוג אותו וישראל ידונו אותו כבנסור' ומור' הורג נפש אביו ויהרגהו ויאמרו אין לנו חלק בדוד שנהרג ולא נחלה בבנו אבשלום נלכה ונשובה אל אדונינו המלך הראשון שאול וימליכו את מפיבושת וז"ש יושב בירושלים ולא בא אליך ועמך כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל רוצה לומר כללות העם ובית ישראל ישיבו לי ממלכות אבי כאמו' והנה זאת הסברא היתה לאחיתופל כמו שנזכור בסמוך גם ר"ד בשם חז"ל בפסוק בא אל פלגשי אביך · או יאמר יושב בירושלים ישב כתיב שבקש לבוא ואחר כך נתחרט וישב שם כי אמר היום ישיבו כו' ואמר ציבא כו' פן ישמע המלך שהיה רוצה לבוא כמו שאמר אמר כך מפיבושת עבדי רמני כו' על כן הקדים ציבא ואמר ישב כי אמר כו' שרצה לבוא ונתחרט להשיב את המלכות לו ע"כ :

כלי יקר

הבליעל לא אחר ולז"א איש איש ולא אמר איש הדמים ובליעל כ"ש בהצטרף שניהם יחדיו ופשט הפ' שקללו זולת לא לא איש הדמים שאין זו קללה כי אם הודעה והקללה היא נמרצת כמו שיזכיר בסמוך קללני קללה נמרצת :

השיב עליך ה' כבר זכרתי דברי הרד"ק בפ' הקודם ומהרי"א השיב ה' כל דמי בית שאול

ויאמר המלך לציבא וכו' הנה לשיטת שמואל שאמר שם בגמרא מסכת שבת הנו' שקבל דוד לשון הרע הפסוק כפשוטו הנה לך כל אשר למפ בוש' כו' שכהן לו דוד לציבא כל אשר למפיבושת ולזה השתחוה לו ציבא כמנהג המקבל מנה מן המלך שמשתחוה אליו ולמ"ד שלא קבל לשון הרע צריך לפרש ויאמר המלך לציבא הנה לך כל אשר כו' לא אמר הנה נתתי לך כל אשר למפיבושת שאם היה אומר היתה קבלת לשון הרע בענין זה אבל הוא לא קבלו ולזה אמר לו מה לך לדבר תועה כי מה יתן או מה יוסיף לך לשון רמיה שהנה כבר הוא לך כל אשר למפיבוש' שאתה מוחזק בו ובידך הכל ומפיבושת אוכלו ומשקהו אם כן למה הדבר הזה ותוציא עתק לשון הרע מפיך וכיון שראה ציבא שנאם' לפני המלך בזה הלשון הרע שלא קבלו אז כהירא ויאמר השתחויתי ואני העבד חטאתי אשר יגורתי והנה שא נא פשעי ואמצא חן בעיני אדוני המלך ואל תשג עלי חטאת אבל אמצא חן בעיניך וממול לי :

ובא המלך עד בחורים כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א משיטת מ"ד שקבל דוד לשון הרע מציבא על מפיבושת אפשר שעל כן באה אליו הצרה הזאת בה פעתה ובא המלך דוד וכו' והנה משם איש יוצא וכו' ליפרע מדוד על שקבל לשון הרע שהקב"ה עם סביביו נפרע מהם מיד ולזה חרפו וגדפו וסקלו באבנים עד כאן · ולע"דן לדקדק תיבת משם המיותרת כי די שיאמר והנה איש יוצא ומובן שמבחורים הוא יוצא ועוד שהיה לו להקדים שמו ואחר כך שם משפחתו גם כפל יוצא יצוא ומקלל · ונראה שדוד ידע שבחורים מעיר בנימין היא ולו בה שונאים משפחת שאול וברא"ש שמעי בן גרא ולזה לא היה בדעתו לבוא שם אלא שלא בכוונה בא שם וז"ש ובא המלך דוד רוצה לומר ובא פתאום שלא בידיעה עד בחורים והיינו דלא קאמר ויבוא המלך דוד כאומר וכו' או לפחות יאמר והמלך דוד בא עד בחורים אבל הורה שלא בכוונה בא שם כאמור ולא' והנה מבחורים אבל גרמת יציאתו היה משם רוצה לומר על משם היתור הומר דורשי שהאיש הזה יוצא מבחורים שהעון ההוא חייב לו עונש וזהו במקום שקבל דוד לשון הרע על מפיבושת כמו שאמר מהרי"א ז"ל שאמר לע"ד והנה משם איש יוצא משם דייקא וסמך ממשפחת להיב' איש יוצא לרמוז שהוא יוצא מבחורים וגם כן יוצא ממשפחת שאול שאול היה ענו מאד הוא וכל משפחתו כמו שאמר מיכל בת שאול לדוד של בית אבא לא היה אדם שראה פסת יד מהם מצניעותא וזה העיז פניו להיות יוצא לחרף למשיח ה' ולסקלו באבנים ז"ש איש יוצא ממשפחת שאול וכו' או כיון לו' שלא היה לו כינו ובין דוד דבר יתחייב לו יציאת זו וזולה היותו ממשפחת שאול וז"ש והנה משם יוצא וסיבת היציאה היא להיותו ממשפחת שאול חשב שמלא עת לנקמת הובו מאשר עשה דוד לבית שאול וכמו שהוכיח כן מסוף דבריו שאמר השיב ה' כל דמי בית שאול וכו' וכפל יוצא יצא ומקלל שהיה יוצא פעם אחת ובורח לו וחוזר ונכנס וחוזר ויוצא מפני פחד עבדי דוד ולזה אמר יוצא יצא ר"ל פעמים הרבה או אמר יוצא מעולמו במה שיצא לקלל ולחרף את משיח ה' כדוד :

ויסקל באבנים וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב ויסקל באבנים אותו ואת כל עבדיו רוצה לומר שהשליך אבנים עליהם מההר שהיה בו אל הדרך אשר היה עובר בו דוד ולא נשאו זהו ויסקל באבנים לעומתו ועפר בעפר עד כאן · ולע"דן שכוונת הפסוק להגיד רום לב האיש הלזה שבקללה היה לו להתחיל בקטנים ואח"כ בגדולים והוא לא כן עשה שהתחיל בגדול ז"ש ויסקל באבני' את דוד תחלה ואחר כך ואת כל עבדי המלך דוד והיה עזות ומרד ומעל להרי' יד במלך עם היות שכל העם וכל הגבורים מימינו ומשמאלו ולא פחד מהם ולא שלח יד בהם כי אם במלך ועבדיו הנכנסים אליו ואלו היתה כונת הכתוב שסקל את כל העם ואת כל הגבורי' אשר היו מימינו ומשמאלו כדברי הרד"ק הי"ל ואת כל העם ואת כל הגבורים אשר מימינו ומשמאלו לא וכל העם וכל הגבורים מימינו ומשמאלו אלא ודאי כדפרישית :

וכה אמר שמעי ופו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל · והוסיף איש הדמים על שהרג אוריה החתי והקללה היא לא לא איש הדמים · ולע"דן איש הדמים על הגבורי' שנהרגו עם אוריה בסיבת חזרה לאחור עליהם אמר איש הדמים ואיש הבליעל אמר על ענין בת שבע כנז"ל או על מה שבקש דוד לעבוד ע"א כנז"ל גבי ויהי דוד בא עד הראש אולי נשמע הדבר ההוא ועליו יצדק איש הבליעל כד"א יצאו אנשים בני בליעל וכו' ועל זה אמר צא צא על כל אחד ואחד מאלה אתה מחוייב לצאת מירושלם עיר הקדש ז"ש צא צא על איש הדמים וגילה א' ועל איש

רוצה לומר שאול נעשה בית הדמים שכל בניו ובית נפלו בחרב אבל עתה השיב ה' עליך את כל דמי בית שאול כלו' שימותו בניך ג"כ ע"י חרב כי כבר מת אמנון והדמים שהיו בבית שאול יהיו כמותם בביתך ואמר רעה שנית ויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום בנך כלומר חרפת שאול לא היתה כל כך גדולה אשר קמת עליו לפי שלא היות בנו אבל אתה אנוס מכתך שהבן היא מעיד קם עליך ויותר קשה הוא שהשי"ת אשר אתה בוטח בו נתן כמלכו' לאבשלום ז"ש ויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום בנך · והרעה הג' והנך ברעתך וכו' ששאול לא ראה ממשלתן ומי שימליך בחייו לא כן אתה כי ראית ברעתך לעיניך והסיבה בכל זה כי איש דמים אתה וכו' :

ולע"דן ששמעי אמר לו שבמדה שמדד לשאול ולכל ביתו בהלבין פניה' במה שקם ומרד למלוך ולהמשח למלך תחתיו ר"ל בחייו מתח' בהחבא שלא הרגיש שאול עד המשחו ז"ש השיב ה' כל דמי בית שאול שהמלבין פני חברו שופך דם האדם באדם יחשב היום ההוא דהוי סומקא ואתי חוורא ז"ש כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו התחו כתיב כלומר בחיו והחתו שלא ידע במדה ואת מדד לך הש"י ויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום כדי שיספוך דמך בקרבך והוא בנך וכמו שהיית אתה גם כן חתן לשאול כבן וכמ"ש אבי ראה גם ראה וכו' ברוגז שברעה הזה' שאתה בה הנך ברעתך שעשית נלכדת בכיוצא בה ממש ז"ש והנך ברעתך כי איש דמים אתה נחשב כי דם יחשב לאיש ההוא המלבין פני חבירו והרודפו כמו שרדפת אתה את שאול וביתו ילפי שיטת המפרשים שזכרתי גבי כל דמי בית שאול שחשדו בשפיכת דם בית שאול הוא איש בושת ואבנר ועליו אמר כל דמי בית שאול לז"א לע"ד והנך ברעתך וכו' כלו' כעפ"י שהקב"ה נפרע ממך עתה במה שנתן ה' המלוכה ביד בנך ועיניך רואות וכלות יוצא ונטרד עכ"ז והנך ברעתך כלו' שלא יכופר לך הדם יען כי עדיין איש דמים אתה עד סוף כל הדורו' כי דמם ודם זרעיותיו ידרוש ממך כמו שנא' בקין קול דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו ז"ש והנה ברעתך אעפ"י שקבלת העונש הנז' יען כי איש דמים אתה עדיין ועד סוף הדורות :

ויאמר אבישי כו' מהרי"א ז"ל למה יקלל ר"ל מה הטענה אשר לזה לקלל הנה אינו ממשפחת אבשלום לשיתגאה וידבר דברים כיהוא הכלב המת כלומר ממשפחת שאול כללו מת ועבר ובטל מן העול' וגם מה לו לקללך האם הרג' אתה את בית שאול ובניו א"כ למה יקלל הכלב המת הזה והטענה שיותם חזקה כפי הדין שהוא מורד במלכות ז"ש את אדוני המלך והוא חייב מיתה ולכן אעברה נא ואסיר' את ראשו עד כאן · ולע"דן למה יקלל ר"ל למה תניחו שיקלל הכלב הזה שדומה לכלב בעזות נפשו שהכלבים עזי נפש ואפי' במקום שיודעים שיהרגו כמו שאומר משל הערבי מה ייקטול פ"ן ייקטול אל"א אל כ"לב ז"ש הכלב הזה החורץ בלשונו ובעזות נפשו ככלב למה תניחו שיקלל אותך אעברה נא ואסירה את ראשו ולא יקלל עוד ואמר ויאמר אבישי בן צרויה שאעפ"י שהיה בן צרויה אחות דוד עכ"ז לא קנא בזה כי אם על המלך במה שהוא מלך ז"ש את אדוני המלך שבהיות המלך מלך ועוד שהוא אדון שיש לו עבד כמוני למה לא אנקום אני עבד אדוני נקמת כבוד אדוני כי מחוייב העבד לחוס על כבוד אדונו :

ויאמר המלך מה לי וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק והרלב"ג ז"ל ומהרי"א כתב מה לי ולכם ר"ל מה נזק כמשך מדבריו של שמעי לי ולכם עד שתהרגוהו · בני צרויה ר"ל דומים לאמכם שהיתה אשת מדנים נוקמת ונוטרת והטענה הב' שאין זה משמעי כי ה' אמר לו וכו' ומי יאמר מדוע עשית כן וכיון שהוא מוכרח במעשיו אין ראוי שיהרג ואמר זה דרך מליצה שהשי"ת לא אמר לו בפיו אלא שהעיר את רוחו לקלל כנז"ל במפרשים ז"ל · ולע"דן שלהיות צרויה אחות דוד אמם של אלו אמר להם מה לי ולכם לשתעוררו אתם לחוס עלי יותר מכל הגבורי' שהרי בני צרויה אמם ומשפחת האם אינה קרויה משפחה דלמשפחותם לבית אבותם כתיב וזהו שאמר מה לי ולכם בני צרויה כי יקלל וכו' שתחוסו עלי אתם יותר מזולתכם וזהו כי יקלל הכתיב והקרי כה יקלל רוצה לומר מי יתן שיוסיף כה לקלל ויקלל הש"י יכפר עונותיכם כדמסיק או יאמר אחרי שאתם בני צרויה אחותי היה לכם להדמות אלי ובמידות שלי לסבול ז"ש מה לי ולכם מהו הדבר הזה לי ולכם שתהיו כרוב הבנים דומים לאחי האם שהרי אפלי ורצוני שכה יקלל וכה יוסיף ואתם לא כן כי בקללה אחת שקלל קצת' בה ונחרצת להמיתו או יאמר מה לי ולכם לאחוז פה בדבר זה לקנאות מאחר כי ה' אמר לו קלל וכו' ומי יהרהר אחר מידותיו יתב' לומר לו יתברך מה עשית או לשמעי זה שלוח ההשגחה באופן שאין לחוס על העתיד לקלל ולא על העבר מה שקלל אחר כי ה' אמר לו קלל את דוד וכלל זה כיון ומי יאמר להשי"ת מדוע עשית כן לאמר לשמעי קלל את דוד כי משפטי ה' אמת :

ויאמר דוד כו' מהרי"א ז"ל לפי שאבשי לא נתרצה בטענה הניכר של מה לי ולכם כלומר שמה מעלה או מה מוריד דברי שמעי טעם היות שלא יזיק המלך מדברים כיוצא באלה עכ"ז ראוי לייסר את המדבר שלא כהוגן נגד המלך ואין התגללות מהיות הש"י שבהו כי מגלגלין חובה ע"י חייב לזה הוצרך דוד לאמירה שנית לתת טעם שני והוא כי כשיהיה לאדם אויב

כי יקלל · כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובים בענין : וכי יי' · כתי' בוי"ו וקרי בלא ויי"ן : יי' אמר לו · כלו' לו אמר לו קלל את דוד כי הוא רגיל בטלטולי זה הו פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לעומת עוני : הולי ירקה יי' בעוני · כמו בעיניני שאלני בו וכן בדברי רז"ל מעין כל ברכה וברכה כמו מעניין ו"ת דמע' עיני והכתוב הוא בעוני בלו' בעיני : תחת קללתי · כתיב בי"ו וקרי בוי"ו והעניין אחד כי הבגוי דבק עם הפעל ועם הפעול וכן בבית תפילתי שמעתי את תפלתך : בחבניס לעומתו · כי לא היו מציגים אותו החבניס והעפר כי רחוק היה ממנו מלא לעומתו היה מסקל : ועפר בעפר · הכפל לחזק הענין כי די היה לו אם אמר ועפר לבדו או הסליק עפר וכמוהו מקרק קיר ותפרס ערסיה : ויעפם עם · בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד על בחורים : ולא

מסרה

ואסירה ג' וסימ' נמסר בשפטים סימן ט' :

בלי יקר

קויב גדול ואינו יכול עליו ולא יהות לו להנקם מהקטן בשיא מרפה לו סמה שאינו יכול עם הגדול מתנקם מן הקטן וז"ש אם בני אמר יפל מתעני והוא מבל להיותו נולד ממנו מבקש את נפשי רוצה לומר לתופסו להכניעו או אמר זה על כד ההעברה כי בשבלו לא כיון להרגו כמו שאמרתי למעל' ף כי עתה בן היא כי אלהיו ואם יקללני מצטע בניחון אינו מהודות אם יקללני ואם כן אם יכול על בשלום הקויב הגדול מרפה היה לנו להנקם מאחרי הקויב הקטן · ולע"ן לדקדק מלבד כפל ההתירות יקשה השינוי שבש' אמר ויאמר דוד · ויצוה קשה כי אמר לו ה' מיותר שכבר אמר כי ה' אמר לו גם השינוי שבתחילה אמר כי ה' אמר לו וכאן לומר כי אמר לו ה' · וגראה כי תניסי חשם על העתיד לקלל שמרחוקו אמר ויקלל וז"ש אם יקלל ה' לו שיהיה רשאי לעבדה כי ואסירה רשאי עתה דוד אמר לו מה לי ולכם בני צרויה הזה יקלל להבת מצטע להעבדה כי ואסירה רשאי עתה דוד אמר לו מה לי ולכם בני צרויה כי יקלל לא יעבוד לא אמר לו ה' לקלל לו אמר לו ה' אם לא אמר לו ה' מה כחוש לדבריו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לעומת עוני : הולי ירקה יי' בעוני · כמו בעיניני שאלני בו וכן בדברי רז"ל מעין כל ברכה וברכה כמו מעניין ו"ת דמע' עיני והכתוב

רשי

כה יקלל · כן יקלל : יי' אמר לו · אפשר מלא כמותו שהוא רחם לכנהדרין יקלל את המלך אם לא שאמר לו מלמ' הק"בה : ירקה יי' בעיני · דמעת עיני : ויעפם עם · בבחורים : והזקו

בלי יקר

ג"כ דוד ברחמתו שמעני בן גרא רחם סנהדרין מחרפו קבל עליו דין טו שמים והלך יפה הוא ולכאורה זו ■ וילך בדרך ר"ל יחפים היו הולכים בדרך ובלי רכיבת סוסים וכו' ולא בדרך עד כאן תוכף דברי ז"ל :

ויבא המלך וכו' רש"י ז"ל ויעפם עם בבחורים וכן כרד"ק וכן מהורי"ק ז"ל עייפים מעמל הדרך

ומינן דברי שמעי ע"כ :

ואבשלום וכל העם כו' מהרי"ק ז"ל לאחרי שסיפר מה שקרה לדוד בדרכו חזר הכתו' לספר ענין הבשלום שבזה הל' ישמעאל וכל ימים ע' עמו ואחיתופל היועץ הגדול ע"כ :

ולע"ד נראה שהגיד הכתוב שכל העם נתקבצו יחדיו כאיש אחד שרגש אחד ז"ש וכל העם איש יחדיו שיתלו בשלום ואחיתופל במרגלים שבלאם כו' :

ויהי כאשר נח הושי וכו' מהרי"ק ז"ל יאי המלך כמודה לו במלכותו עד כאן ובזה יובן הכפל לאחר הדבר וכו' וי"ת יגלח מלכ' שהעני הבלתי מלניח השוב האיש כמת ולו לו שיגלים וזה אמר יאי המלך וכו' · ולע"ן במה שרמזתי למעלה בפסוק עבדך המלך לבנר כו' שמושי האחרי רעה דוד הוא גם עתה בדברי אלה כלפי דוד שאמרם זהו שאמר ויהי כאשר נח מושי האחרי רעה דוד כאמן להבאתו אשר לא יוכל להתפלק ולומר כן לא אבשלום אלא שנתחזק על כרחו והרחיב את עצמו רעה דוד כמאמר זה הלא מושי לבד ז"ש ויאמר מושי לא אבשלום שנתעצם במאמר זה בלבו הוא מושי אולת רעה דוד זהו שאמר ויאמר הושי כי תיבת מושי מיותרת מאחרי שהזכירו ויהי כאשר נח מושי האחרי רעה דוד לא אבשלום ויאמר הושי כן אריך בתחות כדי שלא יתבזה עוד כן דפה יהים כרעה דוד לזה הוסיף לומר ויאמר הושי כי כן אריך בתחות כאלה לנכוד דעת הרשע ולהחניפו למנם יחי המלך בכוחנו לא דוד שהוא המלך האמתי והבשלום הבין שעליו הוא לומר וזהו שאמר בפסוק שלאחריו לא להיות ותחו הסד כו' לא כהיב הא' וקרי לא להיות ז"ו כלפי דוד וב"ף כלפי אבשלום והוא הזריזות האמיתה על יחי המלך הכף ומיד כמו שהזכיר ויהיה כאשר נח ר"ל תכף ומיד היה לו עמו להבטח עזה וזה נגד דעתו של אבשלום הוא לומרו ויאמר לאבשלום לא מושי וכו' שלא כתב ויאמר לו לאבשלום להודיע שבשעה זו שהוא מושי לבד ולא רעה דוד :

ויאמר לאבשלום לא מושי וכו' ויאמר מושי וכו' והבינה כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ק ז"ל לפי' בכפל זה מסדר וכו' למה לא הלכת את רעך זה מכדך את רעך על מה שאמר לו יחי המלך וכו' כי לזיך קרלו מלך בחיותו רעה דוד ז"ש זה מסדר את רעך ועוד הוכיחו על דבר שני ואמר לו למה לא הלכת את רעך והוכי השיב שלא היה הוגה ואוהב דוד מלהשבותו דוד מפלגת עצמו כי לא במה שהוא מלך ישראל ושהיה שלימו מלך למה ילך להריגו ז"ש לא כי אשר בחר ה' והעם הזה רוצה לומר היושבים עם עם המלך וכל ישראל לו תהיה ואתו אשכב · וכבר בילרתי כי המלכת המלכים תושלם בשני עניינים האחת בחירת ה' בו והשנית שיקבלוהו העם עליהם למלך ולזה אמר כאן אשר בחר ה' והעם הזה · והטענה השנית למי מעבוד הלא לפני בנו מהיני הולך לכני מוספחת שהוא כי לא לפני בנו והוליד מב' הטענית כאשר עבדתי לפני אביך וכו' ואמלמר הזה גראה שלא היה דעת אבשלום למרוד בהיני להמיתו כי לא לירא אותו ולהיבב במקומו ולפי שהיו דברי שלום על חושי שהוא היה לוחב את מהיני עכשו למי מעבוד הלא לפני בנו ע"כ :

ולע"ן אבשלום הוכיחו לחושי ואמר לו זה חסדך את רעך לא כן בונד אתה נרעים ואיך לבשר עתה אחי בך כמו שבגדת בו הבגדת כי זהו שאמר זה חסדך אשר אמלת את רעך כי היע ואת לנרה יולד שלא היה לוחב נקי אתה זהו שאמר חוד יעוני נא למה לא הלכת את רעך ויאמר חושי לא כן וכו' כלומר לא יחשב לי למרד ומעל מה שלא הלכתי עמוכי אשר בחר ה' רשאוה וכל העם הזה וכל ישראל אין מהראוי שהיה הולך על העם הזה ועל ה' ועל העם הזה וכל ישראל לא יעמוד זהו שאמר לא כי אשר בחר ה' והעם הזה אחי שאתר בחירת ה' והעם הזה וכל ישראל אלא לדבקה רחוי לחדי רבים להטות ותחי תשב · והטענה השנית שבבל העם מתקנא חון מבנו ותלמידו ואתה בנו יושב לב לריך ברורה בנו מולך בחייו והוא זקן בא בימים זהו שאמר ואני העבדי למי מעבוד כלומר לא נעבוד אותך בבחירת עצמך כי אם מבחירת היותך בנו זהו שאמר למי לכי לעבוד הלא לפני בנו ולהבחתי בשיעור גדול על שבאשר לעבוד לותך לא בשעת העבודה לכי מעשר בעצמי כלומר כמו שאני עובד את לריך בזיתה העבודה זהו שאמר כאשר עבדתי את לריך כן אהיה לפניך · ואשכר עוד לומר שהבשלום חכם מאד ניבב לבחות הוא ולזה אמר לו ידעתי הושי כי אתה אהוב אבי אבשלום על כרחך בי שזה בחסדך אשר עשית את רעך הו' כי בנו אבי אבשלום שוב אבי שיעשה לי חסד ממך למה לא הלכת את רעך לזה מסיב חושי אל אבשלום לא אבשלום לא יחשוב בלבו שאני מרגל עליו ולזה אמר לו אבשלום לא כי אשר בחר ה' רוצה לומר לא העלה על דעתך שעשיתי זאת להבחת לריך לא כי אלא יען אשר בחר ה' לך וכל העם הזה וכל ישראל בחרו ולתי ומחוייב אלו להיות מסועבד ולהשב והכהיב לא כי חושי היה בפיו תיבת שבבשלום הבושע מעין לו ה' והוא הקרי ועיבד עליו רעו מעכם כוונתו הפתיתית היה לא בלבו נמצא שלא יפקר בפיו וזהו טעם הכהיב לא והקרי לו · ולפי הלמת אלי' הקרי לו כו"ן נודע הוא חושי שאשר בחר ה' וכל העם הזה וכל ישראל הוא

רלבג

ויבא אבשלום אל פילגש אביו לעיני כל ישראל · הנה בזה נתקיים מה שיעד לו הש"י לדוד באמרו הנני מקי' עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדב' הזה נגד כל ישראל ונגד השמש · והנה יעץ לו זה אחיתופל לחשבו כי אולי יחשבו ישראל שתהיה זאת תחבולה לבחון אם לב ישר' ישר את דוד ולזה יירא׳ מלמרוד בדוד אך כשראו הפעל המגונ' מאבשלו' כנג' אביו אז יתבאר להם כי כבאם את דוד ושאין זה הענין על צד התחבולה לבחון לבב' ולפי שהפילגשי' בלא כתובה ובלא קדושין דינן כדין מפותת האב שהיא מותרת לבן :

כן

שמואל ב יו

יח וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלֹם לֹא כִּי אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה וְהָעָם הַזֶּה וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל לֹא אֶהְיֶה וְאִתּוֹ אֵשֵׁב׃ יט וְהַשֵּׁנִית לְמִי אֲנִי אֶעֱבֹד הֲלוֹא לִפְנֵי בְנוֹ כַּאֲשֶׁר עָבַדְתִּי לִפְנֵי אָבִיךָ כֵּן אֶהְיֶה לְפָנֶיךָ׃

כ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלֹם אֶל־אֲחִיתֹפֶל הָבוּ לָכֶם עֵצָה מַה־נַּעֲשֶׂה׃ כא וַיֹּאמֶר אֲחִיתֹפֶל אֶל־אַבְשָׁלֹם בּוֹא אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמוֹר הַבָּיִת וְשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־נִבְאַשְׁתָּ אֶת־אָבִיךָ וְחָזְקוּ יְדֵי כָּל־אֲשֶׁר אִתָּךְ׃ כב וַיַּטּוּ לְאַבְשָׁלוֹם הָאֹהֶל עַל־הַגָּג וַיָּבֹא אַבְשָׁלוֹם אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיו לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כג וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר

יעץ

תרגום

וַאֲמַר חוּשַׁי לְאַבְשָׁלוֹם לָא אֱלָהֵין דְּאִתְרְעֵי יְיָ וְעַמָּא הָדֵין וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל דִּי לֵיהּ אֱהֵי וְעִמֵּיהּ אֵתִיב׃ וְתִנְיָנוּת קֳדָם מַן אֲנָא אֶפְלַח הֲלָא קֳדָם בְּרֵיהּ כְּמָא דִּפְלָחִית קֳדָם אֲבוּךְ כֵּן אֱהֵי פָּלַח קֳדָמָךְ׃ וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לַאֲחִיתֹפֶל הָבוּ לְכוֹן מִלְכָּא מָה נַעֲבֵיד׃ וַאֲמַר אֲחִיתֹפֶל לְאַבְשָׁלוֹם עוּל לְוַת לְחֵינָתָא דַּאֲבוּךְ דִּי שְׁבַק לְמִיטַּר בֵּיתָא וְשָׁמַע כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִתְגָּרֵיתָא בַּאֲבוּךְ וְיִתְקוֹף יְדֵי כָּל דִּי עִמָּךְ׃ וּנְגַדוּ לְאַבְשָׁלוֹם קִיטְפִין עַל אִיגָּרָא וְעַל אַבְשָׁלוֹם לְוַת לְחֵינָתָא דַּאֲבוּהִי לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל׃ וּמִלְכָּא דַּאֲחִיתֹפֶל דְּמַלֵּךְ

ביומא

י"ד חס' · י"ו · לו ק' · ז' בטעם · י"ד חס' · ב' חס' אביו ח' מל · ל' · ד' פתח · ב' חס ובענין אביך

רדק

ולא אהיה · כתיב בא"לף וקרי בו"יו ופי' הכתו' דרך תמיהה והקרי כמשמעו : והשנית · והטעם' השנית למה באתי אליך : למי אני אעבוד · כלומר מבני פני' היה הדין עלי לבא אליך : הבו לכם · לשון תפארת או פי' אתה והחכמי' אשר אתך : ויטו לאבשלום האהל · הטו לו אהלים על הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וזהו לפני כל ישראל כי כלם ראו שנכנס עמהן בסתר תוך האהלי' ותרגומו ונגדו לאבשלו' קינופין על אגרא ובדברי רבותינו ז"ל פירש קנופין שמעמידין ארבע עמודי עצים ונוטלים עליהם וסביבותיהם יריעות והוא אהל כמוי :

כאשר

רשי

וחזקו ידי כל אשר אתך · כי עתה ידם רפה לעזור לך שאומרים בלבם הבן יתחרט אצל אביו ואנו נהיה שנואים למלך :

כשוב

כלי יקר

דוד לו אהיה שאמרו חז"ל שכל העם אשר אחרי אבשלום היו מתפללים על דוד ומתכוון שינצחו את אבשלום וכמו שנזכיר בסייעתא דשמיא · והשנית רוצה לומר שטענה השנית היא למי אני אעבוד באומרו אני המיותר שסבר בכלל בתיבת אעבוד מורה שעל העבודה השלימה בכל כחו קאמר ולמי אני אעבוד הלא לפני בנו מעתה ככון יהיה לבך שכאשר עבדתי לפני אביך בלב שלם כן אעבוד וכן אהיה לפניך ופתח בעבודה וסיים באהיה לפניך ולא אמר כן אעבוד לפניך לומר כי בהיותו עובד את אשר בחר בו ה' והעם ככוז"ל בפסוק הקודש שנה יקל לו הפרידות והעבודה שלא יהיה בא אלא כאלו אהיה לפניך נח במנוחה שקט ושאנן :

ויאמר אבשלום הבו וכו' · עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שאעפ"י שקבלו לעבד נאמן עם כל זה לא שאל העצה אלא אל אחיתופל לבדו · או כאמר כדברי האפוד ע"ה שאמר הבו לכם עצה לכל הזקנים ופרט אחיתופל לפי שהיה בראש ע"כ : ולע"דן הבו לכם עצה אל אחיתופל וחוסי דבר בלשון רבים ופרט אחיתופל שהוא ראש העצה ושאל הבו לכם עצה רוצה לומ' עצה אחת שתסכימו שניכם יחדיו שהאמת יורה דרכו והתבוננו בה מאד כי לכם ולתועלתכ' היא העצה מאחר שאתם עמי בקשר הנה גם אתם בסכנה עם דוד אם כן הבו לכם עצה וכו' :

ויאמר אחיתופל במדרש חז"ל הובא בילקוט אחיתופל הטעה אותו המזל והיה סבור שהוא מלך והיה נותן עיניו באבשלום אמר לו בא אל פילגשי אביך אמר לו וכן אתה אומר אלי שאענה פילגשי אבי אמר לו אחיתופל גזירת האלהים היא שאמר לאביך הנני מקים רעה מביתך ושכב את נשיך ואחיתופל יעץ לאבשלום שיהרוג את אביו והוא ישב עליו בדין על שעינה נשי אביו ואני הורגו ומולך אני ולא היה יודע שהמלכות עומדת מבת בנו שנאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם בן אחיתופל הגילוני עד כאן · הנה מזה המאמר מובן שאחיתופל שנתן העצה הזאת לבדו התיר גלוי עריות ושפיכות דם דוד · ויקשה על המדרש הזה הפסוק שאומר כדבר האלהים כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום והנה זאת העצה לא היתה לפי המאמר הזה שלא עצה רעה לאבשלום להרגו אחר כך · ונראה שהעצה הזאת נכונה היא מאד כדי שישמעו כל ישראל שנבאש עם אביו ואז תחזקנה ידיהם עמו והעפ"י בהתכלית של אחיתופל לא יטה למה שאמר הכתוב כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום כי הכוונה רעה של אחיתופל לא יפגום בעצה הזאת שנכונה היתה מאד · ואפשר עוד שאחיתופל היה יועץ לאבשלום מקודם לזה שנעשה יועץ לאבשלום ולדוד כמו שכבריח האפוד כמו שנזכיר בסמוך בסייעתא דשמיא במקומו עיין עליו · אם כן הפסוק גם לאבשלום דבר על הזמן העבר שיעץ לאבשלום שהיו בנאמנות ועצות נכונות לא על הפע' הזאת וקש' [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פילגשי אביו שיאמר לו אבשלום בהורגתך עשיתי זאת · ונראה [illegible] [illegible] [illegible] בינו לבין אבשלום ולא ידע איש אחיו · ויוכיח זה מאומרו ויאמר אחיתופל [illegible] [illegible] פילגשי אביך ולא נזכר כאן וישר עצת אחיתופל בעיני אבשלום ובעיני כל ישראל כמו שנזכר בעצה השנייה של אבחרה נא וכו' כי זאת העצה לא ישרה לא בעיני אבשלום כנזכר במאמר הנזב' אמר לו וכן אתה אומר לי שאענה את פילגשי אבי ובעיני ישראל אם היו שומעים לא תכשר העצה הזאת ולא יחושו על גזירת האלהים כי לא גזר ה' ביחוד על אבשלום שאם כן היה מוכרח במעשיו ולא יענש אלא אמר לו סתם מקים רעה מביתך והיה אפשר על ידי זולתו מעין מה שכת' הרמב"ם ז"ל כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וכו' שלא גזר על הגוי ידוע אלא סתם והיו המצריים יכולים בבחירתם להמלט מהגזירה עיין בדבריו ולכך נעשו באופן שישראל לא היה ישר בעיניה' עצה כזו אם היו שומעין אם כן לא שמעו וחשב אחיתופל לעמוד עליו בדין ולכפור בפסק הזה ובהוראה זו שהורה לו שנאמר שאחיתופל דבר בערמה בא אל פילגשי אביך שיבא אל האהל לפני' אבל לא ישכב כי בבאו שם יצא הקול ששכב ונבאש בדוד ונתחזקו ידי אשר את אבשלום אבל אתה שעינית ברוע בחירתך אעמוד בדין עליך וזהו שאמר הפסוק בא אל פילגשי אביך לשון ביאה ולא שכיבה ובמאמר אמר וכן אתה אומר לי שאענה את פילגשי אבי ויהיה זה דבר תמיהה כפשוטו שתמה הוא על עינוי ממש · ומשיב לו שגזרת האלהים הוא ושכב את נשיו וכו' שכיבה ממש · או יהיה לשון וכן אתה אומר לי שאענה את פילגשי אבי שהוא לשון שאלה כלומר בכלל דבריך זה של בא אל פילגשי אביך וכו' הוא שתבא אליהם ולא תענה אותם · או הוא לשון ענוי ממש ובא אל פילגשי אביך לשון ביאה ממש כלומר שכיבה ואמר לו שהוא לשון ביאה ממש ולזה חשב אחיתופל שאחר כך יאמר לו בשבתו לדין עליו אני לא אמרתי לך בא אל פילגשי אביך לא ענוי וביאה ממש כי מי יתיר האסור חמור כזה אתה ברוע בחירתך שכבת וענית ויהרגהו ועדיין צריך עיון · למדנו מאומרו לשון בא שהוא היולי על ביאה אליהם במושבותם ביחוד לבד ולא שכב בה ממש כי התכלית של כי כבאשת את אביך יושג בזה לבד · וגם על אבשלום הייתי יכול ללמד זכות שלא שכב אותם שכיבה ממש אלא שהמאמר הזה מוכיח שעינה ושכב גבי לשון הפסוק ושכב את נשיו מורה לשון שכיבה ממש אלא שאחיתופל הערים באומרו בא לשון בא כדי לדון לאבשלום בדין ולחייבו מיתה כאשר כאמר · ועיין הרלב"ג ז"ל אלא שהמאמר שזכרנו ראשונה מורה שהיה איסור אשת אב שהיו בקדושין ובלא כתובה וכשיטה חז"ל בענין הפילגשים · ועיין רש"י ז"ל וכן כתב מהרי"א ז"ל אלא שהרחיק [illegible] זה לשונו וגם כי אבשלום ירא אשר היה נזיר עולם ומפני זה היו נחלשים ידי אנשיו והמשכים אחריו ולכן יעץ שיחלל יצועי אביו באופן שתמנע השלום ביניהם ולא ירצה דוד המלך ע"ה שירש אבשלום המלכות שהרי ראובן על שחלל יצועי אביו העביר הבכורה ממנו והמלכות כדברי חז"ל ונתנה ליוסף כמו שנאמר ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף ולזה אמר בא אל פילגשי אביך לא על אחת לבד לא כולם כאחד ושיעשהו באופן מפורסם שישמעוהו ישראל וידעו כי נבאש אבשלום באביו והוכרח אבשלום לקבל עצת אחיתופל בזה כדי שיבטחו בו ישראל שלא ישלים עם אביו עד כאן לשונו · ולע"דן לדקדק אומרו אשר הניח לשמור הבית כי אין צורך עד שיצטרך לתת סימן זה · ועוד קשה דפתח בכלל ושמע כל ישראל וסיים בפרט הפלגשים

כלי יקר

אשר אתו שאמר וחזקו ידי כל אשר אתך לבד · ונראה שאחיתופל נתן לו העצה והוכיח לו הוכחה עליה איך מהשם יתברך ויתעלה יצא הדבר וזה כי אמר שהשם יתברך ייעד ושכב את נשיך וכו' לא היה לו לטעות בדבר הזה להניחם שם בבית לשמור כי היה לו לחוש אל דבר השם יתברך וזהו שאמר לו אחיתופל לאבשלום בא אל פילגשי אביך אשר הניח לשמור הבית והוא טעות אחר שהם צריכות שימור שיניחום לשמור הבית והוא מה שאמר לו השם יתברך ושכב את נשיך לעיניך ר"ל בדבר הנראה לעיניך שהיה לך להוליך גם הפילגשים עמך כי דבר הנראה לעיניך הוא ועכ"ז יעלים מעיניך דבר גלוי כזה ושכב אותם · ואמר ושמע כל ישראל אמר לו אחיתופל לאבשלום דע לך כי אפי' זה העם העומד אתך ידיהם רכות שחוששים פן תעשה שלום עם דוד אביך ויהיו הם אויביו לא זו אף זו בתוך ישרא' אשר בכל עיר ועיר יש ויש לך כמה וכמה ההוגים נוטים אליך והם אתך בכח רק שאינם באים אליך מן החשש הנזכר פן תשלים עם דוד אביך לזה בא אל פילגשי אביך ושמע כל ישראל ואפי' הרחוקים וחזקו ידי כל אשר אתך מאותם המפוזרים אבל ישרא' עתה אתך בכח ואין צ"ל אותם אשר אתך בפועל וזה רמז באומרו ידי כל אשר אתך כל לרבות המפוזרים ומפורדים שתתחזקנה עתה ידיהם :

ויטו לאבשלום האהל על הגג וכו' · ועיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן כבר רמזתי שהיה אפשר לדון לכף זכות לאבשלום שלא שכב ממש וזהו לשון ויבא אבשלום אל פילגשי אביו וכו' שלא שכב שכיבה ממש אלא בא אליהם ונתייחד עמהן לבורות לישראל שרוצה לשכב אותם ובזה נבאש בדוד אביו ואף על פי שלא קרב אליהם הכינן צרורות עד יום מותן אלמנות חיות מפני הכבוד שהרי אפי' שכב אותן אנוסות היו אלא מפני הכבוד לא קרב אליהן עוד אלא שמתוך הלשון של ושכב נשיך לעיניך וכו' מורה שהיעוד הוא על שכיבה ממש · אלא שבזה אפשר לתרץ ולומר שהוא ייעוד על מה שיחשבו כל העולם ששכב אבל לפי האמת אין זו שכיבה ממש אלא שמהמאמר הנזכר לעיל נראה שהיה שם עינוי גם כן מהמשנה פרק קמא דסוטה הכן לפי שבא על י' פילגשי אביו לפיכך נתקעו בו י' לונכיות שנאמר ויסובו י' אנשים וכו' שמורה שבא על י' וראוי להלות קלקלה במקולקל עם היות שהיה נזיר עולם ומתנהג בחסידות אולי היה לגנוב דעת הבריות וברוך היודע הסי"ת :

ועצת אחיתופל וכו' בילקוט סי' קמ"ה הביא בשם ירושלמי ז"ל רבי שמואל בר ר' יצחק אמר מגילה שמסר שמואל לדוד ברוח הקדש אמר אחיתופל לדוד מה הוה אחיתופל עביד הוה בר נש ממשיך מיל' ביה והוה א"ל זיל עביד הכין והכין ואי לית את מימין לי זיל ושאול באורי' ותומים ומשכח הכין הה"ד ועצת אחיתופל אשר יעץ וכו' כאשר ישאל איש איש קרי ולא כתיב שלא יכלו הכתובים לקרותו איש ע"כ : ולע"דן [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] וכו' [illegible] [illegible] [illegible] מה [illegible] [illegible] [illegible] כי אם [illegible] [illegible] [illegible] ונראה [illegible] לו שלא היה לו [illegible] [illegible] [illegible] אחיתופל [illegible] כאשר ישאל איש כו' מה לנו בשלא לא הי"ל אלא ועצת אחיתופל [illegible] בדבר האלהים [illegible] [illegible] כן כל עצת אחיתופל שהוא מיוחד לעומת זה הכריחו שהיה [illegible] לכל איש השואל ממנו וזהו ונג' אחיתופל אשר יעץ בימים ההם לכל איש ישראל מהכללות היה מיעצו עצה נכונה ואח"כ היה אומר לו גם כן את עצתי זאת עצתי לך שאל באורים והוא מבטיחו כדי שיבא לבו נכון במ"ש לו שעצתו היא כאשר תשאל הענין הזה מהאלהים כן ישובו לו בדבר האלהים כעצתו בכוון וז"ש ואי לית את מימין לי זיל ושאיל באורים ותומים שהם דבר האלהים הנז' ומלבד זה הוכרחו לפר' ועצת אחיתופל אשר יעץ לכל איש ואיש הבא ליטול ממנו עצה כמ"ש הוה בר נש ממליך ביה מהקושיא הנז' שאלו הפסוק לא דבר כי אם בדוד ואבשלו' יקשה או' גם לדוד גם לאבשלום מאחר כן נראה שמ"ש ועצת אחיתופל אשר יעץ הוא לכל בר נש הנמלך בו ובזה יצדק לומר כן עצת אחיתופל גם לדוד אלא שיקש' קצת בזוהין צ"ל זו היה הסתה לכל העולם כותן עצה נכונה לדוד מידעיה ולא היא · שאין זו קושיא שאחרי הודיע אותנו חז"ל ככוז"ל שאחיתופל המזל הטעהו שרא' שלשלת מלכות יוצאה ממנו א"כ אפש' לו' שנתתו עצה לדוד או לאבשלום יכשלם בעצה וייעץ אותם · לפי דרכו לז"א דלא מבעיא לשאר העולם שהיה מייעץ אותם מועצו' כדת כהוגנות אלא גם לדוד גם לאבשלום ומה שאמר איש קרי ולא כתיב הכוונה שאמרו חכמינוז"ל מתוך מה שראו איש קרי ולא כתיב הכריחו שעל אחיתופל ידבר שאם על האיש השואל כאמר למה לא כתי' ש וז"ש במאמ' איש קרי ולא כתיב לא יכלו וכו' דהכרח הענין הוא משום דקרי ולא כתיב דע"כ על אחיתופל קאמ' והכב' הכתוב שהיו עצותיו כ"כ נכונות שכאשר ישאלו ממנו לא ישוער כשואלים מאת איש בעל הבונ' ועצ' אלא כאלו שואלי' מאת המדבר בדבר האלהי' על אחיתופל מלאך ולא איש האלהי' ואין הדרשה הזו סותר הדרשה הקודמת שאמר ואי לית את מימין לי זיל ושאיל באורי' והומי' כי הדרש' ראשונה דרשו כפי הקרי כאשר ישאל איש בדבר האלהים ודרש' זו דרשו משום דלא כתיב איש שכוונת הפס' לדבר על אחיתופל כאומר שלא יכלו לקרותו איש אלא מלאך הוא א"כ ב' הדרשות אמת לודקו' יחדיו הא' בקרי והב' בכתיב והבן זה ובמה שלא יכלו הכתובים לקרותו איש הוא לשבח אחיתופל כי כמלאך ה' צבאו' הוא וכן הר"דק ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך ע"כ · והיה אפשר לדרשו לגנאי שאינו אפי' איש אבל הא' עיקר עוד הפס' לפרש הפ' שמקים עצת אחיתופל לכאשר ישאל השואל באורים ותומים היא הכהן השואל באורים ותומים שהם דברי האלהים שמדבר ע"י ולא יכלו הכתובים לקרותו איש אל הכהן ההוא כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו' כי מלאך ה' צבאות הוא ולפי זה לא יש כאן כי אם דרש' אח' בפ' שהיה מיעץ אחיתופל לכל איש ואיש עצ' נכונ' ואומר לו ואי לית את מימין לי וכו' כי עצתו היתה כאשר ישאל איש הכהן גדול בדבר האלהי' בא אורי' ותומים ולא יכלו הכתובי' לקרותו איש לרוממו הכהן כי מלאך הוא והוא פירוש נכון ואולי גם המאמר כוון לזה ועיין הר"דק וכן מהרי"א ז"ל כי' שהפי' הזה כדי לאחריו על עצת הפלגשי' ולפניו על עצת אבחרה נא וכו' שגם היו עצתו נכונה שלזה לא עב'

פי' רבינו ישעיה

וחזקו ידי כל אשר אתך פי' כי עתה הם דנין בלבבכם היום ומחר יתפשרו האב והבן וכל הגמול רע ישיב עלינו המלך · וכשיראו זה המעשה ידעו כי לא התפשרו לעולם ויעזרו אותך בכל לב : וזה הגמול שילם לו אחיתופל בעבור ששכב דוד עם בת שבע בת בנו דכתיב במעשה בת שבע בת שבע בת אליעם ולפנים בגיבורי דוד כתיב אליעם בן אחיתופל הגילוני :

מסורה

לא ט"ו כתיב א' וקרינן וי"ו וסי' נמסר בסדר שמיני : לשמור ח' מל' בקריאה וסי' בוא אל פילגשי אביך · אם תשמע דירבעם · אך יתן לך יי' שכל ובינה · ולשלמה בני תן לבב · ויהי בצאת הכהנים מן הקדש · ויעמד המלך על עמדו דד"ה · עת לשמור ועת · לשמור על אחיהם : ויטו ד' בקריאה וסי' ויקחו שחד ויטו משפט · ויטו לאבשלום האהל על הגג · ויטו נשיו את לבבו · ויטו בתהו צדיק :

רדק

כאשר ישאל איש בדבר האלהי' · איש קרי ולא כתיב והכתוב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ונתאמתת לדו' כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאומר בדברי הימים ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומר לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ תמיד ומה שאמר גם לדוד גם לאבשלום האחד לרבו' על חבירו כמו גם נאנכם גם בקרכם קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד · ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך : גם לאבשלום · ואע"פ שזה היתה עצתו תחילה לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה היתה ואף על פי שהיתה לרעה כי בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר אתו וידעו כי לא יעשה עוד אביו שלו' עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נכונה ואילו נעשתה היה נהרג דוד כדבריו אלא שהקב"ה צוה להפר העצה: שנים עשר אלף · אלף מכל שבט ושבט: כשוב הכל · כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל להשיב אליך כל העם וי"ת כד יתיבון כלהון : האיש אשר אתה מבקש· אחר אשר אהרוג האיש אשר אתה מבקש רעתו והו' דוד כמו שאמ' והכיתי את המלך לבדו וכ"תי בתר דיתקטל גבר' דאת בעי ואמרו כי הסבה' הגדולה הזאת שהיה שונא אחיתופל את דוד שיעץ הריגתו וגזהו בדבריו שאמר אחרי דוד ולא אמר אחרי המלך דוד מפני המעשה שעש' בבת שבע ואמרו כי בת שבע היתה בת בנו של אחיתופל דכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם וכתי' אליעם בן אחיתופל הגילוני: בפע'

ביומיא האינון כמא דשאיל גברא
בפתגמא דיי כן כל מלכא דאחיתפל
אף לדוד אף לאבשלום: ואמר
אחיתפל לאבשלום אבחר כען תרי
עסר אלפין גברא ואקום ואירדוף בתר
דוד בליליא: ואיהך עלוהי כד הוא
משלהי וידוהי מרשלן ואזיע יתיה
ויערוק כל עמא די עימיה ואקטול
ית מלכא בלחודוהי: ואתיב כל
עמא לותך ירתובון כולהון כהר
דיתקטל גברא דאת בעי כל עמא
יהי שלם: וכשר פיתגמא
בעיני

יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל־ (איש קרי ולא כתיב)
בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל
גַּם־לְדָוִד גַּם־לְאַבְשָׁלֹם׃
יז
א וַיֹּאמֶר אֲחִיתֹפֶל אֶל־
אַבְשָׁלֹם אֶבְחֲרָה נָּא שְׁנֵים־עָשָׂר
אֶלֶף אִישׁ וְאָקוּמָה וְאֶרְדְּפָה אַחֲרֵי־
דָוִד הַלָּיְלָה׃ וְאָבוֹא עָלָיו וְהוּא יָגֵעַ
וּרְפֵה יָדַיִם וְהַחֲרַדְתִּי אֹתוֹ וְנָס כָּל־
הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְהִכֵּיתִי אֶת־הַמֶּלֶךְ
לְבַדּוֹ׃ וְאָשִׁיבָה כָל־הָעָם אֵלֶיךָ
כְּשׁוּב הַכֹּל הָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה מְבַקֵּשׁ
כָּל־הָעָם יִהְיֶה שָׁלוֹם׃ וַיִּישַׁר הַדָּבָר
בְּעֵינֵי

ואשיבה ד' בקריאה ומל' וסי' ואשיבה כל העם אליך · ואשיבה שפטיך כבראשונה ויועציך · ואשיבה ידי עליך ואשיבה תרפי דבר : ויישר ג' מלאים בליש' וסי' נמסר בסדר בלק :

רשי

כשוב הכל אליך האיש אשר אתה מבקש · יעשה בו בקשתך ויהרג ואחר כך כל העם יהיה שלום וזה מקרא קצר : ובעיני

רלבג

כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום · הנה אחיתופל היה אבי אביה של בת שבע אשת דוד שכ' בגבורי דוד אליעם בן אחיתופל הגילוני והנה בת שבע היתה בת אליעם כאמרו הלא זאת בת שבע בת אליעם והנה עם כל זה ספר כי עצתו היתה תמיד בתכלית מה שאפשר מהטוב להגיע אל התכלית לדוד בהיותו יועץ דוד ואחר שהיה בקושרים היתה עצתו גם כן שלמה לאבשלום כנגד דוד: ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל האיש אשר את' מבקש · ר"ל בזה הדרך אשיב כל ישראל בכללם אליך כי הכיתי האיש אשר אתה מבקש יהיה כשוב הכל כי ממיתת דוד ימשך שישובו כל ישראל אליך ויהיה זה סבה שלא תשחית עמך אשר אתך או אשר את דוד אך יהיה כל העם שלום בלי מלחמה כי אחר מותו לא יתכן שתהיה שם מלחמה כלל על זה : בעיני

מנחה קטנה

והכיתי את המלך לבדו וגו' הנה היה עצת אחיתופל שהוא יכה המלך כדי שלא יאשם אבשלום שהרג לאביו כי יאמרו שאחיתופל עשה זה שהוא גואל הדם של אוריה אתנו כי אתן בנו גם אתנו יקרא וגם על אשר ענה בת בנו אע"כ אם אחר יהרג לדוד וכ"ש כשאבשלום יהרגו יהי' זה גנאי גדול לאבשלום שיאמרו שיש בו מדת אכזריות שאין יאה למלך מדה זו אלא להיות רחמן ונהל עמו לאם לא באכזריות וע"כ אין טוב כי אם והכיתי אני את המלך ואז לא תאשם אתה כי יאמרו אלו היה זהבעבות אבשלום לא היו שורגי' למלך לבדו כי אם גם העם אשר עמו אלא ודאי אני עשיתי שדעתי לנקו' נקמתי מהמלך ואז ואשיבה כל העם אליך כי כולם יתרצו אותך למלך וע"כ ויישר הדבר בעיני אבשלום וגו' : גם

פי' רבי' ישעיה

כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום · פי' כשוב הכל אליך האיש אשר אתה מבקש ואחרי כן לכל העם יהיה שלום :

כלי יקר

חושי דבר עליה כי נכונה היא ועוד שלא יחשדוהו לבער ולהפר עצה נכונה ע"כ שתק בפעם הא' גם שמע אותה העצה אמנם בעצה הב' הפר העצ' ועם היות' נכונ' בעזר הש"י שנתן לחן את עצת חושי ולא את עצת אחיתופל וכבר ביאר הפילוסוף שהעצ' היא בדברי' העתידי' והאפשריי' ועניינ' לעמו' על הסיבו' והדברי' אשר יגיע בהם לכל דבר אל התכלי' הנרצ' והיה אחיתופל שלא יטעה בהשערתו בסבה והדרך מהדרכים המיוחדים להגיע אל הדרוש ולכן אמר שהיה עניינו כאשר ישאל בדבר האלהים והולי טוב עצהו היה לו בכח אלהי להיות כח המדמה שלו מושפע ונשלם מאד מהעליונים וזהו כאשר ישאל בדבר האלהים ואחיתופל היה אבי אליעם אבי בת שבע כמ"ש בגבורי דוד אליעם בן אחיתופל הגילוני ונאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם וכו' באופן שהיה זקנה של בת שבע אשת דוד ולזה בהיותו עם דוד היה מייעץ אותו באמת ובתמי' ולכן כאשר היה בקושרים עם אבשלום היתה עצתו שלימה נגד דוד ולזה כיון באו' גם לדוד גם לאבשלום ובעל ההפוד כתב שהיה אחיתופל קודם זה הזמן יועץ לאבשלום ואין זה מחייב מאו' גם לאבשלום כי זה כתב כותב הספ' למה שרא' עצת הפלגשים נכונה גם עצת אבחרה וכו' ע"כ והדין עם מהרי"א אם הכרח האפוד הוא מאו' גם לאבשלום כאשר הבין מהרי"א אבל לע"דן שהאפוד הכריחו לו' כן לשון הפ' שאומ' גם לדוד מאי גם אלא שהיה יועץ קודם זה לאבשלום ולדוד יחדיו ובזה נדקה תיבת גם לדוד והענין נכון בתיבת גם : ולע"דן שאחר בדברי חז"ל דעצת אחיתופל שיעץ לכל איש ואיש בזה הכתוב מדבר בזה מובן או' בימי' ההם דמיותר דודאי לא בימים האלו הוא אבל כוון לומר שעל כל עצה שיעץ בימים ההם לכל איש וז"ש בימי' ההם לו' שעל כלל מעצותיו אשר יעץ בימים ההם כולם יחדיו היו נכונות [illegible] על הסבלנו הגדולה וחכמתו להקיף בכל העצות לכל איש ואיש לחכם עדיף מנביא ובזה יובן ג"כ או' גם לדוד ולפי קשה לך דזו ואין צ"ל זו עיין לעיל בתוך ביאור המאמר תיקנתי זה במשנ"ל שאחיתופל חשב למלוך שהמזל הטעהו בזה הוא שידום גם לדוד או אפשר שבזמן דוד בשהי' מתן לו עצה על עניניו בחלק מה שנוגע בענין אבשלום דרך משל כשברח לגשור וכיוצא היו עצותיו נכונו' גם לדוד והנם לרבות לאבשלום שהיה מיעצו' עצה נכונ' לשניה' והקרי איש פשוט כפי שיט' המאמר הנז' אמנם בכתוב דלא כתוב איש אפשר שחוזר אל אחיתופל שלו' הכתוב ועצ' אחיתופל אשר יעץ בימים ההם הנה היתה כאשר ישאל אחיתופל הנז' בדבר האלהי' שכל איש הבא אליו היה נותן עצה נכונ' כאלו ישאל אחיתופל בדבר האלהי' כאלו יאמר עמוד ואשמעה מה יצוה ה' לך ולזה לא כתיב איש וכן ג"כ כל עצ' אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום כאלו ישאל אחיתופל את פי ה' ויגיד' לדוד או לאבשלום כל אחד בזמנו ולפי' שהיה בדעתו של אחיתופל למלוך שהמזל הטעהו כנז' עכ"ז נותן עצה נכונה גם לדוד גם לאבשלום :

ויאמר אחיתופל אבחרה נא וכו' ואבוא עליו וכו' עיין הר"דק ומהרי"א הכיח כאן בעצה זאת ה' ענייני' הא' שלא ילך כל ישראל על דוד שלא יצטרך זמן רב לקבצם ובתוך כך ימלט דוד ויברח כי מלומד בניסי' הוא ולז"א אבחרה שנים עשר וכו' אלף למט' כהר"דק והענין הב' שלא ילך אבשלום כי ירא' על אביו מלהרע לזה אמר וארדפה אחרי דוד כי אחיתופל בעצמו ירדוף שלא יחמול והעניין השלישי בזמן שלא יהיה רק בלילה כמו שאמר ואבא עליו והוא יגע ורפה ידים רוצה לומר שלהיות העניין הזה בלילה תהיה פתאום הנה ומלאהו יגע ורפה ידים כי יצא מהעיר יחף הוא והנשיו הולכים בלוס ובכי ולא יהיה להם חוזק להלחם וגם כי להיות הדבר בלילה יחרדו כלפו' וזהו שאמר והחרדתי אותו והד' אומר אני הרגתי דוד שבזה יושלם הדבר וישאר אבשלום למלך שלם וכל הנשיו לא יפחדו עוד וזהו והכתי המלך והחמישי לדעתו גם כן הוא ואשיבה כל העם וכו' · והביא בכוונת הכתוב בשם הגוזרי' ואשיב' כל העם כשוב הכל שישובו כולם אלין הנשי דוד והנשי אבשלום ולא ימיתם וכתן הסיבה למה ישיב כולם אליו באומרו האיש אשר אתה מבקש רוצה לומר לפי שאין אתה מבקש שא איש אחד הוא דוד ולכן אותו אמית ואשיב כל העם אליך עד כאן ולדעת זה כשוב הכל בכ"ף הדמיון בלתי צודק ומהר"יא ז"ל כתב ואשיבה כל העם אליך רוצה לומר העם אשר עם דוד כשוב הכל וכו' כלומר כאשר שבו הכל אל האיש אשר אתה מבקש שהוא במות שאול שבו כל ישראל אליו ככה במות דוד ישובו כל ישראל אליך כי יקרה לו עם אנשיו דוד כאשר קרה לדוד עם אנשי שאול ע"כ וחסרה תיבת אל האיש : ולע"דן שמלבד הבחירה הצריכה להיות היותר גבורים צריך להשקיף בבחירה לבחור אותם אנשים שנואי נפש דוד שלא יחמלו עליו כלל וזהו שאמר אבחרה נא שיהיה הוא הבוחר בהשערתו היותר שונאים לדוד באופן שיהיו כלם יחדיו כאיש אחד מוסכמים בעניינם ובפרט בהריגת דוד וזהו שאמר שנים עשר אלף איש ואקומה וארדפה וכו' וכיון לעשות הדבר מהר אבחרה נא עתה תכף ומיד ולהיות בלילה כדי שיטעה דוד לומר אולי או הם המתפלים כי נבאים לחסות בצלו וברחים מאבשלום וארדפה את דוד היה לו לומר אבל אמר אחרי דוד וארדפה לפי האמת אבל הראה כאלו אחרי דוד אני הולך להיות אחריו בשאר העם אשר עימדי' במשמר ובלתי רפוי ידים אבל הוא רפה ידים ויגע ואולי רמז באומרו ורפה ידים שמלבד היותו יגע הנה יהיה גם כן ורפה ידים מבהלה שלא ידע אם לשלום באו או למלחמה ובזה והחרדתי אותו ונס כל העם וכו' והכיתי אותו לבדו כי ידיו רפויות מלהלחם שיחשוב אולי הם נופלים אליו ולא באים להלחם וח"ז אמרו במדרש שמואל עד שלא חטא דוד אמר ה' אורי וישעי ממי אירא וכיון שחטא מה כתיב והוא יגע ורפה ידים והחרדתי אותו וכו' רמז כי יהיה רפה ידים מן העבירה שבידו אשר ביד כל אדם יחתום בשרטוטי היד כאשר פירשתי בפסוק אין שר ביה הסוהר רואה את כל מאום' בידו בידו דייקא כאשר ה' אתו לא היה רואה שיהיה בידו מאומה מהחטא וכמו שפירשתי שם בכלי חמדה וטעם הסגלה הזאת לדעת הר"דק ז"ל מפני ששכב בזנות את בת שבע בת בנו אליעם ויקשה מאד על טעם זה שכיון שהמליכו ויצא ממנה שלמה היורש המלכות על פי השם יתב' אשר אהבו ונשבע לה דוד המלך עליו השלו' כי שלמ' בנך ימלוך אחרי לא נעלם זה מאחיתופל והוא היועץ שלו אם כן למה מנאהו לכן נראה טעם הסנא' מפני מה שזכרתי למעלה שהמזל הטעהו שהוא מלך וחשב להרוג את דוד ואחר כך את אבשלו' על שעיכה נשי אביו ואחיתופל יירש המלכו' והטעם השני לפי שבעת שמיכה דוד שבעים אלף וזקנים לא מיכה דוד את אחיתופל עמהם ומאז שנא את דוד כמו שאמר בילקוט בפסו' וירכיבו את ארון האלהים בסימן קמ"ב ומכל מקום צריכי' אנו לטעם הר"דק ז"ל עם היות בלתי מספיק כי הטעם ההוא היה אומר אחיתופל בישראל שסנא לדוד על רוע מעשיו ובקרבו ישים ארבו מהטעמים הנזכרים ולזה אמר וארדפה אחרי דוד דרך בזוי לא אמר אחרי המלך או כיון גם כן לומר שירדוף באבירות לב כרודף דוד כהדיוט ולא כרודף אחרי המלך :

ואשיבה כל העם וכו' כונת כל לכלול הן אשר עמו הן אשר עם דוד שלא יפקד מהם איש השיבהו שיך ולעבודתך ודע אתה אבשלום כי כשיעור השמחה שהי' כשוב כל העם אליך כשיעור זאת השמחה תהיה הכאת האיש אשר אתה מבקש באופן ששקול הכל האיש אשר אתה מבקש לכן אל תטעה בדעתך לרחם עליו שמא תאמר ולמה לא נכה כל העם אשר עם דוד כי שנאה מי הוי טבא ולעולם הוא עומד בשנאתו לזה אמר כל העם יהיה שלום כי אפילו בעומדי' עמו האנשי' בעל כרחם באופן שכל העם יהיה שלום באילו שלום עמך :

ויישר הדבר וכו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"א ויישר כדבר כלומר כלל הדבר במה שילך אחיתופל ובחורי ישראל אך אמנם למה שראו בדבריו דברים זרים מהכאת דוד וזולתו לא נחה דעת אבשלו' בו ובקש לדע' עצת חושי · ולע"דן שהכתוב הזה מודיע נפלאות תמים דעים שעם היות שישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל ואפילו הכשרי' כי כל זקני ישראל כתיב לרבות כלם עכ"ז תפלת דוד שאמר סכל נא את עצת אחיתופל לעוזר אבשלום הרודף ועיין הרל"בג ז"ל ועם כל זה ה' נתן בלבו שישאל :

ויאמר קרא נא גם לחושי י"ל גם לאתויי מאי וגם הוא מיותר די שיאמר ונשמעה מה בפיו ומהרי"א אמר גם לחושי לרמוז החסד אשר היה בעצהו להיותו רעה דוד ע"כ :
ולע"דן שאפשר גם לחושי לרבות שאר הזקנים היועצי' כי תשועה ברוב יועץ ואמר גם הוא ר"ל גם הוא איש עצה ותבונה גם שב גם ישיש ומה' יצא הדבר הזה לתתו לחן בעיני אבשלום ואפשר עוד שאמר גם לחושי גם הוא לפי שהיה אפשר שיקראוהו ויאמר לו הבה נא עצתך מבלי שיודיעוהו עצ' אחיתופל אשר יעץ ואולי היה מקפיד אחיתופל ולא היה מניחו לקרותו כל שכן לקרא אותו הוא בעצמו שהרי אמר קרא נא וכו' שהמובן הוא לאחיתופל לז"א קרא נא גם לחושי ר"ל הכלית הקריאה היא לשיבא כאן ויוכיח בעצת מלך כדי שתהיה אתה והוא מוסכמים בה כי אם תחזקנה ידי הכל בעצה מוסכמת ז"ש קרא נא גם לחושי ר"ל שתהיה אתה גם חושי מתווכחים בעצה הא ונשמעה מה בפיו דבריא לי גם הוא ישכים עמך ואז חזק ונתחזק יותר ויות' ולזה באת חושי הגידו לו כה דבר אחיתופל וכו' ולא שאלו את פיו לאמר מה נעשה :

ויבא חושי וכו' מהרי"א הנה אבשלום שאל את חושי היעשו דברו של אחיתופל אם אין וזה יורה שלא נחה דעתו של אבשלום בדברי אחיתופל ונתן מקום לחושי שיחלוק עליו ולז"א אם אין אתה דבר ולזה חושי עכר כה לומר לא טובה העצה וכו' : ולע"דן לדקדק תיבת לאמר במה שזכרתי למהרי"א שאבשלום נתן פתחון פה לחושי לאמר לא טובה העצה וכו' ז"ש ויאמר אבשלום אליו לאמר שיאמר וימות גם הוא ולא יירא כי בדבר הזה דבר קשה דבר אחיתופל שאהרוג את אבי וזהו בדבר הזה ולא אמ' במה שיעץ אחיתופל כי לא ראה לקרותה עצה כי לא ישרה בעיניו או אפשר לאמר שהודיע דרך ארץ והוא שלא אמר אבשלום לחושי כדבר הזה יעץ אחיתופל אלא בדבר הזה דבר משתי בחינות הא' שהיינו דרך ארץ למלך על מה שכבר הוסכם והשני' שהי' מקפיד חושי על שלא החשיבו אותו לקרותו בעת הויכוח בעצה לזה ויאמר אבשלום אליו לאמר כדבר הזה דבר דרך דיבור שעדיין לא תקע עצמו אחיתופל להסכי' שהיא עצה שלא נעשה דבר עצה והסכמ' רק דבר אחיתופל ולא אמר יעץ אחיתופל שלא נעשה דברו אם אין אתה דבר סבר' לכאן או לכאן להכריע מה שנעשה כי קהל עדתינו עליך יעמודו ז"ש את' דבר רוצה לומר אתה ידעת את האיש ואת שיחו כי רעהו היית דבר נא ונעשה וזהו יתור תיבת אתה :

ויאמר חושי אל אבשלום לא טובה העצה וכו' עיין הר"דק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל בקירוב אע"פי שעצתו הראשונה לחלל יצועי אביך היתה נכונה ואם כן לפי שכבר נעשתה ויצאת לפועל אך בפעם הזאת לא טובה : ולע"דן שאמר חושי העצה הזאת אשר יעץ אחיתופל לקחת מגבורי ישראל לרדוף אחרי דוד שלא להטריח את כל ישראל טובה היא לפעם אחרת רק לא בפע' הזאת כי בפעם הזאת בתחיל' צריך לקבץ כל ישראל כי היא הפעם הראשונה וצריך להראות מור' ואימת עליהם המב' אם ברח דוד מפחדו או תאות עצת אחיתופל לרדוף אחריו האחיתופל בחלק מה מהגבורים עד השיג אותו אם כן חושי לא דחה בשתי ידים את עצת אחיתופל בשתי ידים לגמרי כדי להכריעו דק לפי שעה בפעם הזאת אמר שלא יעשנה רק בפע' אחרת העשה עצתו ודוקדקת לשון בפעם הזאת בבי"ת ולא אמר כפעם הזא' גם מלד העניין מה לו לבזות עצת אחיתופל יאמ' נא

בפע' הזאת אע"פ שכל עצותיו נכונות בפעם הזה חטא בעצתו : כדוב שכול · שהוא מר נפש כשהרגו לו גורותיו והוא נלחם עם אד' אשר ימצא בחזקה ובמרירו' לב : ולא ילין את העם · כי הוא איש יודע מלחמה ויירא הוא שמא תבא עליו פתאום : ולא ילין את העם · כמו עם העם אלא יחבא באחת הפחתי' ולא ידע אדם מקומו אם כן מה שאמר אחיתופל והכיתי את המלך לבדו זה לא יהיה אם כן עצתו בטלה : באחת הפחתי' · זכר פחת בלשון נקבה שאמר באחת ובמקום אחר זכר פחת בלשון זכר אל הפחת הגדול והפחת הוא חפיר' ותרגומו בחד מן קומציא כמו חופר גומץ או באחת המקומות שיוכל להחבא שם : ושמע השומע כי המלחמ' · הנעשת בלילה לא יבחין אד' בין מערכה זו למערכה אחרת אשר כנגדה והראשונים מאלו שנים עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד וחיל דוד כשמרים ועומדים על עמדם וילחמו כנגדם הנופלים עליהם ותהיה הצעקה ביניהם וישמע השומע מאלו שנים עשר אלף מהאחרוני' שבהם כשישמעו הצעקה וידעו כי חיל דוד הם גבורי' ומרי נפש ונלחמו' בחזקה ויאמ' השומע היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום והם הם המנוצחים כי לא יבחנו בלילה : והוא גם בן חיל · פי' והוא אחיתופל שהוא בן חיל שאמר אבחרה נא שנים עשר אלף אע"פ שהוא בן חיל ולבו כלב האריה שבחו כדי שלא יראה כי כדי לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו אחיתופל שלבו כלב האריה המס ימס לקול השמוע' שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים וימס לבבו אלא יעצתי שתהיה המלחמה ביו' ובידיעת כל ישראל שיאספו מדן ועד באר שבע ובגלוי תהיה המלחמה : ופניך

רשי

ה בעיני זקני ישראל · זקני אשמאי : ואביך איש מלחמה · ויודע ענייני מלחמה ותכסיסיה וטוב מארב תבואת הו' שתרדוף הלילה לבא עליו לפיכך לא ילין עם שאר העם : הנה עתה הוא נחבא · וכשתבא על מחנה העם אשר אתו הו' לא יהיה שם שתהרגנו : והיה כנפל בהם בתחלה · אני אמרתי לך · כי אנשיו גבורים ומרי נפש ואם יהרגו בעמך תהיה גם תפלה במלחמ' זו היא שהיא ראשונ' ושמע השומע מכל ישראל הבאים להתחבר אליך ואמר היתה מגפה בעם אבשלום : והוא גם בן חיל · ואותו השומע אפי' הוא בן חיל ולבו כלב האריה המס ימס בפחד ורעד' ולא יתקשר עוד אליך כי יאמר כבר התחיל ליפול ונפגם הוא על אביו ולא יגליח : כי

ה בְּעֵינֵ֣י אַבְשָׁלֹ֔ם וּבְעֵינֵ֖י כָּל־זִקְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ וַיֹּ֙אמֶר֙ אַבְשָׁל֔וֹם קְרָ֣א נָ֔א גַּ֖ם לְחוּשַׁ֣י הָאַרְכִּ֑י וְנִשְׁמְעָ֥ה מַה־בְּפִ֖יו גַּם־הֽוּא׃ וַיָּבֹ֣א חוּשַׁי֮ אֶל־אַבְשָׁלוֹם֒ וַיֹּ֨אמֶר אַבְשָׁל֜וֹם אֵלָ֣יו לֵאמֹ֗ר כַּדָּבָ֤ר הַזֶּה֙ דִּבֶּ֣ר אֲחִיתֹ֔פֶל הֲנַעֲשֶׂ֖ה אֶת־דְּבָר֑וֹ אִם־אַ֖יִן אַתָּ֥ה דַבֵּֽר׃ וַיֹּ֥אמֶר חוּשַׁ֖י אֶל־אַבְשָׁל֑וֹם לֹא־טוֹבָ֣ה הָעֵצָ֗ה אֲשֶׁר־יָעַ֛ץ אֲחִיתֹ֖פֶל בַּפַּ֥עַם הַזֹּֽאת׃ וַיֹּ֣אמֶר חוּשַׁ֗י אַתָּ֣ה יָ֠דַעְתָּ אֶת־אָבִ֨יךָ וְאֶת־אֲנָשָׁ֜יו כִּ֧י גִבֹּרִ֣ים הֵ֗מָּה וּמָרֵ֥י נֶ֙פֶשׁ֙ הֵ֔מָּה כְּדֹ֥ב שַׁכּ֖וּל בַּשָּׂדֶ֑ה וְאָבִ֙יךָ֙ אִ֣ישׁ מִלְחָמָ֔ה וְלֹ֥א יָלִ֖ין אֶת־הָעָֽם׃ הִנֵּ֨ה עַתָּ֤ה הֽוּא־נֶחְבָּא֙ בְּאַחַ֣ת הַפְּחָתִ֔ים א֖וֹ בְּאַחַ֣ד הַמְּקוֹמֹ֑ת וְהָיָ֗ה כִּנְפֹ֤ל בָּהֶם֙ בַּתְּחִלָּ֔ה וְשָׁמַ֤ע הַשֹּׁמֵ֙עַ֙ וְאָמַ֔ר הָֽיְתָה֙ מַגֵּפָ֔ה בָּעָ֕ם אֲשֶׁ֖ר אַחֲרֵ֥י אַבְשָׁלֹֽם׃ וְה֣וּא גַם־בֶּן־חַ֗יִל אֲשֶׁ֛ר לִבּ֖וֹ כְּלֵ֥ב הָאַרְיֵ֖ה הִמֵּ֣ס יִמָּ֑ס כִּֽי־יֹדֵ֤עַ כָּל־יִשְׂרָאֵל֙ כִּֽי־גִבּ֣וֹר אָבִ֔יךָ וּבְנֵי־חַ֖יִל אֲשֶׁר

בְּעֵינֵי אַבְשָׁלוֹם וּבְעֵינֵי כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל: וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם קְרִי כְעַן אַף לְחוּשַׁי אַרְכָּאָה וְנִשְׁמַע מַה דְּיֵימַר אַף הוּא: וַאֲתָא חוּשַׁי לְוָת אַבְשָׁלוֹם וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לֵיהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָמָא הָדֵין מַלִּיל אֲחִיתֹפֶל הֲנַעֲבֵיד יַת פִּתְגָמֵיהּ אִם לָא דִּכְשַׁר בְּעֵינָךְ אַתְּ מַלִּיל: וַאֲמַר חוּשַׁי לְאַבְשָׁלוֹם לָא תַקִּין מִלְּכָא דְמַלֵּךְ אֲחִיתוֹפֶל בְּזִמְנָא הָדָא: וַאֲמַר חוּשַׁי אַתְּ יְדַעְתָּא יַת אֲבוּךְ וְיַת גִּבְרוֹהִי אֲרֵי גִבָּרִין אִנּוּן וּמְרִירַן נְפַשׁ אִנּוּן כְּדוֹב תַּכִּיל בְּחַקְלָא וַאֲבוּךְ גְּבַר עָבֵיד קְרָבִין וְלָא יְבִית יַת עַמָּא: הָא כְעַן הוּא טָמִיר בַּחֲדָא מִן קוֹמְצַיָּא אוֹ בַּחֲדָא מִן אַתְרַיָּא וִיהִי כְּמִיפַּל בְּהוֹן בְּקַדְמֵיתָא וְיִשְׁמַע דְּיִשְׁמַע וְיֵימַר הֲוָת מַחְתָּא בְעַמָּא דְּבָתַר אַבְשָׁלוֹם: וְהוּא אַף גְּבַר גִּבַּר דְּלִבֵּיהּ כְּלִבָּא דְאַרְיָא מִמְסַם יִמְסֵי אֲרֵי יְדַע כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי גִיבַּר אֲבוּךְ וְגַבְרִין גִּבָּרִין דִּי

כדוב שכול בשדה · אפגשם כדוב שכול · פגש דוב שכול · תלתיהון גבי דוב · סימן והלך מדי שנה בשנה · ונמצאתי לכם · מל' דמל' · הנה עתה הוא נחבא · ובאנו אליו באחת המקומות · כבקרת רועה עדרו · המקומות כתיב חס' וי"ו בתר' ושארא המקומות כתיב חסר וי"ו קדמא :

רלבג

בעיני כל זקני ישראל · הנה כל חכמי ישראל הסכימו בזאת העצה כי גם האמינו בדברי אבשלום אל העם שאין אבי רוצה לעשות דין ומשפט לאחד מהבאי' לפניו עם שזה היה מהם"י לעכוס את דוד על דבר אוריה החתי : כדוב שכול בשדה · ר"ל כדוב טורף ולרוב טרפו קראו שכול היותו משכל והנה אביך איש מלחמה ולזה הוא יודע באי זה צד ראוי שיתנהג בזאת המלחמה ומפני זה לא ילין העם בשום מלון מפורסם אבל הוא נחבא עתה באחת מהמקומו' אשר יתכן לו ההחבא שם והיה כשיפלו מהם בתחלה בני החיל הרודפים אחריהם וימותו על ידם בעבור שאינם כשמרים תחשב שיהיו שם ושמע השומע זה ואמר שכבר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום יהיה זה סבה להביא מורך לב בלב הנשארים וינוסו ויפלו ביד דוד ואנשיו ועוד כי דוד הוא גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשוב שימס לבבו כמו שאמר אחיתופל והחרדתי אותו וגם כל העם אשר אתו הנה יודע כל ישראל כי גבור אביך ואשר אתו הם בני חיל ולא ימס לבבם או נרצה בזה כי מורך הלב אשר יפול בלב החיל אשר לאבשלום שמאס כי מגפה היתה בעם אשר אחרי אבשלום הנה לא יהיה שם אחד אף על פי שיהיה בן חיל ולבו כלב האריה שלא ימס לבבו ויוסיף להם מורך בלבבם מה שמפורסם לכל ישראל כי גבור אביך והאנשים אשר אתו : ויאמר

מסרה

אם אין ד' בקריא' וסי' נמסר בסדר בשלח : שכול ג' בקריאה וסימן

כלי יקר

לא עצתו ומכלל הן אתה שומע לאו אלא ודאי כדפרשית ובזה מובן גם אומרו לא טובה עצת אחיתופל אשר יעץ כי אומרו אשר יעץ רצה לומר אשר יעץ בדעת ותבונ' אך לא טוב לעשותה עתה אלא לאחר אותה כי פנה היא :

ויאמר חושי אתה ידעת וכו' הנה עתה וכו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל ולדבריו כנפול בהם בתחילה רוצה לומר בראשונים בתחילת המכה ועיין הר"לבג ז"ל ומהר"יא ז"ל כתב כי אחיתופל יעצו לבא עליו לאו דוקא יגיעם [illegible] ומתרצל ולזה אמר חושי אתה ידעת את אביך ואנשיו כי גבורים הם בפעם מקדם [illegible] והאנשים בינון לבם על רוע וקושי זמנ' יפעלו גבורות וזהו [illegible] בשדה לא יוכל אדם לכבשם בנקל כאלו היו בתוך עיר כמו שאמר [illegible] כסבר לבא בעיר דלתים ובריח זהו שאמר בשדה שהדוב שכול [illegible] בני אדם לנודו ועל מה שבטח אחיתופל בגבורתו לא כן כי ואביך איש מלחמה [illegible] שאמר מפאת הזמן היותו בלילה שימצא שמים על שקר הוא בוטח כי דוד לא ילין את העם רוצה לומר שלא יתנו הוא ואנשיו שינה לעיניהם ולעפעפיהם תנומה · ומה שאמר הנה הוא נחבא פירושו כשיטת הר"לבג ז"ל הנזכר לעיל והוסיף מהרי"א ז"ל בשיטתו כמה שאמר ושמע השומע וכו' בהרל"בג ז"ל פירש כפשוטו כנזכר לעיל · ומהר"יא ז"ל מפרשו שהוא גזרת הפסוק כלומר דע שכן יהיה וכן יקום כאשר אמרתי והיה כנפול בתחילה כי מחר בלי ספק יהיה האות הזה וישמע בעולם ויאמרו כן [illegible] שאירע במחנה אבשלום אם ילך בלילה הזאת כאשר יעץ אחיתופל וזהו שאמ' ושמע השומע בעת [illegible] ואמר האומר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום רוצה לומר אם יקרה זה ודאי שישמע השומע וכו' כי כן יהיה ובן יקום והוא גם בן חיל על אחיתופל כפירש הר"דק ז"ל הנזכר לעיל : ולע"דן כי לפי שאחיתופל בתחילת דבריו בזה את המלך דוד כמו שאמר אחרי דוד ולא אמר המלך דוד זולת גבי ההכאה שאמר והכיתי את המלך לבדו לכבוד עצמו הוא אומר שכביר מצאה ידו שיחשיבו אותו מאד שהכה את המלך או בבחינת היותה הכאת המלך שתחריד את כל שאר העם ויסובו אל אבשלום מלכם אבל לא שחם בדבריו אל כבוד המלך כאמור לזה חושי אמר בדבריו אתה ידעת את אביך לא קראו מלך לחלוק כבוד לאבשלום ולא אמר אתה ידעת את דוד שלא לפגום בכבוד דוד אבל את' אביך סתם והוא לשון כבוד שהרי חייב אדם בכבוד אביו והגב הורקיה להודיעו שחייב אדם בכבודו שאביו הוא וראוי שיכמרו רחמיו עליו שלא להרגו כדברי אחיתופל כי אביך קנך הוא ושנה בזה לזרז באומרו ואביך איש מלחמה וכו' ולזה אמר כי גבורי' המה כדוב שכול העומד בלי גוריו כך אביך עומד בלי בנו אבשלום מאר ומלטע' הוא כדוב שכול · ומשל כאות הוא ומתייחס בזאת הבחינה על דוד המלך עליו השלום ועל קצת אנשים אשר לא הוליכו בניהם עמם אבל הניחום בירושלם לנחילת הבליכה או לקטנות בניו וכיוצא שהשיבו' שעל זה אמר כדוב שכול בשדה כך הם עומדים בשדה חוץ מבניהם ואביכם איש מלחמה רוצה לומר הוא לבדו איש מלחמה וכדאי הוא לבדו להלחם אות' והעד ענין גלית כי הוא לבדו בגבורתו [illegible] המלחמה ההיא כ"ש בהצטרף אליו עם זגבורים כיון שהוא לבד כדאי והוא איש מלחמה · ולא ילין את העם עם העם שאינו אלוהם להיו' עם העם אבל הוא לבדו כדאי להלחם ולעשות קצת גבורות מגבורותיו או יהיה פי' ולא ילין את העם בעברות המדבר אבל בעבור את הירדן כמ"ש בספור של תלן הלילה בעברו המדבר וגם עבור תעבור את וכו' שהוא פי' ולא ילין את העם או יהיה פירושו כאחד מהפירות הנו' לדקו יחדיו ואמר הנה עתה רוצה לומר לא די שלא ילין את העם ושם הלילה אלא שהוא עתה בעת ועונה כזאת שעוד היום גדול הנה הוא נחבא כי הוא זריז ומהיר להחבא מבעוד יום כל שכן שבלילה לא ילין ולדק חושי שהרי איתי אמר חי ה'

וחי אדוני המלך כי אם במקום אשר יהיה אדוני המלך אם למות ואם לחיים כי שם יהיה עבדך דמשמע שהמלך יהיה במקום מיוחד ועליו נשבע כי במקום אשר יהיה שם ביחוד אדוני המלך אם למות וכו' ואמר ידעתי בני ידעתי כי היה עמך ועם מחנך אשר ילך עם אחיתופל אבל עם כל זה חוששני כי היה כנפול בהם רוצה לומר בהם באנשי דוד בנפול בהם מכת חרב בתחלה עם כל זה שהנפילה בהם באנשי אביך היתה השומע ישמע ויטעה כי לילה הו' ויאמר היתה מגפה בעם הש' אחר אבשלום עם היות הדבר בהפך בנפול בהם והשומע הזה שיטעה בשמועתו ויאמר רוצה לומר ואמר כן לרעהו השמעת קול הצעק' שבעם אשר אחרי אבשלום [illegible] לשומע הן לחבירו אשר [illegible] ונתאמר גם בן חיל [illegible] והוא גם בן חיל [illegible] כן חיל אשר לבו כלב [illegible] ימס כי יודע כל ישראל כי גבור אביך וכו' [illegible] בעם אשר אחרי אבשלום עם הי' הדבר בהפך שבהם באנשי דוד היתה הנפולה בתחלה עם כ"ז ושמע השומע בטעו' ואמ' לולתו הית' מגפה בעם אשר אחרי אבשלום מלך החזקה כי גבור אביך ובני חיל אשר אתו גדולה חזקה אפילו להטעות · או יאמר והוא גם בן חיל רוצה לומר והוא על דוד הנזכר במה שאמר הכתוב הנה עתה הוא נחבא באחת הפחתים וכו' אחר שגמר הענין חזר לראש אם כן היש לו חלישות כח ורפיון ידים מזו שהוא נחבא לזה פירש דבריו עתה הוא נחבא שאינו נחבא אלא עתה לפי שעה מקיים חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ולעשות כל דבריו בעיון רב זהו שאמר והוא גם בן חיל רוצה לומר אע"פי שהמס ימס לבבו אל תבטח על זה כי לבו כלב האריה הוא כנודע ומפורסם לכל כי גבור אביך אם כן והוא על הנזכר הנה עתה הוא נחבא והוא גם בן חיל וגבורה אשר לבו כלב האריה אף על פי שהמס ימס כי יודע כל ישראל וכו' שהוא גבור והעם אשר אתו גבורי' אם כן אל תבטח לך ואל תשען על משענת קנה רצוץ בחשבך כי ידיו רפויות כי אע"פי שהמס ימס עם כל זה לבו כלב האריה לטרוף טרף :

כי יעצתי האסוף יאסף עליך כל ישראל וכו' · עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"דן לדקדק אומרו יעצתי בלשון עבר גם כפל האסוף יאסף גם יתור כחול אשר על הים לרוב והרי אמר אסף עליך כל ישראל · ונראה שהקדים חושי לומר אל החשבו שפתאום פתאום השובתי ועצתי אליכם כי ה' יודע כי יעצתי מאז ביני לביני נשאתי ונתתי בעצות ויעצתי האסוף יאסף והכוונה כי ימשכו שתי תועלת מהאסיפה אשר על כל אחת מהם ראוי' האסיפ' ז"ש האח' שיאספו לקבל מלכותך והב' לתועל' הנצחון ברב עם הדר' מלך כמנהג היום בהמלך מלך יר"ה יבאו כל אנשיו לבקש ידו לקבל עול מלכותו וזהו שאמר האסוף יאסף עליך כל ישראל רוצה לומר עליך לקבל עול מלכותך ראוי שיתקבצו מדן ועד באר שבע שהוא בחינת קבלת עולך בכל תחום ישראל והשנית לרבוי העם במלחמה זהו שאמר כחול הים לרוב ויהיה הסיבה להיות פניך הולכים בקרב כי אז מי יערב לבו לעמוד כמנהג היום במלך תוגר שבצבאתו לא יעמוד איש מצאת אבל יצאו יחדיו כל העולם כחול וזה כיון באומרו האסוף יאסף שהאסיפה מוכרחת משתי בחינות הנזכרות והגב חדה תרתי כאומר והגב הורקיה אמר כחול אשר על הים לא אמר על שפת הים להורות תועלת הרבוי לומר שאף על פי שהגבורים אשר לדוד הם כגלי הים בכח גבורתם עם כל זה הרבוי של כל ישראל ונוכחה דרבים עדיפא שיהיו דומה בדומ' כחול אשר על הים שאיכות החול לגבור על הים והחזירו אחור שלא ישטף העולם כן כל ישראל אשר תאסוף תהיה סגולתם כחול להדיח הים וגליו מעליכו הלא הוא אביך ובני חילו :

ובאנו

ופניך הולכי' בקרב · אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמ' אחיתופל שילך הוא עם י"ב אלף איש ותשב אתה בירושלם והוא יביא לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שהמלך ה... במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים והמרו כנוי ההליכה בפני' כי בהם השמירה וההשגחה כאשר ילך האדם וי"ת ואת תהי אזיל בריש כולנא: באחת המקומות · כתיב באחת בת'יו וקרי באחד בד"לת: כאשר יפול הטל · שמכסה כל פני האדמ' כן נחנה עליו: ולא נותר בו · כמו ולא יותר בו עבר במקום עתיד ורבי' כמוהו: והשיאו · דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישר' רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר לתשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת ומה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמ' על מגדל שהיה בתוך העיר כלו' אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסוף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונתן תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריי' וגו' כבעמוד תרגם חבלים משריין כמו חבל נביאים או דעתו ועל חבלי האהלים אשר במחנה: שלחו · לפניכם יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעי' והגידו · על ידיה' הגידו לדוד: תעבור · את הירדן: פן יבולע למלך · פן ישח' כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אני שמא יעשו עצת אחיתופל אע"פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת' עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבות המדבר שנודעת שם אלא עבור הלילה הירדן וי"ת פן יבולע דילמא יתהני למלכא ולא ידעתי דעתו: בעין

ונחנו עליו · נגות עליו · כאשר יפול הטל · לשון על פני כל אחיו נפל: עד הנחל · כמו נחל איתן מקים עירה אחו בזה: להפר את עצת אחיתופל הטובה · פי' היא היתה עצת טובה לאבשלום שיעמוד הוא בירושלם וישלח אחריו חיל אחר חיל עד שיגיעהו ויתפסהו וחושי נתכוון שילך הוא למלחמה ויראהו ישר' את אדוניהם ויבושו ויפחדו ממנו ויתפשו אבשלום ויהרגוהו: פן יבולע למ... כמו למה תבלע את נחלת יי': בעין רוגל יתרגמו בעין קצרא דהיכם קורא רוגל בעבור שכובשו עליו ברגליו:

די עמיה: ארי מלכית אתכנשא יתכנשון עלך כל ישראל מדן ועד באר שבע כחלא דיעל ימא לסגי ואת תהי אזיל בריש כולנא: ונהך עלוהי בחד מן אתריא דנהך לתמן ונשרי עלוהי כמא דשרי טלא על ארעא ולא נשאר ביה ובכל גבריא די עימיה אף חד: ואם לקרתא יתכניש ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משיריין ונעקר יתה וית אבנהא ונרמינה לנחלא עד דלא נשאר תמן אבנהא: ואמר אבשלום וכל אנש ישראל תקין מלכא דחושי ארכאה ממלכא דאחיתופל ויי פקיד לקלקלא ית מלכא דאחיתופל תקנא בדיל דייתי יי על אבשלום ית בישתא: ואמר חושי לצדוק ולאביתר כהניא כדין וכדין מליך אחיתופל ית אבשלום וית סבי ישראל וכדין מלכית אף אנא: וכען שלחו בפריע וחוו לדוד למימר לא תבית בליליא במישרי מדברא ואף מעבר תעיבר דילמא יתהני למלכא ולכל עמא די עימיה:

ויהונתן

אשר אתו: ט כי יעצתי האסף יאסף עליך כל ישראל מדן ועד באר שבע כחול אשר על הים לרב ופניך הלכים בקרב: יב ובאנו אליו באחת המקומת אשר נמצא שם ונחנו עליו כאשר יפל הטל על האדמה ולא נותר בו ובכל האנשים אשר אתו גם אחד: יג ואם אל עיר יאסף והשיאו כל ישראל אל העיר ההיא חבלים וסחבנו אתו עד הנחל עד אשר לא נמצא שם גם צרור: יד ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיתפל ויהוה צוה להפר את עצת אחיתפל הטובה לבעבור הביא יהוה אל אבשלם את הרעה: טו ויאמר חושי אל צדוק ואל אביתר הכהנים כזאת וכזאת יעץ אחיתפל את אבשלם ואת זקני ישראל וכזאת וכזאת יעצתי אני: טז ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד לאמר אל תלן הלילה בעברות המדבר וגם עבור תעבור פן יבלע למלך ולכל העם אשר אתו:

ויהונתן

רשי

כי יעצתי · כי זאת עצתי: ופניך הולכים · בראש ואת תהי אזיל בריש כולנא: ונחנו עליו · ונגוח עליו לשון חנייה כמו ויחן בכל גבול מצרים נחה ארבה על אפרים: חבלים · משריין כמו חבל נביאים חבלי רשעים: על הנחל · חומת העיר כמו רוב אל הגי: וגם עבור תעבור · את הירד': פן יבלע למלך · שלא יעצוהו לטובה ויעשה כדברי אחיתופל: יבלע · יאמר לו בסתר ובבליעה: עין

רלבג

ויאמר אבשלום וכל איש ישראל · זה מורה כי זקני ישראל לא הסכימו בזאת העצה השנית: פן יבולע למלך ולכל העם אשר אתו · למען תתישב העצה ביניהם על זה או ירצ' בזה פן ישחית מה שהוא למלך מכשיו ובניו וטפיו ומה שהוא לכל העם אשר אבשלם אתו ולא אמרו פן יבולע המלך ... לחלוק כבוד למלכות ושלא לפתוח פיו לרע כנגדו: ותשעש

מסרה

ואת זקני ג' בקריאה וסי' ויאמר חושי אל צדוק · וישלח את אליקים אשר על הבית דמלכים · וחברו דישעיה:

כלי יקר

ובאנו אליו עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל ונחנו עליו כאשר יפול הטל לפי שאחיתופל אמר שילחמו עמו בלילה לעומתו אמר חושי שהתרי ההסף כל ישראל לא ילכו לחנות עליו כי אם בעלות השחר שהיא העת שיפול הטל על האדמה והו שאמר כאשר יפול ה... לומר בזמן נפילת הטל ולפי שאמר האחיתופל והכיתי את המלך לבדו לזה אמר ולא נותר ... האנשים אשר אתו גם אחד שלא נחלק עליו בין המלך והנשים אלא בגזירה שוה ומשפט אחד להם יחדיו בשוה עד כאן ולפרושו ז"ל הפר על האדמה אין לו צורך כיון שלא בא אלא ... יפול וכו' אלא להורות הזמן של התביה אין שייכות להזכיר על האדמה ולפי' הר"דק ז"ל ... שאמ' ולא נותר בו וכו' ומהרי"א ז"ל לא עיכרגם אבל יקחום יחדיו ויאספום יחדיו בנחומתיו ... את עיר יאסף וכו' והשיאו כל ישראל ... חבלים על החומות כמנהג לעשות סולמות להרים ואחרי כרישהם יסחבו אותה עד הנחל עד אשר לא ימצא שם גם צרור ... כדי שלא יתחבא דוד שם ... ביד אבשלום ... להמיתו ולא להסירו ממלכותו עד כאן וה"נ אמרו כאשר יפול הטל לרמוז שלא ... עליו כטל על האדמה המועיל מאד: ולע"דן ובאנו אליו באחת המקומות לפי שהי שתי בחינות שאפשר שנמצא דוד באחד המקומות או באחת הפחתים ועתה הכתיב רמ בתיבת באחת על הפחתי' והמקומות כמשמעו והקרי באחד המקומות שהוא היותר מצוי שבעת הביל היה באחת הפחתים נחבא שם לפי שעה להיות הדבר פתאום ... עתה הזה מדבר ההר רסיפת כל ישראל שיעבור זמן מה לאספם הז והלי ילא דוד מהפחתים ... מלא כי אם באחד המקומות ובאנו אליו באחד המקומות אשר נמצא שם ולא נחבא אבל נמצא בו כטוב בעיניו ואמר ונחנו עליו עליו ממש שמורה על ההתגברות עליו כאשר מוכרח בטל ... על האדמה שהטל הינו נעכר לעולם לזה אמר כאשר יפול הטל על האדמה שהוא מוכרח לנפול על האדמ' ואמר ולא נותר בו להורות הכריז' כמרץ לבלתי הוותר בו נשמה ולא מהעם אשר אתו כי הם בוגדי' ואין בהם תועלת כי אם שלא יוותר מהם גם אח' או יאמ' ולא נותר בו מקר' קיר כשנפול עליו כאס' ירד הטל בעסר רב וכבד ולא נות' נשמ' ולא בכל הנשים אשר אתו גם אחד כי פתאו' יב' אידם:

ואם אל עיר וכו' עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל אמר חבלי סולמות חבלים כמנהג היום לעלות בחומה גבוהה: ולע"דן שאמר אותו לשון זכר לרמוז אל דוד הכלל... עיר והשיאו כל ישראל אל העיר ההיא חבלים וסחבנו אותו את דוד בכלל בתוך העיר ולהורות כי הוא אויב לדוד כאן אמר וסחבנו אותו חושי בכלל הסוחבים אותו ומהם וכ"א יבלבו ונחנו ... כי הוא טובה לו כדי שתקובל עצתו ברצון ושמזה ימשך התועלת שנמשך לדוד מזה:

ויאמר אבשלום וכו' עיין הרל"בג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף כי ה' נתן לחן בעיני העם את עצת חושי הארכי עם היות עצת אחיתופל העצ' נכונה כפי חומר הענין אלא שהב"ה עשה כן כדי ליפרע מאבשלום ע"כ: ולע"דן לדקדק ואמרו טובה עצת חושי מעצת אחיתופל וכו' כי לפי דעתי לא נכנסו בסוג אחד ומה להם לו' מעצת אחיתופל רק הי"לל טובה עצת חושי מאד וכיוצא גם נכין אומר לבעבור הביא ה' אל אבשלום ולמה לא הזכיר העיקר והוא למען הציל את דוד: תראה שהעם ישרה בעיניהם עצת חושי כי מה' יצא הדבר כדמסיק ולזה ... כן תמהו ורצו להסביר פנים לזקנים והוא אומר טובה עצת חושי מעצת אחיתופל שאין מ"ס ... ח"ס היתרון אלא אמר טובה עצת חושי ואע"פ שאינו מלומד בעצות טובות כל כך הנה כתלמד מן עצת אחיתופל כלומר מתוכה שראה אותה בלתי נכונה לא טובה תמנה רעה ליעץ עצה טובה בזאת שיעץ ואמר ה' צוה להפר את עצת אחיתופל אמר כי מצד דוד יד ה' לא תקצר להצילו מידם הכן לבעבור הביא ה' אל אבשלום את הרעה אשר נגזרה עליו להמיתו בזאת עשה כן ה' שילך ופניו בקרב כדי שיתלה בזאת ויהרג. או אפשר כי להיות בשעה כזו מדת הדין מתוחה ראה הש"י להפיר את עצת אחיתופל הטובה למען הביא ה' אל אבשלום את הרעה לא בעבור דוד כדי שלא יהא עליו קטרוג ... להצילו וכו' ולא נעקתם שמעתי מפני נוגשיו ... לא מאהבתם של ישראל ... וכו' כי אם ... המצריים ז"ש מפני נוגשיו ... בכלי חמדה ואמר וה' צוה להפר לאבשלום כי לב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ יטנו לזה להפר עצת אחיתופל לבעבור הביא ה' אל אבשלום לומר שלא ... שיבחר אבשלום בעצה הרע' ... ז"ש לבעבור הביא ה' אל אבשלום את הרעה ולא אמר על אבשלום אלא אל אבשלום ... שהוא יסייע בהבאתו וע"י בחירתו בעצת חושי הארכי:

ויאמר חושי אל צדוק מהרי"א ז"ל כתב שפשט חושי אולי אבשלום אמר בתחבולה שישרה בעיניו עצתו כדי לעשות עצת אחיתופל שאמום ויהיה חושי בטוח ולזה הודיע לצדוק ולאביתר רב' עצות וישלחו מהרה להגיד לדוד כן כדי שיזדרז פן יבולע המלך: ולע"דן כי שלא ... שילמדו להתביא המלך במלחמה הזאת וכן עשו כדכתיב ויאמר העם לא ... דעת שאחיתופל לא היה בדעתו כי אם להכות במלך לבדו והתועלת אחיתופל הנכונה ועצת חושי בלתי נכונה אל אבשלום ועב"ז היה מהפלי ... ותדחה עצת אחיתופל שבזה תחוקנה ידי דוד וידי אשר אתו כי ידעו ... אחיתופל וז"ש כזאת וכזאת יעץ אחיתופל את אבשלום ואת זקני ישראל שהיו מקובלת אל אבשלום ואל זקני ישראל כדכתיב ויישר הדבר בעיני ... כזאת וכזאת יעצתי אני ולא הזכיר כאן זקני ישראל כי לא הוכשר ... יצא הדבר לכן חזקו ואמצו כי ה' אתכם אל תיראום ואמר כזאת ... וכזאת יען אחיתופל על כל חלקי עצתו הן חלוקת הבחירה בא שכים בלילה הן והכיתי את המלך לבדו אשר כל חלקי עצתו נכונות לאבשלום ... וכזאת וכזאת יעצתי אני בהפך וסתיר' לכל דבריו אמת לאמת כנ"ל והוא פלא שהפרתי כל חלקי עצתו:

ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד עיין רש"י ז"ל ולדבריו למלך על אבשלום ולכל העם אשר אתו ר"ל לכל אשר אתו ונטה לסברתו יבולע בסתר ויאמרו להם שדברי אחיתופל כבי' ודברי חושי בבגידה כי רעה דוד הוא ועיין הר"דק ז"ל והר"לבג ז"ל והוא מפרש למלך על דוד ולפירושו יבולע לשון בליעה מיותר כדרש"י ז"ל והכוונה שיעשו מעמד ביניהם ותתיישב העצה ביניהם בסוד אלא שרש"י ז"ל פירש למלך על אבשלום: ולע"דן והגידו לדוד כל הנזכר בפסוק הקודם כזאת וכזאת יעץ אחיתופל וכו' כדי שיהיה הקדמה לאמר לו אל תלן הלילה בעברו' המדבר וזה שאמר לאמר וגם עבור תעבור יוהר לפנים מהם כי בשלומך יהיה שלום לכל העם וזהו שאמר וגם עבור תעבור פן יבולע למלך כי אולי יתחרט אבשלום מעצתי וישוב להכעיסני ולגנב דעתי ומה שאמר פן יבולע למלך פשוטו כדברי הר"דק ז"ל כנזכר לעיל ודברי המתרגם אפשר שמפרשו לשון בליע' כשאדם בולע דבר ערב נהנה הוא מהבליעה כך פן יבולע ויהנה המלך דוד מדברי אלה שאמרתי אל תלן הליל' בעברות המדבר וגם עבור תעבור פן יבולע המלך דוד דברי אלה ויעשם בהם טעם טוב הוא וכל העם אשר אתו וזה הכריע הל"מד של למלך שהי"ל להמלך וכל העם אם הוא לשון הנאה ולזה תרגם דלמא יתהני למלכא וכו' ועוד הכרח שני שאין ראוי בענין הנאה וקלקלה לפתוח בגדול ובמלך ולו' פן יבולע למלך תחילה כי בקלקל' מתחילין מן הקטן אלא ודאי דילמא יתהני למלכא קאמר ולכל העם שכלם יהנו מדברי אלה אשר אני מצוה להם שלא ילינו בערבות המדבר:

ויהונתן ואחימעץ עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק: **וירא** אותם וכו' ותקח האשה וכו' וידבקו עבדי אבשלום וכו' עיין רש"י וכן הר"דק וכן מהרי"א ז"ל והוסיף וידבקו ולא מצאו וידבקו בבית ולא מצאו ע"כ: ולע"דן הגידו הכתובים האלה השגחת הש"י שראה אותם הנער ושחשבו יהונתן אל ראתי הנער ותמהלכ' לבחורים היות בחורים שבו שמחביאן גרם והזמין להם הנס שם יתחבר שיהיה שם באר בחצרו כי אולי לא היו שם בארות כי שם מיכל המים קרובה וז"ש ולו באר בחצרו ר"ל ולו ביחוד באר בחצרו ולא לזולתו וירדו שם והזמין הש"י הריפות ונתן בלב האשה לפרוש המסך ולשטוח הריפו' עליו ולא נודע הדבר בכל שלא ראה אותם איש או אשה שנכנסו שם גם נבא עבדי אבשלום אלו הכתיבים באשה לא ראיתי אנשים היו מחפשים בחצר אבל הש"י נתן בלבה שהודה ואמרה בו עברו הלאו אבל עברו את מיכל המים ולא מצאו ויבקשו חוץ לעיר אבל מיכל המים ולא מצאו ונתן השם יתברך בלבם ששבו ירושלם ולא עמדו שם על הספק אולי הם נחבאים שם בבחורים ביותר מלאכים בחוץ אבל שבו ירושלם בפחי נפש אין זה אלא מעשה ה' כי נגרה הוא לה' שכתבתי זה אנה הש"י לידו ומלאכתי בילקוט לחסירום בסימן תחר"נג בר ורא' כמה גדול זכות של אשת שמעי בן גרא במסה שברחו לתוך ולאדיגר מדרש אבשלום להורגם מלאו בלא על שמעו פתוחה ונכנסו שם וירדו לתוך הבור מיד בלה אשת שמעי ופרסה מסך על פיו

ופרסה

רדק

בעין רגל · תרגם יונתן בעין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי' ברגליו: והלכה השפחה · שפחה של בית צדוק הלכה לעין רוגל למקום שהיה שם יהונתן ואחימעץ והגידה להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברים שדבר חושי: על פני הבאר · כמו על פי הבאר וכן תרגם יונתן על פומא דבירא והוא מן ג' דסבירי' פי וקורין פני והענין אחד כי פי הבאר הוא פניו: הריפות · החטים הכתושים יקראו הריפות וכן כתו' הריפות בעלי והוא מן עומדי שמים ירופפו ויונתן תרגם הריפות דקילן: מיכל המים · אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עבר ירדנא: אל ביתו אל עירו · יש ספרים ואל עירו ובספר מוגה אל עירו: ויצו אל ביתו · כדרך אדם קרוב למיתה שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מדבר ביתו ונחלתו: ויחנק · בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשת' עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד: ועמשא בן איש · ר"ל בן איש גדול כתו וחזקת והיית לאיש כלומר לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם אנשים אנשים גדולים: יתרא הישראלי · ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראל היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפי' נקרא ישראלי וישמעאלי ישמעאלי על הגירות וישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי ואדוני אבי ז"ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם וכשהיה בא משם לא"י קורין אותו ישמעאלי ובדברי רבותינו ז"ל יש דרש למ' קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לפסול את דוד למלכות לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמ' על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם: אשר בא אל אביגל בת נחש · הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים · וטעם אשר בא ולא אמר איש אביגל אשר שבא אליה קודם שישאנה וילדה לעמשא לפיכך אמר אשר בא ור"זל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש ר"ל בעצתו של נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת והוא נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו · ואדוני אבי ז"ל פי' כי קראו נחש לפי שיצאו ממנו לפעוני' שהרגו באומות העולם וכן כתוב כי משרש נחש יצא צפע כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו: ושובי

רשי

עין רוגל · עין קצר' כובסי בגדי לשון שכובסין אותם שם שבועטין אותם ברגל: את המסך · וילון: הריפות · חטין כתושות כמו בתוך הריפות: מיכל המים · איני יודע לו פתרון במחבר' כל ופתרונו לפי עניינו כמו שיבולת הנהר: בת נחש · הוא ישי אבי דוד רבותי' אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש: ושובי

17 וִיהוֹנָתָן וַאֲחִימַעַץ עֹמְדִים בְּעֵין־רֹגֵל וְהָלְכָה הַשִּׁפְחָה וְהִגִּידָה לָהֶם וְהֵם יֵלְכוּ וְהִגִּידוּ לַמֶּלֶךְ דָּוִד כִּי לֹא יוּכְלוּ לְהֵרָאוֹת לָבוֹא הָעִירָה׃ וַיַּרְא אֹתָם נַעַר וַיַּגֵּד לְאַבְשָׁלֹם וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם מְהֵרָה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־אִישׁ בְּבַחוּרִים וְלוֹ בְאֵר בַּחֲצֵרוֹ וַיֵּרְדוּ שָׁם׃ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ אֶת־הַמָּסָךְ עַל־פְּנֵי הַבְּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו הָרִפוֹת וְלֹא נוֹדַע דָּבָר׃

כ וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם אֶל־הָאִשָּׁה הַבַּיְתָה וַיֹּאמְרוּ אַיֵּה אֲחִימַעַץ וִיהוֹנָתָן וַתֹּאמֶר לָהֶם הָאִשָּׁה עָבְרוּ מִיכַל הַמָּיִם וַיְבַקְשׁוּ וְלֹא מָצָאוּ וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלִָם׃ וַיְהִי אַחֲרֵי לֶכְתָּם וַיַּעֲלוּ מֵהַבְּאֵר וַיֵּלְכוּ וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמְרוּ אֶל־דָּוִד קוּמוּ וְעִבְרוּ מְהֵרָה אֶת־הַמַּיִם כִּי־כָכָה יָעַץ עֲלֵיכֶם אֲחִיתֹפֶל׃ וַיָּקָם דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן עַד־אוֹר הַבֹּקֶר עַד־אַחַד לֹא נֶעְדָּר אֲשֶׁר לֹא־עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן׃ וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֶשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ אֶל־עִירוֹ וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו׃ וְדָוִד בָּא מַחֲנָיְמָה וְאַבְשָׁלֹם עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃

כה וְאֶת־עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב עַל־הַצָּבָא וַעֲמָשָׂא בֶן־אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי אֲשֶׁר־בָּא אֶל־אֲבִיגַל בַּת־נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב׃ ויחן

תרגום

וִיהוֹנָתָן וַאֲחִימַעַץ קַיְמִין בְּעֵין קַצְרָא וַאֲזָלַת אַמְתָא וְחַוִּיאַת לְהוֹן וְאִינוּן יֵזְלוּן וִיחַוּוּן לְמַלְכָּא דָוִד אֲרֵי לָא יָכְלִין לְאִתְחֲזָאָה לְמֵיעַל לְקַרְתָּא׃ וַחֲזָא יַתְהוֹן עוּלֵימָא וְחַוִּי לְאַבְשָׁלוֹם וַאֲזַלוּ תַּרְוֵיהוֹן בִּפְרִיעַ וְעָלוּ לְבֵית גַּבְרָא בְּעַלְמֶת וְלֵיהּ גּוּבָא בְּדַרְתֵּיהּ וּנְחַתוּ תַמָּן׃ וּנְסִיבַת אִתְּתָא וּפְרַסַת יַת פַּרְסָא עַל פּוּמָא דְבֵירָא וּשְׁטַחַת עֲלוֹהִי דְּקִילָן וְלָא אִתְיְדַע פִּתְגָּמָא׃ וַאֲתוֹ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם לְוַת אִתְּתָא לְבֵיתָא וַאֲמַרוּ אָן אֲחִימַעַץ וִיהוֹנָתָן וַאֲמַרַת לְהוֹן אִתְּתָא כְּבַר עֲבַרוּ יַרְדְּנָא וּבְעוֹ וְלָא אַשְׁכָּחוּ וְתָבוּ לִירוּשְׁלֶם׃ וַהֲוָה בָּתַר מֵיזַלְהוֹן וּסְלִיקוּ מִגּוּבָא וַאֲזַלוּ וְחַוִּיאוּ לְמַלְכָּא דָוִד וַאֲמַרוּ לְדָוִד קוּמוּ וְעִבַרוּ בִּפְרִיעַ יַת יַרְדְּנָא אֲרֵי כְּדֵין מְלִיךְ עֲלֵיכוֹן אֲחִיתֹפֶל׃ וְקָם דָּוִד וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ וַעֲבַרוּ יַת יַרְדְּנָא עַד מִנְהַר צַפְרָא עַד חַד לָא שְׁנָא דְלָא עֲבַר יַת יַרְדְּנָא׃ וַאֲחִיתוֹפֶל חֲזָא אֲרֵי לָא אִתְקַיַּם מִלְכֵּיהּ וְחָרֵיז יַת חֲמָרָא וְקָם וַאֲזַל לְבֵיתֵיהּ וּלְקַרְתֵּיהּ וּפַקִּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְאִתְחֲנַק וּמִית וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דַאֲבוּהִי׃ וְדָוִד אֲתָא לְמַחֲנַיִם וְאַבְשָׁלוֹם עֲבַר יַת יַרְדְּנָא הוּא וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ׃ וְיַת עֲמָשָׂא מַנִּי אַבְשָׁלוֹם חֲלַף יוֹאָב עַל חֵילָא וַעֲמָשָׂא בַּר גַּבְרָא וּשְׁמֵיהּ יִתְרָא יִשְׂרְאֵלָא דְעַל לְוַת אֲבִיגַל בַּת נָחָשׁ אֲחָתֵיהּ דִּצְרוּיָה אִמֵּיהּ דְיוֹאָב׃ ושרא

רלבג

ותשטח עליו הריפו' · היא חטה הכתושה במכתש ויטחוה תחלה כדי שתיבש: מיכל המים · רוצה לומר פלג המים: ויצו אל ביתו ויחנק · יתכן שחנק את עצמו כי ראה הרע שיקרה מזה לאבשלו' והיה ירא מדוד שתתפרסם לו זאת העצה שיעץ עליו: אשר בא אל אביגל בת נחש · ידמה שהיו לישי שני שמות ושנה אשר שהיא אחות צרויה אם יואב להודיע טעמם' ויואב היו קרובים בני שתי אחיות ועם כל זה הרג יואב את עמשא כדי שישאר שר צבא כמו שהיה · והנה זכר כי כבא דוד מחנימה הגישו לו שובי בן נחש ומכי' בן עמיאל וברזלי הגלעדי המצטרך לו מכל משכב וספות והם כלי בית . קבול ממשכת וכלי יוצר להשתמש בהם בכל צרכיהם והביאו להם למזון חטים ושעורים וקמח וקלי מהחטי' ומן השעורים כדי שיוכלו לאכול תכף מהקלי והביאו להם ממיני קטנית פול ועדשי' וגם הביאו להם מהם קלי לאכלו תכף והביאו להם עוד דבש וחמאה ללפת בו את הפת ולשתות וצאן לאכול וחריצי חלב בקר לאכל לפי שהם יותר חשובים משאר החריצים · והנה הסכימו אלו השלשה ממקומותיהם לשלם זאת המנחה לדוד: ויסם

מסורה

העירה ט'ח' לישן עורה וחד לישן קריה סימ' נמסר ביהושע סימן ו': אבשלם י"ד חס' וסימ' כי לא תהיה לנו פליטה · היתה מגפה בעם · כזאת וכזאת · ועצת אחיתופל · ויישר הדבר · אשר בחר יי' והעם הזה · בוא אל פלגשי אביך · ודוד בא מחנימה · אכחרה נא · ואת עמשא שם · ויחן ישראל · וירא אתם נער ויגד · ראיתי את אבשלום · ואבשלום לקח: פני הבאר ג' סבירין פני וקרינן פני בקריאה וסי' נמסר בריש סדר מסעי: אור הבקר ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בשפטים סימן י"ו: מחנימה ג' וסי' ודוד בא מחנימה · ויהי כבוא דוד מחנימה · אחינדב בן עדא:

כלי יקר

ותשטח עליו הריפות שנאמר ותפרוש את המסך על פי הבאר ותשטח עליו את הריפות ופרעה ראשה וישבה על המסך באשה שכפנה לצרכה באו עבדי אבשלום ומצאו שהיא יושבת וכאשר פרוע' אמרו עבדי אבשלום אפשר שהצדיקים בתוך הבאר וזו יושבת עליהם מיד חזרו אמר הקב"ה הואיל ועל ידה נמלטו עתידה שיצאו ממנה שני צדיקים שפודים את ישראל על ידיהם של מרדכי ואסתר · ובזה אבין אומרו אל בית איש בבחורים שהוא איש צרידה איש ירושלים שיוסי בן יועזר איש מכניג צרידה וכן איש ירושלם ר"ל מכניג ודבר ורחם לירושלם וכן כיוצא בזה איש בבחורים ר"ל בבית מגניג וראש שהיה איש בבחורים והוא שמעי והיינו דלא כתיב אל בחורים בבית איש · ובתיבת המסך כרתא שני ענייני חז"ל האחד עשיית צרכיה כמו להסך את רגליו גבי שאול שהוא לעשות צרכיו כן זאת האשה עשתה עצמה כאלו היא עושה צרכיה בבור ההוא · והענין השני ברמז ענין שער ראשה שפרעה אותו ולשון המסך כמו שכתוב בשמשון עם המסכת שזה נכלל בלשון ותפרוש את המסך שלשון ותפרוש שפרע ראשה וסתרה השער · והנה נפלאות השם יתברך שהצילם בבית שמעי שנקלט של דוד המלך ע"ה · ובזה מובן קושית חז"ל בפסוק איש יהודי היה וכו' קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני ואמרו אמו מיהודה ואביו ימיני ע"כ דקשה דלאו ארח ארעא ליחס אחרי האם אלא לבית אבותם אבל לביות ההצלה בזכות אמו לכך יחסה אחריה ואמר איש יהודי וכו' איש ימיני:

ויהי אחרי לכתם וכו' צריך לדקדק כפל ויגידו למלך דוד ויאמרו אל דוד והשמי מהגד' לאמיר' ומלשון בדוד למלך דוד ולשון אל דוד וכו' כי אלו נתעכבו זמן מה עד לכת עבדי אבשלו' ויהי אחרי לכתם אין אחרי אלא מופלג שחששו פן ישובו לחפש לזה אמר אחרי לכתם אז עלו מן הבאר וילכו מהרה מה שאמר וילכו מיותר אבל כיון לומר שמה שאחרי הליכתם בעכוב' מהרו אחר כך בהליכתם באריזות כמרץ שהלכו ויגידו למלך דוד הגידו לו תחילה את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה' ע"י האשה הכשרה אשר הוכיח ה' וזה מורה לשון הגדה שאמרה ויגידו והי' תכלית הגדה זו מצד היות דבר נוגע למלך למען יכתב בספר הזכרונות דברי הימים להטיב עם האשה הזו בשוב ה' את שיבת המלך דוד למלכותו וזהו שאמר ויגידו למלך דוד ככל הנזכר לעיל בפסוקים הקודמים ממעשה ה' כי נורא הוא יודה לה' חסדו ונפלאותיו · ויאמרו אל דוד קומו ועברו מהרה את המים כי ככה יעץ עליכם אחיתופל לכך אל תאחרו · ולפי שהיו דבריהם אלו אל דוד בכהואה ובזורים עליו שיעבור מהרה אל המים לכך כאמר ויאמרו אל דוד כאלו הוא הדיוט כך נהגו בו לבאר אליו ולומר לו ולהם קומו עברו ועפ"י שכל עצת אחיתופל היתה על דוד שנו ואמרו כי ככה יעץ עליכם אחיתופל עליכם דייקא בלשון רבים על הכלל כדי שיהלה בו יחדיו לעבור וישימו נפשם בכפם אם תהיה מלחמה וז"ש בסמוך

ויקם דוד וכל העם וכו' כי יחדיו דוד וכל העם עברו ולא נשאר אחד שלא עבר כי נכנסו דברי אחימעץ ויהונתן באזניהם כאמרו כי ככה יעץ עליכם אחיתופל כאמור:

ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו וכו' גילה לו במה יסקינו סלרין ויצו אמר רמי בר חמא מכין לת ולע"ד שסקלו יהור תיב וז"ל אמרו ויחנק בקללת דוד המלך ע"ה בענין לא חדשים ובענין ספירת יסודות המקדש שלא וקללו שיחנק וכן הוה ליה בילקוט סימן קמ"ב · התורה שנ' ויצו אל ביתו כצואה בעלמא ע"כ: שהם נחנק שמת אלא ודאי הא קא משמע לן ויחנק מזמן ומאז אשר קללו דוד וכו שאמר ויחנק בפ"הח הכ"ון מורה תיבת חנק שהוא בי"ד ויחנק דהיה לו לומר ונחנק או ויחנק בציר"י הכ"ון אלא ודאי הכי קאמר ויחנק שהמר לו דוד יחנק וכן הות ליה וימות ולזה לא אמר ונחנק מורה שלשון יחנק הו' לשון קללה והוי"ו לשמוש ובזה נתיישב כל הנזכר · ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל:

ולע"ד שראה שהסי"ת עם דוד כיון שהפר עצתו אם כן יעזרהו לדוד לנצח אויביו וכלתה לו הרעה ויחנק וכדי שלא יהיה כהרוגי מלכות שנכסיהם למלך · ובזה מובן אומרו אל ביתו אל עירו דהיה לו לומר אל עירו אל ביתו אבל כוון הפסוק לומר שעם הליכתו אל ביתו שלא יאבד ולעשות צואה הלך אל עירו ויחנק והצואה שעשה היתה עולה בדין כיון שחנק עצמו וז"ש ויצו את ביתו ויחנק ואמרו חכמינו ז"ל שלשה דברים צוה אחיתופל לבניו בשעת מותו אל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד דקודשא בריך הוא נסיב לכון אפין אפי' בכרחסיא ולא תשלו והכנו עם מי שהשעה משחקת לו ואם היתה העצרת ברורה זרעו חיטין יפות ולא ידעין אם ברורה בטל או ברורה כשרב ע"כ וצ"ל דאל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד הדא היא דאל"כ ארבעה דברים הם · ובגמרא אמרו שלשה דברים צוה אחיתופל לבניו אמר להם בני אל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד וי"ט של עצרת ברור זרעו חיטים מר זוטרא אמר בלול איתמר אמרי נהרדעי משמיה דר' יעקב לא ברור ממש ולא בלול ממש אלא בלול ורוה לפוני' מכשבת אהו ברור ע"כ שבזה צדקו יחדיו דברי האומר בלול והאומר ברור · והמאמר הוה מוכח אל תהיו במחלוקת באחת מן תמרדו כו' בשנית · ופי' אל תהיו במחלוקת שלא תהיה מחלוק' ביניכם אתם בני אלא איש את אחיו יעזורו:

ודוד בא מחנימה הכוונה להגיד שע"י גלוי דעת דוד ע"י יהונתן ואחימעץ בהודיעוהו עצת אחיתופל עלה בידו שדוד בא מחנימה והעם נח מעט מצער הדרך ובא להם קצת ליד' ואבשלום עבר את הירדן להשיגו שלא השיגו קודם העברה הירדן:

ואת עמשא וכו' חז"ל אמרו ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי וכתיב הישמעאלי אמר רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאל ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני · לא עמונית מואבי ולא מואבית ע"י · ובמדרש רות ר' שמואל [illegible]

פי' רג"י ישעיה

[illegible]

ושובי בן נחש מרכת בני עמון · ישראל היה והיה נר ברכת בני עמון לאחר שכבשה דוד והלרש שהזכיר כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה לאותו דוד הלא וכל העם אשר ברבה וכל ערי בני עמון עשה משפטים לף כי חנון המלך הסר הרבים את עבדיו והפשר כי נהנייר והחייכו : מאלעדי מרוגלי · הגלעדי מעיר שמה רוגלים : מסכת וספות · כלי שהופכין ממנו מיס לידיס · מסכת לשון ספיכה וכן ותעל ככנת הטל ונבלי שמים מי יסכיב ויי"מ מטה ונקרחת מסכב לשי שסוכב חדס עליה וי"ת מכבין פירו' סדינין ותרנוס והרדידים וכנגתע וכן בדברי רז"ל תגתן כבגתי לבתי ופירוש וספות כמו מזרקים וכן מן הדס הסר בכף וי"ת וקולין

וכן ואת הספיס דירמיה וי"ת קיליח ותרנוס וכדה על שכמה וקולתת · וקלי הסמוך לקמת הוא קלי מן חפיס והסמוך לעדסים הוא קלי ממיני קטנית דבר הלמד מעניינו : וספות בקר · ת"י וגוכנין לחלב תורין נקראו הגביונות ספות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עלמותיו : רעב · אמרו רעבים היו העם במדבר וגריך לקדמס במזונות כי לח הוליאו עמס ספוקס מן ירושלם כי בחפזון יצאו וברחו : ועיף · מן הדרך וכן אמר למעלה עיפים ויעפ עס ור"ל דרשו עיף מרליהה ולמח כי במדבר מע"פ שהוא מן הייעוד שהוא מקום מרעה הבהמות לח יחלאו שם מיס כרוב : לח

ושְׂרָא יִשְׂרָאֵל וַאֲבְשָׁלוֹם בְּאֶרֶץ גִּלְעָד : וַיְהִי כְּבוֹא דָוִד לְמַחֲנַיִם וְשׁוֹבִי בֶן־נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וּמָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלּוֹא דְבָר וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים : מָכְבִּין וְקוֹלִין וְאָגָן הַחֲסָף וְחִטִּין וְשְׂעוֹרִין וְקֶמַח וְקָלְיָא וּפוֹלָא וְטֶלוּפְחִין וְקָלְיָא : וּדְבַשׁ וְשֶׂמֶן וְצֹאן וּגְבִנִּין הַחֲלָב תּוֹרִין קָרִיבוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ לֶאֱכֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר : וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת : וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־הָעָם יַד־יוֹאָב וְהַשְּׁלִישִׁית בְּיַד אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי

ב' ח' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ' כא' כב' כג' כד' כה' כו' כז' כח' כט' ל' לא' לב' לג' לד' לה' לו' לז' לח' לט' מ' מא' מב' מג' מד' מה' מו' מז' מח' מט' נ' נא' נב' נג' נד' נה' נו' נז' נח' נט' ס' סא' סב' סג' סד' סה' סו' סז' סח' סט' ע' עא' עב' עג' עד' עה' עו' עז' עח' עט' פ' פא' פב' פג' פד' פה' פו' פז' פח' פט' צ' צא' צב' צג' צד' צה' צו' צז' צח' צט' ק' קא' קב' קג' קד' קה' קו' קז' קח' קט' ר' רא' רב' רג' רד' רה' רו' רז' רח' רט' ש' שא' שב' שג' שד' שה' שו' שז' שח' שט' ת' תא' תב' תג' תד' תה' תו' תז' תח' תט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ' כא' כב' כג' כד' כה' כו' כז' כח' כט' ל' לא' לב' לג' לד' לה' לו' לז' לח' לט' מ' מא' מב' מג' מד' מה' מו' מז' מח' מט' נ' נא' נב' נג' נד' נה' נו' נז' נח' נט' ס' סא' סב' סג' סד' סה' סו' סז' סח' סט' ע' עא' עב' עג' עד' עה' עו' עז' עח' עט' פ' פא' פב' פג' פד' פה' פו' פז' פח' פט' צ' צא' צב' צג' צד' צה' צו' צז' צח' צט' ק' קא' קב' קג' קד' קה' קו' קז' קח' קט' ר' רא' רב' רג' רד' רה' רו' רז' רח' רט' ש' שא' שב' שג' שד' שה' שו' שז' שח' שט' ת' תא' תב' תג' תד' תה' תו' תז' תח' תט'

וקלי ג' וסי' ולחם קלי וכרמל · משכב וספות וכלי יוצר ב' בו · וא' מצות וקלוי :

משום מלחמה לעשות זה בזה החוכן לחל שהוסרו משם החנשים הילדים וכי הלבנ : ועיקם

רשי

ושובי בן נחש · הוא הכין בן נחש : משכב · מלעו : וספות · כלי מעשים הס כמו ספו כסף : וקלי · מיני קלי"ו המרו רבותינו שני מיני שתיפת הקריב ברזילי לדוד לחד חל חטי' ולחד חל עדשים כעין המוער כלן קמח וקלי הוא חל דגן ופול ועדשים וקלי ממינים חל קטנית שמיבשין חותן בתנור כשהן לחין והס מתוקין לעול' וטוחנין חותן ועושין מהס מלכל שקורין אתית : וספות בקר · וגוכנין לחלב : לח

רלבג

ויעם עליהם שרי חלפים ושרי מחות · כדי שיהיה כדוד המלחמה בחוכן הדלוני כי הוא מחס שים בו רושם כפלם בהנע' התכלית המבוקש בחלחמה ולזה נותם התורה בפרשם ועתם

כלי יקר

ע"כ וקשה שהמחרים הלשה המדרש והגמרל חלוקים בגנוד וגרלה ליפד שהיכם חלוקי'כי לעול' יעשעהלי היה ומהר כך לירש משם · דוד עם גלית וכתעלמה הלשה עמוני ולח עמונית וכו' ולח יתרה ה'שרהלי חבר מרבי כהילו הוה יסמעהלי ומהר כל מי שהיכו שומע הלשה זו ילקר בחרב והיינו דבקש יסמעהלי עפי מהומה החרת לביחותו הוה יסמעהלי חבר מרבו כבזמן שהיה יסמעהלי הוה והכהיכה כן הגמרל לחם לח לח כן לחה יבלה בדברי הימים שהיה יסמעהלי לח היה לו להזכירו חלח בחם יסרהלי לבד חלח ולפי בשבחו מלבר חבר מרבו כיסמעהלי ומהר כל מי שהיכו שומע הל זה ילקר · בחרב שבח הוה לו לותלשה ולח בגנוהו הכתוב מלבר ובמדרשות גם כן סובר כדברי הגמרל והכריח שהיה יסמעהלי מהחלתו הלה שחהר כך בתגייר לחם לח כן לחה בחגירת החרב לח חמר חלומי לו זוללו הלה ולפי לפי שהיה החלתו יסמעהלי חמר כן בלופן שהגמרל והמדרש כל' לקרות יסחקיהו ואין בדברים מהלוקת כלל והוה נכון · ובסמוך חם"ל למהר לך בלישור הכתוב הזה הבחשך מהמלמ'כזה · ועייין ס"א ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל :

ולע"ן לקרקק הומרו בן לוח שהוח פשוט כי"ל בן יקרח הישרהלי ועוד לומרו לחבר בח לל חבינל הי"ל חבינל הי"ל לוח שם חבינל חו לחבר בשה לת חבינל ולמה בח חבינל חסר י"ד ובדברי הרד"ק שחמר הפשר שבח עליה קודם ניסולין ונולד ניסבח מחוהה בילה קודם ניסולין הפשר לע"ד לומר שלזה חסרה יו"ד של חבינל לביו' שכבעלה קודם ניסולין ע"ד מה שלחנו"ל גבי חבינל הבח דוד שבכתבה חבינל חסר לבי שחמר' והיה כחבר יעוב ה' לחלוני וזכרת לת למתך כנז"ל במקומו הלה שקשה בעיני לומר שבת נחש הוה יש הלריך חבעל קודם ניסולין ולו חלח לדברי נביחות · וגרלה כי יוכן זה במה שזכרתי בשם מדרש רות שחתרת היה יסמעהלי ונתגייר ותכף לבחרתו נתן לו בתו יפי לבי דוד לו לחשה לו"ל כי לחבשלום שם לת עמשה תחת יואב על הלבלה ודוגמתו היה נכל מכל כל שם בבחינת הגבורה ועמשה היה בן חים ר"ל בן חים שהיה יסמעהלי כנז"ל ולו הגבורה מפרש שידו בכל בלופן שהוח בן חים פחל"כ בתגייר והוח חסיד ושמו יתרה היסרהלי בכל הלריקים שבשם קודם להם ושמו בועז דומים לבועז ושמי ה' כמשלח"ל בכמה מקומות · וגיכו מהזרות שהשני שמות נקרלו לו יסמעהלי ויסרהלי יסמעהלי מלד רשע בגבורתיו וחוגר חרבו על ירכו ויסרהלי על עונש חשיחותו לו הוגח שכובה וכחמר שלח היה גר לדק כי שם מזרע יסרהל ולכבודו רמזו כלן בן חים ולח חמר מי הוא שם הוא בן חים יסמעהלי וחמר ושמו יתרה היסרהלי כפי פשוח חז"ל שכעשה יסרהלי בשחיטו הרשע יפי ע"ה פנו הלי והושבו כל חלישי חרן וגה לבתגייר והכף ומיד לחבר בה ר"ל לחבר בה חל בהת ובתגייר זכה לבזווג חל חבינל בת נתן הוא יפי שמת בעשיו של נתן ונתן לו בתו בראות הסיחיהו שבתגייר מיד כשמעו דברי יפי כנזכר והיכה לחו בת נתן לחוח לרוחם שם יואב שחמר שם"כ נחלה שהיו השני שרי לבחות של לבשלום ושל דוד קרובים בעניניהם ומתייחסים יחדיו ולחבר שחמר הכתוב שעמשה היה רך בשנים וחל בגבורה והכמה קרלו לפניו לחברך רך בשנים בן חים כלו' עדיין נטפל לחביו כמ"ש בן חמה בן עזחי ז"ל בן חים ושמו יתרה היסרהלי לחבר בה חל חבינל להוות לרוחם שם כן היה רקטנה וגרוח הגדולה כיון שהיה נתגיית בה וכבר היתה גרוחם שם יואב כשבה יתרה חל חבינל חבר נולד מלוחה בילה עמשה ז"ל חבר בה חל חבינל ולח חמר חים חבינל חלח חבר בה חל חבינל חחות גרוח מכבר היתה שם יואב שבה שבתעברה המו מעמשה כחמור שם כן היה עמשה, קשן מיואב בשנים חבל בשחר הפרקים מתייחס חלין חמרו :

וידן יסרהל וכו' כלן גילה הכתוב שרבים מלבר לת לבשלום היו נוטים לחרי דוד שהיו חומרי, יהי רלון שכפול ביד דוד שלם נפול בידו ירחם עליהו ולל יפלו הם בידיהו שלח ירחמו עליהו כלחר זכרו חז"ל ויוכיח הפ' שלו' ויחן י' ולמעלה הוה חו' ולבשלום עבר לת הירדן הוה וכל הים עמו וכלן לל לחמר וכל הים יחר' כי ברבים היו עם דוד בפועל הלכי חליו ובודח ג"כ כיו לחרין והוו ויחן י' וסיכה עוד כי במעבר היה לבשלום עיקר חו שהוה עבר לפניהם ע"ד וישבור מלכם ברחשם כי לקריים ופניך הולכים בקרב ע"ד המחרגם לחת לבחינת לב לעם ולבשלו' עבר כי לזהות תחילה ורלם וכל הים יסרהל עמו לחמר כלן בחניה זו כעשו יסרהל עיקר והם חנו כדי שלח לבל פחלום על דוד חלה ויחן יסרהל ולבשלום הסכים עמהם על כרחן שלה בטובתן :

וידי כבה דוד וכו' במדרש ישובי בן נחש זה חנון בן נחש ולמה נקרל שמו שובי ר' חו' סיפד לעשו רבנן לחמרין שפשה חשובה ולדלי והכוונה שרבי לרשו לעון יפוד שיפד יעזו לעשו כי בחמר הוה שם הטיב עם דוד והיינו דכתיב שובי חסר וה"ו יפ' כתיב בחותיותיו לבייעו פיפד לפחו לפי שעה ורבנין לחמרין כיון שבפעת הדחק כי מעה יד דוד החזיק בו ולל נהנה ממנו לעשו עשה ליוהב ויפדם בחבלים וכו' הס כן עשה חשובה ולדלי ורש"י ז"ל הבילה כדברי המדרש ושובי בן נחש הוה חנון בן נחש ע"כ ועייין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל · ולע"ר חיני מהזרות פיחיהו כיון שחבר לחיה לת לליהו לחבי דוד כל המידות בטלו חת ממידה כנגד מידה שלח בעלה לחיותי ליין מקבלים נדיים בשעת מיחום יחרד מוכחת על יחרו · ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל שכים סיסרהלי היה · והבילה בשם מדרש חילים לחמרו כיון שרלה דוד כן חמר מלכו הייתי מחיירה והבלימו חיינו מהם חלה מהב"ה שבלימו בדרכים ה' דברי הים גם חויבו ישלים להו התחיל לומר מזמור לדוד מפני בשבלום כנו · ושם לחמרו שלחתו היום יום הכפורים היה יהושיהו כן מלכר העם רשע להיותו שם יום לסו' בחכיל ושתה בשהיה ועיף מנעילת סנדל ע"כ · ולעיין בכוונת המדרש הזה שהנקשה לפה ז"ל בפסוק למה הזכיר הלה הג' יקרו

וַיְפַקֵּד ... אֲחִי יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁת בְּיַד אִתַּי הַגִּתִּי וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם יָצֹא אֵצֵא גַּם־אֲנִי עִמָּכֶם׃ וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא כִּי אִם־נֹס נָנוּס לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב וְאִם־יָמֻתוּ חֶצְיֵנוּ לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב כִּי־עַתָּה כָמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים וְעַתָּה טוֹב כִּי־תִהְיֶה־לָּנוּ מֵעִיר לַעְזִיר׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יִיטַב בְּעֵינֵיכֶם אֶעֱשֶׂה וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הַשַּׁעַר וְכָל־הָעָם יָצְאוּ לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים׃ ה וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־יוֹאָב וְאֶת־אֲבִישַׁי וְאֶת־אִתַּי לֵאמֹר לְאַט־לִי לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם שָׁמְעוּ בְּצַוֺּת הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הַשָּׂרִים עַל־דְּבַר אַבְשָׁלוֹם׃ וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה בְּיַעַר אֶפְרָיִם׃ וַיִּנָּגְפוּ שָׁם עַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וַתְּהִי־שָׁם הַמַּגֵּפָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים אָלֶף׃ וַתְּהִי־שָׁם הַמִּלְחָמָה נָפֹצוֹת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיֶּרֶב הַיַּעַר לֶאֱכֹל בָּעָם מֵאֲשֶׁר אָכְלָה הַחֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא׃ וַיִּקָּרֵא אַבְשָׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רֹכֵב עַל־הַפֶּרֶד

(הערות גליון: ז'ג' מל' וד' חס' · ג' על כוס · ד'ג' חס' וא' מל' · לעזור ק' · ה' וכל אחר דכו' בת"א י"ב · ב' את מי השילוח · ל' · נפוצת ק' · ג' בבת יהוד' · ה')

תרגום: אֲחוּהִי דְיוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אִתַּי גִיתָאָה וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַמָּא מִפַּק אֶפּוֹק אַף אֲנָא עִמְּכוֹן׃ וַאֲמַר עַמָּא לָא תִפּוֹק אֲרֵי אִם מֵעֲרַק נַעֲרוֹק לָא יְשַׁוּוֹן עֲלָנָא לִבָּא וְאִם יִתְקַטְלוּן פַּלְגָּנָא לָא יְשַׁוּוֹן עֲלָנָא לִבָּא אֲרֵי כְעַן אַתְּ זָכֵיל לְמִסְעַד כְּוָתָנָא עַסְרָא אַלְפִין וּכְעַן טַב אֲרֵי תְצַלֵּי עֲלָנָא מִקַּרְתָּא לְמִסְעַד׃ וַאֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא דְּתָקֵין בְּעֵינֵיכוֹן אַעְבֵּיד וְקָם מַלְכָּא עַל כֵּיבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וְכָל עַמָּא נְפַקוּ לְמָאתָן וּלְאַלְפִין׃ וּפַקֵּיד מַלְכָּא יָת יוֹאָב וְיָת אֲבִישַׁי וְיָת אִתַּי לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לִי בְּעוּלֵימָא בְּאַבְשָׁלוֹם וְכָל עַמָּא שְׁמָעוּ כַּד פַּקֵּיד מַלְכָּא יָת כָּל רַבְרְבַיָּא עַל עֵיסַק אַבְשָׁלוֹם׃ וּנְפַק עַמָּא לְחַקְלָא לִקְדָמוּת יִשְׂרָאֵל וַהֲוָת קְרָבָא בְּחוּרְשָׁא דְּבֵית אֶפְרָיִם׃ וְאִתְּבָרוּ תַמָּן עַם יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַבְדֵי דָוִד וַהֲוָת תַמָּן מַחְתָּא רַבְּתָא בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין אַלְפִין׃ וַהֲווֹ תַמָּן עָבְדֵי קְרָבָא מִתְבַּדְּרָא עַל אַפֵּי כָּל אַרְעָא וְאַסְגִּיאַת חֵיוַת חוּרְשָׁא לְקַטָּלָא בְּעַמָּא מִדְּקַטִּילַת חַרְבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא׃ וְאִתְעֲרַע אַבְשָׁלוֹם קֳדָם עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רְכִיב עַל כּוֹדַנְתָּא

והשלשת ב' חס' רחס' וט' מלאים וסי' נמסר בסדר שלח לך: כמנו ד' ג' חס' וא' מל' וסי' אם תהיו כמנו להמול לכם · מדבר מתוך האש · כי עתה כמונו עשרה אלפים · גם אתה חלית כמנו אלפים מ"ל: ויקרא ה' בקריאה וסי' ויקרא אבשלום לפני עבדי יואב · ויקרא לה יד אבשלום · ואמר אלהם מה הבמה · ומבני הכהנים בני חביה . וחברו מבני הכהנים:

רש"י

לא ישימו אלינו לב: לא יהיה דבר חשוב בעיניהם להתגבר ולהתהלל מאח' שאין אתה במלחמה: כי עתה · בהיותך בכבודך חשוב אתה כמונו: עשרה אלפים · כעשרת אלפים איש כמונו: כי תהיה לנו מעיר לעזור · וכען טוב ארי תצלי עלנא מן קרתא למסעד: לאט לי לנער: אם יקרא לפניכם במלחמה חמלו עליו: ביער אפרים · ומהיכן היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא ניתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה אלא מתוך שהתנ' יהושע שיהו מרעין בחורשין והיה אותו היער סמוך לאפרים אלא שהירדן מפסיק והיו מרעין שם בהמותיהם היה נקרא יער אפרים: וירב היער לאכל בעם · חיות רעות שביער כן תרגם יונתן: ויקרא אבשלו' לשון מקרה ופגע: ויתן

רלב"ג

ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור · הנה העזר הוא שיעזרם בתפלתו לש"י ועוד כי מפני שרצון חיל אבשלו' לא היה רק להמית דוד לא יהיו משתדלי' מאד בהריג' בני חיל דוד אחר שאינם רואין שם דוד: לאט לי לנער לאבשלום · ר"ל הסתיר בעבורי לזה הנער שתחלט אותו אם יבא לידך והנה עשה דוד זה לפי מה שאחשוב כי הוא חשב שעונו בבת שבע סבב את כל זה וכאילו היה אבשלום בזה הפועל כלי להביא גזירת הש"י על דוד במה שאמר לו הנני מקי' עליך רעה מביתך ולזה ראה דוד שאין לאבשלום פשע על זה והשתדל מפני זה בהצלתו: ותהי שם המלחמ' נפוצת על פני כל הארץ · ידמה כי מפני נפילת ישראל ביד עבדי דוד נפל מורך בלבב' והיו נפוצי' אנשי המלחמה הנה והנה על פני כל הארץ עד שהרבתה חית היע' להשחית' בעם כמו מה שהשחיתה החרב: והנה

רד"ק

לא ישימו אלינו לב · אם ננוס לפניהם · או אם ימותו חציינו במלחמה לא ישימו אלינו לב אלא אליך כלומר לא יחשב בעיניהם דבר אם ינצחו אותנו עד שיהרגוך כי כן דעתם כמו שיעץ אחיתופל והכיתי את המלך לבדו כי כל מחשבותם עליך אפי' יהיו עתה כמונו עשרה אלפי' לא ישימו לב אם ינצחונו אלא לך לבדך ישימו לב כי אליך לבם · ועתה טוב הוא שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו בעצתך ובתפלתך ויש מפרשי' אתה חשוב כנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים כפירו' ר"י שבשמוד אותך אלינה למלחמה ותהיה לנו מעיר לעזור וי"ת כי עתה כמונו עשרת אלפים ארי כען את יכיל למסעד כותנ' עשרה אלפין והרג' כי תהי' לנו ארי תצלי עלנ' מן קרתא למסעד ר"ל יותר תעזרנו אתה בתפלתך בעיר ממה שיהיו עמנו כמותו עשרת אלפים עוד יותר תעזרנו אתה בתפלתך · וכתיב לעזיר בי"וד וקרי לעזור בו"יו והקרי מבואר והכתיב מבנין הפעיל להעזי' והא יולא לשליש' פירו' שתעזור אתה אותנו על ידי האל כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו: אל יד השער · אל מקום הישיבה בשער העיר מחנים: וכל העם יצאו · יצאו לפניו למאות ולאלפי': לאט לי לנער לאבשלום · אם תפגעו בו במלחמה לאט לי בעבורי ואל תהרגוהו שלא אראה ברעתו כי אף על פי שהרע לי אני אב לרח ופירו' לאט בנחת כלומר לא תבואו בכעס וברוגז להכותו כמו שהיה ראוי שתרו לו בעבורי: את כל השרים · אף על פי שלוה את הראשים שהם יואב ואבישי ואתי בלוה גם כן שרי אלפים ושרי המאות לפי' שמעו כל העם · ביער אפרים · וכי מניין היה לבני אפרים יער מעבר לירדן פירשו רז"ל לפי שמעשר תקנות שתקן יהושע אחת מהם היא שיהיו מרעין בהמותיהם בחורשין כלומר שלא יהו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר ונחלת בני אפרים היתה בארץ כנען סמוכה לירדן כמו שכתוב בספ' יהושע ונגד נחלתם היה מעבר לירדן יער והירדן מפסיק ביניהם והיו מעברי' בני אפרים בהמותיהן שם ומרעין אותן בהותו יער לפיכך היה נקרא על שמם יער אפרים: עשרים אלף · העונש הזה על שמרדו בדוד שהיה מלך ע"פ יי' וכ"ש שהחזיקו יד בנו המורד בו: נפוצת · הכתוב נפצו' לשון רבות והקרי נפוצת לשון יחידה והכתו' אומר על הגבורי' והגדודי' מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער והקרי אומ' בכלל על המלחמה: וירב היער ת"י ואסגיאת חיות חורשא לקטלא בעמא ויתכן לפרש היער עצמו שהיו נפולים ונפלפים בעצי היער בברחם: ויקרא אבשלום · כתרגו' ואיתערע:

שוגך

מנחה קטנה

גם אני עמכם כשם שכבר לאבשלום הוא בעצמו יוצא בקרב כדי לחזק לב עמו מעשה כן גם אני אלך גם אני עמכם לחזק לב עמי ׃ כי עתה כמונו עשרה אלפים עתה שלא תלך עמנו תהי' חשוב כעשרת אלפי' איש במה שתהי' לנו מעיר השפע והתשועה מלמעלה למטה ע"י תפלתך או ירצה כי עתה כמנו חע"פי שאנחנו מעטים יש תיקון לחזקנו כאילו אני עשרה אלפים במה שתה' מתפלל בעדנו וע"כ ונושענו כי אלה ברכב ואלה בסוסי' ואנחנו בשם ה' ׃ ויעמד המלך אין עמידה אלא תפלה שהיה מתפלל פיד בנכתם למלחמה כדי להרחות להם כהוא עוסק בקצתם שבקשו ממנו להיות מעיר לעזר: ויצו המלך וג' ירגם את"פי שהיה מכוי כל שרי לבאות ישראל מ"מ אמר אותו בפומבי ובהרמת הקול כדי שישמעו אותו כל העמים וז"ש לאמר המנוך היה בכרוזית כאלו רוצה לו"ר זה אל כל אנשים לחם' וע"כ אמר וכל העם שמעו בצות המלך וגו' ויצא העם וגו ספר הכתוב זריזות אנשי דוד שלא המתינו על מבואו אנשי ישראל להלחם נגם ולא שהם ימתינו הסדה נג' ישראל אע"פי שהיו מעטי' כנגד אנשי ישראל שהיו בטוחים בזכותו של דוד ובישועת ה' ותפלתו: ויתגפו שם ינג' ע"י שבטתו הכני דוד בג' ויגפו בורירות גדול ע"ב ויגפו שם פי' מיד בלי עריכת מלחמה גדולה אלא מיד כשהתחילו להלחם מיד ויגפו שם: רכב על הפרד מספר שהיה זה הפרד המיוחד להמלך כמ"ש הכתוב על הפרדם אשר לי וכי' אבשלום רוכב עליה להראות שהוא משתמש בשרביטו של מלך וע"כ בעצנו שבא הפרד תחת האלה וגו': ודוד

פי' רבי' ישעיה

נוס ננוס · כמו נוס ונחלף השוק נחולם: כי עתה אתה כמונו · וקרי · ... הוא תהיה לנו מעיר לעזור · אם ... לכי התפלה לנו מחוץ העיר · לאט לי לנער · התנהגו לאט בעבורי לנער ואם תכידו עליו המלחמה כי ... ם לרבים ... ת · נפולת כמו נפולה על ... שקל נפעלה · שותפורו לכאן ולכאן אלה בינתיך ואלה רודפי' אחריהם:

כלי יקר

אך במאמר את כל השרים · פי' על יואב ואבישי ואתי שלא כדברי הרד"ק ז"ל שפירשו על שרי האלפים והמאות · ולע"ד לדקדק תיבת לאמר ומהו לנער לאבשלום ומהו על דבר אבשלום דהיה לו לומר על אבשלום · ונראה שדוד רמז כרמזי אב לגוה את ג' הראשים שהם יאמרו ויכלו אוזן שאר השרים שרי אלפים ושרי מאות שאם יפגעו באבשלום אל ישחיתוהו וזהו שאמר ויצו המלך את יואב לאמר לאחרים כמשפטו אל שאר השרים לאט לי לנער לאבשלום אמרו הראשונים שמעשה היה והכו לאב אחד כמה הכאות ולא הודה על דבר שהיו מבקשים ממנו וכשהביאו בנו והכוהו לפניו שתי הכאות הודה האב מיד ושאלוהו מה זה ועל מה זה הודה בהכות בנו ואמר כי צערו צער אביו הוא ולזה לא נצטער כשהכוהו אבל כשהכו את בנו הרגיש ונצטער מיד כי בנו בשר מבשרו ועצם מעצמיו בזה אני מבין אומרו כאן לאט לי לנער רוצה לומר הערך בעיניך שהתאלה והתנהגל בנחת עם אבשלום יהי בעיניך כאילו הוא לי ממש כי בני בשר מבשרי כאמור ועוד ראוי להקל עליו לפי שהוא נער וזהו שאמר לנער והטעם השלישי לפי שהוא אבשלום בן יפת תואר והשרם לא יכזב ואני גרמתי בקחתי בת יפת תואר וזהו שאמר לי לנער לאבשלום ולא אמר לנער אבשלום אלא לנער לאבשלום כנלע"ד · ובזה מובן אומרו וכל העם שמעו בצות כי הצווי הזה את השרים דהיינו שרי האלפים ושרי המאות לא היה אליהם פה אל פה מדוד כי אם ע"י הראשים יואב ואבישי ואתי כי אליהם לוה לאמר לשרים כדפירשית בתיבת לאמר ז"ש בצות המלך לראשים שילוו את כל השרים ויוכיח היות השרים שרי האלפים והמאות בתיבת את כל ואמר על דבר אבשלום שהם לא שמעו כי אם דבר זה לבד שהיה אומר בפיו אבשלום ותיבת אבשלום שיערו שהיה מלוה עליו ז"ש על דבר אבשלום דבר אבשלום ממש שעל דבר אבשלום שמעו הבינו שהיה מלוה על אבשלום:

ויצא העם השדה כו' עיין רש"י וכן הרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"א ז"ל בשם חז"ל ששאלו מאין היה יער לאפרים ותשובתם כנזכר לעיל והוא דחה סברתם ואמר וכפי הפשט איננו מהבטל שיהיה יער בארץ אפרים ולעפ"י שלא נזכר בחלוקת הארץ · או שלא היה יער בחלוקת הארץ ונעשה יער אחר כך ע"כ · ומחילה מכבודו שדבר חכמינו ז"ל כמסמרות נטועי' שאלהם חזקה ולא הדחה בקש שהם שאלו כיון שהמלחמה היתה בעבר הירדן מזרחה כנודע מהפסוקים ונחלק אפרים בעבר הירדן ימה שאלו מאין היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא נתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה והוכרחו לומר מתוך שההנה יהושע שיהיו מרעין בחורשין וכו' כנזכר לעיל ברש"י ז"ל אבל מה שאפשר לדחות לפי הפשט הוא שמנשה ואפרי' להיות' אחים בני אם אחת אינו מהזרות שנתנו מנשה לאפרים חלק מה לרעות בהמתן ונעשה יער ונקרא יער אפרים והזכיר כן שהיה ביער לפי שצריך להזכיר שהיער עצמו מתקומם על אנשי אבשלום דקהיב וירב היער לאכול בעם וכו' ל"ה הזכיר בתחילה ותהי המלחמה ביער אפרים:

ויגפו שם עם ישראל לפני עבדי דוד עיין הר"דק ז"ל: ולע"דן לדקדק אומרו ויגנפו שם עם ישראל ובתחילה לא נאמר עם אלא לקראת ישראל ולא אמר עם ישראל ועוד יתור ותהי שם המגפה גדול כי די שיא' בה לור ויגנפו ישראל לפני עבדי דוד ביום ההוא עשרים אלף: ונראה לפי שהיו יקירי ישר' וגדוליהן מתפללין יהי רצון שנפול לפני עבדי דוד ואל יפול דוד בידינו כי להומם הלכו עם אבשלום מאת' ראשי שנהדראות כנזכר לעיל הועיל' תפילתם לשלא נפלו עבדי דוד ביד אבשלום לא ויגנפו שם עם ישראל לפני עבדי דוד ולהיותם חסידים לא נפלו ישראל סגולה הפרידים אלא כלל העם אשר לבם שלם עם אבשלום זהו שאמר ויגנפו שם עם ישראל העם אשר לא יבין להשורו ובעת אשר נגפו עם ישר' לפני עבדי דוד ... מטה רו לם שטן מקטרג בשעת הסכנה וקטרג עליהם על שמרדו בדוד מלכם במלך על פי ה' ותהי שם המגפה גדולה מאת הש"ית כי הב"ה נומתין לאדם לעת תמוט רגלו ואז נפרע ממנו על חטאיו כמ"ש הפסוק לעת תמוט רגלם וכו' ואפשר שאמר שם ויובן אומר ותהי המגפה גדולה עשרים אלף לומר כי משתי בחינות נהיה בסך הגדול הזה · מעשרים אלף ביום ההוא לבד הלחת שנגפו עבדי דוד וישראל נגפו לפני עבדי דוד שם ביער אפרים · הנזכר והבחינה השנית יותר גדולה מהנזכר והיא ותהי שם המגפה גדולה כלומר מהיותה שם במקום ההוא שהיער רב עמהם כמו שיזכו' אחר כך וירב היער לאכול בעם מזאת הסיבה היתה המגפה גדולה מאד שעלתה בין הכל עשרים אלף ביו' אחד · זהו שאמר ותהי שם זה גרם להיותה מגפה גדולה סך עשרים אלף:

ותהי שם המלחמה כו' עיין רש"י ז"ל והר"דק והר"לבג ז"ל: ולע"דן שכוונת הכתוב לומר שהיער עצמו בהשגחה אלהית התקומם על ישראל ואבשלום להכות בהם ואלו היתה המלחמה בקבלה יחדיו עם רב אשר בבא עליה' עבדי דוד יברחו הנה והנה אינו מהזרות שידחקו עצמן בעצי היער אבל מהפלא שאחרי היות המלחמה נפולת על פני כל הארץ עם כל זה וירב היער לאכול בעם להורות שמהש"ית יצא הדבר לא בטבע העניין מרוב עם סמוכים זה לזה ונדחקים זה בזה ואולי כוון הכתוב לומר שאנשי המלחמה נפולת על פני כל הארץ וזהו לשון ותהי המלחמה על הנלחמים הגבורים היו נפולים על פני כל הארץ מאנשי ישראל עם אנשי דוד ודלת העם העומדי' ביער התחיל היער עצמו או חיות היער להרוג ולאכול בעם הנשארים ביער ואלו הנזכרים בכת' זה הנה שהם הגבורי' הנפולי' ודלת העם הנשארים ביער הרגו חללי ה' ע"י היער מאשר אכלה החרב זהו שאמר וירב היער לאכול בעם וכו' והקרי כתי' נפוצו' נפולת הקר' על של אבשלו' והכת' יב לכלול גם של דוד היו נפוצי' אך לא כמו עם אבשלו' לכך קרינן נפולת לבד בלשון יחיד או יהיה הטעם לפי שעם אבשלום נפולת מחולשה לכך קרינן נפולת ואז הוכרחו עבדי דוד ג"כ להיותם נפולים כדי להלחם עמהם והיינו דכתיב נפוצו' בלשון רבי' לכלול מערכת דוד מהסיבה הנזכר לא מחלישות כח:

ויקרא אבשלום כו' במסכת סוטה פ"א תנן אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו ע"כ ובגמרא ת"ר אבשלום בשערו מרד שנאמר וכאבשלום לא היה איש וכו' מקץ ימים מאתים שקלים באבן המלך תנא אבן שאנשי טבריה וצפורי שוקלים בה לפיכך נתלה בשערו שנאמר ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד וכו' ויותן בין השמים ובין הארץ והפרד עבר תחתיו שקל ספסרא בעא למיפסקיה תנא רבי ישמעאל באותה שעה נבקעה שאול מתחתיו עד כאן וטעם המשנה שנתגאה בשערו לפי שהיה דבר יוצא מההקש כמו שאמרו חז"ל שם במסכת סוטה ת"ר חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלן וכולן לקו בהן שמשון בכוחו שאול בצוארו אבשלום בשערו לדקיהו בעיניו אסא ברגליו עד כאן ופירש רש"י ז"ל מעין דוגמא של מעלן כשתנו מן התחתונים לתפארת עד כאן וג"כ רבי אליעזר כמו שאזכיר בסמוך דפסוק ויאמר יואב לא כן אוחילה כו' כי שם הביא שפה והוסיף לומר שם שנדמו לאדם הראשון ואולי זהו ת"ש כאן נבראו מעין דוגמא של מעלן ר"ל מעין אדם הראשון שהיה דוגמא של מעלן שהרי נאמר בו נעשה אדם בצלמנו כדמותינו ועיין לקמן בפסוק ויאמר יואב לא כן אוחילה כו' ואפשר לומר דמעין דוגמא של מעלן לאחד משה כדמו לאדם הראשון לחוד ויתיישב בזה ההתחלפות במספר שבכלו כאמר חמשה ושם נאמר ששה כדמו לאדם הראשון והנבריתא שאמר אבשלו' בשערו מרד שנאמר וכאבשלום וכו' הברייתא הוסיפ' על

שובך החלה • סוכת העץ מסתבכת ענף בענף נקרעת שובך ונאחז בו ראש אבשלום
שהיה לו שיער רב ונאמרו רז"ל לפי שנתגאה בשערו נתלה בשערו : עשרה כסף •
כתרגומו עסר סלעין דכסף : ולא תאכי סוקל על כפי • ולא כתיב כלומר לא הייתי
לוקח חלף כסף בדבר הזה ואתה לחמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו
כלומר לפני היית מולא מי שיתן
לי חלף כסף בדבר הזה ואשקלם
ע"י בהכרעה לא משלח ידי על
בן המלך : שמרו מי בנער •
מי יגע בנער כלום' שמרו שלא
יגע מלא בו : מו עשיתי בנפשי
שקר בנפשו כתיב פירוש בנפשו
של אבשלום שם הייתי הורג
אותו שקר הייתי עושה בעצמו
כי המלך צוה עלינו והקרי הוא
בנפשי כלומר לפילו לא יודע
הדבר הייתי עושה שקר בעצמי
כי מלי יודע כי המלך צוה עליו
ופירושו אי תאמר שהייתי עושה
זה שקר והייתי הורג אותו מי
מפשר שלא יבא הדבר לידי
יריעה כי כל דבר לא יכחד מן
המלך : ואתה

פי' רבינו י שעיה

ויחזק רחמו בחלה • מפני
שהיה שערו מרובה וכבד
בעיני החלה : שמרו מי בנער
באבשלום • פירוש מי יגע
בנער מקרץ קצר הוא •

ג' הפרד ויבא השר תחת שובך האלה ויחזק ראשו באלה ויתן בין
ט"ו לי ג' השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר : וירא איש אחד ויגד
ליואב ויאמר הנה ראיתי את אבשלום תלוי באלה : ויאמר יואב
ל"ח תס' ד' לאיש המגיד לו והנה ראית ומדוע לא הכיתו שם ארצה ועלי
ה' לתת לך עשרה כסף וחגורה אחת : ויאמר האיש אל יואב ולו אנכי
ו' ק' שוקל על כפי אלף כסף לא אשלח ידי אל בן המלך כי באזנינו צוה
המלך אותך ואת אבישי ואת אתי לאמר שמרו מי בנער באבשלום : או עשיתי בנפשי
נ' ק' שקר וכל דבר לא יכחד מן המלך ואתה

והנה עבד כוש' מבשר לאבשלום נבדו לבני עבדי דוד מפני דוד ואבשלום נבדו
הבדד ויבא הפרד תחת סבוך עבתי האלה הגדולה מהיתה ומדוד ההסתבכו' עם מרוצת הפרד
בתחזק ראשו ונאחז באלה עומד שם בתוך והפרד לשד תחתיו עבר : שמרו מי בנער באבשלו' •
ל' להעלי' מי מיהים מכם שלח ידו בנער באבשלו' : מו עשיתי בנפשי שקר • ל' להעלי'
מהמלך המתתי אותו הכה שום דבר לא יכחד ולא יעלם מן המלך שלא
יגיע על דבריפו וידיעתו חדוש החקיר' והדרים : ויקח

רשי

ויתן בין השמ' ובין הארץ • ממרו רבותינו שלף מרבו לקוץ
בערו ולשה ניהנס פתומה תמתין : שמרו מי בנער • כל
מי שיבא לידו ישמרנו :

וחגרה
ג' חד חס ויחל
מ' על תלוי'
מל' ותלעיל

מסרה

תלוי ג' בקריא' וסי' לא תלין נבלתו על העץ • ראיתי את אבשלום תלוי • אלף המגן תלוי עליו • אנ"ך • ומדוע י' בקריא' וסי' נמסר בריש סדר קרח : ועלי ה' בקריאה וסי' ועלי יבא כל איש • ועלי לתת לך • ועלי שמו כל ישראל • ועלי תשוקתי • ועלי הטה חסר : אלף כסף ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר וידא :

כלי יקר

כי לא לתת שכחנלה עסה כמרד והוא שכיון שרואה עצמו כעין דוגמת של מעלה לומר לבו לי יתתה
המלכות כיון שמין כמוני ביעראל מי יהיה הכופה שעשה השער בגזירות כקרדום לחטוב בו ולגבב
דעה יעראל בהרהותו שהוא נזיר הלכיס וחזו בשערו מרד שהמרד נעשה ע"י השער וכו ולקה ומ"ש
שרואה גיבכם תתתיו דבריס כפשטן ומשער שרואה שמרד בחיבו ובמלכותו שמשיח ה' הוא ורואה
שאם יכול מוחות ע"י פסיקת השער יפול לעתיד בגיבכם על כן קבל דין שמיס וסבר וקביל נסב'
פניס יפות בגזירות ה' ולא פסיקה בספסירה ועיין רש"י ז' וכן הר"ק ז' ול והרל"בג ז"ל וכן מהרי"ק
ז"ל ולע"דן כוונת הכתוב שמהש"ית יצא הדבר שהרי עבדי דוד לא רדפו למרי לאבשלום
בכוונה הלא במקרש נקרא לאבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רוכב על הפרד ומהכתוב שנהפל
מעבדי דוד לא שת לבו לשמור הפרד מבח תחת סובך האלה ויבא הפרד מלעיו בלי כוונת לאבשלום
ויחזק ראשו ונרחה שדוקא שמם נאחז בשערו ולא בשאר גופו ולזה לא יאמר
עיין שם :

סיעלימו העיון ולא יודע שהוא הרגו לזה הסיבה הסיים שהי תשובות הלחת לו הוסף שלא
יודע הדב' לאסור מפאת עצמו ומפי' בהדרי תדרי' לאסור כי לאיך לעשה בנפשי שקר ומרד כזה לעבדי'
דבר מלך בתוכחת יועד כפשי זהו שאמר לאיך לעשה בנפשי שקר ועוד כי כל דבר לא יכחד מהמלך
וידעינו עכ"פ והתה התיובא מנגד כהר"ק ז"ל שלא הניחני מהמלך לו יאמר התה לומר לי שלכב
לכי את אבשלום והתה התייבא מנגד ולא תכהו לך והכה לוהו שם הרגה ולו לומר לו יוהב לא כן
לומילה לפניך לא עוב אלא שלומילה לוהך שתכהו שלא לכי לך והכה לוהו עד כאן: ולע"דן לו לעשה
לכבי שקר רוצה לומר לפי' לעשה השקר בהעלם גמור בנפשי שהוא היותר העלם שיפשר לא
לוציל כולם כי כל דבר לא יכחד מן המלך כי רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו וכיהרוג לוהו אח'
התייבא מנגד לרחות במשפט בנפשי בהעלם כזה ומי הכניסני בתגר כזה ובזה יובן הכתיב בנפשו שלא
דוד קלמ' שלם עשיתי שקר לפילו בנפשי בהעלם דבר יהגלה בנפשי של דוד ויביא העיון ועל דרך
הסוד כן הוא כי נפש דוד הוא צרור החיים לאור שם צרורות כל נפשות יעראל וכל פגם של נפש
ונפש מיעראל שם יתראה בנפש דוד ובדפריטים בפסוק יהמו מתחים מן הארץ כו' כי אז נפשי
נקיה וברה כיון שהחטאי' נעשו תמים והרעים עוד לינס רשעים עלה יעזבו השובה שלמה שפז
ברכי נפשי את ה' וזהו בנפשי קרי וכתיב בנפשו :

ויאמר יואב לא כן במכילתא הובא בילקוט סימן קכ"ח ויחזקראשו בחלה עודנו מי בלב השלה
לא היה לה לב ונתן לה לב היה לו לב ונתן לו לב שנאמר קפדו תהומות בלב
ים השמים לא היה לב ונתן להם לב שפ' עד לב השמים יגוח היס שלא היה לו לב ונתן לו לב
ויפרע מן המצריים שהיה להם לב ושעבדו את יעראל בכל מיני פורעניות תבה השלה שלא היה לה
לב ונתן לה לב ויפרע מאבשלו' שהיה לו לב וגנב שלא לבבות יבואו השמים שלא היה להם לב ונתן
להם לב ויורידו המן ליעראל שהיה להם לב ושמרו את התורה בכל לבבם ובכל נפשם עכ"לה :
ולע"דן לדקדק בו רפשהה דכיון שהרשה שלו היה בפסוק במלי דקאמר עודנו מי בלב השלה
ת"כ למה התחיל בפסוק ויחזק בשלה כי אם לה כתיב ויחזק בלב השלה עד שיבוה דרשה
זו בפסוק ויחזק • ועוד מהו ונתן לה לב וכן היס וכן השמים שהוא דבר שהין לו שהר • ועוד לפתח
בשלה ובים ושמים ותח"כ מהפך הסדר להזכיר ים תחילה ותח"כ השלה והת"כ שמים • ועוד כי
פסוק עד לב השמי' במתן תורה משתעי בפ' והתהנן ולא בעניין המן כמ שמביאו המאמר הזה :
ונראה שבעל המאמר דקדק לעניין ויחזק ראשו בשלה שלא קאמר ויחזק בשער ראשו מלי ויחזק
ולזה פתח בשלה ואמר השלה לה היה לה לב ונתן לה לב לו' שתעש"ה שהשלה עין ומח
ביער הוא עכ"ז נתן הב"ה בה ויכולת בשלה כלילו היה לה לב לדעת ולהחוו ברחמו של אבשלום
ז"ם ויחזק ראשו בשלה שלא היה לה לב ונתן לה לב וכן היס היה לו לומר בתוך בתוך שהו' הפסוק ת"כ עודנו
חי בלב השלה שלא היה לה לב ונתן לה לב וכן היס היה לו לומר בתוך בתוך היס מהו בלב יס שהיה היס
עושה בדעת ולב שקפלו תהומות בלב יס לגמוד דעת המצריים על מה שהרעו כמה פורעניות
ליעראל זולת השעבוד מהגזרות בחופן שנפרע היס מכל אחד ואחד כפי השיעור המחוייב ממה
שהרע ליעראל וזהו היס לא היה לו לב ונתן לו לב • וכן השמים נתן להם לב להבין השיעור על כל
אחד ואחד מעשי התורה כדי להשיב לו גמולו כעין המן שהיכו הטעמים שהו היה כפי כחו של
כל אחד ואחד בעבודתו כך היה יודע לו שכרו בעין למי שכפיתיה כדבם למי שהטעם לעד השמן
והבלתי עמלים לשמה לכו במדוכה ובתכו ברחים ולא היה מועטם כ"כ • לזה אמרו יבא היס שלא
היה לו לב והשכלה ונתן לו לב לפי שעה ע"י שרו של יס כדי שיפרע מן המצריים שהיה להם לב
ועכ"ז לא אמרו ביראה נא את ה' הלדי העברים ודי להם בריהם להם לגבל שעבדום בכל
מיני פורעניות • והקדים עתה עניין היס שכן קדם בזמן לעניין השלה ועוד שהוא עניין הדברי ורלוי
להקדימו ות"ח הזכיר עניין השלה שכן בא לאחריו והוא עניין פורעני' וז"ם השלה אין לה לב ונתן לה
לב כי כל עבד ועבד יש לו מלמך שמכה ואומר לו גדל כמו שאחז"ל לם יסים מעטרו בארון ועי"
לזה הכתוב הכמשל למלאך נתן לה לשלה לב כדי שהפרע מאבשלום שהחזיקה בו כנ"ל נבי ויחזק
ראשו בשלה כי על כן פתח בשלה שיש לה לב לפי שפסוק ויחזק ראשו מוכיח כן שהחזיקה בו כלילו
יש לה לב והעפ"י שלא נזכר הלב בפירוש כי אם בפסוק לא כן לומילה כו' ופסוק הפסוק לו' עודנו
חי בלב השלה עכ"ז גם בפסוק ויחזק ראשו בשלה נרמז עניין הלב הזה בלו' לעון ויחזק כדפרישית
ולהכי פתח בויאמ"ב חזר לו לסדר העניין כפי הזמן וסדר שני העניינים של פורעניות ות"ח יבואו השמים שלא
עניין הלב שנתן לשמים כדי להטיב לכל אחד ואחד כפי תיעור עבודתו וז"ם יבואו השמים שלא
היה להם לב ונתן להם לב בעניין מתן תורה כדי שילמדו תיעורו שיעמל כל אחד ואחד בתורה כדי
להטיב לו בלחריתו כמן שלא נתנה התור' שלא לאוכלי המן ולא נתן המן שלא לעמלי התור' כל אחד
ואחד כפי לכלו לקטו כתיעור זכותו וז"ם וירידו המן ליעראל מן הגנן מלד בתעמו ורחו ואמרהם
יורידו המן ליעראל שהיה להם לב ושמרו התורה בכל לבבם ובכל נפשם שבריך מן חשוב לשומרים
בכל לבבם ובכל נפשם • ובזה נבין לריך נזדמנו לכתיבי ישראל אבני הסותם בתוך המן כמו שלמדו
חז"ל מפסוק והבשילים הבזיון את אבני הסותם מלמן בשילים הבזיון את כו' שבני ספק היה זה מבשרו'
הבשילים היותם כשרים יתחזבים מלד ופוסקים בהורה לשמה בהשתא"לות ממרק שזה היה נורם
לאוריך להם אבני הסותם וכיוצא • וכמו שהרחבתי בכלי חמדה בפסוק ובכל נפשך בפסוק ויאמר יואב לכושי
בן תימה מתן לו מהומה זהו שאמר שלא אבני בזיון בשילים והיים בזה הוא הכושי שהלך לאמר
בך בעלילות יואב בפי הבור' בפירקי רבי אליעזר כמו שהביא בפסוק ויאמר יואב לכושי

ואתה תתיצב מנגד · שלח תוציעני מיד המלך : לח כן תוחילה · לח סוב שתיחל לוחך ותדבר חלין שחלך ותכהו חני חלך : שלשה שבטי' · ולהב ברחשיה' כמו חניחות היו חלח שהדקי' נקראו שבטי' ו"ת גיסטין וחמרו רז"ל לפי שגנב ג' לבבות לבב חביו ולבב בית דין ולב חנשי יש' לפיכך נתנו בו ג' שבטי' ולפי שבח על עשר פיצבי חביו לפיכך נתנו בו עשר לוכביות עשר כשרי יוחב ולב בית דין שחמר על מחתי' היש שהלכו עמו הלכו לתומם וחמרו כי מחתי' רחשי סנהדרין היו : עודנו חי בלב ההלה · טעם בלב החלה דבק עם בלב חבשלום פירוש חקש השבטי' בלבו עד שעברו גופו ונתקעו בלב ההלה על דרך חכה בדוד ובקיר חכנו לח בחנית ובחרן ופירו' בלב ההלה בחמלע ההלה כמו עד לב השמים ופירו' עודנו חי בחר שתקע בלבו שלש השבטים עדיין היה חי על כן הכהו עוד נערי יוחב על שהמיתוהו : ויסובו · עמדו סביבו להכהותו : ויסובו עשרה נערים נושחי כלי יוחב ויכו חת חבשלום וימיתוהו כדכתיב בסוף הפרשה ויכו חת חבשלום וימיתוהו :

רשי

לח כן תוחילה לפניך · לח תבקש עוד בקשה ממך כי חני חלך : כי חמ"לין לי כן · ממלח מקומו ויהיה חסוב כמותי : בעבור הזכיר שמי · תקיש לי מלבת חכן וכנין חסוב היה : ובשרת

רלבג

ויקח שלשה שבטים בכפו · יתכן שיהיו גדולים וחזקים וחלים ברחשם ודמם זה להמיתו בזולת חרב בתקעו חותם בלבו ולפי שבבר היה ענדיו חושך כלו להכות חותו ולהמיתו : כי חשך יוחב לת העם · הנה מנע יוחב לת לנשי דוד מרדוף חחרי ושלל כי לח היה רצונו להשחיתם לך בתפיים בנפול חבשלו בידיהם : לת מלבת חשר בעמק חמלך · ידוע שם בפסר שבבר היו לו חלך לע"ה ולח בנה זולת חמלבה וקלע שמה יד חבשלום : ובשרת

כלי יקר

מחבשלום ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ומהרי"ח ז"ל הביח כלהרד"ק ז"ל והוח פי' לוחילה לפניך חתרחני חוחילה לפניך חתרחני המקום חשר סם חבשלום תלוי וזה שחמר לח כן ר"ל לח כן דעתי בחמת שחתבח חתכהו ותקי לפניך חשר יהיה שחני תכהו ותחת העמוד ותתייצב מנגד ולוחילה שלפניך ר"ל שחלתי ובקשתי ממך חיבה כי סם שתהיה הכהלה לפניך לח שתכהו חתה ולח לקח יוחב ג' שבטים בכפו ויתקעם בלב חבשלום ר"ל בגופו של חבשלום והביח כשטת הרד"ק בלב ההלה דבק עם בלב חבשלום שבתבקו השבטים בלב חבשלום ובלב ההלה ובשיבת העוכשים ההלה הביח בשם חז"ל ככו"ל ועוד הוסיף טעם לכתבנו בשמוך בפסוק ויסובו עשרה : ולע"ן לוחילה לשון התחלה כת"י ולזה חמר לח כן כמו שחמרת שלחי תהיה יוחב ובעל כרחי המלבים וכן עשה ויקח ג' שבטים בכפו כו' ויסובו עשרה שהם הכו חותו והמיתוהו לגמרי · ולפניך כפשוטו לו לפשר לפניך כלו' חני חתחיל קודם שלוך ולפניך ולחתה תהיה המשלים וגומר העניך כיון שרחיתו ולח שזה לו בכל זחת חלח שיחב התחיל ולבסוף גמרו וזה היתים לח שלח יד לח בתחילה ולח בחמלע ולח בסוף :

ויסובו עשרה נושחים בפידקי ר' חליעזר חמר והעובר על מלות המלך בחילו עובר על עשרת הדברות כולם ולבן דקרו לת חבשלום עשרה נערי יוחב שהה נדמו לחדם הרחשון ובכולן בהרגו וחלו בחשתע בכתו ובהרג בחול בקומתו ובהרג בחכילתו ובהרג בחבשלו'בשערו ובהרג ביתיהו בנשיקו ובהרג בלקיחו בעיניו ועוד לת שני עיניו וחבשלו'בגוד כת היה וחרב היתה מצומדת על מתכת ולמה לח שלח חדבו וכתב בשר לחמו שלח מדתה בינכם חמר מושב לו שתחלה בשער רחשו ולח תמות בחט בינכם ותחמם בשבועת חבשלום חמרו לחבשלום חין מי חלך לע"ה שב שנת' ויכו לת חבשלום וימיתוהו ויכו בעולי הוה וימיתוהו כדכ"ל כמו שפרשנו"ל ז"ל והרד"ק ז"ל ויסובו עמדו סביבו להכותו · ולע"ן לדקדק כפל ויכו לת חבשלום וימיתוהו להודיע שהכ"ה עשה פלח שלח מת גב' שבטים ולח בקלת מהנערים עד שכולם הכהו והמיתוהו כלו' שלח מת ע"י מקלתם שלח מחר שהוכה מהעשרה כדי לכפר עליו עון מה שבח על ע"י פלגשי חביו שידעים זיטעור כנגדו מעשרה נערים נושחי כלי יוחב וימות מהכלת כולם ולח במקלתם וכמו שהבטיח לח על עשר פלגשי חביו בבת חחת כך ויסובו סביביו' נערים נושחי כלי יוחב והייבו חבשלום לח על עשר פלגשי חביו לב ב"ד ולב ישרחל לפיכך בתקעו בו ג' שבטים שבתוב בו דתכן ולפי שבבר ג' לבבות לב חביו חבשלום עודבו חי בלב ההלה ולפי שבח על עשר פלגשי חביו לפיכך בבפו ג' שבטים ויתקעם בלב חבשלום עודבו חי בלב ההלה ולפי שבח על עשר פלגשי חביו לפיכך בתקעו בו עשרה לוכביות שבתוב בו' נערים כו' שהכוכה לו לפיכך עשה הקב"ה שלח יתות בשבע הרקיעים חלח בשלשי חלח בקלת לוכביות חלח עד תוס הג' שבטים וגם העשרה לוכביות כדי שירגים ויטעור בכולן תגמול בשלש לבבות שבבר ותבבל העשרה פילגשי' שבח עליה כדתמור· ומה שלמדנו מז"ל ככו"ל שחבשלו' חין לו חלק לע"ה שלפר דהיינו קודם שיבבה עליו דוד חז חמר ויכו בע"ה הז ויתיתוהו בע"ה שתמנם חת"כ הביחו דוד לפולם הבח בתו' חבשלום בני שתבה פעמי' כמו שבוכיר בפ"ז :

ויקבץ יוחב בשופר בו' עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל תקע בשופר גדול סיפורו שבבי דוד מרדוף מחרי ישרחל וחין ספק שלח היו רוחים לחזור חס לח שהביחם ומנעם יוחב מרדוף עוד ע"כ והכוונה שלחרי התקיעה תשך חותם בנערה והביחם ופקעום ויבד העם מרדוף לח שמעו ומנעו מלד היות'עיפים לבד שבו מרדוף יען כי חשך חותם יוחב ע"י התקיע' הוכרחו לשוב והודיע ג"כ לחבירות לב חבשי דוד עם היותם מועטים כי ה' עמם בעזרה כלשר בתחלל עליהם דוד : ולע"ן עוד כי בהיותם בערכת נבעון ומשכה שם המלחמה ותקע יוחב בשופר והיתה התקיעה היח למנוע הפתי כתות מבח בדמים כדבתיב ולח ירדפו עוד לחרי שם בשופר ולח יספו עוד להלחם שמלשר ולח יספו עוד להלחם פירושו ישרחל עם חבשי דוד · לבל יהין ישרחל ולח יספו עוד להלחם שמלשר ולח כי חם יהוב ישרחל ובל העם שחשך יוחב ומבע מבח בדמים הוח לת החיך הבתוב ויבד העם מרדוף לחרי ישרחל משוכים הם מלהיהם מרדוף כי נרדפים הם ולח רודפי' : בשם שבבו' הם וחבשי דוד כי חבשי ישרחל משוכים הם מלהיהם מרדוף כי נרדפים הם ולח רודפי' : **ויקבצו** לת חבשלום כו' עיין הרד"ק ז"ל · ולע"ן לדקדק חו' לל הפתח הבדול בה"ק בדיעה הפתח הבדול · הכוונה ויקחו לת חבשלום וחין מיד חבשי דוד מניל לת חבשלום לח בחיים ולח בחות לפי שבבר ומבבהו וה כיון בתו' ויקחו לת חבשלום שיין מידם מניל שבעשום מביחו שליו בל קברו ומבבהו וה כיון בתו' וכל ישרל נסו חיש לוהליו וכיינו חין וכל ישרל נסו חיש לוהליו· ואמר לל הפתח הבדול פסוקו בפתח בדול בתחו חיש בייר שהוח לחמר לע"ה הידיעב בתו לל סופה עמוקה פי זרות היח ניכנס שם בפל שדוד וזה יוכיח שיקליבו לותו ביער וסופו י רב בניב הפתח הבדול דהל"ב ייקליבו לותו לל הפתח הבדול חשר ביער שהוח לחמר לע"ה הידיעב בתו לל סופה עמוקה פי' רבינו ישעיה

מבבת · בת חוספין כתו לפני בשלבת מבבת בת :

כי על בן [illegible] המלך מת :
פירוש על אשר [illegible] כמו כי על
כן באו על כן קראו ואין זו
בשורה טובה :

רדק

ובשרת ביום אח' תשועה אחרת שתזדמן ליש' כי זאת התשועה לא תהיה שלימה בעיני המלך על אשר מת בנו : כי על כן בן המלך מת · כן קרי ולא כתיב והקרי הוא יות' קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך מת אין אתה ראוי לבשר ויש בו דרש כי ע"כ ועל יום' מת שמרד באביו · לכושי · מבני כוש היה ונתגייר או אפשר שהיה ישר' והוא שחור ככושי לפיכך היו קוראים אותו כושי : ולכה אין בשורה מוצאת · תרגם יונתן ולך לית בסורתא מתיהבא כלומ' למה אתה רוצה ללכת לא לך יהיה שכר מזאת הבשורה ומוצאת כמו מזדמנת כמו וימציאו בני אהרן :
ויהי

בשורה ג' חס' וסימ' אשר לתתי לו בשרה · לא איש בשרה אתה · היום הזה יום בשרה · וכמ"סרה אחרי"הי נמס"ר במק"ום לא איש בשורה אתה ולכה אין בשרה מוצאת :

ואחימעץ בן־צדוק אמר ארוצה נא
ואבשרה את־המלך כי־שפטו יהוה
מיד איביו : ויאמר לו יואב לא איש כ
בשרה אתה היום הזה ובשרת ביום
אחר והיום הזה לא תבשר כי־על־
בן־המלך מת : ויאמר יואב לכושי
לך הגד למלך אשר ראיתה וישתחו
כושי ליואב וירץ : ויסף עוד
אחימעץ בן־צדוק ויאמר אל־יואב
ויהי מה ארצה־נא גם־אני אחרי
הכושי ויאמר יואב למה־זה אתה
רץ בני ולכה אין־בשרה מצאת :
ויהי

ג' חד מ"ל וחד חס' · ג' חס' · כן ק' ולא כתיב · ל' מ"ל בנבי' · ל' חס' וא' מ"ל · ד' מ"ל ג' חס' ג'

ואחימעץ בר צדוק אמר ארהוט כען
ואבסר ית מלכא ארי אתפרע ליה יי
מיד בעלי דבבוהי : ואמר ליה יואב
לא גבר כשר לבסרא את יומא דין
ותבסר ביום אוחרן ויומא הדין לא
תבסר אלהין דבר מלכא מית : ואמר
יואב לכושי איזיל חוי למלכא דחזיתא
וסגיד כושי ליואב ורהט : ואוסיף עוד
אחימעץ בר צדוק ואמר ליואב ויהי
מה אירהוט כען אף אנא בתר
כושי ואמר יואב למא דנן את רהיט
בריולך לית בסורא מתיהב :
ויהי

רש"י

ובשרת ביום אחר · בשורה תשועה אחרת : כי על כן · כי על אשר בן המלך מת לפיכך לא טובה לך הבשורה הזאת . ולכה אין בשורה מוצאת · אין מתת שכר בשורה מצויה היום :
ויהי

רלבג

ובשרת ביום אחר · ר"ל כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד או אשלח הבשורה בפיך : ולכה אין בשורה מוצאת · ר"ל שאין לך בזה בשורה מוצאת הצלחה וטוב למבשר אבל היא כמו נקמה לו כי בנו מת :
ויאמר

כלי יקר

בעבור הזכיר שמי ולרב חסדא לפי השיטה העיקרית שפירשתי שלא היה לו בן כל עיקר הכתוב כי אמר אין לי כל עיקר קאמר ובעבור הזכיר שמי חוזר לראש הפסוק ויצב לו בחייו מצבת אשר בעמק המלך כי אמר בעבור הזכיר שמי עשיתי זאת כי אמר אין לי בן · ורש"י ז"ל הביא הדרש הנזכר ועיין הרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל שמתו הג' בנים והבת · ומהרי"א ז"ל חלק על הרד"ק ז"ל במ"ש שאח"כ הוציאו עצמותיו מן הפחת כי לא נזכר בפסוק שהוציאום משם ולכן אחשוב שכוונת הכתוב לו' כי רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום כי הנה אבשלום הציב לו מצבה בחייו מצבה יפה בעמק המלך בעבור הזכיר שמו כי הבנים והבת שזכר למעלה מתו והיה קורא לה יד אבשלו' ר"ל מקום אבשלום והוא לא זכה להקבר שם כי אם בפחת הגדול ביער ע"כ :

ולע"ד שבדברי ר' יצחק בר אבדימי דסבר שלא היה לו בן הגון למלכות ניחא הומרו אין לי בן ר"ל הגון דהא משום שלא היה לו בן הגיבה ולמה נהייאש ויכול הוא להוליד עדיין כמה בנים אלא הגון כיון שלא הצליח כאשר נולדו לו איך יצליח בבני הזקנה למלכות ולרב חסדא ניחא טפי שאעפ"י שהיו לו בנים בחיים תיותם הציב מצבה זו כי אמר אעפ"י שיש לי בנים סופן שימותו כי גמירי דמי שסורף תבואתו של חבירו שלא יניח בן ליורשו וזהו כי אמר אין לי בן ולא כתיב כי לא היה לו בן · והכתוב מגיד כי לאחוזת קבר ראוי לקחת בכסף מלא וזהו ואבשלום לקח הקרקע בדמים יקרים כדי לבנות עליו ויצב לו לקבורתו בעודו חי את מצבת כו' ואמר בחיו חסר יוד הרבים כי החיים שנים חיי העולם הזה והבא לא כן הרשעים שבחייהם קרויים מתים מבחינ' הנפש שהנפש החוטאת היא תמות והצדיקים במיתתן הם קרואים חיים מפאת הנפש באופן שהאד' השלם בחייו כלול הוא בשני חיים וזהו חי הי הוא יודך · ולכן באבשלום כתיב בחיו האחת כי השנית חיי הנפש לא היה לו · והיותר נראה שלא נעשית המצבה הזאת לקבורה כי אם לזכר בעלמא וזהו בעבור הזכיר שמו · ואבשלום נשאר קבור שם בפחת הגדול ומלבד מה שהכריע מהרי"א ז"ל כן ממה שלא נזכר יכריע כן לשון הפסוק או' שם אל הפחת הגדול ויצבו עליו גל אבנים גדול מאד שסיפור זה של גדול מאד הכוונה להודיע ששם נשאר ולא פקחו מעליו הגל כי גדול מאד הוא · וטעם כפל הקריאות ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה כו' נראה כי אבשלום קרא למצבת על שמו דהיינו אבשלום לבד וזהו ויקרא למצבת על שמו ממש אבשלום המכס אחרי אשר הרים יד למרוד באביו המלך דוד אז ויקרא לה ע"י העולם קראוה יד אבשלום הוסיפו תיבת יד לאמר זאת פעולת פועני ה' מאת השם והמרים יד במלכות בית דוד וזהו שניקד היו"ד בחירק והרי"ש בצר"י מלבד היתור ונכלל בזה מה שהרים יד לסרוף תבואת יואב שגמירי שכל הסורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו כי לזה הוצרך אבשלום לבנות לו מצבה וזהו יד אבשלום לרמוז גם אל הפרטי שלא יד לסרוף התבואה של יואב · וכבר זכרתי בתוך ביאור המאמר הנז"ל בדברי רש"י ז"ל במ"ש ויקרא בחירק היו"ד וצר"י תחת הרי"ש עיין עליו :

ואחימעץ בן צדוק אמר כו' ויאמר לו יואב כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל · בן לשון כנים אנחנו כמו כן דברת יפה דברת · וכן מהרי"א ז"ל לא איש בשורה רעה אתה כי אתה כהן לאל עליון וביום הזה לא תבשר כי מת בן המלך ויתעצב אל לבו על כן :

ולע"ד לתת סברה לאחימעץ והפצרותו אשר הרבה להפציר גם זה יספיק לסברא אל יואב שר הצבא איך הרים יד באבשלום והמלך צוה אליו ביחוד שמרו מי בנער באבשלום ואיך יעבור דבר מלך שלטון · והיה אפשר שאעפ"י שצוה מהמלך ההכרח לא יגונה כי ראה שלולי ה' שהיה להם לא נשאר משונאי ישראל שריד ופליט מעבדי דוד ובמקום שפיכות דמי' אנשי דוד אין חולקים כבוד לרב ולא לדוד · והיותר נכון אצלי הוא שאילו יואב היה פוגע באבשלום לא היה הורג אותו שלא לעבור דברי דוד וצוואתו כי הוא פי מלך ישמור אבל אחר אשר ראה כי מה' יצא הדבר שהיער היה מכלה בעם ישראל מכה נחלה וגם אבשלום מעצמו נלכד בתלה כנז"ל והאלה החזיקה בו כנז"ל גבי ויחזק באלה עיין שם מעתה יואב לא נשמר מלגמור הריגתו כי על דברת האלהים אשר עשה הכל והוא סייע מסייע אין בו ממש ולזה הרגו ולזה אמר יואב לנער המגיד לו והנה ראית ומדוע לא הכיתו שם ארצה רצה לומר והנה שמה' יצא הדבר והתחיל יותר מחצי הכל ומדוע לא הכיתו שם ארצה לגמור ההכאה כי לא תאשם והוא השיב שעכ"ז אחר שהמלך צוה יאשם ואין מידו מציל כי אמת מלך מלאכי מות וזהו סברת אחימעץ שחשב שהיא בשורה בבחינת שהשי"ת יצא ונלחם בישראל כי הרי היער וכל אשר בו ימחאו כף להרוג בישראל והאלה היה לה לב להנקם מאבשלום ומי יאמר לו י"ת מה תעשה שלא חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה ואם משפט אשיר' וזהו אומר ואחימעץ בן צדוק אמר ארוצה ואבשרה את המלך ואעפ"י שאינה בשורה כי לא כעלם ממנו שבן המלך מת אבל תהיה בשורה בבחינת אשר שפטו ה' בעצמו יצא ונלחם בם על פי שנים עדים היער והאלה וזהו ואבשרה את המלך כי שפטו ה' מיד אויביו ועכ"ז דחהו יואב כי לא ישקיף המלך אל הפרטי הזה אשר שפטו ה' אבל ישקיף אל הכלל ממיתת בנו שהוא בשורה רעה :

ויאמר לו יואב בכלי תמה בספר דברים דקדקתי כפל השלילות שתים לא איש בשורה כו' והיום הזה לא תבשר ואחת מהם תספיק ומהו כי על כן בן המלך דקר"י ולא כתיב :

ונראה שנוהג שבעולם בחצר המלכות להיות לו נצבים העומדים לפניו ומהם שולח על הבשורות איש איש יומו בהקיף ולזה אמר לא איש בשורה אתה מפאת עצמך שאתה איש טוב ועל בשורה טובה תבא ולא על בשורה רעה כי מוציא דיבה הוא כסיל כמ"ש חז"ל על המבשר בשורה רעה ז"ש לא איש בשורה אתה היום הזה ובשרת ביום אחר זאת ועוד טענה אחרת והיום הזה לא תבשר שלא הגיע יום בשורתך כמנהג הנזכר שכל אחד מבשר יומו ז"ש והיום הזה לא תבשר כלימר אין זמנך היום לבשר עד בא עתך והמהיר במעשיו קודם עיתו לא יצליח כי על כן על הדבר הזה עצמו בן המלך מת שדחקאת השעה שאילו הצריך זמן מה עד בוא עיתו לא היה מת ז"ש כי על כן בן המלך מת והפשר לפרש הענין עצמו בסגנון אחר שהשלילה הראשונה היא מפאת הסדר אשר למבשרים לכל אחד ואחד יומו מזה טען לו ראשונה לא איש בשורה אתה היום הזה שאינו יומך ובשרת ביום אחר ר"ל כהגיע משמרתך לשרת בבשורה שיבא · זאת ועוד שהיום הזה אינה בשורה כי בן המלך מת ובשורה רעה היא ולא טובה כמו שחשבת למשפט מבחינת אשר שפטו ה' :

ויאמר יואב לכושי וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והביא עוד דברי פרקי ר' אליעזר שמבן ימיני היה אלא מה כושי זה משונה בעורו כך בן הימיני הזה משונה במעשיו רבי אליעזר או' בא וראה כמה תומתו ויושרו של זה האיש שאמר ולא אני שוקל על כפי אלף כסף עכ"ל הנה הסכים שזה היה הכז"ל וזהו שילך ויגיד למלך הדבר כולו מנצחון המלחמה ומיתת אבשלום והוא השתחוה לפניו בחשבו שחסד גדול היה עושה עמו לשלחו היום הזה בבשורה הזאת והתחיל מיד לרוץ וללכת אל דוד כאמור · ולע"ד לדקדק לשון הגד למלך אשר ראית דהי"לל הגד למלך אשר נהרג אבשלום מהו הגד למלך אשר ראית · ונראה שזה מובן בשיטת פירקי ר' אליעזר שהכושי הזה הוא האיש אחד הנז"ל וירא איש אחד ויגד ליואב ויאמר הנה ראיתי את אבשלו' תלוי באלה ובזה מובן לע"ד או' הגד למלך אשר ראית שהוא מ"ש לו הנה ראיתי את אבשלום תלוי באלה כו' · ואולי יואב לחוס על הכושי אמר לו הגד אשר ראית אותו תלוי באלה לבד שמזה לא היה נמשך לו הזק כי יחשוב המלך שלא יהרגוהו אבל יאסרוהו בנחושתים וזו בשורה טובה מאד אלא שהכושי לרוב חשקו לרוץ לא שת לבו לדברי יואב ובזה יהיה התנצלות ליואב ע"ה מה לו להוב בדמו כל כושי זה והוא משונה במעשיו לטובה כפי דעת פרקי רבי אליעזר כנז"ל או יאמר הגד למלך אשר ראית שאתה לא תאשם כיון שאתה ראית כי מוכרח אתה להגיד מה שראית אבל זולתך יוזק אם ילך להגיד כן :

ויוסף עוד אחימעץ כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף מוצאת לשון מזדמנת כמו וימציאו בני אהרן · ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף שטען לו שתי טענות האחת למה זה אתה רץ ר"ל למה זה תעמול במרוצה שכבר רץ בראשונה הכושי והוא יגיע לדוד תחילה ואם יתן שכר בשורה אליו יתננה ולא לך והשנית שאין כאן בשורה אבל דוד בבחינת מות אבשלום בנו כלל כאו' ולכה אין בשור' מוצאת · ולע"ד שלהיות אחימעץ הוא שבא בהצלת דוד והעם בגילוי עצת חושי ולכן בחר ג"כ לגמור הענין לבשר מיתת אבשלום וז"ש ויאמר אל יואב ויהי מה וכו' כלומר אפשר שאני אעבור את הכושי אבל עם היות מה שהוא קרוב יותר אל הדעת שהוא יקדים לבא אל דוד עכ"ז אני מתרצת לרוץ ולבא אחריו כדי שידע דוד ע"ה שעיני ולבי על כל ענייניו ללא תועלת מתן שכרי אפי' ביודעי שקדם הכושי רצתי לבא אליו ז"ש ויהי מה ר"ל לא הונח שיהיה מה שקרוב להיות דהיינו שיקדם הכושי לבא אל המלך עכ"ז ארוצה נא גם אני אחרי הכושי סברית וקבילית לבא אחרי הכושי הך שידע דוד שאני על משמרת עבודתו ז"ש גם אני אחרי הכושי והשיבו יואב שזה העניין יאות בעניין זולתו טוב לא כנדון זה של בשורה רעה וזהו ויאמר יואב למה זה ר"ל בנדון כזה למה אתה רץ כי אתה בני יקיר לי ולכך אין בשורה כזאת כלות' לכה ז"ש ולכה אין בשורה מוצאת רוצה לומר שאינה כאותה לך ועוד שאין זאת מוצאת על ידך שהרי כבר הוציאה הכושי קודם באך וא"כ הוא פועל ריק · או יאמר ולכה אין בשורה מוצאת שאין כאות לך שאתה איש טוב להיות מוציא בשורה כזאת מפיך כי דבה היא ועל כיוצא בזה נאמר ומוציא דיבה הוא כסיל ז"ש ולכה אין בשורה מוצאת לשון הוצאה כמו מוציא דיבה בפיו כאמור לכך אין בשורה כזאת נאותה להיותה מוצאת בפיך כי דיבה רעה היא כנז"ל :

ויהי מה ארוץ וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל ויהי מה ארוץ רוצה לומר עכ"ז ארוץ אני לראות אם הכושי ירוץ יותר ממני או לא ירוץ כמוני וחשב שהמלך עם היו' שכבר ידע הדבר מהכושי ישמח ברואתו השתדלות אחימעץ במרוצתו ז"ש ויהי מה ארוץ אם להבחין מרוצתו הכושי ואם למצוא חן בעיני דוד וזכר הכתוב שעבר את הכושי כי רץ דרך הככר ע"כ :

ודוד יושב וכו' ויקרא כו' וירא הצופה כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ולע"ד שבין שני השערים הוא מקו' קצת מסוכן כי הנאות למלך הוא שיעמוד לפנים מהשני שערים ולא בין שני השערים ולז"א כי בהיות המלך עומד בין שני השערים לזה הלך הצופה לעלות אל גג השער אל החומה לראות פן יבוא איזה רודף חלילה ז"ש וישא עיניו וירא והנה איש רץ לבדו ויקרא הצופה ויגד למלך כי פחד קראהו ורעדה פן הוא איש שלוח מאבשלום פתאום להכות את דוד ולזה קרא אל המלך שלא כמנהג שלא היה לו לקרות אלא לשוער כמו שעשה כן בפעם השנית ז"ש ויקרא הצופה ויגד למלך ולא לשוער ואמר וילך הלוך וקרוב שהיא פשוט אבל כיון לומר שנתקרבנו מעט המרוצה כל עוד שהיה מתקרב היה הולך ולא רץ ז"ש וילך הלוך וקרוב הלוך ולא רץ והטעם כדי לנוח קצת מהמרוצה כדי שיוכל לדבר לפני המלך בישוב ולי"ה בפעם השנית כשראה עוד איש אחר רץ לא נצטער הצופה כ"כ ולזה לא קרא אז אל המלך כבראשונה אלא ויקרא אל השוער ויאמר הנה איש רץ לבדו ולא אמר הנה עוד איש אחר רץ יען כי הראשון כבר שקט ממרוצתו כנזכר הלוך וקרוב לז"א בכוון ויאמר הנה איש רץ לבדו שהרי אין עוד זולתו שכבר בטל הראשון המרוצ' והצופה היה כמדבר אל השוער דרך כבוד והמלך שומע ויאמר המלך גם זה מבשר שאילו היה רץ מפחד היה לו לראשון ג"כ לרוץ וכיון שהוא לבדו רץ גם זה מבשר ומ"ש הצופה אני רואה את מרוצת ר"ל אני רואה בדעתי שנתיישבתי להכיר מרוצת מי היתה והיא מרוצת אחימעץ לא שהיה רץ כעת ולפי הפסט שעדיין היה רץ ולמר וילך הלוך וקרב שזו חזוק לדברי המלך שאמר בשורה בפיו והיינו בורח שאילו היה בורח לא היה הולך וקרב אבל היה הולך אל הצדדין ומתרחק מבא אלי שיסתכן יותר אבל זה הלך הלוך וקרב מוכיח כדברי המלך שבשורה בפיו · ומהרי"א ז"ל אמר כי אלו הרבי' רבים אולי היו נרדפים ובורחים מהמלחמה אבל אחרי שאינם יותר משנים יודה שהיה גם השני מבשר :

ויאמר הצופה אני רואה כו' מהרי"א ז"ל וכאשר נתקרב אל העיר הכיר הצופה שהיה מרוצת הראשון כמרוצת אחימעץ והמלך איש טוב ושלם ולא יברח איש כמוהו מהמלחמה ולכן לא יהיה בורח כי בודאי אל בשורה טובה יבא כפי טבעו ונפשו ע"כ · ועיין הרד"ק ז"ל :

ולע"ד שאמר איש טובה זה והטוב יהיה נמנע לבשר רע כי מוציא דיבה הוא כסיל ועוד היותו רץ מורה היות בשורה טובה כי אין לרוץ לרע וז"ש ואל בשורה טובה יבא על האופן הנז' שזכרת שהוא רץ כמרוצת אחימעץ שהייתה ידועה מרוצתו :

ויקרא אחימעץ וכו' עיין הרד"ק ז"ל : ולע"ד שאחימעץ אחר שלמדו יואב של איש כמוהו איש טוב אין לו לבשר בשור' רעה כנ"ל לזה נתחכם לומר בשורה טובה כלום כדי שלא יטע' המלך מה זה ועל מה זה בא וז"ש ויקרא אחימעץ ויאמר אל המלך שלום בקריאה

אלו

רש"י

ויהי מה · כלומ' ומה בכך אם אין לי שכר : ויעבור · וקדי' ית כושי : ראיתי ההמון הגדול · הומים וגועים במלחמה : לשלוח את עבד המלך יואב ואת עבדך · הרי זה מקר' מסורס לשלוח יואב את עבד המלך ואת עבדך לאח' ששלח יואב את עבד המלך זה הרץ אחרי ואת עבדך על עצמו הוא אומ' ולא ידעתי מה היה אחרי כן : סוב התיצב כה · ופנה לצד אחר והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה : בני

רד"ק

ויהי מה · יהיה מה שיהיה על כל פנים ארוץ וכן ויעבר עלי מה שיעבר איני חושש : בין שני השערים · שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפני' משער ובין שני השערי' היה מקום שסיבה כמו שכ' למעלה אל יד השער : ואל בשורה טובה · כמו ובבשורה וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון : סיגר · מסר את האנשי' וסגר' בידך והפשר כי בי"ת באדוני המלך עומד במקום שנים : לשלוח את עבד המלך יואב · לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי : ואת עבדך · אמר על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו לא נתעכבנו לדעת מה : ויאמר המלך סוב התיצב כה · פנה לצד אחד והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה : על עליית השער · בשער העיר היה עלייה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמ' למעלה על גג השער : בני

ויהי מה ארוץ ויאמר לו רוץ וירץ ל"ג ד'
אחימעץ דרך הככר ויעבר את
הכושי: ודוד יושב בין שני השערים ח' מ"ל נסיב
וילך הצפה אל גג השער אל החומה ל' ב'
וישא את עיניו וירא והנה איש
כה רץ לבדו: ויקרא הצפה ויגד למלך
ויאמר המלך אם לבדו בשורה ג' מ"ל וב' חסר
בפיו וילך הלוך וקרב: וירא
הצפה איש אחר רץ ויקרא הצפה
אל השער ויאמר הנה איש רץ ב' נחה
לבדו ויאמר המלך גם זה מבשר:
ויאמר הצפה אני ראה את מרוצת
הראשון כמרצת אחימעץ בן צדוק ל' וחס'
ויאמר המלך איש טוב זה ואל
בשורה טובה יבוא: ויקרא אחימעץ ג' מ"ל
ויאמר אל המלך שלום וישתחו
למלך לאפיו ארצה ויאמר ברוך
יהוה אלהיך אשר סגר את האנשים
אשר נשאו את ידם באדני המלך:
ויאמר המלך שלום ג' סבירין השלום
לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ
ראיתי ההמון הגדול לשלח את עבד
המלך יואב ואת עבדך ולא ידעתי ל' ו' וכל אב"ף דכו' במ"ה
מה: ויאמר המלך סב התיצב כה
ויסב ויעמד: והנה הכושי בא ויאמר
הכושי יתבשר אדני המלך כי ל'
שפטך יהוה היום מיד כל הקמים ל'
עליך: ויאמר המלך
אל הכושי השלום לנער לאבשלום
ויאמר הכושי יהיו כנער איבי אדני ל'
המלך וכל אשר קמו עליך לרעה:
יט וירגז המלך ויעל על עלית השער ל'
ויבך

ויהי מה בכדין ארהוט ואמר ליה רהוט ורהט אחימעץ באורח מישרא וקדים ית כושי: ודוד יתיב בין תרין תרעיא ואזל סכואה על איגר תרעא על שורא וזקף ית עינוהי וחזא והא גברא רהיט בלחודוהי: וקרא סכואה וחוי למלכא ואמר מלכא אם בלחודוהי הוא בסורתא בפומיה ואזל מיזל וקרב: וחזא סכואה גברא אוחרנא רהיט וקרא סכואה לנטר תרעא ואמר הא גברא רהיט בלחודוהי ואמר מלכא אף דין מבסר: ואמר סכואה אנא חזי ית ריהטא דקדמאה כריהטא דאחימעץ בר צדוק ואמר מלכא גבר טב דין ואף בסורא טבא ייתי: וקרא אחימעץ ואמר למלכא שלם וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא ואמר בריך יי אלהך דמסר ית גבריא דארימו ית ידיהון בריבוני מלכא: ואמר מלכא שלם לעולימא לאבשלום ואמר אחימעץ חזיתי המונא סגיאה כתר דשלחית עבדא דמלכא יואב וית עבדך ולא ידעית מה: ואמר מלכא אסתחר אתעתד הכא ואסתחר וקם: והא כושי אתא ואמר כושי יתבסר רבוני מלכא ארי אתפרע לך יי יומא דין מיד כל דקמו עלך: ואמר מלכא לכושי השלם לעולימא לאבשלום ואמר כושי יהון כעולימא סנאי רבוני מלכא וכל דקמו עלך לבישא: ורגז מלכא וסליק על עלית תרעא ובכא

ארוץ ד' בקריאה וסי' ויהי מה ארוץ : כי בכה ארוץ גדוד · וחברו · דרך מצותיך ארוץ : נשאו י' בקריא' וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה · אשר נשאו את ידם . קול צופיך נשאו קול יחדו · ומשנאיך נשאו ראש · נשאו נהרות יי' ב' בפסוק · ורעבים נשאו עמך · נשאו את רדידי מעלי שמרי · כי נשאו מבנותיהם · נשאו נשים נכריות · סב ו' חס' וסימ' נמסר בסדר דברים :

רלב"ג

ויאמ' אחימעץ ראיתי ההמון הגדול · הנה כשראה אחימעץ בן צדוק שלב המלך דוד על אבשלום מנע עצמו מלספר לו זאת הבשורה אשר יכאב לבו בה ולזה התנכל ואמר שלא ידע בזה דבר אך ראה ההמון הגדול לשלוח יואב את עבד המלך את הכושי ואת עבדך אמר זה אחימעץ על עצמו וכאילו אמר שהאחר הבא הוא יודע אמתת הדברים כי לולא זה לא שלחו יואב · והנה בכה דוד בזה האופן הנפלא על מיתת אבשלום לפי שהיה יודע כי עונותיו סבבו זה : לאט

כלי יקר

למלך י"ד זוגין מטעי' קדמ' כסיב למ"ד ותניין לא נסיב למ"ד

מאז הגיעו ויאמר ברוך ה' אלהיך אשר סיגר העלים המיתה ואמר שלא היה כאן כי אם סגירה שסגר ה' האנשים אשר נשאו ידם באדוני המלך שכמסרו יובן מזה כאילו הוגשו לנחושתים שזה הי' רצון המלך שלא להמית את אבשלום רק אבל יהיה כל ימיו אסור בזיקים ולזה כששאל לו שלום לנער לאבשלום העלים הענין שלא ידע רק זה השליחות בפיו ואחריו יבא הכושי כי יביא בירור הבשורה בפיו כי בודאי כן הוא שא"לכ למה ישלחו מבשר שני אלא להוסיף בירור בענין זה :

ויאמר המלך שלום כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל וכן הרל"בג ז"ל והוסיף ומהרי"א ז"ל והוסיף דרך שני בלי סרוס המקרא והוא שראה ההמון הגדול והיו רוצים לשלוח את עבד המלך שהוא יואב לשלוח אותו לדוד להודיעו זה ואת עבדך על אחימעץ עצמו שגם כן ראה לשלחני והראשון עיקר ע"כ והדין א עמו כי לא היה ולא נראה שעלה בדעתם לשלוח את יואב והוא שר הצבא ואין כן המנהג ועוד שהי"לל לשלוח את עבדך יואב ועוד שההמון אין להם יד ושם לשלוח השלוחים כי אם שרי הצבא :

ולע"דן שדוד המלך לא שאל בדרך שאלה לאמר השלום לנער לאבשלום אבל כתיב ויאמר המלך לאבשלו' שהרי בדבריך לא הזכרת אלא סיגר את האנשים אשר נשאו ידם והאנשים נשאו יד כי אין אבשלום בכלל נשיאת יד לבד שהרי מרד ומלך א"כ מכלל דבריך שלום לנער לאבשלום ולזה ויאמ' אחימעץ ראיתי ההמון הגדול של שרי צבאות כל ישראל הומים לשלוח את עבד המלך הוא הכושי אבל יואב השתדל בי לבד ז"ש יואב את עבדך על אחימעץ ולא ידעתי מה דברו אל הכושי וא"או ואת עבדך היכה מיותרת כי מוסף הוא על שליחו' הכושי והעלים העניין גם העלים סדר השליחו' אם שליחו' הכושי קדם או שליחו' אחימעץ קודם וי"ת חזיתי המונא סגיא' בתר דשלח ית עבד' דמלכ' יואב וית עבדך כו' תרג' לשלוח סמוך לשלוח עבד המל' דהיינו בתר דשל'ית עבד' דמלכ':

ויאמר המלך סוב כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל וחז"ל אמרו ויאמר המלך סוב והתייצ' כה ויסוב ויעמוד א"ר אב'בר כהנ' דוכום איתעבו' אפרכום ואיהוה אפרכום איתעבו' אסטרלטום עכ"ל הוקשה להם ז"ל בפסוק השינוי שדוד אמר סוב והתייצב לשון התייצבות ואח"כ כתיב לשון עמידה ויסוב ויעמוד לזה דרשו ויעמוד לשון העמדה ומעלה כמו ויעמוד השמן שהוקי' כך כאן הוקיר מעלת אחימעץ והעלהו בגדולה והוא דקדוק נכון בפסוקים ואליו כוונו חז"ל במ"ש השני פסוקי' ידיו ויאמ' המלך סוב והתייצב ויסוב ויעמוד להכריע סברת' מהשינוי הזה כדפריש' ובזה מובן אומרו והנה הכושי בא לו' שזכה אחימעץ ליטול המעל שתכף שנתכ' לו והנה הכושי בא שאילו קדם מעט היה מתערב' דוד מהבש' ולא היה זוכה אחימעץ במעל' שזכה אליה ז"ש והנה הכושי בא :

והנה הכושי בא כו' בכלי חמד' כתבתי שהכושי הזה חשב למשפט שהמלך ישמח במיתת אבשלום המורד בו ומבקש נפשו וטעה כי האב מרחם על בנו והנה הכושי הבא ויאמר בכושי שאם הוא כושי ממש מארץ כוש שנתגייר מובן או' שנית ויאמר הכושי לו' כי אמירה זו ככושי היתה שהם פתאי' ובלתי יודעים כ"כ ואם ישראל הוא אלא שנקרא כושי שמשונה במעשיו כמו הכושי שמשונה בעורו גם בזה יובן או' ויאמר הכושי כי דבר בכונה לפי האמת אך לא בבחינת היותו בן לדוד כי לזה אפשר שקראו כושי בענין זה שהאריך מענה לשונו ממה שאמר · יתבשר אדוני כי בשורה היא בעיניו כי שפטך ה' היום הודיע שהיה משפט ונקמה ממש לא כמו שאמר אחימעץ סגר את האנשים אבל אמר שפטך שכבר נעשית הנקמה והמשפט והיה אמתת השי"ת שהוא בעצמו נאחז בסבך האלה ואמר מיד כל הקמים עליך שהקם עליו היה אבשלום ונכלל בהו' מכל שתיבת כל ריבה הכל ואבשלום בכלל שהוא ראש הקמים ולזה כשמוע דוד כן ויאמר המלך אל הכושי השלום לאבשלום בה"א לא כן גבי אחימעץ שאמר שלום כי שם לא היה לשון שאלה אלא אמר מתוך דבריך שאמרת סיגר את האנשים סגירה בעלמא אלמא משמע שלום לנער לאבשלום כדפרישית במקומו אמנם כאן שאמר שפטך השי"ת לז"א המלך אל הכושי השלום לנער לאבשלום והוא השיבו יהיה כנער אויבי אדוני המלך שכולם יפלו כנופלים ובלי דעת כמו שנפל אבשלום כנער קטן ולז"א כנער אויבי אדוני ולא אמר כנער כאבשלום :

וירגז המלך וכו' חז"ל וירגז מהו וירגז המלך הראו ללובלרין שלו ודקרו אותו והלא דברים ק"ו ומה אחימעץ שלא דבר על בנו של מלך לא טוב' ולא רעה זכה לכל הכבוד הזה מי שכן'

כלי יקר

מלמד סניגוריא על בניו של מקום עאכ"ו עכ"ל שדקדקו לשון וירגז גם דקדקו או' המלך שבמלך מדבר ודי שיאמר וירגז המלך למה לי מכאן למדו שרגז עליו והכיר היותו מלך שליט ויש לו לובלרין שלו ומסרו אליהם ודקרוהו וכושי הזה עם היותו כפר נלכד בפיו מכאן דנו ק"ו והלא דברי' וכו' ובמסכת סוטה אמרו וירגז המלך ויעל על עלית השער וכה אמר בלכתו בני אבשלום אבשלו' בני בני הני תמני בני שבעה דאסקיה משבעה מדורי גהינם ואידך איכא דאמרי דקריב רישיה לגבי' גופיה ואיכא דאמרי דאתיה לעלמא דאתי עד כאן לשונו:

ולע"דן שמלבד הכרח או' שמנה פעמים בני בני הכריחם עוד לשון וירגז כמו שנזכר כן במאמר רבה הראשון שאו' בפי' מהו וירגז המלך לשון רוגז והוא דבר יוצא מההקש · ועוד מה לנו להודיענו ויעל על עלית השער או למקום זולתו ומהו ויעל על השער דידוע הוא שכיון שהלך לו העליה אשר על השער שעולה הוא א"כ ויעל מיותר וילך אל עלית השער מ"ל לז"א שהרוגז הזה לא היה על מניאות המיתה אלא שרא' שסופו יורש גהינם וזהו וירגז המלך שמלך כמוהו לא יאות לו הרוגז על מניאות מיתהו כי מורד היה אבל רגז על שירד שאול הוא וזהו מהזרות שידע מפי הכושי הטעם שלא חתך אבשלום שער ראשו לפי שראה שנבקעה גהינם תחתיו וירגז המלך רוגז גדול מעין ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד שדרשו חז"ל שנכנס גהינם עם עשו ולזה חרד חרד' גדול עד מאד כי השלמי' אין חרדים על דברי הע"הב ז"ש ואפי' יהיו גדולי' כי אם על עניני הע"הב ובזה מובן וירגז המלך ויעל שע"י אומר שמנה פעמים בני בני ברוגז ובכיה ויעל ברמוז שהירוד שאול ויעל על עלית השער היא העלים הנאמר' ראיתי בני עליה והנם מעטי' לפי שהבית הוא סוד הבניין חכמות נשים בנתה ביתה חצב' עמודיה שבעה כי ששת ימים עשה ה' השמים · אמנם העליה סוד הבינה שהוא עליה שעל הבית הנז' והוא על י"ה ודי בזה או ויעל על עלית השער ויבך שכל בכייתו וצעקתו היה על עלית השער שהיא מעלה אותו מכל שער של שבעה מדורי גהינם וזהו ויעל על עלית השער ויבך וכה אמר דכולי האי וחולי גם זה נכון והפשט לא יופשט שעלה אל עלית שעל השע' מקום מוצנע להיות שם אבל וחפוי ראש ואין עולה אליו שם בעליה ההיא למדנו מהמאמר הזה טעם הרוגז וטע' השמנה פעמים בני בני וכן הבי' רש"י ז"ל ע"ש ועיין הר"דק ז"ל והרל"בג ז"ל ומהרי"א ז"ל פי' והנה המלך כרגז והיה זה לפי שידע שאבשלום לא רצה להרגו וראה שהיא טענה לאבשלום לעשות מה שעשה ולכן בכה והתאבל כ"כ ואמר מי יתן מותי אני תחתיך לפי שחשב שאין זה אלא על הריגת אוריה כמ"ש לא תסור חרב מביתך והיה אומר דוד אם על עוני קרה זה לאבשלום מוטב היה שאמות אני בעוני אחרי אשר אנכי חטאתי ואנכי העויתי ולא ימות אבשלום בעוני עד כאן ובדבריו מובן יתור תיבת אני כי די שיאמר מי יתן מותי תחתיך אני מיותר אבל אמר אני לרמוז לו אחר שאני חטאתי והעויתי מי יתן מותי אחר שאני הסיבה · ואולי זה בכלל דברי מהרי"א ז"ל ומה"רר משה אלמוסכינו ז"ל פירש ביתור תיבת אני שהכוונה לפי שאמר מי יתן מותי תחתיך ומיתת המלך לא יתכן להיותה אם לא שיפלו אלפים ורבבות מישראל לז"א שלא נחר כי אם במיתה עצמו לבד וז"ש מי יתן מותי אך שאהיה אני לבדו ומת לא שיפלו מישראל כי בשלי אני רשאי ולא בשל אחרים כי ישראל הריני כפרתן : ולע"דן לדקדק השינוי שבתחילה אמר בני בני אבשלום תיבות בני קדמו לתיבת אבשלום ובסמוך שהפך הסדר מקדים אבשלום ואחר כך אומר בני בני והיה אפשר לתרץ גם זה במ"ש הר"דק ז"ל שהמוהם בבכיה כופל דבריו וג"כ משנה דבריו בפעם מקדים ופע' מאחר ואפשר שמתחילה רגז על היותו יורש גהינם ולזה אמר וירגז המלך ויבך וכה אמר בלכתו שם לבכיה הזו והרוגז הזה הוא על בני אבשלום כלומר שהיה בני נשמע אלו כבן מכבד אב ולדרך כך מרד בי ולזה אמר מי יתן מותי אני תחתיך שבמות אדם רשע תאבד תקוה ואם היה חי היה שב בתשובה שאין לך דבר עומד בפני התשובה ז"ש מי יתן מותי אני תחתיך שאני בעל תשובה והנער הזה אנא השם יתברך מחול לו ויעלה משאול וישיב להיות אבשלום בני בני שיזכה בעולם הבא ויהיה אבשלום בני בני וזה · ועם חילוף הסדר אמנם בתיבת אני המיותרת אפשר עוד שאמר כאן ע"ד מ"ש בגמרא בענין אלישע אחר שאמר רבי מאיר עליו מתי אמות ואעלה עשן מקברו ורבי יוחנן אמר גבורתא דקלייה לרביה מתי אמות ואבטל עשן מקברו ועד"ז אמר כאן דוד רואה כי שירד אבשלום למדור התחתון של גהינם ולז"א מי יתן מותי שאמות כדי שאבטל אור גהינ' ממך שאהיה אני תחתיך ותמורתך ותלא אהה מסם שאני אהיה בגהינ' תחתיך אם כן לא שאל דוד במיתה

מנחה קטנה

ודוד יושב וגו' שהיה יושב ודואג כי ידע שהוא ספק מלחמה בין איש ואחיו ולא יבצ' או שינצחו עמו או להנצח ומה גם שהיה לבו חלל בקרבו מודות בנו אבשלום ואח"כ דאיהו לא אזל עוליה אזא כי נהרג אבשלום וע"כ כשבא המבשר היה שאלת המלך ראשונ' שלום לנער לאבשלום · אם טוב זה ואלולי שבשורה טובה בפיו לא היה יואב שלחו: אשר נשאו ידם לומר אל תצטער על מיתת רבים מישראל כי ודאי כיון שסיגר ה' אותם להריגה בידוע שחייבי מיתה המה אשר נשאו ידם באדני המלך ולא אותם שהיו האנוסים ומוכרחים במעשיהם: שלום לנער וגו' לא אמר השלום כאשר אמר לכותי כי דוד אמר כיון ששלח יואב לאחימעץ ודאי אבשלום חי כי לא ישלח על בשורה רעה איש טוב כמוהו · ואחימעץ השיב שאף שלחו יואב שדין לא היה בירור בפרסו' כי אם שנצחו עבדי דוד ועל השאר לא ידעתי מה ואין היה הדבר כי לא שלחני יואב כ"א לבשר אשר סגר את האנשים וגו' : כל הקמים וכלל בזה אבשלו' כי כנפלו נפלו כל הקמים עליך והמלך לא הבין הדבר ע"כ שאל השלום לנער וגו' : ויתאבל

פי' רבינו ישעי'

וירץ · כמו וירוץ ונחלף השורק בחלם : ולכה אין בשורה מוצאת · פירוש אין הבשורה נמצאת כך שבש' אותו ששלחתי יבשר · ובא מוצאת פועל עומד והוא כמו נמצא : ראיתי ההמון · פי' נתקבצו הם לשלוח יואב וללוותי · וגם לשלוח אותי נבסרן :

התשעה ו' חס' בליש' וסי' וינבל צור ישעתו · ותהי התשעה ביום ההוא · מי יתן מציון ישעת ישראל · ולכה לישעתה · אמר לנפשי ישעתך אני · וכעב עברה ישעתי: לאט ב' בקריאה וסי' והמלך לאט את פניו · ודבר לאט עמך:

וַיֵּבְךְּ וְכֹה אָמַר בְּלֶכְתּוֹ בְּנִי אַבְשָׁלוֹם
בְּנִי בְנִי אַבְשָׁלוֹם מִי־יִתֵּן מוּתִי אֲנִי
תַחְתֶּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי: וַיֻּגַּד
לְיוֹאָב הִנֵּה הַמֶּלֶךְ בֹּכֶה וַיִּתְאַבֵּל עַל־
אַבְשָׁלֹם: וַתְּהִי הַתְּשֻׁעָה בַּיּוֹם הַהוּא
לְאֵבֶל לְכָל־הָעָם כִּי־שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל־בְּנוֹ:
וַיִּתְגַּנֵּב הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לָבוֹא הָעִיר
כַּאֲשֶׁר יִתְגַּנֵּב הָעָם הַנִּכְלָמִים בְּנוּסָם
בַּמִּלְחָמָה: וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת־פָּנָיו ה
וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל בְּנִי אַבְשָׁלוֹם
אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי: וַיָּבֹא
יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הַבָּיִת וַיֹּאמֶר הֹבַשְׁתָּ
הַיּוֹם אֶת־פְּנֵי כָל־עֲבָדֶיךָ הַמְמַלְּטִים
אֶת־נַפְשְׁךָ הַיּוֹם וְאֵת נֶפֶשׁ בָּנֶיךָ
וּבְנֹתֶיךָ וְנֶפֶשׁ נָשֶׁיךָ וְנֶפֶשׁ פִּלַגְשֶׁיךָ:
לְאַהֲבָה אֶת־שֹׂנְאֶיךָ וְלִשְׂנֹא אֶת־
אֹהֲבֶיךָ כִּי הִגַּדְתָּ הַיּוֹם כִּי אֵין
לְךָ שָׂרִים וַעֲבָדִים כִּי יָדַעְתִּי
הַיּוֹם כִּי לֹא אַבְשָׁלוֹם חַי וְכֻלָּנוּ
הַיּוֹם מֵתִים כִּי־אָז יָשָׁר בְּעֵינֶיךָ:
ועתה

ד' שמגי · ל' · ל"ד · ל' · ו' חס' בליש' · ל' · ל' · ל' · ב' · חד מל' וחד חס' · חס' מפני ישראל חס' · ב' חד מל' וחד חס' · ל' · ד' · ל' וכ"כ · ל' · לו ק'

וּבְכָא וְכֵדֵין אֲמַר בְּמֵיזְלֵיהּ בְּרִי
אַבְשָׁלוֹם בְּרִי בְּרִי אַבְשָׁלוֹם לְוֵי
דְּמֵיתִית אֲנָא חֲלוּפָךְ וְאַתְּ קַיָּים יוֹמָא
דֵין אַבְשָׁלוֹם בְּרִי בְּרִי: וְאִתְחֲוָאָה
לְיוֹאָב הָא מַלְכָּא בָּכֵי וּמִתְאַבֵּל עַל
אַבְשָׁלוֹם: וַהֲוַת תְּשׁוּעֲתָא בְּיוֹמָא
הַהוּא לְאֶבְלָא לְכָל עַמָּא אֲרֵי שְׁמַע
עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר אִתְנְסִים
מַלְכָּא עַל בְּרֵיהּ: וּמִתְגַּנְּבִין עַמָּא
בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵיעַל לְקַרְתָּא כְּמָא
דְּמִתְגַּנְּבִין עַמָּא דְּמִתְכַּלְמִין כְּמִפְּכְהוֹן
בִּקְרָבָא: וּמַלְכָּא כָּרִיךְ יַת אַפּוֹהִי וְצָוַח
מַלְכָּא בְּקָל רַב בְּרִי אַבְשָׁלוֹם
אַבְשָׁלוֹם בְּרִי בְּרִי: וַאֲתָא יוֹאָב לְוָת
מַלְכָּא לְבֵיתָא וַאֲמַר אַבְהֵיתְתָּא יוֹמָא
דֵין יַת אַפֵּי כָל עַבְדָּךְ דְּשֵׁזִבִין יַת נַפְשָׁךְ
יוֹמָא דֵין וְיַת נְפַשׁ בְּנָךְ וּבְנָתָךְ וּנְפַשׁ
נְשָׁךְ וּנְפַשׁ לְחֵינָתָךְ: לְמִרְחַם יַת סָנְאָךְ
וּלְמִסְנֵי יַת רַחֲמָךְ אֲרֵי חֲוֵיתָא יוֹמָא דֵין
אֲרֵי לֵית לָךְ רַבְרְבִין וְעַבְדִּין אֲרֵי אֲנָא
יְדַעְנָא יוֹמָא דֵין אֲרֵי אִילוּ אַבְשָׁלוֹם
קַיָּים וְכוּלָּנָא יוֹמָא דֵין מִתְקַטְלִין אֲרֵי
בְּכֵין כָּשַׁר בְּעֵינָךְ: וכען

רש"י

בני בני · שמנה פעמי' אמר רבותינו שבעה להסקיה משבע' מדורי גיהנם ואחד להיתיה לעלמא דאתי: לאט את פניו · כריך ית אפוהי כמשמע האבלי' · לאט כמו וילט בעיו באדרתו הנה הי' לוטה בשמלה: כי

רד"ק

בני בני · כן דרך הנוהים לכפול דבריה' וכן מעי מעי אוחילה · ובדרש כי שמנה פעמים אמ' בני בשבעה פעמי' העלהו משבעה מדורי גיהנם ובשמיני הביאהו לגן עדן: נעצב נפעל עבר כי הוא פתח: לאט · כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף: כי הגדת · כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים: ישר · תואר כי הוא כולו קמוץ: כי

רלב"ג

לאט את פניו · כסה את פניו כי היה בוש מהתפעל כמו זה ההתפעלות החזק כי אי' מזה מתק המלכים: ויהי

מנחה קטנה

ויתאבל על אבשלום ובוש גלה בדעתו שהרגו שלא כדין שאין מתאבלין על הרוגי מלכות וכיון שהמלך מתאבל עליו ש"מ שהסיב חרה לו על הריגת בנו ובאלו אינו חייב מיתה: ויאמר

פי' רבי' ישעיה

מותי אני · בא בבני כומנין שהיה לו לומר מות אני תו יתותי לבד ודומה לו והראהו את הילד: לאט פניו · כדרך האבלים:

כלי יקר

התיתה מגד עצמה כי אם על היותו יורד שאול כאמור ועל זאת התפלל כי על זאת יתפלל כל חסיד לכל קרוב אליו אם גהינם לא לו ולא לזרעו אחריו וזה טעם שלשה לבכי שבעה להספד שלשים לגיהון ולתספורת כדי לקבל עונשים מנהמת:

ויגד ליואב הנה כו' ותהי וגו' ויתגנב כו':

ולע"דן לדקדק מאי שנא דגבי ויוגד ליואב כתיב על אבשלום וגבי ותהי התשועה כו' כת' ב נעצב המלך על בנו ומהו לאמר נעצב כו' ועוד שהיה ראוי לכתוב פסוק ויגד ליואב וכו' סמך לפסוק ויבא יואב אל המלך הבית כו' בלי הפסיק ביניהם בפסוק ותהי התשועה וכו' ויתגנב כו' והמלך לאט את כו' וגו' כי בענין אבשלום היה נאוה לבכות עליו מגד שמת ברשעו ומרדו באביו קודם שישוב וזאת היא הבחינה שבכה והתאבל דוד עליו והשנית היה אפשר להשוב שבכה דוד לפי שהיה בנו נאה ביותר בשערו מעין דוגמה של מעלן וזאת היא בחינת הפתאים בבכיתם כי הבכיה הראשונה מפאת הנפש של אבשלום וזו השני' מפאת הגוף כנגד הראשון בא כתוב ויוגד ליואב הנה המלך בוכה ומתאבל לא מפאת היותו בנו רק על אבשלו' שהיינו מפאת הנפש שהשם מורה על הגפש כנודע גבי ושם רשעים ירקב אמנם העם טעו בבכית דוד שהיתה מפאת היותו בנו והרה להם ולזה ויתגנב העם שאילו שמעו שהאבלות על אבשלום כמו שהוגד ליואב היו אומרים הדין עמו כמו שלא נתפעל יואב עד בא דבר העם וז"ש הפסיק ותהי התשועה ביום ההוא לאבל לכל העם יען כי שמע העם ביום ההוא לאמר שהיו אומ' בכונת הבכיה נעצב ונתאבל המלך על בחינת בנו וזה הייב מהתהפכות התשוע' לאבל ביום ההוא ואולי כי שמע העם לשון הבנה כמו וישמע אברהם לעפרון כי שמע העם והבין ביום ההוא שתכלית אותו האבל והבכיה היה לאמ' לעולם ולהודיע שנעצב המלך על בבחינ' בנו ולא בבחינ' אבשלום ולזה ויתגנב העם כו' והמלך לאט כו' אז ראה יואב לבא כי ראה טעות שעם וראוי לשוב לטעותם זאת ועוד שהמלך לאט פניו וזעק קול גדו למה שהבינו העם שהאבילות על בנו היה ולזה בא אל המלך הבית כדכתיב ויבא יואב סדר הפסוקי' והר"דק פי' נעצב נפעל עבר כי הוא פתוח ע"כ ומ"ז פירשו נעצב ל ולא לשון עבנון:

והמלך לאט את פניו כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל: ולא ויזעק קול גדול תיבת המלך מיותר כי בו עסוקים הפסוקים ואפשר כי זעק בקול גדול לזולתו אבל היה הקול אשר זעק גדול בערך היותו מלך והמלכים ידבו ויזעק המלך קול גדול בבחינת המלך לא בבחינת הקלו עצמו:

ויבא יואב אל המלך הבית וכו' לאהבה כו' ועתה קום וכו' מהרי"א ז"ל כתב כי זה לשונו וקשה אומרו ולשנוא את אוהבך כי במה שעשה דוד הורה שהוא אוהב נאבשלום לא שהוא שונא את אוהביו ועוד קשה אומרו כי הגדת היום כי אין לך שרים והנה הוא לא הזכיר כן ולא דברים יורו כיוצא בזה · גם אומרו כי ידעתי כי לולא אבשלום היו כולנו היום מתים כי אז ישר בעיניך אין להכרח בדבריו כי דוד לא אמר זה ואולי בהיותם מתים יבכה יותר:

ואחשוב בפירושם שיואב אמר לדוד שאין ראוי אליו לבכות ולהתאבל מאד מג' צדדים הא' מפאת עבדיך אשר שמו נפשם בכפם למלט נפשך וראוי להסביר להם פנים וזהו הובשת היו' את פני כל עבדיך כו' והשני מפאת בניך ובנותיך כי בראות אותו בוכה ומתארש על מיתת אבשלו' שמרד בו יאמרו מה בצע כי שמרנו משמרתו ועתה הנהגו מאשרים זדים אחרי שאבינו היה אוהב את אבשלו' אשר מרד בו כאשר יחמול איש על בנו העבוד אותו · והצד השלישי מפאת נשיו ופלגשיו ר"ל אשר נשארו בירושלים ששכב אותם לעיני כל ישראל והאדם בטבעו יאהב הנקמה כ"ש בקלון כזה שישכבו את נשיו ואם הוא לא הרגיש בו והיה דואג על נקמת האלהים אשר לקח מידו אבשלום יורה שמחה לבו במה שעשה לנשיו ול"זה הובשת היו' את פני כל עבדך ונפש בניך ובנותיך ונפש נשיך ונפש פלגשיך שהם שלשה בחינות הנז' ולפי שהנשים והבנים ישבלו את אשר יעשה אם טוב ואם רע אבל עבדיו ולנשיו לא יהיו כן מפני זה חזר ופיר' איך הובישו את פני עבדיו ואמר שהובישם' בשלשה פנים הפן האחד לאהבה את שונאיך ולשנוא את אוהביך רוצה לומר שדוד היה בוכה על אבשלום שונאו ויורה שאהבו ולא רצה לראות את עבדיו ויורה בזה שהיה שונא את אוהביו אחרי שהסתיר פניו מהם הפן השני שהגדת היום כי אין לך שרים ועבדים ר"ל במה שעשית בזה ולא חששת לאנשיך תורה שאתם נחשבים בעיניך לכלו' וזה הרי הוא כאילו הכרת היום שאין לך שרי' לשתסבור פנים אליהם ולכבדם שכולם בעיניך כאנשים פחותים מאחר שלא תחוש אליהם כלל והפן השלישי כי ידעתי היום כי לא חי אבשלום וכולנו מתים כי אז ישר בעיניך וזה לפי שהמלחמה בהכרח הוא שתהא כת מנצחת וכת נופלה ואחרי שאת' בוכה על נפילת אבשלום יורה שהיית רוצ' שיהיה הדבר בהפך שהוא ינצח ואנו נופלי' ולזה יעצו שיקום וידבר אליהם דברים טובים על נצחון המלחמה כי אם לא יעשה כן לא ילין איש עמו וילכו מעליו והיה הרעה הזאת גדולה מכל הרעו' משאול ומאבשלום ומהאויבים אשר באו עליו מנעוריו וכן עשה דוד ויצא וישב בשער העיר להקביל פני עבדיו ויודע הדבר והמתאבלים באו לפניו וישתחוו לו אפים ארצה כי שמחה לעם בראות את מלכם מסביר להם פנים כמו שנאמר באור פני מלך חיים עד כאן וקשה על דבריו בחלוקה השנית ש"מר והצד השני מפאת בניו כי כי שראותם וכו' שלפי דבריו תיבת הובשת נמשכת גם אל את נפש בניך ובנותיך ונמשך גם כן אל את נפש נשיך ונפש פלגשיך וזה אינו הבנת הפסוק כאשר אבאר בס"ד גם מה שאמר את נפש נשיך ונפש פלגשיך רוצה לומר אשר נשארו בירושלים קשה שנשים לא בז"רו כי אם פלגשים כמו שנאמר את עשר נשים פלגשים אם לא שיפרש שהם שתי חלוקות את ע"יר חלק מהם נשים וחלק מהם פלגשים וזה דוחק: ולע"דן כי בפסוק הראשון הזכיר יו"ב הוכחות מסודרת על שהובישו את פני עבדיו במה שלנעק ובכה יותר מדי ומשיעור עד שהתביישו

הוא בפרטו' על נפשך היו' דווקא ואת נפש בניך ובנותיך חלוקה שנית לאחר זמן מה היו הורגים אותם ואת נפש נשיך כו' חלוקה שלישית ולהכי לא ערבינהו לכתוב הממלטים את נפשך ונפש בניך ובנותיך ונשיך ופלגשיך היום כי בדקדוק אמר תיבת היום על דוד לבדו ואמר הממלטים בלשון הווה ולא אמר מלטו בלשון עבר לרזוק בו מרה לאמר עדיין הם ממלטים ועומדים שהרי ישר' הלכו איש לאוהליו ויש חששה פן יקום עליהם מלך ונצטרך לחזור ולהלחם ז"ש הממלטים את נפשך היום ומ"ש לאהב' את שונאיך לדקו יחדיו דברי מהרי"א ז"ל: ולע"דן שונא את אוהביו אחר שבוכה כ"כ על אבשלום מורה ששונא הוא את אוהביו אשר הרגוהו שאוהביו היו ההורגים שלמלט נפשו ונפש בניו כו' עשו כן והוא בבכיה זו מורה שאוהב את אבשלום ושונא את אוהביו שהרגוהו ואמר עוד כי הגדת היום ע"י הבכיה והאבלות יתירה כי אין לך שרים ועבדי' שאילו היה לך שרי' ועבדים היה לך לשמוח בהצלתן ולהקל הדאגה ואמר שרים ועבדים ע"ד אחי ועמי דגבי דוד שפי' חכמינו ז"ל אחי אם אתם נוהגים כשורה ועמי אתם אם חס ושלום לא תנהגו כשורה ארדה אתכם במקל וברצועה כיוצ' בזה יאמר בדרך הלצה כי הגדת היום כי אינם לך שרים ועבדי' ··· עצמו אם תכבדם עבדים ואם תבזה אותם שרים שימרדו בך דוכיח כן אומרו כאן ··· ים ובפסוק הקודם לא כתב אלא פני כל עבדיך שלא הזכיר שרים ואמר לו יואב אלו ··· תחדשה לי היו מבכייתך והכרתך היותי יודע אמם לא היותי עורך מלחמ' נגד אבשלום ··· ה עשה כי ידעתי היום ידיעה זו כי לא אבשלום חי וכולנו מתים כי אז ישר בעיניך ··· יכול להחזיר לו הכסת' דמאי דהוה הוה ז"ש כי ידעתי היום ולא מקודם כאמור או יאמ' ··· יוסר"ל עתה ידעתי כי לו אבשלום חי וכולנו מתי' לא תתלה זה בדרך רשעים שלהם ופק כי אז היה אבשלום ישר ואם בעיניך בראותך שהוא חי וכולנו מתי' היית דן אותם לרשעים ולאבשלום לישר בעיניך והר"דק ז"ל כתב ישר תואר כי כולו קמוץ ע"כ:

ועתה קום צא כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק · ולע"דן שחסרה תיבת אם לומר שאין הדבר תלוי ביציאה לבד שאם יצא ופניו זועפות ויציאה יותר טוב היה שלא יצא ז"ש כי אינך יוצא ר"ל אעפ"י שתצא אם תהיה בזעף כי אינך יוצא כלומר כאילו אינך יוצא בה' נשבעתי אם ילין איש אתך וכו' ואמר יואב ורעה לך וכו' כלומר כשתשער כל הצער והרעה שבאה עליך מנעוריך ועד עתה יחדיו זאת תכריע את כולם יחדיו:

ויקם המלך וכו' עיין רש"י ז"ל · ולע"דן אומרו וישראל נס לאוהליו שהוא מיותר שכבר אמר כן למעלה כשנהרג אבשלום וכל ישראל נסו לאוהליו · ונראה כי המלך קבל עצת יואב במה שישב בשער כדי שיבואו להקביל פניו וזה היה סיבה שכל ישר' נס לאוהליו כאילו רצה הכתו' לומר שאילו לא עשה כן היה יהודה אשר עם דוד הולכים מאתו ולא ילין איש אתו אבל עתה ישר' לבד נס כנז' למעלה ולא נתוספו עליהם מהעם אשר עם דוד · ואפשר עוד שישראל אם היו שומעין בבכית דוד והתאבלותו אמרו נבא באכפיו ונשוב עליהם אכן כעת שדוד עשה שלום עם אנשיו אז ויש' נס לאוהליו כלומר שלא נהפכו אל הרודף:

ויהי כל העם נדון כו' עיין רש"י ז"ל וכן פי' הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל שהיה כל העם נדון ונשפט בכל שבטי ישראל ר"ל שלא היה ביניהם איש יחלוק בדבר כי כולם קבלו עליהם את הדין והיו מודים ואומרים המלך הצילנו והכוונה באו' המלך הצילנו לומר שלא נחשב לפחיתות הבריחה שברח דוד שמורה על התרשלותו כי הרי כבוד גלה הוא שהוא הצילנו מכף כל אויבנו ומפלשתים ואם כן לא היתה בריחתו זאת אלא כדי שלא יחטא אבשלום נגדו וכדי שלא ילחם בו ז"ש ועתה ברח מעל אבשלום אם כן בריחתו היתה לשלמות טבעו ולא לרכות לבבו ח"ו ולא כן היה אבשלום כי אבשלום אשר משחנו עלינו היה מזלו רע שמת במלחמה הראשונה זה יורה שהאב בכל אשר יפנה ישכיל והבן בכל אשר יפנה ירשיע והולידו מזה לאמר אלו לאלו למה אתם מחרישים להשיב את המלך עד כאן · ולע"דן שכוונת ישראל לומר ולידון למה אנו מחרישים האם לרהו' אם יש בלבו של דוד שנאה ותחרות עלינו זה אין צריך הבחנה כי מודעת זאת שהמלך הצילנו מכף אויבינו ע"י במלחמותיו ובענין פלשתים הוא לבדו מלטנו כמודע מעניני פלשתים בענין גלית שהוא קנא לכבוד מערכות ישראל ושם נפשו בכפו וז"ש והוא מלטנו מכף פלשתי' והוא דייקא ר"ל הוא לבדו שם נפשו בכפו כאמור · ובזה מובן שאמר עניין פלשתים עם היותו מוקדם בזמן שהוא כמו לא זו בלבד מכף אויבנו שהיה בחברתינו אליו כי אם גם זו והוא מלטנו מיד פלשתים אם כן איך נפחד ממנו והוא חסיד מוסר נפשו על ישראל שאת תאמר היא הכוונה לע"ות קימה לנקום נקם בהיותינו כפויי טובה להבריחו לז"א ועתה ברח מן הארץ רוצה לומר ועתה עודנו מחזיק בתומתו לחוס ולחמול תמיד על מערכות ישראל כי לזה ברח מן הארץ רוצה לומר מן הארץ שלא ימשך לארץ צרה ותוכה כנזכר לעיל והדיח את הרעה מעלינו והכה את העיר לפי חרב · וגם כן בריחתו מעל אבשלום שלא לשלוט עליו על אבשלו' והרגו ז"ש מעל אבשלום ולא אמר מאבשלו' שברח מכה בדמי אבשלום · עוד אפשר שאמר ועתה ברח מן הארץ מעל אבשלום ולא מעלינו כי הנחנו הלכנו להומינו רוב בניין כנזכר לעיל שמהתים האים אשר הלכו לתומם ראשי סנהדראות

פא

רלבג ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל · ר"ל שהיו מריבים קצתם עם קצת לאמר שראוי להם להשיב את המלך שהציל אותם מכף אויביהם ומלטם מיד פלשתים אחר שכבר מת אבשלום שמשחו עליהם למלך : ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו · ר"ל שכל ישראל הסכימו שישוב המלך אל ביתו : אם

רדק כי אינך יוצא · כי אם אינך יוצא וכן ונתתי והלכת ואם למה ונתן יי' לכם להם לר ואם נחן ותחן לשלחו ואם תמאן : ורעה לך זאת · פועל עבר מוסב לעתיד מפני הו"ו וכן ורעה עיניך : נדון · נשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין : מעל אבשלום · שלא יהיה עלינו וכנגדו להלחם עמו ותרג' יונתן מלות אבשלום : אחי אתם · תכלית הדברים ששלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברי' האלה אל זקני יהודה ובעוד שהיה משים דוד הדברים האלה בפי השניח בא דבר כל ישראל : את המלך אל ביתו · על ידי שלוחים וספרי' להשיבו ובעבור זה הפסוק בין הדברים ודבר כל ישראל בא : תמרו ·

רשי

כי אינך יוצא · אם אינך יוצא : וישראל נס · אותם שהיו עם אבשלום : כל העם נדון · מתווכחים זה עם זה : ודבר כל ישראל בא אל המלך · כל זה מדברי שליחותו :
ולעמשא

פי' רבי' ישעיה

כי אינך יוצא · אם אינך יוצא · ודבר כל ישראל בא · שכבר שלחו שלוחים :

ועתה קום צא ודבר על לב עבדיך כי ביהוה נשבעתי כי אינך יוצא אם ילין איש אתך הלילה ורעה לך זאת מכל הרעה אשר באה עליך מנעריך עד עתה :
ויקם המלך וישב בשער ולכל העם הגידו לאמר הנה המלך יושב בשער ויבא כל העם לפני המלך וישראל נס איש לאהליו :
י ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל לאמר המלך הצילנו מכף איבינו והוא מלטנו מכף פלשתים ועתה ברח מן הארץ מעל אבשלום : ואבשלום אשר משחנו עלינו מת במלחמה ועתה למה אתם מחרשים להשיב את המלך :
והמלך דוד שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים לאמר דברו אל זקני יהודה לאמר למה תהיו אחרנים להשיב את המלך אל ביתו ודבר כל ישראל בא אל המלך אל

וכען קום פוק ומליל על לבא דעבדך ארי במימרא דיי קיימית אריליתך נפיק אם יבית גבר עמך בליליא ותהי בישא לך דא מכל בישתא דאתת עלך מזעורך עד כען : וקם מלכא ויתיב בתרעא ולכל עמא חויאו למימר הא מלכא יתיב בתרעא ואתא כל עמא לקדם מלכא וישראל אפיך גבר לקירווהי : והוו כל עמא מתווכחין בכל שבטיא דישראל למימר מלכא שזבנא מיד בעיל דבבנא והוא פרקנא מידא דפלשתאי וכען ערק מארעא מלות אבשלום : ואבשלום דמשחנא עלנא מית בקרבא וכען למא אתון שתקין לאתבא ית מלכא : ומלכא דוד שלח לצדוק ולאביתר כהניא למימר מליל לסבי יהודה למימר למא תהון בתראין לאתבא ית מלכא לביתיה ופתגם כל ישראל אתא לות מלכא לביתיה

י"א | ט' מל' וכל כתו' דכו' | ט"ו בישין וב' נכין | ד' | ח' מל' | לג' | ל' | נ' | י"א בטעם תביר | ו' חס' בליש' | ג' ר"פ | י"א

עד עתה ד' בקריא' וסי' ואחר עד עתה · כי לא באתם עד עתה אל · ויחן יי' אותם וירחמם · ועתה קום צא ודבר · יושב ח' מל' בספרא וסי' והנה שאול יושב תחת האשל · אל היבוסי יושב · ודוד יושב בירושלם · הגה יושב בירושלם · ודוד יושב בין שני העמורים · בבית הארזים · ויקם המלך וישב בשער : מחרשים ז' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר וישלח :

כלי יקר

פיו ועתה למה אתם מחרישים כי לא תאשמו ועוד שהוא מלך חסד חסדי דוד הנאמנים :

ואבשלום אשר משחנו וכו' ר"ל ועוד הוכחה אלהית מן השמים שהמלכות יאהב לדוד כי משיח ה' הוא שהרי אבשלום לאיותו משוח מידינו ולא מאת ה' לזה מת מאליו במלחמה שהרי נחזק דאשו באלה והנסילה הזאת גרמה לו כהריגה ז"ש ואבשלום אשר משחנו ר"ל להיות שאנחנו משחנו אותו ולא הש"י לזה מת במלחמה ולא אמר נהרג במלחמה ועתה למה אתם מחרישים להשיב את המלך ההגון משיח אלהי יעקב · ואינו נוקם ונוטר כנחש לשתראו ממנו כי הוא מושיענו מכף אויבנו ואם כן ועתה למה אתם מחרישים :

והמלך דוד שלח כו' אחי אתם ובו עיין רש"י ז"ל שאלה ליהודה איך דבר כל ישראל בא אל המלך כ"ש עם יהודה שאתם אחי · וכן מהרי"א שבהיות כוונת כל ישראל רצויה כנז' בפסוק ויהי כל העם נדון כו' הודיעו הדב' לדוד מלכם ואם לא נזכר בכתו' ולכן נתעורר דוד לשלוח לצדוק ואביתר לבני יהודה לא לבני ישראל והיו דבריהם למה תהיו אחרונים להשיב אל המלך אחר שכל ישרא' כבר באו וז"ש וכבר כל ישראל בא אל המלך להשיב אל ביתו כ"ש אתם שאתם אחי עצמי ובשרי והיה זה להיות דוד משבט יהודה ולמה אם כן תהיו אחרונים ולזה נטה רש"י ז"ל ע"כ והכריח כן שאל"כ איך יאמר דוד חלוף האמת אם ישראל לא באו אליו עדיין אם כן איך אמר למה תהיו אחרונים ועיין הרד"ק ז"ל וכבר דחה מהרי"א ז"ל זה באומרו שהוא דבר זר שיפסיק בין הדברים שהיה מסדר לצדוק ואביתר · ועוד איך שם בפיהם דברים שלא היו דהיינו למה תהיו אחרונים כאילו כבר קדמו ישראל עד כאן · ולע"דן לברר זה הענין האם שלחו ישראל שלוחים מקדם לשליחות צדוק כדעת מהרי"א ז"ל או אם באו שלוחי ישראל אליו בעודו מדבר עמם כדעת הרד"ק כי לדעת מהרי"א יש דוחק שלא נזכר השליחות מישראל אל דוד כלל וכבר הרגיש מהרי"א ז"ל הדוחק הזה כנז' בדבריו ודבר זה זר מאד כי לא היה הכתוב שותק מדבר כזה שהוא שבחו של יש' שבקשו את דוד מלכם ולשיטת הרד"ק קשה שיפסיק בין הדבקים וכמו שהקשה עליו מהרי"א ז"ל לעיל בסמוך ועוד אקשה לשניהם שאליבא דידהו יחדיו שסוברים שבעת כבר באו שלוחי ישרא' אל דוד וקבלם ואם בן קשה על דבריהם משחז"ל כמו שאזכור בס"ד בפסוק והנה באתי ראשון לבית יוסף כל ישראל נקראו על שם יוסף שנא' אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף א"ל שמעי לדוד כל ישראל גמלוך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומקיים מה אתה עושה עמי אם קבלת אותי כל ישראל באים ומשלימין לך עד כאן ולדבריהם כבר שלחו והשלימו מקדם ומאז והעפ"י שלא נזכר · ויש לדחות שבאים ומשלימים היינו שיבואו הם מפיהם ומשלימים ולא מפי כתבם שלא הם בעצמם וזהו כוונת הנה באתי ראשון בבחינת שבא הוא בעצמו לפני דוד וכן צריך לומר כדי לקיים דברי מהרי"א והרד"ק אלא שהוא דוחק שפשט הדברים באים ומשלימים אלא שעד עכשיו לא השלימו עדיין · ועוד קשה למהרי"א שפירש שמקודם השליחות של צדוק ואביתר באו שלוחי ישראל אם שלא נזכר בפסוק יקשה מהשני כתובים הבאים כאחד בלשון עתיד ולמה היו אחרוני' ולדברי מהרי"א ז"ל כבר הם אחרונים שהרי באו ישראל קודם אליהם · ולדברי הרד"ק ז"ל ניחא הפסוק הראשון שאומר למה תהיו אחרונים וכו' אבל הפסוק השני האומר אחי אתם וכו' ולמה תהיו אחרונים כו' בלשון עתיד קשה כיון דלדבריו קדמו לפסוק זה ביאת ישר' והיינו ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו שביני ביני בין השני פסוקים בעוד דוד מדבר אל צדוק הגיעו השלוחים והספרים מישראל ולכך הפסיק בנתים בפסוק ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו א"כ הי"לל בפסוק אחי אתם כו' למה הייתם אחרונים בלשון עבר לא למה תהיו שמורה שעדיין לא באו והיות' כבון כדבר המעוות לא יוכל ליתקן שלא להזכיר כלל למה הייתם אחרונים כיון שאין תיקון ערום כוסה קלון ויעשה בדעת כל דבריו · ונראה לפרש כי עם ישראל היה נדון בינם לבין עצמ' לאמר המלך הצילנו מכף כל אויבינו ועתה למה אתם מחרישים והויכוח הזה לא יצא מן הכח אל הפועל לשלוח אל המלך להשיבו וכיוצא והדברים האלה נשמעו אל דוד מפי אהובים ואולי חושי הארכי יגלה לו סוד כ"ש כי מראש לא בסתר דברו ישראל רק בפומבי לאמר המלך הצילנו כו' וכראות המלך שלא יצא מיש' השליחות אליו ראה לשלוח הוא אליהם והתחיל ביהודה קרוביו ומיודעיו ונתשבטו ולזה אמר תהיו אחרונים להשיב את המלך אל ביתו שמא תאמר לי שאין חשש כי יש' לא עלתה על לבם כך להתקרב אליך באופן שנכון לבנו שאנו נהיה לעולם ראשונים ולפי' שנא' זמן רב שאולי שאנו נקדים להם שישלימו לז"א להם ודבר כל ישרא' ר"ל מה שדברו ביניהם לבין עצמ' בא אל המלך אל תוך ביתו שמתי סודו ואהוביו בשמעם דבר כל ישראל בא הדבר לאזני המלך אל ביתו ממש אבל אין הכוונה בזה ע"י שלוחים וספרים כמו שכתב מהרי"א ויוכיח כדברי לשון בא אל המלך כאילו הוא בא מאליו בלי שלוחים ואולי זהו מה שכוון רש"י במ"ש כל זה מדבר השליחות והפי' הוא כדפרישית אבל שלא להם דעו כי שמעתי מה שדבר כל ישראל ובא אלי אל ביתי לכן אתם אל תהרשלו כי תהיו אחרונים ואתם אחי ועצמי ובשרי ולמה תהיו אחרונים ואפשר לפרש ודבר כל יש' כו' שלא היו מכלל דברי השליחות אבל לפי שדוד אמר למה תהיו אחרונים כו' כאילו יש לו ידיעה מיש' ששלחו אליו לתווך השלום וזה איכו שהרי לא ראינו שלוחים כלל שלא נזכרו בפסוק ודבר כזה לא היה מעלימו הפסוק אם כן בהכרח הוא שלא באו שלוחים מישר' וכיון שכן הוא האמת יקשה אם כן איך יאמר דוד למה תהיו אחרונים שנראה כנגיבת דעתם של יהודה לזה אומר הפסוק ודבר כל ישראל כו' שכותב הספר הנביא ע"ה הוא מליץ בעד דוד לאמר אעפ"י שלא באו אל דוד שליחים מישראל שעל כן לא כתבתי לך כי אתם עם כל זה בא לו גלוי מאהודיו ז"ש ודבר כל ישראל בא אל המלך בא מאליו כדפרישית רצוני לומר שלא שלחוהו ישראל אבל זולתם הגידו ואם כן דברי המלך נכונים במ"ש לזקני יהודה למה תהיו אחרונים שהרי היה לו גלוי דעת

כלי יקר

ממה שדברו כל ישראל בינם לבין עצמם ואל ביתו בזה נודיעה הזאת אם כן חומרו אל ביתו אין פירושו להשיב אל ביתו כמו שכתב הרלב"ג ז"ל והמפרשים אבל פירושו שאל ביתו בא שיו שמה גלוי דעת מכל מה שדברי ישראל · והמאמר שזכרתי בפסוק הנה באתי ראשון לכל בית יוסף מכריע כדברי אלה והבן זה · המגס בפרטי הפסוקים :
ולע"דן לדקדק דבר אל זקני יהודה לאמר כפל תיבת לאמר וכן קשה כפל למה תהיו אחרונים פעמים בשני הפסוקים· ועוד אחי אתם עצמי ובשרי אתם הדברים כפולים כי ידוע הוא שהאחים עצמו ובשרו של אדם הם· ולערבינהו אחי ועצמי ובשרי אתם · אתם למה ועוד השנוי שבפסוק הראשון אמר להשיב את המלך אל ביתו ובכתוב השני אמר להשיב את המלך ולא אמר אל ביתו · ונראה כי המלך שלח לצדוק ואביתר הכהנים אשר מזרע אהרן להיות אוהב שלו' ורודף שלום וזהו אומרו הכהנים שהוא כנתינת טעם למה שלח אלו יותר מזולתם ולהיות צדוק ואביתר בירושלים עם ארון הש"ת שהרי דוד החזירם ואמר ששלח להם שליח שהם יאמרו אל זקני יהודה ויוכיח כן לשון הכתוב שלח אל צדוק ואל אביתר לאמר ששלח להם שליח לאמר אליהם דברו אל זקני יהודה שזקני יהודה ידברו לאמר אל כלל העם למה תהיו אחרונים באופן שלפי זה הדבר יוצא לשליש' מדוד שליח אל צדוק שצדוק ידבר אל זקני יהודה שהם יאמרו אל הכלל למה תהיו אחרונים ודרך ענוה סדר דוד שכלל העם יבואו להשיב את המלך אל ביתו וסיגלו להקביל פניו אבל לא זטריח לזקנים כי אינו לפי כבודם וז"ש בפסוק השני שמדבר עם הזקנים עצמם ולהם אומר אחי אתם ולא אל הכלל ולזה קצר בדבריו ואמר להם למה תהיו אחרונים להשיב את המלך ר"ל אל מלכותו כי לכם יאתה שאתם הזקני' לקבל עול מלכותו ואליכם משפט הגאולה להשיב את המלך דהיינו למלכותו ועל כן לא הזכיר כאן להשיב את המלך אל ביתו דרך מוסר וענוה שאינו שואל מהזקנים עצמם שיבואו הם להשיבו אל ביתו אלא אחת שאל מהם להשיב המלך אל מלכותו לבד נמצאו השני כתובים הראשון סדר בו מה שיאמרו השלוחים לזקני יהודה שהזקנים יאמרו כן לאנשי יהודה למה תהיו אחרונים להשיב את המלך אל ביתו ובכתוב השני סדר הנוסח הגלות אל הזקנים אחי אתם כו' למה תהיו אחרונים להשיב את המלך לבד ואילו כל השני כתובים יחדיו אל הזקנים היה לו להקדים הראשונה אחי ועצמי כו' אלא ודאי עם שתי כתות מדברים ובזה מובן הכפל והשנויים · ואמר אחי אתם עצמי ובשרי אתם אפשר במ"ש חז"ל בפסוק אחי ועמי שאמר אחי אם אתם נוהגים כשורה ועמי אם לא תהיו נוהגים כשורה שארדה אתכם במקל וברצועה וז"ש גם אתם ולא עמי שמעולם לא רדיתי אתכם בפרך ומקל אלא אחי אתם בענין ההנהגה שהנהגתי בכם כאחים ולענין הקורבה עצמי ובשרי אתם כי כולנו בני איש אחד לנתורהם השבט יהודה · ואפשר לפרש בפסוק אחי ועמי אחי על הזקנים וגדולי הדור ועמי על כלל העם והוא פי' כבון ועל פי' זה נפרש כאן אמר אל הזקנים זקני יהודה הכו' בפ' הקודם וז"ש אחי אתם ועל כלל העם אפשר שאומר עצמי ובשרי אתם ועליהם אומר למה תהיו אחרונים להשיב את המלך לקבלת עול מלכותו ולזקנים יאתה להקביל פני המלך ואם כן לפי זה למה תהיו אחרוני' להשיב את המלך לכלל העם והפסוק הראשון אל זקני יהודה עצמם והוא הפך מהפי' הקודם והמעיין יבחר שבעת מעשה כתיב ויהודה בא הגלגלה ללכת לקראת המלך שאומרו ויהודה ומשמע יותר על כלל יהודה כפי' פירוש הראשון · וכמ"ש ודבר כל ישראל בא אל המלך אל המלך אל ביתו אפשר לומר דרך דרש שהוא ע"ד מ"ש חז"ל בפסוק כי יהיה להם דבר בא אלי שהדבר עצמו מאליו בא אל משה ויה היה דרך נבואה והשגה אלהית וכיוצא בזה נפרש ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו כי רוח ה' דבר בדוד ומילתו על לשונו באופן שדבר כל ישראל אשר דבר באהלם בא אל המלך אל ביתו הוא מאליו בא אל המלך אל ביתו דוגמת כי יהיה להם דבר בא אלי ואו' אל ביתו ירמוז אל בית דוד הוא מלכות שמים :

ולעמשא תאמרו הלא כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א הביא הטעם הראשון שלפי שעבר על מלותו שמרו מי בנער באבשלום והרג את אבשל ם רצה להורידו מגדולתו · וטעם כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף ר"ל כה יעשה לי כמו שעשה לאבשלום וכה יוסיף לעשות רע מאשר עשה עמו אם לא תהיה שר צבא לפני כל הימים תחת יואב :
ולע"רן לפי שהיה ראוי לעמשא לירא מדוד כי הוא היה שר צבא לאבשלו' ומשום מלחמה ללחום עם דוד לזה הוצרך להבטיחו שלא יפחד כי הלא עצמי ובשרי אתה כי בן אחותו השכית הוא לכן אל תירא וזהו לשון הלא כלומר אין לך לפחד · ובלשון תאמרו כתיב רמז לפון מרי ומרד כלומר הלעמשא תמרו כי הלא עצמי ובשרי אתה ואין ראוי לאיו' סורר ומורה בי שלא להזיק בידי · ונשבע לו שיהיה שר צבא לפני כל הימים תחת יואב ר"ל שהרי במלחמה זו סדר דוד ג' ראשים יואב ועמשא ואיתי והגדול שבכולם היה יואב לז"א אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב שיואב יהיה יותר מעולה ועליון עליך ואתה השני לו ואתה תחת יואב · כמנהג הוז"ריק עוד היום במלכות י"רה שיש ראשון ושני ושלישי יותר :

ויט את לבב כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל ויט את לבב כו' דוד הטה לבב איש יהודה בדבריו הרכים ששלח אליהם ושלחו לו שיבא אל ירושלים הוא ועבדיו ולא יירא ע"כ :
ולע"דן ויט את לבב טעם היותם פוסחים על שתי הסעיפים וזה מורה לשון לבב ולא לב השטה אותם מיד בנקל כאילו היו איש אחד שבנקל מהרה יהפתה· או שהטה את לבב כל א ש יהודה ועשאם שיהיו יחד כאיש א' מוסכמי' בענין א' באין חולק וישלחו אל המלך כ' וסמיך ליה
וישב המלך ויבא עד הירדן ויהודה בא כו' שאמר ויהודה בא לשון יחיד להורות שכולם יחדיו פעו אחרי דוד בלב אחד כאיש א' וז"ש ויהודה בא הגלגלה ללכת לקראת המלך ולא זז

תמרו · מסר מ"לְךְ וכן מצד ימרוך למזמה : תחת יואב · כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלום ורצה להסירו שלא יהיה שר בצבאו : ויט את לבב כל איש יהודה · עמאשא הטה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה שהיה קורא אותו ויט בלרי הי"ד והמסרה מעיד עליו שהוא בפתח ויט עליהו חסד וזה : ונלחמו · כמו ועברו וכן תרגם יונתן ונזו ותרגם על המעברות על מביזתא דו פי' ובקעו וכמוהו פן ילחם בהם בית יוסף ותרגו' ויבקע עפי השוה ונלח את לעבד להעביר את המלך וכל ביתו ועשה הטוב בעיניו · ויעבר כמו להעביר לעבור · כמו להעביר וכן

מנחה קטנה

תמרו · מסר מ"לְךְ וכן מצד ימרוך למזמה : תחת יואב · כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלום ורצה להסירו שלא יהיה שר בצבאו : ויט את לבב כל איש יהודה · עמאשא הטה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה שהיה קורא אותו ויט בלרי הי"ד והמסרה מעיד עליו שהוא בפתח ויט עליהו חסד וזה : ונלחמו · כמו ועברו וכן תרגם יונתן ונזו ותרגם על המעברות על מביזתא דו פי' ובקעו וכמוהו פן ילחם בהם בית יוסף ותרגו' ויבקע עפי השוה ונלח את לעבד להעביר את המלך וכל ביתו ועשה הטוב בעיניו · ויעבר כמו להעביר לעבור · כמו להעביר וכן

לְבֵיתֵיהּ׃ אַחֵי אַתּוּן קְרִיבִי וּבֵיכְרִי אַתּוּן וּלְמָה תְהוֹן בְּתָרַיִן לַאֲתָבָאַיִת מַלְכָּא׃ וְלַעֲמָשָׂא תֵּימְרוּן הֲלָא קְרִיבִי וּבִשְׂרִי אַתְּ כְּדֵין יַעֲבִיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אִם לָא רַב חֵילָא תְּהֵי קָדָמַי כָּל יוֹמַיָּא חֲלַף יוֹאָב׃ וְאִתְפְּנִי לְבָאדָכָל אֱנָשׁ יְהוּדָה כְּגַבְרָא חַד וּשְׁלָחוּ לְמַלְכָּא תּוּב אַתְּ וְכָל עַבְדָּךְ׃ וְתָב מַלְכָּא וְאָתָא עַד יַרְדְּנָא וִיהוּדָה אֲתָא לְגַלְגָּלָא לְמֵיזַל לְקֳדָמוּת מַלְכָּא לְאַעֲבָרָא יָת מַלְכָּא יַת יַרְדְּנָא׃ וְאוֹחִי שִׁמְעִי בַר גֵּרָא בַר שִׁיבְטָא בְנְיָמִן דִּי מֵעַלְמָת וְנָחַת עִם אֱנָשׁ יְהוּדָה לְקֳדָמוּת מַלְכָּא דָּוִד׃ וְאֶלֶף גַּבְרָא עִמֵּיהּ מִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִן וְצִיבָא עוֹלֵימָא דְּבֵית שָׁאוּל וְחַמְשַׂר עֲסַר בְּנוֹהִי וְעַשְׂרִין עַבְדּוֹהִי עִמֵּיהּ וְנָזוּ יַרְדְּנָא קֳדָם מַלְכָּא׃ וְעָבְרוּ מְנָזְתָא לְאַעֲבָרָא יַת בֵּית מַלְכָּא וּלְמֶעְבַּד דְּתַקִּין בְּעֵינוֹהִי וְשִׁמְעִי בַר גֵּרָא נְפַל קֳדָם מַלְכָּא בְּמֵעְבְּרֵיהּ בְּיַרְדְּנָא׃ וַאֲמַר לְמַלְכָּא לָא יַחְשׁוֹב עֲלַי דֵּילִי רְבוֹנִי חוֹבָא וְלָא תְּדְכַּר יַת דִּי סְרַח עַבְדָּךְ בְּיוֹמָא דִּי נְפַק רְבוֹנִי מַלְכָּא מִירוּשְׁלֶם לְמֵישַׁוֵּי מַלְכָּא עַל לִבֵּיהּ׃ אֲרֵי יָדַע עַבְדָּךְ אֲרֵי אֲנָא חָבִית וְהָא אֲתֵית יוֹמָא דֵּין קַדְמָאֵי לְכָל בֵּית יוֹסֵף לְמֵחַת לְקֳדָמוּת רְבוֹנִי מַלְכָּא׃

כלי יקר

בלבד להקניל פניו דרך כבוד כי לא לסייע להעביר את המלך את הירדן שים בו עמל ויגיעה כי עצמם ובשרם הוא :

ויסבר שמעי בן גרא בן מהרי"ק כאשר ראה שמעי שמת אבשלום והוד אב על ירושלים הקשב מידיהו ענין את הרעה ולכן בא לקראתו לעשות לו כאשה ושליחה והביא עמו אלף איש ובידו תעודת ניצוח והמתנה אשר הניח לדוד עד כאן · ולע"ד כי לולי שפחד מהעניטו פן יהפכו לויתיכים כל הבלתי עמהם כדי שיעמוד לו זכות בדמיונו כשחרף ונדף לדוד שחשב שכחה מהמלכות וגכחר לאבשלום כי גבר בכלל גבהו לבנות ישראל אשר גבר לאבשלום והיתה לשמעי שכחת בית שחול שכחה העורר מלכים ולזה נדלותו מפלת אבשלום שאין הסמים נלחמו עמו והיער כילה במהגהו לו הכיר כי דוד הוא הרחם מפיח ה' ואבשלום גוזב דעת הבריות היה ולזה כתיב ויסבר שמעי בן גרא להיותו בן ימיני שונא דוד אשר מבחורים כלומר וחרף ונדף לדוד מידי עברו שם ועפר בעפר לזה היכרת למהר לבוא קודם ישראל וירד עם אלף יהודה לקראת המלך לא מפלת המלכות לבדה כי אם גם מפלת היותו דוד ת"ח וחסיד רחום להקביל פניו כי הכי' המתת והלבד ומהתבת הלמת בא לא מירשת המלכות לבד :

ז"ם כאן לקראת המלך דוד :

ואלף איש עמו וכו' עיין רס"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"ח ז"ל ונלחו את הירדן לפני המלך כשברים לפני אדוניהם ע"כ לו היתה שברו לפני המלך והקוס ביותר נמוך לשיעור בו המלך ושרי לבלותיהם כי ברגליהם שברוהו :

ועברה העברה כו' עיין רס"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל :

ולע"ד לשון ולעשות הטוב בעיניו מוכיח קלת היות העברה הזאת מכרת לשבים להעניר על כתפיהן הבשים וקטנים וכמו שאמר הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל · **ושמעי** בן גרא בכל לפני המלך בשברו בירדן על שמעי בן גרא קאמר שעבר הירדן ליפול לפני המלך · ולפשר עוד שבכל לפני המלך בשוב שהיה המלך עובר בירדן בתוך המים כאילו רצה לו · ותשבר מחנק נפשו מות מעלמותיו שם לא יחשוב לו ז"ם נפל לפני המלך בשברו בירדן ולא כתיב בשברו הירדן שנשבר כשבת המלך לשבר הירדן כנו"ל בהרד"ק ז"ל הבל מי' שבושרו בירדן מוכיח שהית הנשילה בתוך הירדן וז"ם בשברו בירדן :

ויאמר אל המלך כו' מהרי"ח ז"ל פירש אל יחשוב לי לרבוני עוון ר"ל שהייתי בקוסרים ובעיתי לחרי אבשלום ואל תזכור את אשר העוה עבדך כו' ר"ל בדברים אשר דבר מירופין וניבולים נגבו לפי שהוא היה מתחרט ומוחה שהטה **אנשה** שלח כהונן ומוחה ושוחד ירוחם ע"כ :

ולע"ד נמה שהקדימה כאן בפסוק וימהר שמעי וכו' שמשמעי היה מוטעה בדוד והשלחה העליתה מעיניו חסידות דוד ובניצת לבות ב"ד שנגב אבשלום גם היה גרמה לו כן וזה העניין בשמעי בפיו ולמהר אל יחשוב עון שהוא מדד כי אין רצוי להחשוב לוהו שבעבדך שם לשטה שונב כי מוטעה בך ז"ם כי ידע עבדך כי אני חטאתי שעתה נתחדשה לי ידיע' זו כיון שרציתי השנאת הם"ת בכל שניכך הן בשכל עלת תחיהופל הן ביפר שהיה מכלה בהם כנ"ל ואז ידע עבדך כי אני חטאתי ולזה עויתי ח"ב לא יחשוב לי לרבוני עון אשר חטא הוא וכן כיוצא בזה כשובך לזכור את אשר עשיתי לך בצאתך מירושלים אשר בלי ספק הוא דבר המוורמי לשים לוהו למלך על לבו על כן היני יכול לו פליו שיבשהיהו לשמרי שהוא כמכע חמור מלך ביכות הפועל עצמו ומלך ביכות הזמן שעת הדחק והלו שתי הבחינות לאמר בפי' היה עבדך מלך בפועל עצמו והבנך היתה לאמר בשת הדחק ולפלתו מירושלם היה אם מר ולזה היה לי להוסיף דחק ופער לשבר מעתי הבחינות חמור העניין מלך אך בחלה ביקל בעניין ולזכיר לוהו בהילו העוה עבדך בחזיל כי שוגג ומוטעה הייתי בכל ובכל מסיק וגו' כי ידע עבדך כי הני חטאתי בכל מה שעשיתי הן בקשר שקשרתי עם אבשלום לא יהשוב לי לרבוני לעון ח"ל חטא וכו' לא תזכור בלילו היעה בחזיל בכל אשרהו בלילו שגגתי ויקל עבשי כי חטאתי ואנשרתי בלאמר ועל זה אמר הבי' ההמת זאת לא יומת ר"ל לו היתה שבדברון הן הוא שהוא

רשי

ולעמשא · שהוא אר בצבא תלמדו הלא בן אחיתי אתה : ולנחמו את הירדן · בקעוהו בתריסהון ועברו : העברה · ספינה המעבור' שעוברי' בה את עבר רוחב הנהל : רחמון לכל בית יוסף · כל ישראל חטאו לך ואני יותר מכולם והנני בחתי לבקש תחילה מה שתקבלני בטובתם כל ישראל שתקבלם וחס לאו יהיו יודעים לשוב לחוך עוד :

יוסף

רלבג

חס לא אר בצבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב · ידוע שעשה זה דוד כדי שלא יודיע מחבו שעשה בן יפיה לת לא לב הים יהודה מעל דוד לו חולי התפעל על אם קנת התפעלות כשבד יואב בעבור הדברים הקשים שאמר לו על בכותו על אבשלום לו אמר' גם כן שסיפר לו כי יוא' עבר על מצותו להרוג את אבשלום · ושלחו את בידון לפני המלך · כלו בקשוהו שילוב עבדם שם : ועבלה העבלה · היא הספינה קטנה שם' יעבדו בה הבית' לפני המלך · התפעל וכוכבע לפניו לבקש ממנו מחילה על אשר העוה בשבלו בצאתו : לבל בית יוסף · קנת כלל ישראל יוסף לרוב בני יוסף עם שאבני יוסף היו רוב השבט בישראל : ולא

כלי יקר

שונג שאבת ליפוד עוסה זדון ז"ם התחת ולת בלומר לפני' התת ולת בכוו' כי אני מעתי מחויב הוא לומות כי קלל מבית ה' ושמעו גדול ועוד שהוא שמעי היה יודע ככם מרשים ואכזון לחם ושבגת לימוד עולה זדון ז"ם התחת זאת לא יומת שמעי כו' ום"שהשוה בה"ם כי היה בי שילם אשר עוה עבדך בשמוך בפסוק כי ידע כו' לכתוב ב ה בם"ך :

כי ידע עבדך כו' בילקוט סי' קל"ח ר' שמואל בר נחמני עלה מבבל שהל לר' יוחנן מהו דכתיב והנה בחתי ראשון לכל בית יוסף ושמעי בן הימיני הוה מ"ל ר' יוחנן מה ראיתם לו' בשבל לומר לו כך אמו אומרים כשבא שמעי אצל דוד א"ל מה אחיו של יוסף גמלוהו רעה והוא גמלן טובה כך גמלתיך רעה גמול עמי טובה א"ל רבי יוחנן יפה אמרה לו' אלא שמע דבר גדול מהו ראשון לכל בית יוסף שכ' אולי יתנכל' בשאול שהרית יוסף אמר לו שמעי כל ישראל גמלוך רעה ואני יותר מכולן וכל ישראל יושבים ומקוים מה אתה עושה עמי אם אקבלה אותי כל ישראל בחים ומשלימין לך עכ"ל · ולע"ד לדקדק בדברי ר' שמואל בר נחמני שעלה מבבל לשהול החס יבער בעיניו מה שהיו אומרים בפסוק זה והוא מ"ש לו בשבא שמעי אצל דוד א"ל מה אחיו של יוסף וכו' דא"כ מהו ראשון לכל בית יוסף ושמעי בן הימיני הוה מ"ל ר' יוחנן מה תלוייס בי חס תקבל אותי בחים ומשלימין אחרי · ועוד קשה לו' לכל בית יוסף דהי"ל ראשון בית יוסף כיון שאומר בית יוסף פירושו מה אחיו של יוסף וכו' · וזה יקשה גם על רבי יוחנן שהיה יוחנן לא הקשה לו דבר מזה הלא אמר יפה אמרתם · ולפשוט רבי יוחנן קשה מה לו לשמעי לקרות לת כל ישראל בשם יוסף בפסוק זה דבשלמא למה שהיו אומרים בשבל כיתה בית יוסף דקאמר - ועוד קשה בפשוטה הראשונה כי מה שייכות יש לו עם ענין יוסף ע"כ לא כן כאן שהוא הדבו ובדמו :

לרעה תשבה תלהים לטובה כמ"ש יוסף ע"ה לא כן כאן שהוא הדבו ובדמו :

ונראה שהם קשיה להו שמעי בן הימיני הוא דיוק אמר לכל בית יוסף כי היכו מיוסף ואעפ"י שהיו מתרעים בשבל וחו' כיון שבא שמעי אל דוד א"ל מה אחיו של יוסף גמלו לוהו כו' ועם היות תירוץ זה נכון בע"ם בית יוסף עכ"פ להיות קשה לפי' זה חו' בלשון לכל בית יוסף כו' כמו שהקשינו לכך בא' שמואל בן מר' יונתן ואמר לוי' יונתן יפה אמרת' ואמה שאמרתם כי גם לשיטתי ניחא לי שאמר בלא קשה עלי למה הזכיר מלת ישראל בשם בית יוסף דהי"ל לרחמון לכל בית ישראל כמו שהקשינו הלא ע"כ רמז ג"כ למה שאמרת' מה לחיו של יוסף וכו' הלא שניכך להוסיף על דבריכם עוד לומר שבל ישראל נקראו בית יוסף כדי שיכון שאמר לו דע בניני חלוייס כל ישראל לא יבוחו אשר בזה מוכן חו' רחמון ומוכן אומר לכל לא כן לשיטתכם וע"כ אמר יפה אמרתם ואמר ג"כ שמא דבר גדול כי דבר גדול הוא שטעון שמעי טענה גדולה מאד והיה כל ישראל מקוים כו' · ושייכות יוסף עם שמעי לשיטת ר' שמואל בר נחמני שהיו מתרעים בשבל וחו' מה לחיו של יוסף גמלוהו רעה והוא גמלן טוב' מחסידותו ועוד שהרי הלהים הסבה לטובה אמר שהמלך כי כמחלו לו שלשה עונו שהיו לו שהיה מביא דיבתם טולים עיניה בשנות הארץ ותשה לשה תחוניו ושהיו מזלולים בכבי השפחות וקלרים לותם עבדים לעבד כמכר יוסף ושלולים הבר מן הרחוקו שהיו עיד עזים בלופו שלהר שלקה בשלמתן הלהים הסבה לטובה ויוסף הוא השליט לף כהן הכי הסבהני עליך לרעה והיה סיבת כמרת עונותיך וכלהים הסבה לטובה וחזרה למלכותך לם כן העניינים מהייחסים מפף לעניין יוסף ואחיו · עלה בידיכו מהמאמר הזה הירוץ למ"ם בית יוסף גבי שמעי בן הימיני שמה לו עם יוסף ומוכן ג"כ הו' רחמון לו שבי לו לאחרון · ועיין רס"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל · ועיין הרלב"ג ז"ל · ולע"ד לדקדק מה טעם לאמר כי ידע עבדך להתפלל מלפשה נהולה כי ברוב דברים הלו לא יחדל פעם · ועוד קשה הו' ידע עבדך כי אני חטאתי ולזה בחזיל בכל אשרהו כלילו שגגתי ויקל עבשי כי חטאתי ואנשרתי כלאמר ועל זה אמר הבי' ההמת זאת לא יומת ר"ל לו היתה שבדברון הן הוא שהוא

רשי

היום יומת איש · בתמיה כי היום אני מלך עד עכשיו הייתי סבור לא זילזל בי אדם גדול כזה אלא אם כן נפסקה מלכותי מאת המקום והוא אומר לו קלל את דוד אבל עכשיו שהוא מתחרט ידעתי כי מלך אני : ולא עשה רגליו · לשו' תקון היא העברת שיער שבין הרגלי' : שפמו · גר"כון בלע"ז : למה לא הלכת עמי · ללכת מירושלם כשילאתי כי פסח אני ואיני יכול לילך ברגלי : לשלחו

רדק

התחת זאת · אם בעבור ההכנעה הזאת שעש' שמעי תכפר לו שלא ימות והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח יי' : ולא עשה רגלו ולא עשה שפמו · כתרגומו ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומ' כל גופו ולא גלח אפי' שפמו והוא השיער שעל השפה : כי בא ירושלם לקראת המלך · פי' כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא שוכר עומד במקו' שנים : עבדי רמני · שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובאחוך כך הלך הוא : וארכב עליה · אתון היתה ואתו' כולל זכר ונקבה : וירגל

ויען אבישי בן צרויה ויאמר התחת זאת לא יומת שמעי כי קלל את משיח יהוה: ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לשטן היום יומת איש בישראל כי הלוא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל: ויאמר המלך אל שמעי לא תמות וישבע

כה לו המלך: ומפבשת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס למן היום לכת המלך עד היום אשר בא בשלום: ויהי כי בא ירושלם לקראת המלך ויאמר לו המלך

ג' יתקן יוסף שמעי · ב' חס' ואח חמשת · ה' · ל' · ג' · ב' · ח'

ואתיב אבישי בר צרויה ואמר החלף דא לא יתקטל שמעי ארי לטית משיחא דיי: ואמר דוד מה לי ולכון בני צרויה ארי תהוון לי יומא דין לסטן יומא דין יתקטיל גברא בישראל ארי הלא ידענא ארי יומא דין אנא מלכא על ישראל: ואמר מלכא לשמעי לא תמות וקיים ליה מלכא: ומפיבשת בר שאול נחת לקדמות מלכא ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה וית לבושוהי לא חוור למן יומא דיגלא מלכא עד יומא דאתא בשלם: והוה כד אתא לירושלם לקדמות מלכא ואמר ליה מלכא

התחת ג' בקריא' וסי' יעקב · יוסף · שמעי : ולא עשה ח' וסי' ומפבשת בן שאול ירד לקראת המלך ב' בו · אחז במלכו ותברו דד"ה וירא אלהים את מעשיהם : כבס ב' וסימן ביין לבושו ומפבש' בן שאול :

רלבג

ולא עשה את רגליו ולא עשה שפמו · ר"ל שלא הסיר צפרני רגליו ולא גלח השער אשר בזקנו בשפמו : כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדני המלך · הנה אמר זה על רוב הרדיפות שרדף שאול את דוד : ויאמר

כלי יקר

חטא העם הזה חטאה גדולה ומלבד היותו אמור מעלמו גדל העון מלד היותו שמעי שכל העם שמעו כן ומרדו כמוהו וז"ש אל תזכור את אשר העוה עבדך העוה יולא לשני כלו' לא שאני עויתי אבל עשיתי את זולתי שלמד ממני לעשות עון במרדו בך ועתה נותן טעם למה לא יזכור אשר העוה יען כי ידע עבדך כי אני חטאתי ר"ל הכרתי שאותו העון שהעוה זולתי ע"י ידע עבדך שאני אשם בו שהכשלתי אותו ז"ש כי אני חטאתי אני חטאתי באתי מכשול שממני הלא ופרעו מוסר והנה לתקן זה העון' הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף כדי שילמדו ממני שכמו שהייתי ראשון בהכשילם למרוד כן גם עתה אני באתי ראשון לזכות את ישראל שממני יראו וכן יעשו כי היכי דילפו מקלקלת' לילפו מתקנתא כמאמר התיקון כאותו הענין עצמו ובאותו האיש דוד ז"ש אני חטאתי בלאתך ואני באתי עתה בבואך ובאותו ערך באתי היום שהוא יום חזרתך לירושלים מעין יום לאתך :

ויען אבישי כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"ד מה שכבר זכרתי בפסוק ויאמר אל המלך כו' שהוא התגלגל שסוגג היה ולפי טיעתו של שמעי ענה אבישי וכי התחת זאת אמרת שאתה סוגג איכך חייב מיתה והלא חייב אתה אפי' על סוגג כי קלל משיח ה' והעון חמור אפי' בשגגתו יכבד ענשו · או יאמר התחת זאת שבא ראשון כדפרישית וכדפרשו חז"ל ראשון לכל בית יוסף מפני זה יבוטל הדין ולא יומת שמעי :

ויאמר דוד כו' חז"ל אמרו ראה דוד ברוח הקדש אדם עומד ממנו ועתיד לעשות תשועה גדולה ונקרא איש יהודה בזכותו ניצל אמר הב"ה לדוד אתה הכלת את שמעי בשביל שתוליד את הצדיק על שמך אני כותבו שנ' איש יהודי ע"ז נאמר זכר צדיק לברכה זה מרדכי ושם רשעים ירקב זה המן וחביריו עכ"ל בילקוט קכ"א · ולע"ד לדקדק מי הכריחם לדרשה זו ולמה דרשו זכר צדיק לברכה על מרדכי ושם רשעים על המן וחביריו · ונראה שהכריחם הדרשה זאת מהענין ולשון הענין כי מה טעם לא יומת איש אשר קלל משיח ה' כי לו הוכח שימחול עון המרד והקשר שקשר עם אבשלום עכ"ז ראוי להענישו על דבר אשר זדה וקלל משיח ה' ולא יסוגו אחור ישראל שילדיקו דינו של דוד על שקללו קללה נמרצת עשה לו כן · והפרח הלשון הוא או היום יומת איש בישראל דהי"לל מישראל פ"ס שתיבת בישראל מיותרת וכי יעלה בדעת להבין שמאמר היום יומת איש על האומות קאמר עד שהוצרך לפרש דבריו בישראל והלא מובן הוא א"כ לשתוק לגמרי מתיבת בישראל ויכתוב היום יומת איש כי הלא כו' והגב אורחיהו דקדקו תיבת איש ולא אמר אדם · עוד דקדקו שחסר בפסוק ה"א התימה דהי"לל ההיום יומת איש על כן הכריחו שדוד טען שאפ"י ששמעי חייב מיתה כטענת אבישי שאמר התחת זאת לא יומת שמעי כו' עכ"ז ראוי להצילו בשביל מרדכי הנקרא איש שעתיד לעשות תשועה גדולה בישרא' וז"ש היום יומת איש ר"ל אם אתם הורגים את שמעי דעו לכם שהיום יומת איש הוא מרדכי ואין ראוי כי עתיד לעשות התשועה גדולה בישראל וז"ש בישראל רמז למ"ש המאמר שעתיד לעשות תשועה גדולה ואו' ונקרא איש ורמז בפסוק מלכקש לשון איש ולא לשון אדם והיינו שהתחיל המאמר ואמר אדם עומד ממנו כו' דפתח באדם וסיים באיש לרמוז שעליו הוא אר' היום יומת איש ואינו בתמיהה אלא בניחותא ולשון היום דעו שהיו' יומת עם שמעי איש שעתיד לעשות תשועה גדולה בישר' ולכך ראוי למחול לו על שילא ממנו הצדיק קדוש · ואמר שקראו איש יהודי על שם דוד שבא מיהודה ואמר על זה נאמ' זכר צדיק לברכה דקדקו למה אמר צדיק לשון יחיד ושם רשעים בלשון רבים ופרש הי"לל זכר צדיק ברכה למ"ד לברכה מיותר לזה אמר כי זכרון צדיק העתיד ללאת מחלצי שמעי היה לו לשמעי לברכה שעם היות שקלל את דוד קללה נמרצת עכ"ז העביר על מידותיו ויהפוך את הקלל' לברכה ואחריך לו' ושם רשעים ירקב על המן וחביריו אמר לשון רבים · למדנו מהמאמר או' היום יומת איש בישראל על מרדכי קאמר אל נא אחי תחטאו להמית היום איש שעתיד לעשות נסים בישראל ועיין רש"י ז"ל מה לי ולכם אפשר לפרשו כמו שפירשתי ולמעלה אמר בדברים הרעים שדבר שמעי מה ההזק הנמשך לי או לכם שבעבורו תהיו לי היום לשטן כי אתם מסטינים אותי לעשות דבר מידיקתי בעבורו מה שלא הדיקי האם ראוי שהיום יומת איש בישראל כי אם אמיתנו יחשבו שכן אעשה לכל אשר הלכו אחרי אבשלום והנה הלא ידעתי כי היום אני מלך כאילו עתה היתה התחלת מלכותי ואין ראוי שאסכן עלמי כי אולי לזה לא ימליכוני עליהם ולכן נשבע דוד לשמעי שלא ימות בזה העון ע"כ · ולע"ד מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לשטן בהריגת שמעי שתגרמו שיברחו כל ישראל והנה היום יומת איש בישראל דייקא כי עדיין לא שבו אלי וכשענת שמעי עלמו כנז"ל או אמר היום יומת איש בישראל מקושר עם כי הלא היום ידעתי כו' והכוונה כי ביום המלך עוז וחדוה ומנהג העולם להתיר אסורים כי יום ראשים הוא והנאה למדינות ובאור פני מלך חיים ז"ש היום יומת איש בישראל והטעם הלא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל כלו' היום מלכותי מתחלת כיון שנטרד אבשלום וא"כ אין ראוי שביום הממלכה להמית איש כי אם להטיב לעולם או יאמר היום יומת איש כזה שהלא ידעתי מפיו כי היום כבר אני מלך על ישראל שכולם קבלו עול מלכותי אלא שמחכים לראות מה אעשה עם שמעי ואיך אתנהג עמו ז"ש כי הלא ידעתי על פי שמעי כי היום כבר אני מלך על ישראל והמבשר בשורה טובה כזו לריך לתת מתת כיד המלך לא להרוג :

ומפיבושת בן שאול וכו' מהוך מה שאמרו חז"ל במסכת שבת פ' במה בהמה יולאה גופא רב אמר קבל דוד לשון הרע דכתיב ויאמר המלך איפה הוא ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל בלא דבר וכתב וישלח המלך ויקחהו מלו דבר מכדי חזייה דשקרא הוא כי הדר אלשין עליה עכ"ז קבליה מניה דכתיב ויאמר המלך אל ציבא היה בן אדוניך ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בירושלים ומנא לן דקביל מיניה דכתיב ויאמר המלך הנה לך כל אשר למפיבושת ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן בעיניך המלך · ושמואל אמר לא קבל דוד לשון הרע דברים הנכרים ראה ביה דכתיב ומפיבושת בן שאול ירד לפני המלך ולא עשה את רגליו ולא עשה את שפמו כו' וכתיב ויהי כי בא המלך אל ירושלים ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיבושת ויאמר אדוני המלך עבדי רימני כו' וידגל בו' כי לא היה כו' ויאמר לו המלך כו' אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה ויאמר מפיבשת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני בשלום אמר לו אני אמרתי מתי יבא בשלום ואתה עו'לי כך לא עליך יש לי תרעומת כי אם על מי

כלי יקר

שהביאך בשלום היינו דכתיב ובן יהונתן מריבעל וכי מריבעל שמו והלא מפיבושת שמו אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו ילאת בת קול ואמרה לו ללא בר ללא ללא הא דאמרן בר ללא דכתי' ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל א"ר מני על עסקי נחל עכ"ל · ופרש"י ז"ל דברים הנכרים ראה בו במפיבושת כשנהרג אבשלום וחזר דוד לירושלים למלכותו ובא לפניו לא עשה רגליו ולא עשה ספמו כשבער דוד שנכרים דברי ציבא בנלטער על שחזר דוד ולא קשט עלמו ועוד היה מלפה שכשיביהו במלכות יתנהג ויסתפר לכך לא קבל דבריו ואמר לו אתה וציבא תחלקו השדה והוא השיבו קשה אין לי ללעוק אלא על מי שהביאך לשלום הנה שמלטער על שובו ואם לא שראה דברי' הנכרים היה חוזר בו ממה שאמר הנה נתתי לך כל אשר למפיבוש' כי היתה מתנה על תנאי שיראה אמת בדבריו ע"כ והכריח לרש"י ז"ל דברים הנכרים חזא ביה דמשמע שחזא דברים רבים דברים שמלטער על ביאתו · למדנו מהמאמר הזה שבא מפיבושת אל דוד והוא מגול והוא היה מכוון לטובה כדי שירא' דוד כמה נלטער על שיבא לשלום ולשון הרע של ציבא גרם שידון את אשר עשה מפיבושת מאהבה לדון אותו לכף חובה שהיה מלטער על ביאתו · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ופי' או' ומפיבושת בן שאול והוא בן יהונתן כנהו לשאול לפי שהוא היה גדול ורא"ש היחס להיותו מלך · או יחסו אליו בבחינת דוד לפי שדוד לא נתנהג עמו כבן יהונתן אהובו אלא כבן שאול שונאו שהרי אמר אתה וציבא תחלקו את השדה עם היות כי מפיבוש' היה בלער כל ימי היות דוד חוץ לירושלים כי לא עשה את רגליו כו' ע"כ :

ולע"דן כי אמר ומפיבושת בן שאול ירד לקראת כו' במה שזכרתי בשם הגמרא ממסכת שבת דברים הנכרים חזא ביה שהקפיד על שירד לבניו מגול הטעהו לחשוב על מפיבושת שנלטער על שבא לשלום ולכך לא עשה את שפמו וז"ש ומפיבוש' בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה את רגליו וכו' שירידתו על זה האופן חייב לדוד להיותו בעיניו כבן שאול שונאו ואין זה בן יהונתן אהובו שהיה לו לשמוח ולהתקשט בביאתו ולרדת מקושט לקראתו א"כ לפי זה בן שאול בבחינת דוד ואפשר עוד שהוא בבחינת הסי"ת כי יחסו הסי"ת למפיבושת בן לשאול מפאת מפיבושת עלמו במ"ש גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני לשלום שאמר חמסי על מי שהביאך לשלום כמו שבא במאמר הנז' בסופו שילאתה בת קול וקראתו ללא בר ללא ללא הא דאמרן בר ללא שאול וירב בנחל ע"כ אשר בזה מובן או' ומפיבושת בן שאול הוא בזאת הבחינה כמו שאמרה הבת קול ללא בר ללא ולא היה בזה כבן יהונתן לדוד אשר אהבת נפשו אהבו שלא היה ראוי לומ' לו אחרי אשר בא אדוני לשלום באור פני מלך חיים ואמר לא עשה את רגלו כנז"ל ואולי הוא כינוי להסתים המיעה כעין ורמקרגליך דגבי אוריה החיתי :

ויהי כי בא ירושלים וכו' ויאמר אדוני המלך וכו' ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ויהי כבא דוד ירושלים יצא לקראת המלך והמלך שאלו למה לא הלכת עמי רולה לומר כאשר הלכו אהובי והוא השיב עבדי רימני כי אמרתי שיחבוש לי החמור לרכוב עליו כי להיותו פסח לא אוכל ללכ' ברגלי ע"כ : ולע"דן לדקדק יתור או' ויהי כי בא ירושלם שכבר קדם זה בפסוק הקודם שבו הודיע איך מפיבושת ירד לקראת המלך וא"כ לא היה לריך להזכיר ביאת דוד ירושלים רק ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי כו' : ונראה כי דוד היה בלבו על שלא הלך עמו בלאתו מירושלים אבל אולי היה דן אותו לכף זכות אולי רימהו עבדו כמו שטען לו אחר כך מפיבושת אבל בראות דוד ענייו שני והוא שנתאחר לבוא להקביל פניו עד שנתקרב דוד לבוא ירושלים וזהו שכוון הכתוב במ"ש ויהי כי בא ירושלים שמאחר שנתאחר עד כי בא דוד ירושלים לא יבא לקראות המלך ולא קודם בזה מלא לו מקום להתרעם עליו ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיבושת שסופך שאיחר' להקביל פני הוכיח על תחילתך כי ברע הוא מה שלא הלכת עמי והשיב על הכל ויאמר אדוני המלך רולה לומר חלילה לך לדון אותי במרד ומעל כי אדוני אתה המלך ואין לי אדון אלתך ולא נתעכבתי מבחינת היותי אוהב לאבשלום לבחור בו כאדון ועבדי רימני כו' ונתעכבתי שלא להקביל פניו לקדם למקום רחוק כי פסח עבדך ויוכיח בן שמאמר כי פסח עבדך ידוע הוא ולא היה לריך לומר כי אם עבדי רימני כי אמר עבדך אחבשה לי את החמו' וארכב עליה ואלך את המלך אומר כי פסח אני הוא התנללות לבאשר הוא שם שלאהיותו פסח יפחד כן יפול מעל החמור ויתקלקל יותר ואולי היה ליבא עם דוד ורימהו שלא בא אליו מאז וא"כ הפסוק יהיה טענה אחת מספקת לשתי התרעומות הנז' :

וירגל בעבדך אל אדוני המלך וכו' עיין הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל ואדוני כמלאך האלי"ם כו' הוא לומר איני אומר זה בעבור הנחלה כי איני חושב אותם למאומה אחרי שבא אדוני לשלום ולכן עשה הטוב בעיניך : ולע"דן לדקדק למה נקרא הרכילות בלשון לא רגל ונראה דלפי הפשט הוא לפי שהרכיל הולך ברגליו לשכסך ולשלח מדני' בין אחים וזהו לא תלך רכיל לשון הליכה וזהו לא רגל שהלך עליך ברגליו לדבר רכילות בעבדך עוד אפשר שרומז לא רגל על לשונו שהפוט' מיס ראשית מדון נעשה לו הרגל טבע שני ז"ש לא רגל וכאן לדק אומר וירגל בעבדך אל אדוני רולה לומר עשה הרגל שהרי דבר עלי פעם ראשונה בי בלא דבר ועתה זאת שנית כנזכר במאמר הנ"ל בפסוק ומפיבושת בן שאול מכדי חזייה דשקרא הוא כו' ודרך דרש אפשר במה ששמעתי מפה קדוש החכם השלם כמ"הר אלעזר בן יחי ע"ה חושב טברי' הו"בב שאמר שהרכיל אשר שת בשמי' פיו לדבר הועה על בשרים הנה לשונו תהלך בארץ ואין מקום לשונו הגלות אלא ברגליו ועל כן המעיל המכפ' בפעמוניו על לשון הרע כמו שאמרו חז"ל יבוא דבר שבקול ויכפר על דבר שבקול ועל כן נזה שיותנו הפעמונים בשולי המעיל ולא בראש המעיל להורו' שבעל לשון הרע לשונו ההלך בארץ כשולי המעיל אף כאן העושה רכילות ודרך עלי' ז"ש לא רגל על לשונו שהאיש השלם אשר משתמש בלשון לשבח לפאר ליוצרו ולעסוק בתורה איש אשר אלה לו לא רגל ולא דרך ברגלו על לשונו ע"כ דברי פי חכם חן כמו שכתבתי בשמו בכלי חמדה ובזה אבין כו' כאן וירגל בעבדך לשון רגל כי דבר תועה אשר לא עלה על לבו א"כ לשונו תהלך בארץ ורגל על לשונו וזהו וירגל בעבדך לשון רגל ואדוני המלך כמלאך הא"ים לדעת וכן הדברי' כי רוח ה' דבר בך ומלתו על לשונך להשי' ולדע' אם אני דברתי הרכילו' שרגל עלי או אמר ואדוני המלך כמלאך כו' אמר הנה הוא דבר עלי כזבי' אשר אין ראוי לדב' דברי' ההם עליך משתי בחינות האחד שאדוני המלך ואיך אחשוב למרד בך ובמלכותך חלילה זאת ועוד שאת' כמלאך הא"ים ואיך יעלה בדעתי להעלי' במלך

מנחה קטנה

לא תמות ענו' הנה היה זה בכוונה מדוד שאמר לא תמות על חטא זה לבד כי אם ע"י שתעבור השבוע ולזה הכוונה וישבע לו המלך לרמוז לו שלעתיד ישביעהו שלמה כנו שלא ילך חוץ לירושלי' ושם שדוד מקיים לו שבועתו לבלתי המיתו כן הוא ראוי לקיים שבועת שלמה ואם יעבור ימית · לעם

פי' רבינו ישעי'

כי היום אני מלך על ישראל · פירו' אם אשלם גמול רע לזה כל ישראל יפחדו לשוב אלי כי כולם מרדו בי · ואם אמחול לזה כולם ישובו אלי : לא עשה רגליו · פי' לא תקן רגליו ש"א רחים · ותרגומו לא שטף רגלוהי ולא ספר שיפמיה · שהיה נוהג בדרכי האבלים :

וירגל בעבדך · ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו : ומה יש לי עוד צדק · מה לבקש עוד ממך צדק' בהעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך ששמת אותי באוכלי שולחנך : תחלקו את השדה · השדה כולל לכל הנחלה ובדברי רז"ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלוכות כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל הצדקות מפיבשת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס : לשלחו את בירדן · כתרגומו לאלוויתיה ית ירדנ' וכתי' בירדן וקרי הירדן ושניהם קרובים : בשיבתו במחני' · כמו בישיבתו במחני' והסר פ"א הפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו : כמעט

המלך למה לא הלכת עמי מפיבשת: ויאמר אדני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פסח עבדך: וירגל בעבדך אל אדני המלך ואדני המלך כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך: כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדני המלך ותשת את עבדך באכלי שלחנך ומה יש לי עוד צדקה ולזעק עוד אל המלך: ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה: ויאמר מפיבשת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדני המלך בשלום אל ביתו: וברזלי הגלעדי ירד מרגלים ויעבר את המלך הירדן לשלחו את בירדן: וברזלי זקן מאד בן שמנים שנה והוא כלכל את המלך בשיבתו במחנים כי איש גדול הוא מאד: ויאמר המלך אל ברזלי אתה עבר אתי וכלכלתי אתך עמדי בירושלם: ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי כי אעלה את המלך ירושלם: בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה אם אשמע עוד בקול שרים ושרות ולמה יהיה עבדך עוד למשא

מלכא למה לא אזלת עמי מפיבשת: ואמר רבוני מלכא עבדי שקר בי ארי אמר עבדך אחשוק לי חמרא וארכוב עלה ואהך עם מלכא ארי חגיר עבדך: ואמר על עבדך מלין דלא כשרן קדם רבוני מלכא ורבוני מלכא חכים כמלאכא דיי ועבד דתקין בעינך: ארי לא הוה כל בית אבא אלהין גברי חייבי קטול לרבוני מלכא ושויתא ית עבדך באכלי פתורך ומה אית לי עוד זכו ולמקבל עוד קדם מלכא: ואמר ליה מלכא למא תמליל עוד פיתגמך אמרית את וציבא תפלגון ית אחסנתא: ואמר מפיבשת למלכא אף ית כולא יסב בתר דאתא ריבוני מלכא בשלמא לביתיה: וברזילי גלעדאה נחת מרוגלים ועבר ית מלכא ית ירדנא לאלוויתיה ית ירדנא: וברזילי סיב לחדא בר תמנן שנין והוא סובר ית מלכא במיתביה במחנים ארי גבר רב הוא לחדא: ואמר מלכא לברזילי את עבר עמי ואסובר יתך עמי בירושלם: ואמר ברזילי למלכא כמה יומי שני חיי ארי איסק עם מלכא לירושלם: בר תמנן שנין אנא יומא דין האדע בין טב לביש אם יטעם עבדך ית מה דאיכול וית מה דאשתי אם אשמע עוד בקל כינרין ותושבחן ולמה יהי עבדך עוד למטול

ימי שני ז' דסמיכי וסי' אברהם · ישמאל · יעקב · וחברו מעט ורעים היו ימי שני חיי ג' בפסוק · ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי : שרים ח' בליש' וסי' אם אשמע עוד בקול שרי' · ויקונן ירמיהו על יאשיהו · קדמו שרים · לשכות שרים כחצר הפנימי · ויאמרו השרים והשרות · וכנרות ונבלים לשרים · ושרים כחללים כל מעיני בך · עשיתי לי שרים ושרות :

רשי

לשלחו · ללותו : כי איש גדול הוא · בעושר : כמה ימי שני חיי · אשר יש לי לחיות כי אעלה וגו' הלא מעט הם ומה הנאה יש לי בכלכולך : האדע בין טוב לרע · בין מאכל טוב למאכל רע ואמרו רבותינו ז"ל שטוף בזמה היה לפיכך קפצה עליו זקנה : כמעט

רלבג

ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך · לפי שקבל דוד זה הלשון הרע מציב' לא יכול לצאת מהאמנתו לגמרי בדברי מפיבש' ולזה שם הענין ממוצע בין האמנה ובין בלתי האמנה ואמר שהוא וציבא יחלקו את השדה : בשיבתו במחני' · ר"ל בישיבתו במחנים או ירצה בזה שהוא כלכל אותו בשובו במחנים : כמעט

פי' רבי' ישעיה

וירגל בעבדך · כמו לא רגל על לשונו והוא לשון רכילות שנודע לו שידברו עליו דברי רכילות למלך : אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה · כי' אמרתי כבר ויצא מפי הנה לא כל אשר למפיבושת ואיני יכול לחזור אחרי אכל וכל · תחלקו את השדה בין שניכם : אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו יכל א' די לי ביאתך לשלום : לא אחפר דבר · איני חושש מן השדה · בשיבתי במחנים · איננו מן ישב אלא מן שב · שאיננו היה מיושב היה לי לומר בישיבתו במחנים ·

למה תדבר עוד דבריך כלומ' ... הוא שתחזור כי אמר אמרתי השדה לציבא זה אי אמר כי כבר אמרתי והו אמרו אמרתי כי דבר מלך קשה להשיב אף מה שהודעת בוא על אחי כי אתה וציבא וגו' · מדוע בנבון אחינו איש יהודה · כיון שגם איהודה היו עם אבשלום כאשר היו משאר ישראל ועתה שמו עצמם כאנשי שלותו יותר מישראל אין זה אלא נבינת דעת וז"ש מדוע גנבוך וגו' : ויען

כלי יקר

שמו ועוד מדוקדק בדבריה' שלא לומ' בפסוק ובן יהונתן מריבעל שאין זה נוסח הפסוק אלא הי"ל ומריבעל בן יהונתן אילו היה כן שמו אשר יקראו לו אבל כוון באומרו שבן יהונתן נעש' עתה מריבעל במריבה זו שרב את יגרו והוא דקדוק נכון בלשון הכתוב שאומר ובן יהונתן מריבעל וזהו שאמ' היינו דכתיב ובן יהונתן מריבעל וכי מריבעל שהם כמו שני הכרחיות עלה בידינו הכתוב הזה שהוא קנטורית ממפיבוש' לדו' ובזה מובן כל הדקדוקי' הנ"ל שבפסו' של יליזו מעיניך כי כול' נכוחים למבין : וברזלי הגלעדי כו' רש"י לשלחו ללוותו ע"כ וכן הר"דק ז"ל וכן מהר"יא ז"ל :

וברזילי זקן מאד בן שמני' שנה עיין רש"י והר"דק וכן הרל"בג : ולע"דן לדקדק למה אמר זקן מאד בן שמני' שנה ודי בפרט בן שמנים שנה ובמ"ש בגמר' במסכ' שבת פ' שואל רבה אמר ברזלי שטוף בזימה היה וכל השטוף בזימה זקנה קופצת עליו ע"כ שבו' יובן או' זקן מאד ר"ל מאד יותר מכדי שיעור שניו שהיו שמונים והוא היה זקן כאילו הוא בן מא' שנה וזה מאד היותו שטוף בזימה עם אשתו · שצריך האדם להיות פרוש כדי שלא תקפוץ עליו זקנה ביותר מכדי שניו · ולאמר והוא כלכל שהיה שולח המזונות מביתו וגם היה הוא מכלכל דבריו במשפט ובסדר נכון הצריך לכלכל מערכת מלחמה לבלתי הרבות המזון פן יחסם' ולבלתי מעט פן יחלשו כח אנשי הצב' זהו והוא כלכל את המלך בישיבתו מחני' כי איש גדול הוא מאד וגדולתו בעושר ותבונ' לכלכל דבריו במשפט והמזון משלו לנהלם כפי הצורך לבל יחסר כאומר :

כלי יקר

במלא' האלי"ם כמוך ולתעתע בו חלילה וזה איני אומר מפחדי על הנחלה אשר נתת לי כי עשה הטו' בעיניך הן לענוש הן לפטור אבל דברי אלה הם מפאת היותך מלך וכמלאך האלהים ואין ראוי שתהיה עמי בכעס וראוי להתכבד ממך :

כי לא היה כל בית אבי כו' עיין הר"דק והרל"בג וכן מהר"י ז"ל והוסיפו לזעוק על המלך על הנחלה אשר נתן לציבא ע"כ : ולע"דן מקושר עם מ"ש ועשה הטו' בעיניך כי לא תחטיא הפער' שאם תהי' עמי יהיה לפני ולפנים משור' הדין ואם תעשה עמי רעה בדין תעשה וזהו ועשה הטוב בעיניך כי לא הי' כל בית אבי כי אם אנשי' מחוייבים מות לאדוני ממה שרדפהו ז"ש אנשי מות ר"ל אנשי מחוייבים מות לאדוני או יאמר אנשי מות אנשים מבקשים מות להמית את אדוני ואמר כל בית אבי על שאול שהיה רודפו ולא אמר כל בית זקני אלא בית אבי להזכירו אהב' דביו יהונתן אהבה שלימה הלילה כדבר כדי שיכמרו רחמיו על בני מפיבוש' ולז"א כל בית אבי ואע"פי שרביו לא היה כי אם אוהבי כנפשו :

ויאמר לו המלך למה הדבר וכו' אמרתי אתה כו' במסכת שבת פ' במה בהמה יוצא' אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמר לו רחבע' וירבעם יחלקו המלוכה א"ר יהודה אמר רב שאלמלא לא קבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישר' ע"א ולא גלינו מארצנו ע"כ ופרש"י ז"ל ולא עבדו ישר' ע"א שלי' שנחלק המלכות העמיד ירבע' העגלי' שלא יעלו ישראל לירושלים לממשלתו של רחבע' ע"כ ועיין הר"דק והר"לבג ז"ל וכן מהר"יא למה הדבר עוד דבריך ר"ל דברי'דבי' אמרתי וגזרתי שאת' וציב' תחלקו את השדה שניכם החלקו השדה מחצ' מחצ' ומפיבוש' השי' גם את הכל יקח כיון שבא אדוני לשלו' אני שמח ב"כ שאיני חושש לכ"לה ועם דוד זה דרך פשר' שרא' שלא הלך מפיבוש' אחריו בלאתו מירושלי' כי לו הוכח שרמהו היה לו לשכו' ההון אחר' וגלכ' אחרי דוד ומאד אחר רא' שנצטע' על דוד בשלא עשה את רגליו ולא את שפמו ומפני זה עשה דוד פשרה שיקח ציבא המחצ' ומפיבוש' מחצה כמ' שפיב' ובניו היו עובדי' את השדה כולו וראוי שיקח המחצה בעד טרחו ולא כולו וגם הוא הביא מדר' הנ"ל ע"כ : ולע"דן ויאמר לו המלך למה תדב' עוד שדבריך הועילו שאמרתי שתחלקו אתה וציב' את השדה עם היו' שפקד' גזרתי ואמרתי לציב' הנ' לך כל אש' למפיבושת ועת' קבלתי דבריך והתנצלות' שאמרתי את' וציבא תחלקו את השדה :

ויאמר מפיבוש' אל המלך כו' כבר זכרתי דברי חז"ל בפסוק ומפיבושת כן שאול קנטור ממפיבוש' לדוד שאמר מפיבוש' אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו אמר לו אני אמרתי מתי תבא בשלום ואת' עושה לי כך לא עליך יש לי תרעומת כי אם על מי שהביאך בשלום היינו דכתיב ובן יהונתן מריבעל וכי מריבעל שמו והלא מפיבוש' שמו אלא שעש' מריב' עם בעליו כו' וצריך לדעת מי הכריחם בפסוק זה לפרשו לקנטורי' למה לא כפרשהו לפיום כפשוטו של מקרא כן אמת שיש לה"ל הכרח גדול מהכתוב ההוא שלו' בר"ה ובן יהונתן מריבעל וכי מריבעל שמו הלא מפיבוש' שמו אלא כו' שמזה הוכרחו לפרש הפסוק הזה בקנטורו' כדי שילד' עליו שם מריבעל אבל עדיין צריכים אנו להבין אולי כמלא הכרח לדברי חז"ל מהפסוק הזה מיניה וביה : ונראה להכריח דבריהם מן הכסוק עצמו מיניה וביה ראשונה או' ויאמר מפיבוש' אל המל' היב' אל המלך מיותר שדי שיאמר ויאמר לו מפיבוש' כמו שכתוב בפסוק הקודם ויאמר לו המלך כו' ועוד קשה לשון גם כי די שיאמר את הכל יקח היב' גם למה · גם היבת אחרי אשר בא הי"לל את הכל יקח כי בא המלך בשלום ולמה אמר בשלום ולא אמר לשלו' גם תיבת אל ביתו מיות' שמובן הוא א"כ די שיאמר אשר בא אדוני המלך בשלום לעומת כל זה הכריחו שהיו דברי קנטורי' ובזה מובן או' ויאמר מפיבושת אל המלך כלו' בעיז פנים בו עם היותו מלך שנצטוינו שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך עכ"ז מלאו לבו לו' כן אל המלך אלמא משמע שדברי הקטור הם ודבריו מוכיחים כן שאמר גם את הכל שכמו שלא נחה דעתו במחצה של ציבא כן יקח גם האח' שלא מדעתי ויקו גם את הכל מיסיף המחצה של מפיבושת על המחצה שנת' לציבא כי לא זה ולא אותו ברצוני אלא על כורחי ולם היו דברי פיום הי"לל ויאמר לו את הכל יקח בא מה אוכל לעשות כי מה יעלה בידי · גם מלשון אחרי אם בא אדוני שנראה שלא נחה דעתו בביאתו לשלום אבל אחרי אשר אבל לא למפיבוש' וכיוצא בו בא במלחמ' ובזה מובן שלא אמר לשלום כי בא בשלום אל ביתו לבד בבחינת דוד עצמו אבל לא בא לשלום לאלתו ולזה לא אמר לשלום אלא בשלום נמצא כל הפסיק כולו ע"ה קושיות והוליך כמהלהלה יורה זיקים והם הכריחו לר"ז לו' שנתרעם על ה' שהביאו בשלו והוא כתיב להם כסוק ובן יהונתן מריבעל וכו' מלבד הקושי' שהקשו בפירוש והלא מפיבוש'

ויאמר המלך לברזילי אתה עבור עמי כו' מהרי"א ז"ל שעל ברזילי וביתו אמר המלך שיעבנו' ויכלכלהו בירושלים שיתן לו מידי שנה בשנה די כלכלתו : ולע"דן לדקדק תיבת אתה המיותרת ותיבת עמדי ונראה שלא נעלם מדוד תשובת ברזילי שיאמר לו בן שמני' שנה אנכי היום כו' והנה עבדך כמהם לז"א אתה עבור ר"ל אתה בעצמך אני רוצ' שתעבור אתי וכלכלתי אותך לא שאתה צריך לפרנסתי וכלכלתי אבל ימכשו שני תועלות האחת אלי שתהיה עמדי כי איש גדול אתה בעצ' והנהגה כנז' כי איש גדול הוא מאד ודבריו אלה אשר בענין זה יוכיח בשכל מיליו ז"ש עמדי והשני תועלת לך שלא תהיה ברוגלי' כי אם בעיר ה' בירושלם המקום אשר בחר ה' לשכן שמו ששוהולי שני התועלות לברזילי הא' להיותך עמדי עומ' עם המלך והשני בירושלים כאמור ולעומת זה ענהו ברזילי ואמר ·

ויאמר ברזילי אל המלך כמה ימי שני חיי וכו' הנה השיב על אחריו ראשון דהיינו על מ"ש לו עמדי בירושלי' שהם שייכי' לשלימות הנפש לכך הקדים להשיב עליהם ראש נה כפי הפירושי' הנ"ל לעומתם מנהו כמה שני חיי לשתקבל ממני תועלת עלה ותושיה אם כוונת בזה באו' עמדי ז"ש כי אעלה אל המלך וכנגד מ"ש לתועלתי בירושלי' כמה שני חיי הלא מעט נשארו ויותר נאות והגון וטוב להקבר אצל אבותי כדבסמוך בסד' :

בן שמנים שנה אנכי היו' כו' במסכת שבת פ' שואל בן שמנים שנה אנכי היו' האדע בין טוב לרע מכאן שדעתן של זקני' משתנת אם יטעם עבדך את אשר אוכל ואשת' מכאן ששפתותיהן כו' ואם אשמע עוד בקול שרי' ושרות מכאן שאזניהן מתכבדו' אמר רב ברזילי הגלעדי שקרא הוה דההיא אמתא דהואי בית רבי בת תשעים ותרתין שנין והוית טעמ' קידרא רבא אמר ברזילי הגלעדי שטוף בזימה היה וכל השטוף בזימה זקנה קופצת עליו עכ"ל ודברי רבא הפשר שבא להלין ברזילי לאו שקרא הוה אלא שלהיותו שטוף בזימה לא היה טוע' טעם המאכל ואירראיה מההיא אמתא שהיתה טועמ' והייתה בת צ"ב שנים כי זה נשתנו עליו סדרי העולם לפי שהיה שטוף בזימה ועיין רש"י ז"ל הורה כדברי רבא הנז' על הפירוש שפירשתי שהוא אמת דברזילי לאו שקר' הוה ומהר"יא ז"ל האדע בין טוב ובין רע שאם ירבה לקבל ממנו עלה או לכלכל ולענגו כנגד המעלה הנה הוא פועל בטל כי לזקנתו לא ידע בין טוב ובין רע וא"כ לא יהיה לו טוב טעם כי טעם וזקנים יקחו ואם יבחר לעשות עמו חסד לענגו הנ' גם הוא פעל בטל והו אם יטעם' עבדך כו' הנה א"כ הליכתו לא היה תועלת לדוד ולא לברזילי ע"כ : ולע"דן לדקדק לו'גבי אם יטעם עבדך בלשון נסתר שלא אמר אם אטעם לא כן גבי השמיעה דאמר אם אשמע ולא אמר אם ישמע בקול שרים וכו' ועוד או' ולמה יהיה עבדך עוד למשא ויהו עוד נראה כמוסיף עוד משא : ונראה כי בעניין המאכל טעם זקני' בטבע ובפרט למי שהוא שטוף בזימה כברזילי שאמ"זל שטוף בזימה היה כנ"ל לז"א אם יטעם עבדך המכס בעניין השרים והשרית לא אמר אם ישמע כי ישמע וישמע אבל אמר שאין דאוי לאיש זקן בא בימים כי קרבו ימיו לבא לשמוע בקול שרים וז"ש אם אשמע ר"ל אסרתי שאשמע בקול וכו' והוא דקדוק נכון ולפי זה אין מכאן ראיה שאיני הזקנים כבדות כי לא אמר שלא ישמע אלא שאין ראוי שישמע כאמור ואמר לפי הפשט הנ'

רש"י

כמעט יעבר עבדך · הלויה מועטת יעבר עבדך ללוותך אח' שתעבור את הירדן הגמולה הזאת שאינה טובה לי : עבדך כמהם · בנו היה : כי קרוב המלך אלי · משבטי הוא : אם נשאת · כמו משאת פרס מבית המלך : עשר ידות לי במלך · שאנו עשרה שבטים : וגם בדוד · אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאנו עשר ידות ומדוע הקלותני להיות אתה קודם וכי לא היה דברי ראשון להשיב את מלכי וקודם לכן בא דברינו אליו להשיבו כמו שכתוב למעל' ודבר כל ישראל בא אל המלך : ויקש דבר איש יהודה · לשון התקוששו גו' והושוה דבר איש יהודה שהראשו איגרת ששלח להם דוד למה תהיו אחרונים להשיב אל המלך וגו' כך מפורש באגדה ויש לפרש ויקש לשון קושי וחוזק וכן תרג' יונתן ותקיף: ושם נקר' כזדמן לשון הקדיש קרואיו ויקר' לכל בני המלך לשון זימון הזעק

רדק

כמעט יעבר · אעבור מעט עמך מן הירדן ואילך ואח"כ אשוב לעירי : ישב נא · אחר שאעבור עמך הרלה שאשוב בעירי : עם קבר אבי ואמי · אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי : ויעבירו · כן כתיב וקרי העבירו ושניהם קרובים : חצי עם ישראל · קצת עם ישראל שהרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבנימין ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חלוק החלק מהכלל פעמים הוא חלק בחלק בשו' וזהו ברוב ופעמי' אינו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש וכן אות' עד צואר יחצה והצואר אינו חצי הגוף בשוה וממנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף : גנבוך · שהעבירוך בסתר להשיבך אל המלכו' בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצים מהם אלא לבזותינו עשו : וכל אנשי דוד עמו · כמו וכל הנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו ואת יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי : אם נשאת · כמו משאות אם נשאתי פרס מבית המלך ויש לומר אם נשאתי מנחה כמו וישא משאת והוא שם בשקל ישב' על מלאת : עשר ידות · לפי שהם עשרה שבטים כי בנימין עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימין עם שמעי העבירו המלך את הירדן : וגם בדוד אני ממך · כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אף על פי שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך: ויקש דבר איש יהודה · קשה דברם וחזק' יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופ' ואמ' איש לאוהליו ישראל : ואליהם

מנחה קטנה

ויען איש ישראל עשר ידות לי במלך כיון שכל הנגלת המלך נגבאות מכלל ישראל ומשלתיהם תרעיהם' וגם אנשי מלחמתו שמה מכל השבטים וא"כ עשר ידות אני נותן לכל דבר המלכות ולצרכיו · וגם בדוד אני יותר ממך ריע ואהוב כי אינו דומ' מרידתי במלך למרידת כיון שהמלך משבטם לא היה לכם למרוד בו רק לכם לאהוב אותו בכל לב ונפש ומאודכם ופתם כרעותם יותר במרדכ' בו יותר ממני · ויקש דבר איש יהודה וגו' שהי' ישראל מדברי' להם דברי' קשים נגידים במה שמרדו במלך שנכתר משבטם וזה היה להם גנאי גדול וז"ש מדבר איש ישראל ע"י שדברו להם כזה איש ישראל וע"כ אח"כ במרידת שבע בן בכרי כתי' ואיש יהודה דבקו במלכם תיקנו את אשר עוותו עד הנה : ואתמר

פי' רבינו ישעיה

אם נשאת נשא לנו · לשון משאת המלך · ונא כשאת שם המקור מבנין נפעל ושם המקור דרכו לבא על הרבה דרכים : ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי · גם זה בא בב' בנינים : ויקש דבר איש יהודה · כי אמרו להם לנו מלך המלך ולכם לא מלך · ותפני זה כעבי ·

לְכַשָּׂא אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ: כִּמְעַט יַעֲבֹר עַבְדְּךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶת־הַמֶּלֶךְ וְלָמָּה יִגְמְלֵנִי הַמֶּלֶךְ הַגְּמוּלָה הַזֹּאת: יָשָׁב־נָא עַבְדְּךָ וְאָמֻת בְּעִירִי עִם קֶבֶר אָבִי וְאִמִּי וְהִנֵּה ׀ עַבְדְּךָ כִמְהָם יַעֲבֹר עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַעֲשֵׂה־לוֹ אֵת אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֶיךָ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִתִּי יַעֲבֹר כִּמְהָם וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אֶת־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־תִּבְחַר עָלַי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ: וַיַּעֲבֹר כָּל־הָעָם אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהַמֶּלֶךְ עָבָר וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ לְבַרְזִלַּי וַיְבָרְכֵהוּ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ:
מ וַיַּעֲבֹר הַמֶּלֶךְ הַגִּלְגָּלָה וְכִמְהָן עָבַר עִמּוֹ וְכָל־עַם יְהוּדָה וַיַּעֲבִירוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְגַם חֲצִי עַם יִשְׂרָאֵל: וְהִנֵּה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאִים אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ גְּנָבוּךָ אַחֵינוּ אִישׁ יְהוּדָה וַיַּעֲבִרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ אֶת־הַיַּרְדֵּן וְכָל־אַנְשֵׁי דָוִד עִמּוֹ: וַיַּעַן כָּל־אִישׁ יְהוּדָה עַל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל כִּי־קָרוֹב הַמֶּלֶךְ אֵלַי וְלָמָּה זֶּה חָרָה לְךָ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה הֶאָכוֹל אָכַלְנוּ מִן־הַמֶּלֶךְ אִם־נִשֵּׂאת נִשָּׂא לָנוּ: וַיַּעַן אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶת־אִישׁ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר עֶשֶׂר־יָדוֹת לִי בַמֶּלֶךְ וְגַם־בְּדָוִד אֲנִי מִמְּךָ וּמַדּוּעַ הֱקִלֹּתַנִי וְלֹא־הָיָה דְבָרִי רִאשׁוֹן לִי לְהָשִׁיב אֶת־מַלְכִּי וַיִּקֶשׁ דְּבַר־אִישׁ יְהוּדָה מִדְּבַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל: ושם

לְמָטוּל עַל רִיבּוֹנִי מַלְכָּא: כִּזְעֵיר יְעִיבַּר עַבְדָּךְ יַת יַרְדְּנָא עִם מַלְכָּא וּלְמָה יְשַׁלְמִנַּנִי מַלְכָּא תַּשְׁלוּמָא הָדָא: יְתִיב כְּעַן עַבְדָּךְ וְאֵמוּת בְּקַרְתִּי וְאִתְקְבַר בְּקִיבְרָא דְאַבָּא וּדְאִמָּא וְהָא עַבְדָּךְ כִּמְהָם יְעִיבַּר עִם רִיבּוֹנִי מַלְכָּא וְעִיבֵיד לֵיהּ יַת דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ: וַאֲמַר מַלְכָּא עִמִּי יְעִיבַּר כִּמְהָם וַאֲנָא אַעֲבֵיד לֵיהּ יַת דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ וְכָל דְּתִירְעֵי עֲלַי אַעֲבֵיד לָךְ: וַעֲבַר כָּל עַמָּא יַת יַרְדְּנָא וּמַלְכָּא עֲבַר וּנְשַׁק מַלְכָּא לְבַרְזִלַּי וּבָרְכֵיהּ וְתַב לְאַתְרֵיהּ: וַעֲבַר מַלְכָּא לְגִלְגְּלָא וְכִמְהָן עֲבַר עִמֵּיהּ וְכָל עַמָּא דְבֵית יְהוּדָה אַעֲבַרוּ יַת מַלְכָּא וְאַף פַּלְגוּת עַמָּא דְיִשְׂרָאֵל: וְהָא כָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אָתַן לְוָת מַלְכָּא וַאֲמָרוּ לְמַלְכָּא מָא דֵין כַּסְיוּךְ מִינָנָא אַחָנָא אֱנָשׁ יְהוּדָה וְאַעְבַּרוּ יַת מַלְכָּא וְיַת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ יַת יַרְדְּנָא וְכָל גִּבָּרֵי דָוִד עִימֵּיהּ: וַאֲתֵיב כָּל אֱנָשׁ יְהוּדָה עַל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קָרִיב לִי מַלְכָּא מִדִּילָךְ וּלְמָא דְנַן תְּקוֹף לָךְ עַל פִּתְגָמָא הָדֵין הֲמֵיכַל אֲכִילְנָא מִנִּכְסֵי מַלְכָּא אִם מַתְנָא מַנֵּי לָנָא: וַאֲתֵיב אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל יַת אֱנָשׁ יְהוּדָה וַאֲמַר עַסְרָא חוּלְקִין אִית לִי בְּמַלְכָּא וְאַף בְּדָוִד אֲנָא רָעֵינָא מִינָךְ וּמָא דֵין אַשִׁיטְתַּנִי וְלָא הֲוָה פִּתְגָמַי קַדְמוּתָא לִי לַאֲתָבָא יַת מַלְכִּי וּתְקֵיף פִּתְגָם אֱנָשׁ יְהוּדָה מִפִּתְגָם אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל: ותמן

רלב"ג

כמעט יעבר עבדך את הירדן את המלך · ר"ל מעט הוא מה שעב' עבדך את הירדן אל המלך ובהיו' הענין כן למה יגמלני המלך הגמולה הזאת בעבור מעט שהטיבותי לו : אם נשאת נשא לנו · ר"ל אם נשא משאת המלך מאת פניו אלינו להאכילנו : עשר ידות לי במלך · ר"ל באו זה חלק שיהיה וגם בדוד יש לו חלק גדו' ממך ואף על פי שהוא קרובך : ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי · ר"ל שכבר היה ראוי לאיש יהודה שימתינו דבר איש ישראל להיותם הרוב בלבד שיהיה דבריהם ראשון להשיב את המלך : ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל · וזה כי המלך היה קרוב להם להיותו משבט יהודה והיה גם כן קרוב להם מצד אחר כי ישיבתו היתה בתוך ארץ יהודה ואשר היתה ישיבתו ביניהם היה ראוי שיהיו קודמי' להשיבו שם : ויתקע

הגלגלה ז' בקריא וסי' וישלחו אנשי גבעון · וישב יהושע קדמ' ובתראה דיהודה · וישב המלך : ויבא עד הירדן · ויעבר המלך דכמהן · ואלישע שב הגלגלה · וכל עם ז' דסמיכי וסי' נמסר ביהושע סימן ח' :

כלי יקר

יש לאדוני משא כבד לעשות משפט וצדקה והנהגת עם כבד ולמה יהיה אני עבדך עוד למשא ר"ל מלבד המשא כבד אם לך יהיה עבדך מוסף עוד עליו או יאמר די לי שאני משא כבד על עצמי כי כבדתי קצתי על קצתי כמליצת השיומדזהו ולמה יהיה עבדך עוד למשא אל אדוני די שאני למשא על עצמי כאומר ועוד אפשר לפרש במה שזכרתי למעלה שברזילי בזמן העבר היה חייב ושונא לדוד אלא שעתה השלים עמו ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו לז"א ולמה יהיה עבדך עוד למש' ע' אדוני כלו' לא די מה שהייתי בזמן העב' משא על אדוני בהיותו אויבו שלא הייתי מכיר ערכך אלא שאוסיף עתה להיות עוד למשא אל אדוני בענין כלכלתי :

כמעט יעבו' כו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל אמר שטען ברזילי שענה שנית שבעמל הדרך ימות מהרה קודם לכתו לירושלים וז"ש כמעט יעבור עבדך את הירדן כלו' כמעט יעבור עבדך את הירדן ומיד ימות וא"כ במקום שיחשוב שגומל לו טובה תהיה רעה וזהו ולמ' יגמלני המלך הגמולה הזאת כלו' גמולה רעה שימות בדרך ולזה מוטב הוא שישב בביתו וימות בעירו : ולע"ד לפר' ע"ד הרלב"ג ז"ל באופן נאות וידוקדק או' כמעט דלדבריו הי"לל מעט יעבור ועוד ויעבור הוא הרבה ויהיה כדאי לגמולה הזאת לזה אומר אני שברזילי טען ואמר למלך הנה העבר' הירדן אינו דבר קשה אלא שאד עד שתתן לי גמולה גדול' כזא' חלף עבודתי ז"ש כמעט יעבו' עבדך את הירדן כלו' בדב' מעט ונקל אל עבדך לעבור את הירדן וא"כ שהוא כמעט ונקל ולא הרבה א"כ ולמה יגמלני המלך הגמולה הזאת על דבר נקל ומעט בעיני או יאמר ולמה יגמלני המלך וכו' כלומר יגמול אותי הגמולה הזאת יגמלה נא לבני וכדמסיק ישב נא כו' והנה עבדך כמהם כו' :

ישב נא עבדך וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל : ולע"ד שתאמר לו הנה כ"כ אני חלוש מהזקנה ישוב נא עבדך כלו' בשובי נא ועת' תכף ומיד ואמות בעירי כי הן קרבו ימי למות או יאמר שא"עפ שהאדם מתפעל בהכרח מראות מיתת אלתו כי גם הוא יומו יבא אבל בראות קבר אביו ואמו יתפעל יות' כי ידע כי מה שאירע' לאבות סימן הוא לבנים וא"כ בהסתכלו על קבר' ירא' מות לנגד עיניו שסופו למות גם הוא ויתקן מעשיו ובפרט אם הוא זקן וז"ש ישב נא עבדך ואמות בעירי עם קבר אבי ואמי שבהסתכלתי על קבר אבי ואמי הרי אני כמת מרגיש ומצטער ולזה לא כתיב ואקבר עם קבר אבי ואמי כי לא דבר הכתוב הזה שא בהווה בכל יו' תמי':

ויאמר המלך אתי יעב' כמה' כו' מהר"י דקדק או' אתי יעבו' שהוא מיות' שכב' אמ' כן ברזילי עמו והב' עבד' כמה' יעבו' עם המלך כו' ואמר שהכוונ' לומר לברזילי מה שאמר לי והנה עבדך כמהם יעבור עם המלך אין זה הידו' אלי וכאילו אתה שולחו תמורה כי פשוט הוא שאתי יעבור כמהם כו' אבל כל חפצי ורצוני היה להטיב עמך ממש מלבד מה שיעשה עם בנו וזהו וכל אשר תבחר עלי אעשה לך ע"כ : ולע"ד לפי שקשה לאב זקן לפרוש מבנו יקירה לז"א המלך אתי יעבו' כמהם כאו' אמרת לך במה שאמרת יעשה לו את אשר טוב בעיניך לא כן אלא ואני אעשה לו את הטוב בעיניך כי לעשות לך נחת רוח חפלתי לדקך ומה שאתה רוצה לעצמך אשר תבחר עלי אעשה לך רוצה לומר אתה גזור עלי שאני מחוייב לך שהמקדים ובשעת צרה לא יושב ז"ש לשון עלי ולא אמר אשר תבחר ממני אעשה לך :

ויעבור כל העם וכו' הודיע שהמלך נשק לברזילי והמלך ברכו שהמקום ימלא אוצרותיו ברכ' על הכלכלה שכלכל את המלך או יהי' וישק המלך לברזילי וברזילי ברך למלך שיתמי' מלכותו ומלכות דוד כי זקן ונשוא פנים הוא לברך ויוכיח כן מדלא קאמ' וישק המלך ויברך לברזילי :

ויעבור המלך הגלגלה וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והכריח היות עם יש' מעטים שאם היו חצי יש' בהעברה א"כ לא גנבוהו יהודה כי הרי חצי ישראל נמצאו אתם ואם כן למה לא השיבו יהודה כן לישראל מה תלינו עלינו והלא חצי ישראל היו ג"כ בגניבה אליו ולאי חצי לאו דווקא הוא · ולע"דן חצי ישרא' דווקא דברים ככתבן אבל אין כוונת הכתוב באו' וגם חצי ישראל העבירו את המלך דא"כ הי"לל וכל עם יהודה וגם חצי ישראל העבירו את המלך מדכתבו בסוף הפ' חוזר לראש שאמר ויעבור המלך הגלגלה כו' וגם חצי ישראל נמצאו שם בה שעתא שהיו באים בזריזות להעביר המלך ומצאוהו בגלגלה והיו שם וכל שארית איש ישראל היו הולכים ובאים וזהו והנה כל איש ישראל וכו' והחצי הנזכר עם כל איש ישראל הבאים אחרין נתערמו אחר כך :

והנה כל איש ישראל וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן כתב מהרי"א ז"ל שבני ישראל לא דברו עם יהודה מטוב ועד רע אכן עם דוד עצמו דברו ואמרו מדוע גנבוך וכו' ויעבירו את המלך וכו' הכל דברי התרעומת שהיו מדברים עם דוד והומר וכל אנשי דוד עמו גם כן מכלל הדברים שדברו עם המלך וכ"ז בכלל דברי הרד"ק אלא שהוסיף מהרי"א במ"ש שאנשי יהודה העבירו את המלך ואת ביתו כל אנשי דוד אשר סביביו הם עמו כל עם יהודה הנז' שכולם מסייעי' אותם וממליצים עליהם טוב לפני המלך וזו' וכל אנשי דוד הוא נסח כותב הספר יספר ענייניהם וכונת הדברים עם שלא זכרו אות' בלשונם והנה לא נתערמו מאחיהם לפי שיש' היו מעטי' והיתה הגנבה הזו ההעברה בסתר שלא קראום לבא עמהם והיה זה כמו התנצלות מהם אל המלך שאנשי יהודה גנבוהו ע"כ · ולע"דן לדקדק אומר מדוע גנבוך שאין הכונה על ההעברה בסתר וקודם בא ישראל שכבר אמרו כן בפירו' ויעבירו את המלך אבל הכונה כי חרה להם מאד לפי שהי' בדעת איש יהודה להורות למלך שהם אהוביו יותר מיש' וא"כ היה זה כמו גנבת דעתו של דוד וז"ש מדוע גנבוך אחינו איש יהודה ר"ל גנבוך שגנבו דעת' ויעבירו את המלך ואת ביתו את הירדן כלומר עשו פשרה והעבירו את המלך או את ביתו והיו חולקין לנו כבוד להעביר את א' מהם המלך או ביתו ע"כ היו דברי ישראל ואו' וכל אנשי דוד עמו הוא מדברי כותב הספר שהכונה כדבר ישראל דחת דבריהם לדוד שעקר תרעומתן על דוד ולזה הוכרח להיות עמו כל אנשיו הגבורים פן יבולע וז"ש וכל אנשי דוד עמו לשמרו · ולא נתרעמו על יש' כמו שפירשתי בפ' ויעבור המלך ששם נמצאו כל יש' ולא עברו הירדן להעביר המלך ויחדיו עתה נתרעמו עליו ככז"ל :

ויען כל איש יהודה עיין רש"י וכן הרד"ק וכן הרלב"ג · ומהרי"א עם היות אנשי יש' מדברים אל המלך לבד וכונת' בתרעומתן על יהודה להתגלל מן המלך על התאחרות' יעד שעבד המלך עכ"ז איש יהודה נדרשו ללא שאלו' וכוונו לד' דברים הא' קרוב לנו המלך ר"ל ותן הדין לנו הקדימה מצד הקורבה לקרב קרובינו תחלה והב' ולמה זה חרה לך על הדבר הזה והוא מאמר קצר · אמר למה חרה לכם על שבאנו אל המלך שהחרון הזה יורה שלא הייתם חפצים במלך שאלו הייתם בכונה טוב' לא הייתם צועקים על העברתו · הג' האכול אכלנו מן המלך ר"ל האם נתן לנו מתנות כדי שתהיה עיניכם רעה בשלנו · הד' אם נשאת נשא לנו מענין כפרה כמו ונשאתי לכל המקום אמר האם כפר מה שעשינו נגדו בענין אבשלום ובזה רמז היות ישר' נוטי' אחרי אבשלום יותר מהם באופן שצריכים לכפר המלך · ולע"דן לדקדק או' על איש יש' ולא אמר אל בא' כמ"ש מהרי"א שאיש ישר' לא התווכחו עמהם כדי שישיבו אליהם איש יהודה לזה לא ידק לשון אל אלא לשון על ר"ל על דבריהם השיבו להעפ"י שלא דברו עמהם או יאמר ויען כל איש יהודה בקושי וזדון דבריו

ואליהם לא בא · נחלקו רבו' ז"ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שכבש את יצרו מהם תמורת מה שהשביע יצרו במה שהיה אסור לו מנע עתה יצרו ממה שהיה מותר לו ומהם אמרו אסורות היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסור להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך : צרורות · קשורות שלא היה להם עוד היתר וי"ת נטירין וכן תרגם צור תעודה טר : עד יום · מתן · כתרגומו ומתקריין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים : הזעק לי · אספם לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי : שלשת ימים · עד שלשה ימים תאספם אלי : ואתה פה עמוד · כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו : וייחר מן המועד · כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב הוא מנחי הפ"א מן הקל מהותה שפ"איהם יו"ד כמו מנייטב וייטב והקרי הוא מאותם שפ"איהם אל"ף והוא בשקל ויסף עוד דוד ופי' אחר שלא בא לשלשת הימים וכשראה דוד שלא בא אמ' לאבישי שירדף אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו מפני שהרג אבשלום: ירע לנו שבע בן בכרי · פועל עומד ופירושו ירע לנו דבר שבע בן בכרי או יהיה פועל יוצא שאמר אחריו ויצאו אנשי יואב : עבדי אדוניך · על יואב אמר וקראו אדניו כי גדול היה ונכבד ממנו וזהו שאמ' ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחר כן אלא שאבישי יצא במצות דוד : פן

וְתַמָּן אִתְעֲרַע גְּבַר רַשִּׁיעָא וּשְׁמֵיהּ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַר לֵית לַן חוּלָק בְּדָוִד וְלָא אַחְסָנָא לָנָא בְּבַר יִשַׁי גְּבַר לְקִרְווֹהִי יִשְׂרָאֵל: וּסְלִיק כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר דָּוִד לְמֵיזַל בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וַאֲנָשׁ יְהוּדָה לָווּ עִם מַלְכְּהוֹן מִן יַרְדְּנָא וְעַד יְרוּשְׁלֶם: וַאֲתָא דָוִד לְבֵיתֵיהּ לִירוּשְׁלֶם וּדְבַר מַלְכָּא יָת עֲשַׂר נְשִׁין לְחֵינָן דִּישְׁבַק לְמִטַּר בֵּיתָא וּמַנִּינִין בְּבֵית מַטְּרָא וּמְסוֹבַר לְהֶן וּלְוָתְהֶן לָא עָל וַהֲוָאָה נַטְרָן וּמִתְקַרְיָין עַד יוֹם מוֹתְהֶן אַרְמְלָן דְּבַעֲלֵיהֶן קַיָּים: וַאֲמַר מַלְכָּא לַעֲמָשָׂא כְּנוֹשׁ קֳדָמַיי יָת אֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתָא יוֹמִין וְאַתְּ הָכָא קוּם: וַאֲזַל עֲמָשָׂא לְמִכְנַשׁ יָת דְּבֵית יְהוּדָה וְאוֹחַר מִן זִמְנָא דַאֲמַר לֵיהּ: וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִישַׁי כְּעַן יִבְאַשׁ לָנָא שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי מִן אַבְשָׁלוֹם אַתְּ דְּבַר יָת עַבְדֵי רִבּוֹנָךְ וּרְדַף בַּתְרוֹהִי דִּילְמָא	א וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל וּשְׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיֹּאמֶר אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה־לָנוּ בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלָיו יִשְׂרָאֵל: וַיַּעַל כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וְאִישׁ יְהוּדָה דָּבְקוּ בְמַלְכָּם מִן־הַיַּרְדֵּן וְעַד־יְרוּשָׁלָםִ: וַיָּבֹא דָוִד אֶל־בֵּיתוֹ יְרוּשָׁלַםִ וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר־נָשִׁים פִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמֹר הַבַּיִת וַיִּתְּנֵם בֵּית־מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכְּלֵם וַאֲלֵיהֶם לֹא־בָא וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמָשָׂא הַזְעֶק־לִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד: ה וַיֵּלֶךְ עֲמָשָׂא לְהַזְעִיק אֶת־יְהוּדָה וַיִּיחֶר מִן־הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר יְעָדוֹ: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי עַתָּה יֵרַע לָנוּ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי מִן־אַבְשָׁלוֹם אַתָּה קַח אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ וּרְדֹף אַחֲרָיו פן	**רשי** הזעק לי את איש יהוד' שיהו כאן עד שלשה ימים : ואתה פה עמוד · לסוף שלשת ימים הוי זהיר להיות עומד כאן לפני כי חפץ היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי: וייחר מן המועד · אשכחיכהו לרבנן דפתוח במסכתא כדאית' בסנהדרין : אתה קח את עבדי אדוניך · אחרי אשר איחר עמשא שר הצבא ולא הביא את צבא יהוד קח אתה מן הנמצאי' סביבי ורדוף אחריו : והציל עינינו · והציל

ואליהם ב' חד חס' וחד מל' ואליהם ת'מר הס'

רלבג

ויתנם בית משמרת · ר"ל בבית שתהיינה נשמרו' שם ויכלכלם שם ולא בא אליהם לפי שכבר בא אליהם אבשלום בנו : ותהיין צרורות עד יום מותן אלמנות חיות · הנה זה קר' להן בעבור היותן פילגשי המלך ואין ראוי לאחר להשתמש בהן : שלשת ימים ואתה פה עמוד · ר"ל שאת' שלשת ימי' ישוב שם : וייחר מן המועד אשר ייעדו · ר"ל שהתאחר שלא שב אל המלך לשלשת הימי' : ויאמר דוד אל אבישי לא רצה לומ' זה ליואב לפי שכבר העבירו מהיות לו שר צבא : כן

מסרה

סימן שמואל אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי · מלכים וד"ה מה לנו חלק בדויד ולא נחלה בבן ישי · שמואל איש לאהליו ישרא' · מלכים לאהליך ישראל · ד"ה לאהליך ישראל: במלכם ג' בקריאה וסימן ואיש יהודה דבקו במלכם · הנשבעים במלכם · בני ציון יגילו במלכם :

ויתנם בית משמרת שלא ינשאו לאנשים ואליהם לא בא שהיה · ולא כתיב מפני שבא בנו עליהם : הזעק לי את איש יהודה · מפני שהקיבוץ הוא על ידי כרוז אומר לשון זעקה : שלשת ימים · כמו לשלשת ימים : ואתה פה עמוד · פי' וגם אתה תבוא ותעמוד לפני בית השלישי שאתנה אותך שר צבא לאלך אחר שבע בן בכרי · וייחר מן המועד אשר יעדו · קל הוא מן אחר כמו ויאחר מן אמר · ונעלם האלף ונא תחתיו הוי"ו כמו הקריאה ויאמר דוד אל אבישי · פירוש שהיה שרוי בכעס עם יואב מפני שהרג את בנו לא נוח לו : והציל עינינו · כמו העינינו :

כלי יקר

דברו על איש יש' וזהו שנברם הקלקול ההוא כדמסיק ויקש דבר איש יהודה מדבר איש יש' שלדברו איש יהודה קשות והוא אומר כי קרוב המלך אלי ולמה זה חרה לך כו' ר"ל ידעתי שכל חרון אפכם אתם יש' מזה אשר חרה לך הוא על הדבר הזה שהוא קרוב אלי ומזה נתעוררו המדנים מהקנאה ז"ש ולמה זה חרה לך על הדבר הזה הנז' קרוב המלך אלי או יאמר ולמה זה חרה לך ר"ל ולמה זה הענין של כי קרוב המלך אלי גרם לך שחרה לך על הדבר הזה ש..מרת מדוע גנבוך כו' האכל אכלנו וגו' ר"ל האם להיותו קרובינו אכלנו ממנו כלו' והוא הענין עין להיותו קרוב לנו או האם אנחנו לא אכלנו מפחדו האם הוא כגזלת נשא לנו מדעתו איזו משאת לומר תני לקרובי אנשי יהוד' וא"כ שלא היה זה ולא אותו א"כ למה זה חרה לך על הקורבה ויאה כמו שניכם וכת"י בהאכל אכלנו מן המלך המיכל אכילנו מנכסם מלכ... מתנה מני לנא :

ויען איש יש' וכו' עיין רש"י וכן הרד"ק והרלב"ג ... ויקש דבר איש יהוד' ר"ל על חוזק הטענ' שעם יהודה קאמר · ומהרי"א סדר שהיו דבריהם כנגד הטענות שטענו יהודה אם למ"ש קרוב המלך אלי השיבו הם י' ידות לי במלך כרש"י והרד"ק שהם י' שבטים ובכל מלך ימלוך להם י' ידות וליהודה ובנימן ב' ידות ולמ"ש אם נשאה כו' לשון כפר ככו"ל השיבו וגם בדוד ר"ל אעפ"י שהוא משבטו אני רוצה בו יותר ממך כי אהה משאת לי יותר ממני כיון שהוא קרובך לא היה לך למרוד בו ולמ"ש האכל אכלנו כו' שהורו שהם צריכים למלך יותר מיהודה לז"א יש' ולמה הקלותני שזהו קלון מאו' שלי כזה ועל מ"ש ולמה זה חרה לך שכוונו לו' ביש' חרה אפם על דיבה המלך וביתו השיבו הם דרך תמיהה ולא היה דברי ראשון להשיב את מלכי בלי ספק אני שלחתו דברי ראשונה להשיבו ומ"ש ויקש דבר איש יהודה אינו על הדברים שזכר כי אם על דברים אחרים שאמר בני יהודה שלא זכרם הכתוב שהרעו בני יהודה בדבריה' אפ' עוד שאו' ויקש כ' הוא הודע' הכתוב שיותר קשה היה ענין יהודה בענין אבשלום יותר במעלה יותר מדבר איש יש' כי להיות ירושלם מבני יהודה ובנימן והלך אבשלום שמה לכך נמשכו אחריו מהם יותר מאיש יש' וזהו ויקש דבר יהודה וכו' כאלו אמר שעל כן הולרכו בני יהודה להיות' הראשונים מעין ... שלפי שחטא ביותר מדי הוצרך לבא ראשון לכל בית יוסף ע"כ · ולע"רן ... השיבו על מה שהתפיירו בני יהודה בקורבה על זה השיבו ואמר כי לב ולב ידברו לנו ישר' עשר ידות מלכם כדכתיב כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ז"ש עשר ידות לי במלך דוד וכמו שאני אוהב אותו כן ג"כ בדוד בקרבו אני אהוב אליו יותר ממך ז"ש וגם בדוד אני ממך ר"ל וגם כמו שאני אוהב אותו עשר ידות כן בשיעור הזה עצמו וגם בדו' אני ממך אוהב וא"כ מדוע הקלותני · או יאמר י' ידות לו במלך ואלהו וגם בדוד אעפ"י שלא יהיו לי בו י' ידות מצד היותו קרוב אליך יהודה אבל עכ"ז וגם בדוד אני יש לי חלק יותר ממך כי הרבוי של ישראל תכריע את היכות קורבתך ועכ"פ אהיה בדוד יותר ממך וא"כ מדוע הקלותני וכו' כי אני נתעוררתי ראשון ביני לביני להשיב את מלכי ז"ש ולא היה דברי ראשון לי ר"ל אעפ"י שלא היה דברי ראשון אל המלך עכ"ז הנה היה ראשון לי כלומר לי ביני לביני היה ראשון להשיב את מלכי ודברך אתה איש יהודה אלא היה כלומ' שלא נתעוררת אלא מתוך מה ששמעת מדבר איש ישראל זהו ויקש דבר איש יהודה נתקשה ונתחזק לבוא אל המלך מדבר איש ישראל וכיון שכן א"כ היה לך לכבדני להמתין אלי לבא יחדיו ולפי זה ויקש דבר וגו' הכל מכלל עניית איש ישראל את איש יהודה · וזה הולך בשיטתי שזכרתי למעלה בפסוק ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו דהיינו ממש שבא אל המלך בתוך ביתו מה שדברו ישראל בחדרי משכיתם כדפרשיה לעיל לא ששלחו אליו כן עפ"י ספרים ושלוחים ובזה מוכיח או' כאן היה דברי ראשון לי להשיב וכו' לי ולא לו למלך כאמר והנכון כאומר ויקש כדעות המפרשים ז"ל כנז"ל :

וישם נקרא איש בליעל כו' מהרי"א ז"ל לפי שישר' ויהודה מתווכחים זה עם זה למי חלק יות' בדוד לזה נענה זה הבליעל שהיה איש ימיני ולשנאתו לדוד בעד שאול תקע בשופר להדיח את ישראל מעל דוד ואעפ"י שהיה שבט בנימין בכלל עם שבט יהודה שהרי באו עם שמעי אלף איש ואמר אין לנו חלק בדוד לא רב כבני יהודה ולא מעט כבני ישראל איש לאוהליו ישראל שאין אנו צריכים למלך כי אם להיות כל איש שורר בביתו ואהלו ז"ש איש לאוהליו יש' ומהתעוררו' הבליעל הזה עלו ישראל מעל דוד עד כאן · ולע"רן כמסך אחר כוונת מהרי"א ז"ל באופן כזה טענו מצד הריבוי עם שהם עשרה שבטים וגם שהם היו אוהבים לדוד מימי שאול כמו שנאמר וכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם כו' לז"א שבע בן בכרי איש ימיני אמר עליו ועל שבטו אין לנו חלק בדוד בבחינת ישרא' שאמרו י' ידות לי במלך כלומר מרוב עם ואהבה שביניהם ובין דוד אבל אנו אין לנו חלק בדויד ועל בחינת יהודה שהיא הקורבה עליה אמר לבין נחלה ולא נחלה בבחינת היותו בן ישי שמשבט יהודה דבענין קורבה שייך לשון נחלה ושייך לומר ג"כ בן ישי שתורה על הקורבה אשר לו עם שבט יהודה מצד היותו מתולדות ישי שהוא משבט יהודה כאילו אמר זה הבליעל אני אומר לא כדברי אלו ולא כדברי אלו אלא שאין לנו חלק בדוד

ולא נחלה בבן ישי ואתה איש ישראל שמע לעצתי ולך לך לאוהליך ולא אמר כן ליהודה שלא יאבה לו ולא ישמע אליו אבל לישראל שהיו מתקוטטים עם יהודה מצא ב"ח לגבות את חובו :

ויעל כל איש ישראל כו' מהרי"א ז"ל דבקו במלכם ר"ל בדוד שהיה מלכם מש..עם ובאו עמו · ולע"רן ששבע בן בכרי שבע תועבות בלבו לו' לכו איש לאוהליו כאינו יהיו בלי מלך והיה הדבר בערמה כאילו דבריו בלי פנייה ולא היה דעתו אלא שכנטותם מעל דוד ינטו אליו וימלוך עליה' וכן היה ויעל כל איש ישרא' מאחרי דוד אחרי שבע בן בכרי ר"ל הכף ומיד בעלותם מאחרי דוד הלכו אחרי שבע בן בכרי ואיש יהודה דבקו במלכם יותר באהבה · או אמר דבקו במלכם לשמרו פן יבולע משבע בן בכרי וישראל אשר עמו וזהו דבקו במלכם מן הירדן ועד ירושלים רוצה לומר סביבו ודבקים אליו כדי שלא יקראהו שום צר בכל הדרך · ואולי אמר כל איש שאפילו אותם שבאו עם שמעי בן גרא אלף איש נשמטו באופן שלא נשארו כי אם איש יהודה שדבקו במלכם :

ויבא דוד אל ביתו כו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א הביא כדברי חז"ל הנז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל · ולע"רן לדקדק למה קראה נשים פלגשים למ"ד מותרות היו מדוקדק פלגשים שהיו ראויות ומותרות לו לאישות ז"ש נשים פלגשים וזהו ואליהן לא בא כאילו בבחירתו הוא זה לא מצד הדין שמותרות היו ומ"ד אסורות דייק לשון צרורות שלא היה להם התר · ודייק לשון ויקח המלך כו' שלהיותו מלך עשה כן מק"ו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסור להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך וזהו ויקח המלך עשר נשים וכו' והיין צרורות עד יום מותן מצד היותו מלך נאסרו צרורות ואסורות :

ויאמר המלך הזעק כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף הנה דוד כשאמר שבע בן בכרי אין לנו חלק כו' לא עשה כלו' שלא לערבב את השמחה עד בואו לירושלים ואז מיד אמר לעמשא הזעק לי כו' וחז"ל סנהדרין פ' נגמר הדין מאי טעמא קטליה לעמשא אמר ליה עמשא מורד במלכות היה דכתיב ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה ג' ימים וכו' וילך וכו' וייחר מן המועד אמר ליה עמשא אכיז ורקין דריש אשכחינהו לישרא' דפתחי במסכתא אמר כתיב כל איש אשר ימרה את פיך כו' יכול אפי' לדברי תורה ת"ל רק חזק ואמץ ע"כ ופרש"י ז"ל מכאן שהיו פותחין לקומות במסכת' ולא רצה לבטלן מת"ת ולזה נתאחר : ולע"רן שדוד היה רוצ' שעמשא יעשה זה הקבוץ ע"י זולתו וזהו לשון הזעק לי את איש יהוד' ואתה כה עמוד עמדי קאמר אלא שעמשא לאהבת המלך נזדרז וילך עמשא להזעיק הוא בעצמו את יהודה וייחר וכו' ואמר בפסוק ראשון איש יהודה מורה על כלל העם אמנם בפסוק השני כאמר את יהודה דהיינו רבנן דאשכחינהו דפתחי במסכתא כנז"ל ולכך קראים יהודה ולא איש יהודה :

ויאמר דוד אל אבישי וכו' עיין רש"י ז"ל ומתוך דבריו מובן עבדי אדוניך הם עבדי דוד עצמו שעליו אמר אדוניך וכן מהרי"א ז"ל אמנם בהצלת והציל הביא כהרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ועיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל · ולע"רן עתה ירע לנו שבע בן בכרי שהוא נכרי מן אבשלום דסוף סוף בני היה ולכן אתה קח את עבדי אדוניך וכו' פן מצא לו ערים בצירות והציל את עצמו ואת חביריו לעינינו תהיה הצלתו בהתחזקו בערי מבצר · והציל לשון הצלה עינינו כמו לעינינו כרש"י ז"ל · או יאמר עתה ירע לנו שבע בן בכרי מה שלמד מן אבשלום שבמה שטעה אבשלום להאריך ע"פ עצת חושי הארכי זה ילמוד לעשות הרע עתה בעת ועונה הזאת ז"ש עתה ירע לנו ולמד כן ממה שאירע לאבשלום וז"ש מן אבשלום על כן אתה קח כו' ורדוף אחריו קודם שירדוף הוא אחריך :

ויצאו אחריו אנשי יואב כו' טעם ויצאו מירושלים לו' שיצאו מדלת העם מיושבי ירושלי' ג"כ מלבד הגבירים הנז' וז"ש ויצאו מירושלים וכו' או יאמר ויצאו מירושלים לרדוף אחרי שבע בן בכרי שהנסיעה תהיה מירושלים עד רודפם אחרי שבע בן בכרי בלי הפסק וחנייה באמצע להמתין את עמשא שהלך להזעק את ישראל אלא הם הלכו מירושלים לרדוף אחרי שבע בן בכרי :

הם עם האבן הגדולה וכו' עיין רש"י ז"ל וכו הרלב"ג ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"רן כי להיות עמשא בא לפניהם יואב יצא לקראתו להקביל פניו כי הוא עתה שר צבא לדעת המפרשים ז"ל ז"ש והוא יצא כו' ר"ל להקביל פניו ותפול החרב ולזה מצא יואב מקום לגבות חובו והוא אומר ·

ויאמר יואב לעמשא השלום אתה אחי רמז לו בתיבת אתה לגנוב דעתו ולו' אעפ"י שהמלך מינה אותם שר צבא לא עליך תלונותי ז"ש אתה אחי כי כאשר דבר מלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה ז"ש אתה אחי והמלך הוא שעינה דינא ליה לא כאמר עמשא :

ועמשא לא נשמר וכו' כבר זכרתי דלרש"י ז"ל החר' ביד ימין יואב ולרד"ק ומהרי"א החרב ביד שמאל שלא כדרך העולם כדי שלא ישמר עמשא וזהו ועמשא לא נשמר מהחרב יען אשר היא ביד יואב ר"ל יד שמאל שהיא שהם יד האמורה בכל מקום כי הימין לאות בזה עמשא לנשקו · ויכהו אל החומש לחז"ל בגלגל התחתית מקום שמרה וכבד תלויים בה וכו' הביאו המפרשים

רדק

פן מצא לו · כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו וכ"ת דילמא ישכח : והציל עינינו · יסיר ראותינו ודעתינו שלא נדע באי זה עיר ישגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פירו' הבטחתינו והשגחתינו שהייתי בוטח כי שבתי אל מלכותי והנה עתה הלכו אחריו ישראל ואם ישגב באחת הערים הבצורות יהיה לו פנאי למשוך לב ישראל אליו וצריכים אנו למהר לרדוף אחריו ולהרגו וי"ת והציל עינינו ויעיק לנא : והכרתי והפלתי · כבר פירשנוהו : עם האבן · סמוך לה וכן עם באר לחי רואי : חגור מדו לבושו · וי"ו מדו נוספת כוי"ו מדו בד וסמוך מדו אל לבושו ולבוש הוא שם כולל ומדו פורט לאחד מן הלבושים ידוע אבלם תכונתו וי"ת אסיר מזריז לבושוהי : מצמדת · דבוקה :

פֶּן־מָצָא לוֹ עָרִים בְּצֻרוֹת וְהִצִּיל עֵינֵנוּ׃ וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אַנְשֵׁי יוֹאָב וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּבֹּרִים וַיֵּצְאוּ מִירוּשָׁלַ͏ִם לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ הֵם עִם־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא בָּא לִפְנֵיהֶם וְיוֹאָב חָגוּר ׀ מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ וְעָלָו חֲגוֹר חֶרֶב מְצֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו בְּתַעְרָהּ וְהוּא יָצָא וַתִּפֹּל׃ וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלוֹם אַתָּה אָחִי וַתֹּחֶז יַד־יְמִין יוֹאָב בִּזְקַן עֲמָשָׂא לִנְשָׁק־לוֹ׃ וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר בַּחֶרֶב ׀ אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא־שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו רָדַף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ וְאִישׁ עָמַד עָלָיו מִנַּעֲרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר־לְדָוִד אַחֲרֵי יוֹאָב׃ וַעֲמָשָׂא מִתְגֹּלֵל בַּדָּם בְּתוֹךְ הַמְסִלָּה וַיַּרְא הָאִישׁ כִּי־עָמַד כָּל־הָעָם וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־הַמְסִלָּה הַשָּׂדֶה וַיַּשְׁלֵךְ עָלָיו בֶּגֶד כַּאֲשֶׁר רָאָה כָּל־הַבָּא עָלָיו וְעָמָד׃ כַּאֲשֶׁר הֹגָה מִן־הַמְסִלָּה עָבַר כָּל־אִישׁ אַחֲרֵי יוֹאָב לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ וַיַּעֲבֹר בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל־הַבֵּרִים וַיִּקָּלֲהוּ וַיָּבֹאוּ אַף־אַחֲרָיו׃

ויבאו

דִּילְמָא יַשְׁכַּח לֵיהּ קִרְוִין כְּרִיכָן וִיעִיק לָנָא׃ וּנְפַקוּ בַתְרוֹהִי גַּבְרֵי יוֹאָב וְקַשָּׁתַיָּא וְקַלָּעַיָּא וְכָל גִּבָּרַיָּא וּנְפַקוּ מִירוּשְׁלֵם לְמִרְדַּף בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃ אִינוּן עִם אַבְנָא רַבְּתָא דִּי בְגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא אֲתָא לְאַפֵּיהוֹן וְיוֹאָב אֲסִיר מְזָרֵיז לְבוּשׁוֹהִי וַעֲלוֹהִי אִיסְפָּנִיקֵי חֶרֶב מְזָרְזָא עַל חַרְצֵיהּ בְּלִדְנַהּ וְהוּא אָזֵיל וּפָסַע׃ וַאֲמַר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הַשְׁלָם אַתְּ אָחִי וַאֲחַדַת יַד יְמִין יוֹאָב בִּדְיקְנָא דַעֲמָשָׂא לְמִנְשַׁק לֵיהּ׃ וַעֲמָשָׂא לָא אִסְתַּמַּר בְּחַרְבָּא דִּי בְּיַד יוֹאָב וּמְחָהִי בַהּ בִּסְטַר יַרְכֵיהּ וּשְׁפַךְ מְעוֹהִי לְאַרְעָא וְלָא תְנָא לֵיהּ וּמִית וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי רְדַף בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃ וְגַבְרָא קָאִים עִילָוֹהִי מֵעוּלֵימֵי יוֹאָב וַאֲמַר מָן דְּרָעֵי בְּיוֹאָב וּמַן דִּי לְדָוִד יֵיזֵיל בָּתַר יוֹאָב׃ וַעֲמָשָׂא מִטְּרַף בִּדְמָא בְּגוֹ כִּבְשָׁא וַחֲזָא גַבְרָא אֲרֵי קָם כָּל עַמָּא וְאַסְחַר יָת עֲמָשָׂא מִן כִּבְשָׁא לְחַקְלָא וּרְמָא עֲלוֹהִי לְבוּשָׁא כַּד חֲזָא כָּל דְּאָתֵי עֲלוֹהִי וְקָאִים׃ כַּד אַפְנְיֵהּ מִן כִּבְשָׁא עֲבַר כָּל גַּבְרָא בָּתַר יוֹאָב לְמִרְדַּף בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃ וַעֲבַר בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְאָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל בֵּירִין וְאִתְכְּנִישׁוּ וַאֲתוֹ אַף אִינּוּן בַּתְרוֹהִי׃

ואתו

בתערה · הוא תיק החרב: והוא יצא ותפל · יצא מהמקום שהיו בו עם האבן הגדולה או מגבעון העיר ובצאתו נפלה החרב מתערה ולקחה בידו השמאלית כדי שלא יהא נשמר עמשא שבא להכותו ונתן לו שלום ואחז בזקנו ביד ימינו לנשק לו: ועמשא לא נשמר · כלומר שלא שמר עצמו מן החרב: עמד עליו · לזרז הבאים שלא יעמדו על החלל אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועיל הזהרתו לאנשי' הבאים לא היו עומדי' על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים : כאשר הוגה · הואר פרשו הגה על דעת אדוני אבי ז"ל והוא מן שלא נזכר פעלו מן המרובה ומענייני ומשרשו הגה ברוחו הקשה הגה סיגים ועל דעת רבי יהודה ורבי יונה שרשו הוגה יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומי הוגה בשקל הגלה : ויעבר · שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישראל עד אבלה ובא בעיר להמלט בה ויש לפרש ויעבור על יואב : אבלה ובית מעכה · שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו : וכל הברים · מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן נקראים ברים ואמר כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להשגב בה : ויקלהו · כן כתיב וקרי ויקהלו ושניהם אחד כי מלים שוים באותיות הפוכות רבים במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת להקת ומזה יאמר קלהת והקרי הוא נמצא ומבואר: ויבאו אף אחריו · פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה ובראותם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלים אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי : סוללה

פי' רבינו ישעי'

ויצאו אחריו אנשי יואב · פי' הגיבו' שהיו הולכין עם יואב תדיר: ויואב חגור מדו לבושו · ככל לשון הוא : ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה · פירוש ועל לבושו חגור אחד שבאותו חגור היתה תלויה החרב שבית' מצומדת על מתניו בתוך תערה : והוא יצא ותפל · פירו' יצא יואב לקראת עמשא וחרבו נפלה מתערה לארץ ולכתחילה עשה שתפול ויראה כי הוא לוקחה מן הארץ להשיבה אל תערה ולא יזהר עמשא ממנה: כאשר הוגה מן המסילה · לפי דקדוק הלשון אינו לקוח מן הגו סיגים מכסף ואו הגו רשע · שהם לשון הסרה · שאלו שרשם הגה · ואם זה כמו פועל היה לומ' הוגה דדגשות הגי"מל כמו בכו פניו הרוליס ושפו עצמותיו לא ראו · אלא זה ששרשו יגה · והוא מלשון בכל כמו הורה מן ירה :ויעבר בכל שבטי ישראל · פירו' עבר יואב בכל שבטי ישרא' שיבואו לאבל ובית מעכה לעזור לו : וכל הברי' · שם מקו' והרבה ישראלים היו דרי' שם ויקהלו ויבאו גם הם אחריו :

רשי

והציל עצמו · לעינינו והרי זה מקרא קצר: מצומדת על מתניו · סמוכה מאד לעצמו לרוחב מתניו שלא כדרך חוגרי חרב כדי שתהא נוחה ליפול ולא יצטרך להוציאה מתערה והוא יצא כנגד עמשא ותער החרב מתערה לפי שהית' חלק' ולטושה ואינה תלויה לצד ירכו אלא לרוחב מתניו וכמעט שפח עצמו לצד הארץ נפלה מתערה ואחזה בימינו ולא הכיר עמשא בדבר : כאשר ראה כל הבא עליו ועמד · כאשר ראה האיש שכל הבא עליו היה עומד : כאשר הוגה · כאשר הומשך כמו הגו סיגים מכסף וכמו הגו רשע לפני מלך: ויעבר בכל שבטי ישראל · שבע בן בכרי לפתות' שימליכוהו עליה': וכל הברים · לא ידעתי מהו :

ותעמד

לבשו ב' חס' וכו' חסר' דיואב ברישא ·

רלבג

פן מצא ערי' בצורות והציל עינינו · הוא מענ' אמרו ויצל אלהי' את מקנה אביכן והרצון בו שאם מצא לו ערי' בצורו' להמלט שם יבדיל ויפריש מהם שעינינו אליו והוא להשיב אלינו כל מלכות ישר' והו' יחסך לבבם אליו וימנעם מהשיב לנו כל הממלכה : והכרתי והפלתי · הם שני משפחות שזכרנו שהיו ראשי הסנהדרין בימי דוד וזכר שכל שתי המשפחות האלו יצאו אחרי אבישי להשיב המלוכה לדוד: חגור מדו לבושו · הוא כמו אדמת עפר: ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה · הנה העירים יואב שלא שם תער החרב תלוי כמשפט אבל חבר אותה על מתניו בדרך שיפול החרב בקלות וזה היה סבה אל שלא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב כי ראה שנפ'ה לו מעל מתניו : אל החומש · אמרו כלע חמישית שמרב ובכבד תלויין בה ודומה שקרא זה שם ... ועכין החומשים והוא המקום אשר חוזק הטבע יותר מכל המקומו' הוא אשר שם משכן החיים והחום הטבעי אם ישולח ממנו אל כל הגוף והנה זה המקום הוא מקום הלב': מתגולל בדם בתוך המסלה · ר"ל שהיה מתגלגל ומתגאל בדם שיצא ממנו בתוך הדרך : כאשר הוגה מן המסלה · כאשר הוסר מן הדרך : ויעבר בכל שבטי ישראל אבלה ובית מעכה · ר"ל כי עבר שבע בן בכרי אל אבל ובית מעכ' אחרי עברו בכל שבטי ישראל למשוך אליו לבב שבטי ישראל והנה שם נמצא' בקצה אבל וקצתו גם כן בית המעכה : וכל הברים ויקהלו ויבאו אף אחריו : וכל הברים אחשוב שהם אנשי בארות כי בארות היה מבנימין וספר כי כל אנשי המקום ההוא נקהלו עם שבע בן בכרי לעזרו · וגם באו אחריו :

ויבאו

והציל ג' בקריא' וסי' פן מצא לו ערים בצרות והציל · כצפרים עפות כן יגן · ורעו את ארץ אשור : חגור ד' בקריאה וסי' הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון · ואלישע הנביא קרא לאחד · ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי · חגור חרבך על ירך גבור · וחד וחגור נתנה לכנעני : לבשו ג' חסרי' בקריאה וסימן בלשון תרגם חמרא דיואב ערפלא · ופירושן נמסר בסדר ויחי : הוגה ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' כאשר הגה מן המסלה · אשר הוגה יי' ביום חרון אפו · כי אם הוגה ורחם כרוב · קדמ חס' · וחד כי יי' הוגה על כל ל' מפי' ה"א :

כלי יקר

המפרשים ז"ל ועיין הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל וכדברי חז"ל מוכיח לשון הכתוב שאו' וישפוך מעיו ארצה כי אילו היתה ההכאה בלב אין שם מעיים · ויואב ואבישי רדף מהרי"א ז"ל שלא התמהמהו מהרדיפה אחרי שבע בן בכרי לסיבת מיתת עמשא ע"כ · ולע"דן יואב עד עתה היה טפל לאבישי ועתה במות עמשא נעשה ראש כי ראה כי אין זולתו ראוי וז"ש ויואב ואבישי אחיו רדף ולא אמר רדפו להיות העיקר יואב ואבישי אחיו הקטן סר אל משמעתו ראו כי עליהם המלאכה לגמור ולהוציאה לאור :

ואיש עמד וכו' עיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל · ולע"דן כי לפי שהיתה הרמת יד ומרד להרוג שר צבא כעמשא אולי יחשדו שמרד יואב במלך דוד לזה אמר ואיש עמד עליו מנערי יואב ויאמרו אין זה מרד במלך ולז"א מי אשר חפץ ביואב שיהיה שר צבא ומי אשר לדוד יחד כול' ילכו אחרי יואב כי יואב לא הרגו אלא מקנאה אשר נעשה שר צבא ובתואנת איחורו מן המועד דן את עמשא כמורד במלכות והרגו אם כן יואב איננו מורד ח"ו ולכן לכו אחריו :

ועמשא מתגולל בד' כו' כאשר הוג' כו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג וכן מהרי"א ונתן טעם להרגו את עמשא מדברי חז"ל שמורד במלכות היה לדעת יואב על שנתאחר המועד שאמר המלך · וכבר זכרתי למעלה בפסוק ויאמר המלך לעמשא הזעק לי וכו' התנצלות עמשא שדרש אכין ורקין · ומקנאתו בעמשא שמינהו המלך שר צבא תחת יואב על שהרג את אבשלום עשה זאת ודוד לא רצה כעת לספוד על עמשא כאשר עשה על אבנר לפי שהיה בבלבול שבע בן בכרי והיה ירא וחרד מבני ישראל ופחד אולי יואב יטה אליהם לכן בשעת הדחק שתק ע"כ · ולע"דן לדקדק יתור כאשר ראה כל הבא עליו ועמד שכבר הזכיר בתחילת הפסוק וירא האיש כי עמד כל העם וכו' · ונראה כי בהיותו במסילה מתגולל בדמו עמד כל העם כבהלו נחפזו בראות תקלה כזו בעמשא השר צבא וזה לשון עמד העם כולו עמד ולזה תקן העניין ויסב את עמשא מן המסילה השדה ובזאת ההסבה עבר העם ולא נתבטל מהליכתו אבל עדיין היו קצת אנשים שהיו נוטים מן הדרך אל השדה לבא עליו ועמד אבל היו מתי מספר לא כלל העם כאשר בתחילה ולזה הוצרך להוסיף תיקון שני והוא וישלך עליו בגד לכסותו שם בשדה ועשה זה כאשר ראה כל הבא עליו שנטה מהמסילה ועמד וע"י הכסוי הזה בבגד לא עמד שום אדם שלא בא אליו כיון שלא ראהו כי כאשר הוגה מהמסילה עבר כל איש ר"ל הרוב זולת יחידים הבאים עליו כנזכר :

ויעבור בכל שבטי ישראל וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל לא שהמפרשים פירשו על שבע בן בכרי שעבר אבלה ועבר ג"כ בית מעכה וכל הברים ובסוף נכנס באבל ויש קצת דוחק לזה שלא נזכרה חזרתו מהברים · ולזה פירש מהרי"א ז"ל ששבע בן בכרי עבר אל אבלה ונתבצר שם ולא יצא עוד משם ואו' ובית מעכה וכל הברים נמשך לסוף הפסוק שבית מעכה וכל הברים נקהלו ויבואו אחריו עד אבלה אשר נשבת שם ויראה שאחר השבטים נקהלו אבל לא באו אחריו ואלה נקהלו ויבואו אף אחריו שמה והמפרשים פי' ויבואו אף אחריו אחרי יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי ולפי דרכם יותר טוב שנפרש הפסוק כולו על יואב ויעבור בכל שבטי ישר' יואב ובא עד אבלה אשר נשגב שם שבע בן בכרי ובית מעכה וכל הברי' נקהלו ויבואו אף אחריו אחרי יואב לעזרו ובא לצו' על אבלה : ולע"דן ויעבור על שבע בן בכרי קאמר ויוכיח כן לשון הכתוב שאו' ויבואו ויצורו עליו שהוא על שבע בן בכרי ויגידו עליו הפסוק הקודם שהוא ג"כ על הנזכר בפסוק השני שהוא שבע בן בכרי · ויגיד הכתוב כי ישראל היו מוכרחים לעבור עמו מפני היראה ושלחו האנשי' העיקר אחרי יואב ויבואו אף אחרי חלק מה מעטים ויעיד כן לשון אחריו · וג"כ הכתוב ויקהלו שהקהל שבאו אחריו קלים ומועטים וזהו ויקלהו לשון קל :

ויבואו ויצורו עליו כו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל וק"ק או' משחיתים להפיל החומה וצריך לומר להפיל החומ' עד כלה קאמר ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל וישפכו סוללה אל העיר ותעמוד בחיל הסוללה הנז' עמדה שלא יכלה לעבור בחיל שהיא החומה עכבתה את הסוללה שלא תעבור להזיק בבני העיר עד שבעבור זה היו העם משחיתים החומה להפיל' ור"ל וזה בראותם שלא תועיל הסוללה · והו כבדוק בשמות שבריחתו לאבלה ונשגב שם הורה לשבע בן בכרי שיתאבל עליו א"כ אבלה לשון אבלות לשבע בן בכרי ע"כ ולדבריו נרא' שמפרש סולל'ס'עת בני אדם : ולע"דן כי החומה מבחוץ והחיל מבפנים חומה לפנים מחומה והמנהג לעמוד העיר ר"ל אנשי העיר בין החומה והחיל כדי להלחם עם המתקרבים אל החומה החיצוני' להרסה וליכנס לעיר וכשתגבר יד העומדים בחוץ על העומדים אצל החומה מבפנים ויפרצו כה וכה ויכו באנשי העיר יוכרחו אז ליכנס אל החיל וזהו וישפכו סוללה אל העיר כפי הפירושים הנזכרים בסוללה עד שנדחקה העיר הנז' ותעמוד העיר רוצה לומר אנשיה בחיל היא החומה הפנימי' כי לא יכלו לעמוד אצל החומה החיצונה מפני העם אשר את יואב אשר היו משחיתים את אנשי העיר כדי שיברחו משם ויהיה להם פנאי להפיל החומה וא"כ מאמר וכל העם אשר את יואב כו' כמו כתיבת טעם למ"ש ותעמוד בחיל · והיינו דלא קאמר משחיתים החומה אומרו מפילים החומה משמ' משחיתים אל האנשים כאמור :

ותקרא אשה חכמה מן העיר כו' ב"ר אמרו פ' צ"ד יש אומרי' סרח בת אשר השלימה אמה' את המניין הה"ד ותקרא אשה חכמה מן העיר ויקרב אליה ותאמר האשה יואב אמר' סמך יואב לו' שאתה אב לישראל ואין אתה אלא קוצר ולית את לפום שמך לית את ודוד בני תורה עד כאן תמו דברי תורה לא כתיב כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום ואמר לה

מאן

שמואל ב כ

רד"ק

סוללה · כתרגומו מילתא והוא תל עפר וכדברי ר"ל ונוליי"ש בדרוש וספיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגביה אל החומה : והעמיד בחיל · עמדה העיל להכבש בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם חלח להפיל בחיל והוא החומה כמו שפי' רז"ל חיל וחומה סורח וכר אירא לו פי' בחיל בחפיר' כתרגו' בני בחלת' ופי' אחר שפסקו הסוללה וסתמו החפירה עמדו הכשי המלחמה בחיל להרגלי החומה וחסבו להפילה ופי' והעמיד בחיל כמו בחיל ותקיפת מסרין : מתחיתים · מתחיתים בכלי המנפץ החבנים להפיל החומה וי"ת מתעסקין למלאת חורת החומה : ותקרא היחך יפילו החומה : בדרש מי היתה חכמה · היתה זאת סרח בת תאר תמרה דבר ידברו בראשונה שאם יבקשו לדעת אמת עכ"פ היה להם לדבר בראשונה אם לא היה רוצה להלחם עיר וה"ם דבר יגברו בראשונה אם לא היה רוצה להלחם עיר וה"ם דבר יגברו בראשונה אם לא היה רוצה להלחם עכ"פ דבור קשה היה לכם לדבר בראשונה ולא תתחילו בתלחמה · בראשונה להשחית החומה · שהכה מצינו מקולקת בין בראשונ' אם מנות ותקרת עליה לעלוס נאתר על פתחות הדלות בעד אדונם בתלחמת סלוס ואם זה נאתר גם בתלחמת אנוה כן היתה מאמרת בראשונה אכלו ושתו כי כנעה בתורת כ"ם שאול ישלוט בגבול עיר ואם כיוצא בזה היה להם לדבר בפתות בעלוס · אם זה נאתר בתלחמות פרעה לבד היתה תחילת פתיחת הדבר כן . תש"י שבשרי המיתות בתלחמת סנוה מין פיתחין בעלוס · ת"ש אחרי הכה שהיו בראשונה בראשונה בראשונ' אשר בחבל בית מעכה ואחרי כן בכרי יעקן בתחלת בעלוס לפתות בעלוס : ויאבל

מסרה

בחל ה'חס' יו"ד בליש' וסימ' וישפכו סוללה · וגם לאיבל דבר יי לאמר וגומ'בחל יזרעאל · ישית חומות והל · וגלות החל הנה : ויאבל חל והומה יהדיו אמללו :

רשי

ואתו ויצרו עליו באבל בית מעכה ויבאו ויצרו עליו באבל בית המעכה וישפכו סללה אל העיר ותעמד בחל ותקרא אל יואב משחיתם להפיל החומה : ויואב נצב בחיל ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך : ויקרב אליה ותאמר האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שמע אנכי : ותאמר לאמר דבר ידברו בראשנה לאמר שאול ישאלו

רלבג

ויבאו ויצרו עליו · הנה שמו עיר לבד במצור בעבור שבע בן בכרי שהיה מורד במלכות : ויספכו סוללה ותעמיד בחיל · הנה החיל הוא החומ' הפנימי' וזכר כי עם הסוללה הרסו החומה החיצונה והיו משתדלי' להשחית נם כן החומה הפנימית : דבר ידברו בראשונה הכתוב עם שבע בן בכרי לפני שיחל לב העם לנוח ויהיה שישתלו בחבל מם יסכימו עליהם דבריהם אלא מם שהיה רוצה להשחית על העיר כלילו היו כלם מוכנים במלכות : תנכי

כלי יקר

מלון את אמרה ליה תנכי שלומי אמוני ישראל הני היא שהשלמתי מניינם של ישראל במצרים · הני היא שהשלמתי נהמן בנהמן יוסף למשה מה אתה מבקש להמית עיר ולי שהני מם בישראל מיד וישן יואב ויאמר תלילה תלילה אתי פעמים חלילה ליואב חלילה למלכות בית דוד לא חס כן שלא שבע בן בכרי מהר לפרים נשא ידו במלך בדוד חס במלך בדוד ומה בדוד למה במלך אלא ה"ק עזריה אמר ר'יהודה בר סימון כל המעמיד פניו בת"ח בלילו העמיד פניו במלך ות"ח ר'יונן אמ' כל המעמיד פניו במלך בלילו הניח פניו בשכינה ע"כ · ולע"ד מני קשיא להו שפסוק אחתה יואב עד שכריתו להרשה הזה שמך יואב נו' שאתה אב ליזרעאל כו' · ועוד קשה מו' ולית את לפוס שמך מיותר שכבר אמר לית את אלא קוצר וכו' ועוד את ודוד בני תורה היכי רמיזת בפסוק הזה דוד · ומהו לומר אמר לה מלון את וכו' כי מה לו בזאת היתירה היה ותשובתה שהשלימה מניינן של ישראל כו' נראין דברי בעטיו נשים · ור' יונן ות"ק במתי הלשון קמיפלגי :

ונראה שהוקשה להם ז"ל כי לומר שאתה יואב מיותר מאחר שקדם שאלתה ובקשתה אמרו נה אל יואב קרב עד הנה כו' ובתיב ויקרב אליה ולא הייתה צריכה עוד לשאול האתה יואב ועוד הה"ל של האתה יואב · ועוד שלא תורת הרעה לפר בבא לקרוא לואב בשמו לפניו ח"כ היל"ל האתה סר הצבא · לשומעי זה הכריחו שהשכיחה לתשובה עליו ולו'היתכן שאתה יואב שמך מורה היותך כלה רחמן לישראל ואתה לא כן אלא תרמזה לו בשמו שהוא לב לישראל גדול מפר בבא שמורה ח"ת התשובה לומר האתה יואב · והוסיפה לו' ולית את לפוס שמך כלו' אעפ"י שלא פרץ שמך בענין הרחמים על ישראל כרחם לב אלו פרץ שמך אמה שתהיה לב בחכמה התרפתי לבל לית את כפוס שמך לפי' בענין תורה שהרי לית את ודוד בני תורה נתלה בשמך יואב בלתי פרוץ מפחת מעשיך שאתה קוצר ומפחית נחלת ה' ובלתי פרוץ בחתימת חכמתך ז"ש לית את לכוס שמך ודוד בני תורה · והנה יואב נרמז בכלל תיבה של האתה יואב למנס דוד נרמז בה"ח של ודוד בני תורה · ומהו בתמיהה היתכן שכאן בזה העור התמו דברי תור'גם מדוד שאילו דוד היה בן תורה היה לו להודיעך בפתחך הזהר כי תצור אל עיר להלחם עליה קרא אליה בעלוס ולא היית אתה טועה ח"כ נראה שכאן בדוחק תמו דברי תורה מדוד ומתך ולפי זה תיב'וכן דרשוה במו וכאן בח"ל ה"ת התמא לתמוה על דוד כתמר · לו לפפר שלמדו בן שדוד ליבו בן תורה ותלמיד טועה כיואב ברבו תולה הטעו' מלשון הפסוק שאו' ותאמר לאמר זה אמר לאחרי'זה שאמר' לו האתה יואב לית את כשמך בבחינת שאינו בן תורה אמרה זה לאמר כן ג"כ לדוד כי לו היתה שלא ורזו בגלוי למלחמה ולפי שיואב רחה מחמתה והבירות לבבה לדבר אליו קשות וגם לעלות תרעה שתניה בדוד מלך ישרל לזה אמר לה תמלין את פמלך לבך לדבר קשות והסיבה לנכי שלומי לאמוני ישרל למוני לשון מניינן והחלף שמוניות ולהיותי זקנה מכ"ב שנים לוכיח תוכך וזכרה לו לגבר לוחרחה כמה וכתה היה מעלת קיום בחת מישרל שהרי היה הולרכה להסליס מניינם של ישרל בגלל על הסבעים נפש · ועוד הוסיפה לו הני השלמתי נהמן בנהמן יוסף למשה כמו בזה לו' לנכי יש לישרל בתחילה ויתגלגל בזכות גדולת העיר הזאת הכרשית ג"כ ע"י שהני נעליתי למשה היכן יוסף רבנו ולא היו ישרל יכולין לעמת כי השבע השביע את בני ישרל לומר פקד יפקד אלי"ם אתכם והעליתם את עלמותי מזה אתכם ז"ם הני השלמתי נהמן בנהמן יוסף למשה יוסף נהמן בכל בית פרעה כמו שדרשו עליו חז"ל היש לפוכות רב ברכות ועליך יוסף את כל הכסף כו'ויביאהו אל פרע'ומשה נהמן בכל ביתי נהמן וה"כ דורש לשון נהמן ונחמני ושלומי לשון השלמתי נהמן לנהמן מירי לידו במה שהודיעה למשה היכן יוסף קבור · ולכי שנכלל שלמה מלון את כלילו הרה לפו עליה במה שהפריזה לדבר תועה בשר בצה ובמלך לו"ם מה אתה מבקש להמית עיר ול"ם בישרל שלילו על העיר לקומר כי"לע עיר אם בישרל מדקומר בוא"ו בהכרח לו ולי שהני אם בישרל לקומר והענין יכריח ג"כ כי אבילה מהיכן היה אם בישרל אלא ודאי שהני אם בישרל סרח בת אשר יאמה הומות ולי שהני אם בישרל סרי אשר אמו תנחמנו כן לכני נחמתי' בעת לרתם נאמרי'במה שהשלמתי יוסף למשה שהיה זה סיבת הגלולה כלומר בהיקשלתה לינ לב בישרל לבל שהני אם בישרל · מיד ויען יואב רמז שבתחדש מהרוגז וחרון לף שהיה לו עם הלשה זאת כי לא ידע מהות לילותה עד שהגידה לו ז"ם מיד ויען יואב תלילה כו' אינ תלילה חלילה שני פעמי' מלבד קושית הכפל כוונו שרמזו שכאמו בכפל תלילה תלילה שני פעמים כן ה"ל ג"כ לי לי שני פעמים ז"ם תלילה תלילה שני פעמים כלו' לא יש שני פעמים אלא תלילה תלילה הבל תיבת לי לומר כן שני פעמים ה"ב מה זה אלא שלילה לדוד תלילה ליואב שבזה מובן הכפל ומובן אומר ג"כ תלילה הרחמן סתם לדוד יהשבני חלילה לי ליואב כי אמו שני הורים והיינו קורלים לפוס לילו בחנו להלחם בעיר הבל לא כן כוונתיהו בהשלת החומה להשחית את יואבי העיר אלא לשבע בן בכרי לבד שפלה יהו במלך בדוד דבוד מדקומר במלך בדוד משתע בהכרח זה שהי שתי בחינות הלחה במלך והשניה בדוד שהות ת"ח לא כמו שלמרת שלין אתה ודוד שני תורה מלבד הכרח בכפל שרמזו המלמר בזו שם במלך למה בדוד ולא למה במלך על הסבעים נפש · ור' יונן דקדק שהי"לע תהילה בדוד במלך כיון שהוא לשון למלך לזה הרה במלך המלכים כו' · ואפשר לפרש כאן במלך כפשוטו על דוד המלך והוסיף לו' בדוד לרמז לע הסבעים מקרלת דוד כנולע ליודעי חן בסוד ונקשו את דוד מלכם ולמדנו מהמלמר זה שהשלמה הזאת היתה סרח בת אשר · ישעם למה היה שלילות זה ע"י משה ולא ע"י אחר כדשלין את סרח בת אשר שרלוי לחלוק לה כבוד לזקנותה שהיא השלימה מניין שבעים נפש · ומן התנלגלה הגלולה של מלרים על ידה · ויהוה עשה נכון · ואחרי"ש ז"ל נתן טעם זה כי לולי היה הרעיון הזאת תשבו כן יודע בו המוריש ויומה לא כן במשה כי לא ישלחו בה יד נם היה עשה נכון ולולי רמזו אלו במדרש ההלת בפסוק טובה חכמה מכלי קרב טובה חכמה מן הנשרת אל סרח בת אשר מכלי קרב מכלי קרבי של יואב שבו', ותקרא משה חכמה מן העיר כו' כי להכלל מכלי קרב הוצרכו שתקרא משה חכמה סרח בת אשר · והיתה זאת בלילה בזמן האה

והעמיד בחיל · כתו ויצחו יואבי בעמיד · שעמדה כל היצור בחזה בחיל · ואחרו כן לא יואב כי משה אחת אומר לך קרב עד הנה כו' ואחרי כן היו הילדים לנדר על אחר העיירו' ואפשי שהיתה עיר גדולה וחומה :

שלום ישראלי בחבל · מס שאלו בני חילק בשלום העיר הזאת שאמה מבל : וכן התמן ·
מיד היו בני העיר משליחי עמכם : מנכי שלומי תמוני ישראל · מני מבני העיר
שמלחים ונלחמים ליסראל ולמלך ומדרש מגדה סרח בת מאר היתה מני השלמתי
נחמן לנחמן על ידי נגלה תרוכו של יוסף למעה מני הגדתי ליעקב כי יוסף מי :
חלילה חלילה · חלילה לי מחלילה
למלך : נשא ידו במלך בדוד ·
במלך מפי' מיכו דוד חייב מיתה
לו בדוד שהוא תלתי' מכס מפילו
היכו מלך חייב מיתה וכל שכן
במלך בדוד כל זה נדרש במדרש
קהלת : ותבא החשה אל כל
העם בחכמתה · שביכו בתוספתא
ממרה להם הזהיל והוא נהרג
והם נהרגין תחוכו להם הם היה
יכול להנצל כגון שהוא מבפנים
ואתם מבחון ואתם בסכנה והוא
יכול להנצל מין דומין נפש
מפני נפש להורגו בשביל
הצלתכם אבל עכשיו שגם הוא
יהרג עמכם הזהיל וכהרסו
החומות ואין כח להמלט
מוטב יחות לבדו ול תמותו עמו
רבי שמעון חומר כך ממרה להם
המורד במלכו' דוד חייב מיתה :
ויואב

דלבג

מלכי שלומי תמוני ישראל · הלא מלכי אבל שכבו בי השלמים לשמור תמונה שביסראל ולזה לא
הסכימו בני אבל לשבע בן בכרי כי הם שומרים תמונים ובהיות העניין כן לפי זה סבה מפחית
עיר לא קטנה אבל היה רוצה לומר שיש לה כמות והם הכפרים אשר סביבותיה ועוד למה
מפחית את כחלת יי' מזולת סבה מניחך אל זה : ויואב

כלי

מזמן מתון תורה ומס דבר ידברו לומר ר"ל מס עשה כן משה ודבר ושלח מלאכים ממדבר
קדמות לומר לדורות ז"ם דבר משה כדי שידברו ישראל אבל מלחמותם ולומר לדורות
עשה כן שהרי הקב"ה הסכים עמו וכתבו תלוה בתורה · או יומר ענין זה בהופן נחות
אחר על פי שיעת רש"י ז"ל ז"ם דבר ידברו בדחשונה קודם המלחמה כדיך שידברו פעם
ושתים יקראו לשלום וזהו לומר לרמוז אל הענין הזהוי שעשה משה מדעתו שכוון בו לומר לדורות
הוא ממדבר קדמות לומר · ועוזה הני מוסיפה ומחדשת עוד מס בחומות יהיה הענין בדיבור
בעלמא דבר ידברו בדחשונה הנה בחבל מהם ישראל ועיר וחס בים מחויבים לשמול ז"ם אחל
ישלחו בחבל שבחבל רחוי להיות בלשון שחלה ולא בדיבור בעלמא וע"ז אמרה ותאמר לומר שהיה
ראוי לומר ענין חדום זה לומר לדורות שביסראל רחוי להוסיף לדרוש השלום בלשון שחלה כי
בהיות כן יהיה שישלימו וכן התמו כרש"י ז"ל · או יהיה פירושו וכן כשיעשו להם כן התרת מ"ם לא
שמעו רחוי לכם שהבלתי מקבלים דבריהם שהתמו שיתמו מן הארץ כיון שלא קבלו ההתרת מ"כ
תחי יואב טשית בדין הכתוב בפ' שהתיעוקות של בית רבן ידעוהו · או יומר בש"ם מז"ל בפסוק
וידבר אלי"ם את כל הדברים הללו לאמר בשביל בני עלמו כדי לומר לותם לקיים מן תורה ויספרה
כי בינו לבין עלמו ותם"כ ויומר לאדם ותם אשה"ם כן לותם תשב"י ז"ם דבר ידברו בדחשונה לומר
ר"ל כשהלדם רוצה לדבר אולתו מדיך ידברו בדבר שוה כיצד לבין עלמם לותם בשלות לקיים מעין
או תורה ויספרה כו' ותם בדיבור דך כדי שלא לעשות עתה"ו בעניין אבל בשלות לתיים עיר תם
בישראל שבוטה כזה היה רחוי לך לחוש בעניין פיקוח נפש ושלום יחבל בשלו ר"ל לתיים היה שלום
יחבלו בעניין אבל וכן כשלום יחבלו ולא יקבלו רחוי שתמתו פיתמו לתכם פחוש לבא עליהם
לין רחוי כי העיר הזאת שלומי תמוני ישראל היו כדברי הרד"ק ז"ל והמתרגם שתיכה מורות שלא
מוחלמת בחמת ותמונה ליסראל :

אנכי שלומי תמוני ישראל בילקוט סי' קנ"ב הביא תבא תבא דבי אליהו תנכי שלומי תמוני ישראל
תפי' עיר קטנה מבלן תמרים בחדם דרך ארץ ומקרא בלבד מוסרין לו מלך אחד
לשמרו שבא' הבה תבכי שולח מלאך לפניך קרא לדם תורה נביאי' וכתובים מוסרין לו שני מלכי'
שבא' כי מלאכיו יצוה לך · אבל קרא לדם תורה נביאים וכתובים ושבה משבה ומדרש הלכות
והגדות הקב"ה משמרו בעלמו משלו למה הדבר דומה למלך שהיה מהלך בדרך הוא ובנו
עמו כיון שהגיע לחשה ובערב עמד לבניו מרוחה של חמה ועשה על לבנו כדי שלא יגע בו חמה
ובדרך כך הב"ה לומר ה' שומרך ה' צלך על יד · ולע"ן מה היה כוונתם בפסוק תנכי שלומי תמוני
ישראל · ועוד מבא לי' הה שהם קרא מקרא לבד ודרך ארץ מלמד אחד ובמקרא מקרא נביאים
וכתובים שבים · ודוחק לומר שהכתובים מכריחים כן בהחשתם שבאחד או' שולח מלאך לשון
יחיד וכתוב אחד או' כי מלאכיו יצוה לך כו' וקשו קדמי תהדלי ועל כרחין ל"ל כלן במקרא ודרך
ארץ לבד כלן בתורה ונביאים וכתובים שזוכה לשניים · גם צריך להבין תכלית המשל והנמשל :
ונראה שהכוונה לפרש מעלת הכלל והיעוד שתפי' עיר קטנה לין יחסר כל בה מתורה נביאים
וכתובים ומקרא ומשנה הלכות והגדות על שיחייבו היחוה מוחלמת ומזירה כיחותה
העיר על אותו היחיד סגולה הכוללת בחכמתו לכל תמוני יסר' שתמוני יסר' הם תורה נביאים
וכתובים מקרא ומשנה הלכות והגדות שהב"ה בעלמו מזירה ז"ם אנכי ר"ל תפי' שהיה עיר קטן'
הנה אנכי מעין שלומים תמוני ישראל כלומר מעין ודוגמת ההשלמה שמוחלמים אותם שעוסקים
בתמוני ישראל שהם תורה נביאים וכתובים וכו' שהב"ה אומרם בעלמו והייתו תמסיק קרא למה
הזכיר ישראל שהם תורה נביאים וכתובים וכו' אלא לומר שהם ישראל כנזכר בשאר המפרשי' וז"ל
השמיע נחלת ה' כיון שהוא אומר נחלתו לירד עליו את הדבים ונחלת ה' כו' ותפסר לפרש
תמוני לשון התמונים עלי תולע והיה הלבן תמון פלגוש תמוני ישראל שנתברכו על התורה ונביאי'
וכתובים ומדרש הלכות והגדות שנזרמת להם היותם שלומי תמוני ישראל כנזכר בשאר המפרשי' וז"ל
לשון תנכי ה' אלהיך כלומר תנכי הוא הב"ה הוא שלומי תמוני ישראל כנזכר בשאר המפרשי' וז"ל
למה תבלע נחלת ה' עיר שלנכי אומרה בעלמו ודקדק הכתוב לומרך בדרך לשון יחיד דבר על
מקרא לאחד מיירי מדקא' בלשון יחיד בדרך ומדלפקיה בלשון דרך למד דרך ארץ שמועיל כ"כ ·
לו תורה ממילא משמע דיעיר' שהיה להם תורה קאמר הבה תנכי שולח מלאך אחד לבד וז"ל
לומרו בדרך לדרך ארץ לתת לומר · בכתוב כי מלאכיו יצוה לך' לשמרך בכל דרכיך לשון רבים ונוסף
מירוש לשמור בעבור כל דרכיך ב דך תורה נביאים וכתובים ז"ם דרכיך לשון רבים ונוסף
עיר בחלוקה הזאת השנית מלבד הריבוי הנה יש חילוק שבחלוקה הראשונה לו' יש בו בחלם
דרך ארץ ומקרא בלבד בלשון בלבד ממעט נביאים וכתובים וכו' וממעט שלפילו התורה היא
דבר הנה רחשו מנחלך חלילי :

יקר

שקורא חינו אלא מקרא בלבד כלומר קריאה כל דהוא ובלי הבנה לחנם בסמיך קרחו תורה לחיו'
שים בו חיכות הבנה שלו נקרא תורה שמורה לו הדלה הדרך ילך בה וזהו לשון תורה שלא
בחמצעות הריבוי והחיכות זוכה לשני מלחכים לחבל קרא לדם מקרא כו' מדרש הלכות ואגדות
הב"ה בעלמו משמרו והשימור כזה חינו שצריך לשמרו כעין המלוך שליכה לחבל מלך הדבקות
החלהי ההוא שהוא דבק בהב"ה והב"ה בו ע"י עסק התורה נמלא שהב"ה נעשה לו לא כמו שמזכיר
במשל בנו של מלך ובהיות החדם יוצב בלילו של הקב"ה לא יגורך רע כתיב כי לא יכנס הרע
בתחו' הקדושה ובתוך לילו של הב"ה לא תבוח חמה ארע שהם משל לא הדין · וחז"ל חמרו כמ"ש
שהביח הרד"ק ז"ל לני שהגדתי ליעקב כי יוסף חי ע"כ ויהיה זה רמז בחומרה לנכי בשרתי שלומי
יוסף והלמין לי ישראל שבח יעקב לבינו · או חמר כן על העיר כנז"ל · וחמר חתה מבקש
להמית עיר גדולה כזאת של חכמים ושל סופרים שתפי' החשה היתה חכמה גדולה ולא יהיה הנזק
לה לבד כי הם לכלל ישראל כי בנפול חתה עוד מישראל כזאת העיר תבלה שהיה עיר והם בישראל
הנה תבלע נחלת ה' בכלל וזה חמר להמית גבי עיר והם למ"ד בנזק הנמשך חמר תבלע נחל"ה :

ויען יואב ויומר כו' טעם כפל חלילה חלילה לו מלבד הב"ה חלילה לחדל מלילה ליואב לספר
שמחר חלילה להמית עיר והם בים · ואחלילה לשחתה ה' וזהו הם מבלע והם מחלית
שעלתי בחלוקות הזאת חמר חלילה לו לספר שחתה חלילה חלילה לי
על הם כי אחלה הוא חלילי לי הם ביפר חלב"ל :

לא כן הדבר כמו שחמרת חלילה לי להיות מבלי להמית מבני העיר כי כוונתנו לבנות
העיר כדי להרוב את היות שהר יפרי' בשם ירמ' ל"ל בל ישראל רחוי לפזום ידו ליטול
חלק במלך בדוד ורוח לפיכו משיח ה' והוא בשם ידו והוא משל הלבני למה שחמר חין לנו חלק
בדוד ולא בהלה בבן יפי' ז"ם בשם ידו ממנו · וכבר זכרתי דעת חז"ל בפסוק ותקרח החשה חכמה
וכו' ועיין הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הם שחלו תנו לותו לבדו ר"ל והוח מי המנם הם לח רחו למפרע
מי פן יתעללו בו חבבי יואב ואולי שבע בן בכרי עלמו שחל שיברחהו פן יתעללו בו או חבבי העיר
בחרו כן כדי שלח יחמר לדוד על העיר או שלם מהם שהיו עמו במרד ולבן נכחד לו מות מחייב
והוח ותחמר החשה הנה רחשו מושלך וכו' ע"כ וחז"ל לחמרו במ"ר מנח יעשה חלח לחמרה כל מלן
דמתניך לפיה במלכות בית דוד מריש הוח ריבויה מלעיל ע"כ וזו תהיה סיבה שניה למה כרתו
רחשו זה משפטו למתניך פניו במלכות בית דוד :

ותבא החשה חל כל העם בחכמתה חז"ל בב"ר פ' ל"ה חמרו והבח החם' חל כל העם בחכמת'
חמרה להן ליח לתון ידעין מילין דדוד חומה קמת בהון הידח מלכותה קמת
בהון לחמרון לה ומה הוח בעי חמרה להון שלף גודרין ולח עב שלף מלמחרבח מדינתכון לחמרון ליה
כל חד וחד ליהב כפוס כמה דחית ליה לחמר להון דלמח לגב פיסח שביק לבחר עבדה בפתח כמה
דחלה מפייסח והדרח מלף לחתם מילין למתה לי' לחד והוח לכשנחי ומנו שבע בן בכרי שמו
מיד ויכרתו חת רחשו · הני סיעה של בני חדם שחמרו להם גויס חנו לנו לחד מכם ונהרגנו ולם
לח נהנו הורגי' חת כולכם יהרגו כולם ול יחסרו כפם לחת מישרחל · ולם יחדהנו בפס כשבע בן בכרי
נותנין ואל יהרגו כולם חמר ר' יהודה בד"ח בזמן שהוח מבפנים חבל הוח מבפנים
והם מבפני' הוחיל והוח נהרג והם נהרגי' מלם יתנו להם ול יהרגו כולם כגון שהו' והבח החשה
חל כל העם הוחיל והוח נהרג ותתם נהרגים תכוכו להם ואל תהרגו כולכם · ר' שמעון חומר כל
המורד במלכות בית דוד חייב מיתה ע"כ ונבה בחרו במדרש הנעת חכמתה שבתחכמה לומר לף
בודרין בעי ותת"כ לת"ק ותת"כ למתה לעשרה לחחד והוח לכשנחי ומנו שבע בן בכרי · ותפסר עוד והבח החשה חל
כל העם שרחו בהכתוב שבתחילת בירתה היה חל כל העם כלומר רע הנמשך חל כלל העם שחמרה
חלף חיש שוחל כל חד וחד ליהב כפוס מלי לחית ליה וזהו והבח החשה בשלמת חלף שהוח נזק
כללי חל כל העם כי חין בית חשר חין שם מת חו חניס יותר · כדי שלת"ך בהתמעט השלמה חל
ת"ק יקל וכן למתה לעשרה לתתהלכתני ומנו שבע בן בכרי לח יסרגו חלח מיד ויכרתו חת
רחשו · למנם הנמת התני סיעה כו' ר' יהודה דקחמר בד"ח בזמן שהוח מבפנים והם מבחון וכו'
תריעה קלי שלמר יהרגו כולם ול יחסרו להם כפם חתת מישרחל עלה קחי ר' יהודה ולומרו בד"ח
בזמו שהוח מבפנים כו' פרש"י ז"ל כלן בנביחים וכן פירשו ג"כ הרד"ק ז"ל והוח הנכון שם היה
יכול להנצל כגון שהוח מבפנים והם מבחון ולתם בסכנה והוח יכול להמלט חין דומין נפש מפני
נפש להרגו בשביל הצלתכם חבל עכשיו שהו' והם מבפנים הבל עכ"ז גם הוח יהרג עמכם הואיל

ויואב בסיבה חלילה לי חלילה
לדוד כי חין ידינו במשל
הזה כי חם בפשע חבא מחליה
בדבתי' וכל הפס תסר מת
יואב מעמחי' לפסיל המוסף
כי יחס לנכם על מים ת"ל
שסר הרים יד במלך וכנני
מוכן לקרות למלו' חס תעסרת
מותו בידי · ומש"כ מיד
מנסים שמו שפרלו ג"כ ת"ל
ע"י הפתח שלו נפשה בדבר
ע"ב לח יומת חיש כי חם
פוח לבנו : שנה

פי' רבי' ישעיה

חינכי שלומי תמוני ישראל ·
פיר' העיר הזחת היח
מהשלמי' והלחמים שביסראל
למלך ולחה תוקף להחית
עיר חמונה ויחס ביסראל ·
שהי' חס ורחם לכל העיירות ·
למה הכלוב בחלח יו' · בלי
פשע · ושון שבשו למלך :

רדק

ויואב אל כל הצבא · למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשהניח יי' לו מכל המלחמות ואספו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר ג"כ השרים אשר לו כאילו עתה תחלת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשו' במקומו עמש' או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מת עמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהיה מורד במלכותו נתגא' יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו ומנהו על כל הצבא ושמר לו עונו עד אחר מותו : על הכרי ועל הפלתי · כן כתיב וקרי הכרתי והם קרובים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן ג"כ שתרגם קשתיא וקלעיא : על המס · להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רז"ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין : המזכיר · ממונה על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונות : כהנים · שרי הכהונ' כי אף על פי שכתב אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו : וגם עירא היאירי · ת"י ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שנ' עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקינו היה שמו יאיר ועוד יש לפרש כי קראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקוע והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא : היה כהן לדוד · כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר"ל גדולו ובעל עצתו כמו שאמר רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר"ל גדולו ובעל סוחו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפירוש שרים וגדולים כמו שפירשנו ורז"ל פירשוהו כהן ממש ותלת וגם מסייע לדבריהם ופי' כהן לדוד פירוש שהיה מכירו ונותן לו מתנות כהונה היולאים מביתו ודרשו סמוכים ואמרו כל המסגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לבולי עלמא לא היה כהן אלא שהיה מסגר לו כל מתנותיו וכתי' ויהי רעב בימי דוד : ויבקש דוד את פני יי' · יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי' רבינו סעדיה גאון ז"ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העול' שניה חשב כי בעון פסל מיכה היה · ובעד כל מה שמלא כשהיה רעב בשנה השלישית ידע כי עון אחר היה ובקש את פני יי' לדעת מה זה · יש לשאול אנה הרג שאול את הגבעונים ונשיב כי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגום עם הכהנים ומה שאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה כי מיתר האמורי לפי שהכהנים מחלו על דם אחיהם והם לא רצו למחול מה שומרו יותן לנו שבעת אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן ההורגים אלא אלו השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו ונשיאי העדה נשבעו להם ומה שאמר ויחמול המלך על מפיבושת פי' רב' סעדיה גאון ויסמח כי מפיבושת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמו שאמר הכתוב כי בן חמש שנים היה בבוא שמועת שאול ויהונתן לפיכך פי' ויחמול וישמח כמו וא"לתי עליכם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פירוש ויחמל וישמח ושמח עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוהבו מאד לפיכך שמח על בנו שלא נכשל בזה הדבר וגצל ממיתה זו ומה שלא הורידו אותם מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פירוש כי המלך צוה לתלותם והיא יצוה להורידם אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמים בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומה שאמר חמשת בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם

תרגום:

מלכא : ויואב ממנא על כל חילא דישראל ובניה בר יהוידע על קשתיא ועל קלעיא : ואדורם ממנא על מסקי מיסין ויהושפט בר אחילוד ממנא על דוכרניא : ושיא ספרא וצדוק ואביתר כהניא : ואף עירא היאירי דמתקוע הוה רב לדוד : והוה כפנא ביומי דוד תלת שנין שתא בתר שתא ובעא דוד רחמין קדם יי' ואמר

המלך : כג ויואב אל כל־הצבא ישראל ובניה בן־יהוידע על־הכרי [הכרתי ק'] ועל־הפלתי : כד ואדרם על־המס ויהושפט בן־אחילוד המזכיר : כה ושיא [ושוא ק'] ספר וצדוק ואביתר כהנים : כו וגם עירא היארי היה כהן לדוד : כא

א ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את־פני יהוה ויאמר

בניה ז' וסימנו ויהי כהנבאי · ויואב אל כל הצבא · ואליועני · בניה בן יהוידע מקבצאל דד"ה · איתי בן ריבי מגבעת · עשתי עשר לעשתי עשר · ויחזיאל בן עזריה · וכל עזרא דכוו' :

רשי

ויואב אל כל הצבא · אף על פי שאמר דוד על עמשא כי שר צבא תהיה תחת יואב עכשיו שמת עמשא לא זז יואב ממקומו ועל ידי יואב הוזקק לימנות את חביריו : עיר' היאירי · תירג' יונתן עיר' דמן תקוע וכן הוא קרוי בספר הזה עירא בן עוקש התקועי ויאירי נקר' שם שמצינו במנחות תקוע' אלפא לשמן ששמן זית מצוי בשם שממנו מדליקין הנרות : היה כהן לדוד · לו היה נותן כל מתנות כהונה שלו כך אמרו רבותינו ופשוטו של מקרא שעשאו שר ושופט : אל

רלבג

ויואב אל כל הצבא ישראל · ר"ל אל כל הצבא צבא ישראל כי היה שר צבא : ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי · ר"ל שהיה מופלא שבב"ד והיה ראש לסנהדרי גדולה והוא היה כהן באמרו בניהו בן יהוידע הכהן וזה כבר ראוי שיהיה הגדול שבסנהדרין כהן כאמרו בתורה ובאת אל הכהן והטעם כי לא תאבד תורה מכהן והוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורים כי כבר היה יואב שר צבא לכל ישראל : ואדורם על המס · הוא היה ממונה לגבות המס מהגוים אשר היו למס ומישראל : ויהושפט בן אחילוד המזכיר · הוא היה מזכיר לאדורם את דבר המס ושולח אותו לגבותו : ושוא סופר · לכתוב החשבונות האלו : וצדוק ואביתר כהנים · הנה ידמה שהעיקר היה לצדוק הכהן ואף על פי ששניהם היו משמשין בכהונה גדולה : וגם עירא היאירי היה כהן לדוד · ידמה ששמהו דוד בממשלה מה לא נזכרת והוא לפי מה שאחשוב עירא היאירי אשר נזכר בגבורי דוד והוא מבני יאיר הישרא' לפי מה שאחשוב או יהיה אחד מהכהנים ובחרו דוד לתת לו כל מתנותיו :

על

כלי יקר

ונברכו התומות ואין כח להמלט מנשק ימות הוא לבדו ואל תמותו עמו · כמצא לפי זה שאם יהיו הוא והם מבחוץ בשכונה מסרוהו ובין אם הוא והם ג"כ מבפנים אלא שנהרגו התומות הוה לי כאילו הם בתוך הוא והם וימסרוהו אבל אם היה הוא מבפני' נשבע בחומות והם נתפשו מבחוץ לא ימסרו אותו וכן הביא הרד"ק ראיה רבי יהודה לימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהודה גם שון פי' שהיה יכול להמלט ממשון שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו להם ולא מדעתו אבל הוא והם מבפנים הוא נהרג והם נהרגים תנוהו להם ואל יהרגו כולם כו' עב"ל ליהמב' לרבי יהודה קשה דמאי יליף כגון ותבא האשה בחכמתה שהרי בשרו' ובכותו לשבע בן בכרי ודילמא התביעה בפירוש גרמה המסירה · בכ בשתם הפי'הו' והן בפנים לעולם היתר כך דאסו' וגלע"ד דיליף רבי יהודה ממה דקס"ד למסור · הלא לו הת"ק הו מו"ה זו עצר · בשבא' בחכמתה ונתרצו למסור אלמא משמע שהוא מותר הפי' בשתם ציון הוא והם מבפנים ונהרגים ז"ש כגון שהוא אומר ותבא האשה אל העם בחכמתה וכמו שפירש בתחלת המאמר ... ר"ש ... יהוד' שהרי או כשבאה האשה בחכמתה ונתרצו לתחלה אף הות"ק ... ר"שא דבדין מסרו אותו שמורד במלכות היה · ורש"י ז"ל הביא התוספתא הנז' ועיין הרד"ק ז"ל :

ויואב אל כל הצבא וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהר"י ... והרלב"ג ז"ל :

ולע"דן אומרו ויואב אל כל הצבא דהי"לל על כל הצבא בעי"ן ונראה שכיון שיואב אחר שעשה זאת המלחמ' של שבע בן בכרי בזריזו' נמרץ עם היותו דחוי מדוד המלך כמו שמוכיחים הכתובים הנה בלי ספק שיואב בכוחו ועוצם ידו במה שעזרו הסי"ת עשה לו את החיל הזה להיותו שר אל הצבא שאים כמוהו יאות אל הצבא על ישראל כי אין זולתו גבור כמרי ראוי לזה וזה הורה באומרו אל הצבא כלומר ראוי אל הצבא ואילו אמר על הצבא לא היה מור' רק היותו שליט ושר על הצבא אבל לא יורה אם היה ראוי או בלתי ראוי והי"לל אל כל צבא ישראל מהו אומרו אל כל הצבא ישראל אלא כאן רמז שהיותו אל הצבא לא היה ברצון דוד כי אם על כורחו שלא בטובתו ונהכרח לצרך השעה שאין זולתו ראוי והגון למלאת מקומו אבל ישר' לבדו היו חפצים בו לפי שהוא יוצא ובא לפניהם וז"ש יואב אל כל הצבא לא מרצון דוד אלא ישראל הם הם שסייעוהו ופייסו אל המלך וזהו אומרו ויואב אל הצבא הסיבה ישראל :

ואדורם על המס וכו' שיא סופר כו' וגם עירא היאירי היה כהן לדוד עיין הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שעתה חדש דוד שבזה המינם על המס ואם כן שיא הוא ושריה כנז' ויהושפט המזכיר גם כן · אמנם להרלב"ג שיא הסופר הוא על המס הנזכר וכן יהושפט המזכיר בדבר המס לדבריהם זולת הכנז"ל כיון שנתחדש המס נתחדש לו סופר ומזכיר ובכהנים הוסיף דוד עירא היאירי לכהן עם צדוק ואביתר ע"כ ואינו מוכרח שהרי אפשר שכללו ג"כ עניין כתיבת המס בכלל מה שהיה כותב מקודם שריה וכן יהושפט המזכיר ענייני המלכות בספר הזכרונות שכשנתחדש המס כתבו לו עוד זה הו שריה זו שיכתוב ג"כ ענייני המס המחודש :

וגם עירא היאירי היה כהן לדוד מז"ל אמרו במסכת עירובין פרק הדר אמר ר' אבא בר כהנא כל המסגר מתנותיו לכהן א' מביא רעב לעולם שנאמר וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכ"ע לא היה כהן אלא שהיה מסגר לו מתנותיו וכתיב בתריה ויהי רעב ע"כ :

ולע"דן דמלבד הכרח לדוד היה כהן לכ"ע לא היה כהן והכרח הסמיכות יש לדבריהם הכרח שלישי אומרו ויהי רעב בימי דוד שידוע הוא מאמר שאו' ויבקש את פני ה' שבימיו היה אבל כוון לו' בימי דוד כלו' שהוא גרם כן בשסגרו כל מתנותיו לכהן אחד ומניח את שאר הכהנים ברעב מידה כנגד מידה וקשיא לי דהרי כתיב אל שאול ואל בית הדמים אח"כ מצאתי במסכת עירובין שתרצו בהוספתא דלא ודא גרמה ליה עד כאן ואכתי ק"ק דאם דא דא גרמה ליה למה הזכיר אל שאול ואל בית הדמים ולא הזכיר גם כן זאת אפשר לומר שלא הזכיר הפי"ת אלא שתי בחינות דסתרן אהדדי אל שאול שלא נספד כהלכה שאם הקב"ה על כבוד

ועם כל זה לא העביד לו על שהרג את הגבעונים · ולע"דן לומר דדא לבד גרמא שהיא מלך שהי' מסגר כל מתנותיו לעירא היאירי ובא רעב אבל אילו היה זה העון הפרטי של דוד הי' מספיק לחייב שלש שנים רעב אבל לא תכופים ומה ששאל דוד מאת ה' על התכיפות שאל כדמוכח הפסוק ויהי רעב ג' שנים שנה אחר שנה ויבקש דוד את פני ה' והש בו אל שאול ואל בית הדמים שהם גרמו שנה אחר שנה ג' שנים · עוד אמרו חז"ל עירא היאירי רבו של דוד היה וזהו לשון כהן רב וגדול כמו ובני דוד כהני' שאמרו שם בשרתי צדק בקהל רב וכתיב בלבי לפנת אמרתיך כו' והירצו לא קשיא כאן כמאן שעירא היאירי קיים בלבי לפנת אמרתך וכשמת בשרתי צדק בקהל רב שאסור לאדם להורות הלכה בפני רבו · ולדברי חז"ל הנז' אפשר באומרו היאירי שבא מיאיר המנשי לא"ר שהיה מסגר לו דוד מתנותיו שכהן היה קשה אומרו היאירי דהי אפשר שנקרא יאיר על שם יאיר בן מנשה · וצריך לו' כדכתב רש"י ז"ל כאן ע"ש והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל :

ויהי רעב בימי דוד וכו' יבמות פ' הערל שנה ראשונה אמר להם שמא עובדי ע"א יש בכם שנא' ועבדתם אלהים אחרים וכו' ועצר את השמים וכו' בדקו ולא מצאו שנייה אמ' להם שמא עוברי עבירה יש בכם שנא' וימנעו רביבים וכו' ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו · שלישית אמר להם שמא פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין יש בכם שנא' נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר בדקו ולא מצאו מיד אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה' מאי היא אמר ריש לקיש ששאל באורים ותומים מאי משמע א"ר אלעזר אתיא פני פני כתיב התם ולפני אלעזר הכהן יעמוד וכתיב הכא ויבקש דוד את פני ה' עכ"ל · ולע"דן מאי קשיא להו בפסוק זה עד שדרשו כן · ונראה שהם ז"ל הקשו אומרו בימי דוד שהוא מיותר כמו שכתבתי כבר בפ' הקודם · ועוד קשה אומרו שנה אחרי שנה מיותר די באומרו שלש שנים להודיע שהם רצופות · ועוד לשון אחרי מופלג והכתוב כוונתו להודיענו התכיפות אם כן הי"לל שנה אחר שנה כי אחר סמוך ועוד קשה בעניין ויבקש דוד את פני ה' ולמה לא עשה זה בשנה הראשונה · ועוד תיבת דוד מיותרת די שיאמר ויבקש את פניו · ועוד לשון פני דקאמר הי"לל ויבקש דוד את ה' לעומת זה אמרו שכוונת אומרו ויהי רעב בימי דוד הוא שאחר החיפוש והדרישה שאמר דוד אין הדבר תלוי אלא בי וזהו ויהי רעב בימי דוד כלומר אין הדבר תלוי אלא בי כי הרי חפשתי שנה אחרי שנה כי או' שנה אחרי שנה אין הכוונה על הודעת הרעב כי אם אל הבדיקה רמז הכתוב שהרי אמר ויהי רעב בימי דוד כי שנה אחרי שנה חפש ובדק כי תחת ג' רגזה ארץ תחת ע"א ולזה בראשונה אמר שמא עובדי ע"א יש בכם והשניה גלוי עריות שמא עתרי עבירה והשלישי' שפיכות דמים פוסקי צדקה ברבים ואינם משלמים ששופכים דם העניים בדקו ולא מצאו עד שאמר אין הדבר תלוי אלא בי וזהו ויהי רעב בימי דוד כאומר בי תלוי הדבר וזהו מובן או' שנה אחרי שנה על הבדיקה ואולי או' ויבקש דוד נמשך לתחיל' הפ' שנה אחרי שנה ויבקש דוד עד הבדיקה הנז' ונמשך ג"כ למטה ויבקש דוד את פני ה' ולז"א תיבת דוד להורות שאינו מקושר עם תחיל' המקר' שנז' שם דוד אלא הסיפא דקרא קאי ולכך הזכיר דוד שאמר ויבקש דוד את פני ה' ועל כן ויבקש דוד את פני ה' פני פני להורות ששאל באורים והומים וכשהלק' הקושיא למה לא בקש בשנה הראשונה כי בתחלה צריך לבדור בדיק' לגופית כסדר ולא מצא אמר הדבר תלוי בי אז ויבקש דוד כו' ובב"ר אמ' ויהי רעב בימי דוד ... עשרה רעבון באו לעולם א' בימי אדם הראשו' שנ' ארור האדמ' בעבורך וא' בימי למך ... וא' בימי אברהם שנא' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה וא' בימי יצחק ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וא' בימי יעקב שנא' כי זה שנתים הרעב וא' בימי שפוט השופטים וא' בימי דוד ויהי רעב בימי דוד וא' בימי אליהו שנא' אם יהיה של ומטר כי אם לפי דברי וא' בימי אלישע ויהי רעב גדול בשומרון וא' שהוא מתגלגל ובא לעולם וא' לעתיד לבא שנא' לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע וגו' רבי הונא אמר בשם רבי שמואל בר רבי יצחק עיקר אוונתון שלא לא היה אלא בימי דוד ולא היה

מנחת קנאה

שנ' אחרי שנה כל א' עשב' היה תלוי העונש בעון אחר כמו שז"ל : ויאמר

פי' רבינו ישעי'

ויואב אל כל הצבא · פירושו שהשב דוד שמת עמשא וגם מזרזו יואב לכבודו והרג שבע בן בכרי התוירו לגדולתו להיות שר צבא ונעשו שהזכי' יואב הזכיר כל אלה · ואדורם על המס · שהיה גובה המס מכל ישראל דבר שנה וזהו שאומ' ברחבעם וישלח את אדורים אשר על המס : ושוא סופר · הוא שריה הסופר שכתב למעלה · וגם עירא היאירי היה כהן לדוד · תרגם ואף עירא דמתקוע הות רב לדוד · ובגבורי' מונה שנים עירא בן עקש התקועי :

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שָׁאוּל וְאֶל־בֵּית הַדָּמִים עַל־אֲשֶׁר־הֵמִית אֶת־הַגִּבְעֹנִים:
ב וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי אִם־מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכֹּתָם בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה:
ג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם

ס״ו וכל ר״פ דכו׳

ואמר יי על שאול ועל בית חייבי קטול על דקטל ית גבעונאי:
ב וקרא מלכא לגבעונאי ואמר להון וגבעונאי לא מבני ישראל אינון אלהן משאר אמוראי ובני ישראל קיימו להון ובעא שאול לקטלותהון בדקני לבני ישראל ויהודה:
ג ואמר דוד לגבעונאי מה אעביד לכון

רשי

אל שאול. על עון שאול שנקבר פתאם ובהחבא שגנבוהו אנשי יבש גלעד וקברוהו ולא נספד לפי כבודו: ואל בית הדמי׳ שהרג נוב עיר הכהנים: על אשר המית את הגבעוני׳ כשהרג נוב עיר הכהנים המית מהם ז׳ שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר כך מפו׳ בתלמוד ירוש׳ בסנהדרי׳ ורבותנו אמרו מתוך שהרג את הכהני׳ שהיו מספיקין להם מזון העלה עליו הכתוב כאילו המיתם ואל תתמה שהרי היה הקב״ה תובע כבודו ותובע עורחנו שכך כתו׳ אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו כך שנינו ביבמות: ויאמר אליהם. דברי ריצוי שיעברו על מידותיהם וימחלו לשאול ולביתו: והגבעונים לא מבני ישראל המה. כלומר והן הראו בעצמן מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברה׳ אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליה׳ דוד שלא יבאו בקהל אמר שלשה סימנין יש באומה זו רחמנים וביישנים וגומלי חסדים מי שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי לידבק בו: נשבעו להם. בימי יהושע כשנתנום חוטבי עצים ושואבי מים למזבח: בקנאתו לבני ישראל. בתתו לב לנקות ולטהר את ישראל ולעשות צורכיה׳ בקש להורגם וקנאה זו לטובה כמו המקנא את׳ לי וכן בקנאו ליי׳ דיהוא זהו פשוטו ולפי מדרשו לא אמר להרוג אלא את הכהנים וקנאה זו האמורה כאן איננה לטובה כי אם לרעה שידע שלא תמשך מלכותו מיום שלא שמר מצות הקב״ה בעמלק ומאז נתקנא בהם: וברכו

רדק

אותם מיכל וקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי: אלה השאלות והתשובות כך סדרם רבינו סעדיה גאון ז״ל: ומה שפירשו רבו׳ ז״ל בעניין זה זהו שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי ע״א יש בכם דכתי׳ ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו׳ ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שנייה אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבי׳ ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני יי׳ מאי היה ששאל באורים ותומים: ויאמר יי׳ אל שאול ואל בית הדמים. אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמי׳ שהמית את הגבעוני׳ והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגום אמר דוד שאול כפקו ליה תריסר ירחי שתא ולאו אורח ארעא למספדיה גבעונים נקריבהו ונפייסינהו מיד ויקרא המלך לגבעונים: יותן

רלבג

על אשר המית את הגבעונים. ידמה שבכלל המית מהם בקנאותו לבני ישראל ויהודה כמו שזכר אחר זה ובקש להכותם כלם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי הוצרכו לברוח ואחשוב שעשה זה בעבור התחבולה אשר הביאו בה נשיאי ישרא׳ להשבע להם כמו שנזכר בספר יהושע: והוקעכום

כלי יקר

היה ראוי לבא אלא בימי שאול אלא שהיה שאול גרופית של שקמה גלגל הקב״ה והביאו בימי דוד שילא חטא ויוחנא משתלמא משל לזגג שהיה ידו מליאה כוסות ודסגיטין בשעה שהי׳ רוצה לתלות קופתו הוא מביא יתד ותוקעה ונתלה בה ואח״כ הוא תולה את קופתו לפיכך לא באו כולם בימי אדם הלשי׳ אלא בימי אדם גבורי׳ שהם יכולי׳ לעמוד בהם ר׳ ברכיה צווח עליהון נותן ליעף כח וכו׳:

ולע״דן לדקדק אומרו באו לעולם כי עדיין הרעב העתיד לא בא ועוד קשה אומרו וא׳ לעתיד לבא שהרי אין שם רעב כמפסיק קרא לא רעב ללחם כי אם לשמוע את דבר ה׳ ואם על רעבון של לשמוע את דבר ה׳ קאמר לא היה לו לכלול אותו בענין בעשרה שאינו מהסוג שלהם וקשה במ״ש רב הונא ורבי ירמיה עיקר הנוכחון שלו לא היה כו׳ שהוא דבר זר מאד במשפטי ה׳ אמת לומר שילא חטא ויוחנא משתלמא שכיון שהיה ראוי לבא בימי שאול איך גלגל הב״ה והביאו בימי דוד. ויקשה עוד שכאן אומר שהביאו בימי דוד להיותו גרופית של זית וא״כ מנגד למשחז״ל במסכת עירובין שדוד גרם כן במה שהיה מסגר מתנותיו לעירא היאירי. ושתי קושיות אלו מתרצות זו את זו כמו שתרא׳ בס״ד ועוד לורך המשל הזה למה והתייחסותו בנמשל במ״ש שהוא נתלה תחילה. ונראה כי לולי חטא אדם הראשון לא באו הרעבונות הללו ולז״א עשר׳ רעבון באו לעולם רוצה לומר נגזרו ובאו ונהיו מצד העון של אדם אלא שבכל דור ודור כשיהיה בו איזה אבין גורם יביאוהו באותו הדור או לסיבת היות ראש הדור גרופה של זית שכל הדור יהיו צדיקים דמושל מקשיב על דבר אמת הוא והיא סברת המאמר הזה וז״ש באו לעולם. ואמר ואחד לעתיד לבא שנא׳ לא רעב ללחם ולא צמא למים שהם ז״ל דקדקו דקדוק נכון בכתוב דקאמר ולא רעב ללחם ולא צמא למים בלמ״ד יתירה דהי״לל לא רעב ללחם ולא צמא מים. ועוד קשה שהשלילה מיותרת כי הי״לל החיוב שבעתיד יהיה רעב וצמא לשמוע את דבר ה׳ מזה הכריחו מהפ׳ שלעתיד יהיה רעב אהד גדול של לחם ומים ולזה אומר שלא יחושו העולם אל רעבון הלחם ואל צמאת המים כי אם לשמוע אל דבר ה׳ ז״ש לא רעב ללחם לא ירגיש במה שהוא רעב ללחם וכן לא ירגיש במה שהוא צמא למים כי אם כל צערו יהיה לשמוע את דבר ה׳ אם כן ממילא משמע שיהיה רעב וצמא בעתיד. והו׳ עיקר הנוכחון שלו לא היה אלא בימי דוד כו׳ הכוונה שלא יעשה ה׳ דבר כי אם באמת ומשפט וצדקה והשי״ת היותר צדיק יבחן למה שכל פעל ה׳ למענהו לקלוסו ושבחו וכבודו ובני אדם שהם גרופית של שקמה שיבעטו ביסורין לא יביא בימיהם דבר אלא בימי בני אדם שהם גרופית של זית חזקים שלא יהרהר אחרי מידותיו י״ת ובכן יתקדש שמו ויתעלה ז״ש עיקר הנוכחון שלו לא היה אלא בימי דוד ולא היה ראוי לבא בשיעור הזה אלא בימי שאול שהרי נאמר אל שאול ואל בית הדמים אשר המית את הגבעונים אלא שהיה שאול גרופית של שקמה בבחינה זו ואעפ״י שהיה חסיד גדול בכל דבריו לא היה סבלן ולזה גלגל הב״ה והביאו בימי דוד גלגל הב״ה מורה שגלגל גלגולים מצד היות דוד מסגר מתנותיו לעירא היאירי ומפאת של שאול שלא נספד כהלכ׳ גלגל להביא כובד הרעב בימי דוד שהוא גרופית של זית שיעמוד בנסיון ולא יהרהר אחרי מדותיו של הב״ה שילא חטא ויוחנא משתלמא שיוחנא ג״כ קצת אשם יש לו אך לא מעין שאול ועכ״ז יוחנא משתלמא מעין טוביה חטא וזיגוד מנגיד האמור בגמרא שזיגוד מנגיד על שהעיד יחידי עדות באשה ואינראוי אלא שנים והאחד ילקה דמוליא דיבה הוא עם היותו מעיד אמת. ולפי שקשה להלום הענין הזה שיהיו הגרופית של שקמה חייבים ויגלגל הקב״ה להביא׳ בימי הכשרי׳ בגרופית של זית לזה הביא משל לזגג שהיה ידו כו׳ שהוא נתלה בה תחילה לדעת חוזק היתד ההוא והו׳ משל כאות לתת טעם למה לא יביאהו בימי החלשים בגרופית שקמה לפי שאין הקב״ה יכול להתלות בהם כי יבעטו ביסורין על כן אינו מביא כי אם בימי בני אדם שבלנים ויכולים לעמוד ביסורין קשין וזהו ממש מה שהודיע רבי ברכיה נותן ליעף וחלוש ובלתי סבלן נותן לו כח שאינו מביא יסורין בימיו ולאין אונים עצמה ירבה. למדנו מהמאמר הנז׳ אומרו ויהי רעב בימי דוד שאעפ״י שקדם לו סיבה מחוייב׳ הרעב הזה בימי שאול נתאחר להיותו בימי דוד לסבלנותו וז״ש בימי דוד יאות לבא לשלימות דוד. ומהות הרעב כלמוד כפי המובן שלא ירד טל ומטר כלל מהכז׳ בגמרא פ׳ הערל כאשר זכרנו מובן שהיה כן ממה שאמרו ותלו בע״ה דקאמר ועצר את השמים כו׳ והשנית יותר ברור שאו׳ ומצח אשה זונה היה לך אלמא משמע מידה כנגד מידה מה אשה זונה מצחה מגולה כך נתחייב היות השמים מגולים בלי עננים. והשלישית יותר ברורה הראיה נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר מידה כנגד מידה שאותו המתהלל במתת שקר השומע חושב שיבוא פרי צדקתו לאכל ושבעה ולמכסה עתיק והיה מתת שקר שאינו נותן כלום לעומת זה באים העננים והרוח ואינו יורד גשם. ועיין הרד״ק ז״ל וכבר זכרתי תירוץ לזה מהכז׳ בגמרא שאו׳ שנה ההרי שנה מוכרח הוא על החיפוש ובדיקה כאמור שמיד בשנה הראשונה פשפש ולא מלא וכן בשני׳ ובשלישית ושאל באורים ותומים. ומהרי״א ז״ל הביא בשם פירקי רבי אליעזר אמר רבי פנחס לאחר שלשים שנה שנהרג שאול ובניו בא רעב בימי דוד ג׳ שנים שנה אחר שנה ולמה שנה אחר שנה בשנה הראשונה עלו יש׳ לרגלים אמר להם דוד לאו וראו אם יש בכם עובדי ע״א שבעבור עון ע״א גשמים נעצרים שנא׳ השמרו לכם כו׳ מה כתוב בתריה ועצר את השמים ולא יהיה מטר בדקו ולא מצאו בשנה השנית עלו ישר׳ לרגלים אמר להם דוד אם יש בכם מגלה עריות שבעון זה השמים נעצרים שנא׳ ותחניפי ארץ בתזנותיך מה כתיב אחריו וימנעו רביבים וכו׳ בדקו ולא מלאו בשנה השלישית עלו ישראל לרגלים אמר להם דוד לאו וראו אם יש בכם שפיכות דמים שבעון שפיכות דמים גשמים נעצרים שנא׳ ולא תחניפו את הארץ יצאו בדקו ולא מצאו אמר דוד מכאן ואילך אין הדבר תלוי אלא בי עמד והתפלל לפני הב״ה א״ל אתה בארץ והנה שאול בח״ל מיד עמד דוד וכנס כל זקני ישראל וגדוליהם ועברו את הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמו׳ שאול ויהונתן שלא משלה בהם רימה שנא׳ שומר כל עצמותיו כו׳ עכ״ל. הנה שבמאמר הזה כלל הג׳ עבירות חמורות ע״א ג״ע ש״ד בסדר אשר סדרונם במאמר הנז׳ במסכת יבמות אלא שכאן נזכר שפיכות דמים בפועל ושם נזכר פוסקי לדקה ברבי׳ ואינן משלמין שהוא מעין שפיכות דמי׳ כנז״ל ובתוספת מהמאמר הזה של פירקי רבי אלעזר ע״ב טוב טעם למה נתאחרה הבדיקה ושפשוף במעשיהם מידי שנה בשנה ולא בדקו כן בשנה הראשונה והוא לפי שישראל היו עולים לרגלי׳ ולא יתברר עד תום השנה שמי שלא עלה ברגל ראשון יעל׳ ברגל שני או בשלישי בהכרח ובתו׳ הבדיקה הא׳ בשנה תמימה וכן בשניה אבל בשלישי׳ אפשר שנזדרזו בה בעליה ראשונה ומהשנה הב׳ לבדוק על שפיכות דמים לשתי סיבות האחת מפני זלעפות רעב כבד והשניה להיות הבדיקה על שפיכות קלה מהשתי ראשונות כי הע״א יעבדו בסתר וכן ג״ע לא כן שפיכות דמים וזה יורה לשון אומרו יצאו בדקו ולא מצאו מה שלא אמר לשון יצאו לא בראשונה ולא בשניה ולז״א דוד אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה׳ בתפילה כפשוטו של מקרא אתכם בגמרא הנז״ל פי׳ ויבקש באורים ותומים מגזירה שוה דאתיא פני פני כנז״ל ודייק טפי לשון הכתוב ויבקש דוד את פני ה׳ שלא אמר ויתפלל דוד אל ה׳ או ויחל דוד את פני ה׳. ובמ״ש אל שאול ואל בית הדמים במסכת יבמות אמרו אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הגבעונים וכי היכן מצינו בשאול שהמית את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן קא תבע על שאול שלא נספד כהלכה וקתבע על המית את הגבעונים אין דאמר ריש לקיש מאי דכתיב בקשו את ה׳ כל ענוי ארץ אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו ע״כ ודקדקו אומרו אל אל שמורה שבא הרעב על שני ענינים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הגבעונים. ודקדקו עוד לשון על אשר המית את הגבעונים דהי״לל ואל בית הדמים אשר המית את הגבעוני׳ על למה לי לזה אמר שהוא לא המית הגבעונים בפועל אכן בהיותו בית הדמים במה שגזר להמית נוב עיר הכהנים נתחייב על אשר המית את הגבעונים בכח שהיו מספקין להם מים ומזון ואעפ״י שלא הרגן כן בידים. ועיין רש״י ז״ל ולדברי הירושלמי קשה תיבת על אשר המית דהי״לל ואל בית הדמי׳ אשר המית את הגבעוני׳ ונראה כי שתי עונות היו שם הא׳ שפיכות דמים ז״ש ואל בית הדמים נוסף על עון היות הגבעוני׳ אשר נשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע ז״ש בית הדמים והשני על אשר המית את הגבעונים אשר נשבעו להם נשיאי העדה. ועיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״א והביא טעם בשם המפרשים ז״ל והוא להרלב״ג ז״ל למה לא נענשו על הריגת נוב עיר הכהנים אלא על אשר המית את הגבעונים כי בני עלי היו חייבים מיתה בזמנם ולכן לא נענש שאול אבל נענש על שבתחילת מלכותו הרג הגבעונים ובקש לדחות׳ מארץ ישראל בעבור הערמה שהערימו על יהושע ע״ה בזמן כבוש הארץ ומהרי״א ז״ל דחה כל זה כי בני עלי לא התיר הב״ה להרגם כי אם חטאו כבר נענשו והיו׳ תעלים מוגבל כפי הקללה שקללם ה׳ ע״י שמואל נביאו וגם שאול לא צוה להרגם בבחינת מה שהיו מבני עלי כי אם שחשדם שקשרו עם דוד למרוד בו. גם רחוק מאד לומר שנתעורר שאול עתה להמית את הגבעונים על מה שהערימו ליהושע אלא ודאי האמת הוא שבעבור הריגת נוב עיר הכהנים נהרגו הגבעונים. ובענין תשובת השי״ת שאמר אל שאול ואל בית הדמים פי׳ מהרי״א ז״ל כי על הריגת נוב עיר הכהנים כבר נענש שאול בגופו שנהרג ונהרגו עמו בניו הגדולים כמו במלחמה בחייו ולעיניו וישראל שלא מיחו בידו כמו שמיחו כשבקש להרוג יהונתן כן היה להם למחות בו כשבקש להרוג נוב עיר הכהנים ולא מיחו על כן נפלו במלחמת פלשתים עם רב. ועל הריגת הגבעונים נענש שאול ביתר בניו ויוצאי חלציו אחרי מותו וישרא׳ שלא מיחו בו שלא יהרגם נענשו ברעב ג׳ שנים מידה כנגד מידה כי היו הגבעונים שואבי מים לעדה והרגום והיה עונשם בעצירת גשמים כמו שנענש מלך הרג נוב עיר הכהנים במה שלא נענה באורים ותומי׳ כך נענש גם כן בענין הגבעונים בענין המים כאמור. וכבר אמרו חז״ל שאמר דע״ה על גוים הללו אתה עושה כך לעמך והיתה תשובתו י״ת שלהיותם מאומות העולם ראוי לעשות כן מפני קידוש השם וכדי לקרבם ושלא לרחק את הקרובים. ואין להתמה מאיחור העונש כ״כ זמן כי משפטי ה׳ אמת צדקו יחדיו בזמן הראוי להביאו ועל הבנים הראויים לקבל העונש ההוא. ואפשר לו׳ לפי שדוד נלטער הרבה על מיתת אבשלום למה על דמי אוריה ימותו בניו כמאמר הנביא וחרב לא הסור מביתך ועל גלוי ערות אשת אוריה תמר בתו שעינה אמנון ועשר פלגשיו עינה אבשלו׳ לזה פייסו הש״ה בעניין הרעב שבא קרוב לארבעים שנה אחרי מות שאול על אשר המית את הגבעוני׳ אשר לא מבני ישראל המה ועל אוריה שהוא משלומי אמוני יש׳ עאכ״ו ובזה התנחם דוד ע״ה על מיתת בניו ואבשלום ומ״ש על אשר המית את הגבעונים אמר אל שאול שהוא עצמו וביתו בית הדמים שהרג נוב עיר הכהנים אבל זה הרעב לא בא על הכהנים שכבר קבל ענשו בהריגתו והריגת בניו לעיניו אכן זה על שהמית את הגבעונים. ואמר אל שאול מסבב הרעה אל בית הדמים שהיו בית אהרן ונעשו את בית הדמים על נוב עיר הכהנים שנעשת ער הדמים ובית הדמים ע״כ וחז״ל אמרו שדוד לפי שעה ראה ענין שאול מעוות לא יוכל לתקון שכבר עברו עליו תריסר ירחא ולאו אורח ארעא למספדיה אבל תקן ענין הגבעונים והיינו דסמיך ליה ויקרא דוד לגבעונים כו׳ ולבסוף עשה הספד גדול אגב המוקעי׳ וכמו שאחז״ל והכתוב דבריהם בסמוך בס״ד בפסוק ויגד לדוד וכו׳:

ולע״דן כי שיטת הגמרא גם שיטת הירושלמי נכונות ומניהו לא כזוז ולשיטת הגמרא מדוקדק היבת על כלפריסית ואפשר שאמר ואל בית הדמים לא על נוב הכהנים כי אם על אשר המית הגבעונים הגרים על כן אני קורא אותו בית הדמים ז״ש ואל בית הדמים נקראו בשם זה על אשר המית את הגבעוני׳ הגרי׳ אני תובע עלבונם והמניין מכוון מידה כנגד מידה כמו שהם היו סיבת המספקים להם מים ומזון כן היה רעב הארץ מצורף אל שפיכות דמי הכהנים נוב שס״ד גורם הרעב כנ״זל ממסכת יבמות והיינו כשיטת הירושלמי שנהרגו שבעה ודבריהם אדקדק לשון הגבעונים בה״א הידיעה מורה על שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש והזן וסופ׳ הידועים ז״ש הגבעונים או יהיה פירוש הגבעונים מיעוט גבעונים שנים וה״א של הגבעונים הרי שבעה או יהיה פירוש הגבעונים ה״א הגבעונים לרמוז חמשה ובית הדמים מיעוט דמים שנים הרי שבעה גבעונים כנז׳ בירושלמי כמו שנזכר לעיל בסמוך בדברי רש״י ז״ל:

ויקרא המלך לגבעוני׳ כו׳ במסכת יבמות אמרו אמר דוד שאול כפקי תריסר ירחי שתא ולאו

מנחה קטנה

ויאמר ה׳ אל שאול וגו׳ ירצה אלו היה כשין את שכין אדם למקום הייתי מקבל תפלתך אמ״כ אתה שבות אתם שכין אדם לחברו אין תיקון בתפלה כי אם כרצות חבירו וע״כ ויקרא המלך לגבעונים וגו׳: והגבעוני׳ לא מבני ישראל המה וגו׳ כי בקשו שהמלך דוד שידון להם כדיני האומות וכמש״ל שבן נח נהרג על שוה פרוטה ולא ניתן להשבון ע״כ אמרו כיון ששאול קפח הפרנסה דמנו כמו שמ״ל והוא כמו גזל ומיתה יש בו כדיננו וכיון שהוא אינו בעולם נענש יוצאי ירכו אחריו כדי שיהי׳ גם כפר לשאול מזה אף אחר מותו כמש״ל שהאבות מתעטרים בקבר של גרות בניהם:

פי׳ רבינו ישעי׳

אל שאול ואל בית הדמים. פירוש על שאול ועל בית הדמים. שהמית הגבעונים כדכתיב ואת נוב עיר הכהני׳ הכה לפי חרב ושם היו דרים הגבעוני׳ שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח. ואם הכהנים מנא להם הואיל במרדו בו הגבעונים מה חטאו לו ועל זה קראו בית דמים: ויקרא דוד לגבעוני׳ ויאמר אליהם. שבעבורם בא הרעב לישראל ובני ישראל נשבעו להם ויבקש שאול להכות בקנאתו לבני ישראל וליהוד׳ בעבור ברימו אותם ועבר על השבוע׳ שנשבעו להם העדה:

אלא דרכא למספדיה נתינים נקריגהו ונפייסנהו ע"כ שזו מענה למה לא תקן ענין ההספד שלא נספד כהלכה דלאו אורח ארעא שמירה שעדיין לא בא אל המנוחה וזה אינו שהרי עברו הריסר ירחי שתא ובא אל המנוחה ואם כן מה תועלת יש בהספד דבתוך ירחי שתא נכון להספיד כמו שאמרו בגמרא אחים לי הספדאי דהתם קאימנא והספדא יקרא דשכבי הוא כמוסכ' בגמרא גבי אל תספדוהו מככסי שומעין לו וכיון שעברו הריסר ירחי שתא שהרי היה זה כמו שלשי' שנה או ל"ז שנה שמת שאול אם כן ההספד מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות וכמ"ש והגבעוני' לא מבני ישראל המה אמרו חז"ל שם במסכת יבמות פייסינהו ולא אתפייסו אמרו שלשה סימנים יש באומה זו רחמנים וביישנים וגומלי חסדים רחמנים ונתן לך רחמים ורחמך ביישנים בעבור תהיה יראתו על פניכם גומלי חסדים כי ידעתיו למען כו' כל מי שיש בו שלשה סימנים אלו ראוי לידבק באומה זו וה"ד והגבעונים לא מבני ישראל המה ע"כ: ולע"ד הסוגיא אומרו בתחילה שלשה סימנים יש באומה זו רחמני' כו' והדר מפרש להו חדא חדא וקי"ל לג' סימני' באומ' זו רחמנים ונתן לך רחמים ורחמך ביישני' וכו' ומהיכא יליף רחמים מקרא דונתן לך רחמים ונרא' הכוונה כי הגבעונים האלה לא היה בהם שום אחד מאלו השלשה סימנים שהרי כיון שפייסם המלך דוד ולא נתפייסו ממנו אם כן אינם ביישנים ואינם רחמנים כיון שאמרו אין לנו לא כסף ולא זהב אלא נפשות ואינם גומלי חסדים כיון שעכבו פורענות הרעב על ישראל ימי מספר עוד עד העשו' דין בבני שאול והיינו דקאמר בגמרא פייסינהו ולא מפייסו אמר שלשה סימנים באומה זו וכו' שכיון שפייסינהו ולא קבלו פיוס על כן גזר עליה' וכשתדקדק תמצא שהשלשה מקושרים זה בזה שביישנים ורחמנים וגומלי חסדים אחוזים זה בזה שהביישן גומל חסדים בגופו וממונו מהבושה והגומל חסדים רחמן והרחמן גומל חסדי' הוא הן אמת שהרחמן לא יוכרח להיות גומל חסדים ולא שנים מוכרחים להיות ביישנים שלזה קבלו מניין השלשה אבל סוף סוף להיותם מתייחסים זה בזה באמור לזה אמר בתחילה שלשה סימני' באומה זו לומר שהם מתייחסים וקשורים זה בזה ולכך תנ' שהם בהתחלה ואחר כך מפרש א' לאחד רחמני' ונתן לך רחמים רוצה לומר ונתן לך מידת רחמים שתרחם אתה על אחרים ואחר כך ורחמך אמנם הגבעונים שאין בהם גם אחד אין ראוי להדבק בישראל ולזה גזר עליהם וזהו שאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה רוצה לומר לפי לא ממידות וסימני בני ישראל המה שאפי' סימן אחד אין להם לא רחמנים ולא ביישנים ולא גומלי חסדים ולכך לא קבלו דברי המלך ופיוסו ע"כ ולפי זה בפסוק סדר הענין בכלל שהמלך קרא לגבעוני' ויאמר אליהם דברי פיוס והגבעונים לא רצו לקבל הפיוס שהגבעונים לא מבני ישראל המה וכו' ואחר כך מפרש הענין ויאמר דוד אל הגבעונים מה אעשה וכו' וכן אמרו בפירוש במ"ר פ' נשא והגבעונים לא מבני ישראל שאמרו שם ואלו אין בהם אחד מאלה מיד עמד ורחקן הה"ד והגבעוני' לא מבני ישראל המה אין ראויים להתערב עמם אף על פי שגרים הם לא עמדו אבותיהם על הר סיני כי על שם כנעניים מתחשבים הה"ד כי אם מית' האמורי מה כתיב בהם לא תתחתן בם אף אלו במותן אין ראויין להדבק בישראל עד כאן ומתוך זה המאמר יובן בפסוק שני הבנות האחד והגבעונים לא מבני ישראל המה ראויים להיות כיון שהם אכזריים ועזים הן פירוש והגבעונים לא מבני ישראל המה עוד כיום הם כאמורים וזה שאמר לא מבני ישראל המה המה דייקא לומר עוד כיום אחר שנתגיירו או יהיה פירוש המה דווקא לא שבני ישראל אבל אחר גרי צדק מישראל יחשבו ובמ"ר פרשת נשא עלה קמ"ט ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם והגבעונים וכו' מהו שאמר הכתוב והגבעונים לא מבני ישראל המה וכי מה ענין זה אצל זה אלא כך אמר הכתוב לפי שקרא דוד לגבעוני' ואמר אליהם מה שאמר ולא קבלו ממנו ולכך והגבעונים לא מבני ישראל המה שעמד דוד ורחקן שלא יבואו בקהל וזהו ששנינו שהנתינים אסורי' לבא בקהל באותה שעה אמר דוד שלש מתנות נתן הק"בה לישראל רחמנים וביישנים וגומלי חסדים רחמנים דכתי' ונתן לך רחמי' ורחמך ביישנים דכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו זה סימן לביישן שאינו חוטא וכל מי שאין לו בושת פנים דבר בריא שלא עמדו אבותיו על הר סיני גומלי חסדי' מניין דכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד וכו' ואלו אין בהם אחד מאלה מיד עמד וריחקן הה"ד והגבעוני' לא מבני ישראל המה אין ראויים אלו להתערב עמם אף על פי שגרים הם לא עמדו אבותיהם על הר סיני כי על שם כנעניים מתחשבים ה"ד כי מיותר האמורי מה כתוב בהם לא תתחתן בם אף אלו כמותם אין ראויים להדבק בישראל עד כאן:

ולע"ד לדקדק בו ראשונה אריכות הלשון שאומר וזהו שאמר הכתוב והגבעונים וכו' כי מה ענין זה אצל זה ונראה שמתחילה מקשה שאין הבנה למאמר והגבעונים וכו' ואחר כן נרא' שמקשה שאין יחס לעניינים זה אצל זה ועוד קשה אומרו שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל רחמנים וכו' כי שלימות המידות של עבודה ויראת ה' לא יתכן בהם שיתנם הק"בה כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואם כן איך אמר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל רחמנים וכו' ועוד למה שינה שבחלוקת גומלי חסדים אמר בה גומלי חסדים מניין וגבי רחמנים ביישנים לא אמר מניין ומהו שמביא פסוק ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד וכו' שנראה שאין בו צורך ועוד אומרו לא עמדו אבותיהם על הר סיני כי ידוע הוא כיון שגרים הם:

ונראה שהוקשה להם ז"ל בפסוק והגבעונים לא מבני ישראל המה פשיטא מאי קמ"ל גם היב' המה מיותרת די לאמר והגבעונים לא מבני ישראל וכל זה בכלל במה שאמר מהו שאמ' הכתוב והגבעונים לא מבני ישראל המה ועוד קשה לו קושיא ג' בהתייחסות הדברים זה אצל זה וזה שאמר וכו' מה ענין זה אצל זה כי מה ענין והגבעונים וכו' אצל ויקרא המלך לגבעונים ויאמ' אליהם ומשיב לכל זה באומרו אלא כך אמר הכתוב לפי שקרא המלך לגבעונים ואמר להם מהפיוסים מה שאמר להם והם הזיקו פניהם כסלע ולא קבלו ממנו לכך והגבעונים לא מבני ישראל המה רוצ' לומר רחקם מלבא בקהל כדמסיק שעמד ורחקן וכו' וזהו לא מבני ישראל ראויים להיות בתוך קהל שלא ראוי להרחיקם ולהבין תיבת המה הסי' אומרו באותה שעה אמר דוד שלש מתנות וכו' כדמסי' ואלו אין בהם אחד מאלה מיד עמד ורחקן הה"ד והגבעונים לא מבני ישראל המה אין ראוי' להתערב עמם וכו' שבזה מדוקדק תיבת המה רוצה לומר אין המה מכל מדותיהם ראויים להיות מבני ישראל להתערב עם ישראל אם כן מאמר והגבעונים וכו' כוון לומר ב' סיבה ומסובב סיבה לפי שאין בהם מידות נכונות שבישראל רחמנים ביישנים גומלי חסדים אם כן ראוי למסובב והוא ההרחקה להרחיקם מישראל שלא יבואו אלא מיותר האמורי שנאמר בהם לא תתחתן בם ואמר שלש מידות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל היינו שהק"בה עשה באופן שיהיו ישראל רחמנים שמעבדם במצרים בעבודה קשה וכו' כדי שירחמו אלו על אלו וזה היה סיבה לגאולה וכן תמיד נותן להם ומכין להם עני הגון נרחם עליו כדי לסבב רחמים על ישראל וזהו שאמר ונתן לך רחמים כדפרישי' לעיל שתרחם אתה על האולת ועל ידי כן ורחמך הוא יתברך ירחם עליך וכן גבי ביישנים הביא הק"בה כל אותם הקולות וברקים בעת מתן תורה לבעבו' תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ולהיות דבר פשוט שכל דורות ישראל אשר עתידים לבא נמצאו שם במעמד הנכבד והנורא אם כן בידוע שקבלו כולם התפעלות הקולות הקדושים ההם הפועלים התפעלות הנפשות הנמצאים כול' שם דור ודורשיו לבלתי יחטאו וזהו שאמר וכל מי שאין לו בושת פני' דבר בריא שלא עמדו אבותיו על הר סיני שאלו עמדו היו מקבלים הבושה והענוה להם ולבניהם אחריהם ולהיות ראית אלה השתי חלוקות ברורות לא הוצרך לומ' מניין דזיל קרי בי רב הוא ונתן לך רחמים וכו' ובעבור תהי' יראתו על פניכם וכו' אמנם בחלוקת גומלי חסדים הוצרך לברר איך הקב"ה נתן להם להיותם גומלי חסדים לזה מביא פסוק כי ידעתיו וכו' ששם ברר שישראל ישמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וזה נקרא גמילות חסדים שעושה האדם בגופו ועמל להטיל שלום בין איש לחבירו בעשותו צדקה ומשפט זו ביאור וזהו מלת השם יתברך שהדריכם בזה וזהו הענין שרמז באומרו ושמרו דרך ה' לעשות כו' כלומר הק"בה הדריכם במידה זו והם ישמרוהו ויקיימוה ולפי שאין ראיה זו ברורה לכך הוצרך להביא עוד פסוק ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד שיעזרך ה' אלהיך על החסד א גמילות חסדים וזהו שאמרו גומל חסדים מנין וכו' לפי שאין ראיותיו ברורות אלא דרך אסמכת' במה שאמר דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וכתיב ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד וכו' ובאומרו אין אלו ראוים להתערב עמם אף על פי שגרים הם לא עמדו אבותיהם על הר סיני שלא שכשמת הגר לא נפסקה כמו שאמרו בס"ה בפסוק והנה דמעת העשוקים וכו' לא כן של הגבעוני' לא עמדו אבותיהם על הר סיני אם כן הכנת הפסוק של והגבעונים לא מבני ישראל המה אין הגירה יוצא מדי פשוטו שבא ללמדנו שלא מבני ישראל המה כאחר גרים שהם מבני ישראל מפאת נפשם שעמדה על הר סיני אם כן גירי הצדק מבני ישראל המה אבל הגבעונים לא מבני ישראל המה אפי' בבחינת נפשם וזהו אומרו המה:

עוד לא"ל במ"ר כתוב אחד אומר ויאמר איש ישראל אל החוי וכאן קרי ליה האמורי אלא מן האמורי הוא ולמה קורא אותם חוי על שעשו מעשה חוי מעשה נחש אמר יודע אני שאמר להם הק"בה כי ביום אכלך ממנו מות תמות אלא הריני הולך ומרמה בהם והם הולכים ונענשים ואני יורש את הארץ לעצמי כך עשו הגבעונים אמרו יודעים אנו שאמר הק"בה לישראל כי החרם תחרימם וכו' לא תכרות להם ברית וכו' אלא הרי אנו הולכים ומרמים בהם והם כורתים אתנו ברית מה נפסך יהרגו אותנו יעברו על השבוע' יקיימו אותנו עוברים על הגזרה בין כך ובין כך נענשים ואנו יורשים את הארץ לעצמנו לפיכך כשראה יהושע כן אמר למה רמיתם אותנו א"ל יהושע אתם עשיתם מעשה נחש לפיכך הטלו שכרו של נחש אמר רבי אלעזר ארור כנחש דכתיב ועתה ארורים אתם כשם שכתוב בנחש ארור אתה מכל הבהמה מהו ובני ישראל נשבעו להם אמר דוד בעת שבני ישראל נשבעו להם תלו הדבר בי שאם אחפוץ ארחקן ולקרבן הרשות בידי הריני מרחקן ומנין שתלו הדבר בדוד שנאמר ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי עצים ושואבי מים אמר רבי אמי בשם ר' יהושע בן לוי אחר שאמר לעדה ולמזבח ה' מה צורך לומ' אל המקום אשר יבחר אלא תלאו יהושע בדוד אמר אני איני מקרבן ולא מרחקן אלא מי שהוא עתי' לבנות בית הבחירה אם ראהו דעתו לקרב יקרב לרחק ירחק וכיון שבא דוד וראה שהיו אכזריים רחקן אף עזרא רחקם דכתיב והנתינים יושבים בעופל וכו' אף לעתיד לבא הק"בה מרחקן שנאמר והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל יעבדוהו מכל שבטי ישראל ויבקש שאול להכותם אף על פי שלא הכם נתאכזרו עליו ללמדך שלא על חינם רחקם דוד בקנאותו לבני ישראל ויהודה ואף על פי שלא כעס עליהם אלא בשביל הנאה שהיה לו על ישראל ויהודה ולא עשה בשביל שנאה שהיה שונאם ולא ריחמו על בניו מה היה הקנאה שלא היו מגלי' לו היכן דוד היה מתחבא ע"כ:

ולע"ד לדקדק היכי קאמר מה נפסך וכו' ומסיק בין כך ובין כך נענשים ואנו יורשים את הארץ לעצמינו דבשלמא אם יקיימו את השבועה יענשו ישראל על שעברו על לא תכרות להם ברית וירשו הגבעונים הארץ אבל אם יהרגום איך ירשו הארץ והם הרי נהרגו ועוד קשה אומרו מהו ובני ישראל נשבעו להם כי למאי דמסני אמר דוד בעת שבני ישראל נשבעו להם תלו הדבר בי וכו' כי זה לא היה בעת שנשבעו כי אם בעת שנודע רמאותם כמו שנראה ברור מהפסוקי' למעל' ואם כן היכי תולה הפסוק בוישבעו להם בני ישראל ענין זה שיעשה דוד מה שיתכון לרחק או לקרב ומהו אומרו ויבקש שאול להכות' אף על פי שלא הכם וכו' וכן בהכאותו וכו' מה היא כוונת המאמר בזה ונראה כי קראם למעלה ביהושע חוי ע"ש פעולתם כנחש וכאן קראם בשמם האמורי ואמר מיתר האמורי אבין בו ענין נכון מאד דהיה לו לומר מן האמורי אבל רמז למה שאמר בין כך ובין כך נענשים ואנו יורשים את הארץ לעצמינו דלפי זה חשבו שהם ישארו ויהיו יתר הפליטה מכל האמורי ושיותירו הם וישראל יאבדו הם ושלום ממה נפסך וכו' וזהו שאמר מיתר האמורי ולהיות שלא באו כל אנשי גבעון אלא מקצתם היו באותה ערמה ומרמה על כן אמרו אם הורגים אותנו יעברו על השבועה ויהיו נענשים ואנו יורשים וכו' ר"ל בני גבעון הנשארים ירשו את הארץ ובזה הבין בעל המאמר אומרו למה רמיתם אותנו שאל שאלה כלום כי מהפחד ויראה פן יחרימום עשו כן אבל השאלה היא למה עשיתם כן ברמאותם למות אותנו כמו הנחש הקדמוני לאדם ועתה ארורים אתם כמוהו שנאמר בו ארור אתה וזהו שאמר לפיכך כשראה יהושע כן רוצה לומר הרמאו' של מה נפסך הנזכר אז אמ' להם רמיתם אותנו אמר להם יהושע אתם עשיתם מעשה נחש לפיכך תטלו שכרו של נחש וכו' והקשה ומהו ובני ישראל נשבעו להם מה לו להזכיר כאן זה והיא אדרבה טענה סותרת מה שבקש שאול להרגם שכיון שנשבע שלא להרגם היאך יבקש שאול להכותם ועוד שנשיאי העדה נשבעו להם ואם כן היכי קאמר ובני ישראל נשבעו להם וכו' דמשמע על כלל עדת ישראל ומהו בקנאותו ליהודה וישראל שאם קנא על שרמו אותם מספיק שיאמר בקנאותו על ישרא' ולכל זה הכריחו לפרש שבעת שידעו שהיו מגבעון ונתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים לעדה וקיימו היהודים כלל בני ישראל מה שנשבעו הנשיאים ותלו הדב' בדוד כדיליף בעל המאמר מאומרו אל המקום אשר יבחר דהיינו דוד שהוא הבוחר במקום הקדוש למקדש כמו שמזכיר במאמר אשר בזה מובן אומרו ובני ישראל נשבעו להם דהיינו נתינת טוב טעם לרחוק' שאמ' דוד והגבעוני' לא מבני ישראל המה אלא רחוקים ובי תלוי שהרי כך היה התנאי בעת אשר נשבעו להם בני ישרא' דהיינו בעת שנגזר ויתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים שאז הרי הוא כאילו בני ישראל נשבעו אליהם כיון שקבלו עליהם שבועת הנשיאים באופן שלו הונח שלא היה הדין בריחוק ראוי לקיים דבריו של דוד שהרי תנאי יהושע היה כן שבידו של דוד והיה תלוי הדבר כל שכן שהדבר ראוי ומחוייב מצד עצמו שהרי הם אכזריים בעת היות שאול לא הכה בפועל אלא ביקש בעלמא הוא שבקש וזהו שאמר ויבקש שאול להכותם הוא בא ללמדך שלא חינם רחקם דוד אלא על אכזריותם עם מי שלא הכם אלא על שבקש להכותם זאת ועוד שאפי' אותו הביקוש לא היה בשביל שנאה שהיה לו עמהם כי אם בקנאותו לבני ישראל ויהודה שהיו אלו חכמים דוד וכיון שלא היה עושה שאול זה מצד שנאה שהיה לו עמהם אם כן לא היה להם לגבעונים עתה להתאכזר ג"כ עם שאול ונתאכזרו לכך רחקם דוד והגב אורחיה מודיע שהג' היות דוד מחוייב להוב את הגבעוני' לבלתי רחקם כיון שהיו מכסי' משאול היכן דוד עם כל זה מצדקותו של דוד שלא נשא להם פנים אלא כשראה אותם אכזרים על שאול ובניו ואף על פי ששאול שנאם ויבקש להכותם בקנאותו לבני ישרא' ויהודה לרמוז על דוד שבא מיהודה עם כל זה לא נשא אליהם פנים דוד אבל רחקם במחוייב מאכזריותם ובילקוט אמר רב הונא בר אבא כתיב' דוד גזר עליהם שנאמ' ויקרא המלך לגבעוני' והגבעונים לא מבני ישראל המה נתינים משה גזר עליהם דכתיב מחוטב עצך וכו' משה גזר עליהם לההוא דרא והכתי יהושע גזר עליהם דכתיב ויתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים וכו' יהושע גזר עליהם בזמן שבית המקדש קיים דוד גזר עליהם בזמן שאין בית המקדש קיים עד כאן ועיין רש"י זכרו לברכה והר"לבג ז"ל ומהרי"א זכרו לברכה ויאמר אליהם וכו' דברי פתוי ורצוי כרש"י זכרו לברכ' אבל היה הפתוי שימחלו להם על מה שלא מיחו ביד שאול שלא יהרגם כדי שירא' ה' על הארץ ואם לא רחמו כי הגבעונים לא מבני ישראל שלא רחמו עליהם שאינם מזרע יעקב אבל היו אבותיהם מלדה ומבטן ואפשר עוד שלפי שנזכר בספורים האלה גתים וכושיים ואדומיים והיו כולם ישראלים אלא שהתגוררו במקומות האלה ונקראו על שמם על כן הודיע בגבעונים באלה שאינם מזה הסוג אבל הם אינם מבני ישראל ולא נקראו גבעונים על שם ששכנו שם כי אם לפי שאינם מבני ישראל אלא מיתר האמורי שנשארו ובני ישראל נשבעו להם ועם כל זה הרגם ולא היה תכליתו לעבודת השם יתברך כי אם בקנאותו לישראל ויהודה כנזכר לעיל לחכמינו זכרם לברכה לפי שהיו עומדין לו והיכן דוד עומד עד כאן: ועל"דן ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם והאמירה היא דעו שאם לא תקבלו פיוס ארחיק אתכם מעדת ישראל כי אין ראוי להתערב עמהם כי הם הרחמנים וזהו שאמר הכתוב ויאמר אליהם והגבעונים לא מבני ישראל המה וכו' ולפי זה לא מבני ישראל המה המה דייקא רוצה לומר אין המה ראויים להיות נקראים מקהל עדת בני ישרא' ויאמר אליהם וכו' שמאל דוחה ואחר כך ויאמר דוד אל הגבעונים מה אעשה וכו' לשון פיוס ימין מקרבת או יהיה פירוש והגבעונים לא מבני ישראל המה דוקא אבל שאר גירי הצדק מבני ישראל הם כנזכר לעיל שעמדו אבותיהם על הר סיני או אמר המה רוצה לומר עוד היום שנתגיירו בגיותם הם ולא הם מבני ישראל כי מפני הפחד נתגיירו וכגירי אריות המה ולא גירי אמת ואינם מחשובי האמורי כי אם מהגרועי' שבהם שהרי להולכת' באו בערמ' אם כן נשארו קרחים מהאומו' ומישראל לא זכו להמנות וזהו שאמר כי אם מיתר האמורי מיתר הפליטה ומהגרועים שבאמורי:

ויאמר דוד אל הגבעונים חז"ל אמרו במ"ר פרשת נשא עלה קמ"ט ויאמר דוד מה אעשה לכם ובמה אכפר אמר להם מה הנייה להוי לכון אם תקטלון מבית שאול נפשא אלא אמרו לי מה תקנה אעשה לכם שאתם מתפייסין וכמה כסף וזהב אתן לכם כופר נפשכם ובמה אכפר כמה דתימא אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו כדי שיפסוק הרעב הה"ד וברכו את נחל' ה' כמה דתימא ויברך יעקב את פרעה שברכו שיכלה הרעב ע"כ · ורש"י ז"ל וברכו את נחלת ה' התפללו עליהם עד כאן · ולע"דן בכפל מה אעשה כו' ובמה אכפר אמר זה העון של שאול הוא בין אדם לחבירו וגם בינו למקום שהב"ה צוה על שפיכות דמים והיה גם כן מעניין מעל השבועה אשר נשבעו להם ישראל וזהו שאמר מה אעשה לכם לפייס תחילה מה שבין שאול וביניכם שהדבר תלוי ברצית אתכם ז"ש מה אעשה לכם שכל אשר תאמרו אעשה לכם ואחר כך צריך אני לרצות במה אכפר את פני ה' במה שבינו למקום ז"ש ובמה אכפר וברכו את נחלת ה' היא ארץ ישראל אשר ארר ה' על שקבלה דמי הגבעונים אשר שופך בה וברכו את נחלתה על אחוזת קרקע עולם שתיסר מארירה על אשר קבלה דמיכם מעין מה שנתקללה גבי קין ז"ש וברכו את נחלת ה' או יהי' נחלת ה' ישראל עבדי ה' ונחלתו:

ויאמרו לו הגבעונים במ"ר עלה קמ"ט הבילו רז"ל ויאמרו לו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו לי כתיב לנו קרי למה כן אמר להם דוד מה הנייה לכון דאינון מתקטלין סבו לכון כסף וזהב אמרו אין אנו מבקשים כסף וזהב עם שאול ועם ביתו לא היה לנו חייב ממון שממנו נטול ממנו אלא נפשות חייב לנו ונפשות אנו מבקשים אמר דוד דילמא דליכון בהדין פלגין מן פלגין נסב כל חד וחד מנכון והי' מפיים ליה הבל גרמיה יהוה א"ל מה הנייה לך ולינון מתקטלין סב לך ממון והוא לו' אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו ואין לנו לאחר על אחרים אלא עליו שעבדיו לא רצו לשלוח יד בכהנים ולא בנו שכל' ולא רבי עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע בכהני ה' היו ואין לנו איש להמית בישראל כיון שראה דוד שלא קבלו ממנו אמר להם מה אתם אומרים אני עושה לכם אם נפשות אתם מבקשים אני אעשה הה"ד מה אתם אומרים אעשה לכם עכ"ל וכן הביא רש"י ז"ל ע"ש וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל אין לנו להמית איש בישרא' אעפ"י

רדק

יותן לנו שבעה אנשים מבניו · אמר דוד שלשה סימנין יש באומה זו ישרא' רחמנים וביישנים וגומלי חסדים רחמנים דכתיב ונתן לך רחמים וגו' ביישנים דכתיב למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגומר כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי לקרבן וכל שאין בו ג' סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבואו בקהל שנאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה ואע"פ שיהושע גזר עליהם שלא לבא בקהל יהושע לא גזר עליהם אלא כל זמן שבית המקדש קיים כמו שאומר לבית אלהים בא דוד וגזר עליהם לעולם כמו שכתוב בספר עזרא כי הנתינים היו מתאחרים וקראם נתינים לפי שנתנו לעבודה ולא לבא בקהל וכן כתוב ומן הנתיני' אשר נתן דוד והשרים לעבוד' הלוים : ויקח שלשה בני רצפה בת איה· מאי שנא הני אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והא כתי' ויחמול המלך על מפיבשת שלא העבירו לפני הארון וכי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון והא כתיב ולא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות ולמה המיתו הבנים בעון שאול אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומ' שנשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע : עד נתך מים עליהם·והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ אמר ר' יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרי' מה טיבן של אלו בני מלכים הם מה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומרי' אין לך אומה ראויה להדבק בה אלא זו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתיב ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר וכתיב ויגלם מאה וחמשים אלף גרים ואמרו גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם כתיב לא תלין נבלתו על עץ ובקדוש השם כתיב ויהיו תלויים מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תלוים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון ועוד אמרו למה בקשו ממנו שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהנים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר · ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבעונים על נוב עיר הכהנים שהרגם שאול בכלל הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נראה כי להם לבדם כלה ודמה ועוד שאמר בקנאתו לבית ישראל ויהודה שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי' כי אמר מוטב שהיו מישראל שמשים לפני יי' ועוד מפני שרמו את ישראל וגנבו את דעתם ובטעו' נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה והרג מהם וגירש מהם הנשארים שלא ישבו בארץ ישראל וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל ואע"פ שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאול נענש על המעשה הזה כי יהושע נביא יי' נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי' וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם לא רצה להרגם אע"פ שבטעו' נשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול יי' כי יאמרו השומעי' הנה נשבעו להחיותם ואחר כך הרגום אין שבועת יי' חשובה בעיניהם ויהיה בדבר חלול השם וכל שכן בימי שאול שהרי כמה דורות היה להם שנשתקעו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם גדול ושאול לא חשש לחלול השם על השבועה לפיכך נענש זרעו בדבר זה ואם תאמר מפני מה נענש זרעו במה שחטא הוא יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים גם יתכן כי לא היו אלה השבעה מההורגים שהרי קטנים היו או כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל לאשה מעת נתנה לדוד ואם נאמר כי קודם מלכות שאול נתנה לעדריאל וחשב שאול להכריחו לגרשה לתתה לדוד זה רחוק אבל זה העונש לא היה מידי אדם כי כשאמר הכתוב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לב"ד לענוש האב על סבן ולא הבן על האב אבל בידי שמים כתיב פוקד עון אבות על בנים וגומר והוא כשהבנים אינם צדיקים כמו שאמרו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזו המיתה אע"פ שהיתה בידי אדם במצות האל היתה והרי היא במיתה בידי שמים ומה שאמר ויחמול המלך על מפיבשת כיון שלא בקשו הגבעונים אלא שבעה מבני שאול והיו בהם שבעה זולתי מפיבשת חמל עליו על השבועה אשר היתה ביני ובין יהונתן ולא נתנו בידם ועוד כי נראה לו שהיה טוב מהאחרים ואין ראוי ליפול עליו עונש שאול זה הוא הנראה בעיני בענין הזה : ויאמר אליהם · אמר להם מה רצונכם שיעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק הענין לפרש מה היה ענין תלונתם ופי' גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שימחלו על דמם ואמ' והגבעוני' לא מבני ישראל המה ואמרו"ל כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל שנ' והגבעונים לא מבני ישראל המה : ויבקש שאול להכותם · פי' והכם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בית יעקב ושכב : בקנאותו · כבר פירשנוהו : אין לי כסף וזהב · לי כתיב וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך המקרא לדבר לשון רבים פעם בלשון כלל פעם לשון פרט · ויש בו דרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם ממון ולא רצו אמר דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אחד אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו : יותן לנו · כן כתיב וקרי יתן ושניהם ענין אחד אך כי הכתוב יותן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי' הכתוב יותן אע"פ שלא תתנו אותם הקב"ה יפרע לנו מהם ופי' הקרי יתן שתתנו אותם : והוקענום

רשי

וברכו את נחלת יי' · התפללו עליהם : אין לנו כסף וזהב עם שאול · כי אם נפשות בקש לפייסם בממון ולא רצו אמר שמא הם מתביישין זה מזה הלך ופייס כל אחד ואחד לעצמו ולא נתפייסו לכך כתיב אין לי כסף וזהב וגומר לשון יחיד זו ראיתי בתלמוד ירושלמי : ואין לנו איש להמית · בכל שאר בני ישראל שלא חטאו לנו : ואשר דימה לנו נשמדנו · אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב וגומר שחשב להשמידנו : דמה לנו · חשב עלינו להשמידנו : והוקענום

לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת יְהוָה: וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לִי [לָנוּ ק'] כֶּסֶף וְזָהָב עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר מָה־אַתֶּם אֹמְרִים אֶעֱשֶׂה לָכֶם: וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר כִּלָּנוּ וַאֲשֶׁר דִּמָּה־לָנוּ נִשְׁמַדְנוּ מֵהִתְיַצֵּב בְּכָל־גְּבֻל יִשְׂרָאֵל: יֻתַּן [יִתֶּן ק'] לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו וְהוֹקַעֲנוּם

לְכוֹן וּבְמָה אֲתַכַּפַּר וּבָרִיכוּ יָת אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ: וַאֲמָרוּ לֵיהּ גִּבְעוֹנָאֵי לֵית אֲנַחְנָא צְרִיכִין לְמִיסַּב כְּסַף וּדְהַב מִן שָׁאוּל וּמִן בֵּיתֵיהּ וְאַף לָא אֱנָשׁ לְמִקְטַל בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר מָה אַתּוּן אָמְרִין אַעֲבֵיד לְכוֹן: וַאֲמָרוּ לְמַלְכָּא גַּבְרָא דְּשֵׁיצְיָנָא וּדְחַשִּׁיב לָנָא אִישְׁתֵּיצֵינָא מִלְּמִידַר בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל: יִתְיַהֲבוּן לָנָא שַׁבְעָא גַּבְרִין מִבְּנוֹהִי וּנִיצְלוֹבִינוּן

ב' בסו' יקיבס · לי' · ב' חרגה · לי' ל' ל' · ס' חס' כלים · יתן ז' · ק'

יתן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס : ז' מלין כתיבן נו"ן יתיר ולא קרינן וסי' ינותן ינותן לנו שבעה אנשים · תתן כי כה אמר יי' אלהים כד הקמח · ופני לב נבון יבקש דעת ופני כסילים · בן ויקח לו רחבעם אשה · מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה · מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא · מן הסערה ויען יי' את איוב :

מנחה קטנה

ובתם אכפר וברכו את נחל' ה' ירצה אני מבקש שכם שתתפללו תפילה גמורה ולא שתאמרו בפיכם שתתפללו להם ותטעו זה בשביל כבודי שאין אתם יכולין להשי' פניכם נגדי ויהי' הברכה כנושה בלב וזהו אינו כלום אלא שתהי' פיכם ולבכם שוה וברכו את נחלת ה' שגם אתם תתפללו עליה' כפי' רש"י ז"ל : כנכנגת

פי' רבינו ישעיה

אין לנו הנאת כסף וזהב עם בית שאול · כי אם תביעת נפשות : ואין לנו איש להמית בישראל · מקרא מסורס הוא להמית איש בישראל : האיש אשר כילנו · שהרג כל עיר נוב שהיו שם הגבעונים · ואשר דמה לנו חושב על נו מחשבה רעה כמו והיה כאשר דמיתי : נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישר' · שגרש הנותרי' מכל גבול ישראל :

כלי יקר

אעפ"י שהיה ראוי להמית מהם על שלא מיחו בידו עכ"ז אין לנו איש להמית בישרא' ע"כ : ולע"ד שהגבעונים טענו שתי טענות האחת שאילו היה להם כסף וזהב עם שאול וביתו היו לוקחים גם כן כסף תמורת כסף אבל מאחר שיש לנו כפשו' עליו היאך נטול כסף וזהב ז"ש אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו והטענה השנית ואין לנו איש להמית בישראל כו' כלומר אם נתפייס בממון יקל הריגתינו בעיני ישר' ויכו את גולתינו שיאמרו ממון נפרע תמור נפשם ז"ש ואין לנו איש להמית בישרא' ר"ל אין לנו איש גבעוני לשומת בישראל כי שאול פלט ולכך צריך לעשות חיזוק כדי שיראו מגעת אלינו · והיינו דלא קאמר ואין לנו להמית איש בישרא' אלא קאמר ואין לנו איש להמית בישראל · או יאמר זה המעותד מבני שאול להמית בישראל לא תחוס עליו ולא תחמול שאין זה מוחזק לנו לאיש להמית בישרא' אבל מוחזק אלינו כבהמות נדמה ולא איש ז"ש ואין לנו איש זה שמבית שאול להמית אותו בישראל כדי שתאמר לנו היום יומת איש בישרא' שאיננו איש · או אפשר שאמרו אנו אין לנו כסף וזהב אם כן לא נקח כסף וזהב ואין לנו ג"כ איש זרוע עם גבור' מקוה שכר שילין עלינו ויעזור אותנו לנקום נקמתינו להמית בית' את אשר כלנו כי אנו גרים ומי ישמע לנו להמית בישראל מבני שאול ומביתו· א"ל דוד אני האיש ויאמ' מה אתם אומרי' וגו' : ויאמרו אל המלך האיש וכו' במ"ר ויאמר מה אתם אומרים אעשה לכם כיון שאמר להם כן אמרו לו אין אנו מבקשי' לפרוע לו ככל מידתו הוא כלנו וחשב להשמידנו שלא יהא לנו עמידה בכל גבול ישראל אין אנו מבקשים מכל בניו אלא שבעה כנגד השבעה אשר הרג ממנו הה"ד ויאמרו אל המלך האיש אשר כלנו ואשר דמה וכו' אשר כלנו שבעה אותיות הן כנגד שבעה נפשות שהרג מהם עד כאן דרז"ל וצריך לומר שאף על פי שהיו ההרוגים שבעה נפשות לבד אמר אשר כלנו לשון כליה שבהיותו פוטר מיש להמית ממנו ילמדו גם כן הרי הוא כאילו כלנו · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והמפרשים פירשו נשמדנו מהתייצב בכל גבול ישראל שמלבד מה שהרגם שאול השכים לגרשם מכל גבול ישראל כן הביא מהרי"א ז"ל והוא ז"ל פירש שאול עשה עמנו שתים רעות האחת ההריגה והשנית שעשה זה בכל עיר ועיר היה רודף אחרינו באופן שלא היינו יכולין לשבת בשום מקום כי ברואותם מה שעשו בנוב היו רודפים אחרינו גם כן בכל שאר עירות וז"ש אשר כלנו רעה אחת והב' נשמדנו מהתייצב בכל גבול יש' : ולע"ד לדקדק אומרו ויאמר אל המלך ובפסוק הקודם לא כן אלא ויאמרו לו הגבעוני' ובפסוק הקודם לא כתב אלא ויאמר דוד וכו' ולא אמר ויאמר המלך כי הכא ובראש הענין ויקרא המלך לגבעונים ומכאן ואילך אומר גם כן ויאמר המלך אני אתן ויחמול המלך ויקח המלך ואחר כך ויוגד לדוד וילך דוד וכו' והיינו יכולין לומר שקוד' שעשה הדין היתר כשהיה מחזר לפיס' לפטומי מילי ויאמר דוד אל הגבעונים וכו' ויאמרו לו כי זה כהדיוט אמנ' כשאמר מה אתה אומרי' יעשה לכם אז ויאמרו אל המלך כי הכירו שלצדק ימלוך מלך ולזה הזכירו משם ואילך בלשון מלך יחשיבות בעיני כל העולם בכלל ובפרט בעיני הגבעוני' והנה בתחיל' העניין כאשר ויקרא המלך לגבעונים לפי שעשה בזה דבר מלך שלטון להביא' והבטיחו שיעשה להם דין וזהו ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם הוציא מספטכם לאור · והנכון בכל זה שהמלך רומז גם כן אל מלך מלכי המלכים הקב"ה כמו שיוכיח אומרו יתן לנו שבעה אנשים כדפי' הרד"ק ז"ל שכוונו לומר אע"פ שאתם לא תתנו יתן לנו מהקב"ה שהוא יפרע לנו מהם ע"כ ובזה אפשר שאמר ויאמרו אל המלך האיש אשר כלנו שהיה המאמר הזה אל דוד ועיניהם למלך שהוא האיש אשר כלנו כו' הפרע לנו ממנו ומזרעו שיתן לנו עכ"פ מאת הב"ה כמו שכתב יתן לנו וזהו ויחמול המלך שהב"ה חמל עליו שקלטו המזבח למפיבושת וזה רמז באו' ויחמול המלך וכן ויקח המלך כו' שנלכדו עפ"י ה' שלא קלטן המזבח ואח"כ כתב ויוגד לדוד · ואמר ואשר דמה לנו כלו' יודעים אנו בעצמנו שאנו ארורים אבל שאול דמה ונתדמה לנו באכזריות שהרי נתאכזר עלינו עם היותינו גרים ואמר נשמדנו לשון שמד ממש שהיינו משרתים את פני ה' והוא כלנו ורצה שיהיו ישראלים משמשי' במלאכת שבעל מלוה זו מידינו שהיינו בנוב משמשי' להשי"ת ומזבחו ז"ש נשמדנו לשון שמד וכנז"ל להרד"ק ז"ל ולמפרשים שאמר שרצה לגרש' מכל גבול ישר' על כן רמזו לשון נשמדנו כלומר נעשינו כליון כיון שמנענו מהתייצב בכל גבול ישראל : יתן לנו שבעה כו' במ"ר שבעה אנשים מבניו כנגד שבעה שהרגו מן הגבעוני' כנז"ל שכרמז בתיבת אשר כלנו שבעה אותיות כנגד שבעה שהרגן שהם פנו"ל והוקענום לה' שהוא לזה להטיב לגרים ידעו כל העולם ויתירא ולא יוסיפו עוד להרע לגרים · בגבעת שאול בחיר שידעו שאם למלך לא נשא פנים קל וחומר לאחרים · בחיר ה' מנת קול הוא שאמרה כן שהגבעונים לא יספרו בשבחו עד כאן תורף דברי רבה · ועיין רש"י ז"ל והרלב"ג ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל ויאמר המלך אני אתן דקדק מתיבת אני המיותרת שדוד יהיה הנותן בבחירתו ולא יהיו הגבעונים הבוחרים והיה זה כדי לחמול על מפיבושת שאינו בן שאול אלא בן יהונתן וזהו ויחמול המלך על מפיבושת להיותו בן יהונתן שיהונתן לא היה בהריגת הגבעונים ולפי שסוף סוף יהונתן בן שאול הוא הוצרך לחמלה · ולע"ד לדקדק אומרו יותן לנו כי מה להם בזה היה להם לשאול שיהרגו שבעה אנשים מבניו ויספיק בזה הן אמת שכמו שהוא כלם והשמידם רצו לעשות גם הם הנקמה בידם והוקענום כו' ונדקדק לשון והוקענום דהי"לל ונתלם כיון שהוא לשון תליה · ונראה שהם רצו לעשות באופן שיוסרו כל הרואים ולא יזידון עוד עליהם וזהו יותן לנו שבעה מבניו רצו שלא תהיה התליה הזו כמשפט כתוב בתורה ותלית אותו על עץ לא תלין נבלתו כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי אמנם בנדון זה להוראת שעה ומגדר מילתא לקיים והגבתם את הגר שימסרום בידם כדי שיתלום הם ויניחום תלויים ז"ש יתן לנו שאנו נעשה כרצוננו להוראת שעה והוקענום לה' שיהיו תלויים ימים רבים מוקעים ועומדים ואין בזה וכיוצא טעם כי קללת אלהים תלוי אדרבה כבוד לה' שילדיקו דינו ושיאמרו אין כה' ואין אומה כישרא' שאין לפניו משוא פנים ז"ש והוקענום לה' שיהיו מוקעים בגבעת שאול ימים רבי' ובמקומו של השולח יד שהוא שאול · אחר שכתבתי זה האיר השי"ת עיני ומצאתי בילקוט סי' קנ"ה בשם תנחומא והוקענום לה' מלמד שהיו תלויים ועומדים שבעה חדשים ממוצאי י"ט הראשון של פסח עד מוצאי י"ט האחרון של חג עד כאן · ושמחתי כמוצא שלל רב דע"כ מתיבת והוקענו' יליף ודייק מלמד כו' דאל"כה זיל קרי בי רב הוא מתחילה קציר שעירים עד ניתך מים עליהם שהוא מניסן עד סוף תשרי א"כ רבותינו דקדקו לשון והוקענום לשון תקוע שעמדו שם זמן רב להוראת שעה כמו שאכתוב בסמוך בפסוק ויקח המלך ובפסוק ותקח רצפה וכו' : ויחמול המלך וכו' במ"ר קמ"ט ויחמול המלך על מפיבושת בן יהונתן על שהיה אדם גדול בתורה כתן עיניו דוד בו להצילו מידם אמר דוד הריני מעבירן לפני המזבח וכל מי שהמזבח קולטו הרי הוא שלו והעבירן לפני המזבח והתפלל עליו והלך המזבח וקלטו הה"ד אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי שהסכים הקב"ה עם דוד עד כאן ובגמרא במסכת סנהדרין אמרו שדוד העבירן לפני הארון וכל שהארון קלטתו היה למיתה ומפיבוש' לא העבירו לפני הארון והקשו משוא פנים יש בדבר ואמרו שהעבירו אבל בקש עליו רחמי' שלא ילקטנו הארון והסכים הקב"ה לתפילתו הה"ד אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי עד כאן ורש"י ז"ל הביא כשיטת הגמרא : ולע"ד לדקדק במדרש רבה הנזכר היכי קאמר שחמל עליו על שהיה אדם גדול בתור' והכתוב אומר טעם זולת זה והוא על שבועת ה' בינותם · ונראה דחז"ל הוקשה להם ראשו' לשון ויחמול שאין זה נכנס בסוג החמל' כיון שמזכיר על שבועת ה' והשכרת לא יוכלל בכלל חמלה' זאת ועוד דהיה לו לו' ויחמול המלך על בן יהונתן מפיבוש' כיון שהחמלה והצלה במסכת ומחויב' מיהונתן ועוד דהוה דכיון שהעניין כעשה על פי הארון עד כאן אין כאן עון שבועת ה' שבין תרי

רדק

והוקענום · ונתלה אות' כתרגום וניצלובינון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם וישמרו ישראל מנגוע בהם עוד : לי"י · להודיע משפטו כי הוא רצה לנקום נקמתינו מהם · בחיר יי' · שהאל בחרו למלך · ובדרש הם לא אמרו בחיר יי' אלא בת קול יצאה ואמרה בחיר יי' כלומר שנתכפרו לו עונותיו : ויחמול המלך · כבר פירשנוהו: את ארמוני · כרי"ש : בני מיכל · בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אותם וקראו על שמה כענין שנאמר יולד בן לנעמי וכן הוא תרגום בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא אומר אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ולמדם כאילו הם תולדותיו : לפני יי' · כי הארון היה שם ואורים ותומי' כשנתקבצו דוד וישראל לשאול את יי' על הרעב ולא נפרדו משם עד שקראו לגבעונים ונגמר המעשה : ויפלו שבעתים · ביו"ד כתיב רוצה לומר שתי פעמים שבעה כמו שבעתים יוקם קין ואמר שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע בן נדרש הכתוב ודרש אחר אומר על מפיבשת בן יהונתן שחסר מהם והקרי הוא שבעתם ר"ל הם השבע' כמו ויבאו שלשת' הם השלשה ומה שאומר שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא המיתה : והם · כתיב וקרי והמה ופירושם א' וכבר כתבתי בזה ובדומיה' כי נוסחאו' נמצאו אחר הגלות והלכו בקריא' אחר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורים וקרי בתחלת כתיב תלוס שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחד : בראשונים · בימים הראשונים של קציר שעורים כמו שפירש בתחלת קציר שעורים :

ותקחו

ו' וְהוֹקַעֲנוּם לַיהוָה בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר יְהוָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲנִי אֶתֵּן׃ וַיַּחְמֹל הַמֶּלֶךְ עַל־מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־
ז' יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל עַל־שְׁבֻעַת יְהוָה אֲשֶׁר בֵּינֹתָם בֵּין דָּוִד וּבֵין יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל׃ וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת־שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה בַת־אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת־אַרְמֹנִי וְאֶת־מְפִבֹשֶׁת וְאֶת־חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן־בַּרְזִלַּי הַמְּחֹלָתִי׃ וַיִּתְּנֵם בְּיַד הַגִּבְעֹנִים וַיֹּקִיעֻם בָּהָר לִפְנֵי יְהוָה וַיִּפְּלוּ שְׁבַעְתָּיִם יָחַד וְהֵם הֻמְתוּ בִּימֵי קָצִיר בָּרִאשֹׁנִים תְּחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים׃ וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת־

איה

וְנִיצְלוּבִינוּן קֳדָם יְיָ בְּגִבְעָתָא דְשָׁאוּל בְּחִירָא דַייָ וַאֲמַר מַלְכָּא אֲנָא אֶתֵּן׃ וְחָס מַלְכָּא עַל מְפִיבֹשֶׁת בַּר יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל עַל שְׁבוּעֲתָא דַייָ דְבֵינֵיהוֹן בֵּין דָּוִד וּבֵין יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל׃ וּנְסֵיב מַלְכָּא יַת תְּרֵין בְּנֵי רִצְפָּה בַת אַיָּה דִילֵידַת לְשָׁאוּל יַת אַרְמֹנִי וְיַת מְפִיבֹשֶׁת וְיַת חַמְשַׁת בְּנֵי מֵרַב דְרַבִּיאַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל דִילֵידַת לְעַדְרִיאֵל בַּר בַּרְזִלַּי דְמִמְּחוֹלוֹת׃ וּמְסָרִינוּן בִּידָא דְגִבְעוֹנָאֵי וּצְלוֹבִינוּן בְּטוּרָא קֳדָם יְיָ וּנְפָלוּ שַׁבְעַתְהוֹן כַּחֲדָא וְאִינוּן אִתְקְטָלוּ בְּיוֹמֵי חֲצָדָא בְּקַדְמָאִין בְּשֵׁרְיוּת חֲצַד סְעוֹרִין׃ וּנְסֵיבַת רִצְפָּה בַת

איה

ג' כתבן תים יתירים יו"ד וסימ' ויפלו שבעתים יחד · מזבחתים · כי התעיתם בנפשתים : בתחלת ו' בקריא' וסימ' והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב · ויהי בתחלת שבתם שם · בתחלת עלות הלקש · באו בית לחם בתחלת קציר שערים · בתחלת תחנוניך יצא · ובמלכו' אחשורש בתחלת : ב' מלין תנינא נסיב מן קדמאה וסימ' שם הפלשתים · ושורי אשכללו · וחלופיהן ג' מלין קדמ' נסיב מן תנינא וסי' נמסר לעיל סימ' ה' :

בתחלת ולית דכוותהון ב' כרים וב' חלוף כתיב ב' כרים תיבות' ולגת קריין

רשי

והוקענום · תלייה : לה' · לשמו של מקום להודיע משפטו : בחיר יי' · בת קול יצאה ואמרה בחיר יי' : ויחמל המלך · בקש רחמי' שלא יקלטנו הארון שהעביר' לפני ארון כל שהארון קולטו למיתה : בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל · וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה לו אלא מירב ילדה ומיכל גדלה לפי' נקרא על שמה והמגדל יתום ויתומ' בתוך ביתו כאילו ילדו ונקרא על שמו : מתחלת קציר · בימי ניסן :

עד

רלבג

והוקענום · הו' מענין תלייה כי בה יתקע הנפש מהכתלה בזולת מכה וחבורה : ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל · ידוע כי עדריאל היה בעל מרב אחות מיכל כמו שקדם ולזה הוא מבואר כי לא היו אלו בני מיכל ועוד שהרי אמר במה שקדם ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ולזה הוא מבואר שהרצון בזה שכבר גדלה אותם :

ויעתר

מנחה קטנה

בגבעת שאול בחיר ה' · קראוהו בחיר ה' כדי להגדיל עונו כיע"י שהיה בחיר ה' ובכן שנה שלא מפס טעם חטא היו לו להזהיר ביותר שלא לעשות כזה ומה גם אם היה לו דין ודברים עם אחימלך הכהן על שנתן לדוד לחם וחרב · אנשי העיר מה חטאו ואנו מה חטאו ומ"כ כיון שהוא דן כל אנשי העיר ולנו של דבר אחימלך גם אנו רונים להנקם בבניו ובני בנים כל אשר כלגוודברי חז"ל ידועים : מבניו אפי' פקנת בניו דהיינו בני בני' : ויפלו שבעתים הי"וד יתירה כלומר שתי שביעיות נפלו שבעה המוקעים והשבעה שלא מחלו שע"כ נתרחקו שלבוא בקהל ונתרחקו לעתיד כדאי' במדרש :

את

פי' רבינו ישעי'

והוקענום לה' · לפני השם : את שני בני רצפה הוא שאמרנו למעלה שהית' פלגש שאול · ואת חמש בני מיכל בת שאול אש' ילד' לעדריאל · פירוש מרב היתה אשת עדריאל ולא מיכל אלא בעבו' שלא היו בנים למיכל היתה מגדלת בתוך ביתה כאלו היו בניה · וכן תרג' יונתן : ויוקיעום בהר לפני ה' · פירוש שעל פי גזיר' המקו' היה : בימי קציר בראשוני' · פירוש בימים הראשונים של קציר :

כלי יקר

ויהונתן שעל פיה' משפטם · ועוד קשה אומרו על שבועת ה' לשון על בלתי צודק היה לו לומר בעבור שבועת ה' לעומת זה הבריחו ויחמול המלך על מפיבושת מכל מפיבושת עצמו שהיה אדם גדול בתורה וזאת הסיבה גרמה לתת דוד עיניו בו להתפלל עליו לפי"ת נוסף על שבועת ה' אשר ביניהם ובזה מדוקדק לשון על שבועת ה' והעניין בעצמו מוכרח כאמור · אמנ' בחילוק המאמרי' הללו אפשר לו' דתרתי איתנהו הארון קולטו למיתה והמזבח קולטו לחיי' שהוא מזבח כפרה ונעש' זה במפיבושת להסיר תלונת משוא פנים בדבר לברר על פי שנים עדים מזבח וארון שהארון לא קלטו והמזבח קלטו · ומהרי"א ז"ל פירש הכתוב כפשוטו שדוד חמל על מפיבושת בטענ' מספקת להיותו בן יהונתן שלא היה לו מגע יד בכהני נוב שאוהב ובעל ברית דוד הוא ואין כאן משוא פני' כי אם האמת והצדק כיון שאביו לא היה לו אפי' רצון בזה · ולע"רן לדקדק בפסוק אומרו בן יהונתן בן שאול כי די בבן יהונתן שבאומרו בן שאול מביא מעשה לסתור לחייב מיתה · ועוד קשה כפל אשר בינותם בין דוד ובין יהונתן ועוד בן שאול מיותר שכבר הזכיר בן בתחילת הפסוק · ונראה לפי שמפיבושת דבר קשה אל דוד בפסוק גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני לשלום אין תרעומת שלי עליך אלא על מי שהביאך לשלום לזה אמר כי זה מפיבושת היו לו שני אבות שהוא בן יהונתן ומפיבושת עצמו הוא בן שאול בתכונותיו ע"ד מה שפי' בס"ה בפ' פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן שפנחס הוא בן אלעזר והוא גם כן בן אהרן כי נפשות נדב ואביהו נתגלגלו בפנחס וכוונת הכתוב לספר בשבחו של דוד ע"ה שחמל על מפיבושת בן יהונתן עם היותו גם כן בן שאול בתכונותיו כמ"ש חז"ל יצתה בת קול ואמרה כלא בר כלא · ובאומרו על שבועת ה' אשר בינותם בין דוד כו' כיון לומר שהוצרך דוד להתפלל אל הש"י שיפטור את מפיבושת ולא פטרו הוא בטענת השבועה לפי שהשבועה לא היתה בפני עדים רק ביניה' שלא ידע איש בזה ז"ש ויחמול שהתפלל כנזכר לעיל במדרשים על היות שבועת ה' בינותם ולא בפני עדים · ור"ו בין דוד ובין יהונתן הוא סיפור הברית אשר כרתו בין דוד ובין יהונתן עם היותו בן שאול שהיה ראוי ליהונתן שירדוף את דוד כמו שאמר לו שאול בן נעות המרדות ועם כל זה לא שת לבו כלל אלא כרת ברית בין דוד ובין יהונתן עם היותו בן שאול אשר מפאת זה ראוי לחמול ביותר מצד השבועה ומצד היותו בן שאול שלא שת לבו לזאת מרוב אהבתו אותו ראוי אם כן שיחמול עליו דוד לחמול על מפיבושת בנו · עוד אפשר לפרש בכפל אשר בינותם ע"ד מה שפי' רש"י ז"ל בפסוק תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך האלה אשר בינותינו מזמן אביך בא ונחדש אותה בכריתת ברית שנית עתה ובני ובינך ע"כ ביוצא בזה כאמר כי בתחילה היה ברית בין יהונתן ודוד כדכתיב ויקחהו שאול ביום ההוא וכו' ויכרות יהונתן ודוד ברית וכו' וחדש שנית כריתת ברית פעם שנית והיא ויכרות יהונתן עם בית וכו' ויוסף יהונתן להשביע את דוד וכו' שהנה הברית הזו היא בית יהונתן עם בית דוד כאלו כמו שנא' ולא תכרית את חסדך מעם ביתי עד עולם לזה אמר על שבועת ה' אשר בינותם על זאת השנית שהיתה בין שני הבתים בית דוד ובית יהונתן שהיא המתייחסת למה שאמר ויחמול דוד על מפיבושת וכו' על שבועת ה' אשר ביניהם היינו בין מפיבושת ודוד בבחינת השבועה אשר ביניהם בבחינת הבתים הנז' בשבועה השנית והראשונה אשר בין דוד ובין יהונתן שבעת ההיא לא נשבעו על בתיהם עד עולם :

ויקח המלך וכו' בגמרא הקשו והא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות א"ר חייא בר אבא מוטב שתעקר אות א' מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא עד כאן וכן הביא הרד"ק ז"ל ע"ש ות"ק סבר דאין זה מיתה בידי שמים ועל כן הכי צריכין לטעם הוראת שעה לקדש ש"ש כנזכ' · וכן מהרי"א ז"ל כהרד"ק ז"ל והרחיב עוד לתת טעם למה במשפט האלקי' יומתו בנים על אבות ובמשפט האנושי כתיב ובנים לא יומתו על אבות · והשיב כי הש"י ית' רואה ללבב הרשעים שאוחזים מעשה אבותיהם ופוקד עון אבות על חיק בניהם הרשעים ליפרע מהאבות שהאבות מצטערים הם בקבר כמו שאמרו חז"ל וירעו לנו המצרים ולאבותינו מכאן שהאבות מצטערי' בקבר אמנם הבן הצדיק לא יומת בעון אביו הרשע ולכך דווקא במשפט האלקי' יומתו בנים על אבות כי הוא ית' יראה ללבב · אמנם במשפט האנושי שהאדם יראה לעינים אפשר ויקרה הדבר שיטעה באחד כשהוא רשע בן רשע וירצה להרגו והוא צדיק בן רשע ולפעמים יראה כאילו הבן צדיק ולא ירצה להמיתו בעון אביו והוא טעות על כן לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות בדיני אדם עד כאן · ועיין רש"י ז"ל והוא לחז"ל בגמרא גם במ"ר עלה קמ"ט בני מיכל והכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ומירב היכן היא אמור מעתה בני מירב היו וגדלתם מיכל ונקראו על שמה עד כאן · והם ז"ל הכריחו כן משתי קושיות האחת שמיכל לא היה לה ולד עד יום מותה והשנית היא מירב היכן היא כלומר למה לא הביאו מבניה להרג זה לזה תירצו כי מירב הביאוה כאן שהרי בניה היו אלא לפי שמיכל גדלה לכך נקראו על שמה · ולע"רן לדקדק למה לא הזכיר בפירוש בני מירב וכי לא מצא מקום להודיענו חידוש זה של המגדל כו' אלא בפסוק זה ולא באלתי שהרי למד לנו זה בפסוק יולד בן לנעמי שהיה לא ילדתו אלא גדלתו אם כן מה צורך בזה הלימוד כאן ונראה שכוונת הכתוב להודיע רב אורחיה מעלת דוד וחסידותו שעם היות אלו החמשה אשר ילדה מיכל כלומר נחשבים כבנים למיכל אשתו של דוד אהובתו שהצילתו מחרב אביה בעד החלון ובעל כאשתו עכ"ז לא חמל עליה' וחמל על מפיבושת להיותו חכם גדול וזו יהונתן על השבועה כנז"ל וזה הודיע לנו הכתוב

באו' חמשת בני מיכל בת שאול · ועיין הרלב"ג ז"ל וכן הרד"ק :

ויתנם ביד הגבעונים כו' עיין הרד"ק והכוונה שהיה ראוי להיות מהם אלא שהתפלל דוד עליו וניצל מן השבועה וזה רמז בחסרון היו"ד לא שחסרו מהשבעה והרד"ק הביא שנדרש שבעתים כמו שבעתים יוקם קין שאעפ"י שקרינן שבעתם בלא יו"ד יתירה לו' שכיון שמתו בלא בנים הרי הוא כאילו מתו י"ד שהם שני פעמים שבעה ומ"ש כי נפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא המיתה והם כתיב וקרי והמה וכן כתיב תחילת וקרינן בתחילת והכל אחד וכבר כתבתי בזה ובדומיהם כי נוסחאות נמצאו אחר הגלות והלכו בקריאה אחר הרוב עד כאן וכבר כתבתי שאין הקרי וכתיב נוסחאות חלילה אלא כולם נתנו מרועה אחד לרמוז איזו דרשה והוא האמת ומהרי"א ז"ל ויתנם ביד הגבעונים דוד ולא רצה לפגוע בהם שלא יחשדו העולם שבשנאתו אותם עשה כן ולזה נתנם ביד הגבעונים והם תלאום ע"כ · ולע"רן כבר זכרתי בפ' הקודם שהם שאלו יותן לנו שבעה וכו' לפי שהם רצו לעשות שלא כדין בג' ענייניס הא' לא יומתו אבות וכו' והב' לא תלין נבלתו על העץ כו' להוראת שעה · עניין ג' שרצו להרג יחד ואין דנין שנים להריגה ביום א' באה מובן או' ויתנם ביד הגבעונים שיעשו להוראת שעה מפני קדוש ש"ש ואמר ויקיעום בהר לפני ה' במ"ש חז"ל בויקרא רבה גבי נדב ואביהו וימת נדב ואביהו לפני ה' שקש' היה לפני ה' מיתתם לפי שמתו בחיי אביהם כן או' כאן לפני ה' שהצער הזה היה לפניו ית' על מיתתם של אלו ושלא כדין אלא להוראת שעה וז"ש ויקיעום בהר אבל לפני ה' היתה ההוקעה הזאת · ויפלו שבעתם יחד רמז שלא יהיה יחד שלא כדין הוא כנו' אלא הוראת שעה ואמר שבעתם כפשוטו על השבעה האלה שנהרגו וכתיב ביו"ד יתירה לרמוז טעם תלייתם ב' שבועות הא' השבעה גבעונים שנהרגו הנרמזים בשבעה אותיות אשר כלנו והשנית שעברו על השבועה שנשבעו להם יש' ונשיאי העדה והו שבעתים והוא מעניין באר שבע שהביא אברהם שבע כבשות ונשבעו יחדיו ונקרא המקו' באר שבע כי שם נשבעו שניהם על כן נקרא שבע ומ"מ נכלל בשם זה רמז השבעה כבשות · והמה הומתו בימי קציר ביומי ניסן בתחילת קציר שעורים ר"ל בזמן תחילת קציר שהוא י"ו בניסן שאמרו במ"ר תחילת קציר שעורים מלמד שהומתו י"ו בניסן יום שהיו מקריבין את העומר ע"כ · וכתב תחילת קציר כלו' שזה הפועל גרם תחילת קציר שעורים שבשבילו יעתר אלהים לארץ ונגמרה העצירה ונשארו תלויין ועומדין עד חשון שהוא זמן רביעה :

ותקח רצפה בת איה את השק וכו' במ"ר עלה קמ"ט מהו אל הצור אמר רב הושעיא שהיתה אומרת הצור תמים פעלו · מתחילת קציר שעורים עד נתך עליהם מים ר' אבא בר חנינא אמר בשם ר' הושעי' גדול הוא קידוש ה' מחילול ה' בחילול ה' כתי' לא תלין נבלתו על העץ ובקידוש ה' כתיב מתחילת קציר עד נתך מים מלמד שעמדו תלויים מי"ו בניסן עד י"ז בחשון ע"כ וכוונת דבריהם פשיטא שהיה ראוי למקלל השם המגדף שיהיה תלוי זמן רב כדי שכל העם יעידון שעל שקלל את ה' הוקע עם זה כמה ויאכל עוף השמים בשרו ביום וחית השדה בלילה אלא שהב"ה ראה שימשך מזה קצת חילול כבוד ה' באו' כי קללת אלהים תלוי כלו' מפני מה זה תלוי מפני שקלל את ה' וכי יש אדם שמלאו לבו לקלל אלוהיו אין זה אלא שאין בו ממש חלילה מפני זה צוה והא' לא תלין נבלתו כי קללת אלהים תלוי אמנם בקידוש ה' בכיוצא בנדון זהו שיאמרו כל העולם מפני מה בני מלכים תלוי · כ"כ זמן רב מפני שהרעו לגרים אעפ"י שהיו גרים בטעו' וערמה אז יקדש ש"ש באומרם אין אלוה מבלעדי ה' וזהו גדול קידוש ה' מחילול ה' כו' עוד אמרו שם וכתיב לא יומתו כו' ובנים מתו בעון אביהם א"ר חייא בר אבא בשם רבי יוחנן מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא והיו אומות העולם אומרים תורתן של אלו פלסטון היא כתוב בתורתן לא תלין נבלתו על העץ ושלו תלויים שבעה חדשים כתוב בתורתן אין דנין שני' ביום א' והלו שבעה' יחד כתוב בתורה לא יומתו אבות על בנים כו' והלו מתו בעון אביהם והיו עוברים עליהם מה חטאו אלו שנשתנית מידת הדין והיו יש' אומרי' להם אבותיהם של אלו פשטו ידיהם בגרים גרורים אמר להם וכי מה טיבן אמר להם אלו הגרים שנתגיירו בימי יהושע אמר להם וכי בשביל הגרים הגרורים הללו עשה הב"ה לעמו כן מה בבני מלכים כן בהדיוטו' עאכ"ו מה אלו שלא נתגיירו לש"ש ראו היאך תבע הב"ה את דמן המתגייר לש"ש עאכ"ו ודאי אין אלוה כאלוהיכם ואין אומה כאומתכם ואין ראוי לידבק אלא באומה זו שאלוהים גדול מכל האלהים מיד נתגיירו הרבה גרים מאומות העולם באותה שעה ק"ן אלף שנא' ויספור שלמה כל האנשים הגרים כו' אחרי הספר אשר ספרם דוד אביו וימצאו ק"ן אלף ושלשת אלפים ושלש מאות וכו' וכל כך למה להודיע שהקב"ה מקרב את הרחוקים ושמח לרחוקים כקרובים ולא עוד אלא שמקדים שלום לרחוקי' מן הקרובים שנ' שלום שלום לרחוק ולקרוב הוי עד נתך מים עליהם מן השמי' עכ"ל : ולע"רן לדקדק שינוי הלשון שבא בין שלשה חלוקות אלו שבדין לא תלין נבלתו אמר כתוב בתורתן ובדין ואין דנים שנים ביום אחד או' כתוב בתורתן ובדין ובנים לא יומתו על אבות אמר כתוב בתורה · ועוד קשה באומרו פשטו ידיהן בגרים גרורים היא טענה בלתי מספקת שאדרבה להיותם גרים גרורים לא יחייב להם דבר כזה ועוד בשלמא אין אלוה כאלוהיכם כדקאמר ראו היאך תבע הקב"ה את דמן כו' המתגייר לש"ש עאכ"ו אבל אין אומה כאומתכם מנ"ל ומהו דמסיק אין לנו לידבק אלא באומה זו שאלוהים גדול מאלהים ולא סיים גם בשבח האומה שאין אומה כמוה · ותהו אומרו וכל כך למה כו' וכוונת אומרו שהקב"ה מקרב את הרחוקים ושמח

לרחוקים

ותטהו אל הצור · על הצור היו נתלים כמו שאמר ויוקיעום בהם והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה · ובדרש מהו ותטהו לה אל הצור שאמרה הצור תמים פעלו שהצדיקה עליהם את הדין : ויגד לדוד · כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם · ובדרש ראה כי אשת חיל היא ולקחה לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותינו ז"ל כי היו נתלים מי"ו בניסן עד י"ז במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמים ומה שאמר עד נתך מים עליהם ירדו גשמים מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר האלהים לארץ וירדו גשמים הרבה כמו שאמר ויעתר אלהים לארץ אחרי כן : בנלע

ג' בליש' אַיָּה אֶת־הַשַּׂק וַתַּטֵּהוּ לָהּ אֶל־הַצּוּר מִתְּחִלַּת קָצִיר עַד נִתַּךְ־מַיִם עֲלֵיהֶם מִן־הַשָּׁמָיִם וְלֹא־נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה לָיְלָה׃ ג' וַיֻּגַּד לְדָוִד אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה רִצְפָּה בַת־אַיָּה פִּלֶגֶשׁ שָׁאוּל׃ כ' חס' וילך

אַיָה יַת סַקָא וּפְרַסְתֵּיהּ לַהּ עַל טִנָרָא מִשֵׁרִיוּת חֲצָדָא עַד דְנַחֲתַת מִטְרָא עֲלֵיהוֹן מִן שְׁמַיָא וְלָא שַׁבְקַת עוֹפָא דִשְׁמַיָא לְמָנַח עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא וְיַת חֵיוַת בָּרָא בְּלֵילְיָא׃ וְאִתְחַוָא לְדָוִד יַת דַעֲבָדַת רִצְפָּה בַת אַיָה לְחֵינָתָא דְשָׁאוּל׃ ואזל

רשי

עד נתך מים · בימות הגשמים בתשרי שלא נתנו לקבורה והלא כתיב לא תלין נבלתו אלא אמרו מוטב תיעקר אות מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרים אומרים אין לך אומה ראויה לידבק בה כאומה זו : ויקח

פי' רבינו ישעיה

את השק ותטהו לה אל הצור · כמו ויט שם אהלו · פירשתו שם על הצור שהיו הוקעים שם כי בהר · היו מוקעי' ושמר' אותם כל הימי' שלא יאכלו מן העופו' ומן החיו' : מתחילת קציר עד נתך מים עליהם · עד ימות הגשמים ואף על גב דכתיב לא תלין נבלתו על העץ כל מה שעשה על פי הדיבור : ויוגד לדוד את כל אשר עשתה רצפה · פיר' שידע שקיימים ולא נאכלו נתעסק בקבורתם :

כלי יקר

לרחוקים כקרובים ולא עוד אלא שמקדים שלום לרחוקים ועוד מהו הוי עד נתך עליהם מים מן השמים שאם הכוונה להשתא ניחא שהניחו' כ"כ זמן תלויים אם כן הי"לל גם כן הוי שבעתם יחד שעשו גם כן שלא כדין והוי גם כן שמתו בנים על אבות ונראה כי דברו בדקדוק בענין לא תלין נבלתו שהוא בדין המגדף שהוא דין דשייך להקב"ה עצמו ועכ"ז לא החמיר להניחו תלוי ועומד לעוף השמים ביום וחית הארץ לילה לזה אמר והיו אומות העולם או' כו' כתוב בתורתו לא תלין נבלתו וכו' ר"ל בתורתו בדין המתייחס בתורתו ובא' עצמו אמנם גבי אין דנין שנים ביום אחד אינו מפורש בתורה שבכתב אלא במשנה בתורה שבעל פה תנן אין דנין שנים ביום אחד לכך אמ' כתי' בתורתן אין דנין שני' בי' אחד ר"ל בתורתן שבעל פה ולא בתור' שבכתב אמנם בדין השליש' אמר כתוב בתורה לא יומתו כו' ובנים לא יומתו על אבות ולזה שואלים האומות מה חטאו אלו שנשתנה הדין עליהם בהוראת שעה ומשיבין ישראל על שפשטו ידיהן בגרים גרורין אפשר דקושט' קאמרי וכדמסיק אז אומרים אלו היו גרי צדק מעורבים עם ישראל וישראל עמהם לא היו נענשי' כ"כ שהרי כישראל חשיב ודיו לגר צדק שיהיה דינו כדין האזרחי שבישראל אבל מהיותם גרים גרורים שלא זכו לבא בכלל קהל ה' לכך נענשו ביותר כדמסיק וכ"כ למה להודיע כו' ר"ל שהיה די שיעברו על דין אחד בנים יומתו על אבות אבל לעבור על שלשה דינים יחד כ"כ למה ומשני להודיע לעולם שהב"ה מקרב את הרחוקים עוד אפשר שאמרו וכ"כ למה חוזר לראש המאמר למ"ש שעמדו תלויים משסה עשר בניסן עד י"ז בחשון כו' ז"ש וכ"כ למה יעכבו אותם שבעה חדשים די בארבעה או ה' חדשים לזה אמר להודיע לעולם שהב"ה מקרב את הרחוקים וכו' וכל זה כוונו ישראל באו' פשטו ידיהן בגרים גרורים שהיא הנותנת והאומות מקשים לאדרבה מה טיבן של גרים גרורי' להענש על ידם בני מלכים ומשיבין אלו הגרים שנתגיירו בימי יהושע כנודע לכם והוסיפו בתימה יותר וכי בשביל הגרים הגרורים הארורים שהרי אמר להם יהושע ועתה ארורים כו' יעשה הב"ה לעמו כן בענין הרעב שהיה לכלל ישרא' ועל הפרט בני המלך התלויים אמרו מה לבני מלכים כן כו' הם מקשים והם מתרצים ולו' ודאי אין אלוה כאלוהיכם שהרי רדף הצדק ביות' מדי על הגרים הגרורים הארורי' והרע לכלל אומות ברעב ועתה בפרט השבעה הללו שנתלו ואין אומה כאומתכם שאתם הוספתם להיותם יחד וכתוב בתורתכם אין דנין שנים ביום אחד וכתיב ולא תלין נבלתו כו' ואתם עשיתם להוראת שעה לעכב' תלוים שבעה חדשים ז"ש אין נאה כאלוהיכ' ואין אומה כאומתכם אבל אנו הרוצים להתגייר אין ראוי להתגייר בשביל השתי בחינות הנז' שאם תהיה פניה בגרות על שאין אומה כאומתכם יהיה הגרות פגום לז"א ואין לנו להדבק אלא באומה זו שאלוה שלה גדול האלהים לא מבחינת האומה שאין אומה כאומתכם אלא מבחינת האלוה גדול מכל האלהים כי בזה יהיה הגרות לש"ש ומ"ש וכ"כ למה כדפרישית כי די היה שיבטלו בהוראת שעה בנים לא יומתו על אבות על פי ה' אבל מה שהוסיפו הם להרוג שבעה יחד שאין דנין שנים ביום אחד וכן ענין שני לא תלין נבלתו וכו' שהם הלינום שבעה חדשים כ"כ למה לזה משיבים להודיע שהב"ה מקרב את הרחוקים שאם לא נהגו בהם אכזריות היותר יחד כעין עשרת בני המן שאחז"ל שתלאום יחד והוא אכזריות וכן העיכוב מהקבורה שבעה חדשים אכזריות כמרן הוא · ולמדו ג' ענייניים אלו מפסוק שלום שלום לרחוק ולקרוב אשר יש לדקדק בו כפל שלום דהיה יכול לו' שלום לרחוק ולקרוב ומספיק · או הי"לל שלום לרחוק שלום לקרוב מהכרח זה למדו שלשה העניינים הנז' אם ענין הקדימה נזכרת לרחוק תחילה ואחר כך ולקרוב וזה היינו לומדים אפי' אמר שלום לרחוק שלום לקרוב אבל מדקאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב הודיענו ששמח הב"ה לרחוקי' כקרובי' כי לזה אמר שלום שלום להקים שלום לשלום והשלום הראשון הוא לרחוק והב' לקרוב והוקשו יחדיו שניהם בשמחה ובטוב לבב ולא נתן שלום לרחוק בכובד ראש ולקרוב בשמחה ולז"א שלום שלום לרחוק ולקרוב כלו' שוים הם · ומקרב את הרחוקים יליף ליה מגופיה דקרא לרחוק ולקרוב לרחוק שנעשה קרוב ולכך לא הפסיק בתיבת שלום בין לרחוק ולקרוב כדי שיהיו סמוכים לרחוק שנעשה קרוב · או מעניינים דקרא דקאמר אמר ה' ורפאתיו ברפואת הנפש עסיק קרא שהי' רחוק ונתקרב ומ"ש הוי עד נתך עליהם מלבד קושי הענין לעכבם עד נתך עליהם מים מן השמים דהיינו עד חשון דבנזכר ניחא שנעשה כן להודיע לעולם שהב"ה מקרב רחוקים כו' וניחא כמי השתא לשון מן השמים שהוא מיותר דידוע שמי הגשמים מן השמים ומה בא ללמדנו אבל בנזכר ניחא דאמ' מן השמים כלומר מאת ה' שהוא גלגל כל זה כדי השמים מסולח בפני עצמו והכי קאמר כל זה היה מן השמים עליהם מים והוראת שעה זו היתה מן השמים כדי שידעו שהב"ה מקרב רחוקים וז"ש עד נתך עליהם מים והוראת שעה זו היתה מן השמים כדי להראות לעולם שהשי"ת מקרב רחוקים הוא ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שהוסיף לומר שאלו נתלו בתחילת קציר שעורי' שהוא זמן החום והיו תלוים עד נתך עליהם מים מן השמי' כי בזמן החום ע"ד נס נתך כמ"ש שמואל ע"ה הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר כו' אם כן בקיץ היה המטר הזה ולא בימות הגשמים כשאחז"ל עד כאן ובדבריה' של הרד"ק ומהרי"א ז"ל הנזכר מובן יותר מן השמי' שר"ל בהשגחה אלהית כי זמן חום ולא ניתך מים שלא מן השמי' הורו כן לשיקברום · ולע"רן אולי עשתה לה אהל משק כאהלי קדר שהם משקים שחורי' אשר על כן נקראו אהלי קדר לשון קדרו' ושחורות וז"ש ותקח רצפה בת איה את השק בה"א הידיעה להורות על שק ידוע שעושים ממנו אהלי קדר ולשון ותטהו מורה הוא על נטיית אהל כמו אין נוט' עוד אהלי ויט אהלו וזהו ותטהו לה אל הצור לאהל וישבה שם מתחלת י"ו בניסן עד ניתך מים עליהם בשבעה בחשון כנז"ל בדחז"ל ועפ"י שיטתם מדוקדק על נכון מן השמים שהירידת גשמים הזו היא בחשון זמן רביעה שהגשמים יורדים בהשגחה אז ולא קודם כדתנן בשבעה בו כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת · ועל פי המדרש הנזכר כבר נתבאר שאומרו מן השמים רוצה לומר מן השמים היתה הוראת שעה זו לעכבם כ"כ זמן כדי לקדש ש"ש ולקרב הרחוקים והשמים הוא כמו ואתה תשמע השמים :

ויגד לדוד את אשר עשתה וכו' וילך דוד ויקח וכו' ויעל משם וכו' ויקברו את עצמות וכו' בב"ר מהו ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם בא וראה החסד שעשתה רצפה בת איה עמהם שהיתה שומרת ביום מעוף השמים ובלילה מחית השדה ששה חדשים ואף על פי שאמר הקב"ה אל שאול שלא נספד כהלכה והוא נקבר חז"ל היה דוד מתעצל בהספדו שאמרו שאול כבר עברו עליו הריסר ירחי שתא ולאו אורח ארעא לאספודי כיון שהגיד לו מעשה של רצפה בת איה נשא ק"ו בעצמו ואמר מה זו שהיא אשה כך עשתה לגמילות חסדים אני שאני מלך עאכ"ו מיד הלך לגמול חסד עמהם הה"ד ויגד לדוד את אשר עשתה וגו' וילך דוד ויקח וכו' ויעל משם וכו' מה עשה דוד עמד וכנס כל זקני יש' וגדוליהם ועברו את הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאול ויהונתן בנו שלא שלטה בהם רמה וכתנו אות' בתוך ארון המת ועברו את הירדן שנא' ויקברו את עצמות שאול כו' מהו בצלע בקבר קיש אביו מלמד שהביאוהו בגבול ירושלם וקברוהו שם וצלע היא בלד ירושלי' שנ' בצלע האלף והיבוסי היא ירושל' ויעשו ככל אשר צוה המלך ומה צוה המלך צוה להיות מעבירים ארונו של שאול בכל שבט ושבט והיה השבט שהיה נכנס בארונו של שאול היו יוצאים הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וגומלים חסד עם שאול ובניו כדי שיצאו כל ישר' ידי חובתן בגמילות חסדים עד שבאו אל ארץ אחוזתו לגבול ירושלם וכיון שראה הקב"ה שגמלו לו כל ישראל חסד ורחמים נתן מטר על הארץ שנא' ועשו דינם של גבעונים מיד נתמלא ויעתר אלהים לארץ אחרי כן הא למדנו כמה קרב הב"ה את הרחוקים אפי' שנתגיירו שלא לשם שמים ואין צ"ל על גרי הצדק הוי יודוך ה' כל מלכי ארץ וגו' ע"כ וכן בפרקי רבי אליעזר :

ולע"רן לדקדק מאי קשיא ליה דקאמר מהו ולא נתנה וכו' · ועוד דקאמר בא וראה החסד כאילו מודיע לנו חדוש בפסוק ומאי קמ"ל זיל קרי בי רב הוא · ועוד מאי קאמר החסד שעשתה רצפה בת איה וכו' כי מה חסד הוא שתרחם על בניה ותיחמה עליה' כרחם אב על בנים · ועוד מנא להו שהיו מוליכין אותם בכל שבט ושבט ויוצאין הם ובניהם היכא רמיזא בקרא מלבד מה שמזכיר המאמר שנרמז במ"ש אשר צוה המלך כדמסיק ונדקדק בזה אומרו במאמר וילך דוד וכו' ויעל משם וכו' · ועוד במאי דקאמ' בסוף המאמר וכיון שראה הקב"ה שגמלו לו כל ישראל ועשו דינם של גבעונים תולה העתירה בשני העניינים יחד ובסוף המאמר או' הא למדנו כמה קרב כו' ומהו הוי יודוך ה' כל מלכי ארץ וכו' מאי קא דייק בקרא דקאמר הוי יודוך ה' כל מלכי ארץ וכו' ונראה דקשיא ליה בלשון הפסוק וי"ו של ולא נתנה שהיא מיותרת ובלתי צודקת כיון שכוונת הפסוק לומר שמתחילת קציר עד נתך מים וכו' לא נתנה עוף השמים לנוח א"כ הי"לל עד נתך מים עליהם וכו' לא נתנה כו' בלי וי"ו וז"ש מהו ולא נתנה וכו' · ותירץ שכונת הפסוק בזה לומר בא וראה החסד שעשתה רצפה בת איה עמהם שהיתה שומרת ביום וכו' ז' חדשים שהשמירה היתה ז' חדשים זהו שאו' הכתוב בא וראה החסד שעשה רצפה בת איה ששמרה זמן רב מתחילת קציר שעורים עד י"ו בניסן נתך מים עליהם בחשון שמרה אותם שם ולא כתב' באופן שזמן השמיר' רב והשמירה מעולה כמלא וי"ו ולא נתנה לקשר מאמר ולא נתנה שם מתחילת קציר וכו' ויהיה הגמילות חסדים בשמירה החמשה זולת בניה ואפשר שהיו רחוקים זה מזה והיתה נעה ונדה מזה לזה להדיח עוף השמים וחית הארץ מעליהם אם כן לגמילות חסדים נתכוונה באותם שלא היו בניה ומהם דן הקל וחומר לא מבניה אלא מחמשת בני מיכל כי אילו שמרה שני בניה לבד לא היה לה טובה מרובה ועכ"ז טרחה טירחא יתירה לג"ח · כיון שראה דוד כך נתחכם לגלגל אגב המוקעים בקבורתם להביאו את שאול ואת יהונתן מעבר הירדן מזרחה וכנס זקני ישר' וגדוליהם ועשה כל הכבוד ההוא כמו שלמדו חז"ל מלשון אשר צוה המלך מה צוה וכו' ובזה דקדקו סמיכות הפ' ויוגד לדוד את אשר עשתה רצפה וכו' ומזה למד וילך וכו' ויקח וכו' והיינו ויעל משם את עצמות שאול וכו' לשון עילוי ומעלה שהיה מחזירם בכל שבט ושבט כאמור והכריח כן יתור פסוק ויעלו וכו' ואמר כיון שראה הב"ה שגמלו חסד וכו' דקדקו דויעתר אלהים לארץ מספיק או' אחרי כן מיותר אלא ודאי הכי קאמר אחרי כן מכל הפרטים הנזכרים הן דין הגבעונים הן גמילו' חסדי' שעשה דוד וכל ישרא' עם עצמות שאול ויהונתן בנו אחרי נעתר לארץ כי נתקן מ"ש ה' סיבת הרעב אל שאול שלא נספד כהלכה ושנקבר בח"ל וכשנתקן זה נתקן הרעב · ודקדקו גם כן חז"ל סמיכו' פסוק וילך דוד אל פסוק ויוגד לדוד וכו' שהליכת דוד לקחת עצמות שאול ויהונתן בנו היה הולכת ההגדה שעשתה רצפה בת איה מכח הק"ו הנז"ל במאמר ובאומרו הוי יודוך ה' כל מלכי ארץ וכו' דקדקו מה שהקשו חז"ל במקום זולתו מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך כי ע"י הנזכר במאמר הזה שהשי"ת עשה עיקר שתי אלה העניינים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמי' על אשר המית את הגבעונים כששמעו שני המאמרים אלה אז יודוך כל מלכי שאמרו אין אלוה כאלהיכם ואין אומה וכו' אבל במאמר הראשון של אל שאול לא הודו אין כל מלכי ארץ אבל כשמעו המאמרי' שניהם שהם גם כן על הגרים גרורים הם הגבעונים אז יודוך כל מלכי ארץ שקרב הרחוקי' הם שני העניינים האלה בגרמו העתירה לארץ מ"מ הא למדת כמה קרב הב"ה את הרחוקים דלאו מילתא זוטרתי היות בשקול ענין שאול אל ענין הגבעוני' ז"ש הא למדת כמה קרב הב"ה את הרחוקים ובהכשרות ענין הנז"ל וכל כך למה שהקב"ה מקרב את הרחוקים וכו' שעליו רמז גם כן באו' הא למדת אמנם בפרקי רבי אליעזר הובא בילקוט סי' קנ"ד זה לשונו רבי פנחס או' לאחר ב' שנים (כ"ל שלשים שנה) שנהרג שאול ובניו בא רעב בימי דוד שלש שנים עמד דוד להתפלל אמר לו הב"ה אל שאול ואל בית הדמים על שאול שנמשח בשמן הקדש ובימיו לא נעשתה ע"א בישר' וחלקו עם שמואל הנביא ואת' בארץ והוא בחוצה לארץ מיד עמד וכנס כל זקני ישראל וגדוליהם ועברו את הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאול ויהונתן בנו שלא שלטה בהם רמה ונטלו אותם וכתנו אותם בתוך ארון ועברו את הירדן שנא' ויקברו את עצמות שאול ויהונתן בנו ויעשו ככל אשר צוה המלך מה צוה צוה להיות מעבירין ארונו בכל גבול ישרא' והשבט שהי' נכנס בו ארונו של שאול היו יוצאין הם ובניהם ובנותיהם ונשותיהם וגומלין חסד עם שאול ובניו כדי שיצאו ישראל ידי חובתם וכיון שראה הקב"ה שגמלו חסד מיד נתמלא רחמים ונתן מטר על הארץ שנא' ויעתר אלהים לארץ אחרי כן עכ"ל הנה שחולק על המדרש הנז"ל שהזכיר שעתירת הארץ היתה כיון שראה הב"ה שגמלו חסד מיד נתמלא רחמים במ"ר במאמר שקדם תלה בשני העניינים ואפשר שלא יחלקו השני מאמרים בזה שבפרקי ר' אליעזר במ"ש וכיון שראה הב"ה שגמלו חסד מיד נתמלאו רחמים היינו שחיתום גזר דין הרחמים היה הגמילות חסד אבל אינו שולל שמיתת הגבעונים גרמה גם כן אבל לא נתמלא הקב"ה רחמים מיד לתת מטר עד העשוה הגמילות חסד הזה · אמנם על כל פנים חולקי' בענין אחר שהמדרש הנז"ל במ"ר או' שלא נתעורר דוד לזה כ"א אחר זמן רב ע"י רצפה בת איה כי נתעצל דוד בהספדו של שאול ובפר"א או' מיד עמד וכנס כל זקני ישראל וכו' שלא היתה שם עצלה אלא זריזות · ועיין הרד"ק ז"ל · ולע"רן שהק"ו הנז"ל במדרש נרמז בפסוק זה באומרו ויוגד לדוד את אשר עשתה רצפה בת איה והיא אשה שאול בחינת הק"ו הנז' ומה זו שהיא אשה כך אני עאכ"ו מיד וילך דוד ויקח · והבחינה השנית היא כי לא היתה אשתו של שאול אלא פלגש והאשה בודאי יותר חשובה וכבודה וז"ש פילגש שאול ועכ"ז עשתה פועל שלם כזה מג"ח אני על אחת כמה וכמה וז"ש כאן פלגש שאול ולא הזכירו בפסוק ויקח המלך ·

וילך דוד ויקח את עצמות שאול וכו' עיין רש"י ז"ל : ולע"רן לדקדק מה צורך בספור העבר כאן לו' אשר גנבו אות' מרחוב בית שן אשר תלום שמה הפלשתים וכו' ונראה שכונת הכתוב לרמוז הנז בפ"רא שלא שלטה בהם רמה בכל זה הזמן עם היות שעברו כמו ל' שנה והוא פלא וזהו ויקח את עצמו' שאול מאת בעלי יבש והיו בעת ועונה זו אחר כמה שנים מעין מה שהיו בעת שגנבו מרחוב בית שן ובעת שגנבום שם ערדיך ערבא צריך לז"א שבעת שגנבום היו בלי רימה כעין העת אשר תלום שמה הפלשתים והיו בעת אשר תלום שמה בו במצב עצמו שהיו ביום הכות פלשתים את שאול בגלבוע מה ביום הכות אותו לא היה בו רמה כך בכל זמן זה גם כן מצאום

בצלע · מלרע והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע וצלע האלף : ויעשו כל אשר צוה המלך · להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברים בהתחזק המעשה · ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים שם בערי ישראל : ויעף דוד · בפתח פ"א הפעל להקל הקריאה וכן יעף העם אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שעניינם מובדל : וישבי בנוב · כך היה שמו ונכתב בוי"ו וקרי בי"וד · ובדרש ישבי בנוב איש שבא על עסקי נוב כלומר כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנה · ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמרו כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמי' בבני עמון ועברה יונה לפני אבישי מטרפ' בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנ' ובצרה וקפצה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב : הרפה · כמו הענק והוא אחד מן רפאים וכתב בה"א ובאל"ף כן כתבו אדוני אבי ז"ל וכ"ת גברא וכבר כתבנו דעת הדרש למעלה שהוא שם האם :

קיט

ואזל דוד ונסיב ית גרמי שאול וית גרמי יהונתן בריה מלוות יתבי יביש גלעד דגנבו יתהון משורא דבית שן דצלבונון תמן פלשתאי ביומא דקטלו פלשתאיית שאול בגלבוע : ואסיק מתמן ית גרמי שאול וית גרמי יהונתן בריה וכנשו ית גרמי צליביא : וקברו ית גרמי שאול ויהונתן בריה בארע שיבט בנימן בצלע בקברא דקיש אבוהי ועבדו כל דפקיד מלכא וקביל יי צלותא דדיירי ארעא בתר כן : והות עוד קרבא לפלשתאי עם ישראל ונחת דוד ועבדוהי עמיה ואגיחו קרבא עם פלשתאי ואשתלהי דוד : וישבי בנוב די בבני גברא

ומתקל

וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיִּקַּח אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵאֵת בַּעֲלֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר גָּנְבוּ אֹתָם מֵרְחֹב בֵּית־שַׁן אֲשֶׁר תְּלָאוּם שָׁם הַפְּלִשְׁתִּים בְּיוֹם הַכּוֹת פְּלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל בַּגִּלְבֹּעַ : וַיַּעַל מִשָּׁם אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וַיַּאַסְפוּ אֶת־עַצְמוֹת הַמּוּקָעִים : וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹת־שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן־בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן בְּצֵלָע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ כֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ אַחֲרֵי־כֵן :

טו וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה לַפְּלִשְׁתִּים אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּרֶד דָּוִד וַעֲבָדָיו עִמּוֹ וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיָּעַף דָּוִד : וְיִשְׁבּוֹ בְּנֹב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה

ומשקל

ג' חס' · ל' תלאום ק' · פלשתים ק' · ל' קמץ · וישבי ק'

רשי

ויקח את עצמות שאול · שנאמר לו עליהם אל שאול שלא נספד כהלכה : ויאספו את עצמות (שאול) המוקעין כאן : כל אשר צוה המלך · להספיד עליה' בכל ערי ישראל :

ומשקל

רלבג

ויעתר אלהים לארץ אחרי כן · ר"ל אחר שלקחו נקמ' הגבעוני' מבני שאול וקברו עצמות שאול ויהונתן ועצמות המוקעים בקבר קיש אבי שאול כמו שצוה המלך · והנה זכר תחלה כי הגבעונים לא מבני ישראל המה לפי מה שבקשו מזה היה בו מן האכזריות ומיעוט החמלה כאילו יאמר שזאת התכונה היתה לאלו כי לא מבני ישראל המה : ויעף דוד · רצה לומר שהיה עיף ויגע ולזה נתרחק קצת מעבדיו ומצאו ישבי בנוב שהיה מילדי הרפה ואמר להכותו לולי שסבב הש"י שהרגוש אבישי בן צרויה והלך אצל דוד להצילו :

ומשקל

ויאספו · י' פתחין וכו' בבית שלמה שיתו ושלחו פלשתאי ברמוי דמלכי לאתיאתו תמרה וכבו'

מסרה

ויעתר ה' בקריא' וסימ' ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו תנינא דפסו' ויקברו את עצמו' שאול · ויבן שם דוד מזבח ליי' ויתפלל אליו דמנשה · בצומה ובבקשה מאלהינו על זאת :

את עצמות המוקעים ויקברו את עצמות שאול וגו' אפשר לומר שקברו עצמות המוקעים אצל עצמות שאול ויונתן אע"פי שנהרגו ע"פ ב"ד כיון שנתעכל הבשר הרי הם כשרותם וכן היו עושין אפי' להרוגי ב"ד כדאיתא בסנהדרין פ"ו נתעכל הבשר מלקטים את העצמות וקוברים אותם במקומן ופירש"י בקברות אבותיו כ"ש אלו שלא חטאו אלא שדנו אותם כחטאת אבותם אין נגמר להקבר אותם אצל אבותם :

פי' רבי' ישעיה

בארץ בנימן בצלע · פי' צלע היא עיר כתוב' בערי בנימן בספר יהושע : ויעף דוד · שהיה עיף ושני פרשים הם · ועף ועיף כמו כבש כשב : אשר בילידי הרפה · מלשון רפאי' שהיתה ענקה וילדה בניה גדולים יותר מאשר בני אדם :

כלי יקר

שאלוס שלא שלטה בהם רמה ותולעה ולפי הפשט הוכרח לומר כן מאחר שהמלחמה היתה בא"י בהר הגלבוע מי הוליכם ליבש גלעד לזה אמר אשר גנבו וכו' :

ויעל משם וכו' רש"י ז"ל ויאספו את עצמות המוקעים כאן ע"כ וכבר זכרתי בפסוק ויגד לדוד וכו' שכוונת ויעל משם את עצמות שאול רמז שהעלם בעעלה וכבוד ע"י זקני ישראל וגדוליהם וסיבוב אל כל שבט ושבט ובאומרו ויאספו את עצמות המוקעים כיון לומר שבה שעתא שהעלה משם את עצמו' שאול ויהונתן הז מיד ויאספו את עצמו' כו' כיון שהמכוון להספידו כהלכה ליקרה דשכבי דהוי לאסף עצמות המוקעים שלא יהיו לבז עוד ויהי' בזוי להביאם וזהו אומרו ויעל משם את עצמות שאול וכו' ומיד ויאספו את עצמות המוקעים ומגיד גם כן הכתוב שלא אספו תחלה את עצמות המוקעים ואחר כך יעלו משם את עצמות שאול אלא תחילה ויעל משם את עצמות שאול והז מיד ויאספו את עצמות המוקעים של גבעוני כדי לקיים דבר ה' שאמר אל שאול ואל בית הדמים שהע"פי שקדם הענין להספד שאול עת'ליקר הכיפ' העצמו' עד התחילו בעצמו' שאול להעלותו משם שיתקיי' בכד מה אל שאול תחילה ואל בית הדמים :

ויקברו את עצמות וכו' לא"זל המאמר הכ זל בפסוק ויגד לדוד וכו' פירש ויעשו ככל אשר צוה המלך וכו' היינו שהיו מסבבים ארון שאול ויהונתן בכל גבול שבט ושבט כנז"ל וכן רש"י ז"ל וכן הביא הר"דק ז"ל והוסיף ע"ש ומהר"יא ז"ל העפ"י שהיה שאול מלך כיון שהוסר המלכות ממנו לא קברוהו קבר לעצמו בהוד מלכות אלא בשל אבותיו כהדיוט וז"ש ויקברו את עצמות שאול ויהונתן בנו בארץ בנימן בצלע היא ירושלם צלע האלף כהר"דק ז"ל בקבר קיש אביו ולא במקום אלתו יחידי ע"כ : ולע"דן באומרו ויעש ככל אשר צוה וכו' שהוא מיותר שהכוונה שלא נקברו יחדיו המוקעי' עם עצמות שאול ויהונתן כי היה אצל כבוד שאול שיקבר עם הנהרגי' ע"פ ב"ד וב"ד ולזה אמר שאע"פי שאספו עצמות המוקעים אבל לא נקברו יחדיו עם עצמות שאול ויהונתן אלא ויקברו את עצמות שאול ויהונתן בנו שניה' יחדיו נקברו בארץ בנימן בקבר קיש אביו אבל לא עצמו' המוקעי' עמה' וז"ש ויעשו בענין הקבר' כל אשר צוה המלך דהיינו שיקברו עצמות שאול ויה' כתן לבדם בקבר קיש אביו כלומר סמוך לו המנם עצמות המוקעים רחוק מהם מעט או במקום אחר מפני הכבוד ובתנחומא הובא בילקוט ז"ל ויקברו את עצמות שאול ויעתר אלהים לארץ אחרי כן מכאן שמיתת הצדיקים מכפרת עד כאן וקשה מאי קאמר מיתת הצדיקי' מכפרת והרי לא מתו עתה ... זה כמה שני' שמתו ונראה כי מיתת הצדיקי' מכפרת כשמצטערין על מיתתם ומספידים עליהם כהלכה ולכן שאול לא נספד בשעת מיתתו כהלכתו לא הרגישו להצטער בה אכן עתה שסבבוהו בכל ערי ישראל ונצטערו בו כאלו עתה מתו והספידוהו אם כן מכאן שמית' הצדיקים מכפרה שהרי עתה שנצטערו כאלו מת עתה שאול ובנו והספידוהו כהלכה כפרה ועתר לארץ והיינו יכולים לומר כמו שאמרו חז"ל גבי יעקב שלא נגמרה מיתתו במצרים אלא גויעה לבד גווע במצרים עד בואו אל הארץ ונגמרה יציאת נפשו לקיים מה שנאמר לו אנכי ארד עמך מצרים' ואנכי אעלך גם עלה מקים יריד' לעלייה מה ירידה בחיי' אף עלייה בחיים ולמ"ד יעקב אבינו לא מת כיה'וגם למי שסובר שמת מוהרה בו מצילות חיים עד בואו אל קבותיו בארץ הקדש ועליו אמר ושכבתי עם אבותי לשון מיתה דלזה היינו יכולים ללמוד שכיוצא בזה אירע לשאול שמשוח בשמן במשחה ובזה היה מודק כפשוטו מכאן שמיתת הצדיקים מכפרת אלא שצריכה רבה והראשון עיקר במסכת סוכה פ"ד ויעתר אלהים לארץ א"ר אלעזר למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר לו' לך מה עתר זה מהפך התבואה בגורן ממקום למקו' כך תפלתן מהפכין דעתו של הק"בה ממדת רגזנו' למדת רחמנות עד כאן :

ותהי עוד מלחמה לפלשתים וכו' מהרי"א ז"ל תמה איך לא חקרו המפרשים ז"ל נסדר אלה הד' מלחמות אם ארעו כסדר הנז' כאן אחרי מעשה הגבעונים כמו שנכתבו כאן או קדמו כמו שמורה בדברי הימים שהזכיר אחרי מלחמות בני עמון שיורה שארעו אז והתימה שפם בדברי הימי' לא זכר כי אם שלשה מלחמות והשמיט הראשונה הנזכרת כאן מענין ישבי בנוב והנה מה שנראה לי מתחכמי הכותי' שלא נאמרו כאן כסדר שארעו בו אשר הזכיר כאן ראשונ' היתה באחרו' שלא בא עוד למלחמה כנזכר כאן ולא הלא עוד למלחמה וכו' והב' שזכר שהכה את סבכי החשתי את ספ היה קודם בזמן לאשר זכר ראשונה והשלישית שזכר כאן שהכה אלחנן וכו' אמרו שזו היתה המלחמ' הראשונה בזמ' והיא אשר הכה דוד בבחרותו את גלית ופירו' אלחנן על דוד שחננו אל בן יערי שהלך זמן רב ביערים בדם משאול ארג"י שהיה דוד מורע בצלצל שהיה ראש ארגים בכל מלאכת מחשבת ובית הלחמי ישי בית הלחמי וזה מלו שהרג את גלית שהיה מגת ולדבריהם כאן הפרשיות בלי סדר דקדים ולאחר ועוד יקשה עליהם מהנזכר בדברי הימים ויך אלחנן בן יערי ... את לחמי אחי גלית אם כן איתה מלחמת גלית ועוד כי מלחמת גלית היתה בעמק האלה ... בעי"ום ז"ל פ"ח ממסכת סנהדרין כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ועוד אומרו במדרש ותהי עוד המלחמה וכו' ויך אלחנן אז כבר קודמת לכולן ולא מכאוה כאן אלא לצרף מיתת בני ערכה אלחנן זה דוד בן יערי ארגים שהיו בני משפחתו ארגי' פרכת למקדש שהריי יער הכה אם כן מהמדרש הזה לקחו מפרשי הנזכרים פירושם אשר זכרתי ולדעתי הפרשיות כלם מסודרות בקדימה ואיחור באחרי ענין אבשלום ועניין הגבעונים קדו הדברים האלה וז"ש ויהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל ... המלחמות הנזכר למעלה הנה עוד נלחמו פלשתים עם ישראל וירד דוד וכו'

ויעף מהחולשה שכבר היה זקנה בימי' ונחלשו כחותיו מהצרו' וכבר אמר המדקדקי' שויעף בפ"תח העי"ן והוא לשון חולש' ויעף בק"מץ העי"ן לשון התעופפות כמו ויעף אלי אחד מן השרפים ואמר שבהיותו עיף ראהו ענק אחד והמו ישבי בנב והוא מילידי הרפה והיה כחו כל כך גדול שהיה משקל קנו והוא עץ חניתו שלש מאות משקל נחשת העץ שוקל כמו שלש מאות משקל או זכר קנו והמשקל הוא להב החנית כדברי המפרשים ומלבד זה היה חגור חדשה רוצה לומר חרב חדשה וכמו שכתב רש"י ז"ל שדרך הגבורים לסוך החרב בדם גבורים ולכך השתדל להכות את הדוד כי הכירו כיותו מלך ישראל וכראות אבישי לדוד בהיותה סכנה עצמ' עזרו אבישי והסכימו ישראל שלא יצא עוד למלחמה ולא יכבה נר ישראל כי המלך נר אלהים המאיר לישרא' ואחר שזכר המלחמה הזאת שארע' אחרי ענין אבשלום והגבעונים הזכיר המלחמות שעשו עבדיו וגבוריו והוא אומרו ויהי אחרי כן ותהי עוד מלחמה בגב עם פלשתים והיא אשר זכר בדברי הימים שהיתה בגזר כי שני שמות היו למקום ההוא גב וגזר הכה סבכי החשתי את ספ מילדי הרפה וזכר עוד מלחמה שלישית בהותה מקום אלחנן בן יערי הדר במקום הנקרא ארגים הרג ענק הא' מילדי הרפה והאמת שהסיפור הזה הוא הנקרא בד"ה אמר שם ויך אלחנן בן יערי את לחמי אחי גלית הגתי הנה אם כן פי' שלא הכה את גלית כי אם אחיו ושהיה שמו לחמי ואם כן מה שאמר כאן בית הלחמי הוא כאלו אמר את הלחמי אחי גלית וכך כתב ה"ר יונה שמשמשי הבית שתבא על הדבק כמו תחל' דבר ה' בהושע כמו אל הושע וכפי זה יפורש בית הלחמי כמו אל הלחמי שכך היה שמו ואחר זה זכר המלחמה הרביעית שהיתה בגת ושנקרא שם איש מדון איש ריב ומדון גבור ואיש מלחמה ובדברי הימים נאמר איש מדה כלומר שהיה גדול הקומה ושני הדברים אמת והנה כיון אצבעות ידיו ורגליו שש כלו' שש בכל את' מרגליו ולפי שלא יחשב שבשני ידיו ורגליו היו שש אצבעו' ג' בכל יד ורגל הוצרך לפרש עוד עשרי' וארבע מספר וזה גם כן מילידי הרפה ויחרף את ישראל בדברי גדופים כמו שעשה גלית כשנלחם עם דוד ולכבוד ישראל בא שמעה אחי דוד והכהו באופן שנזכרו אלה המלחמות כסדר הוייתן ובדברי הימים לפי שרא' עזרא שהי' כוו' בכבוד דוד בענין ספור ישבי בנב שעף דוד והוצרך לאבישי שיעזרהו לכך השמיט ענין זה שלא הזכיר את הדברים שהיו לשבח דוד וגבורתו עד כאן תורף דבריו ועיין הר"דק ז"ל וכן הרלב"ג והוסיף ע"ש : ולע"דן שכדבריהם כן הוא לפי הפשט אמנם כפי הדרש שאזכור בסמוך בס"ד בפסוק וישבי בנוב וכו' אפשר שמפרש ויעף לשון התעופפות כמו ויעף אלי אחד מן השרפים לע"פי שהוא מתהלך בנקוד שוה בפתח והותו ויעף בקמץ ויכוין בזה שע"י השטן שנדמה לו כצבי ודוד רדף אחריו כעוף יעופף עד שפגיעוהו' לבדו עם ישבי בנוב אז ויעף דוד שהמתעופף הוא שנקבגע בדוד עד שהוליכו אל ישבי בנוב אבל הפשט לשון עייפות עיף ויגע לא יופשט שדוד מהיכן בא לו העייפו' הזה שלא נזכר בפסוק היות דוד נלחם עד שעף והדרשה תדרש :

וישבי בנוב בסנהדרין פרק ח' מאי וישבי בנוב אמר רב יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב א"ל הק"בה לדוד עד מתי יהיה העון הזה טמון בידך על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים על ידך נטרד דואג האדומי על ידך נהרג שאול ושלש' בניו רצונך שיכלה זרעך או שתמסר ביד אויב אמ' לפניו רבונו של עולם אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי יומ' חד נפק אתא שטן ואידמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטיי' לארץ פלשתים כד חזייה ישבי בנוב אמרו היינו האי דקטליה לגלית אחי קמטיה ואותבי תותי בי סדיא אתעביד ליה נסא מכא ליה ארעא מתותיה היינו דכתיב תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי ההוא יומא אפניא מעלי שבת' אבישי בן צרויה הוה קא חייף רישיה בארבעה גרבי דמיא חזינהו קטמי דמא איכא דאמרי אתא יונ' איטרוף קמיה אמר אבישי כנסת ישראל ליונה אמתילה שנאמר כנפי יונ' נחפה בכסף שמע מינ' דוד מלך ישראל בצערא שרי אתא לביתיה ולא אשכחיה שדר לבי מדרש' ולא אשכחיה אמר תנן אין רוכבין על סוסו ולא יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו · בשעת הסכנה מאי אתא איהשיל בי מדרשא אמרו לו בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה לפרדיה וקם ואזל קפל' ליה ארעא בהדי דקא מסגי חזייה להווא עורפ' אימיה דהוה עזלא כי חזיתיה פסקיה לפלכא שדיתיה עלויה סבור למקטליה אמרי ליה עולם אייתי לי פלך פתקיה ברישא מוחא וקטלה כד חזייה ישבי בנוב אמר השת' הוו בתרי וקטלי לי פתקיה לדוד לעילא ודס ליה לרמחיה אמ' ניפול עליה וקטיל אמ' אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא וארעא' וניימא ליה איהו אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורי' אמר ליה מאי בעית הכא אמר ל"ה הכי אמר לי קודשא בריך הוא והכי אהדרי ליה אמר ליה אפיך צלותך בר ברך קיר' לזבון ואת לא תצטער א"ל איהכי סייע בהדן היינו דכתיב ויעזור לו אבישי בן צרויה אמר רבי יהודה שעזרו בתפלה אמ' אבישי שם ולאתיה הוה קא רדיף בהרייהו כי מטו בקובי אמרי קום ביה כי מטו בי הרי אמרי בתרי גוריין קטלוה לאריא אמר ליה זיל אשתכח לעירפה אמך בקברא כי אדכרו ליה שמ' דאימיה כחש חיליה וקטליה היינו דכתיב אז נשבעו אנשי דוד לאמר לא תצא אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל : ונראה שכוונת חז"ל במה שאמר מהו וישבי בנוב כי לא מצאנו מקום בפלשתים נוב אלא גוב בגי"מל דכתיב בסמוך ותהי עוד המלחמה בגוב עם פלשתים שזה מורה על הרודמה שהיתה בגוב ירם כן מהו יושבי בנוב בנ"ון מתיבה בנוב הכריחו לדרוש תיבה וישבי נוטריקו"ן וי"ם דרשו וים כמו ואים ד"י כמו ד"א בנוב שבא על עיסקי נוב עיר הכהנים א"ל הב"ה לדוד עד מתי יהיה וכו' ומתוך המאמר מובן אומרו הרפה על ערכה

כדמסיק

שמואל ב כא רדק רכט

קינו · הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית חלקנה ולא ימר המשקל על קינו חלף על להבת החנית וקרקנו כנגד הלהבת עם העץ ועל הלהבת ימר שהיה משקל שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן ימר בגלית וללהבת החנית ונחשת שהיו מאות משקלים ברזל ומשקל הברזל והנחשת לינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב וי"ת ומתקל סופיניה מתקל תלת מאת סילעין דנחשׁ: והוא מגור חדשה · מרב חדשה וכמוהו ומחכלו בריחה ר"ל שה בריחה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות והחסרון יתבונן לפי העניין: ויאמר להכות את דוד · כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו מביתי: בנוב עם פלשתים · ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבים וכן כתב הגה סף ושם ספי וקרוביס הם: מלחמן בן יערי מורגים בית הלחמי את גלית הגתי · פי' יערי מורגים · פי' משפחת היו והיו מקרחי' כן והיו מג' לגם · וגלית אחר הוא זה מבל יונתן הרג' בתופן אחר:

רשי

ומשקל קינו · הוא כמו תיק שכראש בית יד הרומח שקורין מריסט"ויול בלע"ז ועשוי ככובע ויש דוגמתו בזבחים רימוני המעיל למה הם דומים כמין קולסו שבראשי התימוקו' קולסו' היינ"ם בלע"ז: והוא מגור חדשה · ומעמתי שמותו היום נתמנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המתוככים לעשות עצמן וגבורה ביום מיוכח לקנות שם לכך ויאמר להכו' את דוד ויעזור לו שעזרו בתפלה כדאית' בחלק: ותהי עוד מלחמה · כבר קדמה זו לכולן ולא מנה כאן שלא לערף מיתת ערבעה בני ערפה: שחמן דוד: בן יערי מורגים · שהיו משפחתו מורגי פרכות למקדש הקרוי יער: כמגור

ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת · לאחוב משקל קנו להבת החנית וקרקנו עץ מלד הנקובת שבו נאחז בו יכנס עץ החנית כי הוא כמו עץ או יהיה קנו כובע נחשת אשר על ראשו כי הוא כמו קין או יהיה קנו העץ ויהיה אשר הכושף והקוסם בו להב' חנית: ועל תכבה את כל ישראל · מוסגרתיים בעבור דוד וכשילו יכבה כרם שם יחות בשלמה: וכן

רלבג

ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת · לאחוב משקל קנו להבת החנית וקרקנו עץ מלד הנקובת שבו נאחז בו יכנס עץ החנית כי הוא כמו עץ או יהיה קנו כובע נחשת אשר על ראשו כי הוא כמו קין או יהיה קנו העץ ויהיה אשר הכושף והקוסם בו להב' חנית: ועל תכבה את כל ישראל · מוסגרתיים בעבור דוד וכשילו יכבה כרם שם יחות בשלמה: וכן

ומתקל סופיניה מתקל תלת מאת סילעין דנחשׁ: והוא מגור חדשה · מרב חדשה וכמוהו ומחכלו בריחה ר"ל שה בריחה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות והחסרון יתבונן לפי העניין: ויאמר להכות את דוד · כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו מביתי: בנוב עם פלשתים · ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבים וכן כתב הגה סף ושם ספי וקרוביס הם: מלחמן בן יערי מורגים בית הלחמי את גלית הגתי · פי' יערי מורגים · פי' משפחת היו והיו מקרחי' כן והיו מג' לגם · וגלית אחר הוא זה מבל יונתן הרג' בתופן אחר:

וּמִשְׁקַל קִינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת־דָּוִד: וַיַּעְזָר־לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִתֵהוּ אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי־דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא־תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת־נֵר יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים אָז הִכָּה סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי אֶת־סָף אֲשֶׁר בִּילְדֵי הָרָפָה: וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן־יַעְרֵי אָרְגִים בֵּית הַלַּחְמִי אֵת גָּלְיַת הַגִּתִּי

וּמִשְׁקַל קִינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת מַתְקַל סוּפִינֵיהּ מַתְקַל תְּלַת מְאָה סַלְעִין דְּנְחָשׁ וְהוּא אָסִיר אִסְפַּנְיָקִי חֲדַתָּא וַאֲמַר לְמִקְטַל יַת דָּוִד: וְסָעִיד לֵיהּ אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה וּמְחָא יַת פְּלִשְׁתָּאָה וְקַטְלֵיהּ בְּבֵן קַיְמוּ גַּבְרֵי דָּוִד לֵיהּ לְמֵימַר לָא תִפּוֹק עוֹד עִמָּנָא לְקְרָבָא וְלָא תְכַבֵּי יַת נְהוֹרָא דְּיִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וַהֲוָת עוֹד קְרָבָא בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתָּאֵי בְּבֵין קְטַל סִבְּכַי דְּמִן חוּשָׁת יַת סָף דְּבְבְנֵי גִּבָּרָא: וַהֲוָת עוֹד קְרָבָא בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וְקְטַל דָּוִד בַּר יִשַׁי מוֹחֵי פַּרוּכְיָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּכְבֵית לַחְמַי נָלְיַת גִּתָּאָה

ל' חס' גלים' ובס ילדי

ריעזור

ומתקל סופיניה מתקל תלת מאת סילעין דנחשׁ: והוא מגור חדשה · מרב חדשה וכמוהו ומחכלו בריחה ר"ל שה בריחה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות והחסרון יתבונן לפי העניין: ויאמר להכות את דוד · כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו מביתי: בנוב עם פלשתים · ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבים וכן כתב הגה סף ושם ספי וקרוביס הם: מלחמן בן יערי מורגים בית הלחמי את גלית הגתי · פי' יערי מורגים · פי' משפחת היו והיו מקרחי' כן והיו מג' לגם · וגלית אחר הוא זה מבל יונתן הרג' בתופן אחר:

ויקס ויולך ל' חרם נהרי ר' יצחק מ"ש בן ומו היה לשתים ורבי יצחק ברבי שמואל הלוי אומר שהיה לו שתי קומות זו למעלה מזו ואחת היתה לשתים ויש אומרים שהיה לו שתי פנים ויש אומרים שהיה לו שתי ראשים ויש אומרים שהיה לו שתי גופים ויש אומרים שהיה לו שתי ידים ויש אומרים שהיה לו שתי רגלים ויש אומרים שהיה לו שתי עינים ויש אומרים שהיה לו שתי אזנים ויש אומרים שהיה לו שתי פיות ויש אומרים שהיה לו שתי לשונות ויש אומרים שהיה לו שתי שיניים ויש אומרים שהיה לו שתי שפתים ויש אומרים שהיה לו שתי חוטמים ויש אומרים שהיה לו שתי נקבים ויש אומרים שהיה לו שתי ביצים ויש אומרים שהיה לו שתי אברים ויש אומרים שהיה לו שתי רגלים ויש אומרים שהיה לו שתי ידים ויש אומרים שהיה לו שתי עינים ויש אומרים שהיה לו שתי אזנים ויש אומרים שהיה לו שתי פיות ויש אומרים שהיה לו שתי לשונות ויש אומרים שהיה לו שתי שיניים ויש אומרים שהיה לו שתי שפתים ויש אומרים שהיה לו שתי חוטמים ויש אומרים שהיה לו שתי נקבים ויש אומרים שהיה לו שתי ביצים ויש אומרים שהיה לו שתי אברים

כלי יקר

בזולת הלגיץ במגיני נתייר' ממנו וכן הוא מדוד ולזה תבין שהם זה נתיירא מזה וזה נתיירא מזה דרך כלל כי שמע דוד הולך בכל המקומות ויסבי בנוב גם הוא היה מדה ותסון כתובים בתופן שמזה נתחייב שזה נתיירא מזה וזה נתיירא מזה בכלל ובפרט זה נתייר' מזה מענין הגפת המגן וליחר ענין ירחת דוד שנתיירא מיסבי בנוב כדי להסמיך לו ענין מה שאמר דוד הלוחי היה לי חד מן בני יתתי דייתי וכו' וכן לביסי שהוא יותר חזק על דוד כעת כי לא יוסף שנח מענין הבשלוש כנזכר בענין ומכאן למו לומדין שענין יסבי בנוב לחרי הבשלוש היה כדברי אחרי"ת ז"ל ולמדנו מכאן שקפלה לו החרן לאסבי ועזרו גם ממסכת סנהדרין למדנו כן שהעמידו בין השמים והארץ כדי שלא יפול על חניית יסבי בנוב כנ"ל שלין הבוש מתיר את עצמו מביתי האסורים כדפרש"י ז"ל בגמרא שדוד לא יכול לכוין בשסה' ית' לערדתו וזהו ויעזר לו אבישי ומה שאמר ולא תכבה את נר ישראל אמרו זה כי הילו יאמר שכל ישראל מוצגמים בעבור דוד וכשילו יכבה נרם שם ימות במלחמה עד כאן ומהרי"ח כי המלך נר אלהים בארץ והוא המאי לארץ ולדרים עליה ורחוי סיסמרו עבדיו את חייו לאחרי שבמותו יחבך השמש בגלותו עליהם עד כאן: ולע"ד שאומרו איך שם הפלשתי על דוד קאמר שאם על אביסי שם כן לא יקרא עזר כי שם הוא עשה את הכל וכן יוכיח דברי חז"ל שפירש ויעזור לו אבישי בתפלה שם כן לדבריהם איך את הפלשתי דוד הוא המכהו והממיתו ולחולשתו בזקנה לא הכהו בפעם אחת ולא יכנה לו מבל איך את הפלשתי ועוד שניתי וימותהו או נפרש ויעזור לו אבישי בכשוטו ויעזר לו אבישי איך את הפלשתי זהו עזר אבישי וה"מכ וימיתהו דוד הנכזר הנ' בתיב' לו בתופן שאבישי התחיל בהכאה ודוד גמר וימיתהו בתיב' את הקאמר איך את הפלשתי לרבות אחו ערפה שהרגה אבישי כנ"ל ועל ידי זה ויעיתהו כמו שאמרו שם אמר ליה זיל אסתכח לערפה למך בקברה כיון דאחכרו ליה שמא דאימיה כחם תיליה וקטליה ואמר לי כשבעו עבדי דוד ולפי שעיקר השבועה תלויה בו בדוד שיסבי' עמהם ליה אמר לו לאמר רוצה לומר שהם נשבעו לו וגם עמו לו לאמר ולאסבי' עמהם לקיים אסר ז"ם לו לאמר בתופן שעל כל פניס לא תצא עוד תתנו במלחמה ושמא תאמר אס לא תצא לפניכם יפסד כלילו נר ישראל כבוי כיון שלא ענר מלכם לפניהם לז"ם לא תצא עוד אתנו במלחמה כפועל לבל אכותך יפא תתנו בלי ספק ואס כן ולא תכבה את נר ישראל אף על פי שלא תצא אתנו במלחמה בפועל הבה זכותך גדול מאד כיון שאת' בכח לזה אסר לא תכבה את נר ישראל כי נר מלותך ותאכתך דוד נקע עליהם אסר מכיך תכבה את נר ישראל ושמותו של מקרא ולא הכבה וכו' כי עתה בעודך חי וכבל גבורתך אסר לבשת את פלשתים ואת גלית הרגת לבדך הרי הוא כלילו נר דולק על ישראל כי נפל פחדך ואימתך עליהם ואס ח"ו יהרגוך מבניהי ה' ירימו ראש ויכבה נר ישראל הדולק לריח ממניך ובלאוכך אסר נאסרת לא נלחוך:

ריד"י

ויקס ויולך ל' חרם נהרי ר' יצחק מ"ש בן ומו היה לשתים ורבי יצחק ברבי שמואל הלוי אומר שהיה לו שתי קומות זו למעלה מזו ואחת היתה לשתים ויש אומרים שהיה לו שתי פנים ויש אומרים שהיה לו שתי ראשים ויש אומרים שהיה לו שתי גופים ויש אומרים שהיה לו שתי ידים ויש אומרים שהיה לו שתי רגלים ויש אומרים שהיה לו שתי עינים ויש אומרים שהיה לו שתי אזנים ויש אומרים שהיה לו שתי פיות ויש אומרים שהיה לו שתי לשונות ויש אומרים שהיה לו שתי שיניים ויש אומרים שהיה לו שתי שפתים ויש אומרים שהיה לו שתי חוטמים ויש אומרים שהיה לו שתי נקבים ויש אומרים שהיה לו שתי ביצים ויש אומרים שהיה לו שתי אברים

ורחדי

ויקס ויולך ל' חרם נהרי ר' יצחק מ"ש בן ומו היה לשתים ורבי יצחק ברבי שמואל הלוי אומר שהיה לו שתי קומות זו למעלה מזו ואחת היתה לשתים ויש אומרים שהיה לו שתי פנים ויש אומרים שהיה לו שתי ראשים ויש אומרים שהיה לו שתי גופים ויש אומרים שהיה לו שתי ידים ויש אומרים שהיה לו שתי רגלים ויש אומרים שהיה לו שתי עינים ויש אומרים שהיה לו שתי אזנים ויש אומרים שהיה לו שתי פיות ויש אומרים שהיה לו שתי לשונות ויש אומרים שהיה לו שתי שיניים ויש אומרים שהיה לו שתי שפתים ויש אומרים שהיה לו שתי חוטמים ויש אומרים שהיה לו שתי נקבים ויש אומרים שהיה לו שתי ביצים ויש אומרים שהיה לו שתי אברים

ורחדי

ויקס ויולך ל' חרם נהרי ר' יצחק מ"ש בן ומו היה לשתים ורבי יצחק ברבי שמואל הלוי אומר שהיה לו שתי קומות זו למעלה מזו ואחת היתה לשתים ויש אומרים שהיה לו שתי פנים ויש אומרים שהיה לו שתי ראשים ויש אומרים שהיה לו שתי גופים ויש אומרים שהיה לו שתי ידים ויש אומרים שהיה לו שתי רגלים ויש אומרים שהיה לו שתי עינים ויש אומרים שהיה לו שתי אזנים ויש אומרים שהיה לו שתי פיות ויש אומרים שהיה לו שתי לשונות ויש אומרים שהיה לו שתי שיניים ויש אומרים שהיה לו שתי שפתים ויש אומרים שהיה לו שתי חוטמים ויש אומרים שהיה לו שתי נקבים ויש אומרים שהיה לו שתי ביצים ויש אומרים שהיה לו שתי אברים

גִּיתָּאר וְאָעָא דְמִן־רְנִיהֵיה בְּאַכְמָן
דְּגַרְדָאיִן: וְהַוַת עוֹד קְרָבָא בְּגַת וַהֲוָה
גְּבַר דְּמִשְׁתָּחֲוִן וְאֶצְבְּעָת יְדוֹהִי וְאֶצְבְּעָת
רִיגְלוֹהִי שִׁית־תָּשְׂרִין וְאַרְבַּע
בְּמִנְיָנִין וְאַף הוּא אִתְיְלִיד לְגִבָּרָא:
וְחַמֵּיר יַת יִשְׂרָאֵל וְקַטְלֵיהּ יְהוֹנָתָן בַּר
שִׁמְעָא אֲחוֹהִי דְּדָוִד: יַת אַרְבַּעַת
אִילֵּין אִיהֲיִלִידוּ לְגִבָּרָא בְּגַת
וְאִיתְמְסָרוּ בִּידָא דְּדָוִד וּבִידָא
דְּעַבְדּוֹהִי: ושבח

ג׳ ד״ה ואף הוא

ד׳ ייו ק׳

ה׳ ממעט ק׳

ו׳ כ״ה ב״ק ס״ת וכ״כתיב בתלת

הַגִּתִּי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים:
וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה כ
בְּגַת וַיְהִי אִישׁ מָדוֹן וְאֶצְבְּעֹת יָדָיו
וְאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ עֶשְׂרִים
וְאַרְבַּע מִסְפָּר וְגַם־הוּא יֻלַּד לָהָרָפָה:
וַיְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּהוּ יְהוֹנָתָן בֶּן־
שִׁמְעָי אֲחִי דָוִד: אֵת־אַרְבָּעַת אֵלֶּה
יֻלְּדוּ לָהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְּיַד־דָּוִד
וּבְיַד עֲבָדָיו:

וידבר

ואצבעות ידיו ואצבעות לב׳פסוקים מסורתא מיכא ומסורתא מכא נסבין וי״ו ומלה ביניהון וסי׳ במסרה רבתא בערך וי״ו ׳ ו׳מלין כתבן ׳ בסיף תיבותא וקרינן ה׳ וסי׳ העמני וכפר העמני ׳ כי ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה ׳ שמעי ויחרף את ישראל ׳ השלשי ואבישי אחי יואב ׳ ומטי וקרבתי אליכם למשפט ׳ ובמראי שמח בחור בילדותך ׳ ואי׳נביאכם אשר נבאו פלוגתא׳

כמנור מורגים ׳ כתכסן דנרדלמי הקרוי לוכסוב״ל בלע״ז הבא מהריגה והעמיד כנגד מהריגה: היש מדון ׳ כתרגומו גבר דמכתן שמן עיקר התיבה חלה מ״ם ול״ת כתו מכתן שי״ן והל״ף ומהמון ה״ת ומ״ם ובדברי הימים כתיב היש מדה כלומר גבוה מהר שלומדין כמה מדתו: שם ושם ונומר ׳ פירסו רבותינו בבכורות שהוצרך לומר עשרי׳ והרבע שלא תחמ׳ הכעבות שתי ידיו חינן חלה שם ושם והכעבות רגליו חינן חלה שם לכך כתמר עשרים והרבע והס כתב עשרי׳ והרבע ולא אמר שם שם שם הייתי אומר שבעה בחס׳ וחמשה בחחת ומהו מספר בכולן היו נספרות בבדר הכעבות בגב היד: ביום

רלבג

ועץ חניתו כמנור מורגים ׳ הוא העץ שמקפלין סביב את הארוג והוא גם מלך וזה ממה שיורה על גבורת הפלשתי הזה: היש מדון ׳ ר״ל היש בעל ריב ומלחמה: והוא חרף את ישראל ׳ לפי מה שהסוב במ״ם שלח ישראל ׳ יתכן היש שלח ישראל לפי שהוא יעלתהו כמו שאמר גילית לא שאול ׳ זה מה שנראה לנו מיעצרך לא בלור כמה שהגבלנו בלורו מה בלשון הספורים:

ואולם התועלת המגיעים מהם הם שלו׳ **הראשון** הוא במדות והוא להודיע שרצונו לכל אדם שיעשה מה שיעשהו לה׳ ייסוד רב ועליה דחוק ולא יסמ׳ על עצמו הצלחת לו מהשל׳ העניין ולזה תמצא שלפי מי שיזמה שיהיה מצוחר היותו לדוד שיסוד בחחת ערי יהודה לחרי מות שאול לפי שלה ברח מפני דוד שלא שאול ושוד כי כבר משך לב עם יהודה אליו כמה שנעלה להם מעלל טוב׳ עם שכבר נתפרסם להם בזה עוד הצלחת דוד שנצח לויבין במתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד לויבין עם היות שאול מלך על ישר׳ לוהבים מלך את דוד ברצותם הצלחתו כמו שקדם הנה עם כל זה לא רצה דוד לנצח שם לא לפי שיעשה לו שאול רעה אלא בחחת ערי יהודה ולהפך ענהו הס״י על ידי לוריס ותומים שיעלה שם שאל עוד ביאי זה מהם יעלה ובאתה התשובה שיצא לחברון ושם נפ בדבר הס״י: **השני** הוא להודיע כי אחר מקומות יותר נאותי׳ לל שיגיע להם תכלית מה שקנת מקומות לחריס ולפ על פי שהס״י שליו להגיע אחר יחפוץ הנה בזה ברוב הענינים הסבות הנאותו׳ מלד ההשגחה המוללת כשהיה לפשר זה ולא יהדש הסש ית׳ המותפיים שלא כשהביאו לזה הכרח כמו שזכרנו פעמי׳ רבות ולזה נאחר הש ית׳ביאת דוד לחברון להגלות הענין הנלו שמשם תנמח לו המלוכה בקלות יותר ולזה תמלא שהנקף דוד שם התעוררו לנסי יהודה מעלמם למשוח דוד למלך עליהם עם שכבר היה לפשר שלא בני חברון היה יותר שלם את דוד מלא שלחם מבני יהודה וכיולו סבבו הס מפני בח דוד לחברון למשוך לב יהודה למשוח דוד למלך עליהם: **השלישי** הוא במדות והוא להודיע שרצונו לאדם לגמול טוב לאשר במלוה טוב ולזה תמלא שהשלה דוד עמו את אשר הלכו אתו בהיותו ברדף כדי שישמחו בהלצחתו וייעד לאדם בה ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קריבים אליו עם שבזה ישלם לו ג״כ הטוב שרצונו: **הרביעי** והוא במדות הוא להודיע שרצונו לאדם בשיעתק ממקום למקום שיעתיק אחתו ובזיתו עמו בהעתקו כי בזה תוללת לאמור עלמו מהרהור עברה ולהת לאחתו חקה מהשטוכה כדי לאמור לזחה מהחטא ובזה עוד תוללת להשגיח במוסר בני חבית ולא יחשלם מהם ולזה תמלא שספר בהעלה דוד עמו אתי נביו ומכבר העלה עמו את הנביו הים ובזתו: **החמישי** הוא במדות והוא להודיע שאין רצונו למלך שיעים אלו ומ׳ מחברתו הלנעים אשר יתהלכו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שרצו מענינו נהיה בזיונם מהחברה קודם היותו מלך לא להיה ירצתו על פניהם ויהיה זה סבה להקל במלכות הלח תרחה כי הטל׳ שהיה דוד בשר לחלו הלנעים שהיו עמו הנה היו מקילי׳ בו עד שכבר תמלא שאמרו לסקלו על דבדת שריפת מקלו ולזאת הסבה תמלא שלא הסכים דוד להושיב את לנעיו בחברון לך הושיבם בשריס הסמוכי׳ לחברון כאמור ויעשו בזה לחברון ולזאת הסבה תמלא בזיונה שהיה בחברה ההיא שכבר הקל בדוד בדבר בכיו על לבשלום נמו כמו שנזכר בחלו הספורים: **הששי** הוא במדות והוא להודיע שרצונו לאדם בשיעשה לו כשיחשב שיהיה לו מונע מה שהגיעה ההכלית ההוא שלא יקלר מהסר׳ המונע ההוא ולזה תמלא שבאשר כתב לדוד שלנעי יבא בגלעד הסתללו לעשות חסד גדול עם שאול ויהיה זה ממה שימנעם מלהסכים שיהיה דוד מלך עליה׳ לאחשב כי בלבו עליה׳ על מה שהרלו להבזה חזקה למי שהיה שונא את דוד ורוקף לוהו הנה הרחה להם שעל מה שעשו מהחסד את לדניהם שבחם ולזה בידך חות׳ ובידר להם שהוא מוכן להשיב להם גמול טוב על מה שעשו חזה כי הוא ממה שירצה שהם נלנעים למלכות ולזה יבאת דוד בהם שהם נלמני׳ לו ולזאת הסבה הודיעם שחחזקה ידיהם׳ ובידי לבני חיל ולא יירחו שיקרה להם רע חזה מדוד לבל יסולם להם מלד זה גמול טוב: **השביעי** הוא להודיע שהמלך זוכה לבניו במלכותו תמיד כמו שאמר׳ התורה למען ימיך ימים על ממלכתו הוא ובניו ולזה המלת שמלך חים בבת אע״פ שהיה מפורסם לכל ישר׳ל כי הבא נתני לדוד למלוך על עמו ישר׳ל כמו שזכר זה שאול ויהונתן ואמר לותו כמו שזכר ג״כ וזכר כל ישר׳ לותו כמו שזכר זה שאול שהמלכיו לותו כל ישר׳ל עליהם: **השמיני** הוא במדות והוא להודיע שאין רצונו לאדם להלחם את המלחמה ולחסר את הקץ בדברים העתידים לו לך רצוי שיתנו בו אם בסבות הנלותות פן יתסר יותר מן הרצוי ויסיר ממנו הטובות ההם הלא תראה כי דוד לא הסתדל להלחם עם בית שאול להכילו אלא המלוכה ולזה המלת שספר שבתי שניס מלך חים בבת על ישר׳ קודם שהיתה מלחמה בין לנעי חים בבת ובין לנעי דוד וגם זו לא היתה ביניהם מלחמה לולא שעורר המלך שמה ההיא לבנר וגם לחרי זה לא הסתדל דוד בהמתם חים בבת כדי שהניע המלוכה אחל לקח נקמתו מהחורג לותו: **התשיעי** הוא להודיע יסר לב דוד ושהרי הברית שכרת עמו שאול לבלתי ישמיד את שמו מתחת השמים ולף על פי שהיה שאול רודף אותו בכל עוז כמו שקדם הנה שמר דוד לת הברית שהיה ביניהם ולא הסר כלל לחים בבת להסתדל בהרחתו לבל הסניף לו מה שזכר מהשלחמה מהרינת עשאל כלילו שלם לו הסש מדה בנגד מדה ולף על פי שיחשב שלא חיש לו בהרינת עשאל

כלי יקר

מדון״ל חיש ריב ודיש מדון כלשון בירחיה ׳ וכן מלחתי להרלב״ג שלא שבריך לחקן שמה שאמר בדברי הימים חיש מדה פירושו גם כן חיש מדה רעה לבלתי יסיש לבני מחסום שלא לחקף את ישר׳ל ז״ש חיש מדה וגם כן היה בקומתו והיברית משלוה ואמר ואצבעות רגליו שם ושם ולא אמר ואצבעות ידיו שם ושם משונה בגופו ובאצבעותיו במספרם כי היו שם ושם ובהשלה אמר ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו שם ושם מספר ולא אמר ואצבעות ידיו שם ושם ואצבעות רגליו שם ושם מספר כי רלה להודיענו שהיה מכוון בחיברין ידיו חל רגליו שלא תאמר הולי באצבעות ידיו גדולים יותר מהל רגליו לו בהסף לזה אמר ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו שם ושם כלומר שוים ומכווני׳ באצבעו׳ ידיו ואצבעות רגליו ולהכוי סמך זה לזה וערביהו ז״ש ואצבעות כו׳ ולפי שהייתו יכולים לטעות שבאחת ידיו היו השש כמו באחת רגליו ואצבעות כו׳ ולפי שהייתו יכולים לטעות מעלני׳ז״ש ובל היו שש כמו באחת רגליו ואצבעות כו׳ ולפי שהייתו יכולים לטעות רע הס״ת ולפי׳ זה היה הכתוב מהרבה לנו לערפה אשר היה לה רפיון בעבודת הרפה כרחשונים שהיו כתחרי מהרבתה לז״ש בו ובזון זה ובזה יולד לערפה ולא אמר אשר היו המעוינין בילידי הרפה בגבול יכתחרים שהי בנוב יבדק בזון אשר בילידי הרפה ר״ל אשר היו בחחרון ובהרב בגבול יכתחרים שהי בנוב יבדק בזון אשר בילידי הרפה ר״ל אשר היו בגבול הגדול ובפרט כשכלם גבורים ז״ש וגם היו יולד לערפה ולא אמר אשר בילידי הרפה כי היו המחרון ׳ והייתי מתקשה למה כותרו הרבעתם בזמן אחת היש מדון ואמרתי הולי שמו מדון ולזה לבני נוקפי על שהיתי מלת גילוי בגמרת במסכת סוטה ז״ל את הרבעת הלנו יולדו מהולרכנו לומר רב חסדת סף ומדון גלית ויסבי בנוב ע״כ ׳ הנה קלת הוכחה שמו מדון מהלא לומר היש מדון:

וידבר

ויחרף עיין הרלב״ג ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל ׳ ולבבוד ישר׳ל יגלו יהונתן בן שמעה אחי דוד והכהו עד כלון ׳ ולע״ד גם יהונתן בעת בהסי״ת כעין דוד׳ו דוד שהרגו בהמגפ׳ בכתוב שמעי ויו״ד ויקרי שמעה כשמו וז״ש בן שמעה אחי דוד שזה כדמה לו לדוד שהרגו בהמגפ׳ הפלי״ת והבטחון בו:

את הרבעת הלה וכו׳ יש לדקדק לשון את המיותר ובלתי צורך הי״ל הרבעה הלה יולדו להרפ׳ וכו׳ ולו׳ ויפלו ביד דוד ומיי קמ״ל כי זיל קרי בי רב הוה בפסוקים הקודמים ׳ ונראה שזה תירלו חז״ל במ״ש דרש רבה בזכות ד׳ דמעות שהגרילה שרפה על חמותה זכתה וילדו מגפה ד״גבורים ׳ ועוד הוקשה להם הרבעת סמוך והיה רלוי להיות מוכרת הרבעה הלה לבל הכהוב רלה להודיענו שעם היות הרבעתן הלהר״ל בגבורה לעים כלם נגד כל ישר׳ל ז״ש את הרבעת הלף ר״ל את הרבעה הלה הגבורות הנזכרות שעשו היה סיבה שילדו להרפה שהורידה דמעות הרבעה הזה גרם להיותם גבורים בזכות אמם ז״ש יולדו הרבעת הלה להרפה ר״ל לזכות בדמעותיה ורציון לבה ולערה על חמותה ולכך לא הזכיר׳ כאן בעם שרפה אמור׳ על קופי שרפה כי לא גרם מעלתן לפי שעה הלא להיותם להרפה ולא שרפה ומ״ש ויפלו ביד דוד ובעבדיו לפי מזכות דוד וגבור הלד אמו רות שהרבה בה ו״ש גם כן עם פף׳ משות מלחמה והשק שרפה לחמותה וכו׳ ת״ר יאמר אמר הב״ה יבלו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הרבוקה ושרפ״י בני הנשוקה שנשקה לחמותה ליפרד ממנה שלא תגיירה עד כאן וזהו ויפלו ביד דוד כן דותו שנרבקה בעפ״ת וביד עבדיו כעבד בתלוניו והנה הכפוין הזה מכריע דרשת ת״ל בפסוק ויך תלחנן בן יערי אורגי׳ וכו׳ שיגל דוד כאמר דהל״ל הוה להודיע שהרבעת הלה כו׳

וידבר

הי"ז הוא להודיע כי ברצות יי' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שספר שכבר התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להשיב לו המלוכ' באופן שמי שהיה מונע הממלכה מדוד הוא בעצמו שם הש"י כלי להסב הממלכה אליו ולהסיר' ממשפחתו : הי"ח הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיפחד תמיד על מה שראוי הלא תראה כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשהאל אחיו ולא יירא מלבא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניהם קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה ג"כ למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקום שונאיו אע"פ שיבואוהו שלוחים או מכתב שאחד מהאנשים אשר הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו הלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכי' בשם דוד להשיבו לחברון ודוד לא ידע אך סבב זה יואב להמית את אבנר שם :

הי"ט הוא במדות והוא שראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונ' אשר יתכן שיחשב שמאתו נהיה שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ"ש כשיהיה בו מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקלל' הנפלאה ר"ל שלא יכרת מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו ואם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינה הזאת אשר תראה בה גנות הורגיו ולזה נשבע ג"כ שלא יטעם לחם או כל מאומ' לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהבי' כל העם וכל ישרא' להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שהאמין ישרא' כי באמת מאת המלך נהיה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יתרצו האנשים להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרים והגדולי' בתחבולה ובמרמה ולזאת הסיבה בעינה צוה להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמיתו בזאת התחבולה על משכבו : הכ' הוא שכבר למדנו מזה המקום על דרך הרמז כי ירושלם לא נתחלקה לשבטי' ולזה תמצא שכאשר היה דוד מלך על יהודה לבד היה יושב בחברון שהיא משבט יהודה אמנם אחר שהומלך על ישראל נעתק לירושלם וזה ממה שיורה שירושלם היתה לכלל ישראל וכבר התירו רבותינו הספק במה שנראה מספר יהושע שכבר באה לגורל יהודה ולגורל בנימין : הכ"א הוא להודיע שראוי למי שירגיש שנתחדשה לו הצלחה שישתמש בשיגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא הש"י ממלכתו בעבור עמו ישרא' והוא עתה באופן מההשגח' האלהית נוסף על מה שהיה מקודם זה השתדל לקחת נשים ופילגשי' לחשבו שהבני' שיולידו עתה יהיו יותר ראויים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשוני' לא מלך אחד כי אשר היו חושבים מהם למלוך נהרגו ומאלו הבנים שהוליד עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים : הכ"ב הוא להודיע ולפרסם הצלחת דוד בכל מלחמותיו להיות הש"י עמו מפני עשותו הישר בעיני יי' כמו שנתפרסם בכל אלו הספורים רק בדבר אוריה החתי ולזה ג"כ אמר וילך דוד הולך וגדל ויי' צבאות עמו ולזה תמצא שספר כי דוד ואנשיו שרפו את עצבי הגוים אשר הגיעו לידם להעיר כי דוד היה מייסיר אנשיו בכל עז להתנהג בדרכי התורה : הכ"ג הוא להודיע שאף על פי שהש"י שליט בכל אשר יחפוץ הנה יבקש במה שיעשהו הסבות הנאותות כשאפשר לו זה ולא יחדש המופתים אם לא כשיביא לזה הכרח ולזה תמצא שכאשר שאל דוד ביי' היעלה אל פלשתים בהנטשם בעמק רפאי' באהו דבר הש"י שלא יעלה אליהם אך יסב אחריהם ממול בכאים בדרך שלא יראו אותו פלשתים וכשמעו קול הצעדה בראשי הבכאים אז יחרץ לעלות אליה' כי או לא ירגישו בקול צעדי חיל דוד לחשבם שהוא קול הצעדה אשר בראשי הבכאים וזה ממה שיעזור מאד לדוד לנצח את פלשתים ואפשר גם כן שתחובר בזה הענין סבה אחרת והיא כי אולי אז יגיע עת תמוט בו רגלם כי הש"י כמנהגו גם כן שימתין לפעמים כאמרו לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם ואמר וגם רשע ליום רעה : הכ"ד והוא במצו' הוא מה שלמדנו מזה הספור כי מה שאמרה תורה בענין ארון יי' בכתף ישאו הוא הרחיקה שלא ישאוהו בזולת זה האופן ולזה תמצא שפרץ יי' פרץ בעזא על אשר לא נשאו הארון באופן הכתוב בתורה כמו שנזכר בספר דברי הימים על דבר זה הספור ולזה השתדל דוד אחר זה שישאו הלויים ארון יי' באופן הנזכר בתורה : הכ"ה הוא לפרסם ענין קדושת ארון יי' הנפלאה עד שתכף שיפלו דבר מקדושתו יגיע הש"י על דרך מופת אלו העונשים הנפלאים כמו שמצאנו באנשי בית שמש שהיתה בהם מגפה גדולה כי ראו ארון יי' ובזה המקו' בענין פרץ עזא כי זה כלו ממה שיוסיף האמנה בענין קדוש' התורה ושהיא נאצלת מן הש"י : הכ"ו הוא להודיע שמה שראוי לעבודת הש"י ולכבודו ראוי שיעשה בשמחה ובטוב לבב ולזה ספר מה שעשה דוד להפלגת השמח' בזה הענין כשהביאו הארון למקומו אשר נטה לו דוד והיה זה כן לפי שעבודתו ית' איננה דבר יכבד על האדם אבל היא בעצמותה מושכת האנשים אליה בהפך הענין בנימוסי שאר האומות כי הם לא יקובלו כי אם על צד ההכרח והאונס כי את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם : הכ"ז הוא להודיע שראוי לכל אדם שיחשד עצמו במנהיגי הקדושה ויחשב כי אולי אין מנהגו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקום קדוש כי זה ממה שייסירהו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון יי' להביאו אליו לחשדו עצמו שלא יוכל לנהוג בו בקדושה הראויה ויקרה לו מזה עונש נפלא עד שנתבאר לו שברך יי' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון יי' ולשערו שאין פעלות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו הסכי' להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שבמקומות הקדושים ראוי שיתנהג האדם בקדושה יתירה :

הכ"ח הוא להודיע שמי שיכבד התורה באופן הראוי ויתנהג בה בקדושה תבואהו ברכ' השם ית' בכל אשר לו כי זה ממה שייסיר לעמוד על דבריה הקדושי' ולהתנהג בהם אשר ימשך מזה דבקות ההשגחה האלהית לאד' כמו שנתבאר בדברי התורה ולזה זכר שכבר ברך יי' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד לנהוג בו מנהג קדושה יתרה ליראתו מפרץ עזא ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו : הכ"ט הוא במצות והוא להודיע שבשעת התר הבמות הותרה העבודה בזר ולזה ספר בזה המקום על דבר העלאת ארון יי' מבית עובד אדום כי דוד העלה עולות לפני יי' וזבח שלמים ואחר כך ברך העם בשם יי' צבאות וזהו מה שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה : הל' הוא להודיע שאין השמחה הראויה בעבודת השם ית' שיזבח האדם שלמים למלא בטנו אבל ראוי לשמח בו כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התור' במה שצותנו לשמח בחגנו שנשמח בזה העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמנה כמו שבארנו שם ולזא' הסבה תמצא בזה המקום ששמח דוד מהשלמים שזבח לפני יי' כל ישראל ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והיא חתכה גדולה מבשר השלמים והשלים להם המצטרך לשמחה מלחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל ויהיה ענינם מסודר לעבודת השם ית' לא לבקשת התענוג הגופיי : הל"א הוא להודיע שהיות' גדול שבאנשים ראוי שיהיה שפל בעיניו מאד לפני מעלת הש"י ר"ל במה שהיה מפזז ומכרכ' להראות עוצם שמחתו לעבודת הש"י ולא הראה לו בזה הענין גדולה על שאר האנשי' אבל השפיל עצמו כהם או יותר כי כן ראוי ולפי שגנתה מיכל זה המנהג הטוב שנהג דוד בזה וחשבה שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כל כך לפני הש"י מנע הש"י ממנה פרי הבטן : הל"ב הוא להודיע שאין ראוי במה שאפשר שתגיע לאדם ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה חסרה והמשל שאין ראוי לנביא שישפט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין שיבאהו דבר יי' על הדבר שנשאל ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה יי' לכם ולזה תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד האומד כששאל ממנו דוד אם יבנה בית יי' ישים בו ארון יי' והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי יי' עמך הנה השיגתהו בזה החרטה והוא שכבר אמר לו הש"י בנבוא' בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על צד האומד : הל"ג הוא להודיע כי במשכן שילה לא נבנה בית לארון יי' ואע"פ שהיה שם בנין כתלים הנה לא היה מקורה ולמעלה אבל היה עליו אהל ולזאת הסבה אמר כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישרא' ממצרי' ועד היו' הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן : הל"ד הוא להודיע שהדברי' הנעשי' לפרסם גדולת השם יתעלה ראוי שיעשו על יד מי שהוא גדול יותר בעיני האנשים כי בזה תתיישר יותר ההגדלה וההאדרה לש"י ובהיות הענין כן והוא מבואר בדוד כי הוא לקחו מאחרי הצאן למלוך על ישראל לא הסכים השם יתעלה שיהיה נבנ' בית המקדש על ידו כי הוא בא להעיר על גדולת הש"י אשר איננה דבר נתחדש בו אחר שלא היה ולזה בחר שיבנהו שלמה שהיה בן מלך מלידה ומבטן ומהריון ולזאת הסבה גם כן נוכל לומר שהיה אחר שרצון הש"י באיש נבחר שיהיה בן מלך מהריון לזה לא צוה הש"י לא' מן השופטים והמלכים אשר היו לפני דוד לבנות לו בית והנה איש בשת אע"פ שהיה בן מלך לא היה בן מלך מהריון כמו שיתבאר במה שנזכר ממספר השנים שהיו בין יציאת מצרים ובנין בית המקדש וכבר הארכנו בזה בספר שופטים ועוד כי לא רצה הש"י שתשאר לו המלוכה ולזה גם כן בחר הש"י שיהיה זה הבנין נעשה על יד שלמה כי לו ולזרעו נתנה הממלכה מי שהתמיד העולם להיות נמצא' ר"ל כי כשתהיה מלוכה בישראל תהיה לו וראוי שיהיה זה נעשה על ידו להעיד כי גדולת הש"י אין לה קץ וסוף ועוד נכללה בזה סבה אחרת והיא מפני כי אין מדרך הש"י לעשות כי אם הטובות כי הרעות כשיעשה אותם יעשם מצד מה שהם טובות והיה ראוי שלא יהיה זה הבנין נעשה על יד דוד כי דמים רבים שפך כמו שנתבארה הסבה בזה הספור בספר דברי הימים ואולם שלמה היה ראוי לזה מפני שכל ימיו היה לו שלום ולא נלחם מלחמות עם שכבר נתקבץ בזה תועלת אח' והוא כי כשנגרם החטא חורבן בית המקדש אולי אם היה נבנה על יד דוד היו מתיחסים חורבן הבית לדוד מצד רוב הדמים אשר שפך ורוב הרעות שקרו לו בימיו ורוב הרדיפות שנרדף ויאמרו כי פעולותיו גם כן הם כך ר"ל שראוי שיקרום מקרים לקושי ויהיה זה סבה אל שלא יסורו מחטאיהם בסבת העונש שיביא הש"י עליה' ואולם כשהיה הבנותו על יד שלמה סרה זאת הטענה כי היה איש מנוחה מאד וכל ימיו היה לו שלום מסביב :

הל"ה הוא להודיע שמלכות בית דוד לא תכל' ותפסק הפסק עולמי אבל תשאר נצחית ואע"פ שתפסק זמן מה ולזה אמר וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירו אותו מעם שאול ר"ל שלא תסתלק ממנו הממלכה לגמרי להנתן לאחר כמו שהיה הענין בשאול ולזה גם כן אמר וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם ר"ל כל הימים שהעולם נמצא ואם תספק עלינו ממה שאמרה חנה וישב שם עד עולם שלא היה זמנו כי אם ימי חיי שמואל אמרנו לך כי הענין שם יחייב שיהיה שוב העולם לזמן שמואל כי לא יתכן שישב שם אחר מותו ואולם בזה המקום שב בהכרח אל העול' לא אל חיי שלמה ולזה אמר דוד לאמר יי' צבאות אלהים על ישרא' ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך להורות כי תמידות זה כתמידות זה ואולם תמידות ישראל התבאר בתורה בדבר הקללות כמו שבארנו שם וזה מורה על נצחיות מלכות בית דוד :

הל"ו הוא בדעות והוא לבאר שהייעודים אשר לא יקחו זמן מה אבל יקחו כל הזמן יש בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצ' כי כששמע דוד זה הייעוד הנפלא שיעד אותו הש"י על יד נביאו התעורר להתפלל אל השם יתעלה שיתקיים לו הייעוד ההוא כי תפלת דוד אפשר שתעזור בזה לפי שכבר היתה רוח הקדש שורה עליו כאמרו רוח יי' דבר בי ומלתו על לשוני וכבר התפרסם זה מספר תהלים אשר זכרו דוד ברוח הקדש ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ולא יוסיפו בני עולה לכלותו כי זה מחוייב מצד ברית הש"י עם האבות כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה ואפשר עוד שמה שאמר בכאן ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה הוא רמז למלכות משיח בן דוד כי אז יתאמת זה לפי מה שנתבאר מספר דניאל וממקומות רבים מדברי הימים והנה הודיע לו הש"י בזה המאמר תכלית והצלחה שתהיה למה שיצא מדוד ואחר זה באר מה שיהיה אחרי דוד ואמר והגיד לך יי' כי בית יעשה לך יי' :

הל"ז טוב תכונת דוד שלא נלחם עם הגוים ההם לכספו על הממון אבל לעלות התורה האמתית ולהכניע החולקים עליה ולזה תמצא כי כשנלחם דוד על אותם המלכים והכניע אותם לא נטה לקחת השלל לעצמו אבל לקח אותו ליי' לבאר שלא מפני תשוקתו אל השלל היה נלחם עמה' אבל מפני הפסד דעותיה' ואמונותיהם ובזה היה עוד תועלת לבאר כי יי' נלחם בישראל ולזה היה מקדיש דוד ליי' הכסף והזהב והנחשת אשר בא אליו כי הוא הסבה בכל זה : הל"ח לפרס' שכב' נתקיי' הייעוד שנזכר בתורה כאמרו דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב כי זה נתאמת על יד דוד שהשכיב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל אחד להחיות : הל"ט הוא להודיע יושר דוד שכבר היה עושה משפט וצדקה לכל עמו לא היה מעלי' עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך הגון וראוי ולזאת הסבה זכר גם כן שכבר חרד דוד אם נותר איש לבית שאול ויעשה לו חסד יי' בעבור יהונתן ולזה ג"כ ספר שגם לחנון בן נחש השתדל דוד לעשות חסד להשיב לו גמול תחת החסד שגמל לו אביו : המ' הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בחייו הלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה שעשה בניו שרים כי לולי זה לא היה חופא אמנון עם אחותו ולא מרד אבשלו' בו ולא קרה לאדוניהו מה שקר' וזה מבואר מאד : המ"א הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם ית' שעם עשות דוד חסד לחנון בן נחש כלי להשחית בני עמון ועוזריהם כי זה היה סבה אל שילקח חנון עבדי דוד וביישם ובזם בתכלית מה שאפשר והם בעצמם היו סבה להדיח על עצמם הרעה לחשבם כי נבאשו בדוד : המ"ב הוא להודיע שאין ראוי לאד' שיפנ' אל התענוגים בעת היות חברו בצער הלא תראה כי אוריה החתי לא הסכי' בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר"ל שהיו חונים על

פני

פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בתתו אז לעצמו התענוגים עד
שחשק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ותהר לו כי זה היה סבה
אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כשראה שלא
נשלם לו מה שחשב שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכסה קלון דוד : הכ״ב הוא
להודיע קיום יעודי הש״י אשר ייעד לדוד על חטא אשת אוריה החתי וא״ך עמקו
מחשבותיו לסבב שתצמח מביתו הרע׳ ויצ׳ משם מי שימרוד בו וישכב עם נשיו לעיני
השמש ונגד כל ישראל והוא היה אבשלום והנה של׳ תחת כבשה ארבעתים בשני
הפנים וזה כי הוא לקח אשה אחת ואבשלום לקח ממנו עשר פלגשי׳ והוא המי׳ אוריה
ומתו מבניו ארבעה והם אמנון ואבשלו׳ ואדניה והבן הנולד אז לבת שבע והנה ידוע
כי הבן הנולד לבת שבע מת בעבור זה החטא כמו שנזכר בזה המקום ולפי שענין
מרד אבשלום צמח מענין ענות אמנון את תמר אחותו וענין החזקת אדניה במלוכה
היה סבה לו דבר אבשלום כי חשב היותו מלך בעבור שנולד אחרי אבשלום הנה
יתאמת שמיתת אלו השלשה היתה על דבר זה החטא לפי שהוא גם כן שפט כי בן
מות האיש הזה אך הבטיחו נתן הנביא כי הש״י העביר חטאתו בזה העונש האח׳שזכ׳
ולזה לא ימות והנה הוא שכבר צמחה כל הרעה הזאת מביתו לפי שיונדב שנתן העצ׳
לאמנון היה אחיו ואמנון היה בנו ותמר בתו ואבשלו׳ היה בנו וכן היתה מיתת אדניהו
על יד שלמה שהיה מביתו : המ״ד הוא להודיע שאע״פ שגזר הש״י להביא רע מה
שאין ראוי לאדם מלהמנע להתפלל לו להעביר הרעה ההיא כי חנון יי׳ ונחם על
הרעה ולזה תמצא שאע״פ שייעד הש״י לדוד על יד נביאו כי מות ימות הילד ההוא
הנה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלצום צום והיה שוכב ארצה לרוב ההכנע לפני
השם ית׳ אולי יחננו יי׳ וחי הילד ומזה המקו׳ למדנו שמה שאמרה התורה וכי תבאו
מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגומר הנה
הרצון בו עם התפלה והתענית כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה :

המ״ה הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לצום ולהתפלל על הצרה אחר שכבר
הגיעה כי אין ראוי להתפלל על הדבר הנמנע האלהי׳ אם לא היה המתפלל
נביא והיה שואל זה על דרך המופ׳ ולזה אמר דוד למה זה אני צם האוכל להשיבו
וגומר וכבר בארנו זה בביאור התורה ממה שאמר על הצר הצורר ולא שכבר צרר :

המ״ו הוא להודיע שכבר נבחר שלמה מלידה ומבטן ומהריון לזה נקרא שמו מאת
יי׳ ידידיה להורות על שהש״י אהבו : **המ״ז** הוא להודיע שמה שיכבשו
יחידים מישראל לא תנהג בו קדושת ארץ ישראל ולזה דקדק יואב בעת שלכד את
עיר רבה וקרא שמו עליה ולזה שלח אל דוד שיבא שם עם יתר ישראל כדי שיהיה
שם המלך וכל ישראל ויהיה זה הכבוש מיוחס לכלם :

המ״ח הוא להודיע לכל אדם שראוי שישמר מעצת היועצים הרעים ומהפעלות
המגונות הלא תראה מה שקרה לאמנון מפני שמעו לעצת יונדב עם
מה שהיה בדבריו מהפיוס לו :

המ״ט הוא להודיע שזרע יפת תאר אשר יהיה מהביאה הראשונה שנבעל׳ בגיות׳
אינו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון כאמרו
ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך :

הנ׳ והוא במדות והוא מה שלמדנו שעני׳ השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו
למרע ועד טוב כאמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא
אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהורג נפש בשגגה
והוא לא שונא לו מתמול שלשום יוכר בזה האופן כי אנחנו לא נדע מה שיש בלבו
אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה
על הרציחה ההיא כי גדול עונו משיכופר על ידי גלות :

הנ״א הוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב במה שנשאל ממנו אם אפשר שיקרה
ממנו נזק קודם הסכימו לדבר השאלה ההיא הלא תרא׳ כי דוד בעבור שלא
התישב על מה ששאל ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמת׳
אמנון כי כבר היה לו לדוד לחוש לו בדבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על
דבר תמר אחותו … על דוד את הרעה מביתו
כי בחינת אמנון היה מסלול … מדברי זה הספור :

הנ״ב הוא להודיע שאין ראוי לבקש דבר … שלא יתן בקשתו
ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום
עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת :

הנ״ג הוא להודיע שמי שיירא אם יבקשו ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד
שימנעהו הנה ראוי שיבאו אליו בענייניים דומים לדבר ההוא אשר ישוער
שהוא ישפוט בהם לפי הדרוש ואחר זה כשיעתיקהו אל הנושא שתהיה בו השאלה לא
יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה תמצא כי מפני שהיה ירא
יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי יחס לבבו על
דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שידומה לזה ממה שספר לו האש׳ התקועית וכאש׳
נתבאר מדבריו שהוא חמל על ההורג ונשבע שלא יפול משערת ראשו ארצה אז היה
קל להשב השאלה ש שישיב המלך את נדחו ובזה נתרצה המלך לעשות בקשת יואב :

הנ״ד הוא להודיע כי יש מין מן הנזירות יהיה בו אדם נזיר עולם ויגלח משנ׳
לשנה כמו שנרא׳ מענין אבשלום במה שהיה מגלח ראשו משנ׳ לשנ׳ כי
כבד עליו לפי מה שזכרנו בביאורנו לזה הספור : **הנ״ה** הוא להודיע שהזרע
שיבא מיפת תאר הוא בלתי ראוי כמו שהעיד׳ עליו התורה בפרשת כי תצא למלחמ׳
כמו שבארנו שם הלא תראה איך היה ענין אבשלו׳ בתכלית הרוע והו׳ היה בן יפת
תאר לפי מה שיתבאר מעני׳ תמר : **הנ״ו** הוא להודיע איך ענש השם אבשלום
שכבר היו לו שלשה בני׳ וכלם מתו קודם מותו על שהוצרך לבנות מצבה וקרא שמו
עליה כי אמ׳ אין לו בן שיקרא שמו עליו : **הנ״ז** הוא להודיע כי אין היופי עדות
על יושר הלב ולא יושר הדברים כי לפעמי׳ יעשה אד׳ זה על דרך תחבולה כמו
שתמצאו באבשלום שמדבריו לישר׳ היה נרא׳ שהוא איש חסיד ורודף הצדק והיושר
והיה זה כלו על צד התחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אף על פי שהיה היפה
שבישראל לא היה טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה
לב ישרא׳ ועם זקני ישראל כי כלם היו נסכמים בהריגת דוד כמו שנתבאר מעצת
אחיתופל : **הנ״ח** הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת
עצה מפני הפלג׳ רוע המקרי׳ אשר יקרו לו ולזה תמצ׳ שהתנהג דוד בחכמ׳ נפלאה
בכל זה העני׳ בברחו מפני אבשלו׳ בנו וזה שהוא יר׳ אם ישא׳ שם שינצחהו אבשלו׳
בנו כי כבר ייעדו הנבי׳ שיקי׳ השם רעה מביתו ויתנו נשיו לרעו וישכב עמהם
לעיני השמש ולעיני כל ישראל והנה לא הי׳ אפש׳ שיתקיים אם ישא׳ שם דוד אם לא
בשיפול דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך
מזה גם כן אם יתקיים ייעוד הש״י שינצחהו אבשלום במקום אשר ברח שם ולזה
הניח דוד שם הפלגשי׳ לבד כי יותר תעש בזה היה לו מן הגנות והצער אם ישכב
אבשלום עמהם ממה שיקרה לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה ברח המלך ברגלית כדי
שלא יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה יתכן לו שישלם המלט מן אבשלום ולזאת
הסבה גם כן לא רצה שישאו לו ארון יי׳ והניח שם אנשי׳ טובים יוכל לבטוח בהם
שיגידו לו האמ׳ להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעשו׳ כנגדו והשתדל לשלוח שם
איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל הטוב׳ ועם הכנתו עצמו לטוב העצה הכין
עצמו לתפלה ולזה התפלל לש״י שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר
ונדכה והיה הולך ובוכה וראש לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן
גרא להכנע בתכלית מה שאפשר אל הש״י אולי יחננו יוצרו ונחם על הרעה והכין
עצמו עם זה למלחמ׳ לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפים ושרי מאו׳ :

הנ״ט הוא להודיע כי גם בעת הרעה על הצדיק לא יעזבנו הש״י ביד הרש׳ ולא
יסיר השגחתו ממנו לגמרי הלא תראה כי עם היות דוד נרדף הוכחנו
ענינים רבים לו להצלתו עד שבבחורים שהיו שם בני ימיני שהיה ראוי שישנאו
דוד הוכנה שם אשה החביאה אחימעץ ויהונתן באופן שהשלימו המבוקש מדוד
לדעת מה שיסכימו לעשות אבשלום וישראל כדי שיוכל לקחת עצה להמלט ממה
שחשבו לעשו׳ כנגדו ומצא ג״כ בדרכו רבים נשאו לו מנחה ולעם אשר ברגליו כי לא
יגרע הש״י מצדיק עיניו ובעת המלחמ׳ ג״כ נפלו עם אבשלום ואבשלום ביד אנשי
דוד כי כבר סבב הש״י שנפוצו ישראל הנה והנה לברוח והיה זה סבה אל שנפל
אבשלו׳ ביד עבדי דוד ולא יכול לברוח כי כבר סבב הש״י והי׳ תלוי בלב האלה :

הס׳ הוא להראו׳ עוצם בטחון דוד בשם ית׳ עד שצוה יואב ואבישי ואתי שיחמלו
על הנער אבשלום ולא ימיתוהו להשענו שכבר ינוצח אבשלום וצבא ישראל
אשר עמו מפני רדפם אותו על לא חמס בכפיו וזה ג״כ הורה על טוב תכונת דוד
שלא היה רוצה לשלם לו מדה כנג׳ מדה אך לא יכול דוד למנוע זה כי מן השמים
נלחמו עם אבשלום שיפול ביד פשעיו עם שבזה נתישר הדבר שתהיה המלוכה
לשלמ׳ כאשר גזר הש״י והנה היתה תכונ׳ דוד חזקה בזה הענין עד שכב׳ נתאבל על
אבשלום זה האבל הנפלא הנזכר בזה הספור : **הס״א** הוא להודיע שאין ראוי
לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את אחימעץ מלבשר
אל המלך דבר דוד הריג׳ אבשלום ולזה אמ׳ לו לא איש בשור׳ אתה היום הזה על זה
הענין ובשרת ביום אחר כאשר יקר׳ דבר טוב ישמח בו דוד אז אשלח הבשור׳ בפיך
ולפי שחש׳ אחימעץ שישמח בה דוד בקש שירוץ הוא לבש׳ אל המלך זאת הבשורה
וכאשר הרגיש שידאג המלך בזה לא רצה לבשר זאת הבשור׳ וכזה תמצא שאמר
המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב
לבשר הבשורה הרעה : **הס״ב** הוא להודיע שראוי שיתנהג האדם בחכמה גם
בעת האבל והצע׳ ולא יסור ממנו הצער טוב העצה הלא תראה כי תכף שהרגיש דוד
מה שיקרה לו מן הנזק אם יראה לעבדיו שהו׳ דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת
הסבה קם ושב בשע׳ להראות שאינו מצר על מיתתו ולזאת תמצ׳ שהתנה׳ דוד בחכמה
נפלאה בעני׳ השבתו למלכותו ולזא׳ הסבה בעינה שלח לבקש בדברי שלום והכב׳
ואחוה מהיות׳ קרובי׳ אליו שישתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שיהי׳ בלבו עליה׳ על
אשר מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא להשיב
אל המלך כדי שימהרו להשיבו באופן שלא יקדמו להם ישראל כי זה יהיה בשת להם
ולזאת הסבה ג״כ שלח לעמש׳ ג״כ בזה האופן ונשבע לו שיעשהו שר צבא תחת יואב
והנה רצה המלך שיסכימו זה זקני יהוד׳ כי לא ידע מה ילד יום כי אולם יקים לו
הש״י שטן אחר כי במעט סבה יתרצו ישראל להמליכו עליהם לבטחם על ענין דוד
ולחשבם כי נבאשו בעיניו ולזאת הסבה תמצא דוד שמחל לשמעי בן גרא את דבר
הקללו׳ אשר קללהו ונשבע לו שלא ימות ליראתו שיהיה לשטן לו ולזה ג״כ תמצא
שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשטן מהר דוד להפילו טרם יתחזק ענינו כי
אז יכבד לו יות׳ ואולי ימותו בזה רבים מישראל ולזה השתדל למהר להמיתו לבדו :

הס״ג הוא במדו׳ והוא להודי׳ שראוי להתרחק מלקבל לשון הרע הלא תראה כי
על לשו׳ הרע שספ׳ ציבא על מפיבוש׳ ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את
השד׳ אשר היה לבחול וכאשר תבא׳ שקרת הדברים ההם הוצרך להשאיר מהעונש
ההוא קצת מפני ההטבות שהטיב לו ציבא בעת היותו נרדף והנה הסכימו ז״ל שכל
מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק
המלכו׳ קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שעון קבול לשון הרע קשה
מאד הלא תראה מפני מה שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה
נפשות מישראל : **הס״ד** הוא במדו והוא להודיע שראוי למקבל הטובה שישלם
גמול למיטיב על הטבתו ולזה ספר שכבר נתעל׳ דוד עם ברזלי והעביר אותו כמה׳
להיטיב לו כאשר שאל ברזלי : **הס״ה** הוא להודיע שראוי לכל אדם להיות
מפחד תמיד כשהיתה שם סבה מביאה אל זה ואם כבר ירא׳ בתחלת המחשב׳ שלא
נתישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד
מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר״ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב
ביד יואב עם כל זה לא פחד לחשבו שזה לא היה לכונה שיכהו אך מקרה היה
שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות : **הס״ו** הוא להודיע שאין ראוי
שימסרו נפש׳ להריגה בני העיר בעבור הצלת נפש אחת מישראל כשהיה האיש
ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבא׳ גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה
כשבע בן בכרי לא הותר להם זה לפי המקומו׳ הכוללי׳ שזכרנו בפתיחת באורנו
לדברי התורה ולזה תמצ׳ שהסכימו אנשי העיר ההוא להרוג שבע בן בכרי להסיר
מעליה׳ אנשי המלחמה שהיו משחתי׳ להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי
אם לא יתנוהו להם כי אם לא יתנו׳ להם הם ג״כ מורדי׳ במלכות ויתחייבו מיתה
ולזא׳ הסבה תמצא שספרה האשה החכמ׳ שהיתה שם כי בני העיר ההיא אינ׳ מורדת
במלכות אך הם שלומי אמוני ישרא׳ : **הס״ז** הוא להודיע כי העונש לא יבו׳ בזולת
מרי ולזה ספר שכבר היה רעב בימי דוד שלש שני׳ שנה אחר שנה והי׳ זה אצלם דבר זר
מאד לחוזק השגח׳ הש״י על דוד ולזה בקשו לדעת במה היתה החטאת הזאת וכאשר
נתאמת להם שבסבת חטא הגבעוני׳ היה על מה שרדפם שאול והרג׳ והשמידם
מהתיצב בכל גבול ישר׳ כי כבר עבר בזה על השבוע׳ שנשבעו להם נשיאי העדה
פייסו׳ באופן אחד ולא נתרצו עד שנתרצו בזה האופן שבקשו שהי׳ בו מהאכזריות
מה שלא יעלם והנה זכר כי בזה נעתר להם השם ית׳ לארץ :

הס״ח הוא להודיע שהש״י יקח נקמ׳ ממי שיונה השפלי׳ וירדפ׳ לחשבו כי אין
בשער עוזרת׳ ולזה תראה שיות׳ נענש שאול על הריגת הגבעוני׳ ורדיפת׳
ממה שנענש על הריגת נוב עיר הכהנים והנה היה זה לשתי סבות האחת כי מי
שיסתבך בזאת התכונה הפחותה ר״ל לרדף השפלי׳ ימצאהו לו תמיד מה שאין כן
ברדיפ׳ הבלתי שפלי׳ והב׳ כי בהריגת הכהנים אשר בנוב היה שאול כלי להשלי׳
מה שייעד הש״י מהרע לבית עלי ולזה לא מצאנו כשזכר חטאת שאול שיזכור זה
החטא והנה האריך בפרטי אלו הספורי׳ להוסיף האמנ׳ בהם :

וידבר

רש"י

ביום הציל יי' אותו · לעת זקנותו לאחר שעברו עליו כל צרותיו וניצל מכולם : ומכף שאול · והלא שאול בכלל היה אלא שהי' אויבו ורודפו מכולם כיוצא בו השעה עשר איש ועשהאל כיוצא בו לכו וראו את הארץ ואת יריחו וכיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת בת פרעה : סלעי ומצודתי · לשון חוזק הם סלע כמשמעו מצודה היא מצודת יערים שקורין פליי"שאיין בלע"ז ועל שם נס שנעשה לו בסלע המחלקות והמצוד' בחורשה : ומפלטי לי · מפלטי עם צבא ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי כשאני לבדי כגון מן ישבי בנוב : צורי · לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות אברי"אמש בלע"ז : ומנוסי · שהייתי נס אליו לעזרה : אחסה · לשון כיסוי שהייתי מתכס' לעזרה. משגבי · סומכני : מהולל אקרא יי' · כתרגומו בקראי לו אהודנו לפי כי מאויבי אני בוטח שאושע ויתכן לפתור אקר' ואושע לשון הווה : אפפוני · הקיפוני · משברי מות · כתרגו' כאיתא דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים שהאש' יולדת שם : נחלי · גייסות שוטפות כנחל : חבלי

כב

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל׃ וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃ אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃ מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃ כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יבעתני

וירבר וְשַׁבַּח דָּוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ יָת פִּתְגָּמֵי תוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַל כָּל יוֹמַיָּא דְשֵׁיזֵיב יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מִיַּד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַף לְדָוִד שֵׁיזְבֵיהּ מֵחַרְבָּא דְשָׁאוּל׃ וַאֲמַר יְיָ תּוּקְפִּי וְרוּחְצָנִי וּמְשֵׁיזְבִיָתִי׃ אֱלָהִי אֱלָהִי דְּאִתְרְעִי בִי קָרְבַנִי לְדַחַלְתֵּיהּ תּוּקְפִּי דְּמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהֵב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן לְאִתְגַּבָּרָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבַי רוּחְצָנִי דְעַל מֵימְרֵיהּ אֲנָא רָחִיץ בְּעִידַּן עָקָא מְגִין עֲלַי מִבַּעֲלֵי דְבָבַי וַאֲמַר לַאֲרָמָא קַרְנִי בְּפוּרְקָנֵיהּ סוֹמְכָנִי דַהֲוָה מֵימְרֵיהּ סָמֵךְ לִי כַּד הֲוֵיתִי עָרִיק מִן קֳדָם רוֹדְפַי פּוּרְקָנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבַי וְאַף מִיַּד כָּל חָטוֹפִין שֵׁיזֵיב יָתִי׃ מהלל אֲמַר דָּוִד בְּתוּשְׁבָּחָא אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ דִּבְכָל עִידָּן מִבַּעֲלֵי דְבָבַי פָּרִיק יָתִי׃ כִּי אֲרֵי אַקִּיפַתְנִי עָקָא כְּאִתְּתָא דְיָהֲבָא עַל מַתְבְּרָא וְחֵילָא לֵית לַהּ לְמֵילַד וְהִיא מְסַכְּנָא לִימְמַת סִיעַת חַיָּבִין בעתת

אפפוני ד' בקריאה וסי' כי אפפוני משברי מות · אפפוני מים עד נפש · אפפוני חבלי מות · וחברו דהלילא :

רד"ק

וידבר דוד לייי' · שיר' זאת חבר' דוד בסוף ימיו כשהניח יי' לו מכל אויביו ואמ' ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהילי' ומתחלפ' במקומות במלו' והענין אחד וי"ת השירה הזאת על הצלת ישראל מאויביהם גם דבר פרע' זכר בפסוק עלה עשן באפו : סלעי ומצודתי · שהייתי נשגב בו מאויבי : ומפלטי לי · הוא קל הלמ"ד וכמוהו רבים מבניין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו"ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו"ד של ומפלטי נוספ' וחינכ' לכינוי כי"וד המגביהי לשב' היושבי בשמים : אלהי צורי · אמר שאלהי שמוך יהיה צורי שם לא הוזר ובתלים אלי צורי ושניה' תואר ואפשר כי צורי לעולם שם ר"ל כי הוא החוזק שלי וכל צור עולמים חוזק העולמים וקיומם : וקרן ישעי · דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חזקים וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם : מחמס · מאנשי חמס וכ"תי ואף מיד כל חטופין ואנסין שזיב יתי : מהולל אקרא יי' · כשאני מתפלל ואקרא יי' מהולל שאהללנו בתהלותי אז מן אויבי אושע : משברי מות · הם הצרות החזקות שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע המחלקות ופי' משברי כי הצרות שוברות לב האדם באנחותיו ולאנחותיו או פי' משברי על דרך משל כאילו אמ' גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי עברו ונקרא הגל כן לפי שהוא נשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למות : נחלי בליעל יבעתוני · על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצר' הגדולה ובליעל אמ' על כל רשע ורשע מאויביו או יהי' בליעל שם הרשע ויונתן תרג' סיעת חייבין והפסר לפרש נחלי מן נחלה מכהך : חבלי

מנחה קטנה

וידבר דוד וגו' מע"פי ששאול היה מסונאיו הראשוני' מזכירו לבסוף כאומר על כולם והטעם לפי שע"י שאול היה מגורש מא"י ושיה זה כ"כ גדול בעיניו כמובא כמ"ש כי גרשתני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ומ"כ פרשו שאול בפני עצמו כיון שגרשו מהסתפח בנחלת ה' שי' קשה בעיניו הדבר מכל אשר אירעוהו כל שונאיו : ה' סלעי וגו' לומר הלא כאשר ה' סלעי מהארי והדוב שגם שכ' הם הכתי בעזרו ית' וע"כ ומצודתי בגליות שמזה לקחתי ראייה להכות גליות כאמרו גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך והיה הפלשתי הזה כאחד מהם שלא לחנם נעשה לי נס זה ומפלטי שהפלטתי' בלכתי להביא מאתים ערלות אחר מפטה גליות · אלהי צורי שנתן כח ומוו להכות ארבע ילידי הרפה גבורי חיל שנפלו בני הנטוקה ביד בני הדנוקים · ועל כן אחסה בו כאשר היאל יגמור בעדי להושעני · וקרן ישעי שניה שמשחני בקרן כמ"ש חנה רמי קרני ולא רמי פכי ות המשיחה היה לי ליסוד שנמשכה מלכותי לבני אחרי : מחמס תושיעני ע"ד שאמר בגמרא שהי' דן את הדין והי' משלם מביתו אם אין לחייב לשלם ונקם שלא יבואו ישראל לרמאות לעשות כנופיא עליו כדאי' בגמ' וזה מחמס תושיעני : מהולל אקרא ה' מעין מה שאמר בר' חייא ובניו כשהיו מתפללין ואמרו משיב הרוח ונשיב רוחא ומוריד הגשם ואתא מטרא ע"ד זה יאמר דוד מהלל אקרא שהוא בקרוא אותו יתברך מהלל מיד ומושיעי מאויבי ומאויבי אושע · ע"ד עוד הם מדברים ואני אשמע : חבלי

פי' רבינו ישעיה

סלעי · סלע גדול שאדם עומד שם ואויבי' יכולין לכובשו וכן מצודתי מלשון וישב דוד במצודה ומבצ'היא · ומפלטי לי · הי"וד יתר : משגבי ומנוסי · המשגב שאדם נס ובורח אליו למלט יקרא מנוס : אפפוני משברי מות · הקיפוני גלי מות כמו כל משבריך וגליך :

רלב"ג

וידבר דוד לייי' עד סוף הספר·

ביאור המלות : סלעי ומצודתי · הם ענין חוזק כי ברוב יהיו הבניינים החזקים על שן סלע ומצודה הוא הבנין החזק : ומפלטי · ר"ל ומציל אותי מהרעות אשר אני בהם והרצון בזה יי' לי סלעי ומצודתי לא אצטרך למקום חזק ולמציל אחר : אלהי צורי · ר"ל אלהי חוקי : וקרן ישעי · ותוקף ישעי והמשיל התוקף לקרן כי הוא כלי לבעל הקרנים להסיר מאתו כל מזיק ולפי שהוא ישתמש בה גם כן להזיק וזה דבר לא יתכן שייוחס לשם ית' אמר קרן ישעי הוא להושיע ולהציל מהרע כי הש"י לא יעשה רע אם לא מצד מה שהוא טוב : משגבי · ר"ל חזקו ותקפי : ומנוסי · כמו שינוס האדם אל המקום הידוע לו שיתכן לו שימלט בו כי אין לי מנוס זולתי אל הש"י : מהלל אקרא יי' · ר"ל כשאקרא לשם ית' ואתפלל לו הנה יהיה קודם זה מהלל ר"ל שאסדר שבחיו תחלה כי בזה יתכן שתהיה התפלה נשמעת כי בספור השבחים ישלם לאדם הדבקות עם הש"י ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת מפני דבקו' ההשגחה בו : אפפוני משברי מות · ר"ל הקיפוני רעות שוברות מובילות אל מות או יהיה אפפוני מענין אף והוא מענין כעס כאמרו ויפל לאפיו ארצה והרצון בו שמו כעסם אלי ואפשר שיהיה משברי מות מענין אמרו כל משבריך וגליך עלי עברו והרצון בו על צד המשל גלי הים המביאים אל מות שמו כעסם אלי : ונחלי בליעל · נחלי רשע והנה קרא נחלי רשע הנחלים השוטפים ורצים בכח וזה כלו משל על הרעות הגדולות : חבלי

כלי יקר

וידבר דוד לה' וכו' חז"ל אמרו כי עשרה שירות נאמרו וזו א' מהם והתרגום הביאם בשיר השירים וחז"ל בשוחר טוב ביום הציל ה' אותו וכי ביום אחד הוצל מכף כל אויביו ומיד שאול אלא דהוה קשה שאול עליה מכל סונאי דאומות העולם וכן שמשון אמר להם השבעו לי אתם פן תפגעו בי אתם ושבקו יהי עם פלשתים וכן שלמה אמר אם נפשע מקרית עוז ע"כ :

ולע"דן לדקדק למה לא הביאו בשוחר טוב מהכרח שני הנזכר בספרי ובא' בילקוט סי' ח' ז"ל כיוצא בו מכף כל אויביו ומיד שאול שאול בכלל היה ולמה יצא אלא שהיה שקול כנגד כולם ולספרי קשה למה לא הביא ראיה מהיבת ביום כהכרח השוחר טוב הנזכר כאן · ועוד קשה שלא תרץ כלום לקושיתו שהקשה וכי ביום אחד הוצל מכף כל אויביו ומשאול והיינו יכולין לומר שמתרץ שאעפ"י שלא הוצל ביום אחד כתב הכתוב ביום הציל ה' אותו לומר שהיה שוה בעיני דוד הצלתו משאול כיום הצלתו מכף כל אויביו וז"ש ביום הציל כו' ונראה כי בספרי דברו בכמו' ואיכות ברע שהרע שאול לדוד שרדפו כשיעור כל שאר אויביו ולמד זה מהכרע שאול בכלל הי' ולמה יצא אלא שהיה שאול שקול כנגד כלם אמנם בשוחר טוב רצו ללמוד ענין זולת זה והוא שמלבד הצער שהיה לדוד מרדיפת של שאול מצד הרדיפה עצמה הנה היה לו צער כפול מעין יעקב ויירא יעקב מאד ויצר ויירא שמא יהרוג ויצר לו שמא יהרג כמו כן דוד בשאר האויבים של אומות העולם מ"ה לא היה ירא אלא שמא יהרג לא שמא יהרוג אמנ' בשאול היה ירא שמא יהרוג ומי שלח ידו במשיח ה' ונקה וז"ש בשוחר טוב מהכרע ביום הציל ה' אותו וכי ביום אחד הוצל ומשני דהוה קשה עליו שאול הכונה שאול קשה עליו להורגו לשאול ואפי' לשלוח בו יד לפי שהוא משיח ה' מכל סונאי דאומות העולם דקדק למה שאמר שלהיותם מאומות העולם לא הוה קשה עליו כל כך אם יהרגם אמנם שאול הוה קשה עליה לשלוח בו יד ובזה מובן אומרו ביום הציל ה' אותו שביום אחד ממש הוצל משאול שלא לשלוח בו יד ומכף כל אויביו של אומות העולם והוא שבו ביום שהוצל משלוח יד בשאול ובזכות זה ניתן לו יד וימינו רוממה על כל אויביו של האומות הנז' להכות בהם והוצל מהם וזה הכריח מענין שמשון שלא היה רוצה שישראל ישלחו בו יד פן יהיה מוכרח לשלוח גם הוא יד בהם ויענש לא כן בפלשתים בלתי ירא מהם וכן בשלמה אמר אם נפשע וכו' שלא נפשע מקרית עוז קשה ביותר כי אם יהרוג או יהרג קשה מאד אם כן בספרי דבר בכמות ואכות הרע שעשה שאול לדוד שהיה כנגד כלם ולכך יצא מן הכלל על שאר האויבים ולא הזכיר שם בספרי אויבים מאומות העולם שאם אויבים וכאן בשוחר טוב פרט מכל אויביו מאומות העולם לפי עניינו כדפרישי' והוא ענין נכון ויש סעד לדברי מדחז"ל בפסוק הנותן תשועה למלכים שהיה אומר דוד י"ר שלא אפול ביד שאול ולא יפול שאול בידי · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ומהרי"א חולק עליהם וסובר ששירה זו בבחרותו סדר דוד בעוד היותו בתוך צרותיו ועשאה כוללת כדי שבכל פעם ופעם שהיה הקב"ה מצילו מכל צרה היה משורר זאת השירה שסגורה בפיו וזהו שאמר את דברי השירה הזאת ביום הציל ה' אותו וכו' ר"ל שבכל יום ויום שהצילו מכף כל אויביו היה אומר שירה זו בכל יום מהם וז"ש ביום הציל ה' אותו וכו' וכן בכל יום שרדף אותו שאול וניצל ממנו היה אומר שירה זו וז"ש ומיד שאול והנה פרט מיד שאול לפי שאויביו הנזכרים במכף כל אויביו הנה הנם האומות הנלחמים עמו כמ"ש הלא משנאיך ה' אשנא אבל שאול אינו ראוי לכוללו בכללם שאעפ"י שהי' עוין את דוד לא היה ראוי שיקרא אויב לו שונא ולכך הוציא מכלל אויביו לומר ומכף שאול ולהיו' השירה הזאת כוללת על כל הצרות כתבה כאן בספר הזה ולא כתב זולתו מהמזמורים הפרטיים על צרה פרטית ושירה זו אחר שנאמר ונכתבה כאן כתבה גם כן בתלים וז"ש שם אשר דבר לה' וכו' שקודם זה היתה סגורה בפיו גם כן ספר תלים נעשה בזקנותו וראה לתקן בשירה זו כמה דברים אם לתיקון הדבר אם לביאור הכונה כי בתחלה היתה בינו לבין המקום והקב"ה יבין הכונה אמנם כאשר רצה להעלותם על ספר למוסרה ביד המתבודדים הוצרך לפרשה כדי שלא יטעו בהבנתה וביאור הפסוקים אזכרם אחד לאחד ואתן סיבה כפי דעתי באותו החילוף והחילופים יחדיו והנה היה החילוף הראשון שכאן אומר מכף כל אויביו ומכף שאול ושם בתלים הוא אומר מכף כל אויביו ומיד שאול והסיבה בזה מבוארת שהיה לפני הדבר שמתחילה היה אומר מכף מכף בשניהם ולעת זקנתו כשסדרה בתלים יפה בה הלשון ואמר מכף כל אויביו ומיד שאול שהוא תפארת בה' ציורים שיהיה בפל כענין אך במלות שונות ע"כ תורף דבריו :

ולע"דן שהדבר קשה שכל' שנעשית השירה הזאת כוללת וכללית ושהיה אומרה בכל שנה ושנה כי הרי תנינו לחז"ל שאמר אלהי צורי אחסה בו עשרה מיני קלוסים כנגד י' שונאיו ומי הם שאול דואג ואחיתופל · שבע בן בכרי · ושמעי בן גרא · שובך · גלית · ושלש' אחיו וכשם שקלסו בי' שמות כך קלסו בסוף הספר בעשרה הלולי' הללו אל בקדשו ע"כ שמאמר זה מכריע כשיטת רש"י ז"ל שנעשית אחר שניצול מכל צרותיו אחר שידע כבר שהיו אויביו עשרה כיון שסדר כנגדן י' קילוסין שאילו היה בתחלת ימיו לא ידע שיהיו עשרה לעשות עשרה מיני קילוסין גם מ"ש מהרי"א ז"ל שלעת זקנתו כשראה לחבר השירה הזאת בתלים דקדק בה יקשה דאם כן הי"ל להגיה הגהות גם כן בנבואה שלא יטעו בה ולמה הניחה כמות שהיא ועוד קשה היתכן שהדברים האלה שיצאו אליו ברוח הקדש רוח השם דבר בו ומלתו על לשונו איך יוכל דוד המלך ע"ה להגיה להוסיף או לגרוע כי על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות ורמזים ודקדוקים ודברי מהרי"א ז"ל לא יצדקו כי אם באיש מדיני עושה שירים לשורר מוסף וגורע אבל מעשה האלהים לא יקבל תוספת ומגרעת ואסר · אחזה · לי בזה דרך כלל הוא שהדברים שבאו ונכתבו על פי הנביא באו בסגנון אחד והוא הנוסח האמור כאן בנביאים ושם בתלים נאמר ברוח הקדש ונכתבו על ידי דוד ברוח הקדש לא שדוד מפי עצמו יוסיף ויגרע חלילה ויהיה ענין התחלפות שבין הנאמר כאן ובין הנאמר בתלים להורות שני ענינים כעין מה שביארתי למעלה בקרי וכתיב שלא היה מעין שתי נוסחאות שנתחלפו בספרים אבל היו שתיהם נכונות והקרי וכתיב נתנו מרועה אח' והביא לך ראיה על זה מהמדרש והובא בילקוט גבי וירא על כנפי רוח כתוב אחד אומר וירא וכתוב אחד או' וידא אמר רב מכאן שיש לו עולמות אחרים והוא הולך להראות בהם עד כאן · הרי לדקו יחדיו וידא לשון הילוך מלשון מלכי צבאות ידודון ידודון וכו' וגם וירא לשון ראיה שמדדה והולך לאותן עולמות להראות בהן וענין זה נגלה ע"י הנביא וכתבו וירא אבל שם בתלים לא נגלה ענין שיש לו עולמות אחרות שהולך להראות בהם וכתב וידא בדלי"ת שהולך על כנפי רוח לבד זה הידיעה וכן הסכת חסרת כמו שנזכיר בע"ה כל אחד ואחד במקומו זה הכלל לא באו החלופים האלה חלילה מטעות דוד בנוסח הראשון כי כולם נתנו מרועה אחד לרמוז כמה וכמה סודות מיעתה ע"פ ההנגה זאת אבא אל כונת השירה הזאת · ולע"דן לדקדק ראשונה אומרו את דברי השירה הזאת דהיה לו לו' וידבר דוד לה' את השירה הזאת דברי למה לי ועוד ביום הציל וכו' וכי ביום אחד הציל אותו מכף כל אויביו ומכף שאול עד שיאמר ביום הציל ה' אותו וכו' · וכבר כתבתי דעת חכמינו ז"ל בשוחר טוב ודעות המפרשים בזה · ועוד שינוי מכל אויביו ומכף שאול ובתלים מיד שאול ומכף אחד יתר כי היה לו לומר מכף כל אויביו ושאול · ונראה כי השירה הזאת סדרה דוד בזה האופן כל חלק וחלק ממנה על הצלה אחת שהצילו השם יתברך מיד אויב מאויביו ועליו אמר חלק מהנז' כאן וכן על הצלת שאול חלק פרטי מהשירה הזאת ואחר כך קבץ דוד ע"ה כל אותן השבחים ועשאן חרוז אחד והיתה מהם השירה הזאת כוללת כולם אבל לא חדשה כולה בסוף ימיו כדברי המפרשים הנז"ל ולא סדרה בצרה הראשונה להיותה סגורה בפיו כמו שחשב מהרי"א ז"ל אבל הוא כמו שאמר שעל כל צרה וצרה הבאה עליו חבר ויסד חלק מהנז' בשירה זו כאמור ועם כל זה יתפרש מה שאמרו חז"ל שבאו עשרה מיני קילוסים כנגד עשרה מיני אויבים שהיו לו · הכונה שקלוס אחד מאלו ספרה על האויב האחד כשנפל וכן על השני והשלישי עד שנעשו עשרה אויבים וכשנאלו בידו עשרה קלוסין וסדרן יחדיו כאן ואעפ"י שנאמרו בעשרה זמנים כאמור וכן בי' הלולים שבסוף ספר תלי' היה מסדר כל אח' מהן על מפלת אויב אחד מצריו ואויביו בשעה שניצול ממנו הלל א' עד שנמצאו בידו עשרה הלולין אלו שבסוף תלים וזהו שאמר כאן וידבר דוד את דברי השירה הזאת כלומ' דברי השירה שהם דברים רבים וקלוסים מתחלפים ונאמרים גם כן בזמנים מתחלפים דהיינו ביו' הציל ה' אותו מכף כל אויביו ר"ל שבכל יום ויום שהציל ה' אותו מכף כל אויביו דבר דבר מהדברים האלה המרובין וכן חלק מדברי השירה הזאת דברם ביום הציל מכף שאול ואחר כך בסוף ימיו חברם יחדיו ויהיו לאחדים בידו · ובזה מובן שלא אמר ויסד דוד את השירה הזאת ביום וכו' כדי שלא נטעה לומר שעשה דוד את השירה הזאת והוברה לה יחדיו כי האמת הוא שנאמרה פסקי פסקי כאמור · או יאמר את דברי השירה הזאת בבחינה שנית כי השירה תערב לשומע אבל כאן הם דברים פרטיים שבאו על ענין שאול ולא מביעיא שלא ערבו לשם יתברך אבל הרה לו על שאר

 שמואל ב

של תפלת שאול וז"ש וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת שהכונה שכפי הכונת המשורר שהוא דוד וכפי המקבל השירה שהוא לו יתב' ויתעלה היתה השירה הזאת בהזכיו לנער לא לגנות רוח ז"ש את דברי השירה הזאת ואין דברי אלא דברים קשין כגידין כמו דבר האדוני הארץ אתנו קשות והוא מה שאמרו חז"ל וידבר דוד ז"ש הכתוב שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני אמר לו הקב"ה לדוד שירה אתה אומ' אלי על מפלתו של שאול הלמלא אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד שלפניו והיינו דכתיב שגיון לדוד עד כאן · הרי שדרשו שגיון לשון שוגג, וטועה היה דוד מאחר שאמר לה' על דברי כוש בן ימיני הוא שאול כדמסיק שם · ומה שאמר מכף כל אויביו ומכף שאול רמז למה שאמרו חכמינו ז"ל במדרש ספרי כנז"ל ומכף שאול והלא בכלל אויביו היה ולמה יצא אלא שהיה שאול שקול כנגד כולם ע"כ · שמלבד ההכרח שהכריחו מקושיית והלא בכלל אויביו כדבריהם מוכיח לשון מכף כל אויביו ומכף שאול כאלו רמז שאם יהיו כל אויביו בכף אחת ושאול בכף שני' שקול כנגד כולן ויהיו כפי המשקל שוים וזהו שאמר הכתוב מכף מכף שני פעמים · אמנם בתלים שינה הלשון ואמר לשון מיד שאול להודיע ענין זולת זה והוא שכאן דבר בבחינת הצלת דוד מכף שאול שלא יהרג ושם בתלים אמר מיד שאול לרמוז על שלא יפול שאול בידו בפועל ויהיה דוד אחוז ביד שאול כמו שפירשתי בכלי חמדה גבי הצילני נא מיד אחי מיד עשו מיד אחי שלא אהרגהו ומיד עשו שלא יהרגני ואפשר עוד לפרש בהפך מיד שאול שלא נפל בידו שלא נהרג וכאן אמר מכף כל אויביו ומכף שאול שלא יפול בידו שהיה צער זה גדול לדוד ושקול כנגד כל אויביו · ואעפ"י שאין הענינים דומים לפי זה כי צער אויביו שלא יהרגוהו וצער מכף שאול שלא יהרוג דוד לשאול וי"ת ושבח דוד בנבואה קדם ה' ית פתגמי תושבחתא הדא כל יומיא דשזיב ה' ית ישראל מיד כל בעלי דבביהון ואף לדוד שזביה מחרב' דשאול ע"כ · שבזה נתיישב למה יצא שאול מכלל שאר האויבי' כי האויבים הנז' הם על ישראל ומכף שאול על עצמו ויהי' הכונה בזה שע"י הצלתו משאול והתמידו במלכות בית דוד ע"י נושעו ישראל:

ויאמר ה' סלעי כו' בילקוט סימן קנ"ז ה' סלעי ומצודתי מה ראה דוד לקלס בסלע על שם שנעשה לו נס בסלע שנא' ויהי הוא נחפז ללכת וכו' גבי סלע המחלקות וכן הביא רש"י ז"ל ועל שם שנעשה לו נס דסלע המחלקות ע"כ עוד בילקוט אלהי צורי אחסה בו עשרה מיני קילוסין כנגד עשרה שונאיו ומי הם שאול דואג ואחיתופל שבע בן בכרי שמעי בן גרא' שובך גלית ושלשה אחיו כשם שקלסו כאן בעשר' שמות כך קלסו בסוף ספר תלי"ם בעשרה הלולין הללו אל בקדשו ע"כ: ולע"דן להבין כוון הקילוסין עשרה כנגד עשרה האויבי' ובזה נימא שכאן פתח בה' סלעי כו' לא כן בתל"ים דפתח ויאמר ארחמך כו': ונראה כי הראשונה ה' סלעי כנגד שאול שענין סלע המחלקות היה עיק' ההצלה ותוקפו של נס בעניין שאול וזהו שאמר ה' סלעי כנזכר במאמר הקודם שהיה רמז לנס סלע המחלקות א"כ קילוס זה כנגד שאול אמרו דוד הקילוס השני ומצודתי כי בברחו מפני שאול והלך לנוב עיר הכהנים פגע בדואג שהיה עצור שם והיה מתפלל שנעלם מדואג בריחתו ובפרט שבא שם ביום שבת קדש כנזכר שם במקומו ולקיחתו לחם קדש יוכיח עליו כי בורח הו' וצידה לא היה לו וביאתו יחידי הוראה גדול' שאינכו שליח מהמלך ועזרו ה' וברח משם לאכיש ומאכיש למצפה מוא' והניח שם אביו ואמו ואחיו וגמר הצלתו היתה בהתקבץ אליו קצת אנשים והיו שם במצודות כנז' שם וישב דוד במדבר במצדו' וישב בהר במדבר זיף ויבקשהו שאול כל הימים ולא נתנו אל"ה בידו ע"כ כי זה נמשך מלשון הרע של דואג כמבואר בפסוקים ועל כן אמר עליו ומצודתי על המצדו' הנז' במדבר כי שם נגמר' הצלתו מדואג האדומי כאמור הקילוס השלישי ומפלטי לי כנגד האויב השלישי אחיתופל אשר נודע מעצתו הכוונה אל אבשלו' לרדוף אחרי המלך אכף והכתי את המלך לבדו לזה הוסיף כאן לומ' ומפלטי לי כינוי לרמוז בתיבת לי על הצלתו בפרטו' כנגד האוי' אחיתופל אשר יעץ כן על דוד ובפרט שכל עצתו ולא נזכר אבשלום כי לא היה שונאו כלל כי בנו הוא הקילוס הרביעי אלהי צורי כנגד שבע בן בכרי כי אמר אין לנו חלק בדוד שבא מרות המואביה מצד אמו ואעפ"י שבא מישי הצדיק לא יספיק זה ז"ש ולא נחלה בבן ישי איש לאהליו ישר' לז"א אלהי צורי אחס' בו לרמוז אל כשרו' רות אשר באת לחסות תחת כנפיו ית' וית' ולא יהיה נדחה מחסות תחת כנפיו ית' ז"ש אלהי צורי אחסה בו כנגד שבע בן בכרי אהי על עניין שבע בן בכרי צורי אחסה בו על שמעי בן גרא ומגיני על שובך וקרן ישעו על גלית שנכר נמשח דוד בקרן שמן המשחה ובזה נעזר על גלית ובא על נכון כוון וקרן ישעי על גלית ושלשה קילוסים הנותרי' אלא הם משגבי ומנוסי מושיעי מחמס כו' כנגד שלשה אחיו של גלית ובדברי מהרי"א ז"ל בהעתיקו לשון המדרש שתמצא שמונה כן אלי בקילוס א' וצורי אחסה בו קילוס שני ולא יסתור למה שאמרנו כי הדרשה ההיא תדרש בתלי"ם שאמר אלי צורי אמנם כאן שכתב אלהי צורי שמו' יעשהו חלוקה אחת וקילוס אחד ונפרש אהי צורי אחסה בו הכל קילוס אחד על שבע בן בכרי כאמור ומדוקדקת תיבת אחסה בו מכוון על שם אס' באה לחסות תחת כנפיו אשר היא רות המואביה כאמור ויהיה אם כן הקילוס החמישי מגיני על שהיה שמעי בן גרא מסקל באבנים ועפר כו' מגיני לקבל כל אותה האבנים שלא יגיעו אלי הקילוס החמישי וקרן ישעי כנגד שובך כי שם הייתה הורא' משיחתו בקרן שמן המשח' ע"י שמואל הנביא ז"ש וקרן ישעי כי שם נאמר ויראו כל המלכים כי נגפו לפני ישראל וישלימו את ישראל ויעבדם כו' כי משם ואילך בשנלחם נרבת בני עמון היה מטוב בחירתו להכניע את בני עמון יותר ולא יקראו אויבים אלא הקמים עליו לרדפו הקילוס השביעי משגבי כנגד גלית שבו י"ת נשגב דוד בו ירוץ צדיק ונשגב כמו שנזכר שם במעשה גלית וימהר דוד וירץ אל המערכה לקראת הפלשתי ואח"ז שרך לאחריו על בן בא קילוס משגבי כנגד גלית השלשה קילוסים הנותרים כנגד שלשה אחי גלית האחד והוא השמיני ומנוסי כנגד ישבי בנוב שהוצרך דוד ואבישי לברוח מארץ פלשתים עד מקום בי קובי ואח"כ עד מקום בי תרי ובדק בשמות קובי קום ביה וכי תרי צ' ב' וקמו עליו דוד ואבישי ז"ש ומנוסי והקילוס התשיעי מושיע על זה שהרגו סיבכי החשתי והקילוס העשירי מחמס תושיעני על מדון שהיה חמס בכפיו שש אצבעו' בכל יד שלא כדרך העו' כאילו חמס וגזל לו אצבע יתירה ז"ש מחמס תושיעני והנה כתבתי לך שתי שיטות במספר אילו העשר' קילוסי' ובכוון כנגד העשר' אויבי' ובזה יובן ג"כ העשר' הילולי' שאמר בסוף תלי"ם מכווני' לזה וזה כיון בעל המאמר בלשונו במ"ש וכשם שקלסו כאן בעשר' שמו' כך קלסו בסוף הספר בעשר' הילולין כו' לרמוז אל הכוון וזה כנגד ה' סלעי בא הללו אל בקדשו כי מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו כמשל כסלע הזה והר גבוה והלולי וכנגד ומצודתי הללוהו ברקיע עוזו שהו' כמצודות עוז ומפלטי לי מאחיתופל עם היות דוד עלוף ורפה ידים כדברי אחיתופל על כן אמר הללוהו בגבורותיו לשכל עצתו הנכונה ולהפילו שאחיתופל יחנק עצמו ואבשלו' שיתלה ויעזר שיכלה בהם כנז' למעלה הללוהו כרוב גדלו על שבע בן בכרי שהביאו אל עיר חומה ברבל כדי שיפול ביד יואב ע"י התקועית הללוהו בתקע שופר בענין שמעי בן גרא אשר שם באבשלום ותקע בשופר כנזכר שם ויתקע יואב בשופר לבטל הרדפה איש מעל אחיו והפכו פני שמעי כשולי הקדרה והוא בא ראשון לכל בית יוסף הללוהו בנבל וכינור כנגד שובך שנקרא שופך על שם שכל רואיהו נשפך דמו ומעיו מהירא' ולרמוז לזה בנס הנבל וכינור שהם רקנין ע"ש שופך ושובך שבש נכניעו כל המלכים תחת יד דוד והללוהו בתוף ומחול על גלית לרמוז אל הנשים המהוללות אשר יצאו בתופים ובמחוללו' במינים ועוגב כנגד ישבי בנוב הללוהו בצלצלי שמע כנגד סף שהרגו סבכי החשתי הללוהו בצלצלי תרועה כנגד איש מדון והמעיין יוסף עוד לכוין זה כנגד זה ועיין רש"י ז"ל והר"לבג ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל בתלי"ם פירש כי הרוצה להנצל מאויבו יושב במקום גבוה ואלול שישלוט על אויבו ואויביו ואם בהיותו המקום גבוה יהיה הקף מצוד' ומגדל עוז ישגב יותר ויותר לז"א ה' סלעי כנגד הבחינה של הר גבוה שן סלע וכנגד הבחינ' השנית אמר ומצודתי כי בו י"ת נמצא הכל ע"כ ועוד דקדק מהרי"א ז"ל למה דלג ארחמך ה' חזקי שאמר שם בתלי"ם והוסיף תיבת ויאמר ה' סלעי ואמר כי הסיב' בשניה' שכאן שהייתה השיר' על התשוע' התחיל ה' סלעי כי זה היה תחילת השיר' אבל בספ' תילי"ם נסדר המזמור לכל מתבודד שיבקש רחמי' מאת השי"ת לא לבד לתת הודא' לשעבר כי אם לבקש על העתיד הוצרך להקדי' ולו' ארחמך ה' ר"ל אבקש רחמים ממך ה' חזקי כי בזה יבקש המתבודד רחמי' ועז' האלהי בכל ענייניו ולפי שבפסוק ארחמך ה' כו' בא ויאמר לכך לא הביאו בפסוק השני ואמר לבד ה' סלעי אבל כאן פתח ויאמר וכאן שינ' רביעי שאמר לי צריך לפרש הטעם' ולדרשהו ולפר' תיבת לי סמוכ' אל תחילת המקרא כאילו אמר ה' לי סלעי ומצודתי ומפלטי ובספ' תילי"ם ראה תיב' לי מיותר' ודלג' לכך לא אמר שם לי ע"כ ודבר זר הוא שפשט בא' תיבת לי יתיר' ודלג דא"כ היה לו להגיהה גם כאן בספ' שמואל תיבת לי המיותר' לדבריו כי לדברי רש"י דב' גדול דיב' הנבי' ויפה השתיק' מלדב' כיוצא בזה מחילה מכבודו עוד כת' מהרי"א בהשיר' הזא' חלק' לארבע' חלקי' החלק הא' הקדמ' השיר' בב' הפסוקים הראשונים עד מחמס תושיעני שהניח בפסוק הא' משל אחר והו' ה' סלעו ומצודתו כו' ר"ל שהש"י היה כסלע וכמצוד' והוא המגדל הח"ק שבו תהי פליטה ובפ' הב' שא' אלהי צורי כו' ביאור המשל ואמר שהסלע והמגדל החז' והמשגב יצטרך אליו לאחד משני דברי' או לשנים יחד אם לצאת משם להכות באויביו להשבית בהם או להמלט ולהשגב שם מהרודפים אחריו שלא יהרגוהו ואמר שהצלתי הוא חוקו

ומשגבו בשפי הענייני' אשר אם להלחם ולהכות באויביו וזהו אלהי צורי אחסה בו מגיני וקרן ישעי שכמו שהשור והאיל כחם בקרניהם ובהם ינגחו ושמיתו ככה האל יתברך קרן דוד לנגח ולהשקית באויביו ושונאיו ימית והוא על דרך קרני ראם קרניו בהם עמים ינגח וכו' ואם לענין השני להמלט מהאויבים ולהשגב מהרודפי' אחריו לז"א משגבי ומנוסי מושיעי מחמס תושיעני ונתן טעם בחילוף הה' אשר כאן הו' ומנוסי מחמס תושיעני ולא הזכיר כן בתלי' ואמר כי הכונה בזה שהרב' שמות הנרדפים לרוב צרותיו ושם נסתפק בא' ומשגבי כי יורה היותו נמלט ונשגב בו יתב' והוצי לטע' השיר היה זה את הנז' בתלי' יותר ראוי או לפשר טעם שני כינוי על דברי חז"ל שזכרנו למעלה היות עשרה קילוסים כנגד עשרה מיני אויבים ולכך הזכיר כאן עשרה אלו אמנם בספר תלים המיוחד לכל מתבודד לא היו ראויים כלם כי לא יהיו לכל איש מתבודד עשרה אויבים לזה קצ' שם בהם זהו חלק הראשון שהוא הקדמת השירה ע"כ : ולע"דן לתת טעם למה לא הזכיר כאן ויאמר ארחמך ה' חזקי והוסיף לומר ויאמר ה' סלעי וכו' גם יתור תיבת לי ונראה כי הכונה ארחמך ה' חזקי הוא מתרגום ואהבת את ה' אלהיך ופי' מה שארחמך ואהבך הוא דהוא חזקי ואמצי זכות אהבתך תעמוד לי כמו שפרשתי בכלי חמדה ואם כן כאן שדוד מדבר בעדו לא ראה להזכיר ארחמך ה' חזקי לשלא לתלות הדבר בזכות עצמו ובזכות אהבתו את ה' אמנם שם בתילים שיסדו על כל ישראל אמר ארחמך ה' חזקי לכל מתבודד שיאמר ארחמך ה' והוא חזקי ואמצי ואם פירוש ארחמך הוא כמו שפיר' גם כן חז"ל שאזכירך בברכיך שאתה רחום וחנון וזה יהיה חזקי בזה מובן גם כן למה לא נאמר כאן כי אויביו היו רובם מישראל וכמו שאח"זל מה רבו צרי רבים קמים עלי רבו צרי בכמות ובאיכות רבים בתורה כמו שאמרו חז"ל והרי כאן מנו גם כן חז"ל עשר' אויבים מהם חמשה ישראלים שאול ודואג ואחיתופל שבע בן בכרי שמעי בן גרא וכמה אויבים פרטים שהיו אויביו לעומת זה או אפשר לומר כאן ארחמך ה' חזקי כי הרחום וחנון שירח' עליו הוא יהי' אכזריות בבחינת הצר הצורר והוא מישראל לכך לא נזכר כאן אמנם שם אמר ארחמך ה' חזקי בבחינת האומות אשר היו אויביו ושונאיו ובפרט כמ"ש היות המזמור ההוא בשם כל ישראל ומתבודד מהמתבודדים אשר אין לו שונא מישראל כי אם מהאומות הנכרות בשם יאות לומר ארחמך ה' חזקי שתרחם עלינו ותכניע רשעי' ופושעי' הכותים תחתינו ולאומים תחת רגלינו ולזה הוכרח לפתוח כאן בתיבת ויאמר כמו שהתחיל שם ויאמר ארחמך וכו' שאמר תיבת ויאמר ואמר ה' סלעי ומצודתי ומפלטי וכל זה איני עושה לכבודך או לאיזה צורך שיש לך כי אז כל הפליטה והמשגב היו לך להנאתך ולטובתך אבל עתה הנך סלעי ומצודתי ומפלטי והכל לי רוצה לומר להנאתי ולטובתי כי הטוב במה שהוא טוב לא יסקיף בהטיבו להנאת עצמו כי אם להטיב ולתועלת המקבל ז"ש סלעי ומצודתי ומפלטי והכל להנאתי ולתועלתי ואפשר עוד כי לה' הישועה מכל צרה בהקדים רפואה למכה והושיע את האדם מכל חטא ואשמה שהם צרות צרורות לנפש הרוחנית ולזה נאמר שהפ' הזה מדבר בזה הסוג מההצלה מהחטא והיא המלחמה הגדולה מן האויבים העצמיים בקרבו של אדם הוסם הורבו ממנו משפטו ושאתו וז"ש ה' סלעי ומצודתי ומפלטי לא מהזולת כי אם לי רוצה לומר מפלט אותי ממני ממש שלא יעשה זדון לבי לנפשי אם לא יוכל אויבי עשהו וכיוצא בזה פיר' הרב ב"ע ז"ל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם שהוא בקום עלינו הכח שבנו במה שאני אדם כי בקום עלינו היצר צפון במה שהוא אדם הקב"ה היה לנו לעזר' והצילנו מידו וזה היה סיבת הצלתינו שלא בלעונו האויבי' רבים קמי' עלינו והיינו דפתח בלשון יחיד בקו' עלינו אדם וסיים בלשון רבי' אזי חיי' בלעונו כו' ע"כ וזה יוכיח או' כאן ומפלטי לי ואולי רמז בסלעי לאשר הצלות אלו היו מהי"צהר הנקרא סלע דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע וזהו ה' עומד כנגד סלעי ומצודתי לפלט אותי ממני מני ובי וז"ש לי כאמור אשר הצל' זו מאויבי הנפש סיבה להצילנו מאויבי הגוף והוא הכתוב הב' שאומר אלהי צורי אחסה בו שאחר שהוא אלהי וצורי אשר ממנו חוצבה נשמתו כמ"ש צור ילדך תשי ז"ש אהי צורי אשר בעב' יצרני ובעתיד עתיד ליטול נשמתי להחזירו למקו' שהוצב' ורוחי ונשמתי אליו יאסוף וז"ש אחסה בה בלשון עתיד בו ממש כי הגרי' יחסו תחת כנפי השכינ' והאזרחיים ביש' ישבו בסוכות הס"כו שהם סוכה רמז לשני שמו' ה' יתב' ה"ס אדני כ"ו הויה וז"ש בו ממש ובזה בטוח לבי בכל מלחמותי שהוא מגיני וקרן ישעי בישע הנמשל לחוזק כנ"ל מהמפר' כמו וקרני ראם קרניו או יהי' משל אל הישע שיהי' בפרהסי' כקורא בקרן היובל כשופ' ירום קולו בישעי כי במשוך קרן היובל הוא קרן ישעי מורה על שאמר יעלה בהר הישוע' וז"ש וקרן ישעי משגבי ומנוסי ומושיעי וכ"ז נמשך אלי מהתועלת במה שהצילני מאויבי הנפש שלא אעשה חמס ועוד דאל בהא תליא כמו שאח"זל ויואב על הצבא ויהי דוד עושה משפט וצדק' מי גרם ליואב שיצלח בצאתו בצבא הצדקו' שהי' דוד עוש' משפט וצדקה וז"ש מחמס תושיעני שלא אחמוס את עמו כשא' המלכי' החמסני' חליל' לי מעשו' כדב' הזה וע"י זה נכון לבי שתהי' מגיני וקרן ישעי משגבי ומנוסי ביו' צרה מושיעי וי"ת התחיל הפ' אהי דאתרעי בי קרבני לדחלתיה ותרג' מגיני וקרן ישעי תקפי דמן קדמוהי מתיהב לי תקוף ופורקן לאתגברא על בעלי דבבי כו' ע"כ וא' כאן אלהי צורי לרמוז שבחינ' האלהות שהוא אלהי לא בזכותי תליא מלתא כי אם בבחינה שיהי' צורי אשר ממנו חוצבתי ז"ש אלהי צורי שתיבת אלהי סמוך לצורי להורות דהא בהא תליא אמנם בספ' תילים אמר אלי צורי מורה רמז בתיב' אלי אל החסד הנמשך אל מלכות דוד כמו שרמזו חז"ל אסתר ירקרוקית היתה אלא שחוט של חסד מתוח על פניה ופי' הראשונים שהוא משל אל מלכו' דוד שהיא מיד' הדין הרפה וזה מורה הירקרוקית שנוטה אל הזהב הוא הזהב מצפון זהב יאתה אלא שיש חוט והמשכ' חסד על פניה שע"י אותו החסד מתייחד בתפאר' וכתו שפי' בס"ה בפ' ואיש כי יקח את אחותו על השכינ' בת אביו מסטרא דאבא או בת אמו מסטרא דאמא עילאה חסד הוא ע"י חסד אל נעשה זה היחוד ודי בזה וזה רמז שם במ"ש אלי צורי שאלי בחסד צורי במלכות צור ילדך תשי ועיין רש"י ז"ל והר"דק והר"לבג ז"ל כתב כן ודברי מהרי"א ז"ל באו מקושרים עם הפסוק הקודם :

מהולל אקרא ה' במדר' הובא בילקוט מהולל אקרא ה' בשהושיעני מאויבי פרש המקרא ודרשהו רב הונא בשם רבי אחא כלפי יהושפט אמרו בעת החילו ברינה שהיה אומר שירה והאויבי' נופלים לפניו ע"כ ונר' פר' הונא לא רצה לסבול דוחק הפירוש במקרא אבל אמר מהולל אקרא ה' וע"י זה מן אויבי אושע ועיין רש"י והר"דק והר"לבג וכן מהרי"א והוסיף לתת טעם בחילוף שבפ' זה נאמר כאן ומאויבי ושם בתילי' הוא או' ומן אויבי ואמר לפי שיוכל לטעות במ"ש מאויבי שהיא מ"ם היתרון והוא בלתי צודק כי האויבי' לא יהיו נושעי לזה להסיר הדעת הז' פיר' בספ' תילים במ"ש מן אויבי לו' שהי' נושע ונמלט מהם ומידם ע"כ ומהרי"א פי' בספר תילים שכוון לו שיתמידו תהילותי אל הש"י כ"כ עד שאקרא אל הש"י שם מהולל כך אקרא הש"י בשם זה: ולע"דן מה שכתבתי בכלי חמדה שלהיות דוד מלומד בניסי' בעת הצר' הורגל להיות טרוד להסדיר שבחו של מקום והתהילה אליו כאילו אותה ההצלה קודם שיושע וז"ש מהולל אקרא ה' ועדיין מן אויבי אושע לעתיד ומכאן למד יהושפט ויהי בהחילו ברנה כו' וא"כ על עצמו אמר דוד זה וכאן אמר מאויבי ושם בתילים אמר מן אויבי כי כאן לא הודיע אלא שיושע מהם לבד ושם מדשני קרא והוסיף מן אויבי רצה להודיע ענין זולתה והוא שכמה פעמים נעשה לו ישועה על ידי האויבים עצמם על דרך ועזר מצריו תהיה ואע"פי שבתיבה ומאויבי אושע היינו יכולים לפרש כן עם כל זה שינה שם להורות השני עניינים כאח' תשועה מיד האויבי' והשני להורו' שהישועה תהיה על ידי האויבים עצמ' כאמור ואפשר לפרש אלו השלשה כתובים באים כאחד קשורים כי מנה שאמר מושיעי מחמס תושיעני ועל ידי התשועה מחמס כדפרישית שהכונ' שלא אעשה חמס לשום נברא בעולם וכיון שאני נצול מחמס שהוא מכשול לרוב המלכים בא שעת' מהולל אקרא ה' כי בריא לי שמאויבי אושע כיון שלא נכשלתי בחמס כי זה דרכי שכל לי להשכיל כי כאשר הבא אלי הצרה להסתכל בסיבתה ז"ש בסמוך:

כי אפפוני כו' ר"ל אני משכיל כשאפפוני משברי מות והוא חוליים קרובים למות איני נבעת מהם כי אפי' חרב מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמי' אבל כשאני רואה עון בידי והוא מה שאמר נחלי בליעל הם הם שיבעתוני לא משברי מות כי נחלי בליעל סיבת המשברי מות ובהבטל הסיב' יבטל המסובב אכן בהיות סיבה ירא אני והוא גם כן מה שכוון בפסוק חבלי שאול סבוני שבכר הוא נכנס לקבר ולשאול ולא נסבב הרע הגדול הזה של שאול אלא שקדמוני עונות חמורות ומוקשי מות שהעונות הם המוקשי' המסבבים והמות הוא המסובב וכן פירשתי בכלי חמדה ובזה מובן לומרו כאן לשון כי נתינת טעם למה שאמר מחמס תושיעני כדפרישית ושם בתלים לא אמר כי להורות שהוא ענין בפני עצמו וגזרת הכתוב הוא אפפוני חבלי מות וכו' בצר לי אקרא ה' ושם בא' רוח הקדש להורות הכוונה ההיא וכאן בנביא' כונה זו · ולא כדברי מהרי"א ז"ל וכאן אמר משברי מות להגזים בצרותיו שהם כגלי הים זה אחר זה · ולפי שיש קצת נחמה באומרו משברי שמורה על שהם נשברים כגלי הים לכך בא שם חבלי מות להודיע שהם כמכאבים כחבלים או כחבלי יולדה של מות שהם יותר קשים מהחבלי' של היולדת המליטה זכר וזה וזה אמת · ובזה מובן גם כן שלא אמר כאן ונחלי שכיון לומר מה שאמרנו אל הסיבית שהם נחלי בליעל שהם החטאים והעונות הרי הם הגורמים כי אפפוני משברי מות כדפרישית

יבעתני: חבלי שאול
סבני קדמני מקשי מות:
בצר-לי אקרא יהוה ואל-אלהי
אקרא וישמע מהיכלו קולי
ושועתי באזניו: ותגעש ותרעש (ויתגעש ק')
הארץ מוסדות השמים ירגזו
ויתגעשו כי- חרה לו:
עלה עשן באפו ואש מפיו
תאכל גחלים בערו ממנו:
י ויט שמים וירד וערפל תחת
רגליו: וירכב על-כרוב
ויעף וירא על- כנפי-רוח:

בעתיתי: חבלי משירית רשיעין
אקפוני קדמוני דמזיינין במני קטול: (ב'י'ב'חס'וב מל' ג חס')
בצר אמר דוד כד עקא לי אנא
מצלי קדם יי וקדם אלהי אנא מתחנן
ומקבל מהיכליה צלותי ובעותי
קדמוהי מיתעבדא: והגעש
ואיתרגיפת ואיתרגישת ארעא
שכלולי שמיא זעו ואיתרכינו ארי
תקיף רוגזיה: עלה סליקזדוני
דפרעה רשיעא כתננא קדמוהי בכן
שלח רוגזיה כאשא בערא דמן
קדמוהי משיצארה מזופיתיה
כגומרין דנור דלקא מימריה: ויט
וארכין שמיא ואתגלי יקריה ועננ אמיטתא כיבש קדמוהי: וירכב ואיתגלי
בגבורתיה על כרובין קלילין ודבר בתקף על כנפי רוחא: וישת

רשי

חבלי · כתרגומו משריין כמו חבל נביאי': קדמוני · באו לפני: בצר לי אקרא יי' וישמע וגו' · כן דרך לשון הווה מדבר לשו' עבר ולשון עתיד בפעם אחת: ותגעש ותרעש · לא על ניסי' שהירעוהו כאמ' אלא על נסים שנעשו לישראל וראש המקר' מחובר על סופו: כי חרה לו · כי משמש כאן לשון כאשר וכן פתרונו וכשחרה לו מפני מכעיסיו נתגעשה ונתרעש' הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו: עלה עשן באפו · כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו וכן עלה עשן באפו וזהו כל לשון חרון אף שהאף נוחר ומעלה הבל: ואש מפיו תאכ' · מגזר' דבר פיו תאכל אש ברשעי': ויט שמים · להנקם מאויביו ממצרי' ומפרעה וישת חשך סביבותיו לסוכה כענין שנ' ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרי' לישר': חשרת

רדק

חבלי שאול · ענין כאב מן חבלי יולדה ויונתן תרג' משריית רשיעין כמו חבל נביאים: מהיכלו · מן השמים: ושועתי באזניו · באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו: ותגעש · כתיב כמו בתהלים וקרי ויתגעש והענין אחד וקריא' המלה מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלות רשעי ישר' כי לפס:הוא רעש הארץ והשמי' וחשך וערפל בנחלים ואש וחצים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח רמז למהירות הגליה והאבדון לרשעים: עלה עשן · משל על הרון אפו ברשעים כמו אז יעשן אף יי' וקנאתו: ואש מפיו תאכל · אש שיצאה מפיו תאכלם: וירא · ובתהלי' וידא בד"לת מן כאשר ידאה הנשר והענין קרוב: חשרת מים ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים וכזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מולק וכשהעבים מקשרים זו בזו הוא החשכת: מנוגה נגדו · מנוגה

מסרה

מקשי ג' חס' ו' בליש' בקריאה
וסי' קדמוני מקשי מות דשמואל · מקשים שתו לי סלה · ומקשות פעלי און: וכל ממקשי דכוו': וירד ג' פתחין וסימ' ויט שמים דשמואל · והברו דתהלים · מי עלה שמים: ויעף ג' בקריאה וסימ' וירכב על כרוב ויעף · וחבירו דתילים · ילק פשט ויעף:

רלבג

חבלי שאול סבוני · כאבי מות סבבוני והנה קרא שאול מות כי הוא שם לקבר וכאילו אמר שהכאבים ההם מובילים אל מות: קדמוני מוקשי מות · קדמו אותי אויבי לשים בדרכי אשר אני הולך מוקשים אכשל בהם מוליכים אל מות: בצר לי אקרא יי' ואל אלהי אשוע · ידמה שכפל הענין במלות שונות כי זה דרך השירים ואפשר עוד שהראשון יכוון שיקרא שם יי' והוא ההשתדלות בהשגתו ית' באמצעות סדור שבחיו כי זה הוא קריאת השם לו ואחר זה היה מתפלל לש"י ובזה האופן עלתה שועתו באזני הש"י ואם חוקה אחד מדרגתו מהדרג' האדם: ויתגעש ותרעש הארץ · הגעש והרעש הוא דבר אחד: מוסדו' השמים · הם מקוות הארץ כי הם כמו מוסדותיהם להיות תנועותיהם סביב המרכז ואמר אליהם שירגזו וירעשו מצד היות האש בבטן הארץ וזהו אמרו כי חרה לו והוא מענין חום ושרפה על רוב הכעס וזה כלו משל על הנפלאו' שהיה עוש' הש"י בעבור הצלת דוד מאויביו ויתכן שרמז באמרו מוסדות השמים על מוסדות ההרים כי הם גבוהי' ולזה תארם בשם שמים כאמרו אשר תעוף בשמים וידמה שהענין כן לפי שכבר כתוב תמור' זה בספר תהלים ומוסדי הרים: ויט שמים וירד · ר"ל שהוא הטה שמים אל זה שלא שיגיע במאות השפלות להציל דוד ויורה הפעל' הנפלאת ממנו על זה או רצ' בזה והו' הנכון יות' שהו' כאילו נטה מהשמים אשר שם משכנו לפי מה שיחשב וירד בכוונתו השפלות להשגיח כי ולרוב החשך והאפל אשר במאות השלו השפלו' קראם ערפל ולזה אמ' וערפל תחת רגליו: וירכב על כרוב ויעף · אמר כי הש"י רכב אל כרוב והוא השכל הפועל שהוא מלאכו השלוח ממנו להשגית על אישי האדם כמו שנתבאר בספר מלחמות יי' והנהיג אותו אל שישגח בדוד ומרוב מהירות הנדות פעלתו אמר שנדבר עף על כנפי רוח ללכת אליו במהירות: וישת

מנחה קטנה

חבלי שאול כבני שהייתי מסובב מאנשי רשע שסופם ליפול בשאול ובארץ תחתית שאם נפלתי בידם לא היו מרחמים עליבי אין ס' כל עזיזותם ואין יראת אלקי' נגד פניהם: בצר לי אקרא ה' כשהייתי בצר ממש נתפס בין רגלי אבנר כשרצה ליקח כרכית וצלוחית המים · שכח נרעה ומוקבה ברגלי אבנר ועי"כ הרחיב רגליו וניצל כדאי' במדרש על פסוק בו לדבר יחבל בו וז"ש בצר לי שהייתי במקום צר בין רגלי אבנר שאין דרך לנטות לימין ולשמאל והי' ממש בחרב מונחת על צוארי אפ"ה לא נתייאשתי מן הרחמים אלא אקרא ה' וישמע מהיכלו קולי וגו' לא כמי בכם אל ישועות בשר ודם שקודם שיבא לדבר אל המלך הוא נתפס ביני וביני לאכן ישועות ה' שבכל מקום שאדם קורא לו הוא שומע וזה וישמע מהיכלו קולי ושועתי מיד באזניו:

פי' רבינו ישעי'

ויט שמים וירד · מפני האתנח נפתח ויעף · כמו וינוס וישוב וירוץ כולם נהגה השור' בחולם:

כלי יקר

בפרישית ושם אמר ענין בעצמו בסגנון אחר אפפוני וכו' ונחלי הכל על הצרות ופסוק חבלי יהיו הסיבות שהחטאים כמשלו כחבלים וכעבות העגלה · ובחבלי חטאתו יתמך וז"ש חבלי שאול רוצה לומר החבלים המשליכים לאדם לשאול שבחבלי חטאיו יתמך לרדת שאול וכן קדמוני מוקשי מות שהפשעים הם הם כמוקשי' לגרום המות שאין ערוד ממית אלא חטא ממית ולפי זה מה שנ' בתלים הוא פסוק אפפוני כלו מסובב ופסוק חבלי שאול כלו סיבה אבל כאן כל פסוק מהם חציו מסובב וחציו סיבה כפרישי' ובסמוך בדברי מהרי"א ז"ל אבאר בו טעם לאומרו כאן נחלי בלא וי"ו ושם בתלים ונחלי בוי"ו · וחז"ל במדרש אפפוני הגיעו הרעות עד אפיא ד"א הגיעו הרעות עד האף ד"א אל תקרי עפפוני אלא אפפוני טסות הצרות עלי כעוף שנא' כעוף יעופף · דבר אחר הצרות מתגלגלות ובאות כאופן וכגלגל ר' אחא אומר ופניתי לכאן ולכאן ואין לי גואל אלא אתה ע"כ: ולע"ד דכוונתם רבו להודיע תחילה איכות הצרות שהגיעו עד הפנים וזהו אפפוני עד הפיא או עד האף לשון אף כי באו מים עד נפש אחר כך דברו על שבאים פתע פתאום וז"ש אפפוני בחילוף א"לף בע"ין שהם ממולא אחד טסות הצרות עלי כעוף אחר כך פירשו על ההתמד' ואפפוני לשון אופן שהצרות מתגלגלות תמיד כגלגל שחוזר בעולם תמיד סובב סוב' ר' אחא מפרש לשון ופניתי לכאן ולכאן שאין עוזר אלא אתה אם כן פירשו אפפוני לשון פנייה שפונה האדם הנה והנה ועוד להם בטעם הכפל בחלוקות האלה מדבר בארבעה מלכיות אפפוני משברי מות בבבל נחלי בליעל במדי חבלי שאול סבוני ביון קדמוני מוקשי מות בגלות רביעית רבנין אמרין למה כתב בראשונה וברביעית מות שזו החריבה בית ראשון וזו החריבה בית שני רבי אבא בר כהנ' אמר זו גזרה גזרה וזו גזרה גזרה ע"כ והכוונה במה שאמ' זו החריבה וכו' כי בהיות המקדם בנוי ושכינ' בתחתונים דבק בעמו יש' בו כל חיי רוחינו ונפשנו וכשנחרב ניטל כבוד מבית חיינו וניטל החיים [illegible]

שהמוקש הוא עון ופשע והטאת והמחייבים מות וזהו שאמר קדמוני מוקשי מות כמצא שאלו ואלו דברי אלהים חיים שכאן אמר לשון סיבה ושם אמר סבבוני על האיש המתבודד שהוליכאו עליו יסורין של אהבה לכך אמר עליו ועל ישראל סבבוני לשון סיבוב ולא אמר לשון סיבה כי בשלו יש לו רשות לדוד לזלזל ולא בשל אחרים ועליה נתפרשו חבלי שאול סבבוני כפשוטו על הצרו' שסבבום ולא על עונות וכן מוקשי מות וכו':

בצר לי אקרא ה' וכו' במדרש תלים בצר לי אקרא ה' בבבל ואל אלהי אשוע במדי ישמע מהיכלו קולי ביון ושועתי לפניו תבא באזניו במלכות רביעית רבי פנחס ור' אחא בשם רבי חמא בר חנינא למה הוא מזכיר בשלישית היכל שכל ימיה של יון היה ההיכל קיים עד כאן: ולע"ד בצר לי אקרא ה' זו בבל כי שם קראתי שיעש' למען שמו המחולל בחרבן הבית ז"ש בצר לי אקרא ה' זו בבל אמנם כשנפלה בבל ונעתק המלכות מכשדים זה העם לא היה שא בעתו להחריב המקדש ואחר כך נאבדה ונטלה מדי המלכות אז ואל אלהי אשוע כי כבר ראה ראיתי היותו אלהי ותובע עלבוני כיון שהפיל כשדים ומלכות מדי זהו שאמר ואל אלהי אשוע במדי וישמע מהיכלו קולי ביון וכדמסיק שכל ימי ביונים היה ההיכל קיים · אמנם ברביעית שהיו גוזרים גזרות ולא היו מניחים להתפלל לש"י בפומבי כי אם בסתר ושועתי לפניו תבא באזניו במלכות רביעית שנאמרו באזניו הכוונה על שהשועה לא אריס קולי רק אומר אותה בלחש באזניו [illegible]

שלמו מזלזל בו ומספר מעשה שהיה כך היה אבל כשמדבר על ישראל או כמתבודד דרכו לספר בשבחן · ונלמד השוה בשני הפסוקים מה שהודיענו בפסוק קוה קוה אל ה׳ חזק וכו׳ שאמרו חז״ל שהעפ״י שקרא האדם ולא נענה ישוב להפציר ויענה וז״ש קוה אל ה׳ חזק ויאמץ לבך אעפ״י שלא נענית וקוה אל ה׳ · והוא הטעם שגבי ישראל המרובין אמר הן אל כביר לא ימאס אמר בהם ונו אלהי השוע כי בריח לי שישמע מהיכלו קולי ושועתי וכו׳ כי זכותא דרבים עדיף · אמנם כאן אמר וישמע בלשון עבר לסיפור מה שהיה אבל לא אמר ישמע מהיכלו כי מי יאמר זכיתי לבי והיה בענה ע״כ ישמע מהיכלו קולי וכו׳ לזה אמר וישמע מהיכלו וכו׳ · והשנוי השלישי כבר תקנתי למעלה בביאור דברי המאמר ששם בתלים שרמז אל החיה הרביעית ואל הגזרות הוצרך להוסיף לפניו תבא כדי שתהי׳ תיבת באזני מיותרת ותבא תיבת באזניו להודיע שמפחד לא יפתחו פיה׳ בקול רם כי אם בסוד באזניו אמנם כאן לא אמר אלא באזניו להודיע שהעפ״י שהקב״ה כמו כביכול בגבהי שחקים כמו שאמר וישמע מהיכלו אשר בהיכל קדשו בשמי׳ מעל שמע קולו עם כל זה קרוב ה׳ לנשברי לב ושועתי באזניו כאלו כי יכול בארץ מתחת עומד לנגדו ושועתי באזניו כי לזה אין ראוי להגביה קול בתפלה כי שומע אל אביונים ה׳ :

ותגעש והרעש הארץ מוסדות וכו׳ שוחר טוב אמר רבי שמואל בר נחמני על מה הזוועות באות על הפסק בין מלכות למלכות בה״ד ותגעש ותרעש · אליהו ז״ל שאל את רבי נהוראי על מה הזוועות באות לעולם אמר לו על חילול המעשרות א״ל חייך כך הוא סברו של דבר אלא כך הוא עיקרו של דבר בשעה שהיה הקב״ה מביט בעולמו והיה רואה בתי טרטיראות ובתי קרקיסאות והאומות מ״ה מיושבים בשקט ובית המקדש חרב הרה אפו בעולמו להחריבו שנא׳ שאג ישאג על נוהו ורבנן אמרין מפני המחלוקת שנא׳ ונכתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל רבי בונא אמר על משכב זכור אמר הקב״ה אתה יעפת אבריך על דבר שאינו שלך אף אני אזיע עליונים ותחתונים בשבילך עכ״ל · ולע״ד לדקדק במאי קמיפלגי · ונראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי אלא כל אחד מדקדק בפסוק ענין אחד בדבריו והוא שלהיות דוד כל ימיו נרדף משאול ובצר לו קרא את ה׳ ועננו ה׳ שבאסוף שאול כי האלהים יבקש נרדף ונטרד שאול ממלכותו וימלוך דוד ז״ש וישמע מהיכלו קולי וכו׳ ושזכיתי למלכות הנה כאן הזוועות ותגעש ותרעש הארץ וז״ש אמר רבי שמואל בר נחמני וכו׳ על הפסק בין מלכות למלכות דוד כן מסמיכו׳ ותגעש ותרעש הארץ אחרי וישמע וכו׳ כיון ששמע וכו׳ קולי ונכלתי משאול בהפסק מלכותו אז כתיב ותגעש ותרעש הארץ שאם לא כן יקשה מה שירה היא זו ותגעש וכו׳ אמנם ר׳ נהוראי הוסיף לדקדק ענין הארץ בה״א הידיעה שהוא מלתא בטעמא שמלד הארץ עצמה מענין המעשרות וז״ש הארץ הידועה בחיוב המעשרות שהיא ארץ ישר׳ היא חייבה הגעש והרעש בארץ וז״ש והגעש והרעש הארץ וכו׳ אבל דברי רבי שמואל לא יזוזו ממקומם כדי לדרוש זה שייכות כאן בשירה זו ואגב טעמו של רבי שמואל בר נחמני הביא טעם המעשרות שגם הוא סיבה לרעש ויורה בדברי מ״ש אליהו ז״ל חייך כך הוא סברה של דבר רוצה לו׳ האמת אתך וחייך שכך הוא אבל אינו הטע׳ העיקרי ז״ש אלא כך הוא עיקרו של דבר בשעה שהב״ה וכו׳ וזהו דמסיק הפסוק כי חרה לו מאד ברוא׳ בתי טרטיראות ובתי קרקיסאות קיימות ואומו׳ העולם יושבים בשקט כו׳ ז״ש כי חרה לו עד מאד עד שעלה עשן באפו ואש מפיו תאכל להחריב העולם ואמר מפיו לרמוז אל השאגה שנאמ׳ בפיו על נויהו · ורבנן דאמרין מפני המחלוקת דייקי בקרא לשון מוסדות השמים ירגזו וכו׳ ואחד מיסודות העולם בכללו שהוא השלום ז״ש ומוסדות השמים ירגזו כשאין שלום אלא מחלוקת אשר עומד השמים הוא השלום ירופף אבל לבי מגמגם בראיה זו דמייתי שנא׳ ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל · והפשר שאעפ״י שאצל שם מקום הוא נקר׳ אצל אפשר שדורשים אותו מלשון אצילי בני ישראל ומגיד הכתוב שגיא הרים זה שיעשה מהבקע הר הזתים יגיע אל אצל ר״ל יהיה תלוי והסיבה לרעש הגדול הזה אל אצל דהיינו השלום שהוא נאצל בג׳ עמודים הדין והאמת והשלום שהוא משלים בג׳ ומ״ש על משכב זכור אפש׳ דיליף לה מקרא דויט שמים וירד וערפל תחת רגליו ורגליו על שם המילה שבין הרגלים · ועיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג ז״ל וכן מהרי״א ז״ל אלא שהוסיף יפוי הענין · הרי שזכר שבצרותיו קרא אל ה׳ והושיעו הגיד שעשה ה׳ באיזו שבעה מיני עונשים משונים הא׳ רמז באומרו ותגעש ותרעש כו׳ הכו״ל בהרלב״ג · וכל זה ביסוד הארץ להביא העונש על או בין אחר כך דבר ביסוד האש שהוא השכיי ליסוד הארץ מנגד אליו ועליו אמר עלה עשן וכו׳ ובזה רמז לשריפת המקומות גפרית ומלח שריפה כל ארצה אשר יהיה זה בחרון אף ה׳ וכעסו וזהו עלה עשן וכו׳ ע״ד כי אש קדחה באפי וכו׳ וכ״ז דרך משל ומליצה על השחתת האומות מק ומפלתם כמו שביאר בכדומה לזה הרב המורה בפ׳ ק״ט חלק ראשון ולפי שאמר שיתרעש הארץ ויתיילד אש שורף אמר על זה ויט שמים וירד ר״ל שבהיות מוסדות השמים והמרכז מתנועע ומתרעש בלתי קיים יתחייב שיהיה המקיף גם כן בלתי מסודר בתנועתו וזו היא ההטיה שזכר בשמים ויט שמים כו׳ ונתן הסיבה בזה באו׳ וערפל תחת רגליו ר״ל שהשמים נקראו ערפל הם תחת רגלי השי״ת לכל אשר יחפוץ יטם · ואפשר עוד לפרש באופן אחר יאמר שההתרעשות הארץ ושרפתה לא ימנע הש״י מעשותה מפאת הוראת המערכת השמים אם יהיה מנגד לזה כי ההשגחה הפרטית וכל העונש באנשי השפל יכונה בלשון ירידה כמו שזכר הרב המורה בפ׳ י׳ ח״א והערפל הוא שם נרדף לשמים כאו׳ ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ולפי שאמר שהוא ית׳ ימשול בשמים ויטם לאשר יחפוץ והיו הגלגלים מתנועעים מהכנת השכלים הנבדלים אשר קרא הנביא יחזקאל במרכבה כרובים לכן אמר עד כאן וירכב על כרוב ויעף ר״ל שהאל יתברך יטה גם כן המניעים לרצונו וכבר כתב הרב המורה שאפשר לפרש ויט שמי׳ וירד שהוא דבור המשליי כאילו הקב״ה יטה השמים וירד מהם כדי לפעול בעולם השפל תשועות דוד וכאילו ירד מהמדרגה העליונה להשגיח בדברים השפליים וזהו הערפל תחת רגליו שערפל הוא עולם השפל לרוב החשך והאפסד אשר בו ואמר שהוא יהיה תחת רגלי ה׳ לעשות בו כרצונו ושאומרו וירכב על כרוב ויעף הוא השכל הפועל המלאך הגלוי ממנו להשגיח בבני אדם שהוא כדוד ועל רוב מהירו׳ אמר וידא על כנפי רוח ומה שכתבתי אני הוא היותר נכון שויט שמים כו׳ הוא השלמת הדיבור הקודם יאמר שינהוג השמים לעשות מה שירצה לעשות בהרעשת הארץ ושריפת המקומות ובזה השלים הדיבור מהעונש אשר יעשה הש״י בא׳ מלאכות יסוד האש כמו שעשה בסדום ועמורה · העונש הג׳ במה שיעשה בא׳ מלאכות יסוד האויר הסמוך ליסוד האש שזכר ועליו אמר וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח ר״ל שיניע יסוד האויר ויכרוך הרוחות להחריב האויבים ולהחרים המקומות והוא הרוח החזק מפרק הרים ומשבר סלעי׳ כמ״ש המשורר אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם ובזה בא החילוף שכאן אמר וירא על כנפי רוח בריש ובספר תילים ראה לשנות וידא מענין כאשר ידאה הנשר להמשיך הלשון מענין התעופפות כמ״ש ויעף · וכבר נמצא בדברי חז״ל שפירש כרוב וכנפי רוח על יסוד האויר והרוחות החזקים כמו שפירשתי שאמר במדבר סיני רבה ויבא מלך הכבוד אמר רבי אבון הב״ה הוא מלך הכבוד שחולק מכבודו לבשר ודם אין רוכבין על סוסו אין יושבין על כסאו אין משתמשין בשרביטו אין לובשין לבושו אבל הב״ה אינו כן הוא רוכב על כרוב וידא על כנפי רוח ונתנו לאליהו שנא׳ ויעל אליהו בסערה השמים הוא יושב על כסא דין ונתנו לשלמה שנא׳ וישב שלמה על כסא ה׳ נתן שרביטו למשה שנאמר ומטה האלהים בידו לבושו עוז והדר לפניו שנאמר עוז והדר לבשת ונתנו למלך המשיח שנא׳ הוד והדר תשוה עליו · הנה אם כן פירשו כרוב וכנפי רוח על הסערה העונש הרביעי הוא מה שיעשה הב״ה באלמנות יסוד המים וגשם שוטף כמו בדור המבול ועליו אמר וישת חשך סביבותיו סוכות חשכת מים עבי שחקים ר״ל שפעמים יהיה הגשם והעננים והחשך אליו והמתחיבים ממנו כלים לתשועת ה׳ כי יכה האויבים בריבוי הגשמים כמו שעל כדומה בזה אמר דוד הושיעני אלהים כי באו מים כו׳ ולרבוי הגשמים אמר שישית הב״ה חשך רמז לקדרות העבים וריבויים שימנע מעביר נגוה השמש בהם להאיר על הארץ וזהו חשכת מים והשכת הוא קשיר העבים זו בזו וכל הדברים האלה הוא משל לנגזון האויבים והשחתם ובפסוק זה בא חילוף שכאן אומר וישת חשך סביבותיו סוכות ובספר תילים אמר ישת חשך סתרו סביבותיו סוכות · ועשה זה לתכלית הביאור שלא נחשוב שהיתה כוונת שסוכות הם בוכר הוא לבד להסתרת האור וסוכות הם העננים העבורים ואמר ישת חשך סתרו לבאר שהחשך זה עונש רביעי בבדל מהקודם אמר כאן וישת חשך בוא״ו להורות על היותו עונש אחר מחולף מהקודם · ובא בפסוק זה חילוף שכאן אמר חשרת מים ובתילים רצה לבאר תיבת חשרת ואמר חשכת מים להורות שתיבת חשרת מים היא קשור העבים אשר ימנעו האור ויהיה חשכת · העונש החמישי הוא באלמנות הדברים שיתילדו מחומר האד והעשן באויר ועליו אמר מנגה נגדו בערו גחלי אש · ירעם מן שמים ה׳ יתן קולו ורש״י ז״ל פי׳ שמא תאמר בחשך הוא שרוי מנגה נגדו כו׳ ולפי דעתי ראוי שנפרש הכתוב שחוזר לראש שאמר למעלה ישת חשך סביבותיו כלומר שהש״ית יסבב החשך סביבותיו להעניש בו את אויביו עם היות שנהורא עמיה שרא ותנוגה נגדו ביערו גחלי אש ובזה הדרך לא יהיה המאמר כפול אחרי שאמר למעלה גחלים בערו ממנו · אבל כפי מה שאמרתי לא יכוון הפסוק הזה כי אם לענינים מתחדשי׳ באויר מחומר האד והעשן העולה מן הארץ וכבר כתבו בזה הטבעיים שמלהט השמש כשיתרפש בלאות האיד שמתפרש מהמטר הרהה הקשת והעגולה אשר סביב הלבנה ושהחזיזי׳ יעשו מהתלהבות האש כשכן העולה מן הארץ בעלותו במקומו ביסוד האש וכ״כ בהסתר ממנו כלו׳ מהעשן בתוך הענן יתנועע בו בחזקה ויצאו ממנו הקולות והרעם ונתחזקו הואה התנועה מתמימותה השוב אש מאיר ׳ומבהיק׳ ואם יהיה כמתלהב גם ׳כבד יעשה האלגביש הנה בזה האופן אמר שיעשו הקולות והרעמים אשר פעמים רבות ימותו האנשים מהם ומפחד׳ ואימה ועל זה אמר מנוגה נגדו ר״ל מהנוגה והאש המתלהב כעשן בערו גחלי אש שירא׳ו האנשים המבהיקים וישמעו הקולות והרעמים מתנועתו בענן וזהו ירעם משמים ה׳ ועליון יתן קולו ויהיה אם כן אומרו נגדו שב אל האש שהוא נגדו למים הנז׳ ועם היות הדברים האלה טבעיים בתולדתם הנה פעמים יהיו על דרך נס וגם הטבעיים ההם יהיו לפעמים שלוחי ההשגחה וכלי רצונו יתברך להכות אויביו כמו שסופר בספר יהושע שבהלחמו עם המלכים השליך ה׳ עליהם אש מהשמים אבנים גדולות עד עזקה וימותו רבי׳ ובכוכב הזה בא חילוף שאמר בכאן מנוגה נגדו בערו גחלי אש ובתילים אמר מנוגה נגדו עביו עברו ברד וגחלי אש הנה הוסיף עביו עברו וברד והוא ג״כ לתוספת ביאור כפי הכונה שפי׳ שמה שהאש מתלהט והעשן המתנועע הוא בענן לא באויר הפשוט הזך הנקי ולזה אמר עביו עברו שבעבים תבא וגם כן פי׳ ששם כי תולד הברד באד העשני ההוא כמו שהתבאר והחילוף שכאן אמר ירעם מן שמים ובתלים אמר ירעם בשמים והסיבה בזה לפרש שאין הכונה שירעם מן השמים ככל הארץ כי אם שבשמים עצמם ירעם כי הרעם הוא בהתנועעות העשן בתוך הענן בסיבת האש המתלהב בו והחילוף שכאן אמר ועליון יתן קולו ובספר תלים אמר ועליון יתן קולו ברד וגחלי אש והיה זה לו׳ שמהקולות לבדם לא ימותו האנשים מהם כי אם מהברד והאש המתלקחת שם וזהו שהמשיך וישלח חצים וכו׳ והם האשים הבוערים מתחדשים עם הברק ולזה אמר ברק ויהמם שהאש יתברך ישלח אותם הדברים המבדילים ובהם הפיץ האומות ויהמם ובתילים וישלח חציו ויפיצם וברקי׳ רב ויהמם והסיבה לבאר שחצים הנזכרים כאן אינם חצים ממש אלא אבני אלגביש והברד שהם בידו כחצים ביד גבור ולזה״א וישלח חציו שהם כחצים המכונים אליו י״ת ובמקום שאמר כאן ברק אומר שם וברקים רב כלומר ברקים רבים שלא היה ברק אחד כי אם ברקים רבים ולהיות החצים רמז לאבני ברד והאלגביש והברקים הוא דבר מתחלף אליהם במהות אמר שם וברקים רב בהוספת וא״ו להורות הבדלם מהחצים שזכר כאן · ואמר כאן ויהם ושם בתילים ויהומם לפרש ויהומם לאויבים שזכר והוא פי׳ למ״ש כאן ויהם · העונש הששי זכר באומר ויראו אפיקי ים וכו׳ ואחשוב שרמז בזה שממפלאות תמים דעים הוא פעמי׳ להחריב העולם בריבוי הגשמים כמ״ש חשכה מים עבי שחקים ופעמי׳ יחריבהו בנגו׳ גם חום ועצירת הגשם עד שכמעט יראו אפיקי ים יגלו מוסדו׳ תבל בסבת החורב והצמאון וכמו שנא׳ בספר מלכים שהלכו מלך ישרא׳ ומלך יהודה ומלך אדום להלחם במישע מלך מואב אהה כי קרא ה׳ כו׳ שחשבו ע״י הצמאון היה מפלתם גם אפשר לפרשו לטובה והצלת אוהבי השי״ת שיבשו הים להצילם וז״ש ויראו אפיקי ים בענין ים סוף והירדן וקרוב לזה דרשו חז״ל במדרש תילים · ובא החילוף שכאן אמר בגערת ה׳ מרוח אפו ואמר שם בתילים מגערתך ה׳ מנשמת רוח אפך · והיה זה לפי שראה דוד שלהטיב כוונת המתבודד היו יותר טוב שיכוון הדברי׳ לנוכח ה׳ ואמר אליו מגערתך ה׳ ולא בגערתך לפי שאין ליחס פועל גשמיי מתנועע אליו ית׳ לכך לא ר״ל שם בגערתך שהגערה בעצמה ואמר מגערתך והמ״ם הסיבה או מ״ם הפועל כמו מה׳ מצעדי גבר כוננו · אמר מסבת גערתך ה׳ כמשך המסובב היה ולא יפלא המאמר הזה היותו נעשה ע״י אמצעי׳ כפי מה שגזרה חכמתו ורצונו הנה בזה כלל המשורר ששה מיני שילוחי ההשגח וכל רצון הש״ית להשחית באויביו ולהעניש׳ להציל עני מיד חזק ממנו מאוהביו ושומרי מצותיו עד כאן · ולע״ד מה שכתבתי במאמר חז״ל שהתייחסות ענין ותגעש ותרעש כו׳ הוא להיות בין מלכה למלכה באופן שכאשר בצר לי אקרא ה׳ · וענני והצילני משאול והמליכני תחתיו ותגעש ותרעש הארץ וקרינן כאן ויתגעש כלפי הקב״ה שנתגעש והוא גרם לארץ שתגעש לפי שהענין הזה היה בדבר המלך דוד והמלך שאול לכך ויתגעש הב״ה בעצמו ואמנם שם בתילים שמדבר על המתבודד וזולתו מספיק שאמ׳ והגעש ותרעש הארץ הכל על הארץ שנתגעש׳ ונתרעשה ושאר הפסוקים באים על שאר הסיבות המתייחדות הרעשים והגעש כדפרישית עוד אפשר באו׳ ותגעש ותרעש הארץ כי כשקרא דוד בצר כמו שאמר בצר לי אקרא ה׳ דרך כלל על כל צרה ובפרט בענין ישבי בנוב שאלל דוד מי יתן ויבא אחד מבני אחותו לעזרו ובא אבישי ויעזור לו ושם נאמר שקפצה לו הארץ והיינו אומרו בצר לי אקרא ה׳ וכו׳ וישמע מהיכלו קולי וקפצה הארץ וז״ש ותגעש ותרעש הארץ כמו שאמרו חכמינו ז״ל והסמכוה אקרא דהרעשת ארץ פלמתה וכו׳ וז״ש כאן ותגעש ותרעש וכו׳ בענין ישבי בנוב וכיוצא · ומתוך דחז״ל שהזכירו בפסוק ויט שמים וירד נבין כוונה אחרת מכילתא ויט שמים וירד כתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם וכתוב אחד או׳ וירד ה׳ על הר סיני כיצד יתקיימו שני הכתובים הללו הכריע הכתוב השלישי מן השמים השמיעך את קולו ליסרך וגו׳ דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא או׳ מלמד שהרכין הקב״ה שמים ושמי השמים העליונים והציען על ראש ההר ודבר עמהם מן השמים וכה״א ויט שמים וירד עכ״ל דלר׳ עקיבא הכתוב הזה מדבר במתן תורה וממנו נקח ראיה על כל שאר הכתובים הבאים כאחד שמדברים יחדיו במתן תורה ויהיו מתייחסי׳ אל שירת דוד כפי הפי׳ שזכרתי בפסוק כי אפפוני וכו׳ חבלי שאול סבוני שהכוונה שאין אויב כאויב הנפש ושלא היה נבעת כי אפפוני משברי מות אלא מהסיבה המחייבת כן הלא הם נחלי בליעל יבעתוני ומוקשי מות שהם הפשעים שהם המוקשים המחייבים מית ולזה בצר לי אקרא ה׳ ואשוע אליו שיהיה אלהי כי כזמתי מזדון לבי שדחתיו כביכול בשתי ידי מהיותו אלהי ואמרתי לאל סור ממני ועתה הנני שב בצר לי אקרא ה׳ ואל אלהי אקרא ר״ל אקרא שיחזור להיותו אלהי ואקבל עול מלכותו וישמע וכו׳ ומביא לפרטי הזה ראיה מהכלל שכמו שבעת מתן תורה ותגעש ותרעש הארץ בשלא רצו האומות לקבל התורה והיה העולם חוזר לתהו ובוהו ומוסדי השמים שהם התורה והעבודה ירגזו ויתגעשו יען כי חרה לו להקב״ה על שלא רצו האומות לקבל התורה ועלה עשן באפו כו׳ ובזה יתיישב לך טעם העשן הנמצא שם במ״ת והאש ההר בוער באש והברקים והרעמים מלבד הטעם שכתבתי בכלי חמדה או׳ עוד כי הטעם הוא לפי שהיה כן כי עלה עשן באפו על שלא רצו האומות כביכול לקבל התורה ולזה עלה עשן באפו הוא העשן אשר היה סיני עשן כולו והאש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו מרוב הכעס שכעס על אומות העולם ובקש להפך קערה על פיה והחזיר העולם לתוהו ובוהו וחשך על פני תהו׳ עד שרצו ישר׳ לקבל התור׳ ויט השמים וירד לתת תורה והיה החשך שת סביבותיו כדי להיות סוכות על אורו כדי שלא יהרסו לראות אל ה׳ ונפל ממנו רב · ואז גם שמים נטפו מים כנז׳ בשירת דבורה מנוגה נגדו ברד וכו׳ הכל במתן תורה ירעם וכו׳ וישלח חצים וכו׳ לאומות העולם שלא רצו לקבל התורה כמצא שכמו שבענין מתן תורה נראו כל אלו הפרטים הנזכרים בפסוקים האלה להורות שמציאות העולם וקיומו תלוי בתורה וקיומה כן העולם קטן הוא האדם אין לו ניפחד אלא מעון אשר חטא באשר הוא אויב הנפש כי הנפש החוטאת היא תמות והוא המעורר אויבים לגוף ומחזיק ביד׳ להרע לאדם כי לזה בצר לי אקרא ה׳ כו׳ שיהיה אלהיו ויעביר על אשמותי כנז״ל :

עלה עשן כו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל · ולע״ד שאין להבין הדברים כפשוטן כי הקב״ה לא יקבל התפעלות הכעס והחמה ואם כן איך יאמר עלה עשן באפו וכו׳ אכן הוא י״ת ברא משחיתי׳ חמשה כמו שאמרו חכמינו ז״ל שהם משחית אף וחימה כו׳ והב״ה כשיסתיר פניו מן האדם אז ניתן רשות למשחיתים האלו להשחית וזהו ואנכי הסתר אסתיר פני וכו׳ ומצאוהו צרות רבות ורעות · וז״ש כאן עלה עשן באפו שהוא המשחית הנקרא אף עלה עשן בו באותו אפו ואש מפיו תאכל שבהסתרת פניו יגרום כאילו יצא אש מפיו י״ת עד שאותם המשחיתים שהם כמו גחלים בערו ממנו י״ת בהסתרת פניו בכעס שבהביטו בהם הם מעמיהים אמנם ובהסתרת פני הרחמי׳ הם מתלהבים ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו :

ויט שמים וירד וכו׳ כבר זכרתי מאמר מכילתא בפסוק ותגעש וכו׳ ועיין רש״י ז״ל והרלב״ג ז״ל: **וירכב** על כרוב ויעף בילקוט קנ״ט וירכב על כרוב ויעף רבי יהודה אומר הרי זה מקרא עשיר במקומות הרבה מגיד שנגלה עליו בכל מיני כלי זין נגלה עליו כגבור חגור חרב שנא׳ חגור חרבך על ירך גבור נגלה עליו כפרש שנא׳ וירכב על כרוב ויעף נגלה עליו בשריון שנא׳ וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו נגלה עליו בחנית שנאמר לנוגה ברק חניתך והרק חנית וסגור נגלה עליו בקשת וחצים שנא׳ עריה תעור קשתך וישלח חציו ויפיצם נגלה עליו בצינה ומגן שנאמר צינה וסוחרה אמיתו החזק מגן וצינה או שומע אני שהוא צריך לאחד ממדות הללו ת״ל ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו בשמו הוא נלחם ואינו צריך לאחד ממדות הללו עכ״ל : ולע״ד לדקדק נגלה עליו וכו׳ דמאחר דאינו צריך לאחת ממדות הללו למה הוא נגלה בהם כיון שבשמו הוא נלחם כדמסיק ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו ועוד קשה אומרו או שומע אני שהוא צריך לאחת ממדות הללו וכו׳ איך תסוק אדעתין לומר שהוא ית׳ חלילה וחס שיצטרך לאחת ממדות הללו כי לא איש אל ללחום בחרב וחנית ח״ו · ונראה לומר כפי הפשט שהקב״ה יהראה אל האויבים בחרב שלופה וקשת דרוכה כדי שיראו עיניהם כידם ויתפעלו בקיים חיותם מהחרב

היא

וישת חשך סביבותיו סכתו חשרת מים עבי שחקי שמיו: מנגה נגדו נעברו גחלי אש: ירעם מן שמים יהוה ועליון יתן קולו: ויפץ חצים ויפיצם וברק ויהמם: ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות תבל בגערת יהוה מנשמת רוח אפו: ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים: יצילני

וישת ו' בקריאה וסימ' וישת לו ערדים לבדו ולא. וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם תבל. וישת חשך סביבותיו: וימר שש שערים וישת עליה: ויראו ד' בקריאה וסימ' ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות. ויראו אפיקי מים. ויראו ראשי הבדים מן הקדש. וחברו דר"ה:

ויסע חסד סביבותיו סכתו. לשון זה על כל המשל למה שהמציא הש"י להיות לסכה ולמחסה לדוד מלחמיו: חשרת מים עבי שחקים. ר"ל קשור המים בעבים ולשון זה לפי שהם יגלו המים והם בו בכח וכאילו יאמר שהם שהמציא הש"י מזה הוא מכוון תחלה להספיע טוב לדוד ולהגילו כמו שהמים היולדי' מהפכים הם מלמיחי' הצמחים וכו גם כן מה שיקרה בו רע ומצחת לאויבי' דרך משל כיוצ הנברק והקם הוא מהפיל הקיסרי' אלכסנדרים ומלכים וכיוצ' בהם שהם מפיצים הקולות המרעידים והרעמים: וישלח חצים ויפיצם. הם הקולות הנוראים הנזכרים שילחו מהענן לשם"ם בלע"ז וגם כן מתחדשים מנוף הברק לזה לשון ברק ויהם: וילגו לשון מפיקי ים. הם מעמקי ים: יגלו מוסדות תבל. הם המקומות השפלי' שעליהם מרכז הארץ כלומ' יאמר שהרעמים הנמתחים עליו הם הם שיתחדשו בתפלות הפעולות הנפלאות השופעות מהם"י והמשל כי לא תאבד הים שיתחדש מהרע לשלול ולביזה בהר הגלבוע לשר נגלה זו מה שלח הש"י לדוד חולק עמו על דבר המלוכ' ולזה סבב הש"י שמתו יהל וגם עכין הים בעת לא עלה בלב שיהיה כך ל"ל שתתחדש מהיפה היפה ובין לאבדו על ידיקומו עליו לאבדם להרגו על מיטתו בהר הגלבוע: ישלח ממרום יקחני. ישלח מחדוש יקחני. ישלח מחדוש מה שיקחני ויהפוכני על חפצי: יקדמוני

מנוגה שהוא נגדו על לוהטיו בעורו גחלי אש בזעמו ובאיבתו: ירעם. מן רעש: ויהמם. כמו בתהליס כתוב וקרי ויהס ואין ביניהם הלא הכמוי: לפיקי יס. המים הגנרי' בכח נקראים לפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים לפיקים על שמם: ימשני ממים רבים. דרך משל שהלילהו מגורת רבות והוא מגזרת כי מן המים משיתיהו ועניינ עתין המשכה והונח:

מלוכי

רשי

חשרת מים עבי שחקי. מלין היה החשך עבי שחקים היו שהן חוטרין מים על הארץ חשרת לשון כסרה הוא שהוא נופל על הארץ דק דק וכן הוא לומר בתנחומ' הרבה חוטרין לותו בכבר' ויש לפתו' חסר' לשון קשר שמתקשרין העמי' בעבים על ידי המים כמו וחשוריהם החומר בחופני המכונה שהם זרועו' העץ ממש המהדקין וקושרי' עינוליה ימ': מנגה נגדו. שלח חמ' בחשך הוא שרוי ללא הנוגה לפניו מן החמ' ומאותו נוגה חשר לפניו בעורו גחלי אש שנשתלחו חניס על מלרי': ינלו מוסדו' תבל. שנבקע התהום כשנבקע יש כי

סוף נבקעו כל מימו' שבעולם: מנשמת. מכח נשיבת רוח אפו:

כלי יקר

והנה והחניה ול"ל הו שומע לכי שהוא לריך לה' ממידות הללו ר"ל שהוא לריך להתרחות אליהם ג"ש המדות הללו כדי שע"י זה יתפעלו ויתמוגו ברחמותם הרבים והחנית מהדמיון אשר יראו לעיני' בועל בשם הצער רע ממות וימוגו ע"י זה לזה הטר הו שומע לכי שהוא לריך להח' ממדות הללו ת"ל ה' חים מלחמה ה' שמו שר"ל ה' יכול שם חים מלחמה ר"ל שם חים מלחמה שלריך להרב וחנית ומגן ובינה כך הוא ית' הנסך לדעתך שעושה כן כדי להמיתם בהתפעלות המרחה ההוא ח"ע כי אין לורך לנו ממדות הללו להתרחות בהם כי ה' שמו וכשמו לבד נלחם וימותו ברגע קטן ואינו לריך להחת ממדות הללו לענין המלחמה אבן עושה כן לקרב הענין לשיתותו בלבב דוי ומבטער. ודרך דרש נאמר במאמר ובענין המרחות הללו סוף סוף שבשעות כיפרחל נלחם ילבם הקב"ה מדיין לפי שהשיריון קשקשים דומה לפרוטות הנלחם לה שיהיה לורך להקב"ה שיריון לבל הוא מתרחה בחוהו הלבוש שבעשה מהמה ההיא המביאה ליפרחל בעת ועונה ההיא ולכך לפעמים ילבש להקב"ה בשיריון ולפעמי' בשיון על יפרחל בחמת המלחמה בהם יהיה הב"ה לובש בגד ועונה שהיה בעשה מלחמתו. וכן ליפרחל והיה בתורה שבתנה בחורב ילבש חרב לו בזכות המילה שביריך הם יהיו זהיריס יתרחה הב"ה כשבור שחרבו על ירכו ז"ש חגור חרבך על ירך גבור ובזכות יפרחל ברוחם לדבר מלוה לב"ה לו להרחק ביום הבטחת מקיימיס ובדמה נרחפה לדעת לח ה' וכו' והנה בזכות זה בעת המלחמה ירכב על עב קל וירכב על כרוב ויעף וכו' זה הכלל המרחה שיהרחה הש"י במלחמה לנצח בו יהיה כפי הזכות הנמלא ביפרחל אשר הוא גורם להם הנלחמון בעת ההוא בסיקול על דעות כלומר הם בחרב הורה יתרחה בחרב והם הוא זכות אמת בנה ושחרה לחתו והם לדקה בשריין ז"ם בחקומות הרבה שנאמר עליו בכל כלי זין בפי ההכנה והזכות שבדוד כלומר ז"ם נגל' עליו כגבור מוגר חרב כו' נאמר לזה לומר לו שומע שהב"ה לריך להח' ממדות הללו ממדות הללו לדייקא להיינו מהמידות הללו הנעשות ע"י הזכות המחייב בך ת"ל ה' חים מלחמה ה' שמו לומר שבאשר תולה יד ואין שום זכות אז עושה הש"י מלחמה בשמו ז"ם בשמו הוא נלחם ר"ל למען בידוש שמו נמלא שהיותר טוב הוא שיהיה ע"י המדות הללו כיון שהם נעשות על ידי היזו זכות מאותו הזכות ילין בעדם וכפרון זכות עושה הוא לקדושת שמו ולא למו ה' לא למו. ובאותר טוב אתה מוצא בשעה שיצא פרעה לרדוף אחרי יפרחל לומר פרעה תנו לי סוס זכר שהרכב עליו שהוא קל מה עשה הקב"ה כדאיכול בנבדו שנא' כי הרכב על סוסיך חזר פרעה ואמר תנו לי סוס נקב שהיה יכולה לעמוד במלחמה לפי שמהלכת בשהיה מסתנת ובה"ח לסוסתי ברכבי פרעה ת"ל הב"ה רעש כלוס יש לך כרוב הה"ד וירכב על כרוב ויעף ר"ת אחז לה"ד למלך שבאו שונאיו ושבו את בניו והיו עבדיו מלייגין לו את הקרון לומר למלך שם אחתין על שיניהו הקרון בני אבד מה עשה המלך נטל שום אחד מן הקרון וגרלף לאחריהם כך נטל הב"ה כרוב אחד מן כסא הכבוד וירכב עליו ועשה מלחמה עם המלריים עד כאן:

ולע"ן לדקדק מהו הרחמות שרחו שהיה הב"ה מרחמה בנבדו הרי"ל היה הקב"ה מרחמו או מרחמה לה פרעה ותוכן הרחיה שמביא שנא' כי תרכב וכו' שלין נזכר רחמות בפסוק: ומהו התפארת שי"ת בלומרו רכב כלו' ים לך כרוב וכו' ועוד נבי אינו לריך לחת קשה מזה ללא שייך כלל בשי"ת לח הצעת קרון ולח רדיפה ולמה נטל כרוב לחד מכסח הכבוד ולח זולתו. ובראה כי פרעה רכב על סוס זכר מעשם שהוא קל מהרה להשיג לת יפרחל כדכתיב לחר לויב לרדוף לחריהם וכו' והקב"ה לח שייך בו רכיבת סוס ללח היה מרמה לוהו כשנראה לו רוכב על סוס והחמת הוח מהב"ה שלח יכלו לרכב כלל כמ"ש הם כי תרכב על סוסיך ויהו ללח לרמות לת פרעה להטעותו שיחמר הם כן לוהיהם של יפרחל גם כן רוכב סוס שום ללח שכלי לרמות לת פרעה להטעותו כמוני כמוהו חלילה וחם ולזה חזר ולחר תנו לי סוס נקבה שהיה יכולת וכו' מכיון שראה שהשי"ת לח חלין בסוס הוח גם כן בראה לבחור סוס נקבה שמהלכ' כשהיה מסתנת ופסטר עוד כי כשרכב פרעה על סוס זכר שהוא קל הב"ה היה מרמה כשנבדו שהרכוב על סוסיה נקבה זהו מרמה כשנבדו דבר שהוא ממש נבדיי נגד פרעה וכן לחרו במדרש נפ' לסוסתי ברכבי פרעה חר ולחר כדי שיהיו סוסי מחנה פרעה לקרותם של נקבות ז"ש היה מרמה כשנבדו והרשע פרעה חר ולחר הנו לי סוס נקבה מפלת בחינה שהיה יכולה לעמוד במלחמה לפי שמהלכת זמתנת וכן הוח חו לסוסתי ברכבי פרעה ום"ש לו הב"ה רעש כלוס יש לך כרוב להיות כי יש נרמזו בכרובים שהם כפרלוף נערים לומר כי נער יפרחל ואוהבהו והבל פיהם של הינוקות מקיים העולם ולפי' במלריים היו הלויים עוסקים בעול התורה כנודע ולפיכך פרקו מעליהם עול מלכות ועול דרך לרץ כמלח שהב"ה בכרובה לרכוב לבח להושיעם רכב על ברוב והוח מסל ומלילה שרכב על זכות היהם נער יפרחל ועל קטנים שבהם ז"ם רעש כלו' יש לך כרוב דהיינו היש לך זכות הבל פיהם של הינוקות כמו שם ליפרחל שמתוך אותו זכות עניו רוכב עליו לבח להושיעם ע"ד עני ורוכב על חמור ספירש מהמשל הם ליפרחל עני מן המלות שלח יהיה להם זכיות הנה הוח רוכב על חמור להיינו זכות שבשר זכות תורה יבשבר חמור גרס וכו' ז"ם כלוס יש לך כרוב הה"ד וירכב על כרוב ויעף ולזה נטל הב"ה כרוב מכסאו כי יש ים כרובים אלחו ובן מורה לנון נטל כרוב לחד מן כסא הב"ה שבכוונה שנעלו מחותו המקום עם היות כרובים למעלה מן כסא הכבוד בסוד הלילות והטעם לפי שבשעות יפרחל תלובות מתחת כסא הכבוד ושם כמלאו ושם היו בעת שהיה לכך נטל הב"ה כרוב לחד משם כדי שיסתוף זכות הנשמות של זכות נער יש היו כמו שלמרנו ועליו רכב להושיעם ולזה הביח ר' לחח המשל הנלות שבאו שוכיים ושבו לת בנו של המלך והיו עבדי' מליעין לו לת הקרון וכו' כך נטל הב"ה וכו' הכוונה בנמשל שהיו המלריים מלמדי' זכות על יפרחל להזכירו לפניו יתברך כמה וכמה זכיות שלח שיבו לת שמם שלח שיבו לת לב נם זכות חבות וכיוצה בזה בנמשל הם יעלינו לת הקרון למלך כלומר בנמשל ושם יתברך לחר לם מתתין לני וכו' ר"ל חילו הזכיו' הטובה דחרחה למלך נטל כרוב לחד מן כסא הכבוד שהוא זכות לחד ורכב והיינו זכות נער יפרחל

אז״ב ושל מכילתא סתרי אהדדי · ונראה שטעמם מתרצ׳ את זה כי הקב״ה רצה שיבואו המלאכי׳ בחלי אש וכיוצא כדי להראות את ישראל שיתיצבו ויראו את ישועת ה׳ אשר יעשה להם אשר יעשה במצרים ולכך נתעוררו לבא ברצון הש״י כמ״ש במכילתא אלא שהמלאכי השרת היו קרובים אליו יתברך וטעו בחשבם שבא לסייעו ושלכך התעוררו מאתו יתברך לזה · אמר בשוחר טוב בהו מלאכי השרת לסייעו אלו טורטיאות כו׳ ואמר להם הקב״ה אני הוא שעוררתי אתכם לבא בקשתות וחניתות וחרבות אש כדי שיראו אתכם ישראל ויהיה לבם נכון שרבים אשר אתם מאשר את המצרי׳ אבל במה שחשבתם שלעזרתי באתם טעיתם ז״ש אמר להם הקב״ה איני צריך לכם עברו מן הכא דקדק שלא אמר להם שילכו למקומם אבל אמר להם עברו מן הכא לבד ר״ל מאחר שאין לו צורך בהם לעזרו אבל חפצו שילכו ויעמדו נגד ישראל כדי שישמחו בעזרתם ז״ש עברו מן הכא מן הכא דיקא מידעביו עברו ועביו קורא למלאכי השרת שהם העומדים ראשונה במלכות והם היותר עבים שבמלאכים · ובזה יובן מנגה נגדו שמרוב הבהירות והנוגה אשר נגדו ית׳ נתחייב שעביו והם המלאכים שבאו בברד וגחלי אש עברו והלכו מן הכא להתראות לעיני בני ישראל ואם כן צדקו יחדיו השני המאמרים של שוחר טוב ושל מכילתא ובשוחר טוב דרשו דרשתם זו של פסוק תילים שאו׳ שם עביו עברו · אמנם כאן ספר שהקב״ה לא נצרך למלאכים כי מנוגה נגדו בערו גחלי אש ואינו צריך לגחלי אש אשר עם המלאכים · נמצאו השני כתובים צודקים יחדיו האחד בתילים מדבר על מלאכי השרת הם עביו כנז׳ שעברו מלפניו יתברך כאמור וכאן בנביא דבר בגחלי אש אשר השפיעו מכוחו ית׳ ומנגה נגדו בערו גחלי אש ועיין רש״י והרד״ק ז״ל :

ולע״ד כאמת אומרו מנוגה נגדו כי אורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור לז״א שבהתייצב נגדו ית׳ מעשה הצדיקים יחייב בזכותם להבעיר גחלי אש ברשעים בקנאת ה׳ צבאות ז״ש מנגה נגדו בערו גחלי אש באויבים ובמצריים :

ירעם מן שמים ה׳ וכו׳ תנחומא ירעם מן שמים ה׳ ועליון יתן קולו ברד וגחלי אש ולמה באש אלא כל המעלה עצמו סופו לידון באש וכד״א היא העולה על מוקדה דור המבול על שאמרו מה שדי כי נעבדנו לפיכך נידונו באש דכתיב אם לא נכחד קימנו ויתרם אכלה אש וכן הסדומיים וה׳ המטיר על סדו׳ פרעה אמר מי ה׳ אשר אשמע בקולו לפיכך ברד וגחלי אש סנחריב אמר אני עליתי מרום הרים לפיכך ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש וכן נבוכדנצר עילה את עצמו ואמר אעלה על במותי עב אדמה וכו׳ וכן אמר לחנניה מאן הוא אלה די ישזיבכון מן ידי ביתו שרפתי עמו הגליתי ולא עמד עלי בביתו ובביתי הוא יכול לי מה עשה השליכן לתוך כבשן האש מה עשה הקב״ה רמז לכבשן האש ונעשה פלטיא מי שהיה ראוי לישרף לא נשרף ומי שלא היה ראוי להשרף נשרף ויצא האש ושרף חלי האומות ואף נבוכדנצר נשרף באש ונעשה אימת שרוף עליו ולמה לא נשרף כולו אלא אמר הקב״ה הניחו אותו רשע הליו שידע על מי גידף ואף מלכות הרביע׳ אותה שעלתה את עצמה שנא׳ אם תגביה כנשר כדוכית באש שנא׳ חזי הוית עד די קטילא חיותא והובד גשמה ויהבית ליקידת אשא · וכן הוא או׳ ויהפכו נחליה לזפת אמר הקב״ה והיה בית יעקב אש ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה׳ דבר היכן דבר על ידי משה היא העולה על מוקדה וססרא שחרף כתי׳ בו והוא לחץ את ישראל בחזקה בחירופין ובגידופין לפיכך נדון באש שנאמר מן השמים נלחמו ממסילותם וישראל על שעשו עצמם נבזים ושפלים מתנחמים באש שנא׳ ואני אהיה לה נאם ה׳ חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה עכ״ל · **ולע״ד** לדקדק ראשונה ששואל ולמה באש אלא כל המעלה וכו׳ היכא רמיז בקרא המעלה ומתגאה ובמי מדבר פסוק זה אם במצריים כבר מזכיר אותם אחר כך שאומר כרעה אמר וכו׳ · ועוד דור המבול לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ועל שהשחיתו דרכם על הארץ חטאו ברותחים ונדונו ברותחים · ועוד קשה סיסרא למה לא מנאו בסידרן של מלכים ולמה מזכיר אותו באחרונה · ונראה הדיוק למה כתב כאן ירעם מן שמים ושם בתילים אמר וירעם בשמים ה׳ לכך דרשו שהמתגאים והם שהמשילים בשמים כמו שדרשו חז״ל לא בשמים היא לא בגוותנים היא התורה ז״ש כאן ירעם לשון תרועם בשבט ברזל מן סיבת שעשו עצמם גאים בשמים ז״ש מן שמים ואם נראה לפרש שהדרשה הזאת תדרש גם כן בפסוק תילים וירעם בשמים ה׳ נאמר כי יכריחו הדרשה הזאת כי וירעם בשמים ה׳ ועליון יתן קולו הוא כפל הענין במלות שונות אשר הוא מוכרח לפרש וירעם בשמים ה׳ הסיבה בעבור שעשו עצמן שמים ובית בשמים בית בעבור ועליון וכו׳ ודבר הכתוב הזה על אויבי דוד שכולם גאים כמ״ש עמנו גאים פת ליהן על ישראל הן על האומות שהיו אז או על כלל אויבי ישר׳ כי דברי דוד תמיד מדבר בעדו ובעד כל קהל ישראל ובזה״ל למה באש ומשיב אלא כל המעלה עצמו סופו לידון באש לפי שהאש ישהו למעלה מארבעה היסודו׳ לכן ראוי ליפרע מן הגאה וגאוי ע״י הגבוה שבכל היסודו׳ שהוא האש · והסמכוה ליתור היא העולה כי די שיאמר זאת תורת העולה על מוקדה אמר היא העולה שהעולה ומתגאה דינו להיות על מוקדה שאש נשפט · דור המבול אעפ״י שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל הנה גם כן נתגלגל עליהם עון הגאוה לידון אותם באש דספר שהרב׳ עליהם אש גם כן לגותנים או מים חמין ביותר מרותחים משלדין היו וזהו ויתר׳ אכלה אש ר״ל אות׳ שהיו יתרים ביותר שאת ויתר עוז גאוה ויתר׳ אכלה אש אש ממש או מים משלדים ביותר דאי משום משלו ברותחין די היה שיהיו המים חמין אבל לא משלדים שגופם נכוה בהם כאש והיה אם כן זה לסיבת הגאוה ז״ש ויתרם אכלה אש · וכן הסדומיים גאון שבעת לחם שמגאוה שהיתה שבעת לחם נהגו שלא להחזיק ביד עני ואביון ולכך ירדה אש ה׳ מן השמים עליהם סנחריב אמר אני עליתי מרום הרים כו׳ לפיכך ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש ר״ל שהבנת הכתוב לפי זה המדרש ותחת כבודו שנתכבד ונתגאה לאמר אני עליתי כו׳ תחת זה ראוי ליענש באש יקד כיקוד אש כי זה עונשם של הגותני׳ ולא כמו שפירשו בגמרא ותחת כבודו על מלבושיו דוק ותשכח כי באש ה׳ נשפט לכל הגותנים להיותו גבוה מכל שאר היסודות כאמור ואמר אף מלכות הרביעית וכו׳ שעלתה את עצמה לפי שהכתוב אומר שהקב״ה הגביה אותו וכמו שאחז״ל בסולם שהראה הקב״ה ליעקב מלאכי׳ ושרי האומות עולים ויורדים בו הראה לו האומות עולים כך חוזקים יורדים ומלכו׳ הרביעית עולה ואינה יורדת ונתיירא אמר לו הב״ה אל תירא כנז׳ במדרש שם לז״א המאמר לשון ואף מלכי׳ הרביעית כלומר אף מלכות הרביעית שיראה בעיניך שהעלוה מן השמי׳ אבל היא לא עלתה את עצמה אין הדבר כן אלא נתגאית גם היא וז״ש שעלתה שנא׳ אם תגביה כנשר ודייק לישנא דקרא דלא כתיב אם תגבה מדקאמר הגביה משמע שהוא הגביה את עצמה שעלתה ונתגאית וז״ש תגביה כנשר וכן לשון שים קנך שלא אמר ואם בין כוכבים קינך או הושם שים הוא כמו תשי׳ קנך ז״ש אף היא הרביעית שעלתה את עצמה וכו׳ שנא׳ אם תגביה וכו׳ כדוכית באש שנא׳ חזי הוית וכו׳ וכן הוא אומר ונהפכו נחליה לזפת דבחיה הרביעית מיירי · והביא ססרא אחרי מלכו׳ רביעי׳ לפי שבססרא לא מלאנו בפי׳ שנתגאה וכן לא נמצא בפי׳ שנדון באש אלא ממה שמצינו שאמר והוא לחץ את ישראל בחזקה דריש בחירופין ובגדופין והמחרף ומגדף בגבוה לבבו הוא גוס׳ והאש לאדו ממלחמת הכוכבים שהלהיבו באש ולזה ירד סיסרא אל נחל קישון להתקרר מחום הא״ש ולפי שאין ענין סיסרא ברור הניחו באחרונה · ועיין הרד״ק ז״ל ומהרי״א ז״ל בתילים פי׳ וירעם בשמי׳ ה׳ והרעם הזה לא היה כשאר רעמים אבל הש״ית עשה שיהיה יותר עליון קולו של רעם זה על שאר הרעמים ואפשר שהיה זה בפועל ואינו דרך משל וכמו שנזכר בשמואל וירעם ה׳ בקול גדול על פלשתים ויהמם עד כאן :

ולע״ד ירעם מן שמים ה׳ ובתילים וירעם בשמים שינוי וא״ו יתירה ושינוי מן שמים ובתילים בשמים ונראה כי הקב״ה פוקד על צבא המרום במרום על השר הפקיד על האומה וע״י פקידת השר שלהם יפלו מלכי האדמה באדמה והנה שם בתילים דבר על פקידת השר תחיל׳ וז״ש וירעם בשמים ר״ל להורות ששם בשמים ירעם ה׳ כל שרי אויבי דוד וכאן דבר בלשון עתיד ירעם מן שמים ה׳ שעתיד הוא שירעם אל התחתונים אחר שהרעם על העליונים כמ״ש שם בתילי׳ וירעם בלשון עבר וכאן אמר בלשון עתיד ויסייע לפירושי הכתוב שאחר זה ששם נאמר ויהם קרי וכתיב ויהמם לרמוז ויהם אל השר וע״י זה ויהמם אל התחתונים והקרי וכתיב מורה שכן נתכוו מאתו יתברך כאן ובתילים כמה דברי׳ שנינה בהם שאילו היו דרך הגהה חלילה כמו שפי׳ מהרי״א ז״ל אם כן היאך דוד כתב כאן שניהם קרי ויהם וכתיב ויהמם ושם בתילים לא קרינן אלא ויהומם הקרי והכתיב שוים אין זה אלא סודות ה׳ ליראיו לא הגהות שיגיה דוד חלילה :

וישלח חצים וכו׳ וכבר זכרתי דברי המכילתא זה לשונו ד״א וישלח חציו ויפיצם כמלא חצים מפוזרין וזרקים מכניסן ע״כ כמלא שהחצים מפזרים תחילה שפיזור לרשעי׳ הנאה להם והנאה לעולם ואחר שנתלשו בפיזור חוזר ומכניסן כדי להביא עליהם המהומה יחדיו ובזה הבין הו׳ ויהמם וקרינן ויהם שהב״ה מכניסן ע״י הברק שיהיו יחדיו כאיש אחד ויהם ולפי האמת הם מרובים לכך כתב ויהמם · ועיין הרלב״ג ז״ל :

ולע״ד לדקדק כאן כתיב חצים ושם בתילים חציו וכאן כתיב ברק ושם ברקים רב ויהמ׳ ונראה כי מצינו באברהם אבינו ע״ה שהחצים שהיו זורקים אליו והרגם הבא בלבם וכמו שהרחבתי בכלי חמדה לז״א כאן דוד וישלח חצים ר״ל החצים שלהם עצמם יבואו בלבם והרגם או חצים של דוד ואנשיו ושם בתילים אמר שהקב״ה ישלח חציו ממש חצים רוחניים ויפיצם ובאר כאן שבברק אחד ויהמם כי לא קצרה יד ה׳ להמם ולאבדם בברק אחד שמה שהזכיר בתילים וברקים רב ויהמם הוא לחזק לב ישראל הרואים איך הב״ה אינו מצמצם להרגם בברק אחד כי אם וברקים רב שאין עניות במקום עשירות לההב׳ ית׳ שולח ברקים רב והגיו ית׳ ג״כ ויהומם עם היותו יכול להרגם בחצים שלהם או בחצים של דוד וכן בברק א׳ במ״ש כאן חצים ברקים :

ויראו אפיקי ים וכו׳ בשוחר טוב את מוצא כשאמר הקב״ה למשה הרם את מטך נבקעו כל מימות שבעולם אפי׳ המים שבכדים ושבלגינות ושבגיגית ושבצלוחיות ושבזזיכין הוי ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל אלו פנים אמר רבי יודן ראוך מים יחילו אלו המים התחתונים ראוך מים אלו המים העליונים מגערתך ה׳ אמר רבי חנינא לא מגערתך ממש אלא מנשמת רוח אפך שנאמר נשפת : **ולע״ד** לדקדק מנא ליה הא ועוד רבי יודן מאי בעי הכא שהוא דורש דרשתו שם בפסוק ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו ואין לו כאן שייכות ועוד רבי חנינא דקאמר מגערתך ה׳ אמר רבי חנינא לא מגערתך ממש אלא מנשמת רוח אפך והכתוב אומר מגערתך ה׳ ואם כן איך אומר רבי חנינא לא מגערתך וכו׳ ונראה כי הכרח המאמר הזה הוא שכאן נאמר ים ובתילים נאמר מים הכריחו שאלו ואלו דברי אלהים חיים שכל מימות שבעולם נבקעו והיינו דקאמר בתילים מים וכאן הזכיר ים הוא הפרטי אל קריעת ים סוף וצריך לדעת טעם למה נבקעו כל מימות שבעולם ללא צורך והיינו יכולים לומר שהב״ה רצה לפרסם נפלאת ים סוף בכל העולם שידעוהו מהבקע שאר מימות שבעולם עוד אפשר לומר שזכר עשה לנפלאותיו להבקע כל מימות שבעולם כדי שיקבלו כל מימות שבעולם התפעלות הקריעה כדי שיהיו נכנעי׳ לכל צדיק וחסיד של האלהו וכי יעבור בים ההשגחה האלהית עמו ולזה בתילים שסדר המזמור ההוא על כל מתבודד אמר ויראו אפיקי מים וכאן דבר על הפרטי אפיקי ים ממעשה מצרים אבל אפשר עוד טעם אחר שלמה נבקעו כל המי׳ שבעולם כדי שישובו אחר כך על כל מצרים ויהיה הנס והפלא כפול ומכופל וכמו שהזכיר בסמוך בפסוק ישלח ממרום יקחני בס״ד ונבין זה ממה שנזכר בשמות רבה פרשה כ״ב וישב המים לא נאמר אלא וישובו המים מכאן שכל מימות חזרו על המצריים לא נאמר שלא על מצרים מכאן שנטל הק״בה שר שלהם תחילה ואח׳ כך ירדו כולם אחריו לכך נאמר וישובו המים על מצרים ואחר כך על רכבו ועל פרשיו עכ״ל שמתוך זה המאמר נוכל להבין ששבו גם משאר ימים על מצרים דא״לכ מאי קמ״ל וישובו המים האם יתכן שיהיו קרועים לעולם ובסמוך בפסוק ישלח ממרום ארחיב בזה ומ״ש המאמר ויגלו מוסדות תבל אלו פנים פירושו שרמז ג״כ על המים שפנים שנבקעו וע״י כן נגלו מוסדות תבל או אפשר שאמר אלו פנים לפי שים מוסדות תבל בתוך ים לז״א אלו פנים רוצה לומר במוסדות תבל אשר בים דבר הכתוב שאומרו ויגלו מוסדות תבל וז״ש אלו פנים על המוסדות והנכון לפי שאמר ויראו אפיקי מים ופירשהו על מימות שבעולם לז״א כי מאי דמסיק קרא ויגלו מוסדות תבל שלו פנים ולא שבמי׳ הנס הנזכרים שנבקעו כל מימות שבעול׳ אין שם יסודות תבל ואם כמוסדות על של פנים קאמר שהיה חלק מהמים הנזכרים שע״י התבקע הים נגלו מוסדות תבל כפי הפירושים הנזכרים אמנם רבי יודן מפרש בפסוק פי׳ זולת הנז׳ ומדקדק אומרו ויראו אפיקי מים ולא אפיקי ים שכוונתו לפרש ויראו אפיקי מים על המים העליונים ויגלו מוסדות תבל אלו מים תחתונים שנבקעו ויגלו מוסדות תבל ע״י בקיעתם ולזה מביא רבי יודן פסוק ראוך מים וגומר יחילו כי ראוך מים יחילו אלו המים התחתונים ויתור ראוך מים שבראש הפסוק אלו מים העליונים שכיוצא בזה נפרש הפסוק זה של ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל חד במים עליונים וחד בתחתונים והוקשה לבעל המאמר כפל מגערתך ה׳ מנשמת רוח אפך ופירש במה שאמר רבי חנינא לא מגערתך ממש אלא מנשמת רוח אפך שהכוונה לפי שהיו כאן שתי פעולות האחת לגעור בים סוף להחריבו והשנית להחזירו להציפו על האויבים ז״ש מגערתך ליבשו ומ״ש המאמ׳ לא מגערתך וכו׳ רוצה לומר כדי לברר לך שהפעל׳ השנית של כסמו ים שלא נעשית בגערתך לכך הוסיף לומ׳ מנשמת רוח אפך לומר שלא מגערתך כסמו ים אלא מנשמת רוח אפך שנאמר נשפת ברוחך כסמו ים ואפשר לו׳ שהוא מקושר עם דברי רבי יודן דבשלמא לא״ק ניחא קרא מגערתך על בקיעת ים סוף ומנשמת רוח אפך של שאר מימות שבעולם שנבקעו מנשמת רוח אפך אבל לפי׳ רבי יודן שפי׳ אפיקי ים על מים העליונים ויגלו על מים התחתונים דהא בהא תליא אלו מים זכרי׳ ואלו מים נקבות וא״כ כפל מגערתך ומנשמת רוח אפ׳ל״ל לז״א מגערתך ה׳ לא מגערתך כו׳ כדפריש׳ שהגער׳ למציאות היבשה וחורב המים כית׳ ומנשמת רוח אפך לנשפת ברוחך שלא מגערתך נעשה כשלא מנשמ׳ רוח אפך כמו שנ׳ נשפ׳ ברוחך כסמו ים ובזה מובן ג״כ השינוי הב׳ שכאן כתיב יגלו ובתילים ויגלו בו״או והטעם ששם שכתב אפיקי מים לכלול אפי׳ המים שבכלים הוצרך לומר ויגלו בוא״ו לפי שהוא ענין תוספת שמוסיף על ענין ראשון שאין בכלל ויראו אפיקי מים גלוי מוסדות תבל כפי הפירושים שזכרנו לכך אמ׳ ויראו מוסדות תבל אלו שבים אמנם כאן שכתב ויראו אפיקי ים אמר יגלו מוסדות תבל דהא בהא תליא כיון שנראו אפיקי ים שם מיד נגלו מוסדות תבל ובזה מובן אומרו גם כן שינוי שלישי שכאן אמר בגערת ה׳ ושם נאמר מגערתך במ״ש ולנוכח והכאמה שכאן אמר בגערת ה׳ רוצה לומר בגערת ה׳ אשר גער בים סוף כדכתיב ויגער בים סוף ויחרב לזה תלה יגלו מוסדות תבל בלוים תלו בגערת ה׳ אשר גער להראות אפיקי ים חייב יגלו מוסדות תבל אמנם שם בתילי׳ שדב׳ בכלל אפיקי מים הכולל כל מימות שבעולם לא נכלל שם גלוי מוסדות תבל כי לכך הוצרך לומר ויגלו בו״או התוספת כאמור ולכך הוצרך גם כן לומר מגערתך כאילו אמר גער גערה לזה הענין זולת גערתו אשר לאפיקי מים כי הם שני עניני׳ מים לחוד ומוסדות תבל לחוד ובמקומו׳ מתחלפי׳ לא כן כאן כי אפיקי ים עם מוסדות תבל תלה הכל בגערה א׳ ואמר לשון בגערתך ה׳ אמנם בנשמת אפו לא שינה אבל אמר מנשמת אפו או אפשר להרץ זה השינוי עם המאמר הזה והוא שאומר בגערות ה׳ מנשמת אפו חוזר לפרש השתי חלוקות הנזכר בפסוק כנגד מ״ש ויראו אפיקי ים אמר שנעשה זה בגערת ה׳ ממש כדכתיב ויגער בים סוף ויחרב וכנגד מ״ש יגלו מוסדות תבל הנמשך מהראות אפיקי ים אמר מנשמת אפו אשר נעשה בגערה אשר להראות אפיקי ים מלותו נשמת אפו עצמה נמשך יגלו מוסדות תבל אמנם שם בתילים שדבר על אפיקי מים שהיא הולדה הנמשכ׳ מהגערה של יבישת אפיקי מים שיגרום גם כן בכלל כלל המים שבעולם להבקעם לז״א שם ויראו אפיקי מים וכו׳ וזה היה נמשך מגערתך ה׳ אשר גערת בים סוף ויחרב מאותה הגערה נמשך שנראו אפיקי מים אפיקי ים שאותה גערת בים סוף ומאותה גערה נראו גם כן כל אפיקי מים כל מימות שבעולם ויגלו מוסדות תבל מנשמת רוח אפך והוא דקדוק נכון ולזה גם כן בא השינוי כי כאן דבר שלא לנוכח לפי שדבר בעת הפרטי׳ על קריעת ים סוף ובענין הפרטי ההוא וידוע כי בעת ההיא העם לא האמינו בה׳ ובמשה עבדו עד הבקע הים וכמ״ש ויושע ה׳ ביום ההוא את ישראל וכו׳ ויאמינו בה׳ וכו׳ כי עד הנס הישועה ביום ההוא בסוף היום האמינו כביכולו מהים וניצלו מיד מצרים ולזה דבר כאן שלא לנוכח בגערת ה׳ מנשמת אפו אמנם שם שדבר על התפשטות הנס בכל פינות העולם להבקע כל שאר מימות ואפי׳ המים שבזיזיכים אות שלא בצרך מה יותר גדול מקריעת ים סוף כי ים סוף יוכלו לטעות בדבר קרוב אל הטבע מצד הרוח קדים עזה כל הלילה כמו שטעה פרעה ואמר אויב ארדוף אשיג אחלק של תמלאמו נפשי וכו׳ קודם שיפסר הקפאון הזה החזק שטעה היותו טבעי ולא ידע כי מה׳ הוא אמנם בהבקע המים שבכלי׳ ושבמקומות החמים הנה הוא נפלאות אל המים דעים מורי׳ בהאצבע כי אצבע אלהים המה לז״א שם מגערתך ה׳ מנשמת רוח אפך כל הכתוב לנוכח לומר שאע״פי ששם ית׳ נעלם מצד עצמו ונראה לדבר שלו שלא לנוכח מזאת הבחינה הנה כמלא הוא מצד פעולתו מושב ממסדיו ונפלאותיו מודע מדרכיו כאילו ראינוהו לנוכח עינינו ועפעפנו יישירוך נגדנו ז״ש מגערתך ה׳ מנשמת רוח אפך לנוכח ולפי סיפור דוד עניני המופתים אשר נעשו אל כלל עדת ישראל הוא ליקח מהם מופת אל הפרטי שלו לומר שנעשו אליו מעין קריעת ים סוף ע״ד מה שדרשו חז״ל קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף כך דימה שקפי׳ רודפיו של דוד ע״ה כקריעת ים סוף ועיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל והרלב״ג אם כן הפי׳ הזה הוא משל ומליצה אל העניינים האלה שהיו נסתרים ונגלו :

ישלח ממרום יקחני וכו׳ בשוחר טוב ישלח ממרום יקחני שרבי יוחנן אמר כיון שעלה אחרון שבישראל מן הים ירד אחרון של מצריים אל הים אמר רבי יוחנן מה היו עושים הם הסוסי׳ והפידגרין שבהם כביכול הב״ה נותן ידו ושולה אותם שנאמר ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים אמר ריש לקיש על אלו ועל אלו הפך הים מה עשה הב״ה היתה ימינו אחת מצלת לישראל וימינו אחת משקעת למצרי׳ שנא׳ ימינך ה׳ נאדרי בכח ימינך ה׳ תרעץ אויב עכ״ל :

ולע״ד לדקדק במאי קמיפלגי ר׳ יוחנן וריש לקיש ועוד למה באו דברי ר׳ יוחנן בשני מאמרי׳ ולא די במאמר אחד אמר רבי יוחנן כיון כו׳ ירד אחרון של מצרים אל הים והסוסים והפידגרים מה היו עושים כביכול הב״ה נותן ידו ושלה אותם וכו׳ ונראה דבין לרבי יוחנן ובין לריש לקיש קשיא להו בפסוק ישלח ממרום יקחני ימשני וכו׳ שהוא כפול די שיאמר ישלח ממרום יקחני או ישלח ממרום ימשני ממים רבים לזה הקדים הברת רבי יוחנן כיון שעלה אחרון שבישראל מן הים ירד אחרון של מצרים אל הים שבזה מובן לומרו ישלח ממרום יקחני מן הים ולזה אמר לשון סליקות בזה הענין שקל הוא להעשות שיעלה אחרון שבישראל קודם שיעלה אחרון דמצרים יהודקשה לו הכפל

כי אמצו · כאשר אמצו: כצדקתי · כשילאו אחריו למדב' וסמכו על הבטחתו: עם חסיד תמים נכר · כנגד שלשה אבות ששלם הקב"ה גמול צדקתם לבניהם · עם עקש · פרעה: תתפל · לשון נפתל ועקש ובספר תילים כתוב תתפתל · ד"א ישלח ממרום יקחני על עצמו אמר כשהיה נחפז ללכת מפני שאול בסלע המחלקות והיה קרוב להתפש ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים:

כצדקתי

מאויבי עז · לשון יחיד על גלית או על ישבי בנוב והפשר על שאול: יקדמוני ביום אידי · תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ברעותיהם כמו שעשו הזיפים · ולא רשעתי מאלהי · לא רשעתי שיצאתי מדרכי האלהי ודרכי שוכר עומד במקו' שניס ויונתן תרגם ולא הלכתי ברשע קדם אלהי: לא אסור ממנה · מכל מצוה וחוקה ובתהלים לא אסו' מני והענין אחד: תתחסד · מי שהוא חסיד בדרכיו אתה מרא' לו ג"כ שאת' חסיד בהטיבך עמו: עם גבור · כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר וי"ת הפסוק על האבו' חסיד ותמי' ונבר ותרג' עקש על פרע': תתבר משפטו תתברר ובא חסר הכפל ואם היה אומ' תתבר ידמה מנחי הלמ"ד לפיכ' שמו תנועו' תתבר בתתבר ודגש הת"ו להורו' שהו' מפעלי הכפל: תתפל · בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל ונהפכה ע"ין הפעל בפ"א הפעל כמו אם ישוב ישיבני וענין תתפל תביא עליו כדרכו הנפתלה וכן ענין אם ללצים הוא יליץ יביא עליהם שיכשלו בליצנותם: ועינך

יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי
אָמְצוּ מִמֶּנִּי: יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם
אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי:
כ וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־
חָפֵץ בִּי: יִגְמְלֵנִי יְהוָה
כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי:
כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה
וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי:
כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו
לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה: וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ
וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי:
כה וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי
כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו:
עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים
תִּתַּמָּם: עִם־נָבָר תִּתָּבָר
וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל: ואת

יצילני שֵׁיזְבַנִי מִסַּנְאַי אֲרֵי תַקִּפָנִי
כ׳ מִבַּעֲלֵי דְּבָבַי אֲרֵי אִתְגַּבָּרוּ עֲלָי:
יקדמני יְקַדְּמוּנִי בְּיוֹם טִלְטוּלִי
י"ג חס׳ וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ סְמָךְ לִי: ויצא
וְאַפֵּיק לִרְוָחָא יָתִי שֵׁיזְבַנִי אֲרֵי אִתְרְעֵי
כ"ב · כ"ד בִּי: יגמלני אֲמַר דָּוִד יְשַׁלְמִינַנִי יְיָ
כִּזְכוּתִי כְּבְרִירוּת יְדַי יְתִיב לִי: כי
אֲרֵי נְטָרִית אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ וְלָא
משפטיו כ׳ ק׳ חס׳ הֲלֵיכִית בְּרַשַׁע קֳדָם אֱלָהִי: כי אֲרֵי
כָּל דִּינוֹהִי גְּלַן לְקִבְלִי לְמֶעְבַּדְהוֹן
ל׳ כ"ה וְקִיָּמוֹהִי לָא עֲדֵית מִנְּהוֹן: ואהיה
ל׳ וחס׳ וַהֲוֵית שְׁלִים בִּדְחַלְתֵּיהּ וַהֲוֵית נְטַר
נַפְשִׁי מֵחוֹבִין: וישב וְאָתֵיב יְיָ לִי
ל׳ כִּזְכוּתִי כְּבְרִירוּתִי קֳדָם מֵימְרֵיהּ:
ב׳ · ל׳ עם עִם אַבְרָהָם דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִיד
ל׳ קֳדָמָךְ בְּכֵין אַסְגִּיתָא לְמֶעְבַּד חִסְדָּא
עִם זַרְעֵיהּ יִצְחָק דַּהֲוָה שְׁלִים
בִּדְחַלְתָּךְ בְּכֵין אַשְׁלֵימְתָּא מֵימַר רְעוּתָךְ לְמֶעְבַּד עִמֵּיהּ: עם עִם יַעֲקֹב דַּהֲלִיךְ
בִּבְרִירוּתָא קֳדָמָךְ בְּחַרְתָּא בְּנוֹהִי מִכָּל עַמְמַיָּא וְאַפְרֵישְׁתָּא זַרְעֵיהּ מִכָּל פְּסוּלָא
פַּרְעֹה וּמִצְרָאֵי דַּחֲשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן עַל עַמָּךְ בַּלְבֵּלְתִּינוּן בְּמַחְשַׁבְתְּהוֹן: ואת

רלבג

יקדמוני ביום אידי · ר"ל יקדמוני ברע ביום אידי להוסיף רעה על רעה כמו הענין בזיפים בעת היותו נרדף משאול וכמו הענין באחיתופל שהיה יועץ אבשלום להמית אביו בעת שפלותו והיותו נרדף: ולא רשעתי מאלהי · ר"ל לא רשעתי לנטות מאלהי אך שמרתי כל מצות הש"י והנה הרשע הוא הנטייה מדבר הראוי כמו שהצדק הוא ההליכה בדרך הראוי: כי כל משפטיו לנגדי · ר"ל כי כל משפטי הש"י הם לנגד עיני תמיד להנהיג עצמי בהם: וחקותיו לא אסור ממנה · ר"ל כי חקותיו הם תמיד לנגדי ובכלל הנה לא אסור מן התורה כלל או היה שבאמרו ממנה אל מה שאמ' יגמלני יי' כצדקתי והרצון בזה שלא יסור מן הצדקה: ואשתמרה מעוני · ר"ל שנשמרתי מעון ותהיה הי"וד נוספת או ירצה בזה כי כשעלה בלבי לחטוא בדבר נשמרתי מאותו עון ולא הוצאתי לפועל מחשבתי הרעה או ירצה בזה שאחר שחטאתי בדבר בת שבע ושבתי אל הש"י מאותו עון הנה נשמרתי מאותו עון שלא יגיעני נזק בעבורו או נשמרתי מחטא אחר זה בזה שידמה לאותו עון: עם חסיד תתחסד · אמ' שהש"י עושה חסד לחסידים לא יענשם בחטאיה' באופן ענשו זולתם וכאילו אמ' זה על החסד שעשה לו הש"י בדבר חטאת בת שבע והנה על חטא קטן מזהו נענש שאול העונש הגדול שנזכר בזה הספר ואמר' היה זה כן כי דוד היה רצונו שלם עם הש"י ומשתדל תמיד לעשות הישר והטוב בדברים וזה מבואר מספורי דוד אשר תמצא מהם מה שיורה על חסידות דוד הורא' נפלאה אלא שנתגבר יצרו עליו על דבר בת שבע ולא יכול לכלא אותו ואולם שאול נמצא ענינו בהפך זה עד שכבר תמצא ששאול היה רוצה להכחיש דברי הנביא כשנג' אתו על חטאו ולא היה כום מזה ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי ליי': ועינך

פי' רבינו ישעיה וחוקותיו לא אסור ממנה · מן החוקה

מסרה

ויוצא י"ג הס' וסימ' נמסר בסדר קרח:

כלי יקר

בכפל כי לפי זה די שיאמר ישלח ממרום יקחני אומרו ימשני ממים רבים מיותר לז"א אמר ר' יוחנן במשיב על הקושי של היתור א"ר יוחנן מה היו עושין התשו' והפודגרין שבהם כביכול הב"ה נחני ידו ושולה אותם מן המים שנא' ישלח ממרום יקחני ימשני וכו' שהכוונה לומר ממה שנאמר יקחני ימשני על כורחין שני חלוקות היו כאן האחת שעלו והשנית ימשני הם התשושין שנטבעו במים והב"ה נתן להם ידו וזהו לשון ימשני דלא שייך אלא במי שנטבעו במים ע"ד כי מן המים משיתיהו ולר' יוחנן דייק קרא טפי כאמור שלא קשה לדבריו מן הענין עוד מעט קט עד שילאו גם התשושא ובעלי הפודגרא ועוד כי התשושין ובעלי פודגר' מתי מספר ואין להזכירם בפרטות לז"א ריש לקיש על אלו ועל אלו הפך היסרואה לומר על אלו המצריים ועל אלו על כל ישראל יחדיו אכי' הבריאים שבהם לא יצאו אלא כי על אלו ועל אלו הפך הים ובזה ניחא אומרו ימשני ממים רבים ולריש לקיש אומר ישלח ממרום יקחני הכי קאמר שהקב"ה עשה באופן שהים יהיה נגעל עליה' שלא נשאר אפי' א' וז"ש ישלח ממרום יקחני רוצה לומר יקחני שלא אצא מן הים והתכלית להפליא לעשות שימשני ממים רבים מתוך המים ממש ויש הוכחה לזה שישלח ממרום יקחני לשלא אצא מן הים קאמר מתה שאמרו בשמות רבה בפרש' כ"ב ורבי שמעון בן לקיש אמר על אלו ועל אלו ננעל הים מארבע רוחותיו אמר משה לפני הב"ה מה יעשו ישר' אמר לו ראה אתה למה שאני עושה להם נס בהוחה שעה שלח הק"בה את ידו והעלן מן הים שנאמר שלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים עכ"ל הרי שכאן נזכר במאמר זה שננעל הים מארבע רוחות כדי שלא יצא שום נברא' וזהו ישלח ממרום יקחני כדי לעשות לי נס אחר כך ימשני ממים רבים עלה בידינו מהמאמר הזה שני פירושי' בפסוק יקחני לרבי יוחנן שניהם להצלה ישלח ממרום יקחני על רוב ישראל שילאו שעלה אחרון שבישראל מן הים וירד אחרון של מצרים אל הים ועליהם אמר ישלח ממרום יקחני שילאו מהר ולא נטבעו ומתי מספר התשושין ובעלי פודגרא הם הם שהציף עליהם הים ועליהם אמר ימשני ממים רבים ולריש לקיש ישלח ממרום יקחני לשלא אצא מן הים ואחר כך כשבאו המים על אלו ועל אלו אז ימשני ממים רבים ומ"ש ממים רבים היינו שבאו גם כן מים מרובים מאשר הימים שנבקעו כל מימות שבעולם וחזרו עליהם כמ"ש וישובו המים כולם וזהו שאמ' ממים רבים מימים שנבקעו וכמו שהוכחתי לעיל מפסוק וישובו המים מדלא כתיב וישב המים כנזכר בפ' ויראו אפיקי ים וזהו ממים רבים ועיין הר"דק ז"ל ובתילים הרחיב הר"דק ז"ל בכפל שני הכתובים ויראו אפיקי ים וכו' ישלח ממרום וכו' על שני מיני הגלות מהאויבים מהם יבושו ויחרגו ואותם המשיל אל הים ואפיקיו שנאמר בו ויבשו מגערות ה' ומנשב' רוח אפו יכלו ועל מין שני כמו סלע המחלוקו' שנושעו יחדיו דוד ושאול כמ"ש הנותן תשועה למלכים לשני מלכים יחד דוד ושאול אליהם המשיל במי שנפל במים רבים והמשוהו משם שהמים הוא משל אל האויבים לא יבושו וכו' לא נזוק בהם ולא נטבע וז"ש ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים משל אל האויבים אשר כהמות ימים יהמיון ומהרי"א אמר שהש"ית ממרום ומן השמים שלח גחלי אש וברקים על האויבים וממרו' שלח ידיו ויוצאני מן המצר הוא מה שהמשיל אל מים רבים או יאמר ממרום על המקומות הרמים שהיה דוד נשגב בהם שן סלע ומצודה ולא היה יכול לצאת מאותו המקום מרום מפחד אויביו הנה הב"ה שלח ולקחני מאותו המרום ז"ש ישלח ממרום יקחני עד כאן ומהר"יא כתב שכנגד השבח ענשים הנז' בפסוק הקודמים באו אלו הפסוקים כנגד ותגעש ותרעש וכו' אמר ישלח ממרום יקחני שלא יבולע בה וכנגד עונש מיסוד המים מריבוי הגשמי' אמר ימשני ממים רבים וכנגד העונש השלישי שהזכיר מיסוד האש עליו אמר מאויבי עז שהוא מאש שאול והמשנאים רמז לעבדיו שהיו רודפים לדוד: ולע"דן כנון מה שכתבתי למעלה שלמדתי כן מיסוד דברי חז"ל ואפשר עוד שאמר ישלח ממרום על מה שאמר הפסוק ומלאך בא אל שאול שאחז"ל מלאך ממש היה וזהו שאמר כאן ישלח ממרום יקחני שממרום שלח מלאך ושליח להצילני:

יצילני מאויבי עז וכו' פסיקתא יצילני מאויבי עז אמר רבי יוחנן זה פרעה אמר אויב ומשנאי כי אמצו ממני אלו המצריים יקדמוני ביום אידי זה עמלק ומכלן ויהי ה' למשען לי ויוציאני למרחב שנתן לי את התורה יחלצני כי חפץ בי פומא דידיה סלקא למיתן לי אורייתא אימתי בחדש השלישי עכ"ל: ולע"דן לדקדק במאמר מאי קשיא להו עד שדרשו זה כפרעה אלו המצרים · ויקדמוני ביום אידי על עמלק · ועוד קשה אומרו ומכלן ויהי ה' למשען לי כי מדקדק לפרש ויהי ה' למשען לי דקאי אכלן ומכולן ויהי ה' למשען לי די לו דקאי איקדמוני ביום אידי שהרי כבר אמר על פרעה ומצרים יצילני מאויבי עז וכו' ועוד ויוציאני למרחב שנתן לי את התורה מנא ליה וכן יחלצני כי חפץ בי פומא דידיה וכו' בחדש השלישי מה היא ההבנה ומהיכא יליף לה: ונראה שהיקשה להם בפסוק דפתח באויב בלשון יחיד וסיים משנאי בלשון רבים · עוד הוקשה לו לשון יקדמוני דהיל"ל ישאו עלי ביום אידי מהו קדימה דקאמר גם ביום אידי קשה דמשמע שיש לו יום אד והם באים עליו באותו היום המקולקל להוסיף אד על אידו ואין הדבר כן אלא שהאויבים מביאים לו האיד אם כן יקדמני באיד היל"ל · ועוד הוקשה להם שלש ההגלות ויהי ה' למשען לי · ויוציאני למרחב · יחלצני כי חפץ בי · לעומת כל אלו הדקדוקים פירשו ואמ' יצילני מאויבי עז זה פרעה שנקרא אויב שנאמ' אמר אויב והיה עז כי אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאימו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי אם כן יצילני מאויבי עז זה פרעה ולז"א בו בלשון יחיד משנאי לשון רבים אלו המצריים אמנם מהו שאמר יקדמוני ביום אידי זה עמלק לפי שהוא ראשית גוים עמלק והוא נלחם גם ראשית לכל הגוים כי שמעו עמים ירגזון אחרי יציאת מצרים וקריעת ים סוף ועמלק קדם ובא כמו שדרשו חז"ל גבי אשר קרך בדרך לשון קרירו' משל לאמבטי מלאה חמים שלא יכנס לתוכה שום נברא בא אחד וקפץ לתוכה אע"פי שנשרף עכ"ז פתר מים לזולתו לדלג באמבטי עד כאן ובזה מובן שאומר יקדמוני ביום אידי זה עמלק דבהכי דייק לשון יקדמוני כי הוא ראשית גוים אחרי יציאת מצרים וקריעת ים סוף והיינו דקאמר ביום אידי ביום שהיו ישראל באים מרוע בחירתם כמו שדרשו חז"ל וילחם עם ישראל ברפידים שרפו ידיהם מן המצות ז"ש ביום אידי שלא קדמוני ביום אידי שהיו ידי רפויים מן המצות אם כן זה עמלק בהכרח לשון יקדמוני ומלשון ביום אידי · ולזה הוצרך להיות ה' למשען לי בזכות ויוציאני למרחב שהיא נתינת התורה כדמסיק ולהיות שישראל במצרים ערום ועריה מן המצות עד שהוכרחו לעשות דם פסח ודם מילה כדי לזכות לפי שעה והכל תלוי בזכות מה שעתידים לקבל תורה בסיני שאם לא כן לא היו יכולים לצאת ממצרים וכמ"ש בפסוק וזה לך האות וכו' בהוציאך את העם הזה ממצרי' תעבדון את האלהים על ההר הזה שזכות זה מסייעתן ליציאתן ממצרים לזה אמר המאמר ומכלן ויהי ה' למשען לי לכלול גם יציאת מצרים והצלתן מפרעה והמצריים ומכולן הצילני שהוציאני למרחב שנתן לי התורה כי זכות התורה גרם לכל הגלות כולן גם ליצילני מאויבי עז ז"ש ומכולן ויהי ה' למשען לי ע"י שהוציאני מן המצר היותי בלי תור' אל המרחב שנתן לי התור' שההשתעבדות אל התורה הוא תכלית המרחב והחירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ומצות · או קרא קבלת התורה הוצאה למרחב לפי שיצאו אל המדבר והמרחב ההוא מוכן לקבלת התורה · ואפשר עוד במ"ש בשוחר טוב ויוציאני למרחב שנתן לי התורה שנא' ארוכה מארץ מידה ורחב' מני ים עד כאן ומיתור יחלצני כי חפץ בי הוכרחו לדרוש שהחפץ בי הוא בבחינ' הזמן ההוא שנתנו בו התורה שהוא בחדש השלישי שאז חפץ בי כמו שאמרו חז"ל משל לבן מלכים שנשבה והוציאוהו משם והוא חולה לא ילך לבית הלימוד עד שהחזקו מחוליו כך ישראל עכב להם הב"ה נתינת התור' עד החדש השלישי שהוא יום הגון וזמן ראוי לנתינת התורה וזהו יחלצני כי חפץ בי פומא דידיה היא סלקא למיתן לי אורייתא אימתי בחדש השלישי שבזה נתיישבו כל היתורים · והפסוקים כמין הומר לדעת חז"ל ורש"י כי אמצו ממני כאשר אמצו ממני עד כאן · ועיין הרד"ק ז"ל · וכן מהרי"א על שאול ודקדק למה בא חילוף שכאן נאמר משנאי ובתילים הוסיף וא"ו ומשנאי · ואמר שהוצרך להוסיף ביאור שלא נאמר שאויבי עז ומשנאי הם שמות נרדפים והכל סוג אחד והוסיף וא"ו לומר שהם שני סוגי' אויבי עז על שאול ומשנאי על דואג ושאר עבדי שאול · ולע"דן שלא אמר כאן ומשנאי בו"או להורות על אויבי עז שאמר והוא על שאול שלא נעשה אויבי עז אלא משנאי כי אמצו ממני כדואג וחביריו ז"ש יצילני מאויבי עז משנאי כלו' שמשנאי ומסיבתם נעשה שאול אויבי עז והנה שונאי אלה אם אמצו ונתחזקו ממני היו הדברים ששמתי נפשי בכפי וזהו שאמר משונאי כי אמצו ממני ובסיבתי · ואפשר שחוזר גם לראש הפסוק והכי קאמר יצילני מאויבי שנעשה עז וכן גם כן משונאי כי אמצו והכל בין אויבי היותו עז ושנאי שאמצו הכל ממני אשר שמתי נפשי בכפי בעדם ומלוני רעה תחת טובה ע"ד ולני בחלות' לבושי שק וכו' ודרך דרש נאמר מאויבי עז זה יצ"הר וע"י יצילני משונאי כי אם אמצו והחזקו עלי ממני היה הסיבה בחטאי שהם הם סיבה שיקומו עלי המשנאי' שאילו לא היה לי עון אשר חטא מי יקים לי מרעים ומשנאים אלא האויב היצר יורד ומסטין ועולה ומקטרג והיינו אומרו מאויבי לשון יחיד ועז שאין עז כמוהו:

יקדמוני ביום אידי וכו' כבר כתבתיה שיטת חז"ל בפסוק הקודם שמדבר על עמלק ולכך אמר יקדמוני שהוא הקדים לילחם בישראל כדכתיב ראשית גוים עמלק וכו' והיינו אומרו ביום אידי שלא בא אל ישראל אלא ביום אידם דהיינו ביום שהיו רפויים ידיהם מהמצות וזהו ביום אידי · ועיין הרד"ק ז"ל · וכן הרל"בג · ומהרי"א יקדמוני ביום אידי כנגד העונש הרביעי הבא באמצעות הרוחות המנשבים ומזיקים ובפסוק זה בא חילוף שכאן אמר יקדמוני בלי

ואע"פ שגם יקדמוני מלא בו"או בלשון רבים והסיבה בזה שכאן רומז אל יסוד האויר שהוא האמצעי בעינים הזה למה שהיה כמו שזכר הפילוסוף הראהו'הם האויר מתנועע אבל בספר תילי' אמ'יקדמוני ברמוז לרוחות לפי שאין האויר במה שהוא אויר מפרק הרים ומשבר סלעים כי אם מפא' הרכבותיו אשר מהם יתילדו הרוחות שם הרבים ובא עוד חילוף שכאן אמר משען בלא למ"ד ושם בתילים אמר למשען בלמ"ד והסיבה מבוררת כי הוא עצמו היינו המשען אבל היה לדוד בערכו למשען כי הוא הדיבור המשליי יאמת בו ית' בערך דוד לפי שהיה בו ונשען עליו עד כאן: ולע"ד כי יקדמוני גם כן לשון רבים בנקוד קב"וץ אכן חסר הכתוב וא"ו לדרשו לשון יחיד על עמלק כנז"ל בפסוק יצילני בביאור דברי המאמר וקרינן יקדמני כאילו הוא בו"או להלות כל קלקלת האויבים שקמו על ישראל בעמלק לפי שהוא היה המקדים וממנו למדו לאמן לבנם ליכנס בישראל ולדרך הדרשה שזכרתי בפסוק הקודם אויבי עז על היצ"הר לכך אמר יקדמני לרמוז אל היצ"הר שרוצה לקדמני ביום אידי שרוצה להכשילני באיזה עון שהוא איד ליוהב"ה היה למשען לי ע"ד צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו וכו' שפירשוהו חז"ל על היצ"הר · ומ"ש כאן משען לי בלא למד ושם בתילים בלמד הכוונה שכאן שדבר דוד על עצמו אמר שב"ה בעצמו היה משען לי וכמה מעלות טובות למקום עלי בהצלתו אמנם שם דבר על כלל ישראל או על האיש הפלש המתבודד אשר הצלתו תעשה ע"י אמצעי משען וה"בה סיבה למשען ההוא שיהי' משען וזה הורה בלמ"ד נמצא זה וזה אמת · או אפילו בדוד עצמו פעמים הוא ית' המשען והוא אומרו ויהי ה' למשען לי ולפעמי' כשבא איש להיות לו משען כעין חושי הארכי שהב"ה יהיה למשען ההו' שיקובלו דברו ועצתו ז"ש בתילים ויהי ה' למשען לי בלמ"ד:

ויוצא למרחב כו' מהרי"א ז"ל בתילים פירש ויוציאני למרחב שהב"ה לא הוציאני מן המצר אל המילוע אלא מן הקצה אל הקצה מן המצר אל המרחב והיינו ויוצא למרחב אותי יחלצני לשון זיין יזכני בכלי מלחמתו והיא ההשגחה האלהית או לשון הצלה כמו חלצני ה' עד כאן ומהרי"א ז"ל ויוצא למרחב כנגד העונש החמישי הבא באמצעו' קריעת ים סוף ואמר יחלצני כי חפץ בי על העונש הששי אשר יבא מהדברים המבהילים המתילדים באויר מחומר האיד והעשן העולה מן הארץ · והנה לא זכר המשורר המות בין העונשים האלה כמאמר הפילוסוף המדיני סיניקה' שאין המות צרה אלא הכלית כל הצרות ובפסוק הזה בא חילוף כאן נאמר ויוצא למרחב אותי ובתילי' ויוציאני למרחב והוא ליופי הדיבור ולצחו' המאמר כי הכינוי יותר ראוי שידבק עם הפועל ולז"א שם בתילים ויוציאני ולא אמר אותי שהיה מיותר ובמדרש תילים דרשו פסוקי' אלו על פרעה וקריעת ים סוף וגם המפרשי' בקצת מקומות פירשו כן וגם חכמי הנוצרים פירשו כן ואני נטיתי מזה לפי שאין לדוד לשורר על מה שעבר שכבר שר משה ע"ה בשירתו על הניסים ההם אם כן אין לדוד לשורר אלא על הצלתו עד כאן ואבין בזו קושיא לחז"ל כי דרך המשורר על הצלתו מצרה להביא בו דוגמא ממה שאירע לראשונים להגזים בצרתו שנתדמה אל הצרות ההם וגם בהצלה אליהם במשל · וכבר כתבתי כיוצא בזה בפסוק ויראו אפיקי מים וכו' שכוונת דוד להמשיל עניניו אל ההצלה הכללית שהיו הצלותיו מעין קריעת ים סוף ומלחמת עמלק · ולע"דן מה שכתבתי בכלי חמדה מקושר עם פסוק יגמלני ה' וכו' והוא כי הצדיקים שואלים תמיד מתנת חינם מהשי"ת משתי סיבות האחת דרך ענוה שאינם מחזיקים עצמם בצדקות עד שיהיו ראויים מצאת מעשיהם כי אם דרך מתנה והשנית שאינם רוצים ליהנות ממעשיהם כלום בעולם הזה האובד אלא הכל צפון לעולם הבא וז"ש כאן ויוציאני למרחב חינם מטעם החפץ והרצון המוחלט שאין טעם ברצון ז"ש יחלצני כי חפץ בי ואע"פ שאיני כדאי באופן שישאר איזה צדקות אשר לי קיים ועומד אחר ההצלה שאחר החילוץ יגמלני ה' כצדקי וכו' שהרי לא נתמעטו זכיותי בחילוף כי על צד החפץ והרצון היה · עוד אפשר ויוצא למרחב ואדקדק השינוי למה אמר כאן ויוצא למרחב אותי כי היל"ל ויוציאני למרחב כמו שאמר בתילים לשון נח יותר · ונראה במה שאמרו חז"ל גבי וה' פקד שרה ראובן בשמחה · שמעון אהי איכפת ליה אלא בשעה שנפקדה שרה כמה עקרות נפקדו עמה עד כאן וזהו שאמר דוד המלך ע"ה זכרני ה' ברצון עמך רוצה לומר כשאתה מרוצה מעמך שרצונך להטיב עמהם אנא זכרני בכללם כדי שאפקדני בדבר ישוע' ורחמים וזהו ופקדני בישועתך כיוצא בזה אמר כאן דוד אגב הוצאתי שהוציא אותי למרחב הטיב גם כן עם זולתי דאוהבי ורעי אשר היו אתי נפקדו עמי וזהו ויוצא למרחב דהיינו לזולתי אגב אותי · אמנם שם בתילים דבר על המתבודד הצלוהי יציל את עצמו ואין לוריש אתו ולז"א שם ויוציאני למרחב וכו':

יגמלני ה' כצדקתי וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל פי' יגמלני על שם העבר כמו ככה יעשה איוב כו' ואמר שהיה צדיק בין אדם למקום כצדקתי וכנגד בין אדם לחבירו בא בור ידי ישיב לי עד כאן ומהרי"א סדר כאן דוד המלך ששה מדות משובחות שחייבו לו ההצלה מהששה עונשים שזכר הראשונה יגמלני ה' כצדקתי והיא הצדקה וההטבה שהיה דוד עושה עם הבריות משפט וצדקה וכאן אמר כצדקתי ובתילים כצדקי לצחות הלשון מאחר שהענין א' כתב בתילים כצדקי יותר קל המדה השנית כבור ידי ישיב לי שלא שלח ידו כנז"ל וידיו נקיות מקחת אפי' הדברים שהם משפט המלך מכ"ש שלא לקחת שוחד וזהו כבור ידי שזה וכיוצא מכוונה לידים נוער כפיו מתמוך בשוחד · המדה השלישית כי שמרתי דרכי ה' כמאמר חכמינו ז"ל גבי והלכת בדרכיו מהו חנון כו' או שהיה דוד דורש את ה' ושומר דרכיו לא כשאול שעבר על מצותיו ז"ש כי שמרתי דרכי ה' ר"ל במה שציוני · המדה הרביעית שעם היות שחטא דוד בענין בת שבע היה במה שבין אדם לחבירו לא במה שבין אדם למקום וזהו ולא רשעתי מאלהי' והם האמונות האלהיות והמצות האלהיות וז"ש ולא רשעתי מאלהי · המידה החמישית היא אומרו כי כל משפטיו וכו' שעם היותו מלך בידו לעבור על המשפטים לצורך השעה עם כל זה כל משפטיו לנגדי כו' כמו שאמר גם עבדך נזהר בהם ז"ש כי כל משפטיו ואפי' חקתיו והם אשר אין להם טעם לא אסור ממנה וכאן אמר לא אסור ממנ' ושם בתילים אמ' לא אסיר מני לתיקון הדיבור לפי שהאדם יסור מהחוקים או יתקרב אליהם והמה לא יסורו ממנו כי המקרה הוא אשר יסור מהנושא לא הנושא ממנו ולזה תקן מ"ש לא אסיר מני ר"ל לא אסיר החוקים מני · המידה הששית הוא או' ואהיה תמים לו כו' ר"ל שלא היה דורש במופלא ממנו ולא היה מפקפק באמונותיו אלא והיה תמים לו ונתן טעם למה מתנהג בתמימות ולא יפליג בחקירה ודרישה יען שהוא מתפחד פן יפגע בחקירתו ז"ש ואשתמרה מעוני פן אכשל בחקירה ולזה ואהי תמים ובספר תילים אמר ואהי תמים והסיבה שההיה הוא לשון עתיד ואין ראוי שיאמר שבעתיד יהיה תמים ולכן אמר ואהי תמים שהוא לשון הוה וכאן אמר ואשתמרה ובתילים אמר ואשתמר גם ליפות הדיבור שהית'ה"א ואשתמר'והדיבור ההגון ואשתמר עד כאן · ולע"דן קשה מאד בעיני שדוד ע"ה ישתבח בהתפארו' מעשי' שיתלה בזכות עצמו לו' יגמלני ה' וכו' ונראה כי דוד ע"ה לא שאל שכר מצות אלא מצוה אחרת ע"ד שכר מצוה מצוה אחרת ז"ש יגמלני ה' והגמול יהיה דומה לצדקתי וכעין כבור ידי ישיב לי עוד בור ידי שהעו' ידים יוסיף אומץ · או יאמר יגמלני ה' כצדקתי על דבר שאול שלא הרגו כמו שזכרתי לרש"י ז"ל ובזה מובן או' כאן כצדקתי המורה על צדקה יחידה שעשה אמנם שם בתילים שדבר על המתבודד אמר כצדקי שמורה על היותו צדיק בעצמו ולא על פעולה פרטית כמצא דרך ענוה בדוד כשדבר כאן על עצמו לא מצא עצמו צדיק ברוב מעשיו כי אם במעשה פרטי ולז"א כצדקתי כו' ולפי הדרך שפירשנו גבי יצילני מאויבי עז כו' על יצ"הר יקדמוני ביום אידי כדפרישית על יצ"הר ויהי ה' למשען לי שלא עזבני בידו שמא תאמר אם כן שהב"ה הצילני מיצ"הר לא יחזיק לי טובה על הצדקות כי מה' יצא הדבר לז"א יגמלני ה' גמול כאילו היה צדקתי לצדקי וכן אמר שם דוד ה' לא יעזבנו בידו ועכ"ז לא ירשיענו בהשפטו ושיצא רשע כיון שאילו לא עזרו הב"ה היה חוטא כי השם יתברך עוזר אותם וז"ש כאן יגמלני ה' כצדקתי וכו' כשיעור שהיה צדקתי שלי ולא צדקתו במה שעזרני:

כי שמרתי דרכי ה' כו' עיין הרד"ק והרלב"ג ז"ל ומהרי"א בתילים כתב כי שמרתי דרכי ה' שהם ב'דרכים האח'עשה טוב עשה והשני סור מרע לא תעשה ז"ש דרכי ה' ולא רשעתי עם הבריות הוא מה שבין אדם לחבירו ז"ש מאלהי עד כאן · ולע"דן מה שכתבתי בכלי חמדה כי שמרתי דרכי ה' ושמתי להם שמירה וסייג לתורה ולא רשעתי אפי' עבירה לשימור של מצוה שהיא רשעות לשם אלהי ז"ש ולא רשעתי מאלהי · עוד אפשר לפרש הכתוב הזה מקושר עם הקוד' שאמר הנה יגמלני ה' כאלו הצדקות שעשיתיהם שלי וז"ש כצדקתי כלו' כאילו היא צדקתי וכן בור ידי ישיב לי כאילו הוא בור ידי וזה טעם כ"ף כצדקתי וכ"ף כבור ידי ישיב לי כי יודע אני בעצמי שמה שמרתי דרכי ה' בקיום דרכיו מהו רחום וחנון וכן מה שלא רשעתי בלא תעשה הכל היה מאלהי ומעזרתו ית' שעזרני על דב' מצו' וסור מרע · כמ'כ'כתי' יגמלני ה'וכו' כדרש לפניו כדפרישי' מקושר בפסוקים יצילני מאויבי עז וכו' יקדמוני וכו' וכדרש גם כן לאחריו עם פסוק כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי וכו' הכל בכוונה אחת בדרך ענוה לדוד ע"ה כי כן יאתה לו השפלתי זוה' הגבהתי:

כי כל משפטיו לנגדי כו' מהרי"א כל משפטיו המצות שהשכל מחייבם כשבת כי ששת ימי' כו' וכשה זכר ליציאת מצרים וחוקים פרה אדומה ושעטנז וכיוצא ע"כ ועיין הרד"ק והרלב"ג:

ולע"דן שאלהיות המשפטים מחייבים אל השכל לזה אמר כי כל משפטיו לנגדי תמיד אבל החוקי' לא כל כך אלא לא אסור ממנה דלהיותם רחוקים מהשכל אלא עם כל זה לא סרתי ממנה ואמר ממנה על פרה אדומה שהיא היותר זרה מהשכל האנושי שעליה אמר שלמה בנו אמר' אחכמ' והיא רחוקה ממני וז"ש הכתוב לא אסור משיבת פרה אדומה וזרותה וזהו ברמז ממנה · וכאן אמר כל משפטו ובתילים משפטיו ביו"ד והטעם משפטיו כלל הדינים וכיוצא ולזה אמר משפטיו כאן ובתילי' אבל כאן בחסרון היו"ד רמז משפטו אל משפטו של שאול וביתו אחריו בעון נוב עיר הכהני' אשר זה יקייב היותו ירא וחרד ברהותו תמיד משפטו של שאול תמיד נגדו עם היותו חסיד גדול אמנם שם בתילים שמדבר לכלל ישראל והמתבודד לא זכר שם כי אם משפטיו והוא השייך שם · עוד סיבה שכאן אמר לא אסור ממנה ושם בתילים אמר לא אסיר מני שהשני ענינים צודקי' יחדיו בתחילה צריך האדם להתחזק אחר התורה והמשפטים והחוקים כמאמר התנא ואל תאמר שהיא תבא אחריך וכו' אבל אחר שגלה האדם למקום תורה התורה חוזרת על אכסניא שלה והפסוק הזה אמר לא אסור ממנה כלומר הענין בו לחזר אחריה תמיד באהבתה שוגה · ז"ש הכתוב לא אסור ממנה ושם בתילים אמר כי אחר שאני שקדתי ולא אסור ממנה גם היא סיבה לשהיא תבא אל אכסניא שלה ולא אסיר אותה מני · עוד אפשר שכאן אמר היא לא יסור ממנה ושם דבר על תועלת הרואים את דוד מחזיק בחוקים ומשפטים יראו וילמדו לשמור ולעשות לא כן אם חס ושלום היה חוטא היו לומדים לחטוא ולסור מן התורה ימין ושמאל והכל תלוי בדוד וז"ש הכתוב בתילים כל משפטיו לנגדי וכן חוקותיו ולא אהיה סיבה שאסיר אני את זולתו מהם אדרבה ילמדו לשמור ואם חס ושלום אסיר דהיינו את אלתי מהם הנה היה נחשב שמני וממני הגרמא והיה חטא הרבים תלוי בי חלילה ז"ש לא אסיר מני דלא אמר לא אסור אבל לא אסיר מורה על זולתו שלא אסיר לא בפועל ולא בגרמא כדי שיתלה כאילו הוא מני · ודברי מהרי"א ז"ל זכרתי בפסוק הקודם בענין חילוף מני לממנה:

ואהיה תמים לו וכו' עיין הרד"ק ומהרי"א ז"ל בתילים במ"ש מעוני פי' אפי' נכשלתי בעון פעם אחת כי אדם אין צדיק בארץ וכו' עם כל זה לא שניתי באולתי ככלב שב על קיאו ז"ש ואשתמרה מעוני בכנוי היו"ד לרמוז אל העון שכבר נכשלתי בו פעם אחת עד כאן ועיין הרלב"ג ז"ל · ולע"דן לדקדק שינוי שכאן אמר תמים לו ובתילים עמו וכאן אמר ואשתמרה בה"א נוספת ושם בתילים ואשתמר וכבר כתבתי דברי מהרי"א ז"ל בזה שהם תקון הלשון בצחות:

ונראה שכאן דבר בענין התמימות שצריך בהצנע לכת שלא היה תמים בעיני האדם לא והיה תמים לו לו לבדו אני תמים וזולתו חושב ודן אותי כאחד הרקים · ושם בתילים כתב עמו להודיע הקדמה אחרת והיא בא לטהר מסייעין אותו וז"ש ואהי תמים עמו ועזרהו על דרך מה ה' אלהיך שואל מעמך ר"ל הוא שואל שתבא לטהר והוא עמך בעזרך להוציא הענין מן הכח אל הפועל וכן בענין סור מרע כו' לא יעזבנו ביד יצרו וז"ש הכתוב כאן ואשתמרה מעוני ה"א יתירה ויו"ד בתיבת עוני יה כי יסר יסרני יה אבל לחטוא לא נתנני וז"ש כאן ואשתמרה מעוני על ידי העזר האלהי · או יאמר מעוני כי כאיש גבורהו וסביביו נשערה מאד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה ז"ש הכתוב כאן מעוני ר"ל אני נשמר ונודר עצמי בדבר שלי יחשב לעון ז"ש הכתוב מעוני ואף על פי שלזולתי אינו נחשב לכלום ולזה לא אמר ואשתמר מעון אלא מעוני ר"ל דבר שלי הוא נחשב לעוני בערכי · אמנם במ"ש והיה רמז לעבר וגם לעתיד אשר היה תמים לו ולשמו והיא כוונה שנית באומרו לו אמנם שם שאמר עמו שהיה בעזרתו לא אמר לא ויהי על העבר ולא אמר והיה שכולל עבר ועתיד כי די בעבר שהיה על ידי עזר אלהי וסעד לתומו כנח שנא' בו את האלהים התהלך נח כי בטחתי בה' בעבר לבד ואהי תמים עמו · אמנ'בעתיד בטחתי בקוני להיות כאברהם אבינו שלא היה צריך סעד להומכו אלא התהלך לפני והיה תמים לז"א בתילים ואהי תמים עמו שמשנוי עמו נמשך ונתחייב שינוי ואהי לא כן כאן שאמר תמים לו אמר גם כן והיה תמים לו לכלול גם העתיד שיהיה בהצנע לכת ותמים לו יתברך וכאן שדבר דוד על עצמו אמר ואשתמרה בה"א לרמוז למלכות בית דוד ה"א האחרונה שבשם · אמנם בתילים שדבר על המתבודד אמר ואשתמר מעוני:

וישב ה' לי כצדקתי וכו' מהרי"א כתב שבאלו שני חילופים הא' שכאן אמר כצדקתי ובתילים כצדקי וכבר כתבתי הסיבה בפסוק יגמלני ה' כצדקתי · והחילוף השני כאן אמר כברי ובתילים כבור ידי לנגד עיניו והתכלית ביאור שאין כבורי לא על נקיות ובור ידים שזכר בתחיל' כבור ידי ישיב לי: ולע"דן לפי שדוד שאל שאעפ"י שהצדקות מעזרו ית' כעשית שהוא יתברך עזרו לדוד על דבר כבוד שמו לזה אמר יגמלני ה' כצדקתי כאלו הוא צדקתי כדפרישית לזה אמר כי נשמעו דבריו וישב ה' לי מידה כנגד מיד'שהצילני כמו צדקתי שלא שלחתי ידי אל שאול כן ממש לא עלה ביד אבשלום ואחיתופל לשלוח בי יד וכן שבע בן בכרי ואמר כי הוא יתברך בעין יפה נותן והשיב לי לא כשיעור בור ידי אלא כאילו אותו הבור ונקיות היה בור משלי בלי עזרתו יתברך וזהו שאמר כברי לנגד עיניו ומ"ש לנגד עיניו חוזר לשתי חלוקי' אל כצדקתי ואל כבורי ישיב במולי בפיו איכות פעולת צדקתי ובורי אשר לנגד עיניו לא כפי הנראה לעינים מצדקתי ובור ידי כי אם כבורי ונקיות לבבי מצורף אל נקיות כפי השיב לי וגם במתבודד לחסידותו אינו רוצה אלא כבור ידיו לבד כי בורי דהיינו בר לבב יאהר לעתיד · ומהרי"א ז"ל פי' בתילים לנגד עיניו חוזר גם כן לחלוק' כצדקתי שהן כבור ידי הכל לנגד עיניו כלומר שאין שכחה לפני כסא כבודו אלא כנגד עיניו תמיד · ואפשר עוד שבהיות דוד בצערו אמר מי יתן תבא שאלתי שיגמלני ה' כצדקתי וכבור ידי כדי שנצלל מצרה ואף על פי שאהיה נקי מזכיותי צדקתי ובור ידי כי הצרה היתה גדולה אבל הוא יתברך הרחמן הטיב עמו ועזרו שנחלק א' מהששים הנזכרים הצילני ונשאר עדיין בורי ובור ידי לנגד עיניו לגמול אותי עוד גמול והצלות אחרות ז"ש וישב ה' לי כצדקתי כצדקתי לבד השיב לי אבל כבורי קיים ועומד לנגד עיניו והיינו דלא כתב וכבורי בוא"ו שאז היה חוזר אל וישב:

עם חסיד תתחסד וכו' במסכת נדרים אמר רבי יצחק כל המתמים עצמו הקב"ה מתמים עמו שנא' עם חסיד תתחסד רבי הושעיה או' כל המתמים עצמו השעה עומדת עליו שנאמר התהלך לפני והיה תמים והיית אב המון גוים עד כאן לשונו ופרש"י ז"ל שעה עומדת לו עולה לגדולה · ויקרא רבה ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה פתר קריה באברהם אבינו בשעה שבא בחסידות בא הב"ה עמו בחסידות בתמימות בא הב"ה עמו בתמימו' בעקמנות בא הקב"ה עמו בעקמנות בשעה שנתברר על עסקיו והקב"ה בירר לו עסקיו אימתי בא בחסידות בשעה שאמ'לו אל נא תעבור מעל עבדך מה כתיב שם ואברהם עודנו עומד לפני'ה' א"ר סימון תיקון סופרים הוא שכינה ממתנת לו · אימתי בא עמו בתמימות בשעה שאמר אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה מה כתיב שם לא אשחית · אימתי בא עמו בעקמנות בשעה שאמר הנה אנכי הולך עריר' מה כתיב שם לא ירשך זה אימתי נתברר על עסקיו בשעה שאמר במה אדע כי אירשנה מה כתי' שם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' רבי נחמיה פתר קריא במשה עיין עליו:

ולע"דן לדקדק למה הלו חלוקות אל נא תעבור מעל עבדך בחסידות וחלוקת אולי יחסרון וכו' בתמימות · ועוד היכי יליף מקרא דלא ירשך זה שהלך הקב"ה עמו גם כן בעקמנות כי שם לא יש עקמנות אלא בשורה טובה לא ירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא ירשך:

ונראה כי בהיות הצדקות שורת הדין וחסידות לפנים משורת הדין ובהיות אברה' עוסק במצות הקבלת פני שכינה פטור ממצות הכנסת אורחים ואי משום דגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה יכניס אורחין ומה צורך לומר אל נא תעבור מעל עבדך אין זה אלא שבא בחסידות ורצה לעשות לפנים משורת הדין להתנהג בחסידות ולזכות בשתי המצות הכנסת אורחי' והקבלת פני שכינה והקב"ה התנהג עמו גם כן בחסידות ואברהם עודנו עומד לפני ה' תיקון סופרים כי השכינה עומדת לפני אברהם זמן רב וכאילו אמר וה' עודנו עומד לפני אברהם · אמנ' בחלוקת אולי יחסרו חמשים הצדיקים נקרא בתמימות כי רצה לו' בפעם ההיא אולי יחסרון כל החמשים צדיקים יחדיו במ"ש חז"ל רצה מידת הדין מקטרגת חזור ואמר חמשה · ובכלי חמדה פירשתי כי התנאי היה שיהיו החמשים הצדיקים בתוך העיר רוצה לומר מפורסמים גבורים לעמוד בפרץ ולכך אמר אולי יחסרון חמשים הצדיקים רוצה לומר שיחסרון שלא יהיו הצדיקים בה"א הידיעה כלומר צדיקים מפורסמים אבל יהיו בהצנע לכת עם אלהים באופן ששאלה זו קרוב' כאילו של שיחסרו כול'יחדיו ועוד יחסרו חמשה כמאלו שתי חסרונות הא'בכמות ה' והשני באיכות הצדקות ר"ל החמשים בה"א הידיעה שלא יהיו בתוך העיר ובתמימות אמר כך שתי שאלות אלו כאילו הוא שואל חסרון חמשה לבד ושאלתו גדולה כאמור והק"בה השיבו בתמימות והודה לו לא אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה ואפי' שלא יהיו בתוך העיר עומדים בפרץ אמנם כששאל ואמר ה' אלהים מה תתן לי ואנכי הולך ערירי עקמנות היא שאלה זו כי בהכי כבשי דרחמנא מה לך להרהר ולו' ה' אלהים מה תתן לי וכו' ואפשר עוד להבין זה העקמנות במה שאמרו חכמנו ז"ל בבראשית רבה שאמר ה' אלהים מה תתן לי שאם לא יהיה זרע כשר מוטב שאנכי הולך ערירי עד כאן שאף על פי שהם דברי חסידות עם כל זה הולך בתום ילך בטח הוא היותר טוב לזה השיבו הקדוש ברוך הוא בעקמנותו ואמר לא ירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא ירשך שבדיבור זה הודיעו

כי

ואתה עם עני תושיע ועיניך על רמים תשפיל · עיניך חתן על רמים עד שתשפילם וכן הוא בחלים בזה הענין מע"פ שהיו המלו' שוות ועיני' רמות תשפיל : כי אתה נרי יי' · נכתב בו הנקוד יהו' יי"ג ע"ין הפועל הלרה היה החסכה והתשובה ממנה היה המורה והטובה והוא שאמר יניה חסכי : כי בכה · נכתב בו ה"ה הנחה תחר מחרי הכ"ף הקמולה וכן ובכה יבעמכ הגלגה עמכה והדומים להם ודבוב לא תכתב זאת ה"ה ופירושו בעזרתך תעבר גדוד חויבי ומרון מערם רכן ובא בסורק כמו ירון ושמח ישוד להריס לו פי' מרון לקרלת גדוד חויבי ולא תירה מהם וכן מדלג שור חלדג חומת ערי חויבי לכבשם והומר מדלג למהירות כבושו חותם כחילו בדלוג נכנס בהם ויי"ת בך מרון גדוד במימרך

רשי

כלדקתי · שלא הרגחיו בכרתי בגף מעולו : תמרת יי' לרופא ◆ ברוך מבטיח ועושה : ויחר ל תמיס דרכי · מכל מכשול ומכל חטא ומכל מסוכ' עד כי היה שלם וכבוש : ונחת

רלבג

ועיניך על רמים תשפיל · ל"ל עיניך על רמי' להוכיחם עד שתשפילם : כי אתה נרי יי' · ל"ל להחיל לי מחשך הטמו' : מרון גדוד · משבר ומרוקן חיל רב : מדלג שור · מקפץ החומה בקופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע חויבי : הלל תמים דרכו · ל"ל מדרך תורתו נחלת שלם ונשלה התיעלת ותמרת יי' והוא ספורי התורה היה ברופא ל"ל שלין בם לבר יהיה בתלונת הסיני' והדבר שלין בו תיעלת לו יהיה הרצון בחמרו תמים דרכו שבעלו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ותחרתו והיא התורה ברופא שלין בה סיגים ודבר ללא תועלת : הלל מגני חיל · ל"ל הלל הוא מעוזי מעוז חיל והרצון בו מעוז בפי רבינו השעיר

ויחר תמים דרכו · כמו לנרי בהם שהוא מקפן לפני הדבר לרוץ כשהייתי בורח מפני אחאב :

ואת עם עני תושיע ועיניך על רמים תשפיל : כי אתה נרי יי' · ל"ל להחיל לי מחשך הטמו' : מרון גדוד · משבר ומרוקן חיל רב : מדלג שור · מקפץ החומה בקופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע חויבי : הלל תמים דרכו · ל"ל מדרך תורתו נחלת שלם ונשלה התיעלת ותמרת יי' והוא ספורי התורה היה ברופא ל"ל שלין בם לבר יהיה בתלונת הסיני' והדבר שלין בו תיעלת לו יהיה הרצון בחמרו תמים דרכו שבעלו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ותחרתו והיא התורה ברופא שלין בה סיגים ודבר ללא תועלת : הלל מגני חיל · ל"ל הלל הוא מעוזי מעוז חיל והרצון בו מעוז

בלי יקר

כי אתה תאיר בעזרתך אני ארוץ בגדוד ובאלהי אדלג שור · כי אתה תאיר נרי ה' ואלהי יגיה חשכי · ר"ל כל כך מהר להגיע לכלי הטוב על שהוא כלילו ויקר ויקבץ דרכי על המקום היותר שלם ותמי' וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם דודכו כמו שמלינו בשמואל וכאשלום ולזה אמ' מעוזי רגלי קלו' לרוץ כאילו' ועם קלות המרוץ היתה יעמידני על

ונחת

בלי יקר

אי יצאו ממנו זרע פסול יאמעאל ולא ירשנו כי אם ישראל כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע זהו שאמר לא ירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך ירשך ולא כל היוצא ממעיך ירשך אלא הוא ירשך הוא ירשך הוא בניחוד על יצחק והיינו דלא כתיב כי אם הבר יוצא ממעיך ירשך אלא הוא ירשך הוא דוקא והוא שאמר הקב"ה עמו נעקמנות דהיינו בלומרו הוא ירשך ולבסוף עסקיו לדעת היכך יזכה לירשנה וזה שמה שדע ה' ובחר לו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ויתלבנו ישראל באותם יסורין ככסף והב בתוך כור הברזל ולאחרי כן יצאו ברכוש גדול ויבואו אל הארץ ויכיו כלילים ליורשה ובדברי המאמר מובן שחלוקת בתמימות היתה שלא גדולה ירשה לזכותם ואפי' יחסרון חמשים הצדיקים שלא יהיו ירועים ומפורסמים ואם כן שלא גדולה היה זו ולזה אמר כאן עם גבור תמים כי גבורה היא זו לעשות שלא כזו וכן בתילים שאומר גבר תמים דבריו מכוונים גבור בגוברין שימלאנו לבו להוציאו מלת הקדוש ב"ה חלק מהחמשים לדיקי' כדברי חכמינו ז"ל לו לפחות מיכותם כלכריעית ועיין רש"י ז"ל ובדבריו ז"ל מובן שלברהם שהוא בחסד אמר ובו עם הסיד תתסד וביצחק בגבורה אמר עם תמים ועיין הר"דק ז"ל והר"לבג ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל בקיצור והוסיף טעם לדיוקים שכאן אמר גבור לומר שאפי' מי שהוא גבור במלחמת העיון הוא תמים בדעותיו ותמונותיו ורחוי להתנהג. עמו גם כן בתמימות מידה כנגד מידה ובספר תילים אמר במקום תתברר וכאן תתפל ובתילים תתפתל שכאן לפ דקדק ושם תקן וכתב הלשון יותר בדקדוק כי ההתפעל מצדר הוא תתברר כמו יתבררו ויתלבנו וכן ההתפעל מתתפל תתפתל ע"כ ר' יעבץ ההורע ז"ל פירש לפי שזכו עלה עמן באפו וכל ההתכלי'ם שם לזה מקום ומזה שהכורעניות ההכה שעם הרשעים שזה הוא לפ החסדים שעושה עם החסיד להתחסיד עמו כי הנדיב עם נדיבות רחוי לצד תושר בדיבורו על שפר נתן לכל : ולע"דן ברמז בא"ש עם חסיד תתחסד לפ מצאתו"ל בפסוק זכור רחמיך וחסדיך ה' כי מעולם המה רוצה לומר מידה החסד לשר לך מן זה העולם היה בלברהם וכן הרחמים וכיוצה שבהמלת ביעל הסדים בעולם השפל גורם ההגלות החסדים על הסם יתברך בעולם בלופן שעם חסיד ועל ידי ובחיבתו בביכול גורם בילו תתחסד אתה יתברך ויתעלה שמך וכן תתמם וכפים עקב בעולם גורם לסיוע טובך ממנו והוא התפתל האומר בתילים וכלן אמ' התפל בבחינת העקב סיבוה לו לבזק לו יאמר שלין סיבוי בצורת יתברך ולילה כי אם כפי הכנת המקבלים כל אחד ואחד יקבל כפי הכנתו כמשל השמש סיום הדומע ויבא המלוה והוא שאמר עם חסיד תתחסד כו' ועם עקש תתפל הכל כפי הכלי המקבלים :

ואת עם עני כו' עיין הרד"ק ז"ל וכן פירש הרל"בג ז"ל והר"מ ז"ל מלבד שרבי רלוי והגון להלילה מפלת המידות אפר לי הנה לי עוד זכותך דרביס עדיף סבייתי רלוי להנצל בעבו' ישראל זהו שאמר ואת עם עני תושיע בהללתי ועיניך על רמים לויביהם להשפילם והנה להורות זה יותר גבי דוד סיבה בתילים וכתב כי אתה עם עני תושיע להורות שהוא בחינת טעם להללתו ויפוף על מה שאמר ויפד ה' לי כלדקי וכו' ואמר עוד חילוף שכאן אמר ועיניך על רמים השפיל ושם נאמר ועיניים רמות השפיל והיה זה לתקן המאמר שלא יאמר הלדם שהשגחה הלליות להשפל ברמים ולא יהיו העיניים כאן מיוחסים לו יתברך כי אם לרמים עצמם והוא ועיניים רמות תשפיל עד כאן והר"י יעבץ הדומע ז"ל בתילים כי אתה עם עני תושיע ה' זאת ועוד כי הושע הטעם אשר יגלו אתי מירושלים שיהיו עניים מרופים ולולי כי הוא טעם עם חסיד תתחסד כי חסידים היו עשו עקש תתפתל הבטוחים אשר נתלה ועיניים רמות השפיל כי היה מתגלה בעבריו ומפני נתלה וזה נכון כי פסוק זה פירש העליון על כאן וכיוצא בזה בפרש כאן ואת עם עני וכו' ומהרי"ח ז"ל בתילים עם עני תושיע עני לשון עניו כמו עני ורוכב על חמור והכוונה שהקדוש ברוך הוא יושיע את עם עני עניו ושפל והגלגה בעיניים רמות יפפילו הלה הגלוה בעיניים כי בסיב' העיניים כרגיה לאמר עתה ואת עם עני תושיע תלו ישראל ממלרים ועיניך על רמים השפיל בשביל ברעיס ובן בשחור טוב כי אתה עם עני תושיע ועיניים רמות תשפיל ועיניך על רמים להשפילם עד כאן הרי שפירשו ועיניים רמות ועיניך על הטם יתברך שבחותם העיניים הנזכר במאמר שאמר ואתה עם עני תושיע ובתילי כי אתה תאיר נרי ה' אלהי יגיה חשכי כי על ידי בית המקדש שהוא בחינת הלליות ועל ידי בית המקדש נקרא עם עני כדכתיב והושעתי את הנכשלת והנדחת אשים לתהלה ולשם בכל הארץ בושתם ומהלתם אשר חטאו לי ועבדו בו ונשמו בי ונתתי אותם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשוב את שבותם לעיניכם אמר ה' ואמרו בגוים בהושיעי אותם מידם ונקבצתים מן הארלות ובאתי אל ירושלים בבית המקדש בימות המשיח ובדברי רבי שמואל בר נחמני בימות המשיח ובדברי רבי שמואל בר נחמני בימות הגשמים ומי שמרו יהושע הכהן ויהושבעת הסתו הוי אומר כי אתה תאיר נרי · ר"ל כי אתה הוא שעתיד להאיר לי ה' אלהי יגיה חשכי שהוא כלילו ויקר ויקבץ דרכי על המקום היותר שלם ותמי' וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם דודכו כמו שמלינו בשמואל וכאשלום ולזה אמ' מעוזי רגלי קלו' לרוץ כאילו' ועם קלות המרוץ היתה יעמידני על

ונחת

בלי יקר

שם שלא ולאי בדפרישית כי כאן אמר ענין אחר ושם הודיע זולתו כלמור :

כי אתה תאיר בעזרך עוד אני במרדכי ה' אלהי יגיה חשכי · אתה תאיר נרי ביהוה' אלהי יגיה חשכי כי אתה תאיר נרי ה' אלהי יגיה חשכי בעלית בית המקדש בימות החמה ובדברי רבי שמואל בר נחמני בימות הגשמים ומי שמרו יהושע הכהן ויהושבעת השמש הוי אומר כי אתה תאיר נרי · ר"ל כי אתה הוא שעתיד להאיר לי ה' אלהי יגיה חשכי שהוא כלילו ויקר ויקבץ דרכי על המקום היותר שלם ותמי' וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם דודכו כמו שמלינו בשמואל וכאשלום ולזה אמ' מעוזי רגלי קלו' לרוץ כאילו' ועם קלות המרוץ היתה יעמידני על

ונחת

בפשטן לכך הסיר הו"א לתקן הדיבור שלא יהא שני פעמים ה' הוסיף והמר ה' שלהי יהיה
שמכי וכנגד הכלמת הגוף במדומה שהוא שחוק החוטים שהם יהיו בשרה מערכה מול מערכה כי
בכה לחרון גדול והם יהיו בערים בעורות לנתים ובריח ע"ה למר ובהלהי הלא שור ולהיותם שני
ממרים מתחלפים כי בכה לחרון גדול בהיותם בשרה ובהלהי הלא שור בהיותם בתוך החומה על
בן הוסיף בספר תילים וה"ו והמר ובהלהי הלא שור כי כהן חסר הו"ו ופסק תקין הלפין עד כאן
מהרי"ו יעבץ הדורש ז"ל כי לתה תהיר נרי כנגד ימת חסך סתרו כי תותו החוסך הסר היה הור לי
לה למרת ה' לרוזה ובניך ג"כ הו' ובישחק כו' הוי למרת ה' לרוזה מבן הוא למרי קו לייק בקרת
למרת ה' לרוזה מתוך ענינן זה על ישחק קו נא לת בנך לת יחידך דקלמר בזה הוי למרת ה'
לרוזה מבן הוא ועוד קשה לומרו לומות העולם לומריס למה מחבב הב"ה לאברהם הגילו מכבדן
הלם כו' שמא עולה בדעתם לפחול למה הקב"ה מחבב לאברהם הגילו מכבדן הלם ומן תשעה מלכים להיה היה
הנותנת לחבבו שהפיל עלמו לתוך כבדן הלם · ומהו הגילו מכבדן הלם ומן תשעה מלכים וכו'
ומהו לומרו הוי מבן הוא לכל החוסים בו ומסיק למחר מברכין בניו וכו' מלי קלמר :

ונראה שהוקשה להם כי מי לא ידע הקב"ה דרכו תמיס ולפלרהו לרוזה מזוקקה מיומרת נפי
פשיטא מלי קל"ל לזה הוכרחו לפרש שלמר כן על לברהם ושייכות הענין שדוד ע"ה
בכלל שידעו זלת מפורש כי בכלל לפר גמלו הפי"ת מהטובו'הע"ד עמו שכתן לו מבן יעשו כלמסי'
ותתן לי מבן ישעך ספירטוהו חז"ל בשובר טוב על שלומרים בברכות ההפטרה מבן דוד הוה שקיל'
מלברהם שלו מבן ולא זכה לליה · ללא לחרי כמה נסיונות ז"ם הלל תמיס דרכו שברכו יה'
וכעולתו שעשה התמיס זהו לברהם להיות העו' זהו דרכו ית'וכן למר לו התהלך לפני והיה תמי'
ה"ה הלל דרכו הוה להתמיס תמיד כמו שעשה לברהם' זלת ועוד עשה שכנה הלו למרת ה' לעדרו
ולכסותו ח"כ לא למר הפסוק למרת ה' לרוזה ללא ע"ם שלרפה לת לברהם בעשר נסיונות ולפי
שיקשה על זה דל"כ למה למר למרת ללוה לרוזה בלשון יחיד הי"ל למרות ה' לרוזה שהרי
נסיונות היו ע"י מלמרות רבים לז"ח לחר שהניח הנסיון העשירי ובישחק קו נא לת בנך לת
יחידך הוי למרת שלוה לרוזה ר"ל בנסיון הזה העשרי הוה שעשרה נסיונות שבו הלוי הכל
הוי למרם ה' לרוזה כלומר ובכבי ניחה לו' למרת ה' לרוזה בלשון יחיד להלמירה החסה שהיה
העשירית היה היה המלרפת לת לברהם להקריב תרשומת החומות כלמסיק לומות הגוי לומריס
למה הב"ה מחבב לאברהם שהם טועים למה שהפיל עלמו על קדושת ה' שלברהם הוה מחוייב
לפי"ת בכמה מעלות טובות למקום עליו שהעלילו מהלם ז"ם למה הב"ה מחבב לאברהם שהעלילו
מכבדן הלם · לו לחבור לו' שלו הוכח מיולעים שלברהם מסר עלמו על קידוש הש"ה ורלוי
שיגלל גם מפלת הנסיונות שזכר לבל שהלתם הוה למה הב"ה מחבב לאברהם הגילו מכבדן הלם
לל שהעלילו הוה בעלמו ולא ע"י מלאך כמו שלחז"ל שבה גבריאל להעלילו ומלר לו הב"ה זה יחיד
ולכי יחיד כלה ליחיד להעיל ליחיד וכן כתיב לכי ה' לפר הוצלתיך מלור כשדים הוצ'ית בעלמו
ובכבודו ח"כ לין החומות שומלים על מציות ההלכה כי לם היהה ע"י הבורח יתברך ז"ם למה
מחבב לאברהם הגילו מכבדן הלם שהחיבו' בהוה שהעלילו הוה בעלמו ובכבודו מכבדן הלם ולא
ע"י מלאך וכן מן תשעה מלכים ויתן לפניו נויים ומלכים ירד הכל ע"י עלמו ית' ומלר מתשעה
מלכים שלין שלתם למה הגילו מהמלכים שלקחו ושבו לת לוט כי מלוה היה להציל קרובו ורולף
לשקה ממך רחוי שיעמוך חיים וכבוד לבל שלהם היה למה ניטל בהקלת עריכת המלחמ' כשהיו
תשעה מלכים כת לחת מלרבעה וכף לחת ממשעה לין בעת ההיא בשעה מיס רבים הם הגוי'
לין לך לגרב לברהם קודם הלהם הגילו ולא למר מלרבעה מלכים ולא למר מלרבעה
מתשעה מלכים ולוכלוסין כי הגילו ולגילו שוגלים היו לברהם הלא שלת"כ מלך סדום חזר בתשובה
ונעשה אוהב לברהם ולפי שהעלת לברהם ע"י הקב"ה בעלמו הוה המורה החיבה יתירה לזה שלו
למה הב"ה מחבב לברהם כו' ולזה מפיב הב"ה בכוון ענין ישחק הריני לומר לו שיקריב לת בנו
ושומע לי ולינו חוסם לבנו לו' בעינה חוטרא לידי ומרה לקבורה לבל הוה שומע לי וחוכה בי
לפיכך הי מגיבו ר"ל לפיכך הי מגיבו לברהם הי בעלמי ולא ע"י מלאך כמו שהי' ולהיות שבזה הנסיון העשירי הוה גדול מחייב הוה היות הללהו ע"י הב"ה בעלמו הוי מבן הוי לכל
החוסים בו ר"ל מבן הוה בעלמו ובכבודו לכל החוסים בו בכזכר מזה מלחר שהי מקריב
בעלמו לת בנו ולא ע"י זולתו לין מהרות שלילו הי בעלמי מזה כנגד מזה כמלת זה סיום
ביאור דברי שלמר הוי למרת הלוה לרוזה בלשון יחיד על ידו והיה המחייב היות הפי"ת עלמו מבן הוה לכל
הלרוך העיקרי בהיות הקרבת בנו יחידו על ידו והיה המחייב היות הפי"ת עלמו מבן הוה לכל
החוסים בו ובזה נסתלקה שלת החומות למה הקב"ה מחבב לאברהם הגילו וכו' ולפי שיקשה ח"כ
למה למר בלשון רבים מבן הוה לכל החוסים בו דהי"ל לכל החוסה בו ל"ז ולמר מברכין בניו
בתפילה בריך מבן לברהם שכיון שהם מברכי' כך מורה שבניו חוסים בו ית' במה שהוה מבן לברהם
שהניח עליו ויבון על בניו לחריו ול"ז בלשון רבי' מבן הוה לכל החוסים בו · ותפס עוד בם"ק הזי
למרת ה' לרוזה מבן הוה שכוון בעל המלמר שלעשר שהיו עשרה נסיונות שכ"ז המייב היותו ית'
בדרך מבן לו הי שהמלמ העשירי שהנסיון העשירי הוה גרם מבן הוה ז"ם ובישחק קו נא לת בנך לת
יחידך הוי למרת ה' לרוזה ובניך ג"כ הו' ובישחק קחינא כו' למרת ה' זו שלרפה לברהם'
היה היה שגרמה מבן הוה שהב"ה יהי' בעלמו כמבן בזכו' למרת ה' זו העולה על כל הטה נסיונות ·
עלה בלור הכתוב לזה לחז"ל ית' ברכו הוה שעשו לת לברהם תמיס ושלם שהרי למ' לו עניו המילה
התהלך לפני והיה תמיס ר"ל הב"ה עשלו תמי עע"י למרת ה' לרוזה ובלהי נסה לת לברהם ויולמר
שיו לברהם ע"י למירה זו שהיתה לרוזה כלו' לנרף לת לברהם ע"י זה נעשה מבן הוה ית' לברהם
מיד ולדורות ג"כ שלומרים בדרך לתה ה' מבן לברהם ושולים בזכותו וחוסים בו ית'ז"ם מבן הוה
לכל החוסי'בו' ועיין רם"ו ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהר"י יעבץ ז"ל פי'הל תמי'דרכו המית'
ה'שיין בה נפתל ועקש ולמר ה'לרוזה כי למה שהורג לרבעי'הוה מפלים דברו שהוה מבן לחוסים
בו ע"כ ומהרי"ה ז"ל כי'לפי שבפסוק כי לתה תהיר נרי דבר בשני הלשונות בנר ה'בשמת לד' למר
כי לתה תהיר נרי ובמדושה הלשה הגוף למר יגיה הסכי כי בכה לחרון גדול שהוה מבן לחוייבי'
לז"ח שלעב"י שהם שני עניניס מתחלפים ע"ז שניהם יחדיו בלים מהתחלה לת מלתו ית' ז"ם
הלל תמיס דרכו ר"ל בדרך הפי"ת בהספינה והעבה תמיס שלא יחסר בדרכו ית' לה הלוסר
הנפשי ולא הגופני המדומה והו תמיס דרכו עד שהלמירה שילמר עליו ית' והיה למידה לרוזה
בלי ספק ובלי סיג בלל הנה הוה שמבן הוה לכל מה שהוה ל"ל מבן הוה לכל מה שהחוסים ז"ם לכל
בפשי לשהיה החסייה לעניין מדומה נופלי הנה הוה ית' הילול בכל הדברים והכו כי מי הל מבלעדי ה' להפלים
שלמות הנפשי ולעניין הבלמות הגופני כמו נלחון המוייבים ולין לור זולתי הלהינו ע"כ :

והלע"ר כבר כתבתיו בפסוק הקודם מקופר עם הפסוקים עיין עליו · ולפשר עוד שלמר
הל ית' כשמייעד לו זה הסד הל כל היום הנה תמיס דרכו עופה הוה תמיס בשלמות
זהו דרכו וכן למרת ה' לרוזה כל מעלה שנותן לחדם בתפילה לורף לותו לם הוה כדלי הליה ע"ל
מה שדרשו חז"ל בפסוק כל למרת הלוה לרוזה לין הקב"ה נותן שרה לחדם עד שמלרפו בדבר
קטן הרי שדרשו למר לעון לת ה' למרת היום וה' למירך ז"ם למרת ה' שנתן לי המלכו' והלמיד
לותי למרת ה' ו' ע"י לרוף בלה הלי וגם לני בו הסיתי והיה שעמד לי כי מגן הוה לכל החוסי'בו :

עוד לפשר שלמר למרת ה' לרוזה מגן הוה כו' שם ז"ל בפסיקתא הובא בילקוט ל"ר שמואל
דר נחמני ר' יונתן רמי כתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב וכתיב למרת ה' לרוזה זכה
משמחתו לל זכה לורפתו ריס לקים למר מנופיה דקרא נפיק זכה לורפתו להייס לל זכה לורפתו
למיתה עכ"ל ועל"ז כי הומר למנופיה דהלי קרא נפיק למרת ה' לרוזה שלרפתו למיתה למנס
לם זכה יחוסה בו ית' לדרבה לרפתו ומגן הוה לכל החוסים בו :

כי מי הל מבלעדי ה' בם יהר טוב למרה חכה לין קדוש כה' לין לור כהלהינו לין לייר כה'
הלייר הזה ליכו יכול ללייר במים והב"ה לר בם מים שלמר יפרלו תשה הים לייר זה לינו לר
בתפילה והב"ה לר בתפילה שכל' לשר עושהי בספר רוקמתיה לייר הזה לר לורה ומתוך לורה ומתוך
סממנים הרבה לדוש שחור ולבן וירוק גבה"ה מעשה לחת של נוען ומטפה לחת של לודם לר לת
הלדם · לייר זה לינו יכול ללור לת כל הלורה בבת לחת לבל הב"ה לר לת הלורה כולה בבת לחת
שנה' כי יוכר הכל הוה בשר ודם מבשה לורהו הוה והקב"ה לורתו מבשת לותו בשר ודם לינו יכול
להטיל בו רוח ונשמה קרבים ובני מעיים והב"ה לר לורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבי' ובני מעים
שנה' ברכי נפשי לת ה' וכל קרבי לת שם קדשו הוי לין לור כהלהינו לין לייר כהלהינו
ולע"ר לדקדק מה לורך בענין הנה שלמרה לין קדוש כה' לין לור כהלהינו
שהרי דרשה זו בפ' יכול לדרוש דרשתו זלת בין בלין לור זולתי הלהינו הלמו' בתילים
ובין כלן בנביא דכתיב ומי לור מבלעדי הלהינו · הן לומ' שלכשר להמה קושיה זו ולומר שלפי
שהיה בהתהוותה שבהה בשבת זה שלמרה לין לור כהלהינו לזה דרשו חז"ל דרשה זו שם גבי הנה כי
היה קדוש וממנה ילמדו ביאור של פסוק זה ובתילים · ובדקדק גם כן לומרו למרה הנה לין קדוש
כה' לין לור וכו' שמלהר שדרשתו גבי לין לור כהלהינו לומה פתח בלין קדוש כה' לל הי"ל אלא

רדק

משוה רגלי · משים כמו שויתי יי' לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמ' אם הצרכתי לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויבי ועל במותי יעמידני ואמ' כך במקו' שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח: ונחת · ובספר תהלי' ונחתה כי קשת תכונה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומ' כל כך למד ידי למלחמה עד שאפי' קשת נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי ופי' נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארככם כנחושה ונחתה שרשו חתת והוא נפעל מפעלי הכפל: וענותך · פי' ובענותך תרבני כתרגומו ובמימרך אסגיתני ויהיה לדעתו ענותך מן ענית ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאת הו"ו מן עקב ענוה יראת יי' וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויהיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שנחה הו"ו ותהיה תי"ו תרבני לנקבה על הענוה שזכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלים ופי' שמתני ענותך לעם רב כי אע"פ שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענוותך היתה עמי כאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עזרתך ורצונך וכן והכסף יענה את הכל: תחתני · כמו תחתי ובא בנו"ן יו"ד שלא כמנהג בשמות: קרסלי · כרעי ותרגום אשר לו כרעים עליה קרסולין וי"ת רכובתי והם הברכים: ותזרני · משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש ולהקל נעלמה האלף והוטלה תנועתה על הת"ו ופי' חיל כח כתרגומו חילא ואדוני אבי ז"ל כתבו מבנין הפעיל משרש זרה ופי' הזרית לי חיל וכח בכל אברי לעשות מלחמה: תתה · כמו נתת חסר פ"א הפעל שלא כמנהג בעוברי':

ישעו

משֹוֶּה רַגְלַיו ... (verse text)

דַּרְכּוֹ:
מְשַׁוֶּה רַגְלַיו
כָּאַיָּלוֹת וְעַל
בָּמֹתַי יַעֲמִדֵנִי:
מְלַמֵּד יָדַי
לַמִּלְחָמָה וְנִחַת
קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה
זְרֹעֹתָי:
וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן
יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ
תַּרְבֵּנִי:
תַּרְחִיב צַעֲדִי
תַּחְתֵּנִי וְלֹא
מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי:
אֶרְדְּפָה אֹיְבַי
וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא
אָשׁוּב עַד־
כַּלּוֹתָם:
וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם
וְלֹא יְקוּמוּן
וַיִּפְּלוּ תַּחַת
רַגְלָי:
וַתַּזְרֵנִי חַיִל
לַמִּלְחָמָה
תַּכְרִיעַ קָמַי
תַּחְתֵּנִי:
וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי
עֹרֶף מְשַׂנְאַי
וָאַצְמִיתֵם

דרכי ק' · ג' · ל' וחס · ג' יב' יב' · ל' ד' · ב' א' וא' יו'

אורחי: משוה מְשַׁוֵּי רִיגְלַי קַלִּילִין כְּאַיַּלְתָּא וְעַל בֵּית תּוּקְפִּי יְקִימִינַנִי: מלמד מַלִּיף יְדַי לְמֶעְבַּד קְרָבָא וּמְתַקֵּף בְּקֶשֶׁת נְחָשָׁא דְרָעַי: ותתן וִיהַבְתְּ לִי תְּקוֹף וּבְפוּרְקָנָךְ וּבְמֵימְרָךְ אַסְגֵיתָנִי: תרחיב אַסְגֵיתָא פְּסִיעָתִי תְּחוֹתַי וְלָא אִזְדַּעְזְעָא רְכוּבָתִי: ארדפה רְדָפִית סַנְאַי וְשֵׁיצִיתִינוּן וְלָא תָבִית עַד דִּגְמַרְתִּינוּן: ואכלם וְשֵׁיצִיתִינוּן וּגְמַרְתִּינוּן וְלָא יְכִילוּ לְמֵיקָם וְנָפְלוּ קְטִילִין תְּחוֹת פַּרְסַת רִיגְלָי: ותזרני וְסַעֲדְתַּנִי בְּחֵילָא לְמֶעְבַּד קְרָבָא תְּבַרְתָּא עַמְמַיָּא דְּקָיְמִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתַי: ואויבי וְסַנְאַי תְּבַרְתָּא קֳדָמַי מְחַזְרֵי קְדָל בַּעֲלֵי דְבָבַי ושיצתינון

ולא אשוב ד' וסי' ארדפה איבי דשמואל · ארדוף אויבי דתהלים · על כי דברתי זמתי דירמיה · בטרם אלך ולא אשוב דאיוב :

רשי

ונחת קשת נחוש' זרועותי · ונדרכ' קשת נחוש' על זרועי שיש בי כח לדרכה קשתות היו תלויים לדוד בביתו והיו מלכי האומות באין ורואים אותן ואומרין זה לזה אתה סבור שהוא יכול לדורכן אין זה אלא לירא' ודוד שומע ונוטלן ומכתת' לפניה' ודריכת קשת לשון חיתת הוא וכן אליך נחתו בי: וענותך תרבני · הגדלת לי מדת ענותנותך: תרחיב צעדי · כשאדם מדבק רגליו זו לזו הוא נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצ' צעדיך: קרסולי · עקיבי:

ישעו

ותזרני ד' זוגין מן ב' ב' קמץ לא מפיק א' ותזרני מפיק א'

רלבג

ונחת קשת נחושה זרועותי · ר"ל והוריד קשת נחושה כל אחד מזרועותי ואע"פ שהית' הקשת ההיא חזק' וקשה מאד להכפף כאילו היא מנחוש' שהו' הברזל היות' קשה וענ' ההורדה בקשת הוא הורדת ראשי הקשת בכפיפתו כדי לירות בו חצים או יהיה אמר או יהיה הרצון והוריד יתר קשת נחושה כל אחד מזרועותי וענין היתר הוא שיורידוהו אל המקום מהקשת המוגבל לירות משם החצים :

ישעו

כלי יקר

אמרה חנה אין צור כאלהינו ועוד למה בכל החלוקות אמר צייר זה וכו' ובשני החלוקות האחרונות אמר בשר ודם משבח וכו' בשר ודם אינו יכול להטיל וכו' · ונראה כי שם גבי חנה הוקשה להם אומרו ואין צור כאלהינו דמשמע אין צור כאלהינו הא פחות מעט יש חלילה חלילה להכנס בערכו שום צור בפחות ויתר לזה דרשו דרשה זו גבי חנה ז"ש אמרה חנה אין צור כאלהינו שמזה אנו מוכרחים לפרש אין צייר כאלהינו שבזה ניחא כי יש צייר שמצייר אבל אינו כאלהינו ואין בזה פגם בכבודו ית' במה שיאמר אין צייר כאלהינו לא כן במאמר אין צור כאלהינו היה פוגם בכבוד ה' בהכנים בסוג אחד צור אחר עמו חלילה · אמנם כאן שאומר ומי צור מבלעדי אלהינו לו הוכח שנפרש צור כמשמעו לא יקשה בו דבר שהרי אינו אומר ואין צור כאלהינו אבל בחליט ואמר ומי צור מבלעדי אלהינו ובתילים גם כן אמר ואין צור זולתי אלהינו שהוא לשון מדוקדק שאינו פוגם בו בכבוד ה' ואינו מכנים עמו זולתו בסוג אחד בפחות ויתר חלילה לעומת זה בשני הפסוקים האלה לא מצא בהם קושי או דוחק שיכריח בהם לפרשם לשון צייר אמנם בפסוק חנה מצא מקום ופתח להכריח שהוא לשון צייר וממנו נלמוד לפסוק זה ולפרשו לשון צייר מצד הדמו' הלשון אע"פ שאין בו מההכרח שיכריח כאן כן ולא בתילים כאמור וז"ש אמרה חנה כו' ואפשר עוד והוא היותר נכון והוא כי חנה שנתן לה הל' ע"ד נס ושבחה לשי"ת עליו הנה שם שייך ענין אין צור כאלהינו לשון צייר שצייר ולד בתוך עקרה והוא שבח השייך לנדון דידה ומתייחס לענינה ז"ש אמרה חנה שמהיות חנה האומרת כן יכריע הדבריך היותם לשון צייר ואין שייך בה לשון צור ע"ד ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב כי לא היה לה מלחמה עם אויבים · וההכרח השני הוא מה שהזכיר אמרה חנה אין קדוש כה' ואין צור כאלהינו דהשתא שאנו מפרשים אין צייר כאלהינו ניחא ואמרה אין קדוש כה' שאין זה בחסרון קדושה ופרישות אליו ית' להטפל בענינים נבזים כאלה בעיני חום המישוש לז"א אין קדוש כה' עם היותו מטפל בעניני, יצירו של ולד כי ההכרח מחייב כן ואין צייר באלהינו ולא יבוכה כי אם ישובח כשאין צייר זולתו כמלאה שהענין והלשון של חנה מכריח כן ולכך דרשו דרשה זו שם ומשם נלמוד לכאן: ויהיה השייכות כאן ענין זה לפי שאמר האל תמים דרכו שעשה וצייר את אברהם כנזכר במאמר אשר בפסוק הקודם ולזה מחייב כי מי אל מבלעדי ה' שכן הקריא אברהם בפי הכל כדכתיב ויקרא שם אברהם בשם ה' ומי צור צייר כאלהינו שצייר ועשה איש תמים כאברהם שלם בכל · ובשתי החלוקות האחרונות אמר לשון בשר ודם לפי שהצייר כמה פעמי' צייר צורה ואינו משבחה לפי שלא ישרה בעיניו ולא מצאה חן לז"א בשר ודם הוא משבח את צורתו לומר שאפילו שהצייר לא ישבח צורתו לפעמים הנה זולתו ממין האנושי ישבח צורתו ז"ש בשר ודם הוא משבח צורתו · או אמר כן ע"ל ב"ה עובד צורה שהוא משבח צורתו והב"ה לא כן שלא צורתו שצייר משבחתו וכן גבי בשר ודם אינו יכול להטיל בו רוח ונשמה כלומ' לא הצייר ולא זולתו הצייר יצייר וזולתו בחברתו לז"א בשר ודם וכו' ועדיין צריך עיון ועיין הרד"ק ז"ל וכו' ומהר"י יעבץ הדורש ז"ל כתב בתילי' והפסוק הזה רמז לנו ענין נכבד מאד כי המלאכי' בעלי שכל ועושי' בחינה שכלית מאמר ויחסם פעולתם לאל עליון כי הם לא יהיו אלוהות מבלעדי ה' זה כנגד המלאכים ואמר ומי צור זולתי אלהינו כנגד הגלגלים שאינם אלא כגרזן ביד החוצב בו אבל אין להם כח ואילות בעצמם וההשכל מיוחס אליהם כהשכל הקטנים שלא ידעו מאום ברע ובחור בטוב והמלאכים בעלי בחירה אבל לא יוכלו לשנות ממאמ' בוראם כמו שיפחד א' מאנשי המדינ' למרוד במלך לפניו ולז"א ומי צור זולתי אלהינו שאינם צור אלא כליו של הב"ה כחרב ביד הגבור והבן זה מאד כי בסברת חילוף זה נמשכו כל מיני נזק ובהאמנתו נתחייבה ההשגחה ושאין ישועה כי אם מאתו יתברך עד כאן ומהרי"א ז"ל כתב בהחילוף אשר בזה הפסוק שכאן כתוב כי מי אל ובתילים כי מי אל מבלעדי ה' וכאן ומי צור מבלעדי אלהינו ובתילים ומי צור זולתי אלהינו ושניהם ליפות הדיבור וביאור הכונה כי למה שהיתה כוונו בכי מי אל מבלעדי ה' להשלים הכפש כמו שפירש אמר בתילים שם אלוה לפי שאל וצור אשר יבוא בחלוקה השני' שניהם כפי הלשון אחד ולרמוז ההבדל בהם כפי הכוונה אמר אלוה וכדי שלא יאמר מבלעדי פעמי' זה אמר זה החילוף ללשון זולתי ע"כ: ולע"דן לפי שמצינו בישראל אבינו שקראו השם יתברך אל שנאמר ויקרא לו אל והאברהם נקרא צור שנא' אם לא כי צורם מכרם זה אברהם הביטו אל צור חוצבתם וכו' לז"א כי מי אל מבלעדי ה' שהב"ה הוא שקראו כן כדכתיב ויקרא לו אל מי קראו אל אלהי ישראל אם כן מי אל מבלעדי ה' שהלא מה' יצא הדבר להודיע שבו תכונת אל בישראל ע"ד לדיק מושל ביראת אלהים מכח העבודה ורוח אלהים אשר בקרבו וכן אברהם נקרא צור שנדמה לשי"ת כי הוא עושה נפשות ביוצא בזה אברהם את הנפש אשר עשו בחרן בגירות מעלה עליהם הוא צור ילדן בעזרת השי"ת ז"ש ומי צור גם כן מבלעדי אלהינו שע"י אלהינו נעשה אברהם הצור כנזכר ושם בתילים לא דבר מזאת הבחינה הנזכרת אבל דבר בבחינת האלהות שאין אלוה אלא יתברך ומי צור זולתי אלהינו שאמר זולתי להחליט שאין צור זולתי אלהינו שהוא לשון שולל שאין צור זולתי אלהינו כי ה' היה אברהם שנקרא צור כאל העולם במה שקרא בשם השי"ת ובחלוקה הראשונה לא הוצרך לומר זולתי כו' כיון שאמר אלוה מובן הוא שהאלהות לו ית':

האל מעוזי חיל וכו' עיין רש"י ז"ל והר"דק והרל"בג ומהרי"א ז"ל כתב בחילוף שכאן הוא האומר האל מעוזי וכדי שלא יובן שהאל עצמו מעוזו פירש שם בתילים שהכוונה לומר שהוא מעוזו בבחינת שהוא המאזרו חיל והנותן אליו כח וגבורה · וכן אמר במקום ויתר תמים ויתן לבאר מלת ויתר שהכוונה בו ויתן תמים דרכי והכוונה בכל החמשה כתובים האלה כמו הקדמה למה שיאמר אחרי זה מהכנעת אויביו וכדי שלא נחשוב שהיו ח"ו במקרה לזאת הקדי' שהכל בהשגחה ולא בכח אנושי אלא הכל מאתו ית' ואליו רמזו שיתייחסו כל הענינים האלה בהשגחתו עד כאן · ולע"דן האל מעוזי מעוזי חיל כנגד חיל הבא נגדי להלחם בי שהרי דוד הוא המעוז' חכיתו על שמונה מאות חלל כי הוא עדינו העצני לדעת חז"ל · שמא תאמר חוששני פן תבא במים איש חשוב בהם או בזרעם אחריהם שהרי משה ע"ה חשש בשהרג המצרי בזה עד שבדק וירא כי אין איש יוצא מחלציו וכן אברהם באותם המלכים שהרג נתירא עד שאמר לו הקב"ה אל תירא אברהם אנכי מגן לך שלא תכשל בצדיק תמים לא בו ולא ביוצא מחלציו ואם כן שכרך הרבה מאד לז"א כאן ויתר תמים דרכי רוצה לומר בדרכי כשהייתי הולך להלחם אם היה שם איש תמים היה הב"ה מתיר ומפתח למוסריו שילך לו מלפניו וימלט וז"ש ויתר תמים דרכו שלא אפגע בו או ויתר רמז לנתר בהם על הארץ באופן שלא אהייתי הורג כי אם החטאים לבד וכתיב דרכו רוצה לומר ויתר תמים שילך לו לדרכו ולא יכשל בי ולא אני בו · ודרך דרש אולי שדבר בשאול התמים שנפל בידו במערה ובמעגל ויתר תמים מדרכי שלא נכשל בי ולא אני בו · או אפשר שדבר על אבישי כשהיה דוד עם ישבי בנוב האל מעוזי חיל וקפצה לו הארץ לאבישי ונתר ז"ש ויתר תמים לדרכי להצילני ודרכי קפצה לו וזהו דרכי דרכו קרי וכתיב ולשון ויתר כמו לנתר על הארץ שדלג תמים אל דרכי להצילני וכאן שדבר על עצמו אמר האל מעוזי חיל כלומ' הוא בעצמו וכבודו אבל שם בתילי' שדבר על ישראל או על המתבודד אמר האל המאזרני חיל שהיה נותן בו במתבודד תכונה וחוזק לילך' כאילו אזורים מתניו בכח וחיל וז"ש שם האל המאזרני חיל · ולזה כיון שדבר על דוד אמר ויתר תמים כיוצא בשאול שהלך לו לדרכו והתירו מדרכי ולכן בא הקרי וכתיב קרי דרכי וכתיב דרכו אמנם שם בתילים דבר על המתבודד וכל ישראל אמר ויתן תמים דרכי:

משוה רגלי כאילות וכו' עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א לפי שיש מהגבורים שלא יברחו מהמלחמ' לא לגבורתם כי אם להיותם כבדים מצד עצמם ומצד לבושיה' לבושי ברזל כבדי' מאד לז"א כי דוד לא כן כי אם עם היותו קל ככבי ז"ש משוה רגלי כאילו' ועם כל זה שהייתי קל כאילות לא ברחתי מעולם מהמלחמה אלא ועל במותי יעמידני בלתי בורח וזהו החסד הראשון ומהר"י יעבץ ז"ל בתילים כתב משוה רגלי כאילות לברוח בעת הצורך ועל במותו יעמידני להפוך את הרודף ופנים אלו מי ימצא עד כאן ומהרי"א ז"ל בתילים פירש משוה לשון שווי שעושה רגליו שוים לרגלי האילות לרוץ בקלות להרוג במחנה האויבים ושם יעמידני על במותי ר"ל מקום גבוה כדי שאוכל להגביר עליהם · או יאמר משוה רגלי כאילות לברוח וכו' כדהרד"ק ז"ל ובמ"ש רגליו כתיב וקרי רגלי להרד"ק על השי"ת והוא משל אל עזרתו עד כאן: ולע"דן במ"ש כאילות ולא אמר כאילה כפתלי אילה שלחה אשר קלות רגליו כאילו כל רגל כאילה אחת באחדו שהשני רגלים כשני אילות שזו מקדמת לחברתה כן רגליו האחת במקום אחד והשנית מקפצת על גבעה אחרת מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות אורח ברגליו לא יבא ועל במותי יעמידני הב"ה לא רגליו ולע"פ שהם קלים כי הכל מאתו יתברך:

מלמד ידי למלחמה וכו' בשוחר טוב ונחתה קשת נחושה זרועתי מלמד שהיה נוטל דוד קשת נחושה וכופפה ד"א נוח לו לאדם לכוף קשת נחושה ולא לכוף זרועותיו של דוד · ד"א קשת נחושה שהו' בא מנחשון עד כאן · ולע"דן לדקדק דלד"א דחק יותר אם כן למה אמר ד"א נוח לו לאדם · ועוד לדרך המפרש נחושה על נחשון מה שייכות לנחשון כאן · ונראה שהוקשה לו שאין דרך העולם לעשות לקשת מנחושת לירות בהם חצים ולז"א לדרך הראשון בדוחק · מלמד שהיה נוטל דוד קשת נחושה וכופפה להראות גבורתו לעולם להטיל אימה יתירה באומות וכמו שנזכיר בסמוך בה' מדברי רש"י ז"ל ולפי זה ונחתה לשון חתת אלהים מפני שמי ניחת הוא וכופפה במילת ונחתה הוא · אמנם בד"א ראה שלאו אורח ארעא להיות קשת נחושה לז"א ד"א נוח לאדם כי קשת נחושה לא היה ולא נבראה בפועל אלא למשל לומר שנוח לו לאד' לכוף קשת נחושה ולא לכוף זרועותיו של דוד דלפי זה ונחתה קשת נחושה לשון נכפפת רוצה לו' יותר נכפפת קשת נחוש' מזרועותיו אמנם לפי זה יקשה דמנא ליה יותר כקל ונוח לכוף קשת נחושה מזרועותיו דרשות שנים הם ונראה שמפרש ונחתה לשון נוח רוצה לו' יותר נחה קשת נחושה מזרועותיו ולשון ונחת הכתוב כאן בנביא אתי שפיר עפי למדרשי' לשון נחת ונוח עפי מלשון ונחתה הרמו' שם בתילי' אמנם בדרך השלישי ניחא ליה טפי שאפי' לאשל לא היה קשת נחושה אבל נחושה כמו לנחשון שהוא נשיא וראש ליהודה אשר נאמר בו ידך בעורף אויביך ודרשו חז"ל אימתי יד כנגד העורף זו קשת נמצא שבכת זכות נחשון ויהודה אני כופף הקשת בזרועותי דזכי' נחשון ואברה' בני יצו פירש שזרועותי דורש לשון זרע ועל זה רמז באומרו שהוא בא מזרעו של נחשון דאומרו הוא בא מזרעו רמז אל זרועותי וזרעתי חסר לשון זרע ומשפחה שנחושה כחשון וזרועותי לשון זרע ומשפח' עד כאן ואפשר דתרתי שמע מינה מדקאמר זרועותי ולא קאמר זרועי תרתי משמע לשון זרועות ולשון זרעתי ומשפחתי · ובמאמר הזה אפשר לי להבין שיכוי זה שכאן כתיב ונחת בלא ה"א ושם באומר ונחתה בה"א כי נדחוש לשון נחת כמו בשיבה ונחת בא אחד משני פנים האח' כמו שאמר

במאמר

פי' רבי ישעיה

ונחת קשת נחושה · לשון דריכת הקשת הוא · והדרך לו אליך נחתו בי : כלומר נדרכו בי ונא הקשת זכר ונקבה : וענותך תרבני כמו וענוותך ונעלם הוי"ו כמו ועולתה קפצה פיה שהוא כמו ועולתה · ויש לפרשו כמו קול ענות גבורה ותזרני תי"ו נעלם הא וגם נפל הדגש מן הזי"ן ובא' תנועת הא"לף בת"יו והי' מבפנו ותאזרני : תתה לי עורף · נפל הנו"ן ואין לו דומה ביפול פ"א הפעל בלשון עבר :

המאמר כח לאדם לכוף קשת נחושה ולא לכוף זרועותיו של דוד · והשני ונחת קשת נח שה בנחת ולא בצער יחת הקשת נחושה בזרועותי וזה יהיה כאן שדבר על עצמו אמנם שם בתילים שדבר על המתבודד די בו שיאמר ונחתה המורה על כפיפת הקשת · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל לפי שהיה מחלוקת בין חכמי' מי רהוי למלחמה האם בעלי הכח החזקי' בטבעם או אם בעלי הלימוד וההתבולה לעומת זה אמר כאן בדוד שהשתי בחינות בו יחדיו מלמד ידי למלחמה בבחינת הלימוד וכח הטבעי ונחתה קשת נחושה זרועותי וכאן אמר ונחת ובתילים אמר ונחתה ליפות הלשון שנקחה יותר כח עד כאן :

ולע"דן לפי שענין הקשת ישתמש בו האדם בעוד האויבי' מרחוק הרחק כמטחוי קשת ואחר כך בהיותם קרובים צריך להלחם בחרב פיפיו' בידים כי הקשת אינו מועיל לז"א מלמד ידי לקרב ולמלחמה בחרב וכיוצא בשכבר ניחת וירד הקשת שהושם בזרועותי שהיינו בידי להלחם בו שכבר קרבו אלי שאז מניחים אותו ומורידים אותו בזרועותי ז"ש ונחת קשת נחושה בזרועותי אז אלחם בידי ובמגן שהם קרובים אלי גם כן בחרבם וזהו שסמך ותתן לי מגן ישעך שהוא דרך הלחם בקרוב בחרב ומגן ואמר כאן ונחת ובתילים ונחתה אפשר שגם דבר על הקשת נחוש' שנחתה בזרועותי של דוד והיא השיטה הראשונה הנז' במאמר חז"ל אשר זכרתי וכאן שאמר ונחת קשת נחושה חוזר אל האיש הבא לכוף זרועותיו של דוד שנחת הוא האיש ההוא יותר מקשת נחושה לכוף זרועותיו לכך אמ' כאן ונחת לשון זכר שמוסב אל האיש הבא לכוף זרועותיו של דוד ושם דבר לשון נקבה שחוזר אל הקשת ואעפ"י שסייך בקשת לשון זכר ולשון נקבה כהרד"ק ז"ל עכ"ז מדשני כאן מתילים בענין אחד נפרשהו כדפרישית והוא נכון :

ותתן לי מגן וכו' בשוחר טוב מגיני וקרן ישעי משגבי אמר דוד מפני מה אומרי' מגן אברהם ולא מגן דוד אמר לו בחנתיו בעשרה נסיונו' אמר לפניו בחנני ה' ונסני כיון שנים אותו בבת שבע ולא עמד בו מיד התפלל דוד שיאמרו מגן דוד בברכת ההפטרה כדאמרי' כי בשם קדשך נשבע' לו שלא יכבה נרו לעול' ועד בא"י מגן דוד הה"ד ותתן לי מגן ישעך עכ"ל · ולע"דן לדקד' דפתח הכתוב מגיני וקרן ישעי וסיי' בותתן לי מגן ישעך אטו משו' ששני הכתובים מדברים יחדיו במגן מביאם יחדיו · ועוד דוד הקטן ועניו מה לו לומר מפני מה אומרים מגן אברהם ואין אומרים מגן דוד ריבך ריב ושוד זקנך אברהם אל תגל אם כן די שיאמר מפני מה אין אומרי' מגן דוד · ועוד שהרי אין אומרים מגן יצחק ולא מגן יעקב · ונראה שדוד חשב במה שאומר מגן אברהם על שהגין עליו מנמרוד ומהמלכים במלחמה ולז"א בפסוק מגיני וקרן ישעי משגבי כלו' ראוי שיאמרו מגן דוד שהרי מגיני וקרן ישעי משגביה בכמה מלחמות שנלחם ז"ש מגיני וקרן ישעי הכוונה בכתוב הזה שאמר דוד לפני הב"ה מפני מה אומרי' מגן אברהם לא אמר למה אומרי' מגן אברהם אלא מפני מה אומרים מגן ר"ל יש ויש סבות רבות לומר מגן אברהם הודיעני הסיבה המחייבת מפני מה היא שאומרים מגן אברהם שאם מפני שהגין עליו במלחמת המלכים כמובן בפסוקים שאחר מלחמת המלכי' אמר לו אנכי מגן לך אם מפני זה הוא א"כ היה ראוי שיאמרו מגן דוד כיון שהוא משגבי וקרן ישעי במלחמות יותר מאברהם אמר לו הקב"ה אין כוונת מגן אברהם מגן מהאויבים הגופניים אלא מגן מהאויבים הנפשיים לז"א בחנתיו בעשרה נסיונות ויצא כזהב טהור מאז הבטחתיו שלא ירא מהיצ"הר ולא אנסהו עוד כמו שאחז"ל בעקידה גבי כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה · וזהו מגן אברהם מגן מהיצ"הר אמר לו דוד בחנני ונסני שלא יצא במבחן אז התפלל שבתורת חן וחסד יהיה מגן לו ואעפ"י שאינו מסוג אברהם ז"ש מיד התפלל שיאמר מגן דוד בהפטרה פעם אחת בשבת הה"ד ותתן לי מגן ישעך דקדק ותתן בלשון מתנת חינם שהיות שלא עמדתי בנסיוני נתתה לי במתנ' מגן ישעך כמאמ' שמ"ש דוד בתהילה מגיני וקרן ישעי משגבי היא שאלת מפני מה אומרים מגן אברהם וכתוב ותתן לי הוא שענהו בתפילתו שיאמרו מגן דוד בהפטרה · ואולי שכתוב האל תמים דרכו היתה התשובה ית' הנזכרת במאמר שאמר בחנתיו בעשרה נסיונות ולכך נעשיתי מגן אברהם ז"ש האל תמים דרכו זה אברהם שנקרא תמי' כן פירשוהו חז"ל ובאה אליו אמרת ה' צרופה שצרפתיו בעשרה נסיונות ולזה נעשה מגן לו כי מגן הוא לכל החוסים בו לבלתי הטות וכתיב ותתן לי מגן ישעך הוא מה שהשיב על ידי התפילה על כן באו ג' כתובים האחד כנגד השאלה מפני מה אין אומרים מגן דוד והוא כתוב מגיני וקרן ישעי כו' וכתוב האל תמים כו' ומגן הוא לכל החוסים בו התשובת הסי"ת בחנתיו בעשרה נסיונות והכתוב השלישי ותתן לי מגן ישעך מתנת חינם · ועוד לחז"ל בב"ר ותתן לי מגן ישעך אל תירא אברהם אנכי מגן לך וימינך תסעדני בכבשן הא"ש ובמלכים וברעבון דכתיב נאום ה' לאדוני שב לימיני וענותך תרבני מה ענוה ה' בה לו שהיה יושב ושכינה עומדת דכתיב וירא אליו ה' והוא יושב עכ"ל פירשהיו בכלי חמדה ועדיין אנו צריכים לדעת השייכות שיש לזה בשירת ד"ד · ונראה לפי שאברהם עשה לו הב"ה כמה נסים והצלות ונעשה לו מגן ולז"א דוד ותתן לי מעין מגן ישעך אשר עשית לאברהם כן עשיתני שנעשית גם כן מגן דוד וכיוצא בנסים שעשית לאברהם ומכלל דבריו ביאור ענותך לשון ענוה תרבני לשון רבנות וגדולה שהיה אני יושב ואתה עומד · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ומהר"י יעבץ הדורש ותתן לי מגן ישעך הוא החסד השלישי שמלבד הגבורה הטבעית והמלאכותיית אשר אללו הכה כהחברה עוד אליו התשועה והעזר האלהי והשגחיי כאילו הוא יתברך נתן לו מגן ישעו במשל המלכים שנותנים כלי מדיה' לכל אשר יחפצו ביקרו וכמו שהיה נותן שאול לדוד להלחם עם גלית וזהו ותתן לי מגן ישעך ובספר תילים הוסיף בזה וימינך תסעדני והוא החילוף והסיבה בו גם כן ליפות הדיבור כי למה שאמר ותתן לי מגן ישעך במשל המלכי' הוסיף לומר בהיותו משל וימינך תסעדני כאילו היה הוא הסי"ת הולך לימינו לחזקו ולדבר על לבו כאשר יעשו הגבורים אלה על אלה והנה אמר וענותך תרבני לשון תרבו' שעם כל גבורותיו לא גבה לבו ולא רמו עיניו כדרך הגבורים לעמוס את רעיהם וכל דאלים גבר כי אם גדלתו כלב הענוה והמוסר וז"ש וענותך תרבני עד כאן ומהרי"א ז"ל ותתן לי מגן ישעך משל למה שהצילו והושיעו מהכית הרוגי כאילו יש לו מגן ה' ימיניהו וכדי שלא אכשל וימינך תסעדני להתמכני וענותך תרבני לשון תרבות כדמהרי"א ז"ל אבל לכוונה אחרת שענותך גדלתני כאב תמיד כי זה גרם להשפיל כבודך להביט בשפל מלכי :

ולע"דן אתה עושה הכל מלמד ידי למלחמה והניחו כח לשינחת קשת נחושה בזרועותי ואתה נתתה לי הכבוד כאילו אני המושיע ועושה כל ז"ש ותתן לי מגן ישעך שאמרת דוד הושיע את ישראל מיד פלשתי' ומיד גלית ז"ש ותתן לי מגן ישעך עם היות שימינך תסעדני ענותך שאתה עניו ואינך רוצה להתהלל בנצחון אבל כוונתך להרבות אותי ולכן אתה תולה הישועה והנצחון בי · וענותך לשון ענוה ואפשר לפרשו לשון עינוי כמו לענות מפני אותו העינוי שאתה מענה אותי התכלית בו להרבות שלמות נפשי וז"ש כאן וענותך ושם בתילים בוא"ו לשון ענוה · ויש שסיבה שלא אמר כאן וימינך תסעדני כמו בתילים יובן במ"ש בתנחומא זה לשונו ד"א ותתן לי מגן ישעך כשרדפתי אחרי המלכי' שנא' אל תירא אברם אנכי מגן לך וימינך תסעדני כשאחזת עיני הערלה והייתי תותך שנא' וכרות עמו הברית וענותך תרבני שאני יושב ואתה עומד שנא' וירא אליו ה' והוא יושב עכ"ל שבזה המאמר מובן החסרון של וימינך תסעדני שלהיות כאן דוד מדבר על עצמו במה שהגדיל ה' לעשות עמו מעין ודוגמא מעניני אברהם השני עניני' השייכים ומתייחסים אליו הזכירם והם האחד ותתן לי מגן ישעך מעין אברהם מגן דוד בהפטרה וענותך תרבני ג"כ מעין אברהם יושב כן לדוד אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד אמנם וימינך תסעדני שאחז בערלה עם אברהם לא שייך כיוצא בו בדוד לכן דלגו כאן מה שכתבו בתילים לפי שכל הפסוק שם מדבר על המתבודד וישראל ובהכרח כל הפסוק משל ומליצה ותתן לי מגן ישעך משל אל הישועה כי לא יתכן שיאמר מגן ממש כי אם לאברהם ודוד לא זולתו בפועל מגן פלוני כי אם בכח על הישועה ואם כן יאות ג"כ לו' שם וימינך תסעדני למשל הסעד וכן וענותך תרבני למשל · עוד אפשר שכאן דבר דוד על מה שאירע לו ותתן לי מגן ישעך וענותך תרבני אמנם וימינך תסעדני לא הזכיר כאן כי אם בתילים ששם כוון על העתיד שעתיד הב"ה להשיב את המשיח הוא דוד לימינו בסוד אדם דוד משיח ולכך לא הזכירו כאן שמדבר על העבר אלא בתילים שמדבר על העתיד הוסיף וימינך תסעדני שכן אמרו בשוחר טוב ר' יודן בשם רבי אחא לעתיד לבא הב"ה מושיב מלך המשיח לימינו ואברהם לשמאלו ופניו מתכרכמין ואומר בן בני יושב על הימין ואני על השמאל והב"ה מפייסו ואומר בן תשב לימיני ואני על ימינך כביכול ה' על ימינך הוי וענותך תרבני עד כאן :

תרחיב צעדי תחתי וכו' חז"ל ככז"ל בפ' וישבי בנוב פירשוהו שהיה זה בישבי בנוב שעם את דוד תחת בית הבד כדי לכבשו כזתים וענבים והב"ה הרחיב צעדו תחתי שנעשה עפר הארץ תיחוח · ובשוחר טוב רבי יהושע בן לוי אמר מכה החרב שהניף ישבי בנוב דחה את דוד י"ח אמה ויפל לארץ היו שניהם מתיראים זה מזה ודוד מקלס להב"ה תרחיב צעדי תחתי מיד הצמיח הב"ה לאבישי שנא' ויעזור לו אבישי בן צרויה אמר להם ישבי שנים עלי ואני א' אמרין ליה הא לכן קטלין לך עיל אימא בקרתא עפר' קטלין לך עד כאן שמתוך זה מובן תרחיב צעדי שהרי' ברחבו צעדיו י"ח אמה ונפל לארץ ומ"ש ולא מעדו קרסולי היינו שמיד הצמיח לו הב"ה לאבישי לעזרו · ועיין רש"י ז"ל וכן מהר"י יעבץ ועיין הרד"ק ומהרי"א ז"ל פי' שמהפסוק הזה והילך מדבר לעתיד שאחר שנתן הודאה על העבר שאל על העתיד תרחיב צעדי שיהיו רחבו' לרדוף את הרודף פסיעה רחבה וכן לברוח ממנו ולא מעדו גם כן לעתיד כמו ולא יעמדו וכן ארדפה והפסוקים הנמשכים כולם בלשון עתיד ומהרי"א החסד הרביעי שלא קרה לו למעוד רגליו מפאת המקום ויהיה סיבה לנצחו האויב אלא תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסולי בתרגומו של אשר לו כרעים ככז"ל ושינה כאן תחתני ובתילים תחתי ליפות הדיבור ולתיקון המאמר כפי הדקדוק עד כאן ככז"ל שהרד"ק ז"ל :

ארדפה אויבי וכו' ואכלם וכו' בשוחר טוב ארדוף אויבי בגדוד עמלק שנא' הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ולא אשוב עד כלותם שנאמר ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרת' אמחצם ולא יוכלו קום מכת מחיצה עד כאן וכוונתם ז"ל בזה לתקן יתורי החלוקות הנז' בפסוקים האלה ולז"א כי ארדוף אויבי ואשיגם וכו' הנזכר בתילים הכל הוא שאלת רשות כמ"ש הארדוף אחרי הגדוד האשיגנו ופסוק אמחצם הודעת הענין שענהו הסי"ת והשיגם ונלחם ויפלו תחת רגליו · וכיוצא בזה כאן בכגי' ארדפה וכו' השאלת רשות ופסוק ואכלה הוא ההודע' מהנצחון שענהו ה' ונצח וכן מורה ארדפה כו' ולא אשוב שהוא בלשון עתיד ואילו היה לשון הודעה הי"לל לשון עבר רדפתי אויבי והשמדתים ולא שבתי עד כלותם ופסוק ואכלם פי' לשון עבר וכן ויפלו תחת רגלי · ומהרי"א ז"ל שאר האנשים ברדפם אחרי אויביהם במלחמה פעמים שלא ישיגום וישובו בידים ריקניות ופעמים יקרם מקרים רעים בהרדפה כי יפרדו מאנשי מלחמתם האויבים הבורחים וזכר דוד שבחמלת הסי"ת עליו לא כן כי פעמים רבות היה רודף אחרי אויביו ותמיד משיגם ומשמידם ולא ישוב מההרדפה עד כלותם ולא היתה ההרדפה אם כן פועל בטל · וכנגד השני אמר שלא יקרהו בהרדפה מקרה רע אבל ימחצם ולא יוכלו קום עליו עוד ותמיד יפלו תחת רגליו ובספר תילים אמר במקום ארדפה ארדוף תיקון הדיבור כי ה"א ארדפה מיותר' וגם בתילי' הוסיף ואשיגם להיישרת הדיבור שאם היה רודפם ראוי לזכור ההשגה שישיגם ואח"כ ולא אשוב עד כלותם וכאן אמר ואכלם ואמחצ' ושם דלג תיבת ואכלם כי נראה מיותר אחר שאמר ולא אשוב עד כלותם לכך לא אמר אלא ואמחצם שהוא ביאור הכלייה היא בשימחצם באופן שלא יוכלו קום גם בא חילוף שכאן אמר ואמחצם בוא"ו ויפלו בוא"ו ובתילים חסר הוא"ו בשניהם והסיבה לפי שכאן דבר בלשון עבר על מה שהצליח דוד ואמחצם ואכלם ויפלו אמנם שם שמדבר על המתבודד חסרו הוו"ין להורות שמתפלל על העתיד ואומר אכה אמחצם אכה יפלו תחת רגלי · וחמשה חסדים האלה המיוסדים במלחמות האומות אויבי ה' ע"כ :

ולע"דן שאחר שדבר דוד בפסוקים הקודמים בעניני אויביו עתה בשני הכתובים האלה רמז אל חמשה מיני אויבים שהיו לו מן האומות ועליהם אמר חמשה לשונות בשני הכתובים האחד ארדפה וכו' השני ולא אשוב עד כלותם השלישי ואכלם הרביעי ואמחצם ולא יקומון החמשי ויפלו תחת רגלי · ומפסוק ותאזרני חיל למלחמה מדבר על אויביו מישראל שאול ואבשלו' ותאזרני חיל למלחמה על אבשלום ושבע בן בכרי · או אפשר שזה גם כן על האומות וכתיב ארדפה אויבי וכו' עד כלותם על מין האויבים הא' והשני כתוב' ואכלם וכו' והשלישי כתוב ותזרני חיל וכו' והרביעי ואויבי נתת לי עורף והחמישי שנא' ואצמיתם והכל באומות כדמסיק ישעו ואין מושיע כמו שנפרש ובמקומו לחז"ל שישועו אל ע"א שלהם ואין מושיע ולזה באים לדרוש אל ה' ולא ענם · ואשחקם כו' כיון שלא ענם ומפסוק תפלטני מריבי עמי אז דבר על אויביו מישראל שהם מעמו ויצר לו מאד פן יהרוג וירא שמא יהרג והוא דרך נכון · ועליהם רמז ארדפה בה"א יתירה לרמוז אל חמש' מיני אויבים הנזכרים בכפל חלוקות הפסוק ואפשר שהה"א רומזת לה"א אחרונה שבשם שעל ידה שהיא חרב נוקמת הרג דוד לגלית ותטבע האבן במצחו היא אבן דאתגזירת דלא בידין ומחת לצלמא לעתיד והיא רמזת לגלית ואל זה רמז דוד בקחתו חמשה חלוקים מן הנחל שרמז אל החסד לאברהם ואל הגבורה ליצחק ואל התפארת ליעקב ואל הנצח לשמו של הקב"ה שהוא מארי נצחן ואל ההוד שהוא לאהרן כי אחר כך נעשה לדין בסוג והודי נהפך למשחית וכל אלה החמשה חלוקי אבנים כמשכו מן הנחל הוא היסוד ונתייחדו בילקוט המלכות האחרונה שבשם ובזה תבין מאמר חז"ל במדרש שמואל בפ' כ"א ויבחרו לו חמשה חלוקי אבנים מן הנחל אחת לשמו של הב"ה ואחד לשמו של אהרן ושלשה לשלשת אבות העולם אמר אהרן לא אני גואל עלי להפרע ממנו א"ל הב"ה והלא לפני חרף וגידף עלי להפרע ממנו ובילקוט רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי האבנים היו מתלקטו' מאליהן עד כאן לשונו אשר זה המאמר יובן במה שכתבתי והכל רמוז בה"א של ארדפה ארדוף ה"א כי היא הנוקמת והיא מגן דוד אומרו ואכלה ואמחצם והנשארים מהם תולדותיהם כיוצא בהם ולא יקימון ראש יפלו תחת רגלי ככנענים ומשועבדים כי לא יתכן שאמר רק על הנמחצים שלא יקומון דפשיטא הוא :

ותזרני חיל וכו' דרש רבי חנינא בר פפא מ"ד ארחי ורבעי זרית וכו' מלמד שלא מכל טפה כולה נוצר הולד אלא מן הברור שבה תאנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שזורה תבוא' בבית הגרנות נוטל את האוכל ומניח את הפסולת כד"ר אבהו דרבי אבהו רמי כתיב ותזרני חיל וכתיב ותאזרני חיל אמר דוד לפני הב"ה רבש"ע זריתני וזרזתני ע"כ ופרש"י ותזרני חסר אלף לשון מזר' זריתני ואח"כ תאזרני לשון כח במתנים זריתני מן הברור ע"כ ובשוחר טוב ותאזרני חיל במלחמה על ידי שתחילת ברייתו לחיל לפיכך תכריע קמי תחתי ע"כ והכוונה שהם ז"ל רצו בתילים אומרו ותאזרני ובנביא הוא אומר ותזרני חסר אלף לכך דרשוהו מלשון אורחי ורבעי זרית לומר שמתחילת ברייתו מעת שנוצר ברחם אמו מאז שזריתני היה למלחמה ולרדוף אויבי ולנצחם ז"ש ע"י שתחילת ברייתו לחיל דהיינו למלחמה לפיכך עזרתני והכריע קמי תחתי כדי שלא יפול בדרך ארצה אם כן בזה מובן שינוי חסרון האלף אשר אמר כאן ותזרני ובתילים ותאזרני חיל · ומובן גם כן שלא כתב ותכריע קמי תחתי אלא תכריע בלא וא"ו שהיה גזרה והולדת מ"ש ותזרני וכו' ומהרי"א ז"ל ותזרני חיל למלחמה בשאול ואבשלום ובא החילוף שכאן אמר ותזרני תחתני ובתילים כתב ותאזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתי לתיקון הלשון כפי הדקדוק כאשר כתבתי בכיוצא בזה עד כאן ומהרי"א ז"ל ותאזרני חיל לשעבר שנתת בי כח למלחמה וכן בעתיד תכריע קמי תחתי ע"ד כל הקמי' לנגדי תכריע שיפלו תחתי עד כאן :

ולע"דן ותזרני לשון זורה את הגורן ר"ל עם היותי יחיד הייתי מכה בקמי פנים ואחור כאילו זריתני במקומות רבים וזהו ותזרני כאילו אני חיל גדול ורב שנזרה כאן וכאן למלחמה שהייתי מכה בכל פינה ופינה מהמערכה והוא גם כן לשון אזור כח לילחם וכאן הגיד הכוונ' האחד ואמר ותזרני ושם בתילים השנית ותאזרני וכו' :

ואויבי תתה לי עורף כו' בשוחר טוב ואויבי נתת לי עורף הפ' הזה מדבר ביהודה א"ר יהושע בשם ר' יהודה בר אלעאי מסורת אגדה היא יהודה הרג לעשו לימתי בשעה שמת יצחק הלכו יעקב ועשו וכל השבטים לקבור אותו דכתיב ויקברו אותו עשו ויעקב ובניו והיו הולכין במערה ועומדים ובוכים והשבטים הולכין כבוד ליעקב ויצאו מן המערה כדי שלא יהא יעקב כמהם ומתבזה לפניהם השחיל עצמו עשו ונכנס עמו למערה · נכנס אחריו יהודה אמר שמא הורג לאבא בפנים השחיל נכה ונכנס ומצא את עשו שהיה מבקש להרוג את אביו מיד עמד יהודה והרגו מאחריו והיה שאביו מברכו ידך בעורף אויביך · ולמה ברכו בעורף כמה נתחבט יהושע לפני הקב"ה שיתן לו את העורף ולא נתן לו שכן כתיב בי אדני מה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף ואעפ"י כן לא הועיל כלום ולמי נתן את העורף לשבטו של יהודה שנא' ידך בעורף אויביך וכן דוד אומר ואויבי נתת לי עורף אמר פזמקרין שלי הוא שנא' וזאת ליהודה וממי את למד ידיו רב לו מגיולת שנא' ותטבע האבן במצחו ויפול על פניו ולא היה צריך ליפול אלא לאחוריו ולמה נפל על פניו אלא המלאך דחפו על פניו אמ' הב"ה הפה שחרף וגדף יהא תלוי באויר יסכר בעפר שנא' טמנם בעפר יחד פניהם חבוש בטמון · ד"א ולמה על פניו כדי שלא יצטער דוד וילך ויחתוך ראשו כשתכר י"ב אמה וזרתו' כי כד מלא קומתו לפניו ומלא לאחוריו שש אמה וזרת לכך נפל בין רגליו של דוד שנאמר נאום ה' לאדוני שב לימיני וכו' ד"א למה על פניו שהיה דגון אלוה צר על לבו לקיים מה שנאמר ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם · ד"א למה על פניו לקיים מה שנא' ואויבי נתת לי עורף אצמיתם אחליטם במיתה משונה כמה דאת אמר לצמיתות לחלוטים ע"כ :

ולע"דן לדקדק דמאמר שנכנס עשו למערה עם יעקב כדקאמר והיו הולכין במערה ועומדין ובוכין וכו' אם כן מהו או' השחיל עצמו עשו ונכנס למערה ואם נאמר שלא נכנס עשו בתחילה ואומרו והיו הולכין במערה על השבטים ויעקב יהיה מהגרות למה לא נכנס עשו עמהם ונדקדק לשון השחיל האמור בעשו וביהודה ועוד קשה מאי בעי ולמה לא הרגו כנגד פניו שהרי נאמר שיהודה נכנס פתאום והרגו מיד בלי איחור מאחריו ואיך היה מחמיץ בדבר להרגו מלפניו ומאי דייק והגה שאביו מברכו ידך בעורף כו' ועוד מאי קאמר ולמ' ברכו בעורף מהטע' הנז' שהרג את עשו מערפו ומאי קמשני כמה נתחבט יהושע כו' דליהושע ג"כ נשאל למה נתחבט ע"ז וליעק' ג"כ נשאל למה ברכו ליהודה ע"ז והיכי יליף שנתחבטו על זה כי שם לא נתחבט אלא שהפך ישראל עורף לפני אויביו ונפלו בחרב ועוד למה שינה לומר ולמי נתן את העורף לשבטו של יהודה וכו'

שנאמר

פי' רבינו ישעיה

ישעו · כמו ישעה האדם אל עושהו וסופו של פסוק מפרש אחריו : אדיקם · בפעל כבד · מן דקק הדק : ארקעם כמו ורקע ברגל על גבי קרקע : ותפלטני מריבי עמי · מאנשי מלחמ' עמי · כמו הרוב רב את בני ישראל : בני נכר יבולו · שהם נלאים כעלה נבל : ויחגרו ממסגרותם · שאני מסגיר' בבית הכלא ותרגם ויחגרו ויזועון · ויש לומר בנעשי' חגרי' מכבלי מסגרותם :

ואצמיתם: ישעו ואין משיע אל־יהוה ולא ענם: ואשחקם כעפר־ארץ כטיט־חוצות ארקם ארקעם: ותפלטני מריבי עמי תשמרני לראש גוים עם לא־ידעתי יעבדני: בני נכר יתכחשו־לי לשמוע אזן ישמעו לי: בני נכר יבלו ויחגרו ממסגרותם: חי־יהוה וברוך צורי וירם אלהי צור ישעי: האל הנתן נקמת לי ומריד עמים תחתני: ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני מאיש חמסים תצילני

ושיציתינון: ישעו בען סעיד ולית להון פריק מצלן קדם יי ולא מקביל צלותהון: ואשחקם ודוששתינון בעפרא דארעא כיסין שקין בעטית בהון רפסתינון: ותפלטני ותשיזבינני מפלגות עמא תמנינני רישא לעממיא עמא דלא ידעית יפלחונני: בני בני עממיא יתכדבון לי לשמוע אודן ישתמעון בי: בני בני עממיא יסופון ויזועון מבירניתיהון: חיבכן על ניסא ופורקנא דעבדתא לעמך בית ישראל אודיאו ואמרו קיים הוא יי ובריך תקיפא דמן קדמוהי מתיהיב לנא תקוף ופורקן ומרומם אלהא תקוף פורקננא: האל אלהא דעבד פורענותא לי ותבר עממיא דקיימין לאבאשא לי תחותי: ומוציאי ופרקי מסנאי ועל דקיימין לאבאשא לי תגבריננני מגוג וממשרית עממין חטופין דעימיה תשיזבינני

כעפר ארץ ג' דסמיכי וסימן ואשחקם · השאפים · תשתף ספיחיה : עמי ג' סבירין עמי וסי' ותפלטני מריבי עמי דשמואל · הרודד עמי תחתי · הייתי שחוק לכל עמי : לשמוע ד' מל' וסי' נמסר בסדר בחקתי : וברוך ז' וסי' נמסר בסדר לך לך :

רש"י

ישעו ואין מושי' וגו' · הרי זה מקרא מסורס ישעו אל יי' ולא ענם ואין מושיע כמו ישע' האדם אל עושהו כמו יפנה ומנחם חברו עם וישע יי' אל הבל ופתר בו לשון עתיר' ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר יצחק ליי' ויעתר לו יי' אף כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל וישע יי' נופל על הלשון על מי שמתפללין לפניו : ארקע' · ארמסם והרבה יש בספר יחזקאל ורקע ברגליך ורקעך ברגל : מריבי · מדואג ואחיתופל ושאול והזיפי' : תשמרני לרא' גוים · שפנתני לכך · ומדר' אגדה אמר דוד רבונו של עולם הצילני מדינו של ישראל שאם חטאו או ארדה את ישראל ובעבודת' אני נענש אלא לראש גוים תשימני והם יעבדוני עליהם לא אענש : יתכחשו לי · מחמת יראה יאמרו לי כזבי' : לשמע אזן ישמעו לי · אפילו שלא בפני יגורו מפני לשמע אזניהם לסור אל משמעתי : בני נכר יבולו · ילאו לשון עלה נבל פליסטי"רונט בלע"ז : ויחגרו · לשון פסחי' : ממסגרותיהם · מקושי יסורי מסגר שאני מיסרן בהם : חי יי' · העושה לי אלה :

הוקם

רד"ק

ישעו · ר"ל יביטו כמו ולא ישעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ופי' יביטו אל יי' ולא יושיעם : אל יי' ולא ענם · בעבור כי הם רשעים וקוראי' אל יי' ולבם לא נכון עמו : אדיקם · כמו ויידק לעפר : ארקעם · מענין וירקעו את פחי הזהב : מריבי עמי · כמו עמי וכן הרודד עמי תחתי ויתכן לפר' כמשמעו והוא שאול והסומכי' אותי : תשמרני לראש גוים · ובספר תהלים תשימני לראש גוים ופי' תשמרני שמרתני ונתת עיני' בי לטוב' עד שהייתי לראש גוים : יתכחשו לי · מיראת' אותי יכזבו לי ויאמרו לא חטאנו לך : לשמוע אוזן · ובספר תהלים לשמע אוזן והוא שם וכן לשמוע שם בפלס שאור יאור תהום וענין הפסוק כמו שכתוב ויעש דוד שם : ישמעו לי · כענין וסר אל משמעתך ואות' בני נכר שאינם נשמעים לי יבלו מעלה כבל ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם נסגרי' מפחדם ופי' ויחגרו כמו ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר תהלים והוא ענין תנועת הפחד מתרגום ומחדרים אימה חרגת מות' וכ"תי ויזועון מבירניתיהון : חי יי' · הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומ' יי' צור ואלהי ישעי הוא חי וברוך ורם :

על

רלב"ג

ישעו ואין מושיע · ר"ל יפנו אל השם ית' שיושיעם ואין מושיע : ארקעם · הוא מענין ורקע ברגליך והרצון בו ארמסם : ותפלטני מריבי עמי · ר"ל הצלתני מהמריבים עמי כמו שאול ונבל ואחיתופל ואבשלום : תשמרני לראש גוים · פירושו תשמרני להשים אותי לראש גוים ואמר כן כי גוים רבים היו עובדין אותו : יבלו · ילאו מענין נבל או יהיה מענין הבלוי וההשחתה : ויחגרו · ר"ל ויפחדו מהמקומות שהם נסגרים בו ר"ל כי מחדרים תהיה להם אימות מות או יהיה הרצון בזה שהם יחגרו כלי מלחמה מהמקום שהם נסתרים בו אך לא יצאו חוץ להלחם לרוב פחדם : חי יי' וברוך צורי · ר"ל יי' העוזר אותי הוא חי וקיים ומי שהוא תקפי וחזקי הוא ברוך על כל ברכ' ותהלה ולזה אין לי לירא שיחדל עזרו ממני והאלוה שהוא תוקף ישעי הוא רם על כל רמים ולזה לא אירא שתקצר ידו מלהושיעני : ומקמי תרוממני · ר"ל שתשימני נשא ורם במעלה יותר מקמי והנה אמר זה כנגד שאול ואבשלום או היה הרצון בזה ומקמי תסתירני ותגביהני שלא תחול בי ידם :

אודך

כלי יקר

שנאמר ידך בעורף אויביך וכו' ואם הכוונה ללמוד שנתן לשבטו של יהודה ולא ליהודה בלבד יקש' מנא ליה דילמא ליהודה דווקא קאמר ידך בעורף אויביך ולא לשבטו אחריו ועוד במאי דקאמר ולמה על פניו כדי שלא יטעער דוד וילך ויחתוך כי כנער הזה דבר קל מאד ללכת עוד י"ב אמות ולאו טרחא יתירה היא ויש טעות גם כן וצריך לתקנו : ונראה כי כיון שרבי יהודה בר אלעאי ע"ה חולק בהכרח על המדרש שסובר שעשו נהרג כשהעלה יוסף את עצמות יעקב וחושים בן דן הרגו לקיים מה שנאמר למה אשכל שניכ' יום אחד וכמו שהביא המדרש והביא רש"י ז"ל כן לז"א רבי יהודה בר אלעאי מסורת אגדה היא יהודה הרג לעשו אימתי בשעה שמת יצחק וכו' שחולק בשני ענינים האחד במציאות ההורג שהוא יהודה והשני בזמן כשמת יצחק והאפשר שעשו מתחילה לא נכנס למערה כי רעדה אחזתם שם דאע"ג דאיהו לא חזי מזליה קא חזי שבא עתו ויומו ופחד להכנס עם יעקב והשבטים פן יתקיים בו בא להרגך השכם להורגו שהרי הוא יעד ליעקב יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי ביום אבל אביו יצחק חשש פן יהרגוהו הם וכן היה כפי המדר' הזה ולזה אומר היו הולכין במערה ועומדין ובוכין היינו יעקב והשבטים אלא שהשבטים ראו לחלוק כבוד ליעקב אביה' ויצאו לשלא יתבזה בפניהם מהבכיה לאדם חשוב כמוהו אין לראותו בשעת קלקלתו כשבוכה יותר מדי ולזה יצאו לחוץ ובודאי שלא היה שם והיינו שלא נכנס כלל ואחר כך עשו הרשע השחיל עצמו ונכנס למערה השחיל הוא מלשון כמשחל ביניתא מחלבא שהוא דבר קל כך עשו הרשע השחיל עצמו בנקלה שלא ירגישו בו וחשב לעשות הדבר פתאם בלי מרגיש ולזה השחיל ונכנס עשו למערה יחידי עם יעקב או אפשר שמתחילה יחד כולם נכנסו למערה וגם עשו עמהם ועליה' יאמר והיו הולכין במערה ועומדין ובוכין וגם עשו עמהם והשבטים עומדין וכו' ויצאו חוץ למערה כדי שלא יהא יעקב וכו' וגם עשו בכלל אומרו ויצאו במערה כאילו גם הוא מכבד ליעקב אחיו הגדול ממנו בחכמה ויראת חטא ודעתו לעשות מה שעשה בסוף שהשחיל עצמו עשו ונכנס למערה אחרי שיצא חוץ ונכנס יחידי ויעקב יחידי ויהודה נתן אל לבו ואמר שמא הוא הורג את אבא וכו' וכשראה שהיה עשו מבקש להרגו הרגו מיד מאחריו ולמה לא הרגו מנגד פניו מנגד פניו דייקא שהרי יהודה גור אריה וכל אחיו עמו ואם כן היה לו להרגו מנגד פניו מנגד ממש בידיעתו יראו עיניו בו ולא מאחוריו כאילו לא היה בו יכול' להרגו מנגד פניו ולז"א שאילו עמד מלפניו לא היה יכול לשלוט בו יד כי קלסתר פני עשו דומה לקלסתר פני יעק' אביו וראוי לבן לכבד אב או למי שפניו דומים לפניו לכך חלק לו כבוד לקלסתר פניו והרגו מאחריו ואף על פי שהיה חסרון כבוד ליהודה שיאמרו העולם שלא עלה בידו להרגו אלא מאחריו שהוא כמו טרדיסי"ן בלעז והו' שאביו מברכו ידך בעורף אויביך מדה כנגד מדה כיון שעשה מצו' בזאת ההריגה שהרג את עשו אויב אביו ועשה מצוה גם כן באופן ההריגה היותה מאחריו ולא מלפניו כך ידך בעורף אויביך ולזה שואל שאף על פי שהברכה הזאת יש לה שייכות והתייחסו' עם הפועל השלם שעשה יהודה כאמור עם כל זה לא היה לו לברכו ידך בעורף אויביך ולקבעה ברכה לדורות כי בלא מה הוא חסרון כבוד כאילו אין לאל ידו לילחם עמם פנים בפנים וזהו שאמר ולמה ברכו בעורף לזה מתרץ שאין הכוונה לברכו שהוא יכם מהעורף ומאחוריהם אלא בבחינת שאויביו יברחו ממנו והוא ירדפם וישיגם ויכה צריו אחור חרפת עולם יתן למו שהפכו עורף ליהודה וזהו כוונה בפסוק ויך צריו אחו' על הק"בה שהכה צריו הם הצוררים לישראל ועשה הק"בה שיהפכו עורף לברוח והוא יתברך יגביר ישראל ויכום מאחוריהם והיא חרפת עולם להם שברחו מן ישראל וזהו ששאל ולמה ברכו בעורף שאינה שבח ומשני שהי' שבח גדול שיברחו ממנו שעליה נתחבט יהושע שהיה שואל שיברחו כל האויבים שלו מלפניו ויורה כן לשון הפסוק שאומר בי אדוני מה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף רוצה לומר אשר הייתי שואל שהאויבים יברחו ויכום ישראל בעורפם שהמעלה היא מכת אחור שמורה היא על הבריחה אבל עתה אשר הפך ישראל שנעשה בהפך ובהפוך הוא שישראל יהפוך עורף לפני אויביו מה אומר מלשון הפך דייק או מלשון מה אומר כו' דמשמע דעד עכשיו היה אומר ומתחבט על שיהפכו האויבים עורף אליו ועתה מה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו וזהו שאמר ואף על פי כן לא הועיל כולם לשתהיה זאת הסגולה שיברחו האויבים מפניו והו' יכה צריו אחור חרפת עולם יתן למו ולמי נתן את העורף לשבטו של יהודה בכללו ליהודה ולבניו אחריו שנאמר ידך בעורף אויביך דמדקאמר ידך בלשון יחידה משמע שדי ליהודה ביד אחת לבדה להרוג בעורף אויביך ומדקאמר בעורף מורה חולש' שאין בו יכולת ליהלחם בו מפניו פנים כנגד פנים אלא ודאי מתוך שנא' ידך בעורף אויביך מורה שענין העורף הוא בבחינה הנזכרת שיברחו האויבים תמיד מלפניו והוא יכם עורף בנקל ביד אחת ולמד זה גם מדוד ואויבי נתתה לי עורף שתיבת נתתה משמע נתינה ומתנה גדולה היא לי ביחוד וזהו שאמר בזמיקרון שלי הוא שנאמ' וזא' ליהודה ויאמר וכו' שכיון שאמר וזאת ליהודה רוצה לומר על מה שנאמר ביעקב וזאת אשר דבר להם אביהם ומשה רבינו ע"ה אמר וזאת וזאת ליהודה רוצה לומר הנני מקיים הברכה שאמר יעקב ליהודה ויאמר לתוספת ברכה על מה שאמר יעקב כי יעקב לא אמר אלא ידך בעורף אויביך יד יחידה על יהודה לבד בשכר מה שהציל את יעקב אביו ושהרג את עשו מן העורף מאחוריו לחלוק כבוד לקלסתר פניו של עשו ממה שפניו דומים ליעקב ברכו לו לבדו בעורף ומשה ע"ה אמר וזאת ליהודה על ידך בעורף אויביך שאני מוסיף באותה סגולה ידיו רב לו שהשתי ידים שנרמז בהן אחת לו ואחת לזרעו אחריו וזהו שאמר המאמר ולמי נתן העורף לשבטו של יהודה וכו' וכדמסיק דהיינו שניתן העורף שיברחו מפניו ויהפכו אליו עורף ומה שאמר שנשתכר י"ב אמות היינו שנשתכר שלא יטעער דוד בעודו הולך הי"ב אמות פן יקום עליו גלית כי לא ידע דוד עדיין בעת ההיא שגלית הוכה הכאת מות וזהו שאמר כדי שלא יטעער דוד וילך ויחתוך את ראשו רוצה לומר שלא יטעער דוד בעוד שילך לחתוך את ראשו פן לא יעלה בידו חתיכת הראש וזהו הנער שנשתכר בתוך כדי הליכת י"ב אמות וזרתים ומה שאמר אחליטם במיתה משונה דריש תיבת אצמיתם שימותו במיתה משונה דהיינו צרעת לצמיתות והו' לחלוטין והמצורע יש מוסגר ויש מוחלט ומצינו בגלית שנצטרע דכתיב יסגרך ה' בידי ודרשו חז"ל שנצטרע מלשון מצורע מוסגר ומצורע מוחלט ועיין הר"דק ז"ל ומהר"יא ז"ל ואויבי נתתה לי עורף אמר גם כן על מלחמת ישר' שאנשי איש בושת כשנלחמו עם אנשי דוד ברחו מפניהם וכן אבשלו' וכן שבע בן בכרי שכולם הפכו עורף וברחו ושינה עוד כי כאן לא אמר ומשנאי אבל אמר ואצמיתם בוא"ו ושם בתילים הפך שאמר ומשנאי אצמיתם לפי שגזרת המאמר הוא לצמיתם לכך אמר ומשנאי אצמית' לתיקון הלשון ע"כ : ולע"ד אויביהם אשר בלב כיון שראו הגבורות לבני שאזרתני חיל והאויבי' אשר בלב הפכו עורף לפני וכיון שהפכו עורף ערוקייהו מסתייה אמנם המשנאים שהם מדרגה מהשונאי' שהוציאו שנאתם מן הכח אל הפועל משנאי ואצמיתם לגמרי כיון שהם שונאים ולא אויבי' :

ישעו ואין מושיע וכו' עה הדברי' רבה ישעו ואין מושיע אמר דוד לפני הב"ה רבש"ע כשיהיו אומות העול' מ"ה באים להתפלל לפניך אל תענה אותם לפי שאינם באים לפניך בלב שלם אלא הולכים אצל ע"א שלה' ואינה עונה אותם וכשהם רואים צרתם באים אצלך אף אתה לא תענה אותם שנאמר ישעו ואין מושיע אל ע"א שלהם ולכשיבואו אצלך אל ה' ולא ענם אבל כשאנו קוראים אליך מיד שמע תפילתנו שנ' בקראי ענני אלהי צדקי אמר להם חייך עד שלא תקראו אני אענה אתכם שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה : ולע"ד לדקדק מאי קשיא להו בפסוק עד שדרשו כן מלבד הכפל שהכריח כן ישעו ואין מושיע אל ה' ולא ענם ועוד קשה אומרו לא תענה אותם לפי שאינם באים אצלך בלב שלם וכו' ולמה שהרי הלכו לע"א ולא הושיע' ובאים אל השם יתברך שיענה אותם ועוד מהיכא יליף מפסוק בקראי ענני מיד שמע תפילתנו מיד מנא ליה והב"ה שאמר חייך עד שלא תקראו אני אענה אתכם כו' אטו משוא פנים יש בדבר לאומות מ"ה אפי' אחר הקריאה לא יענה ולישראל אפי' טרם יקראו ונראה דקשיא להו ז"ל בפסו' ישעו ואין מושיע מלבד הכפל הוקשה להם שני דקדוקים האחד אומר ישעו בלשון עתיד הי"ל שועו בלשון עבר וזה הדקדוק לפום ריהטא קשה לדברי המאמר יותר ועוד קשה אומרו ואין מושיע ולא הושיע הי"לל כמו שאמר לא ענם ולא הושיעם לזה הכריח שכוונת הפסוק ישעו בתחילה לע"א להם ולזה אמר דוד רבש"ע כשיהיו אומות העולם מ"ה באים להתפלל אצלך אל תענם והטעם לפי שעוד היום לבם לא נכון עמך כי אם אדוק עם ע"א שאינם נראים כאוהבים אלא בשעת דחקם לפי שעה וכשתהיה הרוחה יכבדו אל לבם ויחזרו אחור וזהו שאמר אל תענה אותם לפי שאינ' באים אצלך בלב שלם וכו' ז"ש גם כן וכשהם רואים צרתם באים אצלך שזה מחייב שאף אתה לא תענה אותם ולמד כל זה מהפסוק שנאמר ישעו ואין מושיע מהכרח הדקדוקים שנים שזכרנו שאילו אמר שועו ואין מושיע וכו' היה נראה ששועו לעבר אבל בהווה כשבאים אל ה' אולי לבם נכון עמו ו"ש כן למה לא ענם אבל באומרו ישעו בלשון עתיד הודיע שגם לעתיד ישועו אל הע"א שלהם שלא באו אצלך בלב שלם אלא לפי שעה בעוד כשהם רואים צרתם באים אצלך והוא דקדוק כנוז בלשון הפסוק והדקדוק השני שאמר ואין מושיע מכריע שעל הע"א מדבר ולא על השי"ת שאם על השי"ת מדבר הי"לל ולא הושיעם בבחיר' אבל לא מחסרון יכולת אבל לומר ואין מושיע בהכרח שעל הע"א שלהם ידבר שהוא אין מושיע שאין בו יכולת להושיע כי היא עץ ואבן והכפל גם כן מכריע כי לזה אמר אל תענם לא כן לישר' ראוי שבעוד שיהיו קוראים תענם שהרי לבם נכון עמך שיבית לוה' בצרה אחרת ז"ש בקראי ענני בעוד קוראי שכן מורה הבי"ת והטע' לפי שאתה אלהי צדקי רוצ' לומר שבצדק אחזה פניך ובלב שלם ובנפש חפצה כי הרי בצרה נרוה לשעבר הרחבת לי וזהו שאמר בצר הרחבת לי בלשון עבר ומיתור חנני ושמע תפלתי ברים שאו' בקראי ענני רוצה לומר מיד בקראי כדפרישית ואם לאו לכחות חנני ושמע תפלתי אשר התפללה אם לא תענני בקראי בעוד הקריאה מיד יהיה כא התריה והב"ה אינו בדין שיתנן אפי' לשירלאו ישראל כיון שתמיד עיניהם אל ה' כי [illegible] ועזה ראוי לצרפה למענה ולענות אותם מיד [illegible]

ויבכג

הכל בצדק ובמשפט ומשרים כאמור עלה בידינו כוונת הכתוב ישועו בלשון עתיד והו' ואין מושיע לא אמר ולא הושיעם והכפל ככוכ' מכריח היות תחילת הפסו' מדבר בע"א וסופו בהקב"ה המבדיל בינה הבדלות ועיין רש"י ז"ל וכן הר"דק ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל פירשו על אויביו שהיו לו מישראל שאפי' שישועו אליך ה' אל תענם כמו אל תפן אל מנחתם וה"ל פירשוהו על האומות מ"ה כנזכר לעיל וכא חילוף שכאן כתיב ישעו ובתילים ישועו והוא מבואר שהיה ליפות הדיבור שהוא על הצעקה אשר שרשה שוע גם בא שינוי שכאן כתיב אל ה' ושם כתוב על ה' והיה זה ליפות הדבו' והוא ע"ד ותתפלל חנה עלה' עד כאןומחילה מכ"תר שאדרב' לשון אל ה' כפי הלשון יותר מתיישב הוא לפי הפשט מלשון על ה' כי שם גבי חנה הוצרכנו לתקנו כמו שנתבאר שם במקומו ובס"ה והתפלל חנה על ה' על דרגא עילאה מזלא אתקרי דכל חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא והוא כיד על ה' והנה הר"דק ז"ל בתילים באומרו על ה' שהוא כמו אל ה' גם מהרי"א ז"ל כתב בזה ישעו ואין מושיע שאף על פי שישועו ויתחננו אל בני אדם אנא אל יהי לו מושך חסד ואין מושיע ובשיבוהו אל ה' גם כן ולא ענם ועל ה' כמו אל ה' או יאמר ישועו אל בני אדם ואין מושיע ואפי' שאומר להם על ה' רוצה לומר עשה למען ה' זהו שאמר על ה' אפי' הכי לא ענם וס"ה ישועו על השם יתברך ואין מושיע אפי' ששועו על ה' רוצה לומר עשה למען ה' אפי' הכי שהוא צועק ומשיע על ה' כלומ' למען ה' עם כל זה לא ענם: ולע"דן במה שזכרנו לחז"ל בתחילת הפסוק מדבר בע"א יאמר כאן ישעו ואין מושיע לדבר אחות שהעובדים ע"א אם הוא מכסף וזהב הם מגילין אותה ומושיעין אותה ע"ד ותראו את גלוליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם שפרש"י שהעץ והאבן היכם בריבי' שמור אבל הכסף וזהב עמהם שמורים פן יגנבו אותם ובזה יאמ' ישעו לשון תשועה שהאומות ישעו ויושיעו אותה לע"א והע"א אין מושיע את המושיע אותה ושמר' ואחר כך כשבאים ל ה' ולא ענם שאינם באים בלב שלם עמו כנזכר לעיל דאמר כן גבי דוד שהיה משרש אחרי ע"א ולזה שייך לשון ישעו שעובדיה היו מושיעין אותה שלא יערוף אותה דוד ואנשיו כדכתיב וישאם דוד ואנשיו ושם בתילים אמר ענין זולתו ישועו עובדיה לשון שועה ואין מושיע לפי שדבר בזמן הידוע שהע"א ידה התקיפה בעובדי' עד השקיף וראו ה' ולא יצדק לשון ישועה בה כי מיד מייושיע אלא לשון שועה כאמור על עובדיה:

ואשחקם כעפר וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרלב"ג ז"ל ועיין הר"דק ז"ל ואני אומ' כי דוד שייך בו לומר ואשחקם כעפר ארץ שאדם בפועל ברגלים וכן אדיקם דק דק בפועל בידיו דארקעם אמנם שם בתילים שדבר על המתבודד ועל ישראל שם כתיב כעפ' על פני רוח כלומר שיעשה זה על ידי הרוח ברצון ה' כי רוח סערה עושה דברו וכן בטיט חוצות אדיקם שנעשה מאליו על ידי המטר כן ישראל והמתבודד על ידי השם יתברך לבדו וראו נקמתם אמנם דוד היה שואל ארדוף אויבי וכו' ואשחקם ברגל כעפר ארץ ולא על פני רוח וכן בטיט חוצות אדיקם ברגלי עד שארקעם כטיט הזה הנודק:

ותפלטני מריבי עם וכו' בשוחר טוב אמרו תפלטני מריבי עמי עם שלא יהא לי דין עמהם ושלא יהא להם דין לפני אמר בן עזאי נוח לו למלוך על כל העולם כולו ולא למלוך על שני עטופים סדינים אמר לו הקדוש ברוך הוא דוד אטילם אמר לפניו רבש"ע תשמני לראש גוי' מפלטי מאויבי מבבל אף מקמי ממדי תרוממני ביונואיש חמס תצילני מעמל' עד כאןזוהי נוסח' הילקוט ובזה מובן החילוף אשר כאן כתיב מריבי עמי ושם בתילים אמר מריבי עם שכאן אמר שלא יהא לי דין עמהם כי עמי הם ואיני רוצה לריב עמם ושם אמר מריבי עם שלא יהא להם דין לפני ואפשר לפרש הומרו כאןעמי כמו עמי ואיתי שלא יהא להם דין עמי ושם אמר מריבי עם שלא יהא לי דין עמם ומובן בזה לשון מריבי שלא אמר מריב מריבי שנים האחד שלא יהא לי דין עמה' והשני שלא יהא להם דין עמי ומה שאמר בן עזאי ולא על שני עטופי סדינים לרמוז של סדין בציצי' ולפי שהציצית יגרום שיחזיקו בכנף איש יהודי עשרה אנשי' מכל לשונו' הגוים כמו שאמרו חכמינו זכרונ' לברכה בפסוק והחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי שבזכות הציצית שהוא בכנף יהי כן לזה אמר בן עזאי נוח לו למלוך על כל העולם כולו ולא למלוך על שני יהודים שהם עטופי סדינים וטעם שני שהא' יתבעני ויהא לו ריב עמי והאחד אתבענו שיהא לי דין עמו שכן אמר תפלטני מריבי עם כנזכר למעלה בתחלת המאמר הנז"ל או יהיה פירושו ולא למלוך על שני עטופי סדינים שיהיה להם ריב בין שניהם ואני אמלוך עליהם לדונם קשה מאד יותר ממלוך על כל העולם כולו וזהו שאמ' תשימני לראש כולם נוח לי ועיין רש"י ז"ל והרב ר' דוד קמחי זכרונו לברכ' וכן פירש הרלב"ג ז"ל אשר מתוך דברי רש"י ז"ל והרלב"ג ז"ל מובן כי עמי על ישראל ועם סתם על האומות ומהרי"א ז"ל פירש תפלטני מריבי עמי כי המריבה למלך עם ישראל קשה היא מאד מאד מהיותה עם שאר עמים והיה התכלית טוב והוא תשמרני לראש גוי' לא לישראל לבד וטעם החילוף שכאן אמר עמי ושם אמר עם שאחר שהם מריבים עמי אין ראוי לקרות אותם עמי והם מריבין אלא עם גם בא חילוף בין תשמרני לראש גוים ובתלים אמר תשימני והיה זה שלא הי' תכליתו הראשון בעצם וראשונה אלא לשימלוך על ישראל עמו לא להיות לראש גוים שאותו התכלי' הוא בשניות ולזה במקו' תשמרני שמורה שהוא שמור לכך בעצם וראשונה אמר לשון תשימני לראש גיים אגב אורחיה עם לא ידעתי יעבדוני וגו' כמו עמון ומואב וערב ואדום ומלכי' אחרי' עד כאן: ולע"דן ותפלטני מריבי עמו רוצה לומר פלטתיני לשון עבר שכן בא בוי"ו והיתה פלטה זו על ידי שתשמרני מכל צרה להיות ראש גוים שבראות עמי הגלחה זו והניצוח בטלה מחלוק' ומריבו' כי ראו הנצחון הזה אות כי מה' יצא הדבר מלכותי מלפניו באופן שכל שרותי והשתעבדותי באומות ההם אבל עם ישר' לא ידעתי כשיעבדוני כלומר שלא בידיעתי יעבדוני שאין אהוי לרדו' בהם בפרך כי אם לראש גוים ויוכיח בתלים שעם על ישראל קאמר בתחלת הפסוק שאמר תפלטני מריבי עם ואמר תשמרני לראש גוים וכן בתילים תשימני לראש גוים ולא אמר תשמרני ראש לגוים וכן תשימני ראש לגוים לומר שאינו רוצה להטפל בגוי' בפרטות על העם כי אם שליט בראש שלהם שיהא כפוף לו זהו שאמר תשימני שליט לראש של הגוים לא שאני אהיה הראש וכן תשמרני לראש הגוים לשלוט עליו והוא מורה מדלא קאמר תשמרני ראש לגוים ׃ וי"ת תמנני ריש אל עממיא הוא תרגמו כאלו כתיב ראש לגוים ׃ ובענין חלוף עמי לעם האמור בתלים כבר קדם בביאור המאמר טעם לזה ולפי הפשט כאן דבר על עצמו במה שעבר שכן כתיב ותפלטני בוא"ו ואמר גם כן עמי כי דוד פליט בהם אמנם בתילים על כל אחד ואחד מישראל המתבודד אינם עמו שאינם מלך עליהם לזה אמר תפלטני מריבי עם ואמר תשימני לראש גוים שתשימני לחן וחסד לאותו הראש והשר של הגוים שאמצא חן בעיניו ועם לא ידעתי יעבדוני על דרך ברוך שבר' כל אלו לשמשני אמנם כאן דוד אמר תשמרני לראש גוים לפי שהיה מלך תשמרני מכל חטא ועון ומכל צרה להיותי ראש גוים לו שליט על הראש עצמו כדפרישית לעיל ׃ ושמעתי מפי החכם הנעלה כה"ר טוביה הלוי כר"ו ששמע מפי החכם השלם הישיש כמה"ר מרדכי זלה"ה מפי השמוע' כי דוד הוא עדינו העצני היושב בשבת תחכמוני כמו שדרשו חכמינו ז"ל עליו והיה מעורר הכיתו על שמונה מאות חלל ככתוב שם והיה מצר דוד המלך ע"ה ומצטער איך לא נתקיים בו אלף כמו הבטחת התורה איכה ירדוף אחד אלף וכו' השמני לראש גוים השימני בגימ' שמנה מאות ושאל על המאתים כאן בנביאים כדי שירדוף אלף וזהו תשמרני לראש גוים תשמרני בגימטריא אלף ׃ ולזה בא בנפילת אפים שני פעמים אות רי"ש ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאתי ׃ ראה אויבי כי רבו וגו' ׃ והכוונה לפי שבעבור עון בת שבע חסרו לדוד כנחון המאתים שנא' שם רק בדבר אוריה החיתי ואות רי"ש שבדבר רק רמז להסרון מאתים כמניין רי"ש כי חסרון זה לא יוכל להמנו' לסיבת העון הנזכר ולזה שאל דוד המלך תהלה ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאתי על מחילת העון תחילה כי הוא הסבה ואחר כך בפסוק השני של ראה אויבי כי רבו ושנאת חמס שנאוני וכו' כלומר מאחר שרבו אויבי תאזרני להרוג עוד מאתים בפעם אחת נוסף על השמונה מאות שיהיו אף בבת אחת כדי שיהיו הולכים ומתמעטים עד כאן ׃ וכאן בעודו נלחם אמר תשמרני אולי יש תקוה לגמרי הסך הנזכר בפעם אחת דהיינו אלף איש כנזכר לעיל ׃ אמנם בספר תלים אמר תשימני לראש גוים שכבר היה זקן ובטלו המלחמות:

בני נכר יתכחשו לי לשמע אזן ישמעו לי וכו' ׃ עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ובספר תלים יכחשו לי פירש יכחשו לבני ברית' בעבורי כגון ארם שהיו בברית עם בני עמון וכאשר ראו בנגפו אומר וישלימו את ישראל ויעבדום וייראו ארם להושיע עוד את בני עמון עד כאן ׃ וכן מהרי"א ז"ל ׃ והוסיף בני נכר על שם שהם נכרים וזרים מעם נכרים או בבחינת מה שעשו מעשי' נכריים וזרים יתכחשו לי לומר מעולם לא עשינו כך על דרך ויכחשו אויביך לך עד כאן ׃ ומהר"י יעבץ ז"ל פירש בתלים יכחשו לי בני נכר העובדים עבודת אלילים יכחשו באמונתם לי ולאהבתי עד כאן ׃ ועל פי דבריו נוכל לפרש בני נכר יכחשו לי שיכחשו בהם בני נכר כמו שעשו הגבעונים בימי יהושע בן נון כן אלה יכחשו היותם בני נכר ׃ ומהרי"א ז"ל הביא בשם הרב רבי דוד קמחי ז"ל שיתמיטו לי לשון אסיפה וכן וישמע שאול לשון אסיפה גם הם מענין שמיעה שעל ידי השמועה תחברו יתאספו לבא ונתן טעם לחילוף הפסוק שכאן התחיל בני נכר וכו' וסוף הפסוק לו' לשמע אזן ובספר תלים הפך הסדר ואמר כי שם ראה להקדים הסבה והיא לשמע אזן מגבורותיו גרם שבני נכר יכחשו לי והוא המסובב שכן המשפט הסיבה שתקדם המסובב ואם כן בראותו שכאן קדם המסובב שהוא בני נכר יתכחשו לי לסיבה שהיה לשמע אזן ישמעו לי תקנו שם בתלי' והביאו בסדר הנכון ׃ עד כאן תורף דברי הרד"ק ז"ל ׃ ולע"דן כי כאן שדבר על עצמו באשר ה' אתו עמו הקדים המסובב לסיבה כי בני נכר יתכחשו לי בלי שום סיבה אלא אפי' בינם לבין עצמם בחדרי משכיתם יתכחשו לי וכן הורה בתי"ו יתירה של יתכחשו שהם מעצמם יתכחשו ואפי' בינם לבין עצמם מחתת אלהים אשר עליהם ׃ ונוסף עוד לשמע אזן ישמעו לי ויתאספו לשמוע באזן שלהם ממה שנתפעלו בינם לבין עצמם ׃ אמנם בספר תלים שדבר על המתבודד לא נתן לו כ"כ הוד מלכות ויראת משיח ה' לכך הקדים הסיבה המחייבת המסובב והוא לשמע אזן ישמעו לי הי' המחייבת אל בני נכר יכחשו לי ר"ל יכחשו לבני' אבל לא יתכחשו שם בינם לבין עצמם כמו שאמ' כאן על דוד עצמו כי מדרגתו יותר גדולה לכך אמר כאן יתכחשו ושם יכחשו:

בני נכר יבולו וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן הרלב"ג והוסיף ומהרי"א ז"ל פי' ויחגרו שהם חגורים וסגורים במסגרותם ועם כל זה מפחדן של דוד יבולו עד כאן נמשך הנו' הקודם שבני נכר יתכחשו לי ונשתעבדו אליו אם כן הכתוב הזה סיבה אל הקודם ע"כ:

חי ה' וברוך צורי רש"י ז"ל חי ה' העושה לי אלה ע"כ ׃ ועיין הרד"ק והרלב"ג ומהר"י יעבץ ז"ל בתילים פי' חי ה' וברוך הוא מקדם והנה בישועתי ירום וכאשר שיתפרסם גבורתו לבני אדם עד כאן ומהרי"א ז"ל בתילים כתב שראוי להתפלל לשם ית' ולא לזולתו משלש בחינות האחת שהוא חי וקיים לעולם ולא יעכבנו מות חלילה מלמלאת רצון המתפלל כאומרו בבני אדם שאין לו תשועה תצא רוחו ישוב וכו' והשנית להיותו מבורך רוצה לומר מקור הברכות ויוכל להשפיע כל טוב מה שישאלו ממנו ׃ והשלישית שאין מוחה בידו אלא וירום אלהי ישעי שהוא מרומם על הכל עד כאן ומהרי"א ז"ל כתב שזהי ביאור כל החסדים הנז' כאילו אמר כמאיכו למדי' מכל הנז' ראשונה שחי ה' רוצה לומר יודע ומשיג כל אשר בעולם השפל כי החיים יאמרו על ההשגה כמו שנתבאר בחכמת האלהות ואם כן ראוי שישובח מאחר שפועל כל הדברים האלה בידיעה והשגה וזהו חי ה' ואם כן ראוי שיברכוהו וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללו על שני מיני הגלחות שהצליחו האחת על מה שהצליחו באויביו האל הנותן נקמות לי להכות ולהשחית בהם והשנית על שהצילו מכף כל אויביו הקמים עליו ועל שני בחינות אלו אמר שראוי להודות זהו שאמר על כן אודך וכו' ולהיות שכאן כתיב וירום אלהי צור ישעי ותואר צור יתר לכך בס"ת אמר וירום אלהי ישעי עד כאן:

האל הנותן נקמות לי וכו' ומוציאי כו' על כן אודך בגוים ה' כו' ׃ ולע"דן שכוונת הכתוב שהב"ה עושה גדולות ונתן הנקמות לי רוצה לומר שיקראו לי לשמי לכבדני כאילו אני עשיתי אותם עם היות שהדברים עשויים מאת יתברך שהוא מוריד עמים תחתני ומוציאיוכו' על כן אני גם כן אעשה בהפך שאודך ה' בגוים שאתה הוא בעל מלחמות לא אני ז"ש על כן אודך וההודאה היא שה' בגוים רוצה לומר שהשי"ת עשה הנקמות בגוים ולסמך אזמר שהוא עשה הכל ובזה מובן החילוף שכאן כתיב אודך ה' בגוים ובתילים שמדבר על המתבודד אמר אודך בגוים ה' שתיבת בגוים לא באה אלא למורה המקום אשר יורה את שם ה' והוא בגוים כי המתבודד לא יעלה בדעה שהוא הוא הנוקם כי אזלת ידו אבל כאן בדוד שהוא כבוד ועוז שהאל נותן לו לשמו הנקמות הוצרך לומר ה' בגוים שהוא הנוקם הנקמות ולזה ג"כ אמר כאן גבי דוד ומוריד עמים תחתני שהורידם ממעלתם לעבדו אמנם בס"ת דבר על המתבודד ואפי' בזמן הגלות לכך אמר וידבר עמים שאינם ירודים כי במעלתם הם אבן וידבר עמים תחתי שגדול הרועה שידבר עמים תחתי לשתוכל הרחל לעמוד בפני כל כך זאבים ׃ ומהר"י יעבץ ז"ל כירש בתילים האל המתן נקמות לי שתי נקמות האחת משאול והאחת מגליות:

ומוציאי מאויבי וכו' בשוחר טוב מפלטי מאויבי מבבל אף מן קמי ממדי תרוממני ביון מאיש חמס תצילני באדם עד כאן ׃ הנה חכמינו ז"ל ראו לדרוש דרשה זו בתילים ולא כאן בנביא במה שקדם שבנביא דבר דוד על עצמו שהוציאו מתוך אויביו כגון במערה וכן במעגל ולזה אמר לשון ומוציאי מאויבי וכן שאר הזרי האויבים כפולים ומכופלים כי עשרה מיני אויבים היו לו אמנם שם בתילים שדבר על ישראל ועל כל אחד מהמתבודדים שבישראל אסמכו אקרא שם בתילים מפלטי מאויבי מבבל והכריחו לדרוש אף מקמי על מדי ותיבת תרוממני ביון שהשכל היה מחייב לדרוש הכל במדי אבל ראו שכבר אמר אף מן קמי ואם כן כתיבת אף כלל את תיבת מפלטי שתהיה במקום שתים כמסכת לקמי כיון שאמר אף מן קמי כלומר אף מן קמי מפלטי הנזכרת כשארה תיבת תרוממני ביון שנלחו בני חשמונאי ודרשו מאיש חמס באדם שבזה דקדקו שינוי הכתוב כאן איש חמסים על שאול שעשה עמו חמסים לרדפו פעמים רבות וגם עם הגבעונים וז"ש כאן איש חמסים אמנם שם בס"ת שדבר על ישראל בעמלק שנאמר בו מחמס אחיך יעקב תכסך בושה לזה כתב שם בתילים מאיש חמס הוא עשו איש יודע ציד איש שדה איש חמס עלה בידינו במאמר הזה ישוב היתורים גם החילופים מכאן לס"ת ׃ ועיין הרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב בטעם חילוף כאן כתיב ומוציאי ושם כתיב מפלטי מקמי כי מוציאי מאויבי היה אפשר שיהיה ע"י בריחה ואם כן כבחר לו מות מחיים לזה תקן בתילים ואמר מפלטי מאויבי פליטה בכבוד וגאוה ׃ גם במקום מקמי אמר בתילים אף מן קמי שהיו שני חילופים האחד שהותיר תיבת אף והשני שאמ' שם מן קמי וכאן מקמי כדי להורות שמפלטי מאויבי על האומות ואף מן קמי הוא על האויבים מישראל ולזה הודיע שהם שני מינים שאמר אף מן קמי ושאינם בסוג אחד מהאויבים והשמות נרדפים ׃ ומ"ש מן קמי לבאר שמ"ש מקמי אינם מ"ם היתרון שיא' שירומם אותו יותר מהאויבים אבל פירושו שירוממו עליהם וז"ש מן קמי ׃ ומ"ש כאן מאיש חמסים ושם מאיש חמס להיקון הדיבור שלהיות הנושא איש אחד אמר גם כן איש חמס אחד או שאמר כן על שאול על החמס שהי' עושה עמי ברדפו עד כאן ׃ ולע"דן מה שכתבתי בפסוק הקודם נכון גם במאמר אשר בפסוק הזה מובן החילופים אשר בפסוק הזה על נכון ואפשר עוד שאמר ומוציאי מאויבי אולי רמז על מיכל שהיתה בת שאול אויבי ועם כל זה הוציא'אותו מהבית דרך החלון כנודע ז"ש ומוציאי מאויבי שמאויבי עלמן היה מי שהוציאני מן הבית ולזה אמר כאן לשון ומוציאי מאויבי שצודק בו משום מעשה שהיה כך היה כאמור אמנם בתילים אמר מפלטי שמדבר על ישראל או על המתבודד שלא יתחייב שיארע לו כמעשה דוד שישמרו את הבית להמיתו שילדק בו לשון מוציאי ולזה אמר מפלטי מאויבי לשון פליטה השייך בישראל ובמתבודד ואמר ומקמי תרוממני שמהם עצמם מקמי ימשך לי רוממות והוא שע"י התקוממתם עלי ואחר כך מנפילתם ידעו כי ידך זאת ואתה ה' עשית בזה ימשך לי רוממות ז"ש תרוממני ובזה מובן היפוך הסדר כי בתחילה אמר ומוציאי מאויבי והיה לו לומר גם כן בסדר הזה ותרוממני מקמי אבל אמר ומקמי תרוממני להורות שההעוררות קמי לקום עלי היה בכוונה מכוונ' אל הנצחון ושהרוממני ואילו אמר ותרוממני מקמי היה סיפור ההצלה לבד כעין ומוציאי מאויבי ׃ ואמר כאן איש חמסים כי כל איש ואיש מאויבי דוד היו לו חמסים הרבה ועליו מתפלל שהוא חמסן ביותר שהרי הוא איש חמסים כי אילו היה איש חמס התרשתי אמנם בתילים כשמתפלל על המתבודד או על ישראל התפלל עליו אפי' מאיש חמס אחד תצילני כי המתבודד או ישראל אזלת ידו וצריך רחמים ועזר אלהי להנצל אפי' מאיש חמס אחד וזהו טעם החילוף למ"ש כאן איש חמסים ובס"ת איש חמס תצילני:

על כן אודך ה' בגוים כו' מהר"י יעבץ ז"ל לפי שיזכור בפ' מגדול ישועו' וכו' שהקב"ה מגדיל בכל יום ויום ישועות מלכו וזהו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם אשר על פי העניינים אמר על הראשון על כן אודך בגוים וכו' על מגדיל ישועות מלכו בכל יום ויום וגם כן לסמך אזמרה על ועושה חסד למשיחו וכו' עד עולם כדרך המלך שנותן מתנות לשעת' ונחלות לעולם שע"י שתי העניינים ידיהם מתחזקות להלחם ׃ וכבר זכרתי טעם להתחלפות שכאן הוא אומר ה' בגוים ובתילים אומר בהפך גוים ה' שדוד אמר על כן אודך שאתה ה' העושה נקמות לי בגוים ז"ש ה' בגוים אמנם שם בתילים שדבר על המתבודד וישראל שאזלת ידם לא הוצרך לו' ה' בגוים להודיעם שה' בגוים עושה הנקמות ולא הם שידוע הוא שהם תחת ידם אבל אמר כמורה המקום שיורה בו את השי"ת שהוא אפי' בעודם בין הגוים ובגלות יתחילו לשבח ולא ימתינו עד לאחם מהגלות ז"ש שם על כן אודך בגוים ה' שבעודי בגוים אודך ולזה אמר שם גם כן אזמרה בה"א לרמוז אל השכינה שבגלות ז"ש אזמרה אזמר ה"א אחרונה שבשם גלו שכינה עמהם אמנם כאן אמר ולסמך אזמר:

מגדול ישועות וכו' בשוחר טוב בשעה שהקב"ה עושה חסד לדוד שמים וארץ שמחים שנאמר מגדול ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו מה כתיב אחריו השמים מספרים כבוד אל וכן בשעה שהב"ה מכין כסאו של דוד הכל שמחין שנא' עד עולם אכין זרעך מה כתוב אחריו ויודו שמים פלאך וכו' עכ"ל והבנת המאמר הוא סוד היחוד שפירשנוהו בפסוק ואיש כי יקח את אחותו בת אביו או בת אמו חסד הוא ואיש דא קב"ה כי יקח את אחותו דא כנסת ישראל בת אביו מסטרא דחכמה או בת אמו מסטרא דבינה חסד ע"י מדת החסד הוא היחוד דשמאלו תחת לראשי מסטר' דגבורה ואחר כך ימינו תחבקני מצד החסד ז"ש כאן המאמר בשעה שהקב"ה עושה חסד לדוד

שהנה

על כן לזולך יי׳ בגוים · שהצלתני מהנצי תמיד ורוממתני מקוביי וכתת לי נקמות מהסס לזולך בגוי׳ לפני כל עס ועס : מגדול · מגדיל כתיב בי״ד וקרי בו״ו כמו שהוא בספר תהלים בקריאה גם כן הקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין מחד : מלכו ומשיחו · על עלמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדיה כן יעשה לי ולזרעי עד עולם : ואלה דברי דוד האחרונים · עוד מלבד השירה ממר לבריס אלה שהיה דברי שבח והודאה לאל שהקימו למלכות ואמר האחרונים שהיו אחרוני לכל השירות המזמורי׳ שאמר כי אמר זה לא הופיע עליו רוח הקד׳ וי״ת ואלין פתגמי בבוא׳ ובו׳ : הוקם על · הוקם עליון ומלך : ונעי׳ זמירות ישראל · על הזמירו׳ שעשה בספר תהלים שהיו מסורני׳ ומזמרים הלויס בהס לפני המרון ובבית המקדש וי״ת ותקין למימני בחיר ובו׳ : רוח

רשי

הוקם על · הוקם למעלה : ואלה דברי דוד · נבוה דוד האחרונים ומי הס הרחבונים דברי השירה האחרונים למעלה אבל בכל שירות ותשבחות שאמר אין נקראין דבריס : ונעים זמירו׳ ישראל · אין ישראל מסודריס במקדש אלא שירותיו וזמירותיו : דבר

דלבג

זולך יי׳ בגוים · ל״ל בפרסום לעיני הגוים : מגדול ישועות מלכו · ל״ל שהוא דוד שהוא ישועות מלכו והוא כמו המגדול תוקף ישועות מלכו והוא דוד הוקם על · כמו הוקם למעלה והוא מעלת כסא המלוכה : ונעים זמירות ישראל · ל״ל שהוא אחד מן ל׳ בעיס שבמיני הזמירות והס זמירות ישראל כי הס חובתו שיאמרו בהס ישראל וזה מבואר בזמירות שבספר תהלים : רוח

פי׳ רבי׳ ישעיה

הוקם על · הוקם למעלה : ונעים זמירו׳ ישראל שהיו משוררי הלוי׳ בדוכן :

נ תַּצִּילֵנִי׃ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר׃ מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃ א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרֹנִים נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי וְנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עַל מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְנָעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל׃ רוח בִּי דִבֶּר יְהוָה מְבוּסֶם תּוּשַׁבַּחְתֵּיהּ דְּיִשְׂרָאֵל׃ אמר

מגדול יי׳ ק׳ · מג׳

ג׳ דברי הספר דימימים

ג׳ מל׳ ו׳ חס׳

ל׳

תְּשֵׁיזְבִינַנִי׃ עַל כֵּן אוֹדֵי קָדָמָךְ יְיָ בְּעַמְמַיָּא וּלְשִׁמְךָ אֵימַר תּוּשְׁבְּחָן׃ מַסְגֵּי לְמֶעְבַּד פּוּרְקָנָן עִם מַלְכֵּיהּ וְעָבֵד טִיבוּ לְמְשִׁיחֵיהּ לְדָוִד וּלְזַרְעֵיהּ עַד עָלְמָא׃ וְאִילֵּין פִּתְגָמֵי נְבוּאַת דָּוִד דְּאַתְנַבִּי לְסוֹף עָלְמָא לְיוֹמֵי נְחֶמְתָּא דַּעֲתִידִין לְמֵיתֵי אָמַר דָּוִד בַּר יִשַׁי וַאֲמַר גַּבְרָא דְּמְרְבָּא לְמַלְכוּ מְשִׁיחָא בְּמֵימַר אֱלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב וְתַקִּין לְמֵימְנֵי אמר

זמירות ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ונעים זמרות ישראל · מכנף הארץ זמרות שמענו · זמרות היו לי חקיך · נותן זמרות בלילה · וכולהון חס׳ ו״ך ואחד בזמירות נרייע לו :

כלי יקר

ואלה דברי דוד · ואלה הרחבונים נאמר טוב שהשירה מהללה ויום תהלה ואלה דברי דוד האחרונים ז״ה כמופת היית לרבים לומר דוד מה לכי לא אמרתי שירה עד שנתחרפתי ועד שנפלו בידי ד׳ ועד שנפל בידי בעל האבעות כן ים׳ לויכם תומרים שירה עד שיתחרטו ועד שיפלו בידם בעלי האבעות ועד שיפלו בידם ד׳ כיצד דוד כתחרף מגלית ויחרף את יער׳ ויקללם את דוד בשליו ינפל בעל האבעות ויהי לים מדון והאבעות ידיו והאבעות רגליו עם ועם ונפלו לפניו ד׳ את ד׳ תלה ילדו להרפה בנת ויפלו בידי דוד וסמיך ליה וידבר דוד לה׳ כך ים׳ כסיבת מעיה בחרה בימינו לויכם תומרים שירה עד שיתחרף מעיה שנאמר אשר חרפו עקבות משיחך · ועד שיפלו לפניו בעלי האבעות שנא׳ והאבעות רגליה מנהון פרזלא · ועד שיפלו בידם ארבעה מלכים שנאמר ויכם ויכום וירושלם למלאכה הותה שעה אחת שיהו לה׳ שיר חדש עכ״ל שכוונ׳ המאמר בכללו לתקן דברי דוד האחרונים מכלל לויכה דראשונים לזה אמר שאין הכוונה אלא לומר ואלה דברי דוד שאר עליהם כשהיעידו לו הדברים הנזכר הנה דברי דוד כמופת הם לרבים הם ישראל שאמרו בשירה ל׳ דוד ילחם ליער׳ האחרונים אשר ימלאו באחרית הימים ויהיו ע״ד חדש · ובתנא דבי אליהו ד״א ואלה דברי דוד האחרונים אמר לפניו רבש״ע כשם שאתה עתיד לשלם שכר לראשונים כך מחול לי על עוונותי האחרונים · ד״א בכ״ב שנה שנתחלקה רוח הקדש מדוד מלך ישראל שעשה לפני דבר המור ויהי שוחר בתשובה לפני הקבלתי אותו אתם עתה״ו שהייתי מקבל התכסיס ואמרתי לך לבדך חעלתי · ד״א מה הראשונים אלא תעלת לך האחרונים כן עכ״ל :

עיקר בשעה שהב״ה מסתרה לתבע לו לדוד עוה חסד ר״ל ממשיך החסד לדוד הוא מלכו׳ בית דוד העתרה הנה לו שמים וארץ שמחים בשוד היסוד ושמים התפארת וארץ המלכות וז״ש השמים מספרים כבוד אל ר״ל חסד של שהרי חסד הוא אשר על ידו נעשה היסוד כלומר וימינו תחבקני וזה בקריאלת אמר כך הוסיף בבריאה ואמר בשעה שהב״ה מכין בשביל דוד כי הבריאה כשה הכל שמחים גם כן שנא׳ עד עולם תכין צרעך · ולפי פשט המאמר מדבר בשני זמנים הא׳ בזמן דוד והשני לעתיד עם זרעו של דוד במשיח וכוותם ז״ל להבין בפסוק לעזן ישועות שתים החתת בזמן שעשה חסד לדוד בחייס חייתה והישועה השנית לזרעו לעתיד והוא ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו ומלכו ועשה חסד למשיחו הס הישועות שתים הנזכר והוא לדוד ולזרעו על עולם · ושמים וארץ הוי שמחים עס דוד כי ברחמיות חייס את השמים ואת הארץ בשביל יער׳ שנקרלו רקיעי׳ וז״ל בשעה שהב״ה עושה חסד עס דוד שמים וארץ שמחים שאז ישראל בחחת הס נקרלו בשביל ובן לעתיד ויודו שמים פלאך וכו׳ · עוד בילקוט בשם שאור טוב כתוב אחד לו׳ מגדיל ותכתוב אחד מגדול ח״ר יהן לפי שאין הגבולה על מלך המשיח כמגדל עוז שנא׳ מגדל עוז שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב עכ״ל זאת מוסמת הילקוט והיא נכונה מנוסחת השאור טוב כי שם הפריך יותר פירוש המאמר שנא׳שם טעם למה קיימעך קיימעך לפי שהם ברויים בצרות ואת הישועה בחת אחת לא יוכלו לקבל תמה ישועה גדולה וזה משלה הגאולה בשאר שעת הפילה בישעי׳ ואילו רי׳ עזלה גלגל תמה מיד אחר הפילה היו כהות עיני בני אדם מה עושה הב״ה מעלה אחר הפילה עמוד השאר תפילה ואחר כך גלגל תמה בחופן שבאה האורה קיימעך קיימעך וכן הגאולה קיימעך קיימעך ועל פי דרשה זו יובן מה שאומרים בחודש ושבת בברכת המזון מגדול ישועות לפי שבשבת מתגדל שמו במגדל עוז שם ה׳ בקדושת השבת והחדש ו״ע לאמנם כחול מגדיל · ובמאמר הזה בין ההתחלפות שבאן בנביא אמר מגדול ישועות לפי שנעשה לו לדוד כמגדול עוז שהרי השליטו על כל לויביו והלילו מהם כמגדל שהם ב״ת דבר על המתבודד ועל יער׳ שנלות די במגדיל ישועות מלכו · ועיין הרד״ק ז״ל והלב״ג ז״ל ומהרי״ח ז״ל כתב גם אומר בתילים מגדיל במקום מגדול והיה זה לבאר הכוונה שלא נפרש מגדול מלשון מבצר כמו מגדל עוז שלא מלשון הגדלה ולזה היה כאן קרי וכתיב ושם בתילים פירשו ואמר מגדיל עד כאן · ומקה לדברי רח״ב למה אמר כאן כתיב מגדיל וקרי מגדול וכתוב ויקרא כאן מגדיל · אלא ולהי דברי חז״ל עיקר ספירשוהו לשון מגדל עוז שם ה׳ ובהבנת הכתוב פי׳ מהרי״ח על דוד ע״ה דבר כאן על נ׳ ימנים שעברו עליו בחחת בהיותו אלך על ישראל וז״ם מגדול ישועות מלכו בהיותו במלחמה העליונה והחרונ׳ מלך על ישראל והזמן הקודם לזה הוא בהיותו מסוה ע״י שמואל שהפליה ה׳ מסדו בשאול ובני מלכות שהרי הלילו מכף שאול ומגלית ומיד חכים ומעמלקים בזמן ההוא בהיותו מסיחו והם במלחמה הרחבונה בהיותו דוד לבד בלי מסוה שמן משחת קדש שהיה העזר הלהי עמו כדכתיב בס את הלהי גס את הדוב הכה עבדך שהיה ע״י העזר הלהי שהחיל לפעמו וז״ם לדוד שלו לפי׳ מסוה לו היה מעתה לכי מתפלל שכן יהיה תמיד עם זרעו ובניו עד עולם שלא יהיה עניני כשאול שלא כמשכה מלכותו לתריו לבל יהיה עד עולם שלא יכבה נרו של דוד ע״כ :

ולע״ן הפסוק הזה מקושר עם הקודם והכי קאמר על כן לזולך ה׳ בגויס ולשמך אי׳ והענין שלזולך בגויס עליו הוא שאתה תהיה מגדיל או מגדל מבצר תוז לעשות ישועו׳ לעתיד ע״י מלכו המשיח ועושה חסד למשיחו והחסד הזה לרנים הוא ושמחת הוא וגיל כלילו נעשה לו כי כמו שהאבות מלטערים בקבר כן שמחים בשמחת בניהס כמו שלמדנו כן חז״ל מפסוק ישמח ישרל בעושיו בעושו לו נאמר שלא בעושיו שכל הנ׳ שותפים שבחלם ותבות הבות׳ יבואו לשמח בשמח׳ בניהס ז״ם כאן ועושה חסד למשיחו וזה החסד הנעשה למשיח יחשב כלילו הוא לדוד עמנו ז״ם וכן ולזרעו על עולם שתמיד ישמח דוד עם כל זרעו ובשמחתם ישמח ויגיל דוד ע״ה ע״ד נגד תבותם עשה פלא וירא ישראל את היד הגדולה וכו׳ ואמרו חז״ל ישראל שבח את בשעת קריעת יס סוף וראה הפלא · ואמר ישועות לפי שהישועה היא בתחר מעני פניס לו בדין לו בתורת חסד והוא ח״ם מגדול קריכן וכתיב מגדיל עשה ישועה בדין מלד כושר המעשים היינו מגדל עוז שם ה׳ ואם הוא בתחר עליו בא הכתוב מגדיל אהוה ית׳ מגדיל בתחדו הגדולה לענין הישועות הלתת מלכו שהרי הוא כלילי ויאר׳ כלילים בדין שינגל ואם לא יזכו מפלת המעשים אמר לופן הישועה הבנית והיה ועושה חסד למשיחו בתורת חסד מפלת היותו משיחו לבבוד ה׳ רלוי להחזיק בידו :

ואלה דברי דוד הלחרונים בשאמר טוב הראשונים היכן הס מזלה השירה שהעבר עד כאן והכוונה שכל דברי דוד הראשונים שמתלו לו ע״י השירה שהשירה מהללה ויום תהלה עשיה ר״ל מהיום ואילך התחדון מדם כי מהללה השירה על העבר · ובילקוט ואלה דברי דוד הלחרונים ז״ה כמופת היית לרבים לומר דוד מה לכי לא אמרתי שירה עד שנתחרפתי ועד שנפלו בידי ד׳ ועד שנפל בידי בעל האבעות כן ים׳ לויכם תומרים שירה עד שיתחרטו ועד שיפלו בידם בעלי האבעות ועד שיפלו בידם ד׳ כיצד דוד כתחרף מגלית ויחרף את יער׳ ויקללם את דוד בשליו ינפל בעל האבעות ויהי לים מדון והאבעות ידיו והאבעות רגליו עם ועם ונפלו לפניו ד׳ את ד׳ תלה ילדו להרפה בנת ויפלו בידי דוד וסמיך ליה וידבר דוד לה׳ כך ים׳ כסיבת מעיה בחרה בימינו לויכם תומרים שירה עד שיתחרף מעיה שנאמר אשר חרפו עקבות משיחך · ועד שיפלו לפניו בעלי האבעות שנא׳ והאבעות רגליה מנהון פרזלא · ועד שיפלו בידם ארבעה מלכים שנאמר ויכם ויכום וירושלם למלאכה הותה שעה אחת שיהו לה׳ שיר חדש עכ״ל שכוונ׳ המאמר בכללו לתקן דברי דוד הלחרונים מכלל לויכה דראשונים לזה אמר שאין הכוונה אלא לומר ואלה דברי דוד שאר עליהם כשהיעידו לו הדברים הנזכר הנה דברי דוד כמופת הם לרבים הם ישראל שאמרו בשירה ל׳ דוד ילחם ליער׳ הלחרונים אשר ימלאו באחרית הימים ויהיו ע״ד חדש · ובתנא דבי אליהו ד״א ואלה דברי דוד הלחרונים אמר לפניו רבש״ע כשם שאתה עתיד לשלם שכר לראשונים כך מחול לי על עוונותי הלחרונים · ד״א בכ״ב שנה שנתחלקה רוח הקדש מדוד מלך ישראל שעשה לפני דבר המור ויהי שוחר בתשובה לפני הקבלתי אותו אתם עתה״ו שהייתי מקבל התכסיס ואמרתי לך לבדך חעלתי · ד״א מה הראשונים אלא תעלת לך הלחרונים כן עכ״ל :

כי הולך לבית שבעולם הזה וכאמור למשאוי הוא שצדיק צריך להיות ידו בכל תורה גבוהים וכתובים הלכות ומדרש וירבה בישיבה וממעט בסחורה בזה העול ומשאוי צריך כדי שתחול עליו רוח הקדש וזה העול ומשאוי הוא ביגיעה בהתחלות קשות ללמוד ואז רוח ה' דבר בי כו' אמנם אח"כ צריך יגיעת העיון להבין דבר מתוך דבר לעשות פרי תבואה והוא המשל שהמשילה אשרי אדם שיש בו דברי תורה ויושב וחורש בהם כבהמה שחורשת בשדה כמו שהבהמה חורשת לזרוע ולעשות תבואה מגרעין אחד כמה גרעינין כך אשרי אדם שיש בו דברי תורה ואחר כך חורש בלבו דבר טוב לחדש שאז התורה ההיא נקראת על שמו וזהו האושר שאמר שנית אשרי אדם שיש בו דברי תורה ויושב וחורש בהם בישוב הדעת ועיון ז"ש ויושב וחורש וכו' והאושר הוא כדמסיק אמ' ליה הקב"ה דברי הראשונים והאחרונים שלך הם שזהו אומרו ואלה דברי דוד האחרונים שכל פעל שם דוד ודבריו יקראו אחרונים כלומר באחרונה מאחר שהוסיף להיות יושב וחורש בהם כאמרו הרי הם כשלו על דרך כי אם בתורת ה' חפצו בתחילה תורת ה' ואחר כך תורתו היא כדכתב' כמו שאמ' זכרו תורת משה עבדי ז"ש ובתורתו וכו' וכאן ואלה דברי דוד האחרונים שבראשונה הם דברי ה' ז"ש דברי הראשונים ואחר כך נחשבים דברי דוד וזהו אחרונים שלך הם כאמור · ואמרו שאמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם ומי מושל בי וכו' הכוונה שהם ראו דבר פשוט שהקב"ה מושל באדם ומאי קמ"ל לזה אמר שהכוונה להודיע שהקב"ה כשמושל באדם לגזור גזרה עליו מי מושל בי לבטלה צדיק ולא הצדיק שטבעו זך אלא הצדיק שטבעו ויצרו מתגבר עליו והוא כובש יצרו ומתגבר עליו איש כזה הוא המושל בי לבטל הגזרה מדה כנגד מדה כמו שהוא כובש יצרו לעשות רצון השי"ת כן השם יתברך יגלו רחמיו לכבוש כעסו ולבטל הגזרה וז"ש הכתוב ומי מושל בי הצדיק ואיזהו צדיק מי שהוא מושל ביראת אלהים הוי או' זה שכובש את יצרו כי צדיק כזה ביחוד הוא המושל לבטל הגזרה כאמור · אמר עוד ברוך הקב"ה שאין לפניו משוא פנים ולפניו כו' הכוונה שהקב"ה מחשיב כאילו הצדיקים שעוסקים עצמם בדברי תורה כדתנן כך היא דרכה של תורה וכו' ועל הארץ תישן וכו' מחשיב כאילו הם מביאים אורה לעולם ונוגה ומטר ומצמיחים הכל בזכות צדקתם ותורתם תורה אור ז"ש ברוך הקב"ה שאין לפניו משוא פנים כי אם באמת ובתמים ולפניו חשוב כאילו הנוגה אור וגשמים ודשאים באים לעולם בזכות הצדיקים שעוסקים עצמם ונדחקים בדברי תורה בעולם הזה שעל כן מעלה עליה' כאילו האור והגשמי' והכל נמשך מהצדיק הכובש יצרו שהוא המביא אורה לעולם עלה בידינו הבנת הכתובים האלה ואלה דברי דוד האחרוני' לפי' שהם דברי ה' בראשונה כיון שהוא חרש בהם ועמל בהם נחשבי' כאילו הם דברי דוד והטע' לפי שהוא דוד בן ישי שקיים עול מצות ונאם הגבר הוקם על לשון עול תורה על כן זכה שנקרא משיח אלהי יעקב וזכה שתשרה עליו רוח הקדש שרוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני ועם היותי שהשם יתברך צור ישראל מושל באדם לגזור גזרת הנה הצדיק מושל בשם יתברך לבטל הגזרה ואיזה מן צדיק הכובש יצרו ביראת אלהים והרי הצדיק לפניו יתברך כאילו הוא מאיר ומביא אורה לעולם וגשמים ונוגה כיון שמעשיו הגונים · ובמדרש שמואל נאם דוד בן ישי אוגינוס בן אוגינוס נאם הגבר הוקם על שקיים עולה של תורה בעולה של מלכות ונעים זמירות יש' ר' הונא אמר מי מנעים זמירות ישראל דוד בן ישי אמר אלהי ישראל וכו' אמר לו הקב"ה מכל מה שבראתי בעולמי מי מושל בי צדיק מושל בי את מוצא מה שהקב"ה עושה הצדיק עושה הקב"ה מחיה מתים יחזקאל החיה המתי' הקב"ה עוצר גשמים ואליהו עצר גשמי' הקב"ה ממתיק את המרים ומשה המתיק את המרים במרי' וכאו' בוקר יזרח שמש אין אנו יודעי' וכאור בוקר יזרח שמש אלא כשהאיר הקב"ה בוקרו של משיח הזריח שמש דכתיב ביה וכסאו כשמש נגדי בוקר לא עבות זה משיח · ד"א בוקר לא עבות שלא בא בזכו' אבות בזכות מי הוא בא בזכותה של תורה הה"ד כי לא כן ביתי עם אל כי ברית עולם שם לי ערוכ' בכל ושמורה ערוכה בכל בבבל ושמורה במדי כי כל ישעי וכל חפץ כיון לא יצמיח בארם ואיש יגע בהם וכו' שרוף ישרפו בשבת זו סנהדרי גדולה של לשכת הגזית עכ"ל :

ולע"ד לדקדק עולה של תורה ניחא אבל בעולה של מלכות היכא רמיזא בפסוק ועוד מהו מי מנעים זמירות ישראל דוד בן ישי באיזה אופן מנעים הוא את הזמירות של ישראל · ועוד מכל מה שבראתי בעולמי היכא רמיזא בפסוק · ועוד בשלמא מי מושל בי צדיק מושל בי ניחא אבל מה שהקב"ה עושה הצדיק עושה וכו' נראה שאין לו שייכות להבנת הכתוב הזה · ועוד במ"ש בקר לא עבות זה משיח דהי"ל וכאור בוקר לא עבות כיון שמדבר במשיח ואחר כך הי"ל יזרח שמש וכו' ועוד כשאו' ד"א בוקר לא עבות שלא בא בזכות אבות דאם כן גם במשיח הוא מדבר וא"כ היכי קאמר בקר לא עבות זה משיח ד"א בקר לא עבות שלא בא וכו' כאילו מדבר אחר איננו מדב' במשיח ומהו שלא בא בזכו' אבות היכ' רמוז בפסוק ומהו או' הה"ד כי לא כן ביתי עם אל:

ונראה שהם ז"ל דקדקו נאום הגבר הוקם על דמה צורך לומר נאום הגבר די שיאמר נאו' דוד בן ישי הוקם על נאום הגבר למה לזה דרשו לשון התגברו' להקים עולה של תור' מצטרף בעולה של מלכות שהוא דבר גדול וקשה להקים עולה של תורה עם היות טרוד בעולה של מלכות וזה רמז באו' נאום הגבר שנתגבר כארי להקים עולה של תורה והיינו הוקם על ואילו לעולה של תורה לבד בא הכתוב הי"ל הקים ביו"ד עול בוא"ו אמר הוקם על שאין מקרא יוצא מידי פשוטו שהוקם על במעלת המלכות ועם היות שהוקם על במעל' לא גבה לבו אלא אני הגבר גובר בעול תורה ותרתי משמע מתיבת הוקם על קים עול תורה בעולה של מלכות · ואמר ונעים זמירות ישרא' במ"ש חז"ל שכל הזמירות שנאמרו בעולם כששומע אותם הקב"ה מפי דוד ערבו לו כו' וזהו ונעים זמירות יש' מי מנעים זמירות יש' דוד בן ישי כשהוא מזמר בהם מלך שהוא נכבד הה"ד בן ישי אוגינוס בן אוגינוס גם בחיכו נותן בהם נועם וחן בעיני אלהים ואדם וכן מצאתי בשוחר טוב כמו שהביא הילקוט ונעים זמירות יש' משל לה"ד לחבורה שהיתה מבקש' לומר המנון למלך אמר להם כולכם נעימים כולכם זמרים כולכם משובחי' ומי מנעים זמירות של יש' דוד בן ישי האוגינוס בן האוגינוס וכן הוא אומר כלו תפילות דוד בן ישי עכ"ל ובדבריהם או' כלו תפילות ומצטער על שכלו תפילות דוד בן ישי שערב בקולו מאד מי יתן והיה מאריך יותר ולא כלו תפילותיו הנעימות או אפשר במש"ה נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה שצריך הצטרף חסידות נמצא שישראל באומרם זמירות לא יהיה בהם נועם כ"כ אבל דוד כשהקים עול התשובה ופתח טוב פתח לשבי' ע"י חטא בת שבע שהיה סיבה לסבב את כל אחד ואחד מישראל לשוב בתשובה שלימה כמשחז"ל לא היה ראוי דוד לאותו מעשה ולמה חטא שאם חטא יחיד וכו' ע"י רבים השיב מעון א"כ דוד הנעי' זמירו' ישראל די מעתה יזמר כל א' ואחד יהי לו נועם ועליו יאמר הראיני את מראך השמיעיני את קולך ערב · והראשון עיקר לפשט המאמר · והוקשה להם ז"ל כפל אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל שלזה פירשו שאמר הוא לדוד שאמר דוד לי דבר צור יש' א"ל הקב"ה מכל מה שבראתי בעולמי מי מושל בי צדיק מושל בי וכו' כי בתואר זה שאמר צור ישראל שהוא שם מיוחד לבריאת העולם כי ביה' צור עולמים ודרשו חז"ל צייר עולמים והכוונה לו' מכל מה שבראתי בעולמי אני מושל באדם שהוא המושל בכל ומי מושל בי צדיק כנזכר במאמר דלעיל בתנא דבי אליהו שהצדיק מושל לבטל גזרה ואפשר שמפרש גם כן מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים שר"ל שהקב"ה מה שהוא מושל באדם לעצור גשמים להמית ולהחיות הוא בעינו מה שמושל בצדיק שג"כ מחיה מתי' וכיוצא כי כעין ממשלתי באדם או פי' שכמו שהצדיק מושל לבטל גזירתי הרעה כן ג"כ מושל בי בענינים אחרים שאת מוצא מה הקב"ה עושה הצדיק עושה הקב"ה מחיה מתים כו' שכיון שהצדיקים אין בהם כח מעצמם לעשות דבר אלא שגוזרים אומר ויקם להם והקב"ה מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים א"כ נמצא שהם מושלים כב"י בהקב"ה באמו' לו עשה כך והוא עושה כך נמצא צדיק מושל בשי"ת כב"י וכב"י בגזרותיו והשני בגזור הצדיק לעצור גשמים ולהחיות מתים וכיוצא והקב"ה מקיים הקב"ה ממתיק המרים כמי הים שממתיק אותם בעצים כמשחז"ל ומשה המתיק מרי' במרים דהיינו מי מרה ויורהו ה' עץ זה הרדפוני מר כלענה וכל זה לכבוד שמו להודיע שהעובדים אותו כעבדים הם הם מלכים ובני חורין שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק במצות ובתורה והדרך הראשון יש לו קצת הוכחה בשה הדברים רבה · ופי' וכאור בוקר על המשיח מהכרח אין אנו יודעין וכאור בקר שמיד יזרח השמש מאי קמ"ל ואפשר דהכי קאמר אין לנו יודעין מדקאמר וכאור בוקר יזרח שמש מאי מדמה לאור בוקר יזרח שמש שהוא בריעות השמש שהיה מועט בבהירה ויש קצת גלוי בשוחר טוב שהובא בילקוט אין אנו יודעים מהו וכאור בוקר אלא כשהאיר הקב"ה בוקרו של משיח הזריח השמש הה"ד כסאו כשמש נגדי כו' לזה אמר כי כאור בוקר של המשיח כשהקב"ה יאיר בוקרו של משיח מיד יזרח שמש שידין עמים ואומרו יזרח שמש על כסאו למשפט כמו שאמר וכסאו כשמש נגדי נמצא שהדין שיעשה בעולם בשבתו על כסא ה' זה יגרום לו להתמיד כאור בוקר שהאיר לו הקב"ה ז"ש בקר לא עבות זה משיח שזה נמשך למשיח מפעולת יזרח שמש ולכך נאמ' אחר יזרח שמש חזה חייב שהבקר לא עבות כי הפשע או חטאת נמשל אל העבים וענן כדכתיב מחיתי כעב פשעיך וכו' והעבודה ולדהות כאור נוגה דכתיב וארח צדיקים כאור נוגה לז"א ממה שיזרח שמש הוא כסא המשיח כי שמה ישבו למשפט כסאות לבית דוד זה יחייב שבוקר המשיח אור ולא עבות שלא יהיה די לא עב ולא ענן ד"א לא עבות שלא בא בזכות אבות אפשר שהעיז עם הש"ף ההלכות במולא וכמי שקורא לאלפין עיינין וכאילו כתיב לא אבות · או יהיה פי' לפי שהעבות שבלולב ענף עץ עבות השלשה עלין רומזין לשלשה אבות וזכותם לז"א לא עבות שלא בא בזכות אבות בזכות מי בא בזכותה של תורה וליף כן הה"ד כי לא כן ביתי עם אל לעשות עם ביתי בזכו' אבות כי ברית עולם שם לי ע"ד אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ערוכה התורה בבבל שהם ערוכה היא בגמרא ושמורה במדי כי כל ישעי וכל חפצי כיון כי לא יצמיח בארם שהתורה לא תניח להצמיח בארם קוץ ובליעל זכות המשיח יגין והיינו אומרו כי לא יצמיח בלשון זכר ולא כתיב כי לא תצמיח · ואפשר עוד כי לא יצמיח על התורה שבארם גזרו גזרות על התורה כי לא יצמיח שם במלך הם ויוכיח שערוכה ושמורה על התורה כדבסמוך מבגמ' מביא דבריה' עיין בפסוק ערוכה והנכון ערוכה על זכות אבות ושמורה במדי כי כל חפץ כיון אמנם בעמלק כי לא יצמיח זכות האבות בעמלק שתמה זכות אבות אלא זכות התורה יצמיח צמח צדיק המשיח לא זכות אבות ואיש יגע בהם וכו' שרוף ישרפו בשבת ר"ל שבשבת זו סנהדרי גדולה בשבת' עם זקני ארץ ישראל לרשעים כשבת' בלשכת הגזית לשעבר קאמר כי לעתיד כסא המשיח לבדו ידין עמים כולם ובזה אפשר עוד באו' כי לא יצמיח בעמלק שהכוונה שכיון שבעמלק יבא בזכות התורה עדיף כי לא יצמיח שום קוץ וסילון ממאיר מהרשעי' כי שרוף ישרפו בשבת זו סנהדרי גדולה בזמנם אבל בזמן המשיח ירום ונשא מאד כי לא יצמיח בזמנו קוץ מוכר בליעל וזהו אומרו כי לא יצמיח בעמלק כי לא יצמח אין כתיב כאן אלא כי לא יצמיח שאינו מניח לצמיח כלל ועיקר גם מזה המאמר נתבררו לך ביאורי כוונת הפסוקים ואפשר להרחיב עוד ענין זה ולומר שרמז באומרו לא עבות שלא בא בזכות אבות ר"ל בזכות שלשתם כמו העבות שהוא משולש אבל בזכות האב האחד יעקב יבוא ולז"א הכתוב אל תירא עבדי יעקב כי הנני מושיעך ואת זרעך וכו' שהבית השלישי בשביל זכות יעקב הוא בא שהוא כלו זרע אמת יושב אהלים ולומד תורה ע"ד תתן אמת ליעקב אין אמת אלא תורה ז"ש בזכות מי הוא ר"ל בזכות מי הוא מהאבות הוא בא לז"א בזכותה של תורה באופן שהשלישי הוא שלא יבא בזכות כולם אלא בזכות התורה שהוא אמת ליעקב ויבא המאמר הזה מכוון עם מ"ש חז"ל שהבית הראשון בזכות אברה' וקראו הר והבית השני בזכו' יצחק וקראו שדה והבית השלישי העתיד יהיה בזכות יעקב כאמור ז"ש בזכות מי הוא בא בזכותה של תורה הנרמז ביעקב כאמור וגם ע"ד האמת סוד תורה שנכתב הוא יעקב תפארת ישראל והה"ד כי לא כן ביתי עם אל וכו' כדלעיל · ובגמרא מועד קטן פ' ואלו מגלחין א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן נאום דוד בן ישי וכו' שהקים עולה של תשובה אמר אלהי ישראל מאי קאמר א"ר אבהו ה"ק אמר דוד אלהי ישראל דבר צור ישראל מושל באדם אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה במה שקדם במאמרים הקודמים נתבאר זה המאמר שאין חילוף בו כי אם שהמאמרי' הקודמים ביארו הוקם על עול תורה והמאמר הזה מפרשו הקים עולה של תשובה · ובתנחומא ד"א מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים זה יוסף הצדיק שהיתה אשת פוטיפר מפתה אותו ושלט ביצרו אמר לו הקב"ה לא שמעת לה חייך שאני ממליכך על מצרים והכל נשמעים לך שנא' ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה וכו' עכ"ל · ולע"ד לדקדק מה ראה בתנחומא לפרש פסוק זה על יוסף בפרטות ולא פירשו כשאר המאמרים הנזכר לעיל :

ונראה שראה דוחק לפרש מושל באדם על הקב"ה כי הוא בכל מושל במלאכים וכל צבא מרום ובשלמא לשיטת אלה הדברים רבה ניחא שהכוונה לומר מעין מה שהקב"ה מושל באדם להחיות מתים ולעצור גשמים כן בדוגמתו צדיק מושל ועושה כן אבל לשאר השיטות קשה לכך דרשו כאן בתנחומא מושל באדם וכו' הכל על הצדיק שהצדיק כעין יוסף מושל באדם ועולה לממשלת מסיבת היותו צדיק מושל ביצרו או ברשע הבא לפתותו ואינו שומע אליו מיראת אלהים אשר בקרבו לכן פירשו על יוסף ביחוד שבזה ניחא טפי תיבת הצדיק על שם יוסף הצדיק ויבא יראת אלהים בכוון אל מ"ש את האלהים אני ירא ובענין אשת פוטיפר וחטאתי לאלהים ויבא הענין מדה כנגד מדה שכמו שהוא לא השגיח לפתוי אשת פוטיפר גברתו שאז הורתה כאילו הוא היה רב ושליט כן עשה השם יתברך שעשאו מושל באדם שהמליכו על מצרים · נמצא לפי זה הבנת הכתוב מושל באדם ושליט על כל הארץ נעשה הצדיק שמושל ביצרו ביראת אלהים מדה כנגד מדה · ועיין רש"י וכן הרד"ק והרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל הביא המתרגם וכל הפסוקי' האלה אמרן דוד ע"ה בנבואתו על המשיח כאשר תראה בדבריו ז"ל והוא ז"ל הקשה על שיטת המתרגם ורש"י הנזכר שאם הם דברי נבואה אם כן הי"ל וידבר ה' אל דוד כיון שהוא נבואה גמורה וכבר פירש הרב המורה מ"ש רוח ה' דבר בי שהיא מדרגת רוח הקדש שאינה מסוג הנבואה ושלא היה דוד מהנביאים · ולדברי הרד"ק ז"ל והרלב"ג שפרשו שהם דברי שבח והודאה על שהקימו למלך וזהו הוקם על יקשה אם כן למה לא קראם שירה או מזמור כראשונים ולמה לא כתבו דוד בספר תהלים ומפני זה חשבתי שהשי"ת הכרו לעת זקנתו כדי שיהיה מסודר למתבודדים כמו שקדם · ודרך המחברים להודיע בסוף החיבור שם המחבר ומדרגתו וזמן חבורו וכן עשה דוד בזה שבאר מי הוא המחבר שהוא האיש שנמצאו בו שתי שלימיו' גופני ורוחני הגופני על המלכות ורוחני היותו למלך על ידו אלהי יעקב וזהו משיח אלהי יעקב עם היותו דוד בן ישי לא דרגא ולא בר רבא הוקם על לא מפאת שום עזר אנושי כי אם משיח אלהי יעקב וגם נמצא בו עוד שלמות נפשיי והוא היותו נעים זמירות ישראל שחבר זמירות ליש' שישוררו בהם במקדש ולפי שלא יחשוב השומע שחברם כשאר המשוררים מבינת עצמם הודיע שלא היו כי אם בשפע אלהי ורוח הקדש וז"ש ונעים זמירות ישר' רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני ולא מעצמי והבן המאמר כי כאן הודיע ההבדל שבין רוח הקדש לרוח נבואה שהנבואה הוא שפע אלהי שופע מאת ה' יחול על האדם על השכל האנושי ועל הכח המדמה יחד אמנם מדרגת רוח הקדש הוא שפע יחול על הלשון לשון אדם ושכלו לדבר דברים עצומים בענין השיר והחכמה לא לראות צורת נוראות ולא להשיג השגות אלהיות כי אם לענין שלמות הדיבור בענין החכמה והשיר ולהעיר על זה אמר רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני ואין הכוונה שדבר אליו האלהים כמו שהיה מדבר עם שאר הנביאים אבל הכוונ' שרוח הקדש מלוה אותו לדבר ומלתו וכוחו האלהי היה על לשונו לדבר צחות וכן פירשו הרב המורה בפ' מ"ה ח"ב ולפי שהדברים האלה היו האחרונים אחרי ספר תהלים לא הושמו בתוכו כי אינם חלק ממנו · כי הספר הוא חיבור השירים הצריכים לכל מתבודד מתדבק באלהיו והדברים האלה הם זכרון שמו ומדרגתו ולהיות דברים שנאמרו אחרי חתימת הספר לא באו בו והושמו כאן והנה אם כן קראם אחרונים בערך אל ספר תהלים מהם גם כן אחרונים לזקנתו לפי שאחרי זה לא חל עליו רוח הקדש ואמנם דברי צוואתו לשלמה בנו יראה שלא היו ברוח הקדש כי אם בדרך עצה אנושית כי אלה דברי דוד האחרונים באותו שפע ורוח הקדש וכבר כתב הרב המורה בפ' מ"ה ח"ב הנזכר שאי אפשר מבלתי שיפסק הרוח הנבואיי מהנביאים זמן מה קודם מותם וכן יהיה הענין ברוח הקדש וכן היה שנפסק מדוד ימים קודם מותו · ואפשר לפרש הפסוקי' האלה על מעלת המלכות לבד שזכר דוד מדרגתו הראשונ' והשני' שעלה אליה ולזה אמר נאו' דוד בן ישי הוא מדרגתו הראשונ' אמנ' השני' עזר' אותה כי אומרו נאום הגבר הוקם על והגיד שהיתה מעלתו אם מפאת השי"ת שבחר בו משיח אלהי יעקב ואם מפאת ישראל שהיו בני ישראל והנשים המחוללות יחדיו מזמרים כולם תושבחות דוד וגבורותיו באמר' הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ועל השירים ההם שהיו אומרים עליו אמר ונעים זמירו' ישראל שהוא דוד הנעים והמשובח בזמירות ישראל ויהיה אחרי זה התחל' הדברים רוח ה' דבר בי וכו' ויהיה גם כן זה פירוש נאה אלא והראשון הוא היותר נכון ויפה כפי כוונת הפסוקים ע"כ אבל ק"ק לפירושו הראשון למה לא חברו בסוף תהלים להודיע שם המחבר הספר ואיכות מעלתו ולפי' שהשתדל מהרי"א לצאת מידי קושי' זה עדיין במקומו עומד והרב ב"ע ז"ל בשע"ע ז' ביאר הכתובי' האלה מראש ועד סוף ז"ל למה שראה דע"ה כי שיבוש האנשים וטעותם בהיות להם עסקים הענינים הזמניי' לעסק תכלית' בשלמות' עד שבעבורם נשאו עולם הכבד ופרקו מעליהם עול מלכות שמים ואמונת השגחתו וזה מצד מה שישתכחו בעיר אנשי' רעים וחטאים לה' מצד ובהיב' מלאים כל טוב ולצדיקים אשר בקרבה אין דבר גזרו שאין טובות האדם ורעותיו תלויות בטוב בחירתו או ברעתה גם לא במיעולות הנמשכות ממנה אבל הוא מקרה א' קרה לטוב ולחוטא גם כחשו בשכר ועונש לגמרי לזה אחר שנשא את כל אויביו ואחרי עבור עליו כל העיתים שעברו עליו להשלי' הנסיון ראה להישיר בזה הענין הנפלא לבאים אחריו ולהוכיח וליישרם ואמר שהוסכמו במאמרו זה כל הסיבות המיוחדות האמונה בו מבלי שום ספק אם מצד עצמו אם מצד מה שקבל מאביו וגם מצד שהיה הגבר הוקם על על כסא מלכו' ישרא' אמר מפני זה הושלם בידו הנסיון כל שכן שהיה משיח אלהי יעקב שכבר בחר בו השם יתבר' ואשר יבחר בו הוא הקדוש הראוי לסמוך עליו ונעים זמירות ישראל אשר זה יחייב ספור הענינים האלה על דרך השיר והחידה כי לא אל עם עמקי שפה והמשכילי' יבינו ולהשלי' הכונה במזמוריו אמר רוח ה' דבר בי לו' שהטעמי' וגם האלות עצמן שם על לשונו ולא סדרם מעצמו ומכח כל אלו הטעמים אמר דוד אלהי ישראל לי דב' ומה דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים כאילו הדברים אשר שם בפיו כיון כל הענין הנכבד מהיות האדם מושל על מעשיו ומשוחרר וחפשי מילדי הזמן ותלאותיו והוא שליט עליהם אם ירצה והפליא נעימות המליצה באומרו כי אם באדם ישראל מצד יכולתו המיוחד היא מושל על האדם צדק ויסרו יקייבו הצדיק ומושל על יכולתו מצד מושלו יראת אלהים וכמו הכל

רש״י

דבר בי · השרה בי רוח קדשו ולדבר בי וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר בי כמו הרק אך במשה דבר הלא גם בנו דב׳ אדב׳ בו וטעמו של דב׳ לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו: לי דבר צור ישראל · עלי דבר וצוה צור ישר׳ שאהיה מושל באדם בישראל שנקראו אדם שנאמר אדם אתם ואהיה צדיק מושל ויראת אלהי׳ ורבותינו פירשוהו בלשון אחר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר אלי דבר צור ישראל ומושל באל׳ אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה אבל לפי ישוב המקרא הראשו׳ הוא פשטו של מקרא: וכאור בקר יזרח שמש · והבטיחני שתלך גדולתו הלוך וגדל כאור נוגה אשר הולך ואור: בקר לא עבות · אור שאינו אפל: מנוג׳ ממטר דשא מארץ · מאיר בקרי יות׳ מנוג׳ הבא ממט׳ כמוס לא עלי אור כשהמט׳ יורד על ארץ מלאה דשאים והשמש זורח עליו ומבהיק וכן פתרונו יותר מנגה הבא ממטר של דשא מארץ: כי לא כן ביתי עם אל · שיהא בקרי עבות: כי ברית עולם · התור׳ אש׳ שם לי ערוכה בכל ביתי ושמורה: כי כל ישעי וכל חפץ · צרכי מוכני׳ לפניו והרי זה מקרא קצר: כי לא יצמיח · עוד למלך אחר מלכותי · ד״א כי ברית עולם שם לביתי להיו׳ מלכותי קיימ׳ והברית ערוכה בכל בפי כל הנביאים: כקוץ

רד״ק

רוח יי׳ דבר בי · הזמירות ברוח הקדש אמרתי אותם אשר דבר בי ומלתו היתה על לשוני באמירות כי רוח הקדש עוררה אותי והופיעה הדברים על לשוני ות״י אמר דוד ברוח נבואה דיי׳ וגו׳: לי דבר · כפל דבר הוא כמנהג הלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר לשמואל הנביא שאהיה מושל באדם ומשחני למלך ובלבד שתהיה ממשלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק ודעת המתרגם שלא תמני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו׳: וכאור בקר · כאור הבקר כשיזרח השמש כשהולך ואור כן תהיה מלכותי וממשלתי כבקר שאין בו עכירות אלא בהיר כי בקר שהו׳ עבות וכנן פעם נגה ופעם מטר ואינו טוב אלא להצמיח דשא מן הארץ: כי לא כן · אבל ביתי אינו כן אלא נוגה בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהיה ערוכה ושמור׳ בכל: כי כל ישעי · כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה כצמח השד׳ אשר ייבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי״ת שני הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביכון לצדיקיא וגו׳ כבעמוד: ובליעל

פי׳ רבינו ישעי׳

רוח יי׳ דבר בי · בא להודיע כי ספר תהלים שתקן הכל היה ברוח הקדש: אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל · כפל הדברים יגזה לי הוא כרו׳ עלי ואמר לי שתהיה מושל באד׳ על ישראל כי אתה צדיק מושל ביראת אלהים: בעבור זה אתרתיך להיו׳ מושל על ישר׳: וכאור בקר יזרח שמש: כך היתה מלכותי הולכת ומתחזקת כמו אור הבקר מזרח השמש שהולך אורו ומתגבר׳ ונאותו הבוקר שאין בו עבות: מנוגה ממטר דשא מארץ · פירו׳ מנוגה השמש ומן המטר יצמח הדשא מן הארץ · שכשממטיר ואחרי כן יזרח השמש אז יתגדלו כל הצמחי׳ · ודימה מלכותו לאור השמש הבא אחר המטר שהמטיר בלילה ונבקר יזרח השמש שאותה הזריח׳ מחיה את העולם · כי לא כן ביתי עם אל · שידמה לבוקר שיש בו עבי׳ שהשמש חוזר ומאפיל מן העבות כך תהיה מלכותו קיימ׳ ערוכה בפי כל הנביאים ושמור׳ היא מלכותו מאתו: כי כל ישעי אם אני צריך · וכל חפץ לבי כשלא יצמיח ויעלה בלבי ה׳ א מוכן מאתי בכל הצלחותי הם סדורים לפניו ומתוקנו׳ ומזומנות לעשות׳ לי:

ב רוח יהוה דבר בי ומלתו על לשוני:
ג אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים:
ד וכאור בקר יזרח שמש בקר לא עבות מנגה ממטר דשא מארץ:
ה כי לא כן ביתי עם אל כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמרה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח:
ו ובליעל

אמר דוד ברוח נבואה דיי׳ אנא ממליל אליין ופתגמי קודשיה בפומי אנא סדר: אמר דוד אלהא דישראל עלי מליל תקיפא דישראל דשליט בבני אנשא קושטא דאין אמר למנאה לי מלכא דהוא משיחא דעתיד דיקום וישלוט בדחלתא דיי׳: טוביכון צדיקיא עבדתון לכון עובדין טבין דאתון עתידין לאנהרא כזיהור יקריה כנהור צפרא דאזיל ותקף וכשימשא דעתיד לאנהרא כזיהור יקריה על חד תלת מאה ארבעין ותלתא כנהור שבערת כוכביא שבערת יומיא יתיר מכדין תתרבון וייטב לכון דהויתון מחמדין לשני נחמתא דאתיין הא כאברא דמסובר בשני בצורתא דיחות מיטרא על ארעא: אמר דוד יתירא מבכין ביתי קדם אל אריקיים עלם קייב לי למהוי מלכותי קיימא כמא דקיימין סידרי בראשית ונטירא לעלמא דאתי ארי כל צרכי וכל בעותי קדמוהי מתעבדין בכן כל מלכו לקבליה עוד לא התקיים: ורשיעא

יראת אלהים ג׳ וסי׳ רק אין יראת אלהים במקום הזה · צדיק מושל יראת · ואני לא עשיתי כן מפני :

רלב״ג

רוח יי׳ דבר בי ומלתו על לשוני · אמ׳ שעניינו באלו הזמירו׳ הכניגו׳ שחבר היה שרוח הש״י דבר בו ובאה שנאצל עליו מרוח הקדש היה דבר השם יתעלה על לשונו להגיד אלו הזמירות ולחברם בספר: אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל · ר״ל כי בעבורי אמר הש״י ודבר שאהיה מושל באדם היותי בחר והוא ישראל מפני היותי צדיק מושל ביראת אלהים ר״ל שכל הנהגתי וממשלתי הוא ביראת אלהים ולזה זכיתי לזאת המעלה: וכאור בקר יזרח שמש · ר״ל שאורית ממשלתי וצויית מלכותי הוא כמו זריחת אור בקר שיזרח שמש אחריה שיהיה אז האור נוסף וכן ירצה לומר שהצלחתו במלוכה תתחזק תמיד כמו הענין באור הבקר אשר אין התפשטותו מהעבות והעננים שיזרח אורה מנגה שיתחדש ממטר יורד על דשא מארץ והוא הקשת כי זה האור יהיה הולך הלוך וחסור אך הוא כאור בקר שיזרח שמש אחריו ובזה רמז דוד אל שתצמח מלוכה ממנו יתמה אל מלכותו יתם אור השמש אל אור השחר והוא מלכו׳ משיח בן דוד שתגדל מלכותו וכשא ותבה מאד או יהיה הרלון בזה כאור בקר שיזרח בו השמש אשר אנכי מתמיד הקיום והוא האור השלם כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים כי אז יהיה האור מגיע מהעבי׳ אשר הם יחידי ההפסד ולא יהיה הבקר ההוא מנגה שיצמח ממטר ויולד ממנו כמו הענין בברק שילא אחריו החשך תכף ולא כמו דשא מארץ אשר בבקר יציץ וצמח ובערב ימולל ויבש: כי לא כן ביתי עם אל · ר״ל שיסיר מלכותי תכף כמו הענין במלכות שאול: ערוכה בכל ושמורה · ר״ל ממשלתי ערוכה בכל הזמן ושמורה לזרעי אע״פ שתסור מהם בקצת העתים: כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח · ר״ל שהיא ערוכה בכל כי ימצא ליש׳ כל ישעי וכל חפץ כי זה יהיה בעת לכתם בדרכי התורה ואולם כאשר לא יצמיח זרעם לתת פריו והו נסורם מאחרי הש״י אז היא שמורה כי לא יתכן שתהיה להם המלוכה: ובליעל

כלי יקר

בידי שמים חוץ מיראת שמים והרי הוא כמי שיאמר שהשר השופט העיר הוא המושל על בעל הריב אמנם זכות בעל הריב מושל על השופט הישר המחוייב אל הצדק מצד שהוא צדיק וכמ״ש אני מושל באדם ומי מושל בי צדיק וזהי ממעלת הצדיק המוחלטת וחפיסותו מעבוד׳ החומר ומעשהו ואחר שהשליט המאמר על אמיתות זאת האמונ׳ רצה להתיר הספק העומד בבני חלושי הדעת אשר זכרנוהו ואמר כי לא התחזק להם זה הסיבום ההוא רק מפני התהלך בהם הטובות המדומות לאמיתיות והאלהיות ללא דבר יאמר לי לא כן האמת כי הנה הטוב האמיתי הכנסף והמקוה ליראת האלהים הוא כאור בקור יזרח שמש כי ההצלחות הנפשיות אין להם משל לדבר׳ הו׳ להודיע׳ רק האור הבהיר המצוחצח אשר לא ישכון עליו לא ענן ולא עב והוא מה שפירש באומרו בוקר לא עבות ירצה הכוונה באומרו וכאור בוקר יזרח שמש שהבוק׳ הנכסף אלו הוא אור הנפש הנא אשר לא יתערב בו דבר מטרדת הענינים הזמניים המאפילי׳ הנפש והוא בוקר לא עבות מנוגה ממטר להצמיח דשא מאר׳ והוא ודאי כינוי אל כלל ההצלחות הזמניות הבאות מטל השמים ומשמני הארץ אשר יחפצו בהם הסכלים בכוונת מליאות אשר זה וזה לא נתקיים ביד ולזה הירא את דבר ה׳ אין לו חפץ בהם ולא מהמהם ולא נות בהם כי המתחיל בהם לא ישוב אחור וכפל לשעבוד הזמן וקושי עבודתו ואין מציל ולז״א כי לא כן ביתי עם אל להזוב אלו הטובות המדומות ולחשבם לאמיתיות כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה מבלי שום פגע כי הם שני עניני שהטובות הזמניות חסרי׳ מהם ואיך יחליף האחד׳ האמיתי בכוזב וקיי׳ בנפסד הלילה כי כל ישעי וכל חפצי כי לא יצמיח זה הצמח אשר לא יעשה קמח סולת חיטים בידיעתי כי אם ה׳ חפצי והשוקתי אל צמיחת נוגה ממטר דשא ארץ מי בעברי ומהרסי ומחריבי ממני יצאו לנגדו כה הבר הצורר עלי ומיד הייתי כאחד הנבלים אשר נפלו תחת ידו דיחו ולא יכלו קום ולזה שנאתי זה הצמח ובחרתי לי צמח צדיק אחד שבאר יתרון הטובות האמיתיות ומעלתו על המדומות מסתן כאור בוקר יזרח שמש כו׳ ואלו כבוקר עבות ואלו הן ערוכות בכל ושמורות והלו להפך הנה לבאר זה יותר המשילם אל קוץ מנד הידוע שגנבתו סופה בימי הקיץ והולך ומתגלגל בעיגול תמוכתו נע ונד הנה והנה הוא הרע שבקוצים אשר אם יקח האדם ממנו ובא בכפו ונקבה ואמר כי כן אלו הטובות הזמניות אשר שמם הראוי הוא בליעל כלומר בלי תועלת כי הם כקוץ מונד היום בבית פלוני ומחר בבית זולתו וכמו שאמר גלגל הוא שחוז׳ בעולם והוא הכף השמור שוכר בטובות האמיתיות אמנם הפך מ״ש ערוכה ציארו בהמשילו אל הקוץ המזיק ואמר ואיש ימלא ברזל כלומר שהאיש הרוצה לעקור אותם ממקומ׳ כי מיומי אשר יוכל לעמוד בשמש בהם כפי השיעור הראוי לבלתי מחטוא ועל זאת התפלל החכם ריש ועשר אל תתן לי וכו׳ ויתכן שרצה בזה לתאר קוצר זמן האנשים הרודפים אחריהם כי מעט אשר היה לפניה׳ בקיום אמר כי בני בליעל אשר לא יכוונו אל תכליתם ואחרית הנה הנם עמהם כקוץ מונד כלהם אשר לא יתעכב הכסד איסיו יותר ממה שיעמוד האדם בקיצוס בכלי ברזל ועץ חנית אבל אחר שהשתכל בקיצוס בנקל ישרפם שם במקום קבוצם עד כאן: ולע״ד לפי שמוסכם אצלנו בגמרא כסים שני לשונות האחרון עיקר ברוב לז״ה ואלה דברי דוד אשר יזכיר הש״ס האחרונים והלכה כליסנא בתרא שהם מסקנת האמת והם נאום דוד בבחינת שהוא בן ישי שמת בעטיו של נחש הנה הוא פרי צדיק בן צדיק גם הוא נאום הגבר הוקם על ואין אדם עולה לגדולה עד שמוחלים לו כל עונותיו כמש״ה ז״ל ובפרט היות משוח משיח אלהי יעקב שלא יבחר הוא יתברך כי אם איש צדיק להמשיחו וכן נעים זמירות ישרא׳ שצריך שיהיה הנגון במעשיו מרצה נאה בחסידו׳ כדי שיהיה קולו ערב ולא יאמר עליו עלי כתנה בקולה וכו׳ והנה רוח ה׳ דבר בו ועליו למשול כמו שאמ׳ ויאמר ה׳ אל שמואל עד מתי כו׳ מלא קרנך שמן ולך אשלחך בית ישי הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך וזהו רוח כי דבר בי עם שמואל ואחר שמשחני רוח ה׳ נחה עלי ומלתו על לשוני והדרוש הוא אמר אלהי ישראל וכו׳ הכוונה שבפ׳ כתיב זה ספר תולדת אדם וא״ח ז״ל שהכוונה בזה שהראהו הב״ה דור דורשיו דור ומנהיגיו ופרנסיו וחכמיו וגזלניו וא״ת כי אמר אלהי ישראל בתורה זה ספר תולדות אדם הראשון כאמור ולי דבר צור ישראל ומהו הדבר אשר דבר לי ובעבורו הנה הוא מושל באדם צדיק מושל וכו׳ הכוונה כמש״ה ז״ל איפה היית ביסדי ארץ שבעת יסוד הארץ על ידי בריאת אדם הראשון כל הנמצאים מהולדותיו היו תלויים בו מהם בפיו מהם בעיניו מהם באזניו כנזכר ברבה ולזה אמר חז״ל איפה היית ביוסדי האיפה שלך היכן היתה כמו שבארתי באומר בפרשת תשא בכלי חמדך לזה אמר לי ובעבורי דבר צור ישראל מעת שנראני קראני ודבר עלי שהיה מושל ביעוד היותו כלול באדה״ר ז״ש מושל באדם הראשון שכל העולם היו תלויים בו ובפרט דוד שנתן לו אדם הראשון שבעים שנה מחייו ובסוף אדם דוד משיח באופן שבעודו כלול באדם הראשון בכח קודם לאתיו׳ הפועל לי דבר צור ישראל ואמר שאהיה מושל וצדיק מושל בירא׳ אהי׳ לא מכלל דור וכרנסיו וחמסניו וגזלניו כי אם צדיק מושל ביראת אלהים והראני גם כן במלתו על לשוני שאורח צדיקי׳ כאור נוגה הולך ואור וכאו׳ בוקר יהיה אני וזרעי לפניו שמתגבר ועולה שאח׳ אור בוקר יזרח שמש לא כבוקר המאיר תחילה ואחר כך באים העבים להמטיר אלא בוקר לא עבות וכו׳ כמו שאירע לשאול שבתחילה האיר מעט ואחר כך בנו איש בושת כהמעט אורו ואחר כך כבה לגמרי כי לא כן ביתי עם אל כבוקר עבות כי ברית עולם שם לי רוצה לומר כענין הברית שכרת עם העולם לבלתי הביא מבול לעולם ואפי׳ ירשיעו כן בדוגמתו כברית עולם כרת עם ביתי כדכתיב כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי עד עולם כו׳ וכתיב נשבע ה׳ לדוד אמת וכו׳ או אמר כי ברית עולם כפשוטו כי ברית לעולם ביני וביני ולא יכבה נרי מלפניו יתברך לעולם ואם יחטאו ופקדתי בשבט פשעם ובנגעי׳ עונם כמ״ש אני אהיה לו לאב וכו׳ אשר בהתעוותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם הרי ביתי ערוכה בכל שאפי׳ שאם יחטאו כבר פורענותם ערוך ושמורה כמו שאמר ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם כו׳ ז״ש ושמורה שלא ימלא בהם חטא ופשע מבטן כי כל ישעי וכל חפץ לי תלוי בשלא יצמיח רשע ביוצאי חלצי כי חוטא אחד יאבד טובה הרבה ויבטל ישועה רבה ז״ש כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח רשע במשפחתי כי הבליעל הרשע אפי׳ שיהיו סביביו כמה שושנים הוא גובר בהן ומזיקן כחוח בין השושנים כן האיש בליעל דומה כקוץ המונד לא כקוץ הבלתי נע ונד שאז הזיק לו לבדו במה שהוא קוץ אבל הבליעל הוא כקוץ מונד הנה והנה אשר יזיק את כל השושני׳ אשר סביביו כמו שנמשלה כנס׳ ישרא׳ כשושנה בין החוחים בבחינה זו הנזכרת ז״ש כקוץ מונד כולה׳ ר״ל שכולהם יתנקבו מהקוץ המונד וכו׳ באופן שהודיע במסקנה זו מעלת האיש השלם לו ולדורותיו מגין עליה׳ ודכוותה האיש הבליעל במשפח׳ חוטא א׳ מזיק לכולה׳ ואבד טובה הרבה או יאמר אמר אלהי על מ״ש אלהי ישראל בפרשת תשא הניחה לי ויחר אפי בהם כו׳ ואחר כך משה הצדיק ע״ה הפר כל זה וינחם ה׳ על הרעה אשר דבר לעשות לעמו אם כן מזה נלמד שהצדיק מושל בשם יתב׳ כביכול זהו מה שאמר אלהי ישראל בתורה לי דבר צור ישראל שהוא מושל באדם והצדיק מושל בו יתברך כשיטת חז״ל הנ״ל על ידו יראת אלהים הגד השוה בשני הפירושים שאמר אלהי ישראל הוא על מה שכתוב בתורה בענין זה ושנוי בנביאים כאן כי לי דבר צור ישראל כיונה כמ״ש בפרטי הזה בתורה ויהיה אם כן אמר אלהי ישראל כענין הלא כה ה׳ אלהי ישראל האמור בענין ודבורה אשה נביאה ותאמר אליו הלא צוה אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור וכו׳ שלא היתה הכוונה הלא צוה עתה ה׳ אלהי ישראל אבל הכוונה הלא צוה ה׳ מקדם ומאז כשהי׳ אלהי ישראל בזמן משה והיכן בזה הובא בילקוט בשם מכילתא היכן דבר כי החרם תחרימם כיוצא בו אתה או׳ ונגלה כבוד ה׳ וראו כל בשר יחדיו כי ה׳ דבר והיכן דבר ראו עתה כי אני אני הוא וכו׳ מעתה הכתוב לך בכל פסוק ופסוק דעת המפרשים ז״ל בס״ד:

רוח ה׳ דבר בי וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן הרל״בג ז״ל ובכתוב הקודם כתבתי עניות דעתי:

אמר אלהי ישראל וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרד״ק ז״ל וכן הרל״בג ז״ל ומהר״אח ז״ל פירש שאמר ישראל מאמר רשום ועלי דבר ובעבורי דבר אותו המאמר צור ישראל והמאמר הרשום הוא מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים רוצה לומר כאשר יהיה המושל באדם צדיק הנה בלי ספק מושל יראת אלהים בעולם כי יראת אלהים תמשול בעולם לפי שבהיות המלך צדיק לדקות אהב כל העם ילכו בדרכיו וכאילו בהיות הצדיק מושל אינו הוא המושל כי אם יראת אלהים היא המושל׳ ואל יקשה לך אומרו מושל יראת אלהים דהי״ל מושלת לשון נקבה כי כן מלינו יראה ורעד יבא בי ולא אמר תבא בי עד כאן ואין זו ראיה דיבא בי לשון זכר שייך על הרעד שאמר ולא אמר רעדה ואם כן הי״ל מושלת יראת אלהים ובכתוב ואלה דברי דוד כתבתי ע״ד:

ובאור בוקר יזרח שמש וכו׳ עיין רש״י והרד״ק ז״ל וכן מהר״אח ז״ל ועיין הרל״בג וכמ״ש כתי׳ ערוכה בכל בגמרא ערובין פ׳ כיצד ד״א ערוכה בכל ושמורה כי אם דברוריה לשבחתי׳ לההוא תלמידא דהוה גרס בלחישה בעטה ביה ואמרה ליה אם ערוכה ברמ״ח אברים של אדם משומרת ואם לאו אינה משומרת עד כאן לשונו: ולע״ד לדקדק דהי״ל שמורה בליוא״ו כי היא

כגליעל. אבל הרשעי' יהיו כקוץ מוכד כמו הקוץ שמניח לותו ומסלילו כל מולמו כן הס כי הס מכתיבים למוגע בהם ולא יקחו לותם ביד אבל מסלילים לותם ברגלים או בדבר אחר: ואיש יגע. והס יגע מדם בהס במקום שנומחים ימלא ברזל ר"ל יקח ברזל לכרות לותם ואמר ימלא כנגד המעל שהוא על הרשעים ולא יקרב מדם להס אלא הס ימלא כלי ברזל כלומר שריון שלא יוכלו להרע לו או פירוש ימלא יכרת כמו בלא יומו תמלא ופירושו יכרת בקוץ ברזל כלומר הס ירלה מדם לנעמת בהם ברזל שיכרתנו בברזל או בעץ חנית מרחוק או יפרפו לותם במקום שבתם בלומר במקום שהס לומחים כן הרשעים ברזל שיעשה לכלי מתם לכלותם בעלמו הס יוכל או על ידי אחרי כמו שעושים לקוץ עם החנית או יתפלל עליהס שילנו ויסופו במקומם כמו לקוצים שיפרפים בשבת וי"ת מת שבי הפסוקים כן ורשיעא עבדי מטלה למן לכוכין וגו' ואיש יגע ולף כל ליום דמפרי למיקרב במוכן מוזלין וגו' כבעמוד:

יוסב

וְרִשְׁיָעָא עַבְדֵי חֵיטָאָה דְמָן לְכִבִּין כ' · ל' וּבְלֵיעַל כְּקוֹצָא מְנָד כֻּלְּהֶם כִּי־לֹא בְיָד ה
דְּבְמִפַּקְהוֹן רַכִּיכִין לְמִקְטַף וּבַד אֱנָשׁ ח' ל' יִקָּחוּ: וְאִישׁ יִגַּע בָּהֶם יִמָּלֵא בְרֶזֶל וְעֵץ
חֲנִית עֲלֵיהוֹן וְשָׁבִיק לְהוֹן אָזְלִין וְהַנִּיחָה וּבָאֵשׁ שָׂרֹף יִשָּׂרְפוּ בַּשָּׁבֶת: ב' שמואל
וְתַקְפִין עַד דְּלִית אִיפְשַׁר לְמִקְרַב אֱלֶה שְׁמוֹת הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד ישב
לְהוֹן בְּיָד: וְאַף כָּל אֱנָשׁ דְּמִשְׁרֵי
לְמִיקְרַב בְּחוֹבִין אָזְלִין וְתַקְפִין עֲלוֹהִי
עַד דַּחֲפַן לֵיהּ כַּלְבּוּשׁ דְּבַרְזְלָא דְּלָא יַכְלִין לֵיהּ בְּאָעֵי מוֹרְנִין וְרוֹמְחִין בְּכֵין לֵית
פּוּרְעָנוּתְהוֹן בְּיַד אֱנָשׁ אֱלָהֵן בְּאִשְׁתָּא עֲתִידִין לְאִתּוֹקְדָא יְתוֹקְדוּן בְּאִיתְגְּלָאֵי
בֵּית דִּינָא רַבָּא לְמִתַּב עַל כּוּרְסֵי דִינָא לְמִדַּן יַת עַלְמָא: אלה אֵילִין שְׁמָהַת
גִּבָּרַיָּא דַּהֲווֹ עִם דָּוִד גבריה

רלבג

וכליעל כקוץ מוכד כלהם. ואולם הרשעי' אינהו המתפללים הס כלם כקוץ מוכד מיוץ לנכם ואנס למתקדשים ללוי ויכקבם בקוציו כי לא יקחו התנשים ביד לת הקוצים כי יוציו בהם המתפללים עוד לקוץ שלוכי עושה פרי וכלילו דמו בזה לל מלכות יהבבם ואבדיו: ואיש יגע בהם ימלא ברזל וען חנית. ר"ל כי כאשר יגע בהשעים ויקבד לליהם ימלא כל נופו ברזל או שחור הכנס בנופו ברזל החנית יכנס הען: ובלא שרוף ישרפו בשב'.

ר"ל כי בהשב' המלכה מהס יכלו הס ולרבס בכליון חרון כמו שנתבל' מכיון ירבבס והדומים לו כי בשת שבתה המלכה מהס לל השתירו להס כין ושלר:

ביאור הדברים לתר שכבר דבר ליר' לת דברי השירה הזלת לתת לו שבח כתלר לו כי הניל יר' לותו מכף כל לויבי הרודפים לותו כמו נגיעת הפלשתי ולכיש מלך גת והעמלקים לשר פשטו לל לקלע ולית בשת והפלשתים שבלו להלחם עמו וחכון בן כחם והדדעזר וחבשלו' ולחיתפל ושבע בן בכרי ושבני במוג והניל לותו גם כן מכף שלול כנגד כלם כי שלול נדף לת דוד והוא מלך ודוד היה עבדו ולזה היה

בלי יקר

היה תולדות ערוכה בכל שמורה ומרלה שהקריא' בלתיסה מורה עללה ואין רלוי אלא שכל עלמותיו ויכברים של הדס יעשקו בעשק ה'תורה כדי שיתקדשו כל תיבריו של הדס ועוד בעל ידי כן זוכר מה שלומר וז"ת בשעה ביה תמרה ליה שבשעת ביה הוא על הענין החתר ותמרה ליה הענין הסני ולל שביסוס כיון הכתוב בתומרו ערוכה בכל רוצה לומר בכל ביבריו רמ"ח ושוות בעל ידי כך היה שמורה זהו שהמר ושמורה בו"ת והכריע לפרש כן שבשמורה היה אלא התכת ממנו ואלא פירש שהיה שמורה שבכל שומרי' לותה לו מתויבים לשמרה ותכי ערוכה ושמורה בכל מלקמר ערוכ' בכל בכל רמ"ח ובעל ידי זה שמורה והוא הועלת שכי נוסף על הועלת הערוכות שהוא בעלמו דבר הגון שכל עלמותיו תלמרכה ה' מי כמוך:

כי לא כן ביתי עם לל עיין רש"י ז"ל והר"ד ז"ל והר"לבב ז"ל ומהר"ית ז"ל כי לא כן ביתי עם הל ר"ל כי לה כן כמו שזכר בלדיק שהוא כוכר יזרע שמם הולך ואור מעט מעט זהו תוקף בלדיק הבל ביתי בית דוד לה כן כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה רוצה לומר תמיד בהוכוחה בלי תוכבת ובלי מוגרעת ערוכה ושמור' בהותו המערך לה כאור יוכר יזרע שאם תוסיף בכמיתה והו כי כל ישעי וכל חפץ כי לה תצמיח מלכותו הבל יהיה תמיד בהשוה אחת כי הלמיתה תבה תחריב הכסא ולבן יאמרו ואת בנה מלכותו הבל יהיה ביתו בתוכן שוה ערוכה ושמורה עד כתן ויהלקוט הביה כי ברית עולם שם לי אין ברית אלא שבאמר ביתי כיתה ותו ערוכה בכל בתרה במעבה בהלכות בהגדות ושמורה שמורים כי לעולם ולעולמי עולמים כי כל ישעי וכל חפץ כי לה יצמיח אמר כל ת"ח שמרבה בעסק ה'תורה ואין מתפרנס ממנו הרבה ניתן ויכה לו מבני שבב"ה מהבב תורתו והיינו מעשירו שמא יעשיר ויפטר בדברי תורה ואו' רש ועוסר לל תתן לי עד כתן: ולע"ן כוונת המאמר הזה לפרש לו' ע'ערוכה בכל ושמורה שלא אמר ערוכה ושמורה בכל ועוד קשה לומרו כי כל ישעי בביתו וכל חפץ לה אמר וכל הפצי ועוד כי לה יצמית להרב'החפץ הוא שיצמית מתם טוב לזה אמר ערוכה בכל על התור'בכוללת מקרא ומשנה הלכות והגדות והכוונה שהיתה ערוכה בכל חלקיה בפי דוד ושמורה בי לעולם ולעולמי עולמים הכוונה לדורי דורות וכמו שלזכיר בם"ד בסמוך בשם תנא דבי חליהו במידה שהדם מודד בה מודדין לו שבשם שה"ת יוסבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקים בתורה לשם שמים הם ובניהם ובני בניהם עד סוף כל הדורות לפיכך הב"ה כורת להם ברית שלא יפחתו דברי תורה מפיהם ומפי בניי ומפי בני בניהם עד סוף כל הדורות שנלמר וחני זאת בריתי לותם כו' לבל פושעיהם של ישרל אינם כן הלא בקטנותם רכים ובזקנותם קשים ומה שכתן בב"ה מלה להעלותן ושורפין לותם בבית המדרש הגדול שלו שנלמר ובליעל מכלן חמרו כל דבר שהוא כולהם ואין בליעל הלא כושעי ישרל שנלמר ויען כל איש רע ובליעל מכלן חמרו כל דבר שהוא עתיד להיות בשוף כבר נעשה מקצתו היום לעתיד לבא יפיבה לפרש' בבית המדרש הגדול שלו וכן בעולם הזה יפיבה לדוד מלך ישרל מיהר כניס להם וכן למשה וכן לליהו ולליטע ויחזקל"ל עכ"ל וכוונת המדרש הזה במדרש הקדוש והוסיף לבאר הבית שם לי שלינו לשון שימה הלא כתן שם כרת לי הב"ה ברית עוד ביאר ברית על כריתה ברית שהיה בקי במקרא במשנה וכו' ואין ברית אלא ברית שול התורה שנקראת ברית בכ"ל במאמר כליף מבריתי היתה לתו ולפי זה אין היכת שולם על העולם שמתקיים בברית התורה הלא ברית עולם כדמסיק לפיכך ה"בה כורת לה' ברית הלא יפתכח דברי התורה מפיהם וכו' עד סוף כל הדורות שנלמר וחני זאת בריתי לותם לומר ה' מעתה ועד עולם ומ"ם שכשם שתלמידי חכמים יוסבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקים בתורה לשם שמים הם ובניהם וכו' הכוונה שלם על פי שהדבר תינו בפועל שהרי בני בניהם עד סוף כל הדורות נמנע שיהיו עמהם בבתי כנסיו' לבל הכוונ' שבינן שהלדיקים עוסקי' בתורה בבתי כנסיות ובבתי מדרשו' לש"ם וברי' שם עמהם בניה' וכני בניהם עד סוף כל הדורו' שהרי כן היה כל חפלם ותלותם לומר מי יתן והי' כן שיהיו גם בנינו עדי עד יוסבים ועוסקים בתורת ה' כל הימים כן הק"בה גומר בעדם וכרת להם ברית לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות שלל ימוש ספר התורה מפיהם וזהו הבנת לומר שכשם ת"ח יוסבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקים בתורה לשם שמים הם ובניהם ובני בניהם עד סוף כל הדורות רוצה לומר וחפלם ורלונם הוא שיהיו הם ובניהם ובני בניהם עד סוף כל הדורות עוסקים בתורה לשם שמים לפיכך הב"ה כורת להם ברית שלא יפתכח כו' כמ'שנלריך הדם לעסוק לשם שמים בתור'ועיתלוה כן לבנו ולבן בנו עד עולם וזו הש"ית יגמיר בעדו ולמר לבל פושעיהם של ישרל אינם כן רוצה לומר אינם כן לעסוק בתורה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לשם שמים ועל כן שלא בלו למדרשו' בע"ה מידה כנגד מידה לפיכך הב"ה מצוה לעלותן בבית המדרש הגדול שלו ושורפין לותם שם בלם שורפין לותם בשבת במדרש הגדול של הק"בה ויהיה זה לפי שבקטנותם הס רכים שלמדו ועבו זכות ובזקנותם נעשו כושעי ישרל בנוסן וקשים ומלד הרכות שהיה להם בקטנותם זוכים הם ליערף בלש הקדוש של המדרש הגדול של הב"ה וזה מוכן לומרו ומהו שכתן שלא יכלו עכשו שלא ומהו שכרוסה לומר בשה שהיו רכים בקטנותם כקוץ מוכד שהוא מסל לבליעל בלילו לומרו בשבת על המדרש העליון כלומר והרבה דקדוקי'הבנות מתחדשים בפסוקי' על פי המדרשים הנזכרים כלשר כתבתי לל יליא מעיניך ועוד כתבתיו בפסוק שלא דברי דוד עיין עליו:

ובליעל כקוץ מוכד וכו' ואיש יגע וכו' עיין בש"י ז"ל והר"ק ז"ל והרל"בג ז"ל ומהר"ית ז"ל לפי שמעתיל הבירים לל דבלו מרן זכרון לברכה וכו' ומהר כי הרשעים ובליעל לינן מזה

היה תכלית הפלא לתוקף יד שאול על דוד איך נפח מידו · ויאמר הנה יי' לי סלעי ומצודתי ומפלטי לא יעזרך לי תוקף לאחר ולא עוזרני כח ואיל באחד באחלו הצרות אשר נפלתי
מסס · הנה הוא זכריה החזק והתוקף שלי ומחתו הוא בחלל מפני הפגאתו בי · הנה בו לחמסה ואסתר בסתר להלו מכל הרעות הנכונות לבא עלי כי הוא לי למגן עלי מכל
דבר הרעות אשר יבואני להזיק והוא תוקף ישעי · כי מאתו יסודדו כלים להפחיד מקימים עלי שלא יוקיעני כמו שידאה הבעל מי בקרביו החיה הבאה לטרפו · הנה הוא
בית התוק עלי והמבוס שאוכם כהמלט וכל הקמי עלי והוא מושיע אותי מאנשי חמס הרודפים אותי על לא חמס בכפי כי הענין כמו הענין בשאול ובהבשלום והלומים

כלי יקר

זה · והנה הלו התשובות אשר הושיעני הם"י מחויבי יגיעו לי בחמצעות השועה
שלמה שתפלל לפ"י אחר שספרתי מתהלותיו הגורלות המייחדות הל השגתו ית' ·
הנה בעת שפנו אלי רעות נפלאות הל מות וביעתוני לימות מות הנה בעת ההיא
אשרראיתי כי לר לי והייתי בזה הפחד הנפלא הז השתדלתי לקרוא שם יי' המורה
על מציאותו ביותר על מה שאפשר · ובדבקי בו בזה האופן התפללתי אליו והוא
שומע תכף קול תפלתי מהיכל מעלתו אשר הוא בתכלית הריחוק ממדרגת הקדש ·
והנה שם עלתה פועתי בזאזני להתפלל להשתדל בהשלתי · והנה מרוב חרון אף השם
על מויבי הרעים עולמו בחילו מלך הם"י אשר בבטן הארץ יתחדש ממנו הרעש
וירעשו חלקי הארץ וגם יסודות ההרים הגבוהים יתנועעו וירעשו · ואמר ממשל כי
מרוב הכעס עלה עשן באף הם"י ואש מפיו תאכל מויביו ותשחית עד שלחוזק
האש ההוא בערו ממנו גחלי'הנה היה זה המשל להעיר על הפלגת הרע שחדש הם"י
כדי שיפלו מויבי דוד במהירות וזה שכבר שבב הם"י שינגפו ישראל במלחמה ואתו
עמהם שאול ובניו וכן הענין במיתת אבשלום ובכלל הנה בכמחקור בספורי הקורות
שקרו לדוד במלך פלא עלום בסבות אשר בהם השם ית' הביא הרע למויבי דוד בת
המלט לדוד · ואמר כי לרוב הפגאת השם על דוד כאילו ירד מן השמים וארך על
הארץ ושלח מלאכו בקלות כאילו התעופף · ואת מביב דוד ענן ואפל להסך עליו
ולהסתר שם מויביו וכאילו היה זה משל אל מה שאבב הם"י בשרדף שאול אחרי
דוד שבא יוכל למלט וכאשר מצא אותו והיה קרוב אל שיתפש דוד שבב הם"י שבא
מלאך אל שאול כי פשטו פלשתים על הארץ והוכרח לעזוב דוד · ואמר כי מהענן
בעלמו שחשך ה' ית' על יד מלאכו להתיר דוד ולמלטו מויביו ממנו יצא ברק בערו
ממנו גחלי אש והם הלפידים היורדים מהענן אשר נעלר בו חיל קיטורי וממנו
נתחדשו רעמים שנתחדשו לויביו מהרבה בעיניו אשר חושש להציל דוד · והנה
זה התופן בלילו נבקעה הארץ תירוד הרעש שנתחדש בגערת יי' מנשמת רוח אפו ·
וגרמו מעמקים וגלו מוסדות תבל כמו שמלא הענין בעתו' הרעש שתקבע הארץ
וירעו התקומות הספלים מהארץ וירעו גם גהרות גדולים נתחדשו ממה שהיה בלילו'
שחדש הרעש מהטבע המימי · והנה קרא המים הסס יש כי ענינם דומה במליהו'
למי הים מפני רבוי הפריפה שנתחדשה שם כי היו גם הסנה במלימות מי היס
כמו שנהבאר בבתביות והנה אפשר שאמר זה להפלגת הכרת ענין לויביו במהירו'
כמו הענין בארץ הנבקעת מפני הרעש כי יתחפך התוקוס הגבוה להיו' למטה ולזה
קרא ענין תחתית סדוס הפכה אמר כמהפך' סדום ועמרה ואפשר גם זה ארמוז בזה
להגלות בקלות ובמהירות דבר הנעלם מהתנועות מהלחת דוד · ובאשר הפלים זה
המשל לאמר זה הענין בדברים יוהר מבוארים ואמר הנה הם"י יפלח מלהכו ויקחני
וינהגני ויחשוך אותי ממי הרעות אשר חשבו לויבי להטביע אותי בהם ובזה התופן
ילילני הם"י מויבי שהיה חזק ועז ביחס אלי בתכלית נפלא והוא שאול כי הוא היה
מלך ואני הייתי עבדו ובכלל הנה יילילני בזה האופן מכל שונאי כחם' חזקו ממני ·
הנה לויבי מקדמים אותו רע ביום אידי כי חשבו שחו היו עת רעה ויסיגו מבוקש ·
והנה אז היה הם"י למשען לי בדרך שלא נפלאתי בידם ואחשב שזה היה משל על
הזיפים שהודיעו לשאול כי דוד מסתתר עמהם במערה ועל מה שיעץ לחיות פל
לרדוף אחר דוד בלילה להמיתו והנה הם"י הודיע אותי למרחב מהצרה שהייתי בה
ומלט אותי מיד לויבי כי חפץ בי להיות מלך על ישראל ונתן לי גמול כצדקתי והשיב
לי כבור ידי שבררו התכונות המשובחות והנה אמר זה להעיר כי בכל עוז היה רודף
הדרכים המשובחי' וזה מבואר מהספורי שבאו בענין דוד זולתי בחטא אשת אוריה ·
והנה היתה לי הטובה הזאת מאת הם"י לפי שמרתי דרכי יי' ולבלתי האריי מלוותיו
ולא הרשעתי לנטות מדרכי הם"י · כי כל משפטי הם"י והם משפטי התורה שויתי
תמיד לנגדי לזכור אותם כדי שאתנהג בהם ובן הענין בחוקותיו כדי שלא לחסור
מדרכי התורה כלל · והיה שלם בלבבי עם"י כי כל מגמתי היתה לפנות אליו וזה היה
סבה פעמים רבות שנאמרתי תעופי תשר הביאתני להשתוקק אליו רחיח' טבעי ·
והנה השיב יי' לי כצדקתי וכנקיות לבבי לפי מה שידע הם"י ממנו וזה היה בעת
שענני על החטא שחטאתי כי לא הפליג מהד בענני להגלות אליו טוב לבבי והפליג
בעונש שאול להגלית אליו רוע לבבו ולא על פי שהיה חטאתי יותר עצום לפי הנדאה
מחטא שאול · והנה יורה על טוב לב דוד כי הוא לא הסכים בהריגת אחד משונאיו
ולא על פי שנפלו בידיו כמו הענין בשאול ואבנר ואבשלום ושמעי בן גרא אבל היה
חומל ומרחם כמו שנר' מספור קורותיו והנה עינייני שאול היו בהפך זה והנה בכלל
כשתחקור על כל ספורי קורות דוד ובין ספורי קורות שאול יתבאר לך ההבדל העצום
שהיה בין תכונת דוד ובין תכונת שאול · הנה אחה הם"י מתחסד עם חסיד לעשות
לו חסד גם אם יחטא לך בשחקל מענשו כמו שאמר בדוד נס יי' העביר חטיאתך ולא
תמות · והנך הולך בתום ובכבדות הלב עם תים תמים וכבד לזאת הסבה גם כן ·
ומחנם עם תים עקש אתה מבית עליו העופג בדרכים עקלתונים להפליג בענשו
על החטא מפני היות לבו מוכן להתנהג בזה המנהג הפחות · והנך מושיע השפלי'
לף על פי שהם מהמון העם אשר חזלת יד מהם ועיניך על רמים להשפיל כשיחטאו
לך ולף על פי שהם מלכים והנה אמר זה מפני שהם הושיע דוד בעת הזאת מהע'
שהיה עבד לשאול והיו לו עיני הם"י להשפיל שאול שהיה מלך בעבור שהגיע המלוכה
לדוד · הנה אתה היית נרי יי' להאיר לי בהיותי בלילי חשך הצרות ולו הגהת חשכי
וזה בעת שהיה דוד נרדף משאול והבשלום · הנה בעזר שהיה לי ממך שברתי הגדוד
הבא עלי ובעזר אלהי לבלתי לבלתי וקפצתי החיתה הנפלאה שהיתה ביני ובין הגדוד ההוא
וזה היה רמז אל הגדוד שבא מעמלק לנקלנ וברפו את נקלנ בחם ונהגו לפניה'כפי
דוד והנשיו וטפיו וכל קניניהם כי היה מהת הם"י שסבב שהסרנים לא חפצו בהליכת
דוד עמם פן יהי'להם לפח בדרך על שהולרך שהכים אחיר דוד שיסוב לנקלנ וזה היה סבה
אל שיכול להשיג הגדוד ההוא כי לולא שלהו מכים לא היה יוכל ללכת שם והנה זאת
החומה הגבוהה שלנ אז להשיג הגדוד ההוא · הנה דרך האל ית' ומהנהגו בפעלותיו
היה בתכלית השלימות · ואמרת הם"י בדברי התורה היה לרופא שלין בה סיגים
אבל כל עניניה מניעים לתועלת נפלא · הנה הם"י מגן הוא לכל החוסים בו להציל'
מן הרעות הנכונות לבא עליהם והנה ענין התחסו בו הוא התנהג בדרכי התורה
ולזה הקדים לזה אמרו אמרת יי' לרופא כי בתמצעותה יהיה הם"י מגן לאדם ותדבק
בו השגחתו כמו שהתבאר מדברי התורה · כי מי אל מבלעדי יי' שיוכל להיות למגן
לכל החוסים בו הנה זה לא יפלא לזולתי מהתמצעי' שהם האל ית' בינו ובין הנמלטו'
השפלות כי מהם יסודר פעם רע ופעם טוב ולא יוכלו לשמות סדורה והולם הם"י
לבדו יוכל על זה · ומי הוא גם כן תקיף לעזור לכל הקורתים אליו בחופן רחמי
מבלעדי הסס ית' הנה הוא האל אשר הוא מעוז לתת לי חיל · והוא סבה שקפץ דרכי
ולגנ אל התכלית השלים הדרוש והנה אמר זה להפלגת מהירות הגעתו לדרכו אל

התכלית

התכלית · והנה הוא שמני קל המרוץ כאילות · ובזה המהירות והמרוצה העמידני על רוממות הצלחתי מה שלא היה ראוי להיות כן לפי הנהוג כי המהירות בעניינים יהיה טוב העלה ואולם היה כל זה מסודר ממך ולזה היה מגיע בו הטוב בתכלית מה שאפשר · הנה הש"י מפני השגחתו בי למד ידי למלחמ' עד שבב' הוריד יתר קשת חזק' מאד אל המקום שמש' תהיה ירייות החצי' כל א' מזרועותיו והנה אמר זה כי בעת שהלך להלחם עם גלית לא רצה לקח כלי המלחמה כי לא נסה ואחר זה בזולת למוד אחר והרגל היה מצליח מאד במלחמו' כמו שנזכ' בספורי דבר שאול · והנה או נתת לי מגן ישעך שהגינותו עלי שלא נפלתי ביד גלית הפלשתי · וענותך אותי או בעת הצרה ההיא תרבני והגדל מעלתי כי זה היה סבה ששמהו שאול על אנשי המלחמ' ושהיה חתן למלך כמו שנזכר בספור דבר שאול ומזה נתגלגלה הצלחתו בהתפרסם לישראל טוב הצלחת דוד במלחמותיו ומזה ג"כ היתה סבה לשמור דוד מנפול ביד שאול כי מיכל אשתו גלתה לו הסוד והצילה אותו · תרחיב צעדי תחתני בברחי מפני שאול כשחש' להכותו בחניתו בעת הייתי מנגן לפניו · ולא מעדו קרסולי שאם הייתי נופל ההבהלה והפח' היה הורג אותי · ובזה האופן גם כן נתת לי כח לרדוף אויבי ולהשיגם באופן שאשמידם ולא אשוב עד כלותם וזה היה בימי שאול שהכה דוד מכה רבה בפלשתי' ובעת רדפו אחר גדוד עמלק כששרפו לקלג והנה אכלה אותם אז ואכה אותם באופן שלא יקומון ויפלו תחת רגלי · ואחר זה כשמלך איש בשת אזרתני חיל למלחמ' והכרע' אויבי תחתי כי תמיד היו אז במלחמ' בית שאול הולכים ודלים ובית דוד הולך וחזק · ואז נתת לי אויבי עורף כי אנשי איש בשת הפכו עורף במלחמה ואנשי דוד היו הולכי' ורודפי' אותם בדרך שאכרית משנאי · והנה היו פוני' אל השם ית' שיושיעם ואין מושיע אותם והיו מתפללים אל יי' ולא ענם עד ששחקתי אותם כעפר ארץ וכטיט חוצות שירמסוהו ברגל ויכתתו העפ' שבו וישברוהו כן אשבר' וארמסם · והנה הצלת אותי מהמריבים אתי מעמי כמו איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי · תשמרני להשים אותי לראש גוים רבי' והם הגוי' שנצחתי אותם במלחמה שהיו לו לעבדים עד שעם לא ידעתי יעבדוני וזה שכבר היו מואב וארם ואדום לעבדי' לדוד בני נכר יכחשו לי מרוב יראת' ממני · לשמע אזן לבד היו נשמעי' לי לעשות רצוני ואף על פי שלא ידעו רוממות מעלתי וגודל הצלחתי · הנה בני נכר מרוב יראתם ממני היו נובלי' כנבול עלה מגפן כי מת לבם בקרבם מרוב הפחד והנה גם בחדריה' שהיו נסגרים בהם כפלו עליה' אימות מות ממני · הנה הש"י העוזר אותי הוא חי וקיים תמיד ותקפי שהוא הש"י הוא ברוך לא יחסר כחו בעת מהעתים כמו הענין כאשר הם שהם תחת מערכות הככבים כי הם ישפיעו פעם טוב ופעם רע ומי שהו' מנהיג תוקף ישעי שהוא הש"י אשר ישעי מסור' ממנו על דרך ההשגחה הפרטית הוא תמיד רם ונשא על כל הנמצאות · ולזה אין לי לירא שיסור עזרי ממני בעת מהעתי' הנה זה האל הוא הנותן נקמו' לי מאויבי ומוריד עמי' תחת ממשלתי והוא המוציא אותי מאויבי שלא אפול בידם · והנה האל הזה מרומם אותי מקמי והם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי והצלתני מאיש חמסים והוא שאול · ואמר זה כי בחמס היה רודפו ונראה גם כן מענייניו שכבר היה איש חמסי' כשיעויין בתכונותיו כמו שזכרנו במה שקדם · על כן אודך יי' בגוים לתת לך תודה כמו שגמלתני מהטובות ולשמך אזמר ואשבח · הנה הש"י הוא תוקף ישועות מלכו שהוא דוד והוא עושה חסד למשיחו שנתן המלוכה לדוד ולזרעו כל זמן שיתקיי' העולם כמו שיראה הבטחתו בזה על יד נתן הנביא:

ואלה דברי דוד האחרונים ר"ל אחר שיימו דבר ספר תהלים בכללם ואמר זכרו דברי השירה בזה המקום אתם דבריו בזה המאמ' · נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על כסא המלוכה אשר משחו אלהי יעקב בשמן המשחה על יד נביאו והוא נעים זמירות שחבר אלו הזמירות הערבות הנכללו' בספר תהלים שהם זמירות ישראל כי כל הזמירות שישבחו ישראל ישבחו השם ית' באלו הזמירות · הנה רוח יי' דבר בי בחברי הזמירות ההם ודברו היה על לשוני ומפיו חוברו אלו הזמירות ר"ל שכבר חוברו ברוח הקדש · הנה כבר אמר אלהי יעקב יתקפו שאהיה מושל באדם מפני היותו צדיק ומושל ביראת אלהים · והנה זריחת אורי והצלחתי תהיה כאור בקר כעלות השחר שיזרח השמש אחר האור ההוא בדרך שיהי' האור הולך ונוסף כן ממשלתי תחזק תמיד או ירצה בזה שיהיה כאור בקר בזריחת השמש שהוא אור שלם ואחר זה מתמיד ונוסף והמשילו לשמש לפי שהוא קיים וכמו זה מלכותו קיים ולזה אמר וכסאו כשמש נגדי כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבי' שיסתירוהו כמו שהיה הענין במלכו' ירבע' וחבריו שלא היה במלכו' ההוא אור כלל על דרך האמת והיה האור הנראה מהעבי' אשר אין להם קיום כלל ולא יהיה גם כן האור ההוא מנגה שתתחדש ההארה ההיא מנגה שיתחד' ממטר כשהיה בענן שילא מתנו המט'איד קיטורי באופן שיברק הברק כי האור ההוא הוא סר תכף וכן היה הענין במלכות שאול שעמדה זמן מועט כמו דשא מארץ שאמר' ימח ומהר' ייבש · הנה לא כן בית מלכותי עם אל כי ברית עולם שם לי להיות המלוכ' לי ולזרעו · הנה הברית הזאת סדור' וערוכה בכל אשר תמשך לו הגדולה מזרעי לא תפקד מהם הממשלה כי יהיה לישר' כל ישע וכל חפץ וזה יהיה בעת שידבקו בש"י ויתנהגו בדרכי התור' כי לא תקצר יד השם ית' מהגיע להם אז כל ישע ואף על פי שמצד ההשגח' הכוללת לא היו ראויי' לו כי מצד ההשגחה הפרטית יושיעם בכל עת ויגיע להם כל חפצם והיא שמורה לזרעי אם תפסוק מלוכה לישראל וזה יהיה כאשר לא יצמיח ישר' ר"ל בעת שיסורו מאחרי הש"י כי אז לא תתקיי' להם מלוכה והש"י ישמרנה לזרעי כי מזרעי יצא מלך ימלוך בישראל הוא ובניו כל הימים כמו שתתבאר בזולת זה המקום מדברי הנביאים · ואולם אנשי הרשע כמו ירבעם וחבריו שימלכו ברשע לא ביראת אלהים כמו הענין במלכותי הנה הם כקוץ מונד כלהם שלא יקחוהו האנשי' ביד ליראת' פן תנקב ידם וגם לא יקרב אליו כי מצד תכונתו יבא אל היד ויזיקה כן האיש שיקרב בבני הבליעל ינקב וימלא גופו ברזל החנית והעץ אשר הוא תקוע בו כי מרוב השגחתו הקרבי' אליו לא יספיק לו הכנס הברזל בגוף אבל יכנס שם אחריו עץ החנית · ובסוף הענין בשתשבת מלכותם שרוף ישרפו ולא ישאר מהם שארית :

יושב

כלי יקר

היושב במקום תחכמוני אבל כפי האמת הוא תואר חכמתו · ואמנם מ"ש כאן שמנה מאות חלל ובד"ה ג' מאות כאן דבר הנביא שהיה יושב בשבת תחכמוני בישיב' העיון והחכמה עם היותו ראש השלישי גבור ואיש מלחמה שהרי עם היותו יוצא במלחמה אשר הוא נכה שמנה מאות חלל על הטורח הזה היה בא ויושב בבית המדרש בשבת תחכמוני שזה מורה על אהבתו וחשקו בתורת ה' חפצו ואמנם בדברי הימים דבר בבחינת גבורתו שאחר הורגו ג' מאות היה מעורר חניתו באנשי' השוחקים בקנה או בכידור בלי עייפות כלל עם היותו שהרג ח' מאות חלל ביום א' כשהגיע לג' מאות התעורר בחניתו בדבר קל כאמור כמלה שהזכיר מגבורותיו שני ענינים האחד הזכיר כאן כמות ההורגים ח' מאות חלל ושני הזכיר גבורת ההרג שהיה מעורר חניתו על ג' מאות חלל שלא עיף כלל בהריגת ג' מאות שהרי היה מעורר חניתו על ג' מאות כאילו לא עשה כלום באופן שהפסוקים האלה מגידים מגבורותיו ענינים מתחלפי' בכאן בא לספר חכמתו וחיבתו אל ה' יושב בשבת תחכמוני על ח' מאות חלל ושב אל מדרשו ושם ספר מגבורותיו שהיה מעיר חניתו על שלש מאות חלל והיינו שלא הזכיר כאן לא הרב ולא חנית אלא על ח' מאות הלל שהוא חוזר אל מ"ש יושב בשבת התחכמוני וכו' על ח' מאות חלל ושם הזכיר חניתו כאמור ולחילוף החמישי שאמר בהביטי שכאן אמר מן הג' הכי נכבד שהוא הנכבד והמובחר והגבור משלשתם אלא ששם בד"ה השם עזרא שכיון שהוא מן הג' איך יצדק כפי ההגיון לומר מן הג' הכי נכבד כאילו הוא נכבד מעצמו שהרי הוא מן הג' לז"א מן הג' בשנים הכי נכבד ששנים יכבדוהו והוא החשוב משניהם והוא שר עליה' ולחילוף השני כבר כתבתי שהחילוף בשמות הוא להרחיב הביאור ולהיות לו שני שמות לזה הזכיר כאן איש מראה שמי שיראהו יתבהל וישתדלו האנשים לראות דבר מבהיל כמוהו ולכן פי' שם יותר איש מדה חמש באמה שהיה גדול עגום וזהו איש מראה שאמר כאן · וכן החילוף בשמות האנשים להודיע שהיה להם שמות אחרים זולת הנזכר כאן או משונים ממה שנזכר כאן · ואחרי הקדימי תיקון החילופים אפרש הפסוקים שאמר אלה שמות הגבורים אשר לדוד ר"ל שאלה השלשה היו מיוחדים לשמירת דוד יותר מזולתם וז"ש אשר לדוד לשומרו מפני אויב והראשון מהם שמו עדינו העצני והיו שלש בכחות הנפשיות יושב בשבת תחכמוני בחכמה ועיון עם היותו ראש השלישי ועם היותו עסוק במלחמה לא היה מונע עצמו מבית המדרש שעל ח' מאות חלל שהרג היה בא ויושב בשבת התחכמוני והגבור השני היה אחריו במעלה ושלימות והוא בג' הגבורים עם דוד ר"ל שהיה באחד מהג' גבורים שהיו עם דוד בחרפם בפלשתים וזה יורה שבא דוד ושלשת גבוריו ואמרו לנגד פלשתים חירופים להתפאר עליהם שלא יעצרו כח להלחם עמהם כענין מה שהיה עושה גלית בימ' ולא גלה הכתוב מתי היה זה אבל הודיע כאן שעלו איש ישראל ר"ל שנסו מפני פלשתים והוא אלעזר בן דודו הנזכר קם ויך בפלשתים עד כי יגעה ידו אל החרב ר"ל מרוב התנועה והכאות שהכה בם או מרוב הדם דבקה ידו אל החרב וסר ממנה כח ההתפשטו' ונעשה על ידו ישועה גדולה ויראו ברואותם זה שבו אחרי אלעזר לא להלחם אך לפשט ההללים לבד והגבור השלישי אשר היה אחרי השנים הנזכר במעלה היה שמה בן אגא וזכר מגבורותיו שנאספו פלשתים לחיה וכתב הרד"ק ז"ל עיר פרזות שנקרא חיה ואינו כן אבל הוא כדברי הרלב"ג ז"ל היה לשון מחיה שנאספו הפלשתים לקחת המחיה מן השדה ובדברי הימים פי' זה הענין שנקרא זה הענין אפס דמים ונסו ישר' ובאו פלשתים להגית באם החלקה והגבור הזה התיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניחוה פלשתים בר"ש ולא גזלו המחיה והכלכלה וגם הכה בהם מכה גדולה ואולי עזרם דוד או אחד מהם לחבירו ולז"א ויצילה בלשון רבים · ולע"דן בחילוף שכאן אמר על ח' מאות חלל ובדברי הימים אמר ויעורר חניתו על ג' מאות לבד ולומר כי ח' מאות חלל היה הורג בפעם אחת אך לא בחנית שקשה מאד להרוג ח' מאות בחנית שאין התעוררותו קלת כחרב פפיות ולכן הג' מאות הרג ע"י החנית והחמש מאות השלים בחרב ומה שהזכיר בדברי הימים ג' מאות הוא ע"י התעוררות חניתו והשלים הה' מאות בחרב כי נגלה מהכות בחנית והרג בחרב שהוא יותר נקל וזהו שהזכיר כאן ח' מאות ולא הזכיר חנית ביחוד ולא חרב כי בשניהם נעשה הנצחון הזה באופן שכאן הזכיר גבורת הריגת סך ג' מאות ושם הזכיר גבורת הריגת ג' מאות מהם ע"י התעוררו' חנית שהו' גדול' ואין זה דרך מהרי"א ז"ל · ולחז"ל ניחא כי כאן דבר בדוד עצמו כמו שאמרו הגבורים אשר לדוד גבורותיו של דוד והכה ח' מאות חלל והיה דוד מצטער על תשלום האלף ככז"ל ושם דבר בעדינו עצמו שעורר חניתו על ג' מאות לבד ובזה מובן גם כן שנוי הלשון שכאן אמ' יושב בשבת תחכמוני ושם נאמר בן תחכמוני · ואולי זה עדינו התחיל להכות בפלשתים ועורר חניתו שהרגם הוא ג' מאות חלל ועזרוהו שאר הגבורים או דוד כי בכל תושיה יתגלע והוא הנכון יותר ולזה אמר על ח' מאות חלל כלומר שהוא קם ובהעורר היה סיבה להרוג ח' מאות חלל בחבר' המסייעו דוד או זולתו ומזה רצו חז"ל לדרוש הפסוק הזה על דוד עצמו מכח ההראיות שזכרנו גם מכח הענין שדוד סייע לעדינו ולכך עלו לשמנה מאות ושם בדברי הימים בדברו על היכות הגבור בן תחכמוני הזכיר פעולתו אשר עשה · ובחילוף אשר כאן הזכיר שמה בן אגא ושם לא הזכירו כי רחוק בעיני מה שכתב מהרי"א שנרמז בכפל הפ' שאומר הוא בשלשה הגבורים יובן על אלעזר בן דודו ומ"ש עוד הוא היה עם דוד באפס דמי' שרמז שמה בן אגא כ"ז דוחק ובפרט מ"ש חז"ל אולי שמו נשמע בכח הדיבור אין דעתו נוחה אבל אפשר לו' שכאן בענין זה נמצאו שנים יחד שמה ואלעזר בעלם וראשונה היה שמה בן אגא ונטפל עמו אלעזר ולכן כאן הזכיר את שמה בן אגא שהוא היה המתחיל וההתחלה יותר מחצי הכל ולפי שכאן כבר הזכיר מגבורת אלעזר בן דודו של דוד שהכה בפלשתים עד שדבקה ידו אל החרב רצה לספר מגבורת השלישי שמה בן אגא איך הציל החלקה והושיע את ישראל ואמנם שם בדברי הימים שבא לספר הראשים אשר היו לדוד מחזיקים עמו במלכותו עם ישראל להמליכו לכך אמר ואחריו אלעזר בן דודו של דוד הוא בג' הגבורים ר"ל שהוא היותר אהוב ומחזיק ביד דוד לא בבחינת הגבורה שהרי ישבעם הוא הראש והגבור שבהם ואחריו אלעזר ובזה יתיישב ג"כ החילוף הא' שכתב מהרי"א ז"ל שכאן לא הזכיר גבורים כי אם הגו' בפ' הראשונה ושם בדברי הימים בג' הפרשיות הזכיר כל הגבורים אשר לו ונראה הטעם כי שם הזכיר גם האנשים המחזיקים במלכותו להקימו למלך כי אף על פי שלא יהיו גבורי החיל ולא בכח גבורה הנה יהיו ראשי החלוץ בעלה והוסיף ברב עם נשמעים אליהם ולדבריהם שרים אל משמעתם ששם בד"ה ראוי לספר מעשה שהיה איך היה ודברי הימים דבר יום ביומו אמנם כאן בשמואל לא הזכיר שום אחד מהמחזיקים בידו של דוד ולהורות אמונת האומן שלפי האמת אין מכשל לו ואין מחזיק בידו אלא הש"ת עוזו ומעוזו אבל הזכיר השלשים הגבורים גבורים בגבורה אשר על ידם וגבורתם עוזרם הש"ת והושיע ה' את ישראל ודוד ולחילוף החמשי שמנה מהרי"א שאמר כאן בהאביטי מן השלש' הכי נכבד ובד"ה אמר מן הג' בשנים נכבד ונראה שכאן אמר שהוא נכבד מהשלשה ויותר גבור מהם ולפי שלא פי' שיעור גבורתו שהרי אפשר שבהיותו גביר מעט יותר מכל אחד מן הג' יקרא מן הג' הכי נכבד אמנם בד"ה פי' הכתוב השיעור שלא היה דבר מועט אלא פי שנים היה לו גבורה בשנים מן הג' ולא כאחד ומחלה אלא כשנים ז"ש מן הג' בשנים הכי נכבד ואין הכוונה לומר שהיה נכבד בשנים ולא בג' עד שתהיה סתירה מניה וביה ומשם לכאן ובשאר החילופים רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל תקנו ובענין העדשים והשעורים תקנו חז"ל הכל · ולע"דן במה שאמר אלה הגבורים וכו' בפעם אחד

ולא אמר אחת להודיע גבורתו שהיה הורג הסך הזה בפעם אחת ולא בעמל ויגיעה כהורג. שמנה מאות אלא כאילו הרג אחד לבד ז"ש אחד כאיש אחד בנקל · וככר כתבתי לעיל בסמוך שרמז כאן אל איכה ירדוף אחד אלף לפי שיטת חז"ל שמדבר על דוד עצמו :

ואחריו אלעזר וכו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרלב"ג ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ויעלו איש ישראל שברחו ואלה נכאן · ולע"ד אפשר שבן דודו כפשוטו בן דודו של עדינו ויהיה אם כן אלעזר קרוב לו לבן דודו של דוד כפי הדרשה בעדינו שהוא דוד ואמר בחרפם בפלשתים שלא רצו ישראל להיות עוזרים אותם במלחמה כי אם ינצחו לא תהיה חרפה כ"כ לפלשתים אמנם הסכימו שהמלחמה תהיה עם ג' גבורים עם דוד לבד והיה זה כהכנת' לחרף פלשתים וז"ש בחרפם בפלשתים ר"ל לשים אותם לחרפ' וגדופים שג' גבורים נצחום וז"ש בשלשה הגבורים להרפם בפלשתים אשר נאספו שם למלחמה הפלשתים ויעלו ישראל מאליהם לא בורחים אבל הלכו ועלו ברצון דוד כדי לחרף פלשתים כאמור או אמר נאספו על דוד והגבורים ישראל שנאספו שם יחדיו למלחמה עם פלשתים ואחר כך עלו ישראל ונשארו אלה השלשה עם דוד להלחם להראות גבורתם שג' יעמדו נגד כל פלשתים :

הוא

יושב בשבת סנהדרין והוא תחכמוני והוא ראש השלישי אב הגבורים הללו הוא ראש כמו שנאמר ונכון דבר והיא תאר כשעוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו ... מלחמה קשה כעץ והורג שמונה מאות חלל במלחמה אחת:

יושב בשבת · דעת המתרגם וכן דעת רז"ל כי זה נסמך ... הגבורים אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו' אלה שמות ג... שאחת גיבריה וגו' והם ז"ל פי' יושב בשבת שהיה יושב ... השלישי · ראש לג' האבות: עדינו העצני · בשעה שהי...

8 יֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁי הוּא עֲדִינוֹ הָעֶצְנוֹ עַל־שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָד:
9 וְאַחֲרוֹ אֶלְעָזָר בֶּן־דֹּדִי בֶּן־אֲחֹחִי בִּשְׁלֹשָׁה גִבֹּרִים עִם־דָּוִד בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַיַּעֲלוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל:
10 הוּא קָם וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים עַד כִּי־יָגְעָה יָדוֹ וַתִּדְבַּק יָדוֹ אֶל־הַחֶרֶב וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָעָם יָשֻׁבוּ אַחֲרָיו אַךְ לְפַשֵּׁט:
11 וְאַחֲרָיו שַׁמָּא בֶן־אָגֵא הָרָרִי וַיֵּאָסְפוּ פְלִשְׁתִּים לַחַיָּה וַתְּהִי־שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים:
12 וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ־הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה:
וירדו

לוחם · י' וחס' · העצני ק' · אחת · רי"ו ק' · דדו ק' · הגבורים ק' · י"ד · ז' חס' · ואחריו ק' · י"ב

גַּבְרִיהַ רֵישׁ מַשִּׁרְיָתָא יָתִיב עַל כּוּרְסֵי דִינָא וְכָל נְבִיַּיא וְסָבַיָּא מַקְפִּין לֵיהּ מְשִׁיחַ בִּמְשַׁח קוּדְשָׁא בְּחִיר וּמְפַנַּק שַׁפִּיר בְּרֵיוֵיהּ וְיָאֵי בְּחֶזְוֵיהּ חַכִּים בְּחוּכְמְתָא וְסוּכְלְתָן בְּעֵצָה גִּיבַּר בִּגְבוּרְתָּא רֵישׁ גִּיבָּרַיָּא הוּא מְתַקַּן בְּמָנֵי זַיְנָא נָפֵק בִּפְּוּם קְלָא וְנָצַח בִּקְרָבָא וּמְתַבֵּיב עַל יְדֵי מוֹרְנִיתֵיהּ תְּמָנֵי מְאָה קְטִילִין בְּזִמְנָא חֲדָא: וּבָתְרוֹהִי אֶלְעָזָר בַּר דּוֹדוֹ בַּר אֲחוּחִי בִּתְלָתָא גִּבָּרַיָּא עִם דָּוִד כַּד חַסִּידוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְאִתְכְּנִישׁוּ תַמָּן לַאֲגָחָא קְרָבָא וּסְלִיקוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל: הוּא קָם וְקַטֵּל בִּפְלִשְׁתָּאֵי עַד דְּלָאִית יְדֵיהּ וְאַדְבֵּיקַת יְדֵיהּ עִם חַרְבָּא וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא וְעַמָּא תָבַרַת בַּתְרוֹהִי בְּרַם לְהַלְצָא קְטִילַיָּא: וּבַתְרוֹהִי שַׁמָּא בַּר אָגָא דְּמִן הַר טוּרָאָה וְאִתְכְּנִישׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי לְחַיְיתָא וַהֲוָת תַּמָּן אַחְסָנַת חַקְלָא מַלְיָא טַלְגְּפִין וְעַמָּא אַפַּךְ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי: וְאִתְעַתַּד בְּגוֹ אַחְסַנְתָּא וְשֵׁיזְבֵיהּ וְקַטַּל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא: ונחתו

גברי' הד מן י"ג חס' ה' בריש תיבותא וקרי' וסי' שלל ויעט העם אל שלל · גברים ואחריו אלעזר בן דדי כן כתיב · אחד ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל · שבכה וכותרות על שני העמדים · מלך ויקח אסא את כל הכסף דמלכים · מרך יישמח כל ... מלכים · מלך ויקשר עליו פקח בן רמליהו · עם כה אמר יי' הלוך ועמדת בשער · ארון ... דבר ויבא ויעש יי' כאשר דבר · מלכים וידבר אתו טובות דירמיה · רשע ... היא תמות · עמים צדיק הוא יי' כי פיהו מריתי:

רלבג

אחד · כתוב בלא"ת לשון זכור וקרי אחת בתי"ו לשון נקבה: אלעזר בן דודו · כך היה שמו וכת"י בר דודו וקרי דודו בוי"ו וכתיב דדי ביו"ד: בן אחחי · ובדברי הימים האחחי אחחי שם משפחה היה לפיכך אמר בן אחחי ואמר האחחי כמו בן קנז הקנזי: בשלשה גבורים · וקרי הגבורים והענין אחד והג' גבורים הם הנזכרים הנה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור"ל בשלשה כי השלישי שהיה עמהם במלחמה זאת עם דוד והוא היה ראש המלחמה הזאת: בחרפם · מבניין פעל הדגוש כי החי"ת מעמד' בגעיא וענייכו כמו חרף נפשו למות שעניינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך ויסף את נפשו מנגד וי"ת כד חסידו פלשתאי דעתו כי בחרפם על פלשתים א"כ תהיה הכ"ף בפלשתים נוספת ולפי הפשט בחרפה אומר על אלה הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורים ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתים: והעם ישבו אחריו · אמר ישובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאשר ראו גבורת אלעזר שהיה מכה בפלשתים שבו אחריו: אך לפשט · כלומר לא היו צריכים להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהיה מכה אלעזר: ואחריו שמה אגא הררי · ת"י שמא בר אגא דמן הרר טורא: לחיה · עיר פרזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאומר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת: מלאה עדשים · ובדברי הימים אמר מלאה שעורים עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מהשדות האחרים והעמרים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הנה עדשים ושם אמר שעורים: ויתיצב · ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר"ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה ההיא: וירדו

כלי יקר

ויירדו שלשה · כתוב שלשים ר"ל הגדולים והגבורים שבשלשים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבור' אשר ירדו אל דוד: מהשלשים ראש · מהשלישים שהיו ראשי המחנות וכת"י מגבדי רישי משריתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלשה: ויבואו אל קציר · בעת קציר כאילו בקציר וכן אמר ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כמו ובארון: אל מערת עדולם · ובדברי הימים אמר על הצור אל דוד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה כמו שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה העניין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקום ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה: וחית פלשתים · מחנה פלשתים כמו שאמר בדברי הימים ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים וחיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך: ומצב פלשתים · ובדברי הימים ונציב פלשתים ואחד הוא וכת"י ומצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים בכל מקום וכן תרגם ויצא מצב פלשתי' ופי' ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאי' והשרי' היו עם קצת החיל בבית לחם: מי ישקני מים · כמשמעו שהתאוה להותן המי' שהיו יקרים וטובי' וימי קציר היו כמו שאומר ובאותן הימי' אדם מתאוה למים קרים מפני החו' אולי במצודה שהיה שם דוד לא היו שם מים טובי' ואחר שהביאו אות' נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורי' האלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים · ולא אבה לשתות' שהיה חושב בנפשו אילו שתה אותם כאילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום: ויסך אותם לה' · כלומר שפכם לארץ לשם יי' כי לא היה שם מזבח · ומה שכתבו רז"ל בעניין זה הם דברים של תימה כי חברו שני' העניינ' האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי' מי ישקני מים דרך משל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים · ופירוש מי ישקני מים הלכ' נצרכה לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם: אשר בשער · כמו השערה אל הזקנים והשלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה עדשים ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים משעורים ומעדשים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלוח אש בגדישים בעבור שישרפו עמם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי הגדישים השעורים היו של ישראל והגדישים של עדשים היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו להכול וישלם תלופם לבעלי השעורים מגדישי העדשים ושלחו לו הבול ישיב רשע גזלה ישלם הע"פ שמשלם נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי' ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי' ולא אבה דוד לשתותם שלא אמר הלכה זו בשם שלשה הלא כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין דבר שמועה מפיו ומהו ויסך אותם ליי' דאמריכהו משמיה דגמרא ודברים אלה רחוקים מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורי' אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המים ולא היה שאלת ההלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה היה עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והציל שלא שרפו אותה פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ויעש יי' תשועה גדולה ואין להבין בכל זה אלא פשט הכתוב כמו שהוא ומהם אמרו כי מה שאמר במקום אחר מליאה עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של עדשי' ומהם אמרו כי בשתי שנים היה הדבר הזה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותינו ז"ל שפי' דברים אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמו' היה אז ונסך מים אלו בבמה ואמרו למה שלח שלשה אחד היו הורג ואחד היה מפנה ההרוגים ואחד מכנים לצוחית בטהרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים וי"ת ויסך אותם ליי' ואמר לנסכא יתהון קדם יי': חלילה

שיטת רבינו ישעיה

וירדו ש'ש' מהשלשי' ראש · פירוש אילו שלשה האנשים שהזכרנו שהיו ראש לכל השלישים גבורים שלדוד: ויבואו אל קציר אל דוד · מערת קצר הוא אל ימי קציר:

יג וירדו שלשים (שלשה ק') מהשלשים ראש ויבאו אל־קציר אל־דוד אל־מערת עדלם וחית פלשתים חנה בעמק רפאים: יד ודוד אז במצודה ומצב פלשתים אז בית לחם: טו ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבאר בית־לחם אשר בשער: טז ויבקעו שלשת הגברים במחנה פלשתים וישאבו־מים מבאר בית־לחם אשר בשער וישאו ויבאו אל־דוד ולא אבה לשתותם ויסך אתם ליהוה

(שלשה ק' · כתיב ושלשים · בסוף תיבות · ונקוד יבי · ובו י' · ג' מלי' חסר · יתיר ק' · חסר אלף)

ונחתו תלתא גבריא מגברי רישי משריתא ואתו לחצדא לות דוד למערת עדלם ומשירית פלישתאי שריא במישר גבריא: ודוד בכן בחקרא ואיסטרטיג פלישתאי בכן בבית לחם: וחמידת נפשא דדוד ואמר מן ישקינני מיא מגובא דבית לחם די בתרעא: ובזעו תלתא גבריא במשירית פלשתאי ומלו מיא מגובא דבית לחם דבתרעא ונסיבו ואיתיאו לות דוד ולא אבה למשתיהון ואמר לנסכא יתהון קדם

בור ג' כתיב באר וסי' ויתאוה דוד ויאמר · ויבקעו שלשת הגבורי' במהנה פלשתי' · והכה את הארי בתוך:

רשי

והשלשים ראש · תירגם יונתן מגיברי רישי משריתא: ומצב פלשתים אז בית לחם · החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבית לחם: מי ישקני מים · אמרו רבותינו הוצרך לשאל שאלה מסנהדרין היושבי' בשער בית לחם:

הדס

רלבג

וירדו שלשה מהשלשים ראש · ר"ל שכב' ירדו שלשה שהיו ראש מהשלשי' גבורי' שנזכר אחר זה: וחית פלשתי' · הוא עדת פלשתים: ומצב פלשתים · הם האנשים ההולכים לפני החיל והם בעלי הכנות: ויסך אותם ליי' · מזה המקום למדנו שכבר נסכו מים לש"י שאם לא היה נעשה זה במקדש לא היה דוד מנסכם ליי' ולפי שלא מצאנו מקום יות' ראוי לזה הנסך מחג הסוכות וזה לשנו' האחת כי הש"י בחר אז שיקחו האלהים הגדולי' על המי' כאמרו וענף עץ עבות וערבי נחל והשנית כי אז ראוי לבקש המים מהש"י וכמו שיקרבו העומר בפסח לבקש ברכ' הקציר והבכורים בעצרת לבקש ברכת פירות האילן כן יקרבו המים בחג הסוכות לבקש מהש"י ברכת הגשמי' כי אז יבא עת הזריע' ויצטרכו לגשמים והשלישית כי שם לבד תמצא ההערה בתורה על דבר הנסכים הנה ראוי שיהיו אלו הנסכים בחג הסוכות בזה האופן:

ולכישי

כלי יקר

תענה אלא דאין למדים ממעשה למעשה כדמסיק · וצ"ע דהא תינח בין ויצילה לויצילה כדתרין מלמד שהיתה חביבה לבעליה וכו' אבל בין החילוק שכאן כתיב ויתיצב ובד"ה כתיב ויתייצבו כו' קשה ובדוחק נאמר ששם כרף הבעלי' בתיבת ויתייצבו כאילו התייצבו הם עם ויצילוה ועיין הרד"ק ז"ל ובפסוק ויתאוה דוד וכו' יבוא עוד תירוץ לשנוי זה של עדשים ושעורים שאחז"ל שעורים של ישראל היו להאכיל לבהמת דוד ולפרוע להם אחר כך עדשים מפלשתים והשבת גזילה הוא וכו' כדבסמוך עיין שם:

וירדו ג' מהשלשים וכו' ודוד וכו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הרלב"ג ומהרי"א ז"ל הקשה למה לא זכר הכתיב שמותם בזה המקום ואם הם הם הג' מהשלשים שיזכור יקשה למה לא נקבו בשמות ואם הם מהשלשים הנזכרים למעלה עדינו ואלעזר ושמה יקשה למה לא נזכרו ויקש' הומרו אחר כך באבישי ובניהו ולו שם בג' והיותר נכון שזכר הכתוב מה שעשו מהגבורה הג' גבורים שיזכור שהם ראש לשלשים שיזכר ואחר המעשה יזכור שמותם ואמר שהראשון הוא אבישי והשני בניהו ולא זכר שם השלישי מהם אולי היה יואב או שמעי בן גרא או אחד מן הגבורים החטאים בנפשותם ולכן לא הזכירו הכתוב לבל ישא את שמותם על שפתיו וז"ש וירדו ג' מהשלשים ראש שהג' היו ראש השלשים ואמר אל קציר שבאו אל קציר להסתיתו כדרך הלוחמים באויביהם ודוד יצא לקראתם והציל התבואות ולא נצטרך לדחוק או אל קציר שהוא כמו בקציר כפי' המפרשים ושלא כדברי הרד"ק ז"ל שפי' שהיה זה בברחו מפני שאול כנז"ל אבל הי' אחרי המלכתו כמו שאמ' וישמעו פלשתים כי מלכו את דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד וישמע דוד וירד אל המצודה ופלשתים באו וינטשו בעמק רפאים ולזה אמר כאן וחית פלשתים חונה בעמק רפאים ובאותו הזמן הוא שהתאוה דוד לאמר מי ישקני מים וכו' ע"כ תורף דבריו:

ילע"דן במה שאמר וירדו ג' מהשלשים שהיו אלה הג' היותר גבורים שבשלשים ושקולי' כשלשי' וזהו הכתיב שלשים מהשלשים שהיו שקולים כשלשים אם כן הג' שלשים הם נחשבים ויבואו אל קציר אל דוד רוצה לומר שתכלית ביאתם להביא לו לדוד קציר למאכלו ולעם אשר אתו אל מערת עדולם וזהו שאמר אל קציר ולא אמר בקציר אם הוא כדעת המפרשים ז"ל וגם לדעת מהרי"א ז"ל יקשה שלא היה לו לפסוק להזכיר ענין אל קציר בג' שבאו לעזרה כי אם בדוד והיה לו לומר אל דוד במערת עדולם אל קציר אם יציאת דוד להצלת הקציר היתה ראוי להזכיר כן בשורש המלחמה ובמלך דוד לא במסייעים אותו · ואם נפרש כדברי הרד"ק ז"ל שבהיות דוד בורח משאול באו לו ג' אלה להביא לו ולאנשיו קציר בתחילת הקציר כי אולי היו בדוחק בסוף השנה והביאו לו בתחילת קציר ובא דבר בעתו וגם לשון הכתוב יוכיח כן שאומר ודוד אז במצודה כלומר אירע זה כשהיה אז במצודה · וגם לדברי מהרי"א ז"ל שפירש היות הדבר הזה בעת המלכת דוד גם בעת ההיא יאות להביא לו קציר לו ולמאכלו ולמרכבתו אשר עמו שכן דרך המלכים בעת המלחמה עיקר המנחות מאכל ומשקה וכיוצא בקציר בפרט בהיות שעת הירוס שחית פלשתים חונה בעמק רפאים ודוד אז במצודה ומצב פלשתים באו גם כן בית לחם באופן שפשטו בארץ ודוד אז במצודה שמחשיב הקציר הזה שהביאו הגבורים להביא לו לחם צר · ואז גם כן היה מעשה המים כי זה יורה היות השעה דחוקה מלחם צר ומים להן שאמר דוד מי ישקני מים באופן שלא יהיה מהזרות שירדו השלשה גבורים אל קציר להביא קציר כדפרישית:

ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים וכו' ב"ק פרק הכונס מאי קא מבעיא ליה אי כרבי יהודה דמחייב טמון באש אי כרבנן דפטרי ופשטי ליה מאי דפשטו ליה ומסיק מאי ולא אבה דוד לשתותם שלא רצה להומרה בשמם גמירי דכל המוסר עצמו למיתה על דבר הלכה אין אומרין אותה משמו אמר רב ששת גדישין דשעורין דישראל הוו וקא מיטמרי בהו פלשתים וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון חבירו שלחו ליה אסור לאדם להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך אתה ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו רבה בר מרי אמר גדישין דשעורין דישראל הוו והוו דעדשים דפלשתים הוו וקא מיבעיא ליה מהו לחלופי גדישין דשעורין דישראל ולימן לפני בהמתן על מנת לשלם גדישין של עדשים מפלשתים שלחו ליה חבול ישיב גזלה ישלם אף על פי שגזלה ישלם רשע הוא אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ע"כ והכריחו חכמינו ז"ל דרשה זו כי לא יתכן שיהיה דוד כל כך במצר ומצוק מבלי מים לשתות · ועוד שהדקוק למים יהרגה במים כל דהו ואם כן הי"ל מי ישקני מים אבל ליחד ולומר מבאר בית לחם זר מאד ומהו אשר בשער אלא ודאי לתורה נתאוה וזהו מי ישקני מים ואין מים אלא תורה ומבאר' באר הטב אשר בשער זקנים שאל ונתאוה וזהו מי ישקני מים מבאר בית לחם אשר בשער והייתו ולא אבה דוד לשתותם שלא האמרם משמם לפי שנסתכנו ואין ראוי לומר הלכה משמ' אן שלא רצה דוד לעשות כדין שהמלך פורץ לעשות לו דרך וכו' אלא עשה לפנים משורת הדין בהסידותו וכן במדרש רות פ"ד עלה ל"ד ויתאו דוד ויאמר מי ישקני מים רבי חייא אמר הלכה נצרכה לו ויבקעו הג' ולמה ג' שאין הלכה מתבררת אלא בג' וישאבו מים מבור בית לחם אשר בשער וישאו ויביאו אל דוד ולא אבה דוד לשתותם ולא אבה שתקבע הלכה לשמו עשאה מסורא וקבעה לדורות פורץ לעשות לו לדרך ואין ממחין בידו · בר קפרא אמר חג היה ונסוך המי' היה והתר במה היה ויבקעו ג' ולמה היו ג' אחד הורג א' מפנה ההרוגים ואחד מכנים הצלוחי' בטהר' · ר' אחיה בשם רב יוסף הלכה שניה נצרכה לו רבי שמעון בדרבי אמר בניין בית המקדש תבע ע"כ לשונו והכוונה שדקדקו ככל הנז"ל כמ"ש בגמרא והמדרש דקדק עוד לשון ויבקעו הג' למה שלשה שאין הלכה מתבררת אלא בג' והוו הבקיע הנזכר ויבקעו על בירור ההלכה לבקע ולהכנס לעומק' מדוקדק גם כן פשט הפסוק שהזכיר ענין המים ובילקוט הוסיף כתוב אחד אומרו ויסך אותם לה' וכתוב א' אומ' ויכסך אותם מ"ד ויסך אותם מסייע לר' חייא בר אבא ומ"ד ויכסך מסייע ליה לבר קפרא וכן הובא במדרש שמואל אמר רב יוסף הלכות שנייה נצרכה ליה יליף מאומרו אשר בשער על שם ששניות הזקנים אשר בשער גזרו עליהן ששניות לערוה מדברי סופרים · ולמ"ד בית המקדש כמי יליף לה מאשר בשער על שם שערי ציון והמקדש · וצ"ע ורש"י ז"ל מי ישקני מים אמרו רבותינו הוצרך לשאול שאלה מסנהדרין היושבין בשער בית לחם הדס האנשים לשון תמיהא ויסך אותם כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין שמועה מפיו ומהי ויסך אותם לה' דאמריבהו משמא דגמרא עד כאן · ועיין הרד"ק ז"ל ודברי חז"ל אסמכתא והפשט לא יופשט והדרשה ג"כ תדרש ומהרי"א הקשה ע"ד הרד"ק שאיך עלה בדעת דע"ה לשים בסכנה את גביריו על דבר קל מים מבור בית לחם דהמירא סכנתא מאיסורא לכך פי' כי דע"ה לא שאל מים מבור בית לחם אבל היה זה דבור הלציי כמי שאו' מי יתנני כירחי קדם שהייתי שותה מבור בית לחם כי שם נתגדל והיו ערבים אצלו מאד ולא אמר זה לכוונה שילכו להביאם אליה ואז הג' גבורים מדעתם הלכו בלי ידיעת דע"ה והגיד הכתוב שעשו ג' גבורות נפלאות היו בעם היותם ג' אנשים לבד בקעו מחנה פלשתים והב' שהלכו מים מן הבאר ולא אירע להם תקלה בעודם שואבים המים מן הבאר והשלישית שהביאו המים ביד ריקה אל דוד ועם היותם נלחמים עם האויבים בחזרתם לא נשפכו המים מהכרח המלחמה אשר סבבה אותם ומ"ש ויסך אותם לה' לא יתחייב ששפכם לארץ לשם השם כדהרד"ק שאעפ"י שלא היה שם מזבח אפשר שהביא אותם במשמר לנסך אותם במקו' המזבח בנלחם המלחמ' וזהו ויסך אותם לה' שלא יתחייב היות תכף הניסוך כי אם בזמנו ומקומו ע"כ:

ולע"דן לעשות לציף לדבריו ז"ל כי דע"ה לא צוה כלל על זה ויביאו הפסוק במ"ש בסוף הענין ולא אבה לשתותם אלה עשו ג' הגבורים שהכוונה אלה עשו שלשת הגבורים בלי' עשו מדעתם בלי צווי דוד וז"ש פיגם ב' ולא אבה לשתותם מלבד שאמר כן בפסוק ויבקעו וכו' ולא אבה לשתותם ויסך אותם לה' כוון לו' שראוי לנסכ' לה' ולא אבה הוא לשתותם מטעם איסור דחמירא סכנתא מאיסורא וזהו חלילה לי כו' מעשותי זאת הדם האנשים ההולכים בנפשותם ועוד טעם ב' שלא אבה לשתותם יען שאלה עשו מדעתם שלשת הגבורים ולא צוה דוד להביא' ומ"ש אלה ר"ל בשתי בחינות הנו' הא' לסכן עצמם והשנית לעשות שלא ברשות וז"ש אלה עשו ג' הגבורים

ושבועו

לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה
מֶעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים
בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אֲבָה לִשְׁתוֹתָם אֱלֹהַּ
עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים׃
וַאֲבִישַׁי אֲחִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא
רֹאשׁ הַשְּׁלִשִׁי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ
עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם
בַּשְּׁלֹשָׁה׃ מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הַכָּבֵד נִכְבָּד
וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלִשָׁה לֹא־
בָא׃ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע
בֶּן־אִישׁ־חַיִל רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל
הוּא הִכָּה אֶת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב
והוא

חלילה לי יי׳. כמו מיי׳ וכן חלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם לו יהיה יי׳ קריאה כנגד השם יתברך: הוא רחם השלשה כן כתיב וקרי השלשה והכתוב הוא מן שלישים על כלו ופי׳ רחם השלשה מביאו המים והיה לו שם כהם כי היה נזכר בגבורה עמהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד והיה להם לגדר לחזק העניין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד נראה כי הוא היה אחד מהשלשה והיה נכבד מהשנים ועוד עליהם ומה שאמר הנה מהשלשה הכי נכבד ר״ל מהשלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר״ל עד שלשה הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה לא הגיע עד גבורת זו״י ולתלת גבורן לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה: בן היה חי׳. כן כתיב וקרי היה חיל כי יהוידע היה גבור חיל׳ ויהי גם כן היה גבור חיל׳ ויהי שכתוב אי דרשו בו שהיה לדיק גמור ולדיקים לפיכך נמיית הם קרוי׳ חייס וי״ת בן היה חיל בר גבר דחיל חטין: רב פעליס׳ שהיה גדול במעשים טובים: מקבצאל שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל ויגדר ויתור וירבו׳ ז״ל דרשו שהרבה פעליס וקבץ לתורה: הם שני הריאל מואב. כתרגומו את תרין רברבי מואב והיו מלה מורכבת מן מרי ומן אל והרי הם לו הגבורה של הוא לשון חוזק ומע״פ שהיה בניהו כהן ומסור להמית להלחם בחויבי יי׳ הוא מליה כשאול הקב״ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המיתרות ליהושע לא חלק בין כהנים ליסראל וכן היה להיות כהן המוח מלחמה ולהכנס עם יסראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למלוה כשהרג זמרי וכוזבי וכן הלך למלחמת מדין עם יסראל:

והנה

כלי יקר

ופשוטו אלה הגבורות הנ״ל עשו ג׳ הגבורים לכך לא רצה לפתותם כיון שעשו כן מלב׳ שחילו הוא ביה מנה בזה לה היה מתחרט והיה פותה הדעתם שלא יהא קריק כתם וכסמו׳ חוסף תירוץ נכון בכפל ולא תבא דוד לשתותם: והיותר פלא בעיני הוא שבתנו הל בנפש להביא׳ בעבורה מעולת מת וחלל עד שיהיו רחוים לנסך מותם להם״י וזה יכריח למ״ש מהרי״ק שלא שלחם דוד עמהם להביא לו מים קרים לפתות למה יאמרו׳ מהטומאה הבל כיון שדוד לא נגה חות׳ נתנו על לבם שלוי לא יראה דוד לפתותם ויכסכס לה׳ שמרוס בטהרה ומפסר לחות ולומר שדוד היה מלוין בטהרה ולכך הניחו המים בטהרה בהכרח להסקותו:

ויאמר חלילה ליה׳ כו׳ כבר זכרתי בפסוק הקודם שהרב ק״ז ז״ל ומהרי״ק ז״ל כתבו למה לא שהה שהיה רחוי לפעמים בעלית פעולתם אל התכלית הנכסף: ולמה כי דוד סבר שהתכלית הרחוי לפעולה ההיא המסוכנת לא יהות לה אלא התכלית הניסוך לא זולתו מהתכלית כי אין התכלית יותר מעולה כעבודה נפש יתברך לנסוך לותם לו ז״ם חלילה מעשותי זאת ר״ל שהיתה שהייתי המים שהיה התכלית פחות להשתלות מעולה כזה עד כאן. ולע״ד לפי שהיה דוד יודע ית׳ הפודה ומציל מיד פלשתים וז״ם חלילה לי ה׳ שעשה הש״ת דבר ומהר חלילה לי מעשותי זאת להשתמש בתגת כי אתה ה׳ עשיתה ורחוי שם כן לנסכם לך זאת ובוזד הדם להגיעים ההולכים בנפשותם אשתה וכפי שהיה לפסר לעשות פסרה הגונה לנסך ניסוך המים לה׳ הצריך מהם לניסוך המים על החג וכבר קפרת דאמר חג היה וניסוך המים היה וכו׳ כנזכר לעיל וכיוצא מהם יפתה לותם דוד לזה לומר שנית ולא אבה לשתותם רוצה לומר הוא אמר שנסך לותם לה׳ רצה לשתותם לא מיבה ולא מקלתם. ולפסר שאמר חלילה לי ה׳ מעשותי זאת ולא אמר חלילה לי מה׳ רוצה לומר אתה יודע ורוצה לכבד שלא עשיתי זאת לשלחם לדרך מסוכן להביא לי מים חלילי לי ה׳ ר״ל אתה יודע הכל אין לך ספק עשיתי על כך ולא עלתה על לבי כי אם דרך לחות לבד שייתי מדבר ואומר מי יתנני ושקני מים וזה לא אמר מה׳ וגם חלילה מלחר שהביאום לשתותם כי דם יהיה ולא מים והיינו אומר עשותי זאת מכלל שם לחרת וכן שתי בחינות בזכור הש׳ עשית השליחות והב׳ שתיית המים לפי׳ שהם הביאום מדעתם:

ואבישי לפי יואב בן צרויה וכו׳ עיין הרד״ק ז״ל ורש״י הביא דברי המתרגם וכן הרלב״ג וכן מהרי״ק ז״ל ולא שהוסיף לו׳ שמ״ם ולו שם בג׳ מן הג׳ הכי נכבד וכו׳ שהיו כפל העניין לפל הכוונה לו שם בג׳ נודע בשם שהיה לחד מהם וכן בסמוך הוא אומר בבניהו ולו שם בג׳ שמודע שמו לא כן השליטי מהבוקעים להביא מים אלא נודע בשם ולא ידענו מי היה ומה שמו והביא מסבת גבורתו שאמר הרגו ג׳ מאות חלל היה מעורר חניתו כחילו לא עף ולא יגע ע״כ. בהלשון דמוק כי ולו שם בג׳ בשם טוב ותהלה הכתוב מדבר ולא בשם ממש. והענין ג״כ בלתי מתיבש שמו לעולם. ולפך כלל קצה לכל הצירופים הנזכר יחדיו שפירשו מן הג׳ הכי נכבד על אלו הג׳ שעשהו מיס ובד הג׳ לא בא עד השלשה הראשונים עדינו העלעזר ושמה שמלפר בהפרים שתוים דוחק הוא שיהיה מן הג׳ הכי נכבד על אלו הג׳ השוהים ואומרו ועד הג׳ בא על אלתם ג׳ הראשונים׳ והענין קצה ושמה לא יהיה כאחד מהם שהרי מעורר חניתו על ג׳ מאות חלל מצין עדינו העצני בדברי הימים ג׳ מאות חלל. הן לאמת כי כלן בגבורתם אמנם מאות חלל ולא כן עדינו גדול ממנו לבל בערך לעזר ושמה לאמר לא יכנס בחשבון כאמר אומר ועד הג׳ לא בא. ולע״ד כן שכל הכתוב מדבר בבחינת אלו הג׳ לפר שאלו ולא כן לאמר אומר ועד הג׳ לא בא. ולע״ד כן שכל הכתוב מדבר בבחינת אלו הג׳ לפר שאלו מיס והוא לומרו כי אביסי היה רחוי להיותו אלם הג׳ משתי בחינות הראשת דוד הוא ראש השלש וגדול בגיבורי׳ ושר בשלש ז״ם ואביסי אחי יואב הוא בן צרויה היותה יועצה בראשת דוד הוא ראש השלש וגם מבלתי עלמו והוא עורר את חניתו על ג׳ מאות חלל הוא רוצה לומר בחניתו תקועה בארץ כחילו היה יושבה וכשהיה מעורר חניתו להיותו לוקחה בידו לא היה התעוררות ההוא לדבר קל כי אם על ג׳ מאות חלל ולו שם בג׳ טוב ומעלה בג׳ שם מיוחדים שרבו ומתבדים בתהילותיהם ולו שם בג׳ ולזה בראותו גבורתו בכדו אחיו כבר שמו מטוב ז״ם מן הג׳ הכי נכבד ר״ל הכי בג׳ הראשונים נכבד ואחיו כבר שמו מטוב ז״ם מן הג׳ הכי נכבד ר״ל הכי בשעור השם אשר לו בשם והכי ויהי לשם רוצה לומר שהשם קבלו ברצון מרתו ויהי לשם אשר לו בשם והכי נכבד מהם יהי׳ מורה של מלכות לבני׳ לשם לפר כי לפעמים המלך יגזור שיהיה לחד שר עשרות או מאה רק מבני מורה של מלכות לבני׳ יהיה להם אבל בקריות לבנפש יבזהו כי יאמרו מה יושיענו זה ומה טיבו לנו כן הביאו אלו שם טוב בג׳ והכי היה נכבד ויהי לשם ברצון נפשם לשר ועד הג׳ לא בא פירושו שהיה בו בהביאו גבורה כשעור השנים מבריו אבל לא בא לערך חייתו גבור כשעור ג׳ עד שיהיה הוא מניה וביה חוב מעולם הלקו שני מבריו בגבורה ז״ם ועד הג׳ לא בא אבל היה כשעור שנים מהם ויותר שלא עד הג׳ לא בא השלישות כשעור ג׳ גילה זהו שאמר מן הג׳ בשנים הכי נכבד וכדרשות לעיל פירוש בו כשעור שנים בגבורה וכשמוך בענין בניהו לאמר ואל הג׳ לא בא לא אמר עד הג׳ כי לא יכון בשכבר כאמר בהביאי שהיה גבור בשנים הכי נכבד כנזכר בדברי הימים לזה לאמר בדרכון ואל הג׳ לא בא לא מבשרת עד הג׳ אלא בא אחי׳ שלש בג׳ הראשונים ואחיו מרגיה בשלש מזלת לא בא ואם נרצה לומר שהיה הלקו מבריו לפר לא נזכר שמו ואל הג׳ שהיה מרגיה בשלש מזלת לא בא ואם נרצה לומר שהיה הלקו מבריו לפר לא נזכר שמו ואל הג׳ שהיה מרגיה בשלש מזלת לא בא

רדק

הכה את הארי׳ · ה״א כתיב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה · ביום השלג · אמרו כי הארי׳ ביום צנה ושלג · נוספת גבורתו ובדברי רז״ל את שני אריאל שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל ופי׳ מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאמר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחית וטביל ואיכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקים מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו וכת״י הפסוקים על דרך הפשט : אשר מראה כתוב ר״ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מראה כמשמעו · ובדברי הימים איש מדה והענין אחד כי איש מדה ר״ל מדה גדולה כמו אנשי מדות ואיש מראה ר״ל בעל פרצוף גדול. ולו שם בשלש׳ הגבורים · המביאי׳ את המים : מן השלשים נכבד · מן השלשים הגבורים שזכר אחר אלה וי״ת מן גיבריא יקיר תרגם השלשים כמו השלישים : ואל השלשה לא בא · תחכמני ואלעזר ושמה וי״ת ולתלת גבורן לא מטא כלומ׳ לא הגי׳ בגבורתו לשלש הגבורו׳ שעשו השלשה : וישימהו דוד אל משמעתו · אל עצתו או פי׳ שהפקידו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי : עשהאל אחי יואב בשלשים · במספר השלשים היה והם שלשים גבורים ממנו עד אוריה החתי ויונתן תרגם בגיבריא : אלחנן בן דודו · כך היה שמו דודו וכת״י בר דודו : בית לחם · מבית לחם וכן השמרו לכם עלות בהר מעלות : שמה החרדי · הראשון רי״ש והשני דל״ת וכן אליקא החרדי החרדי כראשון רי״ש והשני דל״ת ושניהם ליחס מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא במסרה ובפסוק : בני ישן יהונתן · כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים : שמה ההררי · כתרגומו דמן הרר טוראה : אחיאם בן שרר ההררי · האל״ף נחה ותרגומו דמטור גבוה : חצרו · כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד : הארבי · בבי״ת : נושאי כלי יואב · כתוב ביו״ד לשון רבי׳ ז״ל על צלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי : כל שלשים ושבעה · אלה השלשים המנויים הם מעשהאל עד אוריהו ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מביאי המים הם ששה ואבישי בן צרויה היה אחד מאלה הג׳ כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוצרך למנו׳ כי שר צבא היה : ויוסף אף יי׳ · לא ידענו זה החרון למה היה אם היה רע בישראל דוד היה מבער אותו אולי היה בישראל עוברי עבירה בסתר ומה שאמר ויוסף כי דבר הגבעונים חרון אף היה מיי׳ על ישראל אע״פ שהי הדבר ההוא לעונש דוד שברח מפני בנו ושכב עם נשיו וג״כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההיא כ׳ אלף ביום אחד א״כ הדבר ההוא היתה סבה מאת יי׳ לחרות בישראל על מעשים רעים שהיה בסתר בהם וכן עתה הוסיף אף יי׳ להרות בישראל על נסתרות שהיו ביניהם כי אילו היו גלויות לא הניחם דוד ולפי שלא היו גלויות הענישם האל על ידי סבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את דוד ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואע״פ שנגלה אותו העון חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרות בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה בהם נגף ואפילו ימנה אותם לצורך וצוה דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו וכן אמר בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואע״פ שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי׳ למעלה בפסוק ויפקדם בטלאים ואמרו רז״ל כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם כלומר ששם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל היה בלב דוד שיאמר לאחד משריו לך מנה את ישראל לא שהאל אמר לו בנבואה לך מנה שאם כן איך אמר דוד חטאתי מאד והם האל אמר לו מה חטא אלא ששם בלבו למנותם בעבור עון ישראל ודוד לא ידע כי מיי׳ הוא ות״י וגרי ית דוד בהון והיצר שהיה בלבו למנותם הוא השטן שנאמר בדברי הימים : ויוסף

מקרא

וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִיֵּה בְּתוֹךְ הַבֹּאר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג׃
כ וְהוּא־הִכָּה אֶת־אִישׁ מִצְרִי אֲשֶׁר מַרְאֶה וּבְיַד הַמִּצְרִי חֲנִית וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ׃ אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְלוֹ־שֵׁם בִּשְׁלֹשָׁה הַגִּבֹּרִים׃ מִן־הַשְּׁלֹשִׁים נִכְבָּד וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא וַיְשִׂמֵהוּ דָוִד אֶל־מִשְׁמַעְתּוֹ׃ עֲשָׂה־אֵל אֲחִי־יוֹאָב בַּשְּׁלֹשִׁים אֶלְחָנָן בֶּן־דֹּדוֹ בֵּית לָחֶם׃ שַׁמָּה הַחֲרֹדִי אֱלִיקָא הַחֲרֹדִי׃
כה חֶלֶץ הַפַּלְטִי עִירָא בֶן־עִקֵּשׁ הַתְּקוֹעִי׃ אֲבִיעֶזֶר הָעַנְּתֹתִי מְבֻנַּי הַחֻשָׁתִי׃ צַלְמוֹן הָאֲחֹחִי מַהְרַי הַנְּטֹפָתִי׃ חֵלֶב בֶּן־בַּעֲנָה הַנְּטֹפָתִי אִתַּי בֶּן־רִיבַי מִגִּבְעַת בְּנֵי בִנְיָמִן׃ בְּנָיָהוּ פִּרְעָתֹנִי הִדַּי מִנַּחֲלֵי גָעַשׁ׃
ל אֲבִי־עַלְבוֹן הָעַרְבָתִי עַזְמָוֶת הַבַּרְחֻמִי׃ אֶלְיַחְבָּא הַשַּׁעַלְבֹנִי בְּנֵי יָשֵׁן יְהוֹנָתָן׃ שַׁמָּה הַהֲרָרִי אֲחִיאָם בֶּן־שָׁרָר הָאֲרָרִי׃ אֱלִיפֶלֶט בֶּן־אֲחַסְבַּי בֶּן־הַמַּעֲכָתִי אֱלִיעָם בֶּן־אֲחִיתֹפֶל הַגִּלֹנִי׃ חֶצְרוֹ הַכַּרְמְלִי פַּעֲרַי הָאַרְבִּי׃
לה יִגְאָל בֶּן־נָתָן מִצֹּבָה בָּנִי הַגָּדִי׃ צֶלֶק הָעַמֹּנִי נַחְרַי הַבְּאֵרֹתִי נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה׃ עִירָא הַיִּתְרִי גָּרֵב הַיִּתְרִי׃ אוּרִיָּה הַחִתִּי כֹּל שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה׃

כד

א וַיֹּסֶף אַף־יְהוָה לַחֲרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת־דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר לֵךְ מְנֵה אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה׃ ויאמר

(בגליון: הארי׳ ק׳ · הכר ק׳ · איש ק׳ · ד׳ ר״פ בכתיב׳ · ל׳ · ב׳ וחס׳ ונפסוק׳ · ל׳ וחס׳ · ג׳ · ב׳ וחד ויריבי · ב׳ הס׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ג׳ · ל׳ · מגרי ק׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ · כשא ק׳ · ל׳ · ב׳)

תרגום

וְהוּא נְחַת וּקְטַל יָת אַרְיָה בְּגוֹ גוּבָּא בְּיוֹמָא דְתַלְגָא׃ וְהוּא קְטַל יָת גַּבְרָא מִצְרָאָה גְּבַר דְּחֵיזוּ וּבִידָא דְמִצְרָאָה מוּרְנִיתָא וּנְחַת עֲלוֹהִי בְּחוּטְרָא וַאֲנִיס יָת מוּרְנִיתָא מִידָא דְמִצְרָאָה וּקְטָלֵיהּ בְּמוּרְנִיתֵיהּ׃ אִלֵּין עֲבַד בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גִּיבָּרַיָא׃ מִן גִּיבָּרַיָא יַקִּיר וּלְתְלָת גִּבּוֹרִין לָא מְטָא וּמַנְיֵיהּ דָּוִד עַל מִשְׁמַעְתֵּיהּ׃ עֲשָׂהאֵל אֲחוּהִי דְיוֹאָב בְּגִיבָּרַיָא אֶלְחָנָן בַּר דּוֹדוֹ דְמִבֵּית לָחֶם׃ שַׁמָּה דְמִן חֲרוֹד אֱלִיקָא דְמִן חֲרוֹד׃ חֶלֶץ דְמִן פֶּלֶט עִירָא בַר עִקֵּשׁ דְמִתְּקוֹעַ׃ אֲבִיעֶזֶר דְמִן עֲנָתוֹת מְבֻנַּי דְמִן חוּשַׁת׃ צַלְמוֹן דְמִן אֲחוֹחַ מַהְרַי דְמִן נְטוֹפָה׃ חֵלֶב בַּר בַּעֲנָא דְמִנְּטוֹפַת אִתַּי בַּר רִיבַי מִגִּבְעֲתָא דִבְנֵי בִנְיָמִן׃ בְּנָיָהוּ דְמִפִּרְעָתוֹן הִדַּי דְמִנַּחֲלֵי גָעַשׁ׃ אֲבִי עַלְבוֹן דְמִן עַרְבַת עַזְמָוֶת דְמִבַּרְחוּם׃ אֶלְיַחְבָּא דְמִשַּׁעַלְבוֹן בְּנֵי יָשֵׁן יְהוֹנָתָן׃ שַׁמָּה דְמִן הַרַר טוּרָאָה אֲחִיאָם בַּר שָׁרָר דְמִטּוּר גְּבוֹהַּ׃ אֱלִיפֶלֶט בַּר אֲחַסְבַּי בַּר מַעֲכַת אֱלִיעָם בַּר אֲחִיתוֹפֶל גִּילוֹנָאָה׃ חֶצְרַי דְמִן כַּרְמְלָא פַּעֲרַי דְמִן אֲרָב׃ יִגְאָל בַּר נָתָן דְמִצּוֹבָא בְּנֵי מִשֵּׁבֶט גָּד׃ צֶלֶק דְמִבְּנֵי עַמּוֹן נַחְרַי דְמִן בְּאֵרוֹת נָטֵיל זַיְנֵיהּ דְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה׃ עִירָא דְמִן יֶתֶר גָּרֵב דְמִן יֶתֶר׃ אוּרִיָּה חִתָּאָה כָּל גִּבָּרַיָא תְּלָתִין וְשִׁבְעָה׃ וְאוֹסִיף רוּגְזָא דַיְיָ לְמִתְקַף בְּיִשְׂרָאֵל וְגָרֵי יָת דָּוִד בְּהוֹן לְמֵימַר אֱזֵיל מְנֵי יָת יִשְׂרָאֵל וְיָת דְּבֵית יְהוּדָה׃ ואמר

רשי

כל שלשים שבפרשה זו ת״י גיבריא כל שלשים ושבעה ואינן מנויין כאן ואני אומר יואב לא הוצרך להזכיר שהוא שר הצבא ושאר שחסרו שמה בני ישן ג׳ או ד׳ היו: וייסף יי׳ לחרות · לא ידעתי על מה בישראל: ויסת · גירה כהם

רלבג

והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביו׳ השלג · או׳ ביום השלג להורות על רוב גבורתו שעם היו׳ כחו אז חלש מצד תגבורת הקור והיה ג״כ בתו׳ הבור שעם שלום הקור יותר לקרירות המקום ההוא ולא היו לו ולאחרי׳ מקום שלא ישחית האחד את האחר עם כל זה ירד בניהו בן יהוידע הכהן הגדול ולא ירא שיזיקהו הארי בירידתו שם והכה הארי לרוב גבורתו: ולו שם בשלשה הגבורים · ר״ל שכבר היה לו שם בשלשה הגבורים האלו שהיו ראש מהשלשים אך מדרגתו לא באה אל מדרגת השלש׳ גיבורי׳ האלה ולזה לא נמנה עמהם ולא נמנה גם כן עם השלש׳ כי היה יותר נכבד מהם : וישימהו דוד אל משמעתו · ר״ל ששם אותו אחד ממשרתיו הסרים אל משמעתו והנה לא היה בניהו בן יהוידע מן השלשה שהיו מן השלשי׳ ראש אך היותר נכבד מהשלשים ולזה היה מכניס בכללם ל׳ז הנ׳ הראשוני׳ שהיה עדיני העצני ראש להם והנ׳ השניי שהיו מהשלשי׳ ראש ובניהו בן יהוידע שהיה ענינו ממוצע בין השלשה ובין השלשים ושלש׳ הגבורי׳ הם ל״ז אך לא זכר בזה המקום מהשלשה הגבורי׳ השניים כי אם אבישי ולזה לא תמצא בזה המספר כי אם ל״ה · זוכר אחר זה שכבר הוסיף אף יי׳ לחרות בישראל מלבד מה שקר׳ אפו על דבר הגבעונים שהיה רעב שנה אחר שנה : ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישר׳ ואת יהודה · ראוי שתדע שראוי שיובן מזה שאו׳ הש״י הוא המיסת את

הבארתי חד מן ד׳ זוגין מן ב׳ ב׳ קדמא מפיק א׳ ותניין לא מפיק א׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ : ויוסף ג׳ בליש׳ תוספ׳ וסי׳ ויוסף יי אלהיך אל העם כהם וכהם · ישמע חכם ויוסף לקח · הודע לצדי׳ ויוסף לקח · א׳ מלרע וב׳ מלעיל :

כלי יקר

ושקוד ללמוד תורה שהרי קרא ספרא דבי רב ביומא דסתוא לזה בחר בו דוד וישימהו שיהא שר אל משמעתו ועם דוד תמיד והוא כהן יאות לו לדוד להתחבר אליו כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיו כי מלאך ה׳ הוא ובזה מובן אומרו ואל השלשה לא בא ולא אמר ועד השלשה לא בא :

עשאל אחי יואב וכו׳ עיין רש״י ז״ל ומהר״א כבר זכרתי שמהגבורי׳ שזכר כאן הג׳ גבורים הראשונים היו שומרים ראש דוד והוא או׳ הגבורים אשר לדוד ושאר הגבורים אשר יזכור הם שרי החיילי׳ והם הממוני׳ עליהם שרי אלפי׳ ושרי מאות והם שרי החיילי׳ הנזכר בדברי הימים ואין נפקדי׳ תחת ג׳ ראשי׳ שהיו הם השרים העליונים הממונים עליה׳ והם אשר שלבו מים לדוד ולפי שאלה השלשי׳ היו היותר מובחרים מכל יש׳ והאחריהם היו אחרי׳ למטה מהם לז״א עשהאל אחי יואב בשלשים ואחשוב שנזכרו כאן כפי מעלתן הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו והיה הראשון עשהאל והאחרון אוריה החתי שניהם מתים ע״י חרב וזהו פרטן עשהאל אחד ואלחנן בן דודו מבית להם שנים שמה החרדי ג׳ אליקא החרדי ד׳ חלץ הפלטי ה׳ עירא בן עקש התקועי ו׳ ואביעזר הענתותי ז׳ ומבני החשתי שהוא שבני החושתי ח׳ וצלמון האחחי ט׳ ומהרי הנטופתי עשרה חלב בן בענה הנטופתי י״א ואתי בן ריבי מגבעת בנימין י״ב ובניהו פרעתוני י״ג הדי מנחלי געש י״ד אבי עלבון הערבתי ט״ו ועזמו׳ הברחמי י״ו ואליחבא השעלבוני י״ז ובני ישן יהונתן י״ח והוא ע״ד שמה ההררי י״ט ואחיאם בן שרר הארי כ׳ ואליפלט בן אחסבי בן המעכתי כ״א אליעם בן אחיתופל הגילוני כ״ב וחצרי הכרמלי כ״ג ופערי הארבי כ״ד ויגאל בן נתן מצובה בני הגדי כ״ה וצלק העמוני כ״ו ונחרי הבארתי כ״ז שבאלה צלק ונחרי היו נושאי כלי יואב ועירא היתרי כ״ח וגרב היתרי כ״ט ואוריה החתי ל׳ וכל אלה נזכר בדברי הימים אם לא שקצת מהם נזכרו בשמות אחרים בשמות ובקצת זכר שמות אחרים שהיו להם ע״כ אלחנן בן דודו כך שמו וכת״י בר דודו בית לחם מבי׳ לחם וכן תיבת אחרות שמה החרודי הא׳ רי״ש והב׳ דל״ת וכן אליקא ושניה׳ ליחס מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא במסר׳ ובפסוק בני ישן יהונתן כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים שמה כתרגומו דמן הרר טוראה אחיאם בן שרר ההררי האלף נחה ותרגומו דמטור גבוה חצרו כתיב בו״ו וקרי בי״וד הארבי בבי״ת נושאי כלי יואב כתוב בי״וד לשון רבים רוצה לומר על צלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי עד כאן :

אוריה החתי כל שלשים וכו׳ עיין רש״י ז״ל והקשה מהרי״א ז״ל שהרי הזכיר בני ישן יהונתן ולא היו יותר היה מזכירם וכן הרלב״ג ז״ל ומהר״א ז״ל כתב שהיה המספר ל״ז עם עדינו ואלעזר ושמה ושלשה שואבי המים שהיו ראשים לשלשי׳ ויואב שהיה כולל ושר על כולם והוא בכלל הל״ז ע״כ והנה מדה״ל שהביא ילקוט וסי׳ תשס״ה הללו מדמי׳ מדמו של אורי׳ הרי״בל אורי׳ החיתי כל שלשים ושבעה זו יואב בן צרוי׳ שהורידו מגדולתו שהיה ראוי למנותו אחר ל״ו ומנו אותו אחר ל״ו עד כאן שלשון זה מוכיח שהקוד׳ קודם במעלה כדברי מהרי״א ז״ל וגם כן מוכיח בדבר שגם יואב נמנה כאן כאילו אמר יואב שהרג את אוריה שלשים ושבעה שהיה ראוי למנותו בכלל שלשים והורידו אותו בעון אוריה החיתי שנתגלגל על ידו ומנו אות ל״ז ושלא כדברי המפרשי׳ שיואב שהוא שר הצבא אין ראוי למנותו בכלל הל״ז אבל לשיטה זו קשה אומרו כל שלשים ושבעה שתיבת כל בלתי מתיישבת ובתנחומא מצאתי הביאו בילקוט דמלכים בפסוק אשר עשה לי יואב שכשנהרג אוריה נאספו על יואב כל השבעה ושלשים גבורים ואמרו לו מדוע עשית כן והוציא להם כתב ידי דוד וזהו שאמר כל שלשים ושבעה כלומר כשנהרג אוריה נאספו כל השלשים ושבעה על יואב וקר׳ בהריג׳ אורי׳ עסיק וכמו שהוזכר בשם חז״ל בסמוך בפסו׳ ויוסף אף ה׳ לחרו׳ בישר׳ וכו׳ :

ויוסף אף ה׳ לחרות בישראל וכו׳ חז״ל אמרו במדרש שמואל הללו מדמים כו׳ הללו מדמיו של אוריה הלכה מתוך כך ויחל אף ה׳ לחרות בישראל ויסת את דוד וכו׳ ואמר למלאך המשחית רב עתה הרף ידיך אמר רבי שמואל רמזו המלאך שהמות שולט בו עד כאן הרי שאמרו

סיבת התיון זה דמו של אוריה והדין היה להמית דוד לבדו אלא שכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין ומתו מישראל כמה אלפים והמלאך רמוז לדוד והתפלל וכיוצא וכן בילקוט בשם פסיקתא מה כתיב למעלה כשבא דוד למנות גבוריו היה מונה והולך כיון שהגיע אוריה החתי אמר כל שלשי' ושבעה אתה מוצא שלא מנה עוד שבעה גבורים אלא כיון שהגיע לאוריה מיד ויוסף אף ה' לחרות בישראל משל למלך שהיה יושב וקורא בדפתרא כל גבוריו היה קורא פלוני ופלוני כיון שהגיע עד פלוני אמרו לו מת מיד השליך הדפתרא והעלה חומה כך כיון שהזכיר את אוריה מיד ויוסף עוד וכו' עד כאן : ולע"ד לדקדק וכי לא היה גלוי וידוע לפניו יתברך ענין אוריה ומה נתחדש עתה והלא זה כמה שנים שאירע זה : ונראה כי להיות גבורת אוריה גדולה שהרי נמנה מהשלשים ושבעה לזה כשהיה מונה והולך גבורי ישראל כשהגיע לאוריה החתי אז השליך הדפתר' מידו שלא מנה אותו כאן כי אם עד ל"ז לא כן בד"ה מנה עד כולם והטע' מהצער שנצטער הוא ית' מחסרון אוריה החתי חסרון לא יוכל להמנות בטל המנין והשליך הדפתרא מידו ולזה ויוסף אף ה' לחרות בישראל לפקוד דמו של אוריה החתי ומתוך המאמר של הילקוט שזכרתי בפסוק הקודם שאומר אוריה החתי כל שלשי' ושבעה זה יואב בן צרויה שהורידוהו מגדולתו שהיה ראוי להמנות בשם ושלשי' ונמנה אחר ל"ז עד כאן מובן זה שהכתוב אומר אוריה החתי גרם ליואב שימנה אחר ל"ז ואומר אוריה החתי לסימן כאילו אמר אותו שהרג אוריה החתי הוא יואב ראוי להורידו מגדולתו ולמנותו אחר ל"ז הרי שפקד השם יתברך על יואב כשהורידוהו הפסוקים מגדולתו ואז בפקדו על יואב פקד גם כן על ישראל ויוסף חרון ה' לפקוד על ישראל בכלל ובזה מובן אומרו לשון תוספת ויוסף שהוא נוסף על מה שחרה אפו על יואב כאומר ומשה המאמרים נודעה סיבת חרון האף הזה שהוא בעון אורי' החתי ובמדרש שמואל ויבא גד אל דוד ויאמר לו עלה הקם מזבח וכו' למה דוד דומה באותה שעה לאחד שהיה מכה את בנו ולא היה יודע בשל מה הוא מכהו באחרונ' דע על מקמתא פלוני הכיתיך כך כל אותן אוכלוסין שנפלו לא נפלו אלא על ידי שלא תבעו בבניין המקדש והרי דברים ק"ו ומה אלו ראו בבנין בית המקדש כך אנו על אכ"ו לפיכך התקינו נביאים הראשונים שיהיו ישר' מתפללים שלשה פעמים בכל יום ואומרו אנא השב שכינתך לציון ועבודתך לירושלים עירך עד כאן : ולע"ד איך קשו אהדדי המאמרים האלה שהראשוני' מסכימים בסיבה שהוא עון אורי' החתי וזה המאמר אומר הסיבה בעבור שלא תבעו בית המקדש ועוד מה שהקשה מהרי"א ז"ל על הרמ"בן ז"ל שהביא כן מדרך הסברא והקשה לו מהמאמר הזה איך לא כתבו בשם חז"ל ועוד שהסברא הזו קשה שאין בנין בית הבחירה אלא למלך ושופט ודוד כבר תבע בנין בית המקדש ולא שוה לו שהרי הודיעו ה' שבימי שלמה בנו יהי כן ורחוק לומר שיענשו על דבר כזה שבעים אלף מישראל ואם חטאו בזה היה מהראוי שיסתדלו מיד בבנינו ולא ראינו בזה התעוררות כלל כי אם גדוד ושלמה עד כאן : ונראה שאחטא שחטאו ישראל בענין המקדש הוא שלא התעוררו לבקש המקום של המקדש שיהיה מוכן אל הכנתו בהגיע עתו מצורף לזה כי להיות המקדש מזבח כפרה היה להם לישראל לראות תמיד על עונותיהם ולומר מי יתן ויבנה בית המקדש כדי שיכופרו עונותינו כמלא שבמה שלא תבעו בנין בי'המקדש הוכו על זדון לבם שהם מחזיקים עצמם בכשרי' ובלתי צריכים אל המקדש ואל כפרתו באופן שנוכל לומר שהעון של אוריה הוא העיקר בסיבת הקצף הזה כנ"ל בשני המאמרים או זולתו מהעונות אלא שעל ידי שלא תבעו בנין בית המקדש נתגלגל העונש על עון אוריה וכיוצא וז"ש כאן כך כל אותן האוכלוסין שנפלו לא נפלו אלא ע"י שלא תבעו בבנין בית המקדש דהי"לל על שלא תבעו בנין בית המקדש מהו אומר על ידי ר"ל שהסיבה אחרת היא עון אוריה החתי או זולתו אלא שע"י שלא תבעו בנין בית המקדש ע"י זה החט' אף פי' שהוא קל נתגלגל על ידי עונש שאר עונות והוא דקדוק נכון באו' לשון ע"י והטעם שבמה שלא תבעו המקדש הורו כאילו הם כשרי' ביות' וזה סיבה לבק'פנקס' כהדברים שמזכירין עונותיו של אדם ולזה כיון שעיין דוד המקום ההוא ובנה בו מזבח כפרה ותקן הענין שהעון לא היה אלא על שלא תבעו בנין בית המקדש לפחות לעיין המקום שבו יבנה וכשעיינו דוד אז כבר היו ישראל עיניהם ולבם שם כל הימים ואע"פי שלא נבנה המקדש וכן במשל שאמר לאחד שהיה מכה את בנו ולא היה יודע בשל מה הוא מכהו וכו' דלא אמר ולא היה יודע למה מכהו שהרי סיבות רבות יש ויש להכאתו אבל מה שנעלם מהבן הוא לדעת בשל מה רוצה לומר איזו מהן המחייבת ההכאה ועיין רש"י ז"ל ודע שלא נעלם מרש"י ז"ל המאמרים הנ"ל אבל דקדק בלשונו שאמר לא ידעתי על מה בישראל כאילו נעלם ממנו היות זה בישראל שהראוי היה להיות בדוד שהוא הרג את אוריה ואם הסיבה על שלא תבעו המקדש אין לישראל עון בזה כמו שהקשה מהרי"א ז"ל כי על המלך מוטל דבר כזה וכבר תיקנתי לע"ד קצת זה מהקושי בביאור המאמר ועיין הר"דק ז"ל וכן הרל"בג ז"ל ומהרי"א ז"ל הביא דעת שאלא בפי חכם אח' נוכרי היה זה בעון בת שבע ודם אוריה ועל זה אמר ויוסף אף ה' כו' והיה העונש הזה לדוד רוצה לומר מגפת העם כי ברוב עם הדרת מלך ובאפס לאום מחיתת רזון וגם זה הדעת לקחו מחז"ל כנז"ל במדרש שמואל הגלגי מדמים מדמו של אוריה וכו' אבל הדעת אין לו על מה שיסמך כי בחטאת בת שבע ואוריה הודיע הנביא לדוד חטאו וענשו שלא יסור חרב מביתו ושישכבו את נשיו לעיני השמש וכבר נתקיים כל זה ולא יעד הנביא שימותו מישראל על זה וכ"ש אחרי ימים רבים וגם שהעונש הזה לישראל ולא לדוד כי אף שימותו מישראל שבעים אלף לא יתחלל כבודו ומתו אם כן המתים במגפה על לא חמס בכפם ואחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת וזרות בדעות האלה ארבעתם ע"כ והקושיא שהקשה שלא יעד השם יתברך על מיתת ישראל אין זו קושיא שלא גילה אז הכל כ"ש שהמגפה הזאת כוונתה היתה על דוד בעלה וראשונה ועל זה בא המלאך כנ"ל בתחילת פסוק זה ששם ישבתי דעת חז"ל על נכון וכבר נזכר בילקוט שמתו ארבעה בניו של דוד והב"ה הכילו לדוד והמתים במגפה היה להם איזו עון ובוא המלאך המשחית להשחית בעון אוריה את דוד וביתו על דמו של אוריה וזכות בת שבע כל מקום שאתה מוצא זנות הכל כולו מסית באה לעולם והורגת רעים וטובים ומהר"יא ז"ל כת' שישראל חטאו במה שנמשכו אחרי שבע בן בכרי שהרי כשנמשכו אחרי אבשלום נענשו ונפלו מישראל עשרים אלף איש ולזה כשנמשכו אחרי שבע בן בכרי ואמרו אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי גדל עונם ממה שחטאו עם אבשלום בנו של דוד ועברו על דבר ה' לחלוק על ה' ועל משיחו וכל איש אשר ימרה את פי משיח ה' יומ' ומפני זה אמר ויוסף אף ה' והתוספת הוא ממה שכבר זכר שהעניש' על דבר אבשלום ומרדו זכר שעוד העניסם על עון שבע בן בכרי והנה יורה על זה ארבעה דברים הא' שיען שחטאו במרדם בדוד על כן נענשו על ידו ממש וזהו ויסת את דוד שהסי"ת הסיתו שילוה למנותם כדי שעל ידו יהיו נענשים ואף על פי שדוד בחסידותו מחל להם עם כל זה מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול והשני היות המספטי' השלש שאמר שלש אנכי נוטל עליך ענינים כוללי' לכל העם לא פרטיים כתיני חלאים רעים על דוד לבדו כי העונש היה לישראל לא שלכבוד דוד נתן בידו הבחירה והשלישי מאשר אמר הש"י למלאך המשחית רב עתה הרף ידיך בבואו על ירושלים לשחתה לא אמר בשאר הארצות אין זה אלא ירושלם דבקו במלכם כי יהודה אחרי דוד ולזה אמר למלאך הרף ידיך ואין ספק שגם קצת מאנשי יהודה נמשכו אחרי שבע בן בכרי כי עם היות שאמר ואיש יהודה דבקו במלכם היא הקדמה סתמית חלקית ואינה כוללת ואם כן יהיו המתים במגפה העם הסטים מאחרי דוד כי לה' מצוקי ארץ לתת לאיש ואיש כדרכיו והענין הרביעי שלא הוכיח גד החוז' את דוד על מנין העם דבר קטן וגדול שזה יורה שלא חטא דוד אבל היה מוסת מהש"ית למנות את ישראל להביא זה העונש ע"י דוד לפי שאליו חטאו והיה אופן ההסתה שעם היות דוד בוטח בהש"ית ולא בעם רב נטה לבו לעת זקנתו למנות את ישראל ולא בטלאים או זולתו כסף או בבזק וזה יורה אומרי לך מנה את העם כלאן העוברו'ע"י מונה ושלט בהם עין הרע ותבער בם אש ה' במגפה עוד האריך ז"ל שכתב רש"י ז"ל שהמצוה הזאת של המנין כאמר בפ' כי תשא את ראש נוהג מיד ולדורות שכתב בפרשת כי תשא כשתרצה לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם אל תמנם לגולגולת אלא יתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ותמנ' השקלים ותדע מניינם ולא יהיה בהם נגף שהמנין שולט בו עין הרע והדב' בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד אשר מדבריו ז"ל למדנו היות הדבר הזה מיד ולדורות והענין השני למדנו בתחבולת נתינת מחצית השקל ימנו השקלים ולא ימנו בני האדם והשלישית שבשמנה אותם במדבר סיני במספר שמות לגולגולתם גם שם היה ע"י השקלים שלא יתקן שום מנין כי אם על זה האופן והרמ"בן ז"ל נטה לזה הדעת גם כן וטען מהרי"א על דבריהם ז"ל ראשונ' למה לא צוה בפירוש על מניינם ע"י השקלים אלא אמר כי תשא בלשון רשות כשתרצה לקבל סכום מניינם ולא חייב במנין עתה לקחת השקלים לאדנים וכבר הרגיש הרמ"בן ז"ל בזאת הטענה ואמר ולא הוצרך להאריך עתה ולומר ועתה תשא ראשם ונתת הכסף על עבודת אהל מועד כי הדבר מובן מעצמו שימנה עתה ואתה רואה שאין דברים שהדברים שיבחר הש"ית יצוה בהם בפירוש ואשר שנה יזהיר בפירו' אם כן למה לא צוה שלא ימנה נגול' לגולגולת בשום זמן עד כאן: ולע"ד שהדין עם רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל שאמר שפי' הכתוב ואמר כי תשא את ראש לשון כולל לכל פעם ופעם כשתרצה לקבל סכום מניינם שיתנו איש כופר נפשו לה' ופו' ובסוף הענין אמר ולקחת כסף הכפורים כו' ונתת אל עבודת אוהל מועד לאדני' כדפרש"י ובזולתו יכתן לעבודת אוהל מועד ולקרבנות אם כן מה צורך יש להזכיר ולומר שימנה אותם ויקח מחצית השקל

דאדרבה לשון כי תשא עדיף שמשמע בהווה וגם בעתיד כי תשא את ראש וכו' זה יתנו תמיד ולא פירש בענין המדבר שהיה ע"י שקלים כיון שאמר כאן כי תשא · ואמר שם לגולגלותם רמז למחצי' השקל דאל"כ לגולגלותם מיותר כיון שאמר במספר שמות · עוד טען מהרי"א ז"ל שכיון שהיה למונים המצות שימנו זה המנין לא תעשה שלא ימנה לגולגולת ובעשה זה יתנו כל העובר וכו' עד כאן ואני' זו טענה שכיון שלא בא לאו בפירוש אל תמנם אחד אל אחד אלא ע"י שקלים אם כן אין כאן לא לאו ולא עשה כיון שלא נאסר זה מצד איסור אלא מצד סכנתא דחמירא סכנתא מאיסורא אם כן אין לו שייכות לא בלאוין ולא בעשה המדברים באסורין אל המצות הנפשיות · עוד טען מהרי"א ז"ל מלשון כל העובר על הפקודים שמשמע שנמנו ישראל ממש כלאן אבר תעבורנה ע"י מונה שזה מורה על ישראל עצמם שנמנו עד כאן ואין זו ראיה שהיו עוברים ובהעברתם זה אחר זה נותנים המחצית השקל וכן רש"י ז"ל דקדק לשון כל העובר דרך המונים להעביר המונין וכו' וגם חז"ל דרשו ברבה כל העובר לשון עביר' על מי שחטא ועבר בעגל שיתן זה ולהכי אמר לשון העוב' ואין כאן קושי מלשון העובר שיורה שישראל עצמם נמנו ולא השקלים וגם בזה נסתלקה הטענה הרביעי' שטען מהרי"א ז"ל שאיך יאמר הרב שהיה ענין השקלים התחבולה והערמה להנצל מהנגף והפסוק מוכיחים שהיו על צד התרומה והמעשר לתכלית העבודה האלהית עד כאן וכמו שאמר מובן שבדבריו כן הוא האמת שהיא עבודה אלהית לאדנים כמו שזכר רש"י ז"ל באופן שלפי שעה היו בה שתי תכליות האחד ההצלה מהרחקת נזק המגפה והקרבת תועלת האדנים · וככרה על העגל כמו שזכרתי בכל העובר על הפקודים לחז"ל · והטענה החמישית ממה שכתוב בפ' במדבר סיני במספר שמות לגולגלתם שמורה שנמנו לגולגלתם ולא בשקלים עד כאן כבר פי' רש"י ז"ל שם כמו שהביא מהרי"א שע"י השקלים וז"ש לגולגלותם שכל אותו הדבר הניתן לגולגלותם שהיא מחצית השקל בשקל הקדש ויתיר לגולגלותם יתייב ויכריח כן · ומה שנסתייע מהרי"א ז"ל מלשון במספר שמות אין זו ראיה מספקת וכבר דקדקתי לשון במספר שמות לשנמנו אחד לאחד · עוד טען שאם כן לרש"י ז"ל חטא שאול שמנה אות' בבזק ובטלאים ולא נתנו מחצית השקל עד כאן וזו אינה טענה שעיקר המצוה הנוהגת מיד ולדורות הוא מציאות שלא ימנה אותם לגולגולת אמנם חיוב מחצית השקל יהיה לפי שעה לאדנים ולקרבנות ולכך לזה העשיר לא ירבה וכו' אבל לזולתו אין חיוב במחצית השקל אלא שלא ימנם גולגולת ואפי' בבזק או בטלאים יחפץ למנותם ולא יהיה בהם נגף והיה הענין הזה פרטי בחיוב המחצית השקל לכפר על העגל וכמ"ש חז"ל בתנחומא לפי שחטאו בחצי היום לכך יתנו כופר נפשם מחצית השקל · ובזה יתיישב גם כן הטענה השביעית והיא שטען מהרי"א דאם כן למה בכל הפעמים שנמנו הלויים לא נמנו ע"י שקלים ולמה לא חשש בהם מעין הרע עד כאן כי אין העין הרע שולט אלא במקום שיש עון רע ולזה זרעיה דיוסף לא שלט בו עין הרע מצדקות יוסף שלא נהנה בעין שלו מן העבירה ולכן הלויים שלא חטאו בעגל לא הוצרכו ליתן מחצית השקל שהם לא חטאו בחצי היום בישראל כי בושש כי בא שם ולא עברו על הפקודים עשרת הדברות שהמודה בע"א כופר בכולם והם עשרה וכנגדן מחצי' השקל עשרה גרה כי עשרים גרה השקל והמחצה עשרה וכמו שאחז"ל · והנה כל דברי רש"י ז"ל הרומה מדברי חז"ל מיוסדים על אדני האמת והצדק · ובפ' הרואה אמרו אם ה' הסיתך כי אמר הקב"ה לדוד מסית קרית לי חייך שאני מסיתך בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי תשא את ראש בני ישראל ונתנו איש כופר נפשו וכו' שסת ה' את דוד ואמר לך מנה את ישראל ויהודה כיון דמנינהו ולא שקל מניהו כופר מיד ויתן ה' דבר בישראל ע"כ · ומהרי"א ז"ל אמר ידעתי שאין כאן מצוה כלל לא עשה ולא לא תעשה וכ"ש שלא היה זה לדורות אבל אמיתת הענין בג'הקדמות הא' בהיות משה שר צבא ה' ובהקותי ליכנס לארץ עוד מעט להלחם באויבים נכספה גם כלתה נפשו למנות את ישראל ולדעת מניינם כמו שעושים אנשי הצבא שרי החיילים · וכבר זכרו חז"ל שהיה המנין בעם מתוך חיבה כשיצאו ממצרים מנאם כשנפלו בעגל מנאם לדעת מנין הנותרים · כשבא להשרות שכינתו מנאם וכו' עד כאן תורף הקדמתו הראשונה ומחילה מכבודו שמשה ע"ה לא עלתה על לבו כך כי לא יפנה אל רהבים לעם רב בדרך שרי החיילים הלוחמי' ברוב עם הדרת מלך כי לה' הישועה וכבר זכרנו דעת המפרשים ז"ל שזה היה חטאו של דוד המלך במנין ההוא ששם בשר זרועו ורב עם ולכן החל הנגף ואם כן איך יתכן שמשה ע"ה יתן אל לבו זאת ועוד כי דבר ה' היה אליו וידבר ה' אל משה לאמר כי תשא את ראש ולא עלתה על לבו כי לא היתה העת ההיא עת כניסת' לארץ עדיין · ומה שעשה מהרי"א סעד לדבריו מדחז"ל כשנפלו בעגל מנאם לידע מניין הנותרים וזוהי סתירה למ"ש הוא ז"ל שהיה המניין הזה כדאשי החיילי' המונין לדעת מספר אנשי מלחמתם · עוד הקדים מהרי"א הקדמה שנית שהזק עין הרע כמו שכתב הפלוסוף שיוצאים מן העין קצת אידים מהמותרים אשר ידחם הטבע וזה מהאיש בעל נפש הרעה אותם האידים יפעלו המוכנים לקבל אותו הפועל עד שיתכן שימיתו אנשים בהבטת' וזהו סיבת הנגף המגיע מן המנין והוא מבואר שהעין הוא האבר היותו מזיק בזה להבטתו הארסיית וכמו שזכר מהאפעה שימית כל אדם בראותו פניו וכתב החכם שהמראה החדשה אם תסתכל בה אשה בעת וסתה תראה בה מיד כתם דם ישאר רשומו זמן מוחם וכן יזיק העין בכל שאר הדברים הנראים אבל ההזק היותר עצום הוא כשתהיה ההבטה אל פני הנראה ויכנס ארסיותה בעיני הנרא' ובאזניו ומהאף ומהפה שיכנס ההזק משם אל המוח ולזאת הסיבה לא היו מקפידים החכמים הראשונים אלא במנין הכנים אבל היו מונים באצבעות לפי שאינם נכונים לאותו ההזק שכן היו עושים בהטלת גורל במקדש על העבודות הנעשות שם לפי מה שנתבאר במסכת יומא שהיו מונין את האצבעות ולא היו חוששין לזה כי אין הסכנה אלא כשתהיה ההבטה בפנים כי שם מקומות יעברו האידים עד כאן · וגם הקדמתו זו בטילה מאליה שעל כרחין סגולת המנין הוא הגורם שאל"כ הנה אהרן קדוש ה' לא יתכן שיהיה לו עין הרע כי טוב עין הוא יבורך את ישראל ומשה גם כן וכמה קדושי עליון אם כן יבחרו איש נקי מעין הרע שימנה אותם · ואפי' בעל העין הרע עצמו ראוי למנות אף שלא יביט ועוד בעל עין הרע אפי' בהביא' שקלים אפשר שיביט באדם ויזיק בטבע ואם כן מה מועילה תקנה זו של שקלים ולמה יהיה נגף ולא זולתו מהחולאים · ועוד שהרי הנגף הזה של דוד לא התחיל תכף למנין כי אם לסוף תשעה חדשים שהביא יואב את מספר העם ואפי' אז לא החל מיד הרי כתיב ויך לב דוד אותו אחרי כן ספר את העם ואין אחרי אלא מופלג ויאמר דוד אל ה' חטאתי וכו' ויקם דוד בבקר ודבר ה' היה אל גד הנביא חוזה דוד לאמר וכו' ולמה נצטער דוד דבת דיבה בטל דיבה כיון שלא שלט הדבר בה כיון שהענין טבעי כהקדמת מהרי"א ז"ל חלילה אלא ודאי הענין סגולי בהמלאה המנין לחול הנגף בהשגחת משולט עין הרע בסגולה על הנמנין בזה האופן ולא ישלוט בהמנות באצבעות שהרי הוא כאילו נמנים בבזק ובטלאים · עוד הקדים הקדמה שלישית שההזק הטבעי ימשך בדבר שעושה האדם ברצונו ולא בדבר מצוה הנעשה על פי הש"י כמו שאמ' שלמה ע"ה שומר מצוה לא ידע דבר רע וכו' רוצה לומר אף על פי שעת ומשפט ידע לב חכם שהחכם יודע הוא העיתים המועילים ועיתים המזיקים וידע גם כן משפט הדברים הטבעיים המועילים והמזיקי' ועם כל זה השומר מצוה לא ידע דבר רע לא מהעת ולא מהמשפט שההנהגה עפ"י המצוה לא יגיע דבר רע ממנה וכמו שאחז"ל שלוחי מצוה אינם נזוקין לא בהליכתם ולא בחזרתם ע"כ וההקדמה הזו אמיתית אך חז"ל הוסיפו בה הנאי היכא דשכיח הזיקא שאני ולזה אמר שמואל ואיך אלך ושמע שאול והרגני והלא שליח מצוה בדבר הש"י אלא ודאי משום דשכיח הזיקא והסכים הש"י עמו ואמר עגלת בקר תקח וכו' ואם כן בטלה זאת ההקדמה השלישית לענינו שכיון שמלאך הזק בעין הרע כמו שאמר הוא ז"ל שהדבר מצוי בטבע אם כן אין ראוי לסמוך על ששומר מצוה לא ידע דבר רע היינו דווקא היכא דלא שכיח הזיקא לו שאין יכולת במצוה לבטל הטבע אבל אין ראוי לאד' לסמוך על הנס · עוד למהרי"א ז"ל מתוך ההקדמות האלה שלשה ביאור פסוקי התורה כי לפי שהיה חפץ משה ע"ה לדעת סכום מניין ישראל כראשי ושרי החיילים כמו שנאמר בהקדמתו הראשונה · והיה המניין בפני האנשים מסוכן מאד להזיק עין הרע כמו שאמר בהקדמה השנית אמר הש"ית למשה אתה תצטרך כסף הרבה לעבודת המקדש הנה איעצך דרך ישר שתאסוף בו כסף הרבה והוא כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ולשון כי תשא אינו כמו שפי' המפרשים כאשר תשא אבל כי במקום הזה הוא מלשון הסבה יאמר בעבור שאתה המנה כלומר שתחפוץ ורצונך למנות עתה את ישראל לפקודיהם הנה איעצך עצה טובה והיא שיתנו כל איש מהם כופר נפשו לה' ולא היה זה על צד התחבולה כרש"י ז"ל כי אם על צד הצדקה שאחר שהם עתידים להמנו' כדי שהאל יגן בעדם מהזיק עין הרע ומהמגפה הבאה ממנו יתן כל אח' כופר נפשו לה' והצדקה תציל ממות כי אעפ"י שתמנה אות' לגולגלותם לא ישלוט בהם עין הרע בזכות הצדקה וכאומרו שני פעמים באמת יורה שהם עתידים לימנות לגולגלותם כל אחד ואחד בראשו וכמ"ש זה יתנו כל העובר על הפקודים וכו' שלא יהיה בהם נגף בזכות הצדקה ויהיו אותם השקלים תרומה לה' וז"ש ונתת את כסף הכפורים כו' לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשותיכם אמר שיתשכו שני העולות שבזה הכסף תושלם עבודת המשכן וז"ש ונתת את כסף הכפורים וכו' והשני שיהיה לזכרון לכפר על נפשותיכם שינצלו מהנגף מהמניין ולשניהם רמז תרומה לה' לכפר על נפשותיכם ולזה שהעשיר לא ירבה לפי שהיו השקלים ההם צדקה והנהגה מועילה להצלת נפשם כאמור וחייה' ולהיות

כמס ובמס · כהם כפלים ובהם שני כתלים הרי מרבעה כפלים וכן מוזר וכופל את הכפילה עד מאה פעמים כמלאת ברכתו של יוחב יתירה על של משה שאמר כאן שש פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן מרובה ושל יוחב מיד שנאמר בה ועיני מדוני המלך רואות : הגד ולהליעזר · התחיל בבני גד לפי שהם גבורים וקשים ממר הנועז וילחמו בי ויעכבו על ידי : ואל ארץ תחתים חדשי · מקום ייסוד חדש שהוכלוסין מועטין לתוכו בתוך כך יתחדש דוד ויפלח שלים שיחזור בו : דגה · בבני ן. יען · שם המקום : מספר

רלבנ

את דוד למות לומתם שהם היה זה כן לא היה אשם לדוד על זה ואין ענשהו ע"כ הש' בזה העובש הנפלא הלהבי ללא על מוחת השמחה יוחבת לש"י בתוכן כולל לפי שהוא הסבה בכל מה שיתחדש על הגד ואחר ואחי אשם לבן תדגיך כאשר דבר יי' לא לתם שלחתם לחובי הגם כי הלהים ואשמר שוב כי היה גם כן הש' סבה מה שזוחת השמח' וזה כי להשגיחתו על דוד היה הש' מסיר מדוד זאת התשוק' לולי כעסו על ישראל · והגלחה בעיני שהיה לחכו ויסת את דוד אשר והגלען בו ויסת לבו את דוד לאמרו ותכל דוד שהוא חש' ועניני ותכל כשם דוד והנה החטא היה זה המספ' לפי מה שחשב פי זה יוב' על שדוד היה בשר שם זרועו בנשיאת על דוד העם ולא היה לחוי שיבטח כי חם בשם יש' לבבו ושוב כי התורה

לותה שבקשוד לותם יתנו לים כפר נפשו לאמנ' מה שיתנו לו ולא יהיה בהם נגף בפקוד לותם כאמו שבאלהנו בפרשת כי תשא :

להלך

בלי יקר

ל"ל שהמניין נעשה שלא לצורך והכרחה לא יגונה שאין זה אלא רשות בלבד וגודה לא לבטוח בריבוי העם ומה"ר יסור לבני · ואשר אני מחזה לע"ז בזה הוא מיוחד על הב' מהמרים של מז"ל הש' ת"ש בפ' הרואה אסס' המתיחך בי אמר הקב"ה מסית קרית לי תיך שאני מסיתך בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי תשא את ראש וכו' ונתנו איש כופר נפשו ויסת ה' דוד ביון דמניהנו ולא שקל מיניהו כופר מיד ויתן ה' דבר בישראל אשר פשע המלאך הזה מורה היות העונש על שלא נתנו כופר · ובמלאך מז"ל הכוכר בהנחומת פ' כי תשא רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא אמר כל זמן שבמנו ישראל לצורך לא חסרו ושלא לצורך חסרו וחיינו כמים על ידי דבר אחר ולא לגלגלותם ומה שהזכיר המלאך בפ' הרואה כיון דמניהנו ולא שקל מיניהו כופר מיד ויתן ה' דבר בישראל הייתי לפי שהיה היעוד בעונש דוד שיעשה לפי דבר תינוקות של בית רבן והיינו שימנה לגלגלותם ל"ת עניין המניין במה שלא נתן כופר שלא כיון למניהנו ולא שקל מיניהו מיד יהוע שעתידה המגפה בהם ז"ס מיד ויתן ה' שהיו הכוונה שמיד נגפו ולא אחר מיד על שנתן לבו ל"ת מיד שעתיד לבא מגפה בהם כי זה פשוט ואין הכי נמי שגם היותו שלא לצורך גרם מגפה וכמו שהרחיב בזה בס"ד בפי' פ' ויך לב דוד וכו' ושם שהאמר תנחומא לאמר שהשני עניינים גרמו להאחד לאמרו רבי יוסי בן זמרא כל זמן שנמנו ים' לצורך לא חסרו ושלא לצורך חסרו וכתי כדפסיק ותכי כל זמן שנמנו וכו' חיינו לפי' בתחת שקלים שצריך גם כן היותם לצורך והיינו למסיק בהנחומא ולו' ונתנו הים כופר נפשו לה' בימי משה ולא יהיה בהם נגף בימי דוד ולא לומר שגם זה גרם המגפה בימי דוד מה שלא נתנו הים כופר נפשו שהלו כתנו ע"י שקלים זכיונה לא היה בהם נגף בימי דוד שבימי דוד היה לריך גם כן שיתנום ע"י שקלי' כדי שלא יהיה בהם נגף ולפי' היה בהם לצורך לא כאשר לא נתנו שקלים ולא היה לריך בימיהם היה הנגף · ולהיות דוד ניסת ונעשה מהפי"ת בחטאו אשר קרא לעם יתברך מסית לקיים בו מה שקרא מסית ויסת את דוד למנות את ישר' לגלגלותם ללא צורך ולזה לא חרה לף ה' בו מיד כשגולת המניין הגורם בהשגחת הפי"ת להחל הנגף אבל נתן לו הבחירה מהרעב ומלחמה ודבר כיון שהיה מוסת במעשיו · ויוחב גם כן הוסת ושעה בחנות לותם בלי שקלים לו בזה לא שלחים לך בחינת ללא צורך נתן לב לבנו כמ"ש והלהוי המלך למה יחקן בדבר הזה שלא שלח קבל דבריו כמו שיבנה · זהו הכלל"ע דבוכוח הזה ועמוד עליו מתחילתו ועד סופו מיבוחת מהרי"ח ז"ל והתוכחו עמנו כי צריך מיתנו בו · מעתה נבוח לל ביותר הפסוקים אחד לא' למנות ביאורו :

ויוסף לף ה' לחרות ביסראל הכוונה כי להיות חמשה טעניס ומחתיס לפניו יתברך מפחית לף והמיה לקף הזמר ומלינו שבד"ה כתיב ויעמוד שטן על ישראל ויסת את דוד למנות את ישראל ולמד ס"שום מהמפורש שלא כתב כאן ויסת ה' את דוד אלא ויסת את דוד ויחוד ל לף הנזכר בתחלת הפסוק ויוסף לף ה' לחרות ביסראל ומה שעשה לף הזה הוא שטן ויסת לף הזה הנזכר את דוד מהם כו' ולהיות שהיה ביסראל ליחה מעה נפתר כדברי הר' דק ז"ל הנ"ל או מפורש כדברי מהרי"ח ז"ל במה שאטתו בדוד שאמרו אין לנו הלק בדוד ולא נחלה בבן יסי אנשי בעניו שבע בן בכרי אז נזלתו מהתעלים שהיה ביסראל הוא גרם להסית דוד החיבו במה שקרא בס"ת מסית הש' ה' הסיתך בי לגלגל חובה זו על ידו וזהו שאמר ויסת את דוד לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה ונקדוק לזה בהם היתה הכוונה מהשטן שגרם להסית את דוד לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה ונקדוק לזה כתב מהרי"ח ז"ל אלא בכוונה מתחלפת דוק ותשכח ועשה הר"דק כאשר לעיל :

ויאמר המלך לל יואב וכו' : ולע"ן לדקדק סימן זה על שר החיל למה כי ידוע הוא ידי שיאמר ויאמר המלך לל יואב שיש כח כו' וגם לו' המלך כו' ולשון שוב נא בכל שבטי ישראל ונראה במה שלח"ל בפסיקתה ויחזק דבר המלך ל יואב ס"ל דוד או לאתה מלך ואני שר צבא או לאתה שר צבא ואני מלך כיון שראה כן יצא שלא בטובתו הלך לשבט גד אמר יודע אני שם קיים שמה יזדקו הלי מבנים ונמצא הדבר בטל לף על פי כן לא שייעה השניה לאחר כך הלך

ויוסף יו' · ו"ו זו לתחלת הלבורי' ולא לתוספת דבר וכמוהו וי"ן רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע : לל העם · כתרגומו על עמא : ויעברו את הירדן מעבר לירדן התחילו למות וכשעברו הירדן הגו בערוער : ימין העיר · ממון לעיר ושם הסכימו בחוזה מקום יעברו למות ולותו המקום שהגו בו היה בתוך הנחל וזהו שאמר לאשר בתוך הנחל : הגד ולהליעזר · כתרגומו דבגו מחלקו דבשבטא גד ולהליעזר וי"מ הגד מעניין מלא על כל גדותין : ולל ארץ תחתים חדשי · ת"י ולמרע' דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא · חדשי מקום ישוב חדש : דגה ינן · לגן ינן כן היה שם המקום דגה מלעיל והכ"ן רפה : וסביב לל לילון · כתרגומו דמתתן למהתר לגילון : מבאר לורי מבאר שהיה בגיא לילון : ויוסף כ' הלוחי שיסתכנה זש ויוסף לף ה' וגו' שזה יהי' שכנה לפתח מספר בני ישראל ל ויוסף' מלהיך שתשוה ויוסף כ' בלשון עמים ו"ש כן בין ויוסף לתת לותם נחלה בתוך ארץ כנען ויוסף כתיב לותם בהוספה ו"ש ב' לגליעד :

מנחה קטנה

ויוסף וגו' אחר שסנה לו' גבולו ויהי גבולה הזכר כאלו ייחס דבר מה שבגמון אל גבולות אחרים ואחלו על ידי שהם נכתבים ואלו אינם נכתבים בתשובה ואלו היה שייך שנוי בזה כתיב שנים עשר אחין עבור שם לאומים בין כך למספר כך סוף בין אלוש לגבור ואחדנה יאמר בכורת נבורות ב' בתשובה הנשמעת ב' אחים אלופי שם ואש"כ נשבע בתחלה פסקיתו ה' לאמתת שמו תשובה רעה שם ישראל בחילו בפרט יש שם ישראל רבים לו מספרים בענין תשובה בתלמוד כי בדרך אחד הוא רעה לילך מוליכי מותו : ויוסף כ' הלוחי שיסתכנה זש ויוסף לף ה' וגו' זה יהי' שכנה לפתח מספר בני ישראל ל לויוסף' מלהיך לא היה שם לאחד מהם עמים וש"ב נראין ויוסף כתיב הוא נראין ויוסף כתיב הוא הוספה ו"ש ב' לגליעד :

מסרה

הגלעדה ג' בקריא' וסימ' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדה · ויבאו הגלעדה ואל ארץ · להצי המנשה גלעדה : וסביב ב' למשכן יהנו · וסביב אל ציזון :

ויאמר יואב וכו' עיין רש"י ז"ל והוא לח"ל ועיין הרד"ק ז"ל : ולעד"ן שכמו שמשה ע"ה כשאמר לגלי תגותיכם יוסף עליכם ככם הלף פעמים לאמרו חז"ל שאמרו לו קבלה היתה נותן לברכותינו לאמר להם זו מצלי מלבד מה שיבדך אתכם כאשר דבר לכם עד כאן כל"ע ביואב נתתכם בדבריו במה שאמר ויוסף ה' לליך וכו' בו"ו נוספת כלומר להו לגרוע מברכת הלבות בחתי לגלח להוסיף על הכל ועל מה שאמר משה יוסף עליכם ככם הלף פעמים על לותם הברכות הרלבות לבי מוסיף עוד ולו' שיהיו מלה פעמים הלף ז"ש ויוסף בו"ו מוסיף על הברכות הרלבות ויוסף ה' לליך על העם כהם ביחיות וכהם בכמות על המלה פעמים שברכם משה נא יהיו וכהם מלה פעמים עוד אפשר שבאומרו ויוסף ה' לליך רומה לומר מאשר ברכו ע"י משה יוסף עליכם ככם הלף פעמים שבירך כן על העם בכתוב בתורה ז"ש ויוסף ה' לליך על העם כהם כמו שביעד עתה בני לומר ומוסיף שבהם מלה פעמים על הלף פעמים שבתברכו ומדוקדק בזה תיבת על העם שלא לומר על העם לרמוז על מה שנתייעד בשר על העם מלז ומקד' עתה יוסף כהם מלה פעמים ושיני לדוני המלך רואני שעיניך בריות בחשבון הרבים ולא יזיקו כי טוב עין הוא שלימו מספקל בדב' הלישוי הוא יברך בכל לאשר יפנה שם והחושה במראית העין בכל לאשר יפנה יראשיע זה נאמר אל הלחם לת לחם רע עין כי הוא כסם ממית לא כן הלים הזלם כמ"ש הרלשונים בפסוק עיניך בריכו בחשבונכי ישלו ברכות אבי' בדבר המהי זהו שלמ' בחשבון וכן ישלו ברכה בדבר המפורסם על שער בת רבים הבלתי סמוי מן העין ולומר והדוני למה חפץ בדבר הזה בא עליו מהלך השני שלמרו בתנחומא שכשנמנין שלא לצורך יתמר הנזק לבל לא יהיו לבו ממניין הגולגלת עלמה כי זה ניסת דוד וגם הוא יואב הוסת ג"כ כי הוא ית' ליבד חכמי, ומשיכם יחדיו לאחר והעתם שכל זה ולאמר ואדוני המלך לרמוז אל טעמה שלאמר בדברי הימים ז"ם והדוני המלך רואה לומ' הילו היו שני מלכים בישראל היה לודק המניין לדעת מי הוא אשר עמך אבל מלאמר שאדוני הוא המלך בכלל העם שכול' עבדיים לו והוא המלך בהם אם כן למה הנקד בדבר הזה עד כאן לשונו :

ויחזק דבר המלך וכו' רמוי לדקדק לומרו גבי יואב אל שרי החיל על ויצוד קשה לומרו לפני שהיה לו לומר מלפני ונראה במה שכתב זכרתי בפסוק ויאמר המלך חוזק הטעם, ודבר קשות אל יואב במה שאמר ודבר ליואב אם לבי מלך לירי תשיב דברי לקבר והתה שר לצבא רומה לבטל דברי וקייס דבריך אם כן התה המלך ואני שר הצבא והמלך שכל דבריו הין אל יואב אבל נפלו גם כן על שרי החיל ול"ת אל יואב שהיו בעצם שהגיעו על שרי החיל ול"ת לשון על ויצא יואב וכו' כלומר שלא כמעט בנשיכה ובעברה במבין ז"ם ויצא יואב ואמר לפניו המלך שהיה לו לומר מלפניו לומר שהיה מורהו ואתיתו עליו דומה על יואב כלילו תעיד עומד לבני המלך מהכיעם שהתכעם עליו ודבר הליו קשות כמ"ש ויחזק דבר המלך ועכ"ז יצא את העם הקשה התיל, כגד וכלן כנזכר לעיל בעם חז"ל בפסוק ויאמר המלך כו' ומכו גד וכן תחילה ולאחר כך את ישראל ומהרי"ח ז"ל למד מכאן דרך ארץ שהעבדים הנמנים בראותם בידיהם דבר שלהיו הגון ראוי שיאמרו אליהם חטאם ופשע בלשון זרכה ולא יפארו לאהוביו, בדבר עכ"פ יעשו מלותם כי הוא יואב יעץ לדוד כראוי ובמחנוכם עשה מיבוחו :

ויעברו את הירדן וכו' עיין רש"י ז"ל והוא מהו"ל כנ"ל מבחם בגד כל שבט גד ומה שפרט גד ולא הזכיר כאן בני ראובן רמז שלהיו, בני גד יהיר לשים בהר להתיל מהם חולי ויבואו וכו' הגלעדה וכו' עיין הרד"ק ז"ל : **ויבואו** מבאר לר וכו' עיין הד"ק ז"ל · ולע"ן לפשר שאמר מבאר לוי על עיר לוי שהוא לשיון מזכר בפסוק הקודם ואין זר שלור מהעיירות נקראת לוי על שם שהיתה יושבת בגלעד : **וישובו** דבל להדיבו' דוד לוי לא שוב נא בתחילת כעמו בעיניו

ט' מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל
י' שֹׁלֵף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת
אֶלֶף אִישׁ׃ וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ אַחֲרֵי־כֵן
סָפַר אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה
חָטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה יְהוָה
הַעֲבֶר־נָא אֶת־עֲוֺן עַבְדְּךָ כִּי נִסְכַּלְתִּי
מְאֹד׃ וַיָּקָם דָּוִד בַּבֹּקֶר וּדְבַר־יְהוָה
הָיָה אֶל־גָּד הַנָּבִיא חֹזֵה דָוִד לֵאמֹר׃
הָלוֹךְ וְדִבַּרְתָּ אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה
שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ בְּחַר־לְךָ (כ׳ מל׳)
אַחַת־מֵהֶם וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ וַיָּבֹא־גָד (י"ד פסוקים לך לך)
אֶל־דָּוִד וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ הֲתָבוֹא
לְךָ שֶׁבַע־שָׁנִים ׀ רָעָב ׀ בְּאַרְצֶךָ וְאִם־
שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נֻסְךָ לִפְנֵי־צָרֶיךָ וְהוּא (ג׳ וחס׳)
רֹדְפֶךָ וְאִם־הֱיוֹת שְׁלֹשֶׁת יָמִים דֶּבֶר
בְּאַרְצֶךָ עַתָּה דַּע וּרְאֵה מָה־אָשִׁיב
שלחי

חוּשְׁבַּן מִנְיַן עַמָּא לְמַלְכָּא וַהֲווֹ יִשְׂרָאֵל
תַּמְנֵי מְאָה אַלְפִין גְּבַר גִּבַּר שְׁלִף
סַיְפָא וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ מְאָה אַלְפִין
גִּבְרָא׃ וַחֲשׁ דָּוִד בְּלִבֵּיהּ בָּתַר כֵּן
דִּמְנָא יָת עַמָּא וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ
חָבִית לַחֲדָא דַּעֲבָדִית הָדָא וּכְעַן יְיָ
אַעְבַּר כְּעַן יָת חוֹבָא דְעַבְדָּךְ אֲרֵי
אִסְתַּכְּלִית לַחֲדָא׃ וְקָם דָּוִד בְּצַפְרָא
וּפִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִם גָּד
נְבִיָּא חָזוֹיָא דְדָוִד לְמֵימַר׃ אִיזֵיל
וּתְמַלֵּיל עִם דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲדָא
מִתְּלָת אֲנָא רָמֵי עֲלָךְ בְּחַר לָךְ חַד
מִנְּהוֹן וְאַעְבֵּיד לָךְ׃ וַאֲתָא גָד לְוָת דָּוִד
וְחַוִּי לֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הֲתֵעוֹל לָךְ שְׁבַע
שְׁנִין כַּפְנָא בְּאַרְעָךְ אִם תְּלָתָא יַרְחִין
תְּהֵי עָרִיק קֳדָם סַנְאָךְ וְהוּא רָדֵיף לָךְ
וְאִם מֶהֱוֵי תְּלָתָא יוֹמִין מוֹתָא בְּאַרְעָךְ
כְּעַן דַּע וַחֲזִי מָה אָתֵיב שלחי

הלוך חד מן י"ד פסוקי׳ אית בהון לך לך וסי׳ חלילה לך מעשות · עם אשר תמצא את אלהיך · ויאמר עשו יש לי רב · והיה כי יביאך · ושמעת ישראל ושמרת · לא תטע לך אשרה · וכתבת עליהן · למען הקים אתך · בחר לך אחת מהנה · וחברו דד"ה · מה אעשה לך אפרים · אם גנבים באו לך · מה יתן לך ומה יוסיף · כל הארץ ישתחוו לך :

רשי

מספר מפקד: אם מספר למה מפקד שני אנפיראות עשה גדולה וקטנה אמר הראנו את הקטנה ואם יקצוף הראנו את הגדולה לכך נאמר מפקד לשון חסרון כך נדרש בפסיקתא: ותהי ישראל · חסר כאן נקבה: שמנה מאות אלף · ובדברי הימים הוא אומר אלף אלפים ומאה אלף בהגדת אמוראים מצינו אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוספי׳ כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נימנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימין לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומ׳ שבט לוי אינו נמנ׳ במניין שאר שבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימין דיו שנחסר וכלה בפלג׳ בגבעה · ובשלשים ושתי׳ מדות דר׳ אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי שנינו כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף וכתו׳ אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהוד׳ חמש מאות אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ג׳ מאות אלף מה טיבן בא הכתוב השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבו׳ ושרי האלפי׳ והמאו׳ ושוטריה׳ המשרתי׳ את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדשו לכל חדשי השנה המחלוקה האחת כ"ד אלף מלמד שאלו ג׳ מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכין לימנות כיצד עשרים וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים נשתיירו שנים עשר אלף הן הן נשיאי ישראל : שלש אני נוטל עליך · אחת משלש וכן בשתי׳ תתחתן בי היום באחת משתים שלש אני נוטל עליך כנגד שלש שהטלת על שאול כי אם יי׳ יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמ׳ ירד ונספה: צר לי מאד · הקטנה שבהם קשה מאד :

נפלה

רדק

את מספר מפקד העם · כתרגומו ית חושבן מניין עמא והוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב לבכות כהרי כחלי דבש וחמאה: ותהי ישראל · ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדים: שמנה מאות אלף איש חיל · ואיש יהודה חמש מאות אלף איש ובדברי הימים ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף מצאנו בהגדה אמר רבי יהושע בן לוי הכתובי׳ מוסיפי׳ כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימין לא פקד בתוכ׳ כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומ׳ שבט לוי אינו נמנה במניין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעל׳ ובנימין דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי׳ פסוק זה ולוי ובנימין לא פקד בתוכ׳ בכאן היה לו לכתוב אותו לא בדברי הימי׳ כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדברי הימים לא נתן טעם ובשלשי׳ ושתי׳ מדו׳ דרש רבי אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישי׳ זה את זה יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומ׳ ותהי ישרא׳ שמנ׳ מאות אלף ואיש יהוד׳ חמש מאו׳ אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ג׳ מאות אלף מה טיבן בא הכתוב השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת כ"ד אלף מלמד שאלו שלש מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכין להמנות כיצד ארבעה ועשרים אלף לשני׳ עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים נשתיירו י"ב אלף הן הן נשיאי ישראל והשליכם הכתוב מכאן וחזר וכללן להלן וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף ואפשר שאותם שלשים אלף אלו מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהודה לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה או היו באותו שבט רוב החוטאים · ובדרש עוד שני פתקי׳ עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם יקבל הוא את המועט טוב ואם לאו אני נותן לו את המרובה: ויך לב דוד אותו · כתרגומו וחש דוד בליביה כלומר חשש על העון שעשה שיקרהו עונש בזה לו ולישראל והכה לבו אותו בעבור זה כלומר הוא׳ וחרד לבו ונתחרט ובקש רחמים מהאל שיעביר עונו: אחרי כן ספר · אשר ספר וכמוהו רבים: ויקם דוד בבקר · לא שכב לבו בלילה וקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר יי׳ שנגלה אליו בלילה: חוזה דוד · כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו היו אדבר הב"ה עם דוד ואע"פ שלא נכתבו מנבואותיו אלא זאת: ודברת אל דוד · כשהיה חוטא היה אומר אל דוד וכשרצה לבנות הבית אמר לך ואמרת אל עבדי דוד: שלש אני נוטל עליך · כתרגומו חדא מתלת וכן אמר בחר לך אחת מהם ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירות לפיכך כתבה ג"כ לשון נקבה: שבע שנים · ובדברי הימים שלש שנים לא אמר לו אלא שלש אלא מה שאמר שבע לפי שזה העניין היה אחר שלש שני רעב שהיו בימי דוד שנה אחר שנה והנה אם יהיו עתה שלש שנים אחרים הנה היו שש שנים והשביעית אע"פ שירד בה מטר לא תמלט בלא רעב שנה שתבא אחר שש שנים רעב ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה להם לחם בשביעית: והוא רודפיך · שלא יהיה לך תקומה מפניו צריך שיכירו הכל כי מאת האל הוא והוא רודפך :

נפלה

מנחה קטנה

מספר מפקד העם הנה כפי שכתבנו למעלה שהסתה באה לדוד על שסיפר גבוריו וכאילו הוא מתגאה לאמר גבורת אנשי שאו לי את החיל וכו׳ ע"ש וכיון שראה יואב שלא מנה דוד כל גבוריו רק קצתם אמר וגם יואב לא היה מן השנוים ע"כ אמר ודאי לא יהיה הנזיקה כ"כ חזקה על ידי שימנה כל ישראל בלי שיור דבר כיון שסק"כ שם משלם מדה כנגד מדה וכשם שדוד לא מנה את כל גבוריו כך הוא לא מנה כל ישראל כדי שלא תסי׳ הדבר חזק כ"כ · וז"ש ויתן יואב את מספר מפקד שעם ירצה כיון שהיה יואב שלא היה מן השמנים וראה שלא מנה דוד כל גבוריו ע"כ מנה לבו פתח שלא לעשות מנין מכוון אלא בפקידה וחסרון כדי שלא יהיה מנין שלם: ויך לב דוד כשמנה ישראל היה הסתה ע"י לב רע זה היצר הרע בגרועבשי ויך לב טוב של דוד לסתחרים ולהתודות לפני ה׳ ע"כ לא אמר לבב דוד כי אם הלב טוב לבד: חטאתי מאד אשר עשיתי וגו׳ אמר זה לתקן אשר עוית שקרא לה׳ מסית ועכשיו שהסית ה׳ לבו תלם הדבר בעצמו ולא בהסתת ה׳ וז"ש אשר עשיתי ובקש ע"כ להעבר את עונו: נסכלתי כי אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות:

כלי יקר

יואב קיים בשוטטו בארץ ובהתהלך בה הפי׳ אל מקומות שלא עלו על לב בארץ תחתים חדשי מקום חדש כנז"ל והכל להאריך זמן אולי יתנחם דוד וזהו ויבואו מקצה תשעה חדשים כו׳ ואמר מקצה ולא אמר מקץ לרמוז שמקצת התשעה חדשים היה מספיק אלא שהיה מתנהל לאטו כאמור והוא כמו ומקצה אחיו לקח חמשה כו׳ ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שהוא לשון מקץ והדרשה תדרש ביתור הה"א ואומרו מקצה :

ויתן יואב את מספר וכו׳ בת"י את מספר מפקד העם אם מספר למה מפקד ואם מפקד למה מספר אלא עשה שתי אנפירות גדולה וקטנה הקטנה הראה לדוד והגדולה לא הראה לו לפיכך כתב את מספר העם עד כאן · אשר יש לדקדק בו אומרו לפיכך כתב את מספר מפקד העם שהוא מיותר דהא בהא סלקינן ובהא נחתינן כמו שהקשה ואמר אם מספר למה מפקד וכו׳ ונראה שבתחילה הקשה כפל מספר מפקד והאריך בלשון שאמר אם מספר וכו׳ לו׳ שאם הלשון החשיב הוא מספר למה אמר מפקד ואם מפקד חשיב למה אמר מספר יאמר החשיב לזה אמר שעשה שני אנפירות גדול׳ וקטנה והגדולה נקראת מספר והקטנה נקראת מפקד על שם שנפקדו ממנו רבים וחסרו ומפקד לשון חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש לזה אמר הפסוק את מספר עשאו מפקד וחסרו שהקטן הראהו ובזה דקדק בפסוק אומרו מספר מפקד מלבד הכפל דקדק הסדר שאמר מספר תחילה ואחר כך מפקד ועוד דקדק בלשון הפסוק דהיה לו לומר את מספר ומפקד העם אבל כיון שהעלי׳ מדוד המספר הגדול והרא׳ לו הקטן לפיכך כתב את מספר מפקד שמדוקד׳ הסדר ומדוקדק שלא אמר מספר ומפקד · ובמדרש שמואל ויתן יואב את מספר מפקד העם ותהי כל ישראל אלא כיון שכתבו השם כהן כנכבה · הכא את אמר ותהי כל ישראל ח׳ מאות אלף איש ולהלן את אמר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש אמור מעתה שני פתקין עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל את המועט מוטב ואם לאו אני נותן לו את המרובה עכ"ל · הרי שני המאמרים האלה יחדיו תואמים שכיון שראה יואב שהמנין שלא לצורך ושלא על צד ההכרח הבין שנתגאה ויתגאה בחשבון ולכך הקטן הראה לו ולא הגדול כדי שלא ימשך נזק כ"כ כשיעור הגודל לבב מוסכמים עם התנחומא שזכרנו למעלה בפסוק ויוסף ה׳ וכו׳ · ועם שיטת הרמ"בן ז"ל הסבית והיא היא להרלב"ג ז"ל ומהרי"א ז"ל כנז"ל · ויובן בשני המאמרים האלה למה נתן יואב הוא בעצמו המספר ולא על ידי שר החיל מחייליו שאולתו לא מלאו לבו להפר דבר המלך להראות לו המספר הקטן כנזכר במאמרים האלה · ועיין רש"י והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כביא ככל הנזכר והוסיף לקיים דברי רבי יהושע שאין כוונת הכתוב שם לומר שלא נכנס לוי ובנימין בחשבון שהרי כלול הוא עמו אבל כוונת הפסוק לתת טעם על התוספ׳ יהודה שבא בדברי הימי׳ נוסף על המספר האמור כאן ואמר שאין בדברי הימים תוספת זולת בנימין ולוי שלא פקד כאן בספר שמואל יואב להיות הדבר נתעב וכאלה אבל שם בדברי הימים ראה עזרא למנות הכל׳ ואולי המספר הקטן הוא הכתוב כאן והמספר הגדול הוא הכתוב בדברי הימים שלש מאות אלף יתרים ומה שהזכיר ביהודה בשמואל ארבע מאות אלף ושבעים אלף כמו שהזכיר בדברי הימים שלשים אלף חסרון הוא שהכתוב אינו חושש לחסרון המועט האם תחשוב שבאו ישראל למנין שלש מאות אלף בלי מספר קטן מאחדים עשרות מאות ואלפים והוא אפשר רחוק אבל לא חשש הכתוב אלא למספר הגדול · או אפשר שיואב לא כלל ירושלים במנין להיות שם דוד ולא היה ראוי למנותו לדוד אמנם שמואל עשה המנין שלם עם אנשי ירושלים ולז"א חמש מאות אלף איש :

ויך לב דוד אותו עיין הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כתב זכר הכתוב שאחרי אשר מנה את העם הכה לבו אותו והיה זה פרשה חטאו במה שהתגאה עם עמו ונחלתו ומה׳ יסור לבו שהוא העבר האמיתי ולזה התפלל אל האלהים ויאמר חטאתי מאד וכו׳ · ולע"דן לדקדק שתיבת כן מיותרת וחסרו תיבת אשר לדעת המפרשים אם כן הי"ל ויך לב דוד אותו אחרי אשר ספר את העם · ועוד קשה כפל מאד כו׳ ועתה ה׳ העבר נא את עון עבדך וקרי ליה חטא וקרי ליה עון : ונראה לפרש הפסוק הזה על פי שיטת חכמינו ז"ל שלפי שקראו לשם יתברך מסית בפסוק אם ה׳ הסיתך כי לכך נענש לטעות במניין כמלא עבירת קריאת מסית גדולה לז"א ויך לב דוד אותו לפי שהלב נושא את האדם לעשות נדיבות והיזה פועל שלם כמ"ש אשר נשאו לבו ונדבה רוחו אותו וכן בהפך לבו נוקפו ז"ש ויך לב דוד אותו על מה שדבר וקרא לש"י מסית דלבו חזי מה שנכשל ולא שב בתשובה שלימה ולזה נענש שאחרי כן מבכאת לבו אותו ספר את העם ועתה ספר הפסוק מה שהיה איך היה שהכה לבו אותו על העבר ואחרי כן ספר את העם ויאמר דוד אל ה׳ חטאתי מאד אשר עשיתי למנות את העם ונמשך לי מהעון אשר נסכלתי מאד שקראתיך מסית שהוא גרם לי זהו שאמר ועתה העבר נא את עון עבדך כי נסכלתי מאד והיינו יכולי׳ לפרש בהפך חטאתי מאד על שקראו מסית ועתה העבר נא את עון עבדך במה שעשיתי עתה למנות אותם כי נסכלתי מאד להכשל בדבר שאין התינוקות נכשלים בו דזיל קרי בי רב הוא וזהו שאמר כי נסכלתי מאד · אמנם ק"ק לפי׳ זה לשון חטאתי מאד אשר עשית כי לא היה מעשה כי אם דבור שאמר אם ה׳ הסיתך כי קראו מסית · ואפשר לישבו אשר עשיתי שעשיתיך מסית · והנכון כמ"ש ויאמר דוד אל ה׳ חטאתי מאד אשר עשיתי למנות העם בלי שקלים או בזק או בטלאים וכמו שנזכ׳ במאמר של מסכת ברכות ואותו החטא גרם לי גובה לב ברב עם והוא עון חמור להיות המנין בלי צורך כשיטת תנחומא שאילו ואלו דברי אלהים חיים כמו שכתבתי בפסוק ויוסף אף ה׳ לחרות בישראל וז"ש ועתה ה׳ העבר נא את עון עבדך כי עון גדול הוא למנות שלא לצורך שגורם הוא גאות לב ורמות רוחא ז"ש כי נסכלתי מאד :

ויקם דוד בבקר ודבר ה׳ וכו׳ עיין הרד"ק ז"ל · ולע"דן שהכתוב מודיע איך בא שעתא סבא דוד לטהר ויך לבו על שספר העם והתודה סייעוהו מן השמים לסדר הכפרה על העון וז"ש ויקם דוד בבקר וכבר היה דבר ה׳ אל גד הנביא מכוונת בעניין ההוא וז"ש ודבר ה׳ היה בלשון עבר ולא כתב ויהי דבר ה׳ אל גד ואמר חוזה דוד לפי שהנבואה של פורענות תקרא חזיון ע"ד חזות קשה הוגד לי משא גיא חזיון וז"ש חוזה דוד לאמר שראוי לאמר לו חוזה כיון שבא בזאת הנבואה של פורענות :

הלוך ודברת אל דוד וכו׳ ובילקוט ולמה שלש אמר לו שלשה דברים אמרת על שאול ה׳ יגפנו או יומו יבא או ירד במלחמה ונספה לכך שלש כנגד שלש עד כאן · והכוונה שאעפ"י שהכוון לינו אלא בשנים דהיינו דבר וחרב לא ברעב שהוא לא שאל על שאול מיתות ברעב לכך אמר ג׳ כנגד שלש כלומר אין הכוון בכל העניינים כי אם הכוון במנין לכך הוא אומר שלש כנגד ג׳ ודקדק בעל המאמר הפסוק לומר שלש אני נוטל עליך שאינם שלש אלא אחת משלש זהו שאמר ולמה שלש רוצה לומר למה אמר שלש דהיה לו לו׳ אחת משלש מלבד שנכלל באומרו ולמה ג׳ מלל העניין שלשה היו שלש ולא שתים ומשני לכך שלש כנגד ג׳ שבזה מובן לאומרו גם כן ג׳ אני נוטל עליך שהיעוד של ג׳ לשיבחר אחת מהן הוא כדי ליפרע ממנו על מה שאמר כן לשאול ומידה כנגד מידה ואפשר שכולל בכלל ולמה ג׳ שבאו שלש ג׳ דהיינו ג׳ שנים שלשה חדשים ג׳ ימים הכל שלש ז"ש ולמה ג׳ · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל ג׳ כנגד ג׳ מרדים שמרדו בדוד אחרי מות שאול בתרו באיש בושת ואחר כך באבשלו׳ ואחר כך בשבע בן בכרי וכנגד ג׳ מרדים אלו נענשו ישראל על ידי דוד והסתתו היה סיבה מסבבת העונש לישראל ג׳ כנגד ג׳ עד כאן : וזה דוחק

בלס

רדק

נפלה נא ביד יי' · וזה הדבר כמו הנה יד יי' הויה ועוד כי ברעב אע"פ שהוא ביד יי' יפלו ג"כ ביד אדם שילכו למצרים או לשאר ארצות לשבור בר ולחם אבל הדבר אין בו אלא יד השם לבד לפיכך המובן ממלת ביד יי' הוא הדבר לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא ביד יי' לבד אבל בשנים היה חרפה בגוים בנוסם לפני אויביהם ונגפים לפניהם וכן ברעב כי היו הולכים בארצות הגוי' והיו חרפה בהם וכן אומר הכתוב ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים · ובדרש חשב דוד בדעתו ואמר אם בוחר אני רעב עכשיו כל ישראל אומרים מאי איכפת לו לבן ישי על אוצרותיו הוא בוטח ויסר' ימותו ברעב ואם בוחר אני חרב עכשיו ישראל אומרין מה לו על גבוריו הוא בוטח שהם יצאו למלחמה הם ימותו והוא יגלל את' יבא דבר שהכל שוין בו · ד"א אם בוחר אני רעב עכשיו כל ישראל מוכי רעב בדרכים אם בוחר אני חרב עכשיו כל ישראל מוכי חרב בדרכים יבא דבר · וי"א גד רמז לו דע וראה מה אשיב שולחי דבר דבר הוא דבר באותיות : מהבקר ועד עת מועד · כתרגו' מעידן דמתנכים תמידא ועד דמיתפסק ויש מר"ל שפירשו עד חצי היום והוא עת מועד ממועדי השמש כי זריחתו מועד אחד וחצי היו' מועד אחר ובא השמש מועד אחר ומהם אמרו משהאיר מזרח עד הנץ החמה והנה נראתי שאל קצר זמן הדבר שהרי אמר לו ג' ימים ולא היה אלא מהבקר ועד עת מועד · ובדר' ויתן יי' דבר שלשים וששה שעות של פורענו' כנגד עליהם באותו היום באו פרקליטין גדולים ובטלו אותם ואלו הן חמשת ספרי תורה שבע' ימי השבת ח' ימי ברית מילה וזכות שלשה אבו' כשתיירו שלשה עשרה תרי אמוראי חד אמר בזכות שנים עשר שבטי' וחד אמר בזכו' עשרת הדברות ושני לוחות כשתיירה שם שעה אחת רבי חייא אמר משקיעת התמיד עד זריקת דמו : וישלח

רשי

נפלה נא ביד יי' · הדבר ולא החרב והרעב שגם הוא מסור לעשירים אוצרי פירות אמר רבי אלכסנדרי אמר דוד אם אני בורר לי החר' עכשיו ישראל אומרי' הוא בוטח בגבוריו שהוא לא ימות והאחרים ימותו ואם אני בורר הרע' יאמר בוטח הוא בעושרו אברר לי דבר שהכל שוין בו : מהבקר ועד עת מוע' · מעידן דמתנכים תמיד' ועד דאתפסק : היבוסי

שְׁלְחִי דָבָר: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־נָּא בְיַד־יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָו (רחמיו ק') וּבְיַד־אָדָם אַל־אֶפֹּלָה:
טו וַיִּתֵּן יְהוָה דֶּבֶר בְּיִשְׂרָאֵל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־עֵת מוֹעֵד וַיָּמָת מִן־הָעָם מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ: וישלח

שְׁלְחִי פִתְגָמָא: וַאֲמַר דָוִד לְגָד עָקַת לִי לַחֲדָא נִתְמְסַר כְּעַן בְּיַד מֵימְרָא דַייָ אֲרֵי סַגִּיאִין רַחֲמוֹהִי וּבִידָא דֶאֱנָשָׁא לָא אִתְמְסַר: וִיהַב יְיָ מוֹתָא בְיִשְׂרָאֵל מֵעִידָן דְמִתְנַכִּים תְּמִידָא וְעַד דְמִתְפַּסַק וּמִית מִן עַמָּא מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע שַׁבְעִין אַלְפִין גַּבְרָא: ואושיט

מהבקר ג' וסימן ויאמר יואב חי האלהים · ויתן יי' דבר ביש' דסיפר' · ויקראו בשם הבעל מהבקר :

מנחה קטנה

צר לי מאד כיון שנתגלגל הרעה על ידי והכשלתי בר בשלו' היה הרעה הזאת שניסת למנות ישראל וג"כ נאמר לו בחר לך אתה תבחר כי בשיבתך נעשה הדבר וז"ש שלשה אני נוטל עליך כנגד שלשה דברי שאתה גרם להם · בשביל שגרם הריגת נוב עיר הכהנים ועפ"ז הוקעו ז' שבני שאול יבא ז' שנים רעב · כי כפי דברי חז"ל לא הרג שאול הגבעוני' אלא ע"י שהרג נ"ה שהיו מבקשי' להם מים ומזון הרי הוא כאילו הרגם וכנגד זה אמר רעב כי היה הענין ענין הגבעוני' שקפחו מהם פרנסתם ואם בשביל ענין בת שבע ששלחה לו הרה אנכי וזה ההיכרות הוא נגד הרוג לג' חדשים ויכר הענין ע"כ יהי' גם ג' חדשים לפני אויבנוטגס לרדיפת האויב כיון שהוא גרם שנסו ישראל לפני אויביהם כשבקש יואב להרוג את אוריה ונפלו מבני ישראל ע"כ או שבשבילו נהרגו שלשה בני שאול ונכבשו לפני פלשתי' ע"כ שלשה ימים דבר אבל שאול כשלשה את היושבי אשר מבל בקשו' בד"ה : ויגש

כלי יקר

שאם כן היו ראויים להתחייב בשלשתם יחדיו כנגד הג' מרדים : ולע"ד אומרו בחר לך מאי לך כי לכלל הם באות ומהו אחת מהם · ונראה שרמזו הוא יתברך שיבחר במגפה שהיא דבר השוה לכל ויסיר ממנו עקשות פה ולזות שפתים וכמו שיבא זהו שאמר בחר לך לך דייקא ואמר אחת מהם כמו שאמר במדרש שמואל ד"א אם בוחר אני חרב אין חרב בלא רעב אם אני בוחר רעב אין רעב בלא חרב ע"כ · ובזה מובן שרמזו השם יתברך שיבחר בדבר שהיא אחת שאין מצטרף עמה זולתה לא כן ברעב יצטרף חרב שאין רעב בא אלא מצד מלחמה על הרוב או שילכו מפני זלעפות רעב אל ארץ האויב ע"ד בנפשינו נביא לחמינו מפני חרב המדבר ואין חרב בלא רעב בהיות העיר במצור ובמצוק יהיה רעב וחוסר כל על כן בחר לך אחת מהם רוצה לומר שתהיה אחת ולא שתים כאמור :

ויבא גד אל דוד וכו' בילקוט ד"א שלש שנים וכתוב אחד אומר שבע שנים אם שבע למה ג' אלא א"ל מה אתה מבקש ג' למלחמה או שבע לבצורת עד כאן והכונה שמהמלחמה לעולם נמשכת מלחמה כנזכר לעיל בפסוק הקודם בשם מדרש שמואל וז"ש בד"ה שלש שנים רעב ר"ל נמשך ממלחמת האויבים אבל לא שיפול ביד האויבים כי השנית היא ג' חדשים נוסף מלפני אויביך אמר בדברי הימים נספה שהוא רע גדול לא כן בג' שנים שאעפ"י שהסיבה עיקרית במלחמ' עכ"ז העיקר בעונש יהיה הרעב וז"ש ג' למלחמה ר"ל ג' שנים רעב למלחמה ר"ל נמשך מהמלחמ' כאמור או שבע שנים לבצורת שלא יהיה נמשך ממלחמה כי אם מבצורת ולזה יהיה שבע שנים · עוד לחז"ל בילקוט נפלה נא ביד ה' הרי שלש שנים ואחר כך נעשו ג' חדשים ואח"כ שלשה ימים ושלשה ימים עושים ל"ו שעות באו סניגורים טובים וכו' מתוך דברי המאמר הזה אבין ענין נפלא בפסוק והוא שבשהיה הזמן בתחלה שבע שנים היתה גזרה שוה כמו כן חרב שבע שנים וכן לדבר שבע שנים מתנהל להטו מעט אלא שהקב"ה ברחמיו אחר כך נעשה מהשבע שנים ג' שנים השלש שני' עצמם נעשו ג' חדשים לרעב ולנוסך לפני אויבך והוא רודפך וא"כ ריחם השי"ת ונעשה מהג' ח' שים ג' ימים בין לדבר ולרעב ולחרב כי בהיות הקצבה של הזמן שוה בשלשתן יאות או' נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו · וז"ש המאמר הרי שלש שנים ואחר כך נעשו ג' חדשים ואחר כך נעשו של ימים שהיו מתמוטטים והולכים והשלשה ימים נעשו ימים בלא לילות ז"ש ושלשה ימים עושים ל"ו שעות ר"ל גם זו מחסדי השם יתב' שהג' ימים נעשו ל"ו שעות כדי שיעמדו הסניגורים דבטלום ויגיעם עד שעה אחת כדמוסיף המאמר וכמו שנזכר בס"ד והכריע לדברי המאמר בדעת הזאת שהשבע שנים נעשו ג' חדשים מלשון הפסוק אומר התבא לך שבע שנים רעב בארצך ואם ג' חדשים נוסך לפני אויבך והוא רודפך אם היות שלשת ימים דבר בארצך דהיה לו לו' התבא לך שבע שנים רעב בארצך או ג' חדשים וכו' או שלשת ימים מדקאמר ואם ג' חדשים למדו שחוזר לראש אל השבע שנים האמורים כאן או הג' שנים האמורים בדברי הימים שנעשו אחר כך שלשה חדשים לרעב ולנוסך לפני אויבך ולדבר גם כן וכשאמר שלשת ימים בדבר חוזר גם לרעב ולנוסך לפני אויבך וז"ש ואם היות שלשת ימים ר"ל ואם היות העניינים הנזכר של רעב ונוסך לפני אויביך שלשת ימים וכן דבר באופן שמדה אחת היתה לשלש הגזרות האלה בין בתחילתם כשהיו שבע שני' ובין בהיותם ג' חדשים ובין בסופן כשהיו שלשת ימים אלא שפתח ברעב ואחר כך וריחם ה' ונעשו השנים הנזכר עצמן ג' חדשים ואח"כ נעשו ימים ואחר כך הימים נעשו ל"ו שעות מספר ימים בלא לילות · ועיין הרד"ק ז"ל והענין דחוק שיחזור וימנה השנים שעברו ובכל זאת אינם אלא שש שנים והשביעית מכין ואעפ"י שהרד"ק נדחק להביא השביעית יהיה מחלית השנה לא שנה תמימה עד שיאמר שבע שנים רעב שמשמע שבע תמימות תהיינה :

ולע"ד לדקדק אומרו ויגד לו ויאמ' לו שהוא כפול ועוד כפל דע וראה ונרא' כמו שאמרו חכמינו ז"ל במדרש שמואל נתחשב דוד בפני עצמו אמר אם בורר אני חרב עכשיו יהיו כל ישראל אומרים מה איכפת ליה לבן ישי הוא בטוח על גבוריו אם בורר אני רעב עכשיו יהיו כל ישראל אומרי' מה איכפת ליה לבן ישי הוא בטוח על אוצרותיו אבור דבר שהכל שוין בו דבר אחר אם בורר אני חרב אין חרב בלא רעב אם בורר אני רעב אין רעב בלא חרב · דבר אחר אם בורר אני חרב עכשיו יהיו כל ישראל תפושי חרב בדרכים אם בורר אני רעב עכשיו יהיו כל ישראל תפושי רעב בדרכים אבור דבר שהכל שוין בו · ויש אומרים גד רמזו · וראוי להבין מאי פתח אם בורר אני חרב דהיה לו לומר רעב כמו שפתח בו הפסוק ועוד במאי דקאמר אם בורר אני כו' עכשיו יהיו ישראל תפושי חרב בדרכים תפושי רעב בדרכים דמסיק נבור דבר שהכל שויי בו הי"לל נבור דבר שהם מתים בביתם שהיא הבחינ' הצודקת בזאת החלוקה · ונראה כי לשיתחייב היה ראוי לברור החרב האחת שטובים היו חללי חרב וכו' מחללי רעב והשני כי חללי חרב גם דוד בסכנה ובפרט במה שיעד לו והוא רודפך שהשי"ת ירדפהו ואם כן תקנתו קלקלתו שלא יהיה חלול ה' בחרב כמו ברעב שברעב ברור הוא שהמלך בוטח באוצרותיו ולא יחסר לו לחם לאכול לז"א אם בורר אני חרב להיותה יותר הטובה מצד השתי בחינות הנז' עכ"ז עכשיו יאמרו ישראל מה איכפת ליה לבן ישי בטוח הוא על גבוריו אם בורר אני רעב מצד היותו ביד השי"ת ולא בידי אדם הנה עכשיו יהיו כל ישרא' אומרים הוא בטוח על אוצרותיו שזה הבטחון חזק ביותר מהקודמת ואין בה סכנה כלל למלך מפני זלעפות רעב ומה שאמר נבור דבר שהכל שוין בו בחלוקת כל ישראל תפושי רעב בדרכים הכוונה כי אלו המקרים אינם שוין בכל ישראל כי אם היוצא בבא ודוד ההולך לפניהם הם הם שיהיו תפושי חרב בדרכים לא דלת העם היושבים בביתם א"כ אינו שוה בכל וכן בענין הרעב העשירי' הולכים להביא כדי למכור לעניים או העניים מרודים מקיימים בעצמם רעב בעיר פזר רגלך ויהיו מתים מהרעב בדרכים והוא כולל אבל הבינוניים ישבו בביתם לקנות שבר מהמביאים אם כן אינו שוה בכל נבור דבר שהכל שוין בו והוא הדבר כמאמר שאעפ"י שבא הלשון היה פעמים במאמר הזה הא' בחלוקה הראשונה והשני בד"א השלישית מתחלף בכוונתו כי בראשונה נאמר אבור דבר שהכל שוין בו ואפי' דוד ובחלוקה השלישית אבור דבר שהכל שוין בו על ישר' עצמן היו שוין שבבחינת תפושי חרב בדרכים אפי' ישראל עצמן אין כולם שוין בו כנז' ולכך אמר אבור דבר שהכל שוין בו גם בזו החלוקה השלישית · ויש אומרים גד רמזו עתה דע וראה מה אשיב שולחי דבר דבר שוה לכל הרי שאמר שבתיבת דבר רמז לו על דבר ומגפה · ובזה נבין ויבא גד אל דוד ויגד לו היינו התבא לך שבע שנים וכו' ויאמר לו היינו מה שרמזו דע וראה מה אשיב שולחי דבר · דבר ומגפה בחר לך · אם כן שני ענינים היו כאן הא' הגדת הענינים שנעשו בא' משלש והענין השני אמירת עלה טובה שיבחר בדבר משלשתן וז"ש עתה דע וראה מה אשיב ר"ל משתי בחינות ראוי לבור בדבר ומגפה האחת שהוא ביד השם יתברך כי רבים רחמיו ולא יפול בדרכים לחרב וביד הכורים וכן ברעב בלכתם להביא לחם ימותו בדרכים והוא לער גדול כנזכר בד"א תפושי חרב ורעב בדרכים שהוא דרך בזוי ולא בבתיהם על גבי מטתם · וכנגד זאת הבחינה אמר דע והבן מה שתברו' והבחינה הב' שיא פן יאמר יש' מאי איכפת ליה לדוד מחרב או מרעב הוא בטוח על גבוריו או על אוצרותיו כנזכר במאמר לז"א וראה איך תכור ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך ז"ש וראה מה אשיב שולחי דבר הגון דבור על אופניו והוא דבר באותיותיו מלשון דבר ומגפ' ואפשר שגד רמזו לו במ"ש דע וראה ר"ל מהדעת ראוי לך לדעת שהדבר מעולה משתי בחינות הנז' וראה ר"ל מהסדר שהוא יתברך סדרם האמור תחילה הרעב ואחריו החרב כי טובי' היו חללי חרב מחללי רעב ואחריו דבר ז"ש וראה מהסדר שבאו ראה מה אשיב לשלחי דבר שהית' קל שבהם הוא הדבר שבא באחרונה :

ויאמר דוד אל גד וכו' במדרש שמואל תני רשב"י למה היה דוד דומה באותה שעה לחולה שנטה למיתה אמר ליה אן את בעי נתקינך גבי אביך או גבי אמך ווי לדון לאודניה דהכין שמעין כך ויאמר דוד אל גד צר לי מאד · ולע"ד לדקדק מה הודיענו רשב"י ומה צורך במשל · ונראה כי לפי שהשתי חלוקות הלא הם הרעב והחרב היה נראה שלא היה לדוד כל כך צרה שיכול להמלט מהחרב על ידי גבוריו ומהרעב על ידי אוצרותיו כנזכר לעיל בשם מדרש שמואל לזה ראה רשב"י עליו השלום לעשות זה המשל הנכון להודיע מעלת דוד שבכל אחת מאלו השלש שאעפ"י שהצרה לישראל בכל צרתם לו צר לדוד כאילו הוא הרעב והוא הצמא ונופל בחרב ובזה דקדק בפסוק צר לי מאד דהיה לו לומר צר מאד אומרו לי רוצה לומר אפי' בחלוקת הרעב והחרב שנראה שאינה צרה לי כנוגעת אלי אין הדבר כן וזהו מאמר רשב"י משל לחולה שנטה למיתה וכו' להורות בכמשל שהרגיש דוד ונצטער מאד מכל אחת ואחת מאלה החלוקות כאילו הוא נוטה למות כי צער ישראל וצרתם לו היא וז"ש צר לי מאד לי דייקא · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והרחיב נפלה נא ביד ה' בחינה אחת שלא יהיה קלון הנפילה בידו לא כן אם ננוס מפני אויבינו הכנענים אלינו מקדם תהיה חרפה גדולה והשנית כי רבים רחמיו מה שאין כן בבני אדם רחמים :

ולע"ד על פי חכמינו ז"ל כנזכר לעיל שאין חרב בלא רעב ולא רעב בלא חרב אם כן שתים רעות הם יחדיו שבשים חרב יש רעב מפני המצור של האויבי' ולא רעב בלא חרב כמאמר שברעב גם כן יש נפילה ביד אדם מצד החרב ולזה אמר נפלה ביד ה' הוא הדבר שאין בו כלל מיד אדם והנפילה היא לפי שעה לבד ז"ש נפלה נא נא דייקא כי רבים רחמיו ולכך הנפילה לפי שעה לבד כי הוא מתחרט וניחם על הרעה מיד וביד אדם אל אפולה לפי שתהיה נפילה מתמדת ז"ש אל אפולה ואמר כאן בתחילת נפלה בלשון רבים לו' שהמגפה שוה לכל ולכ' בוחר בה וביד אדם אל אפולה ובכלי חמדה כתבתי וביד אדם אל אפולה בחר' וגם ברעב איני רוצה לנפול בידם כשיאמר שבחרתי ברעב בבטחי על אוצרותי של מזון ז"ש וביד אדם אל אפולה שיפלו ויהנו בי בידם וביד לשונם בהרשת שפתיהם לדבר עלי תועה שיתרעמו על שבחרתי בדבר שאין לי פחד וכזק ולפי זה טענת כי רבים רחמיו לאפוקי בחירת חלוקת חרב וביד אדם אל אפולה לאפוקי שאלה רעב כאמור' ויכריח פירוש זה יתור אומרו וביד אדם אל אפולה ועדיין צריך להבין מה טעם נאמר כאן בלשון רבים נפלה ובד"ה כתיב אפלה · ובפסוק היה עצמו פתח בלשון רבים נפלה ואחר כך בלשון יחיד אל אפולה · ונראה שכאן דבר הפסוק קושטא דמילתא נפלה נא כולנו יחד בענין הדבר השוה בכל כי אם אבחר ביד אדם בחרב ולבטוח על הגבורים שלי בלי ספק אפולה שהבטחון בגבוריו הגרום לי הנפילה ז"ש וביד אדם אל אפולה ושם בד"ה אמר אפלה נא ביד ה' כי הרב והיות' גדול בישראל יפחד מהדבר כי מפני הרעה נאסף הצדיק וכמו שאמרו חכמינו ז"ל רב עתה הרף ידיך טול רב שבהם וז"ש שם בדברי הימים אפלה נא ביד ה' ר"ל אף על פי שבענין הדבר אני מסוכן בו יותר מהכל לפי שאני אני הוא הגורם הפורענות ויש להוש פן תהי ידו בי ובפרט שאני הרב שבהם עם כל זה אפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה ובזה מובן אומרו צר לי מאד נפלה נא וכו' כלומר הענין שאני רוצה לבחור בו הנה הוא בטבע צר לי מאד שאני גרמתיו ויש לחוש כן לענש ועוד שאני הרב שבהם ומשתי הבחינות האלה אמר צר לי מאד בזאת החלוק' ועכ"ז אני בוחר בו ונפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וכו' :

ויתן ה' דבר בישראל וכו' במדרש שמואל אפלה נא ביד ה' וגו' הרי ג' שנים ואחר כך נעשו שלשה חדשים ואחר כך ג' ימים ושני ימים עושים ל"ו שעות באו סניגורים טובי' לישראל ובטלום באו שבעה ימי השבת ושמנה ימי המילה הרי חמש עשר וחמשה חומשי תורה ושלשה אבות הרי ג' ועשרים א"ר תנחומא בר אבא עוד עשרת הדברות ושני לוחות הברית הרי ל"ה כנגד חמש' ושלשים שעות · ור' אבין הלוי אמר שנים עשר שבטים כשתיירו שם שעה אחת בא וראה כמה אוכלוסים מתו באותה שעה · ויתן ה' דבר בישראל מהבוקר ועד עת מועד רבי חייא הגדול או' משקיעת התמיד עד זריקת דמו · ורבותינו אומרו משהאיר המזרח ועד הנץ החמה · ור' שמואל בר נחמני אמר משהתחיל גלגל חמה לעלות עד שיגמר כולו עד כאן לשונו · וראוי לדקדק למה דרשו דרשה זו חכמינו ז"ל בפסוק אפלה נא ביד ה' הכתוב בדברי הימים ולא דרשוה כאן בפסוק נפלה נא הכתוב בשמואל · ונדקדק בזה אומרו לשון הרי ג' שנים · ועוד בשלמא שמונה ימי המילה ניחא אבל שבעה ימי השבת השתא ימים של חול מה זכות יש בהן להגין על המגפה :

ונראה כי להיות שכאן כתיב נפלה נא גבי התבא לך שבע שנים רעב וכו' לכך הוצרכו דרשתם גבי פסוק אפלה נא ביד ה' הכתוב בדברי הימים לפי שכתוב שם ג' שנים וז"ש הרי ג' שנים כלומר אף על פי שכתוב אחד אומר שבע שנים כאן בשמואל לא קשו אהדדי שכולל לו' שמתחילה היו שבע ואחר כך רחם השם יתברך ברחמיו ונעשו שלש ז"ש הרי שלש רוצה לו' מהשבע הרי נעשו שלש ואחר כך נעשו ג' חדשים ואחר כך נעשו ג' ימים וכדפרישית לעיל בפסוק ויבא גד שאומרו ואחר כך נעשו וכו' מורה הוא על הגבול הראשון של ג' שנים שהם עצמם נעשו ג' חדשים ואחר כך נעשו שלש ימים ולא כן היו הדבר והרעב והחרב שוים בשיעורם בתחילה ובסוף כמו שהזכרתי למעלה ויישבתי הכפל הפסוק עיין שם וז"ש הרי ג' ש"ק על כי שבילקוט הביא הירוץ בניגוד שבע שנים ואומרו בדברי הימים ג' שנים השבע לבצורת והשלש למלחמה וכאשר פירשתי המאמר הזה בפסוק ויבא גד אל דוד עיין שם הנה במאמר הזה תירץ הסתירה הזו באופן כאשר

שפרשתי

רדק

וישלח ידו המלאך · הראה הקב"ה דמות מלאך וחרבו בידו כמו שאומר בדברי הימי' וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם והעמידו סמוך לגרן הרונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקום ההוא ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקום העתרה ושם יהיה בית המקדש ושם בית התפלה והעבודה כמו שצוה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמי' על העולה כמו שאומר בדברי הימים : אל הרעה · כמו על הרעה ורבי' כמוהו : רב עתה הרף ידיך · די במגפה אל תשחת ירושלם · ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין : עם גורן · סמוך לגורן : האורנה · כתוב בוי"ו קודם לרי"ש וקרי הארונה רי"ש קודם לוי"ו ואחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיות ומה שאמר אדם בה"א הידיע' הוא שלא כמנהג והפשר שהוא שם תואר : עלה

תרגום

ואושיט יְדֵיהּ מַלְאָכָא לִירוּשְׁלֵם לְחַבָּלוּתַהּ וְתָב יְיָ מִן בִּישְׁתָּא וַאֲמַר לְמַלְאָכָא דִמְחַבֵּל בְּעַמָּא מִיסַת כְּעַן אַנַּח יְדָךְ וּמַלְאָכָא דַייָ הֲוָה שָׁרֵי בְּבֵית אִדְּרֵי דַאֲרַוְנָן יְבוּסָאָה׃ וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ כַּד חֲזָא יַת מַלְאָכָא דִמְקַטֵּל בְּעַמָּא וַאֲמַר הָא אֲנָא חָבֵית וַאֲנָא סַרְחִית וְאִלֵּין עַמָּא דְאִינוּן כְּעָנָא כְּיַד רַעְיָא מָה עֲבָדוּ תְּהֵי כְעַן מָחָתָךְ בִּי וּבְבֵית אַבָּא׃ ואתא

פסוק

16 וַיִּשְׁלַח יָדוֹ הַמַּלְאָךְ ׀ יְרוּשָׁלַ͏ִם לְשַׁחֲתָהּ וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעָם רַב עַתָּה הֶרֶף יָדֶךָ וּמַלְאַךְ יְהוָה הָיָה עִם־גֹּרֶן הָאֹורְנָה הַיְבֻסִי׃

הארונה ק'

17 וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה בִּרְאֹתוֹ ׀ אֶת־הַמַּלְאָךְ ׀ הַמַּכֶּה בָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי חָטָאתִי וְאָנֹכִי הֶעֱוֵיתִי וְאֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ תְּהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי׃ ויבא

רלבג

למלאך המשחי' בעם · ידמ' לפי מה שאחשוב שזה המלאך היה נביא ולזה היה נראה בהקץ לדוד והו' היה משחית בעם בתנות הש"י על דרך מאמר הנביאים ללוט כי משחיתים אנחנו את העיר והיה נרא' לדוד שתהיה חרבו בידו נטויה על ירושלם להעיר על שאח היה מביא הדבר שם במלאכות יי' ואחשוב שזה המלאך היה פינחס בן אלעזר בן אהרן כי הוא היה חי בימי דוד כאמרו הוא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד על האוצרו' לפני' וי' עמו וכבר ביארנו בזה שקדם בספ' שופטים במקומות רבי' שנזכ' שם ביאת מלאך יי' שהו' היה פנחס והוא אמר לגד שהיה לדוד אומר שיבנה מזבח בגרן ארונה כמו שנזכר בספר דברי הימים: ומלאך יי' אמר אל גד לאמר וגו' · והנה גרן ארונה היה בהר המוריה כמו שנזכר בספר דברי הימי' וידמה שנבחר זה המקום להיות בו בית המקד' מקדם והוא המקום שבנה אברהם בו מזבח לעקד את יצחק בנו כי הוא היה ג"כ בהר המוריה כמו שנזכ' בתורה : והנה בחר דוד לטוב תכונתו שימות הוא ובית אביו ולא ימותו ישראל מלך המלך שמעל דוד · וידמה שארונה היבוסי נתגייר ולזה נשאר בירושלם עם ישראל ואולם קראו מלך לפי שכבר היה מלך על היבוסי שהיה שם קודם שלקחו אותה ישראל מהם : המוריגים

בראור ב'אחד חס' מל' כי בראותו דין מל'

רש"י

היבוסי · שר מלודת ציון היה שמה יבוס : ויסקף

כלי יקר

שברחמי השם יתברך מהיותו ניחם על הרעה משבע שנים נעשו ג' שנים ז"ש הרי שלש ר"ל הרי הנה רואה בעיניך שהשבע נעשו ג' מינה נלמוד לכל השעורים שאחר כך הג' שנים נעשו שלשה חדשים ומה מועטם לשון הב'שהו' ואם ג' חדשים כו' שנראה שחוזר אל הג' שנים הנזכרים שחזרו ונעשו ג' חדשים ואחר כך נעשו ג' ימים וזהו ואם היות ג' ימים רוצה לו' ואם היות החרב הנזכר בג' חדשים שיהיה ג' ימים וכן הדבר באופן שהכל שיעור שלשה ימים וכדפרישית לעיל והנה להיו' שבעת ימי השבת יחדיו מאחד בשבת לשבת פונה על חידוש העול' אם כן הזכות כזה על כל שבע' ימי השבת יסייע לפחות שבעה שעות מכולו ועם השמנה ימי המילה הרי ט"ו ולשלול הקושיה שלנו אמר הרי ט"ו לומר שגם שבע ימי השבת שבעתם ראויים להגן · ומ"ש הרי שלשה ועשרים לשלול סברת רבי תנחומא שלא נאמר בתורה שהם חמשה חומשי תורה ועשרת הדברות ושלשה אבות יהיו חמשה ושלשים לזה אמר הרי ג'ועשרים כלומר ולא חמשה ושלשים דתנא קמא בפיעת ר' אבין הלוי המרה וכדמסיק רבי אבין הלוי אמר עוד י"ב שבטים וכו' ולכולהו דייק ליסגא דקרא דקאמר עד עת מועד רוצה לו' הנה תשלום שעת אחת הנספרת מהל"ו שהוא המועד הנספר מהשש' ושלשי' שעות כי השכר בשלו בזכות הל"ק הנזכרים לומר כדהוית ליה ולמר כדהוית ליה אמנם בסוף זה הביא עוד דברי רבי חמא הגדול מהקיעת התמיד עד זריקת דמו שזהו עת מועד עת התמיד במועדו שנאמר בו השמרו להקריב לי במועדו · אמנם רבותינו דרשו משהאיר מזרח ועד הנץ החמה שהוא עת אחת מכל מקום · ורבי שמואל בר נחמני אמר משהתחיל גלגל חמה לעלות עד שיגמור כולו וזה השיעור אפשר שהו'פחות מכדי שעה משהתחיל גלגל חמה לעלות עד שיגמר כולו שהוא הכי שעה מהכן החמה מהתחילו לצאת מחלון הרקיע עד צאתו מהחלון הוא קרוב לב'רביעי שעה כפי' שיעור בין השמשות לשקיעה · ודברי מהרי"א ז"ל מסייע לזה · או אפשר שנא' שהוא שיעור הגיחים הנזכר בגמרא בפרק הרואה וזהו משהתחיל גלגל חמה לעלות עד שיגמור כולו רוצה לו' כל עלייתו שהיה עד קצות שמהלכות והילך יורד הוא · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"א ז"ל והוא ז"ל פירש לפי הפשט שמועד הוא בשעה שדבר הנביא לדוד שהיה בעת הבוקר ומיד בבוקר היום הנמשך נפל הדבר בעם והתמיד עד אותו העת המועד ממחרתו באופן שביום אחד שלם מעת לעת נפלו מן העם מדן ועד באר שבע שבעים אלף איש והמתים במגפה הין המוטלים בענין שבע בן בכרי ואף על פי שהנביא ייעד זמן רב בתפילת דוד בטל הגזרה כמו ענין ננוה שייעד בה בהפכה ובתשובה בטלה הגזרה · ואפשר לפרש ששלשה ימים התמידה המגפה וזהו אומרו מהבוקר ועד עת מועד שייעד הנביא המועד הוא הג' ימים ולפי שמשנתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע ובין זמן לזמן לכך הוצרך לו' האל ית'למלאך המשחית רב עתה הרף ידיך ואמר זה הסוף הג' ימים להיות הזמן מוגבל מאתו יתברך ולהיותו על ירושלי' שהיה מזרע יהוד'שרוצה לא חטאו בשבע בן בכרי אבל חכמינו ז"ל הסכימו שלא התמיד הדב'שלא זמן מועט כנזכר לעיל עד כאן ומ"ש שכמו שאינו מבחין בין צדיק לרשע כן אינו מבחין בין זמן לזמן כו' מקילה מכבודו שאין הכהן דומה לראיה והכל נאמנים לשולחיהם כמו שאמרו חולאים רעים וכו' מכים שאמרו חז"ל נאמנים לשולחיהם :

ולע"דן לדקדק אומרו ויתן ה' שהשה לייחד אליו יתברך ענין הדבר הזה ולייחד אמו על הרעה :

ונראה כי להיות שהשם יתברך ריחם במה שנתמעט הדבר מזמני הרב לעת אחת או פחת מעת כמו שאמר ועד עת מועד ועד מועד עת ה' לכך בבחינה זו אמר ויתן ה' דבר בישראל ברחמים ומה שזכרתי לך שהשפי"ת נתן הדבר הנה הוא בשתי בחינות האחד בחינת הזמן מהבוקר ועד עת מועד · והשנית שלא מת כי אם איש אחד ששקול כשבעים אלף הוא אבישי וכמו שנזכיר ז"ש וימת מן העם מדן ועד באר שבע שבעים אלף איש ר"ל איש אחד שקול כשבעים אלף וכפר על ישראל כולו לכך נאמר ויתן ה' דבר בישראל שהוא נתן והוא אלקיו ע"י האחד · במדרש רבנין אמרו אבישי בן צרויה נפל שהיה כנגד שבעים אלף מישראל הה"ד רב עתה הרף ידיך טול הרב שבהם מיד מת אבישי שהיה שקול כרובה של סנהדרין עד כאן הן אמת שבתנא דבי אליהו חולק שסובר שמתו רבים · הובא בילקוט תנא דבי אליהו ויתן ה' דבר בישראל באותה שעה נשא דוד עיניו וראה עונותיהם של ישראל גדודים ועומדים מן הארץ ועד לרקיע שנא' וישא דוד את עיניו באות' שעה ירד מלאך מן השמים והרג את גד החוזה ואת ארבע בניו של דוד והזקנים שהיו עמו וכיון שראה את חרבו נכנסה בו רתת ושוב לא היה בו כח שנא' והמלך דוד זקן עד כאן לשונו · שהתנא דבי אליהו מדקדק הוא לשון הפסוק מאומרו ויתן ה' דבר בישראל משמע בכלל העם ושמתו רבים במגפה ודקדק שראה עונותיהם של ישראל גדודים ועומדים מן הארץ ועד לרקיע מהפסוק שכתו' בדברי הימים וישא דוד את עיניו וירא את מלאך ה' עומד בין הארץ ובין השמים דקשה מה לו למלאך לעמוד בין השמים ובין הארץ תלוי ועומד לזה כי' שנשא דוד עיניו וראה עונותיהם של ישראל גדודים ועומדים מן הארץ ועד לרקיע והם הם שהיו גורמי' למלאך המשחית להיותו עומד בכח העונות ז"ש ומלאך ה' עומד ומתקיים בעונות אשר בין הארץ ובין השמים גדודים וע מדים' וממה שכתוב שם בדברי הימים ויפול דוד והזקנים למדו שמתו בניו של דוד והזקנים אשר עמו וזהו שאמרו הכתוב ויפול דוד במיתת בניו הארבעה והזקנים נפלו גם כן במיתה והם מעוטפים בשקים :

וישלח המלאך וכו' פרק הרואה ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידיך א"ר אלעזר אמר הקב"ה למלאך טול לי הרב שבהם שיש לי לפרוע מהם כמה חובות באותה שעה מת אבישי בן צרויה שהיה שקול כרובה של סנהדרין עכ"ל והוא במדרש שמואל איתו היום מת אבישי בן צרויה ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה רב הוא משכונא נבך עד כאן ומלאתי כתו' ולמה נענש אבישי לפי שלא מיחה בדוד ולו יאתה למחות שלא ימנה את ישר' כי הוא רובה של סנהדרין ואולי הוא בגלגל החשבין ולכבוד תורתו כשהו הכתו' ושתם ויקם ה'ששן ליש'ראל מהמלך שימנה לכל ישראל כדי שיתנו לו גרה לגלגולת כמנהג תורגמה מחשבה עשר שנה לש"ו שנה עד כאן ולא ניחא לי דאבישי יכשיל את דוד ליקח חמס מישראל והכתובים מנגדים לזה שאמר יואב לזה האוגי חפץ בדבר הזה ו'ם היה לו תועל' לקחת גרה לגלגולת היה חפץ לקחה הון ולא אחשוד לאבישי בזה הגלה ולא מלאתי גלוי בכל המדרשים · ומקשו הכא הראשונים ז"ל ההכא תבע'

שנטילת צדיק ופטירתו מן העולם גורמת כפרה ורפיון לדין כמו שאמ'הרף ידיך ואילו מפני הרעה נאסף הצדיק משמע איפכא שכשרוצה הקב"ה להביא הרע נאסף הצדיק קודם שיביאה ולא יגן בעדה · ותרצו בזה כי הדבר תלוי בישראל אם חוזרים בתשובה ע"י התעוררות מיתת השלם ההוא אז מיתת הצדיקים מכפרת כמו שהקרבן לא היה מכפר כי אם בהצטרפות התשובה ואם לא ישובו בתשובה בעת פטירת הצדיקים אז מפני הרעה נאסף הצדיק ויוכיח הענין כדבריהם שהרי הזקנים שעם דוד היו מתכסים בשקים כנזכר בכתובים הרי שהיו מחזיקים בתשובה :

ולע"דן שהדבר תלוי באיכות הצדיק שאם הוא חשוב אז מכפר לגמרי וזהו רב עתה הרף ידיך רב משכונא דגבך כלומר כבר יש בזה המשכון שיעור רב לגבות חובותיכו · ועיין הרד"ק והרלב"ג ז"ל ומקילה מכבודו שאינו אלא מלאך ה' מלאך רוחני ולא נביא וכמו שהוכיחו הכתובים באומר' ומלאך ה' עומד בין השמים ובין הארץ והנביא לא יתכן בו זה וכן מלאך המכה בעם וכן וחרב שלופה בידו כ"ז מורה בהצבע כי מלאך ה' הוא מלאך ממש וכתיב בד"ה ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל נדנה זה מורה על היותו מלאך והרב משל הדין חרב נוקמת ושובה אל נדנה הוא הריכות הפים לפקוד מעט מעט · וכי תימא אם הוא רוחני היאך יראהו האדם בעיניו' בחושים גשמיים דע שהמלאכים ברדתם אל העולם הזה השפל מתלבשים באוירים וביסודות ומתגשמים כמו שנתגשמו מלאכי אברהם כג' אנשים והיו נראי' כאוכלים ממש ולזה יראום בני אדם בהתלבשותם וכן אליהו ברדתו בע"הז מתלבש הוא באוירים ומתגשם ובעלותו למעלה מתפשט הוא מהתגשמות ונעשה רוחני זך · גם מהרי"א ז"ל הביא דעת הרלב"ג ודחה שהוא דעת נפסד ודמיון כוזב הולך הוא לשיטתו שהאדם לא יוכל לראות בחושיו את המלאך הרוחני וכבר כתבתי שזה אמת במהותו הרוחני אבל אינו מהבטל כמו שהסכימו עליו התורנים שבדרך כה נראה בהוייר דמות מלאך וחרב בידו סמוך לגורן ארונה כדי שיראהו דוד ויתפלל ויעתר אלהים לארץ ותעצר המגפה ויהיה סי' לדוד כי הוא יהיה מקום הסליחה והתפלה ושם יבנה בית המקדש ולז"א בד"ה שהיה המלאך עומד בין השמים ובין הארץ · ובמדרש אמרו בשעה שראה דוד את המלאך כלטכן דמו מיראתו שנא' ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו · ואפשר לפרש המלאך הנזכר כאן שהוא המגפה עצמה ושהיא היתה משחתת העם כי החולאים רעים והרעות כולם להיותם שלוחי ההשגחה יקראו מלאכים כי כל שליח וכל רוח יקרא מלאך כמש"ה עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ואמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים וכמו שזכרו הרב המורה ועל זה אמר בדרך המשל וישלח ידו המלאך ירושלים לשחתה כלומר שהיתה המגפה מתפשטת והולכת מעיר לעיר דרך ירושלים כמו שתדבק הדבר מעיר לעיר ולפי שנחם ה' על הרעה ועצר המגפה אמר שצוה למלאך המשחית הרף ידיך רמז להעצר הדבר · ואמרו ומלאך ה' היה עם גורן ארונה רמז שהיתה המגפה כבר בגורן ארונה שהיה סמוך לירושלי' וכאילו הדבר כבר הגיע לעיר ולז"א בד"ה שהיה המלאך חרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים לרמוז שהיתה ירושלים מוכנת להתדבק בה המגפה ולהיותה רבתי עם היתה בהכנה רבה לקבל ההזק הדבריי וזהו החרב הנטוי' על ירושלים וכן אומרו שהיה עומד בין הארץ ובין השמים כלומר על היות הדבר מסובב מפועל ועונש אלהי הנרמז באומרו השמים ומפעלת ישראל והכנתם לקבל העונש והוא אומרו ובין הארץ · ואמנם אומרו ויאמר דוד אל ה' בראותו את המלאך אין ראוי שיפורש שהי' זה אחרי שאמר הקב"ה למלאך המשחית הרף ידיך אבל אחרי שזכר הענין כמו שקרה הודיע עוד לדקת ד'ד וחסידותו זה בראותו המלאך המשחית מכה בעם רוצה לו' שראה המות הולכת בין העם וראה המתים במגפה והוא משל המלאך שזכר נבעת כמ"ש בד"ה מפני המלאך והיה זה לפי שהדברים המפחידי' יפחידו בראותם יותר ממה שיפחידו מהשמועה ולזה עם היות שדוד כבר לו מאד בשמעו דברי הנביא הנה יותר ויותר נבעת בראותו האנשים אשר סביביו משרתיו עושי דבריו נגפים ונופלים מתי'בפתע פתאם כי זו היתה הכפחדה העצומה ובראותו המות קרובה אליו התפלל אל השם ית' ואמר אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו רוצה לו' הנה הייתי סיבת המגפה הזאת במה שצויתי למנות העם ואיזראוי שיקבלו הם העונש הראוי אלי לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתהי נא ידך בי ובבית אבי ולא ימותו ישראל עוד · ואולי כיון בדברים האלה להתנצלות הינם מינוי שבע בן בכרי ועל זה אמר אנכי חטאתי וכו' רוצה לו' אני הייתי הסיבה בענין שבע בן בכרי למה שלא מחיתי בבני יהודה כשדברו נגד ישראל ולכן אני הוא הראוי לעונש ולא הם והנה לא אמר זה דוד כשבא אליו גד לפי שלא ראה עדיין המגפה אבל והאנשים כולם יבוזו חייהם ולא יחוסו עליהם בבריאותם ובעת המות והסכנה אז יראו ממנה ודוד עליו השלום עשה בהפך שבראותו המלאך המכה בעם והיה קרוב למות כאחד מהם לא בחר מות מחיים והסגיר למות נפשו תהי נא ידך בי רוצה לו' עתה שאני קרוב למות אני סובל המות ולהציל את ישראל וכבר אמרו חכמינו ז"ל שבאות' שעה מת גד וארבעה בניו ואז נבעת מן המות ומפני זה שלל ובקש על ישראל ואמר תהי נא ידך בי ומפני תפילתו זאת ניחם ה' על הרעה ויאמר למלאך הרף ידיך רוצה לו' שתעצר המגפה הסכימו למה שאמרתי עד כאן לשונו · ואין צורך לפרש כי אם שהיה מלאך ממש משחית כי ישלח בם חרון אפו וכו'אף הם מלאכי'משחיתים כדמסיק משלחת מלאכי רעים מלאכים ממש ויושגו לעין הרואה על ידי ההגשמה שמהבל המלאך ברדתו לזה העולם השפל כאשר כתבתי :

ולע"דן לדקדק שהיה לו לומר וישלח המלאך ידו ירושלים וכו' · וצריך לדעת הניחום הרעה הזאת למה ונדקדק גם כן אומרו אל הרעה שהיה לו לומר על הרעה :

ונראה שהפסוק הזה מקושר עם הקודם לפי שאמר ויתן ה' דבר בישראל וכבר נפטר אבישי השקול כשבעים אלף איש כמו שלמדו חכמינו ז"ל מאומרו איש בלשון יחיד · ולדבריהם ז"ל אומרו וימת מן העם לא שמת מן העם בפועל אלא שנצטערו על מיתתו כאילו מתו מן העם מהם ממש מדן ועד באר שבע כי איש כזה היה רוח אפם בכל מכל כל · או אפשר שאמר מלבד השבעים אלף איש מתו רבים מן העם אוכלוסים הרבה וכמה אלפים ורבבות אלא שאמר שבעים אלף איש שהיה איש אחד חשוב כשבעים אלף דבלאו הכי כמי שמתו כמה אלפים זולת זה וזהו שאמר וימת מן העם מדן ועד באר שבע רבים כחול הים ועוד באיכות מת איש שקול כשבעים אלף ויוכיח כן דברי חכמינו ז"ל הובא במדרש שמואל רבי תנחומא בר ביבי בשם רבי אלעזר בן יעקב

מנחה קטנה

ויגחם ה' על וג"ם כתיב ונהשחית רחם ה' ויגחם וא"ל בברכות אפרו של יצחק רחם אע"פ שלא היה אפרו של יצחק ממש שלא אפרו של האיל מ"מ כיון שהיתה מחשבת אברהם להקריב ליצחק ועשה כל המעשים שהיה בידו לשחות והעקידו ע"ג מזבח אלא מן השמים שכבוה שלא לשלוח ידו בינחק ע"כ נחשב הוא הזכו' לישראל כאילו הוא אפרו של יצחק ממש · וזכותו עומד בפני מדת הדין להגין על הפורענות וכתוב כן היה כאן באמנן שספר בני ישראל שלא בתגו בכיון כי שנט לוי ובניתן לא שתפקדו וא"כ לא היה זה נקרא מנין מ"מ כיון שנעשית מחשבת דוד שישלום בכל מכל ישראל למנותם וגם נעשה מחשבתו בתקנת שהלכו למנות אע"פי שלא נעשית בכיון שאם אלא מספר שפקד שלט בכם הדברי ולפי זה היה תיקון להתקלה ממש מאפרו של יצחק כי בשם נחשב מחשבת דוד עם תקנת המעש'הנעשה כ זכין למנין שלא לשלום נ. ם הדברי כ"ם במדה ש כה ארונה היכה נחשב מחשבת אברהם לעקידת את יצחק עם תקנת המעשה שעשה בזה להיות נחשב כאילו נעשה בשלמות וכאלו הוא אפרו של יצחק ממש להעמיד הזכות נגד המלאך המשחית להעביר הנגף · וז"ש ונהשחית כיון שניתן רשות למשחית להשחית ע"י התיקן אע"פי שלא נעשית בכל מכל מספר כל שבטי ישראל מ"מ נחשב הוא ע"י מחשבת דוד כאילו נעשה זה ברם נראה ה' אפרו של יצחק מצד כי שם שם היה נעשית מחשבת אברהם וש"כ גם הוא אפרו של יצחק יקרא לעמוד נגד מדת הדין לזכות של ישראל וז"ש אלהי' ירחהו שם בע"י שנעשית מחשבת אברהם יהי' אפרו של השם נחשב לפני המקום לזכות לישראל כאלו הוא אפרו של יצחק ממש כי כן המדה ואמרת חנינו שנעשה זה שיהא נגמר המחשבה עם תקנת מעשה נחשב למעשה גמור · בכה' הירחה כי גם בהר ה' שסי' המלאך עומד נגד גורן ארונה שסי' דבר ג"כ כאופן זה ע"י מחשבת דוד ותקנת מעשה המנין · ועדה טובה ארוכה :

ובזה נשלם ממה שהקרבנו ממנחתינו על ס' שמואל בן נובה להשלי' כל מחשבתינו אל הפ על' ונזכה לעלות אל הר ה' בביא' הגואל ולהרנות מזיו שכינתו בבקשת השואל : בב"א

המוריגים · הם כלים מעץ דשים בהם התבואה : וכלי הבקר · הם הכלים שיש בהם עני' המוכני' לחרישה ולהשיר כמו דרבן ומה שידמה לו ובספר דברי הימי' זכר שכבר נתן גם כן ארונה החטים שכבר היה בגרן למנח' ושם זכר שכב' נתן דוד במקום שקלי זהב מספר שש מאות · והנה אחשוב שהגרן עם הבקר קנה דוד בכסף שקלי' נ' לבנות שם מזבח ולהעלו' הבקר לעולה ואולם המקום ההוא בכללו שנבנה בית המקד' שם קנה בשש מאות שקלי זהב וזהו אמרו לפי מה שסוכר בספר דברי הימי' זהו בית יי' אלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי זה ממה שיורה שכבר קנה המקום שנבנה בו בית המקדש : ויעל

עלה · לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ירושלם : כדבר גד · בכ"ף ובדברי הימים כדבר גד בבי"ת : אפיו ארצה · כמו על אפיו : והמוריגים · מן למורג חרוץ : וכלי הבקר · ושאר כלי הבקר ובדברי הימים עוד והחטי' למנחה : הכל נתן · הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה : ארונה

וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ עֲלֵה הָקֵם לַיהוָה מִזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אֲרַנְיָה (ארונה ק') הַיְבֻסִי : וַיַּעַל דָּוִד כִּדְבַר־גָּד כַּאֲשֶׁר (כ"ף וחד ב' בדבר גד) צִוָּה יְהוָה :
כ וַיַּשְׁקֵף אֲרַוְנָה וַיַּרְא אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עֲבָדָיו עֹבְרִים עָלָיו וַיֵּצֵא אֲרַוְנָה וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ אַפָּיו אָרְצָה : וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה מַדּוּעַ בָּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אֶל־עַבְדּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד לִקְנוֹת מֵעִמְּךָ אֶת־הַגֹּרֶן לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה וְתֵעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל הָעָם : וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־דָּוִד יִקַּח וְיַעַל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בעינו (בעיניו ק') רְאֵה הַבָּקָר לָעֹלָה וְהַמֹּרִגִּים וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים : הַכֹּל נָתַן אֲרַוְנָה הַמֶּלֶךְ

וַאֲתָא גָד לְוָת דָּוִד בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ סַק אֲקִים קֳדָם יְיָ מַדְבְּחָא בְּבֵית אִידְרֵי דַאֲרַוְן יְבוּסָאָה : וּסְלִיק דָּוִד כְּפִתְגָמָא דְגָד כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ : וְאִסְתְּכִי אֲרַוְן וַחֲזָא יַת מַלְכָּא וְיַת עַבְדוֹהִי עָבְרִין עֲלוֹהִי וּנְפַק אֲרַוְן וּסְגִיד לְמַלְכָּא אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא : וַאֲמַר אֲרַוְן מָא דֵין אֲתָא רִבּוֹנִי מַלְכָּא לְוָת עַבְדֵּיהּ וַאֲמַר דָּוִד לְמִזְבַּן מִינָךְ יַת בֵּית אִידְרֵי לְמִבְנָא מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְיִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל עַמָּא : וַאֲמַר אֲרַוְן לְדָוִד יִסַּב וְיַסֵּיק רִבּוֹנִי מַלְכָּא דְתַקִּין בְּעֵינוֹהִי חֲזֵי תּוֹרַיָּא דִּכְשִׁירִין לַעֲלָתָא וּמוֹרִיגַיָּא וּמָנֵי תּוֹרַיָּא לְאָעַיָּא : כּוֹלָא יְהַב אֲרַוְנָא מלכא

רשי

וישקף ארונה · מתחבא היה מפני המלאך כך כתוב בדברי הימים : המוריגים · כלי עץ מלא חריצי' וכבד הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ומחתכו להיות תבן לגהל בהמות : ארונה

כאשר צוה יי' ג' סוף פסוק וסימן קרב אל המזבח · שוק התרומה וחזה התנופה · ויעל דוד כדבר גד דשמואל : ויעל ז' רפין בקריאה וסי' נטה ירך על ארץ מצרים בארבה · ויאמר ארונה אל המלך · כי איש איש מבית ישראל · כה אמר כורש · וחברו · מי יפתה את אחאב · וחברו דדברי הימים : לעלה ה' בקריאה וסי' נמסר בסוף נשא :

כלי יקר

יעקב נמשלו ישראל כחול הים מה החול הזה אתה חופר בו גומא מבערב בשחרית אתה מוצא שנתמלאה כך כל אותן האוכלוסים שנפלו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה הדה הוא דכתיב יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים עד כאן דברי שאמרו שנפלו כמה אוכלוסים · וכן לחכמינו ז"ל שמתו ארבעה בניו של דוד וגד החוזה זו הוכחה שמתו כמה אוכלוסים · ובזה מובן שסמך ואמר וישלח ידו המלאך רוצה לומר ושלח השם יתברך הנזכר ויתן ה' דבר הוא שלח ידו שהוא המלאך שהמלאך מורשה שלו ובידו יתברך כחשב הוא ויוכיח כן מה שאמר בדברי הימים וישלח האלהים מלאך לירושלים לשחתה וכו' מורה על הכתוב הזה שבאומרו וישלח ידו המלאך וישלח האלהים האמור את ידו הוא המלאך ושלחו על ירושלים לשחתה אלא שנכמרו רחמיו יתברך לשתי סבות האחת וינחם ה' אל הרעה רוצה לומר בפנותו אל הרעה שנעשית במיתת אבישי בן צרויה שר וגדול בישראל זה גרם הניחום ולזה לא אמר על הרעה שהיה מורה על מה שניחם על הרעה אשר חשב לעשות אבל עתה שאומר אל הרעה מורה' סיבת הניחום שהוא בהביטו אל הרעה אשר נעשית לאבישי ולזה ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה רוצה לומר אחר שלקחת הרב שבהם עתה הרף ידיך מהם כי מיתת רב וצדיק מכפרת היא והסיבה השנית לניחום הוא להיות שמלאך ה' היה עם גורן ארונה היבוסי הוא המקום שנעקד עליו יצחק והוא המקום הנבחר למזבח כפרה לישראל גורם הוא תשות כח במלאך המשחית ומוסיף כח בגבורה של מעלה לרחם את ישראל ולהנחם על הרעה וזהו שאמר הכתוב ומלאך ה' היה עם גורן הארונה היבוסי כלומר זה גרם וינחם ה' הנזכר מצד המלאו באותו מקום מזבח כפרה ובדברי הימים וישלח האלהים מלאך לירושלים להשחיתה וכהשחית ראה ה' וניחם על הרעה ויאמר למלאך המשחית רב עתה הרף ידיך כו' שכאן בשמואל לא הזכיר שהשחית בירושלם ובד"ה כאמר וכהשחית וכו' משמע שהשחית · ושם כתיב על הרעה וכאן כתיב אל הרעה ונראה במה שזכרתי שהשחתת אבישי הוא רב ושר וגדול בישראל כדאי לכפר וזהו שאמר וכהשחית רוצה לומר את אבישי וחשב המלאך שיהיה מפני הרע' כאסף הצדיק והקב"ה ניחם על הרעה העתידה לבוא כי מית' הצדיק כפרה בעונ' אמנ' כאן רמז ענין וכהשחית הנאמר שם בד"ה באו' כאן אל הרעה ולא אמ' על הרע' כדפרישי' אל הרע של אבישי היא גרמ' הניחום כמאלו הכתובי' מוסכמי' בענין א' אלא מתחלפי' בלשון שעזרה בחר הענין יותר ובסמוך בפסוק ויאמ' דוד בביאור מאמר ממסכת ברכות אבאר לך ענין נכון באומרו ובהשחית ראה ה' עיין עליו :

ויאמר דוד אל ה' בפסוק הקוד' זכרתי דברי מהר"א ז"ל : ולע"ד לדקדק למה הוצרך דוד לראות המלאך המכה בעם כדי לדבר דבריו אלא כי דברים של טעם הם ורצויים ליאמר אפי' בלא ראיית המלאך · ועוד כפל הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי וקרי ליה חטא וקרי ליה עון ומהו ואלה הצאן : ונראה כי הסיבה בזאת המגפה היה המניין והצטרף אליו היותה בלא צורך שאין זה כי אם גובה לב כאשר כתבתי למעלה וכן נזכר בד"ה בפי' הלא אני אמרתי למנות העם ואני הוא שחטאתי והרע הרעותי וכו' והנה ידוע שכל העובר עבירה אחת קנה לו קטיגור א' הוא הנפרע מהלדם העוש' אותו ולזה בתחילה חשב דוד אולי לא היה הוא בענין המניין כי אם המעורר הפורענות על ישראל לבד אמנם סיבת הפורענות תהיה זולתה מחטאות ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם אמנם כאשר ראה דוד ע"ה המלאך ידעו והכירו במהותו שהיה מצד עבירת המניין והכיר בו שהוא הקטיגור שנעשה מן המניין ולז"א הפ' ויאמר דוד אל ה' בראותו המלאך המכה בעם שנראהו המלאך המכה בעם שהוא מלאך הנגף שנעשה מהמניין אזראה לומר הנה אנכי חטאתי במניין והוא החטא הקל ואנכי העויתי העון החמור והוא הגובה לב והגאון אשר נתגאתי ברב עם הדרת מלך · ואפשר עוד שדקדק עוד בהו' לשון הנה אנכי חטאתי וכו' כשראה המלאך מכה בעם והוא לבשתו רוח קנאה ואמר הנה אנכי רוצה לומר הנה אנכי קיים עם היות שאנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן רוצה לומר ואלה אין להם אשמה כי הם כצאן המשועבדים אל הרועה מה עשו הלא מוכרחים הם במעשיהם שאני הרועה ואנכי חטאתי ואנכי העויתי · או יאמר ואלה הצאן' כצאן לטבח מה עשו שיגרום להם כן להיות' כצאן ז"ש ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבי' אבי ובד"ה אומר ובעמך לא למגפ' וי"ין לו הבנה בפרט למ"ד למגפה דהי"לל ובעמך לא מגפה · ונר' לפי מה שקדם שלפעמים מפני הרעה וקודם בואה נאסף הצדיק כדי שלא ימנע הרעה בהגין על הדור לז"א תהי נא ידך בי ובבית אבי ואם ה' שלא תהא מיתתו ובית אבי כמפני הרעה נאסף הצדיק להוסיף יגון וצרה על הנגזר אבל ובעמך לא למגפה רוצה לומר לא תהיה היד הויה הנזכרת בי ובבית אבי כדי להביא מגפה על העם וכדי שלא הנעצר לא היה מזאת הבחינה אבל תהיה מפאת הבחינה שמיתת הצדיקים מכפרת ותעצר המגפ' מעל ישראל ז"ש ובעמך לא למגפה רוצה לומר ובעמך לא תגרום היות ידך בי ובבית אבי למגפה בעם אלא לא למגפה · ובילקוט בשם מכילתא הנה אנכי חטאתי אמר רבי נתן מלינו שהאבו' והנביאי' יתנו נפשם על ישראל במשה מהו או' ועתה אם תשא חטאתם וכו' ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג וכן לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים שנאמר שאוני והטילוני אל הים · ויסייע למ"ש שהתכלית לעצור המגפה מעל ישראל יבחרו בזה · ולח"ז במסכת ברכות פרק הרואה ובהשחית ראה ה' מה ראה אמר רבי יעקב אבינו ראה שנאמר ויאמר יעקב כאשר ראם ושמואל אמר אפרו של יצחק ראה שנאמר יראה לו השה ר' יצחק אמר כסף כפורים ראה שנאמר ולקחת את כסף הכפורים ר' יוחנן אמר בית המקדש ראה דכתי' בהר ה' יראה פליגי בה רבי יעקב ורבי שמואל חד אמר כסף הכפורים ראה וחד אמר בית המקדש ראה ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה שנא' אשר יאמר היום בהר ה' יראה עד כאן : ולע"ד ראשונה מהו ענין זה יעקב ראה אפרו של יצחק ראה שלע"פ שהם מתייחסים בלשון שנאמר בהם לשון ראיה הנה הענין אין להם שייכות כלל וענין כסף הכפורי' יש לו שייכות בענין אמנם לא נמצא בו לשון ראיה ועוד במאי דקאמר ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה שנאמר אשר יאמר היום בהר ה' יראה סברי רבי יצחק ורבי יוחנן פלגו בה גם כן ולא הוקשה לרבי יצחק מה שלא נזכרה ראייה בכסף הכפורי' אם כן איפה היא הסברא המכרע' לדברי שמואל שאומ' בית המקדש ראה ונדקדק לשון הגמרא כמאן אשר יאמר היום בהר ה' יראה שמתחיל מאשר יאמר היום וכו' הלא דבר הוא מכריע או מסייע כי בדברי רבי יוחנן לא נזכר רק בהר ה' יראה ונראה כי בסיבת הנגף הזה נמצאו ארבעה סברות הא' לח"ז במדרש שמואל והיא על שלא תבעו בניין בית המקדש כאשר כתבתי דבריהם ופירשתי בפסוק ויוסף ה' לחרות בישראל וכו' והדעת השני להם במדרש שמואל בשביל

כלי יקר

שפיכות דמו של אוריה כשזכר ה' דמו של אוריה מתוך כך ויוסף אף ה' לחרות · והדעת השלישי הוא המניין והוא לרש"י והז"ל והר"מבן הביאו והרביעי לפי שהיה שלא לצורך ואין בו אלא גובה לב לפיש בשר ז' ועו ומן ה' יסור לבו לבטוח ברב עם וכן הביא הרמ"בן ומהר"א והר"לבג ז"ל ככ"זלי והנה הרבעה סברות אלו נזכרו במאמר הזה מאי ראה אמר רב יעקב אבינו ראה דסבר רב סיבת המגפה לפי שמנאם שלא לצורך ובטח ברב עם הדרת מלך ולזה באה המגפה לכלות' כשל עוזר ונפל עזור ובהשחית ראה ה' זכות יעקב שהלך לבטח דרכו בהליכתו אל לבן גם בחזרתו בטח בה' ונעזר מעשו במחנה אלהים לא בחיל ולא בכח אנוסי ז"ש יעקב אבינו ראה שנאמר ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה כי זכות זה מתייחס הוא מאד אל החטא הנזכר · אמנם שמואל סבר שסיבת הנגף הוא דמו של אוריה ובהשחית ראה ה' אפרו של יצחק שכמו שהנגף הזה נתעורר מזכרון דמו של אוריה כן להגין מהנגף ראה הש"י אפרו של יצחק להגין · אמנם רבי יצחק סבר שהסיבה מהמניין ולזה בחר רבי יצחק בסברתו זו שלעג"י שאין לה סמיכות מהלשון מתיבת ראה הנה מסתייעת סברה זו מהענין וגם מלשון ובהשחית ראה ה' ר"ל כי בהשחית ראה ה' הנזכר בפרשת כי תשא ולא יהיה בהם נגף הא אם ימנם לגלגולת יהיה בהם נגף ומשם ממנותם ראה ה' שם באותו מקום נזכר כסף הכפורים ונאמר שם לזכרון לבני ישראל לעתיד בדורו של דוד ז"ש ובהשחית ראה ה' ענין המניין להשחית וראה רפואתו ששם נאמר לזכרון כמלא בראיה אחת דבר והפכו החולי ורפואתו עמו ז"ש ובהשחית ראה ה' · וכתב רש"י ז"ל כסף הכפורים ראה שיתן במניין הראשון של ישראל למשכן והוא כופר על מניין זה שהרי לזכרון נתן דכתיב והיה לבני ישראל לזכרון לכפר ועכשיו נצרכה כפרתו ראה הקב"ה שמנאן דוד לישראל ולא לקח מהם כופר והיה לו ליקח מהם כסף כפורים ומתוך כך נזכר לנסוך כסף כפורים שנתנו קודש לכן וגלגלו באותו זכות · ורבי יוחנן סב' שהעונש היה על שלא תבעו בית המקדש והתיקון היה לפי שרא' הש"י בית המקדש שכבר יצא דוד לבנותו ועל פי הש ית נמנע מבנייכו וז"ש לבית המקדש ראה שנאמר בו לשון ראיה בהר ה' יראה · וכשהזכיר בגמרא פליגי בה רב יעקב ורבי שמואל ומסיק ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה שנאמר אשר יאמר היום בהר ה' יראה שלא הכריח דעתו מלשון ראיה דכתיב ביה אלא מלשון הכתוב שנאמר אשר יאמר היום בהר ה' לעתיד יראה סגולת המקום הזה להגן על ענין המגפ' ז"ש כאן והתחיל מתחל' הפסוק דכתיב אש' יאמ' היום בהר ה' יראה לעתיד להגן : **ואחר** שכתבתי זה מצאתי כתוב דמ"ד זכות יעקב ראה היינו זכות הורי' שעסק בבית שם ועבר כד"א תתן אמת ליעקב · ומ"ד אפרו של יצחק ראה שלא המדרש עיקר אלא המעשה למסור נפשו על קדוש ה' וכמו שאמרו במסכת ברכות דקמאי מסרי נפשייהו אקדושת ה' וכו' וזה רמוז באפרו של יצחק שמסר נפשו על קדושת ה' ומ"ד כסף הכפורים ראה כש ט שהענין מתייחס אליו שהקדים ה' רפואה למכה מזמן משה ע"ה ומ"ד בית המקדש ראה היינו שראה הרפואה שעתידין ישראל לבנות בית המקדש וז"ש בהר ה' יראה שבעודו הר וגורן ארונה ה' יראה מה שעתידין לבנותו ולכן ריחם השם יתברך על ישראל עמו עד כאן :

ויבא גד אל דוד וכו' חז"ל אמרו במדרש שמואל עלה הקם למה דוד דומה באותה שעה לאחד שהיה מכה את בנו ולא היה יודע בשל מה הוא מכהו באחרונה אמר לו דע על מקמתא פלו' הכיתיך כך כל אותן האוכלוסין שנפלו לא נפלו אלא ע"י שלא תבעו בבניין ב"ה והרי דברים ק"ו ומה אלו ראו בבניין ב"ה כך אנו על א"כו ד"א אלו לא ראו בבניין ב"ה כך וכו' לפיכך התקינו הנביאים הראשונים שיהיו ישר' מתפללין ג' פעמים בכל יום ואומרים אנא ה' השיב שכינתך לציון וסדר עבודתך לירושלים עירך עכ"ל פירשתיו לעיל בפסוק ויוסף אף ה' לחרות בים והשתי נוכחאו' מתיישבות אלו לא ראו עדיין באותה שעה ב"ה ועם כל זה נענשו על שלא תבעו עם היות שלא ראו אנו שראינו ב"ה ואף על פי שהוא' חרב ראויה לעורר אותנו לתבוע בניינו עאכ"ו שאם לא נתבע אותו יהיה לנו ח"ו עונש · והנוסחא האחרת ומה אלו שראו בבניין המקדש רוצה לו' כבר ראו את דוד שתבע בית המקדש וגם ראו בבניין ב"ה היינו [illegible] ראו את דוד מכין כסף וזהב ונחושת ועצי ברושים ועצי ארזים ז"ש ומה אלו ראו בבניין בית המקדש דהיינו שראו לדוד מכין לו ואם כן מי היה להם לתבוע ועכ"ז נענשו אנו שלא ראינוהו אלא חרב ושמם עאכ"ו שיהיה לנו עונש אם לא נתבע בניינו ולזה תקנו נביאים הראשונים שיהיו ישראל תובעין בניין ושכלול המקדש · ועיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרלב"ג וכן מהרי"א ז"ל בשם חז"ל שארונה גר צדק היה ושהגורן גבוה מירושלים ולכן אמר עלה הקם כדברי הרד"ק ז"ל עד כאן · ולע"דן לדקדק לשון הקם שהי"לל בנה או עשה לה' מזבח גם למה לא סמך תיבת מזבח אל תיבת הקם והי"לל עלה והקם מזבח לה' · ונראה כי המזבח הזה נתחנך ע"י אדם הראשון ששם הקריב שור פר מקרין מפרים ואחרי אברהם אבינו עקד שם את יצחק בנו והקריב את האיל אשר המציאו אליו מן השמי' וז"ש עלה הקם אותו המקום שכבר הוחזק ונתקדש לה' מזבח באופן שעתה אין כל אדם רק הקמתו מנפילתו לעורר את האהבה ולהורות מעלת ההוא נקרא בפסוק הזה ארניה כלומר ארון יה ובזולתו נזכר ארונה ארון לה"א רומז לה"א אחרונה שבשם ובזולתו מהמקומות אורנה לשון אור כה שאור שכינת עוזו שם עומד :

ויעל דוד וכו' הרד"ק ז"ל כדבר גד בכף ובד"ה בבי"ת עד כאן · ולע"דן השני כתובים צדקו יחדיו הכתוב הזה הגיד שעשה כדבר גד כאשר צוה ה' בלי שינוי וגם בדברי הימי' הודיע זריזות שבתוך דברי גד עלה לעשות כאשר צוה השי"ת ז"ש ויעל דוד בדבר גד רוצה לומר בתוך דברי גד עודנו מדבר לעשות כאשר צוה ה' ולזה אמר בדבר ה' בבי"ת :

וישקף ארונה וכו' עיין רש"י ז"ל ובזה מדוקדק לשון וישקף לפי שהוא היה מתחבא בתוך הגורן לקיים חבי כמעט רגע עד יעבור זעם והשקיף מתוך העומרי' או מתוך הגדיש כמו בעד החלון כששקפתי וירא את המלך עובר ויצא אליו · והרד"ק ז"ל אפיו כמו על אפיו ע"כ :

ויאמר ארונה מדוע בא וכו' מהרי"א ז"ל אמר לו מדוע בא אדוני אל עבדו רוצה לומר למה באת אלי והיה לך לשלוח לקרא לי שהקטן הולך אצל הגדול ואין הגדול הולך אצל הקטן ודוד השיבו שבא לקנות ממנו את הגורן לבנות מזבח לה' כדי שתעצר המגפה מעל יש' ע"כ : ולע"דן לדקדק לשון מעמך הי"לל ממך · ונראה לבי שארונה שאל מדוע בא אדוני על עבדו כי אלו הורה הרעה כמו שאמר מהרי"א ז"ל שהגדול לא ילך אצל הקטן והשיבו דוד עליו השלום ג' טענות הורות אשר כל אחת מהן מספקת כ"ש בהצטרף שלשתן יחד האחד לקנות מעמך את הגורן ולא יעבור ... [illegible]

ארונה המלך · מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלם כמו שנשארו שם מתחלתם בני יהודה כמו שכתוב ויושב היבוסי את בני יהודה בירושלם על היום הזה והיו שם למס עובד והיו להם בתים שדות וכרמים על ידי המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימן וזה השדה והגורן היה לארונה היבוסי ורצה לתתם לדוד ולא רצה לקבל כי אם במחיר ואף אחר שכבש דוד המלוכה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבים בעיר מתחלה למס עובד והיו שם עד שבנה שלמה את הבית וזה היבוסי לא היה מן שבע אומות אלא מפלשתים מזרע אבימלך כמו שפירשנו בספר יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו עליהם שלא לעבוד ע״א ושאר מצות שהוזהרו עליהם בני נח ואפילו מז׳ אומות היו יכולין לשב׳ בארץ בתנאי זה שלא יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז׳ מצות מותר להניחם בארץ ובמקצת נסחאות התרגם תרגם נתן ארונה המלך למלך יהב ארוון למלכא די בעא מיניה מלכא : ירצך · כתרגומו יקבל קרבנך ברעוא : מאותך במחי׳ · כמו מאתך כי רבים מן הרפים כענין עם : בכסף שקלי׳ חמשים · ובדברי הימים שקלי זהב משקל שש מאות אמרו רז״ל גבה מכל שבט ושבט חמשי׳ שקלי׳ שהן שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב וזהו שאמר שקלי זהב ועוד אמרו כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם זהו שרבי יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד רבי אומר משום אבא יוסף בן דסתאי בקר ועצים ומקום המזבח בחמשי׳ וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחי׳ דברי רבי כי אומר קנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשי׳ ובגרן היה המזבח ובדברי הימים אומ׳ ויתן דוד לארונ׳ במקום שקלי זהב וגו׳ ר״ל כל המקו׳ שהוא בשדה שנבנה בו הבית : ויעתר יי׳ לארץ ותעצר המגפ׳ מעל ישרא׳ וקביל יי׳ צלותה דיירי ארעא · ובדרש כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא על ידי שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיה׳ ולא חרב בימיה׳ נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאים ליטע בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי״ר סלה :

מלכא למלכא די בעא מיניה מלכא
ואמר ארון למלכא יי׳ אלהך יקבל
קורבנך ברעוא : ואמר מלכא
לארון לא ארי מזבן אזבון מינך
בדמין ולא אסיק קדם יי׳ אלהי עלון
מגן וזבן דוד ית בית אידרי וית תוריא
בכסף סלעין חמשין : ובנא תמן דוד
מדבחא קדם יי׳ ואסיק עלון ונכסת
קודשין וקביל יי׳ צלותא דדיירי ארעא
ואתכלי מותנא מעל ישראל :

הַמֶּלֶךְ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־
הַמֶּלֶךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָ : כד וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־אֲרַוְנָה לֹא כִּי־קָנוֹ אֶקְנֶה (ג׳ כ׳ כתיב ה׳ וחד כתוב ו׳)
מֵאוֹתְךָ בִּמְחִיר וְלֹא אַעֲלֶה לַיהוָה
אֱלֹהַי עֹלוֹת חִנָּם וַיִּקֶן דָּוִד אֶת־הַגֹּרֶן
וְאֶת־הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים : (ט״ו רפין)
כה וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל (וכל קרי חלוף)
עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיֵּעָתֵר יְהוָה לָאָרֶץ
וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל : (ד׳)

חזק

רשי

ארונה המלך · שר היבוסי היה : שקלים חמשים · ובדברי הימים הוא אומר שקלי זהב משקל שש מאו׳ הא כיצד גבה חמשי׳ שקלי׳ כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו כסף בדמי הזהב וכן שנינו בסוף שחיטת קדשים גבה כסף בשש מאו׳ כסף בשקלי׳ זהב וכן שנינו בספרי :

רלבג

ויעל עולות ושלמי׳ · הנה לא נאסרו הבמות עד שנבנה בית המקדש ולזה היה אפשר לדוד להעלות עולות ושלמים ואע״פ שהיה זר וזהו מה שצריך אל ביאור לפי הנראה לנו במה שהגבלנו באורנו בזה המקום :

ואולם התועלת המגיעים ממנו הם אלו :

הראשון הוא במדות והוא שראוי לכל מקבל טובה מאחר שיתן לו תודה כעל כל אשר גמלהו וכל שכן אם הי׳ השם יתברך המטיב כי בכתיבת התוד׳ לו תועלת נפלא להיישיר לאמונתו ית׳ ושכל הטובו׳ ממנו ולזה תמצ׳ שאחר שהיטיב הש״י לדוד כל אלו הטובות הנכללות באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללו׳ על כולם ואע״פ שכבר הודה לו על אחת אחת מהם בייחוד כמו שיראה מדבריו בספר תלים ולזה ספר שדבר דוד ליי׳ את דברי השירה הזאת ליי׳ ביום הציל יי׳ אותו מכף כל אויביו ומכף שאול : **השני**

סכום הפסוקים של ספר אלף וחמש מאות וששה וסימן או״ך וסדריו ל״ד וחציו ולאשה עגל מרבק :

קנה ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני : ויקן ד׳ בקריא׳ וסי׳ ויקן את חלקת השדה אשר · ויקן יוסף את כל אדמת מצרים · ויקן דוד את הגרן · ויקן את ההר שמרון : ותעצר המגפה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויעמד בין המתים ובין החיים · ויבא אחר איש ישראל · ויבן שם דוד מזבח · ויעמד פנחס ויפלל ותעצר :

כלי יקר

התן בלב שלם הגורן ז״ש לקנות מעמך רוצה לומר מעמך שהי׳ הקניה מעמך מחדרי לבבך בלב שלם שתמכרם לי והטענה השנית לקנות מזבח לה׳ וכפי היכות הענין כך צריך להיות זריזו׳ השליח וכיון שהוא לבנות מזבח לה׳ אדון הכל יוצר בראשית מה אני ומה חיי שלא אבא אל שירות כזה שהשפלתי היא הגבהתי · והשלישית לפי שהוא צורך פיקוח נפש ואין להאחר בדבר וז״ש ותעצר המגפה מעל העם · ובכלל הו׳ מעל העם שלא אמר מעל ישראל רמז שעצירת המגפה תועל׳ הוא לארונה ולעם הארץ אפי׳ מאומות העולם · וז״ש ותעצר המגפה מעל העם סתם ואפילו מגויי הארצות :

ויאמר ארוניה אל דוד כו׳ אחר שראהו בא אליו נתן לו בלב שלם וגם שהוא מלך והנדיבות מצוי במלכות וזהו ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל לפי שתיבה יקח היולית סובלת לשון מקח כמ״ש דוד לקנות ושלא למרות את פיו אמר לו יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו ראה איך יצא מה׳ הדבר שהבקר הגונ׳ לעולה והמוריגים וכלי הבקר הגונים הם לעצים ובפרט למ״ד שצריך שיהיו חדשים כמו שנזכיר בס״ד לז״א ראה הפלא שהבקר ראויות לעולה ומוריגים וכלי העולה חדשים ממש לעצים · ובזה מובן שלא הזכיר כאן החיטים למנחה כמ״ש בד״ה והטעם יען שבחיטים כולם כשרים למנחה ואם כן לא הזכיר כאן אלא הדברים הנפלאים שיצאו מהשי״ת ז״ש ראה הבקר לעולה וכו׳ כדפרישית ראה דבר נפלא היות הבקר ראויים לעולה אליבא דכ״ע ואפי׳ לרבי אליעזר כמו שהזכירו שם ובמסכת מנחות פ׳ הקומץ רבה [illegible] האומר הרי עלי עול׳ יביא עצים מתוך ביתו כדרך שמביא נסכים מתוך ביתו ת״ל על [illegible] לשר על המזבח מה מזבח משל צבור אף עצים ואם משל צבור דברי ר׳ שמעון ר׳ אלעזר [illegible] מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים ואם שלא נשתמש בהם הדיוט מאי בנייהו [illegible] בנייהו חדתי ועתיקי ולא והא כתיב ויאמר ארוניה אל המלך וכו׳ ראה הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים הכא נמי בחדתי עכ״ל · ולפי זה דבר הכתוב כאומרו ראה אליבא דכ״ע ואפי׳ אליבא דר׳ אלעזר · או יאמר ראה הבקר לעולה לפי שהבקר צריך ביקור מומים לז״א ראה ובירר אותם ביקור מהבקר ובחר לך הראויות לעולה וכן המוריגים וכלי הבקר ראה הראוי לעצים שלא יהיו מתולעים כנודע בדין העצים ועיין רש״י והרד״ק וכן מהרי״א ז״ל · וכבר זכרתי למה לא הזכיר כאן החיטים :

הכל נתן וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל והוסיף וכן מהרי״א ז״ל הביא מרבותינו שארונה גר צדק היה ואוהב לד[illegible] קראו הנה מלך על נדיבות לבבו שעם היו׳ שהיה נותן הכל לדוד אמר לו ה׳ אלהיך ירצך כ[illegible]ך כאילו הכל שלך ועכ״ז לא רצה דוד לקבל מתנ׳ ומ״ש הכל נתן אין פירו׳ שנתנו בפועל כי אם נכח הכל נתן לו ברצון טוב אילו רצה לקבל ופועל הנדיבות הזה לא יאות כי אם למלך וז״ש הכל נתן ארונה המלך עד כאן ובדבריו מובן לומרו המלך למלך שלא יאות לא למלך למכור שאין לו צורך למכור וכן מלך כדוד לא יאות לקנות כי אם לקחת חינם מעבדיו ז״ש הכל נתן ארונה המלך למלך רוצה לו׳ שכן יאות ממלך למלך לתת מתנות אלא שדוד לא רצה · ולע״ד במ״ש הכל נתן הכל לאתויי ולכלול מקו׳ הגורן מלבד הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים והחיטים למנחה ובדברי הימים הזכיר זה בביאור ויאמר ראה נתתי הבקר לעולות והמוריגים לעצים והחיטי׳ למנחה הכל נתתי שמאמר הכל נתתי לכלול גם את המקום עצמו של המזבח אלא שדוד לא רצה לקבל במתנה לא מקום המזבח ולא העולות והעצים · והאומרו ויאמר ארונה אל המלך שהוא מיותר כי די שיאמר ויאמר אל המלך ה׳ אלהיך ירצך ויובן הוא שארונה פיו המדבר אב לרמז למה שאמרו חז״ל שעם היותו ארונה ר״ל הדיוט ובירך ואמר כן אל המלך עם כל זה הועיל כי אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך מגילה פ״א ויאמר ארונה אל המלך ה׳ אלהיך ירצך א״ר אלעזר א״ר חנינא אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ונתקיימה בהם ואלו הם דוד ודניאל דוד דברכיה ארונה דכתי׳ ויאמר ארונה אל המלך וכו׳ דניאל דברכיה דריוש דכתיב אלהיך דאנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך עד כאן ודוד למדו שארונה גרם ונתקיימה ברכתו מלשון הכתוב ויאמר ארונה למלך וכו׳ כדפרישי׳ הי״ל הוא למה אלא לשון הכתוב הוא ברוח הקדש שמבטיח כן בודאי ישיזבינך ושברכת הדיוט נתקיימה וגרמה כן :

ויאמר המלך וכו׳ במסכת זבחים פ׳ חטאת ויקן דוד את הגורן בכסף שקלים חמשים הא מודה רבי אליעזר בבמה דתניא כתוב אחד אומר ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות וכתוב אחד ויקן דוד בכסף שקלים חמשים הא כיצד גבה מכל שבט ושבט חמשי׳ שקלים שהם שש מאות · רבי או׳ משום אבא יוסי בן דוסתאי בקר ועצים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כולו בשש מאות · רבי אלעזר בן שמוע אומר כתיב ויקן את הגורן כמפורש בענין ומה מפורש בענין שנא׳ ויתן דוד לארנן במקום זהב משקל שש מאות · אבל הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים בכסף שקלים חמשים דכתיב ויאמר ארונה יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו ראה הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים הכא נמי בחדתי מאי מוריגים אמר רבה מטה של טורבל מאי מטה של טורבל אמר רב יהודה עיזא דקרקסא אמר רב יוסף מאי קראה שנא׳ הנה שמתיך למורג חרוץ חדש וכו׳ · מקריה ליה רבא לבריה ורמי ליה קראי אהדדי כתיב ויתן דוד לארנן משקל זהב שקלים שש מאות וכתיב ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף חמשים שקלים הא כיצד גבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים שהם שש מאות שקלים · ולכתי׳ כתיב התם זהב והכא כסף אלא אימא גבה כסף בשש מאות שקלי זהב עכ״ל וכתב שם רש״י ז״ל לשונו ובריית׳ זו משובשת היא בספרים ושנויה בתורת כהנים · וכן היא שנויה הא כיצד מקום מזבח בחמשים וכל הבי׳ בשש מאות · ר׳ אומר בשם אבא בן דוסתאי גבה מכל שבט ושבט חמשים שהם שש מאות ר׳ אלעזר בן שמוע׳ או׳ ויקן דוד את הגורן כמפורש בענין ומה מפורש בענין ויתן דוד לארונה במקו׳ זהב משקל שש מאות אבל הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים בכסף חמשים שקלים שנא׳ ארונה וכו׳ והכי פירושה דקרא ויקן דוד את הגורן ולא פירש במה קנאו שהרי פירשו במקום אחר ויתן דוד לארנן במקום זהב משקל שש מאות · ואת הבקר קנה בכסף שקלים חמשים משקל שש מאות לקמן מפרש כסף שוה משקלה שש מאות זהב · אלמא ר׳ אלעזר מודה בבמה דקתני והמוריגים לקח דוד לעצים כדברי ארונה · מטה של טורבל כך היא במסכת כלים · עזא דקרקסא כמין עז של עץ ויש בה יתידות חדות וגם עשוי חריצין ומוליכו ומביאו על הקשי׳ של דישה לאחר שנדושה ומתחכה ונעשה תבן · מאי קראה דהוא עשוי חריצין ומוכן לדוש ולדוק כסף בשש מאות שקלי זהב וה״ק כסף השוה שקלים חמשים של זהב עד כאן כמאלו כאן שלשה תרוצים בהכחשתן השני כתובי׳ התירוץ האחד שגבה כסף שוה חמשים שקלי זהב מכל שבט ושבט לשנים עשר שבטי׳ יהיו שש מאות שקלי זהב · ומ״ש בכסף ר״ל שהגבייה היתה בכסף השוה חמשים שקלים זהב משבט אחד וכן רש״י ז״ל וכן בספרי כמו שהביא רש״י ז״ל וכן במדרש שמואל מרשב״י ז״ל · והתירוץ השני הגורן והבקר בכסף שקלים חמשים · אמנם כל הבית בשש מאות שקלים ולפי זה שני קניינים היו הא׳ דהיינו מקום המזבח הזכיר כאן מה שהיה לצורך שעה הגורן למקום המזבח והבקר והמוריגים בחמשים והקנין השני שאר המקום לבית ולהדריו ולאולמיו ולעזרות בשש מאות וזהי שיטת רבי בשם ר׳ יוסי בן דורמסקית · והתרוץ השלישי לרבי אלעזר ויקן דוד את הגורן קנין אחד ולא נזכר כאן במה קנאו שסמך על מה שמפורש בדברי הימים בענין שש מאות שקלים והקנין השני הבקר לעולה וכו׳ בכסף חמשים שקלים חמשים ולשיטה הזו קשה למה הזכיר כאן קנין הגורן ולא הזכיר בכמה שקנה והזכיר הקנין השני הבקר לעולה בכסף שקלים חמשים וכן במדרש שמואל תני רשב״י כתוב אחד או׳ ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשי׳ וכתוב אחד אומר ויתן דוד לארנן במקו׳ שש מאות שקלים · אלא אמור מעתה חמשים שקלים מכל שבט ושבט הרי שש מאות שקלים · רבי או׳ בשם אבא יוסי בן דוסתאי כתוב אחד או׳ ויקן דוד את הגורן וכתוב אחד או׳ ויתן דויד לארנן במקום וגו׳ אלא מקום המזבח בחמשים הגורן בשש מאות שקל א״ר אלעזר בן שמוע אנא לא שמעתה מפומיה דאבא חבריא שמעונה מפומיה דאבא ויתן דוד לארנן במקום זהב משקל שש מאות אבל הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים בכסף שקלים חמשים עד כאן לשונו והם הם השלשה שיטות הנזכרות לעיל ממסכת זבחים פר חטאת המנס

לע״ד יש לדקדק הו׳ גבי רשב״י כתוב אחד אומר ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים וכתוב אחד או׳ ויתן דוד לארנן במקום שש מאות שקלים וכן גבי ר׳ בשם אבא יוסי בן דוסתאי כתוב אחד אומר ויקן דוד את הגורן וגו׳ וכתוב אחד או׳ ויתן דוד לארנן במקום וגו׳ כי אחר שנזכר דקשו קראי אהדדי כרשב״י אין צורך לשנות עוד שנית כתוב אחד או׳ ויקן וכו׳ ואם יש צורך יקשה אם כן למה לא שלש בדברי רבי אלעזר בן שמוע לו׳ כתוב אחד אומר ויקן דוד וכו׳ כמו שזכר כן בשני התנאים הקודמים : ונראה כי בדברי רשב״י דאומר כתוב אחד או׳ וכו׳ וכתוב אחד אומר כוונתו להקשות שהשני כתובים מכחישים זה את זה שכתוב אחד או׳ שהם חמשי׳ וכתוב אחד או׳ בדברי הימים שש מאות שקלים ותרץ רשב״י שהשני כתובים לדקו יחדיו כי חמשים גבה מכל שבט ושבט ועולה הוא בכל השנים עשר שבטים ומאי דקאמר בכסף רוצה לו׳ שנתן לו מטבעות כסף בשוה שקלים חמשים של זהב כדמסיק בגמרא במסכת זבחים · אלא שלשיטה זו של רשב״י קשה קצת דאם כן למה אמר הכתוב הא׳ את הגורן את הבקר ובכתוב של ד״ה הוא אומר במקום שש מאות שקלים כאילו מורה שהנושאי׳ מתחלפים שהאחד דבר בסך הגורן והכתוב השני דבר בסך המקום כולו וחילוף הנושאים גרם חילוף הסך מחמשים לשש מאות וקושי זה כיון ש״ז במ״ש רבי בשם אבא יוסי בן דוסתאי כתוב אחד אומר ויקן דוד את הגורן וגו׳ שכוונת המתכוין

השני הוא להודיע שהש"י כשיתחדשו ממנו הרעות לא יתחדשו ממנו כי אם מצד מה שהם טובות ולזה אמר דוד שהשם ית' הוא קרן ישעו להעיר שלא יחדש הש"י הרע כי אם מצד שהוא ישע לאוהביו והוא להצילם מאויביהם ולדחות מעליהם כמו שידחה הבעל חי בעל קרנים בקרניו מעליו את החי המזיק לו :

השלישי הוא להודיע שהתפלה תהיה נשמעת כשיהיה המתפלל מסדר משבחי הש"י מה שיגיעהו השגתו לפי מה שאפשר כי אז הוא דבק בו ואז תהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה האלהית וזהו אמרו מהולל אקרא יי' וגומר ולזה גם כן אמר בצר לי אקרא יי' וגומ' כמו שבארנו : **הרביעי** הוא בדעות והוא להודיע כי מה שיחדשהו הש"י על דרך ההשגחה הפרטית יהיה מתחדש על יד מלאך ישולח מאתו על זה כאמרו אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריות ולזה אמר בזה המקו' וירכב על כרוב ויעוף כמו שביארנו : **החמישי** הוא להודיע כי אפיב' ההכרח שיחדש השם רעות להציל אוהביו הנה יסודרו ממנו ענינים להיטיב לאוהביו ומהם יתחדש רע במקרה לאויביו כשהיה אפשר שישלם המכוון בזה האופן וזה כלו להעיר כי הש"י מרחיק עשיית הרעות לפי מה שאפשר כי מה שיתחדש ממנו תמיד הוא הטוב והנה כמו שהעננים שיהיה מהם מטר הם המתחדשים לתכלית טוב שירוה את הארץ והולידה והצמיחה ויקרה מעט רע במקרה כמו הברד והרעמים והברקים והלפידים כן ייטיב הש"י לאוהביו בכמו זה הטוב שיסודר ממנו רע במקרה לאויביה' וזהו אמרו מספר מהשהשגיח הש"י להצילו ולהכניע לאויביו וישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשרת מים עבי שחקים מנגה נגדו בערו גחלי הש' ירעם מן שמים יי' וגומר :

הששי הוא במדות והוא להודיע שמי שירצה שישיג מבוקשו מצלוח הויבו ראוי שישתדל בזה בעת היותו קשה יום כי אז יתכן יותר להשיג המבוקש כאמרו אל תתחר במצליח דרכו שירא כי מצד היותו מצליח יגלא ומזה יתבא' שהקשה יום ראוי שינוצח ולזה אמר דוד מספר בהשגחת הש"י יקדמוני ביום אידי ויהי יי' למשען לי כ"זילו יאמר שהם התחכמו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי יי' שהיה לו : **השביעי** הוא להודיע שההשגחה הפרטית מהש"י תדבק בהד' מצד שמרו דרכי השם ית' והתנהגו בתורתו והתבונן בה תמיד כי זה יביא אל קנין השלמו' האנושי בתכלית מה שאפשר אשר הוא סבת דבקות ההשגחה בשם ית' ולזה אמ' דוד בספרו חוזק דבקות ההשגחה האלהית בו יגמלני יי' כצדקתי כבור ידי ישיב לי כי שמרתי דרכי יי' ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסיר ממנה הורה בזה כי הוא מתהלך בדרכי השם ית' ומתבונן בחקותיו ומשפטיו :

השמיני הוא להסיר הספק למה נענש שאול יותר מדוד עם היות חטא דוד יותר עצום הרבה מחטא שאול וזה כי דוד היה הולך בכל דרכיו בדרכי הש"י והיו מדותיו ותכונותיו בתכלית השלמות והחסידות בכל עניניו רק בדבר אוריה החתי וזה ממה שיורה שדוד היה משתדל בכל עז שתהיי' פעולותיו תמיד לפי הראוי אלא שלא יכול לכלא יצרו בענין בת שבע וממנו סובב דבר הריגת אוריה לכסות קלונו ולמלא שלא תהיה פעולתו מבעילת בת שבע בעילת אשת איש עם שהיה קלת דין בהריגתו מפני שלא קיים מצות המלך · ואולם חטא שאול היה נראה היותו כנגד השם מפני שאר התכונות שראינו לשאול שלא היו מתישרות אל היושר והחסידות ולזה גם כן תראה ששאול היה חושב להתנצל לשמואל בדברי שקר ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי ליי' ולזה אמר דוד להסיר את הספק הזה עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם עם נבר תתבר ועם עקש תתפל כמו שבארנו :

התשיעי הוא להודיע שדרכי הש"י ופעולותיו הם תמימות בתכלית מה שאפשר וכן הענין באמרתו והיא התורה עד שאין בה דבר ללא תועלת ומה שחסר מהטוב בקצת פעולותיו שיקרה מהם רע לבני אדם בקצת העתי' הנה הערים הש"י להשלי' מזה מה שחסר מזה בששם האד' בעל בחירה ורצון לא ימשלו על הבחירה ההיא מה שיסודר מהם זה הרע במקרה ולזה יתכן שינצל האדם ממנה בזה האופן כשתהיה בחירתו אל הטוב המסודר מן התורה ובאמצעותו ידבק בש"י ויהיה לו למגן מהרעות ההם כי הוא לבדו אפשר שיהיה מגן לכל החוסים בו :

העשירי הוא להודיע שכבר ימשך מחוזק דבקות השגחת הש"י שיביא האדם מהרע אל הטוב בקלות כאילו קפץ ודלג אליו מזולת שידרך בהגעתו אליו הנה כמו שיעשה הש"י מהמופ' נחש על דרך מופת בזולת סבותיו כן יביא הטוב בקלות לאוהביו בזולת סבותיו וזהו אמרו האל מעוזי חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני : **האחד עשר** הוא להודיע כי הש"י נתן המלוכה לזרע דוד כל הימים שהעולם נמצא על כד החסד מצד הברית ששם לדוד על זה מצד הצדק והיושר שמצא בו וזה ימשך תמיד לזרעו כשיעשה ישראל הטוב בעיני הש"י בדרך שיוכל לעשו' להם כל ישע וכל חפץ גם בעת שהיה נכון לבא עליהם רע מצד ההשגחה הכוללת ואולם כשלא יהיה זה תפסק המלכות מישראל הנה לא חסור מבית דוד אבל היא שמורה לו וזה ממה שיתבאר ממנו שכבר יצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה וימלך ותתקיים על ישרא' כי אי אפשר שתסור הממלכה מזרעו הסרה נצחית וכבר נתבאר זה יותר בדברי הנביאים וזהו אמרו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם ואמר כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח : **השנים עשר** הוא מה שהודיע ששאר המלכים שיקומו על ישראל מפני שאינם מושלים ביראת אלהי' אבל הם אנשי רשע לא תתקיי' מלכותם ויזיקו ישראל בעבורם ובשבתם והם וזרעם יהיו לכליון חרוץ וזה ממה שנתקיי' בענין מלכות ירבעם וחבריו כאמרו ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת וגם על הטובים אמר שלא תתקיים מלכותם אך יהיו כמו דשא מארץ שתהיה להם צמיחה זמן לא ארוך מאד ואחר ייבשו וכן אמר הש"י לירבעם שאם ילך בדרכיו יבנה לו בית נאמן כאשר בנה לדוד אך לא יתקיים זה לו כל הימים ולזה תראה שמלכות השמונאים לא נתקיים מאד בבית שני : **השלשה עשר** הוא להודיע שגבורי דוד היו כלם אנשים חכמים גם כן בחכמת התורה ולכן היתה דבקה השגחת הש"י בהם ולזה אמר עדינו העצני שהוא יושב בשבת תחכמוני ולזה גם כן היה מהגבורי' בניהו בן יהוידע הכהן שהיה מופלא שבב"ד והיו גם כן מהם הכרתי והפלתי והם הסנהדרין כמו שנתבאר במה שקדם ולזה תמצא שכאשר שבא או הגבורי' אמר מן השלשה הכי נכבד ולא אמר מן השלש' היה חזק או תקיף אבל אמרו בכבוד מצד גודל המעל' ולזה הגיע מגבורתם מה שזכר מפני הדבק בהם ההשגחה האלהית : **הי"ד** הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיבקש דבר ויוציא בבקשת קנינו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקש' דבר שוה יותר וכ"ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשנתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם שלשת הגבורים להביא מהם אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא הסכים שיסכנו עצמם בעבור זה ואף על פי שאמר זה במאמר על צד התאוה אל המים ההם כי כמה פעמי' יאמר אדם כך במה שאין רצונו שישתדלו בהגעתו וגם בדברים הנמנעים כאמרו מי יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם ליי' לרמוז כי על עבודתו ית' לבד ראוי לסכן נפשו כאמרו ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך : **החמשה עשר** הוא במצות והוא להודיע כי כבר היה במקדש נסוך המים ולזה נסך דוד המים ההם ליי' כי הוא מן השקר שיעבוד דוד הש"י בדבר לא הוסכם שיעבוד בו במקדש הנה כמו שלא יעשה אחד מן האנשים הטובי' קרבן מן הגבי ליי' כן לא היה ראוי לנסך המים אם לא היו מנסכי'

כלי יקר

המתכוין שנה לו' כתוב אחד או' ויקן דוד את הגורן וגו' ולא סיים הפסוק שאומר ויקן את הגורן בכסף שקלים חמשים וכן בכתוב הב' לא אמר אלא וכתוב אחד או' ויתן דוד לארנן במקום וגו' ולא הזכיר סוף הפסוק שהו' ש"ש מאות שקלים לפי שאין כוונתו להזכיר קושית הניגוד שכבר נזכרה בדברי רש"י ע"ה אבל כיון אל דקדוק אחר והוא הקושי שהקשינו לדברי רש"י שכתוב אחד הו' ויקן את הגורן וכתוב אחד הו' במקום אשר זה מכריע שסך החמשים היה על מקום אחד הגורן למקום המזבח בחמשים אמנם השש מאות היה במקום ר"ל בכל הגבול ההוא שביב כנזכר בגמרא וכל הבית כולו בשש מאות וילמד שתוס שבמדרש שמואל מהמפורש בגמרא ערוכה מזה הכריח דבריו' שלא כדברי רש"י ז"ל הן אמת שקשה קצת הלשון שהו' הגורן בשש מאות והי"ל המקום בשש מאות ואולי טעות נפל בספרים · ומ"ש ר' אלעזר בן שמוע ויתן דוד לארנן שש מאות שקלי' הוא בגורן הנזכר כאן בשמואל ויקן דוד את הגורן ולא פירשו כאן בכמה קנה אותו ופי' בד"ה ומאמר ואת הבקר וגו' מאמר בפני עצמו ועליו אמר הסך של חמשים שכן מתפרש בגמ' כאמור · ור' אלעזר בן שמוע לדחק בשיטתו הרחוקה משום דניחא ליה שיהיה כל מה שנקנה נזכר בפ' הוא שהגורן הנזכר כאן בשמואל הוא שנקנה בשש מאות שנזכרו שם בד"ה והבקר לעולה בחמשי' שקלים כנז' כאן · והרד"ק הביא ג"כ כדברי ר' בשם אבא יוסי בן דוסתאי דקראי דייקי כוותיה וכן הביא גם כן מהרי"א והרלב"ג · ולע"ד נדקדק כפל לא כי קנה אקנה ולשון מאותך הי"ל מעמך מהו אותך ולשון במחיר דקאמר שהוא מיותר שבכלל אומר קנה אקנה מובן היא דבכסף יקנו · ונראה כי ארונה נתן הכל בלב שלם הן המקום הן הקרבנות לזה ענה המלך דוד ויאמר המלך לארונה לא כי קנה אקנה רמז קנה אקנה הקניה הא' אל המקום והשניה אל העולות והבקר · או אמר קנה אקנה עפ"י סברת רבי שאמר משום אבא יוסי בן דוסתאי שהיו שתי קניות בגוף הקרקע עצמו הקניה הא' למקום המזבח והשני' אח"כ לכל הבית ולשכותיו והעזרו' ז"ש לא כי קנה אקנה ולכל הפירושים משיך ב"ו' מאותך מחיר כלו' שלא יתרצה בתת לו כדי שווי המקח אלא במחיר שלשון מחיר הוא ביוקר יותר מכדי שויו כמו שכתוב מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבואו ז"ש כאן במחיר כדי שתתן אותו אלי בלב שלם ותהיה הקניה מאותך ר"ל בלב שלם ובנפש חפצה מאותך שידבנה לבך ולא תהיה מוכרה מלידי כי אם זוזי יעשוך למכור וכתן טעם שהעולו' כשיהיו מקנת כסף אז יעלו לרצון עד ה' אלהיך כי כשישתדל אדם להרבות מחיר להביא' לש"י כפום צערא אגרא ז"ש ולא אעלה לה' אלהי עולות חינם ר"ל לא יעלו לרצון לה' אלהי עולות חינם כמנע הוא שאעלה לפניו חינם ומ"ש ויקן דוד בכסף שקלים חמשים ולא אמר בחמשי' שקלים כסף מודיע שאין השקלים כאלה של כסף אלא שקלי זהב הם כמו השש מאות שקלי זהב הנזכרים בד"ה וז"ש בכסף סך העולה לשיווי שקלים חמשים דהיינו חמשים שקלים של זהב אלא שהכסף הריף טפי ונתן לו דוד מעות כסף עובר לסוחר · ולפי הפשט אפשר לו' שנתן לו כסף משקלו שש מאות משקלו ועולים השש מאות משקל כסף בחמשים משקל זהב באופן שי"ב משקלים כסף במשקל א' של זהב וכאן אמר כסף לפי שבו היה הקנין סך כסף העולה חמשים זהב ושם בד"ה אמר סך הכסף שעולה שש מאות כסף והחמשים שקלים הנז' הם זהב כי כן הוא לרש"י פי' הפסוק הזה כדפרישי' לעיל ומ"ש שם בד"ה שקלי זהב היינו חמשים העולים משקל כסף שש מאות של כסף ויכריח כן דקשה תיבת משקל כי די שיאמר שקלי זהב שש מאות מדקאמר משקל שש מאו' משקל כסף קאמ' · ואפשר עוד לו' יותר קרוב אל הפשט דהכא בשמואל קאמר שקנה בכסף שקלים חמשים ושקלי הכסף הם ליטרין משקלם גדול ובדברי הימים אמר שש מאות שקלי זהב ומשקלי זהב קטני' ביותר משקל דרכם אחת הוא משקל הזהוב מ"מ ולפי זה חמשים ליטרין של כסף שוים שש מאות משקלי זהב קטנים · זה אפשר לחלק בישוב הפסוקים :

ויבן שם דוד כו' עיין הרד"ק והר"לבג ומהר"יא כתב ראוי לדעת ב' דברי' הא' למה נבחר זה המקו' יותר מזולתו ולמה גלהו ה' לדוד בזה הזמן ולא בזמן אחר קודם זה · והנה מצאתי לא"זל שאמ' בירושלמי פ' כל הצלמי' תני רבי בנדוקי מלמד שלא הניחו הכנענים לא הר ולא גבעה שלא עבדו עליו ע"ז ולכן סבריגן מימר דבר שיש בו רוח חיי' ואעפ"י שאינו ראוי להדיוט לגבוה אסור בית הבחירה אינה נבנית אלא על פי נביא ועל פי דוד ובדבר גד בשם ה' · וג"כ אמ' מקום היה הר המוריה שבו נעקד יצחק וכן נאמר בד"ה ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי' וכבר ביארו החכמי' והוא דבר שאין ספק בו שיש מקו' יותר מושגח ממקו' וזולתו כפי מצבו ושיוויו והוא דבר נעל' אצלנו ויודע הנעלמות הוא ידע והנה ארץ יש' בכללה היתה יותר מושגחת מכל הארצות וכ"מש ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' וכו' ומכולם היה מקום ב"ה מיוחד מהמיוחד והוא היותר שלם והיותר מושפע ולכן היה הראוי להיות בית הבחירה והיה מקדש נכב ומעותד לאותה המעלה וכמ"ש הכ"ה לאברהם אל א' ההרים אשר אומר אליך ואברהם אמר בהר ה' יראה · והמנם בדרוש השני א' שדוד היה כל ימיו בצער לדעת המקום ביחוד אשר בו יבנה הבית וכ"מש אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי כו' אם אתן שנית לעיני כו' עד אמצא מקום לה' ולפי שהיה לבו דואג על זה והיו ישראל חושבים שבעבור חטאיו מנע הש"ית ממנו בנין הבית לזה בסוף ימיו רצה הש"ית לכבדו ולהגדילו בעיני ישראל וזה בשלוה תשועתם מהמגפ' על ידו שנעצרה ע"י קרבנותיו ושגילהו הש"י המקום המקודש והכירו זה באמצעות האש שירדה מן השמים על המזבח בגורן ארונה וסבב הש"י שדוד יקנה אותו המקום לבית ה' והוא יתן לשלמה תבנית הבי' וכסף וזהב ונחושת ועצי ברושים וכל הדברים הצריכים לבניינו ובזה יחשב לו כאילו בנאו דוד וכל זה כעש' בסוף ימיו וכאילו אהבו בזקנו' ובמיתו שאהבו בבחרותו ובחייו כדי לקיים בו ואת' תבא אל אבותיך בשלום : ולע"דן לדקדק תיבת שם מיותרת וכי כל החרדה הזאת שהלך דוד לקנות הגורן הזה מארונה ודאי שלא יתכן יהיה לריק כי אם לבנות שם המזבח ונראה שכונת הכתוב להודיע איכות המקום הזה כי רבה היא כמו שאמ' מהרי"א והרחיב דבריו והוא כי מעת בריאת העולמות כולם יחדיו בסוד אבי"ע זה לעומת זה עשה האלהים וארץ ישראל ראש עפרות תבל כי שם טבור העולם כולו ומשם יונקות כל שאר הארצות והסולם המוצב ארצה המקשר העולם השפל הזה עם העליון הנה היה במקום הזה אשר שם נעקד יצחק ע"ה ובו שכב יעקב וראה בו הסולם כמש"ה וישכב במקום ההוא ר"ל במקום ההוא ביחוד שנעקד בו יצחק כמו שכתבתי בכלי חמדה ועליו אמר אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים לפי שירושלים של מטה הבנויה מכוונת כעיר שחוברה לה יחדיו הלא היא ירושלים של מעלה כי זו לעומת זו עשה האלהים ולזה בנה שם אדם הראשון מזבח לפי שהוא מקודש מצד היותו מכוון כנגד שער השמים שמשם יעלו העולות והתפילות והנשמות מידי עלותם בכל יום ויום בלילה גם בעת הפטירה משם יעלו למנוחתם ולזה נברא אדם הראשון מאותו העפר של המקדש כמו שאחז"ל ממקום כפרתו נברא להיותם המקום ההוא כולל כל הארצות טבור העולם כדי שיהיה חומר אדם הראשון כולל מכל הארצות כדי שבמותו יקובל מהן בכל מקום שימות כמו שאמרו חכמינו ז"ל גם מצד החלק הרוחני שבו יהיה מירושלים של מעלה המכוון אל ירושלים של מטה ששם הנשמו' צרורות בצרור החיים ומזה הטעם נתחייב שאפי' בחרבן ארץ ישראל וירושלים קדושתה במקומ' עומדת שקדשה לשעתה וקדשה לעתיד ואעפ"י שהם שוממים בקדושתן הן עומדין כמו שאחז"ל ולמדו מפסוק והשימותי את מקדשיכם שהקדוש' טבעית בה מעת בריאתו כאמור ולזה אמר הכתוב ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה שהכוונה בכפל הכתוב ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה מעת בנייתה וישובה בדרישה גדולה · אמנם אפי' אחרי חרבנה תמיד עיני ה' אלהיך בה בהשגחה יתירה על שאר הארצות עיניה' משוטטות בה כמ"ש עיני ולבי שם כל הימים ז"ש תמיד עיני ה' אלהיך בה ר"ל תמיד אפי' אחר החרבן · והנה דוד ע"ה עמד על הדרוש הזה אשר זמן רב שהרי אמר אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אתן שנת לעיני וכו' עד אמצא מקום לה' ר"ל עד אעמוד על הדרוש הזה שהוא עמוק שאיך יתכן שיהיה לש"י חן על מקום א' והיבה יתירה על זולתו כי זה לא יאות כי אם בבן אדם אשר ימצא נחת רוח מצד זכות אויר המקום ההוא יותר מזולתו או לריבוי מעדניו וכיוצא באלה ליוצר בראשית שמאהר שבולם מעשה ידיו אשר בחכמה עשה אם כן למה יהיה לו חן במקום על זולת מקום ז"ש עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב ואמר שאחר הדרישה והחקירה והעיון על זה אמר שמצא מציאות המקום הגשמיי הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדה יער וישוב הקושי הזה הוא שנבואה למשכנותיו אל הגשמיים לפי שהם מכוונים כאילו כסאו יתברך למעלה בשמים אשר כנגד ארץ ישראל שם בשמים כסאו ובארץ ישרא' למטה

גזום במקלם ומזה המקום יש שמוך גדול וחזק למה שאמר רבותי מנסוך המים בחג הסוכות: **הששה עשר** הוא להודיע כי מיוזקפי עם יקרה שיעשה החלך דבר בלתי רצוי להיות כלי להדיח הרעה עליהם וזהו ממרו ויוסף לב יי' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה הנה כמו שימלך האדם הקל ממוקצי עם כן יקרה ממוקצי עם למנהיג הטוב שנגנה מה שהיה נאמר ממנה מהם"ע טעלה הטעם הנשא הרמה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי תבין שהרגיש שחטאת הסיגתהו המרטה ובקש מהם"י המחילה:

השבעה עשר הוא להודיע כי מן הרעות רחוי לבחור במה שהוא רע מיעט מלו זה לד שיהיה עם מפני היותו מעט רע בעצמותו עם מפני סיקל יותר לקחת העלה עליו והנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בחרנו שלשת ימים להשעינו כי רציס רחמי הם"י ומחס על הרעה והע"פ שגם כן הרעב הוא נפילה ביד הם"י הנה בו מה שהוא ביד האדם והוא השחתת המויבים יבול האדמה והוא היותר קשה וידמהשלוה המין מהרעב כיון בזה המקו' והנה היו אלו הרעות מסוערות כי הניסה לפני האויבים והם רודפי' היה יותר קשה מהרעב כי זה הוא תיתת מות והאחר הוא תיתת חסרון המזון ואע"פ שימשך מחסרון המזון מות לקצת האנשים הנה בהתבוננו' יגילו הרבה מהמזון כמו שאלהנו שעשו ישראל בחשול מלך מדין עליהם והדבר היה יותר קשה מהניסה מהאויבים והם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס כי הוא בחוץ שהוא מנל האדם ולזה הוסס בקירוב יחס זמן הדבר אל זמן הניסה פיחס זמן הניסה אל זמן הרעב: **השמנה עשר** הוא להודיע שאפילו מהבחת דוד נמשך טוב הלא תראה כי בעבור זה החטא נגלה לו מקום בית המקדש אשר בחרו הם"י אשר רמז אליו בתורה באמרו אל המקום אשר יבחר יי' ובאמרו כי לא בחתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וכמו כן נמשך כזה מחטאת את שבע שילה ממנו שלמה אשר נהנה לו הממלכה לנצח ועל החטא ההוא נס כן עשה דוד הרבה מהזמירות הנזכרי' בספר תלים שהם זמירות ישראל לשבח בהם הם"י ולשוב מחטאיהם וזה כלו מורה על יושר לבב דוד עם הם"י: **התשעה עשר** הוא להודיע שהדבר שיש בו קדוש נפלא לע"י אין רחוי שיהיה להדם השתמשות בדברים הנוגעי'בו כי זה ממה שיביא להקל בקדושתו ולזה תמצא שכאשר נבחר זה המקום הקדוש להיות בו מזבח ליי' לא רצו שיהיו הדברים שבו לשמוש מדם ולזה רצו ועשו מהבקר עולה והעלות העולה ומהמטים מנחות שהם יתמשו בהם לגורך הדיוט יבין זה להקל בקדושת המקום הקדוש ההוא ולזאת הסבה ג"כ חמצת שכאשר בא הרון יי' מספדה פלשתים על ידי הפרות שהסרוס בעגלה הנה בקעו עלי העגלה ותת הפרות העלו עולה ליי': **העשרים** הוא להודיע שאין רחוי להעלות לע"י עולות יתכן שיחשב בהם שיהיה בהם קצת חנם כמו הענין בזה שהיה נותן תרוצה לדוד שהוא לאפשר שלא היה ניתן זה כי אם על נד הירקה ממנו להיותו מלך ולזה רצה דוד על כל פניס לקנות תותם ולקנות הגרן שעשה בו המזבח לזאת הסבה בעינה שלא יעבד הם"י בדבר גזל ובמה שהוא לא לו ומפני זה הוצרך לקנות כל המקו' ההוא אשר נבנה בו בית המקדש: **העשרים ואחד** הוא להודיע מה שהעיר בזה הספור שהקרבנות הם סבה להמשיך ההשגחה בישראל ולעבור המגפה והמחית מהם כי זה ממה שיעיר לעמוד על המכוון בענין הקרבנות שהוא מבית בחופן שלם לא הדבקות בם"י כמו שבארנו בבהורנו בספר ויקרא הנה כמו שהיה העניין על הכפר' מבין שני הכרובים בכל דבור ודבור שהיה מדבר הם"י עם משה להייעיר ישראל לעמוד על כוונות התורה ועל סודות הנבואה כן רצה הם"י לעצור המגפה על יד הקרבנות החלה להעמידנו על המכוון בהם כי בכר התבאר מדברי העירה שסבות ההשגחה הם הדבקות בם"י וההליכה בדרכיו וההתבוננ' בדרכי התורה בכלל:

כלי יקר

למעה הדוס רגליו וע"כ למתנו נשהחה להדוס רגליו מפלת בחינה הקדושה על הבסלי העיומד למעלה מ"ותו המקום והוא ירושלים הבנוי"ם היא חגמת ומעין העיר שחוברה לה יהדיו היא העיר על מעלה בחוברה לה לזאת הנמוים יהדיו. ובזה מובן שלא נשלם סוד זה מזדם הרלבון ע"ב שהמקום ההוא קדמת קדם הוא לחוז בעולם העליון ומשם נברא ולכן עשה שם מזבח ותהריו דוד ע"ה בסוד לדם דוד מפיק. וגם שדוד הי' הוא בחי' לדם הרלבון ימי שנותיו שנעשים שנה שנעקן לו מהחלף של הדם הרלבון. לכך על ידי דוד בחגלגל הנגלות שנית המקום הקדוש הזה ו"ס ויכן שם דוד מזבח לה' ר"ל כבר החזיק שם בקדושת מזבח מימי עולם כשהקריב לדם הרלבון סור סר מקרון מפריס ובהה דוד בנה מזבח ה' הברוס ז"ס ויכן שם דוד לפי שסם היה לדוד למיזה וחזקה למזבח כלומר מימי לדם ע"ה ואמר שנעיתר ה' לארץ ותעצר המגפה לפי' לותה שהיתה על ישראל כלומר שהיו מוכים ומנוגפים נרפאו: וזו שאמר ויעתר ותעצר המגפה מעל ישראל רוצה לומר שלא על פי שכבר היתה וחלה על ישראל מעליהם נעצרה ונילולו ברחמי ה':

הם פירוש ספר שמואל׳ בעזרת אל אלהי ישראל

וכאן נשלם בחור ספר שמואל ושיתה השלמתנו לותו ברחם חדם לחדר רחמון של שנת חשעים ושמנה לפרט החלף השני׳ והתהלה ללה לבדו לחדר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו יתברך ויתרומם על כל ברכה ותהלה:

ובזה גמרנו ספר שמואל בכי טוב עם הביאורים אשר
יעדנו בפתה עינים ועוד הוספנו עליו מנחה
קטנה בכמות וגדולה באיכות ותהילה להעוזר
האמתי אשר היה בעזרנו עד כה הוא יגמור
בעדנו להשלים חפצנו ולהוציא אל
הפועל אשר בכחנו יהי נועם ה׳
עלינו במעשה
ידינו:

אמר משה פרנקפורט

באשר שבדעתי בע"ה להדפיס ס' אורים ותומים על ישעיה וירמיה ובהיות שיש בו פירוש על איזה פסוקים מספר שמואל אמרתי להציגו פה כדי שיהיה ספר הנ"ל נמצא בשלמות ביד המעיינים ולא יחסר דבר:

פירוש ויקונן דוד את הקינה הזאת על שאול ועל יהונתן

אחר שקרע את בגדיו הוא וכל האנשים אשר אתו ועשו הספד ובכו וצמו על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב שנאמר שעל כולם בכלל ספדו ובכו וצמו אמר עתה שדוד לבדו עשה הקינה הזאת ג"כ בפרט על שאול ועל יהונתן בנו על שאול לסבת היותו מלך ישראל וחותנו ועל יהונתן לסבת אהבתו:

ויאמר ללמד בני יהודה קשת כוונתו לומר בזאת הקינה ולהתרעם על ב' דברי' שבעבורם היה בלתי אפשר שיהיו ישראל מנוצחים וא"כ איך נפלו גבורים והב' דברים הם אלו הא' שבהיות כל האומה הישראלית מיוחסים אל בני יהודה והם כלם היו גבורים ומלומדי מלחמה ואצבעותיהם מלומדים לקרב ולהלחם בקשתות שהיא מלחמה חזקה והב' שהמלחמ' היתה בא"י שהיא ארץ הצבי ולא היה ראוי שיבוא בה לישראל תקלה ורע גדול כזה שנפלו בה הגבורים אשר מעולם אנשי השם וכנגד הדבר האחד אמר ללמד בני יהודה קשת ר"ל ידוע הוא שלימוד מלחמה הקשתות שלמדו בני יהודה ר"ל כל ישראל שהוא כתוב על ספר הישר שהוא ספר שכתוב בו לימוד המלחמות ואופן עשייתם וא"כ איך אפשר שיהיו מנוצחי' וכנגד הב' אמר הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים ר"ל בה"א התימה איך אפשר שבארץ שהיא צבי ישראל אף על פי שעל במותיך יפלו חללים:

איך נפלו הגבורים כי בשלמא אנשי העם אין להפלא אבל הגבורים איך נפלו ר"ל איך סבל הטבע דבר כ"כ רע וקשה או נוכל לומר שמדב' עם א"י עצמה וקורא אותה בה"א הקריאה כמו הדור אתם ראו את דבר יי' וירצה לומר ר"ל האמור לי את הארץ שהיא צבי ישראל אע"פי שעל במותיך יהיו חללים איך נפלו בך הגבורים שמן הדין אע"פי שיפלו חללים מן העם ההמוני שהגבורים לא היו נופלים או יר' שכשהב"ה גוזר א"י שום גזרה ע"ה נוטל הרב שלהם ומתפייס בזה ולא כן היה עתה שאף שנהרג שאול מתו רבים מישראל לז"א שזה הענין אל יגידו להם לאומות:

או יר' שאף שידעו מיתת שאול לא ידעו איך מת מיתה משונה שנפל על חרבו לז"א שאל יגידו זה להם · או יר' שאף שהאומות היו שמחים במיתת שאול היו נעצבים מצד אחר למה שחושבים ששמח דוד במיתת שאול ואמר שאל יגידו להם שדוד ג"כ מצטער במיתתו למה שאז ישמחו הם בשלימות:

אל תגידו בגת ואל תבשרו בחוצות וכו' י"ל איך אמר אל תגידו שאע"פי שישראל לא יגידו הלא הפלשתים עצמם יגידו אותו ועוד שאמר פן תשמחנה בנות פלשתים שידוע הוא שאע"פי שישרא' לא יגידו שכן תשמחנה כשומעם הנצחון הגדול שהיה להם אבל הכוונה בעבור שאמר בפסוק שלמעל' איך נפלו גבורים אמר עתה מזהיר לישראל שלא יצא מפיהם שנפלו הגבורים שאע"פי שבארץ פלשתים ידעו שמתו רבים מישראל בעוד שלא תתפרס' נפילת הגבורים לא תהיה להן שמחה כ"כ כמו ביודען שמתו הגבורים בעבור שהם היו מגיני ישראל ועתה ביודען נפילתם תשמחנה ותאמרנה שסר צל ישראל מעליה' ותשמחנה בעבור שהם היו עושים אותן אלמנות בהורגן את בעליהן במלחמות ועתה הואיל והם מתים תהיינה בטוחות שלא ימותו בעליהן על ידם ובעבור זה היה מזהיר ואומר אל תגידו בגת וכו':

הרי בגלבוע אל טל ואל מטר עליכם אמר שמן הראוי שהמקום אשר אירע שם המקרה הרע והמר הזה שיהיה מקולל כי הארץ שהיא טובת המזל ושיש בה השפעת טוב היא מבורכת וראוי להתברך והואיל בהרי בגלבוע קרה רע גדול כזה מן הדין שיקללו אותם ובעבור שיצחק אבינו ע"ה התחיל בברכו את יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים רצה הוא לקלל אותם בטל ואמר שיהיו כ"כ מקוללים שלא ירד עליהם טל שהוא ברכה:

ואמר עוד שלא היה מקלל אותם הרים בלבד שלא יבא עליה' טל ומטר כי הינם צריכים לא טל ולא מטר כי בהרים לא יזרעו ואע"פי שלא ירד עליהם טל ומטר אינו מעלה ולא מוריד אבל בשדה תרומו' אם לא יבוא הטל הוא רע גדול וקללה גדולה שלא יתנו תבואתם אם לא ירד עליהם טל ומטר ולז"א ושדי תרומות ר"ל וג"כ תהיה הקללה הזאת בשדי התרומות אם בהרים ההרים יש שדות מעולים וטובים לזריעת חטים ומלת תרומות לשון רוממות ועילוי ונתן הטעם לקללה הזאת ואמר כי שם נגעל מגן גבורים ר"ל לא בא הרע הזה לסבת רשעת שאול ויהונתן שהם היו צדיקים גמורים אלא לסבת רוע מזל המקום וז"ש כי שם נגעל ר"ל שם באות' הרים ואמר נגעל מגן גבורים ר"ל שלא נגעלו הגבורים אלא מגינת כי מן הדין הגבורים א"א להנצח אלא שמגיניהם נגעלו וז"ל מגן שאול בלי משיח בשמן ר"ל דבר גדול הוא שנגעל מגן גבור כשאול מבלי שנביט אל היותו מלך משוח בשמן הקדוש לא אל היותו שאול שהוא היה גבור גדול ולא היה מגינו ראוי להיות נגעל:

מדם חללים מחלב גבורים היה משבח את שאול ויהונתן מגבורתם שדבר ידוע שהאנשים ההולכים במלחמות בראותם דם חללים וחלב גבורים נשפכים על הארץ שמפחדים ויבוא מורך בלבבם אמר ששאול ויהונתן לא היו כאות' האנשי' אבל גבורתם כל כך גדולה ולבם כלבות האריות שלא היו מתפחדים וקשת יהונתן לא נסוג אחור וחרב שאול לא תשוב ריקם אבל אז היו לוחמים בגבורה יותר גדולה:

שאול ויהונתן הנעימים והנאהבים היה משבח אותם שהיו נעימים ונאהבים בעיני כל ישראל בהיותם בחיים חייתם ובמלחמה ג"כ עשו כאוהבי' שלא נפרדו במלחמה מאחיהם בני ישראל ולא נסו מן המלחמה בראותם נצחון האויבים אע"פי שהיו יכולים לנוס ולברוח כי קלים היו מנשרים ומאריות גברו:

בנות ישראל אל שאול בכינה כמו שאמר והזהיר שלא יגידו בגת פן תשמחנ' בנות הערלים ביודען שמתו גבורי ישראל כן אמר שראוי להודיע ולפרסם הרע הגדול הזה אל בנות ישרא' לבכות על שאול והיה אומר להן שתבכינה על שאול שהיה כ"כ גבור שהוא מלביש אותן שני ר"ל כי בהיות בעליהן במלחמ' עמו היו בטוחו' שיבואו בשלום ולא היו מפשיטות לבושיהן הטובים שלא היו פוחדות שיתאלמנו והיו לובשות שני עם עדנים ולא עוד אלא כשבאים מן המלחמה היו מביאים משלל אויביהם כסף וזהב באופן שלסבת גבורת שאול היו בעליהן משימים עדי זהב על לבושיהן:

איך נפלו גבורים כל מקום שאומר איך או איכה הוא דבר תימה שתמי' ואו' איך סבל הטבע דבר כזה וכאן ג"כ אמר בתמיה איך היה דבר רע כזה שנפלו הגבורים בתוך המלחמה ר"ל שמדרך הטבע הגבור לא יוכלו להרגו אלא בצדייה וצרמה בשלא כשמר אבל בהיותו בתוך המלחמה הוא נושא ונותן ואין מדרך הטבע שיהרגוהו במלחמה וז"ש בדרך תימה איך נפלו הגבורים בהיותם גבורים ועוד בהיותם במלחמה ואמר עוד יהונתן על במותיך חלל ר"ל וקשה מאד שמת יהונתן שנצח המלחמה הגדולה ועשה התשועה הגדולה בישראל ועוד בהיותו על במותיו שהם ארץ ישראל איך נפל עתה חללים עם כל התנאים האלו שאמרתי:

צר לי עליך אחי יהונתן אחר שקונן על שניהם יחד עתה בסיף דבריו קונן על יהונתן לבדו בפרט ואמר צר לי מאד עליך אחי והזכיר לאהבה מלת האחוה קודם שיזכיר שמו ר"ל שהוא אוהב אותו כאח אמיתי ואמר שבאמת צר לי מאד על מיתתו כי הוא נעים ונחמד בעיניו מאד על טוב מדותיו ובייחוד בעבור שהוא אוהב אותו הפך הטבע שמן הדין היה לשנוא אותו לסבה שאביו אויבו ועוד שהוא יודע שנמשח למלך ע"י שמואל ועכ"ז הוא אוהב אותו והוא פלא גדול ממה שנר' או נחשוב לפלא אהבת שתי נשים מאיש א' כי על הרוב הן אויבות וצרות זו לזו וכשיקרה על דרך מקרה שיהיו אוהבות זו לזו הוא פלא גדול ראוי ליפלא מאהבתך לי ממה שראוי ליפלא מאהבת שתי נשים צרות וז"ש נפלאת לי אהבתך מאהבת הנשים הצרות שבפליאה ימצא שתאהבנה א' אל אחת ומן הדין היה שהיית שונא אותי ואתה היית אוהב אותי:

איך נפלו גבורים היה מתרעם ומקונן על שתי רעות אחת על מיתת הגבורים שהיו ממונים על ישראל כי בהיותם חיים לא היו יראים ישראל ופוחדים להלחם בעמים ועתה במיתתם כל ישראל בסכנה גדולה בחסרונם והרע השני שלא די שנפלו הגבורים אלא שנאבדו כלי המלחמה שלא נשאר ליתר העם שאינ' גבורים כלי המלחמה להלחם בעת הצורך שנאבדו כשנפלו הגבורי' או נוכל לומר שהגבורי' עצמם הם היו כלי המלחמה כי כמו שהמלחמה לא תוכל להעשו' מבלי כלי זיין להלחם בהם כן בנפילת אלו הגבורים חסרו כלי זיין שישראל לא היו עושים מלחמות אלא באמצעות אלו הגבורים:

פירוש לפרשת ואלה דברי דוד האחרונים

אחר שכתב כותב הספר את דברי השירה שעשה דהע"ה על שהצילו השי"ת מכף כל אויביו ומכף שאול שהם דברים כלם משובחי' ויפים מתושבחו' והודאות שנתן לשי"ת על הצלתו אמר עתה ואלה בוא"ו התוספת שמוסיף על הראשונים והכונה שכותב הספר אמר אע"פי שדברי השירה הזאת וכל המזמורים שעשה דוד כלם משובחים עכ"ז בסוף ימיו דבר דברים שראויים להקרא אחרונים ע"ד אחרון אחרון חביב ודברי דוד הם מפסוק שמתחיל רוח ה' דבר בי והלאה כי כל הקוד' הוא הצעה והקדמת הכותב:

ואמר נאם דוד בן ישי שהוא צדיק בן צדיק שאהב' השי"ת היה לו לירושה מאביו שהוא צדיק גמור ונאם הגבר הוקם על ר"ל אם תרצו לדעת כמה מעלתו ויתרונו וכמה הוא נחשב בעיניו ית' דעו וראו כי הוא הגבר הוקם על ר"ל שבהיותו במדרגה שפלה ורועה הצאן לאביו ונחשב לכלום בעיני אביו ואחיו הקימו השי"ת במעלה גדולה והמליך אותו על ישראל עמו בעבור טוב מדותיו והיותו צדיק וחסיד ולא בעבור היותו בן מלך ויורש מלוכה אלא שהשי"ת הקים אותו ועשה אותו מעולה וז"ש הוקם על ר"ל למעלה:

ואמר עוד בספרו בשבחו משיח אלהי יעקב ר"ל שלא בא המלוכה בידו לסבת המזל שחייב להיותו מלך כמו שנראה בשאר האנשים כשעולים לאיזו מעל' שהוא לחיוב וסבת המזל אלא לסבה שבחר בו השי"ת ונמשח למלך מאתו ובמאמרו וצוויו כמו שנראה בשמואל וז"ש משיח אלהי יעקב ובעבור ששבח אותו גם כן מנעי' זמירות ישראל ויעקב וישראל הוא איש אחד שיש לו שני שמות מחולפים שהם יעקב וישראל שם שם יעקב במשיחה ובנעים זמירות שם שם ישרא' והכונה כי כמו שיעקב בחר לו יה והבדילו מעשו אחיו כן רצה למשוח את דוד ולבחו' אותו מתוך אחיו לרעו' את צאנו ולמלוך עליהם כמו שיעקב קנה שם ישראל כי שרה עם אלהים ועם אנשים כן גם כן שבח אותו כי הוא נעים זמירות ר"ל כי לו נעים השבח והתהלה על המלחמות שנצח כאומרו כי נעים נאוה תהלה כי נעים כי תשמרם בבטנך שבח אותו בשם ישראל באומרו נעים זמירות ישראל ר"ל כי לו נאות ולו נעים שישבחוהו ישראל במזמרותיהם על הגדולות ועל הגבורות שעשה לישראל:

רוח ה' דבר בי זה הדבר תחלת דברי דוד והכותב אומר שדוד אמר רוח ה' דבר בי ר"ל כל דברי שדברתי והמזמורים אשר עשיתי בימים שעברו כלם היו ברוח ה' שדבר בו ברוח קדשו ולא זו בלבד שהוא היה נותן בי ובלבי רוחו לדבר הדברים ההם אבל גם כן מלתו על לשוני ר"ל אני דברתי בפיו ולא בפי כי הדברי' עצמם שהשי"ת היה רוצה שאני אדבר או אומר הוא נותן אות' על לשוני במלתו וכאילו הוא עצמו היה מדבר ולא הניח אותם לבחירתי שאדבר אותם כפי כח הדבור שיש בו לפי שכלי ולפי דבורי הטוב אלא הוא עצמו שם מלתו בפי:

אמר אלהי ישראל כי דבר הכתוב אמר שג"כ דע"ה אמר עוד מלבד הדברי' האלו שאמר שרוח ה' דבר בו שגם כן אמר עוד אלהי ישראל לי דבר ואמר צור ישראל שהוא השי"ת זה הדבר הנמשך להלן שהוא דבור גדול והוא מושל באדם ר"ל אם תרצו לדעת מי הוא המושל באדם ויש לו יכולת על כל המין האנושי הוא הצדיק המושל ביראת אלהים ר"ל שכל יכולתו וממשלתו הוא ביראת אלהים ר"ל בדברי' שהם יראת אלהים ולא מהבלי העולם כי העולם כלו לא נברא אלא בעבור האדם שהוא היה תכלית הבריאה אמר שהוא דבר גדול שיש אדם שיש לו יכולת על המין האנושי והוא מושל עליו בהחלט ומי הוא אמר שהוא האיש הצדיק ולא כל מי שהוא צדיק שאם שעושה דבריו בצדק אלא זה הצדיק צריך שיהיה מושל ביראת אלהים ר"ל שלא יהיה לו ממשלת ויכולת אלא בדברים שהם יראת אלהים וז"ש צדיק מושל יראת אלהים:

או נוכל לפרש צדיק מושל יראת אלהים ר"ל שהצדיק שאין לו פחד ויראה ממדת הדין ומושל עליה בעבור שאינו עושה דבר שיפחד בעבורו שיהיה פתחון פה למדת הדין עליו שזה יוכל להקרא מושל ביראת אלהים או נוכל לומר כי דרך כל המלכים והמושלי' להתגאות בממשלתם ובעבור שיש להם ממשלה על אחרי' לפעמי' עושים דברים שאינם טובים וזה בעבור שממשלת' אינה ביראת אלהי' אמר שהצדיק הראוי למשול באדם הוא המושל ר"ל מולך והוא ביראת אלהים ר"ל שעם היות שהוא מלך ומושל על הכל אינו עושה מעשיו אלא ביראת אלהים:

ובאור

אורים ותומים

ולאור נקר יזרח שמש תיר שזה הצדיק המשל בירחת הלבנה שיהיה טיבו וצ דוגמתו כערך האור הזורח בעולם מן הנקר רוצה לומר מעת עליית השחר ובעת זריחת השמש ובעליותו שהאור ניתוסף בהדרגה כי תחלתה מתיר פני מזרח ואחר זה יהיה עליית השחר ואחר זה יהיה האור בכל העולם ואחר זה תזרח השמש ואחר זה יתעלה בהדרגה עד תכי היום וז"ם וכאור נקר יזרח שמש ר"ל יהיה כאור הנקר כשתזרח השמש בנקר שהיא נקיה מעננים ומן ההדיס העולי מן הארץ וגם כן בנקר תיכה עבה מכוסה רוצה לומר שאין הכוכב שלה עבה מעבי' אבל היה נקיה מכל וכל כי כשהיא עבה לא יתראה עליית האור בהדרגה כמ"ש אבל היא מכוסה כלה תפילו אחר זריחת השמש כענין שכתוב בענן ממטר דשא מארץ המשיל ג"כ עליית הצדיק המושל בירחת הלבנה לעליית השמש והעשב הנולד מן הארץ לשבת המטר שמתגדל בהדרגה ולא תהיה גדולתו בבת א' אמר שכן יהיה זה הצדיק שיתגדל מעט מעט ולא בבת אחת וז"ם ממטר דשא מארץ ויהיה שיעורו שיהיה גדול זה הצדיק כגידול השמש הנזכר מן הארץ לשבת האמור וכל זה אחר בעדו שמתגדל וניתוסף בהדרג' שרחוקה לא היה נחשב לבן יפי כמשרז"ל ואח"כ היה רועה ואחר זה נמשח ע"י שמואל בהחבא ואחר זה הרג את גוליית הפלשתי ואחר זה נלח כמה מלחמות עד שהגיע למלוך ובאמר עליו נעים זמירות ישראל רוצה לומר שהיה רצוי להשתבח:

כי לא כן ביתי עם אל בעבור שאמר שרוח ה' דבר בו ר"ל שהתנבא על העתיד ורוצה הנבואה וברוח הקדש שא"ל הש"ת שמלכות ביתו יפסק בעונו המושלים אחריו כמו מנשה ואחריו אמר בודאי לא כן ביתי עם אל ר"ל לא ינדל מלכות ביתי אחרי בהדרגה כמו אור השמש וכדמשל הארץ שאמרנו אבל יפסק בעונות כי לא יאמר עליהם נדיק מושל ירחת אלהים וז"ם: **כי** ברית עולם שם לי ר"ל כשנתן לי האלוה שאני ההתחלה נתן אותה לי בברית עולם ר"ל שאשמור אני והבנים אחרי בריתו לעולם שאמר אם ישמרו בניך בריתי וגומר ערוכה בכל ר"ל נתן לי האלוה עם זה הברית שתהיה ערוכה בכל ושמורה מעשות רע:

כי כל ישעי וכל חפצי לא יצמיח ר"ל כשאמר לי האלוה אמר לי שאני אביבכל ישעי וכל חפצי לא יצמח ר"ל אבל הבתי אחרי אחטאו ולא ימשלו בירחת אלהים לא יצמיחו ר"ל לא יצמית ממשלתם ומלכותם כמו האל וכמו הלשון הנולד מן הארץ אבל יכריתו ויפסק מלכותם:

ובליעל כקוץ מופך כלשון סייס דבריו על הרשעים העתידים לקום אחריו כמו מנשה וחבירו שרחוים להקר' בליעל שהיו כמו הקוץ המוכך שהרות מנעיצ אותו ומוליכו ומביאו ממקום למקום כמו עוכש הנפשות כמ"ש תביבל לוך ואת נפש הויניך יקלעל' בתוך כף הקלע ר"ל שיניעו אותם כשתרצה לעשות למען יורילוהו בלה ובחזקה כמו החבן בתוך כף הקלע שמשליכם אותה בחזוק אמר ג"כ אלו הרשעים הנשי בליעל יהיו כלם כקוץ מוכך שיהיו נעים ונדיס מדמי אל דמי ולא יהיו להם יכולה ורשות לעשות למעלה כי לא ביד יקחו אלא הקוסים המחנודיס לא יקח אותם ההדס בידו בעבור שיש להם אותם הקוסים שנכנסים ביד הלוקח אותם אלא בהיזיו דבר בעבור שלא יכנסו בידיס כן אלו הרשעים לא יוקחו בפשוטם ע"י המלאכי' המוביס להעלות אותן למעל' אבל הם כמו האבן מושלכי' ממעל' למטה ע"י מלאכי חבלה הנמשלים לברזל כאומרו ואיש אשר יגיע בהם ימלא ברזל:

ועין חנית שהוא חרוך בעבור שיתרחק ממם שלא יגוע בקוני ובאם יפרפו בשבת ר"ל כי אותם הקוסים כשלמדם רוצה לבער אותם בעבור שבשבת שורף אותם במקום שהם בו שזהו בשבת ר"ל במקום שבאתם כן הרשעים מלבד שהם בקוץ מוכך שר"ל שמתגוללות בעשותם מחיל אל חיל ולא יעזבו אותם לעלות ישרפו בשבת ר"ל שהשבות והנזוחה שלהם הוא שיפרפו כאומר ואם לא תכבה והעול' אכל זה שלש"ה פרשם לכל שמלכותו יתקייס בידו אבל לבניס אחריו לא יתקייס בעונותיה' והודיע זה בעבור שידע ברוח הקדש שהבניס אחריו יהיו פושעים להודיע שאם יפסק מלכותו שלין הסבה בעבורו אלא לשבת הבניס אחריו כי אותו אחד הש"ת למלוך על ישראל ונאמר עליו מלאתי מים כלבבי:

ובזה נשלם ביאור שירת דוד להחכם השלם הרב הכולל מהור"ר מאיר עראמה זלה"ה בריך רחמנא דסייען עד כאן